S. THOMÆ AQUINATIS, O. P.

SUMMA THEOLOGICA

V

S. THOMÆ AQUINATIS, O. P.

DOCTORIS ANGELICI

ET OMNIUM SCHOLARUM CATHOLICARUM PATRONI

SUMMA THEOLOGICA

ACCURATISSIME EMENDATA AC ANNOTATIONIBUS
EX AUCTORIBUS PROBATIS ET CONCILIORUM PONTIFICUMQUE DEFINITIONIBUS
AD FIDEM ET MORES PERTINENTIBUS ILLUSTRATA

TABULIS AC SYNTHETICA SYNOPSI INSTRUCTA

A R. P. XAVERIO FAUCHER, ORD. PRÆDIC.

EDITIO EMINENTISSIMO CARDINALI JOSEPHO PECCI OBLATA

AB EOQUE BENIGNISSIME ACCEPTA

PRÆEUNTE SS. D. N. LEONIS XIII P. M. LITTERA

> *Optima philosophandi forma, ea est, quæ ingenio studioque S. Thomæ Aquinatis, totius sapientiæ veteris opibus conquisitis, ad immortalitatem est elaborata.*
> Allocut. SS. LEONIS XIII, 7 mart 1880

TOMUS QUINTUS

CONTINENS SUPPLEMENTUM ET INDICES

PARISIIS, MDCCCLXXXIX
SUMPTIBUS P. LETHIELLEUX, BIBLIOPOLÆ EDITORIS
10, VIA DICTA « CASSETTE », 10.

Omnia jura vindicabuntur

MONITUM

PRÆVIUM

Cum D. Thomas morte præventus, non potuerit de partibus Pœnitentiæ in particulari, nec de tribus ultimis sacramentis, Extrema Unctione, Ordine et Matrimonio, necnon de ultimis finibus scribere, ejus discipuli ad complementum tertiæ partis, et totius Summæ Theologicæ, ex ejusdem Doctoris Angelici scriptis in 4um librum Sententiarum, quæstiones quæ deerant in unum opus collegerunt, quod **Supplementum Summæ** appellarunt. Et quamvis huic supplemento sua nec parva insit auctoritas, non tanta tamen quanta Summæ; quia in suis scriptis in Sententias, agebat partes commentatoris; in Summa vero partes perfecti et consummati Doctoris.

Quis autem fuerit istius supplementi compilator? Alberto de Brixia (obit. 1314) opus istud a quibusdam tribuitur. Ab aliis vero Petro de Alvernia (fin. XIII sæc.); tandem si doctissimo Bernardo de Rubeis fidem adhibeas, opus adjudicari debet Henrico de Gorcomio seu Gorichem in Batavia, doctori Coloniensi, anno 1420.

DIVI THOMÆ AQUINATIS
TERTIÆ PARTIS SUMMÆ THEOLOGICÆ
SUPPLEMENTUM
EX EJUSDEM AUCTORIS SCRIPTO IN IV SENTENTIARUM COLLECTUM

QUÆSTIO PRIMA

DE PARTIBUS PŒNITENTIÆ IN SPECIALI ; ET PRIMO DE CONTRITIONE. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de singulis partibus pœnitentiæ et — 1° de contritione ; — 2° de confessione ; — 3° de satisfactione.

De contritione autem consideranda sunt quinque : — 1° quid sit ; — 2° de quo esse debeat ; — 3° quanta esse debeat ; — 4° de duratione ipsius ; — 5° de effectu ipsius.

Circa primum quæruntur tria : 1° utrum convenienter definiatur ; 2° utrum contritio sit actus virtutis ; 3° utrum attritio possit fieri contritio.

DE SACRAMENTO PŒNITENTIÆ. — *Summa doctrinæ catholicæ de sacramento pœnitentiæ, ex Conciliis Florentino et Tridentino. — Concil. Florentinum sub Eugenio IV : Decretum pro Armenis :* Quartum sacramentum est pœnitentia, cujus quasi materia sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur partes. Quarum prima est cordis contritio ; ad quam pertinet, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero. Secunda est oris confessio : ad quam pertinet, ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter. Tertia est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis ; quæ quidem præcipue fit per orationem, jejunium et eleemosynam. Forma hujus sacramenti sunt verba absolutionis, quæ sacerdos profert, cum dicit : Ego te absolvo, etc., et minister hujus sacramenti est sacerdos habens auctoritatem absolvendi, vel ordinariam, vel ex commissione superioris. Effectus hujus sacramenti est absolutio a peccatis. — *Concil. Trident. Sess.* 14, *canones de sacramento Pœnitentiæ : Can.* 1. Si quis dixerit, in catholica Ecclesia Pœnitentiam non esse vere et proprie Sacramentum, pro fidelibus, quoties post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum, anat. sit. *Can.* 2. Si quis Sacramenta confundens, ipsum Baptismum Pœnitentiæ sacramentum esse dixerit, quasi hæc duo Sacramenta distincta non sint, atque ideo Pœnitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari, anat. sit. *Can.* 3. Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris : « Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt », non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in sacramento Pœnitentiæ, sicut Ecclesia catholica ab initio semper intellexit ; detorserit autem, contra institutionem hujus Sacramenti, ad auctoritatem prædicandi Evangelium, anat. sit. *Can.* 4. Si quis negaverit, ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente quasi materiam Sacramenti Pœnitentiæ, videlicet, Contritionem, Confessionem et Satisfactionem, quæ tres Pœnitentiæ partes dicuntur ; aut dixerit, duas tantum esse Pœnitentiæ partes, terrores scilicet incussos conscientiæ, agnito peccato, et fidem conceptam ex Evangelio vel absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa peccata, anat. sit. *Can.* 5. Si quis dixerit, eam Contritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, et æternæ damnationis incursum, cum proposito melioris vitæ, non esse verum et utilem dolorem, nec præparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam et magis peccatorem : demum illum esse dolorem coactum et non liberum ac voluntarium, anat. sit. *Can.* 6. Si quis negaverit, Confessionem sacramentalem vel institutam vel ad salutem necessariam esse jure divino ; aut dixerit, modum secrete confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum, anat. sit. *Can.* 7. Si quis dixerit, in sacramento Pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino, confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti præmeditatione habeatur, etiam occulta, et quæ sunt contra duo ultima Decalogi præcepta, et circumstantias quæ peccati speciem mutant, sed eam Confessionem tantum esse utilem ad erudiendum, et consolandum pœnitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam ; aut dixerit, eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinæ misericordiæ ignoscendum ; aut demum, non licere confiteri peccata venialia ; anat. sit. *Can.* 8. Si quis dixerit confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem, et traditionem humanam a piis abolendam ; aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles, juxta magni concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno, et ob id, suadendum esse Christi fidelibus ut non confiteantur tempore quadragesimæ, anat. sit. *Can.* 9. Si quis dixerit, Absolutionem Sacramentalem Sacerdotis non esse actum judicialem, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum ; aut Sacerdos non serio, sed joco absolvat ; aut dixerit non requiri Confessionem pœnitentis, ut Sacerdos eum absolvere possit ; anathema sit. *Canon* 10. Si quis dixerit, Sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere ; aut non solos Sacerdotes esse ministros absolutionis, sed

ARTICULUS PRIMUS

Utrum contritio sit dolor pro peccatis assumptus, cum proposito confitendi et satisfaciendi.

S. Th., 4 Sent., dist. 17, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod contritio non sit *dolor pro peccatis assumptus, cum proposito confitendi et satisfaciendi*, ut quidam definiunt, quia, sicut Augustinus dicit in lib. 14 de Civ. Dei, cap. 6, *dolor est de his quæ nobis nolentibus accidunt*. Sed peccata non sunt hujusmodi. Ergo contritio non est dolor *pro peccatis*.

2. Præterea, contritio nobis a Deo datur; sed quod datur, non assumitur ; ergo contritio non est dolor *assumptus*.

3. Præterea, satisfactio et confessio sunt necessariæ ad hoc quod pœna remittatur, quæ in contritione remissa non fuit. Sed quandoque tota pœna

---

omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum : « Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo », et « quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo », et : « Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt » : quorum verborum virtute, quilibet absolvere possit peccata ; publica quidem per correptionem dumtaxat, si correptus acquieverit; secreta vero, per spontaneam confessionem, anat. sit. *Can.* 11. Si quis dixerit, episcopos non habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere, quominus sacerdos a reservatis vere absolvat; anat. sit. *Can.* 12. Si quis dixerit, totam pœnam simul cum culpa remitti semper a Deo, satisfactionemque pœnitentium non esse aliam, quam fidem, qua apprehendunt, Christum pro eis satisfecisse; anat. sit. *Can.* 13. Si quis dixerit, pro peccatis, quoad pœnam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri pœnis ab eo inflictis et patienter toleratis, vel a sacerdote injunctis, sed neque sponte susceptis, ut jejuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam pœnitentiam esse tantum novam vitam; anat. sit. *Can.* 14. Si quis dixerit, satisfactiones, quibus pœnitentes per Christum Jesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia et verum Dei cultum atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes ; anat. sit. *Can.* 15. Si quis dixerit, claves Ecclesiæ esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, et propterea sacerdotes, dum imponunt pœnas confitentibus, agere contra finem clavium et contra institutionem Christi; et fictionem esse, quod virtute clavium, sublata pœna æterna, pœna temporalis plerumque exsolvenda remaneat; anat. sit.

ART. I.— Sensum ipsius vocis *contritio*, habes initio corp.— Sic rem definit S. Thomas, part. 3, quæst. 85, art. 3 : « Pœnitentia est virtus specialis ex eo quod pœnitens dolet de peccato commisso, in quantum est offensa Dei, cum emendationis proposito » ; et art. 4. : « proprius pœnitentiæ virtutis actus est propositum emendandi illud, quod contra Deum commissum est ». Quæst. 90, art 4 : « Pertinet ad pœnitentiam ut detestetur peccata præterita cum proposito mutandi vitam in melius ». In Opusc. 5, nominans primam pœnitentiæ partem, cordis contritionem, « ad quam, inquit, pertinet quod homo doleat de peccato commisso, et proponat se de cætero non peccaturum ». Ex his manifestum est B. Thomam omnino eadem requirere ad definitionem contritionis, quæ requirit concilium Trident. dicens, sess. 14, cap. 4 : « Contritio est animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero ». Si addas hæc verba « cum voto præstandi reliqua, quæ ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur », habebis definitionem, prout convenit statui novæ legis, coincidentem cum ista præsentis art. : « Dolor pro peccatis assumptus, cum proposito confitendi et satisfaciendi ». Sic tria necessario requirit ad contritionem, scilicet dolorem, odium peccati, et propositum non peccandi. — Votum etiam confitendi et satisfaciendi, est ad veram contritionem necessarium. ex Trident. sess. 14, cap. 4; et probatur etiam ex proposit. Petri Oxomensis, damn. a Sixto IV : « Peccata mortalia delentur per solam cordis contritionem, sine ordine ad claves ». Agitur autem de contritione quam dèbent habere christiani post baptismum lapsi. — Contritio debet esse supernaturalis, ut patet ex definitionibus hic adjunctis.

De Divisione contritionis.— Duplex est contritio, *perfecta* et *imperfecta*. Perfecta, quæ autonomastice dicitur contritio, est quæ charitate perficitur, et justificat ante susceptionem sacramenti (Trident, sess. 14, cap. 4). Imperfecta autem, quæ dicitur *attritio*, est multiplex, quia a perfecto contingit deficere pluribus modis. Itaque dolere de peccato, seclusa charitate, vel quia est aliquid turpe repugnans rationi sive naturali, sive supernaturali, vel quia est illativum mali temporalis, vel quia est inductivum gehennæ, vel exclusivum gloriæ, vel quia est malum ut offensa Dei, tot sunt modi attritionis; sed quædam attritiones sunt actus vel amoris proprii, vel spei, seu amoris concupiscentiæ, vel virtutis specialis cui opponitur peccatum.

S. Script. — Necessitas contritionis docetur : Jerem. 7, 3 ; Matth. 3, 2, et 4, 17 ; Luc, 3, 3, etc., et 13, 5, et 24, 47 ; Act. 2, 38, et 3, 19, et 8, 22, et 17, 30, et 20, 21, et 26, 20. — *Docetur exemplis :* Judic. 10, 15 ; 2 Reg. 12, 13, et 24, 10, etc ; et 2 Paralip. 12, 6, et 33, 12; Judic. 4, 8 ; Jonas 3 ; Matth. 26, 75 ; Luc. 7, 37, et 15, 18, et 18, 13, et 19, 8, et 22, 62, et 23, 41 ; Act. 2, 37. — *Contritio falsa :* Gen. 4, 13, et 27, 38 ; Exod. 8, 8, et 9, 27, et 10, 16 ; Jos. 7, 20 ; Judic. 1, 7 ; 1 Reg. 15, 24, etc., et 24, 17 ; 3 Reg. 13, 6, et 21, 27 ; Sap. 5, 3 ; 1 Mach. 6, 12 ; 2 Machab. 9, 12 ; Matth. 27, 4 ; Act. 8, 13, etc. ; Hebr. 12, 17.

Definit. Eccles. — Trident. sess. 6, *de justificatione, cap.* 6; *Modus præparationis.* Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia et adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes... et dum peccatores se esse intelligentes, a divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore ; illumque tanquam omnis justitiæ fontem, diligere incipiunt : ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod, et detestationem... — *Eadem sess. cap.* 14 ; *De lapsis et eorum reparatione :* Qui vero ab accepta justificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus justificari poterunt, cum, excitante Deo, per Pœnitentiæ sacramentum, merito Christi amissam gratiam recuperare procuraverint. Hic enim justificationis modus est lapsis reparatio, quam secundam post naufragium deperditæ gratiæ tabulam sancti Patres apte nuncuparunt. Etenim pro iis, qui post Baptismum in peccata labuntur, Christus Jesus sacramentum instituit Pœnitentiæ, cum dixit : « Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt. » Unde docendum est, christiani hominis pœnitentiam post lapsum multo aliam esse a baptismali, eaque contineri non modo cessationem a peccatis, et eorum detestationem, aut cor contritum et humiliatum ; verum etiam eorumdem sacramentalem confessionem, saltem in voto, et suo tempore faciendam, et sacerdotalem absolutionem ; itemque satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes et alia pia spiritualis vitæ exercitia ; non quidem pro pœna æterna, in contritione remittitur. Ergo non est necessarium semper quod contritus habeat *propositum* confitendi et satisfaciendi.

— Sed contra est ipsa definitio.

RESPONDEO dicendum, quod ut dicitur Eccli. 10, 15 : *Initium omnis peccati est superbia*, per quam homo sensui suo inhærens, a mandatis divinis recedit. Et ideo oportet quod illud quod destruit peccatum, hominem a proprio sensu discedere faciat. Ille autem qui in suo sensu perseverat, rigidus, et durus per similitudinem vocatur ; sicut durum in materialibus dicitur quod non cedit tactui ; unde et frangi dicitur aliquis quando a suo sensu divellitur. Sed inter fractionem, et comminutionem, sive contritionem in rebus materiali-

---

quæ vel Sacramento, vel Sacramenti voto, una cum culpa remittitur ; sed pro pœna temporali, quæ, ut sacræ litteræ docent, non tota semper, ut in Baptismo fit, dimittitur illis, qui gratiæ Dei, quam acceperunt, ingrati, Spiritum Sanctum contristaverunt, et templum Dei violare non sunt veriti. De qua pœnitentia scriptum est: « Memor esto, unde excideris : age pœnitentiam, et prima opera fac ». Et iterum : « Quæ secundum Deum tristitia est pœnitentiam in salutem stabilem operatur ». Et rursus : « Pœnitentiam agite, et facite fructus dignos pœnitentiæ ». *Ibid. sess.* 14, *cap.* 1 *de necessitate et institutione sacramenti pœnitentiæ.* Si ea in regeneratis omnibus gratitudo erga Deum esset, ut justitiam, in Baptismo ipsius beneficio et gratia susceptam, constanter tuerentur ; non fuisset opus, aliud ab ipso Baptismo Sacramentum ad peccatorum remissionem esse institutum. Quoniam autem Deus, dives in misericordia, cognovit figmentum nostrum ; illis etiam vitæ remedium contulit, qui sese postea in peccati servitutem et dæmonis potestatem tradidissent, sacramentum videlicet Pœnitentiæ, quo lapsis post Baptismum beneficium mortis Christi applicatur. Fuit quidem pœnitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et justitiam assequendam necessaria, illis etiam, qui Baptismi sacramento ablui petivissent, ut, perversitate abjecta et emendata, tantam Dei offensionem cum peccati odio et pio animi dolore detestarentur. Unde propheta ait : « Convertimini et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris : et non erit vobis in ruinam iniquitas ». Dominus etiam dixit : « Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis ». Et princeps Apostolorum Petrus peccatoribus Baptismo initiandis pœnitentiam commendans, dicebat : « Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum ». Porro nec ante adventum Christi pœnitentia erat Sacramentum, nec est post adventum illius cuiquam ante Baptismum. *Sess.* 14, *cap.* 3. *De partibus et fructu hujus Sacramenti.* Docet præterea sancta Synodus, Sacramenti Pœnitentiæ formam, in qua præcipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse : « Ego te absolvo » etc., quibus quidem de ecclesiæ sanctæ more preces quædam laudabiliter adjunguntur : ad ipsius tamen formæ essentiam nequaquam spectant, neque ad ipsius Sacramenti administrationem sunt necessariæ. Sunt autem quasi materia hujus Sacramenti ipsius pœnitentis actus, nempe Contritio, Confessio et Satisfactio. Qui quatenus in pœnitente ad integritatem Sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione Pœnitentiæ partes dicuntur. Sane vero res et effectus hujus Sacramenti, quantum ad ejus vim et efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo, quam interdum in viris piis, et cum devotione hoc Sacramentum percipientibus, conscientiæ pax ac serenitas cum vehementi spiritus consolatione consequi solet. Hæc de partibus et effectu hujus Sacramenti sancta Synodus tradens, simul eorum sententias damnat, qui Pœnitentiæ partes, incussos conscientiæ terrores, et fidem esse contendunt. *Trident. sess.* 14, *cap* 4 *de contritione :* Contritio, quæ primum locum inter dictos pœnitentis actus habet, animi dolor ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero. Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic Contritionis motus necessarius ; et in homine post Baptismum lapso ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinæ misericordiæ et voto præstandi reliqua, conjunctus sit, quæ ad rite suscipiendum hoc Sacramentum requiruntur. Declarat igitur sancta Synodus, hanc Contritionem non solum cessationem a peccato, et vitæ novæ propositum et inchoationem, sed veteris etiam odium continere, juxta illud : « Projicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum ». Et certe, qui illos Sanctorum clamores considerauerit : « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci : Laboravi in gemitu meo ; lavabo per singulas noctes lectum meum ; Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ » ; et alios hujus generis, facile intelliget, eos ex vehementi quodam anteactæ vitæ odio et ingenti peccatorum detestatione manasse. Docet præterea, etsi Contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc Sacramentum actu suscipiatur ; ipsam nihilominus reconciliationem ipsi Contritioni, sine Sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam. Illam vero Contritionem imperfectam, quæ Attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione vel ex gehennæ et pœnarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniæ, declarat, non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse et Spiritus Sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo pœnitens adjutus viam sibi ad justitiam parat. Et quamvis sine sacramento Pœnitentiæ per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat; tamen eum ad Dei gratiam in sacramento Pœnitentiæ impetrandum disponit. Hoc enim timore utiliter concussi Ninivitæ, ad Jonæ prædicationem plenam terroribus, pœnitentiam egerunt, et misericordiam a Domino impetrarunt. Quamobrem falso quidam calumniantur Catholicos scriptores, quasi tradiderint Sacramentum Pœnitentiæ, absque bono motu suscipientium, gratiam conferre : quod nunquam Ecclesia Dei docuit, nec sensit. Sed et falso docent : Contritionem esse extortam, et coactam, non liberam, et voluntariam. *Ibid. sess.* 14, *can.* 4, 5, *vide supra. — Errores Martini Lutheri, damn. a Leone X, in Bulla « Exsurge Domine ».* 6. Contritio quæ paratur per discussionem, collationem et detestationem peccatorum qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, amissionem æternæ beatitudinis, ac æternæ damnationis acquisitionem, hæc contritio facit hypocritam, imo magis peccatorem. 7. Verissimum est proverbium et omnium doctrina de contritionibus hucusque data præstantius : de cætero non facere, summa pœnitentia ; optima pœnitentia, nova vita. — *Contritio debet esse supernaturalis : Concil. Arausic. II : Can.* 4. Si quis, ut a peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem ut etiam purgari velimus, per Sancti Spiritus infusionem et operationem in nobis fieri confitetur, resistit ipsi Spiritui Sancto per Salomonem dicenti : « Præparatur voluntas a Domino », et Apostolo salubriter prædicanti : « Deus est, qui operatur in nobis et velle et perficere pro bona voluntate ». *Can.* 15. Ab eo, quod formavit Deus, mutatus est Adam, sed in bus, unde hæc nomina ad spiritualia transferuntur, hoc interest, ut dicitur in 4 Meteor., cap. 12 et 9, quod frangi dicuntur aliqua, quando in magnas partes dividuntur, sed comminui, vel conteri, quando ad partes minimas reducitur hoc quod in se solidum erat. Et quia ad dimissionem peccati requiritur quod affectum peccati homo totaliter dimittat, quem per quamdam continuitatem, et soliditatem in sensu suo habebat; ideo actus ille quo peccatum dimittitur, contritio dicitur per similitudinem. **In qua quidem contritione plura possunt considerari, scilicet ipsa substantia actus, modus agendi, principium et effectus. Et secundum hoc de contritione inveniuntur diversæ definitiones traditæ.** — Quantum enim ad ipsam substantiam actus datur prædicta definitio; et quia actus contritionis est actus virtutis, et est pars pœnitentiæ sacramenti; ideo manifestatur in prædicta definitione in quantum est actus virtutis, in hoc quod ponitur genus ipsius, scilicet *dolor;* et objectum in hoc quod dicitur *pro peccatis;* et electio, quæ requiritur ad actum virtutis, in hoc quod dicitur *assumptus;* sed in quantum est pars sacramenti, per hoc quod tangitur ordo ipsius ad alias partes, cum dicitur, *cum proposito confitendi et satisfaciendi.* — Alia etiam definitio invenitur, quæ definit contritionem, secundum quod est actus virtutis tantum; sed additur ad prædictam definitionem differentia contrahens ipsam ad specialem virtutem, scilicet pœnitentiam. Dicit enim quod *contritio est dolor voluntarius pro peccato, puniens in se quod dolet se commisisse.* In hoc enim quod additur *puniens*, ad specialem virtutem contrahitur. — Alia autem definitio invenitur Isidori, lib. 2, de sum. Bono, cap. 12, quæ talis est : *Contritio est compunctio et humilitas mentis cum lacrymis, veniens de recordatione peccati et timore judicii.* Et hæc quidem tangit rationem nominis in hoc quod dicit, *humilitas mentis;* quia sicut per superbiam aliquis in suo sensu redditur rigidus, ita per hoc quod a suo sensu contritus recedit, humiliatur; tangit etiam modum exteriorem in hoc quod dicit, *cum lacrymis;* et principium contritionis in hoc quod dicit, *veniens de recordatione peccati*, etc. — Alia sumitur ex verbis Augustini (implic. sup. Psalm. 46, ante med.), quæ tangit effectum contritionis, quæ est : *Contritio est dolor remittens peccatum.* — Alia sumitur ex verbis Gregorii, hom. 22 in Ezech., a med., et lib. 33 Moral., cap. 11, quæ talis est : *Contritio est humilitas spiritus, annihilans peccatum, inter spem et timorem.* Et hæc tangit rationem nominis in hoc quod dicit quod contritio est *humilitas spiritus;* et effectum ejus in hoc quod dicit *annihilans peccatum;* et originem in hoc quod dicit, *inter spem et timorem;* nec solum ponit causam principalem, quæ est timor, sed etiam concausam, quæ est spes, sine qua timor desperationem facere posset.

Ad primum ergo dicendum quod, quamvis peccata, quando acciderunt, voluntaria fuerunt, tamen quando de eis conterimur, voluntaria non sunt, et ideo nobis nolentibus accidunt; non quidem secundum voluntatem, quam tunc habuimus, cum ea volebamus, sed secundum illam quam nunc habemus, qua vellemus quod nunquam fuissent.

Ad secundum dicendum, quod contritio est a Deo solo quantum ad formam qua informatur; sed quantum ad substantiam actus est ex libero arbitrio et a Deo, qui cooperatur in omnibus operibus et naturæ et voluntatis.

Ad tertium dicendum quod quamvis possit tota pœna per contritionem dimitti, tamen adhuc necessaria est confessio et satisfactio, tum quia homo non potest esse certus de sua contritione, quod fuerit ad totum tollendum sufficiens; tum etiam quia confessio et satisfactio sunt in præcepto. Unde transgressor constitueretur, si non confiteretur et non satisfaceret.

---

pejus per iniquitatem suam. Ab eo, quod operata est iniquitas, mutatur fidelis, sed in melius per gratiam Dei. Illa ergo mutatio fuit prævaricatoris primi, hæc, secundum Psalmistam, mutatio dextræ Excelsi. — *Proposit. Mich. Baii damn. a S. Pio V* : 42. Justitia qua justificatur per fidem impius consistit formaliter in obedientia mandatorum, quæ est operum justitia ; non autem in gratia aliqua animæ infusa, qua adoptatur homo in filium Dei et secundum interiorem hominem renovatur ac divinæ naturæ consors efficitur, ut sic per Spiritum Sanctum renovatus, deinceps bene vivere et Dei mandatis obedire possit. — *Proposit. damn. ab Innoc. XI*, 1679 *:* 57. Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modo honestam. — *Trident. sess.* 6, *can.* 1 *:* Si quis dixerit, hominem suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ vel per legis doctrinam fiant, absque divina per Jesum Christum gratia posse justificari coram Deo ; anathema sit. *Et ibid. can.* 3 : Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur ; anathema sit. *Et ibid. cap.* 8 : Gratis justificari ideo dicimur quia nihil eorum quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur. Si enim gratia est, jam non ex operibus : alioquin ut idem Apostolus inquit, gratia jam non est gratia. — *Duplex est contritio : contritio perfecta, et attritio : Trident. sess.* 14, *cap.* 4, *hic supra, et can.* 5, *in initio hujus quæstionis.* — *De proposito non peccandi. Proposit. damn. ab Alexandro VII* (1665). 41. Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo « regalo », dum, deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, et aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, et alia famula nimis difficile inveniretur. *Proposit. damn. ab Innocent. XI* (2 *Mart.* 1679) : 60. Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturæ aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda nec differenda absolutio : dummodo ore proferat, se dolere et proponere emendationem. 61. Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest et non vult omittere, quinimo directe et ex proposito quærit, aut ei se ingerit. 62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit.

ARTICULUS II

Utrum contritio sit actus virtutis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod contritio non sit actus virtutis; passiones enim non sunt actus virtutum, quia *eis non laudamur, nec vituperamur :* ut dicitur 2 Ethic., cap. 5. Sed dolor est passio. Cum ergo contritio sit dolor, videtur quod non sit actus virtutis.

2. Præterea, sicut contritio dicitur a terendo, ita et attritio. Sed attritio non est actus virtutis, ut ab omnibus dicitur. Ergo neque contritio.

— Sed contra, nihil est meritorium nisi actus virtutis. Sed contritio est actus quidam meritorius. Ergo est actus virtutis.

Respondeo dicendum quod **contritio secundum proprietatem nominis sui non significat actum virtutis, sed potius quamdam corporalem passionem.** Sed hic non quæritur sic de contritione, sed de eo ad quod significandum hoc nomen per similitudinem adaptatur. — Sicut enim inflatio **propriæ voluntatis ad malum faciendum** importat, quantum est de se, malum ex genere, ita **illius voluntatis annihilatio,** et comminutio quiddam de se importat bonum ex genere; quia hoc est detestari propriam voluntatem, qua peccatum est commissum. Et ideo **contritio, quæ hoc significat, importat aliquam rectitudinem voluntatis, et propter hoc est actus virtutis illius,** scilicet cujus est peccatum præteritum detestari, et destruere, **scilicet pœnitentiæ,** ut patet ex his quæ in decima quarta distinctione dicta sunt (lib. 4 Sent., et 3 Part. quæst 84).

Ad primum ergo dicendum quod in contritione est duplex dolor de peccato : — unus in parte sensitiva, qui passio est, et hic non est essentialiter contritio, prout est actus virtutis, sed magis effectus ejus. Sicut enim pœnitentiæ virtus exteriorem pœnam corpori infligit ad recompensandam offensam quæ in Deum commissa est officio membrorum, ita etiam et ipsi concupiscibili pœnam infert doloris prædicti, quia etiam ipsa ad peccata cooperabatur. Sed tamen hic dolor potest pertinere ad contritionem, in quantum est pars sacramenti, quia sacramenta non solum in interioribus actibus, sed etiam in exterioribus, et in rebus sensibilibus nata sunt esse. — Alius dolor est in voluntate, qui nihil aliud est quam displicentia alicujus mali, secundum quod affectus voluntatis nominantur per nomina passionum, ut in 3 Sentent., distinct. 26, q. 1, art. 5, dictum est. Et sic contritio est dolor per essentiam, et est actus virtutis pœnitentiæ.

Ad secundum dicendum quod attritio dicit (1) accessum ad perfectam contritionem ; unde in corporalibus dicuntur attrita quæ aliquo modo diminuta sunt, sed non adhuc perfecte sunt comminuta ; sed contrita dicuntur, quando omnes partes tritæ sunt simul per divisionem ad minima. Et ideo significat attritio in spiritualibus quamdam displicentiam de peccatis commissis, sed non perfectam; contritio autem perfectam.

ARTICULUS III

Utrum attritio possit fieri contritio.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod attritio possit fieri contritio. Differt enim contritio

---

ART. 2. — In resp. *ad* 2, indicat attritionem non pariter dici actum virtutis sicut dicitur contritio. Cujus ratio esse videtur quoniam attritio significat quamdam displicentiam imperfectam de peccatis commissis. Displicentia autem de peccato potest esse tam imperfecta, ut neque sufficiat ad sacramentum, neque pertineat ad aliquam virtutem. Si autem quæratur de attritione quam Concil. Trident. vocat imperfectam contritionem, eam vocat Suarez (disp. 15, sect. 2) actum spei. — Lutherus docuit, timorem gehennæ et contritionem ex eo procedentem facere hominem hypocritam et magis peccatorem (Definit. art. præced.). Contra ipsum etiam, tenendum est cum concil. Trident. attritionem ex metu gehennæ esse bonam. — Huic affines sunt Baius, Jansenius, Quesnel et eorum discipuli, qui cum non agnoscant medium inter cupiditatem vitiosam et laudabilem ac proprie dictam charitatem, dicantque omne quod homo facit procedere vel a cupiditate et esse malum, vel a charitate et esse bonum, consequenter rejiciunt timorem pœnarum et attritionem ex illa conceptam tanquam malam et vitiosam. — Vide in 2. 2. quæst. 19, art. 4, et 3 Part. quæst. 85, art. 5.

Definit. Eccles. — Concil. Trident. sess. 6, *cap.* 6, *vide supra, art. præced. et can.* 8 : Si quis dixerit gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores pejores facere, anat. sit. *Ibid. sess.* 14, *cap.* 4, *art. præc. et can.* 5, *in procemio præsentis quæst. — Proposit.* 6 *Lutheri damn. a Leone X, art. præced.— Proposit. damn. ab Alexandro VIII,* 7 *Dec.*-1690 : 10. Intentio qua quis detestatur malum et prosequitur bonum mere ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta, nec Deo placens. 13. Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu, Deo famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur. 14. Timor gehennæ non est supernaturalis. 15. Attritio quæ gehennæ et pœnarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiæ Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis. — *Proposit. Qucsnel, Damn. a Clem. XI :* 60. Si solus supplicii timor, animat pœnitentiam, quo hæc est magis violenta, eo magis ducit ad desperationem. — *Proposit. synod. Pistor. damn. a Pio VI. De timore servili.* 25. Doctrina, quæ timorem pœnarum generatim perhibet « dumtaxat non posse dici malum, si saltem pertingit ad cohibendam manum » : Quasi timor ipse gehennæ, quam fides docet peccato infligendam, non sit in se bonus et utilis, velut donum supernaturale ac motus a Deo inspiratus præparans ad amorem justitiæ ; falsa, temeraria, perniciosa, divinis donis injuriosa, alias damnata, contraria doctrinæ concilii Tridentini tum et communi Patrum sententiæ, « opus esse » juxta consuetum ordinem præparationis ad justitiam, « ut intret timor primo, per quem veniat charitas : timor medicamentum, charitas sanitas ».

ART. 3. — Hic nomine attritionis, prout advertit Sylvius, agitur de illa qua dolet quis de peccato propter pœnas inferni fide cognitas, aut propter cœlestis beatitudi-

(1) Ita cum Mss. melioribus edit. passim. — Al. : *Non dicit.*

ab attritione, sicut formatum ab informi. Sed fides informis fit formata. Ergo attritio potest fieri contritio.

2. Præterea, materia recipit perfectionem, remota privatione. Sed dolor se habet ad gratiam, sicut materia ad formam, quia gratia informat dolorem. Ergo dolor qui prius erat informis, culpa existente, quæ est privatio gratiæ, remota culpa, recipit perfectionem informationis a gratia ; et sic idem quod prius.

— Sed contra, quorum principia sunt diversa omnino, eorum unum non potest fieri id quod est alterum. Sed attritionis principium est timor servilis, contritionis autem timor filialis (1). Ergo attritio non potest fieri contritio.

RESPONDEO dicendum quod super hoc est duplex opinio : — Quidam enim dicunt quod attritio fit contritio, sicut fides informis fit formata. Sed hoc, ut videtur, esse non potest; quia quamvis habitus fidei informis fiat formatus, tamen nunquam actus fidei informis fit actus fidei formatæ, quia actus ille informis transit et non manet, veniente charitate. Attritio autem et contritio non dicunt habitum, sed actum tantum ; habitus autem virtutum infusarum, qui voluntatem respiciunt, non possunt esse informes, cum charitatem consequantur, ut in tertio libro dictum est, dist. 27, quæst. 2, art. ult., quæst. 3. Unde antequam gratia infundatur, non est habitus, a quo actus contritionis postea elicitur; et sic **nullo modo attritio potest fieri contritio**; et hoc alia opinio dicit.

Ad primum dicendum quod non est simile de fide et contritione, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod remota privatione a materia, quæ manet perfectione adveniente, formatur materia illa ; sed dolor ille qui erat informis, non manet charitate adveniente, et ideo formari non potest. — Vel dicendum quod materia essentialiter non habet (2) originem a forma, sicut actus habet originem ab habitu, quo formatur. Unde non est inconveniens materiam informari aliqua forma de novo, qua prius non informabatur ; sed hoc de actu est impossibile, sicut impossibile est quod aliquid idem numero oriatur a principio, a quo prius non oriebatur, quia res semel tantum in esse producitur.

QUÆSTIO II

DE OBJECTO CONTRITIONIS. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de objecto contritionis. Circa quod quæruntur sex : 1° utrum debeat homo conteri de pœnis ; 2° utrum de peccato originali ; 3° utrum de omni actuali commisso ; 4° utrum de peccato actuali committendo ; 5° utrum de peccato alieno ; 6° utrum de singulis peccatis mortalibus.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum homo debeat conteri de pœnis, et non solum de culpa.

S. Th., ubi sup., art. 2, quæst. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod homo debeat conteri de pœnis, et non solum de culpa. Augustinus enim in libro de Pœnitentia dicit (hom. ult. inter quinquaginta, cap. 2, a princ.) : *Nemo vitam æternam desiderat, nisi eum hujus vitæ mortalis pœniteat.* Sed mortalitas vitæ quædam pœna est. Ergo pœnitens etiam de pœnis debet conteri.

2. Præterea, dicit Magister, 4, dist. 16, ex verbis Augustini (alius auctor in libro de vera et falsa Pœnitent., cap. 14, ante med.) quod pœnitens debet dolere de hoc quod virtute se privavit. Sed privatio virtutis quædam pœna est. Ergo contritio est dolor etiam de pœnis.

— Sed contra, nullus tenet illud de quo dolet. Sed pœnitens secundum suum nomen pœnam tenet. Ergo non dolet de pœna, et sic contritio, quæ est dolor pœnitentialis, non est de pœna.

---

nis privationem, vel ob peccati turpitudinem similiter fide cognitam : inde accipiens occasionem detestandi peccata præterita, et firmum propositum deinceps non peccandi saltem mortaliter. De illa vero, cum sit veri nominis contritio licet imperfecta, est difficultas. — Communiter autem dicitur quod pœnitens virtute sacramenti pœnitentiæ, fit ex attrito contritus : sed quomodo hoc sit intelligendum? Juxta eumdem Sylvium, sensus prædicti axiomatis hic reddi potest : eum qui ante sacramentum in re susceptum, tantum habebat attritionem, per sacramentum fieri contritum ; vel actualiter, exercendo scilicet actum veræ perfectæque contritionis; vel habitualiter, in quantum virtute sacramenti gratiam et virtutes supernaturales, et inter eas, virtutem pœnitentiæ infusam accipit, qua mediante efficitur habitualiter contritus. Ita etiam Ledesma. Si vis etiam alios sensus, vide Suarez in fine disp. 5.

(1) Ita passim. — Duo Mss., *initialis essentiæ non habet*, etc.

(2) Ita edit. omnes cum plurimis Mss. — Duo Mss., *materia essentiæ non habet*, etc.

QUÆSTIO 2. — A theologis illis qui hoc Supplementum collegerunt, aliqua in his quæstionibus supervacanea repetita sunt, quæ D. Thomas ipse jam exposuerat, dum egit de materia hujus sacramenti, et de pœnitentia ut est virtus, quod Sotus (dist. 17, quæst. 2, art. 2), notat et reprehendit. In hac quæst. agitur de *objecto* contritionis, quam rem, supra, quæst. 84, art. 2 ad 3, D. Thomas expedivit. Infra, quæst. 4, agitur de *duratione* contritionis, quod supra, quæst. 84, art. 8 et 9 a D. Thoma expositum est. Deinde etiam, quæst. 5, agitur de *effectu* contritionis, quæ res satis supra explicata est a S. Doctore, quæst. 86 et 87.

ART. 1. — S. Thomas, 3 Part. quæst. 84, art. 2 ad 3 dicit : « Proprie dicimur pœnitere de his quæ nostra voluntate commisimus. »

RESPONDEO dicendum quod contritio importat, ut dictum est, quæst. præc., art. 1, alicujus duri et integri comminutionem. Hæc autem integritas et duritia invenitur in malo culpæ, quia voluntas, quæ est ipsius causa in eo qui male agit, in suis terminis stat, nec præcepto legis cedit, et ideo hujus mali displicentia *contritio* per similitudinem dicitur. Hæc autem similitudo non potest adaptari ad malum pœnæ, quia pœna simpliciter dicit diminutionem, et ideo **de malis pœnæ potest esse dolor, sed non contritio.**

Ad primum ergo dicendum quod pœnitentia secundum Augustinum debet esse de hac mortali vita, non ratione ipsius mortalitatis, nisi pœnitentia large dicatur omnis dolor; sed ratione peccatorum, ad quæ ex infirmitate hujus vitæ deducimur.

Ad secundum dicendum quod ille dolor quo quis dolet de amissione virtutis per peccatum, non est essentialiter ipsa contritio, sed est principium ejus; sicut enim aliquis movetur ad appetendum aliquid propter bonum quod inde exspectat, ita movetur ad dolendum de aliquo propter malum quod inde consecutus est.

ARTICULUS II

Utrum contritio debeat esse de peccato originali.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod contritio esse debeat de peccato originali. De peccato enim actuali conteri debemus, non ratione actus, in quantum est ens quoddam, sed ratione deformitatis; quia actus secundum suam substantiam bonum quoddam est, et a Deo. Sed peccatum originale habet deformitatem, sicut et actuale. Ergo etiam de eo conteri debemus.

2. Præterea, per peccatum originale homo fuit a Deo aversus, quia pœna ejus erat carentia divinæ visionis. Sed cuilibet debet displicere se fuisse a Deo aversum. Ergo homo debet habere displicentiam peccati originalis; et sic debet de eo conteri.

— Sed contra, medicina debet esse proportionata morbo. Sed peccatum originale sine nostra voluntate contractum est. Ergo non requiritur quod per actum voluntatis, qui est contritio, ab ipso purgemur.

RESPONDEO dicendum quod contritio est dolor, ut dictum est quæst. præc., art. 1 et 2, respiciens et quodammodo comminuens voluntatis duritiem. Et ideo solum de illis peccatis potest esse quæ ex duritia nostræ voluntatis in nos proveniunt. Et quia peccatum originale nostra voluntate non est inductum, sed ex vitiatæ naturæ origine contractum, ideo **de ipso non potest esse contritio, proprie loquendo, sed displicentia tantum, vel dolor.**

Ad primum ergo dicendum quod contritio non est de peccato ratione substantiæ actus tantum, quia ex hoc non habet rationem mali; neque iterum ratione deformitatis tantum, quia deformitas de se non dicit rationem culpæ, sed quandoque importat pœnam. Debet autem de peccato esse contritio, in quantum importat deformitatem ex actu voluntatis provenientem; et hoc non est in peccato originali, et ideo de eo non est contritio.

Et similiter dicendum *ad secundum*, quia aversio voluntatis est illa cui debetur contritio.

ARTICULUS III

Utrum de omni actuali peccato debeamus conteri.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non de omni actuali peccato commisso a nobis debeamus conteri, quia contraria contrariis curantur. Sed quædam peccata per tristitiam committuntur, sicut acedia et invidia. Ergo medicina eorum non debet esse tristitia, quæ est contritio, sed gaudium.

2. Præterea, contritio est actus voluntatis, qui non potest esse de eo quod cognitioni non subjacet. Sed quædam peccata sunt quæ in cognitione non habemus, sicut oblita. Ergo de eis non potest esse contritio.

3. Præterea, per voluntariam contritionem delentur illa, quæ per voluntatem committuntur. Sed ignorantia voluntarium tollit, ut patet per Philosophum, 3 Ethic., cap. 1. Ergo de his quæ per ignorantiam accidunt, non debet esse contritio.

4. Præterea, de illo peccato non debet esse contritio quod per contritionem non tollitur. Sed quædam peccata non tolluntur per contritionem, sicut venialia, quæ adhuc post contritionis gratiam manent. Ergo non de omnibus peccatis præteritis debet esse contritio.

— Sed contra, pœnitentia est medicina contra omnia peccata actualia. Sed pœnitentia non est aliquorum, quorum non sit contritio, quæ est prima pars ejus. Ergo et de omnibus peccatis debet esse contritio.

Præterea, nullum peccatum dimittitur, nisi quis justificetur. Sed ad justificationem requiritur contritio, ut prius dictum est, quæst. præc., art. 1. Ergo de quolibet peccato conteri oportet.

RESPONDEO dicendum quod omnis actualis culpa ex hoc contingit quod voluntas nostra legi Dei non cedit, vel eam transgrediendo, vel omittendo, vel præter eam agendo. Et quia durum est quod habet potentiam ut non facile patiatur, ideo in omni actuali peccato duritia quædam est volun-

---

ART. 2. — *Proposit. damn. ab Alexandro VIII, 7 dec.* 1690 : 19. Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali.

ART. 3. — Ad titulum articuli, directe respondur : De omni peccato actuali debemus conteri.

tatis. Et propter hoc **si debeat peccatum curari, oportet quod per contritionem comminuentem remittatur.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut ex dictis patet in corp. et art. præc., ad 1, contritio opponitur peccato ex parte illa qua ex electione voluntatis procedit non sequentis imperium divinæ legis, non autem ex parte ejus quod est in peccato materiale; et hoc est illud super quod cadit voluntatis electio. Cadit autem voluntatis electio non solum super actus aliarum virium, quibus voluntas ad suum finem utitur, sed etiam super actum proprium ipsius voluntatis. Voluntas enim vult se velle aliquid. Et sic electio voluntatis cadit super dolorem illum, sive tristitiam, quæ invenitur in peccato invidiæ, et hujusmodi, sive dolor ille sit in sensu, sive in ipsa voluntate. Et ideo illis peccatis contritionis dolor opponitur.

Ad secundum dicendum quod oblivio de aliquo potest esse dupliciter : — aut ita quod totaliter a memoria exciderit, et tunc non potest aliquis inquirere illud; — aut ita quod partim a memoria exciderit, et partim maneat; sicut cum recolo me aliquid audivisse in generali, sed nescio quid in speciali, et tunc requiro in memoria ad recognoscendum. Et secundum hoc etiam aliquod peccatum potest esse oblitum dupliciter; — aut ita quod in generali memoria maneat, sed non in speciali; et tunc debet cogitare homo ad inveniendum peccatum, quia de quolibet peccato mortali tenetur homo specialiter conteri. Si autem invenire non possit, justa adhibita diligentia, sufficit de eo conteri, secundum quod in notitia tenetur, et debet homo non solum de peccato, sed de oblivione ejus dolere, quæ ex negligentia contingit. — Si autem peccatum omnino a memoria exciderit, tunc ex impotentia faciendi excusatur a debito; et sufficit generalis contritio de omni eo in quo Deum offendit. Sed quando impotentia tollitur, sicut cum ad memoriam revocatur peccatum, tunc tenetur homo specialiter conteri; sicut etiam pauper, qui non potest solvere quod debet, excusatur; et tamen tenetur, cum primo poterit.

Ad tertium dicendum quod si ignorantia omnino voluntatem tolleret male agendi, excusaret, et non esset peccatum; sed quandoque non totaliter tollit voluntatem, et tunc a toto non excusat, sed a tanto; et ideo de peccato per ignorantiam commisso debet homo conteri.

Ad quartum dicendum quod post contritionem de mortali potest remanere veniale, sed non post contritionem de veniali; et ideo de venialibus etiam debet esse contritio eo modo quo et pœnitentia, sicut supra dictum est, 4, dist. 16, quæst. 2, art. 2, quæst. 2; et 3 Part., quæst. 87, art. 1.

ARTICULUS IV

Utrum de peccatis futuris quis debeat conteri.

S. Th., 4 Sent., dist. 16, quæst. 1, art. 2, quæst. 4, et quæst. 2, art. 2, quæst. 2.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam de peccatis futuris aliquis debeat conteri. Contritio enim est actus liberi arbitrii; sed liberum arbitrium magis se extendit ad futura quam ad præterita, quia electio, quæ est actus liberi arbitrii, est de contingentibus futuris, ut dicitur in 3 Ethic., cap. 2 et 3. Ergo contritio magis est de peccatis futuris quam de præteritis.

2. Præterea, peccatum aggravatur ex consequenti effectu; unde Hieronymus dicit (id habet implic. Basil. in lib. de vera Virginit., parum ante med.), quod pœna Arii nondum est determinata, quia adhuc est possibile aliquos per ejus hæresim corruere, quibus corruentibus ejus pœna augetur; et similiter est de illo qui judicatur homicida, si lethaliter percusserit, etiam antequam percussus moriatur. Sed in illo intervallo medio debet peccator conteri de peccato. Ergo non solum secundum quod habet quantitatem ex præterito actu, sed etiam secundum quod habet quantitatem ex futuro, et sic contritio respicit futurum.

— Sed contra, contritio est pars pœnitentiæ. Sed pœnitentia semper respicit præterita. Ergo et contritio, et sic non est de peccato futuro.

RESPONDEO dicendum quod in omnibus motoribus et mobilibus ordinatis ita est quod motor inferior habet motum proprium, et præter hoc sequitur in aliquo motum superioris motoris; sicut patet in motu planetarum, qui præter motus proprios sequuntur motum primi orbis. In omnibus autem virtutibus moralibus primus motor est ipsa prudentia, quæ dicitur auriga virtutum. Et ideo quælibet virtus moralis cum motu proprio habet aliquid de motu prudentiæ. Et ideo cum pœnitentia sit quædam virtus moralis, quia est pars justitiæ, cum actu proprio consequitur prudentiæ motum. Proprius autem actus ejus est in objectum proprium, quod est peccatum commissum. Et ideo actus ejus proprius et principalis, scilicet contritio, secundum suam speciem respicit tantum peccatum præteritum; sed ex consequenti respicit peccatum futurum, secundum quod habet aliquid de actu prudentiæ adjunctum; et tamen in illud futurum secundum rationem propriæ speciei non movetur. Et propter hoc **ille qui conteritur, dolet de peccato præterito, et cavet futurum. Sed non dicitur esse contritio de peccato futuro, sed magis cautio,** quæ est pars prudentiæ contritioni juncta.

Ad primum ergo dicendum quod liberum arbitrium dicitur esse de contingentibus futuris, secundum quod est de actibus, sed non secundum quod est de objectis actuum, quia homo potest cogitare ex libero arbitrio de rebus præteritis et necessariis ; sed tamen ipse actus cogitationis, secundum quod sub libero arbitrio cadit, contingens futurum est. Et sic etiam actus contritionis contingens futurum est, secundum quod sub libero arbitrio cadit ; sed objectum ejus potest esse præteritum.

Ad secundum dicendum quod ille effectus consequens, qui peccatum aggravat, jam in actu præcessit velut in causa, et ideo quando commissum est, totam suam quantitatem habuit, et ex effectu consequente non accrescit ei aliquid quoad culpæ rationem, quamvis accrescat quoad pœnam accidentalem, secundum quod plures habebit rationes dolendi in inferno de pluribus malis ex suo peccato consecutis. Et sic loquitur Hieronymus (Basilius). Unde non opportet quod contritio sit nisi de peccatis præteritis.

ARTICULUS V

Utrum homo debeat conteri de peccato alieno.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod homo debeat conteri de peccato alieno. Non enim petit aliquis indulgentiam nisi de peccato de quo contritus est. Sed de peccatis alienis indulgentia petitur in Psal. 18, 13. *Ab alienis parce servo tuo.* Ergo debet homo conteri de peccatis alienis.

2. Præterea, homo ex charitate debet diligere proximum sicut seipsum. Sed propter dilectionem sui et de malis suis dolet, et bona desiderat. Ergo cum teneamur proximo desiderare bona gratiæ, sicut et nobis, videtur quod debeamus de peccatis ejus dolere, sicut et de nostris. Sed contritio nihil est aliud quam dolor de peccatis. Ergo debet homo conteri de peccatis alienis.

— Sed contra, contritio est actus pœnitentiæ virtutis. Sed nullum pœnitet nisi de his quæ ipse fecit. Ergo nullus conteritur de peccatis alienis.

RESPONDEO dicendum quod illud idem conteritur quod prius durum et integrum fuit. Unde oportet quod contritio de peccato sit in eodem in quo peccati duritia præcessit ; et sic **de alienis peccatis non est contritio.**

Ad primum ergo dicendum, quod ab alienis peccatis sibi parci propheta precatur, in quantum ex consortio peccatorum aliquis per consensum aliquam immunditiam contrahit, sicut scriptum est Psal. 17, 27 : *Cum perverso perverteris.*

Ad secundum dicendum quod de peccatis aliorum dolere debemus ; non tamen oportet quod de eis conteramur ; quia non omnis dolor de peccato præterito est contritio, ut patet ex dictis in corp. et art. 2 huj. quæst.

ARTICULUS VI

Utrum de singulis peccatis mortalibus requiratur contritio.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod non requiratur de singulis peccatis mortalibus contritio. Est enim motus contritionis in justificatione in instanti. Sed in instanti non potest homo recogitare singula peccata. Ergo non oportet quod sit contritio de singulis peccatis.

2. Præterea, contritio debet esse de peccatis, secundum quod avertunt a Deo, quia conversio ad creaturam sine aversione a Deo contritionem non requirit. Sed omnia peccata mortalia in aversione conveniunt. Ergo contra omnia sufficit una contritio.

3. Præterea, plus conveniunt peccata mortalia actualia ad invicem, quam actuale et originale. Sed unus baptismus delet omnia actualia et originale. Ergo una contritio generalis delet omnia peccata mortalia.

— Sed contra, diversorum morborum diversæ sunt medicinæ, quia *non sanat oculum, quod sanat calcaneum*, ut dicit Hieronymus (sup. illud Marci 9 : *Hoc genus dæmoniorum*). Sed contritio est medicina singularis contra unum mortale. Ergo non sufficit una communis de omnibus.

Præterea, contritio explicatur per confessionem. Sed oportet singula peccata mortalia confiteri. Ergo et de singulis conteri.

RESPONDEO dicendum quod contritio potest considerari dupliciter, scilicet quantum ad sui principium, et quantum ad terminum. Et dico principium contritionis cogitationem, qua quis cogitat de peccato, et dolet, etsi non dolore contritionis, saltem dolore attritionis. Terminus autem contritionis est quando dolor ille jam gratia informatur. **Quantum ergo ad principium contritionis,**

ART. 5. — *Ad* 1 *argum.*, ad hæc verba : « Ab alienis parce servo tuo ». Ad litteram sermo est de hominibus alienis, sive (ut ex hæbreo vertit Hieronymus) *superbis*, a quorum dominatu Propheta petit liberari ; unde sequitur in masculino genere : « si mei non fuerint dominati », id est si mihi non prævaluerint, si ad eorum imperium aut voluntatem peccato non consensero, immaculatus ero. Hunc sensum etiam allegat S. Thomas in Ps. 18.

ART. 6. — Hinc concludit Sylvius : Ad justificationem regulariter et per se non sufficit contritio de universis peccatis generatim et confuse, sed requiritur specialis et distincta singulorum peccatorum, tam quoad numerum quam quoad speciem, ita scilicet ut singula recogitari debeant, et de illis sic recogitatis formari una contritio. Non desunt tamen qui oppositum huic conclusioni probabiliter opinentur. S. Thomas, *De veritate*, quæst 29, art. 5, ad 4, sic loquitur : « Omnia peccata conveniunt in aversione a Deo, ratione cujus gratiam impediunt ; unde ad justificationem non requiritur quod in ipso justificationis momento, aliquis de peccatis singulis cogitet, sed sufficit quod cogitet de hoc, quod per culpam suam est aversus a Deo ». Sed sapienter dicit Catechismus Romanus : « Maxime hortandi et monendi sunt fideles, ut ad singula mortalia crimina, proprium contritionis dolorem adhibere studeant ».

oportet quod de singulis peccatis, quæ quis in memoria habet, conteratur; sed quantum ad terminum sufficit quod sit una communis de omnibus : tunc enim ille motus agit in vi omnium dispositionum præcedentium.

Et per hoc patet responsio *ad primum.*

Ad secundum dicendum quod quamvis omnia peccata mortalia conveniant in aversione, tamen differunt in causa, et modo aversionis, et quantitate elongationis a Deo, et hoc est secundum diversitatem conversionis.

Ad tertium dicendum quod baptismus agit in virtute meriti Christi, qui habuit infinitam virtutem ad delendum omnia peccata; et propterea unus sufficit contra omnia peccata. Sed in contritione cum merito Christi requiritur actus noster; et ideo oportet quod singulis peccatis respondeat singillatim, cum non habeat infinitam virtutem ad contritionem. — Vel dicendum quod baptismus est spiritualis generatio, sed pœnitentia quantum ad contritionem, et alias sui partes est spiritualis quædam sanatio per modum cujusdam alterationis. Patet autem in generatione corporali alicujus, quæ est cum corruptione, quod una generatione removentur omnia accidentia contraria rei generatæ, quæ erant accidentia rei corruptæ ; sed in alteratione removetur tantum unum accidens accidenti contrarium, ad quod terminatur alteratio. Et similiter unus baptismus simul delet omnia peccata, novam vitam inducendo; sed pœnitentia non delet omnia peccata, nisi ad singula feratur : et ideo oportet de singulis conteri et confiteri.

QUÆSTIO III

DE QUANTITATE CONTRITIONIS. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de quantitate contritionis. Circa quod quæruntur tria : 1° utrum contritio sit major dolor qui esse possit in natura ; 2° utrum possit esse nimis magnus contritionis dolor ; 3° utrum debeat esse major dolor de uno peccato quam de alio.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum contritio sit major dolor qui esse possit in natura.

S. Thom., ubi sup., art. 3, quæst. 1, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod contritio non sit major dolor qui esse possit in natura. Dolor enim est sensus læsionis. Sed aliquæ læsiones magis sentiuntur quam læsio peccati, sicut læsio vulneris. Ergo non est maximus dolor contritio.

2. Præterea, ex effectu sumimus judicium de causa. Sed effectus doloris sunt lacrymæ. Cum ergo aliquando contritus non emittat lacrymas corporales pro peccatis, quas tamen emittit de morte amici, vel de percussione, vel aliquo hujusmodi, videtur quod contritio non sit dolor maximus.

3. Præterea, quanto aliquid plus habet de admixtione contrarii, tanto est minus intensum. Sed contritionis dolor habet multum de gaudio admixtum ; quia contritus gaudet de liberatione, de spe veniæ, et de multis hujusmodi. Ergo dolor ejus est minimus.

4. Præterea, dolor contritionis displicentia est quædam. Sed multa sunt quæ magis displicent contrito quam peccata sua præterita ; non enim vellet pœnam inferni sustinere potius quam peccare ; nec iterum sustinuisse omnes pœnas temporales, aut etiam sustinere; alias pauci invenirentur contriti. Ergo dolor contritionis non est maximus.

— Sed contra, secundum Augustinum, lib. 14, de Civ. Dei, cap. 7 et 9, *omnis dolor in amore fundatur.* Sed amor charitatis, in quo fundatur dolor contritionis, est maximus. Ergo et dolor contritionis est maximus.

Præterea, dolor est de malo. Ergo de magis malo debet esse major dolor. Sed culpa est magis malum quam pœna. Ergo dolor de culpa, qui est contritio, excedit omnem alium dolorem.

RESPONDEO dicendum quod, sicut suprà dictum est, quæst. 1, art. 2, ad 1, in contritione est duplex dolor ; — **unus est in ipsa voluntate, qui est essentialiter ipsa contritio, quæ nihil aliud est quam displicentia præteriti peccati, et talis dolor in contritione excedit omnes alios dolores,** quia quantum aliquid placet, tantum contrarium ejus displicet ; finis autem ultimus super omnia placet, cum omnia propter ipsum desiderentur; et ideo peccatum, quod a fine ultimo avertit, super omnia displicere debet. — **Alius dolor est in parte sensitiva, qui causatur ex primo dolore vel ex necessitate naturæ,** secundum quod vires inferiores sequuntur motum superiorum, **vel ex electione,** secundum quod homo pœnitens in se ipso hunc dolorem excitat, ut de peccatis doleat ; **et neutro modo oportet quod sit maximus dolor,** quia vires inferiores moventur vehementius ab objectis propriis quam ex redundantia superiorum virium. Et ideo quanto operatio superiorum virium est propinquior objectis inferiorum, tanto magis sequuntur eorum motum. Et ideo major dolor est in

---

ART. 1. — Conclusiones ex Sylvio : 1° Dolor contritionis debet esse omnium dolorum maximus *appretiative.* 2° Non est necesse ad rationem contritionis, ut sit omnium dolorum maximus *intensive,* imo nec certus aliquis intensionis gradus est necessarius. 3° Non est necesse quod contritio duret certo aliquo tempore, sed potest unico instanti perfici, sicut etiam quis potest unico instanti justificari.

sensitiva parte ex læsione sensibili, quam sit ille qui in ipsam redundat ex ratione; similiter major qui redundat ex ratione de corporalibus deliberante, quam qui redundat ex ratione considerante spiritualia. Unde dolor in sensitiva parte ex displicentia rationis proveniens de peccato, non est major dolor aliis doloribus qui in ipsa sunt; et similiter nec dolor qui est voluntarie assumptus, tum quia non obedit affectus inferior superiori ad nutum, ut tanta et talis passio sequatur in inferiori appetitu, qualem ordinat superior; tum etiam quia passiones a ratione sumuntur in actibus virtutum secundum mensuram quamdam, quam quandoque dolor qui est sine virtute, non servat, sed excedit.

Ad primum ergo dicendum quod sicut dolor sensibilis est de sensu læsionis, ita dolor interior est de cognitione alicujus nocivi. Et ideo quamvis læsio peccati secundum exteriorem sensum non percipiatur, tamen percipitur esse maxima secundum sensum interiorem rationis.

Ad secundum dicendum quod corporales immutationes immediate consequuntur ad passiones sensitivæ partis, et eis mediantibus ad affectiones appetivæ superioris. Et inde est quod ex dolore sensibili, vel etiam sensibili nocivo citius defluunt lacrymæ corporales quam de dolore spirituali contritionis.

Ad tertium dicendum quod gaudium illud quod pœnitens de dolore habet, non minuit displicentiam, quia ei non contrariatur, sed auget, secundum quod omnis operatio augetur per propriam delectationem, ut dicitur in 10 Ethic., cap. 5; sicut qui delectatur in addiscendo aliquam scientiam, melius addiscit, et similiter qui gaudet de displicentia, vehementiorem displicentiam habet. Sed bene potest esse quod illud gaudium temperet dolorem ex ratione in partem sensitivam resultante.

Ad quartum dicendum quod quantitas displicentiæ de aliqua re debet esse secundum quantitatem malitiæ ipsius. Malitia autem in culpa mortali mensuratur ex eo in quem peccatur, in quantum est ei indigna, et ex eo qui peccat, in quantum est ei nociva. Et quia homo debet magis Deum quam seipsum diligere, ideo plus debet odire culpam, in quantum est offensa Dei, quam in quantum est nociva sibi. Est autem nociva ei principaliter, in quantum separat ipsum a Deo, et ex hac parte ipsa separatio a Deo, quæ pœna quædam est, magis debet displicere quam ipsa culpa, in quantum hoc nocumentum inducit; quia quod propter alterum oditur, minus oditur, sed minus quam culpa, in quantum est offensa in Deum. Inter omnes autem pœnas malitiæ attenditur quidam ordo secundum quantitatem nocumenti. Et ideo cum hoc sit maximum nocumentum, qua maximum bonum privatur, erit inter pœnas maxima separatio a Deo. Est etiam alia quantitas malitiæ accidentalis, quam oportet in displicentia attendere, secundum rationem præsentis et præteriti, quia quod præteritum est, jam non est; unde habet minus de ratione malitiæ et bonitatis. Et inde est quod plus refugit homo sustinere aliquid mali in præsenti, vel in futuro, quam horreat de præterito. Unde nec aliqua passio animæ directe respondet præterito, sicut dolor respondet præsenti malo, et timor futuro. Et propter hoc de duobus malis præteritis illud magis abhorret animus, cujus major effectus in præsenti remanet, vel in futurum timetur, etiamsi in præterito minus fuerit. Et quia effectus præcedentis culpæ non ita percipitur quandoque sicut effectus præteritæ pœnæ, tum quia culpa perfectius sanatur quam quædam pœna, tum quia defectus corporalis magis est manifestus quam spiritualis, ideo etiam homo bene dispositus quandoque magis in se percipit horrorem præcedentis pœnæ, quam præcedentis culpæ, quamvis, magis esset paratus pati eamdem pœnam quam committere eamdem culpam. Est etiam considerandum in comparatione culpæ et pœnæ, quod quædam pœnæ habent inseparabiliter conjunctam Dei offensam, sicut separatio a Deo; quædam etiam addunt perpetuitatem, sicut pœna inferni. Ergo pœna illa quæ offensam annexam habet, eodem modo cavenda est, sicut etiam culpa; sed illa quæ perpetuitatem addit, est magis quam culpa simpliciter fugienda. Si tamen ab eis separetur ratio offensæ, et consideretur tantum ratio pœnæ, minus habent de malitia quam culpa, in quantum est offensa Dei: et propter hoc minus debent displicere. — Sciendum est etiam quod quamvis talis debeat esse contriti dispositio, non tamen de eis tentandus est, quia affectus suos homo non de facili mensurare potest; quandoque illud quod minus displicet, videtur magis displicere, quia est propinquius nocumento sensibili, quod magis est nobis notum.

ARTICULUS II

Utrum possit esse nimis magnus contritionis dolor.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non possit esse nimis magnus contritionis dolor. Nullus enim dolor potest esse immoderatior quam ille qui proprium subjectum destruit. Sed dolor contritionis, si est tantus quod mortem, vel corruptionem corporis inducat, est laudabilis. Dicit enim Anselmus (implic. in lib. Medit., vers. fin.): *Utinam sic impinguentur viscera animæ meæ, ut medullæ corporis mei exsiccentur;* et Augustinus dicit (alius auctor lib. de Contrit. cordis, cap. 10 ad fin.): *se esse dignum oculos cæcare plorando.* Ergo dolor contritionis non potest esse nimius.

2. Præterea, dolor contritionis ex amore cha-

ritatis procedit. Sed amor charitatis non potest esse nimius. Ergo nec dolor contritionis.

— Sed contra, omnis virtus moralis corrumpitur per superabundantiam et defectum. Sed contritio est actus virtutis moralis, scilicet pœnitentiæ, cum sit pars justitiæ. Ergo potest esse superfluus dolor de peccatis.

RESPONDEO dicendum quod **contritio ex parte doloris qui est in ratione,** scilicet displicentiæ, quo peccatum displicet, in quantum est offensa Dei, **non potest esse nimia**; sicut nec amor charitatis, quo intenso talis displicentia intenditur, potest esse nimius. — **Sed quantum ad dolorem sensibilem potest esse nimia,** sicut etiam exterior corporis afflictio potest esse nimia. In his autem omnibus debet accipi pro mensura conservatio subjecti, et bonæ habitudinis sufficientis ad ea quæ agenda incumbunt ; et propter hoc dicitur Rom. 12, 1 : *Rationabile* sit *obsequium vestrum*.

Ad primum ergo dicendum quod Anselmus desiderabat ex pinguedine devotionis medullas corporales exsiccari, non quantum ad humorem naturalem, sed quantum ad desideria, et concupiscentias corporales. Augustinus autem quamvis dignum se cognosceret amissione exteriorum oculorum propter peccatum, quia quilibet peccator non solum æterna, sed etiam temporali morte dignus est, non tamen volebat sibi oculos cæcare.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit de dolore qui est in ratione.

Tertia autem procedit de dolore sensitivæ partis.

Articulus III

Utrum debeat esse major dolor de uno peccato quam de alio.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non debeat esse major dolor de uno peccato quam de alio. Hieronymus enim, epist. 27, cap. 7, in med. collaudat Paulam de hoc quod *minima peccata sicut magna plangebat*. Ergo non est magis dolendum de uno quam de alio.

2. Præterea, motus contritionis est subitus. Sed non potest esse unus motus subitus intensior simul et remissior. Ergo contritio non debet esse major de uno, quam de alio peccato.

3. Præterea, de peccato præcipue est contritio, secundum quod a Deo avertit. Sed in aversione omnia peccata mortalia conveniunt, quia omnia tollunt gratiam, qua anima Deo conjungitur. Ergo de omnibus peccatis mortalibus æqualis debet esse contritio.

— Sed contra, Deuteronom. 25, 2, dicitur : *Secundum mensuram peccati* (1) *erit et plagarum modus*. Sed in contritione peccatis plagæ commensurantur, quia contritio habet propositum satisfaciendi annexum. Ergo contritio magis debet esse de uno peccato quam de alio.

Præterea, de hoc debet homo conteri quod debuit vitare. Sed homo deberet magis vitare unum peccatum quam aliud, quia gravius est, si necessitas alterum faciendi incumberet. Ergo et similiter debet de uno, scilicet graviori, magis quam de alio dolere.

RESPONDEO dicendum quod de contritione dupliciter possumus loqui : — *Uno modo* **secundum quod sigillatim singulis peccatis respondet, et sic quantum ad dolorem superioris affectus requiritur quod de majori peccato quis doleat magis,** quia ratio doloris est magis in uno quam in alio, scilicet offensa Dei ; ex magis enim inordinato actu Deus magis offenditur. — Similiter etiam cum majori culpæ major pœna debeatur, etiam **dolor sensitivæ partis, secundum quod pro peccato ex electione assumitur, quasi pœna peccati, debet esse major de majori peccato. — Secundum autem quod ex impressione superioris appetitus nascitur in inferiori, attenditur quantitas doloris secundum dispositionem partis inferioris ad recipiendam impressionem a superiori, et non secundum quantitatem peccati.** — *Alio modo* potest accipi contritio, **secundum quod est simul de omnibus peccatis,** sicut in actu justificationis, et hæc quidem contritio vel ex singulorum consideratione peccatorum procedit ; et sic quamvis sit actus unus, tamen distinctio peccatorum virtute manet in ipso ; vel ad minus habet propositum de singulis cogitandi annexum : **et sic etiam habitualiter est magis de uno quam de alio.**

Ad primum ergo dicendum quod Paula non laudatur de hoc quod de omnibus peccatis doleret æqualiter, sed quia de parvis peccatis tantum dolebat, ac si essent magna, per comparationem ad alios qui de peccatis dolent ; sed ipsa multo amplius de majoribus doluisset.

Ad secundum dicendum quod in illo contritionis motu subitaneo, quamvis non actualiter distinctio intentionis respondens diversis peccatis inveniri possit, tamen invenitur ibi eo modo, sicut dictum est in corp., et etiam alio modo, secundum quod singula peccata ordinem habent ad illud de quo in illa contritione generali contrito dolendum occurrit, scilicet offensam Dei. Qui enim aliquod totum diligit, potentia etiam diligit partes ejus, quamvis non actu ; et hoc modo, secundum quod habent ordinem ad totum, quasdam plus, quasdam minus diligit ; sicut qui aliquam communitatem diligit, virtute singulos diligit plus et minus, secundum eorum ordinem in bono communi. Et similiter qui dolet de hoc quod Deum offendit, de diversis implicite dolet diversimode, secundum quod plus vel minus per ea Deum offendit.

---

(1) Vulgata, *Pro mensura peccati.*

Ad tertium dicendum quod quamvis quodlibet peccatum mortale a Deo avertat et gratiam tollat, tamen quoddam plus elongat quam aliud, in quantum habet majorem dissonantiam ex sua inordinatione ad ordinem divinæ bonitatis, quam aliud.

QUÆSTIO IV

DE TEMPORE CONTRITIONIS. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de tempore contritionis.

Circa quod tria quæruntur : 1° utrum tota vita hæc sit contritionis tempus ; 2° utrum expediat continue de peccato dolere ; 3° utrum post hanc vitam animæ de peccatis conterantur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum tota hæc vita sit contritionis tempus.

S. Th., 4 Sent., dist. 37, quæst. 2, art. 4, quæst. 1, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non tota hæc vita sit contritionis tempus. Sicut enim de peccato commisso debet esse dolor, ita et pudor. Sed non per totam vitam durat pudor de peccato, quia sicut dicit Ambrosius, lib. 2, de Pœnit. cap. 7, a med., *non habet quod erubescat cui peccatum dimissum est.* Ergo videtur quod nec contritio, quæ est dolor de peccato.

2. Præterea, 1 Joan. 4, 18, dicitur quod *perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet.* Sed dolor etiam pœnam habet. Ergo in statu perfectæ charitatis non potest dolor contritionis manere.

3. Præterea, de præterito non potest esse dolor, qui proprie est de malo præsenti, nisi secundum quod aliquid de peccato præterito in præsenti manet. Sed quandoque pervenitur ad aliquem statum in hac vita in quo nihil de peccato præterito manet, neque dispositio, neque culpa, neque reatus aliquis. Ergo non oportet ulterius de illo peccato dolere.

4. Præterea, Rom. 8, 28, dicitur quod *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, etiam peccata, ut dicit Glossa (August., lib. de Corrept. et Grat., cap. 9 a med.). Ergo non oportet post remissionem peccati quod de ipso doleant.

5. Præterea, contritio est pars pœnitentiæ contra satisfactionem divisa. Sed non oportet semper satisfacere. Ergo nec oportet de peccato semper conteri.

— Sed contra, Augustinus in lib. de Pœnit. (seu alius auctor, de vera et falsa Pœnit., cap. 13) dicit quod *ubi dolor finitur, deficit pœnitentia, ubi deficit pœnitentia, nihil relinquitur de venia.* Ergo videtur, cum oporteat veniam concessam non perdere, quod oporteat semper de peccato dolere.

Præterea, Eccli. 5, 5, dicitur : *De propitiato peccato* (1) *noli esse sine metu.* Ergo homo semper debet dolere ad peccatorum proportionem habendam.

RESPONDEO dicendum quod in contritione, ut dictum est quæst. 3, art. 1, **est duplex dolor : unus rationis,** qui est detestatio peccati a se commissi ; **alius sensitivæ partis,** qui ex isto consequitur. **Et quantum ad utrumque contritionis tempus est totius vitæ præsentis status.** Quamdiu enim est aliquis in statu viæ, detestatur incommoda quibus a perventione ad terminum viæ retardatur vel impeditur. Unde cum per peccatum præteritum vitæ nostræ cursus in Deum retardetur, quia tempus illud quod erat deputatum ad currendum, recuperari non potest, oportet quod semper in vitæ hujus tempore status contritionis maneat, quantum ad peccati detestationem. Similiter etiam quantum ad sensibilem dolorem, qui ut pœna a voluntate assumitur : quia enim homo pœnam æternam peccando meruit, et contra æternum Deum peccavit, debet pœna æterna in temporalem mutata, saltem dolor in toto hominis æterno, id est, in statu hujus vitæ, manere. Et propter hoc dicit Hugo de Sancto Victore, tract. 6 Sum. Sent., cap. 11, a med., quod *Deus absolvens hominem a culpa et pœna æterna, ligat eum vinculo perpetuæ detestationis peccati.*

Ad primum ergo dicendum quod erubescentia respicit peccatum, solum in quantum habet turpitudinem ; et ideo postquam peccatum quantum ad culpam remissum est, non manet pudori locus ; manet autem dolori, qui non solum de culpa est, in quantum habet turpitudinem, sed etiam in quantum habet nocumentum annexum.

Ad secundum dicendum quod timor servilis,

ART. 1. — Circa 2 *arg. ad oppositum* adverte, ubi nos Eccli. 5 habemus « de propitiato peccato », multos codices habere, (sicut habet B. Thomas pluribus locis suorum operum) : « De propitiatu (sive propitiatione) peccatorum, noli esse sine metu ». Sensus est vel non debere hominem de obtenta propitiatione esse nimis securum ; vel neminem debere esse nimis securum quod facile et quando volet veniam consequetur, cum ea nonnisi peculiari dono Dei habeatur. — Nota hæc verba Concil. Trident. sess. 14, cap. 1 de extrema unctione : « Visum est sanctæ synodo præcedenti doctrinæ de pœnitentia adjungere ea quæ sequuntur de sacramento extremæ unctionis : quod non modo pœnitentiæ, sed totius christianæ vitæ, quæ perpetua pœnitentia esse debet, consummativum existimatum est a Patribus ».

(1) Ita cum veteri exemplo a Theologis adhibito, et Vulgata edit. passim. — Nicolaius, aliique : *De propitiatu peccatorum*, etc.

quem charitas foras mittit, oppositionem habet ad charitatem ratione servitutis, quia pœnam respicit; sed dolor contritionis ex charitate causatur, ut dictum est quæst. 3, art. 2, et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod quamvis per pœnitentiam peccator redeat ad gratiam pristinam, et immunitatem a reatu pœnæ, nunquam tamen redit ad pristinam dignitatem innocentiæ: et ideo semper ex præterito peccato aliquid in ipso manet.

Ad quartum dicendum quod sicut non debet homo facere mala ut veniant bona, ita non debet gaudere de malis, quia ex eis occasionaliter proveniunt bona, divina gratia, vel providentia agente, quia illorum bonorum peccata causa non fuerunt, sed magis impedimenta; sed divina providentia ea causavit, et de ea debet homo gaudere, de peccatis autem dolere.

Ad quintum dicendum quod satisfactio attenditur secundum pœnam taxatam, quæ pro peccatis injungi debet; et ideo potest terminari, ut non oporteat ulterius satisfacere. Hæc autem pœna præcipue proportionatur culpæ ex parte conversionis, ex qua finitatem habet. Sed dolor contritionis respondet culpæ ex parte aversionis, ex qua habet quamdam infinitatem; unde et contritio semper debet manere; nec est inconveniens, si remoto posteriori, remaneat prius.

ARTICULUS II

Utrum expediat continue de peccato dolere.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non expediat continue de peccato dolere. Expedit enim quandoque gaudere, ut patet Philipp. 4, ubi super illud: *Gaudete in Domino semper,* dicit Glossa ord. quod *necessarium est gaudere.* Sed non est possibile gaudere simul et dolere. Ergo non expedit continue de peccato dolere.

2. Præterea, illud quod est de se malum et fugiendum, non est assumendum, nisi quatenus est necessarium ut medicina ad aliquid, sicut patet de ustione et sectione vulneris. Sed tristitia de se mala est, unde dicitur Eccli. 30, 24: *Tristitiam longe expelle a te;* et subditur causa: *Multos enim occidit tristitia, et non est utilitas in illa;* hoc etiam Philosophus dicit in 7 Ethicorum, cap. 13 et 14, et in 10, cap. 5. Ergo non debet amplius dolere de peccato, nisi quatenus sufficit ad peccatum delendum. Sed statim post primam contritionis tristitiam peccatum deletum est. Ergo non expedit ulterius dolere.

3. Præterea, Bernardus dicit (serm. 11 in Cant., cap. 11): *Dolor bonus est, si continuus non sit; semel enim absynthio est admiscendum.* Ergo videtur quod non expedit continue dolere.

— Sed contra est quod Augustinus dicit (alius auctor, lib. de vera et falsa Pœnit., cap. 13, in fin.): *Semper doleat pœnitens, et dolore gaudeat.*

Præterea, actus in quibus consistit beatitudo, expedit semper continuare, quantum possibile est. Sed hujusmodi est dolor de peccato, quod patet, Matth. 5, 5: *Beati qui lugent.* Ergo expedit dolorem continuare, quantum possibile est.

RESPONDEO dicendum quod hæc est conditio in actibus virtutum inventa, quod non potest in eis accipi superfluum, et diminutum, ut in 2 Ethic. probatur, cap. 6 et 7. Unde cum contritio, quantum ad id quod est displicentia quædam in appetitu rationis, sit actus pœnitentiæ virtutis, nunquam potest ibi esse superfluum, sicut nec quantum ad intensionem, ita nec quantum ad durationem, nisi secundum quod actus unius virtutis impedit actum alterius magis necessarium pro tempore illo. Unde **quanto magis homo continue** (1) **in actibus hujus displicentiæ esse potest, tanto melius est, dummodo actibus aliarum virtutum vacet suo tempore, secundum quod oportet.** — Sed passiones possunt habere superfluum et diminutum et quantum ad intensionem, et quantum ad durationem. Et ideo **sicut passio doloris, quem voluntas assumit, debet esse moderate intensa, ita debet moderate durare,** ne si nimis duret, homo in desperationem et pusillanimitatem, et hujusmodi vitia labatur.

Ad primum ergo dicendum quod gaudium seculi impeditur per dolorem contritionis; non autem gaudium quod de Deo est, quia habet ipsum dolorem pro materia.

Ad secundum dicendum quod illud Eccli., de tristitia seculi loquitur; Philosophus autem loquitur de tristitia quæ est passio, qua moderate utendum est, secundum quod expedit ad finem ad quem assumitur.

Ad tertium dicendum quod Bernardus loquitur de dolore qui est passio.

ARTICULUS III

Utrum etiam post hanc vitam animæ de peccatis conterantur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 2. — Hic quærit Sylvius an et quando post peccatum obliget contritio? non convenit inter doctores. Attamen certum est contritionem esse necessariam, non tantum necessitate medii, sed etiam præcepti, quia de illa extat præceptum speciale in utroque testamento (vide S. Script. quæst. 1 supra), et confirmatur ex Trident. sess. 14, cap. 4. Hoc autem præceptum non obligat ad statim. De tempore autem obligationis, disputant auctores.

ART. 3. — Ad 2 dicendo: « Animæ in Purgatorio dolent de peccatis; sed ille dolor non est contritio », non negat eis omnino contritionem. Concedit enim eis dolo-

(1) Ita ex cit. cod. passim. — Al.: *Quantumcumque homo continue.*

etiam post hanc vitam animæ de peccatis conterantur. Amor enim charitatis displicentiam de peccato causat. Sed post hanc vitam manet in animabus charitas et quantum ad actum, et quantum ad habitum, quia *charitas nunquam excidit*, ut dicitur I Corinth. 13, 8. Ergo manet displicentia de peccato commisso, quæ essentialiter est contritio.

2. Præterea, magis est dolendum de culpa quam de pœna. Sed animæ in purgatorio dolent de pœna sensibili, et de dilatione gloriæ. Ergo multo magis dolent de culpa ab eis commissa.

3. Præterea, pœna purgatorii satisfactoria est de peccato. Sed satisfactio habet efficaciam ex vi contritionis. Ergo contritio manet post hanc vitam.

— Sed contra, contritio est pars pœnitentiæ sacramenti. Sed sacramenta non manent post hanc vitam. Ergo nec contritio.

Præterea, contritio potest esse tanta quod deleat et culpam, et pœnam. Si ergo animæ in purgatorio conteri possent, posset vi contritionis earum reatus pœnæ eis dimitti, et ita a pœna sensibili liberari : quod est falsum.

RESPONDEO dicendum quod in contritione tria consideranda sunt : *primum* est contritionis *genus*, quod est dolor ; *secundum* est contritionis *forma*, quæ est actus virtutis gratia informatus ; *tertium* est contritionis *efficacia*, quæ est actus meritorius et sacramentalis, et quodammodo satisfactorius. — **Animæ igitur post hanc vitam, quæ in patria sunt, contritionem habere non possunt**, quia carent dolore propter gaudii plenitudinem. — **Illæ vero quæ sunt in inferno, carent contritione**, quia etsi dolorem habeant, deficit tamen in eis gratia dolorem informans. — Sed **illæ quæ in purgatorio sunt, habent dolorem** de peccatis gratia informatum, **sed non meritorium**, quia non sunt in statu merendi. In hac autem vita omnia tria prædicta inveniri possunt.

Ad primum ergo dicendum quod charitas non causat istum dolorem nisi in illis qui doloris capaces sunt ; sed plenitudo gaudii in beatis omnem capacitatem doloris excludit : et ideo quamvis charitatem habeant, tamen contritione carent.

Ad secundum dicendum quod animæ in purgatorio dolent de peccatis ; sed ille dolor non est contritio, quia deest ei contritionis efficacia.

Ad tertium dicendum quod pœna illa quam animæ in purgatorio sustinent, non potest proprie dici satisfactio, quia satisfactio opus meritorium requirit ; sed largo modo dicitur satisfactio pœnæ debitæ solutio.

QUÆSTIO V

DE EFFECTU CONTRITIONIS. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de effectu contritionis.

Circa quod tria quæruntur : 1° utrum peccati remissio sit contritionis effectus ; 2° utrum contritio possit totaliter tollere reatum pœnæ ; 3° utrum parva contritio sufficiat ad deletionem magnorum peccatorum.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum remissio peccati sit contritionis effectus.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod peccati remissio non sit contritionis effectus. Solus enim Deus peccata remittit. Sed contritionis nos sumus aliqualiter causa, quia actus noster est. Ergo contritio non est causa remissionis.

2. Præterea, contritio est actus virtutis. Sed virtus sequitur peccati remissionem ; quia virtus et culpa non sunt simul in anima. Ergo contritio non est causa remissionis culpæ.

3. Præterea, nihil impedit a perceptione Eucharistiæ nisi culpa. Sed contritus ante confessionem non debet accedere ad Eucharistiam. Ergo nondum est consecutus remissionem culpæ.

— Sed contra est quod dicitur in Glossa super illud Psal. 50 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*, etc. Contritio cordis est sacrificium quo peccata solvuntur.

---

rem de peccatis, eumque gratia informatum, et detestationem peccatorum, firmumque propositum non peccandi, quæ ad veram contritionem sufficiunt. Negat autem, illum dolorem esse meritorium aut satisfactorium, sicuti est in præsenti. Quæ explicatio ex art. corp. et ex resp. ad 2 est manifesta.

ART. I. — Hic cavenda est opinio quorumdam, ait Sylvius, existimantium, peccata remitti per contritionem sine ordine ad claves : nec aliter confessionem aut absolutionem requiri ad remissionem peccatorum, quam requirantur cætera, quæ hominibus præcipiuntur. Nam hæc opinio repugnat institutioni sacramenti pœnitentiæ, et facit absolutionem sacerdotalem non aliud esse quam declarationem remissionis peccatorum. Repugnat etiam Concil. Trident., sess. 14, cap. 4 : « Reconciliationem quæ aliquando habetur ante sacramentum actu susceptum, non esse adscribendam ipsi contritioni, sine sacramenti voto, quod in illa includitur ». — Utrum vero omnis contritio, semper conjunctam habeat remissionem peccatorum, etiam antequam recipiatur sacramentum ? Circa hanc quæstionem erravit Baïus, ut patet ex ejus propositione damnata. Quo non obstante, spretisque verbis concilii Tridentini, Jansenistæ docuerunt peccata cum perfecta charitate posse consistere et negarunt contritionem charitate perfectam sine actuali sacramenti susceptione hominem statim cum Deo reconciliare. Sylvius autem conclusiones sequentes statuit : 1° Non omnis vera contritio semper habet conjunctam remissionem peccatorum, priusquam sacramentum recipiatur. Etenim attritio, quæ est vera contritio licet imperfecta, per se non valet peccatorem perducere ad gratiam sine sacramento, secundum Tridentini doctrinam. 2° Recte dicitur quod omnis contritio semper habeat conjunctam remissionem peccatorum, si nomine contritionis intelligatur ea contritio, quæ est charitate perfecta. Hoc enim vult Trident. sess. 14, cap. 4.

Præterea, virtus et vitium eisdem causis corrumpuntur, et generantur, ut dicitur in 2 Ethic., cap. 1 et 2. Sed per inordinatum amorem cordis peccatum committitur. Ergo per dolorem ex amore charitatis ordinato causatum solvitur, et sic peccatum contritio delet.

RESPONDEO dicendum quod **contritio potest dupliciter considerari, vel in quantum est pars sacramenti, vel in quantum est actus virtutis; et utroque modo est causa remissionis peccati; sed diversimode,** quia in quantum est pars sacramenti, primo operatur ad remissionem peccati instrumentaliter, sicut et de aliis sacramentis in 1 dist., 4 Sent., quæst. 1, art. 4, patet. — In quantum autem est actus virtutis, sic est quasi causa materialis remissionis peccati, eo quod dispositio est quasi necessitas ad justificationem; dispositio autem reducitur ad causam materialem, si accipiatur dispositio quæ disponit materiam ad recipiendum; secus autem est de dispositione agentis ad agendum, quia illa reducitur ad genus causæ efficientis.

Ad primum ergo dicendum quod solus Deus est causa efficiens principalis remissionis peccati; sed causa dispositiva potest etiam esse ex nobis, et similiter etiam causa sacramentalis, quia formæ sacramentorum verba sunt a nobis prolata, quæ habent virtutem instrumentalem gratiam inducendi, qua peccata remittuntur.

Ad secundum dicendum quod peccati remissio uno modo præcedit virtutem, et gratiæ infusionem, et alio modo sequitur, et secundum hoc quod sequitur, actus a virtute elicitus potest esse causa aliqua remissionis peccati.

Ad tertium dicendum quod dispensatio Eucharistiæ pertinet ad ministros Ecclesiæ, et ideo ante remissionem peccati per ministros Ecclesiæ non debet aliquis ad Eucharistiam accedere, quamvis sit sibi culpa quoad Deum remissa.

ARTICULUS II

Utrum contritio possit totaliter tollere reatum pœnæ.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod contritio non possit totaliter tollere reatum pœnæ, quia satisfactio et confessio ordinantur ad liberationem a reatu pœnæ. Sed nullus ita perfecte conteritur quin oporteat eum confiteri et satisfacere. Ergo contritio nunquam est tanta quod deleat reatum totum.

2. Præterea, in pœnitentia debet esse quædam recompensatio pœnæ ad culpam. Sed aliqua culpa per membra corporis exercetur. Ergo cum oporteat ad debitam pœnæ recompensationem ut *per quæ peccat quis, per hæc et torqueatur,* Sap. 11, 17, videtur quod nunquam possit pœna talis peccati per contritionem absolvi.

3. Præterea, dolor contritionis est finitus. Sed pro aliquo peccato, scilicet, mortali, debetur pœna infinita. Ergo nullo modo potest esse tanta contritio quod totam pœnam deleat.

— Sed contra est quod Deus plus affectum cordis acceptat quam exteriorem actum. Sed per exteriores actus absolvitur homo a pœna et culpa. Ergo et similiter per cordis affectum, qui est contritio.

Præterea, exemplum hujus de latrone habetur, cui dictum est Lucæ 23, 43 : *Hodie mecum eris in paradiso,* propter unicum pœnitentiæ actum.

Utrum autem totus reatus per contritionem semper tollatur, supra, dist. 14, lib. 4, quæst. 2, art. 1, 2, et 3 Part., quæst. 86, art. 4, quæsitum est, ubi hoc ipsum de pœnitentia quærebatur.

RESPONDEO dicendum quod intensio contritionis potest attendi dupliciter : — Uno modo **ex parte charitatis,** quæ displicentiam causat, et **sic contingit tantum intendi charitatem in**

S. Script. — Contritioni veræ promittitur remissio peccatorum : Deut. 4, 29, et 30, 2 ; 1 Reg. 7, 3 ; 2 Paral. 7, 14, et 30, 6, et 34, 26 ; Job. 22, 23 ; Psalm. 31, 5 ; Prov. 28, 13 ; Eccli. 17, 23 ; Is. 1, 16, et 30, 18, et 45, 22, et 55, 7, et 59, 20 ; Jerem. 3, 10, etc., et 18, 8, et 29, 12, et 31, 18 etc. ; Ezech. 18, 21 etc., et 33, 14 ; Os. 14, 2 ; Joel. 2, 12 ; Jon. 3, 8 ; Zach. 1, 3 ; Mal. 3, 7 ; Luc. 15, 18 ; Act. 3, 19, et 26, 18, etc.

Definit. Eccles. — Concil. Trident. sess. 6, cap. 6 et sess. 14, cap. 4 vide supra, quæst. 1, *art.* 1, *pag.* 4. — *Sess.* 14, *can.* 5, *pag.* 3. — *Proposit. Baii, damn. a S. Pio V :* 70. Homo existens in peccato mortali, sive in reatu æternæ damnationis, potest habere veram charitatem : et charitas etiam perfecta potest consistere cum reatu æternæ damnationis. 71. Per contritionem etiam cum charitate perfecta et cum voto suscipiendi Sacramentum conjunctam, non remittitur crimen, extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione Sacramenti. — *Proposit. synodi Pistor. damn. a Pio VI, in Bulla « Auctorem fidei » : De prævia necessaria dispositione pro admittendis pœnitentibus ad reconciliationem.* 36. Doctrina Synodi, qua, postquam præmisit « quando habebuntur signa non æquivoca amoris Dei dominantis in corde hominis, posse illum merito judicari dignum, qui admittatur ad participationem sanguinis Jesu Christi, quæ fit in Sacramentis », subdit « supposititias conversiones, quæ fiunt per attritionem, nec efficaces esse solere nec durabiles » ; consequenter « pastorem animarum debere insistere signis non æquivocis charitatis dominantis, antequam admittat suos pœnitentes ad Sacramenta » ; quæ signa, ut deinde tradit, « pastor deducere poterit ex stabili cessatione a peccato, et fervore in operibus bonis » ; quem insuper « fervorem charitatis » perhibet velut dispositionem, quæ « debet præcedere absolutionem » ; sic intellecta, ut non solum contritio imperfecta, quæ passim attritionis nomine donatur, etiam quæ juncta sit cum dilectione, qua homo incipit diligere Deum tanquam omnis justitiæ fontem, nec modo contritio charitate formata, sed et fervor charitatis dominantis, et ille quidem diuturno experimento per fervorem in operibus bonis probatus, generaliter et absolute requiratur, ut homo ad Sacramenta et speciatim pœnitentes ad absolutionis beneficium admittantur : falsa, temeraria, quietis animarum perturbativa, tutæ ac probatæ in Ecclesia praxi contraria, Sacramenti efficaciæ detrahens et injuriosa.

actu quod contritio inde sequens merebitur non solum culpæ amotionem, sed etiam absolutionem ab omni pœna. — Alio modo **ex parte doloris sensibilis,** quem voluntas in contritione excitat. Et quia ille etiam pœna quædam est, **tantum potest intendi quod sufficiet ad deletionem culpæ et pœnæ.**

Ad primum ergo dicendum quod aliquis non potest esse certus quod contritio sua sit sufficiens ad deletionem pœnæ et culpæ ; et ideo tenetur confiteri, et satisfacere maxime cum contritio vera non fuerit, nisi propositum confitendi habuisset annexum ; quod debet ad effectum adduci etiam propter præceptum, quod est de confessione datum.

Ad secundum dicendum quod sicut gaudium interius redundat etiam ad exteriores corporis partes, ita etiam dolor interior ad exteriora membra derivatur ; unde dicitur Prov. 17, 22 : *Spiritus tristis exsiccat ossa.*

Ad tertium dicendum quod dolor contritionis, quamvis sit finitus quantum ad intensionem, sicut etiam et pœna peccato mortali debita finita est ; habet tamen infinitam virtutem ex charitate qua informatur, et secundum hoc potest valere ad deletionem culpæ et pœnæ.

ARTICULUS III

Utrum parva contritio sufficiat ad deletionem magnorum peccatorum.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod contritio parva non sufficiat ad deletionem magnorum peccatorum, quia contritio est medicina peccati. Sed corporalis medicina, quæ sanat corporalem morbum minorem, non sufficit ad sanandum majorem. Ergo minima contritio non sufficit ad delendum maxima peccata.

2. Præterea, supra dictum est, quæst. 3, art. 3, quod oportet de majoribus peccatis magis conteri. Sed contritio non delet peccatum, nisi sit secundum quod oportet. Ergo minima contritio non delet omnia peccata.

— Sed contra, quælibet gratia gratum faciens delet omnem culpam mortalem, quia simul stare cum ea non potest. Sed quælibet contritio est gratia gratum faciente informata. Ergo quantumcumque sit parva, delet omnem culpam.

RESPONDEO dicendum quod contritio ut sæpe dictum est, nempe quæst. 1, art. 2, ad 1, et quæst. 3, et 4, art. 1, habet duplicem dolorem : — Unum rationis, qui est displicentia peccati commissi, et hic potest esse adeo parvus, quod non sufficiet ad rationem contritionis ; ut si minus displiceret ei peccatum quam debeat displicere separatio a fine : sicut etiam amor potest esse ita remissus quod non sufficit ad rationem charitatis. — Alium dolorem habet in sensu, et parvitas hujus non impedit rationem contritionis, quia non se habet per se essentialiter ad contritionem, sed quasi ex accidente ei adjungitur ; et iterum non est in potentia nostra. Sic ergo dicendum quod **quantumcumque parvus sit dolor, dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam delet.**

Ad primum ergo dicendum quod medicinæ spirituales habent efficaciam infinitam ex virtute infinita quæ in eis operatur. Et ideo illa medicina, quæ sufficit ad curationem peccati parvi, sufficit etiam ad curationem magni ; sicut patet de baptismo, quo et magna et parva solvuntur ; et simile est de contritione, dummodo ad rationem contritionis pertingat.

Ad secundum dicendum quod hoc sequitur de necessitate quod unus homo plus doleat de majori peccato quam de minori, secundum quod magis repugnat amori, qui dolorem causat ; sed si unus alius haberet tantum de dolore pro majori, quantum ipse habet pro minori, sufficeret ad remissionem culpæ.

QUÆSTIO VI.

DE CONFESSIONE, QUOAD EJUS NECESSITATEM. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de confessione, de qua sex sunt consideranda : — 1° de confessionis necessitate ; — 2° de ejus quidditate ; — 3° de ipsius ministro ; — 4° de qualitate ejus ; — 5° de ejus effectu ; — 6° de ejus sigillo.

Circa primum quæruntur sex : 1° utrum confessio sit necessaria ad salutem ; 2° utrum con-

---

ART. 3. — Contritio parva quæ est imperfecta, et attritio dicitur, modo sit vera, sufficit ad deletionem magnorum peccatorum, cum sacramento quidem. Si autem a sacramento pœnitentiæ est separata, sed tamen cum ejus voto, non est sufficiens delere peccata, nisi sit conjuncta charitati actuali, et tunc dicitur contritio perfecta, de qua etiam hic articulus potest intelligi.

QUÆSTIO 6. — Confessio sacramentalis, communiter et recte definitur : « Accusatio legitima peccatorum facta sacerdoti competenti, ad veniam, virtute clavium obtinendam ». Apud græcos Εξομολογησις nominatur. — *Errores :* Joannes *Wiclef* rejecit confessionem tanquam inutilem, ut patet ex propositione ejus damnata. *Lutherus* hac de re varie censuit. Ex discipulis ejus, Joannes Brintius et Kemnitius, cum pluribus, rejecerunt absolute confessionem in specie, contenti confessione generali ; et e contra, Lutherani confessionis Augustanæ, retinent confessionem auricularem. *Calvinus* docuit usum confessionis non esse juris divini, quamvis antiquissimum et consulendum ; sed tamen confessionem, ut fit et præcipitur in ecclesia Romana, esse tollendam, quasi fuisset inventam ab Innocentio III in concil. Lateranensi. Inter catholicos autem, Petrus Oxomensis, canonicus Salmanticensis (obiit 1479), docuit, non pertinaciter tamen, quasdam propositiones damnatas in concilio Complutensi, et deinde a Sixto IV, ut scandalosas et hæreticas. Item Erasmus in scholiis super epist. Hieronymi ad Oceanum, negat confessionem fundamentum in antiquitate habere.

S. Scrip. — Confessio in scripturis, varia et multiplex ;

fessio sit de jure naturali ; 3° utrum omnes ad confessionem teneantur ; 4° utrum licite aliquis possit confiteri peccatum quod non habet ; 5° utrum statim quis confiteri teneatur ; 6° utrum possit cum aliquo dispensari ne homini confiteatur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum confessio sit necessaria ad salutem

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod confessio non sit necessaria ad salutem. Sacramentum enim pœnitentiæ propter remissionem culpæ ordinatum est. Sed culpa per gratiæ infusionem sufficienter remittitur. Ergo ad pœnitentiam de peccato agendam non est necessaria confessio.

2. Præterea, peccatum quod ex alio contractum est, ex alio debet habere medicinam. Ergo

---

Gen. 41, 9; Levit. 16, 21 etc., et 26, 40; Num. 5, 7; Jos. 7, 19; 2 Reg. 24, 17; 1 Esdr. 9, 6 ; 2 Esdr. 9, 2; Ps. 27, 7, et 31, 5, et 37, 19, et 73, 19, et 94, 2; Prov. 16, 3, et 18, 17, et 28, 13; Eccli. 4, 25, etc, et 7, 34, et 17, 27; Is. 38, 15; Dan. 9, 5 ; Matth. 3, 6, et 16, 19; Luc. 11, 4, et 18, 13 ; Joan. 20, 23 ; Jac. 5, 16 ; 1 Joan. 1, 8, etc.

ART. I. — Resp. ad fidem pertinens, definita in concil. Trident., omnibus, qui post baptismum in mortale peccatum ceciderint, jure divino, necessariam esse confessionem. — De necessitate præcepti non potest esse dubium. Hoc autem supposito, ait Sylvius, dicendum est quod necessaria sit confessio in re vel in voto etiam necessitate medii, (Trident. sess. 14, cap. 2). Quibus conformia scripsit B. Thomas, hoc art., et supra Part. 3, quæst. 65, art. 4. — Confessionem esse faciendam, juris divini est; ut autem fiat secreto, vel publice, Christus non præcepit (Trid. sess. 14, cap. 15).

Definit. Eccles. — Concil. Trident. sess. 6, cap. 14, *vide supra, quæst.* 1, *art.* 1. *Can.* 29 : si quis dixerit, eum, qui post Baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere ; aut posse quidem, sed sola fide amissam justitiam recuperare sine Sacramento Pœnitentiæ, prout sancta Romana et universalis Ecclesia, a Christo Domino et ejus Apostolis edocta, hucusque professa est, servavit et docuit, anathema sit. — *Sessio* 14; *cap.* 5, *De Confessione.* Ex institutione Sacramenti Pœnitentiæ jam explicata, universa Ecclesia semper intellexit, institutam etiam esse a Domino integram peccatorum Confessionem, et omnibus post Baptismum lapsis jure divino necessariam existere : quia Dominus noster Jesus-Christus, e terris ascensurus ad cœlos, Sacerdotes sui ipsius Vicarios reliquit, tanquam præsides et judices ; ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quæ Christi fideles ceciderint ; quo, pro potestate Clavium, remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntient. Constat enim, Sacerdotes judicium hoc incognita causa, exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie, ac sigillatim, sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur, oportere a pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in Confessione recenseri, etiam si occultissima illa sint, et tantum adversus duo ultima Decalogi præcepta commissa, quæ nonnunquam animam gravius sauciant, et periculosiora sunt iis quæ in manifesto admittuntur. Nam venialia, quibus a gratia Dei non excludimur, et in quæ frequentius labimur, quamquam recte et utiliter, citraque omnem præsumptionem in Confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat ; taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt. Verum cum universa mortalia peccata, etiam cogitationes, homines iræ filios et Dei inimicos reddant ; necessarium est, omnium etiam veniam, cum aperta et verecunda Confessione, a Deo quærere. Itaque dum omnia quæ memoriæ occurrunt peccata Christi fideles confiteri student, procul dubio omnia divinæ misericordiæ ignoscenda exponunt ; qui vero secus faciunt et scienter aliqua retinent, nihil divinæ bonitati per sacerdotem remittendum proponunt : si enim erubescat ægrotus vulnus medico detegere, quod ignorat, medicina non curat. Colligitur præterea, etiam eas circumstantias in Confessione explicandas esse, quæ speciem peccati mutant : quod sine illis peccata ipsa neque a pœnitentibus integre exponantur, nec judicibus innotescant, et fieri nequeat, ut de gravitate criminum recte censere possint, et pœnam, quam oportet, pro illis pœnitentibus imponere. Unde alienum a ratione est, docere, circumstantias has ab hominibus otiosis excogitatas fuisse ; aut unam tantum circumstantiam confitendam esse, nempe peccasse in fratrem. Sed et impium est, Confessionem, quæ hac ratione fieri præcipitur, impossibilem dicere, aut carnificinam illam conscientiarum appellare : constat enim, nihil aliud in Ecclesia a pœnitentibus exigi, quam ut, postquam quisque diligentius se excusserit, et conscientiæ suæ sinus omnes et latebras exploraverit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum et Deum suum mortaliter offendisse meminerit ; reliqua autem peccata, quæ diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem Confessione inclusa esse intelliguntur : pro quibus fideliter cum Propheta dicimus : « Ab occultis meis munda me, Domine ». Ipsa vero hujusmodi Confessionis difficultas, ac peccata detegendi verecundia, gravis quidem videri posset, nisi tot tantisque commodis et consolationibus levaretur, quæ omnibus, digne ad hoc Sacramentum accedentibus, per absolutionem certissime conferuntur. Cæterum, quoad modum confitendi secreto apud solum sacerdotem, etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum et sui humiliationem, cum ob aliorum exemplum, tum ob Ecclesiæ offensæ ædificationem, delicta sua publice confiteri possit ; non est tamen hoc divino præcepto mandatum, nec satis consulte humana aliqua lege præciperetur, ut delicta, præsertim secreta, publica essent Confessione aperienda. Unde cum a sanctissimis et antiquissimis Patribus, magno unanimique consensu, secreta confessio sacramentalis, qua ab initio Ecclesia sancta usa est et modo etiam utitur, fuerit semper commendata ; manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui eam a divino mandato alienam et inventum humanum esse atque a Patribus in concilio Lateranensi congregatis initium habuisse, docere non verentur. Neque enim per Lateranense concilium Ecclesia statuit, ut Christi fideles confiterentur, quod jure divino necessarium et institutum esse intellexerat ; sed ut præceptum Confessionis, saltem semel in anno, ab omnibus et singulis, cum ad annos discretionis pervenissent, impleretur, unde jam in universa Ecclesia cum ingenti animarum fidelium fructu observatur mos ille salutaris confitendi sacro illo et maxime acceptabili tempore Quadragesimæ : quem morem hæc sancta Synodus maxime probat et amplectitur tanquam pium et merito retinendum. *Et canones* 6 *ad* 9, *supra in procemio quæst.* 1. — *Videre etiam potes ex Concil. Trident., sess.* 7, *De sacramentis in genere can.* 4, *et de Bapt. canon.* 10 ; *et sess.* 13, *cap.* 13, *et can.* 11, (*art.* 3 *seq.*) ; *et sess.* 14, *cap.* 1, 2, 4, 6. — *Errores Joannis Wiclefi, damn. a Martino V in concil. Constant.* 7. Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis. *Et articuli de quibus errorum Wiclefi suspecti debent interrogari, de mandato Martini V.* 20. Utrum credat quod Christianus ultra contritionem cordis, habita copia sacerdotis idonei, soli sacerdoti de necessitate salutis confiteri teneatur et non peccatum actuale, quod ex proprio motu quilibet commisit, oportet ex seipso tantum habere medicinam. Sed contra tale peccatum ordinatur pœnitentia. Ergo confessio non est de necessitate pœnitentiæ.

3. Præterea, aliquibus est peccatum remissum sine hoc quod confessi legantur, sicut patet de Petro, et Magdalena, et de Paulo. Sed non est minoris efficaciæ gratia remittens peccatum nunc, quam tunc fuerit. Ergo nec nunc de necessitate salutis est quod homo confiteatur.

4. Præterea, confessio ad hoc exigitur in judicio, ut secundum quantitatem culpæ pœna infligatur. Sed homo potest pœnam sibi ipsi infligere majorem quam etiam ab alio sibi infligatur. Ergo videtur quod confessio non sit de necessitate salutis.

— Sed contra, Boetius in libro 1 de Consol., prosa in princ., dicit : *Si opem medicantis exspectas, oportet quod morbum detegas.* Sed de necessitate salutis est quod homo de peccatis medicinam accipiat. Ergo et de necessitate salutis est quod morbum per confessionem detegat.

Præterea, in judicio seculari non est idem judex, vel actor, et reus. Sed judicium spirituale est ordinatius. Ergo peccator, qui est reus, non debet esse sui ipsius judex, sed ab alio judicari debet, et ita oportet quod ei confiteatur.

RESPONDEO dicendum quod passio Christi, sine cujus virtute nec originale, nec actuale peccatum dimittitur, in nobis operatur per sacramentorum susceptionem, quæ ex ipsa efficaciam habent. Et ideo ad culpæ remissionem et actualis et originalis requiritur sacramentum Ecclesiæ, vel actu susceptum, vel saltem voto, quando articulus necessitatis, non contemptus, sacramentum excludit ; et per consequens illa sacramenta quæ ordinantur contra culpam, cum qua salus esse non potest, sunt de necessitate salutis : et ideo sicut baptismus, quo deletur originale peccatum est de necessitate salutis ; ita et pœnitentiæ sacramentum. Sicut autem aliquis per hoc quod baptismum petit, se ministris Ecclesiæ subjicit, ad quos pertinet dispensatio sacramenti, ita etiam per hoc quod confitetur peccatum suum, se ministro Ecclesiæ subjicit, ut per sacramentum pœnitentiæ ab eo dispensatum remissionem consequatur : qui congruum remedium adhibere non potest, nisi peccatum cognoscat, quod fit per confessionem peccantis. Et ideo **confessio est de necessitate salutis ejus qui in peccatum mortale actuale cecidit.**

Ad primum ergo dicendum quod gratiæ infusio sufficit ad culpæ remissionem ; sed post culpam remissam adhuc est peccator debitor pœnæ temporalis ; sed ad gratiæ infusionem consequendam ordinata sunt gratiæ sacramenta, ante quorum susceptionem vel actu vel proposito aliquis gratiam non consequitur, sicut in baptismo patet ; et simile est de confessione ; et ulterius per confessionis erubescentiam, et vim clavium, quibus se confitens subjicit, et satisfactionem injunctam, quam sacerdos moderatur secundum qualitatem criminum sibi per confessionem innotescentium, pœna temporalis expiatur. Sed tamen ex hoc quod operatur confessio ad pœnæ remissionem, non habet quod sit de necessitate salutis : quia pœna ista est temporalis, ad quam post culpæ remissionem aliquis remanet ligatus ; unde sine hoc quod in præsenti vita expiaretur, esset via salutis ; sed habet quod sit de necessitate salutis ex hoc quod ad remissionem culpæ modo prædicto operatur.

Ad secundum dicendum quod peccatum quod ex altero contractum est, scilicet originale, potest omnino ab extrinseco remedium habere, ut in parvulis patet : sed peccatum actuale, quod ex seipso quisque commisit, non potest expiari, nisi aliquid cooperetur ille qui peccavit. Sed tamen non sufficit ad peccatum expiandum ex seipso, sicut sufficienter peccatum commisit, eo quod peccatum ex parte conversionis est finitum, ex qua parte peccator in ipsum reducitur ; sed ex parte aversionis habet infinitatem, ex qua parte oportet quod peccati remissio ab alio incipiat, quia *quod est ultimum in generatione, est primum in resolutione*, ut dicitur in 3 Eth., cap. a med. Et ideo oportet quod etiam peccatum actuale ex alio medicinam habeat.

Ad tertium dicendum quod etsi non legatur eorum confessio, potuit tamen fieri ; multa enim facta sunt quæ non sunt scripta. Et præterea, Christus habet potestatem excellentiæ in sacramenta ; unde sine his quæ ad sacramentum pertinent, potuit rem sacramenti conferre.

Ad quartum dicendum quod satisfactio non suf-

---

laico seu laicis quantumcumque bonis et devotis. — *Proposit. Petri Oxomensis, damn. a Sixto IV, ut hæreticæ :* 1. Peccata mortalia, quantum ad culpam et pœnam alterius seculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves. 2. Confessio de peccatis in specie fuit ex aliquo statuto utilis Ecclesiæ, non de jure divino. 3. Pravæ cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves. 4. Confessio debet esse secreta, id est de peccatis secretis, non de manifestis. — *Errores Lutheri damn. a Leone X, in Bulla «Exsurge Domine»* : 8. Nullo modo præsumas confiteri peccata venialia, sed nec omnia mortalia, quia impossibile est, ut omnia mortalia cognoscas. Unde primitiva Ecclesia solum manifesta mortalia confitebatur. 9. Dum volumus omnia pure confiteri, nihil aliud facimus, quam quod misericordiæ Dei nihil volumus relinquere ignoscendum.

Cfr. — Auctoritates Patrum pro confessione : Dionysius, *Epist. ad Demophilum ;* Clemens Roman., *epist.* 1; Origen. homil. 2, *in Levit.*, et homil. 2 *in Psalm.* 38 ; Tertullianus *lib. de Pœnitentia ;* Cyprian. *serm. de lapsis ;* Ambros. lib. 2 *de Pœnit ;* Chrysost. lib. 2 et 3 *de Sacerdotio*. Et insuper, Medina, *Tractatus de Confessione ;* Cajetanus, *opusc. de Confessione ;* et auctores in prooemio tract. de Pœnitentia designati, inter quos Suarez, Lugo, Morinus, Bellarminus, Renaudot.

ficeret ad expiandam pœnam peccati ex quantitate pœnæ quæ in satisfactione imponitur, sed sufficit in quantum est pars sacramenti virtutem sacramentalem habens : et ideo oportet quod per dispensatores sacramentorum imponatur, et ideo necessaria est confessio.

Articulus II

Utrum confessio sit de jure naturali.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod confessio sit de jure naturali. Adam enim, et Caïn non tenebantur nisi ad præcepta legis naturæ. Sed reprehenduntur de hoc quod peccatum suum non sunt confessi. Ergo confessio peccati est de jure naturali.

2. Præterea, præcepta illa quæ manent in veteri lege et nova, sunt de jure naturali. Sed confessio fuit in veteri lege, ut dicitur Isaiæ 43, 26 : *Narra, si quid habes, ut justificeris.* Ergo est de jure naturali.

3. Præterea, Job non erat subjectus nisi legi naturali. Sed ipse peccata confitebatur, quod patet per hoc quod dicitur Job 31, 33 : *Si abscondi ut* (1) *homo peccatum meum.* Ergo est de jure naturali.

— Sed contra Isidorus dicit, lib. 5 Etymolog. cap. 6, quod jus naturale est idem apud omnes. Sed confessio non est eodem modo apud omnes. Ergo non est de jure naturali.

Præterea, confessio fit ei qui habet claves. Sed claves Ecclesiæ non sunt de jure naturali institutæ. Ergo nec confessio.

Respondeo dicendum quod sacramenta sunt quædam fidei protestationes : unde oportet ea fidei esse proportionata. Fides autem est supra cognitionem rationis naturalis ; unde et sacramenta sunt supra rationis naturalis dictamen. Et quia *jus naturale est quod non opinio genuit, sed innata quædam vis inserit,* ut Tullius dicit, lib. 2 de Invent., aliquant. ante fin., ideo sacramenta non sunt de jure naturali, sed de jure divino, quod est supra naturale ; quod quandoque etiam naturale dicitur, secundum quod cuilibet rei illud est naturale, quod ei a suo creatore imponitur, tamen proprie dicuntur naturalia quæ ex principiis naturæ causantur. Supra autem naturam sunt quæ ipse Deus sibi reservat, sive naturæ ministerio operanda, sive in operationibus miraculorum sive in revelationibus mysteriorum, sive in institutionibus sacramentorum. Et sic **confessio, quæ necessitatem sacramentalem habet, non de jure naturali est, sed divino.**

Ad primum ergo dicendum quod Adam vituperatur ex hoc quod peccatum suum coram Deo non recognovit : confessio enim quæ fit Deo per recognitionem peccati, est de jure naturali ; nunc autem loquimur de confessione quæ fit homini. — Vel dicendum quod confiteri peccatum in casu est de jure naturali, scilicet cum quis in judicio constitutus a judice interrogatur : tunc enim non debet peccator mentiri peccatum suum excusando vel negando ; de quo Adam et Caïn vituperantur. Sed confessio quæ fit homini sponte ad remissionem peccatorum consequendam a Deo, non est de jure naturali.

Ad secundum dicendum quod præcepta legis naturæ manent eodem modo in lege Moysi et in nova lege. Sed confessio quamvis aliqualiter esset in lege Moysi non tamen eodem modo sicut in lege nova, nec sicut in lege naturæ ; in lege enim naturæ sufficiebat recognitio peccati interior apud Deum ; sed in lege Moysi oportebat aliquo signo exteriori peccatum protestari, sicut per oblationem hostiæ pro peccato, ex quo etiam homini innotescere poterat eum peccasse ; non autem oportebat ut speciale peccatum a se commissum manifestaret, aut peccati circumstantias, sicut in nova lege oportet.

Ad tertium dicendum quod Job loquitur de illa absconsione peccati quam facit deprehensus peccatum negando, aut excusando, ut ex Glossa (ord. Greg., lib. 22 Moral., cap. 9) ibidem haberi potest.

Articulus III

Utrum omnes ad confessionem teneantur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non omnes ad confessionem teneantur, quia, sicut dicit Hieronymus, super illud Is. 3 : *Peccatum*

Art. 2. — *Proposit. Petri Oxomensis damnat. a Sixto IV :* 9. Sacramentum pœnitentiæ, quantum ad collationem gratiæ sacramentalis, naturæ est, non alicujus institutionis veteris vel novi Testamenti. — Circa resp. ad 1 ad verba : « confessio quæ fit Deo per recognitionem peccati, est de jure naturali », videre potes Trident. sess. 6, cap. 6, pag. 4 et sess. 14, cap. 1 et 4, pag. 5.

(1) Vulgata :.. *quasi homo.*

Art. 3. — Nota quomodo tempore S. Thomæ decretum concilii Lateran. intelligebatur. Vide tamen christianos teneri ad confessionem taliter, non quia ad confitendum venialia essent obligati, sed quia ad faciendum aliquid ab Ecclesia pro confessione in tali casu reputatum : pro quo vide resp. duplicem ad tertium. — Doctores autem nunc communiter docent, eum qui per totum annum, vel etiam per totam vitam nullius peccati mortalis esset conscius, non teneri ad confessionem, nisi forte ob scandalum, vel particulare statutum suæ religionis ; quia præceptum Ecclesiæ, solum est determinatio divini.

Definit. Eccles. — Decret. Concil. Lateran. IV, sub Innocent. III. cap. 21 *: De annua confessione :* Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenit, omnia sua solus peccata confiteatur fideliter, saltem semel in anno, proprio sacerdoti, et injunctam sibi pœnitentiam studeat pro viribus adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ Sacramentum, nisi forte de consilio proprii sacerdotis ob aliquam rationabi-

suum, etc., *pœnitentia est secunda tabula post naufragium.* Sed aliqui post baptismum naufragium non sunt passi. Ergo nec eis competit pœnitentia; et sic nec confessio, quæ est pœnitentiæ pars.

2. Præterea, confessio facienda est judici in quolibet foro. Sed aliqui sunt qui non habent hominem judicem supra se. Ergo nec tenentur ad confessionem.

3. Præterea, aliquis est qui non habet peccata nisi venialia. Sed de illis non tenetur homo confiteri. Ergo non quilibet tenetur ad confessionem.

— Sed contra est quia confessio contra satisfactionem et contritionem, dividitur. Sed omnes tenentur ad contritionem, et satisfactionem. Ergo et omnes tenentur ad confessionem.

Præterea, hoc patet ex Decret. de Pœnit. et Remiss., cap. 12, ubi dicitur quod *omnes utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, tenentur peccata confiteri.*

RESPONDEO dicendum quod ad confessionem dupliciter obligamur : — Uno modo **ex jure divino,** ex hoc ipso quod est medicina, et secundum hoc **non omnes tenentur ad confessionem, sed illi tantum qui peccatum mortale incurrunt per baptismum.** — Alio modo **ex præcepto juris positivi : et sic tenentur omnes ex institutione Ecclesiæ** edita in conc. generali (scilicet Lateran. IV, generale 12, can. 21) sub Innocentio III, tum ut quilibet peccatorem se recognosceret, quia *omnes peccaverunt et egent gratia Dei*, Rom. 3, 23 ; tum ut cum majori reverentia ad Eucharistiam accedatur ; tum etiam ut ecclesiarum rectoribus sui subditi innotescant, ne lupus intra gregem lateat.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis homo in hac mortali vita post baptismum naufragium evadere possit, quod est peccatum mortale ; non tamen evadere potest venialia, quibus ad naufragium disponitur, contra quæ etiam pœnitentia ordinatur ; et ideo manet pœnitentiæ locus etiam in illis qui non mortaliter peccant, et per consequens confessionis.

Ad secundum dicendum quod nullus est qui non habeat judicem Christum, cui per suum vicarium confiteri debet ; qui quamvis eo inferior sit, in quantum prælatus est, tamen est eo superior, in quantum peccator est ipse, et ille Christi minister.

Ad tertium dicendum quod ex vi sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, sed ex institutione Ecclesiæ, quando non habet alia quæ confiteatur. — Vel potest dici secundum quosdam quod ex Decretali prædicta in 2 arg. *Sed cont.* non obligantur nisi illi qui habent peccata mortalia ; quod patet ex hoc quod dicit quod debent omnia peccata confiteri, quod de venialibus intelligi non potest, quia nullus omnia confiteri potest ; et secundum hoc ille qui non habet mortalia, non tenetur ad confessionem venialium ; sed sufficit ad præceptum Ecclesiæ implendum ut se sacerdoti repræsentet, et se ostendat absque conscientia mortalis esse : et hoc ei pro confessione reputatur.

---

lem causam ad tempus ab ejus perceptione duxerit abstinendum : alioquin et vivens ab ingressu ecclesiæ arceantur, et moriens christiana careat sepultura. Unde hoc salutare statutum frequenter in ecclesiis publicetur, ne quispiam ignorantiæ cæcitate velamen excusationis assumat. Si quis autem alieno sacerdoti voluerit justa de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a proprio sacerdote, cum aliter ille ipsum non possit absolvere vel ligare. Sacerdos autem sit discretus et cautus, ut more periti medici superinfundat vinum et oleum vulneribus sauciati, diligenter inquirens et peccatoris circumstantias et peccati, quibus prudenter intelligat, quale debeat ei præbere consilium et cujusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad salvandum ægrotum. Caveat autem omnino, ne verbo, aut signo, aut alio quovis modo aliquatenus prodat peccatorem : sed si prudentiori consilio indiguerit, illud absque ulla expressione personæ caute requirat, quoniam qui peccatum in pœnitentiali judicio sibi detectum præsumpserit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus, verum etiam ad agendum perpetuam pœnitentiam in arctum monasterium detrudendum. — *Trident. sess.* 13. *Caput 7. De præparatione adhibenda, ut digne quis sacram Eucharistiam percipiat.* Si non decet ad sacras ullas functiones quempiam accedere, nisi sancte; certe quo magis sanctitas et divinitas cœlestis hujus Sacramenti viro Christiano comperta est, eo diligentius cavere ille debet, ne absque magna reverentia et sanctitate ad id percipiendum accedat, præsertim cum illa plena formidinis verba apud Apostolum legamus : « Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini ». Quare communicare volenti revocandum est in memoriam ejus præceptum : « Probet seipsum homo ». Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa Sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat. Quod a Christianis omnibus, etiam ab iis Sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc sancta Synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia Confessoris. Quod si, necessitate urgente, Sacerdos absque prævia confessione celebraverit, quam primum confiteatur. *Canon* 11. Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum ; anathema sit. Et, ne tantum Sacramentum indigne, atque ideo in mortem et condemnationem sumatur ; statuit atque declarat ipsa sancta Synodus, illis quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia Confessoris necessarie præmittendam esse Confessionem Sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere seu etiam publice disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat. *Sessio* 14, *can.* 8, *vide supra, in proœmio quæst.* 1. — *Proposit. damn. ab Alexandro VII,* 24 *sept.* 1665 : 14. Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ 38. Mandatum Tridentini factum sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali, confitendi quamprimum, est consilium, non præceptum. 39. Illa particula « quamprimum », intelligitur cum sacerdos suo tempore confitebitur.

ARTICULUS IV

Utrum aliquis licite possit confiteri peccatum quod non habet.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquis licite possit confiteri peccatum quod non habet, quia, ut dicit Gregorius, lib. 12 Registri, epist. 31, ad interrog. 10, ante med., *bonarum mentium est ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est.* Ergo ad bonam mentem pertinet ut de illis culpis se accuset quas non commisit.

2. Præterea, aliquis per humilitatem reputat se deteriorem aliquo, qui est manifestus peccator, et in hoc est commendandus. Sed quod corde quis æstimat, licet ore confiteri. Ergo licite potest confiteri se habere gravius peccatum quam habeat.

3. Præterea, aliquis quandoque dubitat de peccato aliquo, utrum sit mortale vel veniale, et talis debet de illo, ut videtur, confiteri ut de mortali. Ergo aliquis debet confiteri aliquando peccatum quod non habet.

4. Præterea, satisfactio ex confessione ordinatur. Sed aliquis potest satisfacere de peccato quod non commisit. Ergo etiam potest confiteri peccatum quod non fecit.

— Sed contra, quicumque dicit se fecisse quod non fecit, mentitur. Sed nullus in confessione mentiri debet, cum omne mendacium sit peccatum. Ergo nullus debet confiteri peccatum quod non fecit.

Præterea, in judicio exteriori non debet aliquod crimen alicui impingi, quod non potest per testes idoneos probari. Sed testis in foro pœnitentiæ est conscientia. Ergo aliquis non debet se accusare de peccato quod in conscientia sua non habet.

RESPONDEO dicendum quod per confessionem debet pœnitens se confessori suo manifestare. Ille autem qui aliud sacerdoti de se loquitur quam in sua conscientia habeat, sive bonum, sive malum, non se sacerdoti manifestat, sed magis occultat; et ideo non est idonea confessio, sed ad hoc quod sit idonea, **requiritur quod os cordi concordet, ut solum hoc os accuset quod conscientia tenet.**

Ad primum ergo dicendum quod agnoscere culpam ubi non est, potest esse dupliciter: — Uno modo, ut intelligatur quantum ad substantiam actus; et sic non est verum; non enim ad bonam mentem pertinet, sed ad errantem, ut se actum aliquem commisisse agnoscat quem non commisit. — Alio modo quantum ad conditionem actus, et sic verum est quod Gregorius dicit, quia justus in actu qui de se bonus est, formidat ne aliquis defectus ex parte sua fuerit; et sic dicitur Job 9, 28: *Verebar omnia opera mea.* Et ideo ad bonam mentem etiam pertinet, ut hanc formidinem, quam corde tenet, lingua accuset.

Et per hoc etiam patet solutio *ad secundum,* quia justus, qui est vere humilis, non reputat se deteriorem quantum ad perpetrationem actus, qui sit pejor ex genere; sed quia timet ne in his quæ bene agere videtur per superbiam gravius delinquat.

Ad tertium dicendum quod quando aliquis dubitat de aliquo peccato an sit mortale, tenetur illud confiteri dubitatione manente, quia qui aliquid committit vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, peccat mortaliter, discrimini se committens, et similiter periculo se committit qui de hoc quod dubitat esse mortale, negligit confiteri; non tamen debet asserere illud mortale esse, sed dubitative loqui, et judicium sacerdotis expectare, cujus est discernere inter lepram, et lepram.

Ad quartum dicendum quod ex hoc quod homo satisfacit pro peccato quod non commisit, non incurrit mendacium, sicut cum quis confitetur peccatum quod non credit se fecisse; si autem dicat peccatum quod non fecit, dum credit se fecisse, non mentitur, et ideo non peccat, si eo modo dicat sicut, est in corde suo.

ARTICULUS V

Utrum statim teneatur quis confiteri.

S. Th., 4 Sent., dist. 17, quæst. 3, art. 1, quæstiunc. 4.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod statim teneatur quis confiteri. Dicit enim Hugo de Sancto-Victore (implic. lib. 1. de Anim., cap. 10, et lib. 2 de Sacram., part. 14, cap. 18, circ. med.): *Si necessitas non est, quæ prætendatur, contemptus non excusatur.* Sed quilibet tenetur vitare contemptum. Ergo quilibet tenetur statim confiteri, cum potest.

2. Præterea, quilibet tenetur plus facere ad evadendum morbum spiritualem quam ad evadendum morbum corporalem. Sed aliquis infirmus corporaliter non sine detrimento salutis medicum requirere tardat. Ergo videtur quod non possit

---

ART. 4. — Ergo ad quæsitum directe respondetur, quod nullus potest licite confiteri peccatum, quod scit se non habere. — Infra, quæst. 9, require omnia ad integritatem confessionis spectantia.

ART. 5.— Conclusiones ex Sylvio : 1° Per se et vi sua, præceptum hoc divinum obligat in periculo, et multo magis in articulo mortis. 2° Divinum de confessione præceptum, per se obligat, etiam ante periculum mortis. 3° Jure divino, necessaria est confessio illi qui est communicaturus si sit consciens peccati mortalis. 4° Tenendum est fideles teneri ad confessionem semel in anno faciendum, non per accidens solum, ratione communionis, sed per se, ac vi præcepti ecclesiastici. — Pro qua vero anni parte, obliget præceptum Ecclesiæ de confessione ? Responsio communior est, non obligare pro certa parte anni, ac proinde qui sic confitetur ut inter primam et secundam confessionem non plus temporis quam annus intercurrat, satisfacit præcepto Ecclesiæ. — Vide supra, art. 3, definit. Eccles.

esse sine detrimento salutis quod aliquis sacerdoti, cujus copiam habet, non statim de peccato confiteatur.

3. Præterea, illud quod sine termino debetur, statim debetur. Sed sine termino debet homo confessionem Deo. Ergo tenetur ad statim confitendum.

— Sed contra, in Decret., cap. *Omnis utriusque sexus,* de Pœnit. et Remiss., simul datur tempus determinatum de confessione et de Eucharistiæ perceptione. Sed aliquis non peccat, si non percipiat Eucharistiam ante tempus a jure determinatum. Ergo nec peccat, si ante tempus illud non confiteatur.

Præterea, quicumque illud omittit ad quod ex præcepto tenetur, peccat mortaliter. Si ergo aliquis non statim confiteatur, quando habet copiam sacerdotis, si ad statim confitendum tenetur, peccaret mortaliter, et eadem ratione alio tempore, et sic deinceps; et ita multa peccata mortalia homo incurreret pro una pœnitentiæ dilatione, quod videtur inconveniens.

RESPONDEO dicendum quod cum propositum confitendi sit annexum contritioni, tunc tenetur aliquis ad hoc propositum quando ad contritionem tenetur, scilicet quando peccata memoriæ occurrunt, præcipue cum in periculo mortis existit, aut in aliquo articulo, in quo sine peccati remissione oporteat eum peccatum incurrere; sicut cum teneatur sacerdos ad celebrandum, si non desit copia sacerdotis, confiteri tenetur, aut si desit, saltem conteri tenetur, et habere propositum confitendi, copia sacerdotis oblata. Sed ad confessionem actualiter faciendam obligatur aliquis dupliciter : — *Uno modo* per accidens, scilicet **quando ad aliquid tenetur quod non potest sine peccato facere, nisi confessus; tunc enim confiteri tenetur,** sicut si debeat Eucharistiam percipere, ad quam nullus post peccatum mortale nisi confessus accedere debet, copia sacerdotis oblata, et necessitate non urgente, et inde venit obligatio, qua Ecclesia omnes obligat ad semel in anno confitendum, quia instituit ut semel in anno, scilicet in Paschate, omnes sacram communionem accipiant, et ideo ante tempus illud omnes confiteri tenentur. — *Alio modo* obligatur aliquis ad confessionem per se, et sic **videtur esse eadem ratio de confessione, et de baptismo differendo:** quia utrumque est sacramentum necessitatis. **Ad baptismum autem percipiendum non tenetur aliquis statim postquam habet propositum baptismi,** ita quod peccet mortaliter, nisi statim baptizetur: nec est ali quod tempus determinatum, ultra quod, si baptismum differat, peccatum mortale incurrat; sed potest contingere quod in dilatione baptismi mortale erit peccatum, vel non erit, et hoc pensandum est ex causa dilationis; quia, sicut dicit Philosophus in 8 Physic. (implic. text. 15), voluntas non retardat facere aliquod opus volitum nisi propter aliquam causam rationabilem. Unde si causa dilationis baptismi mortale peccatum annexum habeat, utpote si propter contemptum, vel aliquid hujusmodi, baptismum differat, dilatio erit peccatum mortale, alias non. **Et ideo idem videtur esse de confessione,** quæ non est majoris necessitatis quam baptismus. — Et quia ea quæ sunt de necessitate salutis, tenetur homo in hac vita implere, ideo **si periculum mortis immineat, etiam per se loquendo, obligatur aliquis ad confessionem faciendum tunc,** vel baptismum suscipiendum. Et propter hoc etiam Jacobus simul præceptum edidit de confessione facienda, et de extrema unctione suscipienda, Epist. cap. 5. Et ideo videtur probabilis illorum opinio qui dicunt quod non tenetur homo ad statim confitendum, quamvis periculosum sit differre. *Alii* autem dicunt quod tenetur contritus ad statim confitendum, debita opportunitate oblata secundum rectam rationem. Nec obstat quod Decretalis terminum præfigat ut semel in anno confiteatur; quia Ecclesia non indulget dilationi, sed prohibet negligentiam in majori dilatione. Unde per Decretalem illam non excusatur a culpa dilationis quantum ad forum conscientiæ, sed excusatur a pœna quantum ad forum Ecclesiæ, ut non privetur debita sepultura si morte præventus fuerit ante tempus illud. Sed hoc videtur nimis durum, quia præcepta affirmativa non obligant ad statim, sed ad tempus determinatum; non quidem ex hoc quod tunc commode impleri possunt, quia tunc si non daret aliquis eleemosynam de superfluo, quandocumque pauper monstraretur, peccaret mortaliter, quod falsum est, sed ex hoc quod tempus necessitatem urgentem adducit. Et ideo non oportet quod si statim oblata opportunitate non confiteatur, etiamsi major opportunitas non expectetur, aliquis peccet mortaliter, sed quando ex articulo temporis necessitas confessionis inducitur. Nec hoc est ex indulgentia Ecclesiæ, quod non teneatur ad statim, sed ex natura præcepti affirmativi; unde ante Ecclesiæ statutum etiam minus tenebatur. *Quidam* vero dicunt quod seculares non tenentur ante quadragesimale tempus confiteri, quod est eis pœnitentiæ tempus; sed religiosi tenentur ad statim, quia totum tempus est eis pœnitentiæ tempus. Sed hoc nihil est, quia religiosi non tenentur ad alia quam alii homines, nisi ad quæ ex voto se obligaverunt, cujusmodi non est confessio.

Ad primum ergo dicendum quod Hugo loquitur de illis qui sine sacramento decedunt.

Ad secundum dicendum quod non est de necessitate salutis corporalis ut statim medicus quæratur, nisi quando necessitas curationis incumbit; et similiter est de morbo spirituali.

Ad tertium dicendum quod retentio rei alienæ invito domino contrariatur præcepto negativo, quod obligat semper et ad semper, et ideo tenetur semper ad statim reddendum. Secus est autem de impletione præcepti affirmativi, quod obligat semper, sed non ad semper; unde non tenetur aliquis ad statim implendum.

ARTICULUS VI

Utrum possit cum aliquo dispensari ne confiteatur.

S. Th., 4 Sent., dist. 17, quæst. 3, art. 1, quæstiunc. 5.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod possit cum aliquo dispensari ne confiteatur homini peccata; præcepta enim quæ sunt de jure positivo, subjacent dispensationi prælatorum Ecclesiæ; sed confessio est hujusmodi, ut ex dictis patet art. 3 huj. quæst. Ergo potest dispensari cum aliquo ut non confiteatur.

2. Præterea, illud quod ab homine institutum est potest etiam ab homine dispensationem recipere. Sed confessio non legitur a Deo instituta, sed ab homine, Jac. 5, 16: *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Habet autem papa potestatem dispensandi in his quæ per apostolos instituta sunt, sicut patet de bigamis. Ergo etiam potest cum aliquo dispensare ne confiteatur.

— Sed contra, pœnitentia, cujus pars est confessio, est sacramentum necessitatis, sicut et baptismus. Cum ergo in baptismo nullus dispensare possit, nec in confessione aliquis dispensare poterit.

RESPONDEO dicendum quod ministri Ecclesiæ instituuntur in Ecclesia divinitus fundata. Et ideo institutio Ecclesiæ præsupponitur ad operationem ministrorum, sicut opus creationis præsupponitur ad opus naturæ. Et quia Ecclesia fundatur in fide et in sacramentis, ideo ad ministros Ecclesiæ, novos articulos fidei edere, aut editos removere non pertinet, sed hoc est potestatis excellentiæ, quæ soli debetur Christo, qui est Ecclesiæ fundamentum. Et ideo sicut **papa non potest dispensare ut aliquis** sine baptismo salvetur, ita nec quod **salvetur sine confessione; secundum quod obligat ex ipsa vi sacramenti; — sed potest dispensare in confessione, secundum quod obligat ex præcepto Ecclesiæ ut possit aliquis diutius confessionem differre quam ab Ecclesia institutum sit.**

Ad primum ergo dicendum quod præcepta divini juris non minus obligant quam præcepta juris naturalis; unde sicut non potest dispensari in jure naturali, ita nec in jure positivo divino.

Ad secundum dicendum quod præceptum de confessione non est ab homine primo institutum, quamvis sit a Jacobo promulgatum, sed a Deo institutionem habuit, et quamvis expressa ipsius institutio non legatur, tamen quædam præfiguratio ipsius invenitur in hoc quod Joanni confitebantur peccata sua, qui baptismo ipsius ad gratiam Christi præparabantur, et in hoc quod Dominus sacerdotibus leprosos transmisit; qui quamvis non essent novi Testamenti sacerdotes, tamen in eis novi Testamenti sacerdotium significabatur.

QUÆSTIO VII

DE CONFESSIONIS QUIDDITATE. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de quidditate confessionis, et circa hoc quæruntur tria: 1° utrum Augustinus convenienter definiat confessionem; 2° utrum confessio sit actus virtutis; 3° utrum confessio sit actus pœnitentiæ virtutis.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Augustinus convenienter definiat confessionem.

S. Thom., ubi sup., art. 2, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Augustinus inconvenienter definiat confessionem, dicens (colligitur ex Comm. in Psalm. 66, a med.): **Confessio est per quam morbus latens spe veniæ aperitur.** Morbus enim contra quem confessio ordinatur peccatum est. Sed peccatum aliquando est apertum. Ergo non debuit dicere *morbum latentem* esse, cujus confessio est medicina.

2. Præterea, principium pœnitentiæ est timor. Sed confessio est pars pœnitentiæ. Ergo non debuit pro causa confessionis ponere *spem*, sed magis timorem.

3. Præterea, illud quod sub sigillo ponitur, non aperitur, sed magis clauditur. Sed peccatum quod quis confitetur, sub sigillo confessionis ponitur. Ergo non aperitur in confessione peccatum, sed magis clauditur.

4. Præterea, inveniuntur aliæ quædam definitiones ab ista differentes. Gregorius enim dicit, hom. 40 in Evang., parum a princ. quod *confessio est peccatorum detectio et ruptio vulneris.* Quidam vero dicunt quod *confessio est coram sacerdote legitima peccatorum declaratio.* Quidam autem dicunt sic: *Confessio est sacramentalis delinquentis accusatio ex erubescentia, et per claves Ecclesiæ satisfactoria, obligans ad peragendam pœnitentiam injunctam.* Ergo videtur quod præassignata definitio, cum non omnia contineat quæ in his continentur, insufficiens sit.

RESPONDEO dicendum quod in actu confessionis plura consideranda occurrunt: — primo ipsa substantia actus, sive genus ejus, quod est manifestatio quædam; — secundo de quo fiat, scilicet de peccato; — tertio cui fiat, scilicet sacerdoti; — quarto causa ejus, scilicet spes veniæ; — quin-

ART. I. — Vide notata supra in prooemio quæst. 6, pag. 19.

to effectus ejus, scilicet absolutio a parte pœnæ, et obligatio ad aliam partem exsolvendam. In prima ergo definitione Augustini tangitur et substantia actus in *apertione,* et de quo fit confessio, cum dicitur *morbus latens;* et causa in *spe veniæ;* et in aliis definitionibus tanguntur aliqua de illis quinque assignatis, ut cuilibet inspicienti patet.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis sacerdos aliquando sciat ejus peccatum ut homo, non tamen scit ut Christi vicarius; sicut etiam judex aliquando scit aliquid ut homo, quod nescit ut judex, et quantum ad hoc per confessionem aperitur. — Vel dicendum quod quamvis actus exterior in aperto sit, actus tamen interior, qui principium est actus exterioris, in occulto est: et ideo oportet quod per confessionem aperiatur.

Ad secundum dicendum quod confessio præsupponit charitatem, qua quis vivus efficitur, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 18. Contritio autem est in qua datur charitas; timor autem servilis, qui est sine spe, est prævius ad charitatem; sed habens charitatem magis movetur ex spe quam ex timore. Et ideo, causa confessionis ponitur potius spes quam timor.

Ad tertium dicendum quod peccatum in qualibet confessione aperitur sacerdoti, et clauditur aliis confessionis sigillo.

Ad quartum dicendum quod non oportet in qualibet definitione omnia tangere quæ ad rem definitam concurrunt. Et ideo inveniuntur quædam definitiones, sive assignationes datæ penes unam causam, quædam penes aliam.

ARTICULUS II

Utrum confessio sit actus virtutis

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod confessio non sit actus virtutis. Omnis enim actus virtutis est de jure naturali, quia *ad virtutes apti sumus a natura,* ut Philosophus dicit in 2 Ethic., circ. princ. lib. Sed confessio non est de jure naturali. Ergo non est actus virtutis.

2. Præterea, actus virtutis magis convenire potest innocenti quam ei qui peccavit. Sed confessio peccati, de qua loquimur, non potest innocenti convenire. Ergo non est actus virtutis.

3. Præterea, gratia quæ est in sacramentis, aliquo modo differt a gratia quæ est in virtutibus et donis. Sed confessio est pars sacramenti. Ergo non est actus virtutis.

— Sed contra, præcepta legis sunt de actibus virtutum. Sed confessio cadit sub præcepto. Ergo est actus virtutis.

Præterea, non meremur nisi actibus virtutum. Sed confessio est meritoria, quia *cœlum aperit,* ut in littera, 4, dist. 17, Magister dicit. Ergo videtur quod sit actus virtutis.

Respondeo dicendum quod ad hoc quod aliquid dicatur actus virtutis, ut prius dictum est (implic. art. præc. ad 3; et 4, dist. 15, quæst. 3, art. 1, quæst. 2, et 1, 2, quæst. 18, art. 6 et 7; et 2,2, quæst. 80, et quæst. 85, art, 3, et quæst. 109, art. 3), sufficit quod in sui ratione aliquam conditionem implicet quæ ad virtutem pertineat. Quamvis autem non omnia quæ ad virtutem requiruntur, importet confessio, tamen importat ex suo nomine manifestationem alicujus quod in conscientia tenet aliquis: sic enim simul in unum os et cor conveniunt. Si enim quis aliquid proferat ore quod corde non tenet, non est confessio, sed fictio. Hæc autem conditio ad virtutem pertinet ut aliquis ore confiteatur quod corde tenet. Et ideo **confessio est bonum ex genere, et est actus virtutis; sed tamen potest male fieri, nisi aliis debitis circumstantiis vestiatur.**

Ad primum ergo dicendum quod ad confessionem modo debito faciendam, ut oportet, et cujus oportet, et quando, in generali inclinat ratio naturalis, et secundum hoc confessio est de jure naturali. Sed determinatio circumstantiarum, quando et quomodo, et quid confiteri oporteat, et cui, hoc est ex institutione juris divini in confessione de qua loquimur. Et sic patet quod jus naturale inclinat ad confessionem, mediante jure divino, quo circumstantiæ determinantur; sicut etiam in omnibus est quæ sunt de jure positivo.

Ad secundum dicendum quod illius virtutis cujus objectum est peccatum commissum, quamvis habitum possit innocens habere, tamen actum non habet, innocentia permanente. Et ideo etiam confessio peccatorum, de qua nunc loquimur, non competit innocenti, quamvis sit actus virtutis.

Ad tertium dicendum quod quamvis gratia sacramentorum et gratia virtutum sit alia et alia, non tamen sunt contrariæ, sed disparatæ; et ideo non est inconveniens ut idem sit actus virtutis, secundum quod ex libero arbitrio gratia informato procedit, et sit sacramentum vel pars sacramenti, secundum quod est medicina in remedium peccati ordinata.

ARTICULUS III

Utrum confessio sit actus pœnitentiæ virtutis.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod confessio non sit actus pœnitentiæ virtutis, quia actus illius virtutis est quæ est causa ejus. Sed

---

ART. 3. — Si consideremus confessionem prout est confessio, id est manifestatio ejus quod quis in corde gerit, est actus virtutis quæ dicitur *veracitas,* de qua disseritur 2, 2, quæst. 109. Si autem consideretur quatenus sacramentalis, non est actus veracitatis immediate, sed virtutis pœnitentiæ. Præsens articulus est ergo tanquam limitatio præcedentis. Ibi enim conclusum fuit quod confessio est actus virtutis, sed cujus virtutis esset actus, nondum fuerat propalatum.

causa confessionis est spes veniæ, ut ex definitione inducta, art. 1 huj. quæst., apparet. Ergo videtur quod sit actus spei, et non pœnitentiæ.

2. Præterea, verecundia est pars temperantiæ. Sed confessio ex erubescentia operatur, ut ex præassignata definitione, art. 1 huj. quæst., apparet. Ergo est actus temperantiæ, et non pœnitentiæ.

3. Præterea, actus pœnitentiæ innititur divinæ misericordiæ. Sed confessio magis innititur sapientiæ propter veritatem, quæ in ipsa esse debet. Ergo non est actus pœnitentiæ.

4. Præterea, ad pœnitentiam movet articulus de judicio propter timorem, qui pœnitentiæ origo est. Sed ad confessionem movet articulus de vita æterna, quia est propter spem veniæ. Ergo non est actus pœnitentiæ.

5. Præterea, ad virtutem veritatis pertinet ut ostendat se quis talem qualis est. Sed hoc facit confitens. Ergo confessio est actus virtutis quæ dicitur veritas, et non pœnitentia.

— Sed contra, pœnitentia ordinatur ad destructionem peccati. Sed ad hoc idem ordinatur confessio. Ergo est actus pœnitentiæ.

RESPONDEO dicendum quod hoc in virtutibus considerandum est, quod quando supra objectum virtutis additur specialis ratio boni et difficilis, requiritur specialis virtus ; sicut magni sumptus ad magnificentiam pertinent, quamvis communiter sumptus mediocres et donationes pertineant ad liberalitatem, ut patet in 2 Ethic., cap. 7, ante med., et in 4, cap. 1. Et similiter est in confessione veri, quæ quamvis ad veritatis virtutem pertineat absolute, tamen secundum quod aliqua ratio boni additur, ad aliam virtutem pertinere incipit. Et ideo dicit Philosophus in 4 Ethic. cap. 7, ante med., quod confessio quæ fit in judiciis non pertinet ad veritatis virtutem, sed magis ad justitiam. Et similiter confessio beneficiorum Dei in laudem divinam non pertinet ad virtutem veritatis, sed ad virtutem latriæ. Et ita etiam **confessio peccatorum, ad remissionem eorum consequendam, non pertinet elicitive ad virtutem veritatis, ut quidam dicunt, sed ad virtutem pœnitentiæ ; imperative autem ad multas virtutes pertinere potest,** secundum quod in finem multarum virtutum trahi potest confessionis actus.

Ad primum ergo dicendum quod spes est confessionis causa, non sicut eliciens, sed sicut imperans.

Ad secundum dicendum quod erubescentia in illa definitione non ponitur quasi causa confessionis, cum magis nata sit impedire confessionis actum, sed magis quasi concausa ad liberandum a pœna, in quantum ipsa erubescentia pœna quædam est, sicut etiam claves Ecclesiæ concausæ confessionis ad hoc sunt.

Ad tertium dicendum quod secundum quamdam adaptationem partes pœnitentiæ tribus attributis personarum adaptari possunt, ut contritio misericordiæ vel bonitati respondeat, propter dolorem de malo ; confessio sapientiæ, propter veritatis manifestationem ; satisfactio pœnitentiæ, propter satisfaciendi laborem. Et quia contritio est prima pars pœnitentiæ, efficaciam aliis partibus præbens, ideo eodem modo judicatur de tota pœnitentia, sicut de contritione.

Ad quartum dicendum quod quia confessio magis ex spe procedit quam ex timore, ut dictum est art. 1 huj. quæst., ad 2, ideo magis innititur articulo de vita æterna quam respicit spes, quam articulo de judicio quod respicit timor ; quamvis pœnitentia ratione contritionis e converso se habeat.

Ad quintum patet solutio ex dictis in corp.

QUÆSTIO VIII

DE MINISTRO CONFESSIONIS. — *In septem articulos divisa*

Deinde considerandum est de ministro confessionis.

Circa quod quæruntur septem : 1° utrum necessarium sit confiteri sacerdoti ; 2° utrum in aliquo casu liceat aliis quam sacerdotibus confiteri ; 3° utrum extra casum necessitatis possit aliquis non sacerdos confessionem venialium audire ; 4° utrum sit necessarium quod homo confiteatur proprio sacerdoti ; 5° utrum possit aliquis alteri quam proprio sacerdoti confiteri ex privilegio vel mandato superioris ; 6° utrum pœnitens in extremo vitæ suæ possit absolvi a quolibet sacerdote ; 7° utrum pœna temporalis taxari debeat secundum quantitatem culpæ.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum necessarium sit confiteri sacerdoti.

S. Thom., ubi supra, art. 3, quæst. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit necessarium sacerdoti confiteri. Ad con-

---

ART. 1. — Non quæritur principaliter hic an confessio sacerdoti fieri debeat, ut titulus superficialiter videtur ostendere ; sed quæritur an soli sacerdoti sit confitendum. Hoc autem est quærere an solus sacerdos sit minister hujus sacramenti, ita quod nullus, nisi sacerdos fuerit, possit esse confessionis minister. In cujus signum, conclusio postquam dixit ly « confessio », addit ly « quæ ministro fieri debet », quasi aperte ex his dicatur : non quæritur neque concluditur, de confessione facienda alicui, nisi ut Christi ministro. Ergo non est contra quæsiti aut conclusionis intentum, quod quandoque confessionem laico quis facere possit (art. 2); quia tunc laicus, non ut Christi minister audit, quemadmodum sacerdos, ut in præsenti conclusione docetur : id quod ex possibilitate fessionem enim non obligamur nisi ex divina institutione. Sed divina institutio nobis proponitur Jacobi 5, 16 : *Confitemini alterutrum peccata vestra*, ubi non fit mentio de sacerdote. Ergo non oportet confiteri sacerdoti.

2. Prætera, pœnitentia est necessitatis sacramentum, sicut et baptismus. Sed in baptismo propter necessitatem sacramenti est minister quilibet homo. Ergo et in pœnitentia. Sed ministro pœnitentiæ facienda est confessio. Ergo sufficit cuilibet confiteri.

3. Præterea, confessio est ad hoc necessaria ut taxetur pœnitenti satisfactionis modus. Sed quandoque aliquis non sacerdos discretius posset pœnitenti dare satisfactionis modum quam multi sacerdotes. Ergo non est necessarium quod confessio fiat sacerdoti.

4. Præterea, confessio ad hoc est ordinata in Ecclesia, ut rectores vultum pecorum suorum cognoscant. Sed quandoque rector vel prælatus non est sacerdos. Ergo confessio non semper facienda est sacerdoti.

— Sed contra, absolutio pœnitentis, propter quam fit confessio, non fit nisi a sacerdotibus, quibus claves commissæ sunt. Ergo confessio debet fieri sacerdoti.

Præterea, confessio præfiguratur in Lazari mortui vivificatione. Sed Dominus solum discipulis præcepit ut solverent Lazarum, ut patet Joan. 11. Ergo sacerdotibus facienda est confessio.

RESPONDEO dicendum quod gratia quæ in sacramentis datur, a capite in membra descendit. Et ideo solus ille minister est sacramentorum, in quibus gratia datur, qui habet ministerium super corpus Christi verum, quod solius sacerdotis est, qui consecrare Eucharistiam potest. Et ideo cum in sacramento pœnitentiæ gratia conferatur, solus sacerdos minister est hujus sacramenti ; et ideo **ei soli facienda est sacramentalis confessio, quæ ministro Ecclesiæ fieri debet.**

Ad primum ergo dicendum quod Jacobus loquitur ex præsuppositione divinæ institutionis ; et quia divinitus institutio præcesserat de confessione sacerdotibus facienda, per hoc quod eis potestatem remittendi peccata in apostolis dedit, ut patet Joan. 20, ideo intelligendum est quod Jacobus sacerdotibus confessionem esse faciendam monuit.

Ad secundum dicendum quod baptismus est magis sacramentum necessitatis quam pœnitentia quoad confessionem et absolutionem, quia quandoque baptismus prætermitti non potest sine pe-

---

dandi absolutionem patet (Porrecta). — Wiclefitæ, damnati in concil. Constantiensi, negarunt solum sacerdotem esse ministrum confessionis ; Waldenses hanc potestatem tribuebant cuilibet laico probo ; Lutherus vero, cum existimaret absolutionem nihil aliud esse quam declarationem remissionis peccatorum, docuit in libro de abroganda missa, quemlibet fidelem etiam mulierem, esse ministrum confessionis, saltem in casu necessitatis. Inter catholicos autem, Morinus in doctissimo libro *de pœnitentia*, lib. 8, cap. 23, censet facultatem absolvendi, olim fuisse concessam diaconis. — Doctrina istius art. est fidei.

Definit. Eccles. — Capitula Abailardi, damn. a concil. Senonensi et ab Innocent. II, 12. Quod potestas ligandi atque solvendi, apostolis tantum data sit, non successoribus. — *Artic. de quibus errorum Wiclefi suspecti debent interrogari, de mandato Martini. V.* 20. Utrum credat quod christianus, ultra contritionem cordis, habita copia sacerdotis idonei, soli sacerdoti, de necessitate salutis, confiteri teneatur, et non laico seu laicis quantumcumque bonis et devotis. 21. Utrum credat quod sacerdos in casibus sibi permissis, possit peccatorem confessum et contritum a peccatis absolvere, et sibi pœnitentiam injungere. 22. Utrum credat quod malus sacerdos... vere absolvat. — *Concil. Florentin. : Vide supra, quæst.* 1. *pag.*3. — *Proposit. Lutheri, damn. a Leone X.* 13. In sacramento Pœnitentiæ ac remissione culpæ non plus facit Papa aut episcopus, quam infimus sacerdos : imo, ubi non est sacerdos, æque tantum quilibet christianus, etiamsi mulier aut puer esset. — *Trident. sess.* 14, *cap.* 1, *vide supra, quæst.* 1; *cap.* 5, *vide supra, quæst.* 6, *art.* 1, *pag.* 20 ; *cap.* 6 : *De ministro hujus Sacramenti, et Absolutione.* Circa ministrum autem hujus Sacramenti, declarat sancta Synodus, falsas esse, et a veritate Evangelii penitùs alienas doctrinas omnes, quæ ad alios quosvis homines, præter Episcopos et Sacerdotes, Clavium ministerium perniciose extendunt ; putantes verba illa Domini : « Quæcumque alligaveritis super terram, erunt alligata et in cœlo ; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo », et « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt », ad omnes Christi fideles indifferenter et promiscue, contra institutionem hujus Sacramenti ità fuisse dicta, ut quivis potestatem habeat remittendi peccata, publica quidem per correptionem, si correptus acquieverit ; secreta vero per spontaneam Confessionem cuique factam. Docet quoque, etiam Sacerdotes, qui peccato mortali tenentur, per virtutem Spiritus Sancti, in ordinatione collatam, tamquam Christi ministros, functionem remittendi peccata exercere, eosque prave sentire, qui in malis Sacerdotibus hanc potestatem non esse contendunt. Quamvis autem Absolutio Sacerdotis alieni beneficii sit dispensatio; tamen non est solum nudum ministerium, vel annuntiandi Evangelium, vel declarandi remissa esse peccata ; sed ad instar actus judicialis, quo ab ipso, velut a judice, sententia pronuntiatur. Atque ideo non debet pœnitens adeo tibi de sua ipsius fide blandiri, ut, etiamsi nulla illi adsit contritio, aut Sacerdoti animus serio agendi, et vere absolvendi desit, putet tamen se, propter suam solam fidem, vere et coram Deo esse absolutum. Nec enim fides sine Pœnitentia remissionem ullam peccatorum præstaret : nec is esset, nisi salutis suæ negligentissimus, qui Sacerdotem joco se absolventem cognosceret, et non alium serio agentem sedulo requireret. *Canones:* 3, 6, 9, 10, *vide supra, quæst.* 1. *pag* 3. *Idem concil. Trident., sess.* 23 *cap.* 1. Sacerdotium a Domino Salvatore nostro institutum esse, atque apostolis, eorumque successoribus in sacerdotio, potestatem traditam consecrandi, et peccata dimittendi et retinendi, sacræ litteræ ostendunt, et catholicæ ecclesiæ traditio semper docuit. *Can.* 1. Si quis dixerit, non esse in Novo Testamento sacerdotium visibile et externum, vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi; sed officium tantum et nudum ministerium prædicandi Evangelium, vel eos, qui non prædicant, prorsus non esse sacerdotes ; anat. sit.

riculo salutis æternæ, ut patet in pueris, qui non habent usum rationis ; sed non est ita de confessione et absolutione, quæ tantum ad adultos pertinent, in quibus contritio cum proposito confitendi et desiderio absolutionis sufficit ad liberandum a morte æterna. Et ideo non est simile de baptismo et de confessione.

Ad tertium dicendum quod in satisfactione non solum attendenda est quantitas pœnæ, sed etiam virtus ejus, secundum quod est pars sacramenti ; et sic requirit sacramentorum dispensatorem, quamvis etiam ab alio quam a sacerdote quantitas pœnæ taxari possit.

Ad quartum dicendum quod cognoscere vultum pecoris, ad duo potest necessarium esse : — Primo ad hoc quod coordinetur gregi Christi, et sic cognoscere vultum pecoris pertinet ad curam et sollicitudinem pastoralem, quæ incumbit quandoque illis qui non sunt sacerdotes. — Secundo ad hoc quod provideatur ei competens medicamentum salutis ; et sic cognoscere vultum pecoris pertinet ad eum cujus est medicamentum salutis (sicut sacramentum Eucharistiæ) et alia præbere (scilicet ad sacerdotem). Et ad talem cognitionem pecoris confessio ordinatur.

Articulus II

Utrum in aliquo casu liceat aliis quam sacerdotibus confiteri.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in nullo casu liceat aliis quam sacerdotibus confiteri, quia confessio sacramentalis accusatio est, ut ex supra posita definitione, quæst. præc., art. 1, habetur. Sed dispensatio sacramenti ad illum tantum pertinet, qui est sacramenti minister. Cum ergo minister sacramenti pœnitentiæ proprius sit sacerdos, videtur quod nulli alii sit confessio facienda.

2. Præterea, confessio in quolibet judicio ad sententiam ordinatur. Sed sententia in foro contentioso a non suo judice lata nulla est ; et ideo non facienda est confessio nisi judici. Sed judex in foro conscientiæ non est nisi sacerdos qui habet potestatem ligandi et solvendi. Ergo non est alii confessio facienda.

3. Præterea, in baptismo quia quilibet potest baptizare, si baptizat laicus, etiam absque necessitate, non debet a sacerdote baptismus iterari. Sed si aliquis confiteatur laico in casu necessitatis, iterum tenetur sacerdoti confiteri, si articulum necessitatis evadat. Ergo confessio non debet fieri laico in casu necessitatis.

— Sed contra est quod in littera determinatur, 4 Sent., dist. 17.

Respondeo dicendum quod sicut baptismus est sacramentum necessitatis, ita et pœnitentia. Baptismus autem, quia est sacramentum necessitatis, duplicem habet ministrum : — unum cui ex officio baptizare incumbit, scilicet sacerdotem ; — alium cui ratione necessitatis dispensatio baptismi committitur, et ita etiam minister pœnitentiæ, cui confessio est facienda ex officio, est sacerdos ; sed **in necessitate etiam laicus vicem sacerdotis supplet, ut ei confessio fieri possit.**

Ad primum ergo dicendum quod in sacramento pœnitentiæ non solum est aliquid ex parte ministri, scilicet absolutio et satisfactionis injunctio, sed etiam aliquid ex parte ipsius qui suscipit sacramentum, quod est etiam de essentia sacramenti, sicut contritio et confessio. Satisfactio autem jam incipit esse a ministro, in quantum eam injungit, et a pœnitente, in quantum eam implet ; et ad plenitudinem sacramenti utrumque debet concurrere, quando possibile est. Sed quando necessitas imminet, debet facere pœnitens quod ex parte sua est, scilicet conteri, et confiteri cui potest ; qui quamvis sacramentum perficere non possit, ut faciat id quod ex parte sacerdotis est, absolutionem scilicet, defectum tamen sacerdotis summus sacerdos supplet. Nihilominus confessio laico ex defectu sacerdotis facta sacramentalis est quodammodo, quamvis non sit sacramentum perfectum, quia deest ei id quod est ex parte sacerdotis.

Ad secundum dicendum quod quamvis laicus non sit judex ejus qui sibi confitetur, absolute tamen ratione necessitatis accipit judicium super eum, secundum quod confitens ex defectu sacerdotis se ei subdit.

Ad tertium dicendum quod per sacramenta homo non solum Deo, sed etiam Ecclesiæ oportet quod reconcilietur. Ecclesiæ autem reconciliari non potest, nisi sanctificatio Ecclesiæ ad eum perveniat. In baptismo autem sanctificatio Ecclesiæ ad hominem pervenit per ipsum elementum exterius adhibitum, quod verbo vitæ sanctificatur secundum formam Ecclesiæ, a quocumque detur; et ideo ex quo semel baptizatus est a quocumque non oportet quod iterum baptizetur. Sed in pœni-

---

Art. 2. — Nota quod in conclusione non inquit : « ut absolutionem dare possit ». Ergo intellige quod tunc vicem sacerdotis supplet secundum quid, non autem simpliciter. — In resp. ad 3, nota diligenter illam duplicem reconciliationem, et utramque necessariam Deo et Ecclesiæ. — Olim viguit usus confitendi laicis, præsertim ubi deerat sacerdos ; sed ista confessio non erat sacramentalis, sed ad majorem humiliationem seu ad consilium petendum, et ad ostendendum magnum confessionis desiderium. Unde hic in corp. et resp. ad 1, non præcipit D. Thomas, sed hortatur ad hujusmodi confessionem quæ vigebat suo tempore, eamque vocat *quasi sacramentalem*, scilicet ad imitationem confessionis sacramentalis. Ista consuetudo nunquam vim legis habuit, et merito jamdiu inolevit; nam hodie hoc esset apparenter connivere hæreticis. Ut recte intelligas doctrinam S. Doctoris, nota verba ad 3, scilicet : talis pœnitens oportet « quod iterum confiteatur sacerdoti, cum copiam habere potuerit, quia sacramentum pœnitentiæ perfectum non fuit ».

tentia Ecclesiæ sanctificatio non pervenit ad hominem nisi per ministrum, quia non est ibi aliquod elementum corporale exterius adhibitum, quod ex sanctificatione invisibilem gratiam conferat. Et ideo quamvis ille laico confessus in articulo necessitatis consecutus sit veniam a Deo, eo quod propositum quod concepit confitendi secundum mandatum Dei, sicut potuit implevit, non tamen adhuc Ecclesiæ reconciliatus est, ut ad sacramenta Ecclesiæ admitti debeat, nisi prius a sacerdote absolvatur ; sicut ille qui baptismo flaminis baptizatus est, ad Eucharistiam non admittitur. Et ideo oportet quod iterum confiteatur sacerdoti, cum copiam habere potuerit, et præcipue quia, ut dictum est in resp. ad 1, sacramentum pœnitentiæ perfectum non fuit : unde oportet quod perficiatur, ut ex ipsa perceptione sacramenti pleniorem effectum consequatur, et ut mandatum de pœnitentiæ sacramento recepiendo impleat.

Articulus III

Utrum extra casum necessitatis possit aliquis non sacerdos confessionem venialium audire.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod extra casum necessitatis non possit aliquis non sacerdos confessionem venialium audire, quia sacramentum aliquod committitur laico dispensandum ratione necessitatis. Sed confessio venialium non est de necessitate. Ergo non committitur laico.

2. Præterea, contra venialia ordinatur extrema unctio, sicut et pœnitentia. Sed illa non potest dari a laico, ut patet Jacobi 5. Ergo nec confessio venialium potest ei fieri.

Sed contra est quod dicit Beda, sup. illud Jac. 5 : *Confitemini alter utrum*, in littera, 4 Sent., dist. 17.

RESPONDEO dicendum quod per peccatum veniale homo nec a Deo nec a sacramentis Ecclesiæ separatur. Et ideo non indiget novæ gratiæ collatione ad ejus dimissionem, neque indiget reconciliari Ecclesiæ. Et propter hoc **non oportet quod venialia aliquis sacerdoti confiteatur**. Et quia ipsa confessio laico facta sacramentale quoddam est, quamvis non sit sacramentum perfectum, et ex charitate procedens, **talibus natum est veniale remitti**, sicut per tunsionem pectoris, et per aspersionem aquæ benedictæ.

Et per hoc patet solutio *ad primum*, quia venialia non indigent sacramenti perceptione ad dimissionem sui ; sed sufficit ibi aliquid sacramentale, ut aqua benedicta, vel aliquid hujusmodi.

Ad secundum dicendum quod extrema unctio non datur directe contra veniale, nec aliquod aliud sacramentum.

Articulus IV

Utrum sit necessarium quod homo confiteatur proprio sacerdoti.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit necessarium quod homo confiteatur proprio sacerdoti. Gregorius enim dicit (et habetur cap. *Ex auctoritate*, 16, quæst. 1) : *Apostolico moderamine et pietatis officio a nobis constitutum est quod sacerdotibus monachis apostolorum figuram tenentibus liceat prædicare, baptizare, communionem dare, pro peccatoribus orare, pœnitentiam imponere, atque peccata solvere.* Sed monachi non sunt proprii sacerdotes aliquorum, cum non habeant curam animarum. Ergo cum confessio fiat

---

ART. 3. — Cum dicit confessionem venialium posse fieri non sacerdoti, non intelligit sacramentalem in ordine ad claves, quæ non nisi sacerdotibus sunt collatæ ; unde dicit hanc confessionem non esse perfectum sacramentum ; sed intelligit non sacramentalem, quæ dum fit ex humilitate et detestatione peccatorum, valet ad remissionem peccatorum venialium. — Decretum S. Congreg. Concil. approbatum ab Innocentio XI (1679) habet in fine : « Non permittant (Ordinarii), ut venialium confessio fiat simplici sacerdoti non approbato ab episcopo aut ordinario ».

ART. 4. — In ministro sacramenti pœnitentiæ, requiritur 1° potestas ordinis, sicut dictum est art. 1 ; et deinde est necessaria potestas jurisdictionis, prout docetur hic, et infra quæst. 20, art. 1. 2° *Jurisdictio* ad absolutionem sacramentalem necessaria, est auctoritas quædam in alterum tanquam in subditum, per quam sacerdos velut judex possit in eum ferre sententiam ; ac proinde est potestas quædam moralis, se tenens ex parte sacerdotis (Sylvius). Duplex est juridictio, *ordinaria* et *delegata*. Ordinaria est quæ competit alicui, ratione muneris, officii, vel beneficii cui annexa est cura animarum. Qui habet jurisdictionem ordinariam dicitur *proprius sacerdos*. Jurisdictio *delegata* est illa quæ habetur ex commissione illius qui habet ordinariam. 3° Tandem requiritur *approbatio*, quæ est juridicum episcopi judicium de idoneitate alicujus sacerdotis ad excipiendas confessiones. Approbatio non est ipsius jurisdictionis collatio ; et haberi potest approbatio sine jurisdictione. In praxi tamen, eodem actu, sacerdotibus approbatio et jurisdictio ab episcopis conferri solent ; hinc jurisdictio, usu communi, etiam approbatio dicitur. — Nota infra, proposit. damn. synodi Pistoriensis, cui præiverat Aloysius *Litta*, canonicus Mediolanensis, sæculo XVIII, docens confessarios vi Ordinis, et absque potestate jurisdictionis, posse actum judicialem exercere in tribunali pœnitentiæ.

Definit. Eccles. — Concil. Lateran., canon « omnis utriusque sexus » vide supra, quæst. 6, art. 3 pag. 22 — Concil. Florent. vide supra, quæst. 1. pag. 3. — Bonifac. VIII, in 6. cap. « si episcopus » : Nulla potest consuetudine introduci, quod aliquis præter sui superioris licentiam, confessorem sibi eligere valeat, qui eum possit solvere vel ligare. — *Proposit. synodi Pistoriens. damn. a Pio VI in bulla « Auctorem fidei ». De auctoritate absolvendi. 37.* Doctrina Synodi, quæ de auctoritate absolvendi accepta per ordinationem enuntiat, « post institutionem diœcesum et parochiarum conveniens esse, ut quisque judicium hoc exerceat super personas sibi subditas sive ratione territorii, sive jure quodam personali », propterea quod « aliter confusio induceretur et perturbatio » ; quatenus post institutas diœceses et parochias enuntiat tantummodo, « conveniens esse ad præcavendum confusionem, ut absolvendi potestas exerceatur super subditos » ; sic intellecta, tanquam ad validum usum hujus potestatis propter absolutionem, sufficit quod fiat cuicumque sacerdoti.

2. Præterea, sicut sacerdos est minister hujus sacramenti, ita et Eucharistiæ. Sed quilibet sacerdos potest Eucharistiam conficere. Ergo quilibet sacerdos potest sacramentum pœnitentiæ ministrare. Ergo non oportet quod fiat proprio sacerdoti.

3. Præterea, illud ad quod determinate tenemur, non est in nostra electione constitutum. Sed electio discreti sacerdotis est in nobis commissa, ut patet per Augustinum (alium auctorem) in littera, 4, dist. 17; dicit enim, lib. de vera et falsa Pœnit., cap. 10, a med : *Qui vult confiteri peccata, ut inveniat gratiam, quærat sacerdotem qui sciat solvere et ligare.* Ergo videtur quod non sit necessarium quod sacerdoti proprio confiteatur aliquis.

4. Præterea, quidam sunt, sicut Papa et prælati, qui non videntur habere proprium sacerdotem, cum non habeant superiorem. Sed isti tenentur ad confessionem. Ergo non semper tenetur homo confiteri proprio sacerdoti.

5. Præterea, *illud quod est institutum pro charitate, contra charitatem non militat*, ut Bernardus dicit in tract. de Præcepto et Dispens., cap. 2, a med. Sed confessio, quæ pro charitate instituta est, contra charitatem militaret, si homo ad confitendum uni sacerdoti esset obligatus ; ut puta si peccator sciat sacerdotem suum hæreticum, aut sollicitatorem ad malum, aut fragilem, qui ad peccatum quod quis confitetur ei, sit pronus ; vel si revelator esse confessionis probabiliter existimetur ; vel si peccatum contra ipsum commissum sit, de quo quis confiteri debet. Ergo videtur quod non semper oporteat confiteri proprio sacerdoti.

6. Præterea, in eo quod est necessarium ad salutem, non sunt homines arctandi, ne impediantur a via salutis. Sed magna arctatio videtur si oporteat uni homini confiteri de necessitate, et per hoc multi possent a confessione retrahi vel timore, vel verecundia, vel aliquo alio hujusmodi. Ergo cum confessio sit de necessitate salutis, non debent homines ad hoc arctari, ut videtur, quod proprio sacerdoti confiteatur.

— Sed contra est Decr. Innocentii III, in conc. Lateran. IV, gener. 12, can. 21, qui instituit quod *omnes utriusque sexus semel in anno proprio sacerdoti confiteantur.*

Præterea, sicut episcopus se habet ad diœcesim suam, ita sacerdos ad suam parochiam. Sed non licet uni episcopo in diœcesi alterius episcopale officium exercere, secundum statuta canonum, cap. *Nullus primas*, 9, quæst. 2, et cap. *Si quis episcoporum*, 16, quæst. 5. Ergo non licet uni sacerdoti parochianum alterius audire.

RESPONDEO dicendum quod alia sacramenta non consistunt in hoc quod ad sacramentum accedens aliquid agat, sed solum ut recipiat, sicut patet in baptismo, et hujusmodi ; sed actus recipientis requiritur ad percipiendum utilitatem sacramenti in eo qui est suæ voluntatis arbiter constitutus, quasi removens prohibens, scilicet fictionem. Sed in pœnitentia actus accedentis ad sacramentum est de substantia sacramenti, eo quo contritio, confessio et satisfactio sunt pœnitentiæ partes quæ sunt actus pœnitentis ; actus autem nostri, cum in nobis principium habeant, non possunt nobis ab aliis dispensari, nisi per imperium. Unde oportet quod ille qui dispensator hujus sacramenti constituitur, sit talis qui possit imperare aliquid agendum. Imperium autem non competit alicui in alium, nisi ei qui habet super eum jurisdictionem. Et ideo de necessitate hujus sacramenti est, non solum ut minister habeat ordinem, sicut in aliis sacramentis, sed etiam quod habeat jurisdictionem. Et ideo sicut ille qui non est sacerdos, non potest hoc sacramentum conferre, ita nec ille qui non habet jurisdictionem. Et propter hoc **oportet, sicut sacerdoti, ita proprio sacerdoti confessionem fieri** ; cum enim sacerdos non absolvat, nisi ligando ad aliquid faciendum, ille solus potest absolvere qui potest per imperium ad aliquid faciendum ligare.

Ad primum ergo dicendum quod Gregorius loquitur de illis monachis qui jurisdictionem habent, utpote quibus alicujus parochiæ cura est commissa, de quibus aliqui dicebant quod ex hoc ipso quod monachi erant, non poterant absolvere, et pœnitentias injungere, quod falsum est.

Ad secundum dicendum quod sacramentum Eucharistiæ non requirit imperium in aliquem hominem ; secus autem est in hoc sacramento, ut dictum est in corp. art. Et ideo ratio non sequitur. Et tamen non licet Eucharistiam ab alio quam a proprio sacerdote accipere, quamvis verum sit sacramentum quod ab alio percipitur.

Ad tertium dicendum quod electio discreti sacerdotis non est nobis commissa, ut ex nostro arbitrio facienda, sed de licentia superioris; si forte

---

non sit necessaria ordinaria vel subdelegata illa jurisdictio, sine qua Tridentinum declarat, nullius momenti esse absolutionem a sacerdote prolatam : falsa, temeraria, perniciosa, Tridentino contraria et injuriosa, erronea. — *Trident. sess.* 14, *cap.* 6, *vide art.* 1, *præced.*; *et cap.* 7, *vide infra quæst.* 20, *art.* 2; *et can.* 9, *supra quæst.* 1. — *Concil. Trident. sess.* 23, *cap.* 15 : *Nullus confessiones audiat, nisi ab Ordinario approbatus :* Quamvis Presbyteri in sua ordinatione a peccatis absolvendi potestatem accipiant; decernit tamen sancta Synodus, nullum etiam Regularem, posse confessiones secularium etiam Sacerdotum, audire, nec ad id idoneum reputari; nisi aut Parochiale beneficium, aut ab Episcopis per examen, si illis videbitur esse necessarium, aut alias idoneus judicetur, et approbationem, quæ gratis detur, obtineat : privilegiis, et consuetudine quacumque, etiam immemorabili, non obstantibus.

proprius sacerdos esset minus idoneus ad apponendum peccatis salutare remedium.

Ad quartum dicendum quod quia prælatis incumbit sacramenta dispensare, quæ non nisi mundi tractare debent, ideo concessum est eis a jure cap. *Ne pro dilatione*, de Pœnit. et Remiss., quod possint sibi eligere proprios sacerdotes confessores, qui quantum ad hoc sunt eis superiores; sicut etiam unus medicus ab alio curatur, non in quantum medicus, sed in quantum infirmus.

Ad quintum dicendum quod in casibus illis in quibus probabiliter timet pœnitens periculum sibi vel sacerdoti ex confessione ei facta, debet recurrere ad superiorem, vel ab eodem petere licentiam alteri confitendi; quod si licentiam habere non possit, idem est judicium quod de illo qui non habet copiam sacerdotis: unde magis debet eligere laicum, cui confiteatur. Nec in hoc transgreditur aliquis præceptum Ecclesiæ, quia præcepta juris positivi non se extendunt ultra intentionem præcipientis, quæ est finis præcepti; hic autem est charitas, secundum Apostolum, I Tim. 1. Nec etiam aliqua injuria fit sacerdoti, quia privilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.

Ad sextum dicendum quod in hoc quod oportet proprio sacerdoti confiteri, non arctatur via salutis, sed sufficiens ad salutem via statuitur. Peccaret autem sacerdos, si non esset facilis ad præbendam licentiam alteri confitendi, quia multi sunt adeo infirmi quod potius sine confessione morerentur quam tali sacerdoti confiterentur. Unde illi qui sunt nimis solliciti ut conscientias subditorum per confessionem sciant, multis damnationis laqueum injiciunt, et per consequens sibi ipsis.

ARTICULUS V

Utrum aliquis possit alteri quam proprio sacerdoti confiteri, ex privilegio vel mandato superioris.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non possit aliquis alteri quam proprio sacerdoti confiteri, etiam ex privilegio vel mandato superioris, quia non potest aliquod privilegium indulgeri in præjudicium alterius. Sed hoc esset in præjudicium proprii sacerdotis, si alius confessionem subditi sui audiat. Ergo non potest per privilegium, seu licentiam, seu mandatum superioris obtineri.

2. Præterea, illud per quod impeditur divinum mandatum, non potest per mandatum vel privilegium alicujus hominis concedi. Sed mandatum divinum est ad rectores ecclesiarum, ut *diligenter vultum pecoris sui agnoscant* (1). Proverb., 27, 23, quod impeditur, si alius quam ipse confessionem ejus audiat. Ergo hoc non potest per alicujus hominis privilegium vel mandatum ordinari.

3. Præterea, ille qui audit confessionem alicujus, est proprius judex ejus; alias non posset eum ligare et solvere. Sed unius hominis non possunt

---

ART. 5. — Quidam contenderunt nomine *proprii sacerdotis* sic intelligi parochum, ut excludantur Summus Pontifex et Episcopus, ita ut hi non possint aliis dare facultatem excipiendi confessiones parochianorum, imo nec ipsi excipere sine consensu et licentia parochorum. Ita olim Guillelmus de S. Amore, quem S. Thomas impugnavit in suo *opusc.* 19; deinde Joannes de Polliaco, quem damnavit Joannes XXII, 1321, constitut. « *Vas electionis* »; quem errorem, sæculo XVIII, plures gallicani et jansenistæ renovaverunt. — In arg. *sed contra* agitur de casibus reservatis, et de hoc videre potes infra, quæst. 20, art. 2.

Definit. Eccles. — Errores Guillelmi a S. Amore, damn. ab Alexandro IV (1256): 2. Quodque de licentia vel commissione Romani Pontificis seu diœcesanorum episcoporum prædicationis exercere officium et confessiones audire libere non valebant (mendicantes), tamquam per hoc sacerdotibus parochialibus præjudicium inferretur. — *Errores Joannis de Polliaco, damn. a Joanne XXII*: 1 Quod confessi fratribus habentibus licentiam generalem audiendi confessiones, tenentur eadem peccata, quæ confessi fuerant, iterum confiteri proprio sacerdoti. 2. Quod stante « Omnis utriusque sexus » edicto in concilio generali, Romanus Pontifex non potest facere, quod parochiani non teneantur omnia peccata sua semel in anno proprio sacerdoti confiteri, quem dicit esse parochialem curatum. Imo nec Deus posset hoc facere; quia implicat contradictionem. 3. Quod Papa non potest dare potestatem generalem audiendi confessionem; imo nec Deus, quin confessus habenti licentiam teneatur confiteri proprio sacerdoti, quem dicit esse proprium curatum. — *Proposit. Synod. Pistor., vide art. præced.* — *Trident., sess.* 23, *cap.* 15: *Nullus confessiones audiat, nisi ab Ordinario approbatus*: Quamvis Presbyteri in sua Ordinatione a peccatis absolvendi potestatem accipiant; decernit tamen sancta Synodus, nullum etiam Regularem, posse confessiones sæcularium, etiam Sacerdotum, audire, nec ad id idoneum reputari; nisi aut Parochiale beneficium, aut ab Episcopis per examen, si illis videbitur esse necessarium, aut alias idoneus judicetur, et approbationem, quæ gratis detur, obtineat: privilegiis, et consuetudine quacumque, etiam immemorabili, non obstantibus. — *Proposit. damn. ab Alexandro VII* (1665): 12. Mendicantes possunt absolvere a casibus episcopis reservatis, non obtenta ad id episcoporum facultate. 13. Satisfacit præcepto annuæ confessionis, qui confitetur regulari episcopo præsentato, sed ab eo injuste reprobato. 16. Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in confessarium simplicem sacerdotem non approbatum ab Ordinario. — *Clem. VII, in brevi contra quosdam parochos Duacenses* (1592): Sancimus licere sæcularibus Christi fidelibus universis libere missas audire... et tam dictis fratribus et presbyteris dictæ societatis, aliisque privilegiatis, quibus id a Sede apostolica indultum est, idoneis tamen et ab Ordinariis approbatis, peccata sua, etiam quadragesimali et paschali et quovis alio tempore confiteri licite posse, dummodo iidem sæculares Christi fideles, sacramentum Eucharistiæ in propria parochia ab eorum parochis sumant. — *Clem. X, constitutione « superna »* 1670: Regulares simpliciter ab Ordinariis approbatos, posse in diœcesi episcopi approbantis, quovis anni tempore, etiam paschali, et quorumcumque etiam infirmorum confessiones audire, absque ulla parochorum vel ipsius episcopi licentia... Et eos qui dictis religiosis simpliciter approbatis paschali tempore confessi fuerint, Constitutioni quæ incipit « Omnis utriusque sexus », quoad confessionem dumtaxat, satisfecisse censendos.

(1) Vulgata: *Diligenter agnosce vultum pecoris tui.*

esse plures proprii sacerdotes vel judices, quia tunc teneretur pluribus obedire, quod esset impossibile, si contraria præciperent vel incompossibilia. Ergo non potest aliquis confiteri nisi proprio sacerdoti, etiam ex superioris licentia.

4. Præterea, injuriam sacramento facit qui sacramentum iterat super eamdem materiam, vel ad minus inutiliter facit. Sed qui confessus est alii sacerdoti, tenetur iterum confiteri proprio sacerdoti, si petat, quia non est absolutus ab obedientia qua ei tenetur ad hoc. Ergo non potest licite fieri quod alii aliquis quam proprio sacerdoti confiteatur.

— Sed contra, ea quæ sunt ordinis, possunt habenti similem ordinem committi ab eo qui ea facere potest. Sed superior, ut episcopus, potest confessionem audire illius qui est de parochia alicujus presbyteri, quia etiam quandoque aliquos casus sibi reservat, cum sit ille principalior rector. Ergo etiam potest committere alteri sacerdoti quod ipsum audiat.

Præterea, quidquid potest inferior, potest superior. Sed ipse sacerdos potest suo parochiano dare licentiam ut alteri confiteatur. Ergo multo fortius ejus superior hoc potest.

Præterea, potestatem quam habet sacerdos in populo, habet ab episcopo. Sed ex illa potestate potest confessionem audire. Ergo ex eadem ratione alius, cui episcopus potestatem concedet.

RESPONDEO dicendum quod sacerdos aliquis potest dupliciter impediri ne alicujus confessionem audiat: *uno* modo propter defectum jurisdictionis; *alio* modo propter impedimentum executionis ordinis, sicut excommunicati, et degradati, et hujusmodi. Quicumque autem jurisdictionem habet, potest ea quæ sunt jurisdictionis committere. — Et ideo **si aliquis impediatur quod alterius confessionem audire non possit propter jurisdictionis defectum, potest ei per quemcumque jurisdictionem habentem immediatam in illos committi quod confessionem audiat et absolvat,** sive per ipsum sacerdotem, sive per episcopum, sive per papam. — **Si autem propter executionis ordinis impedimentum audire non possit, potest sibi concedi quod confessionem audiat, per eum qui impedimentum removere potest.**

Ad primum ergo dicendum quod præjudicium non fit alicui, nisi ei subtrahatur quod est in favorem ejus indultum. Jurisdictionis autem potestas non est commissa alicui homini in favorem suum, sed in utilitatem plebis et honorem Dei. Et ideo si superioribus prælatis expedire videatur ad salutem plebis et honorem Dei promovendum, quod aliis quæ sunt jurisdictionis committant, in nullo fit præjudicium inferioribus prælatis, nisi illis *qui quærunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi*, Philipp. 2, 21, et qui gregi præsunt, non ut eum pascant, sed ut ab eo pascantur.

Ad secundum dicendum quod rector Ecclesiæ debet vultum pecoris sui cognoscere dupliciter: — Uno modo per sollicitam exterioris conversationis considerationem, qua invigilare debet super gregem sibi commissum; et in hac cognitione non oportet quod credat subdito, sed certitudinem facti, in quantum potest, inquirat. — Alio modo per confessionis manifestationem; et quantum ad hanc cognitionem non potest majorem certitudinem accipere quam ut subdito credat, quia hoc est ad subveniendum conscientiæ ipsius. Unde in foro confessionis creditur homini et pro se, et contra se, non autem in foro exterioris judicii. Et ideo ad hanc cognitionem sufficit quod credat subdito dicenti se alteri absolvere valenti fuisse confessum. Et sic patet quod talis cognitio pecoris per privilegium alteri indultum de confessione audienda non impeditur.

Ad tertium dicendum quod inconveniens esset, si duo æqualiter super eamdem plebem constituerentur; si autem inæqualiter, non est inconveniens. Et secundum hoc super eamdem plebem immediate sunt et sacerdos parochialis, et episcopus et papa, et quilibet eorum potest ea quæ sunt jurisdictionis ad ipsum pertinentia, alteri committere. Sed si superior committat, qui et principalior est, dupliciter potest committere: — aut ita quod eum vice sui constituat, sicut papa et episcopus suos pœnitentiarios constituunt, et tunc talis est principalior quam inferior prælatus, sicut pœnitentiarius papæ quam episcopus, et pœnitentiarius episcopi quam sacerdos parochialis, et magis tenetur ei confitens obedire: — Alio modo ut eum coadjutorem illius sacerdotis constituat, et quia coadjutor ordinatur ad eum cui adjutor datur, ideo coadjutor est minus principalis, et ideo pœnitens non tantum obedire tenetur ei quantum proprio sacerdoti.

Ad quartum dicendum quod nullus tenetur confiteri peccata quæ non habet; et ideo si aliquis pœnitentiario episcopi vel alteri ab episcopo commissionem habenti confessus fuerit, cum sint sibi dimissa peccata et quoad Ecclesiam, et quoad Deum, non tenetur ea confiteri proprio sacerdoti, quantumcumque petat; sed propter statutum Ecclesiæ, cap. *Omnis utriusque*, de Pœnit. et Remiss., de confessione facienda proprio sacerdoti semel in anno, eodem modo se debet habere, sicut et ille qui habet solum venialia. Talis enim solum venialia confiteri debet, ut quidam dicunt, vel profiteri se a peccato mortali immunem esse; et sacerdos ei in foro conscientiæ credere tenetur. — Si tamen iterum confiteri teneretur, non frustra primo confessus fuisset, quia quanto pluribus sacerdotibus confitetur quis, tanto ei plus de pœna remittitur tum ex erubescentia confessionis, quæ in pœnam satisfactoriam compupatur, tum ex vi clavium. Unde toties posset aliquis confiteri, quod ab omni pœna liberaretur. Nec reiteratio facit injuriam sacramento, nisi in illo in quo sanctificatio adhibetur vel per characteris impressionem, vel per materiæ consecrationem ; quorum neutrum est in pœnitentia. Unde bonum est quod ille qui auctoritate Episcopi confessionem audit, inducat confitentem ad hoc quod confiteatur proprio sacerdoti, quod si noluerit, nihilominus eum absolvere debet.

ARTICULUS VI

Utrum pœnitens possit in fine vitæ a quolibet sacerdote absolvi.

S. Th., 4 Sent., dist. 20, quæst. unic., art. I, quæstiunc. 2.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod in fine vitæ pœnitens non possit a quolibet sacerdote absolvi, quia ad absolutionem requiritur aliqua jurisdictio, ut dictum est art. præc. Sed sacerdos non acquirit jurisdictionem super illum qui in fine vitæ pœnitet. Ergo non potest eum absolvere.

2. Præterea, ille qui sacramentum baptismi in articulo mortis ab alio quam a proprio sacerdote suscipit, non debet a proprio sacerdote iterum baptizari. Si ergo quilibet sacerdos in articulo mortis possit absolvere a quolibet peccato, non debet pœnitens, si evadit, ad suum sacerdotem recurrere ; quod falsum est, quia alias sacerdos non haberet cognitionem vultus pecoris sui.

3. Præterea, in articulo mortis sicut licet alieno sacerdoti baptizare, ita etiam non sacerdoti. Sed non sacerdos nunquam potest absolvere in foro pœnitentiali. Ergo nec sacerdos in articulo mortis eum qui non est sibi subditus.

— Sed contra, necessitas spiritualis est major quam corporalis. Sed aliquis in necessitate ultima potest aliorum rebus uti, etiam invitis dominis, ad subveniendum corporali necessitati. Ergo et in articulo mortis ad subveniendum spirituali necessitati, potest quis a non suo sacerdote absolvi.

Præterea, ad idem sunt auctoritates positæ in littera, 4 Sent., dist. 20.

RESPONDEO dicendum quod quilibet sacerdos quantum est de virtute clavium, habet potestatem indifferenter in omnes, et quantum ad omnia peccata ; sed quod non possit omnes ab omnibus peccatis absolvere, hoc est quia per ordinationem Ecclesiæ habet jurisdictionem limitatam, vel omnino nullam habet. Sed quia necessitas legem non habet, ideo **quando necessitatis articulus imminet, per Ecclesiæ ordinationem non impeditur quin absolvere possit** ; ex quo habet claves etiam sacramentaliter, et tantum consequitur ex absolutione alterius, sicut si a proprio sacerdote absolveretur. **Nec solum a peccatis tunc potest a quolibet sacerdote absolvi, sed etiam ab excommunicatione, a quocumque sit lata** ; quia hæc absolutio etiam ad jurisdictionem pertinet, quæ per legem ordinationis Ecclesiæ coarctatur.

Ad primum ergo dicendum quod aliquis potest uti jurisdictione alterius ex ejus voluntate, quia ea quæ jurisdictionis sunt, committi possunt. Unde quia Ecclesia acceptat ut quilibet sacerdos absolvere possit in articulo mortis, ideo ex hoc ipso quis secundum quid usum jurisdictionis habet, quamvis jurisdictione careat.

Ad secundum dicendum quod non oportet eum recurrere ad proprium sacerdotem, ut iterum a peccatis solvatur a quibus in articulo mortis absolutus est, sed ut innotescat ei quod sit absolutus. Nec similiter oportet quod absolutus ab excommunicatione ad judicem vadat, qui alias absolvere potuisset, absolutionem petens, sed satisfactionem offerens.

Ad tertium dicendum quod baptismus habet ex ipsa sanctificatione materiæ efficaciam ; et ideo a quocumque conferatur alicui, ille sacramentum recipit. Sed vis sacramentalis pœnitentiæ consistit in sanctificatione ministri ; et ideo ille qui laico confitetur, quamvis impleat quod ex parte sua est de sacramentali confessione, tamen sacramentalem absolutionem non consequitur ; ideo aliquid valet ei quantum ad diminutionem pœnæ, quæ fit per confessionis meritum et pœnam (1) ; sed non consequitur diminutionem illam pœnæ quæ est vi clavium : et ideo oportet quod iterum sacerdoti confiteatur ; et magis sic confessus decedens punitur post hanc vitam quam si sacerdoti fuisset confessus.

ART. 6. — Verba S. Thomæ, in 3 Part. quæst. 82, art. 7 : « Solus baptismus permittitur esse ratus hæreticis et schismaticis, quia possunt licite baptizare in articulo necessitatis : in nullo autem casu, possunt licite eucharistiam consecrare vel alia sacramenta conferre », non contradicunt doctrinam præsentis art. Nam tales possunt licite baptizare in articulo necessitatis, etiamsi impœnitentes maneant ; nullum autem sacramentum aliud possunt licite conferre, nisi saltem corde pœniteant. — Hic in conclusione, sub nomine excommunicationis, tanquam sub principaliori, intelligit omnes censuras.

Definit. Eccles. — Trident. sess. 14, cap. 7. De casuum reservatione :... Verumtamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis : atque ideo, omnes sacerdotes, quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt. — *Rituale Romanum* : si periculum mortis immineat, approbatusque desit confessarius, quilibet sacerdos potest a quibuscumque censuris et peccatis absolvere. — *Pius VII, episcopis Galliæ, 1 April.* 1794 :... Non esse improbandam rationem, quam inierunt nonnulli Galliæ præsules, qui in articulo, vel periculo mortis pœnitentiæ sacramentum, quod est secunda post naufragium tabula, a sacerdotibus juratis, ac etiam parochis intrusis recipi posse permiserunt, deficiente quovis alio catholico sacerdote.

(1) Ita passim. — Al.. *pœnitentiam.*

ARTICULUS VII

Utrum pœna temporalis taxetur secundum quantitatem culpæ.

S. Th., 4 Sent., dist. 20, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 1.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod pœna temporalis, cujus reatus post pœnitentiam manet, non taxetur secundum quantitatem culpæ. Taxatur enim secundum quantitatem delectationis quæ fuit in peccato, ut patet Apoc. 18, 7 : *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum*. Sed quandoque ubi est major delectatio, ibi est minor culpa, quia *peccata carnalia, quæ plus habent delectationis quam spiritualia, minus habent de culpa*, secundum Gregorium (implic. lib. 33 Moral., cap. 2, circ. med.). Ergo pœna non taxatur secundum quantitatem culpæ.

2. Præterea, eodem modo aliquis obligatur ad pœnam per peccata mortalia in nova lege, sicut in veteri. Sed in veteri lege debebatur pro peccatis pœna septem dierum, ut scilicet septem diebus immundi essent pro uno peccato mortali. Cum ergo in novo Testamento imponatur pœna septennis pro uno peccato mortali, videtur quod quantitas pœnæ non respiciat quantitatem culpæ.

3. Præterea, majus est peccatum homicidii in laico quam fornicationis in sacerdote, quia circumstantia quæ sumitur ex specie peccati, magis aggravat, quam quæ sumitur ex conditione personæ. Sed laico pro homicidio imponitur septennis pœnitentia, et sacerdoti pro fornicatione pœnitentia decem annorum, secundum canones, cap. *Si quis homicidium*, dist. 50, et cap. *Presbyter*, dist. 82. Ergo pœna non taxatur secundum quantitatem culpæ.

4. Præterea, maximum peccatum est quod in ipsum corpus Christi committitur, quia tanto gravius quis peccat, quanto major est in quem peccatur. Sed pro effusione sanguinis Christi in sacramento altaris contenti injungitur tantum pœnitentia quadraginta dierum, vel parum amplius; pro fornicatione autem simplici injungitur pœnitentia septennis, secundum canones, cap. *Si per negligentiam*, de Consecrat. dist. 2, et cap. *Presbyter*, dist. 82. Ergo quantitas pœnæ non respondet quantitati culpæ.

— Sed contra Isaiæ 27, 8 : *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam*. Ergo quantitas judicii et punitionis peccati est secundum quantitatem culpæ.

Præterea, homo reducitur ad æqualitatem justitiæ per pœnam inflictam. Sed hoc non esset, si quantitas culpæ et pœnæ non sibi responderent. Ergo unum alteri respondet.

RESPONDEO dicendum quod pœna post dimissionem culpæ exigitur ad duo, scilicet ad debitum solvendum, et ad remedium præstandum. Potest ergo taxatio pœnæ considerari quantum ad duo : — primo quantum ad debitum, et sic quantitas pœnæ radicaliter respondet quantitati culpæ, antequam de ea aliquid dimittatur; secundum tamen quod per primum eorum quæ pœnam nata sunt remittere, plus remittitur, secundum hoc per aliud minus remittendum vel solvendum restat, quia quanto per contritionem plus de pœna dimissum est, tanto per confessionem minus dimittendum restat. — Secundo quantum ad remedium vel illius qui peccavit, vel aliorum ; et sic quandoque pro minori peccato injungitur major pœnitentia, vel quia peccato unius difficilius potest resisti quam peccato alterius, sicut juveni imponitur pro fornicatione major pœna quam seni, quamvis minus peccet; vel quia in uno peccatum est periculosius, sicut in sacerdote, quam in alio : vel quia multitudo magis prona est ad illud peccatum ; et ideo per pœnam unius alii sunt exterrendi. Pœna ergo in foro pœnitentiæ quantum ad utrumque taxanda est. Et ideo **non semper pro majori peccato major pœna imponitur**.— Sed **pœna purgatorii** solum est ad solvendum debitum, quia jam ulterius non manet locus peccandi; et ideo illa pœna **taxatur solum secundum quantitatem peccati, considerata tamen contritionis quantitate, et confessione, et absolutione**; quia per omnia hæc de pœna aliquid dimittitur. Unde etiam a sacerdote in injungendo satisfactionem sunt consideranda.

Ad primum ergo dicendum quod in verbis illis duo tanguntur ex parte culpæ, scilicet *glorificatio* et *deliciæ*, sive delectatio; quorum primum pertinet ad elationem peccantis, qua Deo resistit; secundum ad delectationem peccati. Quamvis autem quandoque sit minor delectatio in majori culpa, tamen est ibi semper major elatio. Et ideo ratio non procedit.

Ad secundum dicendum quod illa pœna septem dierum non erat expiativa a pœna debita peccato; unde etiamsi post illos dies moreretur, in purgatorio puniretur; sed expiabat ab irregularitate, a qua omnia sacrificia legalia expiabant. Nihilominus tamen, cæteris paribus, plus peccat homo, in nova lege quam in veteri, propter sanctificationem ampliorem qua sanctificatur in baptismo, et propter beneficia Dei potiora humano generi exhibita.

ART. 7.— *Concil. Carthag. III, cap.* 31 : Pœnitentibus, secundum peccatorum differentiam, pœnitentiæ decernantur. — *Concil. Laodicense :* His, qui diversorum peccatorum lapsus incurrunt et oratione, et confessione ac pœnitentia, malorum suorum perfectam conversionem demonstrant, pro qualitate peccati, pœnitentiæ tempus attribuendum est, propter misericordiam et bonitatem Dei. — *Rituale Romanum :* salutarem et convenientem satisfactionem, quantum spiritus et prudentia suggesserit, injunget, habita ratione status, conditionis, sexus et ætatis. — *Concil. Trident. sess.* 14, *cap.* 8, reperies infra quæst. 13. — Infra, quæst. 12 et seq., longius disseritur de satisfactione.

Et hoc patet ex hoc quod dicitur Hebr. 10, 29: *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est?* Nec tamen hoc verum est universaliter, quod exigatur pro quolibet peccato mortali septennis pœnitentia, sed hæc est quasi quædam regula communis ut in pluribus competens; quam tamen oportet omittere, consideratis diversis peccatorum et pœnitentium circumstantiis.

Ad tertium dicendum quod episcopus vel sacerdos cum majori periculo suo et aliorum peccat; et ideo sollicitius retrahunt eum canones a peccato quam alios, majorem pœnam injungendo, secundum quod est in remedium, quamvis quandoque non debeatur tanta ex debito, unde et in purgatorio non tanta ab eo exigitur.

Ad quartum dicendum quod pœna illa est intelligenda quando nolente sacerdote hoc accidit; si enim sponte effunderet, multo graviori pœna dignus esset.

QUÆSTIO IX

DE QUALITATE CONFESSIONIS. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de qualitate confessionis.

Circa quod quæruntur quatuor: 1° utrum confessio possit esse informis; 2° utrum oporteat confessionem esse integram; 3° utrum possit aliquis per alium vel per scriptum confiteri; 4° utrum illæ conditiones quæ a magistris assignantur, ad confessionem requirantur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum confessio possit esse informis

S. Thom., in 4 Sent. dist. 17, quæst. 3, art. 4, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod confessio non possit esse informis. Dicitur enim Eccli. 17, 26: *A mortuo, quasi nihil, perit confessio.* Sed ille qui non habet charitatem est mortuus, quia ipsa est animæ vita. Ergo absque charitate non potest esse confessio.

2. Præterea, confessio dividitur contra contritionem et satisfactionem. Sed contritio et satisfactio nunquam possunt extra charitatem fieri. Ergo nec confessio.

3. Præterea, in confessione oportet quod os cordi concordet, quia hoc ipsum nomen confessionis requirit. Sed ille qui adhuc manet in affectu peccati, si confitetur, non habet cor ori conforme, quia corde peccatum tenet, quod ore damnat. Ergo talis non confitetur.

— Sed contra, quilibet tenetur ad confessionem mortalium. Sed si aliquis semel confessus est etiam in mortali existens, non tenetur ulterius ad confitendum eadem peccata, quia cum nullus sciat se charitatem habere, nullus sciret se confessum fuisse. Ergo non est de necessitate confessionis quod sit charitate formata.

RESPONDEO dicendum quod confessio est actus virtutis, et est pars sacramenti.— **Secundum autem quod est actus virtutis**, est actus meritorius proprie; et sic **confessio non valet sine charitate** quæ est principium merendi. — Sed **secundum quod est pars sacramenti,** sic ordinat confitentem ad sacerdotem, qui habet claves Ecclesiæ, qui per confessionem conscientiam confitentis cognoscit; et secundum hoc **confessio potest esse etiam in eo qui non est contritus,** quia potest peccata sua pandere sacerdoti, et clavibus Ecclesiæ se subjicere; et quamvis tunc non percipiat absolutionis fructum, tamen recedente fictione percipere incipiet, sicut etiam in aliis sacramentis est. — Unde **non tenetur iterare confessionem, qui fictus accedit, sed tenetur postmodum fictionem suam confiteri.**

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa intelligenda est quantum ad fructum confessionis percipiendum, quem nullus extra charitatem existens percipit.

Ad secundum dicendum quod contritio et satisfactio fiunt Deo; sed confessio fit homini; et ideo de ratione contritionis et satisfactionis est quod homo sit Deo per charitatem unitus, non autem de ratione confessionis.

Ad tertium dicendum quod ille qui peccata quæ habet narrat, vere loquitur; et sic cor concordat voci vel verbis quantum ad substantiam confessionis, quamvis discordet a confessionis fine.

ART. I. — Conclude ergo quod confessio actus virtutis nunquam potest esse informis, id est sine forma virtutum quæ est charitas; et confessio pars sacramenti, aliquando potest esse informis. Quod vero confessio sit actus virtutis et pars sacramenti, vide quæst. 7, art. 2. — Informis intelligi potest: 1° Quia non informatur forma sacramenti, v. g. si sacerdos post confessionem legitimam, verba formæ non proferat. 2° Quia deest aliquid alíud essentiale, v. g. si non sit integra, vel fiat ei qui jurisdictionem non habet. 3° Quia non habet gratiam conjunctam, antequam forma pronuntietur, v. g. quando remissio peccatorum confertur per ipsam absolutionem, et non per præviam contritionem. 4° Quia licet confessioni forma accedat, et sacramentum subsistat, non consequitur tamen gratiam, quæ est effectus ad quem ordinatur. De tribus primis modis non est dubium; de quarto modo loquitur Auctor. Quæritur ergo utrum possit dari confessio valida, cum absolutione valida, quæ tamen careat effectu, scilicet consecutione gratiæ; quod est idem ac quærere utrum possit esse sacramentum pœnitentiæ informe et validum. Partem affirmativam hic videtur asserere Auctor, et eam tenent antiquiores thomistæ. Quia tamen infra, quæst. 29, art. 8, videtur hanc sententiam retractare, partem negativam tenent plures, etiam inter thomistas.

ARTICULUS II

Utrum oporteat confessionem esse integram.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non oporteat confessionem esse integram, ut scilicet omnia peccata uni sacerdoti confiteatur aliquis, quia erubescentia facit ad diminutionem pœnæ. Sed quanto pluribus sacerdotibus quis confitetur, tanto majorem erubescentiam patitur. Ergo fructuosior est confessio, si pluribus sacerdotibus dividatur.

2. Præterea, confessio ad hoc necessaria est in pœnitentia, ut pœna secundum arbitrium sacerdotis peccato taxetur. Sed sufficiens pœna potest imponi a diversis sacerdotibus de diversis peccatis. Ergo non oportet uni sacerdoti omnia peccata confiteri.

3. Præterea, potest contingere quod post confessionem factam et satisfactionem perfectam recordetur quis alicujus peccati mortalis, quod dum confitebatur, in memoria non habebat; et tunc copiam proprii sacerdotis, cui primo confessus fuerat, habere non poterit. Ergo poterit solum peccatum illud alteri confiteri, et sic diversa peccata diversis sacerdotibus confitebitur.

4. Præterea, sacerdoti non debet fieri confessio de peccatis, nisi propter absolutionem. Sed quandoque sacerdos qui confessionem audit, potest de quibusdam peccatis absolvere, non de omnibus. Ergo ad minus in tali casu non oportet quod confessio sit integra.

— Sed contra, hypocrisis est impedimentum pœnitentiæ. Sed dividere confessionem ad hypocrisim pertinet, ut Augustinus dicit (alius auctor, lib. de vera et falsa Pœnit., cap. 15, circ. med.). Ergo confessio debet esse integra.

Præterea, confessio est pœnitentiæ pars. Sed pœnitentia debet esse integra. Ergo et confessio.

RESPONDEO dicendum quod in medicina corporali oportet quod medicus non unum solum morbum, contra quem medicinam dare debet, cognoscat, sed etiam universaliter totam habitudinem ipsius infirmi, eo quod unus morbus ex adjunctione alterius aggravatur, et medicina quæ uni morbo competeret, alteri nocumentum præstaret. Et similiter est in peccatis, quia unum aggravatur ex adjunctione alterius, et illud quod uni peccato esset conveniens medicina, alteri incentivum præstaret, cum quandoque aliquis contrariis peccatis infectus sit, ut Gregorius in Pastorali, parte 3, cap. 3, docet. Et ideo **de necessitate confessionis est quod homo omnia peccata confiteatur quæ in memoria habet**; quod si non faciat, non est confessio, sed confessionis simulatio.

Ad primum ergo dicendum quod etsi erubescentia sit multiplicior, quando dividit diversa peccata diversis, tamen omnes simul non sunt ita magnæ erubescentiæ, sicut illa una qua quis omnia sua peccata simul confitetur, quia unum peccatum per se consideratum non ita monstrat malam dispositionem peccantis, sicut quando est cum pluribus aliis consideratum, quia in unum peccatum aliquis quandoque ex ignorantia vel infirmitate labitur; sed multitudo peccatorum demonstrat malitiam peccantis, vel magnam corruptionem ejusdem.

Ad secundum dicendum quod pœna a diversis sacerdotibus imposita non esset sufficiens, quia quilibet consideraret peccatum unum tantum per se, et non gravitatem ipsius, quam habet ex adjunctione alterius; et quandoque pœna quæ contra unum peccatum daretur, esset promotiva alterius peccati; et præterea sacerdos confessionem audiens vicem Dei gerit, et ideo debet ei fieri hoc modo confessio sicut fit Deo contritio. Unde sicut non esset contritio, nisi quis de omnibus peccatis quæ memoriæ occurrunt, contereretur, ita non esset confessio, nisi quis de omnibus quæ memoriæ occurrerint, confiteatur.

Ad tertium dicendum quod quidam dicunt quod quando aliquis recordatur eorum quæ prius obli-

---

ART. 2. — In conclusione, vides quod S. Thomas notificat quid importat ly *esse integram*. Nota « quæ in memoria habet », videlicet post diligentius factam suæ conscientiæ discussionem, juxta concil. Trident. Et sic vides sensum tituli esse : An pœnitens teneatur omnia sua peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem habet conscientiam, in una eademque confessione recensere, quæcumque sint occulta. Resp. affirm. est fidei declaratæ, in conciliis Florentino, Lateranensi et Tridentino. Quid autem requirat confessionis integritas ? vide apud auctores de theologia morali. Sed ut difficultates facilius expedire possis, nota duplicem distingui confessionis integritatem, materialem et formalem. *Materialis* est quando pœnitens confitetur quidquid per se loquendo est confessioni obnoxium, omnia scilicet peccata mortalia, nondum debite confessa, quoad numerum, speciem, etc. *Formalis* est, quando confitetur omnia quæ hic et nunc confiteri potest et debet, licet aliqua omittat ex juxta causa.

Definit. Eccles. — Decretum Concil. Lateranensis « omnis utriusque sexus », vide supra, quæst. 6, *art.* 3, *pag.* 22. — *Concil. Florent. supra quæst.* 1. — *Proposit. Oxomensis, damnatæ a Sixto IV* : 3. Pravæ cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves. 4. Confessio debet esse secreta, id est de peccatis secretis, non de manifestis. — *Proposit. Lutheri* 8, 9, *damn. a Leone X; vide supra quæst.* 6, *art.* 1, *pag.* 20 *et* 14. Nullus debet sacerdoti respondere se esse contritum, nec sacerdos requirere. — *Proposit. damn. ab Alexandro VII*, 1665 : 11. Peccata in Confessione omissa seu oblita ob instans periculum vitæ, aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti Confessione exprimere. 25. Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit Confessionis præcepto dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam. 26. Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio. — *Proposit. damn. ab Innocent. XI*, 2 *Mart.* 1679 : 58. Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem. 59. Licet sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessos, ratione magni concursus pœnitentium, qualis verbi gratia potest contingere in die magnæ alicujus festivitatis aut indulgentiæ. — *Trident., sess.* 14, *cap.* 5, *vide supra, quæst.* 6, *art.*1, *pag.* 20, *ibidem, canon* 7, *supra, quæst.* 1.

tus erat, debet etiam ea quæ prius confessus fuit, iterum confiteri, et præcipue si non potest eumdem habere, cui ante confessus fuerat, qui omnia cognoscit, ut totius culpæ quantitas uni sacerdoti innotescat. Sed hoc non videtur necessarium, quia peccatum habet quantitatem et ex seipso, et ex adjunctione alterius. Peccatorum autem de quibus confessus est, manifestavit quantitatem quam ex seipsis habent. Ad hoc autem quod sacerdos utramque quantitatem hujus peccati cujus fuerat oblitus, cognoscat, sufficit quod hoc peccatum confitens dicat explicite, et alia in generali, dicendo quod cum alia multa confiteretur, hujus oblitus fuit.

Ad quartum dicendum quod etiamsi sacerdos non de omnibus possit absolvere, tamen tenetur pœnitens ei omnia confiteri, ut quantitatem totius culpæ cognoscat, et de illis de quibus non potest absolvere, ad superiorem remittat.

ARTICULUS III

Utrum quis possit per alium, vel per scriptum confiteri.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod possit per alium quis confiteri, vel per scriptum, quia confessio necessaria est ad hoc ut conscientia pœnitentis sacerdoti pandatur. Sed homo potest per alium vel per scriptum suam conscientiam sacerdoti manifestare. Ergo sufficit per alium vel per scriptum confiteri.

2. Præterea, quidam non intelliguntur a propriis sacerdotibus propter linguæ diversitatem, et tales non possunt nisi per alios confiteri. Ergo non est de necessitate sacramenti quod per seipsum quis confiteatur; et ita videtur quod si per alium quis confessus fuerit qualitercumque, sufficiat ei ad salutem.

3. Præterea, de necessitate sacramenti est quod homo proprio sacerdoti confiteatur, ut ex dictis patet, quæst. præc., art. 5. Sed aliquando proprius sacerdos est absens, cui non potest pœnitens propria voce loqui; posset autem per scriptum ei suam conscientiam manifestare. Ergo videtur quod per scriptum ei suam conscientiam transmittere debeat.

— Sed contra, homo ita tenetur ad confessionem peccatorum, sicut ad confessionem fidei. Sed confessio fidei ore est facienda, ut patet Rom. 10. Ergo et confessio peccatorum.

Præterea, qui per seipsum peccavit, per seipsum debet pœnitere. Sed confessio est pœnitentiæ pars. Ergo pœnitens debet confiteri propria voce.

RESPONDEO dicendum quod confessio non solum est actus virtutis, sed etiam pars sacramenti. Quamvis autem ad eam, secundum quod est actus virtutis, sufficeret qualitercumque fieret, et si non esset tanta difficultas in uno modo sicut in alio, tamen secundum quod est pars sacramenti, habet determinatum actum, sicut et alia sacramenta habent determinatam materiam; et sicut in baptismo ad significandam interiorem ablutionem assumitur illud elementum cujus est maximus usus in abluendo, ita **in actu sacramenti ad manifestandum ordinarie assumitur ille actus quo maxime consuevimus manifestare, scilicet proprium verbum.** Alii autem modi sunt inducti in supplementum istius.

Ad primum ergo dicendum quod sicut in baptismo non sufficit qualitercumque abluere, sed per elementum determinatum, ita nec in pœnitentia sufficit qualitercumque peccata manifestare, sed oportet quod per actum determinatum manifestentur.

Ad secundum dicendum quod in eo qui usum linguæ non habet, sufficit quod per scriptum, aut per nutum, aut per interpretem confiteatur, quia non exigitur ab homine plus quam possit; quamvis homo non possit vel debeat baptismum accipere nisi in aqua, quæ est omnino ab exteriori, et nobis ab alio exhibetur. Sed actus confessionis est ab intra et a nobis; et ideo quando non possumus uno modo, debemus, secundum quod possumus, confiteri.

Ad tertium dicendum quod in absentia proprii sacerdotis potest etiam laico fieri confessio; et ideo non oportet quod per scriptum fiat, quia plus

---

ART. 3. — Ergo ad titulum directe respondetur : confessio sacramentalis non potest fieri *ordinarie* per alium, neque per scriptum, nisi in casu, ut dicetur ad arg. 2. — Hic agitur, ut patet, de confessione facta præsenti sacerdoti per scriptum vel interpretem. Sed quæri etiam potest de confessione facta sacerdoti absenti, per litteras aut internuntium. De hoc fuit magna controversia inter theologos, præcipue in Hispania, et res definita fuit a Clemente VIII, 20 jun. 1602, ut patet infra. Suarez autem cum aliis sic interpretatus est damnationem propositionis : « Licere per litteras seu internuntium confessario absenti peccata confiteri, et ab eodem absente absolutionem obtinere », ut decretum non deberet intelligi disjunctive sed copulative; hoc est, non damnasse confessionem absenti factam cum absolutione ab absente data. Sed illam Suarezii interpretationem, nedum Clemens VIII, sed ejus successor Paulus V reprobavit, et ex ejus libris jussit expungi, decreto 14 jul. 1605, et in congreg. S. Officii declaravit hoc decretum esse intelligendum etiam in sensu diviso, scilicet de confessione vel absolutione seorsim.

Decretum Clementis VIII, 20 *jun.* 1602 : SS. D. N... re mature ac diligenter considerata hanc propositionem, scilicet licere per litteras seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri et ab eodem absente absolutionem obtinere, ad minus uti falsam, temerariam et scandalosam damnavit ac prohibuit, præcepitque, ne deinceps ista propositio publicis privatisve lectionibus, concionibus et congressibus doceatur, neve unquam tanquam aliquo casu probabilis defendatur, imprimatur aut ad praxim quovis modo deducatur. — *Resp. S. Pœnitentiariæ*, 1 *jul.* 1884 : Utrum in casu extremæ necessitatis dari possit absolutio per telephonium ? Nihil est respondendum.

pertinet ad necessitatem confessionis actus quam ille cui fit confessio (1).

ARTICULUS IV

Utrum sexdecim conditiones assignatæ requirantur ad confessionem.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod sexdecim illæ conditiones quæ a magistris assignantur, his versibus contentæ, non requirantur ad confessionem :

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis,
Atque frequens, nuda, discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta, lacrymabilis, accelerata,
Fortis et accusans, et sit parere parata.

Fides enim, et simplicitas, et fortitudo sunt per se virtutes. Ergo non debent poni conditiones confessionis.

2. Præterea, *purum* est quod non habet permixtionem; et similiter *simplex* compositionem et permixtionem aufert. Ergo superflue alterutrum ponitur.

3. Præterea, peccatum semel tantum commissum nullus tenetur confiteri nisi semel. Ergo si homo peccatum non iteret, non oportet quod sit *frequens* ejus pœnitentia.

4. Præterea, confessio ad satisfactionem ordinatur. Sed satisfactio quandoque est publica. Ergo et confessio non semper debet esse *secreta*.

5. Præterea, illud quod non est in potestate nostra, non requiritur a nobis. Sed lacrymas emittere non est in potestate nostra. Ergo non requiritur a confitente.

— Sed contra est magistrorum assignatio.

RESPONDEO dicendum quod **dictarum conditionum quædam sunt de necessitate confessionis, quædam de bene esse ipsius.** Ea autem quæ sunt de necessitate confessionis, vel competunt ei secundum quod est actus virtutis, vel secundum quod est pars sacramenti. — Si primo modo, aut ratione virtutis in genere, aut ratione specialis virtutis, cujus est actus, aut ex ipsa ratione actus. Virtutis autem in genere sunt quatuor conditiones, ut in 2 Ethic., cap. 4, dicitur. *Prima* est ut aliquis *sit sciens*, et quantum ad hoc confessio dicitur quod debeat esse *discreta*, secundum

---

ART. 4. — Ut vides, confessio *frequens* esse debet, quia est instituta pro peccatoribus, ergo quo quis sæpius peccat, ait Billuart, sæpius ea uti debet; non solum in remedium præteritorum, sed etiam in cautelam futurorum. Jansenistæ autem, huic doctrinæ non assentientes, quosvis peccatores relabentes in peccata etiam diversæ speciei, arcebant a confessione per plures menses et etiam ultra annum eosque gravibus operibus addicebant pro expiandis peccatis præteritis antequam absolutionem reciperent, cavendisque futuris. Attamen regulæ a theologis sapientissime traditæ circa peccatores vel consuetudinarios vel in occasione proxima versantes, attente sunt considerandæ.

Definit. Eccles. circa ea quæ hic annotata sunt. — *Proposit. Petri Oxomensis, a Sixto IV damn.* 1479 : 5. Non sunt absolvendi pœnitentes nisi peracta prius pœnitentia eis injuncta. — *Proposit. damn. ab Alexandro VIII, 7 dec.* 1690 : 16. Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex et præscriptio, natura rei idipsum quodammodo dictante. 17. Per illam praxim mox absolvendi, ordo pœnitentiæ est inversus. 18. Consuetudo moderna quoad administrationem sacramenti Pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas et multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu sed abusu. — *Proposit. Quesnelli, damn. a Clemente XI, constitutione « Unigenitus »* : 87. Modus plenus sapientia, lumine et charitate est dare animabus tempus portandi cum humilitate et sentiendi statum peccati, petendi spiritum pœnitentiæ et contritionis, et incipiendi ad minus satisfacere justitiæ Dei, antequam reconcilientur. 88. Ignoramus, quid sit peccatum et vera pœnitentia, quando volumus statim restitui possessioni bonorum illorum, quibus nos peccatum spoliavit, et detrectamus separationis istius ferre confusionem. — *Proposit. Synodi Pistor. damn. a Pio VI in bulla « Auctorem fidei » : De ordine pœnitentiæ :* 34. Declaratio Synodi, qua, postquam præmisit, ordinem Pœnitentiæ canonicæ sic ad Apostolorum exemplum ab Ecclesia statutum fuisse, ut esset communis omnibus, nec tantum pro punitione culpæ, sed præcipue pro dispositione ad gratiam, subdit, se « in ordine illo mirabili et augusto totam agnoscere dignitatem Sacramenti adeo necessarii, liberam a subtilitatibus, quæ ipsi decursu temporis adjunctæ sunt »; quasi per ordinem, quo sine peracto canonicæ pœnitentiæ cursu, hoc Sacramentum per totam Ecclesiam administrari consuevit, illius fuisset dignitas imminuta : temeraria, scandalosa, inducens in contemptum dignitatis Sacramenti, prout per Ecclesiam totam consuevit administrari, Ecclesiæ ipsi injuriosa. 35. Propositio his verbis concepta : « Si charitas in principio semper debilis est, de via ordinaria ad obtinendum augmentum hujus charitatis oportet, ut sacerdos præcedere faciat eos actus humiliationis et pœnitentiæ, qui fuerunt omni ætate ab Ecclesia commendati : redigere hos actus ad paucas orationes aut ad aliquod jejunium post jam collatam absolutionem, videtur potius materiale desiderium conservandi huic sacramento nudum nomen pœnitentiæ, quam medium illuminatum et aptum ad augendum illum fervorem charitatis, qui debet præcedere absolutionem ; longe quidem absumus ab improbanda praxi imponendi pœnitentias etiam post absolutionem adimplendas : si omnia nostra bona opera semper adjunctos habent nostros defectus, quanto magis vereri debemus, ne plurimas imperfectiones admiserimus in difficillimo et magni momenti opere nostræ reconciliationis » ; quatenus innuit pœnitentias quæ imponuntur adimplendæ post absolutionem, spectandas potius esse velut supplementum pro defectibus admissis in opere nostræ reconciliationis, quam ut pœnitentias vere sacramentales et satisfactorias pro peccatis confessis : quasi ut vera ratio sacramenti, non nudum nomen servetur, oporteat de via ordinaria, ut actus humiliationis et pœnitentiæ, qui imponuntur per modum satisfactionis sacramentalis, præcedere debeant absolutionem; falsa, temeraria, communi praxi Ecclesiæ injuriosa, inducens in errorem hæreticali nota in Petro de Osma confixum. — *De occasione peccati et consuetudinariis, vide supra quæst.* 1, *art.* 1, *Proposit.* 60, 61 *damn. ab Innocent. XI, et proposit.* 41, *damn. ab Alexandro VII.*

(1) Ad hanc firmandam sententiam extra omnem aleam positam plura in textu addit Nicolaius ex Decretis præsertim, ex concilio Tridentino, et ex proscriptione sententiæ oppositæ facta a Clemente VIII, anno 1602, quæ satius est indicasse.

quod in actu omnis virtutis prudentia requiritur. Est autem hæc discretio ut majora peccata cum majori pondere confiteatur. *Secunda* conditio est ut *sit eligens*, quia actus virtutum debent esse voluntarii, et quantum ad hoc dicitur *libens*. *Tertia* conditio est ut *propter hoc*, scilicet debitum finem, *operetur*, et quantum ad hoc dicitur quod debeat esse *pura*, ut scilicet recta sit intentio. *Quarta* est ut *immobiliter operetur*, et quantum ad hoc dicitur quod debeat esse *fortis*, ut scilicet propter verecundiam veritas non dimittatur. — Est autem confessio actus virtutis pœnitentiæ. Quæ quidem *primo* initium sumit in horrore turpitudinis peccati; et quantum ad hoc confessio debet esse *verecunda*, ut scilicet non se jactet de peccatis propter aliquam seculi vanitatem admixtam. *Secundo* progreditur ad dolorem de peccato commisso, et quantum ad hoc dicitur quod debeat esse *lacrymabilis*. *Tertio* in abjectione sui terminatur, et quantum ad hoc debet esse *humilis*, ut se miserum confiteatur et infirmum. Sed ex propria ratione hujusmodi actus, qui est confessio, habet quod sit manifestativa; quæ quidem manifestatio per quatuor impediri potest primo per falsitatem, et quantum ad hoc dicitur quod debeat esse *fidelis*, id est, vera; secundo per obscuritatem verborum, et contra hoc dicitur *nuda*, ut non involvat obscuritatem verborum; tertio per verborum multiplicationem, et propter hoc dicitur *simplex*, ut scilicet non recitet in confessione nisi quod ad quantitatem peccati pertinet; quarto per subtractionem, ut non subtrahatur aliquid de his quæ manifestanda sunt, et contra hoc dicitur *integra*. — Secundum autem quod confessio est pars sacramenti, sic concernit judicium sacerdotis, qui est minister sacramenti. Unde oportet quod sit *accusans* ex parte confitentis; *parere parata* per comparationem ad sacerdotem; *secreta* quantum ad conditionem fori, in quo de occultis conscientiæ agitur. — Sed de bene *esse* confessionis est quod sit *frequens*, et quod sit *accelerata*, ut scilicet statim confiteatur.

Ad primum ergo dicendum quod non est inconveniens quod conditio unius virtutis in actu alterius virtutis inveniatur, qui ab ipsa imperatur; vel quia medium quod est unius virtutis principaliter, etiam aliæ virtutes per participationem habent.

Ad secundum dicendum quod hæc conditio, *pura*, intentionis excludit perversitatem, a qua homo mundatur; sed *simplex*, alieni admixtionem excludit.

Ad tertium dicendum quod hoc non est de necessitate confessionis, sed de bene *esse*.

Ad quartum dicendum quod propter scandalum aliorum, qui possunt ex peccatis auditis ad malum inclinari, non debet confessio fieri in publico, sed in occulto. Ex pœna autem satisfactoria non scandalizatur ita aliquis, quia quandoque pro parvo vel nullo peccato similia opera satisfactoria fiunt.

Ad quintum dicendum quod intelligendum est de lacrymis mentis.

QUÆSTIO X

DE EFFECTU CONFESSIONIS. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de effectu confessionis.

Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum confessio liberet a morte peccati; 2° utrum confessio liberet aliquo modo a pœna; 3° utrum confessio aperiat paradisum ; 4° utrum confessio tribuat spem salutis ; 5° utrum confessio generalis deleat peccata mortalia oblita.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum confessio liberet a morte peccati.

S. Thom., ubi sup., art. 5, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod confessio non liberet a morte peccati. Confessio enim contritionem sequitur. Sed contritio sufficienter delet culpam. Ergo confessio non liberat a morte peccati.

2. Præterea, sicut mortale est culpa, ita etiam veniale. Sed per confessionem fit veniale quod prius fuit mortale, ut in littera, 4 Sent., dist. 17. Ergo per confessionem non remittitur culpa, sed culpa in culpam mutatur.

— Sed contra ; confessio est pars pœnitentiæ sacramenti. Sed pœnitentia a culpa liberat. Ergo et confessio.

RESPONDEO dicendum quod pœnitentia, in quantum est sacramentum, præcipue in confessione perficitur, quia per eam homo ministris Ecclesiæ se subdit, qui sunt sacramentorum dispensatores. Contritio enim votum confessionis annexum habet, et satisfactio pro judicio sacerdotis, cui fit confessio, taxatur. Et quia in sacramento pœnitentiæ gratia infunditur, per quam fit remissio peccatorum, sicut in baptismo, ideo eo modo **confessio ex vi absolutionis conjunctæ remittit culpam, sicut et baptismus.** Liberat autem baptismus a morte peccati, non solum secundum quod actu suscipitur, sed etiam secundum quod in voto habetur, sicut patet in illis qui jam sanctificati ad baptismum accedunt; et si aliquis impe-

---

QUÆSTIO 10. — Sciendum est confessionem sacramentalem illos ipsos effectus habere, quos habet ipsum sacramentum pœnitentiæ. Nam cum confessio sit sacramenti pars, ipsa certe inadæquate operatur, quod operatur adæquate ipsum totum sacramentum. De hoc jam superius fuit dictum.

dimentum non præstaret, ex ipsa collatione baptismi gratiam consequeretur remittentem peccata, si prius ei remissa non fuissent. Et similiter dicendum est de confessione adjuncta absolutioni, quia secundum quod in voto pœnitentis præcessit, a culpa liberavit; postmodum autem in actu confessionis et absolutionis gratia augetur; et etiam remissio peccatorum daretur, si præcedens dolor de peccatis non sufficiens ad contritionem fuisset, et ipse nunc obicem gratiæ non præberet. Et ideo sicut de baptismo dicitur quod liberat a morte, ita etiam de confessione dici potest.

Ad primum ergo dicendum quod contritio habet votum confessionis annexum, et ideo eo modo liberat a culpa pœnitentes, sicuti desiderium baptismi baptizandos.

Ad secundum dicendum quod veniale non sumitur ibi pro culpa, sed pro pœna de facili expiabili; unde non sequitur quod culpa in culpam convertatur, sed penitus annihilatur. Dicitur enim veniale tripliciter : — uno modo ex genere, sicut verbum otiosum ; — alio modo ex causa, id est, veniæ causam in se habens, sicut peccatum ex infirmitate ; — alio modo ex eventu, sicut accipitur hic, quia per confessionem hoc evenit quod de culpa præterita homo veniam consequatur.

ARTICULUS II

Utrum confessio liberet aliquo modo a pœna.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod confessio non liberet aliquo modo a pœna, quia peccato non debetur nisi pœna æterna vel temporalis. Sed pœna æterna per contritionem dimittitur, pœna autem temporalis per satisfactionem. Ergo per confessionem nihil dimittitur de pœna.

2. Præterea, voluntas pro facto reputatur, ut in littera, 4 Sent., dist. 17 (æquivalenter) dicitur. Sed ille qui contritus est, habuit propositum confitendi. Ergo tantum valuit ei, sicut si fuisset confessus, et ita per confessionem, quam postea facit, nihil ei de pœna dimittitur.

— Sed contra, pœnam habet confessio. Sed per omnia opera pœnalia expiatur pœna peccato debita. Ergo et per confessionem.

RESPONDEO dicendum quod **confessio simul cum absolutione habet vim liberandi a pœna dupliciter** : — uno modo ex ipsa vi absolutionis; et sic quidem liberat in voto existens a pœna æterna, sicut etiam a culpa : quæ quidem pœna est pœna condemnans, et ex toto exterminans, a qua homo liberatus adhuc manet obligatus ad pœnam temporalem, secundum quod pœna est medicina purgans et promovens ; et sic hæc pœna restat in purgatorio patienda etiam his qui a pœna inferni liberati sunt; quæ quidem pœna est improportionata viribus pœnitentis in hoc mundo viventis ; sed per vim clavium in tantum minuitur quod proportionata viribus pœnitentis remanet, ita quod satisfaciendo se in hac vita purgare potest. — Alio modo diminuit pœnam ex ipsa natura actus confitentis, qui habet pœnam erubescentiæ annexam ; et ideo quanto aliquis pluries de eisdem peccatis confitetur, tanto magis pœna minuitur.

Et per hoc patet responsio *ad primum*.

Ad secundum dicendum quod voluntas pro facto non reputatur in his quæ sunt ab alio, sicut est de baptismo : non enim tantum valet voluntas suscipiendi baptismum, sicut ipsius susceptio. Sed reputatur voluntas pro facto in his quæ sunt omnino ab homine ; et iterum quantum ad præmium essentiale, non autem quantum ad pœnæ remotionem, et hujusmodi, respectu quorum attenditur meritum accidentaliter et secundario. Et ideo confessus et absolutus minus in purgatorio punietur quam contritus tantum.

ARTICULUS III

Utrum confessio aperiat paradisum.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod confessio non aperiat paradisum, quia diversorum sacramentorum diversi sunt effectus. Sed apertio paradisi effectus est baptismi. Ergo non est effectus confessionis.

2. Præterea, in id quod clausum est, ante apertionem intrari non potest. Sed ante confessionem moriens intrare paradisum potest. Ergo confessio non aperit paradisum.

— Sed contra, confessio facit hominem subjici clavibus Ecclesiæ. Sed per eas aperitur paradisus. Ergo et per confessionem.

RESPONDEO dicendum quod a paradisi introitu prohibetur aliquis per culpam et reatum pœnæ; et quia hæc impedimenta confessio amovet, ut ex dictis patet, art. 1 et 2 præc., ideo **dicitur paradisum aperire.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis baptismus et pœnitentia sint diversa sacramenta, tamen agunt in vi unius passionis Christi, per quam aditus paradisi est apertus.

Ad secundum dicendum quod ante votum confessionis paradisus clausus erat peccanti mortaliter, quamvis postea per contritionem votum confessionis importantem apertus sit, etiam ante confessionem actualiter factam, non tamen obstaculum reatus est totaliter amotum ante confessionem et satisfactionem.

ART. 2. — Cum dicit « quanto pluries aliquis de iisdem peccatis confitetur, tanto magis pœna minuitur », non probat eorum confessionem qui sæpius eadem peccata scrupulose confitentur ; sed illorum, qui studio puritatis et satisfactionis hoc faciunt.

ARTICULUS IV

Utrum confessio spem tribuat salutis.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod effectus confessionis poni non debeat quod tribuat spem salutis, quia spes ex omnibus meritoriis actibus provenit. Ergo non videtur esse proprius effectus confessionis.

2. Præterea, per tribulationem ad spem pervenimus, ut patet Rom, 5. Sed tribulationem homo præcipue satisfactione sustinet. Ergo tribuere spem salutis magis est satisfactionis quam confessionis.

— Sed contra, *per confessionem homo fit humilior et cautior*, sicut in littera Magister dicit, 4, dist. 17, in fin. Sed per hoc homo accipit spem salutis. Ergo confessionis effectus est tribuere spem salutis.

RESPONDEO dicendum quod spes remissionis peccatorum non est nobis nisi per Christum. Et quia homo per confessionem se subjicit clavibus Ecclesiæ ex passione Christi virtutem habentibus, **ideo dicitur quod confessio spem salutis tribuit.**

Ad primum ergo dicendum quod ex actibus non potest esse spes salutis principaliter, sed ex gratia Redemptoris. Et quia confessio gratiæ Redemptoris innititur, ideo spem salutis tribuit, non solum ut actus meritorius, sed etiam ut pars sacramenti.

Ad secundum dicendum quod tribulatio spem salutis tribuit per experimentum propriæ virtutis, et purgationem a pœna; sed confessio etiam modo prædicto in corp.

ARTICULUS V

Utrum confessio generalis sufficiat ad delenda peccata mortalia oblita.

4 Sent., dist. 21, quæst. 1, art. 2.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod confessio generalis non sufficiat ad delendum peccata mortalia oblita. Peccatum enim per confessionem deletum non est necesse iterum confiteri. Si ergo peccata oblita per confessionem generalem dimitterentur, non esset necessarium quod cum ad notitiam redeunt, aliquis ea confiteretur.

2. Præterea, quicumque non est conscius sibi peccati, vel non habet peccatum, vel est oblitus sui peccati. Si ergo per generalem confessionem peccata mortalia oblita dimittuntur, quicumque non est sibi conscius de aliquo peccato mortali, quandocumque generalem confessionem facit, potest esse certus quod sit immunis a peccato mortali, quod est contra Apostolum, 1 Corinth. 4, 4: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum.*

3. Præterea, nullus ex negligentia reportat commodum. Sed non potest esse sine negligentia quod aliquis peccatum mortale obliviscatur, antequam ei dimittatur. Ergo non reportat ex hoc tale commodum quod sine speciali confessione peccatum ei dimittatur.

4. Præterea, magis est elongatum a cognitione confitentis id quod omnino ignorat, quam illud cujus est oblitus. Sed peccata per ignorantiam commissa generalis confessio non delet, quia tunc hæretici, qui nesciunt aliqua peccata in quibus sunt esse peccata, aut etiam aliqui simplices per generalem confessionem absolverentur, quod falsum est. Ergo generalis confessio non tollit peccata oblita.

— Sed contra, Psal. 33, 6, dicitur: *Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestræ non confundentur.* Sed ille qui confitetur omnia peccata quæ scit, accedit ad Deum, quantum potest; plus autem ab eo requiri non potest. Ergo non confundetur, ut repulsam patiatur, sed veniam consequetur.

Præterea, ille qui confitetur, veniam consequitur, nisi sit fictus. Sed ille qui confitetur omnia peccata quæ in memoria habet, et aliquorum oblitus est, non est ex hoc fictus, quia ignorantiam facti patitur, quæ a peccato excusat. Ergo veniam consequitur, et sic peccata quæ oblita sunt, relaxantur, cum impium sit dimidiam sperare veniam.

RESPONDEO dicendum quod confessio operatur, præsupposita contritione, quæ culpam delet. Et sic confessio directe ordinatur ad dimissionem pœnæ; quod quidem facit ex erubescentia quam habet, et ex vi clavium quibus se confitens subjicit. Contingit autem quandoque quod per contritionem præcedentem, peccatum aliquod deletum est quoad culpam, sive in generali, si ejus memoria tunc non habetur, sive in speciali, et tamen ante confessionem aliquis (1) illius peccati oblitus est; et tunc **confessio generalis sacramentalis operatur ad dimissionem pœnæ ex vi clavium, quibus se confitens subjicit, nullum obstaculum, quantum in ipso est, ponens; sed ex illa parte qua erubescentia confessionis peccati pœnam minuebat, pœna istius, de quo quis specialiter coram sacerdote non erubuit, non est diminuta.**

Ad primum ergo dicendum quod in confessione

ART. 5. — Generalem confessionem hic non intelligit eam quæ fit initio missæ, vel in officio ad completorium; sed illam quæ fit apud sacerdotem eo ipso, quo postquam de illis peccatis, quorum habet memoriam, pœnitens qui legitime confitetur, subjungit generalem clausulam, qua et de confessis et de aliis omnibus petit veniam: constat enim eum loqui de confessione sacramentali. — Quod in initio corp. dicit «confessio directe ordinatur ad dimissionem pœnæ», tacite retractatum videtur, 3 part. quæst. 84.— Vide supra, quæst. 6, art. 1. Concil. Trident. sess. 14, cap. 5, pag. 20: « Reliqua peccata quæ diligenter, etc. ».

(1) Al. deest *aliquis*.

sacramentali non solum requiritur absolutio, sed judicium sacerdotis satisfactionem imponentis expectatur; et ideo quamvis iste absolutione sit functus, tamen tenetur confiteri, ut suppleatur quod defuit sacramentali confessioni.

Ad secundum dicendum quod confessio non operatur, ut dictum est in corp., nisi contritione præsupposita, quæ an vera fuerit, non potest aliquis scire, sicut nec scire potest per certitudinem an gratiæ habeat plenitudinem; et ideo nec potest scire per certitudinem utrum per confessionem generalem sit sibi peccatum oblitum dimissum, quamvis possit per conjecturas aliquas existimare.

Ad tertium dicendum quod iste non reportat commodum ex negligentia, qui non ita plenam remissionem consequitur, sicut alias consecutus fuisset, nec tantum meretur, et tenetur iterum confiteri, cum ad memoriam peccatum venerit.

Ad quartum dicendum quod ignorantia juris non excusat, quia ipsa peccatum est, sed ignorantia facti excusat. Unde aliquis de hoc quod non confitetur peccata, quia nescit esse peccata, propter ignorantiam juris divini, non excusatur a fictione; excusaretur autem, si nesciret ea esse peccata, propter ignorantiam particularis circumstantiæ, sicut si cognovit alienam, quam credidit esse suam. Sed oblivio de actu peccati habet ignorantiam facti, et ideo excusat a peccato fictionis in confessione, quod fructum absolutionis et confessionis impedit.

QUÆSTIO XI

DE SIGILLO CONFESSIONIS. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde quæritur de sigillo confessionis, et circa hoc quæruntur quinque: 1° utrum in quolibet casu teneatur homo celare ea quæ sub sigillo confessionis habet; 2° utrum sigillum confessionis se extendat ad alia quam ad illa quæ habita sunt de confessione; 3° utrum solus sacerdos sigillum confessionis habeat; 4° utrum de licentia confitentis possit sacerdos ejus delictum, quod habet sub sigillo confessionis, alteri prodere; 5° utrum teneatur illud celare, etiamsi aliter noverit.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum in quolibet casu teneatur sacerdos celare peccata quæ sub sigillo confessionis novit.

4 Sent., dist. 21, quæst. 3, art. 1 et 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non in quolibet casu teneatur sacerdos celare peccata quæ sub sigillo confessionis novit, quia, sicut dicit Bernardus (implic. in tract. de Præcepto et Dispensat., cap. 2, a med.), *quod est institutum pro charitate, contra charitatem non militat.* Sed celatio confessionis in aliquo casu contra charitatem militaret, sicut si aliquis in confessione sciat aliquem hæreticum, quem non potest inducere ad hoc quod desistat a corruptione plebis; et simile est de illo qui scit per confessionem affinitatem esse inter aliquos qui contrahere volunt. Ergo talis debet confessionem revelare.

2. Præterea, illud ad quod quis obligatur ex præcepto Ecclesiæ tantum, non est necesse observari, mandato Ecclesiæ in contrarium facto. Sed celatio confessionis est introducta ex statuto Ecclesiæ tantum. Si ergo per Ecclesiam præcipiatur quod quicumque scit aliquid de tali peccato, dicat, ille qui scit per confessionem, debet dicere.

3. Præterea, magis debet homo servare conscientiam suam quam famam alterius, quia charitas ordinata est. Sed aliquando aliquis peccatum celans incurrit propriæ conscientiæ damnum; sicut cum in testimonium adducitur pro peccato illo quod scit in confessione, et jurare cogitur de veritate dicenda, vel cum aliquis abbas scit per confessionem alicujus prioris subjecti sibi peccatum, cujus occasio inducit ipsum ad ruinam, si ei prio-

---

Quæstio 11. — Sigillum secreti confessionis in proposito, vocatur per metaphoram, obligatio illa, qua secreto teneri debent, quæ sunt cognita ex confessione sacramentali, ut D. Thomas hic art. 3, et alii Doctores notant. Et ratio metaphoræ est, quod quemadmodum sigillo aliquid obsignatur et clauditur, ita etiam illa obligatio facit, ut id celetur, quod evulgare non licet.

Art. 1. — *Definit. Eccles.* — *Decret. de pœnitentia dist.* 6: Sacerdos ante omnia caveat, ne de his quæ ei confitentur, peccata alicui recitet: non propinquis, non extraneis; neque, quod absit, pro aliquo scandalo. Nam si hoc fecerit, deponatur, et omnibus diebus vitæ suæ, ignominiosus peregrinando pergat. — *Canon « Omnis utriusque sexus »; vide supra, quæst.* 6, *art.* 3, *pag.* 20, — *Propositio de usu scientiæ ex confessione acquisitæ, prohibita a S. Cong. Inquisit.* 18 *nov.* 1682: « Scientia ex confessione acquisita uti licet, modo fiat sine directa aut indirecta revelatione et gravamine pœnitentis, nisi aliud multo majus ex non usu sequatur, in cujus comparatione prius merito condemnatur. Addita deinde explicatione, sive limitatione, quod sit intelligenda de usu scientiæ ex confessione acquisitæ cum gravamine pœnitentis, seclusa quacumque revelatione, atque in casu, quo multo majus gravamen ejusdem pœnitentis ex non usu sequeretur. » Statutum est, « dictam propositionem, quatenus admittit usum dictæ scientiæ cum gravamine pœnitentis, omnino prohibendam esse, etiam cum dicta explicatione sive limitatione. » — *Clemens VIII, decreto* 26 *maii* 1594 *mandavit ut*: tam superiores pro tempore existentes, quam confessarii qui postea ad superioris gradum fuerint promoti, caveant diligentissime, ne ea notitia quam de aliorum peccatis in confessione habuerint, ad exteriorem gubernationem utantur... atque ita per quoscumque regularium superiores, quicumque illi sint, observari mandamus.

ratum dimittat; unde tenetur ei auferre pastoralis curæ dignitatem, auferendo autem videtur confessionem publicare. Ergo videtur quod in aliquo casu liceat confessionem publicare.

4. Præterea, aliquis sacerdos per confessionem alicujus quem audivit, potest accipere conscientiam quod sit prælatione indignus. Sed quilibet tenetur contradicere promotioni indignorum, si sua intersit. Cum ergo contradicendo suspicionem inducere videatur de peccato, et sic quodammodo confessionem revelare, videtur quod oporteat quandoque confessionem revelare.

— Sed contra est quod dicit decret. de Pœnit. et Remis., cap. *Omnis utriusque*, etc. : *Caveat sacerdos ne verbo, aut signo, aut alio quovis modo prodat aliquatenus peccatorem.*

Præterea, sacerdos debet Deo, cujus minister est, conformari. Sed Deus peccata quæ per confessionem panduntur, non revelat, sed tegit. Ergo nec sacerdos revelare debet.

RESPONDEO dicendum quod in sacramentis ea quæ exterius geruntur, sunt signa rerum quæ interius contingunt, et ideo confessio, qua quis sacerdoti se subjicit, signum est interioris subjectionis, qua quis Deo subjicitur. Deus autem peccatum illius qui se subjicit per pœnitentiam, tegit. Unde et hoc oportet in sacramento pœnitentiæ significari. Et ideo **de necessitate sacramenti est quod confessionem celet, et tanquam violator sacramenti peccat qui confesssionem revelat.** — Et præter hoc **sunt aliæ utilitates hujus celationis**, quia per hoc homines magis ad confessionem attrahuntur, et simplicius etiam peccata confitentur.

Ad primum ergo dicendum quod quidam dicunt quod sacerdos non tenetur servare sub sigillo confessionis nisi peccata de quibus pœnitens emendationem promittit; alias potest ea dicere ei qui potest prodesse, et non obesse. Sed hæc opinio videtur erronea, cum hoc sit contra veritatem sacramenti. Sicut enim baptismus est sacramentum, quamvis quis fictus accedat, nec est immutatum aliquid propter hoc de essentialibus sacramenti, ita confessio non desinit esse sacramentalis, quamvis ille qui confitetur, emendationem non proponat. Et ideo nihilominus sub occulto tenenda est ; nec tamen sigillum confessionis contra charitatem militat, quia charitas non requirit quod apponatur remedium peccato quod homo nescit. Illud autem quod sub confessione scitur, est quasi nescitum, cum illud non sciat aliquis ut homo, sed ut Deus. Tamen aliquod remedium adhibere debet in prædictis casibus, quantum potest sine revelatione confessionis, sicut monendo eos qui confitentur, et aliis diligentiam apponendo ne corrumpantur per hæresim. Potest etiam dicere prælato quod diligentius vigilet super gregem suum, ita tamen ut non dicat aliquid per quod verbo vel nutu confitentem prodat.

Ad secundum dicendum quod præceptum de confessione celanda consequitur ipsum sacramentum. Et ideo sicut præceptum de confessione sacramentali facienda est de jure divino, et non potest aliqua dispensatione vel jussione humana homo absolvi ab eo, ita nullus ad revelationem confessionis potest ab homine cogi vel licentiari. Unde si præcipiatur sub pœna excommunicationis jam latæ, quod dicat si aliquid scit de tali peccato, non debet dicere, quia debet existimare quod intentio præcipientis est, si sciat ut homo; hoc autem non scit ut homo. Et si etiam exprimeret de confessione interrogatus, non deberet dicere; nec excommunicationem incurreret, quia non est subjectus superiori suo, nisi ut homo ; hoc autem non scit ut homo, sed ut Deus.

Ad tertium dicendum quod homo non adducitur in testimonium nisi ut homo, et ideo sine læsione conscientiæ potest jurare se nescire quod scit tantum ut Deus. Similiter etiam potest prælatus sine læsione conscientiæ dimittere peccatum impunitum, quod scit tantum ut Deus, vel sine aliquo remedio, quia non tenetur adhibere remedium, nisi eo modo quo ad ipsum defertur. Unde in his quæ ad ipsum deferuntur in foro pœnitentiæ, debet in eodem foro, in quantum potest, adhibere remedium, ut abbas in casu prædicto debet eum admonere ut prioratum resignet ; vel si noluerit, potest ex aliqua alia occasione absolvere eum a cura prioratus ; ita tamen quod omnis suspicio vitetur de confessionis revelatione.

Ad quartum dicendum quod ex multis aliis causis redditur quis indignus ad prælationis officium, quam ex peccato ; sicut ex defectu scientiæ, vel ætatis, vel alicujus hujusmodi ; et ideo qui contradicit, nec suspicionem de crimine inducit, nec confessionem revelat.

ARTICULUS II

Utrum sigillum confessionis se extendat ad alia quam ad illa quæ sunt de confessione.

S. Th., dist. ubi sup., art. 1 et seqq.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sigillum confessionis se extendat ad alia quam ad illa quæ sunt de confessione, quia de confessione non sunt nisi peccata. Sed aliquando cum peccatis alia multa quis narrat, quæ ad confessionem non pertinent. Ergo cum illa sacerdoti dicantur ut Deo, videtur quod etiam ad illa sigillum confessionis se extendat.

2. Præterea, aliquando aliquis dicit alicui ali-

ART. 2. — Vides ergo, quod quædam directe cadunt ub sigillum, quædam indirecte.

quod secretum, et ille recipit sub sigillo confessionis. Ergo sigillum confessionis se extendit ad illa quæ non sunt de confessione.

— Sed contra, sigillum confessionis est aliquid annexum sacramentali confessioni. Sed ea quæ annexa sunt alicui sacramento, non se extendunt ultra sacramentum illud. Ergo sigillum confessionis non se extendit nisi ad ea de quibus est sacramentalis confessio.

Respondeo dicendum quod **sigillum confessionis directe non se extendit nisi ad illa de quibus est sacramentalis confessio ; sed indirecte id quod non cadit sub sacramentali confessione, etiam ad sigillum confessionis pertinet ; sicut illa per quæ posset peccator, vel peccatum deprehendi.** Nihilominus etiam illa summo studio sunt celanda, tum propter scandalum, tum propter pronitatem, quæ ex consuetudine accidere posset.

Et per hoc patet responsio *ad primum.*

Ad secundum dicendum quod aliquis non debet de facili aliquid recipere hoc modo ; si tamen recipiat, tenetur ex promissione hoc modo celare, ac si in confessione haberet, quamvis sub sigillo confessionis non habeat.

ARTICULUS III

Utrum solus sacerdos habeat sigillum confessionis.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non solus sacerdos sigillum confessionis habeat, quia aliquando aliquis confitetur sacerdoti per interpretem, necessitate urgente : Sed interpres, ut videtur, tenetur confessionem celare. Ergo etiam non sacerdos aliquid sub sigillo confessionis habet.

2. Præterea, aliquando aliquis in casu necessitatis potest laico confiteri. Sed ille tenetur peccata celare, cum ei dicantur sicut Deo. Ergo non solum sacerdos sigillum confessionis habet.

3. Præterea, aliquando aliquis se sacerdotem fingit, ut conscientiam alterius exploret per hanc fraudem ; et ille etiam, ut videtur, peccat, si confessionem revelet. Ergo non solus sacerdos sigillum confessionis habet.

— Sed contra est quod solus sacerdos minister est hujus sacramenti. Sed sigillum confessionis est annexum huic sacramento. Ergo solus sacerdos habet sigillum confessionis.

Præterea, ideo aliquis tenetur ea quæ in confessione audit, celare, quia non scit ea ut homo, sed ut Deus. Sed solus sacerdos est minister Dei. Ergo ipse solus tenetur occultare.

Respondeo dicendum quod sigillum confessionis competit sacerdoti, in quantum est minister hujus sacramenti ; quod nihil aliud est quam debitum confessionem celandi, sicut clavis est potestas absolvendi. Tamen **sicut aliquis qui non est sacerdos, in aliquo casu participat aliquid de actu clavis, dum confessionem audit propter necessitatem, ita etiam participat aliquid de actu sigilli confessionis, et tenetur celare, quamvis, proprie loquendo, sigillum confessionis non habeat.**

Et per hoc patet solutio *ad objecta.*

ARTICULUS IV

Utrum de licentia confitentis possit sacerdos ejus peccatum quod habet sub sigillo confessionis, alteri prodere.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod de licentia confitentis, non possit sacerdos peccatum quod habet sub sigillo confessionis, alteri prodere. Quod enim non potest superior, non potest inferior. Sed papa non posset aliquem licentiare ut peccatum quod habet in confessione, alteri proderet. Ergo nec ille qui confitetur, potest ipsum licentiare.

2. Præterea, illud quod est institutum propter bonum commune Ecclesiæ, non potest ex arbitrio unius irritari. Sed celatio confessionis est instituta propter bonum totius Ecclesiæ, ut homines confidentius ad confessionem accedant. Ergo ille qui confitetur, non potest licentiare sacerdotem ad dicendum.

3. Præterea, si posset licentiari sacerdos, videretur dari pallium malitiæ malis sacerdotibus, quia possent prætendere sibi licentiam datam, et sic impune peccarent, quod est inconveniens. Et sic videtur quod non possint a confitente licentiari.

4. Præterea, ille cui iste peccatum revelabit, non habebit peccatum hoc sub sigillo confessionis, et sic poterit peccatum publicari, quod jam deletum est, quod est inconveniens. Ergo non potest licentiare.

— Sed contra, superior potest remittere peccatorem cum litteris ad inferiorem sacerdotem de voluntate ipsius. Ergo de voluntate confitentis potest sacerdos peccatum hujus revelare alteri.

Præterea, qui potest aliquid facere per se, potest etiam per alterum facere. Sed confitens potest peccatum suum quod fecit per se, alteri revelare. Ergo etiam potest per sacerdotem hoc facere.

Respondeo dicendum quod duo sunt propter quæ tenetur sacerdos peccatum occultare : — primo et principaliter, quia ipsa occultatio est de essentia sacramenti, in quantum scit illud ut Deus, cujus vicem gerit in confessione : — alio modo propter scandalum vitandum. Potest autem confitens facere ut sacerdos illud quod sciebat tantum ut Deus, sciat etiam ut homo, quod facit **dum licentiat eum ad dicendum ; et ideo si dicat, non frangit sigillum confessionis ; tamen debet cavere scandalum dicendo,** ne fractor sigilli prædicti reputetur.

Ad primum ergo dicendum quod papa non potest licentiare sacerdotem ad dicendum, quia non potest facere quod illud sciat ut homo, quod tamen facere potest ille qui confitetur.

Ad secundum dicendum quod non irritatur illud quod est institutum propter bonum commune, quia sigillum confessionis non frangitur, cum dicitur quod alio modo scitur.

Ad tertium dicendum quod ex hoc non datur aliqua impunitas malis sacerdotibus, quia imminet eis probatio, si accusantur, quod de licentia confitentis revelaverint.

Ad quartum dicendum quod ille ad quem notitia peccati devenit mediante sacerdote de voluntate confitentis, participat in aliquo actu sacerdotis, et ideo simile est de eo et de interprete, nisi forte peccator velit quod ille absolute sciat et libere.

ARTICULUS V

Utrum illud quod quis scit per confessionem, et etiam aliquo alio modo, possit alteri revelare.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod illud quod quis scit per confessionem, et etiam aliquo alio modo, non possit alteri revelare. Non enim frangitur sigillum confessionis, nisi dum peccatum quod scitur in confessione, revelatur. Si ergo ille revelet peccatum quod in confessione audivit, qualitercumque alias sciat, sigillum confessionis frangere videtur.

2. Præterea, quicumque confessionem alicujus audit, ei obligatur ad hoc quod peccata ipsius non revelet. Sed si aliquis promitteret alicui tenere privatum quod ei diceretur, quantumcumque alias sciret, deberet privatum tenere. Ergo quod quis in confessione audivit, quantumcumque alias sciat, debet privatum habere.

3. Præterea, duorum quod est altero potentius, trahit ad se reliquum. Sed scientia qua quis scit peccatum ut Deus, est potentior et dignior scientia qua scit peccatum ut homo. Ergo trahit ad se eam ; et ita non poterit revelare, secundum quod scientia qua scit ut Deus, exigit.

4. Præterea, secretum confessionis institutum est ad vitandum scandalum, et ne homines a confessionibus retrahantur. Sed si aliquis posset dicere illud quod in confessione audivit, etiamsi aliter sciret, nihilominus scandalum sequeretur. Ergo nullo modo potest dicere.

— Sed contra, nullus potest alium obligare ad quod non erat obligatus, nisi sit suus prælatus, qui obliget eum præcepto. Sed ille qui sciebat alicujus peccatum per visum, non erat obligatus ad celandum, Ergo ille qui ei confitetur, cum non sit prælatus suus, non potest eum obligare ad celandum per hoc quod ei confitetur.

Præterea, secundum hoc posset impediri justitia Ecclesiæ, si aliquis, ut evaderet sententiam excommunicationis, quæ in ipsum ferenda esset propter aliquod peccatum, de quo convictus est, confiteretur ei qui sententiam ferre debuisset. Sed justitiæ executio est in præcepto. Ergo non tenetur quis celare peccatum quod in confessione audivit, si alias ipsum sciat.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc est triplex opinio : — Quidam enim dicunt quod illud quod in confessione aliquis audivit, non potest aliquo modo dicere alii, etiam si alias scivit sive ante confessionem, sive post. — Quidam vero dicunt quod per confessionem præcluditur ei via ne possit aliquid dicere de hoc quod prius scivit, non autem quin possit dicere, si post alio modo sciat. Utraque autem opinio, dum nimium sigillo confessionis attribuit, præjudicium veritati et justitiæ servandæ facit. Posset enim aliquis ad peccandum esse pronior, si non timeret ab illo accusari cui confessus est, si coram illo peccatum iteraret. Similiter etiam multum justitiæ perire poterit, si testimonium ferre aliquis non posset de eo quod vidit post confessionem de hoc factam. Nec obstat quod quidam dicunt quod debet protestari se non tenere privatum hoc, quia hoc non potest protestari nisi postquam peccatum esset sibi dictum ; et tunc quilibet sacerdos posset, cum vellet, revelare peccatum, protestationem faciendo, si hoc ipsum ad revelandum liberum redderet. — Et ideo alia opinio est communior, quod **illud quod homo alias scit sive ante confessionem, sive post, non tenetur celare quantum ad id quod scit ut homo** ; potest enim dicere : *Scio illud, quia vidi.* **Tenetur tamen celare illud, in quantum scit ut Deus** ; non enim potest dicere : *Ego audivi hoc in confessione.* **Tamen propter scandalum vitandum debet abstinere ne de hoc loquatur, nisi immineat necessitas.**

Ad primum ergo dicendum quod quando aliquis dicit se vidisse quod in confessione audivit, non revelat quod in confessione audivit, nisi per accidens ; sicut qui scit aliquid per auditum et visum, non revelat quod vidit, per se loquendo, si dicat se audivisse, sed per accidens, quia dicit auditum, cui accidit visum esse. Et ideo talis sigillum confessionis non frangit.

Ad secundum dicendum quod non obligatur audiens confessionem ad hoc quod non revelet peccatum simpliciter, sed prout est in confessione auditum ; nullo enim casu dicere debet se audivisse in confessione.

Ad tertium dicendum quod hoc intelligendum est de duobus quæ habent oppositionem ; sed scientia qua scit aliquis peccatum ut Deus, et illa qua scit ut homo, non sunt opposita : et ideo ratio non procedit.

Ad quartum dicendum quod non debet ita vitari scandalum ex una parte, quod ex alia justitia relinquatur. Veritas enim non est propter scandalum dimittenda. Et ideo quando imminet periculum justitiæ et veritatis, non debet dimitti revelatio ejus quod quis in confessione audivit, si aliter sciat, propter scandalum ; verumtamen scandalum, quantum in se est, evitare tenetur.

QUÆSTIO XII

DE SATISFACTIONE QUOAD EJUS QUIDDITATEM. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de satisfactione, de qua quatuor consideranda sunt : — primo de ejus quidditate ; — secundo de ipsius possibilitate ; — tertio de ejus qualitate ; — quarto de his per quæ homo Deo satisfacit.

Circa primum quæruntur tria : 1° utrum satisfactio sit virtus vel actus virtutis ; 2° utrum sit actus justitiæ ; 3° utrum definitio satisfactionis quæ in littera ponitur, convenienter assignetur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum satisfactio sit virtus vel actus virtutis.

S. Thom., 4 Sent., dist. 15, quæst. 1, art. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sa-

QUÆSTIO 12. – Satisfactio, prænotat Billuart, secundum vim generalem nominis est omnis illa actio qua quis facit quantum debet, sive solvendo debitum, sive respondendo expectationi de se conceptæ, sive reddendo sufficientem rationem eorum de quibus rogatur. Strictius autem sumpta satisfactio, significat compensationem, quæ si fiat ad ponendam æqualitatem in rebus ex damno illato debitis, proprie vocatur *restitutio;* si ad compensandam offensam seu injuriam illatam, dicitur *satisfactio;* et sic, sumitur hic, pro compensatione injuriæ Deo per peccatum illatæ ; et adhuc specialius pro compensatione pœnæ temporalis debitæ ob injuriam Deo per peccatum illatam. Duo sunt enim in peccato, culpa et pœna æterna. Pro culpa et pœna æterna, homo non potest de condigno satisfacere, uti nec justificationem, peccatorumque remissionem mereri ; culpa autem et pœna æterna sublatis, sæpe remanet reatus pœnæ temporalis, de cujus satisfactione hic potissimum agitur. — Observandum est, aliam esse rationem meriti, aliam satisfactionis. *Meritum* respicit præmium obtinendum a præmiante, adeoque bonum merentis, aut alterius cui meretur. *Satisfactio* respicit jus alienum læsum, resarciendum adeoque bonum offensi, non satisfacientis. — Alia est satisfactio quæ a sacerdote injungitur, et dicitur *sacramentalis;* alia quæ a pœnitente sponte suscipitur, et dicitur *extrasacramentalis.* — De fide est satisfactionem esse partem sacramenti pœnitentiæ : concil. Trident., sess. 14, can. 4.

Definit. pro præsenti quæst. — Canon « omnis utriusque sexus » vide supra, quæst. 6, art. 3, pag. 22. — Articuli de quibus errorum Wiclefi suspecti, debent interrogari, ex mandato Martini V. 21, vide supra, quæst. 8, art. 1, pag. 29. — Concil. Florent., vide supra, quæst. 1. — Trident. sess. 14, cap. 8 : De satisfactionis necessitate et fructu : Demum quoad satisfactionem, quæ ex omnibus Pœnitentiæ partibus, quemadmodum a Patribus nostris Christiano populo fuit perpetuo tempore commendata, ita una maxime nostra ætate, summo pietatis prætextu, impugnatur ab iis qui speciem pietatis habent, virtutem autem ejus abnegarunt ; sancta Synodus declarat falsum omnino esse et a verbo Dei alienum : culpam a Domino nunquam remitti, quin universa etiam pœna condonetur. Perspicua enim et illustria in sacris Litteris exempla reperiuntur, quibus præter divinam Traditionem hic error quam manifestissime revincitur. Sane et divinæ justitiæ ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante Baptismum per ignorantiam deliquerint ; aliter vero, qui semel a peccati et dæmonis servitute liberati, et accepto Spiritus Sancti dono, scienter templum Dei violare et Spiritum Sanctum contristare non formidaverint. Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, peccata leviora putantes, velut injurii et contumeliosi Spiritui Sancto, in graviora labamur, thesaurizantes nobis iram in die iræ. Procul dubio enim magnopere a peccato revocant, et quasi fræno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ, cautioresque et vigilantiores in futurum pœnitentes efficiunt : medentur quoque peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus, male vivendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollunt. Neque vero securior ulla via in Ecclesia Dei unquam existimata fuit ad amovendam imminentem a Domino pœnam, quam ut hæc pœnitentiæ opera homines cum vero animi dolore frequentent. Accedit ad hæc, quod, dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo Jesu, qui pro peccatis nostris satisfecit, ex quo omnis nostra sufficientia est, conformes efficimur, certissimam quoque inde arrham habentes, quod si compatimur, et conglorificabimur. Neque vero ita nostra est satisfactio hæc, quam pro peccatis nostris exsolvimus, ut non sit per Christum Jesum : nam qui ex nobis tanquam ex nobis nihil possumus, eo cooperante, qui nos confortat, omnia possumus : ita non habet homo, unde glorietur : sed omnis gloriatio nostra in Christo est, in quo vivimus, in quo meremur, in quo satisfacimus, facientes fructus dignos pœnitentiæ, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre. Debent ergo sacerdotes Domini, quantum spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et pœnitentium facultate, salutares et convenientes satisfactiones injungere : ne, si forte peccatis conniveant et indulgentius cum pœnitentibus agant, levissima quædam opera pro gravissimis delictis injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem præ oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novæ vitæ custodiam et infirmitatis medicamentum ; sed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam et castigationem : nam claves sacerdotum non ad solvendum dumtaxat, sed et ad ligandum concessas, etiam antiqui Patres et credunt et docent ; nec propterea existimarunt, sacramentum Pœnitentiæ esse forum iræ vel pœnarum, sicut nemo unquam Catholicus sensit, ex hujusmodi nostris satisfactionibus vim meriti et satisfactionis Domini nostri Jesu Christi vel obscurari, vel ex aliqua parte imminui : quod dum Novatores intelligere nolunt, ita optimam pœnitentiam novam vitam esse docent, ut omnem satisfactionis vim et usum tollant. — *Idem, sess. 14, cap. 4, 12, 13, 14, 15, vide supra, quæst, 1.*

ART. 1. — In conclusione dicitur ly *formaliter*, ad differentiam de ly *materialiter* de quo vide in littera. Et quia dicitur ly *etiam*, denotatur quod et materialiter et formaliter satisfactio virtutis actus est.

tisfactio neque sit virtus, neque actus virtutis. Omnis enim virtutis actus est meritorius. Sed satisfactio non est meritoria, ut videtur, quia meritum gratuitum est; sed satisfactio debitum attendit. Ergo satisfactio non est actus virtutis.

2. Præterea, omnis actus virtutis est voluntarius. Sed aliquando fit satisfactio de aliquo, homine invito; ut quando aliquis pro offensa in alterum commissa a judice punitur. Ergo satisfactio non est virtutis actus.

3. Præterea, secundum Philosophum, in 8 Ethic., cap. 13, in fin., *in virtute moris principale est electio*. Sed satisfactio non fit per electionem, sed respicit principaliter exteriora opera. Ergo non est virtutis actus.

— Sed contra, satisfactio ad pœnitentiam pertinet. Sed pœnitentia est virtus. Ergo et satisfactio est actus virtutis.

Præterea, nullus actus operatur ad deletionem peccati, nisi actus virtutis, quia contrarium destruitur per suum contrarium; sed per satisfactionem peccatum totaliter annihilatur. Ergo satisfactio est virtutis actus.

RESPONDEO dicendum quod aliquis actus dicitur esse actus virtutis dupliciter: — Uno modo *materialiter*, et sic quilibet actus qui malitiam non habet implicitam vel defectum debitæ circumstantiæ, actus virtutis dici potest, quia quolibet tali actu potest uti virtus in suum finem, sicut est ambulare, loqui, et hujusmodi. — Alio modo dicitur actus aliquis esse actus virtutis *formaliter*, quia ipse in suo nomine formam et rationem virtutis implicitam habet; sicut fortiter sustinere dicitur actus fortitudinis. Formale autem cujuslibet virtutis moralis est ratio medii. Unde omnis actus qui rationem medii importat, actus virtutis formaliter dicitur. Et quia æqualitas medium est, quod suo nomine satisfactio importat (non enim dicitur aliquid satisfieri nisi secundum proportionem æqualitatis ad aliquid), constat quod **satisfactio etiam formaliter est actus virtutis.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis satisfacere in se sit debitum, tamen in quantum satisfaciens voluntarie hoc opus exequitur, rationem gratuiti accipit ex parte operantis, et sic operans facit de necessitate virtutem; ex hoc enim debitum diminuere habet meritum, quod necessitatem importat, quæ voluntati contrariatur; unde si voluntas necessitati consentiat, ratio meriti non tolletur.

Ad secundum dicendum quod actus virtutis non requirit voluntarium in eo qui patitur, sed in eo qui facit, quia illius actus est. Et ideo cum ille in quem judex vindictam exercet, se habeat ut patiens ad satisfactionem, non ut agens, non oportet quod in eo voluntaria sit satisfactio, sed in judice faciente.

Ad tertium dicendum quod principale in virtute potest accipi dupliciter: — Uno modo principale in ipsa accipi potest, in quantum est virtus, et sic ea quæ ad rationem ejus pertinent, vel magis ei propinqua sunt principaliora sunt in virtute, et sic electio et interiores actus in virtute, in quantum virtus est, principaliores sunt. — Alio modo potest accipi principale in virtute, in quantum est talis virtus; et sic principalius in ipsa est illud ex quo determinationem accipit actus interior, qui in aliquibus virtutibus determinatur per actus exteriores, quia electio, quæ est communis omnibus virtutibus, ex hoc quod est electio talis actus, efficitur propria hujus virtutis. Et sic actus exteriores in aliquibus virtutibus sunt principaliores; et ita etiam est in satisfactione.

ARTICULUS II

Utrum satisfactio sit actus justitiæ.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod satisfactio non sit actus justitiæ, quia satisfactio fit ad hoc quod reconcilietur homo ei quem offendit. Sed reconciliatio, cum sit actus amoris, ad charitatem pertinet. Ergo satisfactio est actus charitatis, et non justitiæ.

2. Præterea, causæ peccatorum in nobis sunt passiones animæ, quibus ad malum incitamur. Sed justitia, secundum Philosophum, lib. 5 Ethic., cap. 2 et 3, non est circa passiones, sed operationes. Cum ergo ad satisfactionem pertineat peccatorum causas excidere, ut in littera dicitur, 4 Sent. dist. 15, videtur quod non sit actus justitiæ.

3. Præterea, cavere in futurum non est actus justitiæ, sed magis prudentiæ, cujus pars ponitur cautela. Sed hoc pertinet ad satisfactionem, quia ipsius est suggestionibus peccatorum aditum non indulgere. Ergo satisfactio non est actus justitiæ.

— Sed contra, nulla virtus attendit rationem debiti nisi justitia. Sed satisfactio honorem debitum Deo impendit, ut Anselmus ait in lib. 1 *Cur Deus homo*, cap. 11, ad fin. Ergo satisfactio est actus justitiæ.

Præterea, nulla virtus habet rerum exteriorum adæquationem perficere nisi justitia. Sed hoc fit per satisfactionem, qua constituitur æqualitas emendæ ad offensam præcedentem. Ergo satisfactio est justitiæ actus.

RESPONDEO dicendum quod secundum Philosophum, in 5 Ethic., cap. 3 et 4, medium justitiæ accipitur secundum adæquationem rei ad rem in proportionalite aliqua. Unde cum talem adæquationem ipsum nomen satisfactionis importet, quia hoc adverbium *satis* æqualitatem proportio-

---

ART. 2. — Ergo satisfactio pertinet ad justitiam vindicativam, multæ tamen misericordiæ junctam, quia pœnitentia justitiæ vindicativæ species est multis miserationibus mixtæ. Hoc et alio vocabulo exprimit conclusio, cum dicit ly « respectu offensæ præcedentis », quam scilicet vindicare vult (Porrecta).

nis designat, constat quod satisfactio formaliter justitiæ actus est. Sed justitiæ actus, secundum Philosophum, lib. 5 Ethic., cap. 2 et 4, est vel sui ad alterum, ut quando aliquis reddit alteri quod ei debet, vel alterius ad alterum, sicut quando judex facit justitiam inter duos. Quando autem est actus justitiæ sui ad alterum, æqualitas in ipso faciente constituitur; quando autem alterius ad alterum, æqualitas constituitur in justum passo. Et quia satisfactio æqualitatem in ipso faciente exprimit, ideo dicit actum justitiæ, qui est sui ad alterum, proprie loquendo. Sed sui ad alterum potest aliquis facere justitiam vel in actionibus et passionibus, vel in rebus exterioribus; sicut etiam injuria fit alteri vel subtrahendo res, vel per aliquam actionem lædendo. Et quia usus rerum exteriorum est dare, ideo actus justitiæ, secundum quod æqualitatem in rebus exterioribus constituit, proprie dicit hoc quod est reddere; sed satisfacere manifeste æqualitatem in actionibus demonstrat, quamvis quandoque unum pro altero ponatur. Et quia adæquatio non est nisi inæqualium, ideo satisfactio inæqualitatem actionum præsupponit, quæ quidem offensam constituit; et ideo habet respectum ad offensam præcedentem. Nulla autem pars justitiæ respicit offensam præcedentem, nisi justitia vindicativa, quæ æqualitatem constituit in eo qui justum patitur, indifferenter; sive sit patiens idem quod agens (ut quando aliquis sibi ipsi pœnam infert): sive non sit idem quod agens, ut quando judex alium punit, ad utrumque vindicativa justitia se habente. Similiter et pœnitentia, quæ æqualitatem tantum in faciente importat, quia ipsemet pœnitens pœnam tenet, ut sic quodammodo pœnitentia vindicativæ justitiæ species sit. Et per hoc constat quod **satisfactio, quæ æqualitatem respectu offensæ præcedentis in faciente importat, opus justitiæ est quantum ad illam partem quæ pœnitentia dicitur.**

Ad primum ergo dicendum quod satisfactio, ut ex dictis patet in corp., est quædam injuriæ illatæ recompensatio. Unde sicut injuria illata immediate ad inæqualitatem justitiæ pertingebat, et per consequens ad inæqualitatem amicitiæ oppositam, ita et satisfactio directe ad æqualitatem justitiæ perducit, et ad æqualitatem amicitiæ ex consequenti. Et quia actus aliquis elicitive ab illo habitu procedit ad cujus finem immediate ordinatur, imperative autem ab illo ad cujus finem ultimo tendit, ideo satisfactio elicitive est a justitia, sed imperative a charitate.

Ad secundum dicendum quod quamvis justitia sit principaliter circa operationes, tamen etiam ex consequenti est circa passiones, in quantum sunt operationum causæ. Quare sicut justitia cohibet iram, ne alteri læsionem injuste inferat, et concupiscentiam, ne ad alienum thorum accedat, sic etiam satisfactio potest peccatorum causas excidere.

Ad tertium dicendum quod quælibet virtus moralis participat actum prudentiæ, eo quod formaliter ipsa complet in eis rationem virtutis, cum secundum eam medium accipiatur in singulis virtutibus moralibus, ut patet per definitionem virtutis positam in 2 Ethic., cap. 2 et 16.

ARTICULUS III

Utrum definitio satisfactionis in littera convenienter ponatur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod definitio satisfactionis in littera, 4 Sent., dist. 15, inconvenienter ponatur ab Augustino (Gennadio Massiliensi) dicente (in lib. de ecclesiast. Dogmat., cap. 54) quod *satisfactio est peccatorum causas excidere, et eorum suggestionibus aditum non indulgere*. Causa enim actualis peccati fomes est. Sed in hac vita non possumus fomitem excidere. Ergo satisfactio non est peccatorum causas excidere.

2. Præterea, causa peccati est fortior quam peccatum. Sed homo per se non potest peccatum excidere. Ergo multo minus causas peccati; et sic idem quod prius.

3. Præterea, satisfactio, cum sit pars pœnitentiæ, præteritum respicit, non futurum. Sed non indulgere aditum suggestionibus peccatorum respicit futurum. Ergo non debet poni in definitione satisfactionis.

4. Præterea, satisfactio dicitur respectu offensæ præteritæ. Sed de offensa præcedenti nulla fit mentio. Ergo inconvenienter assignatur definitio satisfactionis.

5. Præterea, Anselmus ponit aliam definitionem in lib. 1 *Cur Deus homo*, cap. 11, ad fin., scilicet: *Satisfactio est honorem debitum Deo impendere;* in qua nulla fit mentio horum quæ Augustinus (Gennadius) hic ponit. Ergo altera earum videtur esse incompetens.

6. Præterea, honorem debitum posset innocens impendere. Sed satisfacere non competit innocenti. Ergo definitio Anselmi est male assignata.

RESPONDEO dicendum quod justitia non ad hoc tantum tendit ut inæqualitatem præcedentem auferat puniendo culpam præteritam, sed etiam ut in futurum æqualitatem custodiat, quia secundum Philosophum, in 2 Ethic., cap. 3, a princ., *pœnæ medicinæ sunt.* Unde et satisfactio, quæ est justitiæ actus pœnam inferentis, est medicina curans peccata præterita, et præservans a futuris. Et ideo quando homo homini satisfacit, et præterita recompensat, et a futuris cavet. Et secundum hoc

---

ART. 3. — Hic habes definitionem ex Gennadio et ex S. Anselmo, in 1° et 5° argum. Absolutior autem definitio est qua satisfactio dicitur esse voluntaria sui ipsius punitio ad compensandam injuriam Deo per peccatum illatam, ipsumque sic placandum.

duplici potest, satisfactio definiri : — Uno modo **respectu culpæ præteritæ,** quam recompensando curat ; **et sic dicitur quod satisfactio est illatæ injuriæ recompensatio secundum justitiæ æqualitatem ;** et in idem redit definitio Anselmi, qui dicit quod *satisfacere est honorem debitum Deo impendere*, ut consideretur debitum ratione culpæ commissæ. — Alio modo **potest definiri secundum quod præservat a culpa futura ; et sic definit eam hic Augustinus** (Gennadius). Præservatio autem a morbo corporali fit per ablationem causarum quibus morbus consequi potest ; eis enim ablatis, non potest morbus sequi. Sed in morbo spirituali non est ita, quia liberum arbitrium non cogitur ; unde causis etiam præsentibus (1) potest vitari, quamvis difficulter, et causis amotis potest incurri. — **Et ideo in satisfactionis definitione duo ponit, scilicet excisionem causarum quantum ad primum, et renitentiam liberi arbitrii ad ipsum peccatum, quantum ad secundum.**

Ad primum ergo dicendum quod accipiendæ sunt causæ proximæ peccati actualis, quæ sunt duplices, — scilicet interiores, ut libido ex consuetudine vel actu peccati relicti, et ea quæ dicuntur reliquiæ peccati ; — quædam vero sunt exteriores, ut exteriores occasiones ad peccandum, scilicet ludus, mala societas, et hujusmodi. Et tales causæ in hac vita per satisfactionem tolluntur, quamvis fomes, qui est causa remota peccati actualis, non tollatur totaliter in hac vita per satisfactionem, etsi debilitetur.

Ad secundum dicendum quod quia causa mali vel privationis eo modo quo causam habet, non est nisi bonum deficiens, bonum autem facilius tollitur quam constituatur, ideo facilius est causas privationis et mali excidere quam ipsum malum removere, quod non removetur nisi per constructionem boni, ut patet in cæcitate et causis ejus. Et tamen causæ peccati prædictæ non sunt sufficientes causæ, cum ex eis non de necessitate sequatur peccatum, sed sunt occasiones quædam. Nec iterum satisfactio sine Dei auxilio fit, quia sine charitate esse non potest, ut dicetur quæst. 14, art. 2.

Ad tertium dicendum quod quamvis pœnitentia ex prima sui institutione sive intentione respiciat præteritum, tamen etiam ex consequenti futurum respicit, in quantum est medicina præservans, et sic etiam satisfactio.

Ad quartum dicendum quod Augustinus (Gennadius) definit satisfactionem, secundum quod fit Deo, cui secundum rei veritatem nihil subtrahi potest, quamvis peccator, quantum in se est, aliquid subtrahat. Et ideo in satisfactione tali principalius requiritur emendatio in futurum quam recompensatio præteritorum; et propter hoc ex parte ista Augustinus (Gennadius) definit satisfactionem. Nihilominus tamen ex cautela futurorum cognosci potest recompensatio præteritorum, quæ fit circa eadem converso modo. In præterita enim respicientes, causas (1) peccatorum propter peccata detestamur, a peccatis incipientes detestationis modum ; sed in cautela a causis incipimus, ut causis subtractis, facilius peccata vitemus.

Ad quintum dicendum quod non est inconveniens quod de eodem dentur diversæ assignationes secundum diversa quæ in ipso inveniuntur ; et sic est in proposito, ut ex dictis patet in corp.

Ad sextum dicendum quod intelligitur debitum quod debemus Deo ratione culpæ commissæ, quia debitum pœnitentia respicit, ut prius dictum est, art. præc.

QUÆSTIO XIII

DE SATISFACTIONIS POSSIBILITATE. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de possibilitate satisfactionis.

Circa quod duo quæruntur : 1° utrum homo possit Deo satisfacere ; 2° utrum aliquis pro alio satisfacere possit.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum homo possit Deo satisfacere.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod homo non possit Deo satisfacere. Satisfactio enim debet æquari offensæ, ut ex dictis patet, quæst. præc., art. 2 et 3. Sed offensa in Deum commissa est infinita, quia quantitatem recipit ab eo in quem committitur, cum plus offendat qui principem percutit quam alium quemquam. Cum ergo actio hominis non possit esse infinita, videtur quod homo Deo satisfacere non possit.

2. Præterea, servus, quia totum quod habet domini est, non potest pro aliquo debito recompensare. Sed nos servi Dei sumus, et quidquid boni habemus, ab ipso habemus. Cum ergo satisfactio

---

(1) Ita edit. Patav. cum antiquis, præter vocem *etiam*, quæ ab illis omittitur. — Nicolaius, *causis præcedentibus.*

ART. I. — Ad fidem pertinet hominem posse Deo satisfacere ; vide concil. Trident. sess. 14, can. 13, supra, quæst. 1. Protestantes enim negaverunt satisfactionem ordinari ad solutionem debiti, sed solum ad remedium contra sequens peccatum ; et sic negaverunt possibilitatem satisfactionis. — Nota etiam hanc proposit. Baii, damn. a S. Pio V : « 77. Satisfactiones laboriosæ justificatorum non valent expiare de condigno pœnam temporalem restantem post culpam condonatam ». — Vide supra, quæst. 8, art. 7, illa quæ collectores supplementi ibi posuerunt, scilicet : Utrum pœna temporalis taxetur secundum quantitatem culpæ, quæ hic commodius examinanda essent, cum ibi confessionis explicandæ locus esset.

(1) Al. : *In præterito enim respicientes causas*, etc.

sit recompensatio offensæ præteritæ, videtur quod Deo satisfacere non possumus.

3. Præterea, ille cujus totum quod habet non sufficit ad unum debitum exsolvendum, non potest pro alio debito satisfacere. Sed quidquid homo est, et potest, et habet, non sufficit ad solvendum debitum pro beneficio creationis; unde Isa. 40, 16, dicitur quod *ligna Libani non sufficiunt ad holocaustum* (1). Ergo nullo modo potest satisfacere pro debito offensæ commissæ.

4. Præterea, homo totum tempus suum debet in Dei servitium expendere. Sed tempus amissum non potest recuperari; propter quod est gravius jactura temporis ut Seneca dicit (implic. lib. 1, epist. 1). Ergo non potest homo recompensationem Deo facere : et sic idem quod prius.

5. Præterea, peccatum actuale mortale est gravius quam originale. Sed pro originali nemo potuit satisfacere, nisi Deus et homo esset. Ergo neque pro actuali.

— Sed contra, sicut Hieronymus dicit (Pelagius in Exposit. fidei ad Damas., ad fin.), *qui dicit Deum aliquid impossibile homini præcepisse, anathema sit*. Sed satisfactio est in præcepto : Luc. 3, 8 : *Facite dignos fructus pœnitentiæ*. Ergo possibile est Deo satisfacere.

Præterea, Deus est magis misericors quam aliquis homo ; sed homini est possibile satisfacere. Ergo et Deo.

Præterea, satisfactio est cum pœna culpæ æquatur, quia justitia est idem quod contrapassum, ut Pythagorici dixerunt. Sed contingit æqualem pœnam assumere delectationi quæ fuit in peccando. Ergo contingit Deo satisfacere.

RESPONDEO dicendum quod homo Deo dupliciter debitor efficitur : *uno* modo ratione beneficii accepti, *alio* modo ratione peccati commissi (2). Et sicut gratiarum actio, vel latria, vel si quid est aliquid hujusmodi, respicit debitum accepti beneficii, ita satisfactio respicit debitum peccati commissi. In his autem honoribus qui sunt ad parentes, et Deum, etiam secundum Philosophum, lib. 8 Ethic., sub fin, lib., impossibile est æquivalens reddere secundum quantitatem, sed sufficit ut homo reddat quod potest, quia amicitia non exigit æquivalens, sed quod possibile est; et hoc etiam est æquale aliqualiter, scilicet secundum proportionalitatem, quia sicut se habet hoc quod Deo est debitum, ad ipsum Deum, ita hoc quod iste potest reddere ad ipsum; et sic alio modo forma justitiæ conservatur. Et similiter est ex parte satisfactionis. Unde **non potest homo Deo satisfacere, si ly « satis » æqualitatem quantitatis importet; contingit autem, si importet æqualitatem proportionis,** ut dictum est hic sup., et hoc sicut sufficit ad rationem justitiæ, ita sufficit ad rationem satisfactionis.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut offensa habuit quamdam infinitatem ex infinitate divinæ majestatis, ita etiam satisfactio accipit quamdam infinitatem ex infinitate divinæ misericordiæ, prout est gratia informata, per quam acceptum redditur quod homo reddere potest. — Quidam tamen dicunt quod habet infinitatem ex parte aversionis, et sic gratis dimittitur ; sed ex parte conversionis finita est ; et sic pro ea satisfieri potest. Sed hoc nihil est, quia satisfactio non respondet peccato, nisi secundum quod est offensa Dei, quod non habet ex parte conversionis, sed solum ex parte aversionis. — Alii vero dicunt quod etiam quantum ad aversionem pro peccato satisfieri potest virtute meriti Christi, quod quodammodo infinitum fuit. Et hoc in idem redit quod prius dictum est, quia per fidem Mediatoris gratia data credentibus est. Si tamen alio modo gratiam daret, sufficeret satisfactio per modum prædictum.

Ad secundum dicendum quod homo, qui ad imaginem Dei factus est, aliquid libertatis participat, in quantum est dominus suorum actuum per liberum arbitrium; et ideo ex hoc quod per liberum arbitrium agit, Deo satisfacere potest, quia quamvis Dei sit, prout a Deo est sibi concessum, tamen libere ei traditum est, ut ejus dominus sit, quod servo non competit.

Ad tertium dicendum quod ratio illa concludit quod Deo æquivalens satisfactio fieri non possit, non autem quod non possit ei sufficiens fieri. Quamvis enim posse suum totum homo Deo debeat, non tamen ab eo exigitur de necessitate salutis ut totum quod possit faciat, quia hoc est ei impossibile secundum statum præsentis vitæ, ut totum posse suum in aliquid unum expendat, cum oporteat eum circa multa esse sollicitum ; sed est quædam mensura homini adhibita, quæ ab eo requiritur, scilicet impletio mandatorum Dei ; et super ea potest aliquid erogare, ut satisfaciat.

Ad quartum dicendum quod quamvis homo non possit tempus præteritum recuperare, potest tamen in futuro recompensare illud quod in præterito facere debuisset, quia non debuit debito præcepti totum quod potuit, ut dictum est in solut. præc.

Ad quintum dicendum quod originale peccatum, etsi minus habeat de ratione peccati quam actuale, tamen est gravius malum, quia est ipsius humanæ naturæ infectio ; et ideo per unius hominis puri satisfactionem expiari non potuit, sicut actuale.

---

(1) Vulgata : *Libanus non sufficiet ad succendendum, et animalia ejus non sufficient ad holocaustum.*

(2) In exemplo an. 1486 desunt sequentia usque ad verba : *In his autem.*

ARTICULUS II

Utrum unus pro alio possit pœnam satisfactoriam explere.

S. Thom., 4 Sent., dist. 20, quæst. unic. art. 2, quæstiunc. 3.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod pœnam satisfactoriam non possit unus pro alio explere, quia ad satisfactionem meritum requiritur. Sed unus pro altero non potest mereri vel demereri, cum sit scriptum Psalmo 61, 12: *Reddes tu unicuique secundum opera sua.* Ergo unus pro alio non potest satisfacere.

2. Præterea, satisfactio contra contritionem et confessionem dividitur. Sed unus pro alio non potest conteri nec confiteri. Ergo nec satisfacere.

3. Præterea, unus pro alio orando etiam sibi meretur. Si ergo aliquis pro alio satisfacere potest, satisfaciendo pro alio pro se satisfacit; et ita ab eo qui pro altero satisfacit, non exigitur alia satisfactio pro peccatis propriis.

4. Præterea, si unus pro alia satisfacere potest, ergo ex quo unus sibi suscipit debitum pœnæ, alius statim a debito liberatur. Ergo si moriatur postquam tota pœna sibi debita ab alio suscepta est, statim evolabit; vel si adhuc puniatur, duplex pœna reddetur pro eodem peccato, scilicet illius qui satisfacere incipit, et illius qui punitur in purgatorio.

— Sed contra, Galat. 6, 2, dicitur: *Alter alterius onera portate.* Ergo videtur quod unus possit onus pœnitentiæ impositæ pro alio portare.

Præterea, charitas magis potest apud Deum quam apud homines. Sed unus potest apud homines pro alterius amore debitum ejus solvere. Ergo multo fortius hoc in divino judicio fieri potest.

RESPONDEO dicendum quod pœna satisfactoria est ad duo ordinata, scilicet ad solutionem debiti et ad medicinam pro peccato vitando. — **In quantum ergo est ad medicinam sequentis peccati, sic satisfactio unius non prodest alteri,** quia ex jejunio unius caro alterius non domatur; nec ex actibus unius alius bene agere consuevit, nisi secundum accidens, in quantum scilicet aliquis per bona opera potest alteri mereri augmentum gratiæ, quæ efficacissimum remedium est ad vitandum peccatum. Sed hoc est per modum meriti magis quam per modum satisfactionis. — Sed **quantum ad solutionem debiti unus potest pro alio satisfacere, dummodo sit in charitate, ut opera ejus satisfactoria esse possint.** Nec oportet quod major pœna imponatur ei qui pro altero satisfacit, quam principali imponeretur, ut quidam dicunt, hac ratione moti, quod pœna propria magis satisfaciat quam aliena, quia pœna habet vim maxime satisfaciendi ratione charitatis, qua homo ipsam sustinet. Et quia major charitas apparet in hoc quod aliquis pro altero satisfacit, quam si ipse satisfaceret, ideo minor pœna requiritur in eo qui pro alio satisfacit, quam in principali requiritur; unde dicitur in Vitis Patrum, lib. 5, libello 5, num. 27, quod propter charitatem unius qui alterius fratris sui charitate ductus pœnitentiam fecit pro peccato quod non commiserat, alteri peccatum quod commiserat, dimissum est. — **Nec etiam exigitur quantum ad solutionem debiti quod ille pro quo fit satisfactio, sit impotens ad satisfaciendum,** quia etiamsi esset potens, alio satisfaciente pro ipso, ipse a debito immunis esset. **Sed hoc requiritur, in quantum pœna satisfactoria est in remedium.** Unde non est permittendum quod aliquis pro alio pœnitentiam agat, nisi defectus aliquis appareat in pœnitente; vel corporalis, per quem sit impotens ad sustinendum; vel spiritualis, per quem non sit promptus ad portandum pœnam.

Ad primum ergo dicendum quod præmium essentiale redditur secundum dispositionem hominis, quia secundum capacitatem videntium erit plenitudo visionis divinæ. Et ideo sicut unus non disponitur per actum alterius, ita unus alteri non meretur præmium essentiale, nisi meritum ejus habeat efficaciam infinitam, sicut Christi, cujus merito solo pueri per baptismum ad vitam æternam perveniunt. Sed pœna temporalis pro peccato debita post culpæ remissionem non taxatur secundum dispositionem ejus cui debetur, quia quandoque ille qui est melior, habet majoris pœnæ reatum. Et ideo quantum ad pœnæ remissionem unus alteri potest mereri; et actus unius efficitur alterius, charitate mediante, per quam *omnes unum sumus in Christo,* Gal. 3, 29.

Ad secundum dicendum quod contritio ordinatur contra culpam, quæ ad dispositionem bonitatis vel malitiæ hominis pertinet; et ideo per contritionem unius, alius a culpa non liberatur. Similiter per confessionem homo se sacramentis Ecclesiæ subjicit. Non autem potest unus sacramentum pro alio accipere, quia in sacramento gratia suscipienti datur, non alii. Et ideo non est similis ratio de satisfactione, contritione et confessione.

Ad tertium dicendum quod in solutione debiti attenditur quantitas pœnæ, sed in merito attenditur charitatis radix; et ideo ille qui ex charitate pro alio meretur saltem merito congrui, etiam sibi

---

ART. 2. — Hæretici negant unum pro alio posse satisfacere. Hoc eruitur etiam ex art. symboli: « credo communionem sanctorum ». — Satisfactio *sacramentalis* uni injuncta, non potest qua sacramentalis per alium impleri, quia materia hujus sacramenti, sunt actus pœnitentis; atqui satisfactio per alium ad impleta, simpliciter non est ejus actus. — Vide can. « omnis utriusque sexus », supra, quæst. 6, art. 3, pag. 22. Proposit. damn. ab Alexandro VII 24 sept. 1665: « 15. Pœnitens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius pœnitentiam adimpleat ».

magis meretur ; non autem qui pro alio satisfacit, etiam pro se satisfacit, quia illa quantitas pœnæ non sufficit ad utrumque peccatum; tamen satisfaciendo pro alio sibi meretur aliquid majus quam sit dimissio pœnæ, scilicet vitam æternam.

Ad quartum dicendum quod si ipsemet ad aliquam pœnam se obligasset, non prius a debito esset immunis quam eam solvisset ; et ideo pœnam ipse patietur, quamdiu ille satisfactionem pro eo fecerit ; quam si non fecerit, tunc uterque est debitor illius pœnæ, unus pro commisso, alius pro omisso; et ita non sequitur quod peccatum unum bis puniatur.

QUÆSTIO XIV

DE QUALITATE SATISFACTIONIS. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de qualitate satisfactionis ; et circa hoc quæruntur quinque : 1° utrum homo possit de uno peccato satisfacere sine alio ; 2° utrum ille qui de omnibus peccatis prius contritus fuit, et postea in peccatum incidit, de aliis peccatis, quæ sibi per contritionem dimissa fuerunt, satisfacere possit extra charitatem existens ; 3° utrum homini postquam charitatem habuit, valere incipiat satisfactio præcedens ; 4° utrum opera extra charitatem facta sint alicujus boni meritoria ; 5° utrum opera prædicta valeant ad pœnæ infernalis mitigationem.

Articulus primus

Utrum homo possit de uno peccato satisfacere sine alio.

S. Thom., ubi sup., art. 3, quæst. 1 et 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod homo possit de uno peccato sine alio satisfacere. Eorum enim quæ non habent connexionem ad invicem, unum potest auferri sine alio. Sed peccata non habent ad invicem connexionem ; alias qui haberet unum, haberet omnia. Ergo unum potest expiari sine alio per satisfactionem.

2. Præterea, Deus est magis misericors quam homo. Sed homo recipit unius debiti solutionem sine alio. Ergo et Deus satisfactionem unius peccati sine alio.

3. Præterea, *satisfactio*, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 15, *est peccatorum causas excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere.* Sed contingit hoc fieri de uno peccato sine alio, ut si aliquis luxuriam refrenet et avaritiæ insistat. Ergo de uno peccato potest fieri satisfactio sine alio.

— Sed contra, Isa. 58, jejunium eorum qui ad contentiones et lites jejunabant, Deo acceptum non erat, licet jejunium sit satisfactionis opus. Sed non potest fieri satisfactio nisi per opus Deo acceptum. Ergo non potest, qui habet aliquod peccatum, Deo satisfacere.

Præterea, satisfactio est medicina curans peccata præterita, et præservans a futuris, ut dictum est quæst. 12, art. 3. Sed peccata non possunt sine gratia evitari. Ergo cum quodlibet peccatum gratiam auferat, non potest de uno peccato sine alio fieri satisfactio.

RESPONDEO dicendum quod quidam dixerunt quod potest de uno peccato satisfieri sine alio, ut Magister in littera dicit, 4 Sent., dist. 15. Sed hoc non potest esse. Cum enim per satisfactionem tolli debeat offensa præcedens, oportet quod talis sit modus satisfactionis qui competat ad tollendam offensam. Offensæ autem ablatio est amicitiæ restitutio. Et ideo si aliquid sit quod amicitiæ restitutionem impediat, etiam apud homines, satisfactio esse non potest. Cum ergo quodlibet peccatum amicitiam charitatis impediat, quæ est hominis ad Deum, **impossibile est ut homo de uno peccato satisfaciat, alio retento**; sicut nec homini satisfaceret qui pro alapa ei data se ei prosterneret, et aliam similem daret.

Ad primum ergo dicendum quod quia peccata non habent connexionem ad invicem in aliquo uno, unum potest quis incurrere sine alio ; sed unum et idem est, secundum quod omnia peccata remittuntur, et ideo remissiones diversorum peccatorum connexæ sunt. Et ideo de uno sine alio satisfactio fieri non potest.

Ad secundum dicendum quod in obligatione debiti non est nisi inæqualitas justitiæ opposita, quia unus rem alterius habet; et ideo ad restitutionem non exigitur, nisi quod restituatur æqualitas justitiæ, quod quidem potest fieri de uno debito, et non de alio. Sed ubi est offensa, ibi est inæqualitas non tantum justitiæ opposita, sed etiam ami-

---

ART. 1. — Tituli sensus est : An is qui habet plura peccata mortalia, possit satisfacere de uno, retinens adhuc affectum alterius, pro quo proinde non satisfacit Istum sensum a B. Thoma intendi, patet ex resp. ad 1. Et hic agitur, ut patet ex contextu, de satisfactione pro peccato mortali. — Nota decretum *Concil. Lateran. II*, (1139) : *Can.* 22. Sane quia inter cætera unum est, quod sanctam maxime perturbat Ecclesiam, falsa videlicet pœnitentia, confratres nostros et presbyteros admonemus, ne falsis pœnitentiis laicorum animas decipi et in infernum pertrahi patiantur. Falsam autem pœnitentiam esse constat, cum spretis pluribus, de uno solo pœnitentia agitur : aut cum sic agitur de uno, ut non discedatur ab alio. Unde scriptum est : « Qui totam legem observaverit, offendit autem in uno, factus est omnium reus », scilicet quantum ad vitam æternam. Sicut enim, si peccatis esset omnibus involutus, ita si in uno tantum maneat, æternæ vitæ januam non intrabit. Falsa etiam fit pœnitentia, cum pœnitens ab officio vel curiali vel negotiali non recedit, quod sine peccato agi nulla ratione prævalet ; aut si odium in corde gestetur, aut si offenso cuilibet non satisfiat, aut si offendenti offensus non indulgeat, aut si arma quis contra justitiam gerat.

citiæ, et ideo ad hoc quod per satisfactionem offensa tollatur, non solum oportet quod æqualitas justitiæ restituatur per recompensationem æqualis pœnæ, sed etiam quod restituatur amicitiæ æqualitas, quod non potest fieri dum aliquid est quod amicitiam impediat.

Ad tertium dicendum quod *unum peccatum suo pondere ad aliud trahit*, ut Gregorius dicit, lib. 25 Moral., cap. 9, a princ., et hom. 11 in Ezech., a med. Et ideo qui unum peccatum retinet, non sufficienter causas alterius peccati excidit.

ARTICULUS II

Utrum quis extra charitatem existens possit satisfacere de peccatis ante contritis (1).

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod qui de omnibus peccatis contritus fuit prius, et postea in peccatum incidit, de aliis peccatis quæ sibi per contritionem dimissa fuerunt, satisfacere possit extra charitatem existens. Dicit enim Daniel Nabuchodonosori, cap. 4, 24 : *Peccata tua eleemosynis redime*. Sed ipse adhuc peccator erat, quod sequens pœna demonstrat. Ergo potest in peccato existens satisfacere.

2. Præterea, *nemo scit* (2) *utrum sit dignus odio vel amore*, Eccle. 9, 1. Si ergo non possit fieri satisfactio nisi ab eo qui est in charitate, nullus sciret se satisfecisse, et hoc est inconveniens.

3. Præterea, ex intentione quam homo habet in principio actus, totus actus informatur. Sed pœnitens, quando pœnitentiam inchoavit, in charitate erat. Ergo tota satisfactio sequens ex illa charitate intentionem ejus informante efficaciam habebit.

4. Præterea, satisfactio consistit in quadam adæquatione culpæ ad pœnam. Sed talis adæquatio pœnæ potest etiam fieri in eo qui charitatem non habet. Ergo, etc.

— Sed contra, Proverb. 10, 12 : *Universa delicta operit charitas*. Sed satisfactionis virtus est delere delicta. Ergo sine charitate non habet suam virtutem.

Præterea, præcipuum opus in satisfactione est eleemosyna. Sed eleemosyna extra charitatem facta non valet, ut patet 1 Corinth. 13, 3 : *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas...., charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Ergo nec satisfactio aliqua est cum peccato mortali.

RESPONDEO dicendum quod quidam dixerunt quod postquam omnia peccata per præcedentem contritionem remissa sunt, si aliquis ante satisfactionem peractam in peccatum decidat, et in peccato existens satisfaciat, satisfactio talis ei valet, ita quod si in peccato illo moreretur, in inferno de illis peccatis non puniretur.

Sed hoc non potest esse, quia in satisfactione oportet quod amicitia restituta, etiam justitiæ æqualitas restituatur, cujus contrarium amicitiam tollit, ut Philosophus in 9 Ethic. dicit. cap. 1 et 3. Æqualitas autem in satisfactione ad Deum non est secundum æquivalentiam, sed magis secundum acceptationem ipsius. Et ideo oportet quod etiamsi jam offensa sit dimissa per præcedentem contritionem, opera satisfactoria sint Deo accepta, quod dat eis charitas. Et ideo **sine charitate opera facta non sunt satisfactoria.**

Ad primum ergo dicendum quod consilium Danielis intelligitur, quod a peccato cessaret et pœniteret, et sic per eleemosynas satisfaceret.

Ad secundum dicendum quod sicut homo nescit pro certo utrum charitatem habuerit in satisfaciendo vel habeat, ita etiam nescit pro certo utrum plene satisfecerit : et ideo dicitur Eccli. 5, 5 : *De propitiato peccato noli esse sine metu.* Nec tamen exigitur quod propter hunc metum homo satisfactionem expletam iteret, si conscientiam peccati mortalis non habeat. Quamvis enim pœnam non expiet per hujusmodi satisfactionem, tamen non incurrit reatum omissionis ex satisfactione neglecta ; sicut nec ille qui accedit ad Eucharistiam sine conscientia peccati mortalis cui subjacet, reatum indignæ sumptionis incurrit.

Ad tertium dicendum quod intentio illa interrupta est per peccatum sequens, et ideo non dat vim aliquam operibus post peccatum factis.

Ad quartum dicendum quod non potest fieri adæquatio sufficiens nec secundum divinam acceptationem, nec secundum æquivalentiam. Ideo ratio illa non sequitur.

ARTICULUS III

Utrum valere incipiat satisfactio præcedens homini postquam charitatem habuerit.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quad post-

ART. 2. — Hoc articulo quæritur : utrum si quis per contritionem consecutus remissionem peccatorum, postea labatur in peccatum mortale, quo amittat charitatem, possit in eo statu de illis ante remissis satisfacere. Et generaliter etiam hic indirecte quæritur, an satisfacere quis possit in peccato mortali. Huic quæstioni majoris distinctionis gratia, respondet Sylvius : 1° Qui actu vel affectu persistit in peccato mortali, non potest Deo satisfacere pro ullis peccatis. 2° Qui est in reatu peccati mortalis, modo ejus affectum deposuerit per veram pœnitentiam et sinceram conversionem ad Deum, potest satisfactione quadam imperfecta, seu de congruo satisfacere, non autem de condigno. — Hic cæterum, bene distingue inter meritum et satisfactionem, prout diximus in procemio quæst. 12, p. 48.

(1) Ita cum veteribus edit. Patav. — Nicolaius: *Utrum aliquis de illis peccatis quæ sibi per contritionem dimissa fuerunt, satisfacere possit extra charitatem existens.*

(2) Vulgata : *Nescit homo.*

ART. 3. — Ad hæc etiam reducenda sunt quæ dicta sunt in 3 Parte, quæst. 89.

quam homo charitatem habuerit, valere incipiat satisfactio præcedens, quia super illud Levit. 25, *Si attenuatus frater tuus*, etc., dicit Glossa (interl. implic. et sparsim) quod *fructus bonæ conversationis debent computari ex eo tempore quo peccavit*. Sed non computarentur, nisi aliquam efficaciam acciperent ex charitate sequenti. Ergo post charitatem recuperatam valere incipiunt.

2. Præterea, sicut efficacia satisfactionis impeditur per peccatum, ita efficacia baptismi impediditur per fictionem. Sed baptismus incipit valere recedente fictione. Ergo et satisfactio recedente peccato.

3. Præterea, si alicui pro peccatis commissis injuncta fuerint jejunia, et in peccatum cadens ea perfecerit, non injungitur, cum iterum confitetur, ut jejunia illa iteret. Injungeretur autem ei, si per ea satisfactio non impleretur. Ergo per pœnitentiam sequentem opera præcedentia satisfaciendi efficaciam accipiunt.

— Sed contra, opera extra charitatem facta ideo non erant satisfactoria, quia fuerunt mortua. Sed per pœnitentiam non vivificantur. Ergo nec incipiunt esse satisfactoria.

Præterea, charitas non informat actum, nisi qui ab ipsa aliqualiter procedit. Sed opera non possunt esse Deo accepta, ac per hoc nec satisfactoria, nisi sint charitate informata. Ergo cum opera facta extra charitatem nullo modo ex charitate processerint, vel de cætero procedere possint, nullo modo poterunt in satisfactionem computari.

RESPONDEO dicendum quod quidam dixerunt quod opera in charitate facta, quæ viva dicuntur, sunt **meritoria vitæ æternæ, et satisfactoria respectu pœnæ dimittendæ;** et quod per charitatem sequentem opera extra charitatem facta vivificantur quantum ad hoc quod sunt satisfactoria, sed non quantum ad hoc quod sunt meritoria vitæ æternæ. Sed hoc non potest esse, quia utrumque habent ex eadem ratione opera ex charitate facta, scilicet ex hoc quod sunt Deo grata : unde **sicut charitas adveniens non potest opera extra charitatem facta grata facere quantum ad unum, ita nec quantum ad aliud.**

Ad primum ergo dicendum quod non debet intelligi quod fructus computentur a tempore quo primo in peccato fuit, sed a tempore in quo peccare cessavit, quo scilicet ultimo in peccato fuit; vel intelligitur, quando statim post peccatum contritus fuit, et fecit multa bona, antequam confiteretur. — Vel dicendum quod quanto est major contritio, tanto magis diminuit de pœna, et quanto aliquis plura bona facit in peccato existens, magis se ad gratiam contritionis disponit, et ideo probabile est quod minoris pœnæ sit debitor; et propter hoc deberent a sacerdote discrete computari, ut ei minorem pœnam injungat, in quantum invenit eum melius dispositum.

Ad secundum dicendum quod baptismus imprimit characterem in anima, non autem satisfactio. Et ideo adveniens charitas, quæ fictionem tollit et peccatum, facit quod baptismus effectum suum habeat ; non autem facit hoc de satisfactione. Et præterea baptismus ex ipso opere operato justificat, quod non est hominis, sed Dei; et ideo non eodem modo mortificatur, sicut et satisfactio, quæ est opus hominis.

Ad tertium dicendum quod aliquæ satisfactiones sunt ex quibus manet aliquis effectus in satisfacientibus, etiam postquam actus satisfactionis transiit; sicut ex jejunio manet corporis debilitatio, et ex eleemosynarum largitione substantiæ diminutio; et sic de similibus. Et tales satisfactiones in peccatis factæ non oportet quod iterentur, quia quantum ad hoc quod de eis manet, per pœnitentiam Deo acceptæ sunt. Satisfactiones autem quæ non relinquunt aliquem effectum in satisfaciente, postquam actus transiit, oportet quod iterentur, sicut est de oratione, et similibus. Actus autem interior, quia totaliter transit, nullo modo vivificatur, sed oportet quod iteretur.

ARTICULUS IV

Utrum opera extra charitatem facta sint alicujus boni meritoria.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod opera extra charitatem facta sint alicujus boni meritoria, saltem temporalis, quia sicut se habet pœna ad malum actum, ita se habet præmium ad bonum. Sed nullum malum factum apud Deum justum judicem est impunitum. Ergo nec aliquod bonum irremuneratum, et sic per illud bonum aliquid meretur.

2. Præterea, merces non datur nisi merito. Sed operibus extra charitatem factis merces datur; unde dicitur, Matth. 5, de illis qui propter gloriam humanam opera bona faciunt, quod *receperunt mercedem suam*. Ergo opera illa fuerunt alicujus boni meritoria.

3. Præterea, duo existentes in peccato, quorum unus multa bona facit ex genere et circumstantia, alius autem nulla, æqualiter propinque non se habent ad recipiendum bona a Deo; alias non esset ei consulendum ut aliquid boni faceret. Sed qui magis appropinquat Deo, magis de bonis ejus percipit. Ergo iste per opera bona quæ facit, aliquid boni a Deo meretur.

— Sed contra est quod Augustinus dicit *quod peccator non est dignus pane quo vescitur*. Ergo non potest aliquid a Deo mereri.

ART. 4 — Vide quæ sunt dicta, et definit. Eccles, in 1. 2, quæst. 114.

Præterea, qui nihil est, non potest aliquid mereri. Sed peccator, cum non habeat charitatem nihil est secundum esse spirituale, ut patet 1 Cor. 13. Ergo non potest aliquid mereri.

RESPONDEO dicendum quod meritum proprie dicitur actio qua efficitur ut ei qui agit, sit justum aliquid dari. Sed justitia dupliciter dicitur: *uno* modo proprie, quæ scilicet respicit debitum ex parte recipientis; *alio* modo quasi similitudinarie, quæ scilicet respicit debitum ex parte dantis; aliquid enim decet dantem dare, quod tamen non habet recipiens debitum recipiendi. Et sic justitia dicitur *decentia divinæ bonitatis*, sicut Anselmus dicit in Prosologio, cap. 10, quod *Deus justus est, cum peccatoribus parcit, quia eum decet.* Et secundum hoc etiam meritum dupliciter dicitur: *uno* modo actus ille per quem efficitur ut ipse agens habeat debitum recipiendi, et hoc vocatur meritum condigni; *alio* modo ille per quem efficitur ut sit debitum dandi in dante secundum decentiam ipsius; et ideo hoc meritum dicitur meritum congrui. Cum autem in omnibus illis quæ gratis dantur, prima ratio dandi sit amor, impossibile est quod aliquis proprie sibi debitum faciat qui amicitia caret. Et ideo cum omnia et temporalia, et æterna ex divina liberalitate nobis donentur, nullus acquirere potest debitum recipiendi aliquod illorum, nisi per charitatem ad Deum. Et **ideo opera extra charitatem facta non sunt meritoria ex condigno neque æterni neque temporalis alicujus boni apud Deum.** — Sed quia divinam bonitatem decet ut ubicumque dispositionem invenit, perfectionem adjiciat, ideo **ex merito congrui dicitur aliquis mereri aliquod bonum per opera bona extra charitatem facta.** Et secundum hoc opera ista ad triplex bonum valent, scilicet ad temporalium consecutionem, ad dispositionem ad gratiam, et ad assuefactionem bonorum operum. — Quia tamen hoc meritum non proprie dicitur meritum, ideo **magis concedendum est quod hujusmodi opera non sint alicujus boni meritoria, quam quod sint.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Philosophus dicit in 8 Ethic., cap ult., quia filius per omnia quæ facere potest, nihil æquale reddere patri potest his quæ a patre recipit, ideo nunquam pater debitor filii efficitur; et multo minus homo potest propter æquivalentiam operis Deum sibi constituere debitorem. Et ideo nullum opus nostrum ex quantitate suæ bonitatis habet quod aliquid mereatur; sed habet ex vi charitatis, quæ facit ea quæ sunt amicorum esse communia. Unde quantumcumque sit opus bonum extra charitatem factum, non facit, proprie loquendo, in homine debitum aliquid a Deo recipiendi. Sed opus malum ex quantitate suæ malitiæ secundum æquivalentiam pœnam meretur, quia ex parte Dei non sunt nobis aliqua mala acta, sicut bona. Et ideo quamvis opus malum mereatur pœnam ex condigno, non tamen opus bonum sine charitate meretur ex condigno præmium.

Ad secundum et *tertium* dicendum quod procedunt de merito congrui. Aliæ autem rationes procedunt de merito condigni.

ARTICULUS V

Utrum opera prædicta valeant ad mitigationem pœnarum infernalium.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod opera prædicta non valeant ad pœnæ infernalis mitigationem, quia secundum quantitatem culpæ erit quantitas pœnæ in inferno. Sed opera extra charitatem facta non minuunt quantitatem peccati. Ergo nec infernales pœnæ.

2. Præterea, pœna infernalis, quamvis sit duratione infinita, tamen intensione finita est. Sed quodlibet finitum consumitur, aliqua finita subtractione facta. Si ergo opera extra charitatem facta aliquid subtraherent de pœna debita pro peccatis, contingeret tantum multiplicari illa opera quod totaliter tolleretur pœna inferni, quod falsum est.

3. Præterea, suffragia Ecclesiæ sunt magis efficacia quam opera extra charitatem facta. Sed, sicut ait Augustinus in Enchir., cap. 110, *damnatis in inferno non prosunt suffragia Ecclesiæ.* Pœnæ ergo multo minus per opera extra charitatem facta mitigantur.

— Sed contra est quod idem Augustinus dicit in Enchirid, ibid: *Quibus prosunt, aut ad hoc prosunt ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat ipsa damnatio.*

Præterea, magis est facere bonum quam dimittere malum. Sed dimittere malum semper vitat pœnam, etiam in eo qui charitate caret. Ergo multo fortius facere bonum

RESPONDEO dicendum quod diminuere pœnam infernalem potest intelligi dupliciter: uno modo ita quod quis liberetur a pœna quam jam meruit; et sic cum nullus liberetur a pœna, nisi sit absolutus a culpa, quia effectus non diminuuntur neque tolluntur, nisi diminuta vel ablata causa; **per opera extra charitatem facta, quæ neque culpam tollere, neque diminuere possunt, pœna inferni mitigari non potest.** — Alio modo **ita quod meritum pœnæ impediatur, et sic hujusmodi opera minuunt pœnam inferni,** *primo* quia homo reatum omissionis evadit, qui hujusmodi opera perficit; *secundo* quia hujusmodi opera aliquo modo ad bonum disponunt, ut homo ex minori contemptu peccata faciat, atque etiam a multis peccatis per hujusmodi opera retrahatur. — Verumtamen **diminutionem vel dila-**

tionem temporalis pœnæ merentur hujusmodi opera, sicut patet de Achab, 3 Reg. 21, **eodem modo sicut et bonorum temporalium consecutionem.**

Quidam autem dicunt quod diminuunt pœnam inferni, non subtrahendo aliquid de ipsa quantum ad substantiam, sed fortificando subjectum, ut melius sustinere possit. Sed hoc non potest esse, quia fortificatio non est nisi ex ablatione passibilitatis. Passibilitas autem est secundum mensuram culpæ, et ideo si culpa non diminuitur, nec subjectum fortificari potest.

Quidam etiam dicunt quod diminuitur pœna quantum ad vermem conscientiæ, licet non quantum ad ignem. Sed hoc etiam nihil est, quia sicut pœna ignis æquatur culpæ, ita etiam pœna remorsionis conscientiæ. Unde similis ratio est de utroque.

Et per hoc patet solutio *ad objecta*

QUÆSTIO XV

DE HIS PER QUÆ FIT SATISFACTIO. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his per quæ satisfactio fit.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum satisfactionem oporteat fieri per opera pœnalia ; 2° utrum flagella quibus a Deo in hac vita homo punitur, sint satisfactoria ; 3° utrum convenienter enumerentur opera satisfactoria, cum dicitur quod sunt tria, scilicet eleemosyna, jejunium et oratio.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum oporteat fieri satisfactionem per opera pœnalia.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod satisfactionem non oporteat fieri per opera pœnalia, quia per satisfactionem oportet fieri recompensationem ad divinam offensam. Sed nulla recompensatio videtur fieri per opera pœnalia, quia Deus non delectatur in pœnis nostris, ut Job 3 patet. Ergo non oportet satisfactionem per opera pœnalia fieri.

2. Præterea, quanto aliquod opus ex majori charitate procedit, tanto minus est pœnale, quia *charitas pœnam non habet* (1), ut dicitur 1 Joan. 4, 13. Si ergo oporteat opera satisfactoria esse pœnalia, quanto magis sunt ex charite facta, tanto minus erunt satisfactoria ; quod falsum est.

3. Præterea, *satisfacere*, ut dicit Anselmus, lib. 1, *Cur Deus homo*, cap. 11, ad fin., *est honorem debitum Deo impendere.* Sed hoc etiam aliis quam operibus pœnalibus fieri potest. Ergo satisfactionem non oportet pœnalibus operibus fieri.

— Sed contra est quod Gregorius dicit, hom. 20 in Evang., aliquant. ante med. : *Justum est ut peccator tanto majora sibi inferat lamenta per pœnitentiam, quanto majora sibi intulit damna per culpam.*

Præterea, per satisfactionem oportet peccati vulnus sanari perfecte. Sed peccatorum medicinæ sunt pœnæ, ut Philosophus dicit in 2 Ethic., cap. 3, ante med. Ergo oportet quod per pœnalia opera satisfactio fiat.

RESPONDEO dicendum quod **satisfactio**, ut dictum est quæst. 12, art. 3, **respectum habet et ad præteritam offensam**, pro qua recompensatio fit per satisfactionem, **et etiam ad futuram culpam**, a qua per eam præservamur. **Et quantum ad utrumque exigitur quod satisfactio per opera pœnalia fiat.** Recompensatio enim offensæ importat adæquationem, quam oportet esse ejus qui offendit, ad eum in quem offensa commissa est. Adæquatio autem in humana justitia attenditur per subtractionem ab uno qui plus habet justo, et additionem ad alterum cui subtractum est aliquid. Quamvis autem Deo, quantum est ex parte ejus, nihil subtrahi possit, tamen peccator, quantum in ipso est, aliquid ei subtraxit peccando, ut dictum est quæst. 12, art. 3, ad 4. Unde oportet ad hoc quod recompensatio fiat, quod aliquid subtrahatur a peccante per satisfactionem, quod in honorem Dei cedat. Opus autem bonum, ex hoc quod est hujusmodi, non subtrahit aliquid ab operante, sed magis perficit ipsum. Unde subtractio non potest fieri per opus bonum, nisi pœnale sit. Et ideo **ad hoc quod aliquod opus sit satisfactorium, oportet quod sit bonum, ut in honorem Dei sit, et pœnale,**

QUÆST. 15. — *Definit. pro tota præsenti quæst.* — *Proposit. Baii, damn. a S. Pio V* : 59. Quando per eleemosynas aliaque pœnitentiæ opera Deo satisfacimus pro pœnis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant (nam alioqui essemus, saltem aliqua ex parte, redemptores) ; sed aliquid facimus, cujus intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur. 60. Per passiones Sanctorum in indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta ; sed per communionem charitatis nobis eorum passiones impertiuntur, ut digni simus, qui pretio sanguinis Christi a pœnis pro peccatis debitis liberemur. *et N.* 77. *supra, quæst.* 13, *art.* 1, *pag.* 51. — *Concit. Trident. sess.* 6, *cap.* 14, *vide supra, quæst.* 1, *art.* 1, *pag.* 4; *sessio* 12, *cap.* 8, *supra, quæst.* 12, *pag.* 48 ; *et caput* 9; *De operibus satisfactionis* : Docet præterea, tantam esse divinæ munificentiæ largitatem, ut non solum pœnis, sponte a nobis pro vindicando peccato susceptis, aut sacerdotis arbitrio pro mensura delicti impositis, sed etiam, quod maximum amoris argumentum est, temporalibus flagellis a Deo inflictis et a nobis patienter toleratis, apud Deum Patrem per Christum Jesum satisfacere valeamus. *Ibidem sess.* 14. *can.* 13, 14, *vide supra, quæst.* 1.

(1) Vulgata : *Timor non est in charitate ; sed perfecta charitas foras mittit timorem ; quoniam timor, pœnam habet ; qui autem timet, non est perfectus in charitate.*

ut per hoc aliquid peccatori subtrahatur. Similiter etiam pœna a culpa futura præservat, quia non facile homo ad peccata redit ex quo pœnam expertus est. Unde secundum Philosophum, loc. sup. cit., pœnæ medicinæ sunt.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis Deus non delectetur in pœnis, ut sunt pœnæ, delectatur tamen in eis, ut sunt justæ, et sic satisfactoriæ esse possunt.

Ad secundum dicendum quod sicut in satisfactione consideratur pœnalitas, ita et in merito consideratur difficultas. Diminutio autem difficultatis quæ est ex parte ipsius actus, diminuit, cæteris paribus, meritum; sed diminutio difficultatis quæ est ex promptitudine voluntatis, non diminuit meritum, sed auget : et similiter diminutio pœnalitatis ex promptitudine voluntatis, quam facit charitas, non diminuit efficaciam satisfactionis, sed auget.

Ad tertium dicendum quod debitum pro peccato est recompensatio offensæ, quæ sine pœna peccantis non fit. Et de tali debito Anselmus debet intelligi.

ARTICULUS II

Utrum flagella præsentis vitæ sint satisfactoria.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod flagella quibus a Deo in hac vita punimur, non possint satisfactoria esse. Nihil enim potest esse satisfactorium, nisi quod est meritorium, ut ex dictis patet, quæst. præc., art. 2. Sed non meremur nisi per ea quæ in nobis sunt. Cum ergo flagella quibus a Deo punimur non sint in nobis, videtur quod satisfactoria esse non possint.

2. Præterea, satisfactio tantum bonorum est. Sed hujusmodi flagella etiam malis inducuntur, et præcipue eis debentur. Ergo non possunt esse satisfactoria.

3. Præterea, satisfactio respicit peccata præterita. Sed aliquando ista flagella infliguntur illis qui peccata non habent, sicut in Job patet. Ergo videtur quod non sint satisfactoria.

— Sed contra est quod dicitur Rom. 5, 3 : *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem*, id est a *peccato purgationem*, ut Glossa interl. ibidem dicit. Ergo flagella hujus vitæ peccata purgant ; et sic sunt satisfactoria.

Præterea, Ambrosius dicit, sup. Ps. 118, octonar. 17, parum a princ. : *Et si fides*, id est peccati conscientia, *desit, pœna satisfacit*. Ergo hujus vitæ flagella sunt satisfactoria.

Respondeo dicendum quod recompensatio offensæ præteritæ potest fieri ab eo qui offendit, et ab alio. Quando autem fit ab alio, talis recompensatio vindicationis magis quam satisfactionis rationem habet ; quando autem fit ab ipso qui offendit, etiam rationem satisfactionis habet. Unde **si flagella quæ pro peccatis a Deo infliguntur, fiant aliquo modo ipsius patientis, rationem satisfactionis accipiunt.** Fiunt autem ipsius, in quantum ea acceptat ad purgationem peccatorum, eis utens patienter. — **Si autem omnino eis per impatientiam dissentiat,** tunc non efficiuntur aliquo modo ipsius, et ideo **non habent rationem satisfactionis, sed vindicationis tantum.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis illa flagella non sint omnino in potestate nostra, tamen quantum ad aliquid sunt, prout scilicet eis patienter utamur, et sic homo facit de necessitate virtutem, inde et meritoria et satisfactoria esse possunt.

Ad secundum dicendum quod sicut *sub eodem igne*, ut Augustinus dicit, lib. 1 de Civ. Dei, cap. 8, ad fin., *aurum rutilat, et palea fumat*, sic etiam eisdem flagellis et boni purgantur, et mali magis inficiuntur per impatientiam. Et ideo quamvis flagella sint communia, tamen satisfactio tantum est bonorum.

Ad tertium dicendum quod flagella respectum habent ad culpam præteritam semper, sed non semper ad culpam personæ, sed quandoque ad culpam naturæ. Si enim in humana natura nulla culpa præcessisset, nulla pœna fuisset. Sed quia culpa in natura præcessit personæ, alicui divinitus pœna infertur sine culpa personæ, ad meritum virtutis et cautelam peccati sequentis. Et hæc etiam duo necessaria sunt in satisfactione. Oportet enim esse opus meritorium, ut honor Deo exhibeatur ; et oportet esse virtutum custodiam, ut a futuris peccatis præservemur.

ARTICULUS III

Utrum convenienter enumerentur opera satisfactoria.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter enumerentur opera satisfactoria, cum dicitur quod sint tria : eleemosyna, jejunium et

---

ART. 2. — Notat Sylvius, non hæc de solis illis flagellis accipienda esse, quæ specialiter mittuntur a Deo, in vindictam peccatorum, sed etiam de aliis, quacumque ex causa proveniant. Et quamvis aliqui opinentur flagella tantum esse satisfactoria ratione actus interioris, ita ut exterior pœna, nihil satisfactionis addat, contrarium tamen est verius, ipsam scilicet etiam exteriorem pœnam, esse per se satisfactoriam, si patienter toleretur ; ac proinde si duo æquali voluntate sustineant afflictiones, ille plus satisfacit, qui plures aut graviores patitur.

ART. 3. — Illa tria opera possunt accipi *stricte et specifice*, prout significant tres actus virtutum, vel *large et generice*. Si primo modo, tunc conclusio non est sic intelligenda, quod illa sola sint opera satisfactoria, sed tantum quod inter alia sint optima et præcipua. Si secundo modo, tunc vera est universaliter conclusio quod illa sola sint satisfactoria, quia omnia alia ad illa possunt reduci (Billuart). — In titulo, *convenienter* sumitur pro sufficienter. — Vide Concil. Florent., in proœmio quæstionis 1, supra.

oratio, quia opus satisfactorium debet esse pœnale. Sed oratio pœnam non habet, cum sit contra pœnæ tristitiam medicina, sed delectationem : unde dicitur Jacobi 5, 13 : *Tristatur aliquis vestrum? oret; æquo animo est? psallat.* Ergo non debet computari inter opera satisfactoria.

2. Præterea, omne peccatum vel est carnale, vel spirituale. Sed sicut dicit Hieronymus, in illud Marc. 9 : *Hoc genus* (dæmoniorum) *in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio : « Jejunio sanantur pestes corporis, oratione pestes mentis. »* Ergo non debet esse aliquod aliud opus satisfactorium.

3. Præterea, satisfactio est necessaria ad emundationem peccatorum ; sed eleemosyna ab omnibus peccatis emundat ; Luc. 11, 41 : *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.* Ergo alia duo sunt superflua.

— 4. Sed contra, videtur quod debeant esse plura, quia contraria contrariis curantur. Sed multo plura sunt peccatorum genera quam tria. Ergo debent plura satisfactionis opera computari.

5. Præterea, peregrinationes etiam injunguntur pro satisfactione, et disciplinæ sive flagellationes, quæ non computantur sub aliquo horum. Ergo insufficienter enumerantur.

RESPONDEO dicendum quod **satisfactio debet esse talis per quam aliquid nobis subtrahamus ad honorem Dei.** Nos autem non habemus nisi tria bona, scilicet bona animæ, et bona corporis, et bona fortunæ, scilicet exteriora. Ex bonis quidem fortunæ subtrahimus nobis aliquid **per eleemosynam**; sed ex bonis corporis **per jejunium**; ex bonis autem animæ non oportet quod aliquid subtrahamus nobis quantum ad essentiam, vel quantum ad diminutionem ipsorum, quia per ea efficimur Deo accepti, sed per hoc quod ea submittimus Deo totaliter ; et hoc fit **per orationem.**

Competit etiam iste numerus ex parte illa qua satisfactio peccatorum causas excidit, quia radices peccatorum tres ponuntur 1 Joan. 2, 16, scilicet *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum*, et *superbia vitæ*. Contra concupiscentiam *carnis* ordinatur *jejunium;* contra concupiscentiam *oculorum* ordinatur *eleemosyna;* contra *superbiam vitæ* ordinatur *oratio*, ut Augustinus dicit super Matthæum.

Competit etiam quantum ad hoc quod satisfactio est peccatorum suggestionibus aditum non indulgere, quia omne peccatum vel in Deum committimus, et contra hoc ordinatur *oratio;* vel in proximum, et contra hoc ordinatur *eleemosyna;* vel in nos ipsos, et contra hoc ordinatur *jejunium.*

Ad primum ergo dicendum quod secundum quosdam duplex est oratio : *quædam* quæ est contemplativorum, quorum *conversatio in cœlis est;* et talis quia totaliter est delectabilis, non est satisfactoria ; *alia* est quæ pro peccatis gemitus fundit, et talis habet pœnam et est satisfactionis pars. — Vel dicendum, et melius, quod quælibet oratio habet rationem satisfactionis, quia quamvis habeat suavitatem spiritus, habet tamen afflictionem carnis, quia, ut dicit Gregorius super Ezech., hom. 14, inter med. et fin., *dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmatur procul dubio fortitudo carnis;* unde et nervus femoris Jacob ex lucta angeli emarcuisse legitur Gen. 32.

Ad secundum dicendum quod peccatum carnale dicitur dupliciter : — uno modo quod in ipsa delectatione carnis completur, ut gula et luxuria ; — alio modo quod completur in his quæ ad carnem ordinantur, quamvis non in delectatione carnis, sed in delectatione animæ magis perficiatur, ut avaritia. Unde talia peccata sunt quasi media inter spiritualia et carnalia ; et ideo oportet quod eis etiam aliqua satisfactio respondeat propria, scilicet eleemosyna.

Ad tertium dicendum quod quamvis singula istorum trium per quamdam convenientiam singulis peccatis approprientur, quia congruum est ut in quo quis peccavit, in hoc puniatur, et quod peccati commissi per satisfactionem radix abscindatur, tamen quodlibet horum pro quolibet peccato satisfacere potest. Unde ei qui non potest unum ex his perficere, injungitur aliud, et præcipue eleemosyna, quæ aliorum vices supplere potest, in quantum alia satisfactionis opera per eleemosynam quisque sibi mercatur quodammodo in illis quibus eleemosynam tribuit. Unde non oportet quod si eleemosyna omnia mundet peccata, propter hoc aliæ satisfactiones superfluant.

Ad quartum dicendum quod quamvis sint multa peccata in specie, tamen omnia ad illas tres radices vel ad illa tria peccatorum genera, quibus diximus in corp. art. dictas satisfactiones respondere, reducuntur.

— *Ad quintum* dicendum quod quidquid ad afflictionem corporis pertinet totum ad jejunium refertur, et quidquid in proximi utilitatem expenditur, totum eleemosynæ rationem habet, et similiter quæcumque latria exhibetur Deo, orationis accipit rationem, et ideo etiam unum opus potest habere plures rationes satisfaciendi.

QUÆSTIO XVI

DE SUSCIPIENTIBUS SACRAMENTUM PŒNITENTIÆ. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de suscipientibus sacramentum pœnitentiæ.

QUÆSTIO 16. — In titulo, vides : « De suscipientibus sacramentum pœnitentiæ » ; Ita collectores Supplementi; sed contra mentem Auctoris. 1º Quia in 4 Sent. dist. 14, Circa quod tria quæruntur : 1° utrum pœnitentia possit esse in innocentibus ; 2° utrum in sanctis qui sunt in gloria; 3° utrum in angelis seu bonis, seu malis.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum pœnitentia possit esse in innocentibus.

S. Thom., 4 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 3, quæst. 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in innocentibus pœnitentia esse non possit, quia pœnitentia est commissa mala plangere. Sed innocentes nullum malum commiserunt. Ergo in eis pœnitentia non est.

2. Præterea, pœnitentia ex suo nomine importat pœnam. Sed innocentibus non debetur pœna. Ergo in eis non est pœnitentia.

3. Præterea, pœnitentia in idem coincidit cum vindicativa justitia. Sed omnibus existentibus innocentibus, vindicativa justitia locum non haberet. Ergo nec pœnitentia ; et ita non est in innocentibus.

— Sed contra, omnes virtutes simul infunduntur. Sed pœnitentia est virtus. Cum ergo in baptismo innocentibus infundantur aliæ virtutes, infunditur etiam et pœnitentia.

Præterea, ille qui nunquam fuit infirmus corporaliter, dicitur sanabilis. Ergo et similiter ille qui nunquam fuit infirmus spiritualiter. Sed sicut sanatio in actu a vulnere peccati non est nisi per actum pœnitentiæ, ita nec sanabilitas nisi per habitum pœnitentiæ. Ergo ille qui nunquam habuit infirmitatem peccati, habet habitum pœnitentiæ.

RESPONDEO dicendum quod habitus medius est inter potentiam et actum. Et quia remoto priori, removetur posterius, non autem e converso, ideo remota potentia ad actum, removetur habitus, non autem remoto actu. Et quia subtractio materiæ tollit actum, propter hoc quod actus non potest esse sine materia in quam transit, ideo habitus alicujus virtutis competit alicui cui non suppetit materia, propter hoc quod suppetere potest, et ita in actum exire, sicut pauper homo potest habere habitum magnificentiæ, sed non actum, quia non habet magnitudinem divitiarum, quæ sunt materia magnificentiæ, sed potest habere. Et ideo cum innocentes in statu innocentiæ non habeant peccata commissa, quæ sunt materia pœnitentiæ, sed possint habere, **actus pœnitentiæ in eis esse non potest, sed habitus potest; et hoc, si gratiam habeant,** cum qua omnes virtutes infunduntur.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis non commiserint, possunt tamen committere, et ideo eis habitum pœnitentiæ habere competit. Sed tamen habitus iste nunquam in actum exire potest, nisi forte respectu venialium peccatorum, quia peccata mortalia tollunt ipsum. Nec tamen est frustra, quia est perfectio potentiæ naturalis.

Ad secundum dicendum quod quamvis non sit debita eis pœna actu, tamen in eis possibile est aliquid esse pro quo eis pœna debeatur.

Ad tertium dicendum quod remanente potentia ad peccandum, adhuc haberet locum vindicativa justitia secundum habitum, quamvis non secundum actum, si peccata actu non essent.

ARTICULUS II

Utrum sancti homines qui sunt in gloria habeant pœnitentiam.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sancti homines qui sunt in gloria, non habeant pœnitentiam, quia, sicut dicit Gregorius in Moral., lib. 4, cap. ult., ad fin., *beati peccatorum recordantur, sicut nos sani sine dolore dolorum memoramur*. Sed pœnitentia est dolor cordis. Ergo sancti in patria non habent pœnitentiam.

2. Præterea, sancti in patria sunt Christo conformes. Sed in Christo non fuit pœnitentia, quia nec fides, quæ est principium pœnitentiæ. Ergo nec in sanctis in patria erit pœnitentia.

3. Præterea, frustra est habitus qui ad actum non reducitur. Sed sancti in patria non pœnitebunt actu, quia sic eis esset aliquid contra votum. Ergo non erit in eis habitus pœnitentiæ.

— 4. Sed contra, pœnitentia est pars justitiæ. Sed justitia est perpetua et immortalis, et in patria remanebit. Ergo et pœnitentia.

5. Præterea, in Vitis Patrum legitur a quodam Patre dictum quod etiam Abraham pœnitebit de hoc quod non plura bona fecerit. Sed magis debet homo pœnitere de malo commisso, quam de bono omisso, ad quod non tenebatur, quia de bono tali loquitur. Ergo erit ibi pœnitentia de malis commissis.

RESPONDEO dicendum quod virtutes cardinales remanebunt in patria, sed secundum actus quos habent in fine suo. Et ideo cum pœnitentiæ virtus sit pars justitiæ, quæ est virtus cardinalis, **quicumque habet habitum pœnitentiæ in hac**

---

cum articulos quæstionis 1, divideret, tertius, qui est præsens quæstio cum suis articulis, dixit esse de subjecto pœnitentiæ : loquebatur autem de pœnitentiæ virtute. 2° Quia omnes præsentis quæstionis articuli, sunt de pœnitentiæ virtute, ne unus quidem de pœnitentiæ sacramento. 3° Quia proprius locus tractandi de suscipientibus sacramentum pœnitentiæ, est partim 3 Part. quæst. 84, art. 5, partim hujus Supplem. quæst. 6, art. 3. Verus ergo titulus hujus quæstionis, debet esse : « *De subjecto pœnitentiæ.* »

ART. 1. — Innocentes hoc loco vocantur, qui post acceptam in baptismo gratiam, mortaliter non peccaverunt.

vita, habebit in futura; sed non habebit eumdem actum quem nunc habet, sed alium, scilicet gratias agere Deo pro misericordia relaxante peccata.

Ad primum ergo dicendum quod illa auctoritas probat quod non habent eumdem actum quem hic habet pœnitentia, et hoc concedimus.

Ad secundum dicendum quod Christus non potuit peccare, et ideo materia hujus virtutis non competit ei nec actu nec potentia. Et propter hoc non est simile de ipso et de aliis.

Ad tertium dicendum quod pœnitere, proprie loquendo, prout dicit actum pœnitentiæ qui nunc est, non erit in patria; nec tamen habitus frustra erit, quia alium actum habebit.

— *Quartum* concedimus. Sed quia quinta ratio probat quod etiam idem actus pœnitentiæ erit in patria qui modo est, ideo :

Ad quintum dicendum quod voluntas nostra in patria omnino erit conformis voluntati Dei. Unde sicut Deus voluntate antecedente vult omnia esse bona, et per consequens nihil esse mali, non autem voluntate consequente, ita etiam est de beatis. Et talis voluntas improprie dicitur ab illo sancto Patre pœnitentia.

ARTICULUS III

Utrum angelus sit susceptivus pœnitentiæ.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod etiam angelus seu bonus, seu malus, sit susceptivus pœnitentiæ, quia timor est initium pœnitentiæ. Sed in eis est timor, Jacobi 2, 19 : *Dæmones credunt et contremiscunt*. Ergo in eis potest esse pœnitentia.

2. Præterea, Philosophus dicit in 9 Ethic., cap. 4, ad fin., quod *pœnitudine replentur mali; et hæc est maxima pœna eis*. Sed dæmones maxime sunt pravi, nec aliqua pœna eis deest. Ergo dæmones possunt pœnitere.

3. Præterea, facilius movetur aliquid in id quod est secundum naturam, quam in id quod est contra naturam, sicut aqua, quæ per violentiam calefacta est, etiam per seipsam ad naturalem proprietatem redit. Sed angeli possunt mutari in peccatum, quod est contra communem naturam eorum. Ergo multo fortius possunt revocari in id quod est secundum naturam. Sed hoc facit pœnitentia. Ergo sunt susceptibiles pœnitentiæ.

4. Præterea, idem judicium est, secundum Damascenum, lib. 2 orth. Fid., cap. 4, in fin., de angelis et de animabus separatis. Sed in animabus separatis potest esse pœnitentia, ut quidam dicunt, sicut in animabus beatis, quæ sunt in patria. Ergo et in angelis potest esse pœnitentia.

— Sed contra, per pœnitentiam homo consequitur veniam de peccato commisso. Sed hoc est impossibile in angelis. Ergo non sunt susceptibiles pœnitentiæ.

Præterea, Damascenus dicit, loc. cit., quod *homo fungitur pœnitentia propter corporis infirmitatem*. Sed angeli non sunt in corpore. Ergo in eis non potest esse pœnitentia.

RESPONDEO dicendum quod pœnitentia in nobis dupliciter accipitur : — Uno modo secundum quod est passio ; sic autem nihil aliud est quam dolor vel tristitia de malo commisso. Et quamvis, secundum quod est passio, non sit nisi in concupiscibili, tamen aliquis actus voluntatis similitudinarie pœnitentia dicitur, quod quis scilicet detestatur quod facit ; sicut etiam amor et aliæ passiones dicuntur in intellectivo appetitu. — Alio modo accipitur secundum quod est virtus ; et hoc modo detestari malum commissum cum emendationis proposito et intentione expiandi vel Deum placandi de offensa commissa, est actus ejus. Detestatio autem mali competit alicui secundum quod habet ordinem naturalem ad bonum. Et quia in nulla creatura talis ordo vel inclinatio totaliter tollitur, ideo etiam in damnatis talis detestatio manet, et per consequens pœnitentiæ passio vel similis ei : ut dicitur Sapientiæ 5, 3 : *Intra se pœnitentiam agentes*, etc. Et **hæc quidem pœnitentia, cum non sit habitus, sed passio vel actus, nullo modo in beatis angelis esse potest, in quibus peccata commissa non præcesserunt ; sed in malis angelis est**, cum sit eadem ratio de ipsis et de animabus damnatis, quia secundum Damascenum, loc. sup. cit., *quod hominibus est mors, hoc est angelis lapsus*. Sed peccatum angeli est irremissibile. Et quia peccatum, ut remissibile est vel expiabile, est propria materia ipsius virtutis, quæ pœnitentia dicitur, ideo cum materia non possit eis competere, non adest eis potentia exeundi in actum, et ideo nec habitus eis convenit. Et ideo **angeli susceptivi virtutis pœnitentiæ esse non possunt.**

Ad primum ergo dicendum quod ex timore in eis generatur aliquis pœnitentiæ motus, sed non quæ sit virtus.

Et similiter dicendum *ad secundum*.

Ad tertium dicendum quod quidquid in eis est naturale, totum est bonum, et ad bonum inclinans ; sed liberum arbitrium est in eis in malo obstinatum. Et quia motus virtutis et vitii non sequitur inclinationem naturæ, sed magis motum liberi arbitrii, ideo non oportet quod quamvis naturaliter inclinentur ad bonum, motus virtutis in eis sit vel esse possit.

Ad quartum dicendum quod non est eadem ratio de angelis sanctis et de animabus sanctis, quia in animabus sanctis præcessit vel præcedere potuit

---

ART. 3.—Articulus est contra Originem docentem quod dæmones pœnitebunt peccati sui, et quod Dei misericordiam, post judicium consequi poterunt.

peccatum remissibile, non autem in angelis; et ita quamvis sint similes quantum ad statum præsentem, non tamen quantum ad statum præteritum, quem pœnitentia respicit directe.

QUÆSTIO XVII

DE POTESTATE CLAVIUM. — *In tres articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de potestate ministrorum hujus sacramenti, quæ ad claves pertinet. Circa quod — primo videndum est de clavibus; — secundo de excommunicatione; — tertio de indulgentia: hæc enim duo sunt annexa potestati clavium.

Circa primum consideranda sunt quatuor: — primo de entitate, et quidditate clavium, et usu earum; — secundo de effectu earum; — tertio de ministris clavium; — quarto de his in quibus potest exerceri usus clavium.

Circa primum quæruntur tria: 1° utrum claves in Ecclesia esse debeant; 2° utrum clavis sit potestas ligandi atque solvendi, etc.; 3° utrum sint duæ claves vel tantum una.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum claves in Ecclesia esse debeant.

S. Thom., 4 Sent., dist. 18.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod claves in Ecclesia esse non debeant. Non enim requiruntur claves ad intrandum domum cujus ostium est apertum. Sed Apocalyp. 4, 1, dicitur: *Vidi, et ecce in cælo ostium apertum* (1); quod Christus est, qui de seipso dicit, Joan. 10, 7: *Ego sum ostium.* Ergo ad introitum cœli Ecclesia clavibus non indiget.

2. Præterea, clavis est ad aperiendum et claudendum. Sed hoc solius Christi est, qui *aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit,* Apoc. 3, 7. Ergo Ecclesia in ministris suis claves non habet.

3. Præterea, cuicumque clauditur cœlum, aperitur infernus, et e contrario. Ergo quicumque habet claves cœli, habet claves inferni. Sed Ecclesia non dicitur habere claves inferni. Ergo nec claves cœli habet.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 16, 19: *Tibi dabo claves regni cœlorum.*

Præterea, omnis dispensator debet habere claves eorum quæ dispensat. Sed ministri Ecclesiæ sunt dispensatores divinorum mysteriorum, ut patet I Corinth. 4. Ergo debent habere claves.

RESPONDEO dicendum quod in corporalibus dicitur clavis instrumentum quo ostium aperitur. Regni autem ostium nobis per peccatum clauditur et quantum ad maculam, et quantum ad reatum pœnæ. Et ideo potestas qua tale obstaculum removetur, dicitur clavis. Hæc autem potestas est in divina Trinitate per auctoritatem; et ideo dicitur a quibusdam quod habeat clavem auctoritatis. Sed in Christo homine fuit hæc potestas ad removendum prædictum obstaculum per meritum passionis, quæ etiam dicitur januam aperire; et ideo dicitur habere secundum quosdam claves excellentiæ. Et quia ex latere Christi dormientis in cruce sacramenta fluxerunt, ex quibus Ecclesia fabricatur, ideo in sacramentis Ecclesiæ efficacia passionis manet. Et propter hoc etiam **ministris eclesiæ, qui sunt dispensatores sacramentoram, potestas aliqua ad prædictum obstaculum removendum est collata, non propria sed virtute divina et passionis Christi; et hæc potestas metaphorice clavis Ecclesiæ dicitur, quæ est clavis ministerii.**

Ad primum ergo dicendum quod ostium cœli, quantum est de se, semper est apertum; sed alicui clausum dicitur propter impedimentum intrandi in cœlum, quod in ipso est. Impedimentum autem totius humanæ naturæ ex peccato primi hominis consecutum, per passionem Christi amotum est; et ideo Joannes post passionem vidit in cœlo ostium apertum. Sed adhuc quotidie alicui manet clausum propter peccatum originale quod contraxit, vel actuale, quod commisit; et propter hoc indigemus sacramentis et clavibus Ecclesiæ.

Ad secundum dicendum quod hoc intelligitur

ART. I. — In verbis Domini, Matth. 16, per *claves* metaphorice significatur potestas spiritualis, eaque suprema gubernandi Ecclesiam, et promovendi ad beatitudinem. *Regnum cœlorum* ibi significat Ecclesiam, sive militantem, sive triumphantem. Proinde harum clavium actus et officia, sunt: credentes recipere in familiam Christi, inobedientes ejicere, peccata et pœnas condonare, satisfactiones injungere, ad communionem admittere, leges condere, dubia circa fidem resolvere etc. Ita Petrus ejusque successor, dicitur habere claves regni cœlorum, quia summam habet in eo, tum regendo, tum aperiendo potestatem, cum auctoritate dispensandi, solvendi, ligandi. Et quamvis claves nusquam expresse reperiantur promissæ vel datæ Ecclesiæ, nisi dum isto loco Matth. Dominus dixit Petro: « Tibi dabo claves regni cœlorum »: quia tamen prædicta clavium officia ex parte conveniunt apostolis, episcopis, presbyteris et quibusdam aliis; ideo consequenter est dicendum, quod et ipsi claves regni cœlorum acceperint, ut intellexit concil. Tridentin. (sess. 14, cap 8, can. 15), et Joann. XXII in extravag. *quia quorumdam,* de significatione verborum. Generalis autem hæc significatio clavium mysticarum expressa potius est per *ligare et solvere,* Matth. 16, quam per actus *retinendi et remittendi peccata.* Nam ligare et solvere, latius patet quam peccata retinere vel remittere. Etenim ligatur homo per excommunicationes, per leges, per definitiones fidei etc. Cæterum etsi late pateat significatio clavium, Auctor tamen, cum lib. 4 Sent. explicaret, strictius hoc nomen accepit per illud peculiariter intelligens potestatem Ordinis ad remittendum et retinendum peccata, quam acceperunt Apostoli per hæc verba: « accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata etc, » et quam accipiunt sacerdotes in ordinatione: vocaturque propterea *clavis sacramentalis.*

(1) Vulgata :.. *et ecce ostium apertum in cœlo.*

de clausione qua limbum clausit, ne aliquis ultra in illum descendat; et de apertione qua paradisum aperuit, remoto impedimento naturæ per suam passionem.

Ad tertium dicendum quod clavis inferni, qua aperitur et clauditur, est potestas gratiam conferendi, per quam homini aperitur infernus, ut de peccato educatur, quod est inferni porta; et clauditur, ne ultra homo in peccatum labatur gratia sustentatus. Potestas autem gratiam conferendi solius Dei est; et ideo clavem inferni sibi soli retinuit. Sed clavis inferni est potestas etiam dimittendi reatum pœnæ temporalis, qui manet, per quem homo a regno prohibetur. Et ideo magis potest homini dari clavis regni quam clavis inferni; non enim idem sunt, ut ex dictis patet hic sup. Aliquis enim de inferno educitur per remissionem æternæ pœnæ, qui non statim in regnum introducitur propter reatum temporalis pœnæ, qui manet. — Vel dicendum (ut quidam dicunt) quod etiam est clavis inferni et cœli, quia ex hoc ipso quod alicui aperitur unum, clauditur alterum; sed denominatur a digniori.

ARTICULUS II

Utrum clavis sit potestas ligandi et solvendi, etc.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod clavis non sit potestas ligandi et solvendi, qua *ecclesiasticus judex dignos recipere, indignos excludere debet a regno*, ut ex littera, 4 Sent., dist. 18, habetur, et ex Glossa (ord. sup. illud: *Tibi dabo claves*) Hieronymi, Matth. 16. Potestas enim spiritualis in sacramento collata est idem quod character. Sed clavis et character non videntur idem esse, quia per characterem homo ad Deum comparatur, per claves autem ad subditos. Ergo clavis non est potestas.

2. Præterea, judex ecclesiasticus non dicitur nisi ille qui habet jurisdictionem, quæ simul cum ordine non datur. Sed claves in ordinis susceptione conferuntur. Ergo non debuit de ecclesiastico judice in definitione clavium mentio fieri.

3. Præterea, ad id, quod aliquis habet ex seipso, non indiget aliqua potestate activa, per quam reducatur ad actum. Sed eo ipso quo aliquis est dignus, ad regnum admittitur. Ergo non pertinet ad potestatem clavium dignos ad regnum admittere.

4. Præterea, peccatores indigni sunt regno. Sed Ecclesia pro peccatoribus orat, ut ad regnum perveniant. Ergo non excludit indignos, sed magis admittit, quantum in se est.

5. Præterea, in omnibus ordinatis agentibus ultimus finis pertinet ad principale agens, non ad agens instrumentale. Sed principale agens ad salutem hominis est Deus. Ergo ad eum pertinet ad regnum admittere, quod est ultimus finis; et non ad habentem claves, qui est sicut instrumentum, vel minister.

RESPONDEO dicendum quod secundum Philosophum, in 2 de Anima, text. 33, *potentiæ per actus definiuntur*. Unde cum clavis sit potentia quædam, oportet quod per actum sive usum suum definiatur, et quod in actu objectum exprimatur, a quo speciem recipit actus, et modus agendi, ex quo apparet potentia ordinata. Actus autem potestatis spiritualis non est ut cœlum aperiat absolute, quia jam apertum est, ut dictum est art. præc., ad 1, sed ut quantum ad hunc aperiat, quod quidem ordinate fieri non potest, nisi ejus idoneitate cui aperiendum est cœlum, pensata. Et ideo **in prædicta definitione clavis ponitur genus**, scilicet *potestas*; **et subjectum potestatis**, scilicet *judex ecclesiasticus*; **et actus**, scilicet *excludere et recipere*, secundum duos actus materialis clavis, qui sunt aperire et claudere; **cujus objectum tangitur** in hoc quod dicit, *a regno*; **modus autem** in hoc quod dicit, *dignos et indignos*; nam dignitas et indignitas in illis in quos actus exercetur, pensatur.

Ad primum ergo dicendum quod ad duo, quorum unum est causa alterius, una potestas ordinatur; sicut in igne calor ad calefaciendum et dissolvendum. Et quia omnis gratia et remissio in corpore mystico ex capite suo provenit, ideo eadem potestas esse videtur per essentiam, qua sacerdos conficere potest, et qua potest solvere et ligare, si jurisdictio adsit; nec differt nisi ratione, secundum quod ad diversos effectus comparatur; sicut etiam ignis dicitur secundum aliam rationem calefactivus et liquefactivus. Et quia nihil est aliud character ordinis sacerdotalis quam potestas exercendi illud ad quod principaliter ordo sacerdotii ordinatur (sustinendo quod sit idem quod spiritualis potestas), ideo character et potestas conficiendi et potestas clavium est unum et idem per essentiam, sed differt ratione.

Ad secundum dicendum quod omnis potestas spiritualis datur cum aliqua consecratione. Et ideo clavis cum ordine datur; sed executio clavis indiget materia debita, quæ est plebs subdita per jurisdictionem; et ideo antequam jurisdictionem habeat, habet claves, sed non habet actum clavium. Et quia clavis per actum definitur, ideo in definitione clavis ponitur aliquid ad jurisdictionem pertinens.

Ad tertium dicendum quod aliquis potest esse dignus aliquo dupliciter: — aut ita quod ipsum habendi jus habeat, et sic quilibet dignus jam habet cœlum apertum; — aut ita quod insit aliqua congruitas ad hoc quod ei detur, et sic dignos, quibus nondum totaliter apertum est cœlum, potestas clavium recipit.

Ad quartum dicendum quod sicut Deus non obdurat impartiendo malitiam, sed non conferendo gratiam, ita sacerdos dicitur excludere, non quod impedimentum ad intrandum ponat, sed quia impedimentum positum non amovet; quia ipse amovere non potest, nisi prius Deus amoverit. Et ideo rogatur Deus ut ipse absolvat, ut sic sacerdotis absolutio locum habeat.

Ad quintum dicendum quod actus sacerdotis non est immediate super regnum, sed super sacramenta, quibus homo ad regnum pervenit.

ARTICULUS III

Utrum sint duæ claves, vel tantum una.

Ad tertium sic procedur. 1. Videtur quod non sint duæ claves, sed tantum una. Ad unam enim seram non requiritur nisi una clavis. Sed sera, ad quam amovendam ordinantur Ecclesiæ claves, est peccatum. Ergo contra unum peccatum non indiget Ecclesia duabus clavibus.

2. Præterea, claves in collatione ordinis conferuntur. Sed scientia non est semper ex infusione, sed quandoque ex acquisitione; nec ab omnibus ordinatis habetur, et a quibusdam non ordinatis habetur. Ergo scientia non est clavis, et sic est una tantum clavis, scilicet potestas judicandi.

3. Præterea, potestas quam habet sacerdos super corpus Christi mysticum dependet ex potestate quam habet super corpus Christi verum. Sed potestas conficiendi corpus Christi verum, est una tantum. Ergo etiam potestas quæ respicit corpus Christi mysticum, est una tantum. Sed hæc est clavis. Ergo, etc.

— 4. Sed contra, videtur quod sint plures quam duæ, quia sicut ad actum hominis requiritur scientia et potentia, ita et voluntas. Sed scientia discernendi ponitur clavis, et similiter potentia judicandi. Ergo et voluntas absolvendi debet dici clavis.

5. Præterea, tota Trinitas peccatum remittit. Sed sacerdos per claves est minister remissionis peccatorum. Ergo debet habere tres claves, ut Trinitati configuretur.

RESPONDEO dicendum quod in omni actu qui requirit idoneitatem ex parte recipientis, duo sunt necessaria ei qui debet actum illum exercere, scilicet *judicium* de idoneitate recipientis, et *expletio* actus. Et ideo etiam in actu justitiæ, per quem redditur alicui hoc quo dignus est, oportet esse judicium quo discernatur an iste sit dignus ad ipsam redditionem; et ad utrumque horum auctoritas quædam sive potestas exigitur; non enim dare possumus nisi quod in potestate nostra habemus; nec judicium dici potest, nisi vim coactivam habeat, eo quod judicium ad unum jam determinatur; quæ quidem determinatio in speculativis fit per virtutem primorum principiorum, quibus resisti non potest et in rebus practicis per vim imperativam in judicante existentem. Et quia actus clavis requirit idoneitatem in quem exercetur, quia *recipit* per clavem judex ecclesiasticus *dignos, et excludit indignos*, ut ex dicta definitione patet, art. præc., arg. 1, ideo indiget judicio discretionis quo idoneitatem judicet ex ipso receptionis actu; et ad utrumque horum potestas quædam sive auctoritas requiritur. Et secundum hoc **distinguuntur duæ claves; quarum una pertinet ad judicium de idoneitate ejus qui absolvendus est; et alia ad ipsam absolutionem. — Et hæ duæ claves non distinguuntur in essentia auctoritatis,** quia utrumque ex officio eis competit; **sed ex comparatione ad actus**, quorum unus alium præsupponit.

Ad primum ergo dicendum quod ad unam seram aperiendam una clavis immediate ordinatur; sed non est inconveniens quod una ad actum alterius ordinetur. Et sic est in proposito. Secunda enim clavis, quæ dicitur potestas ligandi et solvendi, est quæ immediate seram aperit peccati; sed clavis quæ dicitur scientia, ostendit cui aperienda sit sera illa.

Ad secundum dicendum quod circa clavem scientiæ duplex est opinio: — Quidam enim dixerunt quod scientia, secundum quod est habitus acquisitus vel infusus, dicitur hic clavis, et quod non est principalis clavis, sed in ordine ad aliam clavem dicitur clavis; et ideo quando est sine alia clavi, non dicitur clavis; sicut in viro litterato, qui non est sacerdos. Et licet hac clavi quandoque aliqui sacerdotes careant, quia neque habent scientiam acquisitam neque infusam, qua absolvere et ligare possint, tamen quandoque industria naturali ad hoc utuntur, quæ secundum eos clavicula dicitur, et sic scientia quamvis cum ordine non tradatur, traditur tamen cum ordine, quod sit clavis id quod prius non erat. Et hæc videtur opinio Magistri fuisse, 4 Sent., dist. 19. Sed hoc non videtur verbis Evangelii concordare, quæ claves Petro dandas promittunt, Matth. 16, et ita non solum una, sed duæ in ordine dantur. — Et propter hoc alia opinio est, quod scientia quæ est habitus, non est clavis, sed auctoritas actum

---

ART. 3. — Clavis *scientiæ*, non est ipse habitus scientificus; sed auctoritas et potestas exercendi actum scientiæ, examinando causam, etc. Clavis *potestatis*, est facultas ferendi sententiam super peccata audita. Hæ duæ claves reipsa idem sunt quod character sacerdotalis, quatenus ille dicit potestatem conferendi sacramentum pœnitentiæ; et propterea tantum est una potestas secundum essentiam, prout dicit Auctor in corp. et ad 3. — Si vero generatim quæratur quot in universum sint claves Ecclesiæ, resp. Sylvius : 1° Potestas remittendi et retinendi peccata. 2° Clavis scientiæ, de qua supra, ex Luc 11 : « Væ vobis legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ. 3° Potestas jurisdictionis in foro pœnitentiæ. 4° Potestas jurisdictionis fori ecclesiastici externi (de qua quæst. 19, art. 3, et quæst. 22, art. 1 ad 1). 5° Potestas condendarum legum. 6° Auctoritas definiendi dubia fidei vel morum. Sed duo hæc ultima possunt comprehendi sub 4°.

scientiæ exercendi, quæ quandoque sine scientia est, quandoque autem scientia sine ipsa; sicut patet etiam in judiciis secularibus : aliquis enim judex secularis habet auctoritatem judicandi, qui non habet juris scientiam ; et aliquis e contrario habet juris scientiam, qui non habet auctoritatem judicandi. Et quia actus judicii, ad quem aliquis ex auctoritate suscepta obligatur, non autem ex scientiæ habitu, sine utroque bene fieri non potest, ideo auctoritas judicandi, quæ clavis est scientiæ, sine scientia non potest sine peccato accipi ; sed scientia sine actoritate sine peccato haberi potest.

Ad tertium dicendum quod potestas conficiendi est ad unum tantum actum alterius generis, et ideo non connumeratur clavibus, nec multiplicatur, sicut potestas clavium, quæ est ad diversos actus, quamvis secundum potestatis sive auctoritatis essentiam sit una, ut dictum est in corp. art.

Ad quartum dicendum quod velle unicuique est liberum; et ideo ad volendum non exigitur auctoritas, et propter hoc voluntas non ponitur clavis.

Ad quintum dicendum quod tota Trinitas eodem modo remittit peccata, sicut una persona : et ideo non oportet quod sacerdos, qui minister est Trinitatis, tres claves habeat ; et præcipue cum voluntas, quæ Spiritui Sancto appropriatur, clavem non requirat, ut dictum est in solut. præc.

QUÆSTIO XVIII

DE EFFECTU CLAVIUM. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de effectu clavium : circa quod quæruntur quatuor : 1° utrum potestas clavium se extendat ad remissionem culpæ; 2° utrum sacerdos possit remittere peccatum quoad pœnam ; 3° utrum sacerdos per potestatem clavium ligare possit ; 4° utrum possit solvere, et ligare secundum proprium arbitrium.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum potestas clavium se extendat ad remissionem culpæ.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod potestas clavium se extendat ad remissionem culpæ. Dicitur enim discipulis, Joan. 20, 27 : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Sed hoc non dicitur quantum ad manifestationem tantum, ut Magister in littera dicit, 4 Sent., dist. 18 ; quia sic sacerdos novi Testamenti non haberet majorem potestatem quam sacerdos veteris Testamenti. Ergo exercet potestatem in culpæ remissionem.

2. Præterea, in pœnitentia datur gratia ad remissionem peccati. Sed hujus sacramenti dispensator est sacerdos ex vi clavium. Ergo cum gratia non opponatur peccato ex parte pœnæ, sed ex parte culpæ, videtur quod sacerdos ad remissionem culpæ operetur ex vi clavium.

3. Præterea, majorem virtutem recipit sacerdos ex sua consecratione quam aqua baptismi ex sua sanctificatione. Sed aqua baptismi hanc vim accipit, *ut corpus tangat et cor abluat*, secundum Augustinum, tract. 80 in Joan., a med. Ergo multo fortius sacerdos in sui consecratione hanc potestatem accipit, ut cor a culpæ macula abluere possit.

— Sed contra, supra, Magister dixit, 4 Sent., distinct. 18, quod Deus hanc potestatem non contulit ministro, quod ad interiorem mundationem cooperaretur ei. Sed si peccata quoad culpam remitteret, cooperaretur ei in mundatione interiori. Ergo potestas clavium non extendit se ad culpæ remissionem.

Præterea, peccatum non remittitur nisi per Spiritum Sanctum. Sed dare Spiritum Sanctum non est alicujus hominis, ut in lib. 1 Sent., dist. 14, Magister dixit. Ergo nec peccata remittere quoad culpam.

RESPONDEO dicendum quod *sacramenta*, secundum Hugonem, lib. 2 de Sacram., part. 9, cap. 11, a princ., *ex sanctificatione invisibilem gratiam continent.* Sed hujusmodi sanctificatio quandoque ad necessitatem sacramenti requiritur tam in materia quam in ministro, sicut patet in confirmatione ; et tunc vis sacramentalis est in utroque conjunctim. Quandoque autem ex necessitate sacramenti non requiritur nisi sanctificatio materiæ, sicut in baptismo, quia non habet ministrum determinatum quantum ad sui necessitatem ; et tunc tota vis sacramentalis consistit in materia. Quandoque vero de necessitate sacramenti requiritur consecratio vel sanctificatio ministri sine aliqua sanctificatione materiæ ; et tunc tota vis sacramentalis consistit in ministro, sicut

---

ART. I. — Sentire hic videtur quod ad remissionem culpæ potestas clavium se extendat, non ut causans, sed ut disponens, et quod sacramenta non causent gratiam nisi dispositive, quodque sacerdos non vere absolvat a peccato, sed solum ostendat absolutionem fieri. Verum hæc ut Commentator Magistri pro illo dixit junior ; re autem accuratius expensa, clare docuit quod potestas clavium extendit se instrumentaliter ad remissionem culpæ, sicut eam causans, et quod sacramenta, sacramentorumque ministri, gratiam conferant instrumentaliter (vide supra 3 Part. quæst. 62, art. 1, quæst. 64, art. 1, quæst. 86, art. 6; et Opusc. de forma absolut. cap. 1, 2, 3). Hæc etiam dicit in cap. 20 Joan. « Aliqui dicunt quod solus Deus remittit culpam, sed sacerdos absolvit tantum a reatu pœnæ, et denuntiat eum absolutum a macula culpæ. Sed hoc non est verum. Nam sacramentum pœnitentiæ confert gratiam... Sacerdos sacramentaliter et ministerialiter absolvit a pœna et culpa ». Vide notata in 3 Parte, quæst. 64, art. 3, pag. 561.

est in pœnitentia. Unde eodem modo se habet potestas clavium quæ est in sacerdote, ad effectum sacramenti pœnitentiæ, sicut se habet virtus quæ est in aqua baptismi, ad effectum baptismi. Baptismus autem et sacramentum pœnitentiæ conveniunt quodammodo in effectu, quia utrumque contra culpam ordinatur directe ; quod non ita est de aliis sacramentis ; sed in hoc differunt quia sacramentum pœnitentiæ, eo quod habet actus suscipientis quasi materiales, non potest dari nisi adultis, in quibus requiritur præparatio ad suscipiendum effectum sacramentorum ; sed baptismus quandoque datur adultis, et quandoque pueris et aliis carentibus usu rationis ; et ideo per baptismum datur gratia et remissio peccatorum pueris sine aliqua sui præparatione præcedente, non autem adultis, in quibus præexigitur præparatio removens fictionem. Quæ quidem præparatio quandoque præcedit tempore, sufficiens ad gratiæ susceptionem, antequam baptismus actu percipiatur, sed non ante votum baptismi post tempus propalatæ veritatis ; quandoque autem talis præparatio tempore non præcedit, sed est simul cum baptismi susceptione ; et tunc per baptismi susceptionem gratia remissionis culpæ confertur. Sed per pœnitentiæ sacramentum nunquam datur gratia, nisi præparatio adsit, vel prius fuerit. Unde **virtus clavium operatur ad culpæ remissionem vel in voto existens, vel in actu se exercens**, sicut et aqua baptismi. — Sed sicut baptismus non agit sicut principale agens, sed sicut instrumentum, non quidem pertingens ad ipsam gratiæ susceptionem causandam etiam instrumentaliter, sed disponens ad gratiam, per quam fit remissio culpæ, ita est de potestate clavium. Unde solus Deus remittit per se culpam ; et in virtute ejus agit instrumentaliter baptismus, ut instrumentum inanimatum, et sacerdos ut instrumentum animatum, quod dicitur servus secundum Philosophum in 8 Ethic., cap. 11, ad fin., et ideo sacerdos agit ut minister. Et sic patet quod **potestas clavium ordinatur aliquo modo ad remissionem culpæ, non sicut causans, sed sicut disponens ad eam.** Unde si ante absolutionem aliquis non fuisset perfecte dispositus ad gratiam suscipiendam, in ipsa confessione et absolutione sacramentali gratiam consequeretur, si obicem non poneret. Si enim clavis nullo modo ad culpæ remissionem ordinaretur, sed ad remissionem pœnæ tantum, ut quidam dicunt, non exigeretur votum suscipiendi effectum clavium ad culpæ remissionem, sicut non exigitur votum suscipiendi alia sacramenta quæ non ordinantur ad culpæ dimissionem, sed contra pœnam. Sed hoc facit videri quod non ordinetur ad culpæ dimissionem, quia semper usus clavium ad hoc quod effectum habeat, requirit præparationem ex parte recipientis sacramentum. Et similiter videretur de baptismo, si nunquam daretur nisi adultis.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Magister dicit, in littera 4 Sent., dist. 18, sacerdotibus commissa est potestas remittendi peccata non ut propria virtute remittant, quia hoc Dei est, sed ut operationem Dei remittentis ostendant, tanquam ministri. Sed hoc contingit tribus modis : — Uno modo ut ostendant eam non præsentem, sed promittant eam futuram, sine hoc quod aliquid operentur ad ipsam ; et sic sacramenta veteris legis operationem Dei significabant ; unde et sacerdos veteris legis ostendebat tantum, et nihil operabatur. — Alio modo ut significent præsentem, et nihil ad eam operentur ; et sic quidam dicunt quod sacramenta novæ legis significent collationem gratiæ, quam Deus in ipsa sacramentorum collatione dat, sine hoc quod in sacramentis sit aliqua virtus operans ad gratiam ; et secundum hanc opinionem etiam potestas clavium esset tantum ostendens divinam operationem in culpæ remissione in ipsa sacramentali collatione factam. — Tertio modo ut significent divinam operationem ad remissionem culpæ præsentem, et ad ipsam aliquid dispositive et instrumentaliter operentur : et sic secundum aliam opinionem, quæ sustinetur communius, sacramenta novæ legis emundationem ostendunt divinitus factam. Et hoc modo etiam sacerdos novi Testamenti ostendit absolutos a culpa, quia proportionaliter oportet loqui de sacramentis et de potestate ministrorum. Nec obstat quin claves Ecclesiæ ad remissionem culpæ disponant, quia culpa jam est remissa, sicut nec quod baptismus disponat quantum in se est, in eo qui jam sanctificatus est.

Ad secundum dicendum quod neque sacramentum pœnitentiæ, neque sacramentum baptismi, operando pertingit directe ad gratiam, nec ad culpæ remissionem, sed dispositive.

Unde etiam patet responsio *ad tertium*.

Aliæ rationes ostendunt quod ad remissionem culpæ directe clavium potestas non operetur, quod concedendum est.

ARTICULUS II

Utrum sacerdos possit remittere peccatum quoad pœnam.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdos non possit remittere peccatum quoad pœnam. Peccato enim debetur pœna æterna et temporalis. Sed adhuc post absolutionem sacer-

---

ART. 2. — De fide est pœnam æternam, non temporalem, tolli cum culpa. Patet ex quæst. 10, art. 1, et concil. Trident. sess. 6, cap. 14 (vide supra, quæst. 1.) ; et can. 30, : « Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori pœnitenti ita culpam remitti, et reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exsolvendæ vel in hoc sæculo, vel in futuro in Purgatorio, antequam ad regna cœlorum aditus patere possit ; anathema sit », et sess. 14, cap. 8, supra, quæst. 12, pag. 48. — Nota resp. 3 et 4.

dotis manet pœnitens obligatus ad pœnam temporalem in purgatorio, vel in hoc mundo faciendam. Ergo non dimittit aliquo modo pœnam.

2. Præterea, sacerdos non potest præjudicare justitiæ divinæ. Sed ex divina justitia taxata est pœnitentibus pœna, quam debent subire. Ergo sacerdos non potest de ea aliquid remittere.

3. Præterea, ille qui parvum peccatum commisit, non est minus susceptivus effectus clavium, quam ille qui commisit majus peccatum. Sed si aliquid de pœna per officium sacerdotis de majori peccato dimittitur, possibile est esse adeo parvum peccatum, cui non debeatur plus de pœna quam illud quod de majori peccato dimissum est. Ergo poterit totam pœnam illius peccati parvi dimittere, quod falsum est.

4. Præterea, tota pœna temporalis peccato debita est unius rationis. Si ergo per primam absolutionem dimittatur aliquid de pœna, etiam per secundam ab eodem peccato absolutionem poterit aliquid dimitti ; et sic tantum poterit multiplicari absolutio, quod vi clavium tota pœna tollatur, cum secunda absolutio non sit minoris efficaciæ quam prima ; et sic peccatum remanebit omnino impunitum, quod est inconveniens.

— Sed contra, clavis est potestas ligandi et solvendi. Sed potest sacerdos injungere pœnam temporalem. Ergo et potest absolvere a pœna.

Præterea, sacerdos non potest dimittere peccatum quantum ad culpam, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 18, nec quantum ad pœnam æternam pari ratione. Si ergo non potest remittere quantum ad pœnam temporalem, nullo modo remittere poterit, quod est omnino contrarium dictis Evangelii.

RESPONDEO dicendum quod idem judicium est de effectu quem potestas clavium exercita actualiter complet in eo in quo contritio tempore præcessit, et de effectu baptismi, qui jam habenti gratiam datur. Aliquis enim per fidem et contritionem præcedentem baptismum, gratiam remissionis peccatorum, quantum ad culpam, consecutus est ; sed quando actualiter postea baptismum suscipit, gratia augetur, et a reatu pœnæ totaliter absolvitur, eo quod fit particeps passionis Christi ; et similiter illi qui per contritionem consecutus est remissionem peccatorum quantum ad culpam, et per consequens quantum ad reatum pœnæ æternæ, quæ simul cum culpa dimittitur ex vi clavium ex passione Christi efficaciam habentium, augetur gratia, et remittitur temporalis pœna, cujus reatus adhuc remanserat post culpæ remissionem ; non tamen tota, sicut in baptismo, sed pars ejus, quia in baptismo regeneratus homo configuratur passioni Christi, totaliter efficaciam passionis Christi, quæ sufficit ad omnem pœnam delendam, in se suscipiens, ut nihil de prioris peccati actualis pœna remaneat, quia non debet alicui imputari ad pœnam nisi quod ipsemet fecit. In baptismo autem homo novam vitam accipiens, fit per gratiam baptismalem novus homo ; et ideo nullus reatus pœnæ in eo remanet pro præcedenti peccato. Sed in pœnitentia non mutatur homo in aliam vitam, quia non est regeneratio, sed sanatio quædam. Et ideo ex vi clavium, quæ operantur in sacramento pœnitentiæ, non tota pœna remittitur, sed aliquid de pœna temporali, cujus reatus post absolutionem a pœna æterna remanere potuit ; nec solum de pœna illa quam hic pœnitens habet in confitendo, ut quidam dicunt ; quia sic confessio et sacramentalis absolutio non essent nisi in onus, quod non competit sacramentis novæ legis ; sed etiam de illa pœna quæ in purgatorio debetur, aliquid remittitur, ut minus in purgatorio puniatur absolutus ante satisfactionem decedens, quam si ante absolutionem decederet.

Ad primum ergo dicendum quod sacerdos non remittit totam pœnam temporalem, sed partem ; et ideo adhuc manet obligatus ad pœnam satisfactoriam.

Ad secundum dicendum quod passio Christi sufficienter satisfecit pro peccatis totius mundi ; et ideo sine præjudicio divinæ justitiæ aliquid de pœna peccatori debita remitti potest, secundum quod effectus passionis Christi ad ipsum per sacramenta Ecclesiæ pertingit.

Ad tertium dicendum quod pro quolibet peccato oportet aliquam pœnam satisfactoriam remanere, per quam medicina contra peccatum præstetur. Et ideo quamvis virtute absolutionis dimittatur aliqua quantitas pœnæ debitæ pro aliquo magno peccato, non oportet quod tanta quantitas pœnæ dimittatur respectu cujuslibet peccati, quia secundum hoc aliquod peccatum remaneret omnino sine pœna ; sed virtute clavium de pœnis singulorum peccatorum proportionaliter dimittitur.

Ad quartum dicendum quod quidam dicunt quod in prima absolutione tantum dimittitur vi clavium, quantum dimitti potest ; sed tamen valet iterata confessio, tum propter instructionem, tum propter majorem certitudinem, tum propter intercessionem sacerdotis vel confessoris, tum propter verecundiæ meritum. Sed hoc non videtur verum, quia etsi esset ratio confessionem iterandi, non tamen esset ratio iterandi absolutionem, præcipue in eo qui non habet aliquam causam dubitationis de præcedenti absolutione ; ita enim poterit dubitare post secundam absolutionem, sicut post primam ; sicut videmus quod sacramentum extremæ unctionis non iteratur super eumdem morbum, eo quod totum quod per sacramentum fieri potuit, semel factum est. Et præterea in secunda confessione non requireretur quod haberet claves ille cui fit confessio, si nihil ibi vis clavum operaretur. — Et ideo dicunt ali etiam in secunda absolutione aliquid vi clavium dimitti de pœna; quia in secunda absolutione gratiæ confertur augmentum; et quanto major gratia recipitur, tanto minus de impuritate præcedentis peccati manet, et ideo minor pœna purgans debetur. Unde etiam in prima absolutione alicui plus et minus dimittitur vi clavium de pœna, secundum quod plus se vel minus ad gratiam disponit; et potest esse tanta dispositio, quod etiam ex vi contritionis tota pœna tollatur, ut prædictum est quæst. 5, art. 2. Unde etiam non est inconveniens, si per frequentem confessionem etiam tota pœna tollatur, ut peccatum omnino remaneat impunitum, pro quo pœna Christi satisfecit.

ARTICULUS III

Utrum sacerdos per potestatem clavium possit ligare.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdos per potestatem clavium ligare non possit. Virtus enim sacramentalis ordinatur contra peccatum, ut medicina. Sed ligare non est medicina peccati, sed magis aggravatio morbi, ut videtur. Ergo sacerdos per vim clavium, quæ est vis sacramentalis, non potest ligare.

2. Præterea, sicut absolvere vel aperire est amovere obstaculum, ita ligare est obstaculum ponere. Sed obstaculum regni peccatum est, quod nobis ex alio imponi non potest, quia nonnisi voluntate peccatur. Ergo sacerdos ligare non potest.

3. Præterea, claves ex passione Christi efficaciam habent. Sed ligare non est effectus passionis. Ergo ex clavium potestate non potest sacerdos ligare.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 16, 19: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis.*

Præterea, potestates rationales sunt ad opposita. Sed potestas clavium est potestas rationalis, cum habeat discretionem adjunctam. Ergo habet se ad opposita. Ergo si potest solvere, potest et ligare.

RESPONDEO dicendum quod operatio sacerdotis in usu clavium est conformis Dei operationi, cujus minister est. Deus autem habet operationem et in culpam et in pœnam; sed in culpam ad solvendum quidem directe, ad ligandum autem indirecte, in quantum obdurare dicitur, dum gratiam non largitur; sed in pœnam habet operationem directe quantum ad utrumque, quia et pœnæ parcit, et pœnam infligit. Similiter ergo et sacerdos, **etsi in absolvendo ex vi clavium habeat aliquam operationem ordinatam ad culpæ dimissionem modo jam prædicto** (art. 1 huj. quæst.), **non tamen ligando aliquam operationem habet in culpam; nisi ligare dicatur, in quantum non absolvit, sed ligatos ostendit; sed in pœnam habet potestatem et ligandi et solvendi.** — Solvit enim a pœna quam dimittit; sed ligat quantum ad pœnam quæ remanet. Sed ad hanc ligare dupliciter dicitur: *uno modo* considerando **ipsam quantitatem pœnæ in communi, et sic non ligat, nisi in quantum non solvit, sed ligatum ostendit; alio modo considerando pœnam hanc vel illam determinate, et sic ligat ad pœnam, imponendo eam.**

Ad primum ergo dicendum quod illud residuum pœnæ ad quod obligat, est medicina purgans peccati impuritatem.

Ad secundum dicendum quod obstaculum regni non solum est peccatum, sed etiam pœna; quam qualiter sacerdos imponat, dictum est in corp.

Ad tertium dicendum quod etiam passio Christi obligat nos ad pœnam aliquam, per quam ei conformemur.

ARTICULUS IV

Utrum sacerdos possit ligare et solvere secundum proprium arbitrium.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdos possit ligare et solvere secundum proprium arbitrium. Hieronymus enim dicit (habetur, cap. 86, de Pœnit., dist. 1, et implic. Basil. epist. can. ad Amphiloch., can. 2, et in conc. Metensi an. Christi 859, cap. 10): *Mensuram temporis in agenda pœnitentia ideo non satis aperte præfigunt canones pro unoquoque crimine, ut de singulis dicant qualiter unumquodque sit emendandum; sed magis arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt.* Ergo videtur quod ipse secundum suum arbitrium possit ligare et solvere.

2. Præterea, Dominus *laudavit villicum iniquitatis, quod prudenter fecisset*, quia debitoribus domini sui remisisset largiter, Luc. 16. Sed Deus est magis pronus ad miserendum quam aliquis do-

---

ART. 3. — Sacerdos pœnitentiam imponendi habet potestatem et obligationem: Trident. ses. XIV, cap. 8, supra quæst. 12, pag. 48 et can. 15, supra quæst. 1.

ART. 4. — Sensus tituli unus est: « An seclusa omni lege ac regula, ut valide ac licite solvat, aut liget, possit sequi suum merum ac solitarium arbitrium ». Alter: « Utrum in ligando et solvendo aliquid sit relictum arbitrio sacerdotis, ut non debeat semper sequi præscriptum canonem et gravitatem criminum ». Respond. quod sacerdos non potest pro nudo suo arbitrio solvere vel ligare. In satisfactionibus injungendis, aliquid est relictum prudenti arbitrio sacerdotis. Vide Concil. Trident. sess. 14, cap. 8, supra quæst. 12, pag. 48. Quibus neganda est vel solum differenda absolutio? vide apud moralistas; Vide etiam proposit. ab Innoc. XI damn. supra quæst. 1 art. 1, quibus addere potes: 64. Absolutionis capax es, homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam, etiam culpabilem, nesciat mysterium sanctissimæ Trinitatis et Incarnationis Domini nostri Jesu Christi. 65. Sufficit illa mysteria semel credidisse.

minus temporalis. Ergo videtur quod laudabilior sit sacerdos, quanto plus de pœna remiserit.

3. Præterea, omnis actio Christi nostra est instructio. Sed ipse quibusdam peccantibus nullam pœnam imposuit, sed solum emendationem vitæ, ut patet de adultera, Joan. 8. Ergo videtur quod secundum arbitrium suum possit etiam sacerdos, qui est vicarius Christi, dimittere totam pœnam vel partem.

— Sed contra, Gregorius VII dicit (in conc. Rom. V, an. Christi 1078, can. 5, et habetur cap. 6, de Pœnit., dist. 2) : *Falsam pœnitentiam dicimus quæ non secundum auctoritatem sanctorum Patrum pro qualitate criminis imponitur.* Ergo videtur quod non omnino sit in arbitrio sacerdotis.

Præterea, ad actum clavium requiritur discretio. Sed si esset omnino in voluntate sacerdotis dimittere et imponere de pœna quantum vellet, non esset ibi necessaria discretio, quia nunquam ibi indiscretio posset accidere. Ergo non est omnino in arbitrio sacerdotis.

RESPONDEO dicendum quod sacerdos operatur in usu clavium sicut instrumentum et minister Dei. Nullum autem instrumentum habet efficacem actum, nisi secundum quod movetur a principali agente. Et ideo dicit Dionysius in fine eccl. Hierarch. quod *sacerdotibus utendum est virtutibus hierarchicis, quomodo Divinitas eos moverit.* In cujus signum, Matth. 16, ante potestatem clavium Petro traditam, fit mentio de revelatione Divinitatis ei facta ; et Joan. 20 præmittitur potestati remissionis apostolis datæ Spiritus Sancti donum, quo *filii Dei aguntur*, Rom. 8. Unde **si quis præter illum motum divinum uti sua potestate præsumeret, non consequeretur effectum,** (ut Dionysius dicit ibid.), **et præter hoc a divino ordine averteretur ; et sic culpam incurreret.** Et quia pœnæ satisfactoriæ infligendæ, medicinæ sunt, sicut medicinæ in arte determinatæ non omnibus competunt, sed variandæ sunt secundum arbitrium medici non propriam voluntatem sequentis, sed scientiam medicinæ, ita **pœnæ satisfactoriæ in canonibus determinatæ non competunt omnibus ; sed variandæ sunt secundum arbitrium sacerdotis divino instinctu regulatum.** Sicut ergo medicus aliquando prudenter non dat medicinam ita efficacem quæ ad morbi curationem sufficiat, ne propter debilitatem naturæ majus periculum oriatur, ita sacerdos divino instinctu motus non semper totam pœnam quæ uni peccato debetur, injungit, ne infirmus aliquis ex magnitudine pœnæ desperet, et a pœnitentia totaliter recedat.

Ad primum ergo dicendum quod arbitrium illud debet esse divino instinctu regulatum.

Ad secundum dicendum quod etiam de hoc laudatur villicus, quod prudenter fecit. Et ideo in remissione pœnæ debitæ discretio adhibenda est.

Ad tertium dicendum quod Christus habuit potestatem excellentiæ in sacramentis ; unde ipse ex auctoritate pœnam totam vel partem poterat dimittere, sicut volebat. Non est ergo simile de his qui operantur tantum ut ministri.

QUÆSTIO XIX

DE MINISTRIS CLAVIUM. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de ministris clavium et usu earum.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum sacerdos legalis claves habuerit ; 2° utrum Christus claves habuerit ; 3° utrum soli sacerdotes claves habeant ; 4° utrum sancti homines non sacerdotes claves vel usum earum habeant ; 5° utrum mali sacerdotes usum clavium habeant efficacem ; 6° utrum schismatici, hæretici, excommunicati, suspensi et degradati usum clavium habeant.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum sacerdos legalis claves habuerit.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdos legalis claves habuerit. Clavis enim est sequela ordinis. Sed ipsi habuerunt ordinem, ex quo sacerdotes dicebantur. Ergo etiam claves habuerunt sacerdotes legales.

2. Præterea, sicut Magister dicit, 4 Sent., dist. 18, claves sunt duæ, scilicet scientia discernendi, et potentia judicandi. Sed ad utrumque sacerdotes legales habebant auctoritatem. Ergo habebant claves.

3. Præterea, sacerdotes legales habebant aliquam potestatem super reliquum populum, non temporalem, quia sic potestas regia non fuisset distincta a sacerdotali ; ergo spiritualem, et hæc est clavis. Ergo habebant clavem.

— Sed contra, claves ordinantur ad aperiendum regnum cœlorum, quod aperiri non potuit ante Christi passionem. Ergo sacerdos legalis claves non habuit.

Præterea, sacramenta veteris legis gratiam non conferebant. Sed aditus regni cœlestis aperiri non potuit nisi per gratiam. Ergo per illa sacramenta non poterat aperiri ; et sic etiam sacerdos, qui minister eorum erat, claves regni cœlestis non habebat.

RESPONDEO dicendum quod quidam dixerunt quod in veteri lege erant claves regni apud sacerdotes, quia eis erat commissum imponere pœnam pro delictis, ut dicitur Levit. 5, quod ad claves pertinere videtur ; sed fuerunt tunc incompletæ ; nunc autem per Christum in sacerdotibus novæ legis perfectæ sunt.

Sed hoc videtur esse contra intentionem. Apostoli in Epistola ad Hebr. cap. 9. Ibi enim sacerdotium Christi præfertur sacerdotio legali, per hoc quod *Christus assistit Pontifex futurorum bonorum, introducens per proprium sanguinem in tabernaculum non manufactum* (1), *in quod introducebat sacerdotium veteris legis per sanguinem hircorum et taurorum.* Unde patet quod sacerdotii illius potestas non se extendebat ad cœlestia, sed ad figuras cœlestium. Et ideo secundum alios dicendum quod **non habebant claves, sed in eis clavium figura præcessit.**

Ad primum ergo dicendum quod claves regni cœlestis consequuntur ad sacerdotium, per quod homo in cœlestia introducitur; non autem tale erat sacerdotium Leviticum, et ideo claves cœli non habuerunt, sed claves terreni tabernaculi.

Ad secundum dicendum quod sacerdotes veteris legis habebant auctoritatem discernendi et judicandi, sed non ut admitteretur homo judicatus ab eis in cœlestia, sed in figuras cœlestium.

Ad tertium dicendum quod non habebant spiritualem potestatem; quia per sacramenta legalia (2) non a culpis, sed ab irregularitatibus purgabant homines, ut ad manufactum tabernaculum aditus purgatis per eos pateret.

ARTICULUS II

Utrum Christus clavem habuerit.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non habuerit clavem. Clavis enim characterem ordinis consequitur. Sed Christus non habuit characterem. Ergo non habuit clavem.

2. Præterea, Christus habuit in sacramentis potestatem excellentiæ, ut effectum sacramenti sine sacramentalibus posset conferre. Sed clavis est quoddam sacramentale. Ergo non indigebat clavi; et sic frustra eam habuisset.

— Sed contra est quod dicitur Apoc. 3, 7: *Hæc dicit qui habet clavem David,* etc.

RESPONDEO dicendum quod virtus aliquid agendi est in instrumento, et in per se agente, non eodem modo, sed in per se agente est perfectius. Potestas autem clavium, quam nos habemus, et aliorum sacramentorum virtus est instrumentalis; sed in Christo est ut in per se agente ad salutem nostram, et per auctoritatem quidem, in quantum est Deus, sed per meritum, in quantum est homo. Clavis autem de ratione sua exprimit potestatem aperiendi et claudendi, sive aliquis aperiat, quasi principale agens, sive quasi minister. Et ideo **in Christo oportet ponere clavem; sed altiori modo quam sit in ejus ministris; et ideo dicitur quod habeat clavem excellentiæ.**

Ad primum ergo dicendum quod character de sua ratione dicit aliquid ab aliquo derivatum; et ideo potestas clavium, quæ in nobis a Christo derivata est sequitur characterem, quo Christo conformamur; sed in Christo non sequitur characterem, sed principalem formam.

Ad secundum dicendum quod clavis illa quam Christus habuit, non erat sacramentalis, sed sacramentalis clavis principium.

ARTICULUS III

Utrum soli sacerdotes claves habeant.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non soli sacerdotes claves habeant. Dicit enim Isidorus lib. 7 Etym., cap. 12, in fin., et lib. 2 de ecclesiast. Offic , cap. 14, quod *ostiarii inter bonos et malos habent judicium, dignos recipiunt, indignos rejiciunt.* Sed hæc est definitio clavium, ut ex dictis patet, quæst. 17, art. 2. Ergo non solum sacerdotes, sed etiam ostiarii claves habent.

2. Præterea, claves sacerdotibus dantur, dum per unctionem potestatem divinitus accipiunt. Sed reges etiam potestatem in populum fidelem divinitus habent, et per unctionem sanctificantur. Ergo non soli sacerdotes habent claves.

3. Præterea, sacerdotium est ordo uni singulari personæ conveniens. Sed clavem aliquando videtur habere tota una congregatio, quia quædam capitula excommunicationem inferre possunt, quod ad potestatem clavium pertinet. Ergo non soli sacerdotes clavem habent.

4. Præterea, mulier non est sacerdotalis ordinis susceptiva, quia ei in ecclesiis docere non competit, secundum Apostolum, 1 Cor. 14. Sed aliquæ mulieres videntur habere clavem, sicut abbatissæ, quæ habent spiritualem potestatem in subditas. Ergo non solum sacerdotes claves habent.

— Sed contra est quod Ambrosius dicit, lib. 1 de Pœnit., cap. 2, a princ. : *Hoc jus,* scilicet ligandi et solvendi, *solis sacerdotibus est concessum.*

Præterea, per potestatem clavium efficitur aliquis medius inter populum et Deum. Sed hoc tantum sacerdotibus competit, qui *constituuntur in his quæ sunt ad Deum, ut offerant dona et sacrificia pro peccatis,* ut dicitur Hebr. 5, 1. Ergo soli sacerdotes claves habent.

RESPONDEO dicendum quod clavis est duplex : — Una quæ se extendit ad ipsum cœlum immediate, removendo impedimenta introitus in cœlum per remissionem peccati, et hæc vocatur **clavis ordinis; et hanc soli sacerdotes habent,** quia ipsi soli ordinantur populo in his quæ directe sunt ad Deum. — Alia clavis est quæ non directe se extendit ad ipsum cœlum, sed mediante militante Ecclesia, per quam aliquis ad cœlum vadit, dum per eam aliquis excluditur vel admittitur ad consortium Ecclesiæ militantis, per excommunicationem et absolutionem; et hæc vocatur **clavis jurisdictionis** in foro causarum : **et ideo hanc etiam non sacerdotes habere possunt**, sicut archidiaconi et electi, et alii qui excommunicare possunt. **Sed non proprie dicitur clavis cœli, sed quædam dispositio ad ipsam.**

---

(1) Ita edit. passim. — Melius vetus exemplum an. 1486 : *Ad tabernaculum cœleste introducens per propriun sanguinem, non in manufactum,* etc.

(2) Al., *per sacramentalia.*

Ad primum ergo dicendum quod ostiarii habent clavem custodiendi ea quæ in templo materiali continentur; et habent judicium a tali templo excludendi et admittendi, non quidem sua auctoritate judicantes qui sint digni vel indigni ; sed judicium sacerdotum exequentes, ut sic quodammodo executores potestatis sacerdotalis videantur.

Ad secundum dicendum quod reges non habent aliquam potestatem in spiritualibus; et ideo clavem regni cœlestis non accipiunt, sed solum in temporalibus, quæ etiam nonnisi a Deo esse potest, ut patet Rom. 13. Nec per unctionem in aliquo sacro ordine consecrantur; sed excellentia potestatis ipsorum a Christo descendere significatur, ut et ipsi sub Christo in populo christiano regnent.

Ad tertium dicendum quod sicut in politicis quandoque judex habet potestatem, sicut est in regno; quandoque autem multi in diversis officiis constituti etiam ex æquo, ut patet in 8 Ethic., cap. 10 et 11, ita etiam spiritualis jurisdictio potest haberi ab uno solo, sicut ab episcopo, et a pluribus simul, sicut a capitulo; et sic habent clavem jurisdictionis, non tamen clavem ordinis simul omnes.

Ad quartum dicendum quod mulier, secundum Apostolum, 1 ad Timoth. 2 et ad Tit. 2, est in statu subjectionis. Et ideo non potest habere aliquam spiritualem jurisdictionem : quia etiam secundum Philosophum in 8 Ethic., cap. 10, a med., corruptio est urbanitatis, quando ad mulierem dominium pervenit. Unde mulier non habet neque clavem ordinis, neque clavem jurisdictionis. Sed committitur mulieri aliquis usus clavium, sicut habere correctionem in subditas mulieres, propter periculum quod imminere posset, si viri mulieribus cohabitarent.

ARTICULUS IV

Utrum etiam sancti homines non sacerdotes claves habeant.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam sancti homines non sacerdotes usum clavium habeant. Absolutio enim et ligatio, quæ fit per claves, efficaciam habet ex merito passionis Christi. Sed illi maxime passioni Christi conformantur qui per patientiam et alias virtutes Christum passum sequuntur. Ergo videtur quod etiamsi non habeant sacerdotalem ordinem, possint ligare et solvere.

2. Præterea, Heb. 7, 7, dicitur : *Sine ulla contradictione quod minus est a meliore benedicitur.* Sed *in spiritualibus,* secundum Augustinum, lib. 6 de Trinit., cap. 8, *hoc est majus esse quod est melius esse.* Ergo meliores, qui scilicet plus de charitate habent, possunt alios benedicere absolvendo ; et sic idem quod prius.

— Sed contra, *cujus est potentia, ejus est actio,* secundum Philosophum, lib. de Somn. et Vigil., cap. 1, parum a princ. Sed clavis quæ est potestas spiritualis, est tantum sacerdotum. Ergo et usus ejus nonnisi sacerdotibus convenire potest.

RESPONDEO dicendum quod agens per se et agens instrumentale in hoc differunt quod agens instrumentale non inducit in effectum similitudinem suam, sed similitudinem principalis agentis; principale autem agens inducit similitudinem suam. Et ideo ex hoc aliquid constituitur principale agens, quod habet aliquam formam, quam in alterum transfundere potest; non autem ex hoc constituitur agens instrumentale, sed ex hoc quod est appplicatum a principali agente ad effectum aliquem inducendum. Cum ergo in actu clavium principale agens sit Christus, ut Deus per auctoritatem, et ut homo per meritum; ex ipsa plenitudine divinæ bonitatis in eo, et ex perfectione gratiæ consequitur quod possit in actum clavium. Sed homo alius non potest in actum clavium sicut per se agens, quia nec ipse alteri gratiam, qua remittuntur peccata, dare potest, nec sufficienter mereri; et ideo non est nisi sicut agens instrumentale. Unde et ille qui effectum clavium consequitur, non assimilatur utenti clavibus, sed Christo. Et propter hoc **quantumcumque aliquis habeat de gratia, non potest pertingere ad effectum clavium, nisi applicetur ad hoc ut minister per ordinis susceptionem.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut inter instrumentum et effectum non exigitur similitudo secundum convenientiam in forma, sed secundum proportionem instrumenti ad effectum, ita etiam nec inter instrumentum et principale agens; et talis similitudo est in sanctis hominibus ad Christum passum ; et talis similitudo eis usum clavium non confert.

Ad secundum dicendum quod quamvis purus homo non possit alteri ex condigno mereri gratiam, tamen unius meritum potest cooperari ad salutem alterius. Et ideo duplex est benedictio : — Una, quæ est ab ipso homine puro, sicut merente per proprium actum ; et talis potest fieri a quolibet sancto, in quo Christus habitat per gratiam, et hæc requirit majoritatem bonitatis ad mi-

---

ART. 4. — Vide supra, quæst. 8, art. 1, pag. 28, et infra quæst. 36, art. 3.

nus, in quantum hujusmodi. — Alia est benedictio qua homo benedicit ut benedictionem, quæ est ex merito Christi, instrumentaliter alicui applicans; et quantum ad hanc requiritur majoritas ordinis, et non virtutis.

ARTICULUS V

Utrum mali sacerdotes usum clavium habeant.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod mali sacerdotes usum clavium non habeant. Joan. enim 20, ubi usus clavium apostolis traditur, Spiritus Sancti donum præmittitur. Sed mali non habent Spiritum Sanctum. Ergo non habent usum clavium.

2. Præterea, nullus sapiens rex dispensationem sui thesauri suo inimico committit. Sed usus clavium in dispensatione consistit thesauri cœlestis Regis, qui est ipsa sapientia. Ergo mali, qui per peccatum sunt ejus hostes, non habent usum clavium.

3. Præterea, Augustinus dicit, lib. 5 de Baptismo contra Donatistas, cap. 21, ad fin., quod *sacramentum gratiæ dat etiam Deus per malos, ipsam vero gratiam nonnisi per seipsum vel per sanctos suos; et ideo remissionem peccatorum per seipsum facit, vel per ipsius columbæ membra.* Sed remissio peccatorum est usus clavium. Ergo peccatores qui non sunt columbæ membra, usum clavium non habent.

4. Præterea, intercessio mali sacerdotis non habet aliquam efficaciam ad reconciliandum, quia, secundum Gregorium, in Pastorali, part. 1, cap. 11, a princ., *cum is qui displicet, ad interpellandum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur.* Sed usus clavium fit per quamdam intercesssionem, ut patet in forma absolutionis. Ergo pravi sacerdotes non habent efficacem clavium usum.

— Sed contra, nullus potest scire de alio an sit in statu salutis. Si ergo nullus posset uti clavibus in absolvendo, nisi existens in statu salutis, nullus sciret se esse absolutum, quod est valde inconveniens.

Præterea, iniquitas ministri non potest auferre liberalitatem domini. Sed sacerdos est solum minister. Ergo non potest sua malitia donum a Deo transmissum per eum nobis auferre.

RESPONDEO dicendum quod sicut participatio formæ, quæ est inducenda in effectum, non facit instrumentum, ita nec subtractio talis formæ tollit usum instrumenti. Et ideo cum homo sit tantum instrumentaliter agens in usu clavium, **quantumcumque sit gratia per peccatum privatus, per quam gratiam fit remissio peccatorum, nullo tamen modo privatur usu clavium.**

Ad primum ergo dicendum quod donum Spiritus Sancti exigitur ad usum clavium, non ut sine quo fieri non possit, sed quia sine eo incongrue fit ex parte utentis, quamvis subjiciens se clavibus effectum clavium consequatur.

Ad secundum dicendum quod rex terrenus in thesauro suo defraudari et decipi potest; et ideo dispensationem ejus hosti non committit. Sed Rex cœlestis defraudari non potest, quia totum ad ipsius honorem cedit, etiam quod aliqui clavibus male utantur, quia novit ex malis elicere bona, et per malos etiam multa bona facere. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod Augustinus loquitur de remissione peccatorum, secundum quod sancti homines cooperantur ad ipsam, non ex vi clavium, sed ex merito congrui. Et ideo dicit quod etiam per malos sacramenta ministrat; et inter alia sacramenta etiam absolutio, quæ est usus clavium, computari debet; sed per membra columbæ, id est, per sanctos homines, facit remissionem peccatorum, in quantum eorum intercessionibus peccata remittit. — Vel potest dici quod membra columbæ nominat omnes ab Ecclesia non præcisos: qui enim ab eis sacramenta recipiunt, gratiam consequuntur, non autem qui recipiunt ab illis qui sunt ab Ecclesia præcisi, quia ex hoc ipso peccant, excepto baptismo, quem in casu necessitatis licet etiam ab excommunicato recipere.

Ad quartum dicendum quod intercessio, quam sacerdos malus ex propria persona facit, non habet efficaciam; sed illa quam facit ut minister Ecclesiæ, habet efficaciam ex merito Christi. Utroque tamen modo debet intercessio sacerdotis populo subjecto prodesse.

ARTICULUS VI

Utrum schismatici, hæretici, excommunicati, suspensi et degradati usum clavium habeant.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod schismatici, hæretici, excommunicati, suspensi et degradati usum clavium habeant. Sicut enim potestas clavium dependet ab ordine, ita et potestas conficiendi. Sed non possunt amittere usum potestatis conficiendi, quia si conficiunt, confectum est, quamvis peccent conficientes. Ergo etiam non possunt amittere usum clavium.

2. Præterea, omnis potestas spiritualis activa in eo qui habet usum liberi arbitrii, exit in actum, quando vult. Sed potestas clavium adhuc remanet

---

ART. 5. — Est contra Wiclefistas et Hussitas et Pauperes de Lugduno. Vide Trident. sess. 14, cap. 6, supra, quæst. 8, art. 1, pag. 28 et ibidem can. 10, supra, quæst. 1. — Vide etiam in 3 Part, quæst. 74, art. 5, pag. 377, quæ fuerunt notata.

ART. 6. — Vide supra, quæst. 8, art. 6., utrum pœnitens possit in fine vitæ a quolibet sacerdote, etiam excommunicato, absolvi.

in prædictis, quia cum non detur nisi in ordine, oporteret reordinari eos, quando ad Ecclesiam redeunt. Ergo cum sit potentia activa, possunt in actum ejus exire cum voluerint.

3. Præterea, spiritualis gratia magis impeditur per culpam quam per pœnam. Sed excommunicatio, et suspensio, et degradatio sunt pœnæ quædam. Cum ergo propter culpam non amittat aliquis usum clavium, videtur quod nec propter ista.

— Sed contra, Augustinus dicit, tract. 121 in Joann., sub fin., quod *Ecclesiæ charitas peccata dimittit;* charitas autem est quæ facit Ecclesiæ unionem. Cum ergo prædicti sint ab Ecclesiæ unione divisi, videtur quod usum clavium non habeant in remittendis peccatis.

Præterea, nullus absolvitur a peccato secundum hoc quod peccat. Sed aliquis a prædictis absolutionem peccatorum petens peccat, contra præceptum Ecclesiæ faciens. Ergo per eos a peccato absolvi non potest, et sic idem quod prius.

RESPONDEO dicendum quod **in omnibus prædictis manet clavium potestas quantum ad essentiam; sed usus impeditur ex defectu materiæ.** Cum enim usus clavium in utente prælationem requirat respectu ejus in quem utitur, ut supra dictum est, quæst. 17, art. 2, ad 2, propria materia, in quam exercetur usus clavium, est homo subditus. — Et quia per ordinationem Ecclesiæ unus subditur alteri, ideo etiam **per Ecclesiæ prælatos potest subtrahi alicui ille qui erat ei subjectus.** Unde cum Ecclesia hæreticos, et schismaticos, et alios hujusmodi privet, subtrahendo subditos vel simpliciter, vel quantum ad aliquid, quantum ad hoc quod privati sunt, non possunt usum clavium habere.

Ad primum ergo dicendum quod materia sacramenti Eucharistiæ, in quam suam potestatem exercet sacerdos, non est homo, sed panis triticeus, et in baptismo homo simpliciter. Unde sicut si subtraheretur hæretico panis triticeus, conficere non posset, ita nec si subtrahatur prælato prælatio, absolvere poterit; potest tamen baptizare et conficere, quamvis ad sui damnationem.

Ad secundum dicendum quod propositio habet veritatem, quando non deest (1) materia, sicut est in proposito.

Ad tertium dicendum quod ex ipsa culpa non subtrahitur materia, sicut per aliquam pœnam; unde pœna non impedit per contrarietatem ad effectum inducendum, sed ratione prædicta in corp.

QUÆSTIO XX

DE HIS IN QUOS USUS CLAVIUM EXERCERI POTEST. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his in quos usus clavium exerceri potest.

Circa quod quæruntur tria: 1° utrum sacerdos possit in quemlibet hominem uti clave quam habet; 2° utrum sacerdos possit semper suum subditum absolvere; 3° utrum aliquis possit uti clavibus in suum superiorem.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum sacerdos possit uti clave quam habet, in quemlibet hominem.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdos possit uti clave quam habet, in quemlibet hominem. Potestas enim clavium in sacerdotes descendit ex illa divina auctoritate qua dixit: *Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata remittuntur eis,* Joan. 20, 22. Sed illud indeterminate dictum est. Ergo habens clavem, indeterminate potest ea uti in quoslibet.

2. Præterea, clavis corporalis quæ aperit unam seram, aperit omnes alias ejusdem modi. Sed omne peccatum cujuscumque hominis est ejusdem rationis obstaculum respectu introitus cœli. Ergo si potest unum hominem sacerdos per clavem quam habet, solvere, poterit et quoscumque alios.

3. Præterea, sacerdotium novi Testamenti est perfectius quam veteris Testamenti. Sed sacerdos veteris Testamenti poterat uti sua potestate quam habebat discernendi inter lepram et lepram, indifferenter in omnes. Ergo multo fortius sacerdos evangelicus potest uti potestate sua in omnes.

— Sed contra est quod dicitur 16, quæst. 1 (in appendice Grat., ad cap. *Adjicimus*): *Nulli sacerdotum liceat parochianum alterius absolvere aut ligare.* Ergo non quilibet potest quemlibet absolvere.

Præterea, judicium spirituale debet esse ordinatius quam temporale. Sed in judicio temporali non potest quilibet judex quemlibet judicare. Ergo cum usus clavium sit judicium quoddam, non potest sacerdos quilibet sua clavi in quemlibet uti.

RESPONDEO dicendum quod ea quæ circa singularia operari oportet, non eodem modo omnibus competunt. Unde sicut præter generalia medicinæ præcepta oportet adhiberi medicos, quibus præcepta universalia medicinæ singulis infirmis vel infirmitatibus, secundum quod debent, aptentur, ita in quolibet principatu, præter illum qui in universalia præcepta legis tradit, oportet esse aliquos qui ea singulis, secundum quod debent, adaptent. Et propter hoc etiam in cœlesti hierarchia sub potestatibus, quæ indistincte præsunt, ponuntur principatus, quia singulis provinciis distribuuntur, et sub his angeli, qui singulis hominibus in custodiam deputantur, ut patet ex his quæ dicta sunt in lib. 2, dist. 10, quæst. 1, art. 1 et 2, et Part. 1, quæst. 113, art. 1 et 2. Unde et ita debet esse in prælatione Ecclesiæ militantis, ut apud aliquem esset prælatio indistincte in omnes, et sub hoc essent alii, qui super diversos potestatem distinctam acciperent. Et quia usus clavium requirit aliquam prælationis potestatem, per quam ille in quem usus clavium communicatur, efficitur materia propria illius actus; ideo **ille qui habet indistinctam potestatem super omnes, potest uti clavibus in omnes; illi autem qui sub eo distinctas potestates acceperunt, non in quoslibet uti possunt clavibus, sed in eos tantum qui eis in sortem venerunt, nisi in necessitatis articulo,** ubi nemini sacramenta sunt deneganda.

---

(1) In Nicol., *quando non adest.*

ART. 1. — Vide notata et definit. supra, quæst. 8, art. 4, pag. 31.

Ad primum ergo dicendum quod ad absolutionem a peccato requiritur duplex potestas, scilicet potestas ordinis et potestas jurisdictionis. Prima quidem potestas æqualiter est in omnibus sacerdotibus, non autem secunda. Et ideo ubi Dominus Joan. 20, dedit omnibus apostolis communiter potestatem remittendi peccata, intelligitur de potestate quæ consequitur ordinem; unde et sacerdotibus, quando ordinantur, illa verba dicuntur. Sed Petro singulariter dedit potestatem dimittendi peccata, Matth. 16, ut intelligatur quod ipse præ aliis habet potestatem jurisdictionis. Potestas autem ordinis, quantum est de se, se extendit ad omnes absolvendos. Et ideo indeterminate Dominus dicit: *Quorum remiseritis peccata*, intelligens tamen quod usus illius potestatis esse deberet, præsupposita potestate Petro collata, secundum ipsius ordinationem.

Ad secundum dicendum quod clavis materialis non potest aperire nisi seram propriam; nec aliqua virtus activa potest agere nisi in propriam materiam. Materia autem propria potestatis ordinis efficitur aliquis per jurisdictionem. Et ideo non potest aliquis clave uti in eum in quem jurisdictio non datur.

Ad tertium dicendum quod populus Israel unus populus erat, et unum tantummodo templum habebat; unde non oportebat sacerdotum jurisdictiones distingui, sicut nunc in Ecclesia, in qua congregantur diversi populi et nationes.

ARTICULUS II

Utrum sacerdos possit semper suum subditum absolvere.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdos non possit semper suum subditum absolvere. Sicut enim Augustinus dicit (alius auctor lib. de vera et falsa Pœnit., cap. 20), in littera, 4, dist. 19, *nullus officio sacerdotis uti debet, nisi*

ART. 2. — Esse in Ecclesia potestatem reservandi quædam peccata, eamque reservationem non tantum in foro externo, sed etiam coram Deo vim habere, dogma catholicum est. — Circa reservationem casuum, multæ quæstiones tractantur, scilicet: quæ peccata possint reservari? Qui possint peccata reservare? Quis possit absolvere a casibus reservatis? etc. Hæc omnia apud auctores de theologia morali reperies. — Circa *resp*, *ad* 1. adverte quod in præsenti Ecclesiæ disciplina, ex constit. Benedicti XIV *sacramentum pœnitentiæ*, et *Apostolici muneris*, nullus confessarius absolvere potest complicem in peccato, turpi excepto mortis articulo; quæ reservatio intelligitur in eo sensu quod sacerdos careat omni jurisdictione in complicem. Et si quis absolvere tentaverit, in excommunicationem latæ sententiæ Romano Pontifici specialissime reservatæ incidit, juxta hæc verba, constitut. *Apostolicæ sedis*, Pii IX: « 10 Absolventes complicem in peccato turpi, etiam in mortis periculo, si alius sacerdos, licet non approbatus ad confessiones, sine gravi aliqua exoritura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessiones ».

Definit. Eccles. — Articuli de quibus errorum Wiclefi suspecti, debent interrogari, de mandato Martini V. 25. Utrum credat, auctoritatem jurisdictionis Papæ, archiepiscopi et episcopi in solvendo et ligando esse majorem auctoritate simplicis sacerdotis, etiam si curam animarum habeat. — *Proposit. Lutheri damnatæ a Leone*, X. 13. *Vide supra, quæst.* 8, *art.* 1, *pag.* 28. — *Proposit. synodi Pistor. damn. a Pio VI, in Bulla « Auctorem fidei ». De reservatione casuum :* 44. Propositio Synodi asserens, « reservationem casuum nunc temporis aliud non esse, quam improvidum ligamen pro inferioribus sacerdotibus, et sonum sensu vacuum pro pœnitentibus assuetis non admodum curare hanc reservationem »: falsa, temeraria, male sonans, perniciosa, concilio Tridentino contraria, superioris hierarchiæ potestatis læsiva. 45. Item, de spe, quam ostendit fore, « ut reformato rituali et ordine Pœnitentiæ nullum amplius locum habituræ sint hujusmodi reservationes »; prout attenta generalitate verborum innuit, per reformationem ritualis et ordinis Pœnitentiæ factam ab episcopo vel synodo aboleri posse casus, quos Tridentina synodus (sess. 14, c. 7.) declarat Pontifices maximos potuisse pro suprema potestate sibi in universa Ecclesia tradita peculiari suo judicio reservare: propositio falsa, temeraria, concilio Tridentino et Summorum Pontificum auctoritati derogans et injuriosa. — *Trident. sess.* 14, *cap.* 7 *: De casuum reservatione :* Quoniam igitur natura et ratio judicii illud exposcit ut sententia in subditos dumtaxat feratur; persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, et verissimum esse hæc synodus confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam Sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet jurisdictionem. Magnopere vero ad Christiani populi disciplinam pertinere, sanctissimis Patribus nostris visum est, ut atrociora quædam et graviora crimina non a quibusvis, sed a summis dumtaxat Sacerdotibus absolverentur, unde merito Pontifices Max. pro suprema potestate sibi in Ecclesia universa tradita, causas aliquas criminum graviores suo potuerunt peculiari judicio reservare. Neque dubitandum est, quando omnia, quæ a Deo sunt, ordinata sunt, quin hoc idem Episcopis omnibus in sua cuique diœcesi, in ædificationem tamen, non in *immunis ab illis sit quæ in aliis judicat.* Sed quandoque contingit quod sacerdos est particeps criminis quod subditus suus commisit, sicut cum mulierem subditam cognovit. Ergo videtur quod non semper possit in suos subditos potestate clavium uti.

2. Præterea, per potestatem clavium homo ab omnibus defectibus curatur. Sed quandoque alicui peccato annexus est irregularitatis defectus, vel excommunicationis sententia a qua simplex sacerdos absolvere non potest. Ergo videtur quod non possit uti clavium potestate in illos qui talibus irretiti sunt.

3. Præterea, sacerdotii nostri judicium et potestas per judicium veteris sacerdotii figuratum est. Sed minoribus judicibus secundum legem non omnia competebat discutere, sed ad superiores recurrebant, ut dicitur Exodi 24, 14 : *Si quid natum fuerit quæstionis inter vos* (1), *referetis ad eos.* Ergo videtur quod nec sacerdos de gravioribus peccatis possit subditum suum absolvere, sed debeat ad superiorem remittere.

— Sed contra, cuicumque committitur principale, committitur et accessorium. Sed sacerdotibus committitur quod subditis suis Eucharistiam dispensent, ad quam ordinatur absolutio a peccatis quibuscumque. Ergo sacerdos ad omnibus peccatis potest subditum suum absolvere, quantum est de clavium potestate.

Præterea, gratia omne peccatum tollit, quantumcumque sit parva. Sed sacerdos sacramenta dispensat, quibus gratia datur. Ergo, quantum est de potestate clavium, de omnibus peccatis absolvere potest.

RESPONDEO dicendum quod potestas ordinis, quantum est de se, extendit se ad omnia peccata remittenda. Sed quia ad usum hujusmodi potestatis, ut dictum est, requiritur jurisdictio, quæ a majoribus in inferiores descendit ; ideo **potest superior aliqua sibi reservare**, in quibus judicium inferiori non committat ; alias **de quolibet potest simplex sacerdos absolvere, habens jurisdictionem**. Sunt autem quinque casus in quibus oportet quod simplex sacerdos pœnitentem ad superiorem remittat : primus est quando est solemnis pœnitentia imponenda, quia ejus minister proprius est episcopus ; secundus est de excommunicatis, quando inferior sacerdos non potest absolvere, utpote quando est a superiore excommunicatus ; tertius quando invenit irregularitatem contractam, pro cujus dispensatione debet ad superiorem remittere ; quartus de incendiariis ; quintus quando est consuetudo in aliquo episcopatu quod enormia crimina ad terrorem reserventur episcopo ; quia consuetudo dat, vel aufert in talibus potestatem.

Ad primum ergo dicendum quod in tali casu nec sacerdos debet audire confessionem mulieris cum qua peccavit, de illo peccato, sed debet ad alium mittere ; nec illa debet ei confiteri, sed debet petere licentiam ad alium eundi, vel ad superiorem recurrere, si ille licentiam denegaret, tum propter periculum, tum quia est minor verecundia. Si tamen absolveret, absoluta esset. Quod enim Augustinus dicit quod non debet esse in eodem crimine, intelligendum est secundum congruitatem, non secundum necessitatem sacramenti.

Ad secundum dicendum quod pœnitentia ab omnibus defectibus culpæ liberat, non autem ab omnibus defectibus pœnæ ; quia adhuc post peractam pœnitentiam de homicidio aliquis remanet irregularis. Unde sacerdos potest de crimine absolvere, et pro pœna amovenda debet ad superiorem remittere, nisi in excommunicatione, quia absolutio ab ipsa debet præcedere absolutionem a peccato ; quia quamdiu aliquis est excommunicatus, non potest recipere aliquod Ecclesiæ sacramentum.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit quantum ad hæc in quibus sibi superiores potestatem jurisdictionis reservant.

ARTICULUS III

Utrum aliquis uti possit clavibus in suum superiorem.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod aliquis non possit uti clavibus in suum superiorem. Actus enim sacramentalis quilibet requirit propriam materiam. Sed propria materia usus clavium est persona subjecta, ut dictum est quæst. præc., art. 6. Ergo in eum qui non est subditus, non potest clavibus sacerdos uti.

2. Præterea, Ecclesia militans imitatur triumphantem. Sed in cœlesti Ecclesia inferior angelus nunquam purgat, aut illuminat, aut perficit superiorem. Ergo nec aliquis inferior sacerdos potest uti actione hierarchica, quæ est per absolutionem, in superiorem.

3. Præterea, judicium pœnitentiæ debet esse ordinatius quam judicium exterioris fori. Sed in exteriori foro inferior non potest excommunicare aut absolvere superiorem. Ergo videtur quod nec in foro pœnitentiali.

---

destructionem, liceat pro illis in subditos tradita supra reliquos inferiores sacerdotes auctoritate, præsertim quoad illa, quibus excommunicationis censura annexa est. Hanc autem delictorum reservationem, consonum est divinæ auctoritati, non tantum in externa politia, sed etiam coram Deo vim habere. Verumtamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis : atque ideo omnes Sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt : extra quem articulum Sacerdotes cum nihil possint in casibus reservatis, id unum pœnitentibus persuadere nitantur, ut ad Superiores et legitimos judices pro beneficio Absolutionis accedant. *Et eadem sess.* 14, *can.* 11, *vide supra, quæst.* 1.

(1). Vulgata omittit, *inter vos.*

— Sed contra, superior prælatus etiam circumdatus est infirmitate, et contingit ipsum peccare. Sed remedium contra peccatum est potestas clavium. Ergo cum ipse non possit in seipsum clave uti, quia non potest esse simul judex et reus, videtur quod possit inferior in ipsum clavis potestate uti.

Præterea, absolutio, quæ fit per virtutem clavium, ordinatur ad perceptionem Eucharistiæ. Sed inferior potest superiori Eucharistiam dispensare, si petat. Ergo et clavium potestate in ipsum uti, si se ei subjicerit.

RESPONDEO dicendum quod potestas clavium, quantum est de se, extendit se ad omnes, ut dictum est art. præc. Sed quod in aliquem sacerdos non possit potestate clavium uti, contingit ex hoc quod ejus potestas est ad aliquos specialiter limitata. Unde **ille qui limitavit potest extendere in quem voluerit : et propter hoc etiam potestatem ei dare potest in seipsum ; quamvis ipse in seipsum uti clavium potestate non possit**, quia potestas clavium requirit pro materia aliquem subjectum, et ita alium ; sibi ipsi enim aliquis subjectus esse non potest.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis episcopus, quem simplex sacerdos absolvit, sit superior eo simpliciter, est tamen inferior eo in quantum ei se ut peccatorem subjicit.

Ad secundum dicendum quod in angelis non potest accidere aliquis defectus ratione cujus inferioribus suis superiores subdantur, sicut accidit in hominibus. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod judicium exterius est secundum homines, sed judicium confessionis est quoad Deum, apud quem aliquis redditur minor ex hoc quod peccat, non autem apud hominum prælationes. Et ideo in exteriori judicio sicut nullus in seipsum sententiam dare potest excommunicationis, ita nec alteri committere ut se excommunicet. Sed in foro conscientiæ potest alteri committere suam absolutionem, qua ipse uti non posset. — Vel dicendum quod absolutio in foro confessionis est principaliter potestatis clavium, et ex consequenti respicit jurisdictionem ; sed excommunicatio respicit totaliter jurisdictionem. Quantum autem ad potestatem ordinis omnes sunt æquales, non autem quantum ad jurisdictionem. Et ideo non est simile.

QUÆSTIO XXI

DE EXCOMMUNICATIONIS DEFINITIONE, ET CONGRUITATE ET CAUSA. — *In quatuor articulos divisa.*

Consequenter videndum est de excommunicatione. — De qua primo considerandum est de definitione excommunicationis, et congruitate, et causa ; — secundo de eo qui potest excommunicare et excommunicari ; — tertio de participatione cum excommunicatis ; — quarto de absolutione ab excommunicatione.

Circa primum quæruntur quatuor : 1° utrum

QUÆSTIO 21. — Nunc agit de illo actu clavium, qui est *excommunicatio*. Solet excommunicatio annumerari pœnis illis, quæ translato vocabulo causæ ad effectum, vocantur censuræ. Nam Judicis exclesiastici censura sive judicium, est causa proxima talis pœnæ. Nomine censuræ ecclesiasticæ, comprehenduntur: *excommunicatio*, *suspensio* et *interdictum* (ut respondet Innoc. III cap. *quærenti*, de verb. signif.). Neque solet vel irregularitas, vel alia pœna, isto nomine intelligi (ex cap. *statutum*, tit. de sent. excommun. in 6, et cap. *absolutionis*, de his quævi, etc.). Patet etiam ex concessionibus Pontificum qui, etiamsi generalem concedant facultatem absolvendi a censuris, non intendunt tamen aliquam facultatem tribuere dispensandi super irregularitate. Definiri ergo potest censura : « Juris ecclesiastici pœna in tempus correctionis aut satisfactionis imposita ». Per hoc quod dicitur *pœna*, excluditur peccatum et irregularitas. Pœnæ autem constitutæ a mulieribus aut a viris non habentibus jurisdictionem ecclesiasticam, excluduntur per illud *juris ecclesiastici* ; depositio autem et degradatio, quia de sui ratione non infliguntur ad tempus, sed in perpetuum (Sylvius).

Definit. Eccles. pro hac quæst. et sequentibus de Excommunicatione. — Formula præscripta metropolitanis a Paschali II in synodo Romana 1102 : Anathematizo omnem hæresim et præcipue eam, quæ statum præsentis Ecclesiæ perturbat, quæ docet et adstruit : anathema contemnendum et Ecclesiæ ligamenta spernenda esse. Promitto autem obedientiam Apostolicæ Sedis pontifici Domino Paschali ejusque successoribus sub testimonio Christi et Ecclesiæ, affirmans quod affirmat, damnans quod damnat sancta et universalis Ecclesia. — *Errores Marsilii Patav. damn. a Joanne* XXII, (1327) : 5. Quod tota Ecclesia simul juncta nullum hominem punire potest punitione coactiva nisi concedat hoc imperator. — *Articuli Wiclefi, damn. in concil. Constant. sub Martino V* : 11. Nullus prælatudebet aliquem excommunicare, nisi prius sciat eum ex communicatum a Deo ; et qui sic excommunicat, fit ex hoc hæreticus vel excommunicatus. 12. Prælatus excommunicans clericum, qui appellavit ad regem vel ad concilium regni, eo ipso traditor est regis et regni. 13. Illi, qui dimittunt prædicare sive audire verbum Dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati, et in Dei judicio traditores habebuntur. 30. Excommunicatio Papæ vel cujuscumque prælati, non est timenda, quia est censura antichristi. — *Proposit. Joannis Huss, damn. ab eodem concilio* : 14. Doctores ponentes, quod aliquis per censuram ecclesiasticam emendandus, si corrigi noluerit, sæculari judicio est tradendus, pro certo sequuntur in hoc pontifices, scribas et pharisæos, qui Christum non volentem eis obedire in omnibus, dicentes : « Nobis non licet interficere quemquam, ipsum sæculari judicio tradiderunt ; et tales sunt homicidæ graviores, quam Pilatus. 19. Per censuras ecclesiasticas excommunicationis, suspensionis et interdicti ad sui exaltationem clerus populum laicalem sibi suppeditat, avaritiam multiplicat, malitiam protegit, et viam præparat Antichristo. Signum autem evidens est, quod ab Antichristo tales procedunt censuræ, quas vocant in suis processibus fulminationes, quibus clerus principalissime procedit contra illos, qui denudant nequitiam antichristi, qui clerum pro se maxime usurpabit. — *Proposit. de quibus errorum Wiclefi suspecti, debent interrogari de mandato Martini V* : 31. Item utrum credat, quod Papa vel alius prælatus, propriis nominibus Papæ pro tempore expressis, vel ipsorum vicarii, possunt suum subditum ecclesiasticum sive sæcularem convenienter excommunicatio definiatur; 2° utrum Ecclesia debeat aliquem excommunicare ; 3° utrum aliquis pro aliquo temporali damno sit excommunicandus ; 4° utrum excommunicatio injuste lata aliquem effectum habeat.

Articulus primus

Utrum competens sit hæc definitio excommunicationis : « Excommunicatio est separatio a communione Ecclesiæ », etc.

S. Thom., 4 Sent. dist. 18, quæst. 2, art. 1. quæst. 1, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod incompetens sit hæc definitio excommunicationis a quibusdam posita : *Excommunicatio est separatio a communione Ecclesiæ, quoad fructum, et suffragia generalia.* Suffragia enim Ecclesiæ valent eis pro quibus fiunt. Sed Ecclesia orat pro eis qui extra Ecclesiam sunt, sicut pro hæreticis et paganis. Ergo etiam pro excommunicatis, qui extra Ecclesiam sunt : et sic eis suffragia Ecclesiæ valent.

2. Præterea, nullus amittit suffragia Ecclesiæ nisi per culpam. Sed excommunicatio non est culpa, sed pœna. Ergo per excommunicationem non separatur aliquis a suffragiis Ecclesiæ communibus.

3. Præterea, fructus Ecclesiæ non videtur esse aliud quam suffragia : non enim potest intelligi de fructu bonorum temporalium, quia hæc excommunicatis non auferuntur. Ergo inconvenienter utrumque ponitur.

4. Præterea, excommunicatio minor quædam excommunicatio est, sed per eam homo non perdit suffragia Ecclesiæ. Ergo definitio non est conveniens.

RESPONDEO dicendum quod ille qui per baptismum in Ecclesia ponitur, ad duo adscribitur, scilicet ad cœtum fidelium, et ad participationem sacramentorum, et hoc secundum præsupponit primum, quia in sacramentis participandis etiam fideles communicant. Et ideo **aliquis potest extra Ecclesiam fieri per excommunicationem dupliciter :** — Uno modo ita quod separetur tantum a participatione sacramentorum : et hæc est excommunicatio minor. — Alio modo ita quod excludatur ab utroque : et sic est excommunicatio major, quæ hic definitur. Non autem potest esse tertium, scilicet quod excludatur a communione fidelium, et non a participatione sacramentorum, ratione jam dicta : quia scilicet fideles in sacramentis communicant. Sed communicatio fidelium est duplex, *quædam* in spiritualibus, sicut sunt mutuæ orationes, et conventus ad sacra perci-

---

propter inobedientiam sive contumaciam excommunicare ita quod talis pro excommunicato sit habendus. 32. Item utrum credat, quod inobedientia sive contumacia excommunicatorum crescente prælati vel eorum vicarii in spiritualibus habeant potestatem aggravandi et reaggravandi, interdictum ponendi, et brachium sæculare invocandi ; et quod illis censuris per inferiores sit obediendum. 33. Item, utrum credat, quod Papa, vel alii prælati et eorum vicarii in spiritualibus habeant potestatem sacerdotes et laicos inobedientes et contumaces excommunicandi, ab officio, beneficio, ingressu ecclesiæ et administratione ecclesiasticorum sacramentorum suspendendi. — *Proposit. Lutheri damn. a Leone X, in Bulla « Exsurge Domine » :* 23. Excommunicationes sunt tantum externæ pœnæ nec privant hominem communibus spiritualibus Ecclesiæ orationibus. 24. Docendi sunt Christiani plus diligere excommunicationem, quam timere. — *Proposit. Quesnelli, damn. a Clemente XI in Constitut. « Unigenitus ».* 91. Excommunicationis injustæ metus nunquam debet nos impedire ab implendo debito nostro ; nunquam eximus ab Ecclesia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulsi, quando Deo, Jesu Christo, atque ipsi Ecclesiæ per charitatem affixi sumus. 92. Pati potius in pace excommunicationem et anathema injustum, quam prodere veritatem, est imitari sanctum Paulum ; tantum abest, ut sit erigere se contra auctoritatem aut scindere unitatem. 93. Jesus quandoque sanat vulnera, quæ præceps primorum pastorum festinatio infligit sine ipsius mandato. Jesus restituit, quod ipsi inconsiderato zelo rescindunt. 97. Nimis sæpe contingit, membra illa, quæ magis sancte ac magis stricte unita Ecclesiæ sunt, respici atque tractari tanquam indigna, ut sint in Ecclesia, vel tanquam ab ea separata ; sed justus vivit ex fide, et non ex opinione hominum. 98. Status persecutionis et pœnarum, quas quis tolerat tamquam hæreticus, flagitiosus et impius, ultima plerumque probatio est et maxime meritoria, utpote quæ facit hominem magis conformem Jesu Christo. 100. Tempus deplorabile, quo creditur honorari Deus persequendo veritatem ejusque discipulos ! Tempus hoc advenit... Haberi et tractari a religionis ministris tanquam impium et indignum omni commercio cum Deo, tamquam membrum putridum, capax corrumpendi omnia in societate sanctorum, est hominibus piis morte corporis mors terribilior. Frustra quis sibi blanditur de suarum intentionum puritate et zelo quodam religionis, persequendo flamma ferroque viros probos, si propria passione est exæccatus aut abreptus aliena, propterea quod nihil vult examinare. Frequenter credimus sacrificare Deo impium, et sacrificamus diabolo Dei servum. — *Proposit. Synodi Pistor. damn. a Pio VI in Bulla « Auctorem fidei ».* 46. Propositio asserens, « effectum excommunicationis exteriorem dumtaxat esse, quia tantummodo natura sua excludit ab exteriore communicatione Ecclesiæ » ; quasi excommunicatio non sit pœna spiritualis, ligans in cœlo, animas obligans ; ex S. August. epist. 250, Auxilio Episcopo, Tract. 50. in Jo. num. 12 : falsa, perniciosa, in art. 23 Lutheri damnata, ad minus erronea. 47. Item, quæ tradit, necessarium esse juxta leges naturales et divinas ut sive ad excommunicationem sive ad suspensionem præcedere debeat examen personale ; atque adeo sententias dictas « ipso facto » non aliam vim habere, nisi seriæ comminationis sine ullo actuali effectu : falsa, temeraria, perniciosa, Ecclesiæ potestati injuriosa, erronea. 48. Item, quæ pronuntiat, « inutilem ac vanam esse formulam nonnullis abhinc sæculis inductam absolvendi generaliter ab excommunicationibus, in quas fidelis incidere potuisset » ; falsa, temeraria, praxi Ecclesiæ injuriosa. 49. Item, quæ damnat ut nullas et invalidas « Suspensiones ex informata conscientia » ; falsa, perniciosa, in Tridentinum injuriosa. 50. Item, in eo, quod insinuat, soli episcopo fas non esse uti potestate, quam tamen ei defert Tridentinum (sess. 14, c. 1, de reform.), suspensionis « ex informata conscientia » legitime infligendæ ; jurisdictionis prælatorum Ecclesiæ læsiva.

pienda ; *quædam* in corporalibus actibus legitimis : quæ quidem communicationes his versibus continentur :

> Si pro delictis anathema quis efficiatur
> Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

Os, scilicet ne osculum detur ; *orare*, ne cum excommunicatis oremus ; *vale*, ne salutentur ; *communio*, ne scilicet in sacramentis cum ipsis aliquis communicet ; *mensa negatur*, ne aliquis cum eis in mensa comedat. **Præmissa ergo definitio importat separationem a sacramentis,** in hoc quod dicit, *quoad fructum ;* **et a communione fidelium quantum ad spiritualia** in hoc quod dicit, *et suffragia Ecclesiæ communia.*

Alia autem definitio invenitur, quæ datur secundum separationem ab utrisque actibus, quæ talis est : « Excommunicatio est a qualibet licita communione fidelium separatio ».

Ad primum ergo dicendum quod pro infidelibus oratur, sed ipsi orationis fructum non percipiunt, nisi ad fidem convertantur. Similiter et pro excommunicatis orari potest, quamvis non inter orationes, quæ pro membris Ecclesiæ fiunt ; et tamen fructum non percipiunt, quamdiu in excommunicatione manent ; sed oratur, ut detur eis spiritus pœnitentiæ, ut ab excommunicatione solvantur.

Ad secundum dicendum quod suffragia alicujus valent alicui secundum quod ei continuantur. Potest autem actio unius alteri continuari dupliciter : — Uno modo ex vi charitatis, quæ omnes fideles connectit, ut sint unum in Deo, sicut dicitur in Psal. 118, 63 : *Particeps ego sum omnium timentium te.* Et hanc continuationem excommunicatio non intercipit : quia juste quis excommunicari non potest nisi pro culpa mortali, per quam quis a charitate jam divisus est, etiamsi non excommunicetur. Injusta autem excommunicatio charitatem alicui auferre non potest ; cum sit de maximis bonis, quæ non possunt alicui invito auferri. — Alio modo per intentionem suffragia facientis, quæ in aliquem fertur, pro quo fiunt : et hanc continuationem excommunicatio intercipit : quia Ecclesia per excommunicationis sententiam separat excommunicatos ab universitate fidelium, pro quibus suffragia facit. Unde suffragia Ecclesiæ eis non prosunt, quæ pro tota Ecclesia fiunt ; nec ex persona Ecclesiæ oratio pro eis inter membra Ecclesiæ fieri potest : quamvis aliqua persona privata possit ad eorum conversionem aliquod suffragium per intentionem dirigere.

Ad tertium dicendum quod fructus spiritualis Ecclesiæ non solum est ex suffragiis, sed etiam ex perceptione sacramentorum, et ex convictu fidelium.

Ad quartum dicendum quod minor excommunicatio non habet perfectam rationem excommunicationis, sed aliquid ipsius participat : et ideo non oportet quod totaliter ei excommunicationis definitio conveniat, sed solum quoad aliquid.

ARTICULUS II

Utrum Ecclesia debeat aliquem excommunicare.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Ecclesia nullum debeat excommunicare, quia excommunicatio maledictio quædam est. Sed Rom. 12 prohibemur maledicere. Ergo Ecclesia excommunicare non debet.

2. Præterea, Ecclesia militans debet imitari triumphantem. Sed, ut in Epist. Judæ legitur, *cum Michael archangelus cum diabolo altercaretur de Moysi corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiæ ; sed dixit : Imperet tibi Dominus.* Ergo nec Ecclesia militans debet alicui judicium maledictionis vel excommunicationis inferre.

3. Præterea, nullus est in manu hostis tradendus, nisi omnino desperatus. Sed per excommunicationem traditur aliquis in manu Satanæ, ut patet 1 Corinth. 5 ; cum ergo de nemine sit desperandum in ista vita, Ecclesia nullum debet excommunicare.

— Sed contra est quod Apostolus, 1 Cor. 5, mandat quemdam excommunicari, sive tradi Satanæ.

Præterea, Matth. 18, 17, dicitur de illo qui Ecclesiam audire contemnit : *sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Sed ethnici sunt extra Ecclesiam. Ergo et illi qui Ecclesiam audire contemnunt, per excommunicationem extra Ecclesiam sunt ponendi.

RESPONDEO dicendum quod judicium Ecclesiæ conforme debet esse judicio Dei. Deus autem peccatores multipliciter punit, ut ad bonum eos trahat ; — *uno modo* flagellis castigando, — *alio modo* hominem sibi relinquendo, ut, auxiliis subtractis, quibus a malo præpediebatur, suam infirmitatem cognoscat, et humilis ad Deum redeat, a quo superbus discesserat. Et **quantum ad utrumque Ecclesia in excommunicationis sententia divinum judicium imitatur.** — In quantum enim aliquem a communione fidelium separat, ut erubescat, imitatur divinum judicium, quo per flagella castigat ; — in quantum autem a suffragiis, et aliis spiritualibus separat, imitatur divinum judicium, quo hominem sibi relinquit, ut per humilitatem seipsum cognoscens ad Deum redeat.

Ad primum ergo dicendum quod maledictio po-

ART. 2.— Ad fidem pertinet esse in Ecclesia potestatem excommunicandi, atque adeo, Ecclesiam debere aliquos excommunicare. — Vide definit. Eccles. in proœmio quæstionis, pag. 77.

S. *Script.* — Matth. 5, 29, et 16, 19, et 18, 8 etc. ; Marc. 9, 42 ; Joan. 20, 23 ; Rom. 16, 17 ; 1 Corint. 5, 3 etc. ; 2 Corint. 2, 8 ; 2 Thessal. 3, 6 etc. ; 1 Timot. 1, 20 et 6, 5 ; 2 Timot. 2, 17 etc., et 3. 5 ; Tit. 3, 10 ; 2 Joan. 10.

test esse dupliciter : — uno modo ita quod in malo quod irrogat, vel dicit, per intentionem sistat : et sic maledictio omnibus modis est prohibita. — Alio modo ita quod malum quod quis maledicendo imprecatur, ad bonum illius ordinet qui maledicitur : et sic maledictio quandoque est licita et salutifera ; sicut etiam medicus aliquod nocumentum infert infirmo, ut sectionem, per quam ab infirmitate liberetur.

Ad secundum dicundum quod diabolus incorrigibilis est; et ideo non est susceptibilis alicujus boni per excommunicationis pœnam.

Ad tertium dicendum quod ex hoc ipso quod aliquis suffragiis Ecclesiæ privatur, triplex incommodum incurrit, per tria quæ quis ex suffragiis Ecclesiæ consequitur. Valent enim ad augmentum gratiæ eis qui eam habent, vel ad merendum eis qui non habent : et quantum ad hoc Magister Sententiarum dicit, 4, dist. 18 : *Gratia Dei per excommunicationem subtrahitur*. Valent etiam ad custodiam virtutis : et quantum ad hoc dicit quod *protectio subtrahitur*, non quod omnino a Dei providentia excludatur excommunicatus, sed ab illa protectione qua filios Ecclesiæ specialiori modo custodit. Valent etiam ad defensionem ab hoste : et quantum ad hoc dicit quod *diabolo major potestas sæviendi in ipsum datur et spiritualiter, et corporaliter*. Unde in primitiva Ecclesia, quando oportebat per signa homines ad fidem invitare, sicut Spiritus Sancti donum visibili signo manifestabatur, ita et excommunicatio corporali vexatione a diabolo innotescebat. Nec est inconveniens, si ille qui non est desperatus hosti detur, quia non datur quasi damnandus, sed quasi corrigendus; cum in potestate Ecclesiæ sit ex ejus manu ipsum, cum voluerit, eripere.

ARTICULUS III

Utrum aliquis pro aliquo temporali damno debeat excommunicari.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod nullus pro aliquo temporali damno debeat excommunicari, quia pœna non debet excedere culpam. Sed pœna excommunicationis est privatio alicujus boni spiritualis, quod omnibus bonis temporalibus præeminet. Ergo pro temporalibus nullus est excommunicandus.

2. Præterea, nulli malum pro malo reddere debemus, secundum Apostoli præceptum, Rom. 12. Sed hoc esset malum pro malo reddere, si pro tali damno quis excommunicaretur. Ergo nullo modo hoc debet fieri.

— Sed contra est quod Petrus Ananiam et Saphiram pro defraudatione pretii agri sententia mortis damnavit. Act. 5. Ergo et Ecclesiæ licet pro temporalibus damnis excommunicare.

RESPONDEO dicendum quod per excommunicationem judex ecclesiasticus excommunicatos excludit a regno quodammodo. Unde cum non debeat a regno excludere nisi indignos, ut ex definitione clavis patuit, quæst. 17, art. 2; nec aliquis reddatur indignus, nisi per peccatum mortale charitatem amiserit, quæ est via ducens ad regnum; ideo **nullus excommunicari debet nisi pro peccato mortali.** — Et quia in damnificando aliquem corporaliter, vel in rebus temporalibus, aliquis mortaliter peccat, et contra charitatem facit, **ideo pro damno temporali illato Ecclesia aliquem excommunicare potest.** — Sed quia excommunicatio est gravissima pœnarum, pœnæ autem medicinæ sunt, secundum Philosophum, in 2 Ethic., cap. 3, a princ., sapientis autem medici est a levioribus incipere medicinis, et minus periculosis; ideo **excommunicatio infligi non debet etiam pro peccato mortali, nisi contumax fuerit,** vel non veniendo ad judicium, vel ante terminationem judicii sine licentia recedendo, vel determinationi non parendo. Tunc enim, postquam monitus fuerit, si obedire contempserit, contumax reputatur ; et excommunicari debet a judice jam non habente quid contra ipsum faciat amplius.

Ad primum ergo dicendum quod culpæ quantitas non mensuratur ex nocumento quod quis facit, sed ex voluntate qua facit, contra charitatem agens. Et ideo quamvis pœna excommunicationis excedat nocumentum, non tamen excedit quantitatem culpæ.

Ad secundum dicendum quod cum aliquis per pœnam corrigitur, non redditur ei malum, sed bonum : quia pœnæ medicinæ sunt, ut dictum est in corp. art.

ARTICULUS IV

Utrum excommunicatio injuste lata aliquem effectum habeat.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod excommunicatio injuste lata nullo modo effectum habeat, quia per excommunicationem protectio et gratia Dei subtrahitur : quæ non possunt injuste subtrahi. Ergo excommunicatio injuste lata non habet effectum.

2. Præterea, Hieronymus dicit, sup. illud Matth. 16 : *Tibi dabo claves*, quod *est de supercilio Pharisæorum æstimare esse ligatum, vel solutum, qui ligatur vel solvitur injuste*. Sed eorum su-

---

ART. 4. — In fine corp. art. notat Sylvius : Id verius est, quod talis excommunicatio injusta, sit invalida, ideoque nec privat suffragiis communibus, nec participatione sacramentorum, nec alios effectus habet; nisi quod propter scandalum, debeat se talis ut excommunicatum gerere apud alios, donec constet de nullitate sententiæ ». Ita Soto, Cajetanus, etc.

percilium erat superbum et erroneum. Ergo excommunicatio injusta nullum habet effectum.

— Sed contra, secundum Gregorium, hom. 26 in Evang., circa med., *sententia pastoris, sive justa, sive injusta, timenda est.* Non autem esset timenda, nisi aliquid noceret etiam injusta. Ergo, etc.

RESPONDEO dicendum quod **excommunicatio potest dici injusta** dupliciter : — Uno modo **ex parte excommunicantis**, sicut cum ex odio, vel ex ira aliquis excommunicat : **et tunc excommunicatio nihilominus habet effectum suum, quamvis ille qui excommunicat peccet,** quia iste juste patitur, quamvis ille injuste faciat. — Alio modo **ex parte ipsius excommunicationis,** vel quia causa excommunicationis est indebita, vel quia fertur sententia, juris ordine prætermisso : **et tunc si sit talis error ex parte sententiæ, qui sententiam nullam esse faciat, non habet effectum, quia non est excommunicatio; si autem talis error non annulet sententiam, habet effectum suum;** et debet excommunicatus humiliter obedire (et erit ei ad meritum), et vel ad superiorem judicem recurrere, vel petere ab excommunicante absolutionem. Si autem contemneret, eo ipso mortaliter peccaret. Contingit autem quandoque quod sit debita causa ex parte excommunicantis, quæ non est debita ex parte excommunicati ; sicut cum aliquis pro falso crimine in judicio probato excommunicatur : et tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnum.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis homo gratiam Dei injuste amittere non possit, potest tamen amittere illa injuste quæ ex parte nostra sunt, quæ ad gratiam Dei disponunt ; sicut patet si subtrahatur alicui doctrinæ verbum, quod ei debetur. Et hoc modo excommunicatio gratiam Dei subtrahere dicitur, ut ex prædictis patet, art. 2 huj. quæst. ad 3.

Ad secundum dicendum quod Hieronymus loquitur quantum ad culpam, et non quantum ad pœnas, quæ possunt etiam injuste infligi a rectoribus Ecclesiarum.

QUÆSTIO XXII

DE HIS QUI POSSUNT EXCOMMUNICARE ET EXCOMMUNICARI. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his qui possunt excommunicare et excommunicari.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum quilibet sacerdos possit excommunicare ; 2° utrum non sacerdos excommunicare possit ; 3° utrum excommunicatus, vel suspensus possit alium excommunicare ; 4° utrum aliquis seipsum, vel æqualem, vel superiorem possit excommunicare ; 5° utrum aliqua universitas excommunicari possit ; 6° utrum semel excommunicatus excommunicari possit ulterius.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum quilibet sacerdos possit excommunicare.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod quilibet sacerdos possit excommunicare. Excommunicatio enim est actus clavium. Sed quilibet sacerdos habet claves. Ergo quilibet sacerdos potest excommunicare.

2. Præterea, majus est absolvere et ligare in foro pœnitentiæ quam in foro judicii. Sed quilibet sacerdos potest sibi subditos in foro pœnitentiali absolvere et ligare. Ergo etiam potest sibi subditos quilibet sacerdos excommunicare.

— Sed contra, ea in quibus imminet periculum sunt majoribus reservanda. Sed pœna excommunicationis est valde periculosa, nisi cum moderamine fiat. Ergo non debet cuilibet sacerdoti committi.

RESPONDEO dicendum quod in foro conscientiæ causa agitur inter hominem et Deum ; in foro autem exterioris judicii causa agitur hominis ad hominem. Et ideo absolutio vel ligatio quæ unum hominem obligat quoad Deum tantum, pertinet ad forum pœnitentiæ ; sed illa quæ hominem obligat in comparatione ad alios homines, ad forum publicum exterioris judicii pertinet. Et quia homo per excommunicationem a communione fidelium separatur, ideo excommunicatio ad forum exterius pertinet. Et ideo **illi soli possunt excommunicare qui habent jurisdictionem in foro judiciali.** Et propter hoc soli episcopi propria auctoritate, et majores prælati secundum communiorem opinionem, possunt excommunicare ; sed presbyteri parochiales non nisi ex commissione eis facta, vel in certis casibus; sicut in furto, et rapina, et hujusmodi, in quibus est eis a jure concessum quod excommunicare possint. Alii autem dixerunt quod etiam sacerdotes parochiales possunt excommunicare. Sed prædicta opinio est rationabilior.

Ad primum ergo dicendum quod excommunicatio non est actus clavis directe, sed magis respectu exterioris judicii. Sed sententia excommunicationis, quamvis exteriori judicio promulgetur, quia tamen aliquo modo pertinet ad aditum regni, secundum quod Ecclesia militans est via ad triumphantem ; ideo etiam talis jurisdictio, per quam homo excommunicare potest, clavis potest dici.

ART. 1. — Quoad potestatem parochialium presbyterorum, de qua loquitur S. Doct. in fine corp. : « in certis casibus, sicut in furto etc. » : hoc in desuetudinem abiit ; ac proinde si aliquando habuerint in certis casibus hanc potestatem, contraria consuetudine amiserunt.

Et secundum hoc a quibusdam distinguitur quod est clavis ordinis, quam omnes sacerdotes habent; et clavis jurisdictionis in foro judiciali, quam habent soli judices exterioris fori. Utrumque tamen Deus Petro contulit, Matth. 16, et ab ipso in alios descendit, qui utramvis habent.

Ad secundum dicendum quod sacerdotes parochiales habent quidem jurisdictionem in subditos suos quantum ad forum conscientiæ, sed non quantum ad forum judiciale, quia non possunt conveniri coram eis in causis contentiosis. Et ideo excommunicare non possunt, sed absolvere possunt in foro pœnitentiali. Et quamvis forum pœnitentiale sit dignius, tamen in foro judiciali major solemnitas requiritur, quia in eo oportet quod non solum Deo, sed etiam homini satisfiat.

ARTICULUS II

Utrum non sacerdotes excommunicare possint.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non sacerdotes excommunicare non possint. Quia excommunicatio est actus clavium, ut 4 Sententiarum, dist. 18, dicitur. Sed non sacerdotes non habent claves. Ergo excommunicare non possunt.

2. Præterea, plus requiritur ad excommunicationem quam ad absolutionem in foro pœnitentiæ. Sed non sacerdos in foro pœnitentiæ absolvere non potest. Ergo nec excommunicationem inferre.

— Sed contra est quod archidiaconi, legati et electi excommunicant, qui quandoque non sunt sacerdotes. Ergo non solum sacerdotes excommunicare possunt.

RESPONDEO dicendum quod sacramenta, in quibus gratia confertur, dispensare ad solos sacerdotes pertinet : et ideo ipsi soli possunt absolvere et ligare in foro pœnitentiali. Sed excommunicatio non directe respicit gratiam, sed ex consequenti, in quantum homo suffragiis Ecclesiæ privatur, quæ ad gratiam disponunt, vel in gratia conservant. Et ideo **etiam non sacerdotes, dummodo jurisdictionem habeant in foro contentioso, possunt excommunicare.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis non habeant clavem ordinis, habent tamen clavem jurisdictionis.

Ad secundum dicendum quod ista duo se habent sicut excedentia, et excessa : et ideo alicui competit unum cui non competit aliud.

ARTICULUS III

Utrum excommunicatus vel suspensus possit alium excommunicare.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod excommunicatus, vel suspensus possit alium excommunicare. Ille enim qui est excommunicatus, vel suspensus, neque ordinem, neque jurisdictionem amittit, quia neque reordinatur, cum absolvitur, neque cura iterum ei committitur. Sed excommunicatio non requirit nisi ordinem vel jurisdictionem. Ergo etiam excommunicatus vel suspensus excommunicare potest.

2. Præterea, majus est conficere corpus Christi quam excommunicare. Sed tales conficere possunt. Ergo et excommunicare.

— Sed contra, ligatus corporaliter non potest alium ligare. Sed vinculum spirituale est fortius quam corporale. Ergo excommunicatus non potest alium excommunicare, cum excommunicatio sit vinculum spirituale.

RESPONDEO dicendum quod usus jurisdictionis est in comparatione ad alium hominem. Et ideo cum omnis excommunicatus a communione fidelium separetur, quilibet excommunicatus usu jurisdictionis privatur. Et quia excommunicatio est jurisdictionis, ideo **excommunicatus excommunicare non potest ; et eadem ratio est de suspenso a jurisdictione.** Si enim sit suspensus ab ordine tantum, tunc non potest ea quæ sunt ordinis, sed potest ea quæ sunt jurisdictionis ; et e contra si sit suspensus a jurisdictione, et non ab ordine, non potest ea quæ sunt jurisdictionis, sed potest ea quæ sunt ordinis : si autem ab utroque, tunc neutrum potest (1).

Ad primum ergo dicendum quod quamvis excommunicatus vel suspensus non amittat jurisdictionem, amittit tamen jurisdictionis usum.

Ad secundum dicendum quod conficere consequitur potestatem characteris, qui indelebilis est : et ideo homo ex quo characterem ordinis habet, semper potest conficere, licet non semper ei li-

---

ART. 3. — Hæc doctrina, ut advertit Sylvius, intelligi debet de excommunicatis et suspensis ab Ecclesia non toleratis, juxta constitutionem « ad evitanda ». Qui enim adhuc tolerantur, valide excommunicant, sicut et validi sunt alii actus jurisdictionis per eos exerciti.

(1) Nicolaius hæc addit in textu : « Hinc Cœlestinus « papa, scribens ad episcopos Orientales » (ut in Decret. caus. 24, quæst. 1, cap. *Ait*, refert Nicolaus I) « decer- « nit : Si quis ab episcopo Nestorio excommunicatus est, « vel exutus clerici aut antistitis dignitate, hunc in nos- « tra communione durare manifestum est, nec judicamus « eum remotum, quia non poterat quemquam ejus remo- « vere sententia qui se jam præbuerat ipse removendum ». Et cap. *Miramur*, Nicolaus prædictus paulo infra : « Mi- « ramur quomodo excommunicati, ad judicandum recepti « sint, cum secundum apostolicos canones in communione « sola sine commendatitiis litteris recipi prohibeantur. « Absurdum enim est ut cui non licet etiam cum minimis « juxta sacras regulas communicare, liceat penes vos « etiam de majoribus judicare ». Ut et cap. *Audivimus* ibidem, Adrianus II Valeriano episcopo et postea martyri scribens : « Audivimus, inquit, quod Henricus dictus « Ravennas archiepiscopus visus sit te excommunicare. « Verum quia excommunicatus excommunicare te non « potuit, apostolica auctoritate te tuosque absolvendo « mandamus exinde nunquam curare », etc.

ceat. Secus autem est de excommunicatione, quæ jurisdictionem sequitur, quæ auferri potest et ligari.

ARTICULUS IV

Utrum aliquis possit seipsum, vel æqualem, vel superiorem, excommunicare.

S. Thom., 4 Sent., dist. 18, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 1, et seq.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquis possit seipsum, vel æqualem, vel superiorem, excommunicare, quia angelus Dei major erat Paulo, Matth. 11, 2 : *Qui minor est in regno cœlorum, major est illo*, quo *nemo inter natos mulierum major.* Sed Paulus excommunicavit angelum de cœlo, ut patet Galat. 1. Ergo homo potest superiorem excommunicare.

2. Præterea, sacerdos aliquando excommunicat in generali pro furto, vel pro aliquo hujusmodi : sed potest contingere quod ipsemet fecit vel superior aut æqualis. Ergo aliquis potest se, vel æqualem, vel superiorem, excommunicare.

3. Præterea, aliquis potest superiorem absolvere in foro pœnitentiali, vel æqualem ; sicut cum episcopi suis subditis confitentur, et cum unus sacerdos alteri venialia confitetur. Ergo videtur quod etiam excommunicare aliquis superiorem vel æqualem possit.

— Sed contra, excommunicatio est actus jurisdictionis. Sed aliquis non habet in se jurisdictionem, quia in eadem causa non potest quis esse judex et reus, nec iterum in superiorem vel æqualem. Ergo non potest aliquis superiorem, vel æqualem, aut se, excommunicare.

RESPONDEO dicendum quod cum per jurisdictionem aliquis constituatur in gradu superioritatis respectu ejus in quem habet jurisdictionem, quia judex est ejus ; ideo nullus habet in seipsum, vel in superiorem, vel æqualem, jurisdictionem : et per consequens **nullus potest seipsum excommunicare, vel superiorem, aut æqualem.**

Ad primum ergo dicendum quod Apostolus loquitur sub hypothesi, id est si poneretur angelus peccare : sic enim non esset Apostolo superior, sed inferior. Nec est inconveniens quod in conditionalibus quarum antecedentia impossibilia sunt, et consequentia impossibilia sint.

Ad secundum dicendum quod in tali casu nullus excommunicatur, quia par in parem non habet imperium.

Ad tertium dicendum quod absolutio in foro confessionis est quoad Deum tantum, apud quem aliquis alio superior, redditur inferior per peccatum ; sed excommunicatio est in judicio exteriori, in quo aliquis non amittit superioritatem ex hoc ipso quod peccat. Unde non est similis ratio de utroque foro. Et tamen etiam in foro confessionis aliquis non potest seipsum absolvere, nec superiorem, aut æqualem, de mortali, nisi ex commissione sibi facta. De venialibus autem potest, quia venialia ex quibuslibet sacramentis gratiam conferentibus remittuntur : unde remissio venialium sequitur potestatem ordinis.

ARTICULUS V

Utrum in aliquam universitatem sententia excommunicationis ferri possit.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod in aliquam universitatem sententia excommunicationis ferri possit. Contingit enim quod aliqua universitas sibi in malitia colligatur. Sed pro malitia in qua aliquis contumax extiterit, debet excommunicatio ferri. Ergo potest in aliquam universitatem ferri excommunicatio.

2. Præterea, illud quod est gravissimum in excommunicatione, est separatio a sacramentis Ecclesiæ. Sed aliquando tota civitas interdicitur a divinis. Ergo et excommunicari universitas aliqua potest.

— Sed contra est Glossa Augustini (interl., sup. illud : *Vis, imus*, etc. ; et hab. ex Aug. epist. 250, al. 75, et cap. *Si habes*, 24, quæst. 3, et cap. *Romana*, de Sent. excomm., in 6), Matth. 12, quæ dicit quod *princeps, et multitudo non est excommunicanda.*

RESPONDEO dicendum quod excommunicari non debet aliquis nisi pro peccato mortali. Peccatum autem in actu consistit : actus autem non est communitatis, sed singularium personarum, ut frequenter. Et ideo **singuli de communitate excommunicari possunt, non autem ipsa communitas.** Et si quandoque etiam actus sit alicujus totius multitudinis, ut quando multi navem trahunt, quam nullus per se trahere posset ; tamen non est probabile quod aliqua communitas ita tota ad malum consentiat, quin aliqui sint dissentientes. Et quia *non est Dei, qui judicat omnem terram, ut condemnet justum cum impio*, ut dicitur Genes. 18, ideo Ecclesia, quæ Dei judicium imitari debet, satis provide statuit ut communitas non excommunicetur, ne cum loliis et zizaniis simul eradicetur et triticum.

ART. 4. — Ad finem resp. *ad* 3, circa remissionem venialium, nota quod hæc nunc in scholis non admittuntur ; nisi respondeatur cum aliquibus, S. Doctorem hic non loqui de absolutione sacramentali, sed de remissione quæ fieri potest per cujusvis sacramenti collationem. Simul enim loquitur de absolutione sui, æqualis et superioris : Constat autem, quod nec a venialibus possit quis seipsum absolvere. Vide decretum Innocentii XI, supra, quæst. 8, art. 3, pag. 29.

ART. 5. — In resp. *ad* 2 : Vides quod excommunicatio est personalis ; interdictum vero, est pœna localis.

Ad primum ergo patet solutio ex dictis, nempe quod credibile non est communitatem totam in malitia colligari.

Ad secundum dicendum quod suspensio non tanta pœna est, quanta excommunicatio, quia suspensi non fraudantur Ecclesiæ suffragiis, sicut excommunicati. Unde etiam aliquis sine peccato proprio suspenditur; sicut et totum regnum ponitur sub interdicto pro peccato regis. Et ideo non est simile de excommunicatione et suspensione.

ARTICULUS VI

Utrum ille qui semel est excommunicatus, excommunicari possit ulterius.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod ille qui semel est excommunicatus, ulterius excommunicari non possit. Nam 1 Cor. 5, 12, dicit Apostolus: *Quid enim mihi de his qui foris sunt, judicare?* Sed excommunicati jam sunt extra Ecclesiam. Ergo super eos Ecclesia judicium non habet, ut possit eos iterum excommunicare.

2. Præterea, excommunicatio est separatio quædam a divinis et a communione fidelium. Sed postquam est aliquis privatus aliquo, non potest iterum illo privari. Ergo unus excommunicatus non potest iterum excommunicari.

— Sed contra, excommunicatio quædam pœna est et medicinale remedium. Sed pœnæ omnes et medicinæ iterantur, cum causa exigit. Ergo excommunicatio iterari potest.

RESPONDEO dicendum quod **ille qui excommunicatus est una excommunicatione, potest iterum excommunicari** vel per ejusdem excommunicationis iterationem ad majorem sui confusionem, ut sic a peccato resiliat, vel propter alias causas: et tunc tot sunt principales excommunicationes, quot causæ pro quibus aliquis excommunicatur.

Ad primum ergo dicendum quod Apostolus loquitur de paganis, et aliis infidelibus, qui non habent characterem, per quem annumerati sint populo Dei. Sed quia character baptismalis, quo quis populo Dei annumeratur, est indelebilis, ideo semper remanet baptizatus aliquo modo de Ecclesia: et sic Ecclesia semper de ipso judicare potest.

Ad secundum dicendum quod privatio, quamvis non recipiat *magis et minus* secundum se, recipit tamen *magis et minus* secundum causam suam: et secundum hoc excommunicatio potest iterari; et magis est elongatus a suffragiis Ecclesiæ qui pluries est excommunicatus, quam qui semel tantum.

QUÆSTIO XXIII

DE PARTICIPATIONE CUM EXCOMMUNICATIS. — *In tres articulos divisa*

Deinde considerandum est de participatione cum excommunicatis.

Circa quod quæruntur tria: 1° utrum liceat excommunicato participare in pure corporalibus; 2° utrum participans excommunicato sit excommunicatus; 3° utrum participare excommunicato in casibus non concessis semper sit peccatum mortale.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum excommunicato liceat communicare in pure corporalibus.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod liceat excommunicato communicare in pure corporalibus. Excommunicatio enim est actus clavium. Sed potestas clavium se extendit ad spiritualia tantum. Ergo per excommunicationem non prohibetur quin unus alii in corporalibus communicare possit.

2. Præterea, *quod est institutum pro charitate, contra charitatem non militat.* (Vide quæst. 11, art. 1, arg. 1.) Sed ex præcepto charitatis tenemur inimicis subvenire, quod sine aliqua communicatione fieri non potest. Ergo licet alicui excommunicato in corporalibus communicare.

— Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 5, 2: *Cum ejusmodi nec cibum sumere.*

RESPONDEO dicendum quod **duplex est excommunicatio: una est minor,** quæ separat tantum a participatione sacramentorum, sed non a communione fidelium. **Et ideo tali excommunicato licet communicare; sed non licet ei sacramenta conferre. — Alia est major excommunicatio,** et hæc separat hominem a sacramentis Ecclesiæ, et a communione fidelium. Et ideo **tali excommunicatione excommunicato communicare non licet.** — Sed quia Ecclesia excommunicationem ad medelam, et non ad interitum, inducit, ideo **excipiuntur ab hac generalitate quædam, in quibus communicare licet, scilicet in his quæ pertinent ad salutem,** quia de talibus homo licite potest cum excommunicato loqui; potest etiam et alia verba interserere, ut facilius salutis verba ex familiaritate recipiantur. **Exci-**

QUÆSTIO 23. — Jure, quod tempore B. Thomæ adhuc erat in usu, simpliciter prohibitum erat conversari cum excommunicatis etiam in civilibus et corporalibus. Tempore autem Martini V, emanavit in Concil. Constantiensi constitutio quæ incipit « ad evitanda scandala », qua indulgetur ut fideles non teneantur vitare excommunicatos sive in divinis, sive extra, præterquam in certis casibus.

piuntur etiam quædam personæ, ad quas specialiter pertinet provisio excommunicati : scilicet uxor, filius, servus, rusticus et serviens. Sed hoc intelligendum est de filiis non mancipatis : alias tenerentur vitare patrem. De aliis autem intelligitur quod licet excommunicato communicare, si ante excommunicationem se ei subdiderant, non autem si post. Quidam autem intelligunt e converso, scilicet, quod superiores possunt licite communicare inferioribus. Alii vero contrarium dicunt. Sed ad minus in his communicare eis debent in quibus sunt eis obligati, quia sicut inferiores obligantur ad obsequium superiorum, ita superiores ad providentiam inferiorum. **Sunt etiam quidam casus excepti** ; sicut quando ignoratur excommunicatio ; et quando aliqui sunt peregrini et viatores in terra excommunicatorum, qui licite possunt ab eis emere, vel etiam accipere eleemosynam. Et similiter si aliquis videat excommunicatum in necessitate ; quia tunc ex præcepto charitatis tenetur ei providere. Et ista hoc versu continentur :

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Ut *utile* referatur ad verba salutis, *lex* ad matrimonium, *humile* ad subjectionem : cætera patent (1).

Ad primum ergo dicendum quod corporalia ad spiritualia ordinantur. Et ideo potestas quæ se extendit ad spiritualia, etiam ad corporalia se extendere potest ; sicut ars quæ est de fine imperat de his quæ sunt ad finem.

Ad secundum dicendum quod in illo casu in quo aliquis ex præcepto charitatis communicare tenetur, non prohibetur, ut ex dictis patet in corp. art.

ARTICULUS II

Utrum participans excommunicato sit excommunicatus.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod participans excommunicato non sit excommunicatus. Plus enim separatus est ab Ecclesia gentilis quam excommunicatus. Sed ille qui participat gentili, aut Judæo, non est excommunicatus. Ergo nec ille qui participat excommunicato christiano.

2. Præterea, si ille qui participat alicui excommunicato est excommunicatus, eadem ratione qui participat participanti erit excommunicatus ; et sic in infinitum proceditur : quod videtur absurdum. Ergo non est excommunicatus qui excommunicato participat.

— Sed contra est quod excommunicatus est positus extra communionem. Ergo qui ei communicat a communione Ecclesiæ recedit : et sic videtur quod sit excommunicatus.

RESPONDEO dicendum quod excommunicatio potest in aliquem ferri dupliciter : — Aut ita quod **ipse sit excommunicatus cum omnibus ei participantibus ; et tunc non est dubium quod quicumque participat ei, est excommunicatus majori excommunicatione. — Aut est excommunicatus simpliciter ; et tunc aut participat aliquis ei in crimine**, ei præbendo consilium, auxilium, aut favorem ; **et sic iterum est excommunicatus majori excommunicatione. Aut participat in aliis**, sicut in verbo, vel in osculo, vel in mensa : **et sic est excommunicatus minori excommunicatione** (1).

---

(1) Hæc in textu addit Nicolaius : Nempe *res ignorata et necesse*. Hinc in Decretis, causa 11, q. 3, Gregorius VII, ut cap. *Quoniam* ex concilio Romæ habito videre est : « Quoniam, inquit, multos peccatis nostris exigentibus « pro causa excommunicationis perire quotidie cernimus, « partim ignorantia, partim nimia simplicitate, partim ti- « more, partim etiam necessitate, devicti misericordia, « sententiam anathematis ad tempus, prout possumus « opportune temperamus. Apostolica itaque auctoritate « ab anathematis vinculo subtrahimus uxores, liberos (id « est, filios), servos, ancillas, seu mancipia, necnon rus- « ticos servientes ; et omnes alios qui non adeo curiales « sunt ut eorum consilio scelera perpetrentur, et eos qui « ignoranter excommunicatis communicant. Quicumque « autem orator, sive peregrinus, aut viator, in terram « excommunicatorum devenerit, ubi non possit emere, « vel non habeat unde emat, ab excommunicatis accipien- « di licentiam damus. Et si quis excommunicatis non in « sustentationem superbiæ, sed humanitatis causa, dare « aliquid voluerit, non prohibemus ». Per oratorem porro supra subintelligi potest ille qui piam peregrinationem suscipiens ad quemvis locum sanctum, vel speciali devotione deputatum, orationis causa venit ; quamvis apud Ivonem, part. 14, cap. 43, habeatur *arator* non *orator* ; quasi subintelligat eum qui ob necessitatem quamdam ad excolendam terram in alienas oras vel regiones pergit. Innocentius item III, ad doctores Bononienses Decretorum extra de Sententia excommunicationis, cap. *Inter alia*, sic explicat prædictum Gregorii canonem quoad servos, ut si jam servi erant ante prolatam sententiam excommunicationis in dominos, ad idem obsequium postmodum teneantur ; sin minus, addicere se illorum obsequio ac servituti non debeant quamdiu excommunicatio perseverat. Quod sic explicare se dicit propter quosdam varie super ea re disceptantes, *ut unde jus procedit, inde interpretatio quoque procedat*, etc. Et cap. *Si vere* (est autem ad universos cruce signatos), « *cautum in jure*, ait *ut si quisquam per terram quorumlibet excommunicatorum transierit, necessaria emere ac recipere possit ab iisdem* : et quod *si pater familias excommunicatione fuerit innodatus, a participatione illius familia excusetur*.

(1) Hucusque S. Thomas ; tum hæc Nicolaius : « Hinc in Decretis, causa 11, quæst. 3, cap. *Sicut Apostoli*, ex Fabiano papa, et ex can. 11 apostolorum : « Si quis cum « excommunicatis, aversando regulas, scienter (saltem in « domo) simul locutus fuerit, aut oraverit, ille communio- « ne privetur. » Et ex Calixto papa, epist. 2 : « Excom- « municatos quoscumque nullus recipiat, nec cum eis in « oratione, cibo, aut potu, aut osculo communicet, nec « eis *ave* dicat : quia quicumque in his vel in aliis prohi- « bitis scienter excommunicatis communicaverit, juxta ins- « titutionem apostolorum ipse simili excommunicationi « subjacebit. » Et mox ex Isidoro, in Regula, cap. 18 : « Cum excommunicato neque orare neque loqui (nisi quæ « ad eamdem excommunicationem pertinent) neque vesci « liceat. Si quis enim cum eo aut palam, aut absconse lo- « cutus fuerit, statim cum eo communem excommunicatio-

Ad primum ergo dicendum quod Ecclesia non ita intendit corrigere infideles, sicut fideles, quorum curas sibi incumbit : et ideo non ita arcet a communione infidelium, sicut a communione fidelium illos quos excommunicat, super quos habet aliquam potestatem.

Ad secundum dicendum quod excommunicato minori excommunicatione licet communicare : et sic excommunicatio non transit in tertiam personam.

Articulus III

Utrum participare cum excommunicato in casibus non concessis semper sit peccatum mortale.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod participare cum excommunicato in casibus non concessis semper sit peccatum mortale, quia decretalis quædam, cap. *Sacris*, de his quæ vi, metuque, etc., respondet quod *propter metum mortis non debet aliquis excommunicato communicare, quia aliquis debet prius subire mortem quam mortaliter peccet.* Sed hæc ratio nulla esset, nisi participare cum excommunicato semper esset peccatum mortale. Ergo, etc.

2. Præterea, facere contra præceptum Ecclesiæ est peccatum mortale. Sed Ecclesia præcipit quod excommunicato nullus communicet. Ergo participare cum excommunicato est peccatum mortale.

3. Præterea, nullus arcetur a perceptione Eucharistiæ pro peccato veniali. Sed ille qui participat excommunicato in casibus non concessis, arcetur a perceptione Eucharistiæ, quia incurrit minorem excommunicationem. Ergo participans excommunicato in casibus non concessis peccat mortaliter.

4. Præterea, nullus debet excommunicari majori excommunicatione, nisi pro peccato mortali. Sed aliquis secundum jura, cap. 3, 4, 16 et seq., 11, quæst. 3, potest excommunicari majori excommunicatione propter hoc quod excommunicato participat. Ergo participare excommunicato est peccatum mortale.

— Sed contra, a peccato mortali nullus potest absolvere, nisi super eum habeat jurisdictionem. Sed quilibet sacerdos potest absolvere a participatione cum excommunicatis. Ergo non est peccatum mortale.

Præterea, pro mensura peccati debet esse pœnæ modus, ut colligitur ex Deut. 26. Sed pro participatione cum excommunicatis secundum communem consuetudinem non ponitur pœna debita mortali peccato, sed magis debita veniali. Ergo non est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quod quidam dicunt, quod quandocumque aliquis participat excommunicato vel verbo, vel quocumque dictorum modorum, art. præc., secundum quos ei communicare non licet, peccat mortaliter ; nisi in casibus a jure concessis, cap. *Quoniam*, 11, quæst. 3. Sed quia hoc videtur valde grave, quod homo pro uno verbo levi, quo excommunicatum alloquitur, mortaliter peccet, et multis excommunicantes laqueum damnationis injicerent, quod in eos retorqueretur; ideo aliis **probabilius videtur quod non semper peccet mortaliter, sed solum quando in crimine illi participat, vel in divinis, vel in contemptum Ecclesiæ.**

Ad primum ergo dicendum quod decretalis illa loquitur de participatione in divinis. — Vel dicendum est quod similis ratio est de peccato mortali et de veniali, quantum ad hoc quia sicut peccatum mortale non potest bene fieri, ita nec veniale : et ideo sicut homo debet prius sustinere mortem quam peccet mortaliter ; ita etiam quam peccet venialiter, illo modo debiti quo debet venialia vitare.

Ad secundum dicendum quod præceptum Ecclesiæ directe respicit spiritualia, et ex consequenti legitimos actus : et ideo qui communicat ei in divinis, facit contra præceptum, et mortaliter peccat : qui autem participat ei in aliis, facit præter præceptum et peccat venialiter.

Ad tertium dicendum quod aliquis etiam sine aliqua culpa quandoque ab Eucharistia arcetur ; sicut patet in suspensis, vel interdictis : quia tales pœnæ quandoque alicui pro culpa alterius, quæ in eis punitur, inferuntur.

Ad quartum dicendum quod quamvis participare excommunicato sit peccatum veniale ; tamen participare ei pertinaciter est peccatum mortale. Et propter hoc potest aliquis excommunicari, secundum jura.

QUÆSTIO XXIV

DE ABSOLUTIONE AB EXCOMMUNICATIONE. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de absolutione ab excommunicatione.

Circa quod tria quæruntur : 1° utrum quilibet

« nis contrahet pœnam. » Ut et ex concilio Carthaginiensi IV, cap. 73 : « Qui communicaverit, vel oraverit cum
« excommunicato, si laicus est, excommunicetur ; si cle-
« ricus, deponatur ». Sed enucleatius infra, cap. *Sanctis*,
ex Urbano II, ad episcopum Constantiensem : « Sanctis
« canonibus cautum est ut qui excommunicatis communi-
« caverit, excommunicetur; eo tamen moderamine, ut
« quicumque ignorantia, seu timore, seu necessitate cu-
« juscumque maximi negotii eorum se convictu contami-
« naverit, cum minoris pœnitentiæ medicina societatis
« nostræ participationem sortiatur ; eos vero qui aut
« spontanee aut negligenter inciderint, sub ea volumus
« disciplinæ coercitione suscipi, ut cæteris metus incutia-
« tur, » etc.

sacerdos possit subditum suum ab excommunicatione absolvere ; 2° utrum aliquis possit invitus ab excommunicatione absolvi ; 3° utrum aliquis possit absolvi ab una excommunicatione, et non ab alia.

ARTICULUS PRIMUS

Urum quilibet sacerdos possit subditum suum ab excommunicatione absolvere.

S. Thom., in 4 Sent., dist. 18, quæst. 2, art. 5, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod quilibet sacerdos subditum suum possit ab excommunicatione absolvere. Majus enim est vinculum peccati quam excommunicationis. Sed quilibet sacerdos potest suum subditum a peccato absolvere. Ergo multo fortius ab excommunicatione.

2. Præterea, remota causa removetur effectus. Sed excommunicationis causa est peccatum mortale. Ergo cum possit quilibet sacerdos a peccato illo mortali absolvere, poterit ab excommunicatione similiter.

— Sed contra, ejusdem potestatis est excommunicare, et excommunicatum absolvere. Sed sacerdotes inferiores non possunt suos subditos excommunicare. Ergo nec absolvere.

RESPONDEO dicendum quod **a minori excommunicatione quilibet potest absolvere qui potest a peccato participationis absolvere. — Si autem sit major, aut est lata a judice; et sic ille qui tulit, vel ejus superior potest absolvere : — vel est lata a jure ; et tunc episcopus, vel etiam sacerdos potest absolvere ; exceptis sex casibus, quos sibi juris conditor, scilicet Papa, reservavit :** primus est quando aliquis injicit manus in clericum, vel in religiosum; secundus est de illo qui frangit ecclesiam, et est denuntiatus ; tertius est de illo qui incendit ecclesiam, et denuntiatus est ; quartus est de illo qui in divinis communicat scienter excommunicatis nominaliter a Papa ; quintus de illo qui falsificat litteras Sedis apostolicæ ; sextus de illo qui excommunicatis in crimine communicat : non enim debet absolvi nisi ab eo qui excommunicavit, etiamsi non sit ejus subditus ; nisi propter difficultatem accedendi ad ipsum absolveretur ab episcopo, vel a sacerdote proprio, præstita juratoria cautione quod parebit mandato illius judicis qui sententiam tulit.

A primo autem casu octo excipiuntur : primus est in articulo mortis, in quo a qualibet excommunicatione potest quis a quolibet sacerdote absolvi ; secundus, si sit ostiarius alicujus potentis, et non ex odio, vel proposito percussit ; tertius, si percutiens sit mulier ; quartus, si sit servus, et dominus læderetur de ejus absentia, qui non est in culpa ; quintus, si regularis regularem percutiat nisi sit enormis excessus ; sextus, si sit pauper ; septimus, si sit impubes, vel senex, vel valetudinarius ; octavus, si habeat inimicitias capitales.

Sunt etiam alii septem casus, in quibus percutiens clericum excommunicationem non incurrit : primo, si causa disciplinæ, ut magister, vel prælatus, percusserit ; secundo, si jocosa levitate ; tertio, si invenerit eum turpiter agentem cum uxore, vel matre, vel sorore, vel filia ; quarto, si statim vim vi repellat ; quinto, si ignoret eum esse clericum ; sexto, si inveniat eum in apostasia, post trinam admonitionem ; septimo, si transferat se clericus ad actum penitus contrarium, ut si fiat miles, vel ad bigamiam transeat.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis vinculum peccati sit majus simpliciter quam excommunicationis ; tamen quoad aliquid vinculum excommunicationis est majus, in quantum non solum obligat quoad Deum, sed etiam in facie Ecclesiæ. Et ideo in absolvendo ab excommunicatione requiritur jurisdictio in exteriori foro, non autem in absolutione a peccato ; nec exigitur cautio juramenti, sicut exigitur in absolutione ab excommunicatione ; per juramentum enim controversiæ quæ sunt inter homines terminantur, secundum Apostolum, Heb. 6.

Ad secundum dicendum quod cum excommunicatus non sit particeps sacramentorum Ecclesiæ, sacerdos non potest absolvere excommunicatum a culpa, nisi sit prius absolutus ab excommunicatione.

ARTICULUS II

Utrum aliquis possit absolvi invitus.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod nullus possit absolvi invitus. Spiritualia enim non conferuntur alicui invito. Sed absolutio ab excommunicatione est beneficium spirituale. Ergo non potest præstari invito.

ART. I. —Vide, supra quæst. 8, art. 6, pag. 35. —Anno 1869, Pius IX, Bulla « Apostolicæ sedis », omnes excommunicationes jure latas, uno albo recensuit, ex antiquioribus aliis retentis, aliis vero moderatis vel etiam abrogatis. Sic loquitur Pontifex : « Hac perpetuo valitura constitutione, decernimus ut ex quibuscumque censuris, sive excommunicationis, sive suspensionis, sive interdicti quæ per modum latæ sententiæ, ipsoque facto incurrendæ hactenus impositæ sunt, nonnisi illæ quas in hac constitutione inserimus, eoque modo, quo inserimus, robur exinde habeant ; simul declarantes, easdem non modo ex veterum canonum auctoritate, quatenus cum hac nostra constitutione conveniunt, verum etiam ex hac ipsa constitutione nostra, non secus ac si primum editæ ab ea fuerint, vim suam prorsus accipere debere ». Hanc constitutionem reperies apud moralistas, in tract. vel de pœnitentia vel de censuris. Commentariis vero jam exornata fuit ab Ægidio Mauro, episc. Reatin. ; a Petro Avanzini, et fusiori calamo a Jos. Pennacchi, in ephemerid. *Acta sanctæ Sedis*; et a Koning, Muller, Del Vecchio, Lemkhull, in suis operibus moralibus.

2. Præterea, excommunicationis causa est contumacia. Sed quando aliquis non vult absolvi, excommunicationem contemnens, tunc est maxime contumax. Ergo non potest absolvi.

— Sed contra, excommunicatio contra voluntatem alicui potest inferri. Sed quæ contra voluntatem eveniunt, etiam contra voluntatem amoveri possunt, sicut patet de bonis fortunæ. Ergo excommunicatio potest tolli ab aliquo invito.

RESPONDEO dicendum quod malum culpæ et pœnæ in hoc differunt, quod culpæ principium est in nobis, quia omne peccatum voluntarium est, pœnæ autem principium quandoque extra nos est: non enim requiritur ad pœnam quod sit voluntaria; imo magis est de ratione pœnæ quod sit contra voluntatem. Et ideo sicut peccata non committuntur nisi voluntate; ita non remittuntur alicui invito. Sed **excommunicatio sicut in aliquem invitum ferri potest, ita etiam invitus ab ea absolvi poterit.**

Ad primum ergo dicendum quod propositio habet veritatem de illis bonis spiritualibus quæ in voluntate nostra consistunt, sicut sunt virtutes, quæ non possunt a nolentibus perdi: scientia enim, quamvis sit spirituale bonum, tamen potest a nolente per infirmitatem amitti. Et ideo ratio non est ad propositum.

Ad secundum dicendum quod etiam manente contumacia, potest aliquis discrete excommunicationem juste latam remittere, si videat saluti illius expedire, in cujus medicinam excommunicatio lata est.

ARTICULUS III

Utrum aliquis possit absolvi ab una excommunicatione, nisi absolvatur ab omnibus.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod aliquis non possit absolvi ab una excommunicatione, nisi absolvatur ab omnibus. Effectus enim debet proportionari suæ causæ. Sed causa excommunicationis est peccatum. Cum ergo aliquis non possit absolvi ab uno peccato, nisi absolvatur ab omnibus, nec in excommunicatione hoc esse poterit.

2. Præterea, excommunicationis absolutio in Ecclesia fit. Sed ille qui una excommunicatione est irretitus, extra Ecclesiam est. Ergo quamdiu una manet, ab alia absolvi non potest.

— Sed contra, excommunicatio quædam pœna est. Sed ab una pœna aliquis liberatur, alia remanente. Ergo ab una excommunicatione, alia remanente, aliquis absolvi potest.

RESPONDEO dicendum quod excommunicationes non habent connexionem in aliquo: et ideo **possibile est quod aliquis ab una absolvatur, et in altera remaneat.**

Sed circa hoc sciendum est quod aliquis quandoque est excommunicatus pluribus excommunicationibus ab uno judice: — et tunc quando absolvitur ab una, intelligitur ab omnibus absolvi, nisi contrarium exprimatur; vel nisi cum quis absolutionem impetrat de una tantum causa excommunicationis, cum tamen pluribus excommunicatus sit. — Quandoque autem est excommunicatus pluribus excommunicationibus a diversis judicibus: et tunc absolutus (1) ab una excommunicatione, non propter hoc est absolutus ab altera, nisi omnes alii ad petitionem ejus absolutionem ipsius confirmaverint, vel nisi omnes demandent uni absolutionem.

Ad primum ergo dicendum quod omnia peccata habent connexionem in aversione voluntatis a Deo, cum qua non potest esse peccatorum remissio: et ideo unum peccatum sine altero remitti non potest. Sed excommunicationes non habent aliquam talem connexionem. — Nec iterum absolutio ab excommunicatione impeditur propter voluntatis contrarietatem, ut dictum est in corp., et art. præc. Et ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum quod sicut pluribus de causis erat aliquis extra Ecclesiam, ita possibile est quod ista separatio removeatur quantum ad unam causam, et maneat quantum ad alteram.

QUÆSTIO XXV.

DE INDULGENTIA SECUNDUM SE. — *In tres articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de indulgentia: — et primo de ea secundum se; — secundo

---

QUÆSTIO 25. — Deinde tractat de illo actu clavium, qui exercetur per ecclesiasticas indulgentias. — *Indulgentiæ* vocabulum, aliquando quidem, sumitur in malam partem, et significat licentiam ac permissionem male agendi. Alias vero sumitur in bonam, et generaliter significat benignam debiti remissionem. Remissio quamvis possit esse peccati vel quoad culpam vel quoad pœnam, usu tamen Ecclesiæ in hac materia sumitur pro condonatione pœnæ, quam pœnitentes deberent subire propter peccata, etiamsi fuerint quantum ad culpam remissa per sacramentum pœnitentiæ, et sic indulgentia definiri potest: « pœnæ peccatis quoad culpam remissis debitæ remissio facta extra sacramentum, ab eo qui habet spiritualem jurisdictionem dispensandi thesaurum Ecclesiæ. » — *Dividitur* indulgentia 1° in *plenariam* seu totalem, quæ sufficit tollendæ toti pœnæ, et in *partialem* quæ sufficit tollendæ parti pœnæ tantum. 2° In *perpetuam* quæ conceditur sine determinatione temporis, et *temporalem*, quæ habet præfixum tempus, quo elapso cessat. 3° In *personalem* quæ conceditur personis, vel in arti-

(1) Ita cum Mss. S. Ghisseni, et vetustissimo exemplo a theologis adhibito, editi passim. — Al., *cum pluribus excommunicatus sit. Quandoque est excommunicatus a diversis judicibus: et tunc absolutus*, etc.

de facientibus indulgentiam ; — tertio de recipientibus eam.

Circa primum quæruntur tria : 1° utrum per indulgentiam possit aliquid remitti de pœna satisfactoria ; 2° utrum indulgentiæ tantum valeant, quantum pronuntiantur ; 3° utrum pro temporali subsidio sit indulgentia facienda.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum per indulgentiam possit aliquid remitti de pœna satisfactoria.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod per indulgentiam non possit aliquid remitti de pœna satisfactoria, quia super illud 2 Timoth. 2 : *Negare se ipsum non potest,* dicit Gloss. (interl., Petri Lomb.) : *Quod faceret, si dicta sua non impleret.* Sed ipse dicit Deuter. 25, 5 : *Pro mensura peccati erit et plagarum modus.* Ergo non potest

---

culo mortis, vel quoties tale quid fecerint ; in *realem*, quæ conceditur alicui rei, v. g. rosario, imagini ; in *localem*, quæ conceditur alicui loco, v. g. ecclesiæ, altari. — Contra indulgentias insurrexerunt Montanistæ, Waldenses et Wiclefitæ. Lutherus ex indulgentiarum publicatione in Germania, insurgendi adversus Ecclesiam occasionem nactus est, quem secuti sunt omnes Protestantes, Ecclesiæ concedendi indulgentias potestatem denegantes. Infra in definit. Eccles. videbis etiam errores Jansenistarum et Pistoriensium de indulgentiarum natura.

Cfr. pro tractatu dogmatico de indulgentiis. — Omnes commentatores S. Thomæ, super has quæst. ; Cajetanus, in tomo 1 suorum opusc. ; Roffensis, *contra Lutherum*, art. 17 etc. ; Sotus et Adrianus, in 4 Sent. ; Anton. Cordub., lib. *de Indulgentiis ;* Amort, *de Origine, progressu, valore ac fructu indulgentiarum ;* Morinus, *de Pœnitentia ;* Bellarminus, *de Indulgentiis ;* Christ. Lupus, *de Peccatorum et satisfactionum indulgentiis ;* Palmieri, *Tract. de Pœnitentia*, appendix ; Maurel, *Traité des Indulgences.*

ART. I. — Est in Ecclesia potestas concedendi indulgentias. Est de fide. — (Vide 2 Corint. 2, 10). Alia propositio etiam de fide : Indulgentiarum usus, populo christiano est salutaris. Fidei vero proximum est, ait Perrone : 1° Fidelibus per indulgentias relaxari pœnas pro peccatis remissis Deo debitas. 2° Has item indulgentias, posse applicari animabus in purgatorio detentis, seu valere per modum suffragii, quoad animas defunctorum. 3° Dari præterea in Ecclesia thesaurum seu collectionem meritorum seu satisfactionum Christi et Sanctorum omnium, cujus dispensatio ad eamdem Ecclesiam et Romanum Pontificem necnon ad episcopos singulos pro diversa ratione pertinet.

Definit. Eccles. — Proposit. Waldensium, damn. in concil. Lateran. III, sub Alexandro III : 16. Prælatorum indulgentias nullius esse valoris. — *Proposit. Wiclefi, damn. in concil. Constant.* 42. Fatuum est credere indulgentiis Papæ et episcoporum. — *Articuli de quibus Wiclefi errorum suspecti interrogari debent.* 26. Item, utrum credat, quod Papa omnibus Christianis vere contritis et confessis ex causa pia et justa possit concedere indulgentias in remissionem peccatorum, maxime pia loca visitantibus et ipsis manus suas porrigentibus adjutrices. 27. Utrum credat, quod ex tali concessione visitantes ecclesias ipsas et manus adjutrices eis porrigentes hujusmodi indulgentias consequi possint. 28. Item, utrum credat, quod singuli episcopi suis subditis secundum limitationem sacrorum canonum hujusmodi indulgentias concedere possint. — *Proposit. Petri Oxomen. Damn. a Sixto IV :* 6. Papa non potest indulgere alicui viro, pœnam purgatorii. — *Proposit. Lutheri, damn. a Leone X :* 17. Thesauri Ecclesiæ, unde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et Sanctorum. 18. Indulgentiæ sunt piæ fraudes fidelium, et remissiones bonorum operum ; et sunt de numero eorum, quæ licent, et non de numero eorum, quæ expediunt. 19. Indulgentiæ his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem pœnæ pro peccatis actualibus debitæ apud divinam justitiam. 20. Seducuntur credentes, indulgentias esse salutares et ad fructus spiritus utiles. 21. Indulgentiæ necessariæ sunt solum publicis criminibus, et proprie conceduntur duris solummodo et impatientibus. 22. Sex generibus hominum indulgentiæ nec sunt necessariæ, nec utiles : videlicet mortuis seu morituris, infirmis, legitime impeditis, his, qui non commiserunt crimina, his, qui crimina commiserunt sed non publica, his, qui meliora operantur. — *Concil. Trident. Sess.* 25. *Decretum de indulgentiis :* Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiæ concessa sit ; atque hujusmodi potestate, divinitus sibi tradita, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit : sacrosancta Synodus Indulgentiarum usum, Christiano populo maxime salutarem, et sacrorum Conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet et præcipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant : in his tamen concedendis moderationem, juxta veterem et probatam in Ecclesia consuetudinem, adhiberi cupit ; ne nimia facilitate Ecclesiastica disciplina enervetur. Abusus vero, qui in his irrepserunt, et quorum occasione insigne hoc Indulgentiarum nomen ab hæreticis blasphematur, emendatos et correctos cupiens, præsenti decreto generaliter statuit, pravos quæstus omnes pro his consequendis, unde plurima in Christiano populo abusuum causa fluxit, omnino abolendos esse. Ceteros vero, qui ex superstitione, ignorantia, irreverentia, aut aliunde quomodocumque provenerunt, cum ob multiplices locorum et provinciarum, apud quas hi committuntur, corruptelas commode nequeant specialiter prohiberi ; mandat omnibus Episcopis, ut diligenter quisque hujusmodi abusus Ecclesiæ suæ colligat, eosque in prima Synodo provinciali referat : ut aliorum quoque Episcoporum sententia cogniti, statim ad Summum Romanum Pontificem deferantur, cujus auctoritate et prudentia, quod Universali Ecclesiæ expediet, statuatur ; ut ita sanctarum Indulgentiarum munus pie, sancte et incorrupte omnibus fidelibus dispensetur. — *Professio fidei Pii IV :* Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in Ecclesia relictam fuisse, illarumque usum christiano populo maxime salutarem esse affirmo. — *Proposit. Michael. Baii, damn. a S. Pio V : N.* 60. *Vide supra quæst.* 15, *pag.* 58. — *Proposit. Molinos. damn. ab Innocentio XI :* 16. Non convenit indulgentias quærere pro pœna propriis peccatis debita ; quia melius est divinæ justitiæ satisfacere, quam divinam misericordiam quærere : quoniam illud ex puro Dei amore procedit, et istud ab amore nostri interessato, nec est res Deo grata nec meritoria, quia est velle crucem fugere. — *Proposit. Synodi Pistoriensis, damn. a Pio in Bulla « Auctorem fidei » : de Indulgentiis :* 40. Propositio asserens, « indulgentiam secundum suam præcisam notionem aliud non esse, quam remissionem partis ejus pœnitentiæ, quæ per canones statuta erat peccanti » ; quasi indulgentia, præter nudam remissionem pœnæ canonicæ, non etiam valeat ad remissionem pœnæ temporalis pro peccatis actualibus debitæ apud divinam justitiam ; falsa, temeraria, Christi meritis injuriosa, dudum in art. 19 Lutheri damnata. 41. Item in eo, quod subditur, « scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et Sanctorum, et claræ notioni absolutionis a pœna canonica substituisse confusam et falsam applicationis meritorum » ; quasi thesauri Ecclesiæ, unde Papa dat indulgentias, non sint merita Christi et Sanctorum : falsa, temeraria, Christi et Sanctorum merialiquid remitti de pœna satisfactionis taxata secundum quantitatem culpæ.

2. Præterea, inferior non potest absolvere ab eo ad quod superior obligavit. Sed Deus in absolvendo a culpa obligat ad pœnam temporalem, ut dicit Hugo de S. Victore, tract. 6 Sum. sent., cap. 11, a med. Ergo nullus homo potest absolvere a pœna illa, aliquid inde dimittendo.

3. Præterea, hoc ad potestatem excellentiæ pertinet ut sine sacramentis effectus sacramentorum tradatur. Sed nullus habet potestatem excellentiæ in sacramentis nisi Christus. Cum ergo satisfactio sit pars sacramenti pœnitentiæ, operans ad dimissionem pœnæ debitæ, videtur quod nullus homo purus possit dimittere debitum pœnæ sine satisfactione.

4. Præterea, potestas ministris Ecclesiæ non est tradita in destructionem sed in ædificationem. Sed hoc ad destructionem pertineret, si satisfactio, quæ ad utilitatem nostram inducta est, in quantum remedium præbet, tolleretur. Ergo potestas ministrorum Ecclesiæ ad hoc se non extendit.

— Sed contra, 2 Corinth. 2, 10 : *Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi;* Glossa interl. : *Id est ac si Christus donasset.* Sed Christus poterat relaxare absque omni satisfactione pœnam peccati, ut patet Joan. 8, de muliere adultera. Ergo et Paulus potuit. Ergo et Papa potest, qui non est minoris potestatis in Ecclesia quam Paulus fuit.

Præterea, Ecclesia universalis non potest errare, quia ille qui in omnibus *exauditus est pro sua reverentia*, Hebr. 5, dixit Petro, super cujus confessione Ecclesia fundata est : *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua ;* Luc. 22, 32. Sed Ecclesia universalis indulgentias approbat et facit. Ergo indulgentiæ aliquid valent.

RESPONDEO dicendum quod **ab omnibus conceditur indulgentias aliquid valere**, quia impium esset dicere quod Ecclesia aliquid vane faceret. Sed quidam dicunt quod non valent ad absolvendum a reatu pœnæ, quam quis in purgatorio secundum judicium Dei meretur ; sed valent ad absolvendum ab obligatione, qua sacerdos obligavit pœnitentem ad pœnam aliquam, vel ad quam etiam obligatur ex canonum statuti. Sed hæc opinio non videtur vera. Primo quia est expresse contra privilegium Petro datum cui dictum est, Matth. 16, ut quod in terra remitteret, in cœlo remitteretur. Unde remissio quæ fit quantum ad forum Ecclesiæ, valet etiam quantum ad forum Dei. Et præterea Ecclesia hujusmodi indulgentias faciens magis damnificaret quam adjuvaret, quia remitteret ad graviores pœnas, scilicet purgatorii, absolvendo a pœnitentiis injunctis.

Et ideo aliter dicendum quod **valent et quantum ad forum Ecclesiæ, et quantum ad judicium Dei ad remissionem pœnæ residuæ post contritionem, et confessionem, et absolutionem, sive sit injuncta, sive non.** Ratio autem quare valere possint, est unitas corporis mystici, in qua multi in operibus pœnitentiæ supererogaverunt ad mensuram debitorum suorum ; et multi etiam tribulationes injustas sustinuerunt patienter, per quas multitudo pœnarum poterat expiari, si eis deberetur : quorum meritorum tanta est copia quod omnem pœnam debitam nunc viventibus excedunt : et præcipue propter meritum Christi, quod etsi in sacramentis operatur, non tamen efficacia ejus in sacramentis includitur, sed sua infinitate excedit efficaciam sacramentorum. Dictum est autem supra, quæst. 13, art. 2, quod unus pro alio satisfacere potest. Sancti autem, in quibus superabundantia operum satisfactionis invenitur, non determinate pro isto, qui remissione indiget, hujusmodi opera fecerunt (alias absque omni indulgentia consequeretur remissionem), sed communiter pro tota Ecclesia ; sicut Apostolus ait se *adimplere ea quæ desunt passionum Christi in corpore suo pro Ecclesia,* ad quam scribit, Coloss. 1. Et sic prædicta merita sunt communia totius Ecclesiæ. Ea autem quæ sunt alicujus multitudinis communia, distribuuntur singulis de multitudine, secundum arbitrium ejus qui multitudini præest. Unde sicut aliquis consequeretur remissionem pœnæ si alius pro eo satisfecisset, ita si satisfactio alterius sibi per eum qui potest, distribuatur.

Ad primum ergo dicendum quod remissio quæ per indulgentias fit, non tollit quantitatem pœnæ ad culpam, quia pro culpa unius, alius sponte pœnam sustinuit, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod ille qui indulgentias suscipit, non absolvitur, simpliciter loquendo, a debito pœnæ ; sed datur ei unde debitum solvat.

Ad tertium dicendum quod effectus sacramentalis absolutionis est diminutio reatus : et hic effectus non inducitur per indulgentias ; sed faciens indulgentias pœnam pro eo, quam debuit, solvit de bonis Ecclesiæ communibus, ut ex dictis patet in corp. art.

Ad quartum dicendum quod majus remedium præbetur contra peccata vitanda ex gratia quam ex assuetudine nostrorum operum. Et quia ex

---

tis injuriosa, dudum in art. 17 Lutheri damnata. 42. Item, in eo, quod superaddit, « luctuosius adhuc esse, quod chimærica isthæc applicatio transferri volita sit in defunctos » ; falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in Romanos Pontifices et in praxim et sensum universalis Ecclesiæ injuriosa, inducens in errorem hæreticali nota in Petro de Osma confixum, iterum damnatum in art. 22 Lutheri. 43. In eo demum, quod impudentissime invehitur in tabellas indulgentiarum, altaria privilegiata, etc. ; temeraria, piarum aurium offensiva, scandalosa, in summos Pontifices atque in praxim tota Ecclesia frequentatam contumeliosa.

affectu (1), quem accipiens indulgentias concipit ad causam pro qua indulgentia datur, ad gratiam disponitur; ideo etiam per indulgentias remedium ad peccata vitanda datur. Et ideo non est in destructionem indulgentias dare, nisi inordinate dentur. Tamen consulendum est eis qui indulgentias consequuntur, ne propter hoc ab operibus pœnitentiæ injunctis abstineant, ut etiam ex his remedium consequantur, quamvis a debito pœnæ essent immunes: et præcipue quia quandoque sunt plurium debitores quam credant.

ARTICULUS II

Utrum indulgentiæ tantum valeant, quantum pronuntiantur.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod indulgentiæ non valeant tantum, quantum pronuntiantur. Indulgentiæ enim non habent effectum nisi ex vi clavium. Sed ex vi clavium non potest habens clavem dimittere de pœna peccati, nisi aliquid determinatum, considerata quantitate peccati et contritionis pœnitentis. Ergo cum indulgentiæ fiant pro libito instituentis indulgentiam, videtur quod non valeant tantum, quantum pronuntiantur.

2. Præterea, per debitum pœnæ homo a gloriæ adeptione retardatur, quam summe appetere debet. Sed si indulgentiæ tantum valent, quantum pronuntiantur, in brevi homo per indulgentias discurrens posset ab omni reatu temporalis pœnæ immunis reddi. Ergo videtur quod deberet his acquirendis, omnibus aliis operibus dimissis, homo vacare.

3. Præterea, aliquando datur indulgentia, quod qui dat auxilium ad aliquam fabricam erigendam, tertiam partem remissionis peccatorum consequatur. Si ergo indulgentiæ tantum valent, quantum prædicantur, tunc qui dat unum denarium, et secundo unum alium, et iterum unum alium, plenam absolutionem ab omni peccatorum pœna consequitur, quod videtur absurdum.

4. Præterea, quandoque datur hoc modo indulgentia, quod qui vadit ad aliquam ecclesiam, septem annos remissionis consequatur. Si ergo tantum valet indulgentia, quantum prædicatur, ille qui habet domum suam juxta ecclesiam illam, vel clerici ecclesiæ, qui quotidie vadunt, consequuntur tantum, quantum ille qui a remotis partibus venit (quod videtur injustum), et iterum, ut videtur, pluries indulgentiam consequitur in die, cum pluries vadat.

5. Præterea, idem videtur remittere alicui pœnam ultra justam æstimationem, quod remittere absque causa; quia quantum ad hoc quod excedit non recompensatur. Sed ille qui facit indulgentiam, non posset remittere absque causa pœnam in toto vel in parte alicui, etiamsi diceret Papa alicui: *Ego remitto tibi omnem pœnam debitam pro peccato*. Ergo videtur quod nec possit aliquid dimittere ultra justam æstimationem. Sed indulgentiæ plerumque prædicantur ultra justam æstimationem. Ergo non tantum valent, quantum prædicantur.

— Sed contra, Job 13, 7: *Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos?* Ergo Ecclesia prædicando indulgentias non mentitur: et ita tantum valent, quantum prædicantur.

Præterea, 1 Corinth. 15, 14, dicit Apostolus: *Si inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra*. Ergo quicumque in prædicatione falsum dicit, fidem, quantum est in se, evacuat, et ita mortaliter peccat. Si ergo non tantum valent indulgentiæ, quantum prædicantur, omnes mortaliter peccant indulgentiam prædicantes: quod est absurdum.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc est multiplex opinio. Quidam enim dicunt quod hujusmodi indulgentiæ non tantum valent, quantum prædicantur, sed unicuique tantum valent, quantum fides, et devotio sua exigit. Sed dicunt quod Ecclesia ad hoc ita pronuntiat, ut quadam pia fraude homines ad benefaciendum alliciat; sicut mater quæ promittens filio pomum, ipsum ad ambulandum provocat. Sed hoc videtur esse valde periculosum dicere. Sicut enim dicit Augustinus, in epist. ad Hieronymum, 78, al. 8, circ. med., *si in sacra Scriptura deprehenditur aliquid falsitatis, jam robur auctoritatis sacræ Scripturæ perit*. Et similiter si in prædicatione Ecclesiæ aliqua falsitas deprehenderetur, non essent documenta Ecclesiæ alicujus auctoritatis ad roborandam fidem.

Et ideo alii dixerunt quod valent tantum, quantum pronuntiantur, secundum justam æstimationem, non tamen dantis indulgentiam, qui nimis forte æstimat quod dat, aut secundum æstimationem recipientis, qui nimis parum æstimare posset quod datur; sed secundum justam æstimationem, quæ justa est secundum judicium bonorum, pensata conditione personæ, et utilitate, et necessitate Ecclesiæ: quia uno tempore Ecclesia plus indiget quam alio. Sed hæc etiam opinio stare non potest, ut videtur: primo quia secundum hoc indulgentiæ non valerent ad remissionem, sed magis ad commutationem quamdam; et præterea, prædicatio Ecclesiæ a mendacio non excusaretur; cum quandoque indulgentia prædicetur longe major quam justa æstimatio possit requirere, omnibus prædictis conditionibus pensatis: sicut quando dat Papa indulgentiam, quod pergens ad unam ecclesiam habeat septem annos

---

ART. 2. — In resp. ad 4, per verbum *diæta*, medio ævo, intelligebatur iter quod uno die communiter perfici poterat.

(1) Al., *ex effectu*.

indulgentiæ, cujusmodi etiam indulgentiæ a beato Gregorio in stationibus Romæ institutæ sunt.

Et ideo alii dicunt quod quantitas remissionis in indulgentiis non est mensuranda secundum devotionem tantum suscipientis, ut prima opinio dicebat; neque secundum quantitatem ejus quod datur, sicut docedat secunda; sed secundum causam pro qua indulgentia datur, ex qua reputatur quis dignus ut talem indulgentiam consequatur. Unde secundum quod accedit ad illam causam, secundum hoc consequitur remissionem indulgentiæ vel in toto, vel in parte. Sed hoc iterum non potest salvare consuetudinem Ecclesiæ, quæ interdum majorem pro eadem causa, interdum minorem indulgentiam ponit; sicut rebus eodem modo se habentibus, quandoque datur unus annus visitantibus ecclesiam unam, quandoque quadraginta dies, prout gratiam Papa facere voluerit, indulgentiam constituens. Unde quantitas remissionis indulgentiæ non est mensuranda ex causa quæ facit aliquem indulgentia dignum.

Et ideo aliter dicendum est quod quantitas effectus sequitur quantitatem suæ causæ. **Causa enim remissionis pœnæ in indulgentiis non est nisi abundantia meritorum Ecclesiæ, quæ se habet sufficienter ad totam pœnam expiandam;** non autem causa remissionis effectiva est vel devotio, vel labor, vel datum recipientis indulgentiam, aut causa pro qua datur indulgentia. Unde non oportet ad aliquid horum proportionare quantitatem remissionis, sed ad merita Ecclesiæ, quæ semper superabundant. Et ideo secundum quod applicantur ad istum, secundum hoc remissionem consequitur. Ad hoc autem quod applicentur isti, requiritur auctoritas dispensandi hujusmodi thesaurum, et unio ejus cui dispensatur, ad eum qui merebatur (quod fit per charitatem), et ratio dispensationis, secundum quam salvetur intentio illorum qui opera meritoria fecerunt: fecerunt enim ad honorem Dei, et utilitatem Ecclesiæ in generali. Unde quæcumque causa adsit quæ in utilitatem Ecclesiæ et honorem Dei vergat, sufficiens est ratio indulgentias faciendi.

Et ideo secundum alios est dicendum quod **indulgentiæ simpliciter tantum valent, quantum prædicantur; dummodo ex parte dantis sit auctoritas, et ex parte recipientis charitas; et ex parte causæ pietas,** quæ comprehendit honorem Dei, et proximi utilitatem. Nec in hoc fit nimis magnum forum de misericordia Dei, ut quidam dicunt, nec divinæ justitiæ derogatur: quia nihil de pœna dimittitur, sed unius pœna alteri computatur.

Ad primum ergo dicendum quod clavis, sicut supra dictum est, quæst. 19, art. 3, est duplex, scilicet ordinis, et jurisdictionis. — Clavis ordinis sacramentale quoddam est: et quia sacramentorum effectus non sunt determinati ab homine, sed a Deo; ideo non potest taxare sacerdos quantum per clavem ordinis in foro confessionis de pœna debita dimittatur; sed tantum dimittitur, quantum Deus ordinavit. — Sed clavis jurisdictionis non est quid sacramentale, et effectus ejus arbitrio hominis subjacet: et hujusmodi clavis effectus est remissio quæ est per indulgentias, cum non pertineat ad dispensationem sacramentorum talis remissio, sed ad dispensationem bonorum communium Ecclesiæ. Et ideo etiam legati non sacerdotes indulgentias facere possunt. Unde in arbitrio dantis indulgentiam est taxare, quantum per indulgentiam de pœna remittitur. Si tamen inordinate remittat, ita quod homines quasi pro nihilo ab operibus pœnitentiæ revocentur, peccat faciens tales indulgentias: nihilominus quis plenam indulgentiam consequitur.

Ad secundum dicendum quod, quamvis indulgentiæ multum valeant ad remissionem pœnæ, tamen alia opera satisfactionis sunt magis meritoria respectu præmii essentialis: quod in infinitum melius est quam dimissio pœnæ temporalis.

Ad tertium dicendum quod quando datur indulgentia indeterminate ei qui dat auxilium ad fabricam ecclesiæ, intelligitur tale auxilium quod sit conveniens ei qui auxilium dat: et secundum quod accedit ad hoc, secundum hoc plus, vel minus de indulgentia consequitur. Unde etiam aliquis pauper dans unum denarium consequitur totam indulgentiam, non autem dives, quem non decet ad opus tam pium et fructuosum ita parum dare: sicut non diceretur rex alicui homini auxilium facere, si ei obolum daret.

Ad quartum dicendum quod ille qui est vicinus ecclesiæ, et ecclesiæ sacerdotes, et clerici consequuntur tantam indulgentiam, sicut illi qui venirent a mille diætis: quia remissio non proportionatur labori, ut dictum est in corp., sed meritis quæ dispensantur, sed ille qui plus laboraret, acquireret plus de merito. Sed hoc intelligendum est quando indistincte indulgentia datur. Quandoque enim distinguitur: sicut Papa in generalibus absolutionibus, illis qui transeunt mare, dat quinque annos, aliis qui transeunt montes, tres; aliis unum. Nec tamen, quotiescumque vadit infra tempus indulgentiæ, toties eam consequitur; quandoque enim ad determinatum tempus datur; ut cum dicitur: *Quicumque vadit ad ecclesiam talem usque ad tale tempus, habeat tantum de indulgentia,* intelligitur semel tantum. Sed si in aliqua ecclesia sit indulgentia perennis, sicut in ecclesia beati Petri quadraginta dierum, tunc quoties aliquis vadit, toties indulgentiam consequitur.

Ad quintum dicendum quod causa non requiritur ad hoc quod secundum eam mensurari debeat remissio pœnæ; sed ad hoc quod intentio illorum quorum merita communicantur, ad istum pervenire possit. Bonum autem unius communicatur alteri dupliciter: — Uno modo per charitatem; et sic etiam sine indulgentiis aliquis est omnium bonorum particeps quæ fiunt, si in charitate sit. — Alio modo per intentionem facientis ; et sic per indulgentias, si causa legitima adsit, potest intentio illius qui pro utilitate Ecclesiæ operatus est, ad istum continuari.

ARTICULUS III

Utrum pro temporali subsidio fieri debeat indulgentia.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod pro temporali subsidio non debeat fieri indulgentia, quia remissio peccatorum est quoddam spirituale. Sed dare spirituale pro temporali est simonia. Ergo fieri hoc non debet.

2. Præterea, spiritualia subsidia sunt magis necessaria quam temporalia. Sed pro spiritualibus subsidiis non videntur fieri indulgentiæ. Ergo multo minus pro temporalibus fieri debent.

— Sed contra est communis Ecclesiæ consuetudo, quæ pro peregrinationibus et eleemosynis faciendis indulgentias facit.

RESPONDEO dicendum quod temporalia ad spiritualia ordinantur ; quia propter spiritualia debemus uti temporalibus. Et ideo **pro temporalibus simpliciter non potest fieri indulgentia, sed pro temporalibus ordinatis ad spiritualia**; sicut est repressio inimicorum Ecclesiæ, qui pacem Ecclesiæ perturbant ; vel sicut constructio ecclesiarum, et pontium, et aliarum eleemosynarum largitio.

Et per hoc patet quod non sit ibi simonia, quia non datur spirituale pro temporali, sed pro spirituali.

Unde patet solutio *ad primum*.

Ad secundum dicendum quod etiam pro pure spiritualibus potest fieri indulgentia; et fit quandoque : sicut quicumque orat pro rege Franciæ, habet decem dies de indulgentia a papa Innocentio IV, et similiter crucem prædicantibus datur quandoque eadem indulgentia quæ crucem accipientibus.

QUÆSTIO XXVI

DE HIS QUI POSSUNT INDULGENTIAS FACERE. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his qui possunt indulgentias facere.

Circa quod quatuor quæruntur : 1° utrum quilibet sacerdos parochialis possit indulgentias facere ; 2° utrum diaconus, vel alius non sacerdos, possit eas facere ; 3° utrum episcopus possit eas facere ; 4° utrum existens in peccato mortali possit eas facere.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum quilibet sacerdos parochialis possit indulgentias facere.

S. Thom., 4 Sent., dist. 20, quæstiunc. 1, art. 4, quæst. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod quilibet sacerdos parochialis possit indulgentias facere. Indulgentia enim habet efficaciam ex abundantia meritorum Ecclesiæ. Sed non est aliqua congregatio in qua non sit aliqua abundantia meritorum. Ergo quilibet sacerdos potest facere indulgentias, si habeat plebem subjectam : et similiter quilibet prælatus.

2. Præterea, prælatus quilibet gerit personam totius multitudinis, sicut unus homo particularis gerit personam suam. Sed quilibet potest alteri communicare bona sua, pro altero satisfaciendo. Ergo et prælatus potest communicare bona multitudinis sibi commissæ, et sic videtur quod possit indulgentias facere.

— Sed contra, minus est excommunicare quam indulgentias facere. Sed hoc non potest sacerdos parochialis. Ergo nec illud.

RESPONDEO dicendum quod indulgentiæ effectum habent, secundum quod opera satisfactoria unius alteri computantur, non solum ex vi charitatis, sed etiam ex intentione operantis aliquo modo directa ad ipsum. Sed intentio alicujus potest ad alterum dirigi tripliciter; aut in speciali, aut in generali, aut in singulari. In singulari quidem sicut cum quis pro alio satisfacit determinate : et sic quilibet potest alteri sua opera communicare. In speciali autem, sicut cum quis orat pro congregatione sua, et familiaribus, et benefactoribus; et ad hoc etiam ordinat sua opera satisfactoria : et sic ille qui congregationi præest, potest opera illa alii communicare, applicando intentionem illorum qui sunt de congregatione sua ad hunc determinate. Sed in generali, sicut cum quis opera sua ordinat ad bonum Ecclesiæ in generali : et sic ille qui præest Ecclesiæ generaliter, potest opera illa communicare, applicando intentionem suam ad hunc, vel illum. Et quia homo est pars congregationis, et congregatio est pars Ecclesiæ, ideo in intentione privati boni includitur intentio boni congregationis, et boni totius Ecclesiæ. Et ideo ille qui præest Ecclesiæ, potest communicare ea quæ sunt congregationis, et hujus hominis ; et ille qui præest congregationi, potest communicare ea quæ sunt hujus hominis : sed non convertitur. Sed neque prima communicatio, neque secunda, indulgentia dicitur, sed solum tertia, propter duo : *primo* quia per illas communicationes quamvis

---

ART. 3.— In resp. *ad 2* «*crucem accipere*», est signare se cruce ad bellandum pro recuperanda Terra sancta, vel pro alia pia causa.

homo solvatur a reatu pœnæ quantum ad Deum, tamen non solvitur a debito faciendi satisfactionem injunctam, ad quam obligatus est ex præcepto Ecclesiæ; sed per tertiam communicationem homo etiam ab hoc debito solvitur. *Secundo* quia in una persona, vel in una congregatione non est indeficientia meritorum, ut sibi, et omnibus aliis valere possint : unde iste non absolvitur a pœna debita pro toto, nisi tantum determinate pro eo fiat, quantum debeat. Sed in Ecclesia tota est indeficientia meritorum, præcipue propter meritum Christi. Et ideo **solus ille qui præficitur Ecclesiæ, potest indulgentias facere.** Sed cum Ecclesia sit congregatio fidelium, congregatio autem hominum sit duplex; scilicet œconomica, sicut illi qui de una familia sunt, et politica, sicut illi qui sunt de uno populo : Ecclesia assimilatur congregationi politicæ, quia ipse populus Ecclesia dicitur; sed conventus diversi, vel parochiæ in una diœcesi assimilantur congregationi in diversis familiis, vel in diversis officiis. Et ideo solus episcopus proprie prælatus Ecclesiæ dicitur : et ideo ipse solus quasi sponsus annulum Ecclesiæ recipit : et ideo solus ipse habet potestatem plenam in dispensatione sacramentorum, et jurisdictionem in foro causarum (1) quasi persona publica; alii autem, secundum quod ab eo eis committitur. Sed sacerdotes qui plebibus præficiuntur, non sunt simpliciter prælati, sed quasi coadjutores : unde in consecratione sacerdotum episcopus dicit : *Quanto fragiliores sumus, tanto magis auxiliis his indigemus* : et propter hoc etiam non omnia sacramenta dipensant. Unde **sacerdotes parochiales, vel abbates, aut alii hujusmodi prælati non possunt indulgentias facere.**

Et per hoc patet responsio *ad objecta.*

Articulus II

Utrum diaconus, vel alius non sacerdos possit indulgentias facere.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod diaconus non possit indulgentias facere, vel alius non sacerdos, quia remissio peccatorum est effectus clavium. Sed non habet claves nisi solus sacerdos. Ergo ipse solus potest indulgentias facere.

2. Præterea, plenior remissio pœnæ est in indulgentiis quam in foro pœnitentiali. Sed hoc non potest nisi solus sacerdos. Ergo nec illud.

— Sed contra, eidem confertur dispensatio thesauri Ecclesiæ cui committitur regimen Ecclesiæ. Sed hoc committitur quandoque non sacerdoti. Ergo potest indulgentias facere : nam ex dispensatione thesauri Ecclesiæ efficaciam habent.

Respondeo dicendum quod potestas faciendi indulgentias sequitur jurisdictionem, ut supra dictum est, quæst. præc., art, 2, in corp., et ad 1. Et quia diaconi, et alii non sacerdotes, possunt habere jurisdictionem vel commissam, sicut legati, vel ordinariam, sicut electi; ideo **possunt indulgentias facere etiam non sacerdotes,** quamvis non possint absolvere in pœnitentiali foro; quod est ordinis.

Et per hoc patet solutio *ad objecta;* indulgentias enim facere pertinet ad clavem jurisdictionis, et non ad clavem ordinis.

Articulus III

Utrum episcopus possit indulgentias facere.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod etiam episcopus non possit indulgentias facere, quia thesaurus Ecclesiæ est communis toti Ecclesiæ. Sed id quod est commune toti Ecclesiæ, non potest dispensari nisi per illum qui toti Ecclesiæ præest. Ergo solus Papa potest indulgentias facere.

2. Præterea, nullus potest remittere pœnas a jure determinatas, nisi ille qui habet potestatem jus condendi. Sed pœnæ satisfactoriæ sunt pro peccatis determinatæ a jure. Ergo remittere hujusmodi pœnas potest solus Papa, qui conditor est juris.

— Sed contra est consuetudo Ecclesiæ, secundum quam episcopi dant indulgentias.

Respondeo dicendum quod Papa habet plenitudinem pontificalis potestatis, quasi rex in regno. Sed episcopi assumuntur in partem sollicitudinis, quasi judices singulis civitatibus præpositi : propter quod eos solos in suis litteris Papa *fratres* vocat; reliquos autem omnes vocat *filios.* Et ideo **potestas faciendi indulgentias plene residet in Papa,** quia potest facere, prout vult, causa tamen existente legitima. Sed **in episcopis est taxata secundum ordinationem Papæ. Et ideo possunt facere secundum quod eis est taxatum; et non amplius.**

Et per hoc patet solutio *ad objecta.*

Art. 2. — Concessio indulgentiarum non est quid sacramentale, unde non requiritur potestas ordinis, sed sufficit potestas jurisdictionis.

(1) Al. *Ecclesiarum;* item, *Ecclesiæ.*

Art. 3. — Ex corp. art. vides ergo quod potestas conferendi indulgentias, primario competit summo Pontifici, et per ipsum in episcopos derivatur. Inde episcopi habent potestatem conferendi indulgentias, jure ecclesiastico tantum. Quapropter concil. Lateran. sub Innoc. III, concedit episcopis potestatem conferendi suis diœcesanis, indulgentiam unius anni in consecratione Ecclesiæ, et aliis temporibus, quadraginta dierum tantum (Tit. de pœnitentia, cap. *cum ex eo*; Item Honorius III, ibidem cap. *nostro;* Item Bonifacius VIII in 6, eodem titulo, cap. *indulgentiæ*). — Nota quod abbates, prælati regulares, etc., non præsunt populo christiano, sed tantum alicui familiæ. Unde Innocent. III, cap. *accedentibus* expresse prohibet abbatibus faciendi indulgentias. — Vide supra, quæst. 25, art. 1, pag. 89, definit. Eccles.

ARTICULUS IV

Utrum ille qui est in peccato mortali possit indulgentias facere.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ille qui est in peccato mortali non possit facere indultias, quia rivus cui fons non influit, nihil profluere potest. Sed prælato in peccato mortali existenti non influit fons gratiæ, scilicet Spiritus Sanctus. Ergo non potest in alios profluere faciendo indulgentias

2. Præterea, majus est facere indulgentiam quam recipere. Sed ille qui est in peccato mortali, non recipit, ut dicetur quæst. seq., art. 1. Ergo nec facere potest.

— Sed contra, indulgentiæ fiunt per potestatem prælatis Ecclesiæ traditam. Sed peccatum mortale non tollit potestatem, sed bonitatem. Ergo potest aliquis in peccato mortali existens indulgentias facere.

RESPONDEO dicendum quod facere indulgentias pertinet ad jurisdictionem. Sed per peccatum homo non amittit jurisdictionem. Et ideo **indulgentiæ æque valent, si fiant ab eo qui est in peccato mortali, sicut si fierent ab eo qui est sanctissimus;** cum non remittat pœnam ex vi meritorum suorum, sed ex vi meritorum reconditorum in thesauris Ecclesiæ.

Ad primum ergo dicendum quod iste prælatus in peccato mortali indulgentias faciens non profluit de suo aliquid : et ideo non requiritur quod influxum recipiat a fonte, ad hoc quod ejus indulgentiæ valeant.

Ad secundum dicendum quod majus est facere indulgentias quam recipere, quantum ad potestatem, sed est minus quantum ad propriam utilitatem.

QUESTIO XXVII

DE HIS QUIBUS VALENT INDULGENTIÆ. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his quibus valent indulgentiæ.

Circa quod quæruntur quatuor : 1° Utrum indulgentia valeat existentibus in mortali peccato; 2° utrum valeat religiosis; 3° utrum valeat non facienti illud pro quo indulgentia datur ; 4° utrum valeat ei qui indulgentiam facit.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum indulgentia valeat existentibus in peccato mortali.

S. Thom., ubi supra, art. 5, quæstiune. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod indulgentia valeat existentibus in peccato mortali, quia aliquis potest alteri mereri, etiam in peccato mortali existenti, gratiam, et multa alia bona. Sed indulgentiæ habent efficaciam ex hoc quod merita sanctorum applicantur ad istum. Ergo habent effectum in illis qui sunt in peccato mortali.

2. Præterea ubi est major indulgentia, magis habet locum misericordia. Sed ille qui est in peccato mortali, maxime indiget. Ergo ei maxime debet fieri misericordia per indulgentiam.

— Sed contra, membrum mortuum non suscipit influentiam ex aliis membris vivis. Sed ille qui est in peccato mortali, est quasi membrum mortuum. Ergo per indulgentias non suscipit influentiam ex meritis vivorum membrorum.

RESPONDEO dicendum quod quidam dicunt, indulgentias valere etiam existentibus in mortali peccato, non quidem ad dimissionem pœnæ, quia nulli potest dimitti pœna, nisi cui jam dimissa est culpa (qui enim non est consecutus operationem Dei in remissionem culpæ, non potest consequi remissionem pœnæ a ministro Ecclesiæ neque in indulgentiis, neque in foro pœnitentiali), valent tamen eis ad acquirendam gratiam. Sed hoc non videtur verum, quia quamvis merita illa quæ per indulgentiam communicantur, possint valere ad merendum gratiam (de congruo et per modum impetrationis), non tamen propter hoc dispensantur, sed determinantur ad remissionem pœnæ. Et ideo **non valent existentibus in peccato mortali.** Et ideo in omnibus indulgentiis fit mentio de vere contritis et confessis. — **Si autem fieret communicatio per hunc modum : « Facio te participem meritorum totius Ecclesiæ, vel unius congregationis, vel unius specialis personæ »; sic possent valere ad merendum aliquid illi qui est in peccato mortali,** ut prædicta opinio dicit.

Et per hoc patet solutio *ad primum.*

Ad secundum dicendum quod quamvis sit magis indigens qui est in peccato mortali, tamen est minus capax.

ART. 4. — Nota in concl. verba : « in peccato mortali » scilicet *tantum* ad differentiam excommunicationis, hæresis schismatis, degradationis. Nam cum hujusmodi amittant jurisdictionem (quæst. 19, art. 6), clarum est ipsos non posse facere indulgentias; et consequenter non comprehenduntur nunc, sub ly « esse in peccato mortali ». — Ex corp. vides quod indulgentia *pro vivis* non est tantum solutio pretii pro pœna, sed etiam absolutio ac remissio judicialis et auctoritativa, et hoc etiam dicitur infra quæst. 27 art. 2. *Pro defunctis* autem, non est absolutio, defectu jurisdictionis in illos, sed solutio tantum et suffragium.

ARTICULUS II

Utrum indulgentiæ valeant religiosis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod indulgentiæ non valeant religiosis. Non enim competit eis suppleri, ex quorum superabundantia aliis suppletur. Sed ex superabundantia operum satisfactionis, quæ sunt in religiosis, aliis suppletur per indulgentias. Ergo eis non competit per indulgentias suppleri.

2. Præterea, in Ecclesia non debet aliquid fieri quod inducat religionis dissolutionem. Sed si religiosis indulgentiæ prodessent, esset occasio dissolutionis disciplinæ regularis; quia religiosi nimis vagarentur per hujusmodi indulgentias, et pœnas impositas in capitulo sibi negligerent. Ergo religiosis non prosunt.

— Sed contra, nullus ex bono reportat damnum. Sed religio bonum quoddam est. Ergo religiosi non consequuntur hoc damnum ut eis indulgentiæ non valeant.

Respondeo dicendum quod **tam secularibus quam religiosis valent indulgentiæ : dummodo sint in charitate, et servent ea quæ pro indulgentiis inducuntur.** Non enim religiosi sunt minus adjuvabiles meritis aliorum quam seculares.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis religiosi sint in statu perfectionis, tamen ipsi sine peccato vivere non possunt; et ideo si aliquando propter peccatum aliquod commissum sint rei alicujus pœnæ, possunt per indulgentias ab hac expiari. Non enim est inconveniens, si ille qui est simpliciter superabundans, aliquo tempore indigeat et quantum ad aliquid; et sic indigent supplemento, quo subleventur. Unde dicitur Gal. 6, 2 : *Alter alterius onera portate.*

Ad secundum dicendum quod propter indulgentias non debet dissolvi regularis observantia; quia religiosi magis merentur religionem suam servando, quantum ad præmium vitæ æternæ, quam indulgentias acquirendo; quamvis minus quantum ad dimissionem pœnæ, quod est minus bonum. Nec iterum per indulgentias dimittuntur pœnæ injunctæ in capitulo; quia in capitulo agitur quasi forum judiciale magis quam pœnitentiale; unde etiam non sacerdotes capitulum tenent; sed absolvitur a pœna injuncta, vel debita pro peccato in foro pœnitentiali.

ARTICULUS III

Utrum ei qui non facit illud pro quo indulgentia datur, possit quandoque indulgentia dari.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ei qui non facit illud pro quo indulgentia datur, possit quandoque indulgentia dari, quia ei qui non potest operari, voluntas pro facto reputatur. Sed aliquando fit indulgentia pro aliqua eleemosyna facienda, quam aliquis pauper facere non potest, et tamen libenter faceret. Ergo indulgentia ei valet.

2. Præterea, unus potest pro alio satisfacere. Sed indulgentia ad remissionem pœnæ ordinatur, sicut et satisfactio. Ergo unus pro alio potest indulgentiam accipere : et sic ille consequetur indulgentiam qui non fecit hoc pro quo indulgentia datur.

— Sed contra, remota causa, removetur effectus. Si ergo aliquis non facit hoc pro quo indulgentia datur, quod est indulgentiæ causa, indulgentiam non consequitur.

Respondeo dicendum quod non existente conditione, non consequitur illud quod sub conditione datur. Unde **cum indulgentia detur sub hac conditione, quod aliquis aliquid faciat vel det, si illud non exerceat, indulgentiam non consequitur.**

Ad primum ergo dicendum quod hoc intelligitur quantum ad præmium essentiale, sed non quantum ad accidentalia aliqua præmia, sicut est dimissio pœnæ, vel aliquid hujusmodi.

Ad secundum dicendum quod opus proprium potest quis applicare per intentionem cuicumque voluerit : et ideo potest pro quocumque vult, satisfacere. Sed indulgentia non potest applicari ad aliquem, nisi ex intentione ejus qui dat indulgentiam. Et ideo cum ipse applicat ad facientem, vel dantem hoc, aut illud, ille non potest qui hoc facit, ad alterum hanc intentionem transferre. Si tamen sic fieret indulgentia : *Ille qui facit, vel pro quo hoc fit, habeat tantam indulgentiam,* valeret ei pro quo fit. Nec tamen iste qui facit hoc opus, daret alteri indulgentiam, sed ille qui indulgentiam sub tali forma facit.

ARTICULUS IV

Utrum indulgentia valeat ei qui facit.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod in-

ART. 3. — Nota *resp. ad* 2, et videbis quod ex concessione, indulgentia potest applicari animabus in purgatorio detentis, prout docetur ex professo, infra quæst. 71, art. 10. Vide etiam supra, quæst. 25, pag. 89, definit. Eccles., et præcipue propos it. Oxoniensis ; proposit. 22, Lutheri ; et proposit. 42, synodi. Pistoriensis.

ART. 4. — Cum in *resp. ad* 1 dicit : « quorum (suffragiorum) effectus immediatus est remissio pœnæ per indulgentiam et non jurisdictionis », non negat, remissionem per indulgentias esse actum jurisdictionis ; esse enim, affirmaverat, quæst. 25 et 26, art. 2 ad 1 ; sed tantum significat, quod ea remissio sit *immediatus* effectus suffragiorum Ecclesiæ, non autem jurisdictionis. Uno verbo, indulgentia, et per indulgentiam remissio pœnæ, immediate pendet a suffragiis, sive thesauro : ipsius autem thesauri applicatio, a jurisdictione prælati.

dulgentia non valeat ei qui facit, quia facere indulgentiam est jurisdictionis. Sed nullus in seipsum potest exercere ea quæ sunt jurisdictionis, sicut nullus potest se excommunicare. Ergo nullus potest indulgentiæ a se factæ particeps esse.

2. Præterea, secundum hoc, ille qui facit indulgentiam, posset pro aliquo modico facto sibi pœnam remittere omnium peccatorum ; et ita impune peccaret : quod videtur absonum.

3. Præterea, ejusdem potestatis est facere indulgentias, et excommunicare. Sed aliquis non potest excommunicare seipsum. Ergo nec indulgentiæ quam fecit particeps esse potest.

— Sed contra est quod tunc esset ipse pejoris conditionis quam alii, si ipse non posset uti thesauro Ecclesiæ, quem aliis dispensat.

RESPONDEO dicendum quod indulgentia debet ex aliqua causa dari, ad hoc quod aliquis per indulgentiam ad actum aliquem provocetur, qui in utilitatem Ecclesiæ, et honorem Dei vergat. Prælatus autem, cui cura ecclesiæ utilitatis, et honoris divini propagandi est commissa, non habet causam ut seipsum ad hoc provocet. Et ideo **non potest facere indulgentiam sibi tantum, sed potest uti indulgentia quam pro aliis facit**; quia pro illis subest causa faciendi.

Ad primum ergo dicendum quod actum jurisdictionis non potest aliquis in seipsum exercere ; sed eis quæ auctoritate jurisdictionis dantur aliis, potest etiam prælatus uti tam in temporalibus, quam in spiritualibus ; sicut etiam sacerdos sibi Eucharistiam accipit, quam aliis dat. Et ita etiam episcopus potest accipere sibi suffragia Ecclesiæ quæ aliis dispensat, quorum effectus immediatus est remissio pœnæ per indulgentias, et non jurisdictionis (1).

Ad secundum patet solutio ex dictis in corp. articuli.

Ad tertium dicendum quod excommunicatio profertur per modum sententiæ, quam nullus in seipsum ferre potest, eo quod in judicio non potest idem esse judex et reus. Indulgentia autem non per modum sententiæ datur, sed per modum dispensationis cujusdam, quam homo potest facere ad seipsum.

QUÆSTIO XXVIII

DE SOLEMNI RITU PŒNITENTIÆ. — *In tres articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de solemni ritu Pœnitentiæ.

Circa quod tria quæruntur : 1° utrum aliqua pœnitentia possit publicari, vel solemnizari ; 2° utrum solemnis pœnitentia possit iterari ; 3° utrum publica pœnitentia imponenda sit mulieribus.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum aliqua pœnitentia debeat publicari vel solemnizari.

S. Thom., 4 Sent., dist. 16, quæstiunc. 1, art. 5, quæst. 1, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeat aliqua pœnitentia publicari, vel solemnizari, quia non licet sacerdoti etiam metu peccatum alicujus confiteri, quantumcumque publicum. Sed per pœnitentiam solemnem publicatur peccatum. Ergo non debet solemnizari.

2. Præterea, judicium debet esse secundum conditionem fori. Sed pœnitentia est quoddam judicium quod in foro occulto agitur. Ergo non debet publicari, vel solemnizari.

3. Præterea, *omnes defectus pœnitentia revocat ad perfectum*, ut Ambrosius dicit (hab. lib. 3 Hypognost., cap. 9, ad fin., inter op. Aug.). Sed solemnizatio facit contrarium, quia pœnitentem multis defectibus innectit : non enim laicus potest post solemnem pœnitentiam ad clericatum promoveri, nec clericus ad superiores ordines. Ergo pœnitentia non est solemnizanda.

— Sed contra, pœnitentia est quoddam sacramentum. Sed in quolibet sacramento solemnitas quædam adhibetur. Ergo et in pœnitentia adhiberi debet.

Præterea, medicina debet respondere morbo. Sed peccatum quandoque est publicum, quod multos ad exemplum peccandi trahit. Ergo et pœnitentia quæ est medicina ejus, debet esse publica et solemnis, qua multi ædificentur.

RESPONDEO dicendum quod **aliqua pœnitentia debet esse publica et solemnis, propter quatuor** : — primo, ut peccatum publicum publicam habeat medicinam ; — secundo, quia maxima confusione in hoc mundo etiam est dignus qui gravissimum scelus commisit ; — tertio, ut aliis sit ad terrorem ; — quarto, ut sit ad exemplum pœnitendi, ne desperent qui in gravibus peccatis detinentur.

Ad primum ergo dicendum quod sacerdos non revelat confessionem, talem pœnitentiam injungendo ; quamvis suspicio oriatur illum aliquod enorme peccatum commisisse. Non enim culpa pro certo scitur ex pœna : quia quandoque aliquis pœnitentiam pro alio facit, sicut legitur in Vitis Patrum, lib. 2, cap. 32, et lib. 5, libello 5, num. 27, de quodam, qui ut socium suum ad pœnitentiam provocaret, ipse cum eo pœnitentiam egit. Si autem sit peccatum publicum, ipse pœni-

---

QUÆSTIO 28. — Hæc de solemni pœnitentia scripta sunt juxta disciplinam quæ adhuc S. Thomæ temporibus vigebat. Hæc autem hodie amplius non practicantur. — Non est plane idem publica et solemnis pœnitentia, ut patet ex art. 3.

(1) Ita passim. optime. — Al. perperam, *et non jurisdictionis actus.*

tens exequendo pœnitentiam, confessionem a se factam manifestat.

Ad secundum dicendum quod pœnitentia solemnis, quantum ad injunctionem, non exit forum occultum; quia sicut occulte quis confitetur, ita occulte ei pœnitentia injungitur: sed executio exit forum occultum: et hoc non est inconveniens.

Ad tertium dicendum quod pœnitentia quamvis revocet omnes defectus, restituendo in pristinam gratiam, non tamen semper restituit in pristinam dignitatem. Et ideo etiam mulieres post peractam pœnitentiam de fornicatione non velantur quia dignitatem virginitatis non recuperant. Et similiter post publicam pœnitentiam peccator non redit ad hanc dignitatem, ut possit ad clericatum assumi: et episcopus talem ordinans potestate ordinandi privari debet, nisi forte necessitas Ecclesiæ id exposcat, aut consuetudo. Tunc enim dispensative recipitur ad minores ordines, non autem ad sacros ordines: — primo, propter dignitatem ordinum istorum; — secundo, propter timorem recidivi; — tertio, propter scandalum vitandum, quod posset in populo oriri ex memoria præcedentium peccatorum; — quarto, quia non haberet frontem alios corrigendi, cum peccatum ejus fuerit publicum.

ARTICULUS II

Utrum solemnis pœnitentia iterari possit.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod solemnis pœnitentia iterari possit. Sacramenta enim quæ characterem non imprimunt, cum sua solemnitate iterari possunt, sicut Eucharistia, et extrema unctio, et hujusmodi. Sed pœnitentia non imprimit characterem. Ergo cum solemnitate iterari potest.

2. Præterea, pœnitentia solemnizatur propter gravitatem et manifestationem peccati. Sed post peractam pœnitentiam contingit similia peccata committere, vel etiam graviora. Ergo solemnis pœnitentia iterum debet adhiberi.

— Sed contra, solemnis pœnitentia significat ejectionem primi hominis de paradiso. Sed hæc tantum semel est facta. Ergo et pœnitentia solemnis, tantum semel debet fieri.

RESPONDEO dicendum quod **solemnis pœnitentia iterari non debet, propter tria:** — primo, ne ex iteratione vilescat; — secundo, propter significationem, quia significat expulsionem primi hominis de paradiso, quæ semel tantum est facta; — tertio, quia solemnizatio est quasi quædam professio perpetuo pœnitentiam conservandi. Et ideo iteratio solemnitati repugnat. Si tamen postmodum peccavit, non clauditur ei locus pœnitentiæ, sed pœnitentia solemnis iterum ei injungenda non est.

Ad primum ergo dicendum quod in illis sacramentis in quibus solemnitas iteratur, iteratio solemnitati non repugnat, ut est in proposito. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod quamvis ratione criminis deberetur ei eadem pœnitentia; tamen solemnitatis iteratio non competit, propter causas prædictas in corp.

ARTICULUS III

Utrum solemnis pœnitentia sit imponenda mulieribus, atque clericis, et utrum a quolibet sacerdote possit imponi.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod solemnis pœnitentia non sit imponenda mulieribus, quia vir cui imponitur solemnis pœnitentia, debet comam abjicere. Sed hoc non competit mulieri, ut patet 1 ad Corinth. 11. Ergo non debet agere solemnem pœnitentiam.

2. Item, videtur quod clericis sit imponenda, quia imponitur propter gravitatem delicti; sed idem peccatum gravius est in clerico quam in laico. Ergo magis debet imponi clerico quam laico.

3. Item, videtur quod a quolibet sacerdote possit imponi, quia absolvere in foro pœnitentiali est ejus qui habet claves. Sed simplex sacerdos habet claves. Ergo potest esse minister hujusmodi pœnitentiæ.

RESPONDEO dicendum quod **omnis solemnis pœnitentia est publica: sed non convertitur. — Pœnitentia** enim **solemnis** hoc modo fit: *In capite Quadragesimæ tales pœnitentes præsentant se cum presbyteris suis episcopo civitatis ante fores ecclesiæ, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram demissis, coma deposita: et eis in ecclesiam introductis, episcopus cum omni clero septem psalmos pœnitentiales dicit, et postmodum eis manum imponit, aquam benedictam super eos spargit, et cinerem capitibus superponit, cilicio colla eorum operit, et denuntiat eis lacrymabiliter, quod sicut Adam ejectus est de paradiso, ita ipsi de ecclesia ejiciuntur. Postea jubet ministris ut eos ab ecclesia pellant, clero eos prosequente cum hoc responsorio: « In sudore vultus tui, » etc. In cœna autem Domini quolibet anno a suis presbyteris in ecclesiam reducuntur; et erunt ibi usque ad octavas Paschæ, ita tamen quod non communicabunt, nec pacem accipient. Et sic fiet quolibet anno, quousque aditus ecclesiæ est eis interdictus. Ultima autem reconciliatio reservatur episcopo, ad quem solum spectat solemnis pœnitentiæ impositio.* (Hæc habentur cap. 64, dist. 50.) **Potest autem imponi viris, et mulieribus, sed non clericis, propter scandalum.** Non autem talis pœnitentia debet imponi nisi pro peccato, quod totam commoverit urbem.

Publica autem, et non solemnis pœnitentia

est quæ in facie Ecclesiæ fit, sed non cum solemnitate prædicta ; sicut peregrinatio per mundum cum baculo cubitali. Et hæc **potest iterari, et a simplici sacerdote injungi : et potest etiam clerico imponi.** Tamen quandoque solemnis pœnitentia accipitur pro publica. Et secundum hoc auctoritates quædam varie loquuntur de solemni.

Ad primum ergo dicendum quod mulier habet comam in signum subjectionis, non autem vir. Et ideo non competit ut in pœnitentia mulieri coma deponatur, sicut viro.

Ad secundum dicendum quod quamvis in eodem genere peccati clericus plus peccet quam laicus, tamen non injungitur ei pœnitentia solemnis, ne ordo veniat in contemptum : unde non defertur personæ, sed ordini.

Ad tertium dicendum quod magna peccata indigent magna cautela ad sui curationem. Et ideo injunctio pœnitentiæ solemnis, quæ nonnisi pro gravissimis peccatis fit, soli episcopo reservatur.

De Extrema Unctione.

QUÆSTIO XXIX

DE SACRAMENTO EXTREMÆ UNCTIONIS QUANTUM AD IPSIUS ESSENTIAM ET INSTITUTIONEM. — *In novem articulos divisa.*

Post hæc considerandum est de sacramento extremæ unctionis : de quo quinque videnda sunt : — primo, de essentialibus ipsius, et de ejus institutione ; — secundo, de effectu ipsius ; — tertio de ministro ipsius ; — quarto, de eo cui conferri debet, et in qua parte ; — quinto, de ejus iteratione.

Circa primum quæruntur novem : 1° utrum extrema unctio sit sacramentum ; 2° utrum si

---

De extrema unctione. — Multæ sunt unctiones in Ecclesia. Prima est baptizandorum seu catechumenorum in pectore et scapulis ; secunda est baptizatorum in vertice ; tertia confirmandorum in fronte ; quarta sacerdotum et episcoporum dum ordinantur ; quinta in altaris, ecclesiæ et calicis consecratione ; sexta infirmorum, quæ ideo dicitur *extrema* unctio. Apud græcos, hoc sacramentum vocari solet ἅγιον ἔλαιον, scilicet *oleum sanctum*, et frequentius εὐχέλαιον, scilicet *oleum cum oratione conjunctum*. Potest autem *definiri :* « Sacramentum unctionis infirmorum ad salutem animæ et corporis factæ per sacerdotem, sub certa verborum forma ». — *Errores.* Bellarminus et alii, post Æneam Sylvium, inter hæreticos negantes sacramentum extremæ unctionis, recensent Waldenses et Wiclefitas ; at juxta doctissimum Bossuet in *Historia variationum*, Juenin et alios, hi non negarunt, sed contempserunt hoc sacramentum, eo quod tunc quidam presbyteri, ex avaritia, illud non nisi mediante pretio, ministrarent. Sed certo constat, Lutheranos et Calvinistas, negare extremam unctionem esse sacramentum ; et unctionem (de qua Marc. 6 et Jacob. 5) nihil aliud operatam fuisse, quam corporis sanitatem, et eam, cessante in primitiva Ecclesia gratia curationum, exolevisse.

Summa doctrinæ catholicæ de sacramento Extremæ Unctionis, ex decreto pro Armenis in Concil. Florentino sub Eugenio IV et ex Concil. Trident. — Concil. Florent. Quintum sacramentum est extrema unctio, cujus materia est oleum olivæ per episcopum benedictum. Hoc sacramentum nisi infirmo, de cujus morte timetur, dari non debet : qui in his locis ungendus est : in oculis propter visum, in auribus propter auditum, in naribus propter odoratum, in ore propter gustum vel locutionem, in manibus propter tactum, in pedibus propter gressum, in renibus propter delectationem ibidem vigentem. Forma hujus sacramenti est hæc : «Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum, etc. » Et similiter in aliis membris. Minister hujus sacramenti est sacerdos. Effectus vero est mentis sanatio ; et in quantum autem expedit, ipsius etiam corporis. De hoc sacramento inquit beatus Jacobus apostolus : « Infirmatur quis in vobis ? Inducat presbyteros Ecclesiæ, ut orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini : et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus : et si in peccatis sit, dimittentur ei ». — *Concil. Trident. Sessio XIV. Doctrina de sacramento Extremæ Unctionis.* Visum est autem sanctæ Synodo, præcedenti doctrinæ de Pœnitentia adjungere ea, quæ sequuntur de sacramento extremæ Unctionis : quod non modo Pœnitentiæ, sed et totius Christianæ vitæ, quæ perpetua pœnitentia esse debet, consummativum existimatum est a Patribus. Primum itaque circa illius institutionem declarat et docet, quod clementissimus Redemptor noster, qui servis suis quovis tempore voluit de salutaribus remediis adversus omnia omnium hostium tela esse prospectum, quemadmodum auxilia maxima in Sacramentis aliis præparavit, quibus Christiani conservare se integros, dum viverent, ab omni graviore spiritus incommodo possint ; ita extremæ Unctionis Sacramento finem vitæ tanquam firmissimo quodam præsidio, munivit. Nam etsi adversarius noster occasiones per omnem vitam quærat, et captet, ut devorare animas nostras quoquo modo possit : nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes suæ versutiæ nervos intendat ad perdendos nos penitus, et a fiducia, etiam, si possit, divinæ misericordiæ deturbandos, quam cum impendere nobis exitum vitæ perspicit. *Caput I. De institutione Sacramenti Extremæ Unctionis.* Instituta est autem sacra hæc Unctio infirmorum, tanquam vere et proprie Sacramentum novi testamenti, a Christo Domino nostro, apud Marcum quidem insinuatum, per Jacobum autem Apostolum, ac Domini fratrem, fidelibus commendatum, ac promulgatum. « Infirmatur, inquit, quis in vobis ? inducat Presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini : et oratio fidei salvabit infirmum : et alleviabit eum Dominus ; et, si in peccatis sit, dimittentur ei ». Quibus verbis, ut ex Apostolica traditione, per manus accepta, Ecclesia didicit, docet materiam, formam, proprium ministrum, et effectum hujus salutaris Sacramenti. Intellexit enim Ecclesia, materiam esse oleum ab Episcopo benedictum. Nam Unctio aptissime Spiritus Sancti gratiam, qua invisibiliter anima ægrotantis inungitur, repræsentat ; formam deinde esse illa verba, « per istam Unctionem, etc. ». *Caput II. De effectu hujus Sacramenti.* Res porro, et effectus hujus Sacramenti illis verbis explicatur : « Et oratio fidei salvabit infirmum : et alleviabit eum Dominus : et, si in peccatis sit, dimittentur ei » : res etenim hæc gratia est Spiritus Sancti : cujus Unctio delicta, si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, et ægroti animam alleviat, et confirmat magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando : qua infirmus sublevatus et morbi incommoda ac labores levius fert ; et tentatiounum sacramentum; 3° utrum hoc sacramentum fuerit a Christo institutum; 4° utrum oleum olivæ sit conveniens materia hujus sacramenti; 5° utrum oporteat oleum esse consecratum; 6° utrum oporteat materiam hujus sacramenti per episcopum consecrari; 7° utrum hoc sacramentum habeat aliquam formam; 8° utrum forma hujus sacramenti debeat proferri per orationem deprecativam; 9° utrum prædicta oratio sit competens forma hujus sacramenti.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum extrema unctio sit sacramentum.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod extrema unctio non sit sacramentum, quia sicut oleum assumitur ad infirmos, ita etiam ad catechumenos. Sed unctio quæ fit oleo ad catechumenos, non est sacramentum. Ergo nec extrema unctio quæ fit oleo ad infirmos.

2. Præterea, sacramenta veteris legis fuerunt signa sacramentorum novæ legis. Sed extrema unctio non habuit aliquam figuram in veteri lege. Ergo non est sacramentum novæ legis.

3. Præterea, secundum Dionysium, cap. 3 et 5 eccles. Hierarch., omne sacramentum vel ad purgandum est, vel ad illuminandum, vel ad perficiendum. Sed extrema unctio non ponitur nec ad purgandum, nec ad illuminandum, quia hoc soli baptismo attribuitur; neque ad perficiendum, quia hoc, secundum ipsum Dionysium, ibid., et cap. 2, pertinet ad chrisma, et ad Eucharistiam. Ergo extrema unctio non est sacramentum.

— Sed contra, sacramenta Ecclesiæ sufficienter subveniunt defectibus hominum secundum quemlibet statum. Sed exeuntibus non subvenit aliud quam extrema unctio. Ergo ipsa est sacramentum.

Præterea, sacramenta nihil aliud sunt quam quædam spirituales medicinæ. Sed extrema unc-

---

nibus dæmonis, calcaneo insidiantis, facilius resistit: et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animæ expedierit, consequitur. *Caput III. De ministro hujus Sacramenti, et tempore, quo dari debeat.* Jam vero, quod attinet ad præscriptionem eorum qui et suscipere, et ministrare hoc Sacramentum debent, haud obscure fuit illud etiam in verbis prædictis traditum. Nam et ostenditur illic, proprios hujus Sacramenti ministros esse Ecclesiæ Presbyteros. Quo nomine, eo loco, non ætate seniores, aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut Episcopi, aut Sacerdotes, ab ipsis rite ordinati, per impositionem manuum Presbyterii. Declaratur etiam esse hanc Unctionem infirmis adhibendam, illis vero præsertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitæ constituti videantur: unde et Sacramentum exeuntium nuncupatur. Quod si infirmi post susceptam hanc unctionem convaluerint, iterum hujus Sacramenti subsidio juvari poterunt, cum in aliud simile vitæ discrimen inciderint. Quare nulla ratione audiendi sunt, qui contra tam apertam et dilucidam Apostoli Jacobi sententiam docent, hanc unctionem vel figmentum esse humanum, vel ritum a Patribus acceptum, nec mandatum Dei, nec promissionem gratiæ habentem: et qui illam jam cessasse asserunt, quasi ad gratiam curationum dumtaxat in primitiva Ecclesia referenda esset: et qui dicunt, ritum et usum quem sancta Romana Ecclesia in hujus Sacramenti administratione observat, Jacobi Apostoli sententiæ repugnare, atque ideo in alium commutandum esse; et denique, qui hanc extremam Unctionem a fidelibus sine peccato contemni posse affirmant. Hæc enim omnia manifestissime pugnant cum perspicuis tanti Apostoli verbis. Nec profecto ecclesia Romana, aliarum omnium mater et magistra, aliud in hac administranda Unctione, quantum ad ea, quæ hujus Sacramenti substantiam perficiunt, observat, quam quod B. Jacobus præscripsit. Nec vero tanti Sacramenti contemptus absque ingenti scelere et ipsius Spiritus Sancti injuria esse posset. Hæc sunt, quæ de Pœnitentiæ et extremæ Unctionis Sacramentis hæc sancta œcumenica Synodus profitetur et docet atque omnibus Christi fidelibus credenda et tenenda proponit. Sequentes autem canones inviolabiliter servandos esse tradit, et asserentes contrarium perpetuo damnat et anathematizat. *Canones de sacramento Extremæ Unctionis: Canon I.* Si quis dixerit, extremam Unctionem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino nostro institutum, et a beato Jacobo Apostolo promulgatum; sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum; anathema sit. *Canon II.* Si quis dixerit, sacram infirmorum Unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, sed jam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum; anathema sit. *Canon III.* Si quis dixerit, extremæ Unctionis ritum, et usum, quem observat sancta Romana Ecclesia, repugnare sententiæ beati Jacobi Apostoli, ideoque eum mutandum, posseque a Christianis absque peccato contemni; anathema sit. *Canon IV.* Si quis dixerit, Presbyteros Ecclesiæ, quos beatus Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse Sacerdotes ab Episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quavis communitate; ob idque proprium extremæ Unctionis ministrum non esse solum Sacerdotem; anathema sit.

Cfr. pro tractatu de Extrema Unctione: — S. Thomas, *Opusculum de septem sacramentis;* S. Bonaventura in 4 *Sent.;* Soto, in 4 *Sentent.;* S. Alphonsus, lib. 6; Benedictus XIV, *de Synodo diœcesana*, lib. 8; Bellarminus, lib. *de Extrema Unctione*, et *de Arte bene moriendi;* Launoy, *de sacramento unctionis infirmorum* (sed caute legendus); Renaudot, *Perpétuité de la foi*, tom. 5; Goar, *Euchologium;* Arcudius, in lib. *de Extrema unctione;* Martine, *de Antiquis Ecclesiæ ritibus;* Chardon, *Histoire de l'Extrême Onction*.

ART. I. — Quod extrema unctio sit vere et proprie novæ legis sacramentum, ab aliis sacramentis distinctum, est de fide. — Sic loquitur S. Jacobus, 5: « Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei ». In his verbis reperitur sensibile signum gratiæ a Christo permanenter institutum. Ergo vere est sacramentum.

Definit. Eccles. — Professio fidei ab Innocentio III Waldensibus præscripta:... Unctionem infirmorum cum oleo consecrato veneramur. — *Confessio fidei Michaelis Paleologi:* Tenet et docet eadem sancta Romana Ecclesia septem esse ecclesiastica sacramenta.... aliud Extrema Unctio, quæ secundum doctrinam B. Jacobi, infirmantibus adhibetur. — *Articuli de quibus errorum Wiclefi suspecti, debent interrogari, de mandato Martini V.* 19. Utrum credat quod Christianus contemnens susceptionem sacramentorum confirmationis, vel extremæ unctionis, aut solemnizationis matrimonii, peccet mortaliter. — *Concilia Florentinum et Tridentinum, supra.*

tio est quædam spiritualis medicina, quia valet ad remissionem peccatorum, ut habetur Jacobi 5. Ergo est sacramentum.

RESPONDEO dicendum quod in his quæ Ecclesia visibiliter operatur, quædam sunt sacramenta, ut baptismus ; quædam sacramentalia, ut exorcismus : quorum est hæc differentia, quod sacramentum dicitur illa actio Ecclesiæ quæ attingit ad effectum principaliter intentum in administratione sacramentorum ; sed sacramentale dicitur illa actio quæ quamvis non pertingit ad illum effectum, tamen ordinatur aliquo modo ad illam actionem principalem. Effectus autem intentus in administratione sacramentorum est curatio morbi peccati. Unde Isai. 27, 9 : *Hic est omnis fructus, ut tollatur peccatum.* Et ideo cum ad hunc effectum pertingat extrema unctio, ut ex verbis Jacobi patet, nec ordinetur ad aliud sacramentum, quasi ei annexum, **constat quod extrema unctio non est sacramentale, sed sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod oleum quo catechumeni inunguntur, sua unctione non perducit ad peccati remissionem, quia hoc ad baptismum pertinet ; sed aliquo modo ad baptismum disponit, ut supra dictum est, 4 Sent., dist. 6, quæst. 2, art. 1, quæst. 3, ad 4 ; et 3 Part., quæst. 71, art. 3. Et ideo non est sacramentum illa unctio, sicut unctio extrema.

Ad secundum dicendum quod hoc sacramentum immediate hominem ad gloriam disponit, cum exeuntibus a corpore detur. Et quia in veteri lege non erat tempus adhuc perveniendi ad gloriam, quia *neminem* (1) *ad perfectum adduxit lex*, Hebr. 7, 19, ideo istud sacramentum ibi præfigurari non debuit per aliquod sacramentum sibi respondens, sicut per figuram ejusdem generis ; quamvis per figuras remotas aliquo modo figuratum sit in omnibus curationibus quæ leguntur in veteri Testamento.

Ad tertium dicendum quod Dionysius non facit aliquam mentionem de extrema unctione, sicut nec de pœnitentia, nec de matrimonio, quia ipse non intendit determinare de sacramentis, nisi quatenus per ea innotescere potest ecclesiasticæ hierarchiæ ordinata dispositio quantum ad ministros, et actiones ministrorum, et recipientes. Tamen cum per extremam unctionem aliquis consequatur gratiam et remissionem peccatorum, non est dubium quod extrema unctio habet vim illuminativam et purgativam, sicut baptismus, quamvis non ita plenam.

ARTICULUS II

Utrum extrema unctio sit unum sacramentum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod extrema unctio non sit unum sacramentum, quia unitas rei est ex sua materia et ex sua forma ; cum ex eodem habeat res *esse*, et unitatem. Sed forma hujus sacramenti frequenter iteratur etiam eadem vice ; et materia pluries inuncto adhibetur (1) secundum diversas partes. Ergo non est unum sacramentum.

2. Præterea, ipsa unctio est sacramentum ; ridiculum enim est dicere quod oleum sit sacramentum. Sed sunt plures unctiones. Ergo sunt plura sacramenta.

3. Præterea, unum sacramentum ab uno ministro perfici debet. Sed in aliquo casu extrema unctio non potest perfici ab uno ministro ; sicut si post primam unctionem factam sacerdos moriatur ; tunc enim alius sacerdos debet ulterius procedere. Ergo extrema unctio non est unum sacramentum.

— Sed contra, sicut se habet immersio ad baptismum, ita se habet unctio ad hoc sacramentum. Sed plures immersiones sunt unum sacramentum baptismi. Ergo et plures unctiones extremæ unctionis sunt unum sacramentum.

Præterea, si non esset unum sacramentum, tunc facta prima unctione, non oporteret ad perfectionem sacramenti quod fieret secunda, quia quodlibet sacramentum per se habet esse perfectum. Sed hoc falsum est. Ergo est unum sacramentum.

RESPONDEO dicendum quod unum numero, per se loquendo, dicitur tripliciter :— Uno modo sicut indivisibile, quod nec actu, nec potentia est plura ; ut punctus, et unitas. — Alio modo sicut continuum, quod quidem actu est unum, sed plura potentia ; ut linea. — Tertio modo **sicut perfectum aliquod quod ex partibus pluribus constituitur**, ut domus, quæ est multa quodammodo etiam in actu, sed illa multa conveniunt in aliquo uno. **Et hoc modo quodlibet sacramentum dicitur unum**, in quantum multa quæ sunt in uno sacramento, adunantur ad unum significandum, vel causandum, quia sacramentum significando causat. — Et ideo quando una actio sufficit ad perfectam significationem, unitas sacramenti consistit in illa actione tantum ; sicut patet in confirmatione. — Quando autem significatio sacramenti potest esse et in una, et in multis actionibus, tunc sacramentum perfici potest et una actione, et pluribus, sicut baptismus una immersione, et tribus : quia ablutio, quæ significatur in baptismo, potest esse per unam immersionem, et per multas. — Quando autem perfecta significatio non potest esse nisi

---

ART. 2. — Ergo singulæ unctiones, sunt tanquam materiæ partiales, unam integram constituentes : et similiter singulæ formæ istis unctionibus respondentes partiales sunt, ac unam integram formam constituunt ; et sic ex totali materia et totali forma, consurgit unum integrum et perfectum sacramentum. — Nota resp. *ad* 3.

(1) Vulgata, *nihil.*

(1) Ita passim. — Al : *Etiam in eadem vice et materia pluries. Sed inunctio adhibetur*, etc.

per plures actiones, tunc plures actiones sunt de perfectione sacramenti ; sicut patet in Eucharistia: quia refectio corporalis, quæ significat spiritualem, non potest esse nisi per cibum et potum. Et simile est in hoc sacramento ; quia curatio interiorum vulnerum non potest perfecte significari nisi per appositionem medicinæ ad diversas vulnerum radices. Et ideo **plures actiones sunt de perfectione hujus sacramenti.**

Ad primum ergo dicendum quod unitas totius perfecti non tollitur propter diversitatem materiæ, aut formæ, quæ est in partibus totius ; sicut constat quod non est eadem materia carnis et ossis, ex quibus constituitur unus homo, nec eadem forma. Et similiter etiam in sacramento Eucharistiæ, et in hoc sacramento pluralitas materiæ et formæ, unitatem sacramenti non tollit.

Ad secundum dicendum quod quamvis illæ actiones sint plures simpliciter, tamen uniuntur in una perfecta actione, quæ est unctio omnium exteriorum sensuum, quibus hauritur morbus interior.

Ad tertium dicendum quod quamvis in Eucharistia, si post consecrationem panis moriatur sacerdos, alius sacerdos possit procedere ad consecrationem vini, incipiens ubi ille dimisit, vel etiam incipere a capite supra aliam materiam ; tamen in extrema unctione non potest a capite incipere, sed debet semper procedere, quia unctio in eadem parte facta tantum valet, ac si consecraretur bis eadem hostia : quod nullo modo faciendum est. Nec tamen ministrorum pluralitas tollit unitatem hujus sacramenti, quia instrumentaliter tantum operantur : mutatio autem martellorum non tollit unitatem operationis fabri.

Articulus III

Utrum hoc Sacramentum fuerit a Christo institutum.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non fuerit institutum a Christo, quia de institutione sacramentorum, quæ Christus instituit, fit mentio in Evangelio, sicut de Eucharistia et baptismo. Sed nulla fit mentio de extrema unctione. Ergo non est a Christo instituta.

2. Præterea, Magister expresse dicit, in 4 Sent., dist. 23, quod est institutum ab apostolis. Ergo ipse Christus per se non instituit.

3. Præterea, sacramentum quod Christus instituit, etiam ipse per se exhibuit, ut patet de Eucharistia et baptismo. Sed hoc sacramentum nulli ipse exhibuit. Ergo per se non instituit.

Sed contra, sacramenta novæ legis sunt digniora quam sacramenta veteris legis. Sed omnia sacramenta veteris legis sunt a Deo instituta. Ergo multo fortius omnia sacramenta novæ legis habent institutionem ab ipso Christo.

Præterea, ejusdem est instituere, et statutum removere. Sed ecclesia, quæ in successoribus apostolorum habet eamdem auctoritatem quam apostoli habuerunt, non posset auferre sacramentum extremæ unctionis. Ergo apostoli non instituerunt, sed ipse Christus.

Respondeo dicendum quod circa hoc est duplex opinio. — Quidam enim dicunt quod sacramentum istud, et confirmationis, Christus non instituit per se, sed apostolis instituendum dimisit : quia hæc duo propter plenitudinem gratiæ, quæ in eis confertur, non potuerunt ante Spiritus Sancti missionem plenissimam institui. Unde sunt ita sacramenta novæ legis, quod in veteri lege figuram non habuerunt. Sed hæc ratio non multum cogit : quia sicut Christus ante passionem suam promisit plenam Spiritus Sancti missionem, ita potuit instituere hæc sacramenta.

Et ideo alii dicunt quod **omnia sacramenta Christus instituit per seipsum ; sed quædam per seipsum promulgavit**, quæ sunt majoris difficultatis ad credendum ; **quædam autem apostolis promulganda reservavit, sicut extremam unctionem, et confirmationem.** Et hæc opinio pro tanto videtur probabilior, quia sacramenta ad fundamentum legis pertinent : et ideo ad legislatorem pertinet eorum institutio : et iterum quia ex institutione efficaciam habent, quæ in eis nonnisi divinitus inest.

Ad primum ergo dicendum quod multa Dominus fecit, et dixit, quæ in Evangelio non continentur. Illa enim præcipue curaverunt evangelistæ tradere quæ ad necessitatem salutis, et ecclesiasticæ dispositionis pertinent. Et ideo potius institutionem baptismi, et pœnitentiæ, et Eucharistiæ, et ordinis factam a Christo narraverunt, quam extremæ unctionis, vel confirmationis, quæ neque sunt de necessitate salutis, neque ad dispositionem, sive distinctionem Ecclesiæ pertinent. Tamen etiam de olei unctione fit mentio in Evangelio, Marc. 6, ubi dicitur quod apostoli *oleo ungebant infirmos.*

Ad secundum dicendum quod Magister dicit ab apostolis institutum, quia per doctrinam apostolorum nobis promulgata est ejus institutio.

Ad tertium dicendum quod Christus non exhibuit aliquod sacramentum, nisi quod ipse accepit in exemplum. Accipere autem pœnitentiam, et extremam unctionem ei non competebat, quia sine peccato erat : et ideo ipse non exhibuit.

Art. 3. — Hoc sacramentum esse immediate a Christo institutum, est fidei definitæ, in concil. Trident. Unde fuit promulgatum tantum ab Apostolo Jacobo. — Vide supra. initio quæst. præsentis, sess. 14, cap. 1, can. 1. Et sess. 7, De sacramentis in genere, can. 1 : « Si quis dixerit sacramenta novæ legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino instituta.... anat. sit ».

ARTICULUS IV

Utrum oleum olivæ sit conveniens materia hujus sacramenti.

S. *Thom.*, *ubi sup.*, *art.* 3, *quæstiunc.* 1 *et seq.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod oleum olivæ non sit conveniens materia hujus sacramenti, quia hoc sacramentum immediate ad incorruptionem ordinatur. Sed incorruptio significatur per balsamum, quod in chrismate ponitur. Ergo chrisma esset convenientior materia hujus sacramenti.

2. Præterea, hoc sacramentum est spiritualis medicatio. Sed spiritualis medicatio per vini appositionem significatur, sicut patet Luc. 10, in parabola de sauciato. Ergo vinum etiam esset convenientior materia hujus sacramenti.

3. Præterea, ubi est majus periculum, ibi debet esse commune remedium. Sed oleum olivæ non est commune remedium, quia non invenitur in qualibet terra. Ergo cum hoc sacramentum detur exeuntibus qui sunt in maximo periculo, videtur quod oleum olivæ non sit materia conveniens.

— Sed contra est quod Jacobi 5 oleum materia hujus sacramenti determinatur. Sed oleum proprie non dicitur nisi oleum olivæ. Ergo hoc est materia hujus sacramenti.

Præterea, spiritualis sanatio per olei unctionem significatur, ut patet Isai. 1, 6, ubi dicitur: *Plaga tumens non est curata medicamine, neque fota oleo.* Ergo conveniens materia hujus sacramenti est oleum.

RESPONDEO dicendum quod spiritualis sanatio quæ in fine adhibetur, debet esse perfecta, quia post eam alia non relinquitur; et lenis, ut spes, quæ exeuntibus est maxime necessaria, non frangatur, sed foveatur. Oleum autem lenitivum est, et penetrativum usque ad intima, et etiam diffusivum. Et ideo quantum ad utrumque prædictorum **est conveniens materia hujus sacramenti**. — Et quia oleum principaliter nominatur olivæ liquor, cum alii liquores solum ex similitudine ad ipsum, olei nomen accipiant, ideo **oleum olivæ etiam debet esse quod assumitur in materiam hujus sacramenti** (1).

Ad primum ergo dicendum quod incorruptio gloriæ est res non contenta in hoc sacramento: nec oportet quod talis rei significatio materiæ respondeat. Unde non oportet quod balsamum ponatur in materia hujus sacramenti, quia balsamum propter odorem pertinet ad bonitatem famæ, qua de cætero non indigent propter se exeuntes; sed indigent tantum nitore conscientiæ, qui per oleum significatur.

Ad secundum dicendum quod vinum sanat mordendo, sed oleum leniendo: et ideo curatio per vinum magis pertinet ad pœnitentiam, quam ad hoc sacramentum.

Ad tertium dicendum quod oleum olivæ quamvis non ubique crescat, tamen de facili potest ad quemlibet locum transferri. — Et præterea hoc sacramentum non est tantæ necessitatis quod exeuntes sine hoc sacramento non possint salutem consequi.

ARTICULUS V

Utrum oporteat oleum esse consecratum.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non oporteat oleum esse consecratum, quia hoc sa-

---

ART. 4. — Hic agitur de materia remota; nam proxima est, non oleum ipsum, quantumvis benedictum, sed inunctio quæ fit tali oleo. Si *chrismatis* vox interdum apud veteres occurrit, cum sermo est de hoc sacramento, hæc non est referenda, nisi ad unctionem, quæ a græcis *Chrisma* dicitur. — De materia proxima agitur infra, quæst. 32, art. 5, etc.

Definit. Eccles. — Innocentii I decretum, ex epist. ad Decentium Eugubinum, cap. 8: Sane quoniam de hoc, sicut de cæteris consulere voluit dilectio tua, adjecit etiam filius meus Cælestinus diaconus in epistola sua, esse a tua dilectione positum illud, quod in beati Apostoli Jacobi epistola conscriptum est: « Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et suscitabit illum Dominus: et si in peccatis fuerit, remittentur ei. » Quod non est dubium de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quo ab episcopo confecto non solum sacerdotibus, sed omnibus uti Christianis licet in sua aut suorum necessitate inungendo. Cæterum illud superfluum videmus adjectum, ut de episcopo ambigatur, quod presbyteris dictum est, quia episcopi occupationibus aliis impediti ad omnes languidos ire non possunt. Cæterum si episcopus aut potest, aut dignum ducit aliquem a se visitandum, et benedicere et tangere chrismate, sine cunctatione potest, cujus est ipsum chrisma conficere. Nam pœnitentibus istud infundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi? — *Concil. Florent., et Concil. Trident. cap.* 1, *cap.* 3, *can.* 3, *in procemio præsentis quæstionis.*

ART. 5. — Hunc art. et sequentem intellige non solum de necessitate præcepti, sed etiam sacramenti, ita ut, si oleum non esset consecratum, sacramentum non subsisteret. Et hoc est contra Natalem Alexandrum, Juénin, Victoria et alios qui hanc consecrationem repetunt ex solo Ecclesiæ præcepto.

Definit. Eccles. — Vide Concil. Florent. et Trident. in procemio præsentis quæstionis. — Decretum S. Inquisitionis approbatum a Paulo V, 13 *januar.* 1655 *et aliud decretum approbatum a Gregorio XVI*, 14 *sept.* 1842: 1. Sanctissimus D. N. D. Paulus V, in congregatione generali coram se habita prævio maturo examine et censura propositionis sequentis: « quod nempe sacramentum extremæ Unctionis oleo episcopali benedictione non consecrato ministrari valide possit », auditis DD. Cardinalium suffragiis declaravit, dictam propositionem esse temerariam et errori proximam. — 2. Feria 4, die 14. Sept. 1842. In congregatione generali habita in conventu S. Mariæ supra Minervam coram Eminentissimis et Reverendissimis DD. S. R.

(1) In Nicol. additur hic: « Unde *oleum* ab *oliva*, vel ab « *olea*, sicut ἔλαιον græce, ab ἐλαία denominatur ».

cramentum habet unam sanctificationem in usu per formam verborum. Ergo superfluit alia sanctificatio, si ad materiam ipsius fiat.

2. Præterea, sacramenta habent efficaciam et sanctificationem in ipsa materia. Sed significatio effectus hujus sacramenti competit oleo ex naturali proprietate ipsius, efficacia autem ex institutione divina. Ergo non est necessaria aliqua sanctificatio materiæ.

3. Præterea, baptismus est perfectius sacramentum quam extrema unctio. Sed in baptismo non præexigitur materiæ sanctificatio, quantum est de necessitate sacramenti. Ergo nec in extrema unctione.

— Sed contra est quia in omnibus aliis unctionibus est materia consecrata prius. Ergo cum hoc sacramentum sit quædam unctio, requirit materiam consecratam.

RESPONDEO dicendum quod quidam dicunt, quod oleum simplex est materia hujus sacramenti ; et in ipsa sanctificatione olei, quæ fit per episcopum, perficitur sacramentum. Sed hoc patet esse falsum ex his quæ de Eucharistia dicta sunt, in 4 Sent. dist. 8, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, ad 2, ubi ostensum est quod solum illud sacramentum consistit in consecratione materiæ.

Et ideo dicendum est quod hoc sacramentum consistit in ipsa unctione, sicut baptismus in ipsa ablutione : et **materia hujus sacramenti est oleum sanctificatum.** Potest autem triplex ratio assignari, quare exigitur materiæ sanctificatio in hoc sacramento, et in quibusdam aliis. — Prima est, quia omnis efficacia sacramentorum a Christo descendit. Et ideo sacramenta illa quibus ipse est usus, habent efficaciam ex ipso usu suo; sicut tactu suæ carnis vim regenerativam contulit aquis. Sed hoc sacramento non est usus, nec aliqua corporali unctione : et ideo in omnibus unctionibus requiritur sanctificatio materiæ. — Secunda causa est propter plenitudinem gratiæ, quæ confertur, non solum ut tollat culpam, sed etiam reliquias culpæ, et infirmitatem corporis. — Tertia est ex hoc quod effectus ejus corporalis, scilicet sanatio corporalis, non causatur ex materiæ naturali proprietate : et ideo oportet quod hæc efficacia ei per sanctificationem detur.

Ad primum ergo dicendum quod prima sanctificatio est materiæ secundum se ; sed secunda magis pertinet ad usum ipsius, secundum quod est actu conferens effectum suum. Et ideo neutra superfluit ; quia etiam instrumenta efficaciam accipiunt ab artifice et dum fiunt, et dum ad actum applicantur.

Ad secundum dicendum quod illa efficacia quæ est ex ipsa institutione sacramenti, applicatur huic materiæ per sanctificationem.

Ad tertium patet solutio ex dictis in corp.

ARTICULUS VI

Utrum oporteat materiam hujus sacramenti esse consecratam per episcopum.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod non oporteat materiam hujus sacramenti esse consecratam per episcopum, quia dignior est consecratio materiæ in sacramento Eucharistiæ quam in hoc sacramento. Sed in Eucharistia materiam sacerdos potest consecrare. Ergo etiam in hoc sacramento.

2. Præterea, in operibus corporalibus ars dignior nunquam præparat materiam inferiori : quia dignior est ars quæ utitur, ea quæ præparat, ut dicitur in 2 Physic., text. 25. Sed episcopus est supra sacerdotem. Ergo non præparat materiam in illo sacramento quo sacerdos utitur. Sed sacerdos dispensat hoc sacramentum, ut dicetur quæst. 31. Ergo consecratio materiæ ad episcopum non pertinet.

— Sed contra est quod etiam in aliis unctionibus materia per episcopum consecratur. Ergo ita debet esse in ista.

RESPONDEO dicendum quod minister sacramenti non inducit effectum sacramenti propria virtute, ut principale agens, sed per efficaciam sacramenti quod dispensat : quæ quidem efficacia primo est a Christo, et ab ipso in alios descendit ordinate, scilicet in populum, mediantibus ministris, qui sacramenta dispensant, et in ministros inferiores, mediantibus superioribus, qui materiam sanctificant. Et ideo **in omnibus sacramentis quæ indigent materia sanctificata, prima sanctificatio materiæ fit per episcopum**, et usus quandoque per sacerdotem, ut ostendatur

---

E. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquisitoribus, proposito dubio, an in casu necessitatis parochus ad validitatem sacramenti extremæ Unctionis uti possit oleo a se benedicto, iidem Eminentissimi decreverunt, negative ad formam decreti feriæ V. coram SS. diei 13. Jan. 1655. Eadem die et feria SS. D. N. D. Gregorius div. prov. PP. XVI, in audientia assessori S. Officii impertita, resolutionem Eminentissimorum approbavit

ART. 6. — Plures docent benedictionem Episcopi, ita ex institutione Christi necessariam esse, ut neque a Romano Pontifice possit ea committi simplici sacerdoti. Sed plures etiam contrarium sentiunt et dicunt oleum infirmorum ex Summi Pontificis concessione a simplici presbytero confici posse ; et id probant ex vetustissima praxi apud Græcos, Armenos et alios Orientales, per multa sæcula continenter servata. Sic loquitur Clemens VIII in instructione pro episcopis latinis in Græcia degentibus : « Non sunt cogendi presbyteri Græci olea sancta præter chrisma ab Episcopis latinis diœcesanis accipere, cum hujusmodi olea ab eis in ipsa oleorum et sacramentorum exhibitione ex veteri ritu conficiantur seu benedicantur ». Hoc decretum iisdem verbis renovavit Benedictus XIV, constit. « *Etsi pastoralis* ». Paulus autem V et Gregorius XVI, in allatis decretis, loquuntur de benedictione facta a sacerdote simplici, sine legitima facultate, quæ in Ecclesia latina concedi non solet (vide art. præced.).

sacerdotalis potestas ab episcopali derivata, secundum illud Psal. 132, 2 : *Sicut unguentum in capite*, scilicet in Christo, *quod* prius *descendit in barbam Aaron*, deinde *usque ad oràm vestimenti.*

Ad primum ergo dicendum quod sacramentum Eucharistiæ consistit in ipsa materiæ sanctificatione, non autem in usu. Et ideo proprie loquendo, illud quod est materia sacramenti, non est quid consecratum. Unde non præexigitur aliqua sanctificatio circa materiam per episcopum facta; sed exigitur sanctificatio altaris, et hujusmodi, et etiam ipsius sacerdotis, quæ nonnisi per episcopum fieri potest. Unde in illo etiam sacramento ostenditur potestas sacerdotalis ab episcopo derivata, ut Dionysius dicit, cap. 3 eccl. Hierarch. Ideo autem illam consecrationem materiæ potest facere sacerdos quæ est in se sacramentum, et non illam quæ ut sacramentale quoddam ordinatur ad sacramentum, quod consistit in usu fidelium ; quia quantum ad corpus Christi verum nullus ordo est supra sacerdotium ; sed quantum ad corpus Christi mysticum episcopalis ordo est supra sacerdotalem, ut infra dicetur, quæst. 40, art. 4.

Ad secundum dicendum quod materia sacramenti non est talis materia, ut in qua fiat aliquid per eum qui ea utitur, sicut est in artibus mechanicis ; sed ut cujus virtute aliquid fiat : et sic participat aliquid de ratione causæ agentis, in quantum est instrumentum quoddam divinæ operationis. Et ideo oportet quod a superiori arte, vel potestate, talis virtus (1) materiæ acquiratur, quia in causis agentibus quanto aliquod agens est prius, tanto est perfectius; in causis autem pure materialibus quanto materia est prior, tanto est imperfectior.

ARTICULUS VII

Utrum hoc sacramentum habeat aliquam formam.

S. Thom., ubi sup., art. 4, quæstiunc. 1, et seq.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non habeat aliquam formam. Cum enim efficacia sacramentorum sit ab institutione, et item a forma, oportet quod forma tradatur ab ipso qui sacramentum instituit. Sed forma hujus sacramenti non invenitur tradita neque a Christo, neque ab apostolis. Ergo hoc sacramentum non habet aliquam formam.

2. Præterea, ea quæ sunt de necessitate sacramenti, observantur eodem modo apud omnes. Sed nihil magis est de necessitate sacramenti habentis formam quam ipsa forma. Ergo cum non sit aliqua forma communiter observata ab omnibus in hoc sacramento, quia diversis verbis utuntur, videtur quod hoc sacramentum non habeat aliquam formam.

3. Præterea, in baptismo non requiritur forma nisi ad sanctificationem materiæ, quia est aqua *verbo vitæ diluendis criminibus sanctificata*, ut ait Hugo, lib. 2 de Sacram., part. 6, cap. 2. Sed hoc sacramentum habet materiam prius sanctificatam. Ergo non indiget aliqua forma verborum.

— Sed contra est quod Magister dicit, 4 Sent., dist. 1, quod omne sacramentum novæ legis consistit in rebus et verbis. Verba autem sunt forma sacramenti. Ergo cum hoc sit sacramentum novæ legis, videtur quod habeat formam.

Præterea, ad hoc est ritus universalis Ecclesiæ, quæ quibusdam verbis utitur in collatione hujus sacramenti.

RESPONDEO dicendum, quod quidam dixerunt, quod nulla est forma de necessitate hujus sacramenti. Sed hoc videtur derogare effectui hujus sacramenti, quia omne sacramentum efficit significando. Significatio autem materiæ non determinatur ad effectum determinatum, cum ad multa se possit habere, nisi per formam verborum. Et ideo in omnibus sacramentis novæ legis, quæ efficiunt quod figurant, oportet esse et res, et verba. Et præterea Jacobus, cap. 5, totam vim hujus sacramenti videtur constituere in oratione, quæ est forma hujus sacramenti, ut dicetur in resp. ad 2, et art. 8 et 9, seq. Et ideo prædicta opinio præsumptuosa videtur et erronea.

Et propter hoc dicendum, sicut communiter dicitur, quod **habet formam determinatam**, sicut et alia sacramenta.

Ad primum ergo dicendum quod sacra Scriptura omnibus communiter proponitur. Et ideo forma baptismi, qui ab omnibus dari potest, debet in sacra Scriptura exprimi : et similiter forma Eucharistiæ, quæ exprimit sacramenti illius fidem, quæ est de necessitate salutis. Sed formæ aliorum sacramentorum non inveniuntur in sacra Scriptura traditæ ; sed has Ecclesia ex traditione apostolorum habet, qui a Domino acceperunt, ut dicit Apostolus, 1 Corinth. 11, 23 : *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis*, etc.

Ad secundum dicendum quod illa verba quæ sunt de essentia formæ, scilicet oratio deprecativa, ab omnibus dicuntur ; sed alia quæ sunt de bene *esse*, non observantur ab omnibus.

Ad tertium dicendum quod materia baptismi habet quamdam sanctificationem per se ex ipso tactu carnis Salvatoris ; sed ex forma verborum accipit sanctificationem actu sanctificantem. Et similiter post sanctificationem materiæ hujus sacramenti secundum se requiritur sanctificatio in usu, per quam actu sanctificet.

ART. 7 — Fuit error quorumdam existimantium nullam esse hujus sacramenti formam præter benedictionem, qua oleum infirmorum benedicitur ab Episcopo ; de quibus S. Thomas loquitur hic, et supra art. 5.

(1) Ita cum theologis editi passim. — Al., *agens virtus;* item infra, *requiritur.*

ARTICULUS VIII

Utrum forma hujus sacramenti debeat proferri per orationem indicativam, et non per deprecativam.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod forma hujus sacramenti debeat proferri per orationem indicativam, et non per deprecativam, quia omnia sacramenta novæ legis habent certum effectum. Sed certitudo effectus non exprimitur in formis sacramentorum nisi per orationem indicativam ; ut cum dicitur : *Hoc est corpus meum,* vel : *Ego te baptizo,* etc. Ergo forma hujus sacramenti debet esse oratio indicativa.

2. Præterea, in formis sacramentorum debet exprimi intentio ministri, quæ requiritur ad sacramentum. Sed intentio conferendi sacramentum non exprimitur nisi per orationem indicativam. Ergo, etc.

3. Præterea, in quibusdam Ecclesiis dicuntur hæc verba in collatione hujus sacramenti : *Ungo hos oculos oleo sanctificato in nomine Patris,* etc. ; et hoc est conforme aliis formis sacramentorum. Ergo videtur quod in hoc consistat forma hujus sacramenti.

— Sed contra illud quod est forma sacramenti, ab omnibus oportet quod servetur. Sed verba prædicta non dicuntur secundum consuetudinem omnium Ecclesiarum, sed tantum verba deprecativa, scilicet : *Per istam sanctam unctionem, et piissimam suam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum,* etc. Ergo forma hujus sacramenti est oratio deprecativa.

Præterea, hoc videtur ex verbis Jacobi, qui attribuit efficaciam hujus sacramenti orationi : *Oratio fidei,* inquit, cap. 5, 15, *salvabit infirmum.* Ergo cum efficacia sacramenti sit ex forma, videtur quod forma hujus sacramenti sit oratio deprecativa.

RESPONDEO dicendum quod **forma hujus sacramenti est oratio deprecativa,** ut patet per verba Jacobi, et ex usu Romanæ Ecclesiæ, quæ solum verbis deprecativis utitur in collatione hujus sacramenti. Cujus ratio multiplex assignatur : — primo, quia suscipiens sacramentum hoc est viribus propriis destitutus, unde indiget orationibus sublevari ; — secundo, quia datur exeuntibus, qui jam desinunt esse de foro Ecclesiæ, et in solius Dei manu requiescunt : unde et ei per orationem committuntur ; — tertio, quia hoc sacramentum non habet aliquem effectum, qui semper ex oratione ministri (1) consequatur, omnibus quæ sunt de essentia sacramenti etiam rite peractis, sicut character in baptismo et confirmatione, et transsubstantiatio in Eucharistia, et remissio peccati in pœnitentia, existente contritione, quæ (remissio) est de essentia sacramenti pœnitentiæ, non autem de essentia hujus sacramenti. Et ideo in hoc sacramento non potest esse forma indicativi modi, sicut in prædictis sacramentis.

Ad primum ergo dicendum quod hoc sacramentum, sicut et prædicta, quantum est de se, habet certitudinem ; sed potest ex fictione recipientis impediri, etiamsi sacramento se subjiciat per intentionem ; sic quod nullum effectum consequatur. Et propter hoc non est simile de hoc, et de aliis sacramentis, in quibus semper aliquis effectus consequitur.

Ad secundum dicendum quod per ipsum actum, qui ponitur in forma, scilicet : *Per istam sanctam unctionem,* satis exprimitur intentio.

Ad tertium dicendum quod verba illa indicativi modi, quæ secundum morem quorumdam præmittuntur orationi, non sunt forma hujus sacramenti, sed sunt dispositio ad formam, in quantum intentio ministri determinatur ad actum illum per illa verba.

ARTICULUS IX

Utrum prædicta oratio sit competens forma hujus sacramenti.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod prædicta oratio non sit competens forma hujus sacramenti, quia in formis aliorum sacramentorum fit mentio de materia, sicut patet in confirmatione, quæ non fit in prædictis verbis. Ergo non est conveniens forma.

2. Præterea, sicut effectus hujus sacramenti provenit in nos per misericordiam divinam, ita et aliorum sacramentorum. Sed in formis aliorum sacramentorum non fit mentio de misericordia divina, sed magis de Trinitate et passione. Ergo similiter debet esse hic.

3. Præterea, duplex effectus hujus sacramenti in littera ponitur, 4 Sent., dist. 23. Sed in verbis prædictis non fit mentio nisi de uno, scilicet remissione peccatorum, non autem de corporali sanatione, ad quam Jacobus ordinat orationem fidei, dicens, cap. 5, 15 : *Oratio fidei salvabit infirmum.* Ergo forma prædicta est incompetens.

RESPONDEO dicendum quod **prædicta oratio est competens forma hujus sacramenti,** quia tangit sacramentum in hoc quod dicitur : *Per istam sanctam unctionem ;* et illud quod operatur in sacramento, scilicet *divinam misericordiam ;* et effectum, scilicet *remissionem peccatorum.*

Ad primum ergo dicendum quod materia hujus sacramenti potest intelligi per actum unctionis,

---

ART. 8. — Græci etiam utuntur forma deprecativa, quamvis a latina diversa. — Formæ deprecativæ necessitatem docet etiam S. Bonaventura, et Scotus cum sua schola. Negant autem B. Albertus, Estius, Morinus, Martenius, Juenin et alii.

(1) Al., *ex operatione ministri ;* item, *ex oratione mysterii.*

non autem materia confirmationis per actum in forma expressum. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod misericordia respicit miseriam : et quia hoc sacramentum datur in statu miseriæ, scilicet infirmitatis, ideo potius hic quam in aliis fit mentio de misericordia.

Ad tertium dicendum quod in forma debet exprimi effectus principalis, et qui semper inducitur ex sacramento, nisi sit defectus ex parte recipientis : non autem talis effectus est corporalis sanitas, ut dicetur quæst. seq., art. 1 et 2, quamvis quandoque sequatur; ratione cujus Jacobus hunc effectum attribuit orationi, quæ est forma hujus sacramenti.

QUÆSTIO XXX

DE EFFECTU HUJUS SACRAMENTI. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de effectu hujus sacramenti.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum extrema unctio valeat ad remissionem peccatorum; 2° utrum sanitas corporalis sit effectus hujus sacramenti; 3° utrum hoc sacramentum characterem imprimat.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum extrema unctio valeat ad remissionem peccatorum.

S. Thom., 4 Sent., dist. 23, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 1, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod extrema unctio non valeat ad remissionem peccatorum. Ad hoc enim quod per unum potest effici, aliud non exigitur. Sed in eo qui extremam unctionem accipit, requiritur pœnitentia de peccatorum remissione. Ergo per extremam unctionem non dimittuntur peccata.

2. Præterea, in peccato non sunt nisi tria : macula, reatus pœnæ, et reliquiæ peccati. Sed per extremam unctionem non remittitur peccatum quoad maculam sine contritione, quæ etiam sine unctione remittit ; nec iterum quoad pœnam, quia adhuc si convalescat, tenetur perficere satisfactionem injunctam ; nec quoad reliquias culpæ, quia adhuc remanent dispositiones ex actibus præcedentibus relictæ, ut patet post convalescentiam. Ergo nullo modo per extremam unctionem fit peccatorum remissio.

3. Præterea, remissio peccatorum non fit successive, sed in instanti. Sed extrema unctio non fit tota simul, quia plures unctiones requiruntur. Ergo ejus effectus non est remissio peccatorum. — Sed contra est quod dicitur Jacobi 5, 15: *Si in peccatis sit, dimittentur ei* (1).

Præterea, omne sacramentum novæ legis gratiam confert. Sed per gratiam fit remissio peccatorum. Ergo extrema unctio, cum sit sacramentum novæ legis, operatur ad remissionem peccatorum.

RESPONDEO dicendum quod quodlibet sacramentum est institutum principaliter ad unum effectum, quamvis etiam alios ex consequenti inducere possit. Et quia sacramentum efficit quod figurat, ideo ex ipsa significatione sacramenti debet accipi ejus principalis effectus. Adhibetur autem hoc sacramentum secundum modum cujusdam medicationis, sicut baptismus per modum ablutionis. Medicina autem est ad pellendam infirmitatem. Unde principaliter hoc sacramentum est institutum ad sanandum infirmitatem peccati. Unde sicut baptismus est quædam spiritualis regeneratio, et pœnitentia quædam spiritualis suscitatio, ita et extrema unctio est quædam spiritualis sanatio, vel medicatio. Sicut autem corporalis medicatio præsupponit corporalem vitam in medicato; ita spiritualis spiritualem. Et ideo hoc sacramentum non datur contra defectus quibus spiritualis vita tollitur; scilicet contra peccatum originale, vel mortale; sed contra illos defectus quibus homo spiritualiter infirmatur, ut non habeat perfectum vigorem ad actus vitæ gratiæ vel gloriæ: et hic defectus nihil aliud est quam quædam debilitas et ineptitudo, quæ in nobis relinquitur ex peccato actuali vel originali: et contra hanc debilitatem homo roboratur per hoc sacramentum. Sed quia hoc robur gratia facit, quæ secum non compatitur peccatum, ideo ex consequenti si invenit peccatum aliquod vel mortale, vel veniale, quoad culpam tollit ipsum; dummodo non ponatur obex ex parte recipientis; sicut etiam de Eucharistia et confirmatione supra dictum est, 4 Sent., dist. 7, quæst. 2, art. 2; quæst. 1, ad 3; et quæst. 3, art. 2, quæst. 2; et dist. 19, quæst. 1, art. 3, quæst. 1; et 3 Part., quæst. 72, art. 7; et quæst. 79, art. 3. Et ideo etiam Jacobus de remissione peccati conditionaliter loquitur, dicens: *Si in peccatis sit, dimittentur ei*, scilicet quoad culpam: non enim semper delet peccatum, quia non semper invenit; sed semper remittit quoad debilitatem

---

ART. 1. — Extremam unctionem valere ad remissionem peccatorum est de fide, ut patet ex Florent. et Trident. can. 2, in proœmio quæst 29. — Scotus et Scotistæ, assignant remissionem venialium peccatorum tantum pro effectu hujus sacramenti. Bellarminus, Tournely et alii, assignant remissionem peccatorum tam mortalium quam venialium, post confessionem et communionem remanentium, sive quia omissa sunt inadversenter in confessione, sive quia post confessionem et viaticum commissa sunt. Secundum Thomistas autem, effectus primarius et principalis extremæ unctionis, est gratia seu augmentum gratiæ habitualis, connotantis specialia auxilia, contra proclivitatem in malum, corporem et debilitatem ad bonum ex peccatis præcedentibus relictas, quæ ideo dicuntur reliquiæ peccatorum.

(1) Vulgata:.. *remittentur ei.*

prædictam quam quidam *reliquias peccati* dicunt.

Quidam vero dicunt quod principaliter est institutum contra veniale, quod quidem non potest, dum hæc vita agitur, perfecte curari: et ideo sacramentum exeuntium specialiter contra veniale ordinatur. Sed hoc non videtur verum, quia pœnitentia etiam sufficienter in hac vita delet venialia peccata quoad culpam: quod autem non possunt evitari post peractam pœnitentiam, non aufert præcedenti pœnitentiæ suum effectum; et iterum hoc pertinet ad debilitatem prædictam.

Unde dicendum quod **principalis effectus hujus sacramenti est remissio peccatorum quoad reliquias peccati, et ex consequenti etiam quoad culpam, si eam inveniat.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis effectus principalis alicujus sacramenti possit haberi sine actuali perceptione hujus sacramenti, vel sine sacramento, vel per aliud sacramentum ex consequenti; nunquam tamen haberi potest sine proposito illius sacramenti. Et ideo quia pœnitentia est principaliter instituta contra actualem culpam, quodcumque aliud sacramentum actualem culpam deleat ex consequenti, non excludit necessitatem pœnitentiæ.

Ad secundum dicendum quod extrema unctio aliquo modo quantum ad illa tria remittit peccatum: quamvis enim culpa quoad maculam sine contritione non dimittatur, tamen hoc sacramentum per gratiam quam infundit, facit quod ille motus liberi arbitrii in peccatum sit contritio, sicut etiam in Eucharistia et confirmatione potest accidere. Similiter etiam et reatum pœnæ temporalis diminuit, sed ex consequenti, in quantum debilitatem tollit, quia eamdem pœnam levius portat fortis quam debilis. Unde non oportet quod propter hoc minuatur satisfactionis mensura. Reliquiæ autem peccati non dicuntur hic dispositiones ex actibus relictæ, quæ sunt quidam habitus inchoati, sed quædam spiritualis debilitas in ipsa mente existens, qua sublata, etiam eisdem habitibus vel dispositionibus manentibus, non ita potest inclinari mens ad peccatum.

Ad tertium dicendum quod quando sunt multæ actiones ordinatæ ad unum effectum, ultima est formalis respectu omnium præcedentium, et agit in virtute earum: et ideo in ultima unctione gratia infunditur, quæ effectum sacramento præbet.

ARTICULUS II

Utrum sanitas corporalis sit effectus hujus sacramenti.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sanitas corporalis non sit effectus hujus sacramenti. Omne enim sacramentum est medicina spiritualis. Sed spiritualis medicina ad spiritualem sanitatem ordinatur, sicut corporalis ad corporalem. Ergo sanitas corporalis non est effectus hujus sacramenti.

2. Præterea, sacramentum semper habet effectum suum in eo qui non fictus accedit. Sed quandoque non sanatur corporaliter suscipiens hoc sacramentum, quantumcumque devotus accipiat. Ergo sanitas corporalis non est effectus ejus.

3. Præterea, efficacia hujus sacramenti nobis ostenditur, Jacobi 5. Sed ibi non attribuitur sanationis effectus unctioni, sed orationi; dicit enim: *Oratio fidei salvabit infirmum.* Ergo corporalis sanatio non est effectus hujus sacramenti.

— Sed contra, operatio Ecclesiæ habet majorem efficaciam post Christi passionem quam ante. Sed ante oleo inuncti per apostolos sanabantur, ut patet Marci 6. Ergo et nunc habet effectum in corporali sanatione.

Præterea, sacramenta significando efficiunt. Sed baptismus per ablutionem corporalem, quam exterius facit, significat et efficit spiritualem. Ergo et extrema unctio per sanationem corporalem, quam exterius efficit, significat et causat spiritualem.

RESPONDEO dicendum quod sicut baptismus per ablutionem corporalem facit spiritualem emundationem a maculis spiritualibus, ita hoc sacramentum per medicationem sacramentalem exteriorem facit sanationem interiorem: et sicut ablutio baptismi habet effectum corporalis ablutionis, quia etiam corporalem mundationem facit, ita etiam extrema unctio habet effectum corporalis medicationis, scilicet corporalem sanationem. Sed hæc est differentia, quod corporalis ablutio ex ipsa naturali proprietate elementi facit corporalem mundationem et ideo semper eam facit: sed extrema unctio non facit corporalem sanationem ex proprietate naturali materiæ, sed ex virtute divina, quæ rationabiliter operatur. Et quia ratio operans nunquam inducit secundarium effectum, nisi secundum quod expedit ad principalem, ideo **ex hoc sacramento non semper sequitur corporalis sanatio, sed quando expedit ad spiritualem sanationem; et tunc semper eam inducit, dummodo non sit impedimentum ex parte recipientis.**

Ad primum ergo dicendum quod objectio illa probat quod corporalis sanitas non sit effectus principalis hujus sacramenti: et hoc verum est.

Ad secundum patet solutio ex dictis in corp., et quæst. 29, art. 8.

Ad tertium dicendum quod oratio illa est forma hujus sacramenti, ut dictum est quæst., præc., art. 8 et 9. Et ideo hoc sacramentum ex sua forma habet efficaciam, quantum est de se, ad sanationem corporalem.

ARTICULUS III

Utrum hoc sacramentum characterem imprimat.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum characterem imprimat. Character enim signum distinctivum est. Sed sicut baptizatus distinguitur a non baptizato, ita unctus a non uncto. Ergo sicut baptismus imprimit characterem, ita et extrema unctio.

2. Præterea, in ordinis et confirmationis sacramentis est unctio, sicut et in hoc sacramento. Sed in illis imprimitur character. Ergo et in isto.

3. Præterea, in omni sacramento est aliquid quod est res tantum, et aliquid quod est sacramentum tantum, et aliquid quod est res et sacramentum. Sed non potest aliquid assignari in hoc sacramento quod sit res et sacramentum, nisi character. Ergo et in hoc sacramento imprimitur character.

— Sed contra, nullum sacramentum imprimens characterem iteratur. Hoc autem iteratur, ut dicetur quæst. 33. Ergo non imprimit characterem.

Præterea, dictinctio quæ fit secundum characterem sacramentalem, est distinctio eorum qui sunt in præsenti Ecclesia. Sed extrema unctio confertur ei qui exit de præsenti Ecclesia. Ergo in eo non imprimitur character.

RESPONDEO dicendum quod character non imprimitur nisi in illis sacramentis quibus homo ad aliquid sacrum deputatur. Hoc autem sacramentum est solum in remedium : et non deputatur per ipsum homo ad aliquid sacrum agendum, vel suscipiendum. **Et ideo non imprimitur in eo character.**

Ad primum ergo dicendum quod character facit distinctionem statuum quantum ad ea quæ in Ecclesia sunt agenda ; et talem distinctionem homo non habet ab aliis, per hoc quod ipse est inunctus.

Ad secundum dicendum quod unctio quæ fit in ordine et confirmatione, est unctio consecrationis, qua homo deputatur ad aliquid sacrum, sed hæc unctio est unctio medicationis. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod in hoc sacramento res et sacramentum, non est character, sed quædam interior devotio, quæ est spiritualis unctio.

QUÆSTIO XXXI

DE MINISTRO HUJUS SACRAMENTI. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de administratione hujus sacramenti.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum laicus possit hoc sacramentum conferre ; 2° utrum diaconus ; 3° utrum solus episcopus.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum laicus possit hoc sacramentum conferre.

S. Thom., ubi sup., quæst. 1, art. 1, quæst. 2 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur, quod etiam laicus possit hoc sacramentum conferre. Quia hoc sacramentum habet efficaciam ex oratione, ut Jacobus dicit, cap. 5. Sed oratio laici quandoque est ita Deo accepta, sicut sacerdotis. Ergo potest hoc sacramentum conferre.

2. Præterea, de quibusdam patribus in Ægypto legitur quod oleum ad infirmos transmittebant, et sanabantur : et similiter dicitur de beata Genovefa, quod oleo infirmos ungebat. Ergo hoc sacramentum potest conferri etiam a laicis.

— Sed contra est quod in hoc sacramento fit remissio peccatorum. Sed laici non habent potestatem dimittendi peccata. Ergo, etc.

RESPONDEO dicendum quod secundum Dionysium in eccles. Hierar., cap. 5, parum a princ., sunt quidam exercentes actiones hierarchicas, et quidam recipientes tantum, qui sunt laici. Et ideo **nullius sacramenti dispensatio laicis ex officio competit**; sed quod baptizare possunt in casu necessitatis, ex divina dispensatione factum est, ut nulli regenerationis spiritualis facultas desit.

Ad primum ergo dicendum quod oratio illa non fit a sacerdote in persona sua ; quia cum sit quandoque peccator, non esset exaudibilis : sed fit in persona totius Ecclesiæ, in cujus persona orare potest, quasi persona publica, non autem laicus, qui persona privata est.

Ad secundum dicendum quod illæ unctiones non erant sacramentales; sed ex quadam devotione

---

ART. 3. — In resp. ad 3, observandum est, exteriorem unctionem simul cum verbis, quæ in ea adhibentur, esse id quod vocatur sacramentum tantum : gratia autem infusa, est res tantum : spiritualis devotio, alleviatio et confortatio, est res et sacramentum simul (Sylvius).

ART. 1. — Audiendi ergo non sunt hæretici, et etiam Launoius, dum contendunt interdum a diaconis, imo vel ipsis laicis in necessitatis casu, hoc sacramentum fuisse administratum. Objicitur sæpe decretum Innocentii I (supra quæst. 29, art. 4.). Sed illud *inungendo* sumitur passive; nec sermonem esse de ministro, sed de recipiente sacramentum, quasi diceret : non solos sacerdotes esse inungendos, quando infirmantur, sed etiam alios quosvis christianos. Hoc patet ex toto contextu et argumentatione Pontificis, et ex eo quod gerundia apud grammaticos in significatione passiva sæpe sumuntur. Ita Virgilius in 3 lib. Georgic. scripsit : « alitur vitium vivitque tegendo » idest dum tegitur. — Vide Concil. Florent. et Trident. cap. 3 et can. 4, in proœmio quæst. 29, pag. 99.

recipientium talem unctionem, et ex meritis ungentium, vel oleum mittentium, consequebatur effectus sanitatis corporalis per gratiam sanitatum, non autem per gratiam sacramentalem.

ARTICULUS II

Utrum diaconi possint hoc sacramentum conferre.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod diaconi possint hoc sacramentum conferre, quia, secundum Dionysium, cap. 5 eccl. Hier., circ. med., *diaconi habent virtutem purgativam*. Sed hoc sacramentum est institutum tantum ad purgandum ab infirmitate mentis et corporis. Ergo et diaconi possunt conferre.

2. Præterea, dignius sacramentum est baptismus quam hoc de quo hic agimus. Sed diaconi possunt baptizare, ut patet de beato Laurentio. Ergo et possunt hoc sacramentum conferre.

— Sed contra est quod dicitur Jacobi 5, 14 : *Inducat presbyteros Ecclesiæ*.

RESPONDEO dicendum quod diaconus habet vim purgativam tantum, non illuminativam. Unde cum illuminatio fiat per gratiam, **nullum sacramentum, in quo gratia confertur, diaconus potest dare ex officio : et ideo nec hoc,** cum in eo gratia conferatur.

Ad primum ergo dicendum quod hoc sacramentum illuminando per gratiæ collationem purgat ; et ideo diacono ejus collatio non competit.

Ad secundum dicendum quod hoc sacramentum non est necessitatis sacramentum, sicut baptismus. Unde non ita committitur dispensatio ejus omnibus in articulo necessitatis, sed solum illis quibus ex officio competit. Diaconis autem etiam baptizare non competit ex officio.

ARTICULUS III

Utrum solus episcopus possit hoc sacramentum conferre.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod solus episcopus possit hoc sacramentum conferre, quia hoc sacramentum unctione perficitur, sicut et confirmatio. Sed solus episcopus potest confirmare. Ergo solus episcopus potest hoc sacramentum conferre.

2. Præterea, qui non potest quod minus est, non potest quod est majus. Sed major est usus materiæ sanctificatæ quam sanctificatio ejus, quia est finis ipsius. Ergo cum sacerdos non possi sanctificare materiam nec potest materia sanctificata uti.

— Sed contra, hujus sacramenti minister inducendus est ad eum qui suscipit sacramentum, ut patet Jacobi 5. Sed episcopus non posset accedere ad omnes infirmos suæ diœcesis. Ergo non solus episcopus potest hoc sacramentum conferre.

RESPONDEO dicendum quod secundum Dionysium, cap. 5 eccles. Hier., ante med., episcopus proprie habet perficiendi officium, sicut sacerdos illuminandi. Unde illa sacramenta dispensanda solis episcopis reservantur quæ suscipientem in aliquo statu perfectionis super alios ponunt. Hoc autem non est in hoc sacramento, cum omnibus detur. Et ideo **per simplices sacerdotes potest administrari.**

Ad primum ergo dicendum quod confirmatio imprimit characterem, quo collocatur homo in statu perfectionis, ut supra dictum est, 4 Sent., dist. 7, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, et 3 Part., quæst. 63, art. 1, 2 et 6. Non autem hoc est in hoc sacramento. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod quamvis in genere causæ finalis usus materiæ sanctificatæ sit potior quam sanctificatio materiæ ; tamen in genere causæ efficientis sanctificatio materiæ est potior, quia ab eadem pendet usus, sicut ab activa causa : et ideo sanctificatio requirit altiorem virtutem activam quam usus.

QUÆSTIO XXXII

QUIBUS HOC SACRAMENTUM CONFERRI DEBEAT, ET IN QUA PARTE CORPORIS. — *In septem articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his quibus hoc sacramentum conferri debet, et in qua parte corporis.

Circa quod quæruntur septem : 1° utrum sanis debeat hoc sacramentum conferri ; 2° utrum debeat conferri in qualibet infirmitate ; 3° utrum debeat conferri furiosis, et amentibus ; 4° utrum pueris ; 5° utrum totum corpus in hoc sacramento inungi debeat ; 6° utrum convenienter determinentur partes in quibus inungitur ; 7° utrum mutilati in prædictis partibus inungi debeant.

ART. 3. — Vide not. art. 1. — Per vocem *presbyteros*, hæretici intelligunt ætate seniores, vel doctos et peritos, sed non sacerdotio initiatos. Hæc autem interpretatio damnata fuit in Concil. Trident., can. 4 de hoc sacramento, supra, pag. 100. — Quilibet sacerdos potest hoc sacramentum conferre valide ; non potest autem licite, nisi sit parochus, aut alter de ejus licentia. Hinc excommunicatione puniuntur regulares, qui hoc sacramentum absque parochi licentia ministrant ; sed hoc intellige, extra casum necessitatis. — Quamvis sacerdos possit ipse porrigere sibi S. Communionem, attamen S. Cong. de Propaganda fide, resp. 23 Mart. 1844 : « Inspectis ipsis divini eloquii verbis, vel facile patet sacramentum extremæ unctionis etiam in casu necessitatis, absente nimirum alio presbytero, non posse missionarium ægrotantem sibimetipsi ministrare ».

ARTICULUS PRIMUS

Utrum hoc sacramentum sanis conferri debeat.

S. Thom., 4, dist. 23, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam sanis conferri debeat hoc sacramentum, quia principalior effectus hujus sacramenti est sanatio mentis quam sanatio corporis, ut dictum est, quæst. 30, art. 2. Sed etiam sani corpore indigent sanatione mentis. Ergo eis etiam debet hoc sacramentum conferri.

2. Præterea, hoc sacramentum est exeuntium, sicut baptismus est sacramentum intrantium. Sed omnibus intrantibus baptismus datur. Ergo omnibus exeuntibus debet dari hoc sacramentum. Sed quandoque illi qui sunt in propinquo exitus, sunt sani; sicut illi qui decapitandi sunt. Ergo talibus debet hoc sacramentum dari.

— Sed contra est quod dicitur Jacobi 5, 14: *Infirmatur quis in vobis?* etc. Ergo solis infirmis competit hoc sacramentum.

Respondeo dicendum quod hoc sacramentum est quædam spiritualis curatio, ut dictum est quæst. 30, art. 1 et 2, quæ quidem per quemdam corporalis curationis modum significatur. Et ideo **illis quibus corporalis curatio non competit, scilicet sanis, non debet hoc sacramentum conferri.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis spiritualis sanitas sit principalis effectus hujus sacramenti; tamen oportet quod per curationem corporalem significetur curatio spiritualis hujus sacramenti, etiamsi corporalis sanatio non sequatur. Et ideo solum illis hoc sacramento sanitas spiritualis dari potest quibus corporalis curatio competit, scilicet infirmis; sicut ille solus potest baptismum suscipere qui potest corporalis ablutionis esse particeps, non autem puer in ventre matris existens.

Ad secundum dicendum quod etiam baptismus non est nisi illorum intrantium qui corporali ablutioni subjici possunt. Et ideo hoc sacramentum illorum tantum exeuntium est quibus corporalis curatio competit.

ARTICULUS II

Utrum hoc sacramentum dari debeat in qualibet infirmitate.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum dari debeat in qualibet infirmitate. Quia Jacobi 5, ubi hoc sacramentum traditur, nulla infirmitas determinatur. Ergo in omnibus infirmitatibus debet hoc sacramentum conferri.

2. Præterea, quanto remedium est dignius, tanto debet esse generalius. Sed hoc sacramentum est dignius quam medicina carporalis. Cum ergo medicina corporalis omnibus infirmis detur, videtur etiam quod hoc sacramentum similiter conferri debeat.

— Sed contra, hoc sacramentum dicitur ab omnibus extremæ unctionis. Sed non omnis infirmitas ad extremum vitæ perducit, cum quædam ægritudines sint causa longioris vitæ, ut dicit Philosophus, lib. de Longitud. et Brevit. vitæ, cap. 1, parum a princ. Ergo non in omnibus infirmitatibus debet hoc sacramentum dari.

Respondeo dicendum quod hoc sacramentum est ultimum remedium quod Ecclesia potest conferre, quasi immediate disponens ad gloriam. Et ideo **illis tantum infirmantibus debet exhiberi qui sunt in statu exeuntium, propter hoc quod ægritudo nata est inducere mortem, et de periculo timetur.**

Ad primum ergo dicendum quod quælibet infirmitas augmentata potest mortem inducere. Et ideo si genera infirmitatum pensentur, in qualibet ægritudine potest dari hoc sacramentum: et hinc est quod Apostolus non determinat infirmitatem aliquam. Sed si pensentur infirmitatis modus et status, non semper debet infirmantibus hoc sacramentum dari.

Ad secundum dicendum quod medicina corporalis habet pro principali effectu sanitatem corporalem, qua omnes infirmi in quolibet statu indigent. Sed hoc sacramentum habet pro principali effectu illam sospitatem quæ exeuntibus, et iter ad gloriam agentibus est necessaria. Et ideo non est simile.

ART. 1. — Ad fidem definitam in Concil. Florent. et Trident. pertinens est: Hoc sacramentum non esse conferendum nisi infirmis. — Utrum autem hoc sacramentum sit necessarium ad salutem. Resp. 1° Non est vi suæ institutionis necessarium necessitate medii ad salutem. 2° Neque videtur necessarium necessitate præcepti divini vel humani, per se directe obligantis. Ita Billuart. S. Thomas, in 3 Part. quæst. 65, art. 4, corp. dicit hoc sacramentum non esse necessarium, sed utile. Sed tamen in praxi, ratione singularis periculi, contemptus aut scandali, aliquis potest teneri hoc sacramentum suscipere. — Quantum vero ad dispositiones requisitas, præmitti debet confessio, si infirmus sit conscius peccati mortalis. Quod si non possit præmitti confessio, debet infirmus, in quantum potest, elicere actum contritionis.

ART. 2. — Vide Concil. Florent. et Trident. cap. 3, supra in proœmio quæst. 29, pag. 99. — Nota resp. S. Cong. de Propag. fide, 20 feb. 1801: « Aliquando missionariis christianos sibi commissos visitantibus occurrit ægrotus hectica febre vel simili morbo laborans, qui juxta experientiam vivet adhuc plures menses, sed intra annum morietur. Quæritur an in tali casu missionarius ipsi administrare possit viaticum et extremam unctionem, eo quod, quando verior aderit casus ea recipiendi, non poterit præsens haberi missionarius, ob magnam distantiam et alias circumstantias id impedientes? Resp. Affirmative ».

ARTICULUS III

Utrum hoc sacramentum dari debeat furiosis et amentibus.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod furiosis et amentibus hoc sacramentum dari debeat, quia tales ægritudines sunt periculosissimæ et cito ad mortem disponunt. Sed periculo debet adhiberi remedium. Ergo hoc sacramentum, quod est in remedium infirmitatis humanæ, debet talibus conferri.

2. Præterea, dignius sacramentum est baptismus quam istud. Sed baptismus datur furiosis, ut supra dictum est 4 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 1, quæst. 2; et 3 Part., quæst. 68, art. 12. Ergo et hoc sacramentum eis debet dari.

— Sed contra, hoc sacramentum non est dandum nisi recognoscentibus ipsum. Sed tales non sunt furiosi et amentes. Ergo eis dari non debet.

RESPONDEO dicendum quod ad effectum hujus sacramenti percipiendum plurimum valet devotio suscipientis, et personale meritum conferentium, et generale totius Ecclesiæ: quod patet ex hoc quod per modum deprecationis forma hujus sacramenti confertur. Et ideo **illis qui non possunt recognoscere, et cum devotione suscipere hoc sacramentum, dari non debet, et præcipue furiosis et amentibus**; qui possent irreverentiam sacramento per aliquam immunditiam facere; nisi haberent lucida intervalla, in quibus sacramentum recognoscerent: et sic eis conferri in statu illo posset.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis in periculo mortis tales quandoque sint; tamen remedium per devotionem propriam non potest eis applicari; et ideo non debet eis conferri.

Ad secundum dicendum quod baptismus non requirit motum liberi arbitrii, quia datur contra originale principaliter, quod non curatur in nobis ex nostro libero arbitrio; sed in hoc sacramento requiritur motus liberi arbitrii: et ideo non est simile. Et præterea baptismus est sacramentum necessitatis, non autem extrema unctio.

ARTICULUS IV

Utrum hoc sacramentum debeat dari pueris.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum debeat dari pueris, quia eisdem infirmitatibus quandoque laborant pueri et adulti. Sed eidem morbo debet adhiberi idem remedium. Ergo sicut adultis, ita et pueris debet hoc sacramentum dari.

2. Præterea, hoc sacramentum datur ad purgandum reliquias peccati, ut supra dictum est, quæst. 30, art. 1, tam originalis, quam actualis. Sed in pueris sunt reliquiæ originalis peccati. Ergo eis debet hoc sacramentum dari.

— Sed contra est quod nulli debet dari hoc sacramentum, cui non competit forma sacramenti. Sed forma hujus sacramenti non competit pueris, quia non peccaverunt per visum et auditum, ut in forma exprimitur. Ergo eis dari non debet hoc sacramentum.

RESPONDEO dicendum quod hoc sacramentum exigit actualem devotionem in suscipiente, sicut et Eucharistia. Unde sicut Eucharistia non debet dari pueris, ita **nec hoc sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod infirmitates in pueris non sunt ex peccato actuali causatæ, sicut in adultis: et contra illas præcipue infirmitates hoc sacramentum datur quæ sunt ex peccato causatæ, quasi peccati reliquiæ.

Ad secundum dicendum quod non datur contra reliquias originalis peccati, nisi secundum quod sunt per actualia peccata quodammodo confortatæ. Unde principaliter contra actualia peccata datur (ut ex ipsa forma patet), quæ non sunt in pueris.

ARTICULUS V

Utrum in hoc sacramento totum corpus inungi debeat.

S. Thom., ubi sup., art. 2, quæstiunc. 1 et seq.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod in (1) hoc sacramento totum corpus inungi debeat, quia secundum Augustinum, lib. 6 de Trinit., cap. 6, ad fin., *anima tota est in toto corpore*. Sed præcipue datur hoc sacramentum ad sanandum animam. Ergo in corpore toto debet inunctio fieri.

2. Præterea, ubi est morbus, ibi debet apponi medicina. Sed quandoque morbus est universalis, et in toto corpore, sicut febris. Ergo totum corpus debet inungi.

3. Præterea, in baptismo totum corpus immergitur. Ergo et hic totum debet inungi.

— Sed contra est universalis Ecclesiæ ritus, secundum quem non inungitur infirmus hoc sacramento (2), nisi in determinatis partibus corporis.

ART. 3. — Quando S. Thomas dicit quod in hoc sacramento requiritur motus liberi arbitrii, ideoque non debet eis conferri qui non habent devotionem ad illud, non sequitur esse necessarium præsentem seu actualem; nam ad percipiendum utiliter aliquod sacramentum, præsens actualis devotio non est necessaria, ut ipse fatetur in 3 Part. quæst. 79, art. 8, et quæst. 80, art. 9, loquens in speciali de amentibus.

ART. 4. — Pro resp. ad 2 arg., nota verba S. Cong. de Propag. fide, 26 sept. 1821: « Quando quis paganus adultus sufficienter instructus riteque dispositus baptizatur, quia in gravem incidit morbum, debetne, imo potestne ei conferri sacramentum extremæ unctionis, immediate post baptismum? Resp. affirmative, servata forma decreti S. Officii anni 1803 ». — Per pueros intellige hic in art., eos qui rationis usum nondum adepti sunt.

(1) Al. deest, *in*.

(2) Al. deest, *hoc sacramento*.

RESPONDEO dicendum quod hoc sacramentum per modum curationis exhibetur. Curatio autem corporalis non oportet quod fiat per medicinam toti corpori appositam, sed illis partibus ubi est radix morbi. Et ideo etiam **unctio sacramentalis debet fieri in illis partibus tantum in quibus est radix spiritualis infirmitatis.**

Ad primum ergo dicendum quod anima quamvis sit tota in qualibet parte corporis quantum ad essentiam, non tamen quantum ad potentias, quæ sunt radices actuum peccati. Et ideo oportet quod in determinatis partibus fiat, in quibus illæ potentiæ habent *esse*.

Ad secundum dicendum quod non semper apponitur medicina ubi est morbus, sed congruentius ubi est radix morbi.

Ad tertium dicendum quod baptismus fit per modum ablutionis: ablutio autem corporalis non purgat maculam ab aliqua parte, nisi cui apponitur: et ideo baptismus toti corpori adhibetur. Secus autem est de extrema unctione, ratione jam dicta in corp., et ad 1 et 2.

ARTICULUS VI

Utrum convenienter determinentur partes ungendæ.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter determinentur istæ partes, ut scilicet infirmus inungatur in oculis, in naribus, auribus, labiis, manibus et pedibus, quia sapiens medicus curat morbum in radice. Sed *de corde exeunt cogitationes..., quæ coinquinant hominem*, ut dicitur Matth. 15, 19. Ergo in pectore debet fieri inunctio.

2. Præterea, puritas mentis non minus est necessaria exeuntibus quam intrantibus. Sed intrantes unguntur chrismate in vertice a sacerdote, ad significandum mentis puritatem. Ergo et exeuntes hoc sacramento ungi debent in vertice.

3. Præterea, ibi debet adhiberi remedium, ubi est major vis morbi. Sed spiritualis morbus præcipue viget in viris in renibus, et in mulieribus in umbilico, ut dicitur Job. 40, 11: *Fortitudo ejus in lumbis ejus, et fortitudo* (1) *illius in umbilico ventris ejus*, secundum expositionem Gregorii, lib. 32 Moral., cap. 11. Ergo ibi debet fieri inunctio.

4. Præterea, sicut per pedes peccatur, ita et per alia membra corporis. Ergo sicut inunguntur pedes, ita et alia corporis membra inungi debent.

RESPONDEO dicendum quod principia peccandi in nobis sunt eadem quæ et principia agendi, quia peccatum consistit in actu. Principia autem agendi in nobis sunt tria: *primum* est dirigens, scilicet vis cognoscitiva; *secundum* est imperans, scilicet vis apppetitiva; *tertium* est exequens, scilicet vis motiva. Omnis autem nostra cognitio a sensu ortum habet. Et quia ubi est in nobis prima origo peccati, ibi debet medicina (1) adhiberi; ideo **inunguntur loca quinque sensuum**; scilicet oculi propter visum, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum, manus propter tactum, qui in pulpis digitorum præcipue viget, et propter appetitivam **inunguntur aliquibus renes; pedes autem inunguntur** propter motivam, qui sunt principalius ejus instrumentum. — Et quia primum principium operationis humanæ est cognoscitiva, ideo **illa unctio ab omnibus observatur quæ fit ad quinque sensus, quasi de necessitate sacramenti; sed quidam non servant alias; quidam vero illam servant quæ fit ad pedes, et non quæ ad renes**: quia appetitiva et motiva sunt secundaria principia.

Ad primum ergo dicendum quod cogitatio a corde non exit, nisi per aliquam imaginationem, quæ est motus a sensu factus (2), ut dicitur in 2 de Anima, text. 160. Et ideo cor non est prima radix cogitationis, sed organa sensuum, nisi quatenus cor est principium totius corporis. Sed hoc principium est radix remota.

Ad secundum dicendum quod intrantes debent acquirere puritatem mentis, sed exeuntes debent eam purgare. Et ideo exeuntes debent inungi in illis partibus quibus contingit puritatem mentis inquinari.

Ad tertium dicendum quod secundum quorumdam consuetudinem fit in renibus, propter hoc quod ibi maxime viget appetitus concupiscibilis; sed appetitiva non est prima radix, ut dictum est in corp.

Ad quartum dicendum quod organa corporis, quibus actus peccati exercentur, sunt pedes, manus et lingua, quibus etiam exhibetur unctio, et membra genitalia, quibus, propter immunditiam illarum partium, et honestatem sacramenti, non debet unctio adhiberi.

ARTICULUS VII

Utrum mutilati debeant inungi in illis dictis partibus.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod mutilati non sunt inungendi in illis dictis partibus (3), quia sicut hoc sacramentum exigit determinatam dispositionem in suscipiente, ut scilicet sit infirmus, ita et determinatam partem. Sed ille qui non habet infirmitatem, non potest inungi. Ergo nec ille qui non habet partem illam in qua debet fieri unctio.

2. Præterea, ille qui est cæcus a nativitate, non

---

(1) Vulgata: ... *virtus*...

(1) Al., *unctio*,

(2) Al., *facto*.

(3) Ita pasim. — Exemplum anno 1486 Venetiis cusum: *Quod mutilati non sunt ungendi illis unctionibus quæ partibus illis competunt.*

delinquit per visum. Sed in unctione quæ fit in oculis, fit mentio de delicto per visum. Ergo talis unctio cæco nato non debet fieri; et sic de aliis.

— Sed contra est quod defectus corporis non impedit aliquod aliud sacramentum. Ergo nec istud impedire debet. Sed de necessitate istius sacramenti est quælibet unctionum. Ergo omnes debent fieri mutilatis.

RESPONDEO dicendum quod **mutilati etiam inungi debent, quanto propinquius fieri potest ad partes illas in quibus unctio fieri debuerat** : qui quamvis non habeant membra, habent tamen potentias animæ quæ illis membris debentur, saltem in radice ; et interius peccare possunt per ea quæ ad partes illas pertinent, quamvis non exterius.

Et per hoc patet solutio *ad objecta*.

QUÆSTIO XXXIII

DE ITERATIONE HUJUS SACRAMENTI. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de iteratione hujus sacramenti.

Circa quod quæruntur duo : 1° utrum hoc sacramentum debeat iterari ; 2° utrum in eadem infirmitate debeat iterari.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum hoc sacramentum debeat iterari.

S. Thom., ubi sup., art. 4, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non debeat iterari, quia dignior est unctio quæ fit homini, quam quæ fit lapidi. Sed unctio altaris non iteratur, nisi altare illud fractum fuerit. Ergo nec unctio extrema, quæ adhibetur homini, debet iterari.

2. Præterea, post extremum nihil est. Sed hæc unctio dicitur extrema. Ergo non debet iterari.

— Sed contra, hoc sacramentum est quædam spiritualis curatio per modum corporalis curationis exhibita. Sed curatio corporalis iteratur. Ergo et hoc sacramentum iterari potest.

RESPONDEO dicendum quod nullum sacramentale, nec sacramentum, quod habet effectum perpetuum, debet iterari, quia ostenderetur sacramentum non fuisse efficax ad faciendum illum effectum ; et sic fieret injuria illi sacramento. Sacramentum autem quod habet effectum non perpetuum, potest iterari sine injuria, ut effectus deperditus iterato recuperetur. Et quia sanitas corporis et mentis, quæ est effectus hujusmodi sacramenti, potest amitti, postquam fuerit per sacramentum effecta ; ideo **hoc sacramentum sine sui injuria potest iterari.**

Ad primum ergo dicendum quod unctio lapidis fit ad ipsius altaris consecrationem, quæ est perpetuo in lapide, quamdiu altare manet, et ideo non potest iterari. Sed hæc unctio non fit ad consecrationem hominis, cum non imprimatur per eam character. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod illud quod secundum æstimationem hominum est extremum, quandoque secundum rei veritatem non est extremum. Et sic dicitur hoc sacramentum extrema unctio, quia non debet dari nisi illis quorum mors est propinqua secundum existimationem hominum.

ARTICULUS II

Utrum in eadem infirmitate debeat iterari.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in eadem infirmitate non debeat iterari, quia uni morbo non debetur nisi una medicina. Sed hoc sacramentum est quædam spiritualis medicina. Ergo contra unum morbum non debet iterari.

2. Præterea, secundum hoc posset aliquis infirmus tota die inungi, si in eodem morbo posset iterari unctio : quod est absurdum.

— Sed contra est quod aliquando morbus diu durat post sacramenti perceptionem : et sic reliquiæ peccatorum contrahuntur, contra quas principaliter hoc sacramentum datur. Ergo debet iterari.

RESPONDEO dicendum quod hoc sacramentum non respicit tantum infirmitatem, sed etiam infirmitatis statum : quia non debet dari nisi infirmis qui secundum humanam æstimationem videntur morti appropinquare. **Quædam autem infirmitates non sunt diuturnæ : unde si in eis datur hoc sacramentum, tunc quando homo ad statum illum pervenit quod sit in periculo mortis,** non recedit a statu illo nisi infirmitate curata : et ita **non debet iterum inungi.** — Sed **si recidivum patiatur,** erit alia infirmitas ; et **poterit fieri alia inunctio. — Quædam vero sunt ægritudines diuturnæ,** ut hectica, hydropisis et hujusmodi : **et in talibus non debet fieri unctio, nisi quando videntur perducere ad periculum mortis : et si homo illum articulum evadat, eadem infirmitate durante, et iterum ad similem statum per illam ægritu-**

Art. 1. — Hic scribit S. Thomas, contra quosdam qui docuerant sæculo XII, extremam unctionem nullo modo posse reiterari, vel alios qui dixerant posse tantum conferri semel in eodem anno. — Vide Concil. Trident., cap. 3, in procemio quæst. 29, pag. 99.

dinem reducatur, iterum potest inungi, quia jam quasi est alius infirmitatis status, quamvis non sit alia infirmitas simpliciter.

Et per hoc patet solutio *ad objecta.*

De Ordine

QUÆSTIO XXXIV

DE SACRAMENTO ORDINIS QUOAD EJUS ESSENTIAM ET EJUS PARTES. — *In quinque articulos divisa.*

Post hæc considerandum est de sacramento ordinis. — Et primo, de ordine in communi ; — secundo, de distinctione ordinum ; — tertio, de conferentibus ordinem ; — quarto, de impedimentis ordinandorum ; — quinto, de his quæ sunt ordinibus annexa.

De ipso autem ordine in communi tria videnda sunt : — primo, de ejus entitate, et quidditate, et

---

Quæst. 34. — Explicatis sacramentis illis, quibus homo in spirituali vita perficitur quantum ad personam propriam, S. Thomas descendit ad tractationem eorum, quibus aliquis perficitur in ordine ad totam communitatem ; quæ sunt Ordo et Matrimonium.

1° Ordinis nomen generaliter significat mutuam habitudinem, seu relationem prioris et posterioris, ut talia sunt; et sic, tam est in inferiori quam in superiori (art. 2, ad 4). Hac ratione, quot modis unum dicitur altero prius aut posterius, tot modis dicitur esse ordo rerum aliquarum inter se. 2° Accipitur etiam ordo pro ipso gradu in quo fundatur prædicta relatio prioris et posterioris. Sic dicitur ordo nobilium, ordo religiosus, etc. 3° Nomen ordinis per excellentiam accipitur pro ordine ecclesiastico. Et tunc vel generaliter, quando dicitur v. g. ordo clericorum; vel proprie ut significat certum officii gradum, qui sacro ac solemni ritu confertur et ad peculiare ministerium divino sacrificio exhibendum destinatur ; qua ratione, septem præter episcopatum sunt ordines ecclesiastici. 4° Translato etiam nomine effectus ad causam, ordo dicitur ipsa actio qua conferuntur isti diversi gradus ordinis clericalis : unde melius dicitur ordinatio quam ordo. Ordinatio apud græcos vocatur χειροτονία seu *manuum extensio*, vel χειροθεσία seu *manuum impositio.* — *Clerus* vox græca est, quæ latine significat sortem seu hæreditatem Christi.

Protestantes Ordinis sacramenti veritatem convellere ausi sunt, licet verbis ad fallendum compositis, cum de eo disserunt, interdum utantur. Ideo etsi pastoribus suis a regibus aut populo electis manus imponant, negant tamen, si anglicanos excipias, sacram ejusmodi actionem veri nominis sacramentum esse, quod conferendæ gratiæ vim habeat, quo spiritualis nota imprimatur, atque indelebilis character, quo denique potestas tribuatur docendi, conficiendi atque ministrandi sacramenta; sed eam veluti nudam cæremoniam habent, qua delecto pastori, sacrum munus committi declaratur, assignarique stipendium. Ex istorum enim placitis, fideles omnes vi baptismi sunt sacerdotio instructi, nec egent nisi publica deputatione, ut sacerdotii munere fungantur.

Summa doctrinæ Ecclesiæ, ex Concil. Florentino, sub Eugenio IV, in decreto pro Armenis, et ex Concilio Tridentino. — Concil. Florentinum : Sextum sacramentum est ordinis, cujus materia est illud, per cujus traditionem confertur ordo : sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino, et patenæ cum pane porrectionem. Diaconatus vero per libri evangeliorum dationem. Subdiaconatus vero per calicis vacui cum patena vacua superposita traditionem : et similiter de aliis per rerum ad ministeria sua pertinentium assignationem. Forma sacerdotii talis est : « Accipe potestatem offerendi sacrificium in ecclesia pro vivis et mortuis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ». Et sic de aliorum ordinum formis, prout in Pontificali Romano late continetur. Ordinarius minister hujus sacramenti est episcopus. Effectus, augmentum gratiæ, ut quis sit idoneus minister. — *Trident. Sess.* 22, *cap.* 1. *Decretum de sacrificio missæ : De institutione sacrosancti Missæ sacrificii :* Quoniam sub priori Testamento, teste Apostolo Paulo, propter Levitici sacerdotii imbecillitatem consummatio non erat, oportuit, Deo Patre misericordiarum ita ordinante, sacerdotem alium secundum ordinem Melchisedech surgere, Dominum nostrum Jesum Christum, qui posset omnes, quotquot sanctificandi essent, consummare et ad perfectum adducere. Is igitur Deus et Dominus noster, etsi semel seipsum in ara crucis, morte intercedente, Deo Patri oblaturus erat, ut æternam illic redemptionem operaretur : quia tamen per mortem sacerdotium ejus extinguendum non erat, in cœna novissima, qua nocte tradebatur, ut dilectæ sponsæ suæ Ecclesiæ visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum repræsentaretur, ejusque memoria in finem usque sæculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quæ a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur; sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans, corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit; ac sub earumdem rerum symbolis Apostolis, quos tunc Novi Testamenti sacerdotes constituebat, ut sumerent, tradidit; et eisdem, eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, præcepit per hæc verba : « Hoc facite in meam commemorationem », uti semper catholica Ecclesia intellexit et docuit; nam celebrato veteri Pascha, quod in memoriam exitus de Ægypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit Pascha, seipsum ab Ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit eripuitque de potestate tenebrarum et in regnum suum transtulit. Et hæc quidem illa munda oblatio est, quæ nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari potest; quam Dominus per Malachiam nomini suo, quod magnum futurum esset in gentibus, in omni loco mundam offerendam prædixit : et quam non obscure innuit Apostolus Paulus Corinthiis scribens, cum dicit, non posse eos, qui participatione mensæ dæmoniorum polluti sunt, mensæ Domini participes fieri : per mensam altare utrobique intelligens. Hæc denique illa est, quæ per varias sacrificiorum, naturæ et legis tempore, similitudines figurabatur; utpote quæ bona omnia, per illa significata, velut illorum omnium consummatio et perfectio, complectitur. — *Trident. Sess.* 23. *De sacramento ordinis, cap.* 1. *De institutione sacerdotii novæ legis.* Sacrificium et sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, ut utrumque in omni lege extiterit. Cum igitur in Novo Testamento sanctum Eucharistiæ sacrificium visibile ex Domini institutione catholica Ecclesia acceperit; fateri etiam oportet, in ea novum esse visibile et externum sacerdotium, in quod vetus translatum est. Hoc autem ab eodem Domino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis eorumque successoribus in sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi et ministrandi corpus et sanguinem ejus, nec non et peccata dimittendi et retinendi, sacræ litteræ ostendunt, et catholicæ Ecclesiæ traditio semper docuit. *Cap.* 2, *De septem Ordinibus.* Cum autem divina res sit tam sancti sacerdotii ministerium ; consentaneum fuit, quo dignius et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiæ ordinatissima dispositione plures et diversi essent ministrorum Ordines, qui partibus ejus; — secundo, de ejus effectu; — tertio, de suscipientibus ipsum.

Circa primum quæruntur quinque : 1° utrum ordo in Ecclesia esse debeat; 2° utrum convenienter definiatur; 3° utrum sit sacramentum; 4° utrum ejus forma convenienter exprimatur; 5° utrum hoc sacramentum habeat materiam.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum ordo in Ecclesia esse debeat.

S. Thom., 4 Sent., dist. 24, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod ordo in Ecclesia esse non debeat. Ordo enim requirit subjectionem et prælationem. Sed subjectio videtur repugnare libertati, in quam vocati sumus per Christum. Ergo ordo in Ecclesia esse non debet.

2. Præterea, ille qui in ordine constituitur, alio superior fit. Sed in Ecclesia quilibet debet se altero inferiorem reputare, Philipp. 2, 3 : *Superiores invicem arbitrantes*. Ergo non debet in Ecclesia esse ordo.

3. Præterea, ordo invenitur in angelis prop-

---

sacerdotio ex officio deservirent, ita distributi, ut, qui jam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent. Nam non solum de sacerdotibus, sed et de diaconis, sacræ litteræ apertam mentionem faciunt; et quæ maxime in illorum ordinatione attendenda sunt, gravissimis verbis docent; et ab ipso Ecclesiæ initio sequentium Ordinum nomina atque uniuscujusque eorum propria ministeria, Subdiaconi scilicet, Acolythi, Exorcistæ, Lectoris, et Ostiarii, in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu. Nam subdiaconatus ad majores ordines a Patribus et sacris Conciliis refertur, in quibus et de aliis inferioribus frequentissime legimus. *Cap. 3. Ordinem vere esse Sacramentum.* Cum Scripturæ testimonio, Apostolica traditione et Patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem, quæ verbis et signis exterioribus perficitur, gratiam conferri, dubitare nemo debet, Ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctæ Ecclesiæ Sacramentis : inquit enim Apostolus : « Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. » Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. *Caput 4. De Ecclesiastica hierarchia et Ordinatione.* Quoniam vero in Sacramento Ordinis, sicut et in Baptismo, et Confirmatione, character imprimitur, qui nec deleri nec auferri potest; merito sancta Synodus damnat eorum sententiam, qui asserunt, novi Testamenti Sacerdotes temporariam tantummodo potestatem habere; et semel rite Ordinatos, iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exerceant. Quod si quis omnes Christianos promiscue novi Testamenti Sacerdotes esse, aut omnes pari inter se potestate spirituali præditos affirmet; nihil aliud facere videtur, quam Ecclesiasticam hierarchiam, quæ est ut castrorum acies ordinata, confundere; perinde ac si contra beati Pauli doctrinam omnes Apostoli, omnes Prophetæ, omnes Evangelistæ, omnes Pastores, omnes sint Doctores. Proinde sacrosancta Synodus declarat, præter cæteros Ecclesiasticos gradus, Episcopos, qui in Apostolorum locum successerunt, ad hunc hierarchicum Ordinem præcipue pertinere; et positos, sicut idem Apostolus ait, a Spiritu Sancto, regere Ecclesiam Dei; eosque Presbyteris superiores esse; ac Sacramentum Confirmationis conferre, ministros Ecclesiæ Ordinare; atque alia pleraque peragere ipsos posse : quarum functionum potestatem reliqui inferioris Ordinis nullam habent. Docet insuper sacrosancta Synodus, in ordinatione Episcoporum, Sacerdotum, et ceterorum Ordinum, nec populi, nec cujusvis sæcularis potestatis, et magistratus consensum, sive vocationem, sive auctoritatem ita requiri, ut sine ea irrita sit ordinatio : quin potius decernit, eos, qui tantummodo a populo, aut sæculari potestate ac magistratu vocati et instituti, ad hæc ministeria exercenda adscendunt, et qui ea propria temeritate sibi sumunt, omnes non Ecclesiæ ministros, sed fures et latrones, per ostium non ingressos habendos esse. Hæc sunt, quæ generatim sacræ synodo visum est Christi fideles de sacramento Ordinis docere. His autem contraria, certis et propriis canonibus in hunc, qui sequitur, modum damnare constituit, ut omnes, adjuvante Christo, fidei regula utentes, in tot errorum tenebris catholicam veritatem facilius agnoscere et tenere possint. *Canones de Sacramento Ordinis* : *Canon* 1 : Si quis dixerit non esse novo testamento Sacerdotium visibile et externum; vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi; sed officium tantum, et nudum ministerium prædicandi Evangelium; vel eos, qui non prædicant, prorsus non esse Sacerdotes; anathema sit. *Can.* 2. Si quis dixerit, præter sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios ordines, et majores et minores, per quos, velut per gradus quosdam, in sacerdotium tendatur; anat. sit. *Can. 3.* Si quis dixerit, Ordinem, sive sacram Ordinationem non esse vere et proprie Sacramentum, a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum, excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi Dei et Sacramentorum, anat. sit. *Can.* 4. Si quis dixerit, per sacram Ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra episcopos dicere : « Accipe Spiritum Sanctum »; aut per eam non imprimi characterem; vel eum, qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse; anat. sit. *Canon* 5. Si quis dixerit, sacram Unctionem, qua Ecclesia in sancta Ordinatione utitur, non tantum non requiri, sed contemnendam et perniciosam esse; similiter et alias Ordinis cæremonias; anathema sit. *Canon* 6. Si quis dixerit, in Ecclesia Catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex Episcopis, Presbyteris, et ministris; anathema sit. *Can.* 7. Si quis dixerit episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi; vel eam, quam habent, illis esse cum Presbyteris communem; vel Ordines ab ipsis collatos sine populi vel potestatis sæcularis consensu, aut vocatione, irritos esse; aut eos, qui nec ab Ecclesiastica et Canonica potestate rite Ordinati, nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi et Sacramentorum ministros; anathema sit. *Canon* 8. Si quis dixerit, Episcopos, qui auctoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos et veros Episcopos, sed figmentum humanum; anathema sit.

Cfr. pro Sacramento Ordinis : — S. Dionysius, *de Ecclesiastica Hierarchia*; S. Joannes Chrysost. *de Sacerdotio*; S. Gregorius Magnus, *Liber pastoralis*; S. Alphonsus, lib. 6.; Petavius, *de Ecclesiastica Hierarchia*, et *de Potestate consecrandi*; Bellarminus, *de Sacramento ordinis*; Martene, *de Antiquis Ecclesiæ ritibus*; Thomassinus, *de Vetere et nova Disciplina*; Morinus, *de Sacris Ordinationibus*; Renaudot, *Perpétuité de la foi*; Witasse, *de Sacramento ordinis*.

ART. 1. — Ordinem esse in Ecclesia, est de fide contra Protestantes qui quamvis fateantur neminem, nisi legitime vocatum, posse usum sacri ministerii sibi arrogare, contendunt tamen potestatem ministerii omnibus baptizatis esse concessam.

Definit. Eccles. — Concil. Trident., sess. 7 : *Canon* 10. Si quis dixerit, Christianos omnes in verbo, et omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem; anathema sit. *Sess* 22, *cap.* 1, *et sess.* 23, *can.* 2, *vide supra*.

ter distinctionem eorum in bonis naturalibus et gratuitis. Sed omnes homines sunt in natura unum : gratiarum etiam dona quis eminentius habeat, ignotum est. Ergo ordo in Ecclesia esse non debet.

— Sed contra, ad Rom. 13, 1 : *Quæ sunt a Deo, ordinata sunt*. Sed Ecclesia a Deo est, quia ipse eam ædificavit sanguine suo. Ergo ordo in Ecclesia esse debet.

Præterea, status Ecclesiæ est medius inter statum naturæ et gloriæ. Sed in natura invenitur ordo, quo quædam aliis superiora sunt ; et similiter in gloria, ut patet in angelis. Ergo in Ecclesia debet esse ordo.

RESPONDEO dicendum quod Deus sua opera in sui similitudinem producere voluit, quantum possibile fuit, ut perfecta essent, et per ea cognosci posset. Et ideo ut in suis operibus repræsentaretur, non solum secundum quod in se est, sed etiam secundum quod aliis influit, hanc legem naturalem imposuit omnibus, ut ultima per media reducerentur et perficerentur, et media per prima, ut Dionysius dicit cap. 5 eccles. Hierarch., inter princ. et med. Et ideo **ut ista pulchritudo Ecclesiæ non deesset, posuit ordinem in ea**, ut quidam aliis sacramenta traderent, suo modo Deo in hoc assimilati, quasi Deo cooperantes ; sicut et in corpore naturali quædam membra aliis influunt.

Ad primum ergo dicendum quod subjectio servitutis repugnat libertati : quæ servitus est cum aliquis dominatur aliis, ad sui utilitatem subjectis utens (1). Talis autem subjectio non requiritur in ordine, per quem qui præsunt, salutem subditorum quærere debent, non propriam utilitatem.

Ad secundum dicendum quod quilibet debet se reputare inferiorem merito, sed non officio. Ordines autem officia quædam sunt.

Ad tertium dicendum quod ordo in angelis non attenditur secundum distinctionem naturæ, nisi per accidens, in quantum ad distinctionem naturæ, sequitur in eis distinctio gratiæ. Attenditur autem in eis (2) per se secundum distinctionem in gratia : quia eorum ordines respiciunt participationem divinorum, et communicationem in statu gloriæ, quæ est secundum mensuram gratiæ, quasi gratiæ finis, et effectus quodammodo. Sed ordines Ecclesiæ militantis respiciunt participationem sacramentorum, et communicationem, quæ sunt causa gratiæ, et quodammodo gratiam præcedunt ; et sic non est de necessitate nostrorum ordinum gratia gratum faciens, sed solum potestas dispensandi sacramenta : et propter hoc etiam ordo non attenditur per distinctionem gratiæ gratum facientis, sed per distinctionem potestatis.

---

(1) Ita communiter. — Exemplum supra citatum : *Cum aliquis dominatur ad sui utilitatem subjectis utens.*

(2) Al. deest, *in eis.*

ARTICULUS II

Utrum convenienter ordo definiatur.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter ordo a Magistro, 4 Sentent., dist. 24, definiatur, ubi dicitur : *Ordo est signaculum quoddam Ecclesiæ, quo spiritualis potestas traditur ordinato*. Pars enim non debet poni quasi genus totius. Sed character, per quem signaculum exponitur in sequenti definitione (1), est pars ordinis, quia dividitur contra id quod est res tantum, vel sacramentum tantum, cum sit res et sacramentum. Ergo signaculum non debet poni quasi genus ordinis.

2. Præterea, sicut in sacramento ordinis imprimitur character, ita in sacramento baptismi. Sed in definitione baptismi non ponebatur character. Ergo nec in definitione ordinis poni debet.

3. Præterea, in baptismo etiam quædam spiritualis datur potestas accedendi ad sacramenta. Et iterum est quoddam signaculum, cum sit sacramentum. Ergo hæc definitio convenit baptismo : et sic inconvenienter assignatur de ordine.

4. Præterea, ordo relatio quædam est, quæ in utroque extremorum salvatur. Extrema autem relationis ordinis sunt superior et inferior. Ergo inferiores habent ordinem, sicut et superiores. Sed in eis non est aliqua potestas præeminentiæ, qualis ponitur hic in definitione ordinis, ut patet per expositionem sequentem, loc. sup. cit., ubi ponitur promotio potestatis. Ergo inconvenienter definitur hic ordo.

RESPONDEO dicendum quod **definitio quam Magister de ordine ponit, convenit ordini, secundum quod est Ecclesiæ sacramentum**. Et ideo duo ponit, — scilicet signum exterius, bi *signaculum quoddam*, id est, signum quoddam ; — et effectum interiorem, ibi *quo spiritualis potestas*, etc.

Ad primum ergo dicendum quod signaculum non ponitur hic pro charactere interiori, sed pro eo quod exterius geritur, quod est signum interioris potestatis et causa : et sic etiam sumitur character in alia definitione. Si tamen pro interiori charactere sumeretur, non esset inconveniens ;

ART. 2. — Ex concil. Trident. sess. 23, cap. 1 et 2, sic etiam ordo definiri potest : « Ordo proprie dictus est sacramentum novæ legis, quo traditur potestas consecrandi, offerendi et ministrandi corpus et sanguinem Christi, nec non peccata remittendi et retinendi, vel ex officio subserviendi sacerdoti. »

(1) Al., *distinctione.*

quia divisio sacramenti in illa tria non est in partes integrales, proprie loquendo : quia illud quod est res tantum, non est de essentia sacramenti; quod est etiam sacramentum tantum, transit ; et sacramentum, et res manere dicitur (1). Unde relinquitur quod ipse character interior sit essentialiter et principaliter ipsum sacramentum ordinis.

Ad secundum dicendum quod quamvis in baptismo conferatur aliqua spiritualis potestas recipiendi alia sacramenta, ratione cujus characterem imprimit ; non tamen hic est principalis effectus ejus, sed ablutio interior : propter quam baptismus fieret, etiam priori causa non existente. Sed ordo potestatem principaliter importat. Et ideo character, qui est spiritualis potestas, in definitione ordinis ponitur, non autem in definitione baptismi.

Ad tertium dicendum quod in baptismo datur quædam potentia spiritualis ad recipiendum, et ita quodammodo passiva. Potestas autem proprie nominat potentiam activam cum aliqua præeminentia. Et ideo hæc definitio baptismo non competit.

Ad quartum dicendum quod nomen ordinis dupliciter accipitur. — Quandoque enim significat ipsam relationem ; et sic est tam in inferiori, quam in superiori, ut objectio tangit : et sic non accipitur hic. — Quandoque autem accipitur pro ipso gradu, qui ordinem primo modo acceptum facit : et quia ratio ordinis, prout est relatio, invenitur ubi primo aliquid superius altero occurrit ; ideo hic gradus eminens per potestatem spiritualem ordo nominatur.

ARTICULUS III

Utrum ordo sit sacramentum.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ordo non sit sacramentum. Sacramentum enim, ut dicit Hugo de S. Victore, lib. 1 de Sacram., part. 9, cap. 2, a princ., *est materiale elementum.* Sed ordo non nominat aliquid hujusmodi, sed magis relationem vel potestatem : quia ordo est pars potestatis, secundum Isidorum. Ergo non est sacramentum.

2. Præterea, sacramenta non sunt de Ecclesia triumphante. Sed ibi ordo est, ut patet in angelis. Ergo ordo non est sacramentum.

3. Præterea, sicut prælatio spiritualis, quæ est ordo, datur cum quadam consecratione, ita et prælatio secularis : quia et reges inunguntur, ut dictum est quæst. 19, art. 3, ad 2. Sed regia potestas non est sacramentum. Ergo nec ordo, de quo loquimur.

— Sed contra est quod ab omnibus enumeratur inter septem Ecclesiæ sacramenta.

Præterea, *propter quod unumquodque tale, et illud magis.* Sed propter ordinem fit homo dispensator aliorum sacramentorum. Ergo ordo habet magis rationem quod sit sacramentum quam alia.

Respondeo dicendum quod sacramentum, ut ex dictis patet, quæst. 29, art. 1 et 4, dist. 1 quæst. 1, art. 1, et 3 Part., quæst. 60, nihil est aliud quam quædam sanctificatio homini exhibita cum aliquo signo visibili. Unde cum in susceptione ordinis quædam consecratio homini exhibeatur per visibilia signa, **constat ordinem esse sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis ordo in suo nomine non exprimat aliquod materiale elementum, tamen ordo non confertur sine aliquo elemento materiali.

Ad secundum dicendum quod potestates proportionari debent illis ad quæ sunt. Communicatio autem divinorum, ad quam datur spiritualis potestas, non fit in angelis per aliqua sensibilia signa, sicut in hominibus contingit. Et ideo potestas spiritualis, quæ est ordo, non adhibetur angelis cum aliquibus signis visibilibus, sicut hominibus. Et ideo in hominibus ordo est sacramentum, sed non in angelis.

Ad tertium dicendum quod non omnis benedictio quæ hominibus adhibetur, vel consecratio, est sacramentum : quia et monachi et abbates benedicuntur ; tamen illæ benedictiones non sunt sacramenta : et similiter nec regalis inunctio : quia

---

ART. 3. — Ordinem non esse sacramentum, Protestantium est hæresis. Unde, ordinationem esse verum et proprie dictum sacramentum ad fidem pertinet. — Nota quod quando ordo vocatur sacramentum, tropus est, quo nomen effectus ponitur pro vocabulo causæ, et nomen rei signatæ, pro signo. Neque enim hoc sacramentum est ipse gradus ministrorum Ecclesiæ, sed ipsa sacra ordinatio, per quam, ut per signum et causam, talis gradus significatur et confertur.

S. Script. — Joan. 20, 21 ; 1 Timot. 4, 14, et 5, 22 etc ; 2 Tim. 1, 6 ; Tit. 1, 5.

Definit. Eccles. — *Concil. Lateran. II* (1139), *contra Petrobrusianos et Arnaldum Brixien. Can.* 23. Eos autem, qui religiositatis speciem simulantes, Domini corporis et sanguinis sacramentum, baptisma puerorum, sacerdotium et cæteros ecclesiastiacos ordines et legitimarum damnant fœdera nuptiarum, tamquam hæreticos ab Ecclesia Dei pellimus et damnamus et per potestates exteras coerceri præcipimus. Defensores quoque ipsorum ejusdem damnationis vinculo innodamus. — *Professio fidei Waldensibus ab Innocentio III præscripta* :.. Ordines ecclesiasticos et omne quod in sancta Romana Ecclesia sancitum legitur aut canitur humiliter collaudamus, et fideliter veneramur. — *Vide in proœmio præsentis quæst. Concil. Florent*, *et Concil. Trident., sess.* 22, *cap.* 1, *et sess.* 23, *cap.* 1, 3, *et can.* 1, 3. *Sess.* 22, *can.* 2 : Si quis dixerit, illis verbis, « Hoc facite in meam commemorationem », Christum non instituisse Apostolos Sacerdotes; aut non ordinasse, ut ipsi, aliique Sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum ; anathema sit. — *Vide etiam alias definit., in 4 vol., quæst.* 65, *pag.* 383.

(1) Ita edit. Patav. — Al., *et sacramentum manere dicitur.*

per hujusmodi benedictiones non ordinantur aliqui ad dispensationem divinorum sacramentorum, sicut per benedictiones ordinis. Et ideo non est simile.

ARTICULUS IV

Utrum forma hujus sacramenti convenienter exprimatur.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod forma hujus sacramenti inconvenienter in littera, 4 Sent., dist. 24, exprimatur, quia sacramenta efficaciam habent ex forma. Sed efficacia sacramentorum est ex virtute divina, quæ in eis secretius operatur salutem. Ergo in forma hujus sacramenti debet fieri mentio de virtute divina per invocationem Trinitatis, sicut in aliis sacramentis.

2. Præterea, imperare est ejus qui habet auctoritatem. Sed auctoritas non residet penes eum qui sacramenta dispensat, sed ministerium tantum. Ergo non deberet uti imperativo modo, ut diceret : *Agite*, vel : *Accipite*, hoc aut illud, vel aliquid hujusmodi.

3. Præterea, in forma sacramenti non debet fieri mentio nisi de illis quæ sunt de essentia sacramenti. Sed usus potestatis acceptæ non est de essentia hujus sacramenti, sed consequitur ad ipsum. Ergo non deberet de eo fieri mentio in forma hujus sacramenti.

4. Præterea, omnia sacramenta ordinant ad æternam remunerationem. Sed in formis aliorum sacramentorum non fit mentio de remuneratione. Ergo nec in forma hujus sacramenti deberet de ea fieri mentio ; sicut fit cum dicitur : *Habiturus partem, si fideliter*, etc.

RESPONDEO dicendum quod hoc sacramentum principaliter consistit in potestate tradita. Potestas autem a potestate traducitur, sicut simile ex simili : et iterum potestas per usum innotescit, quia potentiæ notificantur per actus. Et ideo **in forma ordinis exprimitur usus ordinis per actum qui imperatur; et exprimitur traductio potestatis per imperativum modum.**

Ad primum ergo dicendum quod alia sacramenta non ordinantur principaliter ad effectus similes potestati per quam sacramenta dispensantur, sicut hoc sacramentum. Et ideo in hoc sacramento est quasi quædam communicatio univoca. Unde in aliis sacramentis exprimitur aliquid ex parte divinæ virtutis, cui effectus sacramenti assimilatur; non autem in hoc sacramento (1).

Ad secundum dicendum quod propter causam specialem hoc sacramentum præ cæteris per modum quemdam imperativum exhibetur. Quamvis enim in episcopo, qui est minister hujus sacramenti, non sit auctoritas respectu collationis hujus sacramenti, tamen habet aliquam potestatem respectu potestatis ordinis, quæ confertur per ipsum, in quantum hæc potestas a potestate ipsius derivatur.

Ad tertium dicendum quod usus potestatis est effectus potestatis in genere causæ efficientis, et sic non habet quod in definitione ordinis ponatur : sed est quodammodo causa in genere causæ finalis ; et ideo secundum hanc rationem poni potest in definitione ordinis (2).

Ad quartum dicendum quod aliter se habet in hoc et in aliis sacramentis. Nam per hoc sacramentum confertur officium aliquod, vel potestas aliquid faciendi ; et ideo convenienter fit mentio

---

ART. 4. — *Materia et forma hujus sacramenti.* Quoad sacrum *Presbyteratus* ordinem : alii dicunt materiam et formam esse tantum secundam manuum impositionem, quando Pontifex solus orans, cum sacerdotibus adstantibus, tenet manum extensam super ordinandos. Alii dicunt solam instrumentorum traditionem cum verbis eam comitantibus, scilicet : « Accipe potestatem offerendi sacrificium pro vivis et mortuis in nomine Patris etc. » Alii tandem dicunt, hanc traditionem instrumentorum, et tertiam manuum impositionem cum verbis : « Accipe Spiritum Sanctum ; quorum remiseris peccata, remittuntur eis ; quorum retinueris, retenta sunt ». Quoad *Diaconatus* ordinem, alii dicunt materiam et formam esse solam traditionem libri evangeliorum, cum verbis : « Accipe potestatem legendi evangelium in Ecclesia Dei, tam pro vivis quam pro defunctis. » Alii solam impositionem manuum episcopi cum his verbis : « Accipe Spiritum Sanctum ad robur et ad resistendum diabolo et tentationibus ejus. » Alii tandem dicunt tam impositionem manuum quam traditionem libri esse de essentia sacramenti. Quoad *subdiaconatus* ordinem, materia est traditio calicis vacui et patenæ vacuæ, sub his verbis : « Videte cujus ministerium vobis traditur ; ideo vos admoneo, ut ita vos exhibeatis ut Deo placere possitis ». Alii dicunt de necessitate huic adjungendam esse traditionem libri epistolarum, cum verbis : « Accipe librum etc. ». Ordinis *Acolythatus* materia et forma sunt traditio urceoli vacui et postea candelabri extincti, cum his verbis : « Accipe urceolos ad suggerendum vinum et aquam in eucharistiam sanguinis Christi in nomine Domini » ; et postea : « Accipe ceroferarium cum cereo, ut scias te ad accendenda Ecclesiæ lumina mancipari in nomine Domini. » Materia *exorcistatus* est traditio libri exorcismorum, et forma : « Accipe et commenda memoriæ, et habe potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenes. » Materia *Lectoratus* est traditio codicis divinarum lectionum ; forma autem « Accipe, et esto verbi Dei zelator, habiturus si fideliter et utiliter officium tuum impleveris, partem cum iis qui verbum Dei ab initio ministrarunt. » Materia *ostiariatus* est traditio clavium Ecclesiæ ; forma hæc verba : « Sic age quasi redditurus Deo rationem pro iis rebus quæ his clavibus recluduntur. » Hi vero qui docent *Episcopatum* esse vere et proprie sacramentum a presbyteratu distinctum, tenent manuum impositionem a consecrante Episcopo factam, et verba ab eodem tunc prolata, esse materiam et formam. — Vide etiam infra, quæst. 37, art. 2.

(1) Sequentia usque ad verbum *exhibetur*, primus supplevit Nicolaius ; in Mss. et cusis exemplis, post ultimum verbum primæ solutionis sequebatur uno contextu solutio secunda, sic : *Non autem in hoc sacramento ; quamvis enim in episcopo*, etc.

(2) Hucusque Mss. et editi libri. Deerat in omnibus solutio ad quartum quam habemus ex Nicolaio ; licet Sylvius aliter antea suppleverit. Vide 4 Sentent., dist. 24, quæst 1, art. 1, quæst. 4.

remunerationis acquirendæ, si fideliter administretur : sed in aliis non confertur simile officium, vel similis potestas ad agendum, et ideo in illis nulla remunerationis mentio fit. Ad alia igitur sacramenta velut passive quodammodo se habet suscipiens, quia recipit ea propter proprium statum perficiendum tantum ; sed ad hoc sacramentum se habet quodammodo active, quia illud suscipit propter hierarchicas functiones in Ecclesia exercendas. Unde quamvis alia eo ipso quod gratiam conferunt, ordinent ad salutem ; proprie tamen ad remunerationem non ordinant, sicut hoc sacramentum.

Articulus v

Utrum hoc sacramentum habeat materiam.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non habeat materiam, quia in omni sacramento quod habet materiam, virtus operans in sacramento est in materia. Sed in rebus materialibus, quæ hic adhibentur, sicut claves, candelabra, et hujusmodi, non videtur esse aliqua virtus sanctificandi. Ergo non habet materiam.

2. Præterea, in isto sacramento confertur plenitudo gratiæ septiformis, ut in littera dicitur, 4, dist. 24, sicut in confirmatione. Sed materia confirmationis præexigit sanctificationem. Cum ergo ea quæ in hoc sacramento videntur esse materialia, non sint præsanctificata, videtur quod non sint materia hujus sacramenti.

3. Præterea, in quolibet sacramento habente materiam requiritur contactus materiæ ad eum qui suscipit sacramentum. Sed, ut a quibusdam dicitur, contactus dictorum materialium ad eum qui suscipit sacramentum, non est de necessitate sacramenti, sed solum porrectio. Ergo prædictæ res materiales non sunt materia hujus sacramenti. — Sed contra est quod omne sacramentum consistit in rebus et in verbis. Sed res in quolibet sacramento sunt materia ipsius. Ergo et res quæ in hoc sacramento adhibentur, sunt materia hujus sacramenti.

Præterea, plus requiritur ad dispensandum sacramenta, quam ad suscipiendum. Sed baptismus, in quo datur potestas ad suscipiendum sacramenta, indiget materia. Ergo et ordo, in quo datur potestas ad ea dispensanda.

RESPONDEO dicendum quod materia in sacramentis exterius adhibita, significat virtutem in sacramentis agentem ab extrinseco omnino advenire. Unde cum effectus proprius hujus sacramenti, scilicet character, non percipiatur ex aliqua operatione ipsius qui ad sacramentum accedit, sicut erat in pœnitentia, sed omnino ex extrinseco adveniat, **competit ei materiam habere** ; tamen diversimode ab aliis sacramentis quæ materiam habent : quia hoc quod confertur in aliis sacramentis, derivatur tantum a Deo, non a ministro, qui sacramentum dispensat ; sed illud quod in hoc sacramento traditur, scilicet spiritualis potestas, derivatur etiam ab eo qui sacramentum dat, sicut potestas imperfecta a perfecta. Et ideo efficacia aliorum sacramentorum principaliter consistit in materia, quæ virtutem divinam et significat, et continet, et sanctificatione per ministrum adhibita ; sed efficacia hujus sacramenti principaliter residet penes eum qui sacramentum dispensat. **Materia autem adhibetur magis ad demonstrandum potestatem, quæ traditur particulariter ab habente eam complete, quam ad potestatem causandam** : quod patet ex hoc quod materia competit usui potestatis.

Et per hoc patet solutio *ad primum.*

Ad secundum dicendum quod materiam in aliis sacramentis oportet sanctificari, propter virtutem quam continet ; sed non est ita in proposito.

Ad tertium dicendum quod sustinendo illud dictum, ex dictis in corp. art. apparet causa ejus ; quia enim potestas ordinis accipitur a ministro, sed non a materia ; ideo porrectio materiæ magis est de essentia sacramenti quam tactus. Tamen ipsa verba formæ videntur ostendere quod tactus materiæ sit de essentia sacramenti, quia dicitur : *Accipe* hoc, vel illud.

QUÆSTIO XXXV

DE EFFECTU HUJUS SACRAMENTI. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de effectu hujus sacramenti.

Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum in sacramento ordinis conferatur gratia gratum faciens ; 2° utrum imprimatur character quantum ad omnes ordines ; 3° utrum character ordinis præsupponat characterem baptismalem ; 4° utrum præsupponat de necessitate characterem confirmationis ; 5° utrum character unius ordinis præsupponat de necessitate characterem alterius ordinis.

Articulus primus

Utrum in sacramento ordinis conferatur gratia gratum faciens.

S. Thom., ubi supra, art. 2, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in

ART. 5. — In resp. ad 3, nota opinionem S. Thomæ de contactu materiæ, quæ traditur ei qui ordinatur, an sit de essentia sacramenti. — Vide in not. art. præced. quæ sit materia hujus sacramenti.

ART. 1. — Conclusio de fide est ex Trident. sess. 23, can. 4, vide supra, pag. 116. — 1 Timot. 4, 14.

sacramento ordinis non conferatur gratia gratum faciens, quia communiter dicitur quod sacramentum ordinis ordinatur contra defectum ignorantiæ. Sed contra ignorantiam non datur gratia gratum faciens, sed gratia gratis data ; quia gratia gratum faciens magis respicit affectum. Ergo in sacramento ordinis non datur gratia gratum faciens.

2. Præterea, ordo distinctionem importat. Sed membra Ecclesiæ non distinguuntur per gratiam gratum facientem, sed secundum gratiam gratis datam, de qua dicitur 1 Corinth. 12, 4 : *Divisiones gratiarum sunt*. Ergo in ordine non datur gratia gratum faciens.

3. Præterea, nulla causa præsupponit effectum suum. Sed in eo qui accedit ad ordines, præsupponitur gratia, per quam fit idoneus ad susceptionem ordinis. Ergo talis gratia non confertur in ordinis collatione.

— Sed contra, sacramenta novæ legis efficiunt quod figurant. Sed ordo per numerum septenarium significat septem dona Spiritus Sancti, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 24. Ergo dona Spiritus Sancti, quæ non sunt sine gratia gratum faciente, in ordine dantur.

Præterea, ordo est sacramentum novæ legis. Sed in definitione talis sacramenti ponitur, *ut causa gratiæ existat*. Ergo causat gratiam in suscipiente.

RESPONDEO dicendum quod *Dei perfecta sunt opera*, ut dicitur Deuter. 32, 4. Et ideo cuicumque datur potentia aliqua divinitus, dantur etiam ea per quæ executio illius potentiæ possit congrue fieri. Et hoc etiam in naturalibus patet, quia animalibus dantur membra, quibus potentiæ animæ possint exire in actus suos, nisi sit defectus ex parte materiæ. Sicut autem gratia gratum faciens est necessaria ad hoc quod homo digne sacramenta recipiat ; ita etiam ad hoc quod digne sacramenta dispenset. Et ideo sicut in baptismo, per quem fit homo susceptivus aliorum sacramentorum, **datur gratia gratum faciens ; ita in sacramento ordinis, per quod homo ordinatur ad aliorum sacramentorum dispensationem.**

Ad primum ergo dicendum quod ordo datur non in remedium unius personæ, sed totius Ecclesiæ. Unde quod dicitur contra ignorantiam dari, non est intelligendum ita quod per susceptionem ordinis pellatur ignorantia in suscipiente ; sed quia suscipiens ordinem præficitur ad pellendam ignorantiam in plebe.

Ad secundum dicendum quod quamvis dona gratiæ gratum facientis communia sint omnibus membris Ecclesiæ ; tamen illorum donorum, secundum quæ attenditur distinctio in membris Ecclesiæ, idoneus susceptor aliquis esse non potest, nisi charitas adsit : quæ quidem sine gratia gratum faciente esse non potest.

Ad tertium dicendum quod ad idoneam executionem ordinum non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens ; ut sicut illi qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis. Et ideo præexigitur gratia quæ sufficiat ad hoc quod digne connumerentur in plebe Christi ; sed confertur in ipsa susceptione ordinis amplius gratiæ munus, per quod ad majora reddantur idonei.

ARTICULUS II

Utrum in sacramento ordinis imprimatur character quantum ad omnes ordines.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in sacramento ordinis non imprimatur character quantum ad omnes ordines, quia ordinis character est quædam spiritualis potestas. Sed quidam ordines non ordinantur nisi ad quosdam actus corporales, scilicet ostiarii vel acolythi. Ergo in his non imprimitur character.

2. Præterea, omnis character est indelebilis. Ergo per characterem homo ponitur in tali statu, a quo non possit recedere. Sed illi qui habent aliquos ordines, possunt licite redire ad laicatum. Ergo non imprimitur character in omnibus ordinibus.

3. Præterea, per characterem homo adscribitur ad aliquid sacrum dandum, vel suscipiendum. Sed ad susceptionem sacramentorum homo sufficienter ordinatur per characterem baptismalem : dispensator autem sacramentorum non constituitur homo nisi in ordine sacerdotali. Ergo in aliis ordinibus non imprimitur character.

— Sed contra, omne sacramentum in quo non imprimitur character, est iterabile. Sed nullus ordo est iterabilis. Ergo in quolibet ordine imprimitur character.

Præterea, character est signum distinctivum. Sed in quolibet ordine est aliqua distinctio. Ergo quilibet ordo imprimit characterem.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc fuit triplex opinio.

Quidam enim dixerunt quod in solo ordine sacerdotali character imprimitur ; sed hoc non est verum, quia actum diaconi nullus potest exercere licite, nisi diaconus ; et ita patet quod habet aliquam spiritualem potestatem in dispensatione sacramentorum, quam alii non habent.

Et propter hoc alii dixerunt quod in sacris ordinibus imprimitur character, non autem in minoribus. Sed hoc iterum nihil est, quia per quemlibet ordinem aliquis constituitur supra plebem in aliquo

---

ART. 2. — Vide supra, pag. 116. Vide etiam 3 part. quæst. 62, tom. 4, pag. 360, litteram, notas et definit — Trident.; sess. 23, cap. 4, et can 4.— Vide etiam in tomo 4., pag. 367, doctrinam et definitiones de charactere sacramentali.

gradu potestatis ordinatæ ad sacramentorum dispensationem.

Unde cum character sit signum distinctivum ab aliis, **oportet quod in omnibus character imprimatur** : cujus etiam signum est quod perpetuo manent, et nunquam iterantur. Et hæc est tertia opinio, quæ communior est.

Ad primum ergo dicendum quod quilibet ordo vel habet actum circa ipsum sacramentum, vel ordinat ad sacramentorum dispensationem (1); sicut ostiarii habent actum admittendi homines ad divinorum sacramentorum inspectionem, et sic de aliis : et ideo in omnibus requiritur spiritualis potestas.

Ad secundum dicendum quod quantumcumque homo ad laicatum se transferat, semper tamen manet in eo character : quod patet ex hoc quod si ad clericatum revertatur, non iterum ordinem, quem habuerat, suscipit.

Ad tertium dicendum sicut ad primum.

ARTICULUS III

Utrum character ordinis præsupponat characterem baptismalem.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod character ordinis non præsupponat characterem baptismalem, quia per characterem ordinis homo efficitur dispensator sacramentorum; per characterem baptismalem susceptivus eorumdem. Sed potestas activa non præsupponit de necessitate passivam, quia potest esse sine ea, sicut patet in Deo. Ergo character ordinis non præsupponit de necessitate characterem baptismalem.

2. Præterea, potest contingere quod aliquis non sit baptizatus, qui se baptizatum existimat probabiliter. Si ergo talis ad ordines accedat, non consequetur characterem ordinis, si character ordinis præsupponit characterem baptismalem : et sic ea quæ faciet vel in consecratione, vel in absolutione, nihil erunt; et in hoc Ecclesia decipietur, quod est inconveniens.

— Sed contra, baptismus est janua sacramentorum. Ergo cum ordo sit quoddam sacramentum, præsupponit baptismum.

RESPONDEO dicendum quod nihil potest aliquis recipere cujus receptivam potentiam non habet. Per characterem autem baptismalem efficitur homo receptivus aliorum sacramentorum. Unde qui characterem baptismalem non habet, nullum aliud sacramentum recipere potest. Et sic **character ordinis baptismalem characterem præsupponit.**

Ad primum ergo dicendum quod in eo qui habet potentiam activam a se, potentia activa non præsupponit passivam; sed in eo qui habet potentiam activam ab alio, præexigitur ad potentiam activam potentia passiva, quæ recipere possit potentiam activam.

Ad secundum dicendum quod talis, si ad sacerdotium promoveatur, non est sacerdos; nec conficere potest, nec absolvere in foro pœnitentiali. Unde secundum canones debet baptizari, et iterato ordinari, sicut dicitur extra, de Presbytero non baptizato, cap. *Si quis*, et cap. *Veniens*. Et si etiam in episcopatum promoveatur, illi quos ordinat, non habent ordinem. Sed tamen pie credi potest quod quantum ad ultimos effectus sacramentorum, summus sacerdos suppleret defectum; et quod non permitteret hoc ita latere, quod Ecclesiæ posset periculum imminere.

ARTICULUS IV

Utrum character ordinis præsupponat de necessitate characterem confirmationis.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ordo præsupponat de necessitate characterem confirmationis, quia in his quæ sunt ordinata ad invicem, sicut medium præsupponit primum, ita ultimum præsupponit medium. Sed character confirmationis præsupponit baptismalem, quasi primum. Ergo character ordinis præsupponit characterem confirmationis quasi medium.

2. Præterea, qui ad alios confirmandos ponuntur, maxime debent esse firmi. Sed illi qui sacramentum ordinis suscipiunt, sunt aliorum confirmatores. Ergo ipsi maxime debent habere sacramentum confirmationis.

— Sed contra, apostoli receperunt potestatem ordinis ante ascensionem, Joan. 20, 22, ubi dictum est eis : *Accipite Spiritum Sanctum*. Sed confirmati sunt post ascensionem per adventum Spiritus Sancti. Ergo ordo non præsupponit confirmationem.

RESPONDEO dicendum quod ad susceptionem ordinis præexigitur aliquid de necessitate sacramenti, et aliquid quasi de congruitate. De ne-

---

ART. 3. — In resp. *ad* 2 dicitur : « Pie credi posse quod quantum ad ultimos effectus etc. » : hujus rei nec regulam, nec promissionem habemus divinam, nisi quod pro qualitate devotionis et contritionis possit suppleri defectus ab eo qui cor contritum et humiliatum non despicit (Sylvius). — Ex concil. Florentino, baptismus est janua omnium sacramentorum.

1) Nicolaius, *vel ordinatam ad sacramentorum*, etc. — Exemplum Ven. an. 1486, *vel sacramentorum dispensationem*.

ART. 4. — Concil. Trident. sess. 23, de reformat. cap. 4, sic habetur : « Prima tonsura non initientur, qui Sacramentum Confirmationis non susceperint, et fidei rudimenta edocti non fuerint; quique legere et scribere nesciant; et de quibus probabilis conjectura non sit, eos non sæcularis judicii fugiendi fraude, sed ut Deo fidelem cultum præstent, hoc vitæ genus elegisse. »

cessitate enim sacramenti exigitur quod ille qui accedit ad ordines, sit ordinis susceptivus, quod competit ei per baptismum ; et ideo character baptismalis præsupponitur de necessitate sacramenti, ita quod sine eo sacramentum ordinis conferri non potest. Sed de congruitate requiritur omnis perfectio, per quam aliquis reddatur idoneus ad executionem ordinis ; et unum de istis est ut sit confirmatus. Et ideo **de congruitate character ordinis characterem confirmationis præsupponit, et non de necessitate.**

Ad primum ergo dicendum quod non est similis habitudo hujus medii ad ultimum, et primi ad medium, quia per characterem baptismalem fit homo susceptivus sacramenti confirmationis ; non autem per characterem confirmationis fit homo susceptivus sacramenti ordinis. Et ideo non est similis ratio.

Ad secundum dicendum quod illa ratio procedit de idoneitate quantum ad congruitatem.

ARTICULUS V

Utrum character unius ordinis de necessitate præsupponat characterem alterius ordinis.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod character unius ordinis præsupponat de necessitate characterem alterius ordinis, quia major est convenientia ordinis ad ordinem, quam ordinis ad aliud sacramentum. Sed character ordinis præsupponit characterem alterius sacramenti, scilicet baptismi. Ergo multo fortius character unius ordinis præsupponit characterem alterius.

2. Præterea, ordines sunt quidam gradus. Sed nullus potest pervenire ad posteriorem gradum, nisi prius conscenderit ad priorem. Ergo nullus potest accipere characterem ordinis sequentis, nisi prius acceperit ordinem præcedentem.

— Sed contra, si omittatur aliquid in sacramento quod sit de necessitate sacramenti, oportet quod sacramentum iteretur. Sed si aliquis accipiat sequentem ordinem, prætermisso primo, non reordinatur ; sed confertur ipsi quod deerat, secundum statuta canonum, cap. *Tuæ litteræ*, de Clerico per salt. prom. Ergo præcedens ordo non est de necessitate sequentis.

RESPONDEO dicendum quod **non est de necessitate superiorum ordinum quod aliquis minores ordines prius habeat,** quia potestates sunt distinctæ, et una, quantum est de sui ratione, non requirit aliam in eodem subjecto. Et ideo etiam in primitiva Ecclesia aliqui ordinabantur in presbyteros, qui prius inferiores ordines non susceperant ; et tamen poterant omnia quæ inferiores ordines possunt, quia inferior potestas comprehenditur in superiori virtute, sicut sensus in intellectu, et ducatus in regno. Sed postea **per constitutionem Ecclesiæ determinatum est quod ad majores ordines se non ingerat qui prius minoribus officiis se non humiliavit.** Et inde est quod qui ordinantur per saltum secundum canones, loc. cit., non reordinantur, sed id quod omissum fuerat de præcedentibus ordinibus, eis confertur.

Ad primum ergo dicendum quod magis conveniunt ordines ad invicem secundum similitudinem speciei, quam ordo cum baptismo ; sed secundum proportionem potentiæ ad actum magis convenit baptismus cum ordine, quam ordo cum ordine, quia per baptismum acquirit homo potentiam passivam recipiendi ordines ; non autem per ordinem inferiorem datur potentia passiva recipiendi majores ordines.

Ad secundum dicendum quod ordines non sunt gradus qui occurrant in actione una, vel in uno motu, ut oporteat ad ultimum per primum devenire, sed sunt sicut gradus in diversis rebus constituti, sicut est gradus inter hominem et angelum : non oportet autem quod ille qui sit angelus, prius fuerit homo. Similiter etiam sunt gradus inter caput et omnia membra corporis : nec oportet quod illud quod est caput, prius fuerit pes. Et similiter est in proposito.

QUÆSTIO XXXVI

DE QUALITATE SUSCIPIENTIUM HOC SACRAMENTUM. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de qualitate suscipientium hoc sacramentum.

Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum in suscipientibus hoc sacramentum requiratur bonitas vitæ ; 2° utrum requiratur scientia totius sacræ Scripturæ ; 3° utrum ex ipso merito vitæ aliquis ordinis gradus consequatur ; 4° utrum promovens indignos ad ordines peccet ; 5° utrum aliquis in peccato existens possit sine peccato ordine suscepto uti.

ART. 5. — Observandum, ait Sylvius, sermonem hic esse de ordinibus, qui communiter septem recensentur, suntque penitus ab episcopatu diversi : cum enim episcopatus essentialiter includat presbyteratum, non est totaliter ab eo distinctus, ideoque ipsum præsupponit. — Ordinationes *per saltum*, scilicet omissis inferioribus gradibus, strictissime in jure canonico prohibentur. — Nota proposit. sequentem synodi Pistoriensis, damnatam a Pio VI, in bulla « *Auctorem fidei* » 51, *de ordine* : « Doctrina Synodi, quæ perhibet, in promovendis ad Ordines hanc de more et instituto veteris disciplinæ rationem servari consuevisse, *ut si quis clericorum distinguebatur sanctitate vitæ, et dignus æstimabatur, qui ad Ordines sacros ascenderet, ille solitus erat promoveri ad diaconatum vel sacerdotium, etiamsi inferiores Ordines non suscepisset; neque tum talis ordinatio dicebatur per saltum, ut postea dictum est* ». Vide eamdem synod. Pistor., infra, pag. sequent.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum in suscipientibus ordinem requiratur bonitas vitæ.

S. Thom., ubi sup., art. 3, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in suscipientibus ordines non requiratur bonitas vitæ, quia per ordinem aliquis ordinatur ad dispensationem sacramentorum. Sed sacramenta possunt dispensari a bonis et malis. Ergo non requiritur bona vita.

2. Præterea, non est majus ministerium quod Deo in sacramentis exhibetur, quam quod ipsi corporaliter adhibetur. Sed a ministerio ipsius corporali non repulit Dominus mulierem peccatricem, et infamem ut patet Luc. 7. Ergo nec a ministerio ejus in sacramentis tales sunt amovendi.

3. Præterea, per omnem gratiam datur aliquod remedium contra peccatum. Sed illis qui habent peccatum, non debet aliquod remedium denegari quod eis valere possit. Cum ergo in sacramento ordinis gratia conferatur, videtur quod debeat etiam peccatoribus hoc sacramentum dari.

— Sed contra, Levit. 21, 17 : *Homo de semine Aaron,... qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus.* Sed *per maculam*, ut dicit Glossa (interl. et ord. Hesych.), *omne vitium intelligitur.* Ergo ille qui est aliquo vitio irretitus, non debet ad ministerium ordinis admitti.

Præterea, Hieronymus dicit, sup. illud, Tit. 3 : *Nemo te contemnat*, quod *non solum episcopi, presbyteri et diaconi debent magnopere providere ut cunctum populum, cui præsident, sermone et conversatione præeant ; verum etiam inferiores gradus, et omnes omnino, qui domui Dei serviunt : quia vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores esse laicos quam clericos.* Ergo in omnibus ordinibus requiritur sanctitas vitæ.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Dionysius dicit in 3 cap. eccl. Hierarch., sub. fin., *ut subtiliores et clariores essentiæ repletæ influxu solarium splendorum, lumen in eis supereminens ad similitudinem solis ad alia corpora invehunt ; sic in divino omni non est audendum aliis ducem fieri, nisi secundum omnem habitum suum factus sit deiformissimus, et Deo simillimus.* Unde cum in quolibet ordine aliquis constituatur dux aliis in rebus divinis, **quasi præsumptuosus mortaliter peccat qui cum conscientia peccati mortalis ad ordines accedit.** — Et ideo **sanctitas vitæ requiritur ad ordinem de necessitate præcepti, sed non de necessitate sacramenti.** Unde si malus ordinatur, nihilominus ordinem habet, tamen cum peccato.

Ad primum ergo dicendum quod sicut vera sacramenta sunt quæ peccator dispensat, ita verum sacramentum ordinis recipit ; et sicut indigne dispensat, ita et indigne recipit.

Ad secundum dicendum quod illud ministerium erat totum in executione corporalis obsequii ; quod etiam licite peccatores facere possunt. Secus autem est de ministerio spirituali, ad quod applicantur ordinati, quia per ipsum efficiuntur medii inter Deum et plebem : et ideo debent bona conscientia nitere quoad Deum, et bona fama quoad homines.

Ad tertium dicendum quod aliquæ medicinæ sunt quæ exigunt robur naturæ, alias cum periculo mortis assumuntur, et aliæ sunt quæ debilibus dari possunt. Ita etiam in spiritualibus quædam sacramenta sunt ordinata ad remedium peccati ; et talia peccatoribus sunt exhibenda, sicut baptismus et pœnitentia : alia vero, quæ perfectionem gratiæ conferunt, requirunt hominem per gratiam confortatum.

ARTICULUS II

Utrum requiratur scientia totius sacræ Scripturæ.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod requiratur scientia totius sacræ Scripturæ, quia

---

ART. 1. — Non est existimandum quod bonitas vitæ tunc solum requiratur, quando ordines debent suscipi : sed oportet vitam et mores præcedentes dignitati atque officio respondere, ut S. Thomas docet infra art. 4 ad 3, et Apostolus 1 ad Timot. 3 et ad Tit. 1, loquens de episcopis et diaconis ordinandis. — Sed bonitas vitæ non requiritur ad validitatem sacramenti, sed solum ad liceitatem. — Nota sequent. doctrinam Synodi Pistorien. damn. a Pio VI : « 53. Item, quod inter hæc ipsa corruptionis principia refert, quod recessum sit a vetere instituto, quo, ut ait, Ecclesia insistens Apostoli vestigiis neminem ad sacerdotium admittendum statuerat, nisi qui conservasset innocentiam baptismalem : quatenus innuit, corruptam fuisse disciplinam per decreta et instituta : 1. Sive quibus ordinationes per saltum vetitæ sunt; 2. Sive quibus pro ecclesiarum necessitate et commoditate probatæ sunt ordinationes sine titulo specialis officii, velut speciatim a Tridentino ordinatio ad titulum patrimonii salva obedientia, qua sic ordinati ecclesiarum necessitatibus deservire debent iis obeundis officiis, quibus pro loco ac tempore ab episcopo admoti fuerint, quemadmodum ab apostolicis temporibus in primitiva Ecclesia fieri consuevit ; 3. Sive quibus jure canonico facta est criminum distinctio, quæ delinquentes reddunt irregulares ; quasi per hanc distinctionem Ecclesia recesserit a spiritu Apostoli, non excludendo generaliter et indistincte ab ecclesiastico ministerio omnes quoscumque, qui baptismalem innocentiam non conservassent. Doctrina singulis suis partibus falsa, temeraria, ordinis pro ecclesiarum necessitate et commoditate inducti perturbativa, in disciplinam per canones et speciatim per Tridentini decreta probatam injuriosa. »

ART. 2. — Juxta concil. Trident. requiritur in suscipientibus minores ordines, ut latinam linguam intelligant (sess. 23, cap. 11). In subdiacono et Diacono, ut litteris et iis qui ad ordines illos exequendos pertinent, sint instructi (sess. 23, cap. 13). In Presbytero, qui nec ad animarum curam destinatur, nec ad confessiones audiendas vel ad conciones habendas, ut tantum de scientia habeat, ille debet habere legis scientiam, a cujus ore lex requiritur. Sed laici legem requirunt de ore sacerdotis, ut patet Malach. 2. Ergo ipse debet legis totius habere scientiam.

2. Præterea, 1 Petr. 3, 15 : *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est, fide, et spe* (1). Sed reddere de his rationem quæ sunt fidei et spei, est illorum qui perfectam scientiam sacrarum scripturarum habent. Ergo talem scientiam debent habere illi qui ponuntur in ordinibus, quibus verba prædicta dicuntur.

3. Præterea, nullus congrue legit quod non intelligit : quia *legere et non intelligere, negligere est*, ut dicit Cato, in Rudiment. Sed ad lectorem, qui est quasi infimus ordo, pertinet vetus Testamentum legere, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 24. Ergo ad eum pertinet habere totius veteris Testamenti intellectum ; et multo fortius ad alios superiores ordines.

— Sed contra est quod multi promoventur ad sacerdotium qui penitus de talibus nihil sciunt, etiam in religionibus multis. Ergo videtur quod talis scientia non requiratur.

Præterea, in Vitis Patrum legitur, aliquos simplices monachos ad sacerdotium promotos, qui erant sanctissimæ vitæ. Ergo non requiritur prædicta scientia in ordinandis.

RESPONDEO dicendum quod in quolibet actu hominis, si debeat esse ordinatus, oportet quod adsit directio rationis. Unde **ad hoc quod homo ordinis officium exequatur, oportet quod habeat tantum de scientia quod sufficiat ad hoc quod dirigatur in actu ordinis illius.**— Et ideo **talis scientia requiritur in eo qui debet ad ordines promoveri, et non ut universaliter in tota sacra Scriptura sit instructus, sed plus vel minus, secundum qnod ad plura vel pauciora se ejus officium extendit** ; scilicet ut illi qui aliis præponuntur curam animarum suscipientes, sciant ea quæ ad doctrinam fidei et morum pertinent ; et alii sciant ea quæ ad executionem sui ordinis spectant.

Ad primum ergo dicendum quod sacerdos habet duos actus, unum principalem supra corpus Christi verum, et alterum secundarium supra corpus Christi mysticum. Secundus autem actus dependet a primo ; sed non convertitur. Et ideo aliqui ad sacerdotium promoventur quibus committitur primus actus tantum ; sicut religiosi quibus cura animarum non committitur : et a talium ore lex non requiritur, sed solum quod sacramenta conficiant : et ideo talibus sufficit, si tantum de scientia habeant quod ea quæ ad sacramentum perficiendum spectant, rite servare possint. — Alii autem promoventur ad alium actum, qui est supra corpus Christi mysticum ; et a talium ore populus legem requirit : unde scientia legis in eis esse debet, non quidem ut sciant omnes difficiles quæstiones legis (quia in his debet ad superiores recursus haberi), sed ut sciant ea quæ populus debet credere et observare de lege. Sed ad superiores sacerdotes, scilicet episcopos, pertinet ut etiam ea quæ difficultatem in lege facere possunt, sciant, et tanto magis, quanto in majori gradu collocantur.

Ad secundum dicendum quod ratio reddenda de fide et spe non est intelligenda talis, quæ sufficiat ad probandum quæ fidei vel spei sunt, cum utrumque de invisibilibus sit ; sed ut sciant in communi probabilitatem utriusque ostendere, ad quod non requiritur multum magna scientia.

Ad tertium dicendum quod ad lectorem non pertinet tradere intellectum sacræ Scripturæ populo (quia hoc est superiorum ordinum), sed solum pronuntiare. Et ideo ab eo non exigitur quod tantum habeat de scientia qua sacram Scripturam intelligat, sed solum quod recte pronuntiare sciat. Et quia talis scientia de facili addiscitur et a multis, ideo probabiliter æstimari potest quod ordinatus talem scientiam acquiret, si etiam tunc eam non habeat; maxime si in via ad hoc esse videatur.

ARTICULUS III

Utrum ex merito vitæ aliquis gradus ordinis consequatur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ex ipso merito vitæ aliquis ordinis gradus consequatur, quia, sicut dicit Chrysostomus (alius auctor, hom. 43, in op. Imperf., parum a princ.), *non omnis sacerdos sanctus est, sed omnis sanctus sacerdos*. Sed ex merito vitæ aliquis efficitur sanctus. Ergo et sacerdos ; et multo fortius alios ordines habens.

---

quod ea quæ ad sacramentum perficiendum spectant rite servare possit. In illis autem qui de cura animarum participant, requiritur ut docere possint ea quæ populus debet credere et observare. In Episcopis autem, requiritur ut etiam ea sciant quæ difficultatem in lege facere possunt.

(1) *De ea quæ in vobis est spe* tantum habet Vulgata : hanc vero lectionem ex Beda adoptavit D. Thomas.

ART. 3. — Ex hoc redargui potest error Lutheri, docentis omnes christianos esse sacerdotes. Est etiam contra Hussitas et Waldenses qui dicebant omnes christianos bonos et sanctos, posse absolvere, et sic non ordinem, sed meritum vitæ, conferre potestatem. Vide supra quæst. 8, art. 1, pag. 29, definit. Unde doctrina hujus art. est sanctitatem vitæ non æquivalere sacerdotio, nec conferre potestatem ministrandi sacra. — *Adde etiam proposit. Fratricellarum, damn. a Joanne XXII* (1318) : 2. Secundus error, quo prædictorum insolentium conscientia maculatur, venerabiles Ecclesiæ sacerdotes aliosque ministros sic jurisdictionis et ordinis clamitat auctoritate desertos, ut nec sententias ferre, nec sacramenta conficere, nec subjectum populum instruere valeant vel docere, illos fingentes omni ecclesiastica potestate privatos, quos a sua perfidia viderent alienos : quia apud ipsos solos (ut ipsi somniant) sicut spiritualis vitæ sanctitas, sic auctoritas perseverat.

2. Præterea, in rebus naturalibus ex hoc ipso aliqui in gradu superiori collocantur quod Deo appropinquant, et magis de ejus bonitatibus participant, ut dicit Dionysius, 4, cap. eccles. Hierarch., parum a med. Sed ex merito sanctitatis et scientiæ aliquis efficitur Deo propinquior, et plus de ejus bonitatibus recipiens. Ergo ex hoc ipso in gradu ordinis collocatur.

— Sed contra, sanctitas semel habita potest amitti. Sed ordo semel habitus nunquam amittitur. Ergo ordo non consistit in ipso merito sanctitatis.

RESPONDEO dicendum quod causa debet esse proportionata suo effectui. Et ideo sicut in Christo, a quo descendit gratia in omnes homines, oportet quod sit gratiæ plenitudo, ita **in ministris Ecclesiæ, quorum non est dare gratiam, sed gratiæ sacramenta, non constituitur gradus ordinis ex hoc quod habeant gratiam, sed ex hoc quod participant aliquod gratiæ sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod Chrysostomus accipit sacerdotis nomen quantum ad rationem interpretationis, secundum quod sacerdos idem est quod *sacra dans* : sic enim quilibet justus, in quantum sacramenta alicui in auxilium dat, sacerdotis interpretationem habet. Non autem loquitur secundum nominis significationem : est enim hoc nomen *sacerdos* institutum ad significandum eum qui sacra dat in sacramentorum dispensatione.

Ad secundum dicendum quod res naturales efficiuntur in gradu super alia, secundum quod in ea agere possunt ex forma sua : et ideo ex hoc ipso quod formam nobiliorem habent, in altiori gradu constituuntur. Sed ministri Ecclesiæ non proponuntur aliis, ut eis ex propriæ sanctitatis virtute aliquid tribuant (quia hoc solius Dei est), sed sicut ministri, et quodammodo instrumenta illius effluxus qui fit a capite in membra. Et ideo non est simile quantum ad dignitatem ordinis, quamvis sit simile quantum ad congruitatem.

ARTICULUS IV

Utrum promovens indignos ad ordines peccet.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod promovens indignos ad ordines non peccet, quia episcopus indiget coadjutoribus in minoribus officiis constitutis. Sed non posset eos invenire in sufficienti numero, si talem idoneitatem in eis requireret, qualis a sanctis describitur. Ergo si aliquos non idoneos promovet, videtur quod sit excusabilis.

2. Præterea, Ecclesia non solum indiget ministris ad dispensationem spiritualium, sed etiam ad gubernationem temporalium. Sed quandoque illi qui non habent scientiam, vel sanctitatem vitæ, possunt esse utiles ad gubernationem temporalium, vel propter potentiam secularem, vel prop-

---

ART. 4. — Inde post Decreta Alexandri III *eam*, Innocentii III *cum sit*, Honorii III *quamvis*, Concil. Trident. sess. 23, *de reformat.* cap. 5, 11, 12, 13 14, 18, statuit non quoslibet esse ordinandos, sed eos qui post examen vel aliter, noscuntur esse per ætatem, mores, vitam, et scientiam idonei. — 1 Timot. 5, 22. — Hic quæritur utrum electio et constitutio ministrorum pendeat a potestate laicali? Resp. 1º Ordinatio ministrorum Ecclesiæ per episcopos facta sine populi vel potestatis sæcularis consensu aut vocatione, est valida ; et qui sic sunt ordinati, legitimi sunt verbi et sacramentorum ministri. 2º Jus eligendi vel constituendi episcopos et alios ministros Ecclesiæ, non convenit potestati laicæ jure divino ; sed si hac in re potuit, vel etiamnum potest, ex conniventia vel ex concessione Pontificum habet. De his sequentem Ecclesiæ habemus doctrinam.

Definit. Eccles. — Concil. VII, œcumenicum, Nicœnum II (787) : *Can. 3, de sacris electionibus :* Omnis electio a principibus facta episcopi aut presbyteri aut diaconi irrita maneat secundum regulam (Can. apost. 30.), quæ dicit : Si quis episcopus sæcularibus potestatibus usus, ecclesiam per ipsos obtineat, deponatur et segregentur omnes, qui illi communicant. Oportet enim, ut, qui provehendus est in episcopum, ab episcopis eligatur, quemadmodum a sanctis Patribus, qui apud Nicœnam convenerunt, in regula (can. 4.) definitum est, quæ dicit : Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis, ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem, aut propter itineris longitudinem, tribus tamen omnimodis in idipsum convenientibus, tunc consecratio fiat. Firmitas autem eorum quæ geruntur, per unamquamque provinciam metropolitano tribuatur antistiti. — *Concil. VIII œcumenicum : Can.* 12. Apostolicis et synodicis canonibus promotiones et consecrationes episcoporum et potentia et præceptione principum factas penitus interdicentibus, concordantes definimus et sententiam nos quoque proferimus, ut, si quis episcopus per versutiam vel tyrannidem principum hujusmodi dignitatis consecrationem susceperit, deponatur omnimodis, utpote qui non ex voluntate Dei et ritu ac decreto ecclesiastico, sed ex voluntate carnalis sensus ex hominibus et per homines Dei donum possidere voluit vel consensit. *Can.* 22. Promotiones atque consecrationes episcoporum, concordans prioribus conciliis, electione ac decreto episcoporum collegii fieri, sancta hæc et universalis synodus definiit et statuit, atque jure promulgat, neminem laicorum principum vel potentum semet inserere electioni vel promotioni patriarchæ vel metropolitæ aut cujuslibet episcopi, ne videlicet inordinata hinc et incongrua fiat confusio vel contentio, præsertim cum nullam in talibus potestatem quemquam potestativorum vel cæterorum laicorum habere conveniat, sed potius silere, ac attendere sibi, usquequo regulariter a collegio ecclesiæ suscipiat finem electio futuri pontificis : si vero quis laicorum ad concertandum et cooperandum ab ecclesia invitatur licet hujusmodi cum reverentia, si forte voluerit, obtemperare se asciscentibus ; taliter enim sibi dignum pastorem regulariter ad ecclesiæ suæ salutem promoveat. Quisquis autem sæcularium principum et potentum vel alterius dignitatis laicus adversus communem ac consonantem atque canonicam electionem ecclesiastici ordinis agere tentaverit, anathema sit, donec obediat et consentiat in hoc, quod Ecclesia de electione ab ordinatione proprii præsulis se velle monstraverit. — *Errores Marsilii Patavini damn. a Joanne XXII* (1327) : 3. Quod ad imperatorem spectat papam instituere et destituere ac punire. — *Vide supra, pag.* 116, *concil. Trident. sess.* 23, *cap.* 4, *can.* 7.

ter industriam naturalem. Ergo videtur quod tales sine peccato possent promoveri.

3. Præterea, quilibet tenetur peccatum vitare, quantum potest. Si ergo episcopus peccat indignos promovens, debet adhibere maximam diligentiam ad sciendum, an illi qui accedunt ad ordines sint digni, ut fiat diligens inquisitio de moribus et scientia eorum : quod non videtur alicubi observari.

— Sed contra, pejus est promovere malos ad sacra ministeria, quam jam promotos non corrigere. Sed Heli mortaliter peccavit, non corrigens filios suos de malitia eorum : unde *cadens retrorsum mortuus est*, ut dicitur 1 Reg. 4. Ergo non sine peccato evadit qui indignos (1) promovet.

Præterea, spiritualia temporalibus sunt præponenda in Ecclesia. Sed mortaliter peccaret qui res Ecclesiæ temporales scienter sub periculo poneret. Ergo multo fortius qui poneret res spirituales sub periculo. Sed sub periculo ponit res spirituales quicumque indignos promovet : quia *cujus vita despicitur*, ut dicit Gregorius, hom. 12, in Evang., a princ., *restat ut ejus prædicatio contemnatur*, et eadem ratione omnia spiritualia ab eis exhibita. Ergo indignos promovens mortaliter peccat.

RESPONDEO dicendum quod a Domino, Lucæ 12, describitur fidelis servus, qui constitutus est *supra familiam suam, ut det illis tritici mensuram*. Et ideo infidelitatis reus est qui alicui supra mensuram ejus divina tradit. Hoc autem facit **quicumque indignos promovet**. Et ideo **crimen mortale committit, quasi summo Domino infidelis,** et præcipue cum hoc in detrimentum Ecclesiæ vergat, et honoris divini, qui per bonos ministros promovetur. Esset enim infidelis terreno domino qui in ejus officio aliquos inutiles poneret.

Ad primum ergo dicendum quod Deus nunquam ita deserit Ecclesiam suam, quin inveniantur idonei ministri sufficientes ad necessitatem plebis ; si digni promoverentur, et indigni repellerentur. Et si non possent tot ministri inveniri, quot modo sunt, melius esset habere paucos ministros bonos quam multos malos, ut dicit beatus Clemens, epist. 2 ad Jacobum fratrem Dom., ante med.

Ad secundum dicendum quod temporalia non sunt quærenda nisi propter spiritualia. Unde omne commodum temporale debet negligi, et omne lucrum sperni, propter spirituale bonum promovendum.

Ad tertium dicendum quod ad minus hoc requiritur quod nesciat ordinans aliquid contrarium sanctitati in ordinando esse ; sed etiam exigitur amplius ut secundum mensuram ordinis vel officii injungendi diligentior cura apponatur ut habeatur certitudo de qualitate promovendorum, saltem ex testimonio aliorum. Et hoc est quod Apostolus dicit 1 Timoth. 5, 22 : *Manus cito nemini imposueris.*

ARTICULUS V

Utrum aliquis in peccato existens possit sine peccato ordine suscepto uti.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquis in peccato existens possit sine peccato ordine suscepto uti, quia peccat, si non utatur, cum ex officio teneatur. Si ergo utendo peccat, non potest peccatum vitare : quod est inconveniens.

2. Præterea, dispensatio est juris relaxatio. Ergo quamvis de jure esset ei illicitum uti ordine suscepto, tamen ex dispensatione ei liceret.

3. Præterea, quicumque communicat alicui in peccato mortali, peccat mortaliter. Si ergo peccator in usu ordinis peccat mortaliter, tunc etiam peccat mortaliter qui ab eo aliquid divinorum accipit, vel ab eo exigit : quod videtur absurdum.

4. Præterea, si utendo ordine suo peccat ; ergo quilibet actus ordinis, quem facit, est peccatum mortale : et ita cum in una executione ordinis multi actus concurrant, videtur quod multa peccata committat : quod valde durum videtur.

— Sed contra est quod Dionysius, in epist. ad Demophilum, quæ est 8, a med., dicit : *Talis*, scilicet qui non est illuminatus, *audax videtur, sacerdotalibus manum apponens; et non timet, neque verecundatur divina præter dignitatem exequens, et putans Deum ignorare, quæ ipse in seipso cognovit ; et decipere æstimat falso nomine patrem ab ipso appellatum ; et audet ipsius muneris immundas infamias (non enim dicam orationes) super divina signa christiformiter enuntiare.* Ergo sacerdos est quasi blasphemus et deceptor, qui indigne suum ordinem exequitur ; et sic mortaliter peccat : et eadem ratione quilibet alius ordinatus.

Præterea, sanctitas vitæ requiritur in suscipiente ordinem, ut sit idoneus ad exequendum. Sed peccat mortaliter qui cum peccato mortali ad ordines accedit. Ergo multo fortius peccat mortaliter in qualibet executione sui ordinis.

RESPONDEO dicendum quod lex præcipit, Deuter. 16, ut homo *juste ea quæ justa sunt exequatur*. Et ideo quicumque hoc quod sibi competit ex ordine, facit indigne, quod justum est injuste exequitur, et contra præceptum legis facit ; ac per hoc mortaliter peccat. **Quicumque autem cum peccato mortali aliquod sacrum officium pertractat, non est dubium quin indigne illud faciat. Unde patet quod mortaliter peccat.**

---

(1) Al., *si indignos.*

ART. 5. — Juxta communem doctrinam, exercentes minores ordines in peccato mortali non mortaliter peccant, propter materiæ parvitatem. Nota resp. ad 4.

Ad primum ergo dicendum quod non est perplexus, ut necessitatem peccandi habeat : quia potest peccatum dimittere, vel officium resignare, ex quo obligabatur ad ordinis executionem.

Ad secundum dicendum quod jus naturale est indispensabile : hoc autem est de jure naturali ut homo sancta sancte pertractet : ergo contra hoc nullus potest dispensare.

Ad tertium dicendum quod quamdiu minister Ecclesiæ qui est in peccato mortali, ab Ecclesia sustinetur, ab eo sacramenta ejus subditus recipere debet, quia ad hoc est ei obligatus ; sed tamen præter necessitatis articulum non esset tutum quod eum induceret ad aliquid sui ordinis exequendum, durante tali conscientia, quod ille in peccato mortali esset ; quam tamen deponere posset, quia in instanti homo a divina gratia emendatur.

Ad quartum dicendum quod quandocumque homo exhibet se in aliquo actu ut ministrum Ecclesiæ, in peccato mortali existens, mortaliter peccat, et toties quoties hujusmodi actum facit : quia, ut Dionysius dicit 1 cap. eccles. Hierarch., sub. fin., *immundis nec symbola*, id est sacramentalia signa, *tangere fas est.* Unde quando tangunt res sacras, quasi suo officio utentes, peccant mortaliter. Secus autem esset, si in aliqua necessitate aliquod sacrum contingerent, vel exequerentur in illo casu, in quo etiam laicis liceret, sicut si baptizarent in aliquo articulo necessitatis ; vel si corpus Christi in terram projectum colligerent.

QUÆSTIO XXXVII

DE DISTINCTIONE ORDINUM, ET EORUM ACTIBUS, ET CHARACTERIS IMPRESSIONE. — *In quinque articulos divisa.*

Consequenter agendum est de distinctione ordinum, et eorum actibus, et characteris impressione.

Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum ordo debeat in plures distingui ; 2° quot sint ; 3° utrum debeant distingui per sacros et non sacros ; 4° utrum actus ordinum convenienter in littera assignentur ; 5° quando ordinum characteres imprimantur.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum debeant plures ordines distingui.

S. Thom., 4 Sent., dist. 24, quæst. 11, art. 1, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeant plures ordines distingui. Quanto enim aliqua virtus est major, tanto minus est multiplicata. Sed hoc sacramentum est dignius aliis sacramentis, in quantum constituit suscipientes in aliquo gradu super alios. Cum ergo alia sacramenta non distinguantur in plura, quæ recipiant prædicationem totius, nec hoc sacramentum debet in plures ordines distingui.

2. Præterea, si dividitur, aut est divisio totius in partes integrales, aut in partes subjectivas. Non autem in partes integrales, quia sic non reciperent prædicationem totius. Ergo est divisio in partes subjectivas. Sed partes subjectivæ recipiunt in plurali prædicationem generis remoti, sicut generis proximi ; sicut homo et asinus sunt plura animalia, et plura corpora animata. Ergo et sacerdotium et diaconatus sicut sunt plures ordines, ita sunt plura sacramenta ; cum sacramentum sit quasi genus ad ordines.

3. Præterea, secundum Philosophum, in 8 Ethic., cap. 10, *regimen in quo unus tantum principatur, est nobilius regimen communitatis quam aristocratia, qua diversi in diversis officiis constituuntur.* Sed regimen Ecclesiæ debet esse nobilissimum. Ergo non deberet esse in Ecclesia distinctio ordinum ad diversos actus ; sed tota potestas deberet apud unum residere ; et sic deberet esse tantum unus ordo.

— Sed contra, Ecclesia est corpus Christi mysticum, simile corpori naturali, secundum Apostolum, Rom. 12 ; 1 Cor. 12 ; Ephes. 1, et Coloss. 1. Sed in corpore naturali sunt diversa membrorum officia. Ergo et in Ecclesia debent esse diversi ordines.

Præterea, ministerium novi Testamenti est dignius quam veteris, ut patet 2 Corinth. 3. Sed in veteri Testamento non solum sacerdotes, sed etiam ministri eorum Levitæ sanctificabantur. Ergo et in novo Testamento debent consecrari per ordinis sacramentum non solum sacerdotes, sed ministri eorum : et ita oportet quod sint plures ordines.

RESPONDEO dicendum quod **ordinum multitudo est inducta in Ecclesia propter tria :** Primo quidem propter Dei sapientiam commendandam, quæ in distinctione rerum ordinata maxime relucet tam in naturalibus, quam in spiritualibus : quod significatur in hoc quod regina *Saba videns ordinem ministrantium Salomoni, non habebat ultra spiritum*, 3. Reg. 10, 4, deficiens in admiratione sapientiæ illius. — Secundo ad subveniendum humanæ infirmitati : quia per unum non poterant omnia quæ ad divina mysteria pertinebant, expleri, sine magno gravamine : et ideo distinguuntur ordines diversi ad diversa officia : et hoc patet per hoc quod Dominus Numer. 11, dedit Moysi septuaginta senes in adjutorium. — Tertio ut via proficiendi hominibus amplior detur ; dum plures in diversis officiis distribuuntur, ut omnes sint Dei cooperatores ; quo *nihil est divinius*, ut Dionysius dicit, cap. 3, eccles. Hierarch., cir. med.

Ad primum ergo dicendum quod alia sacramenta dantur ad effectus aliquos percipiendos ;

sed hoc sacramentum datur principaliter ad actus aliquos agendos. Et ideo, secundum diversitatem actuum oportet quod ordinis sacramentum distinguatur, sicut potentiæ distinguuntur per actus.

Ad secundum dicendum quod divisio ordinis non est totius integralis in suas partes, neque totius universalis, sed totius potestativi : cujus hæc est natura, quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est aliqua participatio ipsius. Et ita est hic : tota enim plenitudo sacramenti hujus est in uno ordine, scilicet sacerdotio, sed in aliis est quædam participatio ordinis. Et hoc significatum est in hoc quod Dominus dixit, Num. 11, 17, Moysi : *Auferam de spiritu tuo tradamque eis, ut sustineant* (1) *tecum onus populi.* Et ideo omnes ordines sunt unum sacramentum.

Ad tertium dicendum quod in regno quamvis tota potestatis plenitudo resideat penes regem ; non tamen excluduntur ministrorum potestates, quæ sunt participationes quædam regiæ potestatis. Et similiter est in ordine. In aristocratia autem apud nullum residet plenitudo potestatis, sed apud omnes.

ARTICULUS II

Utrum sint septem ordines.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non sint septem ordines. Ordines enim Ecclesiæ ordinantur ad actus hierrarchicos. Sed tres tantum sunt actus hierarchici, scilicet *purgare, illuminare et perficere*, secundum quod Dionysius distinguit tres ordines in 5 cap. eccles. Hierarch., inter princ. et med. Ergo non sunt septem.

2. Præterea, omnia sacramenta habent efficaciam et auctoritatem ex institutione Christi, vel saltem apostolorum ejus. Sed in doctrina Christi et apostolorum non fit mentio nisi de presbyteris et diaconis. Ergo videtur quod non sint alii ordines.

3. Præterea, per sacramentum ordinis constituitur aliquis dispensator aliorum sacramentorum. Sed alia sacramenta non sunt nisi sex. Ergo debent esse tantum sex ordines.

— 4. Sed contra, videtur quod debeant esse plures, quia quanto aliqua virtus est altior, tanto est minus multiplicabilis. Sed potestas hierarchica est altiori modo in angelis quam in nobis, ut Dionysius dicit, cap. 1 eccles. Hierarch., cir. med. Cum ergo in hierarchia angelica sint novem ordines, totidem deberent esse in Ecclesia, vel plures.

5. Præterea, prophetia psalmorum est nobilior inter omnes prophetias. Sed ad pronuntiandum in Ecclesia alias prophetias est unus ordo, scilicet lectorum. Ergo et ad pronuntiandum psalmos deberet esse alius ordo ; et præcipue cum in Decret., dist. 21, cap. *Cleros*, psalmista secundus ab ostiario inter ordines ponatur.

RESPONDEO dicendum quod quidam sufficientiam ordinum assumunt per quamdam adaptationem ad gratias gratis datas, de quibus habetur 1 Corinth. 12. Dicunt enim quod *sermo sapientiæ* competit episcopo, quia ipse aliorum ordinator est, quod ad sapientiam pertinet ; *sermo scientiæ* sacerdoti, quia debet habere clavem scientiæ ; *fides*

ART. 2.— An omnes jam dicti ordines, sint sacramenta? Resp. 1° sacerdotium esse sacramentum, fide certum est. 2° Diaconatum esse sacramentum, ita certum est, ut absque temeritate negari non possit. 3° Etsi de subdiaconatu non pariter constet, probabilissimum tamen est, quod etiam ipse sit sacramentum. 4° Minores ordines esse sacramenta, communior et probabilior est sententia (Trid. sess. 23, can. 2 et can. 3, pag. 116). — Durandus et Cajetanus docuerunt diaconatum non esse sacramentum ; Magister, Estius et alii, docuerunt presbyteratum et diaconatum tantum esse sacramenta ; Sotus, Navarrus, Vasquez et alii, affirmant pro tribus ordinibus majoribus tantum. — Quoad materiam et formam istorum ordinum, vide supra, quæst. 34, art. 4, pag. 119. — Nota definit. Concil. Carthagin. IV (398) de ordinationibus : « *Can.* 2. Episcopus cum ordinatur, duo episcopi ponant et teneant Evangeliorum codicem super caput et cervicem ejus, et uno super eum fundente benedictionem, reliqui omnes episcopi, qui adsunt, manibus suis caput ejus tangant. *Can.* 3. Presbyter cum ordinatur, episcopo eum benedicente, manum super caput ejus tenente, etiam omnes presbyteri, qui præsentes sunt, manus suas juxta manum episcopi super caput illius teneant. *Can.* 4. Diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manum super caput illius ponat, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur. *Can.* 5. Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de episcopi manu accipiat vacuam, et calicem vacuum. De manu vero archidiaconi urceolum cum aqua et mantile, et manutergium. *Can.* 6. Acolythus cum ordinatur, ab episcopo quidem doceatur, qualiter in officio suo agere debeat. Sed ab archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo, ut sciat se ad accendenda ecclesiæ luminaria mancipari. Accipiat et urceolum vacuum ad suggerendum vinum in Eucharistiam sanguinis Christi. *Can.* 7. Exorcista cum ordinatur, accipit de manu episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo : « Accipe et commenda memoriæ, et habeto potestatem imponendi manus super energumenum sive baptizatum sive catechumenum ». *Can.* 8. Lector cum ordinatur, faciat de illo verbum episcopus ad plebem, indicans ejus fidem et vitam atque ingenium. Post hæc spectante plebe tradat ei codicem, de quo lecturus est, dicens ad eum : « Accipe et esto lector verbi Dei, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium, partem cum eis, qui verbum Dei ministraverunt ». *Can.* 9. Ostiarius cum ordinatur, postquam ab archidiacono instructus fuerit, qualiter in domo Dei debeat conversari, ad suggestionem archidiaconi tradat ei episcopus claves ecclesiæ de altario, dicens : « Sic age, quasi redditurus Deo rationem pro his rebus, quæ his clavibus recluduntur ». *Can.* 10. Psalmista, id est cantor, potest absque scientia episcopi, sola jussione presbyteri officium suscipere cantandi, dicente sibi presbytero : « Vide ut quod ore cantas, corde credas : et quod corde credis, operibus comprobes ». — Vides ex can. 10 quod cantoratus non habetur ut ordo, sed potius ut officium, quod absque scientia episcopi, et sola jussione presbyteri conferebatur. — Vide etiam concil. Florent. et Concil. Trident., sess. 23, cap. 2, can. 2, supra pag. 115.

(1) Vulgata : *sustentent.*

diacono, qui prædicat Evangelium; *opera virtutum* subdiacono, qui se ad opera perfectionis extendit per votum continentiæ; *interpretatio sermonum* acolytho, quod significatur in lumine quod defert; *gratia sanitatum* exorcistæ; *genera linguarum* psalmistæ; *prophetia* lectori; *discretio spirituum* ostiario, qui quosdam repellit, et quosdam admittit. Sed hoc nihil est, quia gratiæ gratis datæ non dantur eidem, sicut ordines dantur eidem. Dicitur enim 1 Cor. 12, 4: *Divisiones gratiarum sunt.* Et iterum ponuntur quædam quæ ordines non sunt, scilicet episcopatus et psalmistatus.

Et ideo alii assignant secundum quamdam assimilationem ad cœlestem hierarchiam, in qua ordines distinguuntur secundum *purgationem*, *illuminationem*, *et perfectionem.* Dicunt enim quod ostiarius purgat exterius, segregando bonos a malis etiam corporaliter; interius vero acolythus, quia per lumen quod portat, significat se interiores tenebras pellere, et utroque modo exorcista, quia diabolum expellit, quem utroque modo perturbat: sed *illuminatio*, quæ fit per doctrinam, quantum ad doctrinam propheticam fit per lectores, quantum ad apostolicam, fit per subdiaconos, quantum ad evangelicam per diaconos fit: sed *perfectio* communis, utpote quæ est pœnitentiæ, et baptismi, et hujusmodi, fit per sacerdotem; excellens vero per episcopum, ut consecratio sacerdotum et virginum; sed excellentissima per summum Pontificem, in quo est plenitudo auctoritatis. Sed hoc nihil est: tum quia ordines cœlestis hierarchiæ non distinguuntur per prædictas actiones hierarchicas, cum quælibet cuilibet ordinum conveniat: tum quia secundum Dionysium, cap. 5 eccles. Hierarch., ante med., solis episcopis convenit perficere, illuminare autem sacerdotibus, purgare autem ministris omnibus.

Et ideo alii appropriant ordines septem donis; ut sacerdotio respondeat donum sapientiæ, quæ nos pane vitæ et intellectus cibat, sicut sacerdos nos pane cœlesti reficit; sed timor ostiario, quia nos separat a malis; et sic intermedii ordines respondent mediis donis. Sed hoc iterum nihil est, quia in quolibet ordinum septiformis gratia datur.

Et ideo aliter dicendum quod ordinis sacramentum ad sacramentum Eucharistiæ ordinatur, quod est sacramentum sacramentorum, ut Dionysius dicit, cap. 3 eccles. Hierarch., in princ. Sicut enim templum, et altare, et vasa, et vestes, ita et ministri, qui ad Eucharistiam ordinantur, consecratione indigent: et hæc consecratio est ordinis sacramentum. Et ideo **distinctio ordinum est accipienda secundum relationem ad Eucharistiam**: quia potestas ordinis *aut* est ad consecrationem ipsius Eucharistiæ, *aut* ad aliquod ministerium ordinatum ad hoc sacramentum Eucharistiæ. — Si primo modo, sic est ordo **sacerdotum**: et ideo cum ordinantur, accipiunt calicem cum vino, et patenam cum pane, accipientes potestatem conficiendi corpus, et sanguinem Christi. — *Cooperatio* autem ministrorum est *vel* in ordine ad ipsum sacramentum, *vel* in ordine ad suscipientes. — Si primo modo, sic est tripliciter. *Primo* enim est ministerium, quo minister cooperatur sacerdoti in ipso sacramento quantum ad dispensationem, sed non quantum ad consecrationem, quam solus sacerdos facit; et hoc pertinet ad **diaconum.** Unde in littera, 4 Sent., dist. 24, dicitur quod ad diaconum pertinet ministrare sacerdotibus in omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi: unde et ipse Christi sanguinem dispensat. *Secundo* est ministerium ordinatum ad materiam sacramenti ordinandam in sacris vasis ipsius sacramenti: et hoc pertinet ad **subdiaconos:** unde dicitur in littera, ibid., quod vasa corporis et sanguinis Domini portant, et oblationem in altari ponunt: et ideo accipiunt calicem de manu episcopi, sed vacuum, cum ordinantur. *Tertio* est ministerium ordinatum, ad præsentandum materiam sacramenti: et hoc competit **acolytho.** Ipse enim, ut in littera, ibid., dicitur, urceolum cum vino et aqua præparat: unde accipit urceolum vacuum. — Sed ministerium ad præparationem recipientium ordinatum non potest esse nisi super immundos, quia qui mundi sunt, jam sunt ad sacramenta percipienda idonei. Triplex autem est genus immundorum, secundum Dionysium, loc. sup. cit. *Quidam* enim sunt omnino infideles credere nolentes; et hi totaliter etiam a visione divinorum et cœtu fidelium arcendi sunt: et hoc pertinet ad **ostiarios.** *Quidam* autem sunt volentes credere, sed nondum instructi, scilicet catechumeni; et ad horum instructionem ordinatur ordo **lectorum**: et ideo prima rudimenta doctrinæ fidei, scilicet vetus Testamentum eis legendum committitur. *Quidam* vero sunt fideles instructi, sed impedimentum habentes ex dæmonis potestate, scilicet energumeni; et ad hoc ministerium est ordo **exorcistarum.** Et sic patet ratio et numeri et gradus ordinum.

Ad primum ergo dicendum quod Dionysius loquitur de ordinibus, non secundum quod sunt sacramenta, sed secundum quod ad hierarchicas actiones ordinantur. Et ideo secundum actiones illas tres ordines distinguit: quorum primus habet omnes tres, scilicet episcopus; secundus habet duas, scilicet sacerdos; sed tertius habet unam, scilicet purgare, scilicet ipse diaconus, qui minister dicitur: et sub hoc omnes inferiores ordines comprehenduntur. Sed ordines habent quod sint sacramenta ex relatione ad maximum sacramentorum: et ideo secundum hoc debet numerus ordinum accipi.

Ad secundum dicendum quod in primitiva Ecclesia propter paucitatem ministrorum, omnia inferiora ministeria diaconis committebantur, ut patet per Dionysium, 3 cap. eccles. Hierarch., aliquant à princ., ubi dicit : *Ministrorum alii stant ad portas templi clausas ; alii aliud proprii ordinis operantur ; alii autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum panem et benedictionis calicem.* Nihilominus erant omnes prædictæ potestates, sed implicite, in una diaconi potestate. Sed postea ampliatus est cultus divinus ; et Ecclesia quod implicite habebat in uno ordine, explicite tradidit in diversis. Et secundum hoc dicit Magister in littera, loc. sup. cit., quod Ecclesia alios ordines sibi instituit.

Ad tertium dicendum quod ordines ordinantur principaliter ad sacramentum Eucharistiæ, ad alia autem per consequens : quia etiam alia sacramenta ab eo quod in hoc sacramento continetur, derivantur. Unde non oportet quod distinguantur ordines secundum sacramenta.

Ad quartum dicendum quod angeli differunt specie : et propter hoc in eis potest esse modus diversus accipiendi divina ; ideo etiam diversæ hierarchiæ in eis distinguuntur. Sed in hominibus tantum est una hierarchia, propter unum modum accipiendi divina, qui consequitur humanam speciem, scilicet per similitudines rerum sensibilium. Et ideo distinctio ordinum in angelis non potest esse per comparationem ad aliquod sacramentum, sicut est apud nos, sed solum per comparationem ad hierarchicas actiones, quas in inferiores exercet quilibet ordo in eis. Et secundum hoc nostri ordines eis respondent : quia in nostra hierarchia sunt tres ordines secundum tres hierarchicas actiones distincti, sicut in qualibet hierarchia angelorum (1).

Ad quintum dicendum quod psalmistatus non est ordo, sed officium ordini annexum : quia enim psalmi cum cantu pronuntiantur, ideo dicitur psalmista, cantor. Cantor autem non est nomen ordinis specialis, tum quia cantare pertinet ad totum chorum, tum quia non habet aliquam specialem relationem ad Eucharistiæ sacramentum : quia tamen officium quoddam est, inter ordines largo modo acceptos aliquando computatur.

ARTICULUS III

Utrum ordines debeant distingui per sacros et non sacros.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ordines non debeant distingui per sacros et non sacros. Omnes enim ordines sacramenta quædam sunt. Sed omnia sacramenta sunt sacra. Ergo omnes ordines sunt sacri.

2. Præterea, secundum ordines Ecclesiæ non deputatur aliquis nisi ad divina officia. Sed omnia talia sunt sacra. Ergo et omnes ordines sunt sacri.

— Sed contra est quod ordines sacri impediunt matrimonium contrahendum, et dirimunt jam contractum. Sed quatuor inferiores ordines non impediunt contrahendum, nec dirimunt contractum. Ergo non sunt sacri ordines.

RESPONDEO dicendum quod ordo sacer dicitur dupliciter : — Uno modo **secundum se, et sic quilibet ordo est sacer,** cum sit sacramentum quoddam. — Alio modo **ratione materiæ circa quam habet aliquem actum :** et sic ordo sacer dicitur qui habet aliquem actum circa rem aliquam consecratam. **Et sic sunt tres tantum ordines sacri,** scilicet sacerdotium et diaconatus, qui habent actum circa corpus Christi et sanguinem consecratum, et subdiaconatus, qui habet actum circa vasa consecrata : et ideo eis etiam continentia indicitur, ut sancti et mundi sint qui sancta tractant (1).

Et per hoc patet solutio *ad objecta.*

ART. 3. — Ex his consequens est, eos ordines peculiariter dici sacros, qui proxime versantur circa materiam consecratam ; quibus proinde et lex continentiæ annexa est et onus recitandi officium divinum.

(1) Ita vetera exempla : recentiora, *in qualibet hierarchia una angelorum.*

(1) Hactenus D. Thomas ; sic autem prosequitur Nicolaius : Unde, dist. 28, in Decretis, cap. *Decernimus*, ex Innocentio II, in concilio Romano, cap. 5 : « Decernimus « ut ii qui in ordine subdiaconatus et supra, uxores duxe« rint, aut concubinas habuerint, officio ac ecclesiastico « beneficio careant. Cum enim ipsi templum Domini, vasa « Domini et sacrarium Spiritus Sancti debeant esse, et « dici; indignum est eos cubilibus et immunditiis deser« vire ». Ut et cap. *Nullum ;* ex Gregorio papa, lib. 1. Epistolarum, epist. 42 : « Nullum facere subdiaconum « præsumant episcopi nisi qui se caste victurum promise« rit, quia nullus ad ministerium altaris accedere debet, « nisi cujus castitas ante acceptum ministerium fuerit ap« probata ». Vel expressius et plenius ex Gregorii textu originali : « Eos qui post prohibitionem factam (de « non continentibus ordinandis in subdiaconatum) ab « uxoribus continere se noluerint, nolumus promoveri ad « sacrum ordinem, quia nullus debet ad ministerium alta« ris, » etc., ut prius. Quamvis enim a primis temporibus non haberentur *sacri* subdiaconi, et propterea permitteretur illis ut uxores ducerent, sicut ibidem Gregorius indicat, et refertur dist. 31, in Decretis, cap. *Ante triennium*, ac ob eamdem causam prohiberentur *sacrarium ingredi, vel dominica vasa contingere,* dist. 23, cap. *Non oportet*, ex concilio Laodiceno, can. 21 ; sed nec in episcopos eligi possent ordinario usu, sicut iterum in Decretis, dist. 60, cap. *Nullus*, ex Urbano dicitur : « Nullus « in episcopum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose « vivens fuerit inventus : sacros autem ordines dicimus « diaconatum, et presbyteratum : hoc siquidem solos « primitiva legitur habuisse Ecclesia : subdiaconos vero, « quia et ipsi altaribus ministrant, opportunitate exigen« te, concedimus : » postmodum tamen et cœperunt haberi *sacri*, et conjugia illis prohiberi, et sacrorum vasorum tactus eis concedi, et permitti ut ad episcopatum assumi possent quandocumque illos eligi contigisset. Unde Innocentius III, ut cap. *A multis* videre est, extra. de Ætate et Qualitate ordinandorum, post relatum Urbani papæ I supradictum decretum sic subjungit : « In quibus

ARTICULUS IV

Utrum actus ordinum convenienter in littera assignentur.

S. Thom., in 4 Sent., dist. 24, quæst. 11, art. 2.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod actus ordinum inconvenienter in littera assignentur, 4 Sent., dist. 24, quia per absolutionem præparatur aliquis ad corpus Christi sumendum. Sed præparatio suscipientium sacramentum pertinet ad inferiores ordines. Ergo inconvenienter absolutio a peccatis inter actus sacerdotis ponitur.

2. Præterea, homo per baptismum est immediate Deo configuratus, characterem configurantem suscipiens. Sed orare et offerre oblationes sunt actus immediate ad Deum ordinati. Ergo quilibet baptizatus potest hos actus facere, et non soli sacerdotes.

3. Præterea, diversorum ordinum diversi sunt actus. Sed oblationes in altari ponere, et epistolam legere, ad subdiaconum pertinet : crucem etiam ferunt subdiaconi coram papa. Ergo hi non debent poni actus diaconi.

4. Præterea, eadem veritas continetur in veteri et novo Testamento. Sed legere vetus Testamentum est lectorum. Ergo eadem ratione et legere novum, et non diaconorum.

5. Præterea, apostoli nihil aliud prædicaverunt quam Evangelium Christi, ut patet Rom. 1. Sed doctrina apostolorum committitur subdiaconis enuntianda. Ergo et doctrina Evangelii.

6. Præterea, secundum Dionysium, cap. 5, eccles. Hierarch., ante med., quod est superioris ordinis, non debet inferiori convenire. Sed ministrare cum urceolo est actus subdiaconorum. Ergo non debet acolythis attribui.

7. Præterea, actus spirituales debent corporalibus præeminere. Sed acolythus non habet nisi actum corporalem. Ergo exorcista non habet actum spiritualem pellendi dæmones, cum sit inferior.

8. Præterea, quæ magis conveniunt, juxta se ponenda sunt. Sed legere vetus Testamentum maxime debet convenire cum lectione novi Testamenti, quæ competit superioribus ministris. Ergo legere vetus Testamentum non debet poni actus lectoris, sed magis acolythi ; et præcipue cum lumen corporale quod acolythi deferunt, significet lumen spiritualis doctrinæ.

9. Præterea, in quolibet actu ordinis specialis (1) debet esset aliqua vis specialis, quam habeant ordinati præ aliis. Sed in apertione et clausione ostiorum non habent aliam potestatem ostiarii quam alii homines. Ergo hoc non debet poni actus ipsorum.

RESPONDEO dicendum quod, cum consecratio quæ fit in ordinis sacramento, ordinetur ad sacramentum Eucharistiæ, ut dictum est, art. præc., et art. 2, huj. quæst., ad 3, **ille est principalis actus uniuscujusque ordinis, secundum quem magis proxime ordinatur ad Eucharistiæ sacramentum.** — Et secundum hoc etiam **unus ordo est alio eminentior, secundum quod unus actus magis de proximo ad prædictum sacramentum ordinatur.** — Sed quia ad Eucharistiæ sacramentum, quasi dignissimum, multa ordinantur ; ideo **non est inconveniens ut præter principalem actum, etiam multos actus unus ordo habeat, et tanto plures, quanto est eminentior**, quia virtus quanto est superior, tanto ad plura se extendit.

Ad primum ergo dicendum quod duplex est præparatio suscipientium sacramentum : *quædam* remota et hæc per ministros efficitur ; *quædam* proxima, qua statim efficiuntur idonei ad sacramentorum susceptionem (2) : et hæc pertinet ad sacerdotes ; quia etiam in naturalibus, ab eodem agente fit materia in ultima dispositione ad formam, et recipit formam. Et quia in proxima dispositione ad Eucharistiam fit aliquis per hoc quod a peccatis purgatur ; ideo omnium sacramentorum, quæ sunt instituta principaliter ad purgatio-

---

ART. 4. — *Resp. ad nonum*, nota doctrinam synodi Pistor. damn. a Pio VI : « 55. Item, qua vehementer optare se profitetur, ut aliqua ratio inveniretur minutuli cleri (quo nomine inferiorum Ordinum clericos designat) a cathedralibus et collegiatis submovendi, providendo aliter (nempe per probos et provectioris ætatis laicos, congruo assignato stipendio) ministerio inserviendi Missis et aliis officiis velut acolythi etc., ut olim, inquit, fieri solebat, quando ejus generis officia non ad meram speciem pro majoribus Ordinibus suscipiendis redacta erant ; quatenus reprehendit institutum, quo cavetur, ut *minorum Ordinum functiones per eos tantum præstentur exerceanturve, qui in illis constituti adscriptive sunt* (Concil. Prov. IV. Mediol.) ; idque ad mentem Tridentini (sess. 23. c. 17), *ut sanctorum Ordinum a diaconatu ad ostiariatum functiones ab apostolicis temporibus in Ecclesia laudabiliter receptæ, et in pluribus locis aliquamdiu intermissæ, juxta sacros canones revocentur, ne ab hæreticis tanquam otiosæ traducantur* : suggestio temeraria, piarum aurium offensiva, ecclesiastici ministerii perturbativa, servandæ quoad fieri potest in celebrandis mysteriis decentiæ imminutiva, in minorum Ordinum munera et functiones, tum in disciplinam per canones et speciatim per Tridentinum probatam injuriosa, favens hæreticorum in eam conviciis et calumniis »

« verbis innuitur quod Urbanus ad statum primitivæ Ec-
« clesiæ se referens, in quo subdiaconatus ordo *sacer*
« minime dicebatur, instituit ut de subdiacono (nisi per-
« missione Romani Pontificis vel metropolitani) non pos-
« set electio celebrari. Verum cum hodie subdiaconatus
« inter sacros ordines computetur, sicut Urbanus papa II
« sub his verbis expressit : *Erubescant impii, et intelligant*
« *judicio Spiritus Sancti eos qui in sacris ordinibus (presby-*
« *teratu, diaconatu, subdiaconatu), sunt positi, si caste non*
« *vixerint, excludendos ab omni eorumdem graduum digni-*
« *tate ;* statuimus ut subdiaconus in episcopum libere va-
« leat eligi, » etc.

(1) Al., *spiritualis*, hic et infra.
(2) Al., *dispensationem*.

nem peccatorum, est minister proprius sacerdos, scilicet baptismi, pœnitentiæ et extremæ unctionis.

Ad secundum dicendum quod actus aliqui immediate ad Deum ordinantur dupliciter : — Uno modo ex parte unius personæ tantum, sicut facere orationes singulares, et vovere, et hujusmodi : et talis actus competit cuilibet baptizato. — Alio modo ex parte totius Ecclesiæ : et sic solus sacerdos habet actus immediate ad Deum ordinatos : quia ipse solus potest gerere personam totius Ecclesiæ, qui consecrat Eucharistiam, quæ est sacramentum universalis Ecclesiæ.

Ad tertium dicendum quod oblationes a populo oblatæ per sacerdotem offeruntur. Et ideo duplex ministerium circa oblationes est necessarium : — Unum ex parte populi ; et hoc est subdiaconi, qui accipit oblationes a populo, et altari imponit, vel offert diacono. — Aliud ex parte sacerdotis : et hoc diaconi est, qui oblationes ministrat ipsi sacerdoti : et in hoc est actus principalis utriusque ordinis; et propter hoc ordo diaconi est superior. Legere autem epistolam non est diaconi, nisi secundum quod actus inferiorum ordinum superioribus attribuuntur ; similiter etiam crucem ferre : et hoc secundum consuetudinem aliquarum Ecclesiarum : quia in actibus secundariis non est inconveniens diversas consuetudines esse.

Ad quartum dicendum quod doctrina est remota præparatio ad sacramentum suscipiendum ; et ideo pronuntiatio doctrinæ ministris committitur. Sed doctrina veteris Testamenti adhuc est magis remota quam doctrina novi, quia non instruit de hoc sacramento nisi in figuris. Et ideo novum Testamentum superioribus ministris pronuntiandum committitur, vetus autem inferioribus. Doctrina etiam novi Testamenti perfectior est quam Dominus per seipsum tradidit, quam ipsius manifestatio per apostolos. Et ideo Evangelium diaconis, epistola subdiaconis committitur.

Et per hoc patet solutio *ad quintum.*

Ad sextum dicendum quod acolythi habent actum super urceolum tantum, non supra ea quæ in urceolo continentur ; sed subdiaconus habet actum super contentis in urceolo : quia utitur aqua et vino ad ponendum in calice, et aquam iterum manibus sacerdotis præbet : et diaconus, sicut et subdiaconus, solum actum habet super calicem, non super contenta, sed sacerdos super contenta. Et ideo sicut subdiaconus in sui ordinatione accipit calicem vacuum, sacerdos plenum ; ita acolythus urceolum vacuum, sed subdiaconus plenum. Et sic est quædam connexio in ordinibus.

Ad septimum dicendum quod corporales actus acolythi magis de proximo ordinantur ad actum sacrorum ordinum quam exorcistæ actus, quamvis sit aliquo modo spiritualis : quia acolythi habent ministerium super vasa, in quibus materia sacramenti continetur, quantum ad vinum, quod vase continente indiget propter sui humiditatem. Et ideo inter omnes ordines minores ordo acolythorum superior est.

Ad octavum dicendum quod actus acolythorum se habet propinquius ad actus principales superiorum ministrorum, quam actus aliorum minorum ordinum, ut per se patet ; et similiter etiam quantum ad actus secundarios, quibus populum per doctrinam disponunt : quia acolythus doctrinam novi Testamenti visibiliter figurat, lumen portans ; sed lector recitando figurat alias : ideo acolythus est superior ; similiter etiam exorcista ; quia sicut se habet actus lectoris ad actum secundarium diaconi et subdiaconi, ita se habet actus exorcistæ ad secundarium actum sacerdotis, scilicet ligare et absolvere, per quem totaliter homo a servitute diaboli liberatur. Et in hoc patet ordinatissimus ordinis progressus : quia sacerdoti quantum ad actum ejus principalem, scilicet consecrare corpus Christi, cooperantur tantum tres superiores ordines ; sed quantum ad actum ejus secundarium, qui est absolvere et ligare, cooperantur superiores et inferiores.

Ad nonum dicendum quod quidam dicunt quod in susceptione ordinis ostiario datur quædam vis divina, ut arcere possit alios ab introitu templi, sicut et in Christo fuit, quando ejecit vendentes de templo. Sed hoc magis pertinet ad gratiam gratis datam quam ad gratiam sacramenti. Et ideo dicendum quod suscipit potestatem ut ex officio hoc agere possit ; quamvis etiam ab aliis fieri possit, sed non ex officio. Et ita est in omnibus actibus minorum ordinum, quod possint per alios licite fieri, quamvis illi ad hoc non habeant aliquod officium : sicut etiam in domo non consecrata potest dici missa, quamvis consecratio ecclesiæ ad hoc ordinetur ut in ea missa dicatur.

ARTICULUS V

Utrum sacerdoti character imprimatur in ipsa calicis porrectione.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdoti character non imprimatur in ipsa calicis porrectione. Quia consecratio sacerdotis fit cum quadam unctione, sicut et confirmatio. Sed in confirmatione in ipsa unctione imprimitur character. Ergo etiam in sacerdotio, et non in calicis porrectione.

2. Præterea, Dominus dedit discipulis sacerdotalem potestatem, quando dixit : *Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata*, etc. ; Joan. 20, 22. Sed Spiritus Sanctus datur per manus impositionem ; ergo et in ipsa manus impositione imprimitur character ordinis.

3. Præterea, sicut consecrantur ministri, ita et

ART. 5. — De materia et forma ordinis Presbyteratus, vide supra quæst. 34, art. 4, pag. 119.

vestes ministrorum. Sed vestes sola benedictio consecrat. Ergo et in ipsa benedictione episcopi consecratio sacerdotis efficitur.

4. Præterea, sicut sacerdoti datur calix, ita et vestis sacerdotalis. Ergo si in datione calicis imprimitur character, eadem ratione et in datione casulæ; et sic sacerdos haberet duos characteres: quod falsum est.

5. Præterea, ordo diaconi conformior est ordini sacerdotis, quam ordo subdiaconi. Sed si character imprimeretur sacerdoti in ipsa calicis porrectione, subdiaconus esset conformior sacerdoti quam diaconus : quia subdiaconus characterem recipit in ipsa calicis porrectione, non autem diaconus. Ergo character sacerdotalis non imprimitur in ipsa calicis porrectione.

6. Præterea, acolythorum ordo magis appropinquat ad actum sacerdotis per hoc quod habet actum super urceolum, quam per hoc quod habet actum super candelabrum. Sed magis imprimitur character in acolythis, quando accipiunt candelabrum, quam quando accipiunt urceolum : quia nomen acolythi cerei portationem significat. Ergo in sacerdote non imprimitur character, quando calicem accipit.

— Sed contra, principalis actus ordinis sacerdotis est consecrare corpus Christi. Sed ad hoc datur illi potestas in calicis porrectione. Ergo tunc imprimitur character.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est, art. præc. ad 1, ejusdem est formam aliquam inducere, et materiam de proximo præparare ad formam. Unde episcopus in collatione ordinum duo facit : præparat enim ordinandos ad ordinis susceptionem, et ordinis potestatem tradit. Præparat quidem et instruendo eos de proprio officio, et aliquid circa eos operando, ut idonei sint ad potestatem accipiendam; quæ quidem præparatio in tribus consistit, scilicet benedictione, manus impositione et unctione. Per benedictionem divinis obsequiis mancipantur, et ideo benedictio omnibus datur. Sed per manus impositionem datur plenitudo gratiæ, per quam ad magna officia sint idonei. Et ideo solis diaconis et sacerdotibus fit manus impositio, quia eis competit dispensatio sacramentorum, quamvis uni sicut principali, et alteri sicut ministro. Sed unctione ad aliquod sacramentum tractandum consecrantur, et ideo unctio solis sacerdotibus fit, qui propriis manibus corpus Christi tangunt; sicut etiam calix inungitur, qui continet sanguinem, et patena, quæ continet corpus. Sed potestatis collatio fit per hoc quod datur eis aliquid quod ad proprium actum pertinet. Et quia principalis actus sacerdotis est consecrare corpus et sanguinem Christi, ideo **in ipsa datione calicis sub forma verborum determinata, character sacerdotalis imprimitur.**

Ad primum ergo dicendum quod in confirmatione non datur officium operandi super aliquam materiam exteriorem, et ideo character ibi non imprimitur in aliqua exhibitione alicujus rei, sed in sola manus impositione et unctione. Sed in ordine sacerdotali aliter est, et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod Dominus discipulis dedit potestatem sacerdotalem, quantum ad principalem actum, ante passionem in cœna, quando dixit : *Accipite et manducate;* unde subjunxit : *Hoc facite in meam commemorationem,* Lucæ 22, 19. Sed post resurrectionem dedit eis potestatem sacerdotalem, quantum ad actum secundarium, qui est ligare et solvere.

Ad tertium dicendum quod in vestibus non requiritur alia consecratio, nisi quod divino cultui mancipentur, et ideo sufficit eis pro consecratione benedictio. Sed aliter est de ordinatis, ut ex dictis patet in corp. art.

Ad quartum dicendum quod vestis sacerdotalis non significat potestatem sacerdoti datam, sed idoneitatem quæ in eo requiritur ad actum potestatis exequendum. Et ideo nec sacerdoti nec alicui alii imprimitur character in alicujus vestis datione.

Ad quintum dicendum quod potestas diaconi est media inter potestatem subdiaconi et sacerdotis. Sacerdos enim directe habet potestatem super corpus Christi, subdiaconus autem super vasa tantum; sed diaconus super corpus Christi in vase contentum. Unde ejus non est tangere corpus Christi, sed portare corpus in patena, et dispensare sanguinem cum calice. Et ideo ejus potestas ad actum principalem non potuit exprimi nec per dationem vasis tantum, nec per dationem materiæ; sed exprimitur potestas ejus ad actum secundarium tantum, in hoc quod datur ei liber Evangeliorum, et in hac potestate intelligitur alia, et ideo in ipsa libri datione imprimitur character.

Ad sextum dicendum quod principalior actus acolythi est quo ministrat in urceolo, quam quo ministrat in candelabro; quamvis denominetur ab actu secundario, propter hoc quod est magis notus, et magis proprius ei; et ideo in datione urceoli imprimitur acolytho character, virtute verborum ab Episcopo prolatorum.

QUÆSTIO XXXVIII

DE CONFERENTIBUS HOC SACRAMENTUM. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de conferentibus hoc sacramentum.

Circa quod quæruntur duo : 1° utrum solus episcopus possit hoc sacramentum conferre; 2° utrum hæreticus vel quicumque alius ab Ecclesia præcisus possit hoc sacramentum conferre.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum tantum episcopus ordinis sacramentum conferat.

S. Thom., 4 Sent., dist. 25, quæst. 1, art. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non tantum episcopus ordinis sacramentum conferat, quia manus impositio ad consecrationem aliquid facit. Sed sacerdotibus qui ordinantur, non solus episcopus manus imponit, sed etiam sacerdotes adstantes. Ergo non solus episcopus confert ordinis sacramentum.

2. Præterea, tunc unicuique datur potestas ordinis, quando id ei exhibetur quod ad actum sui ordinis pertinet. Sed subdiaconis datur urceolus cum aqua, mantili et manutergio ab archidiacono; similiter acolythis candelabrum cum cereo, et urceolus vacuus. Ergo non solus episcopus confert ordinis sacramentum.

3. Præterea, illa quæ sunt ordinis, non possunt alicui committi qui non habet ordinem. Sed conferre ordines minores committitur aliquibus, qui non sunt episcopi, sicut presbyteris cardinalibus. Ergo conferre ordines non est episcopalis ordinis.

4. Præterea, cuicumque committitur principale, committitur et accessorium. Sed ordinis sacramentum ordinatur ad Eucharistiam, sicut accessorium ad principale. Cum ergo sacerdos consecret Eucharistiam, ipse etiam poterit ordines conferre.

5. Præterea, plus distat sacerdos a diacono, quam episcopus ab episcopo. Sed episcopus potest consecrare episcopum. Ergo et sacerdos potest promovere diaconum.

— Sed contra, nobiliori modo applicantur ad divinum cultum ministri per ordines quam vasa sacra. Sed consecratio vasorum pertinet ad solum episcopum. Ergo multo fortius consecratio ministrorum.

Præterea, sacramentum ordinis est excellentius quam confirmationis. Sed solus episcopus confirmat. Ergo multo magis solus confert ordinis sacramentum.

Præterea, virgines per benedictionem non constituuntur in aliquo gradu spiritualis potestatis, sicut ordinati constituuntur. Sed virgines benedicere est solius episcopi. Ergo multo magis solus ipse potest aliquos ordinare.

RESPONDEO dicendum quod potestas episcopalis habet se ad potestatem ordinum inferiorum, sicut politica, quæ conjectat bonum commune, ad inferiores artes et virtutes, quæ conjectant aliquod bonum speciale, ut ex dictis patet, quæst. 37, art. 1, in corp., et ad 3. Politica autem ponit, ut dicitur in 1 Ethict., cap. 2, a princ., legem inferioribus, scilicet quis quam debeat exercere, et quantum, et qualiter. Et ideo **ad episcopum pertinet in omnibus divinis ministeriis alios collocare.** — Unde **ipse solus confirmat,** quia confirmati in quodam officio confitendi fidem constituuntur, et ideo ipse etiam solus **Virgines benedicit,** quæ figuram gerunt Ecclesiæ Christo desponsatæ, cujus cura ipsi principaliter committitur; ipse etiam **in ministeriis ordinum ordinandos consecrat; et vasa, quibus uti debent, eis determinat sua consecratione;** sicut et officia secularia in civitatibus distribuuntur ab illo qui habet excellentiorem potestatem, sicut a rege.

Ad primum ergo dicendum quod in impositione manuum non datur character sacerdotalis ordinis, ut ex dictis patet, art. præc., sed gratia, secundum quam ad exequendum ordinem sint idonei. Et quia indigent amplissima gratia, ideo sacerdotes manus cum episcopo imponunt eis qui in sacertes promoventur, sed diaconis solus episcopus.

Ad secundum dicendum quod quia archidiaconus est quasi princeps ministerii, ideo omnia quæ ad ministerium pertinent, ipse tradit; sicut cereum, quo acolythus diacono servit ante eum ad Evangelium, ipsum portando, et urceolum, quo servit subdiacono; et similiter dat subdiacono ea quibus superioribus ordinibus servit. Sed tamen in illis non consistit principalis actus subdiaconi, sed in hoc quod cooperatur circa materiam sacramenti; et ideo characterem accipit in hoc quod datur ei calix ab episcopo. Sed acolythus accipit characterem ex verbis episcopi in hoc quod accipit prædicta ab archidiacono, et magis in acceptione urceoli quam candelabri. Unde non sequitur quod archidiaconus ordinem conferat.

Ad tertium dicendum quod papa, qui habet plenitudinem potestatis pontificalis, potest committere non episcopo ea quæ ad episcopalem dignitatem pertinent, dummodo illa non habeant immediatam relationem ad verum corpus Christi. Et ideo ex ejus commissione aliquis sacerdos simplex potest conferre minores ordines, et confirmare, non autem aliquis non sacerdos; nec iterum sacerdos majores ordines, qui habent immediatam relatiotionem ad corpus Christi, supra quod consecran-

---

ART. 1. – In titulo nota ly *conferat*, scilicet ex officio suo. Et sic etiam conclusiones responsivæ intelligendæ erunt. Unde quod aliquis possit ex dispensatione aut commissione vel privilegio, aliquos ordines conferre, virgines benedicere et hujusmodi, non erit contra conclusiones responsivas ad hunc titulum. — Definitum est solum Episcopum, tanquam ministrum ordinarium, sive ex proprio officio, posse conferre ordinis sacramentum. — Ex resp. ad 3, negat S. Thomas quod summus Pontifex possit sacerdoti non episcopo committere collationem majorum ordinum. Attamen controvertitur pro subdiaconatu, et pleriqui concedunt (Bened, XIV. De synodo, lib. 2, cap. 11, § 12). — Quis sit episcopus proprius ordinandorum ? vide apud canonistas et moralistas.

Definit. Eccles. — Concil. Florent. et Trident., sess. 23, cap. 4, can. 7, vide supra, pag. 115. — Proposit. Wiclefi damn. a concil. Constant. 28. Confirmatio juvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio, reservatur papæ et episcopis, propter cupiditatem lucri temporalis et honoris.

dum papa non habet majorem potestatem quam simplex sacerdos.

Ad quartum dicendum quod quamvis sacramentum Eucharistiæ sit maximum sacramentum in se, tamen non collocat in aliquo officio, sicut ordinis sacramentum. Et ideo non est similis ratio.

Ad quintum dicendum quod ad communicandum alteri quod quis habet, non exigitur solum propinquitas, sed et completio potestatis. Et quia sacerdos non habet completam potestatem in hierarchicis officiis, sicut episcopus, ideo non sequitur quod possit diaconos facere, quamvis ille ordo sit sibi propinquus.

ARTICULUS II

Utrum hæretici et ab Ecclesia præcisi possint ordines conferre.

S. Thom., 4 Sent., dist. 25, quæst. 1, art. 2.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod hæretici et ab Ecclesia præcisi non possint ordines conferre. Majus est enim conferre ordines quam aliquem absolvere vel ligare. Sed hæreticus non potest absolvere vel ligare. Ergo nec ordines conferre.

2. Præterea, sacerdos ab Ecclesia separatus conficere potest, quia in eo character indelebiliter manet, per quem hoc potest. Sed episcopus non accipit aliquem characterem in sui promotione. Ergo non est necesse quod episcopalis potestas remaneat in eo post separationem ejus ab Ecclesia.

3. Præterea, in nulla communitate ille qui a communitate expellitur, potest officia communitatis disponere. Sed ordines sunt quædam officia Ecclesiæ. Ergo ille qui extra Ecclesiam ponitur, non potest ordines conferre.

4. Præterea, sacramenta habent efficaciam ex passione Christi. Sed hæreticus non continuatur passioni Christi neque per propriam fidem, cum sit infidelis, neque per fidem Ecclesiæ, cum sit ab Ecclesia separatus. Ergo non potest sacramentum ordinis conferre.

5. Præterea, in ordinis collatione exigitur benedictio. Sed hæreticus non potest benedicere; quinimo benedictio ejus in maledictionem vertitur, ut patet per auctoritates in littera inductas, 4 Sent., dist. 25. Ergo non potest ordines conferre.

— Sed contra est quod aliquis episcopus in hæresim lapsus, quando reconciliatur, non iterum consecratur. Ergo non amisit potestatem, quam habebat, ordines conferendi.

Præterea, major est potestas conferendi ordines, quam potestas ordinum. Sed potestas ordinum non amittitur propter hæresim vel aliquid hujusmodi. Ergo nec potestas conferendi ordines.

Præterea, sicut baptizans exhibet tantum ministerium exterius, ita et conferens ordines, Deo interius operante. Sed nulla ratione aliquis ab Ecclesia præcisus amittit baptizandi potestatem. Ergo nec ordines conferendi.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc ponuntur in littera, loco cit., quatuor opiniones. — Quidam enim dixerunt quod hæretici, quamdiu ab Ecclesia tolerantur, habent potestatem ordines conferendi, non autem postquam fuerint ab Ecclesia præcisi; similiter nec degradati, et alii hujusmodi. Et hæc est prima opinio. Sed hoc non potest esse, quia omnis potestas quæ datur cum aliqua consecratione, nullo casu contingente tolli potest, re ipsa durante, sicut nec ipsa consecratio annulari, quia etiam altare vel chrisma semel consecrata perpetuo consecrata manent. Unde cum episcopalis potestas cum quadam consecratione detur, oportet quod perpetuo maneat, quantumcumque aliquis peccet, vel ab Ecclesia præcidatur.

Et ideo alii dixerunt quod præcisi ab Ecclesia, qui in Ecclesia episcopalem potestatem habuerunt, retinent potestatem alios ordinandi et promovendi, sed promoti ab eis hoc non habent. Et hæc est quarta opinio. Sed hoc etiam non potest esse, quia si illi qui fuerunt in Ecclesia promoti, retinent potestatem quam acceperunt, patet quod exequendo suam potestatem, veram consecrationem faciunt; ideo vere tribuunt omnem potestatem quæ cum consecratione datur, et sic ordinati ab eis vel promoti habent eamdem potestatem quam ipsi.

Et ideo alii dixerunt quod etiam præcisi ab Ecclesia possunt ordines conferre et alia sacramenta, dummodo formam debitam et intentionem servent, et quantum ad primum effectum, qui est collatio sacramenti, et quantum ad ultimum, qui est collatio gratiæ. Et hæc est secunda opinio. Sed hoc etiam non potest stare, quia ex hoc ipso quod aliquis hæretico præciso ab Ecclesia in sacramentis communicat, peccat, et ita fictus accedit, et gratiam consequi non potest, nisi forte in baptismo in articulo necessitatis.

Et ideo alii dicunt quod **vera sacramenta conferunt; sed cum eis gratiam non dant, non propter inefficaciam sacramentorum, sed propter peccata recipientium ab eis sacramenta contra prohibitionem Ecclesiæ.** Et hæc est tertia opinio, quæ vera est.

Ad primum ergo dicendum quod effectus absolutionis non est aliud quam remissio peccatorum, quæ per gratiam fit, et ideo hæreticus non potest absolvere, sicut nec gratiam in sacramentis conferre; et iterum quia ad absolutionem requiritur jurisdictio, quam non habet ab Ecclesia præcisus.

ART. 2. — Unde si invalidæ censentur anglicanæ ordinationes, non ideo est, quia ab episcopis hæreticis et schismaticis conferuntur, sed tum ab defectum successionis episcoporum, tum ob vitiatam essentialiter formam, prout adversus Le Courayer ostenderunt Hardouin et Le Quien. — Vide doctrinam et definit. in 3ª Parte, quæst. 64, art. 9, tom. 4, pag. 381.

Ad secundum dicendum quod in promotione ipsius episcopi datur ei potestas, quæ perpetuo manet in eo, quamvis dici non possit character, quia per eam non ordinatur homo directe ad Deum, sed ad corpus Christi mysticum ; et tamen indelebiliter manet, sicut character, quia per consecrationem datur.

Ad tertium dicendum quod illi qui promoventur ab hæreticis, quamvis accipiant ordinem, non tamen recipiunt executionem, ut licite possint in suis ordinibus ministrare, ratione illa quam objectio tangit.

Ad quartum dicendum quod per fidem Ecclesiæ continuantur passioni Christi, quia quamvis in ea non sint secundum se, sunt tamen in ea secundum formam Ecclesiæ quam servant.

Ad quintum dicendum quod hoc est referendum ad ultimum effectum sacramentorum, ut tertia opinio dicit.

QUÆSTIO XXXIX

DE IMPEDIMENTIS HUJUS SACRAMENTI. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de impedimentis hujus sacramenti.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum sexus fœmineus impediat hujus sacramenti susceptionem ; 2° utrum carentia usus rationis ; 3° utrum servitus ; 4° utrum homicidium ; 5° utrum illegitima nativitas ; 6° utrum defectus membrorum.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum sexus fœmineus impediat ordinis susceptionem.

S. Thom., ubi sup., quæst. 2, art. 1 et 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sexus fœmineus non impediat ordinis susceptionem, quia officium prophetæ est majus quam officium sacerdotis, quia propheta est medius inter Deum et sacerdotes, sicut sacerdos inter Deum et populum. Sed prophetæ officium aliquando mulieribus est concessum, ut patet 4 Reg. 22. Ergo et sacerdotii officium eis competere potest.

2. Præterea, sicut ordo ad quamdam eminentiam pertinet, ita et prælationis officium, et martyrium, et religionis status. Sed prælatio committitur mulieribus in novo Testamento, ut patet de abbatissis, et in veteri, ut patet de Debbora, quæ judicavit Israel, Judic. 4. Competit etiam eis martyrium et religionis status. Ergo et ordo Ecclesiæ.

3. Præterea, ordinum potestas in anima fundatur. Sed sexus non est in anima. Ergo diversitas sexus non facit distinctionem in receptione ordinum.

— Sed contra est quod dicitur 1 ad Timoth. 2, 12 : *Mulierem in Ecclesia docere non permitto, nec dominari in virum* (1).

Præterea, in ordinandis præexigitur corona, quamvis non de necessitate sacramenti. Sed corona vel tonsura non competit mulieribus, ut patet 1 ad Cor. 11. Ergo nec ordinum susceptio.

RESPONDEO dicendum quod — quædam requiruntur in recipiente sacramentum, quasi de necessitate sacramenti, quæ si desint, non potest aliquis suscipere neque sacramentum neque rem sacramenti ; — quædam vero requiruntur non de necessitate sacramenti, sed de necessitate præcepti, propter congruitatem ad sacramentum ; et sine talibus aliquis suscipit sacramentum, sed non rem sacramenti. Dicendum ergo quod sexus virilis requiritur ad susceptionem ordinum, non solum secundo modo, sed etiam primo. Unde **etsi mulieri exhibeantur omnia quæ in ordinibus fiunt, ordinem tamen non suscipit**, quia cum sacramentum sit signum, in eis quæ in sacramento aguntur, requiritur non solum res, sed significatio rei, sicut dictum est quæst. 32, art. 2, in extrema unctione requiri quod sit infirmus, ut significetur curatione indigens. Cum igitur in sexu fœmineo non possit significari aliqua eminentia gradus, quia mulier statum subjectionis habet, ideo non potest ordinis sacramentum suscipere.

Quidam autem dixerunt quod sexus virilis est de necessitate præcepti, sed non de necessitate sacramenti, quia etiam in Decretis, cap. *Mulieres*, dist. 32, et cap. *Diaconissam*, 27, quæst. 1, fit mentio de diaconissa et presbytera. Sed diaconissa ibi dicitur quæ in aliquo actu diaconi participat, scilicet quæ legit homilias in ecclesia ; presbytera autem dicitur vidua, quia presbyter idem est quod senior.

Ad primum ergo dicendum quod prophetia non est sacramentum, sed Dei donum. Unde ibi non exigitur significatio, sed solum res. Et quia secundum rem in his quæ sunt animæ mulier non differt a viro, cum quandoque mulier inveniatur melior quantum ad animam multis viris, ideo donum prophetiæ et alia hujusmodi potest recipere, sed non ordinis sacramentum.

Et per hoc patet solutio *ad secundum* et *tertium*. De abbatissis tamen dicitur quod non habent prælationem ordinariam, sed quasi ex commissione, propter periculum cohabitationis virorum ad mulieres. Debbora autem in temporalibus præfuit,

---

ART. 1. — *Diaconissa* etiam (ait Sylvius) vocabatur ea mulier, cujus maritus assumptus erat ad diaconatum, suscepta per mutuum consensum continentia. *Presbytera*, cujus maritus sic esset factus presbyter. *Episcopa*, cujus maritus factus esset episcopus. Vel etiam sic vocabantur ob aliquod pium officium. Ex his patet, prædicta nomina fuisse dumtaxat officii, sed non ordinis.

(1) Vulgata : *Docere autem mulieri non permitto, neque...*

non in sacerdotalibus, sicut et nunc possunt mulieres temporaliter dominari.

ARTICULUS II

Utrum pueri et carentes usu rationis ordines possint suscipere.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod pueri et qui carent usu rationis, non possint ordines suscipere, quia, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 25, sacri canones in suscipientibus ordines certum et determinatum tempus statuerunt ætatis. Sed hoc non esset, si pueri recipere possent ordinis sacramentum. Ergo, etc.

2. Præterea, ordinis sacramentum est dignius quam matrimonium. Sed pueri et alii carentes usu rationis non possunt contrahere matrimonium. Ergo nec ordines suscipere.

3. Præterea, ejus est potentia cujus est actus, secundum Philosophum in lib. de Somno et Vigil., cap. 1, a princ. Sed actus ordinis requirit usum rationis. Ergo et ordinum potestas.

— Sed contra, illi qui est ante annos discretionis promotus ad ordines, sine iteratione ipsorum quandoque in eis conceditur ministrare, ut patet extra. de Cler. per saltum promotis. Hoc autem non esset, si ordinem non suscepisset. Ergo puer potest ordines suscipere.

Præterea, alia sacramenta in quibus character imprimitur, possunt pueri suscipere, videlicet baptismum et confirmationem. Ergo pari ratione et ordines.

RESPONDEO dicendum quod per pueritiam et alios defectus quibus tollitur usus rationis, præstatur impedimentum actui. Et ideo **omnia illa sacramenta quæ actum requirunt suscipientis sacramentum, talibus non competunt, sicut pœnitentia, matrimonium, et hujusmodi.** — Sed quia potestates infusæ sunt priores actibus, sicut et naturales, quamvis acquisitæ sint posteriores, remoto autem posteriori, non tollitur prius, ideo **omnia sacramenta in quibus non requiritur actus suscipientis de necessitate sacramenti, sed potestas aliqua spiritualis divinitus datur, possunt pueri suscipere, et alii qui usu rationis carent;** hac tamen distinctione habita, quod in minoribus ordinibus requiritur discretionis tempus de honestate, propter dignitatem sacramenti, sed non de necessitate præcepti, neque de necessitate sacramenti. — Unde **aliqui, si necessitas adsit et spes profectus, ad minores ordines possunt ante annos discretionis promoveri sine peccato, et suscipiunt ordinem,** quia quamvis tunc non sint idonei ad officia quæ eis committuntur, tamen per assuefactionem idonei reddentur. — Sed **ad majores ordines requiritur usus rationis et de honestate, et de necessitate præcepti,** et propter votum continentiæ quod habent annexum, et quia etiam eis sacramenta tractanda committuntur. — Sed ad episcopatum, ubi etiam in corpus mysticum accipitur potestas, requiritur actus suscipientis curam animarum pastoralem; et ideo **est etiam de necessitate consecrationis episcopalis quod usum rationis habeat.**

Quidam autem dicunt quod ad omnes ordines requiritur usus rationis de necessitate sacramenti; sed eorum dictum ratione vel auctoritate non confirmatur.

Ad primum ergo dicendum quod non omne quod est de necessitate præcepti, est de necessitate sacramenti, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod matrimonium causat consensus, qui sine usu rationis esse non potest. Sed in receptione ordinis non requiritur aliquis actus ex parte recipientium : quod patet ex hoc quod nullus actus ex parte eorum exprimitur in eorum consecratione ; et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod ejusdem est actus et potentia ; sed tamen aliquando potentia præcedit, sicut liberum arbitrium, usum suum. Et sic est in proposito.

ARTICULUS III

Utrum servitus impediat aliquem a susceptione ordinis.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod servitus non impediat aliquem a susceptione ordinis. Subjectio enim corporalis non repugnat prælationi spirituali. Sed in servo est subjectio corporalis. Ergo non impeditur quin possit suscipere prælationem spiritualem, quæ in ordine datur.

2. Præterea, illud quod est occasio humilitatis, non debet impedire susceptionem alicujus sacramenti. Sed servitus est hujusmodi : unde Apostolus consulit quod si aliquis possit, magis utatur servitute, 1 Corint. 7. Ergo non debet impedire a promotione ordinis.

3. Præterea, magis est turpe clericum in servum vendi, quam servum in clericum promoveri. Sed licite clericus in servum vendi potest : quia episcopus Nolanus, scilicet Paulinus, seipsum in

---

ART. 2. — Nunc ex præcepto Tridentini, prima tonsura dari non debet, nisi his qui fidei rudimenta fuerint edocti ; nec minores ordines, nisi his, qui bonum habuerint a magistro scholæ testimonium, et saltem linguam latinam intelligant (sess. 23, cap. 4. 5, 11). Pro majoribus autem ordinibus sic fuit determinatum in sess. 23, cap. 12 : « Nullus in posterum ad Subdiaconatus Ordinem ante vigesimum secundum, ad Diaconatus ante vigesimum tertium, ad Presbyteratus ante vigesimum-quintum ætatis suæ annum promoveatur. Sciant tamen Episcopi, non singulos, in ea ætate constitutos debere ad hos Ordines assumi ; sed dignos dumtaxat, et quorum probata vita senectus sit. Regulares quoque nec in minori ætate, nec sine diligenti Episcopi examine ordinentur : privilegiis quibuscumque, quoad hoc, penitus exclusis ».

servum vendidit, ut in Dialog. (Greg., lib. 3, cap. 1) legitur. Ergo multo fortius potest servus in clericum promoveri.

4. Sed contra, videtur quod impediat quantum ad necessitatem sacramenti, quia mulier non potest suscipere ordinis sacramentum ratione subjectionis. Sed major subjectio est in servo : quia mulier non datur viro in ancillam : propter quod non est de pedibus sumpta. Ergo et servus hoc sacramentum non potest suscipere.

5. Præterea, aliquis ex quo suscipit ordinem, tenetur in ordine ministrare. Sed non potest simul ministrare domino suo carnali, et in spirituali ministerio. Ergo videtur quod non possit ordinem suscipere, quia dominus debet servari indemnis.

RESPONDEO dicendum quod in susceptione ordinis mancipatur homo divinis officiis. Et quia nullus potest alteri dare quod suum non est; ideo **servus, qui non habet potestatem sui, non potest ad ordines promoveri. Si tamen promovetur, ordinem suscipit** : quia libertas non est de sacramenti necessitate, licet sit de necessitate præcepti ; cum non impediat potestatem, sed actum tantum. Et similis ratio est de omnibus qui sunt aliis obligati, ut ratiociniis detenti, et hujusmodi personæ.

Ad primum ergo dicendum quod in susceptione spiritualis potestatis est aliqua obligatio ad aliqua etiam corporaliter agenda : et ideo per corporalem subjectionem impeditur.

Ad secundum dicendum quod ex multis aliis quæ non præstant impedimentum executioni ordinum, potest aliquis occasionem humilitatis accipere. Et ideo ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum quod beatus Paulinus ex abundantia charitatis spiritu Dei ductus hoc fecit, quod rei eventus probavit, quia per ejus servitutem multi de grege suo sunt a servitute liberati. Et ideo non est ad consequentiam trahendum, quia *ubi spiritus Domini, ibi libertas;* 2 Cor., 3, 17.

Ad quartum dicendum quod signa sacramentalia ex naturali similitudine repræsentant. Mulier autem ex natura habet subjectionem, sed non servus. Et ideo non est simile.

Ad quintum dicendum quod si est promotus, sciente domino suo, et non reclamante, ex hoc ipso efficitur ingenuus ; si autem eo nesciente, tunc episcopus et ille qui præsentavit, tenentur domino in duplum quam sit pretium servi, si sciverunt ipsum esse servum : alias si servus habeat peculium, debet seipsum redimere, alioquin redigeretur in servitutem domini sui, non obstante quod ordinem suum exequi non potest.

ARTICULUS IV

Utrum propter homicidium debeat aliquis ab ordinibus prohiberi.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod propter homicidium non debeat aliquis prohiberi a sacris ordinibus, quia ordines nostri sumpserunt initium a Levitarum officio, ut in præcedenti distinctione dictum est, 4 Sent., dist. 24, quæst. 3, art. 1, quæst. 1, ad 1. Sed Levitæ consecraverunt manus suas in sanguinis effusione fratrum suorum, ut patet Exodi 32. Ergo et in novo Testamento non debent aliqui a susceptione ordinum prohiberi propter sanguinis effusionem.

2. Præterea, propter actum virtutis nullus debet impediri ab aliquo sacramento. Sed aliquando sanguis effunditur per justitiam, sicut a judice ; et peccaret habens officium, si non effunderet. Ergo non impeditur propter hoc a sacramenti susceptione.

3. Præterea, pœna non debetur nisi culpæ. Sed aliquis sine culpa quandoque homicidium committit, sicut se defendendo, vel etiam casualiter. Ergo non debet incurrere irregularitatis pœnam.

— Sed contra hoc sunt plura canonum statuta, cap. *Miror*, et cap. *Clericum*, et cap. *De his cler.*, dist. 1, et cap. *Continebatur*, de Homic. volunt., et Ecclesiæ consuetudo.

RESPONDEO dicendum quod omnes ordines referuntur ad Eucharistiæ sacramentum, quod est sacramentum pacis nobis factæ per effusionem sanguinis Christi. Et quia homicidium maxime contrariatur paci, et homicidæ magis conformantur occidentibus Christum quam ipsi Christo occiso, cui omnes ministri prædicti sacramenti debent conformari, ideo **de necessitate præcepti est quod non sit homicida qui ad ordines promovetur ; quamvis non sit de necessitate sacramenti.**

Ad primum ergo dicendum quod vetus lex inferebat pœnam sanguinis, non autem nova lex. Et ideo non est simile de ministris veteris et novæ legis, quæ est *jugum suave et onus leve,* Matth. 11.

Ad secundum dicendum quod irregularitas non incurritur propter peccatum tantum, sed principaliter propter ineptitudinem personæ ad sacramentum Eucharistiæ ministrandum. Et ideo judex et omnes qui in causa sanguinis ei participant, sunt irregulares, propter hoc quod effusio sanguinis non decet ministros dicti sacramenti.

Ad tertium dicendum quod nullus facit nisi illud cujus est causa, quod est voluntarium in homine. Et ideo ille qui ignorans hominem occidit homicidio casuali, non dicitur homicida ; nec irregu-

---

ART. 4. — De hac irregularitate, sive homicidium sit cum crimine, sive absque crimine, vide in canonistis, tractat. de irregularitatibus.

laritatem incurrit, nisi operam dederit illicitæ rei vel nisi omiserit debitam diligentiam, quia jam quodammodo efficitur voluntarium. Non autem hoc est propter hoc quod culpa careat, quia etiam sine culpa incurritur irregularitas. Et ideo etiam ille qui se defendendo in aliquo casu non peccat homicidium committens, nihilominus irregularis est.

ARTICULUS V

Utrum illegitime nati debeant ab ordinibus suscipiendis impediri.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod illegitime nati non debeant ab ordinibus suscipiendis impediri, quia filius non debet portare iniquitatem patris ; Ezech. 18. Portaret autem, si propter hoc impediretur ab ordinibus suscipiendis. Ergo, etc.

2. Præterea, magis impeditur aliquis propter defectum proprium quam alienum. Sed a susceptione ordinum propter illicitum concubitum suum non semper aliquis impeditur. Ergo nec propter illicitum concubitum patris sui.

— Sed contra est quod dicitur Deuter. 23, 2 : *Non ingredietur manzer, hoc est de scorto natus, in Ecclesiam Domini, usque ad decimam generationem.* Ergo multo minus debet promoveri ad ordines.

RESPONDEO dicendum quod ordinati in quadam dignitate præ aliis constituuntur. Et ideo **ex quadam honestate requiritur in eis claritas quædam, non de necessitate sacramenti, sed de necessitate præcepti,** ut scilicet sint bonæ famæ, bonis moribus ornati, non publice pœnitentes. Et quia obscuratur hominis claritas ex vitiosa origine ; ideo etiam **ex illegitimo toro nati a susceptione ordinum repelluntur, nisi cum eis dispensetur :** et tanto est difficilior eorum dispensatio, quanto eorum origo est turpior.

Ad primum ergo dicendum quod irregularitas non est pœna iniquitati debita. Et ideo patet quod illegitime nati non portant iniquitatem patris, ex hoc quod irregulares sunt.

Ad secundum dicendum quod ea quæ per actum proprium committuntur, possunt per pœnitentiam et actum contrarium aboleri ; non autem ea quæ ex natura sunt ; et ideo non est simile de vitioso actu, et de vitiosa origine.

ARTICULUS VI

Utrum propter defectum membrorum debeat aliquis impediri.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod propter defectum membrorum non debeat aliquis impediri, quia afflictio non debet addi afflicto. Ergo non debet privari ordinis gradu propter pœnam corporalis defectus.

2. Præterea, plus exigitur ad actum ordinis integritas discretionis quam integritas corporis. Sed aliqui possunt promoveri ante annos discretionis. Ergo et cum corporis defectu.

— Sed contra, tales prohibebantur a ministerio veteris legis ; Levitic. 21. Ergo multo fortius debent in nova lege prohiberi. De bigamia vero dicetur in tractatu de Matrimonio, quæst. 66.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex dictis patet, artic. præc., aliquis efficitur ineptus ad susceptionem ordinum vel propter impedimentum actus, vel propter impedimentum claritatis personæ. Et ideo **patientes defectum in membris impediuntur a susceptione ordinis, si sit talis defectus qui maculam notabilem inferat, per quem obscuretur personæ claritas** (ut abscissio nasi), **vel periculum in executione facere possit; alias non impediuntur.— Hæc autem integritas exigitur de necessitate præcepti, sed non de necessitate sacramenti.**

Et per hoc patet solutio *ad objecta.*

QUÆSTIO XL

DE HIS QUÆ SUNT ANNEXA SACRAMENTO ORDINIS.— *In septem articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his quæ sunt annexa sacramento ordinis : et circa hoc quæruntur septem : 1° utrum ordinati debeant habere coronæ rasuram et tonsuram ; 2° utrum corona sit ordo ; 3° utrum per acceptionem coronæ aliquis renuntiet temporalibus bonis ; 4° utrum supra sacerdotalem ordinem debeat esse aliqua potestas episcopalis ; 5° utrum episcopatus sit ordo ; 6° utrum supra episcopos possit esse aliqua potestas superior in Ecclesia ; 7° utrum vestes ministrorum convenienter sint in Ecclesia institutæ.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum ordinati debeant tonsuram deferre.

S. Thom., 4 Sent., dist. 24, quæst. 3, art. 1, 2 et 3.

Ad primum sic proceditur 1. Videtur quod or-

ART. 5. — In prima concl. vide ly *claritas*, scilicet respectu sui et aliorum. Ratione primi, debent esse bonis moribus ; ratione secundi, debent esse bonæ famæ.

ART. 6. — Pro irregularitatibus ex defectu, vide apud canonistas, tractatum de irregularitatibus.

ART. 1. — Nota coronam et tonsuram sive rassuram, ndia tinon debeant coronæ rasuram habere, quia Dominus comminatur captivitatem et dispersionem his qui sic attondentur : ut patet Deuteron. 32, 42 : *De captivitate nudati inimicorum capitis;* et Jerem. 49, 32. *Dispergam eos in omnem ventum, qui sunt attonsi in comam.* Sed ministris Christi non debetur captivitas, sed libertas. Ergo coronæ rasura et tonsura eis non competit.

2. Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed figura coronæ præcessit in veteri lege in tonsura Nazaræorum, sicut in littera, 4 Sent., dist. 2, dicitur. Ergo cum Nazaræi non essent ordinati ad ministerium divinum, videtur quod ministris Ecclesiæ non debeatur tonsura, vel rasura coronæ : et hoc etiam videtur per hoc quod conversi, qui non sunt ministri Ecclesiæ, tondentur in religionibus.

3. Præterea, per capillos superflua significantur, quia capilli ex superfluis generantur. Sed ministri altaris omnem superfluitatem a se debent expellere. Ergo totaliter debent caput radere, et non in modum coronæ.

— Sed contra est, quia secundum Gregorium (implic. sup. illud 4 Ps. pœnitent. : *Et reges ut serviant), servire Deo regnare est.* Sed corona est signum regni. Ergo illis qui ad divinum ministerium applicantur, corona competit.

Præterea, capilli in velamen dati sunt, ut patet 1 Corinth. 11. Sed ministri altaris debent habere mentem revelatam. Ergo competit eis rasura coronæ.

RESPONDEO dicendum quod **eis qui ad divina ministeria applicantur, competit rasura, et tonsura, in modum coronæ,** ratione figuræ : quia corona est signum regni et perfectionis, cum sit circularis : illi autem qui divinis ministeriis applicantur, adipiscuntur regiam dignitatem, et perfecti in virtute esse debent. — Competit etiam eis ratione subtractionis capillorum et ex parte superiori per rasuram, ne mens eorum temporalibus occupationibus a contemplatione divinorum retardetur, et ex parte inferiori per tonsuram, ne eorum sensus temporalibus obvolvantur.

Ad primum ergo dicendum quod Dominus comminatur illis qui hoc ad cultum dæmonum faciebant.

Ad secundum dicendum quod ea quæ fiebant in veteri Testamento, imperfecte repræsentant ea quæ sunt in novo. Et ideo ea quæ pertinent ad ministros novi Testamenti non solum significabantur per officia Levitarum, sed etiam per omnes illos qui aliquam perfectionem profitebantur. Nazaræi autem profitebantur perfectionem quamdam in depositione comæ, significantes temporalium contemptum, quamvis non in modum coronæ deponerent, sed omnino totum, quia nondum erat tempus regalis et perfecti sacerdotii. Et similiter etiam conversi tondentur propter renuntiationem temporalium ; sed non raduntur, quia non occupantur divinis ministeriis, in quibus divina oporteat eos mente contemplari.

Ad tertium dicendum quod non solum debet significari temporalium abjectio, sed etiam regalis dignitas in forma coronæ; et ideo non debet totaliter coma tolli, et etiam ne indecens videatur.

ARTICULUS II

Utrum corona sit ordo.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod corona sit ordo, quia in actibus Ecclesiæ spiritualia corporalibus respondent. Sed corona est quoddam corporale signum quod Ecclesia adhibet. Ergo videtur quod signatum interius ei respondeat : et ita in coronatione imprimetur character, et erit ordo.

2. Præterea, sicut ab episcopo solum datur confirmatio, et alii ordines, ita et corona. Sed in confirmatione et aliis ordinibus imprimitur character. Ergo et in corona : et sic idem quod prius.

3. Præterea ordo importat quemdam dignitatis gradum. Sed clericus, hoc ipso quod clericus est, in gradu supra populum constituitur. Ergo corona, per quam efficitur clericus, est aliquis ordo.

— Sed contra, nullus ordo datur nisi in missæ celebratione. Sed corona datur etiam absque officio missæ. Ergo non est ordo.

Præterea, in collatione cujuslibet ordinis fit mentio de aliqua potestate data; non autem in collatione coronæ. Ergo non est ordo.

RESPONDEO dicendum quod ministri Ecclesiæ a populo separantur ad vacandum divino cultui. In cultu autem divino quædam sunt quæ per potentias determinatas sunt exercenda; et ad hoc datur spiritualis potestas ordinis : quædam autem sunt quæ communiter a toto ministrorum collegio fiunt, sicut dicere divinas laudes; et ad hoc non præexigitur aliqua potestas ordinis, sed solum quædam deputatio ad tale officium : et hoc fit per coronam. Et ideo **non est ordo, sed præambulum ad ordinem.**

Ad primum ergo dicendum quod corona habet interius aliquid spirituale quod ei respondet, sicut signatum signo; sed hoc non est aliqua spi-

---

non esse idem : nam si omnes capilli radantur vel tondeantur, tonsura erit, non corona. Coronam efficiunt capilli, qui circumquaque relinquuntur, reliquis detonsis. Iste ritus venit in Ecclesia ex apostolorum traditione, sed fuit in eo varietas, juxta regiones vel tempora. — In Bullario romano, videri potest Bulla Sixti V, de habitu et tonsura clericorum.

ART. 2. — Sicut ergo ad baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus, ad religiosam professionem novitiatu, homines præparari solent; sic clerici per tonsuram, disponuntur ad ordines.

ritualis potestas ; et ideo in corona non imprimitur character, nec est ordo.

Ad secundum dicendum quod quamvis per coronam non imprimatur character, tamen deputatur homo ad divinum cultum. Et ideo talis deputatio debet fieri per summum ministrum, scilicet per episcopum, qui etiam vestes benedicit, et vasa et alia omnia quæ ad divinum cultum applicantur.

Ad tertium dicendum quod ex hoc quod aliquis est clericus, est in altiori statu quam laicus ; non tamen habet ampliorem potestatis gradum, qui ad ordinem requiritur.

ARTICULUS III

Utrum per acceptionem coronæ aliquis renuntiet temporalibus bonis.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod per acceptionem coronæ aliquis renuntiet temporalibus bonis. Ipsi enim dicunt, cum coronantur : *Dominus pars hæreditatis meæ.* Sed, sicut dicit Hieronymus epist. ad Nepotian., inter princ. et med.; *Dominus cum his temporalibus pars fieri dedignatur.* Ergo renuntiant temporalibus.

2. Præterea, justitia ministrorum novi Testamenti debet abundare super ministros veteris Testamenti, ut patet Matth. 5. Sed ministri veteris Testamenti, scilicet Levitæ, non acceperunt partem hæreditatis cum fratribus suis, Deut. 10 et 18. Ergo nec ministri novi Testamenti habere debent.

3. Præterea, Hugo dicit, lib. 2 de Sacrament., part. 3, 2, quod *postquam aliquis est factus clericus, debet deinceps de stipendiis Ecclesiæ sustentari.* Sed hoc non esset, si patrimonium suum retineret. Ergo videtur quod abrenuntiet in hoc quod fit clericus.

— Sed contra est quod Jeremias fuit de ordine sacerdotali, ut patet Jerem. 1. Sed ipse habuit possessionem hæreditatis, ut patet Jerem. 32. Ergo clerici possunt habere patrimonialia bona.

Præterea, si hoc non possunt, non videretur tunc differentia inter religiosos et clericos seculares.

RESPONDEO dicendum quod **clerici in hoc quod coronam accipiunt, non renuntiant patrimonio, nec aliis rebus temporalibus:** quia terrenorum possessio non contrariatur divino cultui, ad quem clerici deputantur, sed nimia eorum sollicitudo : quia, ut dicit Gregorius, lib. 10 Moral., cap. 17, circ. princ., *affectus in crimine est, non census* (1).

Ad primum ergo dicendum quod Dominus dedignatur pars fieri, ut ex æquo cum aliis diligatur, ita scilicet quod aliquis ponat finem suum in Deo, et in rebus mundi ; non tamen dedignatur pars fieri eorum qui res mundi ita possident, ut per eas a cultu divino non retrahantur.

Ad secundum dicendum quod Levitæ in veteri Testamento habebant jus in hæreditate paterna ; sed ideo non acceperunt partem cum aliis tribubus, quia erant per omnes tribus dispergendi : quod fieri non potuisset, si unam determinatam partem terræ accepissent, sicut aliæ tribus.

Ad tertium dicendum quod si sint indigentes clerici ad sacros ordines promoti, episcopus qui eos promovit, tenetur eis providere ; alias non te-

---

ART. 3. — Ex hoc art. habes quomodo interimas errores Wiclefi (vide infra in definit.). — Vide etiam in 3 Parte, quæst. 40, art. 3 (tom. 4, p. 244), de paupertate Christi.

Definit. Eccles.—Professio fidei Waldensibus ab Innocentio III præscripta : Decimas, primitias et oblationes ex præcepto Domini, credimus clericis persolvendas.— *Articuli Wiclefi damnati in concil. Constant.* 10. Contra Scripturam sacram est quod viri ecclesiastici habeant possessiones. 16. Domini temporales possunt ad arbitrium suum auferre bona temporalia ab Ecclesia, possessionatis habitualiter delinquentibus, id est ex habitu, non solum actu delinquentibus. 18. Decimæ sunt puræ eleemosynæ, et possunt parochiani propter peccata suorum prælatorum ad libitum suum eas auferre. 32. Ditare clerum est contra regulam Christi. 33. Sylvester Papa et Constantinus imperator errarunt Ecclesiam dotando. 39. Papa cum omnibus clericis suis possessionem habentibus sunt hæretici, eo quod possessiones habent, et consentientes eis, omnes videlicet domini sæculares et cæteri laici. 39. Imperator et domini sæculares sunt seducti a diabolo, ut Ecclesiam ditarent bonis temporalibus. 44. Augustinus, Benedictus et Bernardus damnati sunt, nisi pœnituerint de hoc, quod habuerunt possessiones, et instituerunt et intraverunt religiones : et sic, a Papa usque ad ultimum religiosum, omnes sunt hæretici. — *Articuli de quibus errorum Wiclefi suspecti debent interrogari, de mandato concil. Constant. et Martini V.* 34. Item, utrum credat, quod liceat personis ecclesiasticis absque peccato, hujus mundi habere possessiones et bona temporalia. 35. Item, utrum credat, quod laicis ipsa ab eis auferre potestate propria non liceat ; imo quod sic auferentes, tollentes et invadentes bona ipsa ecclesiastica sint tanquam sacrilegi puniendi, etiam si male viverent personæ ecclesiasticæ bona hujusmodi possidentes. 36. Item, utrum credat, quod hujusmodi ablatio et invasio, cuicumque sacerdoti, etiam male viventi, temere vel violenter facta vel illata, inducat sacrilegium. — *Pius IX. Encyclica « Quanta cura » 8 Dec.* 1864 : Ipsos minime pudet affirmare... excommunicationem a Concilio Tridentino et Romanis Pontificibus latam in eos, qui jura possessionesque Ecclesiæ invadunt, et usurpant, niti confusione ordinis spiritualis, ordinisque civilis ac politici ad mundanum dumtaxat bonum prosequendum. *Ejusdem Pontificis Syllabus proposit. damnat.* 25. Præter potestatem episcopatui inhærentem, alia es attributa temporalis potestas a civili imperio vel expresse vel tacite concessa, revocanda propterea, cum libuerit, a civili imperio. 26. Ecclesia non habet nativum ac legitimum jus acquirendi ac possidendi. 27. Sacri Ecclesiæ ministri Romanusque Pontifex ab omni rerum temporalium cura ac dominio sunt omnino excludendi. 75. De temporalis regni cum spirituali compatibilitate disputant inter se christianæ et catholicæ Ecclesiæ filii. 76. Abrogatio civilis imperii, quo Apostolica Sedes potitur, ad Ecclesiæ libertatem felicitatemque vel maxime conduceret. — *Trident. sess.* 21, *cap.* 2.

(1) Ita recentiores editi passim. — Edit. Patav., *non sensus*, in veteribus deest *non census*.

netur : ipsi autem ex ordine suscepto tenentur Ecclesiæ ministrare. Verbum autem Hugonis intelligitur de illis qui non habent unde sustententur.

ARTICULUS IV

Utrum supra sacerdotalem ordinem debeat esse aliqua potestas episcopalis.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod supra sacerdotalem ordinem non debeat esse aliqua potestas episcopalis. Sicut enim in littera dicitur, 4 Sent., dist. 24, *ordo sacerdotalis ab Aaron sumpsit exordium*. Sed in veteri lege nullus erat supra Aaron. Ergo nec in nova lege debet aliqua potestas esse supra sacerdotalem.

2. Præterea, potestas ordinatur secundum actus. Sed nullus actus sacer potest esse major quam consecrare corpus Christi, ad quod est potestas sacerdotalis. Ergo supra sacerdotalem potestatem non debet esse episcopalis.

3. Præterea, sacerdos in offerendo gerit figuram Christi in Ecclesia, qui se Patri pro nobis obtulit. Sed in Ecclesia nullus est major Christo, quia ipse est caput Ecclesiæ. Ergo ut prius.

— Sed contra, potestas tanto est altior, quanto ad plura se extendit. Sed potestas sacerdotalis, ut Dionysius dicit, cap. 5 eccles. Hierarch., cir. med., extendit se ad purgandum et illuminandum tantum ; episcopalis autem ad hoc, et ad perficiendum. Ergo supra sacerdotalem potestatem debet esse episcopalis.

Præterea, divina ministeria debent esse magis ordinata quam humana. Sed humanorum officiorum ordo exigit ut in quolibet officio præponatur unus, qui sit princeps illius officii, sicut præponitur militibus dux. Ergo et sacerdotibus debet aliquis præponi qui sit sacerdotum princeps : et hic est episcopus. Ergo episcopalis potestas debet esse supra sacerdotalem.

RESPONDEO dicendum quod sacerdos habet duos actus : unum principalem, scilicet consecrare corpus Christi ; alterum secundarium, scilicet præparare populum Dei ad susceptionem hujus sacramenti, ut prius dictum est quæst. 37, art. 2, in corp., et ad 1, et art. 4. — Quantum autem ad primum actum, potestas sacerdotis non dependet ab aliqua superiori potestate, nisi divina ; — sed quantum ad secundum, dependet ab aliqua superiori potestate, et humana (1). Omnis enim potestas quæ non potest exire in actum, nisi præsuppositis quibusdam ordinationibus, dependet ab illa potestate quæ illas ordinationes facit. Sacerdos autem non potest absolvere et ligare, nisi

---

ART. 4. — Episcopos esse presbyteris superiores, est de fide. Utrum hæc præstantia sit de jure divino? Affirmat. Licet concil. Trident. id noluerit expresse definire, attamen certum et ratum est apud catholicos, adversus lutheranos. Hæc doctrina est adversus Blondellum, Salmasium, et alios Presbyterianos, qui Aerii, sæculi IV hæretici et Wiclefitarum et Waldensium hæresim renovarunt, de omnimoda episcoporum cum presbyteris æqualitate, sive quoad potestatem ordinis, sive quoad potestatem jurisdictionis.

Definit. Eccles. — Concil. Lateran. IV (1215) *sub Innocentio III. Decretum contra Waldenses :* Quia vero nonnulli sub specie pietatis, virtutem ejus (juxta quod ait Apostolus) abnegantes, auctoritatem sibi vindicant prædicandi, cum ipse Apostolus dicat : « Quomodo prædcabunt, nisi mittantur ? » omnes qui prohibiti, vel non missi, præter auctoritatem ab Apostolica Sede vel catholico episcopo loci susceptam publice vel privatim prædicationis officium usurpare præsumpserint, excommunicationis vinculo innodentur : et nisi quantocius resipuerint, alia competenti pœna plectantur. — *Errores Marsilii Patav. et Joann. de Lugduno damn. a Joann. XXII* (1327) : 4. Quod omnes sacerdotes, sive sit papa, sive archiepiscopus, sive sasacerdos simplex, sunt ex institutione Christi auctoritatis et jurisdictionis æqualis. — *Errores Wiclefi damn. a Concil. Constant.* 14. Licet alicui diacono vel presbytero prædicare verbum Dei absque auctoritate Sedis Apostolicæ sive episcopi catholici. — *Art. interrog. de mandato concil. Constant. et Martini V, vide supra quæst.* 20, *art.* 2, *pag.* 75. — *Art. Joannis Huss damn. ab eodem Concil. Constant.* 17. Sacerdotes Christi viventes secundum legem ejus, et habentes Scripturæ notitiam et affectum ad ædificandum populum, debent prædicare non obstante prætensa excommunicatione. Quod si Papa vel aliquis prælatus mandat sacerdoti sic disposito non prædicare, non debet subditus obedire. 18. Quilibet prædicantis officium de mandato accipit, qui ad sacerdotium accedit ; et illud mandatum debet exequi, prætensa excommunicatione non obstante. — *Proposit. Synod. Pistor. damn. a Pio VI : Jus perperam tributum inferioris ordinis sacerdotibus in decretis fidei et disciplinæ.* 9. Doctrina, quæ statuit, « reformationem abusuum circa ecclesiasticam disciplinam in Synodis diœcesanis ab episcopo et parochis æqualiter pendere ac stabiliri debere, ac sine libertate decisionis indebitam fore subjectionem suggestionibus et jussionibus episcoporum » ; falsa, temeraria, episcopalis auctoritatis læsiva, regiminis hierarchici subversiva, favens hæresi Aerianæ a Calvino innovatæ. 10. Item doctrina, qua parochi aliive sacerdotes in Synodo congregati pronuntiantur una cum episcopo judices fidei, et simul innuitur, judicium in causis fidei ipsis competere jure proprio, et quidem etiam per ordinationem accepto : falsa, temeraria, ordinis hierarchici subversiva, detrahens firmitati definitionum judiciorumve dogmaticorum Ecclesiæ, ad minus erronea. 11. Sententia enuntians, veteri majorum instituto, ab apostolicis usque temporibus ducto, per meliora Ecclesiæ sæcula servato, receptum fuisse, « ut decreta, aut definitiones, aut sententiæ etiam majorum sedium non acceptarentur, nisi recognitæ fuissent et approbatæ a Synodo diœcesana » ; falsa, temeraria, derogans pro sua generalitate obedientiæ debitæ constitutionibus apostolicis, tum et sententiis ab hierarchica superiore legitima potestate manantibus, schisma fovens et hæresim. *Et infra :* 77. Item, in eo, quod subdit, « mutationem formæ regiminis ecclesiastici, qua factum est, ut ministri Ecclesiæ in oblivionem venirent suorum jurium, quæ simul sunt eorum obligationes, eo demum rem adduxisse, ut obliterari faceret primitivas notiones ministerii ecclesiastici et sollicitudinis pastoralis » ; quasi per mutationem regiminis congruentem disciplinæ in Ecclesia constitutæ et probatæ obliterari unquam potuerit et amitti primitiva notio ecclesiastici ministerii pastoralisve sollicitudinis : propositio falsa, temeraria, erronea. — *Vide supra, pag.* 115, *concil. Trident. sess.* 23, *cap.* 4, *can.* 6 *et* 7.

(1) Al., *scilicet humana.*

præsupposita prælationis jurisdictione, qua sibi subdantur illi quos absolvit ; potest autem consecrare quamlibet materiam a Christo determinatam : nec aliud requiritur, quantum est de necessitate sacramenti ; quamvis ex quadam congruitate præsupponatur actus episcopalis in consecratione altaris, et vestium, et hujusmodi. Et ita patet quod **oportet esse potestatem episcopalem supra sacerdotalem, quantum ad actum secundarium sacerdotis, non autem quantum ad primum.**

Ad primum ergo dicendum quod Aaron sacerdos fuit, et pontifex, id est sacerdotum princeps. Sumpsit ergo sacerdotalis potestas ab ipso exordium, in quantum fuit sacerdos sacrificia offerens quod etiam minoribus sacerdotibus licebat ; sed non ab eo, in quantum fuit pontifex, per quam potestatem poterat aliqua facere, ut ingredi semel in anno in Sancta sanctorum, quod aliis non licebat.

Ad secundum dicendum quod quantum ad illum actum non est aliqua potestas superior, sed quantum ad alium, ut dictum est in corp.

Ad tertium dicendum quod sicut omnium rerum naturalium perfectiones præexistunt exemplariter in Deo, ita Christus fuit exemplar omnium officiorum ecclesiasticorum. Unde unusquisque minister Ecclesiæ quantum ad aliquid gerit typum Christi, ut ex littera patet, 4 Sent., dist. 24. Et tamen ille est superior qui secundum majorem perfectionem Christum repræsentat. Sacerdos autem repræsentat Christum in hoc quod per seipsum aliquod ministerium implevit ; sed episcopus in hoc quod alios ministros instituit, et Ecclesiam fundavit. Unde ad episcopum pertinet mancipare aliquid divinis officiis, quasi cultum divinum ad similitudinem Christi statuentem. Et propter hoc etiam episcopus specialiter sponsus Ecclesiæ dicitur, sicut et Christus.

ARTICULUS V

Utrum episcopatus sit ordo.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod episcopatus sit ordo. Primo per hoc quod Dionysius, cap. 5 eccles. Hierarch., assignat hos tres ordines ecclesiasticæ hierarchiæ, episcopum, sacerdotem, et ministrum. In littera etiam, 4 Sent., dist. 24, dicitur quod est ordo episcoporum quadripartitus.

2. Præterea, ordo nihil aliud est quam quidam potestatis gradus in spiritualibus dispensandis. Sed episcopi possunt dispensare aliqua sacramenta, quæ non possunt sacerdotes ; sicut confirmationem, et ordinem. Ergo episcopatus est ordo.

3. Præterea, in Ecclesia non est aliqua spiritualis potestas, nisi ordinis, vel jurisdictionis. Sed ea quæ pertinent ad episcopalem potestatem non sunt jurisdictionis, alias possent committi non episcopo, quod falsum est. Ergo sunt potestatis ordinis. Ergo episcopus habet aliquem ordinem, quem non habet sacerdos simplex ; et sic episcopatus est ordo.

— Sed contra est quod unus ordo non dependet a præcedenti, quantum ad necessitatem sacramenti. Sed episcopalis potestas dependet a sacerdotali ; quia nullus potest recipere episcopalem potestatem, nisi prius habeat sacerdotalem. Ergo episcopatus non est ordo.

Præterea, majores ordines non conferuntur nisi in sabbatis. Sed episcopalis potestas traditur in dominicis, ut statuitur in Decretis, dist. 75, cap. *Ordinationes*, ex Anacleto, et cap. *Quod die dominico*, ex Leone I. Ergo non est ordo.

RESPONDEO dicendum quod ordo potest accipi dupliciter. — Uno modo **secundum quod est sacramentum** : et sic, ut prius dictum est, quæst. 37, art. 2, in corp., et ad 1, et art. 4, ordinatur omnis ordo ad Eucharistiæ sacramentum. Unde cum episcopus non habeat potestatem superiorem sacerdote, **quantum ad hoc episcopatus non erit ordo.** — Alio modo potest considerari ordo, **secundum quod est officium quoddam respectu quarumdam actionum sacrarum : et sic** cum episcopus habeat potestatem in actionibus hierarchicis respectu corporis mystici supra sacerdotem, **episcopatus erit ordo.** Et secundum hoc loquuntur auctoritates inductæ.

Unde patet solutio *ad primum.*

Ad secundum dicendum quod ordo, prout est sacramentum imprimens characterem, ordinatur specialiter ad sacramentum Eucharistiæ, in quo ipse Christus continetur, quia per characterem ipsi Christo configuramur. Et ideo licet detur aliqua potestas spiritualis episcopo in sui promotione respectu aliquorum sacramentorum, non tamen illa potestas habet rationem characteris. Et

---

ART. 5. — Quæstio est, utrum episcopatus inadæquate sumptus pro eo quod addit simplici sacerdotio sit ordo stricte sumptus pro sacramento ab ipso sacerdotio distinctus. Pro sententia *Auctoris*, citantur Magister, B. Albertus, S. Bonaventura, Scotus, Soto, etc., cum multis antiquis doctoribus. Pro parte adversa autem, stant præcipue recentiores. — *Ad* 1 *arg.* pro intellectu de ly « ordo episcoporum est quadripartitus » adverte quod non quantum ad essentialia episcopi officia quadripartitus est, sed quoad quædam, puta jurisdictionalia magis. In cujus signum, Anacletus papa, in epist. 3 ait : « Episcoporum ordo unus est, licet sint primates illi, qui primas civitates tenent ; qui et in quibusdam locis patriarchæ a nonnullis vocantur : illæ urbes, quæ priscis temporibus, primatum tenuere, patriarcharum aut primatuum nomine servantur ; reliquæ vero metropoles archiepiscoporum aut metropolitanorum et non patriarcharum, aut primatuum utantur nominibus, quia hæc eadem et leges sæculi in suis continent principibus ».

propter hoc episcopatus non est ordo, secundum quod ordo est sacramentum quoddam.

Ad tertium dicendum quod potestas episcopalis non est tantum jurisdictionis, sed etiam ordinis, ut ex dictis patet, in corp. et art. præc., secundum quod ordo communiter accipitur.

ARTICULUS VI

Utrum supra episcopos possit esse aliquis superior in Ecclesia.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod supra episcopos non possit esse aliquis superior in Ecclesia, quia omnes episcopi sunt apostolorum successores. Sed potestas quæ est data uni apostolorum, scilicet Petro, Matth. 16, est data omnibus apostolis, Joan. 20. Ergo omnes episcopi sunt pares, et unus non est supra alium.

2. Præterea, ritus Ecclesiæ magis debet esse conformis ritui Judæorum quam ritui gentilium. Sed distinctio episcopalis dignitatis, et ordinatio

---

ART. 6. — Vide quæ jam dicta sunt in 2, 2. Parte, quæst. 1, art. 10 (tom. 3, p. 20). Hic require « constit. *Pastor æternus* » concil. Vaticani, et etiam alias definitiones Ecclesiæ, de Primatu Romani Pontificis. — Multiplex distingui potest error circa hanc doctrinam. 1° Error quo negatur quilibet primatus Romani Pontificis, id est primatus honoris, et jurisdictionis et ordinis. 2° Error eorum qui negant primatum jurisdictionis, sed concedunt solum primatum honoris. Ita plures Protestantes et Græci. 3° Error eorum qui jurisdictionis primatum Pontifici Romano adscribunt, at non a Christo ipso, sed ab Ecclesia acceptum. Tenent scilicet ejusmodi primatum non competere jure divino sed dumtaxat jure ecclesiastico, id est quia placuit ab antiquo episcopis hanc ipsi potestatem conferre, cæterum posse ab iisdem episcopis hanc potestatem restringi, vel etiam revocari. 4° Gallicani tribuunt Romano Pontifici primatum jurisdictionis solummodo in universalem Ecclesiam *distributive* sumptam, non autem *collective*, et inde Romanum Pontificem esse concilio æcumenico inferiorem, et subjectum canonibus et legibus ab Ecclesia universa receptis. — Cfr. auctores notatos tom. 3, pag. 23.

Definit. Eccles. — Concil. VIII æcumenicum : *Can.* 21. Dominicum sermonem, quem Christus sanctis apostolis et discipulis suis dixit, quia : « Qui vos recipit, me recipit ; et qui vos spernit, me spernit », ad omnes etiam, qui post eos secundum ipsos facti sunt summi pontifices et pastorum principes in Ecclesia catholica, dictum esse credentes, definimus, neminem prorsus mundi potentum quemquam eorum, qui patriarchalibus sedibus præsunt inhonorare aut movere a proprio throno tentare, sed omni reverentia et honore dignos judicare ; præcipue quidem sanctissimum papam senioris Romæ (deinceps autem Constantinopoleos patriarcham), deinde vero Alexandriæ ac Antiochiæ atque Hierosolymorum ; sed nec alium quemcumque conscriptiones contra sanctissimum papam senioris Romæ ac verba complicare et componere sub occasione quasi diffamatorum quorumdam criminum quod et nuper Photius fecit et multo ante Dioscorus. — *Concil. Lateran. IV sub Innoc. III, cap.* 5, *de privigeliis sedium patriarchalium*. Antiqua patriarchalium sedium privilegia renovantes, sancta universali Synodo approbante, sancimus, ut post Romanam ecclesiam, quæ disponente Domino super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principatum, utpote mater universorum Christi fidelium et magistra, Constantinopolitana primum, Alexandrina secundum, Antiochena tertium, Hierosolymitana quartum locum obtineat. — *Errores Fraticellorum damnati a Joanne XXII* 1318 : Prædicti temeritatis atque impietatis filii, ut habet fide digna relatio, ad eam sunt mentis inopiam devoluti, quod adversus præclarissimam et saluberrimam christianæ fidei veritatem impie sentiunt, sacramenta Ecclesiæ veneranda contemnunt et in religiosum ecclesiæ Romanæ primatum, cunctis nationibus percolendum, impetu cæci furoris impingunt... — *Errores Marsilii Patavini, damn. a Joanne XXII* (1327) : 2. Quod B. Petrus apostolus non plus auctoritatis habuit, quam alii apostoli habuerunt, nec aliorum apostolorum fuit caput. Item quod Christus nullum caput dimisit Ecclesiæ, nec aliquem vicarium suum fecit. 3. Quod ad imperatorem spectat, papam instituere et destituere ac punire. 4. Quod omnes sacerdotes, sive sit papa, sive archiepiscopus, sive sacerdos simplex, sunt ex institutione Christi auctoritatis et jurisdictionis æqualis. — *Articuli Wiclefi damn. in Concil. Constant. sub Martino V* : 37. Ecclesia Romana est synagoga satanæ, nec Papa est proximus et immediatus Vicarius Christi et apostolorum. 38. Decretales epistolæ sunt apocryphæ, et seducunt a fide Christi ; et clerici sunt stulti, qui student eis. 40. Electio Papæ a Cardinalibus, a diabolo est introducta. 41. Non est de necessitate salutis credere. Romanam ecclesiam esse supremam inter alias ecclesias. — *Errores Joannis Huss, damn. ab eodem Concilio* : 7. Petrus non est, nec fuit caput Ecclesiæ sanctæ catholicæ. 9. Papalis dignitas a Cæsare inolevit. et Papæ perfectio et institutio a Cæsaris potentia emanavit. 10 Nullus sine revelatione assereret rationabiliter de se vel alio, quod esset caput Ecclesiæ particularis, nec Romanus Pontifex est caput Romanæ ecclesiæ particularis. 11. Non oportet credere quod iste quicumque est Romanus Pontifex, sit caput cujuscumque particularis ecclesiæ sanctæ, nisi Deus eum prædestinaverit. 12. Nemo gerit vicem Christi vel Petri, nisi sequatur eum in moribus ; cum nulla alia sequela sit pertinentior, nec aliter recipiat a Deo procuratoriam potestatem ; quia ad illud officium vicariatus requiritur et morum conformitas et instituentis auctoritas. 13. Papa non est verus et manifestus successor apostolorum principis Petri, si vivit moribus contrariis Petro ; et si quærit avaritiam, tunc est vicarius Judæ Iscariotæ. Et pari evidentia Cardinales non sunt veri et manifesti successores collegii aliorum apostolorum Christi, nisi vixerint more apostolorum, servantes mandata et consilia Domini nostri Jesu Christi. 27. Non est scintilla apparentiæ, quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod semper cum Ecclesia ipsa militante conversetur et conservetur. 28. Christus sine talibus monstruosis capitibus per suos veraces discipulos sparsos per orbem terrarum melius suam Ecclesiam regularet. 29. Apostoli et fideles sacerdotes Domini strenue in necessariis ad salutem regularunt Ecclesiam, antequam Papæ officium foret introductum : sic facerent, deficiente per summe possibile Papa, usque ad diem judicii. — *Articuli de quibus errorum Wiclefi suspecti debent interrogari* : 23. Item, utrum credat, quod beatus Petrus fuerit vicarius Christi, habens potestatem ligandi et solvendi super terram. 24. Item, utrum credat, quod Papa canonice electus, qui pro tempore fuerit, ejus nomine proprio expresso, sit successor beati Petri, habens supremam auctoritatem in Ecclesia Dei. — *Concil. Florent. Decretum unionis græcorum, in Bulla Eugenii IV*, « *Lætentur cœli* ». Item diffinimus, sanctam Apostolicam Sedem, et Romanum Pontificem, in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Romanum successorem esse beati Petri principis apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput et omnium Christianorum patrem ac doctorem existere ; et ipsi in beato Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestaunius supra alium, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 24, est a gentilibus introducta ; in veteri autem lege non erat. Ergo nec in Ecclesia episcopus unus super alium esse debet.

3. Præterea, superior potestas non potest conferri per inferiorem, neque æqualis per æqualem : quia *sine ulla contradictione, quod minus est a majore benedicitur ;* Hebr. 7, 7 ; unde etiam sa-

---

tem traditam esse ; quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum conciliorum et in sacris canonibus continetur. — *Proposit. Petri Oxomensis, damn. a Sixto IV* (1479). 7. Ecclesia urbis Romæ errare potest. 8. Papa non potest dispensare in statutis universalis Ecclesiæ. — *Proposit. Lutheri damn. a Leone X* : 25. Romanus Pontifex, Petri successor, non est Christi vicarius super omnes totius mundi ecclesias ab ipso Christo in beato Petro institutus. — *Professio fidei Pii IV* :... Sanctam catholicam et apostolicam Romanam ecclesiam omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco, Romanoque Pontifici, beati Petri Apostolorum principis successori ac Jesu Christi vicario veram obedientiam spondeo ac juro. — *Professio fidei, græcis præscripta a Gregorio XIII* : Item sanctam apostolicam sedem et Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Romanum successorem esse B. Petri principis Apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput et omnium Christianorum Patrem ac doctorem existere, et ipsi in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam, in actis œcumenicorum conciliorum et in sacris canonibus continetur. — *Professio fidei Orientalibus præscripta ab Urbano VIII et a Benedicto XIV* : Item sanctam Apostolicam Sedem et Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Romanum successorem esse beati Petri principis Apostolorum, et verum Christi vicarium totiusque Ecclesiæ caput ac omnium Christianorum patrem ac doctorem existere, et ipsi in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam, ut eadem Florentina synodus asserit, in gestis œcumenicorum conciliorum et in sacris canonibus continetur. — *Propositio damn. ab Innocent. X, decreto Congreg. Inquisit. 29 jan. 1694 :* Sanctissimus, relata unanimi theologorum ad hoc specialiter deputatorum censura, et auditis votis eminentissimorum et reverendissimorum DD. Cardinalium Generalium Inquisitorum, propositionem hanc : S. Petrus et S. Paulus sunt duo Ecclesiæ principes, qui unicum efficiunt ; vel : sunt duo Ecclesiæ catholicæ coryphæi ac supremi duces summa inter se unitate conjuncti ; vel : sunt geminus universalis Ecclesiæ vertex, qui in unum divinissime coaluerunt ; vel : sunt duo Ecclesiæ summi pastores ac præsides, qui unicum caput constituunt ; ita explicatam, ut ponat omnimodam æqualitatem inter S. Petrum et S. Paulum sine subordinatione et subjectione S. Pauli ad S. Petrum in potestate suprema et regimine universalis Ecclesiæ, hæreticam censuit et declaravit. — *Breve Pii VI « super soliditate » quo damnatur liber Eybelii « Was ist der Papst. » scilicet « Qui est Papa » in quo germanus canonista renovaverat doctrinam Febronii :* Et sane cum, monente Augustino, in cathedra unitatis posuerit Deus doctrinam veritatis, contra infelix iste scriptor nil non molitur, quo hanc Petri Sedem modis omnibus vexet ac oppugnet, qua in Sede constitutam Patres unanimi sensu cathedram eam coluere, qua in una unitas ab omnibus servaretur ; e qua in reliquas omnes venerandæ communionis jura dimanant ; ad quam necesse sit omnem Ecclesiam, omnes, qui undique sunt, fideles convenire. Non ille veritus est fanaticam turbam appellare, quam prospiciebat ad aspectum pontificicis in has voces erupturam : hominem eum esse, qui claves regni cœlorum cum ligandi solvendique potestate a Deo acceperit, cui non alius episcopus exæquari valeat, a quo ipsi episcopi auctoritatem suam recipiant, quemadmodum ipse a Deo supremam suam potestatem accepit : eumdem porro vicarium esse Christi, caput Ecclesiæ visibile, judicem supremum fidelium. An ergo, quod horribile dictu, fanatica fuerit vox ipsa Christi claves regni cœlorum cum ligandi solvendique potestate Petro pollicentis : quas claves communicandas cæteris, post Tertullianum, Petrum solum accepisse, Optatus Milevitanus profiteri non dubitavit ? An fanatica dicenda tot solemnia, totiesque repetita pontificum conciliorumve decreta, quibus illi damnati sunt, qui negarent, in beato Petro Apostolorum principe successorem ejus Romanum pontificem constitutum a Deo caput Ecclesiæ visibile ac vicarium Jesu Christi, ei regendæ Ecclesiæ plenam potestatem traditam, veramque ab omnibus, qui christiano nomine censentur, obedientiam deberi ; atque vim eam esse primatus, quem divino jure obtinet, ut cæteris episcopis non honoris tantum gradu, sed et supremæ potestatis amplitudine antecellat ? Quo magis deploranda est præceps ac cæca hominis temeritas, qui tot decretis damnatos errores infausto suo libello instaurare studuerit, qui dixerit ac per multas ambages passim insinuarit : quemlibet episcopum vocatum a Deo ad gubernationem Ecclesiæ non minus quam Papam, nec minori præditum esse potestate : Christum eamdem per sese Apostolis omnibus potestatem dedisse : quidquid aliqui credant obtineri et concedi solum a pontifice, posse idipsum, sive a consecratione sive ab ecclesiastica jurisdictione pendeat, perinde obtineri a quolibet episcopo : voluisse Christum Ecclesiam reipublicæ more administrari : ei quidem regimini opus esse præside pro bono unitatis, verum qui non audeat se aliorum, qui simul regunt, negotiis implicare ; privilegium tamen habeat negligentes cohortandi ad sua implenda munia : vim primatus hac una prærogativa contineri supplendæ aliorum negligentiæ, prospiciendi conservationi unitatis, hortationibus et exemplo : pontifices nil posse in aliena diœcesi præterquam extraordinario casu : pontificem caput esse, quod vim suam ac firmitatem teneat ab Ecclesia : licitum sibi fecisse pontifices violandi jura episcoporum, reservandique sibi absolutiones, dispensationes, decisiones, appellationes, collationes beneficiorum, alia uno verbo munia omnia, quæ singulatim recenset atque velut indebitas ac episcopis injuriosas reservationes traducit. — *Proposit. synodi Pistor. damn. a Pio VI, in Bulla « Auctorem fidei » :* De capitis ministerialis denominatione Romano Pontifici attributa. 3. Insuper, quæ statuit, « Romanum Pontificem esse caput ministeriale » sic explicata ut Romanus Pontifex non a Christo in persona beati Petri, sed ab Ecclesia, potestatem ministerii accipiat, qua velut Petri successor, verus Christi vicarius ac totius Ecclesiæ caput pollet in universa Ecclesia : hæretica. — *Proposit. damn. a Syllabo Pii IX :* 34. Doctrina comparantium Romanum Pontificem Principi libero et agenti in universa Ecclesia doctrina est quæ medio ævo prævaluit. 35. Nihil vetat, alicujus Concilii generalis sententia aut universorum populorum facto, summum Pontificatum ab romano Episcopo atque Urbe ad alium Episcopum aliamque civitatem transferri. 36. Nationalis concilii definitio nullam aliam admittit disputationem, civilisque administratio rem ad hosce terminos exigere potest. 37. Institui possunt nationales Ecclesiæ, ab auctoritate Romani Pontificis subductæ planeque divisæ. 38. Divisioni Ecclesiæ in orientalem atque occidentalem nimia Romanorum Pontificum arbitria contulerunt. — *Articuli cleri gallicani, damn. ab Alexandro VIII et Innocent. XI, require in 2-2, quæst.* 1, *art.* 10 (*tom.* 3, *pag.* 23), *cum pluribus aliis definit.*

cerdos non promovet episcopum, neque sacerdotem, sed episcopus sacerdotem. Sed episcopus potest quemlibet episcopum promovere : quia etiam Hostiensis episcopus consecrat papam. Ergo episcopalis dignitas in omnibus est æqualis ; et sic unus episcopus non debet alii subesse, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 24.

— Sed contra est quod legitur in concilio Constantinopolitano (scilicet III gener. can. 5 ; et Constant. IV, gener. IV, cap. 21 ; et conc. Chalced., gener. VIII act. 16, sub fin.): *Veneramur, secundum Scripturas, et secundum canonum statuta et definitiones, sanctissimum antiquæ Romæ episcopum primum esse, et maximum episcoporum, et post ipsum Constantinopolitanum episcopum.* Ergo unus episcopus est super alium.

Præterea, beatus Cyrillus episcopus Alexandrinus dicit : *Ut membra maneamus in capite nostro apostolico throno Romanorum Pontificum* (1) *a quo nostrum est quærere, quid credere, et quid tenere debeamus, ipsum venerantes, ipsum rogantes præ omnibus : quoniam ipsius est reprehendere, corrigere, statuere, disponere, solvere, et ligare, loco illius qui ipsum ædificavit : et nulli alii quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit, cui omnes jure divino caput inclinant, et primates mundi tanquam ipsi Domino Jesu Christo obediunt.* Ergo episcopi alicui subsunt etiam de jure divino.

RESPONDEO dicendum quod ubicumque sunt multa regimina ordinata in unum, oportet esse aliquid universale regimen supra particularia regimina : quia in omnibus virtutibus et actibus, ut dicitur in 1 Eth., cap. 1 et 2, est ordo secundum ordinem finium. Bonum autem commune est divinius quam bonum speciale. Et ideo supra potestatem regitivam, quæ conjectat bonum speciale, oportet esse potestatem regitivam universalem respectu boni communis : alias non posset esse colligatio ad unum. Et ideo **cum tota Ecclesia sit unum corpus, oportet si ista unitas debet conservari, quod sit aliqua potestas regitiva respectu totius Ecclesiæ supra potestatem episcopalem, qua unaquæque specialis Ecclesia regitur, et hæc est potestas papæ.** Et ideo illi qui hanc potestatem negant, schismatici dicuntur, quasi divisores unitatis Ecclesiæ. Et inter episcopum simplicem et papam sunt alii gradus dignitatum, correspondentes gradibus unionis ; secundum quos una congregatio, vel communitas, includit aliam ; sicut communitas provinciæ includit communitatem civitatis, et communitas regni communitatem unius provinciæ, et communitas totius mundi includit communitatem unius regni.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis omnibus apostolis data sit communiter potestas ligandi et solvendi, tamen ut in hac potestate ordo aliquis significaretur, primo soli Petro data est, ut ostendatur quod ab eo in alios ista potestas debeat descendere : propter quod etiam ei dixit singulariter, Lucæ 22, 32 : *Confirma fratres tuos ;* et, Joan. 21, 17 : *Pasce oves meas ;* id est, *loco mei*, ut dicit Chrysostomus (1), *præpositus, et caput esto fratrum, ut ipsi te in loco meo assumentes, ubique terrarum te in throno tuo sedentem prædicent et confirment.*

Ad secundum dicendum quod ritus Judæorum non erat diffusus in diversis regnis et provinciis, sed tantum in una gente : et ideo non oportebat quod sub eo qui habebat potestatem principalem, alii pontifices distinguerentur. Sed Ecclesiæ ritus sicut et gentilium, per diversas nationes diffunditur : et ideo oportet quod quantum ad hoc magis gentilium ritui quam Judæorum, Ecclesiæ status conformetur.

Ad tertium dicendum quod potestas sacerdotis exceditur a potestate episcopi, quasi a potestate alterius generis ; sed potestas episcopi exceditur a potestate papæ, quasi a potestate ejusdem generis. Et ideo omnem actum hierarchicum, quem potest facere papa in ministratione sacramentorum, potest facere episcopus ; non autem omnem actum quem potest facere episcopus, potest facere sacerdos in sacramentorum collatione. Et ideo quantum ad ea quæ sunt episcopalis ordinis, omnes episcopi sunt æquales : et propter hoc quilibet episcopus alium potest consecrare.

ARTICULUS VII

Utrum vestes ministrorum convenienter sint in Ecclesia institutæ.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod vestes ministrorum non convenienter sint in Ecclesia institutæ. Ministri enim novi Testamenti magis tenentur ad castitatem quam ministri veteris. Sed inter alias vestes ministrorum veteris Testamenti erant femoralia in signum castitatis. Ergo multo fortius esse debent inter vestes ministrorum Ecclesiæ.

2. Præterea, sacerdotium novi Testamenti est dignius quam sacerdotium veteris. Sed veteres sacerdotes habebant mitras, quod est signum dignitatis. Ergo sacerdotes novæ legis eas debent habere.

---

(1) Hæc ex libro Thesaur. citantur a D. Thoma in opusculo contra Græcos ; at ibi non inveniri notat Nicolaius ; sed ex quibusdam Græcis fragmentis colligi quoad primam partem, Turriano, lib. 2 de Pot. Pont., et Lindano in Panoplia assertoribus. In sententiis legit idem Nicolaius, *Romanorum Pontifice.*

(1) Hæc in Chrysostomo non occurrunt ; sed hom. 87, in Joan. : *Princeps apostolorum,* inquit, *erat Petrus, et cœtus vertex : hinc fratrum curam ei committit.* In acta vero Apost. hom. 3 : *Merito Petrus auctoritatem primus usurpat, ut qui omnes habeat in manu. Ad hoc enim dicitur : Confirma fratres tuos.* Hæc Nicolaius.

3. Præterea, sacerdos est propinquior ordinibus ministrorum quam ordo episcopalis. Sed episcopi utuntur vestibus ministrorum, dalmatica scilicet, quæ est vestis diaconi, et tunica, quæ est vestis subdiaconi. Ergo multo fortius debent uti eis simplices sacerdotes.

4. Præterea, in veteri lege pontifex deferebat superhumerale, quod significabat onus Evangelii, ut dicit Beda, lib. 3 de Tabernac., cap. 4, circ. princ. Hoc autem maxime pontificibus nostris incumbit. Ergo debent habere superhumerale.

5. Præterea, in *rationali*, quo utebantur pontifices veteris legis, scribebatur *doctrina, et veritas*. Sed veritas maxime in nova lege declarata est. Ergo pontificibus novæ legis competit.

6. Præterea, lamina aurea, in qua scriptum erat dignissimum nomen Dei, erat dignissimum ornamentorum (1) legis veteris. Ergo illud maxime debuit transferri in novam legem.

7. Præterea, ea quæ exterius geruntur in ministris Ecclesiæ, sunt signa interioris potestatis. Sed archiepiscopus non habet alterius generis potestatem quam episcopus, ut dictum est art. præc., et 4 Sent., dist. 24. Ergo non debet habere pallium, quod non habent episcopi.

8. Præterea, potestatis plenitudo residet penes Romanum Pontificem. Sed ipse non habet baculum. Ergo nec alii episcopi debent habere.

RESPONDEO dicendum quod **vestes ministrorum designant idoneitatem quæ in eis requiritur ad tractandum divina**. Et quia quædam sunt quæ in omnibus requiruntur, et quædam requiruntur in superioribus quæ non ita exiguntur in inferioribus; ideo **quædam vestes sunt omnibus ministris communes, quædam autem superioribus tantum**. Et ideo omnibus ministris competit *amictus* humeros tegens, quo significatur fortitudo ad divina officia exequenda, quibus mancipantur : et similiter *alba*, quæ significat puritatem vitæ ; et *cingulum*, quod significat repressionem carnis. Sed subdiaconus ulterius habet *manipulum* in sinistra, quo significatur extersio minimarum macularum, quia manipulus est quasi sudarium ad extergendum vultum; ipsi enim primo ad sacra tractanda admittuntur : habent etiam *tunicam strictam*, per quam doctrina Christi significatur ; unde et in veteri lege in ipsa tintinnabula pendebant ; subdiaconi enim primo admittuntur ad doctrinam novæ legis annuntiandam. Sed diaconus habet amplius *stolam* in sinistro humero, in signum quod applicatur in ministerium in ipsis sacramentis : et *dalmaticam* (quæ est vestis larga, sic dicta, quia in Dalmaticis partibus primo usus ejus fuit) ad designandum quod ipse primo dispensator sacramentorum ponitur : ipse enim sanguinem dispensat : in dispensatione autem largitas requiritur. Sed sacerdoti in utroque humero ponitur *stola*, ut ostendatur quod ei plena potestas dispensandi sacramenta datur, non ut ministro alterius, et ideo stola descendit usque ad inferiora. Habet etiam *casulam*, quæ significat charitatem, quia ipse charitatis conficit sacramentum, scilicet Eucharistiam. — Sed **episcopis adduntur novem ornamenta super sacerdotes**, quæ sunt *caligæ, sandalia, succinctorium, tunica, dalmatica, mitra, chirothecæ, annulus, baculus* : quia novem sunt quæ ipsi supra sacerdotes possunt, scilicet clericos ordinare, virgines benedicere, pontifices consecrare, manus imponere, basilicas dedicare, clericos deponere, synodos celebrare, chrisma conficere, vestes et vasa consecrare. Vel per *caligas* significatur rectitudo gressuum ; per *sandalia*, quæ pedes tegunt, contemptus terrenorum ; per *succinctorium*, quo stola ligatur cum alba, amor honestatis ; per *tunicam* perseverantia, quia Joseph tunicam talarem habuisse legitur quasi descendentem usque ad talos, per quos significatur extremitas vitæ ; per *dalmaticam* largitas in operibus misericordiæ ; per *chirothecas* cautela in opere ; per *mitram* scientia utriusque Testamenti : unde et duo cornua habet ; per *baculum* cura pastoralis, qua habet colligere vagos (quod significat curvitas in capite baculi), sustentare infirmos (quod ipse stipes signat baculi), et pungere lentos (quod significat stimulus in pede baculi) ; unde versus :

Collige, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta.

Per *annulum* sacramenta fidei, qua Ecclesia desponsatur Christo. Episcopi enim sunt sponsi Ecclesiæ loco Christi. — Sed **ulterius archiepiscopi « pallium » habent, in signum privilegiatæ potestatis** ; significat enim torquem auream, quam solebant legitimi certantes accipere.

Ad primum ergo dicendum quod sacerdotibus veteris legis indicebatur continentia illo tantum tempore quo ad suum ministerium accedebant. Et ideo in castitatis signum tunc servandæ, in sacrificiorum oblatione femoralibus utebantur. Sed ministris novi Testamenti indicitur perpetua continentia. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod mitra non erat signum alicujus dignitatis ; fuit enim sicut quoddam galerum, ut Hieronymus dicit, epist. ad Fabiol., circ. med., sed cidaris, quæ erat signum dignitatis, solum pontificibus dabatur, sicut et nunc mitra.

Ad tertium dicendum quod potestas ministrorum est in episcopo sicut in origine, non autem in sacerdote, quia ipse non confert illos ordines. Et ideo magis episcopus quam sacerdos vestibus ministrorum utitur.

Ad quartum dicendum quod loco superhumeralis utuntur stola, quæ ad idem significandum est, ad quod erat superhumerale.

---

(1) Al., *ornamentum*.

Ad quintum dicendum quod pallium succedi loco rationalis.

Ad sextum dicendum quod pro illa lamina habet pontifex noster crucem, ut Innocentius III dicit, lib. I de Myster. missæ, cap. 51 et seq., sicut pro femoralibus habet sandalia, pro linea albam, pro balteo cingulum, pro podere (seu talari veste) tunicam, pro ephod amictum, pro rationali pallium, pro cidari mitram.

Ad septimum dicendum quod quamvis non habeat alterius generis potestatem, tamen eamdem habet ampliorem : et ideo ad hanc perfectionem designandam, ipsi pallium datur, quo undique circumdatur.

Ad octavum dicendum quod Romanus pontifex non utitur baculo, quia Petrus misit ipsum ad suscitandum quemdam discipulum suum, qui postea factus est episcopus Trevirensis. Et ideo in diœcesi Trevirensi papa baculum portat, et non in aliis locis. — Vel etiam in signum quod non habet coarctatam potestatem ; quod curvatio baculi significat.

De Matrimonio

QUÆSTIO XLI

DE SACRAMENTO MATRIMONII, IN QUANTUM EST IN OFFICIUM NATURÆ. — *In quatuor articulos divisa.*

Post hæc considerandum est de matrimonio : — et primo agendum est de eo, in quantum est in officium naturæ ; — secundo, in quantum est sacramentum ; — tertio, in quantum absolute et secundum se consideratur.

Circa primum quæruntur quatuor : 1° utrum sit

QUÆSTIO 41. — *Matrimonium* sic vocatur a matre, potiusquam patrimonium a patre, quia secundum catechismum romanum femina idcirco nubere debet, ut mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare matris munus est. Vocatur etiam *connubium* seu *nuptiæ* : utrumque a nubendo derivatum, quia puellæ se obnubebant seu velabant, pudoris gratia, quando maritis dabantur (Genes. 24). Vocatur etiam *conjugium* ab effectu, quia per matrimonium vir et mulier arctissimo vinculo inter se conjunguntur. — Secundum quod est officium naturæ, communiter definitur ex Magistro Sententiarum : « Viri mulierisque conjunctio maritalis, inter legitimas personas, individuam vitæ societatem retinens » ; quibus particulis si addas : « Et gratiam conjugibus conferendam significans », habebis definitionem matrimonii ut est sacramentum novæ legis. — Vide pro definition., infra, pag. 163, 164.

S. Scriptura, de Matrimonio. — Gen. 1, 27, et 2, 21 etc, et 3, 6 etc, et 4, 1 etc, et 9, 1, et 19, 26, et 24, 3, et 29, 21 ; Exod. 2, 1, et 20, 17 ; Levit. 18 ; Deut. 5, 21. et 7, 3, et 22, 23, et 24, 1 ; Jos. 23, 12 ; Judic, 3, 6, et 14, 2 etc ; 1 Esdr. 9, 2 ; 2 Esdr. 13, 23 ; Tob. 4, 13, et 6, 17, et 7, 15 etc, et 8, 9 ; Esther, 2, 17 ; Prov. 18, 22, et 19, 14 ; Eccli. 25, 2 ; Jerem. 3, 1 ; Matth. 5 32, et 19, 3, et 22, 24 ; Marc. 6, 18, et 10, 2 etc, et 12, 20 ; Luc. 2, 5, et 3, 19, et 16, 18, et 20, 34 ; Joan. 2, 1 etc ; Rom. 7, 2 etc ; 1 Corint. 7 ; Ephes. 5, 31 etc ; 1 Timot. 3, 2, et 5, 9 ; Hebr. 13, 4 ; 1 Petr. 3, 1.

Compendium doctrinæ catholicæ de matrimonio ex concil. Florentino et Tridentino. — *Concil. Florent.* Septimum est sacramentum matrimonii, quod est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ, secundum Apostolum dicentem : « Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia ». Causa efficiens matrimonii regulariter est mutuus consensus per verba de præsenti expressus. Assignatur autem triplex bonum matrimonii. Primum est proles suscipienda et educanda ad cultum Dei. Secundum est fides, quam unus conjugum alteri servare debet. Tertium indivisibilitas matrimonii, propter hoc quod significat indivisibilem conjunctionem Christi et Ecclesiæ. Quamvis autem ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii vinculum legitime contracti perpetuum sit. — *Concil. Trident. Sess.* 24. *Doctrina de sacramento matrimonii* ; Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini Spiritus instinctu pronuntiavit, cum dixit : « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea » : quamobrem « relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una ». Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari, et conjungi, Christus Dominus apertius docuit, cum postrema illa verba, tanquam a Deo prolata, referens dixit : « Itaque jam non sunt duo, sed una caro » : statimque ejusdem nexus firmitatem ab Adamo tanto ante pronuntiatam, his verbis confirmavit : « Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet ». Gratiam vero, quæ naturalem illum amorem perficeret et indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium Sacramentorum institutor atque perfector, sua nobis passione promeruit ; quod Paulus Apostolus innuit, dicens : « Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea », mox subjungens : « Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia ». Cum igitur Matrimonium in lege Evangelica veteribus connubiis per Christum gratia præstet ; merito inter novæ legis sacramenta annumerandum, sancti Patres nostri, Concilia et universalis Ecclesiæ traditio semper docuerunt : adversus quam impii homines hujus sæculi insanientes non solum perperam de hoc venerabili Sacramento senserunt, sed de more suo, prætextu Evangelii, libertatem carnis introducentes, multa ab Ecclesiæ Catholicæ sensu, et ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena, scripto et verbo asseruerunt, non sine magna Christi fidelium jactura : quorum temeritati sancta et universalis Synodus cupiens occurrere, insigniores prædictorum schismaticorum hæreses, et errores, ne plures ad se trahat perniciosa eorum contagio, exterminandos duxit, hos in ipsos hæreticos, eorumque errores decernens anathematismos. *Canon* 1. Si quis dixerit, Matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis Evangelicæ Sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre ; anathema sit. *Canon.* 2. Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum ; anathema sit. *Canon.* 3. Si quis dixerit, eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus, qui Levitico exprimuntur, posse impedire Matrimonium contrahendum, et dirimere contractum ; nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant, et dirimant ; anathema sit. *Can.* 4. Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta Matrimonium dirimentia vel in iis constituendis errasse ; anat. sit. *Can.* 5. Si quis dixerit, propter hæresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge, dissolvi posse Matrimonii vinculum ; anat. sit. *Can.* 6. Si quis dixerit, Matrimonium ratum non consummatum, per solemnem relide jure naturali; 2° utrum cadat sub præcepto; 3° utrum ejus actus sit licitus; 4° utrum possit esse meritorius.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum matrimonium sit de jure naturali.

S. Thom., 4, Sent. dist. 26, quest. 1, art. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non sit naturale, quia jus naturale est quod natura omnia animalia docuit. Sed in aliis animalibus est conjunctio sexuum absque matrimonio. Ergo matrimonium non est de jure naturali.

2 Præterea, id quod est de jure naturali, invenitur in omnibus hominibus secundum quemlibet statum eorum. Sed matrimonium non fuit in quolibet statu hominum: quia, sicut dicit Tullius, in Rhetor (sc. de Invent., circ. princ.), *homines a principio silvestres erant, et tunc nemo scivit proprios liberos, nec certas nuptias*, in quibus matrimonium consistit. Ergo non est naturale.

3. Præterea, naturalia sunt eadem apud omnes. Sed non eodem modo est matrimonium apud omnes; cum pro diversis legibus diversimode matrimonium celebretur. Ergo non est naturale.

4. Præterea, illa sine quibus potest salvari naturæ intentio, non videntur esse naturalia. Sed natura intendit conservationem speciei per generationem, quæ potest esse sine matrimonio, ut patet in fornicariis. Ergo matrimonium non est naturale.

— Sed contra est quod in principio Digestorum, 1. *Juri operam*, ff. de Just. et Jure, dicitur: *Naturale est*, etc.: *hinc descendit maris et feminæ conjunctio, quam nos matrimonium appellamus.*

Præterea, Philosophus in 8 Ethic., cap. 12, a med., dicit quod *homo est magis naturaliter conjugale animal quam politicum*. Sed *homo est naturaliter animal politicum et gregale*, ut ipse dicit, lib. 1 Politic., cap. 2, a princ. Ergo est naturaliter conjugale: et sic conjugium, sive matrimonium, est naturale.

RESPONDEO dicendum quod **aliquid dicitur esse naturale** dupliciter: — **uno modo sicut ex principiis naturæ ex necessitate causatum, ut moveri sursum** est naturale igni: **et sic matrimonium non est naturale**, nec aliquid eorum quæ mediante vel movente libero

---

gionis professionem alterius conjugum non dirimi: anat. sit. *Can.* 7. Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit et docet, juxta evangelicam et Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum Matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjuge vivente, aliud Matrimonium contrahere: mœcharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam, quæ dimisso adultero alii nupserit; anat. sit. *Can.* 8. Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter conjuges, quoad thorum, seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit; anat. sit. *Can.* 9. Si quis dixerit, Clericos in sacris Ordinibus constitutos, vel Regulares, castitatem solemniter professos, posse Matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege Ecclesiastica vel voto, et oppositum nil aliud esse, quam damnare Matrimonium, posseque omnes contrahere Matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam voverint, habere donum, anat. sit; cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id, quod possumus, tentari. *Can.* 10. Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cœlibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cœlibatu, quam jungi matrimonio; anat. sit. *Can.* 11. Si quis dixerit, prohibitionem solemnitatis nuptiarum certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam, ab ethnicorum superstitione profectam; aut benedictiones et alias cæremonias, quibus Ecclesia in illis utitur, damnaverit; anat. sit. *Can.* 12. Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos; anat. sit.— *Errores de matrimonio christiano, damn. in Syllabo Pii IX.* 65. Nulla ratione ferri potest, Christum evexisse matrimonium ad dignitatem sacramenti. 66. Matrimonii sacramentum non est nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile, ipsumque sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm est. 67. Jure naturæ matrimonii vinculum non est indissolubile, et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest. 68. Ecclesia non habet potestatem impedimenta matrimonium dirimentia inducendi, sed ea potestas civili auctoritati competit, a qua impedimenta existentia tollenda sunt. 69. Ecclesia sequioribus sæculis dirimentia impedimenta inducere cœpit, non jure proprio, sed illo jure usa, quod a civili potestate mutuata erat. 70. Tridentini canones qui anathematis censuram illis inferunt qui facultatem impedimenta dirimentia inducendi Ecclesiæ negare audeant, vel non sunt dogmatici, vel de hac mutuata potestate intelligendi sunt. 71. Tridentini forma sub infirmitatis pœna non obligat, ubi lex civilis aliam formam præstituat, et velit hac nova forma interveniente matrimonium valere. 72. Bonifacius VIII, votum castitatis in ordinatione emissum nuptias nullas reddere primus asseruit. 73. Vi contractus mere civilis potest inter christianos constare veri nominis matrimonium; falsumque est, aut contractum matrimonii inter christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse contractum, si sacramentum excludatur. 74. Causæ matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent.

Cfr. pro Matrimonii sacramento.— Tertullianus, *Ad uxorem* et *de Pudicitia*; S. Ambrosius, *de Abraham*; S. Augustinus, *de Nuptiis*; S. Alphonsus, lib. 6; Suarez, *de Matrimonio*; Bellarminus, *de Matrimonio*; Goar, *Euchologium*; Martene, *de Antiquis Ecclesiæ ritibus*; Sanchez, *de Matrimonio*; Renaudot, *Perpétuité de la foi*, etc.; Gerdil, *Trattato del matrimonio*; Bened. XIV, *de Synodo*, lib. 8; Roskowany, *de Matrimonio in Ecclesia catholica*; Carrière, *de Matrimonio*; Perrone, *de Matrimonio christiano*; Vecchiotti, *de Matrimonio*; Muzzarelli, *del Contratto di matrimonio, in quanto sacramento*; Encyclica « *Arcanum divinæ sapientiæ* » Leonis XIII (1880) *de Matrimonio christiano*.

ART. 1. — Sensus quæstionis, ait Billuart, non est utrum coitus maris cum fœmina causa generationis, sit naturalis. Id enim indubium est, quandoquidem affectus et instinctus naturæ in rebus corruptioni obnoxiis, sit conservare speciem per generationem. Sed sensus est utrum id sit hominibus, præter alia animalia, a natura inditum, ut mas et fœmina ad officium generationis destinati, nexu indissolubili copulentur? Hoc enim intelligitur nomine matrimonii.

arbitrio complentur. — Alio modo dicitur **naturale, ad quod natura inclinat, sed mediante libero arbitrio completur**; sicut actus virtutum, vel virtutes dicuntur naturales : **et hoc modo matrimonium est naturale** ; quia ratio naturalis ad ipsum inclinat dupliciter : *Primo* quantum ad principalem ejus finem, qui est bonum prolis. Non enim intendit natura solum generationem prolis, sed etiam traductionem et promotionem usque ad perfectum statum hominis, in quantum homo est, qui est virtutis status. Unde secundum Philosophum, lib. 8 Ethic., cap. 11 et 12, a med., *tria* a parentibus habemus, scilicet *esse, nutrimentum et disciplinam*. Filius autem a parente educari et instrui non posset, nisi determinatos et certos parentes haberet : quod non esset, nisi esset aliqua obligatio viri ad mulierem determinatam, quæ matrimonium facit. *Secundo* quantum ad secundarium finem matrimonii, qui est mutuum obsequium sibi a conjugibus in rebus domesticis impensum. Sicut enim naturalis ratio dictat ut homines simul cohabitent, quia unus non sufficit sibi in omnibus quæ ad ipsam vitam pertinent, ratione cujus dicitur homo naturaliter politicus ; ita etiam eorum quibus indigetur ad humanam vitam, quædam opera sunt competentia viris, quædam mulieribus. Unde natura movet ut sit quædam viri ad mulierem associatio, in qua est matrimonium. Et has duas causas ponit Philosophus in 8 Ethic. loc. cit.

Ad primum ergo dicendum quod natura hominis ad aliquid inclinat dupliciter : — uno modo, quia est conveniens naturæ generis, et hoc est commune omnibus animalibus ; — alio modo, quia est conveniens naturæ differentiæ; qua species humana abundat a genere, in quantum est rationalis, sicut est prudentiæ actus, vel temperantiæ. Et sicut natura generis quamvis sit una in omnibus animalibus, non tamen eodem modo est in omnibus, ita etiam non inclinat eodem modo in omnibus, sed secundum quod unicuique competit. Ad matrimonium ergo inclinat natura hominis ex parte differentiæ, quantum ad rationem secundam assignatam : unde Philosophus, loc. sup. cit., et lib. 1 Politic., cap. 1, hanc rationem assignat in hominibus supra alia animalia : sed quantum ad rationem primam inclinat ex parte generis : unde dicit quod filiorum procreatio communis est omnibus animalibus. Tamen ad hoc non inclinat natura eodem modo in omnibus animalibus : quia quædam animalia sunt quorum filii nati statim possunt sufficienter sibi victum quærere, vel ad quorum sustentationem mater sufficit ; et in his non est aliqua maris ad fœminam determinatio : in illis autem quorum filii indigent utriusque sustentatione, sed ad parvum tempus, invenitur aliqua determinatio quantum ad tempus illud, sicut in avibus quibusdam patet. Sed in homine, quia indiget filius cura parentum usque ad magnum tempus, est maxima determinatio masculi ad fœminam, ad quam etiam natura generis inclinat.

Ad secundum dicendum quod verbum Tullii potest esse verum quantum ad aliquam gentem ; si tamen accipiatur principium proximum illius gentis, per quod ab aliis gentibus est distincta : quia non in omnibus perducitur ad effectum id ad quod naturalis ratio inclinat : non autem est verum universaliter, quia a principio humani generis sacra Scriptura recitat fuisse conjugia.

Ad tertium dicendum quod secundum Philosophum, in 7 Eth., cir. fin. lib., *natura humana non est immobilis, sicut divina*. Et ideo diversificantur ea quæ sunt de jure naturali, secundum diversos status, et conditiones hominum ; quamvis ea quæ sunt in rebus divinis naturaliter, nullo modo varientur.

Ad quartum dicendum quod natura non tantum intendit *esse* in prole, sed etiam perfectum *esse*, ad quod exigitur matrimonium, ut ex dictis patet in corp. art.

ARTICULUS II

Utrum matrimonium cadat sub præcepto.

S. Thom., ubi supra, art. 2.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium adhuc maneat sub præcepto, quia præceptum obligat, quamdiu non revocatur. Sed prima institutio matrimonii fuit sub præcepto, ut in littera, 4 Sent., dist. 26, dicitur : nec unquam hoc præceptum legitur revocatum, imo confirmatum, Matth. 19 ; 6 : *Quod Deus conjunxit, homo non separet*. Ergo adhuc est matrimonium sub præcepto.

2. Præterea, præcepta juris naturalis secundum omne tempus obligant. Sed matrimonium est de jure naturali, ut dictum est art. præc. Ergo, etc.

3. Præterea, bonum speciei est melius quam bonum individui, quia *bonum gentis est divinius quam bonum unius hominis*, ut dicitur in 1 Ethicor., cap. 2, circ. fin. Sed præceptum primo homini datum ad conservationem individui per actum nutritivæ adhuc obligat. Ergo multo magis præceptum de matrimonio quod pertinet ad conservationem speciei.

4. Præterea, ubi manet eadem ratio obligans, eadem obligatio manere debet. Sed propter hoc obligabantur homines ad matrimonium antiquo

---

ART. 2. — Matrimonium cadit ergo aliquo sensu sub præcepto, scilicet legis naturalis quod ipsam communitatem obligat. Neque simile est de aliis animalibus, quibus non datur præceptum, sed sufficit inclinatio naturalis, ad conservationem speciei ; tum quia non sunt præcepti capacia ; tum quia homo non obstante hac inclinatione naturali, manet adhuc liber ad illi assentiendum vel dissentiendum. — Pro 2ª. Concl., vide in procemio quæst. concil. Trident. sess. 24, can. 10.

tempore, ne multiplicatio humani generis cessaret. Cum ergo hoc idem sequatur, si quilibet libere potest a matrimonio abstinere, videtur quod matrimonium sit in præcepto.

— Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 7, 38 : *Qui non jungit matrimonio virginem suam, melius facit*, scilicet quam qui jungit. Ergo contractus matrimonii nunc non est sub præcepto.

Præterea, nulli debetur præmium pro transgressione præcepti. Sed virginibus debetur speciale præmium, scilicet aureola. Ergo matrimonium non est sub præcepto.

RESPONDEO dicendum quod **natura inclinat ad aliquid** dupliciter : — **uno modo sicut ad id quod est necessarium ad perfectionem unius, et talis inclinatio quemlibet obligat**, quia naturales perfectiones omnibus sunt communes ; — **alio modo inclinat ad aliquid quod est necessarium ad perfectionem multitudinis** ; et cum multa sint hujusmodi, quorum unum impedit aliud, **ex tali inclinatione non obligatur quilibet homo per modum præcepti** ; alias quilibet homo obligaretur ad agriculturam et ædificatoriam, et ad hujusmodi officia quæ sunt necessaria communitati humanæ ; sed inclinationi naturæ satisfit, cum per diversos diversa de prædictis complentur. Cum ergo ad perfectionem humanæ multitudinis sit necessarium aliquos contemplativæ vitæ inservire, quæ maxime per matrimonium impeditur ; **inclinatio naturæ ad matrimonium non obligat per modum præcepti**, etiam secundum philosophos. Unde Theophrastus probat quod sapienti non expedit nubere, ut refert Hieron., lib. 1 cont. Jovin., cap. 28.

Ad primum ergo dicendum quod præceptum illud non est revocatum, nec tamen obligat unumquemque ratione jam dicta in corp., nisi illo tempore quo paucitas hominum exigebat ut quilibet generationi vacaret.

Ad secundum et *tertium* patet solutio ex dictis.

Ad quartum dicendum quod natura humana communiter ad diversa officia et actus inclinat, ut jam dictum est in corp. Sed quia est diversimode in diversis, secundum quod individuatur in hoc vel in illo, unum magis inclinat ad unum illorum officiorum, et aliud magis ad aliud (1), ex diversitate complexionum diversorum individuorum. Et ex hac diversitate simul cum divina providentia, quæ omnia moderatur, contingit quod unus eligat unum officium, ut agriculturam, alius aliud. Et sic etiam contingit quod quidam eligant matrimonialem vitam, et quidam contemplativam. Unde nullum periculum imminet.

ARTICULUS III

Utrum actus matrimonii sit licitus.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod actus matrimonialis semper sit peccatum. Dicitur enim 1 Cor. 7, 29 : *Qui nubunt, sint tanquam non nubentes* (1). Sed non nubentes non exercent actum matrimonialem. Ergo etiam nubentes peccant in actu illo.

2. Præterea, Isa. 59, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.* Sed actus matrimonialis dividit hominem a Deo ; unde Exodi 19 præcipitur populo, qui debebat Deum videre, quod non accederet ad uxores suas ; et Hieronymus dicit, epist. ad Ageruch., a med., et lib. 1 cont. Jovin., cap. 18, ad fin., quod *in actu matrimoniali Spiritus Sanctus prophetarum corda non tangit.* Ergo est iniquitas.

3. Præterea, illud quod secundum se est turpe, nullo modo potest bene fieri. Sed actus matrimonialis semper habet concupiscentiam adjunctam quæ semper est turpis. Ergo semper est peccatum.

4. Præterea, nihil excusatur nisi peccatum. Sed actus matrimonialis indiget excusari per bona matrimonii, ut Magister dicit, 4 Sent., dist. 26. Ergo est peccatum.

5. Præterea, de similibus specie est idem judicium. Sed concubitus matrimonialis est ejusdem

---

(1) Ita passim. — Al., *aliud ad aliud* ; *et ex diversitate simul cum divina providentia*, etc., aliis omissis. — Forte, *et alium magis ad aliud.*

ART. 3. — Hæc doctrina ad fidem pertinens est, contra Saturninum, Simonis magi discipulum, Marcionem, Tatianum, Manichæos, Encratitas, Adamianos, aliosque hæreticos, qui nuptias ut per se malas damnabant ; sive quia credebant, temporalia non a bono sed a malo principio esse, sive quia tali prætextu licentius vagabantur per diversas libidines.

Definit. Eccl. — Epist. dogmatica S. Leonis papæ, ad Turribium de erroribus Priscillianistarum. 7. Septimo loco sequitur, quod nuptias damnant et procreationem nascentium perhorrescunt. — *Concil. plenar. Toletanum a S. Leone approbat.* 16. Si quis dixerit vel crediderit conjugia hominum, quæ secundum legem divinam licet habere, execrabilia esse, anathema sit. — *Concil. Lateranens. II* (1139). *Can.* 23, *contra Petrobrusianos et Arnaldum Brixiens.* Eos qui religiositatis speciem simulantes... legitimarum damnant fœdera nuptiarum, tanquam hæreticos, ab Ecclesia Dei, pellimus et damnamus, etc. — *Concil. Lateran. IV* (1215), *definit. contra Albigenses :* Non solum autem virgines et continentes, verum etiam conjugati, per rectam fidem et operationem bonam, placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem pervenire. — *Professio fidei præscripta Waldensibus ab Innocentio III :* Conjugia carnalia esse contrahenda, secundum Apostolum non negamus, ordinarie vero contracta disjungere omnino prohibemus. Hominem quoque, cum sua conjuge salvari credimus et fatemur, nec etiam secunda et ulteriora matrimonia condemnamus. — *Decretum Eugenii IV pro Armenis, in Concil. Florent.* Septimum est sacramentum matrimonii... Assignatur autem triplex bonum matrimonii. Primum est proles suscipienda et educanda ad cultum Dei.

(1) Vulgata : *Qui habent uxores, tanquam non habentes sint.*

speciei cum actu adulterii, quia ad idem terminatur, scilicet ad speciem humanam. Ergo cum actus adulterii sit peccatum, et actus matrimonii similiter.

6. Præterea, superfluitas in passionibus corrumpit virtutem. Sed semper in actu matrimoniali est superfluitas delectationis, adeo ut absorbeat rationem, quæ est principale hominis bonum; unde Philosophus dicit in 7 Ethic., cap. 11, ad fin., quod *impossibile est hominem aliquid in ipsa intelligere.* Ergo actus matrimonialis semper est peccatum.

— Sed contra, 1 Cor. 7, 28, dicitur: *Si nupserit, virgo, non peccavit;* et 1. Timoth. 5, 14: *Volo juniores nubere, et filios procreare.* Sed procreatio filiorum non potest esse sine carnali conjunctione. Ergo actus matrimonialis non est peccatum; alias Apostolus non voluisset illud.

Præterea, nullum peccatum est in præcepto. Sed actus matrimonialis est in præcepto, 1 Cor. 7, 3: *Uxori vir debitum reddat.* Ergo non est peccatum.

RESPONDEO dicendum quod, supposito quod natura corporalis a Deo bono sit instituta, impossibile est dicere quod ea quæ pertinent ad conservationem naturæ corporalis, et ad quæ natura inclinat, sint universaliter mala. Et ideo cum inclinatio sit naturæ ad prolis procreationem, per quam natura speciei conservatur, **impossibile est dicere quod actus quo procreatur proles sit universaliter illicitus, ut in eo medium virtutis inveniri non possit**; nisi ponatur, secundum quorumdam insaniam, quod res corruptibiles creatæ sunt a malo Deo; ex quo forte derivatur illa opinio quæ in littera tangitur, 4 Sent., dist. 26. Et ideo est pessima hæresis.

Ad primum ergo dicendum quod Apostolus in verbis illis non prohibuit matrimonii actum, sicut nec rerum possessionem, cum dixit: *Qui utuntur hoc mundo, sint quasi non utentes;* sed in utroque fruitionem prohibuit, quod patet ex ipso modo loquendi; non enim dixit, *sint non utentes*, vel, *non habentes*, sed *quasi non utentes*, vel, *quasi non habentes.*

Ad secundum dicendum quod Deo conjungimur et secundum habitum gratiæ, et secundum actum contemplationis et amoris. Quod ergo primam conjunctionem separat, semper est peccatum; non semper autem quod secundam, quia aliqua occupatio licita circa res inferiores animum distrahit, ut actu Deo conjungi non sit idoneus, et hoc præcipue accidit in carnali conjunctione, in qua detinetur mens propter delectationem intensam. Et propter hoc illis quibus competit divina contemplari, aut sacra tractare, indicitur pro tempore illo abstinentia ab uxoribus. Et secundum hoc etiam dicitur quod Spiritus Sanctus, quantum ad actum revelationis secretorum, non tangebat mentes prophetarum in usu matrimonii.

Ad tertium dicendum quod turpitudo illa concupiscentiæ, quæ actum matrimonialem semper concomitatur, non est turpitudo culpæ, sed pœnæ, ex peccato primo proveniens, ut scilicet inferiores vires et membra corporis rationi non obediant. Et propter hoc ratio non sequitur.

Ad quartum dicendum quod illud proprie excusari dicitur, quod aliquam similitudinem mali habet, et tamen non est malum, vel non tantum quantum apparet, quia quædam excusantur a toto, quædam a tanto. Et quia actus matrimonialis propter corruptionem concupiscentiæ habet similitudinem actus inordinati, ideo per bona matrimonii excusatur a toto, ut non sit peccatum.

Ad quintum dicendum quod quamvis sint in specie naturæ idem, tamen differunt in specie moris, quam una circumstantia variat, scilicet accedere ad suam vel non suam; sicut etiam occidere hominem per violentiam, vel per justitiam, facit diversam speciem moris, quamvis sit una species naturæ, et tamen unum est licitum, aliud illicitum.

Ad sextum dicendum quod superfluitas passionis, quæ virtutem corrumpit, non solum impedit rationis actum, sed etiam tollit rationis ordinem: quod non facit delectationis intensio in actu matrimoniali, quia etsi tunc non ordinetur homo, tamen a ratione est præordinatus.

ARTICULUS IV

Utrum actus matrimonii sit meritorius.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod actus matrimonialis non sit meritorius. Chrysostomus enim dicit super Matth. (alius auctor hom. 1 in Op. imperf., inter. med. et fin.): *Matrimonium etsi utentibus se pœnam non inferat, mercedem tamen non præstat.* Sed meritum respectu mercedis dicitur. Ergo actus matrimonialis non est meritorius.

2. Præterea, illud quod est meritorium, dimittere non est laudabile. Sed laudabilis est virginitas, per quam matrimonium dimittitur. Ergo matrimonialis actus non est meritorius.

3. Præterea, qui utitur indulgentia sibi facta, beneficio recepto utitur. Sed ex hoc quod alicui præstatur beneficium, non meretur. Ergo actus matrimonialis non est meritorius.

4. Præterea, meritum in difficultate consistit, sicut et virtus. Sed actus matrimonialis non habet difficultatem, sed delectationem. Ergo non est meritorius.

5. Præterea, illud quod non potest fieri sine peccato veniali, nunquam est meritorium, quia non potest homo simul mereri et demereri. Sed in actu matrimoniali semper est peccatum veniale, quia etiam primus motus in hujusmodi delectationem est peccatum veniale. Ergo actus prædictus non potest esse meritorius.

— Sed contra, omnis actus quo impletur præceptum, est meritorius, si ex charitate fiat. Sed actus matrimonialis est hujusmodi, quia dicitur 1 Corinth. 7, 3: *Uxori vir debitum reddat.* Ergo, etc.

Præterea, omnis actus virtutis est meritorius. Sed actus prædictus est actus justitiæ, quia dicitur redditio debiti. Ergo meritorius est.

RESPONDEO dicendum quod cum nullus actus ex deliberata voluntate procedens sit indifferens, ut in libro 2 dictum est, dist. 40, quæst. 1, art. 3, et 1-2, quæst. 18, art. 9, **actus matrimonialis semper est peccatum vel meritorius in eo qui gratiam habet.** Si enim ad actum matrimonialem virtus inducat vel justitiæ, ut debitum reddat, vel religionis, ut proles ad cultum Dei procreetur, est meritorius. Si autem moveat libido sistens intra bona matrimonii, ut scilicet nullo modo ad aliam accedere vellet, est peccatum veniale; si autem extra bona matrimonii efferatur, ut scilicet cum quacumque muliere idem facere proponeret, est peccatum mortale. Natura autem movere non potest quin vel ordinetur ratione, et sic erit actus virtutis; vel non ordinetur, et sic erit actus libidinis.

Ad primum ergo dicendum quod radix merendi quantum ad præmium substantiale est ipsa charitas; sed quantum ad aliquod accidentale præmium ratio meriti consistit in difficultate actus; et sic actus matrimonii non est meritorius, sed primo modo.

Ad secundum dicendum quod homo potest mereri et in minoribus bonis et in majoribus. Unde quando aliquis minora bona dimittit, ut majora faciat, laudandus est a minus meritorio actu discedens.

Ad tertium dicendum quod indulgentia quandoque est de minoribus malis, et sic indulgetur actus matrimonii, prout ad ipsum movet libido intra terminos matrimonii consistens, sic enim est veniale peccatum. Sed prout ad ipsum movet virtus, sic est meritorius, et non habet indulgentiam, nisi secundum quod est indulgentia de minoribus bonis, quæ idem est quod concessio. Nec est inconveniens quod ille qui tali concessione utitur, mereatur, quia bonus usus beneficiorum Dei meritorius est.

Ad quartum dicendum quod difficultas laboris requiritur ad meritum præmii accidentalis; sed ad meritum præmii essentialis requiritur difficultas consistens in ordinatione medii, et hoc est etiam in actu matrimoniali.

Ad quintum dicendum quod primus motus, secundum quod dicitur peccatum veniale, est motus appetitus in aliquod inordinatum delectabile, quod non est in actu matrimoniali, et ideo ratio non sequitur.

QUÆSTIO XLII

DE MATRIMONIO, IN QUANTUM EST SACRAMENTUM. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de matrimonio, in quantum est sacramentum.

Circa quod quæruntur quatuor: 1° utrum sit sacramentum; 2° utrum debuerit institui ante peccatum; 3° utrum conferat gratiam; 4° utrum carnalis commixtio sit de integritate matrimonii.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum matrimonium sit sacramentum

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non sit sacramentum. Omne enim sacramentum novæ legis habet aliquam formam, quæ

QUÆSTIO 42. — Sacramentum *generaliter* et *late* sumptum est quodcumque signum rei sacræ; *stricte* et *proprie* dictum, prout sumitur in lege nova, est signum practicum et effectivum rei sacræ, gratiæ scilicet, nos sanctificantis. Supponitur matrimonium ex institutione divina esse sacramentum late sumptum; fuit enim a Deo institutum ut significaret conjunctionem Christi cum natura humana et Ecclesia. Quæritur autem in hac quæstione, an matrimonium in nova lege, sit vere et proprie dictum sacramentum. — Negarunt matrimonii sacramentum *Gnostici*, *Manichæi*, *Priscillianistæ* et *Albigenses* qui nuptias a malo principio oriri dicebant. *Lutherus* admittit nuptias esse bonas et creatas a Deo, sed negat eas esse sacramentum, et ita etiam docuit *Calvinus*. *Magister sententiarum*, quamvis annumeret matrimonium sacramentis novæ legis, ipsi tamen denegat vim causandi gratiam. *Durandus* non agnoscit ipsum, nisi ut sacramentum late sumptum pro signo rei sacræ. Hi duo, ante definitiones Ecclesiæ in conciliis Constantiensi, Florentino et Tridentino scripserunt, quorum ideo doctrinam Doctor noster sententiam non impugnat ut hæreticam, sed tantum ut minus probabilem.

ART. 1. — De fide est matrimonium esse vere et proprie dictum novæ legis sacramentum. — *De ministro, materia et forma hujus sacramenti.* Unanimis fuit antiquorum theologorum sententia, si forte excipias Guillelmum Parisiensem, contrahentes esse ipsos ministros matrimonii, non solum in ratione contractus, sed et in ratione sacramenti, donec Melchior Cano (loc. theol. lib. 8, cap. 5, ad 3), novam viam ingressus, docuit sacerdotem esse ministrum matrimonii; verba « ego vos conjungo » aut similia esse formam; materiam autem, consensum mutuum contrahentium. Hunc vero secuti sunt plures: Estius, Sylvius, Tournely, etc.; sed hodie a nullo hæc sententia docetur. Minister sacramenti matrimonii sunt ipsi contrahentes. Materia remota, et *circa quam* sacramenti matrimonii, sunt contrahentium corpora; seu ut alii volunt, quod perinde est, dominium mutuum in corpora in ordine ad usum conjugalem: materia proxima et *ex qua* sacramenti matrimonii, sunt verba contrahentium, prout exprimunt traditionem mutuam corporum; forma vero, eadem verba, prout exprimunt traditionis acceptationem. Horum ratio est, contractus civilis elevatus ad esse sacramenti, nulla mutatione facta circa materiam, formam, etc. (Vide S. Thom. 3 Part. quæst. 84, art. 1, ad 1). Quod causa matrimonii sit mutuus consensus, et quod inter christianos, si sacramentum excludatur, non sit contractus, vide definit. eccles. hic et infra quæst. 45, pag. 165. — De ministro, vide infra, quæst. 45, art. 5, pag. 167.

Definit. Eccles. — *Concil. Lateran. II* (1139) *can.* 23, est de essentia sacramenti. Sed benedictio, quæ fit per sacerdotes in nuptiis, non est de essentia matrimonii. Ergo non est sacramentum.

2. Præterea, sacramentum, secundum Hugonem, lib. 1 de Sacram., part. 9, cap. 2, a princ., est materiale elementum. Sed matrimonium non habet pro materia aliquod materiale elementum. Ergo non est sacramentum.

3. Præterea, sacramenta habent efficaciam ex passione Christi. Sed per matrimonium non conformatur homo passioni Christi, quæ fuit pœnalis, cum habeat delectationem adjunctam. Ergo non est sacramentum.

4. Præterea, omne sacramentum novæ legis efficit quod figurat. Sed matrimonium non efficit conjunctionem Christi et Ecclesiæ, quam significat. Ergo matrimonium non est sacramentum.

5. Præterea, in aliis sacramentis est aliquid quod est res et sacramentum. Sed hoc non potest inveniri in matrimonio, cum non imprimat characterem; alias non iteraretur. Ergo non est sacramentum.

— Sed contra est quod dicitur Ephes. 5, 32 : *Sacramentum hoc est magnum*. Ergo, etc.

Præterea, sacramentum est sacræ rei signum. Sed matrimonium est hujusmodi. Ergo, etc.

---

contra Petrum de Bruis et Arnaldum de Brixia, vide quæst. 34, *art.* 3, *pag.* 118. – *Decretum Lucii III contra Albigenses : L.* 5. *Decr. tit.* 7, *c.* 9. Universos, qui de sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, vel de baptismate, seu de peccatorum confessione, matrimonio vel reliquis ecclesiasticis sacramentis aliter sentire aut docere non metuunt. quam sacrosancta Romana ecclesia prædicat et observat ; et generaliter quoscumque eadem Romana ecclesia vel singuli episcopi per diœceses suas concilio clericorum, vel clerici ipsi, sede vacante, cum concilio, si oportuerit, vicinorum episcoporum hæreticos judicaverint, vinculo perpetui anathematis innodamus. — *Professio fidei ab Innocent. III Waldensibus præscripta :* Conjugia carnalia esse contrahenda, secundum Apostolum non negamus, ordinarie vero contracta disjungere omnino prohibemus. Hominem quoque cum suo conjuge salvari credimus et fatemur, nec etiam secunda et ulteriora matrimonia condemnamus. — *Confessio Michaelis Paleologi a Clem. IV proposita, et ab eo oblata in Concil. œcumen. Lugd. II* (1274) : Tenet etiam et docet eadem sancta Romana ecclesia, septem esse ecclesiastica sacramenta, unum scilicet baptisma, de quo dictum est supra ; aliud est sacramentum confirmationis, quod per manuum impositionem episcopi conferunt chrismando renatos ; aliud est pœnitentia; aliud eucharistia, aliud sacramentum ordinis, aliud est matrimonium, aliud extrema unctio, quæ secundum doctrinam beati Jacobi infirmantibus adhibetur. Sacramentum Eucharistiæ ex azymo conficit eadem Romana ecclesia, tenens et docens, quod in ipso sacramento panis vere transsubstantiatur in corpus et vinum in sanguinem Domini nostri Jesu Christi. De matrimonio vero tenet, quod nec unus vir plures uxores simul, nec una mulier permittitur habere plures viros. Soluto vero legitimo matrimonio per mortem conjugum alterius, secundas et tertias deinde nuptias successive licitas esse dicit : si impedimentum canonicum aliud ex causa aliqua non obsistat. — *Articuli de quibus errorum Wiclefi et Hussi suspecti, debent interrogari :* 19. Item, utrum credat, quod Christianus contemnens susceptionem sacramentorum confirmationis, vel extremæ unctionis, aut solemnizationis matrimonii, peccet mortaliter. — *Concil. Florent. in decreto pro Armenis; supra, pag.* 149. — *Trident., sess.* 24, *cap. unicum et can.* 1, *vide supra, pag.* 149. — *Proposit.* 65, *damn. a Pio IX pag.* 150. — *Vide paulo infra, allocut. Pii IX et Encyclicam Leonis XIII.*

Inter christianos, contractus esse nequit, absque sacramento. — *Ex resp. Nicolai I ad consulta Bulgarorum:* 3. Sufficiat secundum leges solus eorum consensus de quorum conjunctionibus agitur : qui consensus si solus in nuptiis forte defuerit, cætera omnia, etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur. — *Decreta Innocent. III, lib.* 4, *tit.* 1. *cab* 23 *:* Consuluisti nos, utrum mutus et surdus alicui possint matrimonialiter copulari. Ad quod taliter respondemus, quod, cum prohibitorium sit edictum de matrimonio contrahendo, ut quicumque non prohibetur, per consequentiam admittatur, et sufficiat ad matrimonium solus consensus illorum, de quorum quarumque conjunctionibus agitur ; videtur, quod, si talis velit contrahere, sibi non possit vel debeat denegari, cum, quod verbis non potest, signis valeat declarare. — *Vide concil. Florent. pag.* 149. — *Allocutio consistorialis Pii IX* (1852) : Nihil dicimus de alio illo decreto, quo matrimonii Sacramenti mysterio, dignitate, sanctitate omnino despecta, ejusque institutione et natura prorsus ignorata et eversa, atque Ecclesiæ in Sacramentum idem potestate penitus spreta, proponebatur juxta jam damnatos hæreticorum errores atque adversus catholicæ Ecclesiæ doctrinam, ut matrimonium tanquam civilis tantum contractus haberetur, et in variis casibus divortium proprie dictum sanciretur, omnesque matrimoniales causæ, ad laica deferrentur tribunalia, et ab illis judicarentur : cum nemo ex catholicis ignoret aut ignorare possit, matrimonium esse vere et proprie unum ex septem evangelicæ legis sacramentis a Christo Domino institutum, ac propterea inter fideles, matrimonium dari non posse, quin uno eodemque tempore sit sacramentum, atque idcirco quamlibet aliam inter Christianos viri et mulieris præter Sacramentum conjunctionem, cujuscumque etiam civilis legis vi factam, nihil aliud esse nisi turpem atque exitialem concubinatum ab Ecclesia tantopere damnatum, ac proinde a conjugali fœdere Sacramentum separari nunquam posse, et omnino spectare ad Ecclesiæ potestatem ea omnia decernere, quæ ad idem matrimonium quovis modo possunt pertinere. — *Vide proposit. Pii IX damn. in syllabo, præcipue* 66 *et* 73, *supra, pag.* 150. — *Encyclica « Arcanum divinæ sapientiæ », Leonis* XIII (1880). Nec quemquam moveat illa tantopere a Regalistis prædicata distinctio, vi cujus contractum nuptialem a sacramento disjungunt, eo sane consilio, ut, Ecclesiæ reservatis sacramenti rationibus, contractum tradant in potestatem arbitriumque principum civitatis. Etenim non potest hujusmodi distinctio, seu verius distractio probari ; cum exploratum sit in matrimonio christiano contractum a sacramento non esse dissociabilem ; atque ideo non posse contractum verum et legitimum consistere, quin sit eo ipso sacramentum. Nam Christus Dominus dignitate sacramenti auxit matrimonium ; matrimonium autem est ipse contractus, si modosit factus jure. Huc accedit, quod ob hanc causam matrimonium est sacramentum, quia est sacrum signum et efficiens gratiam, et imaginem referens mysticarum nuptiarum Christi cum Ecclesia. Istarum autem forma ac figura illo ipso exprimitur summæ conjunctionis vinculo, quo vir et mulier inter se colligantur, quodque aliud nihil est, nisi ipsum matrimonium. Itaque apparet, omne inter christianos justum conjugium in se et per se esse sacramentum : nihilque magis abhorrere a veritate, quam esse sacramentum decus quoddam adjunctum, aut proprietatem allapsam extrinsecus, quæ a contractu disjungi ac separari hominum arbitratu queat. Quapropter nec ratione efficitur, nec teste temporum historia comprobatur, potestatem in matrimonia christianorum ad principes reipublicæ esse jure traductam. Quod si hac in re alienum violatum jus est, nemo profecto dixerit esse ab Ecclesia violatum.

RESPONDEO dicendum quod sacramentum importat aliquod remedium sanctitatis homini contra peccatum exhibitum per sensibilia signa. Unde cum hoc inveniatur in matrimonio, **inter sacramenta computatur.**

Ad primum ergo dicendum quod verba quibus consensus exprimitur matrimonialis, sunt forma hujus sacramenti, non autem benedictio sacerdotis, quæ est quoddam sacramentale.

Ad secundum dicendum quod sacramentum matrimonii perficitur per actum ejus qui sacramento illo utitur, sicut pœnitentia. Et ideo sicut pœnitentia non habet aliam materiam nisi ipsos actus sensui subjectos, qui sunt loco materialis elementi, ita est de matrimonio.

Ad tertium dicendum quod quamvis matrimonium non conformetur passioni Christi quantum ad pœnam, conformatur tamen ei quantum ad charitatem, per quam pro Ecclesia sibi in sponsam conjungenda passus est.

Ad quartum dicendum quod unio Christi ad Ecclesiam non est res contenta in hoc sacramento, sed res significata, et non contenta, et talem rem nullum sacramentum efficit ; sed habet aliam contentam ac significatam quam efficit, ut dicetur in solut. sequent. Magister autem, 4 Sent., dist. 26, ponit rem non contentam, quia erat hujus opinionis, quod non haberet rem aliquam contentam.

Ad quintum dicendum quod etiam in hoc sacramento sunt illa tria, quia sacramentum tantum sunt actus exterius apparentes ; sed res et sacramentum est obligatio quæ innascitur viri ad mulierem ex talibus actibus ; sed res ultima contenta est effectus hujus sacramenti, non contenta autem est res quam Magister determinat loc. cit.

ARTICULUS II

Utrum hoc sacramentum debuerit institui ante peccatum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non debuerit institui ante peccatum, quia illud quod est de jure naturali, non indiget institutione. Sed matrimonium est hujusmodi, ut ex dictis patet, quæst. 41, art. 1. Ergo non debuit institui.

2. Præterea, sacramenta sunt quædam medicinæ contra morbum peccati. Sed medicina non præparatur nisi morbo. Ergo ante peccatum non debuit institui.

3. Præterea, ad idem institutio una sufficit. Sed matrimonium fuit institutum etiam post peccatum, ut in littera dicitur, 4 Sent. dist. 26. Ergo ante peccatum non fuit institutum.

4. Præterea, institutio sacramenti debet esse a Deo. Sed ante peccatum verba quæ ad matrimonium pertinent, non sunt determinate dicta a Deo, sed ab Adam ; illa autem verba quæ Deus dixit, Gen. 1, 22 : *Crescite et multiplicamini*, dicta sunt brutis etiam, in quibus non est matrimonium. Ergo matrimonium non fuit institutum ante peccatum.

5. Præterea, matrimonium est sacramentum novæ legis. Sed sacramenta novæ legis a Christo initium sumpserunt. Ergo non debuit ante peccatum institui.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 19, 4 : *Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et fœminam fecit eos ?*

Præterea, matrimonium est institutum ad procreationem prolis. Sed ante peccatum erat necessaria homini procreatio prolis. Ergo ante peccatum debuit matrimonium institui.

RESPONDEO dicendum quod natura inclinat ad matrimonium, intendens aliquod bonum, quod quidem variatur secundum diversos hominum status, et ideo oportet quod secundum illud bonum diversimode in diversis statibus hominum instituatur. Et ideo **matrimonium, secundum quod ordinatur ad procreationem prolis, quæ erat necessaria, etiam peccato non existente, institutum fuit ante peccatum. — Secundum autem quod remedium præbet contra vulnus peccati, institutum fuit post peccatum tempore legis naturæ. — Secundum autem determinationem personarum, institutionem habuit in lege Moysi. — Sed secundum quod repræsentat mysterium conjunctionis Christi et Ecclesiæ, institutionem habuit in nova lege : et secundum hoc est sacramentum novæ legis. — Quantum vero ad alias utilitates quæ ex matrimonio consequuntur, sicut est amicitia, et mutuum obsequium sibi a conjugibus impensum, habet institutionem in lege civili.**

Sed quia de ratione sacramenti est quod sit signum et remedium, ideo **quantum ad medias institutiones, competit ei ratio sacramenti ; — sed quantum ad primam institutionem, competit ei quod sit in officium naturæ ; —**

ART. 2. — Non intellige duas primas partes conclusionis, quasi fuerint duæ positivæ institutiones distinctæ ; sed quia idem illud, quod prius erat institutum in naturæ officium, postmodum ex voluntate Dei cœpit valere ad remedium tanquam ad aliquem suum effectum. Vide S. August. lib. 9 *de Genesi* ad litteram cap. 8. — Constat ex mente D. Thomæ, (2. 2, quæst. 2, art. 7) quod matrimonium ab initio suæ institutionis significavit conjunctionem Christi cum Ecclesia quantum ad conformitatem naturæ ; ergo quod hic dicit, intellige de conjunctione non solum per naturam, sed etiam per gratiam ; utramque enim illam conjunctionem repræsentare matrimonium, quatenus est sacramentum novæ legis, tradit quæst. 61, art. 2, ad 1. — Quandonam fuit a Christo hoc sacramentum institutum ? Aliqui assignant nuptias in Cana, quando Christus eis sua præsentia benedixit ; alii dicunt institutum fuisse, quando, abrogata lege repudii, matrimonium ad suam primam indissolubilatem revocavit ; alii tandem existimant institutum post resurrectionem.

quantum vero ad ultimam, quod sit in officium civilitatis.

Ad primum ergo dicendum quod illa quæ in communi sunt de jure naturali, indigent institutione quantum ad eorum determinationem, quæ diversimode competit secundum diversos status : sicut de jure naturali est quod maleficia puniantur; sed quod talis pœna tali culpæ apponatur, per determinationem juris positivi fit.

Ad secundum dicendum quod matrimonium non est tantum in remedium contra peccatum, sed principaliter est in officium naturæ : et sic institutum fuit ante peccatum, non autem prout est in remedium.

Ad tertium dicendum quod secundum diversa quæ oportet in matrimonio determinari, non est inconveniens quod habuerit diversas institutiones. Et sic illa diversa institutio non est ejusdem secundum idem.

Ad quartum dicendum quod matrimonium ante peccatum institutum fuit a Deo, quando homini mulierem de costa formavit in adjutorium, et dixit eis : *Crescite, et multiplicamini :* quod, quamvis etiam aliis animalibus dixerit, non tamen per ea eodem modo implendum fuit sicut per homines. Adam vero verba illa protulit a Deo inspiratus, ut intelligeret matrimonii institutionem a Deo factam.

Ad quintum dicendum quod quantum ad hoc quod matrimonium est sacramentum novæ legis, non fuit ante Christum institutum, ut ex dictis patet in corp. art.

ARTICULUS III

Utrum matrimonium conferat gratiam.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non conferat gratiam, quia secundum Hugonem, lib. 1 de Sacram., part. 9, cap. 2, ante med., *sacramenta ex sanctificatione invisibilem gratiam conferunt.* Sed matrimonium non habet aliquam sanctificationem quæ sit de essentia ejus. Ergo non confertur gratia in ipso.

2. Præterea, omne sacramentum conferens gratiam confert ipsam ex materia et forma sua. Sed actus qui sunt materia in hoc sacramento, non sunt causa gratiæ, quia hoc esset Pelagiana hæresis, scilicet quod actus nostri sint causa gratiæ : verba etiam exprimentia consensum, non sunt causa gratiæ, nam ex eis non fit aliqua sanctificatio. Ergo in matrimonio nullo modo gratia datur.

3. Præterea, gratia ordinata contra vulnus peccati est necessaria omnibus habentibus vulnus illud. Sed in omnibus invenitur concupiscentiæ vulnus. Si ergo in matrimonio daretur gratia contra vulnus concupiscentiæ, deberent omnes homines matrimonium contrahere ; essetque stultum valde a matrimonio abstinere.

4. Præterea, infirmitas non accipit medicamentum ab eo a quo accipit intensionem. Sed per matrimonium concupiscentia accipit intensionem : quia, sicut dicit Philosophus in 3 Ethic., cap. ult., ad fin., *insatiabilis est concupiscentiæ appetitus, et per operationem congruam augetur.* Ergo videtur quod in matrimonio non conferatur remedium gratiæ contra concupiscentiam.

— Sed contra, definitio et definitum debent converti. Sed in definitione sacramenti ponitur causalitas gratiæ. Ergo cum matrimonium sit sacramentum, erit gratiæ causa.

Præterea, Augustinus dicit, lib. de Bono viduit., cap. 8, circ. fin., et lib. 9 sup. Gen. ad litt., cap. 7, quod *matrimonium est ægrotis in remedium.* Sed non est in remedium, nisi in quantum aliquam efficaciam habet. Ergo habet aliquid efficaciæ ad reprimendam concupiscentiam. Sed concupiscentia non reprimitur nisi per gratiam. Ergo in ipso confertur gratia.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc fuit triplex opinio.

Quidam enim dixerunt quod matrimonium nullo modo est causa gratiæ, sed est tantum signum. Sed hoc non potest stare : quia secundum hoc in nullo abundaret a sacramentis veteris legis. Unde non esset aliqua ratio quare sacramentis novæ legis annumeraretur : quod enim remedium præbeat satisfaciendo concupiscentiæ, ne in præceps ruat, dum nimis arctatur, habuit etiam in veteri lege ex ipsa natura actus.

Et ideo alii dixerunt quod confertur ibi gratia in ordine ad recessum a malo, quia excusatur actus a peccato, qui sine matrimonio peccatum esset. Sed hoc esset nimis parum, quia hoc etiam in veteri lege habuit. Et ideo dicunt quod facit recedere a malo, in quantum constringit concupiscentiam, ne extra bona matrimonii feratur ; non autem per gratiam illam fit aliquod auxilium ad bene operandum. Sed hoc non potest stare, quia eadem gratia est quæ impedit peccatum, et quæ ad bonum inclinat ; sicut idem calor, qui aufert frigus, et qui calefacit.

Unde alii dicunt quod **matrimonium, in quantum in fide Christi contrahitur, habet ut conferat gratiam adjuvantem ad illa operanda quæ in matrimonio requiruntur** : et hoc probabilius est, quia ubicumque datur divinitus aliqua facultas, dantur etiam auxilia quibus homo convenienter uti possit facultate illa ; sicut patet quod

---

ART. 3.— Doctrinam hujus art. S.Doctor dicit esse probabiliorem ; nunc vero certa est de fide, ut patet ex Trident. sess. 24, can. 1, (supra pag. 149). Vide etiam in 3 parte, quæst. 62, art. 1. — Valet autem gratia sacramenti ad conjugum sanctificationem, ad fovendum et perficiendum inter eos amorem mutuum, ut se caste diligant, se intra limites matrimonii contineant, infirmitates invicem supportent, atque ad educationem christianam prolium. Vide Ephes. 5, 32 et 1 Thessal. 4, 4.

omnibus potentiis animæ respondent aliqua membra corporis, quibus in actum exire possint. Unde cum in matrimonio detur homini ex divina institutione facultas utendi uxore sua ad procreationem prolis, datur etiam gratia, sine qua id convenienter facere non posset ; sicut etiam de potestate ordinis supra dictum est, quæst. 35, art. 1. Et sic ista gratia data, est ultima res contenta in hoc sacramento.

Ad primum ergo dicendum quod sicut habet aqua baptismi quod *corpus tangat, et cor abluat*, ex tactu carnis Christi, ita matrimonium hoc habet ex hoc quod Christus sua passione illud repræsentavit, et non principaliter ex aliqua sanctificatione sacerdotis.

Ad secundum dicendum quod sicut aqua baptismi cum forma verborum non operatur immediate ad gratiam, sed ad characterem ; ita actus exteriores, et verba exprimentia consensum directe faciunt nexum quemdam, qui est sacramentum matrimonii : et hujusmodi nexus ex virtute divinæ institutionis dispositive operatur ad gratiam.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procederet, nisi contra concupiscentiæ morbum posset aliquod efficacius remedium adhiberi : adhibetur autem majus remedium per opera spiritualia et carnis mortificationem ab illis qui matrimonio non utuntur.

Ad quartum dicendum quod contra concupiscentiam potest præstari remedium dupliciter : — Uno modo ex parte ipsius concupiscentiæ, ut reprimatur in sua radice, et sic remedium præstat matrimonium per gratiam quæ in eo datur. — Alio modo ex parte actus ejus ; et hoc dupliciter : *uno* modo ut actus ad quem concupiscentia inclinat, exterius turpitudine careat ; et hoc fit per bona matrimonii, quæ honestant carnalem concupiscentiam ; *alio* modo ut actus turpitudinem habens impediatur, quod fit ex ipsa natura actus : quia dum concupiscentiæ satisfit in actu conjugali, ad alias corruptelas non ita incitat. Propter quod dicit Apostolus, 1 Corinth. 7, 9 : *Melius est nubere quam uri.* Quamvis enim opera concupiscentiæ congrua (1) secundum se nata sint concupiscentiam augere, tamen secundum quod ratione ordinantur, ipsam reprimunt, quia ex similibus actibus similes relinquuntur dispositiones et habitus.

ARTICULUS IV

Utrum carnalis commixtio sit de integritate matrimonii

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod carnalis commixtio sit de integritate matrimonii. In ipsa enim institutione matrimonii dictum est, Gen. 2, 24 : *Erunt duo in carne una.* Sed hoc non fit nisi per carnalem commixtionem. Ergo est de integritate matrimonii.

2. Præterea, illud quod pertinet ad sacramenti significationem, est de necessitate sacramenti, ut prædictum est, art. 2 huj. quæst., et quæst. 9, art. 1. Sed carnalis commixtio pertinet ad significationem matrimonii, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 26. Ergo est de integritate sacramenti.

3. Præterea, hoc sacramentum ordinatur ad conservationem speciei. Sed conservatio speciei non potest fieri sine carnali commixtione. Ergo est de integritate sacramenti.

4. Præterea, matrimonium est sacramentum, secundum quod remedium contra concupiscentiam præstat : de quo dicit Apostolus, 1 Corinth. 7, 9, quod *melius est nubere quam uri.* Sed hoc remedium non præstat his qui carnaliter non commiscentur. Ergo idem quod prius.

— Sed contra, in paradiso fuit matrimonium. Sed ibi non fuit carnalis copula. Ergo commixtio carnalis non est de integritate matrimonii.

Præterea, sacramentum ex suo nomine sanctificationem importat. Sed sine carnali commixtione est matrimonium sanctius, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 26. Ergo carnalis commixtio non est de necessitate sacramenti.

RESPONDEO dicendum quod duplex est integritas : — Una, quæ attenditur secundum perfectionem primam, quæ consistit in ipso *esse* rei. — Alia, quæ attenditur secundum perfectionem secundam, quæ consistit in operatione. Quia ergo carnalis commixtio est quædam operatio, sive usus matrimonii, per quod facultas ad hoc datur ; ideo **erit carnalis commixtio de secunda integritate matrimonii, et non de prima.**

Ad primum ergo dicendum quod Adam exposuit integritatem matrimonii quantum ad utramque perfectionem, quia res ex suo actu innotescit.

Ad secundum dicendum quod significatio rei contentæ est de necessitate sacramenti, et ad hanc significationem non pertinet carnalis commixtio, sed ad rem non contentam, ut ex dictis patet, quæst. 42, art. 1, ad 4 et 5.

Ad tertium dicendum quod res non pervenit ad finem suum nisi per actum proprium. Unde ex hoc quod finis matrimonii non habetur sine carnali commixtione, oportet quod sit de integritate secunda, et non de prima.

Ad quartum dicendum quod ante commixtionem carnalem est matrimonium in remedium ex gratia quæ in eo datur, quamvis non ex actu, qui pertinet ad integritatem secundam.

---

(1) Al., *congregata.*— Nicolaius, *cognata.*

QUÆSTIO XLIII

DE MATRIMONIO QUANTUM AD SPONSALIA. — *In tres articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de matrimonio absolute considerato : — ubi primo agendum est de sponsalibus ; — secundo, de matrimonii ratione ; — tertio, de ejus causa efficiente, scilicet de consensu ; — quarto, de ejus bonis ; — quinto, de impedimentis ipsius ; — sexto, de secundis nuptiis ; — septimo, de quibusdam matrimonio annexis.

Circa primum quæruntur tria : 1° quid sint sponsalia ; 2° qui possint contrahere sponsalia ; 3° utrum sponsalia dirimi possint.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum sponsalia sint futurarum nuptiarum promissio.

S. Thom., 3 Sent., dist. 27, quæst. 2, art. 2 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sponsalia non convenienter dicantur *futurarum nuptiarum promissio*, ut habetur ex verbis Nicolai I papæ, in resp. ad consulta Bulgar., cap. 3, quia, sicut dicit Isidorus, lib. 9 Etym., cap. 8, cir. princ., *est aliquis sponsus, non quia promittit, sed quia spondet, et sponsores dat.* Sed a sponsalibus dicitur aliquis sponsus. Ergo male dicuntur promissio.

2. Præterea, quicumque promittit aliquid, debet compelli ad solvendum. Sed illi qui sponsalia contraxerunt, non compelluntur per Ecclesiam ad matrimonium complendum. Ergo sponsalia non sunt promissio.

3. Præterea, in sponsalibus non est quandoque sola promissio, sed additur juramentum, et aliquæ arrhæ. Ergo videtur quod non debuerint solum per promissionem definiri.

4. Præterea, matrimonia debent esse libera et absoluta. Sed sponsalia quandoque fiunt sub aliqua conditione etiam accipiendæ pecuniæ. Ergo non convenienter dicuntur promissio nuptiarum.

5. Præterea, promissio quæ est de rebus futuris, vituperatur Jacobi 4. Sed circa sacramenta non debet aliquid esse vituperabile. Non ergo debet fieri futurarum nuptiarum promissio.

6. Præterea, nullus dicitur sponsus nisi a sponsalibus. Sed aliquis dicitur sponsus ex præsentibus nuptiis, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 27. Ergo sponsalia non semper sunt futurarum nuptiarum promissio.

RESPONDEO dicendum quod **consensus in conjugalem copulam per verba de futuro non facit matrimonium, sed matrimonii promissionem** ; et hæc promissio dicitur *sponsalia a spondendo*, ut dicit Isidorus, loc. cit. Nam ante usum tabularum, matrimonii cautiones dabant, quibus spondebant se invicem consentire in jure matrimoniali, et fidejussores dabant. Fit autem ista promissio dupliciter, scilicet, absolute, et sub conditione. — Absolute quatuor modis : *primo* nuda promissione, cum dicitur : *Accipiam te in meam*, et e converso ; *secundo*, datis arrhis sponsalitiis, ut pecunia, vel aliquo hujusmodi ; *tertio*, annuli subarrhatione ; *quarto*, interveniente juramento. — Si autem fiat dicta promissio sub conditione, distinguenda est ; quia *aut* est conditio honesta, ut cum dicitur : *Accipiam te, si parentibus placeat :* et tunc, stante conditione, stat promissio, et non stante non stat : *aut* est inhonesta, et hoc dupliciter : quia aut est contraria bonis matrimonii, ut si dicam : *Accipiam te, si venena sterilitatis procures*, et tunc non contrahuntur sponsalia ; aut non est contraria bonis matrimonii, ut si dicam : *Accipiam te, si furtis meis consentias*, et tunc stat promissio ; sed tollenda est conditio.

Ad primum ergo dicendum quod ipsa sponsalia, et sponsorum datio est promissionis confirmatio, et ideo ab hoc denominatur quasi a perfectiori.

Ad secundum dicendum quod ex tali promissione obligatur unus alteri ad matrimonium contrahendum ; et peccat mortaliter non solvens promissum, nisi legitimum impedimentum interveniat : et secundum hoc Ecclesia cogit, injungendo pœnitentiam pro peccato. Tamen in foro contentioso non compellitur, quia matrimonia

---

ART. I. — Sponsalium nomen aliquando significat munera nuptialia, quæ sponsus sponsæ donat : Aliquando dotem quæ a parentibus datur sponso et sponsæ : Aliquando ipsum matrimonium antequam consummetur ; quæ tamen acceptio, cum sit impropria, nunquam debet intelligi, quando nominantur sponsalia, nisi locutio aut loci circumstantia id postulet. Quid autem sponsalia proprie significent, patet ex hoc art. — Ut sponsalia sint valida, promissio nuptiarum debet esse vera, deliberata, signis exterioribus expressa, libera, mutua. — Effectus sponsalium unus est obligatio ad contrahendum matrimonium cum ea persona, cum qua fuerint sponsalia inita : alter est impedimentum justitiæ et publicæ honestatis. — Matrimonium clandestinum, aut quodvis aliud jure sive naturali sive positivo nullum, non habet vim sponsalium. Etenim contractus invalidus nullam inducit obligationem, nec consensus in unum ex natura rei, est consensus in alterum ; vides autem ex præsenti art., quod sponsalia sint futurarum nuptiarum promissio. Hinc sic declaravit S. Congr. Concilii : « Matrimonium contractum coram testibus, sed sine parocho vel alio sacerdote de ejus licentia post concilium Trident., non solum est nullum, sed nec vim habet sponsalium, adeo ut sic contrahentes ad denuo contrahendum compelli non possint ». — Proposit. Synodi Pistor. damn. a Pio VI : « Propositio, quæ statuit, sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad Matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum præscripto omnino subjacere ; quasi actus disponens ad Sacramentum non subjaceat sub hac ratione juri Ecclesiæ : falsa, juris Ecclesiæ quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes læsiva, disciplinæ ab Ecclesia constitutæ derogans ».

coacta consueverunt malos exitus habere ; nisi forte juramentum intervenerit, quia tunc cogendus est qui promisit, ut quidam dicunt, quamvis aliis non videatur, propter causam prædictam, præcipue si de uxoricidio timeretur.

Ad tertium dicendum quod illa addita non sunt nisi ad confirmandam promissionem : unde non sunt aliud quam promissio.

Ad quartum dicendum quod conditio illa quæ apponitur, non tollit matrimonii libertatem : quia si est inhonesta, debet abjici ; si autem honesta, aut est de bonis simpliciter, ut si dicatur : *Accipiam te, si placeat parentibus*, et hæc conditio non tollit libertatem sponsalium, sed auget ei honestatem ; aut est de utilibus, ut si dicatur : *Contraham tecum, si dabis mihi centum*, et tunc hoc non ponitur quasi ad vendendum consensum matrimonii (1), sed intelligitur ut promissio dotis : unde matrimonium libertatem non perdit. Quandoque autem apponitur conditio pecuniæ, per modum pœnæ, et tunc quia matrimonia debent esse libera, talis conditio non stat ; nec potest exigi pœna illa ab eo qui non vult matrimonium complere.

Ad quintum dicendum quod Jacobus non intendit prohibere quod omnino aliquis nullam promissionem faciat de futuris, sed quod non promittat quasi fiduciam habens de vita sua : unde docet quod debet apponi conditio, *si Deus voluerit*, quæ etiamsi verbis non exprimatur, corde tamen debet intelligi.

Ad sextum dicendum quod in matrimonio potest considerari ipsa conjunctio matrimonialis, et actus ejus : et a sponsione primi in futurum dicitur sponsus a sponsalibus contractis per verba de futuro ; et a sponsione secundi dicitur aliquis sponsus, etiam quando contractum est matrimonium per verba de præsenti, quia ex hoc ipso spondet matrimonii actum. Tamen a prima sponsione dicuntur sponsalia proprie, quæ sunt quædam sacramentalia matrimonii, sicut exorcismus baptismi.

ARTICULUS II

Utrum tempus septennii sit convenienter assignatum sponsalibus contrahendis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod tempus septennii non sit convenienter assignatum sponsalibus contrahendis. Contractus enim qui per alios fieri potest, non requirit discretionem in illis ad quos pertinet. Sed sponsalia fieri possunt per parentes, utroque illorum ignorante quorum sunt sponsalia. Ergo ita possunt fieri ante septennium, sicut post.

2. Præterea, sicut ad contractus sponsalium requiritur aliquis rationis usus, ita ad consentiendum in peccatum mortale. Sed, sicut Gregorius narrat in 4 Dialog., cap. 18, quidam puer quinque annorum propter blasphemiæ peccatum a diabolo extinctus est. Ergo etiam ante septennium possunt contrahi sponsalia.

3. Præterea, sponsalia ad matrimonium ordinantur. Sed in matrimonio non assignatur unum tempus puellæ, et puero. Ergo nec in sponsalibus septennium utrique assignari debet.

4. Præterea, ex tunc aliqui possunt sponsalia contrahere, ex quo eis possunt futuræ nuptiæ placere. Sed signa talis placentiæ frequenter apparent in pueris ante septennium. Ergo ante illud tempus possunt contrahi sponsalia.

5. Præterea, si aliqui ante septimum annum contrahant sponsalia, et postea post septennium ante tempus pubertatis contrahant per verba de præsenti, reputantur inter eos esse sponsalia. Sed hoc non est ex secundo contractu, quia tunc non intendunt sponsalia, sed matrimonium contrahere. Ergo ex primo : et sic ante septennium possunt sponsalia contrahi.

6. Præterea, in his quæ communiter fiunt a pluribus, quod deest uni, suppletur ab altero ; sicut patet in trahentibus navem. Sed contractus sponsalium est quædam actio communis inter contrahentes. Ergo si unus sit pubes, potest contrahere sponsalia cum puella quæ non habet septem annos, quia quod uni deficit de tempore, alteri superabundat.

7. Præterea, si aliqui juxta ætatem pubertatis, quamvis ante eam, contrahant per verba de præsenti ; reputatur inter eos matrimonium esse. Ergo pari ratione si ante septennium, dummodo sit propinquum (1), contrahant per verba de futuro, reputabuntur inter eos esse sponsalia.

RESPONDEO dicendum quod **septennium est tempus determinatum a jure sponsalibus contrahendis satis rationabiliter**, quia cum sponsalia sint quædam promissiones futurorum, ut dictum est art. præc., oportet quod illorum sint qui aliquo modo promittere possunt ; quod non

---

ART. 2. — Sic habet instructio S. Officii 20 junii 1883 : « Sponsalia ab infantibus, vel a majori cum infante contracta, ipso jure nulla sunt, et impedimentum publicæ honestatis gignere non valent. Si constiterit in ætate adhuc infantili sponsalia inita fuisse, investigandum erit, utrum post septennium fuerint renovata aut saltem ratificata. Si vero ut aliquando contingit, sponsalia fuerint a parentibus contracta, si in ætate adhuc infantili fuissent filii, certum est contractum irritum fuisse ; si vero vel puberes, contractus tunc solummodo validus esset, si filii expresse vel saltem tacite consenserint, aut postea sponsalia eorum nomine a parentibus inita ratificarint ». De hac quæstione et omnibus impedimentis matrimonii, vide in Ephemerid. *Acta S. Sedis*, tom. 18, pag. 344, amplam instructionem S. Cong. Inquisit. in causis matrimonialibus adhibendam.

(1) Ita exemplum an. 1486. — Al.; *quasi ad utendum consensu matrimonii*.

(1) Al., *sint propinqui*.

est nisi illorum qui habent aliquam providentiam de futuris, quæ usum rationis requirit, respectu cujus triplex gradus notatur, secundum Philosophum in 1 Eth., cap. 4, in fin. — Primus est cum quis neque ipse intelligit per se, neque ab aliquo capere potest; — secundus est status quo homo ab alio capere potest, sed ipse per se non sufficit ad considerandum et intelligendum; — tertius est cum homo et ab alio jam capere potest, et per seipsum considerare. Et quia ratio paulatim in homine convalescit, secundum quod quietantur motus et fluxibilitas humorum, ideo primum statum rationis obtinet homo ante primum septennium; et propter hoc illo tempore nulli contractui aptus est, et ita nec sponsalibus. Sed ad secundum statum incipit pervenire in fine primi septennii: unde etiam tunc temporis pueri ad scholas ponuntur. Sed ad tertium statum incipit homo pervenire in fine secundi septennii: quantum ad ea quæ ad personam ipsius pertinent, in quo ratio naturalis ejus convalescit; sed quantum ad ea quæ extra ipsum sunt, in fine tertii septennii. Et ideo ante primum septennium nulli contractui homo aptus est, sed in fine primi septennii incipit esse aptus ad aliqua promittenda in futurum, præcipue de his ad quæ ratio naturalis inclinat magis; non autem ad obligandum se perpetuo vinculo, quia adhuc non firmam voluntatem habet: et ideo tali tempore possunt contrahi sponsalia. Sed in fine secundi septennii jam potest obligare se de his quæ ad personam ipsius pertinent, vel ad religionem, vel ad conjugium. Sed post tertium septennium etiam potest de aliis se obligare; et secundum leges constituitur ei potestas de rebus suis disponendi post vigesimum secundum (1) annum.

Ad primum ergo dicendum quod si ante annos pubertatis fiunt contractus sponsalium per alium, ambo, vel alter reclamare possunt: unde nihil tunc actum est, adeo quod nec aliqua affinitas contrahitur ex hoc. Et ideo sponsalia quæ inter aliquos per personas alias contrahuntur, robur habent, in quantum illi inter quos contrahuntur, ad ætatem debitam venientes non reclamant; ex quo intelliguntur consentire his quæ per alios facta sunt.

Ad secundum dicendum quod quidam dicunt, quod ille puer de quo Gregorius narrat, non fuit damnatus, nec mortaliter peccavit; sed visio illa fuit ad patrem contristandum, qui in puero illo peccaverat, non corrigens eum. Sed hoc est expresse contra intentionem Gregorii dicentis, loc. cit., in arg., quod *pater pueri animam parvuli filii negligens, non parvum peccatorem gehennæ ignibus nutrivit.* Et ideo dicendum quod ad peccatum mortale sufficit etiam consensus in præsens; sed in sponsalibus est consensus in futurum. Major autem discretio rationis requiritur ad providendum in futurum, quam ad consentiendum in actum unum præsentem. Et ideo ante potest homo peccare mortaliter quam possit se obligare ad aliquid in futurum.

Ad tertium dicendum quod in tempore contractus matrimonii non solum requiritur dispositio ex parte usus rationis, sed etiam ex parte corporis, ut sit tempus generationi aptum. Et quia puella in duodecimo anno ad hoc venit ut possit esse actui generationis apta, puer autem in fine secundi septennii, ut Philosophus ait, lib. 7 de Histor. animalium, circ. princ. lib., simul autem usum discretionis accipiunt, qui tantum in sponsalibus requiritur, ideo in sponsalibus determinatur unum tempus utrique, non autem in matrimonio.

Ad quartum dicendum quod illa placentia quæ est in pueris ante septennium, non procedit ex perfecto usu rationis cum nondum susceptibiles sint plenæ disciplinæ, sed magis contingit ex motu naturæ quam ex aliqua ratione. Et ideo non sufficit talis placentia ad sponsalia contrahenda.

Ad quintum dicendum quod quamvis per secundum contractum in casu illo non faciant matrimonium; tamen ostendunt se ratam habere priorem promissionem: et ideo prior contractus accipit firmitatem ex secundo.

Ad sextum dicendum quod trahentes navem agunt per modum unius causæ, et ideo quod deest uni potest suppleri ex altero. Sed sponsalia contrahentes agunt ut distinctæ personæ, quia sponsalia non nisi inter duos esse possunt: unde in utroque requiritur quod sit sufficiens ad contrahendum; et ideo defectus unius sponsalia impedit, nec ex altero potest suppleri.

Ad septimum dicendum quod in sponsalibus etiam similiter si appropinquant contrahentes ad tempus septennii, contractus sponsalium habet robur, quia secundum Philosophum in 2 Phys., text. 56, *quod parum deest, quasi nihil deesse videtur.* Hæc autem propinquitas a quibusdam determinatur tempus sex mensium. Sed melius est quod determinetur secundum conditionem contrahentium quia in quibusdam magis acceleratur usus rationis quam in aliis.

ARTICULUS III

Utrum sponsalia dirimi possint.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sponsalia dirimi non possint, altero religionem intrante, quia de pecunia quam alicui promisi, non possum alteri licite obligationem facere. Sed ille qui sponsalia contrahit, corpus suum promittit mulieri. Ergo non potest se offerre Deo ulterius in religione.

2. Item, videtur quod non debeant dirimi, quando alter conjugum ad longinquam regionem se transfert, quia in dubiis semper tutior pars est eli-

---

(1) Al., *post vigesimum quintum;* sic autem passim legitur in exemplis.

genda. Sed tutius esset quod eum expectaret. Ergo tenetur eum expectare.

3. Item, videtur quod nec dirimantur per ægritudinem, quam aliquis incurrit post contracta sponsalia, quia pro pœna nullus debet puniri. Sed vir qui infirmitatem incurrit, punitur in hoc quod ei jus suum aufertur, quod in illam habebat quæ sibi fuerat desponsata. Ergo propter corporalem infirmitatem non debent sponsalia dirimi.

4. Item, videtur quod nec propter affinitatem intervenientem; utpote si sponsus consanguineam sponsæ fornicario concubitu cognoscat, quia secundum hoc sponsa puniretur pro peccato sponsi, quod non est conveniens.

5. Item, videtur quod non possint se invicem absolvere, quia hoc est maximæ levitatis, ut primo contrahant, et postmodum se absolvant. Sed talia non debent ab Ecclesia sustineri. Ergo, etc.

6. Item, videtur quod nec propter alterius fornicationem, quia per sponsalia unus non accipit adhuc potestatem in corpus alterius: et sic videtur quod in nullo contra invicem peccent, si interim fornicantur. Et sic sponsalia dirimi non debent per hoc.

7. Item, videtur quod nec per contractum cum alia per verba de præsenti, quia venditio secunda non derogat venditioni primæ. Ergo nec secundus contractus potest derogare primo.

8. Item, videtur quod nec per defectum ætatis possint dirimi, quia quod non est, non potest dissolvi. Sed ante ætatem determinatam nulla fuerunt sponsalia. Ergo dirimi non possunt.

RESPONDEO dicendum quod **in omnibus prædictis casibus sponsalia contracta dirimuntur; sed diversimode**: quia in duobus, scilicet cum quis ad religionem confugit, et cum alter conjugum cum altero per verba de præsenti contrahit, ipso jure sponsalia dirimuntur; sed in aliis casibus dirimi debent secundum judicium Ecclesiæ.

Ad primum ergo dicendum quod talis promissio solvitur per mortem spiritualem, cum sit spiritualis tantum, ut dicetur quæst. 41, art. 2.

Ad secundum dicendum quod dubium illud determinatur ex hoc quod alter non comparet tempore statuto ad matrimonium perficiendum. Unde si ex parte ejus non defuit quin matrimonium compleret, potest licite alteri nubere sine peccato aliquo. Si autem per eum stetit quod matrimonium non est completum, debet agere pœnitentiam de peccato fractæ promissionis, aut juramenti, si juramentum intervenerit: et contrahere potest cum alio, si vult, judicio Ecclesiæ.

Ad tertium dicendum quod si ante contractum matrimonium aliquam gravem infirmitatem incurrat alter eorum inter quos sunt contracta sponsalia, quæ ipsum debilitet nimis (ut epilepsia, vel paralysis), aut eum deformet (ut abscissio nasi, vel orbitas oculorum, aut aliquid hujusmodi), aut quæ sit contra bonum prolis (utpote lepra, quæ solet prolem inficere), possunt sponsalia dirimi, ne sibi invicem displiceant, et matrimonium sic contractum malum exitum sortiatur. Nec pro pœna punitur aliquis, sed ex pœna damnum reportat, quod non est inconveniens.

Ad quartum dicendum quod si sponsus cognovit consanguineam sponsæ, vel e contra, tunc dirimi debent sponsalia: et ad hoc probandum sola ſama sufficit, propter scandalum vitandum: causæ enim quæ in futurum expectant effectus suos, impediuntur a suis effectibus, non solum ex eo quod est, sed ex eo quod futurum est. Unde sicut affinitas, si esset tempore contractus sponsalium, impedivisset contractum illum; ita si interveniat ante matrimonium, quod est effectus quidam sponsalium, prior contractus ab effectu suo impeditur. Nec in hoc aliquid detrahitur alteri, imo ei confertur, quia absolvitur ab eo qui per fornicationem se Deo odiosum reddidit.

Ad quintum dicendum quod quidam non recipiunt istum casum. Sed contra eos est Decretalis, cap. *Præterea hi*, de Sponsalib. et Matrim., quæ expresse dicit: *Ad instar*, inquit (1), *eorum qui societatem interpositione fidei contrahunt, et postea eamdem sibi remittunt, potest in patientia tolerari, si mutuo se absolvunt, qui sponsalia contraxerunt*. Sed ad hoc dicunt quod Ecclesia magis hoc sustinet, ne pejus eveniat, quam hoc sit de jure. Sed hoc non videtur exemplo convenire, quod Decretalis adducit. Et ideo dicendum quod non semper est levitatis retractare quæ prius firmata sunt, quia *incertæ sunt providentiæ nostræ*, ut dicitur Sapientiæ 9, 14.

Ad sextum dicendum quod quamvis nondum dederint sibi mutuo potestatem corporis sponsalia contrahentes, tamen ex hoc efficiuntur sibi invicem suspecti de non servanda fide in futurum: et ideo potest sibi præcavere unus contra alium sponsalia dirimendo.

Ad septimum dicendum quod ratio illa teneret, si esset unius rationis uterque contractus, sed secundus contractus matrimonii est fortior primo, et ideo solvit ipsum.

Ad octavum dicendum quod quamvis non fuerint vera sponsalia, tamen fuit ibi quidam sponsalium modus; et ideo ne videatur approbare ad annos legitimos veniens, debet petere solutionem sponsalium judicio Ecclesiæ faciendam, propter bonum exemplum.

---

(1) Redundat hic *inquit*; nisi legendum sit *inquam*, ut habet exemplum an. 1486.

QUÆSTIO XLIV

DE MATRIMONII DEFINITIONE.—*In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de ratione matrimonii.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum matrimonium sit in genere conjunctionis ; 2° utrum convenienter nominetur ; 3° utrum convenienter definiatur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum matrimonium sit in genere conjunctionis.

S. Thom., 4 Sent., dist. 27, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non sit in genere conjunctionis, quia vinculum quo aliqua ligantur differt a conjunctione ipsa, sicut causa ab effectu. Sed matrimonium est vinculum quoddam, quo juncti matrimonio ligantur. Ergo non est in genere conjunctionis.

2. Præterea, omne sacramentum est sensibile signum. Sed nulla relatio est accidens sensibile. Ergo matrimonium, cum sit sacramentum, non est in genere relationis ; et ita nec in genere conjunctionis.

3. Præterea, conjunctio est relatio æquiparantiæ, sicut et æqualitatis. Sed non est una numero æqualitatis relatio in utroque extremorum, ut Avicenna dicit. Ergo nec una conjunctio : et sic si matrimonium est in genere conjunctionis, non est unum tantum matrimonium inter duos conjuges.

— Sed contra, relatio est secundum quam aliqua ad invicem referuntur. Sed secundum matrimonium aliqua ad invicem referuntur : dicitur enim maritus vir uxoris, et uxor mariti uxor. Ergo matrimonium est in genere relationis, nec est aliud quam conjunctio.

Præterea, unio duorum ad aliquid unum non fit nisi secundum conjunctionem. Hoc autem fit per matrimonium, ut patet Genes. 4, 24 : *Erunt duo in carne una.* Ergo matrimonium est in genere conjunctionis.

RESPONDEO dicendum quod conjunctio adunationem quamdam importat ; unde ubicumque est adunatio aliquorum, ibi est aliqua conjunctio. Ea autem quæ ordinantur ad aliquid unum, dicuntur in ordine ad illud adunari, sicut multi homines adunantur ad unam militiam vel negotiationem exequendam, ex qua dicuntur commilitones ad invicem, vel socii negotiationis. Et ideo cum per matrimonium ordinentur aliqui ad unam generationem et educationem prolis, et iterum ad unam vitam domesticam, constat quod **in matrimonio est aliqua conjunctio, secundum quam dicitur maritus et uxor ; et talis conjunctio ex hoc quod ordinatur ad aliquid unum, est matrimonium ; conjunctio autem corporum et animorum ad matrimonium consequitur.**

Ad primum ergo dicendum quod matrimonium est vinculum quo ligantur formaliter, non effective, et ideo non oportet quod sit aliud a conjunctione.

Ad secundum dicendum quod quamvis ipsa relatio non sit sensibile accidens, tamen causæ ejus possunt esse sensibiles. Nec in sacramento requiritur quod sit sensibile illud quod est res et sacramentum ; hoc enim modo se habet in hoc sacramento prædicta conjunctio ; sed verba exprimentia consensum, quæ sunt sacramentum tantum, et causa prædictæ conjunctionis, sunt sensibilia.

Ad tertium dicendum quod relatio fundatur in aliquo sicut in causa, ut similitudo in qualitate, et in aliquo sicut in subjecto, ut in ipsis similibus, et ex utraque parte potest attendi unitas et diversitas ipsius. Quia ergo in similitudinem non est eadem qualitas numero, sed specie in utroque simili, et iterum subjecta similitudinis sunt duo numero, et similiter est de æqualitate, ideo et æqualitas et similitudo omnibus modis est alia numero in utroque similium et æqualium. Sed relatio, quæ est matrimonium, ex una parte habet unitatem in utroque extremorum, scilicet ex parte causæ, quia ad eamdem numero generationem ordinatur ; sed ex parte subjecti habet diversitatem secundum numerum, et ideo hæc relatio est una ex parte causæ, et multiplex ex parte subjecti, et secundum quod est multiplex ex parte subjecti, significatur his nominibus, *uxor* et *maritus ;* secundum autem quod est una, significatur hoc nomine, *matrimonium.*

ARTICULUS II

Utrum matrimonium convenienter nominetur.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium inconvenienter nominetur, quia denominatio debet fieri a digniori. Sed pater dignior est matre. Ergo magis debet denominari a patre quam a matre, conjunctio utriusque.

2. Præterea, res debet denominari ab eo quod est de essentia sua, quia *ratio quam significat nomen, est definitio,* ut dicitur in 4 Metaph., text. 28. Sed nuptiæ non sunt de essentia matrimonii. Ergo non debet matrimonium *nuptiæ* appellari.

3. Præterea, species non potest proprio no-

ART. 1. — Sic matrimonium, prout est quid permanens, est ipsum vinculum quo vir et mulier ad invicem obligantur.

ART. 2.— Vide notata supra. initio quæst. 41, pag. 149.

mine nominari ab eo quod est generis. Sed conjunctio est genus ad matrimonium. Ergo non potest proprie *conjugium* nominari.

— Sed in contrarium est communis usus loquentium.

RESPONDEO dicendum quod in matrimonio est tria considerare : — **Primo essentiam ipsius, quæ est conjunctio, et secundum hoc nominatur « conjugium »; — secundo causam ejus,** quæ est desponsatio, **et secundum hoc vocatur « nuptiæ »** a *nubo*, quia in ipsa solemnitate desponsationis, qua matrimonium perficitur, capita nubentium velantur. — **Tertio effectum**, qui est proles, **et sic dicitur « matrimonium »**, ut Augustinus dicit contra Faustum, lib. 19, cap. 26, a med., *ex hoc quod mulier non debeat ob aliud nubere, nisi ut sit mater*. Potest etiam matrimonium quasi *matris munium*, id est, officium dici, quia fœminis incumbit maxime educandæ prolis officium ; vel dicitur matrimonium, quasi *matrem muniens*, quia jam habet quo defendatur et muniatur, scilicet virum ; vel dicitur matrimonium, quasi *matrem monens*, ne virum relinquat, alteri adhærens ; vel dicitur matrimonium, quasi *materia unius*, quia in eo fit conjunctio ad unam prolem materialiter inducendam, ut dicatur matrimonium a *monos* (μόνος) et *materia;* vel dicitur matrimonium, ut Isidorus dicit, lib. 9 Etymol., cap. ult., circ. med., a *matre* et *nato*, quia per matrimonium efficitur aliqua mater nati.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis pater sit dignior quam mater, tamen circa prolem mater magis est officiosa quam pater. — Vel dicendum quod mulier ad hoc principaliter facta est ut sit homini in adjutorium prolis ; non autem vir propter hoc factus est. Unde magis pertinet ad rationem matrimonii mater quam pater.

Ad secundum dicendum quod aliquando essentialia cognoscuntur per accidentalia, et ideo etiam per accidentalia aliqua nominari possunt ; cum nomen detur causa rei innotescendæ.

Ad tertium dicendum quod aliquando species nominatur ab eo quod est generis, propter imperfectionem speciei, quando scilicet complete habet generis rationem, nec tamen aliquid addit quod ad dignitatem pertineat ; sicut proprium accidentale retinet nomen proprii, quod ipsi et definitioni est commune ; aliquando autem propter perfectionem, quando in una specie complete invenitur ratio generis, et non in alia ; sicut animal denominatur ab anima, quæ competit animato corpori, quod est genus animalis ; sed animatio non invenitur perfecte in animatis quæ non sunt animalia. Et similiter est in proposito, quia conjunctio viri ad mulierem per matrimonium est maxima, cum sit et animarum, et corporum et ideo *conjugium* nominatur.

ARTICULUS III

Utrum matrimonium convenienter definiatur in littera.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter definiatur in littera, 4 Sent., dist. 27, quia in mariti definitione oportet quod matrimonium ponatur, quia maritus est qui est mulieri junctus matrimonio. Sed *maritalis conjunctio* ponitur in definitione matrimonii. Ergo videtur quod sit circulatio in definitionibus istis.

2. Præterea, per matrimonium sicut efficitur vir maritus mulieris, ita et mulier uxor viri. Ergo non debet magis dici *conjunctio maritalis* quam uxoria.

3. Præterea, consuetudo ad genus moris pertinet. Sed frequenter matrimonio juncti sunt valde moribus diversi. Ergo non debet poni in definitione matrimonii, *individuam vitæ consuetudinem retinens*.

4. Præterea, inveniuntur aliæ definitiones de matrimonio datæ, quia, secundum Hugonem, lib. 2 de Sacram., part. 11, cap. 4, et tract. 7 Sum. Sent., cap. 6, in princ., *matrimonium est duarum idonearum personarum legitimus de conjunctione consensus*. Secundum quosdam autem *matrimonium est consortium communis vitæ, et communicatio divini et humani juris*. Et quæritur qualiter hæ definitiones differant.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., **in matrimonio tria considerantur, scilicet causa ipsius, et essentia ejus et effectus ; et secundum hoc tres definitiones inveniuntur de matrimonio datæ** : — nam definitio Hugonis tangit causam, scilicet consensum, et est per se nota. — Definitio autem in littera posita tangit essentiam matrimonii, scilicet *conjunctionem*, et addit determinatum subjectum, in hoc quod dicit, *inter legitimas personas;* ponit etiam differentiam contrahentium ad speciem, in hoc quod dicit, *maritalis*, quia cum matrimonium sit conjunctio in ordine ad aliquid unum, talis conjunctio in speciem trahitur per illud ad quod ordinatur, et hoc est id quod ad maritum pertinet ; ponit etiam virtutem hujus conjunctionis, quia indissolubilis est, in hoc quod dicit, *individuam*, etc. — Sed alia definitio tangit effectum ad quem ordinatur matrimonium, scilicet vitam communem in rebus domesticis. Et quia omnis communicatio aliqua lege ordinatur, ideo ponitur ordinativum istius communicationis, scilicet jus divinum et humanum ; aliæ autem communicationes, ut negotiantium et militantium, solo jure humano institutæ sunt.

Ad primum ergo dicendum quod aliquando

ART. 3. — Hic docet matrimonium convenienter definiri in littera, id est in 4 libro Sententiarum : « Viri mulierisque conjunctio maritalis, inter legitimas personas, individuam vitæ societatem retinens. »

priora, ex quibus debet dari definitio, non sunt nota quoad nos, et ideo in definitione aliquorum ponuntur aliqua posteriora simpliciter, quæ sunt priora quoad nos, sicut in definitione qualitatis ponitur *quale* a Philosopho, cum dicit, cap. de Qualitat. : *Qualitas est secundum quam quales esse dicimur*. Et ita etiam hic in definitione matrimonii ponitur *conjunctio maritalis* ; ut sit sensus quod matrimonium est conjunctio ad ea quæ mariti officium requirit, quæ non poterant uno nomine exprimi.

Ad secundum dicendum quod per hanc differentiam tangitur finis conjunctionis, ut dictum est art. præc. Et quia, ut dicit Apostolus, I Cor. 11, 9, *vir non est propter mulierem,* (1) *sed mulier propter virum*, ideo hæc differentia potius debet sumi a viro quam a muliere.

Ad tertium dicendum quod sicut vita civilis non importat actum singularem hujus vel illius, sed ea quæ ad communicationem civilem pertinent, ita vita conjugalis nihil aliud est quam conversatio ad communicationem talem pertinens, et ideo quantum ad hanc vitam semper in conjugibus consuetudo est individua, quamvis sit divisa quantum ad actus singulares utriusque.

Ad quartum patet solutio ex dictis in corp. art.

QUÆSTIO XLV

DE CONSENSU MATRIMONII SECUNDUM SE. — *In quinque articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de consensu; — ubi primo agendum est de ipso consensu secundum se considerato ; — secundo de consensu juramento vel carnali copula firmato ; — tertio de consensu coacto et conditionato ; — quarto de objecto consensus.

Circa primum quæruntur quinque : 1° utrum consensus sit causa efficiens matrimonii ; 2° utrum consensum oporteat per verba exprimi : 3° utrum consensus expressus per verba de futuro faciat matrimonium ; 4° utrum consensus per verba de præsenti expressus, si desit interior consensus, exterius faciat verum matrimonium ; 5° utrum consensus in occulto factus per verba de præsenti faciat matrimonium.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum consensus sit causa efficiens matrimonii.

S. Thom., ubi sup., art. 2, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod consensus non sit causa efficiens matrimonii. Sacramenta enim non sunt a voluntate humana, sed ab institutione divina, ut ostensum est 4 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 4, quæst. 4, et Part. 3, quæst. 64, art. 2. Sed consensus ad voluntatem humanam pertinet. Ergo non est causa matrimonii, sicut nec aliorum sacramentorum.

2. Præterea, idem non est causa sui ipsius. Sed matrimonium nihil aliud videtur esse quam consensus, quia consensus ipse significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam. Ergo consensus non est causa matrimonii.

3. Præterea, unius debet esse una causa. Sed matrimonium inter duos est unum, ut dictum est quæst. præc., art. 1 ; consensus autem duorum sunt diversi, quia et diversorum sunt, et in diversis ; ab una enim parte est consensus in virum, ex alia in uxorem. Ergo mutuus consensus non est causa matrimonii.

— Sed contra est quod Chrysostomus dicit (aliud auctor, hom. 32 in Op. imperf., parum ante med.) : *Matrimonium non facit coitus, sed voluntas*

Præterea, unus non accipit potestatem in eo quod est libere alterius, nisi per ejus consensum. Sed per matrimonium accipit uterque conjugum potestatem in corpus alterius, ut patet I Corinth. 7, cum prius uterque liberam potestatem sui corporis haberet. Ergo consensus facit matrimonium.

RESPONDEO dicendum quod in omnibus sacramentis est aliqua spiritualis operatio, mediante materiali operatione, quæ eam significat ; sicut per ablutionem corporalem in baptismo fit ablutio interior spiritualis. Unde cum in matrimonio sit quædam **spiritualis conjunctio**, in quantum matrimonium est sacramentum, et aliqua materialis, secundum quod est in officium naturæ et civilis vitæ, **oportet quod mediante materiali fiat spiritualis virtute divina**. — Unde **cum conjunctiones materialium contractuum fiant per mutuum consensum, oportet quod hoc modo etiam fiat matrimonialis conjunctio.**

Ad primum ergo dicendum quod sacramentorum prima causa est divina virtus quæ in eis operatur salutem ; sed causæ secundæ, sive instrumentales, sunt materiales operationes, ex divina institutione habentes efficaciam, et sic consensus in matrimonio est causa.

Ad secundum dicendum quod matrimonium non est ipse consensus, sed quædam unio ordinatorum ad unum, ut dictum est quæst. præc., art.

ART. I. — Non potest esse sacramentum, sine consensu contrahentium, quia, ut jam diximus, sacramentum fundatur in contractu, et est ipse contractus ad esse sacramenti elevatus. Ideo concil. Florent. dixit : « Causa efficiens matrimonii regulariter est mutuus consensus per verba de præsenti expressus ». Vide etiam resp. Nicolai ad Bulgaros ; Decretum Innocent. III, et constitut. Leonis XIII, supra, quæst. 42, art. 1, pag. 155.

(1) Vulgata : *Non est creatus vir propter mulierem, sed...*

1, quam consensus facit. Nec consensus, proprie loquendo, conjunctionem Christi ad Ecclesiam significat, sed voluntatem ejus, qua factum est ut Ecclesiæ conjungeretur.

Ad tertium dicendum quod sicut matrimonium est unum ex parte ejus in quod fit conjunctio, quamvis sit multiplex ex parte conjunctorum, ita etiam consensus est unus ex parte ejus in quod consentitur, scilicet prædictæ conjunctionis, quamvis sit multiplex ex parte consentientium. Nec est directe consensus in virum, sed in conjunctionem ad virum ex parte uxoris, et similiter ex parte viri est consensus in conjunctionem ad uxorem.

ARTICULUS II

Utrum oporteat consensum per verba exprimi.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non oporteat consensum per verba exprimi, quia sicut per matrimonium redigitur homo in potestatem alterius, ita per votum. Sed votum obligat quoad Deum, etiamsi non exprimatur verbis. Ergo et consensus facit matrimonii obligationem, etiam sine expressione verborum.

2. Præterea, matrimonium potest esse inter aliquos qui suum consensum sibi mutuo verbis exprimere non possunt, quia vel sunt muti, vel diversarum linguarum. Ergo expressio consensus per verba non requiritur ad matrimonium.

3. Præterea, si omittatur illud quod est de necessitate sacramenti, quacumque ex causa, non est sacramentum. Sed in aliquo casu est matrimonium sine expressione verborum, sicut quando puella tacet præ verecundia, parentibus eam viro tradentibus. Ergo expressio verborum non est de necessitate matrimonii.

— Sed contra, matrimonium est sacramentum quoddam. Sed in omni sacramento requiritur aliquod sensibile signum. Ergo et in matrimonio; et ita oportet esse saltem verba exprimentia consensum sensibiliter.

Præterea, in matrimonio fit contractus inter virum et mulierem. Sed in quolibet contractu oportet esse expressionem verborum, quibus se invicem homines obligent. Ergo et in matrimonio oportet esse consensum per verba expressum.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex dictis patet, art. præc., conjunctio matrimonialis fit ad modum obligationis in contractibus materialibus. Et quia materiales contractus non possunt fieri, nisi sibi invicem voluntatem suam verbis promant qui contrahunt, ideo etiam oportet quod consensus matrimonium faciens verbis exprimatur, ut expressio verborum se habeat ad matrimonium sicut ablutio exterior ad baptismum.

Ad primum ergo dicendum quod in voto non est aliqua sacramentalis obligatio, sed spiritualis tantum, et ideo non oportet quod fiat ad modum materialium contractuum, ad hoc quod obliget, sicut est de matrimonio.

Ad secundum dicendum quod quamvis tales non possint vota sua mutuo verbis exprimere, possunt tamen exprimere nutibus, et tales nutus pro verbis computantur.

Ad tertium dicendum quod sicut dicit Hugo de S. Victore, tract. 7 Sum. Sent., cap. 6, a princ., eos qui conjunguntur, sic oportet consentire, ut invicem se spontanee recipiant, quod judicatur fieri, si in desponsatione non contradicant. Unde verba parentum computantur in casu illo ac si essent puellæ ; sunt enim sufficiens signum quod sunt ejus, ex quo non contradicit.

ARTICULUS III

Utrum consensus expressus per verba de futuro faciat matrimonium.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod consensus expressus per verba de futuro matrimonium faciat, quia sicut se habet præsens ad præsens, ita futurum ad futurum. Sed consensus per verba de præsenti expressus facit matrimonium in præsenti. Ergo consensus expressus per verba de futuro facit matrimonium in futuro.

2. Præterea, sicut in matrimonio fit quædam obligatio per verba exprimentia consensum, ita et in aliis civilibus contractibus. Sed in aliis contractibus non differt utrum per verba de præsenti vel de futuro obligatio fiat. Ergo nec in matrimonio differt.

3. Præterea, per votum religionis homo contrahit matrimonium spirituale cum Deo. Sed votum religionis fit per verba de futuro, et obligat. Ergo et similiter potest fieri matrimonium carnale per verba de futuro.

— Sed contra est quod ille qui consentit in aliquam per verba de futuro, et postea cum alia per verba de præsenti, secundum jura debet habere secundam pro uxore, cap. *Sicut ex litteris*, de Sponsalib. et Matrim. Sed hoc non esset si consensus per verba de futuro faceret matrimonium, quia ex quo verum est matrimonium cum una, ea vivente, non potest contrahi cum alia. Ergo consensus per verba de futuro non facit matrimonium.

Præterea, qui promittit aliquid se facturum, nondum facit illud. Sed qui consentit per verba de futuro, promittit se cum aliqua contracturum matrimonium. Ergo non contrahit adhuc cum illa.

ART. 2. — In *resp. ad.* 3. Si contrahens verba non possit proferre, vide decret. Innocent III, quæst. 42, art. 1, pag. 155.

RESPONDEO dicendum quod causæ sacramentales significando efficiunt; unde hoc efficiunt quod significant. Quia ergo cum aliquis consensum suum per verba de futuro exprimit, non significat se facere matrimonium, sed promittit se facturum, ideo **talis expressio consensus non facit matrimonium, sed sponsionem ejus, quæ sponsalia nominatur.**

Ad primum ergo dicendum quod cum consensus exprimitur per verba de præsenti, et verba sunt præsentia, et in præsens consentitur pro eodem tempore; sed quando consensus fit per verba de futuro, verba sunt præsentia, sed consentitur in futurum, et ideo non pro eodem tempore. Et propter hoc non est simile.

Ad secundum dicendum quod etiam in aliis contractibus, qui verbis futuris utitur, non transfert potestatem rei suæ in alterum; ut si dicat: *Dabo tibi,* sed solum quando verbis præsentibus utitur.

Ad tertium dicendum quod in voto professionis actus spiritualis matrimonii per verba de futuro exprimitur, scilicet obedientia vel observantia regulæ, et non ipsum matrimonium spirituale. Si autem spirituale matrimonium in futurum voveatur, non est matrimonium spirituale, quia nondum ex hoc aliquis est monachus, sed se futurum monachum pollicetur.

ARTICULUS IV

Utrum consensus etiam per verba de præsenti expressus, si desit interior consensus, faciat matrimonium.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod consensus etiam per verba de præsenti expressus, si desit interior consensus, faciat matrimonium, *quia fraus et dolus nemini patrocinari debent,* secundum jura, cap. *Ex tenore,* de Rescriptis, et cap. *Si vir,* de Cognat. spirituali. Sed ille qui verbis exprimit consensum, quem in corde non habet, dolum committit. Ergo non debet ei patrocinari, ut ab obligatione matrimonii liber reddatur.

2. Præterea, consensus mentalis alterius non potest esse alicui notus, nisi quatenus per verba exprimitur. Si ergo expressio verborum non sufficit, sed consensus interior requiritur in utroque conjugum, tunc neuter poterit scire de altero an sit ei verus conjux et ita erit fornicator, quandocumque matrimonio utetur.

3. Præterea, si aliquis probatur per verba de præsenti in aliquam consensisse, cogitur per excommunicationis sententiam ut eam habeat in uxorem, quamvis dicat consensum mentalem defuisse, etiamsi postea cum alia contraxerit consensu mentali verbis expresso. Sed hoc non esset, si requireretur consensus mentalis ad matrimonium. Ergo non requiritur.

— Sed contra est quod Innocentius III, dicit in Decret. quadam, cap. *Tua nos,* de Sponsalib. et Matrim., in casu isto loquens: *Sine consensu nequeunt cætera fœdus perficere conjugale.*

Præterea intentio requiritur in omnibus sacramentis. Sed ille qui corde non consentit, non habet intentionem matrimonii contrahendi. Ergo non fit matrimonium.

RESPONDEO dicendum quod, **sicut se habet ablutio exterior ad baptismum, ita se habet expressio verborum ad hoc sacramentum,** ut dictum est art. 2, huj. quæst. Unde sicut si aliquis ablutionem exteriorem reciperet, non intendens recipere sacramentum, sed ludum et dolum facere, non esset baptizatus, ita expressio verborum sine interiori consensu matrimonium non facit.

Ad primum ergo dicendum quod ibi sunt duo, scilicet defectus consensus, qui ei patrocinatur in foro conscientiæ, ut non astringatur vinculo matrimonii, quamvis non in foro Ecclesiæ, in quo judicatur secundum allegata; et dolus verborum, et hic non patrocinatur nec in foro conscientiæ, nec in foro Ecclesiæ, quia in utroque pro hoc punitur.

Ad secundum dicendum quod si desit consensus mentalis ex parte unius, ex neutra parte est matrimonium, quia matrimonium consistit in mutua conjunctione, ut dictum est quæst. præc., art. 1. Tamen probabiliter potest credi dolus non esse, nisi signa evidentia doli appareant, quia de quolibet præsumendum est bonum, nisi probetur contrarium; unde ille ex cujus parte dolus non est, a peccato excusatur per ignorantiam.

Ad tertium dicendum quod in tali casu Ecclesia compellit eum ad standum cum prima uxore, quia secundum ea judicat quæ foris apparent; nec decipitur in justitia sive jure, quamvis decipiatur in facto. Sed ille debet potius excommunicationem sustinere quam ad primam uxorem accedat; vel debet in alias regiones remotius fugere.

ARTICULUS V

Utrum consensus in occulto factus per verba de præsenti faciat matrimonium.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod consensus in occulto factus per verba de præsenti

---

ART. 5. — Ex hoc art., vides S. Doctorem tenere ipsos contrahentes esse ministrum sacramenti. Vide notata pag. 154. — Resp. affirmativa certa erat tempore B. Thomæ, ante concil. Trident.; tunc enim valebant matrimonia clandestina contracta; hinc eadem Synodus, sess. 24, cap. 1 reform. anathemate damnat eos qui ejusmodi matrimonia vera acrata fuisse negant. Censebantur autem clandestina matrimonia quæ non poterant probari testibus. — Hodie vero in locis ubi decretum concil. Trident. fuit publicatum, matrimonia clandestina sunt invalida; in locis autem ubi promulgatio fuit omissa, matrimonia clandestina sunt graviter illicita, sed non invalida. — *Ad* 1^m. Nota concil. Trident. infra, pro consensu parentum; vide etiam pag. 174.

non faciat matrimonium. Res enim in potestate alterius existens non transfertur in potestatem alterius, nisi consentiente illo in cujus potestate erat. Sed puella est in potestate patris. Ergo non potest per matrimonium transire in potestatem viri, nisi patre consentiente ; et ita si fiat in occulto consensus, etiam per verba de præsenti expressus, non erit matrimonium.

2. Præterea, sicut in matrimonio actus noster est quasi de essentia sacramenti, ita etiam in pœnitentia. Sed sacramentum pœnitentiæ non perficitur nisi mediantibus Ecclesiæ ministris, qui sunt sacramentorum dispensatores. Ergo nec matrimonium perfici potest in occulto absque sacerdotali benedictione.

3. Præterea, baptismus, quia potest in occulto et aperto fieri, non prohibetur ab Ecclesia fieri in occulto. Sed Ecclesia prohibet clandestina fieri matrimonia, cap. *Cum inhibitio*, de clandest. Despons. Ergo non possunt fieri in occulto.

4. Præterea, inter eos qui in secundo gradu sibi attinent, matrimonium contrahi non potest, quia Ecclesia prohibuit. Sed similiter Ecclesia prohibuit clandestina matrimonia. Ergo non possunt esse vera matrimonia.

— Sed contra, posita causa, ponitur effectus. Sed causa sufficiens matrimonii est consensus per verba de præsenti expressus. Ergo sive fiat in publico sive in occulto, matrimonium sequitur.

Præterea, ubicumque est debita materia et debita forma sacramenti, ibi est sacramentum. Sed in occulto matrimonio servatur debita materia, quia ibi sunt legitimæ personæ ad contrahendum, et debita forma, quia ibi sunt verba de præsenti consensum exprimentia. Ergo est ibi verum matrimonium.

RESPONDEO dicendum quod sicut in aliis sacramentis quædam sunt de essentia sacramenti, quibus omissis non est sacramentum, quædam autem ad solemnitatem sacramenti pertinent, quibus omissis verum nihilominus perficitur sacramentum, quamvis peccet qui omittit ; ita etiam **consensus expressus per verba de præsenti, inter personas legitimas ad contrahendum, matrimonium facit,** — quia **hæc duo sunt de essentia sacramenti ; alia autem omnia sunt**

Concil. Trident., de reformatione matrimonii, sess. 24, *cap.* 1. Tametsi dubitandum non est, clandestina Matrimonia, libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse Matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit ; et proinde jure damnandi sint illi, ut eos sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant ; quique falso affirmant, Matrimonia, a filiis familias sine consensu parentum contracta, irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse : nihilominus sancta Dei Ecclesia ex justissimis causis illa semper detestata est, atque prohibuit. Verum, cum sancta Synodus animadvertat, prohibitiones illas propter hominum inobedientiam jam non prodesse ; et gravia peccata perpendat, quæ ex eisdem clandestinis conjugiis ortum habent ; præsertim vero eorum qui in statu damnationis permanent, dum, priore uxore, cum qua clam contraxerant relicta, cum alia palam contrahunt, et cum ea in perpetuo adulterio vivunt. Cui malo cum ab Ecclesia, quæ de occultis non judicat, succurri non possit, nisi efficacius aliquod remedium adhibeatur : idcirco sacri Lateranensis Concilii, sub Innocentio III celebrati, vestigiis inhærendo præcipit, ut in posterum, antequam Matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium Parocho tribus continuis diebus festivis in Ecclesia inter Missarum solemnia publice denuntietur, inter quos Matrimonium sit contrahendum : quibus denuntiationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiæ procedatur ; ubi Parochus, viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat : « Ego vos in matrimonium conjungo, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti » : vel aliis utatur verbis, juxta receptum uniuscujusque provinciæ ritum. Quod si aliquando probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiose impediri posse, si tot præcesserint denuntiationes, tunc vel una tantum denuntiatio fiat ; vel saltem Parocho, et duobus vel tribus testibus præsentibus matrimonium celebretur. Deinde ante illius consummationem denuntiationes in Ecclesia fiant ; ut, si aliqua subsunt impedimenta, facilius detegantur : nisi Ordinarius ipse expedire judicaverit, ut prædictæ denuntiationes remittantur : quod illius prudentiæ et judicio sancta Synodus relinquit. Qui aliter, quam præsente Parocho, vel alio Sacerdote, de ipsius Parochi seu Ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt ; eos sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit : et hujusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos præsenti decreto irritos facit, et annulat. Insuper Parochum, vel alium Sacerdotem, qui cum minore testium numero, et testes, qui sine Parocho, vel Sacerdote hujusmodi contractui interfuerint, necnon ipsos contrahentes, graviter arbitrio Ordinarii puniri præcipit. Præterea eadem sancta Synodus hortatur, ut conjuges ante benedictionem Sacerdotalem, in templo suscipiendam, in eadem domo non cohabitent ; statuitque benedictionem a proprio Parocho fieri ; neque a quoquam, nisi ab ipso Parocho, vel ab Ordinario, licentiam ad prædictam benedictionem faciendam alii Sacerdoti concedi posse : quacumque consuetudine, etiam immemorabili, quæ potius corruptela dicenda est, vel privilegio, non obstante. Quod si quis Parochus, vel alius Sacerdos sive regularis sive sæcularis sit, etiam si id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat, alterius Parochiæ sponsos sine illorum Parochi licentia, Matrimonio conjungere aut benedicere ausus fuerit ; ipso jure tamdiu suspensus maneat, quamdiu ab Ordinario ejus Parochi, qui Matrimonio interesse debebat, seu a quo benedictio suscipienda erat, absolvatur. Habeat Parochus librum, in quo conjugum et testium nomina, diemque et locum contracti Matrimonii describat : quem diligenter apud se custodiat. Postremo sancta Synodus conjuges hortatur, ut antequam contrahant, vel saltem triduo ante Matrimonii consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, et ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum pie accedant. Si quæ provinciæ aliis, ultra prædictas, laudabilibus consuetudinibus et ceremoniis hac in re utuntur, eas omnino retineri sancta Synodus vehementer optat. Ne vero hæc tam salubria præcepta quemquam lateant, Ordinariis omnibus præcipit, ut, cum primum potuerint, curent hoc decretum populo publicari ac explicari in singulis suarum diœcesum parochialibus Ecclesiis, idque in primo anno quam sæpissime fiat : deinde vero quoties expedire viderint. Decernit insuper, ut hujusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat, a die primæ publicationis, in eadem parochia factæ, numerandos.

de solemnitate sacramenti, quia ad hoc adhibentur ut matrimonium convenientius fiat. — Unde **si omittantur, verum est matrimonium, quamvis peccent sic contrahentes, nisi per aliquam legitimam causam excusentur.**

Ad primum ergo dicendum quod puella non est in potestate patris quasi ancilla, ut sui corporis potestatem non habeat, sed quasi filia ad educationem; et ideo secundum hoc quod libera est, potest se in potestatem alterius absque consensu patris dare, sicut etiam potest aliquis vel aliqua intrare religionem absque consensu parentum, cum sit persona libera.

Ad secundum dicendum quod actus noster in pœnitentia, quamvis sit de essentia sacramenti, non tamen est sufficiens ad inducendum proximum effectum sacramenti, scilicet absolutionem a peccatis; et ideo oportet quod ad perfectionem sacramenti interveniat actus sacerdotis. Sed in matrimonio actus nostri sunt causa sufficiens ad inducendum proximum effectum, qui est obligatio, quia quicumque est sui juris, potest se alteri obligare; et ideo sacerdotis benedictio non requiritur in matrimonio, quasi de essentia sacramenti.

Ad tertium dicendum quod etiam prohibitum est ne baptismum aliquis accipiat, præterquam a sacerdote, nisi in articulo necessitatis. Matrimonium autem non est sacramentum necessitatis. Et ideo non est similis ratio. Prohibentur autem clandestina matrimonia propter pericula quæ inde evenire solent, quia frequenter in talibus est aliqua fraus ex altera parte; frequenter etiam ad alia conjugia transeunt, dum pœnitent de his quæ subito facta sunt; et multa alia mala inde accidunt, et speciem turpitudinis præter hoc habent.

Ad quartum dicendum quod non sunt prohibita clandestina matrimonia, quasi contra essentialia matrimonii existentia; sicut sunt prohibita matrimonia illegitimarum personarum, quæ sunt materia indebita huic sacramento, et ideo non est simile.

QUÆSTIO XLVI

DE CONSENSU CUI ADVENIT JURAMENTUM VEL COPULA CARNALIS. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de consensu cui advenit juramentum vel copula carnalis.

Circa quod quæruntur duo: 1° utrum juramentum adjunctum consensui per verba de futuro expresso faciat matrimonium; 2° utrum copula carnalis eidem consensui adveniens faciat matrimonium.

Articulus primus

Utrum juramentum adjunctum consensui per verba de futuro expresso faciat matrimonium.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod juramentum adjunctum consensui per verba de futuro expresso faciat matrimonium. Nullus enim potest se obligare ut faciat contra jus divinum. Sed implere juramentum est de jure divino, ut patet Matth. 5, 33: *Reddes autem Domino juramenta tua.* Ergo per nullam obligationem sequentem potest evenire quod homo non debeat implere juramentum prius factum. Si ergo post consensum in aliquam per verba de futuro juramento firmatum aliquis alteri se obligat per verba de præsenti, videtur quod nihilominus debeat juramentum primum servare. Sed hoc non esset, nisi illo juramento esset matrimonium illud perfectum. Ergo juramentum adjunctum consensui per verba de futuro facit matrimonium.

2. Præterea, veritas divina fortior est quam veritas humana. Sed per juramentum veritate divina firmatur aliquid. Cum ergo verba exprimentia consensum de præsenti, in quibus est sola veritas humana, matrimonium perficiant, videtur quod multo amplius id efficere possint verba de futuro juramento firmata.

3. Præterea, secundum Apostolum ad Hebr. 6, 16: *Omnis controversiæ finis ad confirmationem est juramentum.* Ergo in judicio saltem plus standum est juramento quam simplici verbo. Si ergo aliquis simplici verbo consentiat in aliquam per verba de præsenti, postquam consenserit in aliam cum juramento per verba de futuro, videtur quod judicio Ecclesiæ debeat compelli stare cum prima, et non cum secunda.

4. Præterea, verba de futuro simpliciter prolata faciunt sponsalia. Sed juramentum ibi aliquid operatur. Ergo facit plus quam sponsalia. Sed ultra sponsalia non est nisi matrimonium. Ergo facit matrimonium.

— Sed contra, quod futurum est, non est. Sed juramentum additum non facit quin verba de futuro significent consensum de futuro. Ergo adhuc matrimonium non est.

Præterea, postquam perfectum est matrimonium, non oportet quod alius consensus interveniat ad matrimonium. Sed post juramentum advenit alius consensus, qui matrimonium facit; alias frustra juraretur illud esse futurum. Ergo non facit matrimonium.

Art. 1. — Sic habet decret. Lucii III, ad episc. Rappallensem: « Requisivit a nobis tua fraternitas, qua censura debeat compelli mulier, quæ nubere renuit, cui se nupturam interposito juramento firmavit: ad quod respondemus, quod cum libera debeant esse matrimonia, monenda est potius quam cogenda ».

RESPONDEO dicendum quod juramentum adhibetur ad confirmationem dictorum ; unde illud tantum confirmat quod in dictis significatur, nec significatum mutat. Et ideo cum verba de futuro ex ipsa sua significatione habeant quod matrimonium non faciant, quia quod futurum promittitur, nondum fit, **etiamsi juramentum adveniat, nondum est matrimonium factum,** sicut Magister in littera dicit, 4 Sent., dist. 28.

Ad primum ergo dicendum quod implere uramentum licitum est de jure divino, non autem implere juramentum illicitum. Unde si aliqua obligatio sequens juramentum faciat illud illicitum, cum prius fuisset licitum, non derogat juri divino qui juramentum prius factum non servat. Et ita est in proposito ; illicite enim jurat qui illicite promittit : promissio autem de alieno est illicita. Unde consensus sequens per verba de præsenti, quo quis transfert dominium sui corporis in aliam, facit præcedens juramentum esse illicitum, quod prius licitum erat.

Ad secundum dicendum quod veritas divina efficacissima est ad firmandum illud cui adhibetur.

Unde patet solutio *ad tertium.*

Ad quartum dicendum quod juramentum aliquid operatur, non novam obligationem faciens, sed factum confirmans, et sic gravius peccat qui eam violat.

ARTICULUS II

Utrum carnalis copula post verba de futuro consensum exprimentia faciat matrimonium.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod carnalis copula post verba de futuro consensum exprimentia faciat matrimonium, quia majus est consentire facto quam verbo. Sed ille qui carnaliter commiscetur, facto consentit promissioni quam prius fecit. Ergo videtur quod multo magis per hoc fiat matrimonium, quam si solis verbis de præsenti consensus fieret.

2. Præterea, consensus non solum expressus, sed etiam interpretativus facit matrimonium. Sed nulla potest esse major interpretatio consensus quam carnalis copula. Ergo perficitur matrimonium per hoc.

3. Præterea, omnis conjunctio carnalis præter matrimonium facta, est peccatum. Sed mulier non videtur peccare admittendo sponsum ad carnalem copulam. Ergo per hoc fit matrimonium.

4. Præterea, *non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum,* ex Augustino, epist. ad Macedonium. Sed aliquis non potest mulieri quam defloravit sub specie matrimonii, restituere ablatum, nisi eam conjugio ducat. Ergo videtur quod si etiam post carnalem copulam cum alia contraxerit per verba de præsenti, teneatur ad primam redire ; quod non esset, nisi inter eos esset matrimonium. Ergo carnalis copula post consensum de futuro facit matrimonium.

— Sed contra est quod dicit Nicolaius I papa in resp. ad consult. Bulgar., cap. 3 (et habet. cap. *Tuas dudum*, de clandest. Despons.) : *Si consensus in nuptiis defuerit, cætera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur.*

Præterea, quod sequitur ad aliquid, non facit ipsum. Sed carnalis copula sequitur ipsum matrimonium sicut effectus causam. Ergo non potest facere matrimonium.

RESPONDEO dicendum quod de matrimonio possumus loqui dupliciter : — Uno modo quantum ad forum conscientiæ ; et **sic in rei veritate carnalis copula non habet quod perficiat matrimonium, cujus sponsalia præcesserunt per verba de futuro, si consensus interior desit,** quia verba etiam de præsenti consensum exprimentia, si consensus mentalis deesset, non facerent matrimonium, ut supra dictum est, quæst., præc., art. 4. — Alio modo quantum ad judicium Ecclesiæ, et quia in exteriori judicio secundum ea quæ foris patent, judicatur, cum nihil possit expressius significare consensum quam carnalis copula, ideo **secundum judicium Ecclesiæ carnalis copula consequens sponsalia, matrimonium facere judicatur, nisi aliqua signa expressa doli vel fraudis appareant.** (Extra. de sponsalib. et Matrim., cap. *Is qui fidem*, ex Gregorio IX, et cap. *Tua nos*, ex Innocentio III.)

Ad primum ergo dicendum quod ille qui carnaliter commiscetur, facto consentit in carnalem copulam secundum rei veritatem ; sed in matrimonium non consentit ex hoc ipso, nisi secundum interpretationem juris.

Ad secundum dicendum quod interpretatio illa non mutat rei veritatem, sed judicium quod de rebus exterius fit.

Ad tertium dicendum quod si sponsa sponsum admittat, credens eum velle matrimonium consummare, excusatur a peccato, nisi aliqua signa expressa fraudis appareant ; sicut si sint multum distantis conditionis vel quantum ad nobilitatem, vel quantum ad fortunam, vel aliud signum evidens appareat. Sed tamen sponsus peccat fornicando ; et puniendus est de fraude quam facit.

Ad quartum dicendum quod in tali casu sponsus, antequam aliam duxerit, tenetur eam ducere in uxorem, si sint æqualis conditionis, vel si sponsa sit melioris conditionis. Sed si aliam duxerit, jam factus est impotens ad solvendum illud ad quod tenebatur, et ideo sufficit si ei de nuptiis provideat. Et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt,

---

ART. 2. — Intellige conclusionem de tempore concilii Tridentini publicationem antecedente (vide quæst. præc. art. 5, decretum Trident.). Unde in locis ubi lex Tridentina non fuit promulgata, hæc tanquam vera sunt habenda.

si sponsus sit multo melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis evidens fuerit, quia præsumi probabiliter potest quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.

QUÆSTIO XLVII

DE CONSENSU COACTO ET CONDITIONATO. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de consensu coacto et conditionato.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum aliquis consensus possit esse coactus ; 2° utrum aliqua coactio metus cadat in constantem virum ; 3° utrum consensus coactus tollat matrimonium ; 4° utrum consensus coactus faciat matrimonium ex parte cogentis ; 5° utrum consensus conditionatus matrimonium faciat ; 6° utrum aliquis ex præcepto patris compelli possit ad matrimonium contrahendum.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum aliquis consensus possit esse coactus.

S. Thom., 4 Sent., dist. 29, quæst. un., art. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod nullus consensus possit esse coactus. Coactio enim in liberum arbitrium cadere non potest secundum aliquem statum ejus, ut in 2 Sent., dist. 25, quæst. 1, art. 2, dictum est. Sed consensus est actus liberi arbitrii. Ergo non potest esse coactus.

2. Præterea, violentum idem est quod coactum. Sed *coactum,* secundum Philosophum, lib. 3 Ethic., cap. 1, *est cujus principium est extra, non conferente vim passo.* Sed omnis consensus principium est intra. Ergo nullus consensus potest esse coactus.

3. Præterea, omne peccatum consensu perficitur. Sed illud quo perficitur peccatum, cogi non potest, quia, secundum Augustinum, lib. 3 de lib. Arb., cap. 18, princ., *nullus peccat in eo quod vitare non potest.* Cum ergo vis a juristis, l. 1, ff. *de eo quod vi metusve*, etc., definiatur esse *majoris rei impetus, qui repelli non potest*, videtur quod consensus non possit esse coactus vel violentus.

4. Præterea, dominium libertati opponitur. Sed coactio ad dominium pertinet, ut patet in quadam Tullii definitione (1) ; dicit enim quod *vis est impetus dominantis, retinens rem intra terminos alienos.* Ergo vis in liberum arbitrium non cadit, et ita nec in consensum, qui est actus ejus.

— Sed contra, illud quod esse non potest, non potest aliud impedire. Sed coactio consensus impedit matrimonium, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 29. Ergo consensus cogi potest.

Præterea, in matrimonio est quidam contractus. Sed in contractibus potest esse voluntas coacta ; unde legislator in integrum restitutionem adjudicat, ratum non habens *quod vi metusve causa factum est*, lib. 1, ff. sup. cit. Ergo etiam in matrimonio potest esse consensus coactus.

RESPONDEO dicendum quod duplex est coactio vel violentia : — Una, quæ facit necessitatem absolutam, et tale violentum dicitur a Philosopho, loc. sup. cit., **violentum simpliciter** ; ut cum quis aliquem corporaliter impellit ad motum. — Alia, quæ facit necessitatem conditionatam, et hanc vocat Philosophus **violentum mixtum** ; sicut cum quis projicit merces in mare, ne periclitetur : et in isto violento quamvis hoc quod fit, non sit per se voluntarium, tamen consideratis circumstantiis hic et nunc, voluntarium est. Et quia actus in particularibus sunt, ideo simpliciter voluntarium est, sed secundum quid involuntarium. Unde **hæc violentia, vel coactio, potest esse in consensu, qui est actus voluntatis, non autem prima.** Et quia hæc coactio fit ex hoc quod timetur aliquod periculum imminens, ideo ista vis idem est quod metus, qui voluntatem cogit quodammodo ; sed prima vis cadit in corporalibus actibus. Et quia legislator considerat non solum interiores actus, sed magis exteriores, ideo per *vim* intelligit coactionem simpliciter, propter quod vim contra metum dividit. Sed nunc agitur de consensu interiori, in quem non cadit coactio, sed vis, quæ a metu distinguitur. Et ideo, quantum ad propositum pertinet, idem est coactio quod metus. Est autem metus secundum jurisperitos, *instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio*, loc. sup. cit.

Et per hoc patet solutio *ad objecta;* nam primæ rationes procedunt de coactione prima, secundæ de secunda.

ARTICULUS II

Utrum aliqua coactio metus cadat in constantem virum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 1. — *Violentum* dicitur, cujus principium est extra, non conferente vim passo. *Metus* definitur esse instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio. — Ad tituli litteram resp. : Consensus voluntatis potest esse coactus, coactione conditionata, non autem coactione absoluta.

(1) Ex Tullio citaverat Albertus Magnus in hunc locum, sed nihil tale expressum apud ipsum ; quid æquivalens habet in oratione pro Cæcina. Animadversio est Nicolai.

ART. 2. — *Metus* qui dicitur hic cadens in virum constantem, alias vocatur *justus*, et definiri potest esse certa aut verisimilis expectatio magni mali. Distinguitur autem contra metum levem aut vanum, quo vel parvum malum expectatur vel magnum quidem, sed ex levi æstimatione.

coactio metus non cadat in constantem virum, quia de ratione constantis est quod non trepidet in periculis. Cum ergo metus sit trepidatio mentis ratione periculi imminentis, videtur quod non cogatur metu.

2. Præterea, *omnium terribilium finis est mors*, secundum Philosophum, in 3 Eth., cap. 6, a med., quasi perfectissimum inter terribilia. Sed constantes non coguntur morte, quia fortis etiam pericula mortis sustinet. Ergo nullus metus cadit in constantem virum.

3. Præterea, inter alia pericula præcipue a bonis timetur periculum famæ. Sed timor infamiæ non reputatur timor cadens in constantem virum, quia, ut dicit lex. lib. 7, ff. de eo quod metus, etc. *timor infamiæ non continetur illo edicto : Quod metus causa factum est.* Ergo nec aliquis metus cadit in constantem virum.

4. Præterea, metus in eo qui metu cogitur, peccatum relinquit, quia facit eum promittere quod non vult solvere; et sic facit eum mentiri. Sed non est constantis aliquod peccatum etiam minimum pro aliquo timore facere. Ergo nullus metus cadit in constantem virum.

— Sed contra, Abraham et Isaac constantes fuerunt. Sed in eo cecidit metus, quia ratione metus dixerunt uxores suas sibi esse sorores, Gen. 12 et 26. Ergo metus potest cadere in constantem virum.

Præterea, ubicumque est violentum mixtum, est aliquis metus cogens. Sed aliquis, quantumcumque constans, potest pati tale violentum, quia si sit in mari, merces projiciet tempore naufragii. Ergo metus potest cadere in constantem virum.

RESPONDEO dicendum quod cadere metum in aliquem, est cogi ipsum metu. Cogitur autem aliquis metu, quando aliquid facit quod alias non vellet, ad evitandum id quod timet. In hoc autem constans ab inconstanti distinguitur quantum ad duo : — Primo quantum ad qualitatem periculi quod timetur, quia constans sequitur rationem rectam, per quam scit quid pro quo dimittendum sit vel faciendum. Semper autem minus malum, vel majus bonum eligendum est. Et ideo **constans ad minus malum sustinendum cogitur metu majoris mali, non autem cogitur ad majus malum, ut vitet minus malum. Sed inconstans cogitur ad majus malum propter metum minoris mali**, scilicet ad peccatum propter metum corporalis pœnæ. Sed **pertinax e contra non potest cogi etiam ad minus malum sustinendum vel faciendum, ut evitet majus malum.** Unde constans est medius inter inconstantem et pertinacem. — Secundo differunt quantum ad æstimationem periculi imminentis, quia constans non nisi ex forti æstimatione et probabili cogitur; sed inconstans ex levi; Proverb. 28, 1 : *Fugit impius, nemine persequente.*

Ad primum ergo dicendum quod constans, sicut et de forti dicit Philosophus, lib. 3 Ethic., cap. 6, est intrepidus; non quod omnino non timeat, sed quia non timet quæ non oportet, vel ubi, vel quando non oportet.

Ad secundum dicendum quod peccata sunt maxima malorum : et ideo ad hæc nullo modo potest homo constans cogi; imo magis debet homo mori quam talia sustinere, ut etiam Philosophus in 3 Ethic. dicit, cap 6 et 9. Sed quædam damna corporalia sunt minora quibusdam aliis : inter quæ sunt præcipua quæ ad personam pertinent; sicut mors, verbera, dehonestatio per stuprum, et servitus. Et ideo ex istis constans cogitur ad alia damna corporalia sustinenda. Et hæc continentur in hoc versu :

Stupri, sive status, verberis, atque necis.

Nec differt utrum hæc pertineant ad personam propriam, vel uxoris, vel filiorum, vel aliorum hujusmodi.

Ad tertium dicendum quod quamvis infamia sit majus damnum, tamen ei de facili occurri potest. Et ideo non reputatur cadere in constantem virum metus infamiæ, secundum jura.

Ad quartum dicendum quod constans non cogitur ad mentiendum, quia tunc vult dare, sed tamen postea vult petere restitutionem, vel saltem judici denuntiare, si se promisit non petiturum restitutionem. Non potest autem promittere se non denuntiaturum : quia cum hoc sit contra bonum justitiæ, ad hoc cogi non potest, ut scilicet contra justitiam faciat.

ARTICULUS III

Utrum consensus coactus tollat matrimonium.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod consensus coactus non tollat matrimonium, quia sicut ad matrimonium requiritur consensus, ita ad bap-

---

ART. 3. — Vis est impedimentum dirimens matrimonium. Sic concludit Billuart : « Matrimonium contractum ex gravi metu, a causa libera injuste et ad extorquendum consensum incusso, irritum est ». — Sic statuit Trident. sess. 24, cap. 9 contra cogentes ad matrimonium : « Ita plerumque temporalium dominorum ac magistratuum mentis oculos terreni affectus atque cupiditates excæcant, ut viros, et mulieres, sub eorum jurisdictione degentes, maxime divites vel spem magnæ hæreditatis habentes, minis et pœnis adigant cum iis Matrimonium invitos contrahere, quos ipsi domini vel magistratus illis præscripserint. Quare cum maxime nefarium sit, Matrimonii libertatem violare, et ab eis injurias nasci, a quibus jura exspectantur; præcipit sancta Synodus omnibus, cujuscumque gradus, dignitatis et conditionis existant, sub anathematis pœna, quam ipso facto incurrant, ne quovis modo directe vel indirecte subditos suos, vel quoscumque alios cogant, quo minus libere Matrimonia contrahant ».

tismum requiritur intentio. Sed coactus timore ad recipiendum baptismum, recipit sacramentum. Ergo coactus ad consentiendum aliquo timore, matrimonio obligatur.

2. Præterea, violentum mixtum, secundum Philosophum, lib. 3 Ethic., cap. 1, plus habet de voluntario quam de involuntario. Sed non potest aliter consensus esse coactus nisi per violentum mixtum. Ergo non omnino excluditur voluntarium : et ita adhuc est matrimonium.

3. Præterea, ei qui consentit in matrimonium coactus, consulendum videtur quod in matrimonio illo stet ; quia speciem mali habet promittere, et non solvere, a quo Apostolus vult nos abstinere, 1 Thessal. 5. Hoc autem non esset, si consensus coactus omnino matrimonium tolleret. Ergo, etc.

— Sed contra est quod Decretalis dicit, c. *Cum locum*, de Sponsalib. et Matrim. : *Cum consensus locum non habeat, ubi metus vel coactio intercedit, necesse est ut ubi assensus cujusquam requiritur, coactionis materia repellatur.* Sed in matrimonio requiritur communis consensus. Ergo, etc.

Præterea, matrimonium significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam, quæ fit secundum libertatem amoris. Ergo non potest fieri per consensum coactum.

RESPONDEO dicendum quod vinculum matrimonii est perpetuum. Unde illud quod perpetuitati repugnat, matrimonium tollit. Metus autem qui cadit in constantem virum, perpetuitatem contractus tollit, quia potest peti restitutio in integrum. Et ideo **hæc coactio metus quæ cadit in constantem virum, tollit matrimonium, et non alia.** Constans autem vir judicatur virtuosus, cui est mensura in omnibus operibus humanis, ut Philosophus dicit in 3 Eth. cap. 4, ad fin.

Quidam autem dicunt quod si adsit consensus, quamvis coactus, interius est matrimonium quantum ad Deum, sed non quantum ad statum Ecclesiæ, quæ præsumit ibi non fuisse consensum interiorem propter metum. Sed hoc nihil est ; quia Ecclesia non debet præsumere de aliquo peccatum, quousque probetur. Peccavit autem, si dixit se consentire, et non consensit. Unde Ecclesia præsumit eum consensisse, sed judicat consensum illum extortum non esse sufficientem ad faciendum matrimonium.

Ad primum ergo dicendum quod intentio non est causa efficiens sacramenti in baptismo, sed solum eliciens actionem agentis ; sed consensus est causa efficiens in matrimonio, et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod ad matrimonium non sufficit quodcumque voluntarium, sed voluntarium complete, quia debet esse perpetuum : et ideo per violentum mixtum impeditur.

Ad tertium dicendum quod non semper debet induci ad hoc quod in matrimonio illo stet, sed solum quando timetur periculum ex dissolutione : alias autem non peccat, quia non solvere promissa quæ nolens facit, non est species mali.

ARTICULUS IV

Utrum consensus coactus ex parte cogentis faciat matrimonium.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod consensus coactus saltem ex parte cogentis faciat matrimonium, quia matrimonium est signum spiritualis conjunctionis. Sed spiritualis conjunctio, quæ est per charitatem, potest esse ad eum qui non habet charitatem. Ergo et matrimonium ad eum qui non vult.

2. Præterea, si illa quæ fuit coacta, postmodum consentiat, erit verum matrimonium. Sed iste qui coegit primo, ex consensu illius non ligatur. Ergo ex primo consensu ligabatur matrimonio.

— Sed contra, matrimonium est relatio æquiparantiæ. Sed talis relatio æqualiter est in utroque. Ergo si sit impedimentum ex parte unius, non erit matrimonium ex parte alterius.

RESPONDEO dicendum quod cum matrimonium sit quædam relatio, et non possit innasci relatio in uno extremorum sine hoc quod fiat in alio ; ideo **quidquid impedit matrimonium in uno, impedit ipsum in altero,** quia non potest esse quod aliquis sit vir non uxoris, vel quod aliqua sit uxor non habens virum, sicut nec mater non habens filium : et ideo dicitur communiter quod matrimonium non claudicat.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis actus amantis possit transire in non amantem, tamen unio inter eos non potest esse, nisi sit mutua amatio. Et ideo dicit Philosophus, in 8 Ethic., cap. 2, quod ad amicitiam, quæ in quadam unione consistit, requiritur redamatio.

Ad secundum dicendum quod ex consensu libero illius qui primo coactus est, non fit matrimonium, nisi in quantum consensus præcedens in altero adhuc manet in suo vigore : unde si dissentiret, non fieret matrimonium.

ARTICULUS V

Utrum per consensum conditionatum fiat matrimonium.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 5. — Decretum Gregorii IX, *in libro* 4, *tit.* 5, *cap* 7: «Si conditiones contra substantiam matrimonii inserantur, puta, si alter dicat alteri : contraho tecum, si generationem prolis evites, vel donec inveniam aliam honore vel facultatibus ditiorem, aut si pro quæstu adulterandam te tradas : matrimonii contractus, quantumcumque sit favorabilis, caret effectu. Licet aliæ conditiones appositæ in matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter ejus favorem pro non adjectis haberi ». — Episcopus Bosniensis, quæsivit « an sit validum nec per consensum conditionatum fiat matrimonium, quia quod sub conditione ponitur, non simpliciter enuntiatur. Sed in matrimonio oportet esse verba simpliciter exprimentia consensum. Ergo conditio alicujus consensus non facit matrimonium.

2. Præterea, matrimonium debet esse certum. Sed ubi dicitur aliquid sub conditione, ponitur illud sub dubio. Ergo talis consensus non facit matrimonium.

— Sed contra, in aliis contractibus fit obligatio sub conditione, et stat stante conditione. Ergo cum matrimonium sit contractus quidam, videtur quod possit fieri per conditionatum consensum.

RESPONDEO dicendum quod conditio apposita, aut est de præsenti, aut de futuro. **Si de præsenti, et non est contraria matrimonio, sive sit honesta, sive non honesta, stat matrimonium stante conditione, et ea non stante non stat.** Sed si sit contraria bonis matrimonii, non efficitur matrimonium ; sicut etiam de sponsalibus dictum est, quæst. 43, art. 1. — **si autem sit conditio de futuro, aut est necessaria,** sicut solem oriri cras ; **et tunc est matrimonium,** quia talia futura sunt præsentia in causis suis : **aut est contingens,** ut datio pecuniæ, vel acceptatio parentum : et tunc idem est judicium de tali consensu, sicut de consensu qui fit per verba de futuro: **unde non facit matrimonium.**

Et per hæc patet solutio *ab objecta.*

ARTICULUS VI

Utrum aliquis præcepto patris possit compelli ad matrimonium contrahendum.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquis præcepto patris possit compelli ad matrimonium contrahendum. Dicitur enim Coloss. 3, 20 : *Filii, obedite parentibus per omnia.* Ergo et in hoc etiam obedire tenentur.

2. Præterea, Genes. 28, Isaac præcepit Jacob quod non acciperet uxorem de filiabus Chanaan. Non autem præcepisset, nisi de jure præcipere potuisset. Ergo filius in hoc tenetur obedire patri.

3. Præterea, nullus debet promittere, præcipue per juramentum, pro illo quem non potest cogere ad servandum. Sed parentes promittunt futura matrimonia pro filiis, et etiam juramento firmant. Ergo possunt præcepto cogere filios ad implendum.

4. Præterea, pater spiritualis, scilicet Papa, potest compellere præcepto ad matrimonium spirituale, scilicet ad episcopatum accipiendum. Ergo potest et pater carnalis ad matrimonium carnale.

— Sed contra, patre imperante matrimonium, filius potest sine peccato religionem intrare. Ergo non tenetur ei in hoc obedire.

Præterea, si teneretur obedire, sponsalia per parentes contracta absque consensu filiorum essent stabilia. Sed hoc est contra jura, *cap. Ex litteris*, de Desponsat. impub. Ergo, etc.

RESPONDEO dicendum quod cum in matrimonio sit quasi quædam servitus perpetua, **pater non potest cogere filium ad matrimonium per præceptum,** cum sit liberæ conditionis ; **sed potest eum inducere ex rationabili causa :** et tunc sicut se habet filius ad causam illam, ita se habet ad præceptum patris ; ut scilicet si causa illa cogat de necessitate, vel de honestate, et præceptum patris similiter cogat ; alias non.

Ad primum ergo dicendum quod verbum Apostoli non intelligitur in illis in quibus est liber sui, sicut pater. Et hujusmodi est matrimonium, per quod etiam filius fit pater.

Ad secundum dicendum quod Jacob alias tenebatur ad faciendum hoc quod mandabat Isaac, tum propter malitiam illarum mulierum, tum quia semen Chanaan de terra quæ semini patriarcharum promittebatur, erat disperdendum : et ideo Isaac præcipere poterat.

Ad tertium dicendum quod non jurant, nisi alia conditione subintellecta, si illis placuerit : et ipsi obligantur ad eos bona fide inducendum.

Ad quartum dicendum quod dicunt quidam, quod Papa non potest præcipere alicui quod accipiat episcopatum, quia consensus debet liber

---

matrimonium contractum inter catholicam et schismaticam, cum intentione fœdandi vel solvendi matrimonium » ; et 2 oct. 1680, resp. S. cong. S. Officii : « si ista sint deducta in pactum, seu cum ista conditione sint contracta matrimonia, sunt nulla : sin aliter sunt valida ». — Calvinistæ in Transilvania sæpe matrimonium contrahunt sub conditione « quoadusque in sua honestate et puritate permanserit ». Responsum fuit 20 maii 1754, et 1 aug. 1748, matrimonia contracta sub ista expressa conditione, esse nulla.

ART. 6. — Conclusiones ex Sylvio : 1° Præceptum aut consensus parentum, non satis est ad efficiendum conjugium filii, sine ipsius consensu saltem tacito : sed sufficit consensus filii sine consensu parentum, ut matrimonium filii sit validum ; 2° Pater non potest cogere filium ad matrimonium per præceptum (hic et 2, 2. quæst. 104. art. 5) ; 3° Pater potest inducere filium ad matrimonium cum certa persona ineundum, ita ut si non acquiescat peccet mortaliter, supposito tamen quod filio constitutum sit amplecti statum matrimonialem et etiam quod pater moveatur ex ea causa quæ filium cogat de necessitate et non solum de honestate, v. g. si filius eam de qua agitur defloravit sub spe conjugii ; 4° Inire matrimonium parentibus vel inconsultis, vel rationabiliter invitis, est regulariter peccatum mortale. — Lutherani et Calvinistæ contendunt matrimonium sine consensu parentum esse irritum jure naturali et divino positivo. Inter catholicos (gallos præcipue) quidam voluerunt esse irritum jure humano. Sed clara et perspicua sunt verba concil. Trident., sess. 24, cap. 1. vide supra, quæst. 45, art. 1, pag. 167.

esse. Sed hoc posito, periret ecclesiasticus ordo; nisi enim aliquis posset cogi ad suscipiendum regimen Ecclesiæ, Ecclesia conservari non posset; cum quandoque illi qui sunt idonei ad hoc, nolint suscipere nisi coacti. Et ideo dicendum quod non est simile hinc inde, quia non est aliqua corporalis servitus in matrimonio spirituali, sicut in corporali: est enim spirituale matrimonium, sicut quoddam officium dispensandæ rei publicæ, I Corinth. 4, 1: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei.*

QUÆSTIO XLVIII

DE OBJECTO CONSENSUS. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de objecto consensus.

Circa quod quæruntur duo: 1° utrum consensus qui facit matrimonium, sit consensus in carnalem copulam; 2° utrum consensus in aliquam propter causam inhonestam faciat matrimonium.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum consensus qui facit matrimonium, sit consensus in carnalem copulam.

S. Thom., 4 Sent., dist. 18, art. 4.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod consensus qui facit matrimonium, sit consensus in carnalem copulam. Dicit enim Hieronymus (hab. ex Aug., lib. de Bono viduit.; æquivalenter cap. 9, ante med.; vide cap. *Voventibus*, dist. 27) quod *voventibus virginitatem non solum nubere, sed etiam velle nubere damnabile est.* Sed non esset damnabile, nisi esset virginitati contrarium, cui nuptiæ non contrariantur, nisi ratione carnalis copulæ. Ergo consensus voluntatis qui est in nuptiis, est in carnalem copulam.

2. Præterea, omnia quæ sunt in matrimonio inter virum et uxorem, possunt esse licita inter fratrem et sororem, excepta carnali copula. Sed non potest fieri licite inter eos consensus matrimonialis. Ergo consensus matrimonialis est consensus in carnalem copulam.

3. Præterea, si mulier dicat viro: *Consentio in te, dum tamen non cognoscas me*, non est consensus matrimonialis, quia est ibi aliquid contra substantiam prædicti consensus. Sed non esset, nisi dictus consensus esset in carnalem copulam. Ergo, etc.

4. Præterea, in qualibet re initium consummationi respondet. Sed matrimonium consummatur per carnalem copulam. Ergo cum initietur per consensum, videtur quod consensus sit in carnalem copulam.

— Sed contra, nullus consentiens in carnalem copulam est virgo mente et carne. Sed B. Joannes evangelista post consensum nuptialem fuit virgo mente et carne. Ergo non consensit in carnalem copulam.

Præterea, effectus respondet causæ. Sed consensus est causa matrimonii. Cum ergo de essentia matrimonii non sit carnalis copula, videtur quod nec consensus qui matrimonium causat, sit in carnalem copulam.

RESPONDEO dicendum quod **consensus qui matrimonium facit, est consensus in matrimonium**, quia effectus proprius voluntatis est ipsum volitum. Unde sicut carnalis copula se habet ad matrimonium, ita consensus qui matrimonium causat, est in carnalem copulam. Matrimonium autem, ut supra dictum est, quæst. 44, art. 1, et quæst. 45, art. 1, ad. 2, non est essentialiter ipsa conjunctio carnalis, sed quædam associatio viri et uxoris in ordine ad carnalem copulam, et alia quæ ex consequenti ad virum et uxorem pertinent, secundum quod eis datur potestas ad invicem respectu carnalis copulæ, et hæc associatio conjugalis copula dicitur. Unde patet quod bene dixerunt illi, qui dixerunt quod **consentire in matrimonium est consentire in carnalem copulam implicite, non explicite**; non enim debet intelligi, nisi sicut implicite continetur effectus in sua causa, quia potestas carnalis copulæ, in quam consentitur, est causa carnalis copulæ, sicut potestas utendi re sua est causa usus.

Ad primum ergo dicendum quod consensus in matrimonium ideo est damnabilis post votum virginitatis, quia per talem consensum datur potestas ad id quod non licet, sicut peccaret qui daret alteri potestatem accipiendi illud quod ipse in deposito habet, non solum in hoc quod ei actualiter traderet. De consensu autem beatæ Virginis supra dictum est, 4 Sent., dist. 3, quæst. 2, art. 2, et 3 Part., quæst. 29, art. 2.

Ad secundum dicendum quod inter fratrem et sororem non potest esse potestas in invicem ad carnalem copulam, sicut nec licite carnalis copula. Et ideo ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum quod illa conditio explicita non solum actui, sed etiam potestati contra-

---

ART. I. — S. Thomas concedit consensum in matrimonium esse consensum in carnalem copulam *implicite*: quod non ita est acccipiendum, ait Sylvius, quasi sit propositum saltem virtuale copulæ carnalis, sed quia est consensus in potestatem illam in qua talis copula continetur implicite, sicut actus continetur in potentia. — In 1 *arg.* ad oppositum, supponitur quod nuptiæ, Joan. 2, relatæ, fuerint S. Joannis evangelistæ verisimiliter, quia id significat præfatio præponi solita tractatui S. Augustini in Joannem. Sed illa incerti est auctoris, et satis certum est tam ex ipso Augustino in fine istius operis, quam ex aliis quos citat Baronius ad ann. 31, § 30 et 31, S. Joannem nunquam attentasse nuptias.

riatur copulæ carnalis, et ideo est contraria matrimonio.

Ad quartum dicendum quod initiatum matrimonium respondet consummato, sicut habitus, vel potestas actui, qui est operatio.

— Rationes autem in contrarium ostendunt quod non sit consensus in carnalem copulam explicite, et hoc est verum.

ARTICULUS II

Utrum matrimonium possit esse ex consensu alicujus in aliquam propter causam inhonestam.

S. Thom., 4 Sent., dist. 30, quæst. 1, art. 3, quæst. unica.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non possit esse ex consensu alicujus in aliquam propter causam inhonestam. Unius enim unica est ratio. Sed matrimonium est unum sacramentum. Ergo non potest fieri ex alterius finis intentione quam illius ad quem a Deo institutum est, scilicet ad procreationem prolis.

2. Præterea, conjunctio matrimonii est a Deo, ut patet Matth. 19, 6: *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Sed conjunctio quæ fit propter turpes causas, non est a Deo. Ergo non est matrimonium.

3. Præterea, in aliis sacramentis si non servetur intentio Ecclesiæ, non est verum sacramentum. Sed intentio Ecclesiæ in sacramento matrimonii non est ad aliquam turpem causam. Ergo si ex aliqua turpi causa matrimonium contrahatur, non erit verum matrimonium.

4. Præterea, secundum Boetium, in Top. loco *a causa*, fin., *cujus finis est bonus, ipsum quoque bonum est.* Sed matrimonium semper est bonum. Ergo non est matrimonium, si propter malum finem fiat.

5. Præterea, matrimonium significat conjunctionem Christi et Ecclesiæ. Sed ibi non cadit aliqua turpitudo. Ergo nec matrimonium potest contrahi propter aliquam turpem causam.

— Sed contra est quod qui baptizat alium intentione lucrandi, vere baptizat. Ergo et qui contrahit cum aliqua intentione lucri, verum est matrimonium.

Præterea, hoc idem probant exempla et auctoritates quæ ponuntur in littera, 4 Sent., dist. 30.

RESPONDEO dicendum quod causa finalis matrimonii potest accipi dupliciter, scilicet per se, et per accidens. — Per se quidem causa matrimonii est, ad quam matrimonium est de se ordinatum: et hæc semper bona est, scilicet procreatio prolis, et vitatio fornicationis. — Sed **per accidens causa finalis** ipsius est hoc quod contrahentes intendunt ex matrimonio. Et quia hoc quod ex matrimonio intenditur, consequitur ad matrimonium, et priora non variantur ex posterioribus, sed e converso; ideo **ex illa causa non recipit matrimonium bonitatem, vel malitiam, sed ipsi contrahentes,** quorum est finis per se. — Et quia causæ per accidens sunt infinitæ, ideo **infinitæ tales causæ possunt esse in matrimonio, quarum sunt quædam honestæ, et quædam inhonestæ.**

Ad primum ergo dicendum quod verum est de causa per se et principali; sed quod habet unum finem per se, et principalem, potest habere plures fines secundarios per se, et infinitos per accidens.

Ad secundum dicendum quod conjunctio potest accipi pro ipsa relatione, quæ est matrimonium, et talis semper est a Deo, et bona est, a quacumque fiat causa: vel pro actu eorum qui conjunguntur, et sic est quandoque mala, et non est a Deo, simpliciter loquendo. Nec est inconveniens quod aliquis effectus sit a Deo, cujus causa est mala, sicut proles quæ ex adulterio suscipitur; non enim est ex illa causa, in quantum est mala, sed in quantum habet aliquid de bono, secundum quod est a Deo; quamvis non simpliciter sit a Deo.

Ad tertium dicendum quod intentio Ecclesiæ, qua intendit sacramentum tradere, est de necessitate cujuslibet sacramenti; ita quod ea non observata, nihil in sacramentis agitur. Sed intentio Ecclesiæ, qua intendit utilitatem ex sacramento provenientem, est de bene *esse* sacramenti, et non de necessitate ejus: unde si non observetur, nihilominus est verum sacramentum. Sed tamen prætermittens hanc intentionem peccat; sicut si in baptismo non intendatur sanitas mentis, quam Ecclesia intendit. Et similiter ille qui intendit matrimonium contrahere, quamvis matrimonium non ordinet ad illum finem quem Ecclesia intendit, nihilominus verum matrimonium contrahit.

Ad quartum dicendum quod illud malum intentum non est finis matrimonii, sed contrahentium.

Ad quintum dicendum quod ipsa unio est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ, et non operatio unitorum: et ideo ratio non sequitur.

QUÆSTIO XLIX

DE BONIS MATRIMONII. — *In sex articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de bonis matrimonii.

Circa quod quæruntur sex: 1° utrum debeant haberi aliqua bona ad excusandum matrimonium; 2° utrum sufficienter assignentur; 3° utrum bonum sacramenti sit principalius inter alia bona; 4° utrum actus matrimonii per prædicta bona a peccato excusetur; 5° utrum sine eis aliquando a peccato excusari possit; 6° utrum quando est sine eis, sit semper peccatum mortale.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum haberi debeant aliqua bona ad excusandum matrimonium.

S. Thom., 4 Sent., dist. 31, quæst. 1, art. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non debeat habere aliqua bona, quibus excusetur. Sicut enim conservatio individui, quæ fit per ea quæ ad nutritivam pertinent, est de intentione naturæ; ita conservatio speciei, quæ fit per matrimonium; et multo magis, quanto melius et dignius est bonum speciei quam bonum unius individui. Sed ad actum nutritivæ excusandum non indigetur aliquibus bonis. Ergo nec etiam ad excusandum matrimonium.

2. Præterea, secundum Philosophum, in 8 Ethic., cap. 12, a med., amicitia quæ est inter virum et uxorem, est naturalis, et claudit in se honestum, utile et delectabile. Sed illud quod de se est honestum, non indiget aliqua excusatione. Ergo nec matrimonio deberent attribui aliqua bona excusantia.

3. Præterea, matrimonium est institutum in remedium et in officium, ut supra dictum est, quæst. 42, art. 2. Sed secundum quod est in officium, non indiget excusatione, quia sic etiam in paradiso excusatione indiguisset, quod falsum est, ibi enim fuissent *honorabiles nuptiæ, et thorus immaculatus*, ut Augustinus dicit, lib. 9 sup. Gen. ad litt., cap. 3, ante med. Similiter nec secundum quod est in remedium, sicut nec alia sacramenta, quæ in remedium peccati sunt instituta. Ergo matrimonium hujusmodi excusantia habere non debet.

4. Præterea, ad omnia quæ honeste fieri possunt, virtutes diriguntur. Si ergo matrimonium aliquibus bonis potest honestari, non indiget aliis honestantibus quam animi virtutibus: et sic non debent matrimonio aliqua bona assignari, quibus honestetur, sicut nec aliis in quibus virtutes dirigunt.

— Sed contra, ubicumque est indulgentia, ibi est necessaria aliqua excusationis ratio. Sed matrimonium conceditur in statu infirmitatis *secundum indulgentiam*, ut patet 1 Corinth. 7. Ergo indiget per aliqua bona excusari.

Præterea, concubitus fornicarius et matrimonialis sunt ejusdem speciei quantum ad speciem naturæ. Sed concubitus fornicarius de se est turpis. Ergo ad hoc quod matrimonialis non sit turpis, oportet ei aliquid addi quod ad honestatem ejus pertineat, et in aliam speciem moris trahat.

Respondeo dicendum quod nullus sapiens debet jacturam aliquam sustinere, nisi pro aliqua recompensatione alicujus æqualis vel melioris boni. Unde electio alicujus quod aliquam jacturam habet annexam, indiget alicujus boni adjunctione, per cujus recompensationem ordinetur et honestetur. In conjunctione autem viri et mulieris rationis jactura accidit: tum quia propter vehementiam delectationis absorbetur ratio, ut non possit aliquid intelligere in ipsa, ut Philosophus dicit, lib. 7 Ethic., cap. 11, circ. fin.; tum etiam propter tribulationem carnis, quam oportet tales sustinere ex sollicitudine temporalium, ut patet 1 Corinth. 7. Et ideo **talis conjunctionis electio non potest esse ordinata, nisi per recompensationem aliquorum, ex quibus dicta conjunctio honestetur: et hæc sunt bona quæ matrimonium excusant et honestum reddunt.**

Ad primum ergo dicendum quod in actu comestionis non est tam vehemens delectatio rationem absorbens, sicut est in prædicta actione: tum quia vis generativa, per quam originale traducitur, est infecta et corrupta; nutritiva autem, per quam non traducitur, non est corrupta neque infecta (1); tum etiam quia defectum individui quilibet magis sentit in seipso quam defectum speciei. Unde ad excitandum ad comestionem, secundum quam defectui individui subvenitur, sufficit sensus ipsius defectus; sed ad excitandum ad actum quo defectui speciei subvenitur, divina providentia delectationem apposuit in illo actu; quæ etiam animalia bruta movet, in quibus non est infectio originalis peccati. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod ista bona quæ matrimonium honestant, sunt de ratione matrimonii: et ideo non indiget eis quasi exterioribus quibusdam ad hoc honestandum, sed quasi causantibus in ipso honestatem, quæ ei secundum se competit.

Ad tertium dicendum quod matrimonium ex hoc ipso quod est in officium, vel in remedium, habet rationem utilis et honesti. Sed utrumque horum ei competit ex hoc quod hujusmodi bona habet, quibus fit et officium et remedium concupiscentiæ adhibens.

Ad quartum dicendum quod aliquis actus virtutis honestatur et virtute quasi principio elicitivo, et circumstantiis quasi formalibus principiis ipsius. Hoc autem modo se habent bona matrimonii ad

---

Art. 1. — Resp. ergo ad titulum litteraliter: quod haberi debent aliqua bona ad excusandum matrimonium. — Incommoda præcipue tria offert matrimonium, scilicet perpetua servitus; sollicitudo familiæ et temporalium rerum; libido ex qua detrimentum usus rationis patitur. Sapientis ergo non est detrimentum pati, nisi propter aliquod bonum saltem æquale.— Hæc doctrina desumitur ex Patribus, et præcipue ex S. Augustino, impugnantibus hæreticos, qui negabant nuptias esse licitas. Excusatio hic non sumitur ex parte agentis, ut cum quis agit quod est per se malum, excusatur per ignorantiam aut inadvertantiam; sed ex parte actus, quatenus fit bonus et licitus. — Vide supra quæst. 42, art. 1, pag. 154, pro tota quæst. præsenti.

(1) Ita recentiores communiter cum Nicolaio. — Al.: *Nutritiva autem per quam traduceretur, non est corrupta, et non infecta;* item; *Nutritiva autem, per quam non traducitur, est corrupta, et non infecta.*

matrimonium, sicut circumstantiæ ad actum virtutis, ex quibus habet quod virtutis actus esse possit.

ARTICULUS II

Utrum bona matrimonii sufficienter assignentur.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod insufficienter bona matrimonii assignentur a Magistro Sententiarum, 4, dist. 31, scilicet *fides, proles et sacramentum*, quia matrimonium non solum fit in hominibus ad prolem procreandam et nutriendam, sed etiam ad consortium communis vitæ, propter operum communicationem, ut dicitur in 8 Ethic., cap. 12, vers. fin. Ergo sicut ponitur proles bonum matrimonii, ita deberet poni communicatio operum.

2. Præterea, conjunctio Christi ad Ecclesiam, quam matrimonium significat, perficitur per charitatem. Ergo inter bona matrimonii magis debet poni charitas quam fides.

3. Præterea, in matrimonio sicut exigitur quod neuter conjugum ad alterius thorum accedat, ita exigitur quod unus alteri debitum reddat. Sed primum pertinet ad fidem, ut Magister dicit, loc. cit. Ergo debet etiam justitia propter redditionem debiti inter bona matrimonii computari.

4. Præterea, sicut in matrimonio, in quantum significat conjunctionem Christi et Ecclesiæ, requiritur indivisibilitas, ita et unitas, ut sit una unius. Sed sacramentum, quod inter tria bona matrimonii computatur, pertinet ad indivisionem. Ergo deberet esse aliquid aliud quod pertineret ad unitatem.

— 5. Sed contra, videtur quod superfluant, quia unica virtus sufficit ad unicum actum honestandum. Sed fides est una quædam virtus. Ergo non oportuit alia duo addere ad honestandum matrimonium.

6. Præterea, non ex eodem aliquid accipit rationem utilis et honesti; cum utile et honestum ex opposito bonum dividant. Sed ex prole matrimonium accipit rationem utilis. Ergo proles non debet computari inter bona quibus matrimonium honestatur.

7. Præterea, nihil debet poni ut proprietas vel conditio sui ipsius. Sed hæc bona ponuntur ut quædam conditiones matrimonii. Ergo cum matrimonium sit sacramentum, non debet poni sacramentum inter bona matrimonii.

RESPONDEO dicendum quod matrimonium est in officium naturæ, et est sacramentum Ecclesiæ. — **In quantum autem est in officium naturæ, duobus ordinatur,** sicut et quilibet alius virtutis actus : quorum *unum* exigitur ex parte ipsius agentis ; et hoc est intentio finis debiti : et sic ponitur bonum matrimonii *proles : aliud* exigitur ex parte ipsius actus, qui est bonus in genere ex hoc quod cadit supra debitam materiam ; et sic est *fides*, per quam homo ad suam accedit, et non ad aliam. — Sed **ulterius habet aliquam bonitatem, in quantum est sacramentum :** et hoc significatur ipso nomine *sacramenti*.

Ad primum ergo dicendum quod in prole non solum intelligitur procreatio prolis, sed etiam educatio ipsius, ad quam sicut ad finem ordinatur tota communicatio operum quæ est inter virum et uxorem, in quantum sunt matrimonio conjuncti, quia patres naturaliter thesaurizant filiis, ut patet 2 Corinth. 12 ; et sic in prole quasi in principali fine alius quasi secundarius includitur.

Ad secundum dicendum quod fides non accipitur hic prout est virtus theologica, sed prout est pars justitiæ, secundum quod fides dicitur ex hoc quod *fiant dicta* in conservatione promissorum : quia in matrimonio, cum sit quidam contractus, est quædam promissio, per quam talis vir tali mulieri determinatur.

Ad tertium dicendum quod sicut in promissione matrimonii continetur ut neuter ad alienum thorum accedat, ita etiam quod sibi invicem debitum reddant : et hoc etiam est principalius, cum sequatur ex ipsa mutua potestate invicem data, et ideo utrumque ad fidem pertinet. Sed in lib. Sentent. ponitur illud quod est minus manifestum.

Ad quartum dicendum quod in sacramento non solum intelligenda est indivisio, sed omnia illa quæ consequuntur matrimonium, ex hoc quod est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ. — Vel dicendum quod unitas quam objectio tangit, pertinet ad fidem, sicut indivisio ad sacramentum.

Ad quintum dicendum quod fides non accipitur hic pro aliqua virtute, sed pro quadam conditione virtutis, ex qua fides nominatur, quæ ponitur pars justitiæ.

Ad sextum dicendum quod sicut debitus usus boni utilis accipit rationem honesti, non quidem ex utili, sed ex ratione, quæ rectum usum facit ; ita etiam ordinatio ad aliquod bonum utile potest facere bonitatem honestatis ex vi rationis debitam ordinationem facientis. Et hoc modo matrimonium ex hoc quod ordinatur ad prolem, utile est, et nihilominus honestum, in quantum debite ordinatur.

Ad septimum dicendum quod, sicut Magister dicit. 31 dist., 4 Sentent., sacramentum non dicitur hic ipsum matrimonium, sed inseparabilitas ejus, quæ ejusdem est rei signum cujus est matrimonium. — Vel dicendum quod quamvis matrimonium sit sacramentum, tamen aliud est matrimonio esse matrimonium, et aliud est ei esse sacramentum : quia non solum ad hoc est institutum ut

---

ART. 2. — Quando dicitur quod *fides* (scilicet fidelitas) est bonum matrimonii, intelliguntur per fidem duo, ut patet ex resp. ad. 3 : et quod neuter conjugum accedat ad alium thorum, et quod sibi invicem debitum reddant ; quæ duo ad unum reducuntur, quod videlicet serventur promissa. — Hæc tria bona assignantur in concil. Florent., vide supra, pag. 149.

sit in signum rei sacræ, sed etiam ut sit in officium naturæ. Et ideo ratio sacramenti est quædam conditio adveniens matrimonio secundum se considerato, ex quo honestatem etiam habet. Et ideo sacramentalitas ejus, ut ita dicam, ponitur inter bona honestantia matrimonium. Et secundum hoc in tertio bono matrimonii, scilicet sacramento, non solum intelligitur inseparabilitas, sed etiam omnia quæ ad significationem ipsius pertinent.

ARTICULUS III

Utrum sacramentum sit principalius inter bona matrimonii.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sacramentum non sit principalius inter bona matrimonii, quia finis est potissimum in unoquoque. Sed proles est matrimonii finis. Ergo proles est principalius matrimonii bonum.

2. Præterea, principalius in ratione speciei est differentia, quæ complet speciem, quam genus; sicut forma quam materia in constitutione rei naturalis. Sed sacramentum competit matrimonio ex ratione sui generis; proles autem et fides ex ratione differentiæ, in quantum est tale sacramentum. Ergo alia duo sunt magis principalia in matrimonio quam sacramentum.

3. Præterea, sicut invenitur matrimonium sine prole et fide, ita invenitur sine inseparabilitate, sicut patet quando alter conjugum ante matrimonium consummatum ad religionem transit. Ergo nec ex hac ratione sacramentum est in matrimonio principalius.

4. Præterea, effectus non potest esse principalior sua causa. Sed consensus, qui est causa matrimonii, frequenter immutatur. Ergo et matrimonium dissolvi potest, et sic inseparabilitas non semper concomitatur matrimonium.

5. Præterea, sacramenta quæ habent effectum perpetuum, imprimunt characterem. Sed in matrimonio non imprimitur character. Ergo non adest ei inseparabilitas perpetua: et ideo sicut est matrimonium sine prole, ita potest esse sine sacramento, et sic idem quod prius.

— Sed contra, illud quod ponitur in definitione rei, est ei maxime essentiale. Sed indivisio, quæ pertinet ad sacramentum, ponitur in definitione supra de matrimonio data, quæst. 44, art. 3, non autem proles, vel fides. Ergo sacramentum inter alia est matrimonio essentialius.

Præterea, virtus divina, quæ in sacramentis operatur, est efficacior quam virtus humana. Sed proles et fides pertinent ad matrimonium, secundum quod est in officium naturæ humanæ, sacramentum autem secundum quod est ex institutione divina. Ergo sacramentum est principalius in matrimonio quam alia duo.

RESPONDEO dicendum quod aliquid dicitur in re aliqua principalius altero duobus modis: aut quia est essentialius, aut quia dignius. **Si quia dignius, sic omnibus modis sacramentum est principalius inter tria conjugii bona,** quia pertinet ad matrimonium, in quantum est sacramentum gratiæ: alia vero duo pertinent ad ipsum, in quantum est quoddam naturæ officium: perfectio autem gratiæ est dignior perfectione naturæ.

Si autem dicatur principalius qui essentialius, sic distinguendum est, quia fides et proles possunt dupliciter considerari: — **Uno modo in seipsis,** et sic pertinent ad usum matrimonii, per quem et proles producitur, et pactio conjugalis servatur. Sed indivisibilitas, quam sacramentum importat, pertinet ad ipsum matrimonium secundum se, quia ex hoc ipso quod per pactionem conjugalem sui potestatem sibi invicem in perpetuum conjuges tradunt, sequitur quod separari non possunt: et inde est quod matrimonium nunquam invenitur sine inseparabilitate; invenitur autem sine fide et prole, quia *esse* rei non dependet ab usu suo. **Et secundum hoc sacramentum est essentialius matrimonio quam fides et proles. — Alio modo possunt considerari fides et proles secundum quod sunt in suis principiis,** ut pro prole accipiatur intentio prolis, et pro fide debitum servandi fidem, sine quibus etiam matrimonium esse non potest, quia hæc in matrimonio ex ipsa pactione conjugali causantur; ita quod si aliquid contrarium his exprimeretur in consensu, qui matrimonium facit, non esset verum matrimonium; et sic accipiendo fidem et prolem, constat quod **proles est essentialissimum in matrimonio, et secundo fides, et tertio sacramentum;** sicut etiam homini est essentialius esse naturæ quam esse gratiæ, quamvis esse gratiæ sit dignius.

Ad primum ergo dicendum quod finis secundum intentionem est primum in re, sed secundum consecutionem est ultimum: et similiter proles se habet inter matrimonii bona; et ideo quodammodo est principalius, et quodammodo non.

Ad secundum dicendum quod sacramentum, etiam prout ponitur tertium matrimonii bonum, pertinet ad matrimonium ratione suæ differentiæ: dicitur enim sacramentum ex significatione hujus rei sacræ determinatæ, quam matrimonium significat.

Ad tertium dicendum quod nuptiæ secundum Augustinum, lib. de Bono conjug, cap. 9, sunt bonum mortalium. Unde in resurrectione *neque nubent, neque nubentur*, ut dicitur Matth. 22; et ideo vinculum matrimonii non se extendit ultra vitam, in qua contrahitur: et ideo dicitur inseparabile, quia non potest in hac vita separari, sed per mortem sive corporalem post carnalem conjunctionem, sive spiritualem post spiritualem tantum.

Ad quartum dicendum quod quamvis consensus, qui facit matrimonium, non sit perpetuus materialiter, id est, quantum ad substantiam actus, quia ille actus cessat, et potest contrarius succedere ; tamen formaliter loquendo, est perpetuus, quia est de perpetuitate vinculi : alias non faceret matrimonium ; non enim consensus ad tempus in aliquam matrimonium facit. Et ideo formaliter, secundum quod actus accipit speciem ab objecto : et secundum hoc matrimonium ex consensu inseparabilitatem accipit.

Ad quintum dicendum quod in sacramentis in quibus imprimitur character, traditur potestas ad actus spirituales, sed in matrimonio ad actus corporales. Unde matrimonium ratione potestatis quam in se invicem conjuges accipiunt, convenit cum sacramentis in quibus character imprimitur ; et ex hoc habet inseparabilitatem, ut Magister dicit, 4, dist. 31, sed differt ab eis, in quantum potestas illa est ad actus corporales : et propter hoc non imprimit characterem spiritualem.

ARTICULUS IV

Utrum actus matrimonii excusetur per bona prædicta.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod actus matrimonii non possit excusari per bona prædicta, ut non sit omnino peccatum, quia quicumque sustinet damnum majoris boni propter minus bonum, peccat, quia inordinate sustinet. Sed bonum rationis, quod læditur in ipso actu conjugali, est majus quam hæc tria conjugii bona. Ergo prædicta bona non sufficiunt ad excusandum conjugalem concubitum.

2. Præterea, si bonum malo addatur in genere moris, totum efficitur malum, non autem totum bonum, quia una circumstantia mala facit actum malum, non autem una bona facit ipsum bonum. Sed actus conjugalis secundum se est malus ; alias excusatione non indigeret. Ergo bona matrimonii adjuncta non possunt ipsum bonum facere.

3. Præterea, ubicumque est immoderatio passionis, ibi est vitium in moribus. Sed bona matrimonii non possunt efficere quin delectatio illius actus sit immoderata. Ergo non possunt excusare quin sit peccatum.

4. Præterea, verecundia non est nisi de turpi actu, secundum Damascenum, lib. 2 orth. Fid., cap. 15. Sed bona matrimonii non tollunt erubescentiam ab illo actu. Ergo non possunt excusare quin sit peccatum.

— Sed contra, concubitus conjugalis non differt a fornicatione nisi per bona matrimonii. Si ergo hæc non sufficerent excusare ipsum, tunc matrimonium semper illicitum remaneret, quod est contra id quod habitum est supra, quæst. 41, art. 3.

Præterea, bona matrimonii se habent ad actum ejus sicut circumstantiæ debitæ, sicut dictum est art. 1, huj. quæst. ad. 4. Sed circumstantiæ tales sufficienter faciunt quod actus aliquis non sit malus. Ergo et hæc bona possunt excusare matrimonium, ut nullo modo sit peccatum.

RESPONDEO dicendum quod aliquis actus dicitur excusari dupliciter : — Uno modo ex parte facientis, ita quod non imputetur facienti in culpam, quamvis sit malus, vel saltem non in tantam culpam ; sicut ignorantia dicitur excusare peccatum in toto, vel in parte. — Alio modo dicitur excusari actus **ex parte sui,** ita scilicet quod non sit malus : **et hoc modo prædicta bona dicuntur excusare actum matrimonii.** Ex eodem autem habet actus aliquis quod non sit malus in genere moris, et quod sit bonus, quia non est aliquis actus indifferens, ut in secundo libro dictum est, dist. 40, quæst. 1, art. 5.

Dicitur autem aliquis humanus actus bonus dupliciter : — uno modo bonitate virtutis, et sic **habet actus quod sit bonus** ex his quæ ipsum in medio ponunt : **et hoc faciunt in actu matrimonii fides et proles,** ut ex dictis patet, art. 2 huj. quæst. — Alio modo bonitate sacramenti, secundum quod actus non solum bonus, **sed etiam sanctus** dicitur : **et hanc bonitatem habet actus matrimonii ex indivisibilitate conjunctionis,** secundum quam significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam. Et sic patet quod prædicta bona sufficienter actum matrimonii excusant.

Ad primum ergo dicendum quod per matrimonii actum non incurrit homo damnum rationis quantum ad habitum, sed solum quantum ad actum. Nec est inconveniens quod quandoque aliquis actus qui est melior secundum genus suum, interrumpatur pro aliquo minus bono actu ; hoc enim sine peccato fieri potest, sicut patet in eo qui ab actu contemplationis cessat, ut interdum actioni vacet.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procederet, si malum quod inseparabiliter comitatur concubitum, esset malum culpæ. Nunc autem non est malum culpæ, sed pœnæ tantum, quæ est inobedientia concupiscentiæ ad rationem. Et ideo non sequitur (1).

Ad tertium dicendum quod superabundantia passionis, quæ facit vitium, non attenditur secundum quantitativam ipsius intensionem, sed secundum proportionem ipsius ad rationem. Unde tunc solum passio reputatur immoderata, quando limites rationis excedit. Delectatio autem quæ fit in actu matrimoniali, quamvis sit intensissima secundum quantitatem, non tamen excedit limites sibi a ratione præfixos ante principium suum, quamvis in ipsa delectatione ratio eos ordinare non possit.

---

(1) Al., *rationem sequitur.*

Ad quartum dicendum quod turpitudo illa quæ semper est in actu matrimoniali, et erubescentiam facit, est turpitudo pœnæ, et non culpæ, quia de quolibet defectu homo naturaliter erubescit.

ARTICULUS V

Utrum actus matrimonialis excusari possit sine bonis matrimonii.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod actus matrimonialis excusari possit etiam sine bonis matrimonii; qui enim a natura tantum movetur ad actum matrimonii, non videtur aliquod bonum matrimonii intendere, quia bona matrimonii pertinent ad gratiam, vel virtutem. Sed quando aliquis solo appetitu naturali movetur ad actum prædictum, non videtur esse peccatum, quia nullum naturale est malum, cum malum sit *præter naturam et præter ordinem*, ut Dionysius dicit, cap. 4 de div. Nom., part. 4 lect. 22. Ergo actus matrimonialis excusari potest etiam sine bonis matrimonii.

2. Præterea, ille qui utitur conjuge ad fornicationem vitandam, non videtur aliquod bonum matrimonii intendere. Sed talis non peccat, ut videtur, quia ad hoc est matrimonium concessum humanæ infirmitati ut fornicatio vitetur, ut patet 1 Corinth. 7. Ergo etiam sine bonis matrimonii potest actus ejus excusari,

3. Præterea, ille qui utitur re sua ad libitum, non facit contra justitiam; et sic non peccat, ut videtur. Sed per matrimonium uxor efficitur res viri, et e contrario. Ergo si se invicem ad libitum utuntur libidine movente, non videtur esse peccatum, et sic idem quod prius.

4. Præterea, illud quod est bonum ex genere, non efficitur malum, nisi ex mala intentione fiat. Sed actus matrimonialis, quo quis cognoscit suam, est ex genere bonus. Ergo non potest esse malus, nisi mala intentione fiat. Sed potest bona intentione fieri, etiamsi non intendat aliquod bonum matrimonii; puta cum quis salutem corporalem per hoc intendit servare, aut consequi. Ergo videtur quod etiam sine matrimonii bonis actus ille possit excusari.

— Sed contra, remota causa, removetur effectus. Sed causa honestatis actus matrimonialis sunt matrimonii bona. Ergo sine eis non potest actus matrimonialis excusari.

Præterea, non differt actus prædictus ab actu fornicario nisi in prædictis bonis. Sed concubitus fornicarius semper est malus. Ergo si non excusatur prædictis bonis, etiam matrimonialis actus semper erit malus.

RESPONDEO dicendum quod sicut bona matrimonii, secundum quod sunt in habitu, faciunt matrimonium honestum et sanctum; ita etiam secundum quod sunt in actuali intentione, faciunt actum matrimonii honestum, quantum ad illa duo bona matrimonii quæ ipsius actum respiciunt. Unde quando conjuges conveniunt causa prolis procreandæ, vel ut sibi invicem debitum reddant, quod ad fidem pertinet, totaliter excusantur a peccato. Sed tertium bonum non pertinet ad usum matrimonii, sed ad essentiam ipsius, ut dictum est, art. 3 huj. quæst. : unde facit ipsum matrimonium honestum, non autem actus ejus, ut per hoc actus ejus absque peccato reddatur, quia causa alicujus significationis conveniunt. Et ideo **duobus solis modis conjuges absque omni peccato conveniunt, scilicet causa procreandæ prolis, et debiti reddendi : alias autem semper est ibi peccatum, ad minus veniale.**

Ad primum ergo dicendum quod proles, prout est bonum sacramenti, addit supra prolem, prout est bonum intentum a natura. Natura enim intendit prolem, prout in ipsa salvatur bonum speciei ; sed in prole, secundum quod est bonum sacramenti matrimonii, ultra hoc intelligitur ut proles suscepta ulterius ordinetur in Deum. Et ideo oportet quod intentio naturæ, quæ prolem intendit, referatur actu vel habitu ad intentionem prolis, prout est bonum sacramenti : alias staretur in creatura, quod sine peccato esse non potest. Et ideo quando natura tantum movet ad actum matrimonii, non excusatur a peccato omnino, nisi in quantum motus naturæ ordinatur actu vel habitu ulterius ad prolem, secundum quod est bonum sacramenti: nec tamen sequitur quod motus naturæ sit malus, sed quod sit imperfectus, nisi ad aliquod bonum matrimonii ulterius ordinetur.

Ad secundum dicendum quod si aliquis per actum matrimonii intendat vitare fornicationem in conjuge, non est aliquod peccatum, quia hæc est quædam redditio debiti, quæ ad bonum fidei pertinet. Sed si intendat vitare fornicationem in se, sic est ibi aliqua superfluitas ; et secundum hoc est peccatum veniale, nec ad hoc est matrimonium institutum, nisi secundum indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus.

Ad tertium dicendum quod una debita circumstantia non sufficit ad hoc quod actus sit bonus ; et ideo non oportet quod qualitercumque quis re sua utatur, usus sit bonus, sed quando utitur re sua ut debet, secundum omnes circumstantias.

Ad quartum dicendum quod quamvis intendere sanitatis conservationem non sit per se malum, tamen hæc intentio efficitur mala, si ex aliquo sanitas intendatur quod non est ad hoc de se ordinatum ; sicut qui ex sacramento baptismi tantum salutem corporalem quæreret ; similiter etiam est in proposito in actu matrimonii.

ARTICULUS VI

Utrum cognoscens uxorem, non intendens aliquod bonum matrimonii, sed solam delectationem, mortaliter peccet.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod quandocumque aliquis uxorem cognoscit, non intendens aliquod bonum matrimonii, sed solam delectationem, mortaliter peccet, quia, sicut Hieronymus dicit, sup. illud Ephes. 5 : *Viri, diligite*, (et habetur in littera, 4, dist. 31), *voluptates quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in uxore damnandæ sunt.* Sed non dicitur esse damnabile nisi peccatum mortale. Ergo cognoscere uxorem propter voluptatem solam est semper peccatum mortale.

2. Præterea, consensus in delectationem est peccatum mortale, ut in secundo lib. dictum est, dist. 24, quæst. 3, art. 4 ; et 1-2, quæst. 74, art. 8. Sed quicumque cognoscit uxorem suam causa delectationis, consentit in delectationem. Ergo mortaliter peccat.

3. Præterea, quicumque usum creaturæ non refert in Deum, creatura fruitur, quod est peccatum mortale. Sed quicumque uxore propter solam delectationem utitur, hunc usum non refert in Deum. Ergo mortaliter peccat.

4. Præterea, nullus debet excommunicari nisi pro peccato mortali. Sed aliquis uxorem sola libidine cognoscens ab introitu Ecclesiæ arcetur, ut in littera dicitur, loc. cit., ex Greg. XII, epist. 31, quasi sit excommunicatus. Ergo omnis talis peccat mortaliter.

—Sed contra est quod, secundum Augustinum, lib. 2 cont. Julian., cap. 10, a princ., et lib. de 10 Chordis, cap. 11, a med. ; et serm. 41, de Sanctis, parum a princ., talis concubitus ponitur inter peccata quotidiana, pro quibus dicitur : *Pater noster*, etc., ut habetur in littera, loc. cit. Sed talia non sunt peccata mortalia. Ergo, etc.

Præterea, qui cibo utitur ad delectationem tantum, non peccat mortaliter. Ergo pari ratione qui utitur uxore tantum causa libidinis satiandæ.

RESPONDEO dicendum quod quidam dicunt quod quandocumque ad actum conjugalem libido principaliter movet, est peccatum mortale ; sed quando movet ex latere, tunc est peccatum veniale ; quando autem omnino delectationem despicit, et displicet ei, tunc est omnino sine veniali peccato : ut sic delectationem in isto actu quærere sit peccatum mortale, delectationem oblatam acceptare sit peccatum veniale, sed eam odire sit perfectionis. Sed hoc non potest esse, quia secundum Philosophum, in 10 Ethic., cap. 3 et 4, idem judicium est de delectatione et operatione, quia operationis bonæ est delectatio bona, et malæ mala. Unde cum actus matrimonialis non sit per se malus, nec quærere delectationem erit peccatum mortale semper.

Et ideo dicendum quod **si delectatio quæratur ultra honestatem matrimonii**, ut scilicet aliquis in conjuge non attendat quod conjux est, sed solum quod mulier, paratus idem facere cum ea, si non esset conjux, **est peccatum mortale** : et ideo talis dicitur ardentior amator uxoris, quia scilicet ardor ille extra bona matrimonii effertur.— **si autem quæratur delectatio intra limites matrimonii**, ut scilicet talis delectatio in alia non quæreretur quam in conjuge, **sic est veniale peccatum.**

Ad primum ergo dicendum quod tunc voluptates meretricias vir in uxore quærit, quando nihil aliud in ea attendit quam quod in meretrice attenderet.

Ad secundum dicendum quod consensus in delectationem concubitus qui est peccatum mortale, est peccatum mortale ; non autem talis est delectatio matrimonialis actus.

Ad tertium dicendum quod quamvis delectationem non referat actu in Deum, non tamen ponit in ea ultimum voluntatis finem, alias eam ubicumque indifferenter quæreret ; et ideo non oportet quod creatura fruatur ; sed utitur creatura actu propter se, se autem habitualiter propter Deum, quamvis non actu.

Ad quartum dicendum quod hoc non dicitur propter hoc quod ex hoc peccato homo excommunicationem mereatur ; sed quia spiritualibus se reddit inhabilem, propter hoc quod efficitur in actu illo totus caro.

QUÆSTIO L

DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII IN GENERALI. — *Unico articulo absoluta.*

Deinde considerandum est de impedimentis

ART. 6.— Supra, art. 5, partim quæsivit titulum præsentem, pro quanto ibi quæsitum est, an aliquis non intendens bona matrimonii, possit excusari in actu matrimoniali. Unde nunc formaliter loquendo, intendit facere vim in quærendo de delectatione : quasi dixerit per modum expositionis : utrum non intendens, cognoscendo uxorem suam, bona matrimonii, id est utrum intendens aliquid aliud, et (in proposito loquendo) solam delectationem, etc. Et ita vides, quod principale intentum quæsiti, consistit in sola delectatione. — Nota proposit. damn. ab Innocent. XI, 2 Mart. 1679 : « 9. Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum, omni penitus caret culpa ac defectu veniali ».

QUÆSTIO 50. — *Impedimenti* nomine, ait Perrone, in subjecta materia, significatur id omne quod obstat quominus matrimonium *valide* aut *licite* contrahi possit. Si tale sit ejusmodi obstaculum sive impedimentum, ut conjugium irritum prorsus ac nullum efficiat, dicitur *dirimens* : si vero tale sit ut connubium illicitum tantum reddat, *impediens* nuncupatur. — Waldenses primi impedimenta matrimonium dirimentia contemnere ausi sunt. Lutherus matrimonii: — primo in generali; — secundo in speciali.

---

et Calvinus matrimonium ut merum contractum civilem spectantes, minime vero ut sacramentum, non alia agnoverunt impedimenta quam quæ in Levitico constituta sunt, nec aliud quidpiam in christianorum conjugio admiserunt, quod non esset politicæ ac civili potestati obnoxium. Marcus Antonius de Dominis, archiepiscopus Spalatensis in Dalmatia, sæc. XVII, deinde vero apostata, totus in id incubuit ut efficeret matrimonii vinculum et causas matrimoniales potestati ecclesiasticæ nullo modo subesse, etiamsi admitteretur matrimonium esse sacramentum, quod tamen ille negabat, in libro *de republica ecclesiastica*, lib. 5, cap. 11. Launoius, doctor Parisiensis, in suo opere *de regia in matrimonium potestate* (1572), constituit facultatem statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, adeo proprio jure ad solos principes pertinere, ut ecclesia eam exercere non posset nisi vel usurpatione, vel indulgentia et concessione principum; et ut evaderet anathema concil. Trident. sess. 24, can. 4, contendit Tridentinos patres, *Ecclesiæ* nomine reges ac præsides significasse. Hanc doctrinam Launoii, plures canonistæ Ecclesiæ infensissimi, et jansenistæ, sæculis XVIII et XIX propugnarunt in Germania, Austria, Francia, Belgio et Italia, ubi Synodus Pistoriensis, hæc falsa principia sua fecit. Ex his orta est irreligiosa legislatio, quæ in multis regionibus, omnes matrimoniales causas ad potestatem civilem revocavit, et etiam omnem sanctitatem ac firmitatem a conjugiis abstulit. Recentiori tempore, quidam theologi, inter quos Carrière, *de Matrimonio*, tom. 2, temperantes errorem supradictum, docuerunt tamen utrique potestati civili et ecclesiasticæ ex æquo competere potestatem in causas matrimoniales et præcipue impedimenta constituendi.

Impedimenta impedientia. — Hodierno jure sunt: *Ecclesiæ vetitum*, scilicet prohibitio sive particularis, sive generalis facta ab aliquo superiore ecclesiastico, ne aliquod matrimonium celebretur. *Tempus feriatum* quo Ecclesia solemnitates nuptiarum vetat, scilicet a 1ª domin. adventus, ad Epiphaniam inclusive, et a die cinerum, ad octavam Paschæ inclusive, ex Trident. *sess.* 24, *cap.* 10: « Ab adventu Domini nostri Jesu Christi usque in diem Epiphaniæ, et a feria quarta Cinerum usque in octavam Paschatis inclusive, antiquas solemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus observari sancta Synodus præcipit; in aliis vero temporibus nuptias solemniter celebrari permittit: quas Episcopi, ut ea qua decet modestia et honestate fiant, curabunt: sancta enim res est matrimonium, et sancte tractandum ». *Sponsalia*, sive ecclesiastica, sive privata (supra, quæst. 43, pag. 159). *Votum simplex* castitatis, (infra, quæst. 53, art. 1) vel votum non nubendi, aut religionem ingrediendi, aut ordines suscipiendi. *Omissio bannorum* in forma a Concil. Trident. præscripta sess. 24 cap. 1, (vide supra quæst. 45 art. 5 pag. 168) juxta decretum concil. Lateran. IV.

Impedimenta dirimentia. — Impedimentis dirimentibus enumeratis hic a S. Thoma, addita sunt a Syn. Trident.: *Clandestinitas* et *raptus*. *Clandestinitas*, scilicet matrimonium non celebratum coram parocho et testibus, (sess. 24 cap. 1, supra pag. 168). *Raptus*, juxta cap. 6. sess. 24: « Decernit sancta Synodus, inter raptorem et raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quod si rapta a raptore separata, et in loco tuto et libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat; et nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium et favorem præbentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces; et si Clerici fuerint, de proprio gradu decidant. Teneatur præterea raptor mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio judicis dotare. »

ARTICULUS UNICUS

Utrum matrimonio convenienter impedimenta assignentur.

S. Thom., 4 Sent., dist. 34, quæst. unic., art. 4.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonio inconvenienter impedimenta assignen-

---

Definit. Eccles. — *De potestate Ecclesiæ, constituendi auctoritate propria matrimonii impedimenta.* — *Concil. œcumen. Lateran. I* (1123): *can.* 5, *contra hæresim incestuosorum:* Conjunctiones consanguineorum fieri prohibemus: quoniam eas et divinæ et sæculi prohibent leges. Leges enim divinæ hoc agentes et eos, qui ex eis prodeunt, non solum ejiciunt, sed maledictos appellant; leges vero sæculi infames tales eos vocant et ab hæreditate repellunt. Nos itaque, Patres nostros sequentes, infamia eos notamus et infames esse censemus. — *Proposit. Synodi Pistoriensis, damn. a Pio VI in Bulla « Auctorem fidei ». De sponsalibus et matrimonio.* Nº 58, *vide supra, quæst.* 43, *art.* 1, *pag.* 159. *Et infra*, doctrina Synodi asserens, « ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare, contractui Matrimonii apponere impedimenta ejus generis, quæ ipsum nullum reddunt dicunturque dirimentia »; quod « jus originarium præterea dicitur cum jure dispensandi essentialiter connexum; subjungens, supposito assensu vel conniventia principum, potuisse Ecclesiam juste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum Matrimonii »; quasi Ecclesia non semper potuerit ac possit in christianorum Matrimoniis jure proprio impedimenta constituere, quæ Matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in eisdemque dispensare: canonum 3, 4, 9, 12. sessionis 24. concilii Tridentini eversiva, hæretica. 60. Item rogatio Synodi ad potestatem civilem, ut « enumero impedimentorum tollat cognationem spiritualem atque illud, quod dicitur publicæ honestatis, quorum origo reperitur in collectione Justiniana »; tum ut « restringat impedimentum affinitatis et cognationis, ex quacumque licita aut illicita conjunctione provenientis, ad quartum gradum juxta civilem computationem per lineam lateralem et obliquam; ita tamen, ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendæ »; quatenus civili potestati jus attribuit sive abolendi sive restringendi impedimenta Ecclesiæ auctoritate constituta vel comprobata; item qua parte supponit, Ecclesiam per potestatem civilem spoliari posse jure suo dispensandi super impedimentis ab ipsa constitutis vel comprobatis; libertatis ac potestatis Ecclesiæ subversiva, Tridentino contraria, ex hæreticali supra damnato principio profecta. — *Allocutio consistorialis Pii IX*; *vide supra, quæst.* 42, *art.* 1, *pag.* 155. — *Vide etiam supra, quæst.* 41, *pag.* 149, *Concil. Trident., sess.* 24, *et præcipue can.* 4 *et* 12. — *Encyclica Leonis XIII de matrimonio christiano*, 10 *febr.* 1880: Sed, adnitente humani generis hoste, non desunt qui, sicut cetera redemptionis beneficia ingrate repudiant, sic restitutionem perfectionemque matrimonii aut spernunt, aut omnino non agnoscunt. Flagitium nonnullorum veterum est, inimicos fuisse nuptiis in aliqua ipsarum parte; sed multo ætate nostra peccant perniciosius qui earum naturam, perfectam expletamque omnibus suis numeris et partibus malunt funditus pervertere. Atque hujus rei causa in eo præcipue sita est, quod imbuti falsæ philosophiæ opinionibus corruptaque consuetudine animi plurimorum, nihil tam moleste ferunt, quam subesse et parere; accerrimeque laborant, ut non modo singuli homines, sed etiam familiæ atque omnis humana societas imperium Dei superbe contemnant. Cum vero et familiæ et totius humanæ societatis in matrimonio fons et origo consistat, illud ipsum jurisdictioni Ecclesiæ subesse nullo modo tur. Matrimonium enim quoddam sacramentum est contra alia divisum. Sed aliis non assignantur impedimenta. Ergo nec matrimonio assignari debent.

2. Præterea, quanto aliquid est minus perfectum, tanto paucioribus modis impediri potest. Sed matrimonium inter alia sacramenta est minus perfectum. Ergo vel nulla, vel paucissima impedimenta ei assignari debent.

3. Præterea, ubicumque est morbus, ibi necessarium est remedium morbi. Sed concupiscentia, in cujus remedium matrimonium est indultum, est in omnibus. Ergo non debet esse aliquod impedimentum quod aliquam personam penitus illegitimam faciat ad contrahendum.

4. Præterea, illegitimum dicitur quod est contra legem. Sed hujusmodi impedimenta quæ matrimonio assignantur, non sunt contra legem naturæ, quia non similiter inveniuntur in quolibet statu humani generis ; plures enim gradus consanguinitatis inveniuntur esse prohibiti uno tempore quam alio : lex autem humana non potest, ut videtur, matrimonio impedimenta præstare, quia matrimonium non est ex institutione humana, sed divina, sicut et alia sacramenta. Ergo matrimonio

---

patiuntur; imo dejicere ab omni sanctitate contendunt, et in illarum rerum exiguum sane gyrum compellere, quæ auctoribus hominibus institutæ sunt, et jure civili populorum reguntur atque administrantur. Unde sequi necesse erat, ut principibus reipublicæ jus in connubia omne tribuerent, nullum Ecclesiæ esse decernerent; quæ, si quando potestatem ejus generis exercuit, id ipsum esse aut indulgentia principum, aut injuria factum. Sed jam tempus esse inquiunt, ut qui rempublicam gerunt, iidem sua jura fortiter vindicent, atque omnem conjugiorum rationem arbitrio suo moderari aggrediantur. Hinc illa nata, quæ « matrimonia civilia » vulgo appellantur; hinc sitæ leges de causis, quæ conjugiis impedimenta sint; hinc judiciales sententiæ de contractibus conjugalibus, jure ne initi fuerint, an vitio. Postremo omnem facultatem in hoc genere juris constituendi et dicendi videmus Ecclesiæ catholicæ præreptam tanto studio, ut nulla jam ratio habeatur nec divinæ potestatis ejus, nec providarum legum, quibus tamdiu vixere gentes, ad quas urbanitatis lumen cum christiana sapientia pervenisset. Attamen *Naturalistæ* iique omnes, qui reipublicæ numen se maxime colere profitentes, malis hisce doctrinis totas civitates miscere nituntur, non possunt reprehensionem falsitatis effugere. Etenim cum matrimonium habeat Deum auctorem, fuitque vel a principio quædam Incarnationis Verbi Dei adumbratio, idcirco inest in eo sacrum et religiosum quiddam, non adventitium, sed ingenitum, non ab hominibus acceptum, sed natura insitum. Quocirca Innocentius III et Honorius III, decessores Nostri, non injuria nec temere affirmare potuerunt, « apud fideles et infideles existere Sacramentum conjugii ». Testantur et monumenta antiquitatis, et mores atque instituta populorum, qui ad humanitatem magis accesserant et exquisitiore juris et æquitatis cognitione præstiterant : quorum omnium mentibus informatum anticipatumque fuisse constat, ut cum de matrimonio cogitarent, forma occurreret rei cum religione et sanctitate conjunctæ. Hanc ob causam nuptiæ apud illos non sine cæremoniis religionum, auctoritate pontificum, ministerio sacerdotum fieri sæpe consueverunt. Ita magnam in animis cœlesti doctrina carentibus vim habuit natura rerum, memoria originum, conscientia generis humani ! Igitur cum matrimonium sit sua vi, sua natura, sua sponte sacrum, consentaneum est, ut regatur ac temperetur non principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiæ, quæ rerum sacrarum sola habet magisterium. Deinde consideranda sacramenti dignitas est, cujus accessione matrimonia christianorum evasere longe nobilissima. De sacramentis autem statuere et præcipere, ita, ex voluntate Christi, sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plane potestatis ejus vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle esse translatam. Postremo magnum pondus est, magna vis historiæ, qua luculenter docemur, potestatem legiferam et judicialem, de qua loquimur, libere constanterque ab Ecclesia usurpari consuevisse iis etiam temporibus, quando principes reipublicæ consentientes fuisse aut conniventes in ea re, inepte et stulte fingeretur. Illud enim quam incredibile, quam absurdum, Christum Dominum damnasse polygamiæ repudiique inveteratam consuetudinem delegata sibi a procuratore provinciæ vel a principe Judæorum potestate ; similiter Paulum Apostolum divortia incestasque nuptias edixisse non licere cedentibus aut tacite mandantibus Tiberio, Caligula, Nerone! Neque illud unquam homini sanæ mentis potest persuaderi, de sanctitate et firmitudine conjugii, de nuptiis servos inter et ingenuas, tot esse ab Ecclesia conditas leges, impetrata facultate ab Imperatoribus romanis, inimicissimis nomini christiano, quibus nihil tam fuit propositum, quam, vi et cæde, Christi opprimere adolescentem religionem, præsertim cum jus illud ab Ecclesia profectum a civili jure interdum adeo dissideret, ut Ignatius Martyr, Justinus, Athenagoras et Tertullianus, tanquam injustas vel adulterinas publice traducerent nonnullorum nuptias, quibus tamen imperatoriæ leges favebant. Postea vero quam ad christianos Imperatores potentatus omnis reciderat, Pontifices maximi et Episcopi in Concilia congregati eadem semper cum libertate conscientiaque juris sui, de matrimoniis jubere, vetare perseverarunt quod utile esse, quod expedire temporibus censuerunt, utcumque discrepans ab institutis civilibus videretur. Nemo ignorat quam multa de impedimentis ligaminis, voti, disparitatis cultus, consanguinitatis, criminis, publicæ honestatis, in conciliis Illiberitano, Arelatensi, Chalcedonensi, Milevitano II, aliisque, fuerint ab Ecclesiæ præsulibus constituta, quæ a decretis jure imperatorio sancitis longe sæpe distarent. Quin tantum abfuit, ut viri principes sibi adsciscerent in matrimonia christiana potestatem, ut potius eam, quanta est, penes Ecclesiam esse agnoscerent et declararent. Revera Honorius, Theodosius junior, Justinianus fateri non dubitarunt, in iis rebus quæ nuptias attingant, non amplius quam custodibus et defensoribus sacrorum canonum sibi esse licere. Et de connubiorum impedimentis si quid per edicta sanxerunt, causam docuerunt non inviti, nimirum id sibi sumpsisse ex Ecclesiæ permissu atque auctoritate ; cujus ipsius judicium exquirere et reverenter accipere consueverunt in controversiis de honestate natalium, de divortiis, denique de rebus omnibus cum conjugali vinculo necessitudinem quoquo modo habentibus. Igitur jure optimo in Concilio Tridentino definitum est in Ecclesiæ potestate esse « impedimenta matrimonium dirimentia constituere, et causas matrimoniales ad judices ecclesiasticos spectare ».

Nota. Quoniam S. Doctor non eo ordine prosecutus est impedimenta quem continent versiculi hic allati, indicandum judicavimus quæ quibus locis explicet. *Error*, quæst., 51 ; *conditio*, quæst. 52; *votum*, quæst. 53 et 61 ; *cognatio* quæst. 54, 56, 57 ; *crimen* quæst. 60 ; *Disparitas cultus*, quæst. 59; *vis*, quæst. 47; *Ordo*, quæst. 53 ; *ligamen*, quæst. 62, art. 5, et quæst. 65, art. 2 ; *Honestas*, quæst. 43, art. 1 ; *amentia*, quæst. 58 ; *affinitas*, quæst. 55 ; *clandestinitas*, quæst. 55, art. 5 ; *impotentia*, quæst. 58 ; *raptus*, 2. 2, quæst. 154, art. 7.

non debent aliqua impedimenta assignari, quæ faciant personas illegitimas ad contrahendum.

5. Præterea, legitimum et illegitimum, per hoc quod est contra legem, vel non contra legem, differunt, inter quæ non cadit medium ; cum sint opposita secundum affirmationem et negationem. Ergo non possunt esse aliqua matrimonii impedimenta, quibus personæ mediæ inter legitimas et illegitimas constituantur.

6. Præterea, conjunctio viri et mulieris non est licita nisi in matrimonio. Sed omnis conjunctio illicita dirimi debet. Ergo si aliquid matrimonium contrahendum impediat, hoc dirimet contractum de facto ; et sic non debent aliqua impedimenta matrimonio assignari quæ impediant contrahendum, et dirimant contractum.

7. Præterea, nullo impedimento potest a re aliqua removeri quod in definitione ipsius cadit. Sed indivisibilitas cadit in definitione matrimonii. Ergo non possunt esse aliqua impedimenta quæ matrimonium contractum dirimant.

— 8. Sed contra, videtur quod debeant esse infinita matrimonii impedimenta, quia matrimonium quoddam bonum est. Sed infinitis modis est defectus boni, ut dicit Dionysius, 4 cap. de divin. Nom., p. 4, lect. 22. Ergo infinita sunt matrimonii impedimenta.

9. Præterea, impedimenta matrimonii accipiuntur secundum conditiones particularium personarum. Sed conditiones hujusmodi sunt infinitæ. Ergo et matrimonii impedimenta.

RESPONDEO dicendum quod in matrimonio sunt quædam quæ sunt de essentia matrimonii, et quædam quæ sunt de solemnitate ejus, sicut et in aliis sacramentis. Et quia remotis his quæ sunt de solemnitate ejus, sicut in aliis sacramentis, adhuc manet verum sacramentum, ideo **impedimenta quæ contrariantur his quæ sunt de solemnitate hujus sacramenti, non efficiunt quin sit verum matrimonium**, et talia dicuntur impedire matrimonium contrahendum, sed non dirimunt contractum ; sicut prohibitio Ecclesiæ, et tempus feriatum. Unde versus :

Ecclesiæ vetitum, nec non tempus feriatum,
Impediunt fieri, permittunt juncta teneri.

— **Impedimenta autem quæ contrariantur his quæ sunt de essentia matrimonii, faciunt ut non sit verum matrimonium**; et ideo dicuntur non solum impedire contrahendum, sed dirimere jam contractum; quæ his versibus continentur.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si forte coire nequibis,
Hæc socianda vetant connubia, facta retractant.

Horum autem numerus sic accipi potest. Potest enim matrimonium impediri aut ex parte contractus matrimonii, aut ex parte contrahentium. — Si primo modo, cum contractus matrimonii fiat per voluntarium consensum, qui tollitur per ignorantiam, et per violentiam, erunt duo impedimenta matrimonii, scilicet *vis*, id est coactio, et *error* ex parte ignorantiæ. Et ideo de istis duobus impedimentis Magister determinavit, ubi agebatur de causa matrimonii, 4 Sent., dist. 29 et 30.

Nunc autem agit de impedimentis quæ accipiuntur ex parte personarum contrahentium, quæ sic distinguuntur. Potest enim aliquis impediri a matrimonio contrahendo vel simpliciter, vel respectu alicujus personæ. — Si simpliciter, ut cum nulla possit matrimonium contrahere, hoc non potest esse, nisi quia impeditur a matrimoniali actu. Quod quidem contingit dupliciter : *primo* quia non potest de facto, sive quia omnino non possit, et sic ponitur impedimentum *impotentia coeundi :* sive quia non libere possit, et sic ponitur impedimentum *servitutis conditio*. *Secundo* quia non licite potest, et hoc secundum quod ad continentiam obligatur, quod contingit dupliciter : vel quia obligatur ex officio suscepto, et sic est impedimentum *ordinis :* vel ex voto emisso, et sic impedit *votum*. — Si autem impeditur aliquis a matrimonio non simpliciter, sed respectu alicujus personæ, *vel* hoc est propter obligationem ad alteram personam, sicut qui uni matrimonio junctus est, non potest alteri conjungi, et sic est *ligamen matrimonii : vel* quia deficit proportio ad alteram personam, et hoc propter tria : *primo* quidem propter nimiam distantiam ad ipsam, et sic est *disparitas cultus : secundo* propter nimiam propinquitatem, et sic ponitur triplex impedimentum, scilicet *cognatio*, deinde *affinitas*, quæ importat propinquitatem duarum personarum ratione tertiæ matrimonio junctæ, et *publicæ honestatis justitia*, in qua est propinquitas duarum personarum ratione tertiæ per sponsalia junctæ : *tertio* propter indebitam conjunctionem ad ipsam primo factam, et sic impedit *crimen adulterii* prius cum ipsa commissi.

Ad primum ergo dicendum quod etiam alia sacramenta impediri possunt, si aliquid, quod sit de essentia vel solemnitate sacramenti, subtrahatur, ut dictum est in corp. Sed tamen magis matrimonio quam aliis sacramentis impedimenta assignantur, propter tres rationes :— Primo quia matrimonium consistit in duobus, et ideo pluribus modis potest impediri quam alia sacramenta, quæ uni personæ competunt singulariter. Secundo, quia matrimonium habet in nobis causam, et in Deo, sed alia quædam sacramenta solum in Deo : unde et pœnitentiæ, quæ habet causam in nobis aliquo modo, Magister supra, 4 Sent., dist. 16, quædam impedimenta assignavit, ut hypocrisim, ludos, et hujusmodi. Tertio quia de aliis sacramentis est præceptum, vel consilium, sicut de bonis perfectioribus ; sed de matrimonio est indulgentia sicut de bono minus perfecto. Et ideo ut detur occasio proficiendi in melius, plura impedimenta assignantur matrimonio quam aliis sacramentis.

Ad secundum dicendum quod perfectiora pluribus modis impediri possunt, in quantum ad ea plura requiruntur. Si autem sit aliquod imperfectum, ad quod plura requiruntur, illud etiam habebit plura impedimenta, et sic est de matrimonio.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procederet, si non essent alia remedia quibus etiam posset efficacius morbo concupiscentiæ subveniri, quod falsum est.

Ad quartum dicendum quod personæ illegitimæ ad matrimonium contrahendum dicuntur ex eo quod sunt contra legem, qua matrimonium statuitur. Matrimonium autem in quantum est in officium naturæ, statuitur lege naturæ; in quantum est sacramentum, statuitur jure divino; in quantum est in officium communitatis, statuitur lege civili. Et ideo ex qualibet dictarum legum potest aliqua persona effici ad matrimonium contrahendum illegitima. Nec est simile de aliis sacramentis, quæ sunt sacramenta tantum. Et quia lex naturalis secundum diversos status recipit determinationes diversas, et jus positivum etiam variatur secundum diversas hominum conditiones, in diversis temporibus, ideo Magister, 4 Sent., dist. 34, ponit in diversis temporibus diversas personas illegitimas fuisse.

Ad quintum dicendum quod lex potest aliquid prohibere vel universaliter, vel in parte, quantum ad aliquos casus. Et ideo inter esse totaliter secundum legem, et esse totaliter contra legem, quæ sunt contrarie opposita, et non secundum affirmationem et negationem, cadit medium esse aliqualiter secundum legem, et aliqualiter contra legem. Et propter hoc ponuntur quædam personæ mediæ inter simpliciter legitimas, et inter simpliciter illegitimas.

Ad sextum dicendum quod illa impedimenta quæ non dirimunt matrimonium contractum, impediunt quandoque contrahendum, non ut non fiat, sed ut non licite fiat: et tamen si fiat, verum matrimonium contractum est, quamvis contrahens peccet; sicut si aliquis consecraret post comestionem, peccaret contra statutum Ecclesiæ faciens, nihilominus verum sacramentum perficeret, quia jejunium consecrantis non est de necessitate sacramenti.

Ad septimum dicendum quod impedimenta prædicta non dicuntur dirimere matrimonium contractum quasi solventia verum matrimonium, quod rite contractum est, sed quia solvunt matrimonium quod contractum est de facto, et non de jure. Unde si impedimentum aliquod matrimonio rite facto superveniat, matrimonium solvere non valet.

Ad octavum dicendum quod impedimenta quibus aliquod bonum per accidens impeditur, sunt infinita, sicut et omnes causæ per accidens; sed causæ corrumpentes aliquod bonum per se sunt ordinatæ et determinatæ, sicut etiam causæ constituentes, quia causæ destructionis et constructionis alicujus rei sunt oppositæ, vel eædem contrario modo sumptæ.

Ad nonum dicendum quod conditiones particularium personarum in singulari sunt infinitæ, sed in generali possunt reduci ad certum numerum; sicut in medicina patet, et in omnibus artibus operativis, quæ particularium, in quibus est actus, conditiones considerant (1).

QUÆSTIO LI

DE IMPEDIMENTO ERRORIS. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de impedimenti matrimonii in speciali: et primo de impedimento erroris.

Circa quod quæruntur duo; 1° utrum error de sui natura matrimonium impediat; 2° quis error.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum error convenienter ponatur impedimentum matrimonii.

S. Thom., 4 Sent., dist. 30, quæst. 1, art. 1 et 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod error non debeat poni matrimonii impedimentum per se. Consensus enim, qui est causa efficiens matrimonii, impeditur, sicut et voluntarium. Sed voluntarium, secundum Philosophum, in 3 Eth., cap. 1, potest impediri per ignorantiam, quæ non est idem quod error: quia ignorantia nullam cognitionem ponit; sed error ponit, eo quod *approbare falsa pro veris sit error*, secundum Augustinum, lib. 9 de Trinit., cap. 11. Ergo non debuit hic poni impedimentum matrimonii error, sed magis ignorantia.

2. Præterea, quod de sui natura potest impedire matrimonium, habet contrarietatem ad bona matrimonii. Sed error non est hujusmodi. Ergo error de sui natura non impedit matrimonium.

3. Præterea, sicut consensus requiritur ad matrimonium, ita intentio requiritur ad baptismum. Sed si aliquis baptizat Joannem, et credit baptizare Petrum, nihilominus Joannes vere baptizatus est. Ergo error non excludit matrimonium.

QUÆSTIO 51. — Ab hinc incipit tractare singillatim de illis impedimentis quæ etiam dirimunt contractum, quæ enumerantur quæstione præcedenti. Unde per ly *impedimentum* in titulis hujusmodi positum atque ponendum semper intellige de impedimento etiam dirimente.

ART. 1. — *Error* scilicet declarandus in art. 2.

(1) Ita passim. — Al.: *Quæ sunt particularium; in quibus et actus considerantur, et conditiones.*

4. Præterea, inter Liam et Jacob fuit verum matrimonium. Sed ibi fuit error. Ergo error non excludit matrimonium.

— Sed contra est quod in Digestis, 1. *si per errorem*, ff. de jurisdict. omn. judic., dicitur: *Quid tam contrarium est consensui quàm error?* Sed consensus requiritur ad matrimonium. Ergo error matrimonium impedit.

Præterea, consensus aliquid voluntarium nominat. Sed error impedit voluntarium: quia *voluntarium*, secundum Philosophum, lib. 3 Eth., cap. 1, et Gregorium Nyssenum (vel Nemes., lib. de Nat. hom., cap. 30) et Damascenum, lib. 2 orth. Fid., cap. 24, ante med., *est cujus principium est in aliquo sciente singularia, in quibus est actus*; quod erranti non competit. Ergo error matrimonium impedit.

RESPONDEO dicendum quod quidquid impedit causam, de sui natura impedit et effectum similiter. Consensus autem est causa matrimonii, ut dictum est quæst. 45, art. 1. Et ideo quod evacuat consensum, evacuat matrimonium. Consensus autum voluntatis est actus, qui præsupponit actum intellectus. Deficiente autem primo, necesse est defectum contingere in secundo. Et ideo quando error cognitionem impedit, sequitur etiam in ipso consensu defectus; et per consequens in matrimonio. Et sic **error de jure naturali habet quod evacuet matrimonium.**

Ad primum ergo dicendum quod ignorantia differt, simpliciter loquendo, ab errore. quia ignorantia de sui ratione non importat aliquem cognitionis actum; sed error ponit judicium rationis perversum de aliquo. Tamen quantum ad hoc quod est impedire voluntarium, non differt utrum dicatur ignorantia vel error, quia nulla ignorantia potest impedire voluntarium, nisi quæ habet errorem adjunctum, eo quod actus voluntatis præsupponit æstimationem sive judicium de aliquo, in quod fertur: unde si est ibi ignorantia, oportet ibi esse errorem. Et ideo etiam ponitur error quasi causa proxima.

Ad secundum dicendum quod quamvis error non contrarietur secundum se matrimonio, contrariatur ei tamen quantum ad causam suam.

Ad tertium dicendum quod character baptismi non causatur ex intentione baptizantis directe; sed elemento materiali exterius adhibito: intentio autem operatur solum ut dirigens elementum materiale ad effectum proprium. Sed vinculum conjugale ex ipso consensu causatur directe. Et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum quod, sicut Magister, 30 dist., 4 Sent., dicit, matrimonium, quod fuit inter Liam et Jacob, non fuit perfectum ex ipso concubitu, qui ex errore contigit, sed ex consensu qui postmodum accessit; tamen uterque a peccato excusatur, ut patet in eadem distinctione.

ARTICULUS II

Utrum omnis error matrimonium impediat.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod omnis error matrimonium impediat, et non solum error conditionis, aut personæ, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 30, quia quod convenit alicui secundum se, convenit ei secundum totum suum ambitum. Sed error de sui natura habet quod matrimonium impediat, ut dictum est art. præc. Ergo omnis error matrimonium impedit.

2. Præterea, si error, in quantum hujusmodi, matrimonium impedit, major error magis debet impedire. Sed major est error fidei qui est in hæreticis non credentibus hoc sacramentum, quam error personæ. Ergo magis debet impedire quam error personæ.

3. Præterea, error non evacuat matrimonium, nisi in quantum tollit voluntarium. Sed ignorantia cujuslibet circumstantiæ voluntarium tollit, ut patet in 3 Ethic., cap. 1. Ergo non solum error conditionis et personæ matrimonium impediunt.

4. Præterea, sicut conditio servitutis aliquid accidens est annexum personæ, ita qualitas corporis aut animæ. Sed error conditionis impedit matrimonium. Ergo eadem ratione error qualitatis au fortunæ.

5. Præterea, sicut ad conditionem personæ pertinet servitus et libertas, ita nobilitas vel ignobilitas, aut dignitas status, et privatio ejus. Sed error conditionis servitutis impedit matrimonium. Ergo et error aliorum dictorum.

6. Præterea, sicut conditio servitutis impedit, ita etiam disparitas cultus, et impotentia coeundi, ut infra dicetur, quæst. 52, art. 2, et quæst. 58, art. 1, et quæst. 59, art. 1. Ergo sicut error conditionis ponitur matrimonii impedimentum, ita error circa alia hujusmodi deberet impedimentum matrimonii poni.

— 7. Sed contra, videtur quod nec error personæ matrimonium impediat, quia sicut emptio est quidam contractus, ita etiam matrimonium. Sed in emptione et venditione si detur aurum æquivalens pro alio auro, non impeditur venditio. Ergo nec matrimonium impeditur, si pro una muliere alia accipiatur.

8. Præterea, potest contingere quod per multos annos isto errore detineantur, et filios et filias generent simul. Sed grave esset dicere quod tunc essent dividendi. Ergo primus error non frustravit matrimonium.

9. Præterea, potest contingere quod frater viri, in quem se consentire credit mulier, offeratur ei, et cum eo commisceatur carnaliter: et tunc videtur quod non possit redire ad illum in quem consentire se credidit, sed debeat stare cum fratre ejus, et sic error personæ non impedit matrimonium.

RESPONDEO dicendum quod sicut error ex hoc quod involuntarium causat, habet excusare peccatum, ita habet quod matrimonium impediat ex eodem. Error autem non excusat a peccato, nisi sit illius circumstantiæ cujus appositio vel remotio facit differentiam liciti et illiciti in actu. Si enim aliquis percutiat patrem baculo ferreo, quem credit ligneum esse, non excusatur a toto, quamvis forte a tanto ; sed si credat quis percutere filium causa disciplinæ, et percutiat patrem, excusatur a toto, adhibita debita diligentia. Unde **oportet quod error qui matrimonium impedit, sit alicujus eorum quæ sunt de essentia matrimonii.** — Duo autem includit ipsum matrimonium, scilicet personas duas quæ conjunguntur, et mutuam potestatem in invicem, in qua matrimonium consistit. *Primum* autem tollitur per **errorem personæ** ; *secundum* per **errorem conditionis**, quia servus non potest potestatem sui corporis libere alteri tradere sine consensu sui domini. Et propter hoc **hi duo errores matrimonium impediunt, et non alii.**

Ad primum ergo dicendum quod error non habet ex natura generis quod impediat matrimonium, sed ex natura differentiæ adjunctæ, prout scilicet est error alicujus eorum quæ sunt de essentia matrimonii.

Ad secundum dicendum quod error fidei de matrimonio est circa ea quæ sunt matrimonium consequentia : sicut an sit sacramentum, vel an sit licitum. Et ideo talis error matrimonium non impedit, sicut nec error circa baptismum impedit acceptionem characteris, dummodo intendat recipere quod Ecclesia dat, quamvis credat nihil esse.

Ad tertium dicendum quod non quælibet circumstantiæ ignorantia causat involuntarium, quod excusat peccatum, ut dictum est, in corp., et art. præc., et propter hoc ratio non sequitur.

Ad quartum dicendum quod diversitas fortunæ non variat aliquid eorum quæ sunt de essentia matrimonii, nec diversitas qualitatis, sicut facit conditio servitutis. Et ideo ratio non sequitur.

Ad quintum dicendum quod error nobilitatis, in quantum hujusmodi, non evacuat matrimonium, eadem ratione qua nec error qualitatis. Sed si error nobilitatis, vel dignitatis, redundat in errorem personæ, tunc impedit matrimonium. Unde si consensus mulieris feratur in istam personam directe, error nobilitatis ipsius non impedit matrimonium ; si autem directe intendit consentire in filium regis, quicumque sit ille, tunc si alius præsentetur ei quam filius regis, est error personæ, et impedietur matrimonium.

Ad sextum dicendum quod error etiam aliorum impedimentorum matrimonii, quantum ad ea quæ faciunt personas illegitimas, impedit matrimonium. Sed ideo de errore illorum non facit mentionem, quia illa impediunt matrimonium, sive cum errore sint, sive sine errore, ut si aliqua contrahat cum subdiacono, sive sciat, sive nesciat, non est matrimonium. Sed conditio servitutis non impedit, si servitus sciatur. Et ideo non est simile. — *Ad septimum* dicendum quod pecunia in contractibus accipitur quasi mensura aliarum rerum, ut patet in 5 Ethic., cap. 5, circa med., et non quasi propter se quæsita. Et ideo si non detur illa pecunia quæ creditur, sed alia æquivalens, nihil obest contractui. Sed si in re quæsita propter se esset error, impediretur contractus, sicut si alicui venderetur asinus pro equo. Et similiter est in proposito.

Ad octavum dicendum quod quantumcumque fuerit cum ea, nisi de novo consentire velit, non est matrimonium.

Ad nonum dicendum quod si ante non consenserat in fratrem ejus, potest eum quem per errorem accepit, retinere ; nec potest ad fratrem ejus redire, præcipue si sit cognita carnaliter ab eo quem accepit. Si autem consenserat in primum per verba de præsenti, non potest secundum habere, primo vivente ; sed potest vel secundum (1) relinquere, vel ad primum redire : et ignorantia facti excusat peccatum ; sicut excusaretur, si post consummatum matrimonium a consanguineo viri sui fraudulenter cognosceretur, quia fraus alterius non debet ei præjudicare.

QUÆSTIO LII

DE IMPEDIMENTO CONDITIONIS SERVITUTIS. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de impedimento conditionis servitutis.

Circa quod quæruntur quatuor : 1° utrum conditio servitutis matrimonium impediat ; 2° utrum servus sine consensu domini possit matrimonium contrahere ; 3° utrum aliquis, postquam uxoratus est, possit se servum facere sine consensu uxoris ; 4° utrum filii debeant sequi conditionem patris vel matris.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum conditio servitutis impediat matrimonium.

S. Thom., 4 Sent., dist. 36, quæst. unic. art. 1, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod conditio servitutis non impediat matrimonium. Nihil enim impedit matrimonium, nisi quod habet aliquam contrarietatem ad ipsum. Sed servitus

---

QUÆSTIO 52. — In quæstione præcedenti actum fuit de errore substantiali ; nunc vero de errore accidentali, scilicet de servitute seu mancipio. Hoc impedimentum locum non habet amplius in Europa, ubi servitus penitus extincta est, et si non cessat jus, saltem occasio deest.

(1) Ita restituendum censuit Nicolaius, optime. — Al., *vel secundum.*

non habet aliquam contrarietatem ad matrimonium; alias inter servos non possent esse conjugia. Ergo servitus non impedit matrimonium.

2. Præterea, illud quod est contra naturam, non potest impedire illud quod est secundum naturam. Sed servitus est contra naturam, quia, sicut dicit Gregorius, in Pastorali, part. 2, cap. 6, *contra naturam est hominem homini velle dominari;* quod etiam patet ex hoc quod homini dictum est, Gen. 1: *Ut præsit piscibus maris*, etc., non autem *ut præsit homini*. Ergo non potest impedire matrimonium, quod est naturale.

3. Præterea, si impediat, aut hoc est de jure naturali, aut de jure positivo. Sed non de jure naturali, quia secundum jus naturale omnes homines sunt æquales, ut Gregorius dicit, loc. cit.; et in principio Digestorum, 1, *Manumissionis*, ff. de Just. et Jure, dicitur quod servitus non est de jure naturali: positivum etiam jus descendit a naturali, ut Tullius dicit, lib. 2 de Invent., aliquant. ante fin. Ergo secundum jus nullum matrimonium servitus impedire potest.

4. Præterea, illud quod impedit matrimonium, æqualiter impedit, sive sciatur, sive ignoretur, ut patet de consanguinitate. Sed servitus unius cognita ab altero non impedit matrimonium. Ergo servitus, quantum in se est, non habet quod impediat matrimonium. Et ita non deberet poni per se matrimonii impedimentum ab aliis distinctum.

5. Præterea, sicut contingit esse errorem circa servitutem, ut putetur liber qui servus est; ita potest esse error de libertate, ut putetur servus qui est liber. Sed libertas non ponitur matrimonii impedimentum. Ergo nec servitus deberet poni.

6. Præterea, magis facit gravem societatem matrimonii, et plus impedit prolis bonum morbus lepræ quam servitus. Sed lepra non ponitur impedimentum matrimonii. Ergo nec servitus debet poni.

— Sed contra est quod Decretalis dicit de conjugio servorum, cap. *Ad nostra*, quod *error conditionis impedit contrahendum matrimonium et dirimit contractum.*

Præterea, matrimonium est de bonis per se expetendis, in quantum habet honestatem. Sed servitus est de per se fugiendis. Ergo matrimonium et servitus sunt contraria; et sic servitus matrimonium impedit.

RESPONDEO dicendum quod in matrimonii contractu obligatur unus conjugum alteri ad debitum reddendum. Et ideo si ille qui se obligat, est impotens ad solvendum, ignorantia hujusmodi impotentiæ in eo cui fit obligatio, tollit contractum. Sicut autem per impotentiam coeundi efficitur aliquis impotens ad solvendum debitum, ut omnino non possit solvere; ita per servitutem, ut libere debitum reddere non possit. Et ideo sicut impotentia coeundi ignorata impedit matrimonium, non autem si sciatur, ita **conditio servitutis ignorata impedit matrimonium, non autem servitus scita.**

Ad primum ergo dicendum quod servitus contrariatur matrimonio quantum ad actum, ad quem quis per matrimonium alteri obligatur, quem non potest libere exequi; et quantum ad bonum prolis, quæ pejoris conditionis efficitur ex servitute parentis. Sed quia quilibet potest in eo quod sibi debetur, sponte detrimentum aliquod subire, ideo si alter conjugum scit alterius servitutem, nihilominus tenet matrimonium. Similiter etiam quia in matrimonio est æqualis obligatio ex utraque parte ad debitum reddendum, non potest aliquis requirere majorem obligationem ex parte alterius quam ipse possit facere. Et propter hoc etiam si servus contrahit cum ancilla, quam credit liberam, non propter hoc impeditur matrimonium. Et sic patet quod servitus non impedit matrimonium, nisi quando est ignorata ab alio conjuge, etsi ille sit liberæ conditionis. Et ideo nihil prohibet inter servos esse conjugia, vel etiam inter liberum et ancillam.

Ad secundum dicendum quod nihil prohibet aliquid esse contra naturam quantum ad primam intentionem ipsius, quod non est contra naturam quantum ad secundam intentionem ejus; sicut omnis corruptio, et defectus, et senium, est contra naturam, ut dicitur in 2 de Cœlo, text. 37, quia natura intendit *esse* et perfectionem; non tamen est contra secundam intentionem naturæ, quia ex quo natura non potest conservare *esse* in uno, conservat in altero, quod generatur ex corruptione alterius; et quando natura non potest perducere ad majorem perfectionem, inducit ad minorem: sicut quando non potest facere masculum, facit feminam, quæ est mas occasionatus, ut dicitur in 10 de Animalib. (seu lib. 2 de Generat. animal., cap. 3, ad fin.). Similiter etiam dico quod servitus est contra primam intentionem naturæ; sed non est contra secundam, quia naturalis ratio ad hoc inclinat, et hoc appetit natura ut quilibet sit bonus. Sed ex quo aliquis peccat, natura etiam inclinat ut ex peccato pœnam reportet; et sic servitus in pœnam peccati introducta est. Nec est inconveniens aliquid naturale per hoc quod est contra naturam hoc modo impediri; sic enim matrimonium impeditur per impotentiam coeundi, quæ est contra naturam modo prædicto.

Ad tertium dicendum quod jus naturale dictat quod pœna sit pro culpa infligenda, et quod nullus sine culpa puniri debeat; sed determinare pœnam secundum conditionem personæ, et culpæ, est juris positivi. Et ideo servitus, quæ est quædam pœna determinata, est de jure positivo, et a naturali proficiscitur, sicut determinatum ab indeterminato, et eodem jure positivo determinante est factum quod servitus ignorata matrimonium impediat, ne aliquis sine culpa puniatur: est enim quædam pœna uxoris quod habeat virum servum, et e converso.

Ad quartum dicendum quod aliqua impedimenta sunt, quæ faciunt matrimonium illicitum. Et quia voluntas nostra non facit licitum aliquid, vel illicitum, sed lex, cui voluntas subdi debet, ideo ignorantia talis impedimenti, quæ voluntarium tollit, vel scientia, nihil facit ad hoc quod matrimonium teneat, vel non teneat: et tale impedimentum est affinitas, vel votum, et cætera hujusmodi. Quædam autem impedimenta sunt quæ faciunt matrimonium inefficax ad solutionem debiti. Et quia in voluntate nostra consistit debitum nobis relaxare; ideo talia impedimenta, si sint cognita, matrimonium non tollunt, sed solum quando ignorantia voluntarium excludit. Et tale impedimentum est servitus, et impotentia coeundi. Et quia etiam de se habent aliquam rationem impedimenti, ideo ponuntur specialia impedimenta præter errorem. Non autem personæ variatio ponitur speciale impedimentum præter errorem, quia persona alia subintroducta non habet rationem impedimenti, nisi ex intentione contrahentis.

Ad quintum dicendum quod libertas non impedit matrimonii actum: unde libertas ignorata non impedit matrimonium.

Ad sextum dicendum quod lepra non impedit matrimonium quantum ad primum actum suum, quia leprosi debitum reddere possunt libere, quamvis aliqua gravamina matrimoniis inferant quantum ad secundos effectus. Et ideo non impedit matrimonium, sicut servitus.

ARTICULUS II

Utrum servus matrimonium contrahere possit sine consensu domini.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod servus matrimonium contrahere non possit sine consensu domini. Nullus enim potest alicui dare quod est alterius, sine consensu ipsius. Sed servus est res domini. Ergo non potest contrahendo matrimonium dare potestatem corporis sui uxori sine consensu domini.

2. Præterea, servus tenetur domino suo obedire. Sed dominus potest ei præcipere quod in matrimonium non consentiat. Ergo sine consensu ejus non potest matrimonium contrahere.

3. Præterea, post contractum matrimonium servus tenetur reddere debitum uxori, etiam ex præcepto juris divini. Sed eo tempore quo uxor debitum petit, potest dominus aliquod servitium servo imponere, quod facere non poterit, si carnali copulæ vacare velit. Ergo si sine consensu domini posset servus contrahere matrimonium, privaretur dominus servitio sibi debito sine culpa, quod esse non debet.

4. Præterea, dominus potest vendere servum suum in extraneas regiones, quo uxor sua non poterit eum sequi, vel propter infirmitatem corporis, vel propter fidei periculum imminens: puta si vendatur infidelibus, vel etiam domino uxoris non permittente, si sit ancilla; et sic matrimonium dissolvetur, quod est inconveniens. Ergo non potest servus sine consensu domini matrimonium contrahere.

5. Præterea, favorabilior est obligatio qua homo divinis obsequiis se mancipat, quam illa qua homo se uxori subjicit. Sed servus sine consensu domini non potest religionem intrare, vel ad ordines promoveri. Ergo multo minus potest sine ejus consensu matrimonio jungi.

— Sed contra, Galat. 3, 28: *In Christo Jesu non est servus, neque liber.* Ergo ad matrimonium contrahendum in fide Christi Jesu eadem est libertas liberis et servis.

Præterea, servitus est de jure positivo. Sed matrimonium est de jure naturali et divino. Cum ergo jus positivum non præjudicet juri naturali aut divino, videtur quod servus absque domini consensu matrimonium contrahere possit.

RESPONDEO dicendum quod jus positivum, ut dictum est, art. præc., ad 3, progreditur a jure naturali. Et ideo servitus quæ est de jure positivo, non potest præjudicare his quæ sunt de jure naturali. Sicut autem appetitus naturæ est ad conservationem individui, ita est ad conservationem speciei per generationem. Unde sicut servus non subditur domino, quin libere possit comedere, et dormire, et alia hujusmodi facere, quæ ad necessitatem corporis pertinent, sine quibus natura conservari non potest; ita **non subditur ei quantum ad hoc quod non possit libere matrimonium contrahere, etiam domino nesciente, aut contradicente.**

Ad primum ergo dicendum quod servus est res domini quantum ad ea quæ naturalibus superadduntur, sed quantum ad naturalia omnes sunt pares. Unde in his quæ ad actus naturales pertinent, servus potest alteri, invito domino, sui corporis potestatem per matrimonium præbere.

Ad secundum dicendum quod servus domino suo tenetur obedire in his quæ dominus licite potest præcipere. Sicut autem licite non potest dominus præcipere servo quod non comedat, vel dormiat, ita etiam nec quod a matrimonio contrahendo abstineat. Interest enim ad legislatorem, qualiter quilibet re sua utatur. Et ideo si dominus præcipiat servo quod non contrahat matrimonium, servus non tenetur domino obedire.

Ad tertium dicendum quod si servus, volente domino, matrimonium contraxerit, tunc debet prætermittere servitium domini imperantis, et reddere debitum uxori, quia per hoc quod dominus concessit ut matrimonium servus contraheret, intelligitur ei concessisse omnia quæ matrimonium requirit. Si autem matrimonium ignorante vel contradicente domino est contractum, non tenetur reddere debitum, sed potius domino obedire, si utrumque simul esse non possit. Sed tamen in his multa particularia considerari debent, sicut etiam in omnibus humanis actibus, scilicet periculum castitatis imminens uxori, et impedimentum quod ex redditione debiti servitio imperato generatur, et alia hujusmodi : quibus omnibus rite pensatis judicari poterit, cui magis servus obedire teneatur, domino vel uxori.

Ad quartum dicendum quod in tali casu dicitur, quod dominus cogendus est ne servum vendat taliter quod faciat onera matrimonii graviora; præcipue cum non desit facultas ubicumque servum suum vendendi justo pretio.

Ad quintum dicendum quod per religionem vel ordinis susceptionem, aliquis obligatur divinis obsequiis quantum ad totum tempus ; sed vir tenetur debitum reddere uxori non semper, sed congruis temporibus. Et ideo non est simile. Et præterea, ille qui intrat religionem, vel suscipit ordinem, obligat se ad aliqua opera quæ sunt naturalibus superaddita, in quibus dominus potestatem ejus habet, et non in naturalibus, ad quæ obligat se per matrimonium. Unde non posset continentiam vovere sine consensu domini.

ARTICULUS III

Utrum servitus matrimonio possit supervenire.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod servitus matrimonio non possit supervenire, ut vir se alteri in servum vendat, quia quod in fraudem et præjudicium alterius factum est, ratum non debet esse. Sed vir qui se in servum vendit, facit hoc quandoque in fraudem matrimonii, et ad minus in detrimentum uxoris. Ergo non debet valere talis venditio ad servitutem inducendam.

2. Præterea, duo favorabilia præjudicant uni non favorabili. Sed matrimonium et libertas sunt favorabilia et repugnant servituti, quæ non est favorabilis in jure. Ergo talis servitus in matrimonio debet penitus annulari.

3. Præterea, in matrimonio vir et uxor ad paria judicantur. Sed uxor non potest se in ancillam dare, nolente marito. Ergo nec vir, nolente uxore.

4. Præterea, illud quod impedit rei generationem in naturalibus, destruit etiam rem generatam. Sed servitus viri, nesciente uxore, impedit matrimonii actum, antequam fiat. Ergo si posset matrimonio supervenire, destrueret matrimonium, quod est inconveniens.

— Sed contra, quilibet potest dare alteri quod suum est. Sed vir est sui juris, cum sit liber. Ergo potest dare jus suum alteri.

Præterea, servus potest, nolente domino, uxorem ducere, ut dictum est art. præc. Ergo eadem ratione vir potest domino se subjicere, nolente uxore.

RESPONDEO dicendum quod vir subditur uxori solum in his quæ ad actum naturæ pertinent, in quibus sunt æquales, ad quæ servitutis subjectio se non extendit. Et ideo **vir, nolente uxore, potest se alteri in servum dare; non tamen ex hoc matrimonium dissolvitur**, quia nullum impedimentum matrimonio superveniens potest dissolvere ipsum, ut dictum est, quæst. 50, art. 1, ad 7.

Ad primum ergo dicendum quod fraus bene potest nocere ei qui fraudem facit, sed non potest alteri præjudicium generare. Et ideo si vir in fraudem uxoris alteri det se in servum, ipse damnum reportat, inæstimabile bonum libertatis amittens ; sed uxori nullum potest ex hoc præjudicium generari, quin teneatur reddere debitum petenti, et ad omnia quæ matrimonium requirit ; non enim potest ab his retrahi domini sui præcepto.

Ad secundum dicendum quod quantum ad hoc quod servitus matrimonio repugnat, matrimonium servituti præjudicat, quia tunc servus tenetur uxori debitum reddere, etiam nolente domino.

Ad tertium dicendum quod quamvis in actu matrimoniali et in his quæ ad naturam spectant, ad paria vir et uxor judicentur, ad quæ conditio servitutis se non extendit ; tamen, quantum ad dispensationem domus, et ad alia hujusmodi superaddita, vir est caput uxoris, et debet corrigere eam; non autem e converso : et ideo uxor non potest se dare in ancillam, nolente viro.

Ad quartum dicendum quod ratio illa procedit de rebus corruptibilibus, in quibus etiam multa impediunt generationem, quæ non sufficiunt ad destruendum rem generatam. Sed in rebus perpetuis potest impedimentum præstari ne res talis esse incipiat, non autem ut esse desistat ; sicut patet de anima rationali. Et similiter etiam est de matrimonio, quod est perpetuum vinculum, præsenti vita manente.

ARTICULUS IV

Utrum filii debeant sequi conditionem patris.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod filii debeant sequi conditionem patris, quia denominatio fit a digniori. Sed pater in generatione est dignior quam mater. Ergo, etc.

2. Præterea, *esse* rei magis dependet a forma quam a materia. Sed in generatione pater dat formam, et mater materiam, ut dicitur in 16 de Animalib. (seu lib. 2 de Gener. animal., cap 4, aliquant. a princ.). Ergo magis debet sequi proles patrem quam matrem.

3. Præterea, illud præcipue debet aliquid sequi

cui magis assimilatur. Sed filius plus assimilatur patri quam matri, sicut et filia plus matri. Ergo ad minus filius plus debet sequi patrem, et filia matrem.

4. Præterea, in sacra Scriptura non computatur genealogia per mulieres, sed per viros. Ergo proles magis sequitur patrem quam matrem.

— Sed contra, si quis seminat in terra aliena, fructus sunt ejus cujus est terra. Sed venter mulieris respectu seminis viri est sicut terra respectu sementis. Ergo, etc.

Præterea, in animalibus quæ ex diversis speciebus nascuntur, hoc videmus quod partus magis sequitur matrem quam patrem : unde muli, qui nascuntur ex equa et asino, magis assimilantur equabus, quam illi qui nascuntur ex asina et equo. Ergo similiter debet esse in hominibus.

RESPONDEO dicendum quod secundum leges civiles, l. 19, ff. de Statu hom., et l. 7, c. de rei Vendit., partus sequitur ventrem. Et hoc rationabiliter, quia proles habet a patre complementum formale, sed a matre substantiam corporis. Servitus autem corporalis conditio est ; cum servus sit quasi instrumentum domini in operandum. Et ideo **proles in libertate et servitute sequitur matrem ; sed in his quæ pertinent ad dignitatem, secundum quod est ex forma rei, sequitur patrem** ; sicut in honoribus, et municipiis, et hæreditate, et aliis hujusmodi. Et huic etiam concordant canones, cap. *Liberi* 32, quæst. 4, in Gloss., et cap. *Indecens*, de Natis ex libero ventre, et lex Moysi, ut patet Exodi 21. — **In quibusdam tamen terris, quæ jure civili non reguntur, partus sequitur deteriorem conditionem** ; ut si sit pater servus, quamvis mater sit libera, erunt filii servi ; non tamen si post peractum matrimonium pater se in servum dedit, nolente uxore ; et similiter si sit e converso. Si autem uterque sit servilis conditionis, et pertineant ad diversos dominos, tunc dividunt filios, si plures sint ; si vel unus tantum, unus alteri recompensabit de pretio, et accipiet prolem natam in sui servitium. — Tamen non est credibile quod talis consuetudo possit esse ita rationabilis, sicut illud quod multorum sapientum diuturno consilio determinatum est. Hoc etiam in naturalibus invenitur quod receptum est in recipiente per modum recipientis, et non per modum dantis. Et ideo rationabile est quod semen receptum in muliere ad conditionem ipsius trahatur.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis pater sit dignius principium matre ; tamen mater dat substantiam corporalem, ex parte cujus attenditur conditio servitutis.

Ad secundum dicendum quod in his quæ ad rationem speciei pertinent, magis assimilatur filius patri quam matri. Sed in materialibus conditionibus magis debet assimilari matri quam patri, quia res habet a forma *esse* specificum, sed conditiones materiales a materia.

Ad tertium dicendum quod filius assimilatur patri ratione formæ, quam habet in sui complemento, sicut et pater. Et ideo ratio non est ad propositum.

Ad quartum dicendum quod quia honor filii magis est ex patre quam ex matre, ideo in genealogiis, in Scripturis, et secundum communem consuetudinem magis filii nominantur a patre quam a matre ; tamen in his quæ ad servitutem spectant, magis matrem sequuntur.

QUÆSTIO LIII

DE IMPEDIMENTO VOTI ET ORDINIS. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de impedimento voti et ordinis.

Circa quod quæruntur quatuor : 1° utrum votum simplex matrimonium dirimat ; 2° utrum votum solemne ; 3° utrum ordo matrimonium impediat ; 4° utrum aliquis post matrimonium sacrum ordinem suscipere possit.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum per obligationem voti simplicis matrimonium contractum dirimi debeat.

S. Thom., 4 Sent., dist. 38, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 2 et 3.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod per obligationem voti simplicis matrimonium contractum dirimi debeat. Fortius enim vinculum debiliori præjudicat. Sed voti vinculum est fortius quam vinculum matrimonii, quia hoc fit homini, illud autem Deo. Ergo vinculum voti præjudicat vinculo matrimonii.

2. Præterea, præceptum Dei non est minus quam præceptum Ecclesiæ. Sed præceptum Ecclesiæ adeo obligat, quod si contra ipsum matrimonium contrahatur, dirimitur ; sicut patet de illis qui contrahunt in aliquo gradu consanguinitatis ab Ecclesia prohibito. Ergo cum servare votum sit præceptum divinum, videtur quod si quis con-

---

ART. 1. — Et sic votum simplex est ex se, impedimentum impediens, non dirimens, sicut dictum fuit supra, quæst. 50. — Conclusiones ex Sylvio : 1° Ordinarie peccat mortaliter, is qui post votum simplex continentiæ, contrahit matrimonium. 2° Qui post votum simplex continentiæ contraxit matrimonium (hic ad 3), non potest sine peccato mortali, illud consummare nequidem reddendo debitum, nisi prius tentet ea media, quibus possit votum suum observare. 3° Qui post votum simplex consummavit matrimonium absque dispensatione, sive bene fecerit, sive male, non peccabit deinceps reddendo debitum ; sed peccaret, petendo.

tra votum matrimonium contrahit, ex hoc matrimonium sit dirimendum.

3. Præterea, in matrimonio potest homo uti carnali copula sine peccato. Sed ille qui facit votum simplex castitatis, nunquam potest carnaliter uxori commisceri sine peccato. Ergo votum simplex matrimonium dirimit. Probatio medii. Constat quod ille qui post votum simplex continentiæ matrimonium contrahit, peccat mortaliter, quia secundum Hieronymum (Augustinum, de Bono viduit., cap. 9), *virginitatem voventibus, non solum nubere, sed velle nubere damnabile est.* Sed contractus matrimonii non est contra votum continentiæ, nisi ratione carnalis copulæ. Ergo quando primo carnaliter commiscetur uxori, mortaliter peccat : et eadem ratione omnibus aliis vicibus, quia peccatum primo commissum non potest excusare a peccato sequenti.

4. Præterea, vir et mulier in matrimonio debent esse pares, præcipue quantum ad carnalem copulam. Sed ille qui votum simplex continentiæ facit, nunquam potest petere debitum sine peccato, quia hoc est manifeste contra votum continentiæ, ad quam ex voto tenetur. Ergo nec reddere potest sine peccato.

— Sed contra est quod Alexander III papa dicit (1) (hab. cap. *Consuluit*, de His qui cler. vel vovent.), quod *votum simplex impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum.*

RESPONDEO dicendum quod per hoc res aliqua desinit esse in potestate alicujus per quod transit in dominium alterius. Promissio autem alicujus rei non transfert eam in dominium ejus cui promittitur. Et ideo non ex hoc ipso quod aliquis rem promittit aliquam, desinit res illa esse in potestate sua. Cum ergo in voto simplici non sit nisi simplex promissio proprii corporis ad continentiam Deo servandam facta, post votum simplex adhuc remanet homo dominus sui corporis : et ideo potest ipsum alteri dare, scilicet uxori, in qua datione sacramentum matrimonii consistit, quod indissolubile est. Et propter hoc **votum simplex, quamvis impediat matrimonium contrahendum, quia peccat contrahens matrimonium post votum simplex continentiæ ; tamen quia verus contractus est, non potest matrimonium per hoc dirimi.**

Ad primum ergo dicendum quod votum est fortius vinculum quam matrimonium, quantum ad id cui fit, et ad quod obligat, quia per matrimonium homo obligatur uxori ad redditionem debiti, sed per votum Deo ad continentiam. Tamen quantum ad modum ligandi, matrimonium est fortius vinculum quam votum simplex, quia per matrimonium traditur actualiter vir in potestatem uxoris, non autem per votum simplex, ut dictum est in corp. art. Potior autem est semper conditio possidentis. Sed quantum ad hoc, simili modo obligat votum simplex, sicut sponsalia. Unde propter votum simplex sunt sponsalia dirimenda.

Ad secundum dicendum quod præceptum prohibens matrimonium inter consanguineos, non habet, in quantum est præceptum Dei, vel Ecclesiæ, quod dirimat matrimonium contrahendum ; sed in quantum facit quod consanguineæ corpus non possit transire in potestatem consanguinei. Hoc autem non facit præceptum prohibens matrimonium post votum simplex, ut ex dictis patet in corp., et ad 1. Et ideo ratio non sequitur ; ponitur enim pro causa quod non est causa.

Ad tertium dicendum quod ille qui contrahit matrimonium per verba de præsenti post votum simplex non potest cognoscere uxorem suam sine peccato mortali, quia adhuc restat ipsi facultas implendi votum continentiæ ante matrimonium consummatum. Sed postquam matrimonium consummatum est, est ei jam factum illicitum non reddere debitum uxori exigenti, tamen ex culpa sua. Et ideo ad hoc obligatio voti non se extendit, ut ex prædictis patet, in resp. ad 1. Tamen debet per lamentum pœnitentiæ recompensare pro continentia non servata.

Ad quartum dicendum quod quantum ad ea in quibus non est factus impotens votum continentiæ servare, adhuc post contractum matrimonium obligatur ad servandum : propter quod mortua uxore tenetur totaliter continere. Et quia ex matrimonii vinculo non obligatur ad debitum petendum, ideo non potest petere debitum sine peccato, quamvis possit sine peccato reddere debitum exigenti, postquam obligatus est ad hoc per carnalem copulam præcedentem. Hoc autem intelligendum est, sive mulier expresse petat, sive interpretative, ut quando mulier verecunda est, et vir sentit ejus voluntatem de redditione debiti : tunc enim sine peccato reddere potest ; et præcipue si ei timet de periculo castitatis. Nec obstat quod sunt pares in matrimonii actu, quia quilibet potest hoc quod suum est, abrenuntiare. — Quidam tamen dicunt quod potest petere et reddere, ne nimis onerosum reddatur matrimonium uxori semper exigenti. Sed si recte inspiciatur, hoc est exigere interpretative (1).

ARTICULUS II

Utrum votum solemne dirimat matrimonium jam contractum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod nec votum solemne matrimonium dirimat jam contractum, quia, sicut Decretalis dicit, cap. *Rursus*, de His qui cler. vel vovent., *apud Deum non minus obligat votum simplex quam solemne.* Sed matrimonium acceptatione divina stat et dirimitur. Ergo cum votum simplex non dirimat matrimonium, nec votum solemne dirimere poterit.

---

(1) Ita recte post Nicolaium edit. omnes. — Al., *papa Clemens dicit.*

ART. 2. — Ad fidem pertinet, declarat. in Concil. Trident. sess. 24, can. 9 (supra, *pag.* 150), votum solemne

(1) Ita Mss. et editi passim. — Al. : *Ne nimis onerosum reddatur : hoc est exigere interpretative.*

2. Præterea, votum solemne non addit ita validum robur super votum simplex sicut juramentum. Sed votum simplex etiam juramento superveniente non dirimit matrimonium contractum. Ergo nec votum solemne.

3. Præterea, votum solemne nihil habet quod non possit votum simplex habere ; quia votum simplex posset habere scandalum, cum possit esse in publico, sicut et solemne : similiter et Ecclesia posset, et deberet statuere quod votum simplex dirimat matrimonium jam contractum, ut multa peccata vitarentur. Ergo qua ratione votum simplex non dirimit matrimonium, nec votum solemne dirimere debet.

— Sed contra est quod ille qui facit votum solemne, contrahit matrimonium spirituale cum Deo, quod est multo dignius quam materiale matrimonium. Sed materiale matrimonium prius contractum dirimit matrimonium post contractum. Ergo et votum solemne.

Præterea, hoc idem etiam probari potest per multas auctoritates quæ ponuntur in littera, 4 Sent., dist. 38.

RESPONDEO dicendum, quod omnes dicunt, quod sicut votum solemne impedit contrahendum, ita dirimit jam contractum. Quidam autem assignant pro causa scandalum. Sed hoc nihil est, quia et simplex votum quandoque habet scandalum, cum sit quandoque quodammodo publicum. Et præterea insolubilitas matrimonii est de veritate vitæ, quæ non est propter scandalum dimittenda.

Et ideo alii dicunt quod hoc est propter statutum Ecclesiæ. Sed hoc etiam non sufficit, quia secundum hoc Ecclesia posset etiam contrarium statuere, quod non videtur verum.

Et ideo dicendum est cum aliis quod **votum solemne ex sui natura habet quod dirimat matrimonium contractum** ; in quantum scilicet per ipsum homo sui corporis amisit potestatem, Deo illud ad perpetuam continentiam tradens. Et ideo non potest ipsum tradere in potestatem uxoris, matrimonium contrahendo. Et quia matrimonium quod sequitur tale votum, nullum est, ideo tale votum dirimere dicitur matrimonium contractum.

Ad primum ergo dicendum quod votum simplex quoad Deum dicitur non minus obligare quam solemne in his quæ ad Deum spectant, sicut est separatio a Deo per peccatum mortale ; quia mortaliter peccat frangens votum simplex, sicut solemne ; quamvis gravius sit peccatum frangere votum solemne, ut sic comparatio in genere accipiatur, non in determinata quantitate reatus. Sed quantum ad matrimonium, per quod homo homini obligatur, non oportet quod sit æqualis obligationis etiam in genere, quia ad quædam obligat votum solemne, et non simplex.

Ad secundum dicendum quod juramentum plus obligat ex parte ejus ex quo fit obligatio, quam votum : sed votum solemne plus obligat quantum ad modum obligandi, in quantum actualiter tradit hoc quod promittitur ; quod non fit per juramentum. Et ideo non sequitur ratio.

Ad tertium dicendum quod votum solemne habet actualem exhibitionem proprii corporis, quam non habet votum simplex, ut ex dictis patet, artic. præced. Et ideo ratio ex insufficienti procedit.

ARTICULUS III

Utrum ordo impediat matrimonium.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ordo non impediat matrimonium, quia nihil impeditur nisi a suo contrario. Sed ordo non est contrarius matrimonio, cum utrumque sit sacramentum. Ergo non impedit ipsum.

---

castitatis dirimere matrimonium ab his contractum qui tale votum emiserunt.— An autem votum solemne religionis ex sui natura, vel jure solum ecclesiastico habeat dirimere matrimonium? Hæc quæstio agitatur in scholis. Nota autem litteras S. Congreg. S. R. U. Inquisitionis ad ordinarios locorum, quoad dispensationes matrimoniales : « Re serio diligenterque perpensa approbatoque et confirmato Emrum Patrum una mecum generalium Inquisitorum suffragio, Sanctitas sua benigne annuit pro gratia, qua locorum Ordinarii dispensare valeant, sive per se, sive per ecclesiasticam personam sibi bene visam, ægrotos in gravissimo mortis periculo constitutos, quando non suppetit tempus recurrendi ad S. Sedem, super impedimentis quantumvis publicis matrimonium jure ecclesiastico dirimentibus, excepto sacro Presbyteratus ordine, et affinitate lineæ rectæ ex copula licita proveniente. Mens autem est ejusdem Sanctitatis suæ, ut si quando, quod absit, necessitas ferat, ut dispensandum sit cum iis qui sacro subdiaconatus aut diaconatus ordine sunt insigniti, vel solemnem professionem religiosam emiserint, atque post dispensationem et matrimonium rite celebratum convaluerint, in extraordinariis hujusmodi casibus, Ordinarii de impertita dispensatione, supremam Sancti Officii Congregationem certiorem faciant etc... Datum Romæ, 20 febr. 1888 ». — Vide infra, quæst. 61, art. 2.

ART. 3. — Responsio ad fidem pertinens est, ordinem sacrum impedire, ne sic ordinatus, validum inire possit matrimonium. — Ecclesiasticum cœlibatum insectati fuerunt hæretici XVI sæculi. — Vide concil. Trident. sess. 24, can. 9, supra, pag. 150. Pius IX in encycl. *Qui pluribus* 9 nov. 1846, et in litteris apostolicis *Multiplices inter*, 10 jun. 1851, et in Syllabo. n. 74, (nota) damnavit errorem de clericorum cœlibatu abolendo, et de statu matrimonii, statui virginitatis anteferendo : Et ibidem, n. 72 : « Bonifacius VIII, votum castitatis in ordinatione emissum, nuptias nullas reddere primus asseruit. »

2. Præterea, idem ordo est apud nos, et apud Ecclesiam orientalem. Sed apud Ecclesiam orientalem non impedit matrimonium. Ergo, etc.

3. Præterea, matrimonium significat conjunctionem Christi et Ecclesiæ. Sed hoc præcipue congruit significari in his qui sunt ministri Christi, scilicet in ordinatis. Ergo ordo matrimonium non impedit.

4. Præterea, omnes ordines ad spiritualia ordinantur. Sed ordo non potest impedire matrimonium nisi ratione spiritualitatis. Ergo si ordo impediat matrimonium, quilibet ordo impediet, quod falsum est.

5. Præterea, omnes ordinati possunt ecclesiastica beneficia habere, et privilegio clericali gaudere æqualiter. Si ergo propter hoc ordo matrimonium impediat, quia uxorati non possunt habere beneficium ecclesiasticum, nec gaudere privilegio clericali, ut juristæ dicunt, cap. *Joannes*, et sequent., de Cler. conjug., tunc quilibet ordo impedire deberet : quod falsum est, ut patet per Decret. Alexandri III, de Cler. conjugatis, cap. *Si quis* ; et sic nullus ordo, ut videtur, matrimonium impediet.

— Sed contra est quod Decret. dicit, ibidem : *Qui in subdiaconatu et aliis superioribus ordinibus uxores accepisse noscuntur, eos uxores dimittere compellatis*. Quod non esset, si esset verum matrimonium.

Præterea, nullus vovens continentiam potest matrimonium contrahere. Sed quidam ordines sunt qui habent votum continentiæ annexum, ut ex littera patet, 4 Sent., dist. 37. Ergo talis ordo matrimonium impedit.

RESPONDEO dicendum quod **ordo sacer de sui ratione habet ex quadam congruentia quod matrimonium impedire debeat** ; quia in sacris ordinibus constituti sacra vasa et sacramenta tractant : et ideo decens est ut munditiam corporalem per continentiam servent. — Sed **quod impediat matrimonium, ex constitutione Ecclesiæ habet ; tamen aliter apud Latinos quam apud Græcos** ; quia apud Græcos impedit matrimonium contrahendum solum ex vi ordinis ; sed apud Latinos impedit ex vi ordinis, et ulterius ex voto continentiæ, quod est ordinibus sacris annexum : quod etiamsi quis verbo tenus non emittat, ex hoc ipso tamen quod ordinem suscipit, secundum ritum occidentalis Ecclesiæ, intelligitur emisisse. Et ideo apud Græcos et alios Orientales sacer ordo impedit matrimonium contrahendum, non tamen matrimonii prius contracti usum ; possunt enim matrimonio prius contracto uti, quamvis non possint matrimonium denuo contrahere. Sed apud Occidentalem Ecclesiam impedit matrimonium, et matrimonii usum ; nisi forte ignorante aut contradicente uxore vir ordinem sacrum susceperit, quia ex hoc non potest aliquod ei præjudicium generari. Quomodo autem ordines sacri distinguantur a non sacris nunc et in primitiva Ecclesia, dictum est quæst. 37, art. 3.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis ordo sacer non habeat contrarietatem ad matrimonium in quantum est sacramentum, habet tamen repugnantiam quamdam ad ipsum ratione actus sui, qui spirituales actus impedit.

Ad secundum dicendum quod objectio procedit ex falsis ; ordo enim ubique impedit matrimonium contrahendum, quamvis non habeat ubique votum annexum.

Ad tertium dicendum quod illi qui sunt in sacris ordinibus constituti, significant Christum nobilioribus actibus, prout ex dictis in tractatu de Ordine patet, quæst. 37, art. 2 et 4, quam illi qui sunt matrimonio conjuncti. Et ideo ratio non sequitur.

Ad quartum dicendum quod illi qui sunt in minoribus ordinibus constituti, ex vi ordinis non prohibentur matrimonium contrahere, quia quamvis ordines illi deputentur ad aliqua spiritualia, non tamen immediate habent accessum ad tractandum sacra, sicut illi qui sunt in sacris ordinibus. Sed secundum statutum occidentalis Ecclesiæ, matrimonii usus executionem ordinis non sacri impedit, propter servandam majorem honestatem in officii, Ecclesiæ. Et quia aliquis ex beneficio ecclesiastico tenetur ad executionem ordinis, et ex hoc ipso privilegio clericali gaudet, ideo hoc apud Latinos clericis uxoratis aufertur.

Et per hoc patet solutio *ad ultimum*.

ARTICULUS IV

Utrum ordo sacer matrimonio possit supervenire.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonio ordo sacer supervenire non possit, quia fortius præjudicat minus forti. Sed fortius est vinculum spirituale quam corporale. Ergo si matrimonio junctus ordinem suscipiat, præjudicium generabitur uxori, ut non possit debitum exigere, cum ordo sit vinculum spirituale, et matrimonium vinculum corporale : et sic videtur quod non possit aliquis ordinem sacrum suscipere post matrimonium consummatum.

2. Præterea, post matrimonium consummatum unus conjugum sine consensu alterius non potest continentiam vovere. Sed ordo sacer habet annexum continentiæ votum. Ergo si vir ordinem sacrum invita uxore acceperit, cogetur uxor invita continentiam servare, quia non potest alteri nubere, vivente viro.

3. Præterea, etiam ad tempus non potest vir vacare orationi sine consensu uxoris, ut habetur 1 ad Corinth., 7. Sed apud Orientales illi qui sunt in sacris constituti, tenentur ad continentiam tempore quo exequuntur officium. Ergo nec ipsi pos-

sunt ordinari sine consensu uxorum, et multo minus Latini.

4. Præterea, vir et uxor ad paria judicantur. Sed sacerdos Græcus, defuncta uxore sua, non potest alteram ducere. Ergo nec uxor defuncto viro. Sed non potest ei auferri facultas nubendi post mortem viri per viri actum. Ergo vir non potest suscipere ordines post matrimonium.

5. Præterea, matrimonium quantum opponitur ordini, tantum e converso. Sed ordo præcedens impedit matrimonium sequens. Ergo, etc.

— Sed contra, religiosi tenentur ad continentiam, sicut illi qui sunt in sacris ordinibus. Sed post matrimonium potest aliquis religionem intrare, defuncta vel consentiente uxore. Ergo et ordinem suscipere.

Præterea aliquis potest fieri servus hominum post matrimonium; ergo et servus Dei per susceptionem ordinis.

RESPONDEO dicendum quod **matrimonium non impedit ordinis sacri susceptionem**, quia si matrimonio junctus ad sacros ordines accedat, etiam reclamante uxore, nihilominus characterem ordinis suscipit: sed executione ordinis caret. Si autem volente uxore, vel ipsa defuncta, recipit ordinem et executionem.

Ad primum ergo dicendum quod vinculum ordinis solvit vinculum matrimonii ratione redditionis debiti, ex qua parte habet repugnantiam ad matrimonium, ex parte ejus qui suscipit ordinem, quia non potest petere debitum, nec uxor ei tenetur reddere; non tamen solvit ex parte alterius, quia ipse tenetur uxori debitum reddere, si non possit etiam inducere ad continentiam.

Ad secundum dicendum quod si uxor sciat, et de ejus consensu vir ordinem sacrum susceperit, tenetur perpetuam continentiam vovere, non tamen tenetur religionem intrare, si sibi non timeat de periculo castitatis, propter hoc quod vir ejus solemne votum emisit: secus autem, si emisisset votum simplex. Si autem sine ejus consensu susceperit, non tenetur, quia ex hoc sibi nullum præjudicium generatur.

Ad tertium dicendum, quod, sicut probabilius videtur, quamvis quidam contrarium dixerint, etiam Græci non debent accedere ad sacros ordines sine consensu uxorum; quia ad minus tempore ministerii sui fraudarentur debiti redditione, quo fraudari non possunt secundum ordinem juris, si eis contradicentibus aut ignorantibus viri ordines susceperint.

Ad quartum dicendum quod, sicut dicitur, eo ipso quod mulier consentit apud Græcos quod vir suus ordinem suscipiat, obligat se ad hoc quod ipsa in perpetuum alteri non nubat, quia significatio matrimonii non servaretur, quæ in matrimonio sacerdotis præcipue exigitur. Si autem sine consensu ejus ordinatur, non videtur ad hoc teneri.

Ad quintum dicendum quod matrimonium habet pro causa nostrum consensum, non autem ordo, sed habet causam sacramentalem determinatam a Deo: et ideo matrimonium potest impediri ex ordine præcedente, quod non sit verum matrimonium; non autem ordo ex matrimonio, quod non sit verus ordo, quia sacramentorum virtus est immutabilis; sed actus humani possunt impediri.

QUÆSTIO LIV

DE IMPEDIMENTO CONSANGUINITATIS.— *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de impedimento consanguinitatis.

Circa quod quæruntur quatuor: 1° utrum consanguinitas convenienter a quibusdam definiatur; 2° utrum convenienter distinguatur per gradus et lineas; 3° utrum de jure naturali matrimonium impediatur secundum aliquos gradus; 4° utrum gradus impedientes matrimonium possint per statutum Ecclesiæ determinari.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum definitio consanguinitatis sit competens.

S. Thom., 4 Sent., dist. 40, quæst. unic., art. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod definitio consanguinitatis, quam quidam ponunt, sit incompetens, scilicet: *Consanguinitas est vinculum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum.* Omnes enim homines ab eodem stipite carnali propagatione descendunt, scilicet ab Adam. Si ergo recta esset prædicta definitio consanguinitatis, omnes homines essent ad invicem consanguinei, quod falsum est.

2. Præterea, vinculum non potest esse nisi aliquorum ad invicem convenientium, quia vinculum unit. Sed eorum qui descendunt ab uno stipite, non est major convenientia ad invicem, quam aliorum hominum; cum conveniant specie, et differant

---

QUÆSTIO 54. — Triplex est cognatio: Naturalis, spiritualis, et legalis. Primo S. Doctor de naturali considerat, quæ dicitur consanguinitas, cui accedit affinitas.

ART. I. — Ergo definitio consanguinitatis est competens: nam in definitione competenti ponitur definiti genus et sua differentia; et in hoc ponitur *vinculum* pro genere, et reliqua loco differentiæ. — *Stipes* generaliter vocatur ea persona a qua aliqui ducunt originem, sive sit pater, sive mater. — Cum dicitur: « *carnali propagatione contractum* », significatur consanguinitas esse propinquitas eorum qui eamdem carnem eumdemque sanguinem participant, quatenus participant; et ostenditur quare non sit consanguinitas inter angelos. Cum cognatio sit triplex, spiritualis, legalis et carnalis, hæc autem subdividatur in consanguinitatem et affinitatem, omnes cognationes, præter consanguinitatem, excluduntur ab hac definitione per hoc quod non descendunt ab eodem, carnali propagatione (Sylvius).

numero, sicut et alii homines. Ergo consanguinitas non est aliquod vinculum.

3. Præterea, carnalis propagatio secundum Philosophum, lib. 2 de Gener. animal., cap. 19, fit de superfluo alimenti. Sed tale superfluum magis habet convenientiam cum rebus comestis, cum quibus in substantia convenit, quam cum eo qui comedit. Cum ergo non nascatur aliquod vinculum consanguinitatis ejus qui ex semine nascitur, ad res comestas, nec ad generantem ex carnali propagatione nascetur aliquod propinquitatis vinculum.

4. Præterea, Genes. 29, 14, Laban dixit ad Jacob : *Os meum es, et caro mea*, ratione cognationis quæ erat inter eos. Ergo talis propinquitas magis debet dici carnalitas quam consanguinitas.

5. Præterea, carnalis propagatio est communis hominibus et animalibus. Sed in animalibus non contrahitur ex carnali propagatione consanguinitatis vinculum. Ergo nec in hominibus.

RESPONDEO dicendum quod secundum Philosophum in 13 Ethicor., cap. 11 et 12, *omnis amicitia in aliqua communicatione consistit*. Et quia amicitia ligatio, sive unio quædam est, ideo communicatio, quæ est amicitiæ causa, *vinculum* dicitur. Et ideo secundum quamlibet communicationem denominantur aliqui quasi colligati ad invicem ; sicut dicuntur *concives* qui habent politicam communicationem ad invicem, et *commilitones*, qui conveniunt in militari negotio ; et eodem modo illi qui conveniunt in naturali communicatione, dicuntur *consanguinei*. Et ideo **in prædicta definitione ponitur, quasi consanguinitatis genus, « vinculum » ; quasi subjectum, « personæ descendentes ab uno stipite », quarum est hujusmodi vinculum ; quasi principium, « carnalis propagatio ».**

Ad primum ergo dicendum quod virtus activa non recipitur secundum eamdem perfectionem in instrumento, secundum quam est in principali agente. Et quia omne motum movens est instrumentum, inde est quod virtus primi motoris in aliquo genere per multa media deducta tandem deficit, et pervenit ad aliquid quod est motum, et non movens. Virtus autem generantis movet non solum quantum ad id quod est speciei, sed etiam quantum ad id quod est individui, ratione cujus filius assimilatur patri etiam in accidentalibus, et non solum in natura speciei. Nec tamen ista individualis virtus patris ita perfecte in filio est, sicut erat in patre ; et adhuc in nepote minus, et sic deinceps debilitatur. Et inde est quod virtus illa quandoque desinit, ut ultra procedere non possit. Et quia consanguinitas est, in quantum multi communicant in tali virtute ex uno in multos per propagationem deducta, paulatim se consanguinitas dirimit : ut Isidorus dicit, lib. 9, Etym., c. 6, in fin. Et ideo non oportet accipere stipitem remotum in definitione consanguinitatis, sed propinquum, cujus virtus adhuc maneat in illis qui ex eo propagantur.

Ad secundum dicendum, quod jam patet ex dictis, in corp. art., quod non solum conveniunt consanguinei in natura speciei, sed etiam in virtute propria ipsius individui ex uno in multos traducta ; ex qua contingit quandoque quod filius assimilatur non solum patri, sed avo, vel remotis parentibus, ut dicitur lib. 18 de Animal. (scilicet lib. 4 de Gener. animal., cap. 3).

Ad tertium dicendum quod convenientia magis attenditur secundum formam, secundum quam aliquid est actu, quam secundum materiam, secundum quam est in potentia. Quod patet in hoc quod carbo magis convenit cum igne quam cum arbore, unde abscissum est lignum. Et similiter alimentum jam conversum in substantiam aliti per virtutem nutritivam, magis convenit cum ipso nutrito quam cum illa re unde sumptum est nutrimentum. Ratio autem procederet secundum opinionem illorum qui dicebant quod tota natura rei est materia, et quod formæ omnes sunt accidentia, quod falsum est.

Ad quartum dicendum quod illud quod proxime convertitur in semen, est sanguis, ut probatur in 15 de Animalibus (sc. lib. 1 de Gener. animal., cap. 18). Et propter hoc vinculum quod ex propagatione contrahitur carnali, convenientius dicitur *consanguinitas* quam *carnalitas* : et quod aliquando unus consanguineus dicitur esse caro alterius, hoc est in quantum sanguis, qui in semen viri, aut in menstruum convertitur, est potentia caro et os.

Ad quintum dicendum quod quidam dicunt, quod ideo consanguinitatis vinculum contrahitur inter homines ex carnali propagatione, et tamen non inter alia animalia, quia quidquid est de veritate humanæ naturæ in omnibus hominibus, fuit in primo parente : quod non est de aliis animalibus. Sed secundum hoc consanguinitas matrimonii nunquam dirimi posset. Prædicta autem propositio in secundo libro, dist. 30, quæst. 2, art. 1, et 1 part., quæst. 119, art. 1, improbata est. Unde dicendum est quod hoc ideo contingit, quia animalia non conjunguntur ad amicitiæ unitatem propter propagationem multorum ex uno parente proximo, sicut est de hominibus, ut dictum est in corp. art.

ARTICULUS II

Utrum convenienter consanguinitas distinguatur per gradus et lineas.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 2. — *Linea* consanguinitatis est ordinata collectio personarum consanguinitate conjunctarum, diversos continens gradus. Sic consanguinitas est vinculum inter propinquos, linea vero est personarum series. Linea est triplex : ascendentium, descendentium, et collateralis seu transversa. *Gradus* est personarum mensura vel distantia, qua cognoscitur quantum ipsæ distent a se mutuo.

consanguinitas inconvenienter distinguatur per lineas et gradus. Dicitur enim linea consanguinitatis, esse *ordinata collectio personarum consanguinitate conjunctarum, ab eodem stipite descendentium, diversos continens gradus*. Sed nihil est aliud consanguinitas quam collectio talium personarum. Ergo linea consanguinitatis est idem quod consanguinitas. Nihil autem debet distingui per seipsum. Ergo consanguinitas non convenienter per lineas distinguitur.

2. Præterea, illud secundum quod dividitur aliquid commune, non potest poni in definitione communis. Sed descensus ponitur in definitione prædicta consanguinitatis. Consanguinitas ergo non potest dividi per lineam ascendentium, descendentium et transversalium.

3. Præterea, definitio lineæ est quod sit inter duo puncta. Sed duo puncta non faciunt nisi unum gradum. Ergo una linea habet tantum unum gradum, et ita eadem ratione videtur quod non debeat fieri divisio consanguinitatis per lineas et gradus.

4. Præterea, gradus definitur esse *habitudo distantium personarum, qua cognoscitur quanta distantia personæ inter se differant*. Sed cum consanguinitas sit propinquitas quædam, distantia personarum consanguinitati opponitur magis quam sit ejus pars. Ergo per gradus consanguinitas distingui non potest.

5. Præterea, si consanguinitas per gradus distinguitur et cognoscitur, oportet quod illi qui sunt in eodem gradu, sint æqualiter consanguinei. Sed hoc falsum est, quia propatruus alicujus et ejusdem pronepos sunt in eodem gradu; non tamen sunt æqualiter consanguinei, ut Decret. dicit, cap. *Porro*, et cap. *Parentelæ* 35, quæst. 5. Ergo consanguinitas non recte distinguitur per gradus.

6. Præterea, in rebus ordinariis quodlibet additum alteri facit alium gradum, sicut quælibet unitas addita facit aliam speciem numeri. Sed persona addita personæ non semper facit gradum alium consanguinitatis, quia in eodem gradu consanguinitatis est pater, et patruus, quia adjungitur. Ergo non recte per gradus consanguinitas distinguitur.

7. Præterea, inter duos propinquos semper est eadem consanguinitatis propinquitas, quia æqualiter distat unum extremorum ab alio, et e contra. Sed gradus consanguinitatis non invenitur semper idem ex utraque parte; cum quandoque unus propinquus sit in tertio, et alius in quarto gradu. Ergo consanguinitatis propinquitas non potest sufficienter per gradus cognosci.

RESPONDEO dicendum quod consanguinitas, ut dictum fuit art. præc., est quædam propinquitas in naturali communicatione fundata secundum actum generationis, qua natura propagatur. Unde, secundum Philosophum, in 8 Ethicor., cap. 12, ista communicatio est triplex: — Una secundum habitudinem principii ad principiatum, et hæc est consanguinitas patris ad filium: unde dicit quod *parentes diligunt filios ut sui ipsorum aliquid existentes*.— Alia est secundum habitudinem principiati ad principium, et hæc est filii ad patrem: unde dicit quod *filii diligunt parentes, ut ab illis existentes*.— Tertia est secundum habitudinem eorum quæ sunt ab uno principio ad invicem, sicut *fratres dicuntur ex eisdem nasci*, ut ipse ibidem dicit. Et quia puncti motus lineam facit, et per propagationem quodammodo pater descendit in filium, ideo **secundum tres dictas habitudines tres lineæ consanguinitatis sumuntur**, scilicet *linea descendentium* secundum primam habitudinem; *linea ascendentium* secundum secundam; *linea transversalis* secundum tertiam.—Sed quia propagationis motus non quiescit in uno termino, sed ultra progreditur, ideo contingit quod patris est accipere patrem, et filii filium, et sic deinceps: et secundum hos diversos progressus diversi gradus in una linea inveniuntur. Et quia gradus cujuslibet rei est pars aliqua illius rei, gradus propinquitatis non potest esse ubi non est propinquitas. Et ideo **identitas et nimia distantia gradum consanguinitatis tollunt**: quia nullus est sibi ipsi propinquus, sicut nec sibi similis: et propter hoc nulla persona per seipsam facit aliquem gradum; sed comparata alicui personæ gradum facit ad ipsam.

Sed tamen diversa est ratio computandi gradus in diversis lineis. Gradus enim consanguinitatis in linea ascendentium et descendentium contrahitur ex hoc quod una persona ex alia propagatur, eorum inter quos gradus consideratur. Et ideo **secundum computationem canonicam et legalem, persona quæ primo in progressu propagationis occurrit, vel ascendendo, vel descendendo distat ab aliquo, puta a Petro, in primo gradu, ut pater, et filius; quæ autem secundo utrinque occurrit, distat in secundo gradu, ut avus, et nepos, et sic deinceps. — Sed consanguinitas quæ est eorum qui sunt in linea transversali, contrahitur non ex hoc quod unus eorum ex alio propagatur, sed quia uterque propagatur ex uno**: et ideo debet gradus consanguinitatis in hac linea computari per comparationem ad unum principium, ex quo propagatur.

Sed secundum hoc est diversa computatio canonica, et legalis: quia legalis computatio attendit descensum a communi radice ex utraque parte; sed canonica tantum ex altera, ex illa scilicet ex qua major numerus graduum invenitur. Unde secundum legalem computationem frater et soror, vel duo fratres, attinent sibi in secundo gradu, quia uterque a radice communi distat per unum gradum, et similiter filii duorum fratrum distant a se invicem in quarto. Sed secundum computationem canonicam duo fratres attinent sibi in primo gradu, quia neuter eorum distat a radice communi nisi per unum gradum; sed filius unius fratrum distat ab altero fratre in secundo gradu, quia tantum distant a communi radice. Et ideo secundum computationem canonicam, quoto gradu distat quis ab aliquo gradu superiori, tanto distat a quolibet descendentium ab ipso, et nunquam minus : quia *propter quod unumquodque tale, et illud magis*. Unde etsi alii descendentes a communi principio conveniant cum aliquo ratione principii communis, non possunt propinquiores esse descendentes ex alia parte quam sit primum principium ei propinquum. Aliquando tamen plus distat aliquis ab aliquo descendente a communi principio, quam distet ipse a principio, quia ille forte plus distat a communi principio quam ipse ; et secundum remotiorem distantiam oportet consanguinitatem computari.

Ad primum ergo dicendum quod objectio illa procedit ex falsis. Consanguinitas enim non est collectio, sed relatio quædam aliquarum personarum ad invicem, quarum collectio lineam consanguinitatis facit.

Ad secundum dicendum quod descensus communiter sumptus attenditur secundum quamlibet consanguinitatis lineam, quia carnalis propagatio, ex qua vinculum consanguinitatis trahitur, descensus quidam est ; sed descensus talis, scilicet a persona, cujus consanguinitas quæritur, lineam descendentium facit.

Ad tertium dicendum quod linea dupliciter accipi potest : — Aliquando proprie pro ipsa dimensione, quæ est prima species quantitatis continuæ ; et sic linea recta continet tantum duo puncta in actu, quæ terminant ipsam, sed in potentia infinita, quorum quolibet signato in actu, linea dividitur, et fiunt duæ lineæ. — Aliquando vero linea sumitur pro his quæ linealiter disponuntur, et secundum hoc assignatur in numeris linea, et figura, prout unitas post unitatem ponitur in aliquo numero ; et sic quælibet unitas adjuncta gradum facit in tali linea ; et similiter est de linea consanguinitatis : unde una linea continet plures gradus.

Ad quartum dicendum quod sicut similitudo non potest esse ubi non est aliqua diversitas, ita propinquitas non est ubi non est aliqua distantia. Et ideo distantia non quælibet opponitur consanguinitati, sed talis distantia quæ consanguinitatis propinquitatem excludit.

Ad quintum dicendum quod sicut albedo dicitur major dupliciter ; *uno* modo ex intensione ipsius qualitatis, *alio* modo ex quantitate superficiei, ita consanguinitas dicitur major vel minor dupliciter : — uno modo intensive ex ipsa natura consanguinitatis, — alio modo quasi dimensive ; et sic quantitas consanguinitatis mensuratur ex personis inter quas consanguinitatis propagatio procedit, et hoc secundo modo gradus consanguinitatis distinguuntur. Et ideo contingit quod aliquorum duorum, qui sunt in eodem gradu consanguinitatis respectu alicujus personæ, unus est ei magis consanguineus quam alius, considerando primam quantitatem consanguinitatis ; sicut pater et frater attinent alicui in primo gradu consanguinitatis, quia ex neutra parte incidit aliqua persona media ; sed tamen, intensive loquendo, magis attinet alicui personæ pater quam frater, quia frater non attinet ei, nisi in quantum est ex eodem patre. Et ideo quanto est aliquis propinquior communi principio, a quo consanguinitas descendit, tanto est magis consanguineus, quamvis non sit in propinquiori gradu. Et secundum hoc propatruus est magis consanguineus alicui, quam pronepos ejus, quamvis sint in eodem gradu.

Ad sextum dicendum quod quamvis pater et patruus sint in eodem gradu respectu radicis consanguinitatis, quia uterque distat uno gradu ab avo, tamen respectu ejus cujus consanguinitas quæritur, non sunt in eodem gradu, quia pater est in primo gradu, patruus autem non potest esse propinquior quam in secundo, in quo est avus.

Ad septimum dicendum quod semper duæ personæ in æquali numero graduum distant a se invicem, quamvis quandoque non æquali numero graduum distent a communi principio, ut ex dictis patet in corp. art.

ARTICULUS III

Utrum consanguinitas de jure naturali impediat matrimonium.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod consanguinitas de jure naturali non impediat matrimonium. Nulla enim mulier potest esse propinquior viro quam Eva fuit Adæ, de qua dixit Gen. 2, 23 :

ART. 3. — Conclusiones ex Billuart : 1° Primus gradus consanguinitatis in linea recta, impedit et dirimit matrimonium jure naturæ. 2° Juxta mentem et doctrinam D. Thomæ, probabilius videtur nullum alium gradum consanguinitatis, præter primum lineæ rectæ, jure naturæ dirimere matrimonium (S. Thomas hic, art. 4, corp. ; 2, 2. quæst. 154, art. 9 ad. 3). — Gury autem sic : 1° Certum est consanguinitatem in *linea recta*, jure naturæ matrimonium dirimere in primo gradu, et probabilius etiam in cæteris gradibus indefinite (aliter tamen alii sentiunt, adnotat Ballerini). 2° Quoad lineam collateralem, in primo gradu, probabilius dirimit jure naturali, aut saltem divino positivo, cum Ecclesia nunquam dispenset, ut fratres et sorores conjungi valeant. In aliis gradibus, juxta omnes, dirimit jure ecclesiastico.

Definit. Eccles. — *Decret. Concil. œcumen. Lateran. I* (1123). *Vide supra quæst.* 50, *pag.* 183. — *Decret. Innocentii III* : C. 8. *de divortiis.* Utrum pagani uxores accipientes in secundo, vel tertio, vel ulteriore gradu sibi conjunctas, sic conjuncti debeant post conversionem suam insimul remanere, vel ab invicem separari, edoceri per scriptum Apostolicum postulasti. Super quo taliter respondemus, quod cum sacramentum conjugii apud fideles et infideles existat, quemadmodum ostendit Apostolus dicens : « Si quis frater infidelem habet uxorem, et hæc consentit habitare cum eo, non illam dimittat » : et in præmissis gradibus a paganis quoad eos matrimonium licite sit contractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur : (Quid enim ad nos, secundum Apostolum eumdem, de his quæ foris sunt, judicare ?) in favorem præsertim christianæ religionis et fidei, a cujus perceptione per uxores se deseri timentes viri possunt facile revocari : fideles hujus-

Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea, Sed Eva fuit matrimonio conjuncta Adæ. Ergo consanguinitas nulla, quantum est de lege naturæ, matrimonium impedit.

2. Præterea, lex naturalis eadem est apud omnes. Sed apud barbaras nationes nulla persona conjuncta consanguinitate a matrimonio excluditur. Ergo consanguinitas, quantum est de lege naturæ, matrimonium non impedit.

3. Præterea, jus naturale est *quod natura omnia animalia docuit*, ut dicitur in principio Digestorum, l. 1, ff. de Just. et Jure. Sed animalia bruta etiam cum matre coeunt. Ergo non est de lege naturæ quod aliqua persona a matrimonio propter consanguinitatem repellatur.

4. Præterea, nihil impedit matrimonium, quod non contrariatur alicui bono matrimonii. Sed consanguinitas non contrariatur alicui bono matrimonii. Ergo non impedit ipsum.

5. Præterea, eorum quæ sunt magis propinqua, et similia, melior et firmior est conjunctio. Sed matrimonium quædam conjunctio est. Cum ergo consanguinitas sit propinquitas quædam, matrimonium non impedit, sed magis unit.

— Sed contra, illud quod impedit bonum prolis, etiam matrimonium impedit secundum legem naturæ. Sed consanguinitas impedit bonum prolis : quia, ut in littera, 4 Sent., dist. 40, ex verbis Gregorii, in Regist., epist. 31, ad interrog. 6, habetur, *experimento didicimus, ex tali conjugio sobolem non posse succrescere*. Ergo consanguinitas secundum legem naturæ matrimonium impedit.

Præterea, illud quod habet natura humana in prima sui conditione, est de lege naturæ. Sed a prima sui conditione hoc habuit humana natura quod pater et mater a matrimonio excluderentur : quod patet per hoc quod dicitur Gen. 2, 24 : *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem* ; quod non potest intelligi quantum ad cohabitationem, et sic oportet quod intelligatur quantum ad matrimonii conjunctionem. Ergo consanguinitas impedit matrimonium secundum legem naturæ.

RESPONDEO dicendum quod in matrimonio illud contra legem naturæ esse dicitur, per quod matrimonium redditur incompetens respectu finis ad quem est ordinatum. Finis autem matrimonii per se et primo est bonum prolis : quod quidem per aliquam consanguinitatem, scilicet inter patrem et filiam, vel filium et matrem, impeditur ; non quidem ut totaliter tollatur, quia filia ex semine patris potest prolem suscipere, et simul cum patre nutrire, et instruere, in quibus bonum prolis consistit ; sed ut non convenienti modo fiat. Inordinatum enim est quod filia patri per matrimonium jungatur in sociam causa generandæ prolis et educandæ, quam oportet per omnia patri esse subjectam, velut ex eo procedentem. Et ideo de lege naturali est ut pater et mater a matrimonio repellantur : et magis etiam mater quam pater, quia magis reverentiæ, quæ debetur parentibus, derogatur si filius matrem, quam si pater filiam ducat in uxorem, cum uxor viro aliqualiter debeat esse subjecta. — Sed finis matrimonii secundarius per se est concupiscentiæ repressio ; qui deperiret, si quælibet consanguinea posset in matrimonium duci, quia magnus concupiscentiæ aditus præberetur, nisi inter illas personas quas oportet in eadem domo conversari, esset carnalis copula in-

---

modi matrimonialiter copulati libere possunt et licite remanere conjuncti, cum per sacramentum baptismi non solvantur conjugia, sed crimina dimittantur. Quia vero pagani circa plures insimul fœminas affectum dividunt conjugalem, utrum post conversionem omnes, vel quam ex omnibus retinere valeant, non immerito dubitatur. Verum absonum hoc videtur et inimicum fidei christianæ, cum ab initio una costa in unam fœminam sit conversa : et Scriptura divina testetur, quod propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una : non dixit tres vel plures, sed duo : nec dixit, adhærebit uxoribus, sed uxori. Nec ulli unquam licuit insimul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum, quæ mos quandoque, interdum etiam fas censetur, per quam sicut Jacob a mendacio, Israelitæ a furto, et Samson ab homicidio, sic et Patriarchæ et alii viri justi, qui plures leguntur simul habuisse uxores, ab adulterio excusantur. Sane veridica hæc sententia probatur etiam de testimonio Veritatis testantis in Evangelio : « Quicumque dimiserit uxorem suam ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur ». Si ergo uxore dimissa, duci alia de jure non potest, fortius et ipsa retenta : per quod evidenter apparet, pluralitatem in utroque sexu, cum non ad imparia judicentur, circa matrimonium reprobandam. Qui autem secundum ritum suum legitimam repudiavit uxorem, cum tale repudium veritas in Evangelio reprobaverit, nunquam ea vivente licite poterit aliam, etiam ad fidem Christi conversus, habere, nisi post conversionem ipsius illa renuat cohabitare cum ipso, aut etiamsi consentiat, non tamen absque contumelia creatoris, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum : in quo casu restitutionem petenti, quamvis de injusta spoliatione constaret, restitutio negaretur : quia secundum Apostolum frater aut soror non est hujusmodi subjectus servituti. Quod si conversum ad fidem et illa conversa sequatur, antequam propter causas prædictas legitimam ille ducat uxorem, eam recipere compelletur. Quamvis quoque secundum evangelicam veritatem, qui duxerit dimissam, mœchatur : non tamen dimissor poterit objicere fornicationem dimissæ, pro eo quod nupsit alii post repudium, nisi alias fuerit fornicata. — *Vide supra, pag.* 150, *concil. Trident. sess.* 24, *can.* 3. *Ibidem, cap.* 5. *Ne quis intra gradus prohibitos contrahat, quave ratione in illis dispensandum.* Si quis intra gradus prohibitos scienter Matrimonium contrahere præsumpserit, separetur, et spe dispensationis consequendæ careat ; idque in eo multo magis locum habeat, qui non tantum Matrimonium contrahere, sed etiam consummare ausus fuerit. Quod si ignoranter id fecerit, si quidem solemnitates requisitas in contrahendo Matrimonio neglexerit, eisdem subjiciatur pœnis : non enim dignus est, qui Ecclesiæ benignitatem facile experiatur, cujus salubria præcepta temere contempsit. Si vero solemnitatibus adhibitis, impedimentum aliquod postea subesse cognoscatur, cujus ille probabilem ignorantiam habuit ; tunc facilius cum eo, et gratis dispensari poterit. In contrahendis Matrimoniis vel nulla omnino detur dispensatio, vel raro : idque ex causa, et gratis concedatur. In secundo gradu nunquam dispensetur, nisi inter magnos Principes, et ob publicam causam.

terdicta. Et ideo lex divina non solum patrem et matrem excludit a matrimonio, sed etiam alias conjunctas personas, quas oportet simul conversari, et quæ debent invicem altera alterius pudicitiam custodire. Et hanc causam assignat divina lex dicens, Levit. 18 : *Ne reveles turpitudinem* talis, vel talis, *quia turpitudo tua est.* — Sed per accidens finis matrimonii est confœderatio hominum, et amicitiæ multiplicatio ; dum homo ad consanguineos uxoris, sicut ad suos, se habet. Et ideo huic multiplicationi amicitiæ præjudicium fieret, si aliquis sanguine conjunctam uxorem duceret, quia ex hoc nova amicitia per matrimonium nulli accresceret. Et ideo secundum leges humanas et statuta Ecclesiæ, plures consanguinitatis gradus sunt a matrimonio separati. Sic ergo ex dictis patet quod **consanguinitas quantum ad aliquas personas impedit matrimonium de jure naturali, quantum ad aliquas de jure divino, et quantum ad aliquas de jure per homines instituto.**

Ad primum ergo dicendum quod Eva, quamvis ex Adam prodiit, non tamen fuit filia Adæ, quia non prodiit ex eo per modum illum quo vir natus est generare sibi similem in specie, sed operatione divina, quia ita potuisset ex costa Adæ fieri unus equus, sicut facta est Eva. Et ideo non est tanta naturalis convenientia Evæ et Adam sicut filiæ ad patrem ; nec Adam est naturale principium Evæ, sicut pater filiæ.

Ad secundum dicendum quod non procedit ex lege naturali quod aliqui barbari parentibus carnaliter commisceantur, sed ex concupiscentiæ ardore, qui legem naturæ in eis offuscavit.

Ad tertium dicendum quod conjunctio maris et fœminæ dicitur esse de jure naturali, quia natura hoc animalia docuit ; sed hanc conjunctionem diversa animalia diversimode docuit secundum diversas eorum conditiones. Commixtio autem carnalis ad parentes derogat reverentiæ quæ eis debetur. Sicut enim parentibus indidit natura sollicitudinem filiis providendi ; ita indidit reverentiam filiis ad parentes. Nulli autem generi animalium indidit sollicitudinem filiorum, aut reverentiam parentum in omne tempus, nisi homini ; aliis autem animalibus plus, et minus, secundum quod magis vel minus necessarii sunt vel filii parentibus, vel parentes filiis. Unde etiam in quibusdam animalibus abhorret filius cognoscere matrem carnaliter, quamdiu manet apud ipsum cognitio matris, et reverentia quædam ad ipsam, ut recitat Philosophus in 9 de Animalibus, cap. 47, de camelo et equo. Et quia omnes honesti mores animalium in hominibus congregati sunt naturaliter, et perfectius quam in aliis, propter hoc homo naturaliter abhorret cognoscere carnaliter non solum matrem, sed etiam filiam, quod est adhuc minus contra naturam, ut dictum est in corp. art. Et iterum in aliis animalibus ex propagatione carnis non contrahitur consanguinitas, sicut in hominibus, ut dictum est art. 1 huj. quæst. ad. 5. Et ideo non est similis ratio.

Ad quartum dicendum quod jam patet ex dictis, in corp. art., quomodo consanguinitas conjugum bono matrimonii contrarietur. Unde ratio procedit ex falsis.

Ad quintum dicendum quod non est inconveniens duarum unionum unam ab altera impediri ; sicut ubi est identitas, non est similitudo. Et similiter consanguinitatis vinculum potest impedire matrimonii conjunctionem.

ARTICULUS IV

Utrum consanguinitatis gradus matrimonium impedientes potuerint taxari ab Ecclesia.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod consanguinitatis gradus matrimonium impedientes non potuerint taxari ab Ecclesia usque ad quartum gradum, quia Matth. 19, 6, dicitur : *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Sed illos qui conjunguntur infra quartum consanguinitatis gradum, Deus conjunxit ; non enim divina lege eorum conjunctio prohibetur. Ergo nec debent humano statuto separari.

2. Præterea, matrimonium est sacramentum sicut et baptismus. Sed non posset ex statuto Ecclesiæ fieri quod ille qui ad baptismum accedit, non acciperet characterem baptismalem, si ex jure divino ejus capax sit. Ergo nec Ecclesiæ statutum facere potest quod matrimonium non sit inter illos qui per jus divinum matrimonialiter conjungi non prohibentur.

3. Præterea, jus positivum non potest ea quæ sunt naturalia removere, vel ampliare. Sed consanguinitas est naturale vinculum, quod, quantum est de se, natum est matrimonium impedire. Ergo Ecclesia non potest aliquo statuto facere quod aliqui possint matrimonialiter conjungi, vel non conjungi ; sicut non potest facere quod sint consanguinei vel non consanguinei.

4. Præterea, statutum juris positivi debet aliquam rationabilem causam habere, quia secundum causam rationabilem, quam habet, a jure naturali procedit. Sed causæ quæ assignantur de numero graduum, omnino videntur irrationabiles, cum nul-

---

ART. 4. — Decretum Concil. Lateran., sub Innocent. III, (1215), quo reducti sunt gradus consanguinitatis ad quartum inclusive, prout nunc etiam servatur in ecclesia latina : Can. 50. « Prohibitio quoque copulæ conjugalis quartum consanguinitatis et affinitatis gradum de cætero non excedat, quoniam in ulterioribus gradibus, jam non potest absque gravi dispendio hujusmodi prohibitio generaliter observari.... Cum ergo jam usque ad quartum gradum prohibitio conjugalis copulæ sit restricta, eam ita esse perpetuam volumus..., ut si qui contra prohibitionem hujusmodi præsumpserint copulari, nulla longinquitate defendantur annorum ». — Vide supra, Trident. sess. 24, can. 3, pag. 150. Vide etiam pag. 183.

lam habeant habitudinem ad causata ; sicut quod consanguinitas prohibeatur usque ad quartum gradum propter quatuor elementa, usque ad sextum propter sex ætates mundi, usque ad septimum propter septem dies, quibus tempus omne agitur. Ergo videtur quod talis prohibitio nullum vigorem habeat.

5. Præterea, ubi est eadem causa, debet esse idem effectus. Sed causa quare consanguinitas impedit matrimonium, est bonum prolis, repressio concupiscentiæ, et multiplicatio amicitiæ, ut ex dictis patet, art. præc., quæ omni tempore necessaria æqualiter sunt. Ergo debuissent æqualiter omni tempore gradus consanguinitatis matrimonium impedire ; quod non est verum, cum modo usque ad quartum, antiquitus usque ad septimum gradum matrimonium consanguinitas impedierit.

6. Præterea, una et eadem conjunctio non potest esse in genere sacramenti, et in genere stupri. Sed hoc contingeret si Ecclesia haberet potestatem statuendi diversum numerum in gradibus impedientibus matrimonium ; sicut si aliqui in quinto gradu, quando prohibitus fuit, conjuncti fuissent, talis conjunctio stuprum esset ; sed postmodum eadem conjunctio, Ecclesia suam prohibitionem revocante, matrimonium esset : et e converso posset accidere, si aliqui gradus concessi possent postmodum ab Ecclesia interdici. Ergo videtur quod potestas Ecclesiæ non se extendat ad hoc.

7. Præterea, jus humanum debet imitari jus divinum. Sed secundum jus divinum, quod in lege veteri continetur, non æqualiter currit prohibitio graduum in sursum et deorsum ; quia in veteri lege aliquis prohibebatur accipere in uxorem sororem patris sui, non tamen filiam fratris (1). Ergo nec modo debet aliqua prohibitio de nepotibus et patruis manere.

— Sed contra est quod Dominus dicit discipulis, Lucæ 10, 16 : *Qui vos audit, me audit.* Ergo præceptum Ecclesiæ habet firmitatem, sicut præceptum Dei. Sed Ecclesia quandoque prohibuit, et quandoque concessit aliquos gradus, quos lex vetus non prohibuit. Ergo illi gradus matrimonium impediunt.

Præterea, sicut olim matrimonia gentilium dispensabantur per leges civiles, ita nunc per statuta Ecclesiæ. Sed olim lex civilis determinabat gradus consanguinitatis qui matrimonium impediunt, et qui non. Ergo et modo potest hoc fieri per Ecclesiæ statutum.

RESPONDEO dicendum quod secundum diversa tempora invenitur consanguinitas secundum gradus diversos matrimonium impedisse. In principio enim humani generis solus pater et mater a matrimonio repellebantur, eo quod tunc temporis erat paucitas hominum ; et sic oportebat propagationi humani generis maximam curam impendere ; unde non erant removendæ nisi illæ personæ quæ matrimonio incompetentes erant, etiam quantum ad finem matrimonii principalem, qui est bonum prolis, ut dictum est art. præc. Postmodum autem, multiplicato genere humano, per legem Moysi plures personæ sunt exceptæ, quæ jam concupiscentiam reprimere incipiebant. Unde ut dicit Rabbi Moyses, lib. 3, *Dux errant.*, cap. 50, a med., omnes illæ personæ exceptæ sunt a matrimonio quæ in una familia cohabitare solent, quia si inter eos licite carnalis copula esse posset, maximum incentivum libidini præstaretur. Sed alios consanguinitatis gradus lex vetus permisit, imo quodammodo præcepit, ut scilicet de cognatione sua unusquisque uxorem acciperet, ne successionum confusio esset, quia tunc temporis cultus divinus per successionem generis propagabatur. Sed postmodum **lege nova, quæ est lex spiritus et amoris, plures gradus consanguinitatis sunt prohibiti,** quia jam per spiritualem gratiam, non per carnis originem, cultus Dei derivatur et multiplicatur : unde oportet ut homines etiam magis a carnalibus retrahantur, spiritualibus vacantes, et ut amor amplius diffundatur. Et ideo antiquitus usque ad remotiores gradus consanguinitatis matrimonium impediebatur, ut ad plures per consanguinitatem et affinitatem naturalis amicitia promanaret ; et rationabiliter usque ad septimum gradum ; tum quia ultra hoc non de facili remanebat communis radicis memoria ; tum quia septiformi Spiritus Sancti gratiæ congruebat. Sed postmodum **circa hæc ultima tempora restrictum est Ecclesiæ interdictum usque ad quartum gradum,** quia ultra inutile et periculosum erat gradus consanguinitatis prohibere. Inutile quidem, quia ad remotiores consanguineos quasi nullum fœdus majoris amicitiæ quam ad extraneos habebatur, charitate in multorum cordibus frigescente. Periculosum autem erat, quia concupiscentia et negligentia prævalente, tam numerosam consanguineorum multitudinem homines non satis observabant; et sic laqueus damnationis multis injiciebatur ex remotiorum graduum prohibitione. Satis etiam convenienter usque ad quartum gradum dicta prohibitio est restricta, tum quia usque ad quartam generationem homines vivere consueverunt, ut sic non possit consanguinitatis memoria aboleri : unde Deus in tertiam et quartam generationem peccata parentum se visitaturum in filiis comminatur, Exod. 20 ; tum quia in qualibet generatione nova mixtio sanguinis, cujus identitas consanguinitatem facit, fit cum sanguine alieno ; et quantum miscetur alteri, tantum receditur a primo. Et quia elementa sunt quatuor, quorum quodlibet tanto facilius est miscibile, quanto est magis subtile, ideo in prima commixtione evanescit sanguinis identitas, quantum ad primum elementum, quod est subtilissimum ; in secunda quantum ad secundum ; in tertia quantum ad tertium ; in quarta quantum ad quartum ; et sic convenienter post quartam generationem potest reiterari carnalis conjunctio.

---

(1) Ita auctor Supplementi, approbante Nicolaio. Vide 4 Sent., dist. 40, quæst. 1, art. 4, arg. 7.

Ad primum ergo dicendum quod sicut Deus non conjungit illos qui conjunguntur contra divinum præceptum, ita nec conjungit illos qui conjunguntur contra Ecclesiæ præceptum, quod habet eamdem obligandi efficaciam quam habet divinum præceptum.

Ad secundum dicendum quod matrimonium non tantum est sacramentum, sed etiam est in officium ; et ideo magis subjacet ordinationi ministrorum Ecclesiæ quam baptismus, qui est sacramentum tantum : quia sicut contractus et officia humana determinantur legibus humanis, ita contractus et officia spiritualia lege Ecclesiæ.

Ad tertium dicendum quod quamvis consanguinitatis vinculum sit naturale, tamen non est naturale quod consanguinitas carnalem copulam impediat, nisi secundum aliquem gradum, ut dictum est art. præc. Et ideo Ecclesia suo statuto non facit quod aliqui sint, vel non sint consanguinei, quia secundum omne tempus æqualiter consanguinei remanent ; sed facit quod carnalis copula sit licita, vel illicita, secundum diversa tempora in diversis gradibus consanguinitatis.

Ad quartum dicendum quod tales rationes assignatæ magis dantur per modum adaptationis et congruentiæ, quam per modum causæ et necessitatis.

Ad quintum dicendum quod non est eadem causa secundum diversa tempora gradus consanguinitatis prohibendi : unde quod alio tempore utiliter conceditur, alio salubriter prohibetur.

Ad sextum dicendum quod statutum non imponit modum præteritis, sed futuris. Unde si modo prohiberetur quintus gradus, qui nunc est concessus, illi qui sunt in quinto gradu conjuncti, non essent separandi ; nullum enim impedimentum matrimonio superveniens ipsum potest dirimere, et sic conjunctio quæ prius fuit matrimonium, non efficeretur per statutum Ecclesiæ stuprum. Et similiter si aliquis gradus concederetur qui nunc est prohibitus, illa conjunctio non efficeretur matrimonialis a statuto Ecclesiæ ratione primi contractus, quia possent separari, si vellent ; sed tamen possent de novo contrahere, et alia conjunctio esset.

Ad septimum dicendum quod in gradibus consanguinitatis prohibendis Ecclesia præcipue observat rationem amoris. Et quia non est minor ratio amoris ad nepotem quam ad patruum, sed etiam major, quanto propinquior est patri filius quam filio pater, in dicitur in 8 Ethic., cap. 12, circ. princ., propter hoc æqualiter prohibuit gradus consanguinitatis in patruis et nepotibus. Sed lex vetus in personis prohibendis attendit præcipue cohabitationem contra concupiscentiam, prohibens illas personas, ad quas facilior pateret accessus propter mutuam cohabitationem. Magis autem consuevit cohabitare neptis patruo, quam amita nepoti : quia filia est idem quasi cum patre, cum sit aliquid ejus, sed soror non est hoc modo idem cum fratre, cum non sit aliquid ejus, sed magis ex eodem nascitur. Et ideo non erat eadem ratio prohibendi neptem et amitam.

QUÆSTIO LV

DE IMPEDIMENTO AFFINITATIS. — *In undecim articulos divisa.*

Deinde considerandum est de impedimento affinitatis.

Circa quod quæruntur undecim : 1° utrum affinitas ex matrimonio causetur ; 2° utrum maneat post mortem viri, aut uxoris ; 3° utrum causetur ex illicito concubitu ; 4° utrum ex sponsalibus ; 5° utrum affinitas sit causa affinitatis ; 6° utrum affinitas matrimonium impediat ; 7° utrum affinitas habeat per seipsam gradus ; 8° utrum gradus ejus extendantur, sicut gradus consanguinitatis ; 9° utrum matrimonium quod est inter consanguineos et affines, semper sit dirimendum per divortium ; 10° utrum ad dirimendum tale matrimonium sit procedendum per viam accusationis ; 11° utrum in tali casu sit procedendum per testes.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum ex matrimonio consanguinei affinitas causetur.

S. Thom., 4 Sent., dist. 41, quæst. unic., art. 1, quæstiunc. 1. et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod ex matrimonio consanguinei affinitas non causetur, quia *propter quod unumquodque tale, et illud ma-*

QUÆSTIO. 55. — *Affinitas* secundum nominis etymologiam est idem quod confinitas, id est finium propinquitas : dicuntur enim agri affines seu confines, quia finis unius est proximus fini alterius et ipsum attingens; cum ergo per copulam carnalem vir et uxor fiant una caro, sanguis unius, attingit sanguinem alterius et vice versa, atque ideo consanguinei unius, efficiuntur alteri affines. Itaque, sicut stipes consanguinitatis est pater et mater, ita fundamentum affinitatis est copulatio mariti et uxoris, ex quibus eruitur hæc vulgata definitio : « Affinitas est propinquitas personarum ex carnali copula proveniens omni carens parentela ». Dicitur *omni carens parentela*, per se quidem, licet per accidens et diversa ratione unus possit esse alteri affinis et consanguineus.

ART. 1. — Vides quod affinitas causatur *complete* ex matrimonio consummato, *inchoative* ex matrimonio rato, non consummato. Nota bene in corp. vinculorum differentiam. — Matrimonium in primo gradu affinitatis lineæ, sive collateralis, sive etiam rectæ, non videtur ipso jure naturæ irritum, sive affinitas proveniat ex copula illicita, sive licita (vide supra, quæst. 53, art. 2, pag. 194, litteras S. Congr. Inquisit.). — Vinculum ex matrimonio rato *gis*. Sed mulier ducta in matrimonium non conjungitur alicui de consanguinitate viri, nisi ratione viri. Cum ergo non fiat viro affinis, nec alicui consanguineorum viri affinis erit.

2. Præterea, eorum quæ sunt ab invicem separata, si uni aliquid conjungatur, non oportet propter hoc quod sit alteri conjunctum. Sed consanguinei jam sunt ab invicem separati. Ergo non oportet quod si aliqua mulier conjungatur alicui viro, propter hoc conjungatur consanguineis ejus omnibus.

3. Præterea, relationes ex aliquibus unitionibus innascuntur. Sed nulla unitio fit in consanguineis viri, per hoc quod ille duxit uxorem. Ergo non accrescit eis affinitatis relatio.

— Sed contra, vir et uxor efficiuntur una caro. Si ergo vir secundum carnem omnibus suis consanguineis attinet, et mulier eadem ratione attinebit eisdem.

Præterea, hoc patet per auctoritates in littera adductas, 4 Sent., dist. 41.

RESPONDEO dicendum quod amicitia quædam naturalis in communicatione naturali fundatur. Naturalis autem communicatio est duobus modis, secundum Philosophum, 8 Ethic., cap. 12, a med. : — uno modo per carnis propagationem ; — alio modo per conjunctionem ad carnis propagationem ordinatam. Unde ipse ibidem dicit quod amicitia viri ad uxorem est naturalis. Unde sicut persona conjuncta alteri per carnis propagationem quoddam vinculum naturalis amicitiæ facit, ita conjungitur per carnalem copulam. Sed in hoc differt, quod persona conjuncta alicui per carnis propagationem, sicut filius patri, fit particeps ejusdem radicis communis, et sanguinis : unde eodem genere vinculi colligatur filius consanguineis patris, quo pater conjungebatur, scilicet consanguinitate ; quamvis secundum alium gradum, propter majorem distantiam a radice. Sed **persona conjuncta per carnalem copulam non fit particeps ejusdem radicis, sed quasi extrinsecus adjuncta : et ideo ex hoc efficitur aliud genus vinculi, quod affinitas dicitur.** Et hoc est quod in isto versu dicitur :

Mutat nupta genus, sed generata gradum ;

quia scilicet persona per generationem fit in eodem genere attinentiæ, sed in alio gradu ; per carnalem vero copulam fit in alio genere.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis causa sit potior effectu, non tamen oportet semper quod nomen idem effectui et causæ conveniat ; quia quandoque illud quod est in effectu, invenitur in causa non eodem modo, sed altiori : et ideo non convenit causæ et effectui per idem nomen, neque per eamdem rationem ; sicut patet in omnibus causis æquivoce agentibus. Et hoc modo conjunctio viri et uxoris est potior quam conjunctio uxoris ad consanguineos viri ; non tamen debet dici affinitas, sed matrimonium, quod est unitas quædam ; sicut homo est sibi ipsi idem, non autem consanguineus.

Ad secundum dicendum quod consanguinei sunt quodammodo separati, et quodammodo conjuncti : et ratione conjunctionis accidit quod persona quæ uni conjungitur, aliquo modo omnibus conjungatur ; sed propter separationem et distantiam accidit quod persona quæ uni conjungitur uno modo, alii conjungatur alio modo vel secundum aliud genus, vel secundum alium gradum.

Ad tertium dicendum quod relatio quandoque innascitur ex motu utriusque extremi, sicut paternitas et filiatio ; et talis relatio est realiter in utroque : quandoque vero innascitur ex motu alterius tantum, et hoc contingit dupliciter ; — uno modo, quando relatio innascitur ex motu unius sine motu alterius vel præcedente, vel concomitante, sicut in creatore et creatura patet, et sensibili et sensu, et scientia et scibili : et tunc relatio est in uno secundum rem, et in altero secundum rationem tantum. — Alio modo quando innascitur ex motu unius sine motu alterius tunc existente, non tamen fit sine motu præcedente ; sicut æqualitas inter duos homines per augmentum unius, sine hoc quod aliud tunc augeatur, vel minuatur, sed tamen prius ad hanc quantitatem quam habet, per aliquem motum vel mutationem pervenit ; et ideo in utroque extremorum talis relatio realiter fundatur. Et similiter est de consanguinitate et affinitate, quia relatio fraternitatis, quæ innascitur aliquo puero nato alicui jam provecto, causatur quidem sine motu ipsius tunc existente, sed ex motu ipsius præcedente, scilicet generationis ejus ; hoc enim accidit quod ex motu alterius sibi tunc talis relatio innascitur. Similiter ex hoc quod iste descendit per generationem propriam ab eadem radice cum viro, provenit affinitas in ipso ad uxorem, sine aliqua nova mutatione ipsius.

ARTICULUS II

Utrum affinitas maneat post mortem viri, aut uxoris.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod affinitas non maneat post mortem viri, aut uxoris, inter consanguineos viri et uxoris, vel contra, quia

---

etiam invalido (ait Billuart), modo non ex defectu consensus, dirimit matrimonium contrahendum usque ad quartum gradum, sicut perfectam affinitatem, nec restrictionem factam a Concil. Trident. (infra, art. 4), de publica honestate (sess. 24, cap. 3) usque ad primum gradum pertinere ad propinquitatem ortam ex matrimonio rato, ut declaravit S. Pius V, 1568, Bulla *ad Romanum Pontificem*. — Plures auctores annumerant publicæ honestati, non vero affinitati, propinquitatem seu quasi affinitatem, quæ oritur ex matrimonio rato et non consummato.

cessante causa, cessat effectus. Sed causa affinitatis fuit matrimonium, quod cessat post mortem viri, quia tunc solvitur mulier a lege viri, ut dicitur Rom. 7. Ergo nec affinitas prædicta manet.

2. Præterea, consanguinitas causat affinitatem. Sed consanguinitas viri cessat per mortem viri ad consanguineos suos. Ergo et affinitas uxoris ad eos.

— Sed contra, affinitas ex consanguinitate causatur. Sed consanguinitas est perpetuum vinculum, quamdiu personæ vivunt. Ergo et affinitas; et ita non solvitur affinitas, soluto matrimonio per mortem tertiæ personæ.

RESPONDEO dicendum quod relatio aliqua esse desinit dupliciter: — Uno modo ex corruptione subjecti; — alio modo ex subtractione causæ, sicut similitudo esse desinit, quando alter similium moritur, vel quando qualitas quæ erat causa similitudinis, subtrahitur. Sunt autem quædam relationes quæ habent pro causa actionem, vel passionem, aut motum, ut in 5 Metaph., text. 20, dicitur, quarum quædam causantur ex motu, in quantum aliquid movetur actu, sicut ipsa relatio, quæ est moventis et moti; quædam autem, in quantum habent aptitudinem ad motum, sicut motivum et mobile, vel dominus et servus; quædam autem ex hoc quod aliquid prius motum est, sicut pater et filius; non enim ex hoc quod est generari tunc, ad invicem dicuntur, sed ex hoc quod est generatum esse. Aptitudo autem ad motum, et ipsum moveri, transit; sed motum esse perpetuum est, quia quod factum est nunquam desinit esse factum. Et ideo paternitas et filiatio nunquam destruuntur per subtractionem causæ, sed solum per corruptionem subjecti, scilicet alterius extremorum. Et similiter dicendum est de affinitate, quæ causatur ex hoc quod aliqui conjuncti sunt, non ex hoc quod conjungantur: unde **non dirimitur, manentibus illis personis inter quas affinitas est contracta, quamvis moriatur persona ratione cujus contracta fuit.**

Ad primum ergo dicendum quod conjunctio matrimonii causat affinitatem, non solum secundum hoc quod est actu conjungi, sed secundum hoc quod est prius conjunctum esse.

Ad secundum dicendum quod consanguinitas non est maxima causa affinitatis, sed conjunctio ad consanguineum, non solum quæ est, sed quæ fuit. Et propter hoc ratio non sequitur.

ARTICULUS III

Utrum illicitus concubitus affinitatem causet.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod illicitus concubitus affinitatem non causet, quia affinitas est quædam res honesta. Sed res honestæ non causantur ex inhonestis. Ergo ex inhonesto concubitu non potest affinitas causari.

2. Præterea, ubi est consanguinitas, non potest ibi esse affinitas, quia affinitas est *proximitas personarum ex carnali copula proveniens, omni carens parentela.* Sed aliquando contingeret ad consanguineos et ad seipsum esse affinitatem, si illicitus concubitus affinitatem causaret; sicut quando homo carnaliter consanguineam suam incestuose cognoscit. Ergo affinitas non causatur ex illicito concubitu.

3. Præterea, illicitus concubitus est secundum naturam, et contra naturam. Sed ex illicito concubitu contra naturam non causatur affinitas, ut Jura determinant, cap. *Extraordinaria*, 35, quæst. 3. Ergo nec ex illicito concubitu secundum naturam tantum.

— Sed contra est quod *adhærens meretrici unum corpus efficitur*, ut patet 1 Cor. 6, 16. Sed ex hac causa matrimonium affinitatem causabat. Ergo pari ratione illicitus concubitus.

Præterea, carnalis copula est causa affinitatis, ut patet per definitionem affinitatis, quæ est talis: *Affinitas est propinquitas personarum ex carnali copula proveniens, omni carens parentela.* Sed carnalis copula est etiam in illicito concubitu. Ergo illicitus concubitus affinitatem causat.

RESPONDEO dicendum, quod secundum Philosophum, in 8 Ethic., cap. 19, a med., conjunctio viri et uxoris dicitur naturalis principaliter propter prolis productionem, et secundario propter operum communicationem: quorum primum pertinet ad matrimonium ratione carnalis copulæ; sed secundum, in quantum est quædam societas ad communem vitam. Primum autem horum est invenire in qualibet carnali copula, ubi est commixtio seminum, quia ex tali copula potest proles produci, quamvis secunda desit. Et ideo quia matrimonium affinitatem causabat, secundum quod erat quædam carnalis commixtio, etiam **fornicarius concubitus affinitatem causat, in quantum habet aliquid de naturali conjunctione.**

ART. 3. — Affinitas causatur ex quavis copula illicita, etiamsi involuntaria, ut in somnis aut vi habita, modo sit talis, quæ ex se sufficiat ad prolis generationem. Quo gradu affinitas ex copula illicita dirimat matrimonium? Jure novo, a concil. Trident. sic fuit statutum, sess. 24, cap. 4: « Præterea sancta Synodus, eisdem et aliis gravissimis de causis adducta, impedimentum, quod propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, et matrimonium postea factum dirimit, ad eos tantum, qui in primo et secundo gradu conjunguntur, restringit: in ulterioribus vero gradibus statuit, hujusmodi affinitatem matrimonium postea contractum non dirimere ». Et sic in 3° et 4° gradu, non solum valide, sed etiam licite matrimonium contrahi potest, ut declaravit S. Pius V, 1588, bulla Ad *Romanum Pontificem.* — Nota resp. ad 3, ex qua habes quod nulla oritur affinitas ex copula sodomitica, vel ex omni alia pollutione sive commixtione ex qua non est apta sequi generatio (item art. 4 ad 2).

Ad primum ergo dicendum quod in fornicario concubitu est aliquid naturale, quod est commune fornicationi et matrimonio, et ex hac parte affinitatem causat; aliud est ibi inordinatum, per quod a matrimonio dividitur, et ex hac parte affinitas non causatur. Unde affinitas semper honesta remanet, quamvis causa aliquo modo sit inhonesta.

Ad secundum dicendum quod non est inconveniens, relationes ex opposito divisas eidem inesse ratione diversorum. Et ideo potest inter aliquas duas personas esse affinitas, et consanguinitas, non solum per illicitum concubitum, sed etiam per licitum; sicut cum consanguineus meus ex parte patris duxit in uxorem consanguineam meam ex parte matris. Unde quod dicitur in definitione affinitatis inducta, *omni carens parentela*, intelligendum est, in quantum hujusmodi. Nec tamen sequitur quod aliquis consanguineam suam cognoscens sibi ipsi sit affinis, quia affinitas, sicut et consanguinitas, diversitatem requirit, sicut et similitudo.

Ad tertium dicendum quod concubitus contra naturam non habet commixtionem seminum, quæ possit esse causa generationis; et ideo ex tali concubitu non causatur affinitas.

Articulus IV

Utrum ex sponsalibus causetur affinitas.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ex sponsalibus nulla affinitas causari possit, quia affinitas est perpetuum vinculum. Sed sponsalia quandoque separantur. Ergo non possunt esse causa affinitatis.

2. Præterea, si quis claustrum pudoris alicujus mulieris invasit, et aperuit, sed non pervenit ad operis consummationem, non contrahitur ex hoc affinitas. Sed talis est magis propinquus carnali copulæ, quam ille qui sponsalia contrahit. Ergo ex sponsalibus affinitas non causatur.

3. Præterea, in sponsalibus non fit nisi quædam sponsio futurarum nuptiarum. Sed aliquando fit sponsio futurarum nuptiarum, et ex hoc non contrahitur aliqua affinitas; sicut si fiat ante septennium; vel si aliquis habens perpetuum impedimentum tollens potentiam coeundi, alicui mulieri spondeat futuras nuptias: aut si talis sponsio fiat inter personas quibus nuptiæ per votum reddantur illicitæ; vel alio quocumque modo. Ergo sponsalia non possunt esse causa affinitatis.

— Sed contra est quod Alexander papa. cap. *Ad audientiam*, de Sponsalibus et Matrim., prohibuit mulierem quamdam cuidam viro matrimonio conjungi, quia fratri ejus fuerat desponsata; quod non esset, nisi per sponsalia affinitas contraheretur. Ergo, etc.

Respondeo dicendum quod sicut sponsalia non habent perfectam rationem matrimonii, sed sunt quædam præparatio ad matrimonium, ita **ex sponsalibus non causatur affinitas, sicut ex matrimonio, sed aliquid affinitati simile, quod dicitur publicæ honestatis justitia, quæ impedit matrimonium, sicut et affinitas, et consanguinitas, et secundum eosdem gradus,** et definitur sic : *Publicæ honestatis justitia est propinquitas ex sponsalibus proveniens, robur trahens ex ecclesiastica institutione, propter ejus honestatem.* Ex quo patet ratio nominis et causa, quia scilicet talis propinquitas ab Ecclesia instituta est propter honestatem.

Ad primum ergo dicendum quod sponsalia non ratione sui, sed ratione ejus ad quod ordinantur, causant hoc genus affinitatis, quod dicitur *publicæ honestatis justitia*; et ideo sicut matrimonium est perpetuum vinculum, ita et prædictus affinitatis modus.

Ad secundum dicendum quod vir et mulier efficiuntur in carnali copula una caro per commixtionem seminum. Unde quantumcumque aliquis claustrum pudoris invadat, vel frangat, nisi commixtio seminum sequatur, non contrahitur ex hoc affinitas. Sed matrimonium affinitatem causat, non solum ratione carnalis copulæ, sed etiam ratione societatis conjugalis, secundum quam etiam matrimonium naturale est. Unde et affinitas contrahitur ex ipso contractu matrimonii per verba de præsenti ante carnalem copulam ; et similiter etiam ex sponsalibus, in quibus fit quædam pactio conjugalis societatis, contrahitur aliquid affinitati simile, scilicet publicæ honestatis justitia.

Ad tertium dicendum quod omnia impedimenta quæ faciunt sponsalia non esse sponsalia, non permittunt ex pactione nuptiarum affinitatem fieri. Unde sive habens defectum ætatis, sive habens votum solemne continentiæ aut aliquod hujusmodi impedimentum, sponsalia de facto contrahat, ex hoc non sequitur aliqua affinitas, quia sponsalia nulla sunt, nec aliquis affinitatis modus. Si tamen aliquis minor, frigidus, vel maleficiatus, habens impedimentum perpetuum, ante annos pubertatis post septennium contrahat sponsalia cum aliqua adulta, ex tali contractu contrahitur publicæ honestatis justitia, quia adhuc non erat in actu

---

Art. 4. — Hoc impedimentum dicitur *justitiæ publicæ honestatis*. Quidquid sit de veteri jure, sic fuit statutum, in Concil. Trident. sess. 24, cap. 3 : « Justitiæ publicæ honestatis impedimentum, ubi sponsalia quacumque ratione valida non erunt, sancta Synodus prorsus tollit; ubi autem valida fuerint, primum gradum non excedant : quoniam in ulterioribus gradibus jam non potest hujusmodi prohibitio absque dispendio observari. » — Vides ergo ex verbis S. Thomæ, quod ex sponsalibus non oritur vera affinitas, sed aliquid ei simile. Affinitas ergo solum oritur duobus modis : vel ex illicita copula carnali ; vel ex matrimonio rato et consummato (hic ad 2); nam ex matrimonio non consummato, oritur tantum quasi affinitas (supra art. 1).

impediendi, cum in tali ætate puer frigidus, quantum ad actum illum, sit æqualiter impotens.

ARTICULUS V

Utrum affinitas sit causa affinitatis.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam affinitas sit causa affinitatis, quia Julius papa dicit (ut hab. cap. *Et hoc quoque*, 35, quæst. 3): *Consanguineam relictam uxoris suæ nullus ducat uxorem;* et in seq. cap. (scilicet c. *Porro duorum*, ibidem) dicitur quod *duæ consobrinorum uxores uni viro altera post alteram nubere prohibentur.* Sed hoc non est nisi ratione affinitatis, quæ contrahitur ex conjunctione ad affinem. Ergo affinitas est causa affinitatis.

2. Præterea, carnalis commixtio conjungit, sicut et carnalis propagatio, quia æqualiter computantur gradus affinitatis et consanguinitatis. Sed consanguinitas est causa affinitatis. Ergo et affinitas.

3. Præterea, quæcumque uni et eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem. Sed uxor viri alicujus efficitur ejusdem attinentiæ cum omnibus consanguineis viri sui. Ergo et omnes consanguinei viri sui efficiuntur unum cum omnibus qui attinent mulieri per affinitatem; et sic affinitas est causa affinitatis.

— 4. Sed contra, si affinitas ex affinitate causatur, aliquis qui cognovisset duas mulieres, neutram earum posset ducere in uxorem, quia secundum hoc altera efficeretur alteri affinis. Sed hoc est falsum. Ergo affinitas non causat affinitatem.

5. Præterea, si affinitas ex affinitate nasceretur aliquis contrahens cum uxore defuncti fieret affinis omnibus consanguineis prioris viri, ad quos mulier habet affinitatem. Sed hoc non potest esse, quia maxime fieret affinis viro defuncto. Ergo, etc.

6. Præterea, consanguinitas est fortius vinculum quam affinitas. Sed consanguinei uxoris non efficiuntur affines consanguineis viri. Ergo multo minus affines uxoris efficiuntur eis affines; et sic idem quod prius.

RESPONDEO dicendum quod duplex est modus quo aliquid ex alio procedit: — unus, secundum quem aliquid procedit in similitudinem speciei, sicut ex homine generatur homo; — alius, secundum quem non procedit simile in specie, et hic processus semper est in inferiorem speciem, ut patet in omnibus agentibus æquivoce. — Primus autem modus processionis quotiescumque iteratur, semper manet eadem species; sicut si ex homine generetur homo per actum generativæ virtutis, ex hoc quoque generabitur homo, et sic deinceps. — Secundus autem modus sicut in primo facit aliam speciem, ita quotiescumque iteratur, aliam speciem facit; ut ex puncto per motum procedit linea, non punctus, quia punctus motus facit lineam; et ex linea linealiter mota non procedit linea, sed superficies; et ex superficie corpus; et ulterius per talem modum processus aliquis esse non potest. Invenimus autem in processu attinentiæ duos modos, quibus vinculum hujusmodi causatur: unus est per carnis propagationem, et hic semper facit eamdem speciem attinentiæ; alius per matrimonialem conjunctionem, et hic facit aliam speciem in principio; sicut patet quod conjuncta matrimonialiter consanguineo non sit consanguinea, sed affinis. Unde si ille modus procedendi iteretur, non erit affinitas, sed aliud attinentiæ genus. Unde **persona quæ matrimonialiter affini conjungitur, non est affinis, sed est aliud genus attinentiæ,** quod dicitur secundum affinitatis genus. Et rursus si affini in secundo genere aliquis per matrimonium conjungatur, non erit affinis in secundo genere, sed in tertio, ut versu supra posito ostenditur, art. 1 huj. quæst.

Et hæc duo genera olim erant prohibita propter publicæ honestatis justitiam, magis quam propter affinitatem, quia deficiunt a vera affinitate, sicut illa attinentia quæ ex sponsalibus contrahitur. Sed modo illa prohibitio cessavit; et **remanet sub prohibitione solum primum genus affinitatis,** in quo est vera affinitas.

Ad primum ergo dicendum quod alicui viro consanguineus uxoris suæ efficitur affinis in primo genere, et uxor ejus in secundo: unde mortuo viro, ille qui erat affinis, non poterit eam ducere uxorem propter secundum affinitatis genus. Similiter etiam si aliquis viduam in uxorem ducat, consanguineus prioris viri, qui est affinis uxori in primo genere, efficitur affinis secundo viro in secundo genere; et uxor illius consanguinei, quæ est affinis uxori viri hujus in secundo genere, efficitur affinis viro secundo in tertio genere. Et quia tertium genus erat prohibitum propter honestatem quamdam, magis quam propter affinitatem, ideo canon dicit, cap. *Porro duorum*, 35, quæst. 3: *Duorum consobrinorum uxores uni viro alteram post alteram nubere, publicæ honestatis justitia contradicit.* Sed talis prohibitio nunc cessavit.

Ad secundum dicendum quod quamvis carnalis conjunctio conjungat, non tamen eodem genere conjunctionis.

Ad tertium dicendum quod uxor viri efficitur ejusdem attinentiæ consanguineis viri quantum ad gradum eumden, sed non quantum ad idem attinentiæ genus.

— Sed quia ex rationibus quæ in oppositum inducuntur, videtur ostendi quod nullum vinculum ex affinitate causetur, ad illas rationes respondendum est, ne antiqua Ecclesiæ prohibitio irrationabilis videatur.

Ad quartum dicendum quod mulier non efficitur affinis in primo genere viro cui conjungitur carnaliter, ut ex prædictis patet in corp. art.: unde consequenter alii mulieri a viro eodem cognitæ non efficitur affinis in secundo genere : unde nec ducenti in uxorem unam earum efficitur affinis alia in tertio genere affinitatis (1). Et ita duas mulieres cognitas ab eodem viro nec antiqua jura eidem successive copulari prohibebant.

Ad quintum dicendum quod sicut vir non est affinis uxori suæ in primo genere, ita nec efficitur affinis secundo viro ejusdem uxoris in secundo genere. Et sic ratio non procedit.

Ad sextum dicendum quod mediante una persona non conjungitur mihi alia, nisi ex hoc quod ei adjungitur. Unde mediante muliere, quæ mihi est affinis, nulla persona fit mihi attinens, nisi quæ illi mulieri adjungitur ; quod non potest esse nisi per carnis propagationem ex ipsa, vel propter conjunctionem matrimonialem ad eam : et utroque modo aliqua attinentia, mediante prædicta muliere, secundum antiqua jura mihi proveniebat, quia filius ejus etiam ex alio viro efficitur mihi affinis in eodem genere, sed in alio gradu ut ex regula prius data patet ; et iterum secundus vir ejus efficitur mihi affinis in secundo genere. Sed alii consanguinei illius mulieris non adjunguntur ei ; sed ipsa vel adjungitur eis, sicut patri et matri, in quantum procedit ab eis ; vel existentibus ex principio eodem, sicut fratribus : unde frater affinis mei, vel pater, non efficitur mihi affinis in aliquo genere.

ARTICULUS VI

Utrum affinitas impediat matrimonium.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod affinitas matrimonium non impediat. Nihil enim impedit matrimonium, nisi quod est illi contrarium. Sed affinitas non contrariatur matrimonio, cum sit effectus ejus. Ergo non impedit matrimonium.

2. Præterea, uxor per matrimonium efficitur res quædam viri. Sed consanguinei viri defuncti succedunt in rebus ejus. Ergo possunt succedere in uxore, ad quam tamen manet affinitas, ut ostensum est art. præc. Ergo affinitas non impedit matrimonium.

— Sed contra est quod dicitur Levit. 18, 8 : *Turpitudinem uxoris patris tui non revelabis.* Sed illa est tantum affinis. Ergo affinitas impedit matrimonium.

Respondeo dicendum quod **affinitas præcedens matrimonium impedit contrahendum et dirimit contractum,** eadem ratione qua et consanguinitas. Sicut enim inest necessitas quædam cohabitandi consanguineis ad invicem, ita et affinibus ; et sicut est quoddam amicitiæ vinculum inter consanguineos, ita inter affines. Sed **si affinitas matrimonio superveniat, non potest ipsum dirimere,** ut supra dictum est, quæst. 50, ad 7.

Ad primum ergo dicendum quod affinitas non contrariatur matrimonio ex quo causatur, sed contrariatur matrimonio quod cum affini contrahendum esset, in quantum impediret multiplicationem amicitiæ, et concupiscentiæ repressionem, quæ per matrimonium quæruntur.

Ad secundum dicendum quod res possessæ a viro non efficiuntur aliquid unum cum ipso viro, sicut uxor efficitur una caro cum ipso. Unde sicut consanguinitas impedit matrimonium, vel conjunctionem ad virum secundum carnem, ita et ad uxorem viri.

ARTICULUS VII

Utrum affinitas habeat per se gradus.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod affinitas habeat etiam per seipsam gradus. Cujuslibet enim propinquitatis est accipere aliquos per se gradus. Sed affinitas propinquitas quædam est. Ergo habet gradus per se sine gradibus consanguinitatis, ex quibus causatur.

2. Præterea, in littera, 4 Sent., dist. 41, dicitur quod soboles secundæ conjunctionis non potest transire ad consortium affinitatis prioris viri. Sed hoc non esset nisi filius affinis etiam esset affinis. Ergo affinitas habet per se gradus, sicut consanguinitas.

— Sed contra, affinitas ex consanguinitate causatur. Ergo et omnes gradus affinitatis causantur ex gradibus consanguinitatis ; et sic non habet per se aliquos gradus.

Respondeo dicendum quod res non dividitur divisione per se, nisi ratione illius quod competit sibi secundum genus suum, sicut animal per rationale et irrationale, non autem per album et nigrum. Carnis autem propagatio per se comparatur ad consanguinitatem, quia ex ea immediate consanguinitatis vinculum contrahitur ; sed ad affinitatem non comparatur nisi mediante consanguinitate, quæ est causa ejus. Unde cum gradus attinentiæ per propagationem carnis distinguantur, **distinctio graduum per se et immediate competit consanguinitati, sed affinitati mediante consanguinitate.** Et ideo ad inveniendum gradus affinitatis est regula generalis, quod quoto gradu consanguinitatis attinet mihi vir, toto gradu affinitatis attinet mihi uxor.

Ad primum ergo dicendum quod gradus in propinquitate attinentiæ non possunt accipi, nisi secundum ascensum et descensum propagationis, ad quam non comparatur affinitas nisi mediante consanguinitate ; et ideo affinitas non habet gradus per se, sed sumptos juxta gradus consanguinitatis.

---

(1) Ita communiter. — Edit. Patav. *affinis alii*, in variantem lectionem voce *alia* rejecta. — An legendum sic : *Unde nec ducente* (viro alteram earum) *in uxorem, una eorum efficitur affinis alii?*

Ad secundum dicendum quod filius affinis meæ ex alio matrimonio, non per se loquendo, sed quasi per accidens, dicebatur antiquitus affinis: unde prohibebatur a matrimonio magis propter publicæ honestatis justitiam, quam propter affinitatem. Et propter hoc etiam ea prohibitio nunc est revocata.

ARTICULUS VIII

Utrum gradus affinitatis extendantur, sicut gradus consanguinitatis.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod gradus affinitatis non extendantur, sicut gradus consanguinitatis, quia vinculum affinitatis est minus forte quam consanguinitatis, cum affinitas ex consanguinitate causetur in diversitate speciei, sicut a causa æquivoca. Sed quanto fortius est vinculum, tanto diutius durat. Ergo vinculum affinitatis non durat usque ad tot gradus, ad quot durat consanguinitas.

2. Præterea, jus humanum debet imitari jus divinum. Sed secundum jus divinum aliqui gradus consanguinitatis erant prohibiti, in quibus gradibus affinitas matrimonium non impediebat; sicut patet de uxore fratris, quam aliquis poterat ducere in uxorem, ipso defuncto, non tamen propriam sororem. Ergo et nunc non debet esse prohibitio æqualis de affinitate, et consanguinitate.

— Sed contra, ex hoc ipso est mihi aliqua affinis quod meo consanguineo est conjuncta. Ergo in quocumque gradu sit vir mihi consanguineus, in illo gradu est ipsa mihi affinis; et sic gradus affinitatis computari debent in eodem numero, sicut gradus consanguinitatis.

RESPONDEO dicendum quod ex quo gradus affinitatis sumuntur juxta gradus consanguinitatis, **oportet quod tot sint gradus affinitatis, quot sunt gradus consanguinitatis.** Sed tamen quia affinitas est minus vinculum quam consanguinitas, facilius, et olim, et nunc, dispensatio fit in remotis gradibus affinitatis, quam in remotis gradibus consanguinitatis.

Ad primum ergo dicendum quod illa minoritas vinculi affinitatis respectu consanguinitatis facit varietatem in genere attinentiæ, non in gradibus; et ideo illa ratio non est ad propositum.

Ad secundum dicendum quod frater non poterat accipere uxorem fratris sui defuncti, nisi in casu, scilicet quando moriebatur sine prole, ut suscitaret semen fratri suo; quod tunc requirebatur, quando per propagationem carnis cultus religionis multiplicabatur, quod nunc locum non habet. Et sic patet quod non ducebat eam in uxorem, quasi gerens propriam personam, sed quasi supplens defectus fratris sui.

ARTICULUS IX

Utrum conjugium contractum inter affines, vel consanguineos, semper sit dirimendum.

S. Thom., 4 Sent., dist. 41, art. 5.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod conjugium quod inter affines vel consanguineos est contractum, non semper sit per divortium dirimendum, quia *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, Matth. 19, 6. Cum ergo Deus facere intelligatur quod facit Ecclesia, quæ quandoque tales ignoranter conjungit, videtur quod si postmodum in notitiam veniat, non sint separandi.

2. Præterea, favorabilius est vinculum matrimonii quam dominii. Sed homo per longi temporis præscriptionem acquirit dominium in re cujus non erat dominus. Ergo per diuturnitatem temporis matrimonium ratificatur, etiamsi prius ratum non fuit.

3. Præterea, de similibus simile est judicium; sed si matrimonium esset dirimendum propter consanguinitatem, tunc in casu illo quando duo fratres habent duas sorores in uxores, si unus separetur propter consanguinitatem, et alius pari ratione separari deberet, quod non videtur. Ergo matrimonium non est separandum propter affinitatem vel consanguinitatem.

— Sed contra, consanguinitas et affinitas impediunt contrahendum, et dirimunt contractum. Ergo si probatur affinitas vel consanguinitas, separandi sunt, etiamsi de facto contraxerint.

RESPONDEO dicendum quod cum omnis concubitus, præter licitum matrimonium, sit peccatum mortale, quod Ecclesia omnibus modis impedire conatur, **ad ipsam pertinet eos inter quos non potest esse verum matrimonium, separare, et præcipue consanguineos et affines,** qui sine incestu contrahere non possunt carnaliter.

Ad primum ergo dicendum quod Ecclesia quamvis dono et auctoritate divina fulciatur, tamen, in quantum est hominum congregatio, aliquid de defectu humano in actibus ejus provenit, quod non est divinum. Et ideo illa conjunctio quæ fit in facie Ecclesiæ impedimentum ignorantis, non habet inseparabilitatem ex auctoritate divina, sed est contra auctoritatem divinam errore hominum inducta, qui cum sit error facti, excusat a peccato, quamdiu manet; et propter hoc quando impedimentum ad notitiam Ecclesiæ pervenit, debet prædictam conjunctionem separare.

Ad secundum dicendum quod illa quæ sine peccato esse non possunt, nulla præscriptione firmantur, quia, ut Innocentius III dicit, in concil. Later. IV, gener. 12, can. 50 (et hab. cap. *non debent*, de Consanguin. et Affin.), *diuturnitas temporis non minuit peccatum, sed auget.* Nec ad hoc facit aliquid favor matrimonii, quod inter illegitimas personas esse non poterat.

Ad tertium dicendum quod res inter alios acta alii non præjudicat in foro contentioso : unde quamvis unus frater repellatur a matrimonio unius sororum ex causa consanguinitatis, non propter hoc separat Ecclesia aliud matrimonium quod non accusatur. Sed in foro conscientiæ non oportet quod semper obligetur ob hoc alius frater ad dimittendum uxorem suam, quia frequenter tales accusationes ex malevolentia procedunt, et per falsos testes probantur. Unde non oportet quod conscientiam suam informet ex his quæ circa aliud matrimonium sunt facta. Sed distinguendum videtur in hoc, quia aut habet certam cognitionem de impedimento matrimonii, aut opinionem, aut neutrum : si primo modo, nec exigere, nec reddere debitum debet; si secundo modo, debet reddere, sed non exigere; si tertio potest et reddere, et exigere.

ARTICULUS X

Utrum ad separationem matrimonii contracti inter affines et consanguineos, sit procedendum per viam accusationis.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod ad separationem matrimonii quod est inter affines et consanguineos contractum, non sit procedendum per viam accusationis, quia accusationem præcedit inscriptio, qua aliquis se ad talionem obligat, si in probatione defecerit. Sed hæc non requiruntur, quando de matrimonii separatione agitur. Ergo ibi locum non habet accusatio.

2. Præterea, in causa matrimonii audiuntur solum propinqui, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 41. Sed in accusationibus audiuntur etiam extranei. Ergo in causa separationis matrimonii non agitur per viam accusationis.

3. Præterea, si matrimonium accusari deberet, tunc præcipue hoc esset faciendum, quando minus difficile est quod separetur. Sed hoc est, quando sunt sponsalia tantum contracta, non autem tunc accusatur matrimonium. Ergo nunquam de cætero debet fieri accusatio.

4. Præterea, ad accusandum non præcluditur via alicui per hoc quod non statim accusat. Sed hoc fit in matrimonio, quia si primo tacuit, quando matrimonium contrahebatur, non potest postea matrimonium accusare, quasi suspectus. Ergo, etc.

— Sed contra, omne illicitum potest accusari. Sed matrimonium affinium et consanguineorum est illicitum. Ergo de eo potest esse accusatio.

RESPONDEO dicendum quod accusatio ad hoc est instituta, ne aliquis sustineatur quasi innocens, qui culpam habet. Sicut autem ex ignorantia facti contingit quod aliquis homo reputatur innocens qui in culpa est ; ita ex ignorantia alicujus circumstantiæ contingit quod aliquod factum reputatur licitum, quod est illicitum. Et ideo sicut homo accusatur quandoque, ita et factum ipsum accusari potest. Et sic **matrimonium accusatur, quando propter ignorantiam impedimenti æstimatur legitimum quod est illegitimum.**

Ad primum ergo dicendum quod obligatio ad pœnam talionis habet locum, quando accusatur persona de crimine, quia tunc agitur ad punitionem ejus. Sed quando accusatur factum, tunc non agitur ad pœnam facientis, sed ad impediendum hoc quod est illicitum. Et ideo in matrimonio accusator non se obligat ad aliquam pœnam. Sed talis accusatio potest et verbis et scripto fieri, ita quod exprimatur et persona accusans, et matrimonium quod accusatur, et impedimentum propter quod accusatur.

Ad secundum dicendum quod extranei non possunt scire consanguinitatem nisi per consanguineos, de quibus probabilius est quod sciant. Unde quando ipsi tacent, suspicio habetur contra extraneum, quod ex malevolentia procedat, nisi per consanguineos probare voluerit. Unde repellitur ab accusatione, quando sunt consanguinei qui tacent, et per quos probare non potest. Sed consanguinei, quantumcumque sint propinqui, non repelluntur ab accusatione, quando accusatur matrimonium propter aliquod impedimentum perpetuum, quod impedit contrahendum, et dirimit contractum. Sed quando accusatur ex hoc quod dicitur non fuisse contractum, tunc parentes tanquam suspecti sunt repellendi, nisi ex parte illius qui est inferior dignitate et divitiis, de quibus probabiliter æstimari potest quod libenter vellent quod matrimonium staret.

Ad tertium dicendum quod si matrimonium nondum sit contractum, sed sponsalia tantum, non potest accusari, quia non accusatur quod non est sed potest denuntiari impedimentum, ne matrimonium contrahatur.

Ad quartum dicendum quod ille qui tacuit primo, quandoque auditur postea, si velit matrimonium accusare, quandoque repellitur. Quod patet ex Decretali, cap. *Cum in tua*, de His qui matrim. accus. possunt, quæ sic dicit : *Si post contractum matrimonium aliquis accusator appareat, cum non prodierit in publicum, quando banna secundum consuetudinem in ecclesiis edebantur, utrum vox suæ accusationis debeat admitti, merito quæri potest. Super quo sic duximus distinguendum, quod si tempore denuntiationis præmissæ is qui jam conjunctos impetit, extra diœcesim existebat, vel alias denuntiatio non potuit ad ejus pervenire notitiam, ut puta si nimiæ infirmitatis fervore laborans, sanæ*

ART. 10. — Accusare matrimonium est denuntiare judici impedimentum cujus ratione est invalidum, cum tamen habetur ut legitimum. — In causis matrimonialibus procedendum est juxta constitutionem Benedicti XIV *Dei miseratione*.

mentis patiebatur exilium, vel in annis erat tam teneris constitutus, quod ad comprehensionem talium ejus ætas sufficere non valebat, seu alia causa legitima fuerit impeditus, ejus accusatio debet audiri ; alioquin tanquam suspectus est procul dubio repellendus, nisi proprio firmaverit juramento, quod postea didicerit ea quæ objecerit, et ad hoc ex malitia non procedat.

ARTICULUS XI

Utrum ad separationem matrimonii inter affines et consanguineos, procedi debeat per testes.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod in tali causa non sit procedendum per testes, sicut in aliis causis, quia in aliis causis adducuntur ad testificandum quicumque sunt omni exceptione majores. Sed hic non admittuntur extranei, quamvis sint omni exceptione majores. Ergo, etc.

2. Præterea, testes suspecti de privato odio vel amore, a testimonio repelluntur. Sed maxime possunt propinqui esse suspecti de amore respectu unius partis, et odio ad partem alteram. Ergo non est audiendum eorum testimonium.

3. Præterea, matrimonium est favorabilius quam aliæ causæ in quibus de rebus pure corporalibus agitur. Sed in illis non potest idem esse testis et accusator. Ergo nec in matrimonio : et ita videtur quod non convenienter in causa ista per testes procedatur.

— Sed contra, testes inducuntur in causis, ut super his de quibus dubitatur, fiat judici fides. Sed ita facienda est judici fides in causa ista, sicut in aliis causis, quia non debet præcipitare sententiam de eo quod non constat. Ergo procedendum est hic ex testibus, sicut in aliis causis.

RESPONDEO dicendum quod **in hac causa oportet quod per testes veritas patefiat**, sicut et in aliis ; tamen, ut juristæ dicunt, in hac causa multa specialia inveniuntur ; scilicet quod *idem potest esse accusator et testis ;* et quod *non juratur de calumnia, cum sit causa quasi spiritualis ;* et quod *consanguinei admittuntur ad testificandum ;* et quod *non observatur omnino ordo judiciarius, quia denuntiatione facta, contumax potest excommunicari, lite non contestata ;* et *valet hic testimonium de auditu ;* et *post publicationem testium testes possunt induci*, et hoc totum est, ut peccatum impediatur, quod in tali conjunctione esse potest. (Cap. *Quoties aliqui*, et cap. *Super eo*, 22, de Testib. et Attestationib., et cap. *Litteras*, de Juram. calumn.). Et per hoc patet solutio *ad objecta.*

QUÆSTIO LVI

DE IMPEDIMENTO COGNATIONIS SPIRITUALIS. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de impedimento cognationis spiritualis.

Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum spiritualis cognatio matrimonium impediat ; 2° ex qua causa contrahatur ; 3° inter quos ; 4° utrum transeat a viro in uxorem ; 5° utrum transeat ad filios carnales patris.

ARTICULUS PRIMUS

Urum spiritualis cognatio impediat matrimonium.

S. Thom., *4 Sent.*, *dist. 42*, *quæst. 1*, *art. 1 et 2.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod spiritualis cognatio matrimonium non impediat. Nihil enim impedit matrimonium nisi quod contrariatur alicui bono matrimonii. Sed spiritualis cognatio non contrariatur alicui bono matrimonii. Ergo non impedit matrimonium.

2. Præterea, impedimentum perpetuum matrimonii non potest stare simul cum matrimonio. Sed cognatio spiritualis stat simul aliquando cum matrimonio, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 42, sicut cum aliquis in casu necessitatis filium suum baptizat : quia tunc fit uxori suæ spirituali cognatione conjunctus, nec tamen matrimonium separatur. Ergo spiritualis cognatio matrimonium non impedit.

3. Præterea, spiritus unio non transit in carnem. Sed matrimonium est carnalis conjunctio. Ergo cum cognatio spiritualis sit unio spiritus, non potest transire ad matrimonium impediendum.

4. Præterea, contrariorum non sunt iidem effectus. Sed spiritualis cognatio videtur esse contraria disparitati cultus, cum spiritualis cognatio sit propinquitas proveniens ex datione sacramenti, vel intentione ad idem ; disparitas autem cultus consistit in sacramenti carentia, ut prius dictum est, quæst. 50, art. 1 et 4 Sent., dist. 39, quæst. 1, art. 1. Cum ergo disparitas cultus matrimonium impediat, videtur quod spiritualis cognatio non habeat hunc effectum.

— Sed contra, quanto aliquod vinculum sanctius est, tanto magis est custodiendum. Sed vinculum spirituale est sanctius quam corporale. Cum ergo vinculum propinquitatis corporalis matrimo-

---

QUÆST. 56.— Cognatio spiritualis est propinquitas quædam personarum, jure ecclesiastico introducta, ratione generationis spiritualis in baptismo aut confirmatione.

ART. I. — In Rituali Romano Pauli V, hæc leguntur : « Pater aut mater propriam prolem baptizare non debet, præterquam in mortis articulo, quando alius non reperitur qui baptizet : neque tunc ullam contrahunt cognationem, quæ matrimonii usum impediat ». — Vide infra, art. 3, concil. Trident.

nium impediat, videtur etiam quod cognatio spiritualis idem faciat.

Præterea, in matrimonio conjunctio animarum est principalior quam conjunctio corporum, quia præcedit ipsam. Ergo multo fortius spiritualis cognatio matrimonium impedire potest quam carnalis.

RESPONDEO dicendum quod sicut per carnis propagationem homo accipit *esse* naturæ, ita per sacramenta accipit *esse* spirituale gratiæ. Unde sicut vinculum quod ex carnis propagatione contrahitur, est homini naturale, in quantum est res quædam naturæ, ita vinculum quod contrahitur ex sacramentorum susceptione, est aliquo modo naturale alicui, in quantum est membrum Ecclesiæ. Et ideo **sicut carnalis cognatio impedit matrimonium, ita spiritualis ex Ecclesiæ statuto.** Tamen distinguendum est de spirituali cognatione, quia aut præcessit matrimonium, aut sequitur. — **Si præcessit, impedit contrahendum, et dirimit contractum. Si sequitur, tunc non dirimit vinculum matrimonii.**

Sed **quantum ad actum matrimonii** est distinguendum, quia **aut spiritualis cognatio inducitur causa necessitatis,** sicut cum pater baptizat filium in articulo mortis, **et tunc non impedit actum matrimonii ex neutra parte. — Aut inducitur extra casum necessitatis ex ignorantia, et tunc si ille ex cujus actu inducitur, diligentiam adhibuit, est eadem ratio sicut et de primo. — Aut ex industria extra casum necessitatis, et tunc ille ex cujus actu inducitur, amittit jus petendi debitum; sed tamen debet reddere,** si petatur, quia ex culpa ejus non debet aliquod incommodum alius reportare.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis spiritualis cognatio non impediat aliquod de principalibus bonis matrimonii, tamen impedit aliquod de secundariis bonis quod est amicitiæ multiplicatio, quia spiritualis cognatio est sufficiens ratio amicitiæ per se : unde oportet quod ad alios per matrimonium familiaritas et amicitia quæratur.

Ad secundum dicendum quod matrimonium est vinculum perpetuum, et ideo nullum impedimentum superveniens potest ipsum dirimere; et sic quandoque contingit quod matrimonium et matrimonii impedimentum stant simul, non autem si impedimentum præcedit.

Ad tertium dicendum quod in matrimonio non est tantum conjunctio corporalis, sed etiam spiritualis; et ideo propinquitas spiritus ei impedimentum præstat, sine hoc quod propinquitas spiritualis transire debeat in carnalem.

Ad quartum dicendum quod non est inconveniens quod duo contraria ad invicem contrarientur eidem, sicut magnum et parvum æquali : et sic disparitas cultus et spiritualis cognatio matrimonio repugnant, quia in uno est major distantia, in altero major propinquitas quam matrimonium requirat : et ideo ex utraque parte matrimonium impeditur.

ARTICULUS II

Utrum per solum baptismum spiritualis propinquitas contrahatur.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod per solum baptismum spiritualis propinquitas contrahatur. Sicut enim se habet corporalis cognatio ad corporalem generationem, ita spiritualis ad spiritualem. Sed solus baptismus dicitur spiritualis generatio. Ergo per solum baptismum contrahitur spiritualis cognatio, sicut et per solam generationem carnalem carnalis cognatio.

2. Præterea, sicut in confirmatione imprimitur character, ita in ordine. Sed ex susceptione ordinis non sequitur spiritualis cognatio. Ergo nec ex confirmatione; et sic solum ex baptismo.

3. Præterea, sacramenta sunt digniora sacramentalibus. Sed ex quibusdam sacramentis spiritualis cognatio non sequitur, sicut patet in extrema unctione. Ergo multo minus ex catechismo, ut quidam dicunt.

4. Præterea, inter sacramentalia baptismi multa alia præter catechismum numerantur. Ergo ex catechismo non magis contrahitur spiritualis cognatio, quam ex aliis.

5. Præterea, oratio non est minus efficax ad promovendum in bonum quam instructio, vel catechizatio. Sed ex oratione non contrahitur spiritualis cognatio. Ergo nec ex catechismo.

6. Præterea, instructio quæ fit baptizatis per prædicationem, non minus valet quam illa quæ fit nondum baptizatis. Sed ex prædicatione non contrahitur aliqua cognatio spiritualis. Ergo nec ex catechismo.

— 7. Sed contra, I Cor. 4, 15, dicitur : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.* Sed spiritualis generatio causat spiritualem cognationem. Ergo ex prædicatione Evangelii et instructione fit spiritualis cognatio, et non solum ex baptismo.

8. Præterea, sicut per baptismum tollitur peccatum originale, ita per pœnitentiam tollitur actuale. Ergo sicut baptismus causat spiritualem cognationem, ita et pœnitentia.

9. Præterea, *pater* nomen cognationis est. Sed per pœnitentiam, et doctrinam, et curam pastoralem, et multa hujusmodi, aliquis dicitur alteri spiritualis pater. Ergo ex multis aliis, præter baptismum et confirmationem, spiritualis cognatio contrahitur.

ART. 2. — In resp. ad 3, observa impedimentum quod olim oriebatur ex catechismo, sublatum fuisse per Concil. Trident. sess. 24, cap. 2.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc est triplex opinio. Quidam enim dicunt quod spiritualis regeneratio sicut per septiformem Spiritus Sancti gratiam datur, ita per septem efficitur, incipiendo a primo pabulo salis sacrati usque ad confirmationem per episcopum factam, et per quodlibet horum septem spiritualis cognatio contrahitur. Sed illud non videtur rationabile, quia cognatio carnalis non contrahitur nisi per actum generationis completum. Unde etiam affinitas non contrahitur nisi facta commixtione seminum, ex qua potest sequi generatio carnalis. Spiritualis autem generatio non perficitur nisi per aliquod sacramentum. Unde non videtur conveniens quod spiritualis cognatio contrahatur nisi per aliquod sacramentum.

Et ideo alii dicunt quod per tria tantum sacramenta spiritualis cognatio contrahatur, scilicet per catechismum, baptismum et confirmationem. Sed isti propriam vocem videntur ignorare, quia catechismus non est sacramentum, sed sacramentale.

Et ideo alii dicunt quod **tantum per duo sacramenta contrahitur, scilicet per confirmationem et baptismum**, et hæc est opinio communior. Tamen de catechismo, horum quidam dicunt quod est debile impedimentum, quia impedit contrahendum, sed non dirimit contractum.

Ad primum ergo dicendum quod duplex est carnalis nativitas. — Prima in utero, in quo adhuc id quod natum est, est adeo debile quod non possit extra exponi sine periculo, et huic nativitati assimilatur regeneratio per baptismum, in quo regeneratur aliquis quasi adhuc fovendus intra uterum Ecclesiæ. — Secunda est nativitas ex utero, quando jam quod natum erat in utero, tantum roboratum est quod potest sine periculo exponi exterioribus, quæ nata sunt corrumpere; et huic assimilatur confirmatio, per quam homo roboratus exponitur in publicum ad confessionem nominis Christi. Et ideo congrue per utrumque illorum sacramentorum contrahitur spiritualis cognatio.

Ad secundum dicendum quod per ordinis sacramentum non fit aliqua regeneratio, sed quædam promotio potestatis; et propterea mulier non suscipit ordinem, et sic non potest ex hoc aliquod impedimentum præstari matrimonio. Et ideo talis cognatio non computatur.

Ad tertium dicendum quod in catechismo fit quædam professio futuri baptismi, sicut in sponsalibus quædam sponsio futurarum nuptiarum. Unde sicut in sponsalibus contrahitur quidam modus propinquitatis, ita in catechismo, ad minus impediens contrahendum, ut quidam dicunt, non autem in sacramentis aliis.

Ad quartum dicendum quod talis professio fidei non fit in aliis sacramentalibus baptismi, sicut in catechismo; et ideo non est similis ratio.

Et similiter dicendum *ad quintum* de oratione, et *ad sextum* de prædicatione.

Ad septimum dicendum quod Apostolus eos ad fidem instruxerat per modum catechismi; et sic aliquo modo talis instructio habebat ordinem ad spiritualem generationem.

Ad octavum dicendum quod per sacramentum pœnitentiæ non contrahitur, proprie loquendo, spiritualis cognatio. Unde filius sacerdotis potest contrahere cum illa quam sacerdos in confessione audivit; alias filius sacerdotis non inveniret in tota parochia mulierem cum qua contrahere posset. Nec obstat quod per pœnitentiam tollitur peccatum actuale, quia hoc non est per modum generationis, sed magis per modum sanationis. Sed tamen per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter mulierem confitentem et sacerdotem, spirituali cognationi simile, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia; et hoc ideo quia maxima familiaritas est inter sacerdotem et confitentem; et ob hoc ista prohibitio est inducta, ut tollatur peccandi occasio.

Ad nonum dicendum quod pater spiritualis dicitur ad similitudinem patris carnalis. Pater autem carnalis, ut Philosophus dicit in 8 Ethicor., cap. 2, circa princ., et cap. 12, circa med., tria dat filio, esse, nutrimentum et instructionem; et ideo spiritualis pater alicujus dicitur ratione alicujus horum trium. Tamen ex hoc quod est spiritualis pater, non habet spiritualem cognationem, nisi conveniat cum patre quantum ad generationem, per quam est *esse*; et sic etiam potest solvi octavum, quod præcessit.

ARTICULUS III

Utrum cognatio spiritualis contrahatur inter suscipientem sacramentum baptismi, et levantem de sacro fonte.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod cognatio spiritualis non contrahatur inter suscipientem sacramentum baptismi, et levantem de sacro fonte, quia in generatione carnali contra-

---

ART. 3. — Hodie jure novo, introducto a Concil. Trident., cognatio restricta fuit ad terminos sequentes, sess. 24, cap. 2: « Docet experientia propter multitudinem prohibitionum multoties in casibus prohibitis ignoranter contrahi matrimonia: in quibus, vel non sine magno peccato perseveratur, vel ea non sine magno scandalo diriuntur. Volens itaque sancta Synodus huic incommodo providere, et a cognationis spiritualis impedimento incipiens, statuit, ut unus tantum, sive vir sive mulier, juxta sacrorum Canonum instituta, vel ad summum unus et una baptizatum de Baptismo suscipiant; inter quos ac baptizatum ipsum, et illius patrem et matrem, nec non inter baptizantem et baptizatum, baptizatique patrem ac matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur. Parochus, antequam ad baptismum conferendum accedat, diligenter ab iis, ad quos spectabit, sciscitetur, quem ve quos elegerint, ut baptizatum de sacro fonte suscipiant; et eum vel eos tantum ad illum suscipiendum admittat;

hitur propinquitas solum ex parte ejus cujus semine generatur proles, non autem ex parte ejus qui filium natum suscipit. Ergo nec spiritualis cognatio contrahitur inter eum qui suscipit de sacro fonte, et eum qui suscipitur.

2 Præterea, ille qui de sacro fonte levat, anadochus (1) a Dionysio, cap. 2 eccles. Hierarch., dicitur; et ad ejus officium spectat puerum instruere. Sed instructio non est sufficiens causa spiritualis cognationis, ut dictum est art. præc. Ergo nulla cognatio contrahitur inter eum, et illum qui de sacro fonte levatur.

3. Præterea, potest contingere quod aliquis levet aliquem de sacro fonte, antequam ipse sit baptizatus. Sed ex hoc non contrahitur aliqua spiritualis cognatio, quia ille qui non est baptizatus, non est capax alicujus spiritualitatis. Ergo aliquem levare de sacro fonte non sufficit ad spiritualem cognationem contrahendam.

— Sed contra est definitio spiritualis cognationis supra inducta, art. 1 huj. quæst, et auctoritates quæ ponuntur in littera, 4 Sent., dist. 42.

RESPONDEO dicendum quod sicut in generatione carnali aliquis nascitur ex matre et patre, ita in generatione spirituali aliquis renascitur filius Dei sicut patris, et Ecclesiæ sicut matris. Sicut autem **ille qui sacramentum confert,** gerit personam Dei, cujus instrumentum et minister est, ita **ille qui baptizatum suscipit de sacro fonte, aut confirmandum tenet,** gerit personam Ecclesiæ. Unde **ad utrumque spiritualis cognatio contrahitur.**

Ad primum ergo dicendum quod non tantum pater, ex cujus semine generatur proles, habet cognationem carnalem ad natum, sed etiam mater quæ materiam subministrat, et in cujus utero generatur. Et ita etiam anadochus, qui baptizandum vice totius Ecclesiæ offert, et suscipit, et confirmandum tenet, spiritualem cognationem contrahit.

Ad secundum dicendum quod non ratione instructionis debitæ, sed ratione generationis spiritualis, ad quam cooperatur, cognationem spiritualem contrahit.

Ad tertium dicendum quod non baptizatus non potest aliquem levare de sacro fonte, cum non sit membrum Ecclesiæ, cujus typum gerit in baptismo suscipiens; quamvis possit baptizare, quia est creatura Dei, cujus typum gerit baptizans. Nec tamen aliquam cognationem spiritualem contrahere potest, quia ipse est expers spiritualis vitæ, in quam homo primo per baptismum nascitur.

ARTICULUS IV

Utrum cognatio spiritualis transeat a viro in uxorem.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod cognatio spiritualis non transeat a viro in uxorem, quia spiritualis unio et corporalis sunt disparatæ, et diversorum generum. Ergo mediante carnali conjunctione, quæ inter virum et uxorem est, non transitur ad spiritualem cognationem.

2. Præterea, magis conveniunt in spirituali generatione, quæ est causa spiritualis cognationis, pater et mater spiritualis, quam vir qui est spiritualis pater, et uxor. Sed pater et mater spiritualis nullam ex hoc spiritualem cognationem contrahunt. Ergo nec uxor contrahit aliquam spiritualem cognationem ex hoc quod vir ejus sit pater alicujus spiritualis.

3. Præterea, potest contingere quod vir est baptizatus, et uxor non est baptizata; sicut quando est ab infidelitate conversus sine alterius conjugis conversione. Sed spiritualis cognatio non potest pervenire ad non baptizatum. Ergo non transit semper a viro ad uxorem.

4. Præterea, vir et uxor possunt aliquem simul de sacro fonte levare, (quia id nulla lege prohibitum est, ex Urbano II, ad Vitalem). Si ergo spiritualis cognatio a viro transiret in uxorem, sequeretur quod uterque conjugum esset bis pater, vel mater spiritualis ejusdem, quod est inconveniens.

— Sed contra, bona spiritualia magis multiplicabilia sunt quam corporalia. Sed consanguinitas corporalis viri transit ad uxorem per affinitatem, Ergo multo magis spiritualis cognatio.

RESPONDEO dicendum quod **aliquis potest fieri alicujus compater** dupliciter : — Uno modo **per actum alterius, qui baptizat, vel in ipso baptismo suscipit filium ejus, et sic cognatio spiritualis non transit a viro in uxorem, nisi forte ille sit filius uxoris,** quia tunc directe uxor contrahit cognationem spiritualem, sicut et vir. — Alio modo **per actum proprium,** sicut cum levat filium alterius de sacro fonte, **et sic cognatio spiritualis transit ad uxorem, quam jam carnaliter cognovit; non autem si nondum sit matrimonium consumma-**

---

et in libro eorum nomina describat; doceatque eos quam cognationem contraxerint, ne ignorantia ulla excusari valeant. Quodsi alii, ultra designatos, baptizatum tetigerint, cognationem spiritualem nullo pacto contrahant; constitutionibus in contrarium facientibus, non obstantibus. Si parochi culpa, vel negligentia, secus factum fuerit, arbitrio Ordinarii puniatur. Ea quoque cognatio, quæ ex Confirmatione contrahitur, confirmantem et confirmatum, illiusque patrem et matrem, ac tenentem non egrediatur : omnibus inter alias personas hujus spiritualis cognationis impedimentis omnino sublatis ». Quæ his versibus comprehenduntur :

Baptizans, baptizatus, baptizatique parentes ;
Levans, levatus, levatique parentes.

(1) Ex græco ἀνάδοχος, quod idem est ac *susceptor*.

ART. 4. — Hic loquitur S. Thomas secundum jus antiquum. Vide art. præced., quæ a concil. Trident., fuerunt statuta.

tum, quia nondum effecti sunt una caro, et hoc est per modum cujusdam affinitatis. — **Unde etiam pari ratione videtur transire ad mulierem quæ est carnaliter cognita, quamvis non sit uxor.** Unde versus :

Quæ mihi, vel cujus natum mea fonte levavit,
Hæc mea commater fieri, mea non valet uxor :
Si qua meæ natum, non ex me, fonte levavit,
Hanc post fata meæ non inde vetabor habere.

Ad primum ergo dicendum quod ex hoc quod sunt diversorum generum unio corporalis et spiritualis, potest concludi quod una non est altera, non autem quod una non possit esse causa alterius ; quia eorum quæ sunt in diversis generibus, unum quandoque est causa alterius, vel per se vel per accidens.

Ad secundum dicendum quod pater spiritualis et mater spiritualis ejusdem, non conjunguntur in generatione spirituali nisi per accidens, quia ad hoc unus per se sufficeret. Unde non oportet quod ex hoc aliqua cognatio spiritualis inter eos nascatur, quin possit esse inter eos matrimonium. Unde versus.

Unus semper erit compatrum spiritualis,
Alter carnalis : non fallit regula talis.

Sed per matrimonium fit vir et uxor una caro, per se loquendo ; et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod si uxor non sit baptizata, non perveniet ad eam spiritualis cognatio, propter hoc quod non est capax, non ex hoc quod non possit per matrimonium traduci spiritualis cognatio a viro in uxorem.

Ad quartum dicendum quod ex hoc quod inter patrem spiritualem et matrem non contrahitur aliqua cognatio spiritualis, nihil prohibet quin vir et uxor simul aliquem de sacro fonte levent. Nec est inconveniens quod uxor ex diversis causis efficiatur bis mater spiritualis ejusdem ; sicut etiam potest esse quod sit affinis et consanguinea ejusdem per carnalem propinquitatem.

ARTICULUS V

Utrum cognatio spiritualis transeat ad filios carnales patris spiritualis.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod cognatio spiritualis non transeat ad filios carnales patris spiritualis, quia spirituali cognationi non assignantur gradus. Essent autem gradus, si transiret a patre in filium, quia persona generata mutat gradum, ut supra dictum est, quæst. 55, art. 5. Ergo non transit ad filios carnales patris spiritualis.

2. Præterea, pater eodem gradu attinet filio, et frater fratri. Si ergo cognatio spiritualis transit a patre in filium, eadem ratione transibit a fratre in fratrem, quod falsum est.

— Sed contra est quod in littera probatur per auctoritatem, 4 Sent., dist. 42.

RESPONDEO dicendum quod filius est aliquid patris, et non e converso, ut dicitur in 8 Ethic., cap. 12, a princ. ; et ideo **spiritualis cognatio transit a patre in filium carnalem, et non e converso.** — Et sic **patet quod tres sunt cognationes spirituales**: una quæ dicitur *spiritualis paternitas*, quæ est inter patrem spiritualem et filium spiritualem ; alia quæ dicitur *compaternitas*, quæ est inter patrem spiritualem et carnalem ejusdem ; tertia autem dicitur *spiritualis fraternitas*, quæ est inter filium spiritualem, et filios carnales ejusdem patris. Et **quælibet harum impedit matrimonium contrahendum, et dirimit contractum.**

Ad primum ergo dicendum quod persona addita per carnis propagationem facit gradum respectu illius personæ quæ in eodem genere attinet, non autem respectu ejus quæ attinet in alio genere ; sicut filius attinet in eodem gradu uxori patris, in quo et pater, quamvis alio genere attinentiæ. Spiritualis autem cognatio est alterius generis quam carnalis. Et ideo non in eodem gradu attinet filius spiritualis filio naturali patris sui spiritualis, in quo attinet ei pater ejus, quo mediante cognatio spiritualis transit. Et ita non oportet quod spiritualis cognatio habeat gradum.

Ad secundum dicendum quod frater non est aliquid fratris, sicut filius est aliquid patris ; sed uxor est aliquid viri, cum quo effecta est unum corpus ; et ideo a fratre in fratrem non transit, sive sit genitus ante, sive post fraternitatem spiritualem.

QUÆSTIO LVII

DE COGNATIONE LEGALI, QUÆ EST PER ADOPTIONEM. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de cognatione legali, quæ est per adoptionem.

Circa quod quæruntur tria : 1° quid sit adoptio ; 2° utrum ex ea aliquod vinculum contrahatur matrimonium impediens ; 3° inter quas personas contrahatur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum adoptio convenienter definiatur.

S. Thom., 4 Sent., dist. 42, quæst. 2, art. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 5. — Post concilium Tridentinum, solum remanent duæ species cognationis spiritualis, scilicet *paternitas* et *compaternitas* cum eaque limitatione.

ART. 1. — Circa resp. ad 1, notanda est duplex adoptio, una perfecta, per quam adoptatus transit in potestatem adoptantis eique succedit, et proprio nomine voinconvenienter adoptio definiatur: *Adoptio est extraneæ personæ in filium, vel nepotem, vel deinceps legitima assumptio*. Filius enim debet esse subditus patri. Sed aliquando ille qui adoptatur, non transit in potestatem patris adoptantis. Ergo non semper per adoptionem aliquis in filium assumitur.

2. Præterea, *parentes debent filiis thesaurizare*, 2 Corinth. 13. Sed pater adoptans non oportet quod semper adoptato thesaurizet, quia quandoque adoptatus non succedit in bonis adoptantis. Ergo adoptio non est assumptio alicujus in filium.

3. Præterea, adoptio, per quam aliquis in filium assumitur, assimilatur generationi naturali, per quam naturaliter producitur filius. Ergo cui competit naturalis generatio filii, competit adoptio. Sed hoc est falsum, quia ille qui non est sui juris, et qui est minor viginti quinque annis, et mulier, non possunt adoptare, qui tamen possunt filium naturaliter generare. Ergo adoptio non dicitur proprie assumptio alicujus in filium.

4. Præterea, assumptio extraneæ personæ in filium videtur esse necessaria ad supplendum defectum naturalium filiorum. Sed ille qui non potest generare, ut spado, vel frigidus, maxime patitur defectum in filiis naturalibus. Ergo ei maxime competit assumere aliquem in filium. Sed non competit ei adoptare. Ergo adoptio non est assumptio alicujus in filium.

5. Præterea, in spirituali cognatione, ubi aliquis in filium assumitur sine carnis propagatione, potest indifferenter major ætate effici pater minoris, et e converso, quia juvenis potest senem baptizare, et e converso. Si ergo per adoptionem aliquis assumitur in filium sine carnis propagatione, similiter posset indifferenter senior juniorem, vel junior seniorem adoptare, quod non est verum; et sic idem quod prius.

6. Præterea, adoptatus non differt secundum aliquem gradum ab adoptante. Ergo quilibet adoptatus adoptatur in filium, et sic inconvenienter dicitur quod adoptatur in nepotem.

7. Præterea, adoptio ex dilectione procedit: Unde et Deus dicitur nos per charitatem in filios adoptasse. Sed charitas major habenda est ad proximos quam ad extraneos. Ergo non debet esse adoptio extraneæ personæ, sed magis personæ propinquæ.

RESPONDEO dicendum quod ars imitatur naturam et supplet defectum naturæ in illis in quibus natura deficit. Unde sicut per naturalem generationem aliquis filium producit; ita **per jus positivum, quod est ars boni et æqui, potest aliquis alium sibi assumere in filium ad similitudinem filii naturalis, ad supplendum filiorum deperditorum defectum,** propter quod præcipue adoptio est introducta. — Et quia assumptio importat terminum *a quo*, propter quod assumens non est assumptum, oportet quod ille qui assumitur in filium, sit persona extranea. Sicut ergo naturalis generatio habet terminum *ad quem*, scilicet formam, quæ est finis generationis, et terminum *a quo*, scilicet formam contrariam, ita generatio legalis habet terminum *ad quem*, scilicet filium, vel nepotem, et terminum *a quo*, scilicet personam extraneam. Et sic patet quod **prædicta assignatio comprehendit genus adoptionis,** quia dicitur *legitima assumptio*, **et terminum « a quo »**, quia dicitur *extraneæ personæ*, **et terminum « ad quem »**, quia dicitur *in filium, vel nepotem*.

Ad primum ergo dicendum quod filiatio adoptionis est quædam imitatio filiationis naturalis. Et ideo duplex est adoptionis species: una quæ perfecte naturalem filiationem imitatur, et hæc vocatur *arrogatio*, per quam traducitur adoptatus in potestatem adoptantis; et sic adoptatus succedit patri adoptanti ex intestato, nec potest eum pater sine culpa privare quarta parte hæreditatis. Sic autem adoptari non potest nisi ille qui est sui juris, qui scilicet non habet patrem, aut si habet, est emancipatus. Et hæc adoptio non fit nisi auctoritate principis. Alia adoptio est quæ imitatur naturalem filiationem imperfecte, quæ vocatur *simplex adoptio*, per quam adoptatus non transit in potestatem adoptantis: unde magis est dispositio quædam ad perfectam adoptionem quam adoptio perfecta. Et secundum hanc potest adoptari etiam ille qui non est sui juris; et sine auctoritate principis, ex auctoritate magistratus; et sic adoptatus non succedit in bonis adoptantis, nec tenetur ei adoptans aliquid de bonis suis in testamento dimittere, nisi velit.

Et per hoc patet solutio *ad secundum*.

Ad tertium dicendum quod generatio naturalis ordinatur ad speciem consequendam; et ideo omnibus competit posse naturaliter generare in quibus natura speciei non est impedita. Sed adoptio ordinatur ad hæreditatis successionem; et ideo illis solis competit qui habent potestatem disponendi de hæreditate sua. Unde ille qui non est sui juris, vel qui est minor viginti quinque annis, aut mulier, non potest adoptare aliquem, nisi ex speciali concessione principis.

Ad quartum dicendum quod per eum qui habet impedimentum perpetuum ad generandum, non potest hæreditas transire in posterum: unde ex hoc ipso jam debetur illis qui succedere ei debent jure propinquitatis; et ideo ei non competit adoptare, sicut nec naturaliter generare. — Et præterea, major est dolor de filiis amissis quam de illis qui nunquam sunt habiti. Et ideo habentes impedimentum generationis non indigent solatio contra carentiam filiorum, sicut illi qui habuerunt, et

---

catur *arrogatio*; altera imperfecta quæ vocatur simplex *adoptio*. Vide resp. ad 1. — Probabilius, secundum S. Alphonsum, adoptio imperfecta non dirimit matrimonium.

amiserunt, vel etiam qui habere potuerunt, sed aliquo impedimento accidentali carent.

Ad quintum dicendum quod spiritualis cognatio contrahitur per sacramentum, quo fideles renascuntur in Christo, in quo non differt masculus et fœmina, servus et liber, juvenis et senex; Galat. 3, et Coloss. 3. Et ideo indifferenter quilibet potest effici pater spiritualis alterius. Sed adoptio fit ad hæreditatis successionem, et quamdam subjectionem adoptati in adoptantem. Non autem est conveniens quod antiquior juveni in cura rei familiaris subdatur. Et ideo junior non potest adoptare seniorem; sed oportet secundum leges quod adoptatus sit in tantum adoptante junior, quod possit ejus esse filius naturalis.

Ad sextum dicendum quod sicut contingit amitti filios, ita et nepotes, et deinceps. Et ideo cum adoptio sit inducta in solatium filiorum amissorum, sicut aliquis per adoptionem potest subrogari in locum filii, ita in locum nepotis, et deinceps.

Ad septimum dicendum quod propinquus jure propinquitatis debet succedere; et ideo non competit ei quod per adoptionem ad successionem deducatur: et si aliquis propinquus, cui non competat successio hæreditatis, adoptetur, non adoptatur, in quantum est propinquus, sed in quantum est extraneus a jure successionis in bonis adoptantis.

ARTICULUS II

Utrum ex adoptione contrahatur aliquod vinculum impediens matrimonium.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod ex adoptione non contrahatur aliquod vinculum impediens matrimonium, quia cura spiritualis est dignior quam cura corporalis. Sed ex hoc quod aliquis curæ alicujus subjicitur spiritualiter, non contrahitur aliquod propinquitatis vinculum: alias omnes qui habitant in parochia, essent propinqui sacerdotis, et cum filio ejus non possent contrahere. Ergo nec adoptio, quæ trahit adoptatum in curam adoptantis, hoc facere potest.

2. Præterea, ex hoc quod aliquis alicui sit beneficus, non contrahitur aliquod propinquitatis vinculum. Sed nihil aliud est adoptio quam collatio cujusdam beneficii. Ergo ex adoptione non fit aliquod propinquitatis vinculum.

3. Præterea, pater naturalis principaliter filio providet in tribus, ut Philosophus dicit, lib. 8 Ethic., cap. 11, circ. princ., et cap. 12, circ. med., quia scilicet ab ipso habet esse, nutrimentum et disciplinam; hæreditatis autem successio est posterius ad ista. Sed per hoc quod aliquis alicui providet in nutrimento et disciplina, non contrahitur aliquod propinquitatis vinculum: alias nutrientes, et pædagogi, et magistri, essent propinqui, quod falsum est. Ergo nec per adoptionem, per quam aliquis succedit in hæreditate alterius, contrahitur aliqua propinquitas.

4. Præterea, sacramenta Ecclesiæ non subduntur humanis legibus. Sed matrimonium est sacramentum Ecclesiæ. Cum ergo adoptio sit inducta per legem humanam, videtur quod non possit impedire matrimonium aliquod vinculum ex adoptione contractum.

— Sed contra, cognatio matrimonium impedit. Sed ex adoptione quædam cognatio causatur, scilicet legalis, ut patet per ejus definitionem; est enim *legalis cognatio quædam proximitas proveniens ex adoptione*. Ergo ex adoptione causatur vinculum, per quod matrimonium impeditur.

Præterea, hoc idem habetur ex auctoritatibus in littera positis, 4 Sent., dist 42.

RESPONDEO dicendum quod lex divina illas præcipue personas a matrimonio excludit quas necesse erat cohabitare; ne, ut Rabbi Moyses dicit, lib. 3 *Dux errant.*, cap. 50, a med., si ad eas liceret uti carnali copula, facilis pateret concupiscentiæ locus, ad quam reprimendam matrimonium est ordinatum. Et quia filius adoptatus conversatur in domo patris adoptantis, sicut filius naturalis, ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi; et **talis prohibitio est per Ecclesiam approbata**. Et inde est quod **legalis cognatio matrimonium impediat.**

Et per hoc patet solutio *ad prima tria*, quia per omnia illa non inducitur talis cohabitatio quæ possit fomentum concupiscentiæ præstare. Et ideo ex eis non causatur propinquitas, quæ matrimonium impediat.

Ad quartum dicendum quod prohibitio legis humanæ non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret Ecclesiæ auctoritas, quæ idem etiam interdicit.

ARTICULUS III

Utrum cognatio legalis contrahatur solum inter adoptantem patrem et filium adoptatum.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod talis cognatio non contrahatur nisi inter patrem adoptantem et filium adoptatum. Maxime enim videtur quod deberet contrahi inter patrem adoptantem et matrem naturalem adoptati, sicut accidit in cognatione spirituali. Sed inter tales nulla est cognatio legalis. Ergo nec inter alias aliquas personas præter adoptantem et adoptatum.

2. Præterea, cognatio impediens matrimonium est perpetuum impedimentum. Sed inter filium adoptatum, et filiam naturalem adoptantis non est perpetuum impedimentum, quia soluta adoptione per mortem adoptantis, vel emancipationem adoptati, potest contrahere cum ea. Ergo cum ea non habuit aliquam propinquitatem quæ matrimonium impediret.

3. Præterea, cognatio spiritualis in nullam personam transit quæ non possit ad aliquod sacramentum tenere vel suscipere ; unde in non baptizatum non transit. Sed mulier non potest adoptare, ut ex dictis patet, art. 1. huj. quæst., ad 3. Ergo cognatio legalis non transit a viro in uxorem.

4. Præterea, cognatio spiritualis est fortior quam legalis. Sed spiritualis non transit in nepotem. Ergo nec legalis.

— Sed contra, plus concordat cognatio legalis cum conjunctione carnis vel propagatione, quam spiritualis. Sed spiritualis cognatio transit in alteram personam. Ergo et legalis.

Præterea, ad hoc sunt auctoritates quæ in littera ponuntur, 4 Sent., dist. 42.

RESPONDEO dicendum quod **triplex est legalis cognatio** : *prima* quasi descendentium, quæ contrahitur inter patrem adoptantem et filium adoptatum, et filium filii adoptivi, et nepotem, et sic deinceps; *secunda*, quæ est inter filium adoptivum et filium naturalem ; *tertia* per modum cujusdam affinitatis, quæ est inter patrem adoptantem et uxorem filii adoptivi, vel e contrario inter filium adoptatum et uxorem patris adoptantis. — **Prima ergo cognatio et tertia perpetuo matrimonium impediunt ; secunda autem nonnisi quamdiu manet in potestate patris adoptantis** ; unde, mortuo patre vel filio emancipato, potest contrahi inter eos matrimonium.

Ad primum ergo dicendum quod per generationem spiritualem non trahitur filius extra potestatem patris, sicut fit per adoptionem, et sic filius spiritualis remanet filius utriusque simul, non autem filius adoptivus. Et ideo non contrahitur aliqua propinquitas inter patrem adoptantem et matrem vel patrem naturalem, sicut erat in cognatione spirituali.

Ad secundum dicendum quod cognatio legalis impedit matrimonium propter cohabitationem, et ideo quando solvitur necessitas cohabitationis, non est inconveniens si prædictum vinculum non maneat; sicut quando fuerit extra potestatem ejusdem patris. Sed pater adoptans et uxor ejus semper quamdam auctoritatem retinent super filium adoptatum et uxorem ejus, et propter hoc manet vinculum inter eos.

Ad tertium dicendum quod etiam mulier ex concessione principis adoptare potest ; unde etiam in ipsam transit cognatio legalis. Et præterea non est causa quare cognatio spiritualis non transit in non baptizatum, quia non potest tenere alium ad sacramentum, sed quia non est alicujus spiritualitatis capax.

Ad quartum dicendum quod per cognationem spiritualem filius non ponitur in potestate et cura patris spiritualis, sicut in cognatione legali. Oportet enim quod quidquid est in potestate filii, transeat in potestatem adoptantis patris. Unde adoptato patre, adoptantur filii et nepotes, qui sunt in potestate adoptati.

QUESTIO LVIII

DE IMPEDIMENTO FRIGIDITATIS, MALEFICII, FURIÆ VEL AMENTIÆ, INCESTUS ET DEFECTUS ÆTATIS. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de quinque impedimentis matrimonii, scilicet de impedimento frigiditatis, maleficii, furiæ vel amentiæ, incestus et defectus ætatis. Et circa hoc quæruntur quinque : 1° utrum frigiditas matrimonium impediat ; 2° utrum maleficium ; 3° utrum furia vel amentia ; 4° utrum incestus ; 5° utrum defectus ætatis.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum frigiditas matrimonium impediat.

S. Thom., 4 Sent., dist. 34, quæst. unic., art. 2 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod frigiditas matrimonium contrahendum non impediat. Copula enim carnalis non est de essentia matrimonii, quia perfectiora sunt matrimonia hominum pari voto continentium. Sed frigiditas nihil tollit de matrimonio nisi carnalem copulam. Ergo non est impedimentum dirimens matrimonium contractum.

2. Præterea, sicut nimia frigiditas impedit carnalem copulam, ita nimia caliditas, quæ hominem exsiccat. Sed caliditas non ponitur matrimonii impedimentum. Ergo nec frigiditas debet poni.

3. Præterea, omnes senes sunt frigidi. Sed senes possunt matrimonium contrahere. Ergo, etc.

4. Præterea, si scit mulier virum esse frigidum, quando cum eo contrahit, verum est matrimonium. Ergo frigiditas, quantum est de se, non impedit matrimonium.

QUÆSTIO 58. — Nomine *impotentiæ* vel *frigiditatis* non intelligitur impotentia generandi, sed impotentia coeundi carnaliter, usque ad consummationem copulæ : inter senes enim et steriles ad generationem ineptos, validum est matrimonium, dummodo sint apti ad copulam carnalem. — Multiplex est impotentia. 1° Ex causa *intrinseca* et naturali; et sub frigiditatis nomine comprehenditur ordinarie, omnis impotentia naturalis, etsi possit provenire ex variis aliis capitibus ; vel ex causa *extrinseca* et accidentali, ut ex maleficio. 2° Alia est *perpetua*, quæ sine miraculo, vel peccato, vel periculo mortis tolli nequit ; et alia *temporalis*, quæ vel tempore, vel per media arti tolli potest. 3° Alia est *absoluta*, quæ est in viro per ordinem ad omnes mulieres, vel in muliere ad omnes viros ; alia *respectiva* quæ tantum constituit impotentem respectu unius determinatæ personæ, non aliarum.

ART. 1. — Conclusio ex Billuart, totius istius doctrinæ: Omnis impotentia antecedens perpetua, sive naturalis, sive accidentalis, sive absoluta sive respectiva inter eos inter quos subsistit, impedit et dirimit matrimonium, jure naturali et ecclesiastico ; secus si sit temporalis.

5. Præterea, contingit in aliquo esse caliditatem sufficienter moventem ad carnalem copulam cum aliqua corrupta, non autem cum aliqua virgine, quia cito calidum evaporat ratione suæ debilitatis, ut ad corrumpendum virginem non sufficiat; et similiter est in aliquo sufficiens caliditas movens ad pulchram, quæ magis concupiscentiam inflammat, quæ non sufficienter ad turpem movet. Ergo videtur quod frigiditas etsi impediat respectu unius, non tamen impediat simpliciter.

6. Præterea, mulier est universaliter frigidior viro. Sed mulieres non impediuntur a matrimonio. Ergo nec frigidi viri.

— Sed contra est quod dicitur extra. de Frigidis et Maleficiatis, cap. *Quod sedem*: « *Sicut puer qui non potest reddere debitum, non est aptus conjugio, sic et qui impotentes sunt, minime apti ad contrahenda matrimonia reputantur* ». Tales autem sunt frigidi. Ergo, etc.

Præterea, nullus potest se obligare ad impossibile. Sed in matrimonio homo se obligat ad carnalem copulam, quia ad hoc dat alteri sui corporis potestatem. Ergo frigidus, quia non potest carnaliter copulari, non potest matrimonium contrahere.

RESPONDEO dicendum quod in matrimonio est contractus quidam, quo unus alteri obligatur ad debitum carnale solvendum: unde sicut in aliis contractibus non est conveniens obligatio, si aliquis se obliget ad hoc quod non potest dare vel facere, ita **non est conveniens matrimonii contractus, si fiat ab aliquo qui debitum carnale solvere non possit**; et hoc impedimentum vocatur *impotentia coeundi* nomine generali, quæ quidem potest esse vel ex causa intrinseca et naturali, vel ex causa extrinseca et accidentali, sicut per maleficium; de qua post dicitur, art. seq. — Si autem sit **ex causa naturali,** hoc potest esse dupliciter, quia **vel est temporalis,** cui potest subveniri remedio medicinæ, vel processu ætatis, **et tunc non solvit matrimonium; vel est perpetua, et tunc solvit matrimonium,** ita quod ille ex parte cujus allegatur impedimentum, perpetuo maneat absque spe conjugii, alius *nubat cui vult, in Domino,* 1 Cor. 7, 39. — Ad hoc autem cognoscendum utrum sit impedimentum perpetuum vel non perpetuum, Ecclesia tempus determinatum adhibuit, in quo hujus rei potest esse experimentum, scilicet triennium. Quod **si post triennium in quo fideliter ex utraque parte dederunt operam copulæ carnali implendæ, inveniatur matrimonium non esse consummatum, judicio Ecclesiæ dissolvitur.** — Et tamen in hoc quandoque Ecclesia errat, quia per triennium quandoque non sufficienter experiri potest perpetuitas impotentiæ. Unde Ecclesia si se deceptam inveniat, per hoc quod ille in quo erat impedimentum, invenitur carnalem copulam cum alia vel cum eadem perfecisse, reintegrat matrimonium præcedens, et dirimit secundum, quamvis de ejus licentia sit factum.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis actus carnalis copulæ non sit de essentia matrimonii, tamen potentia ad actum est de ejus essentia, quia per matrimonium datur utrique conjugum potestas in corpus alterius respectu carnalis copulæ.

Ad secundum dicendum quod caliditas superflua vix potest esse impedimentum perpetuum. Si tamen inveniretur quod per triennium impediret carnalem copulam, judicaretur perpetuum. Tamen quia frigiditas magis et frequentius impedit (tollit enim non solum commixtionem seminum, sed etiam vigorem membrorum, quo fit conjunctio corporum), ideo frigiditas magis hic ponitur impedimentum quam caliditas, cum omnis defectus naturalis ad frigiditatem reducatur.

Ad tertium dicendum quod senes quamvis quandoque non habeant caliditatem sufficientem ad generandum, tamen habent caliditatem sufficientem ad carnalem copulam. Et ideo conceditur eis matrimonium, secundum quod est in remedium, quamvis non competat eis secundum quod est in officium naturæ.

Ad quartum dicendum quod in quolibet contractu hoc universaliter tenetur, quod ille qui est impotens ad solvendum aliquid, non reputatur idoneus ad contractum illum quo se obligat ad ejus solutionem. Est autem impotens dupliciter: — Uno modo quia non potest solvere de jure, et sic talis impotentia omnibus modis facit contractum esse nullum, sive sciat ille cum quo facit talem contractum, hanc impotentiam, sive non. — Alio modo quia non sit solvendo de facto, et tunc si sciat ille cum quo contrahit, hanc impotentiam, et nihilominus contrahit, ostenditur quod alium finem ex contractu quærit, et ideo contractus stat. Si autem nescit, tunc contractus nullus est. Et ideo frigiditas quæ causat talem impotentiam ut homo non possit de facto solvere debitum, sicut et conditio servitutis, per quam non potest homo de facto libere reddere, impediunt matrimonium, quando alter conjugum ignorat hoc quod alius non potest reddere debitum. Impedimentum autem per quod quis non potest de jure reddere debitum, ut consanguinitas, annullat contractum matrimonium, sive sciat alter conjugum, sive non. Et propter hoc Magister ponit, 4 Sent., dist. 34, quod hæc duo, *frigiditas* et *servitus*, faciunt personas non omnino illegitimas.

Ad quintum dicendum quod non potest esse perpetuum impedimentum naturale viro respectu unius personæ, et non respectu alterius. Sed si non possit implere carnalem actum cum virgine, et tamen possit cum corrupta, tunc medicinaliter aliquo instrumento possunt claustra pudoris frangi, et ei conjungi. Nec esset hoc contra naturam, quia non fieret ad delectationem, sed ad medicamentum. Abominatio autem mulieris non est causa naturalis, sed causa accidentalis extrinseca. Et ideo de ea est judicium idem quo de maleficio, de quo post dicetur, art. seq.

Ad sextum dicendum quod mas est agens in generatione, sed fœmina est patiens, et ideo major caliditas requiritur in mare quam in fœmina ad opus generationis. Unde frigiditas quæ facit virum impotentem, non faceret mulierem impotentem. Sed in muliere potest esse impedimentum naturale ex alia causa, scilicet arctatione, et tunc idem est judicium de arctatione mulieris et de frigiditate viri.

ARTICULUS II

Utrum maleficium possit impedire matrimonium.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod maleficium non possit matrimonium impedire. Hujusmodi enim maleficia fiunt operatione dæmonum. Sed dæmones non habent potestatem ad impediendum matrimonii actum, magis quam corporales alios actus, quos impedire non possunt, quia sic totum mundum perimerent, si comestionem et gressum, et alia hujusmodi impedirent. Ergo per maleficia non potest impediri matrimonium.

2. Præterea, opus Dei est fortius quam opus diaboli. Sed maleficium est opus diaboli. Ergo non potest impedire matrimonium, quod est opus Dei.

3. Præterea, nullum impedimentum dirimit contractum matrimonium, nisi sit perpetuum. Sed maleficium non potest esse impedimentum perpetuum, quia cum diabolus non habeat potestatem nisi super peccatores, expulso peccato, tolletur maleficium, vel etiam per aliud maleficium, vel per exorcismos Ecclesiæ, qui sunt ordinati ad reprimendam vim dæmonum. Ergo maleficium non potest impedire matrimonium.

4. Præterea, carnalis copula non potest impediri, nisi impediatur potentia generandi, quæ est principium ejus. Sed unius viri generativa potentia se habet ad omnes mulieres æqualiter. Ergo maleficium non potest esse impedimentum respectu unius mulieris, nisi sit respectu omnium.

— Sed contra est quod dicitur in Decret. 33, quæst. 1, cap. 4: *Si per sortiarias vel maleficas;* et infra: *Si sanari non potuerint, separari valebunt.*

Præterea, potestas dæmonum est major quam potestas hominis: Job 41, 24: *Non est potestas super terram quæ comparetur ei qui factus est ut nullum timeret.* Sed opere humano potest aliquis fieri impotens ad carnalem copulam, per aliquam potestatem vel castraturam; et ex hoc matrimonium impeditur. Ergo multo fortius virtute dæmonis hoc fieri potest.

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt quod maleficium nihil aliud erat in mundo nisi in æstimatione hominum, qui effectus naturales, quorum causæ sunt occultæ, maleficiis imputabant. Sed hoc est contra auctoritatem sanctorum qui dicunt quod dæmones habent potestatem supra corpora et supra imaginationem hominum, quando a Deo permittuntur. Unde per eos malefici aliqua signa facere possunt. Procedit autem hæc opinio ex radice infidelitatis sive incredulitatis, quia non credunt esse dæmones, nisi in æstimatione vulgi tantum, ut terrores quos sibi facit homo ex sua æstimatione, imputet dæmoni, et quia etiam ex imaginatione vehementi aliquæ figuræ apparent in sensu tales quales homo cogitat, et tunc creduntur dæmones videri. Sed hæc vera fides repudiat, per quam angelos de cœlo cecidisse, et dæmones esse credimus, et ex subtilitate suæ naturæ multa posse quæ nos non possumus; et illi qui eos ad faciendum talia inducunt, malefici vocantur.

Et ideo alii dixerunt quod per maleficia præstari potest impedimentum carnali copulæ; sed nullum tale est perpetuum: unde non dirimit matrimonium contractum, et dicunt jura esse revocata quæ hoc dicebant. Sed hoc est contra experimentum, et contra nova jura, quæ cum antiquis concordant.

Et ideo distinguendum est, quia **impotentia coeundi ex maleficio aut est perpetua, et tunc matrimonium dirimit; aut non est perpetua, et tunc non dirimit. — Et ad hoc experiendum eodem modo Ecclesia tempus triennii præfixit, sicut et de frigiditate** dictum est, art. præc., in corp., et ad 2. — Tamen hæc differentia est inter maleficium et frigiditatem, quia **qui propter frigiditatem est impotens, ita est impotens ad unam sicut ad aliam;** et ideo quando matrimonium dirimitur, non datur licentia ei ut conjungatur alteri; sed **maleficio homo potest esse impotens ad unam, et non ad aliam,** et ideo quando judicio Ecclesiæ matrimonium dirimitur, utrique datur licentia ut alteram copulam quærat.

Ad primum ergo dicendum quod quia corruptio peccati prima, per quam homo factus est servus diaboli, in nos per actum generativæ potentiæ devenit, ideo maleficii potestas permittitur diabolo a Deo in hoc actu magis quam in aliis; sicut in serpentibus magis ostenditur virtus maleficiorum quam in aliis animalibus, ut dicitur in Genesi, cap. 3, quia per serpentem diabolus mulierem tentavit.

Ad secundum dicendum quod opus Dei potest opere diaboli impediri divina permissione: non quod diabolus sit Deo fortior, ut per violentiam opera ejus destruat.

Ad tertium dicendum quod maleficium quoddam est ita perpetuum quod non potest habere remedium humanum, quamvis Deus posset remedium præstare, dæmonem cogendo, vel etiam dæmon desistendo ; non enim semper oportet ut id quod per maleficium factum est, possit per maleficium aliud destrui, ut ipsi malefici confitentur, et etiamsi posset per maleficium remedium adhiberi, nihilominus perpetuum reputaretur, quia nullo modo debet aliquis dæmonis auxilium per maleficium invocare. Similiter non oportet quod si per peccatum aliquod diabolo data est potestas in aliquem, cessante peccato, cesset potestas, quia pœna interdum remanet, culpa transeunte. Similiter etiam exorcismi Ecclesiæ non valent ad reprimendum dæmones semper quantum ad omnes molestias corporales, judicio divino hoc exigente ; semper tamen valent contra illas infestationes dæmonum contra quas principaliter instituti sunt.

Ad quartum dicendum quod maleficium quandoque potest præstare ad omnes impedimentum, quandoque ad unam tantum, quia diabolus voluntaria causa est, non ex necessitate naturæ agens. Et præterea impedimentum maleficii potest esse ex impressione dæmonis in imaginatione hominis, ex qua tollitur viro concupiscentia movens ad talem mulierem, et non ad aliam.

ARTICULUS III

Utrum furia impediat matrimonium.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod furia non impediat matrimonium. Matrimonium enim spirituale, quod in baptismo contrahitur, dignius est quam carnale. Sed furiosi possunt baptizari. Ergo et matrimonium contrahere.

2. Præterea, frigiditas impedit matrimonium, in quantum impedit carnalem copulam, quæ non impeditur per furiam. Ergo nec matrimonium.

3. Præterea, matrimonium non dirimitur nisi per aliquod impedimentum perpetuum. Sed de furia non potest sciri utrum sit impedimentum perpetuum. Ergo non dirimit matrimonium.

4. Præterea, in versibus supra dictis, quæst. 50, sufficienter continentur impedimenta impedientia matrimonium. Sed ibi non fit mentio de furia. Ergo, etc.

— Sed contra, plus tollit usum rationis furia quam error. Sed error impedit matrimonium. Ergo et furia.

Præterea, furiosi non sunt idonei ad aliquem contractum faciendum. Sed matrimonium est contractus quidam. Ergo, etc.

RESPONDEO dicendum quod furia aut præcedit matrimonium, aut sequitur. — **Si sequitur, nullo modo dirimit ipsum. — Si autem præcedit, tunc aut furiosus habet lucida intervalla, aut non. Si habet, tunc quamvis dum est in illo intervallo, non sit tutum quod matrimonium contrahat,** quia nesciret prolem educare; **tamen si contrahit, est matrimonium. — Si autem non habet, vel si quando non habet, contrahit,** tunc quia non potest esse consensus, ubi deest rationis usus, **non erit verum matrimonium.**

Ad primum ergo dicendum quod usus rationis non exigitur ad baptismum (1), quasi causa ipsius, sicut exigitur ad matrimonium. Et ideo non est similis ratio. Tamen de baptismo furiosorum dictum est supra, 4 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 1, quæstiunc. 3, et Part. 3, quæst 68, art. 12.

Ad secundum dicendum quod furia impedit matrimonium ratione suæ causæ, quæ est consensus, quamvis non ratione actus, ut frigiditas. Sed tamen Magister, 4 Sent., dist. 34, de ea determinat simul cum frigiditate, quia utrumque est quidam naturæ defectus.

Ad tertium dicendum quod momentaneum impedimentum quod causam matrimonii, scilicet consensum, impedit, matrimonium totaliter tollit ; sed impedimentum quod impedit actum, oportet esse perpetuum, ad hoc quod matrimonium tollat.

Ad quartum dicendum quod hoc impedimentum reducitur ad errorem, quia utrobique est defectus consensus ex parte rationis.

ARTICULUS IV

Utrum incestus quo cognoscit quis sororem uxoris suæ matrimonium dirimat.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod incestus quo quis cognoscit sororem uxoris suæ, matrimonium non dirimat, quia mulier non debet puniri pro peccato viri. Sed puniretur, si matrimonium solveretur. Ergo, etc.

2. Præterea, plus peccat qui propriam consanguineam cognoscit, quam qui cognoscit consanguineam uxoris. Sed primum peccatum non impedit matrimonium. Ergo nec secundum.

3. Præterea, si in pœnam peccati hoc infligitur, videtur, etiamsi mortua uxore cum alia contrahat

---

ART. 4. — Conclusiones ex Sylvio desumptæ : 1° Incestus ante matrimonium, etiam post sponsalia commissus cum sorore, vel secundo gradu consanguinea suæ sponsæ, dirimit matrimonium quod cum illa sua sponsa vellet contrahere (vide Concil. Trident. sess. 24, cap. 4, supra, quæst. 55, art. 3. pag. 205). 2° Incestus post matrimonium commissus, cum consanguinea uxoris, privat incestuosum jure petendi debitum ; sed uxor potest petere, et ei petenti, tenetur ille reddere. 3° Incestus cum consanguinea uxoris, secundum juris rigorem, impedit quodcumque matrimonium postea contrahendum, etsi non dirimat contractum.

(1). Al., *ad baptismum furiosi.*

incestuosus, quod separari debeant, quod non est verum.

4. Præterea, hoc etiam impedimentum non connumeratur inter alia supra enumerata quæst. 50. Ergo non dirimit contractum matrimonium.

— Sed contra est quia per hoc quod cognoscit sororem uxoris, contrahitur affinitas ad uxorem. Sed affinitas dirimit matrimonium contractum. Ergo et incestus prædictus.

Præterea, in quo quis peccat, in hoc punitur, Sap. 11, 17. Sed talis peccat contra matrimonium. Ergo debet puniri per hoc quod matrimonio privetur.

RESPONDEO dicendum quod **si aliquis cognoscit sororem, aut aliam consanguineam uxoris suæ ante matrimonium contractum, etiam post sponsalia, debet matrimonium separari ratione affinitatis contractæ. — si autem post matrimonium contractum et consummatum, non debet totaliter matrimonium separari ; sed vir amittit jus petendi debitum, nec potest sine peccato petere ; sed tamen debet reddere petenti,** quia uxor non debet puniri de peccato viri. — Sed **post mortem uxoris debet omnino manere absque spe conjugii, nisi cum eo dispensetur** propter fragilitatem suam, cum timetur de illicito coitu. — Si **tamen præter dispensationem contrahat, peccat,** contra statutum Ecclesiæ faciens ; **non tamen propter hoc matrimonium est separandum.**

Et per hoc patet solutio *ad objecta*, quia incestus ponitur matrimonii impedimentum, non tam ratione culpæ, quam ratione affinitatis quam causat ; et ideo etiam non annumeratur aliis impedimentis, sed in impedimento affinitatis includitur.

Articulus v

Utrum defectus ætatis impediat matrimonium.

S. Thom., 4 Sent., dist. 36, quæst, unic., art. 5.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod defectus ætatis non impediat matrimonium. Secundum enim leges pueri accipiunt tutorem usque ad vigesimum quintum annum. Ergo videtur quod usque ad tempus illud non sit confortata ratio ad consensum ; et ita videtur quod illud debeat esse tempus statutum ad matrimonia ineunda. Sed ante tempus illud matrimonium potest contrahi. Ergo defectus statutæ ætatis non impedit matrimonium.

2. Præterea, sicut vinculum religionis est perpetuum, ita et vinculum matrimonii. Sed ante decimum quartum (1) annum non possunt facere professionem, secundum novam constitutionem, cap. *Non solum*, de Regular. et Transeunt., in 6. Ergo nec matrimonium contrahere, si defectus ætatis matrimonium impediret.

3. Præterea, sicut consensus ad matrimonium requiritur ex parte viri, ita ex parte uxoris. Sed mulier ante decimum quartum annum potest contrahere matrimonium. Ergo et vir.

4. Præterea, impotentia coeundi, nisi sit perpetua et ignorata, non impedit matrimonium. Sed defectus ætatis non est perpetuus, nec ignoratus. Ergo non impedit matrimonium.

5. Præterea, non continetur in aliquo prædictorum impedimentorum, quæst. 50, et ita non videtur esse matrimonii impedimentum.

— Sed contra, decretalis, cap. *Quod sedem*, de Frigid. et Malef., dicit quod *puer, qui non potest reddere debitum, non est aptus matrimonio.* Sed ante decimum quartum annum ut in pluribus, non potest reddere debitum, ut in 7 Animalium, circ. princ. lib., dicitur, Ergo, etc.

Præterea, *omnium natura constantium positus est terminus magnitudinis et augmenti* (Philosophus, 2 de Anima. text. 41) ; et ita videtur, cum matrimonium sit naturale, quod debeat habere determinatum tempus, per cujus defectum impediatur.

RESPONDEO dicendum quod matrimonium, cum fiat per modum contractus cujusdam, ordinationi legis positivæ subjacet, sicut et alii contractus. Unde secundum jura, cap. *Tua*, de Sponsalib. impub., determinatum est quod **ante illud tempus discretionis, quo uterque possit sufficienter de matrimonio deliberare, et debitum sibi invicem reddere, matrimonia non contrahantur ; et si non ita facta fuerint, dirimuntur.** Hoc autem tempus, ut in pluribus, est in masculis in quarto decimo anno, in fœmina autem in duodecimo anno. — Quia tamen præcepta juris positivi sequuntur id quod in pluribus est, si aliquis ad perfectionem debitam ante tempus prædictum perveniat, ita quod vigor naturæ et rationis defectum ætatis suppleat, matrimonium non dissolvitur. Et ideo **si contrahentes ante annos pubertatis, ante tempus prædictum carnaliter fuerint copulati, nihilominus matrimonium perpetuo stat indissolubile.**

Ad primum ergo dicendum quod in illis ad quæ natura inclinat, non exigitur tantus vigor rationis ad deliberandum sicut in aliis ; et ideo ante potest in matrimonium sufficienter deliberans consentire, quam possit in contractibus aliis res suas sine tutore pertractare.

ART. 5. — Matrimonium impuberum (Pubertas in masculis est anno 14, in fœminis 12), si ante hoc tempus tales capaces sunt consensus matrimonii, non esse jure naturæ irritum, etsi tunc temporis propter ætatis defectum, essent copulæ incapaces ; quia talis impotentia non est perpetua. Jure ecclesiastico tamen, irritatur, nisi malitia suppleret ætatem, et quoad consensum, et quoad copulam.

(1) Exemplum 1478, et Ms., *decimum octavum*, Theologis annotantibus, qui retinendum tamen permittunt *decimum quartum*, sed de puellis intelligunt, juxta sensum capp. *Ad nostram*, et *Significatum* quæ ex Gregorio IX ipsi citant.

Et similiter est dicendum *ad secundum*, quia votum religionis est de his quæ sunt sine inclinatione naturæ, quæ majorem difficultatem habent quam matrimonium.

Ad tertium dicendum quod mulier citius ad tempus pubertatis pervenit quam vir, ut dicitur in 7 de Animal., loc. sup. cit.; et ideo non est simile de utroque.

Ad quartum dicendum quod ex parte ista non solum est impedimentum propter impotentiam coeundi, sed etiam propter defectum rationis, quæ adhuc non sufficit ad consensum illum rite faciendum qui perpetuo durare debet.

Ad quintum dicendum quod sicut impedimentum quod est ex furia, reducitur ad impedimentum erroris, ita etiam impedimentum quod est ex defectu ætatis, quia homo nondum habet plenum usum liberi arbitrii.

QUÆSTIO LIX

DE DISPARITATE CULTUS QUÆ MATRIMONIUM IMPEDIAT. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de disparitate cultus quæ matrimonium impediat.

Circa quod quæruntur sex: 1° utrum fidelis possit contrahere matrimonium cum infideli; 2°

Quæstio 59. — Cultus sive religionis disparitas, non vocatur hic ea qua unus est fidelis, alter hæreticus, sed qua unus est baptizatus, alter autem non. Cum enim matrimonium sit sacramentum novæ legis, merito requirit paritatem quantum ad sacramentum fidei, quod est baptismus. Ex communiori sententia, hoc impedimentum jure ecclesiastico statutum fuit, et certum est, ipso matrimonium dirimi.

De matrimoniis mixtis. — Conjugia mixta, ea dicuntur, quæ inter catholicam partem et aliam partem hæreticam seu schismaticam celebrantur. Prohibentur jure naturæ propter periculum perversionis (Tit. 3; epist. 2 Joan.). Sunt tamen valida, quia nullo jure irritantur, et etiam cum Romani Pontificis dispensatione contrahi legitime possunt. Unde hæc disparitas constituit tantum impedimentum impediens.

Definit. Eccles. de matrimoniis mixtis. — Concil. Chalcedon. action. 15, *can.* 19: Neque copulari debet nuptura hæretico, aut judæo, aut pagano, nisi forte promittat se ad orthodoxam fidem persona orthodoxæ copulandæ transferre.— *Concil. Laodic. can.* 31: Quod non oporteat cum hæreticis universis, nuptiarum fœdera celebrare, nec eis filios dare vel filias, sed magis accipere, si tamen christianos se fieri promittant.— *Encyclica Benedicti XIV* « *Magnæ nobis* » *ad Poloniæ episcopos, de matrimoniis mixtis.* Magnæ nobis admirationis nec minoris doloris causa fuit, quod ex fideli dignorum relatione certisque gravium virorum litteris accepimus, falsam quamdam in isto Poloniæ regno opinionem et famam invaluisse; quod scilicet ab hac Apostolica Sede, cui nos licet immeriti divina ordinatione præsidemus, aliquæ dispensationes matrimoniales concessæ et missæ fuerint et hactenus concedi et mitti soleant, quibus sublata sint impedimenta canonica matrimonio legitime aut valide ineundo obsistentia, licet contrahentium alter vel etiam uterque hæreticam sectam aperte profiteatur. Quod quum nonnisi per injuriam et intolerabilem calumniam excogitatum sit atque disseminatum, apostolici ministerii nostri officio deesse nos arbitraremur, nisi vobis, venerabiles Fratres, atque omnibus ad quos hæ litteræ nostræ perventuræ sunt, testatum ac manifestum redderemus, quæ sit in hoc rerum genere perpetua Apostolicæ hujus Sedis agendi regula et constans consuetudo; simulque vos omnes et singulos per istud Poloniæ regnum, sua semper fide et religione commendatum, ordinarios Præsules constitutos enixe admoneremus et per misericordiam Dei obsecraremus ut litteras dispensationum matrimonialium, quæ pro ipsius regni incolis ab hac Sede et Curia mittuntur, et ipsi attente legatis atque expendatis, et a vestris quoque vicariis et officialibus accuratissime considerari jubeatis. Nos enim pro certo habemus idque mox planum facturi sumus, si quid usquam in hac parte peccatum est, non id factum esse Apostolicæ Sedis ejusque officialium culpa; verum aut Ordinariis locorum aut eorum ministris, qui transmissas dispensationum litteras nec legere nec satis pensare curarunt, omnino tribuendum esse. Neque vero necesse habemus ea omnia in medium proferre, quibus luculenter demonstrari posset antiquitas ejus disciplinæ, qua semper Apostolica Sedes catholicorum cum hæreticis conjugia reprobavit. Sed aliqua dumtaxat afferre sat erit, quibus ostendamus, eamdem disciplinam ac regulam ad nostra usque tempora constanter servatam apud nos et Apostolicam Sedem non minus vigere et religiose custodiri. Hoc est, quod de se ipso suisque temporibus testatus est felicis recordationis prædecessor noster Urbanus Papa VIII, in suis litteris apostolicis datis die 30, mensis Decembris anni 1654 quæ leguntur apud Cardinalem Albitium in libro cui titulus: de inconstantia in fide, c, 37. n. 127., ubi ita scribit: « Licet probe teneamus catholicorum cum hæreticis matrimonia omnino fugienda esse, et, quantum in nobis est, a catholica Ecclesia procul arcere intendamus ». Nec minus aperte sententiam suam declaravit piæ memoriæ prædecessor pariter noster Clemens Papa XI, in litteris die 25 junii anni 1706, datis, et editis in collectione ipsius Brevium et epistolarum Romæ vulgata anno 1726, ubi pag. 321, sic legitur: « Majoris momenti esse existimamus, Ecclesiæ Dei, Apostolicæ Sedis, prædecessorum nostrorum et sacrorum canonum, a catholicorum cum hæreticis conjugio abhorrentium, regulas, nisi id totius christianæ reipublicæ bonum exposcat, non transgredi ». Et in aliis litteris datis die 23 junii anni 1707, in eadem collectione relatis pag. 391: « Ecclesia siquidem ab hujusmodi conjugiis, quæ plurimum deformitatis, nec parum spiritualis periculi præ se ferunt, abhorret ». Sed et nostrum hac de re judicium satis patere arbitramur ex decretali rescripto auctoritate nostra edito die 4. Novembris anni 1741, et impresso tomo I, bullarii nostri, num. XXXIV. §. 3, cujus verba sunt quæ sequuntur: « Dolens imprimis.... impedire satagant » (ut supra N. CV.), et quæ paulo post subjecta sunt, ubi de jam contracto catholicæ partis cum altera hæretica connubio hæc habentur: « Id vero.... ligatum iri » (ut supra). His autem veluti fundamentalibus Apostolicæ Sedis regulis ejusdem agendi ratio constanti usu recepta apprime respondet. Nam quoties ipsam adiri contigit, sive pro obtinenda simplici facultate contrahendi matrimonium inter personas, quarum altera hæresim profitetur, sive præterea pro obtinenda simul dispensatione super aliquo gradu, aliove canonico impedimento, quod inter contrahentes intercederet: neque licentia neque dispensatio conceditur, nisi hac expressa lege seu conditione adjecta, nimirum: abjurata prius hæresi. Quin etiam recolendæ memoriæ prædecessor noster Innocentius Papa X, ulterius progrediens jussit et cavit, ne dispensationes hujusmodi omnino concederentur, nisi per authentica documenta prius doctum esset, hæreticam lautrum inter infideles sit matrimonium ; 3° utrum conjux conversus ad fidem possit commanere cum uxore infideli nolente converti ; 4° utrum possit uxorem infidelem relinquere ; 5° utrum ea

---

bem a contrahente heterodoxo ejuratam fuisse : quod testatum reliquit laudatus Cardinalis Albitius, Congregationis universalis Inquisitionis tunc temporis assessor, in supra citato tractatu de inconstantia in fide cap. 18. num. 44. Præfatus vero prædecessor Clemens XI, in Congregatione S. Officii coram se habita die 16. Junii anni 1710, mandavit inhiberi per litteras archiepiscopo Mechliniensi, ne ullas omnino licentias aut dispensationes impertiretur pro matrimoniis inter contrahentem catholicum et alterum hæreticum celebrandis, nisi abjuratio hæresis reipsa præcessisset : theologos autem, qui contra hujusmodi praxim opinati fuerant, acriter admonendos decrevit, quemadmodum memoriæ prodidit bonæ memoriæ Vincentius hujus S. R. E. Cardinalis Petra nuncupatus in suo commentario ad constitutionem XII. Joannis XXII, ipsius operis tom. 4. pag. 76. num. 14. Quod si nonnulla inveniantur exempla Romanorum Pontificum, qui aut licentiam contrahendi matrimonium aut etiam dispensationem super impedimento aliquo concesserunt, non adjecta conditione de abjuranda prius hæresi, rarissimas primum omnium dicimus hujusmodi concessiones fuisse, et quidem plerasquc earum pro matrimoniis inter supremos principes contrahendis, nec nisi gravissima urgente causa eaque ad publicum bonum pertinente, factas fuisse : insuper adjectas fuisse opportunas cautelas, tum ne conjux catholicus ab hæretico perverti posset, quin potius ille teneri se sciret ad hunc pro viribus ab errore retrahendum ; tum etiam ut proles utriusque sexus ex eo matrimonio procreanda in catholicæ religionis sanctitate omnino educaretur. Deinde vero facile est agnoscere, in istiusmodi concessionum genere nullum errandi locum executoribus suppetere, nisi ipsi aliqua in re scienter et data opera officio deesse velint. Denique ex hactenus dictis aperte constat, in omnibus casibus, quibus facultates aut dispensationes ab Apostolica Sede petantur pro matrimoniis a catholico viro aut muliere cum hæretica fœmina aut viro contrahendis, eamdem Apostolicam Sedem, ut supra diximus, hujusmodi matrimonia, nisi hæresis abjuratio præcedat, et semper improbasse ac damnasse et nunc quoque abominari ac detestari. — *S. Congregat. Concil. ad episcop. Rosnaviensem* (*Rosenau in Hungaria*) 20 *Aug.* 1780 *:* 1.... Utrumne matrimonia non observata lege Tridentina coram ministro hæretico in Hungaria, ab hæreticis quidem inter se sæpe, ubi autem alterutra contrahentium pars est catholica, nonnunquam inita ac celebrata, pro virtute decreti Tridentini sint nulla et irrita : vel vero provisio recolendæ memoriæ Benedicti pp. XIV., ad Belgium atque alias ejus provincias data, sit ad matrimonia quoque prædicto modo inita et ineunda per Hungariam extendenda? Noveris igitur, non unam eamdemque utrorumque habendam esse rationem. Quamquam euim commendata provisio, donec per S. Sedem Apostolicam aliter declaratum non fuerit, tanquam pro non extensa ad Hungariam ab omnibus censenda sit : priora tamen, nempe hæreticorum inter se coram ministro hæretico inita, ita a te oportet dissimulari, ut super eorumdem validitate seu invaliditate ab omni prorsus abstineas nedum ferendo judicio, verum etiam promovenda disputatione, ex qua non tam utilitatis fructus, quam offensionis et periculi metus in catholicæ religionis perniciem foret expectandus. Posteriora autem, scilicet catholicorum cum hæreticis, quæ Apostolica Sedes, prout ex eodem, quem laudas, felicis recordationis Benedicto XIV, plane didiceris, in aliquibus locis, cum ea impedire non valeat, tolerat quidem et ecclesiastica quadam prudentia, commiseratione et mansuetudine, ne majora enascantur mala, dissimulat ; et quamvis matrimonia mixta coram parocho catholico, absque alio dirimente impedimento, celebrata valida dignoscantur : prudentiam tamen tuam non latet, ab hujusmodi nuptiis velut catholico homine prorsus indignis semper Ecclesiam abhorruisse, nec quidquam intentatum reliquisse, quo fideles suos ab eis ineundis omni ope deterreret, proptereaque si quibusdam in regionibus propter locorum et temporum difficultatem ea tolerari contingat, id quidem ad eam referendum est æquanimitatem, quæ nullo pacto approbationis vel consensus cujuspiam loco habenda sit sed meræ patientiæ, quam ad graviora vitanda mala offert necessitas, non voluntas. 2. Verum enimvero, inquis, quia hæretici in Hungaria matrimonia inter se etiam in gradibus prohibitis contraherent vigore solius regiæ concessionis, jure merito mihi quæri posse videtur : quidnam de hujusmodi matrimoniorum valore sit pronunciandum ? At nisi Ecclesiæ, cujus auctoritate introducta sunt, legitima impedimentorum dispensatio intercesserit, invalida esse in eadem Benedicti XIV declaratione satis aperte decernitur. Statuit enim, ut vel in ipsis Fœderati Belgii provinciis matrimonia inter hæreticos, etiamsi forma a Tridentino præscripta non fuerit in iis celebrandis observata, pro validis habeantur, dummodo aliud non obstet canonicum impedimentum, qua exceptione manifeste ostendit, si quod aliud subsit canonicum impedimentum, quale est, quod ex gradibus prohibitis enascitur, hujusmodi matrimonia non valere. 3. Quæris insuper : possitne parochus catholicus ejusmodi matrimoniis, illis scilicet, quæ ab hæreticis inter se contrahuntur, aut assistere aut saltem, ut coram ministro (nempe hæretico) contrahantur, assensum suum præbere ? Quoad assistentiam porro jam teneas, omnino non licere. De consensu autem nonnulla supersunt exquirenda, de quibus plenior a te relatio desideratur. 4. Sed tu pergis adhuc, quid si conjugum ejusmodi uterque hæresim ejuret et fidem orthodoxam amplectatur, debetne dispensationem ab episcopo suo accipere et ad redintegrandum matrimonium stringi ? Aut si plane nolit, imo separari cupiat, ad alia vota liber pronunciari ? Ad hæc cum juxta responsionem ad II. dubium, de quo agitur, jam plane sequitur, ut, si in illo per conversionem permanere voluerint, ab eisdem dispensatio petenda sit et ab episcopo concedenda, si necessaria gaudeat facultate, novoque consensu in facie Ecclesiæ pristinum conjugium esse redintegrandum ; quod si ab eo resilire obfirmate velint atque ad alias nuptias convolare, in irritum cessis adhortationibus tuis, quas adhibere non prætermittes ad illam redintegrationem suadendam, tum impediri non poterunt, quominus jure suo et libertate utantur. 5. Quæris tandem : quid si unus tantum hujusmodi conjugum convertatur, altero in hæresi permanente, cum his dispensatio dari nequeat, quid, inquam, debetne a vinculo immunis decerni et proinde ad alias nuptias liber declarari ? Recte intellexisti, dispensationem, altero tantum converso, altero in hæresi permanente, a te dari non posse ; proinde ubi casus hujusmodi contigerit, recurras oportet ad hanc S. Sedem, quæ pro judicio suo et auctoritate statuet, quid facto opus sit, attentisque circumstantiis, Deo inspirante, modum præfiniet, quo tuto te geras, ut gregi tuo opportune in Domino providere valeas. — *Rescriptum Pii VI ad Episcopos Belgii de matrimoniis mixtis* (1782) : Ante omnia quidem manifestare tibi debemus, quantam hæc pastoralis tui zeli uti et confratrum tuorum episcoporum nova argumenta, necnon constans eorum in adhærendo regulis doctrinæ Ecclesiæ studium nobis afferant ædificationem, et quantum quoque premant animum nostrum iteratæ, quibus ipsos cernimus involutos, angustiæ. Attamen non ideo recedendum nobis est ab uniformi prædecessorum nostrorum sententia et ab ecclesiastica disciplina, quæ non probant matrimonia inter partes utrinque hæreticas vel inter cathodimissa possit aliam ducere; 6° utrum propter alia peccata vir possit dimittere uxorem, sicut propter infidelitatem.

---

licam unam et hæreticam alteram, idque multo minus casu, quo dispensatione in aliquo gradu opus sit.... Ab hoc systemate, quod fundatur in periculo perversionis partis catholicæ.... nescimus nos recedere, quoniam non debemus. Quamvis tamen nequaquam velimus tibi et coepiscopis tuis vel in minimo adaugere angustias, neque criticas istas sequelas, quas credunt merito a se timeri, super illos attrahere; et ideo quantum ad id quod punctum spectat simplicis permissionis seu veniæ dandæ, dicemus idem, quod in responsoriis suis die 12. Sept. 1750, episcopo Wratislaviensi dixit prænominatus Benedictus XIV, scilicet: « non posse se positivo actu approbare, ut dispensationes concedantur inter hæreticos, vel ipsos inter et catholicos, sed tamen se posse hoc dissimulare » additque: « scientia hæc nostra et tolerantia sufficere debet ad tuam assecurandam conscientiam, quandoquidem in materia, de qua agitur, non occurrat oppositio cum jure divino aut naturali, sed tantummodo cum jure ecclesiastico. Quod autem nunc facimus, attestamur tibi ad pedes crucifixi, id unice nos facere, ut sanctæ religioni nostræ majora damna evitentur »; ac demum concludendo monet, eum teneri omni modo adlaborare, ne malum hoc dilatetur.... Ex verbis epistolæ Benedicti XIV, supracitatis, intellexeris certe, sermonem esse de dispensationibus quæ locum habent non minus, dum agitur de matrimoniis simplicibus inter partem catholicam et hæreticam, quam de gradibus parentelæ, in quibus sibi invicem conjuncti forent contrahentes. Et reipsa casus ille, de quo Pontifex anno 1750 interloquebatur cum episcopo Wratislaviensi, concernebat dispensationes in gradibus, circa quos mentem suam, prout retulimus, exposuit in terminis meræ tolerantiæ, ex iis, quæ prævie sibi nota erant, consequentis. Sed hoc ipsum est, quod nos facere non possumus, quoniam in hypothesi tunc existente praxis dispensandi in gradibus pro matrimoniis mixtis inveterata erat in isto loco; cui se opponit regula, in aliis casibus magis recentibus per prædecessores nostros et per nos ipsos adoptata; scilicet, cum dispensatio gratia sit, reservatur hæc fidelibus sub Ecclesiæ obedientia viventibus; unde ad hæreticos non debet extendi, qui non agnoscendo ejusdem auctoritatem per hoc se reddunt similis indulgentiæ indignos: vel ad summum poterit dispensatio in gradibus ab episcopis concedi in aliquo particulari casu, qui non sit strictior illis, qui in formula comprehenduntur, et in quo concurrat causa urgens et publica, non autem privatum aliquod commodum vel effrenis animi contrahentium impetus.... Transeundo nunc ad aliud punctum de imperata parochorum assistentia in matrimoniis mixtis, dicimus, quod si præmissa supranominata admonitione ad vocandam partem catholicam ab illicito matrimonio, ipsa nihilominus in voluntate illud contrahendi persistat, et matrimonium infallibiliter secuturum prævideatur, poterit tunc parochus catholicus materialem suam exhibere præsentiam, sic tamen, ut sequentes observare teneatur cautelas: Primo, ut non assistat tali matrimonio in loco sacro, nec aliqua veste ritum sacrum præferente indutus, neque recitabit super contrahentes preces aliquas ecclesiasticas, et nullo modo ipsis benedicet. Secundo, ut exigat et recipiat a contrahente hæretico declarationem in scriptis, qua cum juramento, præsentibus duobus testibus, qui debebunt et ipsi subscribere, obliget se ad permittendum comparti usum liberum religionis catholicæ et ad educandum in eadem omnes liberos nascituros sine ulla sexus distinctione... Tertio, ut et ipse contrahens catholicus declarationem edat a se et duobus testibus subscriptam, in qua cum juramento promittat, non tantum, se nunquam apostataturum a religione sua catholica, sed educaturum in ipsa omnem prolem nascituram, et procuraturum se efficaciter conversionem alterius contrahentis acatholici. Quarto, quod attinet proclamationes, decreto Cæsareo imperatas, quas episcopi reprehendunt actus esse civiles potius quam sacros, respondemus: cum præordinatæ illæ sint ad futuram celebrationem matrimonii et ex consequenti positivam eidem cooperationem contineant, quod utique excedit simplicis tolerantiæ limites, non posse nos, ut hæ fiant, annuere... Superest nunc de uno adhuc puncto loquendum, super quo licet non simus expresse interrogati, silentio tamen illud prætereundum non credimus, utpote quod in praxi nimis frequenter possit accidere, hoc scilicet: an contrahens catholicus, postea volens sacramentorum particeps fieri, ad ea debeat admitti? Ad quod dicimus, dum idem ille demonstrabit, pœnitere se peccaminosæ suæ conjunctionis, poterit hoc ipsi concedi, modo ante confessionem sincere declaret, procuraturum se conversionem conjugis hæreticæ, renovare se promissionem de educanda prole in religione orthodoxa et reparaturum se scandalum aliis fidelibus datum. Si tales conditiones concurrant, non repugnamus nos, quominus pars catholica sacramentorum fiat particeps. — *Rescriptum Pii VI ad archiepiscop. Mechliniensem* (31 maii 1783): Quoad primum articulum bannorum sive proclamationum tolerari poterit, ut eæ fiant, non solum extra ecclesiam, uti permittitur in præfatis litteris regiis, sed etiam omnimode extra locum sacrum. Idque erit primum publicum signum improbationis horum matrimoniorum; sed ut ipsa improbatio manifestior evadat indicetque ex parte parochi, suam cooperationem fore concursum pure materialem et coactum, præstat addere consuetæ formulæ bannorum aliquam expressionem indicantem, hujus generis matrimonia esse exsecranda. — *Extensio declarationis Bened. XIV ad ducatum Cliviensem, cum declaratione S. Congreg. Concilii:* 1. An matrimonia contracta inter catholicos et acatholicos coram ministellis acatholicis ducatus Cliviensis sint valida et licita. 2. An et quomodo parochi catholici ejusdem ducatus licite concedere valeant dimissorias ad ea contrahenda. 3. An declaratio Benedicti XIV quoad Hollandiam et Belgium sit extendenda ad prædictum ducatum. *Resp. ad* 1. Stat sacra Congregatio pro valore, sed tamen ait illicita esse: fieri tamen posse licita ex dispensatione Summi Pontificis. *Ad* 2. Id licite non fieri; licitum tamen fieri ex dispensatione cum justa causa; hanc causam hic adesse. *Ad* 3. Respondet affirmative. *In instructione autem hæc leguntur:* « Catholicum præ omnibus vel catholicam parochi moneant, quod contrahendo matrimonium cum acatholica vel acatholico valide quidem contrahant sed illicite. Atque hinc consequitur, nullo actu positivo ipsos posse isthæc matrimonia probare aut suo expresso consensu et auctoritate confirmare. Quapropter, si cogantur in hac temporum conditione et propter leges in transactione religionis anno 1673 præscriptas matrimoniis catholicorum cum muliere acatholica assistere, satagant, ut se mere passive habeant atque tanquam inviti audiant dumtaxat utriusque consensum: verumtamen abstineant omnino a precibus recitandis, a benedictione impertienda atque ab omni alio Ecclesiæ ritu adhibendo. Caveant insuper, ne in publicandis matrimoniis mixtis religionem exprimant contrahentis acatholici, sed contrahentium tantum enuncient nomina et cognomina. Abstineant rursus a concedendis dimissoriis, ubi secundum canones Ecclesiæ catholicæ canonicum aliquod impedimentum sit inter contrahentes. In dimissoriis omittant verba *mea pace*, quæ consensum præ se ferre videntur in illicitum matrimonium. » — *Breve Pii VI ad archiepiscopum Moguntinum* (8 *oct.* 1803): Matrimonia Protestantium soluta a consistoriis Protestantium non posse pro solutis haberi, sententiam acatholicorum conventuum, a quibus præsertim matrimoniorum nullitas declaratur eorumque vinculi vult fieri dissolutio, nullum robur vimque prorsus nullam penes Ecclesiam consequi posse. Partem solutam non posse catholico matrimonio jungi. Parochos non posse tales nuptias sua præsentia probare et sua benedictione firmare. Conjuges catholicos, qui sola acatholici consistorii auctoritate excusso prioris matrimonii vinculo ad secundas nuptias coram ministro acatholico properaverint, posse ad Sacramentorum participationem admitti, si admissi sceleris pœnitentes veniam humiliter petant, si veros pœnitentiæ fructus faciunt, quorum primum illum esse oportet, ut a secundo conjuge separentur, si prior adhuc vivat. — *Pii VII breve ad episcopos Galliæ, circa dispensationes matrimoniales* (17 *febr.* 1809) : Sed et aliqui ex vobis supplicarunt nobis, ut potestatem iis faceremus impertiendi dispensationes seu licentias contrahendi inter personas quarum altera catholicam fidem, altera hæresim profitetur.... Apostolica Sedes ægre admodum multaque cum cautione ad præfatum periculum quoad fieri posset removendum, nec nisi gravi aliqua intercedente causa, eaque fere publica, licentiam hanc consuevit impertiri. Episcopis vero, licet instantissime postulantibus, eamdem licentiam dare, in Europa præsertim, nunquam concessit. Quare, si a nobis petitioni huic respondendum nunc esset, responsum certe nostrum a constanti hujus sanctæ Sedis regula et prædecessorum nostrorum exemplo agendique ratione dissidere non posset. At quoniam plures hac super re rationes in præsenti Galliarum statu partim a nonnullis ex vobis expositæ nobis fuerint, partim ipsæ menti nostræ occurrunt, eas quidem minime negligendas duximus. Quocirca rem omnem, præpositis rerum ac temporum circumstantiis, ad accuratum diligensque examen revocari jussimus, ut de ea plurium theologorum et S. R. E. Cardinalium auditis exploratisque sententiis, quod magis in Domino expedire judicabimus, decernere possimus, quod et significare quamprimum vobis non prætermittemus. — *Pii VIII breve, ad episcopos Rhenanos de matrimoniis mixtis* (25 *Mart.* 1830) : Ignotum vobis non est, Ecclesiam ipsam a connubiis hujusmodi, quæ non parum deformitatis et spiritualis periculi præ se ferunt, abhorrere : atque idcirco Apostolicam hanc Sedem summo semper constantique studio curasse, ut canonicæ leges matrimonia eadem prohibentes religiose custodirentur. Quod si Romani Pontifices a sanctissimo illo canonum interdicto nonnunquam dispensasse inveniuntur, id profecto graves ob causas et ægre admodum fecerunt suisque dispensationibus adjicere consueverunt conditionem expressam de præmittendis matrimonio opportunis cautionibus, non modo ut conjux catholicus ab acatholico perverti non posset, quin potius ille teneri se sciret ad hunc pro viribus ab errore retrahendum, sed etiam ut proles utriusque sexus ex eodem matrimonio procreanda in catholicæ religionis sanctitate omnino educaretur. Nostis autem, venerabiles Fratres, ipsas omnes cautiones eo spectare, ut hac in re naturales divinæque leges sartæ tectæ habeantur : quandoquidem exploratum est, catholicas personas, seu viros seu mulieres, quæ nuptias cum acatholicis ita contrahunt, ut se aut futuram sobolem periculo perversionis temere committant, non modo canonicas violare sanctiones, sed directe etiam gravissimeque in naturalem ac divinam legem peccare. Atque exinde jam intelligitis, nos quoque gravissimi coram Deo et Ecclesia criminis reos fore, si circa nuptias hujusmodi istis in regionibus contrahendas illa a vobis aut a parochis vestrarum diœcesium fieri assentiremur, per quæ, si non verbis, factis tamen ipsis indiscriminatim approbarentur. Quare nos summopere commendantes zelum illum vestrum, quo catholicos vestræ curæ commissos a connubiis mixtis avertere hactenus adlaborastis, enixe in Domino exhortamur, ut posthac pariter in idipsum sedulo incumbatis in omni patientia et doctrina, horum deinde laborum copiosam in cœlis mercedem accepturi. Juxta hæc igitur, quoties præsertim catholica aliqua mulier viro acatholico nubere velit, diligenter ab episcopo seu a parocho edocenda erit, quænam circa hujusmodi nuptias canonum sententia sit, serioque admonenda de gravi scelere, quo apud Deum rea fiet, si eos violare præsumat ; et maxime opportunum erit eamdem adhortari, ut meminerit firmissimum illud nostræ religionis dogma, quod *extra veram catholicam fidem nemo salvus esse potest ;* proindeque agnoscat, se in filios, quos a Deo expectat, jam nunc crudelissime acturam, si tales contraxerit nuptias, in quibus sciat illorum educationem in viri acatholici arbitrio futuram. Quæ quidem salubria monita erunt etiam, prout prudentia suggesserit, iteranda eo præsertim tempore, quo nuptiarum dies instare videatur, dumque consuetis proclamationibus disquiritur, utrum alia sint, quæ illis obstent, impedimenta canonica. Quod si nonnullis in casibus paterna hujusmodi sacrorum pastorum studia in irritum cadere contingat ; tunc sane abstinendum erit a catholica eadem persona censuris in illam nominatim expressis corripienda, ne tumultus aliquis excitetur, et graviora rei catholicæ mala obveniant ; sed alia ex parte abstinere etiam catholicus pastor debebit non solum nuptiis, quæ deinde fiant, sacro quocumque ritu honestandis, sed etiam a quovis actu, quo approbare illas videatur. Quam circa rem illud solummodo in nonnullis locis toleratum est, ut parochi, qui ad graviora rei catholicæ incommoda avertenda præsentiam suam contrahendis his nuptiis præstare cogebantur, paterentur quidem eas ipsis præsentibus confici (si scilicet nullum aliud obstaret canonicum impedimentum), ut, audito utriusque partis consensu, deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referrent ; sed caverent semper ab illicitis hujusmodi matrimoniis ullo suo actu approbandis, multoque magis a sacris precibus et ab ecclesiastico quovis ritu eisdem admiscendo. Sequitur jam, ut de illorum causa respondeamus, qui matrimonia mixta inire ausi fuerint, catholico pastore non præsente. Et hac quidem super re ita nobis censuimus statuendum, ut avertantur, quoad fieri poterit, scandala, quæ ex hujusmodi nuptiis oriri denuntiastis ; itemque ut catholici illi, qui in conjunctione vivunt eo modo inita, facilius induci possint ad peccatum suum salutaribus pœnitentiæ lacrymis expiandum ; denique ut in posterum certa omnibus regula sit, qua de vi matrimoniorum ea ratione contrahendorum dijudicent. Jam vero ad conjunctiones quod attinet, quæ isthic usque ad præsens tempus sine parochi præsentia initæ sunt, nos brevi delegabimus Fraternitatibus Vestris necessarias facultates, quarum vi malis exinde ortis, magna saltem ex parte, mederi valeatis. Nunc autem per nostras has litteras volumus et mandamus, ut matrimonia mixta, quæ posthac, a die videlicet 25 Martii 1830, in vestris diœcesibus contrahi contingat, non servata forma a Tridentino concilio præscripta, si eisdem nullum aliud obstet canonicum dirimens impedimentum, pro ratis ac veris connubiis habeantur. — *Gregorii XVI breve ad Episcopos Bavariæ, de matrimoniis mixtis* (27 *maii* 1832): Summo jugiter studio advigilavit Apostolica Sedes, ut Ecclesiæ canones, qui nuptias catholicorum cum hæreticis severe prohibent, religiose custodirentur. Et quamvis ad graviora evitanda scandala quandoque in aliquibus locis necesse fuerit, illicita hujusmodi matrimonia tolerare, non tamen prætermiserunt Romani Pontifices, omni, qua possent, ratione providere, ut tunc etiam iis in locis fidelis populus edoceretur, quantum deformitatis et spiritualis periculi nuptiæ illæ præ se ferant, quantique propterea sceleris reus sit catholicus vir aut mulier, qui canonicas ea de re sanctiones violare præsumpserit. Quod si interdum Romani ipsi Pontifices sanctissimum idem canonicum interdictum relaxarunt in peculiaribus casibus, id sane graves ob causas et ægre admodum fecerunt, suisque dispensationibus consueverunt adjicere conditionem expressam de præmittendis matrimonio debitis cautionibus, non modo ut conjux catholicus ab acatholico perverti non posset, quin potius ille teneri se sciret ad hunc pro viribus ab errore retrahendum, sed etiam ut proles utriusque sexus in sanctitate religionis catholicæ omnino educaretur. Itaque nos qui licet immerentes supremam Petri cathedram, Deo ita disponente, tenemus, præ oculis habentes rationem illam a prædecessoribus nostris sanctissime initam, non potuimus, Venerabiles Fratres, non contristari vehementer ob allatos e vestris diœcesibus (uti ex aliis diversis locis) plures certosque nuncios, ex quibus intelleximus, inveniri isthic nonnullos, qui apud populum curis vestris concreditum fovere omni ope nituntur omnimodam mixtarum nuptiarum libertatem, atque ad eam facilius promovendam opiniones disseminant catholicæ veritati contrarias. Scilicet ipsi, ut accepimus, affirmare audent, catholicos posse libere ac licite matrimonia cum heterodoxis contrahere, non modo non impetrata Ecclesiæ dispensatione (quæ juxta nostras regulas in singulis casibus ab hac Apostolica Sede imploranda est, sed prætermissis etiam debitis, quas supra memoravimus, cautelis, illa præsertim, quæ est de prole universa catholice educanda; quin imo eo res devenit, ut iidem mixta illa connubia tunc etiam probanda esse contendant, cum hæretica pars habeat priorem alium conjugem adhuc viventem, a quo divortio discesserit; ad hæc et graves pœnarum minas adhiberi curarunt quibus inducantur animarum pastores, ut mixtas nuptias in Ecclesia coram catholico populo proclament et postea assistant actui, quo illæ contrahantur, vel saltem contracturis dimissoriales, quemadmodum appellant, litteras concedant: denique nec desunt ex ipsorum illorum numero, qui sibi aliisque persuadere conantur, non in catholica solum religione salvari hominem, sed eos quoque, qui hæretici sint atque in hæresi moriantur, ad æternam vitam posse pertingere.... Ignotum vobis non est, Venerabiles Fratres, quam impenso constantique studio majores nostri inculcaverunt eum ipsum, quem illi negare audent, fidei articulum, qui est de catholicæ fidei atque unitatis necessitate ad consequendam salutem... Quæ quidem catholicæ unitatis tenendæ necessitas, ubi fuerit impressa in cunctis Bavarorum fidelium animis alteque defixa, haud facile deinceps irrita erunt monita atque adhortationes, quibus ipsos avertere conabimini a nuptiarum fœdere cum hæreticis conjungendo; aut si aliqua interdum gravis causa interveniat, quæ mixtas hujusmodi nuptias suadere videatur, ut illas non aliter contrahant, nisi impetrata Ecclesiæ dispensatione et conditionibus, quæ, ut supra diximus, præscribi ab illa solent, religiose servatis. Vestrum scilicet officium est, ut fideles mixta illa connubia inire cupientes (uti et eorum genitores, aliive, sub quorum cura sunt) edoceantur sedulo, quænam circa eam rem canonum sententia sit, graviterque moneantur, ne eos in perniciem animarum suarum perfringere audeant. Quare si res ita postulet, revocare in illorum memoriam oportebit notissimum illud naturalis divinæque legis præceptum, quo non peccata solum, sed pericula etiam ad peccatum proxime inducentia vitare jubemur, uti et præceptum aliud ejusdem legis, quo parentibus injungitur, filios educare in disciplina et correptione Domini, ideoque et erudire ipsos ad verum Dei cultum, qui unice in catholica religione est. Hinc adhortabimini fideles illos, ut serio perpendant, quantam supremo numini injuriam faciant et quam crudeliter erga se futurosque sibi liberos acturi sint, ubi nuptiis mixtis temere contrahendis se filiosque ipsos perversionis periculo committant. Atque ut gravitas periculi ejusmodi luculentius appareat, commemorabimini iisdem saluberrima illa Apostolorum, Patrum canonumque monita, quæ sunt de periculosa cum hæreticis familiari conversatione evitanda. At vero si nonnunquam contigerit, quod Deus avertat, ut monita et adhortationes hujusmodi in irritum cadant et catholicus aliquis vir mulierve recedere nolit a perverso suo consilio ineundi mixtas nuptias, non petita, seu non impetrata Ecclesiæ dispensatione, vel debitis cautionibus seu earum aliqua prætermissa, tunc sane sacri pastoris officium erit, abstinere non solum a matrimonio ipso sua præsentia honestando, sed etiam a præmittendis eidem proclamationibus atque a dimissorialibus litteris concedendis. Vestrum autem est, Venerabiles Fratres, admonere parochos ac rite ab iisdem exigere, ut ab omni hujusmodi actu se abstineant. Enim vero animarum curator, qui se aliter gereret, in præsentibus præsertim Bavariæ adjunctis, approbare quodammodo illicitas illas nuptias facto suo videretur, et illarum libertatem animarum saluti, imo et fidei causæ perniciosam sua ipse opera foveret. Post hæc vix est, ut aliqua addamus de aliis illis longe gravissimis casibus matrimonii inter catholicos et hæreticos contrahendi, in quibus pars acatholica habeat viventem adhuc priorem conjugem, a quo divortio sejuncta fuerit. Nostis, Venerabiles Fratres, quanta ex divino jure sit firmitas matrimonialis vinculi, quod separari humana auctoritate non potest. Quare matrimonium mixtum in ejusmodi casibus non modo illicite fieret, sed nullum prorsus atque adulterinum foret; præterquam si priores illæ nuptiæ, quas hæretica pars divortio dissolutas esse autumat, irritæ omnino fuissent propter aliquod, quod illis vere obstiterit, canonicum dirimens impedimentum. Porro in postremo hoc casu non solum servanda erunt ea omnia, quæ supra dicta sunt, sed cavendum insuper, ut novum ipsum matrimonium non permittatur, nisi postquam causa primi connubii ab hæretica parte jam antea initi, cognita fuerit ecclesiastico judicio ad canonum normam exacto, quo connubium idem fuerit irritum declaratum. — *Instructio ad episcopos Bavariæ* (12 *sept.* 1834) : Inprimis illud palam edicendum voluit Sanctitas sua, supradictas litteras nullam interpretationem seu declarationem suscipere posse, qua parte non modo commemorant sanctissimum illud nostræ religionis dogma, quod extra veram catholicam fidem nemo salvus esse potest, verum etiam statuunt, vel potius post antiquos canones explicant, catholicorum cum acatholicis nuptias tum ob flagitiosam communionem in rebus sacris, tum ob periculum subversionis catholici conjugis pravamque nascituræ sobolis institutionem illicitas prorsus ac vetitas esse.... Post hæc Sanctissimus Dominus Noster archiepiscopis et episcopis Bavarici regni significandum præcepit, litteras diei 27 Martii 1832, non ita esse intelligendas, quasi nempe eam omnino excludant tolerantiæ rationem prudentiæque œconomiam, qua Apostolica Sedes ea mala patienter dissimulare consuevit, quæ vel impediri prorsus nequeunt, vel si impediantur, gravioribus etiam incommodis facile aditum possent patefacere. Siquidem igitur ex temporum, locorum ac personarum conditione matrimonium acatholici viri cum catholica muliere et vicissim absque majoris mali scandalique periculo in religionis perniciem interverti nullo modo possit : tunc sane ad majora damna et scandala præcavenda abstinendum erit a catholico conjuge censuris in illum nominatim expressis corrigendo, imo vero tolerandum, ut a parocho catholico tum consuetæ proclamationes fiant, omni tamen prætermissa mentione religionis illorum, qui nuptias sunt contracturi ; tum etiam de factis proclamationibus litteræ mere testimoniales concedantur, in quibus, si nullum adsit dirimens impedimentum, unice enuntietur, « nil præter vetitum Ecclesiæ ob impedimentum mixtæ religionis matrimonio conciliando obstare » ; nullo addito verbo, ex quo consensus seu approbationis vel levis suspicio sit oritura. Quod si in Ecclesiæ utilitatem et commune animarum bonum cedere posse dignoscatur, hujuscemodi nuptias quantumlibet illicitas et vetitas coram parocho catholico potius quam coram ministro hæretico, ad quem partes facile confugere possent, celebrari, tunc ipse parochus catholicus aliusve sacerdos ejus vices agens, poterit iisdem nuptiis materiali tantum præsentia, omni excluso ecclesiastico ritu, adesse, perinde ac si partes ageret meri testis vulgo qualificati seu auctorizabilis, ita scilicet, ut utriusque conjugis audito consensu, deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referre queat.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum fidelis possit contrahere cum infideli.

S. Thom., 4 Sent., dist. 39, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod fidelis possit matrimonium cum infideli contrahere, quia Joseph contraxit cum Ægyptia, et Esther cum Assuero. In utroque autem matrimonio fuit disparitas cultus, quia alter erat infidelis, et alter fidelis. Ergo disparitas cultus præcedens matrimonium ipsum non impedit.

2. Præterea, eadem est fides quam docet vetus, et nova lex. Sed secundum veterem legem poterat esse matrimonium inter fidelem et infidelem, ut patet Deuteron. 21, 10 et seq. : *Si egressus fueris ad pugnam... et videris in numero captivorum mulierem pulchram, et adamaveris eam, voluerisque habere uxorem..... intrabis ad eam, dormiesque cum illa et erit uxor tua.* Ergo et in nova lege licet.

3. Præterea, sponsalia ad matrimonium ordinantur. Sed inter fidelem et infidelem possunt in aliquo casu contrahi sponsalia cum conditione futuræ conversionis. Ergo sub eadem conditione matrimonium potest contrahi inter eos.

4. Præterea, omne impedimentum matrimonii est aliquo modo contrarium matrimonio. Sed infidelitas non est contraria matrimonio, quia matrimonium est in officium naturæ, cujus dictamen fides excedit. Ergo disparitas fidei non impedit matrimonium.

5. Præterea, disparitas fidei quandoque est etiam inter duos baptizatos, sicut quando aliquis post baptismum in hæresim labitur. Sed si talis cum aliqua fideli contrahat, nihilominus est verum matrimonium. Ergo disparitas fidei matrimonium non impedit.

— Sed contra est quod dicitur 2 Corinth. 6. 14 : *Quæ conventio lucis ad tenebras* (1)? Sed maxima conventio est inter virum et uxorem. Ergo ille qui est in luce fidei non potest contrahere matrimonium cum illa quæ est in tenebris infidelitatis.

Præterea, Malach. 2, 11, dicitur : *Contaminavit Judas sanctificationem Domini, quam dilexit; et habuit filiam dei alieni.* Sed hoc non esset, si inter eos posset verum matrimonium contrahi. Ergo disparitas cultus matrimonium impedit.

RESPONDEO dicendum quod principalius matrimonii bonum est proles ad cultum Dei educanda. Cum autem educatio fiat communiter per patrem et matrem, uterque secundum fidem suam intendit ad cultum Dei prolem educare. Et ideo si sint diversæ fidei, intentio unius alterius intentioni contraria erit ; et ita inter eos non potest esse conveniens matrimonium. Et propter hoc **disparitas cultus præcedens matrimonium impedit ne contrahi possit.**

Ad primum ergo dicendum quod in veteri lege de aliquibus infidelibus erat permissum quod cum eis possent inire conjugia, et de aliquibus prohibitum. Specialiter autem erat prohibitum de infidelibus habitantibus in terra Chanaan, tum quia Dominus præceperat eos occidi propter eorum obstinationem, tum quia majus periculum imminebat, ne scilicet conjuges, aut filios ad idololatriam perverterent, quia filii Israel ad ritus et mores eorum proniores erant propter conversationem cum eis. Sed de aliis gentibus permisit, præcipue quando non poterat esse timor pertrahendi ad idololatriam. Et sic Joseph, et Moyses, et Esther cum infidelibus matrimonia contraxerunt. Sed in nova lege, quæ per totum orbem diffunditur, similis ratio prohibendi est de omnibus infidelibus. Et ideo disparitas cultus præcedens matrimonium impedit contrahendum, et dirimit contractum.

Ad secundum dicendum quod lex illa vel loquitur de aliis nationibus, cum quibus poterant licite inire conjugia ; vel loquitur, quando illa captiva ad fidem et cultum Dei converti volebat.

Ad tertium dicendum quod eadem est habitudo præsentis ad præsens, et futuri ad futurum. Unde sicut quando matrimonium in præsenti contrahitur, requiritur unitas cultus in utroque contrahentium, ita ad sponsalia, quibus fit sponsio futuri matrimonii, sufficit conditio apposita de futura unitate cultus.

Ad quartum dicendum quod jam ex dictis patet in corp. art., quod disparitas cultus contraria est matrimonio ratione principalioris boni ipsius, quod est bonum prolis.

Ad quintum dicendum quod matrimonium est sacramentum. Et ideo quantum pertinet ad necessitatem sacramenti, requirit paritatem quantum ad sacramentum fidei, scilicet baptismum, magis quam quantum ad interiorem fidem. Unde etiam hoc impedimentum non dicitur disparitas fidei, sed cultus disparitas, qui respicit exterius servitium, ut in 3 lib. dictum est, dist. 9, quæst. 1, art. 1, quæst. 1. Et propter hoc si aliquis fidelis cum hæretica baptizata matrimonium contrahat, verum est matri-

---

ART. 1. — Sic concludit Billuart : « 1° Matrimonium fidelis cum infideli, jure naturali, divino et ecclesiastico est regulariter illicitum ». Dicitur *Regulariter,* quia certis casibus, ubi non est periculum ne fidelis aut pueri subvertantur, sed potius spes quod pars infidelis convertatur, erit licitum, spectato jure divino et naturali : sic Moyses et David gentibus nupserunt, Esther Assuero, S. Cæcilia Valeriano, S. Monica Patricio etc. 2° « Disparitas cultus præcedens irritat matrimonium, non jure naturali aut divino, sed ecclesiastico consuetudinario ». Etenim consensu totius Ecclesiæ irrita censentur talia matrimonia. Post tempora S. Augustini, videtur hoc paulatim invaluisse, et juxta Benedictum XIV, constitut. *singulari,* sæculo XII, vim legis obtinuisse.

(1). Vulgata : *Quæ societas lucis ad tenebras ; quæ autem conventio Christi ad Belial ?*

monium, quamvis peccet contrahendo, si sciat eam hæreticam; sicut peccaret, si cum excommunicata contraheret; non tamen propter hoc matrimonium dirimeretur; et e contrario si aliquis catechumenus habens rectam fidem, sed nondum baptizatus, cum aliqua fideli baptizata contraheret, non esset verum matrimonium.

ARTICULUS II

Utrum inter infideles possit esse matrimonium.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inter infideles non possit esse matrimonium. Matrimonium enim est sacramentum Ecclesiæ. Sed baptismus est janua sacramentorum. Ergo infideles, qui non sunt baptizati, matrimonium contrahere non possunt, sicut nec alia sacramenta suscipere.

2. Præterea, duo mala sunt magis impeditiva boni quam unum. Sed infidelitas unius tantum impedit bonum matrimonii. Ergo multo fortius infidelitas utriusque; et ita inter infideles non potest esse matrimonium.

3. Præterea, sicut inter fidelem et infidelem est disparitas cultus, ita inter duos infideles, ut si unus sit gentilis, et alter Judæus. Sed disparitas cultus impedit matrimonium, ut dictum est, art. præc. Ergo ad minus inter infideles qui habent cultum disparem, non potest esse verum matrimonium.

4. Præterea, in matrimonio est vera pudicitia. Sed, sicut dicit Augustinus, lib. 1 de adult. Conjug., cap. 18, ante med. (et habetur in littera, 4 Sent., dist. 39), non est vera pudicitia infidelis cum uxore sua. Ergo nec est verum matrimonium.

5. Præterea, matrimonium verum excusat carnalem copulam a peccato. Sed hoc non potest facere matrimonium inter infideles contractum, quia *omnis vita infidelium peccatum est*, ut dicit Glossa (ord., sup. illud: *Omne quod non est ex fide*, Rom. 14). Ergo inter infideles non est verum matrimonium.

— Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 7. 12: *Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam.* Sed uxor non dicitur nisi propter matrimonium. Ergo matrimonium quod est inter infideles, est verum matrimonium.

Præterea, remoto posteriori non removetur prius. Sed matrimonium pertinet ad officium naturæ, quæ præcedit statum gratiæ, cujus principium est fides. Ergo infidelitas non facit quin sit inter infideles matrimonium.

RESPONDEO dicendum quod matrimonium principaliter est institutum ad bonum prolis non tantum generandæ, quia hoc etiam sine matrimonio fieri potest, sed etiam promovendæ ad perfectum statum, quia quælibet res intendit effectum suum naturaliter perducere ad perfectum. Est autem in prole duplex perfectio consideranda; scilicet naturæ, non solum quantum ad corpus, sed etiam quantum ad animam, per ea quæ sunt de lege naturæ; et perfectio gratiæ. Et prima quidem perfectio est materialis, et imperfecta respectu secundæ. Et ideo cum res quæ sunt propter finem, sint proportionatæ fini, matrimonium quod tendit in primam perfectionem, est imperfectum et materiale respectu illius quod tendit in perfectionem secundam. Et quia perfectio prima communis esse potest infidelibus et fidelibus, secunda autem tantum est fidelium, ideo **inter infideles est quidem matrimonium, sed non perfectum ultima perfectione, sicut est inter fideles.**

Ad primum ergo dicendum quod matrimonium non est tantum institutum in sacramentum, sed etiam in officium naturæ. Et ideo quamvis infidelibus non competat matrimonium secundum quod est sacramentum in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, competit tamen eis in quantum est in officium naturæ; et tamen etiam matrimonium tale est aliquo modo sacramentum habitualiter, quamvis non est actualiter, eo quod actu non contrahunt in fide Ecclesiæ.

Ad secundum dicendum quod disparitas cultus

ART. 2. — *Ad* 1 adverte quod matrimonium sit *generali ratione* sacramentum, quia est signum alicujus rei sacræ, scilicet conjunctionis Christi cum Ecclesia, quantum ad conformitatem naturæ: non est autem sic proprie sacramentum novæ legis. Dicitur etiam esse aliquo modo sacramentum *habitualiter* sive potentialiter, quia potest fieri ut sit actu sacramentum Christi: si enim ambo baptizentur, et baptizati consensum renovent, in forma debita, admodum probabile est quod jam sit sacramentum. — *Ad* 3^{m} nota matrimonium infidelium posse esse irritum per leges civiles; non tamen fidelium.

Definit. Eccles. — Decret. Innocent. III: C. 7. *de divortiis.* Tua Fraternitas intimavit, quod altero conjugum ad hæresim transeunte, qui relinquitur, ad secunda vota desiderat convolare, quod utrum possit fieri, per tuas nos duxisti litteras consulendos. Nos igitur consultationi tuæ respondentes distinguimus, licet quidam prædecessor noster sensisse aliter videatur, an ex duobus infidelibus alter ad fidem catholicam convertatur, vel ex duobus fidelibus alter labatur in hæresim, vel decidat in gentilitatis errorem. Si enim alter infidelium conjugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente: qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit: et in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus: « si infidelis discedit, discedat: frater enim vel soror, non est servituti subjectus in hujusmodi ». Et canonem etiam in quo dicitur: « contumelia Creatoris solvit jus matrimonii, circa eum qui relinquitur ». Si vero alter fidelium conjugum vel labatur in hæresim, vel transeat ad gentilitatis errorem, non credimus quod in hoc casu, is, qui relinquitur, vivente altero possit ad secundas nuptias convolare, licet in hoc casu major appareat contumelia Creatoris. Nam etsi matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum: inter fideles autem verum et ratum existit; quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, numquam amittitur, sed ratum efficit conjugii sacramentum, ut ipsum in conjugibus illo durante perduret.

non impedit matrimonium ratione infidelitatis, sed ratione disparitatis in fide. Disparitas enim cultus non solum secundam perfectionem prolis impedit, sed etiam primam, dum parentes in diversa prolem trahere intendunt, quod non est quando uterque est infidelis.

Ad tertium dicendum quod inter infideles est matrimonium, ut dictum est, in resp. ad 1, prout matrimonium est in officium naturæ. Ea autem quæ pertinent ad legem naturæ, sunt determinabilia per jus positivum; et ideo si prohibetur ab aliquo jure positivo apud infideles contrahere matrimonium cum infidelibus alterius ritus, disparitas cultus impediet matrimonium inter eos. Ex jure tamen divino non prohibentur, quia apud Deum non differt, qualitercumque aliquis a fide deviet, quantum ad hoc quod est a gratia alienum esse; similiter nec aliquo Ecclesiæ statuto, quæ non habet de his quæ foris sunt judicare.

Ad quartum dicendum quod pudicitia et aliæ virtutes infidelium dicuntur non esse veræ, quia non possunt attingere finem veræ virtutis, qui est vera felicitas; sicut dicitur non esse verum vinum, quod non habet effectum vini.

Ad quintum dicendum quod infidelis cognoscens uxorem suam non peccat, si propter bonum prolis aut fidei, qua tenetur, uxori debitum reddat; cum hoc sit actus justitiæ et temperantiæ, quæ in delectabilibus tactus debitas circumstantias servat; sicut non peccat faciens alios actus politicarum virtutum. Nec dicitur omnis vita infidelium peccatum, quia quolibet actu peccent, sed quia per id quod agunt, a servitute peccati non possunt liberari.

Articulus III

Utrum conjux conversus ad fidem possit commanere cum uxore nolente converti.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod conjux conversus ad fidem non possit commanere cum uxore infideli nolente converti, cum qua in infidelitate contraxerat. Ubi enim est idem periculum, oportet eamdem cautelam adhiberi. Sed propter periculum subversionis fidei prohibetur ne fidelis cum infideli contrahat. Cum ergo idem periculum sit, si fidelis commaneat cum infideli, cum qua prius contraxerat, et adhuc majus, quia neophyti facilius pervertuntur, quam illi qui sunt nutriti in fide, videtur quod fidelis post conversionem non possit commanere cum uxore infideli.

2. Præterea, 28, quæst. 1, cap. *Judæi*, dicitur: *Non potest infidelis in ejus conjunctione commanere quæ jam in christianam translata est fidem.* Ergo fidelis habet necesse uxorem infidelem dimittere.

3. Præterea, matrimonium quod inter fideles contrahitur, est perfectius quam illud quod contrahitur inter infideles. Sed si fideles contrahant in gradu prohibito ab Ecclesia, dissolvitur eorum matrimonium. Ergo et infidelium; et ita vir fidelis non potest commanere cum uxore infideli, ad minus quando cum ea in infidelitate contraxit in gradu prohibito.

4. Præterea, aliquis infidelis habet quandoque plures uxores secundum ritum suæ legis. Si ergo potest commanere cum illis cum quibus in infidelitate contraxit, videtur quod possit etiam post conversionem plures uxores retinere.

5. Præterea, potest contingere quod repudiata una uxore aliam duxerit, et in illo matrimonio existens convertatur. Videtur ergo quod saltem in hoc casu non possit cum uxore quam de novo habet, commanere.

— Sed contra est quod Apostolus 1 Corinth. 7, consulit quod commaneat.

Præterea, nullum impedimentum superveniens vero matrimonio tollit ipsum. Sed matrimonium erat verum, quando uterque infidelis erat. Ergo quando alter convertitur, non dirimitur per hoc matrimonium; et ita videtur quod possit licite commanere.

RESPONDEO dicendum quod fides ejus qui est in matrimonio, non solvit, sed perficit matrimonium. Unde cum inter infideles sit verum matrimonium, ut ex dictis patet, art. præc., ad 1, **per hoc quod alter eorum convertitur ad fidem, non ex hoc ipso vinculum matrimonii solvitur.** Sed aliquando, vinculo matrimonii manente, solvitur matrimonium quantum ad cohabitationem, et debiti solutionem; in quo pari passu currunt infidelitas et adulterium, quia utrumque est contra bonum prolis. Unde sicut se habet in potestate dimittendi adulteram, vel commanendi cum ea, ita se habet in potestate dimittendi infidelem, vel commanendi cum ea. Potest enim vir innocens libere manere cum adultera spe correctionis, non autem si in adulterii peccato fuerit obstinata, ne videatur patronus turpitudinis; quamvis etiam cum spe correctionis possit eam libere dimittere. Similiter **fidelis conversus potest cum infideli commanere cum spe conversionis, si eam in**

ART. 3. — Sic loquitur Innocent. III: « Nuptiarum copula, quia Dei mandato perficitur, non potest dici peccatum, et quod peccatum non est, solvi per baptismum inter peccata non potest. Eritque integrum et salutare, existimare aboleri non posse prioris nomen uxoris cum non sit dimissum pro peccato, quod ex Dei est voluntate completum ». Idem Pontifex: « Sic enim neque recedere ab uxoribus infidelibus, vel a maritis fideles viri vel fœminæ non prohibentur a Domino: ut neque jubentur. Nam si dimittere tales conjuges juberentur, nullus locus esset consilio Apostoli monentis ne hoc fieret. Sic ergo possumus dicere, melius esse infidelem conjugem non dimittere, quamvis liceat et dimittere: quemadmodum recte dicimus melius esse, quod et licet, et expedit, quam id, quod licet, et non expedit ». Vide 1 Corint. 7, 10 etc. — Resp. *ad* 4, vide supra, decret. Innocent. III, quæst. 54, art. 3, pag. 199.

infidelitate obstinatam non viderit; et bene facit commanendo, tamen non tenetur. Et de hoc est consilium Apostoli, 1 Corinth. 7.

Ad primum ergo dicendum quod facilius impeditur aliquid fiendum quam destruatur quod rite factum est. Et ideo multa sunt quæ impediunt matrimonium contrahendum, si præcedant, quæ tamen ipsum non possunt dissolvere, si sequantur, sicut de affinitate patet, quæst. 55, art. 6. Et similiter dicendum est de disparitate cultus.

Ad secundum dicendum quod in primitiva Ecclesia tempore apostolorum passim convertebantur ad fidem et Judæi, et gentiles. Et ideo tunc fidelis vir poterat habere probabilem spem de uxoris conversione, etiamsi conversionem non promitteret. Postmodum autem, tempore procedente, Judæi sunt magis obstinati quam gentiles, quia gentiles adhuc intrabant ad fidem, sicut tempore martyrum, et temporibus Constantini imperatoris, et circa tempora illa. Et ideo tunc non erat tutum fideli cum uxore infideli Judæa cohabitare; nec erat spes de conversione ejus, sicut erat de conversione uxoris gentilis. Et ideo tunc fidelis conversus poterat cohabitare cum gentili, sed non cum Judæa, nisi conversionem promitteret. Et secundum hoc loquitur decretum illud. Sed nunc pari passu ambulant utrique, scilicet gentiles et Judæi, quia utrique obstinati sunt; et ideo nisi uxor infidelis converti velit, non permittitur ei cohabitare, sive sit gentilis, sive Judæa.

Ad tertium dicendum quod infideles non baptizati non sunt adstricti statutis Ecclesiæ, sed sunt adstricti statutis juris divini. — Et ideo si contraxerint aliqui infideles in gradibus prohibitis secundum legem divinam, Lev. 18, sive uterque, sive alter ad fidem convertatur, non possunt in tali matrimonio commanere. — Si autem contraxerint in gradibus prohibitis per statutum Ecclesiæ, possunt commanere, si uterque convertatur, vel si uno converso sit spes de conversione alterius.

Ad quartum dicendum quod habere plures uxores est contra legem naturæ, cui etiam infideles sunt adstricti. Et ideo non est verum matrimonium infidelis nisi cum illa cum qua primo contraxit. Unde si ipse cum omnibus suis uxoribus convertatur, potest cum prima commanere, et alias debet abjicere. Si autem prima converti noluerit, et aliqua aliarum convertatur, idem jus habet contrahendi cum illa de novo quod cum alia haberet: de quo post dicetur, art. 5 huj. quæst.

Ad quintum dicendum quod repudium uxoris est contra legem naturæ: unde infideli non licet uxorem repudiare. Et ideo si convertatur postquam, una repudiata, alteram duxerit, idem judicium est de hoc et de illo qui plures uxores habebat, quia tenetur primam, quam repudiaverat, accipere, si converti voluerit, et aliam abjicere.

ARTICULUS IV

Utrum fidelis conversus possit uxorem infidelem dimittere volentem cohabitare sine contumelia Creatoris.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod fidelis conversus non possit uxorem infidelem dimittere volentem cohabitare sine contumelia Creatoris. Majus enim est vinculum viri ad mulierem quam servi ad dominum. Sed servus conversus non absolvitur a servitutis vinculo, ut patet 1 Corinth. 7, et 1 Timoth. 6. Ergo et vir fidelis non potest uxorem infidelem dimittere.

2. Præterea, nullus potest alteri præjudicium facere sine consensu ipsius. Sed uxor infidelis habebat jus in corpore viri infidelis. Si ergo per hoc quod vir ad fidem convertitur, mulier præjudicium pati posset, ut libere dimitteretur, non posset vir converti ad fidem sine consensu uxoris; sicut nec potest ordinari aut vovere continentiam sine consensu ejus.

3. Præterea, si aliquis contrahat cum ancilla scienter, sive sit servus, sive liber, non potest propter diversam conditionem ipsam dimittere. Cum ergo vir quando contraxit cum infideli, sciverit eam esse infidelem, videtur a simili quod non possit eam dimittere propter infidelitatem.

4. Præterea, pater tenetur ex debito procurare salutem prolis. Sed si discederet ab infideli uxore, filii communes matri remanerent, quia partus sequitur ventrem; et sic essent in periculo salutis. Ergo non potest uxorem infidelem dimittere licite.

5. Præterea, adulter non potest adulteram dimittere, etiam postquam de adulterio pœnitentiam egit. Ergo si sit idem judicium de adultero et infideli, nec infidelis infidelem potest relinquere, etiam postquam ad fidem est conversus.

— Sed contra est quod Apostolus dicit 1 Corinth. 7.

Præterea, adulterium spirituale est gravius quam carnale. Sed propter carnale adulterium vir potest dimittere uxorem quantum ad cohabitationem. Ergo multo fortius propter infidelitatem, quæ est adulterium spirituale.

RESPONDEO dicendum quod homini secundum aliam et aliam vitam diversa competunt et expediunt. Et ideo qui moritur priori vitæ, non tene-

---

ART. 4. — Vide art. 2 præced., decret. Innocentii III. Vide etiam aliud decretum ejusdem Pontificis, supra, quæst, 54, art. 3, pag. 199. Sic loquitur Benedictus XIV, *de Synodo*, lib. 6, cap. 4: « certum est infidelium conjugium, ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concesso et per Apostolum (1 Corint. 7) promulgato, dissolvi, cum conjugum alter christianam fidem amplectitur, remanente altero in sua infidelitate obdurato, cohabitare cum conservo, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris ».

tur ad illa ad quæ in priori vita tenebatur. Et inde est quod ille qui in vita sæculari existens aliqua vovit, non tenetur illa, quando mundo moritur vitam religiosam assumens, perficere. Ille autem **qui ad baptismum accedit** regeneratur in Christo, et priori vitæ moritur, cum generatio unius sit corruptio alterius ; et ideo **liberatur ab obligatione qua uxori tenebatur reddere debitum, et ei cohabitare non tenetur, quando converti non vult, quamvis in aliquo casu libere id posset facere,** ut dictum est. art, præc.; sicut et religiosus potest libere perficere vota quæ fecit in sæculo, si non sint contra religionem suam, quamvis ad ea non teneatur.

Ad primum ergo dicendum quod servire non est aliquid incompetens christianæ religionis perfectioni, quæ maxime humilitatem profitetur : sed obligatio mulieris sive matrimonii aliquid derogat perfectioni vitæ christianæ, cujus summum statum continentes possident ; et ideo non est simile de utroque. — Et præterea unus conjugum non obligatur alteri quasi possessio ejus, sicut domino servus, sed per modum societatis cujusdam, quæ non congrue est infidelis ad fidelem, ut patet 2 Corinth. 6 ; et ideo non est simile de servo et conjuge.

Ad secundum dicendum quod uxor non habebat jus in corpore viri, nisi quamdiu in vita illa manebat in qua contraxerat, quia etiam mortuo viro *uxor soluta est a lege viri*, ut patet Rom. 7, 3 ; et ideo si postquam vir mutat vitam moriens priori vitæ, ab ea discedat, nullum fit ei præjudicium. Transiens autem ad religionem moritur tantum spirituali morte, non autem corporali. Et ideo si matrimonium sit consummatum, non potest vir sine consensu uxoris ad religionem transire ; potest autem ante carnalem copulam, quando est tantum copula spiritualis. Sed ille qui ad baptismum accedit, corporaliter etiam consepelitur Christo in mortem ; et ideo a debito reddendo solvitur, etiam post matrimonium consummatum. — Vel dicendum quod ex culpa sua uxor præjudicium patitur, quæ converti contemnit.

Ad tertium dicendum quod disparitas cultus facit personam simpliciter illegitimam, non autem conditio servitutis, sed solum quando ignorata est ; et ideo non est similis ratio de infideli et ancilla.

Ad quartum dicendum quod proles aut pervenit ad perfectam ætatem, et tunc poterit libere sequi patrem fidelem, aut matrem infidelem ; vel est in minori ætate constituta, et tunc debet dari fideli, non obstante quod indiget matris obsequio ad educationem.

Ad quintum dicendum quod adulter per pœnitentiam non transit ad aliam vitam, sicut infidelis per baptismum ; et ideo non est similis ratio.

ARTICULUS V

Utrum fidelis discedens ab uxore infideli possit aliam ducere.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod fidelis discedens ab uxore infideli non possit aliam ducere in uxorem, quia indissolubilitas est de ratione matrimonii, cum repudium uxoris sit contra legem naturæ. Sed inter infideles erat verum matrimonium. Ergo nullo modo potest illud matrimonium solvi. Sed manente vinculo matrimonii ad unam, non potest aliquis cum alia contrahere. Ergo fidelis discedens ab uxore infideli non potest cum alia contrahere.

2. Præterea, crimen superveniens matrimonio non solvit matrimonium. Sed si mulier velit cohabitare sine contumelia Creatoris, non solvitur vinculum matrimonii, quia vir non potest aliam ducere. Ergo peccatum uxoris, quæ non vult cohabitare sine contumelia Creatoris, non solvit matrimonium, ut libere possit vir aliam uxorem ducere.

3. Præterea, vir et uxor sunt pares in vinculo matrimonii. Cum ergo uxori infideli non liceat vivente viro alium virum ducere, videtur quod nec fideli liceat.

4. Præterea, favorabilius est continentiæ votum quam matrimonii contractus. Sed viro fideli sine consensu uxoris infidelis non licet, ut videtur, votum continentiæ emittere, quia tunc uxor fraudaretur matrimonio, si postmodum converteretur. Ergo multo minus licet ei matrimonium contrahere cum alia.

5. Præterea, filius qui remanet in infidelitate, patre converso, amittit jus paternæ hæreditatis ; et tamen si postea convertitur, redditur ei hæreditas sua, etiamsi alius in possessionem ejus intraverit. Ergo videtur a simili quod si uxor infidelis postea convertatur, sit ei reddendus vir suus, etiamsi cum alia contraxerit ; quod non posset esse, si secundum matrimonium esset verum. Ergo non potest contrahere cum alia.

— Sed contra, matrimonium non est ratum sine sacramento baptismi. Sed quod non est ratum potest dissolvi. Ergo matrimonium in infidelitate contractum potest dissolvi ; et ita soluto matrimoniali vinculo, licet viro aliam ducere in uxorem.

Præterea, vir non debet cohabitare uxori infideli nolenti cohabitare sine contumelia Creatoris. Si ergo non liceret ei aliam ducere, cogeretur continentiam servare, quod videtur inconveniens, quia sic ex conversione sua incommodum reportaret.

ART. 5. — Quidam jansenistæ et regalistæ, docuerunt contra 2^{a} conclus., in hoc casu matrimonium non posse contrahi. Sed hæc doctrina S. Thomæ, confirmatur ab Innocent. III, s.Pio V, Gregorio XIII et Benedicto XIV, et doctoribus catholicis.

RESPONDEO dicendum quod quando alter conjugum ad fidem convertitur, altero in infidelitate manente, distinguendum est, quia **si infidelis vult cohabitare sine contumelia Creatoris, id est sine hoc quod ad infidelitatem inducat, potest fidelis libere discedere, sed discedens non potest alteri nubere. Si autem infidelis non vult cohabitare sine contumelia Creatoris,** in verba blasphemiæ prorumpens, et nomen Christi audire nolens, **tunc si ad infidelitatem pertrahere nitatur, vir fidelis discedens potest alteri per matrimonium copulari.**

Ad primum ergo dicendum quod matrimonium infidelium est imperfectum, ut dictum est art. 2 huj. quæst.; sed matrimonium fidelium est perfectum, et ita est firmius. Semper autem firmius vinculum solvit minus firmum, si sit ei contrarium; et ideo matrimonium quod post in fide Christi contrahitur, solvit matrimonium quod prius in infidelitate contractum fuerat. Unde matrimonium infidelium non est omnino firmum et ratum, sed ratificatur postmodum per fidem Christi.

Ad secundum dicendum quod crimen uxoris nolentis cohabitare sine contumelia Creatoris absolvit virum a servitute qua tenebatur uxori, ut non posset ea vivente aliam ducere; sed nondum solvit matrimonium, quia si de blasphemia illa converteretur, antequam ille aliud matrimonium contraheret, redderetur ei vir suus. Sed solvitur per matrimonium sequens, ad quod pervenire non posset vir fidelis, nisi solutus a servitute uxoris suæ per culpam ejusdem.

Ad tertium dicendum quod postquam fidelis contraxit, solutum est vinculum matrimonii ex utraque parte, quia matrimonium non claudicat quantum ad vinculum, sed quandoque claudicat quantum ad effectum. Unde in pœnam uxoris infidelis magis quam ex virtute matrimonii præcedentis ei indicitur quod non possit cum alio contrahere. Sed si postea convertatur, potest ei concedi dispensative ut alteri nubat, si vir ejus aliam in uxorem duxit.

Ad quartum dicendum quod si post conversionem viri aliqua probabilis spes de conversione uxoris sit, non debet votum continentiæ vir emittere, nec ad aliud matrimonium transire, quia difficilius converteretur uxor, sciens se viro suo privatam. — Si autem non sit spes de conversione, potest ad sacros ordines, vel ad religionem accedere, prius requisita uxore ut convertatur; et tunc si postquam vir sacros ordines suscepit, uxor convertatur, non est ei vir suus reddendus; sed debet imputare sibi in pœnam tardæ conversionis quod viro suo privatur.

Ad quintum dicendum quod vinculum paternitatis non solvitur per disparem cultum, sicut vinculum matrimonii; et ideo non est simile de hæreditate et uxore.

ARTICULUS VI

Utrum alia vitia solvant matrimonium.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod alia vitia solvant matrimonium, sicut et infidelitas. Adulterium enim videtur esse directius contra matrimonium quam infidelitas. Sed infidelitas solvit matrimonium in aliquo casu, ut liceat ad aliud matrimonium transire. Ergo et adulterium idem facit.

2. Præterea, sicut infidelitas est fornicatio spiritualis, ita et quodlibet peccatum. Si ergo propter hoc infidelitas matrimonium solvit, quia est fornicatio spiritualis, pari ratione quodlibet peccatum matrimonium solvet.

3. Præterea, Matth. 5, 30, dicitur : *Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, et projice abs te;* et dicit Glossa Hier. quod *in manu et dextero oculo possunt accipi frater et uxor, propinqui et filii.* Sed per quodlibet peccatum efficiuntur nobis impedimenta. Ergo propter quodlibet peccatum potest matrimonium dissolvi.

4. Præterea, avaritia idololatria est, ut dicitur Ephes. 5. Sed propter idololatriam potest mulier dimitti. Ergo pari ratione propter avaritiam, et ita propter alia peccata, quæ sunt majora quam avaritia.

5. Præterea, hoc expresse Magister dicit in littera, 4 Sent., dist. 39.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 5, 32 : *Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari.*

Præterea, si hoc esset, tota die fierent divortia, cum raro inveniatur matrimonium in quo alter conjugum in peccatum non labatur.

RESPONDEO dicendum quod **fornicatio corporalis et infidelitas specialem habent contrarietatem ad bona matrimonii,** ut ex dictis patet, art. 3 huj. quæst. : unde specialem habent vim separandi matrimonia. — Sed tamen intelligendum est quod matrimonium dupliciter solvitur : *Uno modo* **quantum ad vinculum, et sic non potest solvi postquam matrimonium est ratificatum, neque per infidelitatem, neque per adulterium.** Sed **si non est ratificatum, solvitur vinculum, permanente infidelitate**

ART. 6. — Vide supra, concil. Florent., pag. 149. Professio fidei orientalibus a Benedicto XIV præscripta : « sacramenti matrimonii vinculum indissolubile esse, et quamvis propter adulterium, hæresim, aut alias causas possit inter conjuges, thori et cohabitationis separatio fieri, non tamen illis aliud matrimonium contrahere fas esse ». Proposit. damn. a Pio IX in syllabo : 67. « Jure naturæ, matrimonii vinculum non est indissolubile, et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest ». Vide supra, pag. 149. concil. Trident. sess. 24, can. 5 et 7. Gregor. XVI ad episcop. Bavariæ, pag. 232.

in altero conjugum, si alter conversus ad fidem ad aliud conjugium transeat. Non autem solvitur vinculum prædictum per adulterium : alias infidelis libere posset dare libellum repudii uxori adulteræ, et ea dimissa, aliam ducere, quod falsum est. — *Alio modo* **solvitur matrimonium quantum ad actum, et sic solvi potest tam per infidelitatem, quam per fornicationem. Sed propter alia peccata non potest solvi matrimonium, etiam quantum ad actum, nisi forte ad tempus se velit subtrahere a consortio uxoris ad castigationem ejus**, subtrahendo ei præsentiæ suæ solatium.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis adulterium magis directe opponatur matrimonio, in quantum est in officium naturæ, quam infidelitas, tamen e contrario est, in quantum matrimonium est sacramentum Ecclesiæ, ex quo habet perfectam firmitatem, in quantum significat indivisibilem conjunctionem Christi et Ecclesiæ. Et ideo matrimonium quod non est ratum, magis potest solvi quantum ad vinculum per infidelitatem, quam per adulterium.

Ad secundum dicendum quod conjunctio prima animæ ad Deum est per fidem ; et ideo per eam anima quasi desponsatur Deo, ut patet Oseæ 2, 20 : *Sponsabo te mihi in fide.* Unde in sacra Scriptura specialiter per fornicationem idololatria et infidelitas designantur. Sed alia peccata magis remota significatione dicuntur spirituales fornicationes.

Ad tertium dicendum quod hoc intelligendum est quando mulier præstat magnam occasionem peccati viro suo, ut vir probabiliter sibi de periculo timeat ; tunc enim vir potest se subtrahere ab ejus conversatione, ut dictum est art. præc.

Ad quartum dicendum quod avaritia dicitur idololatria per quamdam similitudinem servitutis, quia tam avarus quam idololatra potius servit creaturæ quam Creatori ; non autem per similitudinem infidelitatis, quia corruptio infidelitatis est in intellectu, sed avaritia est in affectu.

Ad quintum dicendum quod verba Magistri sunt accipienda de sponsalibus, quia propter crimen superveniens sponsalia solvi possunt. Vel si loquatur de matrimonio, intelligendum est de separatione a communi conversatione ad tempus, ut dictum est in corp., vel quando uxor non vult cohabitare nisi sub conditione peccandi ; ut cum dicit : *Non ero uxor tua, nisi mihi de latrocinio divitias congreges ;* tunc enim potius eam debet dimittere quam latrocinia exercere.

QUÆSTIO LX

DE UXORICIDIO. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de uxoricidio.

Circa quod quæruntur duo : 1° utrum in aliquo casu liceat uxorem occidere ; 2° utrum uxoricidium matrimonium impediat.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum liceat interficere uxorem deprehensam in actu adulterii.

S. Thom., 4 Sent., dist. 37, quæst. 2, art. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod liceat viro uxorem interficere in actu adulterii deprehensam. Lex enim divina præcepit adulteras lapidari. Sed ille qui legem divinam exequitur, non peccat. Ergo nec propriam occidens uxorem, si sit adultera.

2. Præterea, illud quod licet legi, licet ei cui lex hoc committit. Sed legi licet interficere adulteram, aut quamlibet personam ream mortis. Cum ergo lex commiserit viro interfectionem uxoris in actu adulterii deprehensæ, videtur quod ei liceat.

3. Præterea, vir habet potestatem majorem super uxorem adulteram quam super eum qui cum ea adulterium commisit. Sed si vir percutiat clericum quem cum propria uxore invenit, non est excommunicatus. Ergo videtur quod etiam liceat interficere propriam uxorem in adulterio deprehensam.

4. Præterea, vir tenetur uxorem suam corrigere. Sed correctio fit per inflictionem justæ pœnæ. Cum ergo justa pœna adulterii sit mors, quia est capitale crimen, videtur quod liceat viro uxorem adulteram occidere.

—Sed contra, in littera, 4 Sent., dist. 37, dicitur quod *Ecclesia Dei nunquam constringitur legibus mundanis ; gladium enim non habet, nisi spiritualem.* Ergo videtur quod ei qui vult esse de Ecclesia, non sit licitus usus legis illius quæ uxoricidium permittit.

Præterea, vir et uxor ad paria judicantur. Sed uxori non licet interficere virum in adulterio deprehensum. Ergo nec viro uxorem.

RESPONDEO dicendum quod virum interficere uxorem contingit dupliciter. — Uno modo per judicium civile ; et sic **non est dubium quod sine peccato potest vir zelo justitiæ, non livore vindictæ aut odii motus, uxorem adulteram in judicio seculari accusare criminaliter de adulterio, et pœnam mortis a lege statutam petere** ; sicut etiam licet aliquem accusare de homicidio aut de alio crimine. Non tamen talis accusatio potest fieri in judicio ecclesiastico, quia Ecclesia non habet gladium materialem, ut in littera dicitur, loc. cit. — Alio modo potest eam per seipsum occidere, non in judicio convictam ; et sic **extra actum adulterii eam interficere, quantumcumque sciat eam esse adulteram**

neque secundum leges civiles, neque secundum legem conscientiæ licet. — Sed lex civilis quasi licitum putat quod in ipso actu eam interficiat, non quasi præcipiens, sed quasi pœnam homicidii ei non infligens, propter maximum incitamentum, quod habet vir in tali facto ad occisionem uxoris. Sed Ecclesia in hoc non est adstricta legibus humanis, ut judicet eum sine reatu pœnæ æternæ, vel pœnæ ecclesiastico judicio infligendæ, ex hoc quod est sine reatu pœnæ infligendæ per judicium seculare. Et ideo **in nullo casu licet viro occidere uxorem propria auctoritate.**

Ad primum ergo dicendum quod pœnam illam infligendam non commisit lex personis privatis, sed personis publicis, quæ habent officium ad hoc deputatum. Vir autem non est judex uxoris ; et ideo non potest eam interficere, sed coram judice accusare.

Ad secundum dicendum quod lex civilis non commisit viro occisionem uxoris, quasi præcipiens, quia sic non peccaret, sicut non peccat minister judicis latronem occidens condemnatum ad mortem ; sed permisit, pœnam non adhibens. Unde etiam difficultates quasdam opposuit, quibus retraherentur viri ab uxoricidio.

Ad tertium dicendum quod ex hoc non probatur quod sit licitum simpliciter, sed quantum ad immunitatem ab aliqua pœna, quia etiam excommunicatio quædam pœna est.

Ad quartum dicendum quod duplex est congregatio; quædam œconomica, sicut familia aliqua : et quædam politica, sicut civitas et regnum. Ille igitur qui præest secundæ congregationi, ut rex, potest infligere pœnam et corrigentem personam, et exterminantem, ad purgationem communitatis, cujus curam gerit ; sed ille qui præest in prima congregatione, ut paterfamilias, non potest infligere nisi pœnam corrigentem, quæ se non extendit ultra terminos emendationis, quem transcendit pœna mortis. Et ideo vir, qui sic præest uxori, non potest ipsam interficere, sed alias accusare vel castigare.

ARTICULUS II

Utrum uxoricidium impediat matrimonium.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod uxoricidium non impediat matrimonium. Directius enim opponitur adulterium matrimonio quam homicidium. Sed adulterium non impedit matrimonium. Ergo nec uxoricidium.

2. Præterea, gravius est peccatum occidere matrem quam uxorem, quia nunquam licet verberare matrem, licet autem quandoque verberare uxorem. Sed occisio matris non impedit matrimonium. Ergo nec uxoris occisio.

3. Præterea, magis peccat qui uxorem alterius propter adulterium interficit quam qui uxorem propriam, in quantum minus habet de motivo, et minus ad eum spectat ejus correctio. Sed qui alienam uxorem occidit, non impeditur a matrimonio. Ergo nec ille qui propriam uxorem interficit.

4. Præterea, remota causa, removetur effectus. Sed peccatum homicidii potest per pœnitentiam removeri. Ergo et impedimentum matrimonii quod ex eo causatur ; et ita videtur quod post peractam pœnitentiam non prohibeatur matrimonium contrahere.

— Sed contra est quod canon, caus. 33, quæst. 2, cap. *Interfectores*, dicit : *Interfectores suarum conjugum ad pœnitentiam redigendi sunt, quibus penitus denegatur conjugium.*

Præterea, in eo in quo quis peccat, debet etiam puniri. Sed peccat contra matrimonium qui uxorem occidit. Ergo debet puniri, ut matrimonio privetur.

RESPONDEO dicendum quod **uxoricidium ex statuto Ecclesiæ matrimonium impedit; sed quandoque impedit contrahendum, et non dirimit contractum,** quando scilicet propter adulterium vir occidit uxorem, aut etiam propter odium ; tamen si timetur de incontinentia ipsius, potest cum eo dispensari per Ecclesiam, ut licite matrimonium contrahat ; **quandoque etiam dirimit contractum,** ut quando aliquis interficit uxorem suam, ut ducat eam cum qua mœchatur ; tunc enim efficitur illegitima persona simpliciter ad contrahendum cum illa, ita quod si de facto cum ea contraxerit matrimonium dirimitur. Sed per hoc non efficitur simpliciter persona illegitima respectu aliarum mulierum : unde si cum alia contraxerit, quamvis peccet, contra statutum Ecclesiæ faciens, tamen matrimonium contractum non dirimitur propter hoc.

Ad primum ergo dicendum quod homicidium et adulterium in aliquo casu impediunt matrimonium contrahendum, et dirimunt contractum ; sicut de uxoricidio dicitur hic, et de adulterio infra dicetur (4 Sent., quæst. 62, art. 3).— Vel dicendum quod uxoricidium est contra substantiam conjugii, sed adulterium est contra bonum fidei ei debitæ ; et sic adulterium non est magis contra matrimonium quam uxoricidium ; et ita ratio procedit ex falsis.

Ad secundum dicendum quod, simpliciter lo-

ART. 2. — Hoc impedimentum est juris ecclesiastici, ideoque dispensationem admittit : et sic David contraxit validum matrimonium cum Betsabee. Nota quod hæc etiam intelligenda sunt de mariticidio ; quia quæ de uno conjuge dicuntur, de altero similiter intelliguntur, præsertim cum agitur de impedimentis. — Impedimentum *criminis* matrimonium dirimens, triplex est : 1° *Adulterium* cum promissione matrimonii ab altero acceptata. 2° *Homicidium* ex communi conspiratione et cum intentione contrahendi, saltem ab uno habita et manifestata. 3° Utrumque simul, intuitu matrimonii sed sine conspiratione et matrimonii promissione (Gury).

quendo, gravius peccatum est occidere matrem quam uxorem; et magis contra naturam, quia naturaliter homo matrem reveretur ; et ideo minus inclinatur ad interfectionem matris, et pronior est ad interfectionem uxoris, ad cujus pronitatis repressionem uxoricidis est matrimonium ab Ecclesia interdictum.

Ad tertium dicendum quod talis non peccat contra matrimonium, sicut ille qui propriam uxorem interficit ; et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum quod non est necessarium quod deleta culpa, deleatur omnis pœna, sicut de irregularitate patet. Non enim pœnitentia restituit in pristinam dignitatem, quamvis possit restituere in pristinum statum gratiæ, ut dictum est, quæst. 38, art. 1, ad 3.

QUÆSTIO LXI

DE IMPEDIMENTO MATRIMONII, QUOD EST VOTUM SOLEMNE. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de impedimentis quæ superveniunt matrimonio : — et primo de impedimento quod provenit matrimonio inconsummato, scilicet de voto solemni : — secundo de impedimento quod provenit matrimonio consummato, scilicet de fornicatione.

Circa primum quæruntur tria : 1° utrum alter conjugum, altero invito, post carnalem copulam possit religionem intrare ; 2° utrum ante carnalem copulam possit religionem intrare ; 3° utrum mulier possit nubere alteri viro, priore ante carnalem copulam religionem ingresso.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum alter conjugum, altero invito, post carnalem copulam possit religionem intrare.

S. Thom., 4 Sent., dist. 27, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod alter conjugum etiam post carnalem copulam possit, altero invito, ad religionem transire, quia lex divina magis debet spiritualibus favere quam lex humana. Sed lex humana hoc permisit. Ergo multo fortius lex divina permittere debuit.

2. Præterea, minus bonum non impedit majus bonum. Sed matrimonii status est minus bonum quam status religionis, ut patet 1 Corinth. 7. Ergo per matrimonium non debet homo impediri quin possit ad religionem transire.

3. Præterea, in qualibet religione fit quoddam spirituale matrimonium. Sed licet de leviori religione ad arctiorem transire. Ergo et licet de matrimonio leviori, scilicet carnali, ad arctius, scilicet matrimonium religionis, transire, etiam invita uxore.

— Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 7, ut nec etiam ad tempus vacent orationi conjuges, sine mutuo consensu a matrimonio abstinentes.

Præterea, nullus potest facere licite quod est in præjudicium alterius, sine ejus voluntate. Sed votum religionis emissum ab uno conjugum est in præjudicium alterius, quia unus habet potestatem corporis alterius. Ergo unus sine consensu alterius non potest votum religionis emittere.

RESPONDEO dicendum quod nullus potest facere oblationem Deo de alieno. Unde **cum per matrimonium consummatum jam sit corpus viri factum uxoris, non potest sine consensu ejus Deo ipsum offerre per continentiæ votum.**

Ad primum ergo dicendum quod lex humana considerat matrimonium, solum in quantum est in officium naturæ ; sed lex divina, secundum quod est sacramentum, ex quo habet omnimodam indivisibilitatem. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod non est inconveniens majus bonum impediri per minus bonum quod habet contrarietatem ad ipsum, sicut etiam bonum per malum impeditur.

Ad tertium dicendum quod in qualibet religione contrahitur matrimonium ad unam personam, scilicet ad Christum ; cui tamen ad plura obligatur aliquis in una religione quam in alia. Sed matrimonium carnale et religionis non fiunt ad unam personam. Et ideo non est simile.

ARTICULUS II

Utrum alter conjugum possit, altero invito, ante carnalem copulam religionem intrare.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod nec etiam ante carnalem copulam possit unus conjugum, altero invito, religionem intrare. Indivisibilitas enim matrimonii pertinet ad matrimonii

---

QUÆSTIO 61. — Actum est supra, quæst. 53, art. 2, de voto solemni, quod antecedit matrimonium, illudque dirimit, si attentetur ab illo, qui tali voto est obstrictus. Hic autem agendum est de solemni voto, quod est posterius matrimonio, quodque emitteretur ab eo qui jam matrimonio est conjunctus.

ART. 2. — Ad fidem pertinens est responsio, ut patet ex sequentibus definitionibus. — *Decretum Alexandri III, cap. 7 « Ex publico »* : Sane quod Dominus in evangelio dicit, non licere viro, nisi ob causam fornicationis uxorem suam dimittere, intelligendum est secundum interpretationem sacri eloquii, de his, quorum matrimonium carnali copula est consummatum, sine qua consummari non potest. — *Decretum Alexandri III : C. 2. de conversione conjugatorum l. 3 : Decr.* Post consensum legitimum de præsenti, licitum est alteri, altero etiam repugnante, eligere monasterium, (sicut sancti quidam de nuptiis vosacramentum, in quantum scilicet significat perpetuam conjunctionem Christi ad Ecclesiam. Sed ante carnalem copulam post consensum per verba de præsenti expressum est verum matrimonii sacramentum. Ergo non potest fieri divisio per hoc quod alter religionem intrat.

2. Præterea, in ipso consensu per verba de præsenti expresso unus conjugum in alterum potestatem sui corporis transfert. Ergo statim potest exigere debitum, et alter tenetur reddere : et ita non potest unus, invito altero, ad religionem transire.

3. Præterea, Matth. 19, 6, dicitur : *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Sed conjunctio quæ est ante carnalem copulam, divinitus facta est. Ergo non potest separari humana voluntate.

— Sed contra est quod secundum Hieronymum (alium auctorem in veteri prologo in Evang. Joan.), Dominus vocavit Joannem de nuptiis.

RESPONDEO dicendum quod ante carnalem copulam est inter conjuges tantum vinculum spirituale ; sed postea etiam est inter eos vinculum carnale. Et ideo sicut post carnalem copulam matrimonium solvitur per mortem carnalem ; ita **per ingressum religionis, vinculum quod est ante carnalem copulam, solvitur**, quia religio est quædam mors spiritualis, qua aliquis seculo moriens vivit Deo.

Ad primum ergo dicendum quod matrimonium ante carnalem copulam significat illam conjunctionem quæ est Christi ad animam per gratiam, quæ quidem solvitur per dispositionem spiritualem contrariam, scilicet per peccatum mortale ; sed post carnalem copulam significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam quantum ad assumptionem humanæ naturæ in unitatem personæ, quæ omnino est indivisibilis.

Ad secundum dicendum quod ante carnalem copulam non est omnino translatum corpus unius sub potestate alterius, sed sub conditione, nisi interea alter conjugum ad frugem melioris vitæ convolet. Sed per carnalem copulam completur dicta translatio quia tunc intrat uterque in corporalem possessionem sibi traditæ potestatis. Unde etiam ante carnalem copulam non statim tenetur reddere debitum post matrimonium contractum per verba de præsenti ; sed datur ei tempus duorum mensium, propter tria : — primo ut interim possit deliberare de transeundo ad religionem ; — secundo ut præparentur quæ sunt necessaria ad solemnitatem nuptiarum ; — tertio ne *vilem habeat maritus datam, quam non suspiravit dilatam* ; cap. *Institutum*, caus. 27, quæst. 2.

Ad tertium dicendum quod conjunctio matrimonialis ante carnalem copulam est quidem perfecta quantum ad *esse* primum, sed non consummata quantum ad actum secundum, qui est operatio ; et similatur possessioni corporali, et ideo nec omnimodam indivisibilitatem habet.

ARTICULUS III

Utrum mulier possit nubere alteri, viro suo ante carnalem copulam religionem ingresso.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod mulier non possit nubere alteri, viro suo ante carnalem copulam religionem ingresso, quia illud quod cum matrimonio stare potest, non solvit matrimoniale vinculum. Sed adhuc manet vinculum matrimoniale inter eos qui pari voto religionem intrant. Ergo ex hoc quod unus intrat religionem, alter non absolvitur a vinculo matrimoniali. Sed quamdiu manet vinculum matrimoniale ad unum, non potest nubere alteri. Ergo, etc.

2. Præterea, vir post ingressum religionis potest ante professionem redire ad seculum. Si ergo mulier posset alteri nubere, viro intrante religionem, et ipse posset alteram ducere, rediens ad seculum, quod est absurdum.

3. Præterea, per decretalem novam, cap. *Non solum*, de Regularib. et Transeuntib., in 6, professio ante annum emissa pro nulla reputatur. Ergo si post talem professionem ad uxorem redeat, tenetur eum recipere. Ergo neque per introitum viri in religionem, neque per votum, datur mulieri potestas alteri nubendi.

— Sed contra, nullus potest alterum obligare ad ea quæ sunt perfectionis. Sed continentia est de his quæ ad perfectionem pertinent. Ergo mulier non arctatur ad continentiam ex hoc quod vir religionem ingreditur ; et sic potest nubere.

RESPONDEO dicendum quod sicut mors corporalis viri hoc modo vinculum matrimoniale sol-

---

cati fuerunt) dummodo carnalis commixtio non intervenerit inter eos : et alteri remanenti (si commonitus continentiam servare noluerit) licitum est ad secunda vota transire. Quia cum non fuissent una caro simul effecti, satis potest unus ad Deum transire, et alter in sæculo remanere. — *Decret. Innocentii III. C.* 14. « *Ex parte* » *de conversione conjugatorum.* Nos nolentes a prædecessorum nostrorum vestigiis declinare, qui respondere consulti, antequam matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri conjugum, reliquo inconsulto, ad religionem transire, ita quod reliquus ex tunc legitime poterit alteri copulari : hoc ipsum tibi consulimus observandum. — *Concil. Trident. sess.* 24, *can.* 6, *vide supra*, *pag.* 149.— Pro arg. *sed contra*, vide notata supra, p. 175.

ART. 3. — Circa resp. ad 3, observa olim prohibitum fuisse ne professio religionis fieret intra annum probationis ; illa tamen sic facta, non erat irrita : postea tamen per decretalem, quam B. Thomas hic vocat novam, Prædicatoribus et Minoribus prohibitum fuit, intra annum probationis quemquam ad sui Ordinis professionem recipere : simulque statutum, quod si aliquem receperint, sic receptus non alligaretur eorum ordini. Quæ decretalis facta per Alexandrum IV, ad aliorum mendicantium ordines per Bonifacium VIII extensa est. Tandem omnes professiones ante prædictum professionis annum factæ, sunt per Tridentinum irritatæ (sess. 25).

vit, ut mulier nubat cui vult, secundum Apostoli sententiam, 1 Cor. 7, ita etiam **post mortem spiritualem viri per religionis ingressum, poterit cui voluerit nubere.**

Ad primum ergo dicendum quod quando uterque pari voto continentiam vovet, tunc neuter conjugali vinculo abrenuntiat, et ideo adhuc manet; sed quando unus tantum vovet, tunc, quantum est in se, abrenuntiat vinculo conjugali; et ideo alter absolvitur a vinculo illo.

Ad secundum dicendum quod non intelligitur mortuus seculo per religionis ingressum, quousque professionem emiserit; et ideo usque ad tempus illud tenetur eum uxor sua expectare.

Ad tertium dicendum quod de professione sic emissa ante tempus determinatum a jure est idem judicium quod de voto simplici. Unde sicut post votum simplex viri mulier ei debitum reddere non tenetur, tamen ipsa non habet potestatem alteri nubere, ita et hic.

QUÆSTIO LXII

DE IMPEDIMENTO QUOD SUPERVENIT MATRIMONIO CONSUMMATO, QUOD EST FORNICATIO.— *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de impedimento quod supervenit matrimonio consummato, scilicet de fornicatione, quæ impedit matrimonium præcedens quoad actum, remanente vinculo matrimoniali.

Circa quod quæruntur sex: 1° utrum liceat viro dimittere uxorem causa fornicationis; 2° utrum ad hoc teneatur; 3° utrum proprio judicio eam dimittere possit; 4° utrum vir et uxor quantum ad hoc sint æqualis conditionis; 5° utrum post divortium debeant manere innupti; 6° utrum post divortium possint reconciliari.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum propter fornicationem liceat viro uxorem dimittere.

S. Thom., 4 Sent., dist, 35, quæst. unica, art. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod propter fornicationem non liceat viro uxorem dimittere. Non enim est malum pro malo reddendum. Sed vir, dimittendo uxorem propter fornicationem, videtur malum pro malo reddere. Ergo hoc non licet.

2. Præterea, majus peccatum est, si uterque fornicetur, quam si alter tantum. Sed si uterque fornicetur, non poterit propter hoc fieri divortium. Ergo nec si unus tantum fornicatus fuerit.

3. Præterea, fornicatio spiritualis et quædam alia peccata, sunt graviora quam fornicatio carnalis. Sed propter illa non potest fieri separatio a toro. Ergo nec propter fornicationem carnalem.

4. Præterea, vitium contra naturam magis remotum est a bonis matrimonii quam fornicatio, quæ modo naturæ fit. Ergo magis debuit poni causa separationis quam fornicatio.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 5.

Præterea, illi qui frangit fidem, non tenetur aliquis servare fidem. Sed conjux fornicando fidem frangit, quam alteri conjugi debet. Ergo alter potest alterum causa fornicationis dimittere.

RESPONDEO dicendum quod **Dominus dimittere uxorem concessit propter fornicationem** in pœnam illius qui fidem fregit, et in favorem illius qui fidem servavit, ut non sit adstrictus ad reddendum ei debitum qui non servavit fidem. — **Excipiuntur tamen septem casus, in quibus non licet viro uxorem dimittere fornicantem,** in quibus vel uxor a culpa immunis est, vel utrique æqualiter culpabiles sunt. *Primus* est, si ipse vir similiter fornicatus fuerit; *secundus*, si ipse uxorem prostituerit; *tertius*, si uxor virum suum probabiliter mortuum credens, propter longam ejus absentiam, alteri nupserit; *quartus*, si latenter cognita est ab aliquo sub specie viri lectum subintrante; *quintus*, si fuerit vi oppressa; *sextus*, si reconciliaverit eam sibi post adulterium perpetratum, carnaliter eam cognoscens; *septimus*, si matrimonio in infidelitate utriusque contracto, vir dederit uxori libellum repudii, et uxor alteri nupserit; tunc enim si uterque convertatur, tenetur eam vir recipere (1).

QUÆSTIO 62. —Hic agitur de *Divortio*. Est autem divortium ea conjugum separatio, quæ fit vinculo conjugii salvo manente. Triplex intelligi potest separatio conjugum. 1° Quoad *vinculum*, quando matrimonium ita dissolvitur ut aliud iniri possit cum alia persona, quo modo separantur conjuges per professionem unius in religione, antequam matrimonium sit consummatum (quæst. præced.). 2° Quoad *thorum* seu concubitum. 3° Quoad *habitationem*. — Certum est quoad thorum et cohabitationem conjugium consummatum, variis ex causis posse solvi. Nunquam autem solvitur quoad vinculum. Possunt autem generatim divortii duæ causæ assignari: continentia et crimen. Propter *continentiam* servandam, unus ab alio separari non potest absque ejus consensu, postquam matrimonium est consummatum; quoad thorum tamen potest, modo alter consentiat. Sicut enim ex consensu ad tempus abstinere possunt a concubitu ut vacent orationi, (1 Corint. 7, 5), ita et in perpetuum, sive ad vacandum orationi vel contemplationi, sive studio servandæ continentiæ, sive ob alias causas, quando est mutuus consensus. Propter *crimen* autem unus ab alio etiam nolente, separari potest. Inter crimina vero potissimum locum habet fornicatio, velut directe repugnans fidei matrimoniali (Sylvius).

ART. 1. — Ecclesia ob multas causas separationem inter conjuges decernere potest; est de fide, Trident. sess. 24, can. 8, supra pag. 149. Inter istas causas, assignantur fornicatio, sævitia magna, amentia quæ esse possit periculum, contra vitam attentatio, sollicitatio ad peccatum, defectio a fide.— In *resp. ad* 4, agitur de quodam peccato sodomitico, quod nullum proprium vere nomen habet nec nominari debet propter horrorem.

(1) Prosequitur Nicolaius in textu: « Sic enim quoad primum extra de Divortiis, cap. *Significasti*, et *Ex litte-*

Ad primum ergo dicendum quod vir si dimitta uxorem fornicantem livore vindictæ, peccat; si autem ad infamiam propriam cavendam, ne videatur particeps criminis, vel ad vitium uxoris corrigendum, vel ad evitandum prolis incertitudinem, non peccat.

Ad secundum dicendum quod divortium ex causa fornicationis fit uno accusante alium. Et quia nullus potest accusare qui in simili crimine existit, quando uterque fornicatur, divortium celebrari non potest; quamvis magis peccetur contra matrimonium utroque fornicante quam altero tantum.

Ad tertium dicendum quod fornicatio directe est contra bonum matrimonii, quia tollitur per eam certitudo prolis, et fides frangitur, et significatio non servatur, dum unus conjugum pluribus carnem suam dividit. Et ideo alia crimina, quamvis forte sint majora fornicatione non tamen causant divortium. Sed quia infidelitas, quæ dicitur spiritualis fornicatio, etiam est contra bonum matrimonii, quod est proles educanda ad cultum Dei, etiam ipsa facit divortium, sed tamen aliter quam corporalis fornicatio, quia propter unum actum fornicationis carnalis potest procedi ad divortium, non autem propter unum actum infidelitatis, sed propter consuetudinem, quæ pertinaciam ostendit, in qua infidelitas perficitur.

Ad quartum dicendum quod etiam propter vitium contra naturam potest procedi ad divortium; sed tamen non fit ita mentio de ipso, tum quia est passio innominabilis, tum quia rarius accidit, tum quia non ita causat incertitudinem prolis.

ARTICULUS II

Utrum vir teneatur ex præcepto uxorem fornicantem dimittere.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod vir teneatur ex præcepto uxorem fornicantem dimittere. Vir enim cum sit caput uxoris, tenetur uxorem corrigere. Sed separatio a toro est inducta ad correctionem uxoris fornicantis. Ergo tenetur eam a se separare.

2. Præterea, qui consentit peccanti mortaliter, ipse etiam mortaliter peccat. Sed vir retinens uxorem fornicantem, consentire ei videtur, ut in littera dicitur. 4 Sent., dist. 35. Ergo peccat, nisi eam a se ejiciat.

3. Præterea, 1 Cor. 6, 16, dicitur: *Qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur*. Sed non potest aliquis simul esse membrum meretricis et Christi, ut ibidem dicitur. Ergo vir uxori fornicanti adhærens membrum Christi esse desinit, et sic mortaliter peccat.

4. Præterea, sicut cognatio tollit vinculum matrimonii, ita fornicatio separat a toro. Sed postquam vir noverit consanguinitatem sui ad uxorem, mortaliter peccat, eam cognoscens carnaliter. Ergo et si cognoscat uxorem, postquam scit ipsam esse fornicatam, mortaliter peccat.

— 5. Sed contra est quod dicit Glossa (interl., sup. illud: *Vir uxorem non dimittat*) 1 Corinth. 7: quod *Dominus permisit causa fornicationis uxorem dimittere*. Ergo non est in præcepto.

6. Præterea, quilibet potest dimittere alteri quod in se peccavit. Sed uxor fornicando peccavit in virum. Ergo vir potest ei parcere, ut non dimittat eam.

RESPONDEO dicendum quod dimissio uxoris fornicantis introducta est ad corrigendum uxoris crimen per talem pœnam. Pœna autem corrigens non requiritur, ubi emendatio jam præcessit. Et ideo **si mulier de peccato pœniteat, vir non tenetur eam dimittere; si autem non pœniteat, tenetur**, ne peccato ejus consentire videatur, dum correctionem debitam non apponit.

Ad primum ergo dicendum quod peccatum fornicationis in uxore potest corrigi non tantum tali pœna, sed etiam verbis et verbere; et ideo si alias ad correctionem sit parata, non tenetur vir prædictam pœnam ad ejus correctionem adhibere.

Ad secundum dicendum quod tunc vir uxori consentire videtur, quando eam tenet non cessantem a peccato præterito; si autem emendata fuerit, non ei consentit.

Ad tertium dicendum quod ex quo de peccato fornicationis pœnituit, meretrix dici non potest. Et ideo vir, ei se conjungendo, membrum meretricis non fit. — Vel dicendum quod non conjungitur ei quasi meretrici, sed quasi uxori.

Ad quartum dicendum quod non est simile; quia consanguinitas facit ut non sit inter eos vinculum matrimoniale, et ideo carnalis copula fit illicita; sed fornicatio non tollit vinculum prædictum, et ideo actus remanet, quantum est de se, licitus: nisi per accidens illicitus fiat, in quantum vir consentire turpitudini uxoris videtur.

— *Ad quintum* dicendum quod permissio illa est intelligenda per prohibitionis privationem; et sic contra præceptum non dividitur, quia etiam quod cadit sub præcepto, non est prohibitum.

Ad sextum dicendum quod uxor non tantum

---

ris tuis Alexander III. Quoad secundum, extra, de Eo qui cognovit consanguineam uxoris suæ, cap. *Discretionem*, Innocentius III. Quoad tertium, extra, de secundis Nuptiis, cap. *Dominus ac Redemptor*, Lucius III, ut et cap. *Cum per bellicam* Leo papa, et *Cum in captivitate* Innocentius I, causa 34, quæst. 1. Quoad quartum, causa 34, quæst. 2, cap. *In lectum*, concilium Triburiense. Quoad quintum, causa 32, quæst. 5, cap. *Puto*, § *Cum ergo*, Gratianus. Quoad sextum, eadem causa, quæst. 1, cap. *De Benedicto*, Pelagius pontifex. Quoad septimum, extra de Divortiis, cap. *Gaudemus*, Innocentius III, prope finem. »

peccat in virum, sed etiam in seipsam et in Deum, et ideo vir non totaliter potest pœnam dimittere, nisi emendatio sequatur.

ARTICULUS III

Utrum vir proprio judicio possit uxorem fornicantem dimittere.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod proprio judicio vir uxorem fornicantem possit dimittere. Sententiam enim a judice latam absque alio judicio exequi licet. Sed Deus judex justus dedit hanc sententiam, ut propter fornicationem vir uxorem dimittere possit : non ergo requiritur ad hoc aliud judicium.

2. Præterea, Matth. 1, 19, dicitur quod *Joseph, cum esset justus, cogitavit occulte dimittere Mariam.* Ergo videtur quod occulte vir possit divortium celebrare absque judicio Ecclesiæ.

3. Præterea, si vir post fornicationem uxoris cognitam debitum ei reddit amittit actionem quam contra fornicariam habebat. Ergo denegatio debiti, quæ ad divortium pertinet, debet Ecclesiæ judicium præcedere.

4. Præterea, illud quod non potest probari, non debet ad Ecclesiæ judicium adduci. Sed fornicationis crimen non potest probari, quia *oculus adulteri observat caliginem*, ut dicitur Job 24, 15. Ergo non debet judicio Ecclesiæ prædictum divortium fieri.

5. Præterea, accusationem debet inscriptio præcedere, qua aliquis se ad talionem obliget, si in probatione deficiat. Sed hoc non potest esse in ista materia, quia tunc, qualitercumque res iret, vir consequeretur intentum suum, sive ipse uxorem dimitteret, sive uxor eum. Ergo non debet ad judicium Ecclesiæ per accusationem adduci.

6. Præterea, plus tenetur homo uxori quam extraneo. Sed homo crimen alterius etiam extranei, non debet Ecclesiæ deferre, nisi monitione præmissa in secreto, ut patet Matth. 18. Ergo multo minus potest crimen uxoris ad Ecclesiam deferre, ei eam prius occulte non corripuerit.

— Sed contra, nullus debet seipsum vindicare. Sed si vir uxorem fornicantem proprio arbitrio dimitteret, ipse se vindicaret. Ergo hoc non debet fieri.

Præterea, nullus in eadem causa est actor et judex. Sed vir est actor impetens uxorem de offensa in se commissa. Ergo ipse non potest esse judex; et sic non debet eam proprio arbitrio dimittere.

RESPONDEO dicendum quod vir potest uxorem dimittere dupliciter : — Uno modo **quantum ad torum tantum, et sic potest eam dimittere, quam cito sibi constat de fornicatione uxoris, proprio arbitrio**; nec tenetur reddere debitum exigenti, nisi per Ecclesiam compellatur, et taliter reddens nullum præjudicium sibi facit.—Alio modo **quantum ad torum et cohabitationem, et hoc modo non potest dimitti nisi judicio Ecclesiæ**; et si alias dimissa fuerit, debet cogi ad cohabitandum, nisi posset ei vir incontinenti fornicationem probare. Hæc autem dimissio divortium dicitur; et ideo concedendum est quod divortium non potest celebrari nisi judicio Ecclesiæ.

Ad primum ergo dicendum quod sententia est applicatio juris communis ad particulare factum. Unde Deus jus promulgavit, secundum quod jus sententia in judicio formari debet.

Ad secundum dicendum quod Joseph voluit B. Virginem dimittere, non quasi suspectam de fornicatione, sed ob reverentiam sanctitatis ejus, timens cohabitare ei. Nec tamen est simile, quia tunc ex adulterio non solum procedebatur ad divortium, sed ulterius ad lapidationem; non autem nunc, quando agitur judicio Ecclesiæ.

Ad tertium patet solutio ex dictis in corp.

Ad quartum dicendum quod quandoque vir uxorem suspectam de adulterio habens, ei insidiatur, ut deprehendere possit eam cum testibus in crimine fornicationis, et sic potest ad accusationem procedere. Et præterea, si de facto ipso non constat, possunt esse violentæ suspicione fornicationis, quibus probatis videtur fornicatio probata esse ; ut si inveniatur solus cum sola, horis et locis suspectis, et nudus cum nuda.

Ad quintum dicendum quod maritus potest accusare uxorem de adulterio dupliciter : — uno modo ad tori separationem coram judice spirituali, et tunc inscriptio non debet fieri cum obligatione ad pœnam talionis, quia sic vir consequeretur intentum suum, ut probat objectio. — Alio modo ad punitionem criminis in judicio seculari, et sic oportet quod præcedat inscriptio, per quam ad pœnam talionis se obliget, si in probatione deficiat.

Ad sextum dicendum quod, sicut decretalis, extra de Simonia, cap. *Licet*, dicit, *tribus modis in criminibus procedi potest :* — primo *per inquisitionem, quam debet præcedere clamosa insinuatio*, quæ locum accusationis tenet ; — secundo *per accusationem, quam debet præcedere legitima inscriptio* ; — tertio *per denuntiationem, quam debet præcedere fraterna correctio*. Verbum ergo Domini intelligitur, quando agitur per viam denuntiationis, non quando agitur per viam accusationis, quia tunc non agitur solum ad correctionem delinquentis, sed ad punitionem, propter bonum commune conservandum, quod justitia deficiente periret.

ARTICULUS IV

Utrum vir et uxor in causa divortii debeant ad paria judicari.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod vir et uxor non debeant in causa divortii ad paria judicari. Divortium enim tenetur in lege nova loco repudii, quod erat in lege veteri, ut patet Matth. 5. Sed in repudio vir et uxor non judicabantur ad paria, quia vir poterat repudiare uxorem, et non e converso. Ergo nec in divortio debent ad paria judicari.

2. Præterea, plus est contra legem naturæ quod uxor plures viros habeat, quam quod vir plures mulieres : unde hoc quandoque licuit, illud vero nunquam. Ergo plus peccat mulier in adulterio quam vir, et ita non debent ad paria judicari.

3. Præterea, ubi est majus nocumentum proximi, ibi est majus peccatum. Sed plus nocet uxor adultera viro quam vir adulter uxori, quia adulterium uxoris facit incertitudinem prolis, non autem adulterium viri. Ergo majus est peccatum uxoris, et sic non debent ad paria judicari.

4. Præterea, divortium inducitur ad crimen adulterii corrigendum. Sed magis pertinet ad virum, qui est caput mulieris, ut dicitur 1 Corinth. 11, corrigere uxorem quam e converso. Ergo non debent in divortio ad paria judicari : sed vir debet esse melioris conditionis.

— 5. Sed contra videtur quod in hoc uxor debeat esse melioris conditionis, quia quanto est major fragilitas in peccante, tanto magis est peccatum venia dignum. Sed in mulieribus est major fragilitas quam in viris; ratione cujus dicit Chrysostomus (alius auctor. hom. 40 in Oper. imperf., parum a princ.) quod *propria passio mulierum est luxuria*; et Philosophus dicit in 7 Ethic. cap. 7, quod *mulieres non dicuntur continentes, proprie loquendo, propter facilem inclinationem ad concupiscentias*, quia nec bruta animalia possunt continere, propter hoc quod non habent aliquid quod concupiscentiis obviare possit. Ergo mulieribus in pœna divortii deberet magis parci.

6. Præterea, ponitur vir caput mulieris, ut ipsam corrigat. Ergo magis peccat quam mulier, et sic debet magis puniri.

RESPONDEO dicendum quod **in causa divortii vir et uxor ad paria judicantur, ut idem sit licitum et illicitum uni quod alteri ; non tamen pariter judicantur ad illa**, quia causa divortii est major in uno quam in alio, cum tamen in utroque sit sufficiens causa ad divortium. Divortium enim pœna est adulterii, in quantum est contra matrimonii bona. Quantum autem ad bonum fidei, ad quam conjuges æqualiter sibi invicem tenentur, tantum peccat contra matrimonium adulterium unius, sicut adulterium alterius, et hæc causa in utroque sufficit ad divortium. Sed quantum ad bonum prolis plus peccat adulterium uxoris quam viri, et ideo major est causa divortii in uxore quam in viro. Et sic ad æqualia, sed non ex æquali causa obligantur. Nec tamen injuste, quia in utroque est causa sufficiens ad hanc pœnam ; sicut est etiam de duobus qui damnantur ad ejusdem mortis pœnam, quamvis alius altero gravius peccaverit.

Ad primum ergo dicendum quod repudium non permittebatur, nisi ad evitandum homicidium. Et quia in viris magis erat de hoc periculum quam in mulieribus, ideo viro per libellum repudii permittebatur dimittere uxorem, non autem e converso.

Ad secundum et *tertium* dicendum quod rationes illæ procedunt secundum quod in comparatione ad bonum prolis major fit causa divortii in uxore adultera, quam in viro ; non tamen sequitur quod non judicentur ad paria, ut ex dictis patet in corp.

Ad quartum dicendum quod quamvis vir sit caput mulieris, quasi gubernator, non tamen quasi judex ipsius, sicut nec e converso. Et ideo in eis quæ per judicium facienda sunt, non plus potest vir in uxorem quam e converso.

— *Ad quintum* dicendum quod in adulterio invenitur de ratione peccati idem quod est in fornicatione simplici, et adhuc plus, quod magis gravat, scilicet matrimonii læsio. Si ergo consideretur id quod est commune adulterio et fornicationi, peccatum viri et mulieris se habent ut excedentia et excessa, quia in mulieribus est plus de humore, et ideo sunt magis ducibiles a concupiscentiis ; sed in viro est plus de calore, qui concupiscentiam excitat. Sed tamen, simpliciter loquendo, cæteris paribus, vir in simplici fornicatione plus peccat quam mulier, quia plus habet de rationis bono, quod prævalet quibuslibet motibus corporalium passionum. Sed quantum ad læsionem matrimonii, quam adulterium fornicationi addit, ex qua divortium causat, plus peccat mulier quam vir, ut ex dictis patet in corp., et quia hoc est gravius quam simplex fornicatio, ideo, simpliciter loquendo, plus peccat mulier adultera quam vir adulter, cæteris paribus.

Ad sextum dicendum quod quamvis regimen quod datur viro in mulierem, sit quædam circumstantia aggravans, tamen ex illa circumstantia, quæ in aliam speciem trahit, magis aggravatur peccatum, scilicet ex læsione matrimonii, quæ transit ad speciem injustitiæ, in hoc quod furtive aliena proles submittitur.

ARTICULUS V

Utrum post divortium vir alteri nubere possit.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 5.— Responsio ad fidem pertinens est, virum propter uxoris adulterium ab ea separatum, non posse ipsa vivente post divortium vir alteri nubere possit. Nullus enim tenetur ad perpetuam continentiam. Sed vir tenetur in aliquo casu uxorem fornicantem a se in perpetuum separare, ut patet ex dictis, art. 2 huj. quæst. Ergo videtur quod ad minus in tali casu alteram ducere possit.

2. Præterea, peccanti non est danda major occasio peccandi. Sed si ei qui propter culpam fornicationis dimittitur, non licet aliam copulam quærere, datur ipsi major occasio peccandi; non enim est probabile quod qui in matrimonio non continuit, postea continere possit. Ergo videtur quod liceat ei ad aliam copulam transire.

3. Præterea, uxor non tenetur viro nisi ad debitum reddendum, et cohabitationem. Sed per divortium ab utroque absolvitur. Ergo soluta est a lege viri: ergo potest alteri nubere. Et eadem ratio est de viro.

4. Præterea, Matth. 19, 9, dicitur: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur.* Ergo videtur quod si causa fornicationis dimissa uxore, aliam duxerit, non mœchatur; et ita erit verum matrimonium.

— Sed contra, 1 Corinth. 7, 10: *Præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit manere innuptam.*

Præterea, nullus ex peccato debet reportare commodum. Sed reportaret, si liceret adulteræ ad aliud magis desideratum connubium transire, et esset occasio adulterandi volentibus alia matrimonia quærere. Ergo non licet aliam copulam quærere neque viro, neque uxori.

RESPONDEO dicendum quod nihil adveniens supra matrimonium potest ipsum dissolvere. Et ideo **adulterium non facit quin sit verum matrimonium.** *Manet* enim, ut Augustinus dicit, lib. 1 de Nupt. et Concupisc., cap. 10. *inter viventes conjugale vinculum, quod nec separatio, nec cum aliquo junctio potest auferre.* Et **ideo non licet uni, altero vivente, ad aliam copulam transire.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis per se nullus obligetur ad continentiam, tamen per accidens potest esse quod obligetur; sicut si uxor sua ægritudinem incurabilem incurrat, et talem quæ carnalem copulam non patiatur; et similiter etiam est, si incorrigibiliter spirituali infirmitate, scilicet fornicatione, laboret.

Ad secundum dicendum quod ipsa confusio, quam reportat a divortio, debet eam cohibere a peccato: quod si cohibere non potest, minus malum est quod ipsa sola peccet, quam quod peccati ejus vir sit particeps.

Ad tertium dicendum quod quamvis uxor post divortium non teneatur viro adultero ad debitum reddendum et cohabitandum; tamen adhuc manet vinculum matrimonii, ex quo ad hoc tenebatur; et ideo non potest ad aliam copulam transire viro vivente; potest tamen continentiam vovere, viro invito, nisi videatur Ecclesia decepta fuisse per falsos testes, sententiando de divortio, quia in tali casu, etiamsi votum professionis emisisset, restitueretur viro; et teneretur reddere debitum, sed non liceret ei exigere.

Ad quartum dicendum quod exceptio illa quæ est in verbis Domini, refertur ad dimissionem uxoris. Et ideo objectio ex falso intellectu procedit.

ARTICULUS VI

Utrum post divortium vir et uxor possint reconciliari.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod post divortium vir et uxor non possint reconciliari. Regula enim est in jure, 1, 5. ff. de Decretis ab ord. faciend., *Quod semel bene definitum est, nulla debet iteratione retractari.* Sed judicio Ecclesiæ definitum est quod debent separari. Ergo non possunt ulterius reconciliari.

2. Præterea, si posset esse reconciliatio, præcipue videtur quod post pœnitentiam uxoris vir teneatur eam recipere. Sed non tenetur, quia etiam uxor non potest pro exceptione proponere in judicio suam pœnitentiam contra virum accusantem de fornicatione. Ergo nullo modo potest fieri reconciliatio.

3. Præterea, si posset esse reconciliatio, videtur quod uxor adultera teneretur redire ad virum ipsam revocantem. Sed non tenetur, quia jam separati sunt judicio Ecclesiæ; ergo, etc.

4. Præterea, si liceret reconciliare uxorem adulteram, in illo casu præcipue deberet fieri quando vir post divortium invenitur adulterium committere. Sed in hoc casu uxor non potest cogere eum ad reconciliationem, cum juste sit di-

---

aliud matrimonium contrahere; mœcharique et eum qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam quæ dimisso adultero alteri nupserit. — Animadvertit Perronius, sententiam de matrimonii dissolutione propter adulterium quoad vinculum, damnatam non esse ut hereticam. Canon enim 7, concil. Trident. (vide supra, pag. 150) directe editus est adversus lutheranos et calvinistas, qui ecclesiam erroris incusabant, non autem adversus græcos et orientales qui adhuc tenent conjugium propter adulterium, etiam quoad vinculum posse dissolvi, prout refert cardin. Pallavicinius (lib. 22, cap. 4, n. 27, etc.). Non tamen potest Launoio concedi hunc canonem esse disciplinarem, ideoque ecclesiæ auctoritate mutabilem, cum agatur in eo de doctrina evangelica et apostolica, ut canon ipse significat.

Definit. Eccles. — Professio fidei orientalibus a Benedicto XIV præscripta: Sacramenti matrimonii vinculum indissolubile esse, et quamvis propter adulterium, hæresim aut alias causas, possit inter conjuges thori et cohabitationis separatio fieri, non tamen illis aliud matrimonium contrahere fas esse. — *Vide etiam, concil. Florent., Concil. Trident. sess. 24, can. 5 et 7, et syllab. errorum a Pio IX damn. n. 67, supra pag. 149; Decretum Innocentii III, pag. 199; Gregorius XVI, instructio ad episcopos Bavariæ, 1832, pag. 227, et alias definit. infra, pag. 251.*

ART. 6. — Nota resp. ad 2 et 4, et resp. ad 3.

vortium celebratum. Ergo nullo modo potest reconciliari.

5. Præterea, si vir adulter occulte dimittat uxorem convictam de adulterio per Ecclesiæ judicium, non videtur juste factum divortium. Sed tamen vir non tenetur uxorem sibi reconciliare, quia uxor probare in judicio adulterium viri non potest. Ergo multo minus, quando divortium juste est celebratum, reconciliatio fieri potest.

— Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 7, 2: *Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.*

Præterea, vir potest eam non dimittere post fornicationem. Ergo eadem ratione potest eam post divortium reconciliare sibi.

RESPONDEO dicendum quod **si uxor post divortium de peccato pœnitentiam agens emendata fuerit, potest eam sibi vir reconciliare; si autem in peccato incorrigibilis maneat, non debet reassumere eam,** eadem ratione qua non licebat eam nolentem a peccato desistere retinere.

Ad primum ergo dicendum quod sententia Ecclesiæ divortium celebrantis non fuit cogens ad separationem, sed licentiam præbens; et ideo absque retractatione præcedentis sententiæ potest reconciliatio fieri vel sequi.

Ad secundum dicendum quod pœnitentia uxoris debet inducere virum ut uxorem fornicantem non accuset, aut dimittat; sed tamen non potest ad hoc cogi, nec potest per pœnitentiam eum uxor ab accusatione repellere, quia cessante culpa et quantum ad actum, et quantum ad maculam, adhuc manet aliquid de reatu, et cessante reatu quoad Deum, adhuc manet reatus quoad pœnam humano judicio inferendam, quia homo non videt cor, sicut Deus.

Ad tertium dicendum quod illud quod inducitur in favorem alicujus, non facit ei præjudicium. Unde cum divortium sit inductum in favorem viri, non aufert ei jus petendi debitum, vel revocandi uxorem. Unde uxor tenetur ei reddere, et ad eum redire, si fuerit revocata, nisi de licentia ejus votum continentiæ emiserit.

Ad quartum dicendum quod propter adulterium, quod vir prius innocens post divortium committit, secundum rigorem juris non debet cogi ad recipiendum uxorem adulteram; prius tamen secundum æquitatem juris judex ex officio suo debet eum monere, ut caveat periculo animæ ejus, et scandalo aliorum; quamvis uxor non possit reconciliationem petere.

Ad quintum dicendum quod si adulterium viri sit occultum, per hoc non aufertur jus excipiendi contra accusationem viri uxori adulteræ, quamvis desit sibi probatio; et ideo peccat vir divortium petens, et si post sententiam de divortio uxor petat debitum, aut reconciliationem, vir tenetur ad utrumque.

QUÆSTIO LXIII

DE SECUNDIS NUPTIIS. — *In duos articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de secundis nuptiis.

Circa hoc quæruntur duo: 1° utrum sint licitæ; 2° utrum sint sacramentum.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum secundæ nuptiæ sint licitæ.

S. Thom., 4 Sent., dist. 42, quæst. 3, art. 1 et 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod secundæ nuptiæ non sint licitæ, quia judicium de re debet esse secundum veritatem. Dicit autem Chrysostomus (alius auctor, hom. 32 in Oper. imperf., circ. med., et hab. cap. *Hac ratione* 31, quæst. 1) quod *secundum virum accipere est fornicatio secundum veritatem;* quæ non est licita. Ergo nec secundum matrimonium.

2. Præterea, omne quod non est bonum, non est licitum. Sed Ambrosius dicit (implic. sup. illud 1 Corinth. 7: *Beatior autem;* et lib. de Viduis, aliquant. a med.) quod *secundum matrimonium non est bonum.* Ergo non est licitum.

3. Præterea, nullus arceri debet ne intersit illis quæ sunt honesta et licita. Sed sacerdotes arcentur, ne intersint secundis nuptiis, ut in littera patet, 4 Sentent., dist. 42. Ergo non sunt licitæ.

4. Præterea, nullus reportat pœnam nisi pro

ART. I. — Secundas nuptias non esse licitas, docuerunt olim Montanistæ et Novatiani. Responsio autem ad fidem pertinens est. Probatur etiam ex Scriptura, Rom. 7; 1 Corint. 7; 1 Timot. 5; et ex perpetuo Ecclesiæ usu. — Origenes, opinione singulari distinguebat inter regnum Dei et vitam æternam, et asserebat bigamos futuros quidem in vita æterna, sed non in regno Dei. Sancti Patres hortantur sæpe ad vidualem continentiam eamque præferunt nuptiis iteratis: non tamen secundas nuptias damnant.

Definit. Eccles. — *Concil. œcumen. Nicænum* (325): *Canones de baptismo hæreticorum:* *Can.* 8. De his qui se Catharos, id est puros quandoque nominant, ad catholicam autem et Apostolicam Ecclesiam accedunt, sanctæ magnæ synodo visum est, ut impositis eis manibus, sic in clero maneant. Ante omnia autem hoc in scripturis ipsos profiteri convenit, quod adhærebunt et sequentur catholicæ Ecclesiæ decreta, id est, et cum bigamis communicabunt, et cum iis, qui in persecutione lapsi sunt. — *Professio fidei ab Innocentio III Waldensibus præscripta:* Nec etiam secunda et ulteriora matrimonia condemnamus. — *Confessio fidei Michaelis Paleologi, a concil. œcumenico Lugdunensi II approbata:* De matrimonio vero tenet quod nec unus vir plures uxores simul, nec una mulier permittitur habere plures viros. Soluto vero legitimo matrimonio per mortem conjugum alterius, secundas et tertias deinde nuptias successive licitas esse dicit: si impedimentum canonicum aliud ex causa aliqua non obsistat.

culpa. Sed pro secundis nuptiis aliquis reportat irregularitatis pœnam. Ergo non sunt licitæ.

— Sed contra est quod Abraham legitur secundas nuptias contraxisse, Gen. 25.

Præterea, 1 Timoth. 5, 14, dicit Apostolus : *Volo autem juniores*, scilicet viduas, *nubere*, *filios procreare*. Ergo secundæ nuptiæ sunt licitæ.

Respondeo dicendum quod vinculum matrimoniale non durat nisi usque ad mortem, ut patet Rom. 7; et ideo, moriente altero conjugum, vinculum matrimoniale cessat. Unde propter præcedens matrimonium non impeditur aliquis a secundo, mortuo conjuge. Et sic **non solum secundæ, sed tertiæ, et sic deinceps nuptiæ sunt licitæ.**

Ad primum ergo dicendum quod Chrysostomus loquitur quantum ad causam, quæ aliquando solet ad secundas nuptias incitare, scilicet concupiscentiam, quæ etiam ad fornicationem incitat.

Ad secundum dicendum quod secundum matrimonium dicitur non esse bonum, non quia non sit licitum, sed quia caret illo honore significationis, qui est in primis nuptiis, ut sit una unius, sicut est in Christo et Ecclesia.

Ad tertium dicendum quod homines divinis dediti non solum ab illicitis, sed etiam ab illis quæ habent aliquam turpitudinis speciem, arcentur; et ideo etiam arcentur a secundis nuptiis, quia carent honestate quæ erat in primis.

Ad quartum dicendum quod irregularitas non semper inducitur propter culpam, sed propter defectum sacramenti. Et ideo ratio non est ad propositum.

Articulus II

Utrum secundum matrimonium sit sacramentum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod secundum matrimonium non sit sacramentum; qui enim iterat sacramentum, facit ei injuriam. Sed nulli sacramento facienda est injuria. Ergo si secundum matrimonium esset sacramentum, nullo modo esset iterandum.

2. Præterea, in omni sacramento adhibetur aliqua benedictio. Sed in secundis nuptiis non adhibetur benedictio, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 42. Ergo non fit ibi aliquod sacramentum.

3. Præterea, significatio est de essentia sacramenti. Sed in secundo matrimonio non salvatur significatio matrimonii, quia non est una unius, sicut Christus et Ecclesia. Ergo non est sacramentum.

4. Præterea, unum sacramentum non impedit a susceptione alterius. Sed secundum matrimonium impedit a susceptione ordinum. Ergo non est sacramentum.

— Sed contra, coitus in secundis nuptiis excusatur a peccato, sicut et in primis. Sed per tria bona matrimonii excusatur coitus matrimonialis, quæ sunt fides, proles et sacramentum. Ergo secundum matrimonium est sacramentum.

Præterea, ex secunda conjunctione viri ad mulierem non sacramentali non contrahitur irregularitas, sicut patet de fornicatione. Sed in secundis nuptiis contrahitur irregularitas. Ergo sunt sacramentales.

Respondeo dicendum quod ubicumque inveniuntur illa quæ sunt de essentia sacramenti, ibi est verum sacramentum. Unde cum in secundis nuptiis inveniantur omnia quæ sunt de essentia sacramenti matrimonii (quia debita materia, quam facit personarum legitimitas, et debita forma, scilicet expressio consensus interioris per verba de præsenti) constat quod **etiam secundum matrimonium est sacramentum, sicut et primum.**

Ad primum ergo dicendum quod hoc intelligitur de sacramento quod inducit perpetuum effectum; tunc enim si iteratur sacramentum, datur intelligi quod primum non fuit efficax; et sic fit primo injuria, sicut patet in omnibus sacramentis quæ imprimunt characterem. Sed illa sacramenta quæ habent effectum non perpetuum, possunt iterari sine injuria sacramenti, sicut patet de pœnitentia. Et quia vinculum matrimoniale tollitur per mortem, nulla fit injuria sacramento, si mulier post mortem viri iterato nubat.

Ad secundum dicendum quod secundum matrimonium, quamvis in se consideratum sit perfectum sacramentum, tamen in ordine ad primum consideratum habet aliquid de defectu sacramenti, quia non habet plenam significationem, cum non sit una unius, sicut est in matrimonio Christi et Ecclesiæ. Et ratione hujus defectus benedictio a secundis nuptiis subtrahitur. Sed hoc est intelligendum, quando secundæ nuptiæ sunt secundæ et ex parte viri et ex parte mulieris, vel ex parte mulieris tantum. Si enim virgo contrahat cum viro qui habuit aliam uxorem, nihilonimus nuptiæ benedicuntur; salvatur enim aliquo modo significatio etiam in ordine ad primas nuptias, quia Christus etsi unam Ecclesiam sponsam habeat, habet ta-

---

Art. 2. — Ex rituali Romano, jussu Pauli V edito, præscribitur ut quando conjuges in primis nuptiis benedictionem acceperint, parochus eos in secundis non benedicat, sive mulier sive etiam vir ad secundas nuptias transeat. Sed ibidem additur : « Ubi ea viget consuetudo ut si mulier nemini umquam nupserit, etiamsi vir aliam uxorem habuerit, nuptiæ benedicantur, ea servanda est. Sed viduæ nuptias non benedicat, etiamsi ejus vir numquam uxorem duxerit ». Ratio hujus diversitatis est, quia cum mulier secundo nubit, etiamsi adhuc sit virgo, omnino deest significatio conjunctionis Ecclesiæ cum uno Christo. Quando autem vir, secundo nubit, ea significatio salvatur aliquo modo. Nam Christus etiamsi habeat unicam Ecclesiam, illa tamen ejus Ecclesia habet plures personas fideles sibi desponsatas : Ecclesia vero, vel anima fidelis non potest esse nisi unius Christi sponsa. Vide resp. ad 2.

men plures personas desponsatas in una Ecclesia. Sed anima non potest esse sponsa alterius quam Christi, quia alias cum dæmone fornicatur; nec est ibi matrimonium spirituale. Et propter hoc quando mulier secundo nubit, nuptiæ non benedicuntur propter defectum sacramenti.

Ad tertium dicendum quod significatio perfecta invenitur in secundo matrimonio secundum se considerato; non autem si consideretur in ordine ad præcedens matrimonium, et sic habet defectum sacramenti.

Ad quartum dicendum quod secundum matrimonium impedit sacramentum ordinis quantum ad id quod habet de defectu sacramenti, et non in quantum est sacramentum.

QUÆSTIO LXIV

DE ANNEXIS MATRIMONIO, ET PRIMO DE DEBITI REDDITIONE. — *In septem articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de annexis matrimonio, — et primo de debiti redditione; — secundo de pluralitate uxorum; — tertio de bigamia; — quarto de libello repudii; — quinto de filiis illegitime natis.

Circa primum quæruntur septem: 1° utrum alter conjugum teneatur alteri debitum reddere; 2° utrum debeat aliquando reddere non poscenti; 3° utrum vir et uxor in hoc sint æquales; 4° utrum unus sine consensu alterius possit votum emittere, per quod redditio debiti impediatur; 5° utrum tempus impediat debiti petitionem; 6° utrum petens tempore sacro peccet mortaliter; 7° utrum reddere teneatur tempore festivo.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum alter conjugum teneatur alteri ad redditionem debiti.

S. Thom., 4 Sent., dist. 32, quæst. unic., art. 1, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod alter conjugum non teneatur alteri ad redditionem debiti ex necessitate præcepti. Nullus enim prohibetur a sumptione Eucharistiæ propter hoc quod præceptum implet. Sed ille qui uxori debitum reddit, non potest carnes Agni edere, ut Hieronymus in littera, 4 Sent., dist. 32, dicit. Ergo reddere debitum non est de necessitate præcepti.

2. Præterea, quilibet potest licite abstinere ab his quæ sunt sibi nociva in persona. Sed aliquando reddere debitum poscenti esset personæ nocivum, vel ratione infirmitatis, vel ratione solutionis jam factæ. Ergo videtur quod licite possit debitum poscenti negari.

3. Præterea, quicumque facit se impotentem ad faciendum id ad quod ex præcepto tenetur, peccat. Si ergo aliquis ex necessitate præcepti tenetur ad reddendum debitum, videtur quod peccet, si jejunando, vel alias corpus suum attenuando impotentem se reddat ad debiti solutionem, quod non videtur verum.

4. Præterea, matrimonium, secundum Philosophum, lib. 8 Ethic., cap. 12, ordinatur ad procreationem prolis, et educationem, et iterum ad communicationem vitæ. Sed lepra est contra utrumque matrimonii finem, quia cum sit morbus contagiosus, mulier non tenetur cohabitare viro leproso; similiter etiam morbus ille frequenter transmittitur ad prolem. Ergo videtur quod viro leproso uxor debitum reddere non teneatur.

— Sed contra, sicut servus est in potestate domini sui, ita et unus conjugum in potestate alterius, ut patet 1 Corinth. 7. Sed servus tenetur ex necessitate præcepti domino suo debitum servitutis reddere, ut patet Rom. 13, 7: *Reddite omnibus debitum, cui tributum, tributum,* etc. Ergo et unus conjugum ex necessitate præcepti tenetur alteri debitum reddere.

Præterea, matrimonium est ordinatum ad fornicationem vitandam, ut patet 1 Corinth. 7. Sed hoc non posset per matrimonium fieri, si unus alteri non teneretur debitum reddere, quando concupiscentia infestatur. Ergo reddere debitum est de necessitate præcepti.

RESPONDEO dicendum quod matrimonium principaliter est institutum in officium naturæ. Et ideo in actu ipsius servandus est naturæ motus, secundum quem nutritiva non ministrat generativæ, nisi illud quod superfluit ad conservationem individui; quia hic est ordo naturalis, ut prius aliquid in seipso perficiatur, et postmodum alteri de perfectione sua communicet: et hic est etiam ordo charitatis, quæ naturam perficit. Et ideo cum uxor in viro potestatem non habeat, nisi quantum ad generativam virtutem, non autem quantum ad ea quæ sunt de conservatione individui ordinata, **vir tenetur uxori debitum reddere in his quæ ad generationem prolis spectant, salva tamen prius personæ incolumitate.**

Ad primum ergo dicendum quod aliquis implens aliquod præceptum potest reddi inhabilis ad aliquod sacrum officium exequendum; sicut judex qui hominem ad mortem condemnat, præceptum implens, irregularis efficitur. Similiter etiam ille qui præceptum implens debitum solvit, redditur ineptus ad divina officia exequenda, non quod ille

---

ART. 1. — Vide supra quæst. 41, art. 3, *pag.* 152, not. et definitiones de liceitate actus conjugalis. — De peccato autem Onan quod committi potest in usu matrimonii, vide plures decisiones in 2. 2., quæst. 154, art. 11, *pag.* 685. — Debitum hic vocatur concubitus alteri conjugum ab altero debitus. Hoc debitum negare est genere suo peccatum mortale, quia est contra justitiam et in re gravi. Sic loquitur Apostolus, 1 Corint. 7: « Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro; mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. »

actus sit peccatum, sed ratione carnalitatis illius actus. Et sic, secundum quod Magister dicit, 4 Sent., dist. 32, Hieronymus loquitur tantum de ministris Ecclesiæ, non autem de aliis, qui sunt suo judicio relinquendi; quia possunt et ex reverentia dimittere, et ex devotione sumere corpus Christi absque peccato.

Ad secundum dicendum quod uxor non habet potestatem in corpus viri, nisi salva consistentia personæ ipsius, ut dictum est in corp. art. Unde si ultra exigat, non est petitio debiti, sed injusta exactio; et propter hoc vir non tenetur ei satisfacere.

Ad tertium dicendum quod si aliquis reddatur impotens ad debitum solvendum ex causa ex matrimonio secuta, puta cum prius debitum reddidit, et est impotens ad debitum solvendum, ulterius mulier non habet jus petendi, et in petendo ulterius se magis meretricem quam conjugem exhibet. Si autem reddatur impotens ex alia causa; si illa est licita, sic iterum non tenetur, nec potest mulier exigere; si vero illicita est, tunc peccat; et peccatum uxoris, si propter hoc in fornicationem labatur, aliquo modo sibi imputatur. Et ideo debet, quantum potest, dare operam ut uxor contineat.

Ad quartum dicendum quod lepra solvit sponsalia, sed non matrimonium. Unde etiam uxor viro leproso tenetur reddere debitum; non tamen tenetur ei cohabitare; quia non ita cito inficitur ex coitu, sicut ex frequenti cohabitatione. Et quamvis generetur infirma proles, tamen melius est ei sic esse quam penitus non esse.

ARTICULUS II

Utrum vir teneatur reddere debitum uxori non petenti.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non teneatur vir debitum reddere uxori non petenti. Præceptum enim affirmativum non obligat nisi ad tempus determinatum. Sed tempus determinatum solutionis debiti non potest esse nisi quando petitur. Ergo alias solvere non tenetur.

2. Præterea, de quolibet debemus præsumere meliora. Sed melius est etiam conjugibus continere quam matrimonio uti. Ergo nisi expresse debitum petat, debet vir præsumere quod ei placeat continere; et sic non tenetur debitum ei reddere.

3. Præterea, sicut uxor habet potestatem in virum, ita dominus in servum. Sed domino non tenetur servus servire, nisi quando sibi ab ipso imperatur. Ergo nec vir tenetur uxori reddere debitum, nisi quando ab ea exigitur.

4. Præterea, vir potest aliquando uxorem exigentem precibus avertere ne exigat. Ergo multo magis potest non reddere si non exigat.

— Sed contra, in redditione debiti medicamentum præstatur contra uxoris concupiscentiam. Sed medicus, cui infirmus est commissus, tenetur morbo ejus subvenire, etiamsi ipse non petat. Ergo vir uxori non petenti tenetur debitum reddere.

Præterea, prælatus tenetur correctionis remedium contra peccata subditorum adhibere, etiam eis contradicentibus. Sed redditio debiti est in viro ordinata contra peccata uxoris. Ergo tenetur vir uxori debitum reddere quandoque, etiam non petenti.

RESPONDEO dicendum quod petere debitum contingit dupliciter: — Uno modo *expresse*, ut quando verbis invicem petunt. — Alio modo *interpretative*, quando scilicet vir percipit per aliqua signa quod uxor vellet sibi debitum reddi, sed propter verecundiam tacet; et ita **etiamsi non expresse petat verbis debitum, tamen vir tenetur reddere, quando aliqua signa in uxore apparent voluntatis reddendi debiti.**

Ad primum ergo dicendum quod tempus determinatum non est solum quando petitur, sed quando timetur ex aliquibus signis periculum (ad quod vitandum ordinatur debiti redditio) nisi tunc reddatur.

Ad secundum dicendum quod vir potest talem præsumptionem habere de uxore, quando in ea contraria signa non videt; sed quando videt, esset stulta præsumptio.

Ad tertium dicendum quod dominus non ita verecundatur a servo petere debitum servitutis, sicut uxor a viro debitum conjugii. Si tamen dominus non peteret vel propter ignorantiam, vel alia de causa, nihilominus servus teneretur implere debitum, si periculum immineret. Hoc enim est *non ad oculum servire*, quod Apostolus servis mandat, Ephes. 6, et Coloss. 3.

Ad quartum dicendum quod non debet vir uxorem avertere ne petat debitum, nisi propter aliquam rationabilem causam; et tunc etiam non debet cum magna instantia averti, propter pericula imminentia.

Duo articuli sequentes desiderantur in pluririmis editionibus.

ARTICULUS III

Utrum liceat mulieri menstruatæ debitum conjugale petere.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod liceat mulieri menstruatæ debitum conjugale petere. Sicut enim in lege mulier menstruata erat

---

ART. 2. — In titulo, *non petenti*, scilicet expressa petitione.

ART. 3. — Hæc sunt intelligenda cum moderamine, ut patet ex art. seq. Insuper pro certo nunc est apud in scientiis medicinalibus doctores, dies immediate ante vel post menstruationis tempus ad prolis generationem esse aptiores. Nota resp. S. Pœnitent. 16 jun. 1880:

immunda, ita et vir seminis fluxum patiens. Sed vir seminifluus potest debitum petere. Ergo pari ratione et mulier menstruata

2. Præterea, major infirmitas est lepra quam passio menstruorum, et majorem ut videtur corruptionem causat in prole. Sed leprosa potest debitum petere. Ergo, etc.

3. Præterea, si menstruatæ non licet petere debitum, hoc non est nisi ratione defectus qui timetur in prole. Sed si mulier sit sterilis, non timetur talis defectus. Ergo videtur quod saltem sterilis menstruata possit petere.

— Sed contra, Levit. 18 : *Ad mulierem quæ patitur menstruum non accedes;* ubi Augustinus. : *Cum sufficienter prohibuisset, hic etiam repetit ne forte in superioribus videretur figurative accipiendum.*

Præterea, Isaiæ : 64 *Omnes justitiæ nostræ quasi panus menstruatæ :* ubi Hieron. : *Tunc viri abstinere debent a mulieribus, quoniam concipiuntur membris damnati, cæci, claudi, leprosi; ut quia parentes non erubuerunt in conclavi commisceri, eorum peccata pateant cunctis*, et sic idem quod prius.

RESPONDEO dicendum quod accedere ad menstruatam in lege prohibitum erat duplici ratione, — tum propter immunditiam, — tum propter nocumentum quod in prolem ex hujusmodi commixtione frequenter sequebatur. Et quoad primum, erat præceptum cæremoniale. Sed quantum ad secundum erat morale. Quia cum matrimonium sit ad bonum prolis principaliter ordinatum est omnis matrimonii usus quo bonum prolis intenditur. Et ideo **hoc præceptum obligat etiam in nova lege propter secundam rationem, etsi non propter primam.** Fluxus tamen menstruorum potest esse naturalis et innaturalis. *Naturalis* quidem, quem scilicet mulieres patiuntur temporibus determinatis, quando sunt sanæ. *Innaturalis* autem, quando inordinate ex aliqua infirmitate fluxum sanguinis patiuntur. — **In fluxu ergo menstruorum innaturali non est prohibitum ad mulierem menstruatam accedere in lege nova**; tum propter infirmitatem, quia mulier in tali statu concipere non potest ; tum quia talis fluxus est perpetuus et diuturnus ; unde oporteret quod vir perpetuo abstineret. **Sed quando naturaliter mulier patitur fluxus menstruorum**, potest concipere; et iterum talis fluxus non durat nisi ad modicum tempus, unde **prohibitum est ad talem accedere.** Et similiter probibitum est mulieri in tali fluxu debitum petere.

Ad primum ergo dicendum, quod fluxus seminis in viro ex infirmitate procedit, nec semen sic fluxum est aptum ad generationem. Et præterea talis passio est diuturna vel perpetua sicut lepra ; unde non est similis ratio.

Et per hoc solvitur etiam *secundum.*

Ad tertium dicendum, quod quamdiu mulier menstrua patitur, non potest esse certum eam esse sterilem. Quædam enim in juventute sunt steriles quæ processu temporis sunt fœcundæ, et e converso, ut dicit Philosophus.

ARTICULUS IV

Utrum debeat sive licite possit mulier menstruata viro poscenti debitum conjugale reddere.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod mulier menstruata non debeat reddere debitum petenti. Levit. enim 20 dicitur quod *si aliquis ad menstruatam accesserit, uterque est morte puniendus.* Ergo videtur quod tam reddens quam exigens debitum mortaliter peccet.

2. Præterea, Rom. 1 : *Non solum qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt digni sunt morte.* Sed exigens debitum scienter a menstruata mortaliter peccat. Ergo et mulier consentiens ei in redditione debiti.

3. Præterea, furioso non est gladius reddendus ne se vel alium interficiat. Ergo eadem ratione nec uxor tempore menstruorum, debet viro corpus suum exponere ne spiritualiter occidat.

— Sed contra est I. Cor. 7 : *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir.* Ergo petenti mulier etiam menstruata debet debitum reddere.

Præterea, mulier menstruata non debet esse viro peccandi occasio. Sed si viro petenti debitum ipsa non redderet, etiam tempore menstruorum, esset viro peccandi occasio, quia forte fornicaretur. Ergo etc.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc dixerunt quidam quod mulier menstruata, sicut non debet petere debitum, ita nec reddere. Sicut enim non teneretur reddere si infirmitatem haberet in propria persona, ex qua periculum ei immineret, ita nec tenetur reddere ad vitandum periculum prolis. Sed ista opinio videtur derogare matrimonio, per quod datur omnimoda potestas viro in corpus mulieris, quantum ad matrimonialem actum. Nec est simile de infirmitate corporis prolis et periculo proprii corporis ; quia si mulier infirmatur, certissimum est quod ex carnali actu periculum ei immineret, non autem ita certum est de prole, quæ forte nulla sequeretur. Et ideo alii dicunt quod mulieri menstruatæ nunquam licet petere debitum. — **Si tamen vir ejus petat**, aut petit scienter aut ignoranter. **Si scienter, tunc debet eum avertere precibus et monitis**; tamen non ita efficaciter ut possit ei esse occasio

---

« An licitus sit usus matrimonii illis tantum diebus, quibus difficilior est conceptio (Hic agitur de tempore paulo post menstruationem). Resp. Conjuges prædicto modo matrimonio utentes inquietandos non esse, posseque confessarium sententiam de qua agitur, illis conjugibus, caute tamen, insinuare, quos alia ratione a detestabili onanismi crimine abducere frustra tentaverit ».

in alias damnabiles corruptelas incidendi, si ad id pronus credatur. — **Si autem petit ignoranter, tunc mulier potest aliquam occasionem prætendere, vel infirmitatem allegare ne debitum reddat,** nisi periculum viro timeatur. — Tamen finaliter **si vir non desistit a petitione, debet debitum reddere poscenti.** Passionem vero suam non est tutum judicare, ne forte vir ex hoc abominationem ad eam concipiat, nisi de viri prudentia præsumatur.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc intelligendum est quando uterque voluntarie consentit; non autem si mulier involuntaria et quasi coacta debitum reddat.

Ad secundum dicendum, quod cum consensus non sit nisi voluntatis, non intelligitur mulier consentire peccato viri, nisi voluntarium debitum reddat. Quando enim est involuntaria, magis patitur quam consentit.

Ad tertium dicendum, quod gladius furioso esset reddendus quando majus periculum timeretur in non reddendo. Et similiter est in proposito.

Articulus v (vel iii)

Utrum vir et mulier sint in actu matrimonii æquales

S. Thom., 4 Sent., dist. 32, art. 3 et sequent.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod vir et mulier non sint in actu matrimonii æquales. Agens enim est nobilius patiente, ut Augustinus dicit 12 super Genes. ad litt., cap. 16, cir. med. Sed in actu conjugali vir se habet ut agens, et femina ut patiens. Ergo non sunt in actu illo æquales.

2. Præterea, uxor non tenetur viro debitum reddere, nisi petat, vir autem tenetur, ut dictum est art. 1 et 2 præc. Ergo non sunt pares in actu matrimonii.

3. Præterea, in matrimonio mulier propter virum facta est, ut patet Genes. 2, 18: *Faciamus ei adjutorium simile sibi.* Sed illud propter quod est alterum, semper est principale. Ergo, etc.

4. Præterea, matrimonium principaliter ordinatur ad actum conjugalem. Sed in matrimonio vir est caput mulieris, ut patet Ephes. 5. Ergo non sunt æquales in actu prædicto.

— Sed contra est quod dicitur 1 Cor. 7, 4: *Vir sui corporis potestatem non habet;* et similiter dicitur de uxore. Ergo sunt æquales in actu matrimonii.

Præterea, matrimonium est relatio æquiparantiæ, cum sit conjunctio, ut dictum est quæst. 44, art. 1 et 3. Ergo vir et uxor sunt æquales in actu matrimonii.

RESPONDEO dicendum quod duplex est æqualitas, scilicet quantitatis et proportionis. — Æqualitas quidem *quantitatis* est quæ attenditur inter duas quantitates ejusdem mensuræ, sicut bicubiti ad bicubitum. — Sed æqualitas *proportionis* est quæ attenditur inter duas proportiones ejusdem speciei sicut dupli ad duplum. — **Loquendo ergo de prima æqualitate, vir et uxor non sunt æquales in matrimonio, neque quantum ad actum conjugalem,** in quo id quod nobilius est, viro debetur; **neque quantum ad dispensationem domus,** in qua uxor regitur, et vir regit. — **Sed quantum ad secundam æqualitatem sunt æquales in utroque:** quia sicut tenetur vir uxori in actu conjugali et dispensatione domus, ad id quod viri est; ita uxor viro ad id quod uxoris est. Et secundum hoc dicitur in littera, 4 Sent., dist. 32, quod sunt æquales in reddendo et petendo debitum.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis agere sit nobilius quam pati, tamen eadem est proportio patientis ad patiendum, et agentis ad agendum; et secundum hoc est ibi æqualitas proportionis.

Ad secundum dicendum quod hoc est per accidens. Vir enim, qui nobiliorem partem habet in actu conjugali, naturaliter habet quod non ita erubescat petere debitum sicut uxor; et inde est quod uxor non tenetur reddere debitum non petenti viro, sicut vir uxori.

Ad tertium dicendum quod ex hoc ostenditur quod non sunt æquales absolute, non autem quod non sint æquales secundum proportionem,

Ad quartum dicendum quod quamvis caput sit principalius membrum, tamen sicut membra tenentur capiti in officio suo, ita caput membris in suo; et sic est ibi æqualitas proportionis.

Articulus vi (vel IV)

Utrum vir et uxor possint emittere votum contra debitum matrimonii sine mutuo consensu.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod vir et uxor possint votum emittere contra debitum matrimonii sine mutuo consensu. Vir enim et uxor æqualiter obligantur ad debiti solutionem, ut dictum est art. præc. Sed licitum est viro, etiam uxore prohibente, accipere crucem in subsidium Terræ sanctæ. Ergo etiam hoc licitum est uxori. Et ideo cum per hoc votum redditio debiti impediatur, potest alter conjugum sine consensu alterius votum prædictum emittere.

2. Præterea, non est expectandus in aliquo voto consensus alterius, qui non potest sine peccato dissentire. Sed unus conjugum non potest sine peccato dissentire quin alter conjugum continentiam voveat vel simpliciter, vel ad tempus; quia impedire profectum spiritualem est peccatum in Spiritum Sanctum. Ergo unus potest votum continentiæ simpliciter, vel ad tempus, sine consensu alterius emittere,

3. Præterea, sicut in actu matrimoniali requiritur debiti redditio, ita debiti petitio. Sed unus potest sine consensu alterius vovere quod debitum non petet, cum in hoc sit suæ potestatis. Ergo pari ratione quod debitum non reddet.

4. Præterea, nullus potest ex præcepto superioris cogi ad id quod non liceret sibi simpliciter vovere et facere, quia in illicitis non est obediendium. Sed prælatus superior non posset præcipere viro ut uxori ad tempus debitum non redderet, occupando eum in aliquo servitio. Ergo hoc etiam ipse posset per se facere, et vovere, per quod a debiti redditione impediretur.

— Sed contra est quod dicitur I Corinth. 7, 5: *Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.*

Præterea, nullus potest facere votum de alieno. Sed *vir non habet potestatem sui corporis, sed uxor* 1. Corinth. 7, 4. Ergo sine ejus consensu non potest vir votum continentiæ facere vel simpliciter vel ad tempus.

RESPONDEO dicendum quod vovere voluntatis est, ut etiam ipsum nomen ostendit. Unde de illis tantum bonis potest esse votum quæ nostræ subjacent voluntati: qualia non sunt ea in quibus unus alteri tenetur. Et ideo in talibus non potest aliquis votum emittere sine consensu ejus cui tenetur. Unde cum conjuges sibi invicem teneantur in redditione debiti, per quam continentia impeditur, **non potest unus absque consensu alterius continentiam vovere; et si voverit, peccat, et non debet servare votum, sed agere pœnitentiam de voto male facto.**

Ad primum ergo dicendum quod satis probabile est quod uxor debeat velle continere ad tempus, subveniendo necessitati Ecclesiæ generalis. Et ideo in favorem negotiorum pro quibus crux ipsi datur, institutum est quod vir possit absque consensu uxoris crucem accipere; sicut etiam posset domino suo terreno, a quo feudum tenet, absque ejus consensu militare. Nec tamen omnino subtrahitur uxori jus suum, quia uxor potest eum sequi. — Nec est simile de uxore ad virum; quia cum vir debeat regere uxorem, et non e converso, magis tenetur uxor sequi virum quam e converso. — Et præterea, uxor cum majori periculo castitatis discurreret per terras quam vir, et cum minori Ecclesiæ utilitate. Et ideo uxor non potest hoc votum facere sine viri consensu.

Ad secundum dicendum quod alter conjugum dissentiens voto continentiæ alterius non peccat, quia non dissentit, ut bonum illius impediat, sed ne sibi præjudicium generetur.

Ad tertium dicendum quod circa hoc est duplex opinio: — quidam enim dicunt quod unus absque consensu alterius potest vovere quod non petet debitum, non autem quod non reddet, quia in primo uterque est sui juris, sed non in secundo. — Sed quia si alter nunquam peteret debitum, ex hoc alteri matrimonium nimis onerosum redderetur, dum oporteret unum semper confusionem debiti petendi subire; ideo alii probabilius dicunt quod neutrum potest unus sine consensu alterius vovere.

Ad quartum dicendum quod sicut mulier accipit potestatem in corpore viri, salvo hoc in quo vir tenetur corpori suo, ita etiam salvo hoc in quo tenetur domino suo. Et ideo sicut uxor non potest debitum petere a viro contra salutem sui corporis, ita nec ad impediendum hoc in quo domino tenetur. Sed propter hoc non potest dominus prohibere quin debitum reddat.

ARTICULUS VII (vel V)

Utrum in diebus sacris impediatur petitio debiti.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod temporibus sacris non debeat aliquis impediri quin debitum petat. Tunc enim est subveniendum morbo, quando invalescit. Sed possibile est quod in die festo invalescat concupiscentia. Ergo tunc debet ei subveniri per debiti petitionem.

2. Præterea, non est alia ratio quare non sit petendum debitum in diebus festivis, nisi quia sunt orationi deputati. Sed in illis diebus sunt horæ determinatæ orationi. Ergo aliis horis licebit debitum petere.

— Sed contra, sicut aliqua loca sunt sacra, quia deputata sunt sacris, ita aliqua tempora sunt sacra propter eamdem rationem. Sed in loco sacro non licet petere debitum. Ergo nec in tempore sacro

RESPONDEO dicendum quod actus matrimonialis quamvis culpa careat, tamen quia rationem deprimit, propter carnalem delectationem, hominem reddit ineptum ad spiritualia. Et ideo **in diebus in quibus spiritualibus præcipue est vacandum, non licet petere debitum.**

Ad primum ergo dicendum quod tempore illo possunt alia adhiberi ad concupiscentiam reprimendam, sicut oratio et multa hujusmodi, quæ adhibent etiam illi qui perpetuo continent.

Ad secundum dicendum quod quamvis non teneatur omnibus horis orare, tamen tenetur tota die se conservare idoneum ad orandum.

ARTICULUS VIII (vel VI)

Utrum petens debitum in tempore sacro mortaliter peccet.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod petens debitum in tempore sacro mortaliter peccet. Gregorius enim dicit, in I Dialog., cap. 10 princ., quod mulier quæ nocte cognita est a viro, mane ad processionem veniens a diabolo est arrepta. Sed hoc non esset, nisi mortaliter peccasset.

2. Præterea, quicumque facit contra præceptum divinum, mortaliter peccat. Sed Dominus præcepit Exodi 19, 15: *Ne appropinquetis uxoribus vestris*, quando scilicet erant legem accepturi. Ergo multo magis peccant mortaliter si tempore quo sacris novæ legis intendendum est, uxoribus viri commisceantur.

— Sed contra, nulla circumstantia aggravat in infinitum. Sed indebitum tempus est circumstantia quædam. Ergo non aggravat in infinitum, ut faciat mortale quod alias esset veniale.

Respondeo dicendum quod debitum petere in die festivo non est circumstantia trahens in aliam speciem peccati: unde non potest in infinitum aggravare. Et ideo **non peccat mortaliter uxor, vel vir, si in die festo debitum petat. Sed tamen gravius est peccatum, si sola delectationis causa petatur, quam si propter timorem quo quis sibi timet de lubrico carnis, debitum petat.**

Ad primum ergo dicendum quod non fuit punita mulier illa propter hoc quod debitum reddidit, sed quia postmodum se temere ad divina ingessit contra conscientiam.

Ad secundum dicendum quod ex auctoritate illa non potest probari quod sit peccatum mortale, sed quod sit incongruum. Multa enim ad munditiam carnis pertinentia exigebantur de necessitate præcepti in veteri lege, quæ carnalibus dabatur, quæ in nova lege non exiguntur, quæ est lex spiritus.

Articulus IX (vel VII)

Utrum unus conjux teneatur alteri debitum reddere in tempore festivo.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam non teneatur tempore festivo reddere debitum, quia peccantes et consentientes pariter puniuntur, ut patet Rom. 1. Sed ille qui reddit debitum, consentit petenti, qui peccat. Ergo et ipse peccat.

2. Præterea, ex præcepto affirmativo obligamur ad orandum, et ita ad aliquod tempus determinatum. Ergo pro tempore illo in quo quis orare tenetur, reddere debitum non debet, sicut nec eo tempore quo tenetur temporali domino ad speciale obsequium.

— Sed contra est quod dicitur 1 Cor. 7, 5: *Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus*, etc. Ergo quando conjux petit, reddendum est ei.

Respondeo dicendum quod cum mulier habeat potestatem in corpore viri, quantum ad actum generationis spectat, et e converso, **tenetur unus alteri debitum reddere quocumque tempore, et quacumque hora, salva debita honestate, quæ in talibus exigitur,** quia non oportet quod statim in publico reddat debitum.

Ad primum ergo dicendum quod ille, quantum in se est, non consentit, sed id quod ab eo exigitur, invitus et cum dolore reddit; et ideo non peccat. Hoc enim est propter lubricum carnis divinitus ordinatum ut semper petenti debitum reddatur; ne aliqua occasio peccandi detur.

Ad secundum dicendum quod non est aliqua hora ita determinata ad orandum, quin possit recompensari in aliis horis. Et ideo objectio non cogit.

Hic ultimus articulus desideratur in plurimis editionibus.

Articulus X

Utrum nuptiæ certis quibusdam temporibus interdici debeant.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod nuptiæ non sint interdicendæ certis temporibus; quia matrimonium sacramentum est. Sed in illis temporibus non interdicitur celebratio aliorum sacramentorum. Ergo nec celebratio matrimonii.

2. Præterea, magis incompetens est in diebus festis petitio debiti quam celebratio nuptiarum. Sed in diebus illis potest debitum peti. Ergo et nuptiæ celebrari.

3. Præterea, matrimonia quæ fiunt contra statutum Ecclesiæ debent separari. Sed non separantur, si fiant nuptiæ in talibus temporibus. Ergo non debet esse prohibitum per Ecclesiæ statuta.

— Sed contra hoc est quod dicitur Eccles. 3: *Tempus amplexandi et tempus longe fieri ab amplexibus.*

Respondeo dicendum quod quando novæ sponsæ traducuntur, animæ conjugum magis ex ipsa novitate ad curam carnalium occupantur; et ideo in nuptiis consueverunt signa multæ lætitiæ dissolutæ ostendi. Et propter hoc **illis temporibus in quibus homines præcipue debent se ad spiritualia elevare, prohibitum est**

Art. 10. — Hæc sunt temperata a Concil. Trident. sess. 24. cap. 10, scilicet: « Ab adventu Domini nostri Jesu Christi usque in diem Ephiphaniæ, et a feria quarta Cinerum usque in octavam Paschatis inclusive, antiquas solemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus observari sancta Synodus præcipit; in aliis vero temporibus nuptias solemniter celebrari permittit: quas Episcopi, ut ea qua decet modestia et honestate fiant, curabunt: sancta enim res est Matrimonium, et sancte tractandum ». Hæc autem habentur apud Rituale Romanum: « Meminerint parochi, a dominica prima Adventus usque ad diem Epiphaniæ, et a feria IV cinerum usque ad octavam Paschæ inclusive, solemnitates nuptiarum prohibitas esse, ut nuptias benedicere, sponsam traducere, nuptialia celebrare convivia. Matrimonium autem omni tempore contrahi potest ».

nuptias celebrari. Hoc autem est ab Adventu usque ad Epiphaniam propter communionem, quæ secundum antiquos Canones in Nativitate fieri convenienter solet (ut suo loco, part. III, quæst. 80, notatum est), et a Septuagesima usque ad Octavas Paschæ propter communionem paschalem ; et a tribus diebus ante Ascensionem usque ad Octavas Pentecostes, propter præparationem ad communionem illo tempore sumendam.

Ad primum ergo dicendum, quod celebratio matrimonii habet aliquam mundanam lætitiam et carnalem adjunctam ; quod non est de aliis sacramentis. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod non fit tanta distractio animorum in redditione vel petitione debiti, sicut in celebratione nuptiarum ; et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum, quod cum tempus non sit de essentia matrimonii, si in tempore indebito contrahatur, nihilominus verum est sacramentum ; nec separatur matrimonium simpliciter, sed ad tempus, ut pœnitentiam agant de hoc quod statutum Ecclesiæ sunt transgressi. Et sic est intelligendum quod Magister dicit in littera. Nempe quod si prædictis temporibus factum fuerit matrimonium sive nuptiæ celebratæ, qui hoc fecerint, *separentur.* Nec a seipso dicit, sed a canonico statuto refert ; puta ex concilio Ilerdensi sic in Decretis concludente (ut supra).

QUÆSTIO LXV

DE PLURALITATE UXORUM. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de pluralitate uxorum. Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum habere plures uxores sit contra legem naturæ ; 2° utrum aliquando fuerit licitum ; 3° utrum habere concubinam sit contra legem naturæ ; 4° utrum accedere ad concubinam sit peccatum mortale ; 5° utrum aliquando licitum fuerit habere concubinam.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum habere plures uxores sit contra legem naturæ.

S. Thom., 4 Sent., dist. 33, quæst. 1, art. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod habere plures uxores non sit contra legem naturæ. Consuetudo enim legi naturali non præjudicat. Sed habere plures uxores *peccatum non erat, quando mos erat*, ut dicit Augustinus, implic., lib.

QUÆSTIO 65. — Proprietates matrimonii sunt unitas et indissolubilitas. Unitatem matrimonii vocamus, quando est unius cum una, et dicitur *monogamia.* Illi opponitur multiplicitas virorum cum una, quæ dicitur *polyandria* vel *biviratus ;* et multiplicitas uxorum cum uno viro, quæ si sit simultanea, dicitur *polygamia,* si sit successiva post mortem prioris uxoris dicitur *bigamia.* — Ad polyandriam vero quod spectat, nemo unquam inter christianos extitit, qui eam licitam esse dixerit ; cum vel ethnici ipsi solo rationis lumine illustrati, velut abominandam turpitudinem ac naturæ adversantem execrati eam fuerint. De polygamia autem successiva nullam jam movetur quæstio (quæst. 63 supra). Restat tandem ut de una agatur polygamia simultanea, quam Lutherus, Melanchton, Bucerus cæterique socii probarunt, dum in famosa consultatione, anno 1539 habita, decreverunt concedi posse Philippo Hassiæ Lantgravio, ut viva adhuc legitima uxore, aliam in matrimonium duceret. Hi uno animo docuerunt polygamiam simultaneam non ita divinæ legi adversari, ut nullam dispensationem admittat in casu saltem necessitatis, si nimirum uxor quacumque de causa debitum conjugale reddere nequeat. Imo Joannes Lyserus cum aliis contendit polygamiam divino jure permitti, humano dumtaxat vetari. E contra, Calvinus uxorum simultaneitatem, tam stricte juri naturali prohibitam autumat, ut patriarchas quod plures uxores duxerint, violati hac in parte juris naturalis ac adulterii, reos traducere non vereatur. — Durandus docuit, et cum ipso quidam doctores catholici, polygamiam simultaneam legi naturali et finibus matrimonii nullatenus repugnare, adeoque, seclusa lege divina qua jam prohibetur, in se licitam esse.

ART. 1. — Sic habet Billuart : Polygamia non repugnat finibus primariis matrimonii, sed secundariis ; consequenter non est contra jus primarium naturæ, sed contra secundarium, quia id quod est contra finem primarium, a natura intentum, in certa materia, est contra primarium naturæ præceptum non universalissimum, sed in ista materia ; quod autem reddit istum finem difficilem, seu est contra finem secundarium a natura intentum, est contra secundarium naturæ præceptum.

Definit. Eccles. — Concil. Milevit. II (416), adversus Pelagium, cap. 17 : Placuit ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. — *Responsio Nicolai I ad consulta Bulgarorum :* Duas tempore uno habere uxores, nec ipsa origo humanæ conditionis admittit, nec lex christianorum ulla permittit. — *Decret. Innocent. III, supra quæst.* 54, *art.* 3, *pag.* 200. — *Professio fidei Michaelis Paleologi, vide supra quæst.* 63, *art.* 1. *pag.* 243— *Concil. Trident. vide supra cap. proœmiale et can.* 2, *quæst.* 41, *pag.*149.— *Encyclica Leonis XIII de matrimonio christiano :* Nota omnibus et nemini dubia commemoramus ; posteaquam sexto creationis die formavit Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, sociam illi voluit adjungere, quam de latere viri ipsius dormientis mirabiliter eduxit. Qua in re hoc voluit providentissimus Deus, ut illud par conjugium esset cunctorum hominum naturale principium ex quo scilicet propagari humanum genus, et, nunquam intermissis procreationibus, conservari in omne tempus oporteret. Atque illa viri et mulieris conjunctio, quo sapientissimis Deis consiliis responderet aptius, vel ex eo tempore duas potissimum, easque in primis nobiles, quasi alte impressas et insculptas præ se tulit proprietates, nimirum unitatem et perpetuitatem. Idque declaratum aperteque confirmatum ex Evangelio perspicimus divina Jesu Christi auctoritate ; qui Judæis et Apostolis testatus est, matrimonium ex ipsa institutione sui dumtaxat inter duos esse debere, scilicet virum inter et mulierem ; ex duobus unam veluti carnem fieri ; et nuptiale vinculum sic esse voluntate intime vehementerque nexum, ut a quopiam inter homines dissolvi, aut distrahi nequeat. « Adhærebit (homo) uxori suæ, et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet ».

de Bono conjug., cap. 15 (et habetur in littera, 4 Sent., dist. 33). Ergo habere plures uxores non est contra legem naturæ.

2. Præterea, quicumque facit contra legem naturæ, facit contra præceptum; quia sicut lex scripta habet sua præcepta, ita et lex naturæ. Sed Augustinus dicit, loc. cit., et lib. 15 de Civit. Dei, cap. 38, ad fin., quod habere plures uxores *non erat contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum*. Ergo habere plures uxores non est contra legem naturæ.

3. Præterea, matrimonium principaliter ordinatur ad prolis procreationem. Sed unus potest ex pluribus prolem accipere, plures fecundando. Ergo non est contra legem naturæ habere plures uxores.

4. Præterea, *jus naturale est quod natura omnia animalia docuit*, ut in principio Digestorum dicitur, l. 1, ff. de Just. et Jure. Sed natura non docuit hoc omnia animalia, quod sit tantum una unius, cum unus mas in multis animalibus pluribus feminis conjungatur. Ergo non est contra legem naturæ habere plures uxores.

5. Præterea, secundum Philosophum, 15 de Animal. (seu lib. 1 de Generat. animal., cap. 20), in generatione prolis mas se habet ad feminam sicut agens ad patiens, et artifex ad materiam. Sed non est contra ordinem naturæ quod unum agens in plura patientia agat, aut unus artifex ex diversis materiis operetur. Ergo nec est contra legem naturæ quod unus vir plures uxores habeat.

6. Sed contra, illud præcipue videtur esse de jure naturali quod homini in institutione humanæ naturæ inditum est. Sed quod sit una unius, in ipsa institutione humanæ naturæ est ei inditum, ut patet Genes, 2, 24: *Erunt duo in carne una.* Ergo est de lege naturæ.

7. Præterea, contra legem naturæ est quod homo se ad impossibile obliget, et ut quod uni datum est, alteri detur. Sed homo contrahens cum una uxore, sui corporis potestatem ei tradit, ut necesse sit ei reddere debitum, cum petierit. Ergo contra legem naturæ est quod postea alteri potestatem sui corporis tradat, quia non posset simul utrique reddere debitum, si simul peterent.

8. Præterea, de lege naturæ est: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Sed vir nullo modo vellet quod uxor alium virum haberet. Ergo contra legem naturæ faceret, si uxorem aliam superduceret.

9. Præterea, quidquid est contra naturale desiderium est contra legem naturæ. Sed zelus viri ad uxorem et uxoris ad virum naturalis est, quia in omnibus invenitur. Ergo cum zelus sit *amor non patiens consortium in amato*, videtur quod contra legem naturæ sit quod plures uxores habeant unum virum,

RESPONDEO dicendum quod omnibus rebus naturalibus insunt quædam principia quibus non solum operationes proprias efficere possint, sed quibus etiam eas convenientes fini suo reddant; sive sint actiones quæ consequantur rem aliquam ex natura sui generis, sive ex natura speciei, ut magneti competit ferri deorsum ex natura sui generis, et attrahere ferrum ex natura suæ speciei.

Sicut autem in rebus agentibus ex necessitate naturæ principia actionum sunt ipsæ formæ, a quibus operationes propriæ prodeunt convenientes fini, ita in his quæ cognitionem participant, principia agendi sunt cognitio et appetitus. Unde oportet quod in vi cognitiva sit naturalis conceptio, et in vi appetitiva naturalis inclinatio, quibus operatio conveniens generis sive speciei reddatur competens fini. Sed quia homo inter cætera animalia rationem finis cognoscit, et proportionem operationis ad finem, ideo naturalis conceptio est ei indita, qua dirigitur ad operandum convenienter, quæ *lex naturalis*, vel *jus naturale* dicitur, in cæteris autem animalibus *æstimatio naturalis* vocatur. Bruta enim ex vi naturæ impelluntur ad agendum convenientes actiones, magis quam regulentur, quasi proprio arbitrio agentia. Lex ergo naturalis nihil aliud est quam conceptio homini naturaliter indita, qua dirigitur ad convenienter agendum in actionibus propriis, sive competant eis ex natura generis, ut generare, comedere, et hujusmodi; sive ex natura speciei, ut ratiocinari, et hujusmodi. Omne autem illud quod actionem inconvenientem reddit fini, quem natura ex opere aliquo intendit, contra legem naturæ esse dicitur. Potest autem actio esse non conveniens fini vel principali, vel secundario; et sive sic, sive sic,

---

Verum hæc conjugii forma, tam excellens atque præstans, sensim corrumpi et interire apud ethnicos populos cœpit; et penes ipsum Hebræorum genus quasi obnubilari atque obscurari visa. Nam apud hos de uxoribus susceperat consuetudo communis, ut singulis viris habere plus una liceret; post autem, cum « ad duritiam cordis » eorum indulgenter permisisset Moyses repudiorum potestatem, ad divortium factus est aditus. In societate vero ethnicorum vix credibile videatur, quantam corruptelam et demutationem nuptiæ contraxerint, quippe quæ objectæ fluctibus essent errorum uniuscujusque populi et cupiditatum turpissimarum. Plus minus gentes dediscere notionem germanamque originem matrimonii visæ sunt; eamque ob causam de conjugiis passim tunc ferebantur leges, quæ esse e republica viderentur, non quas natura postularet. Solemnes ritus arbitrio legumlatorum inventi, efficiebant ut honestum uxoris, aut turpe concubinæ nomen mulieres nanciscerentur; quin eo ventum erat, ut auctoritate principum reipublicæ caveretur, quibus esset permissum inire nuptias, et quibus non esset, multum legibus contra æquitatem contendentibus, multum pro injuria. Præterea polygamia, polyandria, divortium causæ fuerunt, quamobrem nuptiale vinculum magnopere relaxaretur. Summa quoque in mutuis conjugum juribus et officiis perturbatio extitit, cum vir dominium uxoris acquireret, eamque suas sibi res habere, nulla sæpe justa causa, juberet; sibi vero ad effrenatam et indomitam libidinem præcipiti impune liceret « excurrere per lupanaria et ancillas quasi culpam dignitas faciat, non voluntas ». — *Vide etiam supra, pag.* 242.

hoc contingit dupliciter. *Uno* modo ex aliquo quod omnino impedit finem, ut nimia superfluitas, aut defectus comestionis, impedit salutem corporis, quasi principalem finem comestionis, et bonam habitudinem in negotiis exercendis, qui est finis secundarius comestionis. *Alio* modo ex aliquo quod facit difficilem, aut minus decentem, perventionem ad finem principalem, vel secundarium; sicut inordinata comestio quantum ad tempus indebitum. Si ergo actio sit inconveniens fini, quasi omnino prohibens finem principalem, directe per legem naturæ prohibetur primis præceptis legis naturæ, quæ sunt in operabilibus sicut communes animi conceptiones in speculativis. Si autem sit incompetens fini secundario quocumque modo, aut etiam principali ut faciens difficilem, vel minus congruam perventionem ad ipsum, prohibetur non quidem primis præceptis legis naturæ, sed secundis, quæ ex primis derivantur; sicut conclusiones in speculativis ex principiis per se notis fidem habent : et sic dicta actio contra legem naturæ esse dicitur. — Matrimonium ergo habet pro fine principali prolis procreationem et educationem, qui quidem finis competit homini secundum naturam sui generis ; unde et aliis animalibus est communis, ut dicitur in 8 Ethic., cap. 12, a med. ; et sic bonum matrimonii assignatur **proles**. — Sed pro fine secundario, ut dicit Philosophus, ibid., habet in hominibus solis communicationem operum, quæ sunt necessaria in vita, ut supra dictum est, quæst. 41, art. 1. Et secundum hoc **fidem** sibi invicem debent, quæ est unum de bonis matrimonii. — Habet ulterius alium finem, in quantum inter fideles est, scilicet significationem Christi et Ecclesiæ ; et sic bonum matrimonii dicitur **sacramentum**. Unde *primus* finis respondet matrimonio hominis, in quantum est animal ; *secundus*, in quantum est homo ; *tertius*, in quantum est fidelis. — **Pluralitas ergo uxorum neque totaliter tollit, neque aliqualiter impedit matrimonii primum finem**, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus fecundandis, et educandis filiis ex eis natis. — **Sed secundarium finem etsi non totaliter tollat, tamen multum impedit**, eo quod non facile potest esse pax in familia, ubi uni viro plures uxores junguntur ; cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum, et etiam quia communicatio plurium in uno officio causat litem : sicut figuli corrixantur ad invicem, et similiter plures uxores unius viri. — **Tertium autem finem totaliter tollit, eo quod sicut Christus est unus, ita et Ecclesia una.**—Et ideo patet ex dictis quod **pluralitas uxorum quodammodo est contra legem naturæ, et quodammodo non.**

Ad primum ergo dicendum quod consuetudo non præjudicat legi naturæ quantum ad prima præcepta ipsius, quæ sunt quasi communes animi conceptiones in speculativis. Sed ea quæ ex istis trahuntur, ut conclusiones, consuetudo auget, ut Tullius dicit, in 2 Rhet., scilicet de Invent., aliquant. ante fin.; et similiter etiam minuit. Et hujusmodi est præceptum legis naturæ de unitate uxoris.

Ad secundum dicendum quod, sicut Tullius dicit ibid., *res a natura profectas et a consuetudine approbatas legum metus et religio sanxit.* Unde patet quod illa quæ lex naturalis dictat, quasi ex principiis primis legis naturæ derivata, non habent vim coactivam per modum præcepti absolute, nisi postquam lege divina et humana sancita sunt. Et hoc est quod dicit Augustinus, quod non faciebant contra legis præcepta, quia nulla lege erat prohibitum.

Ad tertium patet solutio ex dictis in corp.

Ad quartum dicendum quod jus naturale multipliciter accipitur. — Primo enim aliquod jus dicitur naturale ex principio, quia a natura est indictum ; et sic definit Tullius, in 2 Rhetor., loc. cit., dicens: *Jus naturale est quod non opinio genuit, sed vis quædam innata inseruit.*— Et quia etiam in rebus naturalibus dicuntur aliqui motus naturales, non quod sint ex principio intrinseco, sed quia sunt a principio superiori movente, sicut motus qui sunt in elementis ex impressione corporum cœlestium, naturales dicuntur, ut Commentator dicit in 3 de Cœlo et Mundo, comment. 28; ideo ea quæ sunt de jure divino, dicuntur esse de jure naturali, cum sint ex impressione et infusione superioris principii, scilicet Dei. Et sic accipitur ab Isidoro, qui dicit, lib. 5 Etym., cap. 4, quod *jus naturale est quod in lege et in Evangelio continetur.* — Tertio dicitur jus naturale non solum a principio, sed a materia, quia de naturalibus est. Et quia natura contra rationem dividitur, a qua homo est homo, ideo strictissimo modo accipiendo jus naturale, illa quæ ad homines tantum pertinent, si sint de dictamine naturalis rationis, non dicuntur esse de jure naturali, sed illa tantum quæ naturalis ratio dictat de his quæ sunt homini aliisque communia. Et sic datur dicta definitio, scilicet : *Jus naturale est quod natura omnia animalia docuit.* Pluralitas ergo uxorum, quamvis non sit contra jus naturale tertio modo acceptum, est tamen contra jus naturale secundo modo acceptum (quia jure divino prohibetur), et etiam contra jus naturale primo modo acceptum, ut ex dictis patet in corp., quia natura dictat hoc cuilibet animali secundum modum convenientem speciei suæ. Unde etiam quædam animalia, in quibus ad educationem prolis requiritur sollicitudo utriusque, scilicet maris et feminæ, naturali instinctu servant conjunctionem unius ad unum : sicut patet in turture et columba, et hujusmodi.

Ad quintum patet solutio ex dictis in corp.

— Sed quia rationes inductæ in contrarium, videntur ostendere quod pluralitas uxorum sit contra prima principia legis naturæ, ideo ad eas respondendum est.

Et dicendum *ad sextum* quod natura humana absque omni defectu instituta est ; et ideo non solum sunt indita ei illa sine quibus matrimonii finis principalis esse non potest, sed etiam illa sine quibus secundarius finis matrimonii sine difficultate haberi non posset: et hoc modo sufficit homini in ipsa sui institutione habere unam uxorem, ut dictum est in corp. art.

Ad septimum dicendum quod vir per matrimonium non dat sui corporis potestatem uxori quantum ad omnia, sed solum quantum ad illa quæ matrimonium requirit. Non autem requirit matrimonium ut quolibet tempore uxori petenti vir debitum reddat, quantum ad id ad quod matrimonium principaliter est institutum, scilicet ad bonum prolis, sed quantum sufficit ad imprægnationem. Requirit autem hoc matrimonium, in quantum est ad remedium institutum (quod est secundarius ipsius finis), ut quolibet tempore debitum petenti reddatur. Et sic patet quod accipiens plures uxores non se obligat ad impossibile, considerato principali fine matrimonii. Et ideo pluralitas uxorum non est contra prima præcepta legis naturæ.

Ad octavum dicendum quod illud præceptum legis naturæ : *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, debet intelligi eadem proportione servata. Non enim si prælatus non vult sibi resisti a subdito, ipse subdito resistere non debet. Et ideo non oportet ex vi illius præcepti quod sicut vir non vult quod uxor sua habeat alium virum, ipse non habeat aliam uxorem, quia unum virum habere plures uxores, non est contra prima præcepta legis naturæ, ut dictum est in solut. præc. Sed unam uxorem habere plures viros, est contra prima præcepta legis naturæ, eo quod per hoc, quantum ad aliquid, totaliter tollitur, et, quantum ad aliquid, impeditur bonum prolis, quod est principalis matrimonii finis. In bono enim prolis intelligitur non solum procreatio, sed etiam educatio. Ipsa enim procreatio prolis etsi non totaliter tollatur, quia contingit post imprægnationem primam iterum mulierem imprægnari, ut dicitur 7 de Animal., cap. 4, ad fin., tamen multum impeditur, quia vix potest accidere quin corruptio accidat quantum ad utrumque fetum, vel quantum ad alterum. Sed educatio totaliter tollitur, quia ex hoc quod una mulier plures maritos haberet, sequeretur incertitudo prolis respectu patris, cujus cura necessaria est in educando. Et ideo nulla lege, vel consuetudine, est permissum unam mulierem nubere plures viros, sicut e converso.

Ad nonum dicendum quod naturalis inclinatio in appetitiva sequitur naturalem conceptionem in cognitione. Et quia non ita est contra conceptionem naturalem quod vir habeat plures uxores, sicut quod uxor habeat plures viros, ideo affectus uxoris non tantum refugit consortium in viro, sicut e converso. Et ideo tam in hominibus quam in aliis animalibus invenitur major zelus maris ad feminam, quam e converso.

Articulus II

Utrum aliquando licitum fuerit habere plures uxores.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod habere plures uxores non potuerit esse aliquando licitum, quia secundum Philosophum, in 5 Ethic., cap. 7, in princip., *jus naturale semper et ubique habet potestatem eamdem.* Sed jure naturali prohibetur pluralitas uxorum, ut ex dictis patet, art. præc. Ergo sicut modo non licet, ita nunquam licuit.

2. Præterea, si aliquando licuit, hoc non fuit nisi quia vel per se licitum erat, vel per aliquam dispensationem : — si primo modo, sic etiam nunc licitum esset ; — si secundo modo, hoc esse non potest, quia, secundum Augustinum, lib. 26 contra Faust., cap. 3, ante med., *Deus cum sit naturæ conditor, non facit aliquid contra rationes quas naturæ inseruit.* Cum ergo naturæ nostræ Deus inseruerit quid sit una unius, videtur quod ipse contra hoc nunquam dispensaverit.

3. Præterea, si aliquid est licitum ex dispensatione, hoc non licet nisi illis quibus dispensatio fit. Non autem legitur aliqua dispensatio communis in lege cum omnibus facta. Cum ergo omnes communiter qui volebant plures uxores acciperent in veteri Testamento, nec ex hoc reprehendantur a lege, vel a prophetis, non videtur quod fuerit ex dispensatione licitum.

4. Præterea, ubi est eadem causa dispensationis, debet eadem dispensatio fieri. Sed causa dispensationis non potest alia poni quam multiplicatio prolis ad cultum Dei, quæ etiam nunc necessaria est. Ergo adhuc talis dispensatio duraret, præcipue cum non legatur revocata.

5. Præterea, in dispensatione non debet prætermitti majus bonum propter minus bonum. Sed fides et sacramentum, quæ non videntur posse servari in matrimonio quo unus pluribus uxoribus conjungitur, sunt meliora quam prolis multiplicatio. Ergo intuitu hujus multiplicationis dispensatio prædicta fieri non debuisset.

— Sed contra, ad Galat. 3, 19, dicitur quod

ART. 2. — Post diluvium, ait Billuart, polygamia fuit licita ex dispensatione divina, ut patet ex Deuteron. 21, et exemplis Abraham, Jacob, Davidis. Ante diluvium enim, Lameth qui primus accepit duas uxores, reprehenditur ab omnibus, tanquam transgressor legis matrimonii. — Christus autem revocavit matrimonium ad primævam suam institutionem ; Matth. 19 et Marc. 10 : et cum Christus revocavit matrimonium simpliciter ad leges naturæ, sequitur apud judæos etiam et gentiles, matrimonia cum pluribus uxoribus esse invalida. — Vide Decretum Innocentii III, supra, quæst. 54, art. 3, pag. 199.

lex propter prævaricatores (1) *posita est,* ut scilicet eos prohiberet. Sed lex vetus facit mentionem de pluralitate uxorum sine aliqua ejus prohibitione, ut patet Deuter, 21, 15: *Si habuerit homo duas uxores,* etc. Ergo habendo duas uxores non erant prævaricatores, et ita erat licitum.

Præterea, hoc idem videtur exemplo ex sanctis patribus, qui plures leguntur habuisse uxores, cum Deo essent acceptissimi, sicut Jacob, et David, et plures alii. Ergo aliquando fuit licitum.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex dictis patet art. præc., ad 7 et 8, pluralitas uxorum esse dicitur contra legem naturæ, non quantum ad prima præcepta ejus, sed quantum ad secunda, quæ quasi conclusiones a primis præceptis derivantur. Sed quia actus humanos variari oportet secundum diversas conditiones personarum, et temporum, et aliarum circumstantiarum, ideo conclusiones prædictæ a primis legis naturæ præceptis non procedunt, ut semper efficaciam habentes, sed in majori parte; talis etenim tota materia moralis, ut patet per Philosophum, in lib. I Ethic., cap. 3, in princ., et cap. 7, ad fin. Et ideo ubi eorum efficacia deficit, licite ea prætermitti possunt. Sed quia non est facile determinare hujusmodi varietates, ideo illi ex cujus auctoritate lex efficaciam habet, reservatur ut licentiam præbeat legem prætermittendi in illis casibus ad quod legis efficacia non extendere se debet, et talis licentia *dispensatio* dicitur. **Lex autem de unitate uxoris non est humanitus, sed divinitus instituta; nec unquam verbo aut litteris tradita, sed cordi impressa,** sicut et alia quæ ad legem naturæ qualitercumque pertinent. Et ideo **in hoc a solo Deo dispensatio fieri potuit per inspirationem internam, quæ quidem principaliter patribus sanctis facta est, et per eorum exemplum ad alios derivata est eo tempore quo oportebat prædictum naturæ præceptum prætermitti, ut major esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandæ.** Semper enim principalior finis magis observandus est quam secundarius. Unde cum bonum prolis sit principalis matrimonii finis, ubi prolis multiplicatio necessaria erat, debuit negligi ad tempus impedimentum quod posset in secundariis finibus evenire, ad quod removendum præceptum prohibens pluralitatem uxorum ordinatur, ut ex dictis patet, art. præc.

Ad primum ergo dicendum quod jus naturale semper et ubique, quantum est de se, habet eamdem potentiam; sed per accidens, propter aliquod impedimentum, quandoque et alicubi potest variari, sicut ibidem Philosophus exemplum ponit de aliis rebus naturalibus. Semper enim et ubique dextra est melior quam sinistra secundum naturam, sed per aliquod accidens contingit aliquem esse ambidextrum, quia natura nostra variabilis est; et similiter est etiam de naturali justo, ut ibidem Philosophus dicit.

Ad secundum dicendum quod in Decretali quadam de Divortiis, cap. *Gaudemus,* dicitur quod nunquam licuit plures habere uxores sine dispensatione per divinam inspirationem habita. Nec tamen talis dispensatio datur contra rationes quas Deus naturæ inseruit, sed præter eas, quia rationes illæ non sunt ordinatæ ad semper, sed ut in pluribus, ut dictum est in corp. art. Sicut etiam non est contra naturam quando aliqua accidunt in rebus naturalibus miraculose, præter ea quæ frequenter solent evenire.

Ad tertium dicendum quod qualis est lex, talis esse debet dispensatio legis. Unde quia lex naturæ est cordibus impressa, non oportuit dispensationem eorum quæ ad legem naturæ pertinent, lege scripta dari, sed per internam inspirationem fieri.

Ad quartum dicendum quod veniente Christo fuit tempus plenitudinis gratiæ Christi, per quam cultus Dei in omnes gentes spirituali propagatione diffusus est. Et ideo non est eadem ratio dispensationis quæ erat ante Christi adventum, quando cultus Dei carnali propagatione multiplicabatur et conservabatur.

Ad quintum dicendum quod proles, secundum quod est bonum matrimonii, includit fidem ad Deum servandam, quia, secundum quod proles expectatur ad cultum Dei educanda, ponitur matrimonii bonum. Fides autem ad Deum servanda est potior quam fides uxori servanda, quæ ponitur bonum matrimonii, et quam significatio, quæ pertinet ad sacramentum, quia significatio ad fidei cognitionem ordinatur. Et ideo non est inconveniens, si propter bonum prolis aliquid detrahitur aliis duobus bonis. Nec tamen omnino tolluntur, quia et fides manet ad plures, et sacramentum aliquo modo; quia quamvis non significaretur conjunctio Christi ad Ecclesiam, in quantum est una, significabatur tamen per pluralitatem uxorum distinctio graduum in Ecclesia; quæ quidem non solum est in Ecclesia militante, sed etiam in triumphante. Et ideo illorum matrimonia aliquo modo significabant conjunctionem Christi ad Ecclesiam non solum militantem, ut quidam dicunt, sed etiam triumphantem, in qua sunt diversæ mansiones.

ARTICULUS III

Utrum habere concubinam sit contra legem naturæ.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod habere concubinam non sit contra legem naturæ.

---

(1) Vulgata, *transgressionis.*

ART. 3. — Concubinatus non tantum est crimen, sed est assiduitas et consuetudo in crimine. Concubina vero dicitur illa mulier cum qua quispiam frequenter et ex consuetudine fornicatur, vel eam domi retinens, vel ad eam accedens sicut ad uxorem. In 2. 2. quæst. 154, pag. 675.

Legis enim cæremonialia non sunt de lege naturæ. Sed fornicatio prohibetur Actuum 15, inter alia cæremonialia legis, quæ ad tempus credentibus ex gentibus imponebantur. Ergo fornicatio simplex, quæ est accessus ad concubinam, non est contra legem naturæ.

2. Præterea, jus positivum a naturali jure profectum est, ut Tullius dicit, lib. 2 de Invent., aliquant. ante fin. Sed secundum jus positivum fornicatio simplex non prohibebatur; imo potius in pœnam secundum antiquas leges mulieres lupanaribus tradendæ condemnabantur. Ergo habere concubinam non est contra legem naturæ.

3. Præterea, naturalis lex non prohibet quin illud quod datur simpliciter, possit dari ad tempus et secundum quid. Sed una mulier soluta potest dare viro soluto in perpetuum sui corporis potestatem, ut ea utatur licite cum voluerit. Ergo non est contra legem naturæ, si dederit ei potestatem sui corporis ad horam.

4. Præterea, quicumque re sua utitur ut vult, nemini facit injuriam. Sed ancilla est res domini. Ergo si dominus ea utatur ad libitum, nulli facit injuriam; et ita habere concubinam non est contra legem naturæ.

5. Præterea, quilibet potest alteri dare quod suum est. Sed uxor habet potestatem in corpore viri, ut patet 1 Corinth. 7. Ergo si uxor velit, vir poterit alteri mulieri conjungi sine peccato.

— Sed contra, secundum omnes leges, filii qui de concubina nascuntur, sunt vituperabiles. Sed hoc non esset, nisi concubitus ex quo oriuntur, esset naturaliter turpis. Ergo habere concubinam est contra legem naturæ.

Præterea, matrimonium est naturale, sicut dictum est, quæst. 41, art. 1. Sed hoc non esset, si sine præjudicio legis naturæ homo posset conjungi mulieri præter matrimonium. Ergo contra legem naturæ est concubinam habere.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex dictis patet, art. 1 huj. quæst., illa actio dicitur esse contra legem naturæ, quæ non est conveniens fini debito quem natura intendit, sive quia non ordinatur in ipsum per actionem agentis, sive quia de se est improportionata illi fini. Finis autem quem natura ex concubitu intendit, est proles procreanda et educanda; et ut hoc bonum quæreretur posuit delectationem in concubitu, ut Augustinus (1) dicit, lib. 1 de Nupt. et Concupisc., cap. 8. Quicumque ergo concubitu utitur propter delectationem quæ in ipso est, non referendo in finem a natura intentum, contra naturam facit; et similiter etiam nisi sit talis concubitus qui ad illum finem convenienter ordinari possit. Et quia res a fine ut plurimum nominantur, tanquam a potiori, sicut conjunctio matrimonii a prolis bono nomen accepit, quod per matrimonium principaliter quæritur, ita concubinæ nomen illam conjunctionem exprimit qua solus concubitus propter seipsum quæritur. Et si etiam aliquis quandoque ex tali concubitu prolem quærat, non tamen est conveniens ad prolis bonum, in quo non solum intelligitur ipsius procreatio, per quam proles *esse* accipit, sed etiam educatio, et instructio, per quam accipit nutrimentum et disciplinam a parentibus; in quibus tribus parentes proli tenentur, secundum Philosophum, 8 Ethic., cap. 11 et 12. Cum autem educatio et instructio prolis a parentibus debeantur per longum tempus, exigit lex naturæ ut pater et mater in longum tempus commaneant, ad subveniendum communiter proli. Unde et aves, quæ communiter pullos nutriunt, ante completam nutritionem non separantur a mutua societate, quæ incipit a concubitu. Hæc autem obligatio ad commanendum fœminam marito matrimonium facit. Et ideo patet quod **accedere ad mulierem non junctam sibi matrimonio, quæ concubina vocatur, est contra legem naturæ.**

Ad primum ergo dicendum quod in gentibus, quantum ad multa, lex naturæ offuscata erat: unde accedere ad concubinam malum non reputabant; sed passim fornicatione, quasi re licita, utebantur, sicut et aliis quæ erant contra cæremonias Judæorum, quamvis non essent contra legem naturæ. Et ideo apostoli immiscuerunt prohibitionem fornicationis cæremonialibus, propter discretionem quæ erat in utroque inter Judæos et gentiles.

---

ostenditur simplicem fornicationem esse peccatum mortale; quæ a fortiori sunt dicenda de concubinatu.

Definit. Eccles. — Concil. Trident. sess. 24, de reformat., cap. 8: Concubinatus pœnis gravissimis punitur. Grave peccatum est, homines solutos concubinas habere; gravissimum vero, et in hujus magni Sacramenti singularem contemptum admissum, uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere, ac audere eas quandoque domi etiam cum uxoribus alere et retinere. Quare, ut huic tanto malo sancta Synodus opportunis remediis provideat, statuit hujusmodi concubinarios, tam solutos quam uxoratos, cujuscumque status, dignitatis et conditionis existant, si, postquam ab Ordinario, etiam ex officio, ter admoniti ea de re fuerint, concubinas non ejecerint, seque ab earum consuetudine non sejunxerint, excommunicatione feriendos esse, a qua non absolvantur, donec reipsa admonitioni factæ paruerint. Quod si in concubinatu per annum, censuris neglectis, permanserint; contra eos ab Ordinario severe pro qualitate criminis procedatur. Mulieres, sive conjugatæ, sive solutæ, quæ cum adulteris seu concubinariis publice vivunt, si ter admonitæ non paruerint, ab Ordinariis locorum, nullo etiam requirente, ex officio graviter pro modo culpæ puniantur; et extra oppidum, vel diœcesim. si id eisdem Ordinariis videbitur, invocato, si opus fuerit, brachio sæculari, ejiciantur: aliis pœnis contra adulteros et concubinarios inflictis in suo robore permanentibus. — *Resp. ad 5: Proposit. damn. ab Innocent. XI:* 50. Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; adeoque sufficit in Confessione dicere, se esse fornicatum.

(1) Ita restituendum hic, ut in Sentent. dist. 33, quæst. 1, art. 3, jam factum est. Edit. omnes, *Constantinus*, absque ullo indice loci.

Ad secundum dicendum quod ex prædicta obscuritate, scilicet in quam ceciderunt gentiles, Deo debitam gloriam non reddentes, ut dicitur Rom. 1, lex illa processit, et non ex instinctu legis naturæ. Unde prævalente christiana religione, lex illa extirpata est.

Ad tertium dicendum quod in aliquibus sicut nullum inconveniens sequitur, si rem aliquam quam quis in potestate habet, alteri simpliciter tradat, ita etiam nec si tradat ad tempus; et sic neutrum est contra legem naturæ. Ita autem non est in proposito, et ideo ratio non sequitur.

Ad quartum dicendum quod injuria justitiæ opponitur. Lex autem naturalis non solum prohibet injustitiam, sed etiam opposita omnium virtutum; sicut contra legem naturæ est quod aliquis immoderate comedat, quamvis talis rebus utens suis nulli injuriam faciat. — Et præterea ancilla, quamvis sit res domini ad obsequium, non est tamen res ipsius ad concubitum. Et iterum interest qualiter quisque re sua utatur. Facit enim talis injuriam proli procreandæ, ad cujus bonum non sufficienter talis conjunctio ordinatur, ut dictum est in corp. art.

Ad quintum dicendum quod mulier habet potestatem in corpore viri non simpliciter quantum ad omnia, sed solum quantum ad matrimonium; et ideo non potest contra bonum matrimonii corpus viri alteri tradere.

ARTICULUS IV

Utrum accedere ad concubinam sit peccatum mortale.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod accedere ad concubinam non sit peccatum mortale. Majus enim peccatum est mendacium quam fornicatio simplex; quod patet ex hoc qnod Judas, qui fornicationem non horruit cum Thamar committere, recusavit mendacium, dicens : *Certe mendacii arguere nos non poterit,* Gen. 38, 23. Sed mendacium non est semper peccatum mortale. Ergo neque fornicatio simplex.

2. Præterea, peccatum mortale morte puniri debet. Sed lex vetus non puniebat concubitum concubinæ morte, nisi in aliquo casu, ut patet Deuteron. 22. Ergo non est peccatum mortale.

3. Præterea, secundum Gregorium, implic., lib. 33. Moral., cap. 11, ante med., peccata carnalia sunt minoris culpæ quam spiritualia. Sed non omnis superbia, aut avaritia (quæ sunt spiritualia peccata), est peccatum mortale. Ergo non omnis fornicatio, quæ est peccatum carnale, est mortale peccatum.

4. Præterea, ubi est majus incitamentum, ibi est minus peccatum, quia magis peccat qui minori tentatione vincitur. Sed concupiscentia maxime instigat ad venerea. Ergo cum actus gulæ non semper sit peccatum mortale, nec fornicatio simplex erit mortale.

— Sed contra, nihil excludit a regno Dei nisi peccatum mortale. Sed fornicarii excluduntur a regno Dei, ut patet 1 ad Cor. 6. Ergo fornicatio simplex est peccatum mortale.

Præterea, sola peccata mortalia crimina dicuntur. Sed omnis fornicatio est crimen, ut patet Tob. 4, 13 : *Attende tibi ab omni fornicatione, et præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire.* Ergo, etc.

RESPONDEO dicendum quod, sicut in 2 lib., dist. 42, quæst. 1, art. 4, dictum est, illi actus ex suo genere sunt peccata mortalia per quos fœdus amicitiæ hominis ad Deum, et hominis ad hominem violatur. Hæc enim sunt contra duo præcepta charitatis; quæ est animæ vita. Et ideo cum concubitus fornicarius tollat debitam ordinationem parentis ad prolem, quam natura ex concubitu intendit, **non est dubium quin fornicatio simplex de sui ratione est peccatum mortale, etiamsi lex scripta non esset.**

Ad primum ergo dicendum quod frequenter homo qui non vitat peccatum mortale, vitat aliquod peccatum veniale, ad quod non habet tantum incitamentum; et ita etiam Judas mendacium vitavit, fornicationem non vitans; quamvis illud mendacium perniciosum fuisset, injuriam habens annexam, si promissum non reddidisset.

Ad secundum dicendum quod peccatum non dicitur mortale, quia morte temporali puniatur, sed quia punitur morte æterna. Unde etiam furtum, quod est peccatum mortale, et multa alia interdum non puniuntur per leges temporali morte. Et similiter etiam est de fornicatione.

Ad tertium dicendum quod sicut non quilibet motus superbiæ est peccatum mortale, ita nec quilibet motus luxuriæ, quia primi motus luxuriæ et hujusmodi sunt peccata venialia, et etiam concubitus matrimonialis interdum. Sed tamen aliqui luxuriæ actus sunt peccata mortalia, aliquibus motibus superbiæ venialibus existentibus, quia in verbis Gregorii inductis intelligitur comparatio vitiorum secundum genus, non quantum ad singulos actus.

Ad quartum dicendum quod illa circumstantia efficacior est ad aggravandum, quæ magis appropinquat ad speciem peccati. Unde quamvis fornicatio ex magnitudine incitamenti diminuatur, tamen ex materia circa quam est, gravitatem habet majorem quam inordinata comestio, cum sit circa ea quæ pertinent ad fovendum fœdus societatis humanæ, ut dictum est in corp.; et ideo ratio non sequitur.

ARTICULUS V

Utrum aliquando licitum fuerit concubinam habere.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquando licitum fuerit concubinam habere. Sicut enim habere unam uxorem est de lege naturæ, ita non habere concubinam. Sed aliquando licuit plures uxores habere. Ergo et habere concubinam.

2. Præterea, non potest aliqua simul esse ancilla et uxor : unde secundum legem ex hoc ipso quod ancilla in matrimonium ducebatur, libera reddebatur. Sed aliqui amicissimi Deo leguntur ad suas accessisse ancillas, sicut Abraham et Jacob. Ergo illæ non erant uxores ; et sic aliquando licuit concubinas habere.

3. Præterea, illa quæ in matrimonium ducitur non potest ejici, et filius ejus debet esse hæreditatis particeps. Sed Abraham ejecit Agar, et filius ejus non fuit hæres ; Gen. 21. Ergo non fuit uxor Abrahæ.

— Sed contra, ea quæ sunt contra præcepta Decalogi, nunquam licuerunt. Sed habere concubinam est contra præceptum Decalogi, scilicet *non mœchaberis*. Ergo nunquam fuit licitum.

Præterea, Ambrosius dicit in libro de Patriarchis (seu lib. 1 de Abraham, cap. 4, ante med.) : *Viro non licet quod mulieri non licet*. Sed nunquam licuit mulieri ad alium virum accedere, dimisso viro proprio. Ergo nec viro unquam licuit concubinam habere.

RESPONDEO dicendum, quod Rabbi Moyses dicit, lib. 3 *Dux errant.*, cap. 1, aliquant. a princ., quod ante tempus legis fornicatio non erat peccatum : quod probat ex hoc quod Judas cum Thamar concubuit. Sed ista ratio non cogit. Non enim necesse est filios Jacob a peccato mortali excusari, cum accusati fuerint apud patrem crimine pessimo, et in Joseph necem et venditionem consenserint.

Et ideo dicendum est quod **cum habere concubinam non matrimonio junctam sit contra legem naturæ** (ut dictum est art. 3 huj. quæst.), **nullo tempore secundum se licitum fuit, nec etiam ex dispensatione.** Sicut enim ex dictis patet, ibid., concubitus cum ea quæ non est matrimonio juncta, non est conveniens actio ad bonum prolis, quod est principalis finis matrimonii. Et ideo est contra prima præcepta legis naturæ, quæ dispensationem non recipiunt. Unde **ubicumque legitur in veteri Testamento, aliquos concubinas habuisse, quos necesse sit a peccato mortali excusari, oportet eas esse matrimonio junctas, et tamen concubinas dici,** quia aliquid habebant de ratione uxoris, et aliquid de ratione concubinæ. Secundum enim quod matrimonium ordinatur ad suum principalem finem qui est bonum prolis, uxor viro conjungitur indissolubili conjunctione, vel saltem diuturna, ut ex dictis patet, art. 1, huj. quæst. et circa hoc non est aliqua dispensatio. Sed quantum ad secundum finem, qui est dispensatio familiæ, et communicatio operum, uxor conjungitur viro ut socia. Et hoc deerat in his quæ concubinæ nominabantur. In hoc enim poterat esse dispensatio, cum sit secundarius matrimonii finis. Et ex hac etiam parte habebant aliquid simile concubinis, ratione cujus concubinæ nominabantur.

Ad primum ergo dicendum quod habere plures uxores non est contra prima præcepta legis naturæ, sicut habere concubinam, ut ex dictis patet, art. 1 huj. quæst., ad 7 et 8 ; et ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum quod antiqui patres ea dispensatione qua plures habebant uxores, ad ancillas accedebant uxorio affectu. Erant enim uxores quantum ad principalem et primarium finem matrimonii ; sed non quantum ad aliam conjunctionem, quæ respicit secundarium finem, cui conditio servitutis opponitur, cum non possit simul esse socia et ancilla.

Ad tertium dicendum quod sicut in lege Moysi per dispensationem licebat dare libellum repudii ad evitandum uxoricidium, ut dicetur quæst., 67, art. 6, ita ex eadem dispensatione licuit Abrahæ ejicere Agar, ad significandum mysterium quod Apostolus explicat Galat. 4. Quod etiam ille filius hæres non fuerit, ad mysterium pertinet, ut ibidem patet ; sicut et quod Esau filius liberæ hæres non fuit, ut patet Rom. 9. Similiter etiam propter mysterium factum fuit ut filii Jacob ex ancillis et liberis nati hæredes essent, ut Augustinus dicit, tract. 11 in Joan., cir. med., quia *Christo nascuntur in baptismo filii, et hæredes tam per bonos, quos libera significat, quam per malos ministros, qui per ancillas significantur.*

QUÆSTIO LXVI

DE BIGAMIA, ET IRREGULARITATE EX EA CONTRACTA. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de bigamia, et irregularitate ex ea contracta.

Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum illi bigamiæ quæ est ex hoc quod aliquis duas uxores

---

QUÆSTIO. 66. — Hic agitur de bigamia propter irregularitatem annexam. S. Thomas quatuor adfert modos bigamiæ, ad quos reduci possunt alii; sed cum triplex bigamia soleat agnosci, ait Sylvius, *vera* seu formalis; *interpretativa*, et *similitudinaria*, unicuique suos assignabimus. — *Vera* bigamia est cum quis successive habuit duas legitimas uxores easque cognovit. — *Interpretativa* est qua juris interpretatione quispiam habetur ut bigamus, eo quod in ipso reperiatur defectus sacramenti, etiamsi non sit vere bigamus, ad quam pertinent modi sequentes: 1°. Si quis contrahat et consummet cum vidua, quæ prius matrimonium consummaverat. 2°. Si quis contrahat et successive habuerit, sit irregularitas annexa; 2° utrum irregularitatem contrahat qui simul duas uxores habuit; 3° utrum irregularitas contrahatur ex hoc quod quis uxorem non virginem accipit; 4° utrum bigamia per baptismum solvatur; 5° utrum cum bigamo liceat dispensare.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum bigamiæ irregularitas sit annexa.

S. Thom., 4 Sent., dist. 27, quæst. 4, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod illi bigamiæ, quæ est ex hoc quod aliquis duas uxores successive habuit, non sit irregularitas annexa, quia multitudo et unitas consequuntur ens. Cum ergo non ens non faciat multitudinem aliquam, ille qui habet successive duas uxores quando una est in *esse*, alia in *non esse*, ex hoc non efficitur vir non unius uxoris, qui secundum Apostolum ab episcopatu prohibetur, 1 Timoth. 3, et Tit. 1.

2. Præterea, majus signum incontinentiæ apparet in eo qui plures fornicarie cognoscit, quam in eo qui plures uxores successive habet. Sed ex primo non efficitur aliquis irregularis. Ergo nec ex secundo.

3. Præterea, si bigamia irregularitatem causat, hoc est aut ratione sacramenti, aut ratione carnalis copulæ. Sed non ratione primi, quia sic si aliquis cum una contraxisset per verba de præsenti, et ea mortua ante carnalem copulam subsecutam, duceret aliam, efficeretur irregularis, quod est contra decretum Innocentii III, cap. *Dubium*, de Bigamia. Nec iterum ratione secundi, quia secundum hoc etiam qui plures fornicario concubitu cognosceret, irregularis esset, quod falsum est. Ergo nullo modo bigamia irregularitatem causat.

RESPONDEO dicendum quod aliquis per sacramentum ordinis minister sacramentorum constituitur; et ille qui aliis sacramenta ministrare debet, nullum defectum in sacramentis pati debet. Defectus autem in sacramento est quando sacramenti significatio integra non invenitur. Sacramentum autem matrimonii significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam, quæ est unius ad unam. Et ideo requiritur ad perfectam significationem sacramenti, quod vir sit tantum unius uxoris vir, et uxor sit tantum unius viri uxor. Et ideo **bigamia**, quæ hoc tollit, **irregularitatem inducit**. Et sunt quatuor modi bigamiæ : — primus est cum quis plures habet uxores de jure successive; — secundus, cum simul habet plures; unam de jure, aliam de facto; — tertius, cum habet plures successive, unam de jure, aliam de facto; — quartus, quando viduam ducit in uxorem. Et ideo in omnibus his est irregularitas adjuncta. Alia autem causa consequens assignatur, quia in illis qui accipiunt sacramentum ordinis, maxima spiritualitas debet apparere, tum quia spiritualia ministrant, scilicet sacramenta, tum quia spiritualia docent, et in spiritualibus occupari debent. Unde cum concupiscentia maxime spiritualitati repugnet, per quam totus homo caro efficitur, non debet aliquod signum concupiscentiæ permanentis in eis apparere : quod quidem apparet in bigamis, qui una uxore contenti esse noluerunt. Tamen prima ratio est melior.

Ad primum ergo dicendum quod multitudo plurium uxorum simul existentium est multitudo simpliciter; et ideo talis multitudo totaliter significationi sacramenti repugnat, et propter hoc tollitur sacramentum. Sed multitudo plurium uxorum successive est multitudo secundum quid; et ideo non tollit significationem sacramenti totaliter, nec sacramentum evacuat quantum ad sui essentiam, sed quantum ad sui perfectionem, quæ requiritur in illis qui sunt sacramentorum dispensatores.

Ad secundum dicendum quod quamvis sit in fornicariis majoris concupiscentiæ signum, non tamen concupiscentiæ ita adhærentis, quia per fornicationem unus alteri non in perpetuum obligatur; et ideo non est defectus sacramenti.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est in corp. art., bigamia causat irregularitatem, in quantum tollit perfectam significationem sacramenti, quæ quidem consistit et in conjunctione animorum, quæ fit per consensum, et in conjunctione corporum; et ideo ratione utriusque simul oportet esse bigamiam, quæ irregularitatem faciat. Unde per decretum Innocentii III, obviatur ei quod Magister in littera, 4 Sent., dist. 27, dicit, scilicet quod solus consensus per verba de præsenti sufficit ad irregularitatem inducendam.

ARTICULUS II

Utrum irregularitas sit annexa bigamiæ, quæ contingit ex hoc quod homo habet duas uxores, unam de jure, et alteram de facto.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod irregularitas non sit annexa bigamiæ, quæ contingit ex hoc quod homo habet duas uxores simul, vel successive, unam de jure, aliam de facto, quia ubi nullum est sacramentum, non potest esse defectus sacramenti. Sed quando aliquis contrahit de

---

consummet cum alia ab alio corrupta, etsi non vidua. 3°, Si quis virginem duxerit, sed eam cognoscat, postquam fuit adulterata. — *Similitudinaria* ea est bigamia, quæ habet similitudinem cum præcedentibus : quamvis in ea non reperiatur defectus sacramenti, inducit tamen irregularitatem perinde ac vera vel interpretativa. Ad eam pertinent modi sequentes: 1°. Quando aliquis habuit simul aut successive duas uxores, unam valide, alteram invalide. 2°, Quando quis de facto habet duas uxores, etiamsi neutram de jure propter aliquod impedimentum. 3°, Quando quis post susceptum ordinem sacrum, aut post solemnem professionem religionis, attentat contrahere matrimonium. — Irregularitas ista est tantum de jure ecclesiastico.

facto cum aliqua, et non de jure, non est ibi aliquod sacramentum, quia talis conjunctio non significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam. Ergo cum irregularitas non consequitur bigamiam, nisi propter defectum sacramenti, videtur quod talem bigamiam irregularitas non consequatur.

2. Præterea, aliquis accedens ad illam cum qua contraxit de facto, et non de jure, committit fornicationem, si non habeat aliquam uxorem legitimam, vel adulterium, si habeat. Sed dividere carnem suam in plures per fornicationem vel adulterium, non causat irregularitatem. Ergo nec dictus bigamiæ modus.

3. Præterea, contingit quod aliquis antequam cognoscat carnaliter illam cum qua de jure contraxit, cum alia contrahat de facto, non de jure, et eam carnaliter cognoscat, sive prima mortua, sive vivente : talis contraxit cum pluribus vel de jure, vel de facto, et tamen non est irregularis quia carnem suam non divisit in plures. Ergo ex prædicto modo bigamiæ non contrahitur irregularitas.

RESPONDEO dicendum quod **in duobus secundis modis bigamiæ contrahitur irregularitas**, quia quamvis in altero non sit sacramentum, est tamen quædam sacramenti similitudo. Unde isti duo modi sunt secundarii, et primus est principalis in irregularitate causanda.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis ibi non sit sacramentum, est tamen ibi aliqua similitudo sacramenti, quæ non est in fornicario, vel adulterino concubitu. Et ideo non est simile.

Et per hoc patet solutio *ad secundum*.

Ad tertium dicendum quod in tali casu non reputatur bigamus, quia primum matrimonium non habuit perfectam significationem suam : tamen si per judicium Ecclesiæ compellatur ad primam redire et eam cognoscere, statim efficitur irregularis, quia irregularitatem non facit peccatum, sed imperfectio significationis.

ARTICULUS III

Utrum contrahatur irregularitas ex hoc quod aliquis ducit uxorem non virginem.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non contrahatur irregularitas ex hoc quod aliquis ducit uxorem non virginem, quia plus impeditur aliquis ex defectu proprio quam alieno. Sed si ipse contrahens non sit virgo, non efficitur irregularis. Ergo multo minus, si uxor ejus virgo non sit.

2. Præterea, potest esse quod aliquis defloraverit aliquam, et postea ducat eam in uxorem. Talis autem non videtur fieri irregularis, quia non divisit carnem suam in plures, nec etiam uxor ejus; et tamen ducit corruptam in uxorem. Ergo talis modus bigamiæ non causat irregularitatem.

3. Præterea, nullus potest contrahere irregularitatem nisi voluntarius. Sed aliquis quandoque ducit uxorem non virginem involuntarius, ut quando credit eam virginem esse, et postea invenit eam corruptam fuisse, cognoscens eam. Ergo talis modus non semper facit irregularitatem.

4. Præterea, corruptio sequens matrimonium est vituperabilior quam præcedens. Sed si uxor, postquam est consummatum matrimonium, ab alio cognoscatur, non efficitur vir irregularis ; alias puniretur pro peccato uxoris : potest etiam esse, postquam hoc sciat, quod reddat ei debitum poscenti antequam de adulterio accusata condemnetur. Ergo videtur quod ille modus bigamiæ non causet irregularitatem.

— Sed contra est quod Gregorius dicit, lib. 2 Regist., indict. 10, epist. 25 : *Præcipimus ne unquam licitas ordinationes facias, ne bigamum, aut qui virginem non est sortitus in uxorem, aut ignorantem litteras, aut habentem quamlibet partem corporis vitiatam, vel pœnitentiæ, vel curiæ, aut cuilibet conditioni obnoxium, ad sacros ordines permittas accedere.*

RESPONDEO dicendum quod in conjunctione Christi et Ecclesiæ unitas ex utraque parte invenitur. Et ideo **sive divisio carnis inveniatur ex parte viri, sive ex parte uxoris, est defectus sacramenti; sed tamen diversimode**, quia ex parte viri requiritur quod aliam non duxerit in uxorem, non quod sit virgo ; sed ex parte uxoris requiritur quod etiam sit virgo. Cujus ratio a decretis assignatur, quia sponsus significat Ecclesiam militantem, cujus curam gerit episcopus, in qua sunt multæ corruptiones ; sed sponsa significat Christum, qui virgo fuit. Et ideo ex parte sponsæ requiritur virginitas, sed non ex parte sponsi, ad hoc quod aliquis episcopus fieri possit. Sed hæc ratio est expresse contra Apostolum, ad Ephes. 5, 25 : *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam.* Ex quo apparet quod uxor significat Ecclesiam, et sponsus Christum ; et iterum, 23 : *Quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ.*

Et ideo alii dicunt quod per sponsum significatur Christus, per sponsam Ecclesia triumphans, in qua non est aliqua macula. Christus autem habuit primo Synagogam, quasi concubinam ; et sic non tollitur aliquid de perfectione significationis sacramenti, si sponsus habuit prius concubinam. Sed hoc est valde absurdum, quia sicut est una fides antiquorum et modernorum, ita una Ecclesia. Unde illi qui tempore Synagogæ Deo serviebant, ad unitatem Ecclesiæ, in qua Deo servimus, pertinebant. Et præterea hoc est expresse contra illud quod habetur Jerem. 3, Ezech. 16, et Oseæ 2, ubi expresse fit mentio de desponsatione Synagogæ. Unde non fuit sicut concubina, sed sicut uxor. Et præterea secundum hoc fornicatio esset sacramentum illius conjunctionis, quod est absurdum. Et ideo gentilitas, priusquam desponsaretur a

Christo in fide Ecclesiæ, corrupta fuit a diabolo per idololatriam.

Et ideo aliter dicendum quod **defectus in ipso sacramento causat irregularitatem, corruptio autem carnis extra matrimonium contingens, quæ præcessit matrimonium, nullum defectum facit in sacramento ex parte illius in quo est corruptio; sed facit defectum ex parte alterius**, quia actus contrahentis matrimonium non cadit supra seipsum, sed supra alterum: et ideo ex termino specificatur, qui etiam est respectu illius actus quasi materia sacramenti. Unde si mulier esset ordinis susceptiva, sicut efficitur vir irregularis ex hoc quod ducit uxorem corruptam, non autem ex hoc quod corruptus contrahit, ita fieret mulier irregularis, si contraheret cum corrupto, non autem si contraheret corrupta; nisi in alio matrimonio prius corrupta fuisset.

Et per hoc patet solutio *ad primum*.

Ad secundum dicendum quod in tali casu sunt diversæ opiniones. Tamen probabilius est quod non sit irregularis, quia carnem suam non divisit in plures.

Ad tertium dicendum quod irregularitas non est pœna inflicta, sed defectus quidam sacramenti. Et ideo non oportet quod semper sit voluntaria bigamia, ad hoc quod irregularitatem causet. Et ideo ille qui uxorem ducit corruptam, quam virginem credit, irregularis est, eam cognoscens.

Ad quartum dicendum quod si mulier fornicetur post matrimonium contractum, non efficit ex hoc vir irregularis, nisi post corruptionem adulterii eam iterato cognoscat, quia alias corruptio uxoris nullo modo cadit sub actu matrimoniali viri. Sed si etiam per jus compellatur ei reddere debitum, vel etiam ex conscientia propria, illa petente, debitum reddat, ante condemnationem adulterii, irregularis efficitur, quamvis de hoc sint opiniones. Sed hoc quod dictum est, est probabilius, quia hic non requiritur quod sit peccatum (1), sed significatio tantum.

ARTICULUS IV

Utrum bigamia solvatur per baptismum.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod bigamia per baptismum solvatur. Dicit enim Hieronymus in Epist. ad Titum, sup. illud cap. 1: *Unius uxoris vir*, quod si quis ante baptismum plures uxores habuit, vel unam ante et aliam post, non est bigamus. Ergo bigamia per baptismum solvitur.

2. Præterea, qui facit quod majus est facit quod minus est. Sed baptismus tollit omne peccatum, quod est gravius quam irregularitas. Ergo tollit bigamiæ irregularitatem.

3. Præterea, baptismus tollit omnem pœnam ex actu provenientem. Sed irregularitas bigamiæ est hujusmodi. Ergo, etc.

4. Præterea, bigamus est irregularis, in quantum deficit a repræsentatione Christi. Sed per baptismum plene Christo conformamur. Ergo solvitur illa irregularitas.

5. Præterea, sacramenta novæ legis sunt magis efficacia quam sacramenta veteris legis. Sed sacramenta veteris legis solvebant irregularitates, ut in princ. lib. 4 Sentent. dictum est a Magistro. Ergo et baptismus, qui est efficacissimum sacramentum in nova lege, solvit irregularitatem ex bigamia contractam.

— Sed contra est quod Augustinus dicit, lib. de Bono conjug., cap. 18, a princ.: *Acutius intelligunt qui nec eum qui catechumenus aut paganus habuit alteram, ordinandum censuerunt, quia de sacramento agitur, non de peccato.*

Præterea, sicut idem ibidem dicit, *femina, si catechumena vel pagana vitiata est, non potest inter Dei virgines post baptismum consecrari*. Ergo eadem ratione nec bigamus ante baptismum ordinari.

RESPONDEO dicendum quod baptismus solvit culpas, et non solvit conjugia. Unde cum ex ipso conjugio sequatur irregularitas, **per baptismum tolli non potest**, ut Augustinus dicit, loc. cit.

Ad primum ergo dicendum quod in casu isto non tenetur Hieronymi opinio; nisi forte velimus eum exponere, quod loquitur quantum ad faciliorem dispensationem (1).

Ad secundum dicendum quod non oportet quod illud quod facit majus, faciat minus, nisi sit ad illud ordinatum; et hoc deficit in proposito, quia baptismus ad irregularitatem tollendam non ordinatur.

Ad tertium dicendum quod hoc intelligendum est de pœnis quæ consequuntur ex actuali peccato, quasi inflictæ, vel infligendæ; non enim aliquis per baptismum virginitatem recuperat, nec similiter carnis indivisionem.

Ad quartum dicendum quod baptismus conformat Christo quantum ad virtutem mentis, sed non quantum ad statum carnis, qui consideratur in virginitate, vel divisione carnis.

Ad quintum dicendum quod illæ irregularitates ex levibus causis non perpetuis erant contractæ; et ideo etiam per illa sacramenta auferri poterant. Et iterum erant ad hoc ordinata; non autem baptismus ad hoc ordinatur.

---

(1) Al., *quid sit peccatum*.

(1) Ita edit. Patav. — Nicolaius, *ad superioris dispensationem*. — Vetus exemplum an. 1486, *ad sanctiorem dispensationem*.

ARTICULUS V

Utrum cum bigamo liceat dispensare.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod cum bigamo non liceat dispensare, quia extra. de Bigamis, cap. *Nuper,* dicitur : *Cum clericis, qui in quantum in ipsis fuit, secundas sibi mulieres conjunxerint matrimonialiter; tanquam cum bigamis non licet dispensare.*

2. Præterea, contra jus divinum non licet dispensare. Sed omnia quæ in canone dicuntur, ad jus divinum pertinent. Cum ergo Apostolus in Scriptura canonica dicat : *Oportet episcopum unius uxoris virum esse,* 1 Timoth. 3, 2, videtur quod in hoc non possit dispensari.

3. Præterea, nullus potest dispensari in his quæ sunt de necessitate sacramenti. Sed non esse irregularem est de necessitate sacramenti ordinis; cum significatio, quæ est sacramento essentialis, desit in eo qui est irregularis. Ergo non potest in hoc dispensari.

4. Præterea, hoc quod rationabiliter factum est, non potest rationabiliter mutari. Si ergo potest rationabiliter dispensari cum bigamo, irrationabiliter est ei adjuncta irregularitas, quod est inconveniens.

— Sed contra est quod Lucius papa dispensavit cum episcopo Panormitano, qui erat bigamus, ut hab. in Glos. sup. cap. *Lector,* dist. 34.

Præterea, Martinus papa dicit (hab. inter capitula Martini Bracharensis, cap. 43, et loco mox cit.) : *Lector si viduam uxorem accipiat, in lectoratu permaneat; aut si necessitas fuerit, subdiaconus fiat, nihil autem supra : similiter si bigamus fuerit.* Ergo ad minus usque ad subdiaconatum cum eo dispensari potest.

RESPONDEO dicendum quod bigamiæ non est adjuncta irregularitas de jure naturali, sed de jure positivo; nec iterum est de essentialibus ordinis quod aliquis non sit bigamus, quod patet ex hoc quod si aliquis bigamus ad ordines accedat, characterem accipit. Et ideo **papa potest dispenpensare in tali irregularitate totaliter, sed episcopus quantum ad minores ordines; et quidam dicunt quod etiam quantum ad majores in illis qui volunt Deo in religione servire,** propter vitandum religiosorum discursum.

Ad primum ergo dicendum quod per illam Decretalem ostenditur eadem esse difficultas dispensandi in illis qui de facto cum pluribus contraxerunt, ac si de jure contraxissent ; non quod subtrahatur simpliciter potestas papæ dispensandi in talibus.

Ad secundum dicendum quod hoc est verum quantum ad ea quæ sunt de jure naturali, et quantum ad ea quæ sunt de necessitate sacramentorum et fidei. Sed in aliis quæ sunt de institutione apostolorum, cum Ecclesia habeat nunc eamdem potestatem statuendi et destituendi, quam tunc habuit, potest per eum qui primatum tenet in Ecclesia, dispensari.

Ad tertium dicendum quod non quælibet significatio est de essentia sacramenti, sed tantum illa quæ pertinet ad officium (1) sacramenti; et talis non tollitur per irregularitatem.

Ad quartum dicendum quod in particularibus non potest inveniri ratio quæ omnibus competat æqualiter, propter eorum diversitatem. Et ideo quod universaliter statutum est rationabiliter, consideratis his quæ in pluribus accidunt, potest etiam per dispensationem rationabiliter removeri in aliquo casu determinato.

QUÆSTIO LXVII

DE LIBELLO REPUDII. — *In septem articulos divisa.*

Deinde considerandum est de libello repudii.

Circa quod quæruntur septem : 1° utrum inseparabilitas matrimonii sit de lege naturæ ; 2° utrum repudiare uxorem possit esse licitum per dispensationem ; 3° utrum sub lege Moysi fuerit licitum ; 4° utrum liceat uxori repudiatæ alium virum accipere ; 5° utrum liceat viro repudiatam a se iterum ducere; 6° utrum causa repudii fuerit odium uxoris ; 7° utrum causæ repudii deberent in libello scribi.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum inseparabilitas uxoris sit de lege naturæ.

S. Thom., 4 Sent., dist. 33, quæst. 2, art. 7, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod inseparabilitas uxoris non sit de lege naturæ. Lex enim naturæ communis est apud omnes. Sed nulla

---

ART. I. — Quoad matrimonium *verum* in infidelitate contractum, catholici (si paucos excipias) conveniunt illud dissolvi posse quoad vinculum, si alteruter conjugum, ad fidem convertatur, alter vero nolit cum illo tranquille vivere et absque injuria Creatoris. Et de hoc fuit dictum supra, quæst. 59 art. 3 etc. pag. 230. — Quoad matrimonium *ratum*, sed non consummatum, catholici docent illud posse dissolvi, per sanctioris vitæ professionem in aliquo regulari ordine ab Ecclesia approbato ; et hoc contra protestantes qui tradunt vota nullius esse momenti ad conjugia dissolvenda ; et ex altera parte, contra græcos schismaticos, qui non ratum tantum sed et consummatum matrimonium solemni religionis voto dissolvi propugnant (De hoc supra, quæst. 61, pag. 236). Nunc agitur de matrimonio *consummato*, et doctrina catholica est contra Protestantes, nullo unquam in casu dissolvi posse quoad vinculum christianorum conjugium. Et hæc de dissolutione matrimonii quoad vinculum : nam de dissolutione imperfecta quoad thorum et cohabitationem, plures causas esse, ob quas dissolvi possit (sicut supra dictum est, quæst. 62, pag. 238) — Vide Matth. 19, et 13, 9; Marc. 10, 11 ; Luc. 16, 18 ; 1 Corint. 7, 10 : — Quidam theologi docent matrimonium esse indisso-

(1) Nicolaius, *ad effectum*.

lege præter legem Christi fuit prohibitum uxorem dimittere. Ergo inseparabilitas uxoris non est de lege naturæ.

2. Præterea, sacramenta non sunt de lege naturæ. Sed inseparabilitas matrimonii ad sacramenti bonum pertinet. Ergo non est de lege naturæ.

3. Præterea, conjunctio viri et feminæ in matrimonio ordinatur principaliter ad prolis generationem, et educationem, et instructionem. Sed hæc

---

lubile ex lege tantum ecclesiastica ; alii ex sola ratione sacramenti firmitatem et indissolubilitatem matrimonii petierunt. Sed communior sententia est matrimonium ex jure naturali et divino esse indissolubile.

Definit Eccl. — Vide supra, pag. 149, *concil. Florent., concil. Trident. in procemio, et can.* 5 *et* 7, *et proposit. damn. a Pio IX in Syllabo. — Vide quæst.* 62, *art.* 5, *pag.* 241. — *Epistola Adriani I ad episcopos Hispaniæ, de erroribus Elipandi etc.* Porro, dilectissimi, diversa capitula, quæ ex illis audivimus partibus.... et illud quod inhibitum est, ut nulli liceat jugum ducere cum infidelibus; ipsi enim filias suas cum alio benedicent, et sic populo gentili traduntur ;... et alius quoque immanis invaluit error perniciosus, ut, etiam vivênte viro mulieres sibi in connubio sortiantur ipsi pseudosacerdotes. — *Vide supra, quæst.* 65, *art.* 1, *Encycl. Leonis XIII de matrimonio christiano* : *Hæc autem ibidem infra sequuntur :* Sed tot vitiis, tantisque ignominiis, quibus erant inquinata conjugia, sublevatio tandem et medicina divinitus quæsita est; quandoquidem restitutor dignitatis humanæ legumque mosaicarum perfector Jesus Christus non exiguam, neque postremam de matrimonio curam adhibuit. Etenim nuptias in Cana Galileæ Ipse præsentia sua nobilitavit, primoque ex prodigiis a se editis fecit memorabiles; quibus causis vel ex eo die in hominum conjugia novæ cujusdam sanctitudinis initia videntur esse profecta. Deinde matrimonium revocavit ad primævæ originis nobilitatem, cum, Hebræorum mores improbando, pene haberetur ad explendam libidinem, vel gignendam sobolem comparatum. Nec pudor fuit, collocandas in quod et multitudine uxorum et repudii facultate abuterentur; tum maxime præcipiendo, ne quis dissolvere auderet quod perpetuo conjunctionis vinculo Deus ipse constrinxisset. Quapropter cum difficultates diluisset ab institutis mosaicis in medium allatas, supremi legislatoris suscepta persona, hæc de conjugibus sanxit : « Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur : et qui dimissam duxerit, mœchatur ».... Similiter Apostolis auctoribus didicimus unitatem, perpetuamque firmitatem, quæ ab ipsa requirebatur nuptiarum origine, sanctam esse et nullo tempore violabilem Christum jussisse. « Iis qui matrimonio juncti sunt, idem Paulus ait, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari ». Et rursus : « Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit: quod si dormierit vir ejus, liberata est ». Hisce igitur causis matrimonium extitit « sacramentum magnum, honorabile in omnibus », pium, castum, rerum altissimarum imagine et significatione verendum...... Nostrorum autem temporum legumlatores, cum eorumdem juris principiorum tenaces se ac studiosos profiteantur, ab illa hominum improbitate, quam diximus, se tueri non possunt, etiamsi maxime velint : quare cedendum temporibus ac divortiorum concedenda facultas. Quod historia idem ipsa declarat. Ut enim alia prætereamus, exeunte sæculo superiore, in illa non tam perturbatione quam deflagratione Galliarum, cum societas omnis, amoto Deo, profanaretur, tum demum placuit ratas legibus esse conjugum discessiones. Easdem autem leges renovari hoc tempore multi cupiunt, propterea quod Deum et Ecclesiam pelli e medio ac submoveri volunt a societate conjunctionis humanæ ; stulte putantes extremum grassanti morum corruptelæ remedium ab ejusmodi legibus esse quærendum. At vero quanti materiam mali in se divortia contineant, vix attinet dicere. Eorum enim causa fiunt maritalia fœdera mutabilia; extenuatur mutua benevolentia; infidelitati perniciosa incitamenta suppeditantur; nutritioni atque institutioni liberorum nocetur, dissuendis societatibus domesticis præbetur occasio; discordiarum inter familias semina sparguntur, minuitur ac deprimitur dignitas mulierum, quæ in periculum veniunt ne, cum libidini virorum inservierint, pro derelictis habeantur. Et quoniam ad perdendas familias, frangendasque regnorum opes nihil tam valet, quam corruptela morum, facile perspicitur, prosperitati familiarum ac civitatum maxime inimica esse divortia, quæ a depravatis populorum moribus nascuntur ac, teste rerum usu, ad vitiosiores vitæ privatæ et publicæ consuetudines aditum januamque patefaciunt. Multoque esse graviora hæc mala constabit, si consideretur, frenos nullos futuros tantos, qui concessam semel divortiorum facultatem valeant intra certos, aut ante provisos, limites coercere. Magna prorsus est vis exemplorum, major cupiditatum : hisce incitamentis fieri debet, ut divortiorum libido latius quotidie serpens plurimorum animos invadat, quasi morbus contagione vulgatus, aut agmen aquarum, superatis aggeribus, exundans. Hæc certe sunt omnia per se clara; sed renovanda rerum gestarum memoria fiunt clariora. Simul ac iter divortiis tutum lege præstari cœpit, dissidia, simultates, secessiones plurimum crevere; et tanta est vivendi turpitudo consecuta, ut eos ipsos, qui fuerant talium dissessionum defensores, facti pœnituerit; qui nisi contraria lege remedium mature quæsissent, timendum erat, ne præceps in suam ipsa perniciem respublica dilaberetur. Romani veteres prima divortiorum exempla dicuntur inhorruisse ; sed non longa mora sensus honestatis in animis obstupescere, moderator cupiditatis pudor interire, fidesque nuptialis tanta cum licentia violari cœpit, ut magnam veri similitudinem habere videatur quod a nonnullis scriptum legimus, mulieres, non mutatione consulum, sed maritorum enumerare annos consuevisse. Pari modo apud Protestantes principio quidem leges sanxerant, ut divortia fieri liceret certis de causis, iisque non sane multis : istas tamen propter rerum similium affinitatem, compertum est in tantam multitudinem excrevisse apud Germanos, Americanos, aliosque, ut qui non stulte sapuissent, magnopere deflendam putarint infinitam morum depravationem atque intolerandam legum temeritatem. Neque aliter se res habuit in civitatibus catholici nominis, in quibus si quando datus est conjugiorum discidiis locus, incommodorum, quæ consecuta sunt, multitudo, opinionem legislatorum longe vicit. Nam scelus plurimorum fuit, ad omnem malitiam fraudemque versare mentem, ac per sævitiam adhibitam, per injurias, per adulteria fingere causas ad illud impune dissolvendum, cujus pertæsum esset, conjunctionis maritalis vinculum : idque cum tanto publicæ honestatis detrimento, ut operam emendandis legibus quamprimum dari omnes judicaverint oportere. Et quisquam dubitabit, quin exitus æque miseros et calamitosos habituræ sint leges divortiorum fautrices, sicubi forte in usum ætate nostra revocentur ? Non est profecto in hominum commentis vel decretis facultas tanta, ut immutare rerum naturalem indolem conformationemque possint : quapropter parum sapienter publicam felicitatem interpretantur, qui germanam matrimonii rationem impune perverti posse putant; et, qualibet sanctitate cum religionis tum Sacramenti posthabita, diffingere ac deformare conjugia turpius velle videntur, quam ipsa ethnicorum instituta consuevissent. Ideoque omnia aliquo certo tempore consummantur. Ergo post illud tempus licet uxorem dimittere sine aliquo præjudicio legis naturæ.

4. Præterea, ex matrimonio principaliter quæritur bonum prolis. Sed inseparabilitas matrimonii est contra bonum prolis, quia, ut dicunt philosophi, aliquis vir non potest ex aliqua fœmina prolem accipere, qui tamen ex alia accipere posset, et quæ etiam ab alio viro imprægnaretur. Ergo inseparabilitas matrimonii magis est contra legem naturæ quam de lege naturæ.

— Sed contra, illud præcipue est de lege naturæ quod natura bene instituta accepit in sui principio. Sed inseparabilitas matrimonii est hujusmodi, ut patet, Matth. 19. Ergo est de lege naturæ.

Præterea, de lege naturæ est quod homo Deo non contrarietur. Sed homo quodammodo contrarius esset Deo, si separaret *quos Deus conjunxit*. Cum ergo ex hoc habeatur inseparabilitas matrimonii, Matth. 19, videtur quod sit de lege naturæ.

RESPONDEO dicendum quod matrimonium ex intentione naturæ ordinatur ad educationem prolis, non solum ad aliquod tempus, sed per totam vitam prolis. Unde de lege naturæ est quod parentes filiis thesaurizent, et filii parentum hæredes sint; 2 Cor. 12. Et ideo cum proles sit commune bonum viri, et uxoris, oportet eorum societatem perpetuo permanere indivisam, secundum legis naturæ dictamen. Et sic **inseparabilitas matrimonii est de lege naturæ.**

Ad primum ergo dicendum quod sola lex Christi humanum genus ad perfectum adduxit, reducens illud in statum novitatis naturæ. Unde et in lege Moysi, et in legibus humanis non potuit totum auferri quod contra legem naturæ erat; hoc enim soli legi spiritus vitæ reservatum est.

Ad secundum dicendum quod inseparabilitas competit matrimonio, secundum quod est signum perpetuæ conjunctionis Christi et Ecclesiæ, et secundum quod est in officium naturæ ad bonum prolis ordinatum, ut dictum est in corp. Sed quia separatio matrimonii magis directe repugnat significationi sacramenti quam prolis bono, cui ex consequenti repugnat, ut dictum est, quæst. 65, art. 2, ad 5. inseparabilitas matrimonii magis in bono sacramenti intelligitur quam in bono prolis; quamvis in utroque intelligi possit: et secundum quod pertinet ad bonum prolis, erit de lege naturæ, non autem secundum quod pertinet ad bonum sacramenti.

Ad tertium patet solutio ex dictis in corp., et in solut. præc.

Ad quartum dicendum quod matrimonium principaliter ordinatur ad bonum commune, ratione principalis finis, qui est bonum prolis; quamvis etiam ratione finis secundarii ordinetur ad bonum personæ matrimonium contrahentis, prout per se est in remedium concupiscentiæ. Et ideo in legibus matrimonii magis attenditur quid omnibus expediat, quam quid uni competere possit. Quamvis ergo matrimonii inseparabilitas impediat bonum prolis in aliquo homine, tamen est conveniens ad bonum prolis simpliciter. Et propter hoc ratio non sequitur.

ARTICULUS II

Utrum potuerit esse licitum per dispensationem uxorem dimittere.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod uxorem dimittere per dispensationem esse licitum non potuerit. Illud enim quod est in matrimonio contra bonum prolis, est contra prima præcepta legis naturæ, quæ indispensabilia sunt. Sed dimissio uxoris est hujusmodi, ut ex dictis patet, art. præc. Ergo, etc.

2. Præterea, concubina differt ab uxore præcipue in hoc quod non est inseparabiliter juncta.

---

nisi consilia mutentur, perpetuo sibi metuere familiæ et societas humana debebunt, ne miserrime conjiciantur in illud rerum omnium certamen atque discrimen, quod est Socialistarum ac Communistarum flagitiosis gregibus jamdiu propositum. Unde liquet quam absonum et absurdum sit publicam salutem a divortiis expectare, quæ potius in certam societatis perniciem sunt evasura. Igitur confitendum est, de communi omnium populorum bono meruisse optime Ecclesiam catholicam, sanctitati et perpetuitati conjugiorum tuendæ semper intentam; nec exiguam ipsi gratiam deberi, quod legibus civicis centum jam annos in hoc genere multa peccantibus palam reclamaverit; quod hæresim deterrimam Protestantium de divortiis et repudiis anathemate perculerit; quod usitatam Græcis diremptionem matrimoniorum multis modis damnaverit; quod irritas esse nuptias decreverit ea conditione initas, ut aliquando dissolvantur; quod demum vel a prima ætate leges imperatorias repudiarit, quæ divortiis et repudiis perniciose favissent. Pontifices vero maximi quoties restiterunt principibus potentissimis, divortia a se facta ut rata Ecclesiæ essent minaciter petentibus, toties existimandi sunt non modo pro incolumitate religionis, sed etiam pro humanitatis gentium propugnavisse. Quam ad rem omnis admirabitur posteritas invicti animi documenta a Nicolao I edita adversus Lotharium; ab Urbano II et Paschali II adversus Philippum I regem Galliarum; a Cœlestino III et Innocentio III adversus Alphonsum a Leone et Philippum II principem Galliarum; a Clemente VII et Paulo III adversus Enricum VIII: denique a Pio VII sanctissimo fortissimoque Pontifice adversus Napoleonem I, secundis rebus et magnitudine imperii exultantem. Quæ cum ita sint, omnes gubernatores administratoresque rerum publicarum, si rationem sequi, si sapientiam, si ipsam populorum utilitatem voluissent, malle debuerant sacras de matrimonio leges intactas manere, oblatumque Ecclesiæ adjumentum in tutelam morum prosperitatemque familiarum adhibere, quam ipsam vocare Ecclesiam in suspicionem inimicitiæ, et in falsam atque iniquam violati juris civilis insimulationem. — *Vide etiam supra pag.* 251.

ART. 2. — Vide legem repudii, in Deuteron. 24. — De dispensatione legum, vide 1. 2., quæst. 100, art. 8, ubi tacite corrigit id quod scripserat art. præsenti, sive Sent. 4, dist. 33.

Sed habere concubinam fuit indispensabile. Ergo et dimittere uxorem.

3. Præterea, homines ita sunt modo receptibiles dispensationis, sicut fuerunt olim. Sed modo non potest dispensari cum aliquo ut uxorem dimittat. Ergo nec olim.

— Sed contra, Agar cognita est ab Abraham uxorio affectu, ut dictum est quæst. 65, art. 5, ad 2 et 3. Sed ipse eam præcepto divino ejecit, et non peccavit; Gen. 21. Ergo potuit per dispensationem fieri licitum quod homo uxorem dimitteret.

RESPONDEO dicendum quod dispensatio in præceptis præcipue quæ sunt aliquo modo legis naturæ, est sicut mutatio cursus naturalis rei, qui quidem mutari dupliciter potest: — Uno modo ex aliqua causa naturali, per quam alia causa naturalis impeditur a cursu suo, sicut est in omnibus quæ in minori parte casualiter accidunt in natura; sed per hunc modum non variatur cursus rerum naturalium quæ sunt semper, sed quæ sunt frequenter. — Alio modo per causam penitus supernaturalem, sicut in miraculis accidit: et hoc modo potest mutari cursus naturalis, non solum qui est ordinatus ut sit frequenter, sed qui est ordinatus etiam ut sit semper; ut patet in statione solis tempore Josue, et reditu ejus tempore Ezechiæ, et de eclipsi miraculosa tempore passionis Christi. — Sic etiam ratio dispensationis in præceptis legis naturæ **quandoque est in causis inferioribus: et sic dispensatio cadere potest supra secunda præcepta legis naturæ, non autem supra prima,** quia illa sunt quasi semper existentia, ut dictum est, quæst. 65, art 1, de pluralitate uxorum, et hujusmodi. — Aliquando autem est tantum in causis superioribus: et tunc **potest dispensatio esse divinitus etiam contra prima præcepta legis naturæ,** ratione alicujus mysterii divini significandi, vel ostendendi; sicut patet de dispensatione in præcepto Abrahæ facto de occisione filii innocentis. Tales autem dispensationes non fiunt communiter ad omnes, sed ad aliquas singulares personas, sicut etiam in miraculis accidit. Si ergo inseparabilitas matrimonii inter prima præcepta legis naturæ contineatur, solum hoc secundo modo sub dispensatione cadere potuit. Si autem sit inter secunda præcepta legis naturæ, etiam primo modo cadere potuit sub dispensatione. Videtur autem magis inter secunda præcepta legis naturæ contineri. Inseparabilitas enim matrimonii non ordinatur ad prolis bonum, quod est principalis matrimonii finis, nisi quantum ad hoc quod per parentes filiis provideri debet in totam vitam per debitam præparationem eorum quæ sunt necessaria in vita. Hujusmodi autem præparatio non est de prima intentione naturæ, secundum quam omnia sunt communia. Et ideo **non videtur esse contra primam intentionem naturæ dimissio uxoris,** et per consequens nec contra prima præcepta, sed contra secunda legis naturæ. Unde **etiam primo modo sub dispensatione videtur posse cadere.**

Ad primum ergo dicendum quod in bono prolis, secundum quod est de prima intentione naturæ, intelligitur procreatio et nutritio, et instructio, quousque proles ad perfectam ætatem ducatur. Sed quod ei provideatur in posterum per hæreditatis et aliorum bonorum dimissionem, videtur pertinere ac secundam legis naturæ intentionem.

Ad secundum dicendum quod habere concubinam est contra bonum prolis, quantum ad id quod natura in eo prima intentione intendit, scilicet educationem, et instructionem, quæ requirit diuturnam commansionem parentum, quod non est in concubina, quæ ad tempus assumitur. Et ideo non est simile. Tamen quantum ad secundam intentionem, etiam habere concubinam sub dispensatione cadere potest, ut patet Oseæ 1.

Ad tertium dicendum quod inseparabilitas quamvis sit de secunda intentione matrimonii, prout est in officium naturæ, est tamen de prima intentione ipsius, prout est sacramentum Ecclesiæ. Et ideo ex quo institutum est ut sit Ecclesiæ sacramentum, manente tali institutione, non potest sub dispensatione cadere, nisi forte secundo modo dispensationis.

ARTICULUS III

Utrum sub lege Moysis licitum fuerit uxorem dimittere.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sub lege Moysis fuerit licitum uxorem dimittere. Unus enim modus consentiendi est non prohibere, cum prohibere possis. Consentire autem illicito est illicitum. Cum ergo Moyses non prohibuerit uxoris repudium, nec peccaverit, quia *lex sancta* est, ut dicitur Rom. 7, 12, videtur quod repudium fuerit aliquando licitum.

2. Præterea, prophetæ locuti sunt Spiritu Sancto inspirante, ut patet 2 Pet. 1. Sed Malach. 2, 16, dicitur: *Cum odio habueris, dimitte.* Ergo cum illud quod Spiritus Sanctus inspirat, non sit illicitum, videtur quod repudium uxoris non semper fuerit illicitum.

3. Præterea, Chrysostomus dicit (alius auctor, hom. 32 in Op. imperf., ante med.) quod sicut apostoli permiserunt secundas nuptias, ita Moyses permisit libellum repudii. Sed secundæ nuptiæ non sunt peccatum. Ergo nec repudium uxoris sub lege Moysis.

— 4. Sed contra est quod Dominus dicit, Matth. 19, quod libellus repudii datus est a Moyse Judæis *propter duritiam cordis eorum.* Sed duritia cordis eorum non excusabat eos a peccato. Ergo nec lex de libello repudii.

5. Præterea, Chrysostomus dicit super Matth., loc. cit., quod *Moyses dando libellum repudii, non justitiam Dei monstravit, sed a peccato abstulit culpam peccandi* (1); *ut quasi secundum legem agentibus Judæis peccatum eorum non videretur esse peccatum.*

Respondeo dicendum quod circa hoc est duplex opinio. **Quidam enim dicunt quod illi qui sub lege uxorem dato libello repudii dimittebant, non excusabantur a peccato, quamvis excusarentur a pœna secundum legem infligenda**; et propter hoc dicitur Moyses libellum repudii permisisse. Et sic ponunt quatuor modos permissionis : unum per privationem præceptionis, ut quando majus bonum non præcipitur, minus bonum permitti dicitur : sicut Apostolus non præcipiendo virginitatem, matrimonium permisit, 1 Corinth. 7 ; secundum per privationem prohibitionis, sicut venialia dicuntur permissa, quia non sunt prohibita ; tertium per privationem cohibitionis, et sic peccata omnia dicuntur permitti a Deo, in quantum non impedit, cum impedire possit ; quartum per privationem punitionis, et sic libellus repudii in lege permissus fuit ; non quidem propter aliquod majus bonum consequendum, sicut fuit dispensatio de pluribus uxoribus habendis, sed propter majus malum cohibendum, scilicet uxoricidium, ad quod Judæi proni erant propter corruptionem irascibilis ; sicut et permissum est eis extraneis fenerari, propter corruptionem aliquam in concupiscibili, ne scilicet fratribus suis fenerarentur ; et sicut etiam propter corruptionem suspicionis in rationali, fuit permissum sacrificium zelotypiæ, ne sola suspicio apud eos judicium corrumperet.

Sed quia lex vetus, quamvis gratiam non conferret, tamen ad hoc data erat ut peccatum ostenderet, ut communiter sancti dicunt, ideo aliis videtur quod si repudiando uxorem peccassent, hoc saltem eis per legem aut prophetas indicari debuisset, Isa. 58, 1 : *Annuntia populo meo scelera eorum ;* alias viderentur nimis esse neglecti, si ea quæ necessaria sunt ad salutem, quæ non cognoscebant, nunquam eis nuntiata fuissent ; quod non potest dici, cum justitia legis tempore suo observata vitam mereretur æternam. Et propter hoc **dicunt quod quamvis repudiare uxorem per se sit malum, tamen ex permissione divina licitum fiebat** ; et hoc confirmant auctoritate Chrysostomi, qui dicit, loc. sup. cit., quod *a peccato abstulit culpam legislator, quando permisit repudium.* **Et quamvis hoc probabiliter dicatur, tamen primum communius sustinetur.** Ideo ad utrasque rationes respondendum est.

Ad primum ergo dicendum quod aliquis qui potest prohibere, non peccat si a prohibitione abstineat, non sperans correctionem, sed magis malum æstimans ex tali prohibitione occasionem sumere. Et sic accidit Moysi : unde divina auctoritate fretus, libellum repudii non prohibuit.

Ad secundum dicendum quod prophetæ Spiritu Sancto inspirati non dicebant dimittendam esse uxorem, quasi Spiritus Sancti præceptum sit, sed quasi permissum, ne mala pejora fierent.

Ad tertium dicendum quod illa permissionis similitudo non est intelligenda quantum ad omnia, sed solum quantum ad causam eamdem, quia utraque permissio ad vitandum turpitudinem facta est.

— *Ad quartum* dicendum quod quamvis duritia cordis non excusaret a peccato, tamen permissio ex duritie facta excusabat. Quædam enim prohibentur sanis, quæ non prohibentur infirmis corporaliter ; nec tamen infirmi peccant permissione sibi facta utentes.

Ad quintum dicendum quod aliquod bonum potest intermitti dupliciter : — uno modo propter aliquod majus bonum consequendum ; et tunc intermissio illius boni ex ordine ad majus bonum accipit honestatem, sicut intermittebatur singularitas uxoris honeste a Jacob propter bonum prolis. — Alio modo bonum aliquod intermittitur ad vitandum majus malum ; et tunc si auctoritate ejus qui dispensare potest, hoc fit, reatum talis boni intermissio non habet, sed honestatem etiam non acquirit. Et sic indivisibilitas matrimonii in lege Moysi intermittebatur propter malum majus vitandum, scilicet uxoricidium. Et ideo Chrysostomus dicit quod *a peccato abstulit culpam.* Quamvis enim inordinatio maneret in repudio, ex quo peccatum dicitur, tamen reatum pœnæ non habebat neque temporalis, neque perpetuæ, in quantum divina dispensatione fiebat ; et sic erat ab eo culpa ablata. Et ideo etiam ipse ibidem dicit quod *permissum est repudium, malum quidem, tamen licitum.* Quod quidem illi qui sunt de prima opinione, referunt ad hoc tantum quod non habebat reatum temporalis pœnæ.

Articulus iv

Utrum liceat uxori repudiatæ alium virum habere.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod liceret uxori repudiatæ alium virum habere, quia in repudio magis erat iniquitas viri repudiantis quam uxoris repudiatæ. Sed vir poterat sine peccato aliam ducere uxorem. Ergo et uxor sine peccato alium virum ducere poterat.

2. Præterea, Augustinus dicit de duabus uxoribus. implic., lib. de Bono conjug., cap. 15 et 18, quod *quando mos erat, peccatum non erat.*

---

(1) Ita edit. passim. — Vetus exemplum an. 1486 omittit : *Sed a peccato abstulit culpam peccandi* ; tum, *ut quasi per legem.*

Art. 4. — *Ad 3* : In Evangelio Christus non dicit : « Audistis quia scriptum est », sed : « Audistis quia dictum est ».

Sed tempore legis veteris erat talis consuetudo, quod repudiata alium virum ducebat ; ut patet Deuteron. 21, 2 : *Cum egressa alterum virum duxerit*, etc. Ergo non peccabat alteri viro se jungendo.

3. Præterea, Matth. 5, Dominus justitiam novi Testamenti ostendit superabundantem esse respectu justitiæ veteris Testamenti. Hoc autem dicit ad justitiæ novi Testamenti superabundantiam (1) pertinere, quod uxor repudiata non ducit alterum virum. Ergo in veteri lege licebat.

— 4. Sed contra est quod dicitur Matth. 5, 32 : *Qui dimissam duxerit, mœchatur* (2). Sed mœchia nunquam fuit in veteri lege licita. Ergo uxori repudiatæ non licuit alium virum habere.

5. Præterea, Deuteron. 24, 3, dicitur quod mulier repudiata, quæ alium virum duceret, *polluta erat, et abominabilis facta coram Domino.* Ergo peccabat alium virum ducendo.

RESPONDEO dicendum quod **secundum primam opinionem, positam art. præc., peccabat post repudium uxor alterum virum ducendo,** quia adhuc primum matrimonium non erat solutum. *Mulier* enim, *quanto tempore vir vivit* (3), *alligata est legi viri*, ut patet Rom. 7, 2. Non autem poterat simul plures viros habere.

Sed secundum secundam opinionem sicut licebat ex dispensatione divina viro uxorem repudiare, ita uxori alium virum ducere, quia inseparabilitas matrimonii ex causa divinæ dispensationis tollebatur ; qua inseparabilitate manente, intelligitur verbum Apostoli. Ut ergo ad utrasque rationes respondeamus :

Ad primum ergo dicendum quod viro licebat plures uxores simul habere secundum dispensationem divinam ; et ideo, una dimissa, etiam matrimonio non soluto, poterat aliam ducere. Sed nunquam uxori licuit habere plures viros. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod in illo verbo Augustini mos non ponitur pro consuetudine, sed pro actu honesto, secundum quod a more aliquis dicitur morigeratus, quia est bonorum morum, et sicut a more philosophia moralis nominatur.

Ad tertium dicendum quod Dominus, Matth. 5, ostendit novam legem abundare per consilia ad veterem, non solum quantum ad ea quæ lex vetus licita faciebat, sed etiam quantum ad ea quæ in veteri lege illicita erant, sed a multis licita putabantur per non rectam præceptorum expositionem ; sicut patet de odio inimici, et ita est etiam de repudio.

— *Ad quartum* dicendum quod verbum Domini intelligitur quantum ad tempus novæ legis, in quo dicta permissio est sublata. Et sic etiam intelligitur illud verbum Chrysostomi (alius auctoris) qui dicit, hom. 12 in Op. imperf., ante med., quod *qui secundum legem dimittit uxorem, quatuor facit iniquitates, quia quoad Deum existit homicida*, in quantum habet propositum occidendi uxorem, nisi eam dimitteret ; *et quia dimittit non fornicantem*, in quo solo casu lex Evangelii uxorem dimittere permittit ; *et similiter quia facit eam adulteram, et illum adulterum cui copulatur.*

Ad quintum dicendum quod quædam Glossa interl. dicit : *Polluta est, et abominabilis ;* scilicet illius judicio qui quasi pollutam eam prius dimisit : et sic non oportet quod sit polluta simpliciter. — Vel dicitur polluta eo modo quo immundus dicebatur qui mortuum tangebat, vel leprosum, non immunditia culpæ, sed cujusdam irregularitatis legalis. Unde et sacerdoti non licebat viduam, aut repudiatam ducere in uxorem.

ARTICULUS V

Utrum liceat viro repudiatam a se accipere.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod licebat viro repudiatam a se iterum accipere. Licet enim corrigere quod male factum est. Sed male factum erat quod vir uxorem repudiabat. Ergo licebat hoc corrigere, reducendo uxorem ad se.

2. Præterea, semper licuit peccanti indulgere, cum sit morale præceptum, quod in omni lege manet. Sed vir accipiendo uxorem repudiatam, ei peccanti indulgebat. Ergo et hoc licitum erat.

3. Præterea, Deuteron. 24, 4, ponitur pro causa, quare uxor repudiata non possit accipi iterum, *quia polluta est.* Sed repudiata non polluitur, nisi alterum virum ducendo. Ergo saltem antequam alium virum duceret, licebant eam accipere.

— Sed contra est quod dicitur Deuter. 24, 4, quod *non poterit prior maritus accipere eam*, etc.

RESPONDEO dicendum quod in lege de libello repudii duo erant permissa, scilicet dimittere uxorem, et uxorem dimissam alteri jungi : et duo præcepta, scilicet *scriptura libelli repudii, et quod* **iterum maritus repudians eam accipere non posset.** Quod quidem secundum eos qui primam opinionem tenent, factum fuit in pœnam mulieris quæ alteri nupsit, et in hoc peccato polluta est : sed secundum alios, ut vir non de facili uxorem repudiaret, quam postea nullo modo recuperare posset.

Ad primum ergo dicendum quod ad illius mali impedimentum quod committebat aliquis repudiando uxorem, ordinabatur quod vir uxorem repudiatam assumere iterato non posset, ut patet ex dictis in corp. Et ideo divinitus ordinatum fuit.

Ad secundum dicendum quod semper licuit indulgere peccanti quantum ad rancorem cordis sed non quantum ad pœnam divinitus taxatam.

---

(1) Al. *ad justitiam novi Testamenti superabundantem.*

(2) Vulgata, *adulterat.*

(3) Vulgata, *vivente viro.*

Ad tertium dicendum quod in hoc duplex est opinio. — Quidam enim dicunt quod licuit uxorem repudiatam viro reconciliari, nisi in matrimonio alteri viro esset juncta; tunc enim propter adulterium, cui se mulier voluntarie subdidit, in pœnam dabatur ei quod ad priorem virum non rediret. — Sed quia lex universaliter prohibet, ideo dicunt alii quod etiam antequam alteri nuberet, non poterat revocari, ex quo repudiata erat, quia pollutio non intelligitur quantum ad culpam, sed secundum quod dictum est art. præc., ad 3.

Articulus VI

Utrum causa repudii fuerit odium uxoris.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod causa repudii fuerit odium uxoris. Nam dicitur Malach. 2, 16: *Cum odio habueris, dimitte illam.* Ergo, etc.

2. Præterea, Deuter. 21, 1, dicitur: *Si non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fœditatem*, etc. Ergo idem quod prius.

— 3. Sed contra, sterilitas et fornicatio magis contrariantur matrimonio quam odium. Ergo illa potius debuerunt esse causa repudii quam odium.

4. Præterea, odium potest causari ex virtute ejus qui odio habetur. Si ergo odium est sufficiens causa, tunc mulier potuisset repudiari propter virtutem suam, quod est absurdum.

5. Præterea, Deuter. 22. 13: *Si duxerit vir uxorem, et postea odio habuerit, quæsieritque occasiones quibus dimittat eam, et objiciens ei stuprum ante conjugium, si in probatione defecerit, verberabitur, et centum siclis argenti condemnabitur, et non poterit dimittere eam omnibus diebus vitæ suæ.* Ergo odium non est sufficiens causa repudii.

Respondeo dicendum quod **causa permissionis repudiandi uxorem fuit vitatio uxoricidii,** ut sancti communiter dicunt. Proxima autem causa homicidii est odium. Et ideo **proxima causa repudii est odium.** Sed odium ex aliqua causa causatur, sicut et amor. Et ideo **oportet etiam aliquas causas repudii ponere remotas,** quæ erant causa odii. Dicit enim Augustinus in Glossa (ord., sup. illud: *Si acceperit homo*, lib. I de Serm. Dom. in monte, cap. 14, a princ.) Deuteron. 24: *Multæ erant in lege causæ dimittendi uxorem: solam Christus fornicationem excepit; cæteras vero molestias jubet pro fide et castitate conjugii sustineri.* Hæ autem causæ intelliguntur fœditates vel in corpore, puta infirmitas, vel aliqua notabilis macula; vel in anima, sicut fornicatio; vel aliqua hujusmodi, quæ in moribus inhonestatem facit. Sed quidam has causas magis coarctant satis probabiliter dicentes quod non licebat repudiare nisi propter aliquam causam post matrimonium supervenientem; nec propter quamlibet talem, sed propter illas solum quæ possunt bonum prolis impedire vel in corpore, ut sterilitas, aut lepra, aut aliquid hujusmodi; vel in anima, ut si esset malorum morum, quos filii ex conversatione ad ipsam imitarentur. Sed quædam Glossa interl., super illud Deuteron. 24: *Si non invenerit gratiam*, etc., videtur magis arctare, scilicet ad peccatum, cum dicit, quod ibi *per fœditatem peccatum intelligitur.* Sed *peccatum* Glossa nominat non solum in moribus animæ, sed etiam in natura corporis.

Ad tertium dicendum quod sterilitas et alia hujusmodi sunt causa odii; et sic sunt causæ remotæ repudii.

Ad quartum dicendum quod propter virtutem non est aliquis odibilis, per se loquendo, quia bonitas est causa amoris. Et ideo ratio non tenet.

Ad quintum dicendum quod dabatur in pœnam viri quod non posset in perpetuum repudiare uxorem in casu illo, sicut etiam in illo casu quando puellam defloraverat.

Articulus VII

Utrum causæ repudii deberent in libello scribi.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod causæ repudii debebant in libello scribi, quia per libellum repudii scriptum a pœna legis absolvebatur. Sed hoc omnino videtur injustum, nisi causis sufficientibus repudii assignatis. Ergo illas oportebat scribere in libello.

2. Præterea, ad nihil aliud illa scriptura valere videbatur, nisi ut causæ repudii ostenderentur. Ergo si non inscribebantur, frustra libellus ille tradebatur.

3. Præterea, hoc Magister dicit in littera, 4 Sent., dist. 33.

— Sed contra, causæ repudii aut erant sufficientes, aut non. Si sufficientes, præcludebatur mulieri via ad secundas nuptias, quæ ei secundum legem concedebantur. Si autem insufficientes, ostendebatur injustum repudium: et sic repudium fieri non poterat. Ergo nullo modo causæ repudii ibi in speciali inscribebantur.

Respondeo dicendum quod **causæ repudii in speciali non scribebantur in libello, sed in generali,** ut ostenderetur justum repudium; sed secundum Josephum lib. 4 Antiquit., cap. 6, circ. med., ut mulier habens libellum conscriptum de repudio, alteri nubere posset: alias enim ei creditum non fuisset. Unde in eo erat scriptum tale secundum eum: *Promitto tibi, quod nunquam*

Art. 7. — *Ad 3 arg.* Hæc sunt verba Magistri: « Permissit Moyses divortium fieri dato libello repudii, in quo vir ponebat causas pro quibus uxorem repudiabat ».

tecum conveniam. Sed secundum Augustinum (lib. 19, cont. Faust. 26), ideo libellus scribebatur, *ut mora interveniente, et consilio scribarum dissuadente, vir a proposito repudiandi desisteret*

Et per hoc patet solutio *ad objecta*.

QUÆSTIO LXVIII

DE FILIIS ILLEGITIME NATIS. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de filiis illegitime natis.

Et circa hoc quæruntur tria : 1° utrum qui nascuntur extra verum matrimonium, sint illegitimi ; 2° utrum illegitimi filii debeant ex hoc damnum reportare ; 3° utrum possint legitimari.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum filii qui nascuntur extra verum matrimonium, sint illegitimi.

S. Thom., 4 Sent., dist. 41, quæst. un., art. 3, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod filii qui nascuntur extra verum matrimonium, sint legitimi, quia secundum legem natus *legitimus filius* dicitur. Sed quilibet nascitur secundum legem, ad minus naturæ, quæ fortissima est. Ergo quilibet filius dicitur legitimus.

2. Præterea, communiter dicitur quod legitimus filius est qui est de legitimo matrimonio natus, vel de eo quod in facie Ecclesiæ legitimum reputatur. Sed contingit quandoque quod aliquod matrimonium legitimum reputetur in facie Ecclesiæ, quod habet impedimentum ne sit verum matrimonium, et tamen a contrahentibus in facie Ecclesiæ scitur ; et si occulte nubant, et impedimentum nesciant, legitimum videtur in facie Ecclesiæ, ex quo per Ecclesiam non prohibetur. Ergo filii extra verum matrimonium nati non sunt illegitimi.

— Sed contra, illegitimum dicitur quod est contra legem. Sed illi qui nascuntur extra matrimonium, nascuntur contra legem. Ergo sunt illegitimi.

RESPONDEO dicendum quod **quadruplex status est filiorum** : — quidam enim sunt naturales et legitimi, sicut illi qui nascuntur ex vero et legitimo matrimonio ; — quidam naturales et non legitimi, ut qui filii nascuntur de simplici fornicatione ; — quidam legitimi et non naturales, sicut filii adoptivi ; quidam nec legitimi nec naturales, sicut spurii, nati de adulterio, vel de stupro ; tales enim nascuntur et contra legem positivam, et contra legem naturæ expresse. Et sic **concedendum est** (1) **quosdam filios esse illegitimos.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis illi qui nascuntur ex illicito coitu, nascantur secundum naturam quæ communis est homini et omnibus animalibus, tamen nascuntur contra legem naturæ quæ est propria hominibus ; quia fornicatio, et adulterium, et hujusmodi sunt contra legem naturæ. Et ideo tales secundum nullam legem sunt legitimi.

Ad secundum dicendum quod ignorantia excusat illicitum coitum a peccato, nisi sit affectata. Unde illi qui conveniunt bona fide in facie Ecclesiæ, quamvis sit impedimentum, dum tamen ignorent, non peccant, nec filii sunt illegitimi ; si autem sciant, quamvis Ecclesia sustineat, quæ ignorat impedimentum, non excusantur a peccato, nec filii ab illegitimitate. Si autem nesciant, et in occulto contrahant, etiam non excusantur, quia talis ignorantia videtur affectata.

ARTICULUS II

Utrum filii illegitimi debeant ex hoc aliquod damnum reportare.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod illegitimi filii non debeant ex hoc aliquod damnum reportare, quia filius non debet puniri pro peccato patris, ut patet per sententiam Domini, Ezechielis 18. Sed quod iste nascatur ex illicito coitu non est peccatum proprium, sed peccatum patris. Ergo ex hoc non debet aliquod damnum incurrere.

2. Præterea, justitia humana est exemplata a divina. Sed Deus æqualiter largitur bona naturalia legitimis et illegitimis filiis. Ergo et secundum jura humana filii illegitimi debent legitimis æquiparari.

— Sed contra est quod dicitur Genes. 25, quod Abraham dedit omnia sua bona Isaac, et filiis concubinarum largitus est munera ; et tamen illi non erant ex illicito coitu nati. Ergo multo magis debent illi qui ex illicito coitu nascuntur, hoc damnum reportare quod non succedant in bonis paternis.

RESPONDEO dicendum quod aliquis dicitur damnum ex aliquo incurrere dupliciter : — Uno modo **per hoc quod ei subtrahitur quod ei**

ART. 1. — Ut proles aliqua censeatur illegitima non sufficit qualiscumque parentum illegitimus congressus, ut qui fit contra votum castitatis ; sed requiritur quod fuerit factus extra matrimonium. — Tales illegitime nati, in jure dicuntur *naturales* si inter parentes matrimonium esse potuisset, secus autem dicuntur *spurii*. Spurii autem dicuntur *adulterini* si nascuntur ex adulterio ; *sacrilegi*, si ex copula parentum Deo voto dicatorum ; *incestuosi*, si ex copula incestuosa; *nefarii* si ex copula inter ascendentes et descendentes.

ART. 2. — Filii illegitimi sunt irregulares ex defectu natalium. Vide supra, quæst. 39, art. 5.

(1) In exemplo an. 1486 deest : *Et sic concedendum est* etc.

erat debitum, et sic filius illegitimus nullum damnum incurrit. — Alio modo **per hoc quod ei aliquid non est debitum, quod alias poterat esse ei debitum, et sic filius illegitimus damnum incurrit duplex :** *Unum* quia non admittitur ad actus legitimos, sicut ad officia, vel dignitates, quæ requirunt aliquam honestatem in illis qui hæc exercent ; *aliud* damnum incurrit, quia non succedit in hæreditate paterna. — Sed tamen **naturales filii succedere possunt in sexta** (1) **parte tantum, spurii autem in nulla parte, quamvis ex jure naturali parentes eis in necessariis providere teneantur.** Unde pertinet ad sollicitudinem episcopi ut utrumque parentem cogat ad hoc quod eis provideant.

Ad primum ergo dicendum quod incurrere damnum hoc secundo modo non est pœna. Et ideo non dicimus quod sit pœna alicui quod non succedit in regno aliquo, per hoc quod non est filius regis. Et similiter non est pœna quod alicui qui non est legitimus, non debentur ea quæ sunt legitimorum filiorum.

Ad secundum dicendum quod coitus illegitimus non est contra legem, in quantum est actus generativæ virtutis, sed in quantum ex prava voluntate procedit. Et ideo filius illegitimus non incurrit damnum in his quæ acquiruntur per naturalem originem, sed in his quæ per voluntatem fiunt, vel possidentur.

ARTICULUS III

Utrum filius illegitimus possit legitimari.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod filius illegitimus non possit legitimari. Quantum enim distat legitimus ab illegitimo, tantum e converso illegitimus a legitimo. Sed legitimus nunquam fit illegitimus. Ergo nec illegitimus unquam fit legitimus.

2. Præterea, coitus illegitimus creat illegitimum filium. Sed coitus illegitimus nunquam fit legitimus. Ergo nec filius illegitimus legitimari potest.

— Sed contra, quod per legem inducitur, per legem revocari potest. Sed illegitimitas filiorum est per legem positivam inducta. Ergo potest filius illegitimus legitimari ab eo qui habet auctoritatem legis.

RESPONDEO dicendum quod filius illegitimus potest legitimari, non ut fiat de legitimo coitu natus, quia coitus ille transivit, et nunquam potest fieri legitimus, ex quo semel fuit illegitimus ; sed dicitur legitimari, in quantum damna quæ illegitimus filius incurrit, subtrahuntur per legis auctoritatem. Et **sunt sex modi legitimandi.** — Duo secundum canones (c. *Conquestus*, et c. *Tanta*, qui filii sunt legit.), scilicet cum quis ducit in uxorem illam ex qua filium illegitimum generavit, si non fuit adulterium, et per specialem indulgentiam, et dispensationem domini Papæ. — Quatuor autem alii modi sunt secundum leges : — primus est, si pater filium naturalem curiæ imperatoris offerat ; ex hoc enim ipso legitimatur propter curiæ honestatem ; — secundus, si pater in testamento nominet eum legitimum hæredem, et filius post modum testamentum imperatori offerat ; — tertius est, si filius nullus sit legitimus, et ipsemet filius se principi offerat ; — quartus est, si pater in publico instrumento, vel cum trium testium subscriptione eum legitimum nominet, nec adjiciat naturalem.

Ad primum ergo dicendum quod alicui potest si ne injustitia gratia fieri ; sed non potest aliquis damnificari nisi pro culpa. Et ideo magis potest illegitimus fieri legitimus quam e converso. Etsi enim legitimus aliquando hæreditate privatur pro culpa ; non tamen dicitur illegitimus filius, quia generationem legitimam habuit.

Ad secundum dicendum quod coitus illegitimus habet defectum intra se inseparabilem, quo legi opponitur ; et ideo non potest fieri legitimus. Nec est simile de filio illegitimo, qui non habet hujusmodi defectum.

De Resurrectione.

QUÆSTIO LXIX

DE HIS QUÆ SPECTANT AD RESURRECTIONEM, ET PRIMO DE LOCO ANIMARUM POST MORTEM. — *In septem articulos divisa.*

Post hæc agendum est de his quæ spectant ad statum resurrectionis. Postquam enim dictum est de sacramentis, quibus homo liberatur a morte culpæ, consequenter dicendum est de resurrectione, per quam homo liberatur a morte pœnæ.

Circa tractatum autem resurrectionis tria consideranda sunt, scilicet præcedentia resurrectionem, concomitantia, et sequentia. Et ideo — primo dicendum est de his quæ pro parte, quamvis non ex toto, resurrectionem præcedunt ; — secundo, de ipsa resurrectione et circumstantibus eam ; — tertio, de his quæ eam sequuntur.

Præcedentium autem resurrectionem prima

ART. 3. — In corp. plura ad jus civile antiquum, non vero ad novum.

(1) Alibi *in septima.*

QUÆSTIO 69. — *Cfr. pro his quæstionibus :* Tertullianus, *de Resurrectione carnis* ; S. Augustinus, *Epistola de fine mundi ad Hesychium;* Athenagoras, *de Resurrectione mortuorum* ; Estius, *in 4 sentent.* ; Soto, *in 4 sentent.* ; Suarez, *De ultimo fine;* Bellarminus, *de sanctorum Beatitudine* ; Patuzzi, *De futuro impiorum statu*, et *De sede inferni* ; Passaglia, *De igne inferni ;* Jungmann, *De novissimis ;* Scheeben, *Mysteria christianismi ;* Keel, *De vita futura.*

consideratio est de receptaculis animarum post mortem eis assignatis ; — secunda de qualitate et pœna animarum separatarum, eis ab igne inflicta ; — tertia de suffragiis, quibus animæ defunctorum a vivis adjuvantur ; — quarta de orationibus sanctorum in patria existentium ;—quinta de signis judicium generale præcedentibus ; — sexta de igne ultimæ conflagrationis mundi, qui faciem judicis præcedet.

Circa primum quæruntur septem : 1° utrum animabus post mortem receptacula assignentur ; 2° utrum statim post mortem ad ipsa animæ deducantur ; 3° utrum de ipsis locis egredi valeant ; 4° utrum limbus inferni sit idem quod sinus Abrahæ : 5° utrum limbus sit idem quod infernus damnatorum ; 6° utrum limbus patrum sit idem quod limbus puerorum ; 7° utrum tot receptacula debeant distingui.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum assignentur receptacula animabus post mortem.

S. Thom., 4 Sent., dist. 45, quæst. 1, art. 1, quæstiunc 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod animabus post mortem receptacula non assignentur. Sicut enim dicit Boetius in lib. de Hebdomadibus, circ. princ., *communis animi conceptio est apud sapientes, incorporalia in loco non esse ;* cui concordat quod Augustinus dicit 2 super Gen. ad litt., cap. 32, cir. princ. : *Cito quidem responderi potest, ad corporalia loca animam non ferri nisi cum aliquo corpore, vel non localiter ferri* (1). Sed anima separata a corpore non habet aliquod corpus, sicut ibidem Augustinus dicit. Ergo ridiculum est animabus separatis aliqua receptacula assignare.

2. Præterea, omne quod habet locum determinatum, magis convenit cum illo loco quam cum alio. Sed animæ separatæ, sicut etiam quælibet aliæ spirituales substantiæ, indifferenter se habent ad omnia loca ; non enim potest dici quod cum aliquibus corporibus conveniant, et ab aliis differant, cum ab omnibus conditionibus corporalibus penitus sint remotæ ; ergo eis receptacula determinata non sunt assignanda.

3. Præterea, animabus separatis non assignatur aliquid post mortem, nisi quod cedat in pœnam, vel in præmium. Sed corporalis locus non potest eis cedere in pœnam, vel in præmium, cum a corporibus nihil recipiant. Ergo non sunt eis assignanda certa receptacula.

— Sed contra, cœlum empyreum est locus corporalis ; et tamen ipsum factum mox sanctis angelis est repletum, ut Strabus dicit (2) (habetur in Glossa ord. in princ. Genesis). Cum ergo angeli sint incorporei, sicut et animæ separatæ, videtur etiam quod animabus separatis sint certa receptacula assignanda.

Præterea, hoc patet per id quod Gregorius narrat in 4 Dialog., capp. 25, 29, 30 et 40, scilicet animas post mortem ad diversa loca corporalia esse deductas ; ut patet de Paschasio, quem Germanus Capuanus episcopus in balneis invenit ; et de anima Theodorici regis, quam dicit ad gehennam esse deductam. Ergo animæ post mortem habent certa receptacula.

RESPONDEO dicendum quod quamvis substantiæ spirituales secundum *esse* suum a corpore non dependeant, corporalia tamen a Deo mediantibus spiritualibus gubernantur, ut dicit Augustinus in 3 de Trinit., cap. 4 et 5 ; et Gregorius, in 4 Dialog., cap. 5, ad fin. Et ideo est quædam convenientia spiritualium substantiarum ad corporales substantias per congruentiam quamdam, ut scilicet dignioribus substantiis digniora corpora adaptentur. Unde etiam philosophi secundum ordinem mobilium posuerunt ordinem substantiarum separatarum. **Quamvis autem animabus post mortem non assignentur aliqua corpora, quorum sint formæ, vel determinati motores, determinantur tamen eis quædam corporalia loca per congruentiam quamdam secundum gradum dignitatis earum, in quibus sint quasi in loco eo modo quo incorporalia esse possunt in loco,** secundum quod magis vel minus accedunt ad primam substantiam, cui locus superior per congruentiam deputatur, scilicet Deum, cujus sedem cœlum Scriptura esse denuntiat, Psal. 102, et Isaias 66. Et ideo animas quæ sunt in participatione perfecta Deitatis, in cœlo esse ponimus ; animas vero quæ a participatione hujusmodi impediuntur, loco contrario dicimus deputari.

Ad primum ergo dicendum quod incorporalia non sunt in loco modo aliquo nobis noto, et consueto, secundum quod dicimus corpora proprie in loco esse ; sunt tamen in loco modo substantiis spiritualibus convenienti, qui nobis plene manifestus esse non potest.

Ad secundum dicendum quod duplex est convenientia, vel similitudo : — una quæ est per participationem ejusdem qualitatis ; sicut calida ad invicem conveniunt, et talis convenientia incorporalium ad loca corporalia esse non potest ; — alia per quamdam proportionalitatem, secundum quam in Scripturis metaphorice corporalia ad spiritualia transferuntur ; quo modo in Scripturis Deus dicitur esse sol, quia est principium vitæ spiritualis, sicut sol vitæ corporalis : et secundum hanc convenientiam, quædam animæ cum quibusdam locis magis conveniunt ; sicut animæ spiritualiter illuminatæ cum corporibus luminosis, animæ vero obtenebratæ per culpam cum locis tenebrosis.

---

(1) Ita passim. — Al. deest *vel non localiter ferri.*

(2) Ita melioris notæ editi cum Mss. — Al., *ut Beda dicit.*

Ad tertium dicendum quod anima separata directe nihil recipit a locis corporalibus per modum quo corpora recipiunt, quæ conservantur a suis locis, sed ipsæ animæ ex hoc quod cognoscunt se talibus locis deputari, sibi gaudium ingerunt, vel mœrorem ; et sic locus cedit eis in pœnam, vel præmium.

ARTICULUS II

Utrum statim post mortem animæ deducantur ad cœlum, vel ad infernum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod statim post mortem nullæ animæ deducantur ad cœlum, vel ad infernum, quia super illud Psalmi 36 : *Adhuc pusillum, et non erit peccator*, dicit Glossa (ord. Aug.) quod *sancti liberantur in fine vitæ* (1) ; *post istam tamen vitam nondum erunt ubi erunt sancti, quibus dicetur : Venite, benedicti Patris mei.* Sed illi sancti erunt in cœlo. Ergo sancti post hanc vitam non statim ascendunt ad cœlum.

2. Præterea, Augustinus dicit in Enchir., cap.

ART. 2. — Conclusiones articuli, ex Sylvio : 1°. Animæ hominum in actuali mortali peccato vel solo originali decedentium, statim a morte descendunt in infernum, pœnis tamen disparibus puniendæ. 2°. Animæ illorum qui post baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam habuerunt; illorum item qui post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus vel eisdem exutæ, sunt ad plenum purgatæ, statim in cœlum recipiuntur, et clara ac intuitiva Dei visione fruuntur. 3°. Animæ statim post mortem deducuntur vel ad infernum, vel ad cœlum, nisi aliquid impediat, propter quod vel purgatione aliqua, vel satisfactione indigeant. Hæc conclusio ad articulum est directe responsiva. — Diversa ratione diversi hoc fidei dogma impugnarunt, ait Perrone. 1°. Alii differendam autumarunt visionem Dei beatificam usque ad futuram corporum resurrectionem, quod voluerunt animos interire cum corporibus, ac postea una cum corporibus extremo judicii die excitari ac revocari ad promeritam gloriam aut pœnam. 2°. Alii dilatam eamdem visionem contenderunt, eo quod censuerint, animas licet omnino purgatas, in beata aliqua requie degere usque ad futuram corporum resurrectionem, promeritam beatitudinem, quæ in Dei visione consistit, expectantes. Hunc errorem sunt amplexi græcorum plerique post schisma, sibique usurparunt Lutherus et Calvinus, et præcipue Burnetus, sæculo XVIII. 3°. Tempore Joannis XXII, Minoritæ quidam ultro fatebantur animas justorum ante corporum resurrectionem et in cœlis recipi, et Christi in forma servi aspectu frui, sed negabant, quum quæstio satis nondum discussa fuisset, ante resurrectionem eas videre ipsam essentiam Dei, seu Christum in forma Dei. Sed contra, Fratres Prædicatores ejusmodi animas, ipsam Dei essentiam intueri contendebant. Joannes Pontifex examini hanc controversiam subjecit, discutiendamque proposuit præstantioribus illius temporis theologis, nec ipse dedignatus est, quæ pro utraque parte stare videbantur, argumenta et auctoritates congerere ; quare malevolorum invidiam subiit, quasi veritati refragaretur. Etsi prædictus Pontifex in Minoritarum sententiam propenderit, prout a pluribus asseritur, eam tamen assertive non docuisse probabile est, et certum est eam ut fidei dogma ab omnibus credendum non docuisse.

Definit. Eccles. — Confessio fidei Michael. Paleol. a Concil. œcumen. Lugdun. II approbata (1274) : Illorum autem animas, qui post sacrum baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam, quæ post contractam peccati maculam, vel in suis manentes corporibus, vel eisdem exutæ, prout superius dictum est, sunt purgatæ, mox in cœlum recipi. Illorum autem animas, qui in mortali peccato vel cum solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas. Eadem sacrosancta ecclesia Romana firmiter credit et firmiter asseverat, quod nihilominus in die judicii omnes homines ante tribunal Christi cum suis corporibus comparebunt, reddituri de propriis factis rationem. — *Constitutio « Benedictus Deus », data a Benedicto XII (1336)* : Hac in perpetuum valitura constitutione auctoritate Apostolica diffinimus, quod secundum communem Dei ordinationem animæ Sanctorum omnium, qui de hoc mundo ante D. N. J. C. passionem decesserunt, nec non sanctorum Apostolorum, martyrum, confessorum, virginum et aliorum fidelium defunctorum post sacrum ab eis Christi baptisma susceptum, in quibus nihil purgabile fuit, quando decesserunt, nec erit, quando decedent etiam in futurum, vel si tunc fuerit aut erit aliquid purgabile in eisdem, cùm post mortem suam fuerint purgatæ ; ac quod animæ puerorum eodem Christi baptismate renatorum et baptizandorum, cum fuerint baptizati ante usum liberi arbitrii, decedentium, mox post mortem suam et purgationem præfatam in illis, qui purgatione hujusmodi indigebant, etiam ante resumptionem suorum corporum et judicium generale post ascensionem Salvatoris nostri J. C. in cœlum fuerunt, sunt et erunt in cœlo, cœlorum regno et paradiso cœlesti cum Christo, sanctorum angelorum consortio aggregatæ, ac post D. N. J. C. passionem et mortem viderunt et vident divinam essentiam visione intuitiva et etiam faciali, nulla mediante creatura in ratione objecti visi se habente, sed divina essentia immediate se nude, clare et aperte eis ostendente, quodque sic videntes eadem divina essentia perfruuntur, necnon quod ex tali visione et fruitione eorum animæ, qui jam decesserunt, sunt vere beatæ et habent vitam et requiem æternam, et etiam illorum, qui postea decedent, cum eamdem divinam videbunt essentiam, ipsaque perfruentur ante judicium generale ; ac quod visio hujusmodi divinæ essentiæ ejusque fruitio actus fidei et spei in eis evacuant, prout fides et spes propriæ theologicæ sunt virtutes; quodque post quam inchoata fuerit vel erit talis intuitiva ac facialis visio et fruitio in eisdem, eadem visio et fruitio sine aliqua intercissione seu evacuatione prædictæ visionis et fruitionis continuata extitit et continuabitur usque ad finale judicium et ex tunc usque in sempiternum. Diffinimus insuper, quod secundum Dei ordinationem communem, animæ decedentium in actuali peccato mortali mox post mortem suam ad inferna descendunt, ubi pœnis infernalibus cruciantur, et quod nihilominus in die judicii omnes homines cum suis corporibus comparebunt, reddituri de factis propriis rationem, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit sive bonum sive malum. — *Decretum unionis græcorum in concil. Florent. sub Eugenio IV* : Item, si vere pœnitentes in Dei caritate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas pœnis purgatoriis post mortem purgari : et ut a pœnis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes et eleemosynas, et alia pietatis officia, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiæ instituta. Illorumque animas, qui post baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt ; illas etiam, quæ post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ corporibus, prout superius dictum est, sunt purgatæ, in cœlum mox recipi et intueri clare

(1) Al., *in fine mundi.*

19, quod *tempus inter hominis mortem et ultimam resurrectionem interpositum animas abditis receptaculis continet, sicut unaquæque digna est requie, vel ærumna.* Sed hæc abdita receptacula non possunt intelligi cœlum et infernus, quia in illis etiam post resurrectionem ultimam animæ cum corporibus erunt : unde pro nihilo distingueret tempus ante resurrectionem, et post resurrectionem. Ergo non erunt nec in inferno, nec in paradiso usque ad diem judicii.

3. Præterea, major est gloria animæ quam corporum. Sed simul omnibus redditur gloria corporum, ut sit major lætitia singulorum ex communi gaudio, ut patet per hoc quod super illud ad Hebræos 11 : *Deo pro nobis aliquid melius providente,* etc., dicit Glossa (interlin. Petri Lomb.) : *Ut in communi gaudio omnium majus fiat gaudium singulorum.* Ergo multo fortius gloria animarum debet differri usque ad finem, ut simul omnibus reddatur.

4. Præterea, pœna et præmium quæ per sententiam judicis redduntur, judicium præcedere non debent. Sed ignis inferni et gaudium paradisi dabuntur omnibus per sententiam judicantis Christi, scilicet in ultimo judicio, ut patet Matth. 25. Ergo ante diem judicii nullus ascendit in cœlum, vel descendit ad inferos.

— Sed contra est quod dicitur 2 Corinth. 5, 1 : *Si terrena nostra habitatio dissolvatur, domum habemus non manufactam, sed conservatam in cœlis* (1). Ergo dissoluta carne, anima habet mansionem, quæ ei in cœlis fuerat conservata.

Præterea, Philipp. 1, 23, dicit Apostolus : *Cupio dissolvi* (2), *et esse cum Christo ;* ex quo sic arguit Gregorius in 4 Dialog., cap. 25, cir. med. : *Qui ergo Christum in cœlo esse non dubitat, nec Pauli animam in cœlo esse negat.* Sed non est negandum Christum esse in cœlo, cum sit articulus fidei. Ergo nec est dubitandum animas sanctorum ad cœlos ferri. Quod etiam aliquæ animæ ad infernum descendant statim post mortem, patet Lucæ 16, 22 : *Mortuus est autem dives, et sepultus est in inferno.*

RESPONDEO dicendum quod sicut in corporibus est gravitas, vel levitas, qua feruntur ad suum locum, qui est finis motus ipsorum, ita etiam est in animabus meritum, vel demeritum, quibus perveniunt animæ ad præmium, vel ad pœnam, quæ sunt fines actionum ipsarum. Unde sicut corpus per gravitatem, vel levitatem statim fertur in locum suum, nisi prohibeatur, ita **animæ, soluto vinculo carnis, per quod in statu viæ detinebantur, statim præmium consequuntur, vel pœnam, nisi aliquid impediat** ; sicut interdum impedit consecutionem præmii veniale peccatum, quod prius purgari oportet ; ex quo sequitur quod præmium differatur. — Et quia locus deputatur animabus secundum congruentiam præmii, vel pœnæ, **statim ut anima absolvitur a corpore, vel in infernum immergitur, vel ad cœlos evolat**; nisi impediatur aliquo reatu, quo oporteat evolationem differri, ut prius anima purgetur. Et huic veritati auctoritates Scripturæ canonicæ manifeste attestantur, et documenta sanctorum Patrum. Unde contrarium pro hæresi est habendum, ut patet 4 Dial. Gregorii, cap. 25 et 28 ; et in libro de ecclesiasticis Dogmatibus, cap. 88.

Ad primum ergo dicendum quod Glossa seipsam exponit ; quod enim dicit : *Nondum eris ubi erunt sancti,* etc., statim exponit subdens : *Id est, non habebis geminam stolam quam habebunt sancti in resurrectione.*

Ad secundum dicendum quod inter illa abdita receptacula de quibus Augustinus loquitur, etiam sunt computanda infernus et paradisus, in quibus animæ aliquæ ante resurrectionem continentur. Sed ideo distinguitur tempus ante resurrectionem et post, quia ante resurrectionem sunt ibi sine corpore, post autem erunt cum corpore ; et quia in aliquibus receptaculis nunc sunt animæ, in quibus post resurrectionem non erunt.

Ad tertium dicendum quod homines secundum corpora habent quamdam continuationem ad invicem, quia secundum ea est verum quod dicitur Actuum 17, 26, quod *Deus ex uno fecit omne genus hominum.* Sed animas sigillatim finxit : unde non est tanta congruentia ut omnes homines simul glorificentur in anima, quanta ut simul glorificentur in corpore. — Et præterea, gloria corporis non est ita essentialis, sicut gloria animæ : unde majus detrimentum esset sanctis si gloria animæ differretur, quam de hoc quod gloria corporis differatur (1) : nec posset hoc detrimentum gloriæ recompensari propter ampliationem gaudii singulorum de gaudio communi.

Ad quartum dicendum quod eamdem objectio-

---

ipsum Deum trinum et unum, sicuti est, pro meritorum tamen diversitate alium alio perfectius : illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas. — *Eadem verba reperiuntur in fidei professione græcis præscripta constitutione Gregorii XIII : « Sanctissimus Dominus noster » et Benedicti XIV : « Nuper ad nos. » — Concil. Trident. sess. 25, mandat Episcopis ut doceant:* Sanctos una cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre..... et illos qui negant Sanctos æterna felicitate in cœlo fruentes invocandos esse, impie sentire.

Cfr. pro quæst. de visione faciali ante diem judicii: S. Thom. 4 *Cont. Gent.* c. 91 ; S. Hieron. *Contra Vigilantium,* qui hunc errorem tribuit Vigilantio ; Muratori, *de Paradiso,* c. 15 : Wirceburg., *de Beatitudine,* nº 50 ; Billuart, *de Beatitudine;* Bellarmin. *de Beatitud. Sanctor.* c. 2, 4, 5 ; Franzelin, *de Traditione,* thes. 16 ; Perrone, *de Deo creatore;* Petavius, *De Deo,* lib. 7, cap. 13.

(1) Vulgata : *Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, conservatam in cœlis.*

(2) Vulgata : *Desiderium habens dissolvi.*

(1) Ita passim. — Al., *quam si quod gloria,* etc.

nem Gregorius in 4 Dialog., cap. 25, in med., proponit et solvit : *Si igitur*, inquit, *nunc in cœlo sunt animæ justorum, quid est quod in die judicii pro justitiæ suæ retributione recipient ?* et respondet : *Hoc eis nimirum crescit in judicio, quod nunc animarum sola, postmodum vero etiam corporum beatitudine perfruuntur, ut in ipsa quoque carne gaudeant, in qua labores pro Domino, cruciatusque pertulerunt.* Et eodem modo dicendum est de damnatis.

Articulus III

Utrum animæ existentes in paradiso, vel in inferno, egredi valeant.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod animæ in paradiso vel in inferno existentes, egredi non valeant. Augustinus enim dicit, in lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. 13, a princ. : *Si rebus viventium interessent animæ mortuorum, ut de aliis taceam, meipsum pia mater nulla nocte desereret, quæ terra marique secuta est, ut mecum viveret ;* et ex hoc concludit quod animæ defunctorum rebus viventium non intersint. Sed interesse possent, si de suis receptaculis exirent. Ergo de suis receptaculis non exeunt.

2. Præterea, in Psalmo 26, 4, dicitur : *Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ ;* et Job 7, 9 : *Qui descenderit ad inferos, non ascendet.* Ergo tam boni quam mali a suis receptaculis non exeunt.

3. Præterea, receptacula, ut dictum est art. præc., animabus post mortem dantur in præmium, vel in pœnam. Sed post mortem neque præmia sanctorum minuuntur, neque pœnæ damnatorum. Ergo non exeunt de suis receptaculis.

—1. Sed contra est quod dicit Hieronymus contra Vigilantium, sic eum alloquens : *Ais enim, vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerii, vel subter aram Dei animas apostolorum et martyrum consedisse, nec posse suis tumulis, cum voluerint, adesse præsentes. Et ita tu Deo leges pones ? tu apostolis vincula injicies ? ut usque ad diem judicii teneantur custodia, nec sint cum Domino suo, de quibus scriptum est* (Apoc. 14) : « *Sequuntur Agnum, quocumque ierit.* » *Si agnus ubique, ergo et hi qui cum eo sunt, ubique esse credendi sunt.* Ridiculum ergo est dicere quod animæ mortuorum a suis receptaculis non recedant.

2. Præterea, Hieronymus ibidem arguit sic : *Cum diabolus et dæmones ubique vagentur orbe toto, et celeritate nimia præsentes sint, quare martyres post effusionem sanguinis sui arca operientur inclusi, et inde exire non poterunt ?* Ex quo potest concludi non solum de bonis, sed etiam de malis, quod de suis receptaculis quandoque exeant ; cum non habeant majorem damnationem quam dæmones, qui ubique discurrunt.

3. Præterea, hoc idem probari potest per Gregorium, in 4 Dialog., cap. 36 et 40, ubi narrat de multis mortuis, quod vivis apparuerint.

Respondeo dicendum quod aliquem exire de inferno, vel de paradiso, potest intelligi dupliciter : — Uno modo, ita **quod simpliciter inde exeat**, ut jam locus ejus non sit paradisus, vel infernus ; **et sic nullus inferno vel paradiso finaliter deputatus, inde exire potest**, ut infra dicetur, quæst., 71, art. 5, ad. 5.

Alio modo potest intelligi, ut exeant inde ad

Art. 3. — Monet in resp. ad ultimum, animas non semper adesse ubi apparent. Nota bene præsentem art. et resp. ad argum., ut recte intelligere possis, quid de *spiritismo* sentiendum sit. — Ex 1ª concl. vides confirmari christianam veritatem, de æternitate sive vitæ æternæ, sive pœnarum inferni. Inferni existentiam, materialistæ omnes tum antiquiores tum recentiores inficiantur. Ejusdem vero æternitatem præter origenistas, et eos quos S. Augustinus generali appellatione *misericordes* vocat, anabaptistæ et increduli pariter negant.

S. Script. de æternitate pœnarum. — Eccles. 11, 3 ; Is. 66, 24 ; Dan. 12, 2 ; Matth. 3, 12, et 8, 12, et 12, 32, et 18, 8, et 24, 41, etc., et 25, 46 ; Marc. 3, 29, et 9, 42 ; Joan. 3, 36 ; 2 Thessal. 1, 9 ; Apoc. 14, 11.

Definit. Eccles. — Symbol. S. Athanas. Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem ; et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam ; qui vero mala, in ignem æternum. — *Concil. V œcumen. damn. proposit. sequent. Origenis :* Temporanea esse dæmonum et impiorum hominum tormenta, finemque ea tempore aliquo habitura, atque impios ac dæmones in priorem suum statum restitutum iri. *Et ibidem can.* 12 : Si quis dixerit, quod uniuntur Deo Verbo per omnia similiter cœlestes virtutes, et omnes homines, et diabolus, et spiritualia nequitiæ, ut ipsa Mens, quæ dicitur ab ipsis Christus, et quæ in forma Dei est, et exinanivit, ut aiunt, semetipsam ; et quod finis erit regni Christi : anat. sit. — *Decretum Innocent. III. 3. Decr. tit.* 42, *c.* 3. « *Majores* », *adversus Petrobrussianos, Arnaldistas, Waldenses.* Quibusdam quæstionibus, quas contra catholicos hæretici moverant, nos postulas respondere. Asserunt enim, parvulis inutiliter baptisma conferri... Absit, ut universi parvuli pereant, quorum quotidie tanta multitudo moritur, quin et ipsis misericors Deus, qui neminem vult perire, aliquod remedium procuraverit ad salutem... Dicimus distinguendum, quod peccatum est duplex ; originale, scilicet et actuale ; originale, quod absque consensu contrahitur ; actuale, quod committitur cum consensu. Originale igitur, quod sine consensu contrahitur, sine consensu per vim remittitur sacramenti ; actuale vero, quod consensu contrahitur, sine consensu minime relaxatur... Pœna originalis peccati est carentia visionis Dei, actualis vero pœna peccati est gehennæ perpetuæ cruciatus... — *Concil. Lateran. IV,* (1215) *cap.* « *Firmiter* » : Qui etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus et mortuus, descendit ad inferos, resurrexit a mortuis et ascendit in cœlum : sed descendit in anima, et resurrexit in carne : ascenditque pariter in utroque : venturus in fine sæculi, judicaturus vivos et mortuos, et redditurus singulis secundum opera sua, tam reprobis, quam electis : qui omnes cum suis propriis resurgent corporibus, quæ nunc gestant, ut recipiant secundum opera sua sive bona fuerint, sive mala : illi cum diabolo pœnam perpetuam, et isti cum Christo gloriam sempiternam. — *Vide etiam definit. art. præced.*

tempus ; et in hoc distinguendum est, quid eis conveniat secundum legem naturæ, et quid eis conveniat secundum ordinem divinæ providentiæ : quia, ut dicit Augustinus, in libro de Cura pro mortuis agenda, cap. 16, inter princ. et med., *alii sunt humanarum limites rerum, alia sunt divinarum signa virtutum ; alia sunt quæ naturaliter, alia quæ mirabiliter fiunt.* **Secundum ergo naturalem cursum animæ separatæ propriis receptaculis deputatæ, a conversatione viventium penitus segregantur.** Non enim secundum cursum naturæ homines in mortali carne viventes substantiis separatis immediate conjunguntur, cum omnis eorum cognitio a sensu oriatur ; nec propter aliud a suis receptaculis eas exire conveniret, nisi ut rebus viventium interessent. — Sed **secundum dispositionem divinæ providentiæ, aliquando animæ separatæ a suis receptaculis egressæ conspectibus hominum præsentantur**, sicut Augustinus in libro prædicto, ibid., narrat de Felice martyre, qui civibus Nolanis visibiliter apparuit, cum a barbaris oppugnarentur. — **Et hoc etiam credi potest, quod aliquando damnatis contingat quod ad eruditionem hominum, et terrorem, permittuntur viventibus apparere, aut etiam ad suffragia expetenda, quantum ad illos qui in purgatorio detinentur**, ut per multa, quæ in 4 Dialog. Gregorii, cap. 36, 40 et 55, narrantur, patet. — Sed hoc interest inter sanctos et damnatos, quod **sancti cum voluerint, apparere possunt viventibus, non autem damnati.** Sicut enim sancti viventes in carne per dona gratiæ gratis datæ accipiunt ut sanitates et signa perficiant, quæ non nisi divina virtute mirabiliter fiunt, quæ quidem signa ab aliis hoc dono carentibus perfici non possunt, ita etiam non est inconveniens ut ex virtute gloriæ aliqua potentia animabus sanctorum detur, per quam possint mirabiliter apparere viventibus, cum volunt ; quod alii non possunt, nisi interdum permissi.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus, ut per consequentia patet, loquitur secundum communem cursum naturæ. Nec tamen sequitur quod etiamsi mortui possint, ut volunt, viventibus apparere, toties appareant, quoties apparent in carne viventes ; quia separati a carne vel omnino conformantur divinæ voluntati, ita quod non liceat eis nisi quod secundum divinam dispositionem congruere intuentur, vel ita sunt pœnis oppressi, ut de sua miseria magis doleant quam curent aliis apparere.

Ad secundum dicendum quod auctoritates illæ loquuntur quantum ad hoc quod nullus de paradiso, vel inferno, egreditur simpliciter ; et non quod aliquis egrediatur ad tempus.

Ad tertium dicendum quod sicut ex dictis patet, art. 1 huj. quæst., ad 3, secundum hoc locus animæ cedit in pœnam, vel præmium, quod anima afficitur ex hoc quod tali loco deputatur, vel gaudendo, vel dolendo. Hoc autem gaudium, sive hic dolor de hoc quod talibus locis deputatur, manet in anima, etiam quando extra loca prædicta fuerit ; sicut pontifici, cui datur pro honore ut in cathedra sedeat in Ecclesia, non minuitur gloria ejus, quando a cathedra recedit, quia etsi actu ibi non sedeat, locus tamen ille sibi deputatus est.

— Ad ea etiam quæ contra objiciuntur respondere oportet. Ad quorum *primum* dicendum quod Hieronymus loquitur de apostolis, et martyribus, secundum hoc quod eis accrescit ex potestate gloriæ, et non secundum hoc quod eis congruit ex debito naturæ. Quod autem dicit eos ubique esse, non est intelligendum quasi simul sint in pluribus locis, aut ubique ; sed quia esse possunt ubi volunt.

Ad secundum dicendum quod non est simile de dæmonibus, et angelis, et animabus sanctorum et damnatorum. Angeli enim boni vel mali hoc officium sortiuntur, ut hominibus præsint vel ad custodiam, vel ad exercitium, quod de animabus hominum non potest dici. Sed tamen secundum potestatem gloriæ animabus sanctorum hoc congruit quod possint esse ubi voluerint. Et hoc est quod Hieronymus intendit.

Ad tertium dicendum quod quamvis aliquando animæ sanctorum vel damnatorum præsentialiter adsint ubi apparent, non tamen credendum est hoc semper accidere. Aliquando enim hujusmodi apparitiones fiunt vel in dormiendo, vel in vigilando, operatione bonorum vel malorum spirituum, ad instructionem vel deceptionem viventium, sicut etiam vivi homines aliquando aliis apparent, et eis multa dicunt in somnis, cum tamen constet eos non esse præsentes, sicut Augustinus per multa exempla probat, in lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. 11 et 12.

ARTICULUS IV

Utrum limbus inferni sit idem quod sinus Abrahæ.

S. Thom., 4 Sent., dist. 27, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1,

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod limbus inferni non sit idem quod sinus Abrahæ. Dicit enim Augustinus, 12 sup. Genes. ad litt., cap. 35, sub fin. : *Nondum inveni inferos alicubi in bono posuisse Scripturam.* Sed sinus Abrahæ in bono accipitur, ut ibidem subjungit Augustinus sic dicens : *Non in bono accipiendum sinum Abrahæ, et illam requiem, quo ab angelis pius pauper allatus est, nescio utrum quisquam possit audire.* Ergo sinus Abrahæ non est idem quod limbus inferni.

2. Præterea, in inferno existentes non vident Deum. Sed in sinu Abrahæ videtur Deus, ut patet per Augustinum, lib. 9 Confess. cap. 3 a med., qui loquens de Nebridio, dicit : *Quidquid illud est*

quod sinus Abrahæ vocatur, ibi Nebridius meus vivit. Et infra : *Jam non ponit (1) aurem ad os meum, sed spirituale os ad fontem tuum, et bibit, quantum potest, sapientiam pro aviditate sua, sine fine felix.* Ergo sinus Abrahæ non est idem quod limbus inferni.

3. Præterea, Ecclesia non orat pro aliquo ut ad infernum deducatur. Orat autem ut angeli animam defuncti in sinum Abrahæ deferant. Ergo videtur quod sinus Abrahæ non sit idem quod limbus.

— Sed contra, sinus Abrahæ dicitur, ubi mendicus Lazarus ductus est. Sed ipse ductus est ad infernum ; quia, ut Glossa (ord. Greg. lib. 20 Moral., cap. 25), Job. 30, super illud : *Ubi constituta est domus omni viventi,* dicit : *infernus domus erat omnium viventium ante Christi adventum.* Ergo sinus Abrahæ est idem quod limbus.

Præterea, Genes. 24, 38, dicit Jacob filiis suis : *Deducetis canos meos cum dolore ad inferos.* Ergo Jacob sciebat se in morte sua ad inferos transferendum. Ergo et eadem ratione Abraham ad inferos translatus fuit post mortem ; et ita sinus Abrahæ videtur esse aliqua pars inferni.

RESPONDEO dicendum quod animæ hominum post mortem ad quietem pervenire non possunt nisi merito fidei ; quia *accedentem ad Deum oportet credere;* Hebr. 11, 6. Primum autem exemplum credendi hominibus in Abraham datur, qui primus se a cœtu infidelium segregavit, et speciale signum fidei accepit. Et ideo **requies illa quæ hominibus post mortem datur, sinus Abrahæ dicitur,** ut patet per Augustinum, 12 super Genes. ad litt. cap. 34, ante med. — Sed **animæ sanctorum post mortem non omni tempore eamdem quietem habuerunt,** quia post Christi adventum habent plenam quietem divina visione perfruentes, sed ante Christi adventum habebant quidem quietem per immunitatem pœnæ, sed non habebant quietem desiderii per consecutionem finis. Et ideo status sanctorum ante Christi adventum potest considerari et secundum id quod habebat de requie, et sic dicitur sinus Abrahæ ; potest etiam considerari quantum ad id quod eis deerat de requie, et sic dicitur limbus inferni. **Limbus ergo inferni et sinus Abrahæ fuerunt ante Christi adventum unum per accidens, et non per se.** Et ideo **nihil prohibet post Christi adventum esse sinum Abrahæ, et esse omnino diversum a limbo,** quia ea quæ sunt unum per accidens, separari contingit.

Ad primum ergo dicendum quod quantum ad id quod habebat de bono status sanctorum patrum, sinus Abrahæ dicebatur ; sed quantum ad id quod habebat de defectu, dicebatur infernus : et sic nec sinus Abrahæ in malum accipitur, nec infernus in bonum, quamvis quodammodo sint unum.

Ad secundum dicendum quod sicut requies sanctorum patrum ante Christi adventum dicebatur sinus Abrahæ, ita et post Christi adventum ; sed diversimode ; quia enim ante Christi adventum sanctorum requies habebat defectum requiei adjunctum, dicebatur idem infernus et sinus Abrahæ ; unde ibi non videbatur Deus. Sed quia post Christi adventum sanctorum requies est completa, cum Deum videant, talis requies dicitur sinus Abrahæ, et nullo modo infernus : et ad hunc sinum Abrahæ Ecclesia orat fideles perduci.

Unde patet responsio *ad tertium* . Et sic etiam intelligenda est quædam Glossa (ordin. Bedæ), super illud Lucæ 16 : *Factum est ut moreretur mendicus,* etc., quæ dicit : *Sinus Abrahæ est requies beatorum pauperum, quorum est regnum cœlorum.*

ARTICULUS V

Utrum limbus idem sit quod infernus damnatorum.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod limbus inferni sit idem quod infernus damnatorum. Christus enim dicitur infernum momordisse, non absorbuisse, quia aliquos inde extraxit, non autem omnes. Non autem diceretur momordisse infernum, si illi quos liberavit, non fuissent pars multitudinis in inferno contentæ. Ergo cum illi quos liberavit in limbo inferni continerentur, iidem continebantur in limbo et inferno. Ergo limbus vel est idem quod infernus, vel est pars inferni.

2. Præterea, Christus dicitur, in Symbolo, descendisse ad infernum. Sed non descendit nisi ad limbum patrum. Ergo limbus patrum est idem quod infernus.

3. Præterea, Job 17, 16, dicitur : *In profundissimum infernum descendent omnia mea.* Sed Job, cum esset sanctus et justus, ad limbum descendit. Ergo limbus est idem quod profundissimus infernus.

— Sed contra, *in inferno nulla est redemptio.* (Ecclesia, in officio defunct.). Sed a limbo sancti fuerunt redempti. Ergo limbus non est idem quod infernus.

Præterea, Augustinus dicit 12, super Genesim ad litt., cap. 33 in fin : *Quomodo illam requiem quam Lazarus accepit, apud inferos esse credamus, non video.* Sed animam Lazari ad limbum descendit. Ergo limbus non est idem quod infernus.

RESPONDEO dicendum quod receptacula animarum post mortem dupliciter distingui possunt, *aut* secundum situm, *aut* secundum locorum qualitatem, prout scilicet in aliquibus locis pœnas, vel præmia recipiunt animæ. — **Si ergo considerentur limbus patrum et infernus secundum locorum qualitatem prædictam ; sic non**

---

(1) Ita passim. — Al. ; *et ita jam non ponit,* etc.

est dubium quod distinguuntur, tum quia in inferno est pœna sensibilis, quæ non erat in limbo patrum; tum etiam quia in inferno est pœna æterna; sed in limbo patrum detinebantur sancti temporaliter tantum. — Sed si **considerentur quantum ad situm loci, sic probabile est quod idem locus, vel quasi continuus, sit infernus et limbus; ita tamen quod quædam superior pars inferni, limbus patrum dicatur.** Existentes enim in inferno secundum diversitatem culpæ diversam sortiuntur et pœnam. Et ideo secundum quod gravioribus peccatis irretiuntur damnati, secundum hoc obscuriorem locum et profundiorem obtinent in inferno. Unde et sancti patres, in quibus minimum erat de ratione culpæ, supremum et minus tenebrosum locum habuerunt omnibus puniendis.

Ad primum ergo dicendum quod secundum hoc quod infernus et limbus sunt idem quantum ad situm, dicitur Christus infernum momordisse, et ad infernum descendisse, quando patres a limbo eripuit suo descensu.

Et per hoc patet solutio *ad secundum.*

Ad tertium dicendum quod Job non descendit in infernum damnatorum, sed in limbum patrum; qui quidem dicitur profundisssimus locus, non quidem respectu locorum pœnalium, sed in comparatione ad alia loca, secundum quod sub eodem includitur omnis locus pœnarum.— Vel dicendum, sicut Augustinus solvit, 12 super Genes. ad litt. cap. 33, ad fin. de Jacob sic dicens: *Illud quod Jacob dicit ad filios suos: Deducetis senectutem meam cum tristitia ad inferos, videtur hoc magis timuisse ne nimia tristitia sic perturbaretur, ut ad requiem bonorum non iret, sed ad inferos peccatorum.* Et similiter potest exponi verbum Job eadem ratione, ut sit potius verbum timentis quam asserentis.

ARTICULUS VI

Utrum limbus puerorum sit idem quod limbus patrum.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod limbus puerorum sit idem quod limbus patrum. Pœna enim debet respondere culpæ. Sed pro eadem culpa detinebantur in limbo patres et pueri, scilicet pro culpa originali. Ergo idem debet esse utrorumque locus pœnæ.

2. Præterea, Augustinus dicit in Enchirid., cap. 93: *Mitissima est pœna puerorum qui cum solo peccato originali decedunt.* Sed nulla est pœna mitior ea quam sancti patres habebant. Ergo est idem locus pœnæ utrorumque.

— Sed contra, sicut actuali peccato debetur pœna temporalis in purgatorio, et æterna in inferno, ita et originali peccato debebatur pœna temporalis in limbo patrum, et æterna in limbo puerorum. Si ergo infernus et purgatorium non sunt idem, videtur quod nec limbus puerorum et limbus patrum sint idem.

RESPONDEO dicendum quod **limbus patrum et limbus puerorum absque dubio differunt secundum qualitatem præmii vel pœnæ.** Pueris enim non adest spes beatæ vitæ, quæ patribus in limbo aderat, in quibus etiam lumen fidei et gratiæ refulgebat. — Sed **quantum ad situm, probabiliter creditur utrorumque locus idem fuisse; nisi quod limbus patrum erat in superiori loco quam limbus puerorum**, sicut de limbo et inferno dictum est art. præc.

Ad primum ergo dicendum quod ad culpam originalem non eodem modo se habebant patres et pueri. In patribus enim originalis culpa expiata erat secundum quod erat infectiva personæ; remanebat tamen impedimentum ex parte naturæ, pro qua nondum erat satisfactum plenarie. Sed in pueris est impedimentum et ex parte personæ, et ex parte naturæ. Et ideo pueris et patribus diversa receptacula assignantur.

Ad secundum dicendum quod Augustinus loquitur de pœnis quæ debentur alicui ratione personæ suæ, inter quas mitissimam pœnam habent qui solo originali peccato gravantur; sed adhuc est mitior pœna eorum quos non impedit a perceptione gloriæ defectus personæ, sed solum defectus naturæ, ut ipsa dilatio gloriæ quædam pœna dicatur.

ARTICULUS VII

Utrum debeant tot receptacula distingui.

S. Thom., 4 Sent., dist. 45, quæst. 1, art. 2.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeant tot receptacula distingui. Sicut enim receptacula debentur animabus pro peccato post mortem, ita etiam pro merito. Sed ratione meriti non debetur nisi unum receptaculum, scilicet paradisus. Ergo nec ratione peccatorum debetur nisi unum receptaculum, nempe infernus.

2. Præterea, receptacula assignantur animabus post mortem ratione meritorum vel demeritorum. Sed unus est locus in quo merentur, vel demeren-

---

ART. 6. — Utrum pueri qui cum solo peccato originali hinc decedunt, patiantur in limbo pœnas sensus, ambigue disputatur.

ART. 7. — S. Thomas loquitur de istis receptaculis ante Christi adventum. Nam post ejus adventum, sunt tantum quatuor, quoniam limbus patrum amplius non est, ut trahitur ex art. 4. Tandem post judicium, purgatorium quoque evacuabitur, quapropter non erunt deinceps nisi tria eademque necessaria receptacula: nempe cœlum, infernus et puerorum limbus. — In resp. ad 6 nota, quod secundum doctrinam D. Thomæ (1. 2 quæst. 89, art. 6), peccatum veniale non potest esse in aliquo, cum solo originali.

tur. Ergo unum tantum receptaculum debet eis assignari post mortem.

3. Præterea, loca pœnarum debent respondere ipsis culpis. Sed non sunt nisi tria genera culparum, scilicet originalis, venialis et mortalis. Ergo non debent esse nisi tria receptacula pœnalia.

— 4. Sed contra, videtur quod debeant esse multo plura quam assignentur. Aer enim iste caliginosus est dæmonum carcer, ut patet 2 Petri 2, nec tamen computatur inter quinque receptacula, quæ a quibusdam assignantur. Ergo sunt plura receptacula quam quinque.

5. Præterea, alius est paradisus terrestris, et alius paradisus cœlestis. Sed quidam post statum vitæ hujus ad paradisum terrestrem sunt translati, sicut de Enoch et de Elia dicitur. Cum ergo paradisus terrestris inter quinque receptacula non computetur, videtur quod sint plura quam quinque.

6. Præterea, cuilibet statui peccantium debet aliquis locus pœnalis respondere. Sed si ponatur aliquis in originali peccato decedere cum solo veniali, nullum receptaculorum assignatorum ei competet; constat enim quod in paradiso non esset, cum gratia careret, et eadem ratione nec in limbo patrum; similiter etiam nec in limbo puerorum, cum in ipso non sit pœna sensibilis, quæ tali debetur ratione venialis peccati; similiter nec in purgatorio, quia ibi non est nisi pœna temporalis, huic autem debetur pœna perpetua; similiter autem nec in inferno damnatorum, quia mortali peccato actuali caret. Ergo oportet sextum receptaculum assignare.

7. Præterea, diversæ sunt quantitates præmiorum et pœnarum, secundum differentias culparum et meritorum. Sed infiniti sunt gradus meritorum et culparum. Ergo infinita debent distingui receptacula, in quibus animæ puniantur vel præmientur post mortem.

8. Præterea, animæ quandoque puniuntur in locis in quibus peccaverunt, ut per Gregorium patet, 4 Dialog., capp. 30, 31, 32 et 40. Sed peccaverunt in loco ubi habitamus. Ergo hic locus debet computari inter receptacula : et præcipue cum aliqui in hoc mundo pro peccatis suis puniantur, ut supra Magister dixit, 4 Sent., dist. 21.

9. Præterea, sicut aliqui in gratia decedentes habent aliqua venialia, pro quibus digni sunt pœna, ita aliqui in peccato mortali decedentes habent aliqua bona pro quibus essent digni præmio. Sed decedentibus in gratia cum peccatis venialibus assignatur aliquod receptaculum in quo puniuntur, antequam præmia consequantur, scilicet purgatorium. Ergo eadem ratione e contrario debet esse de illis qui in mortali decedunt cum aliquibus bonis operibus.

10. Præterea, sicut patres retardabantur a plena gloria animæ ante Christi adventum, ita et nunc a gloria corporis. Ergo sicut distinguitur receptaculum sanctorum ante Christi adventum ab eo in quo nunc recipiuntur, ita debet nunc receptaculum distingui ab eo in quo recipientur post resurrectionem.

RESPONDEO dicendum quod receptacula animarum distinguuntur secundum diversos status earum. Anima autem conjuncta mortali corpori habet statum merendi : sed exuta a corpore est in statu recipiendi pro meritis bonum vel malum. Sic ergo post mortem vel est in statu recipiendi finale præmium, vel est in statu quo impeditur ab illo. — Si autem est in statu recipiendi finalem retributionem, hoc est dupliciter : *vel* quantum ad bonum, et sic **est paradisus**; *vel* quantum ad malum, et sic ratione actualis culpæ **est infernus**, ratione autem originalis **est limbus puerorum**. — Si vero est in statu quo impeditur a finali retributione consequenda, *vel* hoc est propter defectum personæ, et sic **est purgatorium**, in quo detinentur animæ, ne statim præmium consequantur, propter peccata quæ commiserunt; *vel* propter defectum naturæ, et sic **est limbus patrum**, in quo detinebantur patres a consecutione gloriæ propter reatum humanæ naturæ, qui nondum poterat expiari.

Ad primum ergo dicendum quod *bonum contingit uno modo, sed malum multifarie*, ut patet per Dionysium, cap. 4 de div. Nom., part. 4, lect. 22, et per Philosophum, in 2 Ethic., cap. 6, a med. Et propter hoc non est inconveniens si locus beatæ retributionis sit unus, loca pœnarum sint plura.

Ad secundum dicendum quod status merendi et demerendi est unus status, cum ejusdem sit posse mereri et demereri : et ideo convenienter debetur omnibus unus locus. Sed eorum qui recipiunt pro meritis, sunt status diversi. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod pro culpa originali potest aliquis puniri dupliciter, ut ex dictis patet, in corp. et art. præc. ad 1, — vel ratione personæ, — vel ratione naturæ tantum; et ideo illi culpæ respondet duplex limbus.

Ad quartum dicendum quod aer iste caliginosus non assignatur dæmonibus quasi locus in quo recipiant retributionem pro meritis; sed quasi competens officio eorum, in quantum deputantur nobis ad exercitium. Et ideo inter receptacula de quibus nunc agitur, non computatur; primo enim eis deputatur ignis inferni, ut patet Matth. 25.

Ad quintum dicendum quod paradisus terrestris pertinet magis ad statum viatoris quam ad statum recipientis pro meritis. Et ideo inter receptacula de quibus nunc agitur, non computatur.

Ad sextum dicendum quod illa positio est impossibilis. Si tamen esset possibilis, talis in inferno puniretur in æternum. Quod enim veniale peccatum in purgatorio temporaliter puniatur, accidit ei, in quantum gratiam habet adjunctam. Unde si adjungatur mortali, quod est sine gratia, pœna æterna in inferno punietur. Et quia iste qui cum originali peccato decedit, habet veniale sine gratia, non est inconveniens, si ponitur æternaliter puniri.

Ad septimum dicendum quod diversitas graduum in pœnis vel præmiis non diversificat statum, secundum cujus diversitatem receptacula distinguuntur; et ideo ratio non sequitur.

Ad octavum dicendum quod licet animæ separatæ aliquando in loco nostræ habitationis puniantur, non est tamen propter hoc quod locus iste proprius sit locus pœnarum; sed hoc fit ad nostram instructionem, ut earum pœnas videntes retrahamur a culpis. — Quod autem animæ existentes in carne hic puniantur pro peccatis, non pertinet ad propositum, quia talis pœna non trahit hominem extra statum merentis vel demerentis. Nunc autem agimus de receptaculis quæ debentur animæ post statum meriti vel demeriti.

Ad nonum dicendum quod malum non potest esse purum absque commixtione boni, sicut bonum summum est absque omni commixtione mali. Et ideo illi qui ad beatitudinem, quæ summum bonum est, transferendi sunt, debent esse ab omni malo purgati, et propter hoc oportet esse locum in quo tales purgentur, si hinc non omnino purgati exeant. Sed illi qui in infernum detrudentur, non erunt immunes ab omni bono. Et ideo non est simile, quia in inferno existentes præmium bonorum suorum recipere possunt, in quantum bona præterita eis valent ad mitigationem pœnæ.

Ad decimum dicendum quod in gloria animæ consistit præmium essentiale; sed gloria corporis, cum redundet ex anima, tota consistit in anima quasi originaliter. Et ideo carentia gloriæ animæ diversificat statum, non autem carentia gloriæ corporis. Et propter hoc etiam idem locus, scilicet cœlum empyreum, debetur animabus sanctis exutis a corpore, et conjunctis corporibus gloriosis. Non autem idem locus debebatur animabus patrum ante perceptionem gloriæ animæ, et post perceptionem ipsius.

QUÆSTIO LXX

DE QUALITATE ANIMÆ EXEUNTIS A CORPORE, ET PŒNA EI INFLICTA AB IGNE CORPOREO. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de generali qualitate animæ exeuntis a corpore, et pœna ei ab igne corporeo inflicta.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum in anima separata remaneant potentiæ sensitivæ ; 2° utrum remaneant in ea actus dictarum potentiarum ; 3° utrum anima separata possit pati ab igne corporeo.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum in anima separata remaneant potentiæ sensitivæ.

S. Thom., 4 Sent., dist. 44, quæst. 4, art. 3, quæstiunc. 1 ; et I. Part., quæst. 77, art. 8.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in anima separata remaneant potentiæ sensitivæ. Augustinus (alius auctor) enim, lib. de Spiritu et Anima, cap. 15, circ. med., sic dicit : *Recedit anima a corpore, secum trahens omnia, sensum, imaginationem, rationem, intellectum, intelligentiam, concupiscibilitatem et irascibilitatem.* Sed sensus, et imaginatio, et vis irascibilis, et concupiscibilis, sunt vires sensitivæ. Ergo in anima separata vires sensitivæ remanent.

2. Præterea, Augustinus (Gennadius) dicit, in lib. de ecclesiasticis Dogmat., cap. 16 : *Solum hominem credimus habere animam substantivam; quæ exuta a corpore vivit, et sensus suos atque ingenia vivaciter tenet.* Ergo anima exuta a corpore habet potentias sensitivas.

3. Præterea, potentiæ animæ vel essentialiter ei insunt, ut quidam dicunt, vel ad minus sunt naturales proprietates ipsius. Sed id quod essentialiter inest alicui, non potest ab eo separari, neque subjectum aliquod deseritur a naturalibus proprietatibus. Ergo impossibile est quod anima separata a corpore aliquas potentias amittat.

4. Præterea, non est totum integrum cui aliqua partium deest. Sed potentiæ animæ dicuntur partes ipsius. Si ergo potentias aliquas post mortem suam anima amittit, non erit anima integra post mortem, quod est inconveniens.

5. Præterea, potentiæ animæ magis cooperantur ad meritum quam etiam corpus, cum corpus sit solum instrumentum actus, potentiæ vero principia agendi. Sed necesse est quod simul corpus præmietur cum anima, propter hoc quod cooperabatur in merito. Ergo multo fortius est necesse quod potentiæ animæ simul præmientur cum ipsa. Ergo anima separata eas non amittit.

6. Præterea, si anima, cum separatur a corpore, potentiam sensitivam amittit, oportet quod illa potentia in nihilum cedat ; non enim potest dici quod in materiam aliquam resolvatur, cum non habeat materiam partem sui. Sed id quod omnino in nihilum cedit, non reiteratur idem nume

---

ART. 1. — De his potentiis et de aliis circa has in probatione dictis, vide 1 Part. quæst. 77, art. 5 et 8. Item passiones et proprietates et potentiæ, sumuntur pro eodem quandoque, ut in textu. Intelligere, considerare et velle sunt operationes sine organo corporeo exercitæ, et dicuntur intellectivæ. Potentiæ sensitivæ tum interiores tum exteriores, de quibus in 1 Parte, quæst. 78, et vegetativæ, ut nutriri, crescere et generare, utuntur organo. — In 2 arg. : liber de ecclesiast. dogmat. opus est Gennadii, non Augustini. — Nota in fine corp. « hæc opinio videtur magis rationabilis ». Sic docuit in 4 Sent. cum esset junior. In *Summa* vero, alias sententias velut erroneas rejicit.

ro; ergo anima non habebit in resurrectione eamdem numero potentiam sensitivam. Sed secundum Philosophum, lib. 2 de Anima, text. 9, sicut se habet anima ad corpus, ita se habent potentiæ animæ ad partes corporis, ut visus ad oculum; si autem non esset eadem numero anima, quæ redibit ad corpus, non esset idem numero homo. Ergo eadem ratione non esset idem oculus numero, si non sit eadem numero potentia visiva; et simili ratione nec aliqua pars eadem numero resurgeret; et per consequens nec totus homo idem numero erit. Non ergo potest esse quod anima separata potentias amittat sensitivas.

7. Præterea, si potentiæ sensitivæ corrumperentur, corrupto corpore, oporteret quod debilitato corpore, debilitarentur. Hoc autem non contingit, quia, ut dicitur in 1 de Anima, text. 65, *si senex accipiat oculum juvenis, videbit utique, sicut et juvenis*. Ergo nec corrupto corpore, sensitivæ potentiæ corrumpuntur.

— Sed contra est quod Augustinus (Gennadius), in libro de ecclesiast. Dogmatibus, cap. 19, dicit: *Duabus substantiis tantum homo constat, anima et carne; anima cum ratione sua, et carne cum sensibus suis.* Potentiæ ergo sensitivæ ad carnem pertinent. Ergo corrupta carne, non manent potentiæ sensitivæ in anima.

Præterea, Philosophus in 12 Metaph., text. 17, de separatione animæ loquens, sic dicit: *Si autem aliquid remanet in postremo, quærendum est de hoc; in quibusdam enim non est impossibile, verbi gratia, si anima est talis dispositionis, non tota, sed intellectus; tota enim, forte impossibile.* Ex hoc videtur quod anima tota a corpore non separetur, sed solum potentiæ animæ intellectivæ. Non ergo sensitivæ vel vegetativæ.

Præterea, in 2 de Anima, text. 21 et 22, Philosophus dicit, de intellectu loquens: *Hoc solum contingit separari, ut perpetuum a corruptibili; reliquæ autem partes animæ manifestum est ex his quod non separabiles sunt, ut quidam dicunt.* Ergo potentiæ sensitivæ non manent in anima separata.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc est multiplex opinio.

Quidam enim existimantes potentias omnes esse in anima ad modum quo color est in corpore, dicunt quod anima a corpore separata omnes potentias suas secum trahit. Si enim aliqua ei deesset, oporteret animam transmutatam esse secundum naturales proprietates, quæ, subjecto manente, variari non possunt. Sed dicta existimatio falsa est. Cum enim potentia sit secundum quam potentes dicimur aliquid agere vel pati, ejusdem autem sit agere et posse agere, oportet quod ejusdem sit potentia, sicut subjecti, quod est agens vel patiens. Unde Philosophus, in principio de Somno et Vigilia, dicit quod *cujus est potentia, ejus est actus.* Videmus autem manifeste quasdam operationes, quarum potentiæ animæ sunt principia, non esse animæ, proprie loquendo, sed conjuncti, quia non explentur nisi mediante corpore, ut est videre, audire, et hujusmodi. Unde oportet quod istæ potentiæ sint conjuncti sicut subjecti, animæ autem sicut principii influentis, sicut forma est principium proprietatum compositi. Quædam vero operationes exercentur ab anima sine organo corporali; ut intelligere, et considerare, et velle. Unde cum hæ actiones sint animæ propriæ, potentiæ quæ sunt harum principia, non solum erunt animæ ut principii, sed etiam ut subjecti. Quia ergo manente proprio subjecto, manere oportet et proprias passiones, et corrupto eo, corrumpi; ideo necesse est illas potentias quæ in suis actionibus non utuntur organo corporali, remanere in anima separata; illas autem quæ utuntur organo corporali, corrumpi, corpore corrupto: et hujusmodi sunt potentiæ omnes quæ pertinent ad animam sensibilem et vegetabilem.

Et propter hoc quidam potentias animæ sensibilis distinguunt. Dicunt enim has esse duplices: — quasdam quæ sunt actus organorum, quæ sunt ab anima effluxæ in corpus, et hæ cum corpore corrumpuntur; — quasdam vero originales harum, quæ sunt in anima, quia per eas anima corpus sensificat ad videndum, et audiendum, et hujusmodi, et hæ originales potentiæ manent in anima separata. Sed hoc non videtur convenienter dici. Anima enim per suam essentiam, non mediantibus aliquibus aliis potentiis, est origo illarum potentiarum quæ sunt actus organorum; sicut et forma quælibet ex hoc ipso quod per essentiam suam materiam informat, est origo proprietatum, quæ compositum naturaliter consequuntur. Si enim oporteret in anima ponere alias potentias, quibus mediantibus potentiæ quæ organa perficiunt, ab essentia animæ effluerent, eadem ratione oporteret ponere alias potentias, quibus mediantibus ab essentia animæ effluerent illæ mediæ potentiæ, et sic in infinitum; si enim statur alicubi, melius est ut in primo stetur.

Unde alii dicunt quod **potentiæ sensitivæ, et aliæ similes, non manent in anima separata, nisi secundum quid, scilicet ut in radice,** per modum scilicet quod principiata sunt in principiis suis. In anima enim separata manet efficacia influendi iterum hujusmodi potentias, si iterum corpori uniatur; nec oportet hanc efficaciam esse aliquid superadditum ipsi essentiæ animæ, ut dictum est in corp. Et hæc opinio videtur magis rationabilis.

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud Augustini intelligendum est, quod anima secum trahit aliquas illarum potentiarum in actu (scilicet intelligentiam et intellectum), quasdam vero radicaliter, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod sensus quos anima secum trahit, non sunt isti exteriores sensus, sed interiores, qui scilicet ad partem intellectivam pertinent, quia intellectus interdum sensus appellatur, ut patet per Basilium, super Proverbia, hom. in princ. Proverb., inter med. et fin., et Philosophum, in 6 Ethic., c. 11, a med. — Vel si intelligat de sensibus exterioribus, dicendum est sicut ad primum.

Ad tertium dicendum quod, sicut patet ex dictis in corp. art., potentiæ sensitivæ non comparantur ad animam sicut naturales passiones ad subjectum, sed sicut ad originem; unde ratio non procedit.

Ad quartum dicendum quod potentiæ animæ non dicuntur partes ejus integrales, sed potentiales. Talium autem totorum ista est natura, quod tota virtus totius consistit in una partium perfecte, in aliis autem partialiter, sicut in anima virtus animæ perfecte consistit in parte intellectiva, in aliis autem partialiter. Unde cum in anima separata remaneant vires intellectivæ partis, integra remanebit, non diminuta, quamvis sensitivæ potentiæ actu non remaneant; sicut nec potentia regis manet diminuta, mortuo præposito, qui ejus potentiam participabat.

Ad quintum dicendum quod corpus cooperatur ad meritum, quasi pars essentialis hominis, qui meretur. Sic autem non cooperantur potentiæ sensitivæ; cum sint de genere accidentium. Et ideo non est simile.

Ad sextum dicendum quod potentiæ animæ sensitivæ non dicuntur esse actus organorum, quasi formæ essentiales ipsorum, nisi ratione animæ cujus sunt; sed sunt actus ipsorum sicut perficientes ea ad proprias operationes, sicut calor est actus ignis perficiens ipsum ad calefaciendum. Unde sicut ignis idem numero remaneret, etiamsi alius numero in eo calor esset (sicut patet de frigore aquæ, quod non redit idem numero, postquam fuerit calefacta, aqua nihilominus eadem numero manente), ita et organa erunt eadem numero, quamvis potentiæ eædem numero non sint.

Ad septimum dicendum quod Philosophus ibi loquitur de hujusmodi potentiis, secundum quod radicaliter in anima consistunt; quod patet ex hoc quod dicit, quod *senium non est in patiendo animam, sed id in quo est*, scilicet corpus; sic enim propter corpus neque debilitantur, neque corrumpuntur animæ virtutes.

ARTICULUS II.

Utrum in anima separata remaneant actus sensitivarum potentiarum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in anima separata remaneant actus sensitivarum potentiarum. Dicit enim Augustinus (alius auctor) in libro de Spiritu et Anima, cap. 15, cir. med.: *Anima recedens a corpore ex his* (scilicet *imaginatione, concupiscibilitate et irascibilitate*) *secundum merita afficitur ad delectationem sive ad dolorem.* Sed imaginatio, et concupiscibilis et irascibilis sunt potentiæ sensitivæ. Ergo secundum sensitivas potentias anima separata afficietur; et ita secundum eas in aliquo actu erit.

2. Præterea, Augustinus, 12 super Gen, ad lit., cap. 24, in med., dicit quod *corpus non sentit, sed anima per corpus;* et infra: *Quædam anima non per corpus, sed sine corpore sentit.* Sed id quod animæ sine corpore convenit, potest inesse animæ a corpore separatæ. Ergo tunc actu anima sentire poterit.

3. Præterea, inspicere similitudines corporum, sicut in somno accidit, ad visionem imaginariam pertinet, quæ est in parte sensitiva. Sed hujusmodi similitudines corporum inspicere, sicut in somnis accidit, contingit animæ separatæ. Unde Augustinus, 12 super Gen. ad litt., cap. 32 ante med., sic dicit: *Neque enim video cur habeat anima similitudinem corporis sui, cum jacente sine sensu ipso corpore, nondum tamen penitus mortuo, videt talia, qualia multi ex illa subductione vivis redditi narraverunt, et non habeat, cum perfecta morte penitus de corpore exierit.* Non enim potest hoc intelligi quod anima similitudinem corporis habeat, nisi secundum quod eam inspicit: unde præmisit de jacentibus sine sensu, quod *gerunt quamdam similitudinem corporis sui, per quam possunt ad loca corporalia ferri, et talia, qualia vident similitudinibus sensuum experiri.* Ergo anima separata potest exire in actum sensitivarum potentiarum.

4. Præterea, memoria est potentia sensitivæ partis, ut probatur in lib. de Memor. et Reminisc., cap. 1, ante med. Sed animæ separatæ actu memorabuntur eorum quæ in hoc mundo gesserunt: unde et diviti epuloni dicitur, Luc 16, 25: *Recordare, quia recepisti bona in vita tua.* Ergo anima separata exibit in actum potentiæ sensitivæ.

5. Præterea, secundum Philosophum, in 3 de Anima, text. 41, et lib. 2 Ethic., cap. 5, irascibilis et concupiscibilis sunt in parte sensitiva. Sed in irascibili et concupiscibili sunt gaudium et tris-

---

ART. 2. — Quamvis ex art. 1, præsens conclusio tam clara inferri posset, ut non necesse esset movere præsentem articulum; tamen propter instantiam Platonis et argumentorum directe impugnantium veritatem hanc, movetur articulus. — In conclusione ly *forte* non est hic adverbium dubitandi, sed potius quidam modus asserendi. Ly *in radice remota* dicitur ad differentiam simul et declarationem conclusionis articuli 1 quoad potentias sensitivas. Nam potentiæ ipsæ remanent in anima, sicut in radice propinqua; actus vero illarum sicut in remota, id est mediantibus ipsis potentiis. — Hæc nota, ad falsam *spiritarum* doctrinam confutandam. — Plura vide in *quæstionib. disputatis*, quæst. *de anima*, art. 19. — In arg. 1, citatur liber *de spiritu et anima;* sed is auctoritatem non habet, ut indicat ipse S. Thomas, art. 2 ad 1, et clarius 1 Part., quæst. 77, art. 8 ad 1, et quæst. 82, art. 5 ad 2.

titia, amor et odium, timor et spes, et hujusmodi affectiones, quas secundum fidem nostram ponimus in animabus separatis. Ergo animæ separatæ non carebunt actibus potentiarum sensitivarum.

— Sed contra, id quod est commune animæ et corpori, non potest remanere in anima separata. Sed omnes operationes potentiarum sensitivarum sunt communes animæ et corpori ; quod patet ex hoc quod nulla potentia sensitiva aliquem actum habet nisi per organum corporale. Ergo anima separata carebit actibus sensitivarum potentiarum.

Præterea, Philosophus dicit, in 1 de Anima, text. 66, quod *corrupto corpore, anima neque reminiscitur, neque amat ;* et eadem ratio est de omnibus aliis actibus sensitivarum potentiarum. Ergo non procedit anima separata in aliquem actum alicujus potentiæ sensitivæ.

RESPONDEO dicendum quod quidam distinguunt duplices actus sensitivarum potentiarum : *quosdam* exteriores, quos anima per corpus exercet, et hi non remanent in anima separata : *quosdam* vero interiores, quos anima per seipsam exercet, et hi erunt in anima separata. Hæc autem positio descendere videtur ab opinione Platonis qui posuit (ut refert Arist., lib. 1 de Anima, text. 45) animam corpori conjungi sicut quamdam substantiam perfectam in nullo a corpore dependentem, sed solum sicut motorem mobili ; quod patet ex transcorporatione (1), quam ponebat. Quia autem secundum ipsum nihil movebat, nisi motum, ne abiretur in infinitum, dicebat quod primum movens movet seipsum ; et posuit quod anima erat seipsam movens. Et secundum hoc erat duplex motus animæ : *unus* quo movebat seipsam ; *alius* quo movebatur corpus ab ea ; et sic anima habebat actum, qui est videre, primo in seipsa, secundum quod movebat seipsam, et secundo in organo corporali, secundum quod movebat corpus. — Hanc autem positionem Philosophus destruit in lib. 1 de Anima, text. 36 et 46, et seq., ostendens quod anima non movet seipsam, et quod nullo modo movetur secundum istas operationes, quæ sunt videre, sentire, et hujusmodi ; sed quod istæ operationes sunt motus conjuncti tantum. Unde oportet dicere quod **actus sensitivarum potentiarum nullo modo maneant in anima separata, nisi forte sicut in radice remota.**

Ad primum ergo dicendum quod liber ille negatur a quibusdam esse Augustini. Dicitur enim fuisse cujusdam Cisterciensis, qui eum ex dictis Augustini compilavit, et quædam de suo addidit. Unde quod ibi scribitur, pro auctoritate habendum non est. — Si tamen auctoritas debeat sustineri, dicendum quod non debet intelligi quod anima separata ex imaginatione et aliis hujusmodi potentiis afficiatur, quasi ipsa affectio sit actus potentiarum prædictarum ; sed quia ex his quæ anima per imaginationem, et alias hujusmodi potentias, commisit in corpore, in futuro afficietur vel in bonum, vel in malum, ut sic imaginatio et hujusmodi potentiæ non intelligantur elicere illam affectionem, sed elicuisse in corpore meritum affectionis illius.

Ad secundum dicendum quod anima dicitur sentire per corpus ; non quasi actus sentiendi sit animæ secundum se, sed quia est totius conjuncti ratione animæ, eo modo loquendi quo dicimus quod calor calefacit. Quod autem subjungitur, quod quædam anima sentit sine corpore, ut timorem et hujusmodi, intelligendum est sine exteriori corporis motu, qui accidit in actibus sensuum propriorum ; non enim timor et hujusmodi passiones sine motu corporali contingunt. — Vel potest dici quod Augustinus loquitur secundum opinionem Platonicorum, qui hoc ponebant, ut dictum est in corp. art.

Ad tertium dicendum quod Augustinus ibi inquirendo loquitur, non determinando, sicut fere per totum illum librum. Patet enim quod non est similis ratio de anima dormientis, et de anima separata. Anima enim dormientis utitur organo imaginationis, in qua corporales similitudines imprimuntur, quod de anima separata dici non potest. — Vel dicendum quod similitudines rerum sunt in anima et quantum ad potentiam sensitivam, et imaginativam, et quantum ad intellectivam, secundum majorem et minorem abstractionem a materia et a materialibus conditionibus. Tenet ergo similitudo Augustini quantum ad hoc quod sicut similitudines rerum corporalium sunt in anima somniantis, vel excessum mentis patientis imaginabiliter, ita sunt in anima separata intellectualiter ; non autem quod in anima separata sint imaginabiliter.

Ad quartum dicendum quod, sicut in lib. 1 dictum est, dist. 3, quæst. 4, art. 1, memoria dupliciter sumitur : — quandoque prout est potentia sensitivæ partis, secundum scilicet quod concernit præteritum tempus ; et hoc modo actus memoriæ in anima separata non erit : unde dicit Philosophus in 1 de Anima, text. 66, quod *hoc corrupto*, scilicet corpore, *anima non reminiscitur.* — Alio modo accipitur memoria, prout est pars imaginationis ad intellectivam partem pertinens, secundum scilicet quod ab omni differentia temporis abstrahit, cum non sit tantum præteritorum, sed etiam præsentium et futurorum, ut Augustinus dicit, lib. 14 de Trinit., cap. 11 ; et secundum hanc anima memoriam separata memorabitur.

Ad quintum dicendum quod amor, et gaudium, et tristitia, et hujusmodi dupliciter accipiuntur. — Quandoque quidem secundum quod sint passiones appetitivæ sensibilis; et sic non erunt in anima separata, hoc enim modo non explentur sine determinato motu cordis. — Alio modo, secundum quod sunt actus voluntatis, quæ est in parte intellectiva: et hoc modo erunt in anima separata; sicut etiam delectatio erit sibi sine motu corporali, prout etiam ponitur in Deo, in quantum scilicet est simplex motus voluntatis. Et hoc modo Philosophus in 7 Ethic., cir. fin. lib., dicit quod *Deus una simplici delectatione gaudet*.

---

(1) Scilicet animæ in varia corpora per alternas vices migratione, quam alii vocant *metempsychosim.*

ARTICULUS III

Utrum anima separata pati possit ab igne corporeo.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod anima separata pati non possit ab igne corporeo. Augustinus enim, 12 super Genes. ad litt., cap. 32, a med., dicit: *Non sunt corporalia, sed corporalibus similia, quibus animæ corporibus exutæ afficiuntur seu bene, seu male*. Ergo anima separata igne corporeo non punitur.

2. Præterea, Augustinus in eodem libro, cap. 16, in med. dicit quod *agens semper est nobilius patiente*. Sed impossibile est aliquod corpus esse nobilius anima separata. Ergo non potest ab aliquo corpore pati.

3. Præterea, secundum Philosophum, in 1 de Generat., text. 87, et secundum Boetium, in lib. de duabus Naturis, aliquant. a med., illa solum agunt et patiuntur ad invicem, quæ in materia conveniunt. Sed anima et ignis corporeus non conveniunt in materia, quia spiritualium et corporalium non est materia communis, unde nec possunt invicem transmutari, ut Boetius in eodem lib., circ. med. dicit. Ergo anima separata ab igne corporeo non patitur.

4. Præterea, omne quod patitur, recipit aliquid ab agente. Si ergo anima patiatur ab igne corporeo, aliquid ab eo recipiet. Sed omne quod recipitur in aliquo, est in eo per modum recipientis. Ergo quod recipitur ab igne in anima, non est in eo materialiter, sed spiritualiter. Sed formæ rerum in anima spiritualiter existentes sunt perfectiones ipsius. Ergo etsi ponatur quod anima patiatur ab igne corporeo, hoc non erit in ejus pœnam, sed magis in ejus perfectionem.

5. Præterea, si dicatur quod hoc ipso anima punitur ab igne quod ignem videt, ut videtur dicere Gregorius, in 4 Dialog., cap. 29, parum a princ., contra: Si videt anima ignem inferni, non potest videre nisi visione intellectuali, cum non habeat organa quibus visio sensitiva vel imaginaria perficitur. Sed visio intellectualis non videtur quod possit esse causa tristitiæ; *delectationi enim quæ est in considerando, non est tristitia contraria*, secundum Philosophum, lib. 1 Top., cap. 13, parum a princ. Ergo ex tali visione anima non punitur.

6. Præterea, si dicatur quod anima patitur ab igne corporeo, eo quod tenetur ab eo, sicut nunc tenetur a corpore, dum vivit in corpore, contra: Anima dum in corpore vivit, tenetur a corpore, in quantum ex ea et corpore fit unum, sicut ex materia et forma. Sed anima non erit forma illius ignis corporei. Ergo supradicto modo non poterit ab illo igne teneri.

7. Præterea, omne agens corporeum agit per contactum. Sed non potest esse aliquis contactus ignis corporei et animæ, cum contactus solum sit inter corporea quæ habent ultima simul. Ergo anima ab illo igne non patitur.

8. Præterea, agens organicum non agit in remota, nisi per hoc quod agit in media; unde per determinatam distantiam agere potest proportionatam suæ virtuti. Sed animæ, vel ad minus dæmones, de quibus eadem est ratio, quandoque sunt extra locum inferni, cum quandoque etiam in hoc mundo hominibus appareant; nec tamen tunc sunt a pœna immunes: sicut enim gloria sanctorum nunquam interrumpitur, ita nec pœna damnatorum. Nec tamen videmus quod omnia intermedia ab igne inferni patiantur; nec iterum est credibile aliquid corporeum de natura elementi esse tantæ virtutis, ut ad tantam distantiam actionem suam diffundat. Ergo non videtur quod pœ-

---

ART. 3. — *Concil.* 1ª: Ignis inferni est verus, id est corporeus ejusdem cum nostro substantiæ. Quæ conclusio, ait Sylvius, etsi non sit fidei, cum de ea non extet aperta definitio Ecclesiæ, communiter tamen asseritur, propter frequentes Scripturæ sacræ sententias, in quibus damnatorum supplicium ignis nomine designatur. *Concl.* 2ª: Animæ separatæ patiuntur ab igne corporeo. Verum de illius intellectu non omnes conveniunt. B. Thomæ sententia est, ait Sylvius: Animas separatas pati ab igne, per hoc quod ignis tanquam instrumentum divinæ justitiæ eas sibi alliget ac detineat: quod illæ ut sibi noxium (utpote contra naturalem suam tum dignitatem tum libertatem) apprehendentes, summam inde tristitiam concipiunt. — Catholici distinguunt duplicem damnatorum pœnam: pœnam *damni*, quæ consistit in privatione æternæ beatitudinis, et pœnam *sensus*, quæ consistit in suppliciis acerbissimis. Hoc igitur unum de fide est, ait Perrone, dari infernum, seu destinata esse supplicia impiis et hæc fore æterna. Cetera omnia quæ spectant sive ad locum, sive ad horum suppliciorum vel pœnarum naturam de fide non sunt. Etenim nullo Ecclesiæ decreto, observat Petavius, adhuc obsignatum videtur, neque ulla in synodo sancitum illud est, scilicet vel ignem esse corporeum, vel suppliciorum locum esse sub terra, ubi cruciantur dæmones et homines damnati. Certe veteres in diversas abiisse sententias circa utrumque punctum. Attamen doctrina in Ecclesia communiter recepta docet ignem materialem et corporeum esse, et ita certa est ut in dubium absque temeritate vocari nequeat. Unde sic merito loquitur Suarez: Certa et catholica sententia est, ignem qui paratus est diabolo et angelis ejus, ut in illo crucientur, verum ac proprium ignem corporeum esse. Multi Protestantes, post Calvinum, tropice intelligendam esse pœnam ignis existimant, nec desunt inter auctores catholicos, qui hanc quæstionem in ancipiti relinquunt. — Vide definit. Eccles, quæst. præced. art. 2 et 3, pag. 272 et 274. — S. Julianus de quo agitur in corpore, episcopus Toletanus, anno 680, obiit vero 690.

Scriptura S. de pœnis inferni. — Deut. 32, 22; Job. 24, 19; Ps. 10, 7, et 20, 10, et 48, 15, et 111, 10; Sap. 11, 17; Eccli. 21, 10; Is. 30, 33, et 33, 11, etc, et 34, 9; Jerem. 9, 15; Malac. 4, 1; Matth. 8, 12; Luc. 13, 28, et 16, 23; Apoc. 14, 10, et 18, 7, et 20, 14.

nas, quæ animæ damnatorum sustinent, ab igne corporeo patiantur.

— Sed contra, eadem ratio est de animabus separatis et dæmonibus, quod ab igne corporeo pati possint. Sed dæmones ab eo patiuntur ; cum puniantur ab illo igne in quem corpora damnatorum projicientur post resurrectionem, quem oportet esse corporeum ; et hoc patet per sententiam Domini, Matth. 25, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo,* etc. Ergo et animæ separatæ ab igne corporeo pati possunt.

Præterea, pœna debet respondere culpæ. Sed anima per culpam se corpori subjecit per pravam concupiscentiam. Ergo justum est ut in pœnam rei corporeæ subjiciatur per passionem.

Præterea, major est unio formæ ad materiam quam agentis ad patiens. Sed diversitas naturæ spiritualis et corporalis non impedit quin anima sit forma corporis. Ergo nec impedit quin possit a corpore pati.

RESPONDEO dicendum quod supposito quod ignis inferni non sit metaphorice dictus, nec ignis imaginarius, sed verus ignis corporeus, **oportet dicere quod anima ab igne corporeo pœnas patietur** ; cum Dominus ignem illum diabolo et angelis ejus paratum esse dicat, Matth. 25, qui sunt incorporei, sicut ipsa anima. Sed quomodo pati possit, multipliciter assignatur.

Quidam enim dixerunt quod hoc ipsum quod est ignem videre, sit animam ab igne pati. Unde Gregorius, in 4 Dialog., cap. 29, parum a princ. dicit : *Ignem eo ipso patitur anima quo videt.* Sed istud non videtur sufficere, quia quodlibet visum, ex hoc quod videtur, est perfectio videntis ; unde non potest in ejus pœnam cedere, in quantum est visum ; sed quandoque est punitivum, vel contristans per accidens, in quantum scilicet apprehenditur ut nocivum. Unde oportet quod præter hoc quod anima ignem illum videt, sit aliqua comparatio animæ ad ignem, secundum quam animæ ignis noceat.

Unde alii dixerunt quod quamvis ignis corporeus non possit animam exurere, tamen anima apprehendit ipsum ut nocivum sibi ; et ad talem apprehensionem afficitur timore et dolore, ut impleatur id quod dicitur Psal. 13, 5 : *Trepidaverunt timore, ubi non erat timor.* Unde Gregorius, in 4 Dialog., loc. cit., dicit quod *quia anima cremari se conspicit, crematur.* Sed hoc iterum non videtur sufficere, quia secundum hoc passio animæ ab igne non esset secundum rei veritatem, sed secundum apprehensionem tantum. Quamvis enim possit esse vera passio tristitiæ, vel doloris ex aliqua falsa imaginatione, ut Augustinus dicit, 12 super Genes. ad litt., cap. 19 et 32, tamen non potest dici quod secundum illam passionem vere patiatur a re, sed a similitudine rei, quam concipit. Et iterum iste modus passionis magis recederet a reali passione, quam ille qui ponitur per imaginarias visiones ; cum ille dicatur per veras imagines rerum esse, quas anima secum defert, iste autem per falsas conceptiones, quas anima errans fingit. Et iterum non est probabile quod animæ separatæ, vel dæmones, qui subtilitate ingenii pollent, putarent ignem corporeum sibi nocere posse, si ab eo nullatenus gravarentur.

Unde alii dicunt quod oportet ponere animam etiam realiter ab igne corporeo pati. Unde etiam Gregorius, in 4 Dialog., cap. 29, a med., dicit : *Colligere ex dictis evangelicis possumus, quod incendium anima non solum videndo, sed etiam experiendo patiatur.* Sed hoc tali modo fieri ponunt. Dicunt enim quod ignis ille corporeus considerari potest dupliciter : — *uno* modo secundum quod est quædam res corporea, et hoc modo non habet quod in animam agere possit ; *alio* modo secundum quod est instrumentum divinæ justitiæ vindicantis ; hoc enim divinæ justitiæ ordo exigit ut anima quæ peccando se rebus corporalibus subdidit, eis etiam in pœna subdatur. Instrumentum autem non solum agit in virtute propriæ naturæ, sed etiam in virtute principalis agentis ; et ita non est inconveniens si ignis ille, cum agat in virtute spiritualis agentis, in spiritum agat hominis, vel dæmonis, per modum etiam quo de sacramentis dictum est, quod animam sanctificant (4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 4, quæst. 1, 2 et 3, et 3 Part., quæst. 92, art. 1 et 4). — Sed istud etiam non videtur sufficere, quia omne instrumentum in id circa quod instrumentaliter operatur, habet propriam actionem sibi connaturalem, et non solum illam actionem secundum quam agit in virtute principalis agentis ; imo exercendo primam actionem, oportet quod efficiat hanc secundam ; sicut aqua lavando corpus in baptismo sanctificat animam, et serra secando lignum, producit formam domus. Unde oportet dare igni aliquam actionem in animam, quæ sit ei connaturalis, ad hoc quod sit instrumentum divinæ justitiæ peccata vindicantis.

Et ideo dicendum quod corpus in spiritum naturaliter agere non potest, nec ei aliquo modo obesse, vel ipsum gravare, nisi secundum quod aliquo modo corpori unitur ; sic enim invenimus quod *corpus quod corrumpitur, aggravat animam,* Sap. 9, 15. Spiritus autem corpori unitur dupliciter : — uno modo ut forma materiæ, ut ex eis fiat unum simpliciter, et sic spiritus unitur corpori et vivificat corpus, et a corpore aliqualiter aggravatur : sic autem spiritus hominis vel dæmonis igni corporeo non unitur. — Alio modo sicut movens mobili, vel sicut locatum loco, eo modo quo incorporalia sunt in loco, et secundum hoc spiritus incorporei creati loco definiuntur, ita in uno loco existentes quod non in alio. Quamvis autem res corporea ex sua natura habeat quod spiritum incorporeum loco definiat, non tamen ex sua natura habet quod spiritum incorporeum loco definitum detineat, ut ita alligetur illi loco quod ad alia divertere non possit; cum spiritus non sit ita in loco naturaliter quod loco subdatur. Sed hoc superadditur igni corporeo, in quantum instrumentum est divinæ justitiæ vindicantis, quod sic detinet spiritum; et ita efficitur ei pœnalis, retardans eum ab executione propriæ voluntatis, ne scilicet possit operari ubi vult, secundum quod vult. Et hunc modum ponit Gregorius in 4 Dialog., cap. 29, circ. med. Exponens enim quomodo anima incendium experiendo patiatur, sic dicit: *Cum Veritas peccatorem divitem damnatum igne perhibeat, quisnam sapiens reproborum animas teneri ignibus neget?* Et hoc etiam Julianus, episc. Tolet., lib. 2 Prognost., cap. 17, dixit, ut in littera, 4 Sent., dist. 44, Magister dicit: *Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur etiam non tenetur post mortem corporeo igne?* Augustinus etiam, 21 de Civit. Dei, cap. 19, dicit quod sicut anima in hominis conditione jungitur corpori, ut dans ei vitam (quamvis illud sit spirituale, et hoc corporale), et ex illa conjunctione vehementer concipit amorem ad corpus, sic ligatur igni, ut accipiens ab eo pœnam; et ex illa conjunctione concipit horrorem. Oportet ergo omnes prædictos modos in unum colligere, ut perfecte videatur quomodo anima ab igne corporeo patiatur; ut scilicet dicamus quod **ignis ex natura sua habet quod spiritus incorporeus ei conjungi possit, ut loco locatum; sed quantum est instrumentum divinæ justitiæ, habet ut ipsum quodammodo retineat alligatum; et in hoc veraciter ignis est spiritui nocivus, et sic anima ignem ut sibi nocivum videns, ab igne cruciatur.** Unde Gregorius, in 4 Dialog., omnia ista per ordinem tangit, ut ex præmissis ejus auctoritatibus patet.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus loquitur inquirendo: unde etiam alium modum ponit determinando in lib. 21 de Civ. Dei, ut ex dictis patet in corp. art. — Vel dicendum quod Augustinus intelligit, quod ea quibus anima proxime afficitur ad dolorem, vel tristitiam, sunt spiritualia; non enim affligeretur, nisi ignem ut nocivum sibi apprehenderet. Ignis ergo apprehensus est proximum affligens, sed ignis corporeus extra animam existens est affligens remotum.

Ad secundum dicendum quod quamvis anima simpliciter sit igne nobilior: ignis tamen est secundum quid anima nobilior, in quantum scilicet est instrumentum divinæ justitiæ.

Ad tertium dicendum quod Philosophus et Boetius loquuntur de actione illa per quam patiens transmutatur in naturam agentis. Talis autem non est actio ignis in animam. Et propter hoc ratio non concludit.

Ad quartum dicendum quod ignis agit in animam, non per modum influentis, sed per modum detinentis, ut ex dictis patet in corp. art. Et ideo ratio non est ad propositum.

Ad quintum dicendum quod in visione intellectuali non est tristitia ex hoc ipso quod aliquid videtur; cum illud quod videtur, nullo modo intellectui possit esse contrarium, in quantum videtur. In sensu autem hoc quod videtur, ex ipsa actione qua agit in visum ut videatur, potest esse corruptivum visus per accidens, in quantum corrumpit harmoniam organi. Sed tamen visio intellectualis potest esse contristans, in quantum id quod videtur apprehenditur ut nocivum; non quasi noceat eo ipso quod videtur, sed alio quocumque modo. Et sic anima videndo ignem affligitur.

Ad sextum dicendum quod non est simile quantum ad omnia, sed quantum ad aliquid, ut ex dictis patet in corp.

Ad septimum dicendum quod quamvis non sit tactus corporalis inter animam et corpus, tamen est inter ea aliquis tactus spiritualis; sicut etiam motor cœli, cum sit spiritualis, spirituali tactu tangit cœlum ipsum movens, per modum quo dicitur contristans tangere, sicut dicitur in 1 de Generatione, text. 45. Et hic modus sufficit ad actionem.

Ad octavum dicendum quod spiritus damnati nunquam sunt extra infernum, nisi dispensatione divina, vel ad instructionem, vel ad exercitium electorum. Ubicumque autem extra infernum sint, semper tamen vident ignem inferni, ut eis in pœnam præparatum. Unde cum ista visio sit immediate affligens, ut dictum est in corp. art., ubicumque sint, ab igne inferni affliguntur, sicut et captivi etiam extra carcerem existentes a carcere quodammodo affliguntur, dum vident se ad carcerem damnatos. Unde sicut gloria electorum non minuitur nec quantum ad præmium essentiale, nec quantum ad accidentale, si aliquando extra cœlum empyreum sint, sed quodammodo in eorum gloriam cedit, ita etiam in nullo minuitur pœna damnatorum, si extra infernum ex divina dispensatione ponantur ad tempus. Et hoc est quod Glossa (ord. Bedæ) dicit super illud Jacobi 3: *Inflammat rotam nativitatis nostræ*, etc.; sic enim ait: *Diabolus, ubicumque sit, sive sub aere, sive sub terra, secum trahit tormenta suarum flammarum.* Objectio autem sic procedit, ac si ignis corporeus affligeret immediate spiritus sicut affligit corpora.

Post quæstionem LXX, duas ex D. Thoma, in Sententiarum libris a se compactas, interponit Nicolaius. Plures editores has ad calcem supplementi reposuerunt; nos autem Nicolaii viam insequentes, hic velut suo proprio loco interposuimus; sed ne solitam Supplementi numerationem turbemus, inter cruculos indicavimus seriem quæstionum juxta Nicolaii editionem, servatis aliunde numeris antiquis. Et sic in hac editione nihil desiderandum supererit.

QUÆSTIO LXXI

DE QUALITATE ANIMARUM QUÆ CUM ORIGINALI PECCATO SOLO EX HAC VITA DECEDUNT — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est in particulari de diversis qualitatibus animarum a corporibus exutarum, juxta diversum statum earumdem : — et primo quidem de animabus quæ cum sola originali culpa ex hac vita decedunt.

Circa quod quæruntur duo : 1° utrum tales animæ a corporeo igne patiantur, vel affligantur pœna ignis ; 2° utrum tales animæ patiantur afflictionem spiritualem in seipsis.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum animæ cum sola originali culpa decedentes a corporeo igne patiantur, vel affligantur pœna ignis.

S. Thom., 2 Sent., dist. 33, quæst. 2, art. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod animæ cum sola originali culpa decedentes a corporeo igne patiantur, vel affligantur pœna ignis. Dicit enim Augustinus (Fulgentius), de Fide ad Petrum, cap. 27 : *Firmissime tene, et nullatenus dubites, parvulos qui sine sacramento baptismatis de hoc seculo transierunt, æterno supplicio puniendos.* Sed supplicium pœnam sensibilem nominat. Ergo animæ cum sola originali culpa decedentes a corporeo igne patiuntur, vel affliguntur pœna ignis.

2. Præterea, majori culpæ debetur major pœna. Sed originale est majus peccatum quam veniale, quia plus habet de aversione, eo quod gratiam subtrahit, veniale autem secum gratiam compatitur ; et iterum æterna pœna punitur originale, sed veniale temporali. Cum ergo veniali peccato debeatur pœna ignis, multo amplius originali.

3. Præterea, gravius puniuntur peccata post hanc vitam quam in vita ista, ubi est misericordiæ locus. Sed in hac vita respondet originali pœna sensibilis ; pueri enim qui solum originale habent, multas pœnas sensibiles sustinent, nec injuste. Ergo et post hanc vitam pœna sensibilis ei debetur.

4. Præterea, sicut in peccato actuali est aversio et conversio, ita et in peccato originali aliquid aversioni respondet ; scilicet privatio originalis justitiæ ; et aliquid conversioni, scilicet concupiscentia. Sed peccato actuali ratione conversionis, debetur pœna ignis. Ergo et originali ratione concupiscentiæ.

ART. 1. — De statu vel infantium vel perpetuo amentium decedentium ante baptismum, aliqua sunt certa, definita ab Ecclesia (vide infra). Reliqua autem quæ spectant sive ad hunc inferni locum, sive ad pœnarum disparitatem, vel ad parvulorum statum, post judicii diem, fidem nullo modo attingunt ; ideo patres et theologi in diversas sententias dilabuntur. In sententiarum autem discrepantia, sequentes conclusiones Perrone statuendas esse duxit : 1° De fide est parvulos non baptizatos e supernaturali beatitudine in perpetuum excludi. 2° De fide non est eos pati vel non pati pœnam sensus, tum ante, tum post resurrectionem. 3° De fide non est eos affici aliqua tristitia ex privatione visionis beatificæ. 4° Permiscendam non esse sententiam illorum theologorum, qui beatitudinem aliquam naturalem pueris non baptizatis concedunt, cum errore Pelagianorum. Nam etsi daretur Pelagianos naturalem beatitudinem ejusmodi parvulis concessisse, non autem supernaturalem, attamen immenso adhuc intervallo discrepat hæc theologorum sententia ab errore pelagiano. Etenim Pelagiani hanc beatitudinem infantibus sine baptismo decedentibus tribuebant *sine morte peccati*, ita ut exclusio ab intuitiva visione Dei non haberet rationem *damnationis* neque *pœnæ* damni, sed esset naturalis illorum puerorum conditio. Contra vero, theologi de quibus loquimur, hanc ipsam naturalem beatitudinem cum *morte peccati* aperte adstruunt; ac propterea, exclusionem a gloria superna turali tanquam pœnam ac damnationem habent.

Definit. Eccles. — Vide supra. quæst. 69, art. 2, pag. 272 Professionem fidei Michælis Paleologi, et Decretum Concil. Florent. — Vide Decretum Innocent. III « Majores », supra, quæst. 69, art. 3, pag. 274. — Proposit. Synodi Pistoriens. damn. a Pio VI, in Bulla « Auctorem fidei » : De pœna decedentium cum solo originali. 26. Doctrina, quæ velut fabulam Pelagianam explodit locum illum inferorum (quem limbi puerorum nomine fideles passim designant), in quo animæ decedentium cum sola originali culpa pœna damni citra pœnam ignis puniantur ; perinde ac si hoc ipso, quod, qui pœnam ignis removent, inducerent locum illum et statum medium expertem culpæ et pœnæ inter regnum Dei et damnationem æternam, qualem fabulabantur Pelagiani; falsa, temeraria, in scholas catholicas injuriosa. — *Concil. Trident. sess. 5, can.* 4 : Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiam si fuerint a baptizatis parentibus orti, aut dicit, in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam, unde fit consequens, ut in eis forma Baptismatis, in remissionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur, anat. sit. : quoniam non aliter intelligendum est id, quod dixit Apostolus : « Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt » : nisi quemadmodum Ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit ; propter hanc enim regulam fidei ex traditione Apostolorum etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.

5. Præterea, corpora puerorum post resurrectionem aut erunt passibilia, aut impassibilia. Si impassibilia, et nullum corpus humanum potest esse impassibile nisi vel per dotem impassibilitatis (sicut est in beatis), vel ratione originalis justitiæ (sicut in statu innocentiæ), ergo corpora puerorum vel habebunt dotem impassibilitatis, et sic gloriosa erunt, et non erit differentia inter pueros baptizatos et non baptizatos, quod est hæreticum; vel originalem justitiam habebunt, et sic originali peccato carebunt, nec pro peccato originali punientur, quod est similiter hæreticum. Si autem sint passibilia, omne autem passibile de necessitate patitur activo præsente ; ergo præsentibus corporibus sensibilibus activis sensibilem pœnam patientur.

— Sed contra, Augustinus, Enchir. cap. 93, dicit pœnam parvulorum qui originali tantum tenentur, omnium esse mitissimam. Sed hoc non esset, si sensibili pœna torquerentur, quia pœna ignis inferni est gravissima. Ergo pœnam sensibilem non sustinebunt.

Præterea, acerbitas pœnæ sensibilis delectationi culpæ respondet, Apoc. 18, 7 : *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* Sed in peccato originali non est aliqua delectatio, sicut nec operatio ; delectatio enim operationem consequitur, ut ex 10 Ethic. cap. 4 sive 6, patet. Ergo peccato originali non debetur pœna ignis.

Præterea, Gregorius Nazianzenus, orat. 40, quæ *in sanctum Baptisma* inscribitur, tria genera non baptizatorum distinguens, qui vel baptismum contempserunt, vel ex negligentia sua usque ad finem vitæ distulerunt, et improvisa morte obierunt, vel sine culpa sua eum non receperunt, ut infantes, de primis quidem dicit quod non aliorum dumtaxat peccatorum quæ commiserint, sed baptismi contempti pœnas luent ; et de secundis quod pro illo neglecto pœnas etiam patientur, sed leviores primis ; at de postremis addit quod ipsi *nec cœlesti gloria, nec æterno inferni supplicio a justo et æterno judice afficientur*, quia *licet baptismo consignati non fuerint, improbitate tamen et malitia carent, ac jacturam baptismi passi sunt potius quam fecerunt.* Et rationem reddit cur etiam si ad gloriam cœlestem non perveniant, pœnas tamen æternas, quales damnati patiuntur, non propterea sustineant ; *quia medium quoddam inter utrumque reperitur, nec statim supplicio dignus est qui honorem sive gloriam non meretur ; vel e converso non statim promeretur gloriam vel honorem qui supplicio dignus non est.*

RESPONDEO dicendum quod pœna debet esse proportionata culpæ, ut dicitur Isa. 28, 8 : *In mensura contra mensuram, cum objecta fuerit, judicabis eam.* Defectus autem qui per originem traducitur, rationem culpæ habens, non est per subtractionem vel corruptionem alicujus boni quod naturam humanam consequitur ex principiis suis, sed per subtractionem vel corruptionem alicujus quod naturæ superadditum erat. Nec ista culpa ad hunc hominem pertinet, nisi secundum quod talem naturam habet, quæ hoc bono quod in eo natum erat esse, et possibile conservari, destituta est. Et ideo nulla alia pœna ei debetur nisi privatio illius finis ad quem donum subtractum ordinabat, ad quod per se natura humana attingere non potest. Hoc autem est divina visio ; et ideo **carentia hujus visionis est propria et sola pœna originalis peccati post mortem** ; si enim alia pœna sensibilis pro peccato originali post mortem infligeretur, puniretur iste non secundum hoc quod culpam habuit, quia pœna sensibilis pertinet ad id quod personæ proprium est, quia per passionem hujus particularis, talis pœna est. Unde sicut culpa non fuit per operationem ejus, ita nec pœna per passionem ipsius esse debet ; sed solum per defectum illius ad quod natura de se sufficiens non erat. In aliis autem perfectionibus et bonitatibus quæ naturam humanam consequuntur ex suis principiis, nullum detrimentum sustinebunt pro peccato originali damnati.

Ad primum ergo dicendum quod *supplicium* non nominat in auctoritate illa pœnam sensibilem, sed solum pœnam damni, quæ est carentia divinæ visionis, sicut etiam nomine ignis frequenter in Scriptura quælibet pœna figurari consuevit.

Ad secundum dicendum quod inter omnia peccata minimum est originale, eo quod minimum habet de voluntario ; non enim est voluntarium voluntate istius personæ, sed voluntate principii naturæ tantum. Peccatum autem actuale, etiam veniale, est voluntarium voluntate ejus in quo est ; et ideo minor pœna debetur originali quam veniali. Nec obstat quod originale non compatitur secum gratiam ; privatio enim gratiæ non habet rationem culpæ, sed pœnæ, nisi in quantum ex voluntate est, unde ubi minus est de voluntario, minus est de culpa. Similiter etiam non obstat quod peccato actuali veniali temporalis pœna debetur, quia hoc est per accidens, in quantum decedens in veniali tantam gratiam habet, virtute cujus pœna purgata est. Si autem veniale peccatum sine gratia in aliquo esset, perpetuam pœnam haberet.

Ad tertium dicendum quod non est eadem ratio de pœna sensibili ante mortem et post mortem, quia ante mortem pœna sensibilis consequitur virtutem naturæ agentis ; sive sit pœna sensibilis interior, ut febris vel aliquid hujusmodi ; sive etiam sensibilis pœna exterior, ut ustio, sive aliquid hujusmodi ; sed post mortem nihil aget virtute naturæ, sed secundum justitiæ divinæ ordinem tantum ; sive in animam separatam, in quam constat quod ignis naturaliter agere non potest ; sive etiam in corpus post resurrectionem, quia tunc omnis actio naturalis cessabit, cessante motu primi mobilis, qui est causa omnis motus et alterationis corporalis.

Ad quartum dicendum quod dolor sensibilis respondet delectationi sensibili, quæ est in conversione actualis peccati; concupiscentia autem habitualis, quæ est in originali peccato, delectationem non habet; et ideo dolor sensibilis non respondet ei pro pœna.

Ad quintum dicendum quod corpora puerorum non erunt impassibilia ex defectu potentiæ ad patiendum in ipsis, sed ex defectu exterius agentis in ipsa, quia post resurrectionem nullum corpus erit agens in alterum, præcipue ad corruptionem inducendam per actionem naturæ, sed erit actio tantum ad puniendum ex ordine divinæ justitiæ. Unde illa corpora pœnam non patientur quibus pœna sensibilis ex divina justitia non debetur. Corpora autem sanctorum erunt impassibilia, quia deficiet in eis potentia ad patiendum, et ideo impassibilitas in eis erit dos, non autem in pueris.

ARTICULUS II

Utrum ejusmodi animæ patiantur afflictionem spiritualem propter statum in quo sunt.

Loc. cit., art. 2.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod ejusmodi animæ patiantur afflictionem spiritualem propter statum in quo sunt; quia, sicut dicit Chrysostomus, hom. 23 in Matth., in damnatis gravior erit pœna quod visione Dei carebunt, quam quod igne inferni cremabuntur. Sed ejusmodi animæ visione divina carebunt. Ergo afflictionem spiritualem ex hoc patientur.

2. Præterea, carere illo quod quis vult habere, sine afflictione esse non potest. Sed ejusmodi animæ vellent visionem divinam habere; alias voluntas eorum actualiter perversa esset. Ergo cum ea careant, videtur quod et afflictionem patiantur.

3. Præterea, si dicatur quod non affliguntur, quia sciunt se non per culpam propriam ea esse privatos, contra: Immunitas a culpa dolorem pœnæ non minuit, sed auget; non enim si aliquis non propria culpa exhæredatur, vel mutilatur, propter hoc minus dolet. Ergo etiam quamvis ejusmodi animæ non propria culpa tanto bono priventur, ex hoc earum dolor non tollitur.

4. Præterea, sicut pueri baptizati se habent ad meritum Christi, ita non baptizati ad demeritum Adæ. Sed pueri baptizati ex merito Christi consequuntur præmium vitæ æternæ. Ergo et non baptizati dolorem sustinent ex hoc quod per demeritum Adæ æterna vita privantur.

5. Præterea, absentari a re amata non potest esse sine dolore. Sed pueri naturalem cognitionem de Deo habebunt, et eadem ratione naturaliter eum diligent. Ergo cum ab eo sint in perpetuum separati, videtur quod hoc sine dolore pati non possint.

— Sed contra, si pueri non baptizati post mortem dolorem interiorem habeant, aut dolebunt de culpa, aut de pœna. Si de culpa, cum a culpa illa ulterius emundari non possint, dolor ille erit in desperationem inducens. Sed talis dolor in damnatis est vermis conscientiæ. Ergo pueri vermem conscientiæ habebunt; et sic non esset eorum pœna mitissima, ut Augustinus dicit. Si autem de pœna dolerent, ergo cum pœna eorum juste a Deo sit, voluntas eorum divinæ justitiæ obviaret; et sic actualiter deformis esset, quod non conceditur. Ergo nullum dolorem sentient.

Præterea, ratio recta non patitur ut aliquis perturbetur de eo quod in ipso non fuit ut vitaretur, propter quod Seneca probat., epist. 85, et lib. 2 de Ira, cap. 6, quod *perturbatio in sapientem non cadit.* Sed in pueris est ratio recta nullo actuali peccato obliquata. Ergo non turbabuntur de hoc quod talem pœnam sustinent, quam vitare nullo modo potuerunt.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc est triplex opinio.

Quidam enim dicunt quod prædicti pueri nullum dolorem sustinebunt; quia in eis adeo ratio obtenebrata erit ut non cognoscant se amisisse quod amiserunt. Quod probabile non videtur, ut anima ab onere corporis absoluta, ea non cognoscat quæ saltem ratione investigari possint, et etiam multo plura.

Et ideo alii dicunt quod in eis est perfecta cognitio eorum quæ naturali rationi subjacent, et cognoscunt Deum, et se ejus visione privatos esse, et ex hoc aliquem dolorem sentient; tamen mitigabitur eorum dolor, in quantum non propria voluntate culpam incurrerunt pro qua damnati sunt. Sed hoc etiam probabile non videtur, quia talis dolor parvus esse non potest de tanti boni amissione, et præcipue sine spe recuperationis; unde pœna eorum non esset mitissima. Præterea omnino eadem ratione qua dolore sensibili, ut exterius affligente non punientur, etiam interiorem dolorem non sentient, quia dolor pœnæ delectationi culpæ respondet; unde delectatione remota a culpa originali, omnis dolor ab ejus pœna excluditur.

Et ideo alii dicunt quod **cognitionem perfectam habebunt eorum quæ naturali cognitioni subjacent, et vita æterna se privatos esse cognoscent, et causam quare ab ea exclusi sunt, nec tamen ex hoc aliquo modo affligentur**; quod qualiter esse possit, videndum est.

Sciendum ergo quod ex hoc quod caret aliquis eo quod suam proportionem excedit, non affligitur, si sit rectæ rationis: sed tantum ex hoc quod caret eo ad quod aliquo modo proportionatus fuit ; sicut nullus sapiens homo affligitur de hoc quod non potest volare sicut avis, vel quia non est rex, vel imperator, cum ei non sit debitum ; affligeretur autem, si privaretur eo ad quod habendum aptitudinem aliquo modo habuit. Dico ergo quod omnis homo usum liberi arbitrii habens, proportionatus est ad vitam æternam consequendam, quia potest se ad gratiam præparare, per quam vitam æternam merebitur ; et ideo si ab hoc deficiant, maximus dolor erit eis, quia amittunt illud quod ipsorum esse possibile fuit. Pueri autem nunquam fuere proportionati ad hoc quod vitam æternam haberent, quia nec eis debebatur ex principiis naturæ, cum omnem facultatem naturæ excedat, nec actus proprios habere potuerunt, quibus tantum bonum consequerentur. Et ideo nihil omnino dolebunt de carentia visionis divinæ; imo magis gaudebunt de hoc quod participabunt multum de divina bonitate et perfectionibus naturalibus. Nec potest dici quod fuerunt proportionati ad vitam æternam consequendam, quamvis non per actionem suam, tamen per actionem aliorum circa eos, quia potuerunt ab aliis baptizari, sicut et multi pueri ejusdem conditionis baptizati vitam æternam consecuti sunt : hoc est enim superexcedentis gratiæ ut aliquis sine actu proprio præmietur. Unde defectus talis gratiæ non magis tristitiam causat in pueris decedentibus non baptizatis quam in sapientibus hoc quod eis multæ gratiæ non fiunt, quæ aliis similibus factæ sunt.

Ad primum ergo dicendum quod in damnatis pro culpa actuali, qui usum liberi arbitrii habuerunt, fuit aptitudo ad vitam æternam consequendam ; non autem in pueris, ut dictum est ; et ideo non est similis ratio de utrisque.

Ad secundum dicendum quod quamvis voluntas sit possibilium et impossibilium, ut in 3 Ethic., cap. 4, vel 5, dicitur, tamen voluntas ordinata et completa non est nisi eorum ad quæ quis aliquo modo ordinatus est : et si in hac voluntate deficiant homines, dolent ; non autem si deficiant ab illa voluntate quæ impossibilium est, quæ potius *velleitas* quam *voluntas* debet dici ; non enim aliquis illud vult simpliciter ; sed vellet, si possibile foret.

Ad tertium dicendum quod ad habendum proprium patrimonium, vel membra corporis sui, quilibet est ordinatus ; et ideo non est mirum si dolet aliquis de eorum amissione, sive pro culpa sua, sive pro aliena, eis privetur : unde patet quod ratio non procedit ex simili.

Ad quartum dicendum quod donum Christi excedit peccatum Adæ, ut ad Rom. 5 dicitur : unde non oportet quod pueri non baptizati tantum habeant de malo, quantum baptizati habent de bono.

Ad quintum dicendum quod quamvis pueri non baptizati sint separati a Deo quantum ad illam conjunctionem quæ est per gloriam, non tamen ab eo penitus sunt separati, imo ei conjunguntur per participationem naturalium bonorum : et ita etiam de ipso gaudere poterunt naturali cognitione et dilectione.

[Non tamen (1) eo modo gaudebunt quod perperam intelligebant Pelagiani, vitam illis beatam assignantes, quia nullum eis detrimentum naturæ, nec peccatum originale, agnoscebant. Illorum enim sensus erat quod ejusmodi parvuli, quamvis absque baptismo decedentes, ab omni prorsus pœna immunes ita essent ac si Adamus non peccasset ; quia peccatum ejus nihil in ipsius posteros, vel in ipsam naturam ex ipsius persona propagatam, corruptionis intulerat. Et propterea tale gaudium parvulorum non distinguebant ab adultis, nisi quatenus isti pro bonis operibus actualiter a se factis aliquod singulare præmium reportarent, quod sub nomine regni cœlorum, a quo Christus non baptizatos excludebat, significatum intelligebant. Gaudium autem naturale dumtaxat hic ponitur, quod pœnam damni, vel carentiam visionis beatificæ, non excludit.]

QUÆSTIO LXXII

DE QUALITATE ANIMARUM QUÆ IN PURGATORIO PROPTER PECCATUM ACTUALE, VEL EJUS PŒNAM, EXPIANTUR. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de animabus quæ post hanc vitam propter actualium peccatorum pœnam igne purgatorio expiantur.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum pœna pur-

QUÆSTIO 72. — Hæc quæstio, sicut et præcedens, suo loco a Collectore Supplementi omissa, postea fuit adornata, ex Commentario in 4 Sentent. In pluribus etiam editionibus reperiuntur duo articuli de existentia et loco purgatorii, qui per modum appendicis in finem præsentis quæstionis repositi, attento tamen logico materiæ ordine a studioso lectore, primo loco considerari debent.

Doctrina Ecclesiæ de Purgatorio. Purgatorii nomine, significamus statum expiationis ad tempus duraturæ, in quo animæ justæ obstrictæ vinculis ac debito temporaneæ qualiscumque satisfactionis, vel ob venialia peccata, vel ob lethalia quoad culpam jam dimissa, a corpore disjunctæ detinentur, donec dignæ fiant, quæ ad æternam beatitudinem admittantur. Duo tantum quoad purgatorium de fide sunt : 1° Ejusdem purgatorii existentia. 2° Suffragiorum utilitas (quæst. seq.). Omnia igitur quæ spectant ad locum, durationem, pœnarum qualitatem, ad catholicam fidem minime pertinent, seu definita ab Ecclesia non sunt. — Sæculo IV, Aerius impugnavit doctrinam Ecclesiæ de purgatorio, dicens orare vel offerre pro mortuis seu dormientibus non oportere, quem errorem medio ævo secuti sunt Petrobrusiani, Albigenses, Waldenses et Hussitæ. Lutherus prius anceps hæsit, deinde Ecclesiæ doctrinam omnino rejecit.

S. Script. — 2 Mach. 12, 43 ; Matth. 5, 25 et 12, 32 ;

(1) Quæ hic inter cruculos ponuntur proprio Nicolaii calamo scripta fuerunt.

gatorii excedat omnem pœnam temporalem hujus vitæ; 2° utrum illa pœna sit voluntaria; 3° utrum animæ in purgatorio per dæmones puniantur; 4° utrum per pœnam purgatorii expietur peccatum veniale quoad culpam; 5° utrum ignis purgatorii liberet a reatu pœnæ; 6° utrum ab illa pœna unus alio citius liberetur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum pœna purgatorii excedat omnem pœnam temporalem hujus vitæ.

S. Thom., 4 Sent., dist. 21, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod pœna purgatorii non excedat omnem pœnam temporalem hujus vitæ. Quanto enim aliquid est magis passivum, tanto magis affligitur, si sensum læsionis habeat. Sed corpus est magis passivum quam anima separata, tum quia habet contrarietatem ad ignem agentem, tum quia habet materiam, quæ est susceptiva qualitatis agentis; quod de anima dici non potest. Ergo major est pœna quam corpus patitur in hoc mundo, quam pœna qua anima purgatur post hanc vitam.

2. Præterea, pœna purgatorii directe ordinatur contra venialia. Sed venialibus, cum sint levissima peccata, levissima pœna debetur, si secundum mensuram delicti sit plagarum modus. Ergo pœna purgatorii est levissima.

3. Præterea, reatus cum sit effectus culpæ, non intenditur, nisi culpa intendatur. Sed in illo cui jam culpa dimissa est, non potest culpa intendi. Ergo in eo cui culpa mortalis dimissa est, pro qua non plene satisfecit, reatus non crescit in morte. Sed in hac vita non erat ei reatus respectu gravissimæ pœnæ. Ergo pœna quam patietur post hanc vitam non erit ei gravior omni pœna istius vitæ.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in quodam sermone, scilicet 4 de Defunctis, qui est 41

Luc. 12, 58; 1 Corint. 3, 10 etc; Phil. 2, 10; 1 Joan. 5, 16; Apoc. 5, 3, etc.

Definit. Eccles.— Confessio Michael. Paleologi, proposita Concil. Lugd. ab eoque approbata, sub Clemente IV (1274): Quod si vere pœnitentes in caritate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas pœnis purgatoriis, seu catharteriis, sicut nobis frater Joannes explanavit, post mortem purgari: et ad pœnas hujusmodi relevandas, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes, èleemosynas et alia pietatis officia, quæ a fidelibus, pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiæ instituta. — *Concil. Florent. vide supra, quæst.* 69, *art.* 2, *pag.* 272.— *Proposit. Lutheri damnata a Leone X, bulla «Exurge Domine»* 16 *maii*, 1520: 4. Imperfecta charitas morituri fert secum necessario magnum timorem, qui se solo satis est facere pœnam purgatorii, et impedit introitum regni. 37. Purgatorium non potest probari ex S. Scriptura, quæ sit in canone. 38. Animæ in purgatorio non sunt securæ de earum salute, saltem omnes: nec probatum est ullis aut rationibus aut scripturis, ipsas esse extra statum merendi aut augendæ charitatis. 39. Animæ in purgatorio peccant sine intermissione quamdiu quærunt requiem et horrent pœnas. 40. Animæ ex purgatorio liberatæ suffragiis viventium minus beantur, quam si per se satisfecissent. — *Trident. sess.* 6, *can.* 30. Si quis post acceptam justificationis gratiam, cuilibet peccatori pœnitenti ita culpam remitti, et reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exsolvendæ vel in hoc sæculo, vel in futuro in Purgatorio, antequam ad regna cœlorum aditus patere possit, anathema sit. *Ibidem, sess.* 25. *Doctrina de Purgatorio:* Cum catholica Ecclesia, Spiritu Sancto edocta, ex sacris litteris et antiqua Patrum traditione, in sacris Conciliis, et novissime in hac œcumenica Synodo docuerit, Purgatorium esse; animasque ibi detentas, fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari; præcipit sancta Synodus episcopis, ut sanam de Purgatorio doctrinam, a sanctis Patribus et sacris Conciliis traditam, a Christi fidelibus credi, teneri, doceri et ubique prædicari diligenter studeant. Apud rudem vero plebem difficiliores ac subtiliores quæstiones, quæque ad ædificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla fit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur. Incerta item, vel quæ specie falsi laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea vero, quæ ad curiositatem quamdam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offendicula prohibeant. Curent autem episcopi, ut fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes, eleemosynæ, aliaque pietatis opera, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus defunctis fieri consueverunt, secundum Ecclesiæ instituta pie et devote fiant; et quæ pro illis ex testatorum fundationibus, vel alia ratione debentur, non perfunctorie, sed a Sacerdotibus, et Ecclesiæ ministris, et aliis, qui hoc præstare tenentur, diligenter et accurate persolvantur. — *Professio fidei Pii IV:* Constanter teneo, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari. — *Professio fidei græcis præscripta a Gregorio XIII:* Item si vere pœnitentes in Dei charitate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas pœnis Purgatorii post mortem purgari, et ut a pœnis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes et eleemosynas, et alia pietatis officia, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiæ instituta. — *Professio fidei orientalibus præscripta ab Urbano VIII et Benedicto XIV:* Item si vere pœnitentes in Dei charitate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas pœnis purgatoriis post mortem purgari, et ut a pœnis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes et eleemosynas, ac alia pietatis officia, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiæ institutum.

Cfr. — Bellarminus, *de Purgatorio;* Suarez, *de Purgatorio;* De Walenburch, *de Controversiis fidei;* Gener, *Theolog. dogmat.* tom. 4; Keel, *de Purgatorio;* Estius, *in 4 Sent.;* Jungmann, *de Novissimis.*

ART. 1. — S. Bonaventura, in 4, dist. 2ª, negat pœnam carentiæ divinæ visionis esse majorem omni pœna hujus sæculi. Quamvis enim absentia summi boni, ex se causet summam tristitiam in amante, mitigari tamen potest ex certitudine et securitate illius adipiscendi. Unde patres in limbo, non affligebantur summa tristitia. De pœna autem sensus, concedit pœnas purgatorii esse majores pœnis hujus vitæ, non quod ea quæ ibi est minima, sit major quam maxima pœna præsentis vitæ; sed quia pœna quæ ibi est maxima est major quam sit maxima pœna hujus vitæ. Cæterum etsi hæc res incerta sit, certum tamen est, pœnam purgatorii esse admodum acerbam.

de SS., circ. med., et sup. Psal. 37 a princ. : *Ille ignis purgatorii durior erit quam quidquid in hoc seculo pœnarum aut sentire, aut videre, aut cogitare quis potest.*

Præterea, quanto pœna est universalior, tanto est major. Sed anima separata tota punitur, cum sit simplex ; non autem ita est de corpore. Ergo illa pœna quæ est animæ separatæ, est major omni pœna quam corpus patitur.

Respondeo dicendum quod in purgatorio erit duplex pœna : **una damni**, in quantum scilicet retardantur a divina visione; **alia sensus**, secundum quod ab igne corporali punientur. **Et quantum ad utrumque pœna purgatorii minima excedit maximam pœnam hujus vitæ.** Quanto enim aliquid magis desideratur, tanto ejus absentia est molestior. Et quia affectus quo dasideratur summum bonum post hanc vitam, in animabus sanctis est intensissimus, quia non retardatur affectus mole corporis, et etiam quia terminus fruendi summo bono jam advenisset, nisi aliquid impediret; ideo de retardatione maxime dolent. Similiter etiam cum dolor non sit læsio, sed læsionis sensus, tanto aliquid magis dolet de aliquo læsivo, quanto magis est sensitivum. Unde læsiones quæ fiunt in locis maxime sensibilibus, sunt maximum dolorem causantes. Et quia totus sensus corporis est ab anima, ideo si in ipsam animam aliquid læsivum agat, de necessitate oportet quod maxime affligatur. Quod autem anima ab igne corporali patiatur, hoc ad præsens supponimus, quia de hoc infra dicetur, (dist. 44, quæst. 3, art. 3, quæst. 3. Vide Suppl., quæst. 70, art. 3). Et ideo oportet quod pœna purgatorii, quantum ad pœnam damni et sensus, excedat omnem pœnam istius vitæ. Quidam autem assignant rationem ex hoc quod anima tota punitur, non autem corpus. Sed hoc nihil est, quia sic pœna damnatorum esset mitior post resurrectionem quam ante, quod falsum est.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis anima sit minus passiva quam corpus, tamen est magis cognoscitiva passionis : et ubi est major passionis sensus, ibi est major dolor, etiamsi sit minor passio.

Ad secundum dicendum quod acerbitas illius pœnæ non est tantum ex quantitate peccati, quantum ex dispositione puniti, quia idem peccatum gravius punitur ibi quam hic; sicut ille qui est melioris complexionis, magis punitur eisdem plagis impositis quam alius; et tamen judex utrique easdem plagas pro eisdem culpis inferens, juste facit.

Et per hoc patet solutio *ad tertium*.

ARTICULUS II

Utrum illa pœna sit voluntaria.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod illa pœna sit voluntaria, quia illi qui sunt in purgatorio, rectum habent cor. Sed hæc est rectitudo cordis, ut quis voluntatem suam voluntati divinæ conformet, ut Augustinus dicit, conc. 1, in Psal. 32, a princ. Ergo cum Deus velit eos puniri, ipsi illam pœnam voluntarie sustinent.

2. Præterea, omnis sapiens vult illud sine quo non potest pervenire ad finem intentum. Sed illi qui sunt in purgatorio, sciunt se non posse pervenire ad gloriam, nisi prius puniantur. Ergo volunt puniri.

— Sed contra, nullus petit liberari a pœna quam voluntarie sustinet. Sed illi qui sunt in purgatorio, petunt liberari, sicut patet per multa quæ in Dialog. Greg., lib. 4, cap. 40 et 65, narrantur. Ergo non sustinent illam pœnam voluntarie.

Respondeo dicendum quod aliquis dicitur voluntarium dupliciter. — Uno modo **voluntate absoluta; et sic nulla pœna est voluntaria,** quia ex hoc est ratio pœnæ quod voluntati contrariatur. — Alio modo dicitur aliquid voluntarium **voluntate conditionata**; sicut ustio est voluntaria propter sanitatem consequendam. Et sic aliqua pœna potest esse voluntaria dupliciter. *Uno modo* quia per pœnam aliquod bonum acquirimus ; et sic ipsa voluntas assumit pœnam aliquam, ut patet in satisfactione : vel etiam quia ille libenter eam accipit, et non vellet eam non esse, sicut accidit in martyrio. *Alio modo* quia quamvis per pœnam nullum bonum nobis accrescat, tamen sine pœna ad bonum pervenire non possumus; sicut patet de morte naturali ; et tunc voluntas non assumit pœnam, et vellet ab ea liberari ; sed eam supportat, et quantum ad hoc voluntaria dicitur. **Et sic pœna purgatorii est voluntaria.**

Quidam autem dicunt quod non est aliquo modo voluntaria, quia sunt ita absorpti pœnis, quod nesciunt se per pœnam purgari, sed putant se esse damnatos. Sed hoc est falsum, quia nisi scirent se liberatos, suffragia non peterent, quod frequenter faciunt.

Et per hoc patet solutio *ad objecta*.

ARTICULUS III

Utrum animæ in purgatorio per dæmones puniantur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod animæ in purgatorio per dæmones puniantur, quia, sicut infra dicit Magister, 4 Sent., dist. 47, in fin., *illos habebunt tortores in pœnis, quos habuerunt incentores in culpa.* Sed dæmones incitant ad culpam non solum mortalem, sed etiam venialem, quando aliud non possunt. Ergo etiam in purgatorio ipsi animas pro peccatis venialibus torquebunt.

2. Præterea, purgatio a peccatis competit justis et in hac vita et post hanc vitam. Sed in hac vita purgantur per pœnas a diabolo inflictas, sicut patet de Job. Ergo etiam post hanc vitam punientur a dæmonibus purgandi.

— Sed contra, injustum est ut qui de aliquo triumphavit, ei subjiciatur post triumphum. Sed illi qui sunt in purgatorio, de dæmonibus triumphaverunt, sine peccato mortali decedentes. Ergo non subjicientur eis puniendi per eos.

RESPONDEO dicendum quod sicut post diem judicii divina justitia succendet ignem quo damnati in perpetuum punientur, ita etiam nunc **sola justitia divina electi post hanc vitam purgantur, non ministerio dæmonum,** quorum victores extiterunt, **nec ministerio angelorum,** qui cives suos non tam vehementer affligerent. Sed tamen possibile est quod eos ad loca pœnarum deducant : et etiam ipsi dæmones, qui de pœnis hominum lætantur, eos comitantur, et assistunt purgandis, tum ut eorum pœnis satientur, tum ut in eorum exitu a corpore aliquid suum ibi reperiant. In hoc autem seculo, quando adhuc locus pugnæ est, puniuntur homines et a malis angelis, sicut ab hostibus, ut patet de Job ; et a bonis, sicut patet de Jacob, cujus nervus femoris angelo percutiente emarcuit, Gen. 32. Et hoc etiam expresse Dionysius dicit, 4 cap. de div. Nom., part. 4, 18, quod boni angeli interdum puniunt.

Et per hoc patet solutio *ad objecta.*

ARTICULUS IV

Utrum per pœnam purgatorii expietur peccatum veniale quoad culpam.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod per pœnam purgatorii non expietur peccatum veniale quoad culpam, quia super illud 1 Joan. 5 : *Est peccatum ad mortem*, etc., dicit Glossa (interl. Gregor., lib. 16 Moral., c. 28) : *Quod in hac vita non corrigitur, frustra post mortem ejus venia postulatur.* Ergo nullum peccatum post hanc vitam quoad culpam dimittitur.

2. Præterea, ejusdem est labi in peccatum, et a peccato liberari. Sed anima post mortem non potest peccare venialiter. Ergo nec a peccato veniali absolvi.

3. Præterea, Gregorius dicit, lib. 4 Dialog., cap. 39, a princ., quod talis in judicio quisque futurus est, qualis de corpore exivit, quia *lignum ubi ceciderit, ibi erit*, Eccl. 11, 3. Si ergo aliquis ex hac vita cum veniali exit; in judicio cum veniali erit ; et ita per purgatorium non expiatur aliquis a culpa veniali.

4. Præterea, supra dictum est, Suppl. quæst. 2, art. 3, quod culpa actualis non deletur nisi per contritionem. Sed post hanc vitam non erit contritio, quæ est actus meritorius, quia tunc non erit meritum, neque demeritum ; cum, secundum Damascenum, lib. 2 orth. Fid., cap. 4, in fin.; *hoc sit hominibus mors, quod angelis casus.* Ergo post hanc vitam non dimittitur in purgatorio veniale quoad culpam.

5. Præterea, veniale non est in nobis nisi ratione fomitis. Unde in primo statu Adam venialiter non peccasset, ut in 2 libro dictum est, dist. 21, quæst. 2, art. 3. Sed post hanc vitam in purgatorio non erit sensualitas, fomite corrupto in anima separata; quia fomes dicitur lex carnis, Rom. 7. Ergo non erit ibi venialis culpa; et ita non potest expiari per purgatorium ignem.

— Sed contra est quod Gregorius dicit in 4 Dialog., cap. 39, et Augustinus (alius auctor) (de vera et falsa Pœnitentia, cap. 4, a princ., et cap. 18), quod quædam culpæ leves in futuro remittuntur. Nec potest intelligi quoad pœnam; quia sic omnes culpæ quantumcumque graves, quantum ad reatum pœnæ, per ignem purgatorium expiantur. Ergo venialia quantum ad culpam purgantur per ignem purgatorium.

Præterea, 1 Corinth. 3, per lignum, fenum et stipulam, venialia intelliguntur, (ut dictum est 4, dist. 21, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, et 1-2, quæst. 89, art. 2). Sed lignum, fenum et stipula per purgatorium consumuntur. Ergo ipsæ veniales culpæ post hanc vitam remittuntur.

RESPONDEO dicendum, quod quidam dixerunt, quod post hanc vitam non dimittitur aliquod peccatum quoad culpam : et si cum mortali culpa quis decedat, damnatur, et remissionis non est capax; non autem potest esse quod cum veniali decedat sine mortali, quia ipsa gratia finalis culpam purgat venialem; veniale enim peccatum contingit ex hoc quod aliquis Christum habens in fundamento, nimis aliquod temporale diligit; qui quidem excessus ex concupiscentiæ corruptione contingit. Unde si gratia omnino concupiscentiæ corruptionem vincat, sicut in B. Virgine fuit, non manet aliquis locus veniali. Et ita cum in morte omnino diminuatur, et annihiletur ista concupiscentia, potentiæ animæ totaliter gratiæ subjiciuntur, et veniale expellitur.

Sed hæc opinio frivola est, et in se, et in causa sua. — In se quidem, quia dictis sanctorum et Evangelii adversatur, quæ non possunt exponi de

---

ART. 4. — Legendus est Auctor, quæst. 7 *de Malo,* art. 11 ad 9 et 1, ubi retractans id quod in 4 Sent. scripserat, dixit : « Peccatum veniale in altero sæculo non remitti per pœnam; neque secundum quod actu sustinetur, quia non est meritoria; neque secundum quod recogitatur : non enim esset motus charitatis, quod aliquis detestaretur peccatum veniale propter pœnam, sed magis esset motus timoris servilis vel naturalis. Remittitur ergo in purgatorio veniale quantum ad culpam virtute gratiæ, non solum secundum quod est in habitu, quia sic compatitur veniale peccatum; sed prout exit in actum charitatis detestantis veniale peccatum ».

remissione venialium quantum ad pœnam, ut Magister in littera dicit, 4 Sent., dist. 21; quia sic tam levia quam gravia in futuro dimittuntur. Gregorius autem, loc. cit., leves culpas tantum post hanc vitam remitti perhibet. Nec sufficit quod dicunt, quod hoc dicitur specialiter de levibus, ne putetur nihil grave pro eis nos passuros, quia remisio pœnæ magis aufert gravitatem pœnarum quam ponat. — Quantum ad causam autem, frivola apparet, quia defectus corporalis, qualis est in ultimo vitæ, non aufert concupiscentiæ corruptionem, vel diminuit quantum ad radicem, sed quantum ad actum, sicut patet de illis qui graviter infirmantur : nec iterum tranquillat potentias animæ, ut eas gratiæ subjiciat, quia tranquillitas potentiarum, et subjectio earum ad gratiam est, quando inferiores vires obediunt superioribus, quæ legi Dei condelectantur ; quod in statu illo esse non potest, cum actus utrarumque impediatur, nisi tranquillitas dicatur privatio pugnæ, sicut in dormientibus accidit ; nec tamen propter hoc somnus dicitur concupiscentiam diminuere, aut vires animæ tranquillare, aut eas gratiæ subdere. Et præterea dato quod concupiscentiam radicaliter diminueret defectus ille, et vires animæ subderet gratiæ, adhuc hoc non sufficeret ad purgationem culpæ venialis jam commissæ, quamvis sufficeret ad vitationem futuræ, quia culpa actualis, etiam venialis, non dimittitur sine actuali contritionis motu, (ut supra dictum est, 4 Sent., dist. 17, quæst. 2, art. 2, quæst. 3, et Suppl. quæst. 2, art. 3) quantumcumque habitualiter intendatur. Contingit autem quandoque quod aliquis dormiens moritur, in gratia existens, qui cum veniali obdormivit. Et talis non potest actum contritionis habere de veniali ante mortem. Nec potest dici, ut dicunt, quod si non pœnituit actu vel proposito, in generali vel speciali, sit versum in mortale, propter hoc quod *veniale fit mortale, dum placet;* quia non quælibet placentia peccati venialis facit peccatum mortale (alias omne veniale esset mortale, quia quodlibet veniale placet, cum sit voluntarium), sed talis placentia, quæ ad fruitionem spectat, in qua omnis humana perversitas consistit, dum rebus utendis fruimur, ut Augustinus dicit, lib. 10 de Trinit., cap. 10, a princ. Et sic placentia illa quæ facit peccatum mortale est actualis placentia, quia omne peccatum mortale in actu consistit. Potest autem contingere quod aliquis postquam veniale peccatum commisit, nihil actualiter cogitet de peccato vel dimittendo, vel tenendo; sed cogitet forte quod triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, et in hac cogitatione obdormiat, et moriatur.

Unde patet quod hæc opinio omnino irrationalis est. Et ideo cum aliis dicendum quod **culpa venialis in eo qui cum gratia decedit, post hanc vitam dimittitur per ignem purgatorium**; quia pœna illa aliqualiter voluntaria, virtute gratiæ habebit vim expiandi culpam omnem, quæ simul cum gratia stare potest.

Ad primum ergo dicendum quod Glossa loquitur de peccato mortali. Vel dicendum quod quamvis in hac vita non corrigatur in se, corrigitur tamen in merito, quia hic homo meruit ut ibi illa pœna sit meritoria sibi.

Ad secundum dicendum quod peccatum veniale contingit ex corruptione fomitis, qui in anima separata in purgatorio existente non erit, et ideo non poterit peccare venialiter. Sed remissio culpæ venialis est ex voluntate gratia informata, quæ in purgatorio erit in anima separata. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod venialia non variant statum hominis, quia neque tollunt neque diminuunt charitatem, secundum quam mensuratur quantitas gratuitæ bonitatis animæ. Et ideo per hoc quod venialia dimittuntur, vel committuntur, talis manet anima qualis prius.

Ad quartum dicendum quod post hanc vitam non potest esse meritum respectu præmii essentialis, sed respectu alicujus accidentalis potest esse, quamdiu manet homo in statu viæ aliquo modo. Et ideo in purgatorio potest esse actus meritorius quantum ad remissionem culpæ venialis.

Ad quintum dicendum quod quamvis veniale ex pronitate fomitis contingat, tamen culpa in mente consequitur; et ideo etiam destructo fomite, culpa adhuc manere potest.

ARTICULUS V

Utrum ignis purgatorius liberet a reatu pœnæ.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis purgatorius non liberet a reatu pœnæ. Omnis enim purgatio respicit fœditatem. Sed pœna non importat aliquam fœditatem. Ergo ignis purgatorius non liberat a pœna.

2. Præterea, contrarium non purgatur nisi per suum contrarium. Sed pœna non contrariatur pœnæ. Ergo per pœnam purgatorii non purgatur aliquis a reatu pœnæ.

3. Præterea, 1 Corinth. 3, super illud : *Salvus erit, sic tamen,* etc., dicit Glossa : *Ignis iste est tentatio tribulationis, de qua scriptum est : Vasa figuli probat fornax,* etc., Eccli. 27, 6. Ergo homo expiatur ab omni pœna per pœnas hujus mundi, saltem per mortem, quæ est maxima pœnarum, et non per purgatorium ignem.

— Sed contra est quod pœna purgatorii est gravior quam pœna quælibet hujus mundi, ut supra dictum est, art. 3 huj. quæst. Sed per pœnam satisfactoriam, quam aliquis in hac vita sustinet, expiatur a debito pœnæ. Ergo multo fortius per pœnam purgatorii.

RESPONDEO dicendum quod quicumque est debitor alicujus, per hoc a debito absolvitur quod debitum solvit. Et quia reatus nihil est aliud quam debitum pœnæ, per hoc quod aliquis pœnam sustinet quam debebat, a reatu absolvitur; et secundum hoc **pœna purgatorii a reatu purgat.**

Ad primum ergo dicendum quod reatus quamvis non importet fœditatem, quantum in se est, tamen habet ordinem ad fœditatem ex causa sua.

Ad secundum dicendum quod pœna quamvis non contrarietur pœnæ, tamen contrariatur reatui ad pœnam, quia ex hoc manet obligatio ad pœnam quod pœnam non sustinuit quam debebat.

Ad tertium dicendum quod in eisdem verbis sacræ Scripturæ latet multiplex intellectus: unde ignis ille potest intelligi et tribulatio præsens et pœna sequens; et per utramque venialia purgari possunt. Sed quod mors naturalis ad hoc non sufficiat, supra dictum est, (4 ent., dist. 20, quæst. 1, art. 1, quæst. 3, ad 3).

ARTICULUS VI

Utrum ab illa pœna unus liberetur alio citius.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod ab illa pœna unus non liberetur alio citius. Quanto enim gravior est culpa, et major reatus, tanto acerbior pœnæ imponitur in purgatorio. Sed quæ est proportio pœna acerbioris ad culpam graviorem, eadem est proportio pœnæ levioris ad culpam leviorem. Ergo ita cito liberatur unus a pœna illa, sicut alius.

2. Præterea, inæqualibus meritis redduntur æquales retributiones et in cœlo et in inferno, quantum ad durationem. Ergo videtur similiter esse in purgatorio.

— Sed contra est similitudo Apostoli, qui differentias venialium per lignum, fenum et stipulam significavit. 1 Cor. 3. Sed constat quod lignum diutius manet in igne quam fenum et stipula. Ergo unum peccatum veniale diutius punitur in purgatorio quam aliud.

RESPONDEO dicendum quod quædam venialia sunt majoris adhærentiæ quam alia, secundum quod affectus magis ad ea inclinatur, et fortius in eis figitur. Et quia ea quæ sunt majoris adhærentiæ, tardius purgantur, ideo **quidam in purgatorio diutius quam alii torquentur, secundum quod affectus eorum ad venialia fuit magis immersus.**

Ad primum ergo dicendum quod acerbitas pœnæ proprie respondet quantitati culpæ; sed diuturnitas respondet radicationi culpæ in subjecto: unde potest contingere quod aliquis diutius moretur qui minus affligitur, et e converso.

ART. 6. — Quamdiu unaquæque anima maneat in purgatorio? Omnino incertum est. Alexander VII damnavit propositionem sequentem: « Annuum legatum pro anima relictum, non durat plusquam per decem annos. »

Ad secundum dicendum quod peccatum mortale cui debetur supplicium inferni, et charitas, cui debetur præmium paradisi, post hanc vitam radicantur immobiliter in subjecto; et ideo quantum ad omnes est eadem diuturnitas utrobique. Secus autem est de peccato veniali, quod in purgatorio punitur, ut ex dictis patet, art. 6 huj. quæst. (1).

[Cæterum quod sit ignis proprie dictus vera purgatorii pœna, ut supponitur ex prædictis, patet aperte satis ex Latinorum et Græcorum locutione uniformi, priusquam in dubium ac disceptationem ejus veritas vocaretur. Inter Latinos enim Augustinus, in Ps. 37: *In hac vita me purges, et talem reddas cui emendatorio igne non sit opus:* et lib. 50 Homiliarum, hom. 16: *Qui temporalibus pœnis digna gesserunt, per ignem quemdam purgatorium transibunt;* ut et lib. 2 de Genesi contra Manich., cap. 20: *Qui agrum suum non coluerit, et spinis eum opprimi permiserit, vel ignem purgationis, vel pœnam æternam, post hanc vitam habebit.* Ambrosius in Psal. 118, conc. 3: *Hic* (seu in præsenti vita) *purgatus necesse habet illic purificari* (scilicet post hanc vitam) *ut unusquisque nostrum ustus romphæa illa flammea, non exustus, introgressus in illam paradisi amœnitatem gratias agat Deo*, etc. Non refert quod post consummationem seculi hoc futurum indicat, quia si qui reperiantur eo tempore purgatione indigentes, per ignem purgabuntur, quem symbolice per flammeam romphæam seu flammeum gladium in vestibulo paradisi terrestris collocatum designat; idem de illis quadam proportione subintelligi debet qui post consummationem vitæ suæ purgatione opus habent, ut ad æternam vitam et gloriam subinde admittantur, quam ante judicium universale, vel consummationem sæculi percipiunt, ex Ambrosii mente, qui ea digni sunt habiti; cum de Anacholio dicat, lib. 3 Epistolarum, epist. 22 (vel, ut alii citant, lib. 7, epist. 39), quod *jam æternæ Jerusalem possessor videt facie ad faciem;* unde purgantem ignem statim post consummationem vitæ in purgandis agnoscit. Hieronymus etiam peccatorum christianorum opera *igne probanda, et purganda* in Isaiam significat, purgatorium insinuans quod in æternum cruciandis opponit. Similiter et Gregorius, lib. 4 Dialogorum, cap 39: *De levibus quibusdam culpis esse ante judicium purgatorius ignis credendus est.* Bernardus quoque inter hæreticorum sui temporis qui se *apostolicos* jactitabant (quamvis *apostatici* dici verius possent), sacrilegos errores ponit, serm. 66 in Cant., quod *non crederent ignem purgatorium restare post mortem*, etc. Sed inter Græcos Basilius, in Isa, cap. 9, peccatum quod in confessione detectum est, arefacto comparat feno, et tale ait esse *quod facile devoret purgatorius ignis.* Gregorius Nyssenus ejus frater, in Orat. pro mortuis, quod *post egressum a corpore nemo particeps Divinitatis fieri potest, nisi maculas ejus purgatorius ignis abstulerit.* Gregorius Nazianzenus, orat. de Baptismo (seu in sancta lumina), quod inter plura quæ animam purgare possunt baptismata *baptismus ignis* est ultimus, per quem animæ recedentes a corporibus in alio seculo purgabuntur. Theodoretus, in Scholiis græcis ad Corinth. 1. cap. 3, (ex quo refert S. Thomas in opusc. contra Græcos, et Gagnæus ibi; sed in Theodoreti commentariis nunc non habetur) : *Ignem purgatorium credimus, in quo animæ defunctorum probantur, et sicut aurum in conflatorio purgantur*, etc. Eusebius etiam Emyssenus (ut vult Bellarminus, juxta Perronium Eucherius), hom. 3 Epiphaniæ, ait quod *qui temporalibus pœnis digna gesserunt, per fluvium igneum post hanc vitam transibunt*, etc. Hinc et iidem fere omnes (August., in Psal. 37 ; Hier., in Amos 4, et Matth. 3 ; Basilius, lib. de Spirit. Sanct., cap. 15 ; et Gregor., 4 Dialog., cap. 39) nunc locum illum Luc. 3 : *Baptizabit vos in Spiritu Sancto et igni*, nunc illum 1 Corinth. 3 : *Salvus erit quasi per ignem*, sic explicant, ut, præter quasdam quas adjiciunt interpretationes, *ignem purgatorii* utrobique significari velint. Cum ergo verba Patrum, et potissimum verba Scripturæ, in quantum fieri potest, proprio sensu intelligi debeant, quando nihil metaphorice sumi cogit, et alioquin proprium sit maxime ignis ut purgativus esse possit, hinc verus ignis purgatorius, et non metaphoricus tantum putandus est; sicut et de igne inferni suo loco dicetur.]

---

(1) Quæ sequntur addidit Nicolaius, proprio calamo. Vide notata infra, art. 2, pag. 296.

ARTICULI DUO

DE PURGATORIO

(Ex editione Patavina an. 1712.)

ARTICULUS PRIMUS

Utrum purgatorium sit post hanc vitam.

S. Thom., 4 Sent., dist. 21, quæst. 1, art. 1 quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod purgatorium non sit post hanc vitam. Apoc. enim 14, 13, dicitur : *Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodo jam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis.* Ergo his qui in Domino moriuntur, non manet aliquis purgatorius labor post hanc vitam, nec illis qui non in Domino moriuntur, quia illi purgari non possunt. Ergo purgatorium post hanc vitam non est.

2. Præterea, sicut se habet charitas ad præmium æternum, ita peccatum mortale ad supplicium æternum. Sed decedentes in peccato mortali statim ad supplicium æternum deportantur. Ergo decedentes in charitate statim ad præmium vadunt ; et ita non manet eis aliquod purgatorium post hanc vitam.

3. Præterea, Deus qui est summe misericors, pronior est ad præmiandum bona quam ad puniendum mala. Sed sicut illi qui sunt in statu charitatis, faciunt aliqua mala quæ non sunt digna supplicio æterno ; ita illi qui sunt in peccato mortali, interdum faciunt aliqua bona ex genere, quæ non sunt digna præmio æterno. Ergo cum illa bona non præmientur in damnatis post hanc vitam, nec illa mala debent post hanc vitam puniri ; et sic idem quod prius.

— Sed contra, 2 Machab. 12, 46, dicitur : *Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Sed pro defunctis qui sunt in paradiso, non est orandum, quia illi nullo indigent ; nec iterum pro illis qui sunt in inferno, quia illi a peccatis solvi non possunt. Ergo post hanc vitam sunt aliqui a peccatis nondum absoluti, qui solvi possunt : et tales charitatem habent, sine qua non fit peccatorum remissio ; quia *universa delicta operit charitas*, Proverb. 10, 12 ; unde ad mortem æternam non devenient, quia *qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum*, Joan. 11, 26 ; nec ad gloriam inducentur nisi purgati, quia nihil immundum ad illam perveniet, ut patet Apocal. ult. Ergo aliqua purgatio restat post hanc vitam.

Præterea, Gregorius Nyssenus dicit (æquivalenter in orat. de illis qui in fide dorm., a med.) : *Si aliquis Christo amico consentiens, in hac vita purgare peccata minus potuerit, post transitum hunc per purgatorii ignis conflationem expeditur.* Ergo post hanc vitam restat aliqua purgatio.

RESPONDEO dicendum quod ex illis quæ supra determinata sunt (4 Sent., dist. 14, quæst. 2, art. 1, quæst. 2 et 3, et 3 part., quæst. 86, art. 4 et 5, et Suppl. quæst. 12, art. 1), satis potest constare, purgatorium esse post hanc vitam. Si enim per contritionem deleta culpa, non tollitur ex toto reatus pœnæ, nec etiam semper venialia, dimissis mortalibus, tolluntur, et justitia hoc exigit ut peccatum per pœnam debitam ordinetur, oportet quod ille qui post contritionem de peccato et absolutionem decedit ante satisfactionem debitam, post hanc vitam puniatur. Et ideo **illi qui purgatorium negant, contra divinam justitiam loquuntur. Et propter hoc erroneum est, et a fide alienum.** Unde Gregorius Nyssenus post prædicta verba subjungit : *Hoc prædicamus, dogma veritatis servantes; et ita credimus : hoc etiam universalis Ecclesia tenet, pro defunctis exorans, ut a peccatis solvantur.* Quod non potest nisi de illis qui sunt in purgatorio, intelligi. Ecclesiæ autem auctoritati quicumque resistit, hæresim incurrit.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa loquitur de labore operationis ad merendum, et non de labore passionis ad purgandum.

Ad secundum dicendum quod malum non habet causam perfectam, sed ex singularibus defectibus contingit; sed bonum ex una causa perfecta consurgit, ut Dionysius dicit, cap. 4 de div. Nom., part. 4, lect. 22. Et ideo quilibet defectus impedit a perfectione boni; sed non quodlibet bonum impedit consummationem aliquam mali, quia nunquam est malum sine aliquo bono. Et ideo peccatum veniale impedit habentem charitatem ne ad perfectum bonum deveniat, scilicet vitam æternam, quamdiu purgatur; sed peccatum mortale non potest impediri per aliquod bonum adjunctum, quominus statim ad ultimum malorum perducat.

Ad tertium dicendum quod ille qui in peccatum mortale incidit, omnia bona anteacta mortificat; et quæ in peccato mortali existens facit, mortua sunt : quia ipse Deum offendens omnia bona meretur amittere, quæ a Deo habet. Unde ei qui in peccato mortali decedit, non manet aliquod præmium post hanc vitam ; sicut manet aliquando pœna ei qui in charitate decedit, quæ non semper delet omne malum quod invenit, sed solum hoc quod est sibi contrarium.

ARTICULUS II

Utrum sit idem locus quo animæ purgantur, et quo damnati puniuntur.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit idem locus quo animæ purgantur, et quo damnati puniuntur, quia pœna damnatorum est æterna, ut dicitur Matth, 25, 46 : *Ibunt hi in ignem æternum*. Sed purgatorius ignis est temporalis, ut supra. Magister dicit, 4 Sent., dist. 21. Ergo non simul puniuntur hi et illi eodem igne ; et sic oportet loca esse distincta.

2. Præterea, pœna inferni nominatur pluribus nominibus, ut in Psal. 10, *ignis, sulphur et spiritus procellarum, etc*. Sed pœna purgatorii non nisi uno nomine nominatur, scilicet ignis. Ergo non eodem igne et eodem loco puniuntur.

3. Præterea, Hugo de Sancto-Victore dicit, lib. 2 de Sacram., part. 16, cap. 4, in med. : *Probabile est quod in his locis puniuntur in quibus commiserunt culpam*. Gregorius etiam in Dialogis narrat, lib. 4, cap. 40, quod Germanus, episcopus Capuanus, Paschasium qui in balneis purgabatur, invenit. Ergo in loco inferni non purgantur, sed in hoc mundo.

— Sed contra est quod Gregorius dicit (id hab. August., lib. 1 de Civit. Dei, cap. 8, ad fin.) quod *sicut sub eodem igne aurum rutilat, et palea fumat; ita sub eodem igne peccator crematur, et electus purgatur*. Ergo idem est ignis purgatorii et inferni ; et sic in eodem loco sunt.

Præterea, sancti patres ante adventum Christi fuerunt in loco digniori quam sit locus in quo nunc purgantur animæ post mortem, quia non erat ibi aliqua pœna sensibilis. Sed locus ille erat conjunctus inferno, vel idem quod infernus; alias Christus ad limbum descendens non diceretur ad inferos descendisse. Ergo et purgatorium est in eodem loco, vel juxta infernum.

RESPONDEO dicendum quod de loco purgatorii non invenitur aliquid expresse determinatum in Scriptura, nec rationes possunt ad hoc efficaces induci. Tamen probabiliter, et secundum quod consonat magis sanctorum dictis, et revelationi factæ multis, locus purgatorii est duplex. — Unus **secundum legem communem ; et sic locus purgatorii est locus inferior, inferno conjunctus**; ita quod idem sit ignis qui damnatos cruciat in inferno, et qui justos in purgatorio purgat, quamvis damnati, secundum quod sunt inferiores merito, et loco inferiores ordinandi sint. — **Alius est locus purgatorii secundum dispensationem ; et sic quandoque in diversis locis aliqui puniti leguntur**, vel ad vivorum instructionem, vel ad mortuorum subventionem, ut viventibus eorum pœna innotescens per suffragia Ecclesiæ mitigaretur. Quidam tamen dicunt quod secundum legem communem locus purgatorii est ubi homo peccat. Quod non videtur probabile, quia simul potest homo puniri pro peccatis quæ in diversis locis commisit. Quidam vero dicunt quod puniuntur supra nos, secundum legem communem, quia sunt medii inter nos et Deum, quantum ad statum. Sed hoc nihil est, quia non puniuntur pro eo quod supra nos sunt, sed pro eo quod est infimum in eis, scilicet peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod ignis purgatorius est æternus quantum ad substantiam, sed temporalis quantum ad effectum purgationis.

Ad secundum dicendum quod pœna inferni est ad affligendum ; et ideo nominatur ab omnibus illis quæ hic nos affligere consueverunt. Sed pœna purgatorii est principaliter ad purgandum reliquias peccati ; et ideo sola pœna ignis purgatorio attribuitur, qui ignis habet purgare et consumere.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit secundum dispensationem specialem, et non secundum legem communem.

QUÆSTIO LXXI (vel LXXIII)

DE SUFFRAGIIS MORTUORUM. — *In quatuordecim articulos divisa.*

Deinde considerandum est de suffragiis mortuorum.

Et circa hoc quæruntur quatuordecim : 1° utrum suffragia quæ per unum fiunt, aliis pro-

---

ART. 2. — Græci existimarunt ignem in purgatorio non esse, sed tantum ibi esse locum obscurum et laborum plenum. Etsi hæc sententia non sit condemnata, tamen contraria, quæ est Latinorum, omnino tenenda est.

desse possint; 2° utrum mortui juvari possint ex operibus vivorum; 3° utrum suffragia per peccatores facta mortuis prosint; 4° utrum suffragia pro mortuis facta facientibus prosint; 5° utrum suffragia existentibus in inferno prosint; 6° utrum prosint existentibus in purgatorio; 7° utrum valeant pueris existentibus in limbo; 8° utrum aliquo modo prosint existentibus in patria; 9° utrum oratio Ecclesiæ, et sacramentum altaris, et eleemosynæ prosint defunctis: 10° utrum indulgentiæ quas Ecclesia facit, eis prosint; 11° utrum cultus exequiarum defunctis prosint; 12° utrum suffragia quæ fiunt pro uno defuncto, magis illi prosint quam aliis; 13° utrum suffragia pro multis facta valeant tantum singulis, ac si pro unoquoque singulariter fierent; 14° utrum valeant tantum communia suffragia illis pro quibus specialia non fiunt, quantum illis pro quibus fiunt, valent specialia et communia simul.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum suffragia per unum facta aliis prodesse possint.

S. Thom., 4 Sent., dist. 45, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia per unum facta aliis prodesse non possint. Dicitur enim Gal. 6, 8: *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet.* Sed si unus ex suffragiis alterius consequeretur fructum, meteret ab aliis seminata. Ergo ex suffragiis aliorum nullus fructum consequitur.

2. Præterea, ad justitiam Dei pertinet ut unicuique tribuatur pro meritis, unde Psal. 61, 12: *Tu reddes unicuique juxta operasua.* Sed justitiam Dei deficere est impossibile. Ergo impossibile est quod unus ex operibus alterius juvetur.

3. Præterea, secundum eamdem rationem est aliquod opus meritorium et laudabile, quia scilicet in quantum est voluntarium. Sed ex opere unius non laudatur alter. Ergo nec opus unius potest esse alteri meritorium et fructuosum.

4. Præterea, ad justitiam divinam pertinet similiter bona reddere pro bonis, et mala pro malis. Sed nullus punitur pro malis alterius; imo, ut dicitur Ezech. 18, 20, *anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Ergo nec unus juvatur per bona alterius.

— Sed contra est quod dicitur in Psalm. 118, 63: *Particeps ego sum omnium timentium te,* etc.

Præterea, omnes fideles per charitatem uniti, sunt unius corporis Ecclesiæ membra, sed unum membrum juvatur per alterum. Ergo et unus homo potest ex alterius meritis juvari.

RESPONDEO dicendum quod actus noster ad duo valere potest: *primo* ad aliquem statum acquirendum, sicut per opus meritorium homo acquirit statum beatitudinis; *secundo* ad aliquid consequens statum, sicut homo per aliquem actum meretur aliquod præmium accidentale, vel dimissionem pœnæ. Ad utrumque autem horum actus noster dupliciter valere potest: *uno* modo per viam meriti; *alio* modo per viam orationis. Et est differentia inter istas duas vias, quia meritum innititur justitiæ, oratio autem misericordiæ; orans enim impetrat petitum ex sola liberalitate ejus qui oratur. — Dicendum est ergo quod **opus unius nullo modo potest alteri valere ad statum consequendum per viam meriti**; ut scilicet ex his quæ ego facio, aliquis mereatur vitam æternam, quia sors gloriæ redditur secundum mensuram accipientis; unusquisque autem ex actu suo disponitur, et non ex alieno: et dico dispositionem dignitatis ad præmium. — Sed **per viam orationis, etiam quantum ad statum consequendum, opus unius alteri, dum est in via, valere potest**; sicut quod unus homo impetret alteri primam gratiam. Cum igitur impetratio orationis sit secundum liberalitatem Dei qui oratur, ad omnia illa impetratio orationis se potest extendere quæ potestati divinæ subsunt ordinate. Sed **quantum ad aliquid quod est consequens, vel accessorium ad statum, opus unius potest valere alteri, non solum per viam orationis, sed etiam per viam meriti. Quod quidem dupliciter contingit**: *vel* propter communicantiam in radice operis, quæ est charitas in operibus meritoriis: et ideo **omnes qui sibi invicem charitate connectuntur, aliquod emolumentum ex mutuis operibus reportant; tamen secundum mensuram status uniuscujusque**, quia etiam in patria unusquisque gaudebit de bonis alterius; et inde est quod articulus fidei ponitur, *sanctorum communio.* *Alio* modo ex intentione facientis, qui aliqua opera specialiter ad hoc facit ut talibus prosint. Unde ista opera quodammodo efficiuntur eorum pro quibus fiunt, quasi eis a faciente collata; unde possunt eis valere ad impletionem satisfactionis, vel ad aliquid hujusmodi quod statum non mutat.

Ad primum ergo dicendum quod messis illa est perceptio vitæ æternæ, sicut habetur Joan. 4, 36: *Et qui metit.... congregat fructum in vitam*

ART. 1. — Suffragium est auxilium quoddam, quod unus fidelis præbet alteri, ad obtinendam a Deo remissionem pœnæ temporalis, vel aliquid hujusmodi (S. Thom. in 4 Sent. dist. 45). — Hic agitur de *communione sanctorum*, et quamvis Protestantes nobiscum in Symbolo « sanctorum communionem » profiteantur, sterilem quidem, cum charitatis vincula quibus tres Ecclesiæ partes connectuntur, omnino dirimant. Sic loquitur S. Thomas, in Opusculo 6, *De symbolo Apostol.*: « Sicut in corpore naturali operatio unius membri cedit in bonum totius corporis, ita in corpore spirituali, scilicet Ecclesia. Et quia omnes fideles sunt unum corpus, bonum unius, alteri communicatur, juxta Apostolum (Rom. 12): « singula autem alter alterius membra». Unde et inter alia credenda quæ tradiderunt Apostoli, est, quod communio bonorum sit in Ecclesia; et hoc est quod dicitur *communio sanctorum*.... Qui in charitate vivit, particeps est omnis boni quod fit in toto mundo ».

æternam. Sors autem vitæ æternæ non datur alicui nisi pro propriis operibus; quia etsi aliquis alteri impetret ut ad vitam perveniat, nunquam tamen hoc fit, nisi mediantibus operibus propriis, dum scilicet precibus alicujus gratia alicui datur, per quam meretur vitam æternam.

Ad secundum dicendum quod opus quod pro aliquo fit, efficitur ejus pro quo fit: et similiter opus quod est ejus qui mecum est unum, quodammodo est et meum. Unde non est contra divinam justitiam, si unus fructum percipit de operibus factis ab eo qui est unum secum in charitate, vel ab operibus pro se factis. Hoc etiam secundum humanam justitiam contingit ut satisfactio unius pro alio accipiatur.

Ad tertium dicendum quod laus non datur alicui nisi secundum ordinem ejus ad actum. Unde laus est ad aliquid, ut dicitur in I Ethic., cap. 12, cir. princ. Et quia ex opere alterius nullus efficitur vel ostenditur bene dispositus, vel male ad aliquid; inde est quod nullus laudatur ex operibus alterius, nisi per accidens, secundum quod ipse est aliquo modo operum illorum causa, consilium vel auxilium præbendo, seu inducendo, vel quocumque alio modo. Sed opus est meritorium alicui, non solum considerata ejus dispositione, sed etiam quantum ad aliquid consequens dispositionem vel statum ejus, ut ex dictis patet in corp. art.

Ad quartum dicendum quod auferre alicui quod ei debetur, hoc directe justitiæ repugnat. Sed dare aliquid alicui quod ei non debetur, hoc non est justitiæ contrarium, sed metas justitiæ excedit; est enim liberalitatis: non autem posset aliquis lædi ex malis alterius, nisi aliquid ei de suo subtraheretur. Et ita non convenit quod aliquis puniatur pro peccatis alterius, sicut quod emolumentum percipiat ex bonis alterius.

ARTICULUS II

Utrum mortui possint juvari ex operibus vivorum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod mortui non possint juvari ex operibus vivorum: primo per hoc quod dicit Apostolus, 2 Cor. 5, 10: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit.* Ergo ex his quæ post mortem hominis geruntur, quando extra corpus erit, nihil ei accrescere poterit ex alicujus operibus.

2. Præterea, hoc idem videtur ex hoc quod dicitur Apoc. 14, 13: *Beati mortui qui in Domino moriuntur; opera enim illorum sequuntur illos.*

3. Præterea, proficere ex opere aliquo est solum in via existentis. Sed homines post mortem jam non sunt viatores, quia de his hoc intelligitur quod legitur Job 19, 8: *Semitam meam circumsepsit, et transire non possum.* Ergo mortui de suffragiis alicujus juvari non possunt.

4. Præterea, nullus juvatur ex opere alterius, nisi sit aliqua vitæ communicatio inter eos. Sed nulla communicatio est mortuorum ad vivos, secundum Philosophum, in I Ethic., cap. 11. Ergo suffragia vivorum non prosunt mortuis.

— Sed contra est quod habetur 2 Machab. 12, 46: *Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Sed hoc non esset utile, nisi eos juvaret. Ergo suffragia vivorum mortuis prosunt.

Præterea, Augustinus dicit in lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. 1, in fin., et cap. 4: *Non parva est universæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret, auctoritas; ut in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad ejus altare funduntur, locum suum habeat etiam commendatio mortuorum;* quæ quidem consuetudo ab ipsis apostolis instituta est, ut dicit Damascenus in quodam sermone de suffragiis mortuorum, a princ., sic dicens: *Mysteriorum conscii discipuli Salvatoris, et sacri apostoli, in tremendis et vivificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierunt, sanxerunt.* Quod etiam per Dionysium patet in ult. cap. eccl. Hierarch., ubi ritum commemorat quo in primitiva Ecclesia pro mortuis orabatur: ibi etiam Dionysius asserit suffragia vivorum mortuis prodesse. Ergo hoc indubitanter credendum est.

RESPONDEO dicendum quod charitas, quæ est vinculum Ecclesiæ membra uniens, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos, qui in charitate decedunt. Charitas enim, quæ est vita animæ, sicut anima est vita corporis, non finitur, 1 Cor. 13, 8: *Charitas nunquam excidit.* Similiter etiam mortui in memoriis hominum viventium vivunt. Et ideo intentio viventium ad eos dirigi potest. Et sic **suffragia vivorum mortuis dupliciter prosunt, sicut et vivis, et propter charitatis unionem, et propter intentionem in eos directam. — Non tamen sic eis valere credenda sunt vivorum suffragia, ut status eorum mutetur de miseria ad felicitatem, vel e converso; sed valent ad diminutionem**

ART. 2. — Responsio ad fidem pertinens est, scilicet: Mortuos, qui in charitate hinc decesserunt, viventium suffragiis adjuvari. — In 1ª concl. nota ly *sicut*, scilicet quantum ad aliqua, non quantum ad omnia. In quibus autem teneat, explicabit 2ª conclusio. Hoc articulo interimitur hæresis Lutheri et Protestantium, dicentium quod orationes factæ pro defunctis non eis prosunt.

Definit. Eccles. Animæ defunctorum qui purgantur sublevari possunt operibus vivorum. — Vide definitiones quæst. præced. art. 1, pag. 290. — Professio fidei, præscripta Waldensibus ab Innocentio III: Eleemosynas, sacrificium cæteraque beneficia fidelibus posse prodesse defunctis credimus. — *Decretum concilii Florentini, vide supra, quæst. 69, art. 2, pag. 272. — Professio fidei Pii IV:* Profiteor pariter in missa offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium pro vivis et defunctis.... Constanter teneo, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari. — *Vide specialius decretum concilii Tridentini de Purgatorio, sess. 25, in quæst. præc. art. 1, pag. 290.*

pœnæ, vel aliquid hujusmodi, quod statum mortui non transmutat.

Ad primum ergo dicendum quod homo, dum in corpore vixit, meruit ut hæc ei valerent post mortem : et ideo si post hanc vitam eis juvatur, nihilominus hoc procedit ex his quæ in corpore gessit. — Vel dicendum, secundum Joannem Damascenum, in serm. prædicto, aliquant. a princ., quod hoc est intelligendum quantum ad retributionem quæ fiet in finali judicio, quæ erit æternæ gloriæ, vel æternæ miseriæ ; in qua quilibet recipiet solum secundum quod ipse in corpore gessit : interim autem juvari potest vivorum suffragiis.

Ad secundum dicendum quod auctoritas illa expresse loquitur de sequela æternæ retributionis, quod patet ex hoc quod præmittitur : *Beati mortui*, etc. — Vel dicendum quod opera pro eis facta, sunt etiam quodammodo eorum, ut dictum est art. præc., in corp., et ad 2.

Ad tertium dicendum quod quamvis animæ post mortem non sint simpliciter in statu viæ ; tamen quantum ad aliquid adhuc sunt in via, in quantum scilicet earum progressus adhuc retardatur ab ultima retributione. Et ideo simpliciter earum via est circumsepta, ut non possint ulterius per aliqua opera transmutari secundum statum felicitatis et miseriæ ; sed quantum ad hoc non est circumsepta, quin quantum ad hoc quod detinentur ab ultima retributione, possint ab aliis juvari, quia secundum hoc adhuc sunt in via.

Ad quartum dicendum quod quamvis communicatio civilium operum, de qua Philosophus loquitur, non possit esse mortuorum ad vivos, quia mortui extra vitam civilem sunt, potest tamen eorum communicatio esse quantum ad opera vitæ spiritualis, quæ est per charitatem ad Deum, cui mortuorum spiritus vivunt.

ARTICULUS III

Utrum suffragia facta per peccatores mortuis prosint.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia per peccatores facta mortuis non prosint, quia, ut dicitur Joan. 9, 31, *peccatores Deus non audit*. Sed si orationes eorum prodessent illis pro quibus orant, a Deo exaudirentur. Ergo suffragia per eos facta mortuis non prosunt.

2. Præterea, Gregorius, in Pastorali, part. 1, cap. 11, a princ., dicit quod *cum is qui displicet, ad interpellandum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur*. Sed quilibet peccator Deo displicet. Ergo per peccatorum suffragia Deus ad misericordiam non flectitur ; et ideo talia suffragia non prosunt.

3. Præterea, opus alicujus videtur esse magis fructuosum facienti quam alteri. Sed peccator per opera sua nihil meretur sibi. Ergo multo minus potest alteri mereri.

4. Præterea, omne opus meritorium oportet esse vivificatum, id est, charitate informatum. Sed opera per peccatores facta sunt mortua. Ergo non possunt per ea mortui juvari, pro quibus fiunt.

— 5. Sed contra est quod nullus potest scire de altero pro certo, utrum sit in statu culpæ vel gratiæ. Si ergo tantum illa suffragia prodessent quæ fiunt per eos qui sunt in gratia, non posset homo scire, per quos suffragia conquireret suis defunctis ; et ita multi a suffragiis procurandis retraherentur.

6. Præterea, sicut Augustinus dicit, in Enchir. cap. 119, in littera, 4 Sent, dist. 45, secundum hoc juvatur aliquis mortuus ex suffragiis, secundum quod, dum viveret, meruit ut juvaretur post mortem. Ergo valor suffragiorum mensuratur secundum conditionem ejus pro quo fiunt. Non ergo differt, ut videtur, utrum per bonos, vel per malo fiant.

RESPONDEO dicendum quod in suffragiis quæ per malos fiunt, duo possunt considerari : — *primo* ipsum opus operatum, sicut sacrificium altaris. Et quia **nostra sacramenta** ex seipsis efficaciam habent absque opere operantis, quam æqualiter explent, **per quoscumque fiant, quantum ad hoc suffragia per malos facta defunctis prosunt.** — *Alio modo* **quantum ad opus operantis** ; et sic distinguendum est, quia operatio peccatoris suffragia facientis potest uno modo considerari, **prout est ejus, et sic nullo modo meritoria esse potest nec sibi, nec alii** ; alio modo in quantum est alterius, quod dupliciter contingit. — Uno modo **in quantum peccator suffragia faciens gerit personam totius Ecclesiæ**, sicut sacerdos, dum dicit in Ecclesia exequias mortuorum : et quia ille intelligitur facere cujus nomine, vel vice fit, ut patet per Dionysium, in lib. de celest. Hier., cap. 13, parum a princ., inde est quod **suffragia talis sacerdotis, quamvis sit peccator, defunctis prosunt.** — Alio modo quando agit ut instrumentum alterius ; opus enim instrumenti est magis principalis agentis. Unde quamvis ille qui agit ut instrumentum alterius, non sit in statu merendi, actio tamen ejus potest esse meritoria ratione principalis agentis ; sicut si servus in peccato existens, quodcumque opus misericordiæ facit ex præcepto domini sui charitatem habentis. Unde si **quis in charitate decedens præcipiat sibi suffragia fieri, vel alius præcipiat charitatem habens ; illa suffragia valent**

ART. 3. — Confirmatur ista doctrina per Concil. Trident. sess. 7 de sacramentis, can. 8 : « Si quis dixerit per ipsa novæ legis sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, etc. anathema sit ». — Ex toto art. conclude simpliciter : Ergo absolute loquendo suffragia facta per bonos magis prosunt defunctis et aliis quam per malos. — De resp. ad 1, videri potest Auctor, 2.2., quæst. 83, art. 16, et quæst. 178, art. 2, utrobique ad 1. — In 3 Parte, quæst. 82, art. 6 quærit ex professo utrum missa mali sacerdotis minus valeat quam boni.

defuncto, quamvis illi per quos fiunt, in peccato existant. Magis tamen valerent si essent in charitate, quia tunc ex duabus partibus opera illa meritoria essent.

Ad primum ergo dicendum quod oratio per peccatorem facta quandoque non est peccatoris, sed alterius ; et ideo secundum hoc digna est ut a Deo exaudiatur. Tamen etiam quandoque Deus peccatores audit, quando scilicet peccatores petunt aliquid Deo acceptum. Non enim solis justis, sed etiam peccatoribus Deus bona sua providet, ut patet Matth. 5, non autem ex eorum meritis, sed ex sua clementia. Et ideo Joan. 9, super illud: *Deus peccatores non audit*, Glossa (interl. Aug., tract. 44 in Joan., a med.) dicit quod *loquitur ut inunctus, non ut plene videns.*

Ad secundum dicendum quod, quamvis ex parte ejus qui displicet, oratio peccatoris non sit accepta, tamen ratione alterius, cujus vice vel imperio agitur, potest esse Deo accepta.

Ad tertium dicendum quod hoc quod peccator faciens hujusmodi suffragia nullum reportat commodum, contingit ex hoc quod non est capax talis profectus propter propriam indispositionem ; et tamen alii, qui est dispositus, aliquo modo valere potest, ut dictum est in corp. art.

Ad quartum dicendum quod quamvis opus peccatoris non sit vivum, in quantum est ejus : potest tamen esse vivum, in quantum est alterius, ut dictum est in corp. art.

— Sed quia rationes quæ sunt in oppositum, videntur concludere quod non differat utrum quis suffragia procuret per bonos vel per malos, ideo etiam ad eas est respondendum.

Ad quintum ergo dicendum quod quamvis aliquis pro certo scire non possit de altero an sit in statu salutis, potest tamen probabiliter æstimare ex his quæ exterius de homine videt. Ex fructu enim suo arbor cognoscitur, ut dicitur Matth. 7.

Ad sextum dicendum quod ad hoc quod suffragium alicui valeat, requiritur ex parte ejus pro quo fit, capacitas hujusmodi valoris ; et hanc homo acquisivit per opera propria, quæ gessit in vita. Et sic Augustinus loquitur. Requiritur nihilominus qualitas operis, quod prodesse debet ; et hoc non pendet ex eo pro quo fit, sed magis ex eo qui facit vel exequendo, vel imperando.

ARTICULUS IV

Utrum suffragia quæ a vivis pro mortuis fiunt, facientibus prosint.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia quæ a vivis pro mortuis fiunt, facientibus non prosint, quia si aliquis pro altero debitum solveret, secundum humanam justitiam ipse a debito proprio non absolveretur. Ergo per hoc quod aliquis suffragia faciens debitum solvit pro illo pro quo facit, ex hoc a debito proprio non absolvitur.

2. Præterea, unusquisque quod facit, facere debet meliori modo quo potest. Sed melius est juvare duos quam unum. Si ergo qui per suffragia debitum mortui solvit, a proprio debito liberatur, videtur quod nunquam deberet aliquis pro seipso satisfacere, sed semper pro alio.

3. Præterea, si satisfactio alicujus pro alio satisfacientis æqualiter prodesset sibi, ut ei pro quo satisfacit, eadem ratione æqualiter valebit et tertio, si pro eodem satisfacit simul, et similiter quarto, et sic deinceps. Ergo unus una satisfactione posset pro omnibus satisfacere, quod est absurdum.

— Sed contra est quod dicitur in Psal. 34, 13 : *Oratio mea in sinu meo convertetur*. Ergo eadem ratione et suffragia quæ pro aliis fiunt, satisfacientibus prosunt.

Præterea, Damascenus dicit in serm. de his qui in fide dormierunt, in med. : *Quemadmodum unguento, vel alio oleo sancto circumlinire volens infirmum, primo ille*, scilicet liniens, *participat unctionem, et sic postea perungit laborantem ; sic et quicumque pro proximi salute agonizat, primum sibi prodest, deinde proximo* ; et sic habetur propositum.

RESPONDEO dicendum quod opus suffragii quod pro altero fit, potest considerari dupliciter : — Uno modo **ut est expiativum pœnæ** per modum cujusdam recompensationis, quæ in satisfactione attenditur : **et hoc modo opus suffragii, quod computatur quasi ejus pro quo fit, ita absolvit eum a debito pœnæ quod non absolvit facientem a debito pœnæ propriæ,** quia in tali recompensatione consideratur æqualitas justitiæ : opus autem istud satisfactorium ita potest adæquari uni reatui quod alteri non adæquetur. Reatus enim duorum peccatorum majorem satisfactionem requirunt quam reatus unius. — Alio modo potest considerari, **in quantum est meritorium vitæ æternæ**, quod habet in quantum procedit a radice charitatis ; **et secundum hoc non solum prodest ei pro quo fit, sed facienti magis.**

Et per hoc patet solutio *ad objecta*. Primæ enim rationes procedebant de opere suffragii, secundum quod est satisfactorium, sed aliæ, secundum quod est meritorium.

ARTICULUS V

Utrum suffragia prosint existentibus in inferno.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia prosint existentibus in inferno, per hoc

---

ART. 5. — In hoc art. docet S. Thomas pœnas inferni esse æternas : De hoc vide, definitiones Ecclesiæ, supra quæst. 69, art. 3, pag. 274. – In Resp. *ad* 4. Hæc narratio ab historicis omnibus, velut fabulosa habetur. — In resp. *ad* 5, observandum B. Thomam loqui de Trajano non assertive sed dubitanter. Sic enim habet in 1 Sentent. dist. 44, quæst. 2, art. 2, ad 5 : « Idem est de Trajano, quod habetur 2 Machab. 12, 40, ubi dicitur quod *invenerunt sub tunicis interfectorum donaria* (1) *idolorum,... a quibus lex prohibebat Judæos;* et tamen post subditur quod *Judas duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum.* Constat autem illos peccasse mortaliter, contra legem agentes, et ita in peccato mortali decessisse, et sic ad inferos esse translatos. Ergo existentibus in inferno suffragia prosunt.

2. Præterea, in litt., 4 Sent., dist. 45, habetur ex verbis Augustini, in Enchir., cap. 110, in fin., quod *quibus prosunt suffragia, vel ad hoc prosunt ut sit plena remissio, vel ad hoc ut tolerabilior sit eorum damnatio.* Sed solum qui in inferno sunt, damnati esse dicuntur. Ergo etiam existentibus in inferno suffragia prosunt.

3. Præterea, Dionysius, ult. cap. eccl. Hierar., cir. med., dicit : *Si hic justorum orationes, et secundum hanc vitam, quanto magis post mortem in illis qui digni sunt sacris orationibus, operantur tantummodo ?* ex quo potest accipi quod suffragia magis prosunt mortuis quam vivis. Sed vivis prosunt etiam in peccato mortali existentibus, cum quotidie oret Ecclesia pro peccatoribus, ut convertantur ad Deum. Ergo etiam mortuis in peccato mortali existentibus suffragia valent.

4. Præterea, in Vitis Patrum, lib. 3, num. 172, et lib. 6, num. 16, legitur quod etiam Damascenus in sermone suo, de Defunct., aliquant. a princ., refert quod Macharius, inventa in via calvaria cujusdam defuncti, oratione præmissa, quæsivit cujus caput fuisset; et caput respondit quod fuerat sacerdotis gentilis, qui in inferno erat damnatus ; et tamen confessus est, oratione Macharii se et alios juvari. Ergo suffragia Ecclesiæ etiam in inferno existentibus prosunt.

5. Præterea, Damascenus in eodem sermone, ante med., narrat quod Gregorius pro Trajano orationem fundens, audivit vocem sibi divinitus dicentem : *Vocem tuam audivi, et veniam Trajano do ;* cujus rei, ut Damascenus dicit in dicto sermone, *testis est Oriens omnis et Occidens.* Sed constat Trajanum in inferno fuisse, quia *multorum martyrum necem amaram instituit,* ut ibidem Damascenus dicit. Ergo suffragia Ecclesiæ valent etiam in inferno existentibus.

— Sed contra est quod dicit Dionysius, 7 cap. eccl. Hierarch., a med. : *Summus sacerdos pro immundis non orat, quia in hoc averteretur a divino ordine ;* et consequenter ibidem dicit quod *pro peccatoribus non orat remissionem, quia non audiretur pro illis.* Ergo suffragia existentibus in inferno non valent.

Præterea, Gregorius dicit in 34 lib. Moral., cap. 16, vers. fin. : *Eadem causa est cur non oretur tunc,* scilicet post diem judicii, *pro hominibus æterno igne damnatis, quæ nunc causa est quare non oretur pro diabolo et angelis ejus æterno supplicio deputatis ; quæ etiam nunc causa est quare sancti non orent pro hominibus infidelibus, impiisque defunctis, quia de eis utique quos æterno damnatos supplicio jam noverunt, ante illum judicis justi conspectum orationis suæ meritum cassari refugiunt.* Ergo suffragia in inferno positis non valent.

Præterea, in littera, 4 Sent., dist. 45, habetur ex verbis Augustini, serm. 32, de Verb. Apost., a med. : *Qui sine fide operante per dilectionem, ejusque sacramentis de corpore exeunt, frustra illis a suis, hujusmodi officia impenduntur.* Sed omnes damnati sunt hujusmodi. Ergo eis suffragia non prosunt.

RESPONDEO dicendum quod circa damnatos fuit triplex opinio : Quidam enim dixerunt, in hoc distinguendum esse dupliciter : uno modo quantum ad tempus, dicentes quod post diem judicii nullus in inferno existens aliquo suffragio juvabitur, sed ante diem judicii aliqui juvantur suffragiis Ecclesiæ. Alio modo distinguebant quantum ad personas in inferno detentas, inter quas aliquos dicebant esse valde malos, qui scilicet sine fide et sacramentis decesserunt ; et talibus, quia de Ecclesia non fuerunt nec merito nec numero, suffragia Ecclesiæ prodesse non possunt : alii vero sunt non valde mali, qui scilicet de Ecclesiæ fuerunt numero, et fidem habentes, et sacramentis imbuti, et aliqua opera de genere bonorum facientes ; et talibus suffragia Ecclesiæ prodesse debent.

Sed occurrebat eis quædam dubitatio eos perturbans, quia scilicet videbatur ex hoc sequi, cum pœna inferni sit finita secundum intensionem, quamvis duratione infinita existat, quod multiplicatis suffragiis, pœna illa totaliter auferretur, quod est error Origenis, lib. 1 Periarch., cap. 6, circ. med. Et ideo hoc inconveniens evadere multipliciter voluerunt. Præpositivus enim dixit quod tantum possunt suffragia pro damnatis multiplicari, quod a tota pœna reddantur immunes, non quidem simpliciter, ut Origenes posuit, sed ad tempus, scilicet usque ad diem judicii ; tunc

---

qui *forte* post trecentos annos suscitatus est, et de aliis, qui post unum diem suscitati sunt. De omnibus enim dicendum est, quod non finaliter damnati erant. Præsciebat enim Deus eos sanctorum precibus a pœnis liberandos et vitæ restituendos. » Cæterum de veritate hujus facti non immerito ambigitur, et neque propter hanc narrationem culpandus est Damascenus ; partim quia in his quæ sunt facti, non dogmatis, potuit vir sanctus falli, narrationibus fidem facile adhibendo ; partim quia admodum probabile est, sermonem illum non esse Damasceni. De hoc vide Bellarmin. *de Purgatorio,* lib. 2, cap. 8, et Baronium, *Annales* ad annum 604. — In corp. loquitur de *Præpositivo,* Cremonensi natione, cancellario ecclesiæ Parisiensis, ab anno 1206, ad 1200. Porretanus, sive *Gilbertus Porretanus,* Pictavi natus 1070, cancellarius Carnutensis ecclesiæ, episcopus Pictaviensis 1142, obiit 1154 ; plures errores præcipue de Trinitate docuit, et damnatus ab Innocent. IV in concil Rhemensi. *Altissiodorensis,* sive Guillelmus Altissiodorensis episcopus, qui in libros Sententiarum, commentaria edidit.

(1) Vulgata :... *de donariis,* etc.

enim animæ iterato corporibus conjunctæ, in pœnas inferni sine spe veniæ retrudentur.

Sed ista opinio videtur divinæ providentiæ repugnare, quæ nihil in rebus inordinatum relinquit. Culpa autem non potest ordinari nisi per pœnam. Unde **non potest esse ut pœna tollatur, nisi prius culpa expietur.** Et ideo cum culpa continue maneat in damnatis, eorum pœna nullatenus interrumpitur.

Et ideo Porretani alium modum invenerunt, dicentes quod hoc modo proceditur in diminutione pœnarum per suffragia, sicut proceditur in divisione linearum ; quæ cum sint finitæ, tamen in infinitum dividi possunt, et nunquam per divisionem consumuntur, dum fit subtractio non secundum eamdem quantitatem, sed secundum eamdem proportionem ; velut si primo auferatur pars quarta totius, et secundo pars quarta illius quartæ, et iterum quarta illius quartæ, et sic deinceps in infinitum. Et similiter dicunt quod per primum suffragium diminuitur aliquota pars pœnæ, et per secundum pars aliqua remanentis diminuitur secundum eamdem proportionem.

Sed iste modus multipliciter defectivus est : — primo quia infinita divisio, quæ congruit continuæ quantitati, non videtur posse ad quantitatem spiritualem transferri ; — secundo quia non est aliqua ratio quare secundum suffragium minus de pœna diminuat quam primum, si sit æqualis valoris ; — tertio quia pœna diminui non potest, nisi diminuatur et culpa, sicut nec auferri, nisi ea ablata ;— quarto quia in divisione lineæ tandem pervenitur ad hoc quod non est sensibile ; corpus enim sensibile non est in infinitum divisibile : et sic sequeretur quod post multa suffragia pœna remanens propter sui parvitatem non sentiretur ; et non esset pœna.

Et ideo alii alium invenerunt modum. Altissiodorensis enim, lib. 4 Sent., tract. 14, quæst. 1, dixit quod suffragia prosunt damnatis, non quidem per diminutionem pœnæ, vel per interruptionem, sed per confortationem patientis ; sicut si homo portaret grave onus, et faciem suam perfunderet aqua : sic enim confortaretur ad melius portandum, cum tamen onus suum in nullo levius fieret.

Sed hoc iterum esse non potest, quia aliquis plus vel minus æterno igne gravatur, ut Gregorius dicit, lib. 9 Moral., cap. 39, a princ., secundum meritum culpæ ; et inde est quod eodem igne quidam plus, quidam minus cruciantur. Unde cum culpa damnati immutata remaneat, non potest esse quod levius pœnam ferat. Est nihilominus et prædicta opinio præsumptuosa, utpote sanctorum dictis contraria, et vana, nulla auctoritate fulta ; et est irrationabilis, tum quia damnati in inferno sunt extra vinculum charitatis, secundum quam opera vivorum continuantur defunctis ; tum quia totaliter ad vitæ terminum pervenerunt, recipientes ultimam pro meritis retributionem, sicut et sancti qui sunt in patria ; quod enim adhuc restat de pœna vel gloria corporis, hoc eis rationem viatoris non præbet ; cum gloria essentialiter et radicaliter consistat in anima, et similiter miseria damnatorum. Et ideo **non potest eorum pœna diminui, sicut nec gloria sanctorum augeri quantum ad præmium essentiale.**

Sed tamen modus qui a quibusdam ponitur, quod suffragia prosunt damnatis, posset aliquo modo sustineri ; ut si dicatur quod non prosunt neque quantum ad diminutionem pœnæ, vel interruptionem, neque quantum ad diminutionem sensus pœnæ ; sed quia ex hujusmodi suffragiis eis aliqua materia doloris subtrahitur, quæ eis esse posset, si ita se abjectos conspicerent, quod pro eis nulla cura haberetur ; quæ materia doloris eis subtrahitur, dum suffragia pro eis fiunt. Sed istud etiam non potest esse secundum legem communem, quia, ut Augustinus dicit, in lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. 13 (quod præcipue de damnatis est verum), *ibi sunt spiritus defunctorum ubi non vident quæcumque aguntur, aut eveniunt in ista vita hominibus ;* et ita non cognoscunt quando pro eis suffragia fiunt, nisi supra communem legem hoc remedium divinitus detur aliquibus damnatorum, quod est verbum omnino incertum.

Unde tutius est simpliciter dicere quod **suffragia non prosunt damnatis, nec pro eis Ecclesia orare intendit, sicut ex inductis auctoritatibus apparet.**

Ad primum ergo dicendum quod donaria idolorum non fuerunt inventa apud illos mortuos, ut ex eis signum accipi posset quod in reverentiam idolorum ea deferrent ; sed ea acceperunt ut victores, quia eis jure belli debebantur. Et tamen per avaritiam venialiter peccaverunt : unde non fuerunt in inferno damnati ; et sic suffragia eis prodesse poterant. — Vel dicendum, secundum quosdam, quod in ipsa pugna videntes sibi periculum imminere, de peccato pœnituerunt, secundum illud Psal. 77, 34 : *Cum occideret eos, quærebant eum ;* et hoc probabiliter potest æstimari, et ideo pro eis fuit oblatio facta.

Ad secundum dicendum quod in verbis illis damnatio large accipitur pro quacumque punitione ; ut sic includat etiam pœnam purgatorii, quæ per suffragia quandoque totaliter expiatur, quandoque autem non, sed diminuitur.

Ad tertium dicendum quod quantum ad hoc magis acceptatur suffragium pro mortuo quam pro vivo, quia magis indiget, cum non possit sibi auxiliari, sicut vivus potest ; sed quantum ad hoc vivus est melioris conditionis, quia potest transferri de statu culpæ mortalis in statum gratiæ, quod de mortuis dici non potest. Et ideo non est eadem causa orandi pro mortuis et pro vivis.

Ad quartum dicendum quod illud adjutorium non erat in hoc quod pœna eorum diminueretur, sed in hoc solo, ut ibidem dicitur, quod eo orante concedebatur eis ut mutuo se viderent ; et in hoc aliquod gaudium non verum, sed phantasticum habebant, dum implebatur hoc quod desiderabant: sicut et dæmones gaudere dicuntur, dum homines ad peccatum pertrahunt, quamvis per hoc eorum pœna nullatenus minuatur, sicut nec minuitur angelorum gaudium per hoc quod malis nostris compati dicuntur.

Ad quintum dicendum quod de facto Trajani hoc modo potest probabiliter æstimari, quod precibus B. Gregorii ad vitam fuerit revocatus, et ita gratiam consecutus sit, per quam remissionem peccatorum habuit, et per consequens immunitatem a pœna : sicut etiam apparet in omnibus illis qui fuerunt miraculose a mortuis suscitati, quorum plures constat idololatras et damnatos fuisse. De omnibus talibus enim similiter dici oportet, quod non erant in inferno finaliter deputati, sed secundum præsentem propriorum meritorum justitiam : secundum autem superiores causas, quibus prævidebantur ad vitam revocandi, erat aliter de eis disponendum. — Vel dicendum, secundum quosdam, quod anima Trajani non fuit simpliciter a reatu pœnæ æternæ absoluta ; sed ejus pœna fuit suspensa ad tempus, scilicet usque ad diem judicii. Nec tamen oportet quod hoc fiat communiter per suffragia, quia alia sunt quæ lege communi accidunt, et alia quæ singulariter ex privilegio aliquibus conceduntur : sicut *alii sunt humanarum limites rerum, alia divinarum signa virtutum*, ut Augustinus dicit in libro de Cura pro mortuis agenda, cap. 16, parum a princ.

Articulus VI

Utrum suffragia prosint existentibus in purgatorio.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod nec etiam existentibus in purgatorio, quia purgatorium pars quædam inferni est. Sed *in inferno nulla est redemptio ;* et Psalm. 6, 6, dicitur : *In inferno autem quis confitebitur tibi ?* Ergo suffragia his qui sunt in purgatorio non prosunt.

2. Præterea, pœna purgatorii est pœna finita. Si ergo per suffragia aliquid de pœna dimittitur, tantum poterunt multiplicari suffragia quod tota tolletur ; et ita peccatum remanebit totaliter impunitum, quod videtur divinæ justitiæ repugnare.

3. Præterea, ad hoc animæ sunt in purgatorio ut ibi purgatæ, puræ ad regnum perveniant. Sed nihil potest purgari, nisi aliquid circa ipsum fiat. Ergo suffragia facta per vivos pœnam purgatorii non diminuunt.

4. Præterea, si suffragia existentibus in purgatorio valerent, maxime ea videntur valere quæ sunt ad imperium eorum facta. Sed hæc non semper valent ; sicut si aliquis decedens disponat tot suffragia pro se fieri, quæ si facta essent, sufficerent ad totam pœnam abolendam. Posito ergo quod hujusmodi suffragia differantur, quousque ille pœnam evaserit, illa suffragia nihil ei proderunt ; non enim potest dici quod prosint antequam fiant ; postquam autem sunt facta, eis non indiget quia jam pœnas evasit. Ergo suffragia existentibus in purgatorio non valent.

—Sed contra est quod dicitur in littera, 4 Sent., dist. 45, ex verbis Augustini in Ench. cap. 110, a princ. : *Suffragia prosunt his qui sunt mediocriter boni vel mali.* Sed tales sunt qui in purgatorio detinentur. Ergo, etc.

Præterea, Dionysius dicit in 7 cap. eccles. Hierarch., circ. med., quod *divinus sacerdos pro mortuis orans, pro illis orat qui sancte vixerunt et tamen aliquas maculas habuerunt ex infirmitate humana contractas.* Sed tales in purgatorio detinentur. Ergo, etc.

Respondeo dicendum quod pœna purgatorii est in supplementum satisfactionis quæ non fuerat plene in corpore consummata. Et ideo quia sicut ex dictis patet. art. 1 et 2 huj. quæst., et quæst. 13, art. 2, opera unius possunt valere alteri ad satisfactionem, sive vivus, sive mortuus fuerit, **non est dubium quin suffragia per vivos facta existentibus in purgatorio prosint.**

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa loquitur de inferno damnatorum, in quo nulla est redemptio, quantum ad illos qui sunt finaliter tali pœnæ addicti. — Vel dicendum, secundum Damascenum, in sermone de Dormientibus, inter princ. et med., quod hujusmodi auctoritates sunt exponendæ secundum causas inferiores, id est, secundum exigentiam meritorum eorum qui pœnis deputantur ; sed secundum divinam misericordiam, quæ vincit humana merita, ad preces justorum aliquando aliter disponitur quam sententia prædictarum auctoritatum contineat. *Deus* autem *mutat sententiam, sed non consilium*, ut dicit Gregorius, l. 20 Mor., cap. 23, in med. Unde etiam Damascenus, loc. cit., ponit ad hoc exempla de Ninivitis, Achab et Ezechia, in quibus apparet quod sententia contra eos lata divinitus fuit per divinam misericordiam commutata.

Ad secundum dicendum quod non est inconveniens, si multiplicatis suffragiis, pœna existentium in purgatorio annihiletur ; non tamen sequitur quod peccata remaneant impunita, quia pœna unius pro altero suscepta alteri computatur.

Ad tertium dicendum quod purgatio animæ per pœnas purgatorii non est aliud quam expiatio reatus impedientis a perceptione gloriæ. Et quia per pœnam quam unus sustinet pro alio, potest reatus alterius expiari, ut dictum est, quæst. 13, art. 2,

---

Art. 6. — Resp. ad fidem pertinet, ut patet ex art. 2 præced., ubi reperies definit. Eccles. Vide præcipue concil. Florent. et Trident.

non est inconveniens, si per unius satisfactionem alius purgetur.

Ad quartum dicendum quod suffragia ex duobus valent, scilicet ex opere *operante*, et ex opere *operato* : et dico *opus operatum* non solum Ecclesiæ sacramentum, sed effectum accidentem ex operatione ; sicut ex collatione eleemosynarum consequitur pauperum relevatio, et eorum oratio pro defuncto ad Deum. Similiter opus operans potest accipi vel ex parte principalis agentis, vel ex parte exequentis. Dico ergo quod quam cito moriens disponit aliqua suffragia sibi fieri, præmium suffragiorum plene consequitur, ante etiam quam fiant, quantum ad efficaciam suffragii, quæ erat ex opere operante principalis agentis ; sed quantum ad efficaciam suffragiorum quæ est ex opere operato, vel ex opere operante exequentis, non consequitur fructum, antequam suffragia fiant : et si prius contingat ipsum a pœna purgari, quantum ad hoc fraudabitur fructu suffragiorum, quod redundabit in illos quorum culpa defraudatur. Non enim est inconveniens quod aliquis defraudetur per culpam alterius in temporalibus ; pœna autem purgatorii temporalis est, quamvis quantum ad æternam retributionem nullus defraudari possit nisi per propriam culpam.

ARTICULUS VII

Utrum suffragia valeant pueris in limbo existentibus.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia valeant pueris in limbo existentibus, quia ibi non detinentur nisi pro peccato alieno. Ergo maxime decens est ut ipsi juventur suffragiis alienis.

2. Præterea, in littera, 4, dist. 45, habetur ex verbis Augustini, in Enchir., cap. 110, ad fin., quod *Ecclesiæ suffragia pro non valde malis propitiationes sunt.* Sed pueri non computantur inter valde malos, cum sit mitissima eorum pœna. Ergo suffragia Ecclesiæ eos juvant.

— Sed contra est quod habetur in littera, loc. cit., ab Augustino, serm. 32, de Verb. Apost., a med., quod *suffragia non prosunt illis qui sine fide operante per dilectionem hinc exierunt.* Sed pueri hoc modo exierunt. Ergo suffragia eis non prosunt.

RESPONDEO dicendum quod pueri non baptizati non detinentur in limbo, nisi quia deficiunt a statu gratiæ. Unde cum per opera vivorum, mortuorum status mutari non possit, maxime quantum ad meritum essentialis præmii vel pœnæ, **suffragia vivorum pueris existentibus in limbo prodesse non possunt.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis peccatum originale sit hujusmodi quod pro eo possit aliquis ab alio juvari, tamen animæ puerorum in limbo existentes sunt in tali statu quod juvari non possint, quia post hanc vitam non est tempus gratiam acquirendi.

Ad secundum dicendum quod Augustinus loquitur de non valde malis, qui tamen baptizati sunt, quod patet ex hoc quod præmittitur : *Cum ergo sacrificia sive altaris, sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis omnibus offeruntur*, etc.

ARTICULUS VIII

Utrum suffragia prosint sanctis existentibus in patria.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquo modo prosint sanctis existentibus in patria, per hoc quod habetur in collecta missæ : *Sicut sanctis tuis prosunt ad gloriam*, scilicet sacramenta, *ita nobis proficiant ad medelam*. Sed inter alia suffragia præcipuum est sacramentum altaris. Ergo suffragia prosunt sanctis qui sunt in patria.

2. Præterea, sacramenta efficiunt quod figurant. Sed tertia pars hostiæ, scilicet in calicem missa, significat eos qui beatam vitam in patria ducunt. Ergo suffragia Ecclesiæ prosunt sanctis existentibus in patria.

3. Præterea, sancti non solum gaudent in patria de propriis bonis, sed etiam de bonis alienis : unde Lucæ 15, 10, dicitur : *Gaudium est angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente* (1). Ergo ex bonis operibus viventium, sanctorum qui sunt in patria gaudium crescit ; et ita etiam eis nostra suffragia prosunt.

4. Præterea, Damascenus dicit in sermone de dormientibus, parum a princ., inducens verba Chrysostomi : *Si enim gentiles*, inquit, *cum his qui obierunt sua comburunt, quanto magis te fidelem mittere convenit cum fideli ipsius propria; non ut favilla fiant et hæc, velut illa ; sed ut majorem hinc circumponas gloriam : et si quidem peccator fuerit, qui mortuus est, ut peccamina solvas ; si autem justus, ut appositio fiat mercedis et retributionis.* Et sic idem quod prius.

— Sed contra est quod in littera, 4 Sent., dist. 45, habetur ex verbis Augustini, serm. 17, de Verb. Apost., c. 1. a med. : *Injuria est in Ecclesia pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari.*

Præterea, ejus est juvari cujus est indigere. Sed sancti in patria sunt absque omni indigentia. Ergo per suffragia Ecclesiæ non juvantur.

RESPONDEO dicendum quod suffragium de sui ratione importat quamdam auxiliationem, quæ non competit ei qui defectum non patitur. Nulli enim juvari competit nisi ei qui indigens est. Unde **cum sancti qui sunt in patria, sint ab omni indigentia immunes, inebriati ab ubertate domus Dei** (Psal. 35), **eis juvari per suffragia non competit.**

---

(1) Vulgata : *Gaudium erit coram angelis Dei, etc.*

Ad primum ergo dicendum quod hujusmodi locutiones non sunt sic intelligendæ, quasi sancti in gloria proficiant quantum ad se, quod eorum festa recolimus, sed quia nobis proficit, qui eorum gloriam solemnius celebramus : sicut ex hoc quod Deum cognoscimus, vel laudamus, et sic quodammodo ejus gloria in nobis crescit, nihil Deo, sed nobis accrescit.

Ad secundum dicendum quod quamvis sacramenta efficiant quod figurant, non tamen illum effectum suum ponunt circa omne id quod figurant; alias cum figurent Christum, in ipso Christo aliquid efficerent, quod est absurdum ; sed efficiunt circa suscipientem sacramentum ex virtute ejus quod per sacramentum significatur ; et sic non sequitur quod sacrificia pro fidelibus defunctis oblata, sanctis prosint, sed quod ex meritis sanctorum, quæ recoluntur vel significantur in sacramento, prosint aliis pro quibus offeruntur.

Ad tertium dicendum quod quamvis sancti qui sunt in patria, de bonis nostris omnibus gaudeant, non tamen sequitur quod multiplicatis nostris gaudiis, eorum gaudium augmentetur formaliter, sed materialiter tantum, quia omnis passio formaliter augetur secundum rationem objecti sui. Ratio autem gaudendi in sanctis, de quibuscumque gaudent, est ipse Deus, de quo non possunt magis et minus gaudere, quia sic essentiale eorum præmium variaretur, quod consistit in hoc quod de Deo gaudent. Unde ex hoc quod bona multiplicantur, de quibus gaudendi ratio eis Deus est, non sequitur quod intensius gaudeant, sed quod de pluribus gaudeant. Et ideo non sequitur quod operibus nostris juventur.

Ad quartum dicendum quod non est intelligendum quod fiat appositio mercedis vel retributionis illi beato per suffragia ab aliquo facta, sed facienti. — Vel dicendum quod ex suffragiis potest appositio mercedis fieri beato defuncto, in quantum de suffragiis sibi faciendis adhuc vivens disposuit, quod ei meritorium fuit.

ARTICULUS IX

Utrum orationes Ecclesiæ, sacrificium altaris et eleemosynæ, prosint defunctis.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod non solum orationibus Ecclesiæ, et sacrificio altaris et eleemosynis, animæ defunctorum juventur, vel quod eis juventur præcipue. Pœna enim debet per pœnam recompensari. Sed jejunium magis est pœnale quam eleemosyna vel oratio. Ergo jejunium magis prodest in suffragiis quam aliquod prædictorum.

2. Præterea, Gregorius istis tribus connumerat jejunium, ut habetur in Decr. 13, quæst. 2, cap. 22 : *Animæ defunctorum quatuor modis solvuntur, aut oblationibus sacerdotum, aut eleemosynis charorum, aut precibus sanctorum, aut jejunio cognatorum.* Ergo insufficienter connumerantur hic ab Augustino, lib. de Cura pro mort. gerenda, cap. 18, tria prædicta.

3. Præterea, baptismus est potissimum sacramentorum, maxime quantum ad effectum. Ergo baptismus vel alia sacramenta deberent, vel similiter, vel magis, pro defunctis fieri, sicut sacramentum altaris.

4. Præterea, hoc videtur ex hoc quod habetur 1 Cor. 15, 29 : *Si omnino mortui non resurgunt, ut quid baptizantur pro illis ?* Ergo etiam baptismus valet ad suffragia defunctorum.

5. Præterea, in diversis missis est idem sacrificium altaris. Si ergo sacrificium computatur inter suffragia, et non missa, videtur quod tantumdem valeat quæcumque missa pro defuncto dicatur, sive de beata Virgine, sive de Spiritu Sancto, vel quæcumque alia ; quod videtur esse contra Ecclesiæ ordinationem, quæ specialem missam pro defunctis instituit.

6. Præterea, Damascenus, in sermone de Dormientibus, a med., docet ceras, et oleum, et hujusmodi pro defunctis offerri. Ergo non solum oblatio sacrificii altaris, sed etiam aliæ oblationes debent inter suffragia computari mortuorum.

RESPONDEO dicendum quod suffragia vivorum prosunt defunctis, secundum quod uniuntur viventibus in charitate, et secundum quod intentio viventium fertur in mortuos. Et ideo **illa opera præcipue nata sunt mortuis suffragari quæ maxime ad communicationem charitatis pertinent, vel ad directionem intentionis in alterum.** — Ad charitatem autem sacramentum Eucharistiæ præcipue pertinet, cum sit sacramentum ecclesiasticæ unionis, continens illum in quo tota Ecclesia unitur et consolidatur, scilicet Christum. Unde Eucharistia est quasi quædam charitatis origo, vel vinculum. Sed inter charitatis effectus est præcipuum eleemosynarum opus. Et ideo **ista duo ex parte charitatis præcipue mortuis suffragantur, scilicet sacrificium Ecclesiæ et eleemosynæ.** — Sed ex parte intentionis directæ in mortuos præcipue valet oratio, quia oratio secundum suam rationem non solum dicit respectum ad orantem, sicut et cætera opera, sed directius ad illud pro quo oratur. Et ideo **ista tria ponuntur quasi præcipua mortuorum subsidia; quamvis quæcumque alia bona quæ**

ART. 9. — Articulus præsens non quærit absolute an talia sint pro suffragiis accipienda, hoc enim ex præmissis articulis colligitur, sed facit in ly *præcipue*, Unde et conclusiones opponunt ly *præcipue*, et conclusio ultima demonstrat non esse quæsitum absolute de illis tribus, nisi in sensu prædicto, per hoc quod in ultima sui parte dicit ly *quamvis quæcumque alia bona*, etc. Hinc damnatur Lutherus dicens nefas esse celebrare missam pro defunctis. — Vide supra, art. 2 præced. pag. 298. definit. Eccles., specialiter pro oblatione S. Sacrificii.

ex charitate fiunt pro defunctis, eis valere credenda sint.

Ad primum ergo dicendum quod in eo qui satisfacit pro altero, magis est considerandum, ad hoc quod effectus satisfactionis ad alterum perveniat, illud quo satisfactio unius transit in alterum, quam etiam satisfactionis pœna ; quamvis ipsa pœna magis expiet reatum satisfacientis, in quantum est quædam medicina. Et ideo tria prædicta magis valent defunctis quam jejunium.

Ad secundum dicendum quod etiam jejunium prodesse potest defunctis ratione charitatis et intentionis in defunctos directe ; sed tamen jejunium in sui ratione non continet aliquid quod ad charitatem vel directionem intentionis pertineat ; sed ei sunt hæc quasi extrinseca. Et ideo Augustinus non posuit, sed Gregorius posuit jejunium inter suffragia mortuorum.

Ad tertium dicendum quod baptismus est quædam spiritualis regeneratio. Unde sicut per generationem non acquiritur *esse* nisi generato, ita baptismus non habet efficaciam nisi in eo qui baptizatur, quantum est ex opere operato ; quamvis ex opere operante vel baptizantis vel baptizati possit aliis prodesse, sicut et cætera opera meritoria. Sed Eucharistia est signum ecclesiasticæ unionis ; et ideo ex ipso opere operato ejus efficacia in alterum transire potest ; quod non contingit de aliis sacramentis.

Ad quartum dicendum quod Glossa ord. istam auctoritatem dupliciter exponit : — Uno modo sic : *Si mortui non resurgunt, nec Christus resurrexit, ut quid etiam baptizantur pro illis ?* Id est, *pro peccatis, cùm ipsa non dimittantur, si Christus non resurrexit ; quia in baptismo non solum Christi passio, sed etiam resurrectio operatur, quæ est nostræ spiritualis resurrectionis quodammodo causa.* — Alio modo sic : *Fuerunt quidem imperiti, qui baptizabantur pro his qui de hac vita sine baptismo decesserant, putantes illis prodesse ; et secundum hoc Apostolus non loquitur nisi secundum errorem aliquorum in verbis illis.*

Ad quintum dicendum quod in officio missæ non solum est sacrificium, sed etiam sunt ibi orationes. Et ideo missæ suffragium continet duo horum quæ hic Augustinus enumerat, loc. cit. in arg. 2, scilicet orationem et sacrificium. Ex parte ergo sacrificii oblati missa æqualiter prodest defuncto, de quocumque dicatur ; et hoc est præcipuum quod fit in missa. Sed ex parte orationum magis prodest illa in qua sunt orationes ad hoc determinatæ. Sed tamen iste defectus recompensari potest per majorem devotionem vel ejus qui dicit missam, vel ejus qui jubet dici, vel iterum per intercessionem sancti, cujus suffragium in missa imploratur.

Ad sextum dicendum quod hujusmodi oblatio candelarum vel olei potest prodesse defuncto, in quantum sunt eleemosynæ quædam ; dantur enim ad cultum ecclesiæ, vel etiam in usum fidelium.

ARTICULUS X

Utrum indulgentiæ Ecclesiæ prosint mortuis.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod indulgentiæ quas Ecclesia facit, etiam mortuis prosint. Primo per consuetudinem Ecclesiæ quæ facit prædicari crucem, ut aliquis indulgentiam habeat pro se, et duabus, vel tribus, et quandoque etiam decem animabus tam virorum quam mortuorum ; quod esset deceptio, nisi mortuis prodessent. Ergo indulgentiæ mortuis prosunt.

2. Præterea, meritum totius Ecclesiæ est efficacius quam meritum unius personæ. Sed meritum personale suffragatur defunctis, ut patet in elargitione eleemosynarum. Ergo multo fortius meritum Ecclesiæ, cui indulgentiæ innituntur.

3. Præterea, indulgentiæ Ecclesiæ prosunt illis qui sunt de foro Ecclesiæ. Sed illi qui sunt in purgatorio, sunt de foro Ecclesiæ ; alias eis Ecclesiæ suffragia non prodessent. Ergo videtur quod indulgentiæ defunctis prosint.

— Sed contra, ad hoc quod indulgentiæ alicui valeant, requiritur causa conveniens, pro qua indulgentiæ dantur. Sed talis causa non potest esse ex parte defuncti, quia non potest facere aliquid quod sit in utilitatem Ecclesiæ, pro qua causa præcipue indulgentiæ dantur. Ergo videtur quod indulgentiæ defunctis non prosint.

Præterea, indulgentiæ determinantur secundum arbitrium eas facientis. Si ergo indulgentiæ defunctis prodesse possent, esset in potestate facien-

---

ART. 10. — Vide supra, quæst. 27, art. 3, pag. 96, quæ jam sunt dicta. — Conclusiones ex Sylvio : 1° Indulgentiæ prosunt defunctis in purgatorio existentibus, si in forma indulgentiarum, fiat expressa mentio, quod etiam illis concedantur. Ad fidem pertinet. 2° Indulgentiæ non valent defunctis per modum absolutionis, sed solum per modum suffragii. Id est indulgentias non ita valere defunctis quasi ipsi per Pontificem illas concedentem judicialiter absolvantur a pœnis, sed per modum auxilii ecclesiastici. 3° Probabile est indulgentias non prodesse defunctis per viam justitiæ, quasi Deus teneatur eas acceptare ad relaxandas ipsorum pœnas. 4° Indulgentiæ, positis omnibus requisitis, prosunt defunctis infallibiliter. Nam nullum est impedimentum vel ex parte Dei, vel ex parte defunctorum. 5° Etsi indulgentiæ quantum ad consolationem et gaudium spirituale prosint omnibus defunctis, eo quod omnes in charitate existentes de bonis aliorum gaudent ; quantum tamen ad satisfactionem et liberationem a pœnis tantum prosunt illis quibus applicantur a concedente. — Billuart : « Probabilius, indulgentias applicatas defunctis, non semper habere certum et infallibilem effectum ». — Ut hæc intelligas, distingue triplex suffragium seu auxilium : unum meritorium, alterum impetratorium, tertium satisfactorium, et hoc ultimum hic intelligitur. Unde applicare indulgentias defunctis per modum suffragii, est offerre Deo satisfactiones Christi et sanctorum in solutionem seu compensationem pœnarum, quas debent pati in purgatorio. — Hic art. est contra Waldenses, Lutherum, et Protestantes.

Definit. Eccles. — Vide supra, quæst. 25, art. 1, pag. 89 : Proposit. damn. Petri Oxomensis ; Proposit. 22, Lutheri : Proposit. 42 et 43, Synodi Pistoriensis.

tis indulgentiam ut defunctum omnino liberaret a pœna, quod videtur absurdum.

RESPONDEO dicendum quod indulgentia alicui prodesse potest dupliciter : uno modo *principaliter;* alio modo *secundario.* — Principaliter quidem prodest ei qui indulgentiam accipit, scilicet qui facit hoc pro quo indulgentia datur, ut qui visitat limina alicujus sancti. Unde cum mortui non possint facere aliquid horum pro quibus indulgentiæ dantur, **eis directe indulgentiæ valere non possunt.** — Secundario autem et indirecte prosunt ei pro quo aliquis facit illud quod est indulgentiæ causa, quod quandoque contingere potest, quandoque autem non potest secundum diversam indulgentiæ formam. Si enim sit talis indulgentiæ forma : *Quicumque facit hoc, vel illud, habebit tantum de indulgentia;* ille qui hoc facit, non potest fructum indulgentiæ in alium transferre, quia ejus non est applicare ad aliquem intentionem Ecclesiæ, per quam communicantur communia suffragia, ex quibus indulgentiæ valent, ut jam supra dictum est, quæst. 27, art. 3, ad 2. **Si autem indulgentia sub hac forma fiat : « Quicumque fecerit hoc vel illud, ipse, et pater ejus, vel quicumque alius ei adjunctus, in purgatorio detentus, tantum de indulgentia habebit, » talis indulgentia non solum vivo, sed etiam mortuo proderit.** Non enim est aliqua ratio quare Ecclesia transferre possit communia merita, quibus indulgentiæ innituntur, in vivos, et non in mortuos. Nec tamen sequitur quod prælatus Ecclesiæ possit pro suo arbitrio animas a purgatorio liberare, quia ad hoc ut indulgentiæ valeant, requiritur causa conveniens indulgentias faciendi, ut supra dictum est, quæst. 26, art. 3 (1).

ARTICULUS XI

Utrum cultus exequiarum defunctis prosint.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod cultus exequiarum defunctis prosint. Damascenus enim, in serm. de Dormientibus, a med., inducit verba Athanasii sic dicentis : *Licet in aere is qui in pietate consummatus est, depositus fuerit, ne renuas oleum, et ceras, Deum invocans, in sepulcro ejus accendere; accepta enim ista sunt Deo, et multam ab eo recipientia retributionem.* Sed hujusmodi pertinent ad cultum exequiarum. Ergo cultus exequiarum prodest defunctis.

2. Præterea, sicut Augustinus dicit in lib. 1 de Civit. Dei, cap. 13, a princ., *antiquorum justorum funera officiosa pietate curata sunt, et exequiæ celebratæ, et sepulcra provisa; ipsique dum viverent, de sepeliendis vel etiam transferendis suis corporibus filiis mandaverunt.* Sed hoc non fecissent, nisi sepulcra et hujusmodi aliquid mortuis conferrent. Ergo hujusmodi aliquid prosunt defunctis.

3. Præterea, nullus facit eleemosynam circa aliquem, nisi ei proficiat. Sed sepelire mortuos computatur inter opera eleemosynarum : unde et Augustinus dicit in 1 lib. de Civit. Dei, loc. cit. : *Tobias sepeliendo mortuos apud Deum promeruisse, teste angelo, commendatur.* Ergo hujusmodi sepulturæ cultus mortuis prodest.

4. Præterea, inconveniens est dicere quod frustretur devotio fidelium. Sed aliqui ex devotione se in locis aliquibus religiosis sepeliri disponunt. Ergo sepulturæ cultus prodest defunctis.

5. Præterea, Deus pronior est ad miserendum quam ad condemnandum. Sed aliquibus nocet in locis sacris sepultura, si indigni sunt : unde dicit Gregorius, lib. 4 Dialog., cap. 1 : *Quos peccata gravia deprimunt, ad majorem damnationis cumulum potius quam ad solutionem eorum corpora in Ecclesiis ponuntur.* Ergo multo amplius dicendum est quod sepulturæ cultus prosit bonis.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. ult., cir. med.: *Corpori humano quidquid impenditur, non est præsidium salutis, sed humanitatis officium.*

Præterea, Augustinus dicit in eodem libro, cap. 2, ad fin., et lib. 1 de Civ. Dei, cap. 12, a med. : *Curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exequiarum, magis sunt vivorum solatia quam subsidia defunctorum.*

Præterea, Dominus dicit, Matth. 10, 28, et Luc 12, 4 : *Nolite timere eos qui corpus occidunt, et post hoc non habent amplius quid faciant.* Sed post mortem sanctorum corpora possunt a sepultura prohiberi, sicut in ecclesiastica historia Euseb., lib. 5, cap. 1, ad fin., legitur esse factum de quibusdam martyribus Lugduni Galliæ. Ergo non nocet defunctis si eorum corpora inhumata remaneant. Ergo nec cultus sepulturæ prodest.

RESPONDEO dicendum quod **sepultura adinventa est et propter vivos, et propter mortuos.** Propter vivos quidem, ne eorum oculi ex turpitudine cadaverum offendantur, et corpora fœtoribus inficiantur ; et hoc quantum ad corpus;

ART. 11. — Corporis humani sepultura est res bona, tam vivis quam defunctis utilis, et commendatur sæpius ut opus misericordiæ. — Quæ dicit S. Augustinus de verbo *monumentum,* intellige juxta græcam præcipue notionem ; nam græce μνήμη, *memoria* est, et hinc μνημεῖον, quod latine vocamus monumentum.

S. Scriptura. Sepelire mortuos, opus misericordiæ. — Gen. 23, 19, et 25, 9, et 35, 19, et 50, 5 etc ; Num. 20, 1 ; Deut. 10, 6, et 21, 23; Jos. 24, 30; Judic. 12, 7; 1 Reg. 25, 1, et 31, 13; 2 Reg. 2, 32, et 3, 32; 3 Reg. 2, 10 etc. et 11, 43, et 13, 31, et 14, 31; 4 Reg. 13, 20; 2 Paralip. 16, 14, et 24, 16, et 35, 24; Tob. 1, 20, et 2, 4 etc., et 4, 3 etc., et 8, 14, et 12, 12, et 14, 12; Eccli. 7, 37, et 38, 16; Matth. 14, 12, et 27, 59; Joan. 19, 39; Act. 13, 29; 1 Corint. 15, 4.

(1) Multa addit Nicolaius in textu, ut probet ex usu Ecclesiæ sic applicantis, indulgentias prodesse mortuis per modum solutionis vel suffragii.

sed spiritualiter etiam prodest vivis, in quantum per hoc adstruitur resurrectionis fides. Sed mortuis prodest ad hoc quod inspicientes sepulcra memoriam retinent defunctorum, et pro defunctis orant : unde et *monumentum* a memoria nomen accepit ; dicitur enim *monumentum*, quasi *monens mentem*, ut dicit Augustinus in lib. de Civit. Dei, et in libro de Cura pro mortuis agenda, cap. 4, in med. Paganorum tamen error fuit quod ad hoc sepultura mortuo prosit ut ejus anima quietem accipiat ; non enim credebant animam prius quietem posse accipere, quam corpus sepulturæ daretur ; quod omnino ridiculum est, et absurdum. — Sed quod ulterius **sepultura in loco sacrato mortuo prodest, non quidem est ex ipso opere operato, sed magis ex ipso opere operante ;** dum scilicet vel ipse defunctus, vel alius corpus ejus tumulari in loco sacro disponens, patrocinio alicujus sancti eum committit, cujus precibus per hoc credendus est adjuvari, et etiam patrocinio eorum qui loco sancto deserviunt, qui pro tumulatis apud se frequentius et specialius orant. — Sed **illa quæ ad ornatum sepulturæ adhibentur,** prosunt quidem vivis, in quantum sunt vivorum solatia ; sed **possunt etiam defunctis prodesse, non quidem per se, sed per accidens,** in quantum scilicet per hujusmodi homines excitantur ad compatiendum, et per consequens ad orandum ; vel etiam in quantum ex sumptibus sepulturæ vel pauperes fructum capiunt, vel ecclesia decoratur ; sic enim sepultura inter cœteras eleemosynas computatur.

Ad primum ergo dicendum quod oleum et cera ad sepulcrum defunctorum perlata per accidens defuncto prosunt, vel in quantum ecclesiæ offeruntur sive pauperibus dantur, vel in quantum hujusmodi in Dei reverentiam fiunt. Unde et verbis præmissis subjungitur : *Oleum enim et cera holocaustum sunt.*

Ad secundum dicendum quod ideo sancti patres de suis corporibus tumulandis curaverunt, ut ostenderent *corpora mortuorum ad Dei providentiam pertinere ; non quod mortuis corporibus aliquis sensus insit, sed propter fidem resurrectionis adstruendam*, ut patet per Augustinum, in 1 de Civit. Dei cap. 13, cir. med. Unde etiam voluerunt in terra promissionis sepeliri, ubi credebant Christum nasciturum et moriturum, cujus resurrectio nostræ resurrectionis est causa.

Ad tertium dicendum quod quia caro est pars naturæ hominis, naturaliter homo ad carnem suam afficitur, secundum illud Ephes. 5, 29 : *Nemo unquam suam carnem odio habuit.* Unde secundum istum naturalem affectum inest viventi quædam sollicitudo, quid etiam post ejus mortem de corpore sit futurum ; doleretque, si aliquid indignum suo corpori evenire præsentiret. Et ideo illi qui hominem diligunt, ex hoc quod affectui ejus quem diligunt conformantur, circa ejus carnem curam humanitatis impendunt. Ut enim dicit Augustinus, in 1, de Civ. Dei loc. cit., *si paterna vestis, et annulus, ac si quid hujusmodi tanto charius est posteris, quanto erga parentes major existit affectus, nullo modo ipsa spernanda sunt corpora, quæ utique multo familiarum atque conjunctius quam quælibet indumenta gestamus.* Unde et in quantum affectui hominis satisfacit sepeliens ejus corpus, cum ipse in hoc sibi satisfacere non possit, eleemosynam ei facere dicitur.

Ad quartum dicendum quod fidelium devotio, ut Augustinus dicit, in lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. 4, suis charis in locis sacris providens sepulturam, in hoc non frustratur, quod defunctum suum suffragio sanctorum committit, ut dictum est in corp. art.

Ad quintum dicendum quod sepultura in loco sacro impio defuncto non nocet, nisi quatenus hanc sepulturam sibi indignam propter humanam gloriam procuravit.

ARTICULUS XII

Utrum suffragia quæ fiunt pro uno defuncto, magis illi proficiant pro quo fiunt, quam aliis.

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia quæ fiunt pro uno defuncto, non magis proficiant ei pro quo fiunt, quam aliis. Lumen enim spirituale magis est communicabile quam corporale lumen. Sed lumen corporale, scilicet candelæ, quamvis accendatur pro uno tantum, æqualiter tamen omnibus prodest qui simul commorantur, quamvis pro eis candela non accendatur. Ergo cum suffragia sint quædam spiritualia lumina, quamvis pro uno specialiter fiant, non magis valent ei quam aliis existentibus in purgatorio.

2. Præterea, sicut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 45, secundum hoc suffragia mortuis prosunt, quia *dum viverent hic, sibi ut postea possent prodesse meruerunt.* Sed aliqui magis meruerunt ut suffragia sibi prodessent, quam illi pro quibus fiunt. Ergo eis magis prosunt ; alias eorum meritum frustraretur.

3. Præterea, pro pauperibus non fiunt tot suffragia sicut pro divitibus. Si ergo suffragia facta pro aliquibus eis solum, vel magis quam aliis valerent, pauperes essent pejoris conditionis : quod est contra sententiam Domini, Lucæ 6, 20 : *Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei.*

— Sed contra, justitia humana exemplatur a justitia divina. Sed justitia humana, si aliquis debitum pro aliquo solvit, eum solum absolvit. Ergo cum ille qui suffragia facit, quodammodo solvat debitum ejus pro quo facit, ei soli proderunt.

ART. 12. — Proposit. Wiclefi, damnata in concil. Constant. sub Martino V : « 19. Speciales orationes, applicatæ uni personæ per prælatos vel religiosos, non plus prosunt eidem, quam generales, cæteris paribus ».

Præterea, sicut homo faciens suffragia quodammodo satisfacit pro mortuo, ita etiam interdum aliquis pro vivo satisfacere potest. Sed quando aliquis satisfacit pro vivo, satisfactio illa non computatur nisi illi pro quo facta est. Ergo et suffragia faciens ei soli prodest pro quo facit.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc fuit duplex opinio.

Quidam enim, ut Præpositivus, dixerunt quod suffragia pro uno aliquo facta non magis prosunt ei pro quo fiunt, sed eis qui sunt magis digni: et ponebant exemplum de candela quæ accenditur pro aliquo divite, quæ non minus prodest eis qui cum ipso sunt, quam ipsi diviti, et forte magis, si habent oculos clariores: et etiam de lectione, quæ non magis prodest ei pro quo legitur, quam aliis qui simul cum eo audiunt, sed forte aliis magis, qui sunt sensu capaciores.

Et si eis objiceretur quod secundum hoc ordinatio Ecclesiæ esset vana, quæ pro aliquibus specialiter orationes instituit, dicebant quod hoc Ecclesia fecit ad excitandam devotionem fidelium, qui proniores sunt ad facienda specialia suffragia, quam communia; et ferventius etiam pro suis propinquis orant quam pro extraneis.

Alii e contra dixerunt quod suffragia magis valent eis pro quibus fiunt. Utraque autem opinio secundum aliquid veritatem habet. Valor enim suffragiorum pensari potest ex duobus. **Valent enim uno modo ex virtute charitatis, quæ facit omnia bona communia; et secundum hoc magis valent ei qui magis charitate est plenus, quamvis pro eo specialiter non fiant**: et sic valor suffragiorum attenditur magis secundum quamdam interiorem consolationem, secundum quod unus in charitate existens de bonis alterius delectatur post mortem quantum ad diminutionem pœnæ; post mortem enim non est locus acquirendi gratiam, vel augendi, ad quod nobis in vita valent opera aliorum ex virtute charitatis. **Alio modo valent suffragia ex hoc quod per intentionem unius alteri applicantur,** et sic satisfactio unius alteri computatur: **et hoc modo non est dubium quin magis valeant ei pro quo fiunt; imo sic ei soli valent.** Satisfactio enim proprie ad remissionem pœnæ ordinatur. Unde quantum ad remissionem pœnæ præcipue valet suffragium ei pro quo fit. Et secundum hoc secunda opinio plus habet de veritate quam prima.

Ad primum ergo dicendum quod suffragia prosunt per modum luminis, in quantum a mortuis acceptantur, et ex hoc quamdam consolationem accipiunt; et tanto major est, quanto majori charitate sunt præditi. Sed in quantum suffragia sunt quædam satisfactio per intentionem facientis translata in alterum, non sunt similia lumini, sed magis solutioni alicujus debiti. Non autem est necesse ut si debitum pro uno solvitur, ex hoc et debitum aliorum solvatur.

Ad secundum dicendum quod istud meritum est conditionale; hoc enim modo sibi meruerunt quod sibi prodessent, si pro eis fierent; quod nihil aliud fuit quam facere se habiles ad recipiendum. Unde patet quod non directe meruerunt illud juvamen suffragiorum; sed per merita præcedentia se habilitaverunt ut fructum suffragiorum susciperent. Et ideo non sequitur quod meritum eorum frustretur.

Ad tertium dicendum quod nihil prohibet divites, quantum ad aliquid, esse melioris conditionis quam pauperes, sicut quantum ad expiationem pœnæ: sed hoc quasi nihil est comparatum possessioni regni cœlorum, in qua pauperes melioris conditionis esse ostenduntur per auctoritatem inductam.

ARTICULUS XIII

Utrum suffragia facta pro multis tantumdem valeant singulis, ac si specialiter pro unoquoque fierent.

Ad decimum tertium sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia facta pro multis tantumdem valeant singulis ac si pro unoquoque specialiter fierent. Videmus enim quod ex lectione quæ uni (1) legitur, nihil ei deperit, si simul et aliis legatur. Ergo et eadem ratione nihil deperit ei pro quo fit suffragium, si aliquis ei connumeretur; et ita si pro pluribus fiat, tantum valet singulis ac si pro unoquoque singulariter fieret.

2. Præterea, secundum communem usum Ecclesiæ videmus quod cum missa pro aliquo defuncto dicitur, simul etiam illic orationes adjunguntur pro aliis defunctis. Hoc autem non fieret, si ex hoc defunctus pro quo missa dicitur, aliquod detrimentum reportaret. Ergo idem quod prius.

3. Præterea, suffragia præcipue orationum innituntur divinæ virtuti. Sed apud Deum sicut non differt juvari (2) per multos, vel per paucos, ita non differt juvare multos, vel paucos. Ergo quantum juvaretur unus ex una oratione, si pro eo tantum fieret, tantum juvabuntur singuli multorum, si eadem oratio pro multis fiat.

— Sed contra, melius est plures juvare quam

ART. 13. — Nota 2 arg. Illa S. Sacrificii efficacia infinita consideratur ex parte Eucharistiæ; effectus vero determinatus consideratur ex parte nostri. Nam tantum recipit unusquisque de efficacia illa infinita, quantum est dispositus, sive quanta est sua capacitas, juxta illud, communiter assertum: unumquodque recipitur per modum recipientis. Stat ergo quod efficacia infinita sit et una; effectus autem sit finitus et multiplex plus vel minus. Ac si ex pelago infinito haurirent aquam singuli non infinitam, sed juxta commensurationem vasorum, quæ pro aqua inde haurienda tulerunt (Porrecta).

(1) Al., *pro uno*.

(2) Al., *juvare*.

unum. Si ergo suffragium pro multis factum valet singulis tantum ac si pro uno tantum fieret, videtur quod Ecclesia non debuit instituere ut pro aliquo fieret singulariter missa, vel oratio, sed quod semper diceretur pro omnibus fidelibus defunctis, quod patet esse falsum.

Præterea, suffragium habet finitam efficaciam. Ergo distributum in multos minus prodest singulis, quam prodesset si fieret pro uno tantum.

RESPONDEO dicendum quod **si valor suffragiorum consideretur, secundum quod valent ex virtute charitatis unientis membra Ecclesiæ, suffragia pro multis facta tantum singulis prosunt ac si pro uno tantum fierent,** quia charitas non minuitur, si dividatur effectus ejus in multos, imo magis augetur: et similiter etiam gaudium quanto pluribus est commune, fit majus, ut dicit Augustinus 8 Confess., cap. 4. Et sic de uno bono facto non minus lætantur multi in purgatorio quam unus. **Si autem consideretur valor suffragiorum, in quantum sunt satisfactiones quædam per intentionem facientis translatæ in mortuos, tunc magis valet suffragium alicui quod pro eo singulariter fit, quam quod fit pro eo communiter, et pro multis aliis;** sic enim effectus suffragiorum dividitur ex divina justitia inter eos pro quibus suffragia fiunt. Unde patet quod hæc quæstio dependet ex prima, et ex hoc etiam patet quare institutum sit ut suffragia specialia in Ecclesia fiant.

Ad primum ergo dicendum quod suffragia, ut sunt satisfactiones quædam, non prosunt per modum actionis, sicut doctrina prodest: quæ, sicut et omnis alia actio, effectum habet secundum dispositionem recipientis, sed valent per modum solutionis debiti, ut dictum est, art. præc., ad 1. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum quod quia suffragia pro uno facta aliquo modo etiam aliis prosunt, ut ex dictis patet, art. 1 huj. quæst., ideo cum pro uno missa dicitur non est inconveniens ut pro aliis etiam orationes fiant. Non enim ad hoc dicuntur aliæ orationes ut satisfactio unius suffragii determinetur ad alios principaliter, sed ut illis etiam oratio pro eis specialiter fusa prosit.

Ad tertium dicendum quod oratio consideratur et ex parte orantis, et ex parte ejus qui oratur; et ex utroque ejus effectus dependet. Et ideo quamvis divinæ virtuti non sit magis difficile absolvere multos quam unum, tamen hujusmodi orantis, oratio non ita est satisfactoria pro multis sicut pro uno.

ARTICULUS XIV

Utrum tantum valeant suffragia communia illis pro quibus specialia non fiunt, quantum illis pro quibus fiunt, valent specialia et communia simul.

Ad decimum quartum sic proceditur. 1. Videtur quod tantum valeant communia suffragia illis pro quibus specialia non fiunt, quantum illis pro quibus fiunt, valent specialia et communia simul. Unicuique enim secundum propria merita reddetur in futuro. Sed ille pro quo non fiunt suffragia, meruit ut tantum juvaretur post mortem, quantum ille pro quo fiunt specialia. Ergo tantum juvabitur per communia, quantum ille per specialia et communia.

2. Præterea, inter Ecclesiæ suffragia præcipuum est Eucharistia. Sed Eucharistia, cum contineat totum Christum, habet quodammodo efficaciam infinitam. Ergo una oblatio Eucharistiæ, quæ communiter pro omnibus fit, valet ad plenam liberationem eorum qui sunt in purgatorio; et ita tantum juvant communia suffragia sola, quantum juvant specialia et communia simul.

— Sed contra est quod duo bona uno sunt magis eligenda. Ergo suffragia specialia et communia magis prosunt ei pro quo fiunt, quam communia tantum.

RESPONDEO dicendum quod hujus quæstionis solutio dependet ex solutione duodecimæ quæstionis. **Si enim suffragia pro uno specialiter facta indifferenter omnibus valeant,** tunc omnia suffragia sunt communia; et ideo **tantum juvabitur ille pro quo non fiunt specialia, quantum ille pro quo fiunt, si sit æqualiter dignus. — Si autem suffragia pro aliquo facta non indifferenter omnibus prosint, sed eis maxime pro quibus fiunt, tunc non est dubium quod communia suffragia et specialia simul plus valent alicui quam communia tantum.** Et ideo etiam Magister duas opiniones in littera tangit., 4 Sent., dist. 45: *unam*, dum dicit quod æqualiter prosunt diviti communia et specialia, et pauperi communia tantum; quamvis enim ex pluribus juvetur unus quam alter, non tamen plus juvatur. *Aliam* autem tangit, cum dicit quod ille pro quo fiunt specialia, consequitur velociorem absolutionem, sed non pleniorem, quia uterque ab omni pœna liberabitur finaliter.

Ad primum ergo dicendum quod sicut ex dictis patet, art. 12 huj. quæst., ad 2, juvamen suffragiorum non cadit directe sub merito, et simpliciter, sed quasi sub conditione. Et ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum quod quamvis virtus Christi, qui continetur sub sacramento Eucharistiæ, sit infinita, tamen determinatus est effectus ad quem illud sacramentum ordinatur. Unde non oportet quod per unum altaris sacrificium tota pœna eorum qui sunt in purgatorio, expietur; sicut etiam nec per unum sacrificium quod aliquis offert, liberatur a tota satisfactione debita pro peccatis: unde et quandoque plures missæ in satisfactionem unius peccati injunguntur. Credibile tamen est quod per divinam misericordiam, si aliquid de specialibus suffragiis supersit his pro quibus fiunt (ut si eis non indigeant), aliis dispensetur pro quibus non fiunt, si eis indigeant; ut patet per Damascenum, in sermone de Dormientibus, inter med. et fin., sic dicentem : *Vere Deus tanquam justus commetietur impotenti possibilitatem ; tanquam sapiens defectuum commutationem negotiabitur;* quæ quidem negotiatio attenditur, si id quod deest uni, alteri suppleat.

QUÆSTIO LXXII (Vel LXXIV).

DE ORATIONE RESPECTU SANCTORUM QUI SUNT IN PATRIA. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de oratione respectu sanctorum qui sunt in patria.

Et circa hoc quæruntur tria : 1° utrum sancti orationes nostras cognoscant ; 2° utrum eos interpellare debeamus ad orandum pro nobis ; 3° utrum orationes eorum pro nobis fusæ semper exaudiantur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum sancti orationes nostras cognoscant.

S. Thom., 4 Sent., dist. 45, quæst. 3, art. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sancti orationes nostras non cognoscant, Isai. 63, 16 : *Tu pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos.* Glossa interl. dicit quod *mortui etiam sancti nesciunt quid agant vivi, etiam eorum filii;* et sumitur ab Augustino, in lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. 13, ubi hanc auctoritatem inducit ; et sunt hæc verba Augustini, ibidem : *Si tanti patriarchæ quid erga populum ex his procreatum ageretur, ignoraverunt; quomodo mortui vivorum rebus atque actibus cognoscendis adjuvandisque miscentur?* Ergo sancti orationes nostras cognoscere non possunt.

2. Præterea, 4 Reg. 22, 20, dicitur ad Josiam regem : *Idcirco*, scilicet quod flevisti coram me, *colligam te ad patres tuos..., ut non videant oculi tui omnia mala quæ inducturus sum super locum istum.* Sed in hoc nullo modo per mortem Josiæ subventum fuisset, si post mortem quid genti suæ eveniret, cognosceret. Ergo sancti mortui actus nostros non cognoscunt ; et ita non intelligunt nostras orationes.

3. Præterea, quanto aliquis est in charitate perfectior, tanto magis proximo in periculis subvenit. Sed sancti in carne viventes proximis, et maxime sibi conjunctis in periculis, consulunt, et manifeste auxiliantur. Cum ergo post mortem sint multo majoris charitatis, si facta nostra cognoscerent, multo amplius suis charis et conjunctis consulerent et auxiliarentur, in necessitatibus, quod facere non videntur. Ergo non videtur quod actus nostros et orationes nostras cognoscant.

4. Præterea, sicut sancti post mortem vident Verbum, ita et angeli, de quibus dicitur Matth. 18, 10 : *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei.* Sed angeli Verbum videntes non propter hoc omnia cognoscunt; cum a nescientia minores a superioribus purgentur, ut patet per Dionysium in 7 cap. Hierarch., a med., et cap. 6, Eclest. Hierarch., sub fin. Ergo nec sancti, quamvis Verbum videant, in eo nostras orationes cognoscunt, et alia quæ circa nos aguntur.

5. Præterea, solus Deus inspector est cordium. Sed oratio præcipue in corde consistit. Ergo solius Dei est orationes cognoscere. Non ergo sancti nostras orationes cognoscunt.

— Sed contra, super illud Job 14 : *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget,* dicit Gregorius, 12 lib. Moral., cap. 14, a princ. : *Hoc de animabus sanctis sentiendum non est, quia, quæ intus omnipotentis Dei claritatem vident, nullo modo credendum est quod sit foris aliquid quod ignorant.* Ergo ipsi orationes nostras cognoscunt.

Præterea, Gregorius, in 2 Dialog., cap. 35, a med., dicit : *Animæ videnti Creatorem angusta est omnis creatura; quantumlibet enim parum de luce Creatoris aspexerit, breve fit ei omne quod creatum est.* Sed hoc maxime impedire videtur quod animæ sanctorum orationes, et alia quæ

Art. 1. — Responsio certa est, sanctos cum Christo regnantes, cognoscere preces viventium quæ ad eos diriguntur. Patet de Angelis, Tob. 12, Apoc. 8, Luc 15, Psalm. 90 et 137; De sanctis animabus, Apoc. 5, 11, 18, 19; De Abraham, Luc. 16. Et hoc unanimiter docent patres et theologi. Cæterum an fide catholica certum atque ut fidei articulus tenendum sit, quod animæ beatæ cognoscant preces, quas homines hic ad eas fundunt ? Alia quæstio est. Aliqui asserunt esse de fide. At Bellarminus, lib. 1. *de Beatitud.* cap. 20, docet quidem esse certum, sed de fidei certitudine nihil, addens nihilominus, nullo solido fundamento probari, sanctos non cognoscere preces nostras ; et similer Vasquez, 1 part. disp. 50 cap. 9, cum aliis. Estius in 4, dist. 45, § 18, dicit : « Quamvis Tridentini concilii Patres istud tanquam rem fidei definire noluerint. docent tamen sess. 25, eos impie sentire qui asserunt, stultum esse in cœlo regnantibus voce vel mente supplicare ». — De modo autem cognoscendi preces nostras, sic loquitur S. Thomas, quæst. 8, *de Veritate*, art. 13 : « Motus voluntatis et cordis cogitatio non potest cognosci in aliquibus similitudinibus rerum naturalium, sed solum in essentia divina, quæ in voluntatem imprimit : et sic Angeli cognoscere non possunt cogitationes cordium directe, nisi in Verbo eis revelentur ». Et in 2. 2. quæst. 83, art. 4, ad 2 : « Petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifestante cognoscunt ».

S. Script. — 4 Reg. 5, 26, et 6, 12 ; Dan. 2, 29. *Alia testimonia vide, art. seq.*

circa nos aguntur, cognoscant, quia a nobis distant. Cum ergo distantia non impediat illa, ut ex prædicta autoritate patet, videtur quod animæ sanctorum cognoscant orationes nostras, et ea quæ hic aguntur.

Præterea, si ea quæ circa nos aguntur, non cognoscerent, nec pro nobis orarent, quia defectus nostros ignorarent. Sed hic est error Vigilantii, ut Hieronymus dicit in epistola contra eum inter princ. et med. Ergo sancti ea quæ circa nos aguntur, cognoscunt.

RESPONDEO dicendum quod divina essentia est sufficiens medium cognoscendi omnia; quod patet ex hoc quod Deus videndo suam essentiam omnia intuetur. Non tamen sequitur quod quicumque essentiam Dei vident, omnia cognoscant, sed solum qui essentiam Dei comprehendunt; sicut nec in principio aliquo cognito consequens est omnia cognosci quæ ex principio consequuntur, nisi tota virtus principii comprehendatur. Unde **cum animæ sanctorum divinam essentiam non comprehendant, non est consequens ut omnia cognoscant quæ per essentiam divinam cognosci possunt.** Unde etiam de quibusdam inferiores angeli a superioribus edocentur, quamvis omnes essentiam divinam videant. — Sed **unusquisque beatus tantum de aliis rebus necessarium est ut in essentia divina videat, quantum perfectio suæ beatitudinis requirit.** Hoc enim ad perfectionem beatitudinis requiritur, ut homo habeat quidquid velit, nec aliquid inordinate velit. Hoc autem recta voluntate quilibet vult, ut ea quæ ad ipsum pertinent, cognoscat. — Unde cum nulla rectitudo sanctis desit, **volunt cognoscere ea quæ ad ipsos pertinent; et ideo oportet quod illa in Verbo cognoscant.** Hoc autem ad eorum gloriam pertinet quod auxilium indigentibus præstent ad salutem; sic enim Dei cooperatores efficiuntur, *quo nihil est divinius*, ut ait Dionysius, 3 cap. cœlest. Hierar., in med. Unde patet quod sancti habent cognitionem eorum quæ ad hoc requiruntur. — Et sic manifestum est quod **in Verbo cognoscunt vota et devotiones, et orationes hominum qui ad eorum auxilium confugiunt.**

Ad primum ergo dicendum quod verbum Augustini intelligendum est de cognitione naturali animarum separatarum; quæ quidem cognitio in sanctis viris non est obtenebrata, sicut est in peccatoribus: non autem loquitur de cognitione quæ est in Verbo, quam constat Abraham eo tempore quo hæc dicta sunt per Isaiam, non habuisse; cum ante Christi passionem nullus ad visionem Dei pervenerit.

Ad secundum dicendum quod sancti, licet post hanc vitam cognoscant ea quæ hic geruntur, non tamen credendum est quod afficiantur doloribus, cognitis adversitatibus eorum quos in hoc seculo dilexerunt, ita enim repleti sunt gaudio beatitudinis, quod dolor in eis locum non invenit. Unde si cognoscant suorum infortunia post mortem, nihilominus dolori eorum consulitur, si ante ejusmodi infortunia de hoc seculo subtrahantur. — Sed forte animæ non glorificatæ dolorem aliquem sentirent, si incommoda charorum suorum perciperent. Et quia anima Josiæ non statim glorificata fuit a corpore egressa, quantum ad hoc, ex hac ratione Augustinus, lib. de Cura pro mort. gerenda, cap. 13, 14 et 15, concludere nititur quod animæ mortuorum cognitionem non habeant de factis viventium.

Ad tertium dicendum quod animæ sanctorum habent voluntatem plenarie conformem divinæ voluntati, etiam in volito. Et ideo quamvis affectum charitatis ad proximum retineant, non tamen eis aliter auxilium ferunt quam secundum divinam justitiam vident esse dispositum. Et tamen credendum est quod multum proximos juvent pro eis apud Deum intercedendo.

Ad quartum dicendum quod quamvis videntes Verbum non sit necessarium in Verbo omnia videre, vident tamen ea quæ ad perfectionem suæ beatitudinis pertinent, ut dictum est in corp. art.

Ad quintum dicendum quod cogitationes cordium solus Deus per seipsum novit; sed tamen alii cognoscunt quatenus eis revelatur vel per visionem Verbi, vel quocumque alio modo.

ARTICULUS II

Utrum debeamus sanctos interpellare ad orandum pro nobis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeamus sanctos interpellare ad orandum pro

---

ART. 2. — Responsio ad fidem pertinens, definita in concilio Tridentino sessio. 25, est Sanctos cum Christo regnantes, utiliter a nobis invocari. — Vigilantius et Faustus Manichæus, causam communem agentes, impugnarunt hanc veritatem et confutati sunt a S. Augustino et a S. Hieronymo. Protestantes, viam Catharorum, Waldensium et Wiclefitarum insequentes, docuerunt invocare sanctos esse impium. Controversia vero quæ agitatur inter catholicos et protestantes circa sanctorum invocationem, non respicit præcise hujus invocationis necessitatem; omnes enim catholici fatentur, ad salutem *absolute* necessariam non esse sanctorum invocationem, *in se* scilicet spectatam. In eo igitur versatur controversia præcipue, an sanctorum invocatio, licita ac utilis sit, uti declarat concilium Tridentinum.

S. Scriptura. — Sancti pro nobis orant, et propter eorum preces, Deus multa nobis largitur : Gen. 26, 4; Exod. 32, 13; 3 Reg. 11, 12, etc, et 15, 4 etc.; 4 Reg. 19, 34, et 20, 6; Eccle. 44, 24; Is. 37, 35; Jerem. 15, 1; 2 Machab. 15, 14; Apoc. 5, 8, et 8, 3; 2 Petr. 1, 15. — *Sanctos oramus ut pro nobis crent:* Rom. 15, 30; Coloss. 4, 3; Ephes. 6, 18; 1 Thessal. 5, 25; 2 Thessal. 3, 1; Hebr. 13, 18; Apoc. 5, 8, et 8, 3; Tob. 12, 12.

Definit. Eccles. — Concil. Trident. sess. 25 : De invocatione et veneratione et reliquiis Sanctorum et sacris imaginibus : Mandat sancta synodus, omnibus episcopis nobis. Nullus enim amicos alicujus interpellat ad orandum pro se, nisi quatenus credit apud eos se facilius gratiam obtinere posse. Sed Deus est in infinitum magis misericors quolibet sancto ; et sic voluntas ejus facilius inclinatur ad nos exaudiendum quam voluntas alicujus sancti. Ergo videtur superfluum constituere sanctos mediatores inter nos et Deum, ut ipsi pro nobis intercedant.

2. Præterea, si eos ad orandum pro nobis interpellare debeamus, hoc non est, nisi quia scimus eorum orationem Deo esse acceptam. Sed quanto aliquis est sanctior inter sanctos, tanto ejus oratio est magis Deo accepta. Ergo semper deberemus superiores sanctos pro nobis intercessores constituere ad Deum, et nunquam minores.

3. Præterea, Christus, etiam secundum quod homo, dicitur *Sanctus sanctorum ;* et ei, secundum quod est homo, orare competit. Sed nunquam Christum ad orandum pro nobis interpellamus. Ergo nec alios sanctos interpellare debemus.

4. Præterea, quicumque rogatus ab aliquo pro eo intercedit, preces ipsius ei repræsentat apud quem pro eo intercedit. Sed superfluum est ei repræsentare aliquid cui omnia sunt præsentia. Ergo superfluum est quod sanctos intercessores constituamus pro nobis apud Deum.

5. Præterea, illud est superfluum quod fit propter aliquod quod sine eo eodem modo fieret, vel non fieret. Sed similiter sancti orarent pro nobis, vel non orarent, sive nos oremus eos, sive non oremus ; quia si simus digni ut pro nobis orent, etiam nobis eos non orantibus, pro nobis orarent ; si autem simus indigni, etiamsi petamus, pro nobis non orant. Ergo interpellare eos ad orandum pro nobis videtur omnino superfluum.

— Sed contra est quod dicitur Job 5,1 : *Voca si est qui tibi respondeat, et ad aliquem sanctorum convertere. Vocare autem nostrum est*, ut Gregorius dicit ibidem (scil., lib. 5 Moral., cap. 30, in princ.), *humili Deum prece deposcere.* Ergo cum volumus Deum orare, debemus ad sanctos converti, ut pro nobis Deum orent.

Præterea, sancti qui sunt in patria, magis sunt accepti Deo quam in statu viæ. Sed sanctos qui sunt in via, constituere debemus intercessores pro nobis ad Deum, exemplo Apostoli, qui dicebat Rom. 15, 30 : *Obsecro vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Ergo nos multo fortius petere debemus a sanctis qui sunt in patria, ut nos juvent orationibus suis ad Deum.

Præterea, ad hoc est communis consuetudo Ecclesiæ, quæ in litaniis sanctorum orationem petit.

RESPONDEO dicendum quod *iste ordo est divinitus institutus in rebus*, secundum Dionysium, cap. 5, eccles. Hierar., inter princ. et med., *ut per media ultima reducantur in Deum.* Unde cum sancti qui sunt in patria, sint Deo propinquissimi, **hoc divinæ legis ordo requirit ut nos, qui manentes in corpore peregrinamur a Domino, in eum per sanctos medios reducamur** ; quod quidem contingit dum per eos divina bonitas in nos suum effectum infundit. — Et quia reditus noster ad Deum respondere debet processui bonitatum ipsius in nos, **sicut mediantibus sanctorum suffragiis Dei beneficia in nos deveniunt, ita oportet nos in Deum reduci, ut iterato beneficia ejus sumamus, mediantibus sanctis.** — Et inde est quod **eos intercessores pro nobis ad Deum constituimus et quasi mediatores, dum ab eis petimus quod pro nobis orent.**

Ad primum ergo dicendum quod sicut non est propter defectum divinæ potentiæ quod mediantibus secundis causis agentibus operatur ; sed est ad complementum ordinis universi, ut ejus bonitas multiplicius diffundatur in res, dum res ab eo non solum suscipiunt bonitates proprias, sed insuper quod aliis causa bonitatis existant ; ita etiam non est propter defectum misericordiæ ipsius quod oporteat ejus clementiam per orationes sanctorum pulsare ; sed est ad hoc ut ordo prædictus servetur in rebus.

Ad secundum dicendum quod quamvis sancti superiores sint magis Deo accepti quam inferiores, utile tamen est etiam minores sanctos interdum orare. Et hoc propter quinque rationes : — primo ex hoc quod quandoque aliquis habet majorem devotionem ad minorem sanctum quam ad

---

et cæteris docendi munus curamque sustinentibus, ut juxta catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ usum, a primævis christianæ religionis temporibus receptum, sanctorumque Patrum consensionem, et sacrorum Conciliorum decreta, in primis de Sanctorum intercessione, invocatione, Reliquiarum honore, et legitimo imaginum usu, fideles diligenter instruant, docentes eos, Sanctos, una cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre, bonum atque utile esse suppliciter eos invocare ; et ob beneficia impetranda a Deo per filium ejus Jesum Christum, Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere : illos vero qui negant, Sanctos, æterna felicitate in Cœlo fruentes, invocandos esse ; aut qui asserunt, vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, ut pro nobis etiam singulis orent, invocationem esse idololatriam ; vel pugnare cum verbo Dei, adversarique honori unius mediatoris Dei et hominum Jesu Christi ; vel stultum esse, in cœlo regnantibus voce vel mente supplicare ; impie sentire Sanctorum quoque martyrum, et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viva membra fuerunt Christi, et templum Spiritus Sancti, ab ipso ad æternam vitam suscitanda et glorificanda a fidelibus veneranda esse : per quæ multa beneficia a Deo hominibus præstantur : ita ut affirmantes, Sanctorum Reliquiis venerationem atque honorem non deberi ; vel eas, aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari ; atque eorum opis impetrandæ causa Sanctorum memorias frustra frequentari ; omnino damnandos esse, prout jam pridem eos damnavit, et nunc etiam damnat Ecclesia, etc.

sanctum majorem; ex devotione autem maxime dependet orationis effectus ; — secundo propter fastidium tollendum, quia assiduitas unius rei fastidium parit : per hoc autem quod diversos sanctos oramus, quasi in singulis novus fervor devotionis excitatur ; — tertio quia quibusdam sanctis datum est in aliquibus specialibus causis præcipue patrocinari, sicut sancto Antonio ad ignem infernalem ; — quarto ut omnibus honor debitus exhibeatur a nobis ; — quinto quia plurium orationibus quandoque impetratur quod unius oratione non impetraretur.

Ad tertium dicendum quod oratio est actus quidam. Actus autem sunt particularium suppositorum. Et ideo, si diceremus : *Christe, ora pro nobis,* nisi aliquid adderemus, videretur hoc ad personam Christi referri ; et ita videretur esse consonum vel errori Nestorii, qui distinxit in Christo personam filii hominis a persona Filii Dei ; vel errori Arii, qui posuit personam Filii minorem Patre. Unde ad hos errores evitandos Ecclesia non dicit : *Christe, ora pro nobis;* sed : *Christe, audi nos*, vel : *Miserere nobis.*

Ad quartum dicendum quod, sicut infra dicetur art. seq., non dicuntur sancti preces nostras Deo repræsentare quasi ei incognita manifestent, sed quia eas exaudiri a Deo petunt, vel divinam consulunt veritatem de eis, quid scilicet secundum ejus providentiam fieri debeat.

Ad quintum dicendum quod ex hoc ipso aliquis efficitur dignus ut sanctus aliquis pro eo oret, quod ad ipsum in sua necessitate cum pura devotione recurrit. Et ita non est superfluum quod sanctos oremus.

ARTICULUS III

Utrum orationes sanctorum ad Deum pro nobis fusæ semper exaudiantur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod orationes sanctorum pro nobis ad Deum fusæ non semper exaudiantur. Si enim semper exaudirentur, maxime exaudirentur sancti de his quæ ad eos pertinent. Sed de his non exaudiuntur : unde dicitur Apoc. 6, 11, quod martyribus petentibus vindictam de his qui habitant in terra, dictum est *ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleretur numerus fratrum suorum.* (1)— Ergo multo minus exaudiuntur de his quæ ad alios pertinent.

2. Præterea, Jerem. 15, 1, dicitur : *Si steterit Moyses, et Samuel, coram me, non est anima mea ad populum istum.* Ergo sancti non semper exaudiuntur cum pro nobis orant ad Deum.

3. Præterea, sancti in patria æquales angelis Dei dicuntur, ut patet Matth. 22. Sed angeli non semper exaudiuntur in suis orationibus quas fundunt ad Deum, quod patet ex hoc quod habetur Dan. 10, 12 ubi dicitur : *Ego veni propter sermones tuos; princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus.* Non autem venerat in adjutorium Danieli angelus qui loquebatur, nisi a Deo liberationem petendo : et tamen est impedita orationis ejus impletio. Ergo nec etiam alii sancti pro nobis orantes apud Deum semper exaudiuntur.

4. Præterea, quicumque oratione impetrat aliquid, quodammodo meretur illud. Sed sancti qui sunt in patria, non sunt in statu merendi. Ergo non possunt suis orationibus aliquid impetrare nobis apud Deum.

5. Præterea, sancti per omnia conformant voluntatem suam voluntati divinæ. Ergo non volunt nisi quod sciunt Deum velle. Sed nullus orat nisi quod vult. Ergo non orant nisi pro eo quod sciunt Deum velle. Sed hoc quod Deus vult, fieret etiam eis non orantibus. Ergo eorum orationes non sunt efficaces ad aliquid impetrandum.

6. Præterea, orationes totius cœlestis curiæ si aliquid impetrare possunt, essent efficaciores quam omnia præsentis Ecclesiæ suffragia. Sed multiplicatis præsentis Ecclesiæ suffragiis factis pro aliquo in purgatorio existente, totaliter absolveretur a pœna. Cum ergo sancti qui sunt in patria eadem ratione orent pro illis qui sunt in purgatorio, sicut et pro nobis, si nobis aliquid impetrant, tunc illos, qui sunt in purgatorio, totaliter orationes eorum a pœna absolverent; quod falsum est, quia sic suffragia Ecclesiæ pro defunctis facta superflua essent.

— Sed contra est quod habetur 2 Machab. ult. 14 : *Hic est qui multum orat pro populo, et universa sancta civitate, Jeremias propheta Dei;* et quod ejus oratio sit exaudita, patet per hoc quod sequitur, quod *extendit Jeremias dexteram, et dedit Judæ gladium, dicens : Accipe sanctum gladium munus a Deo,* etc.

Præterea, Hieronymus ait in epist. contra Vigilantium, inter princ. et med. : *Dicis in libello tuo quod dum vivimus, mutuo pro nobis orare possumus : postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio.* Et hoc postea improbat dicens sic : *Si apostoli et martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victorias et triumphos ?*

Præterea, ad hoc est consuetudo Ecclesiæ quæ frequenter petit ut sanctorum orationibus adjuvetur.

ART. 3. — In resp. ad 6, sic ait Nicolaius : « Non quod non orent sancti pro defunctis, cum superius ostensum sit quod orent; sed quod per modum impetrationis tantum, non satisfactionis orantes, non similiter eos eruere a pœna possint sicut vivi qui per opera pœnalia pro eorum pœna satisfaciunt ».

(1) Vulgata : *donec compleantur conservi eorum, et fratres eorum.*

RESPONDEO dicendum quod sancti dicuntur dupliciter orare pro nobis; *Uno* modo **oratione expressa**, dum votis suis aures divinæ clementiæ pro nobis pulsant; *alio* modo **oratione interpretativa**, scilicet per eorum merita, quæ in conspectu Dei existentia non solum eis cedunt ad gloriam, sed sunt nobis etiam suffragia, et orationes quædam, sicut etiam sanguis Christi pro nobis effusus dicitur veniam petere. **Utroque autem modo sanctorum orationes sunt, quantum est in eis, efficaces ad impetrandum quod petunt. — Sed ex parte nostra potest esse defectus, quod non consequamur fructum orationum ipsorum, secundum quod pro nobis orare dicuntur ex hoc quod merita eorum nobis proficiunt. — Sed secundum quod orant pro nobis, votis suis aliquid nobis postulando, semper exaudiuntur,** quia non volunt nisi quod Deus vult, nec petunt nisi quod volunt fieri. Quod autem Deus vult, semper impletur. — Nisi loquamur de voluntate antecedente, secundum quam *vult omnes homines salvos fieri*, quæ non semper impletur. Unde **nec est mirum, si etiam quod sancti volunt per hunc modum voluntatis, interdum non impleatur.**

Ad primum ergo dicendum quod illa oratio martyrum non est aliud quam eorum desiderium de obtinenda stola corporis, et societate sanctorum qui salvandi sunt, et consensus quo consentiunt divinæ justitiæ punienti malos. Unde Apocal. 6, super illud : *Usquequo Domine*, etc., dicit Glossa ordin. : *Desiderant gaudium majus, et consortium sanctorum, et justitiæ Dei consentiunt.*

Ad secundum dicendum quod Dominus loquitur ibi de Moyse et Samuele secundum statum quo fuerunt in hac vita ; ipsi enim leguntur pro populo orantes iræ Dei restitisse : et tamen si in illo tempore fuissent, non potuissent orationibus Deum placare ad populum, propter populi illius malitiam. Et hic est illius litteræ intellectus.

Ad tertium dicendum quod ista pugna bonorum angelorum non intelligitur ex hoc quod apud Deum contrarias orationes funderent, sed quia contraria merita ex diversis partibus ad divinum examen referebant, divinam sententiam expectantes. Et hoc est quod Gregorius 17 Moral., cap. 8, sub fin., exponens prædicta verba Danielis, dicit : *Sublimes spiritus gentibus principantes nequaquam pro injuste agentibus decertant, sed eorum facta juste judicantes examinant : cumque uniuscujusque gentis vel culpa, vel justitia ad supernæ curiæ concilium dicitur, ejusdem gentis præpositus vel obtinuisse in certamine, vel non obtinuisse perhibetur. Quorum tamen omnium una victoria est sui super se opificis voluntas summa, quam dum semper aspiciunt, quod obtinere non valent, nunquam volunt;* unde nec petunt. Ex quo etiam patet quod orationes eorum semper exaudiuntur.

Ad quartum dicendum quod licet sancti non sint in statu merendi sibi, postquam sunt in patria, sunt tamen in statu merendi aliis, vel potius ex merito præcedenti alios juvandi ; hoc enim apud Deum viventes meruerunt ut orationes eorum exaudirentur post mortem. — Vel dicendum quod oratio ex alio meretur, et ex alio impetrat. Meritum enim consistit in quadam adæquatione actus ad finem, propter quem est, qui ei quasi merces redditur ; sed orationis impetratio nititur liberalitati ejus qui rogatur : propter quod quandoque ex liberalitate ejus qui rogatur, impetrat oratio quod non meruit vel ille qui rogat, vel ille pro quo rogatur. Et ita quamvis sancti non sint in statu merendi, tamen non sequitur quod non sint in statu impetrandi.

Ad quintum dicendum quod sicut ex auctoritate Gregorii inducta in resp. ad 3 patet, sancti, vel angeli, non volunt nisi quod in divina voluntate conspiciunt : et ita etiam nihil aliud petunt. Nec tamen oratio eorum est infructuosa, quia, sicut dicit Augustinus in libro de Prædestinatione sanctorum (seu de Dono persever., cap. 22, a med.), et Gregor., lib. 1 Dialog., cap. 8, a med., orationes sanctorum prædestinatis prosunt, quia forte præordinatum est ut intercedentium orationibus salventur ; et ita etiam Deus vult ut orationibus sanctorum impleatur illud quod sancti vident eum velle.

Ad sextum dicendum quod suffragia Ecclesiæ pro defunctis sunt quasi quædam satisfactiones viventium vice mortuorum, et secundum hoc mortuos a pœna absolvunt, quam non solverunt. Sed sancti qui sunt in patria, non sunt in statu satisfaciendi. Et ideo non est simile de eorum orationibus, et Ecclesiæ suffragiis.

QUÆSTIO LXXIII (vel LXXV)

DE SIGNIS QUÆ JUDICIUM PRÆCEDENT. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de signis quæ judicium præcedent.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum adventum Domini ad judicium aliqua signa præcedent; 2° utrum secundum rei veritatem sol et luna obscurari tunc debeant; 3° utrum virtutes cœlorum Domino veniente movebuntur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum aliqua signa præcedent adventum Domini ad judicium.

S. Thom., 4 Sent., dist. 48, quæst. 1. art. 4, quæstiunc. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod adventum Domini ad judicium non præcedent aliqua signa, quia 1 Thessal. 5, 3 : *Cum dixerint : Pax, et securitas tunc repentinus eis superveniet interitus.* Sed non esset pax, et securitas, si homines per signa præcedentia terrerentur. Ergo signa non præcedent illum adventum.

2. Præterea, signa ad manifestationem alicujus ordinantur. Sed adventus ejus debet esse occultus : unde et 1 Thess. 5, 2 : *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet.* Ergo signa non debent ipsum præcedere.

3. Præterea, tempus primi adventus fuit præcognitum a prophetis, quod non est de secundo adventu. Sed primum adventum Christi non præcesserunt aliqua hujusmodi signa. Ergo nec secundum præcedent.

— Sed contra est quod dicitur Lucæ 21, 25 : *Erunt signa in sole, luna et stellis,* etc.

Præterea, Hieronymus (id. habet non Hieron., sed Lyran. in Gloss. sup. Luc. 21) ponit quindecim signa præcedentia judicium, dicens quod primo die maria omnia exaltabuntur quindecim cubitis super montes : secundo die omnia æquora prosternentur in profundum, ita quod vix videri poterunt ; tertio die redigentur in statum antiquum ; quarto die belluæ omnes, et alia quæ moventur in aquis, congregabuntur, et levabunt capita super pelagus, more contentionis invicem mugientes ; quinto die omnes volucres cœli congregabuntur in campis invicem plorantes, non gustantes aliquid, nec bibentes ; sexto die flumina ignea surgent contra firmamentum ab occasu solis usque ad ortum corruentia ; septimo die omnia sidera errantia et fixa ex se spargent igneas comas, sicut cometæ ; octavo die erit magnus terræ motus, ut omnia animalia prosternantur ; nono die omnes plantæ sanguineum dabunt rorem ; decimo die omnes lapides, parvi et magni, dividentur in quatuor partes, unaquaque aliam collidente ; undecimo die omnes colles, et montes, et ædificia in pulverem redigentur ; duodecimo die omnia animalia venient ad campos de silvis, et montibus rugientia, et nihil gustantia ; decimo tertio die omnia sepulcra ab ortu solis usque ad occasum patebunt cadaveribus ad resurgendum ; decimo quarto die omnes homines de habitaculis recedent, non intelligentes, neque loquentes, neque discernentes (1) ; decimo quinto die omnes morientur, et resurgent cum mortuis longe ante defunctis.

RESPONDEO dicendum quod Christus ad judicandum veniens in forma gloriosa apparebit, propter auctoritatem quæ judici debetur. Ad dignitatem autem judiciariæ potestatis pertinet habere aliqua indicia quæ ad reverentiam et subjectionem inducant. Et ideo **adventum Christi ad judicium venientis multa signa præcedent,** ut corda hominum in subjectionem venturi judicis adducantur, et ad judicium præparentur, hujusmodi signis præmoniti.

Quæ autem sint ista signa, de facili sciri non potest. Signa enim quæ in Evangeliis leguntur, ut Augustinus dicit ad Hesychium de Fine mundi, epist. 199, al. 80, ante med., non solum pertinent ad adventum Christi ad judicium, sed etiam ad tempus destructionis Jerusalem, et ad adventum quo Christus continue Ecclesiam suam visitat ; ita quod forte si diligenter advertatur, nullum eorum inveniatur ad futurum adventum pertinere, ut ipse dicit ; quia illa signa quæ in Evangeliis tanguntur, sicut pugnæ, et terrores, et hujusmodi, a principio humani generis fuerunt. Nisi forte dicatur quod tunc temporis magis invalescent ; sed secundum quam mensuram cres-

---

ART. I. — In 2^{a} conclus. nota ly *quæ sint ista signa*, id est qualia et quanta et quanto numero. Ex his adverte quam sapiens fuit decretum concil. Lateran. sub Leone X, sess. 11 : « Tempus præfixum futurorum malorum, vel antichristi adventum, aut certum judicii prædicare, vel asserere, nequaquam præsumant, cum Veritas dicat « non esse nostrum nosse tempora vel momenta, etc. ». Si qui autem contra præmissorum aliquid committere quidquam ausi fuerint excommunicationis sententiam incurrant, etc. ». Sic etiam sapientissime loquitur S. Augustinus, enarrat. in Ps. 89 : « Ausi sunt homines præsumere scientiam temporum, quod scire cupientibus discipulis Dominus ait : non est vestrum scire tempora quæ Pater posuit in sua potestate ; et definierunt hoc sæculum sex annorum millibus, tanquam sex diebus posse finiri. Nec attenderunt quod dictum est : tanquam dies unus qui præterit (Ps. 89, 4), non enim, quando dictum est, soli mille anni præterierant. Et eos maxime debuit admonere, ne temporum luderentur incerto, quod est sicut vigilia in nocte ». — Verisimilia signa sic enumerantur : 1° Prædicandum est evangelium in universo orbe (Matth. 24). Non quod tunc veniet consummatio, ait S. Augustinus, sed ante non veniet : quanto ergo post veniet, incertum nobis est. 2° Futura est universalis quædam apostasia (2 Thessal. 2.). 3° Palam manifestabitur Antichristus (2 Thess. 2). 4° Tunc venient Enoch et Elias (Malach. 4) ad quorum prædicationem sequetur judæorum conversio. 5° Sol, luna et stellæ obscurabuntur, et in terris erit pressura gentium. 6° Mundus ardebit per ignis conflagrationem et innovabitur. 7° Christus præeunte ipsum crucis signo, veniet in clangore tubæ ; resurgent mortui, et boni separabuntur a malis, cum discussione meritorum. Postea Christus pronuntiabit sententiam. Tandem recipiet justos in regnum ; impii vero projicientur in gehennam. — De ignorantia diei ultimi, vide infra, quæst. 77, art. 2, et quæst. 88, art. 3.

S. Script. docet consummationem universalem. — Ps. 96, 3 ; Ps. 101, 26 etc ; Is. 34, 2 etc, et 51, 6 etc ; Joel. 2, 1 ; Matth. 5, 18, et 24 ; 1 Corint. 7, 31, et 15. 24 ; 2 Thessal. 1, 8 ; 2 Petr. 3, 6.

(1) Ita veteres edit. — Nicolaius, *sed discurrentes.*

centia vicinum adventum denuntient, incertum est. Signa vero quæ Hieronymus (Lyranus) ponit, non asserit, sed in Annalibus Hebræorum se ea scripta reperisse dicit, quæ etiam valde parum verisimilitudinis habent.

Ad primum ergo dicendum quod secundum Augustinum, in lib. ad Hesychium, epist. cit., a med., circa finem mundi erit universalis persecutio malorum contra bonos; unde simul aliqui timebunt, scilicet boni; et aliqui securi erunt, scilicet mali. Quod autem dicitur : *Cum dixerint: Pax, et securitas,* etc., ad malos deferendum est, qui signa futuri judicii parvipendent. Ad bonos vero pertinet quod dicitur Lucæ 21, 26: *Arescentibus hominibus præ timore,* etc. — Vel potest dici quod omnia illa signa quæ circa judicium erunt, infra tempus judicii computantur, ut sic dies judicii omnia illa contineat. Unde quamvis ex signis apparentibus circa diem judicii homines terreantur, ante tamen quam signa illa apparere incipiant, in pace et securitate impii se esse credent, post mortem Antichristi, ante Christi adventum, non statim videntes mundum consummari, ut prius existimabant.

Ad secundum dicendum quod dies Domini dicitur sicut fur venire, quia ignoratur determinatum tempus quod per signa illa cognosci non poterit; quamvis etiam sub die judicii comprehendi possint omnia illa manifestissima signa, quæ immediate judicium præcedent, ut dictum est in corp. et in solut. præc.

Ad tertium dicendum quod in primo adventu Christus venit occultus, quamvis determinatum tempus esset prius cognitum a prophetis. Et ideo non oportebat hujusmodi signa in primo adventu apparere, sicut apparebunt in secundo adventu, in quo manifestus veniet, quamvis determinatum tempus sit occultum.

ARTICULUS II

Utrum circa judicium, secundum rei veritatem, sol et luna obscurabuntur.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod circa judicium, secundum rei veritatem, sol et luna obscurabuntur, quia, ut dicit Rabanus, super Matth. (super illud cap. 24 : *Sol obscurabitur*), *nihil prohibet intelligere, tunc temporis veraciter solem et lunam cum sideribus cæteris suo lumine privari, quomodo de sole constat factum esse tempore dominicæ passionis.*

2. Præterea, lux corporum cœlestium ad generationem inferiorum corporum ordinatur, quia per eam influunt in hæc inferiora, et non solum per motum, ut dicit Averroes, in libro de Substantia orbis, cap. 2, ad fin. Sed tunc generatio cessabit. Ergo nec lux in cœlestibus corporibus remanebit.

3. Præterea, inferiora corpora purgabuntur (ut quibusdam videtur) a qualitatibus quibus agunt. Corpus autem cœleste non solum agit per motum, sed per lumen, ut dictum est in arg. præc. Ergo sicut motus cœli cessabit, ita et lumen corporum cœlestium.

— Sed contra est quod, secundum astrologos, sol et luna simul eclipsim pati non possunt. Sed illa obscuratio solis et lunæ simul esse dicitur, Domino ad judicium veniente. Ego non erit obscuratio secundum rei veritatem per modum eclipsis naturalis.

Præterea, non congruit idem esse causam defectus alicujus rei et augmenti. Sed veniente Domino, lux luminarium augmentabitur : unde Isa. 30, 26 : *Erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter.* Ergo non est conveniens quod, veniente Domino, lux illorum corporum cesset.

RESPONDEO dicendum quod **si loquamur de sole et luna quantum ad ipsum momentum adventus Christi sic non est credibile quod obscurabuntur sui luminis privatione,** quia totus mundus innovabitur, Christo veniente, et sanctis resurgentibus, ut dicetur quæst. seq.— **Si autem loquamur de eis secundum tempus propinquum ante judicium, sic esse poterit quod sol et luna, et alia cœli luminaria sui luminis privatione obscurabuntur vel diversis temporibus vel simul,** hoc divina virtute faciente ad hominum terrorem.

Ad primum ergo dicendum quod Rabanus loquitur quantum ad tempus judicium præcedens; unde subjungit quod peracto judicii die, fiet quod Isaias dicit.

Ad secundum dicendum quod lux est in corporibus cœlestibus non solum ad causandam generationem in istis inferioribus, sed etiam ad eorum perfectionem et decorem. Unde non oportet quod cessante generatione, lux corporum cœlestium cesset, sed magis augeatur.

Ad tertium dicendum quod non videtur esse probabile quod qualitates elementares ab elementis removeantur, quamvis quidam hoc posuerint. Si tamen removerentur, adhuc non esset simile de eis et de luce, eo quod qualitates elementares habent ad invicem contrarietatem, unde agunt corrumpendo; lux autem non est principium actionis per viam contrarietatis, sed per viam principii regulantis contraria, et ad concordiam reducentis. — Nec est simile de motu corporum cœlestium. Motus enim est actus imperfecti; unde et tolli debet, quando tolletur imperfectio, quod de luce non potest dici.

ARTICULUS III

Utrum virtutes cœlorum, Domino veniente, commovebuntur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod virtutes cœlorum, Domino veniente, non commovebuntur. Virtutes enim cœlorum dici non possunt nisi angeli beati. Sed immutabilitas est de ratione beatitudinis. Ergo moveri non poterunt.

2. Præterea, admirationis causa est ignorantia, ut patet in 1 Metaph., cap. 2, circa med. Sed sicut ab angelis longe abest timor, ita et ignorantia, quia, ut dicit Gregorius, lib. 4 Dialog., cap. 33, in fin.. et lib. Moral., cap. 14, *quid est quod non vident qui videntem omnia vident?* Ergo non poterunt per admirationem moveri, ut in littera dicitur, 4, dist. 48.

3. Præterea, omnes angeli divino judicio astabunt : unde Apoc. 7, 2, dicitur : *Omnes angeli stabant in circuitu throni.* Sed virtutes nominant unum specialem ordinem in angelis. Ergo non potius de eis dici debuit quod movebuntur, quam de aliis angelis.

— Sed contra est quod dicitur Job 26, 2 : *Columnæ cœli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus.* Sed columnæ cœli non possunt intelligi nisi virtutes cœlorum. Ergo virtutes cœlorum commovebuntur.

Præterea, Matth. 24, 29, dicitur : *Stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum commovebuntur.*

RESPONDEO dicendum quod virtutes in angelis dicuntur dupliciter, ut patet per Dionysium, 11, cap. cœlest. Hierarch. — *Quandoque* enim nomen virtutum uni ordini appropriatur ; qui secundum ipsum est medius mediæ hierarchiæ ; secundum vero Gregorium, hom. 34, in Evang., ante med., est supremus infimæ hierarchiæ. — *Alio* modo accipitur communiter pro omnibus cœlestibus spiritibus. Et utroque modo potest accipi in proposito. In littera enim, loc. sup. cit., exponitur prout accipitur secundo modo, scilicet pro omnibus angelis : et tunc dicuntur moveri propter admirationem novitatis, quæ in mundo erit, sicut in littera dicitur. Potest etiam exponi, prout virtutis nomen est proprium nomen ordinis : et tunc ordo ille dicitur moveri præ aliis ratione effectus, quia illi ordini secundum Gregorium, loc. cit., attribuitur miracula facere, quæ maxime circa illud tempus fient : vel quia ordo ille, cum sit de media hierarchia, secundum Dionysium, cap. 8 et 11 cœlest. Hierarch., non habet potentiam limitatam : unde oportet quod ejus ministerium sit circa causas universales. Unde proprium officium virtutum esse videtur corpora cœlestia movere, quæ sunt causa eorum quæ in natura inferiori aguntur ; et hoc etiam ipsum nomen sonat, quia *virtutes cœlorum* dicuntur. Tunc ergo movebuntur, quia ab effectu suo cessabunt, ulterius corpora cœlestia non moventes : sicut nec angeli qui sunt ad custodiam hominum deputati, ulterius custodiæ officio vacabunt.

Ad primum ergo dicendum quod mutatio illa non variat aliquid quod ad eorum statum pertineat ; sed refertur vel ad effectus eorum qui immutari possunt sine eorum mutatione, vel ad novam rerum considerationem, quam prius secundum species concretas videre non potuerant. Hanc autem vicissitudinem cogitationum ab eis beatitudo non tollit. Unde dicit Augustinus. lib. 3 de Trinit., cap. 4 et 5, quod *Deus movet creaturam spiritualem per tempora.*

Ad secundum ergo dicendum quod admiratio solet esse de his quæ nostram cognitionem excedunt, vel facultatem ; et secundum hoc virtutes cœlorum admirabuntur divinam virtutem talia facientem, in quantum ab ejus imitatione et comprehensione deficiunt ; per quem modum dicit B. Agnes quod *ejus pulchritudinem sol et luna mirantur.* Et sic non ponitur in angelo ignorantia, sed tollitur Dei comprehensio.

Ad tertium patet responsio ex dictis in corp. art.

QUÆSTIO LXXIV (Vel LXXVI)

DE IGNE ULTIMÆ CONFLAGRATIONIS. — *In novem articulos divisa.*

Deinde considerandum est de igne ultimæ conflagrationis mundi.

Circa quod quæruntur novem : 1° utrum aliqua mundi purgatio sit futura ; 2° utrum per ignem sit futura ; 3° utrum ille ignis sit ejusdem speciei cum igne elementari ; 4° utrum ignis ille sit etiam cœlos superiores purgaturus ; 5° utrum ille ignis sit alia elementa consumpturus ; 6° utrum omnia elementa sit purgaturus ; 7° utrum ille ignis præcedat judicium, vel sequatur ; 8° utrum per illum ignem consumendi sint homines ; 9° utrum per illum involvendi sint reprobi.

ART. 3. — Nota in 1ª concl. ly *propter admirationem* quæ scilicet procedit non ex ignorantia, sed ex magnitudine rei. — De resp. ad 2, confer 3 Part. quæst. 15, art. 8.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum mundi purgatio sit futura.

S. Thom., 4 Sent., dist. 47, quæst. 11, art. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod nulla mundi purgatio sit futura. Non enim purgatione indiget nisi quod est immundum. Sed creaturæ Dei non sunt immundæ : unde dicitur Act. 10, 15 : *Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris,* id est immundum. Ergo creaturæ mundi non purgabuntur.

2. Præterea, purgatio secundum divinam justitiam ordinatur ad auferendum immunditiam culpæ, sicut patet de purgatione post mortem. Sed in elementis hujus mundi nulla potest esse culpæ infectio. Ergo videtur quod purgatione non indigeant.

3. Præterea, unumquodque dicitur purgari, quando separatur id quod est extraneum ab ipso, inducens in eo ignobilitatem ; separatio enim ejus quod nobilitatem inducit, non dicitur purgatio, sed magis diminutio. Sed hoc ad perfectionem et nobilitatem elementorum pertinet, quod aliquid extraneæ naturæ est eis admixtum, quia forma corporis mixti est nobilior quam forma simplicis. Ergo videtur quod elementa hujusmodi nullo modo convenienter possint purgari.

— Sed contra, omnis innovatio fit per aliquam purgationem. Sed elementa innovabuntur : unde Apocal. 21, 1, dicitur : *Vidi cœlum novum, et terram novam ; primum enim cœlum, et prima terra abiit.* Ergo elementa purgabuntur.

Præterea, 1 Corinth. 7, super illud : *Præterit figura hujus mundi*, dicit Glossa Aug., lib. 20 de Civ. Dei, cap. 16, ante med. : *Pulchritudo hujus mundi mundanorum ignium conflagratione peribit.* Et sic idem quod prius.

RESPONDEO dicendum quod quia mundus propter hominem aliquo modo factus est, **oportet quod quando homo secundum corpus glorificabitur, etiam alia mundi corpora ad meliorem statum mutentur,** ut sit et locus convenientior, et aspectus delectabilior. — **Ad hoc autem quod homo gloriam corporis consequatur, oportet prius removeri ea quæ gloriæ opponuntur ; quæ sunt duo, scilicet corruptio et infectio culpæ** : quia, ut dicitur 1 Corinth. 15, 50, *corruptio incorruptelam non possidebit* ; et a civitate gloriæ omnes immundi foris erunt ; Apoc. ult. Et similiter etiam **oportet elementa mundi purgari a contrariis dispositionibus, antequam in novitatem gloriæ adducantur,** proportionaliter ei quod de homine dictum est. Quamvis autem res corporalis subjectum infectionis culpæ proprie esse non possit, tamen ex culpa quædam incongruitas in rebus corporalibus relinquitur, ad hoc quod spiritualibus dedicentur ; et inde videmus quod loca in quibus aliqua crimina sunt commissa, non reputantur idonea ad aliqua sacra exercenda in eis, nisi purgatione quadam præmissa. Et secundum hoc ex peccatis hominum quamdam idoneitatem ad gloriæ susceptionem pars mundi recipit, quæ in usum nostrum cedit : unde quantum ad hoc mundatione indiget. Similiter etiam circa medium locum, propter elementorum contactum, multæ sunt corruptiones, et generationes, et alterationes elementorum, quæ puritati eorum derogant. Et ideo ab his oportet elementa purgari, ad hoc quod decenter suscipiant novitatem gloriæ.

Ad primum ergo dicendum quod cum dicitur omnis creatura Dei esse munda, hoc est intelligendum, quia non habet in substantia sua alicujus malitiæ commixtionem ; sicut ponebant Manichæi dicentes malum et bonum esse duas substantias alicubi divisas, et alicubi commixtas : non autem removetur quin aliqua creatura habeat permixtionem naturæ extraneæ, quæ etiam in se bona est, sed perfectioni hujusmodi creaturæ repugnat ; similiter non removetur ex hoc quin malum alicui creaturæ accidat, quamvis non sit permixtum ei quasi pars substantiæ ipsius.

Ad secundum dicendum quod quamvis elementa corporea subjectum culpæ esse non possunt, tamen ex culpa commissa in eis aliquam ineptitudinem consequuntur ad perfectionem gloriæ suscipiendam.

Ad tertium dicendum quod forma mixti et forma elementi possunt dupliciter considerari : — aut quantum ad perfectionem speciei, et sic corpus mixtum est nobilius : — aut quantum ad perpetuitatem durationis, et sic corpus simplex nobilius est, quia non habet in seipso unde corrumpatur, nisi ejus corruptio fiat ab aliquo exteriori. Corpus autem mixtum in seipso habet causam corruptionis suæ, scilicet compositionem contrariorum ; et ideo corpus simplex, etsi sit corruptibile secundum partem, est tamen incorruptibile secundum totum, quod de mixto dici non potest. Et quia incorruptio est de perfectione gloriæ, ideo perfectio corporis simplicis magis convenit perfectioni gloriæ quam perfectio corporis mixti ; nisi etiam corpus mixtum in se habeat aliquod incorruptionis principium ; sicut corpus humanum, cujus forma est incorruptibilis. Nihilominus quamvis aliquo modo corpus mixtum sit nobilius quam simplex, nobilius tamen esse habet corpus simplex secundum se existens quam existens in mixto ; quia in mixto sunt corpora simplicia quodammodo in potentia, in seipsis autem existentia sunt in ultima sui perfectione.

ART. 1. — Vides ergo mundum non destruendum, sed purgandum et innovandum (infra art. 6 ad 3). — Nota proposit. Origenistarum, damn. a concil. V. œcumenico : infra, quæst. 75, art. 1.

ARTICULUS II

Utrum mundi purgatio sit futura per ignem.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc purgatio non sit futura per ignem. Ignis enim, cum sit pars mundi, purgatione indiget, sicut et aliæ partes. Sed non debet esse idem purgans, et purgatum. Ergo videtur quod ignis non purgabit.

2. Præterea, sicut ignis habet virtutem purgativam, ita et aqua. Cum ergo omnia non sint purgabilia per ignem, sed quædam necesse sit aqua purgari, sicut etiam vetus lex distinguit, videtur quod ignis non purget, ad minus universaliter.

3. Præterea, purgatio ad hoc videtur pertinere ut partes mundi ab invicem segregatæ puriores reddantur. Sed segregatio partium mundi ab invicem in mundi initio sola virtute divina facta est, quia ex hac opus distinctionis determinatur: unde et Anaxagoras segregationem posuit actum intellectus moventis omnia, ut refert Arist., 8 Physic. tex. 77. Ergo videtur quod in fine mundi purgatio fiet immediate a Deo, et non per ignem.

— Sed contra est quod in Psal. 49, 3. dicitur: *Ignis in conspectu ejus exardebit, et in circuitu ejus tempestas valida;* et postea sequitur de judicio: *Advocabit cœlum desursum, et terram discernere populum suum.* Ergo videtur quod ultima purgatio mundi sit futura per ignem.

Præterea, 2 Petri ult., 12, dicitur: *Cœli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent.* Ergo illa purgatio per ignem fiet.

RESPONDEO dicendum quod illa mundi purgatio, ut dictum est, art. præc., removebit a mundo infectionem ex culpa relictam, et impuritatem commixtionis; et erit dispositio ad gloriæ perfectionem. Et ideo quantum ad hæc tria **convenientissime fiet per ignem purgatio.** — Primo quia ignis, cum sit nobilissimum elementorum, habet naturales proprietates similiores proprietatibus gloriæ, ut maxime patet de luce. — Secundo quia ignis non ita recipit commixtionem extranei propter efficaciam suæ virtutis activæ, sicut alia elementa. — Tertio quia sphæra ignis est remota a nostra habitatione; nec ita communis est nobis usus ignis, sicut terræ, aquæ, et aeris: unde non ita inficitur, et præter hoc habet maximam efficaciam ad purgandum et ad dividendum subtilizando.

Ad primum ergo dicendum quod ignis non evenit in usum nostrum, prout est in materia propria (sic enim remotus est a nobis), sed solum prout est in materia aliena; et quantum ad hoc poterit purgari mundus per ignem in sua puritate existentem. Quantum vero ad hoc quod habet de extraneo adjunctum, poterit purgari; et sic diverso respectu idem erit purgans et purgatum, quod non est inconveniens.

Ad secundum dicendum quod prima purgatio mundi, quæ facta est per diluvium, non respiciebat nisi infectionem peccati. Præcipue autem tunc regnabat peccatum concupiscentiæ; et ideo convenienter per contrarium purgatio facta fuit, scilicet per aquam. Sed secunda purgatio respicit et infectionem culpæ, et commixtionis impuritatem; et quantum ad utrumque convenit magis quod fiat per ignem quam per aquam. Aqua enim non habet vim disgregandi, sed magis congregandi: unde per aquam naturalis impuritas elementorum tolli non posset, sicut per ignem. Similiter etiam circa finem mundi regnabit vitium tepiditatis, quasi mundo jam senescente: quia, ut dicitur Matth. 24, 12, *tunc refrigescet charitas multorum.* Unde tunc convenienter purgatio per ignem fiet. Nec est aliquid quod igne purgari non possit aliquo modo. Sed quædam sunt quæ sine sui corruptione per ignem non possunt purgari sicut panni, et vasa lignea, et hujusmodi; et talia lex præcipit purgari per aquam, quæ tamen finaliter omnia corrumpentur per ignem.

Ad tertium dicendum quod per opus distinctionis sunt rebus diversæ formæ collatæ, quibus ab invicem distinguuntur; et ideo hoc fieri non potuit nisi per eum qui est auctor naturæ. Sed per finalem purgationem reducentur res ad puritatem in qua conditæ fuerunt; et ideo in hoc poterit natura creata exhibere ministerium Creatori: et propter hoc ministerium creaturæ committitur, quia hoc ad ejus nobilitatem cedit.

ARTICULUS III

Utrum ignis ille quo mundus purgabitur, sit ejusdem speciei cum igne elementari

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ille ignis non sit ejusdem speciei cum igne elementari. Nihil enim seipsum consumit. Sed ille ignis quatuor elementa consumet, ut dicit Glossa (ord. Bedæ, sup. illud: *Elementa vero*) 2 Petri ult. Ergo ignis ille non erit ejusdem speciei cum igne elementari.

2. Præterea, sicut virtus manifestatur per operationem, ita natura per virtutem. Sed ille ignis habebit aliam virtutem ab igne qui est elementum, quia scilicet purgabit universum, quod ignis iste facere non potest. Ergo non erit ejusdem speciei cum isto.

3. Præterea, ea quæ sunt ejusdem speciei in corporibus naturalibus, habent eumdem motum. Sed ille ignis habebit alium motum quam ignis qui est elementum, quia circumquaque movebitur, ut

---

ART. 2. — Constans est Ecclesiæ doctrina, mundum in fine mundi arsurum igne. Vide Ps. 46 et 96; Is. 66; Joel 2, 2; 2 Thessal. 1, 8; 1 Petr. 3.

totum purgare possit. Ergo non est ejusdem speciei.

— Sed contra est quod Augustinus dicit 20 de Civit. Dei, cap. 16, ante med. (et habetur in Glossa, ord. et interl., implic. sup. illud : *Præterit enim*, 1 ad Cor., 7), quod *figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione peribit*. Ergo ignis ille erit de natura ignis qui nunc est in hoc mundo.

Præterea, sicut purgatio futura erit per ignem, ita præcedens fuit per aquam ; et utraque ad invicem comparatur 2 Petri 3. Sed in prima purgatione fuit aqua ejusdem speciei cum aqua elementari. Ergo similiter erit in secunda purgatione ignis ejusdem speciei cum igne elementari.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc inveniuntur tres opiniones. Quidam enim dicunt quod ignis elementum, qui est in sphæra sua, descendet ad purgationem mundi; modum autem descensionis ponunt per multiplicationem ; ignis enim, undique apposito combustibili, augmentatur, et hoc præcipue tunc fiet quando virtus ignis exaltabitur super omnia alia elementa. Sed contra hoc esse videtur quod ignis ille non tantum descendet, sed etiam a sanctis ascendere perhibetur, ut patet 2 Petri 1, ubi dicitur quod tantum ascendet judicii ignis, quantum aqua diluvii. Ex quo videtur quod ille ignis sit circa locum medium generationis (1).

Et propter hoc alii dicunt quod ignis ille generabitur circa locum medium ex congregatione radiorum cœlestium corporum, sicut videmus quod congregantur in speculo comburente : tunc autem loco speculorum erunt nubes concavæ, ad quas fiet radiorum reverberatio. Sed hoc etiam non videtur conveniens, quia cum effectus corporum cœlestium sequantur determinatos situs, et aspectus eorum, si ex virtute corporum cœlestium ignis ille generaretur, tempus illius purgationis posset esse notum considerantibus motus astrorum ; quod auctoritati Scripturæ repugnat.

Et ideo alii dicunt, sequentes Augustinum, quod *sicut mundanarum aquarum inundatione factum est diluvium, ita mundanorum ignium conflagratione figurâ hujus mundi peribit*, ut dicitur 20 de Civ. Dei, loc. sup. cit. Ista autem conflagratio nihil aliud est quam congregatio omnium causarum inferiorum et superiorum, quæ ex natura sua habent virtutem igniendi : quæ quidem congregatio non naturali cursu rerum, sed virtute divina fiet, et ex omnibus istis causis sic congregatis generabitur ignis qui faciem hujus mundi exuret.

Si autem opiniones hæ recte considerentur, invenientur diversificari quantum ad causam generationis illius ignis, et non quantum ad speciem ejus. Ignis enim generatus a sole, vel ab inferiori calefaciente, est ejusdem speciei cum igne qui est in sua sphæra, nisi in quantum admiscetur ei de materia aliena : quod quidem tunc oportebit, quia ignis non potest aliquid purgare, nisi secundum hoc quod alterum efficitur materia ejus aliquo modo.

Unde **simpliciter concedendum est quod ignis ille erit ejusdem speciei cum isto.**

Ad primum ergo dicendum quod ignis ille quamvis sit ejusdem speciei cum igne qui apud nos est, non tamen est idem numero. Videmus autem quod duorum ignium ejusdem speciei, unus alterum destruit, major scilicet minorem, consumendo materiam ejus, et similiter etiam ille ignis ignem qui apud nos est, consumere poterit.

Ad secundum dicendum quod sicut operatio quæ procedit a virtute rei, est virtutis indicium, ita et virtus ejus est indicium essentiæ vel naturæ, quæ procedit a principiis essentialibus rei : operatio autem quæ non procedit ex virtute rei operantis, non indicat virtutem ipsius, sicut patet in instrumentis ; actio enim instrumenti magis manifestat virtutem moventis quam instrumenti virtutem, quia virtutem agentis manifestat ut primum operationis principium ; virtutem autem instrumenti non manifestat, nisi quatenus est susceptivum influentiæ principalis agentis, secundum quod movetur ab eo. Similiter etiam virtus quæ non procedit ex principiis essentialibus rei, non manifestat naturam ejus, nisi quantum ad susceptibilitatem : sicut virtus qua aqua calefacta potest calefacere, non manifestat naturam ejus nisi quantum ad calefactibilitatem ; et ideo nihil prohibet quin aqua non habens hanc virtutem, sit ejusdem speciei cum aqua habente virtutem istam. Similiter etiam non est inconveniens quod ignis ille qui habebit vim purgandi faciem mundi, sit ejusdem speciei cum igne qui est apud nos, cum vis calefactiva non oriatur in ipso ex principiis essentialibus, sed ex divina virtute vel operatione ; sive dicatur quod illa virtus sit aliqua qualitas absoluta, sicut calor in aqua calefacta ; sive sit intensio quædam, sicut de instrumentali virtute in 1 dist. 4 Sent., quæst. 1, art. 4, dictum est. Et hoc probabilius est, quia ignis ille non aget nisi ut instrumentum divinæ virtutis.

Ad tertium dicendum quod ignis ex propria natura non fertur nisi sursum ; sed in quantum sequitur materiam, quam requirit extra propriam sphæram existens, sic sequitur materiæ combustibilis situm : et per modum istum non est inconveniens, quod vel in circuitu, vel deorsum moveatur, et præcipue secundum quod agit ut instrumentum divinæ virtutis.

---

(1) Al., *generatus*.

ARTICULUS IV

Utrum ignis ille purgabit etiam cœlos superiores.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ille purgabit etiam cœlos superiores, quia in Psal. 101, 20, dicitur : *Opera manuum tuarum sunt cœli : ipsi peribunt, tu autem permanes.* Sed etiam superiores cœli sunt opera manuum Dei. Ergo et ipsi in finali illa mundi conflagratione peribunt.

2. Præterea, 2 Petri 3, 12, dicitur : *Cœli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent.* Cœli autem qui ab elementis distinguuntur, sunt cœli superiores, quibus infixa sunt sidera. Ergo videtur quod etiam illi per illum ignem purgabuntur.

3. Præterea, ignis ille ad hoc erit ut removeat a corporibus indispositionem ad perfectionem gloriæ. Sed in cœlo superiori invenitur indispositio et ex parte culpæ, quia diabolus ibi peccavit, et ex parte naturalis defectus, quia Rom. 8, super illud : *Scimus quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc*, dicit Glossa (ord. Ambros.): *Omnia elementa cum labore explent officia sua; sicut sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia.* Ergo etiam cœli superiores purgabuntur per ignem illum.

— Sed contra est quod corpora cœlestia peregrinæ impressionis receptiva non sunt.

Præterea, super illud 2 Thess. 1 : *In flamma ignis dantis vindictam*, dicit Glossa (ord. Haym.): *Ignis erit in mundo, qui præcedet eum, tantum spatium aeris occupans quantum occupavit aqua in diluvio.* Sed aqua diluvii non ascendit usque ad superiores cœlos, sed solum quindecim cubitis super altitudinem montium, ut habetur Genes. 7. Ergo cœli superiores illo igne non purgabuntur.

RESPONDEO dicendum quod purgatio mundi ad hoc erit, ut removeatur a corporibus dispositio contraria perfectioni gloriæ ; quæ quidem perfectio est ultima rerum consummatio : et hæc quidem dispositio in omnibus corporibus invenitur, sed diversimode in diversis. In quibusdam enim invenitur indispositio secundum aliquid inhærens substantiæ eorum, sicut in istis corporibus inferioribus, quæ per mutuam mixtionem decidunt a propria puritate : in quibusdam vero corporibus invenitur dispositio non per aliquid substantiæ eorum inhærens, sicut in corporibus cœlestibus, in quibus nihil invenitur repugnans ultimæ perfectioni universi, nisi motus, qui est via ad perfectionem ; nec motus quilibet, sed localis tantum, qui non variat aliquid quod sit intrinsecum rei, ut substantiam, aut quantitatem, aut qualitatem, sed solum locum, qui est extra rem. Et ideo **a substantia cœli superioris non oportet quod aliquid removeatur, sed oportet quod motus ejus quietetur.** Quietatio autem motus localis non fit per actionem alicujus contrarii agentis, sed per hoc quod motor desistit a movendo.— Et ideo **cœlestia corpora nec per ignem, nec per alicujus creaturæ actionem purgabuntur ; sed ipsa eorum quietatio sola voluntate divina accidens, eis loco purgationis erit.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit 20 de Civit. Dei, cap. 24, verba illa psalmi sunt intelligenda de cœlis aereis, qui purgabuntur per ignem ultimæ conflagrationis. — Vel dicendum quod si etiam de superioribus cœlis intelligantur, tunc dicuntur perire quantum ad motum, quo nunc continue moventur.

Ad secundum dicendum quod Petrus se exponit, de quibus cœlis intelligat ; præmiserat enim ante verba inducta, quod *cœli prius et terra per aquam perierant; qui nunc eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicii.* Ergo illi cœli per ignem purgabuntur qui prius per aquam diluvii sunt purgati, scilicet cœli aerei.

Ad tertium dicendum quod ille labor, et illa servitus creaturæ, quæ corporibus cœlestibus secundum Ambrosium attribuitur, nihil est aliud quam vicissitudo motus, ratione cujus tempori subjiciuntur, et defectus ultimæ consummationis, quæ finaliter in eis erit. Ex culpa etiam dæmonum cœlum empyreum infectionem non contraxit, quia peccando statim e cœlo expulsi sunt.

ARTICULUS V

Utrum ignis ille alia elementa consumet.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ille alia elementa consumet, quia, ut dicit Glossa Bedæ (ordi. sup ilud : *Elementa vero*), 1 Petri ult., *elementa quatuor, quibus mundus consistit, ignis ille maximus absumet; nec cuncta in tantum absumet ut non sint, sed duo ex toto consumet, duo vero in meliorem restituet faciem.* Ergo videtur quod ad minus duo elementa per ignem illum destruenda sint totaliter.

2. Præterea, Apoc. 21, 1, dicitur : *Primum cœlum, et prima terra, abiit, et mare jam non est.* Sed per cœlum aer intelligitur, ut Augustinus dicit, lib. 20 de Civ. Dei, cap. 18, mare autem est aquarum congregatio. Ergo videtur quod illa tria elementa totaliter destruentur.

3. Præterea, ignis non purgat, nisi secundum hoc quod alia efficiuntur materia ejus. Si ergo ignis purgat alia elementa, oportet quod ejus materia efficiantur. Ergo oportet quod in naturam ignis transeant, et sic a natura sua corrumpentur.

4. Præterea, forma ignis est nobilissima formarum, ad quam perduci possit elementaris materia. Sed per illam purgationem omnia in nobilissimum statum perducentur. Ergo alia elementa in ignem totaliter convertentur.

— Sed contra est quod 1 Cor. 7, super illud : *Præterit figura hujus mundi,* Glossa (interl. Ambros.) dicit : *Hujus mundi pulchritudo, non substantia præterit.* Sed ipsa substantia elementorum pertinet ad perfectionem mundi. Ergo elementa non consumentur secundum suam substantiam.

Præterea, illa finalis purgatio quæ fiet per ignem, respondebit primæ purgationi quæ facta est per aquam. Sed illa non corrupit elementorum substantiam. Ergo nec illa quæ fiet per ignem, corrumpet.

RESPONDEO dicendum quod circa hanc quæstionem est multiplex opinio. Quidam enim dicunt quod omnia elementa manebunt quantum ad materiam, omnia autem mutabuntur quantum ad imperfectionem; sed duo eorum retinebunt propriam formam substantialem, scilicet aer et terra; in duobus vero, scilicet igne et aqua, non remanebit forma substantialis eorum, sed mutabuntur ad formam cœli; et sic tria elementa, aer scilicet, ignis et aqua, *cœlum* dicentur; quamvis aer retineat formam substantialem eamdem quam nunc habet, quia nunc etiam *cœlum* dicitur. Unde etiam Apoc. 21, 1, non fit mentio nisi de cœlo et terra : *Vidi,* inquit, *cœlum novum et terram novam.* Sed hæc opinio est omnino absurda. Repugnat enim et philosophiæ, secundum quam poni non potest quod corpora inferiora sint in potentia ad formam cœli; cum nec materiam habeant communem, nec contrarietatem ad invicem : et etiam theologiæ, quia secundum hanc positionem non salvabitur perfectio universi cum integritate suarum partium, duobus elementis sublatis. Unde per hoc quod dicitur *cœlum,* intelligitur quintum corpus ; omnia vero elementa intelliguntur per *terram,* sicut in Psal. 148, 7 : *Laudate Dominum de terra;* et sequitur : *Ignis, grando, nix, glacies,* etc.

Et ideo alii dicunt, quod omnia elementa manebunt secundum substantiam ; sed qualitates activæ et passivæ ab eis removebuntur : sicut etiam ponunt quod in corpore mixto elementa salvantur secundum suas formas substantiales, sine hoc quod proprias qualitates habeant, cum sint ad medium reductæ ; medium autem neutrum extremorum est. Et huic etiam videtur consonare quod Augustinus dicit 20 de Civit. Dei cap. 16, in med. : *Illa itaque conflagratione mundana elementorum corruptibilium qualitates, quæ corporibus nostris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt; atque ipsa substantia has qualitates habebit, quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione conveniant.* Sed istud non videtur probabile quia cum qualitates propriæ elementorum sint effectus formarum substantialium, non videtur quod formis substantialibus manentibus, qualitates prædictæ possint mutari, nisi per actionem violentam ad tempus ; sicut in aqua calefacta videmus quod ex vi suæ speciei frigiditatem recuperat, quam per actionem ignis amisit, dummodo species aquæ remaneat. Et præterea ipsæ qualitates elementares sunt de perfectione secunda elementorum, sicut propriæ passiones eorum : nec est probabile quod in illa finali consummatione aliquid perfectionis naturalis ab elementis tollatur.

Et ideo videtur dicendum quod **manebunt elementa quantum ad substantiam et qualitates eorum proprias; sed purgabuntur ab infectione, quam ex peccatis hominum contraxerunt, et ab impuritate quæ per actionem et passionem mutuam in eis accidit,** quia jam cessante motu primi mobilis, in inferioribus elementis mutua actio et passio esse non poterit : et hoc Augustinus, loc. cit., appellat *qualitates corruptibilium elementorum,* scilicet innaturales dispositiones eorum, secundum quas corruptioni appropinquant.

Ad primum ergo dicendum quod ignis ille dicitur quatuor elementa absumere, in quantum ea aliquo modo purgabit. Quod autem sequitur, quod *duo ex toto consumet,* non est intelligendum quod duo elementa secundum substantiam destruentur, sed quia duo magis removebuntur a proprietate quam nunc habent. — Quæ quidem duo a quibusdam esse dicuntur ignis et aqua, quæ maxime excedunt in qualitatibus activis, scilicet calore et frigore, quæ sunt maxime corruptionis principia in aliis corporibus : et quia tunc non erit actio ignis et aquæ, quæ sunt maxime activa, maxime immutari videbuntur a virtute quam nunc habent. — Alii vero dicunt hæc duo esse aerem et aquam, propter varios motus istorum duorum elementorum, quos consequuntur ex motu corporum cœlestium : et quia isti motus non erunt (sicut fluxus, et refluxus maris, et commotiones ventorum, et hujusmodi), et ideo illa elementa maxime mutabuntur a proprietate quam nunc habent.

Ad secundum dicendum quod sicut dicit Augustinus 20 de Civit. Dei, cap. 16, in fin., *cum dicitur : Et mare jam non est, per mare potest intelligi præsens seculum, de quo ante dixerat : Mare dedit mortuos qui in eo erant.* — Si tamen mare ad litteram referamus, tunc est dicendum quod in mari duo intelliguntur, scilicet substantia aquarum, et earum dispositio quantum ad salsedinem et commotiones fluctuum; et quantum ad hoc secundum, mare non remanebit; remanebit autem quantum ad primum.

Ad tertium dicendum quod ignis ille non aget nisi ut instrumentum providentiæ, et virtutis divinæ : unde non aget in alia elementa usque ad eorum consumptionem, sed solum usque ad purgationem. — Nec oportet quod illud quod efficitur materia ignis, totaliter a specie propria corrumpatur ; sicut patet in ferro ignito, quod a loco ignitionis remotum ex virtute speciei remanentis ad proprium statum et pristimum redit; et ita etiam erit de elementis per ignem purgatis.

Ad quartum dicendum quod in partibus elementorum non debet considerari solum quid congruat alicui parti secundum se acceptæ, sed etiam quid congruat secundum ordinem ad totum. Dico ergo quod quamvis aqua esset nobilior, si haberet formam ignis, similiter terra et aer, universum tamen esset imperfectius, si tota elementorum materia formam ignis assumeret.

ARTICULUS VI

Utrum omnia elementa per illum ignem purgabuntur.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod nec omnia elementa per illum ignem purgabuntur, quia ignis ille, ut jam dictum est, art. 3 huj. quæst., non ascendet nisi quantum ascendit aqua diluvii. Sed aqua diluvii non pervenit usque ad sphæram ignis. Ergo nec per ultimam purgationem elementum ignis purgabitur.

2. Præterea, Apoc. 21, super illud : *Vidi cœlum novum*, etc., dicit Glossa ordin. : *Immutatio aeris et terræ dubitabile non est quin per ignem fiet; sed de aqua dubitatur, nam purgationem in seipsa habere creditur.* Ergo ad minus non est certum quod omnia elementa purgabuntur.

3. Præterea, locus qui est perpetuæ infectionis, nunquam purgatur. Sed in inferno erit perpetua infectio. Cum ergo infernus intra elementa collocetur, videtur quod elementa non totaliter purgabuntur.

4. Præterea, paradisus terrestris in terra continetur. Sed ille non purgabitur per ignem, quia etiam nec aquæ diluvii illuc ascenderunt, ut Beda dicit, comment. in Exod., c. 5, ad fin. (et hab. in Glossa ord., sup. illud Gen. 2 : *Plantaverat autem Deus*, et habetur in 2 Sententiarum, d. 7). Ergo videtur quod non omnia elementa totaliter purgabuntur.

— Sed contra est Glossa super inducta, art. præc., arg. 1, quæ habetur 2 Petri ult., quod *quatuor elementa ignis ille absumet.*

RESPONDEO dicendum quod quidam dicunt quod ille ignis ascendet usque ad summitatem spatii continentis quatuor elementa ; ut sic elementa totaliter purgentur et ab infectione peccati, quo etiam superiores partes elementorum sunt infectæ (ut patet per fumum idololatriæ superiora inficientis), et etiam a corruptione, quia elementa secundum omnes partes sui corruptibilia sunt. Sed hæc opinio repugnat auctoritati Scripturæ, quia 2 Petri 3, dicitur quod illi cœli repositi sunt igni, qui fuerunt per aquam purgati : et Augustinus dicit 20 de Civit. Dei, cap. 18, a med., quod *ille mundus qui diluvio periit, igni reservatur.* Constat autem quod aqua diluvii non ascendit usque ad summitatem spatii elementorum, sed solum usque ad quindecim cubitos super altitudines montium. Et præterea notum est quod vapores elevati a terra, vel fumi quicumque, non possunt pertransire totam sphæram ignis, ut perveniant ad summitatem ejus. Et ita infectio peccati non pervenit usque ad spatium prædictum. A corruptibilitate etiam elementa non possunt purgari per subtractionem alicujus quod per ignem possit consumi ; sed per ignem poterunt consumi impuritates elementorum quæ ex eorum permixtione proveniunt. Hujusmodi autem impuritates præcipuæ sunt circa terram **usque ad medium aeris interstitium. Unde usque ad illud spatium ignis ultimæ conflagrationis elementa purgabit.** Tantum enim aquæ diluvii ascenderunt, quod probabiliter æstimari potest ex montium altitudine, quos determinata mensura transcenderant.

Primum ergo concedimus.

Ad secundum dicendum quod ratio dubitationis in Glossa exprimitur, quia scilicet aqua vim purgationis in se habere creditur, non tamen habet vim purgationis talis, qualis futuro statui competit, ut ex dictis patet, art. præc., et art. 2 huj. quæst., ad 2.

Ad tertium dicendum quod illa purgatio præcipue ad hoc erit ut quidquid est imperfectionis, a sanctorum habitatione removeatur. Et ideo in illa purgatione totum quod est fœdum, ad locum damnatorum congregabitur. Unde infernus non purgabitur ; sed ad ipsum deducentur totius mundi fæces, secundum illud Ps. 74, 9 : *Fæx ejus non est exinanita ; bibent omnes peccatores terræ.*

Ad quartum dicendum quod quamvis peccatum primi hominis in terrestri paradiso sit commissum, non tamen locus ille est locus peccantium, sicut nec cœlum empyreum ; ex utroque enim loco homo et diabolus statim post peccatum sunt ejecti : unde locus ille purgatione non indiget.

ARTICULUS VII

Utrum ignis ultimæ conflagrationis judicium debeat sequi.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ultimæ conflagrationis judicium debeat sequi. Augustinus enim, 20 de Civ. Dei, cap. ult., ad fin., hunc ordinem ponit eorum quæ in judicio sunt futura, dicens : *In illo judicio has res didicimus esse venturas, Eliam Thesbitem, fidem Judæorum, Antichristum persecuturum, Christum judicaturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumque divisionem, mundi conflagrationem, ejusdemque renovationem.* Ergo conflagratio judicium sequetur.

2. Præterea, Augustinus dicit in eodem lib., c. 16, ante med. : *Judicatis impiis et in æternum ignem missis, figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione peribit.* Ergo idem quod prius.

3. Præterea, Dominus ad judicandum veniens aliquos vivos reperiet, ut patet ex hoc quod habetur 1 Thess. 4, 14, ubi ex persona eorum Apostolus dicit : *Deinde nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini*, etc. Sed hoc non esset, si conflagratio mundi præcederet, quia per ignem dissolverentur. Ergo ignis ille judicium sequetur.

4. Præterea, Dominus dicitur judicaturus orbem per ignem ; et ideo conflagratio finalis videtur esse executio sententiæ, vel divini judicii. Sed executio sequitur judicium. Ergo ille ignis judicium sequetur.

— Sed contra est quod dicitur in Ps. 96, 3 : *Ignis ante ipsum præcedet.*

Præterea, resurrectio præcedet judicium : alias non videret omnis oculus Christum judicantem. Sed mundi conflagratio resurrectionem præcedet; sancti enim qui resurgent, corpora spiritualia et impassibilia habebunt, et ita non poterunt purgari per ignem ; cum tamen in littera, 4 Sent., dist. 47, dicatur ex verbis Augustini, lib. 20 de Civ. Dei, cap. 27 et 19, quod per illum ignem purgabitur, si quid in aliquibus sit purgandum. Ergo ille ignis judicium præcedet.

RESPONDEO dicendum quod illa conflagratio secundum rei veritatem quantum ad sui initium judicium præcedet, quod ex hoc manifeste colligi potest, quod mortuorum resurrectio judicium præcedet : quod patet 1 Thess. 4, ubi dicitur quod illi qui dormierunt, rapientur in nubibus in aera obviam Christo ad judicium venienti. Simul autem erit resurrectio communis, et corporum sanctorum glorificatio. Sancti enim resurgentes corpora gloriosa resument, ut patet per illud quod dicitur 1 Cor. 15, 43 : *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria.* Simul autem cum corpora sanctorum glorificabuntur, etiam tota creatura suo modo renovabitur, ut patet per illud quod dicitur ad Rom. 8, 21, quod *ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Cum ergo conflagratio mundi sit dispositio ad renovationem prædictam, ut ex dictis patet, art. 1 et 4 huj. quæst., manifeste potest colligi quod **ista conflagratio quoad purgationem mundi judicium præcedet ; sed quoad aliquem actum, qui scilicet est involvere malos, judicium sequetur.**

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus non loquitur determinando, sed opinando : quod patet ex hoc quod sequitur : *Quæ omnia quidem ventura esse credendum est ; sed quibus modis et quo ordine veniant, magis tunc docebit rerum experientia, quam nunc ad perfectum hominis intelligentia valet consequi. Existimo tamen eo quo a me commemorata sunt ordine, esse ventura.* Ergo patet quod hæc dicit opinando.

Et similiter dicendum est *ad secundum.*

Ad tertium dicendum quod omnes homines morientur, et resurgent ; sed tamen illi dicuntur vivi reperiri qui usque ad tempus conflagrationis vivent in corpore.

Ad quartum dicendum quod ille ignis non exequitur sententiam judicis, nisi quoad involutionem malorum ; et quantum ad hoc sequetur judicium.

ARTICULUS VIII

Utrum ille ignis habiturus sit talem effectum in hominibus, qualis designatur.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod ille ignis non habebit talem effectum in hominibus, qualis in littera designatur, 4 Sent., dist. 47. Illud enim consumi dicitur quod in nihilum reducitur. Sed corpora impiorum non resolventur in nihilum, sed in æternum conservabuntur, ut æternam pœnam sustineant. Ergo ignis ille non erit malis consumptio, ut in littera dicitur.

2. Præterea, si dicatur quod consumet malorum corpora, in quantum ea resolvet in cinerem, contra. Sicut corpora malorum, ita et bonorum in cinerem resolventur ; hoc enim est Christi solius privilegium, ut caro ejus non videat corruptionem, Psal. 15 et Act. 2. Ergo etiam bonis tunc repertis erit consumptio.

3. Præterea, infectio peccati magis abundat in elementis, secundum quod veniunt ad compositionem humani corporis, in quo est corruptio fomitis, etiam quantum ad bonos, quam in elementis extra corpus humanum existentibus. Sed elementa extra corpus humanum existentia purgabuntur propter peccati infectionem. Ergo multo fortius oportet per ignem purgari elementa in corporibus humanis existentia, sive bonorum, sive malorum, et ita oportet utrorumque corpora resolvi.

4. Præterea, quamdiu status viæ durat, elementa similiter agunt in bonos et in malos. Sed adhuc durabit status hujus viæ in illa conflagratione, quia post statum hujus viæ non erit mors naturalis, quæ tamen per illam conflagrationem causabitur. Ergo ille ignis æqualiter aget in bonos et in malos ; et ita non videtur quod sit aliqua discretio inter eos quantum ad effectum illius ignis suscipiendum, sicut in littera ponitur, loc. cit.

5. Præterea, illa conflagratio quasi in momento perficietur. Sed multi invenientur vivi, in quibus erunt multa purgabilia. Ergo illa conflagratio non sufficiet ad eorum purgationem.

ART. 8. — Notandi ergo sunt varii effectus ignis conflagrationis : 1°. Purgare et renovare mundum. 2° Omnes homines tam bonos quam malos adhuc repertos extinguere. 3°. Justos probare et purgare. 4°. Impios punire, tum eos in peccatorum pœnam extinguendo, tum post resurrectionem eos involvendo.

RESPONDEO dicendum quod ignis ille finalis conflagrationis quantum ad hoc quod judicium præcedet, aget ut instrumentum divinæ justitiæ, et iterum per virtutem naturalem ignis. **Quantum ergo pertinet ad virtutem naturalem ipsius, similiter aget in malos et bonos qui vivi reperientur, utrorumque corpora in cinerem resolvendo. — In quantum vero aget ut instrumentum divinæ justitiæ, diversimode aget in diversos quantum ad sensum pœnæ.** Mali enim per actionem ignis cruciabuntur : boni vero in quibus nihil purgandum invenietur, omnino nullum dolorem ex igne sentient, sicut nec pueri senserunt in camino ignis, Dan. 3. Quamvis eorum corpora non servabuntur integra, sicut puerorum servata fuerunt ; et hoc divina virtute fieri poterit, ut sine doloris cruciatu resolutionem corporum patiantur. Boni vero in quibus aliquid purgandum reperietur, sentient cruciatum doloris ex illo igne, plus vel minus, pro meritorum diversitate. — Sed **quantum ad actum quem post judicium ille ignis habebit, in damnatos tantum aget,** quia boni omnes habebunt corpora impassibilia.

Ad primum ergo dicendum quod consumptio ibi accipitur non pro annihilatione, sed pro resolutione in cineres.

Ad secundum dicendum quod bonorum corpora, quamvis in cinerem resolventur per ignem, non tamen ex hoc dolorem sentient, sicut nec pueri in fornace Babylonica existentes ; et quantum ad hoc, est dissimile de bonis et malis.

Ad tertium dicendum quod elementa in corporibus humanis existentia purgabuntur per ignem etiam in corporibus electorum ; sed hoc per divinam virtutem fiet sine cruciatu doloris.

Ad quartum dicendum quod ignis ille non aget tantum secundum naturalem elementi virtutem, sed etiam ut divinæ justitiæ instrumentum.

Ad quintum dicendum quod tres sunt causæ quare subito illi qui vivi reperientur, purgari poterunt : una est, quia in eis pauca purganda invenientur cum terroribus et persecutionibus præcedentibus fuerint purgati ; secunda causa est, quia et vivi et voluntarii pœnam sustinebunt : pœna autem in hac vita voluntarie suscepta multo plus purgat quam pœna post mortem inflicta ; sicut patet in martyribus, quia *si quid purgandum in eis invenitur, passionis falce tollitur*, ut Augustinus dicit, lib. de unico Baptis., cont Petil., cap. 13, a med., cum tamen pœna martyrii sit brevis in comparatione ad pœnam quæ in purgatorio sustinetur ; tertia est, quia calor ille recuperabit in intensione, quantum amittit in temporis brevitate.

ARTICULUS IX

Utrum ille ignis involvet reprobos.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod ille ignis non involvet reprobos, quia super illud Malach. 3 : *Purgabit filios Levi*, dicit Glossa quod *est ignis consumens malos, et ignis conflans bonos :* et super illud 1 Cor. 3 : *Uniuscujusque opus ignis probabit*, dicit Glossa ord. : *Duos ignes legimus futuros : unum, qui purgabit electos, et præcedet judicium; alterum, qui reprobos cruciabit.* Sed hic est ignis inferni, qui malos involvet ; primus autem est ignis finalis conflagrationis. Ergo ignis finalis conflagrationis non erit ille qui malos involvet.

2. Præterea, ille ignis Deo obsequetur in purgatione mundi. Ergo remunerari debet, aliis elementis remuneratis ; et præcipue cum ignis sit nobilissimum elementorum. Non ergo videtur quod in infernum debeat dejici ad pœnam damnatorum.

3. Præterea, ignis qui malos involvet, erit ignis inferni. Sed ignis ille ab initio mundi præparatus est damnatis : unde Matth. 25, 41, dicitur : *Ite maledicti (1), in ignem æternum, qui paratus est diabolo*, etc., et Is. 30, 33 : *Præparata est ab heri Tophet, a Rege præparata*, etc. ; Glossa (interl. Hieron.) : *Ab heri, id est ab initio ; Tophet, id est vallis gehennæ.* Sed ignis ille finalis conflagrationis non fuit ab initio præparatus, sed ex concursu mundanorum ignium generabitur. Ergo ille ignis non est ignis inferni, qui reprobos involvet.

— In contrarium est quod in Psal. 96, 3, de illo igne dicitur : *Inflammabit in circuitu inimicos ejus.*

Præterea, Daniel, 7, 10, dicitur : *Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus* : Glossa (interl. Hieron.), *ut peccatores traheret in gehennam :* loquitur autem auctoritas de illo igne de quo nunc est mentio, ut patet per quamdam Glossam (interl., sup. illud : *Thronus ejus*), quæ ibi dicit : *Ut malos puniat, et bonos purget.* Ergo ignis finalis conflagrationis in infernum cum reprobis demergetur.

RESPONDEO dicendum quod tota purgatio mundi et innovatio, ad purgationem et innovationem hominis ordinabitur. Et ideo **oportet ut mundi purgatio, et innovatio, purgationi et innovationi humani generis respondeat.** Humani autem generis purgatio quædam erit quod mali

---

ART. 9. — Ergo litteraliter respondendo ad titulum, dicitur quod ille ignis involvet reprobos, et hoc pro quanto in igne est, et calidum ustivum et aliquid grossum. Ergo ille ignis quantum ad hæc demergetur in infernum cum reprobis ab eo cruciandis. Ex his intellige conclusionem art. 7, et 3^{m} concl. articuli 8.

(1) Vulgata : *Discedite a me, maledicti.*

segregabuntur a bonis. Unde dicitur Luc. 3, 17 : *Cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam et congregabit triticum;* id est electos, *in horreum suum; paleas autem*, id est reprobos, *comburet igne inextinguibili.* Unde et ita erit de purgatione mundi, quod quidquid erit turpe et fœdum, in infernum cum reprobis mittetur : quidquid vero pulchrum et nobile, reservabitur in superioribus ad gloriam electorum ; et ita etiam erit de illo igne conflagrationis, sicut dicit Basilius, super illud Psal. 28 : *Vox Domini intercidentis flammam ignis*, hom. 1 in hunc Psal., inter med. et fin., quia quoad calidum ustivum, et quantum ad id quod in igne grossum reperietur, descendet ad inferos in pœnam damnatorum; quod vero est ibi subtile et lucidum, remanebit superius ad gloriam electorum.

Ad primum ergo dicendum quod ignis qui purgabit electos ante judicium, erit idem cum igne conflagrationis mundi, quamvis quidam contrarium dicant. Convenit enim ut cum homo sit pars mundi, eodem igne purgetur homo, et mundus. Dicuntur autem duo ignes, qui purgabit bonos, et qui cruciabit malos, et quantum ad officium, et aliquo modo quantum ad substantiam, quia non tota substantia ignis purgantis in infernum detrudetur, ut dictum est in corp.

Ad secundum dicendum quod in hoc ille ignis remunerabitur quod illud quod est grossum in eo, separabitur ab ipso, et retrudetur in infernum.

Ad tertium dicendum quod sicut gloria electorum post judicium erit major quam ante, ita et pœna reproborum. Et ideo sicut claritas superiori creaturæ addetur ad augmentandam gloriam electorum, ita etiam quidquid est turpe in creaturis, retrudetur in infernum ad augmentandam miseriam damnatorum; et ita igni damnatorum ab initio præparato in inferno non est inconveniens si alter ignis addatur.

QUÆSTIO LXXV (vel LXXVII)

DE RESURRECTIONE. — *In tres articulos divisa.*

Post hæc considerandum est de circumstantibus et concomitantibus resurrectionem. — Quorum prima consideratio est de ipsa resurrectione ; — secunda de ejus causa ; — tertia de ejus tempore et modo; — quarta de ipsius termino *a quo ;* — quinta de conditionibus resurgentium.

Circa primum quæruntur tria : 1° utrum resurrectio corporum sit futura ; 2° utrum sit omnium generaliter ; 3° utrum sit naturalis vel miraculosa.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum corporum resurrectio sit futura.

S. Thom., 4 Sent., dist. 43, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod corporum resurrectio non sit futura. Job 14, 12 : *Homo, cum dormierit, non resurget, donec altera-*

QUÆSTIO 75. — Resurrectionem corporum non esse futuram, dogmatizarunt olim Sadducæi, (Matth. 22) et alii de quibus loquitur Apostolus (1 Corint. 15). Item Hymenæus et Philetus (2 Timot. 2), qui docebant resurrectionem esse jam factam, solam scilicet agnoscentes animorum resurrectionem a peccatis ad justitiam. Postea eosdem errores tenuerunt Simoniani, Carpocratiani, Valentiniani, et omnes illi qui dixerunt corporalia esse a malo principio, ut Gnostici, Manichæi, Albigenses et Priscillianistæ. His etiam annumerandi sunt philosophi tam veteres, ut patet ex lib. Act. 17, 17, et tam recentiores, rationalistæ dicti, quibus adjunguntur Anabaptistæ, Sociniani, Pantheistæ, Athei, Naturalistæ, etc. Pythagorici, qui metempsychosin docebant, quamdam speciem resurrectionis admittebant, in quantum animæ de uno ad aliud corpus transmigrare affirmabant ; sed mortuorum resurrectionem, quam divina revelatio docet, anile commentum, cum ethnicis reputabant. Quidam vero asseruerunt pios tantum resurrecturos esse. Origenistæ tandem negarunt idem hoc quod nunc gerimus corpus suscitandum esse, nonnisi corpus aereum in resurrectione admittentes. — Resurrectio mortuorum ideo appellatur carnis aut corporis resurrectio, quia cum homines non moriantur nisi secundum corpus, quod synecdochice etiam *caro* dicitur, resurgere non possunt nisi secundum illud, nam resurrectio non aliud est quam « secunda ejus quod cecidit surrectio » ait Damascenus lib. 4 cap. ult. sive « est humani corporis ad vitam, quam morte amiserat, revocatio ». Recte tamen dicitur totus homo resurgere, quia corpori resurgenti sic, eadem numero anima copulatur, ut homo qui per mortem esse desierat, idem reviviscat ; atque ita homo est terminus resurrectionis, quod ille sermo significat. Vocatur etiam *regeneratio* (Matth. 19), quia qui per generationem acceperat esse, et per mortem illud amiserat, per resurrectionem tanquam per alteram generationem, sed supernaturalem, recipit (Sylvius).

ART. 1. — Conclusio præsupponit naturale desiderium beatitudinis in homine existens, non posse frustrari. Et hoc non fuit necessarium explicare ibi, quoniam naturaliter quasi subintelligitur. — Vides in corpore quod in triplici differentia sunt ii qui resurrectionem tollunt ; et qui eam ponunt conditiones tres complectuntur, videlicet : quod homo sit a vero Deo creatus, quod homo sit essentialiter ex anima corporeque compositus, et quod beatitudo perfecta, non possit haberi in hac vita ab homine. — Datur futura universalis corporum nostrorum resurrectio. De fide est hæc propositio.

S. Scriptura. — Job 14, 14, et 19, 25, et 21, 30 ; Is. 26, 19, et 66, 24; Ezech. 37 ; Dan. 12, 2; Jon. 2, 7; Sophon. 3, 8; 2 Mach. 7, 9, etc.; Matth. 22, 23 etc. ; Luc. 20, 35; Joan. 5, 21, etc., et 6, 39, et 11, 24 ; Act. 24, 15 ; 1 Corint. 15 ; 2 Corint. 4, 14, et 5; Philip. 3, 21, et 4, 3 ; Col. 3, 4; 1 Thessal. 4, 13, etc; 2 Timot. 2, 11; Apoc. 20, 12.

Definit. Eccles. — *Symbolum Apostolorum :* Credo... carnis resurrectionem. — *Symbol. Nicæno Constantinopolitanum :* Expecto resurrectionem mortuorum. — *Symbol. S. Athanasii :* Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis. — *S. Leonis epistola dogmatica ad Turribium Asturicensem episcopum, de erroribus Priscillianistarum :* 8 Octavum ipsorum est, plasmationem humanorum corporum diaboli esse figmentum, et semina conceptio-

tur cœlum. Sed cœlum nunquam atteretur, quia *terra*, de qua minus videtur, *in æternum stat*, ut patet Eccle. 1, 4. Ergo homo mortuus nunquam resurget.

2. Præterea, Dominus, Matth. 22, 32, proba resurrectionem per auctoritatem illam : *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob ;* quia *non est Deus mortuorum, sed viventium*. Sed constat quod quando verba illa dicebantur, Abraham, Isaac et Jacob non vivebant corpore, sed solum anima. Ergo resurrectio non erit corporum, sed solum animarum.

3. Præterea, Apostolus, 1 Cor. 15, videtur probare resurrectionem ex remuneratione laborum quos in hac vita sustinent sancti ; qui si in hac vita tantum confidentes essent, miserabiliores essent omnibus hominibus. Sed sufficiens remuneratio omnium laborum hominis potest esse in anima tantum ; non enim oportet quod instrumentum simul cum operante remuneretur. Corpus autem instrumentum animæ est : unde etiam in purgatorio, ubi animæ punientur pro his quæ gesserunt in corpore, anima sine corpore punitur. Ergo non oportet ponere resurrectionem corporum ; sed sufficit ponere resurrectionem animarum, quæ est dum transferuntur de morte culpæ et miseriæ in vitam gratiæ et gloriæ.

4. Præterea, ultimum rei est perfectissimum in re, quia per illud attingit finem suum. Sed perfectissimus status animæ est ut sit a corpore separata, quia in hoc statu conformior est Deo et angelis, et magis pura, quasi separata ab omni extranea natura. Ergo separatio a corpore est ultimus status ejus ; et ita ex hoc statu non redit ad corpus, sicut nec ex viro fit puer.

5. Præterea, mors corporalis in pœnam homini est inducta pro prima prævaricatione, ut patet Gen. 2, sicut et mors spiritualis, quæ est separatio animæ a Deo, est inflicta homini pro peccato mortali. Sed de morte spirituali nunquam redit homo ad vitam post sententiam damnationis acceptam. Ergo nec de morte corporali ad vitam corporalem erit regressus ; et sic resurrectio non erit.

— Sed contra est quod dicitur Job 19, 25 : *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursum circumdabor pelle mea,* etc. Ergo resurrectio corporum erit.

Præterea, donum Christi est majus quam peccatum Adæ, ut patet Rom. 5. Sed mors per peccatum introducta est, quia si peccatum non fuisset mors nulla esset. Ergo per donum Christi a morte homo reparabitur ad vitam.

---

num opera dæmonum in mulierum uteris figurari : propter quod resurrectionem carnis non esse credendam, quia concretio corporis non sit congruens animæ dignitati.— *Concil. Plenar. Toletan., contra Priscillianistas, jussu S. Leonis* (447) : 10. Si quis dixerit vel crediderit corpora humana non resurgere post mortem, anat. sit. — *Errores Origenis damnati in Concil. V generali : Can.* 10. Si quis dixerit, Domini corpus post resurrectionem fuisse æthereum et figura sphærica : et quod talia etiam reliquorum post resurrectionem futura sunt corpora : et quod, ipso Domino primum deponente proprium suum corpus, et omnibus similiter, abibit in nihilum natura corporum, anathema sit. *Can.* 11. Si quis dixerit, quod futurum judicium significat omnimodam corporum abolitionem : et quod finis confictæ fabulæ est natura expers materiæ : et quod in futuro nihil eorum erit, quæ constant materia, sed nuda et sola mens, anat. sit. *Can.* 12. Si quis dixerit, quod uniuntur Deo Verbo per omnia similiter cœlestes virtutes, et omnes homines, et diabolus, et spiritualia nequitiæ, ut ipsa Mens, quæ dicitur ab ipsis Christus, et quæ in forma Dei est, et exinanivit, ut aiunt, semetipsam ; et quod finis erit regni Christi, anat. sit. *Can.* 13. Si quis dixerit, quod nulla re omnino Christus discrepabit ab ulla rationabilium creaturarum, neque essentia, neque cognitione, neque potestate aut virtute supra universa : sed futuros omnes a dextris Dei, quemadmodum qui ab illis dicitur Christus, quemadmodum fuere in illa, quam fabulantur, præexistentia, anat. sit. *Can.* 14. Si quis dixerit, quod omnium rationabilium unitas una erit, hypostasi et numero sublatis una cum corporibus : et quod cognitionem rationalium sequitur mundorum interitus, et depositio corporum, et nominum abrogatio : quod identitas futura est cognitionis, quemadmodum et hypostaseon : et quod in fabulosa restitutione futuræ sunt solæ mentes nudæ, quemadmodum in illa, quam delirantes fingunt, præexistentia fuerunt, anat. sit. *Can.* 15. Si quis dixerit, quod vita mentium eadem erit cum priore, quando nondum descenderant aut deciderant : ut principium sit idem cum fine, et finis mensura principii sit, anat. sit — *Symbolum fidei concilii Toletani XI* (675) : Hoc ergo exemplo capitis nostri confitemur vera fide resurrectionem carnis omnium mortuorum. Nec in aerea vel qualibet alia carne (ut quidam delirant) surrecturos nos credimus, sed in ista, qua vivimus, consistimus et movemur. Peracto hujus sanctæ resurrectionis exemplo idem Dominus noster atque Salvator paternam ascendendo sedem repetiit, de qua nunquam per divinitatem discessit. Illic ad dextram Patris sedens, expectatur in finem sæculorum judex omnium vivorum et mortuorum. Inde cum Sanctis omnibus veniet ad faciendum judicium, reddere unicuique mercedis propriæ debitum, prout quisque gesserit in corpore positus sive bonum, sive malum. — *Symbolum fidei Leonis IX, propositum Petro Episcopo :* Credo veram resurrectionem ejusdem carnis quam nunc gesto, et vitam æternam. — *Concil. Lateran. IV* (1215) *: cap.* « *Firmiter* » :... Christus venturus in fine sæculi, judicaturus vivos et mortuos, et redditurus singulis secundum opera sua, tam reprobis quam electis : qui omnes cum suis propriis resurgent corporibus, quæ nunc gestant, ut recipiant secundum opera sua, sive bona fecerint, sive mala, illi cum diabolo pœnam perpetuam, et iste cum Christo gloriam sempiternam. — *Professio fidei ab Innocentio III præscripta Waldensibus :* corde credimus et ore confitemur hujus carnis quam gestamus et non alterius resurrectionem. Judicium quoque per Jesum Christum esse futurum, et singulos pro his quæ in hac carne gesserunt, recepturos vel pœnas vel præmia firmiter credimus et affirmamus. — *Confessio fidei Michael. Paleologi in concil. Lugd.* Credimus veram resurrectionem hujus carnis, quam nunc gestamus et vitam æternam. — *Constitutio Benedicti XII* (1336), *vide supra quæst.* 69, *art.* 2, *pag.* 272.

Cfr. pro quæst. de Resurrectione : — Tertullianus, lib. *de resurrectione carnis ;* Athenagoras, *de Resurrectione mortuorum ;* S. Ambrosius, *de Fide resurrectionis ;* S. Augustinus, *de Cura pro mortuis ;* S. Zeno, *sermo seu tractatus* 16, *De resurrectione;* Calmet, *Dissertatio de mortuorum resurrectione ;* Muzzarelli, *de Recto usu logicæ,* opusc. 22 ; Jungmann, *de Novissimis ;* Albertus de Bulsano ; Perrone.

Præterea, membra debent esse capiti conformia. Sed caput nostrum vivit, et in æternum vivet in corpore et anima, quia *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur*, ut patet Rom. 6, 9. Ergo et homines, qui sunt ejus membra, vivent in corpore et anima; et sic oportet carnis resurrectionem esse.

RESPONDEO dicendum quod **secundum diversas sententias de ultimo fine hominis diversificatæ sunt sententiæ ponentium, vel negantium resurrectionem.** Ultimus enim finis hominis, quem naturaliter omnes homines desiderant, est beatitudo, ad quam quidem hominem posse pertingere in hac vita, quidam posuerunt: unde non cogebantur ponere aliam vitam post istam, in qua homo ultimam suam perfectionem consequeretur, et sic resurrectionem negabant. Sed hanc opinionem satis probabiliter excludit varietas fortunæ, et infirmitas humani corporis, scientiæ, et virtutis imperfectio, et instabilitas; quibus omnibus beatitudinis perfectio impeditur, ut August. prosequitur in fine de Civ. Dei, et lib. 19, cap. 3.

Et ideo alii posuerunt aliam vitam esse post hanc, in qua homo tantum secundum animam vivebat post mortem; et hanc vitam ponebant sufficere ad naturale desiderium implendum de beatitudine consequenda. Unde Porphyrius dicebat, ut Augustinus dicit ult. de Civit. Dei (cap. 26): *Ut beata sit anima, omne corpus esse fugiendum.* Unde tales resurrectionem non ponebant.

Hujus autem opinionis apud diversos diversa erant falsa fundamenta. — Quidam enim hæretici posuerunt omnia corporalia esse a malo principio, spiritualia vero a bono: et secundum hoc oportebat quod anima summe perfecta non esset, nisi a corpore separata, per quod a suo principio distrahitur, cujus participatio ipsam beatam facit. Et ideo omnes hæreticorum sectæ, quæ ponunt a diabolo corporalia esse creata, vel formata, negant corporum resurrectionem. Hujus autem fundamenti falsitas in princip. 2 lib. ostensa est, dist. 1, quæst. 1, art. 3. — Quidam vero posuerunt totam hominis naturam in anima constare; ita ut anima corpore uteretur, sicut instrumento, aut sicut nauta navi: unde secundum opinionem hanc sequitur quod sola anima beatificata, homo naturali desiderio beatitudinis non frustraretur; et sic non oportet ponere resurrectionem. Sed hoc fundamentum sufficienter Philosophus, in 2 de Anima, a princ. lib., destruit, ostendens animam corpori, sicut formam materiæ, uniri. — Et sic patet quod **si in hac vita homo non potest esse beatus, est necesse resurrectionem ponere.**

Ad primum ergo dicendum quod cœlum nunquam atteretur quantum ad substantiam, sed quantum ad effectum virtutis, per quam movet ad generationem et corruptionem inferiorum; ratione cujus dicit Apostolus, 1 Corinth. 7, 31: *Præterit figura hujus mundi.*

Ad secundum dicendum quod anima Abraham non est, proprie loquendo, ipse Abraham, sed est pars ejus; et sic de aliis. Unde vita animæ Abrahæ non sufficeret ad hoc quod Abraham sit vivens, vel quod Deus Abraham sit Deus viventis; sed exigitur vita totius conjuncti, scilicet animæ et corporis: quæ quidem vita, quamvis non esset actu, quando verba proponebantur, erat tamen in ordine utriusque partis ad resurrectionem. Unde Dominus per verba illa subtilissime et efficaciter resurrectionem probat.

Ad tertium dicendum quod anima non comparatur ad corpus solum, ut operans ad instrumentum, quo operatur, sed etiam ut forma ad materiam. Unde operatio est conjuncti, et non tantum animæ, ut patet per Philosophum, in 1 de Anima, text. 64 et 66. Et quia operanti debetur operis merces, oportet quod ipse homo, compositus ex anima et corpore, operis sui mercedem accipiat. Venialia autem sicut dicuntur peccata, quasi dispositiones ad peccandum, non quod simpliciter habeant et perfecte rationem peccati, ita pœna quæ eis redditur in purgatorio, non est simpliciter retributio, sed magis purgatio quædam, quæ seorsum fit in corpore per mortem et incinerationem, et in anima per purgatorii ignem.

Ad quartum dicendum quod, cæteris paribus, perfectior est status animæ in corpore quam extra corpus, quia est pars totius compositi; et omnis pars integralis materialis (1) est respectu totius. Et quamvis sit Deo conformior secundum quid, non tamen simpliciter. Tunc enim, simpliciter loquendo, est aliquid maxime Deo conforme, quando habet quidquid conditio suæ naturæ requirit, quia perfectionem divinam tunc maxime imitatur. Unde cor animalis magis est Deo conforme in mobili, quando movetur, quam quando quiescit, quia perfectio cordis est in moveri, et ejus quies est ejus destructio.

Ad quintum dicendum quod mors corporalis est introducta per peccatum Adæ, quod est morte Christi deletum, unde pœna illa non manet in æternum; sed peccatum mortale, quod mortem æternam per impœnitentiam inducit, ultra non expiatur: et ideo mors illa æterna erit.

ARTICULUS II

Utrum resurrectio erit omnium generaliter.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 2. — Non quæritur hic, utrum omnes sint morituri et deinde resurrecturi (nam quod omnes morituri sint, quæst. 78, art. 1, disputat); sed an omnes qui fuerint mortui, resurgent. Responsio ad fidem pertinens est: omnes omnino mortuos, nemine excepto, resurrecturos, nisi jam ante resurrexerint. — Vide definit. art. præced.

(1) Ita passim. — Al. deest *materialis*.

resurrectio non erit omnium generaliter. In Ps. enim 1, 6, dicitur : *Non resurgent impii in judicio.* Sed resurrectio non erit hominum nisi tempore judicii universalis. Ergo impii nullo modo resurgent.

2. Præterea, Dan. 12, 2, dicitur : *Multi de his qui dormierunt in terræ pulvere, evigilabunt.* Sed hæc locutio quamdam particulationem importat. Ergo non omnes resurgent.

3. Præterea, per resurrectionem homines conformantur Christo resurgenti : unde, 1 Corinth. 15, concludit Apostolus quod *si Christus resurrexit, et nos resurgemus.* Sed illi soli debent Christo resurgenti conformari qui imaginem ipsius portaverunt, quod solum bonorum est. Ergo ipsi soli resurgent.

4. Præterea, pœna non dimittitur nisi ablata culpa. Sed mors corporalis est pœna peccati originalis. Ergo cum non omnibus sit dimissum originale peccatum, non omnes resurgent.

5. Præterea, sicut per gratiam Christi renascimur, ita per ejus gratiam resurgemus. Sed illi qui in maternis uteris moriuntur, nunquam poterunt renasci. Ergo nec resurgere poterunt ; et sic non omnes resurgent.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 8, 28 : *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei ; et qui audierint, vivent.* Ergo omnes mortui resurgent.

Præterea, 1 Corinth. 15, 51, dicitur : *Omnes quidem resurgemus*, etc.

Præterea, resurrectio ad hoc necessaria est, ut resurgentes recipiant pro meritis pœnam vel præmium. Sed omnibus debetur vel pœna, vel præmium, vel pro merito proprio, sicut adultis, vel pro merito alieno, sicut parvulis. Ergo omnes resurgent.

RESPONDEO dicendum quod ea quorum ratio sumitur ex natura speciei, oportet similiter inveniri in omnibus quæ sunt ejusdem speciei. Talis autem est resurrectio. Hæc enim est ejus ratio ut ex dictis patet, art. præc., quod anima in perfectione ultima speciei humanæ esse non potest a corpore separata : unde nulla anima in perpetuum remanebit a corpore separata. Et ideo **necesse est, sicut unum, ita et omnes resurgere.**

Ad primum ergo dicendum quod loquitur de spirituali resurrectione, qua impii non resurgent in judicio discussionis conscientiæ, ut Glossa (interl. et ord. Aug.) exponit. — Vel loquitur de impiis qui sunt omnino infideles, qui non resurgent, ut judicentur ; jam enim judicati sunt.

Ad secundum dicendum quod Augustinus, lib. 20 de Civ. Dei, c. 23, in fin., exponit *multi*, id est, *omnes* ; et hic modus loquendi frequenter invenitur in sacra Scriptura. — Vel particulatio potest intelligi quantum ad pueros damnatos in limbo, qui quamvis resurgent, non proprie dicuntur evigilare, cum nec sensum pœnæ, nec gloriæ habituri sint ; vigilia enim est solutio sensus.

Ad tertium dicendum quod omnes tam bonquam mali conformantur Christo, vivendo in ista vita, in his quæ ad naturam speciei pertinent, non autem in his quæ pertinent ad gratiam. Et ideo omnes ei conformabuntur in reparatione vitæ naturalis, non autem in similitudine gloriæ, sed soli boni.

Ad quartum dicendum quod mortem, quæ est pœna originalis peccati, qui in originali decesserunt, exsolverunt moriendo : unde non obstante originali culpa, possunt a morte resurgere : pœna enim originalis peccati magis est mori quam morte detineri.

Ad quintum dicendum quod renascimur per gratiam Christi nobis datam, sed resurgimus per gratiam Christi, qua factum est ut naturam nostram susciperet, quia ex hoc ei in naturalibus conformamur. Unde illi qui in maternis uteris decedunt, quamvis renati non fuerint per susceptionem gratiæ, tamen resurgent propter conformitatem naturæ ad ipsum, quam consecuti sunt ad perfectionem humanæ speciei pertingentes.

ARTICULUS III

Utrum resurrectio sit naturalis.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod resurrectio sit naturalis, quia, sicut dicit Damascenus, in 3 lib. orth. Fid. cap. 14, ante med., *quod communiter in omnibus conspicitur, illud naturam characterizat in his quæ sub ipsa sunt individuis.* Sed resurrectio communiter in omnibus invenitur. Ergo est naturalis.

2. Præterea, Gregorius dicit 14 Mor., cap. 28, circa med. : *Qui resurrectionis fidem ex obedientia non tenent, certe hanc ex ratione tenere debuerant. Quid enim quotidie in elementis suis mundus, nisi resurrectionem nostram imitatur ?* Et ponit exemplum de luce, quæ *quasi moriendo oculis subtrahitur, et rursus quasi resurgendo revocatur* ; et de arbustis, quæ *viriditatem amittunt, et rursus quasi resurgentia reparantur ;* et de seminibus, quæ *putrescentia moriuntur, et rursus germinando quodammodo resurgunt ;* quod etiam exemplum Apostolus ponit 1 Corinth. 15. Sed nihil potest ex naturalibus operibus ratione cognosci nisi naturale. Ergo resurrectio erit naturalis.

3. Præterea, illa quæ sunt præter naturam, non multo tempore manent, quia sunt quasi violenta.

ART. 3. — Vides ergo quod resurrectio se habet ad naturam, secundum tertium modum motus in corp. dictum. — Nota resp. ad 2. Etsi ergo probabili aliqua ratione cognosci possit resurrectio, absque fide tamen nulla ratio demonstrari potest, eam vel esse possibilem, vel futuram.

Sed vita quæ per resurrectionem reparabitur, in æternum manebit. Ergo resurrectio erit naturalis.

4. Præterea, illud ad quod tota naturæ expectatio intendit, maxime videtur esse naturale. Sed resurrectio, et glorificatio sanctorum, est hujusmodi ; ut patet Rom. 18. Ergo resurrectio erit naturalis.

5. Præterea, resurrectio est motus quidam ad perpetuam conjunctionem animæ et corporis. Sed motus est naturalis qui terminatur ad quietem naturalem, ut patet 5 Physic., text. 59. Perpetua autem conjunctio animæ et corporis erit naturalis ; quia cum anima sit proprius motor (1) corporis, habet sibi corpus proportionatum ; et ita in perpetuum est similiter vivificabile ab ipsa, sicut ipsa in perpetuum vivit. Ergo resurrectio erit naturalis.

— Sed contra, a privatione in habitum non fit regressus secundum naturam. Sed mors est privatio vitæ. Ergo resurrectio, per quam est reditus de morte ad vitam, non est naturalis.

Præterea, ea quæ sunt unius speciei, unum habent determinatum modum originis ; unde animalia quæ generantur ex putrefactione naturaliter et ex semine, nunquam sunt ejusdem speciei, ut dicit commentator, in 8 Physic., comment. 46. Sed naturalis modus quo homo oritur, est generatio ejus ex simili in specie, quod non est in resurrectione. Ergo non erit naturalis.

RESPONDEO dicendum quod **motus, sive actio aliqua, se habet ad naturam tripliciter.**— Est enim aliquis motus, sive actio, cujus natura nec est principium, nec terminus : et talis motus *quandoque* est a principio supra naturam, ut patet de glorificatione corporis ; *quandoque* autem a principio alio quocumque, sicut patet de motu violento lapidis sursum, qui terminatur ad quietem violentam. — Est etiam aliquis motus cujus principium et terminus est natura, ut patet in motu lapidis deorsum. — Est et aliquis alius motus cujus terminus est natura, sed non principium ; sed *quandoque* aliquid supra naturam, sicut patet in illuminatione cæci, quia visus naturalis est, sed illuminationis principium est supra naturam ; *quandoque* autem aliquid aliud, ut patet in acceleratione florum vel fructuum per artificium facta. — Quod autem principium sit natura et non terminus, esse non potest quia principia naturalia sunt ad determinatos effectus definita, ultra quos se extendere non possunt. Operatio ergo, vel motus, primo modo se habens ad naturam, nullo modo potest dici naturalis, sed vel est miraculosa, si sit a principio supra naturam, vel violenta, si sit ab alio quocumque principio. — Operatio autem, vel motus secundo modo se habens ad naturam, est simpliciter naturalis. — Sed operatio quæ tertio modo se habet ad naturam, non potest dici simpliciter naturalis, sed secundum quid, in quantum scilicet perducit ad id quod secundum naturam est ; sed vel dicitur miraculosa, vel artificialis, aut violenta. Naturale enim proprie dicitur quod secundum naturam est. Secundum autem naturam esse dicitur habens naturam, et quæ consequuntur naturam, ut patet in 2 Physic., text. 4 et 5. Unde motus, simpliciter loquendo, non potest dici naturalis, nisi ejus principium sit natura. **Resurrectionis autem principium natura esse non potest, quamvis ad vitam naturæ resurrectio terminetur.** Natura enim est principium motus in eo in quo est : vel activum, ut patet in motu levium et gravium, et alterationibus naturalibus animalium ; vel passivum, ut patet in generatione simplicium corporum. Passivum autem principium naturalis generationis est potentia passiva naturalis, quæ semper habet aliquam potentiam activam sibi respondentem in natura, ut dicitur in 9 Metaphysic., text. 10. Nec differt quantum ad hoc, sive respondeat passivo principio activum principium in natura respectu ultimæ perfectionis, scilicet formæ ; sive respectu dispositionis, quæ est necessitas ad formam ultimam, sicut est in generatione hominis secundum positionem fidei, vel etiam de omnibus aliis secundum opinionem Platonis et Avicennæ. Nullum autem principium activum resurrectionis est in natura, neque respectu conjunctionis animæ ad corpus, nec respectu dispositionis, quæ est necessitas ad talem conjunctionem, quia talis dispositio non potest a natura induci nisi determinato modo per viam generationis ex semine. Unde etsi ponatur esse aliqua potentia passiva ex parte corporis, seu etiam inclinatio quæcumque ad animæ conjunctionem, non est talis quod sufficiat ad rationem motus naturalis. Unde **resurrectio, simpliciter loquendo, est miraculosa, non naturalis, nisi secundum quid,** ut ex dictis patet.

Ad primum ergo dicendum quod Damascenus loquitur de illis quæ inveniuntur in omnibus individuis ex principiis naturæ causata. Non enim si divina operatione omnes homines dealbarentur, vel in uno loco congregarentur, sicut tempore diluvii factum est, propter hoc albedo esset proprietas naturalis hominis, vel esse in tali loco.

Ad secundum dicendum quod ex rebus naturalibus non cognoscitur aliquid non naturale ratione demonstrante, sed ratione persuadente potest cognosci aliquid supra naturam, quia eorum quæ supra naturam sunt, ea quæ sunt in natura aliquam similitudinem repræsentant ; sicut unio animæ et corporis repræsentat animæ unionem ad Deum per gloriam fruitionis, ut Magister dicit, 2 Sent., dist. 1. Et simili modo exempla quæ Apostolus et Gregorius inducunt, fidei resurrectionis persuasive adminiculantur.

---

(1) Ita communiter. — Nicolaius, *actus*.

Ad tertium dicendum quod illa ratio procedit de operatione illa quæ terminatur ad id quod non est per naturam, sed naturæ contrarium. Hoc autem non est in resurrectione; et ideo non est ad propositum.

Ad quartum dicendum quod tota operatio naturæ est sub operatione divina, sicut operatio inferioris artis sub operatione superioris: unde sicut omnis operatio inferioris artis expectat aliquem finem, ad quem non pervenitur nisi operatione artis superioris inducentis formam, vel utentis artificio facto; ita ad ultimum finem, ad quem tota expectatio naturæ intendit, non potest perveniri operatione naturæ; et propter hoc consecutio ejus non est naturalis.

Ad quintum dicendum quod quamvis non possit esse motus naturalis qui terminatur ad quietem violentam, tamen potest esse motus non naturalis qui terminatur ad quietem naturalem, ut ex dictis patet in corp. art.

QUÆSTIO LXXVI (Vel LXXVIII)

DE CAUSA RESURRECTIONIS. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de causa nostræ resurrectionis.

Circa quod tria quæruntur: 1° utrum resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis; 2° utrum vox tubæ; 3° utrum angeli.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christi resurrectio sit causa nostræ resurrectionis.

S. Thom., 4 Sent., dist. 43, quæst. un., art. 2, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christi resurrectio non sit causa nostræ resurrectionis. Posita enim causa, ponitur effectus. Sed posita resurrectione Christi, non est secuta statim resurrectio aliorum mortuorum. Ergo resurrectio ejus non est causa nostræ resurrectionis.

2. Præterea, effectus non potest esse, nisi causa præcesserit. Sed resurrectio mortuorum esset, etiamsi Christus non resurrexisset; erat enim alius modus possibilis Deo ut hominem liberaret. Ergo resurrectio Christi non est causa nostræ resurrectionis.

3. Præterea, idem est factivum unius in tota una specie. Sed resurrectio erit omnibus hominibus communis. Cum ergo resurrectio Christi non sit causa sui ipsius, non est causa aliorum resurrectionis.

4. Præterea, in effectu relinquitur aliquid de similitudine causæ. Sed resurrectio, ad minus quorumdam, scilicet malorum, non habet aliquid simile resurrectioni Christi. Ergo resurrectionis illorum non erit causa resurrectio Christi.

— Sed contra, *illud quod est primum in quolibet genere, est causa eorum quæ sunt post*, ut patet in 2 Metaph., text. 4. Sed Christus ratione suæ resurrectionis corporalis dicitur *primitiæ dormientium*, 1 Cor. 15, et *primogenitus mortuorum*, Apoc. 1. Ergo ejus resurrectio est causa resurrectionis aliorum.

Præterea, resurrectio Christi magis convenit cum nostra resurrectione corporali quam cum resurrectione spirituali, quæ est per justificationem. Sed resurrectio Christi est causa justificationis nostræ, ut patet Rom. 4, 25, ubi dicitur quod *resurrexit propter justificationem nostram.* Ergo resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis corporalis.

RESPONDEO dicendum quod Christus ratione humanæ naturæ dicitur Dei et hominum mediator. Unde **divina dona a Deo in homines mediante Christi humanitate proveniunt.** — Sicut autem a morte spirituali liberari non possumus nisi per donum gratiæ divinitus datum; ita nec a morte corporali nisi per resurrectionem divina virtute factam. Et ideo sicut Christus secundum humanam naturam primitias gratiæ suscepit divinitus; et ejus gratia est causa nostræ gratiæ, quia *de plenitudine ejus nos omnes accepimus gratiam pro gratia;* Joannis 1, 16; ita **in Christo inchoata est resurrectio, et ejus resurrectio causa est nostræ resurrectionis.** Et sic Christus, in quantum est Deus, est prima causa nostræ resurrectionis quasi æquivoca; sed in quantum est Deus, et homo resurgens, est causa proxima et quasi univoca nostræ resurrectionis. — Causa autem univoca agens producit effectum in similitudinem formæ suæ. Unde **non solum est causa efficiens, sed exemplaris respectu istius effectus.** Hoc autem contingit dupliciter. *Quandoque* enim ipsa forma, per quam attenditur simili-

---

ART. I. — In conclusione nota ly *causa exemplaris*, scilicet univoca. Hoc dicitur ad differentiam Dei, ut Dei, qui est causa quasi æquivoca, id est analoga, et per consequens, non est exemplaris eo modo quo nunc loquimur, prout scilicet effectus producitur in similitudine formæ naturalis, suæ causæ, licet sit exemplaris in quodam alio sensu, 1 Part. quæst. 44, art. 3. — Nota in concl. ly *quasi instrumentalis*. Non dicitur ly *quasi* ad denotandum quod non sit vere instrumentalis, sed ad significandum quod non est instrumentalis eo modo, quo creaturæ aliæ sunt Dei instrumentum; ac si dixerit: Resurrectio Christi est causa instrumentalis conjuncta divinitati, non disjuncta. — Dic ergo summando totum articulum quod resurrectio Christi est causa univoca, efficiens, exemplaris et instrumentalis nostræ resurrectionis. — Vide quæ jam fuerunt dicta in 3^{a} Parte, quæst. 56, art. 1. — Causa *finalis* resurrectionis, est perfecta meritorum retributio (quæst. 75, art. 1): *Efficiens principalis* est Deus qui vocatur ab Auctore causa quasi æquivoca: *Efficiens instrumentalis* est Christi humanitas, et hæc est causa univoca: *Meritoria causa* non est resurrectio Christi, cum ejus meritum morte sit finitum, sed ejus opera mortem antecedentia; *Exemplaris causa* est ipsa resurrectio Christi.

tudo agentis ad effectum, est directe principium actionis, qua producitur ille effectus, sicut calor in igne calefaciente : *quandoque* autem illius actionis qua producitur effectus, non est principium primo et per se ipsa forma, secundum quam attenditur similitudo, sed principia illius formæ; sicut si homo albus generet hominem album, ipsa albedo generantis non est principium activæ generationis; et tamen albedo generantis dicitur causa albedinis generati, quia principia albedinis in generante sunt principia generativa facientia albedinem in generato. Et per hunc modum resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis, quia illud idem quod fecit resurrectionem Christi, quæ est causa efficiens univoca nostræ resurrectionis, ad nostram resurrectionem agit, scilicet virtus divinitatis ipsius Christi, quæ sibi et Patri communis est. Unde dicitur Rom. 8, 2 : *Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra.* — Sed **ipsa resurrectio Christi virtute divinitatis adjunctæ est causa quasi instrumentalis resurrectionis nostræ.** Operationes enim divinæ agebantur mediante carne Christi, quasi quodam organo; sicut ponit exemplum Damascenus, in 3 libro orth. Fid., cap. 1, a med., de tactu corporali, quo mundavit leprosum, Matth. 8.

Ad primum ergo dicendum quod causa sufficiens statim producit effectum suum ad quem immediate ordinatur, non autem effectum ad quem ordinatur mediante alio, quantumcumque sit sufficiens ; sicut calor, quantumcumque sit intensus, non statim in primo instanti causat calorem ; sed statim incipit movere ad calorem, quia calor est effectus ejus mediante motu. Resurrectio autem Christi dicitur causa nostræ resurrectionis, non quia ipsa agat immediate (1) resurrectionem nostram, sed mediante principio suo, scilicet divina virtute, quæ nostram resurrectionem faciet ad similitudinem resurrectionis Christi. Virtus autem divina operatur mediante voluntate, quæ est propinquissima effectui. Unde non oportet quod statim resurrectione Christi facta, nostra resurrectio sit secuta, sed tunc sequatur quando voluntas Dei ordinavit.

Ad secundum dicendum quod virtus divina non alligatur aliquibus causis secundis, quin effectus illarum posset immediate, vel aliis causis mediantibus, producere ; sicut posset generationem corporum inferiorum causare, etiam motu cœli non existente : et tamen secundum ordinem quem in rebus statuit, motus cœli est causa generationis inferiorum corporum. Similiter etiam secundum ordinem quem rebus humanis divina providentia præfixit, resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis. Potuit tamen alium ordinem præfigere; et tunc esset alia causa nostræ resurrectionis, qualem Deus ordinasset.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit quando omnia quæ sunt in una specie, habent eumdem ordinem ad causam primam illius effectus qui est inducendus in totam illam speciem. Sic autem non est in proposito, quia humanitas Christi propinquior est divinitati, cujus virtus est prima causa resurrectionis, quam humanitas aliorum. Unde resurrectio Christi causatur a divinitate immediate; sed resurrectio aliorum mediante Christo homine resurgente.

Ad quartum dicendum quod resurrectio omnium hominum habebit aliquid de similitudine resurrectionis Christi, scilicet quantum ad illud quod pertinet ad vitam naturæ, secundum quam omnes Christo fuerunt conformes : et ideo omnes resurgent in vitam immortalem. Sed in sanctis, qui fuerunt Christo conformes per gratiam, erit conformitas quantum ad ea quæ sunt gloriæ.

ARTICULUS II

Utrum vox tubæ sit causa nostræ resurrectionis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod vox tubæ non sit causa nostræ resurrectionis. Dicit enim Damascenus, lib. 4 orth. Fid., in fin. : *Crede resurrectionem futuram divina voluntate, virtute, et nutu.* Ergo cum hæc sint sufficiens causa resurrectionis nostræ, non oportet ponere causam ejus vocem tubæ.

2. Præterea, frustra vox emittitur ad eum qui audire non potest. Sed mortui non habebunt auditum. Ergo non est conveniens quod vox aliqua formetur ad eos resuscitandum.

3. Præterea, si vox aliqua sit causa resurrectionis, hoc non erit nisi sit per virtutem voci divinitus datam : unde super illud Psalm. 67 : *Dabit voci suæ vocem virtutis*, dicit Glossa (ordin. Cassiodor.), *resuscitandi corpora.* Sed ex quo potentia data est alicui, quamvis miraculose detur, tamen actus qui sequitur, est naturalis ; sicut patet in cæco nato miraculose illuminato, qui postea naturaliter videt. Ergo si vox aliqua esset causa resurrectionis, resurrectio esset naturalis, quod falsum est.

— Sed contra est quod dicitur, 1 Thessal. 4, 15 : *ipse Dominus... in tuba Dei descendet de cœlo ; et mortui, qui in Christo sunt, resurgent.*

---

(1) Al. deest *immediate.*

ART. 2. — Hæc vox tubæ, vocatur vox Filii Dei, Joan. 5 ; tuba, vel tuba novissima, vel tuba Dei, vel vox archangeli, 1 Corint. 15, 52 ; 1 Thessal. 4, 15 ; Apoc. 10, 7. — Relinquit hic B. Thomas in dubio, quid ista vox futura sit, an verus sonus, an sola evidens repræsentatio Filii Dei. Sed in cap. 5 Joann., resolvit vocem istam futuram sensibile signum Filii Dei, et ita verus et proprie dictus sonus, ac verisimiliter vox articulata. Eruitur ex Matth. 24 et 25 ; 1 Corint. 15 et Apoc. 10. An autem futura sit proprie dicta tuba, incertum est, et S. Thomas negat ex Remigio, in cap. 24 Matth.

Præterea, Joan. 5, 28, dicitur quod *qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.* Hæc autem vox dicitur tuba, ut in littera patet 4 Sent., dist. 43. Ergo, etc.

RESPONDEO dicendum quod causam et effectum oportet aliquo modo conjungi; quia movens et motum, faciens et factum sunt simul, ut patet in 8 Physic., text. 10 et seq. Christus autem resurgens est causa univoca nostræ resurrectionis. **Unde oportet quod in resurrectione corporum, communi aliquo signo corporali dato, Christus resurrectionem operetur**: quod quidem signum, ut quidam dicunt, erit ad litteram vox Christi resurrectionem imperantis, sicut imperavit mari, et cessavit tempestas, Matth. 8. Quidam vero dicunt quod hoc signum nihil aliud erit quam ipsa repræsentatio evidens Filii Dei in mundo, de qua dicitur Matth. 24, 27 : *Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis;* et innituntur auctoritati Gregorii dicentis quod *tubam sonare, nihil aliud est quam huic mundo, ut judicem, Filium demonstrare.* Et secundum hoc ipsa apparitio Filii Dei vox ejus dicitur, quia ei apparenti obediet tota natura ad corporum humanorum reparationem, sicut imperanti. Unde *in jussu* venire dicitur 1 Thessal. 4. Et sic ejus apparitio, in quantum habet vim cujusdam imperii, vox ejus dicitur; **et hæc vox, quæcumque sit, quandoque dicitur clamor**, quasi præconis ad judicium citantis : **quandoque autem dicitur sonus tubæ**, vel propter evidentiam, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 43, vel propter convenientiam ad usum tubæ qui erat in veteri Testamento; tuba enim congregabantur ad concilium, commovebantur ad prælium, et vocabantur ad festum. Resurgentes autem congregabuntur ad concilium judicii, et ad prælium, quo *orbis terrarum pugnabit contra insensatos*, Sap. 5, 21, et ad festum æternæ solemnitatis.

Ad primum ergo dicendum quod Damascenus in verbis illis circa materialem causam resurrectionis tria tetigit, scilicet *voluntatem* divinam, quæ imperat; *virtutem*, quæ exequitur; et facilitatem exequendi, in hoc quod *nutum* adjunxit, ad similitudinem eorum quæ in nobis sunt : illud enim valde facile est nobis facere quod statim ad dictum nostrum fit; sed multo major apparet facilitas, si ante verbum prolatum, ad primum signum voluntatis (quod *nutus* dicitur) statim executio nostræ voluntatis per ministros fiat : et talis nutus est quædam causa prædictæ executionis, in quantum per ipsum inducuntur alii ad nostram voluntatem explendam. Nutus autem divinus, quo fiet resurrectio, nihil aliud est quam signum ab ipso datum, cui tota natura obediet ad resurrectionem mortuorum; et hoc signum idem est quod *vox tubæ*, ut ex dictis patet in corp. art.

Ad secundum dicendum quod sicut formæ sacramentorum habent virtutem sanctificandi, non ex hoc quod audiuntur, sed ex hoc quod proferuntur; ita illa vox, quidquid sit, habebit efficaciam instrumentalem ad resuscitandum, non ex hoc quod sentitur, sed ex hoc quod profertur; sicut etiam vox ex ipsa impulsione aeris excitat dormientem, solvendo organum sentiendi, non ex hoc quod cognoscatur; quia judicium de voce veniente ad aures sequitur excitationem, et non est causa ejus.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procederet, si virtus illi voci data esset ens perfectum in natura, quia tunc quod ex ea procederet, virtutem jam naturalem factam principium haberet : non est autem talis virtus illa, sed qualis supra dicta est esse in formis sacramentorum, 4, dist. 1, quæst. 1, art. 4, et 3 part., quæst. 62, art. 1 et 4.

ARTICULUS III

Utrum ad resurrectionem angeli operabuntur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod nullo modo ad resurrectionem angeli operabuntur, quia majoris virtutis est ostensiva resurrectio mortuorum quam generatio hominum. Sed quando generantur homines, anima non infunditur corpori mediantibus angelis. Ergo nec resurrectio quæ est iterata conjunctio animæ et corporis, fiet ministerio angelorum.

2. Præterea, si ad aliquos angelos hoc ministerium pertineat, maxime videtur pertinere ad virtutes, quarum est miracula facere. Sed eis non adscribitur, sed archangelis, ut patet in littera, 4, dist, 43. Ergo resurrectio non fiet ministerio angelorum.

— Sed contra est quod dicitur 1 Thessal. 14, 15, quod *Dominus in voce archangeli descendet de cœlo, et mortui resurgent.* Ergo resurrectio mortuorum ministerio angelico complebitur.

RESPONDEO dicendum quod sicut Augustinus dicit in 3 de Trinit., cap. 4, ante med., *sicut corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora quodam ordine reguntur; ita omnia corpora reguntur a Deo per spiritum vitæ rationalem.* Et hoc etiam Gregorius, 4 Dialog., cap. 5, tangit. Unde in omnibus quæ corporaliter a Deo fiunt, utitur Deus ministerio angelorum. **In resurrectione autem est aliquid ad transmutationem corporum pertinens**, scilicet collectio cinerum, et eorum præparatio ad reparationem humani corporis. **Unde quantum ad hoc in resurrectione**

ART. 3. — In concl. nota ly *transmutationem corporum* : est duplex, scilicet collectio cinerum, et eorumdem præparatio ad reparationem corporum humanorum. — Mortui suscitati, ministerio Angelorum congregabuntur ante tribunal Christi, juxta illud Matth. 13 : « Exibunt Angeli, et separabunt malos de medio justorum ».

utetur Deus ministerio angelorum. — Sed anima sicut immediate a Deo creata est, ita immediate a Deo corpori iterato unietur sine aliqua operatione angelorum. — Similiter etiam gloriam corporis ipse faciet absque ministerio angelorum, sicut et animam immediate glorificat. Et istud angelorum ministerium dicitur *vox* secundum unam expositionem quæ tangitur in littera, 4 Sent., dist. 43.

Ad primum ergo patet solutio ex dictis in corp.

Ad secundum dicendum quod ministerium istud erit principaliter unius archangeli, scilicet Michaelis, qui est princeps Ecclesiæ, sicut fuit Synagogæ, sicut dicitur Dan. 10, qui tamen aget ex influentia virtutum, et aliorum superiorum ordinum : unde quod ipse faciet, superiores ordines quodammodo facient. Similiter inferiores angeli cooperabuntur ei circa resurrectionem singulorum, quorum custodiæ deputati fuerunt ; et sic vox illa poterit dici unius, et plurium angelorum.

QUÆSTIO LXXVII (Vel LXXIX)

DE TEMPORE ET MODO RESURRECTIONIS. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de tempore et modo resurrectionis.

Circa quod quæruntur quatuor : 1° utrum tempus resurrectionis oporteat differri usque ad finem mundi ; 2° utrum tempus illud sit occultum ; 3° utrum resurrectio fiet noctis tempore ; 4° utrum fiet subito.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum tempus nostræ resurrectionis differri debeat usque ad finem mundi.

S. Thom., 4 Sent., dist. 43, quæst. un., art. 3, quæst. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod tempus resurrectionis non oporteat differri usque ad finem mundi, ut omnes simul resurgant. Major est enim convenientia capitis ad membra quam membrorum ad invicem, sicut causæ ad effectus, quam effectuum ad invicem. Sed Christus, qui est caput nostrum, non distulit resurrectionem suam usque ad finem mundi, ut simul cum omnibus resurgeret. Ergo non oportet quod priorum sanctorum resurrectio usque ad finem mundi differatur, ut simul cum aliis resurgant.

2. Præterea, resurrectio capitis est causa resurrectionis membrorum. Sed resurrectio quorumdam membrorum nobilium propter vicinitatem ad caput non est dilata usque ad finem mundi, sed statim resurrectionem Christi secuta est, sicut pie creditur de B. Virgine, et Joanne evangelista. Ergo et aliorum resurrectio tanto propinquior erit resurrectioni Christi, quanto per gratiam et meritum magis ei fuerint conformes.

3. Præterea, status novi Testamenti est perfectior, et expressius portat imaginem Christ quam status veteris Testamenti. Sed quidam patres veteris Testamenti, Christo resurgente, resurrexerunt, sicut dicitur Matth. 25, 52, quod *multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* Ergo videtur quod nec sanctorum novi Testamenti resurrectio differri debeat usque ad finem mundi, ut fiat omnium simul.

4. Præterea, post finem mundi non erit aliquis annorum numerus. Sed post resurrectionem mortuorum adhuc computantur multi anni usque ad resurrectionem aliorum, ut patet Apoc. 20, 4 ; dicitur enim ibi : *Vidi animas decollatorum propter testimonium Jesu, et propter verbum Dei ;* et infra : *et vixerunt, et regnaverunt cum Christo mille annis ; et cæteri mortuorum non vixerunt, donec consummarentur mille anni.* Ergo resurrectio omnium non differtur usque ad finem mundi, ut sit omnium simul.

— Sed contra est quod Job 14, 12, dicitur : *Homo cum dormierit, non resurget ; donec atteratur cœlum, non evigilabit, nec consurget de somno suo ;* et loquitur de somno mortis. Ergo usque ad finem mundi, quando cœlum atteretur, resurrectio hominum differetur.

Præterea, Hebr. 11, 39, dicitur : *Hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem,* id est plenam animæ et corporis beatitudinem, *Deo melius aliquid pro nobis providente, ne sine nobis consummarentur,* id est perficerentur ; Glossa interl. : *ut in communi gaudio omnium majus fieret gaudium singulorum.* Sed non erit ante resurrectio quam corporum glorificatio, quia *reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum*

ART. I. — Scripturæ nos docent hæc quatuor in unum tempus convenire : Adventum Christi, resurrectionem mortuorum, universale judicium, consummationem sæculi. Unde juxta quosdam, hujus art. doctrina ad fidem pertinet. — *Ad* 4 loquitur de *Chilliastis* (χιλιασται) seu *Milliariis* aut *Millenariis* qui duplicem resurrectionem statuerunt, unam piorum qui mille annis cum Christo regnare debent in terra ; et postea impiorum ut judicium subeant. Quidam autem Chiliastæ, docuerunt in millenario illo Christi regno justos omnibus impuris voluptatibus fruituros ; sed isti velut hæretici ab origine semper sunt habiti. Alii vero Chiliastæ, quorum Papias fuit primus, duplicem resurrectionem et regnum Christi millenarium admiserunt, sed dixerunt delicias sanctorum futuras esse honestas et spirituales tantum. Hunc errorem, ob antiquitatem et traditionum studium Papiæ, viri apostolici, amplexati sunt S. Justinus, S. Irenæus, Tertullianus, Lactantius, Septimus Severus, et postea, medio ævo Joachim abbas, et Waldenses. Quidam recentiores scriptores, finxerunt aliquod Christi regnum justitiæ et gloriæ in fine temporum. Sed de his non est curandum, cum sint humani ingenii inventa, et antiquis auctoribus omnino ignota.

corpori claritatis suæ, Philipp. 3, 21, et resurrectionis filii *erunt sicut angeli in cœlo*, ut patet Matth. 22, 30. Ergo resurrectio differetur usque ad finem mundi, in quo omnes simul resurgent.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Augustinus dicit in 3 de Trinit., cap. 4, ante med., *divina providentia statuit ut corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora quodam ordine regantur*. Et ideo tota materia corporum inferiorum subjacet variationi secundum motum cœlestium corporum. Unde **esset contra ordinem quem divina providentia statuit in rebus, si materia inferiorum corporum ad statum incorruptionis perduceretur, manente motu superiorum corporum.** Et quia secundum positionem fidei resurrectio erit in vitam immortalem conformiter Christo, qui *resurgens ex mortuis jam non moritur*, ut dicitur Rom. 6, 9; ideo **humanorum corporum resurrectio usque ad finem mundi differetur, in quo motus cœli quiescet.** Et propter hoc etiam quidam philosophi, qui posuerunt motum cœli nunquam cessare, posuerunt reditum humanarum animarum ad corpora mortalia, qualia nunc habemus; sive ponerent reditum animæ ad idem corpus in fine magni anni, ut Empedocles; sive ad aliud, ut Pythagoras, qui posuit *quamlibet animam quodlibet corpus ingredi*, ut dicitur in 1 de Anima, text. 53.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis caput magis conveniat cum membris convenientia proportionis, quæ exigitur ad hoc quod in membra influat, quam membra ad invicem, tamen caput habet causalitatem quamdam super membra, qua membra carent; et in hoc membra differunt a capite, et conveniunt ad invicem. Unde resurrectio Christi est exemplar quoddam nostræ resurrectionis, ex cujus fide spes nobis de nostra resurrectione consurgit; non autem resurrectio alicujus membri Christi est causa resurrectionis cæterorum membrorum. Et ideo Christi resurrectio debuit præcedere resurrectionem aliorum, qui omnes simul resurgere debuerunt in consummatione sæculorum.

Ad secundum dicendum quod quamvis inter membra sint quædam aliis digniora, et magis capiti conformia, non tamen pertingunt ad rationem capitis, ut sint causa aliorum. Et ideo ex conformitate majori ad Christum non debetur eis quod eorum resurrectio præcedat resurrectionem aliorum, quasi exemplar exemplatum, sicut dictum est de resurrectione Christi, in corp. Sed quod aliquibus sit hoc concessum quod eorum resurrectio non sit usque ad communem resurrectionem dilata, est ex speciali gratiæ privilegio, non ex debito conformitatis ad Christum.

Ad tertium dicendum quod de illa resurrectione sanctorum cum Christo videtur dubitare Hieronymus, in serm. de Assumpt. (alius auctor, epist. ad Paulam, et Eustoch., aliquant. a princ.), utrum scilicet peracto resurrectionis testimonio, iterum mortui sint, ut sic eorum fuerit magis resuscitatio quædam (sicut fuit Lazari, qui iterum mortuus est) quam vera resurrectio, qualis erit in fine mundi; an ad immortalem vitam vere resurrexerint, semper in corpore victuri, in cœlum cum Christo ascendentes corporaliter, ut Glossa (ord., sup. illud: *Multa corpora sanctor.*) dicit, Matth. 27. Et hoc videtur probabilius, quia ad hoc quod verum testimonium de vera resurrectione Christi proferrent, congruum fuit ut vere resurgerent, sicut Hieronymus ibidem dicit. Nec eorum resurrectio propter ipsos accelerata est, sed propter resurrectionem Christi testificandam: quod quidem testimonium erat ad fundandam fidem novi Testamenti. Unde decentius factum est per patres veteris Testamenti quam per eos qui jam novo Testamento fundato decesserunt. Tamen sciendum est quod etsi de resurrectione eorum in Evangelio mentio fiat ante resurrectionem Christi; tamen, ut per textum patet, intelligendum est per anticipationem esse dictum, quod frequenter historiographis accidit. Nulli enim vera resurrectione ante Christum resurrexerunt, eo quod ipse est *primitiæ dormientium*, ut dicitur 1 Corinth. 15. Quamvis fuerint aliqui resuscitati ante Christi resurrectionem, ut de Lazaro patet.

Ad quartum dicendum quod occasione illorum verborum, ut Augustinus narrat, lib. 20 de Civ. Dei, cap. 7, quidam hæretici posuerunt primam resurrectionem futuram esse mortuorum, ut cum Christo mille annis in terra regnarent: unde vocati sunt *Chiliastæ*, quasi millenarii. Et ideo Augustinus ibidem dicit verba illa aliter intelligenda esse, scilicet de resurrectione spirituali, per quam homines a peccatis dono gratiæ resurgunt. Secunda autem resurrectio corporum est. Regnum autem Christi dicitur Ecclesia, in qua cum Christo non solum martyres, sed etiam alii electi regnant, ut a parte totum intelligatur: vel regnant cum Christo in gloria quantum ad omnes, et fit specialiter mentio de martyribus, quia ipsi præcipue regnant mortui, qui usque ad mortem pro veritate certaverunt. Millenarius autem annorum numerus non significat aliquem certum numerum, sed designat totum tempus quod nunc agitur, in quo nunc sancti cum Christo regnant, quia numerus millenarius designat universitatem magis quam centenarius, eo quod centenarius est quadratum denarii; sed millenarius est numerus solidus ex duplici ductu denarii in seipsum surgens, quia decies decem centum sunt, et centum decies mille sunt. Et similiter in Psal. 104, 8, dicitur: *Verbi, quod mandavit in mille generationes*, id est, in omnes.

ARTICULUS II

Utrum tempus resurrectionis nostræ sit occultum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod tempus illud non sit occultum, quia cujus principium est determinate scitum, ejus finis potest determinate sciri, eo quod *omnia mensurantur quadam periodo,* ut dicitur in 2 de Generat., text. 59. Sed principium mundi determinate scitur. Ergo et finis ipsius potest determinate sciri. Tunc autem erit tempus resurrectionis et judicii. Ergo tempus illud non est occultum.

2. Præterea, Apocal. 12, 6, dicitur quod *mulier,* per quam Ecclesia significatur, *habet locum paratum a Deo in quo pascatur* (1), *diebus mille ducentis sexaginta.* Dan. etiam 12, ponitur quidam determinatus numerus dierum, per quos anni significari videntur, secundum illud Ezech. 4, 6: *Diem pro anno; diem, inquam, pro anno dedi tibi.* Ergo ex sacra Scriptura potest sciri determinate finis mundi, et resurrectionis tempus.

3. Præterea, status novi Testamenti præfiguratus fuit in veteri Testamento. Sed scimus determinate tempus in quo vetus Testamentum statum habuit. Ergo et potest sciri tempus determinate in quo novum Testamentum statum habebit. Sed novum Testamentum habebit statum usque ad finem mundi: unde dicitur Matth. ult., 20: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.* Ergo potest sciri determinate finis mundi, et resurrectionis tempus.

— Sed contra, illud quod est ignoratum ab angelis, etiam hominibus multo magis erit occultum, quia ea ad quæ homines naturali ratione pertingere possunt, multo limpidius et certius angeli naturali cognitione cognoscunt: similiter etiam revelationes hominibus non fiunt nisi mediantibus angelis, ut patet per Dionysium, cap. 4 cœlest. Hierarch. circa med. Sed angeli nesciunt tempus determinate, ut patet Matth. 24, 36: *De die illa et hora nemo scit, neque angeli cœlorum.* Ergo tempus illud est hominibus occultum.

Præterea, apostoli fuerunt magis conscii secretorum Dei quam alii sequentes, quia, ut dicitur Rom. 8, *ipsi primitias spiritus habuerunt*: Glossa interl., *tempore prius, et cæteris abundantius.* Sed eis de hoc ipso quærentibus dictum est a Domino, Act. 1, 7: *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ posuit Pater in sua potestate.* Ergo multo magis est aliis occultum.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. 83. Quæstionum, quæst. 58, circ. med., *ætas ultima humani generis, quæ incipit ab adventu Domini usque ad finem sæculi, quibus generationibus computetur, incertum est: sicut etiam senectus, quæ est ultima ætas hominis, non habet determinatum tempus secundum mensuram aliarum, cum quandoque sola tantum teneat temporis, quantum omnes aliæ ætates.* Hujus autem ratio est, quia determinatus numerus futuri temporis sciri non potest nisi vel per revelationem, vel per naturalem rationem. Tempus autem quod erit usque ad resurrectionem, enumerari non potest naturali ratione, quia simul erit resurrectio, et finis motus cœli, ut dictum est art. præc. Ex motu autem accipitur numerus omnium quæ determinato tempore per naturalem rationem futura prævidentur. Ex motu autem cœli non potest cognosci finis ejus, quia cum sit circularis, ex hoc ipso habet quod secundum naturam suam possit in perpetuum durare. Unde **naturali ratione tempus quod erit usque ad resurrectionem, numerari non potest. Similiter etiam per revelationem haberi non potest,** ideo ut omnes sint solliciti, et parati ad Christo occurrendum. Et propter hoc etiam apostolis de hoc quærentibus respondit Christus, Act. 1, 7: *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ posuit Pater in sua potestate;* in quo, ut Augustinus dicit, 18 de Civ. Dei, cap. 53, ante med., *omnium de hac re calculantium digitos resolvit, et quiescere jubet.* Quod enim apostolis quærentibus noluit indicare, nec aliis revelabit. Unde omnes illi qui tempus prædictum numerare voluerunt, hactenus falsiloqui sunt inventi. Quidam enim, ut Augustinus dicit ibidem, dixerunt ab ascensione Domini usque ad ultimum ejus adventum quadringentos annos posse compleri, alii quingentos, alii mille: quorum falsitas patet, et patebit similiter eorum qui adhuc computare non cessant.

Ad primum ergo dicendum quod eorum quorum finis cognoscitur principio noto, oportet mensuram esse nobis cognitam. Et cognito principio alicujus rei cujus duratio mensuratur motu cœli, possumus cognoscere ejus finem, eo quod motus cœli est nobis notus. Sed mensura durationis motus cœli est sola divina dispositio, quæ est nobis occulta. Et ideo quantumcumque sciamus principium ejus, finem scire non possumus.

Ad secundum dicendum quod per mille ducentos sexaginta dies, de quibus fit mentio Apoc. 12, significatur omne tempus in quo Ecclesia durat, et non determinatur aliquis numerus annorum: et hoc ideo, quia prædicatio Christi, super quam fundatur Ecclesia, duravit tribus annis cum dimidio; quod tempus fere continet æqualem numerum dierum numero prædicto. Et similiter etiam numerus eorum qui in Daniele ponitur, non est referendus ad numerum aliquem annorum qui sint usque ad finem mundi, vel usque ad prædicationem Antichristi; sed debet referri ad tempus quo prædicabit Antichristus, et quo persecutio ejus durabit.

ART. 2. — Vide supra, quæst. 73, art. 1, pag. 316 quæ sunt notata, et infra quæst. 88, art. 3, cum notis et S. Script.

(1) Vulgata, *ut ibi pascat.*

Ad tertium dicendum quod quamvis status novi Testamenti in generali sit præfiguratus per statum veteris Testamenti, non tamen oportet quod singula respondeant singulis; præcipue cum in Christo omnes figuræ veteris Testamenti fuerint completæ. Et ideo Augustinus, 18 de Civ. Dei, cap. 52, parum a princ., respondet quibusdam, qui volebant accipere numerum persecutionum quas Ecclesia passa est, et passura, secundum numerum plagarum Ægypti, dicens: *Ego illa re gesta in Ægypto istas persecutiones prophetice significatas esse non arbitror; quamvis ab eis qui hoc putant, exquisite et ingeniose illa singula his singulis comparata videantur, non prophetico spiritu, sed conjectura mentis humanæ, quæ aliquando ad verum pervenit, aliquando fallitur.* Et similiter videtur esse de dictis abbatis Joachim, qui per tales conjecturas de futuris aliqua vera prædixit, et in aliquibus deceptus fuit.

ARTICULUS III

Utrum resurrectio futura sit in noctis tempore.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod resurrectio non erit in noctis tempore, quia resurrectio non erit, *donec atteratur cœlum,* ut dicitur Job 14, 12. Sed cessante motu cœli, quod dicitur ejus attritio, non erit tempus, nec nox, nec dies. Ergo resurrectio non erit in nocte.

2. Præterea, finis uniuscujusque rei debet esse perfectissimus. Sed tunc erit finis perfectissimus temporis: unde Apoc. 10, 6, dicitur quod *tempus amplius non erit.* Ergo tunc debet esse tempus in sui optima dispositione; et ita debet esse dies.

3. Præterea, qualitas temporis debet respondere his quæ geruntur in tempore: unde Joan. 13 fit mentio de nocte, quando Judas exivit a consortio lucis. Sed tunc erit perfecta manifestatio omnium quæ nunc latent, quia *cum venerit Dominus, illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium,* ut dicitur 1 Corinth. 4, 5. Ergo debet esse in die.

— Sed contra, resurrectio Christi est exemplar nostræ resurrectionis. Sed resurrectio Christi fuit in nocte, ut Gregorius dicit in homil. paschali, 21 in Evang., ad fin. Ergo et nostra resurrectio erit tempore nocturno.

Præterea, adventus Domini comparatur adventui furis in domum, ut patet Lucæ 12. Sed fur in tempore noctis in domum venit. Ergo et Dominus tempore nocturno veniet. Sed veniente ipso, fiet resurrectio, ut dictum est quæst. præc., art. 2. Ergo fiet resurrectio in tempore nocturno.

RESPONDEO dicendum quod determinata hora temporis qua fiet resurrectio, sciri pro certo non potest, ut in littera dicitur, dist. 43. Tamen **satis probabiliter a quibusdam dicitur quod resurrectio erit quasi in crepusculo,** sole existente in oriente, et luna in occidente; quia in tali dispositione sol et luna creduntur esse creata, ut sic eorum circulatio compleatur penitus per reditum ad idem punctum. Unde de Christo dicitur quod tali hora resurrexit.

Ad primum ergo dicendum quod quando resurrectio erit, non erit tempus, sed finis temporis, quia in eodem instanti in quo cessabit motus cœli, erit resurrectio mortuorum; et tamen erit situs siderum secundum dispositionem qua se habent nunc in aliqua determinata hora, et secundum hoc dicitur resurrectio futura tali vel tali hora.

Ad secundum dicendum quod optima dispositio temporis dicitur esse in meridie, propter illuminationem solis. Sed tunc civitas Dei non egebit neque sole, neque luna, quia claritas Dei illuminabit eam, ut dicitur Apocal. ult. Et ideo quantum ad hoc non refert utrum in die vel in nocte resurrectio fiat.

Ad tertium dicendum quod tempori illi congruit manifestatio quantum ad ea quæ tunc gerentur, et occultatio quantum ad determinationem ipsius temporis. Et ideo utrumque congrue fieri potest, ut scilicet sit resurrectio in die, vel in nocte.

ARTICULUS IV

Utrum resurrectio futura sit subito, vel successive.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod resurrectio non fiet subito, sed successive, quia Ezech. 37, 7, prænuntiatur resurrectio mortuorum, ubi dicitur: *Accesserunt ossa ad ossa...; et vidi, et ecce super ea nervi, et carnes ascenderunt, et extenta est in eis cutis desuper, et spiritum non habebant.* Ergo reparatio corporum præcedet tempore conjunctionem animarum. Et sic resurrectio non erit subito.

2. Præterea, illud ad quod exiguntur plures actiones se consequentes, non potest subito fieri. Sed ad resurrectionem exiguntur plures actiones se consequentes, scilicet collectio cinerum, reformatio corporis, et infusio animæ. Ergo resurrectio non fiet subito.

3. Præterea, omnis sonus tempore mensuratur. Sed sonus tubæ erit causa resurrectionis, ut dictum est quæst. præc., art. 2. Ergo resurrectio fiet in tempore, et non subito.

4. Præterea, nullus localis motus potest esse subito, ut dicitur in lib. de Sensu et Sensato, cap. 7, et lib. 6 Phys., text. 29. Sed ad resurrectionem exigitur aliquis motus localis in collectione cinerum. Ergo non fiet subito.

— Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 15,

ART. 3. — In conclusione nota ly *satis probabiliter*, quia per hoc quasi latenter designatur quod pro certo illud sciri nequit, neque alia hora determinata, neque ab illis *quibusdam*, neque ab alio homine.

51 : *Omnes quidem resurgemus in momento, in ictu oculi.* Ergo resurrectio erit subito.

Præterea, virtus infinita subito operatur. Sed Damascenus dicit, lib. 4 orth. Fid., in fin. : *Crede resurrectionem futuram divina virtute;* de qua constat quod sit infinita. Ergo resurrectio erit subito.

RESPONDEO dicendum quod in resurrectione aliquid fiet ministerio angelorum, et aliquid virtute divina immediate, ut dictum est quæst. præc. art. 3. **Illud ergo quod fiet ministerio angelorum, non erit in instanti, si instans dicatur indivisibile temporis; erit tamen in instanti, si instans accipiatur pro tempore imperceptibili. — Illud autem quod fiet virtute divina immediate, fiet subito,** scilicet in termino temporis quo angelorum opus complebitur, quia virtus superior inferiorem ad perfectionem adducit.

Ad primum ergo dicendum quod Ezechiel loquebatur populo rudi, sicut et Moyses. Unde sicut Moyses distinxit opera sex dierum per dies, ut rudis populus capere posset, quamvis omnia simul sint facta, secundum Augustinum, lib. 4 sup. Gen. ad litt., cap. 34, ita Ezechiel diversa quæ in resurrectione futura sunt expressit, quamvis omnia simul sint futura in instanti.

Ad secundum dicendum quod quamvis illæ operationes sint se invicem consequentes natura, tamen simul tempore sunt, quia vel sunt simul in eodem instanti, vel una est in instanti ad quod alia terminatur.

Ad tertium dicendum quod idem videtur esse dicendum de sono illo, et de formis sacramentorum, scilicet quod in ultimo instanti sonus effectum suum habebit.

Ad quartum dicendum quod congregatio cinerum, quæ sine motu locali esse non potest, fiet ministerio angelorum. Et ideo erit in tempore, sed imperceptibili, propter facilitatem operandi, quæ competit angelis.

QUÆSTIO LXXVIII (vel LXXX)

DE TERMINO « A QUO » RESURRECTIONIS. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de termino *a quo* resurrectionis.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum mors sit terminus *a quo* resurrectionis in omnibus ; 2° utrum cineres, vel pulveres ; 3° utrum illi pulveres habeant naturalem inclinationem ad animam.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum mors erit terminus « a quo » resurrectionis in omnibus.

S. Thom., 4 Sent., dist. 43, quæst. un., art. 3, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod mors non erit terminus *a quo* resurrectionis in omnibus, quia quidam non morientur, sed immortalitate supervestientur ; dicitur enim in Symbolo quod *Dominus venturus est judicare vivos et mortuos.* Hoc autem non potest intelligi quantum ad tempus judicii, quia tunc erunt omnes vivi. Ergo oportet quod referatur hæc distinctio ad tempus præcedens ; et ita non omnes ante judicium morientur.

2. Præterea, naturale et commune desiderium non potest esse vacuum et inane, quin in aliquibus expleatur. Sed secundum Apostolum, 2 Corinth. 5, hoc est commune desiderium, quod *nolumus spoliari, sed supervestiri.* Ergo aliqui erunt qui nunquam expoliabuntur corpore per mortem, sed supervestientur gloria resurrectionis.

3. Præterea, Augustinus in Enchir., cap. 115, dicit quod quatuor ultimæ petitiones dominicæ orationis ad præsentem vitam pertinent, quarum una est : *Dimitte nobis debita nostra.* Ergo Ecclesia petit in hac vita sibi omnia debita relaxari. Sed Ecclesiæ oratio non potest esse cassa, quin exaudiatur ; Joan. 16, 23 : *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Ergo Ecclesia in aliquo hujus vitæ tempore omnium debitorum remissionem consequetur. Sed unum de debitis, quo pro peccato primi parentis adstringimur, est quod nascamur in peccato originali. Ergo aliquando hoc Ecclesiæ Deus præstabit, quod homines sine originali peccato nascentur. Sed mors est pœna originalis peccati. Ergo aliqui homines erunt in fine mundi qui non morientur ; et sic idem quod prius.

4. Præterea, via compendiosior est semper sapienti magis eligenda. Sed compendiosior via est quod homines qui invenientur vivi, in impassibilitatem resurrectionis transferantur, quam quod

---

ART. 1. — Sensus tituli est : Utrum omnium transitus ad immortalitatem, futurus sit mediante morte : an vero aliqui vivi sint supervestiendi immortalitate : seu brevius, an omnes sint morituri. — Ergo ad titulum litteraliter responde quod mors erit terminus *a quo* resurrectionis in omnibus. Hoc est, a morte omnes venient ad resurrectionem, sive, quod in idem redit, morientur omnes antequam resurgant. — Quamvis sententia opposita, non sit omnino improbabilis, tum ob græcorum codicum lectionem in 1 epist. ad Cor. 15, scilicet : « Non omnes quidem dormientes, omnes tamen immutabimur » (Vulgata vero habet : « Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur ») ; cum ob græcos patres ; Latinorum tamen doctrina communis, affirmans omnes sine exceptione morituros, vera videtur.

prius moriantur, et postea resurgant a morte in immortalitatem. Ergo Deus, qui est summe sapiens, hanc viam eliget in his qui vivi invenientur; et sic idem quod prius.

— Sed contra, 1 Cor. 15, 36 : *Quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur;* et loquitur sub similitudine seminis de resurrectione corporum. Ergo corpora a morte resurgent.

Præterea, 1 Cor. 15, 22 : *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Sed in Christo omnes vivificabuntur. Ergo in Adam omnes morientur; et sic resurrectio omnium erit a morte.

RESPONDEO dicendum quod super hac quæstione varie loquuntur sancti, ut in littera patet, 4 Sent., dist. 43. Tamen **securior est hæc et communior opinio, quod omnes morientur, et a morte resurgent,** et hoc propter tria : — Primo quia magis concordat divinæ justitiæ, quæ humanam naturam pro peccato primi parentis damnavit, ut omnes qui per actum naturæ ab eo originem ducerent, infectionem originalis peccati contraherent, et per consequens mortis debitores essent. — Secundo quia magis concordat divinæ Scripturæ, quæ omnium futuram resurrectionem prædicit. Resurrectio autem proprie non est nisi *ejus quod cecidit, et dissolutum est,* ut Damascenus dicit, lib. 4 orth. Fid., cap. ult. — Tertio quia magis concordat ordini naturæ, in quo invenimus quod id quod corruptum et vitiatum est, in suam novitatem non reducitur nisi corruptione mediante; sicut acetum non fit vinum, nisi aceto corrupto, et in humorem vitis transeunte. Unde cum natura humana in defectum necessitatis moriendi devenerit, non erit reditus ad immortalitatem nisi mediante morte. — Convenit etiam ordini naturæ propter aliam rationem, quia, ut in 8 Phys., text. 1, dicitur, *motus cœli est ut vita quædam natura omnibus existentibus,* sicut etiam motus cordis totius corporis vita quædam est. Unde sicut cessante motu cordis, omnia membra mortificantur; ita cessante motu cœli, non potest aliquid vivum remanere illa vita quæ ex influentia illius motus conservabatur. Talis autem vita est quam nunc degimus. Unde oportet quod ex hac vita discedant qui post motum cœli quiescentem victuri sunt.

Ad primum ergo dicendum quod distinctio illa mortuorum et vivorum non est referenda ad ipsum judicii tempus, neque ad totum tempus præteritum, quia omnes judicandi aliquo tempore fuerunt vivi, et aliquo tempore mortui; sed ad illud tempus determinatum quod immediate judicium præcedet, quando scilicet judicii signa incipient apparere.

Ad secundum dicendum quod perfectum desiderium sanctorum non potest esse vacuum; sed nihil prohibet desiderium conditionatum eorum vacuum esse : et tale desiderium est quo nolumus *expoliari, sed supervestiri,* scilicet si possibile sit; et hoc desiderium a quibusdam *velleitas* dicitur.

Ad tertium dicendum quod hoc est erroneum dicere, quod aliquis sine peccato originali concipiatur præter Christum, quia illi qui sine peccato originali conciperentur, non indigerent redemptione, quæ facta est per Christum, et sic Christus non esset redemptor omnium hominum. Nec potest dici quod hac redemptione non indiguerunt, quia præstitum fuit eis ut sine peccato conciperentur, quia vel illa gratia facta est parentibus, ut in eis vitium naturæ sanaretur, quo manente sine originali peccato generare non possent; vel ipsi naturæ, quæ sanata est. Oportet autem ponere quod quilibet personaliter redemptione Christi indigeat, non solum ratione naturæ. Liberari autem a malo, vel a debito absolvi non potest nisi qui debitum incurrit, vel in malum dejectus fuit. Et ideo non possent omnes fructum dominicæ orationis in seipsis percipere, nisi omnes debitores nascerentur, et malo subjecti. Unde dimissio debitorum, vel liberatio a malo non potest intelligi quod aliquis sine debito, vel immunis a malo nascatur; sed quia cum debito natus postea per gratiam Christi liberatur. Nec etiam sequitur, si potest sine errore poni quod aliqui non moriantur, quod sine originali nascantur, licet mors sit pœna peccati originalis, quia Deus potest ex misericordia relaxare alicui pœnam, ad quam obligatur ex culpa præterita, sicut adulteram sine pœna dimisit, Joan. 8. Et similiter poterit a morte liberare eos qui reatum mortis contraxerunt, cum originali nascendo; et sic non sequitur : Si non morientur, ergo nascuntur sine originali peccato.

Ad quartum dicendum quod non semper via compendiosior est magis eligenda, sed solum quando est magis vel æqualiter accommodata ad finem consequendum; et sic non est hic, ut ex dictis patet in corp. art.

ARTICULUS II

Utrum resurrectio omnium erit a cineribus

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non omnium resurrectio erit a cineribus. Resurrectio enim Christi est exemplar nostræ resurrectionis. Sed resurrectio ejus non fuit a cineribus, quia caro ejus *non vidit corruptionem,* ut dicitur in Psal. 15, et Act. 2. Ergo nec resurrectio omnium erit ex cineribus.

2. Præterea, corpus hominis non semper comburitur. Sed in cineres non potest aliquid resolvi,

---

ART. 2. Ex resp. *ad* 2, vides per *cineres* intelligendas esse eas reliquias quæ manent, humano corpore resoluto.

nisi per combustionem. Ergo non omnes a cineribus resurgent.

3. Præterea, corpus hominis mortui non statim post mortem in cinerem redigitur. Sed quidam statim post mortem resurgent, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 43, scilicet illi qui vivi invenientur. Ergo non omnes resurgent a cineribus.

4. Præterea, terminus *a quo* respondet termino *ad quem*. Sed terminus *ad quem* resurrectioni, non est idem in bonis et malis, 1 Corinth. 15, 51: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Ergo non est idem terminus *a quo;* et sic si mali resurgent a cineribus, boni a cineribus non resurgent.

— Sed contra est quod dicit Haymo, sup. illud Rom. 5: *Si enim cum inimici : « Omnes in originali peccato natos tenet hæc sententia : Terra es, et in terram ibis.* » Sed omnes, qui in communi resurrectione resurgent, fuerunt nati in peccato originali vel nativitate ex utero, vel saltem nativitate in utero. Ergo omnes a cineribus resurgent.

Præterea, multa sunt in corpore humano quæ non sunt de veritate humanæ naturæ. Sed omnia illa auferentur. Ergo oportet omnia corpora in cinerem resolvi.

RESPONDEO dicendum quod eisdem rationibus quibus ostensum est, art. præc., omnes a morte resurgere, est etiam ostendendum quod **omnes resurgent a cineribus, in communi resurrectione ; nisi aliquibus ex speciali privilegio gratiæ sit indultum contrarium, sicut et resurrectionis acceleratio.** Scriptura enim sacra sicut resurrectionem prænuntiat, ita et corporum reformationem, Philip. 3. Et ideo oportet quod sicut omnes moriuntur, ad hoc quod omnes vere resurgere possint, ita omnium corpora dissolvantur, ad hoc quod omnium corpora reformari possint. Sicut enim in pœnam hominis mors a divina justitia est inflicta, ita et corporis resolutio, ut patet Gen. 3,19: *Terra es, et in terram ibis* (1). Similiter etiam ordo naturæ exigit ut non solum animæ et corporis conjunctio solvatur, sed etiam elementorum commixtio; sicut etiam acetum non potest in vini qualitatem reduci, nisi prius facta resolutione in materiam præjacentem. Ipsa enim elementorum commixtio ex motu cœli causatur, et conservatur, quo cessante, omnia mixta in pura elementa resolventur.

Ad primum ergo dicendum quod resurrectio Christi est exemplar nostræ resurrectionis quoad terminum *ad quem*, non autem quoad terminum *a quo*.

Ad secundum dicendum quod per cineres intelliguntur omnes reliquiæ quæ remanent, humano corpore resoluto, duplici ratione. — Primo quia communis mos erat apud antiquos corpora mortuorum comburere, et cineres reservare : unde inolevit modus loquendi, ut ea in quæ corpus humanum resolvitur, cineres dicantur. — Secundo propter causam resolutionis, quæ est incendium fomitis, quo corpus humanum radicitus est infectum. Unde ad purgationem hujusmodi infectionis oportet usque ad prima componentia corpus humanum resolvi. Quod autem per incendium resolvitur, dicitur in cineres solvi. Et ideo ea in quæ corpus humanum resolvitur, cineres dicuntur.

Ad tertium dicendum quod ille ignis qui faciem mundi purgabit, poterit statim corpora eorum qui vivi invenientur, usque ad cineres resolvere, sicut et alia mixta resolvet in materiam præjacentem.

Ad quartum dicendum quod motus non accipit speciem a termino *a quo;* sed a termino *ad quem;* et ideo resurrectio sanctorum, quæ erit gloriosa, oportet quod differat a resurrectione impiorum, quæ non erit gloriosa, penes terminum *ad quem*, non autem penes terminum *a quo*. Contingit autem frequenter non esse eumdem terminum *ad quem*, existente eodem termino *a quo;* sicut de nigredine potest aliquid moveri in albedinem et in pallorem.

ARTICULUS III

Utrum pulveres illi ex quibus humanum corpus reparabitur, aliquam habeant inclinationem naturalem ad animam quæ eis conjungetur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod pulveres illi ex quibus corpus humanum reparabitur, aliquam habeant inclinationem naturalem ad animam quæ eis conjungetur. Si enim nullam inclinationem haberent ad animam, eodem modo se haberent ad illam animam, sicut alii pulveres. Ergo non esset differentia, utrum ex illis vel aliis pulveribus reficeretur corpus animæ conjungendum, quod falsum est.

2. Præterea, major est dependentia corporis ad animam quam animæ ad corpus. Sed anima separata a corpore adhuc habet aliquam dependentiam ad corpus : unde retardatur ejus motus in Deum propter appetitum corporis, ut dicit Augustinus, lib. 12 sup. Gen. ad litt., cap. 25. Ergo multo fortius corpus separatum ab anima adhuc habet naturalem inclinationem ad animam illam.

3. Præterea, Job 20, 11, dicitur : *Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiæ ejus, et cum eo in pulvere dormient.* Sed vitia non sunt nisi in anima. Ergo adhuc in illis pulveribus remanebit aliqua naturalis inclinatio ad animam.

— Sed contra, corpus humanum potest resolvi ad ipsa elementa, vel etiam in carnes aliorum animalium converti. Sed elementa sunt homogenea et similiter caro leonis, vel alterius animalis. Cum ergo in aliis partibus elementorum vel animalium non sit aliqua inclinatio naturalis ad illam animam, nec in illis partibus in quas conversum est corpus humanum, erit aliqua inclinatio ad animam. Prima propositio patet per auctoritatem Augustini, in Enchirid., cap. 88 : *Corpus humanum, in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium, etiam hominum cibum cedat, carnemque vertatur, illi animæ humanæ in puncto temporis cedet quæ illud prius, ut homo fieret, viveret, et cresceret, animavit.*

---

(1) Vulgata : *Pulvis es, et in pulverem reverteris.*

Præterea, cuilibet inclinationi naturali respondet aliquod agens naturale : alias natura deficeret in necessariis. Sed a nullo agente naturali possunt prædicti pulveres eidem animæ iterato conjungi. Ergo in eis non est aliqua naturalis inclinatio ad prædictam conjunctionem.

Respondeo dicendum quod circa hoc est triplex opinio. — Quidam enim dicunt quod corpus humanum nunquam resolvitur usque ad elementa; et ita semper in cineribus manet aliqua vis addita elementis, quæ facit naturalem inclinationem ad eamdem animam. Sed hæc positio contrariatur auctoritati Augustini inductæ, et sensui, et rationi; quia omnia composita ex contrariis possibile est in ea resolvi, ex quibus componuntur.

Et ideo alii dicunt quod illæ partes elementorum, in quas humanum corpus resolvitur, retinent plus de luce, ex hoc quod fuerunt animæ humanæ conjunctæ; et ex hoc habent quamdam inclinationem ad animas humanas. Sed hoc iterum frivolum est, quia partes elementorum sunt ejusdem naturæ, et æqualiter habent participationem lucis et obscuritatis.

Et ideo aliter dicendum est quod **in cineribus illis nulla est inclinatio naturalis ad resurrectionem, sed solum ex ordine divinæ providentiæ**, quæ statuit illos cineres iterum animæ conjungi : et ex hoc provenit quod illæ partes elementorum iterato conjungentur, et non aliæ.

Unde patet solutio *ad primum*.

Ad secundum dicendum quod anima separata a corpore manet in eadem natura quam habebat, cum corpori esset unita; quod de corpore non contingit; et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod verbum illud Job non est intelligendum quod vitia actu maneant in pulveribus mortuorum, sed secundum ordinem divinæ justitiæ, quo sunt deputati cineres illi ad corporis reparationem, quod pro peccatis commissis cruciabitur in æternum.

QUÆSTIO LXXIX (Vel LXXXI)

DE CONDITIONIBUS RESURGENTIUM, ET PRIMO DE EORUM IDENTITATE. — *In tres articulos divisa.*

Consequenter agendum est de conditionibus resurgentium. — Ubi prima consideratio erit de his quæ communiter ad bonos et malos pertinent; — secunda de his quæ tantum ad bonos pertinent; — tertia de his quæ spectant tantum ad malos.

Ad bonos autem et malos cemmuniter tria pertinent, scilicet ipsorum *identitas*, *integritas* et *qualitas*. Et primo videndum est de resurgentium identitate. — Secundo de corporum integritate. — Tertio de ipsorum qualitate.

Circa primum quæruntur tria : 1° utrum idem numero corpus resurget; 2° utrum idem numero homo; 3° utrum oporteat eosdem pulveres ad easdem partes in quibus ante fuerant, reverti.

Articulus primus

Utrum in resurrectione anima idem corpus numero resumet.

S. Thom, in 4 Sent., dist. 44, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non idem corpus numero anima resumet in resurrectione, 1 Corinth. 15, 37 : *Non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum.* Sed Apostolus ibi comparat mortem seminationi, et resurrectionem pullulationi. Ergo non idem corpus quod per mortem deponitur, in resurrectione resumitur.

2. Præterea, cuilibet formæ aptatur materia secundum suam conditionem, et similiter cuilibet agenti instrumentum. Sed corpus comparatur ad animam, sicut materia ad formam, et sicut instrumentum ad agentem. Cum ergo anima in resurrectione non sit ejusdem conditionis sicut modo est, quia vel transfertur totaliter in cœlestem vitam, cui inhæsit vivens in mundo, vel deprimitur

---

Art. 1. Nota conclusionem, quasi dicat ad titulum ex abundanti, resurrectio erit ad idem corpus numero, et dicere contrarium est ignorare propriam vocem. — Responsio ad fidem pertinens est : Quod anima idem numero corpus resumet in resurrectione, constans scilicet ex iisdem carne, nervis et ossibus. Patet ex definitionibus supra, quæst. 75, art. 1, pag. 327. — Eodem loco supra, vide errores Origenis damnatos a concil. V œcumenico. Episcopus Constantinopolit. de quo agitur in corp. fuit Eutychius patriarcha (vide infra, quæst. 33 art. 6, sed contra); sed a S. Gregorio, tunc urbis Romæ diacono convictus : « Pellem manus suæ ægrotus tenebat dicens : confiteor, quia omnes in hac carne resurgemus, » ut refert ipse Gregorius lib. 14 Moral. cap. 32. — Durandus autem affirmavit ad ejusdem hominis resurrectionem, sufficere identitatem formæ in quacumque materia. Quod est erroneum; nam inde sequeretur transmigrationem animarum juxta doctrinam Pythagoricam, esse resurrectionem. — Nostris vero temporibus nec defuere qui a recto tramite catholicæ doctrinæ hac de causa deflexerint, confugientes ad introducendam quamdam παλιγγενεσίαν, seu *renascentiam, ortum secundum, instaurationem*, vi cujus homines, quasi papiliones ex nympha. chrysallide seu brucho tandem prodire debeant ex germine quodam præformato, etiam post obitum, animæ inseparabiliter inhærente. Ita Bonnet, in opere « *Recherches philosophiques sur les preuves du christianisme* », contra quem scripsit Muzzarelli, in opere *Il buon uso della logica*, opusc. 22.

in brutalem, si brutaliter in hoc mundo vixit, videtur quod non resumet idem corpus, sed vel cœleste, vel brutale.

3. Præterea, corpus humanum usque ad elementa post mortem resolvitur, ut dictum est supra, art. præc. Sed illæ partes elementorum in quas corpus humanum resolutum est, non conveniunt cum humano corpore, quod in eas resolutum est, nisi in materia prima; quo modo quælibet aliæ partes elementorum cum prædicto corpore conveniunt: si autem ex aliis partibus elementorum corpus formaretur, non diceretur idem numero. Ergo nec si ex illis partibus repararetur, corpus erit numero idem.

4. Præterea, impossibile est esse idem numero illud cujus partes essentiales sunt aliæ numero. Sed forma mixti, quæ est essentialis pars corporis humani, sicut forma ejus, non poterit eadem numero resumi. Ergo corpus non erit idem numero. Probatio mediæ: Illud quod penitus cedit in non ens, non potest idem numero resumi, quod patet ex hoc quod non potest esse idem numero, cujus est *esse* diversum; sed *esse* interruptum, quod est actus entis, est diversum, sicut et quilibet alius actus interruptus: sed forma mixtionis cedit penitus in non ens per mortem, cum sit forma corporalis, et similiter qualitates contrariæ, ex quibus fit mixtio; ergo forma mixtionis non redit eadem numero.

— Sed contra est quod dicitur Job 19, 26: *In carne mea videbo Deum salvatorem* (1) *meum*: ubi loquitur de visione post resurrectionem, quod patet ex hoc quod præcedit: *In novissimo die de terra resurrecturus sum.* Ergo idem numero corpus resurget.

Præterea, sicut Damascenus dicit in 4 lib. orth. Fid., cap. ult., *resurrectio est ejus quod cecidit secunda surrectio.* Sed hoc corpus, quod nunc gerimus, per mortem cecidit. Ergo idem numero corpus resurget.

RESPONDEO dicendum quod circa hanc quæstionem philosophi erraverunt, et quidam hæretici moderni errant. Quidam enim philosophi posuerunt animas a corpore separatas iterato corporibus conjungi. Sed errabant in hoc quantum ad duo: — Primo quidem quantum ad modum conjunctionis, quia quidam ponebant corpori iterum conjungi naturaliter animam separatam per viam generationis. — Secundo quantum ad corpus cui conjungebatur, quia ponebant quod secunda conjunctio non erat ad idem corpus numero, quod per mortem depositum est, sed ad aliud, quandoque idem specie, quandoque autem diversum. Ad diversum quidem, quando anima in corpore existens præter rationis ordinem vitam duxerat: unde transibat post mortem de corpore hominis in corpus alterius animalis, cujus moribus vivendo se conformavit; sicut in corpus canis propter luxuriam, in corpus leonis propter rapinam et violentiam, et sic de aliis. Sed in corpus ejusdem speciei, quando anima bene in corpore vivens, post mortem aliqua felicitate perfuncta, post aliqua sæcula incipiebat ad corpus velle redire; et sic iterum corpori conjungebatur humano. Sed hæc opinio ex duabus radicibus falsis venit. — Quarum prima est quia dicebant quod anima non conjungitur corpori essentialiter, sicut forma materiæ, sed solum accidentaliter, sicut motor mobili, aut sicut homo vestimento: et ideo ponere poterant quod anima præexistebat, antequam corpori generato infunderetur in generatione naturali; et iterum quod diversis corporibus uniretur. — Secunda est, quia ponebant intellectum non differre a sensu nisi accidentaliter, ut scilicet homo diceretur intellectum habere præ aliis animalibus, quia in eo propter optimam corporis complexionem vis sensitiva amplius viget: unde poterant ponere quod anima hominis in corpus animalis bruti transiret, præcipue facta immutatione animæ humanæ ad affectus (1) brutales. Sed illæ duæ prædictæ radices destruuntur a Philosopho, in lib. 2 de Anima, text. 4 et seq., et text. 150 et seq., quibus destructis, patet falsitas prædictæ positionis. — Et simili modo destruuntur errores quorumdam hæreticorum, quorum quidam in prædictas opiniones philosophorum inciderunt; quidam autem posuerunt animas iterato conjungi corporibus cœlestibus, vel etiam corporibus in modum venti subtilibus, ut Gregorius, lib. 14 Moral., cap. 29, de quodam episcopo Constantinopolitano narrat, exponens illud Job 19: *In carne mea videbo Deum*, etc. Et præter hoc prædicti errores hæreticorum destrui possunt ex hoc quod veritati resurrectionis præjudicant, quam sacra Scriptura profitetur. Non enim resurrectio dici potest, nisi anima ad idem corpus redeat, quia resurrectio est iterata surrectio. Ejusdem autem est surgere et cadere. Unde resurrectio magis respicit corpus, quod post mortem cadit, quam animam, quæ post mortem vivit. Et ita **si non est idem corpus quod anima resumit, nec dicetur resurrectio, sed magis novi corporis assumptio.**

Ad primum ergo dicendum quod similitudo non currit per omnia, sed quantum ad aliquid. In seminatione enim grani granum seminatum et natum non est idem numero, nec eodem modo se habens, cum primo seminatum fuerit absque folliculis, cum quibus tamen nascitur. Corpus autem resurgens erit idem numero, sed alio modo se habens, quia fuit mortale, et surget in immortalitate.

Ad secundum dicendum quod differentia quæ est inter animam resurgentis, et animam in hoc mundo viventis, non est secundum aliquid essentiale, sed secundum gloriam et miseriam, quæ differentiam accidentalem faciunt. Unde non oportet quod aliud corpus numero resurgat, sed alio modo se habens, ut respondeat proportionabiliter differentia corporum differentiæ animarum.

---

(1) In Vulgata deest *Salvatorem*.

(1) Al., *ad effectus*.

Ad tertium dicendum quod illud quod intelligitur in materia ante formam, remanet in materia post corruptionem, quia remoto posteriori, adhuc potest remanere prius. Oportet autem, ut Commentator dicit, in 1 Physic., comment. 63, et in libro de Substantia orbis, in materia generabilium et corruptibilium, ante formam substantialem, intelligere dimensiones non terminatas, secundum quas attendatur divisio materiæ, ut diversas formas in diversis partibus recipere possit : unde et post separationem substantialis formæ a materia, adhuc dimensiones illæ manent eædem ; et sic materia sub illis dimensionibus existens, quamcumque formam accipiat, habet majorem identitatem ad illud quod ex ea generatum fuerat, quam aliqua pars alia materiæ sub quacumque forma existens : et sic eadem materia ad corpus humanum reparandum reducetur, quæ prius materia ejus fuit.

Ad quartum dicendum quod sicut qualitas simplex non est forma substantialis elementi, sed accidens proprium ejus, et dispositio, per quam materia efficitur propria tali formæ, ita forma mixtionis, quæ est qualitas resultans ex qualitatibus simplicibus ad medium venientibus, non est forma substantialis corporis mixti, sed est accidens proprium, et dispositio per quam materia fit necessaria ad formam. Corpus autem humanum, præter hanc formam mixtionis, non habet aliquam formam substantialem nisi animam rationalem ; quia si haberet aliam formam substantialem priorem, illa daret ei substantiale *esse*, et sic per eam constitueretur in genere substantiæ : unde anima jam adveniret corpori constituto in genere substantiæ ; et sic comparatio animæ ad corpus esset sicut comparatio formarum artificialium ad suas materias, quantum ad hoc quod constituuntur in genere substantiæ per suam materiam : unde conjunctio animæ ad corpus esset accidentalis, quod est error antiquorum philosophorum a Philosopho reprobatus, in lib. 2 de Anima, text. 4 et seq., et lib. 1, text. 52. Sequeretur etiam quod corpus humanum et singulæ partes ejus non æquivoce retinerent priora nomina, quod est contra Philosophum, in 2 de Anima, text. 9. Unde cum anima rationalis remaneat, nulla forma substantialis corporis humani cedit penitus in non ens. Formarum autem accidentalium variatio non facit diversitatem in numero. Unde idem corpus numero resurget, cum materia eadem numero resumatur, ut in præcedenti solutione dictum est.

ARTICULUS II

Utrum sit idem numero homo qui resurget.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit idem numero homo qui resurget. Sicut enim dicit Philosophus, in 2 de Generat., text. 99, *quæcumque habent substantiam corruptibilem motam, non reiterantur eadem numero*. Sed talis est substantia hominis secundum præsentem statum. Ergo non potest post mutationem mortis reiterari idem numero.

2. Præterea, ubi est alia et alia humanitas, non est idem homo numero : unde Socrates et Plato sunt duo homines, et non unus homo, quia alia est humanitas utriusque. Sed alia est humanitas resurgentis, ab ea quam nunc habet. Ergo non est idem homo numero. Media probari potest dupliciter : — Primo quia humanitas, quæ est forma totius, non est forma et substantia, sicut anima, sed est forma tantum : hujusmodi autem formæ cedunt penitus in non ens, et sic non possunt iterari. — Secundo quia humanitas resultat ex conjunctione partium. Sed non potest eadem numero conjunctio resumi, quæ prius fuit, quia iteratio identitati opponitur ; iteratio enim numerum importat, identitas autem unitatem, quæ se non compatiuntur: in resurrectione autem conjunctio iteratur. Ergo non est eadem conjunctio, et sic non est eadem humanitas, nec idem homo.

3. Præterea, idem homo non est plura animalia. Ergo si non est idem animal, non est idem numero homo. Sed ubi non est idem sensus, non est idem animal, quia animal definitur per sensum primum, scilicet tactum, ut patet in 2 de Anima,

---

ART. 2. — Poterat quidem ista determinatio haberi absolute ex prædictis sine hoc quod moveretur novus articulus : sed tamen multis objectionibus in contrarium non poterat satisfieri aperte absque hujus art. declaratione. — Ad probationem conclusionis : Quod homo non possit consequi finem ultimum in vita præsenti, videas declaratum 1. 2, quæst. 5, art. 3. Quod item in vita animæ separatæ, id est quod anima separata vidente Deum (sicut fit nunc a beatis in patria), non possit dici homo proprie et perfecte consequutus esse ultimum finem patet, quia anima sola non est homo, juxta dicta 1 Part. quæst. 75, art. 4. — In resp. *ad* 2 observandum est in resurrectione futuram eamdem numero humanitatem ; quia eadem numero anima eidem numero corpori conjungetur. Vocatur autem humanitas forma totius, non quod sit quædam forma consurgens ex conjunctione formæ ad materiam, quasi realiter sit alia ab utroque : sed quia est totum resultans ex compositione formæ et materiæ comprehendens in se utrumque, et dicens quidditatem præcise, non etiam suppositum. Cfr, 4. *contra Gent.* cap. 81 et *Quodl.* 11, art. 6. ad 4. — In resp. *ad* 3 observa quod sensus aliquando accipitur pro anima sensitiva, et sic manere dicitur post mortem, quatenus anima rationalis eam continens manet : aliquando autem sumitur pro potentia sensitiva, et ita non manet. Quæ si in resurrectione non restituatur eadem, non officit unitati hominis, cum enim sit accidens, solum inducit diversitatem accidentalem ; non est tamen Deo impossibile, etiam potentias sensitivas reddere easdem secundum numerum.

text. 16 et 17. Sensus autem, cum non maneat in anima separata, ut quidam dicunt, non potest idem numero resumi. Ergo in resurrectione non erit homo resurgens idem animal numero; et sic non idem homo.

4. Præterea, materia statuæ principalior est in statua quam materia hominis in homine; quia artificialia sunt in genere substantiæ ex parte materiæ, sed naturalia ex forma, ut patet per Philosophum, 2 Physic., text. 8 et seq.; et Commentator idem dicit in 2 de Anima, comment. 8. Sed si statua ex eodem ære reficiatur, non erit eadem numero. Ergo multo minus si homo ex eisdem pulveribus reficiatur, erit idem homo numero.

— Sed contra est quod dicitur Job 19, 27: *Quem visurus sum ego ipse, et non alius;* et loquitur de visione post resurrectionem. Ergo idem homo numero resurget.

Præterea, Augustinus dicit, 8 de Trin., cap. 5, ad fin, quod *resurgere nihil est aliud quam reviviscere.* Nisi autem idem homo numero rediret ad vitam qui mortuus est, non diceretur reviviscere. Ergo non resurgeret, quod est contra fidem.

RESPONDEO dicendum quod necessitas ponendi resurrectionem est ex hoc, ut homo finem ultimum, propter quem factus est, consequatur; quod in hac vita fieri non potest, nec in vita animæ separatæ, ut supra dictum est, quæst. 75, art. 1 et 2; alias homo esset vane constitutus, si ad finem ad quem factus est, pervenire non posset. Et quia oportet quod illud idem numero ad finem perveniat quod propter finem est factum, ne in vanum esse factum videatur, oportet quod idem homo numero resurgat: et hoc quidem fit, dum eadem anima numero eidem corpori numero conjungitur; alias enim non esset resurrectio proprie, nisi idem homo repararetur. Unde **ponere quod idem numero non sit qui resurget, est hæreticum**, derogans veritati Scripturæ, quæ resurrectionem prædicat.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus loquitur de reiteratione quæ fit per motum vel mutationem naturalem. Ostendit enim differentiam circulationis, quæ est in generatione et corruptione, ad circulationem quæ est in motu cœli: quia cœlum per motum localem redit idem numero ad principium motus, quia habet substantiam incorruptibilem motam; sed generabilia et corruptibilia per generationem redeunt ad idem specie, non ad idem numero, quia ex homine generatur sanguis, ex quo semen, et sic deinceps, quousque perveniatur ad hominem non eumdem numero, sed specie; similiter ex igne generatur aer, ex quo aqua, ex qua terra, ex qua ignis, non idem numero, sed specie. Unde patet quod ratio inducta secundum Philosophi intentionem non est ad propositum. — Vel dicendum quod aliorum generabilium et corruptibilium forma non est per se subsistens, ut post compositi corruptionem remanere valeat, sicut est de anima rationali, quæ *esse* quod sibi in corpore acquiritur, etiam post separationem a corpore retinet: et in participationem illius *esse* corpus per resurrectionem adducitur, cum non sit aliud *esse* corporis, et aliud animæ in corpore: alias esset conjunctio animæ et corporis accidentalis: et sic interruptio nulla facta est in *esse* substantiali hominis, ut non possit idem numero redire homo propter interruptionem essendi; sicut accidit in aliis rebus corruptis, quarum *esse* omnino interrumpitur, forma non remanente, materia autem sub alio *esse* remanente. Sed tamen nec etiam homo per generationem naturalem reiteratur idem numero, quia corpus generati hominis non fit ex tota materia generantis: unde est corpus diversum numero, et per consequens anima, et totus homo.

Ad secundum dicendum quod de humanitate, et de qualibet forma totius est duplex opinio. — Quidam enim dicunt quod idem secundum rem est forma totius, et forma partis; dicitur tamen forma partis, secundum quod perficit materiam: totius autem secundum quod ex ea tota ratio speciei consequitur. Et secundum hanc opinionem humanitas secundum rem non est aliud quam anima rationalis; et sic cum anima rationalis eadem numero resumatur, eadem numero erit humanitas; et etiam post mortem manet, quamvis non sub ratione humanitatis, quia ex ea separata compositum rationem speciei non consequitur. — Alia opinio est Avicennæ, quæ verior videtur, quod forma totius non est forma partis tantum, nec forma aliqua alia præter formam partis, sed est totum resultans ex compositione formæ et materiæ, comprehendens in se utrumque: et hæc forma totius essentia, vel quidditas dicitur. Quia ergo in resurrectione idem numero corpus erit, et eadem numero anima rationalis, erit de necessitate eadem humanitas. — Prima autem ratio probans diversitatem humanitatis futuram, procedebat ac si humanitas esset quædam alia forma superveniens formæ et materiæ, quod falsum est. — Secunda ratio etiam non potest identitatem humanitatis impedire, quia conjunctio significat actionem vel passionem; quæ quamvis diversa sit, non potest identitatem humanitatis impedire, quia actio et passio, ex quibus erat humanitas, non sunt de essentia humanitatis: unde eorum diversitas non inducit diversitatem humanitatis; constat enim quod generatio et resurrectio non sunt idem motus numero. Nec tamen propter hoc identitas resurgentis cum generato impeditur: similiter etiam nec impeditur identitas humanitatis, si accipiatur conjunctio pro ipsa relatione, quia relatio illa non est de essentia humanitatis, sed concomitatur eam, eo quod humanitas non est de illis formis, quæ sunt compositio et ordo, ut dicitur 2 Physic., text. 13, sicut sunt formæ artificiatorum. Unde existente alia compositione numero, non est eadem numero forma domus.

Ad tertium dicendum quod ratio illa optime concludit contra illos qui ponebant animam sensibilem et rationalem diversas in homine esse, quia secundum hoc anima sensitiva in homine non esset incorruptibilis, sicut nec in aliis animalibus: unde in resurrectione non esset eadem anima sensibilis, et per consequens nec idem animal, nec idem homo. Si autem ponamus quod eadem anima secundum substantiam in homine sit rationalis et sensibilis, nullas in hoc angustias patiemur, quia animal definitur per sensum qui est anima sensitiva, sicut per formam essentialem: per sensum autem qui est potentia sensitiva, cognoscitur ejus definitio, sicut per formam accidentalem, quæ maximam partem confert ad cognoscendum *quod quid est*, ut in 1 de Anima, text. 2, dicitur. Post mortem ergo manet anima sensibilis, sicut et anima rationalis secundum substantiam; sed potentiæ sensitivæ secundum quosdam non manent: quæ quidem potentiæ, cum sint accidentales proprietates, earum varietate identitatem animalis totius auferre non possunt, nec etiam partium animalis; non enim dicuntur potentiæ perfectiones, vel actus organorum, nisi sicut principia agendi, ut calor in igne.

Ad quartum dicendum quod statua dupliciter potest considerari: *vel* secundum quod est substantia quædam; *vel* secundum quod est artificiale quoddam. Et quia in genere substantiæ ponitur ratione suæ materiæ, ideo si consideretur secundum quod est substantia quædam, est eadem numero statua quæ ex eadem materia reparatur. Sed in genere artificialium ponitur secundum quod est forma quædam accidentalis, quæ et transit, statua destructa, et sic non redit idem numero, nec statua eadem numero esse potest. Sed forma hominis, scilicet anima, manet post dissolutionem corporis. Et ideo non est similis ratio.

Articulus III

Utrum pulveres humani corporis ad eam partem corporis quæ in eos dissoluta est, per resurrectionem redire oporteat.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod oporteat pulveres humani corporis ad eam partem corporis quæ in eos dissoluta est, per resurrectionem redire; quia, secundum Philosophum, in 2 de Anima, text. 9, *sicut se habet tota anima ad totum corpus, ita pars animæ ad partem corporis, ut visus ad pupillam.* Sed oportet quod post resurrectionem corpus resumatur ab eadem anima. Ergo oportet quod partes etiam corporis resumantur ad eadem membra in quibus eisdem partibus animæ perficiantur.

2. Præterea, diversitas materiæ facit diversitatem in numero. Sed si pulveres non redeant ad easdem partes, singulæ partes non reficientur ex eadem materia ex qua prius constabant. Ergo non erunt eædem numero. Sed si partes sunt diversæ, totum erit diversum, quia partes comparantur ad totum sicut materia ad formam, ut patet in 2 Physic., text. 31. Ergo non erit idem numero homo, quod est contra veritatem resurrectionis.

3. Præterea, resurrectio ad hoc ordinatur, quod homo operum suorum mercedem accipiat. Sed diversis operibus meritoriis vel demeritoriis diversæ partes corporis deserviunt. Ergo oportet quod in resurrectione quælibet pars ad suum statum redeat, ut pro suo modo præmietur.

— Sed contra, artificialia magis dependent ex sua materia quam naturalia. Sed in artificialibus, ad hoc quod idem artificiatum ex eadem materia reparetur, non oportet quod partes reducantur ad eumdem situm. Ergo nec in homine oportet.

Præterea, variatio accidentis non facit diversitatem in numero. Sed situs partium est accidens quoddam. Ergo diversitas ejus in homine non facit diversitatem in numero.

Respondeo dicendum quod in hac quæstione differt considerare quid fieri possit sine identitatis præjudicio, et quid fiet ut congruentia servetur. Quantum ergo ad primum, sciendum est quod in homine possunt accipi diversæ partes dupliciter: uno modo diversæ partes totius *homogenei*, sicut diversæ partes carnis, vel diversæ partes ossis; alio modo diversæ partes diversarum specierum totius *heterogenei*, sicut os et caro. Si ergo dicatur quod pars materiæ redibit ad aliam partem speciei ejusdem, hoc non faciet varietatem nisi in situ partium. **Situs autem partium variatus non variat speciem in totis homogeneis. Et sic si materia unius partis redeat ad aliam, nullum præjudicium generabitur identitati totius.** Et ita etiam est in exemplo quod ponitur in littera, 4 Sent., dist. 44, quia statua non redit eadem numero secundum

---

Art. 3. — Sit exemplum pro prima conclusione: si pulveres in quo dissoluta est caro unius brachii quoad supremam partem, redeant ad carnem brachii ejusdem, sed ad inferiorem partem, propter hoc non fit quod brachium illud non sit idem numero quod erat prius, ut patet consideranti. Secunda conclusio patet: nam si hic pulvis erat os et postmodum redit caro, patet quod variatur species rei, ergo a fortiori et numerus. — Adde quod Scriptura S. non solum tradit, nos in resurrectione recepturos eadem corpora, sed etiam eadem membra. De iisdem pelle, carne et oculis, Job 19. De lingua et manibus, 2 Machab. 7. De intestinis, ibidem, cap 14. Unde Christus, Luc. 24 et Joan. 20, post resurrectionem ostendit manus suas, pedes et latus eadem, quæ ante habuerat.

formam, sed secundum materiam, secundum quam est substantia quædam : sic autem statua est homogenea, quamvis non secundum formam artificialem.— **Si autem dicatur quod materia unius partis redit ad aliam partem alterius speciei, sic de necessitate variatur non solum situs partium, sed etiam identitas earum**; ita tamen **quod tota materia, aut aliquid quod erat de veritate humanæ naturæ in una, in aliam transferatur**; non autem si aliquid quod est in una parte superfluum, transferatur in aliam. — **Ablata autem identitate partium, aufertur identitas totius, si loquamur de partibus essentialibus ; non autem si loquamur de partibus accidentalibus**, sicut sunt capilli, et ungues, de quibus videtur loqui Augustinus, lib. 22 de Civit. Dei, cap. 19. Et sic patet qualiter translatio materiæ de parte in partem tollit identitatem totius, et qualiter non.

Sed loquendo **secundum congruentiam, magis probabile est quod etiam situs partium idem servabitur in resurrectione, præcipue quantum ad partes essentiales et organicas, quamvis forte non quantum ad accidentales**, sicut sunt ungues et capilli.

Ad primum ergo dicendum quod objectio illa procedit de partibus organicis vel heterogeneis, et non de partibus homogeneis vel similibus.

Ad secundum dicendum quod situs diversus partium materiæ non facit diversitatem in numero, quamvis eam faciat diversitas materiæ.

Ad tertium dicendum quod operatio, proprie loquendo, non est partis, sed totius. Unde præmium non debetur parti, sed toti.

QUÆSTIO LXXX (vel LXXXII)

DE INTEGRITATE CORPORUM RESURGENTIUM. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de integritate corporum resurgentium. Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum omnia membra corporis humani in ipso resurgent ; 2° utrum capilli et ungues ; 3° utrum humores ; 4° utrum totum id quod fuit in eo de veritate humanæ naturæ ; 5° utrum totum quod in eo materialiter fuit.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum omnia membra humani corporis resurgent.

S. Thom., 4 Sent., dist. 44, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non omnia membra corporis humani resurgent. Remoto enim fine, frustra reparatur id quod est ad finem. Finis autem cujuslibet membri est ejus actus. Cum ergo nihil frustra fiat in operibus divinis, et quorumdam membrorum usus post resurrectionem non competat homini præcipue genitalium, quia tunc *neque nubent, neque nubentur*, Matth. 22, 30, videtur quod non omnia membra resurgent.

2. Præterea, intestina quædam membra sunt. Sed non resurgent; plena enim resurgere non possunt, quia immunditias continent; nec vacua, quia nihil est vacuum in natura. Ergo non omnia membra resurgent.

3. Præterea, ad hoc corpus resurget ut præmietur de opere quod anima per ipsum gessit. Sed membrum propter furtum amputatum furi, qui postea pœnitentiam agit et salvatur, non potest in resurrectione remunerari, nec de bono, quia ad hoc cooperatum non est; nec de malo, quia pœna membri in pœnam hominis redundaret. Ergo non omnia membra resurgent cum homine.

— Sed contra, magis pertinent ad veritatem humanæ naturæ alia membra quam capilli et ungues. Sed ista restituentur homini in resurrectione ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 44. Ergo multo fortius alia membra.

Præterea, *Dei perfecta sunt opera*, Deuter. 32, 4. Sed resurrectio opere divino fiet. Ergo homo reparabitur perfectus in omnibus membris.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dicitur in 2, de Anima, text. 36 et 37, *anima se habet ad corpus non solum in habitudine formæ et finis, sed etiam in habitudine causæ efficientis*. Est enim comparatio animæ ad corpus, sicut comparatio artis ad artificiatum, ut dicit Philosophus, lib. 7 magn. Moral., cap. 11, cir. princ. Quidquid autem explicite in artificiato ostenditur, hoc totum implicite et originaliter in ipsa arte continetur. Similiter etiam quidquid in partibus corporis apparet, totum originaliter, et quodammodo implicite, in anima continetur. Sicut ergo artis opus non esset perfectum, si artificiato aliquid deesset eorum quæ ars continet, ita nec homo posset esse perfectus, nisi totum quod in anima implicite continetur, exterius in corpore explicaretur ; nec etiam corpus animæ ad plenum proportionaliter responderet. Cum ergo oporteat in resurrectione corpus hominis esse animæ totaliter correspondens, quia non resurget nisi secundum ordinem quem habet ad animam rationalem, **oportet etiam hominem perfectum resurgere**, utpote qui ad

---

ART. I. — Prima conclusio vult dicere illud idem quod secunda magis explicabit. Etenim tunc corpus secundum proportionem correspondet totaliter animæ, quando tot partes habet corpus quot potentias habet anima ad perficiendum illas : v. g. quia anima habet potentias ad videndum, audiendum, olfaciendum, tangendum, gustandum etc., ideo corpus hominis cui deesset pars receptiva visus, non esset perfectum. Sic discurre, tu, de omnibus et singulis, tum exterioribus, tum interioribus corporis partibus. — In resp. *ad* 2, cfr. 2 Machab. cap. 14, vers. ultim.

ultimam perfectionem consequendam reparatur. **Oportet ergo quod omnia membra quæ nunc sunt in corpore hominis, in resurrectione reparentur.**

Ad primum ergo dicendum quod membra possunt dupliciter considerari in comparatione ad animam, *vel* secundum habitudinem materiæ ad formam, *vel* secundum habitudinem instrumenti ad agentem. *Eadem* enim *est comparatio totius corporis ad totam animam, et partium ad partes,* ut dicitur in 2 de Anima, text. 9. — Si ergo membra accipiantur secundum primam comparationem, finis eorum non est operatio; sed magis perfectum *esse* speciei, quod etiam post resurrectionem requiretur. — Si autem accipiantur secundum secundam comparationem, sic finis eorum est operatio. Nec tamen sequitur quod quando deficit operatio, frustra sit instrumentum, quia instrumentum non solum servit ad exequendam operationem agentis, sed etiam ad ostendendam virtutem ipsius. Unde oportebit ut virtus potentiarum animæ in instrumentis corporeis demonstretur, etsi nunquam in actum prodeant, ut ex hoc commendetur Dei sapientia.

Ad secundum dicendum quod intestina resurgent in corpore, sicut et alia membra; et plena erunt non quidem turpibus superfluitatibus, sed nobilibus humoribus.

Ad tertium dicendum quod actus quibus meremur, non sunt, proprie loquendo, manus, vel pedis, sed totius hominis; sicut et operatio artis non attribuitur instrumento, sed artifici. Quamvis ergo membrum quod ante pœnitentiam est mutilatum, non sit cooperatum homini in statu illo quo gloriam promeretur; tamen ipse homo meretur ut totus præmietur, qui ex toto quod habet, Deo servit.

ARTICULUS II

Utrum capilli et ungues resurgent in humano corpore.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod capilli et ungues non resurgent in corpore humano, quia sicut capilli et ungues ex superfluitatibus cibi generantur, ita urina, et sudor, et aliæ superfluitates vel fæces. Sed hæc non resurgent cum corpore. Ergo nec capilli et ungues.

2. Præterea, inter alias superfluitates quæ ex cibo generantur, maxime accedit ad naturæ humanæ veritatem semen, quod est superfluum quo indigetur. Sed semen non resurget in corpore hominis. Ergo multo minus capilli et ungues resurgent.

3. Præterea, nihil est perfectum anima rationali quod non sit perfectum anima sensibili. Sed capilli et ungues non sunt perfecti anima sensibili, quia eis non sentimus, ut dicitur in 3 de Anima, text. 66. Ergo cum non resurgat corpus humanum, nisi propter hoc quod est perfectum ab anima rationali, videtur quod capilli et ungues non resurgent.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 21, 18: *Capillus de capite vestro non peribit.*

Præterea, capilli et ungues sunt dati in ornamentum homini. Sed corpora hominum, præcipue electorum, debent resurgere cum omni ornatu. Ergo debent resurgere cum capillis.

RESPONDEO dicendum quod anima se habet ad corpus animatum, sicut ars ad artificiatum et ad partes ejus, sicut ars ad sua instrumenta; unde et corpus animatum *organicum* dicitur. Ars autem utitur instrumentis quibusdam ad operis intenti executionem; et hæc instrumenta sunt de prima intentione artis: utitur etiam aliis instrumentis ad conservationem principalium instrumentorum; et hæc sunt de secunda intentione artis; sicut ars militaris utitur gladio ad bellum, et vagina ad gladii conservationem. Et ita in partibus corporis animati quædam ordinantur ad operationes animæ exequendas, sicut cor, hepar, manus et pes; quædam autem ad conservationem aliarum partium, sicut folia sunt ad cooperturam fructuum; ita etiam **capilli et ungues** sunt in homine ad custodiam aliarum partium: unde **sunt de secunda perfectione corporis humani, quamvis non de prima.** Et quia homo resurget in omni perfectione suæ naturæ, propter hoc **oportet ut capilli et ungues resurgant in ipso.**

Ad primum ergo dicendum quod illæ superfluitates expelluntur a natura, quasi ad nihilum utiles: unde non pertinent ad perfectionem humani corporis. Secus autem est de illis superfluitatibus quas natura sibi retinet ad generationem capillorum et unguium, quibus indiget ad membrorum conservationem.

Ad secundum dicendum quod semine non indiget ad perfectionem individui, sicut capillis et unguibus, sed solum ad perfectionem speciei.

Ad tertium dicendum quod capilli et ungues nutriuntur et augentur: et sic patet quod aliquam operationem participent, quod non posset esse, nisi essent partes aliquo modo ab anima perfectæ. Et quia in homine non est nisi una anima, scilicet anima rationalis, constat quod ab anima rationali perfectæ sunt, quamvis non usque ad hoc quod operationem sensus participent; sicut nec ossa, de quibus constat quod resurgent, et sunt de integritate individui.

ART. 2. — Ex probatione articuli, facile habetur definitio eorum quæ sunt de prima et de secunda intentione naturæ. — Hæc intellige de numero, potius quam de longitudine, nam resurget capillorum numerus et quantitas ungnium omnis illa, quæ ad hominis ornatum pertinet, non quæ erit superflua.

ARTICULUS III (1)

Utrum humores in corpore resurgent.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod humores in corpore non resurgent. Nam 1 Cor. 15, 50, dicitur : *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*. Sed sanguis est principalior humor. Ergo non resurget in beatis, qui regnum Dei possidebunt, et multo minus in aliis.

2. Præterea, humores sunt ad restaurationem deperditi. Sed post resurrectionem nulla deperditio fiet. Ergo corpus non resurget cum humoribus.

3. Præterea, illud quod est in via generationis in corpore humano, nondum est ab anima rationali perfectum. Sed humores adhuc sunt in via generationis, quia sunt in potentia caro et os. Ergo nondum sunt perfecti anima rationali. Sed corpus humanum non habet ordinem ad resurrectionem, nisi secundum quod est anima rationali perfectum. Ergo humores in eo non resurgent.

— Sed contra, quod est de constitutione corporis humani, resurget in eo. Sed humores sunt ejusmodi, ut patet per Augustinum (alium auctorem) qui dicit, lib. de Spir. et anima, cap. 20, ante med., quod *corpus constat ex membris officialibus, officialia ex consimilibus, consimilia ex humoribus*. Ergo humores resurgent in corpore.

Præterea, resurrectio nostra erit conformis resurrectioni Christi. Sed in Christo resurrexit sanguis, alias nunc vinum non transsubstantiaretur in sanguinem ejus in sacramento altaris. Ergo et in nobis resurget sanguis, et eadem ratione alii humores.

RESPONDEO dicendum quod **quidquid pertinet ad integritatem humanæ naturæ in resurgente, hoc totum resurget**, ratione prædicta, art. 1 et 2 præc. Unde oportet quod illa humiditas corporis resurgat in homine, quæ ad integritatem humanæ naturæ pertinet. Est autem in homine triplex humiditas : — **Quædam enim humiditas est in recedendo a perfectione hujus individui**, vel quia in via est corruptionis, et a natura abjicitur, sicut urina, sudor, sanies et hujusmodi ; vel quia a natura ordinatur ad conservationem speciei in alio individuo (2), sive per actum generativæ, sicut semen, sive per actum nutritivæ, sicut lac. **Et nulla talium humiditatum resurget**, eo quod non sunt de perfectione individui resurgentis.

Secunda humiditas est quæ nondum pervenit ad ultimam perfectionem, quam natura operatur in individuo ; sed est ad illam ordinata a natura : et hæc est duplex. — Quædam enim est quæ habet aliquam formam determinatam, quæ continetur inter partes corporis, sicut **sanguis et alii tres humores, quos natura ordinavit ad membra, quæ ex eis generantur vel vegetantur** ; sed tamen habent aliquas formas determinatas, sicut et aliæ partes corporis, et ideo **resurgent cum aliis partibus corporis. — Quædam vero humiditas est in via transeundi de forma in formam**, scilicet de forma humoris in formam membri ; **et talis humiditas non resurget**, quia post resurrectionem partes corporis singulæ in suis formis stabilientur, ut una in aliam non transeat ; et ideo non resurget illa humiditas quæ est in ipso actu transeundi de forma in formam. Hæc autem humiditas potest in duplici statu accipi : vel secundum quod est in principio transmutationis, et sic vocatur *ros*, illa scilicet humiditas quæ est in foraminibus parvarum venarum ; vel secundum quod est in progressu transmutationis, et incipit jam dealterari, et sic vocatur *cambium*. In neutro autem statu resurget.

Tertium autem genus humiditatis est quod jam pervenit ad ultimam perfectionem, quam natura intendit in corpore individui, quæ jam est dealterata et incorporata membris ; et hæc vocatur **gluten** ; et cum hæc sit de substantia membrorum, **resurget, sicut et membra.**

Ad primum ergo dicendum quod caro et sanguis in verbis illis Apostoli non accipiuntur pro substantia carnis et sanguinis, sed pro operibus carnis et sanguinis, quæ sunt opera peccati, vel opera animalis vitæ. — Vel, secundum quod dicit Augustinus, in epist. ad Consentium, 205, al. 146, vers. fin., *caro et sanguis accipiuntur ibi pro corruptione, quæ nunc dominatur in carne et sanguine :* unde et subditur in verbis Apostoli : *Neque corruptio in corruptelam.*

Ad secundum dicendum quod sicut membra servientia generationi erunt post resurrectionem ad integritatem humanæ naturæ, non ad operationem quæ nunc exercetur per membra illa ; ita et humores erunt in corpore, non ad restaurationem deperditi ; sed ad integritatem humanæ naturæ reparandam, et ad virtutis naturalis ostensionem.

Ad tertium dicendum quod sicut elementa sunt in via generationis respectu corporum mixtorum, qui sunt eorum materia, non autem ita quod semper sint in transeundo in corpore mixto ; ita etiam se habent humores ad membra. Et propter hoc sicut elementa in partibus universi habent formas determinatas, ratione quarum sunt de perfectione universi, sicut et corpora mixta, ita etiam humo-

---

ART. 3. — In 1ª *concl.* nota ly *in resurgente*. Hoc dicitur ad differentiam viventis in præsenti vita. Hic enim pertinent aliqua ad integritatem vel quasi integritatem naturæ humanæ, ut semen, urina, sudor, et aliæ superfluitates, quæ ibi in resurgente ad ejus integritatem non pertinebunt, ex art. 2 ad 1 et 2. — *In concl.* 3ª nota ly *et alii tres humores*, scilicet juxta doctrinam veterum : pituita seu phlegma ; fel flavum seu cholera ; fel nigrum seu melancholia.

(1) Hic articulus in edit. ann. 1486, est loco secundi et secundus loco tertii.

(2) Al., *in aliquo individuo.*

res sunt de perfectione corporis humani, sicut et aliæ partes; quamvis non perveniant ad totam perfectionem, sicut aliæ partes, nec elementa habeant ita formas perfectas, sicut mixta. Sicut autem partes omnes universi a Deo perfectionem consequuntur non æqualiter, sed unaquæque secundum suum modum; ita etiam humores aliquo modo perficiuntur ab anima rationali, non tamen eodem modo sicut partes perfectiores.

ARTICULUS IV

Utrum totum quod fuit in corpore de veritate humanæ naturæ, resurget in ipso.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod non totum quod fuit in corpore de veritate humanæ naturæ, resurget in ipso, quia cibus convertitur in veritatem humanæ naturæ. Sed aliquando carnes bovis vel aliorum animalium sumuntur in cibum. Si ergo resurget quidquid de veritate humanæ naturæ fuit, resurget etiam caro bovis vel aliorum animalium, quod est inconveniens.

2. Præterea, costa Adæ fuit de veritate humanæ naturæ in ipso, sicut et costa nostra in nobis. Sed costa Adæ non resurget in eo, sed in Eva; alias Eva non resurgeret, quia de costa illa formata est. Ergo non resurget in homine quidquid fuit in eo de veritate humanæ naturæ.

3. Præterea, non potest esse quod idem in diversis hominibus resurgat. Sed potest esse quod aliquid fuit de veritate humanæ naturæ in diversis hominibus, sicut si aliquis carnibus humanis vescatur, quæ in substantiam ejus transeant. Ergo non resurget in aliquo quidquid fuit de veritate humanæ naturæ in ipso.

4. Præterea, si dicatur quod non quidquid est in carne comesta est de veritate humanæ naturæ, et ita aliquid eorum potest resurgere in primo, et aliquid in secundo, contra: De veritate humanæ naturæ maxime videtur esse illud quod a parentibus trahitur. Sed si aliquis non comedens nisi carnes humanas filium generet, oportet quod illud quod filius a parente trahit, sit de carnibus aliorum hominum, quas pater suus comedit, quia semen est de superfluo alimenti, ut Philosophus probat in lib. 1, de Generat. animal., cap. 18 et 19. Ergo illud quod est de veritate humanæ naturæ in puero isto, fuit etiam de veritate humanæ naturæ in aliis hominibus, quorum carnes pater comedit.

5. Præterea, si dicatur quod illud quod erat de veritate humanæ naturæ in carnibus hominum comestorum, non transit in semen, sed illud quod erat ibi de veritate humanæ naturæ non existens, contra: Ponatur quod aliquis cibetur solum embryis, in quibus nihil videtur esse quod non sit de veritate humanæ naturæ, quia totum quod est in eis, a parentibus trahitur: si ergo superfluitas cibi convertitur in semen, oportet quod illud quod fuit de veritate humanæ naturæ in embryis (quæ etiam ad resurrectionem pertinent, postquam animam rationalem perceperunt) sit etiam de veritate humanæ naturæ in puero qui ex tali semine generatur; et sic cum non possit idem resurgere in duobus, non poterit in quolibet resurgere quidquid fuit de veritate humanæ naturæ in ipso.

— Sed contra, quidquid fuit de veritate humanæ naturæ, fuit perfectum anima rationali. Sed ex hoc habet corpus humanum ordinem ad resurrectionem, quia fuit anima rationali perfectum; ergo quidquid fuit de veritate humanæ naturæ resurget in unoquoque.

Præterea, si a corpore hominis subtrahatur aliquid quod est de veritate humanæ naturæ in ipso, non erit corpus hominis perfectum. Sed omnis imperfectio hominis tolletur in resurrectione, præcipue ab electis, quibus promissum est Luc. 21, 18, quod *capillus de capite* eorum *non peribit.* Ergo quidquid fuit de veritate humanæ naturæ, resurget in homine.

RESPONDEO dicendum quod *unumquodque sic se habet ad veritatem, sicut se habet ad esse,* ut dicitur in 2 Metaph., text. 4, quia illa res vera est, quæ est ita ut videtur cognitori secundum actum: et propter hoc Avicenna, 2 Metaph., cap. 4, dicit quod *veritas uniuscujusque rei est proprietas sui esse, quod stabilitum est ei.* Et secundum hoc aliquid dicitur esse de veritate humanæ naturæ, quia proprie pertinet ad *esse* humanæ naturæ; et hoc est quod participat formam humanæ naturæ; sicut verum aurum dicitur quod habet veram formam auri; ex qua est *esse* proprium auri.

Ut ergo videatur quid sit illud quod est de veritate humanæ naturæ, sciendum quod circa hoc est triplex opinio.

Quidam enim posuerunt quod nihil de novo esse incipit de veritate humanæ naturæ; sed quidquid ad veritatem humanæ naturæ pertinet, totum fuit in ipsa institutione humanæ naturæ de veritate ejus; et hoc per seipsum multiplicatur, ut ex eo possit semen decidi a generante, ex quo filius generetur in quo etiam illa pars decisa multiplicatur, ut ad perfectam quantitatem perveniat per augmentum, et sic deinceps et ita multiplicatum est totum genus humanum. Unde secundum opinionem hanc quidquid ex alimento generatur,

---

ART. 4. — Lege attente hujus articuli doctrinam, ut facilius solvere possis objectiones quæ contra corporum resurrectionem circumferri solent. — Ex variis opinionibus quas in corp. recencet, ea omnino tenenda est, quæ tradit aliquid converti de alimento in substantiam aliti, ejusque forma informari, tam in hominibus quam in animalibus. Et hæc est sententia S. Thomæ, tam hic, quam Quodlib. 8, art. 5, et manifestius 1 Part., quæst. ult., art. 1. Ex tota hujus art. doctrina, erue conclusionem ad litteram tituli: Totum quod est de veritate humanæ naturæ, resurget in homine.

quamvis videatur speciem carnis aut sanguinis habere, non tamen pertinet ad veritatem humanæ naturæ.

Alii autem dixerunt quod aliquod de novo additur ad veritatem humanæ naturæ per transmutationem naturalem alimenti in corpus humanum, considerata veritate humanæ naturæ in specie, ad cujus conservationem ordinatur actus generativæ virtutis. Si autem veritas humanæ naturæ in individuo consideretur ad cujus conservationem et perfectionem actus nutritivæ virtutis ordinatur, non additur aliquid per alimentum, quod sit primo de veritate humanæ naturæ hujus individui; sed solum secundario. Ponunt enim quod veritas humanæ naturæ primo et principaliter consistat in humido radicali, quod scilicet est ex semine generatum; ex quo est prima constitutio humani generis. Quod autem convertitur de alimento in veram carnem et sanguinem, non est principaliter de veritate humanæ naturæ illius individui, sed secundario; sed potest esse principaliter de veritate humanæ naturæ alterius individui, quod semine illius generatur. Semen enim ponunt esse superfluum alimenti, vel cum admixtione alicujus, quod est primo de veritate humanæ naturæ in generante, ut quidam dicunt, vel etiam sine admixtione ejus, ut dicunt alii: et sic quod est humidum nutrimentale in uno, fit humidum radicale in alio.

Tertia opinio est quod aliquid de novo incipit esse principaliter de veritate humanæ naturæ etiam in isto individuo, quia non est distinctio talis in corpore humano, ut aliqua pars materialis signata de necessitate per totam vitam remaneat; sed ad hoc indifferenter se habet quælibet pars signata accepta, quod manet semper quantum ad id quod est speciei in ea; sed potest fluere et refluere quantum ad id quod est materiæ in ipsa: et sic humidum nutrimentale non distinguitur a radicali ex parte principii (ut dicatur radicale quod est ex semine generatum, nutrimentale vero quod generatur ex cibo); sed magis distinguitur ex termino, ut radicale dicatur quod ad terminum generationis pervenit per actum generativæ, vel etiam nutritivæ virtutis; sed nutrimentale, quod nondum pervenit ad hunc terminum, sed est adhuc in via nutriendi.

Et hæ tres opiniones in 2 lib., dist. 30, quæst. 2, plenius positæ, investigatæ sunt. Et ideo non oportet hic repetere, nisi quantum ad propositum pertinet.

Sciendum est ergo quod secundum has opiniones diversimode ad hanc quæstionem oportet respondere.

Prima enim opinio per viam multiplicationis, quam ponit, potest ponere perfectionem veritatis humanæ naturæ et quantum ad numerum individuorum, et quantum ad debitam quantitatem uniuscujusque individui, absque eo quod est ex alimento generatum; quod quidem non additur nisi ad resistendum consumptioni, quæ posset induci per actionem caloris naturalis, sicut argento apponitur plumbum, ne ex liquefactione consumatur. Unde cum in resurrectione oporteat naturam humanam in sua perfectione reparari, nec calor naturalis tunc agat ad consumptionem humidi naturalis, nulla necessitas erit quod resurgat aliquid in homine, quod ex alimento sit generatum; sed **resurget tantum illud quod fuit de veritate humanæ naturæ individui, et per decisionem et multiplicationem ad prædictam perfectionem pervenit in numero et quantitate.**

Secunda autem opinio, quia ponit quod eo quod aggeneratur ex nutrimento, indigetur ad perfectionem quantitatis individui, et ad multiplicationem, quæ fit per generationem, necesse habet ponere aliquid de hoc in quod conversum est alimentum, resurgere; non tamen totum, sed solum quantum indigetur ad perfectam redintegrationem humanæ naturæ in omnibus suis individuis. Unde ponit hæc opinio quod totum illud quod fuit in substantia seminis, resurget in illo homine qui ex illo semine generatus est, quia hoc est principaliter de veritate humanæ naturæ in ipso; de eo autem quod postea advenit per nutrimentum, tantum resurget in eo, quantum est necessarium ad perfectionem quantitatis; et non totum, quia hoc non pertinet ad veritatem humanæ naturæ, nisi quatenus natura eo indiget ad perfectionem quantitatis. Sed quia hoc humidum nutrimentale fluit et refluit, hoc ordine reparabitur quod illud quod primo fuit de substantia corporis hominis, totum reparabitur, et de eo quod secundo, et tertio, et deinceps advenit, quantum necessarium est ad quantitatem redintegrandam. Quod patet duplici ratione. Primo quia illud quod super hoc advenit, inductum fuit, ut illud quod primo erat deperditum, repararetur: et sic non ita principaliter pertinet ad veritatem humanæ naturæ sicut præcedens. Secundo quia adjunctio humidi extranei ad primum humidum radicale facit quod totum permixtum non ita perfecte participet veritatem speciei, sicut primum participabat: et ponit exemplum Philosophus, in 1 de Gener., text. 88, de aqua permixta vino, quæ semper virtutem vini debilitat, ita quod in fine ipsum aquosum reddit: unde sicut secunda aqua, quamvis assumatur in speciem vini, non tamen ita perfecte speciem vini participat sicut prima, quæ in vinum assumebatur; ita illud quod de alimento secundo in carnem convertitur, non ita perfecte attingit ad speciem carnis sicut quod primo convertebatur; et ideo non ita pertinet ad veritatem humanæ naturæ, nec ad resurrectionem. Sic ergo patet quod **hæc opinio ponit, resurgere totum id quod est de veritate humanæ naturæ principaliter, non autem totum quod est de veritate humanæ naturæ secundario.**

Tertia autem opinio, quantum ad aliquid, differt a secunda, et quantum ad aliquid, convenit cum ea. Differt quidem quantum ad hoc quod ponit. totum quod est aub forma carnis et ossis, eadem ratione ad veritatem humanæ naturæ pertinere, quia non distinguit aliquid materiale signatum permanens in homine toto tempore vitæ ejus quod per se pertineat ad veritatem humanæ naturæ, et primo: et aliquid fluens et refluens, quod pertineat ad veritatem humanæ naturæ solum propter quantitatis perfectionem, non propter primum *esse* speciei, sicut secunda opinio dicebat: sed ponit omnes partes quæ non sunt præter intentionem naturæ aggeneratæ, pertinere ad veritatem humanæ naturæ quantum ad id quod habent de specie, quia sic manent; non autem quantum ad id quod habent de materia, quia sic fluunt et refluunt indifferenter: ut ita etiam intelligamus contingere in partibus unius hominis, sicut contingit in tota multitudine civitatis, quia singuli subtrahuntur a multitudine per mortem, aliis in locum eorum succedentibus: unde partes multitudinis fluunt et refluunt materialiter, sed formaliter manent, quia ad eadem officia et ordines substituuntur alii, a quibus priores subtrahebantur: unde respublica una numero remanere dicitur. Et similiter etiam dum quibusdam partibus fluentibus aliæ reparantur in eadem figura et in eodem situ, omnes partes fluunt et refluunt secundum materiam, sed manent secundum speciem; manet nihilominus homo idem numero. Sed convenit tertia cum secunda opinione, quia ponit quod partes secundo advenientes non ita perfecte pertingunt ad veritatem speciei, sicut quæ primo advenerunt: et ideo **idem quod ponit resurgere in homine secunda opinio, ponit tertia, sed non penitus eadem ratione.** Ponit enim totum illud quod ex semine generatum est, resurgere, non quia alia ratione pertineat ad veritatem humanæ naturæ quam hoc quod postea advenit, sed quia perfectius veritatem speciei participat; quem ordinem ponebat secunda opinio in his quæ postea adveniunt ex alimento, in quo etiam hæc opinio concordat cum illa.

Ad primum ergo dicendum quod res naturalis non est id quod est ex sua materia, sed ex sua forma. Unde quamvis illud materiæ quod quandoque fuit sub forma carnis bovinæ, resurgat in homine sub forma carnis humanæ, non sequitur quod resurget caro bovis, sed caro hominis; alias enim posset concludi quod resurgeret limus, de quo formatum est corpus Adæ. — Tamen prima opinio concedit hanc rationem.

Ad secundum dicendum quod costa illa non fuit in Adam de perfectione individui, sed ordinata ad multiplicationem speciei: unde non resurget in Adam, sed in Eva, sicut et semen non resurget in generante, sed in genito.

Ad tertium dicendum quod secundum primam opinionem facile est ad hoc respondere, quia carnes comestæ nunquam sunt de veritate humanæ naturæ in comedente; fuerunt autem de veritate humanæ naturæ in eo cujus carnes comeduntur; et ita resurgent in primo, et non in secundo. — Sed secundum secundam opinionem, et tertiam, unumquodque in illo resurget in quo magis accessit ad perfectam participationem virtutis speciei: et si æqualiter in utroque accesserit, resurget in illo in quo primo fuit, quia in illo primo habuit ordinem ad resurrectionem ex conjunctione ad animam rationalem illius hominis. Et ideo si in carnibus comestis fuit aliqua superfluitas quæ non pertineret ad veritatem humanæ naturæ in primo, resurgere poterit in secundo: alias illud quod pertinebat ad resurrectionem in primo, resurget in eo, et non in secundo; sed in secundo loco ejus sumetur vel aliquid de eo quod ex aliis cibis in carnem secundi conversum est; uel si nullo cibo unquam pastus fuisset nisi carnibus humanis, divina virtute aliunde suppleretur quantum indigeretur ad perfectionem quantitatis; sicut etiam supplet in illis qui ante perfectam ætatem decedunt. Nec per hoc aliquid præjudicatur identitati in numero; sicut nec præjudicatur per hoc quod partes secundum materiam fluunt et refluunt.

Ad quartum dicendum quod secundum primam opinionem facile est solvere, quia ponit quod semen non est ex superfluo alimenti: unde carnes comestæ non transeunt in semen, ex quo puer generatur. — Sed secundum alias duas opiniones dicendum est quod non est possibile quod totum quod fuit in carnibus comestis, in semen convertatur, quia post multam depurationem cibi pervenitur ad decoctionem seminis, quod est superfluitas ultimi cibi. Illud autem quod de carnibus comestis in semen convertitur, pertinet magis ad veritatem humanæ naturæ in eo qui ex semine nascitur, quam in illo ex cujus carnibus semen est generatum. Et ideo secundum regulam prius datam, in solut. præc., et in corp., hoc quod in semen conversum est, resurget in eo qui ex semine nascitur; residuum vero materiæ resurget in illo ex cujus carnibus comestis semen est generatum.

Ad quintum dicendum quod embryo non pertinet ad resurrectionem ante animationem per animam rationalem, in quo statu jam multum advenit supra substantiam seminis de substantia nutrimenti, quia puer in utero matris nutritur. Et ideo si aliquis embryis vescatur, et ex superfluo illius cibi generetur aliquis, illud quod erit in substantia seminis, resurget quidem in eo qui ex semine generatur; nisi in illo contineretur aliquid quod fuisset de substantia seminum in illis ex quorum carnibus comestis semen generatum est, quia hoc resurgeret in primo, et non in secundo; residuum autem carnium comestarum, quod non est conversum in semen, constat quod resurget in primo, utrique divina potentia supplente quod deest. Prima autem opinio hac objectione non arctatur, cum non ponat semen esse ex superfluo alimenti. Sed aliæ multæ rationes sunt contra eam, ut in 2 lib. patet, dist. 30, quæst. 2, art. 1, et 1 Part., quæst. ult., art. ult.

ARTICULUS V

Utrum quidquid fuit materialiter in membris hominis, totum resurget.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod quidquid fuit materialiter in membris hominis, totum resurget. Minus enim videntur pertinere ad resurrectionem capilli quam alia membra. Sed quidquid fuit in capillis, totum resurget, et si non in capillis, saltem in aliis partibus corporis, ut Augustinus, lib. 22 de Civ. Dei, cap. 19, dicit in littera, 5 Sent., dist. 44. Ergo multo fortius quidquid in aliis membris materialiter fuit, totum resurget.

2. Præterea, sicut partes carnis secundum speciem perficiuntur ab anima rationali, ita partes secundum materiam. Sed corpus humanum habet ordinem ad resurrectionem ex hoc quod fuit anima rationali perfectum. Ergo non solum partes secundum speciem, sed et omnes partes secundum materiam resurgent.

3. Præterea, ex parte illa accidit corpori totalitas ex qua parte accidit ei divisio in partes. Sed divisio in partes accidit corpori secundum materiam, cujus dispositio est quantitas, secundum quam dividitur. Ergo et totalitas corporis attenditur secundum partes materiæ. Si ergo non omnes partes materiæ resurgent, nec totum corpus resurget, quod est inconveniens.

— Sed contra, partes secundum materiam non manent in corpore, sed fluunt et refluunt, ut patet per illud quod dicitur in 1 de Generat., text. 35, 39 et 37. Si ergo omnes partes secundum materiam, quæ non manent in corpore, sed fluunt et refluunt, resurgent, vel erit corpus resurgentis densissimum, vel erit immoderatæ quantitatis.

Præterea, quidquid est de veritate humanæ naturæ in uno homine, totum potest esse pars materiæ in alio homine qui ejus carnibus vescitur. Si ergo omnes partes secundum materiam resurgent in aliquo, sequitur quod resurget in uno id quod est de veritate humanæ naturæ in alio, quod inconveniens est.

RESPONDEO dicendum quod illud quod est in homine materialiter, non habet ordinem ad resurrectionem, nisi secundum quod pertinet ad veritatem humanæ naturæ, quia secundum hoc habet ordinem ad animam rationalem. Illud autem totum quod est in homine materialiter, pertinet quidem ad veritatem humanæ naturæ, quantum ad id quod habet de specie; sed non totum, considerata materiæ totalitate, quia tota materia quæ fuit in homine a principio vitæ usque ad finem, excederet quantitatem debitam speciei, ut tertia opinio dicit, quæ probabilior inter cæteras mihi videtur. Et ideo **totum quod est in homine, resurget, considerata totalitate speciei,** quæ attenditur secundum quantitatem, figuram, situm et ordinem partium; **non autem resurget totum, considerata totalitate materiæ.** Secunda autem opinio et prima non utuntur hac distinctione; sed distinguunt inter partes, quarum utraque habet speciem et materiam. Conveniunt autem hæ duæ opiniones in hoc quod utraque dicit quod illud quod est ex semine generatum, totum resurget, etiam totalitate materiæ considerata; differunt autem in hoc quod de eo quod ex alimento generatur, nihil resurgere ponit prima opinio; secunda vero aliquid ejus resurgere ponit, et non totum, ut ex dictis patet, art. præc.

Ad primum ergo dicendum quod sicut quidquid est in aliis partibus corporis, resurget, considerata totalitate speciei, non autem considerata totalite materiæ, ita etiam est de capillis. In aliis autem partibus advenit aliquid ex nutrimento, quod facit augmentum, et hoc computatur ut alia pars, considerata totalitate speciei, quia obtinet alium locum et situm in corpore, et substat aliis partibus dimensionis : aliquid autem advenit, quod non facit augmentum, sed cedit in restaurationem deperditi nutriendo; et non computatur ut alia pars totius considerati secundum speciem, cum non obtineat alium locum vel situm in corpore quam pars quæ defluxit, tenebat; quamvis possit alia pars computari, considerata totalitate materiæ. Et similiter est de capillis. Augustinus vero loquitur de incisionibus capillorum, qui erant partes facientes augmentum : et ideo oportet quod resurgant; non tamen in quantitate capillorum, ne sit quantitas immoderata, sed in aliis partibus, ut necessarium judicabit divina providentia. — Vel loquitur in casu illo quando aliis partibus deficiet; tunc enim earum defectus poterit ex superfluitatibus capillorum reparari.

Ad secundum dicendum quod secundum tertiam opinionem eædem sunt partes secundum speciem

---

ART. 5. — In conclusione nota ly *totalitate speciei.* Species hæc attenditur secundum quatuor: figuram, quantitatem, situm, et ordinem partium. Adeo quod vult dicere conclusio, quod quidquid est in homine resurget, servata tamen quantitate hominis, figura, situ et ordine partium. Ergo ratione quantitatis, non resurget homo grandis ut arbor pinus; ratione figuræ non resurget ut leo; ratione situs, non resurget ut brutum; ratione ordinis partium, non resurget ut monstrum. Resurget igitur totum, habito respectu ad quantitatem, figuram, situm et partium ordinem naturæ humanæ convenientem. — Nota etiam ly *totalitate materiæ.* Ista materia sunt illæ partes quæ fluunt et refluunt in corpore humano: et assimilantur hominibus alicujus civitatis de die in diem morientibus et noviter advenientibus. Unde hujusmodi partes, non manent eædem sed sibi invicem succedunt, quoniam secundum deperditionem priorum partium succedunt aliæ ad idem officium in corpore, sicut et de civibus in iisdem officiis successive post priorum mortem intrantibus. — Vide art. 4, corp. ly *tertia autem opinio, quantum ad aliquid differt a secunda etc.*, circa medium.

et secundum materiam. Non enim illa distinctione utitur Philosophus, in 1 de Generat., text. 35, 36 et 37, ad distinguendum diversas partes, sed ad ostendendum quod eædem partes possunt considerari et secundum speciem, quantum ad illud quod est formæ et speciei in ipsis, et secundum materiam, quantum ad illud quod subest formæ et speciei. Constat autem quod materia carnis non habet ordinem ad animam rationalem, nisi in quantum est sub tali forma; et ideo ratione ejus habet ordinem ad resurrectionem. Sed prima et secunda opinio, quæ ponunt alias esse partes quæ sunt secundum speciem et alias quæ sunt secundum materiam, dicunt quod anima rationalis quamvis utrasque partes perficiat, non tamen perficit partes secundum materiam, nisi mediantibus partibus secundum speciem; et ideo non habent æqualiter ordinem ad resurrectionem.

Ad tertium dicendum quod in materia generabilium et corruptibilium, dimensiones interminatas oportet intelligere ante receptionem formæ substantialis; et ideo divisio quæ fit secundum hujusmodi dimensiones proprie pertinet ad materiam. Sed quantitas completa et terminata advenit materiæ post formam substantialem : unde divisio quæ fit secundum dimensiones terminatas, respicit speciem; præcipue quando ad rationem speciei pertinet determinatus situs partium, sicut est in corpore humano.

QUÆSTIO LXXXI (Vel LXXXIII).

DE QUALITATE RESURGENTIUM. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de qualitate resurgentium.

Circa quod quæruntur quatuor : 1° utrum resurgent omnes in ætate juvenili; 2° utrum in æquali statura; 3° utrum omnes in eodem sexu; 4° utrum in vita animali.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum omnes resurgent in eadem ætate.

S. Thom., 4 Sent., dist. 44, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non omnes resurgent in eadem ætate, scilicet juvenili, quia Deus resurgentibus, præcipue beatis, nihil subtrahet quod ad perfectionem hominis pertineat. Sed ætas pertinet ad perfectionem hominis, cum senectus sit venerabilis ætas. Ergo senes non resurgent in ætate juvenili.

2. Præterea, ætas computatur secundum mensuram temporis præteriti. Sed impossibile est tempus quod fuit præteritum, non præteriisse. Ergo impossibile est eos qui majoris ætatis fuerunt, ad ætatem juvenilem reduci.

3. Præterea, illud quod magis fuit de veritate humanæ naturæ in unoquoque, maxime resurget in eo. Sed quanto aliquid primo fuit in homine, tanto videtur magis ad veritatem humanæ naturæ pertinuisse; quia in fine propter virtutem speciei debilitatam comparatur vino aquoso corpus humanum, ut patet per Philosophum, in 1 de Generat., text. 83. Ergo si omnes debent in eadem ætate resurgere, magis decet quod resurgant in ætate puerili quam juvenili.

— Sed contra est quod dicitur Ephes. 4, 13 : *Donec occurramus omnes... in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Sed Christus resurrexit in ætate juvenili, quæ circa triginta annos incipit, ut Augustinus dicit, lib. 22 de Civ. Dei, cap. 15. Ergo et alii in ætate juvenili resurgent.

Præterea, homo in maxima perfectione naturæ resurget. Sed natura humana perfectissimum statum habet in ætate juvenili. Ergo in illa ætate resurgent omnes.

RESPONDEO dicendum quod homo resurget absque omni defectu humanæ naturæ; quia sicut Deus humanam naturam absque defectu instituit, ita sine defectu reparabit. Deficit autem humana natura dupliciter : — uno modo quia nondum perfectionem ultimam est consecuta; — alio modo quia jam ab ultima perfectione recessit; et primo modo deficit in pueris, secundo modo deficit in senibus. Et ideo in utrisque **reducetur humana natura per resurrectionem ad statum ultimæ perfectionis, qui est in juvenili ætate,** ad quam terminatur motus augmenti, et a qua incipit motus decrementi.

Ad primum ergo dicendum quod ætas senectutis habet reverentiam non propter conditionem corporis, quod in defectu est, sed propter sapientiam animæ, quæ ibi esse præsumitur ex temporis antiquitate. Unde in electis manebit reverentia senectutis propter plenitudinem divinæ sapientiæ, quæ in eis erit, sed non manebit senectutis defectus.

Ad secundum dicendum quod non loquimur de ætate quantum ad numerum annorum, sed quantum ad statum qui in corpore humano ex annis relinquitur : unde Adam dicitur in ætate juvenili formatus, propter talem corporis conditionem, quam primo die formationis suæ habuit. Et ideo ratio non est ad propositum.

Ad tertium dicendum quod virtus speciei dicitur esse perfectior in puero quam in juvene, quantum ad efficaciam agendi conversionem alimenti aliquo modo, sicut etiam est perfectior in semine quam in homine completo; sed in juvenibus est perfectior

---

ART. I. — In concl. nota ly *ultimæ*, id est summæ, eo modo quo dicitur quis facere ultimum de potentia : Summæ, inquam, in genere humano. Ly *statum*, scilicet totius ætatis hominis. Ad ipsum enim ætatis antecedentis motus terminatur, et ab ipso incipit motus subsequentis, ut in textu. Ideo ille status, potest vocari terminus communis totius ætatis hominis.— Quamvis hoc non fuerit ab Ecclesia definitum, tamen a Patribus pro certo habetur.

quantum ad terminum complementi. Unde illud quod maxime ad veritatem humanæ naturæ pertinuit, ad illam perfectionem deducetur quam habet in ætate juvenili, non ad illam quam habet in ætate puerili, in qua humores adhuc non pervenerunt ad ultimam digestionem.

ARTICULUS II

Utrum omnes resurgent ejusdem staturæ.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod omnes resurgent ejusdem staturæ. Sicut enim homo mensuratur quantitate dimensiva, ita quantitate durationis. Sed quantitas durationis in omnibus reducetur ad eamdem mensuram, quia omnes in eadem ætate resurgent. Ergo et quantitas dimensionis in omnibus reducetur ad eamdem mensuram, ut in eadem statura omnes resurgant.

2. Præterea, Philosophus, in 2 de Anima, text. 41, dicit quod *omnium natura constantium terminus est, et ratio magnitudinis et augmenti.* Sed iste terminus non est nisi ex virtute formæ, cui debet congruere quantitas, sicut et omnia alia accidentia. Ergo cum omnes homines habeant eamdem formam specificam, in omnibus debet esse secundum materiam eadem quantitatis mensura, nisi sit error. Sed error naturæ corrigetur in resurrectione. Ergo omnes resurgent in eadem statura.

3. Præterea, quantitas resurgentis non potest esse proportionata virtuti naturali, quæ primo corpus formavit; nam alias qui non potuerunt ad majorem quantitatem perduci virtute naturæ, nunquam in majori quantitate resurgerent, quod falsum est. Ergo oportet quod quantitas illa proportionetur virtuti reparanti corpus humanum per resurrectionem, et materiæ de qua reparatur. Sed virtus reparans omnia corpora est eadem numero, scilicet divina virtus : cineres autem omnes, ex quibus reparantur humana corpora, se habent æqualiter ad suscipiendam actionem prædictæ virtutis. Ergo ad eamdem quantitatem terminabitur resurrectio omnium hominum ; et sic idem quod prius.

— Sed contra, quantitas naturalis consequitur naturam uniuscujusque individui. Sed in resurrectione non variabitur natura individui. Ergo nec quantitas naturalis ejus. Sed non est eadem quantitas naturalis omnium. Ergo non omnes resurgent in eadem statura.

Præterea, natura humana reparabitur per resurrectionem ad gloriam vel ad pœnam. Sed non erit eadem quantitas gloriæ vel pœnæ in omnibus resurgentibus. Ergo nec eadem quantitas staturæ.

RESPONDEO dicendum quod in resurrectione non reparabitur humana natura solum quantum ad idem specie, sed etiam quantum ad idem numero. Et ideo **in resurrectione non solum attendendum est quid competat naturæ speciei, sed quid competat naturæ individui.** Natura autem speciei habet aliquam quantitatem, quam nec excedit, nec ab ea deficit absque errore ; quæ tamen quantitas habet aliquos gradus latitudinis, et non est accipienda secundum unam mensuram determinatam. Unumquodque autem individuum in specie humana assequitur infra terminos illius latitudinis aliquem gradum quantitatis, quæ competit naturæ individui ; et ad hanc perducitur in termino augmenti, si non fuerit aliquis error in opere naturæ, per quem sit aliquid additum vel subtractum prædictæ quantitati : cujus quidem mensura accipitur secundum proportionem caloris extendentis, et humidi extensibilis, quod non est ejusdem virtutis in omnibus. Et ideo **non omnes resurgent in eadem quantitate ; sed quilibet resurget in illa quantitate in qua fuisset in termino augmenti, si natura non errasset vel defecisset : quod autem superest, vel deficit in homine, resecabit vel supplebit divina potentia.**

Ad primum ergo dicendum, quod jam patet ex dictis, art. præc., ad 2, quod non dicuntur omnes in eadem ætate resurgere, quasi omnibus competat eadem quantitas durationis, sed quia idem status perfectionis erit in omnibus ; qui quidem status salvari potest in magna et in parva quantitate.

Ad secundum dicendum quod quantitas hujus individui non solum respondet formæ speciei, sed etiam naturæ, sive materiæ individui. Et ideo ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum quod quantitas resurgentis non proportionatur virtuti reparanti, quia illa non est de natura corporis ; neque cineribus secundum illum statum in quo sunt ante resurrectionem; sed naturæ quam primo individuum habebat. Tamen si virtus formativa propter aliquem defectum non poterat perducere ad debitam quantitatem quæ competit speciei, divina virtus supplebit in resurrectione defectum ; sicut patet in nanis ; et eadem ratio est de illis qui immoderatæ magnitudinis fuerunt ultra debitum naturæ.

ARTICULUS III

Utrum omnes resurgent in sexu virili.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod omnes resurgent in sexu virili, quia dicitur Ephes. 4, 13, quod *omnes occurremus in virum perfectum,* etc. Ergo non erit ibi nisi sexus virilis.

2. Præterea, in futuro omnis prælatio cessabit, ut dicit Glossa, 1 Corinth. 15 (interl. et ord., sup. illud : *Cum evacuaverit,* etc.). Sed mulier ordine naturali subdita est viro. Ergo mulieres non resurgent in sexu muliebri, sed virili.

3. Præterea, illud quod est occasionaliter, et

præter intentionem naturæ inductum, non resurget; quia in resurrectione omnis error tolletur. Sed sexus muliebris est præter intentionem naturæ inductus, ex defectu virtutis formativæ in semine, quæ non potest perducere materiam concepti ad formam virilem : unde dicit Philosophus, 16 de Animalibus (sc. lib. 2 de Generat. animal., cap. 3, ad fin.), quod *fœmina est mas occasionatus.* Ergo sexus muliebris non resurget.

— Sed contra est quod dicit Augustinus, 22 de Civ. Dei, cap. 17, in princ. : *Melius sapere videntur qui utrumque sexum resurrecturum esse non dubitant.*

Præterea, Deus reparabit in resurrectione quod in homine fecit in prima conditione. Sed ipse fecit mulierem de costa viri, ut patet Genes. 2, Ergo ipse sexum fœmineum in resurrectione reparabit.

RESPONDEO dicendum quod sicut considerata natura individui, debetur diversa quantitas diversis hominibus; ita considerata natura individui, debetur diversus sexus diversis hominibus : et hæc etiam diversitas competit perfectioni speciei, cujus diversi gradus implentur per dictam diversitatem sexus vel quantitatis. Et ideo **sicut resurgent homines in diversis staturis, ita in diversis sexibus; et quamvis sit differentia sexuum, deerit tamen confusio mutuæ visionis,** quia aberit libido incitans ad turpes actus, ex quibus confusio causatur.

Ad primum ergo dicendum quod cum dicitur : *Omnes Christo occurremus in virum perfectum*, non dicitur propter sexum virilem, sed propter virtutem animi, quæ erit in omnibus et viris et mulieribus.

Ad secundum dicendum quod mulier subditur viro propter imbecillitatem naturæ et quantum ad vigorem animi, et quantum ad robur corporis. Sed post resurrectionem non erit differentia in his secundum diversitatem sexuum, sed magis secundum diversitatem meritorum. Et ideo ratio non procedit.

Ad tertium dicendum quod quamvis fœminæ generatio sit præter intentionem naturæ particularis, est tamen de intentione naturæ universalis, quæ ad perfectionem humanæ speciei utrumque sexum requirit : nec ex sexu erit ibi aliquis defectus, ut ex dictis patet, in corp., et in solut. præc.

ARTICULUS IV

Utrum omnes resurgent in vita animali.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod resurgent in vita animali, ut scilicet utantur actu nutritivæ virtutis et generativæ, quia resurrectio nostra erit conformis resurrectioni Christi. Sed Christus dicitur post resurrectionem comedisse, ut patet Joan. ult., et Luc. ult. Ergo et homines post resurrectionem comedent, et eadem ratione generabunt.

2. Præterea, distinctio sexuum ad generationem ordinatur; et similiter instrumenta quæ deserviunt virtuti nutritivæ, ordinantur ad comestionem. Sed homo cum omnibus hujusmodi resurget. Ergo utetur actibus virtutis generativæ et nutritivæ.

3. Præterea, totus homo beatificabitur et secundum animam, et secundum corpus. Sed beatitudo, sive felicitas, secundum Philosophum, lib. 1 Ethic., cap. 7 a med., in perfecta operatione consistit. Ergo oportet quod omnes potentiæ animæ, et omnia membra sint in suis actibus in beatis post resurrectionem ; et sic idem quod prius.

4. Præterea, in beatis post resurrectionem erit perfecta et beata jucunditas. Sed talis jucunditas omnes delectationes includit : quia *beatitudo*, secundum Boetium, lib. 3 de Consolat., prosa 2, a princ., *est status omnium bonorum aggregatione perfectus ;* et perfectum est cui nihil deest. Cum ergo in actu virtutis generativæ et nutritivæ sit magna delectatio, videtur quod tales actus ad vitam animalem pertinentes in beatis erunt ; et multo fortius in aliis, qui minus spiritualia corpora habebunt.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 22, 30 : *In resurrectione neque nubent, neque nubentur.*

Præterea, generatio ordinatur ad subveniendum defectui qui per mortem accidit, et ad multiplicationem humani generis ; et comestio ad restaurationem deperditi, et ad augmentum quantitatis. Sed in statu resurrectionis jam humanum genus habebit totam multitudinem individuorum a Deo præfinitam, quia usque ad hoc generatio differetur : similiter etiam quilibet homo resurget in debita quantitate ; nec erit ultra mors, aut aliqua deperditio fiet a partibus hominis. Ergo frustra esset actus generativæ et nutritivæ virtutis.

RESPONDEO dicendum quod resurrectio non erit necessaria homini propter primam perfectionem ipsius, quæ consistit in integritate eorum quæ ad naturam spectant, quia ad hoc homo pervenire potest in statu præsentis vitæ per actionem causarum naturalium : sed necessitas resurrectionis est ad consequendam ultimam perfectionem,

---

ART. 4. — Ad titulum, nota quod vita animalis dicitur illa quæ pertinet ad actus nutritivæ et generativæ potentiæ. Et dicitur animalis, quoniam in his actibus convenit homo cum brutis. Consequenter igitur vita spiritualis dicetur, quæ consistit in actibus potentiarum intellectivarum, id est intellectus et voluntatis. — Ex resp. *ad* 1 nota quod licet non sit dicendum quod corpora resurgentia comedant, vel bibant, tamen ob hoc non negatur ab eis quod possint comedere vel bibere. Aliud est enim potestatem habere ad hoc, aliud est exercere hanc potestatem. — Responsio ad fidem pertinens est : Nullus resurrecturus in vita animali. — De *Chiliastis* seu *Millenariis*, vide notata supra, quæst. 77, art. 1, pag. 335. — Vide Matth. 22, Rom. 14, 1 Corint. 15, Luc. 20.

quæ consistit in perventione ad ultimum finem. Et ideo **illæ operationes naturales quæ ordinantur ad primam perfectionem humanæ naturæ vel causandam, vel conservandam, non erunt in resurrectione**; et hujusmodi sunt actiones animalis vitæ in homine, et actiones naturæ in elementis, et motus cœli. Et ideo omnia hæc cessabunt in resurrectione. Et quia comedere, bibere, et dormire, et generare, ad animalem vitam pertinent, cum sint ad primam perfectionem naturæ ordinata; ideo in resurrectione talia non erunt.

Ad primum ergo dicendum quod illa comestio qua Christus comedit, non fuit necessitatis, quasi cibis indigeret humana natura post resurrectionem sed fuit potestatis, ut ostenderet se veram naturam humanam resumpsisse, quam prius habuerat in statu illo, quando cum discipulis comederat et biberat. Hæc autem ostensio non erit necessaria in resurrectione communi, quia omnibus notum erit. Et ideo dicitur dispensative Christus manducasse, eo modo loquendi quo juristæ dicunt quod *dispensatio est communis juris relaxatio* (Specul. jur., lib. 1, tit. de Dispensat.), quia Christus intermisit hoc quod est communiter resurgentium, scilicet non uti cibis, propter causam prædictam. Et propter hoc ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum quod differentia sexuum et membrorum varietas erit ad naturæ humanæ perfectionem reintegrandam et in specie et in individuo; unde non sequitur quod sint frustra, quamvis animales operationes desint.

Ad tertium dicendum quod prædictæ operationes non sunt hominis, in quantum est homo, ut etiam Philosophus dicit, lib. 10 Ethic., cap. 7, a med.; et ideo in eis non consistit beatitudo humani corporis; sed corpus humanum glorificabitur ex redundantia a ratione, a qua homo est homo, in quantum erit ei subditum.

Ad quartum dicendum quod delectationes corporales, sicut dicit Philosophus, in 7 Ethic., cap. 12, a princ., et in 10, cap. 5, a med., sunt medicinales, quia adhibentur homini ad tollendum fastidium, vel etiam ægritudinales, in quantum in eis homo inordinate delectatur, ac si essent veræ delectationes; sicut homo habens infectum gustum delectatur in quibusdam quæ sanis non sunt delectabilia. Et ideo non oportet quod tales delectationes sint de perfectione beatitudinis, ut Judæi et Saraceni ponunt, et quidam hæretici posuerunt qui vocantur Chiliastæ; qui etiam secundum doctrinam Philosophi non videntur sanum habere affectum; solæ enim delectationes spirituales secundum ipsum sunt simpliciter delectationes, et propter se quærendæ: et ideo ipsæ solæ ad beatitudinem requiruntur.

QUÆSTIO LXXXII (seu LXXXIV)

DE IMPASSIBILITATE CORPORUM BEATORUM RESURGENTIUM. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de conditionibus beatorum resurgentium: — et primo de eorum corporum impassibilitate; — secundo de subtilitate; — tertio de agilitate; — quarto de claritate.

Circa primum quæruntur quatuor: 1° utrum sancti resurgentes resurgent quoad corpora impassibiles; 2° utrum æqualis impassibilitas omnibus inerit; 3° utrum illa impassibilitas sensum in actu a corporibus gloriosis excludat; 4° utrum sint in eis omnes sensus in actu.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum corpora sanctorum post resurrectionem erunt impassibilia.

S. Thom., 4 Sent., dist. 44, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod corpora sanctorum post resurrectionem non erunt

---

QUÆSTIO 82. — Qui supplementum ex 4 Sententiarum B. Thomæ in ordinem redegerunt, huic quæstioni potuissent præponere duos art. ex dist. 49, quæst. 4, art. 4 et 5, quibus resolvit « aliquas esse corporis gloriosi dotes », easque « numero quatuor »; impassibilitatem, subtilitatem, agilitatem, claritatem, quibus velut ornamentis quibusdam, Christus electorum suorum corpora est dotaturus, possuntque isto disticho comprehendi:

« Clari, subtiles, agiles, impassibilesque,
Omnes quadruplici pollebunt dote beati ».

Est autem dos corporis dispositio quædam in corpore glorioso existens, ex qua fit, ut ipsum perfecte subjiciatur animæ. Hæc subjectio quatuor modis intelligi potest: 1°. Ut corpus conservetur ab omni malo, et ad hoc valet dos impassibilitatis. 2°. Ut sine impedimento subserviat animæ, quantum ad omnes actiones organicas; et ad hoc est subtilitas. 3°. Ut eidem animæ perfecte subjiciatur ad omnem motum localem; et ad hoc est agilitas. 4°. Ut eidem subdatur secundum formas accidentales quæ in corpore sunt ab anima; et ad hoc est claritas inter alias qualitates corporales nobilior. — Huic numero quidam adaptant quatuor virtutes cardinales: Prudentiam claritati, propter cognitionem; justitiam impassibilitati, propter perpetuitatem; fortitudinem agilitati; temperantiam subtilitati, quia corpus extenuat. — Illas dotes enumeravit S. Paulus 1 Corint. 15, 42 et seq.

ART 1. — Conclude ergo: Corpora sanctorum erunt impassibilia propter victoriam animæ super corpus. Inde vides præcitatas opiniones ac reprobatas in textu non tantum esse falsas, sed etiam non esse ad propositum, ut sapiens considerando judicabit. Et confirmatur ex impassibilitate data primo homini in statu innocentiæ, de qua 1 Part. quæst. 97, art. 1 et 2. Nam sicut impassibilitas corporis primi hominis ex anima derivabatur supra corpus: ita et multo magis ex dominio ipsius animæ, derivabitur impassibilitas ista, de qua loquimur. Hinc patet ratio, cur ipsa corpora dicentur spiritualia; quia, scilicet totaliter spiritui (hoc est animæ rationali) subjicientur modo prædicto circa conclusionem; non quia sint futura vento et aere subtiliora, ut dixit Eutychius errans (Porrecta). — *In corp.* nota quod a peripateticis vocabatur *quinta essentia*, ex qua corpus cœleste constare docebant.

impassibilia. Omne enim mortale est passibile. Sed homo post resurrectionem erit *animal rationale mortale* ; hæc est enim definitio hominis, quæ nunquam ab eo separabitur. Ergo corpus erit passibile.

2. Præterea, omne quod est in potentia ad formam alterius, passibile est ab alio, quia secundum hoc aliquid est passivum ab alio, ut dicitur in 1 de Gen., text. 54. Sed corpora sanctorum post resurrectionem erunt in potentia ad aliam formam. Ergo erunt passibilia. Probatio mediæ : Quæcumque communicant in materia, unum eorum est in potentia ad formam alterius ; materia enim, secundum quod est sub una forma, non amittit potentiam ad aliam formam. Sed corpora sanctorum post resurrectionem communicabunt cum elementis in materia, quia ex eadem materia reparabuntur ex qua nunc sunt. Ergo erunt in potentia ad aliam formam ; et sic erunt passibilia.

3. Præterea, *contraria nata sunt agere, et pati ad invicem*, ut in 1 de Gener., text. 51 et seq., dicit Philosophus. Sed corpora sanctorum post resurrectionem erunt ex contrariis composita, sicut et nunc sunt. Ergo erunt passibilia.

4. Præterea, in corpore humano resurget sanguis et alii humores, ut supra dictum est, quæst. 80, art. 3 et 4. Sed ex pugna humorum ad invicem generantur ægritudines, et hujusmodi passiones in corpore. Ergo erunt corpora sanctorum post resurrectionem passibilia.

5. Præterea, magis repugnat perfectioni defectus in actu quam defectus in potentia. Sed passibilitas importat solum defectum in potentia. Cum ergo in corporibus beatorum sint futuri aliqu defectus in actu, sicut cicatrices vulnerum in martyribus, ut in Christo fuerunt, videtur quod nihil deperibit perfectioni eorum, si ponantur habere corpora passibilia.

— Sed contra, omne passibile est corruptibile, quia passio magis facta abjicit a substantia. Sed corpora sanctorum post resurrectionem erunt incorruptibilia, ut dicitur 1 ad Cor. 15, 42 : *Seminatur in corruptione, resurget in incorruptione*. Ergo erunt impassibilia.

Præterea, fortius non patitur a debiliori. Sed nullum corpus erit fortius corporibus sanctorum : de quibus dicitur 1 ad Cor. 15, 43 : *Seminatur in infirmitate, surget in virtute*. Ergo erunt impassibilia.

RESPONDEO dicendum quod passio dupliciter dicitur :— **Uno modo communiter**, et sic omnis receptio passio dicitur ; sive illud quod recipitur sit conveniens recipienti, et perfectivum ipsius ; sive contrarium et corruptivum. **Et ab hujusmodi passionis remotione corpora gloriosa impassibilia non dicuntur** ; cum nihil quod est perfectionis, ab eis sit auferendum. — Alio modo passio dicitur proprie, quam sic definit Damascenus in 2 lib. orth. Fid., cap. 22, a princ. : *Passio est motus præter naturam*. Unde immoderatus motus cordis passio ejus dicitur, sed moderatus dicitur ejus operatio. Cujus ratio est, quia omne quod patitur, trahitur ad terminos agentis, quia agens assimilat sibi patiens ; et ideo patiens, in quantum hujusmodi, trahitur extra terminos proprios in quibus erat. Sic ergo, **proprie accipiendo passionem, non erit in corporibus resurgentium sanctorum potentialitas ad passionem ; et ideo impassibilia dicuntur.**

Hujus autem impassibilitatis ratio a diversis diversimode assignatur. Quidam enim eam attribuunt conditioni elementorum, quæ aliter tunc se habebunt in corpore quam nunc. Dicunt enim quod elementa remanebunt ibi secundum substantiam ; sed qualitates activæ et passivæ ab elementis auferentur. Sed hoc non videtur verum, quia qualitates activæ et passivæ sunt de perfectione elementorum : unde si sine eis repararentur elementa in corpore resurgentis, essent minoris perfectionis quam modo sint. Et præterea cum qualitates illæ sint propria accidentia elementorum, ex forma et materia ipsorum causata, videtur valde absurdum quod causa maneat, et effectus tollatur.

Et ideo alii dicunt quod manebunt qualitates, sed non habebunt proprias actiones, divina virtute id faciente ad conservationem humani corporis. Sed hoc etiam non videtur posse stare ; quia ad mixtionem requiritur actio, et passio activarum et passivarum qualitatum : et secundum prædominium unius vel alterius mixta efficiuntur diversæ complexionis : quod oportet ponere in corpore resurgentis, quia erunt ibi carnes et ossa, et hujusmodi partes, quibus omnibus non competit una complexio. Et præterea secundum hoc impassibilitas non posset poni dos in eis, quia non poneret aliquam dispositionem in substantia impassibili, sed solum prohibitionem passionis ab exteriori, scilicet divina virtute, quæ etiam posset idem facere de corpore hominis in statu hujus vitæ.

Et ideo alii dicunt quod in ipso corpore erit aliquid prohibens passionem corporum gloriosorum, scilicet natura quinti corporis, vel cœlestis, quam ponunt venire in compositione humani corporis, ad conciliandum elementa in harmoniam quamdam, per quam possint esse debita materia animæ rationalis ; sed tamen in statu hujus vitæ propter dominium elementaris naturæ, corpus humanum patitur ad similitudinem aliorum elementorum ; sed in resurrectione dominabitur natura quinti corporis : et ideo corpus humanum reddetur impassibile ad similitudinem corporis cœlestis. Sed hoc non potest stare, quia corpus quintum non venit materialiter ad compositionem corporis humani, ut in 2 libro ostensum est, dist. 12, quæst. 1, art. 1. Et præterea impossibile est dicere quod aliqua virtus naturalis, qualis est virtus corporis cœlestis, transferat corpus humanum ad proprietatem gloriæ, qualis est impassibilitas corporis gloriosi, cum immutationem corporis humani Apostolus attribuat virtuti Christi, quia *qualis cœlestis, tales et cœlestes*, 1 Cor. 15, 48; et Philip. 3, 21 : *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem, qua sibi possit subjicere omnia*, (1), etc. Et præterea non potest natura cœlestis ita dominari in corpore humano quin natura elementaris remaneat, cui ex essentialibus suis principiis passibilitas inest.

Et ideo aliter dicendum est quod omnis passio fit per victoriam agentis super patiens ; alias non traheret ipsum ad terminos suos. Impossibile est autem quod aliquid dominetur supra patiens, nisi in quantum debilitatur dominium formæ propriæ supra materiam patientis, loquendo de passione quæ est contra naturam, de qua nunc loquimur ; non enim materia subjicitur uni contrariorum, sine hoc quod tollatur dominium alterius super ipsam, vel saltem diminuatur. Corpus autem humanum, et quidquid in eo est, erit perfecte subjectum animæ rationali, sicut anima perfecte erit subjecta Deo. Et ideo **in corpore glorioso non poterit esse aliqua mutatio contra dispositionem illam qua perficitur ab anima ; et ita corpora illa erunt impassibilia.**

Ad primum ergo dicendum quod, secundum Anselmum, lib. 2 ; *Cur Deus homo*, cap. 11, a princ., *mortale ponitur in definitionem hominis a philosophis, qui non crediderunt hominem totum aliquando posse esse immortalem;* quia non viderunt homines, nisi secundum hujus mortalitatis statum. — Vel potest dici quod, secundum Philosophum, in 8 Metaph., text. 5 et 7, et lib. 7, text. 41, quia differentiæ essentiales sunt nobis incognitæ, utimur quandoque differentiis accidentalibus ad significandum differentias essentiales, quæ sunt accidentalium causæ. Unde *mortale* in definitione hominis non ponitur, quasi ipsa mortalitas ad essentiam hominis pertineat; sed quia illud quod est causa passibilitatis et mortalitatis, secundum præsentem statum, scilicet compositio ex contrariis, est de essentia hominis; sed tunc non erit causa ejus, propter victoriam animæ super corpus.

Ad secundum dicendum quod duplex est potentia, ligata et libera. Et hoc non solum est verum de potentia activa, sed etiam de passiva. Forma enim ligat potentiam materiæ, determinando ipsam ad unum ; et secundum hoc dominatur super eam. Et quia in rebus corruptibilibus non perfecte dominatur forma supra materiam, non perfecte potest ligare ipsam, quin recipiat interdum per aliquam passionem dispositionem contrariam formæ. Sed in sanctis post resurrectionem omnino anima dominabitur supra corpus ; nec illud dominium aliquo modo poterit auferri, quia ipsa erit immutabiliter Deo subjecta, quod non fuit in statu innocentiæ. Et ideo in corporibus illis manet eadem potentia ad formam aliam quæ nunc inest, quantum ab substantiam potentiæ, sed erit ligata per victoriam animæ supra corpus, ut nunquam in actum passionis exire possit.

Ad tertium dicendum quod qualitates elementares sunt instrumenta animæ, ut patet in 2 de Anima, text. 38, et seq., quia calor ignis in corpore animalis regulatur in actu nutriendi per virtutem animæ. Quando autem agens principale est perfectum, et non est aliquis defectus in instrumento, nulla actio procedit ab instrumento nisi secundum dispositionem principalis agentis. Et ideo in corporibus sanctorum post resurrectionem nulla actio vel passio poterit provenire a qualitatibus elementaribus quæ sit contra dispositionem animæ, quæ intendit conservare corpus.

Ad quartum dicendum quod secundum Augustinum, in epist., ad Consentium, 205, al. 146, inter princ. et med., *valet divina potentia de ista visibili atque tractabili natura corporum, quibusdam manentibus, auferre quas voluerit qualitates.* Unde sicut ab igne fornacis Chaldæorum abstulit virtutem comburendi quantum ad aliquid, quia corpora puerorum illæsa servata sunt, sed mansit quantum ad aliquid, quia ignis ille ligna comburebat, ita auferet ab humoribus passibilitatem, et dimittet naturam. Modus autem quo hoc fiet, dictus est in corp. art.

Ad quintum dicendum quod cicatrices vulnerum non erunt in sanctis, nec in Christo fuerunt, in quantum important aliquem defectum, sed in quantum sunt signa constantissimæ virtutis, qua passi sunt pro justitia et fide ; ut ex hoc et ipsis, et aliis, gaudium crescat. Unde dicit Augustinus, 22, de Civ. Dei, cap. 20 : *Nescio quomodo sic afficiamur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt : et fortasse videbimus ; non enim deformitas in eis, sed dignitas erit; et quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit.* Nec tamen si aliqua martyribus amputata et ablata sunt membra, sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum, quibus dictum est, Luc. 21, 18 : *Capillus de capite vestro non peribit.*

ARTICULUS II

Utrum impassibilitas in omnibus erit æqualis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod impassibilitas in omnibus erit æqualis, quia, 1

---

(1) Vulgata :.. *qua enim possit subjicere sibi omnia.*

ART. 2. — In probatione primæ conclusionis nota ly *negationem vel privationem.* Ista duo differunt et conve-

Cor. 15, dicit Glossa (interl. sup. illud : *Seminatur in corruptione*) quod *æqualiter omnes habent quod pati non possunt*. Sed ex hoc pati non possunt quod habent dotem impassibilitatis. Ergo impassibilitas erit æqualis in omnibus.

2. Præterea, negationes non recipiunt magis et minus. Sed impassibilitas est quædam negatio vel privatio passibilitatis. Ergo non potest esse major in uno quam in alio.

3. Præterea, magis album dicitur quod est nigro impermixtius. Sed nulli corporum sanctorum admiscebitur aliquid de passibilitate. Ergo omnia erunt æqualiter impassibilia.

— Sed contra, merito debet respondere præmium proportionaliter. Sed sanctorum quidam fuerunt aliis majores merito. Ergo cum impassibilitas sit quoddam præmium, videtur quod in quibusdam sit major quam in aliis.

Præterea, impassibilitas dividitur contra dotem claritatis. Sed illa non erit æqualis in omnibus, ut patet 1 Corinth. 15. Ergo nec impassibilitas.

RESPONDEO dicendum quod impassibilitas potest dupliciter considerari, vel secundum se, vel secundum causam suam. — **Si secundum se consideretur**, quia solam negationem vel privationem importat, non suscipit magis et minus ; sed **erit æqualis in omnibus beatis**. — **Si autem consideretur secundum suam causam, sic erit in uno major quam in alio.** Causa autem ejus est dominium animæ super corpus ; quod quidem dominium causatur ex hoc quod ipsa anima fruitur Deo immobiliter : unde in illo qui perfectius fruitur Deo, est major impassibilitatis causa.

Ad primum ergo dicendum quod Glossa illa loquitur de impassibilitate secundum se, et non secundum causam suam.

Ad secundum dicendum quod quamvis negationes et privationes secundum se non intendantur nec remittantur, tamen intenduntur et remittuntur ex causis suis ; sicut dicitur esse locus magis tenebrosus qui habet plura et majora obstacula lucis.

Ad tertium dicendum quod aliqua non solum intenduntur per recessum a contrario, sed etiam per accessum ad terminum, sicut lux intenditur. Et propterea etiam impassibilitas est major in uno quam in alio ; quamvis in nullo aliquid passibilitatis remaneat.

ARTICULUS III

Utrum impassibilitas sensum in actu a corporibus gloriosis excludat.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod impassibilitas sensum in actu a corporibus gloriosis excludat, quia, sicut dicit Philosophus in 2 de Anima, text. 118, *sentire est quoddam pati*. Corpora autem gloriosa erunt impassibilia. Ergo non sentient in actu.

2. Præterea, immutatio naturalis præcedit immutationem animalem, sicut *esse* naturale præcedit *esse* intentionale. Sed corpora gloriosa ratione impassibilitatis non immutabuntur immutatione naturali. Ergo nec immutatione animali, quæ requiritur ad sentiendum.

3. Præterea, quandocumque fit sensus in actu cum nova receptione, fit novum judicium. Sed ibi non erit novum judicium, quia *non erunt ibi cogitationes volubiles*. Ergo non fiet ibi sensus in actu (ut Aug. dicit).

4. Præterea, quando anima est in actu intenso unius potentiæ, remittitur actus alterius potentiæ. Sed anima summe erit intenta ad actum virtutis intellectivæ, qua Deum contemplabitur. Ergo non erit aliquo modo in actu virtutis sensitivæ.

— Sed contra est quod dicitur Apoc. 1, 7 : *Videbit eam omnis oculus*. Ergo erit ibi sensus in actu.

Præterea, secundum Philosophum, in 1 de Anima, text. 19, *animatum ab inanimato distinguitur sensu et motu*. Sed ibi erit in actu motus, quia *tanquam scintillæ in arundineto discurrent*, Sap. 3, 7. Ergo et sensus in actu.

RESPONDEO dicendum quod **aliquem sensum esse in corporibus beatorum omnes ponunt**; alias corporalis vita sanctorum post resurrectionem assimilaretur magis somno quam vigiliæ ; quod non competit illi perfectioni, eo quod in somno corpus sensibile non est in ultimo actu vitæ : propter quod somnus dicitur vitæ dimidium, ut 1 Ethic., cap. 13, in med.

Sed in modo sentiendi diversi diversa opinantur.

Quidam enim dicunt quod corpora gloriosa

---

niunt secundum quid. Negatio enim non concernit subjectum, et privatio concernit ; utraque tamen formaliter sumpta in idem demum resolvitur. Licet enim privatio, puta cæcitas, recipiat subjectum aptum natum ad visionem, tamen formaliter primo considerata in se, negat visionem. — Impassibilitatem etiam futuram esse inæqualem ex parte causæ proximæ, quæ erit qualitas seu bona dispositio in corpore ; hæc enim admittit magis et minus.

ART. 3. — In 1^a *concl.* nota ly *aliquem sensum in actu ;* Id est quod actualiter sentiant vel interiori vel exteriori sensu. Quot autem sensibus eos sentire in actu ponendum sit, hic non determinatur, et propterea dicit ly *aliquem*, quasi dicat quod sufficit præsenti articulo, quod ostendat aliquam sensationem actualiter esse in beatis. — Clarius ergo secunda conclusio : « Modus sentiendi in corporibus gloriosis, erit per receptionem spiritualem a rebus sensatis, non autem per immutationem naturalem » : ergo per ly *per receptionem* excludas primam opinionem recitatam in textu circa hoc, et per ly *a rebus sensatis*, excludas secundam. — Ut vides tota difficultas est de modo sentiendi, et pro solutione adverte bene quæ dicuntur de immutatione naturali et de immutatione spirituali.

erunt impassibilia, et propter hoc non receptibilia peregrinæ impressionis, et multo minus quam corpora cœlestia ; quia non erit ibi sensus in actu per receptionem alicujus speciei a sensibilibus, sed magis extra mittendo. Sed hoc non potest esse, quia in resurrectione natura speciei manebit eadem in homine et in omnibus partibus ejus. Hujusmodi autem est natura sensus, ut sit potentia passiva, ut in 2 de Anima, text. 51 et 54, probat Philosophus. Unde si in resurrectione sancti sentirent extra mittendo, et non recipiendo, non esset sensus in eis virtus passiva, sed activa ; et sic non esset ejusdem speciei cum sensu qui nunc est, sed esset aliqua alia virtus eis data ; sicut enim materia nunquam fit forma, ita potentia passiva nunquam fit activa.

Et ideo alii dicunt quod sensus in actu fiet per susceptionem non quidem ab exterioribus sensibilibus, sed per effluxum a superioribus viribus ; ut sicut nunc superiores vires accipiunt ab inferiobus, ita e contrario tunc inferiores accipient a superioribus. Sed iste modus receptionis non facit vere sentire, quia omnis potentia passiva secundum suæ speciei rationem determinatur ad aliquid activum speciale : quia potentia, in quantum hujusmodi, habet ordinem ad illud respectu cujus dicitur. Unde cum proprium activum in sensu exteriori sit res existens extra animam, et non intentio ejus existens in imaginatione, vel ratione, si organum sentiendi non moveatur a rebus extra, sed ex imaginatione, vel a superioribus viribus aliis, non erit vere sentire. Unde non dicimus quod phrenetici et alii mente capti, in quibus propter victoriam imaginativæ virtutis fit hujusmodi defluxus specierum ad organa sentiendi, vere sentiant, sed quod videtur eis quod sentiant.

Et ideo dicendum est cum aliis, quod sensus corporum gloriosorum erit per susceptionem a rebus quæ sunt extra animam.

Sed sciendum est quod organa sentiendi immutantur a rebus quæ sunt extra animam, dupliciter: — **Uno modo immutatione naturali**, quando scilicet organum disponitur eadem qualitate naturali qua disponitur res extra animam, quæ agit in ipsum ; sicut cum manus fit calida ex tactu rei calidæ, vel odorifera ex tactu rei odoriferæ : — **alio modo immutatione spirituali**, quando recipitur qualitas sensibilis in instrumento secundum *esse* spirituale, id est, species, sive intentio qualitatis, et non ipsa qualitas ; sicut pupilla recipit speciem albedinis, et tamen ipsa non efficitur alba. — Prima ergo receptio non causat sensum, per se loquendo, quia sensus est susceptivus specierum in materia præter materiam, id est, præter *esse* materiale, quod habebant extra animam, ut dicitur in 2 de Anima, text. 121. Et hæc receptio immutat naturam recipientis, quia recipitur hoc modo qualitas secundum *esse* suum materiale. **Unde ista receptio non erit in corporibus gloriosis, sed secunda, quæ per se facit sensum in actu, et non immutat naturam recipientis.**

Ad primum ergo dicendum quod, ut jam patet ex dictis, in corp., per hanc passionem, quæ est in actu sentiendi, quæ non est aliud quam receptio prædicta, non trahitur corpus extra naturalem suam qualitatem, sed spiritualiter perficitur. Unde impassibilitas gloriosorum corporum hanc passionem non excludit.

Ad secundum dicendum quod omne passivum recipit actionem agentis secundum suum modum. Si ergo aliquid sit quod sit natum immutari ab activo, naturali et spirituali immutatione, immutatio naturalis præcedit immutationem spiritualem, sicut *esse* naturale præcedit *esse* intentionale. Si autem natum sit immutari spiritualiter tantum, non oportet quod immutetur naturaliter, sicut patet de aere, qui non est receptivus coloris secundum *esse naturale*, sed solum secundum *esse* spirituale ; et ideo hoc solum modo immutatur ; sicut e contrario corpora inanimata immutantur per qualitates sensibiles solum naturaliter, et non spiritualiter. — In corporibus autem gloriosis non poterit esse aliqua immutatio naturalis ; et ideo ibi erit spiritualis immutatio tantum.

Ad tertium dicendum quod sicut erit nova receptio speciei in organo sentiendi, ita erit novum judicium sensus communis; non autem erit novum judicium intellectus de hoc, sicut fit in eo qui videt aliquid quod prius scivit. Quod autem dicit Augustinus, lib. 15 de Trinit., cap. 16, ad fin., quod *non erunt ibi cogitationes volubiles*, intelligitur de cogitationibus intellectivæ partis. Unde non est ad propositum.

Ad quartum dicendum quod quando unum duorum est ratio alterius, occupatio animæ circa unum non impedit, nec remittit occupationem ejus circa aliud : sicut medicus, dum videt urinam, non minus potest considerare artis regulas de coloribus urinarum, sed magis. Et quia Deus apprehenditur a sanctis ut ratio omnium quæ ab eis agentur vel cognoscentur ; ideo occupatio eorum circa sensibilia sentienda, vel quæcumque alia contemplanda, aut agenda, in nullo impediet divinam contemplationem, nec e contrario. — Vel dicendum quod ideo una potentia impeditur in actu suo, quando alia vehementer operatur, quia una potentia de se non sufficit ad tam intensam operationem, nisi ei subveniatur per id quod erat aliis potentiis vel membris influendum a principio vitæ. Et quia in sanctis erunt omnes potentiæ perfectissimæ, una poterit intense operari, ita quod ex hoc nullum impedimentum præstabitur actioni alterius potentiæ sicut et in Christo fuit.

ARTICULUS IV

Utrum in beatis post resurrectionem sint omnes sensus in actu.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod non sint ibi omnes sensus in actu. Tactus enim est primus inter omnes alios sensus, ut dicitur in lib. 2 de Anima, text. 27, et lib. 3, text. 66. Sed corpora gloriosa carebunt actu sensu tactus, quia sensus tactus fit in actu per immutationem corporis animalis ab aliquo exteriori corpore prædominante in aliqua qualitatum activarum vel passivarum, quarum est tactus discretivus ; qualis tunc immutatio esse non poterit. Ergo non erunt ibi omnes sensus in actu.

2. Præterea, sensus gustus deservit actui virtutis nutritivæ. Sed post resurrectionem hujusmodi actus non erit, ut dictum est, quæst. 81, art. 4. Ergo frustra esset ibi gustus.

3. Præterea, post resurrectionem nihil corrumpetur, quia tota creatura vestietur quadam virtute incorruptionis. Sed sensus odoratus in actu suo esse non potest, nisi aliqua corruptione facta, quia odor non sentitur sine aliqua fumali evaporatione, quæ in quadam resolutione consistit. Ergo sensus odoratus non erit ibi in suo actu.

4. Præterea, auditus deservit disciplinæ, ut dicitur in lib. de Sensu et Sensato, cap. 1, in fin. Sed non erit post resurrectionem beatis necessaria aliqua disciplina per sensibilia, quia divina sapientia replebuntur ex ipsius Dei visione. Ergo non erit ibi auditus.

5. Præterea, visio fit secundum quod in pupilla recipitur species rei visæ. Sed hoc non poterit esse post resurrectionem in beatis. Ergo non erit ibi visus in actu, qui tamen est omnium sensuum nobilior. Probatio mediæ : Illud quod est lucidum in actu, non est receptivum speciei visibilis ; unde speculum directe positum sub radio solis non repræsentat speciem corporis oppositi. Sed pupilla, sicut et totum corpus, erit claritate dotata. Ergo non recipietur ibi aliqua species colorati corporis.

6. Præterea, secundum perspectivos, omne quod videtur, sub angulo videtur. Sed hoc non competit corporibus gloriosis. Ergo non habebunt sensum visus in actu. Probatio mediæ : Quandocumque aliquid videtur sub angulo, oportet esse aliquam proportionem anguli ad distantiam rei visæ, quia quod a remotiori videtur, minus videtur et sub minori angulo : unde posset esse ita parvus angulus quod nihil de re videretur. Si ergo oculus gloriosus videbit sub angulo, oportet quod videat sub determinata distantia, et ita quod non videat aliquid a remotiori quam modo videmus, quod videtur valde absurdum. Et sic videtur quod sensus visus actu non erit in corporibus gloriosis.

— Sed contra, potentia conjuncta actui est perfectior quam non conjuncta. Sed natura humana erit in beatis in maxima perfectione. Ergo erunt ibi omnes sensus in suo actu.

Præterea, vicinius se habent ad animam potentiæ sensitivæ quam corpus. Sed corpus præmiabitur vel punietur propter merita vel demerita animæ. Ergo et omnes sensus præmiabuntur in beatis, et punientur in malis, secundum delectationem, et dolorem, vel tristitiam, quæ in operatione sensus consistunt.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc est duplex opinio. — Quidam enim dicunt quod in corporibus gloriosis erunt omnes potentiæ sensuum, non tamen erunt in actu nisi duo sensus, scilicet tactus et visus : nec hoc erit ex defectu sensuum, sed ex defectu medii et objecti ; nec tamen erunt frustra, quia erunt ad integritatem humanæ naturæ et ad commendandam sapientiam Creatoris. Sed hoc non videtur verum, quia illud quod est medium in istis sensibus, est etiam in aliis medium. In visu enim est medium aer, qui etiam est medium in auditu et odoratu, sicut patet in 2 de Anima, text. 76 et 97. Similiter etiam gustus habet medium conjunctum, sicut et tactus; cum gustus sit tactus quidam, ut in eodem libro, text. 28 et 94, dicitur. Odor etiam erit ibi, qui est objectum odoratus ; cum Ecclesia cantet quod odor suavissimus erunt corpora sanctorum. Laus etiam vocalis erit in patria : unde dicitur in Glos. ordin., super illud Psal. 149 : *Exaltationes Dei in gutture eorum*, quod *corda et linguæ non desinent laudare Deum*. Et idem etiam habetur per Glossam, ord., super illud 2 Esdræ, 12 : *In cantico et cymbalis*, etc.

Et ideo secundum alios dicendum quod **odoratus et auditus erunt ibi in actu ; sed gustus non erit in actu**, ita quod immutetur ab aliquo cibo, vel potu sumpto, ut patet ex dictis, quæst. 81, art. 4. Nisi forte dicatur quod erit ibi gustus in actu per immutationem linguæ ab aliqua humiditate adjuncta.

Ad primum ergo dicendum quod qualitates quas tactus percipit, sunt illæ ex quibus constituitur animale corpus. Unde per qualitates tangibiles corpus animalis secundum statum præsentem natum est immutari immutatione naturali et spirituali ab objecto tactus. Et ideo tactus dicitur maxime materialis inter alios sensus, quia habet plus de materiali immutatione adjunctum. Non tamen immutatio materialis se habet ad actum sentiendi, qui perficitur spirituali immutatione, nisi per accidens. Et ideo in corporibus gloriosis, a quibus impassibilitas excludit naturalem immutationem, erit immutatio a qualitatibus tangibili-

---

ART. 4. — Conclusio articuli : In beatis post resurrectionem, erunt omnes sensus in actu.

bus spiritualis tantum : sicut etiam in corpore Adæ fuit, quod nec ignis urere, nec gladius scindere potuisset ; et tamen horum sensum habuisset.

Ad secundum dicendum quod gustus, secundum quod est sensus alimenti, non erit in actu ; sed secundum quod est judicativus saporum, esse poterit forte per modum prædictum in corp. art.

Ad tertium dicendum quod quidam posuerunt quod odor nihil aliud est quam quædam fumalis evaporatio. Sed hæc positio non potest esse vera, quod patet ex hoc quod vultures currunt ex odore percepto ad cadavera ex locis remotissimis ; cum tamen non esset possibile quod evaporatio aliqua pertingeret a cadavere ad tam remota loca, etiamsi totum resolveretur in vaporem ; et præcipue cum sensibilia in æquali distantia ad quamlibet partem immutent : unde odor immutat medium quandoque, et instrumentum sentiendi spirituali immutatione, sine aliqua evaporatione pertingente ad organum. Sed quod aliqua evaporatio requiratur, hoc est eo quod odor in corporibus est humiditate aspersus : unde oportet resolutionem fieri, ad hoc quod percipiatur. Sed in corporibus gloriosis erit odor in sua ultima perfectione, nullo modo per humidum repressus : unde immutabit spirituali immutatione, sicut odor fumalis evaporationis facit. Et sic erit sensus odoratus in sanctis, quia nulla humiditate impedietur : et cognoscet non solum excellentias odorum, sicut nunc in nobis contingit propter nimiam cerebri humiditatem, sed etiam minimas odorum differentias.

Ad quartum dicendum quod in patria erit laus vocalis (quamvis quidam aliter dicant), et sola immutatione spirituali organum auditus immutabit in beatis : nec erit propter disciplinam, qua scientiam acquirant, sed propter perfectionem sensus et delectationem. Quomodo autem vox ibi formari poterit, dictum est in 2 lib., dist. 2, quæst. 2, art. 2, ad 5.

Ad quintum dicendum quod intensio luminis non impedit receptionem spiritualem speciei coloris, dummodo maneat in natura diaphani ; sicut patet quod quantumcumque illuminetur aer, potest esse medium in visu : et quanto est magis illuminatus, tanto per ipsum aliquid clarius videtur, nisi sit defectus ex debilitate visus. Quod autem in speculo directe opposito radio solis non appareat species corporis oppositi, non est propter hoc quod impediatur receptio, sed propter hoc quod impediatur reverberatio ; oportet enim, ad hoc quod forma in speculo appareat, quod fiat quædam reverberatio ad aliquod corpus obscurum, et ideo plumbum vitro adjungitur in speculo. Hanc autem obscuritatem radius solis repellit : unde non potest apparere species aliqua in speculo. Claritas autem corporis gloriosi non aufert diaphaneitatem a pupilla, quia gloria non tollit naturam : unde magnitudo claritatis in pupilla magis faciet ad acumen visus quam ad ejus defectum.

Ad sextum dicendum quod quanto sensus est perfectior, tanto ex minori immutatione facta potest objectum suum percipere. Quanto autem sub minori angulo visus a visibili immutatur, tanto minor immutatio est. Et inde est quod visus fortior magis a remotis aliquid videre potest, quam visus debilior ; quia quanto a remotiori videtur, sub minori angulo videtur. Et quia visus corporis gloriosi erit perfectissimus, ex parvissima immutatione poterit videre : unde sub angulo multo minori videre poterit quam modo possit, et per consequens multo magis a remotis.

QUÆSTIO LXXXIII (seu LXXXV)

DE SUBTILITATE CORPORUM BEATORUM. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de subtilitate corporum beatorum.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum subtilitas sit proprietas corporis gloriosi ; 2° utrum ratione hujus subtilitatis possit esse in eodem loco cum alio corpore non glorioso ; 3° utrum per miraculum duo corpora possint simul esse in eodem loco ; 4° utrum corpus gloriosum possit esse cum alio glorioso in eodem loco ; 5° utrum corpus gloriosum necessario requirat æqualem sibi locum ; 6° utrum corpus gloriosum sit palpabile.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum subtilitas sit proprietas corporis gloriosi.

S. Thom., 4 Sent., dist. 44, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod subtilitas non sit proprietas corporis gloriosi. Proprietas enim gloriæ excedit proprietatem naturæ, sicut gloriæ claritas claritatem solis, quæ est ma-

---

ART. 1. — In prima concl. vide ly *substant formæ etc :* Id est quibus prædominantur suæ formæ, ita ut ad nutum ei obediant, et in nullo vel minimo ei recalcitrent seu adversentur. Unde tunc talia corpora possent dici formalia ; non quia essent formæ, quod est impossibile, sed quia formarum imperium seu voluntatem in suis operibus omnino repræsentarent, et exequerentur. Hinc est quod si illæ formæ essent spiritus, ut est anima intellectiva, tunc corpora possent vere dici spiritualia in sensu tamen prædicto textus. Ergo per ly *optime substant formæ*, loquitur de substare per obedientiam optimam, id est totalem. Et hinc ex discursu textuali, habes quod esse subtile, idem est quod esse spirituale. — Ex his omnibus conclude quod unum corpus gloriosum, erit subtilius altero, sicut de impassibilitate dictum est quæst. 82, art. 2. Quo enim magis anima fruetur Deo, eo magis subjecta erit ei, et quo magis Deo subjecta est, tanto magis corpus erit animæ subjectum, id quod est ejus subtilitas. Hoc de aliis dotibus etiam intellige, quod videlicet inde nascuntur unde subtilitas, et secundum magis et minus ut ista.

xima in natura. Si ergo subtilitas sit proprietas corporis gloriosi, videtur quod corpus gloriosum sit subtilius futurum omni quod est subtile in natura; et ita erit ventis aereque subtilius, quod est hæresis à Gregorio in Constantinopolitana urbe damnata, ut ipse narrat in 14 lib. Moral., cap. 29.

2. Præterea, sicut caliditas et frigiditas sunt quædam qualitates simplicium corporum, scilicet elementorum; ita et subtilitas. Sed calor et aliæ qualitates elementorum non intendentur in gloriosis corporibus magis quam nunc; imo magis ad medium reducentur. Ergo neque subtilitas in eis erit major quam nunc sit.

3. Præterea, subtilitas invenitur in corporibus propter paucitatem materiæ: unde corpora quæ habent minus de materia sub æqualibus dimensionibus, dicimus magis subtilia; ut ignem aere, et aerem aqua, et aquam terra. Sed tantum de materia erit in corporibus gloriosis, quantum nunc est; nec dimensiones erunt majores. Ergo tunc non erunt magis subtilia quam modo sint.

— Sed contra est quod dicitur 1 Cor. 15, 44: *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale*, id est, spiritui simile. Sed subtilitas spiritus excedit omnem subtilitatem corporis. Ergo corpora gloriosa erunt subtilissima.

Præterea, corpora quanto sunt subtiliora, tanto sunt nobiliora. Sed corpora gloriosa sunt nobilissima. Ergo erunt subtilissima.

RESPONDEO dicendum quod nomen subtilitatis a virtute penetrandi est assumptum. Unde dicitur in 2 de Gener., text. 10, quod *subtile est repletivum partibus, et partium partibus* (1).

Quod autem aliquod corpus sit penetrativum, contingit ex duobus. — Primo ex parvitate quantitatis præcipue secundum profunditatem et latitudinem, non autem secundum longitudinem, quia penetratio fit in profundum: unde longitudo penetrationi non obstat. — Secundo ex paucitate materiæ: unde rara *subtilia* dicimus: et quia in corporibus raris forma prædominatur materiæ magis, ideo **translatum est nomen subtilitatis ad illa corpora quæ optime substant formæ, et perficiuntur ab ea completissimo modo**; sicut dicimus subtilitatem esse in sole, et luna, et aliis hujusmodi: sicut etiam aurum, vel aliquid hujusmodi, potest dici subtile, quando perfectissime completur in *esse* et virtute suæ speciei.— Et quia **res incorporeæ** quantitate carent et materia, ideo **nomen subtilitatis ad eas transfertur, non solum ratione suæ substantiæ, sed etiam ratione suæ virtutis**. Sicut enim *subtile* dicitur penetrativum, quia pertingit usque ad intima rei, ita etiam dicitur aliquis intellectus *subtilis*, quia pertingit ad inspicienda intrinseca principia, et proprietates naturales rei latentes. Et similiter dicitur aliquis habere visum subtilem, quia aliquid minimum potest visu percipere. Et similiter est de aliis sensibus.

Et secundum hoc diversi diversimode subtilitatem corporibus gloriosis attribuerunt.

Quidam enim hæretici, ut Augustinus narrat lib. 13 de Civ. Dei, cap. 12, attribuerunt eis subtilitatem secundum modum quo spirituales substantiæ subtiles dicuntur; dicentes quod in resurrectione corpus vertetur in spiritum; et ratione hujus corpora resurgentium Apostolus *spiritualia* nominat, 1 Corinth. 15. Sed hoc non potest stare. — Primo quia corpus in spiritum transire non potest, cum non communicent in materia; quod etiam Boetius ostendit in libro de duabus Naturis, aliquant. a med. — Secundo quia si hoc esset possibile, corpore in spiritum converso, non resurgeret homo, qui ex anima et corpore naturaliter constat. — Tertio quia si Apostolus sic intelligeret, sicut nominat corpora spiritualia, pari ratione nominaret corpora animalia, quæ in animam sunt conversa, quod patet esse falsum.

Unde quidam hæretici dixerunt quod corpus in resurrectione remanebit, sed habebit subtilitatem secundum modum rarefactionis; ita quod corpora humana in resurrectione erunt aeri, vel vento similia, ut Gregorius narrat 14 lib. Moral., cap. 29. Sed hoc etiam non potest stare, quia corpus post resurrectionem palpabile habuit Dominus, ut patet Lucæ ult., quod præcipue subtile credendum est. Et præterea corpus humanum cum carnibus et ossibus resurget, sicut corpus Domini, ut dicitur Lucæ ult., 39: *Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere;* et Job 19, 26, dicitur: *In carne mea videbo Deum Salvatorem* (1) *meum*. Natura autem carnis et ossis prædictam raritatem non patitur.

Et ideo est assignandus corporibus gloriosis alius modus subtilitatis, ut dicantur subtilia propter completissimam corporis perfectionem. Sed hanc completionem quidam eis attribuunt ratione quintæ (id est, cœlestis) essentiæ, quæ in eis tunc maxime dominabitur; quod esse non potest: — Primo quia nihil de quinta essentia potest venire in compositionem corporis, ut in 2 lib. Sent., dist. 12, quæst. 1, art. 1, ostensum est. — Secundo, quia dato quod veniret in compositionem corporis humani, non posset intelligi quod dominaretur magis tunc quam nunc supra naturam elementarem; nisi ita quod tunc esset in corporibus humanis plus secundum quantitatem de natura cœlesti; et sic corpora humana non essent ejusdem staturæ; nisi forte minueretur materia elementaris in homine, quod repugnat integritati resurgentium;

---

(1) Hactenus cum veteribus edit. Nicolaius. — Edit. Patav. addit quæ sequuntur: *Quia propter naturam humidi, quod male terminatur termino proprio, bene autem alieno, sequitur suum tangens, et fluit undique ad suum capiens, et sua subtilitate quamlibet ejus partem minimam subintrat.*

(1) In Vulgata deest *Salvatorem*.

vel ita quod natura elementaris indueret proprietates naturæ cœlestis ex ejus dominio in corpore; et sic naturalis virtus esset causa proprietatis gloriosæ, quod videtur absurdum.

Et ideo alii dicunt quod **dicta completio** (1), **ex qua corpora humana subtilia dicuntur, erit ex dominio animæ glorificatæ,** quæ est forma corporis, super ipsum, ratione cujus corpus gloriosum *spirituale* dicitur, quasi omnino spiritui subjectum. Prima autem subjectio, qua corpus animæ subjicitur, est ad participandum *esse* specificum, prout subjicitur ipsi, ut materia formæ; et deinde subjicitur ei ad alia opera animæ, prout anima est motor. Et ideo prima ratio spiritualitatis in corpore est ex subtilitate, et deinde ex agilitate, et aliis proprietatibus corporis gloriosi. Et propter hoc Apostolus in spiritualitate tetigit dotem subtilitatis, ut Magistri exponunt. Unde etiam Gregorius dicit, 14 Moralium, cap. 19, circa princ., quod *corpus gloriosum dicitur subtile per effectum spiritualis potentiæ.*

Et per hoc patet solutio *ad objecta* quæ procedunt de subtilitate quæ est per rarefactionem.

ARTICULUS II

Utrum ratione hujus subtilitatis competat corpori glorioso esse in eodem loco cum alio corpore non glorioso.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod ratione hujus subtilitatis competat corpori quod sit simul in eodem loco cum alio corpore non glorioso, quia, ut dicitur Philip. 3, 21, *reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Sed corpus Christi potuit simul esse cum alio corpore in eodem loco, ut patet per hoc quod post resurrectionem intravit ad discipulos januis clausis, ut dicitur Joan. 20. Ergo et corpora gloriosa ratione subtilitatis poterunt esse cum aliis corporibus non gloriosis in eodem loco.

2. Præterea, corpora gloriosa erunt nobiliora omnibus aliis corporibus. Sed quædam nunc ratione suæ nobilitatis possunt esse simul cum aliis corporibus, scilicet radii solares. Ergo multo fortius hoc conveniet corporibus gloriosis.

3. Præterea, corpus cœleste non potest dividi, ad minus quantum ad substantiam sphærarum: unde dicitur Job 37, 18, quod *cœli velut ære solidissimi firmati sunt* (2). Si ergo corpus gloriosum non poterit simul esse cum alio corpore in eodem loco ratione subtilitatis, nunquam ad cœlum empyreum ascendere poterit, quod est erroneum.

4. Præterea, corpus quod non potest simul esse cum alio corpore, potest ex alterius obstaculo impediri in motu suo, vel etiam includi. Sed hoc non poterit contingere corporibus gloriosis. Ergo poterunt simul esse in eodem loco cum aliis corporibus.

5. Præterea, sicut se habet punctum ad punctum, ita linea ad lineam, et superficies ad superficiem, et corpus ad corpus. Sed duo puncta possunt esse simul, ut patet quando duo lineæ se tangunt; et similiter duæ lineæ in contactu duarum superficierum, et duæ superficies in contactu duorum corporum; quia *contigua sunt quorum ultima sunt simul*, ut patet 6 Physic., in princ. lib. Ergo non est contra naturam corporis quin possit esse simul cum alio corpore in eodem loco. Sed quidquid nobilitatis natura corporis patitur, totum corpori glorioso præstabitur. Ergo corpus gloriosum ex suæ subtilitatis proprietate habebit quod possit esse simul cum alio corpore in eodem loco.

— Sed contra est quod Boetius dicit in lib. de Trin., cir. princ.: *In numero differentiam varietas accidentium facit. Nam tres homines neque genere, neque specie, sed suis accidentibus distant. Nam si omnino cuncta ab his accidentia separamus, tamen locus est cunctis diversus, quem unum fingere nullo modo possumus.* Ergo si ponatur duo corpora esse in uno loco, erit unum corpus numero.

Præterea, corpora gloriosa majorem convenientiam habebunt cum loco quam spiritus angelici. Sed spiritus angelici, ut quidam dicunt, non possent distingui numero, nisi essent in diversis locis: et propter hoc ponunt quod necesse est esse eos in loco, et quod ante mundum creari non potuerunt. Ergo multo magis debent dicere quod duo corpora qualiacumque non possunt simul esse in eodem loco.

RESPONDEO dicendum quod **non potest dici quod corpus gloriosum, ratione suæ subtilitatis, habeat quod possit esse cum alio corpore in eodem loco, nisi per subtilitatem auferatur ab eo id per quod prohibetur nunc esse simul cum alio corpore in eodem loco.** Dicunt autem quidam quod prohibetur ab hoc in isto statu ratione corpulentiæ, per quam habet quod repleat locum; quæ quidem corpulentia ab eo per subtilitatis dotem tolletur. Sed non potest hoc stare propter duo. — Primo quia corpulentia, quam dos subtilitatis aufert, est ad defectum pertinens; puta aliqua inordinatio materiæ non perfecte substantis suæ formæ. Totum enim quod ad integritatem corporis pertinet, in corpore resurget tam ex parte formæ, quam ex parte materiæ. Quod autem aliquod corpus sit repletivum loci, hoc habet per illud quod est de integritate naturæ ejus, et non ex aliquo defectu naturæ. Cum enim plenum opponatur vacuo, illud solum non replet locum, quo posito in loco, nihilominus remanet vacuus locus. Vacuum autem definitur in 4 Physic., text. 57 et 58 quod est *locus non plenus sensibili corpore.* Dicitur autem aliquod corpus esse sensibile ex materia, et forma, et naturalibus accidentibus, quæ omnia ad integritatem naturæ pertinent. Constat etiam quod corpus gloriosum erit sensibile etiam secundum tactum, ut patet in corpore Domini, Luc. ult.; nec enim ei deerit materia, aut forma, aut naturalia accidentia, scilicet calidum, et frigidum, et hujusmodi. Unde patet quod corpus gloriosum, non obstante subtilitatis dote, replebit locum. Insania enim videtur dicere quod locus ubi erit corpus gloriosum, esset vacuus.—Secundo ratio eorum prædicta non valet, quia coexistentiam corporis impedire in eodem loco est plus quam replere locum. Si enim ponamus dimensiones esse separatas sine materia, illæ dimensiones non replent locum. Unde quidam ponentes vacuum, dixerunt vacuum esse locum in quo sunt hujusmodi dimensiones sine aliquo sensibili corpore : et tamen illæ dimensiones prohibent ne sint simul cum alio corpore in eodem loco, ut patet per Philosophum, in 4 Physic., text. 8 et 76, et in 3 Metaph., text. 17, ubi habet pro inconvenienti quod corpus mathematicum, quod nihil est aliud quam dimensiones separatæ, sit simul cum alio corpore naturali sensibili. Unde dato quod subtilitas corporis gloriosi auferret ab eo hoc quod est replere locum, non tamen sequeretur quod propter hoc posset esse cum alio corpore in eodem loco, quia remoto eo quod minus est, non propter hoc removetur quod plus est.

---

(1) Al., *complexio.*

(2) Vulgata... *solidissimi quasi ære fusi sunt.*

Dicendum est ergo quod **illud quod impedit corpus nostrum nunc ne simul cum alio corpore sit in eodem loco, nullo modo poterit ab eo removeri per dotem subtilitatis.** Nihil enim potest prohibere corpus aliquod ne sit simul situatum cum alio corpore in eodem loco, nisi hoc quod in eo requirit diversum situm ; nihil enim est impedimentum identitatis, nisi quod est causa diversitatis. Hanc autem distinctionem situs non requirit aliqua corporis qualitas, quia corpori non debetur aliquis situs ratione suæ qualitatis : unde remoto a corpore sensibili quod sit calidum, aut frigidum, aut grave, aut leve, nihilominus in eo remanet necessitas prædictæ distinctionis, ut patet per Philosophum, in 4 Physic., et etiam per se planum est. Similiter etiam materia non potest inducere necessitatem prædictæ distinctionis, quia materiæ non advenit situs nisi mediante quantitate dimensiva. Similiter etiam neque forma situm habet, nisi ex materia situm habeat. Restat ergo quod necessitas distinctionis duorum corporum in situ causetur a natura quantitatis dimensivæ, cui per se convenit situs. Cadit enim in definitione ejus, quia quantitas dimensiva est quantitas habens situm. Et inde est quod remotis omnibus aliis quæ sunt in re, talis distinctionis necessitas invenitur in sola quantitate dimensiva. Si enim accipiatur linea separata, oportet, si sint duæ lineæ, vel duæ partes unius lineæ, quod sint distinctæ in situ ; alias linea addita lineæ non efficeret majus, quod est contra communem animi conceptionem. Et similiter est de superficiebus et corporibus mathematicis. Et quia materiæ debetur situs, in quantum substat dimensioni, exinde prædicta necessitas ad materiam situatam derivatur : ut sicut non est possibile esse duas lineas, vel duas partes lineæ, nisi sint distinctæ secundum situm, ita impossibile sit esse duas materias, vel duas partes materiæ, nisi sit distinctio situs. Et quia distinctio materiæ est principium distinctionis individuorum, inde est quod Boetius dicit in lib. de Trin., circa princ., quod *duobus corporibus unum locum fingere nullo modo possumus;* ut hanc saltem accidentium varietatem distinctio individuorum requirat. Subtilitas autem a corpore glorioso dimensionem non aufert : unde nullo modo aufert ipsi prædictam necessitatem distinctionis situs ab alio corpore. Et ideo **corpus gloriosum non habebit ratione suæ subtilitatis quod possit esse simul cum alio corpore, sed poterit simul cum alio corpore esse ex operatione virtutis divinæ** ; sicut etiam corpus Petri non habuit ex aliqua proprietate indita quod ad umbram ejus sanarentur infirmi : sed hoc fiebat virtute divina ad ædificationem fidei. Ita faciet virtus divina ut corpus gloriosum possit simul cum alio corpore esse ad perfectionem gloriæ.

Ad primum dicendum quod corpus Christi non habuit ex subtilitatis dote quod posset esse simul cum alio corpore in eodem loco ; sed hoc factum est virtute divinitatis post resurrectionem, sicut in nativitate. Unde Gregorius, in hom. 26 in Evang., a princ., dicit : *Illud corpus Domini intravit ad discipulos januis clausis, quod ad humanos oculos per nativitatem suam clauso exiit utero Virginis.* Unde non oportet quod ratione suæ subtilitatis hoc conveniat corporibus gloriosis.

Ad secundum dicendum quod lumen non est corpus, ut in secundo lib. dictum est, dist. 13, quæst. 1, art. 3, et 1 Part., quæst. 67, art. 2. Unde objectio procedit ex falsis.

Ad tertium dicendum quod corpus gloriosum transibit sphæras cœlorum sine earum divisione, non ex vi subtibilitatis, sed ex divina virtute quæ eis ad nutum in omnibus subveniet.

Ad quartum dicendum quod ex hoc quod Deus beatis ad nutum aderit in omnibus quæ volent, sequitur quod non poterunt includi, vel incarcerari.

Ad quintum dicendum quod, sicut dicitur in 4 Physic., text. 9 et 47, *puncto non competit locus :* unde si dicatur esse in loco, hoc non est nisi per accidens, quia corpus, cujus est terminus, est in loco. Sicut autem totus locus respondet toti corpori, ita terminus loci respondet termino corporis. Contingit autem duorum locorum esse unum terminum, sicut et duas lineas terminari ad unum punctum. Et ideo quamvis duo corpora non possint esse nisi in diversis locis, tamen duobus terminis duorum corporum respondet idem terminus duorum locorum, et secundum hoc dicuntur ultima corporum se tangentium esse simul.

ARTICULUS III

Utrum per miraculum fieri possit quod duo corpora sint in eodem loco.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod nec etiam per miraculum fieri possit quod duo corpora sint in eodem loco. Non enim potest fieri per miraculum quod duo corpora sint simul duo et unum, quia hoc esset facere contradictoria esse simul. Sed si ponatur duo corpora esse simul, sequeretur illa duo corpora esse unum. Ergo non est possibile hoc per miraculum fieri. Probatio mediæ : Sint duo corpora in eodem loco, quorum unum dicatur A, et aliud B. Aut ergo dimensiones A erunt eædem cum dimensionibus loci, aut aliæ. Si aliæ, ergo erunt aliquæ dimensiones separatæ ; quod non potest poni, quia dimensiones quæ sunt inter terminos loci, non sunt in aliquo subjecto, nisi sint in corpore locato. Si autem sint eædem, ergo eadem ratione dimensiones B erunt eædem cum dimensionibus loci. Sed *quæcumque uni et eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem.* Ergo dimensiones A et B sunt eædem. Sed duorum corporum non possunt esse eædem dimensiones, sicut nec eadem albedo. Ergo A et B sunt unum corpus, et erant duo. Ergo sunt simul unum et duo.

2. Præterea, contra communes animi conceptiones non potest aliquid miraculose fieri, ut scilicet pars non sit minor toto, quia contraria communibus conceptionibus directe contradictionem includunt : similiter nec contra conclusiones geometriæ, quæ a communibus animi conceptionibus infallibiliter deducuntur, sicut quod triangulus non habeat tres angulos æquales duobus rectis : similiter nec aliquid potest fieri in linea contra definitionem lineæ, quia separare definitionem a definito est ponere duo contradictoria esse simul. Sed duo corpora esse in eodem loco est contra communes animi conceptiones, et contra conclusiones geometriæ, et contra definitionem lineæ. Ergo non potest fieri per miraculum. Probatio mediæ : Conclusio est geometriæ, quod duo circuli non se tangant nisi in puncto. Si autem duo corpora circularia essent in eodem loco, duo circuli designati in eis se tangerent secundum totum. Similiter etiam est contra definitionem lineæ, quod intra duo puncta sit plus quam una linea recta ; quod fieret, si duo corpora essent in eodem loco, quia intra duo puncta signata in diversis superficiebus loci essent duæ lineæ rectæ duorum corporum et locatorum.

3. Præterea, hoc videtur non posse fieri per miraculum quod corpus inclusum in alio corpore non sit in loco, quia sic haberet locum communem, et non proprium, quod non potest esse. Sed hoc sequeretur, si duo corpora essent in eodem loco. Ergo hoc non potest fieri per miraculum. Probatio mediæ: sint duo corpora in eodem loco, quorum unum secundum quamlibet dimensionem sit majus alio, corpus minus erit inclusum in corpore majore, et locus corporis majoris erit locus ejus communis : locum autem proprium non habebit, quia non erit aliqua superficies corporis actu signata quæ contineat ipsum, quod est de ratione loci. Ergo non habebit locum proprium.

4. Præterea, locus proportionaliter respondet locato. Sed nunquam potest fieri per miraculum quod idem corpus sit simul in diversis locis nisi per aliquam conversionem, sicut accidit in sacramento altaris. Ergo nullo modo potest fieri per miraculum quod duo corpora sint simul in eodem loco.

— Sed contra, beata Virgo filium miraculose peperit. Sed in illo benedicto partu oportuit duo corpora esse simul in eodem loco, quia corpus pueri exiens, claustra pudoris non fregit. Ergo potest miraculose fieri quod duo corpora sint simul in eodem loco.

Præterea, hoc idem potest ostendi per hoc quod Dominus ad discipulos intravit clausis janis, Joan. 20.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex dictis patet, art. præc., propter hoc necesse est duo corpora in duobus locis esse, quia diversitas materiæ requirit distinctionem in situ. Et ideo videmus quod quando conveniunt duo corpora in unum, destruitur *esse* distinctum utriusque, et acquiritur utrique simul *esse* unum indistinctum, ut patet in mixtionibus. Non potest ergo esse quod duo corpora remaneant duo, et tamen sint simul, nisi utrumque conservet *esse* distinctum quod prius habebat, secundum quod utrumque erat ens indivisum in se, et divisum ab aliis. Hoc autem *esse* distinctum dependet a principiis essentialibus rei sicut a causis proximis, sed a Deo sicut a causa prima. Et quia causa prima potest conservare rem in *esse*, cessantibus causis secundis, ut patet per primam propositionem libri de causis ; ideo divina virtute, et ea sola, fieri potest ut accidens

---

ART. 3. — In conclusione, nota ly *miraculose tantum*, id est virtute divina et ea sola. Nota ly *duo corpora sint in eodem loco*, ita quod unum remaneat distinctum ab alio corpore. Et hoc est miraculum, quod scilicet uni corpori remaneat esse distinctum ab alio, et tamen ejus materia non sit distincta in situ ab alterius materia. Sunt ergo duæ distinctæ materiæ secundum esse ibi, et indistinctæ, secundum situm ; quod neque natura, neque proprietas gloriæ quæ dicitur dos efficere possunt, ut art. 2 ostensum est. Nota ly *in eodem loco*, scilicet proprio, non communi. Quid autem sit locus proprius, et communis, vide in 4 Physic., et infra art. 5.

sit sine subjecto, ut patet in sacramento altaris : et similiter virtute divina fieri potest, et ea sola, quod corpori remaneat *esse* distinctum ab alio corpore, quamvis ejus materia non sit distincta in situ ab alterius corporis materia ; et sic **miraculose fieri potest quod duo corpora sint simul in eodem loco.**

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa est sophistica, quia procedit ex suppositione falsi, vel petit principium. Procedit enim ratio illa, ac si inter duas superficies oppositas loci alicujus esset aliqua dimensio propria loco, cui oporteret quod uniretur dimensio corporis locati advenientis. Sic enim sequeretur quod dimensiones duorum corporum locatorum fierent una dimensio, si utrumque unum fieret cum dimensione loci. Hæc autem suppositio falsa est, quia secundum hoc quandocumque corpus acquireret novum locum, oporteret aliquam immutationem fieri in dimensionibus loci, vel locati. Non enim potest esse quod aliqua duo fiant de novo unum, nisi altero eorum immutato. Si autem, sicut se rei veritas habet, loco non debentur aliæ dimensiones quam dimensiones locati, patet quod ratio nihil probat, sed petit principium, quia secundum hoc nihil est aliud dictum, quam quod dimensiones locati sint eædem cum dimensionibus loci ; nisi quod dimensiones locati continentur intra terminum loci, et secundum earum mensuram distant termini loci, sicut distarent propriis dimensionibus, si eas haberent : et sic dimensiones corporum duorum esse dimensiones unius loci, nihil est aliud quam duo corpora esse in eodem loco, quod est principale propositum.

Ad secundum dicendum quod posito quod duo corpora sint simul in eodem loco per miraculum, non sequitur aliquid neque contra communes animi conceptiones, neque contra definitionem lineæ, neque contra conclusiones aliquas geometriæ ; quia, sicut supra dictum est, art. præc., quantitas dimensiva in hoc differt ab omnibus aliis accidentibus, quod habet specialem rationem individuationis et distinctionis, scilicet ex situ partium, præter rationem individuationis, et distinctionis, quæ est ipsi et omnibus aliis accidentibus communis, scilicet ex materia subjecta. Sic ergo una linea potest intelligi diversa ab alia, vel quia est in alio subjecto, quæ consideratio est de linea materiali, vel quia distat situ ab alia, quæ consideratio est de linea mathematica, quæ intelligitur præter materiam. Si ergo removeatur materia, non potest esse distinctio linearum, nisi secundum situm diversum : et similiter nec punctorum, nec superficierum, aut quarumcumque dimensionum : et sic geometria non potest ponere quod una linea addatur alteri, tanquam distincta ab ea, nisi sit distincta in situ ab ea. Sed supposita distinctione subjecti sine distinctione situs ex divino miraculo, intelliguntur diversæ lineæ ; quæ non distant situ, propter diversitatem subjecti ; et similiter diversa puncta, et sic diversæ lineæ designatæ in duobus corporibus quæ sunt in eodem loco, trahuntur a diversis punctis ad diversa puncta, ut non accipiamus punctum signatum in loco, sed in ipso corpore locato, quia linea non dicitur trahi nisi a puncto, quod est terminus ejus : et similiter etiam duo circuli designati in duobus corporibus sphæricis existentibus in eodem loco, sunt duo, non propter diversitatem situs, alias non possent se tangere secundum totum, sed sunt duo ex diversitate subjectorum ; et propter hoc se totaliter tangentes adhuc manent duo : sicut etiam circulus signatus in corpore locato sphærico, tangit secundum totum alium circulum signatum in corpore locante.

Ad tertium dicendum quod Deus posset facere aliquod corpus non esse in loco ; et tamen illa positione facta, non sequitur quod aliquod corpus non sit in loco, quia corpus majus est locus corporis minoris ratione illius superficiei, quæ designatur ex contactu terminorum corporis minoris.

Ad quartum dicendum quod unum corpus esse simul localiter in duobus locis, non potest fieri per miraculum (corpus enim Christi non est in altari localiter), quamvis miraculose possit fieri quod duo corpora sint in eodem loco ; quia esse in pluribus locis simul repugnat individuo, ratione ejus quod est esse indivisum in se ; sequeretur enim quod esset distinctum in situ. Sed esse cum alio corpore in eodem loco, repugnat ei quantum ad hoc quod est esse divisum ab alio. Ratio autem unius perficitur in divisione, ut patet in 5 Metaphysic., text. 2, sed divisio ab aliis est de consequentibus ad rationem unius. Unde quod idem corpus sit localiter simul in diversis locis, includit contradictionem, sicut quod homo careat ratione ; sed duo corpora esse in eodem loco, non includit contradictionem, ut ex dictis patet in corp. art. Et ideo non est simile.

ARTICULUS IV

Utrum unum corpus gloriosum possit esse cum alio glorioso in eodem loco.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus gloriosum possit esse cum alio glorioso in eodem loco, quia ubi est major subtilitas, ibi est minor resistentia. Si ergo corpus gloriosum est subtilius quam non gloriosum, minus resistet corpori glorioso ; et ita si corpus gloriosum poterit esse cum corpore non glorioso in eodem loco, multo fortius cum corpore glorioso.

ART. 4. — Intellige in conclusione *nunquam erunt*, etiam per miraculum, quasi ex conclusionibus præcedentibus dicatur. Licet per divinam virtutem, id est per miraculum possit fieri hoc, nunquam tamen fiet. Vide art. 5 corp. fin. pro majori notitia a simili de hac concl.

2. Præterea, sicut corpus gloriosum erit subtilius non glorioso, ita unum gloriosum erit subtilius alio. Si ergo corpus gloriosum poterit esse simul cum non glorioso, et corpus gloriosum magis subtile poterit esse cum glorioso minus subtili.

2. Præterea, corpus cœli est subtile, et erit tunc glorificatum. Sed corpus gloriosum alicujus sancti poterit simul esse cum corpore cœli, quia sancti poterunt ad terram descendere et ascendere pro libito voluntatis. Ergo duo corpora gloriosa poterunt esse simul.

— Sed contra, corpora gloriosa erunt spiritualia, id est spiritibus quantum ad aliquid similia. Sed duo spiritus non possunt esse simul in eodem loco (quamvis corpus et spiritus possint esse in eodem loco), ut in 1 libro, dist. 37, quæst. 3, art. 3, et 1 Part., quæst. 52, art. 3, dictum est. Ergo nec duo corpora gloriosa poterunt esse in eodem loco.

Præterea, duorum corporum existentium simul unum ab alio penetratur. Sed penetrari ab alio corpore est ignobilitatis, quæ omnino a corporibus gloriosis aberit. Ergo non poterunt esse duo corpora gloriosa simul.

RESPONDEO dicendum quod **corpus gloriosum ratione suæ proprietatis non habet quod possit esse cum alio corpore glorioso in eodem loco**, sicut nec ut sit simul cum corpore non glorioso. **Divina autem virtute fieri posset ut duo corpora gloriosa essent simul, vel duo non gloriosa** ; sicut gloriosum et non gloriosum. — Sed tamen non est conveniens quod corpus gloriosum sit simul cum alio corpore glorioso, tum quia in eis servabitur debitus ordo, qui distinctionem requirit, tum quia unum corpus gloriosum non se opponet alteri. Et sic **nunquam duo corpora gloriosa erunt simul.**

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit, ac si corpori glorioso inesset ratione suæ subtilitatis quod posset esse simul in eodem loco cum alio corpore, quod falsum est.

Et similiter dicendum *ad secundum.*

Ad tertium dicendum quod corpus cœli et alia corpora æquivoce dicentur gloriosa, in quantum participabunt aliquid gloriæ, et non quod eis conveniant dotes corporum humanorum glorificatorum.

ARTICULUS V

Utrum ex sua subtilitate removeatur a corpore glorioso necessitas existendi in æquali loco.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ex sua subtilitate removeatur a corpore glorificato necessitas existendi in æquali loco. Corpora enim gloriosa erunt conformia corpori Christi, ut patet ad Philipp. 3. Sed corpus Christi non coarctatur hac necessitate, ut sit in loco æquali : unde continetur totum sub parvis vel magnis dimensionibus hostiæ consecratæ. Ergo et hoc idem erit in corporibus gloriosis.

2. Præterea, Philosophus probat in 4 Physic., text. 53 et 76, quod duo corpora non sunt in eodem loco, quia sequeretur quod maximum corpus obtineret minimum locum, quia diversæ partes ejus poterunt esse in eadem parte loci ; non enim differt, utrum duo corpora vel quotcumque sint in eodem loco. Sed corpus gloriosum erit simul in eodem loco cum alio corpore, ut dicitur communiter. Ergo poterit esse in quovis parvo loco.

3. Præterea, sicut corpus ratione sui coloris videtur, ita commensuratur loco ratione suæ quantitatis. Sed corpus gloriosum ita subjectum erit spiritui, quod poterit videri, et non videri, et præcipue ab oculo non glorioso pro suæ libito voluntatis, ut in Christo patuit. Ergo ita quantitas subjicietur nutui spiritus quod poterit esse in parvo vel in magno loco, et habere parvam vel magnam quantitatem ad libitum.

— Sed contra est quod Philosophus dicit in 4 Physic., text. 30, quod *omne quod est in loco, est in loco æquali sibi.* Sed corpus gloriosum erit in loco. Ergo erit in loco æquali sibi.

Præterea, eædem sunt dimensiones loci et locati, ut probatur in 4 Physic., ibid., et text. 76 et 77. Ergo si locus esset major locato, esset idem majus et minus seipso, quod est inconveniens.

RESPONDEO dicendum quod corpus non comparatur ad locum nisi mediantibus dimensionibus propriis, secundum quas corpus locatum circumscribitur ex contactu corporis locantis. Unde **quod corpus aliquod sit in minori loco quam sit sua quantitas, hoc non potest esse nisi per hoc quod quantitas corporis propria efficitur aliquo modo minor seipsa. Quod quidem non potest intelligi nisi dupliciter.** — Uno modo ex variatione quantitatis circa eamdem materiam ; ut scilicet materia quæ primo subest magnæ quantitati, postea subsit parvæ. Et hoc quidam posuerunt in corporibus gloriosis, dicentes quod quantitas eis subest ad nutum, ita quod cum voluerint, possint habere magnam quantitatem, et cum voluerint, parvam. Sed hoc non potest esse ; quia nullus motus qui fit secundum aliquid intrinsecum rei, potest esse sine passione abjiciente a substantia. Et ideo in corporibus incorruptibilibus, scilicet cœlestibus, est solus motus localis, qui non est secundum aliquid intrinsecum. Unde patet quod mutatio quantitatis circa materiam repugnaret impassibilitati corporis gloriosi, et incorruptibilitati. Et præterea sequeretur quod corpus

---

ART. 5. — Vide 2^{m} conclus. : Corpus gloriosum semper erit in loco sibi æquali ; nec per miraculum fiet unquam contrarium. Non dicit quod per miraculum non possit fieri, sed quod non fiet.

gloriosum quandoque esset rarius, et quandoque spissius, quia cum nihil dividi possit ab eo de materia sua, quandoque eadem materia esset sub parvis dimensionibus, et quandoque sub magnis; et ita rarefieret et densaretur, quod non potest esse.

Alio modo potest intelligi quod quantitas corporis gloriosi efficiatur minor seipsa per variationem situs; ita scilicet quod partes corporis gloriosi subintrent se invicem, et sic redeat ad quantamcumque parvam quantitatem. Et hoc quidam posuerunt, dicentes quod ratione suæ subtilitatis corpus gloriosum habebit quod possit esse simul cum alio corpore non glorioso in eodem loco : et similiter potest una pars esse intra aliam in tantum quod totum corpus gloriosum poterit intrare per minimum porum alterius corporis; et sic ponunt quod corpus Christi exivit de utero virginali, et intravit januis clausis ad discipulos. Sed hoc non potest esse, tum quia corpus gloriosum non habebit quod sit cum alio corpore simul ratione subtilitatis, tum quia etiamsi haberet ut esset simul cum alio corpore, non tamen cum alio corpore glorioso, ut multi dicunt; tum quia repugnaret rectæ dispositioni corporis humani, quæ requirit determinatum situm, et distantiam partium. Unde **nec per miraculum hoc unquam fiet. Et ideo dicendum quod corpus gloriosum semper erit in loco sibi æquali.**

Ad primum ergo dicendum quod corpus Christi in altaris sacramento non est localiter, ut dictum est, 4 Sent., dist. 10, quæst. 1, art 1, ad 5, et Part. 3, quæst. 77, art. 5.

Ad secundum dicendum quod probatio Philosophi procedit ex hoc quod una pars eadem ratione subintraret aliam. Sed talis subintratio partium corporis gloriosi in invicem non potest esse, ut dictum est in corp. art. Et ideo ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum quod corpus videtur ex hoc quod agit in visum; quod autem agat in visum, vel non agat, nihil variat in ipso corpore. Et ideo non est inconveniens, si possit, quando vult, videri, et quando vult, non videri. Sed esse in loco non est actio aliqua procedens ab eo ratione suæ quantitatis, sicut videri ratione sui coloris. Et ideo non est simile.

ARTICULUS VI

Utrum corpus gloriosum ratione suæ subtilitatis sit impalpabile.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus gloriosum ratione suæ subtilitatis sit impalpabile. Gregorius enim dicit, in homil. in octava Paschæ, 25 in Evang., a princ. : *Corrumpi necesse est quod palpatur.* Sed corpus gloriosum erit incorruptibile. Ergo erit impalpabile.

2. Præterea, omne quod palpatur, resistit palpanti. Sed quod potest simul esse cum alio, non resistit ei. Cum ergo corpus gloriosum possit esse simul cum alio corpore, non erit palpabile.

3. Præterea, omne corpus palpabile est tangibile. Sed omne tangibile corpus habet qualitates tangibiles, excedentes qualitates tangentis. Cum ergo qualitates tangibiles non sint in excessu, sed reductæ ad maximam æqualitatem in corporibus gloriosis, videtur quod non sint palpabilia.

— Sed contra est quod Dominus in corpore glorioso resurrexit; et tamen corpus palpabile habuit, ut patet Lucæ ult., 39 : *Palpate, et videte quia spiritus carnem et ossa non habet.* Ergo et corpora gloriosa erunt palpabilia.

Præterea, hæc est hæresis Eutychii Constantinopolitani episcopi, ut Gregorius dicit, 14 lib. Moral., cap. 29, qui dixit quod corpus nostrum in resurrectionis gloria erit impalpabile.

RESPONDEO dicendum quod **omne corpus palpabile est tangibile, sed non convertitur.** Omne enim corpus est tangibile, quod habet qualitates quibus natus est immutari sensus tactus : unde aer, ignis, et hujusmodi sunt corpora tangibilia; sed palpabile ulterius addit quod resistat tangenti : unde aer, qui nunquam resistit transeunti per eum, sed est facillimæ divisionis, tangibilis quidem est, sed non palpabilis. Sic ergo patet quod palpabile dicitur aliquod corpus ex duobus, scilicet ex qualitatibus tangibilibus, et ex hoc quod resistit tangenti, ut non pertranseatur. Et quia qualitates tangibiles sunt calidum et frigidum et hujusmodi, quæ non inveniuntur nisi in corporibus gravibus et levibus, quæ habent contrarietatem ad invicem ac per hoc sunt corruptibilia; ideo **corpora cœlestia,** quæ sunt secundum naturam incorruptibilia, **sunt sensibilia quidem visu, sed non tangibilia, et sic etiam nec palpabilia.** Et hoc est quod Gregorius dicit, loc. cit., in arg. 2, quod *corrumpi necesse est omne quod palpatur.* — Corpus ergo gloriosum habet a natura sua qualitates quæ sunt natæ immutare tactum; sed tamen quia corpus est omnino subjectum spiritui, in potestate ejus est ut secundum eas immutet tactum, vel non immutet. Similiter etiam secundum naturam ei competit ut resistat cuilibet alteri corpori transeunti, ita quod non possit esse cum eo simul in eodem loco; sed miraculose hoc potest divina virtute contingere ad nutum ipsius, quod sit cum alio corpore in eodem loco, et sic non resistet ei transeunti. Unde **secundum naturam suam palpabile est corpus gloriosum; sed ex virtute supernaturali hoc ei competit, ut, cum vult,**

ART. 6. — Quamvis in corpore glorioso remaneant qualitates naturales natæ ad immutandum sensum, puta calidum et frigidum et hujusmodi, ut dicitur hic et art. 2 corp., tamen ex hoc non fiet quod corpora gloriosa sint corruptibilia. Virtute enim divina ab ipsis removebitur corruptibilitas, sicut et supra de humoribus dictum est, quæst. 80, art 3.

non palpetur, a corpore non glorioso. Et ideo Gregorius dicit, loc. cit., quod *Dominus palpandam carnem præbuit, quam clausis januis introduxit, ut perfecte ostenderet, post resurrectionem corpus suum esse et ejusdem naturæ et alterius gloriæ.*

Ad primum ergo dicendum quod incorruptibilitas gloriosi corporis non est ex natura componentium, secundum quam omne quod palpatur necesse est corrumpi, ut ex dictis patet in corp. Et ideo non sequitur ratio.

Ad secundum dicendum quod quamvis aliquo modo possit fieri quod corpus gloriosum sit cum alio corpore in eodem loco; tamen corpus gloriosum habet in potestate sua resistere cuilibet tangenti, cum voluerit, et sic palpari potest.

Ad tertium dicendum quod qualitates tangibiles in corporibus gloriosis non sunt reductæ ad medium rei secundum æquidistantiam ab extremis acceptam, sed ad medium proportionis, secundum quod optime competit complexioni humanæ in singulis partibus. Et ideo tactus illorum corporum erit delectabilissimus, quia potentia semper delectatur in convenienti, et tristatur in excessu.

QUÆSTIO LXXXIV (Vel LXXXVI)

DE AGILITATE CORPORUM BEATORUM. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de agilitate beatorum corporum resurgentium.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum corpora gloriosa sint futura agilia ; 2° utrum movebuntur ; 3° utrum movebuntur in instanti.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum corpora gloriosa sint futura agilia.

S. Thom., 4 Sent., dist. 44, quæst. 2, art. 3, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod corpora gloriosa non sint futura agilia. Illud enim quod de se agile est, ad motum non indiget aliquo deferente. Sed corpora glorificata deferentur post resurrectionem in nubibus *obviam Christo in aera* ab angelis, ut dicit glossa interl. et ord., 1 Thess. 4. Ergo corpora gloriosa non erunt agilia.

2. Præterea, nullum corpus quod movetur cum labore et pœna, potest dici agile. Sed corpora gloriosa hoc modo movebuntur ; cum motor eorum, scilicet anima, moveat in contrarium naturæ eorum ; alias moverentur semper in unam partem. Ergo non erunt agilia.

3. Præterea, inter omnes operationes animales sensus est nobilior, et prior quam motus. Sed non assignatur corporibus glosiosis aliqua proprietas quæ perficiat ea ad sentiendum. Ergo nec debet eis attribui agilitas, per quam perficiantur ad motum.

4. Præterea, natura dat diversis animalibus instrumenta dispositionis diversæ secundum diversas virtutes ipsorum : unde non ejusdem dispositionis dat instrumenta animali tardo, et veloci Sed Deus multo ordinatius operatur quam natura. Cum ergo corpus gloriosum habeat membra ejusdem dispositionis in figura et quantitate, sicut modo, videtur quod non habeat agilitatem aliam quam modo habet.

— Sed contra est quod dicitur 1 Cor. 15, 43 : *Seminatur in infirmitate, resurget* (1) *in virtute;* Glossa interl., *id est, mobile et vivum*. Sed mobilitas non potest dicere nisi agilitatem ad motum. Ergo corpora gloriosa erunt agilia.

Præterea, tarditas maxime videtur spiritualitati repugnare. Sed corpora gloriosa maxime erunt spiritualia, ut dicitur 1 Cor. 15. Ergo erunt agilia.

RESPONDEO dicendum quod corpus gloriosum erit omnino subjectum animæ glorificatæ, non solum ut nihil in eo sit quod resistat voluntati spiritus, quia hoc fuit etiam in corpore Adæ ; sed etiam ut sit in eo aliqua perfectio effluens ab anima glorificata in corpus, per quam habile reddatur ad prædictam subjectionem : quæ quidem perfectio *dos glorificati corporis* dicitur. Anima autem conjungitur corpori non solum **ut forma, sed etiam ut motor : et utroque modo oportet quod corpus gloriosum animæ glorificatæ sit summe subjectum.** Unde sicut per dotem subtilitatis subjicitur ei totaliter, in quantum est forma corporis, dans *esse* specificum ; ita per dotem agilitatis subjicitur ei, in quantum est motor, ut scilicet sit expeditum et habile ad obediendum spiritui in omnibus motibus et actionibus animæ.

Quidam tamen causam istius agilitatis attribu-

ART. I. — In conclusione nota ly *subjectum*, scilicet et non resistendo et obediendo, et utrumque *summe* faciendo. Hoc intelligitur semper et in præcedentibus et in subsequentibus, juxta proportionem beatorum. Unde ly *summe* non excludit quod unum corpus sit magis vel minus subjectum animæ glorificatæ, quamvis unumquodque secundum proportionem suam sit ei summe subjectum; sicut nec excludit quod unus beatus sit perfectior altero in videndo et fruendo essentia divina. Dotes enim corporis, sicut ex influentia animæ pullulabunt : ita proportionaliter gloriæ ipsius animæ correspondebunt. Et agilius ergo, et subtilius, et impassibilius, et clarius erit unum corpus altero ; cum tamen unumquodque illorum sit animæ propriæ totaliter subjectum. Ergo (ut ad titulum litteraliter applicetur conclusio) oportet quod corpus gloriosum sit agile. — Consistit dos agilitatis in qualitate seu dispositione corporis ab anima proveniente, per quam ita perfecte subjiciatur animæ tanquam motori, ut sine labore et lassitudine vel alia quavis difficultate, possit ab illa moveri secundum quamlibet loci differentiam ; idque brevissime et velut imperceptibili tempore.

---

(1) Vulgata :.. *surget*.

unt quintæ (id est, cœlesti) essentiæ, quæ tunc in corporibus gloriosis dominabitur. Sed de hoc frequenter dictum est, quæst. 82, art. 1, et quæst. 83, art. 1 et 2, dist. 12, quæst. 1, art. 1, quod non videtur conveniens. Unde melius est ut attribuatur animæ, a qua gloria in corpus emanat.

Ad primum ergo dicendum quod corpora gloriosa dicuntur ferri ab angelis, et etiam in nubibus, non quasi eis indigeant, sed ad reverentiam designandam, quæ corporibus gloriosis et ab angelis, et ab omnibus creaturis defertur.

Ad secundum dicendum quod quanto virtus animæ moventis dominatur magis supra corpus, tanto minor est labor in motu, qui etiam fit contra naturam corporis. Unde illi in quibus virtus motiva est fortior, et illi qui habent ex exercitio corpus magis habilitatum ad obediendum spiritui moventi, minus laborant in motu. Et quia post resurrectionem, anima perfecte dominabitur corpori tum propter perfectionem propriæ virtutis, tum propter habilitatem corporis gloriosi ex redundantia gloriæ ab anima in ipsum, non erit aliquis labor in motu sanctorum: et sic dici poterunt corpora sanctorum agilia.

Ad tertium dicendum quod per dotem agilitatis corpus gloriosum reddetur habile non solum ad motum localem, sed etiam ad sentiendum, et ad omnes alias animæ operationes exequendas.

Ad quartum dicendum quod sicut natura dat velocioribus animalibus instrumenta diversæ dispositionis in figura et quantitate, ita Deus dabit corporibus sanctorum aliam dispositionem quam nunc habeant, non quidem in figura et quantitate, sed in proprietate gloriæ quæ dicitur agilitas.

Articulus II

Utrum sancti agilitate sua nunquam utentur ita quod moveantur.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sancti agilitate sua nunquam utentur, ita quod moveantur, quia secundum Philosophum, lib. 3, Physic., text. 6 et 14, *motus est actus imperfecti.* Sed in corporibus gloriosis nulla erit imperfectio. Ergo nec aliquis motus.

2. Præterea, omnis motus fit propter indigentiam: quia omne quod movetur, movetur propter adeptionem alicujus finis. Sed corpora gloriosa non habebunt aliquam indigentiam, quia, ut Augustinus (alius auctor) dicit, lib. de Spiritu et Anima. cap. 63 et in Manuali, cap. 33, *ibi erit quidquid voles, non erit quidquid noles.* Ergo non movebuntur.

3. Præterea, secundum Philosophum, 2 de Cœlo et Mundo, text. 64, 65 et 66, *illud quod participat divinam bonitatem sine motu, nobilius participat illam quam quod participat illam cum motu.* Sed corpus gloriosum nobilius participat divinam bonitatem quam aliquod aliud corpus. Cum ergo quædam alia corpora omnino sine motu remaneant, sicut corpora cœlestia, videtur quod multo fortius corpora humana.

4. Præterea, Augustinus dicit (quo loco non occurrit) quod anima stabilita in Deo, stabiliet corpus suum consequenter. Sed anima ita erit in Deo stabilita, quod nullo modo ab eo movebitur. Ergo nec in corpore erit aliquis motus ab anima.

5. Præterea, quanto corpus est nobilius, tanto debetur ei locus nobilior: unde corpus Christi, quod est nobilissimum, habet locum eminentiorem inter cætera loca, ut patet Hebr. 7, 26: *Excelsior cœlis factus;* Glossa (interl., non hic, sed sup. illud Heb. 1: *Ad dexteram majestatis*), *loco et dignitate;* et similiter unumquodque corpus gloriosum habebit eadem ratione locum sibi convenientem secundum mensuram suæ dignitatis. Sed locus conveniens est de pertinentibus ad gloriam. Cum ergo post resurrectionem gloria sanctorum nunquam varietur neque in plus, neque in minus, quia erunt omnino tunc in termino, videtur quod corpora eorum nunquam de loco sibi determinato recedent; et ita non movebuntur.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 40, 31: *Current, et non laborabunt; ambulabunt, et non deficient.* Et Sap. 3, 7: *Tanquam scintillæ in arundineto discurrent.* Ergo erit aliquis motus corporum gloriosorum.

RESPONDEO dicendum quod **corpora gloriosa aliquando moveri necessarium est ponere,** quia et ipsum corpus Christi motum est in ascensione; et similiter corpora sanctorum, quæ de terra resurgent, ad cœlum empyreum ascendent; sed etiam **postquam cœlos conscenderint, verisimile est quod aliquando movebuntur pro suæ libito voluntatis;** ut illud quod habent in virtute, actu exercentes, divinam sapientiam commendabilem ostendant, et ut etiam visus eorum reficiatur pulchritudine creaturarum diversarum, in quibus Dei sapientia eminenter relucebit: sensus enim non potest esse nisi præsentium, quamvis magis a longinquo possint sentire corpora gloriosa quam non gloriosa. Nec tamen per motum aliquid deperibit eorum beatitudini, quæ consistit in visione Dei, quem ubique præsentem habebunt; sicut et de angelis dicit Gregorius, hom. 34 in Evang., inter med. et fin., quod *intra Deum currunt, quocumque mittantur.*

Ad primum ergo dicendum quod localis motus non variat aliquid eorum quæ sunt intranea rei, sed solum id quod est extra rem, scilicet locum. Unde illud quod movetur motu locali, est perfectum quantum ad ea quæ sunt intra rem, ut dicitur in 8 Phys., text. 59, quamvis habeat imperfectionem respectu loci: quia dum est in uno loco, est in potentia ad alium locum, quia non potest esse actu in pluribus locis simul, hoc enim solius Dei est. Hic autem defectus non repugnat perfectioni gloriæ, sicut nec defectus quod creatura est ex nihilo. Et ideo manebunt defectus hujusmodi in corporibus gloriosis.

Ad secundum dicendum quod aliquis dicitur dupliciter indigere aliquo, scilicet simpliciter, et secundum quid. — Simpliciter quidem indiget aliquis eo sine quo non potest conservari in *esse*, vel in sua perfectione ; et sic motus corporibus gloriosis non erit propter aliquam indigentiam, quia ad hæc omnia sufficiet eis sua beatitudo. — Sed secundum quid indiget quis illo sine quo non potest aliquem finem intentum habere, vel non ita bene, vel tali modo, et sic motus erit in beatis propter indigentiam ; non enim poterunt manifestare virtutem motivam in seipsis experimento, nisi moveantur ; hujusmodi enim indigentia nihil prohibet in corporibus gloriosis esse.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procederet, si corpus gloriosum non posset etiam sine motu participare divinam bonitatem multo perfectius quam corpora cœlestia, quod falsum est. Unde corpora gloriosa non movebuntur ad consequendam perfectam divinæ bonitatis participationem (hanc enim habent per gloriam), sed ad demonstrandam virtutem animæ. Per motum autem corporum cœlestium non posset demonstrari virtus eorum, nisi quam habent in movendo corpora inferiora ad generationem et corruptionem, quod non competit illi statui. Et ideo ratio non procedit.

Ad quartum dicendum quod localis motus nihil diminuit de stabilitate ab anima stabilita in Deo, cum non sit secundum aliquid intrinsecum rei, ut dictum est in resp. ad 1.

Ad quintum dicendum quod locus congruus unicuique glorioso corpori deputatus, secundum gradum suæ dignitatis, pertinet ad præmium accidentale. Non tamen oportet quod diminuatur aliquid de præmio, quandocumque est extra locum suum, quia locus ille non pertinet ad præmium, secundum quod actu continet corpus locatum (cum nihil influat in corpus gloriosum, sed magis recipiat splendorem ab eo), sed secundum quod est debitus pro meritis. Unde gaudium de tali loco manet etiam ei qui est extra locum suum.

ARTICULUS III

Utrum sancti moveantur in instanti

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sancti moveantur in instanti. Augustinus enim dicit, lib. ult. de Civ. Dei, cap. ult., parum a princ., quod *ubicumque voluerit spiritus, ibi erit et corpus*. Sed motus voluntatis, secundum quem spiritus vult alicubi esse, est in instanti. Ergo et motus corporis erit in instanti.

2. Præterea, Philosophus, in 4 Physic,, text. 71 et seq., probat quod non fit motus per vacuum, quia oporteret aliquid moveri in instanti, quia vacuum non resistit aliquo modo mobili, resistit autem plenum ; et sic nulla proportio in velocitate esset motus qui fit in vacuo, ad motum qui fit in pleno ; cum proportio motuum in velocitate sit secundum proportionem resistentiæ quæ est in medio. Omnium autem duorum motuum qui fiunt in tempore, oportet esse proportionales velocitates, quia omne tempus omni tempori proportionale est. Sed similiter nullum spatium plenum potest resistere corpori glorioso, quod potest esse cum alio corpore in eodem loco, quocumque modo fiat ; sicut nec vacuum alteri corpori. Ergo si movetur, in instanti movebitur.

3. Præterea, virtus animæ glorificatæ quasi improportionaliter excedit virtutem animæ non glorificatæ. Sed anima non glorificata movet corpus in tempore. Ergo anima glorificata movet corpus in instanti.

4. Præterea, omne quod movetur æqualiter cito ad propinquum et distans, movetur in instanti. Sed motus corporis gloriosi est talis, quia ad quantumcumqne distans spatium moveatur, in tempore imperceptibili movetur : unde Augustinus dicit in quæstionibus de resurrectione, epist. 102, al. 49, quæst. 1, cir. med., quod *corpus gloriosum utraque intervalla pari celeritate pertingit, ut radius solis*. Ergo corpus gloriosum movetur in instanti.

5. Præterea, omne quod movetur, vel movetur in tempore, vel in instanti. Sed corpus gloriosum post resurrectionem non movebitur in tempore, quia tunc tempus non erit, ut dicitur Apoc. 10. Ergo motus ille erit in instanti.

— Sed contra, in motu locali spatium, et motus, et tempus, simul dividuntur, ut demonstrative probatur in 6 Physic.,. text. 37 et seq. Sed

---

ART. 3. — In 1ª concl. nota ly *aliquod corpus*, scilicet etiam gloriosum. Nota ly *nullo modo potest* etiam per virtutem divinam, intelligendo tamen tunc ly *nisi transeat omnia media*, id est in instanti proprie dicto ; ac si tunc dixisset conclusio : Nullo modo potest esse quod aliquod corpus perveniat de uno loco ad alium in instanti. Non potest enim fieri quod corpus remanens corpus, moveatur in instanti proprie dicto, non quidem ex defectu potentiæ divinæ, sed ex natura corporeitatis. Licet enim omnia sint Deo quantum est ex parte Dei possibilia ; tamen quantum est ex parte ipsarum rerum, non omnia possibilia sunt, in quantum scilicet de natura earum est quod non possint fieri. In quo sensu dici solet a sanctis doctoribus quod Deus omnia potest facere, sed aliqua non possunt fieri. Ejusmodi conditionis est illud quod nunc tractatur, videlicet nullo modo corpus de uno loco ad alium potest pervenire in instanti. — Nota in *concl.* 2 ly *in tempore*, scilicet ut declarabitur in resp. ad. 5. Ly *imperceptibili*, scilicet a nobis. — Nota in *concl.* 3 quod jam dictum est, quod corporum gloriosorum unum erit alio agilius sicut et subtilius et clarius ex divina fruitione animæ suæ, et ideo non mirum quod ponatur ista conclusio.

spatium quod transit corpus gloriosum per suum motum, est divisibile. Ergo et motus divisibilis est et tempus divisibile. Instans autem non dividitur. Ergo et motus ille non erit in instanti.

Præterea, non potest esse aliquid simul totum in uno loco, et partim in alio, quia sequeretur quod altera pars esset in duobus locis simul, quod esse non potest. Sed omne quod movetur, partim est in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*, ut ostensum est in 6 Physic., text. 32; omne autem quod motum est, totum est in termino ad quem est motus, non autem potest esse quod simul moveatur, et motum sit. Sed omne quod movetur in instanti, simul movetur, et motum est. Ergo motus localis corporis gloriosi non poterit esse in instanti.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc est multiplex opinio.

Quidam enim dicunt quod corpus gloriosum transit de uno loco in alium, sine hoc quod pertranseat medium; sicut et voluntas de uno loco transfertur ad alium, sine hoc quod pertranseat medium, et propter hoc potest corporis gloriosi motus esse in instanti, sicut et voluntatis. Sed hoc non potest stare, quia corpus gloriosum nunquam perveniet ad dignitatem (1) naturæ spiritualis, sicut nunquam desinet esse corpus. Et præterea, voluntas, cum dicitur moveri de uno loco in alium, non transfertur essentialiter de loco in locum, quia neutro locorum illorum essentialiter continetur, sed dirigitur in unum locum, postquam fuerit directa per intentionem ad alium; et pro tanto dicitur moveri de loco ad locum.

Et ideo alii dicunt quod corpus gloriosum habet de proprietate naturæ suæ, quia corpus est, quod pertranseat medium, et ita quod moveatur in tempore; sed virtute gloriæ, qua habet infinitatem quamdam supra virtutem naturæ, habet quod possit non pertransire medium, et sic in instanti moveri. Sed hoc non potest esse, quia implicat in se contradictionem, quod sic patet. Sit aliquod corpus quod moveatur ab A in B, et corpus motum sit Z; constat quod Z, quamdiu est totum in A, non movetur; similiter nec quando est totum in B, quia tunc motum est. Ergo si aliquando movetur, oportet quod neque sit totum in A, neque totum in B. Ergo quando movetur, vel nusquam est, vel est partim in A, et partim in B, vel totum in alio loco medio, puta in C, vel partim in A et C, vel partim in C et B. Sed non potest poni quod nusquam sit, quia sic esset aliqua quantitas dimensiva non habens situm, quod est impossibile; neque potest poni quod sit partim in A, et partim in B, et non sit in medio aliquo modo; quia cum B sit locus distans ab A, sequeretur in medio interjacente quod pars Z quæ est in B, non esset continua parti quæ est in A. Ergo restat quod vel sit totum in C, vel partim in eo, partim in alio loco, quod ponetur medium inter C et A, puta D; et sic de aliis. Ergo oportet quod Z non perveniat de A in B, nisi prius sit in omnibus mediis. Nisi dicatur quod pervenit de A in B, et nunquam movetur; quod implicat contradictionem, quia ipsa successio locorum est motus localis. Et eadem ratio est de qualibet mutatione quæ habet duos contrarios terminos, quorum utrumque est aliquid positive; secus autem est de illis mutationibus quæ habent unum terminum tantum positivum, et alterum puram privationem; quia inter affirmationem et negationem, seu privationem, non est aliqua determinata distantia: unde quod est in negatione, potest esse propinquius vel remotius ab affirmatione, vel e converso, ratione alicujus quod causat alterum eorum, vel disponit ad ea; et sic dum id quod movetur, est totum sub negatione, mutatur in affirmationem, et e contrario: unde etiam in eis mutari præcedit mutatum esse, ut probatur in 6 Physic., text. 40 et seq. Nec est simile de motu angeli, quia esse in loco æquivoce dicitur de corpore et de angelo. Et sic patet quod **nullo modo potest esse quod aliquod corpus perveniat de uno loco ad alium, nisi transeat omnia media.**

Et ideo alii hoc concedunt; sed tamen dicunt quod corpus gloriosum movetur in instanti. Sed ex hoc sequitur quod corpus gloriosum in eodem instanti sit in duobus locis simul, vel pluribus, scilicet in termino ultimo, et in omnibus mediis locis, quod non potest esse. Sed ad hoc dicunt quod quamvis sit idem instans secundum rem, tamen differt ratione; sicut punctus, ad quem terminantur diversæ lineæ. Sed hoc non sufficit, quia instans mensurat hoc quod est in instanti, secundum rem, non secundum quod consideratur. Unde diversa consideratio instantis non facit quod instans possit mensurare illa quæ non sunt simul tempore; sicut nec diversa consideratio puncti potest facere quod sub uno puncto loci contineantur quæ sunt distantia situ.

Et ideo alii probabilius dicunt quod **corpus gloriosum movetur in tempore, sed imperceptibili** propter brevitatem; — et **tamen quod unum corpus gloriosum potest in minori tempore idem spatium pertransire quam aliud**, quia tempus, quantumcumque parvum accipiatur, est in infinitum divisibile.

Ad primum ergo dicendum quod *illud quod parum deest, quasi nihil deesse videtur*, ut dicitur in 2 Physic., text. 56; ideo dicimus, *statim facio*, quod post modicum tempus fiet; et per hunc modum loquitur Augustinus, quod *ubicumque erit voluntas, ibi erit statim corpus*. — Vel dicendum quod voluntas nunquam erit inordinata in beatis. Unde nunquam volent corpus suum esse alicubi in aliquo instanti in quo non possit ibi esse; et sic quodcumque instans voluntas determinabit, in eo corpus erit in illo loco quem voluntas determinavit.

---

(1) Ita cum veteribus exemplis edit. Patav. — Nicolaius *nobilitatem*; in textu et in margine, insinuat legendum, *mobilitatem*.

Ad secundum dicendum quod quidam contradixerunt illi propositioni quam Philosophus inducit in parte illa, ut Commentator ibidem dicit, dicentes quod non oportet esse proportionem totius motus ad totum motum secundum proportionem resistentis medii ad aliud medium resistens; sed oportet quod secundum proportionem mediorum, per quæ transitur, attendatur proportio retardationum, quæ accidunt in motibus ex resistentia medii. Quilibet enim motus habet determinatum tempus velocitatis et tarditatis ex victoria moventis supra mobile, etiamsi nihil resistat ex parte medii; sicut patet in corporibus cœlestibus, in quibus non invenitur aliquid quod obstet motui ipsorum; et tamen non moventur in instanti, sed in tempore determinato secundum proportionem potentiæ moventis ad mobile. Et ita patet quod etiamsi ponatur aliquid moveri in vacuo, non oportebit quod moveatur in instanti, sed quod nihil addatur tempori quod debetur motui ex proportione prædicta moventis ad mobile, quia motus non retardatur. Sed hæc responsio, ut Commentator ibidem dicit, procedit ex falsa imaginatione, qua quis imaginatur quod tarditas quæ causatur ex resistentia medii, sit aliqua pars motus addita motui naturali, qui habet quantitatem secundum proportionem moventis ad mobile; sicut una linea additur lineæ, ratione cujus accidit in lineis quod non remaneat eadem proportio totius ad totam lineam, quæ erat linearum additarum ad invicem; ut sic etiam non sit eadem proportio totius motus ad totum motum sensibilem, quæ est retardationum contingentium ex resistentia medii. Quæ quidem imaginatio falsa est, quia quælibet pars motus habet tantum de velocitate, quantum totus motus. Non autem quælibet pars lineæ habet tantum de quantitate dimensivæ, quantum habet tota linea. Unde tarditas vel velocitas addita motui redundat in quamlibet partem ejus, quod de lineis non contingit: et sic tarditas addita motui non facit aliam partem motus; sicut in lineis accidebat quod additum est pars totius lineæ. — Et ideo ad intelligendam probationem Philosophi, ut Commentator ibidem exponit, sciendum est quod oportet accipere totum pro uno, scilicet resistentiam mobilis ad virtutem moventem, et resistentiam medii, per quod est motus, et cujuscumque alterius resistentis, ita quod accipiatur quantitas tarditatis totius motus secundum proportionem virtutis moventis ad mobile resistens quocumque modo, vel ex se, vel ex alio extrinseco. Oportet enim semper quod mobile resistat aliquo modo moventi, cum movens et motum, agens et patiens, in quantum hujusmodi, sint contraria. Quandoque autem invenitur resistere mobile moventi ex seipso, vel quia habet virtutem inclinantem ad contrarium motum, sicut patet in motibus violentis; vel saltem quia habet locum contrarium loco qui est in intentione moventis: cujusmodi resistentia invenitur etiam corporum cœlestium ad suos motores. Quandoque autem mobile resistit virtuti moventis ex alio tantum, et non ex seipso; sicut patet in motu naturali gravium et levium, quia per ipsam formam eorum inclinantur ad motum talem; est enim forma impressio generantis, quod est motor ex parte gravium et levium. Ex parte autem materiæ non invenitur aliqua resistentia neque virtutis inclinantis ad contrarium motum, neque contrarii loci; quia locus non debetur materiæ, nisi secundum quod sub dimensionibus consistens perficitur forma naturali. Unde non potest esse resistentia nisi ex parte medii, quæ quidem resistentia est motui eorum connaturalis. Quandoque autem est resistentia ex utroque, sicut patet in motibus animalium. Quando ergo in motu non est resistentia nisi ex parte mobilis, sicut accidit in corporibus cœlestibus, tunc tempus motus mensuratur secundum proportionem motoris ad mobile; et in talibus non procedit ratio Philosophi, quia remoto omni medio, adhuc manet motus eorum in tempore. Sed in illis motibus in quibus est resistentia ex parte medii tantum, accipitur mensura temporis secundum impedimentum quod est ex medio solum; unde si subtrahatur omnino medium, nullum impedimentum remanebit; et sic vel movebitur in instanti, vel æquali tempore movebitur secundum vacuum spatium, et plenum, quia dato quod moveatur in tempore per vacuum, illud tempus in aliqua proportione se habebit ad tempus in quo movetur per plenum. Possibile est autem imaginari aliud corpus in eadem proportione subtilius corpore quo spatium plenum erat, quo si aliud spatium æquale impleatur, in tam parvo tempore movebitur per illud plenum, sicut primo per vacuum; quia quantum additur ad subtilitatem medii, tantum subtrahitur de quantitate temporis; et quanto est magis subtile, minus resistit. Sed in aliis motibus, in quibus est resistentia ex ipso mobili, et ex medio, quantitas temporis est accipienda secundum proportionem moventis potentiæ ad resistentiam mobilis et medii simul. Unde dato quod totaliter medium subtrahatur, vel non impediat, non sequitur quod motus sit in instanti, sed quod tempus motus mensuretur tantum ex resistentia mobilis. Neque erit inconveniens, si per idem tempus movetur per vacuum et per plenum aliquo subtilissimo corpore imaginato, quia determinata subtilitas medii quanto est major, tanto est nata facere tarditatem minorem in motu. Unde potest imaginari tanta subtilitas, quod erit nata facere minorem tarditatem quam sit illa tarditas quam facit resistentia mobilis: et sic resistentia medii nullam tarditatem adjiciet ad motum. Patet ergo quod quamvis medium non resistat corporibus gloriosis, secundum hoc quod possunt esse cum alio corpore in eodem loco, nihilominus motus eorum non erit in instanti, quia ipsum corpus mobile resistet virtuti moventi, ex hoc ipso quod habet determinatum situm, sicut de corporibus cœlestibus dictum est, hic sup.

Ad tertium dicendum quod quamvis virtus animæ glorificatæ excedat inæstimabiliter virtutem animæ non glorificatæ, non tamen excedit in infinitum, quia utraque virtus est finita : unde non sequitur quod moveat in instanti. Si tamen esset simpliciter infinitæ virtutis, non sequeretur quod moveret in instanti, nisi superaretur totaliter resistentia quæ est ex parte mobilis. Quamvis autem resistentia qua mobile resistit moventi per contrarietatem quam habet ad talem motum ratione inclinationis ad contrarium motum, possit a movente infinitæ virtutis totaliter superari, tamen resistentia quam facit ex contrarietate quam habet ad locum quem intendit motor per motum, non potest totaliter superari, nisi auferatur ab eo *esse* in tali loco vel tali situ. Sicut enim album resistit nigro ratione albedinis, et tanto magis, quanto albedo magis distat a nigredine, ita corpus resistit alicui loco per hoc quod habet locum oppositum ; et tanto est major resistentia, quanto est distantia major. Non autem potest a corpore removeri quod sit in aliquo loco vel situ, nisi auferatur ei sua corporeitas, per quam debetur ei locus vel situs : unde quamdiu manet in natura corporis, nullo modo potest moveri in instanti, quantacumque sit virtus movens. Corpus autem gloriosum nunquam suam corporeitatem amittet : unde nunquam in instanti moveri poterit.

Ad quartum dicendum quod par celeritas in verbis Augustini est intelligenda quantum ad hoc quod est imperceptibilis excessus unius respectu alterius, sicut et tempus totius motus est imperceptibile.

Ad quintum dicendum quod quamvis post resurrectionem non erit tempus, quod est numerus motus cœli, tamen erit tempus consurgens ex numero prioris et posterioris in quocumque motu.

QUÆSTIO LXXXV (vel LXXXVII)

DE CLARITATE CORPORUM BEATORUM. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de claritate corporum beatorum resurgentium.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum claritas nerit corporibus gloriosis ; 2° utrum claritas illa videri poterit ab oculo non glorioso ; 3° utrum corpus gloriosum necessario videbitur a corpore non glorioso.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum corporibus gloriosis claritas conveniet.

S. Thom., 4 Sent., dist. 45, quæst. 11, art. 4 et quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod corporibus gloriosis claritas non conveniet, quia, sicut dicit Avicenna, in 6 Naturalium, part. 3, cap. 2, *omne corpus luminosum constat ex partibus perviis.* Sed partes corporis gloriosi non erunt perviæ, cum in aliquibus dominetur terra, sicut in carnibus et ossibus. Ergo corpora gloriosa non erunt lucida.

2. Præterea, omne corpus lucidum occultat illud quod est post se : unde unum luminare post aliud eclipsatur : flamma etiam ignis prohibet videri quod est post se. Sed corpora gloriosa non occultabunt illud quod intra ea continetur : quia, ut dicit Gregorius, super illud Job 28 : *Non adæquabitur ei aurum et vitrum*, lib. 18 Moral., cap. 27, inter princ. et med., *ibi* (scilicet in cœlesti patria) *uniuscujusque mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abscondet ; patebitque corporalibus oculis ipsa etiam corporis harmonia.* Ergo corpora illa non erunt lucida.

3. Præterea, lux et color contrariam dispositionem requirunt in subjecto, quia *lux est extremitas perspicui in corpore non terminato, sed color in corpore terminato*, ut patet in libro de Sensu et Sensato, cap. 3, parum a princ. Sed corpora gloriosa erunt colorata, quia, ut dicit Augustinus, 22 de Civ. Dei, cap. 19, parum a princ., *pulchritudo corporis est partium convenientia cum quadam coloris suavitate*, pulchritudo autem corporibus gloriosis deesse non poterit. Ergo corpora gloriosa non erunt lucida.

4. Præterea, si claritas erit in corporibus gloriosis, oportet quod sit æqualis in omnibus partibus corporis, sicut omnes partes erunt ejusdem impassibilitatis, et subtilitatis, et agilitatis. Sed hoc non est conveniens, quia una pars habet majorem dispositionem ad claritatem quam alia, sicut oculi quam manus, et spiritus quam ossa, et humores quam caro vel nervus. Ergo videtur quod non debeant illa corpora esse lucida.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 13, 43 : *Fulgebunt justi* (1), *sicut sol in regno Patris eorum;* et Sap. 3, 7 : *Fulgebunt justi, et tanquam scintillæ in arundineto discurrent.*

Præterea, 1 Corinth. 15, 43, dicitur : *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria;* quod ad claritatem pertinet, ut patet per antecedentia, ubi corporum resurgentium gloriam comparat claritati

---

ART. 1. — Hujus dotis exemplum fuit in transfiguratione Christi, et specimen quoddam in claritate vultus Moysi (Exod. 34). De hac claritate, loquitur Sap. 3 ; Matth. 13 ; 1 Corint. 15 ; Phil. 3.

(1) Vulgata : *Justi fulgebunt.*

stellarum. Ergo corpora sanctorum resurgent lucida.

RESPONDEO dicendum quod **corpora sanctorum fore lucida post resurrectionem, ponere oportet** propter auctoritatem Scripturæ, quæ hoc promittit. — Sed claritatis hujus causam quidam attribuunt quintæ (id est, cœlesti) essentiæ, quæ tunc dominabitur in corpore humano. Sed quia hoc est absurdum, ut sæpe dictum est, quæst. 84, art. 1, ideo melius est ut dicatur quod **claritas illa causabitur ex redundantia gloriæ animæ in corpus.** Quod enim recipitur in aliquo, non recipitur per modum influentis, sed per modum recipientis. Et ideo claritas quæ est in anima spiritualis, recipitur in corpore ut corporalis. Et ideo secundum quod anima erit majoris claritatis secundum majus meritum, ita etiam erit differentia claritatis in corpore, ut patet per Apostolum, 1 Corinth. 15. Et ita in corpore glorioso cognoscetur gloria animæ, sicut in vitro cognoscitur color corporis quod continetur in vase vitreo, ut Gregorius dicit super illud Job 28 : *Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum*, loc. cit. in arg. 2.

Ad primum ergo dicendum quod Avicenna loquitur de illo corpore quod habet ex natura componentium claritatem. Sic autem non habebit corpus gloriosum, sed magis ex merito virtutis.

Ad secundum dicendum quod Gregorius comparat corpora gloriosa auro propter claritatem, et vitro propter hoc quod translucebunt. Unde videtur dicendum quod erunt simul pervia et clara ; quod enim aliquod clarum non sit pervium, contingit ex hoc quod claritas corporis causatur ex densitate partium lucidarum ; densitas autem repugnat pervietati. Sed tunc claritas erit ex alia causa, ut dictum est in corp. art. Densitas autem corporis gloriosi pervietatem non tollit ab eis, sicut nec densitas vitri a vitro. Quidam tamen dicunt quod comparantur vitro, non quia sint pervia, sed propter hanc similitudinem, quia sicut illud quod in vitro clauditur, apparet, ita animæ gloria, quæ in corpore glorioso claudetur, non latebit. Sed primum melius est, quia magis per illud salvatur dignitas corporis gloriosi, et magis consonat dictis Gregorii.

Ad tertium dicendum quod corporis gloria naturam non tollet, sed perficiet. Unde color qui debetur corpori ex natura suarum partium, remanebit in eo ; sed superaddetur claritas ex gloria animæ ; sicut etiam videmus corpora colorata ex natura sui, solis splendore relucere, vel ex aliqua alia causa extrinseca seu intrinseca.

Ad quartum dicendum quod sicut gloriæ claritas redundat ab anima in corpus secundum suum modum, et ibi est alio modo quam sit in anima, ita in quamlibet partem corporis redundabit secundum suum modum. Unde non est inconveniens quod diversæ partes habeant diversimode claritatem, secundum quod sunt diversimode dispositæ ex sui natura ad ipsam. Nec est simile de aliis dotibus corporis, respectu quarum partes corporis non inveniuntur habere diversam dispositionem.

ARTICULUS II

Utrum claritas corporis gloriosi possit videri a non glorioso oculo.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod claritas corporis gloriosi non possit videri a non glorioso oculo. Oportet enim esse proportionem visibilis ad visum. Sed oculus non glorificatus non est proportionatus ad videndam claritatem gloriæ, cum sit alterius generis quam claritas naturæ. Ergo corporis gloriosi claritas non videbitur ab oculo non glorioso.

2. Præterea, claritas corporis gloriosi erit major quam nunc sit claritas solis, quia etiam claritas solis erit tunc major quam modo sit, ut dicitur Isaiæ 30, et multo major erit claritas corporis gloriosi, propter quod sol et totus mundus claritatem majorem accipiet. Sed oculus non gloriosus non potest inspicere solem in rota sua, propter magnitudinem claritatis. Ergo minus poterit inspicere claritatem corporis gloriosi.

3. Præterea, visibile oppositum oculis videntis necesse est videri, nisi læsio sit aliqua in oculo. Sed claritas corporis gloriosi opposita oculis non gloriosis, non necessario videtur ab eis, quod patet de discipulis, qui corpus Domini post resurrectionem viderunt, claritatem ejus non intuentes. Ergo claritas illa non erit visibilis ab oculo non glorioso.

— Sed contra est quod Glossa interl., Philip. 3, super illud : *Configuratum corpori claritatis suæ*, dicit : *Assimilabitur claritati quam habuit in transfiguratione*. Sed claritas illa visa fuit ab oculis discipulorum non glorificatis. Ergo et claritas corporis glorificati ab oculis non gloriosis visibilis erit.

Præterea, impii videntes gloriam justorum ex hoc torquebuntur in judicio, ut patet per hoc quod dicitur Sap. 5. Sed non plene viderent gloriam ipsorum, nisi claritatem corporum inspicerent. Ergo, etc.

RESPONDEO dicendum quod quidam dixerunt quod claritas corporis gloriosi non poterit videri ab oculo non glorioso, nisi forte per miraculum. Sed hoc non potest esse, nisi claritas illa æquivoce diceretur, quia lux secundum id quod est, nata est movere visum ; et visus secundum id quod est, natus est percipere lumen, sicut verum se habet ad intellectum, et bonum ad affectum ; unde si esset aliquis visus qui non posset percipere

---

ART. 2. — Unde claritas Christi in transfiguratione, visa fuit ab apostolis ; et juxta Sap. 5, impii videbunt gloriam justorum, in die judicii.

aliquam lucem omnino, vel ille visus diceretur æquivoce, vel lux illa ; quod non potest in proposito dici, quia sic per hoc quod dicuntur gloriosa corpora futura esse lucida, nihil nobis notificaretur ; sicut qui dicit canem esse in cœlo, nihil notificat ei qui non novit nisi canem qui est animal. Et ideo dicendum est quod **claritas corporis gloriosi naturaliter ab oculo non glorioso videri potest.**

Ad primum ergo dicendum quod gloriæ claritas erit alterius generis quam claritas naturæ quantum ad causam, sed non quantum ad speciem. Unde sicut claritas naturæ ratione speciei suæ est proportionata visui, ita et claritas gloriosa.

Ad secundum dicendum quod sicut corpus gloriosum non potest pati aliquid passione naturæ, sed solum passione animæ, ita ex proprietate gloriæ non agit nisi actione animæ. Claritas autem intensa non offendit visum, in quantum agit actione animæ, sed secundum hoc magis delectat ; offendit autem, in quantum agit actione naturæ, calefaciendo et dissolvendo organum visus, et disgregando spiritus. Et ideo claritas corporis gloriosi, quamvis excedat claritatem solis, tamen de sui natura non offendit visum, sed demulcet : propter quod claritas illa comparatur claritati jaspidis, Apocal. 21.

Ad tertium dicendum quod claritas corporis gloriosi provenit ex merito voluntatis, et ideo voluntati subdetur, ut secundum ejus imperium videatur vel non videatur, et ideo in potestate corporis gloriosi erit ostendere claritatem suam, vel occultare. Et hæc fuit opinio Præpositivi.

ARTICULUS III

Utrum corpus gloriosum necessario videbitur a corpore non glorioso.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod corpus gloriosum necessario videbitur a corpore non glorioso, quia corpora gloriosa erunt lucida. Sed corpus lucidum manifestat se, et alia. Ergo corpora gloriosa necessario videbuntur.

2. Præterea, omne corpus quod occultat alia corpora post se existentia, de necessitate visu percipitur, ex hoc ipso quod alia quæ sunt post, occultantur. Sed corpus gloriosum occultabit visui alia corpora post se existentia, quia erit corpus coloratum. Ergo et de necessitate videbitur.

3. Præterea, sicut quantitas est de his quæ insunt corpori, ita et qualitas per quam videtur. Sed quantitas non suberit voluntati, ut corpus gloriosum possit esse majoris quantitatis vel minoris. Ergo nec qualitas per quam visibile est, ut possit non videri.

— Sed contra est quod corpus nostrum glorificabitur in conformitate corporis Christi post resurrectionem. Sed corpus Christi post resurrectionem non necessario videbatur ; imo disparuit ab oculis discipulorum in Emmaus, ut dicitur Luc. ult. Ergo et corpus glorificatum non necessario videbitur.

Præterea, ibi erit summa obedientia corporis ad animam. Ergo corpus poterit videri vel non videri secundum voluntatem animæ.

RESPONDEO dicendum quod visibile videtur, secundum quod agit in visum. Ex hoc autem quod aliquid agit vel non agit in aliquod extrinsecum, non est aliqua mutatio in ipso. Unde sine mutatione alicujus proprietatis quæ sit de perfectione corporis glorificati, potest contingere quod videatur et non videatur. Unde **in potestate glorificatæ animæ erit quod corpus suum videatur vel non videatur** ; sicut et **quælibet actio alia corporis in animæ potestate erit** : alias corpus gloriosum non esset instrumentum summe obediens principali agenti.

Ad primum ergo dicendum quod claritas illa obediet corpori glorioso, ut possit eam ostendere vel occultare.

Ad secundum dicendum quod color corporis non impedit pervietatem ipsius, nisi in quantum immutat visum, quia visus non potest immutari simul duobus coloribus, ut utrumque perfecte inspiciat. Color autem corporis gloriosi erit in perfecta potestate animæ, ut per ipsum vel immutet visum, vel non immutet. Et ideo erit in potestate ejus ut corpus quod est post se, occultet vel non occultet.

Ad tertium dicendum quod quantitas est inhærens ipsi corpori glorioso ; neque posset quantitas immutari ad imperium animæ sine mutatione intrinseca corporis gloriosi, quæ impassibilitati ejus repugnaret. Et ideo non est simile de quantitate et visibilitate, quia (1) etiam qualitas illa per quam est visibile, non potest subtrahi ad imperium animæ ; sed actio illius qualitatis suspendetur, et sic occultabitur corpus ad imperium animæ.

ART. 3. — Prima pars conclusionis, patet ex dictis in art. 2 ad 2 et 3. Quando dicitur corpus *instrumentum*, hoc non denotat quod corpus sit tantum instrumentum animæ, cum id sit falsum et superius reprobatum, ubi conclusum est quod anima est etiam forma corporis ; sed hic dicitur instrumentum, scilicet conjunctum, abstrahendo ab esse formam, quia etiam, quod esset forma posset moveri ad imperium animæ moventis, quod est ei obedire in talibus. Hoc enim est instrumenti ut sic. Loquitur ergo formaliter, et propter hoc non sequitur, quod neget corpus esse materiam animæ.

(1) Hiatum hic esse putat Nicolaius, quem ita supplet : *Non est simile de quantitate et visibilitate ; quia visibilitas extrinseca est visibili propter extrinsecum respectum ad videntem. Potest autem esse simile de quantitate et qualitate quæ est causa visibilitatis ipsius, quia etiam qualitas illa, per quam est visibile, non potest*, etc.

QUÆSTIO LXXXVI (vel LXXXVIII)

DE CONDITIONIBUS CORPORUM DAMNATORUM RESURGENTIUM. — *In tres articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de conditionibus corporum damnatorum resurgentium.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent ; 2° utrum eorum corpora erunt corruptibilia ; 3° utrum erunt impassibilia.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent.

S. Thom., 4 Sent., dist. 44, quæst. 3, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent. Illud enim quod in pœnam peccati inductum est, desinere non debet, nisi peccato remisso. Sed membrorum defectus, qui accidunt per mutilationem, in pœnam peccati inducti sunt ; et similiter etiam omnes aliæ deformitates corporales. Ergo a damnatis, qui peccatorum remissionem non sunt consecuti, in resurrectione non removebuntur.

2. Præterea, sicut resurrectio sanctorum erit ad ultimam felicitatem, sic et resurrectio impiorum erit ad ultimam miseriam. Sed sanctis resurgentibus non auferetur aliquid quod ad eorum perfectionem pertinere possit ; ergo nec impiis resurgentibus aliquid auferetur quod ad eorum defectum vel miseriam pertineat. Hujusmodi autem sunt deformitates. Ergo, etc.

3. Præterea, sicut ad defectum passibilis corporis pertinet deformitas, ita et tarditas. Sed a corporibus damnatorum resurgentium tarditas non removebitur, quia eorum corpora non erunt agilia. Ergo eadem ratione nec deformitas removebitur.

— Sed contra, 1 ad Cor. 15, 52 : *Mortui resurgent incorrupti;* Glossa interl. : *Mortui, id est, peccatores, vel generaliter omnes mortui resurgent incorrupti, id est sine aliqua diminutione membrorum.* Ergo mali resurgent sine deformitatibus.

Præterea, in damnatis non erit aliquid quod sensum doloris in eis impediat. Sed ægritudo impedit sensum doloris, in quantum per eam debilitantur organa sentiendi ; et similiter defectus membri impediret ne esset universalis dolor in corpore. Ergo sine istis defectibus damnati resurgent.

RESPONDEO dicendum quod in corpore humano potest esse deformitas dupliciter : — Uno modo **ex defectu alicujus membri**, sicut mutilatos turpes dicimus, deest enim eis debita proportio partium ad totum : **et de tali deformitate nulli dubium est quod in corporibus damnatorum non erit,** quia omnia corpora tam bonorum quam malorum integra resurgent.

Alio modo deformitas contingit ex indebita partium dispositione, vel ex indebita quantitate, vel qualitate, vel situ ; quæ etiam proportionem debitam partium ad totum non patitur : et de talibus deformitatibus, et similibus defectibus, sicut sunt febres, et aliæ hujusmodi ægritudines, quæ interdum sunt deformitatis causæ, Augustinus indeterminatum et sub dubio relinquit in Enchirid. cap. 92, ut in littera Magister dicit, 4 Sent., dist. 44.

Sed apud doctores modernos est duplex super hoc opinio.

Quidam enim dicunt quod hujusmodi deformitates et defectus in corporibus damnatorum remanebunt, considerantes eorum damnationem, qua ad summam miseriam deputantur, cui nihil incommoditatis subtrahi debet. Sed hoc non videtur rationabiliter dici. In reparatione enim corporis resurgentis magis attenditur naturæ perfectio quam conditio quæ prius fuit. Unde et qui infra perfectam ætatem decedunt, in statura juvenilis ætatis resurgent, ut supra dictum est, quæst. 81, art. 1. Unde et illi qui aliquos defectus naturales in corpore habuerunt, vel deformitates ex eis provenientes, in resurrectione sine illis defectibus vel deformitatibus reparabuntur, nisi peccati meritum impediat ; et ita si aliquis cum defectibus vel deformitatibus resurget, hoc erit ei in pœnam. Modus autem pœnæ est secundum mensuram culpæ. Contingit autem quod aliquis peccator damnandus minoribus peccatis subjectus, aliquas deformitates vel defectus habeat, quos non habuit aliquis damnandus, peccatis gravioribus irretitus. Unde si ille qui in hac vita deformitates habuit, cum eis resurgat, sine quibus constat quod resurget alius puniendus, qui eas in hac vita non habuit, modus pœnæ non responderet quantitati culpæ ; sed magis videretur aliquis puniri, pro pœnis quas in hoc mundo passus fuit, quod est absurdum.

Et ideo alii rationabilius dicunt quod auctor qui naturam condidit, in resurrectione naturam corporis integre reparabit. Unde **quidquid defectus vel turpitudinis ex corruptione, vel debilitate naturæ, sive principiorum naturalium in**

ART. 1. — In 1ª *concl.* nota ly *defectus alicujus membri* ; id est quod secundum substantiam non deficiet in corpore ; puta quod neque auris, neque oculus etiam antea mutilatus non deficiet, et sic de aliis. — S. Bonaventura existimat, deformitates quæ sunt per diminutionem auferendas in reprobis ; remansuras autem eas, quæ sunt ex indebita membrorum compositione. — Circa *resp. ad* 2, adverte quod cum bonum possit esse purum ab omni malo, non autem malum possit esse separatum ab omni bono, felicitas sanctorum, tanquam bonum perfectum, excludet omnem miseriam ; sed miseria damnatorum non excludet omnem perfectionem, præsertim illam quæ pertinet ad conditionem naturæ,

corpore fuit, totum in resurrectione removebitur; sicut febris, lippitudo, et similia. — **Defectus autem qui ex naturalibus principiis in humano corpore naturaliter consequuntur, sicut ponderositas, passibilitas, et similia, in corporibus damnatorum erunt; quos defectus ab electorum corporibus gloria resurrectionis excludet.**

Ad primum ergo dicendum quod cum pœna in quolibet foro infligatur secundum conditionem illius fori, pœnæ quæ in hac vita temporali infliguntur pro aliquo peccato temporales sunt, et ultra vitæ terminum non se extendunt. Et ideo quamvis peccatum non sit remissum damnatis; non tamen oportet quod easdem pœnas ibi sustineant quas in hoc mundo sunt passi; sed divina justitia requirit ut ibi pœnis gravioribus in æternum crucientur.

Ad secundum dicendum quod non est similis ratio de bonis et malis; eo quod aliquid potest esse pure bonum, non autem pure malum. Unde sanctorum ultima felicitas hoc requirit ut ab omni malo penitus sint immunes; sed ultima malorum miseria non excludet omne bonum, quia *malum, si integrum sit, corrumpit seipsum*, ut Philosophus dicit, in 4 Ethic., cap. 5, ante med. Unde oportet quod miseriæ damnatorum substernatur bonum naturæ in ipsis; quod est opus Conditoris perfecti, qui ipsam naturam in perfectione suæ speciei reparabit.

Ad tertium dicendum quod tarditas est de illis defectibus qui naturaliter consequuntur principia humani corporis, non autem deformitas; et ideo de eis non est similis ratio.

ARTICULUS II

Utrum corpora damnatorum erunt incorruptibilia.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod corpora damnatorum erunt corruptibilia. Omne enim compositum ex contrariis necesse est corrumpi. Sed corpora damnatorum erunt ex contrariis composita, ex quibus etiam nunc componuntur; alias non essent ejusdem speciei, et per consequens nec eadem numero. Ergo erunt corruptibilia.

2. Præterea, si corpora damnatorum non erunt corruptibilia, aut hoc erit per naturam, aut per gratiam, aut per gloriam: non per naturam, quia sunt futura ejusdem naturæ cujus et nunc sunt; nec per gratiam, vel gloriam, quia talibus omnino carebunt. Ergo erunt corruptibilia.

3. Præterea, illis qui sunt in summa miseria, subtrahere maximam pœnarum videtur inconveniens. Sed maxima pœnarum est mors, ut patet per Philosophum in 3 Ethic., cap. 6 a med. Ergo a damnatis, qui sunt in summa miseria, mors removeri non debet. Ergo eorum corpora corruptibilia erunt.

— Sed contra est quod dicitur Apocal. 9, 6: *In diebus illis quærent homines mortem, et non invenient eam; desiderabunt mori, et fugiet mors ab eis.*

Præterea, damnati punientur in anima et corpore pœna perpetua, Matthæi 25, 46: *Ibunt hi in supplicium æternum.* Sed hoc esse non posset, si eorum corpora corruptibilia essent. Ergo eorum corpora erunt incorruptibilia.

RESPONDEO dicendum quod cum in omni motu oporteat esse aliquod principium motus, dupliciter motus aliquis, vel mutatio, a mobili removetur: uno modo per hoc quod deest principium motus; alio modo per hoc quod impeditur principium motus. Corruptio autem mutatio quædam est. Unde **dupliciter potest contingere ut corpus, quod ex conditione suorum principiorum corruptibilitatem habet, incorruptibile reddatur.** — Uno modo **ex hoc quod principium ad corruptionem movens totaliter tollitur, et hoc modo corpora damnatorum incorruptibilia erunt.** Cum enim cœlum sit primum alterans per motum suum localem, et alia omnia agentia secunda in virtute ipsius agant, et quasi ab ipso mota, oportet quod motu cœli cessante, nihil sit agens quod possit corpus per alterationem aliquam transmutare a naturali sua proprietate. Et ideo post resurrectionem, cessante motu cœli, nulla qualitas erit sufficiens ut corpus humanum alterare possit a sua naturali qualitate. Corruptio autem est terminus alterationis, sicut et generatio. Unde corpora damnatorum corrumpi non poterunt; **et hoc deservit divinæ justitiæ**, ut perpetuo viventes perpetuo puniantur, quod divina justitia requirit, ut infra dicetur, art. seq.; sicut et nunc corruptibilitas corporum deservit divinæ providentiæ, per quam ex aliquibus corruptis alia generantur. — Alio modo contingit ex hoc quod principium corruptionis impeditur; et hoc modo corpus Adæ incorruptibile fuit, quia contrariæ qualitates in hominis corpore existentes continebantur per gratiam innocentiæ ne ad dissolutionem corporis agere possent: et multo plus continebuntur in corporibus gloriosis, quæ erunt omnino subjecta spiritui. Et sic **in corporibus beatorum post resurrectionem communem conjungentur duo modi prædicti incorruptibilitatis.**

ART. 2. — Ex his ergo patet quod corpora damnatorum erunt corruptibilia secundum considerationem gratiæ, qua scilicet corpus totaliter modo dicto subjectum est spiritui, cum careant gratia. Restat ergo ut solum ratione explicata in 2^{æ} conclusionis probatione, sint incorruptibilia. — Fidei est, corpora damnatorum fore post resurrectionem incorruptibilia sic ut nunquam corrumpi vel mori possint, neque ad corruptionem vel mortem aliqua alteratione disponi; etenim supplicium eorum erit æternum, et « mori cupient et non poterunt (Apoc. 9) ». — Lege S. Thomam, Opusc. 9 (alias 10) art. 25; et Opusc. 10 (alias 11) art. 19.

Ad primum ergo dicendum quod contraria, ex quibus corpora componuntur, sunt secunda principia ad corruptionem agentia. Primum enim agens est motus cœlestis: unde supposito motu cœli, necesse est ut corpus ex contrariis compositum corrumpatur, nisi sit aliqua causa potior impediens; sed motu cœli remoto, contraria, ex quibus corpus componitur, non sufficiunt ad corruptionem faciendam, etiam secundum naturam, ut patet ex dictis in corp. art. Cessationem autem motus cœlestis non cognoverunt Philosophi. Unde pro infallibili habebant quod corpus compositum ex contrariis corrumpatur secundum naturam.

Ad secundum dicendum quod incorruptibilitas illa erit per naturam, non quod sit aliquod incorruptionis principium in corporibus damnatorum, sed per defectum principii moventis ad corruptionem, ut ex dictis patet in corp.

Ad tertium dicendum quod quamvis mors sit simpliciter maxima pœnarum, secundum quid tamen nihil prohibet mortem esse in pœnarum remedium, et per consequens ablationem mortis in pœnarum augmentum. *Vivere* enim, ut dicit Philosophus 9 Ethic., cap. 9, a med., *videtur omnibus delectabile esse, eo quod omnia esse appetunt. Non oportet autem* (ut ibidem dicitur) *accipere malam vitam, neque corruptam, neque quæ est in tristitiis.* Sicut ergo vivere simpliciter est delectabile, non autem vita quæ est in tristitiis, ita et mors, quæ est privatio vitæ, simpliciter est pœnosa, et maxima pœnarum, in quantum subtrahit primum bonum, scilicet *esse*, cum quo alia subtrahuntur; sed in quantum privat malam vitam, et quæ est in tristitiis, est in remedium pœnarum, quas terminat: et per consequens mortis subtractio est in augmentum pœnarum, quas perpetuas facit. — Si autem dicatur mors esse pœnalis propter corporalem dolorem, quem sentiunt morientes, non est dubium quod multum majorem dolorem damnati continue sustinebunt. Unde in perpetua morte esse dicuntur, sicut scriptum est in Psal. 48, 15: *Mors depascet eos.*

ARTICULUS III

Utrum corpora damnatorum sint futura impassibilia.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod corpora damnatorum futura sint impassibilia, quia secundum Philosophum, in 6 Topic., cap. 2, loco 19, *omnis passio magis facta abjicit a substantia. Sed a finito si semper aliquid abjiciatur, necesse est illud tandem consumi*, ut dicitur in 1 Physic., text. 37. Ergo si corpora damnatorum erunt passibilia, et semper patientur, quandoque deficient et corrumpentur, quod falsum esse ostensum est art. præc. Ergo erunt impassibilia.

2. Præterea, omne agens assimilat sibi patiens. Si ergo corpora damnatorum patientur ab igne, ignis ea sibi assimilabit. Sed non consumit aliter ignis corpora, nisi in quantum ea sibi assimilans resolvit. Si ergo corpora damnatorum erunt passibilia, ab igne quandoque consumentur; et sic idem quod prius.

3. Præterea, animalia quæ in igne sine corruptione dicuntur vivere, ut de salamandra dicitur, ab igne non affliguntur; animal enim (vel anima) dolore corporis non affligitur, nisi corpus aliquo modo lædatur. Si ergo corpora damnatorum in igne sine corruptione remanere possint, sicut et animalia prædicta, ut Augustinus, in lib. 21 de Civit. Dei, cap. 2 et 4, dicit, videtur quod nullam afflictionem ibi sustinebunt; quod non esset, nisi eorum corpora impassibilia essent. Ergo, etc.

4. Præterea, si corpora damnatorum sunt passibilia, dolor qui ex eorum passione pervenit, ut videtur, superare debet omnem præsentem corporum dolorem, sicut et sanctorum jucunditas superabit omnem præsentem jucunditatem. Sed propter immensitatem doloris quandoque contingit in hac vita animam a corpore separari. Ergo multo fortius si corpora illa futura sint passibilia, ex immensitate doloris animæ a corpore separabuntur; et sic corpora corrumpentur, quod falsum est. Ergo corpora illa erunt impassibilia.

— Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 15, 52: *Et nos immutabimur;* Glossa, interl.: *Nos boni tantummodo immutabimur gloriæ immutabilitate et impassibilitate.* Ergo non erunt corpora damnatorum impassibilia.

Præterea, sicut corpus cooperatur animæ ad meritum, ita cooperatur ei ad peccatum. Sed propter cooperationem prædictam non solum anima, sed etiam corpus post resurrectionem præmiabitur. Ergo et simili ratione damnatorum corpora punientur; quod non esset, si impassibilia forent. Ergo erunt passibilia.

RESPONDEO dicendum quod principalis causa quare corpora damnatorum ab igne non consumentur, erit divina justitia, qua eorum corpora ad pœnam perpetuam sunt addicta. Sed divinæ justitiæ servit etiam naturalis dispositio ex parte corporis patientis, et ex parte agentium, quia cum pati sit recipere quoddam, duplex est modus passionis, secundum quod aliquid in aliquo recipi potest dupliciter. — Potest enim aliqua forma recipi in aliquo subjecto secundum *esse* naturale materialiter, sicut calor ab igne recipitur in aere materialiter: et secundum hunc modum receptionis est unus modus passionis, qui dicitur *passio naturæ*. — Alio modo aliquid recipitur in alio spiritualiter per modum intentionis cujusdam, sicut similitudo albedinis recipitur in aere, et in pupilla:

ART. 3. — Fidei est corpora damnatorum futura passibilia.

et hæc receptio assimilatur illi receptioni qua anima recipit similitudines rerum : unde secundum hunc modum receptionis est alius modus passionis, qui vocatur *passio animæ.* — Quia igitur post resurrectionem, motu cœli cessante, non poterit aliquod corpus alterari a sua naturali qualitate, ut dictum est art. præc., **nullum corpus pati poterit passione naturæ : unde quantum ad hunc modum passionis corpora damnatorum impassibilia erunt, sicut et incorruptibilia.** Sed cessante motu cœli, adhuc remanebit **passio quæ est per modum animæ ;** quia et aer a sole illuminabitur, et colorum differentias deferet ad visum. Unde **et secundum hunc modum passionis corpora damnatorum passibilia erunt.** Et quia in tali passione sensus perficitur (1), ideo in corporibus damnatorum sensus pœnæ erit sine mutatione naturalis dispositionis — **Corpora vero gloriosa, etsi recipient aliquid, et quodammodo patientur in sentiendo, non tamen passibilia erunt,** quia nihil recipient per modum afflictivi, vel læsivi, sicut recipient corpora damnatorum, quæ ob hoc passibilia dicuntur.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus loquitur de illa passione per quam transmutatur patiens a sua naturali dispositione. Talis autem passio non erit in corporibus damnatorum, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod similitudo agentis est dupliciter in patiente : — Uno modo per modum eumdem quo est in agente, sicut est in omnibus agentibus univocis, ut calidum facit calidum et ignis generat ignem. — Alio modo per modum diversum a modo quo est in agente, sicut est in omnibus agentibus æquivocis in quibus quandoque contingit quod in agente est forma spiritualiter, quæ in patiente materialiter recipitur, sicut forma quæ in domo facta per artificem, est materialiter in ipsa, et in mente artificis est spiritualiter ; quandoque vero e contrario est materialiter in agente, et recipitur spiritualiter in patiente ; sicut albedo materialiter est in pariete, a quo recipitur, spiritualiter in pupilla, et in medio deferente. Et similiter est in proposito, quia species quæ materialiter est in igne, recipitur spiritualiter in corporibus damnatorum ; et sic ignis sibi assimilabit damnatorum corpora, nec tamen ea consumet.

Ad tertium dicendum quod secundum Philosophum, in libro de Proprietatibus elementorum, aliquant. a princ., *nullum animal in igne vivere potest.* Galenus etiam, in libro de simplicibus Medicamentis, dicit quod *nullum corpus est quod tandem ab igne non consumatur;* quamvis quandoque quædam corpora sint quæ ad horam in igne sine læsione permaneant, ut patet de ebeno. Quod autem inducitur de salamandra, non potest omnino esse simile, quia non posset perseverare finaliter in igne sine corruptione, sicut corpora damnatorum in inferno. Neque tamen oportet quod quia corpora damnatorum ab igne inferni per corruptionem aliquam non lædentur, propter hoc ab igne non affligantur, quia sensibile non solum natum est delectare vel affligere sensum, secundum quod agit actione naturæ confortando vel corrumpendo organum, sed etiam secundum quod agit actione spirituali ; quia quando sensibile est in debita proportione ad sentiendum, delectat ; e contrario autem quando se habet in superabundantia vel defectu. Unde et colores medii, et voces consonantes sunt delectabiles ; inconsonantes autem offendunt auditum.

Ad quartum dicendum quod dolor non separat animam a corpore, secundum quod manet tantum in potentia animæ, cujus est dolere, sed secundum quod ad passionem animæ mutatur corpus a sua naturali dispositione ; secundum modum quo videmus quod ex ira corpus calescit, et ex timore frigescit : sed post resurrectionem corpus non poterit transmutari a sua naturali dispositione, ut ex dictis patet art. præc. Unde quantuscumque sit dolor, animam a corpore non separabit.

QUÆSTIO LXXXVII (vel LXXXIX)

DE COGNITIONE QUAM HABEBUNT RESUSCITATI IN JUDICIO RESPECTU MERITORUM ET DEMERITORUM. — *In tres articulos divisa.*

Post hæc agendum est de his quæ sequuntur resurrectionem : — quorum prima consideratio erit de cognitione quam habebunt resuscitati in judicio respectu meritorum et demeritorum ; — secunda de ipso judicio generali, ac tempore et loco in quo erit ; — tertia de judicantibus et judicatis ; — quarta de forma in qua judex veniet ad judicandum ; — quinta de statu mundi et resurgentium post judicium.

Circa primum quæruntur tria : 1° utrum cognoscet quilibet homo in judicio omnia peccata sua ; 2° utrum poterit quilibet legere omnia quæ sunt in conscientia alterius ; 3° utrum omnia merita et demerita uno intuitu quis videre poterit.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum post resurrectionem quilibet cognoscet peccata quæ fecit.

S. Thom., 4 Sent., dist. 43, art. ult., quæst. 2 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod

---

(1) Ita communiter. — An *patitur*, ut theologi volunt ?

ART. 1. — In concl. nota ly *operum*, scilicet non tantum exteriorum sed etiam interiorum. Item non tantum commissorum, sed etiam omissorum. Item non tantum ex illa post resurrectionem non cognoscet quilibet omnia peccata quæ fecit. Omne enim quod cognoscimus, vel de novo per sensum accipimus, vel de thesauro memoriæ educitur. Sed homines post resurrectionem sua peccata non poterunt sensu percipere, quia jam transierunt; sensus autem est tantum præsentium : multa etiam peccata a memoria peccantis exciderunt, quæ non poterunt de thesauro memoriæ educi. Ergo non omnium peccatorum quæ fecit, resurgens cognitionem habebit.

2. Præterea, sicut in littera dicitur, 4 Sent., dist. 43, *libri conscientiæ quidam sunt, in quibus merita singulorum leguntur.* Sed in libris non potest aliquid legi, nisi ejus nota contineatur in libro : notæ autem quædam remanent peccatorum in conscientia, ut patet Rom. 2, in Glossa Origen., sup. illud : *Testimonium reddente*, etc., quæ non videntur aliud esse quam reatus vel macula. Cum ergo multorum peccatorum macula et reatus, a multis sit deletus per gratiam, videtur quod non omnia peccata quæ fecit, possit aliquis in sua conscientia legere; et sic idem quod prius.

3. Præterea, *crescente causa, crescit effectus.* Sed causa quæ facit nos dolere de peccatis, quæ ad memoriam revocamus, est charitas. Cum ergo in sanctis resurgentibus sit perfecta charitas, maxime de peccatis dolebunt, si ea illis ad memoriam revocabuntur : quod non potest esse, quia *fugiet ab eis dolor et gemitus* (1), Apoc. 21. Ergo peccata propria eis ad memoriam non revocabuntur.

4. Præterea, sicut se habebunt resurgentes damnati ad bona quæ aliquando fecerunt, ita se habebunt resurgentes beati ad peccata quæ aliquando commiserunt. Sed resurgentes damnati, ut videtur, cognitionem de bonis quæ aliquando fecerunt, non habebunt, quia per hoc eorum pœna multum alleviaretur. Ergo nec beati habebunt cognitionem peccatorum quæ commiserunt.

— Sed contra est quod Augustinus dicit 20 de Civit. Dei, cap. 14, a med., quod *quædam divina vis aderit, qua fiet ut cuncta peccata ad memoriam revocentur.*

Præterea, sicut se habet humanum judicium ad testimonium exterius, ita se habet divinum judicium ad testimonium conscientiæ, ut patet 1 Reg. 16, 7 : *Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.* Sed non posset perfectum judicium humanum esse de aliquo, nisi testes de omnibus de quibus judicandum est, testimonium deponerent. Ergo oportet, cum divinum judicium sit perfectissimum, quod conscientia teneat omnia de quibus judicandum est. Sed judicandum erit de omnibus bonis operibus et malis, 2 Cor. 5, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Ergo oportet quod conscientia uniuscujusque retineat omnia opera quæ fecit, sive bona, sive mala.

RESPONDEO dicendum quod sicut dicitur Rom. 2, 15, *in die illa cum judicabit Dominus, testimonium unicuique sua conscientia reddet; et cogitationes erunt accusantes et defendentes* (1). Et quia oportet quod testis, accusator, et defensor, in quolibet judicio habeant eorum notitiam quæ in judicio versantur, in illo autem communi judicio omnia opera hominum in judicium venient, **oportet quod omnium operum suorum quisque tunc notitiam habeat. — Unde conscientiæ singulorum erunt quasi quidam libri continentes res gestas, ex quibus judicium procedet** : sicut etiam in judicio humano registris utimur. Et isti sunt libri de quibus Apoc. 20, 12, dicitur : *Libri aperti sunt; et alius liber apertus est, qui est vitæ; et judicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libro* (2) *secundum opera ipsorum :* ut per libros qui dicuntur sic aperti, ut Augustinus exponit 20 de Civit. Dei, cap. 24, circa med., *significentur sancti novi et veteris Testamenti, in quibus Dei ostendit quæ mandata fieri jussisset.* Unde Richardus de Sancto-Victore, in tract. de judiciar. Potest., in med., dicit : *Erunt corda eorum quasi quædam canonum decreta.* Sed per librum vitæ, de quo subjungitur, intelliguntur conscientiæ singulorum, quæ dicuntur singulariter liber unus, quia una virtute divina fiet ut cunctis ad memoriam sua facta revocentur : et hæc vis

---

vel ista causa, puta ignorantia vel passione procedentium, sed etiam quacumque. Item non tantum mortalium actualium, sed etiam venialium quantumcumque minutissimorum. Nota etiam ly *notitiam*, scilicet perfectam undique, id est tum quoad circumstantias quaslibet, tum quoad quæcumque alia sibi pro tali negotio accidentia necessaria, puta speciem peccatorum. Nisi enim hæc duo examina sic se haberent pro intellectu conclusionis, probatio sequens non concluderet perfecte secundum quod intendit. — Ex conclus. 2ª monstrat S. Doctor, quod nullus damnatorum poterit conqueri juste, nisi de semetipso; quoniam ipsemet erit causa suæ damnationis, cum judicium ex rebus a semetipso tantum gestis procedere habeat. Et ulterius monstrat, quod damnati videbunt hoc ipsum in conscientia sua; licet de cognitione tali, non emendentur ab injustis querelis suis contra Deum. — Liber vitæ de quo Apoc. cap. 20, in corp. art. : « alius liber apertus est, qui est vitæ », aptissime intelligitur liber prædestinationis, sequitur enim quod « qui non est inventus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis. » De quo vide in 1 Parte quæst. 24. — Vide S. Basil. cap. 3 Isai.

Cfr. pro his quæ dicenda sunt de Judicio in hac et sequent. quæst. — S. Augustinus, *Epist. de die judicii, ad Hesychium;* Isidorus, *de Judicio Domini;* Richardus de S. Victore, *Tractatus de judiciaria potestate in finali judicio;* Muratorius, *de Paradiso*, passim; Perrone; Jungmann; Bulsano; S. Basil. serm. 14, *de futuro Judicio.*

(1) Ita legitur Isa. 35, 10; loco autem cit. Apocal. : *Mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, nec dolor erit ultra.*

(1) Ad sensum, non ad litteram.

(2) Vulgata :... *in libris...*

in quantum ad memoriam homini reducet sua facta, *liber vitæ* dicitur. — Vel per primos libros conscientiæ intelliguntur, per secundum sententia judicis in ejus providentia descripta.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis multa merita et demerita a memoria exciderint, tamen nullum eorum erit quod non aliquo modo maneat in suo effectu, quia merita quæ non sunt mortificata, manebunt in præmio quod eis redditur; quæ autem mortificata sunt, manent in reatu ingratitudinis, quæ augetur ex hoc quod homo post gratiam susceptam peccavit. Similiter etiam demerita quæ non sunt per pœnitentiam deleta, manent in reatu pœnæ, quæ eis debetur; quæ autem pœnitentia delevit, manent in ipsa pœnitentiæ memoria, quam simul cum aliis meritis in notitia habebunt. Unde in quolibet homine erit aliquid ex quo possit ad memoriam sua opera revocare. Et tamen, ut Augustinus dicit, loc. sup. cit., principaliter ad hoc divina vis operabitur.

Ad secundum dicendum quod aliquæ notæ manent in conscientiis singulorum de operibus a se factis; nec oportet quod notæ istæ sint reatus tantum, ut ex dictis patet in corp., ad 1.

Ad tertium dicendum quod quamvis charitas sit nunc causa dolendi de peccato, tamen sancti in patria erunt ita perfusi gaudio, quod dolor in eis locum habere non poterit: et ideo de peccatis non dolebunt, sed potius gaudebunt de divina misericordia, qua eis peccata sunt relaxata; sicut nunc etiam angeli gaudent de divina justitia, qua fit ut deserti a gratia in peccatum ruant illi quos custodiunt; quorum tamen saluti sollicite invigilant.

Ad quartum dicendum quod mali cognoscent omnia bona quæ fecerunt; et ex hoc non minuetur eorum dolor, sed magis augmentabitur, quia maximus dolor est multa bona perdidisse: propter quod dicit Boetius, in 2 de Consol., prosa 4, in princ., quod *summum infortunii genus est fuisse felicem.*

Articulus II

Utrum quilibet poterit legere omnia quæ sunt in conscientia alterius.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non quilibet poterit legere omnia quæ sunt in conscientia alterius. Resurgentium enim non erit limpidior cognitio quam nunc sit angelorum, quorum æqualitas resurgentibus promittitur, Matth. 22. Sed angeli non possunt invicem in suis cordibus videre ea quæ dependent a libero arbitrio: unde indigent locutione ad ea invicem innotescenda. Ergo resurgentes non poterunt inspicere ea quæ continentur in conscientiis aliorum.

2. Præterea, omne quod cognoscitur aut cognoscitur in se, aut in sua causa, vel in suo effectu. Sed merita, vel demerita, quæ continentur in conscientia alicujus, non poterit alius cognoscere in seipsis, quia solus Deus cordi illabitur, et secreta ejus intuetur; similiter nec in causa sua, quia non omnes videbunt Deum, qui solus potest imprimere in affectum, ex quo procedunt merita vel demerita; similiter etiam nec in effectu, quia multa demerita erunt, quorum nullus effectus remanebit, eis totaliter per pœnitentiam abolitis. Ergo non omnia quæ sunt in conscientia alicujus, poterit quilibet alius cognoscere.

3. Præterea, Chrysostomus dicit, hom. 31, sup. Epist. ad Hebr., vers. fin., ut supra habitum est, 4 Sent., dist. 17: *Nunc autem si recorderis peccatorum tuorum, et frequenter et in conspectu Dei pronunties, et pro eis depreceris, citius illa delebis; si vero obliviscaris, tunc eorum recordaberis nolens, quando publicabuntur, et in conspectu omnium amicorum et inimicorum, sanctorumque angelorum proferentur.* Ex hoc accipitur quod illa publicatio pœna est negligentiæ, qua homo confessionem prætermittit. Ergo illa peccata de quibus homo confessus est, non publicabuntur aliis.

4. Præterea, solatium est alicui, si scit se habere multos socios in peccato, et minus verecundatur inde. Si ergo quilibet peccatum alterius cognosceret, cujuslibet peccatoris erubescentia multum minueretur, quod non competit. Ergo non omnes omnium peccata cognoscent.

— Sed contra, super illud 1 Cor. 4: *Illuminabit abscondita tenebrarum*, dicit Glossa interl.: Gesta et cogitata, bona et mala, tunc aperta erunt omnibus, et nota.

Præterea, omnium bonorum peccata præterita æqualiter erunt abolita. Sed quorumdam sanctorum peccata sciemus, sicut Magdalenæ, et Petri, et David. Ergo pari ratione aliorum peccata electorum scientur, et multo magis damnatorum.

RESPONDEO dicendum quod in ultimo et in communi judicio oportet quod divina justitia omnibus evidenter appareat, quæ nunc in plerisque latet. Sententia autem condemnantis vel præmiantis justa esse non potest, nisi secundum merita vel demerita proferatur. Et ideo sicut oportet quod judex et assessor judicis merita causæ cognoscant ad hoc quod justam sententiam proferant, ita **oportet, ad hoc quod justa sententia**

ART. 2. — Præsupponitur in 1ª conclus. quod justitia divina tunc omnibus evidenter apparere debeat, quæ nunc latet quoad multa. — In concl. 2ª, nota ly *probabilior et communior opinio*: Hoc dicitur propter bonos tantum. De his enim, quidam dubitarunt, imo et tenuerunt quod eorum demerita aliquando perpetrata, non sint omnia propalanda aliis. Quæ illorum opinio in textu rationabiliter excluditur. — Matth. 10: « Nihil est opertum, etc. »; 1 Corint. 4: « Illuminabit abscondita tenebrarum, etc. ». — Vide S. Script. infra, quæst. 89, art. 5, quod judicabuntur omnes de tota vita.

appareat, quod omnibus sententiam cognoscentibus merita innotescant. — Unde quia sicut cuilibet nota erit sua præmiatio, et sua damnatio, ita et omnibus aliis innotescet, **oportet quod sicut quilibet sua merita vel demerita reducet ad memoriam, ita etiam et aliena ejus cognitioni subjaceant. Et hæc est probabilior et communior opinio,** quamvis contrarium Magister in littera, 4 Sent., dist. 33, dicat, scilicet quod peccata quæ sunt per pœnitentiam deleta, in judicio aliis non patefient. Sed ex hoc sequeretur quod nec etiam pœnitentia de peccatis illis perfecte cognoscatur, in quo multum detraheretur sanctorum gloriæ, et laudi divinæ, quæ tam misericorditer sanctos liberavit.

Ad primum ergo dicendum quod omnia merita præcedentia, vel demerita, facient aliquam quantitatem in gloria vel miseria hominis resurgentis. Et ideo ex exterioribus visis poterunt cuncta in conscientiis videri, et præcipue divina virtute ad hoc operante, ut sententia judicis justa omnibus appareat.

Ad secundum dicendum quod merita vel demerita poterunt aliis ostendi in suis effectibus, ut ex dictis patet, art. præc., ad 1, vel etiam in seipsis per divinam virtutem; quamvis ad hoc virtus intellectus creati non sufficiat.

Ad tertium dicendum quod publicatio peccatorum ad ignominiam peccantis est effectus negligentiæ, quæ committitur in omissione confessionis. Sed quod peccata sanctorum revelentur, non poterit eis esse in erubescentiam, vel verecundiam, sicut nec Mariæ Magdalenæ est in confusionem quod peccata ejus publice in ecclesia recitantur, quia verecundia *est timor inglorialionis*, ut Damascenus dicit, lib. 2 orth. Fid., cap. 15, quæ in beatis esse non poterit. Sed talis publicatio erit eis ad magnam gloriam, propter pœnitentiam quam fecerunt; sicut et confessor approbat eum qui magna scelera fortiter confitetur. Dicuntur autem peccata esse deleta, quia Deus non videt ea ad puniendum.

Ad quartum dicendum quod ex hoc quod peccator aliorum peccata inspiciet, in nullo sua confusio minuetur; sed magis augebitur, in alieno vituperio suum vituperium magis agnoscens. Quod enim ex tali causa confusio minuatur, contingit ex hoc quod verecundia respicit æstimationem hominum, quæ ex consuetudine redditur levior. Sed tunc confusio respiciet æstimationem Dei, quæ est secundum veritatem de quolibet peccato, sive sit unius tantum, sive multorum.

ARTICULUS III

Utrum omnia merita vel demerita, propria et aliena, uno intuitu ab aliquo videbuntur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non omnia merita vel demerita, propria et aliena, ab aliquo uno intuitu videbuntur. Ea enim quæ sigillatim considerantur, non videntur uno intuitu. Sed damnati sigillatim considerabunt sua peccata, et ea plangent: unde dicunt Sap. 5, 8: *Quid nobis profuit superbia?* Ergo non omnia videbunt uno intuitu.

2. Præterea, Philosophus dicit in 2 Topic., cap. 44, loco 33, quod *non contingit simul plura intelligere*. Sed merita et demerita, propria et aliena, non videbuntur nisi intellectu. Ergo non poterunt simul omnia videri.

3. Præterea, intellectus damnatorum non erit post resurrectionem limpidior quam nunc sit beatorum et angelorum, quantum ad cognitionem naturalem, qua cognoscunt res per species innatas. Sed tali cognitione angeli non vident plura simul. Ergo nec tunc damnati poterunt omnia facta simul videre.

— Sed contra, super illud Job 8: *Induentur confusione*, dicit Glossa (ordin. Gregorii). *Viso judice, mala omnia ante oculos mentis versabuntur.* Sed judicem subito videbunt. Ergo similiter mala quæ commiserunt, et eadem ratione omnia alia.

Præterea, Augustinus 20 de Civ. Dei, cap. 14, a med., habet pro inconvenienti quod legatur aliquis liber materialis in judicio, in quo facta singulorum sunt scripta, eo quod nullus valeat æstimare illius libri magnitudinem, vel quanto tempore legi posset. Sed similiter etiam non posset æstimari tempus, quantum oporteret ponere ad considerandum omnia merita et demerita sua, et aliena, ab aliquo homine, si successive diversa videat. Ergo oportet ponere quod omnia simul videat unusquisque.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc est duplex opinio.

Quidam enim dicunt quod omnia merita et demerita simul aliquis videbit, sua et aliena, in instanti: quod quidem de beatis facile credi potest, quia omnia in Verbo videbunt; et sic non est inconveniens quod simul plura videant; sed de damnatis, quorum intellectus non est elevatus ut possint Deum videre, et in eo omnia alia, est magis difficile.

Et ideo alii dicunt quod mali simul omnia videbunt in genere peccata sua, et aliena, et hoc sufficit ad accusationem illam quæ debet esse in judicio, vel ad absolutionem: non autem videbunt omnia simul, descendendo ad singula. Sed hoc etiam non videtur consonum dictis Augustini 20 de Civ. Dei, loc. sup. cit., qui dicit quod omnia mentis intuitu enumerabunt: quod autem in genere cognoscitur, non enumeratur.

Unde potest eligi media via, quod **singula considerabunt, non tamen in instanti, sed in tempore brevissimo, divina virtute ad hoc adjuvante.** Et hoc est quod dicit Augustinus, ibidem, quod *mira celeritate cernentur*. Nec est hoc impossibile, quia in quolibet parvo tempore sunt infinita instantia in potentia.

Et per hoc patet responsio *ad objecta* in utramque partem.

QUÆSTIO LXXXVIII (vel XC)

DE JUDICIO GENERALI, TEMPORE, ET LOCO IN QUO FIET. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de judicio generali, tempore et loco in quo fiet.

Circa quod quæruntur quatuor : 1° utrum generale judicium sit futurum ; 2° utrum quantum ad disceptationem fiet per vocalem locutionem ; 3° utrum fiet tempore ignoto ; 4° utrum fiet in valle Josaphat.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum generale judicium sit futurum.

S. Thom., 4 Sent., dist. 37, quæst. 1, art. 1. quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod generale judicium non sit futurum, quia, ut dicitur Nahum 1, 9, secundum vers. Septuaginta, *non judicabit Deus bis in idipsum* (1). Sed nunc Deus judicat de singulis hominum operibus, cum post mortem unicuique pœnas vel præmia pro meritis tribuit, et dum etiam quosdam in hac vita pro bonis vel malis operibus præmiat vel punit. Ergo videtur quod non sit aliud judicium futurum.

2. Præterea, in nullo judicio executio sententiæ præcedit judicium. Sed sententia divini judicii quoad homines est de adeptione regni, vel exclusione a regno, ut patet Matth. 25. Ergo cum modo aliqui adipiscantur regnum æternum, et quidam excludantur ab ipso perpetuo, videtur quod aliud judicium non sit futurum.

3. Præterea, propter hoc aliqua in judicium oportet adduci, quia dubium est quid de eis definiendum sit. Sed ante finem mundi determinata est unicuique damnatorum sua damnatio, et cuique sanctorum sua beatitudo. Ergo, etc.

— Sed contra, Matth. 12, 41, dicitur : *Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam.* Ergo post resurrectionem aliquod judicium fiet.

Præterea, Joan. 5, 29, dicitur : *Procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Ergo videtur quod post resurrectionem aliquod judicium sit futurum.

RESPONDEO dicendum quod sicut operatio pertinet ad rerum principium, quo producuntur in *esse*, ita judicium pertinet ad terminum, quo res ad finem suum perducentur. Distinguitur autem duplex Dei operatio : — Una qua res primitus in *esse* produxit, instituens naturam, et distinguens ea quæ ad completionem ipsius pertinent ; a quo quidem opere Deus dicitur quievisse, Genes. 2. — Alia ejus operatio est qua operatur in gubernatione creaturarum ; de qua Joan. 5, 17 : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* Et ita etiam **duplex ejus judicium distinguitur**, ordine tamen diverso. — **Unum, quod respondet operi gubernationis**, quæ sine judicio esse non potest : **per quod quidem judicium unusquisque singulariter pro suis operibus judicatur, non solum secundum quod sibi competit, sed etiam secundum quod competit gubernationi universi.** Unde differtur unius præmiatio pro utilitate aliorum, ut patet Hebr. 11, et pœnæ unius ad profectum alterius cedunt. — Unde **necesse est ut sit aliud judicium universale correspondens ex adverso primæ rerum productioni in esse**, ut videlicet sicut tunc omnia processerunt immediate a Deo, ita tunc ultima completio mundo detur, unoquoque accipiente finaliter quod ei debetur secundum seipsum. Unde

---

ART. 1. — Nota in concl. 2ª, ly *judicium correspondens gubernationi*, id est judicium factum de unoquoque in morte sua. Et hoc dicitur judicium speciale. Nota ly *secundum quod competit gubernationi*, scilicet a Deo factæ : non per illum judicandum hominem exercitæ. Nam de gubernatione, quam iste homo exercuit circa res creatas intelligitur judicari quando judicatur de operibus secundum quod sibi competit. Etenim ex eo quod nondum completa est divina gubernatio hujus universi quando iste moritur, ideo disponendum restat quidnam de hoc moriente existens gubernationi mundi possit proficere vel non. Nam iste moriens pars universi erat. Et hoc est quod probatio textualis inferre vult ; quando enim dicit quod præmiatio unius differtur pro utilitate aliorum, etc., clare sonat hoc. Non differtur autem præmiatio animarum sed corporum — Futurum esse judicium generale est fidei. — Vide Catechismum Romanum, qui quinque rationes profert, quibus ostenditur convenientia judicii universalis, part. 1. art. 7. — Calvinus impugnavit veritatem judicii particularis, ut adstrueret solum judicium universale seu extremum. Universale judicium rejecerunt plures hæretici obscuri, ut patet ex Tertulliano et S. Augustino : illos vero secuti sunt postea Cathari et Albigenses, et recentius quidam Protestantes, cum turba Rationalistarum.

S. Script. — 1 Reg. 2. 10; Job. 19, 29 ; Ps. 95, 13 ; Is. 2, 10, etc., et 13, 4 etc., et 26, 21, et 27, 1, et 30, 30, et 66, 15 ; Jerem. 30, 23 ; Dan. 7, 9 ; Soph. 1, 2 etc ; Mal. 4, 1 ; Matth. 12, 36, et 13, 41, etc., et 16, 27, et 24, et 25, 31 ; Marc. 13 ; Luc. 17, 24, etc. ; Act. 1, 11, et 3, 27, et 17, 31 ; Rom. 2, 5, etc., et 14, 10; 1 Corint. 15 ; 2 Corint. 5, 10 etc. : 1 Thessal. 4, 16, et 5, 2 ; 2 Thessal. 1, 7, et 2, 1 ; Tit. 2, 13 ; Hebr. 9, 28; 2 Petr. 3, 11 ; Jud. 14; Apoc. 1, 7, et 20, 11. — *De judicio autem particulari ;* Eccl. 11, 28; Hebr. 9, 27.

Definit. Eccles. — *De veritate Judicii ultimi : Vide Definit. supra, quæst.* 75, *art.* 1, *pag.* 327 ; *et infra, quæst.* 90 *art.* 1, *pag.* 397.

(1) Vulgata, *non consurget duplex tribulatio.*

et in illo judicio apparebit manifeste divina justitia quantum ad omnia, quæ nunc ex hoc occultantur quod interdum de uno disponitur ad utilitatem aliorum, aliter quam manifesta opera exigere videantur. — Unde etiam et **tunc erit universalis separatio bonorum a malis**, quia ulterius non erit locus ut mali per bonos, vel boni per malos, proficiant; propter quem profectum interim commixti inveniuntur boni malis, quoadusque status hujus vitæ per divinam providentiam gubernatur.

Ad primum ergo dicendum quod quilibet homo et est singularis quædam persona, et est pars totius generis humani; unde et duplex ei judicium debetur : — unum singulare, quod de eo fiet post mortem, quando recipiet juxta ea quæ in corpore gessit, quamvis non totaliter, quia non quoad corpus, sed quoad animam tantum; — aliud judicium debet esse de eo, secundum quod est pars totius humani generis; sicut aliquis judicari dicitur secundum humanam justitiam, etiam quando judicium datur de communitate, cujus ipse est pars. Unde et tunc quando fiet universale judicium totius humani generis per universalem separationem bonorum a malis, etiam quilibet per consequens judicabitur. Nec tamen Deus judicabit *bis in idipsum,* quia non duas pœnas pro uno peccato inferet, sed pœna quæ ante judicium complete inflicta non fuerat, in ultimo judicio complebitur, postquam impii cruciabuntur quoad corpus et animam simul.

Ad secundum dicendum quod propria sententia illius generalis judicii est universalis separatio bonorum a malis, quæ illud judicium non præcedet; sed etiam nunc quoad particularem sententiam uniuscujusque, non plene præcessit judicii effectus, quia etiam boni amplius post judicium præmiabuntur, tum ex gloria corporis adjuncta, tum ex numero sanctorum completo; et mali etiam plus torquebuntur ex adjuncta pœna corporis, et impleto in pœnis numero damnatorum, quia quanto cum pluribus ardebunt, tanto magis ardebunt.

Ad tertium dicendum quod universale judicium magis directe respicit universalitatem hominum quam singulos judicandorum, ut dictum est in corp. art. Quamvis ergo cuilibet homini ante judicium erit certa notitia de sua damnatione vel præmio, non tamen omnibus omnium damnatio vel præmium innotescet. Unde judicium universale necessarium erit.

ARTICULUS II

Utrum judicium fiet per locutionem vocalem.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod judicium illud, quantum ad disceptationem et sententiam, fiet per locutionem vocalem, quia, ut Augustinus dicit 20 de Civ. Dei, cap. 1, ante med., *per quot dies futurum hoc judicium tendatur, incertum est.* Sed non esset incertum, si illa quæ in judicio dicuntur futura, tantum mentaliter complerentur. Ergo judicium illud vocaliter fiet, et non solum mentaliter.

2. Præterea, Gregorius dicit, lib. 26 Moral., cap. 20, inter princ. et med. (et habetur in littera, 4, dist. 47) : *Illi saltem verba judicis audient qui ejus fidem verbo tenuerunt.* Hoc autem non potest intelligi de verbo interiori, quia sic omnes verba judicis audient, quia omnibus et bonis et malis, nota erunt omnia facta aliorum. Ergo videtur quod judicium illud vocaliter peragetur.

3. Præterea, Christus secundum formam hominis judicabit, in qua corporaliter ab omnibus possit videri. Ergo eadem ratione videtur quod corporali voce loquetur, ut ab omnibus audiatur.

— Sed contra, Augustinus dicit 20 de Civ. Dei, cap. 14, a med., quod liber vitæ, de quo Apocal. 20, *quædam vis intelligenda est divina, qua fiet ut cuique opera sua bona vel mala cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset vel excuset scientia conscientiam; atque ita simul et omnes et singuli judicentur.* Sed si vocaliter discuterentur merita singulorum, non possent omnes et singuli judicari simul. Ergo videtur quod illa discussio non erit vocalis.

Præterea, sententia proportionaliter debet testimonio respondere. Sed testimonium, et accusatio, et excusatio, erit mentatis : unde Rom. 2, 15 : *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium* (1), *in die cum judicabit Deus occulta hominum.* Ergo videtur quod illa sententia, et totum judicium, mentaliter compleatur.

RESPONDEO dicendum quod **quid circa hanc quæstionem sit verum, pro certo definiri non potest; tamen probabilius æstimatur quod totum illud judicium, et quoad discussionem, et quoad accusationem malorum, et quoad commendationem bonorum, et quoad sententiam de utrisque, mentaliter perficietur.** Si enim vocaliter singulorum facta narrarentur, inæstimabilis magnitudo temporis ad hoc exigeretur; sicut etiam Augustinus dicit 20 de Civ. Dei, loco citato, quod *si liber,* ex cujus scriptura

---

ART. 2. — Loquitur S. Thomas in isto art. solum de sententia singulorum. Unde juxta plurimos probabile est quod sententia ultima qua communiter omnibus electis regnum et omnibus reprobis supplicium assignabitur, voce sensibili proferetur. Nam hoc et brevissimo tempore fieri potest, et congruit Christo Domino qui cum in humana et sensibili forma venturus sit judicare, probabile videtur quod sensibili voce sit locuturus hæc aut similia : « Venite benedicti Patris mei, etc.... Discedite a me maledicti, etc. »

(1) Vulgata : *Cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.*

omnes judicabuntur, ut dicitur Apocal. 20, *carnaliter cogitetur, quis ejus magnitudinem aut longitudinem valeat æstimare? aut quanto tempore legi poterit liber in quo scriptæ sunt universæ vitæ universorum?* Nos autem minus tempus requiritur ad narrandum ore tenus singulorum facta, quam ad legendum, si essent in libro materiali scripta. Unde probabile est quod illa quæ dicuntur, Matth. 25, non vocaliter, sed mentaliter, intelligenda sint esse perficienda.

Ad primum ergo dicendum quod pro tanto dicit Augustinus quod *incertum est per quot dies hoc judicium tendatur*, quia non est determinatum, utrum mentaliter vel vocaliter perficiatur. Si enim vocaliter perficeretur, prolixum tempus ad hoc exigeretur; si autem mentaliter, in momento fieri poterit.

Ad secundum dicendum quod etiamsi judicium fiat mentaliter tantum, verbum Gregorii salvari poterit, quia etsi omnibus innotescent sua et aliorum facta, divina virtute hoc faciente, quæ in Evangelio *locutio* dicitur, tamen illi qui fidem habuerunt, quam ex verbis Dei conceperunt, ex ipsis verbis judicabuntur, quia dicitur Rom. 2, 12: *Quicumque in lege peccaverunt per legem judicabuntur.* Unde quodam speciali modo dicetur aliquid his qui fuerint fideles, quod non dicetur infidelibus.

Ad tertium dicendum quod Christus corporaliter apparebit, ut ab omnibus corporaliter judex cognoscatur, quod quidem subito fieri poterit. Sed locutio, quæ tempore mensuratur, requireret immensam temporis longitudinem, si vocali locutione judicium perageretur.

ARTICULUS III

Utrum tempus futuri judicii sit ignotum.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod tempus futuri judicii non sit ignotum. Sicut enim sancti patres expectabant primum adventum, ita nos expectamus secundum. Sed sancti patres sciverunt tempus primi adventus, sicut patet per numerum hebdomadarum, qui describitur Dan. 9: unde et reprehenduntur Judæi, quod tempus adventus Christi non cognoverunt, ut patet Luc. 12, 56: *Hypocritæ, faciem cœli et terræ nostis probare; hoc autem tempus quomodo non probatis?* Ergo videtur quod etiam nobis esse debeat determinatum tempus secundi adventus, quo Deus ad judicium veniet.

2. Præterea, per signa devenimus in cognitionem signatorum. Sed de futuro judicio multa signa nobis proponuntur in Scriptura, ut patet Matth. 24, et Lucæ 21, et Marci 13. Ergo in cognitionem illius temporis possumus pervenire.

3. Præterea, dicit Apostolus, 1 Corinth. 10, 2, *Nos sumus in quos fines seculorum devenerunt* (1); et 1 Joan. 2, 18: *Filioli, novissima hora est*, etc. Cum ergo jam longum tempus transierit, ex quo dicta hæc sunt, videtur quod saltem nunc scire possumus quod ultimum judicium sit propinquum.

4. Præterea, tempus judicii non oportet esse occultum, nisi propter hoc quod quilibet sollicitus se ad judicium præparet, dum determinatum tempus ignorat. Sed eadem sollicitudo remaneret etiam si certum esset, quia cuique incertum est tempus suæ mortis, *in quo*, sicut dicit Augustinus, in epist. ad Hesychium, 199, al. 80, parum a princ., *quemcumque invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies.* Ergo non est necessarium tempus judicii esse occultum.

— Sed contra est quod dicitur Marci 13, 32: *De die illo, vel hora, nemo scit, neque angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater.* Dicitur autem Filius nescire, in quantum nos scire non facit.

Præterea, 1 Thessal. 5, 2: *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet.* Ergo videtur, cum adventus furis in nocte sit omnino incertus, quod dies ultimi judicii sit omnino incertus.

RESPONDEO dicendum quod Deus per scientiam suam est causa rerum. Utrumque autem **creaturis communicat, dum et rebus tribuit virtutem agendi alias res, quarum sint causæ, et quibusdam etiam cognitionem rerum præbet. Sed in utroque aliqua sibi reservat**; operatur enim quædam, in quibus nulla creatura ei cooperatur; et similiter cognoscit quædam quæ a nulla pura creatura cognoscuntur. Hæc autem nulla alia magis esse debent quam illa quæ soli divinæ subjacent potestati, in quibus nulla creatura ei cooperatur. Et hujusmodi est finis mundi, in quo erit dies judicii. Non enim per aliquam causam creatam mundus finietur, sicut etiam esse incœpit immediate a Deo. Unde **decenter cognitio finis mundi soli Deo reservatur**. Et hanc rationem videtur ipse Dominus assignare, Act. 1, 7: *Non est*, inquit, *vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate;* quasi diceret, quæ soli potestati ejus reservata sunt.

ART. 3. — Ex probat. conclusionis 1^{æ}, ostendit S. Thomas, quod omnibus rebus, vel saltem pluribus, datur virtus causandi alias res; paucioribus autem virtus cognoscendi. Nam de prima communicatione loquens dicit: *rebus tribuit virtutem agendi*, et de secunda loquens, inquit: *quibusdam etiam cognitionem*. Et hoc verum est: nam animata solum et supra, ut puta spiritus, cognoscunt ultra quod operantur. Dicit etiam *creatura pura*, quia Christus homo, non est pura creatura. — Vide supra, quæst. 77, art. 2, pag. 337; et quæ sunt notata, quæst. 73, art. 1, pag. 316.

S. Script. — Matth. 24, 36, etc.; Marc. 13, 32; Luc. 17, 24, etc.; Act. 1, 7; 1 Thessal. 5, 2; 2 Petr. 3, 10; Apoc. 3, 3, et 16, 15.

(1) Vulgata: *Scripta sunt autem ad correptionem nostram in quos*, etc.

Ad primum ergo dicendum quod in primo adventu Christus venit occultus, secundum illud Isa. 45, 16 : *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator.* Et ideo ut a fidelibus cognosci posset, oportuit determinate tempus prædeterminare. Sed in secundo adventu veniet manifeste, ut dicitur in Psal. 49, 3 : *Deus manifeste veniet*, etc. Et ideo circa cognitionem adventus ipsius error esse non poterit. Et propter hoc non est simile.

Ad secundum dicendum quod, sicut dicit Augustinus, in epist. de die judicii, ad Hesychium, 199, al. 80, aliquant. ante med., *signa quæ in Evangeliis ponuntur, non omnia pertinent ad secundum adventum, qui erit in fine ; sed quædam eorum pertinent ad tempus destructionis Jerusalem, quæ jam præteriit; quædam vero, et plura, pertinent ad adventum quo quotidie venit in Ecclesiam, eam visitans spiritualiter, prout in nobis inhabitat per fidem et amorem;* nec illa quæ in Evangeliis vel in Epistolis ponuntur ad ultimum adventum spectantia, ad hoc possunt valere ut determinate tempus judicii possit agnosci ; quia illa pericula quæ pronuntiantur, nuntiantia vicinum Christi adventum, etiam a tempore primitivæ Ecclesiæ fuerunt quandoque intensius, quandoque remissius : unde et ipsi dies Apostolorum dicti sunt novissimi dies ; ut patet Act. 2, ubi Petrus exponit illud verbum Joelis 2, 28 : *Erit in novissimis diebus*, etc., pro tempore illo ; et tamen ex illo tempore jam tempus plurimum transivit ; et quandoque plures, et quandoque pauciores tribulationes in Ecclesia fuerunt. Unde non potest determinari quantum sit futurum, nec de mense, nec de anno, nec de centum, nec de mille annis, ut Augustinus in eodem libro, seu epist. cit., a med. dicit. Sed etsi credantur in fine hujusmotii pericula magis abundare, non potest tamen determinari quæ sit illa quantitas periculorum quæ immediate diem judicii præcedet, vel Antichristi adventum, cum etiam circa tempora primitivæ Ecclesiæ fuerint persecutiones aliquæ adeo graves, et corruptiones errorum adeo abundarent, quod ab aliquibus tunc vicinus expectaretur, vel imminens, Antichristi adventus ; sicut dicitur in ecclesiastica Historia Euseb., lib. 6, cap. 6, et in lib. Hieronymi de Viris illustribus, cap. *Judex de septuaginta*, etc.

Ad tertium dicendum quod ex hoc quod dicitur: *Novissima hora est*, vel ex similibus locutionibus quæ in Scriptura leguntur, non potest aliqua determinata quantitas temporis sciri. Non enim est dictum ad significandum aliquam brevem horam temporis, sed ad significandum novissimum statum mundi, qui est quasi novissima ætas ; quæ quanto temporis spatio duret, non est definitum; cum etiam nec senio, quod est ultima ætas hominis, sit aliquis certus terminus definitus, cum quandoque inveniatur durare quantum omnes præcedentes ætates, vel plus, ut dicit Augustinus in lib. 83 QQ., quæst. 58, a med. Unde etiam Apostolus, 2 ad Thessal. 2, excludit falsum intellectum quem quidam ex suis verbis conceperant, ut crederent diem Domini jam instare.

Ad quartum dicendum quod etiam supposita mortis incertitudine, dupliciter ad vigilantiam valet incertitudo judicii. — Primo quantum ad hoc quod ignoratur, ut etiam tantum differatur, quantum est hominis vita ; ut sic ex duabus partibus incertitudo majorem diligentiam faciat. — Secundo quantum ad hoc quod homo non gerit solum sollicitudinem de persona sua, sed de familia, vel civitate, vel regno, aut tota Ecclesia, cui non determinatur tempus durationis secundum hominis vitam. Et tamen oportet unumquodque horum hoc modo disponi ut dies Domini non inveniat imparatos.

ARTICULUS IV

Utrum judicium fiet in valle Josaphat.

4 Sent., dist. 4, quæst. 1, art. 4, quæstiunc. 4.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod judicium non fiet in valle Josaphat, aut in loco circumstante, quia ad minus oportet omnes judicandos in terra stare, eos autem tantum elevari in nubibus quorum erit judicare. Sed tota terra promissionis capere non posset multitudinem judicandorum. Ergo non potest esse quod circa vallem illam sit futurum judicium.

2. Præterea, Christo in humanitate datum est judicium, ut juste judicet, quia injuste judicatus est in prætorio Pilati, et sententiam injusti judicii in Golgotha suscepit. Ergo loca illa magis debent ad judicium determinari.

3. Præterea, nubes fiunt ex resolutione vaporum. Sed tunc nulla erit evaporatio, vel resolutio. Ergo non poterit esse quod *justi in nubibus obviam Christo in aere rapiantur;* et sic oportebit et bonos et malos esse in terra : et ita multo amplior locus requiretur quam sit vallis ista.

— Sed contra est quod dicitur Joelis 3, 2 : *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo ibi cum eis* (1).

Præterea, Act. 1, 2, dicitur : *Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum, ita veniet.* Sed ipse ascendit in cœlum de monte Oliveti, qui præeminet valli Josaphat. Ergo et circa loca illa ad judicandum veniet.

ART. 4. — Ergo, ut ad titulum litteraliter conclusio applicetur : Judicium fiet in valle Josaphat, id est circa illam vallem. Dicit quod probabiliter potest colligi ex S. Scriptura, nam utrum illa littera Scripturæ intelligatur sic vel sic, ut judicii locus sit tantum vallis Josaphat, non scitur pro certo, sed tantum probabiliter. — Ad *sed contra :* Joel etiam dicit ibidem infra : « Consurgant et ascendant gentes in vallem Josaphat ; quia ibi sedebo, ut judicem omnes gentes in circuitu ». - Pro difficultatibus circa hunc art., vide Feller in suo catechismo philosophico.

(1) Vulgata :.. *disceptabo cum eis ibi.*

RESPONDEO dicendum quod qualiter illud judicium sit futurum, et quomodo homines ad judicium convenient, non potest multum per certitudinem sciri; tamen probabiliter potest colligi ex Scripturis quod **circa locum montis Oliveti descendet**, sicut et inde ascendit, ut idem esse ostendatur qui descendit, et qui ascendit.

Ad primum ergo dicendum quod magna multitudo in parvo spatio comprehendi potest. Sufficit autem ponere quantumcumque spatium circa locum illum ad capiendum multitudinem judicandorum; dummodo ab illo spatio Christum videre possint, qui in aere præeminens, et maxima claritate refulgens, a longinquo inspici poterit.

Ad secundum dicendum quod quamvis Christus per hoc quod judicatus est injuste, judiciariam potestatem meruerit, non tamen judicabit in forma infirmitatis, in qua injuste judicatus est, sed in forma gloriosa in qua ad Patrem ascendit. Unde locus ascensionis magis competit judicio, quam locus ubi condemnatus est.

Ad tertium dicendum quod nubes hic appellantur, ut dicunt quidam, quædam densitates lucis resplendentis a corporibus sanctorum, et non aliquæ evaporationes ex terra et aqua. — Vel potest dici quod nubes illæ generabuntur divina virtute, ad ostendendum conformitatem in adventu ad judicium, et ascensionem; ut qui ascendit in nube, ad judicium veniat. Nubes etiam propter refrigerium indicat misericordiam judicantis.

QUÆSTIO LXXXIX (Vel XCI)

DE JUDICANTIBUS ET JUDICATIS IN JUDICIO GENERALI. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de judicantibus et judicatis in judicio generali.

Circa quod quæruntur octo: 1° utrum aliqui homines judicaturi sint cum Christo; 2° utrum voluntariæ paupertati correspondeat judiciaria potestas; 3° utrum etiam angeli sint judicaturi; 4° utrum dæmones exequentur sententiam judicis in damnatos; 5° utrum omnes homines in judicio comparebunt; 6° utrum aliqui boni judicandi sint; 7° utrum aliqui mali; 8° utrum etiam angeli sint judicandi.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum aliqui homines judicabunt cum Christo.

S. Thom., 4 Sent., dist. 46, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod nulli homines judicabunt cum Christo; Joann. 5, 22: *Pater omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium*, etc. Sed honorificentia talis non debetur alicui nisi Christo. Ergo, etc.

2. Præterea, quicumque judicat habet auctoritatem super illud quod judicat. Sed ea de quibus debet esse futurum judicium, sicut merita et demerita (1) humana, soli divinæ auctoritati subsunt. Ergo nulli competit de his judicare.

3. Præterea, judicium illud non exercebitur vocaliter, sed mentaliter, ut probabilius æstimatur. Sed hoc quod cordibus hominum omnium (2) notificentur merita et demerita, quod est quasi accusatio vel commendatio, vel retributio pœnæ et præmii, quod est quasi sententiæ prolatio, sola divina virtute fiet. Ergo nulli alii judicabunt nisi Christus, qui est Deus.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 19, 28: *Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Ergo, etc.

Præterea, Isa. 3, 14: *Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui.* Ergo videtur quod etiam alii judicabunt cum Christo.

RESPONDEO dicendum quod judicare multipliciter dicitur. — Uno modo quasi causaliter; ut dicatur illud judicare, unde apparet aliquis judicandus: et secundum hoc aliqui dicuntur **judicare comparatione**, in quantum ex comparatione aliorum aliqui judicandi ostenduntur, sicut patet Matth. 12, 41: *Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam.* Sed **sic judicare in judicio communiter et bonorum et malorum est.** — Alio modo dicitur **judicare, quasi interpretative**: interpretamur enim aliquem facere qui facienti consentit. Unde illi qui consentient Christo judici, ejus sententiam approbando, judicare dicentur: et sic **judicare erit omnium electorum**: unde dicitur Sap. 3, 8: *Judicabunt justi nationes.* — Tertio modo di-

---

ART. I. — Ad 1^{m} *conclus.* nota quod judicium comparativum bonorum est, quando ex comparatione illorum ostenduntur alii judicari debere sic vel sic; puta negligentes de sua salute, vel inexcusabiles, quod aut non benefecerint aut etiam peccaverint, puta si dicatur: talis bonus erat vestitus carne et fragilitate sicut talis peccator, et tamen bene fecit, ultra quod peccata vitavit; ergo peccator talis inexcusabilis est ratione fragilitatis de hoc quod non benefecit. Et sic de similibus. Judicium comparativum malorum est, quando ex eo quod quis minus malus est, monstratur magis malum merito tali vel tali sententia dignum. — Ad 2 *concl.*: Ergo reprobi non judicabunt interpretative, id est non approbabunt voluntarie sententiam judicis, licet coactive illam approbent; nam hoc eis displicebit, et vellent posse non approbare eam, id est non cognoscere eam esse veram et justam. — In 3^{a} *concl.* nota ly *ex propria auctoritate*. Per hoc non excluditur Christus, cum ipse personaliter sit Deus, et per consequens propriam et summam auctoritatem habeat. Unde ly *solus* dicitur ad differentiam creaturarum. — Fide certum est sanctos aliquos cum Christo judicaturos. — De potestate judiciaria Christi, vide quæst. 90, infra, et in 3 Parte, quæst. 59.

S. Scriptura. — Judicabunt sancti; Sap. 3, 8, et 5, 1; Matth. 19, 28; 1 Corint. 6, 2; Jud. 14.

(1) Ita passim, optime. — Al., *et præmia.*

(2) Al., deest *omnium*.

citur aliquis judicare quasi assessorie, et per similitudinem, quia scilicet similitudinem judicis habet, in quantum sedet in loco eminenti, sicut judex : et sic assessores dicuntur judicare. Et secundum hunc modum dicunt quidam quod perfecti viri, quibus judiciaria potestas promittitur Matth. 19, judicabunt, scilicet per honorabilem assessionem ; quia superiores cæteris apparebunt in judicio, obviantes *Christo in aera*. Sed istud non videtur sufficere ad promissionem Domini complendam, qua dicitur Matth. 19, 28 : *Sedebitis judicantes;* videtur enim judicium consessionis superaddere. — Et ideo est quartus modus judicandi, qui perfectis viris conveniet, in quantum in eis continentur decreta divinæ justitiæ, ex quibus homines judicabuntur ; sicut si liber in quo continetur lex, judicare dicatur. Unde Apocal. 20 : *Judicium sedit, et libri aperti sunt* (1). Et per hunc modum hanc judicationem Richardus de Sancto-Victore exponit, in tract. de judiciar. Potest., circa med.: unde dicit : *Qui divinæ contemplationi assistunt, qui in libro sapientiæ quotidie legunt, velut in cordium voluminibus transcribunt quidquid jam perspicua veritatis intelligentia comprehendunt;* et infra : *Quid vero sunt judicantium corda, divinitus in omnem veritatem edocta, nisi quædam canonum decreta?*

Sed quia judicare importat actionem in alium procedentem, ideo, proprie loquendo, judicare dicitur qui sententiam loquendo in alterum fert. Sed hoc dupliciter contingit. — Uno modo **ex propria auctoritate** : et hoc est illius qui habet dominium in alios et potestatem, cujus regimini subduntur qui judicantur ; unde ejus est in eos jus ferre. **Et sic judicare est solius Dei.** — Alio modo judicare est sententiam alterius auctoritate latam in aliorum notitiam ducere, quod est **sententiam latam pronuntiare. Et hoc modo perfecti viri judicabunt**, quia alios ducent in cognitionem divinæ justitiæ, ut sciant quid juste pro meritis eis debeatur ; ut sic ipsa revelatio justitiæ dicatur judicium. Unde dicit Richardus de Sancto-Victore, loc. cit. : *Judices coram judicandis decretorum suorum libros aperire, est ad cordium suorum inspectionem inferiorum quorumlibet visum admittere, sensumque suum in his quæ ad judicium pertinent, revelare.*

Ad primum ergo dicendum quod objectio illa procedit de judicio auctoritatis, quod soli Christo convenit.

Et similiter dicendum est *ad secundum*.

Ad tertium dicendum quod non est inconveniens aliquos sanctorum aliis quædam revelare, vel per modum illuminationis, sicut superiores angeli inferiores illuminant ; vel per modum locutionis, sicut inferiores superioribus loquuntur.

ARTICULUS II

Utrum judiciaria potestas correspondeat voluntariæ paupertati.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod judiciaria potestas non correspondeat voluntariæ paupertati. Hæc enim solum duodecim apostolis est promissa, Matth. 19, 28 : *Sedebitis super sedes duodecim judicantes,* etc. Cum ergo non omnes voluntarie pauperes sint apostoli, videtur quod non omnibus judiciaria potestas respondeat.

2. Præterea, majus est offerre sacrificium Deo de proprio corpore quam de exterioribus rebus. Sed martyres, et etiam virgines, offerunt de proprio corpore sacrificium Deo ; voluntarie autem pauperes de exterioribus rebus. Ergo sublimitas judiciariæ potestatis magis respondet martyribus et virginibus, quam voluntarie pauperibus.

3. Præterea, Joan. 5, 45 : *Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis ;* Glossa interl., *quia voci ejus non creditis.* Et Joan. 12, 48 : *Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die.* Ergo ex hoc quod aliquis proponit legem, vel verbum exhortationis ad instructionem morum, habet quod judicet contemnentes. Sed hoc est doctorum. Ergo doctoribus magis competit quam voluntarie pauperibus.

4. Præterea, Christus ex hoc quod injuste judicatus est, in quantum homo, meruit ut sit judex omnium in humana natura, Joan. 5, 27 : *Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.* Sed qui persecutionem patiuntur propter justitiam, injuste judicantur. Ergo judiciaria potestas magis competit eis quam pauperibus.

5. Præterea, superior non judicatur ab inferiori. Sed multi licite divitiis utentes erunt majoris meriti multis voluntarie pauperibus. Ergo voluntarie pauperes non judicabunt ubi illi judicabuntur.

— Sed contra, Job. 36, 6 : *Non salvat impios, et judicium pauperibus tribuit.* Ergo pauperum est judicare.

Præterea, Matth. 19, super illud : *Vos qui reliquistis omnia,* etc., dicit Glossa ord. : *Qui reliquerunt omnia, et secuti sunt Deum, hi judices erunt ; qui licita habentes recte usi sunt, judicabuntur ;* et sic idem quod prius.

RESPONDEO dicendum quod **paupertati debetur judiciaria potestas specialiter propter tria.** Primo ratione congruitatis, quia voluntaria paupertas est eorum qui omnibus quæ mundi sunt contemptis, soli Christo inhærent : et ideo non est in eis aliquid quod eorum judicium a justitia deflectat : unde idonei ad judicandum redduntur, quasi veritatem justitiæ præ omnibus diligentes. — Secundo per modum meriti, quia humilitati respondet exaltatio pro merito. Inter omnia autem quæ hominem in hoc mundo despectum faciunt, præcipuum est paupertas. Unde et pauperibus excellentia judiciariæ potestatis promittitur, ut sic qui propter Christum se humiliat, exaltetur. — Tertio quia paupertas disponit ad prædictum modum judicandi. Ex hoc enim aliquis sanctorum judicare dicetur, ut ex dictis patet, art. præc., quia cor habebit edoctum omni divina veritate, quam aliis potens erit manifestare. In progressu autem ad perfectionem primum quod relinquendum occurrit, sunt exteriores divitiæ, quia hæc sunt ultimo acquisita. Quod autem ultimum in generatione est, primum est in destructione. Unde et inter beatitudines, quibus est progressus ad perfectionem, prima ponitur paupertas. Et sic paupertati respondet judiciaria potestas, in quantum est prima dispositio ad perfectionem prædictam. Et hinc est quod non quibuscumque pauperibus etiam voluntarie, repromittitur potestas prædicta, sed illis qui relinquentes omnia sequuntur Christum secundum perfectionem vitæ.

---

(1) In Vulgata, vers. 4 : *Judicium datum est illis :* et vers. 12 : *Et vidi mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt.*

ART. 2. — In *concl.* quid significet ly *paupertati voluntariæ* vide in fine istius corp., ubi bene advertendum quod non omnes qui paupertatem profitentur et ad beatitudinem perveniunt esse judicaturos cum apostolis ; quia privilegium istud non est promissum statui aut professioni, sed tantum exactæ illius status observationi.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit 20 de Civit. Dei, cap. 5, ante med., *nec quoniam super duodecim sedes sessuros esse ait, duodecim solos homines cum ipso judicaturos putare debemus; alioquin quoniam in locum Judæ traditoris apostolum Matthiam legimus ordinatum, Paulus, qui plus aliis laboravit, ubi ad judicandum sedeat, non habebit.* Unde *duodenario numero*, ut ibidem judicat, *significata est universa judicantium multitudo, propter duas partes septenarii, scilicet tria, et quatuor, quæ in se ductæ faciunt duodenarium.* Duodenarius autem est numerus perfectus, propter hoc quod consistit ex duplici senario, qui est numerus perfectus. — Vel quoad litteram duodecim apostolis loquebatur, in quorum persona hoc omnibus eorum sequacibus promittebat.

Ad secundum dicendum quod virginitas et martyrium non ita disponunt ad retinendum in corde decreta divinæ justitiæ, sicut paupertas ; sicut e contrario exteriores divitiæ ex sua sollicitudine suffocant verbum Dei, sicut dicitur Lucæ 8. — Vel dicendum quod paupertas non sola sufficit ad meritum judiciariæ potestatis, sed est prima pars perfectionis, cui respondet judiciaria potestas. Unde inter ea quæ sequuntur ad paupertatem, ad perfectionem spectantia, possunt computari et virginitas, et martyrium, et omnia perfectionis opera ; non tamen sunt ita principalia, sicut paupertas, quia principium rei est maxima pars ejus.

Ad tertium dicendum quod ille qui legem proposuit, aut exhortatus est ad bonum, judicabit causaliter loquendo, quia per comparationem ad verba ab ipso prolata, vel proposita, alii judicabuntur. Et ideo non respondet proprie potestas judiciaria prædicationi vel doctrinæ. — Vel dicendum, secundum quosdam, quod tria requiruntur ad potestatem judiciariam ; *primo* abdicatio temporalium curarum, ne impediatur animus a sapientiæ perceptione ; *secundo* requiritur habitus continens divinam justitiam scitam et observatam ; *tertio* quod illam justitiam alios quis docuerit ; et sic doctrina erit perfectio complens meritum judiciariæ potestatis.

Ad quartum dicendum quod Christus in hoc quod injuste judicatus est, seipsum humiliavit ; *oblatus est* enim, *quia voluit*, Isaiæ 53, 7, et meritum humilitatis est judiciaria exaltatio, quia ei omnia subduntur, ut dicitur Philip. 2. Et ideo magis debetur judiciaria potestas illis qui voluntarie se humiliant, bona temporalia abjiciendo, propter quæ homines a mundanis honorantur, quam his qui ab aliis humiliantur.

Ad quintum dicendum quod inferior non potest judicare superiorem auctoritate propria ; sed tamen auctoritate superioris potest, sicut patet in judicibus delegatis. Et ideo non est inconveniens si hoc quasi accidentale præmium pauperibus detur, ut judicent alios, etiam qui sunt excellentioris meriti respectu præmii essentialis.

ARTICULUS III

Utrum angeli debeant judicare.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod angeli debeant judicare, Matth. 25, 31 : *Cum venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo.* Sed loquitur de adventu ad judicium. Ergo videtur quod angeli etiam judicabunt.

2. Præterea, angelorum ordines nomina sortiuntur ex officio quod exercent. Sed quidam ordo angelorum est ordo thronorum ; quod videtur pertinere ad judiciariam potestatem ; thronus enim est *sedes judicis, solium regis, cathedra doctoris.* Ergo aliqui angeli judicabunt.

3. Præterea, sanctis post hanc vitam promittitur angelorum æqualitas, Matth. 22. Si ergo homines hanc habebunt potestatem ut judicent, multo fortius angeli.

— Sed contra, Joan. 5, 27 : *Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.* Sed

---

ART. 3. — In *concl.* 1 nota ly *assessores*, secundum quod hoc nomen dicit tria : et confessionem, et sententiæ voluntariam approbationem, et sententiæ ipsius a Christo latæ pronuntiationem, ut supra, art. 1, corp. declaratur. — In *concl* 2^a, nota ly *etiam*, scilicet sicut et pauperes de quibus in art. 2. Utrumque enim approbabunt. Unde ly *etiam* non denotat quod angelis conveniat aliquid aliud in hoc, præter approbationem. Vides ergo quod judicare sumitur diverso modo in 2^a, et in 1^a, conclus. — Utrum autem sint boni angeli judicaturi malos angelos, hic non exprimitur; plures vero affirmant .

angeli non communicant in humana natura. Ergo nec in judiciaria potestate.

Præterea, non est ejusdem judicare, et esse judicis ministrum. Sed angeli erunt in judicio illo, ut ministri judicis, ut dicitur Matth. 13, 41 : *Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala.* Ergo angeli non judicabunt.

RESPONDEO dicendum quod assessores judicis debent judici esse conformes. Judicium autem Filio hominis attribuitur, quia secundum humanam naturam omnibus apparebit tam bonis quam malis, quamvis tota Trinitas judicet per auctoritatem. Et ideo etiam oportet ut assessores judicis humanam naturam habeant, in qua possint ab omnibus bonis et malis videri. Et sic **angelis non competit judicare**, quamvis **angeli etiam aliquo modo possint dici judicare, scilicet per sententiæ approbationem.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut ex Glossa ord., ibidem, patet, angeli cum Christo venient non ut judices, sed *ut sint testes humanorum actuum, sub quorum custodia homines bene vel male egerunt.*

Ad secundum dicendum quod nomen throni attribuitur angelis ratione illius judicii quod Deus semper exercet, omnia justissime gubernando; cujus judicii angeli sunt quodammodo executores et promulgatores. Sed judicium quod de hominibus per hominem Christum fiet, etiam requirit homines assessores.

Ad tertium dicendum quod hominibus promittitur angelorum æqualitas quantum ad præmium essentiale ; nihil tamen prohibet aliquod præmium accidentale exhiberi hominibus, quod angelis non dabitur, ut patet de aureola virginum aut martyrum, et similiter potest dici de judiciaria potestate.

Articulus IV

Utrum dæmones exequentur sententiam judicis in damnatos.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod post diem judicii dæmones non exequentur sententiam judicis in damnatos, quia, secundum Apostolum 1. Cor. 15, 24, *tunc evacuabit omnem principatum, potestatem et virtutem.* Ergo cessabit omnis prælatio. Sed exequi judicis sententiam, quamdam denotat prælationem. Ergo dæmones post diem judicii non exequentur sententiam judicis.

2. Præterea, dæmones magis peccaverunt quam homines. Ergo non est justum quod homines per dæmones torqueantur.

3. Præterea, sicut dæmones suggerunt hominibus mala, ita angeli boni suggerunt bona. Sed præmiare bonos non erit officium bonorum angelorum, sed hoc erit ab ipso Deo immediate. Ergo nec punire malos erit officium dæmonum.

— Sed contra est quod homines peccatores se diabolo subdiderunt peccando. Ergo justum est ut ei subjiciantur in pœnis, quasi ab eo puniendi.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc tangitur a Magistro in littera, 4 Sent., dist. 47, duplex opinio: et utraque videtur Dei justitiæ competere; ex hoc enim quod homo peccat, juste dæmoni subjicitur ; sed dæmon injuste ei præest. — Opinio ergo illa quæ ponit dæmones in futurum post diem judicii hominibus non præesse in pœnis, respicit ordinem divinæ justitiæ ex parte dæmonum punientium. — Contraria vero opinio respicit ordinem divinæ justitiæ ex parte hominum punitorum. Quæ autem earum verior sit, certum nobis esse non potest. — **Verius tamen existimo** quod sicut ordo servabitur in salvatis, quo quidam a quibusdam illuminabuntur et perficientur, eo quod omnes cœlestis hierarchiæ ordines perpetui erunt, ita **servabitur ordo in pœnis, ut homines per dæmones puniantur,** ne totaliter divinus ordo, quo angelos medios inter naturam humanam et divinam constituit, annuletur. Et ideo sicut hominibus per angelos bonos divinæ illuminationes deferuntur, ita etiam dæmones sunt executores divinæ justitiæ in malos. — **Nec ob hoc minuitur aliquid de dæmonum pœna, quia in hoc etiam quod alios torquent, ipsi torquebuntur**; ibi enim miserorum societas miseriam non minuet, sed augebit.

Ad primum ergo dicendum quod prælatio illa quæ dicitur evacuanda per Christum in futuro, est accipienda secundum modum prælationis quæ est secundum statum hujus mundi, in quo et homines hominibus principantur, et angeli hominibus, et angeli angelis, et angeli dæmonibus, et dæmones dæmonibus (1), et dæmones hominibus : et hoc totum ad perducendum ad finem vel abducendum a fine. Tunc autem cum omnia ad finem illum pervenerint, non erit prælatio abducens a fine, vel adducens ad finem, sed conservans in fine boni vel mali.

Ad secundum dicendum quod quamvis meritum dæmonum non requirat quod hominibus præferantur, quia injuste sibi homines subjecerunt, tamen hoc requirit ordo naturæ ipsorum ad naturam humanam. Bona enim naturalia in eis integra

---

ART. 4. — Conclusio prima pro veriori acceptatur, non vero pro necessaria, ut patet ex textu. — Ad 2^m conclus. nota quod præesse in miseria est magis miserum esse, et consequenter non mirum quod torqueantur dæmones, dum alios torquent, quia in hoc illis præsunt ; et hoc est radix conclusionis et probationis.

(1) Ita recentiores edit. — Veteres omittunt : *Et angeli dæmonibus, et dæmones dæmonibus.*

manent, ut Dionysius dicit, cap. 4 de divinis Nominibus, part. 4, lect. 19.

Ad tertium dicendum quod angeli boni non sunt causa principalis præmii electis, quia hoc omnes immediate a Deo percipiunt; sed tamen quorumdam accidentalium præmiorum angeli hominibus sunt causa, in quantum per superiores angelos inferiores et angeli et homines illuminantur de aliquibus secretis divinorum quæ ad substantiam beatitudinis non pertinent. Et similiter etiam principalem pœnam damnati excipient immediate a Deo, scilicet exclusionem perpetuam a visione Dei; alias autem pœnas sensibiles non est inconveniens hominibus per dæmones infligi. — In hoc tamen est differentia, quia meritum exaltat, sed peccatum reprimit. Unde cum natura angelica sit altior quam humana, quidam propter excellentiam meriti in tantum exaltabuntur, quod talis exaltatio excedet altitudinem naturæ et præmii in quibusdam angelis: unde etiam quidam angeli per quosdam homines illuminabuntur. Sed nulli homines peccatores propter aliquem gradum malitiæ pervenient ad illam eminentiam quæ debetur naturæ dæmonum.

ARTICULUS V

Utrum omnes homines in judicio comparebunt.

S. Thom., 4 Sent., dist. 39, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non omnes homines in judicio comparebunt, quia dicitur Matth. 19, 28: *Sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Sed non omnes homines pertinent ad illas tribus duodecim. Ergo videtur quod non omnes in judicio comparebunt.

2. Præterea, idem videtur per hoc quod dicitur in Psal. 1, 6: *Non resurgent impii in judicio.* Sed multi sunt tales. Ergo videtur quod non omnes comparebunt.

3. Præterea, ad hoc aliquis ad judicium adducitur, ut ejus merita discutiantur. Sed quidam sunt qui nulla merita habuerunt, sicut pueri ante perfectam ætatem decedentes. Ergo illos in judicio comparere necesse non erit.

— Sed contra est quod dicitur Act. 10, 42, quod *Christus constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum.* Sed sub istis duabus differentiis comprehenduntur omnes homines, qualitercumque vivi a mortuis distinguantur. Ergo omnes homines in judicio comparebunt.

Præterea, Apoc. 1, 7, dicitur: *Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus.* Hæc autem non essent, si non omnes in judicio comparerent. Ergo, etc.

RESPONDEO dicendum quod potestas judiciaria Christo homini collata est in præmium humilitatis quam in passione exhibuit. Ipse autem in sua passione sanguinem pro omnibus fudit quantum ad sufficientiam, licet non in omnibus effectum habuit, propter impedimentum in aliquibus inventum. Et ideo **congruum est ut omnes homines in judicio congregentur** ad videndum ejus exaltationem in humana natura, secundum quam constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dicit Augustinus, 20 de Civit. Dei, cap. 5, circa med., *non quia dictum est: « Judicantes duodecim tribus Israel, » tribus Levi, quæ tertia decima est, judicanda non erit; aut solum illum populum, non etiam gentes cæteras judicabunt.* Ideo autem per duodecim tribus omnes aliæ gentes significatæ sunt, quia in sortem duodecim tribuum per Christum sunt vocatæ.

Ad secundum dicendum quod hoc quod dicitur: *Non resurgent impii in judicio*, si referatur ad omnes peccatores, sic intelligendum est, quod non resurgent ad hoc quod judicent; si autem impii dicantur infideles, sic intelligendum est, quod non resurgent ad hoc quod judicentur, quia *jam judicati sunt*, Joan. 3; sed omnes resurgent, ut in judicio compareant ad gloriam judicis intuendam.

Ad tertium dicendum quod etiam pueri ante perfectam ætatem decedentes in judicio comparebunt, non ut judicentur, sed ut videant gloriam judicis.

ARTICULUS VI

Utrum boni in judicio judicabuntur.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 5. — In conclusione intellige ly *congruum* ut stat cum necessario. — S. Thomas sic loquitur, *Opusc.* 3, cap. 143: « Omnes boni et mali, a primo homine usque ad ultimum, judicio Christi subdentur, quia ut dicitur 2 Corint. 5, omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, a quorum generalitate, non excluduntur etiam parvuli, qui vel sine baptismo vel cum baptismo decesserunt ». — Vide infra art. 6 et 7, et lect. 1 in cap. 14 ad Roman. et lect. 2 in cap. 5 in 2 ad Corint. — In tota hac quæst. in mente habeas duplex judicium scilicet discussionis et retributionis, ut in art. sequenti.

S. Script. — Judicabuntur omnes de tota vita: Eccle. 11, 9, et 12, 14; Eccli. 16, 22; Soph. 1, 12; Matth. 25, 31; 1 Petr. 4, 18.

ART. 6. — In 1ª *concl.* nota ly *omnes*, scilicet boni. De his enim loquitur in art. præsenti, et quoad hoc reservatur concl. de reprobis in art. 7. — In *concl.* 2ª, ly *non judicabuntur*, scilicet judicio discussionis. In *concl.* 3ª, nota ly *amant sæcularia* etc., id est peccatis venialibus sunt prægravati. Ly *ita tamen quod nihil Christo præponunt*: id est, ita quod non peccant mortaliter, et si aliquando taliter peccare contingat, condignam pœnitentiam de illis agunt. Ut breviter omnia intelligantur: in ista conclus. 3ª, per bonos intelligit electos, sed non perfectos, eo modo quo in 2ª conclus. de bonis locutio fiebat. — In fine resp. ad 3, lege transposita constructione:

nulli boni in judicio judicabuntur, quia Joan. 3, 18 : *Qui credit in eum, non judicatur.* Sed omnes boni crediderunt in eum. Non ergo judicabuntur.

2. Præterea, illi non sunt beati quibus est incerta sua beatitudo; ex quo Augustinus, lib. 11 sup. Gen. ad litt., cap. 17, probat dæmones nunquam fuisse beatos. Sed sancti homines nunc sunt beati. Ergo certi sunt de sua beatitudine. Sed quod certum est, non adducitur ad judicium. Ergo boni non judicabuntur.

3. Præterea, timor beatitudini repugnat. Sed extremum judicium, quod tremendum maxime dicitur, non poterit fieri sine timore eorum qui sunt judicandi; unde etiam super illud Job 40 : *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli*, etc., dicit Gregorius, lib. 34 Moral., cap. 7, sub fin. : *Consideremus quomodo tunc iniquorum conscientia concutietur quando etiam justorum vita turbatur.* Ergo beati non judicabuntur.

— Sed contra, videtur quod omnes boni judicabuntur, quia dicitur 2 Cor. 5 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Sed nihil est aliud judicari. Ergo omnes etiam boni judicabuntur.

Præterea, universale omnia comprehendit. Sed illud judicium dicitur universale. Ergo omnes judicabuntur.

RESPONDEO dicendum quod ad judicium duo pertinent, scilicet discussio meritorum, et retributio præmiorum. — **Quantum ergo ad retributionem præmiorum, omnes judicabuntur,** etiam boni, in eo quod unusquisque recipiet ex divina sententia præmium merito respondens. — Sed discussio meritorum non fit nisi ubi est quædam meritorum commixtio bonorum cum malis. Qui autem ædificant supra fundamentum fidei *aurum et argentum, et lapides pretiosos,* 1 Cor. 3, divinis servitiis totaliter insistentes, qui nullam admixtionem notabilem alicujus mali meriti habent, in eis discussio meritorum locum non habet; sicut **illi qui rebus mundi penitus abjectis, sollicite cogitant solum quæ Dei sunt; et ideo salvabuntur, sed non judicabuntur.** — Illi vero qui ædificant super fidei fundamentum *ligna, fenum, stipulam,* **qui adhuc scilicet amant secularia, et terrenis negotiis implicantur, ita tamen quod nihil Christo præponant,** sed student peccata eleemosynis redimere, habent quamdam commixtionem bonorum meritorum cum malis, et ideo discussio meritorum in eis locum habet; unde tales quantum ad hoc **judicabuntur, et tamen salvabuntur.**

Ad primum ergo dicendum quod quia punitio est effectus justitiæ, præmiatio autem misericordiæ, ideo magis judicio, quod est actus justitiæ, antonomastice punitio attribuitur; ut interdum judicium pro ipsa condemnatione accipiatur. Et sic intelligitur auctoritas inducta, ut per Glossam (ordin. sup. illud : *Ut judicem mundum*) ibidem patet.

Ad secundum dicendum quod discussio meritorum in electis non erit ad tollendam certitudinem beatitudinis in cordibus ipsorum judicandorum, sed ut præeminentia bonorum meritorum ad mala ostendatur omnibus manifeste, et sic Dei justitia comprobetur.

Ad tertium dicendum quod Gregorius loquitur de justis adhuc in carne mortali existentibus; unde supra præmiserat : *Hi qui in corporibus reperiri poterunt, quamvis jam fortes atque perfecti, adhuc tamen quia in carne sunt positi, non possunt in tanti terroris turbine nulla formidine concuti.* Unde patet quod terror ille referendus est ad tempus immediate judicium præcedens, tremendum quidem maxime malis, non autem bonis, quibus nulla erit mali suspicio.

— Rationes autem quæ sunt ad oppositum, procedunt de judicio quantum ad retributionem præmiorum.

ARTICULUS VII

Utrum mali judicabuntur

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod nulli mali judicabuntur. Sicut enim est certa infidelium damnatio, ita et eorum qui in mortali decedunt. Sed propter damnationis certitudinem dicitur Joan. 3, 18 : *Qui non credit, jam judicatus est.* Ergo eadem ratione nec alii peccatores judicabuntur.

2. Præterea, vox judicis est valde terribilis eis qui per judicium condemnantur. Sed, sicut in littera, 4 Sent., dist. 47, ex verbis Gregorii, lib. 26 Moral., cap. 20, inter princ. et med., habetur, *ad infideles locutio judicis non fiet.* Si ergo fieret ad fideles damnandos, ipsi infideles de sua infidelitate commodum reportarent, quod est absurdum.

— Sed contra videtur quod omnes mali sint judicandi, quia omnibus malis infligetur pœna secundum quantitatem culpæ. Sed hoc sine definitione judicii esse non potest. Ergo omnes mali judicabuntur.

RESPONDEO dicendum, quod **judicium quod est pœnarum retributio pro peccatis, omnibus malis competit; judicium autem quod est discussio meritorum, solum fidelibus,**

« maxime quidem tremendum malis » ne quis « maxime malis » legendum putet; bonis autem dicitur non tremendum, si boni perfecte sunt.

ART. 7. — Nota quæ dicta sunt in corp. ad differentiam infidelium et præcipue ly *bonorum operum vel meritorum*; quia in infidelibus non possunt esse merita, licet possint esse bona opera moralia, 2. 2. quæst. 10, art. 4; et ideo utitur textus disjunctione *vel.*

quia in infidelibus non est fidei fundamentum, quo sublato, omnia opera sequentia perfecta rectitudine intentionis carent ; unde non est in eis aliqua permixtio bonorum operum vel meritorum ad mala, quæ discussionem requirat. Sed fideles, in quibus manet fidei fundamentum, ad minus fidei actum laudabilem habent, qui, quamvis non sit meritorius sine charitate, tamen quantum est de se, est ordinatus ad meritum ; et ideo in eis judicium discussionis locum habet. Unde ipsi fideles, qui fuerunt saltem numero cives civitatis Dei, judicabuntur ut cives iu quos sine discussione meritorum sententia mortis non feretur ; sed infideles condemnabuntur ut hostes, qui consueverunt apud homines absque meritorum discussione exterminari.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis eis qui in mortali decedunt, pro certo constet de eorum damnatione, quia tamen aliqua quæ pertinent ad bene merendum, habent annexa, oportet ad manifestationem divinæ justitiæ ut discussio de eorum meritis fiat, per quam ostendatur eos juste a sanctorum civitate excludi, cujus esse cives numero exterius videbantur.

Ad secundum dicendum quod allocutio illa specialiter intellecta secundum hoc non erit aspera fidelibus condemnandis, quia in eis aliqua sibi placentia manifestabit, quæ in infidelibus inveniri non possunt, quia *sine fide impossibile est placere Deo*, Hebr. 11, 6. Sed sententia condemnationis, quæ in omnes feretur, omnibus terribilis erit.

— Ratio vero in contrarium adducta procedebat de judicio retributionis.

ARTICULUS VIII

Utrum angeli in futuro judicio judicabuntur.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod angeli in futuro judicio judicabuntur, quia dicitur 1 Corinth. 6, 3 : *Nescitis quoniam angelos judicabimus ?* Sed hoc non potest referri ad statum præsentis temporis. Ergo referri debet ad futurum judicium.

2. Præterea, Job 40, 28, dicitur de Behemot, seu Leviathan, per quem diabolus intelligitur : *Videntibus cunctis præcipitabitur* ; et Marci 1, 24, exclamavit dæmon ad Christum : *Cur venisti ante tempus perdere nos* (1)? et Glossa (ord. Bedæ) dicit, ibidem, quod *dæmones in terra Dominum cernentes, se continuo judicandos esse credebant.* Ergo videtur quod eis finale judicium reservetur.

3. Præterea, 2 Petri 2, 4, dicitur : *Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari.* Ergo videtur quod angeli judicabuntur.

— Sed contra, *Deus non judicabit bis in idipsum* (1), Nahum 1, vers. 9, secundum LXX. Sed mali angeli jam judicati sunt ; unde dicitur Joan. 16, 11 : *Princeps hujus mundi jam judicatus est.* Ergo in futuro angeli non judicabuntur.

Præterea, perfectior est bonitas vel malitia angelorum, quam aliquorum hominum in statu viæ. Sed quidam homines boni et mali non judicantur, ut dicitur in littera, 4 Sent., dist. 47. Ergo nec angeli boni vel mali judicabuntur.

RESPONDEO dicendum quod **judicium discussionis nullo modo habet locum neque in bonis angelis neque in malis**, quia neque in bonis potest aliquid mali inveniri, neque in malis aliquid boni ad judicium pertinens. — Sed si loquamur de judicio retributionis, sic est distinguenda duplex retributio : *una* respondens propriis meritis angelorum, et hæc a principio fuit utrisque, dum quidam in beatitudinem sublimati sunt, quidam vero in miseriam demersi ; *alia* retributio est quæ respondet meritis bonis vel malis per angelos procuratis, et hæc retributio in futuro judicio fiet, quia boni angeli amplius gaudium habebunt de salute eorum quos ad meritum induxerunt, et mali amplius torquebuntur, multiplicata malorum ruina qui per eos ad mala sunt incitati. Unde, **directe loquendo, judicium neque ex parte judicantium, neque ex parte judicandorum, erit angelorum, sed hominum ; sed indirecte quodammodo respiciet angelos,** in quantum actibus hominum fuerunt commixti.

Ad primum ergo dicendum quod illud verbum Apostoli est intelligendum de judicio comparationis, quia quidam homines quibusdam angelis superiores invenientur.

Ad secundum dicendum quod ipsi dæmones, cunctis videntibus tunc præcipitabuntur, quia in perpetuum in inferni carcerem detrudentur, ut jam non sit eis liberum egredi extra, quia hoc eis non concedebatur nisi secundum quod ordinabantur ex divina providentia ad hominum vitam exercendam.

Et similiter dicendum est *ad tertium*.

QUÆSTIO XC (XCII).

DE FORMA JUDICIS VENIENTIS AD JUDICIUM. — *In tres articulos divisa*

Deinde considerandum est de forma judicis venientis ad judicium.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum Christus

ART. 8. — In 3ª Parte, quæst. 59, art. 2, ostendit S. Thomas, angelos subesse potestati judiciariæ Christi, non solum quantum ad divinam naturam, sed etiam quantum ad humanam.

(1) Vulgata : *Venisti perdere nos ?*

(1) Vulgata : *Non consurget duplex tribulatio.*

in forma humanitatis sit judicaturus; 2° utrum apparebit in forma humanitatis gloriosa; 3° utrum divinitas possit sine gaudio videri.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christus in forma humanitatis sit judicaturus.

S. Thom., 4 Sent., dist. 48, quæst. 1, art. 1, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus in forma humanitatis non sit judicaturus. Judicium enim auctoritatem requirit in judicante. Sed auctoritas super vivos et mortuos est in Christo, secundum quod est Deus; sic enim est et Dominus et Creator omnium. Ergo in forma divinitatis judicabit.

2. Præterea, in judice requiritur potestas invincibilis; unde Eccli. 7, 6: *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.* Sed virtus invincibilis convenit Christo secundum quod est Deus. Ergo in forma divinitatis judicabit.

3. Præterea, Joan. 5, 22, dicitur: *Pater omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Sed honor æqualis Patri non debetur Filio secundum humanam naturam. Ergo non judicabit secundum formam humanam.

4. Præterea, Daniel 7, 9, dicitur: *Aspiciebam, donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit.* Throni autem judiciariam potestatem designant; antiquitas autem de Deo dicitur ratione æternitatis, ut Dionysius dicit in lib. de div. Nom., cap. 10, ante med. lec. 2. Ergo judicare convenit Filio, prout est æternus. Ergo non secundum quod est homo.

5. Præterea, Augustinus dicit, tract. 19 in Joan., aliquant. a med. (et habetur in littera, 4 Sent., dist. 48), quod *per Verbum Filium Dei fit animarum resurrectio, per Verbum factum in carne filium hominis fit corporum resurrectio.* Sed judicium illud finale pertinet magis ad animam quam ad carnem. Ergo magis convenit judicare Christo, secundum quod est Deus, quam secundum quod est homo.

— Sed contra, Joan. 5, 22, dicitur: *Potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est.*

Præterea, Job 36, 17: *Causa tua quasi impii judicata est* (Glossa, *a Pilato*); ideo *judicium, causamque recipies*; Glossa, *ut juste judices.* Sed Christus secundum humanam naturam est judicatus a Pilato. Ergo secundum humanam naturam judicabit.

Præterea, ejus est judicare cujus est legem condere. Sed Christus in humana natura apparens nobis legem Evangelii dedit. Ergo secundum eamdem naturam judicabit.

RESPONDEO dicendum quod judicium aliquod dominium in judicante requirit. Unde Rom. 14, 4: *Tu quis es, qui judicas alienum servum?* Et ideo secundum hoc **Christo competit judicare, secundum quod dominium super homines habet, de quibus principaliter erit finale judicium.** — Ipse autem est noster Dominus, non solum ratione creationis, quia *Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, et non ipsi nos*, Psal. 99, 3; sed etiam ratione redemptionis, quod ei competit secundum humanam naturam. Unde Rom. 14, 9: *In hoc Christus mortuus est, et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur.* Ad præmium autem vitæ æternæ consequendum nobis creationis bona non sufficerent nisi redemptionis beneficium adderetur, propter impedimentum quod naturæ creatæ supervenit ex peccato primi parentis. Unde cum finale judicium ad hoc ordinetur ut aliqui admittantur ad regnum, et aliqui excludantur a regno, **conveniens est ut ipse Christus secundum humanam naturam,** cujus redemptionis beneficio homo ad regnum admittitur, **illo judicio præsideat.** Et hoc est quod dicitur Act. 10, 42, quod *ipse constitutus est a Deo judex vivorum et mortuo-*

ART. 1. — Quod in resp. ad 2 dicit: « Christus judicabit quidem in humana natura sed ex divinitatis virtute » conforme est Augustino dicenti quod « Filius hominis judicaturus est non ex humana potestate, sed ex ea qua Filius Dei est »: quia scilicet solius naturæ ac potestatis divinæ est in æternum et simpliciter beatos facere vel miseros; ac ut dixit Auctor, 3 Part. quæst. 59, art. 2 ad 2. « Solius Dei est, sui participatione animas beatas facere ». Pro resp. ad 5, vide 3 Part. quæst. 56, art. 2 ad 1. — De potentia judiciaria Christi, vide in 3 Parte, quæst. 59.

S. Script. — Christus venturus est judicare vivos et mortuos; Ps. 95, 13; Dan. 7, 13; Matth. 16, 27, et 24, 30, et 25, 21; Luc. 17, 24, etc, et 21, 27; Joan. 5, 22; Act. 1, 11, et 10, 42, et 17, 31; Rom. 2, 16; 2 Corint. 5, 10; 1 Thessal. 4, 16; 2 Thessal. 1, 7; 2 Tim. 4, 1; Hebr. 9, 28; 1 Petr. 4, 5; Jud. 14; Apoc. 1, 7, et 20, 12.

Definit. Eccles. — Symbol. Apost. Sedet ad dexteram Patris, inde venturus est judicare vivos et mortuos. — *Symbol. Nicæno-Constantin.* Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos. — *Symbol. Athanasianum*: Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis inde venturus est judicare vivos et mortuos. Ad cujus adventum, omnes homines habent resurgere, etc. — *Concil. Tolet. supra, quæst. 75, art. 1, pag. 327. — Symbol fidei a Leone IX propositum:* Firmiter credo... Filium Dei vera carnis passione et sepultum, ac resurrexisse a mortuis die tertia vera carnis resurrectione: propter quam confirmandam cum discipulis, nulla indigentia cibi, sed sola voluntate et potestate comedisse: die quadragesimo post resurrectionem cum carne, qua surrexit, et anima ascendisse in cœlum et sedere in dextera Patris; inde decimo die misisse Spiritum Sanctum; et inde, sicut ascendit, venturum judicare vivos et mortuos, et redditurum unicuique secundum opera sua. — *Professio fidei Waldensibus præscripta ab Innoc. III. Vide supra quæst. 75, art. 1, pag. 327. —Confessio fidei Michael. Paleologi, a Clem. IV et Concil. Lugdun. II approbata*:... Credimus Filium Dei... mortuum, sepultum et descendisse ad inferos, ac tertia die resurrexisse a mortuis, vera carnis resurrectione: die quadragesima post resurrectionem cum carne qua resurrexit et anima, ascendisse in cœlum et sedere ad dexteram Dei Patris, inde venturum judicare vivos et mortuos, et redditurum unicuique secundum opera sua, sive bona fuerint, sive mala.

rum. Et quia per redemptionem humani generis non solum homines reparavit, sed etiam universaliter totam creaturam, secundum quod tota creatura, reparato homine, melioratur, ut habetur Coloss. 1, 20 : *Pacificans per sanguinem crucis ejus sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt ;* ideo non solum super homines, sed super universam creaturam Christus per suam passionem dominium promeruit, et potestatem judiciariam, Matth. ult. 18 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.*

Ad primum ergo dicendum quod in Christo secundum divinam naturam est auctoritas dominii respectu universalis creaturæ ex jure creationis ; sed in ipso secundum humanam naturam est auctoritas dominii, quam promeruit per passionem : et est quasi auctoritas secundaria et acquisita ; sed prima est naturalis et æterna.

Ad secundum dicendum quod quamvis Christus, secundum quod homo, non habeat a se invincibilem potestatem ex naturali virtute humanæ speciei, tamen ex dono divinitatis etiam in humana natura invincibilem habet potestatem, secundum quod omnia sunt subjecta pedibus ejus, ut dicitur 1 Cor. 15, et Hebr. 2. Et ideo judicabit quidem in humana natura, sed ex divinitatis virtute.

Ad tertium dicendum quod Christus non suffecisset ad humani generis redemptionem, si purus homo fuisset. Et ideo ex hoc ipso quod secundum humanam naturam genus humanum redimere potuit, ac per hoc judiciariam potestatem consecutus est, manifeste ostenditur quod ipse est Deus, et ita æqualiter honorandus cum Patre, non in quantum homo, sed in quantum Deus.

Ad quartum dicendum quod in illa visione Danielis manifeste totus exprimitur ordo judiciariæ potestatis ; quæ quidem, sicut in prima origine, est in ipso Deo, et specialius in Patre, qui est fons totius deitatis ; et ideo præmittitur primo quod *Antiquus dierum sedit.* Sed a Patre judiciaria potestas traducta est in Filium, non solum ab æterno secundum divinam naturam, sed etiam in tempore secundum humanam, in qua eam meruit. Et ideo subjungitur in visione prædicta : *Ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, et usque ad Antiquum dierum pervenit, et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum.*

Ad quintum dicendum quod Augustinus loquitur per appropriationem quamdam, ut scilicet reducat effectus quos Christus in humana natura fecit, ad causas aliquo modo consimiles. Et quia secundum animam sumus ad imaginem et similitudinem Dei, secundum autem carnem sumus ejusdem speciei cum homine Christo ; ideo ea quæ in animabus nostris Christus fecit, divinitati attribuit ; quæ vero in carne fecit vel facturus est, attribuit ejus carni ; quamvis caro ejus, in quantum est divinitatis organum, ut dicit Damascenus, lib. 3 orth. Fid., cap. 15, a med., habeat etiam effectum in animabus nostris, secundum illud quod dicitur Hebr. 9, 14, quod *sanguis ejus emundavit conscientias nostras ab operibus mortuis ;* et sic etiam *Verbum caro factum* est causa resurrectionis animarum ; unde etiam secundum naturam humanam convenienter est judex non solum corporalium, sed etiam spiritualium bonorum.

ARTICULUS II

Utrum Christus in judicio apparebit in forma humanitatis gloriosa.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus in judicio non apparebit in forma humanitatis gloriosa, quia super illud Joan. 19 : *Videbunt in quem transfixerunt,* dicit Glossa (interl. Aug.., tract. 120 in Joan., a med.) : *Quia in ea carne venturus est, in qua crucifixus est.* Sed crucixus est in forma infirma. Ergo in forma infirmitatis apparebit, non in forma gloriosa.

2. Præterea, Matth. 24, 30, dicitur quod *apparebit signum Filii hominis in cœlo,* id est, *signum crucis,* ut Chrysostomus dicit, hom. 77 in Matth., circa med., videlicet quod *veniet in judicio Christus non solum vulnerum cicatrices, sed etiam ipsam mortem exprobratissimam ostendens.* Ergo videtur quod non apparebit in forma gloriosa.

3. Præterea, secundum hanc formam Christus in judicio apparebit, quæ ab omnibus conspici possit. Sed Christus secundum formam humanitatis gloriosam non poterit videri ab omnibus, bonis et malis, quia oculus non glorificatus non videtur esse proportionatus ad videndam claritatem gloriosi corporis. Ergo non apparebit in forma gloriosa.

4. Præterea, illud quod promittitur justis in præmium, non conceditur injustis. Sed videre gloriam humanitatis promittitur justis in præmium, Joan. 10, 2 : *Ingredietur et egredietur, et pascua inveniet,* id est, *refectionem in Divinitate et humanitate,* ut Augustinus exponit (alius auctor, lib. de Spiritu et Anima, cap. 9, in med.), et Isa. 33, 17 : *Regem in decore suo videbunt.* Ergo in judicio non apparebit omnibus in forma gloriosa.

5. Præterea, secundum illam formam Christus judicabit, in qua judicatus est ; unde super illud Joan. 5 : *Sic et Filius, quos vult vivificat,* dicit Glossa (ord. Aug., tract. 19 in Joan., aliquant. a princ.) : *In qua forma injuste judicatus est, juste judicabit, ut possit ab impiis videri.* Sed judicatus

---

ART. 2. — In 1^a *concl.* nota ly *nostræ infirmitatis :* hoc dicit duo, scilicet naturam humanam, et mortalitatem atque defectus ejus absque peccato. — In 2^a *concl.*, gloria communicata a Patre ipsi Filio, intelligitur pro nunc de gloria humanitatis ; et ratio est, quia gloriam divinitatis quam habet a Patre non possunt videre reprobi ; nam soli justi videbunt ejus divinitatem gloriosam ; impii vero propter manifestissima divinitatis indicia, cognoscent Christum esse Deum.

est in forma infirmitatis. Ergo et in eadem in judicio apparebit.

— Sed contra est quod dicitur Lucæ 21, 27 : *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate.* Majestas autem et potestas ad gloriam pertinent. Ergo in forma gloriosa apparebit.

Præterea, ille qui judicat, debet eminere illis qui judicantur. Sed electi qui judicabuntur a Christo, corpora gloriosa habebunt. Ergo multo fortius judex in forma gloriosa apparebit.

Præterea, sicut judicari est infirmitatis, ita judicare est auctoritatis et gloriæ. Sed in primo adventu, quo Christus venit ad hoc quod judicaretur, in forma infirmitatis apparuit. Ergo in secundo adventu, in quo veniet ad hoc quod judicet, apparebit in forma gloriosa.

RESPONDEO dicendum quod Christus dicitur *Dei et hominum mediator*, 1 Timoth. 2, in quantum pro hominibus satisfacit, et interpellat apud Patrem, et ea quæ sunt Patris, hominibus communicat; secundum quod dicitur Joan. 17, 22 : *Claritatem quam dedisti mihi, dedi eis.* Secundum hoc autem utrumque convenit ei, quod cum utroque communicat extremorum ; in quantum enim cum hominibus communicat, vices hominum gerit apud Patrem ; in quantum vero cum Patre communicat, dona Patris transmittit ad homines. — Quia ergo **in primo adventu** ad hoc venit ut pro nobis satisfaceret apud Patrem, **in forma nostræ infirmitatis apparuit.** — Quia vero **in secundo adventu** ad hoc veniet ut justitiam Patris in homines exequatur, demonstrare gloriam debebit, quæ inest ei ex communicatione ad Patrem; et ideo **in forma gloriosa apparebit.**

Ad primum ergo dicendum quod in eadem carne apparebit, sed non similiter se habente.

Ad secundum dicendum quod signum crucis apparebit in judicio, non ad indicium tunc existentis infirmitatis, sed præteritæ; ut per hoc justior condemnatio eorum appareat qui tantam misericordiam neglexerunt, et eorum præcipue qui Christum injuste persecuti sunt. Cicatrices autem quæ in ejus corpore apparebunt, non pertinebunt ad aliquam infirmitatem, sed erunt indicia maximæ virtutis, qua Christus per passionem et infirmitatem de hostibus triumphavit. Exprobratissimam etiam mortem ostendet, non sensibiliter eam oculis ingerens, ac si tunc eam pateretur ; sed ex his quæ apparebunt, scilicet indiciis præteritæ passionis, homines in recogitationem præteritæ mortis adducet.

Ad tertium dicendum quod corpus gloriosum habet in potestate sua ut se demonstret vel non demonstret oculo non glorioso, ut patet ex his quæ dicta sunt quæst. 85, art. 2, ad 3. Et ideo in forma gloriosa Christus ab omnibus poterit videri.

Ad quartum dicendum quod sicut amici gloria est delectabilis, ita gloria et potestas ejus qui odio habetur, maxime contristat. Et ideo sicut visio gloriæ humanitatis Christi erit justis in præmium, ita inimicis Christi erit in supplicium ; unde Isa. 26, 11 : *Videant et confundantur zelantes populi ; et ignis*, id est, invidia, *hostes tuos devoret.*

Ad quintum dicendum quod forma accipitur ibi pro natura humana, in qua judicatus est, et etiam judicabit; non autem pro qualitate naturæ, quæ non erit eadem in judicante, scilicet infirma, quæ in judicato fuit.

ARTICULUS III

Utrum Divinitas a malis sine gaudio videri possit.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod divinitas a malis sine gaudio videri possit. Constat enim quod impii manifestissime cognoscent Christum esse Deum. Ergo divinitatem ejus videbunt, et tamen de visione Christi non gaudebunt. Ergo sine gaudio videri poterit.

2. Præterea, voluntas impiorum perversa non magis adversatur humanitati Christi quam ejus divinitati. Sed hoc quod videbunt gloriam humanitatis, cedet eis in pœnam, ut dictum est art. præc., ad 4. Ergo multo fortius si divinitatem ejus viderent, magis contristarentur quam gauderent.

3. Præterea, ea quæ sunt in affectu non de necessitate sequuntur ad ea quæ sunt in intellectu; unde Augustinus dicit, conc. 8 in Psal. 118, in fin. : *Præcedit intellectus, et sequitur tardus aut nullus affectus.* Sed visio ad intellectum pertinet, gaudium autem ad affectum. Ergo poterit esse divinitatis visio sine gaudio.

4. Præterea, *omne quod recipitur in aliquo, recipitur in eo per modum recipientis, et non per modum recepti.* Sed omne quod videtur, quodammodo in vidente recipitur. Ergo quamvis in se divinitas sit delectabilissima, tamen visa ab illis qui sunt tristitia absorpti, non delectabit, sed magis contristabit

5. Præterea, sicut se habet sensus ad sensibile, ita se habet intellectus ad intelligibile. Sed ita est in sensibus, quod *palato non sano pœna est panis, qui sano est suavis*, ut dicit Augustinus, lib. 7 Confess., cap. 16, et similiter accidit in aliis sensibus. Ergo cum damnati habeant intellectum indispositum, videtur quod visio lucis increatæ magis afferet eis pœnam quam gaudium.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 17, 3 ;

ART. 3. — In 1ª *concl.*: « res quæ sunt etc. »: Hujusmodi sunt omnia præter divinitatem. Unde et humanitas Christi visa, potest non delectare, imo nec delectabit, imo impios contristabit (art. 2). Humanitas enim Christi est res creata, licet Christus sit Deus. — In *concl.* 2ª ly *videri*, scilicet in seipso, et hoc ad differentiam videntis eum in effectibus, ut ad 2 et 3. — De resp. ad 2, vide in 2. 2. quæst. 34, art. 1.

Hæc est vita æterna ut cognoscant te verum Deum; ex quo patet quod essentia beatitudinis in Dei visione consistit. Sed de ratione beatitudinis est gaudium. Ergo Divinitas sine gaudio videri non potest.

Præterea, ipsa essentia Divinitatis est essentia veritatis. Sed unicuique est delectabile videre verum; unde *omnes natura scire desiderant*, ut dicitur in principio Metaphys. Ergo Divinitas sine gaudio videri non potest.

Præterea, si aliqua visio non semper est delectabilis, contingit eam quandoque esse tristabilem. Sed visio intellectiva nunquam est contristabilis, quia *delectationi quæ est in intelligendo, non opponitur aliqua tristitia*, ut dicit Philosophus, lib. I Top., cap. 13, parum a princ. Cum ergo Divinitas videri non possit nisi per intellectum, videtur quod Divinitas sine gaudio videri non possit.

RESPONDEO dicendum quod in quolibet appetibili vel delectabili duo possunt considerari: scilicet id *quod appetitur*, vel quod est delectabile, et id *quod est ratio* appetibilitatis vel delectabilitatis in ipso. Sicut autem secundum Boetium, in lib. de Hebdomadibus, parum a princ. *id quod est, potest habere aliquid præterquam quod ipsum est, ipsum vero esse nihil aliud præter se habet admixtum*, ita id quod est appetibile vel delectabile, potest habere aliquid aliud admixtum, unde non sit delectabile vel appetibile; sed id quod est ratio delectabilitatis, nihil habet admixtum, vel habere potest, propter quod non sit delectabilis vel appetibilis. **Res autem quæ sunt delectabiles per participationem bonitatis**, quæ est ratio appetibilitatis et delectabilitatis, **possunt apprehensæ non delectare**; sed id quod per essentiam suam est bonum, impossibile est quod ejus essentia apprehensa non delectet. — Unde cum Deus essentialiter sit ipsa bonitas, **non potest Divinitas sine gaudio videri.**

Ad primum ergo dicendum quod impii manifeste cognoscent Christum essse Deum, non per hoc quod divinitatem ejus videant, sed propter manifestissima Divinitatis indicia.

Ad secundum dicendum quod Divinitatem, secundum quod est in se, nullus potest odio habere, sicut nec aliquis odio habere potest ipsam bonitatem; sed quantum ad aliquos Divinitatis effectus dicitur ab aliquibus odio haberi, in quantum scilicet aliquid agit vel præcipit, quod est contrarium voluntati. Et ideo visio Divinitatis nulli potest esse non delectabilis.

Ad tertium dicendum quod verbum Augustini est intelligendum quando illud quod apprehenditur per intellectum præcedentem, est bonum per participationem, et non per essentiam, sicut sunt omnes creaturæ; unde potest in eis esse aliquid, quare affectus non moveatur: similiter etiam in via Deus cognoscitur per effectus; et intellectus non attingit ad ipsam essentiam bonitatis ejus. Unde non oportet quod affectus intellectum sequatur, sicut sequeretur, si essentiam ejus videret, quæ est ipsa bonitas.

Ad quartum dicendum quod tristitia non nominat dispositionem, sed magis passionem. Omnis autem passio a contraria causa fortiori superveniente tollitur, et non eam tollit; et ita tristitia damnatorum tolleretur, si Deum per essentiam viderent.

Ad quintum dicendum quod per indispositionem organi tollitur proportio naturalis ipsius organi ad objectum quod natum est delectare; et propter hoc delectatio impeditur. Sed indispositio quæ est in damnatis, non tollit naturalem proportionem qua sunt ordinati ad divinam bonitatem, cum imago semper in eis maneat. Et ideo non est simile.

QUÆSTIO XCI (vel XCIII)

DE QUALITATE MUNDI POST JUDICIUM. — *In quinque articulos divisa.*

Consequenter agendum est de qualitate mundi et resurgentium post judicium; ubi triplex consideratio occurrit: — prima de statu et qualitate mundi; — secunda de statu beatorum; — tertia de statu malorum.

Circa primum quæruntur quinque: 1° utrum innovatio mundi sit futura; 2° utrum motus corporum cœlestium cessabit; 3° utrum corpora cœlestia tunc magis fulgebunt: 4° utrum elementa majorem claritatem recipient; 5° utrum animalia et plantæ remanebunt.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum mundus innovabitur.

S. Thom, 4 Sent. dist. 48, quæst. 2, art. 1 et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod mundus nunquam innovabitur. Nihil enim est futurum, nisi quod aliquando fuit secundum speciem; Eccle. 1. 9: *Quid est quod fuit? ipsum quod*

ART. I. — In 2ª *concl.* vide ly *divinitatem in suis effectibus.* Hoc dicitur ad differentiam divinitatis in seipsa. Per hoc ergo significatur quod oculus corporalis, etiam glorificatus, non potest videre divinam essentiam, de quo vide I Part. quæst. 12, art. 3. — In 3ª *concl.* nota ly *alia corpora*, scilicet ultra corpus Christi, et corpora beatorum. Ly *non tamen variantem speciem*, etc., id est non mutantem substantiam, sed qualitatem quamdam claritatis conferentem; vide quæst. 74, art. 4,5,6. Ly *oportebit*, in quantum scilicet homo meruit hoc a divina bonitate, ut dicitur in ad quintum; non autem quod Deus sit debitor alieni, I Part. quæst. 21, art. 1 ad 3. — In 4ª *concl.* nota ly *innovabitur* principaliter virtute divina, et instrumentaliter per ignem ultimæ conflagrationis, quæst. 74 art. 2, 4, 5,6. Ly *homo glorificabitur*, scilicet a Deo immediate *futurum est.* Sed mundus nunquam aliam dispositionem habuit quam nunc habet quantum ad partes essentiales, et ad genera, et ad species. Ergo nunquam innovabitur.

2. Præterea, innovatio alteratio quædam est. Sed impossibile est universum alterari, quia omne alteratum reducitur ad aliquod alterans non alteratum, quod tamen secundum locum movetur; quod non est extra universum ponere. Ergo non potest esse quod mundus innovetur.

3. Præterea, Genes. 2, 2, dicitur quod *Deus die septimo requievit ab omni opere quod patrarat;* et exponunt sancti quod *requievit a novis creaturis condendis.* Sed in illa prima conditione non fuit alius modus rebus impositus quam iste quem nunc naturali ordine tenent. Ergo nunquam alium habebunt.

4. Præterea, ista rerum dispositio quæ nunc inest rebus, naturalis est. Si ergo in aliam dispositionem transmutentur, illa dispositio erit eis innaturalis. Sed illud quod est innaturale et per accidens, non potest esse perpetuum, ut patet in 1 de Cœlo et Mundo, text. 15. Ergo etiam illa dispositio novitatis quandoque ab ipsis removebitur; et ita erit ponere circulationem quamdam in mundo sicut Empedocles et Origenes, lib. 2 Periarch., cap. 3, posuerunt; ut post hunc mundum sit alius mundus iterum, et post illum iterum alius.

5. Præterea, novitas gloriæ in præmium rationali creaturæ datur. Sed ubi non est meritum, ibi non potest esse præmium. Cum ergo creaturæ insensibiles nihil meruerint, videtur quod non innovabuntur.

— Sed contra est quod habetur Isa. 65, 17: *Ecce ego creo cœlos novos et terram novam; et non erunt in memoria priora;* et Apoc. 21, 1: *Vidi cœlum novum et terram novam; primum enim cœlum et primà terra abiit.*

Præterea, habitatio debet habitatori congruere. Sed mundus factus est ut sit habitatio hominis. Ergo debet homini congruere. Sed homo innovabitur. Ergo similiter et mundus.

Præterea, *omne animal diligit simile sibi*, Eccli. 13, 19, ex quo patet quod similitudo est ratio amoris. Sed homo habet aliquam similitudinem cum universo, unde et minor mundus dicitur. Ergo homo universum mundum diligit naturaliter; ergo et ejus bonum concupiscit; et ita ut satisfiat hominis desiderio, debet etiam universum meliorari.

Respondeo dicendum quod **omnia corporalia propter** hominem facta esse creduntur, unde et omnia dicuntur ei subjecta. **Serviunt autem homini dupliciter:** *uno* modo ad sustentationem corporalis vitæ, *alio* modo ad profectum cognitionis divinæ; in quantum homo *per ea quæ facta sunt, invisibilia Dei conspicit,* ut dicitur Rom. 1. — Primo ergo ministerio creaturarum homo glorificatus nullo modo indigebit; cum ejus corpus sit futurum omnino incorruptibile, divina virtute id faciente per animam, quam immediate glorificat. — Secundo etiam ministerio non indigebit homo quantum ad cognitionem intellectivam, quia tali cognitione Deum sancti videbunt immediate per essentiam. Sed ad hanc visionem essentiæ **oculus carnis** attingere non poterit; et ideo ut ei etiam solatium congruens de visione divinitatis præbeatur, **inspiciet divinitatem in suis effectibus corporalibus,** in quibus manifesta indicia divinæ majestatis apparebunt, et præcipue in carne Christi, et post hoc in corporibus beatorum, et deinceps in omnibus aliis corporibus. — Et ideo **oportebit ut etiam illa corpora majorem influentiam a divina bonitate suscipiant quam nunc; non tamen speciem variantem, sed addentem cujusdam gloriæ perfectionem;** et hæc erit mundi innovatio. Unde simul mundus innovabitur, et homo glorificabitur.

Ad primum ergo dicendum quod Salomon ibi loquitur de cursu naturali, quod patet ex hoc quod subditur: *Nihil sub sole novum.* Cum enim sol circulariter moveatur, oportet ea quæ solis virtuti subsunt, circulationem aliquam habere; quæ consistit in hoc quod illa quæ priora fuerunt, iterum redeunt specie eadem, sed numero diversa, ut dicitur in fine lib. 1 de Generatione. Ea vero quæ ad statum gloriæ pertinent, soli non subsunt.

Ad secundum dicendum quod illa ratio procedit de alteratione naturali quæ habet agens naturale, quod ex necessitate naturæ agit. Non enim potest tale agens variam dispositionem inducere, nisi ipsum alio et alio modo se habeat. Sed ea quæ divinitus fiunt, procedunt ex libertate voluntatis: unde sine aliqua immutatione Dei volentis potest nunc hæc, nunc illa dispositio ab ipso in universo existere; et sic ista innovatio non reducetur in aliquod principium motum; sed in principium immobile, scilicet Deum.

Ad tertium dicendum quod pro tanto dicitur Deus die septimo a novis creaturis condendis cessasse, quia nihil postea factum est quod prius non præcesserit in aliqua similitudine secundum genus, vel speciem, vel ad minus sicut in principio seminali, vel etiam sicut in potentia obedientiali. Dico ergo quod novitas mundi futura præcessit in operibus sex dierum, in quadam remota similitudine, scilicet in gloria et in gratia angelorum: præcessit etiam in potentia obedientiæ, quæ tunc

---

quantum ad animam et mediate quantum ad corpus; nam anima immediate videbit Deum, et ex illa gloria derivata in animam resultabit incorruptionis vigor in corpus. Per incorruptionis autem vigorem, intellige omnes quatuor corporis dotes. — Secundum quosdam, ad fidem pertinet mundum innovatum iri post judicium propter auctoritatem Script. Is. 65; 2 Petr. 3; Apoc. 21. De modo autem non constat.

creaturæ est indita ad talem novitatem suscipiendam a Deo agente.

Ad quartum dicendum quod illa dispositio novitatis non erit naturalis, nec contra naturam; sed erit supra naturam (sicut gratia et gloria sunt supra animæ naturam); et erit a perpetuo agente, quod eam perpetuo conservabit.

Ad quintum dicendum quod quamvis corpora insensibilia non meruerint illam gloriam, proprie loquendo; homo tamen meruit ut illa gloria toti universo conferretur, in quantum hoc cedit in augmentum gloriæ hominis; sicut aliquis homo meretur ut ornatioribus vestibus induatur, quem tamen ornatum ipsa vestis nullo modo meretur.

ARTICULUS II

Utrum motus corporum cœlestium cessabit.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod motus corporum cœlestium in illa mundi innovatione non cessabit, quia Genes. 8, 2, dicitur: *Cunctis diebus terræ frigus et æstus, æstas et hiems, nox et dies non requiescent.* Sed nox et dies, æstas et hiems efficiuntur per motum solis. Ergo nunquam motus solis cessabit.

2. Præterea, Jerem. 31, 35, dicitur: *Hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei, ordinem lunæ et stellarum in lumine noctis, qui turbat mare, et sonant fluctus ejus: Si defecerint leges istæ coram me, tunc et semen Israel deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus.* Sed semen Israel nunquam deficiet, sed in perpetuum permanebit. Ergo leges diei, et noctis, et fluctuum maris, quæ ex motu cœli causantur, in perpetuum erunt. Ergo motus cœli nunquam cessabit.

3. Præterea, substantia corporum cœlestium semper erit. Sed frustra est ponere aliquid, nisi ponatur illud propter quod est factum: corpora autem cœlestia ad hoc sunt facta *ut dividant diem, et noctem, et sint in signa, et tempora, et dies, et annos;* Genes. 1, 14; quod non possunt facere nisi per motum. Ergo motus eorum semper manebit; alias frustra illa corpora remanerent.

4. Præterea, in illa mundi innovatione totus mundus meliorabitur. Ergo nulli corpori remanenti auferetur id quod est de sui perfectione. Sed motus est de perfectione corporis cœlestis; quia ut dicitur in 2 de Cœlo et Mundo, text. 65 et 66, *illa corpora participant divinam bonitatem per motum.* Ergo motus cœli non cessabit.

5. Præterea, sol successive illuminat diversas partes mundi, secundum quod circulariter movetur. Si ergo motus circularis cœli cesset, sequitur quod in aliqua superficie terræ erit perpetua obscuritas, quod non convenit illi novitati.

6. Præterea, si motus cessaret, hoc non esset, nisi in quantum motus aliquam imperfectionem in cœlo ponit, utpote lassitudinis, vel laboris, quod non potest esse; cum motus ille sit naturalis, et cœlestia corpora sint impassibilia, unde in suo motu non fatigantur, ut dicitur in 2 de Cœlo et Mundo, text. 3 et 4. Ergo motus cœli nunquam cessabit.

7. Præterea, frustra est potentia quæ non reducitur ad actum. Sed in quocumque situ ponatur corpus cœli, est in potentia ad alium situm. Ergo nisi reduceretur ad actum, illa potentia frustra remaneret, et semper esset imperfecta. Sed non potest reduci in actum nisi per motum localem. Ergo semper movebitur.

8. Præterea, illud quod se habet indifferenter ad plura, aut utrumque attribuitur ei, aut nullum. Sed sol indifferenter se habet ad hoc quod sit in Oriente vel Occidente; alias motus ejus non esset uniformis per totum, quia ad locum, ubi naturalius esset, velocius moveretur. Ergo vel neuter situs attribuetur soli, vel uterque. Sed nec uterque, nec neuter potest ei attribui, nisi successive per motum; oportet enim, si quiescit, quod in aliquo situ quiescat. Ergo corpus solis in perpetuum movebitur; et eadem ratione omnia alia corpora cœlestia.

9. Præterea, motus cœli est causa temporis. Si ergo motus cœli deficiat, oportet tempus deficere; quod si deficeret, deficeret in instanti. Definitio autem instantis est, in 8 Physic., text. 2 quod *est initium futuri, et finis præteriti;* et sic post ultimum instans temporis esset tempus; quod est impossibile. Ergo motus cœli nunquam cessabit.

10. Præterea, gloria non tollit naturam. Sed motus cœli est naturalis ei. Ergo per gloriam ei non tollitur.

— Sed contra est quod dicitur Apoc. 10, 6, quod angelus qui apparuit, *juravit per Viventem in secula..... quod tempus amplius non erit,* scilicet postquam septimus angelus tuba cecinerit; qua canente *mortui resurgent,* ut dicitur 1 Corinth. 15. Sed si non est tempus, non est motus cœli. Ergo motus cœli cessabit.

Præterea, Isa. 80, 20: *Non occidet ultra sol tuus, et luna tua non minuetur.* Sed occasio solis et diminutio lunæ ex motu cœli causantur. Ergo motus cœli quandoque cessabit.

Præterea, ut probatur in 2 de Gener., text. 56, *motus cœli est propter continuam generationem in istis inferioribus.* Sed generatio cessabit, completo numero electorum. Ergo motus cœli cessabit.

Præterea, omnis motus est propter aliquem finem, ut dicitur in 2 Metaphys., text. 8. Sed omnis motus qui est propter finem, habito fine quies-

---

ART. 2. — Hæc omnia ad fidem non pertinent. Quæ dicta sunt in his articulis, saltem quoad principia, in nullo veram scientiam astronomicam vel physicam contradicunt. Nota bene astronomiam non esse quidem satis exploratam vel certam; unde in hac parte docti in multis non conveniunt; et ideo theologus sanctorum doctrinas spernere non debet, ut cujuslibet sæpe admodum incertas opiniones, clausis oculis, amplectatur.

cit. Ergo vel motus cœli nunquam consequetur finem suum, et sic esset frustra; vel aliquando quiescet.

Præterea, quies est nobilior quam motus, quia secundum hoc quod res sunt immobiles, Deo magis assimilantur, in quo est summa immobilitas. Sed corporum inferiorum motus terminantur naturaliter ad quietem. Ergo cum corpora cœlestia sint multo nobiliora, eorum motus naturaliter ad quietem terminabitur.

RESPONDEO dicendum quod circa istam quæstionem est triplex positio.

Prima est philosophorum qui dicunt quod motus cœli semper durabit. Sed hoc non est consonum fidei nostræ, quæ ponit certum numerum electorum præfinitum a Deo: et sic oportet quod generatio hominum non in perpetuum duret, et eadem ratione nec alia quæ ad generationem hominum ordinantur, sicut est motus cœli, et variationes elementorum.

Alii vero dicunt quod motus cœli cessabit secundum naturam. Sed hoc etiam est falsum, quia omne corpus quod naturaliter movetur, habet locum in quo naturaliter quiescit, ad quem movetur naturaliter, et a quo non recedit nisi per violentiam. Nullus autem talis locus potest assignari corpori cœlesti, quia non est magis naturalis soli accessus ad punctum orientis quam recessus ab eo: unde vel motus ejus non esset naturalis totaliter, vel motus ejus non terminaretur naturaliter ad quietem.

Unde dicendum est, secundum alios, quod **motus cœli cessabit in illa mundi innovatione non quidem ex aliqua naturali causa, sed divina voluntate faciente.** Corpus enim illud, sicut et alia, in ministerium hominis facta sunt dupliciter, ut prius dictum est, art. præc. Altero autem horum ministeriorum homo post statum gloriæ non indigebit, scilicet secundum quod corpora cœlestia ei deserviunt ad sustentationem corporalis vitæ. Hoc autem modo servit ei corpus cœleste per motum, in quantum per motum cœli multiplicatur genus humanum, et generantur plantæ, et animalia, quæ usui hominum sunt necessaria; et etiam temperies in aere efficitur conservans sanitatem. Unde, homine glorificato, motus cœli cessabit.

Ad primum ergo dicendum quod verba illa intelliguntur de terra secundum statum istum, in quo potest esse principium generationis et corruptionis plantarum; quod patet ex hoc quod ibi dicitur: *Cunctis diebus terræ sementis et messis*, etc. Et hoc simpliciter concedendum est, quod quamdiu terra erit sementibus et messibus apta, motus cœli non cessabit.

Et similiter dicendum est *ad secundum*, quod Dominus loquitur ibi de duratione seminis Israel secundum præsentem statum; quod patet ex hoc quod dicit: *et semen Israel deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus*. Vicissitudo enim dierum post istum statum non erit. Et ideo etiam leges de quibus fecerat mentionem, post istum statum non erunt.

Ad tertium dicendum quod finis qui ibi assignatur corporibus cœlestibus, est finis proximus, quia est proprius eorum actus; sed iste actus ulterius ordinatur ad alium finem, scilicet ad ministerium humanum, ut patet per id quod habetur Deuter. 4, 19: *Ne forte oculis elevatis ad cœlum videas solem, et lunam, et omnia astra cœli, et errore deceptus adores ea quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cœlo sunt.* Et ideo magis debet sumi judicium de corporibus cœlestibus secundum ministerium hominum quam secundum finem in Genesi assignatum. Corpora autem cœlestia per modum alium in ministerium hominis glorificati cedent, sicut prius dictum est, in corp., et art. præc.; et ideo non sequitur quod frustra remaneant.

Ad quartum dicendum quod motus non est de perfectione corporis cœlestis, nisi in quantum per hoc est causa generationis, et corruptionis in istis inferioribus; et secundum hoc etiam motus ille facit corpus cœleste participare divinam bonitatem per quamdam similitudinem causalitatis. Non autem motus est de perfectione substantiæ cœli, quæ remanebit; et ideo non sequitur quod, motu cessante, aliquid de perfectione substantiæ cœli tollatur.

Ad quintum dicendum quod omnia corpora elementorum habebunt in semetipsis quamdam gloriæ claritatem. Unde quamvis aliqua superficies terræ non illuminetur a sole, nullo tamen modo remanebit ibi obscuritas.

Ad sextum dicendum quod, Rom. 8, super illud: *Omnis creatura ingemiscit*, etc., dicit Glossa Ambrosii (ord. vetus Ms.) expresse, quod *omnia elementa cum labore explent sua officia; sicut sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia; quod est causa nostri: unde quiescent, nobis assumptis.* — Labor autem ille, ut credo, non significat aliquam fatigationem, vel passionem, illis corporibus accidentem ex motu; cum motus ille sit naturalis, nihil habens de violentia, ut probatur in 1 de Cœlo et Mundo, text. 9 et seq. Sed labor ibi intelligitur defectus ab eo ad quod aliquid tendit. Unde quia motus ille ordinatus est ex divina providentia ad complendum numerum electorum, illo non completo, nondum assequitur illud ad quod ordinatus est: et ideo similitudinarie dicitur laborare, sicut homo qui non habet quod intendit. Et hic etiam defectus a cœlo tolletur, impleto numero electorum. — Vel etiam potest referri ad desiderium futuræ innovationis, quam ex divina dispositione expectat.

Ad septimum dicendum quod corpori cœlesti non inest aliqua potentia quæ perficiatur per locum, vel quæ facta sit propter hunc finem, qui est esse in tali loco; sed hoc modo se habet potentia ad *ubi* in corpore cœlesti, sicut se habet potentia artificis ad hoc quod faciat diversas domos unius modi; quarum si unam faciat, non dicitur frustra potentiam habere; et similiter in quocumque situ ponatur corpus cœleste, potentia quæ est in ipso ad *ubi*, non remanebit incompleta, nec frustra.

Ad octavum dicendum quod quamvis corpus cœleste secundum suam naturam æqualiter se habeat ad omnem situm qui est ei possibilis; tamen si comparetur ad ea quæ sunt extra ipsum, non æqualiter se habet ad omnes situs; sed secundum unum situm nobilius disponitur respectu quorumdam quam secundum alium, sicut quoad nos nobilius disponitur sol in die quam in nocte. Et ideo probabile est, cum tota innovatio mundi ad hominem ordinetur, quod cœlum habeat in illa novitate nobilissimum situm, qui est possibilis in respectu ad nostram habitationem. — Vel secundum quosdam cœlum quiescet in illo situ in quo factum fuit; alias aliqua revolutio cœli remaneret incompleta. Sed ista ratio non videtur conveniens, quia cum aliqua revolutio fit in cœlo, quæ non finitur nisi in triginta sex millibus annorum, sequeretur quod mundus deberet tamdiu durare, quod non videtur probabile. Et præterea secundum hoc posset sciri quando mundus finiri deberet. Probabiliter enim colligitur ab astrologis in quo situ corpora cœlestia sunt facta, considerato numero annorum, qui computantur ab initio mundi; et eodem modo posset sciri certus annorum numerus, in quo ad dispositionem similem reverteretur. Tempus autem finis mundi ponitur esse ignotum.

Ad nonum dicendum quod tempus quandoque deficiet, motu cœli deficiente; nec illud *nunc* ultimum erit principium futuri; dicta enim definitio non datur de *nunc*, nisi secundum quod est continuans partes temporis, non secundum quod est terminans totum tempus.

Ad decimum dicendum quod motus cœli non dicitur naturalis, quasi sit pars naturæ, eo modo quo principia naturæ naturalia dicuntur; nec iterum quod habeat principium activum in natura corporis, sed receptivum tantum. Principium autem activum ejus est substantia spiritualis, ut dicit Commentator in princ. Cœl. et Mund., lib. 1, comment. 5. Et ideo non est inconveniens, si per novitatem gloriæ motus ille tollatur; non enim eo ablato, natura corporis cœlestis variabitur.

— Alias rationes concedimus, scilicet *tres primas*, quæ sunt ad oppositum, quia debito modo concludunt. Sed quia aliæ duæ videntur concludere quod motus cœli naturaliter cesset, ideo respondendum est ad eas.

Ad primam ergo earum dicendum quod motus cessat, eo habito propter quod est, si illud sequatur motum, et non concomitetur ipsum. Illud autem propter quod est motus cœlestis, secundum philosophos, concomitatur motum, scilicet imitatio divinæ bonitatis in causalitate quam habet super inferiora. Et ideo non oportet quod naturaliter motus ille cesset.

Ad secundam dicendum quod quamvis immobilitas sit simpliciter nobilior quam motus; tamen motus in eo quod per motum potest consequi aliquam perfectam participationem divinæ bonitatis, est nobilior quam quies in illo quod nullo modo per motum posset illam perfectionem consequi. Et ratione hac terra, quæ est infimum elementorum, est sine motu; quamvis ipse Deus, qui est nobilissimus rerum, sine motu sit, a quo corpora nobiliora moventur. Et inde est etiam quod motus corporum superiorum possent poni secundum viam naturæ perpetuari, nec unquam ad quietem terminari, quamvis motus inferiorum corporum ad quietem terminetur.

ARTICULUS III

Utrum in corporibus cœlestibus claritas augebitur in illa innovatione.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod corporibus cœlestibus claritas non augebitur in illa innovatione. Innovatio enim illa in corporibus inferioribus erit per ignis purgationem. Sed ignis purgans non pertinget ad corpora cœlestia. Ergo corpora cœlestia non innovabuntur per majoris claritatis susceptionem.

2. Præterea, sicut corpora cœlestia per motum sunt causa generationis in istis inferioribus, ita et per lucem. Sed cessante generatione, cessabit motus, ut dictum est art. præc. Ergo similiter cessabit lux cœlestium corporum, magis quam augeatur.

3. Præterea, si innovato homine, corpora cœlestia innoventur, oportet quod eo deteriorato, fuerint etiam ea deteriorata. Sed hoc non videtur probabile, cum illa corpora sint invariabilia quantum ad eorum substantiam. Ergo nec innovato homine innovabuntur.

4. Præterea, si tunc deteriorata fuerunt, oportet quod tantum deteriorata fuerint, quantum dicuntur esse melioranda in hominis innovatione. Sed dicitur Isa. 30, 26, quod *erit lux lunæ sicut lux solis*. Ergo et in primo statu ante peccatum luna lucebat quantum nunc lucet sol. Ergo quandocumque luna erat super terram, faciebat diem, sicut nunc sol, quod manifeste apparet esse falsum per id quod dicitur Genes. 1, quod luna facta est

---

Art. 3. — In 2ª concl. nota ly *præcipue*. Per hoc denotat, quod quantum ad alia etiam meliorabuntur. Et de melioratione hac, scilicet quantum ad alia, subditur in conclusione ly *quantitas autem et modus, etc*. Nam de quantitate meliorationis in claritate cœlestium luminarium nobis notitia per Is. 30, datur dicentem: « sol septempliciter augebitur in luce, et luna sicut sol in præsenti ». — Nota resp. ad 3 et 6.

ut præesset nocti. Ergo homine peccante, non sunt cœlestia corpora diminuta in lumine; et ita nec eorum lumen augebitur, ut videtur, in hominis glorificatione.

5. Præterea, claritas corporum cœlestium ordinatur ad usum hominis, sicut et aliæ creaturæ. Sed post resurrectionem claritas solis non cedet in hominis usum; dicitur enim Isa. 60, 19 : *Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te;* et Apoc. 21, 23 : *Civitas illa non eget sole, neque luna, ut luceant in ea.* Ergo eorum claritas non augebitur.

6. Præterea, non esset sapiens artifex qui maxima instrumenta faceret ad aliquod modicum artificium construendum. Sed homo est quoddam minimum comparatione cœlestium corporum, quæ sua ingenti magnitudine quasi incomparabiliter hominis quantitatem excedunt; imo etiam totius terræ quantitas se habet ad cœlum, ut punctus ad sphæram, sicut astrologi dicunt. Cum ergo Deus sit sapientissimus, non videtur quod finis creationis cœli sit homo; et ita non videtur quod eo peccante cœlum deterioratum sit, nec eo glorificato melioretur.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 30, 26 : *Erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis septempliciter.*

Præterea, totus mundus innovabitur in melius. Sed cœlum est nobilior pars mundi corporalis. Ergo in melius mutabitur. Sed hoc non potest esse, nisi majori claritate resplendeat. Ergo meliorabitur, et crescet ejus claritas.

Præterea, *omnis creatura quæ ingemiscit et parturit, expectat revelationem gloriæ filiorum Dei,* ut dicitur Rom. 8. Sed corpora cœlestia sunt hujusmodi, ut ibidem dicit Glossa, ord. Ambros. Expectant ergo gloriam sanctorum. Sed non expectarent, nisi ex hoc eis aliquid accresceret. Ergo claritas eis per hoc accrescet, qua præcipue decorantur.

RESPONDEO dicendum quod **ad hoc innovatio mundi ordinatur ut etiam mundo innovato, manifestis indiciis quasi sensibiliter Deus ab homine videatur.** — Creatura autem præcipue in Dei cognitionem ducit sua specie et decore, quæ manifestant sapientiam facientis et gubernantis : unde dicitur Sap. 13, 5 : *A magnitudine speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri.* Pulchritudo autem cœlestium corporum præcipue consistit in luce : unde Eccli. 43, 10, dicitur : *Species cœli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus.* Et ideo **præcipue quantum ad claritatem corpora cœlestia meliorabuntur. Quantitas autem, ut et modus meliorationis, illi soli cognita est qui erit meliorationis auctor.**

Ad primum ergo dicendum quod ignis purgans non causabit innovationis formam, sed disponet tantum ad eam, purgando a fœditate peccati et ab impuritate commixtionis, quæ in corporibus cœlestibus non invenitur. Et ideo quamvis corpora cœlestia per ignem non sint purganda, sunt tamen divinitus innovanda.

Ad secundum dicendum quod motus non importat aliquam perfectionem in eo quod movetur, secundum quod in se consideratur, cum sit actus imperfecti; quamvis possit pertinere ad perfectionem corporis, in quantum est causa alicujus : sed lux pertinet ad perfectionem corporis lucentis, etiam in substantia sua considerati; et ideo postquam corpus cœleste desinet esse causa generationis, remanebit claritas ejus, et non remanebit motus.

Ad tertium dicendum quod super illud Isa. 30 : *Erit lux lunæ, sicut lux solis,* dicit Glossa (interl.) : *Omnia propter hominem facta, sunt in ejus lapsu pejorata, et sol, et luna suo lumine minorata;* quæ quidem minoratio a quibusdam intelligitur secundum realem minorationem luminis. Nec obstat quod corpora cœlestia secundum naturam sunt invariabilia, quia illa variatio facta est a divina virtute. — Alii vero probabilius intelligunt, minorationem illam esse dicentes non secundum realem luminis defectum, sed quoad usum hominis, qui non tantum beneficium ex lumine corporum cœlestium post peccatum consecutus est, quantum ante fuisset; per quem etiam modum dicitur Genes. 3, 17 : *Maledicta terra in opere tuo... spinas, et tribulos germinabit tibi;* quæ tamen etiam ante spinas et tribulos germinasset, sed non in hominis pœnam. Nec tamen sequitur, si lux cœlestium corporum per essentiam minorata non est homine peccante, quod realiter non sit augenda in ejus glorificatione, quia peccatum hominis non immutavit statum universi; cum etiam homo prius, sicut et post, animalem vitam habuerit, quæ motu et generatione corporalis creaturæ indiget; sed glorificatio hominis statum totius corporalis creaturæ immutabit, ut dictum est quæst. 76, art. 7. Et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum quod minoratio illa, ut probabilius æstimatur, non fuit secundum substantiam, sed secundum effectum. Unde non sequitur quod luna existens super terram diem fecisset, sed quod tantum commodum ex lumine lunæ homo tunc habuisset, sicut nunc habet ex lumine solis. Sed post resurrectionem, quando lux lunæ augebitur secundum rei veritatem, non erit alicubi nox super terram, sed solum in centro terræ, ubi erit infernus, quia tunc, ut dicitur, luna lucebit quantum lucet nunc sol; sol autem in septuplum plus quam nunc; corpora autem beatorum septies magis sole, quamvis hoc non sit aliqua auctoritate vel ratione probatum.

Ad quintum dicendum quod aliquid potest cedere in usum hominis dupliciter : — uno modo propter necessitatem, et sic nulla creatura cedet in usum hominis, quia ex Deo sufficientiam plenam habebit. Et hoc significatur Apoc. 21, 23, in auctoritate inducta, quæ dicit quod *civitas illa non eget sole neque luna.* — Alius usus est ad majorem perfectionem, et sic homo aliis creaturis utetur, non tamen quasi necessariis ad perveniendum in finem, sicut nunc eis utitur.

Ad sextum dicendum quod ratio illa est Rabbi Moysis, qui, lib. 3 *Dux errantium*, cap. 14, omnino improbare nititur mundum propter hominem esse factum. Unde et hoc quod in veteri Testamento de innovatione mundi legitur, sicut patet in auctoritatibus Isaiæ inductis, dicit esse metaphorice dictum ; ut sicut alicui dicitur obtenebrari sol, quando in magnam tristitiam incidit, ut nesciat quid faciat (qui etiam modus loquendi consuetus est in Scriptura), ita etiam e converso dicatur ei sol magis lucere, et totus mundus innovari, quando ex statu tristitiæ in maximam exultationem convertitur. Sed hoc dissonat ab auctoritatibus et expositionibus sanctorum. Unde rationi illi inductæ hoc modo respondendum est, quod quamvis corpora cœlestia maxime excedant corpus humanum, tamen multo plus excedit anima rationalis corpora cœlestia, quam ipsa excedant corpus humanum. Unde non est inconveniens, si corpora cœlestia propter hominem esse facta dicantur, non tamen sicut propter principalem finem, quia principalis finis omnium est Deus.

ARTICULUS IV

Utrum elementa innovabuntur per receptionem alicujus claritatis.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod elementa non innovabuntur per receptionem alicujus claritatis. Sicut enim lux est qualitas corporis cœlestis propria ; ita calidum et frigidum, humidum et siccum sunt propriæ qualitates elementorum. Ergo sicut cœlum innovatur per augmentum claritatis, ita debent innovari elementa per augmentum qualitatum activarum et passivarum.

2. Præterea, rarum et densum sunt qualitates elementorum, quas elementa in illa innovatione non amittent. Sed raritas et densitas elementorum resistere videntur claritati, cum corpus clarum oporteat esse condensatum ; unde raritas aeris non videtur quod possit claritatem pati ; et similiter nec densitas terræ, quæ pervietatem tollit. Ergo non potest esse quod elementa innoventur per alicujus claritatis additionem.

3. Præterea, constat quod damnati erunt in terra. Sed ipsi erunt in tenebris non solum interioribus sed etiam exterioribus. Ergo terra non dotabitur claritate in illa innovatione, et eadem ratione nec alia elementa.

4. Præterea, multiplicatio claritatis in elementis multiplicat calorem. Si igitur in illa innovatione erit major claritas elementorum quam nunc sit, erit etiam per consequens major caliditas ; et sic videtur quod transmutabuntur a suis naturalibus qualitatibus, quæ insunt eis secundum certam mensuram, quod est absurdum.

5. Præterea, bonum universi, quod consistit in ordine et harmonia partium, dignius est quam aliquod bonum alicujus naturæ singularis. Sed si una creatura efficiatur melior, tollitur bonum universi, quia non remanebit eadem harmonia. Ergo si corpora elementaria, quæ, secundum gradum suæ naturæ quem tenent in universo, claritatis debent esse expertia, claritatem accipiant, magis ex hoc deperibit perfectio universi, quam accrescet.

— Sed contra est quod dicitur Apoc. 21, 1 : *Vidi cœlum novum et terram novam.* Sed cœlum innovabitur per majorem claritatem. Ergo et terra et similiter alia elementa.

Præterea, corpora inferiora sunt in usum hominis, sicut et superiora. Sed creatura corporalis remunerabitur propter ministerium quod homini exhibuit, ut videtur dicere Glossa, Rom. 8 (Ambros., sup. illud : *Omnis creatura ingemiscit*, et Gloss. ord. Hieron., sup. illud Isa. 30 : *Et erit lux lunæ*). Ergo etiam elementa clarificabuntur, sicut corpora cœlestia.

Præterea, corpus hominis est ex elementis compositum. Ergo partes elementorum quæ sunt in corpore hominis, glorificato homine glorificabuntur per receptionem claritatis. Sed eamdem convenit esse dispositionem totius et partis. Ergo et ipsa elementa convenit claritate dotari.

RESPONDEO dicendum quod sicut est ordo cœlestium spirituum ad terrenos spiritus, scilicet humanos, ita etiam est ordo cœlestium corporum ad corpora terrestria. Cum ergo creatura corporalis sit facta propter spiritualem, et per eam regatur, **oportet similiter disponi corporalia, sicut et spiritualia disponuntur.** In illa autem ultima rerum consummatione spiritus inferiores accipient proprietates superiorum spirituum, quia homines *erunt sicut angeli in cœlo*, sicut dicitur Matth. 22. 30. Et hoc erit, in quantum ad maximam perfectionem perveniet id secundum quod humanus spiritus cum angelico convenit. Unde

---

ART. 4. — In 1ª concl. nota ly *similiter* scilicet secundum proportionem. Et fundatur probatio super dictum philosophicum, quod finis et ea quæ sunt ad finem, proportionari debent. Vide Rom. 8 ; præter cœlos novos, promittitur terra nova, Is. 65 ; 2 Petr. 3 ; Apoc. 21. — Sic loquitur S. Bonaventura in Compendio theologicæ veritatis, lib. 7, cap. 20 : « Mundus factus est, ut homo nunc per speculum creaturæ cognosceret, quem in sua natura videre non poterat. Unde in futuro sæculo oportet speculum meliorari et purgari, ut in pulchritudine creaturarum amplius refulgeat species Creatoris.... Sicut elementa infecta sunt propter peccatum hominis, ita dignum est, ut mundus innovetur propter glorificationem hominis. »

etiam similiter cum corpora inferiora cum cœlestibus non communicent nisi in natura lucis et diaphani, ut dicitur in 2 de Anima, text. 68, oportet corpora inferiora maxime perfici secundum claritatem. Unde **omnia elementa claritate quadam vestientur; non tamen æqualiter, sed secundum suum modum** : dicitur enim quod terra erit in superficie exteriori pervia sicut vitrum, aqua sicut crystallus, aer ut cœlum, ignis ut luminaria cœli.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., innovatio mundi ordinatur ad hoc quod homo etiam sensu in corporibus quodammodo per manifesta indicia Divinitatem videat. Inter sensus autem nostros spiritualior est visus et subtilior. Et ideo quantum ad qualitates visivas, quarum principium est lux, oportet omnia corpora inferiora maxime meliorari. Qualitates autem elementares pertinent ad tactum, qui est maxime materialis, et earum excessus contrarietatis magis est contristativus quam delectativus; excessus autem lucis erit delectabilis, cum contrarietatem non habeat nisi propter organi debilitatem, quæ tunc non erit.

Ad secundum dicendum quod aer non erit clarus, sicut radios projiciens, sed sicut diaphanum illuminatum. Terra vero, quamvis ex natura sua opacitatem habeat propter defectum lucis, tamen ex divina virtute in sui superficie gloria claritatis vestietur, sine præjudicio densitatis ipsius.

Ad tertium dicendum quod in loco inferni non erit terra glorificata per claritatem; sed loco hujus gloriæ habebit pars illa terræ spiritus rationales hominum et dæmonum, qui quamvis ratione culpæ sint infirmi, tamen ex dignitate naturæ sunt qualibet qualitate corporali superiores. — Vel dicendum quod etiamsi sit tota terra glorificata, nihilominus reprobi in tenebris exterioribus erunt, quia etiam ignis inferni, qui quantum ad aliquid eis lucebit, quantum ad aliud eis lucere non poterit.

Ad quartum dicendum quod claritas illa erit in istis corporibus, sicut est in corporibus cœlestibus, in quibus caliditatem non causat, quia corpora ista tunc inalterabilia erunt, sicut sunt modo cœlestia.

Ad quintum dicendum quod non tolletur propter meliorationem elementorum ordo universi, quia etiam omnes aliæ partes meliorabuntur, et sic remanebit eadem harmonia.

ARTICULUS V

Utrum plantæ et animalia remanebunt in illa innovatione.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod plantæ et animalia remanebunt in illa innovatione. Elementis enim non debet aliquid subtrahi quod ad eorum ornatum pertinet. Sed animalibus et plantis elementa ornari dicuntur. Ergo non auferentur in illa innovatione.

2. Præterea, sicut elementa homini servierunt, ita etiam animalia, et plantæ, et corpora mineralia. Sed elementa propter prædictum ministerium glorificabuntur. Ergo similiter et animalia, et plantæ, et corpora mineralia glorificabuntur.

3. Præterea, universum remanebit imperfectum si aliquid quod est de perfectione ejus, auferatur. Sed species animalium, et plantarum, et corporum mineralium sunt de perfectione universi. Cum ergo non debeat dici quod mundus in sua innovatione imperfectus remaneat, videtur quod oporteat dicere plantas et alia animalia remanere.

4. Præterea, animalia et plantæ habent nobiliorem formam quam ipsa elementa. Sed mundus in illa finali innovatione in melius immutabitur. Ergo magis debent remanere animalia et plantæ quam elementa, cum sint nobiliora.

5. Præterea, inconveniens est dicere quod naturalis appetitus frustretur. Sed secundum naturalem appetitum animalia et plantæ appetunt esse perpetua, etsi non secundum individuum, saltem secundum speciem, et ad hoc ordinatur eorum generatio continua, ut in 2 de Gener., text. 59, dicitur. Ergo inconveniens est dicere quod istæ species aliquando deficient.

— Sed contra, si plantæ et animalia remanebunt, aut omnia aut quædam. Si omnia, oportebit etiam animalia bruta, quæ prius fuerunt mortua, resurgere, sicut et homines resurgent : quod dici non potest; quia cum forma eorum in nihilum cedat, non potest eadem numero resumi. Si autem non omnia, sed quædam, cum non sit major ratio de uno quam de alio quod in perpetuum maneat, videtur quod nullum eorum in perpetuum remanebit. Sed quidquid remanebit post mundi innovationem, in perpetuum erit, generatione et corruptione cessante. Ergo plantæ et animalia penitus post mundi innovationem non erunt.

Præterea, secundum Philosophum, in 2 de Gener., text. 55 et seq. in animalibus, et plantis, et hujusmodi corruptibilibus speciei perpetuitas non conservatur nisi ex continuatione motus cœlestis. Sed tunc ille cessabit. Ergo non poterit perpetuitas in illis speciebus conservari.

Præterea, cessante fine, cessare debet id quod est ad finem. Sed animalia et plantæ facta sunt ad animalem vitam hominis sustentandam; unde dicitur Genes. 9, 3 : *Sicut olera virentia dedi vobis omnem carnem* (1). Ergo cessante vita hominis animali, debent cessare animalia et plantæ. Sed post illam innovationem animalis vita in homine non erit. Ergo nec plantæ nec animalia remanere debent.

ART. 5. — Alii dicunt plantas et animalia futura post judicium, propter ornatum.

(1) Vulgata : *Quasi olera virentia tradidi vobis omnia.*

RESPONDEO dicendum quod **cum innovatio mundi propter hominem fiat, oportet quod innovationi hominis conformetur.** — Homo autem innovatus de statu corruptionis in incorruptionem transibit, et statum perpetuæ quietis; unde dicitur 1 ad Corinth. 15, 53: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Et ideo mundus hoc modo innovabitur, ut abjecta omni corruptione, perpetuo maneat in quiete. Unde **ad illam innovationem nihil ordinari poterit nisi quod habet ordinem ad incorruptionem.** Hujusmodi autem sunt corpora cœlestia, elementa et homines. Corpora enim cœlestia secundum sui naturam incorruptibilia sunt et secundum totum et secundum partes; elementa vero sunt quidem corruptibilia secundum partes, sed incorruptibilia secundum totum; homines vero corrumpuntur et secundum totum et secundum partes; sed hoc est ex parte materiæ, non ex parte formæ, scilicet animæ rationalis, quæ post corruptionem hominis remanet incorrupta. — **Animalia vero bruta et plantæ, et mineralia, et omnia corpora mixta** corrumpuntur et secundum totum et secundum partem, et ex parte materiæ quæ formam amittit, et ex parte formæ quæ actu non manet; et sic nullo modo habent ordinem ad incorruptionem. Unde **in illa innovatione non manebunt,** sed sola ea quæ dicta sunt.

Ad primum ergo dicendum quod hujusmodi corpora dicuntur esse ad ornatum elementorum, in quantum virtutes activæ et passivæ generales, quæ sunt in elementis, ad speciales actiones contrahuntur; et ideo sunt ad ornatum elementorum in statu actionis et passionis. Sed hic status in elementis non remanebit; unde nec animalia nec plantas remanere oportet.

Ad secundum dicendum quod nec animalia, nec plantæ, nec aliqua alia corpora in ministrando homini aliquid meruerunt, cum libertate arbitrii careant; sed pro tanto dicuntur quædam corpora remunerari, quia homo hoc meruit ut illa innovarentur quæ ad innovationem ordinem habent. Plantæ autem et animalia non habent ordinem ad innovationem incorruptionis, ut prædictum est in corp. art.; unde ex hoc homo non meruit ut innovarentur, quia nullus potest alteri mereri, nisi id cujus est capax, nec etiam ipse sibi ipsi. — Unde etiam dato quod animalia bruta mererentur in ministerio hominis, non tamen essent innovanda.

Ad tertium dicendum quod sicut perfectio hominis multipliciter assignatur (est enim perfectio naturæ conditæ et naturæ glorificatæ), ita etiam perfectio universi est duplex: — una secundum statum hujusmodi mutabilitatis; — altera secundum statum futuræ novitatis. Plantæ autem et animalia sunt de perfectione ejus secundum statum istum, non autem secundum statum novitatis illius, cum ordinem ad eam non habeant.

Ad quartum dicendum quod quamvis animalia et plantæ quantum ad quædam alia sint nobiliora quam ipsa elementa, tamen quantum ad ordinem incorruptionis elementa sunt nobiliora, ut ex dictis patet in corp. art.

Ad quintum dicendum quod naturalis appetitus ad perpetuitatem, qui inest animalibus et plantis, est accipiendus secundum ordinem ad motum cœli, ut tantum scilicet in *esse* permaneant, quantum motus cœli durabit: non enim potest esse appetitus in effectu ut permaneat ultra causam suam. Et ideo si cessante primi mobilis motu, plantæ et animalia non remaneant secundum speciem, non sequitur appetitum naturalem frustrari.

QUÆSTIO XCII (vel XCIV)

DE VISIONE DIVINÆ ESSENTIÆ PER COMPARATIONEM AD BEATOS. — *In tres articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de his quæ spectant ad beatos post judicium generale. — Et primo de visione eorum respectu divinæ essentiæ, in qua eorum beatitudo principaliter consistit; — secundo de eorum beatitudine et eorum mansionibus; — tertio de modo quo se erga damnatos habebunt; — quarto de dotibus ipsorum, quæ in beatitudine eorum continentur; — quinto de aureolis quibus eorum beatitudo perficitur et decoratur.

Circa primum quæruntur tria: 1° utrum sancti videbunt Deum per essentiam; 2° utrum videbunt eum oculo corporali; 3° utrum videndo Deum videbunt omnia quæ Deus videt.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum intellectus humanus possit pervenire ad videndum Deum per essentiam.

S. Thom., 4 Sent., dist. 49, quæst. 2, art. 1, 2 et 5.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod intellectus humanus non possit pervenire ad videndum Deum per essentiam, quia Joan. 1, 18, dici-

---

ART. 1. — Intellectum humanum posse pervenire ad videndum Deum per essentiam, est fidei. — Hæc visio, quia fit per hoc quod essentia divina immediate conjungitur intellectui humano tanquam forma, ut ipsa sit et quod intelligitur et id quo intelligitur, ideo dicitur clara et immediata Dei visio. Non est tamen existimandum, ait Sylvius, essentiam divinam fieri veram formam intellectus humani; sed dicitur conjungi ut forma, quia in ea conjunctione, essentia divina habet quamdam proportionem ad intellectum aliquo modo similem ei, quæ est formæ ad materiam. — *Beguardi* et *Beguini*, sæculo XIV, docuerunt naturaliter Deum ab intellectu creato videri posse, et animam non indigere lumine gloriæ eam elevante, ad videndum Deum. Beguardis præiverant *Eunomiani*, teste Theodoreto. *Palamitæ*, sic dicti ex Gregorio Palamas, græco schismatico monacho et metropolita tur : *Deum nemo vidit unquam;* et exponit Chrysostomus, hom. 14 in Joan., aliquant. a princ., quod *nec ipsæ cœlestes essentiæ (ipsa dico Cherubim et Seraphim) ipsum, ut est, unquam videre potuerunt.* Sed hominibus non promittitur nisi æqualitas angelorum, Matth. 22, 30 : *Erunt sicut angeli Dei in cœlo.* Ergo nec sancti in patria Deum per essentiam videbunt.

2. Præterea, Dionysius sic argumentatur in 1 de divin. Nom., lect. 1 : Cognitio non est nisi existentium. Omne autem existens finitum est, cum sit in aliquo genere determinatum ; et sic Deus, cum infinitus sit, est super omnia existentia. Ergo ejus non est cognitio, sed est super omnem cognitionem.

3. Præterea, Dionysius in 1 de Myst. theolog., in fin., ostendit quod perfectissimus modus quo intellectus noster Deo conjungi potest, est in quantum conjungitur ei ut ignoto. Sed illud quod est visum per essentiam, non est ignotum. Ergo impossibile est quod intellectus noster per essentiam Deum videat.

4. Præterea, Dionysius in epist. ad Caium monachum, quæ est 1, dicit quod *superpositæ Dei tenebræ* (quas *abundantiam lucis* appellat) *cooperiuntur omni lumini, et absconduntur omni cognitioni, et si aliquis videns Deum intellexit quod vidit, non ipsum vidit, sed aliquid eorum quæ sunt ejus.* Ergo nullus intellectus creatus poterit Deum per essentiam videre.

5. Præterea, sicut Dionysius dicit in epist. ad Dorotheum, quæ est 5, circ. princ., *invisibilis quidem est Deus existens propter excedentem claritatem.* Sed claritas ejus sicut excedit intellectum hominis in via, ita excedit intellectum hominis in patria. Ergo sicut invisibilis est in via, sic erit invisibilis in patria.

6. Præterea, cum intelligibile sit perfectio intellectus, oportet esse proportionem inter intelligibile et intellectum, sicut inter visibile et visum. Sed non est accipere proportionem aliquam inter intellectum nostrum et essentiam divinam, cum in infinitum distent. Ergo intellectus noster non poterit pertingere ad essentiam divinam videndam.

7. Præterea, plus distat Deus ab intellectu nostro quam intelligibile creatum a sensu. Sed sensus nullo modo potest pertingere ad creaturam spiritualem videndam. Ergo nec intellectus noster poterit pertingere ad videndam divinam essentiam.

8. Præterea, quandocumque intellectus intelligit aliquid in actu, oportet quod informetur per similitudinem intellecti, quæ est principium intellectualis operationis in tale objectum terminatæ, sicut calor est principium calefactionis. Si ergo intellectus noster Deum intelligat, oportet quod hoc fiat per aliquam similitudinem informantem ipsum intellectum. Hoc autem non potest esse ipsa divina essentia, quia formæ et formati oportet esse unum *esse;* divina autem essentia ab intellectu nostro differt secundum essentiam et *esse.* Ergo oportet quod forma qua informatur intellectus noster intelligendo Deum, sit aliqua similitudo impressa a Deo in intellectum nostrum. Sed similitudo illa, cum sit quid creatum non potest ducere in Dei cognitionem, nisi sicut effectus in causam. Ergo impossibile est ut intellectus noster Deum videat nisi per effectum ipsius. Sed visio Dei quæ est per effectum ejus, non est visio Dei per essentiam. Ergo intellectus noster non poterit Deum per essentiam videre.

9. Præterea, divina essentia magis distat ab intellectu nostro quam quicumque angelus vel intelligentia. Sed, sicut dicit Avicenna in sua Metaphys., tract. 3, cap. 8, *intelligentiam esse in nostro intellectu, non est essentiam intelligentiæ esse in intellectu nostro;* quia sic scientia quam de intelligentia habemus, esset substantia et non accidens, *sed hoc est, impressionem intelligentiæ esse in nostro intellectu.* Ergo et Deus non est in intellectu nostro, ut intelligatur a nobis, nisi in quantum impressio ejus est in intellectu. Sed illa impressio non potest ducere in cognitionem divinæ essentiæ, quia cum in infinitum distet a divina essentia, degenerat in aliam speciem, multo amplius quam si species albi degeneraret in speciem nigri. Ergo sicut ille in cujus visu species albi degenerat in speciem nigri, propter indispositionem organi, non dicitur videre album, ita nec intellectus noster, qui solum per hujusmodi impressionem Deum intelligit, eum per essentiam poterit videre.

10. Præterea, *in rebus separatis a materia idem est intelligens, et quod intelligitur,* ut patet in 3 de Anima, text. 15. Sed Deus est maxime a materia separatus. Cum ergo intellectus, qui est creatus, non possit ad hoc pertingere ut fiat essentia increata, non poterit esse quod intellectus noster Deum per essentiam videat.

Thessalonicensi (1360), contenderunt e contra, Deum a beatis minime videri, prout in se est, seu in sua essentia, nec supernaturaliter, sed tantum abstractive. Recentiores *Armeni* schismatici, eumdem errorem amplexi sunt.

S. Script. — Matth. 5, 8, et 18, 10, et 23, 30 ; Joan. 14, 20, et 17, 22 ; 1 Corinth. 13, 12 ; 1 Joan. 3, 2.

Definit. Eccles. — Clem. V. in Concil. Vienn. 1311. 1312, *damnavit quasdam Beguardorum et Beguinorum propositiones, quarum* 5ª *sic habetur :* Quælibet intellectualis natura in seipsa naturaliter est beata, et anima non indiget lumine gloriæ ipsam elevante, ad Deum videndum et eo beate fruendum. — *Benedicti XII constitutio « Benedictus Deus »* 1336. *Vide supra, quæst.* 69, *art.* 2, *pag.* 272. — *Et ibidem vide Decretum concilii Florentini de unione græcorum.*

Cfr. pro quæst. de visione beatifica : — S. Thomas, supra, 1 *Part.*, quæst. 12, et 3 *Contra Gentes*, cap. 51, et quæst. 8 *de Veritate*, art. 1 ; S. Augustinus, *De videndo Deo*, epist. 147 (vel 112) ; Lessius, *De summo bono ;* Petavius, *De Deo*, lib. 7 cap. 7 ; Kleutgen, *theol.* 2 sect. 6 ; Schnutzen, *Visio beatifica.*

11. Præterea, omne illud quod videtur per essentiam, de eo scitur quid est. Sed de Deo intellectus noster non potest scire quid est : sed solum quid non est, sicut Dionysius dicit, cap. 7 de div. Nom., sect. 4, et Damascenus lib. 1 orth. Fid., c. 4, a med. Ergo intellectus noster Deum per essentiam videre non poterit.

12. Præterea, omne infinitum, in quantum infinitum, ignotum est. Sed Deus est modis omnibus infinitus. Ergo est omnino ignotus. Ergo per essentiam ab intellectu creato videri non poterit.

13. Præterea, Augustinus dicit in lib. de videndo Deo, epist. 147, al. 112, cap. 7, 8 et 15, *Deus est natura invisibilis*. Sed ea quæ insunt Deo per naturam, non possunt aliter se habere. Ergo non potest esse quod per essentiam videatur.

14. Præterea, omne quod est alio modo, et alio modo videtur, non videtur secundum id quod est. Sed Deus alio modo est, et alio modo videbitur a sanctis in patria : est enim per modum suum; sed videbitur a sanctis per modum eorum. Ergo non videbitur a sanctis secundum illud quod est, et sic non videbitur per essentiam.

15. Præterea, illud quod per medium videtur, non videtur per essentiam. Sed Deus in patria videbitur per medium, quod est lumen gloriæ, ut patet in Psal. 35, 10 : *In lumine tuo videbimus lumen*. Ergo non videbitur per essentiam.

16. Præterea, Deus in patria videbitur facie ad faciem, ut dicitur 1 Corinth. 13. Sed hominem, quem facie ad faciem videmus, videmus per similitudinem. Ergo Deus in patria videbitur per similitudinem, et sic non per essentiam.

— Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 13, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*. Sed id quod videtur facie ad faciem, videtur per essentiam. Ergo Deus per essentiam videbitur a sanctis in patria.

Præterea, 1 Joan. 3, 2 : *Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est*. Ergo videbimus eum per essentiam.

Præterea, 1 Corinth. 15, super illud : *Cum tradiderit regnum Deo et Patri*, dicit Glossa ord. : *Ubi* (scilicet in patria) *essentia Patris, et Filii, et Spiritus Sancti videbitur, quod solum mundis cordibus dabitur, quæ est summa beatitudo*. Beati ergo Deum per essentiam videbunt.

Præterea, Joan. 14, 21, dicitur : *Si quis diligit me, diligetur a Patre meo ; et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum*. Sed illud quod manifestatur, per essentiam videtur. Ergo Deus a sanctis in patria essentialiter videbitur.

Præterea, Exodi 33, super illud : *Non videbit me homo, et vivet*, Gregorius, lib. 18 Moral., cap. 18, improbat opinionem illorum qui dicebant quod *in illa regione beatitudinis Deus in claritate sua conspici potest, sed in natura videri non potest; quia aliud non est ejus claritas, et ejus natura*. Sed natura ejus est essentia ejus. Ergo videbitur per essentiam suam.

Præterea, sanctorum desiderium non potest omnino frustrari ; sed sanctorum desiderium commune est ut Deum per essentiam videant, ut patet Exodi 33, 13 : *Ostende mihi gloriam tuam;* et in Psal. 72, 20 : *Ostende faciem tuam, et salvi erimus;* et Joan. 14, 8 : *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis*. Ergo sancti per essentiam Deum videbunt.

RESPONDEO dicendum quod sicut secundum fidem ponimus finem ultimum humanæ vitæ esse visionem Dei, ita philosophi posuerunt ultimam hominis felicitatem esse intelligere substantias a materia separatas secundum *esse*. Et ideo circa hanc quæstionem eadem difficultas et diversitas invenitur apud philosophos et apud theologos. Quidam enim philosophi posuerunt quod intellectus noster possibilis nunquam potest ad hoc pervenire ut intelligat substantias separatas : sicut Alpharabius in fine suæ Ethicæ, quamvis contrarium dixerit in libro de Intellectu, ut Commentator refert in 3 de Anima, comment. 36. Et similiter quidam theologi posuerunt quod intellectus humanus nunquam potest ad hoc pervenire ut Deum per essentiam videat. Et utrosque ad hoc movit distantia inter intellectum nostrum, et essentiam divinam, et alias substantias separatas. Cum enim intellectus in actu sit quodammodo unum cum intelligibili in actu, videtur difficile quomodo intellectus creatus aliquo modo fiat essentia increata. Unde Chrysostomus dicit, hom. 14 in Joan., aliquant. a princ. : *Quomodo creabile videt increabile?* Et major difficultas in hoc est illis qui ponunt intellectum possibilem esse generabilem, et corruptibilem, utpote virtutem a corpore dependentem, non solum respectu visionis divinæ, sed etiam respectu visionis quarumcumque substantiarum separatarum. Sed hæc positio stare omnino non potest. — Primo quia repugnat auctoritati Scripturæ canonicæ, ut Augustinus dicit in libro de videndo Deo, epist. 147, al. 112, cap. 5. — Secundo quia cum intelligere sit maxime propria operatio hominis, oportet quod secundum eam assignetur sibi sua beatitudo, cum hæc operatio in ipso perfecta fuerit. Cum autem perfectio intelligentis in quantum hujusmodi, sit ipsum intelligibile, si in perfectissima operatione intellectus homo non perveniat ad videndam essentiam divinam, sed ad aliquid aliud, oportebit dicere quod aliquid aliud sit beatificans ipsum hominem quam Deus ; et cum ultima perfectio cujuslibet sit in conjunctione ad suum principium, sequitur quod aliquid aliud sit principium effectivum hominis quam Deus ; quod est absurdum secundum nos ; et similiter est absurdum apud philosophos, qui ponunt animas nostras a substantiis separatis emanare, ut in fine eas possimus intelligere. Unde **oportet ponere, secundum nos, quod intellectus noster quandoque perveniat ad videndam essentiam divinam; et secundum philosophos, quod perveniat ad videndam essentiam substantiarum separatarum.**

Quomodo autem hoc possit accidere, restat investigandum. Quidam enim posuerunt, ut Alpharabius et Avempace, quod ex hoc ipso quod intellectus noster intelligit quæcumque intelligibilia, pertingit ad videndam essentiam substantiæ separatæ. Et ad hoc ostendendum procedunt duobus modis. — Quorum primus est quod sicut natura speciei non diversificatur in diversis individuis, nisi secundum quod conjungitur principiis individuantibus, ita forma intellecta non diversificatur apud me et te, nisi secundum quod conjungitur diversis formis imaginabilibus: et ideo quando intellectus separat formam intellectum a formis imaginabilibus, remanet quidditas intellecta, quæ est una et eadem apud diversos intelligentes, et hujusmodi est quidditas substantiæ separatæ. Et ideo quando intellectus noster ad summam abstractionem quidditatis intelligibilis cujuscumque pervenit, intelligit per hoc quidditatem substantiæ separatæ, quæ est ei similis. Secundus modus est quia intellectus noster natus est abstrahere quiddidatem ab omnibus intelligibilibus habentibus quidditatem. Si ergo quidditas, quam abstrahit ab hoc singulari habente quidditatem, sit quidditas non habens quidditatem, intelligendo eam, intelligit quidditatem substantiæ separatæ, quæ est talis dispositionis, eo quod substantiæ separatæ sunt quidditates subsistentes, quæ non habent quiddidates; quidditas enim simplicis est ipsum simplex, ut Avicenna dicit. Metaphysic. tract. 3, cap. 8. Si autem quidditas abstracta ab hoc particulari sensibili sit quidditas habens quidditatem; ergo quidditatem illam intellectus natus est abstrahere: et ita cum non sit abire in infinitum, erit devenire ad quidditatem non habentem quidditatem (1), per quam intelligitur quidditas separata.

Sed iste modus non videtur esse sufficiens. — Primo quia quidditas substantiæ materialis, quam intellectus abstrahit, non est ejusdem rationis cum quidditatibus substantiarum separatarum; et ita per hoc quod intellectus noster abstrahit quidditates rerum materialium, et cognoscit eas, non sequitur quod cognoscat quidditatem separatæ substantiæ, et præcipue divinam essentiam, quæ maxime est alterius rationis ab omni quidditate creata. — Secundo quia dato quod esset ejusdem rationis, tamen cognita quidditate rei compositæ, non cognosceretur quidditas substantiæ separatæ, nisi secundum genus remotissimum, quod est substantia. Hæc autem cognitio est imperfecta, nisi deveniatur ad propria rei. Qui enim cognoscit hominem solum in quantum est animal, non cognoscit eum nisi secundum quid, et in potentia; et multo minus cognoscit eum, si non cognoscat nisi substantiæ naturam in ipso. Unde sic cognoscere Deum, vel alias substantias separatas, non est videre essentiam divinam, vel quidditatem substantiæ separatæ; sed est cognoscere per effectum, et quasi in speculo.

Et ideo alius modus intelligendi substantias separatas ponitur ab Avicenna, in sua Metaphysica, scilicet quod substantiæ separatæ intelliguntur a nobis per intentiones suarum quidditatum, quæ sunt quædam earum similitudines, non abstractæ ab eis, quia ipsæmet sunt immateriales, sed impressæ ab eis in animabus nostris. Sed hic modus etiam non videtur nobis sufficere ad visionem divinam, quam quærimus. Constat enim quod *omne quod recipitur in aliquo, est in eo per modum recipientis*. Et ideo similitudo divinæ essentiæ impressa in intellectu nostro erit per modum nostri intellectus. Modus autem intellectus nostri deficiens est a perfecta receptione divinæ similitudinis. Defectus autem perfectæ similitudinis potest tot modis accidere, quot modis dissimilitudo invenitur. — Uno enim modo est deficiens similitudo, quando participatur forma secundum eamdem rationem speciei, sed non secundum eumdem perfectionis modum; sicut est similitudo deficiens ejus qui parum habet de albedine, ad illum qui multum habet. — Alio modo adhuc magis deficiens, quando non pervenitur ad eamdem rationem speciei, sed tantum ad eamdem rationem generis; sicut est similitudo inter illum qui habet colorem citrinum, vel subflavum, et illum qui habet colorem album. — Alio modo adhuc est magis deficiens, quando ad rationem eamdem generis non pertingit, sed solum secundum analogiam, sive proportionem, sicut est similitudo albedinis ad hominem, in eo quod utrumque est ens; et hoc modo est deficiens omnis similitudo quæ est recepta in creatura respectu divinæ essentiæ (1). Ad hoc autem quod visus cognoscat albedinem, oportet quod recipiatur in eo similitudo albedinis secundum rationem suæ speciei, quamvis non secundum eumdem modum essendi, quia habet alterius modi *esse* forma in sensu, et in re extra animam; si enim fieret in oculo forma citrini, non diceretur oculus videre albedinem. Et similiter ad hoc quod intellectus intelligat aliquam quidditatem, oportet quod fiat in eo similitudo ejusdem rationis secundum speciem, quamvis forte non sit idem modus essendi utrobique; non enim forma existens in intellectu, vel sensu, est principium cognitionis secundum modum essendi quem habet utrobique, sed secundum rationem in qua communicat cum re exteriori. Et ita patet quod per nullam similitudinem receptam in intellectu creato potest Deus intelligi,ita quod essentia ejus videatur immediate. Unde etiam quidam ponentes divinam essentiam solum per hunc modum videri,dixerunt quod ipsa essentia non videbitur, sed quidam fulgor, quasi radius ipsius. Unde nec iste modus sufficit ad visionem divinam,quamquærimus.

---

(1) Subintellige : *per quam quidditatem non habentem quidditatem* ; sive planius : *quidditatem quæ non habet quidditatem qui constitutivam, sed sit quidditas ipsa sua vel essentia.*

(1) Sic transpositis verbis fit planior constructio: *Omnis similitudo quæ recepta est in creatura, est deficiens respectu essentiæ divinæ.*

Et ideo accipiendus est alius modus, quem etiam quidam philosophi posuerunt, scilicet Alexander et Averroes, in 3 de Anima, comment. 5 et 36. Cum enim in qualibet cognitione sit necessaria aliqua forma, qua res cognoscatur aut videatur, forma ista qua intellectus perficitur ad videndas substantias separatas, non est quidditas quam intellectus abstrahit a rebus compositis, ut dicebat prima opinio ; neque aliqua impressio relicta a substantia separata in intellectu nostro, ut dicebat secunda ; sed est ipsa substantia separata, quæ conjungitur intellectui nostro ut forma, ut ipsa sit quod intelligitur et quo intelligitur. Quidquid autem sit de aliis substantiis separatis, tamen istum modum oportet nos accipere in visione Dei per essentiam, quia quacumque alia forma informaretur intellectus noster, non posset per eam duci in essentiam divinam. Quod quidem non debet intelligi, quasi divina essentia sit vera forma intellectus nostri, vel quod ex ea et intellectu nostro efficiatur unum simpliciter, sicut in naturalibus ex forma et materia naturali ; sed quia proportio essentiæ divinæ ad intellectum nostrum est sicut proportio formæ ad materiam. Quandocumque enim aliqua duo quorum unum est altero perfectius, recipiuntur in eodem receptibili, proportio unius duorum ad alterum, scilicet magis perfecti ad minus perfectum, est sicut proportio formæ ad materiam, sicut lux et color recipiuntur in diaphano, quorum lux se habet ad colorem sicut forma ad materiam : et ita cum in anima recipiatur lux intellectiva, et ipsa divina essentia inhabitans, licet non per eumdem modum, essentia divina se habebit ad intellectum sicut forma ad materiam. Et quod hoc sufficiat ad hoc quod intellectus per divinam essentiam possit videre ipsam divinam essentiam, hoc modo potest ostendi. Sicut enim ex forma naturali qua aliquid habet *esse*, et materia efficitur unum ens simpliciter, ita ex forma, qua intellectus intelligit, et ipso intellectu fit unum in intelligendo. In rebus autem naturalibus res per se subsistens, non potest forma esse alicujus materiæ, si illa res habeat materiam partem sui, quia non potest esse ut materia sit forma alicujus. Sed si illa res per se subsistens sit forma tantum, nihil prohibet eam effici formam alicujus materiæ, et fieri, *quo est* (1) ipsius compositi, sicut patet de anima. In intellectu autem oportet accipere ipsum intellectum in potentia quasi materiam, et speciem intelligibilem quasi formam ; et intellectus in actu intelligens erit quasi compositum ex utroque. Unde si sit aliqua res per se subsistens, quæ non habeat aliquid in se præter id quod est intelligibile in ipsa, talis res per se poterit esse forma, qua intelligit intellectus. Res autem quælibet est intelligibilis secundum id quod habet de actu, non secundum id quod habet de potentia, ut patet in 9 Metaph., text. 20. Et hujus signum est quod oportet formam intelligibilem abstrahere a materia, et ab omnibus proprietatibus materiæ. Et ideo **cum divina essentia sit actus purus, poterit esse forma, qua intellectus intelligit: et hæc erit visio beatificans.** Et ideo dicit Magister, 2, dist. 1, quod unio animæ ad corpus est quoddam exemplum illius beatæ unionis qua spiritus unitur Deo.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa potest tripliciter exponi, ut patet per Augustinum, in lib. de videndo Deo, epist. 147, al. 112, cap. 6 et 9. — Uno modo ut excludatur corporalis visio, qua nemo vidit vel visurus est Deum in essentia sua ;— alio modo ut excludatur intellectualis visio Dei per essentiam ab eis qui in ista mortali carne vivunt ; — alio modo ut excludatur visio comprehensionis ab intellectu creato. Et sic intelligit Chrysostomus ; unde subdit : *Notitiam hic dicit evangelista certissimam considerationem, et comprehensionem tantam, quantam habet Pater de Filio.* Et hic est intellectus evangelistæ ; unde subdit : *Unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit;* per comprehensionem volens probare Filium esse Deum.

Ad secundum dicendum quod sicut Deus excedit omnia existentia, quæ habent *esse* determinatum, per essentiam suam infinitam ; ita cognitio sua,qua cognoscit, est super omnem cognitionem. Unde quæ est proportio cognitionis nostræ ad essentiam nostram creatam, ea est proportio cognitionis divinæ ad essentiam suam infinitam. Ad cognitionem autem duo concurrunt, scilicet cognoscens, et quod cognoscitur. Visio autem illa qua Deum per essentiam videbimus, est eadem cum visione qua Deus se videt, ex parte ejus quo videtur : quia sicut ipse se videt per essentiam suam, ita et nos videbimus eum. Sed ex parte cognoscentis invenitur diversitas, quæ est inter intellectum divinum et nostrum. In cognoscendo autem id quod cognoscitur, sequitur formam qua cognoscimus, quia per formam lapidis videmus lapidem. Sed efficacia in cognoscendo sequitur virtutem cognoscentis ; sicut qui habet visum fortiorem, acutius videt. Et ideo in illa visione nos idem videbimus quod Deus videt, scilicet essentiam suam, sed non ita efficaciter.

Ad tertium dicendum quod Dionysius loquitur ibi de cognitione qua Deum in via cognoscimus per aliquam formam creatam, qua intellectus poster formatur ad Deum videndum. Sed, sicut dicit Augustinus, loc. sup. cit., *Deus omnem formam intellectus nostri subterfugit*, quia quamcumque formam intellectus noster concipiat, illa forma non pertingit ad rationem divinæ essentiæ. Et ideo ipse non potest esse pervius intellectui nostro ; sed in hoc eum perfectissime cognoscimus in statu viæ quod scimus eum esse super omne id quod intellectus noster concipere potest ; et sic ei conjungimur quasi ignoto. Sed in patria ipsum per formam, quæ est essentia sua, videbimus ; et conjungemur ei quasi noto.

---

(1) Al., *quod est*.

Ad quartum dicendum quod *lux est Deus*, ut dicitur Joan. 1. Lumen autem est impressio lucis in aliquo illuminato. Et quia essentia divina est alterius modi quam omnis similitudo ipsius impressa in intellectu, ideo dicit quod *divinæ tenebræ cooperiuntur omni lumini*, quia scilicet essentia divina, quam *tenebras* vocat propter claritatis excessum, manet non demonstrata per impressionem intellectus nostri : et per hoc sequitur quod abscondatur omni cognitioni. Et ideo quicumque videntium Deum aliquid mente concipit, hoc non est Deus, sed aliquid divinorum effectuum.

Ad quintum dicendum quod claritas Dei quamvis excedat omnem formam qua nunc intellectus noster informatur, non tamen excedit ipsam essentiam divinam quæ erit quasi forma intellectus nostri in patria ; et ideo licet nunc sit invisibilis, tamen tunc erit visibilis.

Ad sextum dicendum quod quamvis finiti ad infinitum non possit esse proportio, quia excessus infiniti supra finitum non est determinatus, potest tamen esse inter ea proportionalitas, quæ est similitudo proportionum : sicut enim finitum æquatur alicui finito, ita infinito infinitum. Ad hoc autem quod aliquid totaliter cognoscatur, quandoque oportet esse proportionem inter cognoscens et cognitum, quia oportet virtutem cognoscentis coæquari cognoscibilitati rei cognitæ ; æqualitas autem proportio quædam est. Sed quandoque cognoscibilitas rei excedit virtutem cognoscentis, sicut cum nos cognoscimus Deum, aut e converso sicut cum ipse cognoscit creaturas ; et tunc non oportet esse proportionem inter cognoscens et cognitum, sed proportionalitatem tantum ; ut scilicet sicut se habet cognoscens ad cognoscendum, ita se habeat cognoscibile ad hoc quod cognoscatur : et talis proportionalitas sufficit ad hoc quod infinitum cognoscatur a finito, vel e converso. — Vel dicendum quod proportio secundum propriam nominis institutionem significat habitudinem quantitatis ad quantitatem secundum aliquem determinatum excessum, vel adæquationem ; sed ulterius est translatum ad significandum omnem habitudinem cujuscumque ad aliud : et per hunc modum dicimus quod materia debet esse proportionata ad formam. Et hoc modo nihil prohibet intellectum nostrum, quamvis sit finitus, dici proportionatum ad videndum essentiam infinitam, non tamen ad comprehendendum eam ; et hoc propter suam immensitatem.

Ad septimum dicendum quod duplex est similitudo et distantia. — Una secundum convenientiam in natura ; et sic magis distat Deus ab intellectu creato quam intelligibile creatum a sensu. — Alia secundum proportionalitatem ; et sic est e converso, quia sensus non est proportionatus ad cognoscendum aliquod immateriale, sicut intellectus est proportionatus ad cognoscendum quodcumque immateriale. Et hæc similitudo requiritur ad cognoscendum, non autem prima, quia constat quod intellectus intelligens lapidem non est similis ei in naturali *esse ;* sicut etiam visus apprehendit mel rubeum, et fel rubeum, quamvis non apprehendat mel dulce ; fellis enim rubedo magis convenit cum melle, in quantum est visibile, quam dulcedo mellis cum melle.

Ad octavum dicendum quod in visione qua Deus per essentiam videbitur, ipsa divina essentia erit quasi forma intellectus, qua intelliget : nec oportet quod efficiantur unum secundum *esse* simpliciter, sed solum quod fiant unum quantum pertinet ad actum intelligendi.

Ad nonum dicendum quod dictum Avicennæ quantum ad hoc non sustinemus, quia ei etiam ab aliis philosophis in hoc contradicitur. — Nisi forte velimus dicere quod Avicenna intelligit de cognitione substantiarum separatarum, secundum quod cognoscuntur per habitus scientiarum speculativarum et similitudinibus aliarum rerum. Unde hoc introducit ad ostendendum quod scientia non est in nobis substantia, sed accidens. Et tamen divina essentia, quamvis plus distet secundum proprietatem naturæ suæ ab intellectu nostro quam substantia angeli, tamen plus habet de ratione intelligibilitatis, quia est actus purus, cui non admiscetur aliquid de potentia ; quod non contingit in aliis substantiis separatis. Nec illa cognitio qua Deum per essentiam videbimus, ex parte ejus quo videbitur, erit in genere accidentis, sed solum quantum ad actum ipsius intelligentis, qui non erit ipsa substantia intelligentis vel intellecti.

Ad decimum dicendum quod substantia separata a materia se intelligit, et intelligit alia ; et utroque modo potest verificari auctoritas inducta. Cum enim ipsa essentia substantiæ separatæ sit per seipsam intelligibilis, et in actu, eo quod est a materia separata, constat quod quando substantia separata intelligit se, omnino est idem intelligens et intellectum ; non enim intelligit se per aliquam intentionem abstractam a se, sicut nos intelligimus res materiales. Et hic videtur esse intellectus Philosophi, 3 de Anima, ut per Commentatorem ibidem patet, loc. cit. in arg. Secundum autem quod intelligit res alias, intellectum in actu fit unum cum intellectu in actu, in quantum forma intellecti fit forma intellectus, in quantum est intellectus in actu, non quod sit ipsamet essentia intellectus, ut Avicenna probat in 6 de Natural., quia essentia intellectus manet una sub duabus formis, secundum quod intelligit res duas successive, ad modum quo materia prima manet una sub diversis formis. Unde etiam Commentator, in 3 de Anima, comparat intellectum possibilem quantum ad hoc primæ materiæ. Et sic nullo modo sequitur quod intellectus noster videns Deum fiat ipsa essentia divina, sed quod ipsa comparetur ad illum quasi perfectio et forma.

Ad undecimum dicendum quod auctoritates illæ et omnes similes sunt intelligendæ de cognitione qua cognoscimns Deum in via, ratione prius posita.

Ad duodecimum dicendum quod infinitum privative dictum, est ignotum, in quantum hujusmodi, quia dicitur per remotionem complementi, a quo est cognitio rei. Unde infinitum reducitur ad materiam subjectam privationi, ut patet in 3 Physic., text. 72. Sed infinitum negative acceptum dicitur per remotionem materiæ terminantis, quia forma etiam quodammodo terminatur per materiam. Unde infinitum hoc modo est maxime de se cognoscibile. Et hoc modo infinitus est Deus.

Ad tertium decimum dicendum, quod Augustinus loquitur de visione corporali, qua Deus nunquam videbitur : quod patet ex hoc quod præmittitur, loc. cit. in arg., cap. 16, a med. : *Sicut enim videntur ista quæ visibilia nominantur, Deum nemo vidit unquam, nec videre potest, et est natura invisibilis, sicut et incorruptibilis.* Sicut autem secundum naturam suam est maxime ens, ita et secundum se est maxime intelligibilis. Sed quod a nobis quandoque non intelligatur, est ex defectu nostro: unde quod videatur, postquam visus non fuit a nobis, non est ex mutatione sua, sed nostra.

Ad decimum quartum dicendum quod Deus in patria videbitur a sanctis sicuti est, si hoc referatur ad modum ipsius visi : videbitur enim a sanctis Deus habere illum modum quem habet. Sed si referatur modus ad ipsum cognoscentem, non videbitur sicuti est, quia non erit tanta efficacia intellectus creati ad videndum, quanta est efficacia essentiæ divinæ ad hoc quod intelligatur.

Ad quintum decimum dicendum quod medium in corporali visione, et intellectuali, invenitur triplex. — Primum est medium sub quo videtur : et hoc est quod perficit visum ad videndum in generali, non determinans visum ad aliquod speciale objectum ; sicut se habet lumen corporale ad visum corporalem ; et lumen intellectus agentis ad intellectum possibilem, secundum quod est medium.—Secundum est medium quo videtur: et hæc est forma visibilis, qua determinatur uterque visus ad speciale objectum, sicut per formam lapidis ad cognoscendum lapidem. — Tertium est medium in quo videtur : et hoc est id per cujus inspectionem ducitur visus in aliam rem ; sicut inspiciendo speculum ducitur in ea quæ in speculo repræsentantur ; et videndo imaginem ducitur in imaginatum ; et sic etiam intellectus per cognitionem effectus ducitur in causam, vel e converso. In visione igitur patriæ non erit tertium medium, ut scilicet Deus per species aliorum cognoscatur, sicut nunc cognoscitur, ratione cujus dicimur nunc videre in speculo : nec erit ibi secundum medium, quia ipsa essentia divina erit id quo intellectus noster videbit Deum. Sed erit ibi tantum primum medium, quod elevabit intellectum nostrum ad hoc quod possit conjungi substantiæ increatæ modo prædicto. Sed ab hoc medio non dicitur cognitio mediata ; quia non cadit inter cognoscentem et rem cognitam, sed est illud quod dat cognoscenti vim cognoscendi.

Ad sextum decimum dicendum quod creaturæ corporales non dicuntur immediate videri, nisi quando id quod est in eis conjungibile visui, ei conjungitur : non sunt autem conjungibiles visui per essentiam suam ratione materialitatis ; et ideo tunc immediate videntur, quando earum similitudo visui conjungitur. Sed Deus per essentiam suam conjungibilis est intellectui : unde non immediate videretur, nisi essentia sua conjungeretur intellectui ; et hæc visio, quæ fit immediate, dicitur *visio faciei*. Et præterea, similitudo rei corporalis recipitur in visu secundum eamdem rationem qua est in re, licet non secundum eumdem modum essendi ; et ideo similitudo illa ducit in illam rem directe ; non autem potest hoc modo ducere aliqua similitudo intellectum nostrum in Deum ; ut ex dictis patet, in corp. art. Et propter hoc non est simile.

ARTICULUS II

Utrum sancti post resurrectionem Deum oculis corporalibus videbunt.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sancti post resurrectionem Deum corporalibus oculis videbunt. Oculus enim glorificatus majoris

---

ART. 2. — In 1ª *concl.* nota ly *corporaliter*, id est ut cadit super rem sensatam, non super speciem mediante qua fit sensatio. Species enim hæc est spiritualis seu intentionalis ; sed tamen omne quod sentitur corporale est. — In 2ª *concl.* nota ly *per se visibile* ; a simili intellige per se sensibile. Vult enim dicere conclusio, quod Deus non potest tanquam per se sensibile commune sentiri, neque tanquam per se sensibile proprium. Quid autem sit sensibile per se commune et sensibile per se proprium, vide in textu. — In 3ª *concl.* nota ly *visibile per accidens*, est quod jungitur sensibili per se, ut videns homines loquentes, videt per hoc ipsos vivere ; adeo quod visio illorum loquentium est sensibile per se dum videntur, et ipsos vivere est sensibile per accidens. Non enim vita cadit sub sensu quemadmodum ipsa locutio. — Quod dicit : Oculum corporalem visurum essentiam divinam *sicut visibile per accidens*, non est proprie intelligendum, ait Sylvius, quasi visus in illis corporibus, qui videest virtutis quam aliquis oculus non glorificatus. Sed beatus Job oculo suo Deum vidit; Job 42, 5: *Auditu auris audivi te; nunc autem oculus meus videt te.* Ergo multo fortius oculus glorificatus per essentiam Deum videre poterit.

2. Præterea, Job 19, 26: *In carne mea videbo Deum Salvatorem meum*(1). Ergo in patria Deus corporalibus oculis videbitur.

3. Præterea, Augustinus, 22 de Civit. Dei, cap. 20, in med., loquens de visu oculorum glorificatorum, sic dicit: *Vis præpollentior oculorum erit illorum, non ut acrius videant quam quidam perhibentur videre serpentes, vel aquilæ; quantalibet enim acrimonia cernendi eadem animalia vigeant, nihil aliud possunt videre quam corpora, sed ut videant et incorporalia.* Quæcumque autem potentia cognoscitiva est incorporalium, potest elevari ad videndum Deum. Ergo oculi gloriosi Deum videre poterunt.

4. Præterea, quæ est differentia corporalium ad incorporalia, eadem est e converso. Sed oculus incorporeus potest corporalia videre. Ergo oculus corporeus potest videre incorporalia; et sic idem quod prius.

5. Præterea, Gregorius in 5 Moralium, cap. 25, cir. princ., super illud Job 4: *Stetit quidam, cujus non agnoscebam vultum*, etc., sic dicit: *Homo, qui si præceptum servare voluisset, carne spiritualis futurus fuerat, factus est peccando etiam mente carnalis.* Sed ex hoc quod est mente factus carnalis, ut ibidem dicitur, *solum ea cogitat quæ ad animum per corporum imagines trahit.* Ergo etiam quando carne spiritualis erit (quod post resurrectionem sanctis promittitur), etiam carne spiritualia videre poterit: et sic ut prius.

6. Præterea, homo a solo Deo potest beatificari. Beatificabitur autem non solum quantum ad animam sed etiam quantum ad corpus. Ergo non solum intellectu, sed etiam carne Deum videre poterit.

7. Præterea, sicut Deus est præsens per suam essentiam in intellectu, ita etiam erit præsens in sensu, quia *erit omnia in omnibus*, ut dicitur 1 Corinth. 15. Sed videbitur ab intellectu ex hoc quod sua essentia ei conjungetur. Ergo poterit videri etiam a sensu.

— Sed contra, Ambrosius dicit super Lucam, cap. 1 (sup. illud: *Apparuit illi angelus*): *Nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur.* Ergo nullo modo corporali sensu Deus videbitur.

Præterea, Hieronymus dicit (sup. illud Isa. 6: *Vidi Dominum sedentem*): *Non solum divinitatem Patris, sed nec Filii, nec Spiritus Sancti, oculi carnis possunt aspicere; sed oculi mentis, de quibus dicitur: Beati mundo corde.*

Præterea, idem Hieronymus alibi dicit (refert. Aug., epist. 147, al. 112, prope fin.): *Res incorporalis corporalibus oculis non videtur.* Sed Deus est maxime incorporeus. Ergo, etc.

Præterea, Augustinus, lib. de videndo Deo, epist. 147, al. 112, cap. 11, in fin: *Deum nemo vidit unquam vel in hac vita, sicut ipse est, vel in angelorum vita, sicut visibilia ista quæ corporali visione cernuntur.* Sed vita angelorum dicitur vita beata; in qua resurgentes vivent. Ergo, etc.

Præterea, *secundum hoc homo dicitur factus ad imaginem Dei, quod Deum conspicere potest*, ut Augustinus dicit, lib. 14 de Trinit., cap. 4, circ. princ. Sed homo est ad imaginem Dei secundum mentem, non secundum carnem. Ergo mente, et non carne, Deum videbit.

RESPONDEO dicendum quod sensu corporali aliquid sentitur dupliciter: *uno* modo per se, *alio* modo per accidens. Per se quidem sentitur illud quod per se passionem sensui corporali inferre potest. Per se autem potest aliquid passionem inferre aut sensui, in quantum est sensus, aut huic sensui, in quantum est hic sensus. Quod autem hoc secundo modo infert per se passionem sensui, dicitur sensibile proprium, sicut color respectu visus, et sonus respectu auditus. Quia autem **sensus**, in quantum est sensus, utitur organo corporali, **non potest in eo aliquid recipi nisi corporaliter**; cum omne illud quod recipitur in aliquo, sit in eo per modum recipientis. Et ideo omnia sensibilia inferunt passionem sensui, in quantum est sensus, secundum quod habent magnitudinem. Et ideo magnitudo et omnia consequentia, ut motus, quies, et numerus, et hujusmodi, dicuntur sensibilia communia, per se tamen. Per accidens autem sentitur illud quod non infert passionem sensui; neque in quantum est sensus, neque in quantum est hic sensus, sed conjungitur his quæ per se sensui inferunt passionem; sicut Socrates, et filius Diaris, et amicus, et alia hujusmodi, quæ per se cognoscuntur in universali ab intellectu, in particulari autem a virtute cogitativa in homine, æstimativa autem in aliis animalibus. Hujusmodi autem tunc sensus exterior dicitur sentire, quamvis per accidens, quando, ex eo quod per se sentitur, vis apprehensiva (cujus est

---

bit glorificata, apprehendat divinam essentiam talem qualis in se est; nam in resp. ad 5, tradit: Visum quidquid apprehendit apprehendere corporaliter; et ideo non posse cognoscere illa, quæ corporaliter apprehendi non possunt. Sed sensus est, quod in creaturis corporaliter visis, et præcipue in glorioso corpore Christi, intellectus modo quodam videbit Deum Deique essentiam, non secundum se, sed sicut in locutione hominis percipitur ejus vita; et sicut mox, ut aspicimus homines motus vitales exercentes, non credimus eos vivere, sed videmus. Confer resp. ad 6 cum iis quæ sunt in corpore, paulo ante verba Augustini, et cum quæst. 91, art. 4 ad 1. Hanc quæstionem etiam invenies ab Auctore tractatam in 1 Parte, quæst. 12, art. 3. — In corp. loquitur per modum exempli, de Diare: juxta Philoponem, Diares erat Aristotelis amicus, et ei epistolæ, quæ ad ætatem Philoponis etiam existebant, attribuebantur.

(1) Vulgata: *Deum meum.*

illud cognitum per se cognoscere) statim et sine dubitatione et discursu apprehendit ; sicut videmus aliquem vivere, ex hoc quod loquitur. Quando autem aliter se habet, non dicitur illud sensus videre etiam per accidens.

Dico ergo quod **Deus nullo modo potest videri visu corporali, aut aliquo sentiri sensu, sicut per se visibile, neque hic, neque in patria**; quia si a sensu removeatur id quod convenit sensui, in quantum est sensus, non erit sensus; et similiter si a visu removeatur illud quod est visus, in quantum est visus, non erit visus. Cum ergo sensus, in quantum est sensus, percipiat magnitudinem, et visus, in quantum est talis sensus, percipiat colorem ; impossibile est quod visus percipiat aliquid quod non est color, nec magnitudo, nisi sensus diceretur æquivoce. — Cum ergo visus et sensus sit futurus idem specie in corpore glorioso, qui erat in corpore non glorioso, non poterit esse quod divinam essentiam videat sicut visibile per se ; **videbit autem eam sicut visibile per accidens,** dum, ex parte una, visus corporalis tantam gloriam Dei inspiciet in corporibus et præcipue gloriosis, et maxime in corpore Christi ; et, ex parte alia, intellectus tam clare Deum videbit, quod in rebus corporaliter visis Deus percipietur, sicut in locutione percipitur vita. Quamvis enim tunc intellectus noster non videat Deum ex creaturis, tamen videbit Deum in creaturis corporaliter visis. Et hunc modum quo Deus corporaliter possit videri, Augustinus ponit in fine de Civ. Dei. lib. ult., cap. 29, vers. fin., ut patet ejus verba intuenti ; dicit enim sic : *Valde credibile est sic nos esse visuros mundana corpora tunc cœli novi, et terræ novæ, ut Deum ubique præsentem, et universa etiam corporalia gubernantem, clarissima perspicuitate videamus ; non sicut nunc invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sed sicut homines mox ut aspicimus, non credimus vivere, sed videmus.*

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud Job intelligitur de oculo spirituali, de quo dici Apostolus, Ephes. 1, 18 : *Illuminatos habere oculos cordis nostri* (1).

Ad secundum dicendum quod illa auctoritas non ita intelligitur, quod per oculos carnis Deum simus visuri, sed quia in carne existentes Deum videbimus.

Ad tertium dicendum quod Augustinus loquitur inquirendo in verbis illis, et sub conditione ; quod patet ex hoc quod præmittit : *Longe itaque alterius erunt potentiæ, si per eos videbitur incorporea illa natura ;* et postea subdit : *Vis itaque*, etc ; postmodum determinat, ut dictum est in corp. art.

Ad quartum dicendum quod omnis cognitio fit per aliquam abstractionem a materia. Et ideo quanto forma corporalis magis abstrahitur a materia, tanto magis est principium cognitionis. Et inde est quod forma in materia existens nullo modo est cognitionis principium ; in sensu autem aliquo modo, prout a materia separatur ; et in intellectu nostro adhuc melius. Et ideo oculus spiritualis, a quo removetur impedimentum cognitionis, potest videre rem corporalem : non autem sequitur quod oculus corporalis, in quo deficit vis cognitiva, secundum quod participat de materia, possit cognoscere perfecte cognoscibilia quæ sunt incorporea.

Ad quintum dicendum quod quamvis mens facta carnalis non possit cogitare nisi accepta a sensibus ; tamen ea cogitat immaterialiter ; et similiter oportet quod visus illud quod apprehendit, semper apprehendat corporaliter : unde non potest cognoscere illa quæ corporaliter apprehendi non possunt.

Ad sextum dicendum quod beatitudo est perfectio hominis, in quantum est homo. Et quia homo non habet quod sit homo ex corpore, sed magis ex anima ; corpora autem sunt de essentia hominum, in quantum sunt perfecta per animam ; ideo beatitudo hominis non consistit principaliter nisi in animæ actu, et ex ea derivatur ad corpus, per quamdam redundantiam, sicut patet ex his quæ dicta sunt, quæst. 85, art. 1. Quædam tamen beatitudo corporis nostri erit, in quantum Deum videbit in sensibilibus creaturis, et præcipue in corpore Christi.

Ad septimum dicendum quod intellectus est perceptivus spiritualium, non autem visus corporalis ; et ideo intellectus poterit cognoscere divinam essentiam sibi conjunctam, non autem visus corporalis.

ARTICULUS III

Utrum sancti Deum videntes, omnia videant quæ Deus videt.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sancti videntes Deum per essentiam omnia videant quæ Deus in seipso videt, quia, sicut Isidorus in lib 1 de summo Bono, cap. 12, circa med., dicit, *angeli in Verbo Dei omnia sciunt, antequam fiant.* Sed sancti angelis Dei æquales erunt, ut patet Matth. 22. Ergo et sancti videndo Deum omnia vident.

---

(1) Vulgata, *illuminatos oculos cordis vestri.*

ART. 3. — In 5ª concl. nota ly *quæ Deus videt*. Hoc dicitur ad differentiam eorum quæ Deus cognoscit simplici intelligentia. De notitia ergo visionis tantum loquitur conclusio. Ergo per hoc ponit differentiam inter Christum et cæteros in cognitione eorum, quæ novit Deus notitia visionis. Videtur ergo denotare, quod alii sancti videntes divinam essentiam, non cognoscunt omnia quæ fuerunt, sunt et erunt ; sed plus et minus. Non inferas quod intellectus animæ Christi comprehendat proprie divinam essentiam, sed quod magis accedit ad comprehensionem proprie. — Conclusionem 6m declarat responsio ad 12 et ideo, ibi vide. Vide etiam quæst. 93, art. 1. — Vide quæ S. Doctor dixit de hac quæst. in 1ª Parte, quæst. 12, art. 7 et 8; et 3 *Contra Gentes*, cap. 56 et 59 ; et quæst. 8 *de Veritate*, art. 4. — In resp. ad 8, loquitur de S Lino qui proxime in Pontificatu, S. Petri fuit successor.

2. Præterea, Gregorius in 4 Dialog., cap. 33, in fin., dicit : *Quia illic omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt ?* Loquitur autem de beatis, qui Deum vident per essentiam. Ergo qui vident Deum per essentiam, omnia cognoscunt.

3. Præterea, sicut dicitur in 3 de Anima, text. 7, *intellectus, cum intelligit maxima, magis potest intelligere minima.* Sed maximum intelligibile est Deus. Ergo maxime augetur virtus intellectus intelligendo. Ergo intellectus eum videns omnia intelligit.

4. Præterea, intellectus non impeditur ab intelligendo aliquid, nisi in quantum id superat ipsum. Sed intellectum videntem Deum nulla creatura superat, quia, ut dicit Gregorius in 2 Dialog., cap. 35, a med., *animæ videnti Creatorem angusta fit omnis creatura.* Ergo videntes Deum per essentiam, omnia cognoscunt.

5. Præterea, omnis passiva potentia quæ non est reducta ad actum, est imperfecta. Sed intellectus possibilis animæ humanæ est potentia quasi passiva ad cognoscendum omnia, quia *intellectus possibilis est quo est omnia fieri*, ut dicitur in 3 de Anima, text. 18. Si ergo in illa beatitudine non intelligeret omnia, remaneret imperfectus, quod est absurdum.

6. Præterea, quicumque videt speculum, videt ea quæ in speculo resultant. Sed in Verbo Dei omnia sicut in speculo resultant, quia ipsum est ratio et similitudo omnium. Ergo sancti qui vident Verbum per essentiam, vident omnia creata.

7. Præterea, ut dicitur Prov. 10, 24, *desiderium suum justi dabitur.* Sed sancti desiderant omnia scire, quia *omnes homines natura scire desiderant*, et natura per gloriam non aufertur. Ergo dabitur eis a Deo quod omnia cognoscant.

8. Præterea, ignorantia est quædam pœnalitas præsentis vitæ. Sed omnis pœnalitas per gloriam a sanctis aufertur. Ergo et omnis ignorantia ; et ita omnia cognoscent.

9. Præterea, beatitudo sanctorum prius est in anima quam in corpore. Sed corpora sanctorum reformabuntur in gloria ad similitudinem corporis Christi, ut patet Philipp. 3. Ergo et animæ perficientur ad similitudinem animæ Christi. Sed anima Christi in Verbo omnia videt. Ergo et omnes animæ sanctorum videbunt omnia in Verbo.

10. Præterea, sicut sensus, ita intellectus cognoscit omne illud cujus similitudine informatur. Sed divina essentia expressius indicat quamlibet rem quam aliqua similitudo alia rei. Ergo cum in illa beata visione essentia divina fiat quasi forma intellectus nostri, videtur quod sancti videntes Deum omnia videant.

11. Præterea, Commentator dicit in 3 de Anima, comment. 36, quod *si intellectus agens esset forma intellectus possibilis, intelligeremus omnia.* Sed divina essentia clarius repræsentat omnia quam intellectus agens. Ergo intellectus videns Deum per essentiam omnia cognoscit.

3. Præterea, propter hoc quod inferiores angeli nunc non omnia cognoscunt, illuminantur de ignotis a superioribus. Sed post diem judicii angelus non illuminabit angelum ; tunc enim omnis prælatio cessabit, ut dicit Glossa (interl. et ord., sup. illud : *Cum evacuaverit*, etc.) 1 Cor. 15. Ergo inferiores angeli tunc omnia scient, et eadem ratione omnes alii sancti Deum per essentiam videntes.

— Sed contra, sicut dicit Dionysius in 6 eccles. Hierarch., circa fin., *angeli superiores inferiores a nescientia purgant.* Angeli autem inferiores vident essentiam divinam. Ergo angelus videns essentiam divinam potest aliqua nescire. Sed anima non perfectius videbit Deum quam angelus. Ergo animæ videntes Deum non oportet quod omnia videant.

Præterea, solus Christus habet *spiritum non ad mensuram*, ut dicitur Joan. 3. Sed Christo, in quantum habet spiritum non ad mensuram, competit quod in Verbo omnia cognoscat : unde ibidem dicitur quod *Pater omnia dedit in manu ejus.* Ergo nulli alii competit cognoscere omnia in Verbo nisi Christo.

Præterea, quanto aliquod principium perfectius cognoscitur, tanto plures ejus effectus cognoscuntur per ipsum. Sed quidam videntium Deum per essentiam perfectius aliis cognoscent Deum, qui est rerum omnium principium. Ergo quidam aliis plura cognoscent, et ita non omnes omnia scient.

RESPONDEO dicendum quod **Deus videndo suam essentiam cognoscit omnia quæ sunt, et erunt, et fuerunt ; et hæc dicitur cognoscere « notitia visionis »**, quia ad similitudinem visionis corporalis cognoscit ea quasi præsentia. — **Cognoscit insuper videndo suam essentiam omnia quæ potest facere, quamvis nunquam fecerit, nec facturus sit ;** alias non perfecte cognosceret potentiam suam ; non enim potest cognosci potentia, nisi sciantur potentiæ objecta : **et hæc dicitur cognoscere « scientia » vel « notitia simplicis intelligentiæ. »** — **Impossibile est autem quod aliquis intellectus creatus cognoscat omnia, videndo divinam essentiam, quæ Deus potest facere,** quia quanto aliquod principium perfectius cognoscitur, tanto plura sciuntur in illo, sicut in uno demonstrationis principio ille qui est perspicacioris ingenii, plures conclusiones videt quam alius qui est ingenii tardioris. Cum ergo quantitas potentiæ divinæ attendatur secundum ea quæ potest, si aliquis intellectus videret in divina essentia omnia quæ Deus potest facere, eadem esset quantitas perfectionis in intelligendo, quæ est quantitas divinæ potentiæ in producendo effectus; et ita comprehenderet divinam potentiam; quod est impossibile omni creato intellectui. — **Illa autem omnia quæ Deus scit notitia visionis, aliquis intellectus creatus cognoscit in Verbo, scilicet anima Christi.** — Sed de aliis videntibus divinam essentiam duplex est opinio : *quidam* enim dicunt quod omnes videntes Deum per essentiam, vident omnia quæ Deus videt scientia visionis. Sed hoc repugnat sanctorum dictis, qui ponunt angelos aliqua ignorare, quos tamen constat secundum fidem omnes Deum per essentiam videre. Et ideo alii dicunt quod **alii a Christo, quamvis videant Deum per essentiam, non tamen omnia vident quæ Deus videt,** eo quod essentiam divinam non comprehendunt. Non est enim necessarium quod sciens causam sciat omnes ejus effectus, nisi causam comprehendat; quod non competit intellectui creato. Et ideo unusquisque videntium Deum per essentiam tanto plura in ejus essentia conspicit, quanto clarius divinam essentiam intuetur: et inde est quod de his potest unus alium instruere. Et sic scientia angelorum et animarum sanctarum potest augeri usque ad diem judicii, sicut et alia quæ ad præmium accidentale pertinent. — Sed ulterius non proficiet, quia tunc erit **ultimus status rerum, et in illo statu possibile est quod omnes omnia cognoscant quæ Deus scientia visionis novit.**

Ad primum ergo dicendum quod hoc quod Isidorus dicit, quod *angeli sciunt in Verbo omnia, antequam fiant*, non potest referri ad ea quæ Deus scit scientia simplicis intelligentiæ tantum, quia illa nunquam fient; sed referendum est ad ea tantum quæ Deus scit scientia visionis; de quibus etiam non dicit quod omnes angeli ea omnia cognoscant, sed forte aliqui; et illi etiam qui cognoscunt, non perfecte cognoscunt omnia. In una enim re est multas rationes intelligibiles considerare, sicut diversas ejus proprietates et habitudines ad res alias : et possibile est quod eadem re scita a duobus communiter, unus alio plures rationes percipiat, et has rationes unus ab alio accipiat. Unde et Dionysius dicit in cap. 4 de divinis Nominibus, a princ. lect. 1, quod *inferiores angeli docentur a superioribus rerum scibiles rationes.* Et ideo etiam angeli, qui omnes creaturas cognoscunt, non oportet quod omnia quæ in eis intelligi possunt percipiant.

Ad secundum dicendum quod ex verbo illo Gregorii ostenditur quod in illa beata visione est sufficientia ad omnia intuenda ex parte divinæ essentiæ, quæ est medium quo videtur, per quam Deus omnia videt. Sed quod non omnia videantur, est ex defectu intellectus creati, qui divinam essentiam non comprehendit.

Ad tertium dicendum quod intellectus creatus non videt divinam essentiam secundum modum ipsius essentiæ, sed secundum modum proprium qui finitus est; unde oportet quod ejus efficacia in cognoscendo ex visione prædicta amplietur in infinitum ad omnia cognoscenda.

Ad quartum dicendum quod defectus cognitionis non solum procedit ex excessu et defectu cognoscibilis super intellectum, sed etiam ex hoc quod intellectui non conjungitur id quod est ratio cognoscibilis; sicut visus non videt lapidem quandoque, ex hoc quod species lapidis non est ei conjuncta. Quamvis autem intellectui videntis Deum conjungatur ipsa divina essentia, quæ est omnium ratio, non tamen conjungitur ei prout est omnium ratio, sed secundum quod est ratio aliquorum, et tanto plurium quanto quisque plenius divinam essentiam intuetur.

Ad quintum dicendum quod quanto potentia passiva est perfectibilis pluribus perfectionibus ordinatis, si perfecta sit ultima perfectione sua, non dicitur imperfecta, etiamsi aliquæ dispositiones præcedentes ei desint. Omnis autem cognitio qua intellectus creatus perficitur, ordinatur sicut ad finem ad Dei cognitionem. Unde videns Deum per essentiam, etiamsi nihil aliud cognosceret, perfectum intellectum haberet; nec est perfectior ex hoc quod aliquid aliud cum ipso cognoscit, nisi quatenus ipsum plenius videt. Unde Augustinus in 5 Confessionum, cap. 4 : *Infelix homo, qui scit illa omnia* (scilicet creata), *te autem nescit; beatus autem qui te scit, etiamsi illa nesciat. Qui vero te et illa novit, non propter illa beatior, sed propter te solum beatus est.*

Ad sextum dicendum quod speculum illud est voluntarium, et sicut ostendet se cui vult, ita in se ostendet quæ vult. Nec est simile de speculo materiali, in cujus potestate non est quod videatur vel non videatur. — Vel dicendum quod in speculo materiali tam res quam speculum videntur sub propria forma; quamvis speculum illud videatur per formam a re acceptam, lapis vero per propriam formam resultantem in re alia; et ideo per quam rationem cognoscitur unum, et aliud. Sed in speculo increato videtur aliquid per formam ipsius speculi, sicut effectus videtur per similitudinem causæ, et e contrario; et ideo non oportet quod quicumque videt speculum æternum, videat omnia quæ in speculo resultant; non enim necesse est quod videns causam, videat omnes effectus ejus, nisi comprehendat causam.

Ad septimum dicendum quod sanctorum desiderium, quo omnia scire desiderant, implebitur solum ex hoc quod Deum videbunt; sicut desiderium eorum, quo omnia bona habere cupiunt, complebitur in hoc quod Deum habebunt. Sicut enim Deus in hoc quod habet perfectam bonitatem, sufficit affectui, et eo habito omnia bona habentur quodammodo, ita ejus visio sufficit intellectui; Joan. 14, 8 : *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.*

Ad octavum dicendum quod ignorantia proprie accepta privationem sonat, et sic pœna est : sic enim ignorantia est nescientia aliquorum quæ sciri debent, vel quæ necesse est scire. Nullius autem horum scientia sanctis deerit in patria. Quandoque autem ignorantia communiter accipitur pro omni nescientia. Et sic angeli et sancti in patria quædam ignorabunt. Unde Dionysius dicit, loc. cit. in arg. *Sed cont.*, quod *angeli a nescientia purgantur.* Sic autem ignorantia non est pœnalitas, sed defectus quidam. Nec est necesse quod omnis talis defectus per gloriam auferatur ; sic enim etiam posset dici quod defectus esset in papa Lino quod non pervenit ad gloriam Petri.

Ad nonum dicendum quod corpus nostrum conformabitur corpori Christi in gloria secundum similitudinem, non secundum æqualitatem ; erit enim clarum, sicut et corpus Christi, sed non æqualiter. Et similiter anima nostra habebit gloriam ad similitudinem animæ Christi, sed non ad æqualitatem; et ita habebit scientiam, sicut anima Christi, sed non tantam, ut scilicet sciat omnia, sicut anima Christi.

Ad decimum dicendum quod quamvis essentia divina sit ratio omnium cognoscibilium, non tamen conjungetur cuilibet intellectui creato, secundum quod est ratio omnium. Et ideo ratio non sequitur.

Ad undecimum dicendum quod intellectus agens est forma proportionata intellectui possibili ; sicut etiam potentia materiæ est proportionata potentiæ agentis naturalis, ut omne quod est in potentia passiva materiæ, vel intellectus possibilis, sit in potentia activa intellectus agentis, vel naturalis agentis ; et ideo si intellectus agens fiat forma intellectus possibilis, oportet quod intellectus possibilis cognoscat omnia ad quæ se extendit virtus intellectus agentis. Divina autem essentia non est forma hoc modo nostro intellectui proportionata. Et ideo non est simile.

Ad duodecimum dicendum quod nihil prohibet dicere quod post diem judicii, quando gloria hominum et angelorum erit penitus consummata, omnes beati scient omnia quæ Deus scientia visionis novit, ita tamen quod non omnes omnia videant in essentia divina. Sed anima Christi ibi plene videbit omnia, sicut et nunc videt ; alii autem videbunt ibi plura vel pauciora, secundum gradum claritatis quo Deum cognoscent; et sic anima Christi de his quæ præ aliis videt in Verbo, omnes alias illuminabit. Unde dicitur Apocal. 21, 23, quod *claritas Dei illuminabit civitatem Hierusalem, et lucerna ejus est Agnus.* Et similiter superiores illuminabunt inferiores, non quidem nova illuminatione, ut scientia inferiorum per hoc augeatur, sed quadam continuatione illuminationis ; sicut si intelligatur quod sol quiescens illuminat aerem. Et ideo dicitur Danielis 12, 3, quod *qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Prælatio autem ordinum dicitur cessatura quantum ad ea quæ nunc circa nos per eorum ordinata ministeria exercentur, ut patet etiam per Glossam ordin. ibidem.

QUÆSTIO XCIII (Vel XCV)

DE SANCTORUM BEATITUDINE, ET EORUM MANSIONIBUS. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de sanctorum beatitudine, et eorum mansionibus.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum sanctorum beatitudo augeatur post judicium ; 2° utrum gradus beatitudinis mansiones dici debeant ; 3° utrum diversæ mansiones distinguantur penes diversos gradus charitatis.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum beatitudo sanctorum sit major futura post judicium, quam ante.

S. Thom., 4 Sent., dist. 49, quæst. 1, art. 4, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod beatitudo sanctorum non sit major futura post judicium quam ante. Quanto enim aliquid magis accedit ad similitudinem divinam, tanto perfectius beatitudinem participat. Sed anima a corpore separata Deo similior est quam corpori conjuncta. Ergo major est ejus beatitudo ante corporis resumptionem quam post.

2. Præterea, virtus unita est magis potens quam multiplicata. Sed anima extra corpus est magis unita quam cum est corpori conjuncta. Ergo virtus ejus est major ad operandum, et ita

---

ART. 1. — Ex 1ª concl. erue quod augebitur extensive dupliciter, videlicet et ex parte corporis, et ex parte animæ. — In *concl.* 3ª nota ly *omne illud per quod*, etc., id est si removeatur fomes a corpore, qui est illa corruptio, de qua dicitur Sap. 9 « corpus quod corrumpitur aggravat animam ». Fomes enim est inclinatio ad malum Gen. 8 : « Sensus et cogitatio humani cordis ad malum prona sunt ab adolescentia sua ». Et hoc quia fomes in primo parente existente adhuc in Paradiso incœpit. Vult ergo dicere textus per ly « omne illud per quod resistit actioni animæ », quod si removeatur totaliter fomes. Et hoc in resurrectione solummodo erit. Nota ly *simpliciter* id est omnibus modis. Hoc est et secundum naturam speciei, et secundum operationem (Porrecta). — Sic habetur in procemio concilii Florentini : « Confessio Græcorum, eaque Latinorum confessioni consentanea est : Justorum ac Sanctorum animas perfecta frui felicitate ; perfectiori tamen cum suis corporibus, cum resurrexerint, fruituras »; Latinorum autem confessio sic habet : « Sanctorum animas, quatenus animæ sunt, perfectam suam felicitatem assecutas esse ; ita tamen, ut aliam cum suis corporibus perfectionem expectent, qua perpetuo fruantur ».

perfectius beatitudinem participat, quæ in actu consistit.

3. Præterea, beatitudo consistit in actu intellectus speculativi. Sed intellectus in suo actu non utitur organo corporali ; et sic corpus resumptum non efficiet ut anima perfectius intelligat. Ergo beatitudo animæ non erit major post resurrectionem quam ante.

4. Præterea, infinito non potest esse aliquid majus ; et ita infinitum cum aliquo finito non facit majus quam infinitum ipsum. Sed anima beata ante corporis resumptionem beatitudinem habet de hoc quod gaudet de bono infinito, scilicet Deo ; post resurrectionem autem corporis non habebit de alio gaudium, nisi forte de gloria corporis, quæ est quoddam bonum finitum. Ergo gaudium eorum post corporis resumptionem non erit majus quam ante.

— Sed contra est quod Apocal. 6, super illud: *Vidi subtus altare animas interfectorum*, etc., dicit Glossa ordin. : *Modo animæ sanctorum sunt existentes subtus altare, id est, in minori dignitate quam sint futuræ.* Ergo major erit eorum beatitudo post resurrectionem quam post mortem.

Præterea, sicut bonis beatitudo redditur pro præmio, ita et malis miseria. Sed miseria malorum post resumptionem corporum erit major quam ante, quia non solum in anima, sed etiam in corpore punientur. Ergo et beatitudo sanctorum erit major post resurrectionem corporum quam ante.

RESPONDEO dicendum quod **beatitudinem sanctorum post resurrectionem augeri quidem extensive manifestum est,** quia beatitudo tunc erit non solum in anima, sed etiam in corpore ; et etiam ipsius animæ beatitudo augebitur extensive, in quantum anima non solum gaudebit de bono proprio, sed etiam de bono corporis. — **Potest etiam dici quod ipsius animæ beatitudo intensive augebitur.** — Corpus enim hominis dupliciter potest considerari : *uno* modo secundum quod est ab anima perfectibile ; *alio* modo secundum quod est in eo aliquid repugnans animæ in suis operationibus, prout non perfecte corpus per animam perficitur. Secundum autem *primam* considerationem corporis, conjunctio ipsius ad animam addit animæ aliquam perfectionem, quia omnis pars imperfecta est, et completur in suo toto ; unde et totum se habet ad partem ut forma ad materiam. Unde et anima perfectior est in *esse* suo naturali, cum est in toto, scilicet in homine conjuncto ex anima et corpore, quam cum est pars separata. Sed unio corporis quantum ad *secundam* ipsius considerationem impedit animæ perfectionem : unde dicitur quod *corpus quod corrumpitur, aggravat animam*, Sap. 9, 15. **Si ergo a corpore removeatur omne illud per quod animæ actioni resistit, simpliciter anima erit perfectior in corpore tali existens quam separata.** — Quanto autem aliquid est perfectius in *esse*, tanto potest perfectius operari ; unde et operatio animæ conjunctæ tali corpori erit perfectior quam operatio animæ separatæ. Hujusmodi autem corpus erit corpus gloriosum, quod omnino subdetur spiritui. Unde cum beatitudo in operatione consistat, **perfectior erit beatitudo animæ post resumptionem corporis quam ante.** Sicut enim anima separata a corpore corruptibili perfectius potest operari quam ei conjuncta, ita postquam fuerit conjuncta corpori glorioso, perfectior erit ejus operatio quam quando erat separata. Omne autem imperfectum appetit suam perfectionem. Et ideo anima separata naturaliter appetit corporis conjunctionem, et propter hunc appetitum ex imperfectione procedentem, ejus operatio qua in Deum fertur, est minus intensa. Et hoc est quod dicit Augustinus, lib. 12, sup. Gen. ad litt., cap. 35, quod *ex appetitu corporis retardatur ne tota intentione pergat in illud summum bonum.*

Ad primum ergo dicendum quod anima conjuncta corpori glorioso est magis Deo similis quam ab eo separata, in quantum conjuncta habet *esse* perfectius ; quanto enim est aliquid perfectius, tanto est Deo similius, sicut etiam cor, cujus vitæ perfectio in motu consistit, est Deo similius quando movetur quam quando quiescit, quamvis Deus nunquam moveatur.

Ad secundum dicendum quod virtus quæ de sua natura habet quod sit in materia, magis est potens in materia existens, quam a materia separata, quamvis, absolute loquendo, virtus a materia separata sit potentior.

Ad tertium dicendum quod quamvis in actu intelligendi anima corpore non utatur, tamen perfectio corporis quodammodo ad perfectionem operationis intellectualis cooperabitur, in quantum ex conjunctione corporis gloriosi, anima erit in sua natura perfectior, et per consequens in operatione efficacior ; et secundum hoc, ipsum bonum corporis cooperabitur quasi instrumentaliter ad operationem illam in qua beatitudo consistit ; sicut etiam Philosophus ponit in 1 Ethic., cap. 8 ad fin., et cap. 10, quod bona exteriora cooperantur instrumentaliter ad felicitatem vitæ.

Ad quartum dicendum quod quamvis finitum infinito additum non faciat majus, tamen facit plus, quia finitum et infinitum sunt duo, cum infinitum per se acceptum sit unum. Extensio autem gaudii non respicit majus, sed plus. Unde extensive augetur gaudium, secundum quod est de Deo, et de gloria corporis, respectu gaudii quod erat de Deo. Gloria etiam corporis cooperabitur ad gaudii intensionem quod est de Deo, in quantum cooperabitur ad perfectiorem operationem, qua anima in Deum fertur. Quanto enim operatio conveniens fuerit perfectior, tanto delectatio erit major, ut patet ex hoc quod dicitur 10 Ethic., cap. 8, a med.

ARTICULUS II

Utrum beatitudinis gradus mansiones dici debeant.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod beatitudinis gradus mansiones dici non debeant. Beatitudo enim importat rationem præmii. Sed mansio nihil significat quod ad præmium pertineat. Ergo diversi gradus beatitudinum mansiones dici non debent.

2. Præterea, mansio locum significare videtur. Sed locus in quo sancti beatificabuntur, non est corporalis, sed spiritualis, scilicet Deus, qui unus est. Ergo non est nisi una mansio. Et ita diversi gradus beatitudinis mansiones dici non debent.

3. Præterea, sicut in patria erunt homines diversorum meritorum, ita nunc sunt in purgatorio, et in limbo patrum fuerunt. Sed in purgatorio et in limbo non distinguuntur diversæ mansiones. Ergo similiter nec in patria distingui debent.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 14. 2 : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt;* quod Augustinus exponit de variis gradibus præmiorum, tract. 67 in Joan., ante med.

Præterea, in qualibet civitate ordinata est mansionum distinctio. Sed cœlestis patria civitati comparatur, ut patet Apoc. 21. Ergo oportet ibi diversas mansiones distinguere secundum diversos beatitudinis gradus.

RESPONDEO dicendum quod quia motus localis est prior omnium aliorum motuum, ideo secundum Philosophum, lib. 8 Physic., text. 55 et 56, nomen motus et distantiæ, et omnium hujusmodi, derivatum est a motu locali ad omnes alios motus. Finis autem motus localis est locus, ad quem cum aliquid pervenerit, ibi manet quiescens, et in eo conservatur. Et ideo **in quolibet motu ipsam quietem in fine motus dicimus collocationem vel mansionem.** — Et ideo cum nomen motus derivetur usque ad actus appetitus et voluntatis, **ipsa assecutio finis appetivi motus dicitur mansio** aut collocatio in fine. — Et ideo **diversi modi consequendi finem ultimum diversæ mansiones dicuntur**; ut sic unitas domus respondeat unitati beatitudinis, quæ est ex parte objecti ; et pluralitas mansionum respondeat differentiæ quæ in beatitudine invenitur ex parte beatorum : sicut etiam videmus in rebus naturalibus quod est idem locus sursum, ad quem tendunt omnia levia, sed unumquodque pertingit propinquius, secundum quod est levius ; et ita habent diversas mansiones secundum differentiam levitatis.

Ad primum ergo dicendum quod mansio importat rationem finis, et per consequens rationem præmii, quod est finis meriti.

Ad secundum dicendum quod quamvis sit unus locus spiritualis, tamen diversi sunt gradus appropinquandi ad locum illum ; et secundum hoc constituuntur diversæ mansiones.

Ad tertium dicendum quod illi qui erant in limbo, vel nunc sunt in purgatorio, nondum pervenerunt ad suum finem. Et ideo in purgatorio vel in limbo non distinguuntur mansiones, sed solum in paradiso et in inferno, ubi est finis bonorum et malorum.

ARTICULUS III

Utrum diversæ mansiones distinguantur penes diversos gradus charitatis.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 2. — In 1ª *concl.* nota ly *in quolibet motu.* Hoc dicitur quia a motu locali derivatur hoc nomen motus ad omnes alios. Et propter hoc valet consequentia probationis ad conclusionem. Et hoc nomine motus licite utimur ut patet ex concl. 2, non tantum in corporalibus, sed etiam in spiritualibus: verum in corporalibus proprie; in spiritualibus vero metaphorice, hoc est similitudinarie. In 3ª *concl.* ly *modi consequendi,* scilicet dum in patria est aliquis non in via: nam modi consequendi ut in via non dicerentur mansiones, sed potius extensiones quædam seu profectiones. Significat ergo textus per ly *diversi modi* consequendi finem ultimum, id quod solet dici de his qui jam adepti sunt principale intentum, disparibus tamen gradibus, quod diversæ differentiæ sunt in illis, respectu intenti jam acquisiti; hoc est quod differenter fruuntur fine jam acquisito. — Per has mansiones non solum significari multitudinem, ut vides, nempe multas esse, sed etiam diversitatem et inæqualitatem. De qua inæqualitate, vide Auctorem, 1. *Part.* quæst. 12, art. 6 ; et 1-2, quæst. 5 art. 2 ; et *contra Gentes*, cap. 58.

ART. 3. — In ultima concl. nota ly *per modum* meriti, scilicet de condigno. Huic enim merito redditur beatitudo divinæ visionis; merito autem de congruo, non sic proprie, ut colligitur ex 1-2. quæst. 14; art. 3, 6, 10 ; et quia meritum est antequam perveniat quis ad patriam, ubi recipiet præmium correspondens, ideo ipsa charitas causans meritum dicitur esse principium remotum. Ergo charitas patriæ non facit mereri ratione status, quia videlicet jam amplius illam habentes non sunt in statu merendi ; facit autem videre Deum et diversimode, juxta diversum modum ipsiusmet charitatis. Et sic charitas patriæ distinguit mansiones per modum præmii. — Fidei articulus est : Beatos pro diversitate meritorum, inæquali ratione Deum videre. — De hac quæst. vide S. Doctorem, in 1 Parte, quæst. 12, art. 6 et 2-2, quæst. 24, art. 3 ad 1, et quæst. disp. de Charitate, art. 7 ad 0. — Hæc doctrina est adversus Jovinianum, sæc. IV, qui cum ex stoicorum placitis, peccata omnia paria esse autumaret, paria quoque merita esse dixit, proindeque parem omnium fore retributionem. In eumdem errorem etsi ex diverso principio prolapsus est Lutherus.

S. Script. — Matth. 16, 27 ; Joann. 14, 2 ; Rom. 2, 6 ; 1 Corint. 15, 41 ; 2 Corint. 9, 6.

Definit. fidei.—Concil. Florent. Decret. unionis : Animas sanctorum in cœlum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et unum, pro meritorum tamen diversitate, alium alio perfectius.— *Iisdem verbis usi sunt Gregor. XIII et Benedict. XIV in professione fidei pro Græcis et Orientalibus. — Trident. sess. 6. can. 32:* Si quis dixerit justificatum... non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam... atque etiam gloriæ augmentum, anath. sit.

diversæ mansiones non distinguantur penes diversos gradus charitatis, quia Matth. 25. 15, dicitur: *Dedit unicuique secundum propriam virtutem.* Propria autem uniuscujusque rei virtus est ejus vis naturalis. Ergo et dona gratiæ et gloriæ distribuuntur secundum diversos gradus virtutis naturalis.

2. Præterea, in Psalmo 61, 12, dicitur: *Tu reddes unicuique juxta opera sua.* Sed illud quod redditur, est beatitudinis mensura. Ergo gradus beatitudinis distinguuntur secundum diversitatem operum, et non secundum diversitatem charitatis.

3. Præterea, præmium debetur actui, et non habitui: unde non fortissimi coronantur, sed agonizantes, ut patet 1 Ethic., cap. 8, circa med. et 2 Tim. 2, 5: *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit* (1). Sed beatitudo est præmium. Ergo diversi gradus beatitudinis erunt secundum diversos gradus operum, et non secundum diversos charitatis gradus.

— Sed contra est quod quanto aliquis erit Deo magis conjunctus, tanto erit beatior. Sed secundum modum charitatis est modus conjunctionis ad Deum. Ergo secundum differentiam charitatis erit et diversitas beatitudinis.

Præterea, *si simpliciter sequitur ad simpliciter, et magis ad magis.* Sed habere beatitudinem sequitur ad habere charitatem. Ergo et habere majorem beatitudinem sequitur ad habere majorem charitatem.

RESPONDEO dicendum quod principium distinctivum mansionum sive graduum beatitudinis est duplex, scilicet propinquum et remotum. **Propinquum** est diversa dispositio quæ erit in beatis, ex qua continget diversitas perfectionis apud eos in operatione beatitudinis; sed **principium remotum** est meritum, quo talem beatitudinem consecuti sunt. — **Primo autem modo distinguuntur mansiones secundum charitatem patriæ**, quæ quanto in aliquo erit perfectior, tanto eum reddet capaciorem divinæ claritatis, secundum cujus augmentum augebitur perfectio visionis divinæ. — **Secundo vero modo distinguuntur mansiones secundum charitatem viæ.** — Actus enim noster non habet quod sit meritorius ex ipsa substantia actus, sed solum ex habitu virtutis quo informatur. Vis autem merendi in omnibus virtutibus est ex charitate, quæ habet ipsum finem pro objecto. Et ideo diversitas in merendo tota revertitur ad diversitatem charitatis, et sic **charitas viæ distinguet mansiones per modum meriti.**

Ad primum ergo dicendum quod virtus ibi non accipitur solum pro naturali capacitate, sed pro naturali capacitate simul cum conatu ad habendam gratiam; et tunc virtus hoc modo accepta erit quasi materialis dispositio ad mensuram gratiæ, et gloriæ suscipiendæ. Sed charitas est formaliter complens meritum ad gloriam, et ideo distinctio gradus in gloria accipitur penes gradus charitatis potius quam penes gradus virtutis prædictæ.

Ad secundum dicendum quod opera non habent quod eis retributio gloriæ reddatur, nisi in quantum sunt charitate informata. Et ideo secundum diversos charitatis gradus erunt diversi gradus in gloria.

Ad tertium dicendum quod quamvis habitus charitatis, vel cujuscumque virtutis, non sit meritum cui debeatur præmium, est tamen principium et tota ratio merendi in actu; et ideo secundum ejus diversitatem præmia distinguuntur: quamvis etiam ex ipso genere actus possit aliquis gradus in merendo considerari; non quidem respectu præmii essentialis, quod est gaudium de Deo, sed respectu alicujus accidentalis præmii, quod est gaudium de aliquo bono creato.

QUÆSTIO XCIV (Vel XCVI)

DE MODO QUO SANCTI SE HABEBUNT ERGA DAMNATOS. — *In tres articulos divisa.*

Deinde considerandum est de modo quo se sancti habebunt erga damnatos.

Circa quod quæruntur tria: 1° utrum sancti pœnas damnatorum videant; 2° utrum eis compatiantur; 3° utrum de eorum pœnis lætentur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum beati qui erunt in patria, videbunt pœnas damnatorum.

S. Thom., 4 Sent., dist. 50, quæst. 11, art. 4, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod beati qui erunt in patria, non videant pœnas damnatorum. Major enim est distantia damnatorum a beatis quam viatorum. Sed beati viatorum facta non vident; unde Isa. 19, super illud: *Abraham nescivit nos*, dicit Glossa (interl. Aug. lib. de Cura pro mort. agenda, cap. 13 et 15): *Nesciunt mortui etiam sancti, quod faciunt vivi, etiam eorum filii.* Ergo multo minus vident pœnas damnatorum.

2. Præterea, perfectio visionis dependet a perfectione visibilis; unde Philosophus dicit 10 Ethic., cap. 4, circ. med., quod *perfectissima sensus v*-

---

(1) Vulgata: *Non coronatur, nisi legitime certaverit.*

ART. 1. — In *concl.* 2, nota ly *perfecte*, speculative, scilicet nullo modo practice, ut melius patebit ex applicatione 2 art. ad hunc locum. Inde habetur quod nullam compassionem ad damnatos ex tali visione concipient.

sus operatio, est sensus maxime dispositi ad pulcherrimum sub visu cadentium. Ergo e contrario turpitudo visibilis redundat in imperfectionem visionis. Sed imperfectio nulla erit in beatis. Ergo non videbunt miserias damnatorum, in quibus est summa turpitudo.

— Sed contra est quod dicitur Isa. ult., 24 : *Egredientur, et videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me :* Glossa ordin. *Electi egredientur intelligentia, vel visione manifesta, ut ad laudem Dei magis accendantur.*

Respondeo dicendum quod **a beatis nihil subtrahi debet quod ad perfectionem beatitudinis eorum pertineat.** Unumquodque autem ex comparatione contrarii magis cognoscitur, quia contraria juxta se posita magis elucescunt. — Et ideo ut beatitudo sanctorum eis magis complaceat, et de ea uberiores gratias Deo agant, **datur eis ut pœnas impiorum perfecte videant.**

Ad primum ergo dicendum quod Glossa illa loquitur de sanctis mortuis secundum possibilitatem naturæ; non enim oportet ut naturali cognitione cognoscant omnia quæ erga vivos aguntur. Sed sancti qui sunt in patria, omnia clare cognoscunt quæ aguntur et apud viatores, et apud damnatos. Unde Gregorius dicit 12 lib. Moral., cap. 14, a princ. : *De animabus sanctis sentiendum non est hoc* (scilicet quod Job dicit 14, 21 : *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget,* etc.), *quia qui intus habent Dei claritatem, nullo modo credendum est quod sit foris aliquid quod ignorent.*

Ad secundum dicendum quod quamvis pulchritudo visibilis ad perfectionem faciat visionis; visibilis tamen turpitudo sine visionis imperfectione esse potest; species enim rerum in anima, per quas contraria cognoscuntur, non sunt contrariæ. Unde etiam Deus, qui perfectissimam cognitionem habet, omnia pulchra et turpia videt.

Articulus II

Utrum beati compatiantur miseriis damnatorum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod beati miseriis damnatorum compatiantur. Compassio enim ex charitate procedit. Sed in beatis erit perfectissima charitas. Ergo maxime miseriis damnatorum compatiuntur.

2. Præterea, beati nunquam erunt elongati tantum a compassione, quantum Deus est. Sed Deus quodammodo miseriis nostris compatitur (unde et misericors dicitur), et similiter angeli. Ergo beati compatiuntur miseriis damnatorum.

— Sed contra, quicumque alicui compatitur, fit miseriæ ejus quodammodo particeps. Sed beati non possunt esse participes alicujus miseriæ. Ergo miseriis damnatorum non compatiuntur.

Respondeo dicendum quod misericordia, vel compassio, potest in aliquo inveniri dupliciter: *uno* modo per modum passionis; *alio* modo per modum electionis. In beatis quidem non erit aliqua passio in parte inferiori, nisi consequens electionem rationis. Unde **non erit in eis compassio, vel misericordia, nisi secundum electionem rationis.** Hoc autem modo ex electione rationis misericordia vel compassio nascitur, scilicet prout aliquis vult malum alterius repelli : unde in illis quæ secundum rationem repelli non volumus, compassionem talem non habemus.— **Peccatores** autem, quamdiu sunt in hoc mundo, in tali statu sunt, quod sine præjudicio divinæ justitiæ possunt in beatitudinem transferri de statu miseriæ et peccati. **Et ideo compassio ad eos locum habet et secundum electionem voluntatis** (prout Deus, angeli et beati eis compati dicuntur, eorum salutem volendo), **et secundum passionem,** sicut compatiuntur eis homines boni in statu viæ existentes.— Sed in futuro non poterunt transferri a sua miseria. Unde ad eorum miserias non poterit esse compassio secundum electionem rectam. **Et ideo beati, qui erunt in gloria, nullam compassionem ad damnatos habebunt.**

Ad primum ergo dicendum quod charitas tunc est compassionis principium quando possumus ex charitate velle remotionem miseriæ alicujus. Sed sancti ex charitate hoc velle non possunt de damnatis, cum divinæ justitiæ repugnet. Unde ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod Deus dicitur esse misericors, in quantum subvenit illis quos secundum ordinem sapientiæ et justitiæ suæ convenit a miseria liberari ; non quod damnatorum misereatur, nisi forte puniendo citra condignum.

Articulus III

Utrum beati lætentur de pœnis impiorum.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod beati non lætentur de pœnis impiorum. Lætari enim de malo alterius ad odium pertinet. Sed in beatis nullum erit odium. Ergo non lætabuntur de miseriis damnatorum.

2. Præterea, beati in patria erunt summe Deo

Art. 2. — In *conclus.* 1ª, nota ly *electionem rationis*, hoc est quando aliquis vult aliquid, secundum ordinem veræ prudentiæ; quasi ergo dixerit, quod in beatis non erit compassio vel misericordia, nisi secundum quod vera prudentia requirit. Quia vero prudentia recta requirit quandoque quod circa quosdam habeant compassionem modo suo, et circa alios non habeant, ideo conclusio præsens ex modo loquendi innuit, quod compassio aliquando est in eis, aliquando non. — Vide S. August. Quæst. evangel. lib. 2. quæst. 38 ; et S. Gregor, homil. 40 in Evangel.

Art. 3. — Formaliter ergo, non gaudent de pœnis, sed de bonis consideratis in pœnis.

conformes. Sed Deus non delectatur in pœnis nostris. Ergo nec delectabuntur in pœnis damnatorum.

3. Præterea, illud quod est vituperabile in viatore, nullo modo cadit in comprehensorem. Sed in homine viatore maxime est culpabile quod reficiatur aliorum pœnis, et maxime laudabile ut de pœnis doleat. Ergo beati nullo modo lætantur in pœnis damnatorum.

— Sed contra est quod in Psal. 57, 2, dicitur: *Lætabitur justus, cum viderit vindictam.*

Præterea, Isa. ult., 24: *Erunt usque ad satietatem visionis omni carni.* Satietas autem refectionem mentis designat. Ergo beati gaudebunt de pœnis impiorum.

RESPONDEO dicendum quod aliquid potest esse materia gaudii dupliciter. — Uno modo per se, quando scilicet de aliquo gaudetur, in quantum hujusmodi; et sic **sancti non lætabuntur de pœnis impiorum.** — Alio modo **per accidens,** id est ratione alicujus adjuncti; **et hoc modo sancti de pœnis impiorum gaudebunt,** considerando in eis divinæ justitiæ ordinem, et suam liberationem, de qua gaudebunt. Et sic divina justitia et sua liberatio erunt per se causa gaudii beatorum: sed pœna damnatorum per accidens.

Ad primum ergo dicendum quod lætari de malo alterius, in quantum hujusmodi, pertinet ad odium, non autem lætari de malo alterius ratione alicujus adjuncti. Sic autem aliquis de malo proprio quandoque lætatur; sicut cum quis gaudet de propriis afflictionibus, secundum quod prosunt ei ad meritum vitæ; Jacobi 1, 2: *Omne gaudium existimate, fratres, cum in tentationes varias incideritis.*

Ad secundum dicendum quod quamvis Deus non delectetur in pœnis, in quantum hujusmodi, delectatur tamen in eis, in quantum sunt per suam justitiam ordinatæ.

Ad tertium dicendum quod in viatore non est laudabile quod delectetur de aliorum pœnis secundum se; est tamen laudabile, si delectetur de eis in quantum habent aliquid boni annexum. Tamen alia ratio est de viatore et comprehensore, quia in viatore passiones frequenter insurgunt sine judicio rationis; et tamen tales passiones interdum sunt laudabiles, secundum quod bonam dispositionem mentis indicant, sicut patet de verecundia, et misericordia, et pœnitentia de malo; sed in comprehensoribus non potest esse passio, nisi judicium rationis consequens.

QUÆSTIO XCV (Vel XCVII)

DE DOTIBUS BEATORUM. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de dotibus beatorum.

Circa quod quæruntur quinque: 1° utrum beatis sint assignandæ aliquæ dotes; 2° utrum dos a beatitudine differat; 3° utrum Christo competat habere dotes; 4° utrum angelis; 5° utrum convenienter assignentur tres animæ dotes.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum ponendæ sint aliquæ dotes in hominibus beatis.

S. Thom., 4 Sent., dist. 49, quæst. 4, art. 1, et seq.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non sint ponendæ aliquæ dotes in hominibus beatis. Dos enim secundum jura, 1. *Pro oneribus,* c. de Jure dotium, et l. *Dotis fructus,* ff. eod., datur sponso ad sustinenda onera matrimonii. Sed sancti non gerunt figuram sponsi, sed magis figuram sponsæ, in quantum sunt Ecclesiæ membra. Ergo eis dotes non dantur.

2. Præterea, dotes non dantur secundum jura, l. ult., c. de dotis Promissione, et l. *Qui libros,* ff. de Ritu nupt., a patre sponsi, sed a patre sponsæ. Omnia autem dona beatitudinis dantur beatis a patre sponsi, scilicet Christi; Jacobi 1, 17: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum,* etc. Ergo hujusmodi dona, quæ beatis dantur, non sunt dotes appellanda.

3. Præterea, in matrimonio carnali dantur dotes ad facilius toleranda onera matrimonii. Sed in matrimonio spirituali non sunt aliqua onera, maxime secundum statum Ecclesiæ triumphantis. Ergo non sunt ibi aliquæ dotes assignandæ.

4. Præterea, dotes non dantur nisi causa matrimonii. Sed matrimonium spirituale contrahitur cum Christo per fidem secundum statum Ecclesiæ militantis. Ergo eadem ratione si beatis aliquæ dotes conveniant, convenient etiam sanctis existenti-

---

QUÆSTIO 95. — Quæstione 82, supra, et tribus sequentibus, egit Auctor de dotibus *corporum* beatorum; præsenti autem quæstione de dotibus *animarum* disputat.

ARTICULUS 1. — Dos Beatorum generaliter definitur esse « perpetuus animæ vel corporis ornatus, vitæ sufficiens, in æterna beatitudine jugiter perseverans ». Appellatio sumitur ex matrimonio corporali, ut habes in littera. — In *concl.* vide ly *dotes* scilicet, secundum quid rei et quid nominis ut in littera. — Dotes, sicut omnia dona quæ nos habemus, sunt et ipsius Dei, in quantum et ab eo nobis dantur, et in gloriam ipsius cedunt, et tamen sunt nostra quantum ad proprietatem et ornatum. Sic manus Socratis est proprie Socratis, ipsumque ornat, licet sit Dei tanquam donantis, et in cujus gloriam cedit; et sic de aliis.

bus in via. Sed istis non conveniunt. Ergo nec beatis.

4. Præterea, dotes ad bona exteriora pertinent, quæ dicuntur bona fortunæ. Sed præmia beatorum erunt de interioribus bonis. Ergo non debent dotes nominari.

— Sed contra, Ephes. 5, 31, dicitur: *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo, et in Ecclesia;* ex quo habetur quod spirituale matrimonium per carnale significatur. Sed in carnali matrimonio sponsa dotata traducitur in domum sponsi. Ergo cum sancti in domum Christi traducantur, cum beatificantur, videtur quod aliquibus dotibus dotentur.

Præterea, dotes in matrimonio corporali assignantur ad matrimonii solatium. Sed matrimonium spirituale delectabilius est quam corporale. Ergo ei sunt dotes maxime assignandæ.

Præterea, ornamenta sponsarum ad dotem pertinent. Sed sancti ornati in gloriam traducuntur, ut dicitur Isa. 61, 10: *Induit me vestimentis salutis..., quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Ergo sancti in patria dotes habent.

RESPONDEO dicendum quod **absque dubio beatis, quando in gloriam transferuntur, aliqua dona divinitus dantur ad eorum ornatum, et hi ornatus a Magistris dotes sunt nominati.** Unde datur quædam definitio de dote, de qua nunc loquimur, talis: *Dos est perpetuus animæ et corporis ornatus, vitæ sufficiens, in æterna beatitudine jugiter perseverans.* Et sumitur hæc descriptio ad similitudinem dotis corporalis, per quam sponsa ornatur, et providetur viro unde possit sufficienter sponsam et liberos nutrire; et tamen inamissibiliter dos sponsæ conservatur, ut ad eam separato matrimonio revertatur.

Sed de ratione nominis diversi diversimode opinantur.

Quidam enim dicunt quod dos non accipitur ex aliqua similitudine ad matrimonium corporale, sed secundum modum loquendi, quo omnem perfectionem seu ornatum cujuscumque hominis dotem nominamus; sicut aliquis dicitur esse dotatus scientia, qui scientia pollet; et sic Ovidius usus est nomine dotis, dicens, lib. I de Arte amandi, vers. 598:

> Et quacumque potes dote placere, place.

Sed hoc non videtur usquequaque conveniens, quia quandocumque aliquod nomen est impositum ad aliquid principaliter significandum, non consuevit ad alia transferri nisi secundum aliquam similitudinem. Unde cum secundum primam institutionem nominis dos ad carnale matrimonium pertineat, oportet quod in qualibet alia acceptione attendatur aliqua similitudo ad principale significatum.

Et ideo alii dicunt quod secundum hoc similitudo attenditur, quod dos proprie dicitur donum, quod in matrimonio corporali datur sponsæ ex parte sponsi, quando traducitur in domum sponsi, ad ornatum sponsæ pertinens: quod patet ex hoc quod dixit Sichem Jacob et filiis ejus, Genes. 34, 12: *Augete dotem, et munera postulate;* et Exodi 22, 16: *Si seduxerit quis virginem..., dormieritque cum ea, dotabit eam, et accipiet eam uxorem* (1). Unde et ornatus qui a Christo sanctis exhibetur, quando traducuntur in domum gloriæ, dos nominatur.

Sed hoc manifeste est contra id quod juristæ dicunt, loc. cit. in arg. 1, ad quos pertinet de his tractare. Dicunt enim quod *dos* proprie est quædam datio ex parte mulieris facta his qui sunt ex parte viri, pro onere matrimonii quod sustinet vir; sed illud quod sponsus dat sponsæ, vocatur *donatio propter nuptias;* et secundum hunc modum accipitur dos 3 Reg. 9. 16, ubi dicitur quod *Pharao, rex Ægypti, cepit Gazer, et dedit eam in dotem filiæ suæ uxori Salomonis.* Nec contra hoc faciunt auctoritates inductæ. Quamvis enim dotes a parente puellæ consueverint assignari; tamen quandoque contingit quod sponsus, vel pater sponsi assignet dotes vice patris puellæ, quod contingit dupliciter: — vel præ nimio affectu ad sponsam, sicut fuit de Hemor patre Sichem, qui voluit assignare dotem, quam debebat accipere, propter vehementem amorem filii sui ad puellam: — vel hoc fit in pœnam sponsi, ut virgini a se corruptæ dotem de suo assignet, quam pater puellæ debuerat assignare. Et in hoc casu loquitur Moyses in auctoritate inducta hic, sup.

Et ideo, secundum alios, dicendum est quod dos in matrimonio corporali proprie dicitur illud quod datur ab his qui sunt ex parte mulieris, his qui sunt ex parte viri, ad sustentanda onera matrimonii, ut dictum est hic, sup. Sed tunc remanet difficultas, quomodo hæc significatio possit aptari ad propositum; cum ornatus qui sunt in beatitudine, dentur sponsæ spirituali a patre sponsi, quod manifestabitur respondendo ad argumenta.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis dotes assignentur sponso in carnali matrimonio ad usum, tamen proprietas, et dominium, pertinet ad sponsam; quod patet ex hoc quod soluto matrimonio, dos remanet sponsæ secundum jura, cap. 1, 2 et 3, de Donat. inter virum et uxorem. Et sic etiam in matrimonio spirituali ipsi ornatus, qui sponsæ spirituali dantur, scilicet Ecclesiæ in membris suis, sunt quidem ipsius sponsi in quantum ad ejus gloriam et honorem cedunt, sed sponsæ in quantum per eos ornatur.

Ad secundum dicendum quod pater sponsi, scilicet Christi, est sola persona Patris; pater autem sponsæ est tota Trinitas; effectus enim in creaturis ad totam Trinitatem pertinet. Unde hujusmodi dotes in spirituali matrimonio, proprie loquendo, magis dantur a patre sponsæ, quam a patre sponsi. Sed tamen hæc collatio, quamvis ab omnibus personis fiat, singulis personis potest appropriari per aliquem modum. Personæ quidem Patris, ut danti, quia in ipso est auctoritas; ei etiam paternitas respectu creaturæ appropriatur ut sic idem sit pater sponsi et sponsæ; Filio vero appropriatur, in quantum propter ipsum et per ipsum dantur: sed Spiritui Sancto, in quantum in ipso et secundum ipsum dantur; amor enim est omnis dationis ratio.

---

(1) Vulgata:.. *et habebit eam uxorem.*

Ad tertium dicendum quod dotibus per se convenit illud quod per dotes efficitur, scilicet solatium matrimonii; sed per accidens illud quod per eas removetur, scilicet onus matrimonii, quod per eas levatur; sicut gratiæ convenit per se facere justum, sed per accidens quod de impio faciat justum. Quamvis ergo in matrimonio spirituali non sint aliqua onera, est tamen ibi summa jucunditas; et ad hanc perficiendam jucunditatem dotes sponsæ conferuntur, ut scilicet delectabiliter per eas sponso conjungatur.

Ad quartum dicendum quod dotes non consueverunt assignari sponsæ, quando desponsatur, sed quando in domum sponsi traducitur, ut præsentialiter sponsum habeat. *Quamdiu* autem *in hac vita sumus* (1), *peregrinamur a Domino;* 2 Corinth. 5, 6. Et ideo dona quæ sanctis in hac vita conferuntur, non dicuntur dotes, sed illa quæ conferuntur eis, quando transferuntur ad gloriam, in qua sponso præsentialiter perfruuntur.

Ad quintum dicendum quod in spirituali matrimonio decor interior requiritur: unde dicitur in Psal. 44, 14: *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus*, etc. Sed in matrimonio corporali requiritur decor exterior. Unde non oportet quod dotes hujusmodi assignentur in matrimonio spirituali, sicut assignantur in corporali.

Articulus II

Utrum dos sit idem quod beatitudo.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod dos sit idem quod beatitudo. Ut enim ex definitione dotis prædicta patet, art. præc., *dos est ornatus corporis et animæ in æterna beatitudine jugiter perseverans.* Sed beatitudo animæ est quidam ornatus ejus. Ergo beatitudo est dos.

2. Præterea, dos dicitur illud per quod sponsa delectabiliter sponso conjungitur. Sed in spirituali matrimonio beatitudo est hujusmodi. Ergo beatitudo est dos.

3. Præterea, visio, secundum Augustinum, lib. 1 de Trin., cap. 8, a med., *est tota substantia beatitudinis.* Sed visio ponitur una de dotibus. Ergo beatitudo est dos.

4. Præterea, fruitio beatum facit. Fruitio autem est dos. Ergo dos facit beatum; et sic beatitudo est dos.

5. Præterea, secundum Boetium, in lib. 3 de Cons., prosa 2, cir. princ., *beatitudo est statu omnium bonorum aggregatione perfectus.* Sed status beatorum perficitur ex dotibus. Ergo dotes sunt beatitudinis partes.

— Sed contra, dos datur sine meritis. Sed beatitudo non datur, sed redditur pro meritis. Ergo beatitudo non est dos.

Præterea, beatitudo est una tantum; dotes vero sunt plures. Ergo beatitudo non est dos.

Præterea, beatitudo inest homini secundum id quod est potissimum in eo, ut dicitur in 10 Ethic., cap. 7, a med. Sed dos etiam in corpore ponitur. Ergo dos et beatitudo non sunt idem.

Respondeo dicendum quod circa hoc est duplex opinio.

Quidam enim dicunt quod beatitudo et dos sunt idem re, sed differunt ratione; quia dos respicit spirituale matrimonium, quod est inter Christum et animam; non autem beatitudo. Sed hoc non potest esse, ut videtur; cum beatitudo in operatione consistat, dos autem non sit operatio, sed magis sit qualitas vel dispositio quædam.

Et ideo, secundum alios, dicendum est quod **beatitudo et dos etiam realiter differunt**; ut beatitudo dicatur ipsa operatio perfecta, qua anima beata Deo conjungitur; sed dotes dicuntur habitus, vel dispositiones, vel quæcumque aliæ qualitates, quæ ordinantur ad hujusmodi perfectam operationem; ut sic **dotes ordinentur ad beatitudinem magis quam sint in beatitudine ut partes ejus.**

Ad primum ergo dicendum quod beatitudo, proprie loquendo, non est animæ ornatus, sed est aliquid quod ex ornatu animæ provenit, cum sit operatio quædam; ornatus vero dicitur aliquis decor ipsius beati.

Ad secundum dicendum quod beatitudo non ordinatur ad conjunctionem, sed est ipsa conjunctio animæ cum Christo, quæ est per operationem; sed dotes sunt dona disponentia ad hujusmodi conjunctionem.

Ad tertium dicendum quod visio dupliciter po-

Art. 2. — 1ª *Conclus.* cum sua probatione, idem est ac si diceretur quod dos disponit ad beatitudinem seu ad conjunctionem illam perfectam, et beatitudo est ipsamet conjunctio. — Ex responsionibus ad argumenta, melius intelligentur conclusiones Auctoris, debita applicatione facta. — Conclusiones ex Sylvio depromptæ : 1° Dotes *corporis* gloriosi omnes realiter differunt a beatitudine; nam beatitudo est animæ. 2° Non omnes dotes *animæ* beatæ realiter differunt a beatitudine, neque sunt qualitates, sed aliquid aliud (Cfr. 1. 2, quæst. 4, art. 3). 3° Ab essentiali beatitudine realiter differt dos, quæ vocatur fruitio; ac fortassis etiam illa quæ vocatur comprehensio.

(1) Vulgata : *Dum sumus in corpore, peregrinamur, etc.*

test accipi. — Uno modo actualiter, id est pro ipso actu visionis ; et sic visio non est dos, sed est ipsa beatitudo. — Alio modo potest accipi habitualiter, id est pro habitu a quo talis operatio elicitur, sive pro ipsa gloriæ claritate, qua anima divinitus illustratur ad Deum videndum ; et sic est dos et principium beatitudinis, non autem est ipsa beatitudo.

Et similiter dicendum *ad quartum* de fruitione.

Ad quintum dicendum quod beatitudo colligit omnia bona, non quasi partes essentiæ beatitudinis, sed quasi aliquo modo ad beatitudinem ordinata, ut supra dictum est, in corp. art.

ARTICULUS III

Utrum competat Christo habere dotes.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christo competat habere dotes. Sancti enim Christo per gloriam conformabuntur ; unde dicitur Philipp. 3, 21 ; *Qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*. Ergo etiam Christus dotes habet.

2. Præterea, in spirituali matrimonio assignantur dotes ad similitudinem matrimonii corporalis. Sed in Christo invenitur quoddam matrimonium spirituale quod est sibi singulare, scilicet duarum naturarum in una persona, secundum quod dicitur natura humana in ipso esse desponsata a Verbo, ut patet ex Glossa (ord. Aug., lib. 1 de Cons. evangelist., cap. 30, ad fin., super illud Psal. 18 : *In sole posuit tabernaculum*, etc.) et Apoc. 21 ; *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus*. Ergo et Christo competit habere dotes.

3. Præterea, ut dicit Augustinus, in lib. 3 de Doctrina christ., cap. 31, *Christus secundum regulam Ticonii propter unitatem corporis mystici, quæ est inter caput et membra, nominat se etiam sponsam et non solum sponsum ;* ut patet Isa. 61, 10 : *Quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Cum ergo debeantur dotes sponsæ, oportet, ut videtur, in Christo dotes ponere.

4. Præterea, omnibus membris Ecclesiæ debetur dos, cum Ecclesia sit sponsa. Sed Christus est Ecclesiæ membrum, ut patet 1 Corinth. 12, 27 : *Vos estis corpus Christi, et membra de membro ;* Glossa interl., id est, *de Christo.* Ergo Christo debentur dotes.

5. Præterea, Christus habet perfectam visionem, fruitionem et delectationem. Hæc autem ponuntur dotes. Ergo, etc.

— Sed contra, inter sponsum et sponsam exigitur distinctio personarum. Sed in Christo non est aliquid personaliter distinctum a Filio Dei, qui est sponsus ; ut patet Joan. 3, 29 : *Qui habet sponsam, sponsus est.* Ergo cum dotes sponsæ assignentur, vel pro sponsa, videtur quod Christo non competat habere dotes.

Præterea, non est ejusdem habere dotes, et recipere. Sed Christus est qui dat dotes spirituales. Ergo Christo non competit dotes habere.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc est duplex opinio. Quidam enim dicunt quod in Christo est triplex unio : — una quæ dicitur consentanea, qua unitur Deo per connexionem amoris ; — alia dignativa, qua humana natura unitur divinæ ; — tertia qua ipse Christus unitur Ecclesiæ. Dicunt ergo quod secundum duas primas uniones competit Christo habere dotes sub ratione dotis ; sed quantum ad tertiam convenit ei id quod est dos excellentissime, non tamen sub ratione dotis ; quia in tali conjunctione Christus est ut sponsus, sed Ecclesia ut sponsa ; dos autem datur sponsæ quantum ad proprietatem et dominium, quamvis detur sponso ad usum. Sed hoc non videtur esse conveniens. In illa enim conjunctione qua Christus unitur Patri per consensum amoris, etiam in quantum est Deus, non dicitur aliquod matrimonium esse, quia non est ibi aliqua subjectio, quam oportet esse sponsæ ad sponsum. Similiter etiam nec in conjunctione humanæ naturæ ad divinam, quæ est in unione personæ, vel etiam per conformitatem voluntatis, potest esse propria ratio dotis propter tria : — primo quia exigitur conformitas naturæ inter sponsum et sponsam in matrimonio illo in quo dantur dotes, et hoc deficit in conjunctione humanæ naturæ ad divinam ; — secundo quia exigitur ibi distinctio personarum : humana autem natura non est personaliter distincta a Verbo ; — tertio quia dos datur quando sponsa de novo traducitur in domum sponsi ; et sic videtur ad sponsam pertinere, quæ de non conjuncta, fit conjuncta : humana autem natura, quæ est assumpta in unitatem personæ a Verbo, nunquam fuit quin esset perfecte conjuncta.

ART. 3. — In *concl.* nota ly *ratio dotis*, scilicet posita art. 1. corp. princip., cum ista limitatione adjuncta quod ille ornatus sit quoddam bonum particularizatum et non totaliter integrum ; ut sic sit ejus ratio explicite : Dos est perpetuus animæ et corporis ornatus, particularizatus, secundum mensuram cujusque vitæ sufficiens, in æterna beatitudine jugiter perseverans. Clarum autem est quod Christo neque datus est, dum hic viveret, neque datur dum, secundum humanitatem etiam, est in patria, Spiritus, id est dona Spiritus Sancti ad mensuram (Joan. 3). Unde non mirum quod conclusio præsens sic de Christo loquatur. Si enim sumatur ratio dotis pro tota ipsius ratione, id est definitione, clarum est, quod omnino non convenit Christo cum non habeat dona illa, ut particularizata : si autem sumatur ratio dotis pro parte ejus, tunc convenit Christo, cum in ipso sit animæ et corporis ornatus vitæ sufficiens, in æterna beatitudine jugiter perseverans. Et ideo quasi conclusive dicitur in textu quod dotes etiam quando conveniunt Christo, non ita proprie conveniunt, sicut aliis sanctis. Aliis enim sanctis conveniunt secundum omnes singulasque particulas diffinitionis dotis. Nota etiam ly *ea tamen, etc.* ; hoc est, dotes materialiter sumptæ sunt in Christo, licet formaliter sumptæ, id est secundum rationem dotis, non sint in eo. — In resp. ad 2, quo sensu natura humana dicitur desponsata a Verbo. — In resp. ad 4 nota quod Auctoris mens est Christum non proprie dici membrum Ecclesiæ.

Unde secundum alios est dicendum quod **vel omnino non convenit Christo ratio dotis, vel non ita proprie, sicut aliis sanctis; ea tamen quæ dotes dicuntur, excellentissime ei conveniunt.**

Ad primum ergo dicendum quod conformatio illa est intelligenda secundum id quod est dos, et non secundum rationem dotis quæ sit in Christo; non enim oportet quod illud in quo Christo conformamur, sit eodem modo in Christo et in nobis.

Ad secundum dicendum quod natura humana non proprie dicitur esse sponsa in conjunctione illa qua Verbo conjungitur, cum non servetur ibi personarum distinctio, quæ inter sponsum et sponsam requiritur. Sed quod quandoque dicatur desponsata humana natura, secundum quod Verbo conjuncta est, hoc est in quantum habet aliquem actum sponsæ, quia scilicet inseparabiliter conjungitur, et quia in illa conjunctione, humana natura est Verbo inferior, et per Verbum regitur, sicut sponsa per sponsum.

Ad tertium dicendum quod hoc quod aliquando dicitur Christus sponsa, non est quia ipse vere sit sponsa, sed in quantum sibi assumit personam sponsæ suæ, scilicet Ecclesiæ, quæ est ei spiritualiter conjuncta. Unde nihil prohibet quin per illum modum loquendi possit dici habere dotes, non quod ipse habeat, sed quia Ecclesia habet.

Ad quartum dicendum quod nomen Ecclesiæ dupliciter accipitur. — Quandoque enim nominat tantummodo corpus, quod Christo conjungitur sicut capiti; et sic tantum Ecclesia habet rationem sponsæ: sic vero Christus non est Ecclesiæ membrum, sed est caput influens omnibus Ecclesiæ membris. — Alio modo accipitur Ecclesia, secundum quod nominat caput et membra conjuncta; et sic Christus dicitur membrum Ecclesiæ, in quantum habet distinctum officium ab omnibus aliis, scilicet influere aliis vitam; quamvis non multum proprie dicatur membrum, quia membrum importat partialitatem quamdam, in Christo autem bonum spirituale non est partitum, sed est totaliter integrum: unde ipse est totum Ecclesiæ bonum; nec est aliquid majus ipse et alii, quam ipse solus (1). Sic autem loquendo de Ecclesia, Ecclesia non solum nominat sponsam, sed sponsum et sponsam, prout per conjunctionem spiritualem est ex eis unum effectum. Unde licet Christus aliquo modo dicatur membrum Ecclesiæ, nullo tamen modo potest dici membrum sponsæ; et sic ei non convenit ratio dotis.

Ad quintum dicendum quod in processu illo est fallacia accidentis; non enim illa Christo conveniunt, secundum quod habent rationem dotis.

ARTICULUS IV

Utrum angeli habeant dotes.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod angeli habeant dotes, quia super illud Cantic. 6: *Una est columba mea*, dicit Glossa: *Una est Ecclesia in hominibus et angelis.* Sed Ecclesia est sponsa; et sic membris Ecclesiæ convenit habere dotes. Ergo angeli dotes habent.

2. Præterea, Lucæ 12, super illud: *Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis*, dicit Glossa ordin.: *Ad nuptias Dominus ivit, quando post resurrectionem novus homo angelorum sibi multitudinem copulavit.* Ergo angelorum multitudo est sponsa Christi; et sic angelis competunt dotes.

3. Præterea, spirituale matrimonium in spirituali conjunctione consistit. Sed spiritualis conjunctio non est minor inter angelos et Deum, quam inter homines beatos et Deum. Ergo cum dotes, de quibus nunc agimus, ratione spiritualis matrimonii assignentur, videtur quod angelis conveniant dotes.

4. Præterea, spirituale matrimonium requirit spiritualem sponsum, et spiritualem sponsam. Sed Christo in quantum est summus spiritus, magis sunt conformes in natura angeli quam homines. Ergo magis potest esse spirituale matrimonium angelorum ad Christum quam hominum.

5. Præterea, major convenientia exigitur inter caput et membra, quam inter sponsum et sponsam. Sed conformitas quæ est inter Christum et angelos, sufficit ad hoc quod Christus dicatur caput angelorum. Ergo eadem ratione sufficit ad hoc quod dicatur sponsus respectu eorum.

— Sed contra, Origenes super Cantica, in princ. Prologi, distinguit quatuor personas, scilicet *sponsum* et *sponsam*, et *adolescentulas* et *sodales sponsi*; et dicit quod *angeli sunt sodales sponsi.* Cum ergo dotes non debeantur nisi sponsæ, videtur quod angelis dotes non conveniant.

Præterea, Christus desponsavit sibi Ecclesiam per incarnationem et passionem: unde figuratur per hoc quod dicitur Exodi 4, 25: *Sponsus sanguinum tu mihi es.* Sed Christus per passionem et incarnationem non aliter fuit conjunctus angelis quam prius erat. Ergo angeli non pertinent ad Ecclesiam secundum quod Ecclesia dicitur sponsa. Ergo angelis non conveniunt dotes.

RESPONDEO dicendum quod **ea quæ ad dotes animæ pertinent, non est dubium ange-**

---

(1) Ita pressius ad litteram retinemus. — Al.: *Ipso et aliis*; item *ipso et alius.* — Forte *in ipso et aliis, quam in ipso solo.*

ART. 4. — In *concl.* 1ª, nota ly *ad dotes animæ.* Hoc dicitur ad differentiam dotium corporis, quæ nullo modo in angelis sunt. Ly *quæ ad dotes animæ pertinent*: hæ dotes sunt tres illæ de quibus art. 5. Ly *secundum rationem dotis* scilicet positam art. 1, cum limitatione adjuncta art. 3. Conclude ergo quod ratio sponsæ sicut et sponsi, est convenire ad invicem secundum conformitatem naturæ creatæ.

lis, sicut et hominibus, convenire, sed secundum rationem dotis non ita eis, sicut hominibus, conveniunt, eo quod non ita proprie convenit angelis ratio sponsæ sicut hominibus. Exigitur enim inter sponsum et sponsam naturæ conformitas ut scilicet sint ejusdem speciei. — Hoc autem modo homines cum Christo conveniunt, in quantum naturam humanam assumpsit, per quam assumptionem factus est conformis in natura speciei humanæ omnibus hominibus. Angelis autem non est conformis secundum unitatem speciei neque secundum naturam divinam, neque secundum humanam. Et ideo ratio dotis non ita próprie convenit angelis, sicut hominibus. Cum tamen in his quæ metaphorice dicuntur, non requiratur similitudo quantum ad omnia, non potest ex aliqua dissimilitudine concludi quod metaphorice aliquid de aliquo non prædicetur. Et sic **ex ratione inducta non potest simpliciter haberi quod angelis dotes non conveniant, sed solum quod non ita proprie, sicut hominibus, ratione dissimilitudinis prædictæ.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis angeli pertineant ad unitatem Ecclesiæ, non tamen sunt membra Ecclesiæ, secundum quod Ecclesia dicitur sponsa per conformitatem naturæ; et sic non convenit eis proprie habere dotes.

Ad secundum dicendum quod desponsatio illa large accipitur pro unione quæ non habet conformitatem naturæ in specie; et sic etiam nihil prohibet, large accipiendo dotes, ponere dotes in angelis.

Ad tertium dicendum quod quamvis in matrimonio spirituali non sit nisi conjunctio spiritualis, tamen illos qui conjunguntur ad perfectam matrimonii rationem, oportet in specie naturæ convenire. Et propter hoc desponsatio proprie ad angelos non pertinet.

Ad quartum dicendum quod illa conformatio qua angeli conformantur Christo, in quantum est Deus, non est talis quæ sufficiat ad perfectam rationem matrimonii; cum non sit secundum convenientiam in specie, sed magis adhuc remanet infinita distantia.

Ad quintum dicendum quod nec etiam Christus proprie dicitur caput angelorum, secundum illam rationem qua caput requirit conformitatem naturæ ad membrum. Tamen sciendum quod licet caput et alia membra sint partes individui unius speciei, si tamen unumquodque per se consideretur, non est cum alio ejusdem speciei : manus enim habet aliam speciem partis a capite. Unde, loquendo de membris secundum se, non requiritur inter ea alia convenientia quam proportionis; ut unum ab alio accipiat, et unum alii subserviat. Et sic convenientia quæ est inter Deum et angelos, magis sufficit ad rationem capitis quam ad rationem sponsi.

ARTICULUS V

Utrum convenienter ponantur tres animæ dotes

S. Thom.; 4 Sent., dist. 49, quæst. 4, art. 5, quæst. 1.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter ponantur tres animæ dotes, scilicet *visio*, *dilectio* et *fruitio*. Anima enim conjungitur Deo secundum mentem, in qua est imago Trinitatis secundum memoriam, intelligentiam et voluntatem. Sed dilectio ad voluntatem pertinet, visio ad intelligentiam. Ergo debet aliquid poni quod memoriæ respondeat; cum fruitio non pertineat ad memoriam, sed magis ad voluntatem.

2. Præterea, dotes beatitudinis dicuntur respondere virtutibus viæ, quibus Deo conjungimur; quæ sunt fides, spes et charitas, quibus est ipse Deus objectum. Sed dilectio respondet charitati, visio autem fidei. Ergo deberet aliquid poni quod pertineret ad spem; cum fruitio magis pertineat ad charitatem.

3. Præterea. Deo non fruimur nisi per dilectionem et visionem; *illis enim dicimur frui quæ diligimus propter se*, ut patet per Augustinum, in lib. 1, de Doctr. christ., cap. 4. Ergo fruitio non debet poni alia dos a dilectione.

4. Præterea, ad perfectionem beatitudinis requiritur comprehensio; 1 Corinth. 9, 24 : *sic currite ut comprehendatis*. Ergo debet adhuc quarta dos poni.

5. Præterea, Anselmus dicit, lib. de Similitudinib., cap. 48, quod hæc pertinent ad beatitudinem animæ, *sapientia, amicitia, concordia, potestas, honor, securitas, gaudium;* et sic videntur prædictæ dotes inconvenienter assignari.

6. Præterea, Augustinus in fine de Civit. Dei, cap. ult., inter princ. et med., dicit quod *Deus in illa beatitudine, sine fine videbitur, sine fastidio,*

ART. 5. — In 2ª *concl.* nota ly *visio*. Hoc continet implicite alia duo, scilicet dilectionem et fruitionem, ut declaratur in textu. Et ideo non mirum de illo tritissimo Augustini dicto, scilicet quod visio est tota merces; nam sumit visionem prout illa tria dicit. Ly *dilectio*, scilicet ut est convenientia ex parte rei visibilis. Unde dilectio respondet charitati, quoniam illa summe chara habemus, quæ convenientissima æstimamus. Ly *fruitio :* hoc nomen quandoque est idem dilectioni, et sic non sumitur hic; alioquin esset superfluitas in conclusione, ultra quod essent solum realiter duæ dotes, licet nominaliter tres. Quandoque est idem quod comprehensio, id est tentio alicujus rei præsentis : et hoc modo sumitur hic. In universum igitur loquendo, dicendum quod fruitio continet dilectionem et comprehensionem, et hæc dicitur fruitio perfecta. Sed ut diximus, non sumitur in conclusione pro dilectione, sed tantum pro comprehensione quæ succedit dilectioni. Ut sic dicatur fruitio est tentio rei dilectæ. — Hic non intelligitur *comprehensio* proprie, secundum quod aliquid includitur in comprehendente, quo modo Deus a nullo potest comprehendi, sed generaliter prout opponitur insecutioni; et sic comprehendere dicitur, qui Deum apprehendit, tenet ac possidet. — Has tres animæ dotes, assignat 1 Part. quæst. 12, art. 7, ad 1; et 1.2, quæst. 4, art. 3.

amabitur, sine fatigatione laudabitur. Ergo laus præassignatis dotibus annumerari debet.

7. Præterea, Boetius ponit quinque ad beatitunem pertinentia in 3 de Consolat., prosa 10, a med., quæ sunt hæc : *sufficientia*, quam promittunt divitiæ ; *jucunditas*, quam promittit voluptas ; *celebritas*, quam promittit fama ; *securitas*, quam promittit potentia ; *reverentia*, quam promitit dignitas. Et sic videtur quod potius ista deberent assignari dotes quam prædicta.

RESPONDEO dicendum quod **ab omnibus communiter tres ponuntur animæ dotes, diversimode tamen.** Quidam enim dicunt quod tres dotes animæ sunt *visio*, *dilectio* et *fruitio ;* quidam vero dicunt quod sunt *visio*, *comprehensio* et *fruitio ;* quidam vero, quod sunt *visio*, *delectatio* (1) et *comprehensio*. Omnes tamen hæ assignationes reducuntur in idem ; et eodem modo earum numerus assignatur. Dictum enim est, art. 2, huj. quæst., quod dos est aliquid animæ inhærens, per quod ordinatur ad operationem, in qua consistit beatitudo. In qua quidem operatione duo requiruntur : scilicet ipsa substantia operationis, quæ est *visio*, et perfectio ejus, quæ est *delectatio*. Oportet enim beatitudinem esse operationem perfectam. Visio autem aliqua est delectabilis dupliciter : *uno* modo ex parte objecti, in quantum id quod videtur, est delectabile ; *alio* modo ex parte visionis, in quantum ipsum videre delectabile est ; sicut delectamur in cognoscendo mala, quamvis mala non delectent nos. Et quia operatio illa in qua ultima beatitudo consistit, debet esse perfectissima, ideo requiritur quod visio illa sit utroque modo delectabilis. Ad hoc autem quod visio illa sit delectabilis ex parte visionis, requiritur quod sit facta connaturalis videnti per aliquem habitum; sed ad hoc quod sit delectabilis ex parte visibilis requiruntur duo, quod scilicet ipsum visibile sit conveniens, et quod sit conjunctum. Sic ergo ad delectabilitatem visionis ex parte sui requiritur habitus, qui visionem eliciat ; et sic est una dos, quæ dicitur ab omnibus *visio*. Sed ex parte visibilis requiruntur duo : scilicet convenientia, quæ est per affectum ; et quantum ad hoc ponitur a quibusdam dos *dilectio*, et a quibusdam *fruitio*, secundum quod fruitio ad affectum pertinet : illud enim quod summe diligimus convenientissimum æstimamus : requiritur etiam ex parte visibilis conjunctio, et sic ponitur a quibusdam *comprehensio*, quæ nihil est aliud quam in præsentia Deum habere, et in seipso tenere ; sed secundum alios ponitur *fruitio*, prout est non spei, sicut est in via, sed jam rei, sicut est in patria. Et sic **dotes tres respondent tribus virtutibus theologicis ; scilicet visio fidei ; spei vero comprehensio, vel fruitio secundum unam acceptionem ; charitati vero fruitio, vel delectatio (1) secundum assignationem aliam.** Fruitio enim perfecta, qualis in patria habebitur, includit in se et delectationem et comprehensionem : et ideo a quibusdam accipitur pro uno, a quibusdam vero pro alio. Quidam vero attribuunt has tres dotes tribus animæ viribus, *visionem* scilicet rationali ; *delectationem* concupiscibili ; *fruitionem* vero irascibili, in quantum talis fruitio est per quamdam victoriam adepta. Sed hoc non proprie dicitur, quia irascibilis et concupiscibilis non sunt in parte intellectiva, sed in parte sensitiva ; dotes autem animæ ponuntur in ipsa mente.

Ad primum ergo dicendum quod memoria et intelligentia non habent nisi unam operationem, vel quia ipsa intelligentia est operatio memoriæ, vel si intelligentia dicatur esse potentia quædam, memoria non exit in operationem nisi mediante intelligentia, quia memoriæ est notitiam tenere ; unde etiam memoriæ et intelligentiæ non respondet nisi unus habitus, scilicet notitia ; et ideo utrique respondet tantum una dos, scilicet visio.

Ad secundum dicendum quod fruitio respondet spei, in quantum includit comprehensionem, quæ spei succedet ; quod enim speratur, nondum habetur ; et ideo spes quodammodo affligit propter distantiam amati ; et propter hoc in patria non remanebit, sed succedet ei comprehensio.

Ad tertium dicendum quod fruitio, secundum quod comprehensionem includit, distinguitur a visione et dilectione ; alio tamen modo quam dilectio a visione. Dilectio enim et visio diversos habitus nominant, quorum unus pertinet ad intellectum, alter vero ad affectum. Sed comprehensio, vel fruitio, secundum quod ponitur pro comprehensione, non importat alium habitum ab illis duobus, sed importat remotionem impedimentorum, ex quibus efficiebatur ut non posset mens Deo præsentialiter conjungi. Et hoc quidem fit per hoc quod ipse habitus gloriæ animam ab omni defectu liberat ; sicut quod facit eam sufficientem ad cognoscendum sine phantasmatibus, et ad prædominandum corpori, et ad alia hujusmodi, per quæ excluduntur impedimenta, quibus fit ut nunc peregrinemur a Domino.

Ad quartum patet responsio ex dictis in corp.

Ad quintum dicendum quod proprie dotes sunt immediata principia illius operationis, in qua perfecta beatitudo consistit, per quam anima Christo conjungitur. Illa autem quæ Anselmus enumerat, non sunt hujusmodi, sed sunt qualitercumque beatitudinem concomitantia, vel consequentia, non solum in comparatione ad sponsum, ad quem sola sapientia inter enumerata ab eo pertinet, sed etiam in comparatione ad alios; vel pares, ad quos pertinet amicitia quantum ad unionem affectuum, et concordia quantum ad consensum in agendis; vel inferiores, ad quos pertinet potestas, secundum quod a superioribus inferiora disponuntur, et honor secundum id quod ab inferioribus superioribus exhibetur; et etiam per comparationem ad seipsum, ad quod pertinet securitas quantum ad remotionem mali, et gaudium quantum ad adeptionem boni.

---

(1) Al., *dilectio.* — in veteri exemplo sic : *Quidam enim dicunt quod tres dotes animæ sunt : visio, et dilectio, et comprehensio ; quidam dicunt quod sint visio, fruitio, et comprehensio. Omnes tamen*, etc., aliis omissis.

(1) Al., *Vel dilectio ;* et mox. *dilectionem.*

Ad sextum dicendum quod laus, quæ ab Augustino ponitur tertium eorum quæ in patria erunt, non est dispositio ad beatitudinem, sed magis ad beatitudinem consequens; ex hoc enim ipso quod anima Deo conjungitur, in quo beatitudo consistit, sequitur quod in laudem prorumpat. Unde laus non habet rationem dotis.

Ad septimum dicendum quod illa quinque supra dicta, quæ enumerat Boetius, sunt quædam beatitudinis conditiones, non autem dispositiones ad beatitudinem, vel ad beatitudinis actum, eo quod beatitudo, ratione suæ perfectionis, sola et singulariter habet per seipsam quidquid ab hominibus in diversis rebus quæritur, ut patet etiam per Philosophum, in 1 Ethic., cap. 7, a med., et in 10, cap. 7 et 8. Et secundum hoc ostendit Boetius illa quinque in vera beatitudine esse, quia hæc sunt quæ ab hominibus in felicitate temporali quæruntur; quæ vel pertinent ad immunitatem a malo, sicut est *securitas;* vel ad consecutionem boni convenientis, sicut *jucunditas;* vel perfecti, sicut *sufficientia;* vel ad manifestationem boni, sicut *celebritas*, in quantum bonum unius est in notitia multorum; et *reverentia*, in quantum illius notitiæ vel boni signum aliquod exhibetur; reverentia enim consistit in exhibitione honoris, qui est testimonium virtutis. Unde patet quod ista quinque non debent dici dotes, sed quædam beatitudinis conditiones.

QUÆSTIO XCVI (vel XCVIII)

DE AUREOLIS. — *In tredecim articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de aureolis.

Circa quod quæruntur tredecim : 1° utrum aureola differat a præmio essentiali; 2° utrum differat a fructu; 3° utrum fructus soli virtuti continentiæ debeatur; 4° utrum convenienter assignentur tres fructus tribus partibus continentiæ; 5° utrum virginibus debeatur aureola; 6° utrum debeatur martyribus; 7° utrum debeatur doctoribus; 8° utrum Christo debeatur; 9° utrum angelis; 10° utrum corpori humano debeatur; 11° utrum convenienter tres aureolæ assignentur; 12° utrum aureola virginum sit potissima; 13° utrum unus alio intensius eamdem aureolam habeat.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum aureola sit aliud a præmio essentiali, quod aurea dicitur.

S. Thom., 4 Sent., dist. 59, quæst. 5, art. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod aureola non sit aliquod aliud præmium a præmio essentiali, quod *aurea* dicitur. Præmium enim essentiale est ipsa beatitudo. Sed beatitudo secundum Boetium, lib. 3 de Consol., prosa 2, circ. princ., *est status omnium bonorum aggregatione perfectus*. Ergo præmium essentiale includit omne bonum quod habetur in patria; et sic aureola includitur in aurea.

2. Præterea, *magis et minus* non diversificant speciem. Sed illi qui servant consilia et præcepta, magis præmiantur quam illi qui servant præcepta tantum; nec in aliquo præmium eorum videtur differre, nisi quod unum est altero majus. Cum jam ergo aureola nominet præmium quod debetur operibus perfectionis, videtur quod aureola non dicat aliquid distinctum ab aurea.

3. Præterea, præmium respondet merito. Sed radix totius meriti est charitas. Cum ergo charitati respondeat aurea, videtur quod in patria non erit aliquod præmium ab aurea distinctum.

4. Præterea, *omnes homines beati assumuntur ad angelorum ordines*, ut dicit Gregorius, hom. 34 in Evang., parum ante med. Sed in angelis *licet quædam data sint quibusdam excellenter, nihil tamen ibi possidetur singulariter; omnia enim in omnibus sunt non quidem æqualiter, quia alii aliis sublimius possident quæ tamen omnes habent*, ut etiam Gregorius dicit, ibid., a med. Ergo in beatis non erit aliquod aliud præmium nisi omnium commune. Ergo aureola non est præmium distinctum ab aurea.

5. Præterea, excellentiori merito excellentius

ART. 1. — In 1ª *concl.* vide *præmium essentiale:* hoc dicitur quia sine eo beatitudo consistere non potest, et hoc sine aliis etiam, beatitudo est, juxta verba Augustini quæst. 90, art. 3, ad 5. Ly *metaphorice* quoad nomen, non vero quoad rem. — 2ª *concl.* nota ly *aurea ;* sic vocatur præmium essentiale. Et hoc quidem refertur in Deum, tanquam gaudium de eo, qui est absolute summus, ideo dicitur aurea; nam aurum inter metalla tenet summum locum. — *Concl.* 4ª nota ly *aureola* quasi sit aurum diminutum, id est minus. Et hoc est gaudium de opere laudabili ex debitis circumstantiis: v.g., Beatus gaudens de virginitate servata, ut juxta omnes debitas circumstantias consideratur, dicitur habere aureolam; quando autem gaudet de Deo viso propter virginitatem ex charitate servatam, tunc dicitur habere auream. Ecce unum opus, scilicet virginitas : duo considerata in opere, scilicet charitas et actus; duo gaudia correspondentia, scilicet gaudium de Deo, et gaudium de opere. In *ultima Concl.* ly *quæ habent rationem victoriæ excellentis*, videbitur infra, art. 5,6,7. — Sic bene aureola definitur : « Præmium quoddam accidentale, præmio essentiali superadditum, ob excellentem victoriam ».

præmium debetur. Si ergo aurea debetur operibus quæ sunt in præcepto, aureola vero his quæ sunt in consilio, aureola erit perfectior quam aurea, et ita non deberet diminutiva significari ; et sic videtur quod aureola non sit præmium distinctum ab aurea.

— Sed contra, Exodi, 25, super illud : *Facies et alteram coronam aureolam*, dicit Glossa (ord. Bedæ. lib. 1 de Tabernac., cap. 6, a med.) : *Ad coronam hanc pertinet canticum novum, quod virgines tantum coram Agno concinunt* : ex quo videtur quod aureola sit quædam corona non omnibus, sed quibusdam specialiter reddita ; aurea autem omnibus beatis redditur. Ergo aureola est aliud quam aurea.

Præterea, pugnæ quam sequitur victoria, debetur corona ; 2 Timoth. 2, 5 : *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit*. Ergo ubi est specialis ratio certaminis, ibi debet esse corona specialis. Sed in aliquibus operibus est specialis ratio certandi. Ergo, præ aliis aliquam coronam habere debent ; et hanc dicimus *aureolam*.

Præterea, Ecclesia militans descendit a triumphante, ut patet Apoc. 21, 2 : *Vidi civitatem sanctam*, etc. Sed in Ecclesia militante specialia opera habentibus redduntur specialia præmia, sicut victoribus corona, currentibus bravium. Ergo similiter debet esse in Ecclesia triumphante.

RESPONDEO dicendum quod **præmium essentiale** hominis, quod est ejus beatitudo, consistit in perfecta conjunctione animæ ad Deum, in quantum eo fruitur ut viso et amato perfecte. Hoc autem præmium **metaphorice corona dicitur, vel aurea**, tum ex parte meriti, quod cum quadam pugna agitur ; *militia enim est vita hominis super terram*, Job. 7, 1 ; tum etiam ex parte præmii, per quod homo efficitur quodammodo Divinitatis particeps, et per consequens regiæ potestatis ; Apoc. 5, 10 : *Fecisti nos Deo nostro regnum*, etc. — Corona autem est proprium signum regiæ potestatis ; et eadem ratione præmium accidentale, quod essentiali additur, coronæ rationem habet. Significat etiam corona perfectionem quamdam, ratione figuræ circularis, ut ex hoc etiam competat perfectioni beatorum. Sed quia nihil potest superaddi essentiali, quin sit eo minus, ideo **superadditum præmium aureola nominatur.** Huic autem essentiali præmio, quod *aurea* dicitur, aliquid superadditur dupliciter. — Uno modo ex conditione naturæ ejus qui præmiatur ; sicut supra beatitudinem animæ gloria corporis adjungitur : unde et ipsa gloria corporis interdum *aureola* nominatur. Unde super illud Exod. 25 : *Facies et alteram coronam aureolam*, dicit quædam Glossa (ord. Bedæ, loc. cit.) quod *in fine aureola superponitur, cum in Scriptura dicitur quod ei sublimior gloria in receptione corporum servetur*. Sic autem nunc de aureola non agitur. — Alio modo ex ratione operis meritorii ; quod quidem rationem meriti habet ex duobus, ex quibus etiam habet bonitatis rationem : **scilicet ex radice charitatis,** quia refertur in finem ultimum ; et sic **debetur ei essentiale præmium,** scilicet perventio ad finem, quæ est *aurea* : **et ex ipso genere actus,** quod laudabilitatem quamdam habet ex debitis circumstantiis, et ex habitu eliciente, et ex proximo fine ; **et sic debetur ei quoddam accidentale præmium, quod aureola dicitur** : et hoc modo de aureola ad præsens intendimus. — Et sic dicendum est quod **aureola dicit aliquid aureæ superadditum, id est quoddam gaudium de operibus a se factis, quæ habent rationem victoriæ excellentis** ; quod est aliud gaudium ab eo quo de conjunctione ad Deum quis gaudet, quod gaudium *aurea* dicitur.

Quidam tamen dicunt quod ipsum præmium commune, quod est *aurea*, accipit nomen *aureolæ*, secundum quod virginibus, vel martyribus, vel doctoribus, redditur ; sicut et denarius accipit nomen debiti ex hoc quod alicui debetur ; quamvis omnino sint idem debitum, et denarius : non tamen ita quod præmium essentiale oporteat esse majus, quando *aureola* dicitur ; sed quia excellentiori actui respondet, non quidem secundum meriti intensionem, sed secundum modum merendi ; ut quamvis in duobus sit æqualis limpiditas divinæ visionis, in uno tamen dicatur *aureola*, non in altero, in quantum respondet excellentiori merito secundum modum agendi. Sed hoc videtur esse contra intentionem Glossæ, sup. cit., Exodi 25. Si enim idem esset aurea et aureola, non diceretur aureola aureæ superponi. Et præterea cum merito respondeat præmium, oportet quod illi excellentiæ meriti quæ est ex modo agendi, respondeat aliqua excellentia in præmio ; et hanc excellentiam vocamus *aureolam*. Unde oportet aureolam ab aurea differre.

Ad primum ergo dicendum quod beatitudo includit in se omnia bona quæ sunt necessaria ad perfectam hominis vitam quæ consistit in perfecta hominis operatione ; sed quædam possunt superaddi, non quasi necessaria ad perfectam operationem, ut sine quibus esse non possit, sed quia his additis est beatitudo clarior : unde pertinet ad bene *esse* beatitudinis, et ad decentiam quamdam ipsius ; sicut et felicitas politica ornatur nobilitate, et corporis pulchritudine, et hujusmodi ; sine quibus tamen esse potest, ut patet in 1 Ethic., cap. 8. Et hoc modo se habet aureola ad beatitudinem patriæ.

Ad secundum dicendum quod ille qui servat consilia et præcepta, semper meretur magis quam ille qui servat præcepta tantum, secundum quod ratio meriti consideratur in operibus ex ipso genere operum, non autem semper secundum quod ratio meriti pensatur ex radice charitatis ; cum quandoque ex majori charitate aliquis servet præcepta tantum, quam aliquis præcepta et consilia. Sed ut pluries accidit e contrario, quia *probatio dilectionis exhibitio est operis*, ut Gregorius dicit, hom. 30 in Evang., circ. princ. Non ergo ipsum essentiale præmium magis intensum dicitur *aureola*, sed id quod præmio essentiali superadditur indifferenter, sive sit majus præmium essentiale habentis aureolam, sive minus, sive æquale præmio essentiali non habentis.

Ad tertium dicendum quod charitas est primum principium merendi; sed actus noster est quasi instrumentum quo meremur. Ad effectum autem consequendum non solum requiritur debita dispositio in primo movente, sed etiam recta dispositio in instrumento. Et ideo in effectu aliquid consequitur ex parte primi principii, quod est principale, et aliquid ex parte instrumenti, quod est secundarium (1). Unde et in præmio aliquid est ex parte charitatis, scilicet *aurea;* et aliquid ex genere operationis, scilicet *aureola*.

Ad quartum dicendum quod angeli omnes eodem genere actus suam beatitudinem meruerunt, scilicet in hoc quod sunt conversi ad Deum; et ideo nullum singulare præmium invenitur in uno quod alius non habeat aliquo modo. Homines autem diversis generibus actuum beatitudinem merentur; et ideo non est simile. — Tamen illud quod unus videtur specialiter habere inter homines, quodammodo omnes communiter habent, in quantum scilicet per charitatem perfectam unusquisque bonum alterius suum reputat. Non tamen hoc gaudium quo unus alteri congaudet, potest *aureola* nominari; quia non datur in præmium victoriæ ejus, sed magis respicit victoriam alienam. Corona autem ipsis victoribus redditur, non victoriæ congaudentibus.

Ad quintum dicendum quod major est excellentia meriti quæ consurgit ex charitate, quam illa quæ consurgit ex genere actus; sicut finis ad quem ordinat charitas, est potior his quæ sunt ad finem, circa quæ actus nostri consistunt. Unde etiam præmium respondens merito ratione charitatis, quantumcumque sit parvum, est majus quolibet præmio respondente actui ratione sui generis. Et ideo aureola dicitur diminutive respectu aureæ.

ARTICULUS II

Utrum aureola differat a fructu.

S. Thom., 4 Sent., dist. 49, quæst. 5, art. 2, quæst. 1 et seq.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod aureola non differat a fructu. Eidem enim merito non debentur diversa præmia. Sed eidem merito respondet aureola, et fructus centesimus, scilicet virginitati, ut patet in Glossa (ord., sup. illud: *Aliud quidem centesimum*), Matth. 13. Ergo aureola est idem quod fructus.

2. Præterea, Augustinus dicit in lib. de Virginit., cap. 45, quod *centesimus fructus debetur martyribus, et idem debetur virginibus.* Ergo fructus est quoddam præmium commune virginibus et martyribus. Sed eisdem etiam debetur aureola. Ergo aureola est idem quod fructus.

3. Præterea, in beatitudine non invenitur nisi duplex præmium, scilicet essentiale et accidentale, quod essentiali superadditur. Sed præmium essentiali superadditum dicitur *aureola*, quod patet ex hoc quod Exodi 25 aureola coronæ aureæ superponi dicitur. Sed fructus non est præmium essentiale, quia sic deberetur omnibus beatis. Ergo est idem quod aureola.

— Sed contra, quæcumque non sunt ejusdem divisionis, non sunt etiam ejusdem rationis. Sed fructus et aureola non similiter dividuntur, quia aureola dividitur in aureolam virginum, martyrum et doctorum; fructus autem in fructum conjugatorum, viduarum et virginum. Ergo fructus et aureola non sunt idem.

Præterea, si fructus et aureola essent idem, cuicumque deberetur fructus, deberetur et aureola. Hoc autem patet esse falsum, quia fructus debetur viduitati, non autem aureolæ. Ergo, etc.

RESPONDEO dicendum quod ea quæ metaphorice dicuntur, possunt varie accipi, secundum adaptationes ad diversas proprietates ejus unde fit transumptio. Cum autem fructus proprie in rebus corporalibus dicatur de terra nascentibus, **secundum diversas conditiones quæ in fructibus corporalibus inveniri possunt, diversimode fructus spiritualiter accipitur.** Fructus enim corporalis dulcedinem habet, qua reficit, secundum quod in usum hominis venit; est etiam ultimum ad quod operatio naturæ pervenit; est etiam id quod ex agricultura expectatur per seminationem vel quoscumque alios modos. — **Quandoque igitur fructus spiritualiter accipitur pro eo quod reficit, quasi ultimus finis;** et secundum hanc significationem dicimur Deo frui perfecte quidem in patria, imperfecte autem in via; et ex hac significatione accipitur fruitio, quæ est dos. Sic autem nunc de fructibus non loquimur. — **Quandoque autem sumitur fruc-**

ART. 2. — In *concl. ultima* nota quod ly *fructus* sumitur secundum quod ex semine nascitur et corporaliter et spiritualiter, ita tamen quod corporaliter consideratus est unde fit transumptio; spiritualiter autem acceptus est de quo loquitur conclusio; Ly *differt* scilicet realiter, non ratione tantum, ut ostenditur ex corp. fine. — Notat Sylvius quod sumitur hic fructus, non ut respondet fruitioni, neque ut reficit mentem, neque ut significat remunerationem quamcumque, sed quatenus respondet ei, quod ex semine oritur in naturalibus, ubi quanto virtus seminis est efficacior et terra paratior, tanto uberior fructus sequitur.

(1) Sic construe: « Aliquid quod est principale consequitur ex parte primi principii, et aliquid quod est secundarium consequitur ex parte instrumenti ».

tus spiritualiter pro eo quod reficit tantum, quamvis non sit ultimus finis; et sic virtutes fructus dicuntur, in quantum *mentem sincera dulcedine reficiunt,* ut Ambrosius dicit. Et sic accipitur fructus, Gal. 6, 22 : *Fructus autem spiritus charitas, gaudium,* etc. Sic autem de fructibus nunc etiam non loquimur; de hoc enim dictum est, 3 Sent., dist. 34, quæst. 1, art. 1, et 1-2, quæst. 7, art. 1, ad 2. — Potest autem alio modo sumi fructus spiritualis ad similitudinem corporalis, in quantum corporalis fructus est quoddam commodum quod ex labore agriculturæ expectatur; ut sic fructus dicatur illud præmium quod homo consequitur ex labore quo in hac vita laborat; et sic **omne præmium quod in futuro habebitur ex nostris laboribus, fructus dicitur.** Et sic accipitur fructus, Rom. 6, 22 : *Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* Sic etiam nunc nos de fructu non agimus; sed agimus de fructu secundum quod ex semine consurgit; sic enim de fructu Dominus loquitur Matth. 13, ubi fructum dividit in tricesimum, sexagesimum et centesimum. Fructus autem secundum hoc potest prodire ex semine, quod vis sementina est efficax ad convertendum humores terræ in suam naturam; et quanto hæc virtus est efficacior, et terra ad hoc paratior, tanto fructus sequitur uberior. Spirituale autem semen quod in nobis seminatur, est verbum Dei: unde quanto aliquis magis in spiritualitatem convertitur a carne recedens, tanto in eo est major fructus verbi. Secundum hoc igitur **fructus verbi differt ab aureola**, quia *aurea* consistit in gaudio quod habetur de Deo; *aureola* vero in gaudio quod habetur de operum perfectione; sed *fructus* in gaudio quod habetur de ipsa dispositione operantis secundum gradum spiritualitatis, in quem proficit ex semine verbi Dei. — Quidam tamen distinguunt inter aureolam et fructum, dicentes quod aureola debetur pugnanti, secundum illud 2 Timoth. 2, 5 : *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit;* fructus autem laboranti, secundum illud quod dicitur Sap. 3, 15 : *Bonorum laborum gloriosus est fructus.* — Alii vero dicunt quod *aurea* respicit conversionem ad Deum; sed *aureola* et *fructus* consistunt in his quæ sunt ad finem; ita tamen quod fructus principalius respicit voluntatem, aureola autem magis corpus. Sed cum in eodem sit labor et pugna, et secundum idem, et præmium corporis ex præmio animæ dependeat; secundum prædicta non esset differentia inter fructum, auream et aureolam, nisi ratione tantum; et hoc non potest esse, cum quibusdam assignetur fructus quibus non assignatur aureola.

Ad primum ergo dicendum quod non est inconveniens eidem merito, secundum diversa quæ in ipso sunt, diversa præmia respondere. Unde et virginitati respondet aurea, secundum quod propter Deum servatur imperio charitatis; aureola vero, secundum quod est quoddam perfectionis opus habens rationem victoriæ cujusdam excellentis; fructus vero, secundum quod per virginitatem homo in quamdam spiritualitatem transit, a carnalitate recedens.

Ad secundum dicendum quod fructus secundum propriam acceptionem, prout nunc loquimur, non dicit præmium commune martyrio et virginitati, sed tribus continentiæ gradibus. Glossa autem illa, quæ ponit fructum centesimum martyribus respondere, large accipit fructum secundum quod quælibet remuneratio dicitur fructus; ut sic per centesimum fructum remuneratio designetur quæ quibuslibet operibus perfectionis debetur.

Ad tertium dicendum quod quamvis aureola sit quoddam accidentale præmium essentiali superadditum; non tamen omne accidentale præmium est aureola, sed præmium de operibus perfectionis, quibus homo maxime Christo conformatur secundum perfectam victoriam. Unde non est inconveniens quod abstractioni a carnali vita aliquando aliud accidentale præmium debeatur, quod fructus dicitur.

ARTICULUS III

Utrum fructus debeatur soli virtuti continentiæ.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod fructus non debeatur soli virtuti continentiæ, quia 1 Cor. 15, super illud : *Alia claritas solis,* etc., dicit Glossa ord. Ambros. quod *claritati solis illorum dignitas comparatur qui centesimum fructum habent; lunari autem, qui sexagesimum; stellis*

ART. 3. — In *concl.* nota ly *magis:* hoc denotat quod fructus respondet etiam alicui alii virtuti, sed non sic perfecte et proprie, ut ex probatione etiam patebit per ly *præcipue.* — Nota quod fructus ut sumitur hic, attenditur juxta similitudinem procedentis ex semine. Unde sicut fructus procedens ex semine tunc vocatur conveniens et bonus, quando naturæ sementivæ conformatur, ita fructus hic tunc dicitur vere fructus, quando semini ex quo spiritualiter procedit conformis est : semen autem spirituale unde procedit, est verbum Dei (Matth. 13), quod spiritualitatem sonat, et consequenter remotionem ab operibus carnis. Fructus igitur suus merito dicitur ille qui puritatem spiritus importat et elongationem a carne. Unde non mirum si continentia dicitur præcipue respondere fructui huic tanquam virtus actui proportionaliter sibi conformi. — Nota ad 2^{m} arg. quod fructus a fruitione dicitur, et etiam quod fruitio a fructu. Hoc verum est, juxta diversas considerationes. Quoniam secundum considerationem causæ fruitio dicitur a fructu, eo quod fructus est causa fruitionis, id est quod iste fruatur : nisi enim esset fructus quo iste frueretur, non daretur fruitio; quoniam nihil potest operari sine objecto suo, quod objectum ex proposito est fructus. Quod si loquamur ab effectu tendendo in causam, dicemus quod fructus dicitur a fruitione. Venimus enim in cognitionem quod alicubi reperiatur fructus ex eo quod videmus aliquem frui, id est delectari ibi. Unde et dicimus iste delectatur, seu fruitur manendo in tali loco : ergo in eodem loco est fructus ejus. Cæterum hæc notata sunt ad propositum fructus sumpti, ut in 2^{a} concl. art. 2, non ut hic.

vero, qui trigesimum. Sed illa diversitas claritatis, secundum intentionem Apostoli, pertinet ad quamcumque beatitudinis differentiam. Ergo diversi fructus non debent respondere soli virtuti continentiæ.

2. Præterea, fructus a fruitione dicuntur. Sed fruitio pertinet ad præmium essentiale, quod omnibus virtutibus respondet. Ergo, etc.

3. Præterea, fructus labori debetur; Sap. 3, 15 : *Bonorum laborum gloriosus est fructus.* Sed major est labor in fortitudine quam in temperantia vel in continentia. Ergo fructus non respondet soli continentiæ.

4. Præterea, difficilius est modum non excedere in cibis, qui sunt necessarii ad vitam, quam in venereis, sine quibus vita conservari potest; et sic major est labor parcimoniæ quam continentiæ. Ergo parcimoniæ magis respondet fructus quam continentiæ.

5. Præterea, fructus refectionem importat; perfectio autem præcipue est in fine. Cum ergo virtutes theologicæ finem habeant pro objecto, scilicet ipsum Deum, videtur quod eis fructus maxime debeat respondere.

— Sed contra est quod habetur in Glossa (ord., super illud : *Aliud trigesimum,* etc.) Matth. 13, quæ fructus assignat virginitati, viduitati et continentiæ conjugali, quæ sunt continentiæ partes.

RESPONDEO dicendum quod fructus est quoddam præmium quod debetur homini ex hoc quod a carnali vita in spiritualem transit. Et ideo illi virtuti præcipue fructus respondet quæ hominem præcipue a subjectione carnis liberat. Hoc autem facit continentia, quia per delectationes venereas anima præcipue carni subditur; adeo ut in actu carnali, secundum Hieronymum, epist. ad Ageruch., aliquant. a med., nec spiritus prophetiæ corda tangat prophetarum, nec *in illa delectatione est possibile aliquid intelligere;* ut Philosophus dicit 7 Ethic., cap. 11, circ. fin. Et ideo **continentiæ magis respondet fructus quam alii virtuti.**

Ad primum ergo dicendum quod Glossa illa accipit fructum large, secundum quod quælibet remuneratio fructus nominatur.

Ad secundum dicendum quod fruitio non sumitur a fructu secundum illam similitudinem qua nunc de fructu loquimur, ut patet ex dictis, art. præc.

Ad tertium dicendum quod fructus, secundum quod nunc loquimur, non respondet labori ratione fatigationis, sed secundum quod per laborem semina fructificant. Unde et ipsæ segetes labores dicuntur, in quantum propter eas laboratur, vel labore acquiruntur. Similitudo autem fructus, secundum quod oritur ex semine, magis aptatur continentiæ quam fortitudini, quia per passiones fortitudinis homo non subditur carni, sicut per passiones circa uas est continentia.

Ad quartum dicendum quod quamvis delectationes quæ sunt in cibis, sint magis necessariæ illis quæ sunt in venereis, non tamen sunt ita vehementes : unde per eas anima non ita subditur carni.

Ad quintum dicendum quod fructus non sumitur hic, secundum quod frui dicitur qui reficitur in fine : sed alio modo dicto art. præc. Et ideo ratio non sequitur.

ARTICULUS IV

Utrum convenienter assignentur tres fructus tribus continentiæ partibus.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter assignentur tres fructus tribus continentiæ partibus, quia Galat. 5 ponuntur duodecim fructus spiritus : *charitas, gaudium, pax,* etc. Ergo videtur quod non debeant poni tres tantum.

2. Præterea, fructus nominat aliquod præmium speciale. Sed præmium quod assignatur virginibus, viduis et conjugatis, non est speciale, quia omnes salvandi continentur sub aliquo horum trium, cum nullus salvetur qui continentia careat, et continentia per has tres sufficienter dividatur. Ergo inconvenienter tribus prædictis tres fructus assignantur.

3. Præterea, sicut viduitas excedit continentiam conjugalem, ita virginitas vidualem. Sed non similiter excedit sexagenarius tricenarium, et centenarius sexagenarium, neque secundum arithmeticam proportionem, quia sexagenarius excedit tricenarium in triginta, et centenarius sexagenarium in quadraginta; neque etiam secundum proportionem geometricam, quia sexagenarius se habet in dupla proportione ad tricenarium, centenarius vero ad sexagenarium in superabundantia (1), quia continet totum, et duas tertias partes ejus. Ergo inconvenienter aptantur fructus tribus continentiæ gradibus.

4. Præterea, ea quæ in sacra Scriptura dicuntur, perpetuitatem habent, Luc. 21, 33 : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Sed ea quæ ex institutione hominum sunt facta, quotidie possunt mutari. Ergo ex his quæ ex institutione hominum sunt, non est accipienda ratio eorum quæ in Scriptura sacra dicuntur; et sic videtur quod inconveniens sit ratio quam Beda (æquivalenter lib. 3 in Luc., cap. 29, et Hieron., lib. 1 cont. Jovinian., cap. 1) assignat de istis fructibus, dicens quod *fructus tricesimus debetur conjugatis, quia in repræsentatione quæ fit in abaco*

ART. 4. — Vide Hieron. epist. 11, cap. 3, et in cap. 13 Matth. et B. Thomam supra 2.2ᵐ. quæst. 152, art. 5, ad 2.

(1) Ita passim. — Veter. edit. et Mss., *in superbitentia.* — Al., *superbitricia.* — Nicolaius, *in sesquitertia.*

triginta significatur per contactum pollicis et indicis secundum suam summitatem, unde ibi quodammodo osculantur se ; et sic tricenarius numerus significat conjugatorum oscula ; sexagenarius vero numerus significatur per contactum indicis super medium articuli pollicis ; et sic per hoc quod index jacet super pollicem, opprimens ipsum, significat oppressionem illam quam viduæ patiuntur in mundo. Cum autem numerando ad centenarium pervenimus, ad dexteram a læva transimus : unde per centenarium virginitas designatur, quæ habet portionem angelicæ dignitatis, qui sunt in dextera, scilicet in gloria; nos autem in sinistra, propter imperfectionem præsentis vitæ.

RESPONDEO dicendum quod per continentiam, cui fructus respondet, homo in quamdam spiritualitatem adducitur, carnalitate abjecta. Et ideo **secundum diversum modum spiritualitatis, quem continentia facit, diversi fructus distinguuntur.** Est autem quædam spiritualitas necessaria, et quædam superabundans. — Necessaria quidem spiritualitas est in hoc quod rectitudo spiritus ex delectatione carnis non pervertatur, quod fit, cum aliquis secundum rectum ordinem rationis utitur delectationibus carnis ; et hæc est spiritualitas conjugatorum. — Spiritualitas vero superabundans est per quam homo ab hujusmodi delectationibus carnis spiritum suffocantibus omnino se abstrahit. Sed hoc contingit dupliciter ; *vel* respectu cujuslibet temporis, præteriti, præsentis et futuri, et hæc est spiritualitas virginum ; *vel* secundum aliquod tempus, et hæc est spiritualitas viduarum. **Servantibus ergo continentiam conjugalem, datur fructus tricesimus, vidualem sexagesimus, virginalem centesimus,** ratione illa quam Beda superius assignat. Quamvis possit et alia ratio assignari ex ipsa natura numerorum. — Tricenarius enim numerus ex ductu ternarii in denarium surgit : ternarius autem est numerus omnis rei, ut dicitur in 1 de Cœlo et Mundo, text. 2, et habet in se perfectionem quamdam omnibus communem, scilicet principii, medii et finis. Unde convenienter tricenarius numerus conjugatis assignatur ; in quibus supra observationem Decalogi, qui per denarium significatur, non additur aliqua perfectio nisi communis, sine qua non potest esse salus. — Senarius autem numerus, ex cujus ductu in denarium sexagenarius surgit, habet perfectionem ex partibus, cum constet ex omnibus partibus suis simul aggregatis : unde convenienter viduitati respondet, in qua invenitur perfecta abstractio a delectationibus carnis quantum ad omnes circumstantias, quæ sunt quasi partes virtuosi actus ; cum nulla enim persona, et in nullo loco viduitas utitur carnis delectationibus : et sic de aliis circumstantiis, quod non erat in continentia conjugali. — Sed centenarius convenienter respondet virginitati, quia denarius, ex cujus ductu centenarius surgit, est limes numerorum. Et similiter virginitas tenet spiritualitatis limitem, quia ad eam nihil de spiritualitate adjici potest. Habet enim centenarius, in quantum est numerus quadratus, perfectionem ex figura ; figura enim quadrata secundum hoc perfecta est, quod ex omni parte æqualitatem habet, utpote habens omnia latera æqualia : unde competit virginitati, in qua quantum ad omne tempus æqualiter incorruptio invenitur.

Ad primum ergo dicendum quod ibi fructus non accipiuntur hoc modo, sicut hic de eis loquimur.

Ad secundum dicendum quod nihil cogit ad ponendum fructum esse præmium non omnibus salvandis commune. Non solum enim essentiale præmium commune est omnibus, sed etiam aliquod accidentale, sicut gaudium de operibus illis sine quibus non est salus. — Potest tamen dici quod fructus non omnibus conveniunt salvandis, sicut patet de his qui in fine pœnitent, et incontinenter vixerunt ; eis enim non fructus, sed essentiale præmium debetur tantum.

Ad tertium dicendum quod distinctio fructuum magis accipitur secundum species et figuras numerorum, quam secundum quantitates ipsorum. — Tamen etiam quantum ad quantitatis excessum, potest aliqua ratio assignari. Conjugatus enim abstinet tantum a non sua, vidua vero a suo et non suo ; et sic invenitur ibi quædam ratio dupli : sicut sexagenarius est duplus ad tricenarium, centenarius vero supra sexagenarium addit quadragenarium, qui consurgit ex ductu quaternarii in denarium ; quaternarius autem est primus numerus solidus, et cubicus : et sic convenit talis additio virginitati, quæ supra perfectionem viduitatis perpetuam incorruptionem adjungit.

Ad quartum dicendum quod quamvis illa repræsentatio numerorum sit ex humana institutione, tamen fundatur aliquo modo super rerum naturam, in quantum secundum ordinem dictorum articulorum, et contactuum, numeri gradatim designantur.

ARTICULUS V

Utrum aureola debeatur ratione virginitatis.

S. Thom., 4 Sent., dist. 49, quæst. 5, artic. 3, quæst. 1 et seq.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ratione virginitatis non debeatur aureola. Ubi est

---

ART. 5. — In *concl.* 2 ly *aureola proprie.* Hoc dicitur ad differentiam aureolæ largo modo sumptæ. Quid autem sit utraque, vide in textu. Ubi tamen adverte quod ideo aureola proprie dicitur respondere merito, quia meritum non debetur nisi virtuti, et virtus non est nisi aliquo modo sub electione cadat, cujusmodi electionem dicit ly *propositum*, in conclusione dictum, quasi ergo dicat conclusio, quod aureola proprie non debetur virginitati, nisi ipsa virginitas cadat sub electione. Ly *propositum*, scilicet enim major difficultas in opere, ibi debetur majus præmium. Sed majorem difficultatem patiuntur in abstinendo a delectationibus carnis viduæ quam virgines; dicit enim Hieronymus, implic. epist. ad Ageruch., parum a princ. et a med., quod *quanto major est difficultas ex parte quorumdam a voluptatis illecebris abstinere, tanto majus est præmium ;* et loquitur in commendationem viduarum. Philosophus etiam dicit in lib. 7 Animalium, cap. 1, ante med., quod *juvenes corruptæ magis appetunt coitum propter rememorationem delectationis.* Ergo aureola, quæ est maximum præmium, debetur magis viduis quam virginibus.

2. Præterea, si virginitati deberetur aureola, ubi esset perfectissima virginitas, maxime inveniretur aureola. Sed in B. Virgine est perfectissima virginitas : unde et *Virgo virginum* nominatur; et tamen ei non debetur aureola, quia nullam pugnam sustinuit in continendo, cum corruptione fomitis non fuerit infestata. Ergo virginitati aureola non debetur.

3. Præterea, ei quod non est secundum omne tempus laudabile, non debetur præmium excellens. Sed virginitatem servare in statu innocentiæ non fuisset laudabile; cum tunc præceptum esset : *Crescite et multiplicamini, et replete terram;* nec etiam tempore legis, cum steriles erant maledictæ. Ergo virginitati aureola non debetur.

4. Præterea, non debetur idem præmium virginitati servatæ, et virginitati amissæ. Sed pro virginitate amissa quandoque debetur aureola ; ut si aliqua invita prostituatur a tyranno, quia Christum confitetur. Ergo virginitati aureola non debetur.

5. Præterea, excellens præmium non debetur ei quod inest nobis a natura. Sed virginitas innascitur cuilibet homini et bono et malo. Ergo virginitati aureola non debetur.

6. Præterea, sicut se habet viduitas ad fructum sexagesimum, ita virginitas ad fructum centesimum et ad aureolam. Sed non cuilibet viduæ debetur fructus sexagesimus, sed solum viduitatem voventi, ut quidam dicunt. Ergo videtur quod nec cuilibet virginitati aureola debeatur, sed solum virginitati ex voto servatæ.

7. Præterea, præmium non respondet necessitati, cum omne meritum in voluntate consistat. Sed quidam sunt virgines ex necessitate, ut naturaliter frigidi et eunuchi. Ergo virginitati non semper debetur aureola.

— Sed contra est quod habetur Exodi 25, 25 : *Facies et alteram coronam aureolam.* Glossa (ord. Bedæ, lib. 1 de Tabernac., cap. 6, a med.) : *Ad hanc coronam pertinet canticum novum, quod virgines coram Agno concinunt ;* scilicet *qui sequuntur Agnum, quocumque ierit.* Ergo præmium quod virginitati debetur, dicitur *aureola.*

Præterea, Isaiæ 56, 4, dicitur : *Hæc dicit Dominus eunuchis ;* et sequitur : *Dabo eis nomen melius a filiis et filiabus ;* Glossa (interl. Aug., lib. de Virginit., cap. 25, ad fin.) : *Propriam gloriam excellentemque significat.* Sed per eunuchos, *qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum,* Matth. 19, 12, virgines designantur. Ergo sequitur quod virginitati debetur aliquod excellens præmium, et hoc vocatur *aureola.*

RESPONDEO dicendum quod ubi est præcellens ratio victoriæ, ibi debetur aliqua specialis corona. Unde cum per virginitatem aliquis singularem quamdam victoriam obtineat de carne, contra quam continue bellum geritur, ut patet ad Galat. 5, 17 : *Spiritus concupiscit adversus carnem,* etc., **virginitati specialis corona debetur, quæ aureola nominatur.** Et hoc quidem communiter ab omnibus tenetur ; sed cui virginitati debeatur aureola, non similiter omnes dicunt.

Quidam enim dicunt aureolam actui deberi. Unde illa quæ actu virginitatem servat, aureolam habebit, si sit de numero salvandorum. Sed hoc non videtur esse conveniens, quia secundum hoc illæ quæ habent voluntatem nubendi, et tamen antequam nupserint decedunt, haberent aureolam.

Unde alii dicunt quod aureola debetur statui, et non actui : ut illæ tantum virgines aureolam mereantur quæ in statu virginitatis perpetuæ servandæ per votum se posuerunt. Sed hoc etiam non videtur conveniens, quia aliquis ex pari voluntate potest servare virginitatem non vovens, sicut aliquis alius vovens.

Et ideo aliter dici potest quod meritum omni actui virtutis debetur a charitate imperato. Virginitas autem secundum hoc ad genus virtutis pertinet, secundum quod perpetua incorruptio mentis et corporis sub electione cadit, ut patet ex his quæ dicta sunt 4 Sent., dist. 33, quæst. 3, art. 1 et 2. Et ideo **illis tantum virginibus aureola proprie debetur, quæ propositum habuerunt virginitatem perpetuo conservandi, sive hoc propositum voto firmaverint, sive non :** et hoc dico, secundum quod aureola proprie accipitur ut præmium quoddam merito redditum, quamvis hoc propositum aliquando fuerit interruptum, integritate tamen carnis manente, dummodo in fine vitæ inveniatur, quia virginitas mentis reparari potest, quamvis non virginitas carnis. —

---

a charitate imperatum. Charitas enim est radix merendi omnibus virtutibus; et consequenter meritum non debetur alicui actui virtutis, nisi a charitate aliquo modo imperetur. — In 3ª *concl.* nota ly *etiamsi propositum non habuerint.* Non enim requiritur ad aureolam sic acceptam, ut virginitas sit meritum ; et tamen non est dubium quod tales de corporis incorruptione gaudebunt. — Ex hac doctrina, vides quod infantes statim a baptismo mortui, cum virginitatis propositum nullum habuerint, aureolam non accipiant, ut dicit Sylvius. — Vide 2.2. quæst. 152, ubi reperies definit. contra Protestantes et alios hæreticos, qui virginitatem impugnarunt.

Si autem aureolam large accipiamus pro quocumque gaudio quod in patria habebunt super gaudium essentiale, **sic etiam incorruptis carne aureola respondebit, etiamsi propositum non habuerint perpetuo virginitatem servandi.** Non enim est dubium quod de incorruptione corporis gaudebunt, sicut et innocentes de hoc quod immunes a peccato fuerunt; quamvis etiam peccandi opportunitatem non habuerunt, ut patet in pueris baptizatis. Sed hæc non est propria acceptio aureolæ, sed valde communis.

Ad primum ergo dicendum quod in continendo secundum aliquid majorem pugnam sustinent virgines, et secundum aliquid viduæ, cæteris paribus. Virgines enim concupiscentia inflammat, et experiendi desiderium, quod ex quadam quasi curiositate procedit, qua scilicet fit ut homo libentius videat quæ nunquam vidit : et etiam quandoque in eis concupiscentiam auget æstimatio majoris delectationis quam sit secundum veritatem; et inconsideratio eorum incommodorum quæ delectationi hujusmodi adjunguntur : et quantum ad hoc viduæ minorem sustinent pugnam, majorem autem propter delectationis memoriam : et in diversis unum alteri præjudicat, secundum diversas hominis conditiones et dispositiones, quia quidam magis moventur hoc, quidam illo. Quidquid autem sit de quantitate pugnæ, hoc tamen certum est, quod perfectior est victoria virginum quam viduarum; perfectissimum enim genus victoriæ est, et pulcherrimum, hosti nunquam cessisse. Corona autem non debetur pugnæ, sed victoriæ de pugna.

Ad secundum dicendum quod duplex circa hoc est opinio. — Quidam enim dicunt quod beata Virgo pro virginitatis præmio non habet aureolam, si aureola proprie accipiatur secundum quod respicit pugnam, tamen habet aliquid majus aureola, propter perfectissimum propositum virginitatis servandæ. — Alii vero dicunt quod etiam aureolam sub propria ratione aureolæ habet, et excellentissimam, quamvis enim pugnam non senserit, pugnam tamen carnis aliquam habuit; sed ex vehementia virtutis, habuit adeo carnem subditam quod hujusmodi pugna ei insensibilis erat. Sed istud videtur inconvenienter dici, quia cum Virgo beata credatur omnino immunis fuisse a fomitis inclinatione, propter ejus sanctificationem perfectam, non est pium ponere aliquam pugnam a carne fuisse in ea; cum talis pugna non sit nisi a fomitis inclinatione; nec tentatio, quæ est a carne, sine peccato esse possit, ut patet per Glossam (Petri Lomb., et Aug., lib. 19 de Civit. Dei, cap. 4, ante med.) 2 Corinth. 12, super illud : *Datus est mihi stimulus carnis meæ*, etc. Unde dicendum est quod aureolam proprie habet, ut in hoc membris aliis Ecclesiæ conformetur, in quibus virginitas invenitur; et quamvis non habuerit pugnam per tentationem quæ est a carne, habuit tamen pugnam per tentationem quæ est ab hoste, qui nec etiam ipsum Christum reveritus fuit, ut patet Matth. 4.

Ad tertium dicendum quod virginitati non debetur aureola, nisi in quantum addit quamdam excellentiam super alios continentiæ gradus. Si autem Adam non peccasset, virginitas nullam perfectionem supra continentiam conjugalem habuisset, quia fuissent tunc honorabiles nuptiæ, et torus immaculatus, nulla concupiscentiæ fœditate existente: unde virginitas tunc servata non fuisset, nec ei tunc aureola deberetur. Sed mutata humanæ naturæ conditione, virginitas specialem decorem habet; et ideo ei speciale redditur præmium. Tempore etiam legis Moysi, quando cultus Dei per carnalem actum progagandus erat, non erat omnino laudabile a commixtione carnis abstinere : unde nec tali proposito speciale præmium redderetur, nisi ex divino processisset instinctu; ut creditur de Jeremia et de Elia, quorum conjugia non leguntur.

Ad quartum dicendum quod si aliqua per violentiam oppressa fuerit, propter hoc non amittit aureolam, dummodo propositum virginitatem perpetuo servandi inviolabiliter servet, illi actui nullo modo consentiens: nec etiam per hoc virginitatem perdit; et hoc dico, sive pro fide, sive pro quacumque alia causa corrumpatur violenter. Sed si hoc pro fide sustineat, hoc erit ad meritum, et ad genus martyrii pertinebit; unde Lucia dixit : *Si me invitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam;* non quod habeat duas virginitatis aureolas, sed quia duplex præmium reportabit, unum pro virginitate custodita, aliud pro injuria quam passa est. Dato etiam quod taliter oppressa concipiat, nec ex hoc meritum virginitatis perdit : nec tamen Matri Christi æquabitur, in qua fuit cum integritate mentis etiam integritas carnis.

Ad quintum dicendum quod virginitas nobis a natura innascitur, quantum ad id quod est materiale in virginitate; sed propositum perpetuæ incorruptionis servandæ, ex quo virginitas meritum habet, non est innatum, sed ex munere gratiæ proveniens.

Ad sextum dicendum quod non cuilibet viduæ fructus sexagenarius debetur, sed ei solum quæ propositum viduitatis servandæ retinet, quamvis etiam votum non emittat, sicut etiam de virginitate dictum est, in corp. art., et ad 4.

Ad septimum dicendum quod si frigidi et eunuchi voluntatem habeant perpetuam incorruptionem servandi, etiamsi facultas adesset coeundi, virgines sunt dicendi, et aureolam merentur; faciunt enim de necessitate virtutem. Si vero voluntatem habeant ducendi conjugem, si possent, aureolam non merentur. Unde dicit Augustinus in libro de sancta Virginitate, cap. 21, circa princ. : *Quibus ipsum virile membrum debilitatur, ut generare non possint, ut sunt eunuchi, sufficit, cum Christiani* *fiunt, et Dei præcepta custodiunt, eo tamen proposito sunt ut conjuges, si possent, haberent, conjugatis fidelibus adæquari.*

ARTICULUS VI

Utrum martyribus aureola debeatur.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod martyribus aureola non debeatur. Aureola enim præmium est quod operibus supererogationis redditur : unde dicit Beda, super illud Exodi 25 : *Facies et alteram coronam*, etc. (hab. in Glos. ord.) : *De eorum præmio potest recte intelligi qui generalia mandata spontanea vitæ perfectioris electione transcendunt.* Sed mori pro confessione fidei quandoque est necessitatis, non supererogationis, ut patet ex hoc quod dicitur Rom. 10, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Ergo martyrio non semper debetur aureola.

2. Præterea, secundum Gregorium (æquivalenter lib. 9 Moral., cap. 2, ad fin., et Aug., lib. 1 de adult. Conjug., cap. 14, in princ.) *servitia quanto sunt magis libera, tanto sunt magis grata.* Sed martyrium minimum habet de libertate, cum sit pœna ab alio inflicta violenter. Ergo martyrio aureola non debetur, quæ respondet merito excellenti.

3. Præterea, martyrium non solum consistit in exteriori passione mortis, sed etiam in interiori voluntate : unde Bernardus, in serm. SS. Innocent., distinguit tria genera martyrum, scilicet *voluntate, non nece,* ut Joannes ; *voluntate et nece,* ut Stephanus ; *nece, et non voluntate,* ut Innocentes. Si ergo martyrio aureola deberetur, magis deberetur martyrio voluntatis quam exteriori martyrio, cum meritum ex voluntate procedat. Hoc autem non ponitur. Ergo martyrio aureola non debetur.

4. Præterea, afflictio corporis est minor quam afflictio mentis, quæ est per interiores dolores et animæ passiones. Sed interior afflictio quoddam etiam martyrium est : unde dicit Hieronymus in sermone de Assumptione (alius auctor, epist. ad Paul. et Eustoch., inter med. et fin.) : *Recte dixerim, Dei genitrix virgo et martyr fuit, quamvis in pace vitam finierit ; unde : Tuam ipsius animam pertransivit gladius, scilicet dolor de morte Filii.* Cum ergo interiori dolori aureola non respondeat, nec exteriori respondere debet.

5. Præterea, ipsa pœnitentia martyrium quoddam est : unde dicit Gregorius, hom. 3 in Evang. in fin. : *Quamvis occasio persecutionis desit, habet tamen et pax nostra martyrium suum ; quia etsi carnis colla ferro non subjicimus, spirituali tamen gladio carnalia desideria in mente trucidamus.* Pœnitentiæ autem, quæ in exterioribus operibus consistit, aureola non debetur. Ergo nec etiam omni exteriori martyrio debetur aureola.

6. Præterea, illicito operi non debetur aureola. Sed illicitum est sibi ipsi manus injicere, ut patet per Augustinum in 1 lib. de Civit. Dei, cap. 17 et 20, et tamen quorumdam martyria in Ecclesia celebrata sunt qui sibi manus injecerunt, tyrannorum rabiem fugientes, ut patet in eccles. Hist. Euseb., lib. 8, cap. 24, de quibusdam mulieribus apud Antiochiam. Ergo non semper martyrio debetur aureola.

7. Præterea, contingit aliquando aliquem pro fide vulnerari, et postmodum aliquo tempore supervivere. Hunc autem constat martyrem esse ; et tamen, ut videtur, ei aureola non debetur, quia ejus pugna non duravit usque ad mortem. Ergo non semper martyrio debetur aureola.

8. Præterea, quidam magis affliguntur in amissione rerum temporalium quam etiam in proprii corporis afflictione, quod patet ex hoc quod multas afflictiones sustinent ad lucra acquirenda. Si ergo eis propter Christum temporalia bona diripiantur, videtur quod sint martyres ; nec tamen eis, ut videtur, debetur aureola. Ergo idem quod prius.

9. Præterea, martyr videtur esse tantum ille qui pro fide occiditur : unde dicit Isidorus, lib. 7 Etym., cap. 11 : *Martyres græce, testes latine dicuntur ; quia propter testimonium Christi passiones sustinuerunt, et usque ad mortem pro veritate certaverunt.* Sed aliquæ aliæ virtutes sunt fide excellentiores, ut justitia, et charitas, et hujusmodi, quæ sine gratia esse non possunt ; quibus tamen non debetur aureola. Ergo videtur quod nec martyrio aureola debeatur.

10. Præterea, sicut veritas fidei est a Deo, ita et quælibet alia veritas, ut dicit Ambrosius (alius auctor, sup. illud 1 Cor. 12 : *Nemo potest dicere*, etc.), quia *omne verum, a quocumque dicatur, a Spiritu Sancto est.* Ergo si sustinenti mortem pro veritate fidei debetur aureola, eadem ratione et sustinentibus mortem pro alia qualibet veritate, quod tamen non videtur.

11. Præterea, bonum commune est potius bono particulari. Sed si aliquis pro conservatione reipublicæ moriatur in bello justo, non debetur ei aureola. Ergo etiamsi occidatur pro conservatione fidei in seipso ; et sic idem quod prius.

12. Præterea, omne meritum ex libero arbitrio procedit. Sed quorumdam martyria celebrat Ecclesia qui usum liberi arbitrii non habuerunt. Ergo aureola non meruerunt ; et sic non omnibus martyribus debetur aureola.

— Sed contra, Augustinus dicit in lib. de sancta Virginitate, cap. 46, in fin. : *Nemo, quantum puto, ausus fuit præferre virginitatem martyrio.* Sed virginitati debetur aureola. Ergo et martyrio.

Præterea, corona debetur certanti. Sed in mar-

ART. 6. — Vide de Martyrio 2-2, quæst. 124.

tyrio est specialis difficultas pugnæ. Ergo ei debetur specialis aureola.

RESPONDEO dicendum quod sicut inest quædam pugna spiritui contra interiores concupiscentias, ita etiam inest homini quædam pugna contra passiones exterius illatas. Unde sicut perfectissimæ victoriæ, qua de concupiscentiis carnis triumphatur, scilicet virginitati, debetur specialis corona, quæ aureola dicitur, ita etiam **perfectissimæ victoriæ, quæ habetur de impugnatione exteriori, debetur aureola.** Perfectissima autem victoria de exterioribus passionibus consideratur ex duobus. — Primo ex magnitudine passionis; inter omnes autem passiones illatas exterius præcipuum locum mors tenet, sicut et in passionibus exterioribus præcipuæ sunt venereorum concupiscentiæ; et ideo quando quis obtinet victoriam de morte et ordinatis ad mortem, perfectissime vincit. — Secundo perfectio victoriæ consideratur ex causa pugnæ, quando videlicet pro honestissima causa pugnatur, quæ scilicet est ipse Christus. Et hæc duo in martyrio considerantur, quod est mors suscepta propter Christum: *Martyrem enim non facit pœna, sed causa,* August. cont. Crescon. lib. *3*, cap. 47. Et ideo **martyrio aureola debetur sicut et virginitati.**

Ad primum ergo dicendum quod sustinere mortem propter Christum, quantum est de se, est opus supererogationis: non enim quilibet tenetur fidem suam coram persecutore confiteri; sed in casu est de necessitate salutis, quando scilicet aliquis a persecutore deprehensus, de fide sua requiritur, quam confiteri tenetur. Nec tamen sequitur quod aureolam non mereatur. Aureola enim non debetur operi supererogationis in quantum est supererogatio, sed in quantum perfectionem quamdam habet. Unde, tali perfectione manente, etiamsi non sit supererogatio, aureolam aliquis meretur.

Ad secundum dicendum quod martyrio non debetur aliquod præmium, secundum hoc quod ab exteriori infligitur, sed secundum hoc quod voluntarie sustinetur; quia non meremur nisi per ea quæ sunt in nobis; et quanto id quod aliquis sustinet voluntarie, est difficilius, et magis natum voluntati repugnare, tanto voluntas, quæ propter Christum illud sustinet, ostenditur firmius fixa in Christo, et ideo ei excellentius præmium debetur.

Ad tertium dicendum quod quidam actus sunt qui in ipso actu habent quamdam vehementiam delectationis vel difficultatis; et in talibus actus semper addit ad rationem meriti vel demeriti, secundum quod in actu oportet voluntatem variari ex vehementia actus a statu in quo prius erat. Et ideo, cæteris paribus, actu luxuriam exercens plus peccat quam qui solum in actum consentit, quia in ipso actu voluntas augetur. Similiter et cum actus martyrii maximam difficultatem habeat, voluntas martyrii non pertingit ad illud meritum quod actui martyrii debetur ratione difficultatis; quamvis etiam possit pervenire ad altius præmium, considerata radice merendi, quia aliquis ex majori charitate potest velle sustinere martyrium quam alius sustineat; unde voluntarie martyr potest mereri sua voluntate præmium essentiale, æquale vel majus eo quod martyri debetur. Sed aureola debetur difficultati quæ est in ipsa pugna martyrii; unde aureola voluntarie tantum martyribus non debetur.

Ad quartum dicendum quod sicut delectationes tactus, circa quas est temperantia, præcipuum locum tenent inter omnes delectationes interiores et exteriores, ita dolores tactus omnibus aliis doloribus præeminent. Et ideo difficultati illi quæ accidit in sustinendo dolores tactus, puta qui sunt in verberibus, et hujusmodi, debetur aureola magis quam difficultati sustinendi interiores dolores, pro quibus tamen non proprie dicitur aliquis martyr, nisi secundum quamdam similitudinem, et hoc modo Hieronymus loquitur.

Ad quintum dicendum quod afflictio pœnitentiæ proprie loquendo, non est martyrium, quia non consistit in his quæ ad mortem inferendam ordinantur, cum ordinetur solum ad carnem domandam; quam mensuram si quis excedat, erit afflictio culpanda. Dicitur tamen propter quamdam similitudinem afflictionis martyrium: quæ quidem afflictio excedit martyrii afflictionem diuturnitate, sed exceditur intensione.

Ad sextum dicendum quod secundum Augustinum in I de Civ. Dei cap. 17, 20 et 26, nulli licitum est sibi ipsi manus injicere quacumque ex causa; nisi forte divino instinctu fiat ad exemplum fortitudinis ostendendum, ut mors contemnatur. Illi autem de quibus objectum est, divino instinctu mortem sibi intulisse creduntur, et propter hoc eorum martyria Ecclesia celebrat.

Ad septimum dicendum quod si aliquis propter fidem vulnus mortale accipiat et supervivat, non est dubium quin aureolam mereatur; sicut de beata Cæcilia patet, quæ triduo supervixit, et de multis martyribus qui in carcere sunt defuncti. Sed etiamsi vulnus non mortale accipiat, tamen exinde mortem incurrat, creditur aureolam mereri: quamvis quidam dicant quod aureolam non meretur, si ex incuria vel negligentia propria mortem quis incurrat. Non enim ista negligentia eum ad mortem induxisset, nisi præsupposito vulnere, quod pro fide acceptum est, et ita vulnus quod pro fide acceperat, est prima occasio mortis, unde propter hoc aureolam non videtur amittere, nisi sit talis negligentia, quæ culpam mortalem inducat, quæ ei et auream aufert et aureolam. Si vero ex mortali vulnere suscepto non moriatur, aliquo casu contingente, vel etiam vulnera non mortalia susceperit, et adhuc carcerem sustinens moriatur, adhuc aureolam meretur. Unde et quorumdam sanctorum martyria in Ecclesia celebrantur qui in carcere mortui sunt, aliquibus vulneribus longe ante susceptis, sicut patet de Marcello papa. Qualitercumque igitur afflictio propter Christum illata usque ad mortem continuetur, sive mors inde sequatur, sive non, aliquis martyr efficitur, et aureolam meretur. Si vero non continuetur usque ad mortem, non propter hoc aliquis dicetur martyr ; sicut patet de B. Sylvestro, de quo non solemnizat Ecclesia sicut de martyre, quia in pace vitam finivit, quamvis prius aliquas passiones sustinuerit.

Ad octavum dicendum quod sicut temperantia non est circa delectationes in pecuniis vel in honoribus et hujusmodi, sed solum in delectationibus tactus, quasi præcipuis, ita etiam fortitudo est circa pericula mortis sicut circa præcipua, ut dicitur in 3 Ethic., cap. 6. Et ideo soli illi injuriæ quæ irrogatur circa corpus proprium, ex qua nata est mors sequi, debetur aureola. Sive igitur aliquis propter Christum res temporales, sive famam, vel quidquid hujusmodi amittat, non efficitur propter hoc proprie martyr, nec meretur aureolam. — Nec aliquis potest ordinate res exteriores plus diligere quam proprium corpus ; amor autem inordinatus non coadjuvat ad meritum aureolæ; nec etiam potest dolor de amissione rerum corporalium coæquari dolori de corporis occisione, et aliis hujusmodi.

Ad nonum dicendum quod causa sufficiens ad martyrium non solum est confessio fidei, sed quæcumque alia virtus non politica, sed infusa, quæ finem habeat Christum. Quolibet enim actu virtutis aliquis testis Christi efficitur, in quantum opera quæ in nobis Christus perficit, testimonia bonitatis ejus sunt. Unde aliquæ virgines sunt occisæ pro virginitate, quam servare volebant ; sicut beata Agnes et quædam aliæ, quarum martyria in Ecclesia celebrantur.

Ad decimum dicendum quod veritas fidei habet Christum pro fine et pro objecto ; et ideo confessio ipsius aureolam meretur, si pœna addatur, non solum ex parte finis, sed etiam ex parte materiæ. Sed confessio cujuscumque alterius veritatis non est causa sufficiens ad martyrium ratione materiæ, sed solum ratione finis ; utpote si aliquis vellet prius occidi pro Christo, quam quodcumque mendacium dicendo contra ipsum peccare.

Ad undecimum dicendum quod bonum increatum excedit bonum omne creatum. Unde quicumque finis creatus, sive sit bonum commune, sive privatum, non potest actui tantam bonitatem præstare, quantam finis increatus, cum scilicet aliquid propter Deum agitur. Et ideo cum quis propter bonum commune non relatum ad Christum mortem sustinet, aureolam non meretur; sed si hoc referatur ad Christum, aureolam merebitur, et martyr erit, utpote si rempublicam defendat ab hostium impugnatione, qui fidem Christi corrumpere moliuntur, et in tali defensione mortem sustineat.

Ad duodecimum dicendum quod quidam dicunt quod in innocentibus occisis pro Christo virtute divina acceleratus est usus rationis, sicut et in Joanne Baptista, dum adhuc esset in materno utero : et secundum hoc vere martyres fuerunt et actu et voluntate, et aureolam habent. Sed alii dicunt quod fuerunt martyres actu tantum, et non voluntate ; quod videtur sentire Bernardus distinguens tria genera martyrum, ut dictum est in arg. 3. Et secundum hoc innocentes sicut non pertingunt ad perfectam rationem martyrii, sed aliquid martyrii habent ex hoc quod passi sunt pro Christo, ita etiam et aureolam habent, non quidem secundum perfectam rationem, sed secundum aliquam participationem, in quantum scilicet gaudent se in obsequium Christi occisos esse, ut dictum est art. præc., de pueris baptizatis, quod habebunt aliquod gaudium de innocentia et carnis integritate.

ARTICULUS VII

Utrum doctoribus aureola debeatur.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod doctoribus aureola non debeatur. Omne enim præmium quod in futuro habebitur, alicui actui virtutis respondet. Sed prædicare vel docere non est actus alicujus virtutis. Ergo doctrinæ vel prædicationi non debetur aureola.

2. Præterea, docere et prædicare ex studio et doctrina proveniunt. Sed ea quæ præmiantur in futuro, non sunt acquisita per humanum studium, quia naturalibus et acquisitis non meremur. Ergo pro doctrina et prædicatione nullus in futuro aureolam promerebitur.

3. Præterea, exaltatio in futuro respondet humiliationi in præsenti, quia *qui se humiliat, exaltabitur*, Matth. 23, 16. Sed in docendo et in prædicando non est humiliatio, imo magis superbiæ occasio : Glossa enim (ord. sup. illud : *Tunc diabolus assumpsit eum*) dicit, Matth. 4, quod *diabolus multos decipit honore magisterii inflatos.* Ergo videtur quod prædicationi et doctrinæ aureola non debeatur.

— Sed contra, Ephes. 1, sup. illud : *Ut sciatis quæ sit supereminens*, etc., dicit Glossa (ord. et interl.) : *Quoddam incrementum gloriæ habebunt sancti doctores, ultra illud quod communiter omnes habebunt.* Ergo, etc.

ART. 7. — In concl. 1 nota ly *Doctrinæ;* Doctrina de qua fit sermo est de pertinentibus ad salutem, ut in fine art. notatur. — Sic autem loquitur S. Thomas, in Quodlib. 5, art. 24: « Qui propter inanem gloriam doceret vel prædicaret, aureolam perderet, ita ut ne quidem eam recuperaret per pœnitentiam, nisi in quantum post eam iteraret actus docendi ». Loquitur autem de inani gloria quæ est peccatum mortale. — Doctores hic intelliguntur, qui verbo vel scripto doctrinam sanctam explicant, sive sint titulo doctores, sive pastores, sive prædicatores, sive scriptores. — Dan. 12, 3 ; Matth. 5, 19.

Præterea, Cant. 8, super illud : *Vinea mea coram me est,* dicit Glossa ord. : *Ostendit quid singularis præmii doctoribus ejus disponat.* Ergo doctores habebunt singulare præmium ; et hoc vocamus *aureolam.*

RESPONDEO dicendum quod sicut per martyrium et virginitatem aliquis perfectissimam victoriam obtinet de carne et mundo, ita etiam perfectissima victoria contra diabolum obtinetur, quando aliquis non solum diabolo impugnanti non cedit, sed etiam expellit eum non solum a se, sed etiam ab aliis. Hoc autem fit per prædicationem et doctrinam. Et ideo **prædicationi et doctrinæ aureola debetur, sicut et virginitati et martyrio.** — Nec est dicendum, ut quidam dicunt, quod debeatur tantum prælatis, quibus competit ex officio prædicare et docere, sed **quibuscumque qui licite hunc actum exercent.** — **Prælatis autem non debetur, quamvis habeant officium prædicandi, nisi actu prædicent,** quia corona non debetur habitui, sed pugnæ actuali, secundum illud 2 Tim. 2, 5 : *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.*

Ad primum ergo dicendum quod prædicare et docere sunt actus alicujus virtutis, scilicet misericordiæ ; unde et inter spirituales eleemosynas computantur.

Ad secundum dicendum quod quamvis facultas prædicandi et docendi quandoque ex studio proveniat, tamen usus doctrinæ ex voluntate procedit, quæ per charitatem informatur a Deo infusam ; et sic actus ejus meritorius esse potest.

Ad tertium dicendum quod exaltatio in hac vita non diminuit alterius vitæ præmium, nisi ei qui ex tali exaltatione propriam gloriam quærit ; qui autem talem exaltationem in utilitatem aliorum convertit, ex ea sibi mercedem acquirit. Cum autem dicitur quod doctrinæ debetur aureola, intelligendum est de doctrina quæ est de pertinentibus ad salutem, per quam diabolus a cordibus hominum expugnatur, sicut quibusdam spiritualibus armis ; de quibus dicitur 2 Corinth. 10, 4 : *Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed spiritualia* (1).

ARTICULUS VIII

Utrum Christo aureola debeatur.

S. Thom., 4 Sent., dist. 49, quæst. 5, art. 4, quæstiunc. 1.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod Christo aureola debeatur. Debetur enim aureola virginitati et martyrio et doctrinæ. Sed in Christo hæc tria præcipue fuerunt. Ergo ipsi præcipue aureola competit.

2. Præterea, omne quod est perfectissimum in rebus humanis, præcipue Christo est attribuendum. Sed præmium aureolæ debetur excellentissimis meritis. Ergo et Christo debetur.

3. Præterea, Cyprianus dicit, lib. de Habitu virginum, parum a princ., quod *imaginem Dei virginitas portat.* Ergo virginitatis exemplar in Deo est. Et sic videtur quod Christo, etiam in quantum est Deus, aureola competat.

— Sed contra est quod aureola est gaudium de conformitate ad Christum, ut dicitur. Sed nullus conformatur vel assimilatur sibi ipsi, ut patet per Philosophum, lib. 10 Metaph., text. 10 et 11. Ergo Christo aureola non debetur.

Præterea, Christi præmium nunquam est augmentatum. Sed Christus ab instanti suæ conceptionis non habuit aureolam, quia tunc nunquam pugnaverat. Ergo nunquam postea aureolam habuit.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc est duplex opinio ; quidam enim dicunt quod in Christo est aureola secundum propriam aureolæ rationem, cum in eo pugna inveniatur et victoria, et per consequens corona secundum propriam rationem. Sed, diligenter considerando, **quamvis Christo competat ratio aureæ, vel coronæ, non tamen ei competit ratio aureolæ.** — Aureola enim ex hoc ipso quod diminutive dicitur, importat aliquid quod participative et non secundum sui plenitudinem possidetur. Unde illis competit aureolam habere, in quibus est aliqua perfectionis victoriæ participatio, secundum imitationem ejus, in quo perfectæ victoriæ ratio plena consistit. Et ideo, cum in Christo inveniatur hujusmodi principalis et plena victoriæ ratio, per cujus victoriam omnes alii victores constituuntur, ut patet Joan. 16, 33 : *Confidite, ego vici mundum;* et Apoc. 5, 5 : *Ecce vicit leo de tribu Juda,* **Christo non competit aureolam habere, sed aliquid, unde omnes aureolæ originantur.** Unde dicitur Apoc. 3, 21 : *Qui vicerit faciam eum sedere* (1) *in throno meo, sicut ego vici, et sedeo in throno Patris*

ART. 8. — Habere aliquid secundum sui plenitudinem, potest intelligi dupliciter : uno modo totaliter absolute ; alio modo ut in genere communicabili ad res creatas. Primo modo, anima Christi non habet totam plenitudinem beatitudinis, quamvis Christus, secundum quod Deus, habeat illam. Secundo modo plenitudinem beatitudinis habet ipsius anima, eo quod quidquid rei creatæ communicari potest de beatitudinis perfectione, totum animæ Christi communicatum est. Et in hoc sensu intelligitur textus, tam de Christi anima loquens, quam de aliis sanctis. Et ideo animæ Christi non attribuit rationem aureolæ; aliis vero sanctis eam posse attribui dicit. — Ex art. vides quod aureolæ sanctorum a Christo originantur dupliciter, scilicet ratione meriti, et ratione præmii ; unde concil. Trident. sess. 6, cap. 7 : « Hujus justificationis causæ sunt finalis etc...., meritoria autem dilectissimus Unigenitus Dei, qui, cum essemus inimici, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis, nobis justificationem meruit ». Et his similia habentur cap. 3, et cap. 16, et cap. 32.

(1) Vulgata, *sed potentia Deo.*

(1) Vulgata, *dabo ei sedere.*

mei. — Unde secundum alios dicendum est quod **quamvis id quod est in Christo, non habeat rationem aureolæ, tamen est excellentius omni aureola.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus fuit verissime virgo, martyr et doctor ; sed tamen præmium accidentale his respondens in Christo non habet aliquam notabilem quantitatem in comparatione ad magnitudinem essentialis præmii : unde non habet aureolam sub ratione aureolæ.

Ad secundum dicendum quod aureola quamvis debeatur operi perfectissimo, quoad nos tamen aureola, in quantum diminutive dicitur, significat quamdam participationem perfectionis ab aliquo in quo plenarie invenitur ; et secundum hoc ad quamdam minorationem pertinet : et sic in Christo non invenitur, in quo omnis perfectio plenissime invenitur.

Ad tertium dicendum quod quamvis virginitas habeat aliquo modo exemplar in Deo, non tamen habet exemplar unius rationis. Incorruptio enim Dei, quam virginitas imitatur, non eadem ratione est in Deo et in aliquo virgine.

ARTICULUS IX

Utrum angelis aureola debeatur.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod angelis aureola debeatur, quia, ut dicit Hieronymus (alius auctor in serm. de Assumpt. B. M.), de virginitate loquens : *In carne præter carnem vivere, potius est vita angelica quam humana ;* et 1 Corinth. 7 dicit Glossa (ord. sup. illud : *propter instantem necessitatem*) quod *virginitas est portio angelica.* Cum igitur virginitati respondeat aureola, videtur quod angelis debeatur.

2. Præterea, nobilior est incorruptio spiritus quam incorruptio carnis. Sed in angelis invenitur incorruptio spiritus, quia nunquam peccaverunt. Ergo eis magis debetur aureola quam hominibus incorruptis carne, qui aliquando peccaverunt.

3. Præterea, doctrinæ debetur aureola. Sed angeli nos docent purgando, illuminando et perficiendo, ut Dionysius dicit, cap. 6 eccles. Hier., vers. fin. Ergo eis debetur aureola saltem doctorum.

— Sed contra, 2 Tim. 2, 5 : *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.* Sed in angelis non est pugna. Ergo eis aureola non debetur.

Præterea, aureola non debetur actui qui per corpus non exercetur ; unde amantibus virginitatem, martyrium et doctrinam, si exterius eis hæc non insint, aureola non debetur. Sed angeli sunt spiritus incorporei. Ergo aureolam non habent.

RESPONDEO dicendum quod **angelis aureola non debetur.** Cujus ratio est quia aureola proprie respondet cuidam perfectioni excellenti in merito. Ea vero quæ in hominibus ad perfectionem meriti pertinent, angelis sunt connaturalia, vel etiam spectant ad communem statum eorum, aut etiam ad ipsum præmium essentiale. Et ideo ratione qua hominibus aureola debetur, angeli non habent aureolam.

Ad primum ergo dicendum quod virginitas dicitur esse vita angelica, in quantum per gratiam virgines imitantur id quod angeli habent per naturam. Non enim virtutis est in angelis quod omnino a delectabilibus carnis abstineant, cum hujusmodi delectationes in eis esse non possint.

Ad secundum dicendum quod perpetua incorruptio spiritus in angelis præmium essentiale meretur ; est enim de necessitate salutis, cum in eis non possit subsequi reparatio post ruinam.

Ad tertium dicendum quod illi actus secundum quos angeli nos docent, pertinent ad gloriam eorum, et communem ipsorum statum : unde per hujusmodi actus aureolam non merentur.

ARTICULUS X

Utrum aureola etiam corpori debeatur.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod aureola etiam corpori debeatur. Præmium enim essentiale est potius quam accidentale. Sed dos, quæ ad præmium essentiale pertinet, non solum est in anima, sed etiam in corpore. Ergo et aureola, quæ pertinet ad præmium accidentale.

2. Præterea, peccato quod per corpus exercetur respondet pœna in anima et corpore. Ergo et merito quod exercetur per corpus, debetur præmium et in anima et in corpore. Sed meritum aureolæ per corpus exercetur. Ergo aureola etiam debetur corpori.

3. Præterea, in corporibus martyrum quædam nitens virtutis plenitudo apparebit in ipsis cicatricibus corporis ; unde Augustinus dicit, 22 de Civit. Dei, cap. 20 : *Nescio quomodo sic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices quæ pro Christi nomine pertulerunt; et fortasse videbimus ; non enim erit deformitas in eis, sed dignitas quædam erit, et quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit.* Ergo videtur quod aureola martyrum etiam in corpore sit, et eadem ratione de aliis.

— Sed contra, animæ quæ modo sunt in para-

ART. 9. — Hic vult dicere in corp. quod ultra meritum essentialis præmii, requiritur meritum accidentalis, id est aureolæ, et per consequens communiter requiruntur duo actus ante beatitudinis consecutionem, quorum uno mereatur essentiale, et altero accidentale præmium. Porro Angeli uno tantum actu, et statim, consecuti sunt beatitudinem. 1.2. quæst. 5. art. 7.

ART. 10. — Unde sequitur quod ex fulgoris aspectu, statim scitur, qualis quisque fuerit, Virgo, Doctor ad Martyr, an omnia simul.— Vide supra, quæst. 82, art. 1, ad 5.

diso, habent aureolas ; nec tamen habent corpora. Ergo proprium subjectum aureolæ non est corpus, sed anima.

Præterea, omne meritum est ab anima. Ergo præmium totum in anima esse debet.

Respondeo dicendum quod **aureola proprie est in mente** : est enim gaudium de operibus illis quibus aureola debetur. — Sed sicut ex gaudio essentialis præmii, quod est aurea, redundat quidam decor in corpore, qui est gloria corporis, ita **ex gaudio aureolæ resultat aliquis decor in corpore** ; ut sic aureola principaliter sit in mente, sed per quamdam etiam redundantiam refulgeat in corpore.

Et per hoc patet responsio *ad objecta*. Tamen sciendum est quod decor cicatricum, quæ in corporibus martyrum apparebunt, non potest dici aureola, quia aliqui martyres aureolam habebunt, in quibus hujusmodi cicatrices non erunt, utpote illi qui sunt submersi, aut famis inedia vel squalore carceris interempti.

ARTICULUS XI

Utrum convenienter designentur tres aureolæ, virginum, martyrum et prædicatorum.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter designentur tres aureolæ, virginum scilicet, martyrum et prædicatorum. Aureola enim martyrum respondet virtuti fortitudinis eorum ; aureola virginum virtuti temperantiæ ; aureola vero doctorum virtuti prudentiæ. Ergo videtur quod debeat esse quarta aureola, quæ respondeat virtuti justitiæ.

2. Præterea, Exodi 2, dicit Glossa (ord. Bedæ sup. illud : *Coronam interrasilem*, etc.) quod *corona aurea additur, cum per Evangelium his qui mandata custodiunt, vita æterna promittitur*, Matth. 19, 17 : « *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* » *Huic aureola superponitur, cum dicitur : « Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus.* » Ergo paupertati debetur aureola.

3. Præterea, per votum obedientiæ aliquis se subjicit Deo totaliter. Ergo in voto obedientiæ maxima perfectio consistit, et ita videtur quod ei aureola debeatur.

4. Præterea, multa sunt etiam alia supererogationis opera, de quibus homo in futuro speciale gaudium habebit. Ergo multæ sunt aliæ aureolæ præter tres prædictas.

5. Præterea, sicut aliquis divulgat fidem prædicando et docendo, ita scripta compilando. Ergo et talibus quarta aureola debetur.

Respondeo dicendum quod aureola est quoddam privilegiatum præmium privilegiatæ victoriæ respondens ; et ideo **secundum privilegiatas victorias in tribus pugnis, quæ cuilibet homini imminent, tres aureolæ sumuntur.** — In pugna enim quæ est contra carnem, ille potissimam victoriam obtinet qui a delectabilibus venereis, quæ sunt præcipua in hoc genere, omnino abstinet, cujusmodi est virgo ; et ideo **virginitati aureola debetur.** — In pugna vero qua contra mundum pugnatur, illa est præcipua victoria, cum a mundo persecutionem usque ad mortem sustinemus ; unde **et martyribus**, qui in ista pugna victoriam obtinent, **secunda aureola debetur.** — In pugna vero qua contra diabolum pugnatur, illa est præcipua victoria cum aliquis hostem non solum a se, sed etiam a cordibus aliorum removet ; quod fit per doctrinam et prædicationem ; et ideo **doctoribus et prædicatoribus tertia aureola debetur.**

Quidam vero distinguunt tres aureolas secundum tres vires animæ, ut dicantur tres aureolæ respondere potissimis trium virium animæ actibus. — Potissimus enim actus potentiæ rationalis est veritatem fidei etiam in aliis diffundere ; et huic actui debetur doctorum aureola. — Irascibilis vero actus potissimus est, etiam mortem propter Christum superare, et huic debetur aureola martyrum. — Concupiscibilis vero actus potissimus est a delectabilibus carnis maximis abstinere penitus ; et huic debetur aureola virginum.

Alii vero aureolas tres distinguunt secundum ea quibus Christo nobilissime conformamur. Ipse enim mediator fuit inter Patrem et mundum. — Fuit ergo doctor, secundum quod veritatem quam a Patre acceperat, mundo manifestavit. — Fuit autem martyr, secundum quod a mundo persecutionem sustinuit. — Fuit vero virgo, in quantum puritatem in seipso servavit. Et ideo doctores, martyres, virgines ei perfectissime conformantur. Unde talibus debetur aureola.

Ad primum ergo dicendum quod in actu justitiæ non attenditur aliqua pugna, sicut in actibus aliarum virtutum. Nec tamen verum est quod docere sit actus prudentiæ ; imo est potius actus charitatis vel misericordiæ, secundum quod ex tali habitu inclinamur ad hujusmodi actus exercitium ; vel etiam sapientiæ, ut dirigentis. — Vel potest dici, secundum alios, quod justitia circuit omnes virtutes ; et ideo ei specialis aureola non debetur.

Ad secundum dicendum quod paupertas quamvis sit opus perfectionis, non tamen tenet summum locum in aliqua spirituali pugna, quia amor temporalium minus impugnat quam concupiscentia carnis, vel persecutio inflicta in corpus proprium

---

ART. 11. — Vides quod tres aureolæ, assignatæ sunt secundum se, id est secundum definitionem aureolarum, in concl. 1ª. Assignari vero etiam possunt secundum alias duas acceptiones, non ita definitionem aureolarum præcise attendentes, quas assignationes, vide per te in residuo textus. Ex quo residuo collige, quod tres aureolæ, secundum tria distinguuntur, scilicet victorias tres, vires tres, conformationes tres.

Unde paupertati non debetur aureola; sed debetur ei judiciaria potestas ratione humiliationis, quæ consequitur paupertatem. Glossa autem adducta large accipit aureolam pro quælibet præmio quod redditur merito excellenti.

Et similiter dicendum *ad tertium* et *ad quartum*.

Ad quintum dicendum quod etiam scribentibus sacram doctrinam debetur aureola; sed hæc non distinguitur ab aureola doctorum, quia scripta componere quidam modus docendi est.

ARTICULUS XII

Utrum aureola virginum sit potissima inter alias.

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod aureola virginum sit inter alias potissima, quia Apoc. 14, 4, de virginibus dicitur quod *sequuntur Agnum quocumque ierit*, et quod *nemo alius poterat dicere canticum quod virgines cantabant*. Ergo virgines habent excellentiorem aureolam.

2. Præterea, Cyprianus de Virginibus (seu de Habitu virg., parum a princ.), dicit quod sunt *illustrior portio gregis Christi*. Ergo eis major aureola debetur.

3. Item, videtur quod potissima sit aureola martyrum, quia dicit Aymo sup. illud Apocal. 14: *Et nemo poterat dicere canticum*, quod *non omnes virgines conjugatas præcedunt; sed hi specialiter qui in tormento passionis virginitate insuper custodita coæquantur martyribus conjugatis*. Ergo martyrium dat virginitati præeminentiam super alios status. Et sic martyrio potior aureola debetur.

4. Item, videtur quod potissima debeatur doctoribus, quia Ecclesia militans exemplata est ab Ecclesia triumphante. Sed in Ecclesia militante maximus honor debetur doctoribus, 1 Timoth. 5, 17: *Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina*. Ergo in Ecclesia triumphante talibus potior aureola debetur.

RESPONDEO dicendum quod præeminentia aureolæ ad aureolam potest dupliciter attendi. — Primo ex parte pugnæ, ut dicatur aureola potior quæ fortiori pugnæ debetur; et per hunc modum aureola martyrum aliis aureolis supereminet quodam modo, et aureola virginum alio modo; pugna enim martyrum est fortior secundum seipsam, et vehementius affligens; sed pugna carnis est periculosior, in quantum est diuturnior et magis nobis imminet e vicino. — Secundo ex parte eorum de quibus est pugna, et sic aureola doctorum inter omnes est potior, quia hujusmodi pugna versatur circa bona intelligibilia; aliæ vero pugnæ circa sensibiles passiones. Sed illa eminentia quæ attenditur ex parte pugnæ, est aureolæ essentialior, quia aureola secundum propriam rationem respicit victoriam et pugnam: difficultas autem pugnæ quæ attenditur ex parte ipsius pugnæ, est potior quam illa quæ attenditur ex parte nostri, in quantum est nobis vicinior. Et ideo, **simpliciter loquendo, aureola martyrum inter omnes est potior**, et ideo dicitur Matth. 5, in Glossa ord., quod *in octava beatitudine, quæ ad martyres pertinet* (scilicet: *Beati qui persecutionem patiuntur*), *omnes aliæ perficiuntur*. Et propter hoc etiam Ecclesia in connumeratione sanctorum, martyres doctoribus et virginibus præordinat. Sed **quantum ad aliquid, nihil prohibet alias aureolas excellentiores esse.**

Et per hoc patet solutio *ad objecta*.

ARTICULUS XIII

Utrum unus alio aureolam excellentius habeat.

Ad tertium decimum sic proceditur. 1. Videtur quod unus aureolam virginitatis, vel martyrii, vel doctoris excellentius alio non habeat, quia ea quæ sunt in termino, non intenduntur neque remittuntur. Aureola autem debetur operibus quæ sunt in termino perfectionis. Ergo aureola non intenditur nec remittitur.

2. Præterea, virginitas non suscipit magis et minus, cum importet privationem quamdam, privationes autem non intendantur, nec remittantur. Ergo nec præmium virginitatis, scilicet aureola virginum, intenditur et remittitur.

— Sed contra, aureola superponitur aureæ. Sed aurea est intensior in uno quam in alio. Ergo et aureola.

RESPONDEO dicendum quod cum meritum sit quodammodo præmii causa, **oportet diversificari præmia, secundum quod merita diversificantur**; aliquid enim intenditur et remittitur per intensionem et remissionem suæ causæ. Meritum autem aureolæ potest esse majus et minus. — Unde et **aureola potest esse major et minor**. — Sciendum tamen quod meritum aureolæ potest intendi dupliciter: — *uno* modo ex parte radicis; *alio* modo ex parte operis. Contingit enim esse aliquos duos, quorum unus ex minori charitate majus tormentum martyrii susti-

---

ART. 13. — Spectatur autem hæc præferentia, non ex parte radicis meriti, quæ est charitas, quia merito sic considerato, respondet intensio aureæ, non aureolæ, sed consideratur ex parte operis; ita ut qui acerbius martyrium passus est, qui purius virginitatem servavit, qui sacram doctrinam diligentius docuit, majorem sit aureolam suo muneri respondentem habiturus. Unde consequens est qnod aliquis qui minus meretur in martyrio vel doctrina, possit habere majorem aureolam; si nimirum ex minori charitate plura patiatur, aut plus doceat quam alius qui ex majori charitate pauciora, minusve doceat.

net, vel magis prædicationi instat, aut etiam magis a delectabilibus carnis elongat se. Intensioni ergo meriti quæ attenditur penes radicem, non respondet intensio aureolæ, sed intensio aureæ; intensioni vero meriti quæ est ex genere actus, respondet intensio aureolæ. Unde **potest esse quod aliquis qui minus in martyrio meretur, quantum ad essentiale præmium, habeat pro martyrio majorem aureolam.**

Ad primum ergo dicendum quod merita quibus debetur aureola, non attingunt ad terminum perfectionis simpliciter, sed secundum speciem, sicut ignis est specie subtilissimum corporum. Unde nihil prohibet unam aureolam alia esse excellentiorem, sicut unus ignis est alio subtilior.

Ad secundum dicendum quod una virginitas potest esse major alia propter majorem recessum a virginitatis contrario; ut dicatur in illa esse major virginitas, quæ magis occasiones corruptionis vitat; sic enim privationes intendi possunt, ut cum dicitur homo magis cæcus, quia magis elongatur a visu.

QUÆSTIO XCVII (vel XCIX)

DE PŒNA DAMNATORUM. — *In septem articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de pertinentibus ad damnatos post judicium : — et primo de pœna damnatorum, et igne quo eorum corpora cruciabuntur ; — secundo de his quæ pertinent ad eorum affectum et intellectum ; — tertio de justitia et misericordia Dei respectu damnatorum.

Circa primum quæruntur septem : 1° utrum damnati in inferno sola pœna ignis affligantur ; 2° utrum vermis eorum quo affliguntur sit corporalis ; 3° utrum fletus in eis existens sit corporalis ; 4° utrum tenebræ eorum sint corporales ; 5° utrum ignis quo affliguntur sit corporalis ; 6° utrum sit ejusdem speciei cum igne nostro : 7° utrum ignis ille sit sub terra.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum damnati in inferno sola pœna ignis affligantur.

S. Thom., 4 Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 3, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati in inferno sola pœna ignis affligantur, quia Matth. 25, 41, ubi eorum damnatio exprimitur, fit mentio solum de igne, cum dicitur : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.*

2. Præterea, sicut pœna purgatorii debetur peccato veniali, ita pœna inferni debetur peccato mortali. Sed in purgatorio non dicitur esse, nisi pœna ignis, ut patet per hoc quod dicitur 1 Corinth. 3, 13 : *Uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit.* Ergo nec in inferno erit nisi pœna ignis.

3. Præterea, pœnarum varietas refrigerium præstat, sicut cum de calido transfertur quis ad frigidum. Sed nullum refrigerium est ponere in damnatis. Ergo non erunt diversæ pœnæ, sed sola pœna ignis.

— Sed contra est quod dicitur in Psalm. 10, 7 : *Ignis, et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.*

Præterea, Job 24, 19 : *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.*

RESPONDEO dicendum quod, secundum Basilium, conc. 14, de futuro Judicio, circa med., et hom. 1 in Psal. 28, a med., **in ultima mundi purgatione fiet separatio in elementis, ut quidquid est purum et nobile remaneat superius ad gloriam beatorum; quidquid vero est ignobile et fæculentum, in infernum projiciatur ad pœnam damnatorum;** ut sicut omnis creatura erit beatis materia gaudii, ita damnatis ex omnibus creaturis tormentum accrescat, secundum illud Sap. 5, 21 : *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Hoc etiam divinæ justitiæ competit, ut sicut ab uno recedentes per peccatum, in rebus materialibus quæ sunt multæ et variæ, finem suum constituerunt, ita etiam multipliciter et ex multis affligantur.

Ad primum ergo dicendum quod, quia ignis est maxime afflictivus, propter hoc quod abundat in virtute activa, ideo nomine ignis omnis afflictio designatur, si sit vehemens.

Ad secundum dicendum quod pœna purgatorii non est principaliter ad affligendum, sed ad purgandum : unde per solum ignem fieri debet, qui maxime habet vim purgativam. Sed damnatorum pœna non ordinatur ad purgandum. Unde non est simile.

Ad tertium dicendum quod damnati transibunt

QUÆSTIO 97. — In genere duplex est damnatorum pœna : una damni, altera sensus. *Pœna damni* est carentia visionis Dei et æterna ab ipso seu ab ipsius intuitu expulsio, velut æternum exilium. Hæc carentia conjunctum habet odium Dei punientis, et summam tristitiam in mente de tanto bono amisso, et longe gravior est quam pœna sensus. Utrum hæc pœna damni sit in omnibus æqualis ? controvertitur. *Pœna sensus* seu sensibilis, est illa quæ sensu aliquo percipi potest.

Vide supra, notata, quæst. 69 in procemio, et art. 2, 3, et quæst. 70, art. 3, de S. Script., definit. Eccles. et auctoribus consulendis, pro tribus ultimis istis quæstionibus.

ART. 1. — Hujus art. conclusionem habes, quæst. 74, art. 9, corp. fin., ubi etiam probatur per Psalm. 28, juncta glossa. — Nota ad probationem, quod licet ratione naturæ suæ, creaturæ ignobiliores sunt quam peccatores, tamen ratione peccati nobiliores sunt omnes ; nunquam enim peccaverunt creaturæ illæ.

ex vehementissimo calore ad vehementissimum frigus, sine hoc quod in eis sit aliquod refrigerium; quia passio ab exterioribus non erit per transmutationem corporis a sua pristina naturali dispositione, ut contraria passio ad æqualitatem, vel temperiem reducendo refrigerium causet, sicut nunc accidit; sed erit per actionem spiritualem, secundum quod sensibilia agunt in sensum, prout sentiuntur, imprimendo formas illas secundum *esse* spirituale in organum, et non secundum *esse* materiale.

Articulus II

Utrum vermis damnatorum sit corporalis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod vermis quo affliguntur damnati, sit corporalis, quia caro non potest affligi per vermem spiritualem. Sed caro damnatorum affligetur per vermem; Judith 16, 21: *Dabit ignem, et vermes in carnes eorum,* et Eccli. 7, 19: *Vindicta carnis impii ignis et vermis.* Ergo vermis ille erit corporalis.

2. Præterea, Augustinus dicit 21 de Civit. Dei, cap. 20, et lib. 20, cap. 22: *Utrumque, id est ignis et vermis, pœna erunt carnis.* Ergo, etc.

— Sed contra est quod Augustinus dicit 20 de Civ. Dei, cap. 21, a. med.: *In pœnis malorum inextinguibilis ignis, et vivacissimus vermis, ab aliis atque aliis aliter atque aliter exponitur. Alii utrumque ad corpus, alii utrumque ad animam retulerunt; alii proprie ad corpus ignem, tropice ad animam vermem; quod esse credibilius videtur.*

RESPONDEO dicendum quod post diem judicii in mundo innovato non remanebit aliquod animal, vel aliquod corpus mixtum, nisi corpus hominis tantum, eo quod non habeat aliquem ordinem ad incorruptionem, nec post illud tempus sit futura generatio et corruptio. Unde **vermis qui in damnatis ponitur, non debet intelligi esse corporalis, sed spiritualis,** qui est conscientiæ remorsus, qui dicitur vermis, in quantum oritur ex putredine peccati, et animam affligit, sicut corporalis vermis ex putredine ortus affligit pungendo.

Ad primum ergo dicendum quod ipsæ animæ damnatorum dicuntur carnes eorum, pro eo quod carni subjectæ fuerunt. — Vel potest dici etiam quod per vermem spiritualem caro affligetur, secundum quod passiones animæ redundant in corpus, et hic, et in futurum.

Ad secundum dicendum quod Augustinus loquitur sub quadam comparatione. Non enim vult simpliciter asserere quod ille vermis sit materialis, sed quod potius esset asserendum ignem et vermem materialiter intelligi, quam quod utrumque spiritualiter tantum intelligatur, quia sic nullam pœnam corporalem damnati sustinerent, ut patet seriem verborum ejus ibidem inspicienti.

Articulus III

Utrum fletus qui erit in damnatis, sit corporalis.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod fletus, qui erit in damnatis, erit corporalis, quia, Lucæ 13, dicit quædam Glossa (ord., sup. illud: *Ibi erit fletus*) quod *per fletum quem Dominus reprobis comminatur, potest probari vera corporum resurrectio;* quod non esset, si fletus ille tantum esset spiritualis; ergo, etc.

2. Præterea, tristitia quæ est in pœna respondet delectationi quæ fuit in culpa, secundum illud Apoc. 18, 7: *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* Sed peccatores in culpa habuerunt delectationem interiorem et exteriorem. Ergo etiam habebunt fletum exteriorem.

— Sed contra, fletus corporalis fit per quamdam resolutionem lacrymarum. Sed a corporibus damnatorum non potest fieri perpetua resolutio, cum nihil in eis per cibum restauretur; omne enim finitum consumitur, si aliquid ab eo continue abstrahatur. Ergo in damnatis non erit corporalis fletus.

RESPONDEO dicendum quod in fletu corporali duo inveniuntur. — Unum est **lacrymarum resolutio; et quantum ad hoc, fletus corporalis in damnatis esse non potest,** quia post diem judicii, quiescente motu primi mobilis, non erit aliqua generatio, vel corruptio, vel corporalis alteratio: in lacrymarum autem resolutione oportet esse illius humoris generationem qui per lacrymas distillat. Unde quantum ad hoc corporalis fletus in damnatis esse non poterit. — Aliud quod invenitur in corporali fletu, est **quædam commotio et turbatio capitis et oculorum, et quantum ad hoc fletus in damnatis esse poterit post resurrectionem**; corpora enim damnatorum non solum ab exteriori affligentur, sed etiam ab interiori, secundum quod corpus immutatur ad passionem animæ in bonum vel malum. Et quantum ad hoc fletus carnis resurrectionem indicat, et respondet delectationi culpæ, quæ fuit in anima et in corpore.

Et per hoc patet responsio *ad objecta.*

ART. 2. — In *concl.* nota ly *materialis*, id est secundum quod apud nos corpulentum apparet. Ly *spiritualis*, hoc est secundum quod declaratur in textu. De quo verme, id est remorsu conscientiæ, vide 1 Part. quæst. 79, art. 12, et 1.2. quæst 85, art. 2 ad 3. — Etsi non fide certum, verius tamen esse, quod vermis damnatorum (Eccles. 7; Is. ultim; Marc. 9; Jud. 16) non sit corporalis. Vide Opusc. 9 (vel 10), art. 41, ubi ostenditur quod vermis ille, est remorsus conscientiæ, qui ex putredine peccati oritur, et animam affligit.

ART. 3. — Vide etiam lib. 4 contra Gentes, cap. 90; et Durandus, Richard, Palud. et alios in 4 Sentent., dist 50.

ARTICULUS IV

Utrum damnati sint in tenebris corporalibus.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati non sint in tenebris corporalibus, quia super illud Job 10 : *Sed sempiternus horror inhabitat*, Gregorius, in lib. 9 Moral., cap. 39, parum a med., dicit : *Quamvis ignis ille ad consolationem non luceat, tamen ut magis torqueat, ad aliquid lucet; nam sequaces quos secum traxerunt de mundo reprobi, flamma illustrante visuri sunt.* Ergo non erunt ibi tenebræ corporales.

2. Præterea, damnati vident pœnam suam, hoc enim est eis in augmentum pœnæ. Sed nihil videtur sine lumine. Ergo non sunt ibi tenebræ corporales.

3. Præterea, damnati ibi habebunt potentiam visivam post corporum resumptionem. Sed frustra in eis esset, nisi aliquid viderent. Ergo cum nihil videatur nisi in lumine, videtur quod non sint omnino in tenebris.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 22, 14 : *Ligatis manibus et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores;* super quod dicit Gregorius, lib. 9 Moral., cap. 38, vers. fin. : *Si ignis ille lucem haberet, in tenebras exteriores nequaquam mitti diceretur.*

Præterea, Basilius dicit, super illud Psalm. 28 : *Vox Domini intercidentis flammam ignis,* hom. 1 in hunc Psalm., a med., et conc. 14, de futuro Judicio, cir. med., quod virtute Dei separabitur claritas ignis ab ejus virtute adustiva, ita quod claritas cedet in gaudium beatorum, et ustivum ignis in tormentum damnatorum. Ergo damnati habebunt tenebras corporales. Quædam vero alia, quæ ad pœnam damnatorum pertinent, determinata sunt quæst. 86.

RESPONDEO dicendum quod dispositio inferni erit talis, quod maxime miseriæ damnatorum competat. Unde **secundum hoc sunt ibi lux et tenebræ, prout maxime spectant ad miseriam damnatorum.** — Ipsa autem visio secundum se delectabilis est; ut enim dicitur in principio Metaph., *sensus oculorum est maxime diligibilis, eo quod per ipsum plura cognoscimus.* Sed per accidens contingit visionem esse afflictivam, in quantum videmus aliqua nobis nociva, vel nostræ voluntati repugnantia. Et ideo **in inferno hoc modo debet esse locus dispositus ad videndum secundum lucem et tenebras, ut nihil ibi perspicue videatur; sed solummodo sub quadam umbrositate videantur ea quæ afflictionem cordi ingerere possunt.** — Unde, **simpliciter loquendo, locus est tenebrosus. Sed tamen ex divina dispositione est ibi aliquid luminis, quantum sufficit ad videndum illa quæ animam torquere possunt : et ad hoc satisfacit naturalis situs loci :** quia in terræ medio, ubi infernus ponitur, non potest esse ignis nisi fæculentus, et turbidus, et quasi fumosus.

Quidam autem tenebrarum harum causam assignant ex commassatione corporum damnatorum, quæ præ multitudine ita replebunt locum inferni, quod ibi nihil de aere remanebit : et sic non erit ibi aliquid de diaphano, quod possit esse subjectum lucis, et tenebræ, nisi oculi damnatorum, qui erunt obtenebrati.

Et per hoc patet responsio *ad objecta.*

ARTICULUS V

Utrum ignis inferni erit corporalis.

S. Thom., 4 Sent., dist. 44, quæst. 3, art. 2, quæstiunc. 1.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis inferni, quo cruciabuntur corpora damnatorum, non erit corporeus. Dicit enim Damascenus in 4 lib. orth. Fid., in fin. : *Tradetur diabolus, et dæmones et homo ejus, scilicet Antichristus, cum impiis et peccatoribus in ignem æternum, non materialem, qualis est qui apud nos est, sed qualem novit Deus.* Sed omne corporeum est materiale. Ergo ignis inferni non erit corporeus.

2. Præterea, animæ damnatorum a corpore separatæ ad ignem inferni deferuntur. Sed Augustinus dicit, 12, super Genes. ad litt., cap. 32, a princ. : *Spiritualem arbitror esse,* scilicet locum, ad quem anima defertur post mortem, *non corporalem.* Ergo, etc.

3. Præterea, ignis corporeus in modo suæ actionis non sequitur modum culpæ in eo quod igne crematur, sed magis modum humidi et sicci; in eodem enim igne corporeo videmus affligi justum et impium. Sed ignis inferni in modo suæ afflictionis vel actionis sequitur modum culpæ in eo qui punitur; unde dicit Gregorius in 4 Dial., cap. 63 : *Unus quidem est gehennæ ignis, sed non uno modo omnes cruciat peccatores. Unusquisque enim,*

ART. 4. — In 1ª *concl.* nota ly *secundum hoc prout, etc.*, id est secundum hoc, quod possunt esse in aliquod levamen seu consolationem damnatorum, ibi non sunt. Intellexit ergo duo per ly *secundum hoc prout, etc.*, scilicet affirmativam quam expressit, et negativam hanc quam virtualiter insinuavit — *Concl.* 2. ly *nihil perspicue videatur*, id est neque ipsa lux, nam lux secundum se, perspicue visa, est delectabilis. Ergo, ex toto art. responde directe ad litteram tituli, quod tenebræ illæ sunt corporales. — Huc facit Matth, 8, 22 et 25 ubi impii « in tenebras exteriores » mitti jubentur, sive exteriores dicantur, id est æternæ, ad distinctionem tenebrarum interiorum mentis; sive potius comparativus pro superlativo positus, sit *exteriores* pro *extremas.*

ART. 5. — Supra, quæst. 70, art. 3, tractatum est de hoc igne qui *animas* cruciat, et ostensum quod est corporeus, id est, quod est idem ignis qui post resurrectionem, cruciabit *corpora* simul cum animabus. Vide ibi, et maxime argumentum 1^{m}, sed contra. — Vide notata supra, quæst. 70, art. 3. pag. 283. Vide etiam quæst. 86, pag. 3[illegible]9 *quantum exigit culpa, tantum sentiet de pœna.* Ergo ignis ille non est corporeus.

— Sed contra est quod dicitur 4 Dialog., cap. 29, ad fin. : *Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari.*

Præterea, Sap. 5, 21, dicitur : *Pugnabit orbis terrarum contra insensatos.* Sed non totus orbis terrarum contra insensatos pugnaret, si solummodo spirituali pœna et non corporali punirentur. Ergo punientur igne corporeo.

RESPONDEO dicendum quod de igne inferni multiplex fuit opinio.

Quidam enim philosophi, ut Avicenna, resurrectionem non credentes, solius animæ post mortem pœnam esse crediderunt. Et quia eis inconveniens videbatur ut anima, cum sit incorporea, igne corporeo puniretur, negaverunt ignem corporeum esse quo mali punirentur, volentes quod quidquid dicitur de pœna animarum post mortem per aliqua corporea futura, metaphorice dicatur. Sicut enim bonarum animarum delectatio et jucunditas non erit in aliqua re corporali, sed spirituali tantum, scilicet in consecutione sui finis, ita afflictio malorum spiritualis erit tantum, in hoc scilicet quod tristabuntur de hoc quod separabuntur a fine, cujus inest eis desiderium naturale. Unde sicut omnia quæ de delectatione animarum post mortem dicuntur, quæ videntur ad delectationem corporalem pertinere (ut quod reficiantur, vel rideant, vel hujusmodi), ita etiam quidquid de earum afflictione dicitur, quod corporalem punitionem sonare videatur, per similitudinem debet intelligi ; sicut quod in igne ardeant, vel fœtoribus affligantur, et hujusmodi. Spiritualis enim delectatio et tristitia cum sint ignotæ multitudini, oportet quod per delectationes et tristitias corporales figuraliter manifestentur, ut homines magis moveantur ad desiderium vel timorem. Sed quia in pœna damnatorum non solum erit pœna damni, quæ respondet aversioni, quæ fuit in culpa, sed etiam pœna sensus, quæ respondet conversioni, ideo non sufficit prædictum modum punitionis ponere.

Et ideo etiam ipse Avicenna, Metaph. tract. 9, cap. 7, alterum modum superaddit, dicens quod animæ malorum post mortem non per corpora, sed per corporum similitudines puniantur; sicut in somnis propter similitudines prædictas in imaginatione existentes, videtur homini quod torqueatur pœnis diversis. Et hunc etiam modum punitionis videtur ponere Augustinus in 12, super Genes. ad litt., cap. 32, sicut ibidem manifeste patet. Sed hoc videtur inconvenienter dictum esse. Imaginatio enim potentia quædam est, utens organo corporali ; unde non potest esse quod visiones hujusmodi imaginariæ fiant in anima separata a corpore, sicut in anima somniantis. Unde etiam Avicenna, ut hoc inconveniens evitaret, dixit quod animæ separatæ a corpore utebantur, quasi pro organo, aliqua parte cœlestis corporis, cui corpus humanum oportet esse conforme, ad hoc quod perficiatur anima rationali, quæ est similis motoribus cœlestis corporis, in hoc secutus quodammodo opinionem antiquorum philosophorum, qui posuerunt animas redire ad compares stellas (1). Sed hoc est omnino absurdum secundum doctrinam Philosophi, quia anima utitur determinato organo corporali, sicut ars determinatis instrumentis ; unde non potest transire de corpore in corpus ; quod Pythagoras ponit, ut dicitur in 1 de Anima, text. 53. Qualiter autem ad dictum Augustini sit respondendum, infra dicetur, in resp. ad 2.

Quidquid autem dicatur de igne qui animas separatas cruciat, de igne tamen quo cruciabuntur corpora damnatorum post resurrectionem oportet dicere quod sit corporeus, quia corpori non potest convenienter adaptari pœna, nisi sit corporea. Unde Gregorius in 4 Dialog., cap. 29, in fin., ex hoc ipso probat ignem inferni esse corporeum, quod reprobi post resurrectionem in eum detrudentur. Augustinus etiam, lib. 21 de Civ. Dei, cap. 10, ut habetur in littera, 4 Sent. dist. 44, manifeste confitetur ignem illum quo cruciabuntur corpora esse corporeum. Et de hoc ad præsens est quæstio. Qualiter autem animæ damnatorum ab igne isto corporeo puniantur, alias dictum est, quæst. 70, art. 3.

Ad primum ergo dicendum quod Damascenus non negat simpliciter illum ignem materialem esse, sed quod non est materialis talis qualis apud nos est, eo quod quibusdam proprietatibus ab hoc igne distinguitur. — Vel dicendum quod quia ignis ille non materialiter alterat corpora, sed quadam spirituali actione agit in ea ad punitionem, ideo dicitur non materialis esse, non quantum ad substantiam, sed quantum ad punitionis effectum in corporibus, et multo amplius in animabus.

Ad secundum dicendum quod dictum Augustini potest hoc modo accipi, ut pro tanto dicatur locus ille ad quem animæ deferuntur post mortem, non esse corporeus, quia anima in eo corporaliter non existit, per modum scilicet quo corpora existunt in loco ; sed alio modo spirituali, sicut angeli in loco sunt. — Vel dicendum quod Augustinus loquitur opinando, et non determinando, sicut sæpe facit in libris illis.

Ad tertium dicendum quod ignis ille erit instrumentum divinæ justitiæ punientis. Instrumentum autem non solum agit in virtute propria, et per proprium modum, sed etiam in virtute principalis agentis, et secundum quod est regulatum ab eo. Unde quamvis ignis secundum propriam virtutem non habeat quod aliquos cruciet secundum magis vel minus, secundum modum peccati, habet tamen hoc, secundum quod ejus actio modificatur ex ordine divinæ justitiæ ; sicut etiam ignis fornacis modificatur ex industria fabri in sua actione, secundum quod competit ad effectum artis.

---

(1) Al., *ad orbes stellarum.*

ARTICULUS VI

Utrum ignis inferni sit ejusdem speciei cum igne nostro.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ille non sit ejusdem speciei cum igne isto corporeo quem videmus. Augustinus enim, lib. 20 de Civ. Dei, cap. 16, a princ., dicit (et habetur in littera, 4 Sent., dist. 44): *Ignis æternus cujusmodi sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui Spiritus divinus ostendit.* Sed naturam istius ignis omnes vel fere omnes sciunt. Ergo ignis ille non est ejusdem speciei aut naturæ cum isto.

2. Præterea, Gregorius, 15 Moralium, cap. 17, exponens illud Job 20: *Devorabit eum ignis qui non succenditur,* dicit: *Ignis corporeus ut esse valeat, corporeis indiget fomentis; nec valet nisi succensus esse, et nisi refotus subsistere. At contra gehennæ ignis, cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur; sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret.* Ergo non est ejusdem naturæ cum eo quem videmus.

3. Præterea, æternum et corruptibile non sunt ejusdem rationis, cum nec etiam in genere communicent, secundum Philosophum, in 10 Metaph., text. ult. Sed iste ignis est corruptibilis, ille autem æternus, Matth. 25, 41: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Ergo non sunt ejusdem naturæ.

4. Præterea, de natura hujus ignis nostri est ut luceat. Sed ignis inferni non lucet; unde Job 18, 5: *Nonne lux impii extinguetur?* Ergo ut prius.

— Sed contra, secundum Philosophum, in 1 Topic., cap. 6, parum a princ., *omnis aqua omni aquæ est eadem specie.* Ergo eadem ratione omnis ignis omni igni est idem specie.

Præterea, Sap. 11, 17, dicitur: *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur.* Sed homines peccant per res sensibiles hujus mundi. Ergo justum est ut per easdem puniantur.

RESPONDEO dicendum quod ignis propter hoc quod est maximæ virtutis in agendo inter reliqua elementa, alia corpora pro materia habet; ut dicitur in 4 Meteor., cap. 1, circa med. Unde et ignis dupliciter invenitur, scilicet in materia *propria,* prout est in sua sphæra, et in materia *aliena,* sive terrestri, ut patet in carbone, sive aerea, ut patet in flamma. **Quocumque autem modo ignis inveniatur, semper est idem in specie, quantum ad naturam ignis pertinet; potest autem esse diversitas in specie, quantum ad corpora quæ sunt materia ignis.** Unde flamma et carbo differunt specie; et similiter lignum igneum et ferrum ignitum; nec differt, quantum ad hoc, sive ignita sint per violentiam, ut in ferro apparet; sive ex principio intrinseco naturali, ut accidit in sulphure. **Quod ergo ignis inferni, quantum ad hoc quod habet de natura ignis, sit ejusdem speciei cum igne qui apud nos est, manifestum est.** — Utrum autem ille ignis sit in propria materia existens, aut si in aliena, in qua materia sit, nobis ignotum est. Et secundum hoc **potest ab igne qui apud nos est, specie differre materialiter consideratus.** — **Quasdam tamen proprietates differentes** habet ab igne nostro, ut quod succensione non indiget, nec lignis nutritur. Sed istæ differentiæ **non ostendunt diversitatem in specie, quantum ad id quod pertinet ad naturam ignis.**

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus loquitur quantum ad id quod est materiale in igne illo, non autem quantum ad ignis naturam.

Ad secundum dicendum quod ignis iste qui apud nos est, lignis nutritur, et ab homine succenditur, quia est artificialiter et per violentiam in alienam materiam introductus. Sed ignis ille lignis non indiget, quibus foveatur, quia vel in propria materia existit, vel est in materia aliena non per violentiam, sed per naturam a principio intrinseco; unde non est ab homine succensus, sed a Deo, qui naturam illam instituit; et hoc est quod dicitur Isaiæ 30, 33: *Flatus Domini, sicut torrens sulphuris succendens eam.*

Ad tertium dicendum quod sicut corpora damnatorum erunt ejusdem speciei cujus modo sunt, quamvis modo sint corruptibilia, tunc autem erunt incorruptibilia ex ordine divinæ justitiæ, et propter quietem motus cœli; ita est etiam de igne inferni, quo corpora illa punientur.

Ad quartum dicendum quod lucere non convenit igni secundum quemlibet modum existendi, quia in propria materia existens non lucet; unde non lucet in propria sphæra, ut philosophi dicunt: similiter etiam in aliqua materia aliena ignis existens non lucet; sicut cum est in materia opaca terrestri, ut in sulphure: et similiter est etiam, quando ex aliquo grosso fumo ejus claritas obfuscatur. Unde quod ignis inferni non luceat, non est sufficiens argumentum ad hoc quod non sit ejusdem speciei.

ART. 6.— Nota in concl. 4ª ly *differentiæ quarumdam proprietatum,* id est proprietatum consequentium materiam ignis, ut quod lignis nutriatur, vel successionem ejus, ut et extinguatur vel non extinguatur, et (si breviter dicatur) proprietatum non attingentium naturam ignis, sed quasi deforis advenientium, et consequenter assimilatarum in hoc accidenti prædicabili quinto. Itaque sicut accidens illud adest et abest, præter subjecti corruptionem, ita istæ proprietates quædam adsint et absint ignibus numero diversis, præter speciei variationem. Non fluunt ergo hujusmodi proprietates a principiis speciei, sed ex parte materiæ individualis se tenent.

ARTICULUS VII

Utrum ignis inferni sit sub terra.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ille non sit sub terra, quia Job 18, 18, de homine damnato dicitur : *Et de orbe transferet eum* Deus. Ergo ignis ille quo damnati punientur, non est sub terra, sed est extra orbem.

2. Præterea, nullum violentum et per accidens potest esse sempiternum. Sed ignis ille erit in inferno in sempiternum. Ergo non erit ibi per violentiam, sed naturaliter. Sed sub terra non potest esse ignis nisi per violentiam. Ergo ignis inferni non est sub terra.

3. Præterea, in igne inferni omnia corpora damnatorum post diem judicii cruciabuntur. Sed illa corpora locum replebunt. Ergo cum futura sit maxima multitudo damnatorum, quia *stultorum infinitus est numerus,* Eccle. 1, 15, maximum oportet esse spatium in quo ignis ille continetur. Sed inconveniens videtur dicere, infra terram esse tantam concavitatem, cum partes terræ naturaliter ferantur ad medium. Ergo ignis ille non erit sub terra.

4. Præterea, Sap. 11, 17 : *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur.* Sed mali super terram peccaverunt. Ergo ignis eos puniens non debet esse sub terra.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 14, 9 : *Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui.* Ergo ignis inferni sub nobis est.

Præterea, Gregorius dicit in 4 Dialog., cap. 42, in fin. : *Quid obstet non video, quod infernus esse sub terra credatur.*

Præterea, Jonæ 2, super illud : *Projecisti me in corde maris,* Glossa interl., *id est, in inferno ;* pro quo dicitur in Evangelio Matth. 12, 40 : *In corde terræ ;* quia sicut cor est in medio animalis, ita et infernus in medio terræ perhibetur esse.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Augustinus dicit, lib. 15 de Civ. Dei, cap. 16, a princ. (et habetur in littera, 4 Sent., dist. 44), *in qua parte mundi infernus sit, scire neminem arbitror, nisi cui divinus Spiritus revelavit.* Unde Gregorius in 4 Dialog., cap. 42, super hac quæstione interrogatus respondet : *Hac de re temere definire nihil audeo. Nonnulli namque in quadam terrarum parte infernum esse putaverunt. Alii vero hunc sub terra esse existimant.* Et hanc opinionem probabiliorem esse ostendit dupliciter. Primo ex ipsa nominis ratione, sic dicens : *Si idcirco infernum dicimus, quia inferius jacet, quod terra ad cœlum est, hoc esse infernus debet ad terram.* Secundo ex hoc quod dicitur Apoc. 5, 3 : *Nemo poterat neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum ;* ut hoc quod dicitur *in cœlo,* referatur ad angelos ; hoc quod dicitur *in terra,* referatur ad homines viventes in corpore ; hoc quod dicitur *subtus terram,* referatur ad animas existentes in inferno. Augustinus etiam, in lib. 12 super Gen. ad litt., cap. 34, circ. med., duas rationes tangere videtur, quare congruum sit infernum esse sub terra. Una est ut *quoniam defunctorum animæ carnis amore peccaverunt, hoc eis exhibeatur quod ipsi carni mortuæ solet exhiberi, ut scilicet sub terra recondantur.* Alia est quod sicut est gravitas in corporibus, ita tristitia in spiritibus, et lætitia sicut levitas. Unde *sicut secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia graviora, ita secundum spiritum inferiora sunt omnia tristiora ;* et sic sicut conveniens locus gaudio electorum est cœlum empyreum, ita conveniens locus tristitiæ damnatorum est infimum terræ. Neque movere debet quod Augustinus, ibidem, et cap. 33, a princ., dicit quod *inferi sub terris esse dicuntur vel creduntur ;* quia in lib. 2 Retractationum, cap. 29, in fin., hoc retractans, dicit : *Mihi videor dicere debuisse magis, quod sub terris sint inferi, quam rationem reddere cur sub terris esse dicantur sive credantur.* Quidam tamen philosophi posuerunt quod locus inferni erat sub orbe terrestri, tamen supra terræ superficiem ex parte nobis opposita. Et hoc videtur Isidorus sensisse, cum dixit (hab. in Glos. ord. super illud Is. 59 : *Non erit tibi amplius*) quod *sol et luna in ordine quo creati sint, stabunt, ne impii in tormentis positi fruantur luce eorum.* Quæ ratio nulla esset, si infernus intra terram esse dicatur. Qualiter tamen hæc verba possint exponi, patuit supra quæst. 91, art. 2. Pythagoras vero posuit locum pœnarum in sphæra ignis, quam in medio totius orbis esse dixit ; et regionem illam carcerem Jovis appellavit, ut patet per Aristotelem, in 2 de Cœlo et Mundo, text. 73. Sed tamen **convenientius his quæ in Scriptura dicuntur, est ut sub terra esse dicatur.**

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud Job : *De orbe transferet eum* Deus, intelligendum est de orbe terrarum, id est, de hoc mundo. Et hoc modo exponit Gregorius, lib. 14 Moral., cap. 11, inter princ. et med., dicens : *De orbe quippe transfertur, cum superno apparente judice, de hoc mundo tollitur, in quo perverse gloriatur.* Nec est intelligendum quod orbis hic accipiatur pro universo, quasi extra totum universum sit locus pœnarum.

Ad secundum dicendum quod in loco illo conservatur ignis in æternum ex ordine divinæ justitiæ ; quamvis secundum naturam suam non possit extra suum locum aliquod elementum in æternum durare, præcipue statu generationis et corruptionis manente in rebus. Ignis autem ibi erit fortissimæ caliditatis, quia calor ejus erit undique congregatus, propter frigus terræ undique ipsum circumstans.

Ad tertium dicendum quod infernus nunquam deficiet in amplitudine quin sufficiat ad damnatorum corpora capienda : infernus enim, Prov. 30, inter tria insatiabilia ponitur. Nec est inconveniens quod intra viscera terræ tanta concavitas conservetur divina virtute, quæ damnatorum omnium corpora possit capere.

Ad quartum dicendum quod hoc dicitur : *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur*, non est necessarium nisi in principalibus instrumentis peccandi ; quia enim homo in anima peccat, et in corpore, in utroque punietur. Non autem oportet quod in quo loco quis peccavit, in eodem puniatur, cum alius sit locus qui viatoribus et damnatis debetur. — Vel dicendum quod hoc intelligitur de pœnis quibus homo punitur in via ; secundum quod quælibet culpa suam pœnam habet annexam, prout *omnis inordinatus animus sibi est pœna*, ut dicit Augustinus, lib. 1 Confess., cap. 12, in fin.

QUÆSTIO XCVIII (vel C)

DE VOLUNTATE ET INTELLECTU DAMNATORUM. — *In novem articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de pertinentibus ad affectum et intellectum damnatorum.

Circa quod quæruntur novem : 1° utrum omnis damnatorum voluntas sit mala ; 2° utrum aliquando pœniteant de malis quæ fecerunt ; 3° utrum magis vellent non esse quam esse ; 4° utrum vellent alios esse damnatos ; 5° utrum impii habeant Deum odio ; 6° utrum ipsi demereri possint ; 7° utrum possint uti scientia hic acquisita ; 8° utrum cogitent aliquando de Deo ; 9° utrum ipsi videant gloriam beatorum.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum omnis voluntas damnatorum sit mala.

S. Thom., 4 Sent., dist. 50, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non omnis voluntas damnatorum sit mala, quia, ut dicit Dionysius, 4 cap. de div. Nom., part. 4, lect. 19, *dæmones bonum et optimum concupiscunt*, scilicet *esse, vivere et intelligere*. Cum ergo damnati homines non sint pejoris conditionis quam dæmones, videtur quod et ipsi bonam voluntatem habere possint.

2. Præterea, *malum*, ut dicit Dionysius, ibid., lect. 22, *est omnino involuntarium*. Ergo si damnati aliquid volunt, illud volunt, in quantum est bonum, vel apparens bonum. Sed voluntas quæ per se ordinatur ad bonum, est bona. Ergo damnati possunt habere voluntatem bonam.

3. Præterea, aliqui erunt damnati, qui in hoc mundo existentes aliquos virtutum habitus secum detulerunt, utpote gentiles, qui habuerunt virtutes politicas. Sed ex habitibus virtutum elicitur laudabilis voluntas. Ergo in aliquibus damnatis poterit esse laudabilis voluntas.

— Sed contra, obstinata voluntas nunquam potest flecti nisi in malum. Sed damnati homines erunt obstinati sicut et dæmones. Ergo voluntas eorum nunquam poterit esse bona.

Præterea, sicut se habet voluntas damnatorum ad malum, ita voluntas beatorum ad bonum. Sed beati nunquam habent voluntatem malam. Ergo nec damnati aliquam habent voluntatem bonam.

RESPONDEO dicendum quod in damnatis potest duplex voluntas considerari, scilicet voluntas deliberativa, et voluntas naturalis. — Naturalis quidem non est eis ex seipsis, sed ex auctore naturæ, qui in natura hanc inclinationem posuit, quæ naturalis voluntas dicitur. Unde cum natura in eis remaneat, secundum hoc **bona poterit in eis esse voluntas naturalis**. — Sed **voluntas deliberativa** est eis ex seipsis, secundum quod in potestate est eorum inclinari per affectum ad hoc vel illud ; et talis voluntas **est in eis solum mala** : et hoc ideo, quia sunt perfecte aversi a fine ultimo rectæ voluntatis, neque aliqua voluntas potest esse bona nisi per ordinem ad finem prædictum. Unde etiam etsi aliquod bonum velint, non tamen bene volunt illud, ut ex hoc voluntas eorum bona dici possit.

Ad primum ergo dicendum quod verbum Dionysii intelligitur de voluntate naturali, quæ est inclinatio naturæ in aliquod bonum ; sed tamen ista naturalis inclinatio per eorum malitiam corrumpitur, in quantum hoc bonum quod naturaliter desiderant, sub quibusdam malis circumstantiis appetunt.

Ad secundum dicendum quod malum, in quantum est malum, non movet voluntatem, sed in quantum est æstimatum bonum. Sed hoc ex eorum malitia procedit, ut id quod est malum, æs-

---

ART. 1. — In 1^a concl. nota ly *voluntas naturalis*, id est inclinatio quam natura affert, seu quæ in rebus ex actione naturæ est ; adeoque non est proprie voluntas quæ dicitur a volendo, sed proprie est inclinatio in aliquid, abstrahens ab omni cognitione existente in re quæ sic inclinatur. Hoc modo dicitur quod materia vult seu appetit formam etc. Ex hoc tamen damnati ut sic non debent dici habere simpliciter aliquid boni, tum quia voluntas ipsa naturalis non convenit damnatis ex ipsis (ut dicit textus), tum quia voluntas talis non est in damnatis ut damnati sunt, sed ut quædam res a Deo creata. Concludе ergo quod quantum ad hoc, idem est judicium de voluntate dæmonum, et aliorum damnatorum. 1 Part. quæst. 64, art. 2. — Unde hæc damnatorum obstinatio oriatur ? Verisimile est, ait Sylvius, quod ex natura status in tali termino, qui conjunctam habet perpetuam divini auxilii negationem. Naturale enim est unicuique rei ut postquam ad terminum pervenit in eo quiescat, nisi ab alio moveatur. Vide lib. 4 contra Gentes, cap. 95 ; Bannes in 1 Parte, quæst. 64, art. 2.

timent ut bonum. Et ideo voluntas eorum mala est.

Ad tertium dicendum quod habitus virtutum politicarum non remanent in anima separata, eo quod virtutes illæ perficiunt solum in vita civili, quæ non erit post hanc vitam. Si tamen remanerent, nunquam in actum exirent, quasi ligatæ ex obstinatione mentis.

ARTICULUS II

Utrum damnati pœniteant de malo quod fecerunt.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati nunquam pœniteant de malis quæ fecerunt, quia dicit Bernardus in Cantica (habetur implic, lib. 5 de Considerat., cap. 12, et lib. de Grat. et lib. Arb. cap. 9, ad fin), quod *damnatus semper vult iniquitatem suam, quam fecit*. Ergo nunquam de peccato commisso pœnitent.

2. Præterea, velle se non peccasse, est bona voluntas. Sed damnati nunquam habebunt bonam voluntatem. Ergo damnati nunquam volent se non peccasse ; et sic idem quod prius.

3. Præterea, secundum Damascenum, lib. 2 orth. Fid., cap. 4, in fin., *hoc est hominibus mors, quod angelis casus.* Sed angeli voluntas post casum est invertibilis hoc modo ut non possit recedere ab electione qua prius peccavit. Ergo et damnati non possunt pœnitere de peccatis a se commissis.

4. Præterea, major erit perversitas damnatorum in inferno quam peccatorum in hoc mundo. Sed peccatores aliqui in hoc mundo non pœnitent de peccatis commissis, vel propter excæcationem mentis, sicut hæretici, vel propter obstinationem, sicut qui *lætantur, cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis,* ut dicitur Proverb. 2, 24. Ergo, etc.

— Sed contra, Sap. 5, 3, de damnatis dicitur : *Intra se pœnitentiam agentes.*

Præterea, Philosophus, 4 Ethic., cap. 4, ad fin., dicit quod *pœnitudine replentur pravi ; mox enim tristantur de hoc in quo prius delectati sunt.* Ergo damnati, cum sint maxime pravi, magis pœnitent.

RESPONDEO dicendum, quod pœnitere de peccato contingit dupliciter : *uno* modo per se ; *alio* modo per accidens. *Per se* quidem de peccato pœnitet, qui peccatum, in quantum est peccatum, abominatur ; *per accidens* vero qui illud odit ratione alicujus adjuncti, utpote pœnæ, vel alicujus hujusmodi. — **Mali igitur non pœnitebunt, per se loquendo, de peccatis,** quia voluntas malitiæ peccati in eis remanet ; **pœnitebunt autem per accidens,** in quantum affligentur de pœna quam pro peccato sustinent.

Ad primum ergo dicendum quod damnati iniquitatem volunt, sed pœnam refugiunt ; et sic per accidens de iniquitate commissa pœnitent.

Ad secundum dicendum quod velle se non peccasse propter turpitudinem iniquitatis est bona voluntas ; sed hoc non erit in damnatis.

Ad tertium dicendum quod sine aliqua aversione voluntatis continget quod damnati de peccatis pœniteant, quia non refugient in peccatis quod prius appetiverunt, sed aliquid aliud, scilicet pœnam.

Ad quartum dicendum quod homines in hoc mundo, quantumcumque obstinati, per accidens de peccatis suis pœnitent, si pro eis puniantur, quia, ut dicit Augustinus in lib. 83 QQ., quæst. 36, aliquant. a princ., *videmus etiam ferocissimas bestias dolore pœnarum a maximis voluptatibus abstinere.*

ARTICULUS III

Utrum damnati recta et deliberativa ratione vellent non esse.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod damnati recta ratione et deliberativa non possint velle non esse. Augustinus enim dicit in lib. 3 de lib. Arb., cap. 7, a princ. : *Considera quantum bonum est esse, quod et beati et miseri volunt ; majus enim est esse, et esse miserum, quam omnino non esse.*

2. Præterea, Augustinus sic ibidem arguit, cap. 8 : Præelectio supponit electionem. Sed *non esse* non est eligibile, cum non habeat apparentiam boni, cum nihil sit. Ergo *non esse* non potest esse magis appetibile damnatis quam *esse.*

3. Præterea, majus malum magis est fugiendum. Sed *non esse* est maximum malum, cum tollat totaliter bonum, ita quod nihil relinquat. Ergo *non esse* est magis fugiendum quam miserum esse ; et sic idem quod prius.

— Sed contra est quod dicitur Apocal. 9, 6 : *In diebus illis desiderabunt homines mori et fugiet mors ab eis.*

Præterea, damnatorum miseria omnem hujus mundi miseriam excedit. Sed ad vitandum miseriam hujus mundi appetibile est aliquibus mori ; unde dicitur Eccli., 41, 3 : *O mors, bonum est judicium tuum homini indigenti, et qui minoratur viribus, defecto ætate, et cui de omnibus cura est,*

ART. 2. — Ad 1^m concl. nota quod pœnitere per se de peccatis, est de illis formaliter sumptis pœnitere. 2^m *concl.* Sic intellige quod pœnitebunt de peccatis materialiter sumptis, scilicet in quantum sunt causa alicujus pœnæ.

ART. 3. — In 1^a *concl.* nota ly *nullo modo*, scilicet nec etiam a damnatis modo perverso ratione utentibus, ut art. 1. ad 1. — In 2^a *concl.* ly *potest præeligi*, id est de facto præeligitur ; nam ly *potest*, coincidit cum fieri, ut si dicamus hoc potest fieri, id est fiet.

et incredibili, qui perdit sapientiam (1). Ergo multo fortius est damnatis appetibile *non esse* secundum rationem deliberativam.

RESPONDEO dicendum quod *non esse* potest dupliciter considerari : — Uno modo **secundum** se, et sic **nullo modo est appetibile,** cum non habeat aliquam rationem boni, sed sit boni pura privatio. — Alio modo potest considerari, **in quantum est ablativum pœnalis vitæ,** seu alicujus miseriæ ; et sic *non esse* accipit rationem boni ; *carere* enim *malo est quoddam bonum,* ut dicit Philosophus in 5 Ethic., cap. 1, ad fin. **Et per hunc modum melius est damnatis non esse quam miseros esse.** Unde Matth. 26, 24, dicitur : *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille ;* et Jerem. 20, super illud : *Maledicta dies in qua natus sum,* etc., dicit Glossa Hieronymi : *Melius est non esse quam male esse.* Et secundum hoc damnati possunt præeligere *non esse* secundum deliberativam rationem.

Ad primum ergo dicendum quod verbum Augustini est intelligendum, quod *non esse* non est per se eligibile, sed per accidens, in quantum scilicet est miseriæ terminativum. Quod enim dicitur, quod *esse* et *vivere* ab omnibus appetitur naturaliter, non oportet hoc accipere quantum ad malam vitam, et corruptam, et eam quæ est in tristitiis, ut dicit Philosophus in 9 Ethic., cap. 4, a med., sed absolute.

Ad secundum dicendum quod *non esse* non est eligibile per se, sed per accidens tantum, ut dictum est in corp., et ad 1.

Ad tertium dicendum quod licet *non esse* maxime sit malum, in quantum privat esse, est tamen valde bonum, in quantum privat miseria, quæ est maximum malorum, et sic *non esse* eligitur.

ARTICULUS IV

Utrum damnati in inferno vellent alios esse damnatos qui non sunt damnati.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati in inferno non vellent alios esse damnatos qui non sunt damnati, quia, Lucæ 16, dicitur de divite quod orabat pro fratribus suis, ne venirent *in locum tormentorum.* Ergo eadem ratione damnati alii non vellent ad minus carnales suos amicos in inferno damnari.

2. Præterea, affectiones inordinatæ a damnatis non auferuntur. Sed aliqui damnati inordinate aliquos non damnatos dilexerunt. Ergo non vellent eorum malum, quod est esse damnatos.

3. Præterea, damnati non desiderant augmentum suæ pœnæ. Sed si plures damnarentur, major esset eorum pœna, sicut etiam multiplicatio beatorum amplificat eorum gaudium. Ergo damnati nollent salvatos damnari.

— Sed contra est quod Isa. 14 super illud : *Surrexerunt de soliis,* dicit Glossa (ord. Hieron.) : *Solatium est malorum, multos socios habere pœnarum.*

Præterea, in damnatis maxime regnat invidia. Ergo dolent de felicitate beatorum, et eorum damnationem appetunt.

RESPONDEO dicendum quod sicut in beatis in patria erit perfectissima charitas, ita **in damnatis erit perfectissimum odium.** — Unde sicut sancti gaudebunt de omnibus bonis, ita et **impii de omnibus bonis dolebunt.** Unde et felicitas sanctorum ab eis considerata maxime eos affligit ; unde dicitur Isa., 26, 11 : *Videant et confundantur zelantes populi ; et ignis hostes tuos devoret.* — Unde **vellent omnes bonos esse damnatos.**

Ad primum ergo dicendum quod tanta erit invidia in damnatis quod etiam propinquorum gloriæ invidebunt, cum ipsi sint in summa miseria, cum etiam in hac vita hoc accidat, crescente invidia. Sed tamen minus invidebunt propinquis quam aliis, et major esset eorum pœna, si omnes propinqui damnarentur, et alii salvarentur, quam si aliqui de suis propinquis salvarentur. Et exinde fuit quod dives petiit fratres suos a damnatione eripi. Sciebat enim quod aliqui eriperentur ; maluisset tamen fratres suos cum omnibus aliis damnari.

Ad secundum dicendum quod dilectio quæ non fundatur super honestum, facile rescinditur, et præcipue in malis hominibus, ut Philosophus dicit in 9 Ethic., cap. 4, a med. Unde damnati non servabunt amicitiam ad eos quos inordinate dilexerunt. Sed in hoc voluntas eorum remanebit perversa, quod causam inordinatæ dilectionis adhuc diligent.

Ad tertium dicendum quod quamvis ex damnatorum multitudine pœna singulorum augeatur, tamen tantum superexcrescent odium et invidia, quod magis eligent torqueri magis cum multis quam minus soli.

ARTICULUS V

Utrum damnati odio habeant Deum.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 4. — In 1^a *concl.* nota ly *perfectissimum odium,* scilicet accipiendo perfectissimum in malo. Non autem accipitur in eo sensu in quo Psalmista dicebat : « perfecto odio oderam illos », nam in bonum accipitur ibi ly *perfecto odio.* — Circa materiam hujus art., vide Quodlib. 8, art. 17 ; et Quodlib. 3, art. 24.

(1) Vulgata, *patientiam.*

ART. 5. — Nota ad 1^m *conclus.* quod Deus sit bonus per essentiam, seu ipsa essentia bonitatis, et quod non possit bonitas secundum se displicere alieni. — In *concl.* 2^a ly *effectu justitiæ.* Non dicit in justitiam ut sic, quoniam omnes amant naturaliter justitiam, cum justitia sit veridamnati non habeant Deum odio, quia, ut dicit Dionysius cap. 4 de div. Nomin., part. 1, lect. 5, *omnibus diligibile est pulchrum et bonum, quod est omnis boni et pulchritudinis causa.* Hoc autem est Deus. Ergo Deus a nullo odio haberi potest.

2. Præterea, nullus potest ipsam bonitatem odio habere, sicut nec ipsam malitiam velle ; *malum* enim *est omnino involuntarium*, ut Dionysius dicit 4 de div. Nom., part. 4 lect. 22. Deus autem est bonitas ipsa. Ergo nullus ipsum odio potest habere.

— Sed contra est quod dicitur in Ps. 73, 23 : *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.*

RESPONDEO dicendum quod affectus movetur ex bono vel malo apprehenso. Deus autem apprehenditur dupliciter, scilicet *in se*, sicut a beatis, qui eum per essentiam vident ; et *per effectus*, sicut a nobis et damnatis. Ipse igitur in se ipso, cum sit per essentiam bonitas, non potest alicui voluntati displicere ; unde quicumque eum per essentiam videt, eum odio habere non potest. Sed effectuum ejus aliqui sunt voluntati repugnantes, in quantum contrariantur alicui. Et secundum hoc **aliquis non in seipso, sed ratione effectuum Deum odio habere potest. — Damnati ergo Deum percipientes in effectu justitiæ, qui est pœna, eum odio habent, sicut et pœnas quas sustinent.**

Ad primum ergo dicendum quod verbum Dionysii est intelligendum de appetitu naturali ; qui tamen in damnatis pervertitur per id quod additur ex deliberata voluntate, ut dictum est art. 1 huj. quæst.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procederet, si damnati Deum in seipso conspicerent, in quantum est per essentiam bonus.

ARTICULUS VI

Utrum damnati demereantur.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati demereantur. Damnati enim habent voluntatem malam, ut dicitur in littera, 4 Sent., dist. ult. Sed per malam voluntatem, quam hic habuerunt, demeruerunt. Ergo si ibi non demereantur, ex sua damnatione commodum reportant.

2. Præterea, damnati sunt ejusdem conditionis cum dæmonibus. Sed dæmones demerentur post suum casum ; unde serpenti, qui hominem ad peccandum induxit, est a Deo pœna inflicta, ut dicitur Genes. 3. Ergo et damnati demerentur.

3. Præterea, actus inordinatus ex libertate arbitrii procedens non excusatur quin sit demeritorius, etiamsi aliqua necessitas adsit, cujus aliquis sit sibi causa : *ebrius* enim *meretur duplicem mulctationem*, si ex ebrietate aliquod aliud peccatum committat, ut dicitur in 3 Ethic., cap. 5, ante med. Sed ipsi damnati fuerunt sibi causa propriæ obstinationis, per quam necessitatem quamdam patiuntur peccandi. Ergo cum eorum actus inordinatus ex libero arbitrio procedat, non excusantur a demerito.

— Sed contra, pœna contra culpam dividitur. Sed perversa voluntas in damnatis ex obstinatione procedit, quæ est eorum pœna. Ergo perversa voluntas in damnatis non est culpa, per quam demereantur.

Præterea, post ultimum terminum non relinquitur aliquis motus, sive profectus in bonum vel in malum. Sed damnati, maxime post diem judicii ad ultimum terminum suæ damnationis pervenient, quia *tunc finem habebunt duæ civitates*, ut Augustinus dicit, in Enchir., cap. 111. Ergo damnati post diem judicii perversa voluntate non demerebuntur, quia sic cresceret eorum damnatio.

RESPONDEO dicendum quod de damnatis ante diem judicii et post distinguendum est. Omnes enim communiter confitentur quod **post diem judicii non erit aliquod meritum vel demeritum.** Et hoc ideo est quia meritum vel demeritum ordinatur ad aliquod bonum vel malum ulterius consequendum. Post diem autem judicii erit ultima consummatio bonorum et malorum, ita quod nihil erit ulterius addendum de bono vel de malo. — Unde et **bona voluntas in beatis non erit meritum, sed præmium ; et mala voluntas non erit in damnatis demeritum, sed pœna tantum.** Operationes enim virtutum sunt præcipue in felicitate, et earum contrariæ sunt præcipue in miseria, ut dicitur in 1 Ethic., cap. 9 et 10.

Sed ante diem judicii quidam dicunt et beatos mereri et damnatos demereri. Sed hoc

---

tas (1 Part. quæst. 21, art. 2) et veritas sit objectum naturaliter diligibile ab intellectu. Verum justitia ut faciens effectum repugnantem voluntati alicujus. — Hujus art. doctrinæ, conforme est quod tradit B. Thomas. 2. 2. quæst. 13, art. 4.

ART. 6. — In 1ª concl. nota ly *meritum et demeritum ;* scilicet quantum ad præmium accidentale. Nam de essentiali, nec ante diem judicii, ibi est. Unde cum ponatur differentia inter ante diem judicii et post illum, quoad merendum vel demerendum, patet quod de merito respectu accidentalis præmii loquitur hic. — In *concl.* 3ª, ly *quidam dicunt*, scilicet non ego sic indistincte, nisi cum limitatione declarativa sequenti. — Quod ante diem judicii mereri vel demereri possint, hoc loco non æstimat improbabile. Sed postea, id quod verius est docuit: neque beatos, neque damnatos, quidquam mereri post mortem. 1 Part. quæst. 62, art. 9, ad 3 : « Melius est, ut dicatur quod nullo modo aliquis Beatus mereri potest, nisi simul sit viator et comprehensor, ut Christus ». 2.2, quæst. 13, art. 4, ad 2 : « In beatis bona non sunt meritoria, sed pertinentia ad eorum beatitudinis præmium : et similiter mala in damnatis, non sunt demeritoria, sed pertinent ad damnationis pœnam ». Similia habet in quæst. 7 *de malo.*

non potest esse respectu præmii essentialis, vel pœnæ principalis, cum quantum ad hoc utrique ad terminum pervenerint ; **potest tamen hoc esse respectu præmii accidentalis, vel pœnæ secundariæ**, quæ possunt augeri usque ad diem judicii : et hoc præcipue in dæmonibus vel angelis bonis, quorum officio aliqui trahuntur ad salutem ; ex quo beatorum angelorum gaudium crescit ; vel ad damnationem, ex quo crescit pœna dæmonum.

Ad primum ergo dicendum quod hoc est summum incommodum ad summum malorum pervenisse ; ex quo contingit in damnatis quod demereri non possunt, unde patet quod ex peccato commodum non reportant.

Ad secundum dicendum quod ad damnatorum hominum officium non pertinet ad damnationem alios pertrahere, sicut pertinet ad officium dæmonum, ratione cujus demerentur quantum ad secundariam pœnam.

Ad tertium dicendum quod propter hoc non excusantur a demerito, quia necessitatem habent peccandi, sed quia ad summum malorum pervenerunt. — Tamen necessitas peccandi cujus causa sumus, excusat a culpa, in quantum est necessitas quædam, quia omne peccatum oportet esse voluntarium ; sed quod non excuset, hoc est in quantum a voluntate præcedente processit ; et sic totum demeritum sequentis culpæ videtur ad primam culpam pertinere.

ARTICULUS VII

Utrum damnati possint uti notitia quam in hoc mundo habuerunt.

S. Th., 4 Sent., dist. 50, quæst. 2, art. 2, quæst. 1 et seq.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati non possint uti notitia quam in hoc mundo habuerunt. In consideratione enim scientiæ est maxima delectatio. Sed in eis delectatio aliqua non est ponenda. Ergo non possunt uti scientia prius habita secundum aliquam considerationem.

2. Præterea, damnati sunt in majoribus pœnis quam sint aliquæ pœnæ hujus mundi. Sed in hoc mundo, dum aliquis est in maximis tormentis constitutus, non potest considerare aliquas intelligibiles conclusiones, abstractus a pœnis quas patitur. Ergo multo minus in inferno.

3. Præterea, damnati sunt subjecti tempori. Sed *longitudo temporis est causa oblivionis*, ut dicitur 4 Phys., text. 128. Ergo damnati obliviscentur eorum quæ hic sciverunt.

— Sed contra est quod, Lucæ 16, 25, dicitur diviti damnato : *Recordare quia recepisti bona in vita tua*, etc. Ergo considerabunt ea quæ hic sciverunt.

Præterea, species intelligibiles in anima separata remanent (1), ut supra dictum est, quæst. 70, art. 2, ad 3, et Part. 1, quæst. 89, art. 5 et 6. Si ergo eis uti non possent, frustra remanerent in eis.

RESPONDEO dicendum quod sicut propter perfectam sanctorum beatitudinem nihil erit in eis quod non sit gaudii materia, ita **nihil erit in damnatis quod non sit eis materia et causa tristitiæ, nec aliquid quod ad tristitiam possit pertinere, deerit**, ut sit eorum miseria consummata. — Consideratio autem aliquorum notorum quantum ad aliquid inducit gaudium vel ex parte cognoscibilium, in quantum diliguntur, vel ex parte ipsius cognitionis, in quantum est conveniens et perfecta. Potest etiam tristitiæ esse ratio et ex parte cognoscibilium quæ nata sunt contristare, et ex parte ipsius cognitionis, prout ejus imperfectio consideratur, utpote cum aliquis considerat se deficere in cognitione alicujus rei, cujus perfectam cognitionem appeteret. Sic ergo **in damnatis erit actualis consideratio eorum quæ prius sciverunt ut materia tristitiæ, non autem ut delectationis causa.** — Considerabunt enim et mala quæ gesserunt, ex quibus damnati sunt, et bona delectabilia quæ amiserunt, et ex utroque torquebuntur ; similiter etiam **torquebuntur de hoc quod considerabunt notitiam quam de rebus speculabilibus habuerunt imperfectam esse, et se amisisse summam ejus perfectionem, quam poterant adipisci.**

Ad primum ergo dicendum quod quamvis consideratio scientiæ sit per se delectabilis, tamen ex aliquo accidente potest esse tristitiæ causa, ut ex dictis patet in corp. art., et sic erit in damnatis.

Ad secundum dicendum quod in hoc mundo anima conjungitur corruptibili corpori, unde per hoc quod corpus affligitur, consideratio animæ impeditur ; sed in futuro anima non ita trahetur a corpore ; sed quantumcumque corpus affligetur, tamen anima semper considerabit luculentissime illa quæ ei poterunt esse causa mœroris.

Ad tertium dicendum quod tempus est causa oblivionis per accidens, in quantum motus, cujus est mensura, est causa transmutationis. Sed post diem judicii non erit motus cœli, unde nec oblivio

---

ART. 7. — Nota in *concl.* 3ª ly *imperfectam* scilicet ex non attinctione ad ultimum finem. Notitia enim omnis, imo et quælibet alia res est imperfecta, nisi attingat finem ad quem ordinatur ; et omnis sive res, sive scientia ordinatur ad ultimum finem, in quantum quæcumque vult homo, propter ultimum finem vult (1, 2, quæst. 1, art. 6). — Pro hac quæstione, vide Quæst. *de anima*, art. 15 corp. fin., art. 17 ad 7 et 8, art. 18 corp. fin. et resp. ad 2, art. 20; Quæst. 19 *de Veritate*, art. 1. corp. fin., resp. ad 19; 1 Part. quæst. 89.

(1) Al., hic additur, *in eis*.

esse poterit ex quantacumque diuturnitate ; sed et ante diem judicii anima separata non mutatur a sua dispositione per motum cœli.

ARTICULUS VIII

Utrum damnati aliquando cogitabunt de Deo.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquando damnati cogitabunt de Deo, quia non potest haberi odio actu, nisi id de quo cogitatur. Sed damnati Deum odio habebunt, ut in littera dicitur, 4 Sent., dist. ult. Ergo de Deo aliquando cogitabunt.

2. Præterea, damnati habebunt remorsum conscientiæ. Sed conscientia patitur remorsum de actis contra Deum. Ergo de Deo aliquando cogitabunt.

— Sed contra, perfectissima hominis cogitatio est quæ est de Deo. Sed damnati erunt in statu imperfectissimo. Ergo de Deo non cogitabunt.

RESPONDEO dicendum quod Deus potest considerari dupliciter. — Uno modo **secundum se**, et secundum id quod est ei proprium, scilicet esse totius bonitatis principium ; et sic nullo modo cogitari potest sine delectatione ; unde **sic nullo modo a damnatis cogitabitur**. — Alio modo **secundum aliquid quod est ei quasi accidentale in effectibus ejus**, utpote punire, vel aliquid hujusmodi ; et secundum hoc consideratio de Deo potest tristitiam inducere, **et hoc modo damnati de Deo cogitabunt**.

Ad primum ergo dicendum quod damnati non habent Deum odio, nisi ratione punitionis et prohibitionis ejus quod malæ eorum voluntati consonat ; unde non considerabunt eum nisi ut punitorem et prohibitorem.

Et per hoc patet solutio *ad secundum*, quia conscientia non remordet de peccato, nisi in quantum est divino præcepto contrarium.

ARTICULUS IX

Utrum damnati gloriam beatorum videant.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati gloriam beatorum non videant. Magis enim distat ab eis gloria beatorum quam ea quæ in hoc mundo aguntur. Sed ipsi non vident quæ circa nos aguntur ; unde Gregorius, 12 Moral., cap. 14, a princ., super illud Job 14 : *Sive fuerint nobiles filii ejus*, etc., dicit : *Sicut hi qui adhuc vivunt, mortuorum animæ quo loco habeantur, ignorant, ita mortui, qui corporaliter vixerunt, vita in carne positorum qualiter circa eos disponatur, ignorant.* Ergo multo minus possunt videre gloriam beatorum.

2. Præterea, illud quod conceditur sanctis in hac vita pro magno munere, nunquam concedetur damnatis. Sed Paulo pro magno munere est concessum videre vitam illam in qua sancti æternaliter cum Deo vivunt, ut dicitur 2 Cor. 12, in Glossa. Ergo damnati sanctorum gloriam non videbunt.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 16, quod dives in tormentis positus vidit Abraham et Lazarum in sinu ejus.

RESPONDEO dicendum quod **damnati ante diem judicii videbunt beatos in gloria ; non hoc modo quod gloriam eorum qualis sit, cognoscant ; sed solum cognoscent eos esse in gloria quadam inæstimabili** : et ex hoc turbabuntur, tum propter invidiam dolentes de felicitate eorum, tum propter hoc quod ipsi talem gloriam amiserunt. Unde dicitur Sap. 5, 2, de impiis : *Videntes turbabuntur timore horribili.* — Sed **post diem judicii omnino beatorum visione privabuntur** ; nec tamen ex hoc eorum pœna minuetur, sed augebitur, quia memoriam habebunt gloriæ beatorum, quam in judicio viderunt, vel ante judicium ; et hoc erit eis in tormentum ; sed ulterius affligentur in hoc quod videbunt se indignos reputari etiam videre gloriam quam sancti merentur habere.

Ad primum ergo dicendum quod ea quæ in hac vita aguntur non ita affligerent damnatos in inferno, si viderentur, sicut sanctorum gloria inspecta : unde non ita ostenduntur damnatis ea quæ hic aguntur, sicut sanctorum gloria ; quamvis etiam eorum quæ hic aguntur ostendantur eis ea ex quibus tristitiam habere possunt.

Ad secundum dicendum quod Paulus inspexit vitam illam in qua sancti cum Deo vivunt, eam experiendo et in futurum perfectius sperando, quod non est de damnatis ; et ideo non est simile.

QUÆSTIO XCIX (vel CI).

DE MISERICODIA ET JUSTITIA DEI RESPECTU DAMNATORUM. — *In quinque articulos divisa.*

Deinde considerandum est de justitia et misericordia Dei respectu damnatorum.

Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum ex divina justitia inferatur peccatoribus pœna æterna; 2° utrum per divinam misericordiam omnis pœna

---

ART. 8. — Ad probat. conclusionis $1^{æ}$ supple tu, quod damnati capaces delectationis non sunt. — Pro resp. ad 2^{m} vide de remorsu conscientiæ, sub nomine vermis, quæst. 97, art. 2 ; sub nomine synderesis, 1 Part. quæst. 79, art. 12 et 13. De præcepto autem et aliis signis divinæ voluntatis, vide 1 Part. quæst. 19 art. 12.

ART. 9. — De hac materia, vide Quodl. 8, art. 16.

QUÆSTIO 99. — Vide pro tota hac quæstione, quæ sunt notata, vel S. Script., vel Definit. Eccles., supra, quæst. 69, art. 3, pag. 274, de æternitate pœnarum.

tam hominum quam dæmonum terminetur ; 3° utrum saltem pœna hominum terminetur ; 4° utrum saltem pœna christianorum ; 5° utrum illorum qui opera misericordiæ fecerunt.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum ex divina justitia inferatur pœna æterna peccatoribus.

S. Thom., 4 Sent., dist. 46, quæst. 1, art. 3.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod ex divina justitia non inferatur peccatoribus pœna æterna. Pœna enim non debet excedere culpam, Deut 25, 2 : *Secundum mensuram delicti* (1) *erit et plagarum modus.* Sed culpa est temporalis. Ergo pœna non debet esse æterna.

2. Præterea, duorum peccatorum mortalium unum est altero majus. Ergo unum debet majori pœna quam alterum puniri. Sed nulla pœna est major quam æterna, cum sit infinita. Ergo non cuilibet peccato mortali debetur pœna æterna ; et si uni non debetur, nulli debetur, cum eorum distantia non sit infinita.

3. Præterea, a justo judice non infertur pœna nisi ad correctionem : unde 2 Ethic., cap. 3, a princ., dicitur quod *pœnæ sunt quædam medicinæ.* Sed quod impii in æternum puniantur, hoc non est ad correctionem eorum, nec aliquorum aliorum, cum tunc non sint aliqui futuri qui per hoc corrigi possint. Ergo secundum divinam justitiam non infertur pro peccatis æterna pœna.

4. Præterea, omne quod non est per se volitum, nullus vult nisi propter aliquam utilitatem. Sed pœnæ a Deo non sunt per se volitæ ; non enim delectatur in pœnis. Cum ergo nulla utilitas accidere possit ex perpetuatione pœnæ, videtur quod talem pœnam pro peccato inferre non debeat.

5. Præterea, nihil quod est per accidens, est perpetuum, ut dicitur in 1 de Cœlo et Mundo, text. 15, et lib. 2, text. 18. Sed pœna est eorum quæ sunt per accidens, cum sit contra naturam. Ergo non potest esse perpetua.

6. Præterea, justitia Dei hoc requirere videtur, ut peccatores ad nihilum redigantur : quia propter ingratitudinem meretur quis beneficia amittere. Inter cætera autem Dei beneficia est ipsum *esse.* Unde videtur justum ut peccator qui ingratus Deo existit, ipsum *esse* amittat. Sed si peccatores in nihilum redigantur, eorum pœna non potest esse perpetua. Ergo non videtur esse consonum divinæ justitiæ ut peccatores perpetuo puniantur.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 25, 46 : *Ibunt hi,* scilicet peccatores, *in supplicium æternum.*

Præterea, sicut se habet præmium ad meritum, ita pœna ad culpam. Sed secundum divinam justitiam merito temporali debetur præmium æternum. Joan. 6, 40 : *Omnis qui videt Filium, et credit in eum, habet vitam æternam.* Ergo et culpæ temporali secundum divinam justitiam debetur pœna æterna.

Præterea, secundum Philosophum, in 5 Ethic., cap. 5, pœna taxatur secundum dignitatem ejus in quem peccatur : unde majori pœna punitur qui percutit alapa principem, quam alium quemcumque. Sed quicumque peccat mortaliter, peccat contra Deum, cujus præcepta transgreditur, et cujus honorem alii impartitur, dum in alio finem constituit ; majestas autem Dei est infinita. Ergo quicumque peccat mortaliter, dignus est infinita pœna ; et ita videtur quod juste pro peccato mortali quis perpetuo puniatur.

RESPONDEO dicendum quod cum pœna duplicem habeat quantitatem, scilicet secundum intensionem acerbitatis, et secundum durationem temporis, **quantitas pœnæ respondet quantitati culpæ secundum intensionem acerbitatis,** ut secundum quod gravius quis peccavit, secundum hoc gravior pœna ei infligatur : unde Apoc. 18, 7 : *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date ei tormentum et luctum.* — **Non autem respondet duratio pœnæ durationi culpæ,** ut dicit Augustinus 21 de Civit. Dei, cap. 11 ; non enim adulterium, quod in momento temporis perpetratur, momentanea pœna punitur, etiam secundum leges humanas. — Sed **duratio pœnæ respicit dispositionem peccantis.** — Quandoque enim ille qui peccat in aliqua civitate, ex ipso peccato efficitur dignus ut totaliter a civium consortio repellatur, vel per exilium perpetuum, vel etiam per mortem. Quandoque vero non redditur dignus ut totaliter a societate civium excludatur ; et ideo ut possit esse conveniens membrum civitatis, pœna ei prolongatur, vel breviatur, secundum quod expedit ejus curationi, ut in civitate convenienter et pacifice vivere possit. Et ita etiam secundum divinam justitiam aliquis ex peccato redditur dignus penitus a civitatis Dei consortio separari ; quod fit per omne peccatum quo contra charitatem peccat, quæ est vinculum civitatem prædictam uniens. Et ideo **pro peccato mortali, quod est contrarium charitati, aliquis in æternum a societate sanctorum exclusus æternæ pœnæ addicitur,** quia, ut Augustinus dicit in lib. prædicto, ibid., a med., *quod est de ista civitate mortali, homines supplicio primæ mortis, hoc est de civitate illa immortali, homines supplicio secundæ mortis au-*

ART. 1. — In 4ª *concl.* nota ly *quod est contrarium charitati* : Hoc dicitur non ad ostendendum quod aliquod peccatum mortale, non sit contrarium charitati, sed ad ostendendum essentiam seu definitionem peccati mortalis, quasi dixerit : « Peccatum mortale est illud quod contrariatur charitati ». De hac conclusionis tractatione, vide 1.2. quæst. 87, art. 3. — Responsio ad fidem pertinet, scilicet pœnas damnatorum futuras æternas, ita ut nunquam sint finem durationis habituræ. — Vide supra notata, *pag.* 274.

(1) Vulgata, *pro mensura peccati.*

ferre. Quod autem pœna quam civitas mundana infligit perpetua non reputetur, hoc est per accidens, vel in quantum perpetuo homo non manet, vel in quantum etiam ipsa civitas deficit. Unde si homo in perpetuum viveret, pœna exilii, vel servitutis, quæ per legem humanam infertur, in eo perpetuo maneret; qui vero hoc modo peccant, ut tamen inde non reddantur digni totaliter separari a sanctæ civitatis consortio, sicut peccantes venialiter, tanto eorum pœna erit brevior, vel diuturnior, quanto magis vel minus purgabiles erunt, secundum quod eis peccata vel plus vel minus inhæserunt; quod in pœnis hujus mundi et purgatorii secundum divinam justitiam servatur.

Inveniuntur etiam et aliæ rationes a sanctis assignatæ, quare juste pro peccato temporali aliqui pœna perpetua puniantur. — Una est, quia peccaverunt contra bonum æternum, dum contempserunt æternam vitam; et hoc est etiam quod Augustinus in prædicto lib., cap. 12, a princ., dicit: *Factus est malo dignus æterno qui hoc in se peremit bonum quod esse posset æternum.* — Alia ratio est, quia homo in suo æterno peccavit: unde Gregorius dicit in 4 Dialog., cap. 44, ante med.: *Ad magnam justitiam judicantis pertinet ut nunquam careant supplicio qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.* Et si objiciatur quod quidam peccantes mortaliter proponunt vitam suam in melius quandoque commutare, et ita secundum hoc non essent digni æterno supplicio, ut videtur, dicendum est, secundum quosdam, quod Gregorius loquitur de voluntate quæ manifestatur per opus. Qui enim in peccatum mortale labitur propria voluntate, se ponit in statu a quo erui non potest, nisi divinitus adjutus: unde ex hoc ipso quod vult peccare, consequenter vult in peccato manere perpetuo. Homo enim est *spiritus vadens*, scilicet in peccatum, *et non rediens* per seipsum; Psal. 77, 39. Sicut si aliquis se in foveam projiceret, unde exire non posset nisi adjutus, posset dici quod in æternum ibi manere voluerit, quantumcumque aliud cogitaret. Vel potest dici, et melius, quod ex hoc ipso quod mortaliter peccat, finem suum in creatura constituit. Et quia ad finem vita tota ordinatur, ideo ex hoc ipso totam vitam suam ordinat ad illud peccatum; et vellet perpetuo in peccato manere, si hoc sibi esset impune. Et hoc est quod Gregorius in 34 lib. Moral., cap. 16, circ. med., super illud Job 41: *Æstimabit abyssum quasi senescentem*, dicit: *Iniqui ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt; voluissent quippe sine fine vivere, ut sine fine potuissent in suis iniquitatibus permanere; nam magis appetunt peccare quam vivere.* — Potest et alia ratio assignari, quare pœna culpæ mortalis sit æterna: quia per eam contra Deum, qui est infinitus, peccatur. Unde cum non possit esse infinita pœna per intensionem, quia creatura non est capax alicujus qualitatis infinitæ, requiritur quod sit saltem duratione infinita. — Est etiam quarta ratio ad hoc idem: quia culpa manet in æternum, cum culpa non possit remitti sine gratia, quam homo non potest post mortem acquirere; nec debet pœna cessare, quamdiu culpa manet.

Ad primum ergo dicendum quod pœna non debet æquari culpæ secundum quantitatem durationis, ut videtur etiam per leges humanas accidere. — Vel dicendum, sicut Gregorius solvit, lib. Dialog. cap. 44, ante med., quod quamvis culpa sit actu temporalis, voluntate tamen est æterna.

Ad secundum dicendum quod quantitati peccati respondet quantitas pœnæ secundum intensionem. Et ideo peccatorum mortalium inæqualium erunt pœnæ inæquales intensione, æquales autem duratione.

Ad tertium dicendum quod pœnæ quæ infliguntur his qui a civitatis societate non penitus ejiciuntur, sunt ad correctionem eorum ordinatæ. Sed illæ pœnæ per quas aliqui totaliter a civitatis societate exterminantur, non sunt ad correctionem eorum; possunt tamen esse ad correctionem et tranquillitatem aliorum qui in civitate remanent. Et ita damnatio æterna impiorum est ad correctionem eorum qui nunc sunt in Ecclesia; non enim pœnæ sunt ad correctionem solum quando infliguntur, sed etiam quando determinantur.

Ad quartum dicendum quod impiorum pœnæ in perpetuum duraturæ non erunt omnino inutiles. Sunt enim utiles ad duo: — Primo ad hoc quod in eis divina justitia conservetur, quæ est Deo accepta propter seipsam; unde Gregorius, 4 Dialog., cap. 44, circ. med.: *Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur: quia autem justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur.* — Secundo ad hoc sunt utiles ut de his electi gaudeant, cum in his Dei justitiam contemplantur, et dum se evasisse eas cognoscunt. Unde Psal. 57, 11: *Lætabitur justus, cum viderit vindictam*, etc. et Isa. 66, 24: *Erunt*, scilicet impii, *usque ad satietatem visionis omni carni*, scilicet sanctis, ut Glossa (interl. et ord.) dicit. Et hoc est quod Gregorius dicit, 4 Dialog., loc. cit.: *Iniqui omnes æterno supplicio deputati sua quidem iniquitate puniuntur, et tamen ad aliquid ardebunt, scilicet ut justi omnes et in Deo videant gaudia quæ percipiunt, et in illis perspiciant supplicia quæ evaserunt: quatenus tanto magis in æternum divinæ gratiæ debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt quæ ejus adjutorio vicerunt.*

Ad quintum dicendum quod quamvis pœna per accidens respondeat animæ, attamen per se respondet animæ culpa infectæ. Et quia culpa in perpetuum in ea manebit, ideo et pœna perpetua erit.

Ad sextum dicendum quod pœna respondet culpæ (proprie loquendo) secundum inordinationem quæ invenitur in ipsa, et non secundum dignitatem ejus in quem peccatur, quia sic cuilibet peccato responderet pœna infinita intensione. Quamvis ergo ex hoc quod aliquis peccat contra Deum, qui est auctor essendi, mereatur ipsum *esse* amittere ; considerata tamen ipsius actus inordinatione, non debetur ei amissio *esse*, quia *esse* præsupponitur ad meritum et demeritum ; nec per inordinationem peccati *esse* tollitur vel corrumpitur ; et ideo non potest esse debita pœna alicujus culpæ privatio ipsius *esse*.

ARTICULUS II

Utrum per divinam misericordiam omnis pœna damnatorum terminetur tam hominum quam dæmonum.

S. Thom., 4 Sent., dist. 46, quæst. 2, art. 3, quæstiunc. 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod per divinam misericordiam omnis pœna terminetur tam hominum quam etiam dæmonum. Sap. 11, 24 : *Misereris omnium*, Domine, *quoniam omnia potes*. Sed inter omnia etiam dæmones continentur, qui sunt Dei creaturæ. Ergo et ipsorum dæmonum pœna finietur.

2. Præterea, Rom. 11, 32 : *Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereretur* (1). Sed Deus dæmones sub peccato conclusit, id est concludi permisit. Ergo videtur quod etiam dæmonum quandoque misereatur.

3. Præterea, sicut dicit Anselmus in lib. 2, *Cur Deus homo*, cap. 4, *Non est justum ut Deus creaturam quam fecit ad beatitudinem, omnino perire sinat*. Ergo videtur, cum quælibet creatura rationalis creata fuerit ad beatitudinem, non esse justum ut omnino perire permittatur.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 25, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*. Ergo æternaliter punientur.

Præterea, sicut boni angeli effecti sunt beati per conversionem ad Deum, ita mali angeli effecti sunt miseri per aversionem a Deo. Si ergo miseria malorum angelorum finietur quandoque, et beatitudo bonorum finem habebit, quod est inconveniens.

RESPONDEO dicendum quod « **error Origenis fuit** (ut Augustinus dicit, 21 de Civ. Dei, cap. 17 et 23) **quod dæmones quandoque per Dei misericordiam liberandi sunt a pœnis ». Sed iste error est ab Ecclesia reprobatus propter duo :** — Primo quia manifeste auctoritati sacræ Scripturæ repugnat, quæ habetur Apoc. 20, 9 : *Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi et bestiæ et pseudoprophetæ* (1) *cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum ;* per quod in Scriptura significari æternitas consuevit. — Secundo quia ex una parte nimis Dei misericordiam extendebat, et ex alia parte nimis eam coarctabat. Ejusdem enim rationis esse videtur bonos angelos in æterna beatitudine permanere, et malos angelos in æternum puniri. Unde sicut ponebat dæmones et animas damnatorum quandoque a pœna liberandas ; ita ponebat angelos et animas beatorum quandoque a beatitudine in hujus vitæ miserias devolvendas.

Ad primum ergo dicendum quod Deus, quantum in ipso est, miseretur omnibus. Sed quia ejus misericordia sapientiæ ordine regulatur, inde est quod ad quosdam non se extendit, qui se misericordiæ fecerunt indignos, sicut dæmones et damnati qui sunt in malitia obstinati. Tamen potest dici quod etiam in eis misericordia locum habet, in quantum citra condignum puniuntur, non quod a pœna totaliter absolvantur.

Ad secundum dicendum quod ibi intelligenda est distributio pro generibus singulorum, et non pro singulis generum ; ut intelligatur auctoritas de hominibus secundum statum viæ, quia scilicet et Judæorum et gentilium misertus est, sed non omnium gentilium vel omnium Judæorum.

Ad tertium dicendum quod Anselmus intelligit non esse justum, quantum ad decentiam divinæ bonitatis ; et loquitur de creatura secundum genus suum. Non enim est conveniens divinæ bonitati ut totum unum genus creaturæ deficiat a fine propter quem est factum. Unde nec omnes homines, nec omnes angelos damnari convenit. Sed nihil prohibet quin aliqui vel ex hominibus vel ex angelis in æternum pereant, quia divinæ voluntatis intentio impletur in aliis qui salvantur.

ARTICULUS III

Utrum divina misericordia patiatur saltem homines in æternum puniri.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod di-

ART. 2. — In concl. 1ª nota ly *divinam misericordiam*. Signanter hoc dicit, quia jam conclusum est art. 1, quod per divinam justitiam nunquam liberandi sunt. Ex utriusque igitur parte, misericordiæ scilicet et justitiæ, fatendum est quod ibi sine fine torquebuntur. — Hæc doctrina est contra Origenem ab Ecclesia reprobatum quod diceret : dæmones et homines impios, aliquando per Dei misericordiam liberandos. Hujus doctrina fuit damnata in concil. œcumenico V, et sic se habebat : « Temporanea esse dæmonum et impiorum hominum tormenta, finemque ea tempore aliquo habitura, atque impios ac dæmones, in priorem statum suum restitutum iri.... » ; Concil. Nicænum II, generale V in actione 1ª, : « Sanctæ venerabilis quintæ synodi, quæ Constantinopoli congregata est, communi et universali submissi sunt anathemati, Origenes et Theodorus Mopsuestiæ.... de eo videlicet... quod de restitutione in statum pristinum fatebantur, consentientibus quatuor patriarchis ».

(1) Vulgata, *in incredulitate, ut omnium misereatur.*

ART. 3. — Sic intellige titulum : An divina misericordia aliquando subveniet hominibus, saltem ex quo dæmonibus non subvenit in hoc, ne scilicet in æternum puniantur, id est, an aliquando liberabit saltem homines.

(1) Vulgata, *et bestia et pseudopropheta.*

vina misericordia non patiatur saltem homines in æternum puniri, quia Genes. 5, 3, dicitur : *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est :* et accipitur ibi spiritus pro indignatione, ut patet per Glossam interl. ibidem. Cum ergo indignatio Dei non sit aliud quam ejus pœna, non punietur æternaliter.

2. Præterea, charitas sanctorum in præsenti hoc facit ut pro inimicis exorent. Sed tunc habebunt perfectiorem charitatem. Ergo tunc orabunt pro inimicis damnatis. Sed orationes eorum esse cassæ non poterunt, cum sint maxime Deo accepti. Ergo precibus sanctorum divina misericordia damnatos quandoque a pœna liberabit.

3. Præterea, hoc quod Deus pœnam damnatorum æternam prædixit, ad prophetiam comminationis pertinet. Sed prophetia comminationis non semper impletur, quod patet per hoc quod dictum est, Jonæ 3, de subversione Ninivæ, quia non fuit subversa, sicut prædictum fuerat per prophetam, qui ex hoc etiam contristatus fuit. Ergo videtur quod multo amplius per divinam misericordiam comminatio pœnæ æternæ commutabitur in mitiorem sententiam, quando in nullius tristitiam, sed in omnium gaudium cedere poterit.

4. Præterea, ad hoc facit quod in Psalmo 76, 8, dicitur : *Numquid in æternum irascetur Deus* (1)? Sed ira Dei est ejus punitio. Ergo, etc.

5. Præterea, Isa. 14, super illud : *Tu autem projectus es,* etc., dicit Glossa interl. : *Et si omnes animæ aliquando habebunt requiem, tu nunquam;* et loquitur de diabolo. Ergo videtur quod omnes animæ humanæ aliquando requiem habebunt a pœnis.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 5, 46, simul de electis et reprobis : *Ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.* Sed inconveniens est ponere quod justorum vita quandoque finiatur. Ergo inconveniens est ponere quod reproborum supplicium terminetur.

Præterea, sicut dicit Damascenus, lib. 2 orth. Fid., cap. 4; in fin., *hoc est hominibus mors, quod est angelis casus.* Sed angeli post casum irreparabiles fuerunt. Ergo et homines post mortem ; et sic reproborum supplicium nunquam terminabitur.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Augustinus dicit, 21 de Civit. Dei. cap 17 et 18, quidam in hoc ab errore Origenis declinaverunt, quod dæmones posuerunt in perpetuum puniri, sed **omnes homines quandoque liberari a pœna, etiam infideles. Sed hæc positio omnino est irrationabilis.** Sicut enim dæmones sunt in malitia obstinati, et ita perpetuo puniendi, ita et hominum animæ qui sine charitate decedunt, cum hoc *hominibus sit mors, quod est angelis casus,* ut Damascenus dicit.

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud est intelligendum de homine secundum genus suum, quia ab humano genere quandoque Dei indignatio est remota per Christi adventum. Sed illi qui in hac reconciliatione quæ facta est per Christum, noluerunt esse vel permanere, in seipsis divinam iram perpetuaverunt, cum non sit nobis aliquis modus reconciliationis concessus nisi per Christum.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, 21 de Civit. Dei, cap. 24, parum a princ., et Gregorius, 34 Moral., cap. 16, a med., et 4 Dialog., cap. 44, a med., sancti in hac vita ideo pro inimicis exorant, ut convertantur ad Deum, cum adhuc converti possunt. Si enim esset nobis notum quod essent præsciti ad mortem, non magis pro eis quam pro dæmonibus oraremus. Et quia post hanc vitam decedentibus sine gratia tempus conversionis non erit, nulla pro eis fiet oratio nec ab Ecclesia militante, nec a triumphante. Hoc enim pro eis orandum est, ut Apostolus dicit, 2 Timoth. 2, 25, *ut det illis Deus pœnitentiam, et resipiscant a diaboli laqueis.*

Ad tertium dicendum quod prophetia comminatoria pœnæ tunc solum immutatur quando variantur merita ejus in quem comminatio facta est ; unde Jerem. 18, 7, dicitur : *Repente loquar adversus gentem, et adversus regnum, ut eradicem, et destruam, et disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei.* Unde cum damnatorum merita mutari non possint, comminatio pœnæ semper in eis implebitur. — Nihilominus tamen prophetia comminationis semper quantum ad aliquem intellectum impletur ; quia, ut dicit Augustinus in prædicto lib., ibid., a med., *eversa est Ninive, quæ mala erat, et bona ædificata est, quæ non erat ; stantibus enim mœnibus atque domibus, eversa est civitas in perditis moribus.*

Ad quartum dicendum quod illud verbum Psalmi pertinet ad vasa misericordiæ, quæ se indignos misericordia non fecerunt, quia in hac vita (quæ quædam ira Dei est propter vitæ miserias) vasa misericordiæ mutat in melius. Unde sequitur in Psalmo : *Hæc mutatio dexteræ Excelsi.* — Vel dicendum quod hoc intelligitur de misericordia aliquid relaxante, non de misericordia totaliter liberante, si extendatur etiam ad damnatos. Unde non dicit : *Continebit ab ira misericordias suas,* sed *in ira,* quia non totaliter pœna tolletur ; sed et

---

— In concl. nota ly *homines* scilicet infideles ; nam de fidelibus, specialiter articulum 4 movebit. — circa resp. ad 3, adverte illa quæ in Scripturis dicuntur de gravitate et æternitate supplicii impiorum, non esse tantum comminatoria, quasi supplicium illud non sit revera peccatoribus inferendum : sed ita sunt comminatoria, ut nisi præcedat emendatio, vere sint inferenda.

(1) Vulgata, *projiciet Deus.*

ipsa pœna durante, misericordia operabitur, eam diminuendo.

Ad quintum dicendum quod Glossa illa non loquitur simpliciter, sed sub hypothesi impossibili ad exaggerandum peccati magnitudinem ipsius diaboli vel Nabuchodonosor.

ARTICULUS IV

Utrum pœna Christianorum damnatorum per divinam misericordiam terminetur.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod saltem Christianorum pœna per divinam misericordiam terminetur, quia, Marci ult. 16. *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.* Sed hoc est omnium Christianorum. Ergo omnes Christiani finaliter salvabuntur.

2. Præterea, Joan 6, 55, dicitur : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Sed hic est communis cibus et potus Christianorum. Ergo omnes Christiani finaliter salvabuntur.

3. Præterea, 1 Cor. 3, 15 : *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem;* et loquitur de illis in quibus fuit fundamentum fidei christianæ. Ergo omnes tales finaliter salvabuntur.

— Sed contra est quod dicitur 1 Cor. 6 ; *Iniqui regnum Dei non possidebunt.* Sed quidam Christiani sunt iniqui. Ergo non omnes Christiani ad regnum pervenient ; et ita perpetuo punientur.

Præterea, 2 Petri 2, 21, dicitur : *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo quod illis traditum est, sancto mandato.* Sed illi qui viam veritatis non cognoscunt, æternaliter punientur. Ergo et Christiani, qui ab agnita retrocesserunt.

RESPONDEO dicendum quod quidam fuerunt, ut dicit Augustinus in prædicto lib. 21 de Civ. Dei cap. 20 et 21, qui non omnibus hominibus promiserunt absolutionem a pœna æterna, sed solis Christianis ; et in hoc diversificati sunt. Quidam enim dixerunt quod quicumque sacramenta fidei perceperunt, ab æterna pœna erunt immunes. Sed hoc est contrarium veritati, quia quidam sacramenta fidei recipiunt, et fidem non habent, *sine qua impossibile est placere Deo,* Hebr. 11, 6.

Et ideo alii dixerunt quod solum illi ab æterna pœna erunt immunes, qui sacramenta fidei sunt consecuti, et fidem catholicam tenuerunt. Sed contra hoc esse videtur quod aliquando aliqui catholicam fidem tenent, et postea ab ea recedunt, qui non minori pœna sunt digni, sed majori, quia 2 Petri 2, 21, *melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti.* Planum est etiam peccare plus hæresiarchas, qui a fide catholica recedentes novas hæreses fingunt, quam illos qui a principio aliquam hæresim sunt secuti.

Et ideo alii dixerunt quod illi soli sunt ab æterna pœna immunes, qui in fide catholica finaliter perseverant, quantumcumque aliis criminibus involvantur. Sed hoc manifeste contrariatur Scripturæ, quia Jacobi 2, 20, dicitur : *Fides sine operibus mortua est;* et Matth. 7, 21 : *Non omnis qui dicit mihi : Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est;* et in multis aliis locis Scriptura peccantibus æternas pœnas comminatur. **Unde non omnes finaliter in fide persistentes pœna æterna erunt immunes, nisi et ab aliis criminibus inveniantur finaliter absoluti.**

Ad primum ergo dicendum quod Dominus ibi loquitur de fide formata, quæ *per dilectionem operatur,* in qua quicumque decesserit, salvus erit. Sed huic non solum opponitur infidelitatis error, sed quodlibet peccatum mortale.

Ad secundum dicendum quod verbum Domini intelligitur non de illis qui tantum sacramentaliter edunt, qui indigne quandoque sumentes, *judicium sibi manducant et bibunt,* ut dicitur 1 Cor. 11 ; sed loquitur de manducantibus spiritualiter, qui per charitatem ei incorporantur, quam incorporationem facit sacramentalis comestio, si quis digne accedat. Unde quantum est ex virtute sacramenti, ad vitam æternam perducit, quamvis aliquis possit tali fructu privari per peccatum, etiam postquam digne sumpserit.

Ad tertium dicendum quod fundamentum in verbis Apostoli intelligitur fides formata, supra quam qui peccata venialia ædificaverit, *detrimentum patietur,* quia pro eis punietur a Deo; ipse tamen *salvus erit finaliter quasi per ignem,* vel temporalis tribulationis, vel pœnæ purgatoriæ, quæ post mortem erit.

ART. 4. — In *concl.* nota ly *non omnes finaliter* etc. Hoc implicite denotat quod omnes finaliter extra fidem inventi, etiam qui antea fidem habuerint, esse damnandos. — Doctrina resp. ad 1^{m} confirmatur ex concil. Trident., Sess. 6. *cap.* 15 : « *Quolibet mortali peccato, amitti gratiam sed non fidem :* Adversus etiam hominum quorumdam callida ingenia, qui per dulces sermones, et benedictiones seducunt corda innocentium,... asserendum est non modo infidelitate, per quam ipsa fides amittitur, sed etiam quocumque alio mortali peccato, quamvis non amittatur fides, acceptam justificationis gratiam amitti. *Can.* 27. Si quis dixerit, nullum esse mortale peccatum, nisi infidelitatis, aut nullo alio, quantumvis gravi et enormi, præterquam infidelitatis peccato, semel acceptam gratiam amitti; anat. sit. *Can.* 28. Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul et fidem semper amitti : aut fidem, quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva; aut eum, qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum; anat. sit ». Vide etiam totum cap. 7 et cap. 15, ibidem. Et sic vides quod interimitur error Protestantium, de fide sine operibus, et quod doctrina hujus art. ad fidem pertinet.

ARTICULUS V

Utrum omnes illi qui operantur misericordiæ opera, punientur æternaliter.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod illi omnes qui opera misericordiæ faciunt, non punientur æternaliter, sed solum illi qui opera misericordiæ negligunt. Dicitur enim Jacobi 2, 13 : *Judicium sine misericordia fiet ei qui non fecit misericordiam;* et Matth. 5, 7 : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

2. Præterea, Matth. 25 ponitur disceptatio Domini cum reprobis et electis. Sed illa disceptatio non est nisi de operibus misericordiæ. Ergo solum pro operibus misericordiæ omissis aliqui æternaliter punientur; et sic idem quod prius.

3. Præterea, Matth, 6, 12, dicitur : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris;* et sequitur : *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra.* Ergo videtur quod misericordes, qui aliis peccata dimittunt, ipsi veniam peccatorum consequentur, et sic non æternaliter punientur.

4. Præterea, 1 Timoth. 4, super illud : *Pietas ad omnia utilis est,* dicit Glossa Ambrosii (alius auctoris) : *Omnis summa disciplinæ christianæ in misericordia et pietate est : quam aliquis sequens si lubricum carnis patiatur, sine dubio vapulabit, sed non peribit; si quis autem solum exercitium corporis habuerit, perennes pœnas patietur.* Ergo illi qui insistunt operibus misericordiæ, et peccatis carnalibus detinentur, non in æternum punientur ; et sic idem quod prius.

— Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 6, 9: *Neque fornicarii, neque adulteri,* etc., *regnum Dei possidebunt.* Sed multi qui se exercent in operibus misericordiæ sunt tales. Ergo non omnes misericordes ad regnum æternum pervenient : et ita aliqui eorum æternaliter punientur.

Præterea, Jacobi 2, 10, dicitur : *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Ergo quicumque servat legem quoad opera misericordiæ et negligit alia opera, reatum de transgressione legis incurret, et ita æternaliter punietur.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. prædicto (scilicet 21 de Civit. Dei, cap. 22), quidam posuerunt non omnes qui catholicam fidem tenent, a pœna æterna esse liberandos, sed solum illos qui operibus misericordiæ insistunt, quamvis etiam aliis criminibus sint subjecti. Sed istud non potest stare, quia sine charitate non potest aliquid Deo esse acceptum, nec sine ea prodest aliquid ad vitam æternam. Contingit autem aliquos operibus misericordiæ insistere qui charitatem non habent. Unde his nihil prodest ad vitam æternam promerendam, vel ad immunitatem æternæ pœnæ, ut patet 1 Corinth. 13. Et præcipue hoc apparet absurdum in raptoribus, qui multa rapiunt, et tamen aliqua misericorditer largiuntur. Et ideo dicendum quod **quicumque cum peccato mortali decedunt, nec fides, nec opera misericordiæ eos liberabunt a pœna æterna, etiam post quantumcumque spatium temporis.**

Ad primum ergo dicendum quod illi misericordiam consequentur qui misericordiam ordinate impendunt. Non autem ordinate misericordiam impendunt qui seipsos in miserendo negligunt, sed magis se impugnant male agendo. Et ideo tales misericordiam penitus absolventem non consequentur, etsi consequentur misericordiam de pœnis debitis aliquid relaxantem.

Ad secundum dicendum quod non propter hoc ponitur disceptatio de operibus misericordiæ solum, quia pro eorum negligentia tantummodo aliqui punientur æternaliter, sed quia illi ab æterna pœna liberantur post peccata, qui per opera misericordiæ sibi veniam impetraverunt, *facientes sibi amicos de mammona iniquitatis.* Lucæ 9.

Ad tertium dicendum quod illud a Domino dicitur illis qui petunt sibi debitum relaxari, non autem illis qui in peccato persistunt. Et ideo soli pœnitentes per opera misericordiæ consequentur veniam penitus liberantem.

Ad quartum dicendum quod Glossa Ambrosii loquitur de lubrico venialis peccati, a quo aliquis post purgatorias pœnas, quas *vapulationem* dicit, per opera misericordiæ absolvetur. — Vel si loquatur de lubrico mortalis peccati, est intelligendum quantum ad hoc quod adhuc in vita ista existentes illi qui ex fragilitate in carnalia peccata incidunt, per opera misericordiæ ad pœnitentiam disponuntur. Unde talis non peribit, id est, disponetur per talia opera ad non pereundum (1), gratia introducta a Domino, *qui est benedictus in secula seculorum. Amen.*

ART. 5. — Responsio ad fidem pertinens est : etiam illos æternaliter puniendos, qui eleemosynas fecerint, si a peccatis mortalibus non abstinuerint. — Cæterum Beatos remunerari supra condignum, certum est, et indicat ipse Dominus Luc. 6 : « Mensuram bonam, et confertam et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum ». Ad hoc pertinere videtur condemnatio hujus art., qui inter damnatos a S. Pio V erat 14: « Opera bona justorum, non accipient in die judicii extremi ampliorem mercedem, quam justo Dei judicio mereantur accipere ». Sed an damnati puniantur infra condignum ? Alii stant pro parte negativa, alii pro affirmativa.

(1) Hucusque veteres edit. Cæteræ post Nicolaium addunt quæ in textu sequuntur.

INDEX RERUM

QUÆ IN HOC QUINTO VOLUMINE CONTINENTUR

PAGINÆ

SUPPLEMENTUM

Synopsi *require in tomo præcedentim*............

Monitum prævium........................... 1

Quæstio prima. — De partibus pœnitentiæ in speciali et primo de contritione................ 3

Art. 1. Utrum contritio sit dolor pro peccatis, assumptus cum proposito confitendi. 4

2. Utrum sit actus virtutis............. 7

3. Utrum attritio possit fieri contritio... 7

Quæst. II. — De objecto contritionis.......... 8

Art. 1. Utrum homo debeat conteri de pœnis, et non solum de culpa........ 8

2. Utrum contritio esse debeat de originali. 9

3. Utrum de omni actuali commisso.... 9

4. Utrum de omni peccato actuali committendo......................... 10

5. Utrum de peccato alieno......... 11

6. Utrum de singulis peccatis mortalibus. 11

Quæst. III. — De quantitate contritionis........ 12

Art. 1. Utrum contritio sit major dolor qui esse possit in natura............... 12

2. Utrum possit esse nimis magnus dolor........................... 13

3. Utrum possit esse major dolor de uno peccato quam de alio............. 14

Quæst. IV. — De tempore contritionis........ 15

Art. 1. Utrum tota ista vita sit tempus contritionis........................... 15

2. Utrum expediat continue conteri de peccato......................... 16

3. Utrum animæ separatæ contristentur de peccatis...................... 16

Quæst. V. De effectu contritionis............. 17

Art. 1. Utrum remissio peccatorum sit effectus contritionis.................. 17

2. Utrum contritio possit totaliter auferre reatum pœnæ................ 18

3. Utrum parva contritio sufficiat ad deletionem magnorum peccatorum.... 19

Quæst. VI. — De confessione, et ejus necessitate................................. 19

Art. 1. Utrum confessio sit necessaria ad salutem........................... 20

2. Utrum sit de jure naturali......... 22

3. Utrum omnes teneantur ad confessionem........................... 22

4. Utrum quis possit confiteri peccatum, quod non habet................ 24

5. Utrum teneamur statim confiteri peccatum................... 24

6. Utrum possit cum aliquo dispensari, ne homini confiteatur........... 26

PAGINÆ

Quæst. VII. — De confessionis quidditate...... 26

Art. 1. Utrum Augustinus convenienter confessionem definiat, quod *confessio est, per quam morbus latens cum spe veniæ aperitur*....................... 26

2. Utrum confessio sit actus virtutis... 27

3. Utrum sit actus virtutis pœnitentiæ.. 27

Quæst. VIII. — De ministro confessionis...... 28

Art. 1. Utrum sit necessarium confiteri sacerdoti.......................... 28

2. Utrum liceat in aliquo casu alteri confiteri quam sacerdoti........... 30

3. Utrum aliquis non sacerdos possit audire in confessione peccata venialia extra casum necessitatis......... 31

4. Utrum sit necessarium confiteri proprio sacerdoti................... 31

5. Utrum possit aliquis alteri sacerdoti confiteri quam proprio, ex privilegio vel mandato superioris........... 33

6. Utrum moriens possit absolvi a quolibet sacerdote................... 35

7. Utrum pœna temporalis taxetur secundum quantitatem culpæ.......... 36

Quæst. IX. — De qualitate confessionis....... 37

Art. 1. Utrum confessio possit esse informis. 37

2. Utrum oporteat confessionem integram esse........................... 38

3. Utrum quis possit per alium vel per scriptum confiteri................ 39

4. Utrum illæ sexdecim conditiones quæ assignantur a magistris requirantur in confessione.................... 40

Quæst. X. — De effectu confessionis......... 41

Art. 1. Utrum confessio liberet a morte peccati........................... 41

2. Utrum liberet aliquo modo a pœna. 42

3. Utrum aperiat paradisum.......... 42

4. Utrum tribuat spem salutis......... 43

5. Utrum confessio generalis deleat peccata mortalia oblita............. 43

Quæst. XI. — De sigillo confessionis.......... 44

Art. 1. Utrum in quolibet casu teneatur homo celare ea quæ sunt sub sigillo confessionis......................... 44

2. Utrum sigillum confessionis se extendat ad alia, quam quæ habita sunt in confessione.................... 45

3. Utrum solus sacerdos sigillum confessionis habeat................... 46

4. Utrum sacerdos possit revelare confessionem de licentia confitentis.... 46

5. Utrum teneatur celare ea quæ etiam aliter novit.................... 47

PAGINÆ
QUÆST. XII. — De satisfactione et ejus quidditate 48
Art. 1. Utrum satisfactio sit virtus vel actus virtutis 48
2. Utrum sit actus justitiæ 49
3. Utrum definitio satisfactionis convenienter assignetur ab Augustino 50
QUÆST. XIII. — De satisfactionis possibilitate 51
Art. 1. Utrum homo possit satisfacere Deo 51
2. Utrum unus pro alio possit satisfacere 53
QUÆST. XIV. — De qualitate satisfactionis 54
Art. 1. Utrum homo possit de uno peccato sine alio satisfacere 54
2. Utrum possit satisfacere existens extra charitatem de peccatis aliis sibi prius dimissis 55
3. Utrum hominis, postquam habuerit charitatem, satisfactio præcedens incipiat valere 55
4. Utrum opera satisfactoria extra charitatem facta sint alicujus boni meritoria 56
5. Utrum valeant ad mitigationem pœnæ infernalis 57
QUÆST. XV. — De his per quæ fit satisfactio 58
Art. 1. Utrum oporteat fieri satisfactionem per opera pœnalia 58
2. Utrum flagella quibus punimur a Deo in hac vita sint satisfactoria 59
3. Utrum convenienter enumerentur opera satisfactoria 59
QUÆST. XVI. — De suscipientibus hoc sacramentum 60
Art. 1. Utrum pœnitentia possit esse in innocentibus 61
2. Utrum in sanctis qui sunt in gloria 61
3. Utrum in angelis bonis vel malis 62
QUÆST. XVII. — De potestate clavium 63
Art. 1. Utrum claves debeant esse in Ecclesia 63
2. Utrum clavis sit potestas ligandi ac solvendi 64
3. Utrum sint duæ vel una tantum 65
QUÆST. XVIII. — De effectu clavium 66
Art. 1. Utrum potestas clavium se extendat ad culpæ remissionem 66
2. Utrum se extendat ad remissionem pœnæ 67
3. Utrum sacerdos per potestatem clavium possit ligare 69
4. Utrum sacerdos possit ligare et solvere secundum proprium arbitrium 69
QUÆST. XIX. — De ministris clavium 70
Art. 1. Utrum sacerdos legalis claves habueri 70
2. Utrum Christus claves habuerit 71
3. Utrum soli sacerdotes claves habeant 71
4. Utrum sancti viri non sacerdotes claves habeant, vel usum 72
5. Utrum mali sacerdotes usum clavium habeant efficacem 73
6. Utrum schismatici, hæretici, excommunicati, suspensi, degradati habeant usum clavium 73
QUÆST. XX. — De his in quibus usus clavium exerceri potest 74
Art. 1. Utrum sacerdos possit uti clave, quam habet, in quemlibet hominem 74

PAGINÆ
2. Utrum sacerdos possit semper suum subditum absolvere 75
3. Utrum aliquis possit uti clavibus in suum superiorem 76
QUÆST. XXI. — De excommunicatione 77
Art. 1. Utrum convenienter definiatur excommunicatio 78
2. Utrum Ecclesia debeat aliquem excommunicare 79
3. Utrum aliquis sit excommunicandus pro aliquo damno temporali 80
4. Utrum excommunicatio injuste lata aliquem habeat effectum 80
QUÆST. XXII. — De his qui possunt excommunicare et excommunicari 81
Art. 1. Utrum quilibet sacerdos possit excommunicare 81
2. Utrum non sacerdos possit excommunicare 82
3. Utrum excommunicatus vel suspensus possit excommunicare 82
4. Utrum aliquis seipsum, vel æqualem, vel superiorem possit excommunicare 83
5. Utrum aliqua communitas possit excommunicari 83
6. Utrum semel excommunicatus, possit iterum excommunicari 84
QUÆST. XXIII. — De participatione cum excommunicatis 84
Art. 1. Utrum liceat excommunicato communicare in puris corporalibus 84
2. Utrum participans excommunicato sit excommunicatus 85
3. Utrum participare excommunicato in casibus non concessis sit semper peccatum mortale 86
QUÆST. XXIV. — De absolutione ab excommunicatione 86
Art. 1. Utrum quilibet sacerdos possit suum subditum absolvere ab excommunicatione 87
2. Utrum aliquis invitus possit absolvi 87
3. Utrum possit absolvi ab una excommunicatione, et non ab alia 88
QUÆST. XXV. — De indulgentia 89
Art. 1. Utrum per indulgentias possit aliquid remitti de pœna satisfactoria 89
2. Utrum indulgentiæ tantum valeant, quantum sonant 91
3. Utrum sit indulgentia facienda pro temporali subsidio 93
QUÆST. XXVI. — De his qui possunt indulgentias facere 93
Art. 1. Utrum sacerdos parochialis possit indulgentias facere 93
2. Utrum diaconus vel non sacerdos possit indulgentias facere 94
3. Utrum episcopus possit indulgentias facere 94
4. Utrum existens in peccato mortali possit indulgentias facere 95
QUÆST. XXVII. — De his quibus valent indulgentiæ 95
Art. 1. Utrum indulgentiæ valeant existentibus

PAGINÆ
in peccato mortali........ 95
2. Utrum valeant religiosis........ 96
3. Utrum valeant illis qui non faciunt id pro quo dantur........ 96
4. Utrum valeant illis qui dant........ 96
QUÆST. XXVII. — De solemni ritu pœnitentiæ. 97
Art. 1. Utrum aliqua pœnitentia possit publicari, vel solemnizari........ 97
2. Utrum solemnis pœnitentia possit iterari........ 98
3. Utrum publica pœnitentia sit imponenda........ 98

De Extrema Unctione.

QUÆST. XXIX. — De sacramento extremæ unctionis........ 99
Art. 1. Utrum extrema unctio sit sacramentum........ 100
2. Utrum sit unum sacramentum........ 101
3. Utrum hoc sacramentum sit a Christo institutum........ 102
4. Utrum oleum olivæ sit conveniens materia hujus sacramenti........ 103
5. Utrum oporteat oleum esse consecratum........ 103
6. Utrum materia hujus sacramenti debeat per episcopum consecrari........ 104
7. Utrum hoc sacramentum habeat aliquam formam........ 105
8. Utrum forma hujus sacramenti debeat proferri per orationem deprecativam........ 106
9. Utrum prædicta oratio sit competens forma hujus sacramenti........ 106
QUÆST. XXX. — De effectu hujus sacramenti... 107
Art. 1. Utrum extrema unctio valeat ad remissionem omnium peccatorum.... 107
2. Utrum sanitas corporalis sit effectus hujus sacramenti........ 108
3. Utrum hoc sacramentum imprimat characterem........ 109
QUSÆT. XXXI. — De ministro hujus sacramenti. 109
Art. 1. Utrum laicus possit conferre hoc sacramentum........ 109
2. Utrum diaconi........ 110
3. Utrum solus episcopus........ 110
QUÆST. XXXII. — — Quibus hoc sacramentum conferri debet, et in qua parte.... 110
Art. 1. Utrum hoc sacramentum debeat conferri sanis........ 111
2. Utrum in qualibet infirmitate........ 111
3. Utrum furiosis et amentibus........ 112
4. Utrum pueris........ 112
5. Utrum totum corpus debeat inungi.. 112
6. Utrum convenienter determinentur partes in quibus inungitur........ 113
7. Utrum mutilati in prædictis partibus tantum inungi debeant........ 113
QUÆST. XXXIII. — De iteratione hujus sacramenti........ 114
Art. 1. Utrum hoc sacramentum debeat iterari.. 114
2. Utrum in eadem infirmitate debeat iterari........ 114

PAGINÆ

De Ordine.

QUÆST. XXXIV. — De sacramento ordinis..... 115
Art. 1. Utrum ordo in Ecclesia esse debeat... 116
2. Utrum convenienter definiatur........ 117
3. Utrum sit sacramentum........ 118
4. Utrum ejus forma convenienter exprimatur........ 119
5. Utrum hoc sacramentum materiam habeat........ 120
QUÆST. XXXV. — De effectu hujus sacramenti. 120
Art. 1. Utrum in sacramento ordinis gratia gratum faciens conferatur........ 120
2. Utrum imprimatur character........ 121
3. Utrum sacramentum ordinis supponat characterem baptismalem........ 121
4. Utrum præsupponat characterem confirmationis........ 121
5. Utrum character unius ordinis præsupponat characterem alterius..... 123
QUÆST. XXXVI. — De qualitate suscipientium.. 123
Art. 1. Utrum in suscipientibus hoc sacramentum requiratur bonitas vitæ........ 124
2. Utrum requiratur scientia totius Scripturæ........ 124
3. Utrum ex ipso merito vitæ aliquis ordinis gradus consequatur........ 125
4. Utrum promovens ad ordines indignum peccet........ 126
5. Utrum in peccato existens possit sine peccato uti ordine suscepto........ 127
QUÆST. XXXVII. — De distinctione ordinum... 128
Art. 1. Utrum ordo debeat in plures distingui. 128
2. Quot sint ordines........ 129
3. Utrum debeant distingui per sacros, et non sacros........ 131
4. Utrum actus ordinum convenienter assignentur........ 132
5. Quando ordinum characteres imprimantur........ 133
QUÆST. XXXVIII. — De conferentibus hoc sacramentum........ 134
Art. 1. Utrum solus episcopus possit hoc sacramentum conferre........ 135
2. Utrum hæreticus, vel quicumque ab Ecclesia præcisus possit hoc sacramentum conferre........ 136
QUÆST. XXXIX. — De impedimentis hujus sacramenti........ 137
Art. 1. Utrum sexus fœmineus impediat hujus sacramenti susceptionem........ 137
2. Utrum carentia usus rationis........ 138
3. Utrum servitus........ 138
4. Utrum homicidium........ 139
5. Utrum illegitima nativitas........ 140
6. Utrum defectus membrorum........ 140
QUÆST. XL. — De his quæ annexa sunt sacramento ordinis........ 140
Art. 1. Utrum ordinati debeant habere coronæ rasuram........ 140
2. Utrum corona sit ordo........ 141
3. Utrum per acceptionem coronæ abrenuntiet aliquis bonis corporalibus... 142
4. Utrum supra sacerdotalem ordinem de-

PAGINÆ
beat esse potestas episcopalis...... 143
5. Utrum episcopatus sit ordo......... 144
6. Utrum supra episcopos sit alia superior potestas.................... 145
7. Utrum vestes ministrorum sint convenienter institutæ................ 147

De Matrimonio

Quæst. XLI. — De Sacramento matrimonii.... 149
Art. 1. Utrum matrimonium sit de jure naturali........................ 150
2. Utrum cadat sub præcepto.......... 151
3. Utrum ejus actus sit licitus......... 152
4. Utrum possit esse meritorius........ 153
Quæst. XLII. — De matrimonio in quantum est sacramentum.................... 154
Art. 1. Utrum sit sacramentum............ 154
2. Utrum debuerit institui ante peccatum 156
3. Utrum conferat gratiam............. 157
4. Utrum carnalis copula sit de integritate matrimonii................. 158
Quæst. XLIII. — De matrimonio quantum ad sponsalia.................... 159
Art. 1. Quid sint sponsalia................. 159
2. Qui possint contrahere sponsalia..... 160
3. Utrum sponsalia dirimi possint...... 161
Quæst. XLIV. — De matrimonii definitione.... 163
Art. 1. Utrum matrimonium sit in genere conjunctionis...................... 163
2. Utrum convenienter nominetur...... 163
3. Utrum convenienter definiatur...... 164
Quæst. XLV. — De consensu matrimonii...... 165
Art. 1. Utrum consensus sit causa efficiens matrimonii.................... 165
2. Utrum oporteat consensum exprimere per verba...................... 166
3. Utrum consensus per verba de futuro faciat matrimonium............. 166
4. Utrum consensus etiam per verba expressus, si desit interior consensus, faciat matrimonium............ 167
5. Utrum consensus in occulto factus per verba de præsenti faciat matrimonium.
Quæst. XLVI. — De consensu, cui advenit juramentum, vel copula carnalis....... 169
Art. 1. Utrum juramentum consensui per verba de futuro expresso adjunctum faciat matrimonium.................. 169
2. Utrum copula carnalis eidem consensui adveniens faciat matrimonium.. 170
Quæst. XLVII. — De consensu coacto........ 171
Art. 1. Utrum aliquis consensus possit esse coactus....................... 171
2. Utrum aliqua coactio cadat in constantem virum..................... 171
3. Utrum consensus coactus tollat matrimonium..................... 172
4. Utrum consensus faciat matrimonium ex parte cogentis................ 173
5. Utrum consensus conditionatus faciat matrimonium................... 173
6. Utrum aliquis possit cogi a patre ad faciendum matrimonium.......... 174
Quæst. XLVIII. — De objecto consensus...... 175
Art. 1. Utrum consensus qui facit matrimonium, sit consensus in carnalem copulam....................... 175
2. Utrum consensus propter aliquam causam inhonestam faciat matrimonium. 176
Quæst. XLIX. — De bonis matrimonii........ 176
Art. 1. Utrum debeat habere aliqua bona, quibus excusetur................. 177
2. Utrum sufficienter bona illa assignentur. 178
3. Utrum bonum sacramenti sit principalius inter alia bona............. 179
4. Utrum actus matrimonii per prædicta bona a peccato excusetur......... 180
5. Utrum sine eis aliquando excusari possit........................... 181
6. Utrum quando est sine eis, sit semper peccatum mortale............... 182
Quæst. L. — De impedimentis matrimonii in generali........................ 182
Utrum in matrimonium possint esse aliqua impedimenta................ 182
Quæst. LI. — De impedimento erroris........ 186
Art. 1. Utrum error de sui natura matrimonium impediat.................. 186
2. Utrum omnis error matrimonium impediat........................ 187
Quæst. LII. — De impedimento conditionis servitutis....................... 188
Art. 1. Utrum conditio servitutis impediat matrimonium................... 188
2. Utrum servus sine consensu domini sui possit matrimonium contrahere. 190
3. Utrum aliquis possit se servum facere, postquam uxoratus est, sine consensu uxoris........................ 191
4. Utrum nati debeant sequi conditionem patris vel matris................ 191
Quæst. LIII. — De impedimento voti et ordinis. 192
Art. 1. Utrum votum simplex dirimat matrimonium...................... 192
2. Utrum votum solemne............. 193
3. Utrum sacer ordo impediat matrimonium...................... 194
4. Utrum post matrimonium possit aliquis ordines suscipere........... 195
Quæst. LIV. — De impedimento consanguinitatis.......................... 196
Art. 1. Utrum consanguinitas convenienter definiatur..................... 196
2. Utrum convenienter distinguatur per gradus et lineas................ 197
3. Utrum de jure naturali matrimonium convenienter impediatur per aliquos gradus....................... 199
4. Utrum gradus matrimonium impedientes possint per Ecclesiam taxari. 201
Quæst. LV. — De impedimento affinitatis..... 203
Art. 1. — Utrum affinitas ex matrimonio causetur......................... 203
2. Utrum maneat post mortem viri vel uxoris....................... 204
3. Utrum causetur ex illicito concubitu. 205
4. Utrum ex sponsalibus.............. 206
5. Utrum affinitas sit causa affinitatis... 207
6. Utrum affinitas impediat matrimonium. 208

PAGINÆ
7. Utrum habeat per seipsam gradus... 208
8. Utrum gradus affinitatis extendantur, sicut gradus consanguinitatis..... 209
9. Utrum matrimonium, quod est inter consanguineos et affines, sit per divortium dirimendum.......... 209
10. Utrum ad dirimendum tale matrimonium sit procedendum per viam accusationis 210
11. Utrum in tali casu sit procedendum per testes.................... 211
QUÆST. LVI. — De impedimento cognationis spiritualis 211
Art. 1. Utrum cognatio spiritualis impediat matrimonium................. 211
2. Ex qua causa contrahatur.......... 212
3. Inter quos contrahatur............ 213
4. Utrum transeat a viro in uxorem... 214
5. Utrum transeat ad filios carnales patris spiritualis................ 215
QUÆST. LVII. — De cognatione legali, quæ e t per adoptionem................ 215
Art. 1. Quid sit adoptio.................. 215
2. Utrum ex ea aliquod vinculum contrahatur matrimonium impediens.... 217
3. Utrum inter personas contrahatur.... 217
QUÆST. LVIII. — De impedimento frigiditatis, maleficii, furiæ et amentiæ........ 218
Art. 1. Utrum frigiditas matrimonium impediat........................ 218
2. Utrum maleficium............... 220
3. Utrum furia vel amentia........... 221
4. Utrum incestus.................. 221
5. Utrum defectus ætatis........ 221
QUÆST. LIX. — De disparitate cultus, quæ matrimonium impediat................ 223
Art. 1. Utrum fidelis possit contrahere matrimonium cum infideli.......... 228
2. Utrum inter infideles possit esse matrimonium... 229
3. Utrum alter conjugum ad fidem conversus possit commorari cum infideli nolente converti........... 230
4. Utrum fidelis possit infidelem relinquere................. 231
5. Utrum eo dimisso possit alium ducere 232
6. Utrum propter alia peccata possit homo relinquere uxorem, sicut propter infidelitatem 233
QUÆST. LX. — De uxoricidio................ 234
Art. 1. — Utrum in aliquo casu liceat occidere uxorem 234
2. Utrum uxoricidium impediat matrimonium.................... 235
QUÆST. LXI. — De impedimento matrimonii, quod est votum solemne.......... 236
Art. 1. Utrum alter conjugum, altero invito, possit post carnalem copulam religionem intrare................ 236
2. Utrum ante copulam carnalem possit intrare 236
3. Utrum altero intrante, alter possit alteri nubere...................... 237
QUÆST. LXII. — De impedimento quod supervenit matrimonio consummato, quod est fornicatio...................... 238
Art. 1. Utrum liceat viro uxorem dimittere causa fornicationis............. 238
2. Utrum ad hoc teneatur............ 239
3. Utrum proprio judicio eam dimittere possit 240
4. Utrum vir et uxor sint æqualis conditionis.............. 241
5. Utrum post divortium debeant remanere innupti.................. 241
6. Utrum post divortium possint reconciliari 242
QUÆST. LXIII. — De secundis nuptiis......... 243
Art. 1. Utrum secundæ nuptiæ sint licitæ... 243
2. Utrum sint sacramentales.......... 244
QUÆST. LXIV. — De annexis matrimonio et debiti redditione.................. 245
Art. 1. Utrum alter conjugum teneatur alteri conjugum debitum reddere....... 245
2. Utrum aliquando debeat reddere non poscenti...................... 246
3. Utrum liceat mulieri menstruatæ petere debitum..................... 246
4. Utrum mulier menstruata possit reddere 247
5. Utrum vir et uxor in hoc sint æquales. 248
6. Utrum unus sine consensu alterius possit votum emittere, per quod redditio debiti impediatur....... 248
7. Utrum dies sacer impediat debiti petitionem......................... 249
8. Utrum petens tempore sacro peccet mortaliter 249
9. Utrum reddere teneatur tempore festivo.................. 250
10. De tempore nuptiarum........... 250
QUÆST. LXV. — De bigamia................ 251
Art. 1. Utrum habere plures uxores sit contra legem naturæ................. 251
2. Utrum aliquando fuerit licitum....... 254
3. Utrum habere concubinam sit contra legem naturæ................ 255
4. Utrum accedere ad concubinam sit peccatum mortale...... 256
5. Utrum aliquando fuerit licitum habere concubinam.................. 258
QUÆST. LXVI. — De bigamia, et irregularitate ex ea contracta................ 258
Art. 1. Utrum illi bigamiæ, quæ est ex hoc quod aliquis duas uxores successive habuerit, sit annexa irregularitas.. 259
2. Utrum qui duas uxores habuerit simul vel successive, irregularitatem contrahat......................... 259
3. Utrum qui non accepit virginem, contrahat irregularitatem............ 260
4. Utrum bigamia per baptismum solvatur. 261
5. Utrum cum bigamo liceat dispensare. 261
QUÆST. LXVII. — De libello repudii......... 262
Art. 1. Utrum inseparabilitas matrimonii sit de lege naturæ................ 262
2. Utrum repudiare uxorem possit esse licitum per dispensationem....... 264
3. Utrum sub lege Moysi fuerit licitum. 265
4. Utrum liceat uxorem repudiare, et al-

PAGINÆ
teram accipere.................... 266
5. Utrum liceat uxorem repudiatam iterum ducere.................... 267
6. Utrum causa repudii fuerit odium uxoris.............................. 268
7. Utrum omnes causæ repudii debuerint scribi in libello............ 268
QUÆST. LXVIII. — De filiis illegitime natis...... 269
Art. 1. Utrum filii qui nascuntur extra verum matrimonium sint illegitimi....... 269
2. Utrum illegitimi filii debeant ex hoc damnum reportare............. 269
3. Utrum possint legitimari........... 270

De Resurrectione

QUÆST. LXIX. — De his quæ spectant ad resurrectionem, et primo de loco animarum post mortem..................... 270
Art. 1. Utrum animabus defunctorum assignentur receptacula.............. 271
2. Utrum statim post mortem deducantur ad cœlum vel ad infernum...... 272
3. Utrum existentes in paradiso vel in inferno egredi valeant.............. 274
4. Utrum idem sit sinus Abrahæ et limbus.......................... 275
5. Utrum limbus sit idem quod infernus damnatorum.................. 276
6. Utrum limbus puerorum sit idem quod limbus patrum................. 277
7. Utrum debeant tot receptacula distingui......................... 277
QUÆST. LXX. — De qualitate animæ exeuntis a corpore, et pœna ei inflicta ab igne corporeo 279
Art. 1. Utrum in anima separata remaneant potentiæ sensitivæ.............. 279
2. Utrum in ea remaneant actus dictarum potentiarum 281
3. Utrum anima separata possit pati ab igne corporeo................... 283
QUÆST. LXXI. — De qualitate animarum quæ cum originali peccato solo ex hac vita decedunt................................. 286
Art. 1. Utrum animæ cum sola originali culpa decedentes, a corporeo igne patiantur, vel affligantur pœna ignis...... 286
2. Utrum hujusmodi animæ patiantur afflictionem spiritualem propter statum in quo sunt................ 288
QUÆST. LXXII. — De qualitate animarum quæ in purgatorio propter peccatum actuale, vel ejus pœnam expiantur................ 291
Art. 1. Utrum pœna purgatorii excedat omnem pœnam temporalem hujus vitæ.............................. 290
2. Utrum illa pœna sit voluntaria...... 229
3. Utrum animæ in purgatorio per dæmones puniantur................. 291
4. Utrum per pœnam purgatorii expietur peccatum veniale quoad culpam... 292
5. Utrum ignis purgatorius liberet a reatu pœnæ...................... 292
6. Utrum ab illa pœna unus liberetur alio citius.......................... 294
ARTICULI DUO DE PURGATORIO (ex edit. Patav. an. 1712)................................. 295
Art. 1. Utrum purgatorium sit post hanc vitam 295
2. Utrum sit idem locus quo animæ purgantur, et quo damnati puniuntur. 296
QUÆST. LXXIII. — De suffragiis mortuorum... 296
Art. 1. Utrum suffragia facta per unum prosint alteri.................... 297
2. Utrum mortui juvari possint ex operibus vivorum.................. 298
3. Utrum suffragia facta per peccatores mortuis prosint................ 299
4. Utrum facientibus prosint......... 300
5. Utrum prosint existentibus in inferno. 300
6. Utrum prosint existentibus in purgatorio.......................... 303
7. Utrum pueris existentibus in limbo.. 304
8 Utrum aliquo modo existentibus in patria......................... 304
9. Utrum oratio, missa et eleemosyna prosint......................... 305
10. Utrum indulgentiæ mortuis prosint. 306
11. Utrum cultus exequiarum eis prosint.......................... 307
12. Utrum suffragia magis prosint eis pro quibus fiunt quam aliis.......... 308
13. Utrum facta pro multis tantum valeant, ac si facta essent pro uno... 309
14. Utrum tantum illis pro quibus non fiunt, quantum illis pro quibus fiunt.......................... 310
QUÆST. LXXIV. — De oratione respectu sanctorum qui sunt in patria................ 311
Art. 1. Utrum orationes nostræ cognoscantur a sanctis...................... 311
2. Utrum sanctos interpellare debeamus. 312
3. Utrum semper exaudiantur, effusis pro nobis orationibus................ 314
QUÆST. LXXV. — De signis quæ judicium præcedent............................... 315
Art. 1. Utrum judicium præcedent aliqua signa 316
2. Utrum secundum veritatem sol et luna obscurari debeant................ 317
3. Utrum virtutes cœlorum movebuntur 318
QUÆST. LXXVI. — De igne ultimæ conflagrationis....................................... 318
Art. 1. Utrum aliqua mundi purgatio sit futura 319
2. Utrum per ignem futura sit........ 320
3. Utrum ille ignis sit idem specie cum igne elementari 320
4. Utrum sit superiores cœlos purgaturus 322
5. Utrum elementa sit consumpturus.... 322
6. Utrum omnia elementa sit purgaturus.............................. 324
7. Utrum præcedat judicium vel sequatur.............................. 324
8. Utrum per illum ignem consumendi sint homines.................... 325
9. Utrum ille ignis reprobos involvet.... 326
QUÆST. LXXV. (LXXVII). — De resurrectione.. 327

PAGINÆ

Art. 1. Utrum resurrectio corporum sit futura. 327
2. Utrum sit omnium generaliter 329
3. Utrum sit naturalis vel miraculosa 330
Quæst. LXXVI. (LXXVIII). — De causa resurrectionis 332
Art. 1. Utrum resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis 332
2. Utrum vox tubæ 333
3. Utrum angeli 334
Quæst. LXXVII. (LXXIX). — De tempore et modo resurrectionis 335
Art. 1. Utrum tempus resurrectionis debeat differri usque in finem seculi 335
2. Utrum tempus illud sit occultum 337
3. Utrum fiet noctis tempore 338
4. Utrum resurrectio sit futura subito an successive 338
Quæst. LXXVIII. (LXXX). — De termino resurrectionis 339
Art. 1. Utrum mors sit terminus *a quo* resurrectionis in omnibus 339
2. Utrum cineres vel pulveres 340
3. Utrum illi cineres habeant naturalem inclinationem ad animam 341
Quæst. LXXIX. (LXXXI). — De conditionibus resurgentium, et primo de eorum identitate 342
Art. 1. Utrum corpus resurgat idem numero. 342
2. Utrum idem numero homo 344
3. Utrum oporteat eosdem pulveres ad easdem partes in quibus prius erant, reverti 346
Quæst. LXXX. (LXXXII). — De integritate corporum resurgentium 347
Art. 1. Utrum omnia membra corporis in ipso resurgant 347
2. Utrum capilli et ungues 348
3. Utrum humores 349
4. Utrum illud quod fuit de veritate humanæ naturæ 350
5. Utrum quidquid fuit materialiter in corpore 351
Quæst. LXXXI. (LXXXIII). — De qualitate resurgentium 354
Art. 1. Utrum omnes resurgent in eadem ætate. 354
2. Utrum in æquali statura 355
3. Utrum in eodem sexu 355
4. Utrum in vita animali 356
Quæst. LXXXII. (LXXXIV). — De conditionibus beatorum resurgentium 357
Art. 1. Utrum sancti resurgant quoad corpora impassibiles 357
2. Utrum æqualis impassibilitas erit in omnibus 359
3. Utrum illa impassibilitas sensuum in actu a corporibus gloriosis excludat. 360
4. Utrum sint in eis omnes sensus in actu. 361
Quæst. LXXXIII. (LXXXV). — De subtilitate corporum beatorum 363
Art. 1. Utrum subtilitas sit proprietas corporum beatorum 363
2. Utrum ratione hujus subtilitatis possit corpus gloriosum esse in eodem loco cum alio corpore non glorioso 365
3. Utrum per miraculum duo corpora possint esse in eodem loco simul 367
4. Utrum duo corpora gloriosa possint esse simul in eodem loco 368
5. Utrum corpus gloriosum æqualem sibi requirat locum 369
6. Utrum corpus gloriosum sit palpabile. 370
Quæst. LXXXIV. (LXXXVI). — De agilitate corporum beatorum 371
Art. 1. Utrum corpora gloriosa sint futura agilia 371
2. Utrum movebuntur 372
3. Utrum movebuntur in instanti 373
Quæst. LXXXV. (LXXXVII). — De claritate corporum beatorum 376
Art. 1. Utrum claritas inerit corporibus gloriosis 376
2. Utrum claritas illa videri poterit ab oculo non glorioso 377
3. Utrum corpus gloriosum videri poterit a corpore non glorioso 378
Quæst. LXXXVI. (LXXXVIII). — De conditionibus corporum damnatorum resurgentium. 379
Art. 1. Utrum corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent 379
2. Utrum eorum corpora erunt incorruptibilia 380
3. Utrum erunt impassibilia 381
Quæst. LXXXVII. (LXXXIX). — De cognitione quam habebunt resuscitati in judicio respectu meritorum et demeritorum 382
Art. 1. Utrum agnoscat quilibet homo in judicio peccata sua 382
2. Utrum quilibet possit legere conscientiam alterius 384
3. Utrum omnia merita et demerita uno intuitu quis videre poterit 385
Quæst. LXXXVIII. (XC). — De judicio generali, tempore et loco in quo fiet 386
Art. 1. Utrum generale judicium sit futurum
2. Utrum quantum ad disceptationem fiet per vocalem locutionem 387
3. Utrum fiet tempore ignoto 388
4. Utrum fiet in valle Josaphat 389
Quæst. LXXXIX. (XCI). — De judicantibus et judicandis in judicio generali 390
Art. 1. Utrum aliqui homines judicaturi sint cum Christo 390
2. Utrum voluntariæ paupertati respondeat judiciaria potestas 391
3. Utrum angeli sint judicaturi 392
4. Utrum dæmones exequentur sententiam judicis 393
5. Utrum omnes homines appareant in judicio 394
6. Utrum boni sint judicandi 394
7. Utrum mali 395
8. Utrum angeli 396
Quæst. XC. (XCII). — De forma judicis venientis ad judicium 396
Art. 1. Utrum Christus in forma humanitatis sit judicaturus 397
2. Utrum in forma humanitatis gloriosa apparebit 398
3. Utrum Divinitas possit a malis sine gaudio videri 399
Quæst. XCIII. — De qualitate mundi post judicium 400

PAGINAE

Art. 1. Utrum innovatio mundi sit futura . 400
2. Utrum motus corporum cœlestium cessabit 401
3. Utrum corpora cœlestia tunc magis fulgebunt 404
4. Utrum elementa majorem claritatem recipiant 406
5. Utrum animalia et plantæ remaneant. 407
Quæst. XCII. (XCIV). — De visione divinæ essentiæ per comparationem ad beatos . 408
Art. 1. Utrum intellectus humanus possit pervenire ad videndum Deum per essentiam 408
2. Utrum sancti videbunt Deum oculo corporali 414
3. Utrum videndo Deum videant omnia quæ Deus videt 416
Quæst. XCIII. (XCV). — De sanctorum beatitudine, et eorum mansionibus 419
Art. 1. Utrum beatitudo sanctorum augeatur post judicium 419
2. Utrum gradus beatitudinis appellentur mansiones 421
3. Utrum diversæ mansiones distinguantur penes diversos gradus charitatis.. 421
Quæst. XCIV. (XCVI). — De modo quo sancti se habebunt erga damnatos 422
Art. 1. Utrum sancti pœnas damnatorum videant 422
2. Utrum eis compatiantur 423
3. Utrum de eorum pœnis lætentur 423
Quæst. XCV. (XCVII). — De dotibus beatorum. 424
Art. 1. Utrum beatis sint assignandæ aliquæ dotes 424
2. Utrum dos a beatitudine differat 426
3. Utrum Christo insint dotes 427
4. Utrum angelis 428
5. Utrum dotes convenienter assignentur. 429
Quæst. XCVI. (XCVIII). — De aureolis 431
Art. 1. Utrum aureola differat a præmio essentiali 431
2. Utrum differat a fructu 433
3. Utrum fructus soli virtuti continentiæ debeatur 434
4. Utrum convenienter assignentur tres fructus tribus partibus continentiæ.. 435
5. Utrum aureola virginibus debeatur.. 436
6. Utrum martyribus 439
7. Utrum doctoribus 441

PAGINÆ

8. Utrum Christo 441
9. Utrum angelis 443
10. Utrum corpori humano 443
11. Utrum convenienter tres aureolæ assignentur 444
12. Utrum aureola virginum sit potissima 445
13. Utrum unus alio eamdem aureolam excellentius habeat 445
Quæst. XCVII. (XCIX).— De pœna damnatorum. 446
Art. 1. Utrum damnati sola pœna ignis affligantur in inferno 446
2. Utrum vermis, quo affligentur, sit corporalis 447
3. Utrum fletus, qui erit in damnatis, sit corporalis 447
4. Utrum tenebræ eorum sint corporales. 448
5. Utrum ignis, quo affliguntur sit corporalis 448
6. Utrum sit ejusdem speciei cum igne nostro 450
7. Utrum ignis ille sit sub terra....... 451
Quæst. XCVIII. (C).— De voluntate et intellectu damnatorum 452
Art. 1. Utrum omnis voluntas damnatorum sit mala 452
2. Utrum aliquando pœniteant eorum quæ fecerunt 453
3. Utrum magis vellent esse quam non esse 453
4. Utrum vellent non damnatos esse damnatos 454
5. Utrum ipsi habeant Deum odio..... 454
6. Utrum ipsi demereri possint......... 455
7. Utrum possint uti scientia hic acquisita 456
8. Utrum cogitent aliquando de Deo... 457
9. Utrum videant gloriam beatorum.... 457
Quæst. XCIX. (CI).— De misericordia et justitia Dei respectu damnatorum 457
Art. 1. Utrum peccatoribus ex divina justitia inferatur pœna æterna 458
2. Utrum per Dei misericordiam pœna hominum et dæmonum terminetur. 460
3. Utrum saltem pœna hominum..... 460
4. Utrum saltem Christianorum....... 461
5. Utrum illorum qui opera misericordiæ fecerunt 463

Hunc tomum quintum, Deo adjuvante, feliciter perfeci die 7 octob. 1888,
Sanctissimo Rosario B. V. Mariæ sacra.

Fr. Xaverius FAUCHER, O. Pr.,

Typis A. Nezan, Meduanæ.

S. THOMÆ AQUINATIS, O. P.

SUMMA THEOLOGICA

V, 2

INDICES

S. THOMÆ AQUINATIS, O. P.

DOCTORIS ANGELICI
ET OMNIUM SCHOLARUM CATHOLICARUM PATRONI

SUMMA THEOLOGICA

ACCURATISSIME EMENDATA AC ANNOTATIONIBUS
EX AUCTORIBUS PROBATIS ET CONCILIORUM PONTIFICUMQUE DEFINITIONIBUS
AD FIDEM ET MORES PERTINENTIBUS ILLUSTRATA
TABULIS AC SYNTHETICA SYNOPSI INSTRUCTA
A R. P. XAVERIO FAUCHER, *ord. Prœd.*

EDITIO EMINENTISSIMO CARDINALI JOSEPHO PECCI OBLATA
AB EOQUE BENIGNISSIME ACCEPTA
PRÆEUNTE S. S. D. N. LEONIS XIII, P. M., LITTERA

TOMUS QUINTUS, 2.

CONTINENS INDICES

PARISIIS, MDCCCLXXXIX
SUMPTIBUS P. LETHIELLEUX, BIBLIOPOLÆ EDITORIS
10, VIA DICTA « CASSETTE » 10,

INDEX PRIMUS

DE

PRÆCIPUIS REBUS IN SUMMA THEOLOGICA AC EJUS SUPPLEMENTO TRACTATIS

INTERPRETATIO SIGNORUM HUJUS INDICIS

1° Numerus 1^{a} designat Summæ *primam partem*; 1-2^{ae}, *primam secundæ*; 2-2^{ae}, *secundam secundæ*; 3^{a}, *tertiam partem*, et 3^{a} s, *tertiam partem ad supplementum.*

2° Numeri *romani* indicant *quæstiones*, et numeri *arabici* earumdem quæstionum *articulos.*

3° Litteræ c et o denotant vel totum articulum vel corpus articuli, et notæ, 1^{m}, 2^{m}, 3^{m}, etc., responsiones ad argumenta significant.

Exempli gratia : Temporalium abdicatio, etc. 1-2^{ae}. CVIII, 4, c, 4^{m}. In prima secundæ, quæstione centesima octava, articulo quarto, in corpore articuli et in responsione ad quartum argumentum.

A

ABDICATIO. Secundum quod est in habitu, non autem in opere, temporalium abdicatio directe pertinet ad perfectionem. 1-2^{ae}. CVIII, 4, 4^{m}. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 7, 1^{m}.

ABLATIVUS. Construitur ablativus vel in habitudine causæ efficientis, finalis et formalis, vel in habitudine formalis effectus. 1^{a}. XXXVII, 2, c.

ABLATUM. Restitui debet ablatum vel male detentum. 2-2^{ae}. LXII, 2, o ; 8, c.

ABLUTIO. In missæ celebratione manuum ablutio fit ad decentiam, et significat emundationem etiam a minimis peccatis. 3^{a}. LXXXIII, 5, 1^{m}.

ABRAHAM. Abraham fuit perfectus, 2-2^{ae}. CLXXXVI, 4, 2^{m}. Sacerdos et propheta. 3^{a}. XXXI, 2, c ; 8, 4^{m}. — Respectu præmii essentialis, non autem accidentalis, æqualiter in matrimonio meruit ac Joannes in virginitate. 2-2^{ae}. CLII, 4, 1^{m}. CLXXXVI, 4, 2^{m}. — Promissæ possessionis signum petens non tentavit Deum. 2-2^{ae}. XCVII, 2, 3^{m}. — Non mentitus est dicens Saram esse suam sororem, siquidem Sara erat filia patris ejus. 2-2^{ae}. CX, 3, 3^{m}; 4, 5^{m}. CXI, 11, 1^{m}. — Ad ancillam suam accedens non peccavit : non enim egit contra rationem rectam, seu divinam voluntatem. 2-2^{ae}. CLIV, 2, 3^{m}. — Neque volens occidere Isaac, propter hoc quod obedivit Deo. 2-2^{ae}. CLIV, 2, 2^{m}. 1-2^{ae}. XCIV, 5, 2^{m}.— Neque emens speluncam in sepulturam, eo quod intendit, vel nonnisi terram emere communem, vel suam redimere vexationem. 2-2^{ae}. C, 4, 3^{m}. Dedit decimas Melchisedech, summo sacerdoti. 2-2^{ae}. LXXXII, 1, 3^{m}. — Inter antiquos Patres primus accepit repromissionem de Christo nascituro, non equidem ex merito, sed ex gratia Dei. 1-2^{ae}. XCVIII, 4, c. 3^{a}. LXX, 2, c. — Multiplici ratione primum est exemplum fidei. 1-2^{ae}. CII, 5, 1^{m}. 3^{a}. LXX, 2, c. — Adoravit angelos in quantum repræsentabant Trinitatem, et illis juste obtulit cibos, credens eos esse homines, in quibus erat Deus, sicut, ex sancto Augustino, solet esse in prophetis. 1^{a}. LI, 3, 5^{m}. — Illius tempore incepit idololatriæ peccatum. 2-2^{ae}. CLXXIV, 6, c, 3^{a}. LXX, 2, 1^{m}. — Omnes descendentes ejus decimati sunt in eo, præter Christum, qui tamen multiplici ratione specialiter dicitur filius ejus et David. 3^{a}. XXXI, 2, c ; 8, o.

ABRENUNTIATIO. Divitiarum abrenuntiatio comparatur eleemosynis, sicut universale particulari et holocaustum sacrificio, 1-2^{ae}. CII, 3, 8^{m}. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 3, 6^{m}; 5, 1^{m}.

ABSCONDERE. Dupliciter contingit peccatum abscondere, scilicet : dum fit, et per confessionis negligentiam. 3^{a}. LXXXIV, 6, 1^{m}.

ABSENS. Quantum in se est Deus nulli est absens, sed ab eo præsente se absentat homo. 1^{a}. III, 1, 5^{m}. IX, 1, 3^{m}. CIV, 1, c. 1-2^{ae}. CXII, 5, c.

ABSOLUTIO. Auctoritative absolvit Deus, homo vero ministerialiter et instrumentaliter. 3^{a}. LXXXIV, 3, 3^{m}. — Inter ministros Dei Papa dicitur absolvere aliquem, etiamsi non immediate, sed per alium officium absolutionis impendat. 1^{a}. XXII, 2, 2^{m}.— Absolutio facta a sacerdote peccatore, sed non hæretico, valet, sicut et a justo. 2-2^{ae}. XXXIX, 3, o. — Hæc est forma absolutionis sacramentalis : Ego te absolvo; reliqua vero sunt in arbitrio sacerdotis. 3^{a}. LXXXIV, 3, c. — Hæc forma differt a forma baptismi et confirmationis; fieri debet per verbum indicativum, et non requirit necessario manus impositionem. 3^{a}. LXXXIV, 3, c ; 4, o. — Per eam remittitur culpa, sed remanent, licet diminutæ, quædam peccati reliquiæ, scilicet : reatus et ad peccatum dispositio. 3^{a}. LXXXIV, 3, 3^{m}. LXXXVI, 5, o. LXXXIX, 1, 3^{m}. — Non est sacramentalis absolutio in publico facta, sicut in missa, prima et completorio. 3^{a}. LXXXIV, 3, 1^{m}.

ABSOLUTUM. Secundum esse, relativo prius est absolutum, sed posterius secundum dici. 1-2^{ae}. XVI, 4, 2^{m}.

ABSTINENTIA. Ciborum subtractionem importat abstinentia : ideo virtus est si ratione reguletur, et equidem virtus specialis. 2-2^{ae}. CXLIII, c. CXLVI, 1, o ; 2, o. — In medio consistit, licet a defectu denominetur. 2-2^{ae}. CXLVI, 1, 3^{m}. — Abstinentia a cibo necessario ad valetudinem quoad optimam corporis dispositionem laudatur, non autem quoad ea quæ incumbunt ex officio vel ex societate. 2-2^{ae}. CXLI, 6, o. CXLII, 1, c. CXLVII, 1, 2, o. CL, 1, 1^{m}. — Nisi sint cum ratione, fide et divina dilectione, usus ciborum et eorum abstinentia ad regnum Dei non pertinent. 2-2^{ae}. CXLVI, 1, 1^{m}. — In scientia ministranda est abstinentia, ut scilicet homo a cibis se abstineat, prout oportet pro congruentia personæ suæ et hominum cum quibus vivit, et pro suæ valetudinis necessitate. 2-2^{ae}. XV, 3, o. CXLVI, 1, o.

ABSTRACTIO. Triplex abstractio, scilicet : a materia, et ab inferiori, et a sensu. 1ª. XL, 3, c. — Materia duplex scilicet : secundum duplicem intellectus operationem, id est, per modum compositionis et divisionis, vel per modum simplicis et absolutæ considerationis. 1ª. LXXXV, 1, 1ᵐ. — Abstractio fit a materia quadruplici, scilicet : sensibili, intelligibili, communi et individuali ; a sensibili abstrahunt mathematici, et per intelligibilem demonstrant. 1ª. LXXXV, 1, 2ᵐ. 3ª. LXXVII, 2, 4ᵐ. — A phantasmatibus intelligibiles species abstrahit intellectus agens, in quantum virtute ejus intelligere possumus specierum naturas sine conditionibus individualibus. 1ª. XII, 13, c. LXXXV, 1, 1ᵐ, 3ᵐ, 4ᵐ, 5ᵐ. — Necesse est quod a phantasmatibus abstrahat noster intellectus. 1ª. LXXXV, 1, o. — In statu innocentiæ, scientiam ex sensibus non acquisivisset homo. 3ª. LXI, 2, o. Ab hic et nunc abstrahit omnis intellectus, aliter tamen angelicus quam humanus. 1ª. L, 2, c. CVII, 4, c. — In abstractione a sensibilibus consistit perfectio prudentiæ, et cujuslibet virtutis intellectualis. 2-2æ. XV, 3, c. LIII, 6. c. — Quanto plus abstrahit a sensibilibus, tanto melius intelligit intellectus. 2-2æ. XV, 3, c. LIII, 6, c. — Dupliciter contingit abstractio a sensibus, scilicet : ex causa animali, vel ex causa naturali, et ex triplici causa, scilicet : corporali, vel diabolica, vel divina. 2-2æ. CLXXIII, 3, c. CLXXV, 1, c. — Ordo est in abstractione speciei intelligibilis. 2-2æ. CLXXIII, 2, c. — Quandoque perfecte, quandoque imperfecte a sensibus fit abstractio. 2-2æ. CLXXV, 3, c. — Videns Deum per essentiam ab illo aliquid abstrahere non potest. 3ª. III, 3, c. — Nisi abstrahatur a sensibus, homo in hac vita Dei essentiam videre non potest. 1ª. XII, 11, 2ᵐ. 1-2æ. XCVIII, 3, 2ᵐ. 2-2æ. CLXXV, 4, o; 5, c. CLXXX, 5, c. — Sine abstractione a sensibus, sicut etiam beati, Christus essentiam Dei videbat. 2-2æ. CLXXV, 4, 1ᵐ. — Ad essentiam Dei videndam ab operibus vegetativis abstrahi non oportet. 2-2æ. CLXXV, 5, 3ᵐ. — In prophetica visione aliquando fit abstractio a sensibus, aliquando vero non. 2-2æ. CLXXIII. 3, o.

ABSTRACTUM. In divinis abstractum et concretum sunt realiter idem et differunt ratione. 1ª. I, 2, 3, c. III, 3, c. 1ᵐ. XL, 1, 1ᵐ. 2, c. 3ª, XVII, 1. c. — Abstractum et concretum differunt in omni creatura. 1ª. XL, 1, 1ᵐ. Abstractum omne, etiam non subsistens, est tantum numero unum 1ª. LIV, 1, c. — Concretum significat compositum abstractum vero incompletum non subsistens. 1ª. III, 3, 1ᵐ. XIII, 1, 2ᵐ. XXXII, 2, c. — Nomina concreta significant ens completum subsistens, abstracta vero quo aliquid est, et utraque possunt prædicari de Deo. 1ª. III, 3, 1ᵐ. XIII, 1, 2ᵐ. XXXII, 2, c.

ABYSSUS. Secundum Augustinum, abyssi nomen significat quamdam immensitatem inordinatam aquarum. 1ª. LXIX, 1, c.

ACCEPTIO. Acceptio personarum est attendere ad conditionem, non autem ad meritum personæ. 1-2æ. XCVII, 4, 2ᵐ. XCVIII, 4, 2ᵐ. CVI, 3, 1ᵐ. 2-2æ. LXIII. 1, o. — Deus non est personarum acceptor, siquidem acceptio personarum est tantum de re debita. 1ª. XXIII, 5, 3ᵐ; 6, 3ᵐ. LXV, 2, 3ᵐ. 1-2æ. XCVIII, 4, 2ᵐ. CVI, 3, 1ᵐ. 2-2æ. LXIII, 1, 3ᵐ. — In honorando et in judiciis contingit acceptio personarum. 2-2æ. LXIII, 3, o; 4, o. — Est peccatum oppositum justitiæ distributivæ, et equidem gravius in re spirituali quam in temporali. 2-2æ. LXIII, p. 1, o; 2, c, 2, o.

ACCESSUS. Ad Deum acceditur vel ab eo receditur non passibus corporalibus, sed affectibus mentis ; et dicitur Deus ad nos accedere vel a nobis recedere, in quantum participamus influentiam bonitatis ejus, vel ab ea deficimus. 1ª. III, 1, 5ᵐ. IX, 1, 3ᵐ. — Accessus prior est recessu in intentione, et posterior in exsecutione. 1-2æ. XXIX, 2, 3ᵐ. XXXVI, 1, c. 3ª. LXXXV, 6, 2ᵐ. — Accessus prior est recessu ex parte moventis, sed est posterior ex parte mobilis. 1-2æ. CXIII, 8, 1ᵐ. 3ª. LXXXV, 5, 2ᵐ.

ACCIDENS. 1° Accidens non est ens, sed est entis. 1ª. V, 5, 2ᵐ. 1-2æ. LV, 4. 1ᵐ. CX, 2. 2ᵐ. 3ª, XI, 5, 3ᵐ. LXXVII, 1, 4ᵐ. — Propria definitio accidentis non est esse in subjecto, sed est esse rem cui debetur esse in subjecto. 3ª. LXXVII, 1, 2ᵐ. — Accidens in concreto definitur per subjectum loco generis, sed in abstracto, loco differentiæ. 1-2æ. LIII, 2, 3ᵐ. — Accidens non est omne adveniens rei post esse completum. 3ª. II, 6, 2ᵐ. — Accidens omne et omnis forma non subsistens est ens verum et bonum ut quo, non autem ut quod. 1-2æ. LV, 4, 1ᵐ. — Accidens omne dependet a subjecto et per illud definitur. 1-2æ. LIII, 2, 3ᵐ. — Respectu alicujus subjecti omne accidens est per se, cum omne per accidens reducatur ad per se. 1ª. XXII, 4, o. CIII, 7, c, 3ᵐ. — Secundum quid suo subjecto nobilius est accidens, sed simpliciter est e converso. 1ª. XVI, 6, 1ᵐ. 1-2æ. LXVI, 4, c. CX, 2, 2ᵐ. 2-2æ. XXIII, 3, 3ᵐ. 3ª. XI, 5, 3ᵐ. — Nullum accidens excedit suum subjectum secundum esse, sed secundum operationem. 1ª. CXV, 1, 5ᵐ. — Quod accidenti convenit ex parte subjecti, et non ex ratione accidentis, non attribuitur illi in abstracto, sed in concreto. 1-2æ. LIII, 2, 3ᵐ.

2° Divina virtute, sine subjecto accidens esse potest. 3ª. LXXVII, 1, o. — De subjecto ad subjectum transire non potest idem numero, sed bene idem specie. 3ª. LXII, 3, 2ᵐ. LXXII, 1, c. — Secundum suum subjectum, individuatur, numeratur et distinguitur. 1ª. XXIX, 1, c. XXXIX, 3, c. — Comparatur ad subjectum, ut actus ad potentiam. 1ª. III. 6, c. LIV, 3, 2ᵐ. In suum subjectum agere potest non effective, sed formaliter tantum, 1-2æ. LXXXV, 1, 4ᵐ. CX, 2, 1ᵐ. CXI, 1, 1ᵐ. 2, 1ᵐ. — In concreto habet genus in subjecto loco materiæ, sed in abstracto a modo essendi. 1-2æ. XXXV, 4, 2ᵐ. — Potest esse subjectum accidentis, sed per substantiam. 1ª. LXXVII, 7, 2ᵐ. LXXVIII, 4, 3ᵐ. 1-2æ. VII, 1, 3ᵐ. L, 2, 2ᵐ. LVI, 1, 3ᵐ. 3ª. LXXVII, 2, 1ᵐ. — Dicitur dupliciter, scilicet : natura accidentis condivisa substantiæ, et quod nominat aliquid per aliud. 1ª. LXXVII, 1, 5ᵐ. 1-2æ. VII, 1, 2ᵐ. 3ª. II, 6, 2ᵐ. Per se consideratur ab arte, non autem accidens omnino per accidens. 1-2æ. VIII, 2, 2ᵐ. XVIII, 3, 2ᵐ. — In abstracto non prædicatur secundum magis et minus. 1-2æ. LII, 1, 2, 3, o. LIII, 2, 3ᵐ. Non generatur nec corrumpitur, et quæ corrumpuntur non omnino in nihilum rediguntur. 1ª. CIV, 4, 3ᵐ. 1-2æ. CX, 2, 3ᵐ. — Non variatur subjective, sed subjectum secundum ipsum. 1ª. IX, 2, 3ᵐ. XVI, 8, c. — Accidens speciei consequitur formam, accidens autem individui, materiam. 1ª. LIV, 3, 2ᵐ. — Miraculose productum in aliquo subject efficitur ei naturale. 3ª. LXXVII, 4, 3ᵐ. — Accidens et omne præter rationem rei est duplex : determinativum vel non determinativum alicujus principiorum essentialium. 1ª. LIV, 3, 2ᵐ. — Accidens numero unum in diversis subjectis esse potest ; non quidem æqualiter, sed bene unius subjecti in ordine ad aliud subjectum. 3ª. LXXVII, 8, 1ᵐ. — Inter substantiam et accidens nihil potest esse medium, si accipiatur accidens secundum quod dividitur contra substantiam, non autem quatenus ponitur unum quinque universalium. 1ª. LXXVI, 4, 4ᵐ. LXXVII, 1, 5ᵐ. — Proprii accidentis causa est subjectum in triplici genere causarum, materialis, efficientis et finalis, non quidem per viam mutationis, sed per quamdam naturalem resultationem ; sicut ex luce calor naturaliter resultat. 1ª. LXXVII, 6, 3ᵐ. — Spiritualis substantia non est subjectum accidentis, nisi pertineat ad intellectum vel voluntatem. 1-2æ. L, 5, o. — Secundum supposita numerantur accidentia proprie et adjective sumpta, non autem improprie et substantive sumpta, sicut spirator in divinis. 1ª. XXXVI, 4, 7ᵐ, fin. XXXIX, 3, c. — Duo accidentia numero ejusdem rationis vel generationis non possunt esse simul in eodem subjecto, et equidem ut in actu completo et perfecto, non autem in actu incompleto. 1ª. XCIV, 3, 1ᵐ. 1-2æ. LXIII, 4, 3ᵐ. 1ª. XII, 10, c. LVIII, 2, 2ᵐ. LXXXV, 4, c, 2ᵐ. — Accidentia non habent materiam ex qua, sed in qua et circa quam. 1-2æ. LV, 4, c. — Subjectum accidentium innaturalium est tantum causa materialis. 1ª. LXXVII, 6, o. — In accidentibus mensura debet esse homogenea, id est, ejusdem generis cum mensurato ; attamen accidentia substantia remote mensurari possunt. 1ª. III, 5, 2ᵐ. 1-2æ. XIX, 4, 2ᵐ.

3° In Deo nullum est accidens et nihil de eo per accidens univoce prædicari potest ; siquidem, ut forma simplex, non habet subjectum. 1ª. III, 6, c. VI, 3, c. XXVIII, 2, c. XXIX, 3, 3m. XL, 1, 1m. LIV, 3, 2m. — Ista est per se et nullo modo per accidens : Pater est Deus, et e converso. 1ª. XXXIX, 6, 2m. — Divina institutione panis et vini accidentia sunt in altaris sacramento, et ibi sine subjecto manent multiplici ratione. 3ª. LXXV, 2, 3m ; 3, o. LXXVI, 1, 3m. — Sine subjecto ibi est accidens. 3ª. LXXV, 5, o. LXXVII, 1, o. — Quantitas ibi est subjectum aliorum accidentium. 3ª. LXXVII, 2, o. — Hæc accidentia non sunt subjective in aere. 3ª. LXXVII, 1, c. — Habent modum essendi, agendi et patiendi substantiæ : ideo possunt agere et pati quidquid poterat substantia præexsistens. 3ª. LXXVII, 3, 4, 5, 6, 7, 8, o. — Hic agunt virtute substantiæ. 3ª. LXXV, 6, 3m. LXXVII, 3, o. — Immutare possunt ad formam substantialem. 3ª. LXXVII, 3, 3m. — Immutant vicina corpora et nutriunt. 3ª. LXXVII, 3, o. 6, o. — Ipsorum operationes quædam sunt naturales, quædam vero miraculosæ, et ex eis aliquid generari potest. 3ª. LXXV, 6, 3m. LXXVII, 5, o ; 8, 2m. — Hæc accidentia sunt composita ex quo est et quod est. 3ª. LXXVII, 1, 4m. — Quin frangatur Christus frangi possunt, et misceri cum aliis liquoribus, quin sanguis Christi desinat esse sub toto ; siquidem extraneis non tangitur liquoribus secundum proprias dimensiones sacramentales, sub quibus continetur. 3ª. LXXVII, 8, o ; 7, o. — Tria significat hæc fractio, nempe : divisionem corporis Christi in passione, distributionem virtutis ejus et animarum triplicem statum. 3ª. LXXXIII, 5, 7m, 8m. — Sicut ante consecrationem, dupliciter corrumpi possunt accidentia, scilicet : per se et per accidens. 3ª. LXXVII, 4, o ; 5, c. — Miraculum præsupponit illa corruptio specierum, sed non est miraculosa : remanet enim quidam compositionis et divisionis modus, dum quantitas retinet rationem materiæ et qualitas rationem formæ. 3ª. LXXVII, 4. 3, 5, c. — Horum accidentium nulla immutatio facit ibi desinere corpus Christi, nisi qua corrumperetur substantia panis et vini, si adesset. 3ª. LXXVI, 6, o ; 8, c. LXXVII, 4, o ; 5, 8, c, 3m. LXXXIII, 6, 7m.

ACCIDENTALITER. Omne quod advenit alicui post ejus esse completum, accidentaliter advenit ei, nisi trahatur in communionem illius esse completi. 1ª. LXXVII, 1, 5m. 3ª. II, 6, 2m. — Nulla forma de genere substantiæ convenit alicui accidentaliter : ideo accidens est omnis forma accidentaliter adveniens. 1ª. LXVII, 3, c. — Quod accidit alicui naturæ, non est universaliter in illa natura. 1ª. LI, 1, c. — Quod in hominibus accidit quod bonum sit ut in paucioribus et malum ut in pluribus, ex hoc contingit, quia sensibilia sunt magis nota apud multos, quam bona rationis. 1-2æ. LXXI, 2, 3m.

ACCIPERE. Aliquid accipere in bono vel malo dicitur dupliciter, scilicet : accipere proprie et accipere abusive. 2-2æ. LV, 4, 2m. — Accipere ab alio est commune Christo et creaturæ analogice, non autem univoce. 1ª. XXXIII, 3, 2m. — Non omne acceptum et receptum in aliquo. 1ª. XXVII, 2, 3m.

ACCIPITER. Accipiter deservit hominibus ad prædam, et significat eos qui ministrant potentibus ad deprædandum pauperes. 1-2æ. CII, 6, 1m.

ACCUSATIO. Accusatio fieri debet in scriptis ; est de præcepto valenti probare peccatum contra communitatem, et fit injusta per calumniam, prævaricationem et tergiversationem. 2-2æ, LXVIII, 2, o ; 3, o. — Fratris emendatio attenditur in denuntiatione, et punitio criminis in accusatione. 2-2æ. LXVII, 3, 2m. LXVIII, 1, c. — Judici juridice interroganti veritatem dicere tenetur accusatus, scilicet : si præcessit infamia, vel judicia expressa, vel probatio semiplena. 2-2æ. LXIX, 1, o ; 2, c. — Se defendere potest per prudentiam, non autem per calumniam vel collusionem, et ei licet appellare. 2-2æ. LXIX, 3, c. — Falso accusatus ex levitate et non ex militia, talionis pœnam remittere potest ; non autem si desistat per collusionem, sed tantum princeps. 2-2æ. LXVIII, 4, 2m. — Accusans in probatione deficiens meretur pœnam talionis ; sed, si falso accuset, et pœnam talionis et pœnam infamiæ. 2-2æ. LXVIII, 4, o ; 3m. — Desistere ab accusatione ordinate et sine vitio contingit dupliciter, scilicet : si in processu perpendat se falso accusasse, vel si princeps eam aboleat. 2-2æ. LXVIII, 3, 3m. — In notoriis non requiritur accusator, quia infamia tenet locum accusatoris. 2-2æ. LXVII, 2, 3m ; 3, 2m. — Suos superiores subditi accusare possunt. 2-2æ. LXVIII, 1, 2m. — De crimine occulto nullus debet accusare religiosum in capitulo. 2-2æ. XXXIII, 7, 4m. — Non possunt accusare excommunicati, infames et de majori accusati crimine. 2-2æ. LXVIII, 1, 1m.

ACEDIA. Acedia est tædium bene operandi et tristitia de re spirituali. 1ª. LXIII, 2, 2m. 2-2æ. LXXXV, 1, 4, c ; 3, c, 2m ; 4, c. LIV, 2, 1m. — Non est recessus mentis a quocumque bono spirituali, sed a divino. 2-2æ. XXXV, 3, 2m. — Acedia est peccatum et equidem mortale, et speciale, in communi tamen omni vitio proprium. 2-2æ. XXXV, 1, o ; 3, o ; 2, o ; 3, 2m ; 4, 3m. — Est species tristitiæ. 1-2æ. XXXV, 8, o. Contraria charitati, 2-2æ. XXXV, 3, c, fin. — Et vitium capitale, cujus sex filiæ sunt : malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor et evagatio mentis. 2-2æ. XXXV, 4, o, 2m, 3m. XXXVI, 4, c. — Opponitur charitati ut de bono divino, sicut invidia de bono proximi, et est contra tertium præceptum Decalogi. 2-2æ. XXXIV, pr. XXXV, 3, 1m. XXXVI, 3, c. — Maxime impugnat jejunantes circa horam sextam, id est, in meridie, propter famem et æstus solis. 2-2æ. XXXV, 1, 2m.

ACETUM. Acetum et vinum differunt specie. 3ª. LXXIV, 5, 2m. Acetum non potest naturaliter in vinum mutari, nisi resolvatur in materiam primam. 3ª. LXXIV, 5, 2m.

ACHAZ. A Deo non petens signum peccavit rez Achaz, sed non peccasset si signum petiisset. 2-2æ. XCVII, 2, 3m.

ACQUIRERE. Dupliciter contingit acquirere illicite, scilicet : vel ratione causæ, vel acquirentis, vel ejus a quo aufertur. 2-2æ. XXXII, 7, c. LXII, 5, 2m.

ACRIMONIA. Dupliciter depravatur acrimonia loquens, vel per hoc quod attribuit ad favorem falsitatis, vel confidentia clamoris impugnat veritatem ; alio modo, propter inordinationem qua utitur acrimonia vel ultra modum debitum, vel contra qualitatem personæ. 2-2æ. XXXVIII, 1, c. 3m.

ACTIO. 1° Actio Dei est sua essentia et sua potentia. 1ª. XIV, 4, o. XIX, 1, o ; 4, 2m. XXV, 1, 2m. XXX, 2, 3m. XLI. 4, 3m. XLV, 3, 1m. LIV, 1, 2, 3, c. LXXVII, 1, 2, c. LXXIX, 1, c. LXXXVII, 3. 1-2æ. XLIX, 4, c. LV, 2, 3m. 3ª. IX, 1, 1m. — Est una secundum rem, et multa secundum rationem. 1ª. XXX, 2, 3m. In omni operante agit Deus. 1ª. CV, 5, o. 1-2æ. LV, 4, 6m. Actio Dei, qua operatur in omni operatione creaturæ, non est creatio. 1ª. XLV, 8, o. — Hæc actio non subtrahit actiones agentium inferiorum. 1ª. CV, 5, o. Omnis actio creaturæ est a Deo. 1ª. CV, 5, c. 1-2æ. VI, 1, 3m. LXXIX, 2, o. CIX, 1, c. — A Deo dependet omnis actio formæ substantialis vel accidentalis. 3ª. LXXVII, 5, 2m. — Actio intellectus et cujuslibet creaturæ a Deo dependet dupliciter, scilicet : formaliter et effective. 1ª. CV, 5, c. 1-2æ. CIX, 1, c. — Actio proprie est operatio voluntatis imperata in operante manens, sed facere est operatio transiens. 1-2æ. LXVII. 4, c ; 5, 1m. — Actio recta differt ab actione reflexa. 1ª. XXVIII, 4, 2m. LXXXVII, 3, 2m. — Duplex est actionis genus, una scilicet transiens in aliquid exterius, alia vero non, sed manens in ipso agente ; quæ quidem est duplex, corporalis et spiritualis. 1ª. XVIII, 3, 1m. XLI, 1, 2m. — Actio duplex, scilicet : immanens et transiens. 1ª. XIV, 2, c. XVIII, 3, 1. XXIII, 2, 1m. XXVII, 1, 3m ; 5, c. XXVIII, 4, c. XLI, 3, c. LIV, 1, 3m. 2, c. LVI, 1, c. LXXXV, 2, c. 1-2æ. III, 2, 3m. XXXI, c. LXXIV, 1, c. — Nulla actio transiens convenit Deo, siquidem ab ea nullo modo perfici potest 1ª. XXIII, 2, 1m. — Objectum actionis transeuntis sive materia est separata ab agente, objectum autem actionis immanentis unitur ei. 1ª. LVI, 1, c. — Actio transiens ex se passionem infert, non autem immanens. 1ª. XXIII, 2, 1m. 2-2æ. LIX, 3, 3m. Actio immanens est actus et perfectio agentis ; et transiens, patientis tantum.

1-2^{ae}. III, 2, 3^m. XXXI, 5, c. — Actio duplex, scilicet: cum transmutatione materiæ et sine transmutatione materiæ; sed actio corporis est, qua agit secundum quod est actu in aliud corpus secundum quod est in potentia. 1^a. XCI, 2, c. CXV, 1, c.

2° Omnis actio creaturæ ab ea realiter differt. 1^a, LIV. 1, 2, c. — Actio instrumenti duplex, scilicet: secundum propriam formam et ut movetur a principali agente: prima est alia ab actione principalis agentis, secunda vero est eadem. 3^a. XIX, 1, c. 2^m; 2, c. LXII, 1, 2^m. — Actio humana speciem sortitur a fine proximo, et ideo non sequitur quod bonitas voluntatis intendentis ad actus bonitatem sufficiat. 1-2^{ae}, I, 3, c, 3^m. 2-2^{ae}. XI, 1, 2^m. — Aliqua actio dupliciter dicitur intellectualis aut volontaria, scilicet: elicitive et imperative, vel quatenus consistit in intellectu aut ab eo regulatur et imperatur. 1^a. CXII, 1, 1^m. 1-2^{ae}. I, 1, 2^m, VI, princ. — Actio voluntaria fundatur super actionem naturæ. 1-2^{ae}. X, 1, 1^m. — Eadem actio secundum speciem naturæ potest differre secundum speciem moris, et e converso. 1-2^{ae}. I, 3, 3^m. 3^a. XLVII, 3, 3^m. — Illæ actiones proprie dicuntur humanæ quæ cum deliberatione fiunt 1-2^{ae}, 2, 1, 3^m. — Actio naturæ terminatur ad unum, non autem actio voluntaria. 1^a, XLI, 2, c. 1-2^{ae}. X, 1, 1^m. — Actio primi principii operatio proprie dicitur, et operata actiones secundorum. 3^a. XIX, 1. c. — In una substantia motus conveniunt actio et passio, et sunt unus numero motus; differunt tamen propriis rationibus et secundum diversas habitudines tantum. 1^a. XXVIII, 3, 1^m. XLI, 1, 2^m. XLV, 2, 2^m; 3, c. 2-2^{ae}. XC, 3, c. — Actio speciem habet a forma agentis. 1^a. XIV, 5, 3^m. 1-2^{ae}. I, 3, c. 3^a. XIX, 1, 3^m. — Principium actionis primo est finis, secundo agens, tertio forma; non autem materia. 1^a. CV, 5, c. — Virtute agentis commensuratur quælibet actio, nec aliquod agens naturale nititur ad agendum id quod excedit facultatem suam. 2-2^{ae}. CXXX, 1, c. — Omnis forma dependens ab agente secundum fieri tantum remanet, cessante actione ejus. 1^a. CIV, 1, c. — Impossibile est actionem unius agentis terminari ad formam tantum, et alterius ad subjectum formæ, nisi in agentibus subordinatis. 1^a. CXVIII, 2, 3^m. — Una et eadem actio procedit a primo et secundo agente, non autem a duobus agentibus unius ordinis. 1^a. CI, 5, 2^m. Quanto potentius est agens, tanto magis potest actionem suam diffundere ad magis distans. 1^a. CXVIII, 1, c. 2-2^{ae}. CXLI, 7, 1^m. — Actionum quarum una est regula et ratio alterius, una non impedit, sed juvat aliam. 1^a. CXII, 1, 3^m.

3° Actio non attribuitur instrumento proprie, sed principali agenti. 1-2^{ae}. XVI, 1, c. 2-2^{ae}. CLXXII, 2, 3^m. 3^a. XIII, 3, c. XV, 9, 1^m. — Actio attribuitur instrumento, sicut immediate agenti, sed principali agenti, sicut in cujus virtute agit instrumentum. 3^a. LXVI, 5, 1^m. — Actio instrumenti duplex, scilicet: secundum propriam formam, et ut movetur a principali agente. 3^a. XIX, 1, c, 2^m; 2, c. LXII, 1, 2^m. — Si sit unum agens principale et duo instrumenta, dicetur unum agens simpliciter et duæ actiones; si autem e converso, dicetur e converso. 1^a. LXXVI, 2, c. — Duas actiones habet instrumentum, scilicet: unam instrumentalem qua operatur virtute principalis agentis, et aliam propriam quæ competit illi secundum propriam formam. 3^a. LXII, 1, 2^m. — Impossibile est quod eadem numero essentialiter sit actio principalis agentis et instrumenti. 3^a. XIX, 1, c. — In actione malum semper causatur ex defectu principalis vel instrumentalis agentis: similiter in effectu proprio vel in dispositione materiæ; sed in patiente ex imperfectione, vel defectu agentis vel materiæ. 1^a. XLIX, 1, c, 3^m. 1-2^{ae}. XVIII, 2, c. — Omnis actio est per aliquam formam. 1^a. XLVIII, 1, 4^m. LXXVI, 1, c. 3^a. XIX, 1, 3^m. — Forma est principium actionis. 2-2^{ae}. CLXXIX, 1, 1^m. Non illud tamen nominat ut est in agente sicut potentia, sed ut respicit effectum. 1^a. XIX, 8, c. LXXXIII, 2, c, 1^m, 2^m. 1-2^{ae}. LXXIV, 1, c. — Nisi mediante qualitate, forma substantialis non est principium actionis. 1^a. LXXVII, 1, c, 4^m. 3^a. LXXVII, 3, 3^m. — Qualitatis actio non producit formam substantialem, nisi in virtute formæ substantialis. 1^a. XLV, 8, 2^m. LXVII, 3, 3^m. CXV, 1, 5^m. 3^a. LXXVII, 3, 3^m. — Forma perfecta, sed non imperfecta, secundum esse reale potest esse principium actionis transeuntis. 1-2^{ae}. V, 6, 2^m. — Forma determinata ad unam operationem non requirit dispositionem. 1-2^{ae}. XLIX, 4, c, 1^m. — In eodem instanti acquiritur forma et incipit actio, 1-2^{ae}. CXIII, 7, 4^m. — Secundum primam nominis impositionem, actio importat motus originem; sed, motu remoto, nihil aliud importat quam ordinem originis. 1^a. XLI, 1, 2^m. XLV, 3, c. — Actio proprie est actualitas virtutis, 1^a. LIV, 1, c. Actio quædam est finis, non autem quælibet. 1-2^{ae}. I, 1, 2^m. XVIII, 1, 2^m. — Est bona eo modo quo habet esse, sed non est bona simpliciter, nisi habeat plenitudinem sui esse. 1-2^{ae}. XVIII, 1, o. — Omnis actionis humanæ finis est dilectio Dei et summæ perfectionis ejus. 2-2^{ae}. XXVII, 6, c, 3^m. — Actio humana est bona vel mala quadrupliciter, scilicet: ex genere, ex objecto, fine, circumstantiis et hujusmodi. 1-2^{ae}. XVIII, o. XX, 1, 2, c. LXXIII, 7, 1^m. — Eadem actio in quantum multa, non autem in quantum una, potest esse bona et mala. 3^a. LXXXII, 5, 3^m. — Omnis processio est secundum aliquam actionem, et e converso. 1^a. XXVII, 1, c. — Actio sine motu non infert ex se passionem, nisi grammatice, ut in divinis. 1^a. XLI, 1, 3^m. — Actio cum motu est semper cum innovatione fieri et corruptione, non autem actio sine motu. 1^a. XLI, 1, 3^m.

ACTUS. 1° Actus duplex, scilicet primus et secundus. 1^a. XLVIII, 5, c. 1-2^{ae}. III, 2, c. CXI, 2, c. — Actus primus est esse, secundus autem operatio. 1-2^{ae}. CXI, 2, c. — Quatenus accipitur ut quoddam objectum ejusdem potentiæ, actus rectus non est idem ac reflexus. 1^a. XXVIII, 4, 2^m. LXXXVII, 3, 2. — Quintuplex diversitas actuum, scilicet: ex diversitate formali objectorum, principiorum, vel mediorum, vel finium scilicet ultimi vel proximi, vel ex eorum accidentibus. 1^a. LXXIX, 10, 3^m. — Actus est alicujus potentiæ dupliciter, scilicet: elicitive et imperative. 1-2^{ae}. I, 1, 2^m. VI, pr. VIII, pr. 3^a. LXXXV, 2, 1^m. — Dupliciter dicitur esse moralis, scilicet: essentialiter et quoad usum, id est, elicitus et imperatus a voluntate. 1-2^{ae}. I, 1, c, 2^m. — Aliquis actus, secundum esse naturale, est numero unus, et duo in genere moris. 1-2^{ae}. XX, 6, o. — Dupliciter non est ordinatus in Deum, scilicet: ex parte actus non ordinabilis et ex parte agentis. 1-2^{ae}. XXI, 4, c. — Actus corporis dupliciter est potentia, scilicet: informando organum et in essentia animæ. 1^a. LXXVI, 8, 4^m. — Objecto et agenti actus proportionari debet, sed speciem habet ab objecto, et modum intentionis a virtute vel a potentia agentis. 1^a. LXXXIX, 6, c. 2-2^{ae}. XXVI, 7, c. — Per actus distinguuntur potentiæ, et actus per objecta. 1^a. LXXVII, 3, o. — Actus cujuslibet potentiæ vel habitus sumitur secundum ordinem potentiæ vel habitus ad objectum. 2-2^{ae}. II, 2, 5, c. — Nihil subest potentiæ, habitui vel actui, nisi mediante ratione formali objecti. 1-2^{ae}. I, 1, c. 2-2^{ae}. I, 3, c. — Sicut se habet actus ad actum, sic potentia ad potentiam respectu objecti adæquati, non autem respectu objecti particularis. 2-2^{ae}. II, 2, 5, c. — Objectum comparatur ad actum potentiæ passivæ, ut principium et causa movens, et ut terminus et finis ad actum potentiæ activæ. 1^a. LXXVII, 3, c. 1-2^{ae}. I, 3, c. — Sunt ejusdem speciei actus in rationem objecti, et actus in objectum, sub tali ratione. 2-2^{ae}. XXV, 1, c. — Omnis virtus et potentia eodem actu fertur in objectum et in rationem formalem objecti. 2-2^{ae}. XXV, 1, c. — Nihil potest esse objectum habitus vel actus, nisi objectum potentiæ subjectæ utrique. 2-2^{ae}. CLXII, 3, c. — Actus moralis prima bonitas vel malitia est ex objecto convenienti. 1-2^{ae}. XVIII, 2, c.

2° Moralis actus speciem habet ex objecto vel fine. 1^a. XLVIII, 1, 2^m. 1-2^{ae}. I, 3, a. VII, 3, 3^m; 4, o. XVIII, 2, 3, 4, 5, 6, 8, c. XIX, 1, c. LVIII, 2, c. LX, 1, 3^m. LXXII, 1. o; 3, o. 2-2^{ae}. IV, 3, c. XIX, 3, 4, c. XXIII, 4, c. XXV, 1, c. XLVII, 5, c. LXIV, 7, c. XCII, 2, c. CX, 1, c. CLIV, 1, c. CLXXXI, 2, 1^m. — Species bonitatis vel malitiæ actuum ex objecto per se ordinato ad finem, continetur sub specie ex fine; si

autem per accidens, sunt species disparatæ. 1-2æ. XVIII, 7, o. 2-2æ. XI, 1, 2m. — Actus moralis principaliter bonus vel malus est ex objecto et fine, secundario autem ex circumstantiis. 1-2æ. XVIII, 2, 3, 4, o. XXI, 1, o. XLII, 6, c. LXXII, 1, 1m. — Objectum comparatur ad actum interiorem, ut finis, et ad exteriorem, ut materia circa quam. 1-2æ. XVIII, 6, c. LIV, 2, 3m. LXXII, 3, 2m. — Actus non denominatur a potentia, nisi sit ab ea sine respectu ad aliam. 1-2æ. VIII, 2, c. — Sola actuum formalis diversitas facit potentiarum diversitatem. 1a. LXXVII, 3, c. LXXIX, 7, 9, 10, 3m. 1-2æ. LIV, 1, 1m. — Actus diversarum potentiarum differunt genere. 1-2æ. XXIII, c. LIV, 1, 1m. — Idem actus pertinere potest ad diversas potentias secundum diversas rationes, et ordine diverso, non autem eodem ordine et æqualiter. 1-2æ. LVI, 2, 1m. — Unius potentiæ non possunt esse simul plures actus completi, perfecti et distincti, nisi sint subordinati. 1a. LVIII, 7, 2m. LXII, 7, 3. 1-2æ. LIV, 1, 3m. 2-2æ. XVIII, 1, 3m. — Proximum principium actus est vis appetitiva. 2-2æ. LVIII, 4, c. — Actus et potentia qui differunt secundum essentiam, non sunt semper in eodem genere, sed bene actus et potentia ejusdem essentiæ. 1a. XXV, 1, 2m. LXXVII, 1, c. — Actus respectu unius potentiæ differunt specie, qui respectu alterius potentiæ sunt ejusdem speciei. 1-2æ. XVIII, 5, c. — Quælibet immaterialis, non vero materialis potentia reflectitur super actum suum. 1a. LXXXVII, 3, 3m. 2-2æ. XXV, 2, c. — Potentia est principium actus quoad ejus substantiam, habitus vero quoad ejus formam et perfectionem. 2-2æ. XXV, 1, c. — Actus in diversis prior est potentia, sed in eodem posterior est secundum tempus. 1a. III, 1, c; 8, c. LXXVII, 3, 1m. — Non in Deo, sed in creaturis, actus essentia sua differens a potentia eam semper superat in bono vel malo. 1a. XXV, 1, 2m. 1-2æ. LXI, 3, c. — In ordinatis potentiis actus potentiæ superioris est sicut forma actus potentiæ inferioris, et ideo respectu illius se habet ut formale. 1-2æ. XIII, 1, c. XVII, 4, c; 1, 4, c. — Contra actum non distinguitur potentia activa, sed in eo fundatur. 1a. XXV, 1, 1m. — Nullus actus perfecte producitur ab aliqua potentia activa, nisi sit ei consimilis per aliquam formam quæ sit principium ejus. 2-2æ. XXXIII, 2, c.

3° Habitus est actus primus, non autem secundus, et dupliciter habet ordinem ad actum, scilicet : secundum rationem habitus et secundum rationem subjecti, id est, potentiæ. 1-2æ. XLIX, 3, o. — Secundum species actuum distinguuntur species habitus. 1a. LXXXIII, 2, c. — A diversis habitibus informari potest idem actus, et sic reduci ad species diversas. 2-2æ. IV, 3, 1m. — Idem habitus diversos actus ejusdem rationis ordinatos habere potest ; sed nonnisi a primo definitur et denominatur. 2-2æ. XXVIII, 4, c. XXIX, 4, c. LI, 2, 3, c. CLXXXI, 1, 3m. — Actus unius virtutis vel vitii ordinatus ad finem alterius efficitur species ejus. 2-2æ. CLIV, 10, c, 1m. CLXXXI, 1, 3m. — Quilibet actus non remissus, sed proportionaliter habitui intensus auget eum vel ad hoc disponit. 1-2æ. LII, 3, o. — Actus et habitus in lato sensu radicis rationem habent, scilicet : in quantum nullus est actus qui non interdum ex eis oriatur. 1-2æ. LXXXIV, 1, c, 2m; 2, c. 2-2æ. CXIX, 2, 1m. — Si non sint subordinati, diversi actus quorum unus est ratio alterius habitum diversificant ; non autem si sint subordinati. 1a. LXXXVII, 3, 2m. 1-2æ. LII, 3, c. LIV, 2, 2m. 2-2æ. XXVIII, 4, c. 3a. VIII, 5, 2m. — Secundum speciem, non autem secundum modum, habitus acquisitus semper reddit actum similem actui a quo generatus est. 1a. LXXXIX, 6, 3m. 1-2æ. LXXVIII, 2, 2m. — Habitus infusus non semper causat actum novum similem habitui, sed confirmat habitum præexsistentem cum actu suo. 1-2æ. LI, 4, 3m. — Idem actus specie naturæ potest esse in diversis generibus moris, scilicet : virtutis et vitii. 1-2æ. I, 3, 3m. XVIII, 5, c, 3m; 6, 3m; 7, c, 1m; 10, 3m. XX, 6, o. LXXII, 6, c. 2-2æ. XCIX, 2, 2m; 3, 2m. — Respectu aliquorum actuum habitus sunt necessarii. 1-2æ. XLIX, 4, o. — Actus est causa finalis habitus, qui est causa efficiens sui actus. 1-2æ. LI, 4, 3m. LXXI, 3, 3m. — Ex quibusdam actibus habitus generatur in agente habente in se, non autem in aliis, principium passivum. 1-2æ. LI, 2, o. LXIII, 2, o. — Ex multis rationis actibus oportet causari habitum opinativum, etiam ex parte intellectus possibilis. 1-2æ. LI, 3, c. — Quantum ad inferiores vires apprehensivas, necessarium est eosdem actus pluries reiterari, ut aliquid memoriæ firmiter imprimatur. 1-2æ. LI, 3, c. — Ex uno actu forti quandoque generantur corporales habitus ; et etiam in intellectu possibili scientia, non autem opinio, nec in intellectu passivo, nec in appetitu, sed tantum ex multis. 1-2æ. LI, 3, o. LXXI, 4, c. — Per unum actum solum habitus ut habitus non potest corrumpi, nisi habitus removeatur causa. 1-2æ. LXXI, 4, c. — In bono et in malo actus habitum simpliciter excedit, et equidem in creaturis, non autem in Deo, cujus actio non est aliud ab ejus potentia, nisi forte per modum intelligendi. 1a. XXV, 1, 2m. 1-2æ. LXXI, 3, o. — Unus habitus non potest causare simul et semel duos actus distinctos et ad invicem non ordinatos ; sed bene duos actus quorum unus est operatio et alius subjecti informatio, vel duas operationes quarum una sit causa alterius. 1a. LXII, 7, 3m.

4° Actus a voluntate dicitur moralis et humanus. 1a. XLVIII, 1, 2m. 1-2æ. I, 1, o ; 3, c. VI, pr. VII, 4, c. X, 1, c. XVIII, 5, 6, 9, c. LXXI, 6, c. LXXIV, 1, c. 2-2æ. XXIII, 8, c. CVI, 5, 1m. CX, 1, c. 3a. XIX, 2, o. — Secundum quod sunt a ratione deliberata, vel secundum quod obediunt rationi, actus dicuntur humani vel morales. 1-2æ. I, 1, c ; 3, c. XVIII, 5, 9, c. XIX, 1, 3m. LVIII, 2, c. LXIII, 3, c. C, 1, c. CIV, 1, c, 3m. 2-2æ. CLII, 1, c; 6, c. 3a. XIX, 2, c. — Ex primo fine, sed non ex ultimo specificatur actus moralis. 1-2æ. I, 3, 2m. LX, 1, 3m. 2-2æ. XI, 1, 2m. XIX, 3, c. LXVI, 4, 2m. — In actibus humanis primum movens est voluntas. 1-2æ. I, 1, c. 2-2æ. CX, 1, c. — Immanens est omnis actus moralis, et est in voluntate subjective et effective. 1-2æ. LXXIV, 1, o. — Causa interior actus humani duplex est, scilicet : immediata et remota. 1-2æ. LXXV, 2, c. — Actus moralis principium quadruplex est, et corpus per accidens se habet ad actum moralem. 2-2æ. CLII, 1, c. — Idem actus numero moralis sive humanus est actio et passio, 1-2æ. I, 3, c. — In quantum est bonus vel malus, actus moralis habet rationem rectitudinis vel peccati, laudis vel vituperationis, meriti vel demeriti. 1-2æ. XXI, 1, o; 2, o ; 3, o. — Secundum speciem, aliqui non autem omnes actus sunt indifferentes. 1-2æ. XVIII, 9, o. — Aliquis actus est ita secundum se malus quod non potest bene fieri. 2-2æ. CX, 3, o. — Actus dupliciter est bonus, scilicet : vel ut in genere moris, vel ut meritorius. 1-2æ. CIX, 2, c ; 5, o. — Duplex est bonitas actus, scilicet : ex objecto et ex fine penes quem meritum potius consistit, quatenus a voluntate attenditur. 1-2æ. XVIII, 6, c. — Actus humani bonitas quadruplex, scilicet : secundum genus, speciem, circumstantias et finem. 1-2æ. XVIII, 4, c. LXXIII, 7, 1m. — Actus seipso dicitur bonus bonitate naturæ, non autem bonitate moris. 1-2æ. XVIII, 3, 3m. LV, 4, 1m, 5m. — Utriusque principii perfectio requiritur ad perfectionem actus ex duplici principio causati. 1-2æ. LVI, 4, c. LI, 3, 2m. LXV, 3, 1m. 2-2æ. IV, 2, 5, o. — Bonum et malum sunt differentiæ essentiales actuum humanorum. 1a. XLVIII, 1, 2m. 1-2æ. XVIII, 5, 6, o. LIV, 3, c, 2m. — Bonum et malum sunt differentiæ essentiales actuum elicitorum a voluntate, sed per accidens actuum aliarum potentiarum, ut sunt imperati a voluntate. 1-2æ. XVIII, 6, o. XIX, 1, o. — Omnis actus deliberatus est bonus vel malus moraliter. 1-2æ. XVIII, 9, o. — In actibus humanis bonum vel malum dicitur per comparationem ad rationem. 1-2æ. XVIII, 5, c, 1m, 8, c.; 2m ; 10, c. XIX, 1, 3m. XXI, 1, c. XXIV, 2, 3, o. XXXIV, 1, c. LXVI, 1, c. — Bonitas vel malitia moralis principaliter in voluntate consistit. 1-2æ. XXXIV, 4, c. LXXXVIII, 4, c. — Idem numero actus in genere naturæ potest esse bonus et malus moraliter, non autem unus numero in genere moris secundum se, sed per abusionem. 1-2æ. XX, 6, o. LXXXVIII, 4, c. 2-2æ. XX, 1, 2m. LV, 4, 1m.

5° Actus et motus exteriores sunt signa dispositionis interioris. 2-2æ. CLXVIII, 1, 3m. — Actus exteriores diversimode pertinent ad diversas virtutes. 2-2æ. XXXII, 1, c.

CLXVIII, 1, o. — **Exteriores actus** ad illam referuntur virtutem, ad quam pertinet illud quod est motivum ad agendum. 2-2^{æ}. XXXII, 1, c. — In actu exteriori invenitur peccatum sicut in interiori. 1-2^{æ}. LXXXI, 1, 3, c. — Actus exterior, ut peccatum et vituperabile, comparatur ad actum voluntatis, ut materiale ad formale et ad rationem. 1-2^{æ}. XVIII, 7, c; 2^{m}. — Voluntatis actus eliciti per se sunt in genere moris, non autem actus aliarum potentiarum, sed tantum per accidens, ut a voluntate imperati. 1-2^{æ}. XVIII, 6, o. — In actibus exterioribus membrorum peccatum non est principaliter, sed tantum instrumentaliter. 1-2^{æ}. LXXIV, 2, 3^{m}. LXXXIII, 1, c. — Actus sunt suppositorum, sed improprie in anima humana et in speciebus sacramenti altaris. 1^{a}. XXXIX, 5, 1^{m}. XL, 1, 3^{m}. LXXV, 2, 1^{m}. LXXVII, 8, o. LXXXIX, 3, c. 3^{a}. LXXV, 3, c. — Actus notionales designant processum divinæ personæ, actus vero essentiales processum creaturarum a Deo. 1^{a}. XLI, 1, 1^{m}; 3, c. — Actus notionales divinis personis attribuuntur ad significandum in eis ordinem originis, et non sunt de nihilo, sed de substantia Patris. 1^{a}. XLI, 1, o; 3, o. — In divinis est potentia respectu actuum notionalium. 1^{a}. XLI, 4, o. — Actus notionales et relationes personales sunt idem re, et differunt tantum secundum modum significandi. 1^{a}. XL, 2, c. XLI, 1, 2^{m}. — Actus notionales qui significant comparationem generantis vel geniti ad essentiam, possunt ad essentiam terminari, non autem qui significant comparationem geniti ad generantem vel e converso. 1^{a}. XXXIX, 5, c. — Ad unam personam terminantur, et sunt aliquo modo necessarii, voluntarii et naturales. 1^{a}. XLI, 6, o. XLII, 2, c. — Præintelliguntur proprietatibus personarum, nisi sumatur proprietas ut constitutiva personæ, et actus, ut actio. 1^{a}. XL, 4, o. — In divinis quæ habent ordinem ad actus personales vel essentiales non prædicantur de notionibus, alia vero sic. 1^{a}. XXXII, 2, 2^{m}. XL, 1, 3^{m}. — Omnis actus qui prædicatur de supposito non secundum modum quo differt ab essentia, prædicatur etiam de essentia in divinis. 1^{a}. XXXIX, 5, c.

AD. Præpositio hæc denotat accessum cum distantia. 1^{a}. XXXV, 2, 3^{m}. XLV, 7, c. XCIII, 1, c, 3^{m}.

ADAM. 1° Secundum statum communem, Adam non videbat Deum per essentiam. 1^{a}. XCIV, 1, o. XCV, 3, c. 2-2^{æ}. V, 1, 2, c. — Non inconvenit Adam supernaturaliter vidisse divinam essentiam. 1^{a}. XCIV, 1, 2, c. — Videbat Deum per gratiam, sicut angelus per naturam, et de eo habebat omnem cognitionem homini naturaliter possibilem, imo duplicem, scilicet: naturalem et supernaturalem. 1^{a}. XCIV, 1, c; 3, o. CI, 1, 1^{m}. — Dei incarnationem præscivit secundum quod ordinabatur ad gloriæ consummationem, non autem ad liberationem a peccato per passionem et resurrectionem. 2-2^{æ}. II, 7, c. 3^{a}, 1, 3, 5^{m}. — In paradiso Adam potuit habere plenam notitiam de peccato ex hoc quod habuit perfectam cognitionem omnium quæ per virtutem Dei ab eo agenda vel vitanda erant, et ideo suum peccatum futurum præscire saltem implicite. 1-2^{æ}. XL, 3, 3^{m}. 2-2^{æ}. XXVII, 3, 2^{m}. — Adam ante peccatum et angeli ante confirmationem de Dei mysteriis manifeste cognoverunt quæ nunc nos, nonnisi credendo, cognoscere possumus. 2-2^{æ}. V, 1, c, 1^{m}. — Non supernaturaliter, sed naturaliter Adam cognoscebat Deum et angelos ex creaturis sensibilibus tantum, et per similitudinem menti impressam. 1^{a}. XCV, 3, c. 2-2^{æ}. V, 1, c. — Eos excellentius ac nos ipsi cognovit, et quidem ea cognitione quæ non est alterius rationis ac nostra, licet sit media inter nostram et beatorum, et non indigeat argumentis nec phantasmatibus in acquirendo, sed tantum in considerando. 1^{a}. XCIV, 2, c; 1, c; 3, 1^{m}; 1, 3^{m}. — Negative, sed non contrarie ignorabat, et in scientiis naturalibus per experimentum, et in supernaturalibus per experimentum et quoad scitorum numerum proficiebat. 1^{a}. XCIV, 1, 2, o; 3. 3^{m}. — Nec futura contingentia, nec cordium cogitationes, nec quælibet singularia naturaliter cognoscebat. 1^{a}. XCIV, 3, c. — De ignotis fuisset ab angelis illuminatus, et sive in necessariis sive in indifferentibus ad instructionem, vel vitæ propriæ vel aliorum gubernationem, **nullo modo decipi** poterat proprie loquendo. 1^{a}. XCIV, 4, o, 5^{m}. — Non fuit perfecte beatus; fidem et omnes virtutes habuit; in gratia creatus per eam tantum mereri poterat, et filios genuisset cum originali justitia. 1^{a}, XCIV, 1, c. XCV, 3, c; 1, o; 4, 1^{m}. 2-2^{æ}. V, 1, c. 1-2^{æ}. CIX, 2, 5, o. LXXXI, 2, c. CXIV, 2, o. 3^{a}. LXI, 2, 1^{m}. — Ex solo Dei beneficio, secundum corpus immortalis et impassibilis erat, non quidem modo resurgentium, sed passione proprie dicta, id est, corruptiva. 1^{a}. LXXVI, 5, 1^{m}. XCVII, 1, o; 2, 4^{m}; 3, 1^{m}. CII, 2, c, 2^{m}; 4, c. — Ad deperditi restaurationem cibo indigebat, et si de ligno vitæ frequenter comedisset, fuisset immortalitatem consecutus; si vero non comedisset, somniasset absque libero rationis usu, dormisset et fuisset mortuus. 1^{a}. XCIV, 4, 4^{m}. XCVII, 2, 2^{m}; 3, 3^{m}; 4, c. — In corpore ejus nihil erat voluntati resistens; attamen in anima ejus fuissent passiones animales, sed non afflictivæ. 1^{a}. XCV, 2, o; 3, 2^{m}. XCIX, 1, c.

2° Etiamsi in hominibus peccatum veniale sine mortali contingat, Adam non potuit primo peccare venialiter, et sine gratia habituali per liberum arbitrium peccatum vitare poterat. 1-2^{æ}. LXXII, 5, c. LXXXIX, 3, 3^{m}. CIX, 8, c. — Peccavit Adam appetendo Dei similitudinem, primo quantum ad boni malique scientiam, et secundo, quantum ad propriam potestatem operandi in beatudinem consequendam. 1^{a}. XCIV, 4, 5^{m}. 2-2^{æ}. CLXIII, 2, o. — Non secundum speciem, sed tantum secundum personæ circumstantiam, Adæ peccatum, id est, superbia, fuit gravius nostris, et multiplicem habuit difformitatem. 1-2^{æ}. LXXXIX, 3, c; 3, 2^{m}. 2-2^{æ}. CLXIII, 1, o; 3, o. 3^{a}. 1, 5, o. — Corpora Adæ et Evæ fuerunt a Deo immediate producta. Formatio corporis Adæ e terra fuit supernaturalis et miraculosa, et illius anima simul cum angelis in actu sexto die producta fuit; et etiam corpus, sed, ex sancto Augustino, secundum causales rationes tantum. 1^{a}. XCI, 2, o, 1^{m}, 3^{m}; 4, 5^{m}. XCII, 4, o. — Efficacius ac nos meruisset Adam; angelum custodem habuit et Deo sacrificium obtulit, sicut alii justi; sed illud non est scriptum, ne origo peccati gratiæ origo esse videretur. 1^{a}. XCV, 4, o. CXIII, 4, 2^{m}. 2-2^{æ}. LXXXV, 1, 2^{m}. — Etsi in eo totius humanæ naturæ materia non fuerit, Adam tamen fuit principium humanæ naturæ et ejus peccati per traductionem. 1^{a}. XCII, 2, c. XCIV, 3, c. CI, 5, 1^{m}. 2-2^{æ}. CLXIV, 1, 3^{m}. — Si primo non peccasset Adam, etiam statim non fuisset in gratia confirmatus, et licet confirmatus, peccabiles tamen genuisset filios, quorum filii peccatum originale habuissent. 1^{a}. C, 2, o. — Gravius quam Adam peccavit Eva; attamen, si sola peccasset, ejus filii non habuissent originale peccatum nec illius defectus, scilicet: passibilitatem et mortalitatem. 1^{a}. XCIX, 1, o. 1-2^{æ}. LXXXI, 5, o, 2^{m}. 2-2^{æ}. CLXIII, 3, o. — Ex peccato actuali Adæ ad nos derivatum est peccatum originale, et in eo dupliciter fuit infectio, scilicet: per modum peccati actualis et per modum peccati quasi naturalis. 3^{a}. VIII, 5, 1^{m}. — Adam in aliam formam se transformare non poterat, et illius tantum primum peccatum traducitur ad posteros. 1-2^{æ}. LXXXI, 1, 2, o. 3^{a}. XIII, 3, 1^{m}. XIX, 4, 1^{m}.

ADÆQUARI. Adæquari et assimilari stricte sumpta important motum ad æqualitatem et similitudinem, et non admittunt reciprocationem; sed bene vero æquale et simile in æque tantum ordinatis ad invicem, non vero in iis quæ se habent per modum causæ et causati, nisi largo modo sumantur. 1^{a}. XLII, 1, 3^{m}.

ADDERE. Aliquid super alterum potest addere tria, scilicet: naturam extraneam, determinans reale, et aliquid rationis. 1^{a}. V, 3, 1^{m}. — Non addere aliquid dupliciter dicitur, scilicet: quia de ratione ejus est nihil posse sibi addi, ut Deus, vel quia non est de ratione ejus additio, ut ens. 1^{a}. III, 4, 1^{m}. — Quæ absolute dicuntur, quolibet addito, remanent talia, non autem relativa. 1-2^{æ}. VI, 6, 2^{m}. — Aliqua addunt differentiam supra ens, et aliqua rationem diversimode. 1^{a}. V, 3, 1^{m}. XIII, 11, c. — Bonum addit supra ens respectum rationis ad appetitum. 1^{a}. V, 1, 1^{m}; 3, 1^{m}. XVI, 3, c. — Verum addit supra ens respectum ratio-

nis ad intellectum tantum. 1ª. XVI, 3, c. — Unum trancendens addit super ens indivisionem tantum. 1ª. VI, 3, 1m. XI, 1, o; 2, c. XXX, 3, o. — Unum, quod est principium numeri, addit supra ens, et supra unum trancendens rationem mensuræ. 1ª. XI, 1, o. XXX, 3, o. — Multitudo transcendens supra ens addit tantum rationem divisionis. 1ª. XXX, 3, o.

ADDISCERE. Dolor, tristitia et delectatio intensæ impediunt, sed moderatæ adjuvant actum addiscendi. 1-2æ. XXXVII, 1, o.

ADEPS. In veteri lege adeps multiplici ratione comedi prohibebatur, et comburebatur Deo, a quo est vita et omnium bonorum sufficientia, et pro charitate Christi in passione. 1-2æ. CVIII, 3, 8m; 6, 1m.

ADITUS. Regni cœlorum aditum aperire est removere impedimentum gloriæ. 3ª. XXXIX, 5, o. XLIX, 5, o. LXIX, 7, o.

ADJECTIVUM. Adjectiva significant per modum accidentis, substantiva vero per modum substantiæ. 1ª. XXXIX, 3, c. — In divinis pro adjectivo aliquando ponitur substantivum. 1ª. XXXVI, 4, 7m — Nomina collectiva substantiva prædicantur de multis suppositis in singulari, non autem adjectiva, sed tantum in plurali. 1ª. XXXIX, 3, c. — Adjectiva non secum ferunt suppositum, sicut substantiva, sed significatum suum ponunt circa subjectum. 1ª. XXXIX, 5, 5m. — Numerantur secundum supposita, substantiva vero secundum formam sui significati. 1ª. XXXVI, 4, 7m. XXXIX, 3, c. — Non supponunt, sed copulant. 1ª. XXXIX, 5, 5m. — Adjectiva essentialia prædicantur de personis divinis pluraliter, substantiva vero singulariter tantum. 1ª. XXXIX, 3, o. — Notionalia substantiva prædicantur de essentia, non autem adjectiva, nisi mediante notionali substantivo. 1ª. XXXIX, 5, 5m; 6, o.

ADJURARE. Adjurare est ad juramentum cogere et aliquid ordinare per divina. 2-2æ. XC, 1, c. — Duplex est adjurationis modus, scilicet : coactivus et deprecatorius ; utroque modo licet adjurare subditos, sed pares vel superiores secundo modo tantum. 2-2æ. LXXXIII, 17, 1m. XC, 1, o. — Non licet adjurare dæmones deprecando, sed compellando non ut prosint, sed ne noceant. 2-2æ. XC, 2, o. — Licet adjurare creaturas irrationales, ne per eas nobis dæmon noceat. 2-2æ. XC, 3, o. — Periculis humanis non solum per humana, sed etiam per divina obviandum est ; non quidem abutendo eis, et modis illicitis, sed ne dæmon nobis noceat per creaturas irrationabiles. 2-2æ. XXXVIII, 2, 3m. LXXXVIII, 11, c. — Adjurando coactive Christum peccavit summus pontifex Judæorum. 2-2æ. XC, 1, 1m. — Simon et Judas leguntur adjurasse dracones, ut in desertum locum discederent. 2-2æ. XC, 3, c.

ADJURARI. Aliquis dicitur dupliciter adjurari, scilicet : per ministerium et per virtutem ; primum convenit Deo, non autem secundum. 1ª. XXIII, 8, 2m.

ADMIRATIO. Admiratio est species timoris et principium philosophiæ, et fuit in Christo. 1-2æ. XLI, 4, o. 2-2æ. XVIII, 3, 3m. 3ª. XV, 8, o. — Est causa delectationis ratione spei et actus connaturalis, scilicet collationis. 1-2æ. XXXII, 8, o. — Consequitur apprehensionem alicujus excedentis nostram facultatem. 1ª. CV, 7, c. 1-2æ. XLI, 4, c. 2-2æ. XVIII, 3, 15, c.

ADMONITIO. Admonitio pertinet ad correctionem fraternam. 2-2æ. XXXIII, 7, o. — Prævia secreta est de præcepto ante publicam denuntiationem in judicio. 2-2æ. XXXIII, 7, o. — Coram testibus debet præcedere accusationem. 2-2æ. XXXIII, 8, o. — Prævia fratris de re quæ dicitur prælato extra judicium exsistenti, tanquam personæ quæ potest prodesse et non obesse, non est de præcepto. 2-2æ. XXXIII, 8, c, 4m.

ADOPTIO. Adoptio in communi est extraneæ personæ in filium vel nepotem et deinceps legitima assumptio. 3ª. III, 5, 2m. — Adoptare est admittere gratis ad participandum hæreditatem. 3ª. XXIII, 1, c. — Adoptare homines convenit Deo. 3ª. XXIII, 1, o. — Convenit toti Trinitati, licet possit appropriari Patri. 3ª. III 4, 3m 5m, 2m. XXII, 2, o. — Appropriatur Patri ut auctori, Filio ut exemplari, et Spiritui sancto ut imprimenti. 3ª. III, 5, 2m. XXIII, 2, 3m. — Adoptatio Dei facit adoptatum esse idoneum, sed adoptatio hominis præsupponit idoneum. 3ª. XXIII, 1, c. — Sola creatura rationalis adoptatur a Deo, non ex creatione, sed ex dono Spiritus sancti. 3ª. XXIII, 3, o. — Adoptari convenit etiam angelis. 3ª. XXIII, 3, 2m. — Adoptio filiorum Dei est per conformitatem imaginis ad filium naturalem : imperfecte quidem per gratiam viæ, sed perfecte per gloriam. 1ª. XCIII, 4, 2m. 2-2æ. XLV, 6, c, 1m. 3ª. III, 5, 2m; 8, c. XXXIX, 7, 3m. XLV, 4, c. — Christus non est Filius Dei adoptivus. 3ª. XXIII, 4, o. XXII, 3, c. XLIX, 1, c. — Christus fuit filius adoptivus Joseph. 3ª. XXVIII, 1, 1m. — Cognatio legalis, ex adoptione proveniens, vel perpetuo, vel per quoddam tempus tantum impedit matrimonium. 3ª s. LVII, 3, c.

ADORATIO. Adoratio Dei est actus latriæ. 2-2æ. LXXXIV, 1. o. — Est duplex, scilicet : interior devotio mentis, et exterior humiliatio corporis ; prima ad quam et propter quam secunda fit et principalior. 2-2æ. LXXXIV, 2, 3, o. — Exhibita Deo et creaturæ non dicitur univoce, sed analogice. 2-2æ. LXXXIV, 1, 1m. XCIV, 1, 2m. — Requirit actum corporalem. 2-2æ. LXXXI, 7, o. LXXXIV, 2, o. — In adoratione genuflectimus, nostram infirmitatem designantes respectu Dei ; sed prosternimur quasi profitentes nos nihil esse ex nobis. 2-2æ. LXXXIV, 2, 2m. — Requirit locum determinatum, non de necessitate, sed ad decentiam ex parte adorantium. 2-2æ. LXXXIV, 3, o. — Judæi adorant ad occidentem, ut vitent idololatriam et significent mortem Christi. 1-2æ. CII, 4, 5m. — Christiani adorant ad orientem, propter lumen mentis, et quia ibi est nobilior pars et nobiliora opera. 2-2æ. LXXXIV, 3, 3m. — Adoratio latriæ fit ratione principii, creationis et gubernationis. 2-2æ. LXXXI, 1, 3m. XXV, 1, 1m. — Deo debetur latria propter deitatem et dulia propter dominium. 3ª. XXV, 2, c. — Tota Trinitas est adoranda una tantum latria. 2-2æ. LXXXI, 3, 1m. LXXXIV, 1, 3m 3ª. XXV, 1, 1m. — Relationes divinæ debent adorari latria. 1ª. XXVIII, 2, b. — Deitas et humanitas Christi sunt adorandæ una adoratione latriæ. 2ª. XXV, 1, o. LVIII, 3, c, fin. ; 1, 1m. Persona Christi adorari debet latria ratione deitatis, et dulia ratione humanitatis, perfectionum munere gratiarum. 3ª. XXV, 2, c. — Humanitas Christi, ut unita Verbo, debet adorari latria ; non autem secundum se, sed hyperdulia. 3ª. XXV, 2, o. — Caro Christi adoranda est latria. 3ª. XXV, 3, o. LIV, 3, 1m. — Hostia debet adorari latria sub conditione in habitu. 3ª. LXXX, 6, 2m. — Imago Christi adorari debet latria. 2-2æ. LXXXI, 3, 3m. XCIV, 2, 1m. 3ª. XXV, 3, o; 4, c; 5, 2m. — Adoratio imaginis Christi tradita est ab Apostolis ; et Lucas depinxit imaginem Christi, quæ est Romæ. 3ª. XXV, 3, 4m. — Ponere imagines Christi et sanctorum, et adorare eas licet nunc, non autem in Veteri Testamento. 3ª. XXV, 3, 1m. — Crux propria Christi, ut repræsentans Christum, et ut tetigit Christum et perfusa Christi sanguine, debet eadem adoratione latriæ cum Christo adorari ; sed imago crucis ejus in alia materia debet adorari latria, ut imago Christi tantum. 2-2æ. CIII, 4, 3m. 3ª. XXV, 4, o. — Omnia alia Christi, ut clavi et lancea, corona, vestes et hujusmodi, adorantur ratione contactus tantum. 3ª. XXV, 4, 3m. — Mater Christi adorari debet hyperdulia, non autem latria. 2-2æ. CIII, 4, 2m. 3ª. XXV, 5, o. — Viri sancti debent adorari dulia tantum. 2-2æ. LXXXIV, I, 1m. — Reliquiæ sanctorum sunt adorandæ dulia tantum. 3ª. XXV, 6, o. — Creatura non potest adorari latria sine peccato. 2-2æ. LXXXIV, 1, 1m. XCIV, 2, 3, o. CLXI, 3, 1m. 3ª. XXV, 5, 6, 7, o.

ADULATIO. Excedens in delectando alios verbis et laudibus propter delectationem solam, vocatur placidus ; si vero causa lucri, vocatur adulator, quod tamen communiter dicitur etiam primo modo. 2-2æ. CXV, 5, o. — Est excessus delectandi alios verbis laudis causa lucri, ideo est peccatum. 2-2æ. CXV, 1, o. — Est peccatum mortale tantum quando est contra charitatem, scilicet : de peccato cum intentione nocendi, vel cum scandalo. 2-2^{ae}. CXV, 2, o. — Secundum se est turpius peccatum et verecundius litigio, quia quæ ex dolo fiunt, videntur esse ex infirmitate et falsitate rationis ; sed est levius, quia minus contrariatur amicitiæ, id est, affabilitati occultæ, sine vi et minus cum contemptu. 2-2^{ae}. CXVI, 2, o. — Adulatio et litigium contrariantur amicitiæ, id est, affabilitati : primum secundum excessum in delectando ; sed secundum, secundum defectum in contristando, secundum vero e converso. 2-2^{ae}. CXIV, pr. CXV, pr., 1, c. CXVI, 1, o.

ADULTERIUM. Adulterium est species luxuriæ determinata. 2-2^{ae}. CLIV, 1, c ; 8, o — Pertinet ad injustitiam et avaritiam. 1-2^{ae}. LXXII, 2, 4. LXXIII, 5, 1^{m}; 7, c. LXXXVI, LXXXVIII, 5, c. C, 6, c. 2-2^{ae}. LXV, 4, 3^{m}. LXXIII, 3, c. — Est gravius stupro. 2-2^{ae}. CLIV, 1, 2, c. CLXX, 1, 2^{m}. — Cujus concupiscentia non sistit intra matrimonii limites cum propria uxore, est magis adulter quam cum alia ; concubitus tamen cum propria uxore, ex sola libidinis causa, intra matrimonii limites, minus peccatum est quam fornicatio. 2-2^{ae}. CLIV, 8, 2^{m}. — Nulla species luxuriæ vel gulæ, vel vitiorum contra fortitudinem ita directe contrariatur dilectioni proximi, sicut adulterium. 2-2^{ae}. CLXX, 1, 1^{m}, 2^{m}. — Deus in adulterio juste infundit animam, quia cooperatur naturæ, cujus operatio est generatio, non autem peccato. 1^{a}. CXVIII, 2, 5^{m}. — Concupiscentiæ motus tendens in adulterium videtur aliqualiter nobis a natura inesse. 1-2^{ae}. XVIII, 3, 1^{m}.

ADVENTUS. Adventus Christi duplex, scilicet : in carne et ad judicium. 3^{a}. I, 6, 3^{m}. XXXVI, 1, 1^{m}, 3^{m}. — Primus fuit ad manifestandam veritatem, ad liberandum a peccatis et ad trahendum ad Deum. 3^{a}. XL, 1, c. — Secundus erit dissimilis primo dupliciter, scilicet : quia manifestus, et quia terribilis. 3^{a}. XXXVI, 1, 3^{m}.

ADVOCATUS. Advocatus scienter defendens causam injustam peccat et tenetur ad restitutionem. 2-2^{ae}. LXXI, 3, o. — Tenetur subvenire causæ pauperum in necessitate, si per alium nec per se possit. 2-2^{ae}. LXXI, 1, o ; 4, c, 1^{m}. — Auxilium et consilium præstet ei cujus causæ patrocinatur. 2-2^{ae}. LXXI, 3, c. — Suscipiens scienter causam injustam injuste lædit eum, contra quem injuste patrocinium præstat. 2-2^{ae}. LXXI, 3, c. — Suscipiens causam injustam, quamvis laudabilis videatur quantum ad peritiam artis, tamen peccat quantum ad injustitiam voluntatis, qua abutitur arte ad malum. 2-2^{ae}. LXXI, 3, 1^{m}. — Si in processu perpendit advocatus causam esse injustam, non probet, sed cesset inducens ad concordiam sine damno alterius. 2-2^{ae}. LXXI, 3, 2^{m}. — Advocato defendenti causam justam licet prudenter occultare ea quibus impediri possit processus ejus, non autem aliqua falsitate uti. 2-2^{ae}. LXXI, 3, 3^{m}. — Licet accipere præmium moderatum secundum laborem, personas, negotia et consuetudines. 2-2^{ae}. LXXI, 4, o. — Advocare prohibentur furiosi, amentes, impuberes, surdi, muti in qualibet causa, clerici in causa sæculari, sacerdos, monachus, cæcus, infamis, nisi in necessitate pro se vel sibi conjunctis. 2-2^{ae}. LXXI, 2, o. LXXXVIII, 3, 2^{m}.

ÆGRITUDO. Puram privationem non dicit ægritudo, sed bene vero humores inordinate dispositos. 1-2^{ae}. LXXXII, 1, 1^{m}. — In omnibus non est æqualiter, sicut nec causa ejus. 1-2^{ae}. LXXXII, 4, 2^{m}.

ÆNIGMA. In ænigmate Adam videbat Deum, id est, obscure, scilicet per effectus ; non autem propter occupationem sensibilium causatam ex peccato, sicut nos. 3^{a}. XCIV, 1, 3^{m}.

ÆQUALITAS. Duplex æqualitas, scilicet : quantitatis et proportionis. 1-2^{ae}. CXIV, 3, o. — Duplex, scilicet : æquiparantiæ et proportionis. 1^{a}. LXIII, 3, c. 2-2^{ae}. CLIII, 2, c. — Æqualitas et quantitas duplex, scilicet : molis et virtutis. 1^{a}. XLII, 1, 1^{m}, 2^{m}. — Omnis æqualitas virtutis includit similitudinem, non autem e converso. 1^{a}. XLII, 1, 2^{m}. — Angelus et homo appetierunt æqualitatem Dei, secundum similitudinem imitationis, non autem secundum æquiparantiam naturæ. 1^{a}. LXI, 4, 3^{m}. LXIII, 2, o. LXVIII, 4, c, fin. 2-2^{ae}. CLXIII, 2, o. — In divinis est æqualitas et quantitas virtutis, non autem molis. 1^{a}. XLII, 1, o. 3^{a}. LVIII, 2, o. — Æqualitas et similitudo in divinis est tantum secundum essentialia. 1^{a}. XXXV. 2, c. XXXVI, 4, 3^{m}. XLII, 4, 2^{m}. — Æqualitas et similitudo in divinis includunt relationes personales et unitatem essentiæ, nec dicunt aliam relationem realem. 1^{a}. XXVIII, 4, 4^{m}, XLII, 1, 4^{m}. — Quælibet persona in divinis est similis et æqualis aliis duabus personis. 1^{a}. XLII, o, 3^{a}. XLII, 4, c.

ÆQUINOCTIALIS. Æquinoctialis zona, secundum aliquos, est temperatissima, sed probabilius, secundum Aristotelem, est inhabitabilis propter æstum. 1^{a}. CII, 2, 4^{m}. — Creatio mundi et passio Christi factæ sunt in æquinoctio ; sed judicium generale erit in æstate, quando sol maxime exaltatur, quia perfecta illuminatio erit in secundo Christi adventu, et tunc etiam erit maxima Christi exaltatio. 3^{a}. XLVI, 3, 3^{m}.

ÆQUITAS. Æquitas est pars justitiæ, et continetur sub epicheïa. 2-2^{ae}. LXXX, 1, 3^{m}.

ÆQUIVALENS. Æquivalens non potest reddi Deo nec parentibus ; sed sufficit reddere id quod est possibile. 1-2^{ae}. C, 7, 1^{m}. 2-2^{ae}. LVII, 1, 3^{m}. LXI, 2, 1^{m}. LXXX, c. LXXXI, 5, 3^{m}. CII, 1, 3^{m}. CVI, 6, 1^{m}. 3^{a}. LXXXV, 3, 2^{m}.

ÆQUIVOCATIO. Æquivocationem causat significationis diversitas, non autem diversitas suppositionis vel prædicationis. 1^{a}. XIII, 10, 1^{m}. XXIX, 4, 4^{m}. — Omnis æquivocatio præsupponit univocationem, non autem generatio æquivoca præsupponit generationem univocam, sed e converso. 1^{a}. XIII, 5, 1^{m}.

AER. Aer secundum inferiorem partem est locus avium. 1^{a}. LXXI, 3^{m}. — Aves sunt productæ principaliter ex aere inferiori, secundum considerationem motus. 1^{a}. LXXI, 3^{m}. — Aer densatus potest figurari et colorari. 1^{a}. LI, 2, 3^{m}. — Aer et ignis non describuntur in principio Bibliæ, quia sunt insensibiles. 1^{a}. LXV, 1, 5^{m}. LXVIII, 3, c, 3^{m}. LXXI, 3^{m}. LXXIV, 1, 2^{m}. XCI, 1, 4^{m}.

ÆSTIMATIO. Rationis æstimatio semper corrumpitur in peccante in universali, vel in particulari, per delectationes et alias passiones. 2-2^{ae}. CLXII, 4, 1^{m}. — Vis æstimativa est potentia apprehensiva convenientis et nocivi : ideo comparatur ad appetitum sensitivum, sicut intellectus practicus ad voluntatem. 1^{a}. LXXVIII, 4, c. — Nullum individuum apprehendit, in quantum substat naturæ communi, sicut cogitativa in homine ; sed tantum ut est principium vel terminus actionis vel passionis bruti. 1^{a}. LXXVIII, 4, 5, fin.

ÆTAS. Ætatis defectu matrimonium ante annos pubertatis contractum nullum est, nisi forte ætatis defectum vigor naturæ et rationis suppleverit. 3^{a} s. LVIII, 5, c.

ÆTERNITAS. Æternitas est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio. 1^{a}. X, 1, o. — Æternum quandoque sumitur pro diuturno. 2-2^{ae}. CLXIV, 2, 6^{m}. — Æternitas est mensura omnis durationis. 1^{a}. X, 8, c. — Excludit principium durationis. 1^{a}. XLII, 2, 2^{m}. — Esse, secundum quod recedit a permanentia et subditur transmutationi, recedit ab æternitate et subditur tempori. 1^{a}. X, 4, 3^{m}; 5, c. — Æternitas significatur pluraliter. 1^{ae}. X, 3, 1^{m}. — Est tota simul, quia est mensura esse permanentis ; non autem tempus, quia est mensura motus. 1^{a}. X, 4, c, 3^{m}; 5, c. — Manet eadem et subjecto et ratione : ideo non est idem quod nunc temporis. 1^{a}. X, 4, 2^{m}. — Tempus non differt ab æternitate per habere principium et finem, nisi per accidens, vel ex parte mensurati vel in potentia. 1^{a} X, 4, 5, c. — Æternitas et tempus non sunt mensuræ unius generis. 1^{a}. X, 4, 1^{m}. — In tempore aliud est indivisibile, scilicet : instans, et aliud durans, scilicet : tempus ; sed in æternitate est idem indivisibile et semper stans. 1^{a}. XLII, 2, 4^{m}. — Ævum est medium inter tempus et æternitatem. 1^{a}. X, 5, o. — Deus est æternitas. 1^{a}. X, 2, c, 3^{m}. — Deus est æternus. 1^{a}. X, 2, o. — Æternitas vere et proprie convenit soli Deo, sed participative convenit diversis diversimode. 1^{a}. CI, 2, 3, o. — Nihil paæter Deum fuit ab æterno. 1^{a}. X, 3, o. XVI, 7, o. XLVI, o. LVI, 2, o. — Ab æterno non fuerunt multæ veritates, nisi in mente Dei.

1ª. X, 3, 3m. XVI, 7, o. — Deus est supra æternitatem participatam et ultra eam regnat; non autem supra, vel ultra æternitatem suam. 1ª. X, 2, 1m, 2m. — Non est actor, nec causa suæ æternitatis, sed æternitatis participatæ, scilicet ævi. 1ª. X, 2, 1m.

ÆVUM. Ævum est mensura primi mobilis secundum substantiam et secundum esse. 1ª. X, 5, 1m. — Est tantum unum propter primum æviternum. 1ª. X, 6, o. — Est infinitum in actu, non privative, sed negative. 1ª. X, 5, 4. — Tantum esse attribuitur æterno vel æviterno ratione sui, sed fuisse vel futurum esse ratione temporis concomitantis. 1ª. X, 2, 4m; 5, 3m. — Ævum convenit diversis secundum prius et posterius. 1ª. X, 6, o.

AFFABILITAS. Ut est in affectu, affabilitas sive amicitia non est virtus; sed, ut est in exterioribus dictis vel factis, specialis virtus est. 2-2æ. XXIII, 3, 1m. CXIV, 1, 1m. — Affabilitas sive amicitia est pars annexa justitiæ. 2-2æ. CXVI, 2, o. — Ei opponitur litigium. 2-2æ. CXXI, 1, o.

AFFECTUS. Magis afficit delectatio quam tristitia, sed minus percipitur. 1-2æ. XXXV, 6. o. — Affectus virtus est benevolentiæ faciens placere superioribus bona inferiorum. 2-2æ. LXXX, 1, 2m. — Affectum hominis per se quidem solus Deus videt; sed secundum quod per aliqua signa manifestatur, potest etiam ipsum homo cognoscere. 1-2æ. CXII, 5, c. 2-2æ. CVI, 5, 3m. — Passio divinorum dicitur affectio ad divina et conjunctio ad ipsa per amorem Dei, et per gustum spiritualem divinorum. 1-2æ. CXI, 5, c. -2æ. CXII, 5, c. 2-2æ. XLV, 2, c, 1m. XCVII, 2m. CLIV, 2, c. CLXII, 3, 1m.

AFFINITAS. Affinitas contrahitur inter consanguineos viri et uxoris ex matrimonio; consanguinitas ex naturali generatione efficitur. 3ª s. LV, 1, o. — Ex morte viri et uxoris non tollitur affinitas. 3ª s. LV, 2, c. — Fornicarius concubitus, in quantum aliquid de carnali conjunctione participat, affinitatem causat, sicut licitus matrimonii concubitus. 3ª s. LIII, 5, c. — Publicæ potius quædam honestatis justitia ex sponsalibus contrahitur, quam aliqua affinitas. 3ª s. LV, 4, c. — Affinitas affinitatem non causat. 3ª s. LV, 5. — Matrimonium præcedens non modo contrahendum, sed contractum dirimit. 3ª s. LV, 6, c. — Tot sunt gradus affinitatis, quod sunt consanguinitatis. 3ª s. LV, 8, o. — Conjugium inter consanguineos et affines contractum semper dirimendum est. 3ª s. LV, 9, c. — Graduum distinctio per se consanguinitati convenit, affinitati vero, nonnisi mediante consanguinitate, ut quoto gradu consanguinitatis attinet mihi vir, toto gradu affinitatis attineat mihi uxor. 3ª s. LV. 7, c. — Per viam accusationis procedendum est ad separationem matrimonii inter consanguineos et affines contracti. 3ª s, LV, 10, c. — Procedendum est per testes in matrimonii contracti separatione inter consanguineos et affines. 3ª s. LV, 11, o.

AFFIRMATIO. In omni affirmatione subjectum et prædicatum sunt idem re, et differunt ratione, 1ª. XIII, 12, c, LXXXIII, 5, 3m. — Affirmatio naturaliter prior est negatione, quia simplicior, et significat compositionem priorem divisione et esse quod est prius quam non esse. 2-2æ. CXXII, 2, 1m. — Ad affirmationem semper sequitur negatio oppositi, non autem e converso, quia ad plura se extendit negatio quam affirmatio 1-2æ. C, 7, 1m.

AFFLICTIO. In hoc mundo justorum afflictio purgat eos a levibus peccatis, et eorum affectum a terrenis erigit ad Deum. 1ª. XXI, 4, 3m.

AGATHA. Non utens medicinis Agatha, sed expectans hoc a Deo, non tentavit Deum. 2-2æ. XCVII, 1, 3m.

AGENS. 1º Agens triplex, scilicet: univocum, analogum et æquivocum. 1ª. XIII, 5, o. 1-2æ. LX, 1, c. — Quintuplex, scilicet: adjuvans, consulens, disponens, perficiens principale, et perficiens instrumentale. 1-2æ. XVII, 1, 1m. — Duplex, scilicet: naturale et voluntarium. 1ª. XIX, 4, c. XLI, 2, c. XLVII, 1, 1m. 1-2æ. X, 1, 1m. — Duplex, scilicet: in esse et in fieri; primum conservat effectum in esse et fieri, secundum tantum in fieri. 1ª. CIV, 1, c, 2m. 2-2æ. LII, 3, c. — Duplex, scilicet: principale et instrumentale. 3ª. XLVIII, 6, c. LXII, 1, c. — Agens analogum est causa universalis totius speciei, non autem univocum, sed tantum individui. 1ª. XIII, 5, 1m. CIV, 1, c. — Agentia differunt dupliciter, scilicet: secundum naturam et secundum virtutem activam. 1-2æ. XXV, 4, c. — Agens univocum est proportionatum passo: ideo facit effectum ejusdem speciei vel rationis, non autem æquivocum. 1ª. XIII, 5, c, 1m. 1-2æ. LX, 1, c. — Agens voluntarium determinat sibi finem, non autem agens naturale. 1ª. XIX, 4, c. — Agens naturale determinatur ad unum effectum, non autem agens per intellectum. 1ª. XIX, 4, c. XLI, 1, 2, c. XLVII, 1, 1m. CXVI, 1, c. 1-2æ. X, 1, 1m. — Actio naturalis agentis proportionatur naturæ ejus, non actio agentis per intellectum. 1ª. XLI, 2, c. — Agens naturale est causa in fieri tantum, sed agens divinum est causa in esse et fieri. 1ª. CIV, 1, c. — Agit per motum; ideo requirit materiam, non autem agens divinum. 1ª. XC, 3, c. 2-2æ. CLXXIII, 3, c. — De ratione agentis instrumentalis est esse movens motum. 3ª. XIX, 1, 2m. — Agens secundarium non agit sine principali, sed cooperatur principali agenti. 3ª. LXXI, 4, c. — In omnibus agentibus ordinatis, secundum agit in virtute primi, quod movet secundum ad agendum. 1ª. CV, 5, c. — Agens instrumentale exsequitur actionem principalis agentis per aliquam actionem propriam et connaturalem sibi. 1ª. XLV, 5, c. 3ª. LXII, 1, 2m. — Non agit per virtutem suæ formæ sicut agens principale, sed solum per motum a principali agente. 1ª. XVIII, 3, c. 1-2æ. XI, 1, 3m. 3ª. LXII, 1, 2, c. LXIV, 5, c. — Agens principale agit secundum exigentiam suæ formæ: ideo virtus ejus activa habet esse completum, non autem instrumentale, quia agit ut motum ab alio. 3ª. LXIII, 5, 2m. — Omne agens in quantum agens est nobilius passo, non autem simpliciter. 1ª. LXXIX, 2, 3m. 1-2æ. C, 7, 3m — Idem secundum idem non potest esse agens et patiens. 2-2æ. LIX, 3, c. — Agens naturale inducit in patiente duplicem effectum, scilicet: formam et motum consequentem formam. 1-2æ. XXVI, 2, o. — Impressio agentis in passum est duplex, scilicet: per modum qualitatis et per modum passionis. 2-2æ. CLXXI, 2, c. CLXXIV, 5, 1m. CLXXV, 3, 2m. — Cujuslibet agentis sine medio nulla distantia est ad passum. 1ª. VIII, 1, c. 3m. — Materia corporalis reducitur ad actum imperfectum sola virtute agentis universalis, non autem ad perfectum, nisi mediante agente particulari. 1ª. LXXIX, 4, c, 1m. — Materia non coincidit cum agente cujus actio est transiens, nec movet se; sed contrarium est in voluntate. 1-2æ. LXXIV, 1, 3m. — Nullum agens præter Deum attingit materiam primam, sed præsupponit eam. 3ª. LXXV, 4, c. — Agens infinitæ virtutis non requirit materiam, nec dispositionem materiæ, nisi ratione effectus, nec hoc ab alio agente. 1-2æ. CXII, 2, 3m. CXIII, 7, c. 2-2æ. LXXI, 3, c. — Omne agens quanto perfectius habet formam qua agit, tanto major est ejus potentia in agendo. 1ª. XXV, 2, c. — Forma effectus est in agente naturali secundum similitudinem naturæ; sed in artificiali est secundum eamdem rationem, non autem secundum eumdem modum essendi. 1ª. XV, 1, c. — Agens non ageret propter formam, nisi in quantum similitudo formæ esset in eo secundum esse naturale vel intelligibile. 1ª. XV, 1, c. — Forma subsistens platonica non potest esse agens. 1ª. LXV, 4, c, 2m. XCI, 2, c. — Omne agens cum motu prius est duratione suo effectu, non autem agens quodlibet sine motu. 1ª. XLII, 2, c. XLVI, 2, 1m. — Intendit facere aliquod finitum. 1ª. VII, 4, o. XXIII, 7, c. XLVII, 3, 2m. LXII, 9, c. — Agit sibi simile. 1ª. CXV, 1, c. — Effectus dupliciter assimilatur agenti, scilicet: secundum speciem et secundum virtualem continentiam. 1ª. XIII, 5, c. CV, 1, 1m. CX, 2, c. CXV, 3, 3m. CXVII, 3, c. — Tota potentia agentis univoci manifestatur in suo effectu, non autem potentia æquivoci, 1ª. XXV, 2, 3m. — Agens per eamdem virtutem potest producere multos effectus se invicem consequentes. 2-2æ. XXIX, 4, c. — Plura agentia subordinata possunt producere eumdem effectum. 3ª. LXXXII, 2, c, 2m.

2º Omne agens secundum præsupponit aliquid a primo agente. 1ª. XC, 3, c. — Quanto virtus agens ad plura et remotiora extenditur, tanto est potior in iis quæ proptes

se quæruntur ; sed in iis quæ quæruntur propter aliud est e converso. 2-2æ. CLXXIV, 2, 2m — Agens univocum reducitur ad æquivocum, non autem e converso. 1a. XIII, 5, 1.— Nullum agens ex necessitate naturæ potest esse primum agens, cum ei determinetur finis ab alio. 1a. XIX, 4, c. XII, 1, 3, 2m. — Deus, natura et omne agens agit semper quod melius est toti, non totum parti. 1a. XLVII, 2, 1m. XLVIII, 2, 3m. XCI, 3, o. — Omne agens in quantum hujusmodi est in actu. 1a. II, 3, c, 4m. IV, 1, c. XXV, 1, c, 1m. LXXVI, 1, c. LXXXIX, 3, c. CXV, 1, c. 1-2æ. LXXIX, 2, c. 3a. VIII, 5, c. LXXV, 4, c. LXXVII, 3, c. — Omne agens creatum agit potentia differenti ab essentia ejus. 1a. LIV, 1, 2, 3, o. — Nullum agens agit, nisi in virtute Dei. 1a. CV, 5, c. — Aliquid agit in virtute alterius dupliciter, scilicet : ut motum a virtute ejus, ut et utens virtute ejus. 1a. XXXVI, 3, 4m.— Omne agens agit propter finem. 1a. XLIV, 4, c. 1-2æ. I, 2. o. VI, 1, c. IX, 1, c. XII, 1, c ; 5, o. XVII, 8, c. XXXVIII, 6, c. XCIV, 2, c. CIX, 6. 2-2æ. XLV, 1, 1m. — Agere propter finem dicitur dupliciter, scilicet : a se, vel ab alio directum ; primum convenit solis rationalibus, secundum vero carentibus ratione et brutis. 1a. II, 3, c, fin. 2m. XLIV, 4, 3m. LIX, 3, c. CIII, 1m. 1-2æ. I, 2, o. XII, 5, c, 3m. XVII, 2, 3m. XCIII, 3, c. CXIV, 1, fin. c. 2-2æ. L, 2, c. LXII, 1, 2m. — Diversarum actionum sunt diversi fines, proximi, sed est tantum unus ultimus. 1-2æ. I, 3, 3m. — Finis est causa tantum, ut est in voluntate agentis. 1-2æ, I, 1, 1m. — Omne agens agit propter bonum. 1a. CV, 5, c. — Deus agit propter finem communicandum aliis, scilicet se ; non autem propter finem sibi acquirendum. 1a. XLIV, 4, o. — Omnia quæ sunt in toto mundo aguntur, præter primum agens, quod nullo modo ab alio agitur. 1a. LX, 1, 2m. — Omne agens aliud a Deo agit propter alium finem a se: ideo agit ex indigentia. 1a. XLIV, 4, c, 1m. — Agere propter indigentiam est agentis imperfecti, quod natum est agere et pati ; ideo non convenit Deo. 1a. XLIV, 4, c., 1m. — Ut Deus vel charitas sit finis actionis, requiritur quod ratio prius cogitans de eis ordinaverit eam in Deum. 1-2æ. I, 6, 3m. — Non oportet quod agens semper cogitet de ultimo fine. 1-2æ. I, 6, 3m. — Quidquid homo faciat, verum est dicere quod homo agat propter finem, etiam agendo actionem quæ est ultimus finis. 1-2æ. I. 1, 2m. fin. — Omnia quæ a it homo, agit propter ultimum finem. 1-2æ. I, 6, o. — Agere tripliciter dicitur, scilicet : effective, formaliter et finaliter. 1a. XLVIII, 1, 4m. — Tripliciter contingit, scilicet : per se primo, per partem et per accidens. 1a. LXXVI, 1, c. — Mediante alio, tripliciter sumitur, scilicet : virtute ejus, et supposito vel instrumento, et principio formali. 1a. XXXVI, 3 4m. — In agentibus ordinatis, secundum potest dupliciter agere vel moveri, scilicet : secundum propriam naturam vel secundum naturam superioris. 2-2æ. II, 3, c. — Aliquid agere potest ultra speciem suam in virtute agentis superioris, non autem in virtute propria. 1-2æ. CIX, 1, c ; 3, 2m. CXII, 1, c. CXIV, 2, c. 3a LXXVII, 3, 3m.

AGGRAVATIO. Aggravatio animi effectus est doloris. 1-2æ. XXXVII, 2, o.

AGGREDI. Considerationis vel operis difficultatem designat aggredi. 1a. XXIX. princ. XLIII, 6, 2m

AGILITAS. Agile erit corpus gloriosum sicut anima, ut ei sit habile ad obediendum. 3a s. LXXXIV, 1, c. Corpora gloriosa movebuntur agilitate sua ut eis libitum fuerit. 3a s. LXXXIV, 2, o.— Corpora gloriosa movebuntur in tempore, sed imperceptibili propter brevitatem. 3a s. LXXXIV, 3, c.

AGNUS. Agnus jugiter oblatus mane et vesperi erat principale sacrificium veteris legis. 3a. XXII, 3, 3m. — Agnus paschalis erat præcipuum sacramentum repræsentativum passionis Christi. 3a. LXXIII, 6, o. — Christus dicitur agnus tripliciter, scilicet : propter vitæ puritatem, mortis mansuetudinem et peccati expiationem. 1-2æ. CII, 3, 2m. — Esus agni paschalis præfigurabat esum corporis Christi : unde significabatur quod oblatio Agni veri, id est, Christi, esset sacrificium consumptivum omnium aliorum. 3a. XXII, 3, 3m.

AGONIA. Agonia est timor mali extrinxeci cui resisti non potest propter improvisionem 1-2æ. XLI, 4, c. — Fuit in Christo secundum partem sensitivam, non autem secundum rationem. 3a. XVIII, 6. 3m.

AGRESTA. Agresta est in via ad generationem vini ideo non est vinum. 3a. LXXIV, 5, 3m.

AGRESTIS. Agrestes et duri dicuntur, secundum Philosophum, qui in ludo deficiunt, nec ipsi dicunt aliquod ridiculum, dicentibus molesti sunt : quia scilicet moderatos aliorum ludos non recipiunt ; et ideo vitiosi sunt. 2-2æ CLXVIII, 4, c.

AGRICULTURA. Agricultura in statu innocentiæ fuisset delectabilis et non laboriosa. 1a. CII, 3, c. — Habebatur inter res sacras ab Ægyptiis et paganis. 1-2æ. CII, 3, 2m.

ALCHIMIA. Non quoad essentiam, sed quoad proprietates tantum, verum aurum vel argentum facit alchimia ; et illud aurum vel argentum alchimicum, si sit verum, vendere licet. 2-2æ. LXXVII, 2, 1m.

ALEA. Avaritiæ species alea est. 2-2æ. CXVIII, 8, 4m. Quadrupliciter tenetur aleator ad restitutionem deperditi. 2-2æ. XXXII, 7, 2m.— Si tractus lusit et amisit, potest repetere. 2-2æ. XXXII, 7, 2m. — Si tractus lucratus est, non tenetur restituere, quia ille qui amisit non meretur recipere. 2-2æ. XXII, 7, 2m.

ALEXIUS. Alexius, omnibus suis propter Christum dimissis, mendicus gaudebat eleemosynam a servis suis se accepisse. 2-2æ. CLXXXVII, 5, c.

ALIENUM. Alienum est quod est extraneum et dissimile; sed hoc non importatur, cum dicitur alius. 1a. XXXI, 2, 3m. — Ne tollatur æqualitas vel similitudo in divinis, vitandum est nomen alieni et discrepantis. 1a. XXXI, 2, c. — Dicimus Filium Dei alium a Patre, licet non dicamus alienum. 1a. XXXI, 2, 3m.

ALIETUS. Alietus pascitur minutis avibus, et significat molestos pauperibus. 1-2æ. CII, 6, 1m.

ALIMENTUM. Alimentum pertinet ad veritatem humanæ naturæ. 1a. CXIX, 1, o. — Corporale convertitur in substantiam aliti, sed alimentum spirituale e converso : ideo spirituale conservat, licet non sumatur realiter ; non autem corporale. 3a. LXXIII, 3, 2m.

ALIUS. Alius significat diversitatem personarum, sed aliud diversitatem simpliciter, id est, essentiæ. 1a. XXXI, 2, c, 4m. — Diversitas accidentis facit alterum simpliciter, sed diversitas substantiæ facit aliud secundum essentiam, nisi adsit diversitas suppositorum. 3a. XVII, 1, 7m. Filius Dei est alius a Patre, non autem aliud. 1a. XXXI, 2, o; 4, c.

ALTARE. Altare debet esse lapideum multiplici ratione. 3a. LXXXIII, 3, 5m. — In veteri lege erat tantum unum altare ad unum effectum deputatum : ideo erat aureum, vel terreum, vel ligneum. 1-2æ. CII, 4, 7m, 3a. LXXXIII, 3, 5m. — Ratio omnium pertinentium ad altare tabernaculi. 1-2æ. CII, 4, 6m, 7m. — Altare significat Christum. 1-2æ. CII, 4, 6m. 3a. LXXXIII, 3, 2m, 4m, 5m; 4, 9m; 5, 2m. — Significat crucem Christi. 3a. LXXXIII, 1, 2m. Constituitur angelis et sanctis. 2-2æ. LXXXV, 2, 3m.

ALTERATIO. Alteratio est in prima specie qualitatis consequenter tantum. 1-2æ. L, 1, 3m. — Proprie fit tantum secundum qualitates sensibiles. 1-2æ. L, 1, 3m. LII, 1, 3m.

AMALECITÆ. Amalecitæ, Ammonitæ et Moabitæ erant exclusi in æternum a civitate Judæorum, sed Ægypti et Idumæi per triennium tantum. 1-2æ. CV, 3. c, 1m.

AMARITUDO. Amaritudo est effectus rancoris et filia acediæ. 2-2æ. XXXV, 4, 3m.

AMBITIO. Ambitio est peccatum oppositum magnanimitati secundum excessum, quia est inordinatus appetitus honoris. 2-2æ. CXXXI, 2, o. — Non est circa vestes et exteriorem cultum, nisi secundum quod ad honorem pertinent. 2-2æ. CXXXI, 2. 3m. — Appetitus dignitatum inordinatus ratione honoris pertinet ad ambitionem ; sed propter debitum dignitatis usum, ut excedentem facultatem appetentis, pertinet ad præsumptionem 2-2æ. CXXXI, 2, c. 2m.

AMBROSIUS. Secundum Augustinum, Ambrosius in

ecclesia Mediolanensi cantum instituit. 2-2^{æ}. XCI, 2, c,

AMICITIA. Amicitia est amor mutuæ benevolentiæ fundatus super aliquam communicationem. 1-2^{æ}. LXV, 5. c, 2-2^{æ}. XXIII, 8, c; 5, c. — Amicitia quæ est affabilitas non habet perfectam rationem amicitiæ, sed similitudinem ejus. 2-2^{æ}. CXIV. o. — Amicitia utilis et delectabilis deficit a ratione veræ amicitiæ, in quantum trahitur ad amorem concupiscentiæ. 2-2^{æ}. XXVI, 4, 3^{m}. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 10, 2^{m}. — Non est virtus specialis distincta ab aliis, sed est aliquid consequens omnes virtutes. 2-2^{æ}. XXIII, 3, 1^{m}. CXIV, 1, 1^{m}. — Species amicitiæ dupliciter distinguuntur, scilicet : secundum fines, et sic sunt tres, scilicet : amicitia honesti, utilis et delectabilis ; et secundum communicationes. 2-2^{æ}. XXIII, 1, 3 ; 5 c, 3^{m}. — Amicitia duplex, scilicet : in conversatione et in affectu, 2-2^{æ} CXIV. 1, 1^{m}. — Non est ejusdem ad seipsum, quia est unio ; ideo est inter plures. 2-2^{æ}. XXV, 4, o. — Est ad aliquos dupliciter, scilicet : per se, id est, ad amicos tantum ; et propter aliud, et sic est ad inimicos, 2-2^{æ}. XXIII, 1, 2^{m}, 3^{m}. XXV, 8, c. — Non est ad irrationalia. 1ª. XX, 2, 3^{m}. 2-2^{æ}. XXIII, 1, c. XXV, 3, o. — Non potest esse ad virtutes, nec ad aliqua alia accidentia. 2-2^{æ}. XXV, 2, c. — Amicitia honesti non est ad vitiosum per se, sed propter aliud. 2-2^{æ}. XXIII, 1, 3^{m}. — Conservatur et augetur per exercitium operum amicabilium, et per meditationem. 2-2^{æ}. LXXXII, 2, 2^{m}. — Cum vera amicitia supra virtutem fundetur, quidquid in animico contrariatur virtuti impeditivum est amicitiæ, et quidquid est virtuosum est provocativum amicitiæ. 2-2^{æ}. CVI, 1, 3^{m}. — Per recompensationem beneficiorum amicitia eonservatur. 2-2^{æ}. CVI, 1, 3^{m}. — Vera facit desiderium videndi amicum et mutuis colloquiis gaudere. 1-2^{æ}. XXVIII, 1, 2^{m}. — Propria amicitiæ sunt quinque, scilicet : velle amicum esse et vivere, velle ei bona, operari ei bona, conversari cum eo delectabiliter, et concordia. 2-2^{æ}. XXV, 7, c. XXVII, 2, 3^{m}. XXXI, 1, c. — Principaliter intendit conviventes delectare ; sed, quando oportet, non veretur contristare eos propter bonum promovendum, vel propter malum vitandum. 2-2^{æ}. CXIV, 1, 3^{m} ; 2, 1^{m}. CXV, 1, c. CXVI, 2, c. CLXVIII, 1, 3^{m}. — Homo debet pati detrimenta corporalia propter amicum, non autem spiritualia. 2-2^{æ}. XXVI, 4, 2^{m}. — Amicis peccantibus magis auxiliandum est ad recuperationem virtutis, quam ad recuparationem temporalium, quandiu est spes de salute eorum, nec tamen amplius est habenda familiaritas sic ad eos. 2-2^{æ}, XXV, 6, 2^{m}. — Amicus magis debet subvenire in damnis virtutum, quam rerum exteriorum. 2-2^{æ}. XXV, 6, 2^{m}. XXXIII, 1, c. — Discordia opiniorum potest esse inter aliquos cum amicitia et pace. 2-2^{æ}. XXIX, 3, 2^{m}. XXXVII, 1, c.

AMOR. 1° Amor in divinis sumitur tripliciter, scilicet : essentialiter, notionaliter et personaliter. 1ª. XXXVII, o. — In divinis est subsistens. 1ª. XXXVII, 1, 2^{m}. — Amor ut Dei communicat naturam, non autem ut amor. 1ª. XXVII, 4, 3^{m}. — In divinis non est amor ex amore, quia ibi est unus tantum amor perfectus. 1ª. XXVII, 5, 3^{m}. XXXVII, 1, 4^{m}. XLI, 6, o. — Est proprium nomen Spiritus sancti. 1ª. XXXVII, 1, o. — Spiritus sanctus, ut amor et ut nexus, est media persona ; sed est tertia, secundum ordinem numeri et originis. 1ª. XXXVII, 1, 3^{m}. — Procedit per modum amoris. 1ª. XXVII, 3, 4, 5, o. XXXVII, 1, o. XLV. 7, c. — Ex suo modo procedendi est amor Patris in Filium, et e converso. 1ª. XXXVII, 1, 2^{m}. 3ª. XXXII, 1, c. — Pater amat Filium, et e converso Spiritu sancto per modum effectus formalis. 1ª. XXXVII, 2, o. — Pater amat se Spiritu sancto, non autem generat se Filio, nec spirat se Spiritu sancto. 1ª. XXXVII, 2, 2^{m}, 3^{m}. — Pater et Filius amant nos Spiritu sancto. 1ª. XXXVII, 2, 3^{m}. — Deus amat omnia quæ ab eo sunt. 1ª. XX, 2, o. XXIII, 3, 1^{m}. 1-2^{æ}. CX, 1, c. — Amor transfert Deum, et omne amans extra se. 1ª. XX, 2, 1^{m}. — Dilectio Dei duplex, scilicet : communis et specialis. 1-2^{æ}. CX, 1, c. — Amor ut passio, secundum suum materiale, non est in Deo, sed tantum secundum suum formale. 1ª. XX, 1, o. LXXXII, 5, 1^{m}. — Amor Dei causat bonitatem in rebus, sed amor noster causatur ab eo. 1ª. XX, 2, c. XXIII, 4, c. 1-2^{æ}. CX, 1, c, 1^{m}. 3ª. LXXXVI, 2, c. — Deus ab æterno dilexit creaturas in propriis naturis, et voluit eas esse, non autem tunc. 1ª XX, 2, 2^{m}. — Amat creaturas irrationales, non amore amicitiæ, sed quasi amore concupiscentiæ. 1ª. XX, 2, 3^{m}. 2-2^{æ}. XXV, 3, c, 1^{m}. — Diligit peccatores et damnatos. 1ª. XX, 2, 4^{m}. XXIII, 3, 1^{m}, 2^{m}. — Diligit damnatos quoad naturam, sed odit eos, in quantum sunt mali, et in quantum non vult eis bonum vitæ æternæ nisi voluntate antecedente. 1ª. XX, 2, 4^{m}. XXIII, 3, 1^{m}. 2-2^{m}. LXXXIII, 16, c. 3ª. XLIX, 4, 1^{m}.

2° Plus amat aliqua quam alia ex parte boni voliti, sed æqualiter ex parte actus. 1ª. XX, 3, o. — Semper plus amat meliora. 1ª. XX, 4, o. — Plus amat Christum quam omnes creaturas. 1ª. XX, 4, 1^{m}, 2^{m}. — Plus amat angelos ; quam homines quoad esse naturæ sed quoad esse gloriæ, aliquos plus, aliquos minus, vel æqualiter. 1ª. XX 4, 2^{m}. — Plus amat innocentem quam pœnitentem æqualis charitatis quoad præmium accidentale tantum. 1ª. XX, 4, 4^{m}. — Plus simpliciter amat peccatorem prædestinatum, quam justum præscitum, sed ut nunc e converso. 1ª. XX, 4, 5^{m}. — Potest immediate amari a nobis in hac vita. 2-2^{æ}. XXVII, 4. o. — Omnis creatura naturaliter plus diligit Deum quam se. 1ª. LX, 5, o. 1-2^{æ} CIX, 3, c. 2-2^{æ}. XXVI, 3, c. — Modus amandi Deum non potest determinari. 2-2^{æ}. XXVII, 6, c. — Deus potest a creatura diligi totaliter ex parte Dei, et ex parte sui, non ex parte actus. 2-2^{æ}. XXVII, 5, o. — Amor quo diligimus Deum non est infinitus. 2-2^{æ}. XXVII, 5, c. — Dilectio Dei est finis omnis actionis hominis, et summa perfectionis ejus. 2-2^{æ}. XXVII, 6, c, 3^{m}. — Deus diligitur propter aliud non formaliter, nec effective, nec ut finis, sed dispositive, vel materialiter. 2-2^{æ}. XXVII, 3, o. — Antecedentia dilectionem Dei in via sunt tria, scilicet : apprehensio Dei per auditum, per visum et per gustum ; primum est in incipientibus, secundum in proficientibus, et tertium in perfectis. 2-2^{æ}. XXIV, 9, o. — Amor Dei est congregativus, sed amor sui est disgregativus. 1-2^{æ}. LXXIII, 1, 3^{m}. — Esse, vivere et intelligere est appetibile et amabile omnibus : ideo Deus, in quantum est causa horum, non potest ab aliquo haberi odio. 2-2^{æ}. XXXIV, 1, o. — Dilectio Dei includitur in dilectione proximi virtute, sicut causa in effectu, et e converso sicut effectus in causa, 1-2^{æ}. XCIX, 1, 2^{m}. — Amare Deum est magis meritorium quam amare proximum. 2-2^{æ}. XXVII, 8, o. CLXXXIII, 2, o. — Diversæ opiniones de Petro et Joanne apostolo in dilectione Christi activa et passiva. 1ª. XX, 4, 3^{m}. — Angeli in statu naturæ amabant Deum super omnia. 1ª. LX, 5, o. LXII, 2, 1^{m}. LXIII, 1, 3^{m}. — Angeli naturaliter plus diligunt Deum quam se. 1ª. LX, 5, o. 1-2^{æ}. CIX, 3, o. 2-2^{æ}. XXVI, 3, c. — In angelis est dilectio naturalis et electiva. 1ª. LX, 1, 2, 3, o. — Angelus et homo diligunt se dilectione naturali et electiva. 1ª. LX, 3, o. — Quilibet angelus diligit alium sicut seipsum dilectione naturali, etiam malus bonos. 1ª. LX, 4, o. — In angelis beatis perseverat dilectio naturalis. 1ª. LXII, 7, o.

3° Deus est ex charitate amandus super omnia. 2-2^{æ}. XLIV, 8, 2^{m}. — Quilibet debet ex charitate plus diligere Deum quam se. 2-2^{æ}. XXVI, 3, o. XLIV, 8, c. — Angeli sunt a nobis ex charitate amandi. 2-2^{æ}. XXV, 10, o. — Deus debet ex charitate magis amari quam proximus. 2-2^{æ}. XXVI, 2, o. — Tantum quatuor debent ex charitate amari, scilicet : Deus, proximus, anima et corpus. 2-2^{æ}. XXV, 1-2^{æ}, o. XLIV, 3, 1^{m} ; 8, 2^{m}. — Homo potest ex charitate se diligere. 2-2^{æ}. XXV, 4, o. — Quilibet ex charitate debet magis se amare quam proximum. 2-2^{æ}. XXVI, 4, o. XLIV, 8, 2^{m}. — Proximus debet amari ex charitate propter Deum, non autem principaliter. 2-2^{æ}. XXV, 1, o ; 2, 1^{m} ; 8, o. CIII, 3, 2^{m}. CLXXXVIII, 2, c. — Corpus debet ex charitate diligi 2-2^{æ}. XXV, 5, o. — Proximus debet ex charitate magis diligi, quam proprium corpus. 1-2^{æ}, LXXIII, 5, c. 2-2^{æ}. XXVI, 5, o. XLIV. 8, 2^{m}. — Peccator debet diligi ex charitate quoad naturam, non autem quoad culpam. 2-2^{æ}. XXV, 6, o ; 11, c. LXIV, 6 c. — Amare inimicum ut sic, est perversum ; sed quoad naturam in communi est de præcepto cuilibet, non autem in

particulari, nisi in præparatione animi, sed est de perfectione. 2-2^{æ}. XXV, 8, o; 9, c. XXXIV, 3, 3^{m}. LXXXIII, 8, c. CVIII, 1, c. — Signa amoris oportet inimicis ostendere in communi, non autem in speciali, nisi in præparatione animi, sed est de perfectione. 2-2^{æ}. XXV, 9, o. — Virtutes debent amari ex charitate. 2-2^{æ}. XXV. 2, c. — Charitas debet amari ex charitate 2-2^{æ} XXV, 2, o, — Aliquid potest diligi ex charitate dupliciter, scilicet : amore amicitiæ et amore concupiscentiæ ; et sic amari potest accidens, et res irrationalis, non autem primo modo. 2-2^{æ}. XXV, 2, 3, o; 11, c. — Dæmones et cæteri damnati quoad naturam sunt ex charitate amandi, non autem quoad gloriam, nisi voluntate antecedente. 2-2^{æ}. XXV, 11, o. — Omne ens naturaliter plus diligit se quam alterum. 1^{a}. LX, 4, 2^{m} ; 5, 1^{m}. — Deus plus amat nos quam e converso. 2-2^{æ}. XXVI, 12, 3^{m}. — Quolibet singulare plus naturaliter diligit bonum speciei quam bonum proprium. 1^{a}. LX, 5, o. 2-2^{æ}. CIX, 3 c. — Omnis pars naturaliter plus diligit totum quam se., 1^{a}. LX, 5, o. 1-2^{æ}. XIX, 10, c. CIX, 3, c. 2-2^{æ}. XXVI, 2, c; 4, 3^{m}. — In patria nullus est ordo dilectionis, nisi secundum propinquitatem ad Deum. 2-2^{æ}. XXVI, 1, 3, c. — In patria quilibet plus amat se, post Deum, quam alium. 2-2^{æ}. XXVI, 13, o. — Beati voluntate consequente volunt majus bonum alteri meliori quam sibi, sed intensius sibi; antecedente vero etiam majus bonum volunt sibi. 2-2^{æ}. XXVI, 1, 3 c. — In amore est duplex gradus, scilicet : inter diligibilia et diligentis ad dilectum ; primum attendit amans, non autem secundum, quoad affectum, sed tantum quoad effectum. 2-2^{æ}. IX, 10, 11, 12. 13, o. — Omnes homines æqualiter sunt amandi respectu objecti, non autem respectu actus. 2-2^{æ}, XXVI, 6, 1^{m}. — Unus proximus est magis amandus quam alius, secundum majorem unionem. 2-2^{æ}. XXVI, 6, o. XLIV, 8, 2^{m}. — Propinquiores debent plus amari quam meliores, et firmius et multiplicius. 2-2^{æ}. XXVI, 7, 8, o. XXXII, 9, o. XLIV, 8, 2^{m}, 3^{m}. — Parentes debent plus filiis amari ratione objecti, sed e converso ratione amantis. 1^{a}. XCVI, 3, 2^{m}. 1-2^{æ}. C, 5, 4^{m}, 2-2^{æ}. XXVI, 9, o ; 12, 3^{m}. XXXI, 3, 4^{m}. — Debent uxores plus amari ratione objecti, sed e converso ratione diligentis. 2-2^{æ}. XXVI, 11, o.

4° Consanguinei debent plus aliis amari. 2-2^{æ}. XXVI, 8, o. — In naturalibus quilibet tenetur magis amare consanguineos, et in civilibus concives, et in militaribus commilitones. 2-2^{æ}. XXVI, 3, o. XXXI, 3, c, 2^{m}. — Filii debent plus amari quam fratres. 1^{a}. XCVI, 3, 2^{m}. — Mater plus amat quam pater, qui debet plus amari quam mater. 2-2^{æ}. XXVI, 10, o. — Filii fontis debent plus amari in spiritualibus quam filii carnis, non autem in aliis. 7-2^{æ}. XXVI, 8, 2^{m}. — Benefactor plus diligit, quam beneficiatus. 2-2^{æ}. XXVI, 12, o. — Dilectio inimicorum est perfectior et magis meritoria quam dilectio amicorum. 2-2^{æ}. XXVII, 7, o; 8, 2^{m}. — Amor naturalis non est passio, sed connaturalitas rei. 1-2^{æ}. XXVI, 1, 2, o. — Est inclinatio ad aliquid, 1^{a}. LX, 1, o. 1-2^{æ}. XXVI, 1, 2, o. — Nihil aliud est quam inclinatio naturæ indita ab auctore naturæ. 1^{a}. LX, 1, 3^{m}. — Dilectio naturalis est respectu finis, sed electiva respectu eorum quæ sunt ad finem. 1^{a}. LX, 2, c; 4, 3^{m}. — Dilectio fin naturalis est principium electivæ. 1^{a}. LX, 2, c. LXII, 2, c. LXXXII, 1, c. 1-2^{æ}. X, 1, c. XVII, 9, 2^{m}. XLI, 3, c. XCI, 2, 2^{m}. 2-2^{æ}. CLCV, 12, c. CV, 2, c. — Omnis dilectio naturalis est recta non rectitudine charitatis, licet una rectitudo perficiat aliam, sed rectitudine naturali. 1^{a}. LX. 1, 3^{m}. — Amor naturalis est triplex : scilicet in appetitu naturali, sensitivo et intellectivo. 1^{a}. LX, 1, c. — Est in omni re, in omni potentia et membro. 1^{a}. LX, 1, c. 1-2^{æ}. XXVI, 1, 3^{m}. — Quælibet res naturali dilectione amat se, et quidquid est idem ei in natura. 1^{a}, LX. 3, 4, c. 1-2^{æ}. X, 1, c. LXXVII, 4, 1^{m}. 2-2^{æ} LXVII, 5, 1^{m}. CXXVI, 1, c. — Amor sui tripliciter se habet ad charitatem, scilicet : contrarie, inclusive et concomitanter. 2-2^{æ}. XIX, 6, o. — Amare se dicitur aliquis tripliciter, scilicet : juste, injuste et indifferenter. 2-2^{æ}. XXV, 7, c. — Amor sui est vituperabilis, quando est nimius respectu sui vel exteriorum. 1-2^{æ}. XXIX, 4, 3^{m}. SLXXVII, 4, 1^{m}. — Amor sui inordinatus est causa omnis peccati. 1-2^{æ}. LXXVII, 4, o; 5, c. LXXXIV, 2, 3^{m}. 2-2^{æ}. XXV, 7, 1^{m}. CLIII, 5, 3^{m}. — Amare se secundum substantiam convenit omnibus, secundum carnem principaliter, vel secundum sensum peccatoribus tantum, sed secundum spiritum bonis tantum. 2-2^{æ}. XXV, 4, 3^{m} ; 7, o. CXVII, 1, 1^{m}. — Unio quadruplex, scilicet : realis, similitudinis, affectus et substantialis : prima est effectus amoris ; secunda et quarta est causa ejus ; tertia est amor. 1-2^{æ}. XXIX, 1, 2^{m}. — Unio amantis ad amatum duplex, scilicet : realis et affectus. 1-2^{æ}. XXV, 2, 2^{m}. XXVIII, 1, c, — Amor triplex, scilicet : naturalis, sensitivus et intellectivus, 1^{a}. LX, 1, c. 1-2^{æ}. XXVI, 1, c. XXVIII, 6, 1^{m}. XLI, 3, c. 2-2^{æ}. XXVI, 3, c. — Duplex, scilicet : amicitiæ et concupiscentiæ. 1^{a}. LX, 3, c; 4, 3^{m}. 1-2^{æ}. XXVI, 4, o. XXVIII, 1, c. 2-2^{æ}. XVII, 8, c. XXIII, 1, c. — Est inæqualis dupliciter, scilicet : secundum inæquale bonum, et secundum magis et minus. 1^{a}. XX, 3. o. 2-2^{æ}. XXVI, 6. o. — Dilectio est tantum in voluntate, sed amor proprie in sensitivo, licet transferatur etiam ad voluntatem. 1-2^{æ}. XXVI, 3, o. — Addit supra amorem electionem, sed charitas æstimationem magni pretii. 1-2^{æ}. XXVI, 3, o. — Amor intellectualis addit supra benevolentiam unionem effectus. 2-2^{æ}. XXVII, 2, c, 2^{m}. XXXI, 1, c. — Amor ut passio est semper cum impetu et consuetudine, sed benevolentia quandoque subito et sine impetu. 2-2^{æ}. XXVII, 2, c. — Amor est boni in communi, sive habiti, sive non, sed gaudium et delectatio est de præsenti est habito ; desiderium vero et spes est de non habito. 1^{a}. XX, 1, c. XXXIV, 3, 1^{m}. 1-2^{æ}. XXVIII, 1, 1^{m}. 2-2^{æ}. IV, 1, 3^{m}. — Actus amoris semper tendit in duo, scilicet : in bonum volitum, et in eum cui vult bonum. 1^{a}. XX, 1, 3^{m}. 1-2^{æ}. XXVI, 4, c. — Amor est unio amantis ad amatum. 1^{a}. XX, 1, c, 3^{m}. 1-2^{æ}. XXV, 2, 2^{m}. XXVIII, 1, o. — Non est unio secundum rem, sed secundum affectum. 1-2^{æ}. XXV. 2. 2^{m}. XXVIII, 1, c, 2^{m}. — Est motus appetitus, quo immutatur ab appetibili, ut ei complaceat, non autem ut tendens in appetibile, quia hoc est desiderium. 1-2^{æ}. XXVI, 2, c, 3^{m},

5° Amor est complacentia amantis in amatum. 1-2^{æ}. XXV. 2, c. XXVI, 1, 2. c. XXVII, 1, c. — Importat convenientiam et connaturalitatem ad amatum. 1-2^{æ}. XXIII. 4, c. XXV, 2, c. XXVI, 1, c. XXVII, 1, c; 4, c. XXVIII, 5, c. XXIX, 1, 2. XXXII, 3, 3^{m}. — Est passio proprie secundum quod est in concupiscibili, communiter autem ut est in voluntate. 1-2^{æ}. XXVI, 2, o; 3. 3^{m}, 4^{m}. XXVIII, 6, 1^{m}. — Amor, gaudium et delectatio, ut sunt in appetitu sensitivo, passiones sunt, non autem ut sunt in voluntate. 1^{a}. XX, 1, 1^{m}. — Amor ponitur pro omni passione. 2-2^{æ}. CLXII, 3. 4^{m}. — Est prima omnium passionum. 1^{a}. XX, 1, c. 1-2^{æ}. XXV, 2, o; 3, c, fin. XXVII, 4, c. LVI, 3, 1^{m}. LXX, 3, c. 2-2^{æ}. XXVIII, 4, c. XLVII, 1, 1^{m}. CLXII. 3, 4^{m}. — Qui est in appetitu sensitivo, est passio quædam. 2-2^{æ}. XXVII, 2, c. — Non est passio læsiva, sed perfectiva, nisi ratione transmutationis corporalis, vel objecti inconvenientis, scilicet peccati. 1-2^{æ}. XXVIII, 5, o. — Non determinatur ad aliquod genus virtutis vel vitii, sed ordinatus includitur in qualibet virtute, et inordinatus in quolibet peccato. 2-2^{æ}. CXXV, 2, o. — Est naturaliter prior odio, sed sunt simul secundum rationem. 1-2^{æ}. XXIX, 2, o. — Est fortior idio, licet quandoque videatur e converso, quia odium est sensibilius, et majus odium comparatur minori amori 1-2^{æ}. XXIX, 3, o. — Aliquid est causa amoris dupliciter, scilicet : ut ratio, et ut via, 2-2^{æ}. XXVI, 2, 3^{m}. — Nulla passio est causa omnis amoris, sed aliqua est causa alicujus amoris. 1-2^{æ}. XXVII, 4, o. — Bonum est causa amoris propria, ut proprium ejus objectum. 1-2^{æ}. XXVII, 1, o ; 2, c. XXIX, 1, o. — Bonum, ut conformat sibi appetitum, causat amorem; ut absens, concupiscentiam, et ut præsens, delectationem. 1^{a}. XX, 1, c. 1-2^{æ}. XXIII, 4, c. XXVI, 2, c. XXVIII, 1, 1^{m}. XXX, 2, c. — Objectum amoris est simpliciter bonum : ideo bonum augmentatum simpliciter auget amorem. Sed non est sic in audacia, quia objectum ejus est compositum ex bono et malo, et motus ejus in malo præsupponit motum spei in bonum. Ideo, si addatur tantum de arduo, quod excedat

spem, non sequitur motus audaciæ, sed minuitur. 1-2^{ae}. XLV, 4, 1^{m}. — Novitas et absentia amati facit perceptionem amoris, licet non semper augeat ipsum. 1-2^{ae}. XXIX, 3, c. XXXV, 6, c. XLVIII, 2, 1^{m}. — Sicut ex delectatione causatur amor, sic ex tristitia odium : quia, sicut movemur in amorem delectantium, sic in odium tristantium. 2-2^{ae}. XVI, 6, c. XXXVI, 4, 3^{m}. CLVIII, 7, 2^{m}. — Odium potest esse per accidens causa amoris, in quantum aliqui conveniunt in odio alicujus. 1-2^{ae}. XXXII, 4, 3^{m}. — Amor et odium circa idem sunt contraria. non autem de contrariis, sed se invicem consequentia. 1-2^{ae}. XXIX, 2, 2^{m}.— Apprehensio unitatis est causa amoris, quia si aliquid apprehenditur ut pertinens ad bene esse amantis, causat amorem concupiscentiæ ; si vero ut alterum se, causat amorem amicitiæ. 1-2^{ae}. XXVIII, 1, c.— Similitudo est per se causa amoris; sed per accidens, scilicet ut impedit proprium bonum, est causa odii. 1-2^{ae}. XXVII, 3, o. XCIX, 2, c. — Similitudo in actu est causa amoris amicitiæ, sed similitudo in potentia est causa amoris concupiscentiæ. 2-2^{ae}. XXVII, 3, c. — Similitudo est causa odii per accidens tripliciter, scilicet : ratione displicentiæ, propriæ conditionis, ratione impedimenti, vel ratione cognitionis amoris sequentis. 1-2^{ae}. XCIX, 2, c — Delectatio ut intenta causat desiderium et amorem, sed in exsequendo est e converse. 1-2^{ae}. XXV, 2, c, 3^{m}. XXVII. 4, 1^{m}. XXXIV, 1, c, 1^{m}.—Spes respectu ejus per quem fit possibile, causat amorem : sed respectu boni sperati est e XVII, converso. 1-2^{ae}. XXVII, 4, 3^{m}. XL. 7, o. LXII, 4, 3^{m}. 2-2^{ae}. 8, c. LXVI, 6, 2^{m}.— Spes causat amorem vel auget ratione delectationis, quia delectationem causat; vel ratione desiderii, quia spes desiderium fortificat. 1-2^{ae}. XXVII, 4, 3^{m}. — Amor carnalis cognoscitur per frequentem familiaritatem, et per nimia colloquia cum mulieribus, et dum ab invicem invitæ et tristes discedunt. 1-2^{ae}. XXVIII, 5, 1^{m}. — Si bonus cantor amet bonum scriptorem, attenditur ibi similitudo proportionis, secundum quod uterque habet quod convenit ei secundum suam artem. 1-2^{ae}. XXVII, 3. 2^{m}. — Licet non omnes homines habeant aliquas virtutes secundum habitum completum, habent tamen eas secundum quædam seminalia rationis, secundum quæ qui non habet virtutem diligit virtuosum tanquam suæ naturali rationi conformem. 1-2^{ae}. XXVII, 3, 4^{m}, fin. —Amari propter aliud contingit secundum quatuor genera causarum, scilicet : secundum causam finalem, formalem, efficientem et materialem. 2-2^{ae}. XXVII, 3, c.

6° Amor est causa omnium passionum et affectionum. 1^{a}. XX, 1, c. LX, princ. 1-2^{ae}. XXVI, 1, 2^{m}; 2, 1^{m}. XXVII, 4, c. XXVIII, 6, 2^{m}. XLI, 2, 1^{m}. XLVI, 1, c. LXII, 3, 3^{m}. LXX, 3, c. 2-2^{ae}. XVII, 8, c, 2^{m}. XIX, 9, 3^{m}. CLXII, 3, 4^{m}. — Unio secundum rem amantis ad amatum, est effectus amoris. 1^{a}. XX, 1, 3^{m}. LX, 3, 2^{m}. 1-2^{ae}. XXVIII. 1, o. — Mutua inhæsio triplex, scilicet : secundum vim apprehensivam, appetitivam. et redemationem, est effectus amoris. 1-2^{ae}. XXVIII, 2, o. LXVI, 6. c. — Extasis est effectus amoris. 1^{a}. XX, 2, 1^{m}. 1-2^{ae}. XXVIII, 3, o. 2-2^{ae}. CLXXV, 2, o. — Amor facit fervere et ebullire, id est, ferri extra se in amatum. 1-2^{ae}. XXXVII, 2, c. — Liquefacit, id est, facit, non continere amantem intra se. 1-2^{ae}. XXVIII, 5, 5^{m}. — Proprii effectus amoris sunt quatuor, scilicet : liquefactio, id est, mollificatio affectus, ut faciliter penetretur ab amato; fruitio, id est, delectatio et; languor, id est, tristitia; et fervor, id est, intensum desiderium. 1-2^{ae}. XXVIII, 5. — Languere facit, id est, tristari de absentia amati. 1-2^{ae}. XXVIII, 5, 1^{m}. — Movet inferiora in superiora, ut ab eis perficiantur, et superiora in inferiorum provisionem. 2-2^{ae}. XXXI, 1, 1^{m}. — Amans agit omnia quæ agit ex amore. 1-2^{ae}. XXVIII, 6, o.— Zelus est effectus amoris. 1-2^{ae}, XXVIII, 4, o.— Ex amore procedunt gaudium et tristitia contrario modo. 2-2^{ae}. XXVIII, 1, c.— Ex amore inordinato procedit cupiditas inordinata. 2-2^{ae}. CXXV, 2, c.— Odium est effectus amoris. 1-2^{ae}. XXVIII, 6, 3^{m}. XXIX, 2, o; 3, c. — Cognitio est causa amoris. 1-2^{ae}. XXVII. 2, o. 2-2^{ae}. XXVI, 2, 1^{m}.— In his quæ sunt supra, hominem, amor est nobilior cognitione, sed in aliis est e converso. 1^{a}. LXXXII, 3, c, 3^{m}. CVIII, 6, 3^{m}. 1-2^{ae}. LXVI, 6, 1^{m}. 2-2^{ae}. XXIII, 6, 1^{m}. XXVII, 4, 2^{m}. — Est altior cognitione in movendo, sed in attingendo est e converso. 1-2^{ae}. III, 4, 4^{m}. — Cognitio perficitur per hoc quod cognitum est in cognoscente; sed amor, secundum quod amans trahitur ad amatum. 1^{a}. XVI, 1, c. XIX, 3, 6^{m}; 6, 2^{m}. LIX, 2, c; 3, 2^{m}. LX, 2, c. LXXVIII, 1, c, 3^{m}. LXXXI, 1, c. LXXXII, 3, c. CVIII, 6 3^{m}. 1-2^{ae}. XV, 1, 3^{m}. XXII, 2, c. XL, 2, c. LXVI, 6, 1^{m}. LXXXVI, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. XXIII, 6, 1^{m}. XXVI, 1, 2^{m}. XXVII, 4, c. — Aliquid perfecte amatur, quod non perfecte cognoscitur. 1-2^{ae}. XXVII, 2, 2^{m}. 2-2^{ae}. XXVII, 4. 1^{m}. — Nihil amatur nisi cognitum. 1-2^{ae} III, 4, 4^{m}. XXVII, 2, c; 1^{m}. — Deus per essentiam visus necessario amatur, sed per effectus cognitus potest odiri. 1^{a}. LX, 5, 5^{m}. 2-2^{ae}. XXXIV, 1. o.— Subjectum amoris sensibilis est concupiscibilis, intellectualis vero est voluntas. 1^{a}. LXXXII, 5, 1-2^{ae}. XXIII, 1, 2, c. XXVI, 1, o; 2, 2^{m}.— Amor mundanus semper est malus. 2,-2^{ae}. XIX 3, c. — Amor mercenarius est semper malus. 2-2^{ae}. XIX, 4, 3^{m}.

AMPLEXUS. Amplexus, oscula, tactus et hujusmodi ex libidine sunt peccata mortalia, non autem secundum se, scilicet : vel propter consuetudinem patriæ, vel propter aliiquam necessitatem, aut rationabilem causam. 2-2^{ae}. CLIV, 4, o.

AMYLUM. Quia amylum est ex tritico corrupto, non videtur quod panis ex eo confectus possit fieri corpus Christi, quamvis quidam contrarium dicant. 3^{a}. LXXIV, 3, 4^{m}.

ANALOGIA. Analogia duplex, scilicet : secundum quod aliqua participant aliquid secundum prius et posterius, vel secundum quod unum imitatur alterum ; secunda est in divinis, non autem prima. 1^{a}. XIII, 5, c. — In analogis prius dicitur dupliciter, scilicet : secundum rem, et secundum impositionem nominis. 1^{a}. XIII, 6, o. XXXIII, 2, 4^{m}. — Omnia dicta de Deo et creatura dicuntur analogice, non autem univoce, nec pure æquivoce. 1^{a}. III, 6, 1^{m}. XIII, 5, 6, 10, o XXV, 2, 2^{m}. XXIX, 4, 4^{m}. XXXII, 1, 2^{m}, fin. — Analogum est medium inter univocum et æquivocum. 1^{a}. XIII-5, 10, c. — Analogata dicuntur ad unum numero, et non secundum rationem tantum sicut univocum, 1-2^{ae}. XX, 3, 3^{m}. — Analogum est tantum, in uno analogato secundum propriam rationem, univocum autem est in quolibet. 1^{a}. XVI, 6, c. 1-2^{ae}. XX, 3, c, 3^{m}. — Omnia analogata necessario dicuntur per respectum ad unum primum. 1^{a}. XIII, 6, c; 10, c. — Primum in analogis oportet poni in definitione omnium aliorum. 1^{a}. XIII, 6, c; 10, c.

ANDRAGATHIA. Andragathia, id est, strenuitas, est virtus viri, communicabilium operum adinventiva, et pars fortitudinis potentialis pertinens ad liberalitatem, vel potius ad magnificentiam, licet magis conveniat cum justitia ratione materiæ. 2-2^{ae}. CXXVIII, 6^{m}, fin.

ANGELUS. 1° Angelos necesse est esse. 1^{a}. L, 1, o.— Angeli non fuerunt ante mundum, id est, ante corpora. 1^{a}. LXI, 2, 3, o. CII, 2, 1^{m}; 4, 1^{m}. — Potuerunt esse ante mundum. 1^{a}. LXI, 3, o ; 4, 1^{m}. — Esse angeli est infinitum secundum quid, in quantum non est in materia, non autem simpliciter : quia finitur per essentiam a qua est. 1^{a}. VII, 2, o. L, 2, 4^{m}. LII, 2, c. —Esse angeli est quo ejus subjectum est. 1^{a}. L, 2, 3^{m}. LXI, 1, c. — Non est ejus essentia. 1^{a}. XII, 4, c. XLVII, 1. c. L, 2, 3^{m}. LXI, 1, c. — Non est suum intelligere. 1^{a}. LIV, 2, o; 3, c. — Non ejus operatio. 1^{a}. LIV, 2, o; 3, c. — Angeli sunt creati a Deo. 1^{a}. LXI, 1, o. — Immediate. 1^{a}. XLV, 5, 1^{m}. — In cœlo empyreo. 1^{a}. LXI, 4, o. CII, 2, 1^{m}; 4, 1^{m}. — Non sunt facti propter hominem principaliter. 1^{a}. L, 3, 2^{m}, — Fuerunt creati in gratia. 1^{a}. LXIII, 3, o. LXII, 5, 4^{m}; 6, c. LXVII, 4, 4^{m}. XCV, 1. 3^{m}. CIX, 1, c. 2-2^{ae}. V, 1, c. — In beatitudine imperfecta. 1^{a}. LXI, 1 o. LXVII, 4, 4^{m}. — Angelus non est creatus malus. 1^{a}. LXVII, 4, 4^{m}. — Est forma subsistens. 1^{a}. L, 5, c. LVI, 1, c, fin. ; 2, 3^{m}. LXXV, 3, c. — Angeli sunt partes universi ejusdem cum creatura corporali, non autem Deus, sed est supra totum universum. 1^{a}. L, 3, c. LXI, 3, 4, o. — Quilibet angelus est in genere substantiæ. 1^{a}. LXXXVIII, 2, 4^{m}. — In angelis genus et differentia sumuntur ab eodem, scilicet ab essentia, sed diversimode. 1^{a}. L, 2, 1^{m}. — In angelis, idem est essentia, et id quod est. 1ª. III, 3, c. XXXIX, 1, c. — In substantiis separatis a materia, id est, in angelis, idem est supposium et natura secundum rem, licet differant secundum rationem. 1ª. III, 3, c. — Angelus est totaliter intellectualis naturæ : ideo oportet quod omnis ejus actio sit secundum intellectum. Quandoque tamen intellectuales creaturæ, quæ sunt angeli, distinguntur a rationalibus, quandoque autem sub rationalibus comprehenduntur. 1ª. LXII, 8, 2m. 2-2æ. LXXXIII, 10, 2m. — Intellectus angeli non est ejus essentia. 1ª. LIV, 3, o. LXXVII, 1, c. LXXIX, 1, o. — Intelligere angeli non est ejus essentia. 1ª. LXIV, 1, o. — Essentia angeli individuatur seipsa. 1ª. III, 2, 3m; 3, c. XIII, 9, c. LXXVII, 2, c. — Angelus est indivisibilis in essentia, non autem secundum virtutem, id est, secundum objecta, et secundum intensionem, et remissionem actus. 1ª. LIII, 1, 1m; 3, 3m. — In angelis est compositio ex esse et essentia. 1ª. L, 2, 3m. LXXV, 5. 4m. LXXXVIII, 2. 4m. — In angelis non sunt partes essentiæ, sed sunt partes secundum potentiam in quantum intellectus eorum per plures species perficitur, et eorum voluntas se habet ad plura, ut partirlitas non referatur ad substantiam angeli, sed ad virtutem ejus, vel ad locum. 1ª. LIII, 1, 1m, fin. 1-2æ. L, 6, 3m. — Est compositio est quo est, id est, ex esse, et quod est. 1ª. L, 2, 3m. LXXV, — Angelus componitur ex actu et potentia. 1ª-2æ. XLVII, 1, c. L, 2, 3m. LXXV, 5, 4m. 1-2æ. L, 5. c. — Quanto angelus est superior, tanto minus habet de potentialitate. 1-2æ. L, 5, c. — In angelis non est materia proprie. 1ª. L, 2, o LXI, 3, 3m. LXXXV, 1, c. — Est compositio subjecti et accidentis. 1ª. L, 6, o.

2° Quilibet angelus differt specie ab alio angelo. 1ª. X, 6, c, fin. XLVII, 2, c. L, 4, o. LXII, 6, 3m. LXXV, 7, c. LXXVI, 2, 1m. 3ª. LXIX, 8, 3m. — Impossibile est esse duos angelos unius speciei, quia omnes angeli differunt specie secundum diversos gradus naturæ intellectivæ. 1ª. L, 4, c, 4m. — Bonum speciei præponderat bono individui : unde multo melius est quod multiplicentur species in angelis, quam quod multiplicentur individua in una specie. 1ª. L, 4, 3m. — Perfectio naturæ angelicæ requirit multiplicationem specierum, non autem multiplicationem individuorum in una specie. 1ª. L, 4, 4m. — Differentiæ angelorum, ut multi tenent, sumuntur secundum diversos gradus potentialitatis, 1ª. I, L, 2, 1m; 4, o. LVI, 2, 1m. 1-2æ. L, 5, c. — Si tamen angelus haberet materiam, nec sic possent esse plures angeli unius speciei. 1ª. L, 4, c. — Angelus et anima differunt specie. 1ª. LXXV. 7, o. — Angelus est simpliciter nobilior homine, sed secundum quid est e converso. 1ª. XCIII, 3, o. XCVI, 1, 1m, 2m. CVIII, 2, 3m. CXII, 1, 4m. 1 2æ. V, 1, 3m. 2-2æ. CLXXII, 2, c. — Angeli conveniunt cum substantiis materialibus in genere logico, non autem in genere physico. 1ª. LXXXVIII, 2, 4m. — Angeli non habent corpora naturaliter sibi unita. 1ª. LI, 1, o. LIV, 5, c, 1m. CX, 2, 1m; 3, 3m. CXV, 3, c. CXVII, 4, 1m. CXVIII, 3, c. — Angeli possunt assumere corpora. 1ª LI, 2, o. — Angelus non indiget corpore assumpto propter se, sed propter nos. 1ª. LI, 2, 1m. — Non omne corpus motum ab angelo, assumptum est ab eo, sed tantum quod repræsentat. 1ª. LI, 2, 2m. — Corpus assumptum non unitur angelo ut formæ, sed ut motori repræsentato. 1ª. LI, 2, 2m. — Angelus movetur per accidens in corpore assumpto, non autem in aliis. 1ª. LI, 3, 3m. — Corpora assumta ab angelis sunt de aere inspissato. 1ª. LI, 2, 4m. — Non habent virtutes naturales quas obstendunt, nec operationes vitæ, sed communes etiam inanimatis. 1ª. LI, 3, o. 3ª, LV, 6, 1m. — Angelus potest esse simul cum corpore. 1ª. LII, 3, 2m. — In eodem corpore simul sunt anima formaliter dans esse et operans operationes naturales, et angelus operans operationes supernaturales. 1ª. LII, 3, 3m. — Angeli administrant et gubernant onmem creaturam corpoream. 1ª. CX, 1, o. — Deus non produxit corpora mediantibus angelis. 1ª. LXV, 3, o. — Formæ corporum non creantur ab angelis. 1ª LXV, 4, o. XCI, 2, c. CX, 2, o. — Nec anima creatur ab angelis. 1ª. XC, 3, o. 1-2æ. III, 7, 2m. 2-2æ. LXXXV, 2, c. — Essentia angeli non indiget loco. 1ª. LXI, 4, 1m. CII, 2, 2m. CXII, 1, 2m. — Esse in loco dicitur de angelis æquivoce, respectu corporalium. 1ª. LII, 1, c. LXIII, 1, c. — Deus, angelus et anima non continentur a loco, sicut corpora, sed continent eum. 1ª. VIII, 1; 2m. LII, 1, c., fin. LIII, 1, c; 2, c., fin. — Angelus non est in loco, nisi secundum contactum virtutis. 1ª. VIII, 2, 1m, 2m. LII, o. LIII, o. — Est in loco diffinitive, non autem circumscriptive. 1ª. VIII, 2, 1m. LII, 1, 2, o. LIII, 1, c. 1-2æ. XCIV, 2, o. — Locus angeli potest esse divisibilis et indivisibilis. 1ª. LII, 2, c. LIII, 1, o; 2, 7m. — Angelus non est simul in pluribus locis. 1ª. LII, 2, o. LIII, 1, c. CXII, 1, c. — Plures angeli non possunt esse simul in eodem loco. 1ª. LII, 2, o. — Non oportet quod si aliquis angelus movet cœlum, sit ubique. 1ª. LII, 2, c. — Operatio angeli diffinita est ad unum locum, respectu operati et operantis, non autem Deus, quia operatio ejus est determinata tantum primo modo. 1ª. LII, 2, c.

3° Angelus movetur localiter, tamen æquivoce aliis rebus 1ª. LIII, 1, o. — Motus angeli in loco nihil aliud est quam, diversi contactus diversorum locorum successive. 1ª. LIII, 1. c. — Est successio diversarum operationum ejus. 1ª, XII, 10, 2m. LXIII, 6, 4m. LIII, o. LXXIII, 2, c. — Non est actus imperfecti, sed existentis in actu. 1ª. LIII, 1, 2m, 3m. — Non est propter indigentiam suam, sed nostram. 1ª. LIII, 1, 3m. LV, 2, 3m. — Potest esse continuus et discontinuus, sicut, vult. 1ª. LIII, 1; o; 2, c; 3, c. — Angelus dum movetur, partim est in utroque termino. 1ª. LIII, 1, 1m; 3, 3m. — Dum movetur motu continuo, in principio est in toto loco divisibili a quo incipit moveri; sed dum est in ipso moveri, est in parte loci quem deserit, et in parte loci quem occupat. 1ª. LIII, 1, 1m; 3, 3m. — Motus continuus angeli necessario est per omnia media, sed discontinuus potest esse sine medio. 1ª. LIII, 2, o. — Motus angeli non est in instanti, sed in tempore. 1ª. LIII, 3, o. 3ª. LVII, 3, 3m. — Angelus movetur secundum totam vim suam in id quod agit. 1ª. LXII, 6, o. LXIII, 8, 3m. — Motus angeli non habet ordinem ad motum primi mobilis. 1ª. LIII, 3, c, fin. LXIII, 6, 4m. XCI, 2, 3m. — Velocitas motus angeli non est secundum quantitatem virtutis ejus, sed secundum voluntatem ejus. 1ª. LIII, 3, 1m. — Angeli sunt immutabiles et incorruptibiles. 1ª. IX, 2, c. X, 5, c, fin. L, 5, o. LXI, 2, 3m. LXXV, 6, c, fin. XCVII, 1, c. — Sunt mutabiles tripliciter, scilicet : quoad electionem finis, applicationem virtutis ad diversa, et per annihilationem. 1ª. IX, 2, c. X, 5, c. — Motus illumationis angeli triplex, scilicet : circularis, rectus, et obliquus. 2-2æ. CLXXX, 6. 2m. — Unus angelus, agens in virtute imperii Dei, est sufficientis virtutis ad educendum in actum totum quod divina virtute operandum est circa corpus aliquod supra actus naturales 1ª. CXII, 2, c. — Omnia corpora obediunt angelis ad nutum motu locali, non autem formalia 1ª. LXV, 4, c, fin. XCI, 2. c. CV, 1, 1m. CX, 2, 3, o. CXI, 3, c. CXIV, 4, 2m. CXVII, 3, c. 3m; 4, 1m. 1-2æ. LXXX, 2, c. — Angelus potest immutare omnes sensus hominis interiores et exteriores. 1ª. CXI, 3, 4, o. CXIV, 4, 2m. — Non potest aliquam formam imprimere in imaginatione, nisi mediante sensu extrinseco. 1ª. CXI, 3, 2m. — Angelos immutare voluntatem nostram est omnino hæreticum. 1ª. CVI, 2, c. 1-2æ. LXXX, 3, 1m. 2-2æ. CLXXIV, 5, 4m. — Angelus potest immutare voluntatem hominis, persuadendo solum, vel concitando passiones. 1ª. CVI, 2, c. CXI, 2, o. CXIV, 2, 3m. CXV, 4, 1m. 1-2æ. IX, 6, 2m. LXXV, 3, o. LXXX, 1, o. — Angelus superior movet voluntatem angeli inferioris aliqualiter ut objectum, persuadendo; non autem de necessitate, nec ex parte potentiæ. 1ª. CVI, 2, o. — Angeli dupliciter possunt agere in animas nostras, scilicet : confortando intellectum et illustrando phantasmata. 1ª. CXI, 1, c. — Boni angeli possunt imprimere in intellectum nostrum, non autem mali. 1-2æ. LXXX, 2, c. 2-2æ. XCVI, 1, c. CLXXII, 2, 1m. — Possunt imprimere in intellectum nostrum confortando, non autem imprimendo lumen. 1ª. CXI, 1, o. — Angeli mali imprimunt, in phantasmata applicando ad ea lumen suum. 1-2æ. LXXX, 2, o. — Substantiæ separatæ, id est, angeli, non sunt principia intellectus humani, cum creatio intellectus humani sit immediate a Deo; 1ª. LXV, 3, c. — Bonæ cogitationes attribuuntur altiori principio, scilicet Deo, licet angelorum ministerio procurentur. 1ª. CXI, 2, 2m.

4º Angeli sunt supra tempus et supra modum omnium corporalium, non autem supra tempus successionum esse ipsorum et operationum eorum. 1ª. LXI, 2, 2m. LXII, 5, 2m. LXXXIV, 4, 1m. — Intelligere angeli est supra tempus. 1-2ª. CXIII, 7, 5m.— Est supra tempus corporalium et est in tempore alio. 1ª. LVII, 3, 2m. — Tempus angeli est alterius rationis a tempore aliorum. 1ª. LIII, 3, c. — Potest esse continuum et discretum, sicut et motus ejus. 1ª. LIII, 3, o.— Discretum nullam proportionem habet ad tempus aliorum, sed continuum sic. 1ª. LIII, 3, 1m. — Componitur ex instantibus, quia est discretum. 1ª. LXIII, 6, 4m. 1-2ª. CXIII, 7, 4m. — Operatio angeli successiva, id est, motus, scilicet intellectio et affectio, mensuratur tempore, non autem ævo. 1ª. X, 5, 1m. XII, 10, 2m. — Esse angeli mensuratur sæculo, cognitio naturalis tempore, sed visio beata æternitate. 1ª. X, 5, 1m, 3m. — Esse angeli et substantia ejus mensuratur ævo. 1ª. X, 5, 1m. — Visio beata angeli mensuratur ævo. 1ª. X, 5. 1m. — Numerus angelorum non est de genere quantitatis, sed est multitudo transcendens et formalis. 1ª. XXX, 3. c. LII, 3, 1m. — Numerus angelorum excedit omnem numerum corporalium 1ª. L, 3, o. CXII, 4, 2m. — Angeli boni sunt in majori numero quam mali. 1ª. LXIII, 9, o. — In angelis sunt tres hierarchiæ secundum triplicem gradum cognitionis eorum. 1ª. CVIII, 1, o. — In qualibet hierarchia sunt tres ordines. 1ª. CVIII, 2, o. — In quolibet ordine sunt multi angeli. 1ª. CVIII, 3, o. — Distinctio hierarchiarum et ordinum in angelis est a natura, sed completur per dona gratiæ. 1ª. CVIII, 4, o; 8, c. CIX, 1, c. — Distinctio ordinum in angelis est secundum distinctionem actuum et officiorum, 1ª. CVIII, 2, o. CX, 1, 3m, fin. — Ordines angelorum sunt tantum novem. 1ª. CVIII, 2, c. — Gradus in ordinibus angelorum bene ordinantur. 1ª. CVIII, 2, 2m; 6, o. — Tota ratio ordinis in angelis est ex propinquitate ad Deum : ideo propinquiores Deo sunt gradu sublimiores et scientia clariores, non autem in hominibus. 1ª. CVI, 3, 1m. CVII. 2, c. — Angeli in confinibus suorum ordinum magis conveniunt quam cum extremis suorum ordinum. 1ª. CVIII, 3, 3m. — Angeli unius ordinis non sunt æquales. 1ª. X, 6, c. fin. XLVII, 2, c. L, 4, o. CVIII, 3, c. CXIII, 3, 1m. — Omnes ordines primæ hierarchiæ assimilantur ministris regis circa personam ejus, sc. cubiculariis, consiliariis et assesoribus; secundæ autem officialibus regni in communi, sc, dominis curiæ, principibus militiæ, et judicibus curiæ; tertiæ vero deputatis ad certas partes regni, sc. præpositis, ballivis et hujusmodi 1ª. CVIII, 6, c. — Ad primam hierarchiam pertinet consideratio finis; ad secundam, dispositio universalis de agendis ; ad tertiam vero, executio operis. 1ª. CVIII, 6, c. — Ordines angelorum sunt annexi adinvicem et ad nostram hierarchiam. 1ª. CVIII, 1, o. — Omnes homines et omnes angelorum ordines sunt una hierarchia. 1ª. CVIII, 1, c, 1m. 3ª. VIII, 4. o. — Homines assumentur ad omnes ordines angelorum. 1ª. CVIII, 8, o. LXVIII, 9, 3m. 1-2ª. IV, 5, 6m. — Angelus inferioris ordinis non assumetur ad superiorem ordinem. 1ª. CVIII, 8, 1m. — Quilibet angelus magis habet proprium ordinem et officium quam quæcumque stella. 1ª. CVIII, 3, c, 2m. — Minimus ordo angelorum est superior supremo ordine nostræ hierarchiæ. 1ª. CVIII, 2, 3m. CXVII, 2, c, 3m. — Proprietates et officia in ordinibus angelorum et Ecclesiæ accipiuntur ex nominibus eorum. 3ª. LXVII, 1, c. — Ordines angelorum semper durabunt. 1ª. CVIII, 7, c.

5º Excellentia cujuslibet angeli inferioris continetur in excellentia cujuslibet superioris, et non e converso. 1ª. CVIII, 5, 6m. — Omnes perfectiones sunt communes omnibus angelis, sed perfectius et abundantius sunt in superioribus quam in inferioribus. 1ª. CVI, 4, o. CVIII, 2, 2m; 5, c. 1-2ª. XXIV, 3, 3m. — Inferiores angeli exercent officia superiorum in virtute superiorum : ideo infimi possunt arcere dæmones et facere miracula. 1ª. CXII, 2, 2m. CXIII, 3, 3m.— Essentia superioris angeli est nobilior et virtus efficacior ad intelligendum et ad agendum in res exteriores, quam essentia et virtus inferioris. 1ª. LXXXIX, 1, c, fin. 1, 3, 4, c. — Nihil prohibet dicere inferiores angelos administrare inferiora corpora, et superiores superiora, et summos assistere Deo. 1ª. LXIII, 7, c. — Ordo in angelis nunquam a Deo prætermittitur, quin semper inferiora per superiora moveantur, et non e converso. 1ª. CVI, 3, c. CXII, 2, c.— Quilibet angelus est simpliciter major quolibet viatore secundum conditionem status, non autem secundum meritum, 1ª. CVIII, 2, 3m. — Item formæ superiorum angelorum sunt universaliores formis inferiorum. 1ª. LV, 3, o. LXXXIX, 1, c. CX, 1, c. CXVI, 1, c. — Scientia superiorum angelorum dicitur esse universalior quoad eminentiorem modum intelligendi. 1ª. CVI, 4, 1m. — Cognitio superiorum angelorum est perfectior quam cognitio inferiorum 1ª. LXXXIX, 1, c. CVI, 4, o. 1-2ª, CL, 5, c, fin.— Superiores angeli idem cognitum perfectius et clarius cognoscunt, quam inferiores. 2-2ª. II, 2, 6, c. — Pauciores sunt formæ intelligibiles in intellectibus superiorum angelorum, quia lumen intellectuale in eis minus dividitur. 1ª. LXXXIX, 1, c; 2, c. Angelus superior per unam speciem potest plura intelligere quam inferior. 1ª. LV, 1, o. LXXXIX, 1, c ; 2, c. — Superiores angeli perspicacius divinam sapientiam contemplantes, plura et altiora mysteria gratiæ cognoscunt in visione Dei, quæ inferioribus eos illuminando manifestant. 1ª. LVII, 5, c. — Angelus superior illuminat inferiorem. 1ª. CVI, 1, 3, o. CVIII, 2, c. CVIII, princ. CXIII, 2, 2m. CXVII, 2, c. 1-2ª. CXII, 1, 3m. 2-2ª. II, 6, o. — Instruit inferiorem de omnibus quæ scit. 1ª. CVI, 4, o. 2-2ª. LXXXI, 4, 2m. — Usque ad diem judicii semper nova aliqua supremis angelis revelantur divinitus de iis quæ pertinent ad dispositionem mundi, et præcipue ad salutem electorum : unde semper remanet unde superiores angeli inferiores illuminent. 1ª. CVI, 4, 3m. — Angelus inferior nunquam illuminat superiorem, nec potest. 1ª. CVI, 3, o. CVII, 2, c. CVIII, pr. CXVII, 2, c. — Boni angeli habent prælationem super angelos malos. 1ª. CIX, 4, o. — Boni angeli inferiores secundum naturam, habent prælationem super angelos malos superiores secundum naturam. 1ª, CIX, 4, 3m. — Superiores angeli mali habent prælationem super inferiores angelos malos, 1ª. LXIII, 8, o. CIX, 2, o. — Angeli præsidentiam habent super ista inferiora immediatam. 1ª. CX, 1, 2m, 3m. — Minimus angelus habet altiorem et universaliorem virtutem quam aliquod genus corporalium, sed Deus diversos angelos præposuit cuilibet generi corporum. 1ª. CX, 1, 3m. — Anima secundum ordinem naturæ non præfertur alteri animæ, sicut dæmones ordine naturæ non præferuntur hominibus. 1ª. LXIV, 4, 2m. — Prælatio malorum angelorum fundatur super justitiam Dei, non autem super justitiam eorum. 1ª. CIX, 2, 1m. — Prælatio angelorum post diem judicii cessabit quoad ministeria circa nos. 1ª. LXIV, 4, c.

6º Intellectus angeli est deiformis, quia non habet cognitionem a rebus, nec per sensum, nec cum discursu, sicut in nobis. 1ª. LXXXIV, 2, c, fin. 2-2ª. CLXXX, 6, 2m. — Est semper in actu, et nunquam in potentia. 1ª. L, 1, 2m. LIV, 4, c. — Est in potentia essentiali et accidentali respectu revelandorum, sed respectu naturaliter cognitorum est tantum in potentia accidentali. 1ª. LVIII, 1, o. LXII, 1, c. 1-2ª. L, 5, c. — Semper est in actu secundo, et in nulla potentia respectu verbi Dei. 1ª, LVIII, 1, c. 2-2ª. CLXXX, 6, 2m. — In intellectu angeli beati non potest esse falsitas. 1ª. LVIII, 5, o. — Intellectus et voluntas in angelis differunt realiter. 1ª. LIX, 2, o. — In angelis sunt tantum duæ potentiæ, scilicet : intellectus et voluntas. 1ª. LIV, 5, c. LXXIX, 1, 3m. — Intellectus angeli est medius inter intellectum Dei et hominis virtute et modo cognoscendi, quia similitudo ejus non est essentia ejus sicut in Deo, nec accepta a rebus sicut in nobis, sed per influxum a Deo. 1ª. LXXXIV, 2, c, fin. — Non habet defectum sui generis sicut noster, sed tantum respectu intellectus Dei. 1ª. XII, 4, 2m. — In angelis non est intellectus agens et possibilis. 1ª. LIV, 4, o. — Intellectus possibilis angeli est in potentia respectu luminis divini, noster autem etiam respectu specierum a rebus acceptarum.

1ª. LIV, 4, o.—Est completus per species connaturales omnium quæ naturaliter cognoscere potest, non autem intellectus noster, 1ª. LIV, 4, o. LV, 2, o. LIX, 3, 2^{m}. LX, 2, o. LXXVI, 5, c. LXXXIV, 3, 1^{m}. XCI, 1, c. CIX, 9, 3^{m}. — Intellectus Dei et angeli statim totam rei cognitionem habent, intellectus autem noster paulatim. 1ª. LXXXV, 5, c. 1-2^{ae}, V, 1, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLXXX, 3, c. — In angelis est aliqua nescientia. 1ª. XII, 8, o. LVIII, 5, o. CI, 1, 2^{m}. CVI, 2, 1^{m}. 1-2^{ae}. LXXVI, 2, c. 2-2^{ae}. LII, 8, c. — Angeli ignorant aliqua supernaturalia, non autem aliquid cognoscibile ab eis naturaliter; sed intellectus noster ignorat utroque modo. 1ª. LVIII, 5, c. — Connaturale est intellectui nostro cognoscere naturas in materia, angelico autem sine materia, sed intellectui divino esse subsistens. 1ª. XII, 4, c. LXXXV, 1, c. — Intellectus Dei est sicut actus totius entis: ideo solus est actus prius; angelicus autem est semper in actu suorum intelligibilium, non autem intellectus noster, sed est in potentia. 1ª. LXXIX, 2, c. LXXXVII 1, c. 1-2^{ae}. XLIX, 4, c. L, 5, c, LI, 1, 2^{m}. — Intellectus Dei est suum intelligere, non autem intellectus angeli, nec intellectus hominis 1ª. LIV, 1, c. LXXXVII, 3, c. — Angelus dicitur mens et intellectus, quia solam cognitionem intellectivam habet. 1ª. LIV, 3, 1^{m}; 5. o. LXXIX, 1, 3^{m}. — Objectum primum intellectus angeli est ejus essentia, intellectus vero nostri conjuncti objectum est quidditas rei materialis, 1ª. XII, 4, c. LXXXIV, 7, c. LXXXV, 1, c. LXXXVII, 3, c. — Angelus uno et eodem actu primo simul intelligit se intelligere, et essentiam suam, non autem homo. 1ª. LXXXVII, 3, c.

7° Cognitio angeli duplex, scilicet: matutina et vespertina. 1ª. LVIII, 6, 7, o. LXIV, 1, 3^{m}. 1-2^{ae}. LXVII, 3, c. 3ª. IX, 3, c. — Nulla cognitio præter matutinam et vespertinam est in angelis. 1ª. LVIII, 6, o. — Cognitio vespertina, id est, in propria natura respectu medii, scilicet per rationes rerum in verbo, est eadem cum matutina, differens tantum secundum cognita, non autem cognitio per species rerum innatas; sed est diversa realiter. 1ª. LVIII, 7, o. — Angelus dupliciter cognoscit, scilicet: per speciem et per verbum. 1ª. LVII. 5, c. LVIII, 6, 7, o. — In prima cognitione est vicissitudo, successio et renovatio operationum, non autem in secunda. 1ª. LVII, 3, 2^{m}. — Angelus dupliciter cognoscit res in verbo, scilicet: per similitudinem verbi in sua natura reducentem, et per essentiam verbi; primam habuit in principio suæ creationis, non autem secundam, quæ proprie dicitur matutina. 1ª. LXII, 1, 3^{m}. — Habet triplicem de rebus cognitionem, scilicet: in verbo, in mente ejus, et in propria natura; secunda et tertia est vespertina, prima vero matutina. 1ª. XII, 10, 2^{m}. LVIII, 6, o. LX, 2, o. — Nunquam cognoscit res in propria natura, nisi per species earum. 1ª. LV. 1, o.— Cognoscit per species innatas, non autem per acquisitas a rebus, sicut homo. 1ª. LV, 2, o. LVII, 1, 3^{m}, LXXXVII, 1, 6, c. LXXXIX, 1, 2, 3, o. 1-2^{ae}. LI, 1, c, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXXX, 6, 2^{m}. — Quilibet angelus beatus semper videt quemlibet alium angelum in verbo, et quidquid est in eo ad se ordinatum. 1ª. CVII, 1, 3^{m}. — Intelligere angeli et animæ differunt specie. 1ª. LXXV, 7, o. — Angelus non capit cognitionem ex sensibilibus. 1ª. LI, 1, c. LV, 2, o. 3, 1^{m}. LVII, 1, 3^{m}. LVIII, 7, c. — Non intelligit componendo et dividendo, sicut homo. 1ª. LVIII, 4, o; 5, c. LXXXV, 5, c. — Cognitio angeli non est discursiva, sed tantum nostra; et tamen angeli syllogizare possunt. Et in substantiis separatis a materia semper res cognoscibilis potest cognosci per certissimam demonstrationem, cum illa non sint subjecta transmutationi. 1ª. LVIII, 3, o; 4, c. LXII, 1, c; 5, c. LXIII, 1, c. LXXIX, 8, c. LXXXV, 5, c. 1-2^{ae}. LXXXIX, 4, c. 2-2^{ae}. XLIX, 5. 2^{m}. CLXXX, 6, 3^{m}. 3ª XI, 3, 3^{m}. — Cognitio angeli non est causa rerum. 1ª. LV, 2, 1^{m}; 3, 1^{m}. — In angelis perseverat cognitio naturalis. 1ª. LXII, 7, o. — Angeli boni et mali non possunt deponere existimationem semel habitam. 1ª. LXIII, 6, 3^{m}. LXIV, 2, c, fin. — Distantia temporalis impedit cognitionem angelorum. 1ª. XLVII, 3, 4^{m}. LXXXIX, 7, 3^{m}. — Distantia localis non impedit cognitionem angelorum. 1ª. LV, 2, 3^{m}. LVII, 3, 4^{m}. CVII, 4, o. — In statu naturæ non viderunt Verbum Dei, nisi per similitudinem. 1ª. LXII, 1, 3^{m}. 2-2^{ae}, V, 1, c. — Angeli habuerunt in verbo cognitionem rerum fiendarum, quæ jam factæ erant. 1ª. LV, 2, c, 1^{m}. LVI, 2, c. LVII, 2, c, fin. —Cognoscunt in verbo mysteria gratiæ, non omnia, nec æqualiter omnes, sed secundum quod Deus vult eis revelare, non autem cognitione naturali. 1ª. LVII, 5, c. LXIV, 1, 4^{m}. CVI, 4, 2^{m}. — A principio suæ creationis cognoverunt aliqua mysteria, et aliqua post, secundum quod congruit eorum officiis. 1ª. LVII, 5, c. LXIV, 1, 4^{m}. —A principio suæ beatitudinis præsciverunt mysterium incarnationis quoad substantiam, non autem quoad omnes circumstantias. 1ª. LVII, 5, 1^{m}. LXIV, 1, 4^{m}. CVI, 4, 3^{m}. CXVII, 2, 1^{m}, 2-2^{ae}. 2, 7, 1^{m}. — In verbo simul contemplantur omnia sua cognita, non autem in cognitione naturali, sed tantum quæ per unam speciem repræsantantur. 1ª. LVIII, 1, c. — Simul cognoscunt res in verbo et in propria natura. 1ª. XII, 9, c. LVIII, 6, 7, o. LXII, 7, 1^{m}, 3^{m}. — Cognoscunt res in propria natura dupliciter, id est, per duplex medium, scilicet: per rationes rerum in verbo, et per species rerum innatas. 1ª. LVIII, 7, c. — Naturaliter cognoscunt Deum, non per essentiam ejus, sed per naturalia eorum. 1ª. LVI, 3, o. — Non possunt per sua naturalia videre essentiam Dei, nec aliqua alia creatura. 1ª. XII, 4, o. LXIV, 1, 2^{m}. — Res non cognoscuntur perfecte in angelo, sicut in Deo. 1ª. LV, 1, c, 3^{m}. LXXXIV, 1, c, fin, 3^{m}. — Omnes angeli primæ hierarchiæ accipiunt cognitionem divinorum effectuum in prima causa; secundæ vero in universalibus rerum rationibus, id est, a prima hierarchia; tertiæ autem in propriis rationibus. 1ª. CVIII, 1, 6, c. CXII, 3, c, 4^{m}. CXIII, 2, 2^{m}.

8° Angelus on cognoscit res per essentiam, sed per species earum. 1ª. LV, 1, o. XXLXIX; 2, c. LXXXVII, 1, c. LXXXIX, 3, o. 1-2^{ae}. L. 4, c, fin. 5, 1^{m}. LI, 1, 2^{m}.— Angeli cognoscunt se per essentiam suam, et non per speciem suam. 1ª. LVI, 1, o; 2, 3, c. LXXXVII, 1, o.— Nihil Deus produxit in rerum natura, quod non impresserit menti angelicæ. 1ª. LXXIV, 2, c. LXXXIX, 3, c. XCI, 1, c. — Angelus cognoscit alium angelum per speciem tantum. 1ª. LVI, 2, o. — Quilibet angelus bonus vel malus cognoscit perfecte et naturaliter species, et quidquid est in intellectu nostro, præter usum specierum, qui est actualis cogitatio, dependens ex voluntate. 1ª. CXI, 1, 2^{m}. — Angeli a principio cognoverunt naturaliter omnia naturalia per species. 1ª. LVII, 1, o. LXXXIX, 3, o CIX, 3, 3^{m}. — Cognoscunt materialia. 1ª. LVII, 1, o. LXXXV, 1, c. — In immaterialibus, scilicet in seipsis, vel in Deo. 1ª. LXXXV, 1, c. — Et singularia distincte per similitudines specierum. 1ª. LIV, 5, 2^{m}. LVII, 2, o. LXXXIX, 2, c. — Per unam speciem omnia individua unius speciei cognoscunt, quæ sit propria ratio singulorum, secundum proprios respectus ad illa. 1ª. LVIII, 3, 4, 5, o. LXXXV, 9, c. — Intelligendo quidditam alicujus, simul cognoscunt quidquid ei attribui potest, vel removeri, vel concludi. 1ª. LVIII. 4, 5, c, o. LXXXV, 5, c.— Possunt cognoscere illud quod est in appetitu vel apprehensione beatorum, non autem motum appetitus sensitivi vel apprehensionem phantasticam hominis, ut moventur a voluntate et a ratione, nisi procedant in actum exteriorem. 1ª. LVII, 4, 3^{m}. — Substantia immaterialis est proprium objectum intellectus angeli. 1ª. XII, 4, c. LIV, 4, c. LXXXIV, 7, c. LXXXVII, 3, c. — In angelis potuit esse error electionis in particulari, non quidem ex ignorantia, sed ex inconsideratione. 1ª. LXIII, 1, 4^{m}. — Angeli ignoraverunt virtutes suas et ordinationes, secundum Dionysium, scilicet non quidem secundum se, sed quia non comprehendunt eas in Deo. 1ª. LVI, 1, 1^{m}. — Nostra hierarchia perficitur divino lumine, velato similitudinibus sensibilium, in figuris et sacramentis, angelica vero lumine simplici et absoluto. 1ª. CVIII, 1, c. — Angelus illuminat alium angelum. 1. CVI, 1, o. — Id est, manifestat ei veritatem, quam illuminans cognoscit, confortando virtutem intellectivam ejus per conversionem ad eum, et distinguendo universalem scientiam. 1ª. CVI, 1, o. CXI, 1, c. — Illuminatio de pertinentibus ad præmium accidentale, non autem de per-

nentibus ad præmium essentiale. 1^a. CVI, 1, 1^m. 2-2^{ae}. LXXXI, 4, 2^m. — Illuminatio angelorum non est de volito orum, sed de volito Dei, et de veritate ut est a Deo. 1^a. CVII, 2, c; 5, 3^m. CIX, 3, c. — Angeli per illuminationem proficiunt in cognitionem, non quidem Dei, sed effec-uum ejus. 1-2^{ae}. V, 6, 3^m. — Revelationes factæ demonibus per sanctos angelos, ex parte dæmonum non sunt illuminationes, quia non ordinant eas ad Deum. 1^a. CIX, 4, 1^m. — Illuminatio semper erit in angelis usque ad diem judicii. 1^a. CVI, 4, 3^m. 2-2^{ae}. CLXXXI, 4, 2^m. — Actiones hierarchicæ semper erunt in angelis, quia semper unus alium illuminabit, purgabit et perficiet. 1^a. CVIII, 7, 2^m, 3^m. — Erunt in angelis, non quoad novorum cognitionem per modum profectus et motus, sed erit semper continuatio illuminationis, quia inferiores in lumine superiorum rationes divinorum secretorum cognoscent. 1^a. CVIII, 7, 2^m.

9° Homines illuminantur ab angelis. 1^a. CXI, 1, o. 1-2^{ae}. CXII, 1, 3^m. — Deus est primum principium creationis et illuminationis animæ; sed angelus illuminat eam tanquam manifestans, 1-2^{ae}. CXIII, 7, 2^m. — Homines illuminantur ab angelis, non solum de credendis, sed etiam de agendis. 1^a. CXI, 1, 1^m. — Non docentur angeli ab hominibus. 1^a. CXVII, 2, o. — Purgatio, illuminatio et perfectio in angelis et hominibus differunt tantum ratione. 1^a. CVI, 2, 1^m. 1-2^{ae}. CXII, 1, 3^m. — Angelus superior purgat inferiorem, non autem e converso. 1-2^{ae}. CXII, 1, 3^m. — Minimus ordo angelorum potest perficere, illuminare et purgare. 1^a. CVIII, 2, 3^m. — Purgatio in angelis non est a culpa, nec ab immunditia, sed a similitudinis confusione, id est, a nescientia, 1^a. CVI, 2, 1^m. 1-2^{ae} CXII, 1, 3^m. — Illuminatio proprie est de visis in lumine divinæ essentiæ ab angelo superiori, et non ab inferiori, sed locutio est de motibus liberi arbitrii. 1^a. CVII, 3, c. — Omnis illuminatio est locutio in angelis, et non e converso universaliter. 1^a. CVII, 2, o. — Angelus loquitur angelo ex hoc quod ordinat conceptum proprium ad manifestandum volitum suum ei. 1^a. CVII, 1, o; 2, c. — Superiores angeli possunt loqui inferioribus, et e converso. 1^a. CVII, 2, o. CXVII, 2, c. — Non omnes angeli percipiunt locutionem unius angeli cum alio. 1^a. CVII, 5, o. — Angelus proprie non loquitur per corpus assumptum. 1^a. LI, 3, 4^m. — Locutio angeli est in ipso loquente, et est ibi ubi ipse est. 1^a. CVII, 4, 1^m. — Non impeditur distantia locali. 1^a. CVII, 4, o. — Clamor angeli non est vox, sed est manifestatio rei magnæ, vel magni affectus. 1^a. CVII, 4, 2. — Verbum cordis, loqui, signa, nutus et lingua differunt in angelis, sicut in nobis. 1^a. CVII, 3, 2^m. — Angeli loquuntur Deo non ei aliquid communicando, sed eum consultando, vel excellentiam ejus admirando. 1^a. CVII, 3, o. — Semper loquuntur Deo laudando eum, non autem semper consulendo eum de agendis. 1^a. CVII, 3, 2^m. — Omnis locutio Dei ad angelos est illuminatio. 1^a. CVII, 2, 3^m. — Omnis apparitio angelorum in Veteri Testamento ordinabatur ad apparitionem Filii Dei in carne. 1^a. LI, 2, 1^m. 3^a. XXX, 3, c. — Angelus apparens Moysi dicitur Deus vel Dominus, quia apparebat in persona Dei. 1^a. XLIII, 7, 5^m. 1-2^{ae}. XCVIII, 3, 1^m. — Omnis apparitio boni angeli fit ex speciali dispensatione Dei. 1^a. LXXXIX, 8, 2^m. CXIII, 1, 3^m. — Omnis apparitio angeli in principio est cum terrore; sed bonus tandem consolationem facit, non autem malus. 3^a. XXX, 3, 3^m. — Apparitiones mortuorum quandoque fiunt per operationes angelorum, vel dæmonum, et etiam ignorantibus mortuis. 1^a. LXXXIX, 8, 2^m. — Ad sepulcrum Christi apparuit primo unus angelus mulieribus, deinde duo. 3^a. LV, 6, 5^m. — Voluntas est in angelis. 1^a. LIX, 1, o. — Et liberum arbitrium. 1^a. LIX, 3, o. LXIV, 2, c, 1^m. — Liberum arbitrium angeli est medium inter divinum et humanum, quia est mobile ante electionem, et non post: humanum autem utrobique; divinum vero nullo modo. 1^a. LXIII, 6, 3^m. LXIV, 2, c. fin. C, 2, 4^m. — In angelis est electio. 3^a. LIX, 3, 1^m. — Appetitus in angelis non dividitur in multas potentias: ideo totaliter inclinatur in id in quod tendit; nec inclinatur in contrarium. 2-2^{ae}. XXIV, 3, 3^m. — Non dividitur per concupiscibilem et irascibilem. 1^a. LIX, 4, o. — Desiderium in angelis non ponit imperfectionem, quia est de re habita. 1^a. LVIII, 1, 2^m. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 3^m.

10° Angeli potuerunt peccare. 1^a. LXIII, 1, o. 1-2^{ae}. LXXXIX, 4, o. — Non in primo instanti. 1^a. LXIII, 5, o. 3^a. XXXIV, 3, 1^m. — De quolibet ordine quidam peccaverunt. 1^a. LXIII, 9, 3^m. — Supremus omnium ordinum angelorum peccavit. 1^a. LXIII, 7, o; 9, 3^m. — Primus angelus fuit aliis occasio peccandi. 1^a. LXIII, 8, o. — Peccatum primi angeli fuit superbia. 1^a. LXIII, 2, 3, o; 7, c. fin. — Inferiorum fuit superbia. 1^a. LXIII, 8, 2^m. 2-2^{ae}, CLXII, 3, c. — Angeli beati non possunt peccare. 1^a. LXII, 8, o. — Nullus angelus bonus vel malus potest peccare venialiter. 1-2^{ae}. LXXXIX, 4, o. — Angelus peccando non appetiit malum, sed appetiit inordinate bonum. 1^a. LXIII, 1, 4^m. — Peccatum angeli est irremediabile sextuplici ratione, sc.: 1° quia angelus malo quod peccando appetiit immobiliter adhæret; 2° quia angelorum natura non propagatur ex uno in quo vitium contrahat; 3° quia potentiam appetiit, nec de de venia cogitavit, nec alio suggerente peccavit; 4° quia proprio arbitrio peccavit; 5° quia non in uno primo parente peccavit, sicut homo; 6° quia peccavit in termino viæ, non autem homo. 1^a. LXIV, 2, o. 1-2^{ae}. LXXX, 4, 3^m, 3^a. IV, 1, c. 3^m. VI, 2, 2^m. XLVI, 1, 4^m. LXXXVI, 1, c. — Angelus non est minister alicujus sacramenti, nec alicujus rei sacramentalis. 3^a. LXIV, 7, o. — Angelo ministranti sacramenta credi debet, non autem dæmoni. 3^a. LXIV, 7, c. — Angelus non potest manducare sacramentaliter Eucharistiam, nec spiritualiter, sed Christum. 3^a. LXXX, 2, o. — Templa consecrata ab angelis non debent amplius consecrari. 3^a. LXIV, 7, c. — Christus, secundum quod Deus et secundum quod homo, est caput angelorum. 3^a. VIII, 4, o. — Secundum humanitatem, illuminat angelos. 3^a. VIII, 4, c. 3^m. LIX, 6, c. — Anima Christi potest per propriam virtutem et naturam illuminare omnem creaturam rationalem, et etiam summum angelum, dando ei gratiam et scientiam. 3^a. XIII, 2, o. — Christus perfectius videt essentiam Dei quam omnes angeli et homines. 2-2^{ae}. CLXXV, 4, 2^m. 3^a. X, 4, o. XI, 4, o. XXXIV. 4, c. LIX, 6, c. — Nullam scientiam didicit ab angelis. 3^a. XII, 4, o. XXX, 2, 1^m. — Scientia infusa in anima Christi fuit multo excellentior quam in angelis, quoad multitudinem cognitorum, certitudinem et lumen; sed quoad modum, fuit e converso. 3^a. XI, 4, o; 6, 1^m. — Anima Christi est nobilior angelis, corpus Christi animabus nostris; intellectus passibilis Christi intellectu nostro agente; sensus ejus intellectu nostro passibili, non ex natura, sed ex unione Verbi. 3^a. VI, 3, c. — Omnes angeli cooperabuntur Christo in resurrectione, colligendo partes corporum; sed specialiter Michael et custodes singulorum. 1^a. XCI, 2, 1^m. CX, 4, 1^m. Angeli indigebant gratia ad hoc quod converterentur in Deum, prout et objectum beatitudinis. 1^a LXII, 2, o. LXIII, 1, 3^m. — Angelus et homo possunt se præparare ad gratiam. 1^a. LXII, 2, o. CIX, 9, o. — Angelus citius, confirmatus fuit in gratia quam homo. 1^a. LXII, 5, 1^m. C, 2, 4, c. — Esse gratiæ est supra esse naturæ angeli et hominis. 1^a. LXII, 2, 2^m. — Gratia et gloria data est angelis secundum quantitatem naturalium. 1^a, LXII, 6, o. CVIII, 4, c; 8, 1^m. 2-2^{ae}. XLIII, 3, 3^m. 3^a. LXIX, 8, 3^m. — Virtutes morales sunt in Deo et in angelis exemplariter tantum. 1-2^{ae}. XVII, 1, 1^m. — Ea quæ sunt fidei, sunt supra cognitionem naturalem angelorum et hominum. 2-2^{ae}. V, 1, c. — Angeli habuerunt fidem, et spem, et charitatem, ante confirmationem suam. 2-2^{ae}. V, 1, o. — Fides non est in angelis bonis nec malis. 2-2^{ae}. V, 2, o. — Angeli meruerunt in primo instanti suæ creationis. 1^a. LXIII, 5, 3^m, 4^m; 6, c. 3^a. XXXIV, 3, 1^m. — Omnes angeli in primo instanti quo creati sunt in gratia, meruerunt; sed quidam eorum statim impedimentum præstiterunt suæ beatitudini, mortificantes præcedens meritum, et tunc beatitudine, quam meruerunt, privati sunt. 1^a. LXIII, 5, 4^m; 6, c, 3^m, 4^m. — Meruerunt suam beatitudinem. 1^a. LXII, 4, o. LXIII, 5, 4^m. — Angeli beati non possunt proficere in beatitudine. 2^a. LXII, 9, o. — Præmium accidentale angelorum et aliorum beatorum po-

test augeri usque in diem judicii. 1^a. LXII, 9, 3^m. — Angeli boni statim post primum actum meritorium fuerunt beati. 1^a. LXII, 5, o. LXIII, 5, 4^m; 6, c, 3^m, 4^m; 5, c. 1-2^{ae}. V, 1, 1^m. — Deus est beatus naturaliter per essentiam, sed angelus et homo per gratiam et participative. 1^a. XXVI, 1, 2, o. 1-2^{ae}. III, 1, 1^m; 2, 1^m, 4^m. — Deus per essentiam est beatus, angelus autem per unicam operationem; sed homo per multas in via, et per unam in patria. 1-2^{ae}. III, 2, 4^m. V, 1, 1^m; 7, c. — Omnes angeli primæ hierarchiæ assistunt Deo. 1^a. CXII, 3, o; 4, c, 2^m. — Soli angeli primæ hierarchiæ assistunt Deo. 1^a. CXII, 3, o; 4, 2^m. — Nullus angelus secundæ hierarchiæ assistit Deo. 1^a. CXII, 3, c; 4, 2^m. — Omnes angeli beati assistunt semper Deo, in quantum immediate vident Deum. 1^a. CXII, 3, o. — Dominationes non mittuntur, nec assistunt Deo; tamen ministrant imperative, non autem executive. 1^a. CXII, 4, c, 1^m. — Numerus angelorum ministrantium et assistentium Deo, exponitur. 1^a. CXII, 4, 2^m.

II° Missio angelorum, sicut et divinarum personarum, scilicet invisibilis et visibilis, est duplex, scilicet: interior, id est, ad effectum intellectualem; et exterior, id est, ad effectum corporalem. Primo modo convenit omnibus angelis, non autem secundo modo. 1^a, CXII, 2, 1^m. — Mitti convenit angelis, in quantum de novo applicantur ad aliquod ministerium. 1^a. CXII, 1, o. — Angeli non mittuntur ad aliquod ministerium, nisi inferiores, secundum Dyonisium, non autem superiores. 1^a. CXII, 2, o. — Sed Dionysius, c. 13 Cœl. Hierarch., dicit expresse et vult quod tantum inferiores angeli mittantur ad nos. Et hoc dicit esse propter ordinem divinæ legis, ut inferiora reducantur in Deum per media. Quod autem dicitur de seraphim misso, dupliciter solvit, scilicet: uno modo, quod iste angelus purgans dicatur seraphim æquivoce, scilicet non ordine, sed ab actu quem tunc exercuit, quia igne purgavit, et seraphim dicitur incendium. Alio modo solvit, quod dicatur proprie seraphim ille qui est de ordine illo. Et dicitur purgare, non quia ipse immediate purget, sed quia ejus auctoritate, vel quia percepta ab ipso illuminatione, inferior angelus purgavit. Et ponit exemplum: Ut dicitur Papa vel episcopus absolvere, quando autoritate ipsius aliquis absolvit. Et ideo, propter reverentiam, angelus inferior qui visionem formavit, reducit in Deum primo, et in seraphim secundo; ac si diceret: Ego purgo te, per lumen receptum a Deo, mediante seraphim. 1^a CXII, 2, 2^m. — Solis quinque ordinibus inferioribus convenit mitti in ministerium. 1^a. CXII, 4, o. — Missi non retardantur a contemplatione Dei propter executionem ministerii. 1^a. LXIV, 4, 3^m. CXII, 1, 3^m. 2-2^{ae}. CLXXXI, 4, 2^m. — Actiones angelorum ministeria vocantur, et propter hoc dicuntur in ministerium mitti. 1^a. CXII, 2, c. fin. — Mitti convenit æquivoce angelis et personis divinis. 1^a. CXII, 2, 3^m. — Divinæ personæ mittuntur ad angelos et ad alios beatos per novas revelationes tantum. 1^a. XLIII, 6, 3^m. — Angeli formaverunt species visas in missione visibili Spiritus Sancti. 1^a. XLIII, 8, 5^m. — Custodia angelorum est quædam executio divinæ Providentiæ circa homines. 1^a. CXIII 2, 6, c. — Angeli deputantur ad custodiam hominum. 1^a. CXIII, 1, o. — Deus immediate custodit hominem, quoad affectum inclinandum ad bonum, sed mediantibus angelis, quoad intellectum illuminandum. 1^a. CXIII, 1, 1^m. — Superiores angeli custodiunt electos ad majorem gradum gloriæ. 1^a. CXIII, 2, 3^m; 3, 1^m. — Soli angeli infimi ordinis sunt custodes particularium hominum. 1^a. CXIII; 3o. — Angeli custodiunt particulares homines, archangeli, provincias; principatus, totam naturam humanam; virtutes, corpora; potestates supra dæmones, sed dominationes supra bonos spiritus habent custodiam. 1^a. CXIII, 3, c. — Singulis speciebus rerum corruptibilium deputantur singuli angeli, sicut singulis individuis incorruptibilium, scilicet hominibus. 1^a. CX, 1, 3^m. CXIII, 2, c. — Quilibet homo habet tantum unum angelum custodem. 1^a. CXIII, 2, o. — Singulis hominibus, ut sunt singulares personæ, dantur singuli angeli, sed ut partes collegii habent unum in communi. 1^a. CXIII, 2, 1^m; 3, c. — Prælatus custoditur ut persona particularis ab angelo, sed ut prælatus illuminatur ab archangelo vel a principe. 1^a. CXIII, 2, 1^m. — Custodia angelorum principaliter ordinatur ad illuminationem, secundario vero ad arcendum dæmones et alia hujusmodi. 1^a. CXIII, 5, 2^m. — Idem angelus custodit matrem et infantem, quandiu est in utero ejus. 1^a. CXIII, 5, 3^m. — Non deserit hominem quem custodit, usque ad mortem. 1^a. CXIII, 4, c; 6, o. — Angeli pugnant ad invicem pro custodiis, non quidem per contrarietatem voluntatum, sed quia contraria sunt merita, de quibus consulunt voluntatem Dei. 1^a. CVIII, 6, c. CXIII, 6. — Non dolent de damnatione custoditorum, sed gaudent de justitia. 1^a. CXIII, 7, o. — Homo in statu innocentiæ indigebat angelo custode, propter pericula ab extrinseco tantum. 1^a. CXIII, 4, 2^m. — Christus non habuit angelnm custodem, sed ministrum; et hoc quoad passibilitatem corporis tantum. 1^a. CXIII, 4, 1^m. — Damnandis deputantur angeli custodes, qui retrahunt eos a multis. 1^a. CXIII, 4, 3^m; 5, 1^m. — Antichristus habebit angelum custodem, quia hoc auxilium est concessum toti humanæ naturæ. 1^a. CXIII, 4, 3^m. — Homines vel animæ non deputantur ad custodiam hominum, quia non habent gradus in natura sicut angeli. 1^a. LXIV, 4, 2^m. — Hoc nomen angelus est commune omni ordini angelorum et omni spiritui cœlesti. 1^a. CVIII, 5, c — Nomina ordinum angelorum assignantur et exponuntur. 1^a. CVIII, 5, o. — Ultimus ordo specialiter nominatur angelus. 1^a. CVIII, 5, 1^m. 2-2^{ae}. CLX, 1, 1^m. — Nomen cujuslibet ordinis significat participationem alicujus perfectionis quæ est in Deo, sicut nomen virtutis significat participationem divinæ virtutis. 1^a. CVIII, 5, 2^m. — Proprietates et officia in ordinibus angelorum et Ecclesiæ accipiuntur ex nominibus eorum. 3^a. LXVII, 1, c. — Omnes ordines primæ hierarchiæ nominantur ab operationibus circa Deum; secundæ vero, a potestate non limitata; tertiæ autem, ab actibus limitatis ad unum hominem, vel ad unam provinciam. 1^a. CVIII, 6, c. — Dominatio participative est proprium nomen unius ordinis angelorum, sed per excessum convenit soli Deo. 1^a. CVIII, 5, 2^m. — Virtus est nomen proprium unius ordinis angelorum, et est commune omnibus angelis. 1^a. CVIII, 5, 1^m. — Moyses nominavit angelos nomine lucis, vel cœli, non autem proprie, quia loquebatur populo rudi, scilicet populo Judæorum. 1^a. LXI, 1, 1^m. LXVII, 4, c. LXVIII, 2, c; 3, c. — Lex vetus data fuit a Deo per angelos. 1-2^{ae}. XCVIII, 3, o; 6. c. — In angelis sunt habitus. 1-2^{ae}. L, 6, o. LI, 1, c. — Sunt habitus alterius rationis quam in hominibus. 1-2^{ae}. L, 6, o. LI, 1, c. — Est aliquid de vita activa, sed non distinctum a contemplativa. 2-2^{ae}. CLXXXI, 4, 2^m. — Angelis convenit orare. 2-2^{ae}. LXXXIII, 10, 2^m. — Angeli, Deo comparati, sunt materiales et corporei, non tamen quod in eis sit aliquid de natura corporea. 1^a. L, 1, 1^m.

ANIMA. 1° Anima non est suum esse. 1^a. LXXVII, 1. o, — In homine non potest esse alia anima, præter rationalem. 1^a LXXVI, 3, o; 6, 1^m. CXVIII, 2, 2^m. — Non potest esse alia forma subsiantialis, præter animam rationalem. 1^a. LXXVI, 3, o. 3^a. LXXV, 6, 2^m. — Impossibile est esse simul plures animas in eodem corpore. 1^a. LXXVI, 3, c. — Anima rationalis non recipit esse a Deo, nisi in corpore. 1^a. XC, 4, o. CXVIII, 3, o. 3^a. VI, 3, 4. o. — Non fuit producta in esse ante corpus. 1^a. XC, 4, o. XCI, 4, 3^m. 2-2^{ae}. CLXIV, 1, 4^m. 3^a. VI, 3; o; 4, c. 2^m. — Corpus adveniens animæ rationali trahitur ad illud esse in quo anima subsistit. 1^a. LXXV, 2, 3, o. LXXVI, 1, 5^m. 3^a. XV, 4, c. — Dependet a corpore in esse, quoad principium, non quoad finem: ideo manet destructo corpore. 1^a. LXXVI, 1, 5^m, 6^m; 2, 2^m. XC, 4, 3^m. 1-2^{ae}. II, 5, c. IV, 5, 2^m. — Est et tota in toto, et tota in qualibet parte corporis sui. 1^a. VIII, 2, 3^m. LXXVI, 8, o. XCIII, 3, c. 3^a. XLVI, 7. c. — Ridiculum est dicere quod animæ rationali vel alicui spirituali substantiæ sit locus aliquis naturalis. 1^a. CII, 2, 3^m. — Anima secundum se est supra tempus; sed actus ejus per accidens mensuratur tempore primi motus, ratione corporis. 1^a. CXVIII, 3, c. 1-2^{ae}. LIII, 3, 3^m. CXIII, 7, 5^m. — Triplex, scilicet: vegetativa, sensitiva et intellectiva. 1^a. LXXVIII, 1, 2. — Non im-

peditur a suo corpore, ut est perfectibile ab ea, sed ut habet aliquid repugnans animæ. 1ª. LXXV, 3, 3m. — Anima rationalis dupliciter indiget corpore, scilicet : ut objecto, et ut subjecto vel organo. 1ª. LXXV, 3, 3m. — Habet aliquas virtutes in quibus non commnnicat corpus. 1ª. LXX 3, c. LXXVI, 1, 4m. LXXVII, 5, o. CXVIII, 2, c. — Habet aliquas operationes in quibus non communicat corpus. 1ª. LXXV, 2, o. LXXVI, 1, c, 1m. LXXVII, 5, o. — Una pars corporis dicitur principalior alia, quia est organum principalioris potentiæ animæ, vel quia eidem potentiæ principalius deservit. 1ª. LXXVI, 8, 5m. — Anima est causa efficiens finis, et formalis sui corporis. 1ª. XC, 2, 1m. — Anima rationalis est forma sui corporis. 1ª. LXXVI, 1, 7, 8, o. XC, 4, c. XCI, 4, 3m. — Anima non est de essentia Dei. 1ª. XC, 1, o. — Anima rationalis est forma immaterialis quoad operationem; sed materialis, quoad esse. 1ª. LXXVI, 1, 1m. — Anima magis proprie dicitur rationalis quam intellectualis. 2-2æ. LXXXIII, 10, 2m. — Intellectivum principium, id est, anima, est propria hominis forma. 1ª. LXXVI, 1, c. — Anima est quodammodo omnia, quia per sensum est omnia sensibilia, et per intellectum est omnia intelligibilia. 1ª. LXXX, 1, c. LXXXIV, 2, 2m. Per essentiam suam est spiritus et forma corporis : — quia in ea non sunt duæ formæ, sicut nec in corpore ejus sunt duæ formæ ; sed anima est forma corporis, dans ei totum ordinem esse perfecti, scilicet : esse, esse corporeum, et esse animatum, et sic de aliis. 1ª LXXVI, 3, o. 3ª. LXXV, 6, 2m. — Est infima in genere intellectualium. 1ª. LI, 1, c. LXXV, 7, 3m. LXXVI, 5, c. LXXVII, 2, c. LXXIX, 2, c. fin. LXXXIX, 1, c. fin. 1-2æ. L, 5, c. — Anima humana est ultima in nobilitate formarum. 1ª. LXXVI, 1. c, 1m. — Est quasi horizon et confinium corporeorum et incorporeorum. 1ª LXXVII, 2, c. — Est incorporea et subsistens. 1ª. LXXV, 2, o ; 6, c. XC, 2, c, 2m. CXVI, 2, c. — Est immortalis. 2-2æ. CLXIV, 1, 2m. 3ª. II, 8, c, 4m. — Est incorruptibilis. 1. LXI, 2, 3. LXXV, 6, o. LXXVI, 3, 1m. XC, 2, 1m. XCVIII, 1, c. CXIII, 2, c. CXVIII, 5, 2m. 1-2æ. LXXXV, 6, o. — Anima est actus corporis organici. 1ª. LXXVI, 4, 1m ; 8, 2m. — Est primo actus totius corporis, secundario autem partium ejus. 1ª. LXXVI, 8, c, 2m, 3m. — Anima rationalis per se non habet speciem completam, sed est pars speciei humanæ. 1ª. LXXV, 2, 1m ; 4, o ; 7, 3m. XC, 4, o. 1-2æ. IV, 5, 2m. — Non est composita ex omnibus, ut cognoscat omnia. 1ª. LXXXIV, 2, c. — Componitur ex quo est, id est, ex esse et quod est. 1ª. LXXV, 5, 4m. XC, 1, 2m ; 2, 1m. — Non est composita ex materia et forma. 1ª. LXXV, 5, o. LXXVI, 1, c. fin. XC, 1, 2m ; 2, 1m. — Est composita ex materia et forma improprie, id est, ex actu et potentia. 1ª. XC, 2, 1m. — Anima rationalis habet materiam in qua, non autem materiam ex qua. 1ª. LXXVI, 2, 1m. — Non habet totalitatem quantitativam per se, nec per accidens, in animalibus perfectis : ideo est indivisibilis per se et per accidens. 1ª, LXXVI, 8, c. — Est primum principium vivendi in istis inferioribus. 1ª. LXXV, 1, c. — Anima rationalis non est homo, contra Hugonem de Sancto Victore. 1ª. LXXV, 4, o. LXXVI, 1, c. CXVIII, 3, c. 3ª. L, 4, c. — Anima non est corpus. 1. LXXV, 1, o.

2° Individuatio animæ rationalis dependet a corpore in fieri, non autem in esse. 1ª. LXXVI, 2, 2m. — Animarum diversitas et multitudo causatur ex multitudine corporum. 1ª. LXXVI, 2, o. — Diversitas in nobilitate animarum sequitur nobilitatem corporum in statu innocentiæ et peccati ; non autem in statu gloriæ. 1ª. LXXV, 7, c. 3ª. LV, 1, 3m. — Anima rationalis est hoc aliquid, ut subsistens, non autem ut completum in specie. 1ª. LXXVI, 2, 1m. — Non est persona, contra Hugonem de Sancto Victore, et contra Magistrum sententiarum. 1ª. XXIX, 1, 5m. LXXV, 4, 2m. — Animæ rationales multiplicantur secundum numerum in eadem specie. 1ª. LXXVI, 2, c. LXXIX, 5, o. — Anima rationalis non traducitur a parentibus. 1ª. XC, 2, o. C, 1, 2m. CXVIII, 2, o. 1-2æ. LXXXI, 1, c, 2m. — Non educitur de potentia materiæ, sed creatur a solo Deo. 1ª. LXXV, 6, 1m. LXXIX, 4, c. fin. 5m. XC, 2, o; 3, c. XCVIII, 1, c. fin. CXVIII, 2, o. 1-2ª. III, 7, 2m. IX, 6, c 2-2æ. LXXXV, 2, c. — Hæreticum est dicere animam intellectivam traduci cum semine. 1ª. CXVIII 2, c. fin. — Creatio et infusio sunt simul respectu animæ, sed differunt, quia creatio respicit tantum principium et naturam quam perficit, sc., carnem in qua infunditur. 1-2æ. LXXXIII, 1, 4m. — Anima rationalis maculatur in sua infusione causaliter ratione termini, et concomitanter ratione principii ; in creatione vero, tantum secundo modo. 1-2æ. LXXXIII, 1, 4m. — Deus infundit animam conceptis in peccato originali, quia melius est sic esse, quam simpliciter non esse. 1-2æ. LXXXIII, 1, 5m. — Non omnes animæ creatæ sunt simul, contra Origenem. 1ª. CXVIII, 3, o. — Naturale est animæ corpori uniri. 1-2æ. IV, 6, c. — Si anima non esset unibilis corpori, esset alterius naturæ. 1ª. LXXV, 7. 3m. — Oportet animam rationalem uniri tali corpori. 1ª. LXXVI, 5, o. — Anima immediate unitur corpori, et non mediantibus quibusdam dispositionibus. 1ª. LXXVI, 6, 7, c. — Immediate unitur materiæ primæ, ut forma. 1ª. LXXVI, 4. 3m ; 6, 7, o. — Unitur corpori ut forma et ut motor, 1ª. LXXVI, 1, o; 4, 2m ; 6, 3m ; 7, o ; 8, c. XC, 4, c. CX, 2, 1m. CXVII, 3, 3m. 1-2æ. LXXXIII, 2, 3m. 3ª. VIII, 2, c. — Anima rationalis ut motor unitur corpori, mediantibus viribus sensitivis, sed immediate ut forma. 1ª LXXVI, 6, c, 3m. — Unitur corpori ut ipsa perficiatur. 1ª. LI, 1, c. LV, 2, c. LXXXIX, 1, o. CXVIII, 3, c. — Unita corpori perfectior est quam separata 1ª. LXXXIX, 1, o ; 2, 1m. XC, 4, c. fin. CXVIII, 3, c. 1-2æ. IV, 5. c. fin. — Unitur naturaliter suo corpori, et secundum rationem suæ naturæ; sed esse separatam vel separari ab eo, est ei præter naturam. 1ª, LXXXIX, 1. c. CXVIII, 3, c. 1-2æ. IV, 6, c. — Separata habet voluntatem immobilem respectu finis. 3ª. LII, 6, 3m; 7, 3m. LIX, 5, 1m, 3m. — Separata statim habet statum immobilem. 3ª. LIX, 5, 1m, 3m. — Statim post mortem vadit ad paradisum, vel purgatorium, vel infernum. 1-2æ. IV, 5, c. 3ª. LIX, 5, 1m. — Oppositum hujus est hæreticum. 1ª. LXIV, 4, 3m. — Separata habet aptitudinem et inclinationem naturalem ad sui corporis unionem. 1ª. LXXVI, 1, 6m. 1-2æ. IV, 5, 6, o. — Quamdiu anima fruitur Deo sine corpore, appetitus ejus sic quiescit in eo, quod tamen adhuc ad participationem ejus vellet suum corpus pertingere. 1-2æ. IV, 5, 4m. — Appetit anima sic frui Deo, quod etiam ipsa fruitio derivetur ad corpus per redundantiam, sicut est possibile. 1-2æ. IV, 5, 4m. — Separatio animæ a corpore dicitur animam retardare, ne tota intentione tendat in visionem divinæ essentiæ. 1-2æ. IV, 5, 4m. — Separata nullum corpus potest movere. 1ª. CXVII, 4, o. — Animæ separatæ possunt exire de locis suis et apparere vivis. 1ª. LXXXIX, 8, 2m. — Apparitio animæ separatæ est miraculosa 1ª. LXXXIX, 8, 2m. — Anima separata cruciatur igne inferni per tristitiam, non autem per alterationem. 1ª. LXIV, 4, 1m. — Operationes sensitivæ non manent in anima separata. 1ª. LXXVII, 8, o. — Potentiæ immateriales manent actu in anima separata, non autem organicæ, sed ut in radice. — 1ª. LXXVII, 8, o. LXXXIX, 7, c. 1-2æ. LXVII, 1, 3m.

3° Habitus scientiæ hic acquisiti manent in anima separata. 1ª. LXXXIX, 1, 3m ; 3, 4m; 5, o; 6, c. 1-2æ. XCVII, 2, o. — Actus scientiæ hic acquisiti manent in anima separata, 1ª LXXXIX, 1, 3m. 6, o. 1-2æ. LXVII, 2, o. — Anima separata intelligit per species tunc infusas, et per acquisitas hic ; non autem per species innatas, nec tunc abstractas ; nec convertendo se ad phantasmata, sed ad superiora. 1ª. LXXV, 6, 3m. LXXXIX, 1, o ; 2, 3, 6, 7, c. 1-2æ. V; 1, 2m. LXVII, 1, c, 1m, 3m. 3ª. XIII, 2, c. — Animæ beatorum ante resurrectionem et post intelligere possunt, non convertendo se ad phantasmata 1ª. LIV, 4, c. 3ª. XI, 2, c. — Anima separata cognoscit se per se ipsam. 1ª. LXXXIX, 2, c. — Animæ separatæ cognoscunt se mutuo et angelos. 1ª. LXXXIX, 2. o. 3ª. XI, 1, 1m. — Anima separata intelligit angelos per similitudines divinitus ei impressas. 6ª. LXXXIX, 2, 2m. — Habet cognitionem perfectam de aliis animabus separatis, non autem de angelis, sed imperfectam naturaliter. 1ª. LXXXIX, 2, c ; 3, 1m, 2m. 3ª. XI, 1, 2m. — Animæ separatæ non semper cognoscunt ea quæ hic fiunt. 1ª. LXXXIX, 8, o. 2-2æ. LXXXIII, 4, 2m. — Anima non cognoscit omnia singularia sibi præsentia, sed tantum ea ad quæ determinatur priori cognitione, affectione, naturali habitudine, vel ordinatione divina. 1a. LXXXIX, 4, o; 7, 8, c. — Animæ separatæ possunt cognoscere facta viventium, per animas noviter decedentium, vel per angelos, vel per dæmones, vel Deo revelante. 1a. LXXXIX, 8, 1m. — Anima separata naturaliter cognoscit omnia naturalia, sed confuse. 1a. LXXXIX, 3, o. — Distantia temporalis impedit cognitionem animæ separatæ, non autem distantia localis. 1a. LXXIX, 7, o. — Uti collatione et discursu est connaturale animabus beatorum. 3a. XI, 3, 3m. — Anima rationalis semper intelligit se et Deum, in quantum ipsa est semper sibi præsens, et Deus. 1a. XCIII, 7, 4m. — Motus cognitionis animæ rationalis triplex, scilicet : circularis, rectus et obliquus. 2-2æ. CLXXX, 1, 3m. CLXXX, 6, o. — Cujuslibet potentiæ sensitivæ objectum est forma, prout est in materia corporali : ideo est cognoscitiva particularium tantum. 1a. LXXXV, 1, c. — Gradus cognitionis animæ conjunctæ triplex, scilicet : respectu corporalium, immaterialium et Dei. 1a. XCIV, 2, o. — Anima intelligit corpora, et alias res per species, non autem per essentiam. 1a. LXXXIV, 1, 2, o. — Anima hic nihil cognoscit per species infusas, sed per abstractas a rebus sensibilibus. 1a. LXXXIV, 3, o, 4. — Hic nihil intelligit sine phantasmate. 1a. LXXXIV, 7, 8. LXXXV, 1, 4m; 5, 2m. LXXXVI, 1, c. LXXXVIII, 1, c. LXXXIX, 1, 2, o. CXI, 2, 3m, CXVIII, 3, c. 1-2æ. V, 1. 2m. 2-2æ. CLXXIV, 2, 4m. CLXXV, 4, c. CLXXX, 5, 2m. 3a, XI, 1, 2m; 2, o. — Propria operatio animæ conjunctæ est intelligere cum phantasmate. 1a LXXV, 6, 3m. — Anima indiget phantasmate ad duo, scilicet : ad acquirendum scientiam, et ad considerandum. 1a. LXXXIV, 7, c. 1-2æ. IV, 5, c. — Non habuit a principio omnes scientias, contra Platonem. 1a. LXXXIV, 1, 2, 3, c. 1-2æ. CLXXII, 1, o — Hic non cognoscit substantias separatas, quia sunt secundum speciem, sed quia sunt 1a. XII, 4, o; 11, c. L, 2, c. fin. LXXXIV, 7, 3m. LXXXVIII, o. 1-2æ. III, 6, c. fin. 3a. XI, 1, 2m. XXX, 3, 2m. — Anima rationalis cognoscit omnia quæ cognoscit, in prima veritate. 1a. XVI, 6, 1m. — Non secundum essentiam, sed in veritate exemplata a prima veritate. 1a. XII, 11 3m XIV, 6, 1m, 2m. — Deus est primum objectum intellectus animæ rationalis, quia ratio et causa veritatis alicujus objecti primo apprehenditur a potentia. 2-2æ. I, 1, c. — Anima cognoscit omnia in rationibus æternis. 1a. XII, 11, 3m. LXXXIV, 5, o. — Ut in principio cognitionis, non autem ut in subjecto, vel in Ispeculo 1a. XII, 11, 1m. LXXXIV, 5, o. LXXXVIII, 3, 1m. — Nulla operatio animæ dicitur proprie motus, nisi operatio appetitus sensitivi. 1a. LXXXI, 1, c. — Ab essentia animæ non procedit operatio, nisi mediante virtute ejus, vel potentia. 1a. LXXVIII, 1, o. — Necesse est dicere, id quod est principium intellectualis operationis, quod dicimus hominis animam, esse quoddam principium incorporeum, et subsistens. 1a. LXXV, 2, c. prin. — Si ipsa essentia animæ esset immediatum operationis principium, semper habens animam, actu haberet opera vitæ. 1a. LXXVII, 1, c. — Anima tripliciter patitur, scilicet : a Deo, et a læsione corporis, et a propria operatione. 3a. XV, 4, c. — Illud quo anima operatur, differt realiter ab ea. 1a. LXXVII, 1, o — Anima rationalis non habet vim transmutandi materiam corporalem. 1a. CXVII, 3, o. — In ctibus et relationibus animæ intellectis itur in infinitum. 1a. XXVIII, 4, 2m. XXXII, c. fin. LXXXVII, 3, 2m. 1-2æ. I, 4, 3m. 3a. LXXXVII 3, 2m.

4° Anima est movens mota per accidens. 1a. LXXV, 1, 1m. — De se nata est movere ad quamlibet partem, sed per corporis gravitatem impeditur : ideo difficile est homini ascendere. 1a. LXII, 2m. — Cum superior pars animæ intense movetur in aliquid, sequitur motum ejus pars inferior per redundantiam, 1-2m. XXIV, 3. 1m. XXX, 1, 1æ. XXXI, 5, 6, fin. XXXVIII, 4, 3m. LIX, 6, c. LXXVII. 6, c. — Potentiæ animæ dupliciter possunt moveri, scilicet : quoad exercitium actus, et quoad dererminationem ejus. 1-2æ. IX, 1, c. — Anima non movetur, nisi per accidens. 1a. LXXV. 1, 1m, 1-2æ. XXII, 1, 2m. 3a. LIX, 5, 3m. — Motus magis est in potentiis animæ appetitivis, quam apprehensivis. 1a. LXXXI. 1, c. — Omnis motus cognitivæ et appetitivæ virtutis reducitur in naturam, sicut in primum principium. 1-2æ. X, 1, c. XVII, 9, 2m. XLI, 3, c. — Omnis motus appetitivæ potentiæ reducitur ad prosecutionem boni per se, vel mali per accidens, vel ad fugam mali per se, vel boni per accidens. 1-2æ. XLV, 2, o. — Anima differt realiter a suis potentiis. 1a. LXXVII, 1, o. 1-2æ. CX, 4, c. — Quandoque dicitur quod anima est suæ potentiæ, et e converso : sed non proprie, sed denominative, quasi a principaliori sua virtute. 1a. LXXIX, 1, 1m. — In potentiis unius animæ non potest esse nisi una intentio. 1-2æ. XXXVII, 1, o. LXXVII, 1, c. — Omnes potentiæ animæ radicantur in una essentia animæ : ideo oportet quod quando intentio animæ vehementer trahitur ad unam operationem hujus popotentiæ, retrahatur ab operatione alterius, quia unius animæ non potest esse nisi una intentio. 1-2æ. XXXVII, 1, o. LXXVII, 1, c. 3a. XLVI, 7, c. — Omnes potentiæ in eadem essentia animæ radicantur et fundantur, velut in principio tantum, ut organicæ, id est vegetativæ et sensitivæ, vel in essentia etiam ut in subjecto, ut intellectivæ. 1a. LXXVII, 8, o. — Omnis proprietas naturaliter consequens animam, dicitur potentia ejus. 1a. LXXVII, 7, 2m. — Natura quandoque dividitur contra rationem et voluntatem, cum tamen ipsa ratio et voluntas ad naturam hominis pertineant ; et cum potentiæ animæ sint naturales proprietates, speciem consequentes, anima non potest sine iis esse ; dato tamen quod sine iis esset, adhuc tamen anima diceretur secundum speciem suam intellectualis vel rationalis : non quia actu haberet has potentias, sed propter speciem talis essentiæ ex qua natæ sunt hujusmodi potentiæ effluere. 1a. LXXVII, 8, 2m. 1-2æ. LI, 1, 1m. CX, 4, 4m. — Potentiæ animæ sunt accidentia ejus per se, et sunt in secunda specie qualitatis. 1a. LXXVII, 1, 5m. 1-2æ. LXXXIII, 2, 3m. CX, 4, 3m, 4m. — Capacitas animæ non est nec potest esse infinita in actu, sed potest ampliari in infinitum. 2-2æ. XXIV, 7, c, 2m. — Potentiæ animæ fluunt ab ejus essentia. 1a. LXXVII, 1, 5m; 6, o. 1-2æ. C, 4, 1m. 3a. VII, 2, c LXII, 2, c. LXXXIX, 1, c — Una potentia fluit ab anima, mediante alia. 1a. LXXVII, 7, o. LXXVIII. 4, 3m. — Potentiæ organicæ fluunt ab anima, in quantum est actus corporis ; aliæ vero ut prædominatur corpori. 1a. LXXVI, 8, 4m. — Anima est causa suarum potentiarum tripliciter, scilicet : efficiens, finalis, et materialis ; id est subjectiva. 1a. LXXVII, 6, o; 7, c. — Potentiæ animæ perfectiores sunt principia imperfectiorum activa et finalia, et etiam priora ; sed e converso via generationis et causæ materialis. 1a. LXXVII, 7, c. — Potentiæ, non organicæ sunt subjectivæ in anima, organicæ vero in composito. 1a. LXXVII, 5, o ; 6, 8, c. — Una potentia animæ est subjectum alterius potentiæ virtute animæ. 1a, LXXVII, 7, 2, o. LXXVIII, 4, 3m. — Ordo potentiarum animæ triplex, scilicet : perfectionis, generationis, et objectorum. 1a. LXXVII, 4, o ; 7, c. — Omnes potentiæ animæ necessariam habent habitudinem ad suum proprium et principale objectum. 1a. XIX, 3, c. — Potentiæ animæ mutuo se impediunt circa diversa objecta, non autem circa idem. 1-2æ. XXXIII, 3, 3m. XXXVII, 1, o. LXXVII, 1, c. 2-2æ. CXXIII, 8, 1m. CLIII, 5, c. 3a. XV, 9, 3m. — Omnis potentia animæ est qudæam forma, seu natura. 1a. LXXX, 1, 3m. — In omni potentia animæ commune est ferre, ut eodem nomine actus et potentia nominetur. 1a. LXXXIII, 2, 1m. — Appetitus naturalis est in qualibet potentia animæ, et in voluntate, et in omni parte et membro corporis, et in omni re. 1a. LXXVIII, 1, 3m. LXXX, 1, 3m. — Anima rationalis habet plures potentias quam aliqua alia res, 1a. LXXVII, 2, o. — Quanto nobilior est, tanto plures potentias, operationes et organa habet. 1a. XXX, 2, 3m. LXXVI, 5, 3m. LXXVII, 2, c. — Comparatur ad corpus sicut forma ad materiam ; ad potentias vero, ut substantia ad propria accidentia : ideo prior est eis generatione et perfectione ; sed corpore prior est secundo modo et posterior primo modo. -2æ. LXXXIII, 2, 3m. — Potentia motiva animæ duplex, scilicet : imperans motum et exsequens motum. 1a.

LXXV, 3, 3m. LXXVIII, 1, 4m. — Potentia cujus objectum est patiens ab ea, est activa, sicut omnes vegetativæ; si autem ut agens, est passiva, sicut omnes sensitivæ. 1a. LXXIX, 3, 1m. — Omnes potentiæ animæ sunt passivæ, præter intellectum agentem et vegetativas, quæ solæ sunt activæ. 1a. LXXIX, 3, 1m. — Modi vivendi animæ sunt tres, gradus vero quatuor, et quinque genera potentiarum, scilicet: vegetativum, sensitivum, motivum secundum locum, appetitivum et intellectivum. 1a. XVIII, 2, 1m, 3, c. LXXVIII, 1, o.

5° Omnes potentiæ animæ intellectivæ et sensitivæ, appetitivæ et apprehensivæ interiores, ut operantur, ex ratione, indigent habitu, non autem ut ex instinctu naturæ. 1-2ae. XLIX, 4, c. L, 3, 4, 5, o. — Omnis habitus operativus et culpa prius in sunt potentiis animæ, quam in essentia, 1-2ae. L, 2, o. — Gratia est immediate in essentia animæ, non autem in potentiis ejus. 1-2ae, L, 2, c. CX, 4, o. CXII, 5, 1m. 3a. II, 10, 2m. VI, 2, c. LXII. 2, c, 1m. — Ponit aliquid creatum in anima. 1-2ae. CX, 1, o. — Agit in anima formaliter, non autem effective. 1-2ae. CX, 2, 1m. CXI, 1, 1m; 2, 1m. — Anima est simpliciter nobilior gratia, sed secundum quid est e converso. 1-2ae. CX, 2, 2m. — Multi habitus possunt simul esse in eadem potentia. 1-2ae. LIV, 1, o. 2-2ae. LVII, 5, c. — Omne diversificans potentiam diversificat habitum, non autem e converso. 1-2ae. VIII, 2, 3m. LIV, 2 c. LVI, 2, c. 2-2ae. LIV, 5, c. — In potentiis sensitivis apprehensivis interioribus sunt aliqui habitus, ut in memoria. 1-2ae. L, 3, 3m. LVI, 5, c. — In exterioribus non est habitus. 1-2ae. L, 3, 3m. — In vegetativis non est habitus. 1-2ae. L, 3, 1m. LIV, 1, c. 2-2ae. CLVIII, 1, 2m. — Omnis perfectio potentiæ animæ habet rationem virtutis. 1-2ae. CX, 4, c. — Virtutes sunt subjectivæ in potentiis animæ. 1-2ae. L, 1, o. 3a. VII, 2, c. — Sunt subjective tantum in potentia rationali essentialiter, vel participative, 1-2ae. LV, 2, c; 4, 3m. LXI, 2, c. — Una virtus potest esse in pluribus potentiis non æqualiter, sed ordine quodam, scilicet: in una principaliter, in alia vero per modum diffusionis vel dispositionis, vel directionis, vel motivi. 1-2ae. LVI, 2, o. LX, 5, c. — In nulla potentia sensitiva est virtus, nisi in appetitiva. 1-2ae. LVI, 5, o. — Virtus est necessaria potentiæ sensitivæ appetitivæ scilicet: concupiscibili et irascibili, in quibus est subjective; non quidem secundum se, sed ut sunt rationales participative. 1-2ae. LVI, 4, c; 5, 1m. — Anima et angelus non conveniunt in ultima differentia. 1a. LXXV, 7, 2m. — Conveniunt in ultimo fine, non autem in fine proximo. 1a. LXXV, 7, 1m. — Anima sensitiva in homine est incorruptibilis. 1a. LXXVI, 3, 1m. — Est nobilior quam in brutis. 1a. LXXVI, 5, c. XCI, 3, 1, 1m. 1a-2ae, LXXIV, 3, 1m. 3a. II, 2m; 5, 1m. — Anima sensitiva non est subsistens. 1a. LXXV, 3, o; 6, c. CXVIII, 1, c, 1m. — Nullo modo est hoc aliquid. 1a. LXXV, 3, o. — Non est vivens, sed principium vivendi. 1a. CXVIII, 1, c. — Non est per creationem. 1a. CXVIII, 1, o. — Non præexsistit actu in semine, nec etiam vegetativa. 1a. CXVIII, 1, o. — Anima sensitiva et vegetativa traducitur cum semine. 1a. CXVIII, 1, o; 2, 2m. — Sensitiva prolis, producta in partem principalem, incipit operari ad complementum proprii corporis, per modum nutritionis et augmenti. 1a. CXVIII, 1, 4m. — Nullam habet operationem per se, 1a. LXXV, 3, o. CXVIII, 1, c. — Animæ brutorum desinunt esse, corpore corrupto. 2-2ae. CLXIV, 1, 2m.

6° Anima vegetativa non creatur. 1a. CXVIII, 1, o. — Non præexsistit in semine. 1a. CCXVIII, 1, o. — Est in menstruo secundum actum primum, non autem secundum actum secundum, qui est operari. 1a. CXVIII, 1, 4m; 2, 2m. — Ex anima vegetativa generantis derivatur quædam virtus activa ad ipsum semen animalis vel plantæ, sicut a principali agente derivatur vis motiva ad instrumentum, 1a. CXVIII, fin. c, 3m. CXIX, 1, c; 2, c, 1m. — Non agit nisi in corpus sibi unitum. 1a. LXXVIII, 1, c. LXXIX, 2, 3m. — Objectum potentiæ vegetativæ est corpus vivens per eam. 1a. LXXVIII, 1. 2. c. — Potentia vegetativa est triplex, scilicet: generativa, augmentativa, et nutritiva, 1a. LXXVIII, 2, o. — Omnium partium animæ vegetativæ generativa est finalior, dignior et perfectior. 1a. LXXII, 1m. LXXVIII, 2, c. — Vires vegetativæ dicuntur naturales dupliciter, scilicet quia habent effectus similis naturæ, id est, esse, quantitatem et conservationem, et quia per similia instrumenta agunt, id est, per qualitates activas et passivas, seb altiori modo. 1a. LXXVIII, 2, 1m. — Agunt per calorem et per alias qualitates naturales. 1a. LXXVIII, 1, c; 2, o. — Non obediunt imperio rationis. 1-2ae. XVII, 8, 9, o. L, 3, 1m. 2-2ae. CXLVIII, 1, 3m. 3a. XV, 2, 1m. XIX, 2, c. — Sicut Deum in cœlo esse dicimus, ita animabus beatis, quæ deitatis perfecte participes sunt, assignari; animabus vero quæ hujus deitatis sunt expertes, contraria loca deputari asserimus, 3a. s. LXIX, 1, c. — E carcere corporis liberatæ, præmio consecuto in cœlum, aut pœna debita inflicta in infernum feruntur. 3a. s. LXIX, 2, o. — Fieri non potest, ut animæ vel de paradiso vel de inferno simpliciter exeant. 3a s. LXIX. 3, c. — In anima separata potentiæ sensitivæ et aliæ similes non remanent simpliciter, sed secundum quid; hoc est, eo modo quo principiata sunt in suis principiis. 3a. s. LXX, 1, c. — Actus sensitivarum potentiarum nullo modo remanent in anima soluta a corpore, nisi fortassis tanquam in radice remota. 3a. s. LXX, 2, c.

ANIMAL. 1° Animal est quod habet naturam sensitivam; rationale vero, quod habet naturam intellectivam. 1a. III, 5, c. LXXXV, 3, 4m; 5, 3m. 1-2ae. LXVII. 5, c. — Quædam animalia dicuntur esse ex aqua, quia plus habent de aqua quam alia animalia, licet in omnibus prædominetur terra. 1a, LXXI, 2m. — Quædam animalia sunt media inter aquatica et terrestria, licet magis conveniant cum altero, cum quo magis computantur. 1a. LXXI, 4m. — Animalia terrestria sunt perfectiora avibus et piscibus. 1a. LXXII. 1m. — Non quælibet pars animalis est animal, quia non habet animam primo, sed in ordine ad totum. 1a. LXXVI, 8, c, 2m, 3m. — Pars animalis perfecti non est animal, quia non habet distinctionem organorum et operationum quæ requiruntur. 1a. V, 3. 1m. — Partes animalis non sunt in specie, nec differunt specie, sed sunt diversarum dispositionum. 1a. LXXVI, 5, 3m. — Dextera est nobilior pars corporis animalis: ideo qui ad dexteram alicujus sedet, nobilissimo modo ei conjungitur. 1a. CII, 1, c. fin. — Diversa animalia ad ornatum diversorum elementorum pertinent, scilicet: aves aeris et pisces aquæ, cætera autem terræ. 1a. LXXI, o. LXXII, o. — Animalia quælibet præter perfecta, possunt generari ex semine et sine semine, per putrefactionem. 1a. XCI, 2, 2m. — Virtus cœli loco spermatis cum elementis sufficit ad generationem animalium imperfectorum, non autem perfectorum. 1a. XLV, 8, 3m. LXX, 3, c. LXXI, 1m. XCI, 2, 1m. — Species animalium de novo generatæ per putrefactionem fuerunt productæ in primis sex diebus in suis principiis. 1a. LXXIV, 1, 3m. — Generatio hominis et multiplicatio, etiam quoad individua, est de principali intentione naturæ; non autem aliorum animalium, nisi secundum speciem. 1a. L, 4, 4m. XCVIII, 1, o. — In generatione animalis, præcipue hominis, sunt necessariæ multæ generationes non continuæ, sicut etiam multæ formæ. 1a. CXVIII, 2, 2m. — Motus sursum est naturalis animali secundum animam, non autem secundum corpus. 1-2ae. VI, 5, 3m. — Motus appetitus animalis prævenitur ab exteriori motu dupliciter, scilicet: secundum sensus, et secundum corpus. 1-2ae. VI, 1, 2m. — Quædam animalia mox nata habent movere se, et usum membrorum, non propter nobilitatem, sed propter siccitatem cerebri. 1a XCIX, 1. 2m. — Animalia pugnant propter cibum et coitum. 1a. LXXXI, 2, c fin. — Quædam abhorrent coire cum matre, ut equus et camelus. 2-2ae. CLIV, 9, 3m. — Bruta non prosequuntur convenientia, nec fugiunt nociva per rationis deliberationem, sed per naturalem instinctum æstimativæ; similiter et pueri. 1a. LXXXIII, 1, c. 1-2ae. XI, 2, c. XV, 2, c. XVI, 2, 3m. XVII, 2. 3m. XLVI, 4, 2m; 7, 2m. — Non intendunt aliquid manifestare vel repræsentare, quia hoc est proprium rationis conferentis signum ad signatum; sed agunt ex instinctu naturali aliquid ad quod sequitur hoc. 2-2ae. CX, 1, c. — Aves docent

pullos suos volare et similia, quia mox nata bruta non habent ita perfectum usum industriæ naturalis, sicut postea. 1^a. CI, 2, 3^m. — Bruta sunt sagacia, quia diriguntur a Deo, sicut horologia. 1-2^{ae}. XIII, 2, 3^m. — Cognitio est in animalibus brutis propter necessitatem actionis tantum. 1^a. XCI, 3, 3^m. 1-2^{ae}. XXXI, 6, c. — Homines in statu innocentiæ non indigebant aliis animalibus, nisi ad experimentalem cognitionem eorum. 1^a. XCVI, 1, 3^m.

2° Appetitus animalis bruti non est liber. 1^a. LIX, 3, c. LXXXIII, 1, c. 1-2^{ae}, XI, 2, c. XIII, 2, 2^m, 3^m. XXVI, 1, c. — Electio non convenit animalibus brutis. 1-2^{ae}. XII. 2, o. — Intentio proprie non convenit animalibus brutis. 1-2^{ae}. XII, 5, o. — Delectatio proprie convenit animalibus brutis, non autem gaudium. 1-2^{ae}. XXXI, 3, c. — Animalia bruta non delectantur visibilibus, odoribus et sonis, nisi in ordine ad sustentationem naturæ. 1^a. XCI, 3, 3^m. 1-2^{ae}. XXXI, 6, c. XXXV, 2, 3^m. 2-2^{ae}. CXLI, 4, 3^m. CLXVII, 2. c. — Omne animal naturaliter abstrahitur a delectationibus venereis et gustu per dolores corporis, 1-2^{ae}. XXIX, 3, 1^m. XXXV, 6, c, 1^m. — Animalia ferociora non erant mansueta ante peccatum Adæ, nec comedebant herbas, sed carnes sicut nunc. 1^a. XCVI, 1, 2^m. — Bruta appetunt excellentiam, et irascuntur contra derogantia ei, non autem honorem. 1-2^{ae}, XLVII, 2, 2^m. — Homo, ex parte suæ temperatissimæ complexionis, non habet super excellentiam alicujus passionis animæ, quam habent cætera animalia, secundum quod deviant ab hac æqualitate, ut leo in audacia, canis in ira, lepus in timore, et sic de aliis. 1-2^{ae}. XLVI, 5, 1^m. — Quæ tantum vivunt, id est, plantæ, sunt propter omnia animalia, et hæc propter hominem, et omne imperfectius propter perfectius. 1^a. LXV, 2, c. 2-2^{ae}. LXIV, 1. 2, c. LXVI, 1, c. — Omnia animalia sunt subjecta homini, vel totaliter, ut mansueta, vel in parte, ut alia; sed non omnia obediunt ei, propter peccatum. 1^a. XCVI, 1 o, — Bruta quandoque puniuntur in pœnam dominorum suorum. 2-2^{ae}. CVIII, 4, 3^m. — In brutis est similitudo boni moralis, scilicet virtutum, secundum passiones tantum. 1-2^{ae}. XXIV, 4, 3^m. — Bruta invocant Deum, in quantum naturaliter desiderant bonitatem ejus; sed obediunt ei, in quantum naturalis instinctus eorum movetur a Deo. 2-2^{ae}. LXXXIII, 10, 3^m. — Distinctio animalium immundorum a mundis non erat ante legem Moysi, quoad essum, nisi propter abominationem vel consuetudinem; sed bene quoad sacrificia. 1-2^{ae}. CIII, 1, 4^m. — Expositio animalium mundorum secundum legem. 1-2^{ae}. CII, 3, 2^m. — Immundorum secundum legem. 1-2^{ae}. CII. 6, 1^m, 2^m. — Animal sacrificandum debebat habere quatuor scilicet: integritatem, sanitatem, suavitatem et sal. 1-2^{ae} CII, 3, c, 2^m, 7^m. — Animalia ante octo dies non offerebantur, propter suam teneritudinem. 1-2^{ae}. CII, 3, 7^m; 5, 1^m. 3^a LXX, 3. 3^m. — In lege veteri offerri solebant quinque animalia figurantia eorum. sacrificium, id est Christum, scilicet: vitulus, capra, ovis, turtur et columba. 1-2^{ae}. CXII, 3, 2^m. — Deus providit, quod in sacrificiis, propter paupertatem non valens offerre animal quadrupes, offerret aves; si non, panes, vel farinam, vel spicas. 1-2^{ae}. CII, 3, 12^m. — Quanto gravius erat peccatum, tanto vilior species animalis offerebatur in sacrificiis, scilicet: capra pro idololatria, vitulus pro ignorantia sacerdotis, et hircus pro negligentia principis. 1-2^{ae}. CII, 3, 11^m. — Animata generant et conservantur a principio motivo intrinseco; sed inanimata tantum ab extrinseco. 1^a. LXXVIII, 1, 2, o.

ANIMUS. Animus pro vi irascibili ponitur, ut patet per Philosophum, ubi dicit quod in sensitivo appetitu est desiderium et animus, id est, concupiscibilis et irascibilis. 2-2^{ae}. CXXIX, 1, 1^m, 2^m. — Moderatio animi quandoque provenit ex quadam dulcedine affectus, qua quis abhorret omne illud quod potest alium tristare; et ideo dicit Seneca, quod temperantia est quædam lenitas animi: nam austeritas e contrario animi videtur esse in eo qui non veretur alios contristare; nisi propter aliquam causam necesse sit aliquando alios utiliter contristare. 2-2^{ae}. CXIV, 2, 1^m. fin. CLVII, 3, 1^m. fin.

ANNEXUM. Spiritualibus annexum aliquid dupliciter esse potest: scilicet, vel sicut ex spiritualibus dependens, sicut habere beneficia ecclesiastica dicitur spiritualibus esse annexum, quia non competit nisi habenti officium clericale: unde hujusmodi nullo modo possunt esse sine spiritualibus; et propter hoc ea nullo modo vendere licet, quia, eis venditis, intelliguntur etiam spiritualia venditioni subjici. Quædam autem sunt annexa spiritualibus, in quantum ad spiritualia ordinantur, sicut jus patronatus, quod ordinatur ad præsentandum clericos ad ecclesiastica beneficia; et sicut vasa sacra, quæ ordinantur ad sacramentorum usum: unde hujusmodi non præsupponunt spiritualia, sed magis ea ordine temporis præcedunt; et ideo aliquo modo vendi possunt, non autem in quantum sunt spiritualibus annexa. 2-2^{ae}. C, 4, c.

ANNIHILATIO. In mutationibus naturalibus terminus a quo, scilicet forma annihilatur, nisi in quantnm manet in potentia in suo subjecto. 1^a. CIV, 4, 3^m. — Nulla creatura annihitatur, sed quælibet secundum aliquid perseverabit in æternum. 1^a. LXV, 1, 1^m. CIII, 1, 2^m. CIV, 4, c. — Si Deus subtraheret actionem suam, omnia subito anihilarentur. 1^a. VIII, 1, c. IX, 2, c. L, 5, 3^m. CIV, 1, c. 1-2^{ae}. CIX, 2, 2^m; 8, c. — Solus Deus potest aliquid annihilare. 1^a. IX, 2, c. 3^a. XIII, 2, c. — Deus de potentia absoluta potest annihilare omnem creaturam, non autem de potentia ordinaria. 1^a. IX, 2, c. CIV, 4, o. — Deus non annihilat peccatores, ne justitia sit sine misericordia, et ut pœna respondeat culpæ 1-2^{ae}. LXXXVII, 4, 1^m.

ANNUNTIATIO. Annuntiatio Christi convenienter facta fuit B. Virgini. 3^a. XXX, 1, o. — Convenienter facta fuit per angelum. 3^a. XXX, 2, o. — Convenienter facta fuit per supremum archangelum. 3^a. XXX, 3, 3^m. — Convenienter facta fuit in specie corporali et visione corporali. 3^a. XXX 3, o. — Convenienti modo et ordine facta fuit. 3^a. XXX, 4 o. — Expositio Evangelii de Annuntiatione dominica. 3^a XXX, 4, o.

ANTECEDENS. Quando in antecedente est aliquid pertinens ad actum animæ, consequens debet sumi ut est in anima. 1^a. XIV, 13, 2^m.

ANTEQUAM. Antequam importat ordinem ad futurum vere, vel imaginarie. 3^a. XXVIII, 3, 1^m.

ANTHROPOMORPHITÆ. Anthropomorphitæ fuerunt hæretici fingentes Deum esse figuratum lineamentis corporis humani. 1-2^{ae}. CLXXXVIII, 5, c.

ANTICHRISTUS. Antichristus non erit unitus diabolo in persona. 3^a. VIII, 8, c, 1^m. — Erit caput malorum omnium perfectione malitiæ, non autem ordine vel inflexu. 3^a. VIII, 8, o.

ANTIOCHUS. Antiochus non vere pœnituit. 1^a. LXXXVI, 1, 1^m.

ANTONIUS. In collationibus Patrum introducitur sententia beati Antonii, qui prætulit discretionem, per quam aliquis omnia moderatur, et jejuniis, et vigiliis, et omnibus hujusmodi observantiis. 2-2^{ae}. CLXXXVIII, 6, c, 1^m.

ANTONOMASIA. Antonomasia est figura qua nomina generalia restringuuntur ad aliquid per excellentiam, ut Urbs pro Roma. 2-2^{ae}. CXLI, 2, c. CLXXXVI, 1, c.

APIROCALIA. Apirocalia est excessus expensarum contra rationem, et opponitur parvificentiæ. 2-2^{ae}. CXXXV, 2, o.

APOCRYPHA. Apocrypha Esdræ. 1^a. X, 6, 1^m. 2-2^{ae}. XXXIV, 1, 2, c.

APOSTASIA. Apostasia duplex, scilicet: aversio a Deo, et nolle subdi Deo; et sic est speciale peccatum, scilicet prima species superbiæ; non autem primo modo, sed est generalis conditio omnis peccati. 1-2^{ae}. LXXXIV, 2, 2^m. — Apostasia, id est, recessus a Deo, est triplex, scilicet: a religione vel ordine, a bona vita, et a fide. 2-2^{ae}. XII, 1, o. — Apostasia a fide non est species infidelitatis, sed est circumstantia ejus aggravans eam. 2-2^{ae}, XII, 1, 3^m. — Apostasia a fide est pessima, et includit alias. 2-2^{ae}. XII, 1, c. — Apostata condemnatus ab Ecclesia perdit jus dominii super subditos. 2-2^{ae}. XII, 2, o.

APOSTOLI. Apostoli fuerunt perfectiores cæteris sanctis. 1-2æ. CVI, 4, c. — Habuerunt omnem scientiam quantum expediebat ad conversionem mundi. 2-2æ. CLXXVI, 1, 1m — Spiritus sanctus docuit apostolos omnem veritatem necessariam ad salutem, non autem omnes futuros eventus. 1-2æ. CVI, 4, 2m. — Verba apostolorum sunt ex familiari revelatione Spiritus sancti et Christi: ideo servanda sunt, quia sunt in canonica Scriptura, in qua nefas est credere aliquid falsum esse. 1ª. LVII, 5. 3m. 1-2æ, fin. C, 8, 3m. CIII, 4, 2m. — Missio visibilis Spiritus Sancti facta est ad apostolos in specie flatus et linguæ ignæ, ad significandum quod gratiam et auctoritatem haberent a capite, id est, à Christo, et abundarent verbis et fervore. 1ª. XLIII, 7. 6m. 3ª. XXXIX, 6, 4m. LXXII, 2, 1m. — Deus dedit apostolis scientiam Scripturarum et omnium linguarum, quam homines per studium vel consuetudinem acquirere possunt, licet non ita perfecte. 1-2æ. LI, 4, c. — Loquebantur omnibus linguis, non autem Christus, nec christiani modo. 2-2æ. CLXXVI, 1, c. — Relinquentes omnia propter Christum, voverunt pertinentia ad perfectionis statum. 2-2æ. LXXXVIII, 4, 3m. — Apostoli omnes in navicula turbabantur propter peccatum Judæ, ad commendationem unitatis. 2-2æ. CVIII, 4, 5m. — Nullum sacrmentum instituerunt, 3ª. LXIV, 2, o. LXXII, 1, 1m. — Ministrantes sacramenta utebantur aliqua forma verborum tradita a Christo. 3ª. LXXII, 4, 1m. — Multa tradiderunt occulte, non in scriptis, ut formas sacramentorum, ne irrederentur ab infidelibus. 3ª. XXV, 3, 4m. LXIV, 2, 1m, LXXII, 4, 1m. LXXVIII, 3, 9m. LXXXIII, 4, 2m. — Omnes apostoli sunt baptizati baptismo Christi a Christo. 3ª. XXXVIII, 6, 2m. LXXIII, 6, 2m. LXXXIV, 7, 4. — Apostoli baptizabant per alios, et, secundum Donysium, probaverunt infantes recipi ad baptismum, sed prædicabant per se, sicut etiam Christus, quia industria ministri multum facit in ultimo, et nihil facit in primo. 3ª. LXVII, 2. 1m, LXVIII, 9, c. — Confirmati sunt a Christo sine materia, sed non confirmabant alios communiter sine materia. 3ª. LXXII, 2, 1m; 4. 1m.

APPARITIO. Dei apparitio differt a missione visibili, quia non importat ordinem divinarum personarum, nec inhabitationem, sicut missio. 1ª. XLIII, 7, 6m. 3ª. XXXIX, 8, 1m. — Apparitio convenit Patri, non autem mitti. 1ª. XLIII, 7, 6m. 3ª. XXXIX, 8, 1m. — Apparitio Christi postquam resurrexit, legitur facta duodecies. 3ª. LV, 3, 3m, 4m. LXXXIII, 5, 6m. — Christus apparuit in alia effigie, propter gloriam ejus et incredulitatem videntium. 3ª. LIV, 1, 3m. LV, 4, o. — Per apparitiones probare voluit identitatem resurgentis, quoad naturam comedendo; personam eadem effigie, vel accidentia, per cicatrices; veritatem vitæ loquendo; et veritatem corporis per palpationem, et ejus gloriam intrando januis clausis. 3ª. LV, 6, c. — Post ascensionem apparuit quibusdam in specie propria corporali, sicut Paulo. 3ª. LVII, 6, 3m.

APPELLARE. Appellare ex confidentia justæ causæ licet cuilibet, non autem ut per moram justitiam impediat. 2-2æ. LXIX, 3, 1m. — Ante sententiam et post eam licet appellare. 2-2æ. LXIX, 3, 2m. — Appellare licet a judice ordinario tantum, et ab ordinario et arbitrario simul; non autem ab arbitrario tantum. 2-2æ. LXIX, 3, 2m. — Nullus potest appellare post decem dies, nec plus quam ter. 2-2æ: LXIX, 3, 3m. — Nulli fideli licet ad judicem infidelem adpellare. 2-2æ LXIX. 3, 1m.

APPETITUS. 1° Appetitus est potentia passiva. 1ª. LXXX, 2, c. 1-2æ. VIII, 2, 3m. XXVII, 1, c. L, 5, 2m. — Est inclinatio appetentis in aliquid sibi simile et conveniens. 1ª. LXXX, 1, c. 1-2æ. VIII, 1, c. XXIX, 1, c. L, 5, 1m. — Appetitus omnis est inclinatio consequens formam; sed naturalis naturalem; sensitivus apprehensam a sensu; intellectivus, id est, voluntas apprehensam ab intellectu. 1ª. LXXVIII, 1, 3m. LXXX, 1, o. LXXXI, 1, c. LXXXVII, 4, c. 1-2æ. VIII, 1, c. VXII, 8, c XXVI, 1. c. XXXV, 1, c. XL, 3, c. — Appetitus quilibet sequitur cognitiotionem. 1-2æ. XL, 3, c. — Appetitus est ad res, sed cognitio est a rebus. 1ª. XVI, 1, c. XIX, 3, 6m; 6, 2m. LXXX, 2, 2m. LXXXII, 3, c. 1-2æ. XXII, 2, c. XL, 2, c. LXVI, 6, 1m. 2-2æ. XXVI, 1, 2m. XXVII, 4, c. — Appetitus duplex, scilicet: naturalis et sensitivus. 1ª. LXXVIII, 1, 3m LXXX, 1, o. 2-2æ. CXLVIII, 1, 3m. — Duplex, scilicet: sensitivus et intellectivus. 1ª. LXXX, 2, o. 2-2æ. XVIII, 1, c. XXIV, 1, c. LVIII 4, c. CLXXV, 2, 2m. — Triplex, scilicet: naturalis, sensitivus, et intellectivus. 1ª. VI, 1, 2m. XIX, 1, c. LIX, 1, c. LX, 1, c. LXXXVII, 4, c. 1-2æ. I, 2, c. 3m. XXVI, 1, 2, c., XXXV, c. XL, 3, c. 2-2æ. XXIX, 2, 1m. — Appetitus naturalis, qui sequitur naturæ indigentiam, sc. vis appetitiva vel attractiva dividitur contra vim retentivam, digestivam et expulsivam. Et omnes subserviunt nutritivæ, et sunt vires animæ vegetativæ proprie, sed in passionibus animæ, secundum similitudinem agentium naturalium. 1-2æ. XXIII, 4, c, XL, 4, c. CXVII, 1, c. CXIX, 1. c. 2-2æ. CXLVIII, 1, 3m. — Appetitus cibi duplex, scilicet: naturalis, id est, fames et sitis; et animalis, in quo est, vitium gulæ, non autem in primo. 2-2æ. CXLVIII, 1, 3m. — Actus appetitus est appetere non habita, amare habita, et delectari in eis. 1ª. XIX, 1, c, 2m. LIX, 1, 2m. — Motus appetitus duplex, scilicet: prosecutio, et fuga. 2-2æ. CXLI, 3, c, CLX, 1, c. — Ordo motus appetitus proportionatur ordini motuum naturalium. 1-2æ. XXIII, 2, c. — Omnis appetitus, secundum quod tendit in bonum, tendit in assimilationem divinæ bonitatis. 1ª. VII, 1, c, 2m. XLIV, 4, c, 3m. 2-2æ. XXXIV, 1, 3m. — Creatura irrationalis appetit Deum implicite tantum; sed rationalis implicita et explicite. 1ª. VI, 1, 2m. — In omni bono appetitur summum bonum, id est, Deus. 1ª. VI, 1, 2m. — Appeti propter se dicitur dupliciter, scilicet: solum propter se, et nunquam propter aliud, et aliquando etiam propter aliud; primum convenit soli beatudini, secundum virtutibus. 2-2æ. CXLV, 1, 1m. — Omnia appetunt bonum, esse, perfectionem, et conjungi suo principio. 1ª. V, 1, c. VI, 1, c; 2, 2m. LXIII, 3, c. 2-2æ, LXIV, 5, c. — Nullus appetitus est ad malum. 1ª. XIX, 9, c. CIII, 8, 6. 1-2æ. VIII, 1, c. XXIII, 2, c. XXVII, 1, 1m. XXVIII, 4, c. — Non esse est appetibile damnatis, et desperatis per accidens tantum, scilicet ratione pænæ. 1ª. V, 2, 3m. 1-2æ. VIII, 1, 3, XXIX, 4, 2m. LXXIII, 8, 2m. — Bonum arduum ratione boni attrahit appetitum, causando spem; sed ratione difficultatis retrahit, causando desperationem. 2-2æ. CLXI, 1, o. — Possibile convenit objecto appetitus, non omnino per accidens. 1-2æ. XL, 1, 3m. — Appetibile non movet appetitum sensitivum, nec rationalem, nisi apprehendatur. 1ª, LXXX, 2, 1m. 2-2æ. XXXIV, 1, c.

2° Quælibet res habet aliquem appetitum. 1ª. LIX, 1, c. LXXX, 1, c. — Appetitus naturalis nihil aliud est, nisi inclinatio et ordo rei ad rem sibi convenientem. 1ª. LXXVIII, 1, 3m. LXXX, 1, o. LXXXI, 1, c. LXXXVII, 4, c. — Est habitudo ad bonum naturale, ad quod tendit quando non habet, et in quo habito quiescit. 1ª. XIX, 1, 2, c. — Semper tendit in bonum existens in re. 1-2æ. VIII, 1, c. Semper sequitur formam in re existentem, alii autem apprehensam. 1ª. LIX, 1, c. LX, 1, c. LXXX, 1, c. 1-2æ. VIII, 1, o. XVII, 8, c. XXVI, 1, c. — Illud quod appetitur appetitu naturali, potest etiam appeti appetitu animali, cum fuerit apprehensum. 1-2æ. XXX, 3, 1m. — Quælibet potentia animæ appetitu naturali concupiscit, amat, delectatur, et hujusmodi: sed appetitu animali sola concupiscibilis. 1ª. LXXVIII, 1, 3m. LXXX, 1, 3m. 1-2æ. XXX, 1, 3m. — Appetitus potest dici naturalis tripliciter. scilicet: vel quia inest rei a natura: et sic est in qualibet potentia animæ, et etiam in voluntate, et in omni parte et membro corporis, et in omni re; vel quia consequitur formam mere naturalem, et simpliciter immersam materiæ; vel quia consequitur formam rationalem, quæ inest homini à natura, non tamen ut sequens formam actu apprehensam ab intellectu. 1ª, LXXVI, 1, c. 2ª. LXXVIII, 1, 3m. LXXX, 1, 3m. — Appetitus naturalis animæ non est potentia animæ distincta a cæteris ejus potentiis. 1ª. LXXX, 1, o. 1-2æ. XXX, 1, 3m. — Appetitus inferior naturaliter sequitur motum appetitus superioris, nisi aliquid repugnet. 2-2æ. CLVIII, 8, c. — Non obedit rationis imperio. 1ª. LXXXIII, 1, 5m. 1-2æ. XVII, 8, 9, o. 2-2æ. CXLVIII, 1, 3m. — Omnis potentia animæ naturali appetitu appetit objectum sibi conveniens. 1ª. LXXVIII, 1, 3m. LXXX, 1, 3m 1-2æ. XXX, 1, 3m. — Appetitus consequens apprehensionem animalis est potentia animæ distincta a cæteris ejus potentiis, non autem appetitus naturalis. 1ª. LXXX, 1, o. 1-2æ. XXX, 1, 3m. — Appetitus sensitivus movetur a cogitativa, seu æstimativa, imaginativa et sensu. 1ª. LXXXI, 3, 2m. 1-2æ. LXXV, 2, c. — Movetur immediate ab imaginatione, vel æstimativa, sed mediate a ratione. 1ª. LXXXI, 3, c. 1-2æ. XXX, 3, 3m. — Vis cognitiva non move, nisi mediante appetitiva; nec ratio universalis, nisi mediante ratione particulari; nec voluntas, nisi mediante appetitu sensitivo. 1ª. XX, 1, 1m. LXXX, 2, 3m. LXXXVI, 1, 2m. — Appetitus sensitivus dividitur per concupiscibilem et irascibilem. 1ª. LIX, 4, c. LXXVIII, 1. 3m. LXXXI, 2, o; 3, c. 2-2æ. XVIII, 1. c. LVIII, 4, c. CLXVIII, 2, c.— Et uterque obedit imperio rationis. 1ª. LXXIV, 3, c. LXXXI, 3, o. LXXXIII, 1, 1m, 5m. XCVI, 2, c. CX, 2, 3m. CXVII, 3, 3m. 1-2æ. XVII, 7, o. XXVI, 1, c. XLII, 4, c. L, 3, o. LVI, 4, o. LVIII, 2, c. 2-2æ. LVIII, 2, c; 4, 3m. CLVIII. 2, 4m. 3ª. XV, 2, 2m. XVIII, 2, c, 1m. XIX, 2, c. XX, 2, 3m. — Non obedit imperio rationis, nisi mediante voluntate. 1-2æ. XLVI, 4, 1m. — Actus appetitus sensitivi, ut est a potentia animæ, subjacet imperio rationis, non autem ut est ex dispositione organi corporalis. 1-2æ. XVII, 7, o. — Proprium hominis est quod appetitus inferior subdatur appetitui superiori et moveatur ab eo. 1-2æ. LXXIV. 3, 1m. 2-2æ. CLXXV, 2, 2m. — Appetitus sensitivus est proximus motui corporis nostri. 1ª. XX, 1, 1m. — In passionibus appetitus sensitivi est considerare aliquid quasi materiale, scilicet : corporalem transmutationem; et aliquid quasi formale, quod est ex parte appetitus, 1ª. XX, 1, 2m. — Bonum sensibile est objectum appetitus sensitivi, sed bonum simpliciter est objectum voluntatis. 1ª. LIX, 4, c. 1-2æ. I, 2, 3m. XIX, 3, c. 2-2æ. XXIV, 1, c. — Nullus appetitus movetur ad suum objectum, nisi apprehendatur sub ratione boni vel mali, convenientis vel nocivi. 1-2æ. IX, 1. 2m. — Appetitus sensitivus, ut rectus a ratione, potest esse subjectum virtutis et vitii. 1-2æ. L, 3. 3m. LVI, 3, c. 4, o; 5, 1m. LVII, 1, c. LXXIV. 1, c, 2m; 3, o. — Actus appetitus sensitivi semper est cum transmutatione corporis, et maxime circa cor. 1ª. XX, 1, 1m. 1-2æ. X, 3, c. XXII, 2, 3m. — Appetitus sensitivus et rationalis, id est, voluntas, sunt duæ potentiæ. 1ª. LXXX, 2, o. — Actus appetitus sensitivi, ratione mutationis corporalis annexæ, dicuntur passiones, non autem actus voluntatis. 1ª. XX, 1. 1m. — Appetitus sensitivus et voluntas sunt rationales participative. 1-2æ. XXIV, 1, 2m. LVI, 6, 2m. LIX, 4, 2m. LXI, 2, c, 2m. 2-2æ. LVIII, 4, 3m. 3ª. XVIII, 2. 4m. — Appetitus rationalis non dividitur per concupiscibilem et irascibilem. 1ª. LIX, 4, o. LXXXII, 5, o. — Non fertur in particulare, nisi sub ratione universalis. 1ª. LXXX, 2, 2m.

APPREHENSIO. Apprehensio aliqua est causa timoris et omnium operationum appetitus. 2-2æ. VII, 1, c. — Respectus qui est tantum in apprehensione rationis conferentis unum alteri, est relatio rationis tantum. 1ª. XXVIII, 1, c.

APPROPINQUATIO. Quanto aliquid habet minus de potentialitate, tanto magis appropinquat Deo. 1-2æ. XXII, 2, 1m. — Quanto aliqua sunt fini bono propinquiora, tanto sunt meliora. 2-2æ. LXXXI, 6, c, princ.

APPROPRIATIO. Appropriatio in communi est manifestatio divinarum personarum per attributa essentialia. 1ª. XXXIX, 7, c. — In divinis potest fieri dupliciter, scilicet : ex parte creaturarum, et ex parte Dei. Prima debet semper fieri per contrarium, secunda vero per similitudinem ad proprium. 1ª. XIX, 7, c, 1m; 8, c. — Appropriatum ut sic est posterius proprio, secundum modum intelligendi; sed ut essentiale, XX, est e conver so. 1ª. XXXIX, 7, 3m. — Attributa convenienter appropriantur divinis personis. 1ª. XXXIX, 7, 8, o. — Essentia nulli personæ appropriatur, nec operatio. 1ª. XXXIX, 8, c. — In speciali potentia appropriatur, Patri sapientia Filio, bonitas vero Spiritui Sancto. 1ª. XXXIX 7, 8, c. XLV, 6, 2m. XLVI, 3, c. 2-2æ. XIV, 1, c. — Veritas in divinis appropriatur Filio. 1ª XXXIX, 8, c. — Principium effectivum appropriatur Patri, exemplare autem Filio. 1ª. XLVI, 3, c. — Æternitas appropriatur Patri; pulchritudo filio, usus vero Spiritui sancto, secundum Hilarium. 1ª. XXXIX, 8, c. 3ª. LIX, 1, 2m. — Unitas appropriatur Patri; imago, æqualitas et verbum, Filio; nexus, Spiritui Sancto, secundum Augustinum. 1ª. XXXVII, 1, 3m. XXXIX, 8, c. XLVII, 2, 2m. 3ª. LVIII, 2, 5m. — Ex ipso appropriatur Patri; per quem, Filio, in quo, Spiritui Sancto. 1ª. XXXVI, 8, c. — Creatorem esse, appropriatur Patri; per quem, Filio; dominium vero et vivificatio, Spiritui Sancto. 1ª. XLV, 6, 2m.

AQUA. Aqua in communi habet sex proprietates : quia est diaphana, humida, frigida, generativa, abundans ubique, et sine pretio. 3ª. LXVI, 3, c. LXIX, 2, 2m; 4, 1m. — Est duplex, scilicet : viva, id est, continuata suo principio cum fluxu; et mortua, id est, stans. 1ª. XVIII, 1. 3m. — Non cooperit totam terram contra naturam, propter viventia super eam. 1ª. LXIX, 1, 2m, 4m. — Congregatio aquarum convenienter describitur tertia die. 1ª. LXIX, 1, o. — Aquæ dicuntur potius congregari et dividi quam creari, quia labiliter fluxæ sunt; sed aquæ quæ supra cœlos, sunt non sunt fluidæ, secundum Basilium. 1ª. LXVIII, 2, c. LXIX, 1, 1m. — Aqua calida citius et fortius congelatur. 1-2æ. XXXV, 6, 2m. XXXVII, 1, 2m. XLVIII, 2, c. LXXXVII, 2, c. — De latere Christi vera aqua exivit in cruce. 3ª. LXVI, 4, 3m. LXXIV, 7, 3m. — Aqua benedicta non est sacramentum, sed est quid sacramentale. 3ª. LXV, 1, 6m. — Non ordinatur directe ad remedium præstandum, sed contra dæmones et contra omne impedimentum sacramentorum. 3ª. LXV, 1, 6m. — Datur contra impugnationem exteriorem dæmonum; exorcismus autem, contra interiorem 3ª. LXXI, 2, 3m. — Delet peccata venialia. 3ª. LXV, 1, 6m, 8m. LXXXIII, 3, 3m. LXXXVII, 3, o. — Potest iterari, non autem exorcismus pro quo sumitur contra dæmones. 3ª. LXXI, 2, 3m. — Potest ei fieri additio aquæ non benedictæ, et tota erit benedicta. 3ª. LXXVII, 8, 3m. LXXXIII, 3, 3m. LXXXVII, 3, o.

AQUILA. Aquila significat superbiam. 1-2æ. CII, 6, 1m.

AQUILO. Aquilo flans facit generare mares, auster vero feminas. 1ª. XCII, 1, 1m. XCIX, 2, 2m.

ARBOR. Aliter habetur spes fructificationis arboris cum virescit frondibus, et aliter cum jam primordia fructuum incipiunt apparere. 1-2æ. LXIX, 2, c. — In arboribus et in herbis nihil erat immundum secundum legem, sicut in omni, genere animalium. 1-2æ. CII, 6, 2m.

ARCA. Arca testamenti significat secreta fidei, quæ permittuntur videri a majoribus tantum. 1-2æ. CII, 4, 6m. — Dispositio arcæ testamenti interius et exterius, et expositio litteralis et figuralis omnium pertinentium ad eam. 1-2æ. CII, 4, 6m.

ARCHANGELUS. Archangeli sunt medius ordo inter angelos et principatus. 1ª. CVIII, 5, 4m.

ARCHITECTOR. Architector est principalis artifex, præcipiens induci formam et præparari materiam. 1ª. XVIII 3, c.

ARGUMENTUM. Argumentum dicitur dupliciter, scilicet : ratio rei dubiæ et signum evidens sensibile. 3ª, LV, 5, c. — Oratio firmat argumentum : primo a substantia actus ; secundo, a circumstantiis. 1-2æ. VII, 1, 1m. — Argumentum ex solo litterali sensu sumitur sacræ Scripturæ. 1ª. I, 10, 1m. — Ab auctoritate Dei est firmissimum, sed ab auctoritate humana est debilissimum. 1ª. I, 8, 2m.

ARISTOTELES. Aristoteles instituit sectam Peripateticorum, quorum princeps ipse fuit. 1-2æ. LIX, 2, c. 2-2æ. CXXIII, 10, c

ARITHMETICA. Arithmetica et geometria procedunt ex principiis notis lumine naturali intellectus. 1ª. I, 2, c.

ARMUS. Armus dexter et pectusculum hostiæ in lege veteri erant sacerdotis, contra divinationem, et quia sapientia cordis et fortitudo sunt ei necessaria. 1-2æ. CII, 3 8m. fin.

ARRHA. Spiritus Sanctus dicitur pignus, sed magis proprie arrha : arrha, per respectum ad ea dona quæ manent in patria; pignus vero, per respectum ad ea quæ evacuabuntur. 1-2æ. CXIV, 3, 3m. fin.

ARROGANTIA. Arrogans est qui sibi tribuit quod non habet. 2-2æ. CXII, 1, 2m. Arrogantia qua aliquis supra se extollitur, est species superbiæ; nec est jactantia, sed sæpe est causa ejus. 2-2æ. CXII, 1, 2m.

ARS. Ars est virtus intellectualis in quantum facit facultatem boni operis; non autem simpliciter est virtus, quia non perficit usum nec appetitum. 1-2æ. LVII, 3, 4, o. — Est recta ratio factibilium et habitus operativus. 1a. XXII, 2, c. 1-2æ. LVII, 3, 4, o. XCIII, 1, c. 2-2æ. XLVII, 5, c. — Forma artis est similitudo ultimi effectus intenti ab artifice. 3a. LXXVIII, 2, c. — Ars semper est ad bonum, sicut et scientia. 1-2æ. LVII, 3, 1m. — Artis est aliqua virtus, quia ad bonum ejus usum requiritur aliqua virtus moralis. 1-2æ. LVII, 3, 2m. 2-2æ, XLVII, 4, 2m. — Scientiæ ad nullum opus ordinatæ dicuntur simpliciter scientiæ, non autem artes. 1-2æ. LVII, 3, 3m. — Artes quæ ordinantur ad opus rationis, dicuntur liberales; quæ vero ordinantur ad opus corporis, dicuntur corporales. 1-2m. LVII, 3, 3m. — Artes liberales sunt speculativæ; sed dicuntur artes, quia habent aliquid per modum operis. 1-2æ. LVII, 3, 3m. 2-2æ. XLVII, 2, 3m. — Omnis applicatio rationis rectæ ad aliquid factibile pertinet ad artem; ideo est aliqua ars speculativa; non autem prudentia, quia est tantum de considerabilibus, in quibus non sunt viæ determinatæ ad finem. 2-2æ. XLVII, 2, 3m. — Ars magis convenit cum prudentia quam habitus speculativi, ratione objecti et subjecti; sed e converso, ratione virtutis. 1-2æ. LVII, 4, 2m. — Differt realiter a prudentia. 1-2æ. LVII, 4, o; 5, 1m. 2-2æ. XLVII, 4, 2m. — Non requirit aliquos habitus morales in appetitu, sicut requirit prudentia. 1-2æ. LVII, 4, c. LVIII, 5, 2m. — Habet determinata media ad finem; sed in quibusdam non habet, in quibus per similitudinem dicitur aliquis prudenter agere, ut in medicina et navali, in quibus est necessarium consilium. 2-2æ. XLVII, 4, 2m. XLIX, 5, 2m. — Bonum artis est extra hominem, scilicet in artificialibus; sed bonum prudentiæ est intra hominem. 1-2æ. LVII, 4, c; 5, 1m. — Operatio artis fundatur super operationem naturæ, et hæc super creationem. 1a. XLV, c, 4m. — Initium artis secundum ejus essentiam sunt principia, ex quibus procedit ars; sed, secundum ejus effectum, est unde incipit ars operari, sicut principium artis ædificativæ est fundamentum. 2-2æ. XIX, 7, c. — Quidquid est contra naturam artificiati, est contra naturam artis. 1-2æ, LXXI. 2, 4m. — Ars non potest inducere formam substantialem, nisi virtute naturæ. 2-2æ. LXXVII, 2, 1m. 3a, LXVI, 4, c. LXXV, 6, 1m. — In aliqua materia est virtus agens ad productionem formæ artis, in aliqua vero non. 1a. LXXVII, 1, c. — Vendere artes liberales quoad veritatem earum, peccatum est simoniæ; non autem locare operas suas, scilicet : docendo eas, quia hoc licitum est. 2-2æ. C, 3, c, 3m. — Id quod de se ordinatur ad malum, non est ars. 1-2æ. LVII, 3, 1m. 2-2æ. XCV, 1, 2m. CLXIX, 2, 2m. — In actu artis dupliciter contingit esse peccatum, scilicet : deviando a fine particulari artis, et a fine communi ; primum est proprium, secundo vero est artificis, in quantum est homo. 1-2æ. XXI, 2, 2m. LVII, 3, 1m. — In arte peccans volens, est eligibilior quam peccans nolens ; sed in virtutibus moralibus est e converso. 1-2æ. XXI, 2, 2m. LVII, 4, c. 2-2æ. XLVII, 1, 3, 8, c. — Artes quibus ut pluries aliqui male utuntur, licet de se sint licitæ, debent tamen exstirpari de civitate per principes, secundum Platonem. 2-2æ. CLXIX, 2, 4m.

ARTICULUS. Articulus fidei est indivisibilis veritas de Deo, arctans nos ad credendum, secundum Richardum de Sancto Victore 2-2æ. I, 6, o. — Articulus dicitur quadrupliciter scilicet : membrum, conclusio, particula in judicio, et spiritualis difficultas supposita in fide non dependens ex alia 2-2æ. I, 6, c.

ARTIFEX. Artifex ex suo opere est laudabilis vel culpabilis, per bonitatem vel malitiam sui actus. 1-2æ. XXI, 2, c. 2m.

ARTIFICIALE. Formæ artificialium sunt accidentia. 3a, LXVI, 4, c. — Formæ artificialium nihil aliud sunt, quam compositio, ordo et figura. 2-2m. XCV, 2, 2m. — In artificialibus ratio ordinatur ad finem particularem, in moralibus autem ad finem communem totius humanæ vitæ. 1-2æ. XXI, 2, 2m. LVII, 4, 2-2æ. XLVII, 4, 2m. — Nullum artificiale, ut imagines et verba, habet aliquam vim a constellationibus, sed a dæmonibus. 2-2æ. XCVI, 2, 2m.

ASCENSUS. Ascendere in cœlum fuit conveniens Christo. 3a. LVII, 1, 6, o. — Christus ascendit secundum utramque naturam. 3a. LVII, 2, o. — Ascendit propria virtute utriusque naturæ. 3a. LVII, 3, o. — Super omnes cœlos et super omnem creaturam. 3a. LVII, 4, 5, o. LVIII, 3, c. — Ascensio Christi et quies sursum, vel cujuscumque corporis gloriosi, non est violenta, sed naturalis 1a. LVII, 3, 2m ; 4, 4m. — Crebra fuit Christi conversatio cum discipulis ad eorum consolationem, ante ejus ascensionem. 3a. LV, 3, 3m. — Nescitur ubi Christus corporaliter ante ascensionem manserit, cum hoc Scriptura non tradat. 3a. LV, 3, 2m. — Non statim post resurrectionem ascendit, propter fidem confirmandam. 3a. LVII, 1, 4m. — Ascensio non fuit in instanti. 3a. LVII, 3, 3m. — Fuit causa nostræ salutis. 3a. LVII, 6, o. — Ascendens aperuit nobis paradisum quoad locum, non autem quoad visionem. 3a. XLIX, 5, 4. — Animæ sanctorum post resurrectionem et ante ascensionem Christi, etiam in limbo, viderunt Deum per essentiam. 3a. LII, 4, 3m. — Ante ascensionem Christi nullus intravit paradisum cœlestem, sed latro statim moriens intravit in visionem Dei, non autem in paradisum terrestrem. 3a. LII, 4, 3m. — Ascendenti Christo accrevit gaudium quoad modum, non autem intensive nec extensive, quia de omnibus perfectum gaudium habuit ab instanti suæ conceptionis. 3a. LVII, 1, 2m.

ASSENSUS. Assentire est actus intellectus, sed consentire est actus voluntatis. 1-2æ. XV, 1, 3m. 2-2æ. II, 1, 3m. — Assensus contingit tripliciter scilicet : propter evidentiam rei, sicut principiorum habitus, vel propter aliud, ut in scientia, vel per imperium voluntatis, ut credere. 2-2æ. I, 4, c ; 2, c. — Voluntas dupliciter movet intellectum ad assentiendum scilicet : ex ordine ad bonum vel coactione veri non visi. 2-2æ. V, 2, c. — Intellectus dupliciter perficitur ad assentiendum veritati : primo capiendo eam, secundo habendo certum judicium de ea. 2-2æ. IX, 1, c. — Intellectus necessario assentit principiis per se notis, et aliis cognitis sequi necessario ex iis, non autem aliis veris. 1a. LXII, c, 2m. LXXXII, 1, 2, 8. 1-2æ. XVII, 6, c. — Intellectus non potest assentire oppositis dignitatum. 1a II. 10. c.

ASSIDUITAS. Assiduitas unius rei fastidium parit. 2-2æ. LXXXIII. 11, 4m.

ASSIMILATIO. Assimilatio est duplex scilicet : in natura et in specie intelligibili ; secunda requiritur in cognitione, non autem prima. 1a. LVII, 2, 2m. LXXXV, 8, 3m. LXXXVIII, 1, 2m. — Intelligere per assimilationem competit soli intellectui recipienti speciem a rebus. 1a. XIV, 2, 2m. — Assimilari possumus tripliciter Verbo Dei, sive Filio Dei : primo secundum rationem formæ, et non secundum intellectualitatem ipsius : secundo secundum rationem formæ, et intellectualitatem ipsius : tertio secundum unitatem quam habet ad Patrem, per gratiam et charitatem. 3a. XXIII, 3, c. — Talis assimilatio per gratiam et charitatem perficitur ratione adoptionis, quia sic assimilatis debetur hæreditas æterna. 3a. XXIII, 3. c. — Assimilatio intellectus practici ad Deum est secundum proportionalitatem, speculativi autem secundum unionem et informationem, quæ est multo major. 1-2æ. III, 5, 1m. — Summa assimilatio hominis ad Deum est per operationem ; ideo per beatitudinem homo Deo maxime conformatur. 1a. LXIII, 3, c. 1-2æ, LV, 2, 3m. — Generans non assimilat sibi genitum in perfectionibus acquisitis per actus, nisi in aptitudine. 1-2æ. LXXXI, 2, c. — Causa assimilationis filii ad patrem non est materia, sed formativa virtus in semine causata ex operatione virtutis formativæ patris in semen. 1a. CXIX, 7, 2m. — Filii quandoque assimilantur avis et proavis, quia in semine est virtus eorum. 1a. CXIX, 2, c, 2m. — Magis assimilantur parentibus secundum irascibilem, quam secundum concupiscibilem. 1-2æ. VI, 5, c. 2-2æ. CLVI, 4, c.

ASSISTERE. Assistere sumitur dupliciter scilicet : simpliciter et secundum quid. 1ª. CXII, 3, c. — Assistere Deo est esse circa Deum, id est immediate recipere illuminationes in simplicitate divini luminis. 1ª. CXII, 3, c. Satan dicitur affuisse, non autem astitisse Deo. 1ª. CXII, 3, 3m.

ASSUMPTIO. Assumere dicit actum assumentis et terminum. 3ª II, 8, c. III, 1, 2, 4, c. — Proprie convenit personæ, non autem naturæ. 3ª, III, 1, 2, 3, o. — Assumi convenit naturæ, non autem personæ. 3ª. IV, o. CLXV, 4, 3m. — Assumptio significat actionem in fieri, et respicit diversimode agens, patiens, terminum a quo et terminum ad quem; unio autem significat relationem in facto esse, et eodem modo respiciens omnia. 3ª. II, 8, o. — Assumptio differt ratione ab unione, et incarnatione seu humanatione. 3ª. II, 8, 3m. — Natura divina est unita, non autem assumpta, sed natura humana est unita et assumpta 3ª. II, 2, 8, c, 2m. — Uniens est unitum, non autem assumens est assumptum. 3ª. II, 8, c. — Omnis persona assumens est uniens; non autem e converso, quia Pater est uniens, non autem assumens. 3ª. II, 8, 2m. III, 1, 1m. — Assumere naturæ convenit ratione principii tantum, sed personæ ratione principii et termini. 3ª. I, 1, 2, o; 4, 2m. — Abstracta personalitate natura potest assumere. 3ª. III, 3, o. — Deus posset assumere naturam angelicam sine corruptione personalitatis angelicæ. 3ª IV, 1, 3m. — Quælibet natura posset de potentia Dei absoluta assumi, sed tantum natura humana secundum congruentiam. 1ª. IV, 1, o. — Quælibet persona potest sine alia incarnari et assumere. 3ª. III, 4, 5, o. — Tres personæ possunt unam numero naturam assumere. 3ª. III, 6, o. — Et tunc tres personæ essent unus homo unitate naturæ, non autem unitate personæ. 3ª. III, 6, 1m; 7, 2m. — Una persona potest plures naturas humanas assumere. 3ª. III, 7, o. — Si una persona divina assumeret duas naturas humanas, tunc illa persona esset tantum unus homo, et non plures. 3ª. III, 7, 2m. — Assumptio naturæ humanæ convenientius facta est ad Filium, quam ad Patrem, vel ad Spiritum sanctum. 3ª. III, 8, c. XXXIX, 8, 2m — Filius Dei assumpsit naturam humanam cum omnibus perfectionibus suis. 3ª. IX, 1, c. XVIII, 1, 2, c. — Columba non fuit assumpta in unitate personæ Spiritus sancti, quia non apparuit ut salvaret, sed ut significaret. 1ª. XLVII, 7, 1m. 3ª XXXIX, 6, 2m; 7, c. — Natura humana assumpta est in individuo 3ª. II, 3ª, 2, 3m; 5, 2m. IV, 2, 1m; 3, c; 4, o. — Non decuit ut natura humana in quolibet suo supposito assumeretur. 3ª. II, 5, 2m. IV, 5, o. — Natura humana convenienter assumpta est de stirpe Adæ. 3ª. IV, 6, o. XXXI, 1, o — Non debuit immediate assumi in Adamo. 3ª IV, 6, 2m. — Assumi convenit naturæ humanæ ratione sui, et non ratione suppositi; ideo non convenit Deo. 3ª. XVI, 4, 3m. — Deus convenienter carnem assumpsit de muliere, 3ª. XXXI, 4, o. — Deus non assumpsit hominem. 3ª. IV, 3, o. — Christus assumpsit animam, contra Arium, Eunomium et Appollinarem 3ª. V, 3, o. X, 2, 1m. — Animam rationalem, contra Eunomium et Appollinarem. 3ª V, 4, o. XVI, 3, 2m. XVIII 1, c. — Assumptio Christi non fuit tantum per inhabitationem gratiæ, contra Nestorium et Theodorum. 3ª. II, 6, c. XVI, 1, 3, 4, 7, c. XVIII, 1, c. — Non attulit corpus de cœlo, sed assumpsit ipsum de muliere, contra Valentinum et Marcianum. 3ª. V, 2, o. XXXVI, 3. XXXVII, 1, c. LIV, 3, c. — Assumpsit verum corpus et non phantasticum, contra Manichæum et Valentinum. ª. V, 1, o; 2, c. XIV, 1, c. XVI, 1, c. XXXIX, 1, c. XXXIX, 7, c. — Assumpsit naturam humanam integram et perfectam. 3ª. IX, 1, c. XVIII, 1, c; 2, c. — Hæreticum est dicere Christum non assumpsisse partes unitas. 3ª. II, 5, c. — Hæreticum est dicere Deum esse unitum homini accidentaliter. 3ª. II, 6, c. — Caro assumpta est, mediante anima, et anima, mediante spiritu. 5ª. VI, 1, 2, o; 3, 1m; 4, 3m. XXXIII, 2, c. XLIX, 6, 3m. L. 2, 2m; 3, c. — Caro Christi assumpta est de Adam, de David et de Abraham. 3ª. XXXI, 2, o. — Anima Christi non fuit prius creata quam assumpta. 3ª. VI, 3, o. — Partes assumptæ sunt, mediante toto ordine intentionis, sed e converso ordine executionis. 3ª. VI, 5, o. — Natura humana assumpta est, mediante gratia habituali, sicut medio congruitatis, et Spiritu sancto sicut causante, et unione sicut effectu consequente. 3ª, VI, 6, o. — In eodem instanti anima et caro sunt assumptæ et unitæ. 3ª. VI, 1, c; 3, 4, o; 5, c. XXXIII, 2, o. XXXIV. 1, c. XXXV, 4, c. — In eodem instanti anima creata est, caro concepta et animata, et utraque assumpta est a Verbo, scilicet in primo instanti. 3ª. VI, 3, 4, o. XXXIII, 1, 2, 3, o. XXXV, 4, o. — Christus assumpsit omnes defectus naturales corporis communes toti naturæ humanæ. 3ª. XII, 4, 3m. XIV, 4, o. XV, 1, o. XLVI, 4. 3m — Nullum morbum assumpsit, nec aliquem defectum non communem omni homini. 3ª. XIV 4, o. XLVI, 3, 2m; 5, c : 9, 4m. LI, 2, c. — Nullum defectum contraxit, sed volontarie assumpsit. 3ª. XIV, 3, o. — Assumpsit defectus corporis necessitate naturæ corporis ; non autem coacte, nec contra voluntatem divinam nec humanam. 3ª. XIV, 2, o. XV, 5, 1m, 2m. — Nullum defectum animæ assumpsit, nec contraxit, scilicet : ignorantiam, culpam, vel defectum gratiæ. 3ª. I, 1, 3m. XII, 4, 3m, XIV, 3, 1m; 4. c. XV, o. XXXI, 7, o. XLVI, 4, 2m.

ASTROLOGIA. Astrologia et perspectiva non sunt proprie species mathematicæ, sed secundum quid. 1-2æ. XXXV, 8, c. — Astrologia et perspectiva sunt magis naturales quam mathematicæ naturaliter sed formaliter ; et principaliter sunt e converso. 2-2æ. IX, 2, 3m. — Astrologus potest prædicere futura determinata, ut semper vel ut frequenter in suis causis, non autem contingentia ad utrumlibet. 1ª. CXV, 4, 3m. 1-2æ. IX, 5, 3m. 2-2æ. XCV, 1, c; 5, o.

ASTUTIA. Astutia est vitium speciale, differens a prudentia carnis, utens non veris viis vel mediis, sed simulatis; ideo opponitur prudentiæ. 2-2æ. LV, 3, o; 4, c. LXIX, 2, c. XCVII, 13, 3m. CXI, 3, 2m. — Astutia quandoque dicitur prudentia, et e converso 2-2æ. LV, 3, 1m; 4, 1m. XCII, 1, 1m. — Consistit in excogitatione simulatæ viæ ; sed dolus et fraus in exsecutione ejus. 2-2æ. LV, 4, o. LXIX, 2, c. CXI, 3, 2m.

ATHANASIUS. Athanasius et Gregorius Nazianzenus tantæ auctoritatis fuerunt, ut nemo contrarietur eis. 1ª. LXI, 3, c.

ATTENTIO. Attentio triplex in oratione scilicet : ad verba, ad petitionem, et ad Deum vel ad aliam circumstantiam. 2-2æ. LXXXIII, 13, c. — Attentio actualis est necessaria in oratione, saltem in principio. 2-2æ. LXXXIII, 13, o.

ATTINGERE. Attingere naturam superiorem contingit dupliciter scilicet : objective et secundum virtutem. 1-2æ. III, 7, 3m. — Attingere Deum tripliciter contingit scilicet : similitudine, operatione et unione personali ; primum convenit omni creaturæ, secundum tantum rationali, tertium vero soli Christo. 2-2æ. II, 3, c.

ATTRIBUTUM. Ex eo quod aliquid attribuitur alicui, oportet ei attribui omnia quæ sunt de ratione ejus. 1ª. XXVIII, 3, c. — Attributa Dei differunt tantum ratione, sed fundamentum habent ex natura rei. 1ª. XIII, 4, o; 12, c. — Plura attributa sunt in Deo, sed unite. 1ª. XIII, 4, o; 12, c. — Attributa essentialia possunt a nobis naturaliter cognosci, non autem personalia. 1ª. XXXII, 1, o. XXXIX, 7, c. — Ratio attributorum est conceptio intellectus, quam significat nomen. 1ª. XIII, 1, o; 4, o. — Attributa divina prædicantur de se invicem nominibus primæ intentionis, non autem secundæ. 1ª. XXXII, 3, 3m. — Quilibet effectus Dei est a quolibet attributo ejus, tamen reducitur ad illud, cum cujus ratione magis convenit. 1ª. XLV, 6, 3m.

AUCTOR. Secundum Hilarium, Spiritus sanctus a Patre et Filio auctoribus confitendus est. 1ª. XXXVI, 4, 7m.

AUCTORITAS. Humanæ rationi prævalet auctoritas divina, multo magis quam auctoritas philosophi rationi debili alicujus pueri. 1ª. I, 8, 2m.

AUDACIA. Audacia includit in se securitatem, sicut contrariam privationem. 1-2æ. XLV, 1, 3m. — Proprie respicit malum, sed bonum ei conjunctum respicit spes ; et similiter desperatio respicit directe bonum, sed malum ei conjunctum respicit timor. 1-2æ, XLV, 2, 3m; 4, 2m. — Est peccatum contrarium fortitudini. 2-2æ. CXXVI, 2, 3m. CXXVII, 2, o. — Contrariatur timori secundum accessum et recessum circa idem objectum; spes autem secundum contrarietatem objectorum. 1-2æ. XXIII, 2, c. fin. XLV, 1, o; 3, c. 2-2æ. CXXIII, 3, 3m. CXXIX, 6, 2m. — Sicut spes est prior quam audacia, ita timor est prior quam desperatio. 1-2æ. XLV, 2, 2m. — Sicut ex timore non semper sequitur desperatio, nisi sit intensus, sic nec ex spe audacia, nisi sit vehemens. 1-2æ XLV, 2, 2m. — Nullus defectus est per se causa audaciæ, sed omnia quæ faciunt spem victoriæ, vel calefaciunt cor. 1-2æ. XXV, 3, c, XLV, 3, o. — Omnia quæ sunt nata causare spem vel excludere timorem, ex parte animæ vel corporis, sunt causa audaciæ. 1-2æ. XLV, 3, c. — Audacia sequitur spem, nec est pars ejus sed effectus, sicut desperatio respectu timoris. 1-2æ. XXV, 3, c. fin. XLV, 2, o; 3, c, 2-2æ. CXXV, 2, 3m. CXXIX, 7, c. — Non potest esse passio principalis. 1-2æ. XXV, 4, 2m, 3m. XLV, 2, 3m. — Causat tremorem, revocando calorem ab exterioribus ad interiora, scilicet ad cor; timor autem ad inferiora. 1-2æ. XLV, 4, 1m. — Non causatur ex ira nisi mediante spe. 1-2æ. XLV, 4, 3m. — Est subjective in irascibili 1a. LIX, 1, 2m. 1-2æ. XXIII, 1, 2, c. — Habentes se bene ad divina et passi injusta, habentes cor parvum et experti, sunt audaciores oppositis. 1-2æ. XLV, 3, o. — Habentes pulmonem sanguineum et amatores vini sunt audaciores a iis, propter caliditatem ampliantem et extendentem cor. 1-2æ. XLV, 4, c. 1m. — Audaces sunt promptiores in principio quam in ipsis periculis, sed fortes e converso. 1-2æ. XLV, 4, o.

AUDIRE. Peccat detractionem audiens; minus tamen quam detractor, nisi audiat ex odio. 2-2æ. LXXIII, 4, o.

AUDITUS. Duplex auditus scilicet: interior et exterior. 2-2æ, V, 1, 3m. — Auditus deservit disciplinæ, et visus intentioni, 1a. CXVII 1, o.

AUGMENTUM. Augmentum est motus non continuus. 1-2æ. LII, 3, c. 2-2æ. XXIV, 6, c. — Augmentum formarum tripliciter terminatur scilicet: ratione formæ, agentis et subjecti. 2-2æ. XXIV, 8, c. 3a. VII, 12, c. — Formæ specificæ respectu alterius, quædam augentur ratione sui et subjecti, ut motus, sanitas et quilibet habitus; sed absolute ratione subjecti tantum, ut qualitates sensibiles; primarum aliquæ, non omnes, augentur per additionem; non autem secundæ, sed per hoc quod subjectum magis participat eamdem formam. 1-2æ. LII, 1, o. LIII, 2, 3m. LXVI, 1, 2, o. 2-2æ. XXIV, 5, 1m. — Scientia augetur secundum intensionem ac us dupliciter scilicet: ex parte subjecti et secundum numerum objectorum; sed virtus tantum primo modo. 1-2æ. LII, 2, c. LXVI, 1, o. 2-2æ. XXIV, 4, 2m; 5, c. 1m. — Opinio quadruplex de augmento formarum. 1-2æ LII, 1, c. — In magnitudine corporali augmentum est duplex scilicet: per additionem, ut in viventibus: vel per intensionem, sicut in rarefactione. 1-2æ. LII, 2, 1m. 2-2æ. XXIV, 5, 1m. — Motus, manente eadem specie, augetur triplicite scilicet: per additionem temporis, vel viæ, vel participatione subjecti. 2-2æ. LII, 2, c. — Augens habitum semper facit aliquid in subjecto, non quidem formam novam, sed quod subjectum perfectius participet formam præexsistentem, vel quod amplius se extendat. 1-2æ. LII, 2, 2m, 3m. 2-2æ. XXIV, 5, 3m. — Habitus corporales non multum videntur augeri per additionem, sed per transmutationem primarum qualitatum, quæ non augentur, nisi per intensionem ex parte subjecti participantis. 1-2æ. LII, c. fin. — Omnis forma augetur, id est suscipit magis et minus, nisi consistat in indivisibili, ut species numeri; vel secundum numeros, ut quantitates continuæ, figuræ et relationes; vel det esse substantiale. 1-2æ. LII, 1, 2, o. 3a. VII, 12, c. — Augmentum formarum nominatur ad similitudinem augmenti corporum. 1-2æ. LII, 1, c. — Corpus hominis augetur per additionem materiæ. 1a. CXIX, 1, c.

AUGURIUM. Augurium est divinatio a garritu avium sumpta; sed auspicium a motu avium. 2-2æ. XCV, 3, c. — Est illicitum in iis quæ non causantur a cœlis, vel quæ non pertinent ad aves. 2-2æ. XCV, 7, o. — Per avium garritus et motus et alias dispositiones possunt futura præcognosci, non sicut per causas futurorum eventuum, sed sicut per signa. 2-2æ. XXXV, 7, c.

AUGUSTINUS. Augustinus sequitur Platonem quantum potest, salva fide. 1a. LXVI, 2, 1m. LXXVII, 5, 3m. LXXXIV, 5, c. 2-2æ. XXIII, 2, 1m.

AUREOLA. Aureola martyrum est simpliciter potior cæteris: virginum diuturnior: confessorum vero periculosior. 2-2æ. CLII, 1, c. — Ex ratione operis meritorii quoddam accidentale præmium debetur essentiali præmio, quod aureola appellatur. 3a. s. LXXIX, 1, o. — Cum fructus hoc loco consistat in gaudio dispositionis operum, et aureola in gaudio perfectionis operum, non est idem fructus quod aureola. 3a. s. XCVI, 2. o. — Continentiæ magis debetur fructus, quam alii virtuti, cum ea virtus præcipue hominem liberet a subjectione carnis, ratione cujus fructus ei respondet. 3a. s. XCVI, 5, c. — Convenienter assignantur tres fructus tribus continentiæ partibus; conjugali enim continentiæ tricesimus, viduali sexagesimus, virginali centesimus fructus debetur, 3a. s. XCVI, 4, c. — Cum per virginitatem singularis quœdam victoria contra carnem obtineatur, virginibus quibus propositum fuit virginitatis perpetuo servandæ, aureola ex merito debetur. 3a. s. XCVI, 5, c. — Quemadmodum virginibus, sic et martyribus aureola debetur, tum propter victoriam passionum martyrii, tum propter causam pugnæ. 3a. s. XCVI, 6, c. — Sicut virgines et martyres, ita doctores aureolam consequuntur, propter victoriam quam obtinent adversus diabolum per prædicationem et doctrinam. 3a. XCVI, 7, o. — Quanquam competat Christo aureola, cum strenue pugnaverit et vicerit, non tamen aureola ei debetur. 3a. s XCVII, 8, c. — Angelis non competit habere aureolam. 3a. s. XCVI, 9, o. — Cum aureola sit gaudium de his operibus, quorum gratia ea debetur, proprie in mente esse dicitur, quamvis etiam aliquis decor ex gaudio aureolæ in corpore resultet 3a. s. XCVI, 10, c. — Cum virgines martyres et doctores in perpetua pugna sint, et victoriam ex ea consequantur, merito eis assignatæ sunt tres aureolæ. 3a. s. XCVI, 11, c. — Simpliciter loquendo, aureola martyrum est omnium potissima. 3a. s. XCVI. 1-2, c. — Cum meritum sit causa præmii, consequens est ut sicut præmio præmium est majus, sic auréola una major altera esse dicatur. 3a, s. XCVI, 13, o.

AURUM. Aurum habet vim lætificandi 2-2æ. LXXVII, 2, 1m.

AUSTERITAS. Austeritas est pars potentialis temperentiæ, scilicet virtus refrenans loquacitatem. 2-2æ. CXLIII, c. — Ut virtus, non excludit omnes delectationes, sed tantum superfluas et inordinatas; ideo videtur pertinere ad amicitiam, id est ad affabilitatem, vel ad eutrapeliam, id est ad jucunditatem. 2-2æ, CLXVIII, 5, 3m. — Austera severitate peccata proximi dijudicans, ac si ipse esset justus, est superbus, in quantum scilicet aliquis propria peccata parvipendens seipsum proximo præfert in corde suo. 2-2æ. XXXIII, 5, o

AUXILIUM. Auxilium maximum ad omnia, calor et spiritus sunt animali. 1-2æ. XLIV, 1, 2m. — Homo non potest habere auxilia et instrumenta determinata a natura, sicut alia animalia, quia esset contra complexionem ejus, et etiam infinitis indiget. 1a. LXXVI, 5. 4m. XCI, 3, 2m. 1-2æ. V, 5, 1m. — Naturale est cuilibet dolenti uti quocumque auxilio ad repellendum nocivum præsens, quod infert dolorem. 1-2æ. XLIV, 1, 2m. — Quilibet homo indiget auxilio divino et humano. 2-2æ. CXXIX, 6, 1m.

AVARITIA. Avaritia est amor immoderatus habendi. 1a. LXIII, 2, 2m. 2-2æ. CXVIII, 1, 8, c. — Avaritia proprie semper est peccatum. 2-2æ. CXVIII, 1, o. CXIX, 1, o. — Est spirituale peccatum. 2-2æ. CXVIII, 6, o. — Avaritia, secundum quod opponitur justitiæ, hoc modo ex genere suo est peccatum mortale; contingit tamen in hoc genere avaritiæ esse peccatum veniale, propter imperfectionem actus. 2-2æ. CXVIII, 4, o. — Est medium inter peccata pure spiritualia et peccata pure carnalia. 1-2æ. LXXII, 2, 4m. 2-2æ.

CXVIII, 6, 1^{m}. — Est contra Deum, contra se et contra proximum 2-2^{ae}. CXVIII, 1, 2^{m}; 3, 1^{m}. — Large est in dæmonious, scilicet immoderata cupiditas habendi quodcumque bonum creatum, non autem proprie. 1^{a}. LXIII, 2, 2^{m}. — Senes sunt naturaliter avari propter defectum naturæ eorum. 2-2^{m}. CXVIII, 1, 3^{m}; 5, 3^{m}. CXIX, 3, o. — Dupliciter importat immoderantiam exteriorum scilicet : in affectu et in re. 2-2^{ae}. LV, 8, c. CXVIII, 1, 3^{m}; 3, c. — Sumitur dupliciter scilicet : large pro omni cupiditate inordinata habendi quodcumque bonum creatum : et proprie, ut est speciale peccatum circa possessiones exteriores. 1^{a} LXIII. 2-2^{m}. 2-2^{ae}. CXVIII, 2, o; 5. 2^{m}. — Species avaritiæ sunt septem scilicet : parcitas, tenacitas, cymilitas, turpe lucrum, usura, latrocinium et alea. 2-2^{ae}, CXVIII, 8, 4^{m}. — Vitium capitale, cujus filiæ sunt septem scilicet : proditio, fraus, fallacia, perjurium, inquietudo, violentia et obduratio. 2-2^{ae}. LV, 8, o. CXVIII. 7, 8, o. — Avaritia, libido et cupiditas dicuntur tripliciter scilicet : passio habitualis consequens peccatum originale, id est fomes ; inordinatus appetitus cujuscumque rei, vel tantum divitiarum : prima est radix omnis peccati : secunda est genus omnis peccati : tertia est vitium capitale. 1-2^{ae}. LXXVII, 5, 1^{m}, LXXXII, 4, 3^{m}. LXXXIV, 1, o. 2-2^{ae}. XXIV, 10, 2^{m}. CXIX, 2, 1^{m}. — Etiam tertio modo, scilicet ut est tantum inordinatus appetitus divitiarum, radix est omnium peccatorum. 1-2^{m}. LXXXIV, 1, o; 2, c. fin ; 3, 1^{m}; 4, 4^{m}. 2-2^{ae}. CXIX, 2, 1^{m}. — Facit homines odiosos, et causatur ex nimio amore sui. 2-2^{ae}. XXIX, 4, 3^{m}. — Est maximum peccatorum secundum quid, id est ex parte conversionis, et minimum simpliciter ; id est ex parte aversionis. 2-2^{ae}. CXVIII, 5, o. — Est gravius peccatum prodigalitate, quia magis repugnat liberalitati ; sed inutilior est et insanabilior triplici ratione. 2-2^{m}. CVII, 2, c. CXVIII, 5, 3^{m}, CXIX, 3, o. — Superabundat in amando, acquirendo et retinendo, sed deficit in dando ; prodigalitas autem e converso. 2-2^{ae}. CXIX 3, c. — Ex avaritia quandoque nascitur prodigalitas, dum aliquis multa consumit ad captandum favorem aliorum, a quibus capiat. 2-2^{ae}. CXIX, 2, 1^{m}. — Prodigalitas opponitur avaritiæ, licet quandoque secundum diversa sint in eodem, quia denominatur a principali, scilicet a datione. 1-2^{ae}. LXII, 8, 3^{m}. 2-2^{ae}. CXIX, 1, 4^{m}. — Ut est inordinatio affectus, opponitur liberalitati, sed ut extra in re, opponitur justitiæ. 2-2^{m}. CXVII, pr. CXVIII, pr. 3, o. — Ut opponitur liberalitati, habet vitium oppositum, scilicet prodigalitatem ; non autem ut opponitur justitiæ. 2-2^{ae}. CXVIII, 4, o, 3^{m}. CXIX, 1, o. — Actus perfectus avaritiæ oppositæ justitiæ est peccatum mortale ; non autem oppositæ liberalitati, nisi sit contra charitatem. 1-2^{ae}. CXVIII, 4, o.

AVE. Exponitur Ave Maria. 3^{a}. XXXI, 4, c, 1^{m}, 2^{m}, 3^{m}.

AVERSIO. Conversio esse potest sine aversione, ut in peccato veniali. 1-2^{ae}. LXXII, 5, c. 3. LXXXVI, 4, 5, c. — Si conversio posset esse sine aversione, non esset peccatum mortale. 2-2^{ae}. XX, 3, o. — In omni peccato mortali est aversio et conversio. 1-2^{ae}. LXXII, 5, c LXXXVII, 4, o. 2-2^{ae}. XX, 1, 1^{m}. II, 12, 4^{m}. CLXII, 6, c. 3^{a}. LXXXVI, 4, c. LXXXVIII, 1, c. — Ratio materialis peccati mortalis est in conversione ; formalis autem in aversione. 2-2^{ae}. X, 3, c. CX, 4, c. CXVIII, 5, c. fin. CLXII, 6, c. 3^{a}. LXXXVI, 4, 1^{m}. — In peccato est duplex aversio scilicet : a regula rationis, quoad circumstantias, quam sequitur alia, scilicet aversio a Deo. 1-2^{ae}. LXXIII, 7, 3^{m}. — Ratio inferior potest averti a rationibus æternis, quibus intendit, ut regulata, non autem ut regulans, secundum eas, quia hoc est proprium rationis superioris. 1-2^{ae}. LXXIV, 8, 1^{m}. — Peccatum caret ordine ex parte aversionis non autem ex parte conversionis. 1-2^{ae}. LXXXIV, 3, 2^{m}. — In quolibet peccatore aversio a Deo est præter intentionem ejus. 1-2^{ae}. LXXVII, 6, 1^{m}. 2-2^{ae}. XLVI, 2, 2^{m}. — Peccata carnalia plus habent de conversione, quam de aversione, sed spiritualia e converso. 1-2^{ae}. LXXIII, 5, c. — Peccatorum contrarietas est ratione conversionis ; sed eorum convenientia et reatus, ratione aversionis. 1-2^{ae}. LXXIII, 1, o. CXIII, 2, 3^{m}. 3^{a}. VIII, 7, 3^{m}. LXXXVI, 3, 3^{m}. LXXXVIII, 1, c. — Peccato mortali debetur pœna damni infinita, ratione aversionis, sed pœna sensus finita, ratione conversionis. 1-2^{ae}. LXXXVII, 4, o. 2-2^{ae}. LXXIX, 4, 4^{m}. 3^{a}. LXXXVI, 4, c. — In peccatis contra virtutes theologicas prius est aversio, quam conversio ; in aliis autem e converso. 2-2^{ae}. II, 1, 1^{m}; 3, c. — In odio Dei prius est aversio, quam conversio ; in aliis autem e converso. 2-2^{ae}. XXXIV, 2, o. — In superbia prius est aversio, quam conversio ; in aliis autem e converso. 2-2^{ae}. CLXII, 6, c. 2^{m} ; 7, c.

B

BALAAM. Ex inspiratione divina vere prophetavit Balaam licet dæmonis propheta. 2-2^{ae}. CLXXII, 6, c, 1^{m}, CLXXIV, 5, 4^{m}.

BALLIVUS. Per regem operatur ballivus et e converso; non autem per fabrum, martellus. 1^{a}. XXXVI, 3, 4^{m}. CX, 1, c. 2-2^{ae}. XC, 1, c. 3^{a}. LXIII, 5, 1^{m}, 2^{m}.

BALNEUM. Non licebat antiquitus filio cum patre intrare balneum ne se nudos invicem viderent. 2-2^{ae}. CLIV, 9, c.

BANAUSIA. Banausia est vitium parvificentiæ contrarium, et dicitur a furno, quia consumit omnia. 2-2^{ae}. CXXXV, 2, o.

BAPTISMUS. 1° Multiplici ratione baptismus Joannis ab ipso nominatur, et fuit convenienter institutus. 3^{a}. XXXVIII, 1, o ; 2, 1. — Non erat per se proprie sacramentum, sed large tantum, scilicet quasi quoddam sacramentale seu dispositio propinqua ad aliquod novæ legis sacramentum ; non vero dispositio prævia exsecutione, posterior ordinatione et cum sacramento manens. 3^{a}. XXXVIII, 1, 1^{m}. — Fuit a Deo auctoritative et a Joanne ministerialiter ; attamen non erat de præcepto, nec characterem imprimebat, nec peccata remittebat, nec gratiam sed tantum hominis effectum conferebat. 3^{a}. XXXVIII, 2, o, 3^{m} ; 3, o, 6, o. — Ad Christi baptismum præparatorius, erat quasi protestatio et professio pœnitentiæ, quam baptizatis imponebat ; et Christus eo baptizari voluit ab ipso Joanne multiplici ratione. 3^{a}. XXXVIII, 1, c ; 3, o; 3, 1^{m}. XXXIX, 1, 2, o ; 5, c. LXVI, 5, 4^{m}. LXVII, 7, 1^{m}. LXX, 1, 3^{m}. LXXXI, 1, c. LXXXIV, 7, 4^{m}. — Circumcisio quoad necessitatem instituta erat ut remedium contra peccatum originale ; sed baptismus Joannis ut assuefaceret ad baptismum Christi. 3^{a}. LXX, 1, 3^{m}. — Christus inhibuit apostolis gentibus Evangelium prædicare ante passionem et resurrectionem suam; unde multo minus conveniebat per Joannem gentiles ad baptismum admitti. 3^{a}. XXXVIII, 4, 3^{m}. — Baptismo Joannis ab ipso Joanne baptizari voluit Christus sextuplici ratione. 3^{a}. XXXVIII, 1, c. XXXIX, 1, 2, o ; 5, c. LXVI, 5, 4^{m}. LXVII, 7, 1^{m}. LXXXI, 1, c. LXXXIV, 7, 4^{m}. — Joannes baptizatus fuit a Christo. 3^{a}. XXXVIII, 6, 3^{m}. — Multi baptizati sunt a Joanne, præter Christum, non autem omnes. 3^{a}. XXXVIII, 4, o. — Christus non fuit primus, nec ultimus baptizatus a Joanne. 3^{a}. XXXIX, 3, 4^{m}. — Baptizatus fuit in Jordane, quia per ipsum fuit introitus in terram promissionis, et etiam ipsum divisit Elias. 3^{a}. XXXIX, 4, o. — Baptizatus fuit tempore convenienti. 3^{a}. XXXIX, 3, o. — Nullus levavit Christum de baptismo, quia non propter se, sed propter alios baptizatus est. 3^{a}. LXVII, 7, 1^{m}. — Christo baptizato aperti sunt cœli quadruplici mysterio. 3^{a}. XXXIX, 5, o. XLIX, 5, 3^{m}. — Audita est vox Patris propter mysterium Trinitatis. 3^{a}. XXXIX, 8. o. XLV, 4, o. XLVI, 6, c. — Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ, quia datur omni baptizato sine fictione. 3^{a}. XXXIX, 6, o.

XXXVI, 4, 2^m. — Baptizati baptismo Joannis baptizari tenebantur baptismo Christi. 3^a. XXXVIII, 6, o. LXVI, 9, 2^m. — Joannes non baptizavit pueros, nec gentiles. 3^a. XXXVIII, 4, 2^m. — Baptismus Joannis cessavit quoad suum maximum posse, Christo baptizato ; sed totaliter cessavit, Joanne incarcerato, quia ministerium ejus soli Joanni erat commissum. 3^a. XXXVIII, 5, o. — Baptizato Christo, non cessavit baptismus Joannis, sed tantum eo decollato. 3^a. XXXVIII, 5, o. XXXIX, 3, 4^m. — Diversæ definitiones baptismi. 3^a, LXVI, 1, o.

2° Forma baptismi est ista scilicet : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti.* 3^a. LX, 8, c. LXVI, 5, o. LXXXIV, 3, c. 3^a. s. C, 5, o. — Secundum Græcos est ista scilicet : *Batizetur servus Christi N. in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* 3^a. LX, 8, o. LXVI, 5, 2^m. LXVII, 6. — Per formam Græcorum perficitur verum sacramentum baptismi, et fit ad vitandum antiquorum errorem, qui virtutem attribuebant Baptistis. 3^a. LXVI, 5, 1^m. — In forma baptismi, dimittens verbum *baptizo*, nihil agit. 3^a. LXVI, 5, 2^m. — Dicens : *nos baptizamus*, nihil agit. 3^a. LXVI, 5, 4^m. LXVII, 6, c, 2^m. — *Ego* non est de necessitate formæ baptismi, sed ponitur ad majorem expressionem intentionis. 3^a. LXVI, 5, 1^m. XCII, 4, 3^m. — Si dicatur : *ego baptizo vos*, est baptismus, sed peccatum est, nisi necessitas cogat. 3^a. LXVII, 5, 4. LXVI, 6, 2^m. — Si dicatur : *in nomine Trinitatis*, nihil agitur. 3^a. LXVI, 6, 3^m. — Si dicatur : *in nomine genitoris*, vel proferantur alia nomina personarum non propria, nihil agitur. 3^a. LX, 7, 2^m. LXVI, 5, 7^m. — Si dicatur : *in nomine Christi*, non est baptismus, nisi reveletur, sicut Apostolis, ad amorem Christi. 3^a. LVI, 6, o — Si in forma baptismi addatur : *et beatæ Mariæ*, quasi ibi aliquid operetur nomen ejus, nihil agitur ; si autem intendatur tantum, quod oratio ejus prosit baptizato, valet. 3^a. LX, 8, c. fin. — Si nominata tantum una persona Trinitatis, baptizandus moriatur, creditur suppleri invisibiliter. 3^a. LXVIII, 2, 7, 9, o. LXXXII, 4, 2^m. — Non dicitur ibi, in nominibus, sed in nomine, id est in invocatione, per confessionem exteriorem. 3^a. LXVI, 5, 6^m. — Si dubitatur de aliquo an sit baptizatus, debet baptizari sub hac forma : *Si non es baptizatus, ego te baptizo.* 3^a. LXVI, 9. 4^m. LXVIII, 7, 3^m. 11, 4^m.

3° Aqua est materia baptismi, non autem oleum, sanguis, vinum, nec aliud aliquod elementum. 3^a. LX, 7, 2^m. LXVI, 3, o ; 5, 7^m. LXVII, 3, c. LXXIV, 1, c ; 6, 2^m. LXXXIV, 1, 1^m. LXXXVI, 4, 3^m ; 6, c. — Aqua est materia baptismi remota ; sed ablutio est materia proxima ; ideo proprie prædicatur de eo ; non autem aqua, nisi per causam. 3^a. LXVI, 1, o. — Aqua quantumcumque alterata vel mixta per naturam vel artem potest esse materia baptismi, nisi solvatur species. 3^a. LXVI, 4, o. — In aqua mixta cum chrismate potest fieri baptismus, quia non solvitur species aquæ. 3^a. LXVI, 4, 2^m. — Baptismus potest fieri in lixivio, et brodio et in aquis sulfureis. 3^a. LXVI, 4. 2^m, 4^m. — Potest fieri in qualibet aqua maris, fluminis vel paludis. 3^a. LXVI, 3, 4^m ; 4, 1^m. — Baptismo facto in mari, illa tantum aqua consecratur quæ venit ibi in usum. 3^a. LXXIV, 2, 3^m. -- Potest fieri ex aqua luti, non autem ex luto. 3^a. LXVI, 4, 2^m. -- Non potest fieri in aquis artificialibus, vel alchimiæ, vel rosarum. 3^a. LXVI, 4, 5^m. — Chrisma non est de necessitate baptismi, sed quodam modo perficit baptismum. 3^a. LXV, 4, c. — In baptismo non aqua, sed lotio est sacramentum tantum ; justificatio est res tantum, sed character utrumque. 3^a. LXVI, 1, o. — In defectu absoluto aquæ et in morte præveniente, invisibiliter baptismus suppleri potest, vel per gratiam largitoris Dei omnipotentis, vel per baptismi desiderium et dilectione interius sanctificante, 3^a, LXVIII, 2, 7, 9, o. LXXXII, 4, 2^m. — Baptismus potest fieri per aspersionem, effusionem et immersionem in aqua. 3^a, LXVI, 7, o. — Suffici quod caput immergatur in baptismo. 3^a. LXVI, 7, 3^m. — Trina immersio non est de necessitate, tamen debet fieri. 3^a. LXVI, 8, o. — Si trina immersio sit intenta, non perficitur baptismus, nisi in tertia ; si autem una intendatur, perficitur in ea. 3^a. LXVI, 8, 3^m. LXXVIII, 6, 2^m. — Sermo dirigitur ad non intelligentem, quia in baptismo et in aliis sermo efficit quod significat. 3^a. LXVI, 5, 3^m. — Quæ pertinent ad ritum et solemnitatem baptismi fiunt ad devotionem et instructionem et contra dæmones. 3^a. LXVI, 10, c. — Solemnitas, cæremoniæ et ritus non sunt de necessitate baptismi, sed fiunt ad devotionem, instructionem et contra dæmones. 3^a LXVI, 10, o. — Baptismus, quoad solemnitatem, habet tempus determinatum, scilicet sabbatum ante Pascha et ante Pentecostem ; non autem quoad substantiam ejus et necessitatem. 3^a. LXVI, 10, 1^m. — Non debet iterari. 3^a. XLIX, 3, 2^m. LXVI, o. LXVII, 3, 1^m ; 4, 3^m ; 5, 6, c. LXXI, 2, 3^m. LXXX, 10, 1^m. LXXXII, 8, c. LXXXIII, 3, 3^m. LXXXIV. 10 1^m, 5^m.

4° Baptismus est sacramentum maximæ necessitatis. 3^a. LXV, 3, 4. LXVII, 1, 3^m ; 2, 3^m ; 3, c, 3^m ; 5, 3^m. LXVIII. 1, 2, o. LXXII, 2, 4^m. LXXVIII, 1, 4^m. LXXXII, 1, 3^m. — Necessaria fuit institutio baptismi quia circumcisio sanctificabat removendo tantum, nec ita efficaciter sicut baptismus. 3^a. LXX, 4, c, 5^m. — Singulari personæ baptismus quidem simpliciter et absolute est necessarius ad salutem. 3^a LXV, 4, c. — Forma baptismi et usus debitæ materiæ sunt de necessitate hujus sacramenti, non autem benedictio aquæ et alia hujusmodi, sed pertinent tantum ad solemnitatem ejus. 3^a. LXVI, 3, 5^m ; 10, c. LXVII, 3, 2^m. — Baptismus fuit institutus quoad materiam in baptismo Christi ; sed necessitas ejus declarata est post passionem et resurrectionem Christi, usus autem ejus incipit quando misit apostolos. 3^a. LXVI, 2, o. LXXIII, 5, 4^m. — Fuit in præcepto omnibus statim post passionem Christi, non autem ante. 3^a. LXVI, 2, o. — Omnes tenentur baptizari. 3^a. LXVIII, 1, c. LXX, 2, 3^m. LXXXIV, 5, c. — Nullus potest salvari sine baptismo in actu, vel in proposito. 1-2^{æ}. CXIII, 3, 1^m. 3^a. LXXXVIII, 2, o. LXXII, 6, 1^m. — Intentio propria est necessaria in baptizando habente usum rationis, in non habente autem sufficit intentio Ecclesiæ. 3^a. LXVIII, 7, o; 8, 3^m ; 9, 1^m; 12, c, 1^m. LXIX, 1, 2^m ; 9, o. LXXI, 3, 3^m. — Intentio est necessaria in baptizante. 3^a. LXVI, 8, 3^m. — Baptismus est protestatio fidei. 3^a. LXVI, 1, 1^m. LXXVIII, 3, 6^m. — Dicitur sacramentum fidei, quia fides ecclesiæ et ejus qui baptizatur, operatur ad efficaciam baptismi, et etiam baptizati profitentur fidem. 1-2^{æ}. CII, 5, 3^m. 3^a. XXXIX, 5, c. LXVI, 1, 1^m ; 3, c. LXVIII, 1, 1^m ; 4, 3^m. LXX, 1, c, 3^m; 2, c. LXXI. c, 3^m. LXXIII, 3. 3^m. LXXVIII, 3, 6^m. — Fides est necessaria in baptizandis adultis quoad gratiam, non autem quoad characterem. 3^a. LXVIII, 8, c. LXXI, 3, 3^m. — Noviter baptizatis non indicitur jejunium usque ad Pentecosten. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 1, 4^m. — Fides non est necessaria in baptizantibus. 3^a. LXIV, 9. o. LXVIII, 8, c. — In habentibus usum rationis baptizandis requiritur contritio, sive devotio, quoad rem sacramenti ; sed intentio sive voluntas quoad sacramentum. 3^a. LXVIII. 7, 2^m. LXXXVI, 2, 1^m. — Confessio non est de necessitate baptismi. 3^a. LXVIII, 6, o. — Ad baptismum non requiritur manus impositio. 3^a. LXXXIV, 4, c, 2^m. — Baptizati tenentur ad restitutionem male ablatorum. 3^a. LXVIII, 5, 3^m. — Prima causa et auctoritas efficaciæ baptismi est Trinitas ; sed secundaria et meritoria est passio Christi. 5^a. LXVI, 5, c, 5^m. — Causa baptismi duplex scilicet : principalis dans virtutem ei, id est Trinitas : et instrumentalis, scilicet minister. 3^a. LXVI, 5, c; 8, 1^m. LXVII, 4, 3^m.

5°. Sacerdos est proprius minister hujus sacramenti, non autem diaconus, nisi in necessitate. 3^a. LXVII, 1, 2, o; 3, 1^m, 2^m. — Baptismus solemniter celebratus debet sumi a presbytero curato, vel ejus vice. 3^a. LXVII, 4, 2^m. — Sacerdos malus baptizans peccat mortaliter, nisi in necessitate, et sine solemnitate. 3^a. LXIV, 6, 3^m. — Recipiens baptismum, vel alia sacramenta a ministro malo non præciso non peccat, nisi communicet ei in peccato scilicet : inducendo eum ad ministrandum. 3^a. LXIV, 6, 2^m. — Omnis homo cujuscumque sexus vel cultus, etiamsi Judæus vel paganus, potest baptizare in necessitate, si desit minister aptior. 2-2^{æ}. XXXIX, 4, 1^m. C, 2, 1^m. 3^a. LXVII, 3, 4, 5, o ;

8, 1^{m}. LXXXII, 1, 3^{m}; 7, 2^{m}. — Si laicus vel mulier sine necessitate baptizet, peccat et cooperans ei, sed non reiteratur baptismus. 3^{a}. LVII, 3, 1^{m}; 4, 3^{m}. — Si laicus, præsente clerico, vel non sacerdos, præsente sacerdote, vel mulier præsente viro baptizent, peccant. 3^{a}. LXVII, 4, o — Unus potest simul plures baptizare, si sit necessitas. 3^{a}. LXVI, 5, 4^{m}. LXVII, 6, 2^{m}. — Plures non possunt eumdem baptizare. 3^{a}. LXVI, 5, 4^{m}. LXVII, 6, o. — Si unus est mancus et alter mutus, non possunt baptizare. 3^{a}. LXVI, 5, 5^{m}. LXVII, 6, 3^{m}. — Nullus potest se baptizare, tamen propter contritionem et devotionem salvaretur. 3^{a}. LXVI, 5, 4^{m}. LXVIII, 2, o; 7, c. LXXXII, 4, 2^{m}. — Pueri sunt baptizandi. 1-2^{æ}. CXIII, 3, 1^{m}. 3^{a}. XXXIX, 3, 1^{m}. LXVIII, 9, o. — Baptizantur in fide militantis Ecclesiæ, quæ si per impossibile deficeret, suppleret Ecclesia triumphans. 3^{a}. LXVIII. 9, o; 10, o, 1^{m}. LXIX, 6, 3^{m}; 8, c. LXXI, 1, 2^{m}; 3, 3^{m}. LXXIII, 3, o. — Pueri infidelium antequam habeant usum rationis, non sunt baptizandi invitis parentibus. 2-2^{æ}. X, 12, o. 3^{a}. LXVIII, 10, o. — Baptismus debet differri in adultis, ad probationem, instructionem, et reverentiam, non autem pueris. 3^{a}. LXVIII, 3, o. — Infidelitas aliorum non nocet baptizandis, nec alia peccata, sed tantum propria. 3^{a}. LXVIII, 9. 2^{m}. LXIX, 6, 4^{m}. — Amentes et furiosi a nativitate et continue, sunt baptizandi; non autem alii, nisi quando habentes usum rationis volunt. 1-2^{æ}. CXIII, 3, 1^{m}. 3^{a}. LXVIII, 12, o. — Manens in proposito peccandi non debet baptizari. 3^{a}. LXVIII, 4, o; 8, 4^{m}. — Dormientes non sunt baptizandi, nisi propter periculum, et nisi prius voluerint. 1-2^{æ}. CXIII, 3, 2^{m}. 3^{a}. LXVIII, 1-2, 3^{m}. — Baptizati ab hæreticis in forma Ecclesiæ, non debent rebaptizari. 3^{a}. LXVI, 9, 3^{m}. — Puer in utero matris non est baptizandus. 3^{a}. LXVIII, 11, o. — Mater viva non debet scindi, ut puer baptizetur. 3^{a}. LXVIII, 11, 3^{m}. — Apparente aliquo membro, si immineat periculum, debet baptizari puer, rebaptizandus, nisi sit caput. 3^{a}. LXVI, 7, 3^{m}. LXVIII, 11, 4^{m}. — Brutum non potest baptizari. 3^{a}. LXVIII, 12, 2^{m}. — Baptizatus debet levari de fonte ab aliquo docto in divinis. 3^{a}. LVII, 7, o. — Levantem baptizatum non oportet esse doctum in divinis, nisi imminente periculo. 3^{a}. LXVII, 8, 1^{m}. — Levans de fonte tenetur baptizatum instruere de fide, si sint inter fideles, vel nisi parentes suppleant. 3^{a}. LXVII, 8. o LXXI, 1, 3^{m}. — Assumit sibi officium nutricis et pædagogi. 3^{a}. LXVII, 7, o; 8, c. — Debet esse tantum unus principalis, sed possunt esse alii coadjutores 3^{a}. LXVII, 8, 3^{m}. — Non baptizatus non potest aliquem levare de fonte. 3^{a}. LXVII, 8, 1^{m}. — Pater non debet levare proprium filium de baptismo, nisi in de necessitate. 3^{a}. LXVII 8, 2^{m}. — Levatio non est de necessitate, sed fit propter imbecilitatem animæ, et non corporis. 3^{a}. LXVII, 7, o; 8, 2^{m}.

6° Baptismus est janua omnium sacramentorum, in quantum est causa scilicet: characteris et gratiæ. 3^{a}. LXIII, 6, c. LXXIII, 3, c. — Per baptismum aperitur janua paradisi. 3^{a}. XXXIX, 5, o. LXIX, 5, 1^{m}; 7, o. — Introitus in regnum Dei non est nisi per baptismum aquæ in re, vel in voto, vel in figura. 3^{a}. LXIX, 5, 1^{m}. — Baptizatus ad scribitur ad duo scilicet: ad cœlum fidelium et ad sacramentorum participationem. 3^{a}. LXIII, 6, c. LXVII, 2, c. LXX, 1, c. — Habet vim illuminativam et fecundativam ad bona opera. 3^{a}. LXV, 1, 3^{m}. LXVII, 1, 2^{m}. LXIX, 5, o. — Pueri salvantur per solum baptismum sine aliis sacramentis, et aliquis moriens statim post baptismum statim volat ad cœlum. 3^{a}. LXV, 4, c. LXVIII, 2, 2^{m}. — Pueris baptizatis subvenit meritum Christi ad beatitudinem consequendam, licet desint eis merita propria, et usum liberi arbitrii non habeant, eo quod per baptismum sunt Christi membra effecti. 1-2^{æ}. V, 7. 2^{m}. CXIII, 3, 1^{m}. — Circumcisioni succedit baptismus, tanquam perfectum imperfecto. 1-2^{æ}. CII, 5, 3^{m}. LXX, 2, 3^{m}, 4^{m}. — Circumcisio erat imperfecta respectu baptismi quoad significationem, efficaciam et utilitatem; quæ non erat etiam ita communis, quia habebat populum, sexum et tempus determinata. 3^{a}. LXX, 2, 3^{m}, 4^{m}. — Baptismus et circumcisio conferebant gratiam; sed ille ex sua virtute ut instrumentum passionis Christi jam perfectæ; illa vero ut signum fidei passionis futuræ. 3^{a}. LXX, 4, c. — In baptismo amplior gratia datur, quam in circumcisione. 3^{a}. LXX, 4, c, 5^{m}. — Baptismus ante passionem Christi si fuisset, non aperuisset januam paradisi, conferendo etiam eamdem gratiam, sicut prius; et si nunc circumcisio haberet locum, aperiret eam. 3^{a}. LXIX. 7, 2^{m}. LXX, 4, 4^{m}. — Baptismus continet perfectionem salutis, non autem circumcisio, sed significabat eam, ut fiendam per Christum. 3^{a}. LXX, 4, o. — Gratia baptismalis sufficit ad concupiscentiam totaliter reprimendam, et ad merendum, non autem gratia in circumcisione data. 3^{a}. LXX, 4, c, 5^{m}. — Omnibus rite baptizatis, etiam pueris, conferuntur gratia et virtutes, et in habentibus augentur. 2-2^{æ}. XLVII, 13. 3^{m}. 3^{a}. LXIX, 3, 4, 5, c; 6, o. LXXI, 3, c. — Omnes pueri æqualem gratiam consequuntur per baptismum, adulti autem inæqualem, secundum gradus devotionis. 3^{a}. LXIX, 8, c, LXXXIX, 2, 2^{m}. — Effectus baptismi duplex scilicet: primus, id est character, et secundus, scilicet gratia. 3^{a}. LXVIII, 8, c. LXIX. 10, c. — Per baptismum homines adoptantur in filios Dei. 3^{a}. XXXIX, 8, 3^{m}. — Regenerantur ad vitam spiritualem. 3^{a}. XXXIX, 5, c. LXII, 2, c. LXV, 1, 2, c. LXVI, 1. 1^{m}; 3, c; 9, c, 5^{m}. LXVII, 3, c; 7, c. LXVIII, 1. c; 9. 1^{m}. LXIX, 5, 8, c. LXXII, 1, o; 4; 3^{m}. 5, 6, c; 9, 1^{m}; 11, 2^{m}. LXXIII, 1, c; 3, c. 3^{m}; 5, 1^{m}. LXXIX, 3. 2^{m}; 8, 2^{m}. LXXX, 10, 1^{m}. LXXXIV, 5, c; 10, c, 5^{m}. LXXXV, 4, 3^{m}; 5, c. — Effectus baptismi duplex scilicet: per se id est generatio in vitam spiritualem, et per accidens, id est præservatio a peccato: primus omnibus æqualiter confertur secundum se, non autem secundus. 3^{a}. LXIX, 8, c. — Per baptismum homo fit membrum Christi; ideo pœna, quam Christus sustinuit, reputatur ei ad satisfactionem. 1-2^{æ}. V, 7, 2^{m}. 3^{a}. XLVIII, 1, c. XLIX, 1, c. LXII, 1, 2, c. LXVIII, 1, c; 5 1^{m}. LXIX, 2, c. 1^{m}; 3, 4, 5, 6, 10, c. LXXIII, 3, 1^{m}. — Incorporatur Christo. 3^{a}. LXII, 1, c. LXVIII, 1, c, 1^{m}; 2, 4, c; 5, c. 1^{m}. LXIX, 2, 3, 4, c; 5, o; 7, 1^{m}. — Fides incorporat Christo mentaliter; baptismus autem corporaliter, sine cujus proposito neutrum fieri potest. 3^{a}, LXIX, 5, 1^{m}.

7° Baptismus est sacramentum passionis et mortis Christi. 3^{a}. LXXIII, 3, 3^{m}. — In baptismo homo participat totaliter virtutem passionis Christi; non autem in pœnitentia. 3^{a}. LXXXVI, 4, 3^{m}. — Baptismus configurat Christo passo per immersionem; resurgenti per nitorem aquæ: ascendenti per levationem. 3^{a}. LXVI, 2, 3, 9, c. — Ante baptismum actualiter susceptum, aliquis rem baptismi consequitur ex proposito suscipiendi baptismum. 3^{a}. LXVIII, 2, o; 3, c. LXXX, 1, 3^{m}. — Homo per baptismum in mortem Christi baptizatur, et ei commoritur et consepelitur. 2-2^{æ}. CXLVII, 5, c. 3^{a}. XLIX. 3, 2^{m}. LI, 1, c. LXI, 1, 2^{m}. LXVI, 3, c, 9, c, 5^{m}. LXVIII, 5, 7, c. LXXX, 10, 1^{m}. LXXXVI, 4, 3^{m}. — Efficacia baptismi est a passione Christi et a Spiritu sancto. 3^{a}. LXVI, 6, c, 1^{m}; 10, 1^{m}; 11, c, 1^{m}; 12, c. LXIX, 1. o. — Baptismus datus a meliori non est melior, quia efficaciam habet ex merito passionis Christi, et non alterius. 3^{a}. LXIV, 1. 2^{m}. LXXXII, 6, 2^{m}. — Effectus principalis baptismi est delere peccata. 3^{a}. XXXIX, 5, c. LXXIX, 5, 1^{m}. — Remissio culpæ fit in baptismo virtute materiæ; sed principalius virtute formæ ex qua etiam materia virtutem recipit. 3^{a}. LXXXVI, 6, c. — Effectus baptismi est tollere omnia peccata præterita et præsentia; non autem futura. 3^{a}. LXIX, 1, 3^{m}. — Impedit ne peccata futura fiant. 3^{a}. LXVIII, 3, 3^{m}. — Omnibus æqualiter aufert omnem culpam et omnem pœnam. 3^{a}. LXVII, 3, c. LXVIII, 2, 2^{m}. LXIX, 8, o. — Principaliter ordinatus est contra peccatum originale. 3^{a}. LXVI, 9, c. — Delet omnem culpam originalem et mortalem, et quandoque venialem. 3^{a}. LXVIII. 7, 3^{m}. LXIX, 1, c; 4. 6, 2^{m}; 7, c; 3, 1^{m}; 10, c, 2^{m}. LXX, 4, 5^{m}. LXXI, 3, c. LXXIX, 5, 1^{m}. LXXXIV, 1, 1^{m}; 4, c. LXXVII, 1, 2^{m}. — Statim tollit pœnas et infectiones peccati originalis quoad personam; non autem quoad naturam, nisi in fine. 1-2^{æ}. LXXXI, 3, 2^{m}. LXXXV, 5, 2^{m}. LXXXVII, 7, 1^{m}. CIX, 8. 9, c, 1^{m}; 10, c, 3^{m}. 2-2^{æ}. CIV, 6, 1^{m}; XLIX, 3, 3^{m}. LII, 5, 2^{m}.

LXVIII, 1, 2m. LXIX, 3, o; 7, 3m. — Per baptismum fomes mitigatur, ne dominetur. 3a. LXVI, 3, c. LXIX, 4, 3m. — Baptismus per gratiam minuit fomitem, in quantum inclinat in contrarium; sed non totaliter tollit usque ad beatitudinem. 3a. XXXIX, 5, c. LXXXVI, 5, c. — Absolvit ab omni pœna. 3a. LXVIII, 5, o. LXIX, 2, o; 7, c; 10, 3m. LXX, 4, 5m. LXXIX, 5, 1m. LXXXIV, 1, 1m. LXXXVI, 4, 3m. — Non tollit pœnam hominis; ideo homicida potest puniri, licet pium esset ei parcere. 3a. LXIX, 2, 3m. — Fictio non removetur per baptismum, sed per pœnitentiam. 3a. LXIX, 9, 2m; 10, 2m, 3m. — Ad effectum baptismi exsequendum in ficto, concurrit per se baptismus; sed pœnitentia per accidens, removendo fictionem. 3a. LXIX, 10, 2m. — Fictio mortalis impedit simpliciter effectum baptismi; sed venialis, quoad venialia tantum. 3a. LXIX, 9, o. LXXXVII, 3, 2m. — Fictione recedente, baptismus habet proprium effectum. 3a. LXIX, 10, o. — Aliquis dicitur ad baptismum fictus accedere quadrupliciter. 3a. LXIX, 9, c. — Indispositio voluntatis contraria gratiæ impedit secundum effectum baptismi, scilicet gratiam; non autem primum, scilicet characterem. 3a. LXIX, 9, o. — Error circa baptismum non impedit aeceptionem characteris, dummodo intendat facere vel accipere quod Ecclesia dat, licet credat illud nihil esse. 3a. LXIV, 9, 1m. LXVIII, 8, 3m.

8° Baptismus triplex scilicet: sanguinis, flaminis et fluminis. 3a. LXVI, 11, o. — Baptismus sanguinis est melior et efficacior cæteris. 3a. LXVI, 1-2, o. — Includit baptismum flaminis; non autem e converso. 3a. LXVI, 1-2, 2m. — Supplet baptismum fluminis in necessitate solum. 3a. LXVI, 11, o. — Baptismus sanguinis et flaminis non sunt sacramenta, quia conveniunt cum sacramento in causando, non autem in significando. 3a. LXVI, 11, 2m; 1-2, 1m. — Pœnitentia dicitur baptismus flaminis, quia sine baptismo sufficit ad salutem in necessitate tantum. 3a. LXV, 11, c. — Pueri non possunt salvari sine baptismo sanguinis vel fluminis. 1-2æ. CXIII, 3, 1m. 3a. LXVII, 3, c. LXVIII, 3, c. LXXIII, 3, c. — Baptismus sanguinis non imprimit characterem, quia non habet efficaciam baptismi sacramentalis, sed meritum. 3a. LXVI, 11, 2m; 1-2, c, 1m. — Liberat ab omni culpa et ab omni pœna ex virtute passionis Christi, cui conformat. 2-2æ. CXXIV, 1, 1m. 3a. LXVIII, 2, 1m. LXXXVII, 1, 2m. — Baptizatus baptismo flaminis consequitur emundationem; sed accipiens sacramentum consequitur majorem gratiam. 3a. LXVI, 1, 2m; 4, 2m. LXXX, 1, 3m. XC, 3, 2m. — Baptismum debet præcedere catechismus. 3a. LXXI, 1, o. — Unctio triplex in baptismo scilicet: oleo catechumenorum et bis chrismate. 1a. LXVI, 10, 2m. LXXI, 3, 4m. LXXII, 11, 1m. — Baptizati liniuntur chrismate in fronte, ne erubescant. 3a. LXXII, 9, c. — Aures baptizandorum liniuntur sputo, ut aperiantur ad verbum Dei; nares vero ad odorem bonæ famæ; non autem oculi, quia pertinent ad intentionem, per quam non habetur fides. 3a. LXXI, 2, 3, c. — Sal ponitur in os baptizandi, ut habeat discretionem in sermone fidei. 3a. LXXI, 2, c. — Baptizatis datur vestis alba in signum resurrectionis futuræ, et puritatis conservandæ. 3a. LXVI, 10, 4m. LXXI, 3, 4m. — Eorum quæ fiunt post baptismum, aliqua tantum significant, ut vestis alba, novitatem vitæ; aliqua etiam efficiunt, ut unctio in vertice, conservationem gratiæ baptismalis. 3a. LXXI, 3, 4m. — Baptismus est unus tantum simpliciter, sed secundum quid sunt novem baptismi scilicet: diluvium, transitus maris Rubri et diversæ legis ablutiones baptismum præfigurantes: baptismus Joannis ad nostrum baptisma præparatorius; baptismus Christi causa efficaciæ: baptismus sanguinis: baptismus flaminis: pœnitentia secundum proportionem effectus, et baptismus aquæ et spiritus. LXVI, 11, 3m. LXX, 1, 2m, 3m. — Pro baptismo non debet committi simonia. 2-2æ. C, 2, c, 1m. — Baptismata Pharisæorum erant vana, ad munditiam carnis tantum ordinata. 1a. XXXVIII, 1, 3m.

BARBARUS. Barbarus agit contra naturam, coeundo cum parentibus; non ex lege naturali, sed ex concupiscentiæ ardore, qui legem naturæ in barbaris obscuravit. 1-2æ. XCIV, 3, 4, c.

BARNABAS. Providentia Dei, Barnabas et Paulus discordaverunt præter intentionem suam. 2-2æ. XXXVII, 1, 3m.

BARTHOLOMÆUS. Bartholomæus miraculose occultabat se, et se ostendebat, sicut volebat. 3a. LIV, 1, 2m.

BASILISCUS. Basiliscus non interficit visu sed vapore, sicut menstruata inficit speculum. 1a. CXVII, 3, 2m.

BEATITUDO. 1° Beatitudo est operatio et ultima perfectio. 1-2æ. III, 2, o; 5, c, LV, 2, 3m. Est vita æterna, non quidem esse, sed operatio. 1a. X, 3, c. XVIII, 2, 3m. 1-2æ. III, 2, 1m. 2-2æ. XVIII, 2, 2m. — Visio Dei per essentiam est tota essentia beatitudinis: 1a. I, 4, c. XII, 1, c; 4, o; 6, 8, 4m. XXVI, 2, 3, c. LXII, 1, 2, 9, c. 1-2æ. III, 4, 8, o. IV, 4, 5, c. V, 1, 4, 5, c. 2-2æ. II, 3, c. V, 1, c. CLXXIII, 1, c. CLXXX, 4, c. 3a. LII, 5, c. LIX, 5, 1m. — Gloria essentialis beatitudinis est, quam habet homo non apud hominem, sed apud Deum. 1-2æ. II, 3, 1m. IV, 8, 1m. — Beatitudo est summum bonum. 1a. XXVI, 3, 1m. 1-2æ. III, 1, 2m. V, 2, 2m. XIX, 9, c. — Habet rationem præmii. 1a. XXVI, 1, 2m. LX I, 4, c. 1-2æ. II, 2, 1m. V, 7, c. — Est finis rationalis naturæ tantum. 1a. XXIII, 1, c, 2m. XXVI, 1, 2, c. LXII, 1, 4, c. 1-2æ, III, 1, 3m. LV, 2, 1, 3m. LXIX, 1, c. 2-2æ. CXVIII, 7, c. — Ut finis quo est aliquid creatum, non autem ut finis quod. 1a. XXVI, 3, o. 1-2æ. III, 1, o. — Est ultima perfectio hominis. 1a. LXII, 3, 4, c. LXXIII, 1, c. 1-2æ. III, 2, c, 4m; 6, c. — Est proprium hominis bonum. 1-2æ. VI, pr. — Est bonum perfectum naturæ intellectualis apprehensum per intellectum. 1a. XXVI, 1, 2, c. 1-2æ. III, 2, 2m. — Est status omnium bonorum congregatione perfectus, secundum Bœtium. 1a. XXVI, 1, 1m. 1-2æ. III, 2, 2m. IV, 7, 2m. — Nihil aliud est quam gaudium de veritate. 1-2æ. III, 4, c. — In vita activa quæ circa multa occupatur, est minus beatitudinis quam in contemplativa, quæ versatur circa unum, scilicet circa veritatis contemplationem. 1-2æ. III, 2, 4m; 5, c. IV, 7, c. — De ratione beatitudinis sunt tria scilicet: bonum perfectum, per se sufficientia et delectatio. 2-2æ. CXVIII, 7, c. — Beatitudo consistit in duobus scilicet: in visione Dei et in delectatione fruitionis. 1-2æ. III, 4, c. — Essentia beatitudinis consistit in actu intellectus, sed delectatio ejus in voluntate. 1a. XXVI, 2, o; 3, c. 1-2æ. III, 4, o. XI, 1, 1m. — Beatitudo consistit in veritatis contemplatione, et maxime in contemplatione Dei. 2-2æ. CLXVII, 1, 1m. — Beatitudo vitæ præsentis, secundum Aristotelem, consistit in operatione perfectissima ratione potentiæ, habitus et objecti. 1a. LXII, 1, c. LXXXVIII, 1, 2, c. 1-2æ. III, 5, c. — Beatitudo et miseria sunt principaliter in anima; secundario autem in corpore. 3a. XV, 10, c, 1m. — Beatitudo consistit in conjonctione ad Deum, et miseria in recessu a Deo. 1-2æ. III, 3, c; 7, 2m; 8, c.

2° Beatitudo ultima vel miseria non consistit in bonis vel in malis præsentis vitæ. 1-2æ. V, 3, o. — Beatitudo non consistit in divitiis. 1-2æ. II, 1, o. — Nec in honoribus. 1-2æ. II, 2, o. — Nec in fama seu gloria humana. 1-2æ. II, 3, o. — Nec in potestate. 1-2æ. II, 4, o. — Nec in aliquo bono exteriori, nec in omnibus simul. 1-2æ. II, 4, o. — Nec in bonis corporis. 1-2æ. II, 5, o. III, 3, c. IV, 6, 1m. — Nec in parte sensitiva. 1-2æ. V, 3, o. — Nec in voluptate. 1-2æ. II, 6, o. — Nec in aliquo bono inhærenti animæ. 1-2æ. III, 2, c. — Nec in habitibus virtutum. 1-2æ. III, 2, o. — Nec in operatione transeunte in exteriorem materiam. 1-2æ. III, 2, 3m. — Nec in actu voluntatis. 1a. XXVI, 2, 2m. 1-2æ. III, 4, o. IV, 2, c. — Nec in intellectu practico principaliter, sed in speculativo. 1a. XXVI, 2, o. 1-2æ. III, 5, c. — Nec in consideratione scientiarum speculativarum. 1-2æ. III, 6, c. 2-2æ. CLXVII, 1, 1m. — Consideratio scientiarum speculativarum est quædam participatio veræ et perfectæ beatitudinis; non autem substantialis beatitudo. 1-2æ. III, 6, c. LXVI, 3, 1m. 5, 2m. 2-2æ. CLXXX, 4, c. — Nec consistit in contemplatione angelorum. 1a. LXIV, 1, 1m. LXXXIX 2, 3m. 1-2æ. III, 7, o. 2-2æ. CLXVII, 1, 1m. — Nec in cognitione Dei, quæ habetur per demonstrationem. 1-2æ LXVI, 5, 1m. — Nec in aliquo bono creato. 1a. XII, 1, c. LXXXII, 2, c. LXXXIX,

2, 3^{m}. 1-2^{ae}. III, 8, o. 2-2^{ae}. LXXXV, 2, c. — Nec in cognitione cujuslibet veri, sed in cognitione perfecta summæ veritatis. 1^{a}. XXVI, 2, 3, o. 1-2^{ae}. III, 4, o. 2-2^{ae}. CLXVII, 1, 1^{m}. — Bona exteriora non requiruntur ad beatitudinem perfectam. 1-2^{ae}. IV, 7, o. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 3, 4^{m}. — Divitiæ adjuvant felicitatem activam instrumentaliter, sed contemplativam impediunt ; sed ad patriæ beatitudinem multum valet voluntaria paupertas. 1-2^{ae}. IV, 7, c. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 3, 4^{m}. — Amici non requiruntur ad perfectam beatitudinem. 1-2^{ae}. IV, 8, o. — Angelus suo ministerio adjuvat hominem, ut perveniat ad beatitudinem ; non autem ut ipse sit humanæ beatitudinis objectum. 1-2^{ae}. III, 7, 2^{m}. V, 6, 1^{m}.

3°. Ad beatitudinem aliqua requiruntur tripliciter scilicet : antecedenter, essentialiter et consequenter. 1-2^{ae}. III, 3, c. — Tria requiruntur scilicet : visio Dei, comprehensio et delectatio. 1-2^{ae}. IV, 3, o. — Perfectio charitatis est essentialis beatitudini quoad dilectionem Dei ; non autem quoad dilectionem proximi, sed quasi concomitanter, 1-2^{ae}. IV, 8, 3^{m}. — Rectitudo voluntatis requiritur ad beatitudinem antecedenter et concomitanter. 1-2^{ae}. IV, 4, o, V, 4, 7, c — Delectatio requiritur ad beatitudinem consequenter tantum, vel concomitanter. 1-2^{ae}. III, 4, c. IV, 1, 2, o. — Corpus et perfectio ejus requiritur ad beatitudinem viæ, et ad beatitudinem patriæ omnino perfectam, antecedenter et consequenter ; non autem essentialiter, nec ad beatitudinem patriæ simpliciter. 1-2^{ae}. IV, 5, 6, o. 3^{a}. VII, 4, 2^{m}. XV, 10, c, 2^{m}. — Beatitudo animæ redundabit in corpus. 1-2^{ae}. III, c, 3^{m}. IV, 6, c. 3^{a}. LVII, 3, c. LIX, 5, 3^{m}. — Operationes meritoriæ plures requiruntur ad beatitudinem hominis. 1^{a}. LXII, 5, 1^{m}. 1-2^{ae}. V, 7, 8, VI, o. pr. — Operationes sensitivæ requiruntur antecedenter ad beatitudinem viæ, non autem ad beatitudinem patriæ, sed consequenter tantum : ad neutram autem essentialiter. 1-2^{ae}, III, 3, o — Pax requiritur ad beatitudinem antecedenter et consequenter ; non autem essentialiter. 1-2^{ae}. III, 4, 1^{m}. — Nullum bonum creatum additum visioni Dei facit magis beatum. 1-2^{ae}. V, 2, 3^{m}. — Beatitudo æqualiter participatur ab omnibus ex parte objecti ; sed inæqualiter, ex parte subjecti. 1-2^{ae}. III, 2, 4^{m}. CXII, 3, c, 2^{m}. — Nulla creatura potest per sua tantum naturalia adipisci perfectam beatitudinem. 1^{a}. XII, 4, o. XXIII, 1, c. LXIV, 1, 2^{m}. XCIV, 1, o. CVIII, 4, c. 1-2^{ae}. V, 5, o. LXII, 1, 2, 3, o. — Homo non potest per operationem solius creaturæ superioris attingere ad perfectam beatitudinem. 1-2^{ae}. V, 6, o. — Potest adipisci perfectam beatitudinem. 1-2^{ae}. V, 6, o. — Beatitudo perfecta non potest amitti. 1^{a}. LXIV, 2, c. XCIV, 1, c. 1-2^{ae} V, 4, o. — Voluntas necessario appetit beatitudinem. 1^{a}, XIX, 1, o; 3, 6, c. LXXXII, 1, 2, o. LXXXIII, 1, 5^{m}. 1-2^{ae}. V, 4, c, 2^{m} ; 8. 2^{m}. VI, 4. o. X, 1, 2, o. XIII, 6, c, XCIV, 1, c. 3^{a}. XVIII, 1, 3^{m}. — Omnes homines naturaliter appetunt beatitudinem. 1^{a}. II, 1, 2^{m}. XIX, 10, c. XXVI, 2, c. XLI, 2, 2^{m}. LX, 2, c. LXII, 1, c. LXXXII, 1, 2, o. LXXXIII, 1, 5^{m}. 1-2^{ae}. III, 6, 1^{m}. V, 1, 8, o. X, 1, o. 3^{a}. XVIII, 1, 3^{m}. — Non solum perfecta beatitudo, sed etiam qualiscumque similitudo vel participatio ejus naturaliter sideratur. 1-2^{ae}, III, 6, 2^{m}. — Omnia quæ desiderat voluntas appetit propter beatitudinem. 1^{a}. LX, 2, c. 1-2^{ae}. I, 6. o. — In ultima beatitudine complebitur omne desiderium beatorum. 1^{a}. XII, 8, 4^{m}. 1-2^{ae}. I, 5, c. III, 8, c. IV, 5, 5^{m}. V, 3, 4, c ; 8, c. 3^{m}. LXVII, 4, 3^{m}. 2-2^{ae}. XXVIII, 3, c, 2^{m}. — Perfecta quietatio intellectus et voluntatis consequitur beatitudinem. 1-2^{ae}. III, 2, 1^{m} ; 8, c. 2-2^{ae}. XVIII, 2, c ; 4, 1-2^{m}. XXVIII, 3, c. XCIV, 1, c. CXVIII, 7, c — Perfecta beatitudo omne malum excludit. 1-2^{ae}. II, 4. c. V, 3, 4, c. LXVII, 4, 2^{m}. — Beatitudo ascendit in cor hominis secundum rationem communem ; non autem quæ et qualis sit in speciali. 1-2^{ae}. V, 8, c, 2^{m}. 2-2^{ae}. XVII, 2, 1^{m}. — Est primum objectum voluntatis. 1-2^{ae}. III, 4, 2^{m}. XI, 1, 1^{m}. — Amatur amore concupiscentiæ, non autem amore amicitiæ. 1-2^{ae}. II, 7, 2^{m}.

4° Deus est perfecte beatus. 1^{a}. XXVI, 1, o. LXII, 4, c.— Est sua beatitudo. 1^{a}. XXVI, 2, o. LXII, 4, c. XCIV, 1, c. 1-2^{ae}. III, 1, 1^{m} ; 2, 1^{m}, 4^{m}. — Est beatus secundum intellectum. 1^{a}. XXVI, 2, o. — Beatitudo Dei excedit quamlibet aliam beatitudinem. 1^{a}. XXVI, 4, o.— Complectitur omnem aliam beatitudinem. 1^{a}. XXVI, 4, o.— Est naturalis soli Deo. 1^{a}. LXII, 4. c. LXIII, 3, c. fin. 1-2^{ae}. III, 1, 1^{m}. V, 7, c. — Beatitudo triplex secundum philosophos scilicet : voluptuosa, activa et contemplativa. 1-2^{ae}. III, 2, 1^{m}. LXIX. 3, 4, c. — Duplex scilicet : perfecta et imperfecta, id est in patria et in via. 1^{a} LXII, 1, c 1-2^{ae}. III. 2, 4^{m} ; 3, 5, 6, c. V, 6. 7. 8. c. VII, 3, o ; 4, 5, c. LXII, 1 c. LXIX, 1, 3, c. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 2, 4^{m}. — Beatitudo patriæ est continua, non autem beatitudo viæ. 1-2^{ae}. III, 2, 4^{m}.— Duplex perfectio beatitudinis scilicet : ex parte objecti et ex parte subjecti ; prima tollit rationem veræ beatitudinis, non autem secunda. 1-2^{ae}. V, 3, 2^{m}. IV, 5, 5^{m}. XI, 4, 2^{m}.— Nullus ante passionem Christi potuit habere beatitudinem 3^{a}. XLIX, 5, 1^{m}.— Beatitudines sunt operationes virtutum perfectarum per dona, et etiam donorum. 1-2^{ae}. LXIX, 1, o. LXX, 2, c 2-2^{ae}. CLVII, 2, 3^{m}.— Actus virtutum ut perficiunt, dicuntur beatitudines ; sed ut delectant dicuntur fructus. 2-2^{ae}. CLVII, 2, 3^{m}.— Actus donorum pertinentium ad vitam activam exprimuntur in meritis beatitudinum ; sed actus vitæ contemplativæ, in præmiis. 1-2^{ae}. LXIX, 3, c. 1^{m}. — In singulis beatitudinibus ponitur aliquid pertinens ad statum viæ, et aliquid ad statum patriæ. 1-2^{ae}. LXIX. 2. c. 2-2^{ae}. VIII, 7, c.— Quælibet beatitudo est fructus addens excellentiam et principalitatem præmii, et non e converso. 1-2^{ae}. LXX, 2, o. — Omnia præmia septem beatitudinum sunt idem realiter, et differunt ratione. 1-2^{ae}. LXIX, 4, 1^{m}. — Præmia beatitudinum inchoative habentur hic ; sed complete, in patria tantum. 1-2^{ae}. LXIX, 2, o. 2-2^{ae}. VIII, 7, o. — Beatitudines et præmia earum sufficienter enumerantur septem, et quatuor, et octo diversimode declarantur. 1-2^{ae}. LXIX, 3, 4, o. — Primæ tres beatitudines sunt contra beatitudinem voluptuosam ; sed quarta et quinta pertinent ad vitam activam ; aliæ autem duæ ad contemplativam. 1-2^{ae}. LXIX, 3, 4, o.— Omnes beatitudines positæ in sacra Scriptura oportet ad has reduci, quia omnes pertinent ad vitam activam, vel contemplativam. 1-2^{ae}. LXIX, 3, 4^{m}. — Correspondent septem donis ; non quidem singulæ singulis, sed plures uni et una pluribus. 1-2^{ae}. LXIX, 3, o. — Dupliciter adaptantur donis scilicet : secundum convenientiam ordinis, ut prima infimo, secunda sexto, et sic de aliis secundum Augustinum ; vel secundum convenientiam propriæ rationis ad invicem secundum actus et objecta. CXXI, 2, c, 2^{m}. CXXXIX, 2, o.

5° Beatitudo prima, scilicet paupertas, correspondet dono timoris. 2-2^{ae}. XIX, 1-2, o. LXXXIII, 9, 3^{m}. CXXI, 2, c. CLXI, 2, 3^{m}.— Fructus decimus, scilicet modestia, et undecimus, scilicet continentia, et duodecimus, scilicet castitas, correspondent eis. 2-2^{ae}. XIX, 1-2, 4^{m}. — Petitio septima correspondet eis. 2-2^{ae}. XIX, 1-2^{ae}. 4^{m}. LXXXIII, 9, 3^{m}.— Secunda beatitudo, scilicet mititas, correspondet dono pietatis. 1-2^{ae}. LXIX, 3. 3^{m}. 2-2^{ae}. LXXXIII, 9, 3^{m}. CXXI, 2, o.— Fructus octavus, scilicet mansuetudo, correspondet eis indirecte ; sed sextus, id est bonitas, et septimus, scilicet benignitas, directe. 2-2^{ae}. CXXI, 2, 3^{m}.— Petitio sexta correspondet eis. 2-2^{ae}. LXXXIII, 9, 3^{m}. — Tertia beatitudo, scilicet luctus, correspondet dono scientiæ. 1-2^{ae}. LXIX, 3, 2^{m}, 3^{m}. 2-2^{ae}. IX, 4, o. LXXXIII, 9, 3^{m}.— Petitio quinta correspondet eis. 2-2^{ae}. LXXXIII, 9. 3^{m}.— Quarta beatitudo, scilicet justitia, correspondet dono fortitudinis. 1-2^{ae}. LXIX, 3, 3^{m}. 2-2^{ae}. LXXXIII, 9 3^{m}. CXXXIX, 2, o. — Fructus quartus, scilicet patientia, et octavus, scilicet longanimitas, correspondent eis. 2-2^{ae}. CXXXIX, 2, 3^{m}.— Petitio quarta correspondet eis. 2-2^{ae}. LXXXIII, 9. 3^{m}.— Quinta beatitudo, scilicet misericordia, correspondet dono consilii. 1-2^{ae}. LXIX, 3, 3^{m}. 2-2^{ae}. LII, 4, o. LXXXIII, 9, 3^{m}.— Eamdem beatitudinem oportet respondere, secundum convenientiam propriæ rationis ad invicem, donis scientiæ et pietatis ; non autem secundum convenientiam ordinis, sed diversimode correspondent. 2-2^{ae}. CXXI, 2, 2^{m}.— Fructus sextus, scilicet bonitas, id est dulcedo animi, et quintus, scilicet benignitas, correspondent quintæ beatitudini et dono pietatis. 2-2^{ae}

LII, 4, 3^{m}. CXXI, 2, 3^{m}. — Petitio tertia correspondet eis. 2-2^{æ}. LXXXIII, 9, 3^{m}.— Sexta beatitudo, scilicet munditia, correspondet dono intellectus. 1-2^{æ}. LXIX, 3, c. 1^{m}. 2-2^{æ}. VIII,7, o. LXXXIII, 9,3^{m}. — Fructus secundus, scilicet gaudium, et nonus, scilicet fides, correspondent eis. 2-2^{æ}. VIII, 8, o. — Petitio secunda correspondet eis. 2-2^{æ}. LXXXIII,9, 3^{m}.— Septima beatitudo, scilicet pacis, correspondet dono sapientiæ. 1-2^{æ}. LXIX, 3, c, 1^{m}; 4, c. fin. 2-2^{æ}. XLV, 6, o. LXXXIII, 9, 3^{m}. — Petitio prima correspondet eis. 2-2^{æ}. LXXXIII, 9, 3^{m}. — Octava beatitudo, scilicet persecutionis, est manifestativa omnium beatitudinum præcedentium, nec correspondet alicui dono in speciali. 1-2^{æ}. LXIX, 3, 5^{m}; 4, 2^{m}. — Prima beatitudo, secundum Ambrosium, attribuitur temperantiæ: tertia prudentiæ: quarta justitiæ, et octava fortitudini. 1-2^{æ}. LXIX, 3, 6^{m}. — Primæ quinque beatitudines, secundum convenientiam materiæ, correspondent donis scientiæ et consilii ut diligentibus; sed aliis donis correspondent ut exsequentibus; secundum motiva vero correspondent, ut supra. 1-2^{æ}. LXIX, 3, 3^{m}. 2-2^{æ}. CXXI, 2, c. — Beatitudo quarta et quinta secundum materiam correspondent pietati, secunda fortititudini: sed prima et tertia, timori. 1-2^{æ}. LXIX, 3, 3^{m}. — Beatitudo quarta et quinta secundum convenientiam propriæ rationis ad invicem adaptantur dono pietatis; sed secundum convenientiam ordinis adaptatur ei secunda beatitudo, quæ tamen convenit ei tollendo impedimenta actuum ejus 2-2^{æ}. CXXI, 2, c, 3^{m}.

BEATUS. Beatus aliquis dicitur in spe. 2-2^{æ}. LXIX, 1, c. — Quidam dicuntur beati in hac vita propter spem, vel participative. 1-2^{æ}. V, 3, 1^{m}. — Beati in patria omnes rationes rerum quæ in Christo sunt, non cognoscunt, etsi ipsum comprehendant. 1^{a}. XII, 8, c. 2-2^{æ}. CLXXIII, 1 c. — Per simplicem conversionem ad Deum, illuminantur de agendis quæ nesciunt, sine inquisitione et anxietate dubitationis, ut in viatoribus. 2-2^{æ}. LII, 3, c, 2^{m}. — In beatis sunt aliqui actus ordinati ad finem, scilicet procedentes ex consecutione finis, ut laus Dei; et aliqui pertrahentes alios ad finem, ut ministeria angelorum et orationes sanctorum. 2-2^{æ}. LII, 3, 1^{m}.— Quilibet beatus est certus de perpetuitate suæ beatitudinis. 2-2^{æ}. XVIII, 3, c. — Beati in patria clare cognoscunt omnia quæ hic fiunt. 1^{a}. LXXXIX, 8, o.— Deum comprehendunt, sed non totaliter, id est omnibus modis quibus comprehendi potest. 1^{a}. XII, 7, 1^{m}. — Laudant Deum. 2-2^{æ}. XIII, 4, c. — Non possunt peccare. 1^{a}. LXII, 8, o. LXXXII, 2, c. fin. XCIV, 1, c. C, 2, c. 1-2^{æ}. IV, 4, c. V, 4, c. CIX, 1, 3^{m}. 2-2^{æ}. XIX, 11, c. — Sunt in statu impetrandi, non autem in statu merendi. 1^{a}. LXII, o. 2-2^{æ}. LXXXIII,11,c, 1^{m}. — Dignitas beatorum in anima et in corpore erit secundum gradus meritorum; non autem secundum diversitatem sexus, sicutnunc et in statu innocentiæ. 3^{a}. LV, 1, 3^{m}. — Quilibet beatus gaudet de bonis factis a se, vel ab aliis. 1^{a}. XXIII, 6, 1^{m}. — Gaudium beatorum superat omne gaudium viatorum. 3^{a}.XLVI, 6, 3^{m}. — Gaudium erit superplenum ex parte gaudentium, non autem ex parte objecti; viatorum autem neutro modo. 2-2^{æ}. XXVIII, 3, o. — Multiplicatis bonis nostris gaudium beatorum augetur materialiter; non autem formaliter, quia Deus est eis ratio gaudendi de quibuscumque gaudent. 1^{a}. LXII, 9, 3^{m}. fin. — Beati non intersunt rebus vivorum secundum legem communem. 1^{a}. CVIII, 8, 2^{m}. — In regno cœlesti videbunt Deum facie ad faciem. 3^{a} s. XCII, 1, o. — Post resurrectionem nullo modo videre poterunt Deum visu corporali, tanquam Deus esset per se visibilis, nisi per accidens. 3^{a} s. LXII, 2, c. — Cum sancti non sint comprehensuri Dei essentiam, non omnia videbunt quæ Deus videt. 3^{a} s. XCII, 3, c. — Sancti beatiores erunt post judicium, quam ante. 3^{a} s. XCIII, 1, c. — Erunti in beatis gradus beatitudinis, qui mansiones appellantur. 3^{a} s. XCIII, 2, o. — In regno cœlorum videbunt pœnas damnatorum, ut beatitudo illis magis complaceat. 3^{a} s. XCIV, 1, o. — Cum damnati non possint transferri a sua miseria, beati non compatientur eorum miseriis. 3^{a}. XCIV, 2, c. — Sancti non gaudebunt per se de pœnis damnatorum, sed per accidens, contemplando in eis divinam justitiam, et quomodo ab eis liberati sint, 3^{a} s. XCIV, 13, o.

BELLUM. Bellum duplex scilicet: commune et particulare. 2-2^{æ}. CXXIII, 5, c, 2^{m}. — Ad bellum justum tria requiruntur scilicet: auctoritas principis, justa causa et intentio recta. 2-2^{æ}. XL, 1, o. XLI, 1, 3^{m}. XLII, 2, 1^{m}. LXVI, 8, 1^{m}. — In bello justo deprædans hostes non peccat, nisi pugnet principaliter propter prædam, nec tenetur restituere. 2-2^{æ}. LXVI, 8, 1^{m}. — Bellum gerere in festo non licet, nisi imminente necessitate, pro tuenda republica. 2-2^{æ}. XL, 4, o. — Clericis non licet bellare in propria persona; sed possunt bello interesse de licentia superioris et exhortari pugnantes. 2-2^{æ}. XL, 3, o.

BENEDICTIO. Benedictio Dei significat donorum ejus collationem et multiplicationem. 1^{a}. LXXII, 4, LXXIII, 3, c.

BENEDICTUS. Benedictus videns totum mundum non vidit essentiam Dei. 2-2^{æ}. CLXXX, 5, 3^{m}.— Quis puerum Benedictum stultitiæ argui patiatur, quod, relicta domo rebusque patris, soli Deo placere desiderans, sanctæ conversationis habitum et desertum quæsivit. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 1, 2^{m}. — Beatus Benedictus, proprio arbitrio, statim a pueritia ad statum religionis qui est perfectissimus, convolavit. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 1, 2^{m}. — In Regula beati Benedicti conceditur probationis annus nuper ad religionem conversis. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 1, 1^{m}. — Beatus Benedictus dicit, quod si prælatus aliquid impossibile præceperit, tentandum est. 1-2^{æ}. XIII, 5, 6. — Hoc autem dictum sancti Benedicti ideo dicitur, quia an aliquid sit possibile, subditus non debet suo judicio definire, sed in unoquoque judicio superioris stare. 1-2^{æ}. XIII, 5, 3^{m}. 2-2^{æ} LXIV, 6, 3^{m}.— Mandat beatus Benedictus in Regula sua, quod venientibus ad religionem non sit facilis præbendus ingressus; sed probandum est an spiritus ex Deo sint. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 9, c, 1^{m}.

BENEFACERE. Benefacere omnibus quilibet tenetur in præparatione animi pro loco et tempore. 2-2^{æ}. XXXI, 2, o. — Aliquod beneficium est quo possumus et tenemur benefacere omnibus, saltem in generali, scilicet orare pro omnibus fidelibus et infidelibus. 2-2^{æ}. XXXI, 2, 1^{m}. — Malis debemus benefacere in auxilium naturæ, non autem culpæ 2-2^{æ}. XXV, 6, c. 2^{m}. XXXI, 1, 2, 2^{m}. XXXII, 9, 1^{m}. CLXVIII, 3, 3^{m}. — Magis conjunctis est magis benefaciendum, cæteris paribus. 2-2^{æ}. XXVI, 6, c. XXXI, 3, o. XLII, 9, o. LXXI, 1, c. — Subventio, gratiarum actio et reverentia debentur omni benefacienti. 2-2^{æ}. CLXVI, 3, o.

BENEFICENTIA. Beneficentia est facere bonum; et est actus amicitiæ vel charitatis, secundum rationem communem. 2-2^{æ}. XXXI, 1, o. — Non est virtus specialis, sed actus exterior amicitiæ, sicut benevolentia est actus ejus interior. 2-2^{æ}. XXXI, 4, o.

BENEFICIUM. Beneficium est statim recompensandum secundum affectum; sed exspectanda est opportunitas effectus. 2-2^{æ}. CVI, 4, o. — Recompensatio beneficii debet esse major accepto. 2-2^{æ}. CVI, 6, o. CXVII, 2, c. — Pertinet ad tres virtutes diversimode scilicet: ad justitiam, ubi est debitum legale, ut in mutuo et aliis hujusmodi; ad amicitiam vero, et ad gratiam, ubi est debitum morale. 2-2^{æ}. XXXI, 1, 3^{m}. CVI, 5, c. CVIII, 2, 1^{m}. — Beneficium et recompensatio magis in affectu consistunt, quam in effectu. 2-2^{æ}. CVI, 3, 5^{m}, 6^{m}; 5, o; 6, 1^{m}. — In recompensando beneficium, justitia attendit datum, amicitia utilis attendit utilitatem; sed amicitia honesti et gratiæ attendit affectum dantis. 2-2^{æ}. XXXI, 1, 3^{m}. LXXVII, 1, 3^{m}. LXXVIII, 2, 2^{m}. CVI, 5, o.— Nullius beneficium est tantum sicut parentum; deo in recompensatione beneficiorum sunt cæteris præferendi, nisi necessitas vel utilitas, vel alia causa præponderet. 2-2^{æ}. XXXI, 3, 3^{m}, 4^{m}. CI, 1, c. — Omnia beneficia secundum communem rationem reducuntur ad amorem, et omnia nocumenta ad odium; sed secundum speciales rationes ad diversas virtutes vel vitia. 2-2^{æ}. XXXI, 4, 2^{m}.— Filius potest parentibus majus beneficium recompensare, quam accepit secundum affectum, non autem secundum effectum. 2-2^{æ}. CVI, 6, 1^{m}. — Beneficia Dei tota singulis hominibus sunt exhibita. 3^{a}. I, 4, 3^{m}.— Præcipua Dei beneficia sunt creatio et quies mentis in Deum per gratiam et gloriam. 1-2^{æ}. C, 5, 2^{m}.— Omnis solemnitas, vel sacrificium veteris legis fuit instituta propter aliqua beneficia Dei præterita vel futura. 1-2^{æ}. C, 5, 2^{m}. — Licitum est petere beneficium sine cura pro se digno et indigenti; non autem cum cura. 2-2^{æ}. C, 5, 3^{m}. — Dans beneficium non meliori sed sufficientiori, non peccat. 2-2^{æ}. LXIII. 2, o. — Beneficia ecclesiastica magis debent dari plus idoneis ad regimen Ecclesiæ, quam magis consanguineis; sed de patrimonio et licitis lucris est e converso. 2-2^{æ}. LXIII, 1, c. — Dans beneficium spirituale consanguineo minus digno peccat per acceptionem personarum; non autem si sit æque dignus. 2-2^{æ}. LXIII, 2, 1^{m}. CLXXXV, 3, c. — Dans beneficium ratione consanguinitatis graviter peccat; et est simonia, si per hoc intendit aliquod bonum proprium. 2-2^{æ}. LXIII, 1, c. 2, 2^{m}. C, 5, 2^{m}. CLXXXV, 7, 1^{m}.

BENEVOLENTIA. Benevolentia proprie est actus voluntatis quo alteri volumus bonum. 2-2^{æ}. XXVII, 1, c. — Est tantum ad rationalia. 1^{a}. XX, 2, 3^{m}.

BENIGNITAS. Benignitas est idem cum affectu, scilicet habitus benefactivus et ad loquendum dulciter. 1-2^{æ}. LXX, 3, c. 2-2^{æ}. LXXX, 4^{m}.

BENIGNUS. Benignos dicimus, quos bonus ignis amoris fervere facit ab benefaciendum proximis 1-2^{æ}. LXX, 3, c.

BESTIA. Bestia dicitur quasi vastia, propter crudelitatem, ut leo, ursus et hujusmodi. 1^{a}. VII, 2, 2^{m}.

BESTIALITAS. Bestialitas a Sanctis ponitur extra numerum peccatorum, quasi gravius eis; tamen, si ad aliquod de septem capitalibus reduci debeat, poterit ad superbiam reduci, secundum definitionem Augustini 2-2^{æ}. CLIV, 11, 2^{m}.

BIBERE. Bibere pluries in die licet jejunantibus, nisi fiat in fraudem. 2-2^{æ}. CXLVII, 6, 2^{m}. 3^{m}. 3^{a}. LXXX, 8, 4^{m}.

BIGAMIA. Bigamia inducens irregularitatem incurritur quadrupliciter, et impedit omnem ordinem 2-2^{æ}. CVIII, 4, 1^{m}. — Bigamia merito irregularitatem inducit 3^{a} s. LXVI, 1, c. — Sive uxorem unam quis habuerit de facto, sive alteram de jure (ubi est quædam sacramenti similitudo), irregularitas efficitur; sicque bigamiæ utroque modo irregularitas annexa est. 3^{a} s. LXVIII, 2. o. — Ex hoc quod vir uxorem non virginem ducit, irregularis efficitur; non autem ex hoc quod corruptus corruptam ducit. 3^{a}. s. LXVI, 3, c. — Baptismus bigamiæ irregularitatem tollere non potest. 3^{a} s. LXVI, 4, c. — Potest Papa cum bigamo dispensare in omnibus ordinibus; episcopus vero solum in minoribus, nisi in quibusdam casibus 3^{a} s. LXVI, 5, c.

BILINGUIS. Bilinguis idem est quod susurro. 2-2^{æ}. LXXIV, 1, 3^{m}.

BLASPHEMIA. Blasphemia in communi est attribuere Deo quod ei non convenit, vel detrahere ab eo quod ei convenit. 2-2^{æ}. XIII. 1, o. — Pertinet ad genus infidelitatis, aggravans eam. 2-2^{æ}. XIII 3, c. — Quælibet blasphemia semper est peccatum mortale, quando est cum deliberato consensu. 2-2^{æ}. XIII, 2, o. — Ex lapsu linguæ est peccatum veniale, si hoc non intendebat. 2-2^{æ}. XIII, 2, 3^{m}. — Est gravissimum peccatorum omnium. 2-2^{æ}. XIII, 3, o. 3^{a}. LXXX, 3, c. — Simpliciter est gravior homicidio et perjurio; sed secundum quid est e converso, scilicet ratione nocumenti 2-2^{æ}. XIII, 3, 1^{m}, 2^{m}. — Est contra primum, vel secundum præceptum Decalogi. 1-2^{æ}, C, 1, o. 2-2^{æ}. XIII, 2, 2^{m}. — Blasphemia ex deliberatione oritur ex superbia; sed ex turbatione oritur ex ira. 2-2^{æ}. CLVIII, 7, 1^{m}. — In Spiritum sanctum dicitur tripliciter scilicet: dicere contra deitatem, finalis impœnitentia, et peccatum ex malitia. 2-2^{æ}. XIV, 1, o. — Hæc dicitur dupliciter scilicet: contra personam Spiritus sancti, et contra attributum ejus. 2-2^{æ}. XIV, 1, 3, c. — In Spiritum sanctum potest fieri tripliciter scilicet: corde, ore et opere. 2-2^{æ}. XIII, 1, c. XIV, 1, c, 1^{m}. — Ex deliberatione peccare est peccare in Spiritum sanctum. 2-2^{æ}. XXXIV, 2. 1^{m}. — Peccatum ex malitia, id est ex electione mali, dicitur peccatum in Spiritum sanctum; sed ex ignorantia, in Filium; et ex infirmitate, id est ex passione, in Patrem. 2-2^{æ}. XIV, 1, 3, c. — Non omne peccatum ex malitia est peccatum in Spiritum sanctum, sed tantum ex malitia quæ est cum contemptu impedientium peccatum. 2-2^{æ}. XIV, 1, o; 4, c. C, 1, 2^{m}. — Non omnis contemptus boni impedientis peccatum est blasphemia in Spiritum sanctum; sed tantum contemptus illorum quæ directe ducunt ad pœnitentiam, et ad remissionem peccatorum. 2-2^{æ}. CV, 2, 2^{m}. — Hoc peccatum est generale ratione habitus, sed est speciale ratione contemptus. 2-2^{æ}. XIV, 1, 3^{m}. — Blasphemia in Spiritum sanctum, ut speciale peccatum, est contemptus doni quo homo retrahitur a peccato; non autem est peccatum sequens ex eo. 2-2^{æ}. CXVIII, 5, 3^{m}. — Species ejus secundum tertium modum, scilicet, ut est peccatum ex malitia, sunt sex scilicet: desperatio, præsumptio, impœnitentia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitæ, et invidentia fraternæ gratiæ. 2-2^{æ}. XIV, 2, o. XXXVI, 4, 2^{m}.— Hoc peccatum esse irremissibile exponitur tripliciter a doctoribus. 1^{a}. LXIV, 2, c. 2-2^{æ}. XIV, 3, o. CXVIII, 5, 3^{m}. LXXXVI, 1, 2^{m}, 3^{m}.— Est desperatum ex parte peccantis, non autem ex parte Dei. 2-2^{æ}. XIV, 3, c, 1^{m}. — Homo potest primo ante alia peccata habere hoc peccatum, licet raro contingat. 2-2^{æ}. XIV, 4, o.

BONITAS. Bonitas Dei acquiritur a creatura rationali, tanquam perfectio ejus objectiva; ab aliis autem secundum similitudinem tantum. 1^{a}. VI, 1, 2^{m}. LXV, 2, c. fin. 1-2^{æ}. I, 8, c. — Omne bonum est bonum sola similitudine divinæ bonitatis. 1^{a}. CV, 5. o. — Nihil divinæ bonitatis participatione omnino caret. 1^{a}. XIX, 4, 1^{m}. XXIII, 4, 1^{m}. — Omnia opera Dei attribuuntur bonitati ejus. 1^{a}. CV, 2, 2^{m}.— Universum perfectius participat et repræsentat bonitatem Dei, quam quæcunque alia creatura. 1^{a}. XV, 2, c. XLVII, 1, c; 2, 1^{m}. — Deum possumus aliqualiter intelligere, non intelligendo bonitatem ejus; non autem intelligendo eum non esse bonum. 2-2^{æ}. II, 8, 3^{m}. — Omnia sunt bona bonitate Dei, ut principio effectivo, exemplari et finali. 1^{a}. VI, 4, o. 2-2^{æ}. XXIII, 2, 1^{m}. XXVII, 3, c.— Deus vult, quod sua bonitas multiplicetur ex sui similitudine propter se, sicut propter finem operantis, et propter utilitatem creaturæ, sicut propter finem operis. 1^{a}. XLIV, 4, c, 3^{m}. — Quodlibet bonum ex additione alterius fit melius, præter optimum simplex, ex cujus participatione omnia sunt bona. 1-2^{æ}. XXXIV, 5, 2^{m}. — Differentia triplex bonitatis Dei et creaturarum scilicet: quia solius Dei essentia est suum esse: et ei non adveniunt aliqua accidentia, et ad nihil aliud ordinatur sicut ad finem. 1^{a}, VI, 3, c. — Per hocquod Deus creavit omnia ut essent, non excluditur quin creaverit omnia propter suam bonitatem. 1^{a}. LXV, 2, 1^{m}. fin, — Quodlibet bonum creatum est bonum particulare; sed solus Deus est bonum universale. 1^{a}. LXV, 1, 2^{m}. CIII, 2, c. CV, 4, c. CVI, 2, c. 1-2^{æ}. II, 7, 8, c. IX, 6, c. — Deus est sua bonitas essentialiter. 1^{a}. III, 2, c, VI, 3, o. XX, 1, 3^{m}. XLIX, 3, c. LXII, 8, c, 2^{m}. C, 2, c. CIII, 2, c. 1-2^{æ}. IV, 4, c. 2-2^{æ}. XIX, 1, c. XXIII, 2, 1^{m}. XXIV, 11, c. fin. XXVII, 3, 4, c. XXXIV, 1, c. 1^{m}. 3^{a}, I, 1, c. XX, 1, c. — Est vere et proprie bonus. 1^{a}. VI, 1, o. — Est summum bonum. 1^{a}. VI, 1, 2^{m}; 2, o. — In omni bono summum bonum, scilicet Deus, desideratur. 1^{a}. VI, 1, 1^{m}.— Habere speciem, modum et ordinem non est de ratione boni increati, nisi sicut in causa. 1^{a}. VI, 1, 1^{m}.— Bonum duplex scilicet: absolute, id est cujus bonitas esset, alio creato non existente, ut supposita; et ad aliud, id est cujus bonitas non esset sine alio creato, ut materia et accidentia. 1-2^{æ}. XVIII, 4, c, — Bonum duplex scilicet: commutabile et incommutabile. 2-2^{æ}. XXI, 1, 3^{m}. 3^{a}. LXXXVI, 4, 1^{m}; 5, c.

BONUM. 1°. Bonum duplex scilicet: subsistens, ut personæ, et inhærens, ut accidentia. 1-2^{æ}. XXVI, 4, c. 3^{a}. XI, 5, 3^{m}.— Bonum simpliciter dicitur dupliciter scilicet: absolute et universaliter. 2-2^{æ}. LVIII, 10, 2^{m}.— Quod est bonum ex suppositione debet bonum judicari. 1-2^{æ}. XXXIX, 1, c. —

Bonum particulare duplex scilicet: verum, id est ordinadibile ad principale bonum, scilicet ad ultimum finem ; et falsum, seu apparens, quod abducit a finali bono. 2-2^{æ}. XXIII, 7, c, XLV, 1, 1^{m}. — Bonum triplex scilicet : honestum, utile et delectabile. 1ª. V, 6, o. 1-2^{æ}. XCIX, 5, c. 2-2^{æ}. XLV, 3, o.— Bonum duplex scilicet : propter se, id est honestum, et propter aliud, id est utile. 1-2^{æ}. VIII, 2, 3, o. 2-2^{æ}. XXIII, 7, c. — Diviso boni est analogi, quia primo convenit honesto : et secundo, delectabili ; tertio vero utili. 1ª. V, 6, 3^{m}. 1-2^{æ}. VIII, 2, 2^{m} ; 3, 4^{m}. — Bonum importat relationem rationis ad appetitum. 1ª. V, 1, c, 1^{m} ; 3, 1^{m}. XVI, 1, 3, c. — Consistit in hoc, quod sit aliquid appetibile. 1ª. V, 1, c, 1^{m} ; 3, c, 1^{m}. 5, c. VI, 1, c, 2^{m}. XVI, 3, 4, c. XIX, 9, c. XLVIII, 1, c. 1-2^{æ}. XXIX, 1, c. — Bonum et pulchrum fundantur super eamdem rem, scilicet formam ; sed bonum respicit appetitum, pulchrum vero vim cognitivam. 1ª, V. 4, 1^{m}. — Bonum est diffucivum sui ipsius ut finis, non autem ut efficiens. 1ª. V, 4, 2^{m}. — Dicit rationem perfecti et ultimi. 1ª. V, 1, c. 1^{m}; 3, c, 1^{m}, 5, c, 1^{m}, VI, 3, c. XVI, 3, 4, c. 1-2^{æ}. LII, 1, c. — Consistit principaliter, et per se in perfectione et actu. 2ª. XLVIII, 5, 6, c. XLIX, 1, c. — In bonis simpliciter et absolute, et secundum naturam suam potest esse medium et extrema, scilicet : superfluum et diminutum ; non autem in bonis simpliciter, id est universaliter. 2-2^{æ}. LVIII, 10, 2^{m}. — Non tantum finis, sed etiam quæ sunt ad finem ex ipso ordine habent rationem boni. 2-2^{æ}. XXXIII, 6, 3^{m}. — Bonum habet rationem causæ finalis. 1ª. V, 2, 1^{m}. 2^{m} ; 4, o. XLVIII, 1, 2^{m}. — Bonum omnium mensuratorum et regulatorum consistit in attingendo suam regulam. 1-2^{æ}. XIX, 9, c. LXIV, 1, 3, c. LXXI, 6, c. 2-2^{æ}. XVII, 1, c. XXIII, 3, 6, c. XXVII, 6, c. LVIII, 3, c. — Ratio boni primo præsupponit formam per quam est ens, secundo virtutem effectivam qua est perfectum. 1ª. V, 4, c. — Omne ens est bonum, et e converso. 1ª V, 3, o. XVII, 4, 2^{m}. XLIX, 1, 3, c, 1-2^{æ}. XVIII, 1, c ; 3, 3^{m}. — Est bonum, in quantum est perfectum et in actu. 1ª. V, 1, o. XLVIII, 1, c. 1-2^{æ}. XVIII, 1, 2. 3, 4, c. — Sicut est bonum, sic est appetibile. 1ª. V, 1, c. — Bonum secundum rationem finis est prius ente ; sed e converso secundum rationem formæ et simpliciter. 1ª. V, 2, o ; 3, 4^{m} ; 4, c. — Bonum est communius ente secundum causalitatem. 1ª. V, 2. 2^{m}. — Bonum simpliciter dicitur secundum perfectionem ultimam, et bonum secundum quid, secundum perfectionem essentialem et primam ; sed ens e converso, 1ª. V, 1, 2^{m}. 1-2^{æ}. XVIII, 1, c. — Materia est bona simpliciter, licet sit ens secundum quid. 1ª. XLVIII, 3, c. XLIX, 1, c. — Non est ens, nec bona nisi in potentia. 1ª. V, 3, 3^{m}. — In mathematicis non est bonum, quia non sunt separata secundum esse. 1ª. V, 3, 4^{m}. — Bonum et ens, et alia transcendentia convertuntur secundum supposita ; non autem secundum rationem. 1ª, V, 1, o. XI, 1. o. XVI, 3, o; 4, c. XVII, 4, 2^{m}. LIV. 2, c. LIX, 2, 3^{m}. 1-2^{æ}, XXIX, 5, c. 2-2^{æ}. CIX, 2, 1^{m}. 3ª. X. 3, c. — Unitas pertinet ad rationem bonitatis. 1ª CIII, 3, c. 1-2^{æ} XXXVI, 3, o. — Bonum, verum et unum habent contraria, quia fundantur in ente ; non autem ens, quia in nullo fundatur. 1ª. XVII, 4, o.

2° Verum significat rationem boni, 1ª. LXXXII, 5, 1^{m}. — Bonum et verum mutuo se includunt. 1ª. XVI, 4, 1^{m}. L, 2, 3^{m}. LIX, 2, 3^{m}. LXXIX, 11, 2^{m}. LXXXII, 3, 1^{m}; 4, 1^{m} LXXXVII, 4, 2^{m}. 1-2^{æ}. IX, 1, c, 3^{m}. 2-2^{æ}. CIX, 2, 1^{m}. — Bonum est prius vero secundum appetitum ; secundum rationem autem et simpliciter est e converso. 1ª. XVI, 4, o. — Verum est simplicius, abstractius et absolutius bono, et propinquius enti. 1ª. XVI, 4, c. LXXXII, 3, c. — Verum est in anima, sed bonum est in rebus. 1ª. XVI, 1, c. LXXXII, 3, c. — Ratio veri est eadem in omnibus moralibus, non autem ratio boni. 1-2^{æ} LX. 1, 1^{m}. — Bonum est primum cadens in apprehensione rationis practicæ. 1-2^{æ}. XCIV, 2, c. — Sicut bonum nominat illud in quod tendit appetitus, ita verum nominat illud in quod tendit intellectus. 1ª. XVI, 1, 3, c. — Verum est bonum intellectus, et falsum est malum ejus. 1-2^{æ}. LV, 4, c. LVII, 2, 3^{m}. LXIV, 3, c. 2-2^{æ}. I, 3, 1^{m}. IV, 5, c, 1^{m}. — Bonum est fortius malo. 1-2^{æ}. LX, 4, 3^{m}. — Difficilius constituitur, quam malum. 1-2^{æ}. XVIII, 4, 3^{m}. XIX, 6. 1^{m} ; 7. 3^{m}. XX, 2, c. XXXV, 8, 1^{m}. LXXI, 4, 2^{m} ; 5, 1^{m}. 2-2^{æ}. LXXIX, 3, 4^{m}. CX, 3, c. — In omni malo est aliquid boni. 1ª. XLIX, 3, c. CIII, 7, 1^{m}. CIX, 1, 1^{m}. 1-2^{æ}. XVIII, 1, c, 1^{m}. XXXV, 6, c. LXXIII, 2, c. fin. 2-2^{æ}. CLXXII, 6, c.— Bonum et virtus transumptive dicitur etiam in malis, sicut dicitur bonus latro. 1-2^{æ}. LV, 3, 1^{m}. XCII, 1, c. 2-2^{æ}. XLV, 1, 1^{m}. XLVII, 13, c. XCII, 1, 1^{m}. — Omne malum fundatur in aliquo bono. 1ª. CIII, 7, 1^{m}. — Bonum et malum ex genere sunt respectu objecti. 1-2^{æ}. XVIII, 2, o. — Illud quod est secundum se malum ex genere, non potest esse bonum et licitum. 2-2^{æ}. CX, 3, c. — Malum aliquando dicitur contrarium bono, quia non privatur totum bonum, sed aliquid de bono remanet. 2-2^{æ}. XXXIII, 5, c. pr. — Non omnis carentia boni est malum, sed tantum debiti. 1ª. XLVIII, 2, 1^{m}, 3, c; 2^{m}; 5, 1^{m}. XLIX, 1, c. — Subjectum cujuslibet mali est bonum deficiens, id est in potentia. 1ª. XI, 2, 1^{m}, XVII, 4, 2^{m}. XLVIII, 3, o. XLIX, 1, c ; 3, c. CIII, 7, 1^{m}. — Bonum est naturaliter prius malo. 1-2^{æ}. XXV, 2, o. — Est causa mali per accidens tantum. 1ª. XLIX, 1, o. 3, c. 1-2^{æ}. LXXV, 1, o.— Causa mali non est, nisi bonum deficiens. 1-2^{æ}. XVIII, 1, 1^{m}. — Bonum et malum per accidens, id est in concreto, contrariantur ; sed per se, id est in abstracto, opponuntur privative. 1ª. XLVIII, 1, 3^{m} ; 2, 1^{m}, 2^{m}. — Dicuntur contraria, et sunt genera, id est generales conditiones omnium contrariorum. 1ª. XLVIII, 1, 1^{m}. — Summum malum non contrariatur summo bono secundum rem, sed secundum vocem. 1ª. XXXIX, 3, 2^{m}.— Nullum malum opponitur summo bono contrarie, nec privative, nisi indirecte, id est secundum rationem communem boni. 1ª. XVII, 4, 3^{m}. XLIX, 3, 2^{m}. — Mala esse et fieri non est bonum simpliciter, sed tantum per accidens, in quantum sunt occasio bonorum. 1ª. XIX, 9, o. — Malum tollit totum sibi oppositum et minuit habilitatem ; non autem tollit subjectum ejus. 1ª. XLVIII, 4, o. 1-2^{æ}. LXXXV, 1, 2, 4, o. XCIII, 6, 2^{m}. — Corrumpit bonum sibi oppositum formaliter et privative, non autem effective. 1ª, XLVIII, 1, 4^{m}. XLIX, 3, c. 2-2^{æ}. LXXXV, 1, 4^{m}.— Inter bonum et malum civile, vel ad alterum, est medium ; non autem absolute. 1ª. XLVIII, 1, 3^{m}. 1-2^{æ}. XVIII, 8, 1^{m}.

3° Bonitas creaturæ non est ejus essentia. 1ª. VI, 3, 3^{m}. — Nulla creatura est bona per essentiam. 1ª. VI, 3, o. CIII, 2, c. 1-2^{æ}. II, 8, c. IX, 6, c. — Maximum bonum in creaturis est bonum ordinis universi. 1ª. XXII, 4, c. XXV, 6, 3^{m}. XLVII, 2, c. XLIX, 2, c. L, 3, c. 2-2^{æ}. CXXII, 2, c. — Cujuslibet creaturæ secundum se consideratæ duplex est bonitas, scilicet : essentialis et accidentalis. 1ª. XXV, 6, c. — Creatura ex esse, vel essentia est bona secundum quid ; sed ex accidentibus est bona simpliciter. 1ª. V, 1, 1^{m}. — Ipsum universum et quælibet creatura potest esse melior quam sit bonitate accidentali, non autem essentiali. 1ª. XXV, 6, c. — Qualibet re creata potest esse alia res creata melior, bonitate essentiali et accidentali. 1ª. XXV, 6, o. — Bonum cujuslibet creaturæ consistit in specie, modo et ordine. 1ª. V, 5, o. VI, 1, 1^{m}. 1-2^{æ}. LXIII, 2, 3^{m}. LXXXV, 4, o. 2-2^{æ}. XIX, 11, c. XXVII, 6, 1^{m}. CIX, 2, c, 3^{m}. CXIV, 1, c.— Homo dicitur bonus simpliciter secundum voluntatem, quia ipsa imperat cuilibet potentiæ; secundum quid autem, per intellectum vel alias potentias. 1ª. IV, 5, 3^{m}. XLVIII, 6, c. 1-2^{æ}. XXXIV, 4, c. LVI, 3, c. LXVI, 3, 2^{m}.— Bonum hominis, ut est homo, est bonum secundum rationem, non autem secundum sensum. 1ª. XLIX, 3, 5^{m}. 1-2^{æ}. LXXI, 2, c. 2-2^{æ}. CXXIII, 1, 2, c. CXXIX, 3, c. CXLI, 1, 6, c.— Bonum hominis consistit principaliter in actibus interioribus. 2-2^{æ}. XXVII, 6, 3^{m}. XXX, 4, o.— Bonum hominis consistit in conjunctione ejus ad Deum. 1-2^{æ}. XCVIII, 5, 2^{m}. 2-2^{æ}. XXVII, 6, 3^{m}. XXX, 4, o. CLXXXVI, 1, c. — Totum bonum hominis consistit in subjectione ejus ad Deum. 2-2^{æ} XIX, 11, c. LXXXI, 7, c. CIV, 4, 2^{m}. — Omnes homines appetunt unum bonum formaliter, non autem materialiter

1-2^{æ}. I, 7, o. — Homo naturaliter in bonum tendit, 2-2^{æ}. XXXIV, 5, o. — Bonum cujuslibet virtutis est conveniens homini secundum rationem ; ideo convenit ei naturaliter, 1-2^{æ}. LIV, 3, c. — Impossibile est, quod aliquis homo sit bonus, nisi sit bene proportionatus bono communi. 1-2^{æ}. XCII, 1, 3^{m}. — Qui quærit bonum commune, quærit proprium, quia bonum proprium non potest esse sine communi, et bona dispositio partis est in respectu ad totum. 2-2^{æ}. XLVII. 10, 2^{m}. VI, 1, 1, 3^{m}. — Omne bonum creatum est minus bono hominis objectivo, non autem intrinseco et inhærenti. 1-2^{æ}. II, 8, 3^{m}. — Bonum animæ est melius bono corporis, et hoc bonis exterioribus ; et bonum vitæ contemplativæ, bono activæ. 1-2^{æ}. II, 5, c. 2-2^{æ}. CIV, 3, c. CLII, 2, 4, c. — Bonum multitudinis est majus, quam bonum unius qui est de multitudine ; non autem quam bonum unius extrinsecum, ad quod multitudo ordinatur 2-2^{æ}. XXXIX, 2, 2^{m}. — In spiritualibus bonis debet homo semper sibi magis providere quam aliis; sed in temporalibus laudabiliter liberalis facit e converso. 2-2^{æ}. CXVII, 1, 1^{m}. — Bonum hominis triplex scilicet : animæ, corporis et exteriorum, 1-2^{æ}. LXXXIV, 4, c. 2-2^{æ}. LXXIII, 3, c. LXXXV, 3, 2^{m}. CIV, 3, c. CXVIII, 5, c. CLII, 2, 4, c. CLXXXVI, 7, c. — Duplex scilicet : simpliciter, id est ultimus finis ejus, et omnia ducentia in eum ; et bonum secundum quid, id est ut nunc, vel secundum aliquid bonum. 1-2^{æ}. CIV, 10, c. XXIII, 7, c. — Bona hominis triplicia scilicet : minima, ut bona fortunæ: media, id est naturalia, et magna, id est habitus virtuosi ; et eorum triplex est fructus scilicet : fructus honestæ conversationis, sacræ devotionis et jucundæ pietatis. 1-2^{æ}. LXXXV, 4, c. 2-2^{æ}. CVIII, 4, c. CXVIII, 5, c. — In bonis corporis hominis tria sunt per ordinem scilicet : integritas corporis, quies et delectatio sensus, et usus membrorum. 2-2^{æ}. LXV, 3, c. — Bonum unius hominis continuatur alteri dupliciter scilicet : per charitatem et per intentionem facientis. 3^{a}. LXXXII, 6, 3^{m}. — Bonum naturæ hominis triplex scilicet : principia naturæ cum proprietatibus ejus, inclinatio ad virtutes, et originalis justitia. 1-2^{æ}. LXXXV, 1, 2, 4, o. XCIII, 6, 2^{m}. 2-2^{æ}. X, 4, c. XXIII. 7, 1^{m}. XXXV, 5, c. — Bonum proportionatum communi statui naturæ est ut in pluribus ; excedens vero ut in paucioribus ; defectus autem e converso 1^{a}. XXIII, 7, 3^{m}.

4° Bona ecclesiastica debent dividi in quatuor partes, quarum una debetur episcopo, alia fabricæ, tertia pauperibus et quarta beneficiato. 2-2^{æ}. CLXXXV, 7, c. — In necessitate non debent emi possessiones de bonis ecclesiasticis, nec in thesauris reponi. 2-2^{æ}. CLXXV, 7, 4^{m}. — Episcopi et alii clerici habent verum dominium bonorum propriorum, non autem ecclesiasticorum, sed tantum sunt eorum dispensatores. 2-2^{æ}. LXIII, 2, 1^{m}. CXIX, 3, 1^{m}. CLXXXV, 7, c. — Possunt disponere de sua quarta, sicut de bonis propriis. 2-2^{æ}. CLXXXV, 7, c. — Possunt dare moderate suis consanguineis de bonis ecclesiasticis in suum usum deputatis. 2-2^{æ}. CLXXXV, 7, 2^{m}. — Peccant, si in articulo necessitatis possunt vivere de patrimonio, et vivant de bonis ecclesiasticis. 2-2^{æ}. CLXXXV, 7, 3^{m}. CLXXXVII, 4, 1^{m}. — Retinentes sibi de bonis ecclesiasticis divisis vel indivisis notabiliter ultra quartam, peccant mortaliter. 2-2^{æ}. CLXXXV, 7, c. — Prælatus tripliciter subripit bona Ecclesiæ, et tenetur restituere. 2-2^{æ}. LXII, 5, 5^{m}. CLXXXV, 7, o. — Male dispensans bona hospitalis tenetur restituere; non autem dispensans bona beneficii quoad suam portionem, sed tenetur pœnitere 2-2^{æ}. LXII, 5, 5^{m}. CLXXXV, 7, c. pr. — Bona temporalia quasi nihil sunt respectu futurorum. 2-2^{æ}. XXXVI, 3, 2, c. — Bona temporalia secundum se sunt bona secundum quid ; sed ut ducunt ad beatitudinem sunt bona simpliciter. 1-2^{æ}. CXIV, 10, c. — Bona exteriora, ut divitiæ et honores, sunt bona simpliciter, id est absolute et secundum naturam suam ; non tamen omnibus modis, et circa hæc est justitia ; sed virtutes sunt bona simpliciter, id est universaliter. 2-2^{æ}. LVIII, 10, 2^{m}. — Exteriora bona sunt bona instrumentaliter, non autem principaliter, licet secundum Stoicos sint nulla. 1-2^{æ}. LIX, 3, c. 2-2^{æ}. LVIII, 10, 2^{m}. CXXV, 4, 3^{m}. 3^{a}. XV, 6, 2^{m}. — Bona temporalia non sunt præmia virtutum, nec subtractio eorum est pœna peccati principaliter. 1-2^{æ}. LXXXVII, 7. c, 2^{m}. CVIII, 3. 4^{m}. — Sunt ejus cui Deus concedit quoad proprietatem ; sed quoad usum sunt etiam aliorum. 2-2^{æ}, XXXII, 5, 2^{m}. — Deus dat justis tantum de bonis et malis temporalibus, quantum expedit eis ad beatudinem. 1-2^{æ}. LXXXVII, 7, 2^{m} CXIV, 10, c. — Dat malis bona temporalia, et bonis mala temporalia, ut eis reservet majora, id est æterna. 1-2^{æ}. LXXXVII, 7, 2^{m}. — Bona temporalia dantur indignis a Deo ad correptionem, vel ad damnationem eorum. 1-2^{æ}. LXXXVII, 7, 2. 2-2^{æ}. XXXVI, 2, c. — Omnia temporalia bona et mala æqualiter eveniunt bonis et malis quoad substantiam, non autem quoad finem. 1-2^{æ}. CXIV, 10, 4^{m}.

5° Bona temporalia nullius momenti sunt respectu spiritualium. 1-2^{æ}. II, 6, c. LXXXVII, 7, 2^{m}. 2-2^{æ}. XXXVI, 2, c. — Spiritualia satiant in perpetuum, non autem temporalia, quia temporalia paulatim sumuntur et corrumpuntur. 1-2^{æ}. XXXI, 5, c. XXXII, 2, c. — Temporalia non habita appetuntur, sed habita fastidiuntur ; spiritualia vero e converso. 1-2^{æ}. II, 1. 3^{a}. XXXII, 2, c. XXXIII, 2, o. — Spiritualia non sapiunt habentibus affectum infectum amore delectationum corporalium, et præcipue venerearum. 2-2^{æ}. XX, 4, c. XLVI, 2, c. — Spirituala possunt simul a multis integre possideri, non autem corporalia. 1-2^{æ}. XXVIII, 4, 2^{m}. 3^{a}. XXIII, 1, 3^{m}. — Promissiones bonorum temporalium in veteri lege fuerunt figuræ spiritualium in nova lege. 1-2^{æ}. CXIV, 10, 1^{m}. — Bonum morale præcipue consistit in conversione ad Deum, et malum in aversione. 2-2^{æ}. XIX, 2, 2^{m}. — Bonum et malum speciali modo, scilicet morale, invenitur in habentibus electionem. 1^{a}. XLVIII, 5, c. — Bonum in naturalibus et moralibus duplex, scilicet essentiale et accidentale. 1-2^{æ}. XVIII, 3, 3^{m}. — Omne bonum honestum vel utile est bonum morale; non autem omne delectabile est bonum moraliter, quia illa dicuntur secundum rationem, illud autem secundum appetitum. 1-2^{æ}. XXXIV, 2, 1^{m}. — Boni mores dicuntur qui rationi congruunt ; mali vero qui a ratione discordant. 1-2^{æ}. C. 1, c. — Bonum non contrariatur bono in moralibus, sed tantum in aliis. 1-2^{æ}. XXXI, 8, 1^{m}. — Virtus est bona ex seipsa. non autem per aliam bonitatem. 1-2^{æ}. LV, 4, 1^{m}. — Bonum quod ponitur in definitione virtutis, non est bonum transcendens, sed bonum rationis. 1-2^{æ}. LIV, 3, 2^{m}. LV, 4, 2^{m}. — Ad bonum operandum requiritur virtus moralis inclinans, et prudentia dirigens. 1-2^{æ}. CXIII, 1, 2^{m}. — Actus exterior addit ad bonitatem vel malitiam ex objecto vel circumstantiis actui voluntatis ; non autem ex fine, nisi actus voluntatis fiat melior vel pejor tripliciter scilicet : secundum numerum, extensive vel intensive. 1-2^{æ}. XX, 4 o. XXIV, 3, c. 2-2^{æ}. LXXVI, 4, 2^{m}. — Eadem bonitas vel malitia ex fine est actus exterioris et actus voluntatis ; non autem aliæ. 1-2^{æ}. XX, 3, c ; 4, 2^{m}. — Tota bonitas vel malitia actus exterioris ex fine est ex actu voluntatis; non autem aliæ, sed e converso. 1-2^{æ}. XX, 2, o. — Bonitas et malitia ex fine prius est in actu voluntatis, quam in actu exteriori ; similiter, quæ est ex objecto vel circumstantiis, ut in executione operis ; sed, ut est in ordinatione et apprehensione rationis, est e converso. 1-2^{æ}. XX, 1, o.

BOS. Bos habet quinque utilitates scilicet : quia immolatur, arat, comeditur, lac et corium dat ; ideo furans reddebat quinque pro uno. 1-2^{æ}. CV, 2, 9^{m}.

BRACHIUM. Brachium significat potentiam operativam, quæ tripliciter impeditur scilicet : a Deo, a diabolo et ab utroque. 1^{a}. I, 10, 3^{m}.

BUBO. Bubo nocte pastum quærit; ideo significat luxuriosos, qui delectari quærunt in nocturnis operibus quæ agunt. 1-2^{æ}. CII, 6, 1^{m}.

BUCCELLA. Buccella quam porrexit Christus Judæ, non fuit corpus Christi, sed purus panis. 3^{a}. LXXXI, 2, 3^{m}.

C

CADERE. Non permittit Deus aliquos cadere, quin alios erigat. 1ª. XXIII, 6, 1m.

CÆCITAS. Triplex cæcitas mentis scilicet : privatio luminis accidentalis : aversio voluntaria a primo intelligibili : tertia propter occupationem ; prima est pœna ; aliæ vero peccatum. 2-2æ. XV, 1, o. — Cæcitas quæ quasi spiritualium bonorum cognitionem excludit, oritur ex luxuria 2-2æ. XV, 2, 3, o. — Mentis cæcitas et sensus hebetudo opponuntur dono intellectus. 2-2æ. VIII, 6, 1m. XV, 2, c. — In cæco est aptitudo ad videndum. 2-2æ. LXXXV, [illegible], c. — Cæcus actu virtutem gressivam habet ; sed patitur defectum in ambulando, dum ambulat cespitando. 1-2æ. XVIII, 1, 2m. — Naturaliter videt cæcus miraculose illuminatus. 3ª. LXXVII, 4, 3m.

CALIX. Calix debet esse de auro vel argento vel stanno. 3ª. LXXXIII, 3, 6m. — Alicujus Ecclesiæ prælatus facere non potest quod calix consecratus desinat esse consecratus, si maneat integer, nec quod professus religionem, non sit religiosus. 2-2æ. LXXXVIII, 11, c.

CALOR. Si calor subsisteret, ita calefaceret, sicut nunc inhærens. 1ª. LVI, 1, c. — Calor naturalis agit in virtute animæ, ut instrumentum ejus. 1ª. CXV, 1, 5m. CXVIII, 1, 3m. — Digerendo generat pinguedinem quæ ipsum conservat, quasi ejus nutrimentum. 2-2æ. LXXXII, 2, 2m. — Calor disponens ad formam ignis manet post adventum ejus ; non quidem idem numero, sed idem specie, quia non est idem subjectum ejus. 3ª. VII, 13, 2m. IX, 3, 2m. — Ignis quantumcumque calidus, non calefaceret, nisi esset motus cœli. 1-2æ. CIX, 1, c. — Calor et aliæ qualitates tangibiles erunt in corpore glorioso ex natura sua. 3ª LIV, 2, 1m, 2m. — Virtus in semine agit per triplicem calorem scilicet : animalis, elementi et cœli. 1ª. CXVIII, 3, 3m.

CALUMNIA. Calumnia est falsa et malitiosa impositio criminis. 2-2æ. LXVIII, 3, c, 1m. — Est defensio criminis per fraudes, dolos et mendacia. 1-2æ. LXIX, 2, 3, c.

CALVARIA. Calvariæ locus dicitur communis locus decollatorum, non autem a capite Adæ ibi sepulti. 3ª. XLVI, 10, 3m.

CAMPSORIA. Ars campsoria utitur de se numismate ad debitum et idoneum usum 2-2æ. LXXVIII, 2, 4m.

CANIS. Canis in veteri lege non offerebatur, nec redimebatur. 1-2æ, CII. 3, 7m. 2-2æ. LXXXVI. 3, 2m. — Canis videtur uti syllogismo divisivo. 1-2æ. XIII, 2, 3, 3m.

CANONICUS. Canonicus regularis potest transire ad religionem monachorum, et non e converso, nisi sint laici. 2-2æ. CLXXXIX, 9, 2m.

CANTUS. Cantus et laus vocalis erit in beatis post resurrectionem. 2-2æ. XIII, 4, c. — Salubriter fit in Ecclesia ad devotionem excitandam. 2-2æ. XCI, o. — Cantus theatricus, vel aliquod aliud artificiale organum in Ecclesia ad delectationem, vel ostentationem, improbatur. 2-2æ. XCI, 2, 2m, 4m. — Diaconi et prælati non debent cantibus insistere, sed prædicationi, doctrinæ et eleemosynis. 2-2æ. XCI. 2, 3m,

CAPACITAS. Duplex scilicet : naturalis potentiæ, et obedientialis, 3ª. 1, 3, 3m.

CAPITALE. Capitale vitium dicitur a capite membro, quia pœna capitis punitur ; vel quia est causa finalis per se multorum peccatorum. 1-2æ. LXXXIV. 1, 4, o. 2-2æ. XXXIV, 5, c. XXXV, 4, c. CXVIII, 7, 8, c. CXLVIII, 5, c. CLIII, 4, o. CLVIII, 6, c, 2m. — Capitalia vitia dicuntur, quia ut in pluribus alia oriuntur ex eis, licet quandoque aliquod vitium ex bono oriatur per abusum, ut ex objecto, non autem ut ex principio. 2-2æ. LV, 4, 1m. — Vitia capitalia dicuntur a fine proprio ; non quidem omnium, sed eorum ex quibus sæpius alia oriuntur. non autem ab ultimo. 2-2æ. XXXIV, 5, c. XXXV, 4, c. XXXVI, 4, 1m. — Sunt tantum septem, ad quæ omnia alia reducuntur scilicet : vana gloria, acedia, invidia, ira, avaritia, gula et luxuria. 1-2æ. LXXXIV, 4, o.

CAPITULUM. Prælatus præest in capitulo, sicut judex in foro judiciali. 2-2æ. XXXIII, 7, 1m.

CAPUT. Caput naturale habet tria respectu aliorum membrorum scilicet : ordinem, perfectionem et virtutem influendi. 3ª. VIII, 1, 8, c. — Significat multa, secundum similitudines ad multas proprietates ejus. 1-2æ. LXXXIV, 3, 4, o. 3ª. VIII, 1, c. — Omnes operationes animales a capite principium habent : 3ª. VIII, 1, c. — Influit in alia membra dupliciter scilicet : intra et extra, gubernando actiones exteriores. 3ª. VIII, 6, 7, c. — In capite vigent omnes sensus ; in cæteris vero membris est tantum unus sensus, scilicet tactus. 3ª. VIII, 1, c. LXVI, 7, 3m.

CARO. Caro dicitur tripliciter scilicet : natura, vitium et passibilitas. 3ª. LIV, 3, 1m. — Caro hominis de se non habet bonum virtutis, sed ut subest rationi. 1-2æ. LVI, 4, c. — Caro in eodem semper est eadem secundum speciem, non autem secundum materiam. 1ª. CXIX, 1, 2, o. — Esus carnium videtur introductus post diluvium. 1-2æ. CII, 6, 2m.

CASTITAS. Castitas est virtus dicta a castigatione concupiscentiæ, tanquam pueri. 2-2æ. CLI, 1, o. — Proprie est virtus specialis circa venerea ; sed large est virtus generalis. 2-2æ. CLI, 1, o. — Ut delectans est fructus ; sed ut est secundum rationem, est virtus quæ maxime disponit hominem ad perfectionem intellectualis operationis. 2-2æ. XV, 3, c. fin. CLI, 1, 4m. — Castitas conjugalis non est virtus specialis supra castitatem, quia non habet laudem, nisi abstinentiæ ab illicitis delectationibus ; nec castitas vidualis, quia non est perfecta. 2-2æ. CLII, 3, 5m. — Castitas est circa venerea, sed abstinentia est circa cibos ; ideo differunt. 2-2æ. CLI, 3, o. — Castitati antonomastice attribuitur decor ; ideo virginitati attribuitur excellentissima pulchritudo. 2-2æ. CLII, 5, c. — Castitas est subjective in anima. 2-2æ CLI, 1, 1m. — Remedium sextuplex castitatis contra luxuriam. 2-2æ. CLXXXVIII, 5, o.

CASUS. Non omne quod est præter intentionem, est a casu vel a fortuna ; sed tantum contingens raro. 2-2æ. XLIII, 1, 3m. LXIV, 1, c. — Nihil est a casu vel a fortuna respectu Dei, sed respectu cæterarum causarum. 1ª. XIX, 6, c.

CATECHISMUS. Catechismus non est sacramentum, sed sacramentale. 3ª. LXVII, 3, 2m. — Est instructio credendorum explicite, præcedens baptismum. 3ª. LXXI, 1, o. — Pertinet tantum ad sacerdotes. 3ª. LXVII, 3, 2m. — Pueri sunt catechizandi, et patrinus pro eis confessionem facit. 3ª. LXXI, 1, 2m, 3m.

CATEGORICUS. Categorica dictio est quæ absolute ponit rem significatam circa aliquid suppositum ; syncategorica vero, quæ importat ordinem prædicati ad subjectum. 1ª. XXXI, 3, c.

CATHEDRA. Propter populi malitiam episcopalem cathedram amittit Ecclesia. 2-2æ. CVIII, 4, 2m.

CATO. Ne Cæsaris servitutem incurreret, morti se tradidit Cato. 2-2æ. CXXV, 1, 2m.

CAUSA. 1º Causa ad quam necessario sequitur effectus, intelligitur tantum de causa per se completa et non impedita. 1ª. CXV, 6, c. 1-2æ. LXXV, 1, 2m. — Posita causa naturali et sufficienti, ponitur effectus ; non autem voluntaria. 1ª. XIV, 8, 2m. XIX, 8, o. XLII, 2, o. XLVI, 1, 9m. 10. LXI, 2, 1m. 3ª. LVI, 1, 1m. — Non omnis causa per se propria et sufficiens causat necessario suum effectum, quia potest impediri. 1ª. CXV, 6, c. CXVI, 3, c. 1-2æ. LXXV, 1, 2m. — Causa duplex scilicet : dispositiva et con-

summativa. 2-2^{ae}. XCIV, 4, o. — Conservativa duplex scilicet : directe et per se, vel indirecte et per accidens, sicut quod removet vel impedit actionem corrumpentis. 1^a. CIV 1, 2, c. — Genus causæ est quadruplex scilicet : finalis, formalis, efficiens et materialis. 2-2^{ae}. XXVII, 3, c, — Causa duplex scilicet : per se, id est causans per virtutem suam: et per accidens, id est removens impedimentum. 1^a. CXIV, 3, c. 1-2^{ae}. LXXV, 4, c. LXXVI, 1, c. LXXXV, 5, c. LXXXVIII, 9, c. 2-2^{ae}. III, 1, 2^m. IV, 7, c. — Occasio significat causam imperfectam, non autem semper causam per accidens. 2-2^{ae}. XLIII, 1, 3^m. — Causa per accidens dupliciter scilicet : quod accidit causæ per se, vel quod accidit effectui per se. 2-2^{ae}. XLIII, 1, 3^m. LXV, 8, c.— Non omne quod fit, habet causam per se, sed tantum ens per se ; non autem ens per accidens, quia non est proprie ens, sed magis ordinatur cum non ente. 1^a. CXV, 6, c. CXVI, 3, c. — A qualibet causa derivatur aliquis ordo ad suos effectus ; et unus ordo continetur sub ordine, sicut causa sub causa, et multiplicatur sicut causa. 1^a. CV, 6, c. CVI, 3, o.—Omne unum in multis oportet esse ab una causa. 1^a. LXV, 1, c. — Idem effectus est ab infinitis causis per accidens, non autem per se. 1^a. XLVI, 2, 7^m. 1-2^{ae}. I, 4, o. — Aucta causa auget effectum per se, non autem effectum per accidens. 1-2^{ae}. LXXV, 6, 1^m. LXXXV, 6, 1^m. — Aliquid est causa alicujus effectus dupliciter scilicet : directe ad illud agendo, et indirecte, quia non impedit cum possit. 3^a. XLVII, 1, c. — Non est eadem essentia causæ et effectus. 2-2^{ae}. LVIII, 6, c. — Habitudo ad causam non est de ratione entis causati ; sed consequitur ad ea quæ sunt de ratione ejus. 1^a. XLIV. 1, 1^m. — Causa quandoque habet non necessariam habitudinem ad effectum propter defectum effectus, et non causæ. 1^a. XIX, 3, 4^m. — Causa æquivoca est causa totius speciei; univoca vero tantum individui. 1^a. XIII, 5, 1^m. CIV, 1, c. — Effectus univocus dependet tantum in fieri a causa, sed æquivocus potest dependere etiam in esse. 1^a. CIV, 1, c. — Effectus est in causa secundum similitudinem quadrupliciter scilicet : secundum esse naturale et secundum eamdem rationem, ut in univocis: vel secundum eamdem rationem tantum, ut in æquivocis : vel spiritualiter : vel influxu. 3^a. LXII, 3, c. — Est in causa univoca, secundum similitudinem formæ ejusdem speciei; in causa vero æquivoca, secundum similitudinem formæ excellentioris. 1^a. XLII, 2, 3, o. XIII, 5, c. CV, 1, 1^m. CX, 2, c. CXV, 3, 3^m. 3^a. LXII, 4, c. — Causa instrumentalis non participat actionem causæ principalis, nisi in quantum per aliquid sibi proprium dispositive operatur ad effectum principalis agentis. 1^a. XLV, 5, c. — Principalis est nobilior suo effectu ; non autem instrumentalis, nec causa per accidens. 1-2^{ae}. LXVI, 3. 3^m. 2-2^{ae}. CXLVIII, 3, 2^m. CXLV. 2, 1^m. 3^a, LXXIX, 2. 3^m. — Effectus habet esse nobilius et principalius, non autem verius in causa principali, quam in se; non autem in causa instrumentali. 1^a. IV, 2, c. XVIII, 4, 3^m. 1-2^{ae}. LXXXIII, 1, 2^m. — Effectus assimilatur causæ principali, non autem instrumentali. 3^a. LXII. 1, c. — Causa principalis licet manifestissima, non potest proprie dici signum sui effectus licet occulti ; sed tantum causa instrumentalis, quia ut mota, est effectus. 3^a. LXII, 1, 1^m.

2° Ejusdem et similiter non potest esse duplex causa proxima vel remota, sed diversimode. 1^a. LII, 3, c. — Idem respectu ejusdem potest esse causa et effectus diversimode. 1-2^{ae}. XXXIII, 4. 2^m. — Effectus denominatur a causa proxima, non a remota vel universali. 1^a. XIV, 13, 1^m. XXV. 3, 4^m. 3^a. IV, 1, 1^m. — Quanto remotior est a causa, tanto est debilior. 2-2^{ae}. LXIV, 1. c. — In quolibet genere causarum causa distat ab effectu, secundum perfectionem, vel secundum virtutem. 1^a. XXXIII, 1, 1^m. — Quælibet causa primo operatur in sibi propinquius, et per illud in alia. 3^a, LVI, 1, c. — Causa prima duplex scilicet : prima in genere, et prima simpliciter, scilicet Deus. 1^a. XIX, 8, c. — Causa prima, scilicet Deus, produxit materiam de nihilo. 1^a. XIV, 11, o. XV, 3, 3^m. XLIV, 2. o; 4, 4^m. XLV, 1, 2^m; 4, 3^m. XLVI, 1, 3^m. XLVII, 1, o. LVII, 2. c., fin. LXV, 4, c. fin. XCI, 2, c. CV, 1, c, 1^m. CXVII, 3, c. — Processiones divinarum personarum sunt causa ima creationis omnium creaturarum. 1^a. XXXIII, 3, 1^m, XLV, 6. o ; 7, 3^m. — Essentia non trahit necessitatem vel contingentiam a causa prima, sed a proxima. 1^a. XIV, 13, 1^m. XXV. 3. 4^m. XLVII, 1, 2^m. CIII, 7, 3^m. 3^a. IV, 1, 1^m. — Causa prima plus influit quam secunda. 1^a. CIV, 2, c. 1-2^{ae}. XIX, 4, c. LXXXIV, 5, c. — Operatio causæ secundæ semper fundatur super operationem causæ primæ, et præsupponit eam. 1-2^{ae}. XIX, 4, c. — Causæ habent intra se ordinem, quia finis est ratio agentis, agens formæ, forma materiæ. 1^a. V, 2, 1^m; 4, c. LXXXV, 3, 4^m. 1-2^{ae}. I, 2, c. — Causa perficiens est nobilior suo effectu, non autem causa disponens. 1-2^{ae}. LXVI, 6, 3^m. — In causis agentibus quanto aliquid est prius, tanto est perfectius ; in causis autem materialibus est imperfectius. 2-2^{ae}. I, 7, 3^m. — Semper oportet quod causa per se sit potior effectu. 1^a XCV, 1, c. 1-2^{ae}. CXII, 1, c. 2-2^{ae}. CXLVIII, 3, 2^m. — Quanto causa est altior, tanto causalitas ejus ad plura se extendit. 1^a. LXV, 3, c. — Omnis causa dicit diversitatem substantiæ ab effectu. 1^a. XXXIII, 1, 1^m. — Omnia nobiliori modo sunt in causa sua, quam in suo causato. 1^a. IV, 2. c. — Causa semper excedit suum causatum. 1-2^{ae}. LXVI, 1, c.— Quidquid est causa causæ ut causæ, est causa causati. 1^a. XLIX, 2, 2^m. 1-2^{ae}. LXXIX, 1, 2^m; 2, c. — Omnis effectus dependet a causa sua. 1^a. XXXIII, 1, 1^m. CIV, 1, 2, c. — Causa efficiens non potest esse posterior effectu ordine durationis, sicut finalis. 3^a. LXII, 6, c. — Nulla creatura est causa activa alterius quoad novam ormam vel dispositionem, sine mutatione ; sed conservat sine mutatione. 1^a. CIV, 2, 3^m. — Quod est prius in causando, est posterius in causato, et e converso. 1^a. V. 4, c. — Causa cognoscitur per effectum quandoque, et e converso. 1^a. LXXXV, 3, 4^m ; 8. 1^m. — Effectus dupliciter cognoscitur in causa, scilicet : demonstrative et per conjecturas. 1^a, XIV, 13, c. — Dupliciter repræsentat causam scilicet : quoad esse et secundum formam. 1^a. XLV, 7, c.

CAUTELA. Cautela vel cautio, cujus est vitare impedimenta bonæ operationis, est pars integralis prudentiæ. 2-2^{ae}. XLVIII, c. XLIX, 8, o.

CAVERE. Providentiæ est mala cavere, sicut et bona prosequi; sed cautionis est extrinseca cavere impedimenta. 2-2^{ae}. XLIX, 8, 2^m.

CENTURIO. Ex humilitate Petrus et Centurio reveriti sunt Christum ; Zachæus autem ex amore. 3^a. VIII, 10, 3^m.

CERE. Cere est oppidum prope Romam. 1-2^{ae}. XCIX, 3. c.

CEREBRUM. In homine cerebrum majus est proportionaliter quam in alio animali. 1^a. XCI, 3, 1^m. XCIX, 1, c. — Cerebri cellula triplex, scilicet : anterior, media et posterior. 1^a. LXXVII, 4, c.

CEREMONIA. A Cere, oppido prope Romam, ceremonia dicitur, vel quasi Cereris munia. 1-2^{ae}. XCIX. 3, c. — Ceremoniæ omnes sunt quædam fidei protestationes. 1-2^{ae}. CII, 4, c. — Sunt opera exteriora ad cultum Dei pertinentia. 1-2^{ae}. XCIX, 3, o. CI, 2, 4, c. CIII, 1, o. CIV, 1, c, 3^m. — Dicuntur ceremonialia quæ secundum se non habent causam manifestam factorum licet possint habere causam manifestam institutionis. 1-2^{ae}. CI, 1, 4^m. — Veteris testamenti ceremonialia sunt quædam determinationes juris naturalis, et præceptorum moralium. 1-2^{ae}. XCIX, 3, 2^m. CIII, 1, c. 2-2^{ae}. CXII, 1, 2^m. — In ceremoniis veteris legis, multæ particulares determinationes figuralem tantum causam habent ; non autem litteralem, nisi in communi. 1-2^{ae}. CII, 2, 3^m. — Veteris legis ceremoniæ sufficienter dividuntur in sacrificia, facta, sacramenta et observantias. 1-2^{ae}. CI, 4, c. — In veteri lege multæ fuerunt ceremoniæ ad reprimendam idololatriam, et ad multorum significationem. 1-2^{ae}. CI, 3, c.

CEREUS. In cultu Dei Judæi non cereis, sed oleo utetantur. 1-2^{ae}. CI, 1, 2^m.

CERTIOR. Auditu certior simpliciter est visus, licet quandoque sit e converso. 2-2æ. IV, 8, 1m. — Virtus et natura sunt certiores arte, quia operantur infallibilius. 2-2æ. XVIII, 4, c. — Fides certior est omni intellectuali virtute ex parte rei et causæ; sed e converso, ex parte subjecti et evidentiæ. 2-2æ. IV, 8, o.

CERTITUDO. Ex duobus esse potest certitudo scilicet: ex causa et ex subjecto. 1a. I, 5, 1m. 2-2æ. IV, 8, o. — Est in cognitione. 1-2æ. XVIII, 4, c. 2-2æ. XVIII, 4, c. — Et in appetitu naturali in quantum infallibiliter inclinatur a Deo dirigente ipsum in finem, et non quod ille appetitus naturalis finem cognoscat. 1-2æ. IV, 2, 3m. 2-2æ. XVIII, 4, c. — Principaliter et essentialiter est in cognitione tantum; sed secundum similitudinem et participationem est etiam in aliis, ut in operibus naturæ vel artis. 1-2æ. XVIII, 4, c. 2-2æ. XVIII, 4, c. — Cognitionis certitudo est diversimode in Deo, in angelis et in hominibus. 2-2æ. IX, 1, 1m. — Certitudo spei est ex cognitione dirigente. 1-2æ. XL, 3, 3m. 2-2æ. XVIII, 4, c. — Ex se est cognitionis certitudo; sed certitudo spei et naturæ est ex alio; ideo per accidens deficit. 1-2æ. XL, 2, 3m. — Ex fide certitudinem habet spes viatorum, necnon ex omnipotentia et misericordia Dei; non autem ex propriis meritis. 2-2æ. XVIII, 4, o.

CESSARE. Deus cessare dicitur ab omni condendo opere, non autem propagando et conservando. 1a. LXXIII, 1, 2m, 2; o. LXXIV, 2, 3m. CXVIII, 3, 1m.

CHARACTER. Character non proprie, sed reductive est in genere vel specie, sicut ens incompletum, quia instrumentalis est potentia. 3a. LXXIII, 2, c. — Est in secunda qualitatis specie 3a. LXIII, 2, o. — Triplex definitio ejus. 3a. LXIII, 3, 5, o. LXXII, 5, c. — Est potentia qua renati in vitam spiritualem, possunt facere operationes similes virtutibus, quibus sacramenta efficaciam habent. 3a. LXXII, 5. c. — Est duplex scilicet: potentia activa et passiva. 3a. LXIII, 3, c. — Est sacramentum et res sacramenti. 3a. LXIII, 3, 2m; 6, 3m. LXVI, 1, c; 12, 1m. — Habet rationem signi, ratione sacramenti sensibilis et ratione configurationis. 3a. LXIII, 1, 2m; 2, 4m. — Est participatio sacerdotii Christi. 3a. LXIII, 3, 5, c. LXV, 3. 3m. — Est subjective in anima sicut virtus instrumentalis. 3a, L, 4, 3m. LXIII, 2, c; 5, 1m, 2m. LXIV, 1, c. — Est subjective in potentia animæ, et non immediate in essentia animæ. 3a. LXIII, 4, o. — Est principaliter in potentia intellectiva, et secundario in affectiva. 3a. LXIII, 4, 3m; 5, c. — Semper manet, etiam in damnatis, quia est indelebilis. 3a. L, 4, 3m. LXIII, 2, c; 5, o. LXIV, 9, 3m. LXVI, 9, c. LXXXII, 8, c. — Christus nullum habuit characterem. 3a. LXIII, 5, 6, c. — Christus est character Patris. 3a. LXIII. 1, 2m. — Non habens characterem baptismi, nullum alium recipere potest, quia ille præsupponitur de necessitate ab omni alio. 3a. LXXII, 6, o. — Character baptismi est alius a charactere confirmationis et ordinis, quia sunt ad distinctos actus. 3a. LXXII, 5, c. — Character baptismi est potentia passiva; sed character confirmationis et ordinis est potentia activa. 3a LXIII, 3, c. — Est a tota Trinitate, sed appropriatur Filio. 3a. LXIV, 1, c — Est proprie character Christi tanquam ducis, quo configurantur fideles sacerdotio Christi. 3a. LXIII, 3, o. — Character secundum omnes imprimitur in quibusdam sacramentis. 3a. LXIII, 1, o. — Imprimitur solum in sacramentis novæ legis. 3a. LXII, 6, 3m. LXIII, 1, 3m; 2, c. — Imprimitur solum in tribus sacramentis scilicet: baptismo, confirmatione et ordine. 3a LXIII. 6, o. V, o. LXXX, 10, 1m. — Est causa gratiæ sacramentalis. 3a. LXIII, 2, o. LXIX, 10, c. — Per characterem deputantur fideles ad actus convenientes præsenti Ecclesiæ; per prædestinationem vero ad præmium vitæ æternæ. 3a. LXIII, 1, 1m; 2, c. — Character bestiæ est obstinata malitia, vel professio illiciti cultus. 3a. LXIII, 3, 1m.

CHARADRION. Charadrion est avis garrula, ideo significat loquaces. 1-2æ. CII, 6, 1m. fin.

CHARITAS. 1° Charitas est accidens. 2-2æ. XXIII, 3, 3m. — Est habitus in anima creatus, contra Magistrum sententiarum. 2-2æ. XXIII, 2, o. — Est virtus. 2-2æ. XXIII, 3, o. XXVII, 1, c. — Potest dici virtus generalis. 2-2æ. LVIII, 6, c. 3a. LXXXV, 2, 1m. — In quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum divinum; sed ut respicit bonum divinum, ut proprium objectum, est virtus specialis. 2-2æ LVIII, 6, c. 3a. LXXXV, 2, 1m. — Est amicitia. 1-2æ. LXV, 5, c. LXVI, 6, 2m. 2-2æ, XXIII, 1, o. XXIV, 2, c. — Est radix omnium virtutum. 1-2æ. LXII, 4, c. LXV, 5, 2m. LXXI. 4, c. LXXXIV, 1, 1m. 2-2æ. XXIII, 8, 2m. CXXXIX, 2, 2m. — Est mater omnium virtutum. 1-2æ. LXII, 4, c. 2-2æ. XXIII, 8, 3m. CLXXXVI, 7, 1m. — Est forma omnium virtutum. 1-2æ. LXII, 4, c. 2-2æ. IV, 3, o. XXIII, 8, o. XXIV, 12, 4m. — Charitas qua formaliter diligimus est quædam participatio divinæ charitatis, quæ Deus est. 2-2æ. XXIII, 2, 1m; 3, 3m. XXIV, 2, 1m; 7, c. — Est amor Dei, non qualiscumque, sed quo diligitur Deus ut beatitudinis objectum. 1-2æ, LXV, 5, 1m. CIX, 3, 1m, 3m. 2-2æ. XXIII, 4, c. — Non potest esse informis. 2-2æ. XXIV, 12, 4m. XLV, 4, c, CXXVI, 3, c. 3a. LXXIX, 1, c. fin. — Actus charitatis duplex scilicet: elicitus et imperatus. 3. LXXXV, 2, 1m. — Motus mentis humanæ in fruitionem Dei, in qua consistit vita æterna, est actus charitatis. 1-2æ. CXIV, 4, c. — Objectum charitatis proprium, et principale, et formale est bonitas summa, id est bonitas Dei. 2-2æ. IV, 3, 2. XIII, 2, c. XX II, 3, 2m. XXIV, 1, c; 4, 2m. — Charitas pro objecto habet ultimum finem, scilicet beatitudinem æternam, 2-2æ. XXIII, 4, 2m. XXIV, 1, 3m; 10, c. XLIV, 5, c. — Habet duo objecta scilicet: principale, id est bonitatem Dei, et secundarium id est bonum proximi. 2-2æ. XXXII. 2, 3m. LXVI, 6, c. — Diligit proximum propter Deum; ideo objectum ejus proprie est Deus. 2-2æ. I, 1, 3m; 3, 1m; XXIII, 5, 1m. — Tendit in ultimum finem sub ratione finis ultimi, quod non convenit alicui alteri virtuti. 2-2æ. XXVI, 1, c. — Dilectio Dei est finis dilectionis proximi. 2-2æ. XLIV, 2, o. — Charitas viæ non potest æquari charitati patriæ. 1a. CXVII, 2, 3m. 1-2æ. LXVII, 6, 3m. — Charitas superexcedit facultatem totius naturæ. 1-2æ. CXIII, 9, 2m. 2-2æ. XXIV, 2, 3, c. — Est nobilior anima Christi et aliorum secundum quid, non autem simpliciter. 2-2æ. XXIII, 3, 5m. — Donum sapientiæ correspondet charitati. 2-2æ. XXIII, pr. XLV, pr. — Est potissima virtutum. 1a. CXVII, 2, 3m. 1-2æ. LXVI, 6, o. 2-2æ. XXIII, 6, o. XXIV, 4, 2m. XXX, 4, o. XXXIV. 5, 1m. CXVII, 6, c, 1m. CLVII, 4, 2m. — Quilibet habens charitatem habet omnes alias virtutes. 1-2æ. LXV, 3, 5, o. — Nulla vera virtus potest esse sine charitate. 1-2æ. LXV, 2, 4, o. LXXI, 4, c. 1-2æ. XXIII, 7, o. LI, 2, o. CVIII, 2, 2m. — Est major aliis, quia propinquius se habet ad objectum suum, scilicet ad Deum, quam fides et spes; ideo nobilior est eis. 1-2æ. LXVI, 6, o. 2-2æ. XXIII, 6, c. — Sola charitas imperat omni virtuti. 1-2æ. CXIV, 4, o. — Ponitur in definitione cujuslibet virtutis, non quidem essentialiter, sed quia ab ea dependent. 1-2æ. LXII, 2, 3m. 2-2æ. XXIII, 4, 1m. — Nulla virtus habet tantam inclinationem ad suum actum, nec ita delectabiliter operatur, sicut charitas. 2-2æ. XXIII, 2, c. fin. — Omnia præcepta moralia fundantur in præceptis charitatis. 3a. XLVII, 2, 1m. — Charitas conjungit Deo realiter, et attingit ipsum realiter; non autem fides, nec spes. 2-2æ. XLV, 2, c; 4, c; 6, 2m. CLXXII, 4, c. CLXXXIV, 1, c, 2m. — Sapientia etsi differat a charitate, tamen præsupponit eam; et ex hoc ipso dividit inter filios perditionis et regni. 2-2æ. XLV, 4, 3m. — Charitas facit tendere in Deum, uniendo affectum hominis Deo; spes autem ut adipiscendo. 1-2æ. XVII, 6, 3m. — Sub charitate comprehenditur omnis alia amicitia et dilectio licita; non autem illicita, quia charitas non potest esse cum peccato mortali. 2-2æ. XLV, 4, c.

2° Quidquid pertinet ad donum vel ad virtutem fortitudinis, potest etiam ad charitatem pertinere. 2-2æ. CXXXIX, 2, 2m. — Voluntas est subjectum charitatis. 1a. LIX, 4, 3m. LXXXII, 5, 2m. 1-2æ. LVI, 6, c. LVII, 1, c. — Charitas improprie dicitur esse in concupiscibili. 1a. LXXXII, 5, 2m. — Non est in nobis naturaliter, nec causatur ex actibus nostris, sed infunditur a Deo. 2-2æ. XXIV, 2, o; 3, 10, c.

CLXXII, 2, 1m. — Est in omnibus habentibus gratiam gratum facientem. 2-2æ. VIII, 4, c. XLVII, 1, 4, c. — Augetur essentialiter. 1-2æ. LII, 1, o. LXVI, 1, o.— Non augetur per additionem, sed per intensionem, secundum accessum ad terminum 1-2æ. LII, 2, o. 2-2æ. XXIV, 5 o. — Visio beata, charitas et hujusmodi, quæ pertinent ad præmium essentiale, non augentur in beatis, ex quo jam sunt effecti beati 2-2æ. XXIV, 2, 3m.— Potest augeri in infinitum. 2-2æ. XIV, 7, c. — Quilibet actus charitatis disponit ad charitatis augmentum, reddendo hominem promptiorem ad iterum agendum, et, habilitate crescente, donec conetur ad perfectum, et tum actu augetur. 2-2æ. XXIV, 6, o. — Unico actu augetur, si fiat cum toto conatu ; non autem aliter. 1-2æ. LII, 3, o. 2-2æ. XXIV, 6, o. — Charitas non potest minui. 2-2æ. XXIV, 10, o. — Charitas non potest amitti per peccatum veniale. 1-2æ. LXXI, 4, c. LXXVIII, 2, 1m. LXXXVIII, 1, 2m. — Veniale peccatum non contrariatur habitui charitatis, sed fervori actus ejus, quem minuit. 1-2æ. LXXI, 4, c. 2-2æ. XXIV, 8, 2m. LIV, 3, c. CVII, 3, 2m. 3a. LXXVII, 4, c. LXXXVII, 1, 2, c. — Charitas viæ potest amitti, non autem charitas patriæ. 2-2æ. XXIV, 11, o. — Quolibet peccato mortali amittitur. 1-2æ. LXXI, 3, c ; 4, c. 2-2æ. XXIV, 12, o. XLV, 4, c. 3a. LXXIX, 6, 2m. LXXXIV, 10, c. — Habet modum quoad actus quos imperat, non autem quoad actum quem elicit. 3a. LXXXV, 2, 1m. — Datur secundum mensuram subjecti, id est secundum capacitatem naturæ et conatum. 1a. LXII, 9, o. 2-2æ. XXIV, 3, o. 3a. LXIX, 8, 3m. — Gradus charitatis triplex scilicet : incipientium, proficientium et perfectorum. 2-2æ. XXIV, 9, o. CLXXXIII, 4, o. CLXXXIV, 2. o; 3, 2m. — Beatitudo datur secundum diversos gradus charitatis. 1a. XII. 6, c. 2-2æ. XXIV, 3, 2m. 3a. LV, 1, 3m. — Eadem numero est charitas Dei et proximi. 2-2æ. XVII. 3, c. fin. XVIII, 2, 3m. XXIII, 5, o. XXV, 1, o. LXXXI, 4, 3m. CCIII, 3, 2m. — Charitas viæ manet eadem numero in patria. 1-2æ. LXVII, 6, o. CXI, 3, 2m. — Habet ordinem. 2-2æ. XXVI, 1, o. — Ordo charitatis attenditur secundum affectum et effectum. 2-2æ XXVI, 6, c. — Dilectio Dei est prior dilectione proximi ordine perfectionis et dignitatis : sed e converso, ordine generationis et dispositionis. 1-2æ. LXVIII, 7, 2m. — Ordo charitatis cadit in præcepto. 2-2æ XLIV. 8, o. — Manebit in patria. 2-2æ. XXVI, 13, o. — In patria nullus erit ordo dilectionis, nisi secundum propinquitatem ad Deum. 2-2æ. XXVI, 13, o. — Nullus potest certe cognoscere se habere charitatem vel gratiam, nisi sibi divinitus reveletur. 1-2æ CXII, 5, o. 3a. LXXX, 4, 5m. — Cognitio non est objectum charitatis, sed Deus cognitus. 1-2æ. LXVII, 6, 2m.

3° Effectus charitatis sunt duodecim. 3a. LXXXIX, 6, c. — Charitas immediate trahit hominem Deo, adhærendo ei per spiritus unionem ; et est religionis principium, qua mediante, opera divini cultus facit. 2-2æ. LXXXII, 2, 1m. — Quantumcumque minima, potest resistere cuilibet tentationi. 3a. LXII, 6, 3m. LXX, 4, c. — Facit homines deiformes, supra homines conversari in cœlis. et convenire cum Deo et cum angelis. 1-2æ. LXV, 5, c. — Nominatur via ab Apostolo, qua Deo appropinquamus, quia per ipsam mens Deo unitur. 2-2æ. XXIV, 4, c. — Unit nos Deo, sicut sunt illi qui, rebus mundi penitus abjectis, sollicite cogitant solum quæ Dei sunt. 2-2æ. XLV, 2, c. 3a. LXXXIX, 5, c. — Impeccabilitatem habet ex virtute Spiritus sancti, non autem ex parte sui subjecti. 2-2æ. XXIV, 11, c. princ. 3a. LXXIX, 6, 2m. — De se præservat a peccato, sed habens eam peccat ex mutabilitate liberi arbitrii. 2-2æ. XXIV, 11, c, pr. 3a. LXXIX, 6, 2m. — Donum sapientiæ non est causa charitatis, sed effectus ejus 1-2æ. XLV, 6, 2m. — Meditatio de divinis causat charitatem, quæ causat necessitatem loquendi de Deo. 1-2æ. XXVII, 2, c. — Suspendere contemplationem ad tempus propter salutem proximi, pertinet ad summam perfectionem charitatis. 2-2æ. CLXXXII 1, c, 3m. — Gaudium de Deo in se est effectus charitatis ; sed, ut Deus participatur a nobis, est effectus spei. 2-2æ. XXVIII, 1, 3m; 2, 4, c. — Bonitas amoris, desiderii et gaudii dependet ex eodem; ideo pertinent ad eamdem virtutem charitatis. 2-2æ. XXVIII, 4, c. XXIX, 4, c. LI, 2, o. — Resurgens per pœnitentiam in minori charitate, habedit majus gaudium accidentale de bonis factis prius in majori charitate, quam de factis post in minori ; non autem majus gaudium essentiale. 3a. XXXIX, 5, 3m. — Gaudium est magis effectus charitatis, quam tristitia. 2-2æ. XXVIII, 1, o. XXXV, 2, 3, c. — Gaudium causatum ex charitate non compatitur secum tristitiam, sicut quod causatur ex spe. 2-2æ. XXVIII, 2. o. — Charitatis est habere pacem ; sed facere pacem est sapientiæ ordinantis. 2-2æ XLV, 6, c, 1m. — Concordia est effectus charitatis. 2-2æ. XXIX, 3, o. XXXVII, 1, c. — Debitum gratitudinis ex charitate procedit, quæ quanto plus solvitur, tanto magis debetur ; ideo obligatio gratitudinis est interminabilis. 2-2æ. CVI, 6, 2m. CVII. 1, 3m. — Deus per charitatis amorem dicitur et fit pater noster et sponsus noster. 2-2æ. XIX, 2, 3m. — Amare magis est effectus charitatis, quam amari. 2-2æ. XXVII, 1. o.

CHERUBIM. Interpretatur cherubim *plenitudo scientiæ*, quæ in eis quadruplex est. 1a. LXIII, 7, 1m. CVIII, 5, 5m.

CHIMÆRA. Ratio sive conceptio chimæræ, neque proximum neque remotum habet in re fundamentum ; ideo falsa est ista conceptio. 1a. XVI, 3, 2m ; 5, 3m ; 7; 4m. XLVIII, 1, 2m.

CHOLERA. Cholera citius cæteris humoribus movetur; ideo cholericus facilius movetur ad iram, quam alii ad suas passiones. 1-2æ. XLVI, 5, c.

CHRISMA. In Cœna Domini chrisma benedici oportet ab episcopo. 3a. LXXII, 3, o.

CHRISTIANUS. Dicitur Christianus qui Christi est, id est qui fidem Christi habet et spiritu ejus virtuose operatur, et ad ejus imitationem peccatis moritur. 2-2æ. CXXIV, 5, 1m.

CHRISTUS. 1° Christus in triduo mortis suæ non fuit vere homo. 3a. L, 4, o. — In illo triduo mortis corpus Christi non fuit vivum nec animatum. 3a. L, 4, c, 1m. — Totus Christus est ubique; non autem totum, quia masculinum genus pertinet ad personam, sed neutrum genus pertinet ad naturam. 3a. LII, 3, o. — Natura divina constituit personam Christi simpliciter ; non autem natura humana ejus, sed secundum quid, ut ab ea denominatur homo. 3a. III, 1, 3m. — Persona Christi est tota in quolibet loco, sed non totaliter. 3a. LII, 3, 3m. — Idem judicium est de istis propositionibus : *Christus secundum quod homo est persona, suppositum, hypostasis et res naturæ.* 3a. XVI, 12, 3m. — Hæc est vera et propria : *Deus est homo, et e converso.* 3a. XVI, 1, 2, o. — Hæc est per se et in materia naturali : *Deus est homo* ; non autem per accidens, nec in materia remota, nec in materia contingenti, et ratione suppositi, non ratione formæ. 3a. XVI, 1, 1m. — Hæc est falsa : *Deus factus est homo*, et e converso, si ly factus determinet subjectum vel prædicatum absolute ; si vero determinet compositionem, est vera ; si autem determinet subjectum respectu prædicati, est vera ; sed conversa ejus est falsa proprie, improprie vero est vera, id est si ly homo in subjecto supponat simpliciter et non personaliter. 3a. XVI, 6, 7, o. XXXIII, 3, c. — Hæc proprie est falsa, et improprie vera: *Christus secundum quod homo, est Deus* : eadem ratione, scilicet quia reduplicatio magis proprie facit stare pro natura, nisi per aliquid limitetur ad suppositum. 3a. XVI, 11, o. — Hæc est falsa : *Christus est tantum homo* ; sed hæc est vera : *Christus est tantum id quod est homo.* 3a. XVII, 1, 3m. — Hæc est falsa de Christo : *iste homo incepit,* nisi addatur aliquid creatum. 3a. XVI, 7, c, fin. ; 9, o. — Hæc est vera : *Christus est creatura, secundum naturam humanam, et est minor Patre* ; non autem simpliciter. 1a. XLI, 3, c, 4m. 3a. XVI, 8, o. XX, 1, 1m. — Hæc proprie est vera : *Christus secundum quod homo, est creatura*, quia reduplicatio magis proprie facit stare pro natura, nisi per aliquid limitetur ad suppositum; ideo hæc est falsa : *Christus secundum quod hic homo, est creatura.* 3a. XVI, 10, o. — Hæc propositio : *Christus secundum quod homo, est persona*, non est vera, nisi reduplicet suppositum hominis, ut dicatur : *Christus secundum quod iste homo, est persona*. 3ª. X, 1, II, 1, c. — Natura humana in Christo est nobilior quam in aliis, ratione unionis ad Verbum ; non autem essentialiter. 3ª. II, 2, 2m ; 5, 2m. — Humanitas Christi fuit instrumentum divinitatis. 1-2æ. CXII, 1, 1m. 3ª. VII, 1, 3m. VIII, 1, 1m. XIII, 2, c, 2m ; 3, 4, c. XVIII, 1, 2m. XIX, 1, c. XXXIV, 1, 3m. XLIII, 2, c. XLVIII, 6, c. XLIX, 1, c, 1m, 2m. L, 6, 3m. LVI, 1, 3m. LXII, 5, c. LXXIV, 3, c. — Potest dici individuum, particulare et singulare ; non autem suppositum, hypostasis, res naturæ vel persona ; quia persona Filii Dei est suppositum naturæ humanæ. 1ª. XXIX, 1, 2m. 3ª. II. 2, 3m ; 5, c. IV, 4, c, 3m. XVI, 12, 2m. 3m.

2° Anima Christi est super omnes creaturas. 3ª. LIX, 6, 3m. — Est instrumentum divinitatis. 3ª. XIII, 2, 2m. — Ea quæ sunt humanæ naturæ, non prædicantur in abstracto de deitate, nec e converso. 3ª. XVI, 5, o. L, 2, 3m. — Natura humana non prædicatur de Christo in abstracto, nec partes ejus. 3ª. II, 8, c. III, 7, 3m. XVI, 1, o. XVII, 1, c. L, 3, 3m. — Natura divina et proprietates ejus prædicantur de Christo in recto, tam in abstracto quam in concreto ; humana vero tantum in concreto. 3ª. III, 7, 3m. XVII, 1, o. — Ea quæ possunt convenire personæ ratione sui, si habent repugnantiam ad proprietates personæ divinæ, non prædicantur de Christo ; quæ autem conveniunt personæ ratione naturæ, vel ratione partis, dicuntur de Christo, licet repugnent personæ divinæ. 3ª. XVI, 8, o. XX, 2, o. — Deus est caput Christi. 3ª. VIII, 1, 3m ; 8, 2m. — Christus ante incarnationem erat caput Ecclesiæ, secundum humanitatem, per operationem hominum in eum, et non e converso ; sed post, utroque modo ; secundum divinitatem vero, ante et post ; et per utramque operationem, scilicet : ejus in nos, et e converso. 3ª. VI, 3m. LXVIII, 1, 1m. — Christus secundum quod homo, est caput Ecclesiæ, triplici ratione, scilicet secundum tria quæ considerantur in capite, scilicet : secundum ordinem, perfectionem et virtutem. 3ª. VIII, 1, o. XLVIII, 1, c. XLIX, 1, c. LIX, 2, c. — Tota humanitas Christi influit principaliter in animas, et secundario in corpora ; ideo est caput hominum, quoad utrumque. 3ª. VIII, 2, o ; 4, 1m. — Proprium est Christi esse caput Ecclesiæ quoad influxum interiorem ; sed quoad influxum exteriorem convenit aliis participative, particulariter et vice Christi ; Christo autem secundum omnem locum, tempus et statum omnium pertinentium ad Ecclesiam, et propria auctoritate. 3ª, VIII, 6, o ; 7, c. — Christus est caput omnium hominum, sed nullo modo damnatorum, quia penitus desinunt esse membra Christi. 3ª. VIII, 3, o. XIII, 3, c. XIX, 4, c, 1m. — Eadem essentialiter est habitualis gratia Christi, quæ dicitur gratia unionis capitis, et singularis personæ, 3ª. VIII, 5, o.

3° Gratia unionis singularis et capitis sunt simul tempore ; sed ordine naturæ et intellectus, prima præcedit secundam, et secunda, tertiam. 3ª. VII, 13, o. — In Christo fuit triplex plenitudo gratiæ, scilicet : unionis personalis, capitis et singularis. 3ª. XIX, 4, o. XLVIII, 1, c. — Gratia personalis et gratia capitis in Christo ordinantur ad actum ; non autem gratia unionis, sed ad esse personale. 3ª. VIII, 5, 3m. — Gratia habitualis fuit in Christo. 3ª. VII, 1, o. — Requievit super Christum spiritus Domini, qui quidem in homine dicitur esse per gratiam habitualem. 3ª. VII, 1, c. — Gratia unionis est esse personale, quod a Deo datur gratis humanæ naturæ in persona Verbi, et est terminus assumptionis ejus. 3ª. VI, 6, c. — Gratia unionis in Christo dupliciter dicitur, scilicet : voluntas Dei dans gratis, et donum ejus, id est unio, vel aliquis habitus. 3ª. II, 10, o. VI, c. VII, 11, c. — Unio Christi facta est per gratiam primo modo, non autem secundo. 3ª. II, 10, o. VI, 6, o. — Gratia Christi, sive unionis sive habitualis, dicitur naturalis Christo. 3ª. II, 12, c. VII, 13, 2m. XXXIV. 3, 2m. — Gratia unionis fuit simpliciter infinita in Christo ; sed gratia habitualis ejus fuit infinita secundum rationem gratiæ ; finita vero secundum rationem entis. 3ª. VII, 11, o. — Habere gratiam convenit Christo secundum naturam humanam ; non autem secundum naturam divinam, sed esse largitorem gratiæ. 3ª. VII, 7, 2m. — Christus habuit plenitudinem omnis gratiæ dupliciter, scilicet : in summo, et quoad omnes effectus gratiæ. 3ª. VII. 7, 1m ; 9, o ; 10, 12, c. XV, 2, 3, c. XXII, 1, c. 1m. 3ª. XXVII, 5, 1m. XXVIII, 4, 2m. XXXVIII, 2, 2m. — Plenitudo gratiæ duplex, scilicet : una ex parte gratiæ, et alia ex parte subjecti ; prima est propria Christo, secunda vero convenit etiam aliis per Christum. 3ª. VII, 10, o. — Plenitudo duplex fuit in Christo, scilicet : prima divinitatis, secunda gratiæ et veritatis ; secunda derivatur a prima. 3ª. XV, 2, 3, c. XIX, 4, 2m. XXXIV, 1, c. — Plenitudo gratiæ et divinitatis habitat in Christo corporaliter tripliciter, scilicet : per unionem personalem ad corpus, contra umbram, et triplici unione, id est carnis, mentis et sensus. 3ª. II. 10, 2m. — Omnes gratiæ gratis datæ fuerunt in Christo excellentissime. 3ª. VII, 7, o. — Gratiæ in Christo non dividuntur, sed dividuntur in aliis hominibus, qui recipiunt particulariter efficaciam ad aliquos actus ; Chritus autem recipit gratiam plenissime ad omnes actus 3ª. VII, 7, 7, 1m. — Gratia Christi nullo modo potuit augeri, sicut nec gratia beatorum ; sed gratia cujuscumque viatoris puri potest augeri ex parte gratiæ, et ex parte subjecti. 3ª. VII, 12, o. — Gratia cujuscumque alterius hominis quantumcumque crescat, non potest adæquari gratiæ Christi, quia comparatur e sicut particulare ad universale ; ideo non sunt ejusdem rationis. 3ª. VII, 11, 3m. X, 4, 2m, 3m.

4° Christus habuit omnes virtutes, ad perficiendas potentias singulas, ad omnes actus animæ. 3ª. VII, 1, o ; 3, 1m. XV, 2, o. — Habuit virtutes morales quoad usum patriæ et viæ, non derogantes perfectioni ejus ; non autem ad domandas passiones. 3ª. VII, 2, 3m ; 2, 1m. — Habuit summum gradum fortitudinis, sustinens impugnationem ; non quidem interiorem a fomite, sed exteriorem a diabolo, et a mundo, quos superando victoriæ coronam promeruit. 3ª. XV, 2, 3m. — Habuit temperantiam, non autem continentiam. 3ª. VII, 2, 3m. — Virtute suæ divinitatis poterat in se, et in suis discipulis, sine abstinentia habere virtutem continentiæ. 3ª. XL, 2, 2m. — Fides non fuit in Christo. 1-2æ. LXV, 5, 3m. 3ª. VII, 3, o ; 4, c ; 8, 2m ; 9, 1m. — Habuit quidquid est perfectionis et virtutis in fide et in spe. 3ª. VII, 9, 1m. — Habuit meritum fidei, quia fides consistit in assensu ex obedientia Dei, quam Christus plenissime habuit. 3ª. VII, 3, 2m. — Non habuit spei virtutem, licet speraverit aliqua sibi et aliis. 1-2æ. LXV, 5, 3m. 2-2æ. XVIII, 2, 1m. 3ª. VII, 4, o ; 6, 1m ; 8, 2m ; 9, 1m. — Voluntas animæ Christi informabatur charitate et aliis virtutibus. 1ª. XLIX, 6, 2m. — Habuit plenissime septem dona Spiritus sancti. 3ª. VII, 5, o. — Dat dona, in quantum Deus, et recipit ea, in quantum homo. 3ª, VII, 5, 2m. — Meruit secundum humanitatem, non autem secundum divinitatem. 3ª. LIII, 4, 2m. — Meruit sibi gloriam corporis, non autem gloriam animæ, nec scientiam, nec gratiam, nec deitatem, nec virtutes. 3ª. XIX, 3, o. XXII, 4, 2m. XXXIV. 4, 1m. XLV. 1. c. LVI, 1, c. XLVIII, 1, o. XLIX, 3 3m ; 6, o. LIV, 2, c. LIX, 3, c. — Meruit aliis, scilicet omnibus membris ejus, id est solis regeneratis spiritualiter, id est per baptismum. 3ª. XIX, 4, o. XLVIII, 1, c. — Meruit aliis præmium essentiale, quod nullus alius potest. 1-2æ. CXIV, 6, c. 3ª. XIX, 4, o. XLVI, 3, c. XLVIII, 1, o ; 6, 3m. LXI, 1, 2m. — Nihil ad meritum pertinens docuit, quod ipse excellentius non impleret. 3ª. VII, 3, 2m.

5° In Christo fuit aliqua scientia creata, præter scientiam increatam. 3ª. IX, 1, o. — Scientia divina Christi non offuscabat scientiam humanam, sed magis claram reddebat. 3ª. IX, 1, 2m. — Scientia animæ Christi est nobilior secundum quid, quam anima ejus ; non autem simpliciter. 3ª. XI, 5, 3m. — Anima Christi poterat intelligere per scientiam inditam, convertendo se ad phantasmata, et etiam sine eis. 3ª. XI, 2, o. XXXIV, 2, 3m. — Christus habuit omnium rerum scientiam speculativam et practicam non quidem practice, id est non qua ipse faceret res, sed qua sciret qualiter res factæ sunt a Deo. 3ª. XIII, 1, 3m. — In Christo fuit plenitudo gratiæ, et omnis virtutis, et omnis scientiæ. 3ª. XV, 2, c. III, c. 1m. — In sexta synodo damnata est propositio negantium in Christo duas scientias vel sapientias, scilicet : creatam scientiam et increatam. 3ª. IX, 1, c, fin. — Scientia beatorum fuit in Christo. 3ª. IX, 2, o; 3, 5, c. — Anima Christi in Verbo non comprehendit Verbum seu divinam essentiam. 3ª. X, 1, o; 2, 3, c, 1m, 2m. — In Verbo cognoscit omnia quæ quandoque sunt, et cogitatus; non autem omnia quæ sunt in potentia Dei. 3ª. X, 2, o. LIX, 2, 3m. — In Verbo cognoscit omnia quæ Deus novit scientia visionis; non autem omnia quæ Deus novit simplici intelligentia. 3ª. X, 2, 1m. XIII, 1, 2m. — Scientia animæ Christi in Verbo parificatur scientiæ visionis Dei, quoad numerum scibilium, non autem quoad claritatem 3ª. X, 2, 3m. XIII, 1, 2m. — In Verbo scit infinita in potentia, quasi scientia simplicis intelligentiæ; non autem scit infinita in actu, id est, scientia visionis; quia entia in actu secundum omne tempus non sunt infinita, quia generatio non est æterna. 3ª. X, 3, o. — In Verbo comprehendit omnis creaturæ essentiam, et per consequens comprehendit ejus potentiam, et virtutem et omnia quæ sunt in potentia creaturæ. 3ª. X, 2, c. — Scientia beata animæ Christi est perfectissima simpliciter; non autem ejus scientia indita, sed est perfectissima in genere humanæ cognitionis. 1-2æ. I, 1, 2m, fin. 3ª. IX, 2, c. XI, 5, 1m. — Scientia indita animæ Christi fuit habitualis, non autem scientia ejus beata 3ª. XI, 5, o. — In Christo fuit scientia infusa a Verbo, per species omnium rerum, ad quas intellectus possibilis est in potentia. 3ª. IX, 3, o; 4, c, 2m. XII, 1, c. — Scientia Christi infusa fuit distincta in multos habitus. 3ª. XI, 6, o. — Anima Christi per scientiam infusam cognoscebat omne cognoscibile ab homine, per virtutem intellectus agentis, id est omne pertinens ad scientias humanas, et omme notum homini per revelationem, et omne pertinens ad prophetiam, vel ad quodcumque donum Spiritus sancti; non autem essentiam Dei. 3ª. XI, 1, o. XII, 1, c. — Et per eam poterat cognoscere substantias separatas, sicut potest anima separata. 3ª. XI, 1, 2m. XII, 1, 3m. — Et per eam cognoscebat omnia singularia, præsentia, præterita et futura. 3ª. XI, 2, 3m. XII, 1, 3m. — In Christo fuit scientia acquisita seu experimentalis, per species acquisitas per operationem intellectus agentis ejus. 3ª. IX, 4, c. XII, o. XV, 3, o. — Per scientiam acquisitam scivit omne quod scire potest per actionem intellectus agentis; non autem essentias substantiarum separatarum, nec singularia præterita vel futura. 3ª. XII, 1, o. — Christus profecit in scientia acquisita, quia scientia illa augebatur essentialiter; non autem aliæ scientiæ ejus, sed tantum secundum effectus, et secundum experientiam, et secundum apparentiam. 3ª. VII, 12, 3m. XII, 2, o; 3, 3m. XV, 8, o. — Nihil didicit ab homine, quia non convenit dignitati Christi doceri a quocumque hominum. 3ª. XII, 3, o.

6° Voluntas duplex est in Christo, scilicet : voluntas divina, et voluntas humana, contra hæresim Macarii patriarchæ Antiocheni, Cyri Alexandrini et Sergii Constantinopolitani. 3ª. XVIII, 1, o. — Voluntas humana in Christo dicitur tripliciter, scilicet . potentia naturalis, motus naturalis et motus rationalis. 3ª. XVIII, 1, 3m. — In Christo est duplex voluntas humana, scilicet : voluntas rationis et voluntas sensualitatis, id est appetitus sensitivus. 3ª. XVIII, 2, o; 5, c. — In Christo fuit tantum una voluntas humana rationalis per essentiam, ut potentia; sed duplex actus scilicet : ut natura, et ut ratio; vel thelesis, id est simplex voluntas, et bulisis, id est consiliativa, secundum Damascenum. 3ª. XVIII, 2, 3, o; 4, 5, c. — Christus voluit aliud quam Deus voluntate sensualitatis et ut natura, non autem ut ratio; sed semper voluit idem, et semper fuit conformis ei. 3ª. XVIII, 5, o; 6, c, 1m. XXI, 3, o. — Voluntas pietatis in Christo est voluntas ut natura, in quantum absolute refugit nociva sibi et aliis. 3ª. XVIII, 3, 3m. — Nulla repugnantia seu contrarietas fuit in Christo inter voluntatem ejus ut ratio, et voluntatem ejus ut natura, vel voluntatem sensualitatis. 3ª. XVIII, 6, o. — Voluntas et quidquid aliud fuit naturæ humanæ in Christo, semper movebatur secundum nutum voluntatis divinæ. 3ª. XVIII, 1, 1m, 4m. — Operationes sensitivæ, et vegetativæ, et naturales in Christo aliqualiter pertinebant ad voluntatem ejus humanam. 3ª. XIX, 2, c, 1m. XXIII, 3, c. — In Christo est liberum arbitrium. 3ª. XVIII, 4, o. — Omnis potentia communicabilis cuicumque creaturæ, multo abundantius communicata fuit animæ Christi. 3ª, XIII, 13, 2m. — Christus, ut homo, poterat conferre effectum sacramentorum sine sacramentis, ut institutor eorum, et non alius homo. 3ª. LXIV, 3, c. LXXII, 2, 1m. LXXXIV, 5, 3m. — Secundum divinitatem habet potestatem dimittendi peccata per auctoritatem ; sed instrumentaliter et per ministerium secundum humanitatem. 3ª. XVI, 11, 2m. — Ad invocationem nominis Christi dabatur remissio peccatorum in primitiva Ecclesia, et non alterius hominis. 3ª. VII, 1, 3m. LXIV. 3, c. — In sua infantia et pueritia, in nullo differebat ab aliis pueris quoad exteriorem conversationem. 3ª. XXIX, 1, 3m.

7° Conveniens fuit quod corpus Christi subjaceret defectibus et infirmitatibus nostris, ad satisfactionem, exemplum et fidem. 3ª. XIV, 1, o; 3, 1m; 4, c. 2m. — Christus secundum corpulentam substantiam tantum, et non secundum rationem seminalem fuit in Patribus; et ideo non fuit decimatus in lumbis Abrahæ. 3ª. XXXI, 8, c, 3m. — Sacerdotium Christi est majus sacerdotio Levitico ; est enim sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech, cui Abraham decimas dedit, Levi adhuc exsistente in lumbis illius, ad quem pertinet legale sacerdotium ; si ergo Christus in Abraham decimatus esset, sacerdotium ejus non esset secundum ordinem Melchisedech, sed minus eo 3ª. XXXI, 8, c. — Persona Christi secundum se est simplex; sed ut in duabus naturis subsistit, potest dici composita, licet improprie. 3ª. II, 4, o. — Omne quod pertinet ad rationem personæ, vel tantum ad unam naturam in Christo, est unum tantum ; si vero pertineat ad utramque naturam, est multa. 3ª. XVIII, 2, c. XXXV, 5, c. — In Christo est tantum una persona. 3ª. XVI, 1, c. XVII, 1, c. XXV, 1, c. — Hæresis Nestorii : quod in Christo sunt duæ personæ, ideo non ponit communicationem idiomatum. 3ª. II, 6, c. XVII. 1, c. fin. XX, 2, c. XXXVI, 4, c. — In Christo est tantum unum suppositum seu una hypostasis. 3ª. II, 3, o; 6; 11; c. IV, 3, c. XVI, 1, 3, 4, 5, 6, c. XVII, 1, 2, c. XX, 2, c, 1m. XXIII, 4, c. XXV, 1, c. L, 3, 4m. — Christus est unum et unus, sed non duo. 3ª. XVII, 1, o. — In Christo est tantum unum esse simpliciter, et duo esse secundum quid. 1ª. XVII, 2, o. — Sunt duæ operationes, contra Macarium. 3ª. XIX, 1, o. XXV, 1, 2m. — Una tantum operatio humana ratione principii; sed multæ ratione objectorum et potentiarum, et multæ non humanæ, sicut etiam in aliis. 3ª. XIX, 2, o. — Christus ea quæ ab aliis observanda instituit, primo ipse observavit. 3ª. LXXXI, 1, c. — Figurabatur per propitiatorium, arcam, candelabrum, mensam et per duplex altare. 1-2æ. CII, 4, 6m. — Erat sicut in spica in fide Patrum legis naturæ; sicut in farina in doctrina legis et prophetarum : sicut panis in incarnatione, coctus igne, id est formatus Spiritu sancto in clibano uteri Virginis, in sartagine per labores in mundo, in craticula, id est in cruce. 1-2æ. CII, 3, 12m. — Spiritus sanctus non potest dici pater Christi secundum humanitatem, quia non produxit eum de substantia. 1ª. XXXII, 3, o. — Nec tota Trinitas potest dici pater Christi secundum humanitatem, nec secundum divinitatem, quia Christus non habet esse ab aliqua persona divina, nisi a Patre. 3ª. XXXII, 3, c. — Christus est aliquid quod est pater, et aliquid quod est mater. 3ª. XVII, 1, 4m. — Christum Deus Pater plus omnibus dilexit, quia Deus semper diligit meliora, et quia ei majus bonum voluit et fecit; voluntas enim Dei est causa bonitatis in rebus. 1ª. XX, 1, c. — Deus Christum diligit, non solum plus quam totum humanum genus, sed etiam magis quam universitatem creaturarum; ei enim majus bonum voluit,

quia dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut verus Deus esset. 1ª. XX, 4. 1ᵐ. — Deus plus amat naturam humanam assumptam a Dei Verbo in persona Christi, quam omnes angelos; et melior est maxime ratione unionis. 1ª. XX, 1, 4ᵐ.

CIBUS. Cibus quem Christus assumpsit post resurrectionem, conversus fuit in materiam spiritualem, id est aeream; non autem in corpus Christi. 1ª. LI, 3, 5ᵐ. — Cibus est necessarius dupliciter scilicet : ad restaurationem deperditi, et ut impediat totalem consumptionem caloris naturalis, qui est causa vitæ. 1ª. LXXVIII, 2, 4ᵐ. XCVII, 3, c. — Usus ciborum ordinatur ad tria scilicet : ad restaurandum deperditum, ad generationem et ad augmentum. 1ª. XCVII, 4, o. CXIX, 1, 4ᵐ. — Nullus cibus est in quo non sit aliquid impuritatis, quia in principio est dissimilis. 1ª. XCVII, 3, 4ᵐ. — Nullius cibi usus de se est peccatum; sed aliquis prohibetur propter obedientiam, votum, continentiam, sanitatem, vel figuram. 1-2ᵃᵉ. CII, 6 1ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CXLIX, 3, o, 3ª. XL, 4, 2ᵐ. — Cibus non necessarius debet dimitti propter scandalum, donec veritas declaretur. 2-2ᵃᵉ. XLIII, 8, 3ᵐ. — Ratio multiplex de cibis mundis et immundis, secundum legem veterem. 1-2ᵃᵉ. CII, 6, 1ᵐ, 2ᵐ.

CICATRICES. Cicatrices apparebunt in corpore Christi in judicio. 3ª. LIV, 4, c — Christus resurrexit cum cicatricibus, quæ semper erunt in corpore ejus fulgentes. 3ª. LIV, 4, c. — Cicatrices semper erunt in corporibus gloriosis martyrum. 3ª. LIV, 4, c.

CICONIA. Ciconia est idem quod ibis, scilicet avis africa et immunda, et invidos significat. 1-2ᵃᵉ CII, 1, c, 3ᵐ. —

CIRCULUS. In operationibus affectus est quidam circulus, sicut etiam in operationibus intellectus. 1-2ᵃᵉ. XXVI 2, c.

CIRCUMCISIO. Circumcisio sacramentum erat præparatorium ad baptismum, quem quoad exteriora præfigurabat. 3ª. LXX, 1, 2ᵐ. — Erat præparatoria baptismi quoad professionem fidei ; sed baptismus Joannis, quoad exercitium actus. 3ª. LXX, 1, 3ᵐ. — Non continetur inter sacramenta veteris legis, quia non erat ex Moyse, sed ex Patribus. 1-2ᵃᵉ. CIII, 1, 3ᵐ. — Erat quædam professio fidei Christi, aggregans collegio fidelium, præparatoria et figura baptismi. 1-2ᵃᵉ. CII, 5, c, 1ᵐ, 3ᵐ. 3ª. LXVIII, 1, 1ᵐ. LXX, 1, 2, o. — Est quædam professio legis observandæ. 3ª, XXXVIII, pr. XL, 4, c. LXX, 4, c. fin. — Significat tria scilicet : castitatem, depositionem peccatorum et immortalitatem. 1-2ᵃᵉ. CII, 5, 1ᵐ. — Habet quadrupliciter expressam similitudinem abolitionis peccati originalis scilicet : ratione membri, pellis circularis, pœnæ et sanguinis. 3ª. XXXVII, 1, c. — Erat necessaria ad distinctionem et ad significationem. 1-2ᵃᵉ. CII, 5, 1ᵐ. 3ª. LXX, 1, o. — Datur in fœdus æternum quoad significatum et quod succedit ei ; vel capitur pro sæculo, quod habet finem, sed non determinatum nobis. 1-2ᵃᵉ. CII, 5, 1ᵐ. — Circumcisionis ratio litteralis triplex ; sed ratio figuralis figura est ablationis corruptionis, in octava ætate, id est in resurrectione per Christum completa. 1-2ᵃᵉ. CII, 5, 1ᵐ. — Circumcisio debuit differri usque ad tempus Abrahæ. 1-2ᵃᵉ. CII, 5, 1ᵐ. 3ª. LXX, 2, o. — Debuit dari ante legem Moysi. 1-2ᵃᵉ. CIII, 1, 3ᵐ. 3ª. LXX, 2, 2ᵐ. — Cessare debuit, divulgato Evangelio. 1-2ᵃᵉ. CIII, 1, 3, 4ᵐ. — Necessario fiebat octavo die; non autem prius, etiam imminente morte. 1-2ᵃᵉ. C 1, 5ᵐ. 3ª. LXX, 3, 3ᵐ. — Idem judicium est de pueris mortuis ante octo dies, vel mortuis incircumcisis in deserto, sicut de pueris mortuis ante institutionem circumcisionis. 3ª. LXX, 4, 3ᵐ. — Dispensatum fuit a Deo, ne circumciderentur in deserto, duplici ratione scilicet : ex ignorantia motus castrorum, et ex non indigentia signi ; sed peccabant si ex negligentia. 3ª. LXX, 4, 3ᵐ. — Non fit nunc, nec antiquitus cum cultro lapideo, nisi in quibusdam famosis. 3ª. LXX, 3, 2ᵐ. — Necessario fiebat in membro generationis. 1-2ᵃᵉ. CII, 5, 1ᵐ. 3ª. LXVI, 7, 3ᵐ. LXX, 3, 1ᵐ. — Data fuit convenienter soli populo Israel. 3ª. LXX, 2, 3ᵐ. — Mulieres non circumcidebantur, non enim a matre, sed a patre trahitur originale peccatum, contra quod ordinabatur circumcisio. 3ª. LXX, 2, 4ᵐ. — Septuplici ratione circumcidi voluit Christus. 3ª. XXXI, 1, o. XL, 4, c. — Per circumcisionem homines instituebantur generaliter in statu colendi Deum; et sine ea nullus admittebatur ad esum Agni paschalis, nec ad aliquid legalium. 1-2ᵃᵉ. CII, 5, c. — Quoad omnes positivos et privativos effectus gratiam conferebat circumcisio, et erat meritoria ex opere operante tantum, non autem ex opere operato. 3ª. LXII, 6, 3ᵐ. LXX, 4, c, 1ᵐ. — Non imprimebat characterem. 3ª. LXIII, 1, 3ᵐ. LXX, 4, c, fin. LXXI, 5, 3ᵐ. — Non aperiebat cœlum per accidens, scilicet quia nondum erat solutum pretium. 3ª. LXX, 4, 4ᵐ. — Ante circumcisionem sola fides salvabat, et tollebat peccatum originale. 3ª. LXVIII, 1, 1ᵐ. LXX, 4, 2ᵐ. — Principaliter tollebat peccatum originale, et consequenter quodlibet aliud. 3ª. XXXVIII, 3, 3ᵐ. LXII, 6, 3ᵐ. LXX, 4, c.

CIRCUMSCRIBERE. Circumscribi localiter est proprium corporum ; secundum essentiam vero circumscribi convenit omni creaturæ, secundum Ambrosium. 1ª. L, 1, 3ᵐ.

CIRCUMSPECTIO. Circumspectio attendit circumstantias in negotio morali. 2-2ᵃᵉ. XLVIII, c. XLIX, 7, o.

CIRCUMSTANTIA. Circumstantia est accidens actus humani, attingens eum extrinsece. 1-2ᵃᵉ. VII, 1, o; 3, c. XVIII, 3, o. LXXXVIII, 5, c. — Illa conditio ex qua dependet substantia actus, non est circumstantia. 1-2ᵃᵉ. VII, 3, 3ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CLIV, 1, c, 4ᵐ. — Circumstantia actus moralis dicitur dupliciter scilicet : proportio ejus ad aliquid, et res cui proportionatur. 1-2ᵃᵉ. XVIII, 4, 2ᵐ. — Circumstantiæ actus moralis sunt septem, scilicet :

Quis, quid, ubi, per quæ, cur, quomodo, quando.

1-2ᵃᵉ. VII, 3, o. — Principalior circumstantia est finis, secunda quid : aliæ vero, secundum quod sunt propinquiores his. 1-2ᵃᵉ. VII, 4, o. — Finis proximus operantis et non operis, nec ultimus, est circumstantia. 1-2ᵃᵉ. VII, 3, 3ᵐ. — Tempus sacrum est circumstantia peccati quod fit in eo. 2-2ᵃᵉ. CXII, 4, 3ᵐ. — Nulla circumstantia aggravat peccatum in infinitum. 2-2ᵃᵉ. CX, 4, 5ᵐ. — Non potest facere de peccato veniali mortale, nisi transferat in aliam speciem, ut differentia, et non ut circumstantia. 1-2ᵃᵉ. LXXXVIII, 5, o. 2-2ᵃᵉ. CX, 4, 5ᵐ. — Eadem conditio respectu diversarum specierum est circumstantia, et de substantia actus. 1-2ᵃᵉ. XVIII, 10, o. LXXXVIII, 5, c. — Diversæ circumstantiæ diversi motivi semper mutant speciem actus; ejusdem autem, nunquam. 1-2ᵃᵉ. LXXII, 9, o. 2-2ᵃᵉ. LIII, 2, 3ᵐ. XCII, 2, c. CXLVIII, 4, 1ᵐ, 2ᵐ, 3ᵐ. — Omnis circumstantia respiciens specialem ordinem rationis pro vel contra, dat speciem actui morali. 1-2ᵃᵉ. XVIII, 5, 4ᵐ; 10, c; 11, c. LXXIII, 7, c, 1ᵐ. — Nulla circumstantia non habens rationem moralis boni vel mali, nisi præsupposita alia ut quantitas, variat speciem. 1-2ᵃᵉ. XVIII, 11, o. LXXIII, 7, c. — Nulla circumstantia præter intentionem peccantis dat speciem peccato. 1-2ᵃᵉ. LXXII, 1, 8, c. 2-2ᵃᵉ. XLIII, 1, c. 3ª. LXXXVIII, 4, 1ᵐ. — Aliqua circumstantia, quin ei det speciem, peccatum aggravat. 1-2ᵃᵉ. LXXIII, 7, 1ᵐ. — Tripliciter aggravat peccatum scilicet : mutando speciem, multiplicando rationem peccati, et augendo priorem circumstantiam. 1-2ᵃᵉ. LXXIII, 7, o — Circumstantias aliter considerat theologus quam rhetor, moralis vel politicus. 1-2ᵃᵉ. VII, 2, o.

CIVIS. Civis dicitur dupliciter scilicet : secundum quid, id est habitator civitatis, et simpliciter, scilicet qui potest agere ut civis, id est consilio et judicio. 1-2ᵃᵉ. CV, 3, 2ᵐ. — Virtuosi civis est exponere se mortis periculo pro totius reipublicæ conservatione. 1ª. LX, 5, c. 2-2ᵃᵉ. XXVI, 3, c. XXXI, 3, 2ᵐ. — Ad finem civis ordinatur finis militaris scientiæ. 1ª. I, 5, o. — Mulieribus non convenit simpliciter esse cives. 1-2ᵃᵉ. CV, 3, 1ᵐ.

CIVITAS. Civitas est communitas perfecta. 1-2ᵃᵉ. XC, 2, c; 3, 3ᵐ. — Impossibile est quod bonum commune civitatis bene se habeat, nisi cives sint virtuosi, saltem

principantes. 1-2^{æ}. XCII, 1, 3^{m}. — Servi non sunt pars populi, vel civitatis. 1-2^{æ}. XCVIII, 6, 2^{m}.

CLAMOR. Clamor ponitur filia iræ, secundum quod ira est in ore, per quem clamorem intelligitur inordinata et confusa locutio. 2-2^{æ}. CLVIII, 7, c. — Clamor Christi in cruce fuit miraculosus. 3^{a}. XLVII, 1, 2^{m}. — Animal dolens clamat, quia calor et spiritus multiplicati, per dolorem emittuntur. 1-2^{æ}. XLIV, 1, 2^{m}.

CLARITAS. Claritas corporis gloriosi erit a gloria animæ. 3^{a}. XLV, 2, c. LIV, 2, 1^{m}, 2^{m}. — Non erit æqualiter in omni corpore glorioso, nec in omni parte ejusdem corporis. 3^{a}. XLV, 2, 3^{m}. — In potestate beatorum erit, ostendere et occultare se et claritatem sui corporis. 3^{a}. LIV, 1, 2^{m}. — Claritas Christi transfigurati erat vera sed gloriosa; non autem claritas corporis gloriosi, sed est miraculosa. 3^{a}. XL, 2, o. — Non erat a corpore ejus, sed tantum a Deo. 3^{a}. XLV, 2, o. — Claritas vestimentorum Christi significat claritatem Sanctorum, quæ superabitur a claritate Christi, sicut candor nivis, a splendore solis. 3^{a}. XLV, 2, 3^{m}. — Transfiguratio Christi fuit secundum claritatem tantum, et non secundum aliam dotem. 3^{a}. XLV, 1, 3^{m}. — Ex Scriptura certum est corpora post resurrectionem fore lucida. 3^{a}. s. LXXXV, 1, c. — Claritas corporis gloriosi ab oculo non glorioso videri non potest. 3^{a}. s. LXXXV, 2, o. — In corpore glorificati erit, ut videatur, vel non videatur. 3^{a}. s. LXXXV, 3, o.

CLAUSIO. Clausio paradisi duplex scilicet : quoad totam naturam, per peccatum originale, et quoad personam, per peccatum actuale. 3^{a}. XLIX, 5, c. LII, 5, c.

CLAVIS. Schismatici, hæretici, suspensi, degradati et excommunicati non habent usum clavium. 3^{a}. LXIX, 9, 2^{m}, 3^{m}. — Christus claves regni cœlorum potuit dare Ecclesiæ ; quod revera effectum est. 3^{a}. s. XVII, 1, o. — Non absolute, sed juxta dignitatem, vel indignitatem eorum quibus cœlum aut aperitur aut clauditur, clavis dicitur potestas ligandi et solvendi. 3^{a}. s. XVII, 2, o. — Duplex clavis esse dicitur, quarum una ad judicandum de idoneitate ejus qui absolvendus est ; altera ad absolutionem ipsam pertinet, quæ potestas judicandi appellatur. 3^{a}. s. XVII, 3, c.

CLEMENTIA. Clementia est virtus humana ; ideo directe ei opponitur crudelitas, non autem feritas, vel sævitia, quæ continetur sub bestialitate, et opponitur virtuti heroicæ vel dono pietatis. 2-2^{æ}. CLIX, 2, 1^{m}. — Clementia et mansuetudo sunt virtutes, nec opponuntur severitati. 2-2^{æ}. CLVII, 2, o. — Clementia est lenitas superioris ad inferiorem ; sed mansuetudo est cujuslibet ad quemlibet. 2-2^{æ}. CLVII, 1, c. — Clementia est moderativa pœnarum ; sed mansuetudo est moderativa iræ. 2-2^{æ}. CLVII, 1, 2, o; 3, c; 4, 3^{m}. CLX, 2, c. — Clementia et mansuetudo conveniunt cum temperantia in modo, non autem in materia. 2-2^{æ}. CLVII, 3, 2^{m}. — Clementia moderatur affectum in pœnis infligendis, secundum legem communem ex dulcedine affectus; sed epicheia, secundum intentionem legis. 2-2^{æ}. CLVII, 2, 2^{m}; 3, 1^{m}; 4, c, 4^{m}. CLIX, 1, c, 1^{m}. — Clementia et mansuetudo non sunt maximæ virtutes, nisi secundum quid. 2-2^{æ}. CLVII, 4, o. — Reddunt hominem Deo et hominibus acceptum, ut concurrunt in effectu charitatis, removendo mala a proximis. 2-2^{æ}. CLVII, 4, 2^{m}. — Clementia, mansuetudo, misericordia et pietas concurrunt in eodem effectu secundum diversa motiva. 2-2^{æ}. CLVII, 4, 3^{m}. CLIX, 1, 2^{m}. — Crudelitas, sævitia et feritas opponuntur clementiæ et mansuetudini. 2-2^{æ}. CLVII, 1, 3^{m}. CLIX, o. — Clementia comparatur ad severitatem, sicut epicheia ad justitiam legalem, cujus pars est severitas. 2-2^{æ}. CLVII, 2, 2^{m}.

COACTIO. Coactio duplex scilicet : absoluta, id est violenta, et conditionata, id est timor seu metus. 1-2^{æ}. VI, 6, c. — Voluntas non potest cogi. 1^{a}. LXXXII, 2, c, 1^{m}. 1-2^{æ}. VI, 4, o. IX, 4, 2^{m}. — Voluntas potest cogi respectu actus imperati, non autem respectu actus eliciti. 1-2^{æ}. VI, 4, o; 5, 1^{m}. — Gratia, non ex necessitate coactionis, sed ex necessitate infallibitatis, sequitur præparationem ad gratiam secundum quod est a Deo; non autem secundum quod est a nobis. 1-2^{æ}. CXII, 3, o.

COÆQUALE. Coæquale et coæternum prædicatur solum in plurali de pluribus personis divinis; sed æternum et æquale, etiam in singulari. 1^{a}. XLII, 2, o. — Filius Dei est coæqualis et coæternus Patri. 1^{a}. XLII, 2, o.

COÆVUM. Coævum est quadruplex scilicet : angeli, cœli, materia prima et tempus. 1^{a}. XLVI, 3, o. LXVI, 4, o.

CŒLUM. 1° Materiam habet cœlum alterius rationis a materia quatuor elementorum. 1^{a}. LXVI, 1, 5^{m}; 2, o. 1-2^{æ}. XLIX, 4, c. — In cœli materia non est potentia ad corruptionem, quia forma ejus excludit omnem privationem ab ea. 1^{a}. XCII, c. X, 5, c, fin. XCVII, 1, c. — Cœlum non est animatum. 1^{a}. LXX, 3, o. — Non est de natura quatuor elementorum. 1^{a}. LXVI, 2, c. — Non est in potentia incompleta ad esse, sed tantum ad ubi. 1^{a}. LV, 2, o. LVIII, 1, 3, c. LXVI, 2, c, fin. LXXIX, 2, c. LXXXIV, 3, 1^{m}. LXXXV, 5, c. CX, 2, 1^{m}. XCVII, 1, c. 1-2^{æ}. XLIX, 4, c. 2-2^{æ}. XXIV, 11, c. — Non incepit per generationem, quia non habet contrarium ; sed incepit per creationem. 1^{a}. XLVI, 1, 3^{m}, 5^{m}. LXVI, 2, c. LXXV, 6, c. — In cœlis non est habitus nec dispositio. 1-2^{æ}. XLIX, 4, c. — Firmamentum est duplex scilicet: cœlum stellatum, et pars condensata in nubes. 1^{a}. LXVIII, 1, 2, 3, o. LXXI, 1^{m}. — Dextrum cœli est oriens, sinistrum occidens, superius polus meridionalis, inferius alter, ante, hemispherium superius, post, aliud. 1^{a}. CII, 1, c. fin. — Corpora beatorum erunt supra omnes cœlos. 3^{a}. LVII, 4, c, 1^{m}. — Non oportet aliquam partem cœli esse superiorem Christo, sed ipsum esse super omnes cœlos 3^{a}. LVII, 4, c, 1^{m}. — Cœlum empyreum non potest ratione investigari. 1^{a}. LXVI, 3, c. — Est immobile. 1^{a}. LXVI, 3, o. CII, 2, 1^{m}. — Est incorruptibile et lucidum, sed non emittit radios visibiles nobis. 1^{a}. LXVI, 3, o. — Est supremum locorum corporalium. 1^{a}. CII, 2, 1^{m}. CXII, 1, 2^{m}. — Est locus beatorum hominum, magis quam angelorum; et est ad congruitatem contemplationis, non autem ad necessitatem. 1^{a}. LXVI, 3, c, 3^{m}. CII, 2, c, 1^{m}. 1-2^{æ}. XLVII, 3^{m}. 2-2^{æ}. CLXXV, 3, 4^{m}. — Est concreatum materiæ informi. 1^{a}. LXVI, 3, o. — Habet influentiam in inferioribus. 1^{a}. LVI, 3, 2^{m}. — Divisæ opiniones doctorum de aquis quæ sunt super cœlos. 1^{a}. LXVIII, 2, 3, o. — Informitatem cœli expressit Scriptura ex hoc quod dicit : *Tenebræ erant super faciem abyssi*, secundum quod sub cœlo etiam aer includitur. 1^{a}. LXVI, 1, c. — Cœlum aqueum est supra firmamentum, id est, cœlum sidereum, quia est diaphanum, sicut et cœlum empyreum, quia est lucidum. 1^{a}. LXVI, 1, 1^{m}. — Omne spatium inter aquam et cœlum lunæ, est unum cœlum, secundum Damascenum, sed quatuor, secundum Rabanum. 1^{a}. LXVIII, 4, c. — Cœlum dicitur dupliciter scilicet : a proprietate, et a natura, et hoc est triplex scilicet : immobile, mobile uniforme, et mobile difforme; primum est cœlum empyreum, secundum aqueum, et tertium sidereum et septem planetæ. 1^{a}. LXVIII, 4, c. — Cœli sunt septem, secundum Rabanum, scilicet : empyreum, crystallinum seu aqueum, sidereum, igneum, olympium, æthereum et aereum. 1^{a}. LXVIII, 4, o. — In cœlis non sunt plura individua ejusdem speciei. 1^{a}. XLVII, 2, c. — Cœlum sumitur tripliciter scilicet : essentialiter, participative et metaphorice; et hoc tripliciter scilicet : Trinitas, bona spiritualia, et triplex visio scilicet: corporalis, imaginaria, et intellectualis. 1^{a}. LXVIII, 4, c. — Cœlum tertium ad quod raptus est Paulus est triplex visio, triplex hierarchia, cœlum empyreum vel Trinitas. 1^{a}. LXVIII, 4, c. 2-2^{æ}. CLXXV, 3, 4^{m}.

2° Virtus primi cœli recipitur in mediis cœlis diversimode, secundum motus eorum. 1^{a}. CXV, 3, 4^{m}. — Actiones et virtutes cœlorum diversimode recipiuntur in his corporibus inferioribus, secundum diversam materiam dispositionum. 1^{a}. CXV, 3, 4^{m}; 6, 2^{m}. — Omnis virtus generalis vel specialis inferiorum reducitur ad virtutes cœlorum generales vel speciales. 2-2^{ae}. XCVI, 2, 2^{m}. — Motus cœli est naturalis. 1^{a}. LXX, 3, 4^{m}, 5^{m}. — Est voluntarius ex parte motoris tantum. 1^{a}. LXX, 3, 5^{m}. — Quilibet motus cujuscunque cœli est regularis et uniformis in velocitate et tarditate. 1^{a}. XXXII, 1, 2^{m}. — Quodlibet cœlum præter primum, movetur dupliciter scilicet: motu proprio et motu primi cœli. 1^{a}. LXVIII, 2, 3^{m}. CXV, 3, 4^{m}. 2-2^{ae}, II, 3, o. — In cœlis est duplex motus scilicet: primus, id est diurnus super polos, æquinoctialis ab oriente in occidens; et secundus e converso super polos Zodiaci. 1^{a}. LXVII, 4, 3^{m}. CIV, 2, c. — In cœlis est duplex motus scilicet: primus, id est diurnus, qui est causa continuitatis generationis, et secundus per Zodiacum, qui est causa diversitatis, secundum generationem et corruptionem. 1^{a}. LXVII, 4, 3^{m}. CIV, 2, c. — Motus cœli est causa viventium. 1^{a}. LXX, 3, 3^{m}. — Cœli sunt causa eorum quæ fiunt in his inferioribus. 1^{a}. CXV, 1, 3, o. 2-2^{ae}. XCV, 5, o. XCVI, 2, 2^{m}. — Tota materia corporum inferiorum subjacet variationi, secundum motum corporum cœlestium. 1^{a}. CXV, 3, o. — Diversorum motuum cœlestium diversi sunt effectus. 1^{a}. CIV, 2, c, fin. — Effectus corporales in inferioribus, non sequuntur ex necessitate a motibus cœlorum. 1^{a}. CXV, 6, o. — Distantia loci impedit effectum cœlestis corporis. 1^{a}. CXV, 6, 2^{m}. — Grossities materiæ vel frigiditas, aut caliditas, aut alia hujusmodi dispositio impedire potest effectum corporis cœlestis. 1^{a}. CXV, 6, 2^{m}. — Effectus duplices subtrahuntur causalitati corporum cœlestium scilicet: effectus per accidens contingentes in humanis vel naturalibus, et actus liberi arbitrii. 2-2^{ae}. XCV, 5, c. — Cœlum movetur ab aliquo intellectu. 1^{a}. LXX, 3, o. — Est movens seipsum, in quantum motor est ei intrinsecus. 1^{a}. LXX, 3, 5^{m}. — Motor cœli conjungitur orbi secundum totum, secundum philosophos; ideo non movetur per accidens ad motum cœli. 1^{a}. LI, 3, 3^{m}. — Motor cœli superioris potest movere cœlum motoris inferioris; non autem e converso. 1^{a}. CXVII, 4, 1^{m}. — Cœlum est primum alterans, non tamen primum movens; sed movetur motu locali a superiori movente. 1-2^{ae}. VI, 1, 1^{m}. CIX, 1, c. — Virtus movens cœlum dicitur esse in dextera parte orbis quem movet, unde incipit motus. 1^{a}. LI, 3, 3^{m}. LII, 2, c. — Corpora cœlestia non sunt animata eo modo quo plantæ et animalia; sed æquivoce, anima videlicet dante motum, non autem esse. 1^{a}. LXX, 3, c. — Anima est nobilior corpore cœli. 1^{a}. LXX, 2, 4^{m}. — Corpus cœli est nobilius corpore hominis. 1^{a}. XCI, 1, 2^{m}. — Corpus hominis est simillimum cœlo. 1^{a}. LXXVI, 5, 2^{m}. XCI, 1, c, 3^{m}. — Cœlum venit in compositionem hominis causaliter, non autem essentialiter. 1^{a}. LXXVI, 7, c. XCI, 1, c, 2^{m}. 3^{a}. LVII, 3, c. — Per se agit in corporibus omnium inferiorum; sed in anima et in potentiis ejus organicis agit per accidens, in intellectu autem et voluntate indirecte tantum. 1^{a}. LXXXIII, 1, 5^{m}. CXV, 3, 4, o; 6, c. CXVI, 1, c. 1-2^{ae}. IX, 5, o. 2-2^{ae}. XCV, 5, 6, 7, o.

CŒMETERIUM. Ratione terræ et in Ecclesiæ necessitate, non autem ut res sacra, vendi potest cœmeterium consecratum. 2-2^{ae}. C, 4, 3^{m}.

CŒNA. Christi cœna fuit luna quartadecima, et ejus passio, luna quintadecima. 3^{a}. XLIV, 2, 2^{m}. XLVI, 9, 1^{m}.

CŒTUS. Cœtus, id est Collectæ festum, fiebat in memoriam pacis et adunationis Judæorum in terra promissionis, et figurabat Ecclesiam beatorum. 1-2^{ae}. CII, 4, 10^{m}. — Ei succedit festum Angelorum vel omnium Sanctorum. 1-2^{ae}. CIII, 3, 4^{m}.

COGITATIO. Secundum Richardum de Sancto Victore, cogitatio est inquisitio veritatis per discursum ex multis, licet, secundum Augustinum, quandoque sumatur pro quacunque operatione intellectus. 1^{a}. XXXIV, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXXX, 3, 1^{m}. — Cogitatio est respectus animi ad evagationem proni. 2-2^{ae}. CLXXX, 3, 1^{m}. — Cogitare dicitur tripliciter scilicet: actualis consideratio intellectus, discursus ejus, et operatio potentiæ cogitativæ. 2-2^{ae}. II, 1, c. — Cogitatio est volubilis dupliciter scilicet: per discursum et per successionem. 1^{a}. X, 3, c. LVIII, 2, c. — Duplex impedimentum cognoscendi cogitationes alterius scilicet: grossities corporis, et voluntas; et tantum secundum erit in patria. 1^{a}. LVII, 4, 1^{m}. CVII, 1, 1^{m}. — Solus Deus cognoscit cogitationes alterius per se; dæmones autem et alii per signa. 1^{a}. LVII, 4, o; 5, c. CXIV, 2, 2^{m}. CXVII, c, 2^{m}. 1-2^{ae}. CXI, 4, c. 2-2^{ae}. CVI, 5, 3^{m}. — Dæmones immittunt cogitationes quoad phantasmata solum. 1^{a}. CXI, 2, 2^{m}. — Cogitatio de actu peccati quandoque est pure speculativa, quandoque autem cum aliqua affectione; et hoc dupliciter scilicet: vel concupiscentiæ, vel horroris. 2-2^{ae}. CLIV, 5, o. CLXII, 3, 1^{m}. — Cogitatio de opere illicito non est semper peccatum, nec de necessitate confessionis, nisi ex nimia mora in illa sentiat se homo inclinari ad cogitatum perficiendum. 2-2^{ae}. CLIV, 5, o. CLXII, 3, 1^{m}.

COGITATIVA. Cogitativa potentia est ratio particularis collativa intentionum individualium. 1^{a}. LXXVIII, 4, c. LXXXI, 3, c. 1-2^{ae}. XXX, 3, 3^{m}. — Potentia cogitativa aliquando dicitur intellectus, ut habet absolutum judicium de singularibus. 1-2^{ae}. LXXIV, 3, 1^{m}. — Organum potentiæ cogitativæ est media cellula cerebri. 1^{a} LXXVIII, 4, c.

COGNATIO. Sicut carnalis cognatio impedit matrimonium contrahendum ac contractum, ita et spiritualis, ex Ecclesiæ tamen statuto, si matrimonium præcedat 3^{a}. s. LVI, 1, o. — Spiritualis cognatio ex baptismi et confirmationis sacramentis contrahitur. 3^{a}. s. LVI, 2, c. — Spiritualis cognatio inter suscipientem baptismi sacramentum, et ipsum levantem de sacro fonte contrahitur. 3^{a}. s. LVI, 3, o. — Transit spiritualis cognatio a viro in uxorem, quam carnaliter cognovit, si quis, per proprium actum alterius filium de sacro fonte levet. 3^{a} s. LVI, 4, o. — Transit ad filios carnales spiritualis patris, ita quod dirimit contrahendum et jam contractum matrimonium. 3^{a} s. LVI, 5, c.

COGNITIO. Cognitio rei triplex scilicet: per essentiam, per speciem propriam et per speciem alterius. 1^{a}. LVI, 3, o. — Duplex scilicet: naturalis et per gratiam; et utraque duplex scilicet: una pure speculativa tantum, et alia affectiva, sive experimentalis. 1^{a}. LXIV, 1, o. 2-2^{ae}. XCVII, 2, 2^{m}. CLIV, 5, c. CLXII, 3, 1^{m}, 3^{m}. LV, 1, c. — Triplex scilicet: per revelationem, per se certitudinaliter, et per conjecturas signorum. 1-2^{ae}, CXII, 5, c. — Duplex scilicet: approbationis et apprehensionis. 2-2^{ae}. CLXXXVIII, 5, 1^{m}. — Duplex scilicet: directa et indirecta. 1^{a}. LXXXVI, 3, c. — In omni cognitione modus est duplex scilicet: cognoscentis et cogniti. 1^{a}. XII, 6, o; 7, 3^{m}; 12, 3^{m}. XIV, 6, 1^{m}. — Cognoscere aliquid sicut in cognoscente potest intelligi dupliciter scilicet: secundum modum cogniti, vel cognoscentis; primum est falsum, secundum est verum. 1^{a}. XIV, 6, 1. — Aliquid cognoscitur dupliciter scilicet: in se, et in suo effectu. 1^{a}. VI, 1, 2^{m}. 1-2^{ae}. XCIII, 2, c. — Cognoscere per aliud contingit dupliciter scilicet: eadem cognitione, vel diversa. 1^{a}. XIV, 7, o. — Dupliciter contingit per aliud cognoscere scilicet: per formam et per instrumentum; primum non oportet esse præcognitum, sed bene, secundum. 1^{a}. LXXXVII, 2, 3^{m}. — Primum cognitum a nobis sumitur dupliciter scilicet: respectu diversarum potentiarum, vel respectu diversorum objectorum ejusdem potentiæ. 1^{a}. LXXXV, 3, o. — Aliquid cognoscitur in aliquo dupliciter scilicet: sicut in objecto cognito, et sicut in principio cognitionis. 1^{a}. LXXXIV, 5, c. — In nobis habitualis cognitio causatur ex actuali consideratione. 1^{a}. LXXXVI, 2, c. fin. LXXXVII, 2, 2^{m}. — Cognitio alicujus vitii, vel peccati dependet ex cognitione oppositæ virtutis. 2-2^{ae}. in prol. — Medium cognitionis triplex scilicet: in quo, ut speculum; sub quo, ut lumen; per quod, ut in demonstratione. 1^{a}. XII, 5, 2^{m}. XCIV, 1, 3^{m}. — Ad cognitionem requiruntur duo scilicet: apprehensio et judicium. 2-2^{ae}. CLXXIII, 2, c. — Natura hominis dependet a superiori natura, ad cujus perfectionem non sufficit cognitio naturalis, sed requiritur quædam cognitio supernaturalis. 2-2ᵃᵉ. I, 3, 1ᵐ. — Certitudo cognitionis in diversis naturis invenitur diversimode, secundum diversam conditionem uniuscujusque naturæ. 2-2ᵃᵉ. IX, 1, 1ᵐ. — Proficere in cognitione contingit dupliciter scilicet : ex parte docentis, qui proficit, ut in scientiis humanis ; vel ex parte discentis, ut in fide. 2-2ᵃᵉ. I, 7, 2ᵐ. — Perfectio cognitionis duplex scilicet : ex parte cogniti, et ex parte cognoscentis. 3ª. X, 4, 1ᵐ. — Cognitio quam per rationem naturalem habemus, duo requirit scilicet : phantasmata, et lumen naturale intelligibile. 1ª. XII, 13, c. — Est imperfecta tripliciter scilicet : ratione objecti, ratione medii et ratione subjecti. 1ª. LVIII, 7, 3ᵐ. 1-2ᵃᵉ. LXII, 3, 2ᵐ. — Cognoscere aliquid in universali est imperfectius, quam cognoscere in speciali. 1ª. LV, 3, 2ᵐ. — Cognitio singularium pertinet ad perfectionem animæ intellectivæ, secundum cognitionem practicam, non autem secundum speculativam. 3ª. XI, 1, 3ᵐ. — In carentibus cognitione est potentia pertingens ad finem, per modum exsequentis, non autem per modum imperantis. 1-2ᵃᵉ. XI, 2, c. — Cognitio pertinet ad perfectionem rei in se ; sed voluntas in ordine ad alia. 1ª. LX, 2, c. — Secundum gradus cognitionis sunt gradus appetitus. 1ª. LXXX, 1, c. — Res participes sunt cognitionis et voluntatis, secundum gradus suæ immaterialitatis. 1ª. XIV, 1, c. — Cognitio quælibet fit per aliquam abstractionem a materia. 1ª. LXXXIV, 2, c. — Nihil cognoscitur secundum quod est in potentia, sed secundum quod est in actu. 1ª. XII, 1, c. XIV, 3, c. LXXXIV, 2, c. LXXXVII, 1, 2, 3, c. — Cognoscens distinguitur a non cognoscente, per hoc quod potest habere formam alterius. 1ª. XIV, 1, c. LXXX, 1, c. — Omnis cognitio naturalis est vera ; sed veritas ejus est alia a veritate cognitionis infusæ, vel acquisitæ. 1ª. LX, 1, 3ᵐ. — Impossibile est aliquam cognitionem esse totaliter falsam, sine aliqua veritate. 2-2ᵃᵉ. CLXXII, 6, c. — Mutata re, cognitio nostra variatur ; vel de veritate in falsitatem, vel e converso, si duret eadem opinio ; vel de una opinione in aliam. 1ª. XIV, 15, 3ᵐ. — Nullus obliviscitur cognitorum naturaliter. 1ª. LXXXIV, 3, c. — Quælibet virtus cognoscitur per cognitionem eorum in quæ potest. 3ª. X, 2, c, fin. — Privatio non cognoscitur, nisi per habitum sibi oppositum. 1ª. XIV, 10, o. 1-2ᵃᵉ. C, 6, 2ᵐ. — Cognitio discursiva est quando ex prius notis in ignotum devenitur. 1ª. LVIII, 3, 1ᵐ. — Sensitiva ordinatur ad duo scilicet : ad sustentationem corporis, secundo ad cognitionem intellectivam practicam et speculativam. 2-2ᵃᵉ. CLXVII, 2, c.

COITUS. In coitu absorbetur usus rationis, propter vehementiam delectationis. 1-2ᵃᵉ. XXXIV, 1, 1ᵐ. XXXVII, 1, 2ᵐ. LXXII, 2, 4ᵐ. — Coitus vagus non est in animalibus, nisi femina sufficiat ad educationem prolis. 2-2ᵃᵉ. CLIV, 2, c.

COLERE. Colere dicimur homines quos honore, vel recordatione, vel præsentia frequentamus, et alia nobis subjecta, ut agros. 1-2ᵃᵉ. LXXXI, 1, 4ᵐ.

COLLECTA. In aliquibus terris, ex antiqua consuetudine, domini suis subditis certas collectas imponunt, quæ si non sunt immoderatæ, absque peccato exigi possunt. 2-2ᵃᵉ. CXVIII, 6, 4ᵐ.

COLLECTIVUM. Collectivum significat duo scilicet : multitudinem suppositorum et unitatem ordinis. 1ª. XXXI, 1, 2ᵐ.

COLOR. Coloratum est proprium objectum visus. 1ª. I, 7, c. XLV, 4, 1ᵐ. — Color est objectum materiale visus ; formale vero est lumen. 2-2ᵃᵉ. I, 3, o. XXV, 1, c. — Color non est coloratus, sed clarus ; similiter albedo. 1-2ᵃᵉ. LV, 4, 1ᵐ. — Lumen facit quod color qui est visibilis in potentia, fiat visibilis in actu. 1ª. LXVII, 3, 3ᵐ. LXXIX, 3, 2ᵐ.

COLUMBA. Columba habet septem proprietates, ad designandum septem dona Spiritus sancti. 3ª. XXXIX, 6, 4ᵐ. — Columba quæ apparuit supra Christum baptizatum convenit soli Spiritui sancto, ut signum ; sed, ut res et effectus, convenit toti Trinitati. 1ª. XLIII, 7, 3ᵐ. 2-2ᵃᵉ. XCV, c. 3ª. XXXIX, 8, 2ᵐ. — Fuit verum animal. 3ª. XXXIX, 7, o. — Peracto ministerio, conversa est in pristinam materiam. 1ª. XLIII, 7, 4ᵐ. 3ª. XXXIX, 6, 2ᵐ.

COMEDERE. Comedere est sumere cibum per potentiam naturalem sumentis, convertibilem in naturam ejus. 1ª. LI, 3, 5ᵐ. — Christus post resurrectionem ejus vere comedit ; angeli vero, nunquam. 1ª. LI, 3, 5ᵐ. 3ª. LIV, 2, 3ᵐ. LV, 3, c ; 6, c, 1ᵐ. — Comestio potest esse inconveniens dupliciter : primo totaliter impediendo finem principalem, vel finem secundarium ; secundo reddendo difficilem, vel minus decentem perventionem ad finem. 2-2ᵃᵉ. CXLI, 6, 2ᵐ. — Qui vult comedere nociva, quodammodo dicimus eum velle infirmari. 2-2ᵃᵉ. XXX, 1, c. — David comedens panes sanctos cum sociis excusatur, propter necessitatem famis. 3ª. LX, 4, 2ᵐ.

COMMUNE. Commune duplex scilicet : secundum rem, et secundum rationem ; primum est in divinis tantum, secundum in omni natura. 1ª. XXXIX, 4, 3ᵐ. — Triplex scilicet : univocum, æquivocum et analogum. 1ª. XIII, 5. 10, c. — Commune absolutum est prius proprio ; secundum intellectum commune respectivum et divinum est posterius proprio. 1ª. XXXIII, 3, 1ᵐ. 3ª. VII, 13, 3ᵐ. — Quanto aliquid est communius, tanto est prius via generationis. 1ª. XX, 1, c. LXXXI, 3, 1ᵐ. — Commune semper est prius proprio ejusdem generis ; non autem, si sint diversorum generum. 3ª. VII, 13, 3ᵐ. — Communius prædicatione est imperfectius minus communi ; sed communius causalitate est nobilius. 1-2ᵃᵉ. XC, 2, 2ᵐ. — Bonum commune est melius bono privato ejusdem generis ; non autem semper, si sint diversorum generum. 2-2ᵃᵉ. CLII, 4, 3ᵐ.

COMMUNICABILE. Nomen tripliciter est communicabile, vel incommunicabile scilicet : secundum rem et rationem, ut homo ; secundum similitudinem, ut leo ; secundum rationem, vel opinionem, ut Deus. 1ª. XIII, 9, o. — Hoc nomen Deus est incommunicabile proprie secundum rem ; sed est communicabile secundum rationem, secundum opinionem et secundum similitudinem. 1ª. XIII, 9, c.

COMMUNICATIO. Communicatio hominum ad invicem duplex scilicet : auctoritate principum, ut judicia, pœnæ, et hujusmodi ; et propria voluntate privatarum personarum, ut emptio, donatio et hujusmodi. 1-2ᵃᵉ. CV, 2, c. — Prohibetur duplici de causa scilicet : propter periculum, sicut cum infidelibus, vel in pœnam, sicut cum excommunicatis, hæreticis, schismaticis et apostatis. 2-2ᵃᵉ. X, 9, o.

COMMUTATIO. Commutatio duplex scilicet : naturalis, id est rei ad rem vel ad denarios, pertinens ad œconomos vel politicos ; alia propter lucrum pertinens ad negotiatores. 2-2ᵃᵉ. LXXVII, 4, o. — Duplex scilicet : involuntaria, ut in nocumentis ; et voluntaria, ut in contractibus. 2-2ᵃᵉ. LXI, 3, o. — Commutatio sicut est in beneficiis, rependendo gratiam, sic et in offensis, puniendo. 3ª. LXXXV, 3, 3ᵐ.

COMPARATIO. Quæ sunt unius generis, possunt comparari rei quæ non est in genere, scilicet Deo ; non autem rei quæ est in alio genere. 1ª. IV, 3, 2ᵐ. VI, 2, 3ᵐ. — Comparatio duplex scilicet : absoluta et respectiva. 2-2ᵃᵉ. CLXXXVIII, 6, c, princ. — Duplex scilicet : æqualitatis et similitudinis. 2-2ᵃᵉ. CV, 2, 1ᵐ.

COMPLACENTIA. Complacentia peccati venialis non est peccatum mortale, nisi ponatur in eo finis, id est supra Deum, et in contemptum Dei. 1-2ᵃᵉ. LXXXVIII, 2, 3, 4, c.

COMPOSITUM. Omne compositum est posterius suis componentibus, et habet causam, et actum et potentiam. 1ª. III, 7, c. — Omne compositum ex materia et forma est compositum ex quo est, et quod est. 1ª. L, 2, 3ᵐ. — Apud nos composita sunt meliora simplicibus ; non autem in Deo 1ª. III, 7, 2ᵐ. — Omne compositum est aliquid quod non convenit alicui partium ejus, et in eo est aliquid quod non est ipsum. 1ª. III. 7, c.

COMPREHENSIO. Comprehendere proprie est attingere rem secundum omnem modum, et omnem rationem qua cognoscibilis est. 1ª. XII, 7. o. XIV, 3, o. 1-2æ. IV, 3, 3m. 2-2æ. XXVIII, 3, 3m. — Comprehensio non est alia operatio a visione. sed est habitudo ad finem habitum, cujus objectum est visio vel res visa. 1-2æ. IV, 3, 3m. — De ratione comprehensionis sunt duo scilicet : continere fines rei, et nihil ejus esse extra; secundum convenit infinito, non autem primum. 1ª. XIV, 3, 1m. — Comprehensio Dei dupliciter dicitur scilicet : attingentia vel tentio Dei, et apprehensio adæquata Dei; prima convenit omnibus beatis, non autem secunda. 1ª. XII, 7, 1m. 1-2æ. IV, 3, 1m. — Deus perfectissime comprehendit seipsum. 1ª. XIV, 3, o. LXII, 9, c. 1-2æ. IV, 8, 2m. — Nullus intellectus creatus comprehendere potest essentiam Dei. 1ª. XII, 1, 1m; 7, o; 8, c. LVII, 5, 2m. LXXV, 5, 2m. LXII, 9, c. LXXXVI, 2, 1m. CVII, 3, c. 1-2æ. IV, 3, 1m. XCIII, 2, 2m. CII, 4, 6m. 3ª. X, 1, o; 3, 1m. — Comprehensio pertinet ad voluntatem, sicut et delectatio, quia ejusdem est habere aliquid, et quiescere in eo. 1-2æ. IV, 3, 2m. — Christus fuit simul viator et comprehensor. 1ª. CXIII. 4, 1m. 2-2æ. XVIII, 2, 1m. CLXXIV, 5, 3m. CLXXV, 4, 2m. 3ª. VII, 8, c; 3, 1m. VIII, 4, 2m. XI, 1, 2m; 2, c, 2m. XV, 10, o. XVIII, 5, 3m. XIX, 3, 1m. XXX, 2, 1m.

CONCEPTIO. Conceptio Christi habuit tria privilegia a Spiritu sancto scilicet : esse sine peccato originali, esse Dei et hominis, et esse a virgine. 3ª. XXVII, 2, 2m. XXXII, 4, 1m. — Specialiter attribuitur Spiritui sancto, licet sit a tota Trinitate et a singulis personis. 3ª. XXXII, 1, o. XXXIX, 8, 2m. XLVI, 6, c. — Est de Spiritu sancto efficienter, ratione corporis, et consubstantialiter ratione Verbi. 3ª. XXXII, 2, o. LIV, 1, 3m. — Corpus Christi non dicitur proprie conceptum de Spiritu sancto, sed ex Spiritu sancto. 3ª. XXXII, 2, 1m. — Conceptio Christi fuit in instanti. 3ª VI, 4, 1m. XXXIII, 1, 2, 3, o. XXXVI, 4, c. — Christus in primo instanti suæ conceptionis fuit perfectus secundum animam, et figuram corporis; non autem secundum quantitatem. 3ª. XXXIII, 2, o. — Fuit sanctificatus quoad animam et quoad corpus. 3ª. XXXIV, 1, o; 2, 2m; 3, c. — Habuit operationem tactus. 3ª. XXXIV, 2, 3m. — Habuit usum liberi arbitrii. 3ª. XXXIV, 2, o. — Habuit plenitudinem gratiæ et cognitionis. 3ª. VII, 3. 4, c. XXXIV, 2, 2m. LXIX, 3, c. LXXII, 1, 4m. — Habuit majorem gratiam omnibus comprehensoribus. 3ª. XXXIV, 4, c. — Meruit et in eo plene comprehensor fuit. 1-2æ. V, 7, 2m. 3ª. VII, 3, 4, 12, c. XXXIV, 3, 4, o. XLV, 1, c. XLVIII, 1, 2m. XLIX, 6, 3m. LIV, 2, c. — Christus gloriam immortalitatis suæ, quam in primo instanti suæ conceptionis meruit, potuit etiam mereri per actus sequentes; non ut magis esset ejus, sed ut pluribus causis debeatur ei. 3ª. XXXIV, 3, 3m. XLIX, 6, 2m. LIX, 3, c. — Conceptus est miraculose ex perpetua virgine, non ex virili semine. 3ª. XXVIII, o. XXXI, 1, 3m. 5, o, 13m. XXXIV, 1, 2m. XXXV, 6, c. — More locutionis Hebræorum, mulierem pro femina posuit Scriptura de conceptione Christi. 3ª. XXVIII, 1, 3m. — Beata Virgo habuit fidem de conceptione Christi. 3ª. XXX, 2, c, 2m. — Se habuit active in præparatione materiæ; non autem in conceptione Christi. 3ª. XXXII, 4, o. XXXIII, 4, 2m. — Fuit concepta ex semine viri; ideo fuit in Adam et in aliis Patribus, secundum rationem seminalem. 3ª. XXVII, 2, 4m. XXXI, 6, 2m; 8, 2m. — Fuit concepta in peccato originali. 1-2æ. LXXXI, 4, o. 3ª. XIV, 3, 1m. XXVII, 1, 3m; 2, c, 2m, 4m. XXXI, 1, 3m; 6, 2m; 7, 2m; 8, c, 2m. — In die conceptionis Mariæ festum fit potius sanctificationis ejus, quam conceptionis; et licet illud festum non celebret Romana Ecclesia, non est totaliter reprobanda, siquidem tolerat illud festum celebrari in aliis Ecclesiis ex consuetudine. 3ª. XXVII, 1, 2, o. 2-2æ. LXXXV, 1, 3m.

CONCEPTUS. Homini naturale est suos significare conceptus; sed ad libitum est signorum determinatio. 2-2æ. LXXXV, 1, 3m.

CONCILIUM. Concilium est in quo judices inter se conferunt de agendis, sicut quo supplicio aliquem damnari oporteat. 2-2æ. CLVIII, 5, 3m. — Prohibitio vel sententia synodi vel concilii se extendit tantum ad personas privatas, quarum non est determinare de fide. 2-2æ. I, 10, 2m. — Concilium solus Papa congregare potest, a quo non potest appellari ad concilium, sed e converso. 1ª. XXXVI, 2, 2m. 2-2æ. I, 10, c, 2m.

CONCLUSIO. Conclusio inquisitionis practicæ est duplex scilicet : sententia vel judicium in ratione, vel electio in voluntate. 1ª. LXXXIII, 3, 2m. 1-2æ. XIII, 1, 2m; 3, c. LXXVI, 1, c. — Conclusio tunc solum sequitur ex principio, quando sine illa principium non potest esse verum. 1-2æ. XIII, 6, 1m. — Conclusio syllogismi operativi est singularis; ideo non concluditur, nisi mediante propositione singulari. 1ª. LXXXVI, 1, 2m. 1-2æ. LXXVI, 1, c. 2-2æ. XLIX, 2, 1m.

CONCORDIA. Concordia dupliciter aufertur per discordiam scilicet : per se, id est scienter, et per accidens. id est, præter intentionem. 2-2æ. XXXVII, 1, c. — Concordia res crescunt, discordia vero dilabuntur. 2-2æ. XXXVII, 2, 3m.

CONCUBINATUS. Concubinatus et quilibet coitus extra matrimonium est contra legem naturæ, et est peccatum mortale. 2-2æ. CLIV, 2, o. — Habere plures uxores est contra legem naturæ, quantum attinet et ad communicationem operum inter virum et uxorem, et ad similitudinem conjunctionis Christi et Ecclesiæ cum conjugio; quantum vero spectat ad prolis procreationem et educationem, pluralitas uxorum non est contra jus naturæ. 3ª s. LXV, 1, 6. — Polygamia olim fuit licita antiquis Patribus et aliis, propter finem prolis multiplicandæ ad cultum Dei; nunc vero prohibetur, quia ille finis cæteræque circumstantiæ cessarunt. 3ª s. LXV, 2, o. — Cum præcipuus finis appetendæ concubinæ sit coitus, illam habere est contra legem naturæ. illius enim finis legi naturali adversatur. 3ª. LXV, 3, c. — Simplex fornicatio etiam ratione sui est peccatum mortale, quod tollit debitam ordinationem parentis ad liberos, ad quod debet maxime spectare coitus. 3ª s. LXV, 4, o. — Nunquam licuit concubinam habere, etiam ex dispensatione, nisi matrimonio junctam; est enim contra legem naturæ, cum non sit conveniens actus ad bonum prolis. 3ª s. LXV, 5, o.

CONCUPISCENTIA. Concupiscentia est appetitus delectationis sensitivæ, et est subjective in appetitu sensitivo, et est tantum in concupiscibili. 1-2æ. XXX, 1, o. XXXII, 3, 3m. — Est passio distincta ab aliis passionibus concupiscibilis scilicet : amore et delectatione, quia est de bono sensibili absente. 1-2æ. XXX, 2, o. — Passio opposita concupiscentiæ est innominata; ideo timor quandoque ponitur pro ea. 1-2ª. XXX, 2, 3m. — Concupiscentiarum aliquæ bonæ sunt, et aliquæ malæ. 1-2æ. XXXIV, 1, c. fin. — Concupiscentia duplex scilicet, naturalis, et non naturalis; prima convenit omni animali, secunda vero soli homini. 1-2æ. XXX, 3, o. XLI, 3, c. LXXVII, 5, c. 2-2æ. CXVII, 5, 2m. — Naturalis est finita in actu, et infinita tantum in potentia; non naturalis autem est infinita actu et concupiscentia finis est infinita, sed eorum quæ sunt ad finem, est finita. 1-2æ. XXX, 4, o. — Dupliciter est naturalis scilicet : secundum genus, et secundum speciem. 2-2æ. CXLII, 2, 2m. — Est naturalis homini, tantum ut recta secundum rationem; si autem limites rationis transcendit, inest ei contra naturam. 1-2æ. LXXXII, 3, 1m. LXXXV, 3, 3m. 3ª, XV, 2, 2m. — Est naturalior quam ira ratione objecti et subjecti, secundum naturam generis et corporis; sed e converso secundum naturam speciei, et individui, et animæ. 1ª. LXIII, 4, 2m. 1-2æ. XLVI, 5, o. 2-2æ. CLVI, 4, c. — Præcedens actum rationis et voluntatis diminuit peccatum; sequens vero auget. 1-2æ. LXXIII, 6, 2m. — Concupiscentia carnis contra spiritum, quando ratio ei resistit, non est peccatum; sed est materia exercendæ virtutis. 1-2æ. LXXX, 3, 3m. — Non ligat totaliter rationem 2-2æ. CL, 4, 3m. — Dicitur esse sine ratione, non quidem quia totaliter auferat judicium rationis, sed quia in nullo procedit secundum judicium rationis, nisi sit tanta quod faciat insanire; tunc enim ligat totaliter rationem. 2-2æ. LC, 4, 3m. CLVI, 4, 2m. CLVII, 3, 4m. CLXXV, 2, 2m. —

Debilitas concupiscentiæ ex charitate vel temperantia auget meritum ; sed ex pronitate, vel commoditate diminuit, 2-2^{ae}. CLV, 4, 2^{m}. — Concupiscentia accensa minuit iram, et e converso. 1^{a}. LXXXI, 2, c. — Intemperantia et concupiscentia tripliciter sunt pueriles scilicet : appetendo turpia, id est, contra rationem, crescendo et refrenando. 2-2^{ae}. CXLII, 2, o. CLI, 2, 2^{m}.

CONCUPISCIBILIS. Concupiscibilis est de bono secundum sensum absolute; sed irascibilis, ut est arduum. 1^{a}. LIX, 4, 3^{m}. LXXXI, 2, o. LXXXII, 4, c. 1-2^{ae}. XXIII, 1, o; 2, c. XXV, 2, c, 1^{m}. XXVI, 1, c, fin. XXX, 2, c. 2-2^{ae}. CXXVIII. 1^{m}. — Denominatur a concupiscentia, quia inter omnes passiones ejus est notior et sensibilior, non autem prior. 1-2^{ae}. XXV, 2, 1^{m}. LXXXII, 3, 2^{m}. — Irascibilis est propugnatrix concupiscibilis. 1^{a}. LXXXI, 2, c. 1-2^{ae}. XXIII, 1, 1^{m}. 2-2^{ae}. L, 4, c. CVIII, 2, c. — Motus concupiscibilis in appetendo est velocior motu irascibili; sed in exsequendo est e converso. 2-2^{ae}. CLVI, 4, c. — Motus concupiscibilis ut hominis, est contra naturam et pœnam, si sit contra rationem ; non autem secundum genus. 1-2^{ae}. LXXXII, 3. 1^{m}. LXXXV, 3. 3^{m}. XCIV, 2, 2^{m} ; 4, 3^{m}. — Omnia mala pertinent ad concupiscibilem, sicut ad primam radicem ; non autem sicut ad proximum principium. 1-2^{ae}. LXXXII, 3, 3^{m}. — Omnis motus concupiscibilis causatus ex apprehensione semper est peccatum ; non autem si fit ex qualitate organi. 1-2^{ae}. XVII, 7, o. — Peccata concupiscibilis sunt turpiora, et minus gravia peccatis irascibilis. 1-2^{ae}. LXXIII, 5, 3^{m}. 2-2^{ae}. XLII, 2, 3, 4, o. CLVI, 4, c.

CONDEMNARE. Condemnatus juste ad mortem potest fugere, non autem se defendere; si vero injuste, potest utrumque, si non sit scandulum. 2-2^{ae}. LXIX, 4, c

CONDITIONALIS. Conditionalis propositio cujus antecedens et consequens sunt impossibilia, potest esse vera, ut si dicatur: *Si homo est asinus, habet quatuor pedes*. 1^{a}. XXV, 3, 2^{m}. XLIV, 1, 2^{m}.

CONFESSIO. 1° Confessio triplex scilicet : actus exterior fidei vel justitiæ; actus latriæ, scilicet gratiarum actio et laudatio Dei; et actus pœnitentiæ, scilicet confessio peccatorum. 2-2^{ae}. III, 1, o. XII, 1, 2^{m}. — Confiteri fidem in periculo mortis non est tantum fidei, sed indiget auxilio virtutis fortitudinis et gratia sacramentali confirmationis. 2-2^{ae}. III, 1, 2^{m}. — Actus omnium virtutum sunt a fide formata imperative; sed confessio fidei, elicitive. 2-2^{ae}. III, 1, 3^{m}. — Confessio fidei est de necessitate salutis, tunc solum, quando periclitatur honor Dei, vel utilitas proximi. 2-2^{ae}. III, 2, o. — Blasphemia opponitur confessioni fidei. 2-2^{ae}. XIII, 1, o; 2, 2^{m}; 3, c. — Confessio peccatorum duplex scilicet : interior Deo, et exterior sacerdoti. 3^{a} LXVIII, 6, c, 2^{m}. — Præsupponit actualem contritionem delentem culpam ; ideo directe ordinatur ad dimissionem pœnæ. 3^{a}. LXXXVII, 1, c. — Quilibet tenetur confiteri de peccato mortali, cum proposito non peccandi; et tenetur confiteri peccatum suum, quod dubitat esse mortale, et causas vel occasiones sufficientes peccati mortalis, sive circumstantias aggravantes in infinitum. 3^{a}. LXXXVII, 1, 1^{m}. — Quilibet tenetur confiteri numerum suorum peccatorum, sicut potest. 3^{a}. LXXXVII, 1, c. — Non confitens aliquod peccatum, propter ignorantiam facti, aut quia oblitus est, excusatur a fictione; non autem si propter ignorantiam juris. 2-2^{ae}. LIII, 2, 2^{m}. — Concessum est prælatis a jure, quod possint sibi eligere confessores. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 6, c. — Sacerdos in nullo casu debet revelare confessionem. 2-2^{ae}. LXX, 1, 2^{m}. — De quolibet confessore dicitur : *Non est inventus similis illi*. 1-2^{ae}. LXVI, 2, 2^{m}. — Sacramentalis confessio est de necessitate salutis ejus qui in peccatum actuale vel mortale cecidit. 3^{a} s. VI, 1, o. — Confessio quæ necessitatem sacramentalem habet, non de jure naturali est, sed de divino. 3^{a} s. VI, 2, o. — Quanquam peccatores tantum ex divino jure ad confessionem teneantur, ex vi tamen positivi juris omnes Christi fideles ad eam, semel saltem in anno, tenentur. 3^{a} s. VI, 3, o. — Ad hoc quod sit idonea confessio requiritur quod os cordi concordet, ut solum hoc os accuset, quod conscientia tenet. 3^{a} s. VI, 4, o. — De necessitate salutis non est, ut statim peccata sua confiteantur; sed habita copia confessoris, et statutis temporibus ab Ecclesia pro pœnitentia. 3^{a} s. VI, 5, o. — Confessio est per quam latens morbus spe veniæ aperitur. 3^{a} s. VII, 1, o. — Confessio bonum est ex genere, et est actus virtutis ; sed tamen potest male fieri, nisi aliis debitis circumstantiis vestiatur. 3^{a} s. VII, 2, o. — Confessio est actus virtutis pœnitentiæ elicitus, quamvis secundum alias rationes ad multas virtutes pertinere possit. 3^{a} s. VII, 3, o.

2° Cum solus sacerdos minister sit sacramenti pœnitentiæ, soli sacerdoti facienda est sacramentalis confessio. 3^{a} s. VIII, 1, o. — In necessitate etiam laicus vicem sacerdotis supplet, ut ei confessio fieri possit. 3^{a} s. VIII, 2, o. — Confessio laico facta sacramentale quoddam est, quamvis non sit perfectum sacramentum, et ex charitate procedens, et talibus natum est peccatum veniale remitti, sicut per tunsionem pectoris et aquam benedictam. 3^{a} s. VIII, 3, o. — Non modo sacerdoti, sed proprio sacerdoti, qui imperandi juridictionem et potestatem habet, confiteri peccata necessarium est. 3^{a} s. VIII, 4, o. — Potest aliquis ex privilegio vel superioris mandato, alii quam proprio sacerdoti sua peccata confiteri, et ab illo absolvi. 3^{a} s. VIII, 5, o. — Cum necessitas legem non habet, in necessitatis articulo quilibet sacerdos a quibuscunque peccatis, etiam ab excommunicatione, quemlibet absolvere potest. 3^{a} s. VIII, 6, o. — Secundum quantitatem culpæ, tametsi taxanda sit satisfactionis pœna, quia tamen pœnæ in peccatorum remedium injunguntur, non solum secundum culpæ quantitatem, sed etiam secundum conditionem personarum taxandæ sunt. 3^{a} s. VIII, 7, o. — Confessio, ut est pars sacramenti, potest nonnunquam in eo esse, qui non contritus, et sine charitate est ; ut vero virtutis actus est, non potest absque charitate in aliquo esse. 3^{a} s. IX, 1, o. — De necessitate confessionis est, quod homo omnia peccata confiteatur, quæ in memoria habet ; quod si non faciat, non est confessio, sed confessionis simulatio. 3^{a} s. IX, 2, o. — Proprio ore peccatorum confessio facienda est, nisi naturæ ad hoc aliquod impedimentum adfuerit. 1^{a}. IX, 3, o.

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis,
Atque frequens, nuda, discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta, lacrymabilis, accelerata,
Fortis, et accusans, et sit parere parata.

3^{a} s. IX, 4, o. — Confessio liberat hominem a culpa, sicut et baptismus. 3^{a} s. X, 1, o. — Absolvit hominem aliquo modo a pœna, secundum majorem vel minorem confitentis dispositionem. 3^{a}. X, 2, o. — Januas paradisi aperire dicitur, quod a culpa et pœnæ reatu absolvit. 3^{a} s. X, 3, o. — Spem salutis tribuit, quod per eam homo se clavibus Ecclesiæ subjicit. 3^{a} s. X, 4, c. — Per confessionem generalem delentur peccata mortalia oblita ; si vero peccatum mortale memoria teneat quis, confessione speciali est opus. 3^{a} s. X, 5, o. — Tanquam violator sacramenti peccat, qui confessionem revelat. 3^{a} s. XI, 1, o. — Sigillum confessionis extendit se ad illa de quibus est sacramentalis confessio, et simul ad illa omnia, per quæ posset peccator vel peccatum deprehendi. 3^{a} s. XI, 2, o. — Sicut sacerdoti competit sigillum confessionis ut Dei ministro, ita ei ecclesiastico cui propter necessitatem confessionem audiri contingit, competere dicitur peccata celare. 3^{a} s. XI, 3, o. — Cum confitens efficere possit, ut sacerdos sciat ut homo illud quod sciebat ut Deus, dum detegendæ confessionis facultatem tribuit ; si illam revelet, non violat sigillum confessionis, sed citra scandalum id fieri debet. 3^{a} s. XI, 3, c. — Si immineat necessitas, potest confessor prodere quæ sibi in confessione dicta fuerunt, modo ante aut post confessionem ea resciverit, ita tamen, ut ea dicat ut homo, non ut Deus. 3^{a}. XI, 5, o.

CONFIRMATIO. Confirmatio est sacramentum. 3^{a}. LXV, 1, c. LXXII, 1, o. — Nobilius sacramentum baptismo, quoad ministrum, et gratiam, et simpliciter; sed quoad remissionem peccatorum est e converso. 3^{a}. LXXII, 11, 2^{m}. — Chrisma, id est oleum olivarum cum balsamo, est propria materia ejus. 3^{a}. LXXII, 2, o. LXXXIV, 1, 1^{m}. — Habet determinatam formam scilicet : *Consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.* 3^{a}. LXXII, 4, o. LXXXIV, 3, c. — Est spirituale augmentum promovens hominem in spiritualem ætatem perfectam. 3^{a}. LXXII, 1, 5, 6, c ; 7, 1^{m}; 8, 10, c : 11, 2^{m}. LXXIII, 1, c. LXXXIV, 1, c. — Non est de necessitate salutis, sed est sacramentum necessitatis, quoad bene esse spiritualis vitæ; et tamen contemptus hujus sacramenti est periculosus. 3^{a}. LXV, 4, c. — Fuit immediate instituta a Christo, quando imposuit manus super pueros, non exhibendo, sed promittendo. 3^{a}. LXXII, 1, 1^{m}. — Confertur tantum ab episcopis. 3^{a}. LXV, 3, 2^{m}. LXXII, 4, 3^{m}; 11, o ; 12, 1^{m}. — Conferri potest a simplici sacerdote ex commissione solius Papæ ; non autem a diacono. 3^{a}. LXXII, 11, 1^{m}. — Confirmans et confirmandus debent esse in gratia ; et debent esse confessi et jejuni de consilio, non autem de præcepto. 3^{a}. LXXII, 7, 1^{m}; 12, 1^{m}. — Confirmandus debet teneri ab alio confirmato cujuscunque ætatis, vel sexus. 3^{a}. LXXII, 10, o. — Confirmatio debet dari cuilibet baptizato cujuscunque ætatis, sexus et conditionis, etiam morienti. 3^{a}. LXXII, 8, o. — Datur tantum in fronte ad liberam confessionem nominis Christi, et ad fortiter defendendum dignitatem acceptam. 3^{a}. LXXII, 9, o; 11, 3^{m}. — Confirmati conformantur Christo, et configurantur ei per signum crucis, quasi duci. 3^{a}. LXXII, 1, 4^{m}; 4, 3^{m}; 9, c. — Christus non debuit sumere sacramentum confirmationis, nec ordinis, quia ab initio ipse fuit gratia plenissimus. 3^{a}. LXXII, 1, 4^{m}; 3, c. — In confirmatione confertur plenitudo gratiæ, et Spiritus sancti. 1-$2^{æ}$. CII, 5, 3^{m}. 3^{a}. LXXVII, 1, o; 2, c, 2^{m}; 4, c; 7, o; 11, 3^{m}. LXXXIV, 1, 1^{m}; 4, c. — Gratia collata in confirmatione distinguitur a gratia collata in baptismo, et perficit eam. 3^{a}. LXXII, 7, 1^{m}. — Impositio manus fit in sacramento confirmationis et ordinis, ad significandum copiosum effectum gratiæ. 3^{a}. LXXXIV, 4, c. 2^{m}. — In confirmatione datur nobis robur ad pugnam spiritualem. 3^{a}. LXV, 1, c, 4^{m}. LXXII, 1, 2, c; 4, c, 3^{m}; 5, o; 6, 3^{m}; 7, c; 9, c, 1^{m}; 10, c. — Confirmatio perficit per modum formæ, sed Eucharistia, ut finis. 3^{a}. LXXIII, 1, 1^{m}. — Eucharistia roborat hominem in se quoad charitatem; confirmatio vero contra alios in pugna, quoad fidem. 3^{a}. LXXII, 9, 2^{m}. LXXIX, 1, 1^{m}. — Confirmatio perficit effectum pœnitentiæ et baptismi. 3^{a}. LXXII, 7, 2^{m}. — Confert excellentiam hominis ad se, non autem ad alium, sicut ordo. 3^{a}. LXXII, 8, 1^{m}. — Facit hominem nitidum et ferventem in conscientia, et famosum per confessionem. 3^{a}. LXXII, 2, 1^{m}. — Nullus consequitur effectum confirmationis sine voto ejus. 3^{a}. LXXII, 6, 1^{m}. — Exsistens in peccato mortali cujus conscientiam non habet, vel cujus non est plene contritus, dummodo non sit fictus, per hoc sacramentum consequitur remissionem peccatorum. 3^{a}. LXXII, 7, 2^{m}. — Quidam ad prædicationem Petri acceperunt miraculose effectum hujus sacramenti sine sacramento, antequam baptizarentur. 3^{a}. LXXII, 2, 1^{m}; 4, 1^{m}; 6, 1^{m}. — In confirmatione fit plena peccatorum remissio. 3^{a}. LXXII, 7, 2^{m}. — Confirmati habent majorem gloriam in cœlo, quam non confirmati. 3^{a}. LXXII, 8, 4^{m}. — Non habuit aliquid correspondens in lege veteri, propter perfectionem ejus. 2-$2^{æ}$. CII, 5, 3^{m}. 3^{a}. LXV, 1, 4^{m}. LXXII, 1, 2^{m}. — Quoad solemnitatem datur tantum in Pascha et Pentecoste, sicut baptismus; sed quoad communem usum datur etiam alio tempore. 3^{a}. LXXII, 12, 1^{m}, 2^{m}. — Beata Virgo per secundam sanctificationem fuit simpliciter confirmata in bono per gratiam habitualem, ita quod non posset per liberum arbitrium flecti in contrarium. 3^{a}. XXVII, 5, 2^{m}.

CONJECTARE. Conjectare bonum, id est intendere bonum in dationibus, communiter pertinet ad liberalitatem. 2-$2^{æ}$. XXXI, 1, 3^{m}. CXVII, 5, 3^{m}.

CONJECTURALITER. Conjecturaliter cognoscitur aliquid per aliqua signa. 1-$2^{æ}$. CXII, 5, c. — Conjecturaliter cognoscere aliquid est cognitio imperfecta. 1-$2^{æ}$. CXII, 5, c.

CONJUNCTIO. Domus sine triplici conjunctione scilicet : viri et uxoris, patris et filii, domini et servi non est perfecta. 1-$2^{æ}$. XV, 4, c. 2-$2^{æ}$. LVIII, 7, 3^{m}. — Conjunctio masculi et feminæ determinatur diversimode in diversis animalibus. 1-$2^{æ}$. XCII, 1, 2, c. 2-$2^{æ}$. CLIV, 2, c.

CONSANGUINITAS. Consanguinitas impedit matrimonium tripliciter scilicet : lege naturæ, vel lege divina, vel lege canonica et civili. 2-$2^{æ}$. CLIV, 9, o. — Consanguinitas vinculum est ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum. 3^{a} s. LIV, 1, c. — Per quosdam gradus seu lineas descendentium ab uno communi principio, vel ascendentium ad idem et transversalium consanguinitas congrue designatur. 3^{a} s. LIV, 2, o. — Consanguinitas quosdam ex jure naturæ a matrimonio repellit, et aliquos ex divino jure, alios vero ex humanis legibus statutis. 3^{a} s, LIV, 3. c. — Possunt ex Ecclesiæ statuto aliqui consanguinitatis gradus matrimonium impedientes taxari, prout est utile universitati hominum. 3^{a} s. LIV, 4, o.

CONSCIENTIA. Conscientia non est potentia, nec habitus, sed est actus, scilicet applicatio scientiæ. 1^{a}. LXXIX, 13, o. 1-$2^{æ}$. XIX, 5, c. — Est actus synderesis ; ideo quandoque ponitur pro ea. 1^{a}. LXXIX. 13, c. 3^{m}. — Dicitur spiritus corrector et pædagogus animæ, id est, dictamen rationis. 1^{a}. LXXIV, 13, 1^{m}. — Lex naturalis nominat principia juris, synderesis habitum eorum; sed conscientia, applicationem legis naturalis ad facienda. 1-$2^{æ}$. XCIV, 1, o. — Conscientia dicitur accusare vel excusare, in quantum cognoscimus nos bene vel male fecisse. 1^{a}. LXXIX, 13, c. — Dicitur testificari, in quantum cognoscimus nos aliquid fecisse vel non. 1^{a}. LXXIX, 13, c. — Instigare vel ligare, in quantum judicamus aliquid esse agendum vel non. 1^{a}, LXXIX. 12, c. — Conscientia errans ligat. 1-$2^{æ}$. XIX, 5, 6. o. — Coinquinatio et munditia sunt in conscientia, ut in cognitione, non autem ut in subjecto. 1^{a}. LXXIX, 13, 2^{m}.

CONSECRATIO. Consecratio templi, altaris et vestium et hujusmodi non sunt sacramenta, sed sacramentalia, quia ordinantur ad Eucharistiam. 3^{a}. LXV, 1, 6^{m}. — Altare et ecclesia consecrantur multiplici ratione. 3^{a}. LXXXIII, 3, o. — Altare quandoque sine ecclesia consecratur, sed non e converso. 3^{a}. LXXXIII, 3, 2^{m}. — Non debet consecrari sine reliquiis martyrum. 3^{a}. LXXXIII, 3, 2^{m}. — Res inanimatæ non sunt susceptivæ gratiæ; sed ex consecratione adipiscuntur quamdam spiritualem virtutem, qua sint aptæ ad divina. 3^{a}. LXXXIII, 3, 3^{m}, 4^{m}. — Consecratio ecclesiæ non debet reiterari, nisi exustæ, vel pollutæ sanguine vel semine. 3^{a}. LXXXIII, 3, 3^{m}. — Ecclesiæ pollutæ sanguine vel semine debent reconciliari, quia per illud peccatum apparet ibi aliqua operatio dæmonum. 3^{a} LXXXIII, 3, 3^{m}, 4^{m}. — Ecclesiæ vel altaria dubia de consecratione debent consecrari. 3^{a}. LXXXIII, 3, 3^{m}. — Ligna ecclesiæ consecratæ non debent cedere ad usus laicorum, sed monasterii, vel comburi. 3^{a}. LXXXIII, 3, 3^{m}. — Pallæ, pallia, cathedra, candelabra et velum vetusta debent comburi, et cineres reponi honeste, propter consecrationes. 3^{a}. LXXXIII, 3, 3^{m}. — Consecratio quælibet est indelebilis, manente subjecto. 2-$2^{æ}$. XXXIX, 3, c. LXXXVIII, 11, c. 3^{a}. LXIII, 5, c. LXXVI, 1, 2^{m}. LXXXII, 8, c. LXXXIII, 3, 3^{m}. — Soli episcopi consecrant omnia, præter Eucharistiam. 3^{a}. LXXXII, 1, 4, 3, 3^{m}. — De ritu consecrandi ministros veteris legis. 1-$2^{æ}$. CII, 5, 8^{m}. — In consecratione Aaron et filiorum ejus, figurabatur ordo Ecclesiæ. 1-2. CII, 5, 3^{m}.

CONSENSUS. Consensus importat judicium de eo in quod consentitur. 1-$2^{æ}$. LXXIV, 7, c. — Potest attribui voluntati et rationi. 1-$2^{æ}$. LXXIV, 7, 1^{m}. — Consensus in actum pertinet ad rationem superiorem, secundum quod in ratione voluntas includitur. 1-$2^{æ}$. XV, 4, o. LXXIV, 7, 1^{m}. — Electio addit supra consensum relationem respectu ejus quod minus placet, vel non placet ; et tunc differunt tantum ratione. 1-$2^{æ}$. XVI, 3, 3^{m}. — Consensus deliberatus in peccatum non pertinet ad contemptum legis divinæ, nisi repugnet ei. 1-2^{ae}. LXXIV, 9, 3^{m}. — Non convenit brutis nec aliis respectu finis, sed tantum respectu eorum quæ sunt ad finem. 1-2^{ae}. XV, 2, 3, o. XVI, 2, c.

CONSEQUENTIA. Consequentia ab universali ad particulare non valet, nisi mediante particulari. 2-2^{ae}. XX, 2, c.

CONSERVATIO. Conservatio in esse est influentia univoci esse prius influxi. 1^{a}. IX, 2, c. — Quælibet res naturaliter conservat se in esse, et resistit corrumpentibus quantum potest. 2-2^{ae}. LXIV, 5, 7, c. — Aliquid conservat rem dupliciter scilicet: per se, id est influendo, et per accidens, id est removendo. 1^{a}. CIV, 1, 2, c. — Una creatura conservat aliam per se, et per accidens; et tanto magis, quanto est altior et primæ causæ proximior, quæ principaliter conservat. 1^{a}. CIV, 2, o. — Omnis creatura indiget conservari per se a Deo; sed corruptibiles indigent conservari ab eo etiam per accidens. 1^{a}. CIV, 1, o. 1-2^{ae}. CIX, 2, 2^{m}; 8, c; 9, 1^{m}. — Deus conservat aliquas creaturas in esse utroque modo, mediantibus aliquibus aliis causis. 1^{a}. CIV, 2, c. — Dat formas omnibus, et conservat eas et applicat eas ad agendum, et est finis omnium actionum. 1^{a}. CV, 5, c, fin. — Eadem virtute et eadem operatione producit rem et conservat. 1^{a}. CV, 1, 4^{m}. — Nulli creaturæ communicari potest, ut conservetur in esse, sine Deo. 1^{a}. XIV, 1, 2^{m}; 2, 2^{m}. — Solus Deus conservat res, ne in nihilum decidant. 3^{a}. XIII, 2, c. — In iis quæ pertinent ad conservationem naturæ, magis tenemur parentibus, a quibus naturam accepimus, quam aliis, et consequenter consanguineis; sed in aliis beneficiis potest esse e converso. 2-2^{ae}. XXXI, 3. o.

CONSIDERATIO. Consideratio importat actum intellectus intuentis veritatem, et pertinet maxime ad judicium. 1-2^{ae}. LIII, 4, c. — Quælibet res potest quadrupliciter considerari scilicet: ut ens, ut una, secundum virtutem, et respectu aliorum. 1^{a}. XXXIX, 8, c.

CONSILIUM. Consilium est ipsa quæstio quæ vertitur inter consiliantes, et non est in Deo sicut in recipiente, sed sicut in dante. 1^{a}. XXII, 1, 1^{m}. 1-2^{ae}. XIV, 1, 2^{m}; 2-2^{ae}. LII, 3, 3^{m}. — Est inquisitio eorum tantum quæ sunt ad finem operabilium a nobis, non minimorum nec determinatorum. 1-2^{ae}. XIV, o. 2-2^{ae}. XXXIII, 1, 2^{m}. XLVII, 1, 2^{m}; 2, c, 3^{m}. XLIX, 5, c. — Inquisitio consilii est resolutoria, scilicet a posteriori in esse, id est a fine ad prius, scilicet ad media. 1-2^{ae}. XIV, 5, o. — Est infinita in potentia, sed finita in actu tripliciter scilicet: ex parte termini, id est, conclusionis et principii proprii, scilicet finis et communis, scilicet cognitionis sensus et scientiarum. 1-2^{ae}. XIV, 6, o. — Nullus consiliatur de iis de quibus desperat, nec de impossibilibus. 1-2^{ae}. XLIV, 2, 3^{m}. — Ad bonitatem consilii tria requiruntur scilicet: debitus finis, bonum medium, et tempus opportunum. 2-2^{ae} LI, 1, 2^{m}. 3^{a}. XIV, 6, o. — Aliquid facit consiliativum dupliciter scilicet: quoad facultatem, ut prudentia, et quoad sollicitudinem tantum, ut spes et amplius timor. 1-2^{ae}. XLIV, 2, o. 2-2^{ae}. XLVII, 9, 3^{m}. LIV, 2, 4^{m}. CXXIX, 7. c. — Consilium est in Deo quoad certitudinem judicii, non autem quoad inquisitionem dubiam. 1^{a}. XXII, 1, 1^{m}. 1-2^{ae}. XIV, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. LII, 3, 3^{m}. — Deus derelinquit hominem in manu consilii sui quoad liberum arbitrium, non cogendo; non autem quoad providentiam. 1^{a}. XXII, 2, 4^{m}. 2-2^{ae}. CIV, 1, 1^{m}. — Consilium sine dubitatione convenit Christo. 3^{a}. XI, 3, 1^{m}. — Consilia Christi magis parant viam ad præcepta Dei, quam e converso, quia præcepta sunt finis consiliorum. 2-2^{ae}. CLXXXIX, 1, 5^{m}. — Multa consilia Christi sunt de præcepto quoad præparationem animi tantum; quandoque tamen consiliorum observatio est de necessitate salutis, quod patet in iis qui jam voverunt consilia. 1-2^{ae}. CVIII, 3, 2^{m}; 4, 4^{m}. 2-2^{ae}. XL, 1, 2^{m}. XLIII, 4, 7, 4^{m}; 8, 4^{m}. LXXII, 3, c. CXXIV, 1, 3^{m}; 3, 1^{m}. CXXVIII, 1, 4^{m}. CXL, 2, 2^{m}. CLII, 3, 2^{m}. CLXXXVI, 2 c. — Consilia Christi reducuntur ad tria scilicet: ad paupertatem, continentiam et obedientiam. 1-2^{ae}. CVIII, 4, 1^{m}. — Consilia tria evangelica secundum se omnibus expediunt, nisi ex indispositione aliquorum, quorum affectus ad hæc non inclinatur. 1-2^{ae}. CVIII, 4, 1^{m}. — Præcepta sunt de necessariis ad salutem; consilia vero ad bene esse. 1-2^{ae}. CVIII, 4, o. — Nullus actus perfectionis cadit sub consilio, qui in aliquo casu non cadat sub præcepto. 2-2^{ae}. CXXIV, 3, 1^{m}. — Consilium nunquam obligat, nisi per hoc quod in præceptum transit, ex aliquo accidenti. 2-2^{ae}. CXXIV, 3, 1^{m}. — Convenienter ponitur unum de septem donis Spiritus sancti. 2-2^{ae}. LII, 1, o. — Donum consilii dirigit nos in omnibus ordinatis ad finem vitæ æternæ, sive necessariis, id est, præceptis; sive non, scilicet consiliis. 2-2^{ae}. LII, 4, 2^{m}. — Consilium activum est gratia gratis data quibusdam; sed consilium passivum est donum omnium existentium in gratia. 2-2^{ae}. XLVII, 14, 2^{m}. LI, 1, 3^{m}. LII, 1, 2^{m}. — Donum consilii facit certitudinem a Spiritu sancto, de quibus eubulia inquirit et conjecturat. 1-2^{ae} CVIII, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. LII, 1, 1^{m}; 2, o. — Una tantum virtus est ad bene consiliandum, sed duæ ad bene judicandum, quia distinctio est in propriis, ex quibus est judicium; non autem in communibus, ex quibus est inquisitio. 1-2^{ae}. LVII, 6, 3^{m}. 2-2^{ae}. LI, 4, 2^{m}. — Donum consilii correspondet prudentiæ, et eubuliæ, ut adjuvans et perficiens eas. 1-2^{ae}. LVII, 6, 1^{m}. 2-2^{ae}. LII, 1, 1^{m}; 2, o. — Donum consilii et scientiæ manent in beatis, in quantum retinent cognitionem scitorum, et illuminantur de ignotis. 2-2^{ae}. LII, 3, o.

CONSTANTIA. Constantia pertinet ad continentiam. 2-2^{ae}. CLIII, 5, 2^{m}. — Constantia et perseverantia conveniunt in fine, scilicet in persistendo firmiter in bono. 2-2^{ae}. CXXXVII, 3, o. — Magis convenit cum perseverantia quam cum patientia, quia cum prima convenit in fine, cum secunda vero, in iis quæ difficultatem inferunt. 2-2^{ae}. CXXXVII, 3, 1^{m}. — Perseverantia est principalior quam constantia, quia est circa difficile, propter diuturnitatem, quod est essentialius virtuti, quam propter impedimenta, circa quæ est constantia. 2-2^{ae}. CXXVIII, 6^{m}. CXXXVII, 3, c. — Constantia convenit cum magnificentia et perseverantia, quia sunt circa difficile. 2-2^{ae}. CXXXVII. 3, 2^{m}. — Constans cogitur ad aliqua corporalia, non tamen ad culpam, propter metum stupri, necis vel verberis, in se vel amicis; non autem propter infamiam. 2-2^{ae}. XIX, 3, 3^{m}. CXXV, 4, c.

CONSUETUDO. Consuetudo habet vim naturæ, maxime si sit a puero, et est quasi altera natura. 1^{m}. LXIII, 4. 2^{m}. — Habet vim legis, et interpretatur et abrogat legem humanam, non autem legem naturalem, nec divinam. 1-2^{ae}. XCVII, 3, c. 2-2^{ae}. LXXIX, 2, 2^{m}. C. 2, c. — Manente ratione legis, lex vincit consuetudinem, nisi sit impossibilis secundum consuetudinem patriæ. 1-2^{ae}. XCVII, 3, [illegible]^{m}. — Naturalia non possunt consuescere, nec dissuescere. 1-2^{ae}. LI, 2, c. — Consuetudo Ecclesiæ prævalet auctoritati cujuscumque doctoris. 2-2^{ae}. X. 12.

CONTEMPLATIO. Contemplatio essentialiter consistit in intellectu, sed principium habet in affectu. 2-2^{ae}. CLXXX, 7, 1^{m}. — Contemplatio divinorum est operatio maxime propria homini, et maxime delectabilis. 1-2^{ae}. III, 5. c. — Est delectabilis dupliciter scilicet: primo ut est operatio conveniens homini secundum naturam ejus, secundo vero ex objecto, scilicet Deo. 1-2^{ae}. III, 5, c. 2-2^{ae}. CLXXX, 7, o. — Partes contemplationis sunt tres scilicet: lectio, meditatio et oratio. 2-2^{ae}. CLXXX, 3, 4^{m}. — Species contemplationis sunt sex, sumptæ secundum sex gradus ascensus in Deum. 2-2^{ae}. CLXXX, 4, 3^{m}. — Ad contemplationem tria requiruntur scilicet, sanitas corporis, quies a passionibus, et ab exterioribus; et ei serviunt omnia humana officia. 2-2^{ae}. CLXXX, 2, o. — Tres sunt conditiones bene contemplandi divina scilicet: reverentia casta, firmitas indeclinabilis, et amor. 2-2^{ae}. CLXXX, 7, 1^{m}. — Ad contemplationem pertinent quatuor, quodam ordine scilicet: virtutes morales, alii actus a contemplatione, contemplatio divinorum effectuum, et contemplatio divinæ veritatis. 2-2^{ae}. CLXXX, 4, c. — Ad contemplationem principaliter pertinet meditatio Dei, sed ad eam dispositive pertinet consideratio cujuslibet veritatis. 2-2^{ae}. CLXXX, 4. c. — Contemplatio quoad nos est diuturna dupliciter scilicet: quia competit nobis secundum incorruptibilem partem animæ, id est secundum intellectum, et quia in operibus contemplativis corporaliter non laboramus. 2-2^{ae}. CLXXX, 8, c. fin. — Aliquis ex charitate ad Dei contemplationem incitatur. 2-2^{ae}. CLXXX, 7, 1^m. — Virtutes morales pertineat ad contemplationem, et ad vitam contemplativam; non quidem essentialiter, sed dispositive, scilicet removendo impedimenta. 2-2^{ae}. CLXXX, 2, o. CLXXXI, 1, 3^m; 2, c. CLXXXII, 3, c. — Ad contemplationem virtus castitatis maxime reddit hominem aptum, in quantum delectationes venereæ maxime deprimunt mentem ad sensibilia, secundum Augustinum. 2-2^{ae}. CLXXX, 2, 3^m, fin. — Contemplatio requirit locum secundum congruitatem tantum. 1^a. LXVI, 3, 3^m. — Est mala per accidens et bona per se. 1-2^{ae}. XXXV, 1, 3^m. — Certamen et contentio fit in contemplatione propter defectum intellectus, et gravitatem corruptibilis corporis, quod nos ad inferiora retrahit; non autem ex contrarietate veritatis quam contemplamur. 2-2^{ae}. CLXXX, 7, 2^m. — Contemplatio habet quietem ab exterioribus motibus, et est motus intellectus, id est operatio. 2-2^{ae}. CLXXIX, 1, 3^m. CLXXX, 6, c. — Terminatur in affectu, scilicet ad delectationem. 2-2^{ae}. CLXXX, 1, c; 3, 3^m; 7, 1^m. — Contemplativi dicuntur non qui contemplantur, sed qui contemplationi totam vitam suam deputant. 2-2^{ae}. LXXXI, 1, 5^m.

CONTEMPTUS. Contemptus est transgressio legis, ex hoc quod voluntas renuit subjici legi, vel regulæ. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 9. 3^m. — Frequentia peccati non facit peccatum ex contemptu, sed disponit ad hoc. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 9, 3^m. — Quanto quis Deum per peccatum magis contemnit, tanto majorem reatum incurrit. 3^a. LXXXVIII, 3, c, 1^m.

CONTENTIO. Contentio quadruplex scilicet: color rhetoricus, impugnatio veritatis scitæ vel falsitatis sine modo, et moderate. 2-2^{ae}. XXXVIII, 1, o. — Importat contrarietatem in locutione, sicut discordia contrarietatem in voluntate, quoad intentionem, vel quoad modum. 2-2^{ae}. XXXVIII, 1, c. — Est filia inanis gloriæ. 2-2^{ae}. XXXVIII, 2, o. CXXXII, 5, c. — Contentio et discordia oriuntur ex invidia, ratione termini a quo; sed ex inani gloria, ratione termini ad quem, 2-2^{ae}. XXXVII, 2, 2^m. XXXVIII, 2, 2^m.

CONTINENTIA. Continentia, ut est abstinentia ab omni delectatione venerea, est virtus; non autem quæ est cum pravis concupiscentiis quibus resistit. 1-2^{ae}. LVIII, 3, 2^m. 2-2^{ae}. CXLIII, 3, 1^m. CLV, 1, o; 4, c. 3^a. VII, 2, 3^m. fin. — Continens proprie est qui persistit in ratione recta, a pravis concupiscentiis abstinens; non autem qui persistit in ratione perversa, abstinens a bonis, sed est obstinatus. 2-2^{ae}. CLV, 1, 2^m. — Castus proprie dicitur ante experientiam delectationis venereæ, continens autem post eam. 2-2^{ae}. CLI, 2, o. — Continentia et incontinentia proprie sunt circa delectationes quæ possunt esse naturales homini; non autem circa eas quæ sunt contra naturam. 2-2^{ae}. CLV, 2, 5^m. — Magis est circa delectationes venereas, quam circa delectationes ciborum. 2-2^{ae}. CLV, 2, o. — Proprie est tantum circa concupiscentias tactus. 2-2^{ae}. CXLIII, 1^m. 2-2^{ae}. LV, 2, o. CLVI, 2, c. — Continentia secunda est potior quam temperantia, prima vero e converso. 2-2^{ae}. LV, 4, o. — Constantia in arduis et terribilibus est pars fortitudinis; quæ autem est circa delectabilia est pars continentiæ, quæ est pars temperantiæ. 2-2^{ae}. CLIII, 5, 2^m. — Continentia et perseverantia sunt partes constantiæ firmiter persistentes; prima est contra concupiscentias, secunda contra tristitias. 1-2^{ae}. LVIII, 3, 2^m. 2-2^{ae}. LIII, 5, 3^m. — Continentia est tantum in voluntate subjective. 2-2^{ae}. CLV, 3, o. — Potest attribui rationi, sicut primo moventi, et incontinentia concupiscibili, licet utraque sit in voluntate, ut in proprio subjecto. 2-2^{ae}. CLV, 3, 2^m. — Ad continentiam efficacius operatur maceratio carnis per abstinentiam cibi et potus, quam per subtractionem vestium, vel per laborem corporalem. 2-2^{ae}. CLXXXVIII, 6, 3^m.

CONTINGENS. Contingens et necessarium sunt de transcendentibus. 1^a. CXV, 6, c. — Unumquodque contingens est ex parte materiæ, necessitas vero consequitur rationem formæ, quia quæ sequuntur ad formam, necessario insunt. 1^a. LXXXVI, 3, c. — Nihil est contingens quod non habeat aliquid necessarium. 1^a. LXXXIV, 1, 3^m. LXXXVI, 3, c. — Contingens potest sumi dupliciter scilicet: contingens ut contingens, id est in particulari, et contingens in universali, id est secundum quod in eo invenitur ratio necessarii. 1^a. LXXXVI, 3, c. — Contingens ad utrumlibet est in potentia; ideo non exit in actum, nisi prius per aliquid determinetur ad unum. 1^a. XIX, 3, 5^m. — Contingens ut contingens cognoscitur directe a sensu, sed indirecte ab intellectu. 1^a. LXXXVI, 3, c.

CONTRACTIO. Contractio duplex scilicet: ad quidditatem et ad rationem. 1^a. V, 3, 1^m. — Contrahere est aliquid cum causa de necessitate incurrere. 3^a. XIV, 3, c.

CONTRAPASSUM. Contrapassum idem est quod justum commutativum tantum. 2-2^{ae}. LXI, 4, c. — Contrapassum primo invenitur in passionibus injuriosis; secundo in ablatione rerum per vim; tertio in commutationibus voluntariis. 2-2^{ae}. LXI, 4, c.

CONTRARIUM. Contrarium magis distat a suo contrario, quam simplex negatio. 2-2^{ae}. LXXIX, 4, c, 2^m. — Nomen distantiæ derivatum est a loco ad omnia contraria. 1^a. LXVII 2, 3^m. 1-2^{ae}. VII, 1, c. — Idem est causa contrariorum communis, non autem particularis. 1^a. XLIX, 3, c, 1^m. — Idem est causa contrariorum, secundum diversa. 1-2^{ae}. XXXII, 3, 2^m. 2-2^{ae}. VII, 1, 2^m. — Unum contrariorum est causa alterius contrarii, per accidens tantum. 1^a. XLIX, 1, o. 1-2^{ae}. XXXII, 4, o. XXXV, 3, 1^m. 2-2^{ae}. XXXVIII, 2, 3^m. CLXII, 5, 3^m. 3^a. L, 1, 3^m. — Idem est contrarium diversis secundum diversa, non autem secundum idem. 1-2^{ae}. XXXI, 8, 2^m. XLV, 1, 2^m. LXXVIII, 4, 2^m. LXXIX, 1, 2^m. — Idem potest tolli ex causis contrariis per modum superabundantiæ et defectus. 2-2^{ae}. LXXXIX, 10, 3^m. — Contraria in re non sunt contraria in mente. 1-2^{ae}. XXXV, 5, c, 2^m. LIII, 1, c. LIV, 2, 1^m. LXIV, 3, 3^m. — Objecta contraria causant contrarias passiones in potentiis appetitivis, non autem in cognitivis. 1-2^{ae}. LIV, 2, 1^m. — Contrariorum potest esse unus habitus, secundum quod conveniunt in una ratione communi. 1-2^{ae}. LIV, 2, 1^m; 3, 1^m. — Aliqua dicuntur contraria dupliciter scilicet: secundum formam generis, vel secundum formam speciei. 1-2^{ae}. XXXV, [illegible] — Species contrariorum, constitutæ per respectum ad aliquid extra, possunt habere convenientiam inter se; non autem species absolutæ. 1-2^{ae}. XXXV, 1 [illegible] — Motus habet contrarietatem terminorum, sed mutatio, secundum accessum et recessum ab eodem termino. 1-2^{ae}. XXIII, 2, c. — Nullus motus est contrarius motui circulari. 1^a. LXVI, 2, c. — Quietes contrariæ sunt, quæ sunt in terminis contrariis. 1-2^{ae}. XXXI, 8, c. — Sicut quieti naturali contrariatur et quies violenta ejusdem corporis, et quies naturalis alterius corporis, ita in affectibus animæ delectationi opponitur et delectatio et tristitia. 1-2^{ae}. XXXI, 8, 2^m. — Omne quod generatur, generatur ex contrario. 1^a. XLVI, 1, 3^m. LXXV, 7, c. — Omne compositum ex contrariis necesse est corrumpi. 1^a. LXXXII, 1, c. 3^a. XIV, 2, c. — Contraria possunt inesse eidem, non secundum idem. 3^a. XLVI, 8, 1^m. — Sunt circa idem, quando subjectum æqualiter se habet ad ea. 2-2^{ae}. XXIV, 10, 1^m. — Contraria contrariis curantur. 1-2^{ae}. LXXXVII, 6, 3^m.

CONTRITIO. Contritio secundum essentiam est in corde, et pertinet ad pœnitentiam interiorem; virtualiter vero ad exteriorem, in quantum implicat propositum confitendi et satisfaciendi. 3^a. XC, 3. 1^m. — Dolor contritionis duplex scilicet: sensitivus, et intellectivus, scilicet displicentia voluntatis; primus est tantum effectus ejus, secundus autem est ipsa contritio. 3^a. LXXXIV, 8, 9, c. LXXXV, 1, c. — Uterque dolor debet durare usque ad mortem : et primus debet continuari quantum possibile est, servatis actibus aliarum virtutum et sanitate; non autem secundus. 3^{a}. LXXXIV, 8, o. — Contritio et singularis dolor debet esse de singulis peccatis mortalibus in principio, quæ memoriæ occurrunt, ut scilicet homo actualiter singula detestetur, quantum de ipso est; sed postea sufficit una communis de omnibus. 1-2^{ae}. CXIII, 5, 3^{m}. LXXXVII, 1, c. — De peccato mortali totaliter oblito sufficit generalis contritio de omni quod Deum offendit; si autem recordetur tantum in generali, recogitet; et si in speciali recordetur, debet specialiter conteri, et de oblivione dolere, quæ ex negligentia contigit. 1-2^{ae}. CXIII, 5, 3^{m}. 3^{a}. VIII, 4, 5^{m}. LXXXVII, 1, c. — Ad contritionem de venialibus non requiritur propositum non peccandi, sicut de mortali; sed sufficit displicentia ejus, et suæ causæ. 3^{a}. LXXXVII, 1, 1^{m}. — Peccatum veniale non remittitur hic per contritionem habitualem quæ habetur per habitum charitatis, vel per habitum pœnitentiæ virtutis, quia sic charitas non compateretur peccatum veniale, quod patet esse falsum ; sed requiritur virtualis contritio, puta cum aliquis hoc modo fertur secundum affectum in Deum, et in res divinas, ut quidquid sibi occurreret, quod eum ab hoc motu retardaret, displiceret ei, et doleret se commisisse, etiamsi actu de illa non cogitaret; non autem requiritur actualis contritio. 3^{a}. LXXXVII, 1, o. — Contritio est dolor pro peccatis assumptus, cum proposito confitendi et satisfaciendi. 3^{a} s. I, 1, o. — Est actus virtutis pœnitentiæ, cujus est detestari præterita delicta. 3^{a} s. I, 2, o. — Attritio nullo modo potest fieri contritio, quam necessario charitas præcedit. 3^{a} s. I, 3, o. — De malis pœnæ potest esse dolor, non tamen contritio. 3^{a} s. II, 1, o. — De originali peccato, et si aliqua displicentia esse possit, non tamen contritio. 3^{a} s. II, 2, o. — Nullum peccatum actuale sine contritione remittitur. 3^{a} s. II, 3, o. — Contritio non est de peccato futuro, sed magis cautio, quæ est pars prudentiæ contritioni adjuncta. 3^{a} s. II, 4, o. — De peccatis aliorum dolere debemus; non tamen oportet quod de eis conteramur. 3^{a} s. II, 5, 2^{m}. — Quantum ad principium contritionis, oportet quod de singulis peccatis, quæ quis in memoria habet, conteratur; sed quantum ad terminum, sufficit quod sit una contritio communis de omnibus. 3^{a} s. II, 6, o. — Contritio ut dolor est de peccatis in ipsa voluntate consistens, omnium dolorum maximus est; ut vero in parte sensitiva derivatur ex rationis displicentia de peccatis, non est aliis doloribus major. 3^{a} s. III, 1, o. — Contritionis dolor, ut est in ratione, nimius esse non potest; ut autem in sensu reperitur, excessus in eo culpabilis esse potest. 3^{a} s. III, 2, o. — Sicuti unum peccatum est majus alio, ita dolor contritionis de uno peccato necessario major est quam de alio. 3^{a}. III, 3, o. — Toto præsentis vitæ tempore debet homo de præteritis peccatis conteri, et dolere. 3^{a} s. IV, 1, o. — Cum contritio sit actus pœnitentiæ, maxime expediret continue de peccatis conteri et moderate dolere, dummodo cæterarum virtutum officia suo tempore non omittantur. 3^{a} s. IV, 2, o. — Post hanc vitam in purgatorio tantum, quanquam non meritorius, de peccatis contritionis dolor esse potest; non autem in patria vel in inferno. 3^{a} s. IV, 3, o. — Contritio tam dispositive quam effective instrumentaliter remissionem peccatorum causat. 3^{a} s. V, 1, o. — Quæ per charitatem perfecta fuerit, non modo culpæ, sed omnis pœnæ remissionem operari potest. 3^{a} s. V, 2, o. — Quantumcunque parvus dolor, dummodo ad contritionem sufficiat, omnem culpam delet. 3^{a} s. V, 3, o.

CONTUMELIA. Contumelia est deducere id quod est contra honorem alicujus, in notitiam ejus et aliorum, quod fit principaliter per verba, secundo per alia. 2-2^{ae}. LXXII, 1, o. — Contumelia est tantum de culpa, convicium etiam de pœna, sed improperium est de indigentia; tamen quandoque unum ponitur pro alio. 2-2^{ae}. LXXII, 1, 3^{m}. — Contumelia est contra honorem, et palam, sed detractio contra famam et occulte; susurratio vero contra amicitiam; derisio autem erubescere facit. 2-2^{ae}. LXXIII, 1, o; 2, c; 4, 1^{m}. LXXV, 1, o. — Contumelia et convicium ex intentione dehonorandi notabiliter sunt peccata mortalia; si autem ad correctionem, servato debito modo, non sunt peccata. 2-2^{ae}. LXXII, 2, o. CLVIII, 5, 3^{m}. — Adulterium est gravius peccatum quam contumelia ; et hæc, quam detractio secundum se ; et hæc, quam furtum et rapina. 2-2^{ae}. LXXIII, 3, o. — Contumeliæ et detractiones debent reprimi, ad correptionem audacium, et ad vitandum scandala. 2-2^{ae}. LXXII, 3, o. LXXIII, 4, 1^{m}. — Contumelia principaliter oritur ex ira, secundo ex stultitia, quia convenit cum ira; non autem ex superbia directe, sed dispositive. 2-2^{ae}. LXXII, 4, o. LXXIII, 3, 3^{m}. CLVIII, 7, c.

CONVERSIO. Conversio in Deum triplex scilicet; in gloriam, meritum et præparationem, quæ requirit triplicem gratiam scilicet; consummatam, habitualem et operationem Dei. 1^{a}. LXII, 2, 3^{m}. — Converti ad beatitudinem est homini difficile dupliciter scilicet : quia est supra naturam ejus, et propter impedimentum corporis et peccati; sed angelo tantum primo modo. 1^{a}. LXII, 2, 2^{m}; 4, 1^{m}. — Aliquis dum est in proposito et intentione peccandi, potest subito voluntas sua converti ad Deum ab exteriori, sicut in Paulo, vel ab interiori. 1-2^{ae}. CXII, 2. 2^{m}.

COOPERATIO. Aliquid dicitur cooperari alicui dupliciter scilicet : sicut secundarium agens principali agenti, et sicut adjuvans ad præsuppositum finem. 1-2^{ae}. CXI, 2, 3^{m}.

COR. Cor primo generatur. 2-2^{ae}. CXXII, 2, c. — Est primum principium membrorum et virium vitalium quantum ad esse ; sed caput est principium sensuum et motus. 3^{a}. XC, 3, 3^{m}. — Est principium motus in animali. 1^{a}. XX, 1, 2^{m}. 1-2^{ae}. XVII, 9, 2^{m}. — Motus cordis et genitalium non subjacet nec obedit imperio rationis, quia est naturalis. 1-2^{ae}. XVII, 9, 2^{m}, 3^{m}. 2-2^{ae} CLI, 4, c. Omnis bona dispositio corporis redundat ad cor, sicut ad principium et finem corporalium motionum. 1-2^{ae}. XXXVIII, 5, 3^{m}. — Cordis est duplex infirmitas scilicet : in substantia ejus mutans naturalem complexionem ejus, et inordinatio motus ejus, vel alicujus eorum quæ circumstant cor ; prima est mortalis, non autem semper secunda. 1-2^{ae}. LXXIV, 9, 2. — Cor unius hominis tendit ad diversa dupliciter scilicet: secundum diversas potentias appetitivas, vel secundum diversa appetibilia. 2-2^{ae}. XXIX, 1, c. — Animalia habentia magnum cor sunt timida. 1-2^{ae} XLV, 3, c.

CORNELIUS. Cornelius centurio, ante baptismum, habebat fidem implicitam; ideo Petrus mittitur, ut eum in fide plenius instrueret. 2-2^{ae}. 4, 3^{m}. — Cornelius et similes, ante baptismum, habuerunt gratiam et virtutes per fidem, et desiderium baptismi implicite, vel explicite. 3^{a}. LXIX, 4, 2^{m}.

CORNICULA. Cornicula frequenter crocitans significat pluviam cito esse futuram. 2-2^{ae}. XCV, 7, 2^{m}.

CORPORALIA. Corporalia et pallæ altaris debent esse alba et linea. 3^{a}. LII, 2, 3^{m}. LXXXIII, 3, 7^{m}. — Spiritualia per corporalia consueverunt ostendi. 1^{a}. I. 9, o. L, 3, 3^{m}. 1-2^{ae}. IV, 7, 1^{m}. — Creatura corporalis est a Deo propter bonitatem Dei. 1^{a}. LXV, 1, 2, o. — Omnia corporalia quanto magis considerantur, tanto minora videntur; spiritualia vero e converso. 1-2^{ae}. XLII, 5, c, 3^{m}. — Non omnium corporalium est eadem materia, nisi æquivoce. 1^{a}. LXVI, 2, o. — Forma corporeitatis non est una in omnibus corporibus, quia non est alia a formis quibus corpora distinguuntur. 1^{a}. LXVI, 2, c, 3^{m}.

CORPUS. Nullum corpus naturale nec mathematicum potest esse infinitum in actu. 1^{a}. VII, 3, o. — Si esset corpus infinitum, non posset moveri. 1^{a}. VII, 3, c. — Corpus tripliciter sumitur scilicet: pro genere animalis, pro parte ejus, et ut est species quantitatis. 1^{a}. XVIII, 2, c. — Omne corpus est in potentia. 1^{a}. III, 1, c. — Corpus habens duos colores est continuum, non tamen secundum eos. 1-2^{ae}. XX, 6, c.— Duo corpora possunt simul esse in eodem loco, virtute Dei; non autem naturaliter. 1^{a}. LXVII, 2, c, 3ª. LIV, 2, 1m. LVII, 4, 2m. — Omne corpus habet motum naturalem determinatum. 1ª. LXVII, 2, c. — Nullum corpus movet non motum. 1ª. III, 1, c. — Motus corporis principium. 1ª. CX. 1, 1m. — Nullum corpus agit, nisi tangendo et movendo. 1ª. XLV, 5, c. fin. — Nullum corpus potest esse principium vitæ. 1ª. III, 1, c. LXXV, 1, c. — Corpus vivum est nobilius corpore non vivo. 1ª. III, 1, c. fin. — Corpus prius vivum et postea mortuum, non est idem corpus numero. 3ª. XXV, 6, 3m. L, 5, c, 1m. — Corpora in quantum sunt in actu, possunt agere, licet hoc negent Avicebron, Plato et Democritus. 1ª. CXV, 1, o. — Corpus hominis oportet habere multa organa, quia anima ejus est multiplex in potentia et operatione propter perfectionem ejus. 1ª. LXXVI, 5, 3m. — Fuit optime dispositum in ordine ad suum finem, scilicet animam. 1ª. XCI, 3, o. 2-2æ. CLXIV, 1, 1m. — Componitur ex contrariis propter tactum. 1ª. LXXVI, 5, c. XCI, 1, 2m. 1-2æ. LXXXV, 6, fin. 2-2æ. CLXIV, 1, 1m. — In corpore hominis ignis et aer prædominantur secundum virtutem, sed aqua et terra, secundum substantiam; sed corpora inferiora non sunt de natura quinti corporis, id est cœli, quam aliqui ponunt venire in compositionem humani corporis. 1ª. XCI, 1, o. — Proximus motor corporis in nobis est appetitus sensitivus. 1ª. XX, 1, 1m. — Corpus hominis regitur a ratione despotice, id est serviliter; appetitus autem sensitivus politice, id est civiliter. 1ª. LXXXI, 3, 2m. LXXXIII, 1, 1m, 1-2æ. IX, 2, 3m. XVII, 7, c. fin. LVI, 4, 3m. LVIII, 2, c. LXXIV, 3, 3m. — Corpus est gloriosum ex totali subjectione ejus ad animam, cujus gloria redundat in ipsum. 1-2æ. IV, 5, 4m. 3ª. XI, 2, o. LIV, 2, c, 1m, 2m. LVII, 3, c. — Corpus gloriosum erit in eodem loco cum alio corpore, non ex dote subtilitatis, sed sola virtute Dei. 3ª. LIV, 1, 1m. LVII, 4, 2m. — Subtilitas corporis gloriosi est plena participatio esse specifici, ex plena subjectione ejus ad animam. 3ª. LIV, 3, c. — Corpora erunt palpabilia, sicut et corpus Christi post resurrectionem suam. 3ª. LIV, 2, 2m. — Et habebunt qualitates tangibiles. 3ª. LIV, 2, 2m. — Et erunt colorata colore debito, secundum naturam suarum partium. 3ª. LIV, 2, 1m. — Corpus Christi fuit in Adam, et in aliis Patribus, secundum originem; non autem secundum aliquid signatum, sicut etiam corpora aliorum. 3ª. XXXI, 6, o; 7, c. — Secundum Apollinarem hæreticum, est consubstantiale deitati 3ª. XXXVII, 1, c. — Est a solo Deo formatum. 3ª XXXI, 5, c, 3m. XLVI, 6, c. — Fuit optime complexionatum: ideo in eo maxime viguit sensus tactus. 3ª. XLVI, 6, c. — Debuit augeri, sicut corpora aliorum hominum. 3ª. XXXIII, 1, 4m. — Quantitas corporis in principio animationis proportionatur ei quantitati, ad quam per augmentum veniet, quia majorum in fine est major quantitas in principio, præterquam in Christo, in quo fuit minor. 3ª. XXXIII, 2, 2m. — Corpus Christi in perfecta ætate habuit decentem et mediocrem quantitatem, proportionatam quantitati habitæ tempore quo aliorum corpora animantur, minorem autem in principio. 3ª. XXXIII, 2, 2m. — Corpus Christi vivum et mortuum erat idem numero. 3ª. L, 5, o. — Fuit subjectum impressioni corporum cœlestium. 3ª. XII, 4, 3m. — Fuit verum corpus, et non phantasticum, contra Manichæum et Valentinum. 3ª. V, 1, o; 2, c. — Christus post resurrectionem habuit verum corpus, sicut prius ante mortem. 3ª. LIV, 1, o; 3, c. — Corpora mystica sunt duo in hoc mundo scilicet: Christi et diaboli; sed corpus Christi mysticum est tota Ecclesia. 3ª. VIII, 1, 3, c. XLVIII, 1, c. XLIX 1, c. — Corpus Christi verum habet simul omnia membra; non autem corpus mysticum. 3ª. VIII, 3, c.

CORRECTIO. Correctio fraterna est admonitio fratris de emendatione delictorum, a fraterna charitate procedens. 2-2æ. XXXIII, 1, o. — Correctio duplex scilicet: coactiva et ostensiva tantum; prima pertinet ad prælatos tantum, secunda vero ad omnes. 2-2æ. XXXIII, 1, 3, 6, o. — Utraque est in præcepto, sed secunda solum, quando delinquens occurrit cum commoditate corripiendi, et spe emendationis, et superior deest. 2-2æ. XXXIII, 2, o. XLIII, 7, 3m. — Correctio fraterna est actus charitatis, coactiva vero est actus justitiæ. 2-2æ. XXXII, 2, 3m. XXXIII, 1, o; 3, 4, c. — Admonitio in correctione fraterna est principaliter actus charitatis, quasi imperantis; prudentiæ vero secundario, quasi exsequentis et dirigentis. 2-2æ. XXXIII, 1, 2m. — Exsistens in peccato mortali, etiam occulto, corrigens ex officio peccat; non autem corrigens ut frater, nisi propter scandalum. 2-2æ. XXXIII, 5, o. — Peccatum præcedens impedit, ne aliquis corripiat alium tripliciter scilicet: ratione indignitatis, scandali et superbiæ. 2-2æ. XXXIII, 5, c. — Prælatus est corripiendus a subditis, sed in secreto tantum; non cum protervia et duritia, sed cum mansuetudine et reverenter, nisi propter periculum fidei, fiat publicum, sicut Paulus publice corripuit Petrum. 2-2æ. XXXIII, 4. o. — Ordo correctionis est de præcepto, scilicet prævia admonitione secreta. 2-2æ. XXXIII, 7, o. — Testes debent adhiberi in correctione fraterna, si non est emendatus per admonitionem secretam. 2-2æ. XXXIII, 8, o. — In correctione fraterna primo debet admoneri secrete; secundo debet dici prælato secrete; tertio testes adhiberi; quarto publicari. 2-2æ. XXXIII, 8, 1m, 4m. LXX, 1, o; 3, 3m. — Ordo fraternæ correctionis servandus est in peccatis occultis tantum. 2-2æ. XXXIII, 7, o. — Christus non corripuit Judam secreto; nec Petrus, Ananiam et Saphiram; nec Paulus Petrum, multiplici de causa; de Joseph autem credendum est quod fratres suos aliquando admonuerit, licet non sit scriptum; vel potest dici quod peccatum publicum erat inter fratres; unde dicitur pluraliter: *accusavit fratres suos*. 2-2æ. XXXIII, 4, 2m; 7, 2m. — Dimittens admonitionem vel prohibitionem, quia non sperat correctionem, sed timet sequi pejus, non peccat. 2-2æ. XXXIII, 2, 3m; 6, o. XLIII, 7, 3m. CL, 1, 4m. — Peccatum infectivum aliorum ut hæresis et fornicatio, vel cedens in damnum aliorum, ut furtum et homicidium, debet denuntiari sine admonitione. 2-2æ. XXXIII, 2, c, 3m. — Correctio est utilis ad emendationem, ad quam tamen non sufficit sine auxilio Dei. 1-2æ. CIX, 8, 2m. — 2-2æ. XXXIII, 2, 1m. LXXXIII, 7, 3m. — Scandalum directe opponitur correctioni fraternæ. 2-2æ. XXXIV, pr. XLIII, 3, c.

CORRUPTIO. Corruptibile et incorruptibile differunt genere physico, non autem genere logico. 1ª. LXVI, 2, 2m. LXXXVIII, 2, 4m. — Nihil corrumpitur, nisi per hoc quod forma separatur a materia. 1ª. IX, 2, c. L, 3, c. LXXV, 6, c. — Corruptio non potest esse, nisi ubi est contrarietas, quia omnis generatio et corruptio est ex contrario in contrarium. 1ª. LXXV, 6, c. — Aliquid corrumpitur dupliciter scilicet: per se et per accidens. 1ª. LXXV, 6, c. LXXXIX, 5, c. 1-2æ. LIII, 1, c. — Corruptio duplex scilicet; separatio formæ a materia, et resolutio in elementa. 3ª. L, 5, c. — Non intenditur a natura, nisi per accidens. 1ª. XIX, 9, c. XLIX, 1, c, 2m; 2, o. — In omni mutatione est aliqua corruptio. 1ª. L, 5, 1m. — Impossibile est, aliquid subsistens corrumpi per accidens, vel generari per accidens, sed tantum per se. 1ª. LXXV. 6, c. — Mors, corruptio et omnis defectus est contra naturam particularis formæ, sed aliquando est naturalis, ratione materiæ et naturæ communis. 1ª. XXII, 2, 2m. 1-2æ. XLII, 2, c, 3m. LXXXV, 6, o. 2-2æ. LXV, 1, 1m. CLXIV, 1, 1m. — Materia subjecta privationi est principium et causa omnis corruptionis. 1ª. L, 5, 3m. LXXV, 6, c.

CORVUS. Corvus significat voluptatibus denigratos, vel expertes bonæ affectionis, quia non est reversus ad arcam. 1-2æ. CII, 6, 1m; 2, c, fin.

COSTA. Costa fuit præcisa ab Adam sine dolore, sed cum delectatione. 1ª. XCII, 3, 2m. XCVII, 2, 3m. — Non erat de perfectione individuali Adæ, sed de specifica. 1ª. XCII, 3, 2m. XCVII, 2, 3m. 3ª. XXXI, 5, 2m. — Mulier convenienter fuit formata de costa Adæ. 1ª. XCII, 2, 3, o. — Facta est de costa Adæ, ut socia ejus; non autem de capite, ut domina, nec de pede, ut ancilla. 1ª. XCII, 3, o. — Conversio costæ in mulierem fuit supernaturalis et obedientialis. 1ª. XCII, 4, 3m. — Multiplicatio costæ fuit per additionem materiæ noviter creatæ, vel verius per conversionem alterius materiæ præjacentis, contra Hugonem et

Magistrum sententiarum. 1^a. XCII, 3, 1^m. — Illud additum non venit in corpus Evæ, nisi mediante costa; ideo Eva non dicitur facta ex eo, licet esset quid amplius in quantitate quam costa. 1^a. XCII, 3, 1^m.

CREATIO. Creatio magis respicit esse quam naturam, vel rationem. 3^a. II, 7, 3^m. — Creatio passiva, secundum esse ut inhæret, est naturaliter posterior creatura, et est subjective in ea; sed secundum rationem ejus, ut causatur ex actione Dei, est prior. 1^a. XLV, 3, 2^m, 3^m. — Creationem esse, ratio demonstrat. 1^a. XLV, 2, o. — Philosophi concedunt creationem esse, sed ab æterno. 1^a. XLVI, 2, 1^m, 2^m. — Creatio non est mutatio proprie. 1^a. XLV, 2, 2^m; 3, o. XLVI, 1, 5^m. — Non est motus nec terminus motus. 1^a. XLV, 2, 3^m; 3, c. XLVI, 3, 2^m. — Est emanatio universalis entis ex nihilo. 1^a. XLV, 1, o; 4, 1^m. — Nihil præsupponit in re, cui naturaliter prius convenit non esse quam esse. 1^a. LXV, 3, c. — Non admiscetur in operibus naturæ, nec artis, sed præsupponitur. 1^a. XLV, 8, o. — Importat habitudinem creaturæ ad Creatorem, cum quadam novitate, sive inceptione. 1^a. XLV, 3, 3^m. — Creare nihil aliud est, quam absque materia præjacenti aliquid producere. 1^a. LXV, 3, c. — Creatio est productio rei secundum totam substantiam suam, nullo præsupposito. 1^a. LXV, 3, c. — Creatio activa est essentia Dei, cum relatione rationis ad creaturas; passiva vero est in creatura, et est accidens ejus de prædicamento relationis, scilicet: habitudo habentis esse ab alio, et consequens operationem Dei. 1^a. XLV, 3, o. — Passive sumpta est aliquid in re creata, quia creatio activa est actio transiens, relinquens effectum exteriorem. 1^a. XLV, 3, o. — Nullum corpus potest creare. 1^a. XLV, 5, c. — Solus Deus creat. 1^a. XLV, 5, o. XLVII, 1, c. LXV, 3, c. XC, 3, c. CIV, 3, 1^m, 3^m. — Creare requirit potentiam agentis infinitam. 1^a. XXXII, 1, 2^m. XLV, 5, 3^m. LXV, 3, 3^m. — Deus non potest communicare creaturæ potentiam creandi aliquid virtute propria et principaliter, nec instrumentaliter. 1^a. XLV, 5, c, 3^m. — Creare est commune toti Trinitati. 1^a. XLV, 6, o. — Philosophi dixerunt, quod intelligentia superior creat inferiorem, et animam, et corpus cœli moti ab ea. 1^a. VIII, 3, c. XLV, 5, c. LXV, 3, c. — Omne ens præter Deum, est creatum a Deo. 1^a. XLIV, o. XLV, 2, c. LXV, o. 1-2^{æ}. LXXIX, 2, c. — Res simplex non potest fieri nisi per creationem. 1^a. CXVIII, 1, c. — Prima individua cujuslibet speciei producta sunt per creationem tantum. 1^a. XLV, 5, 1^m. LXV, 4, c. 1-2^{æ}. V, 7, 2^m. — Sola supposita proprie dicuntur creari. 1^a. XLV, 4, o; 7, 2^m; 8, o. — Creatio passiva creatur non quidem alia creatione, sed seipsa. 1^a. LXV, 3, 2^m. — Facta est in principio temporis mensurantis motum primi mobilis sicut in adjacente creationi, non autem sicut in mensurante eam, quia simul fuerunt. 1^a. XLVI, 3, c, 1^m. — Est in instanti. 1^a. LXIII, 5, c. LXXIV, 1, 1^m. — Imo principium temporis non est mensura creationis. 1^a. XLVI, 3, 1^m. — Est prima actio, quia nullum præsupponit, sed præsupponitur a qualibet alia. 1^a. XLV, 1, 2^m. — Creatio aliqua præsupponit materiam in qua, non autem materiam ex qua. 1^a. XLV, 1, 1^m.

CREATURA. In productione cujuslibet creaturæ etiam minimæ manifestatur infinita potentia, sapientia et bonitas Dei. 1^a. XXXII, 1, 2^m. XLV, 5, 3^m. — In omnibus creaturis differunt suppositum et natura. 3^a. XVII, 1, c. — Omnis creatura potest deficere a bono in non esse secundum seipsam, nisi a Deo conservetur, secundum Gregorium. 1-2^{æ}. CIX, 2, 2^m. CXII, 3, 2^m. — Est mutabilis. 1^a. IX, 2, o. X, 3, c. XVI, 8, o. LXV, 1, 1^m. 1-2^{æ}. CIX, 2, 2^m. CXII, 3, 2^m. 3^a. X, 4, c. XIII, 2, 3, c. — Creaturæ secundum se sunt tenebræ, falsitas et nihil. 2-2^{æ}. V, 1, 2^m. — In creaturis inveniuntur quatuor per ordinem scilicet: esse, unitas, virtus et respectus ad effectus. 1^a. XXXIX, 8, c. — Creatura dignior facta est propter viliorem, in ordine ad totum universum, non autem secundum se. 1^a. LXX, 2, 4^m. — Commune est omni creaturæ, ut per omnes motus et operationes ejus tendat sicut in finem suum, in assimilationem divinæ bonitatis, conservando suum esse, et communicando illud. 1^a. LXIII, 3, c. — Creatura corporalis ordinatur ad spiritualem, et tendit in assimilationem ejus. 1^a. LXV, 2, c, 2^m. — Irrationalis, ordinatur ad rationalem tripliciter scilicet: auxiliando, significando, continendo. 2-2^{æ}. LXXVI, 2, c.

CREDERE. Credere est cum assensu cogitare. 2-2. II, 1, o. — Est proprius et interior actus fidei. 2-2^{æ}. II, 2, c. IV, 1, c. — Est actus intellectus assentientis divinæ veritati, ex imperio voluntatis motæa Deo per gratiam. 2-2^{æ}. II, 9, c. IV, 1, c; 2, c, 1^m. V, 2, c. — Actus fidei triplex scilicet: credere Deo, credere Deum, et credere in Deum. 2-2^{æ}. II, 2, o. — Credere Deum, Deo et in Deum est unus actus fidei, respectu diversorum. 2-2^{æ}. II, 2, o. — Scientia de credendis est duplex scilicet: donum, quo discernuntur credenda a non credendis, et gratia, qua hoc docetur; prima convenit omni sancto, non autem secunda. 2-2^{æ}. IX, 1, 2^m. — Credere aliqua supra rationem naturalem est de necessitate salutis; similiter et fides. 2-2^{æ}. I, 6, 3^m. II, 3, o. XVI, 1, 1^m. — Credere aliqua quæ ratione naturali demonstrantur, est necessarium. 1-2^{æ}. XCIX, 2, 2^m. 2-2^{æ}. I, 6, 3^m. II, 4, o. — Quilibet tenetur explicite credere articulos fidei, alia vero implicite. 1-2^{æ}. LXXVI, 2, c. 2-2^{æ}. II, 5, o. — Quilibet Christianus tenetur explicite credere mysteria Christi, præcipue quæ publice in Ecclesia solemnizantur. 2-2^{æ}. II, 7, o. — Tenetur explicite credere mysterium Trinitatis. 2-2^{æ}. II, 8, o. — Mysteria Christi et Trinitatis fuerunt explicite credita a majoribus ante Christum; sed a minoribus, implicite. 2-2^{æ}. II, 7, c; 8, c, 2^m. — Primum et principale inter omnia credibilia est Deum esse. 2-2^{æ}. XVI, 1, c. — Quilibet homo, omni tempore et omni statu, tenetur credere explicite Deum esse et providentiam ejus. 2-2^{æ}. II, 8, 1^m. — Mysterium incarnationis Christi oportet aliqualiter esse creditum apud omnes; sed diversimode, secundum diversitatem temporum et personarum. 2-2^{æ}. II, 7, o. — Majores tenentur magis explicite credere quam minores. 2-2^{æ} II, 7, 8, o. — Credere ea quæ sunt supra rationem, non est levitatis, cum habeat sufficiens inductivum ad credendum. 2-2^{æ}. II, 9, 3^m.

CRIMEN. Processus contra crimina triplex scilicet: per viam denuntiationis, inquisitionis et accusationis. 2-2^{æ}. LXVII, 3, 2^m. LXVIII, 1, o. — Criminator est qui aliis publice crimina imponit accusando, vel conviciando. 2-2^{æ}. LXXIV, 1, 2^m.

CRUDELITAS. Crudelitas est vitium humanum, excedens modum puniendi culpas; sed feritas, sive sævitia est bestialis. 2-2^{æ}. CLVII, 1, 3^m. CLIX, o.

CRUX. Conveniens fuit Christum mori in cruce septuplici ratione. 3^a. XLVI, 4, o. — Signum crucis multiplex in missa, significat passionem Christi, secundum diversas partes. 3^a. LXXXIII, 5, 3, 4^m. — Mors crucis est pœna acerbissima. 3^a. XLVI, 4, 6, c. — Crux temporalis Christi designat mystice vitam Christianam, propter exemplum virtutis. 3^a. XLVI, 4, c. pr.

CULPA. Culpa est voluntaria inordinatio, vel privatio boni. 1^a. XLVIII, 5, 6, c. 1-2^{æ}. XXI, 2, o. LXXXVII, 2, c. 2-2^{æ}. XXXIV, 2, c. — Remissio culpæ fit per conjunctionem hominis ad Deum, a quo separat omnis culpa mortalis perfecte, et venialis imperfecte. 3^a. LXXXVI, 4, c. fin. LXXXVII, 1, c. — Manente culpa, Deus non potest non imputare ad pœnam. 1-2^{æ}. LXXXVII, 3, c. — Absolutio universalis a culpa et pœna fit in perceptione baptismi, et in martyrio. 3^a. LXVIII, 2, 2^m. LXXXVII, 1, 2^m.

CULTUS. Cultus Dei consistit in recipiendo divina, vel in tradendo ea aliis, 3^a. LXIII, 2, 3, 4, 6, c. — Triplex secundum triplicem statum scilicet: veteris legis, legis novæ, et secundum statum gloriæ. 1-2^{æ}. CI[illegible], c. CIII, 3, o. — In statu naturæ homines nulla lege movebantur ad cultum Dei, sed solo interiori instinctu 3^a. LX, 5, 3^m. — Specialis cultus et honor, qui Græce dicitur theosebia vel eusebia, debetur Deo, ut omnium primo principio. 2-2^{æ}. LXXXI, 1, 4^m; 4, o. — Finis divini cultus est ut homo det gloriam Deo, et ei se subjiciat mente et corpore. 2-2^{æ}. XCIII, 2, c. — Cor et corpus sunt applicanda cultui Dei, 1-2^{æ}.

XLIX, 3, c. CI, 2, o. 2-2^{ae}. XIX, 1, o. LXXXI, 7, o. LXXXIII, 12, c. fin. LXXXIV, 2, c. XCIII, 2, c. — Aliquid pertinet ad cultum Dei dupliciter scilicet: ut offerendum, vel ut assumendum. 2-2^{ae}. LXXXI, 3, 2. XCV, 2, c. — Sacramentum pertinet ad cultum Dei dupliciter scilicet: per modum actionis, vel per modum agentis, scilicet ordo; vel per modum recipientis, ut baptismus et confirmatio. 3^{a}. LXIII, 6, o. — Cultus Dei primo ordinatur ad reverentiam Dei, secundo ad instructionem hominis a Deo, tertio ad directionem actuum humanorum, secundum instituta Dei. 2-2^{ae}. XCII, 2, c. — Duplex scilicet: interior, in conjunctione ad Deum, per intellectum et affectum, scilicet in devotione mentis; et exterior in sacrifiis, oblationibus et hujusmodi. 1-2^{ae}. XCIX, 3, c. CI, 2, c, 3^{m}. CII, 5, 4^{m}. CIII, 3, c. 2-2^{ae}. LXXXI, 7, c. LXXXIV, c. CXXII, 4, c. — Cultus secundus ordinatur ad primum; ideo secundum quod primus diversificatur in diversis statibus, sic et secundus. 1-2^{ae}. CI, 2, c, 3^{m}. CIII, 3, c. — Cultus primus impeditur per peccata, secundus vero per immunditias corporales. 1-2^{ae}. CII, 5, 4^{m}. — Omnis cultus Dei exterior præcipue ad hoc ordinatur, ut homines habeant Deum in reverentiam. 1-2^{ae}. CII, 4, c. 3^{a}. LXIII, 4, 3^{m}. — Cultus Dei exterior præcipitur tertio præcepto decalogi. 2-2^{ae}. CXXII, 4, c. — In cultu Dei potest aliquid esse perniciosum, id est falsitas dupliciter scilicet: ex parte rei signatæ, vel ex parte colentium contra morem Ecclesiæ. 2-2^{ae}. XCIII, 1, o. — In eo etiam potest esse aliquid superfluum, non secundum quantitatem absolutam, sed quia non proportionatur fini. 2-2^{ae}. LXXXI, 5, 3^{m}. XCII, 1, c, 3^{m}. XCIII. 2, o. CIV, 2, 2^{m}. — Antiquitus quidam colebant falsos deos cum imaginibus, quidam vero sine eis. 2-2^{ae}. CXXII, 2, 2^{m}. — Cultus disparitas matrimonium præcedens impedit ne contrahi possit. 3^{a} s. LIX, 1, o.

CUMINILIS. Cuminilis est qui cuminum vendit, id est qui in dando, de parvis magnam vim facit. 2-2^{ae}. CXVIII, 8, 4^{m}.

CUPIDITAS. Cupiditas duplex scilicet: mortalis et venialis; prima ponit finem in creatura; non autem secunda, sed est cum charitate. 2-2^{ae}. XXIV, 10, 2^{m}.

CURA. Curam animarum habentes presbyteri vel diaconi non sunt in statu perfectionis, ex parte ordinis, nec ex parte curæ. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 6, o. — Ad curam pertinent duo scilicet: ratio ordinis, id est providentia, vel dispositio, et exsecutio ordinis, id est gubernatio. 1^{a}. XXII, 1, 2^{m}. — Æqualis cura est Deo de omnibus, ex parte Dei, non autem ex parte effectus. 1^{a}. XX, 3, 1^{m}. 1-2^{ae}. CXII, 4, 1^{m}. — Provisor particularis excludit defectum ab eo quod ejus curæ subditur, non autem provisor universalis. 1^{a}. XXII, 2, 2^{m}. CIII, 5, c.

CURIOSITAS. Curiositas est vitium circa cognitionem intellectus et sensuum ad peccandum, et circa inspectionem ludorum et mulierum ad concupiscendum, et spectaculorum. 2-2^{ae}. CLXVII, o. — Oritur ex acedia. 2-2^{ae}. XXXV, 4, 3^{m}.

CYGNUS. Cygnus est avis immunda, et significat hypocritas. 1-2^{ae}. CII, 6, 1^{m}, 3^{m}.

D

DAMNATIO. A damnatione propter peccatum Adæ nullus potest liberari, nisi per Christum; et ab ea tripliciter liberatur scilicet: per baptismum, martyrium, fidem et dilectionem. 3^{a}. XXVII, 3, c. XLIX, 2, 2^{m}. LII, 7, 2^{m}. — Ad aliorum exercitium damnati non sunt deputati, quia non habent ordinem naturæ inter se, sicut dæmones. 1^{a}. LXIV, 4, 2^{m}. — Non possunt velle bonum actualiter; et tamen voluntas eorum naturaliter inclinatur ad bonum. 1^{a}. LXIV, 2, o. 1-2^{ae}. LXXXV, 2, 3^{m}. — Mente et voce Deum blasphemant, et in hoc peccant. 2-2^{ae}. XIII, 4, o. — Liberum arbitrium habebunt, et voluntatem in malo obstinatam. 3^{a}. XVIII, 4, 3^{m}. — Non pœnitent de malis quæ fecerunt, ratione culpæ, sed ratione pœnæ. 2-2^{ae}. XIII, 4, c. 3^{a}. LXXXVI, 1, c. — Non amant eos, quos prius inordinate dilexerunt, sed causas dilectionis. 2-2^{ae}. XIII, 4, c. — Pœna damnatorum nunquam finietur, contra Origenem. 1^{a}. X, 3, 2^{m}. LXIV, 2, c. — Obstinatio in damnatis est perpetua culpa et pœna; sed non demerentur, quia non sunt in via, sed ad terminos pœnæ devenerunt. 2-2^{ae}. XIII, 4, 2^{m}. — In damnatis erit varietas pœnarum, non refrigerans, sed magis affligens. 1^{a}. X, 3, 2^{m}. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 2^{m}. — Bona quæ damnati fecerunt hic, prosunt eis in inferno, ad mitigationem pœnæ, impediendo ne incurratur; non autem subtrahendo, nec fortificando subjectum, nec minuendo remorsum conscientiæ. 3^{a}. LXXXIX, 6, 3^{m}. — Quælibet pœna damni vel sensus in damnatis excedit omnem pœnam et dolorem cujuscunque viatoris, etiam Christi. 3^{a}. XLVI, 6, 3^{m}. — Corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent. 3^{a} s. LXXXVI, 1, c. — Nihil erit quo corpora damnatorum corrumpi possint. 3^{a} s. LXXXVI, 2, c. — Futura sunt passibilia, sine mutatione naturalis dispositionis, propter justitiam. 3^{a} s. LXXXVI, 3, o. — Sicut per multa et varia damnati peccaverunt, conveniens est ut multipliciter et multis affligantur. 3^{a} s. XCVII, 1, o. — Cum post diem judicii nullum corpus mixtum remansurum sit, vermis qui damnatis assignatur, non erit materialis, sed spiritualis, qui conscientiæ remorsus dicitur. 3^{a}. XCVII, 2, c. — Ratione lacrymarum resolutionis, fletus non erit in damnatis; ratione vero commotionis et turbationis capitis in damnatis fletus esse poterit. 3^{a} s. XCVII, [illegible] o. — Ut dispositio inferni miseriæ damnatorum conveniat, erunt in eo tenebræ corporales, cum quadam tamen luce, ut videant damnati ea, quæ animam torquere possunt. 3^{a} s. XCVII, 4, o. — Ignis inferni erit corporeus. 3^{a} s. XCVII, 5, o. — Et ejusdem speciei cum igne nostro. 3^{a} s. XCVII, 6, c. — Etsi nullus scit ubi infernus sit constitutus, nisi qui de hoc a Spiritu sancto edoctus fuerit, conveniens tamen est ut sub terra esse credatur. 3^{a} s. XCVII, 7, o. — Quamvis damnati voluntate naturali aliquod bonum velle possunt, tamen voluntate deliberata non bene volunt illud. 3^{a} s. XCVIII, 1, c. — Per se non pœnitebunt de peccatis, sed per accidens, in quantum affligentur a pœna, quam pro peccatis sustinent. 3^{a} s. XCVIII, 1, 2, o. — Non vellent non esse, in quantum non esse consideratur secundum se. 3^{a} s. XCVIII, 3, c. — Propter consummatum suum odium gaudent de malis, et dolent de bono, et sic vellent secum alios esse damnatos. 3^{a} s. XCVIII, 4, o. — Deum odio prosequuntur, cum illum non percipiant in se, sed in effectu suæ justitiæ, qui est illis in pœnam. 3^{a} s. XCVIII, 5, c. — Non demerebuntur, quia eorum mala voluntas non est demeritum, sed pœna. 3^{a} s. XCVIII, 6, c. — Habebunt actualem notitiam eorum quæ sciverunt, ut inde tristitia non lætitia afficiantur. 3^{a} s. XCIX, 7, o. — Nullo modo possunt cogitare de Deo per se, hoc est, tanquam totius bonitatis principio; per accidens vero, hoc est, per Dei effectus, in quantum punit, et alia id genus poterit Deus a damnatis cogitari. 3^{a} s. XCVIII, 8, c. — Ante diem judicii bonos in gloria sua vident; sed post diem judicii visione beatorum privabuntur. 3^{a} s. XCVIII, 9, o.

DAMNUM. Damnum est ex hoc quod aliquis minus habet quam debet habere. 2-2^{ae}. LXII, 4, c. — Dare alicui occasionem damni vel periculi semper est illicitum. 2-2^{ae}. LXXVII, 3, c. — Omnes qui sunt quocunque modo causa damni, tenentur ad restitutionem totius. 2-2^{ae}. LXII, 7, o. — Damnificatio duplex scilicet: in re habita, et in re habenda. 2-2^{ae}. LXII, 2, 1^{m}; 4, o.

DANIEL. Daniel fuit simul accusator et judex senum, instinctu Dei, et judicavit non subditos ex commissione. 2-2^{ae}. LXVII, 1, 1^{m}; 3, 3^{m}.

DATIO. De ratione dationis nihil est, nisi quod datum ibere habeatur a dante. 1ª. XXXVIII, 1, c. — Inter dantem et datum non requiritur distinctio, nisi rationis. 1ª. XXXVIII, 1, 1^{m}. Dans semper distinguitur realiter ab eo cui datur. — 1ª. XXXVIII, 1, 1^{m}. — Datio duplex scilicet: ex debito et ex amore; in prima potest esse vitium acceptionis personarum, non autem in secunda. 1ª. XXIII, 5, 3^{m}, fin. 2-2æ. LXIII, 1, 3^{m}. — Aliquis dupliciter aliquid dat illicite scilicet: vel quia ipsa datio est illicita et contra legem, vel quia propter rem illicitam dat, licet ipsa datio non sit illicita. 1-2æ. LXXIII, 8, c, 5^{m}. 2-2æ. LXII, 5, 2^{m}. — Datio et missio dicuntur tantum temporaliter in divinis, sed donum æternaliter. 1ª. XXXVIII, 1, 4^{m}. XLIII, 2, o. — Datio, datum et donum in divinis dicuntur notionaliter, ut important auctoritatem respectu dati; sed sine illa dicuntur essentialiter. 1ª. XXXVIII, 1, o. — Donum quadrupliciter differt a dato in divinis, quia non consignificat tempus, quia est æternum et significat aptitudinem et liberalitatem. 1ª. XXXVIII, 1, 4^{m}; 2, 3^{m}. — Divinæ personæ dantur nobis invisibiliter missæ, tantum secundum dona gratum facientia. 1ª. XLIII, 3, o. 3ª. LXXII, 7, c. — Dari convenit essentiæ, et cuilibet personæ divinæ, et a seipsa. 1ª. XLIII, 4, 1^{m}. — Spiritus sanctus potest dici datum nostrum, non autem donum nostrum. 1ª. XXXVIII, 2, 3^{m}. — Nulla creatura potest dare Spiritum sanctum. 1ª. XLIII, 8, c. fin. — Licet aliquis possit esse minister collationis ejus. 1ª. XLIII, 8, fin. 3ª. VIII, 1. 1^{m}. — Dare Spiritum sanctum dicitur dupliciter scilicet: auctoritate, et sic est tantum Dei, et ministerio, et sic homines, et Christus secundum quod homo, dicuntur eum dare. 3ª. VIII, 1, 1^{m}.

DAVID. Peccante David, populus punitur, primo propter bonum unitatis, secundo propter demerita populi in sequendo Absalon, tertio quia populus erat possessio ejus. 2-2æ. CVIII, 4, 1^{m}. — David propheta secundum glossam, dicit se servasse ordinem doctrinæ. 2-2æ. CLXXXIX, 1, 4^{m}; 6, 2^{m}.

DE. Hæ præpositiones *de* et *ex* denotant habitudinem causæ efficientis vel materialis, non autem formalis vel finalis. 1ª. XXXIX, 2, 5^{m}; 8, c. — *De* dicit principium et consubstantialitatem; *ex* vero dicit principium tantum. 3ª. LXXV, 8, c. — *De* dicit principium consubstantiale efficiens, vel formale subsistens, vel materiale. 1ª. XLI, 3, 1^{m}, ^{m}. 3ª. LXXV, 8, c.

DEBITUM. Debitum in communi importat ordinem exigentiæ, vel necessitatem alicujus ad quod ordinatur. 1ª. XXI, 1, 3^{m}. — Aliquid dicitur debitum dupliciter scilicet: secundum se, ut finis, vel propter aliud, ut ea quæ sunt ad finem. 2-2æ. XLIV, 1, c. — Duplex scilicet: naturæ et meriti. 1-2æ. CXI, 1, 2^{m}. — Duplex scilicet: legale et morale. 1-2æ. XCIX, 5, o. 2-2æ, XXIII, 3, 1^{m}. XXXI, 3, 3^{m}. LXXVIII, 2, 2^{m}. LXXX, 1, c. CII, 2, 2^{m}. CVI, 1, 2^{m}; 4, 1^{m}. CXIV, 2, c. CXVII, 3, 1^{m}. CXVIII, 3, 2^{m}. — Duplex scilicet: necessitatis, et congruitatis vel utilitatis. 1-2æ. XCIX, 5, c. 3ª. LXIV, 5, 3^{m}. — Aliquid est alicui debitum dupliciter scilicet: ratione necessitatis, vel quia dat aliquid. 2-2æ. CLXXXVII, 4, c. — Debitum non minuit meritum, nisi minuat voluntarium. 1ª. XXI, 1, 3^{m}. 1-2æ. CXIV. 1, 1^{m}. 2-2æ. L, 3, 2^{m}. CIV, 1, 3^{m}. CLXXXVI, 5, 5^{m}. — Deus nulli est debitor. 1ª. XXI, 1, 4^{m}. 2-2æ. XCIX, 5, c. CXI, 1, 2^{m}. CXIV, 1, 3^{m}. — Deus reddit duplex debitum scilicet: respectu suæ sapientiæ et voluntatis, et respectu creaturæ; sed primum præsupponitur in secundo. 1ª. XXI, 1, 3^{m}; 4, c. 1-2æ. CXIV, 1, 3^{m}. — In Deo est principaliter ratio et causa debiti. 2-2æ. CVI, 1, c. — Conjuges in petendo debitum, et in aliis sunt æquales, secundum proportionem, non autem secundum quantitatem. 2-2æ. XXXII, 8, 2^{m}. — Petere debitum a conjuge in festo non licet, quia est incongruum; tamen non est peccatum mortale, si sine contemptu fiat. 2-2æ. CLXXXVI, 9, 3^{m}. — Tenentur conjuges sibi mutuo debitum præstare. 3ª s. LXIV, 1, o. — Tenetur vir etiam uxori non petenti debitum reddere, si aliquo signo id eam velle, perceperit. 3ª s. LXIV, 2, o. — Sunt vir et uxor in actu conjugii æquales, quantum ad æqualitatem proportionis, non autem quantum ad æqualitatem quantitatis. 3ª. LXIV, 3, o. — Non potest vir, aut uxor absque mutuo consensu continentiam vovere. 3ª s. LXIV, 4, c. — Non licet petere debitum actus matrimonii diebus sacris. 3ª. LXIV, 7, o. — Non peccat mortaliter vir aut uxor si debitum diebus festis petat; si tamen hoc faciat sola delectationis causa, gravius peccat, quam qui hoc facit ut sibi de lubrico carnis caveat. 3ª s. LXIV, 8, c. — Tenentur conjuges, etiam diebus festis et quacunque hora sibi mutuo debitum reddere, salva tamen honestate. 3ª. LXIV, 7, o.

DECIMÆ. Decimæ non solvebantur ex præcepto ante legem, quia non erant determinati ministri. 2-2æ. LXXXVII, 1, 2^{m}. — Oblationes et decimæ in veteri lege erant sacramenta, non autem nunc, quia tunc erant ut figurales, nunc autem ut morales. 3ª. LXV, 1, 7^{m}. — Decimæ non erant oblationes, nec sacrificia, quia non offerebantur Deo immediate, sed ministris ejus. 2-2æ. LXXXV. 3, 1^{m}. — Decimatio est actus moralis, in quantum offertur ad cultum Dei, et ad sustentationem ministrorum ejus; sed est figuralis, in quantum significat imperfectum dantis decimas. 3ª. XXXI, 8, o. LXV, 1, 7^{m}. — Præceptum de solutione decimarum quoad sustentationem ministrorum Dei est morale, et juris naturalis, sed quoad certum numerum est judiciale; sed quoad significationem ejus est cæremoniale, et quoad Christianos est præceptum Ecclesiæ positivum. 2-2æ. LXXXVII, 1, o. — In doctrina Christi et Apostolorum continetur præceptum de decimis quantum ad id quod est morale tantum. 2-2æ. LXXXVII, 1, 2^{m}. — Ecclesia potest determinare aliam partem ad solvendum, quam decimam. 2-2æ. LXXXVII, 1, c. — Jus percipiendi decimas potest vendi Ecclesiæ; non autem laicis, licet fructus quandoque eis concedantur. 2-2æ. LXXXVII, 3, c, 3^{m}. C, 4, 3^{m}. — Decimæ possunt dari in feudum. 2-2æ. LXXXVII, 3, 3^{m}. — Non solvens decimas ubi non est consuetudo, non peccat si est paratus solvere ad mandatum Ecclesiæ. 2-2æ. LXXXVII, 1, 5^{m}. — Decimatio non convenit Christo, sed cuilibet alii, quia significat liberationem a peccato originali. 3ª. XXXI, 8, o. — Judæi dabant decimas prædiales, non autem personales. 2-2æ. LXXXVII, 2, 1^{m}. — Dabant tres decimas ex præcepto Dei; primas ministris, sicut et nunc; secundas in sacrificia, quæ cessaverunt; tertias pauperibus, quæ nunc plus debentur. 2-2æ. LXXXVII, 1, 4^{m}. — Pauper tenetur dare decimas sacerdoti, licet sit dives. 2-2æ. LXXXVII, 3, 1^{m}; 4, 4^{m}. — Omnes clerici tenentur dare decimas Papæ, si petat. 2-2æ. LXXXVII, 4, 3^{m}. — Tenentur dare decimas de prædiis propriis, non autem de prædiis Ecclesiæ. 2-2æ. LXXXVII, 4, c, 1^{m}. — Religiosi curati possunt exigere decimas, nec tamen tenentur dare; non curati vero e converso; habent tamen aliquam immunitatem, secundum diversas concessiones eis a sede Apostolica factas. 2-2æ. LXXXVII, 3, 3^{m}; 4, 2^{m}. — Petens decimas, ubi non est cousuetudo, peccat. 2-2æ. LXXXVII, 1, 5^{m}. — Ecclesia abstinet a decimis exigendis, in terris in quibus non est consuetum decimas solvere. 2-2æ. XLV, 8, 5^{m}. — Potest petere decimas ab emente rem non decimatam, et etiam a vendente. 2-2æ. LXXXVII, 2, 4^{m}. — Decimæ debent dari iis quibus solent dari secundum consuetudinem, licet personales magis conveniant ecclesiæ parochiali, prædiales vero ecclesiæ ubi est ager. 2-2æ. LXXXVII, 3, 2^{m}. — Decimæ debent in usus pauperum per clericos dispensari. 2-2æ. LXXXVII, 1, 4^{m}; 3, 1^{m}; 4, 4^{m}. — Debent dari de omni re possessa, secundum consuetudinem, scilicet de omni lucro prædiali, vel personali, et de meretricio, et histrionatu, et hujusmodi; sed Ecclesia non debet recipere, quandiu sunt in peccato. 2-2æ. LXXXVII, 2, o. — Non debent dari de rapina, furto, vel usura, nec de aliis obnoxiis restitutioni, sed de fructibus rei emptæ ex usuris. 2-2æ. LXXXVII, 2, 2^{m}. — Nullus tenetur dare decimas de re sibi ablata furto vel rapina, nisi ob culpam, scilicet negligentiæ, 2-2æ. LXXXVII, 2, 4^{m}. — De herbis et aliis minimis dantur de consilio, non autem de præcepto, sicut nec in veteri lege, nisi de consuetudine patriæ. 2-2^{ae}. LXXXVII, 2, 3^m. — Decimæ debent dari, non deductis expensis, nec tributis, nec mercede operariorum. 2-2^{ae}. LXXXVII, 2, 4^m.

DECOR. Decor faciei est periculosus, et tamen non fuit causa principalis matrimonii Jacob cum Rachel, sed fuit causa secunda. 2-2^{ae}. CLXVII, 2, c. fin.

DEFECTUS. Defectus sumitur dupliciter scilicet : privative, et negative; secundus est in omni creatura, primus autem non est in angelis. 1^a. XII, 4, 2^m. — In effectu contingit dupliciter scilicet: defectu agentis et defectu patientis. 1^a. XLIX, 1, c. — In effectu naturæ et artis contingit quadrupliciter scilicet: ex defectu agentis, materiæ, formæ et effectus ; sed in moribus tantum ex primo. 1^a. XLIX, 1, c, 3^m. — Malum in defectu actionis semper causatur ex defectu agentis. 1^a. XLIX, 1, 2, c. — Id quod sequitur defectum actionis, non attribuitur agenti, nisi cum potest et debet agere. 1^a. XLIX, 1, 3^m; 2; 3^m. 1-2^{ae}. VI, 3, c. LXXIX, 1, c. — Defectus naturæ humanæ contingit dupliciter scilicet : vel quia nondum pervenit ad ultimam perfectionem naturæ, ut in pueris, vel quia recedit ab ea, ut in senibus. 1^a. XCIX, 1, 4^m. — Defectus duplex sequitur ex peccato scilicet : ut pœna a judice, vel consequens pœnam ; primus debet esse æqualis in peccato æquali, non autem secundus. 2-2^{ae}. CLXIV, 1, 4^m. — Christus curans corporalitatem et passibilitatem corporis nostri, curavit omnes alios defectus nostros, quia omnes causantur ex ea, superadditis quibusdam particularibus causis. 3^a. XIV, 4, 1^m. — Nullus defectus potest esse in Deo. 1^a. XLIX, 2, c. 2-2^{ae}. CLXI, 1, 4^m. — Neque reducitur in Deum, sicut in causam. 2-2^{ae}. XXIV, 10, c. — Intellectus angeli non habet defectum, si defectus accipiatur privative ; si vero accipiatur negative, sic quælibet creatura invenitur deficiens, Deo comparata. 1^a. XII, 4, 2^m.

DEGRADATIO. Degradatio aufert ordinis exsecutionem, quasi in perpetuum ; sed excommunicatio solum usque ad emendationem. 3^a. LXXXII, 8, 3^m.

DEIFICATIO. Deificatus prædicatur de humanitate Christi, non autem de homine Christo. 3^a. XVI, 3, c, 2^m; 5, 2^m.

DEITAS. Deitas in quantum una in pluribus personis, convenit cum forma nominis collectivi. 1^a. XXXIX, 5, 6^m. — Deitas non potest supponere pro persona. 1^a. XXXIX, 5, o.

DELECTATIO. 1° Delectatio non est generatio, sed generatum esse. 1-2^{ae}. XXXI, 1, c. XXXV, 5, c. — Secundum Aristotelem, est quidam motus animæ, et constitutio simul tota et sensibilis, in naturam exsistentem. 1-2^{ae}. XXXI, 1, c. — Est motus, qui est actus perfecti, non autem est motus, qui est actus exsistentis in potentia. 1-2^{ae}. XXXI, 2, 1^m. — Est motus in appetitu animali, consequens apprehensionem boni naturalis præsentis per sensum. 1-2^{ae}. XI, 1, 3^m. XXXI, 1, c, 2^m. XXXV, 1, c. — Est operatio causaliter, non autem formaliter, nec essentialiter. 1-2^{ae}. XXXI, 1, 1^m. — Est passio animæ. 1-2^{ae}. XXXI, 1, c. 4, 2^m; 5, c, 2^m; XXXV, 1, c. — Nulla delectatio est quid optimum. 1-2^{ae}. II, 6, c. — Objectum delectationis est bonum apparens, conveniens, conjunctum. 1-2^{ae}. XLIII, 1, c. — Delectatio est quietatio cognita in re convenienti. 1-2^{ae}. XI, 1, 3^m. XXXIV, 1, c. XLIII, 1, c. — Est quies appetitus tendentis in finem, propter præsentiam ejus ; sed est motus appetitus ab appetibili præsenti, immutante appetitum. 1-2^{ae}. XXXI, 1, 2^m. XXXIII, 3. 1^m. XXXIV, 2, 2^m; 3, 3^m ; 4, c, 1^m. XXXVIII, 1, c. — Est sicut quies naturalis, sed tristitia est sicut quies violenta. 1-2^{ae}. XXXI, 8, c, 1^m. — Delectari de Deo in via plene non possumus, sicut nec Deum cognoscere. 2-2^{ae}. XLIV, 6, c. — Nulla delectatio est in carentibus omni cognitione. 1-2^{ae}. XI, 2, c. XXXI, 1, c. XXXII, 1, c. XXXV, 1, c. XLI, 3, c. — Delectatio proprie dicta est in Deo. 1-2^{ae}. XXXI, 4, 2^m. — Diversimode est in Deo, angelis, hominibus et brutis. 1-2^{ae}. XXXI, 4, 2^m. — Est in appetitu sensitivo, et in appetitu intellectivo. 1-2^{ae}. XXX, 1, c. XXXI, 4, c. XXXV, 1, c. — Omnis delectatio est proprium accidens beatitudinis, vel partis ejus. 1-2^{ae}. II, 6, c. III, 4, c. — Causa proxima delectationis est operatio, cujus objectum est causa remota. 1-2^{ae}. XXXII, 1, c. — Oportet quod omnis delectatio aliquam operationem consequatur. 1-2^{ae}. XXXII, 1, c. — Omnis operatio procedens ex habitu perficiente naturam causat delectationem. 1-2^{ae}. C, 9, c, 3^m. — Operatio non est propter delectationem, sed e converso. 1-2^{ae}. IV, 2, c. — Delectatio est major in principio operationis, quam in processus ejus continuitate, quamvis forte in processu operatio sit intensior. 1-2^{ae}. XXXII, 1, 3^m. — Operatio unius potest esse causa delectationis in alio tripliciter scilicet : benefaciendo, faciendo æstimationem boni ejus, et propter amorem vel odium. 1-2^{ae} XXXII, 5, c. — Ad delectationem requiruntur duo scilicet : adeptio, vel conjunctio, vel præsentia boni convenientis et cognitio hujus. 1-2^{ae}. XXXII, c. XXXIII, 1, c. XXXV, 1, 7, c. XLIII, 1, c. — Motus est causa delectationis tripliciter : primo quia mutamus, secundo quia objectum excedit, tertio ratione cognitionis. 1-2^{ae}. XXXII, 2, c. — Consueta delectant, quia fiunt connaturalia. 1-2^{ae}. XXXII, 2, 3^m ; 8, 3^m. — Raro contingentia delectant, ratione admirationis et desiderii. 1-2^{ae}. XXXII, 8, 3^m. — Benefacere aliis est causa delectationis tripliciter scilicet : propter spem vel amorem, ratione excellentiæ et ratione liberalitatis. 1-2^{ae}. XXXII, 6, c. — Amor et concupiscentia causant delectationem, sed magis spes. 1-2^{ae}. XXXII, 3, 3^m. XXXV, 3, 2^m. C, 9, 3^m. — Spes ratione præsentis æstimationis delectat, sed ratione absentiæ affligit. 1-2^{ae}. XXXII, 3, 3^m. XL, 8, 2^m. — Sensus magis delectat quam spes, et hæc magis quam memoria, quia delectatio est de re præsenti. 1-2^{ae}. XXXII, 3, c. 2-2^{ae}. XXX, 1, 3^m. — Vincere delectat, in quantum demonstrat propriam excellentiam ; ideo omnes ludi et pugnæ delectant, propter spem victoriæ. 1-2^{ae} XXXII, 6, 3^m. — Otium, ludus et omnia quæ ad requiem pertinent, sunt delectabilia in quantum auferunt tristitiam quæ est ex labore. 1-2^{ae}. XXXII, 1, 3^m. — Omne simile ratione unitatis delectat ; sed contristat per excessum corrumpendo, vel ut impedit proprium bonum. 1-2^{ae}. XXXII, 7, c. — Redarguere et punire delectant, ratione propriæ excellentiæ, vel amoris ; non autem propter malum alterius. 1-2^{ae}. XXXII, 6, 3^m. — Dare aliis delectat, in quantum indicat proprium bonum ; sed contristat in quantum evacuat illud. 1-2^{ae}. XXXII, 6, 1^m. — Tristitia est causa per accidens delectationis, in quantum facit magis eam appetit, et propter eam fertur. 1-2^{ae}. XXXV, 3, 1^m. XLVIII, 1, c.

2° Tristitia præsens causat delectationem, in quantum repræsentat in memoriam rem dilectam ; præterita vero in quantum quis evasit ab aliquibus tristibus et dolorosis. 1-2^{ae}. XXXII, 4, c. — Dilatatio metaphorice sumpta est effectus delectationis, amoris et desiderii. 1-2^a. XXXIII, 1, c. XXXVII, 2, c. — Qui delectatur constringit rem delectantem, dum ei fortiter inhæret ; sed cor suum ampliat, ut perfecte fruatur. 1-2^{ae}. XXXIII, 1, 3^m. — Delectatio perficit operationem tripliciter scilicet : ut finis, ut forma et augendo. 1-2^{ae}. IV, 1. 3^m. XXXIII, 4, c. XXXIV, 4, 3^m. XL, 8. c. — Quælibet delectatio mitigat quamlibet tristitiam. 1-2^{ae}. XXXV, 4, 2^m, 3^m. XXXVIII, 1, c; 3, 4, c; 5, c. XLVIII, 1, c. 3^a. XLVI, 8, 2^m. — Delectatio contemplationis adjuvat usum rationis, corporales autem impediunt tripliciter : per distractionem, contrarietatem et ligationem. 1-2^{ae}. IV, 1, 3^m. XXXIII, 3, c; 4, 1^m. XXXIV, 1, 1^m. 2-2^{ae}. XV, 3, c. LIII, 6, c. — Delectatio maxime corrumpit æstimationem prudentiæ, et præcipue in venereis, quia totam animam absorbet. 2-2^{ae}. LIII, 6, c. LV, 8, 1^m. CLIII, 5, 2^m. — Delectationes spirituales causant desiderium sui sine fastidio, nisi per accidens ratione corporis. 1-2^{ae}. XXXIII, 2, c. — Delectationes corporales ratione habiti excedentis causant fastidium, sed ratione non habiti causant desiderium. 1-2^{ae}. XXXIII, 2, c. — Sunt medicinales contra fastidium, vel sunt ægritudinales, id est inordinate amatæ. 1-2^{ae}. XXXI, 5, c, 1^m. XLVIII, 1, c. — Omnis tristitia impedit omnem delectationem per redundantiam, sed per se impedit tantum contraria. 1-2^{ae}. XXXV, 4, 2^m, 3^m; 6, c. fin. 3^a. XCVI, 8, 2^m. — Omnis

tristitia impedit aliquam operationem, in quantum est contraria operanti; sed non omnis delectatio coadjuvat ad operandum, imo extranea impedit, avertendo intentionem. 1-2^{ae}. XXXIII, 3, 4, c. — Operatio secundum se est delectabilis, sed per accidens est pœnosa et contristans. 1-2^{ae}. XXXII, 1, 3^{m}. — Quælibet delectatio contrariatur cuilibet tristitiæ secundum dispositionem subjecti, et secundum effectus. 1-2^{ae}. XXXV, 4, 2^{m}, 3^{m}. XXXVIII, 1, 1^{m}. — Delectationi considerationis intellectus nulla tristitia contrariatur ratione sui, sed tantum ratione objecti. 1-2^{ae}. XXXI, 5, c. fin. XXXII, 7, 2^{m}. XXXV, 5, c. 2-2^{ae}. IX, 4, 2^{m}. CLXXX, 8, c. 3^{a}. XLVI, 7, 4^{m}. — Dolor et tristitia contrariantur cuilibet delectationi secundum genus, non autem secundum speciem. 1-2^{ae}. XXXV, 4, c. XXXVIII, 1, 1^{m}. — Delectatio potest esse integra et perfecta; non autem tristitia, sed semper est secundum partem. 1-2^{ae}. XXXV, 6, c. — Delectatio et tristitia de eodem contrariantur secundum speciem; sed de oppositis habent convenientiam, et de disparatis sunt disparatæ 1-2^{ae}. XXXV, 4, c; 5, c. XXXVI, 1, 2^{m}. — Omnes fugiunt quamlibet tristitiam, non autem omnes appetunt quamlibet delectationem. 1-2^{ae}. XXXIX, 1, 2^{m}, 3, c. — Appetitus delectationis est major quam fuga tristitiæ secundum se, sed per accidens est e converso tripliciter scilicet: primo, quia tristitia magis sentitur, secundo ex causa, tertio ex effectu. 1-2^{ae}. XXXV, 6, c. 2-2^{ae}. CXXXVIII, 1, c. — Delectatio magis afficit quam tristitia, quæ magis sentitur. 1-2^{ae}. XXIX, 3, c.

3° Omne animal appetit delectationes naturaliter, ut medicinas contra labores sensuum et motuum. 1-2^{ae}. XXXII, 7, 2^{m}. 2-2^{ae}. XXXIV, 6, c. — Delectatio appetitus naturalis dicitur tantum delectatio, et opposita passio dicitur dolor; sed delectatio appetitus animalis dicitur etiam gaudium, et opposita passio dicitur tristitia. 1-2^{ae}. XXXI, 3, c. XXXV. 2, 7, c. XLI, 3, c. — Juvenes et melancholici vehementer appetunt delectationes sensuum propter laborem suæ naturæ. 1-2^{ae}. XXXII, 7, 2^{m}. — Delectatio naturaliter appetitur propter se finaliter; non autem formaliter, nec effective. 1-2^{ae}. II, 6, 1^{m}, 3^{m}. XXXIV, 2, 2^{m}. — Corporalis plus appetitur, quam spiritualis, per accidens. 1-2^{ae}. II, 6, c, 1^{m}, 2^{m}. XXXI, 5, c. XXXII, 7, 2^{m}. — Non omnis delectatio est bona, nec omnis est mala, sed aliqua est bona, et aliqua mala. 1-2^{ae}. XXXIV, 1, 2, c. — Omnis tristitia per se est mala, licet per accidens possit esse bona; sed non omnis delectatio est bona, per se. 3^{a}. XV, 6, 2^{m}, 3^{m}. — Delectatio de apparenti bono et de vero malo, et tristitia de apparenti malo et de vero bono, sunt malæ moraliter. 2-2^{ae}. XXXV, 1, c. — Tristitia est materia delectationis et gaudii per accidens tantum, et e converso, in quantum tristitiæ accidit esse bonum, et illis malum. 1-2^{ae}. XXXV, 3, 2^{m}, 3^{m}. — Delectatio non dicitur morosa, nisi sit cum consensu rationis deliberatæ. 1-2^{ae}. LXXIV, 6, 3^{m}. LXXXVIII, 4, 2^{m}. — Consensus rationis in delectationem cogitationis pravæ ratione objecti est peccatum mortale, sed ratione cogitationis tantum est veniale, vel nullum. 1-2^{ae}. XXXI, 5, c. LXXIV, 8, c. LXXXVIII, 5, 2-2^{ae}. CLIV, 4, c. CLXXX, 7, c. — Delectatio actus conjugalis de se non est peccatum mortale, nec veniale. 1-2^{ae}. XXXIV, 1, 1^{m}. — Delectatio duplex scilicet: carnalis et spiritualis. 1-2^{ae}. CXVIII, 6, c. CXXIII, 8, c. — Corporalis, id est secundum sensum, est vehementior quoad nos; sed spiritualis est simpliciter major, firmior et dignior. 1-2^{ae}. II, 6, c. XXXI, 5, c. XXXVIII, 4, c. 2-2^{ae}. CXLI, 4, 4^{m}. CLXXX, 7, c. — Corporalis vocatur voluptas, quia pluribus est nota quam spiritualis. 1-2^{ae}. II, 6, c. — Delectationes corporales indigent temperari, et refrenari per rationem; non autem spirituales. 1-2^{ae}. XXXI, 5, 3^{m}. 2-2^{ae}. CXLI, 4, 4^{m}. — Nullus diu potest esse sine delectatione; ideo carens delectationibus spiritualibus transit ad carnales. 2-2^{ae}. XXXV, 4, 2^{m}. CXIX, 1, 3. — Spiritualis delectatio est tota simul, non autem corporalis. 1-2^{ae}. XXXI, 2, c; 5, c. fin. — Secundum tactum est major utilitate, et simpliciter, et naturalior, quam secundum alios sensus; sed delectatio secundum visum est major ratione cognitionis. 1-2^{ae}. XXXI, 6, o. 2-2^{ae}. XV, 3, c. CXLI, 4, o, 3^{m}; 7, c. — Delectatio contemplationis excedit omnem delectationem humanam. 1-2^{ae}. III, 5, c. fin. XXXVIII, 4, c. 2-2^{ae}. CLXXX, 7, o. — Vitæ contemplativæ delectatio est nobilior, convenientior nobis, purior et perfectior, quam vitæ activæ. 2-2^{ae}. CLXXXII, 1, c. — Delectatio contemplationis in via est imperfecta respectu contemplationis in patria. 2-2^{ae}. CLXXX, 7, 3^{m}. — Contemplatio divinorum in via est majoris delectationis qualibet contemplatione alterius rei. 2-2^{ae}. CLXXX, 7, 3^{m}. — Delectatio secundum voluntatem est mensura et regula omnis actus moralis, non autem delectatio secundum sensum. 1-2^{ae}. XXXIV, 4, o. — Delectatio sensibilis fuisset major et purior ante peccatum quam post; sicut delectatio temperati, quam intemperati. 1^{a}. XCVIII, 2, 3^{m}. — Delectatio est prior amore, et ille desiderio, secundum rationem finis; sed ordine generationis est e converso. 1-2^{ae}. XXV, 2, c, 3^{m}. XXXIV, 4, 1^{m}. — Contrariatur delectationi de objecto contrario. 1-2^{ae}. XXXI, 8, o. — Differentia inter delectationem, gaudium, exsultationem, lætitiam, hilaritatem et jucunditatem. 1-2^{ae}. XXXI, 3, o. XXXV, 2. c. — Delectatio est in tempore per accidens tantum, scilicet ratione transmutationis adjunctæ. 1-2^{ae}. XXXI, 2, o. — Delectationes dupliciter sunt innaturales scilicet: quæ sunt contra rationem, et quæ sunt contra naturam communem. 1-2^{ae}. XXXI, 3, c; 7, o. — Delectari propter se formaliter licitum est in omni delectabili, secundum suam formam, non autem finaliter. 1-2^{ae}. LXX, 1, 2^{m}. — Delectatio non est finis charitatis; sed magis visio, cui consequitur. 1-2^{ae}. IV, 2, 3^{m}. — Deliciosi dicuntur qui non possunt sustinere aliquos labores, nec aliquid minuens delectationem. 2-2^{ae}. CXXXVIII, 1, 2^{m}.

DELICTUM. Delictum communiter significat quamcunque omissionem; sed stricte omissionem pertinentium ad Deum; vel quando scienter, et cum contemptu omittit homo id quod facere debet. 2-2^{ae}. LXXIX, 4, 1^{m}.

DÆMON. 1° Dæmones, secundum Apuleium, sunt corpore aerei, animo passivi, mente rationales, tempore æterni. 1^{a}. LXI, 1, 1^{m}. CXV, 5, c. — Secundum Porphyrium, sunt natura fallaces et sensitivi. 1^{a}. LXIII, 4, 1^{m}. — In dæmonibus est ordo. 1^{a}. CIX, 1, o. — Nomina aliquorum ordinum sunt in dæmonibus, non tamen Seraphim, nec Throni, nec Dominationes. 1^{a}. LXIII, 7, 1^{m}. CIX, 1, 3^{m}. — Ordinatio dæmonum est sacra ex parte Dei, non autem ex parte ipsorum. 1^{a}. CIX, 1, 2^{m}. — Vigent acumine scientiæ, et lumen intellectuale in eis est perspicuum. 1^{a}. LXIV, 1, o. — Error est in intellectu dæmonum solum respectu supernaturalium. 1^{a}. LVIII, 5, o. — Cognoscunt veritatem tripliciter scilicet: per naturam, revelationem et experientiam. 1^{a}. LXIV, 1, 5^{m}. 2-2^{ae}. CLXXII, 5, 1^{m}; 6, o. — Cognitio veritatis per naturam et per gratiam tantum speculativa est in dæmonibus, non autem producens amorem Dei. 1^{a}. LXIV, 1, o. — Boni angeli revelant aliqua dæmonibus. 1^{a}. LXIV, 1, c, 5^{m}. CIX, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLXXII, 6, 1^{m}, 3^{m}. — Revelationes a bonis angelis factæ dæmonibus sunt illumationes ex parte angelorum, quia ordinant eas ad Deum; non autem ex parte dæmonum. 1^{a}. CIX, 4, 1^{m}. — Revelatio beatorum angelorum facta dæmonibus non est per modum illuminationis, sed locutionis. 2-2^{ae}. CLXXII, 7, 2^{m}. — Dæmones cognoscunt futura contingentia. 1^{a}. LVII, 3, c: LXXXVI, 4, 2^{m}. — Illuminatio non est in dæmonibus, sed conceptus suos manifestant per modum locutionis. 1^{a}. CIX, 3, o. 2-2^{ae}. CLXXII, 5, 2^{m}. — Dæmon non habet cognitionem matutinam, nec vespertinam, sed nocturnam. 1^{a}. LXIX, 1, 3^{m}. — Cognoscebant Christum esse Messiam promissum in lege, non autem divinitatem ejus, nisi per conjecturas. 1^{a}. LXIV, 1, 4^{m}. 3^{a}. XLI, 1, 1^{m}. XLIV, 1, 2^{m}. XLVII, 5, c. — Prohibebatur virtute divina ab investigatione beatæ Mariæ, nec noverat divinitatem Christi, sed confitebatur suspicando. 3^{a}. XXIX, 1, 3^{m}. XLI, 1, 1^{m}. XLIV 1, 2^{m}. XLVII, 5, c. — Sciunt se damnatos in perpetuum. 1-2^{ae}. XVIII, 3, c. — Liberum arbitrium dæmonum est obstinatum in malum. 1^{a}. LXIV, 2, o. — Omnis motus liberi

arbitrii dæmonum est inordinatus, nec possunt se præparare ad gratiam. 1a. LXIV, 2, 5m. — Dæmones possunt facere actum bonum ex genere, sed nullo modo ex bona voluntate. 1a. LXIV. 2, 5m. — Dæmones non sunt naturaliter mali, sed propria voluntate. 1a. LXIII, 4, o. LXVII, 4, 4m. — Natura dæmonum est bona, sed voluntas eorum est mala, cujus malitiæ ipsi sunt causa. 1a. LXIV, 3, 3m. — Omnis actus naturæ dæmonum est bonus, et actus voluntatis ejus est malus. 1a. LXIV, 2, 5m. — Non diligunt se mutuo, licet concordiam habeant in malo. 1a. CIX, 2, 2m. — Nulla passio sensitiva est in dæmonibus, sed timor et dolor voluntatis est in eis. 1a. LXIII, 2, 2m. LXIV, 3, c. — Furor, phantasia, et concupiscentia non sunt in dæmonibus, nisi metaphorice, id est velle inordinate. 1a. LIV, 5, 3m. LVIII, 5, c. fin. LIX, 4, 1m. — Dæmon est caput omnium malorum, non influxu interiori, sed gubernatione exteriori, in quantum avertuntur a Deo. 3a. VIII, 7, 8, o. — Dæmon et Antichristus sunt tantum unum caput malorum, quia Antichristus dicitur caput, quia in eo, erit plenissime malitia diaboli. 3a. VIII, 8, 1m.

2° Dæmones meruerunt beatitudinem, sed statim præbuerunt impedimentum ejus. 1a. LXIII, 5, 4m; 6, o. — Omnes dæmones simul peccaverunt, et tanto gravius, quanto superiores. 1a. LXIII, 8, 1m, 3m. 2-2æ. XXIV, 3, 3m. — In omnibus quæ agunt dæmones propria voluntate, peccant mortaliter. 1a. LXIV, 2, 5m. 1-2æ. LXXXIX, 4, o. — Peccatum dæmonis durat adhuc secundum appetitum, non autem secundum æstimationem. 1a. LXIV, 2, 3m. — Primum peccatum Adæ, vel dæmonum, non fuit blasphemia in Spiritum sanctum, licet potuerit esse. 2-2æ. CLXIII, 4, 3m. — Omnia peccata sunt in dæmonibus secundum reatum, sed tantum spiritualia secundum effectum. 1a. LXIII, 2, o. — In dæmonibus non fuit labor, nec tædium, nec acediæ peccatum. 1a. LXIII, 2, 2m. — In eis non sunt proprie nisi duo peccata scilicet: superbia et invidia. 1a. LXIII, 2, o. — Dæmones non afficiuntur peccato carnali, sed tentant ex invidia. 1a. LXIII, 2, 1m, 2m. — Dæmon tentavit primos parentes ex invidia. 1a. LXIII, 2, o. — Non potuisset tentare hominem in statu innocentiæ, suggestione interiori, quia per hanc immutatur phantasia. 2-2æ. CLXV, 2, 2m. — Tentans primos parentes promiserat Adæ, quod sciret bonum et malum. 2-2æ. CLXIII, 2, o. — Non potuit sumere formam quam voluit, sed tantum serpentis. 2-2æ. CLXV, 2, 3m. — Tentare ad nocendum est proprium dæmonum, sed mundus et caro tentant instrumentaliter ; Deus autem tentat, faciendo sciri virtutem tentati. 1a. CXIV, 2, o. 2-2æ. XCVII, 2, c. — Impugnatio dæmonum est ex malitia eorum, scilicet ex superbia et invidia, sed ordinatio ejus est a Deo. 1a. LXIV, 4, c. CXIV, 1, o. — Dupliciter impugnant homines scilicet: instigando ad peccatum, et puniendo. 1a. CXIV, 1, 1m. — Tentatio dæmonum non semper est peccatum, quia vitari non potest, sicut vitari potest tentatio carnis ; ideo tentatio carnis sine peccato esse non potest, ut patet per Glossam. 1-2æ. LXXX, 3, 3m. 3a. XLI, 1, 3m. — Maxime gaudent de peccato luxuriæ, propter difficultatem evadendi. 1-2æ. LXXIII, 5, 2m. — Omnia peccata sunt ex suggestione dæmonum indirecte, non autem directe. 1a. LXIII, 2, c. CXIV, 3, o. 1-2æ. LXXX, 4, o. 3a. VIII, 7, 2m. — Dæmones non sunt causa peccatorum nostrorum, nisi indirecte, scilicet persuadendo, vel proponendo aliquod appetibile. 1-2æ. LXXV, 3, o. LXXX, 1, o, 3a. VIII, 7, o. — Potest impedire usum rationis si permittatur ; ideo potest sufficienter impellere in actum peccati, non autem in peccatum. 1-2æ. LXXX, 3, o. — Inducunt ad peccatum interius operando, scilicet in phantasiam, et in appetitum sensitivum tantum. 1-2æ. LXXX, 2, o. — Non statim tentant hominem spiritualem de gravibus peccatis. 3a. XLI, 4, c. — Victi non cessant a tentatione aliorum, nec ejusdem semper, sed ad tempus. 1a. CXIV, 5, o.

3° Remedium semper est paratum hominibus contra dæmones, ex passione Christi, etiam tempore Antichristi. 3a. XLIX, 2, 2m, 3m. — Fingunt se esse animas defunctorum, ut inducant in errorem ; vel etiam divina dispensatione apparent animæ defunctorum. 1a. LXXXIX, 8, 2m. CXVII, 4, 2m. 2-2æ. XCV, 4, 2m. CLXXIV, 5, 4n. — Non licet habere familiaritatem cum dæmone, nec requirere veritatem ab eo, ad cognitionem occultorum, nec ab eo auxilium implorare. 1a. CXIV, 4. c, 2m. 2-2æ. XC, 2, 3, o. XCV, o. XCVI, o. — Veritatem dicit, ut decipiat. 1a. LXIV. 2, 5m. — Faciunt aliquas levitates, ut sint familiares hominibus quos conantur decipere. 1a. LXXXIX, 4, 3m. 1-2æ, LXXXIX, 4, 3m. — Quærere aliquid a dæmone sponte occurrente licet, propter utilitatem aliorum, maxime quando virtute divina compelli potest ad dicendum vera, sicut Christus fecit. 2-2æ. XC, 2, 3, c; 3, c. XCV, 4, 1m, 3m. XCVI, 2, 3m. fin. — Invocantes dæmonem peccant mortaliter, et sunt apostatæ a fide secundum Augustinum, propter pactum initum cum dæmone tacite vel expresse ; vel verbo tenus, si invocatio intersit, vel facto aliquo, etiam si sacrificia desint. 2-2æ. XCVI, 2, 3m, fin. — Alliciuntur diversis generibus herbarum, animalium, carminum et rituum, ut signis, non autem ut rebus. 1a. CXV, 5, 3m. 2-2æ, LXXXV, 2, 2m. XCVI, 2, o. — Vocati sub certa constellatione veniunt, licet non subsint cœlis, nec alicui virtuti corporali, ut ducant in errorem, vel quia coguntur a superioribus dæmonibus. 1a. CXV, 5, o. — Vocati sub certa constellatione veniunt, quia sciunt illius virtutem juvare ad effectum requisitum. 1a. CXV, 5, 2m. — Plus vexant lunaticos in augmento lunæ, ut eam infament, et quia tunc cerebrum est sic dispositum per lunam. 1a. CXV, 5, 1m. — Maxime anhelant ad hoc, ut eis exhibeatur cultus divinus. 2-2æ. LXXXV, 2, 3m. — Deus non est in dæmone, nec in peccatore simpliciter, sed ut est creatura, vel addendo per essentiam, præsentiam et potentiam, 1a. VIII, 1, 4m.

4° Dæmon habet potestatem aliquam in homine, ex hoc quod subditur peccato originali, vel actuali. 3a. LXXI, 2, c, 1m. — Nullus ante passionem Christi potuit evadere manus dæmonum, quin descenderet ad infernum. 3a. XLIX, 2, 2m; 5, 1m. LII, 5, 2m; 6, 2m. — Etiam nunc potest, Deo permittente, homines tentare quantum ad corpus. 3a. XLIX, 2, 2m. — Idem dæmon potest recipere semen viri et transfundere in mulierem ; et generabitur homo, qui erit filius viri, et non dæmonis, sicut et aliarum rerum semen assumunt, secundum Augustinum. 1a. LI, 3, 6m. — Non permittuntur facere omnia quæ possunt naturaliter, nec datur eis potestas faciendi aliquid supernaturaliter. 1a. CXIV, 2m, 3a. XXIX, 1, 3m. LXXV, 4, c, 3m. — Etsi dæmones animam alicujus sancti evocare non possint, neque cogere ad aliquid agendum, potest tamen hoc fieri divina virtute, ut dum dæmon consulitur, ipse Deus per suum nuntium veritatem enuntiet, sicut per Heliam respondit. 2-2æ. CLXXIV, 5, 4m. — Frequenter apparent in figuris bestiarum, quæ designent conditiones eorum, ex providentia, et permissione Dei, sicut in figura serpentis, cum esset tamen in dæmone decipiendi cupiditas secundum Augustinum. 2-2æ. CLXV, 2, 3m. — Potestas duplex dæmonis scilicet, quæ sufficienter impellit in actum peccati, sed non in peccatum, et quæ trahit ad supplicium. 1-2æ. LXXX, 3, o. — Dæmones non possunt producere effectus qui non sunt in potestate alicujus virtutis naturalis activæ, ut suscitare mortuos, et hujusmodi, nisi in præstigio. 1a. XCI, 2, 1m. 3m. CXIV, 4, c, 2m. — Possunt vere naturales effectus producere, sed mediantibus agentibus naturalibus. 1a. CXIV, 4, c, 2m. CXV, 5, 1m. CXVII, 3, c. — Nullam formam possunt influere in materiam nisi mediante agente naturali ; sed solus Deus. 1a. XCI, 2, c. CV, 1, 1m. CXIV, 4, c, 2m. — Potest dupliciter facere aliquid apparere aliud quam sit scilicet : immutando alicujus phantasiam interius, et alios corporeos sensus, vel exterius, aliquod corpus formando. 1a. CXIV, 4, 2m. — Pluvia et venti et quæcumque solo motu locali fiunt, possunt causari a dæmonibus. 1-2æ. LXXX, 2, c. — Christus sufficienter probavit quadrupliciter quod expelleret dæmones per virtutem Dei, et non per virtutem dæmonum. 3a. XLIII, 2, 3m. — Christus permisit dæmones intrare in porcos, et affligere illum quem liberavit, tri-

plici ratione. 3ª. XLIV, 1, 3m. — Superiores expellunt inferiores corporaliter, non autem a dominio animæ; sed Christus utroque modo expellit utrosque. 3ª. XLIII, 2, 3m. — Locus duplex debetur dæmonibus scilicet : aer caliginosus, causa exercitandi homines usque ad diem judicii, et infernus, ratione pœnæ. 1ª. LXIV, 4, o. — Ubicumque sint, habent semper secum infernum, nec diminuitur pœna eorum ex recessu. 1ª. LXIV, 4, 3m. — Pœna dæmonum in nullo mitigatur per potestatem puniendi alios. 1ª. CIX, 2, 3m. — Dæmoniaci nesciunt quid loquantur, quando dæmon loquitur in eis, sicut nec serpens quo diabolus tentavit Evam, nec asina qua angelus locutus est ad Balaam. 2-2æ. CLXV, 2, 4m.

DEMONSTRATIO. Demonstratio duplex scilicet : propter quid, id est, per causam, et signi, id est, per effectum. 1ª. II, 2, c. — Duplex scilicet : ad sensum, et ad intellectum. 1ª. XIII, 1, 3m. — Ex quolibet effectu notiori potest demonstrari propriam ejus causam esse. 1ª. II, c. 3m. — Unius conclusionis est tantum unum medium demonstrativum, sed multa probabilia. 1ª. XLVII, 1, 3m.

DENOMINATIO. Denominatio quælibet fit ab aliquo habente, scilicet per modum formæ, non autem semper a forma. 1ª. XIII, 11, c. XXXVII, 2, c. — Transcendentia denominant seipsa, non autem formæ speciales. 1-2æ. LV, 4, 1m. — Agens denominatur ab actione, non autem ab effectu, nisi sit de intellectu actionis. 1ª. XXXVII, 2, c, 2m. — In respectivis fit denominatio ab extrinseco, non autem in absolutis. 1ª. VI, 4, c. XXXVII, 2, c. 1-2æ. VII, 2, 1m. — Omnia quæ habent ordinem ad aliquid unum licet diversimode, denominari possunt ab eo. 3ª. LX, 1, c.

DENUNTIATIO. Denuntiatio semper debet fieri in peccatis occultis, præcedente secreta admonitione, nisi mora sit periculosa. 2-2æ. XXXIII, 7, o. — In demuntiatione non requiritur scriptura, quia denuntians non obligat se ad probandum, nec punitur non probans. 2-2æ. LXVIII, 2, 3m.

DEPOSITUM. Depositum datur ad utilitatem dantis; sed mutuum, ad utilitatem accipientis. 1-2æ. CV, 2, 5m. 2-2æ. LXII, 6, c — Lex vetus bene ordinavit de mutuis, et depositis. 1ª. CV, 2, 4m, 5m. — Depositus gladius non debet restitui furioso. 2-2æ. LI, 4, c. LVII, 2, 1m. LXII, 5, 1m. CXX, 1, c. — Furans suum depositum peccat, et tenetur relevare gravamen depositarii. 2-2 æ. LXVI, 3, 3m; 5, 3m. — Depositum amittens sine culpa non tenetur restituere. 1-2æ. CV, 2, 5m. 2-2æ. LXII, 6, c.

DERISIO. Derisio de re notabili est peccatum mortale, et est gravius quam contumelia; sed gravissimum derisio Dei, secundo parentum, tertio justorum. 2-2æ. LXXV, 2, o. — Desirio secundum rationem suam est minus grave peccatum detractione et contumelia, licet quandoque sit e converso. 2-2. LXXV, 2, 3m. — Recidivans et simulans, id est fictus, non derident Deum expresse, sed interpretative. 2-2æ. LXXV, 2, 2m.

DESCENSUS. Descendere Christum ad inferos, fuit conveniens. 3ª. LII, 1, c; 4, c. — Christus per suum effectum descendit usque ad infernum damnatorum. 3ª. LI, 2, c. — Per essentiam descendit tantum ad limbum patrum; sed per suum effectum descendit ad quemlibet infernum. 3ª. LII, 2, o. — Descendens illuminavit limbum patrum, quoad eos tantum. 3ª. LII, 2, c. — Post mortem statim descendit, et statim liberavit justos qui erant in limbo. 3ª. LII, 4, 1m; 5, 3m. — Descendens nullum damnatum liberavit de inferno, nec de limbo puerorum, nec de purgatorio; sed tantum omnes justos. 3ª. LII, 5, 6, 7, 8, o. — Descendens in infernum damnandos confutavit de eorum incredulitate, sed purgandis dedit spem gloriæ. 3ª. LII, 2, c, 3m; 6, 1m. — Liberavit a purgatorio sufficienter purgatos, vel qui dum hic viverent, hoc meruerunt per fidem et dilectionem et devotionem ad mortem Christi. 3ª. LII, 4, 2m. — Operatus est in virtute passionis suæ, confringendo vectes, id est impedimenta impedientia patres exire. 3ª. LII, 4, 2m; 5, 6, 7; 8, c, 2m. — Descensus duplex convenit Christo scilicet : de cœlo secundum deitatem, non quidem motu locali, sed incarnatione secundum exinanitionem; et ad inferos secundum animam, qui est motus localis, et conven[illegible] secundum conditionem humanæ naturæ. 3ª. LVII, 2, 2m. — Secundum animam tandiu fuit in inferno, ad quem descendit, quandiu corpus ejus fuit mortuum. 3ª. LII, 4, o. — In mysterio incarnationis non consideratur ascensus, quasi alicujus præexistentis et proficientis, sed descensus Verbi ad imperfectionem nostræ naturæ. 3ª. XXXIII, 3, 3m. XXXIV, 1, 1m. — Christus postquam ascendit, aliquando descendit de cœlis ad terram. 3ª. LVII, 6, 3m.

DESCRIPTIO. Describuntur aliqua in libris materialibus ad succurrendum memoriæ. 1ª. XXIV, 1, c.

DESERERE. Deserere gregem sibi commissum procedit vel ex timore male humiliante, vel ex amore male inflammante, vel ex amore salutis propriæ, ut si prælatus solus quæratur. 1-2æ. LXXII, 3, c.

DESERTUM. Nullus de filiis Israel natus in deserto mortuus est ibi. 3ª. LXX, 4, 3m.

DESIDERIUM. Desiderium dicitur dupliciter scilicet : appetitus rei non habitæ, et intensio affectus tollens fastidium. 1-2æ. XXXIII, 2, c. — Est de bono non habito; sed amor est de bono absolute. 1ª. XX, 1, c, 2m. — Desiderium, spes, amor et odium sunt aliquo modo in carentibus cognitione, non autem timor, nec desperatio. 1-2æ. XLI, 3, c. — Desiderium proprie est in appetitu sensitivo, et in appetitu rationali. 1-2æ. XXX, 1, 2m. — Est in concupiscibili. 1-2æ. XXIII, 2, c. XL, 1, c. — Desiderium naturale rationalis creaturæ est ad cognoscendum genera, species et rationem omnium rerum; non autem omnia individua, vel futura contingentia, quæ solus Deus in sua æternitate cognovit. 1ª. XII, 8, 4m. XIV, 13, o. — Omne quod naturaliter desideratur ab homine, naturaliter cognoscitur ab eo. 1ª. II, 1, 1m. LXIII, 3, c. — Desiderium animæ beatæ quiescit ex parte appetibilis, non autem ex parte appetentis. 1-2æ. IV, 5, 5m. — Inest unicuique rei naturale desiderium ad conservandum suum esse. 1ª. V, 2, 3m, 4m. LXIII, 3. c. CIV, 2, 3, c. — Desiderium quodammodo facit desiderantem aptum et paratum ad susceptionem desiderati. 1ª. XII, 6, c. fin.

DESPERATIO. Desperatio non importat solam privationem spei, sed recessum a re desiderata, propter impossibilitatem æstimatam. 1-2æ. XL, 4, 3m. — Non respicit malum sub ratione mali, sed per accidens quandoque, in quantum facit impossibilitatem adipiscendi; sed potest esse ex solo excessu boni. 1-2æ. XL, 4, 1m. — Est peccatum in appetitu. 2-2æ. XX, 1, o; 2, c. — Est minus grave peccatum infidelitate et odio Dei, sed periculosius. 2-2æ. XX, 3, o. — Potest esse sine infidelitate. 2-2æ. XX, 2, o. — Principaliter causatur ex acedia, seu tristitia et negligentia, secundo ex luxuria. 2-2æ. XXIV, 4, c. — Est prior timore, sicut ratio et causa ejus; ideo timor consequitur desperationem vincendi. 1-2æ. XXV, 3, c. — Oritur occasionaliter ex timore Dei, et horrore peccatorum; non autem directe. 2-2æ. XX, 1, 2m. — In damnatis non est culpa, sed pars damnationis, sicut nec in viatore, de re non nata haberi. 2-2æ. XXI, 3m.

DESPONSATIO. Duodecim rationibus facta fuit desponsatio beatæ Mariæ. 3ª. XXIX, 1, c.

DESTINARE. Destinare est dirigere aliquid in aliquid, vel mente proponere. 1ª. XXIII, 1, c; 2, 2m.

DETRACTIO. Detractio, quæ est occulta maledictio ad famæ denigrationem, vel peccatum mortale, vel veniale, vel neutrumque esse potest, si fiat propter bonum cum debitis circumstantiis. 2-2æ. LXXIII, 1, 2, o. LXXIV, 1, o. LXXV, 1, c. — Non est filia iræ, sed invidiæ. 2-2æ. LXXIII, 3, 3m. — Contrariatur adulationi, quoad ea quæ dicuntur, licet utrumque sit malum; non autem quoad finem, quia prima intendit infamiam, secunda vero delectationem. 1-2æ. CXV, 1, 3m. — Diligens et insidiosa inquisitio eorum quæ ab aliis fiunt, ordinatur ad aliquod noxium, scilicet ad detrahendum proximo. 2-2æ. CLXVII, 2, c, 3m. fin

DEUS. 1º Esse proprie convenit Deo. 1ª. XIII, 11, o. — Deum esse demonstratur multipliciter. 1ª. II, 3, o. — Est demonstrabile per effectus a posteriori tantum. 1ª. II, 1, c. fin; 2, o. — Dei non est demonstratio, nisi per effectum. 1ª. III, 5, c. fin. — Deum esse non est per se notum, sed est primum inter omnia credibilia. 1ª. II, 1, 2m. 2-2æ. XVI, 1, c. — Non est nobis naturaliter notum secundum se, sed secundum similitudinem, et participationem ejus. 1ª. II, 1, 1m. — De Deo scimus an est, id est hanc propositionem esse veram ex effectibus ejus; non autem actum essendi ejus sicut nec essentiam ejus. 1ª. III, 4, 2m. — Esse Dei est esse cujuslibet creaturæ exemplariter vel causaliter, non autem formaliter seu essentialiter. 1ª. III, 8, o. — Esse Dei est proprium et determinatum, et distinctum a quolibet esse creaturæ, per hoc quod ei non potest aliquid addi. 1ª. III, 2, 3m; 4, 1m. VII, 1, 3m. — Esse Dei, per hoc quod est subsistens non receptum in aliquo, distinguitur a quolibet alio. 1ª. III, 2, 3m; 4. 1m. VII, 1, 3m. XLIV, 1, c. — In solo Deo esse et essentia sunt idem realiter. 1ª. II, 1, c. III, 4, o. V, 6, c. VI, 3, c. XII, 2, c, 3m; 4, c. XIII, 11, c. XIV, 4, c; 14, 2m. XXV, 1, 2m. XLIV, 1, c. XLV, 1, 5m. L, 2, 3m. LIV. 1, c; 3, c. LXI, 1, o. LXXV, 5, 4m. CIV, 1, c. fin. 1-2æ. III, 7, c. 3ª. XIII, 1, c. — Essentia divina est actus purus; angelica vero est intelligibilis in actu; sed intellectus noster est intellectus in potentia tantum. 1ª. XXV, 1, o. LXXXVII, 1, c, 2m. — Deus est sua essentia. 1ª, III, 3, o. XI, 3, c, 2m. XXIX, 4, c, 1m. — De Deo non possumus scire quid est. 1ª. I, 7, 1m. II, 2, 2m. III, princ. XII, 12, c, 1m; 13, 1m. XIII, 8, 2m. — Essentia divina est omne quod est in ea. 1ª. XL, 1, 1m. — Deus tripliciter dicitur scilicet: essentialiter, participative et nuncupative. 1ª. XIII, 9, 10, o. 2-2æ. LXXXV, 2, 1m. — Essentialiter est extra ordinem totius creaturæ. 1ª. XXVIII, 1, 3m. — Deus est forma. 1ª. III, 2, c, 3m; 7, 8, c. 3ª. II, 1, c. — Una tantum forma est in divinis. 1ª. XXXI, 2, 2m. - Non est forma inhærens. 1ª. III, 8, o. — Non est forma corporis. 1ª. III, 8, o. 3ª. II, 1, c, 2m. V, 1, 2m. L, 2, 3m. — Non est anima mundi, contra quosdam; nec anima cœli, contra Almarianos; nec materia prima, contra David de Dinando. 1ª. III, 8, c. LI, 1, 1m. XC, 1, c. — Anima attribuitur Deo, secundum similitudinem actus. 1ª. III, 2, 1m. XIX, 11, c. — Deus non est corpus. 1ª. III, 1, o. — Non habet diffinitionem. 1ª. I, 7, 1m. II, 2, 2m. III, 5, c. fin. — Non est genus, nec species. 1ª. III, 5, c. XXX, 4, 3m. — Non est in genere, nec in prædicamento per se, nec reductive ut principium. 1ª. III, 5, o. IV, 3, 1m. VI, 2, 3m. LXXXVIII, 2, 4m. — Substantia, secundum quod significat per se existere, id est non in alio, convenit Deo; non autem proprie, nec univoce. 1ª. XXIX, 3, 4m.

2º Solus Deus est omnino simplex. 1ª. III, o. IX, 1, c. XXV, 1, c. XXVIII, 2, c. — In Deo nulla est compositio, sed pluralitas secundum rationem. 1ª. XIII, 12, c. fin. — In solo Deo sunt idem suppositum et natura, et in omnibus creaturis differunt. 3ª. XXVII, 1, c. — In Deo non est materia, nec potentia, sed est purus actus. 1ª. III, 1, 2, c. VII, 1, c. IX, 1, c. XII, 1, c. XIV, 2, 3m; 3, c, 2m. XXV, 1, c. XLIX, 1, 2m. 1, 2, 3m. LIV, 1, c. LXXV, 5, 4m. LXXXVII, 1, c. LXXXIX, 2, 3m. XC, 1, c. CXV, 1, 2m. 1-2æ. XLIX, 4, c. L, 5, c. — Deus est perfectissimus. 1ª. IV, 1, o. XXV, 1, c. 2-2æ. CLXI, 1, 4m. — Quidquid entitatis, bonitatis et perfectionis est in creatura quacunque, totum est eminentius in Deo. 1ª. IV, 2, c. VI, 1, 2m; 2, 3, 4, o. IX, 1, c. XI, 3, c. XII, 2, c. XIII, 2, 3, 4, 5, c. XIV, 6, 11, c. XXV, 1, c, 3m; 3, c. XXVI, 1, c, 1m; 4, o. XXVIII, 2, 3m. XXIX, 3, c. XLIX, 3, o. LXXV, 1, 5m. XCI, 1, c. — Quidquid est in Deo, est Deus. 1ª. III, 3, c. XXVII, 3, 2m; 4, 1m. XXVIII, 2, c. XL, 1, c. — Deus et creatura non est aliquid melius, nec majus, quam solus Deus. 1ª. IV, 2, o. CIII, 3, 3m. 1-2æ. XXXIV, 3, 2m. — In Deo est magnitudo virtutis et perfectionis, non autem magnitudo molis. 1ª. XLII, 1, 1m; 4, 2m. 3ª. LVIII, 3, o. — Magnitudo Dei est perfectio naturæ ejus. 1ª. XLII, 4, c, 2m. — In Deo non est quantitas. 1ª. XXVIII, 4, c. — In Deo est similitudo omnium rerum, secundum formam et secundum materiam. 1ª. LVII, 2, 2m. — Deus dicitur esse finitus sibi, secundum similitudinem proportionis tantum. 1ª. XIV, 3, 2m. — Est infinitus negative, non autem privative; formaliter, non autem materialiter. 1ª. VII, 1, c. XII, 1, 2m; 7, c. XXV, 2, o; 3, c. LV, 1, c. LXXV, 5, 4m. LXXXVI, 2, 1m. 3ª. X, 1m, 2m. — Est omnino immutabilis. 1ª. IX, 1, 2, o. X, 2, 3, o. XIV, 15, o. XIX, 7, o. XXX, 1, 3m. LXV, 1, 1m. 3ª. II, 1, c. LVII, 1, 1m. — Movetur metaphorice dupliciter scilicet: operando in se, et secundum emanationem in alia. 1ª. IX, 1, 1m, 2m. LXXIII, 3, o. — Nulla passio est in Deo. 1ª. XX, 1, c. XXI, 1, 1m. XLI, 1, 3m.

3º Cognitio Dei per essentiam est naturalis soli Deo, angelo autem per similitudinem, nobis vero per speculum, id est per speciem aliorum. 1ª. LVI, 3, o. LXII, 4, c. 3ª. IX, 4, c. — Deum esse intelligentem, probatur multipliciter. 1ª. XIV, 1. o. XXVI, 1, c. — Intelligere Dei est suum esse et sua essentia. 1ª. XIV, 4, o; 8, 9, c. XVI, 5, c. XVIII, 3, c. 2m; 4, c. XIX, 1, c; 4, c, 2m. XXVI, 2, c. XXVII, 2, 3m. XXXIV, 2, 1m. XLI, 3, 4m. LIV, 2, c. LXXIX, 1, c. LXXXVII, 3, c. 3ª. IX, 1, 1m. — Solus Deus est suus intellectus et suum intelligere. 1ª. XIV, 4, o. XVIII, 3, c, 2m; 4, c. XXVII, 2, c, 2m. XXVIII, 4, 1m. XXXIV, 2, 1m. XLI, 4, 3m. LIV, 2, c. LXXIX, 1, 2, c. LXXXVII, 3, c. — Essentia Dei se habet ut intelligens, ut intellecta, et ut quo intelligitur. 3ª. XIV, 2, 4, c. — Deus nihil intelligit per speciem aliam ab essentia sua. 1ª. XIV, 2, 4, c; 5, o, LV, 1, c, 3m. LVII, 1, c. LXXIX, LXXXIV, 2, c. LXXXV, 4, c. LXXXVII, 1, c. LXXXIX, c. — Nihil pertinens ad intellectum in divinis dicitur personaliter, præter verbum. 1ª. XXXIV, 1, 2m. XXXVII, 2, 1m. — Impossibile est, quod primum et per se intellectum a Deo, sit aliud, quam essentia ejus. 1ª. XIV, 2, 5, o. — Deus intelligit tantum in actu, nihil autem in potentia. 1ª. XIV, 2, c, 2m. LXXIX, 2, c. — Intelligendo non componit, nec dividit. 1ª. XIV, 5, 3m. 14, o. LXXXV, 5, c. — Intelligit se. 1ª. XIV, 2, 3, 5, c. — Intelligit omnia. 1ª. XIV, 5, o; 7, o; 12, c. LXXIX, 2, c. LXXXVII, 1, c. LXXXIX, 1, c. — Intelligit omnia simul. 1ª. XIV, 7. o; 12, 1m; 13, c. XXII, 3, 3m. XXVII, 5, 3m. LXXXV. 4, c. — Cognoscit omnia unica cognitione. 1ª. XIX, 2, 4m; 5, c. XXII, 3, 3m. XXVII, 5, 3m. XXVII, 14, 2m. XXXIV, 3, c XLI. 6, c. — Cognoscit omnia singularia distinctissime. 1ª. XIV 6, 11, o; 12, c. fin. XXII, 2, 3, c. LV, 1, 3m. LVII, 2, c. fin. LXXXIX, 4, c. — Intelligit enuntiabilia. 1ª. XIV, 14, o. XVI, 5, 1m. — Videre Dei est approbare, ut maneret quod fecerat, non quod alio modo cognosceret aut placeret ei creatura, antequam faceret. 1ª. XXXII, 1, 3m. LXXIII, 3, 3m. LXXIV, 3m. — Deus intelligens vilia non vilescit. 1ª. XXII, 3, 3m. — Intellectus Dei cognoscens mala, non impeditur a consideratione meliorum, sicut fit in nobis; et ejus voluntas ad malum flecti non potest. 1ª. XXII, 3, 3m. — Cognoscit se et creaturas, eadem ratione ex parte cognoscentis; sed diversa ratione ex parte cogniti. 1ª. XXXV, 3, 4m. — Ab æterno cognovit creaturas, et non entia quæ aliquando erunt, non solum ut sunt in Deo, vel in ejus intellectu, sed etiam in propriis naturis. 1ª. XX, 2, 2m. — Per idem cognoscit omnes conditiones particulares rerum. 1ª. XIV, 11, o; 12, c. XV, 3, 4m.

4º Scientia est in Deo perfectissime. 1ª. XIV, 1, o. — Dicitur analogice de Deo et de creatura. 1ª. XIII, 5, c. — Scientia Dei non est habitus, nec qualitas, nec effectus demonstrationis, vel principiorum, vel habens causalitatem. 1ª. XIV, 1, 1m. XIX, 5, c. 2-2æ. IX, 1, 1m. — Non est universalis vel particularis, vel in potentia, vel habitu; sed semper in actu. 1ª. XIV, 1, 3m. — Non est inquisitiva vel discursiva. 1ª. XIV, 7, o. LXXXV, 5. 1-2æ. XIV, 1, 2m. 2-2æ. IX, 1, 1m. XLIX, 5, 3m. — Est uniformis et invariabilis. 1ª. XIV, 15, o. XIX, 7, c. — De seipso est tantum speculativa, sed de aliis est speculativa et practica simul.

1ª. XIV, 16, o. XXXIV, 3, c. 1-2ᵃᵉ. III, 5, 1ᵐ. — Duplex scilicet : visionis et simplicis intelligentiæ ; prima est tantum entium, secunda est etiam non entium, quæ possunt esse. 1ª. XIV, 9, 12, o. XXXIV, 3, 5ᵐ. 3ª. X, 2, 3, c. XIII, 1, 2ᵐ. — Deus scit infinita, etiam scientia visionis. 1ª. XIV, 12, o. 3ª. XXX, 3, o. — Solus Deus habet scientiam de futuris contingentibus in se. 1ª. XIV, 13, o. LXXXVI, 3, 4, o. — Necesse est quod scientia Dei usque ad singularia se extendat, quæ per materiam individuantur. 1ª. XIV, 11, c. — Deus scivit aliqua quæ nescit, et e converso. 1ª. XIV, 15, 1ᵐ. — Mala sciuntur a Deo. 1ª. XIV, 10, c. XV, 3, 1ᵐ. XVIII, 4, 4ᵐ. — Pertinent ad scientiam ejus practicam. 1ª. XIV, 16, c. fin. — Scientia Dei duplex scilicet : simplicis notitiæ et approbationis ; secunda est tantum bonorum ; sed prima est etiam malorum. 1ª. XIV, 8, c. fin. — Deus eadem scientia cognoscit se, et ea quæ facit. 1ª. I, 4, c. XIV, 16, c. — Scientia Dei est causa rerum, adjuncta voluntate. 1ª. XIV, 8, o ; 9, 3ᵐ ; 16, 1ᵐ. XIX, 4, c, 4ᵐ ; 11, 1ᵐ. XXVII, 1, 3ᵐ. XLV, 6, c. — Comparatur ad creaturas, ut ars ad artificiata. 1ª. XIV, 8, o. XVII, 1, o. XXI, 2, c. XXII, 2, c. fin. LXXIV, 3, 1ᵐ. XCI, 3, c. 1-2ᵃᵉ. XIII, 2, 3ᵐ. XCIII, 2, c. — Scientia Dei causat res ; nostra vero causatur a rebus et dependet ab eis ; sed angelica nec causat, nec causatur a rebus. 1ª. XIV, 8, 3ᵐ ; 11, c. fin. XXI, 2, c. 1-2ᵃᵉ. II, 3, c. III, 5, 1ᵐ.

5º Deus est cognoscibilis ab omni intellectu creato. 1ª. XII, o. 1-2ᵃᵉ. XCIII, 2, o. — Intellectus creatus potest videre Deum per essentiam. 1ª. XII, 1, o. IV, 3ᵐ. 1-2ᵃᵉ. V, 1, c. — Deus non potest videri per essentiam naturaliter ab aliqua creatura. 1. XII, 4, o. XXIII, 1, c. LVI, 3, 2ᵐ. LXII, 1, 2, 9, c. LXIV, 1, 2ᵐ. XCIV, 2, c. fin. CVIII, 4, c. 1-2ᵃᵉ. V, 5, 7, c. 3ª. X, 4, 3ᵐ. — Qui impurus est, non potest intrare in templum Dei, quanto magis nec Deum videre. 1-2ᵃᵉ. CIX, 1, o. — Jacob vidit Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima ejus. 1ª. XII, 11, c, 1. — Deus non potest videri per essentiam in hac vita mortali. 1ª. XII, 11, o. XIII, 1, c ; 2, 3ᵐ. 1-2ᵃᵉ. V, 3, c. XCIII, 2, o. 2-2ᵃᵉ. CLXXX, 5, o. — Cognitio divinæ veritatis et bonitatis duplex scilicet : cognitio pure speculativa, et cognitio effectiva seu experimentalis. 1ª. LXIV, 1, c. 1-2ᵃᵉ. CXII, 5, c. 1ᵐ, 5ᵐ. 2-2ᵃᵉ. XCVII, 2, 2ᵐ. CLIV, 5, c. CLXII, 3, 1ᵐ. CLXXX, 5, 2ᵐ. — Per illustrationem divini luminis de facili possunt quæcumque videri. 2-2ᵃᵉ. CLXXX, 5, 3ᵐ. — Cognoscimus essentiam Dei in hac vita, secundum quod repræsentatur in creaturis ; non autem ut est in se. 1ª. XII, 12, c. XIII, 2, 3ᵐ. XXXII, 1, c. LXXXVI, 2, 1ᵐ. — Solus homo viator cognoscit Deum per creaturas. 1ª. XII, 12, o. — Creatura venit in cognitionem Dei tripliciter scilicet : per viam causalitatis, eminentiæ et remotionis. 1ª. XII, 12, c. XIII, 1, c ; 8, 2ᵐ ; 10, 5ᵐ. LXXXIV, 7, 3ᵐ. — Deum esse possumus cognoscere, per rationem naturalem. 1ª. XII, 12, o. — Similitudo intellectus nostri non sufficienter probat aliquid de Deo, propter hoc, quod intellectus non univoce invenitur in Deo, et in nobis. 1ª. XXXII, 1, 2ᵐ, fin. — Intellectus noster intelligit totum Deum, non autem totaliter. 1ª. XII, 7, 3ᵐ. 3ª. X, 1, 2ᵐ. — Deus non est primum cognitum ab intellectu nostro. 1ª. LXXXVIII, 3, o. — Quilibet intellectus etiam infimus, potest per gratiam Dei videre Deum per essentiam. 1-2ᵃᵉ. CIX, 1, o. — Deus perfectius cognoscitur per gratiam, quam per naturam a nobis. 1ª. XII, 13, o. — Intellectus noster indiget nova illuminatione, respectu supernaturalium, non autem respectu naturalium. 1ª. I, 1, c, 1ᵐ, 2ᵐ. — Solus Deus format mentem per gratiam et per lumen connaturale ; non autem per aliud lumen immediate. 1ª. CVI, 1, 3ᵐ. — Inter Deum et mentem nostram datur medium, quoad gradum naturæ, non autem ut est objectum beatitudinis. 1-2ᵃᵉ. V, 1, 3ᵐ. — Non est possibile videre rationes rerum in divina essentia, nisi ipsa videatur. 2-2ᵃᵉ. CLXXIII, 1, c. — Dei non est demonstratio, nisi per effectum. 1ª. III, 5, c. fin. — Illud verbum Job : *Semel loquitur Deus*, referendum est ad æternam Dei locutionem, qua Deus Pater Verbum unicum protulit sibi coæternum. 1ª. XLIII, 5, 2ᵐ. 3ª. XLV, 4, 1ᵐ. — Cognitio Dei acquiritur per alia ; sed postquam jam cognoscitur, non per alia cognoscitur, sed per se. 1ª. II, 2, o. 2-2ᵃᵉ. XXVII, 3, 2ᵐ. XXXIV, 1, c. CLXXI, 2, 3ᵐ. — Videre Deum facie ad faciem est videre eum per essentiam immediate. 1ª. XII, 11, 1ᵐ. — Essentia Dei videtur mediate, et semper a quolibet beato. 1ª. XII, 2, 3ᵐ. LVIII, 1, c. LXII, 9, c. CVI, 1, 1ᵐ. CXII, 3, c. 1-2ᵃᵉ. V, 6, 3ᵐ. 3ª. IX, 3, 3ᵐ. X, 4, 1ᵐ. — Est in intellectu beatorum, ut forma quoad operationem, non autem quoad esse. 1ª. XII, 2, 3ᵐ, 5, c. 3ª. II, 3, 3ᵐ. — Per nullam speciem creatam repræsentari potest. 1ª. XII, 2, o ; 6, 11, c. LVI, 3, c. 2-2ᵃᵉ. CLXXV, 4, o. 3ª. IX, 3, 3ᵐ. — Non potest videri ab aliquo intellectu creato, sine lumine supernaturali, id est gloriæ. 1ª. XII, 2, c, 1ᵐ ; 5, o. 2-2ᵃᵉ. CLXXIV, 5, 1ᵐ. CLXXV, 3, 2ᵐ. 3ª. X, 4, c. XLV, 2, c. — Quidam clarius aliis videbunt essentiam Dei. 1ª. XII, 6, o ; 7, 8, c. XLII, 9, c. — Deus solo intellectu videri potest quia quælibet potentia sensitiva se extendit tantum ad corporalia. 1ª. XII, 3, c, 3ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CLXXV, 4, c. — A nullo oculo corporali potest videri. 1ª. XII, 3, c ; 4, 3ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CCLXXV, 4, c. — Beati vident essentiam Dei oculis corporalibus per accidens, non autem per se. 1ª. XII, 3, 2ᵐ. — Naturale est homini, quod aliquando videat essentiam Dei. 1ª. XII, 1, c. 3ª. IX, 2, 3ᵐ. — Deus videri non potest per essentiam, nisi videatur Trinitas personarum. 2-2ᵃᵉ. II, 8, 3ᵐ. — Visio Dei per essentiam, ut est species rerum, est perfectior visione ejus, ut est objectum beatitudinis. 1ª. XII, 8, 3ᵐ. — Cuicunque videt Deum per essentiam, impossibile est quin diligat ipsum. 1ª. LX, 5, 5ᵐ. — Omnes qui vident ipsam Dei essentiam, eodem motu dilectionis moventur in ipsam Dei essentiam, prout est ab aliis distincta, et secundum quod est quoddam bonum commune. 1ª. LX, 5, 5ᵐ. — Beati vident in essentia Dei simul omnia, quæ aliquando vident. 1ª. XII, 10, o. LVIII, 1, c ; 2, o. — Videntes essentiam Dei non vident omnia quæ Deus facit, vel facere potest. 1ª. XII, 8, o. LVII, 5, 2ᵐ. CVI, 1, 1ᵐ. 3ª. X, 2, c. — Beati vident res in essentia Dei, non per similitudines earum, sed per essentiam Dei. 1ª. X, 9, o. 10, c. 3ª. IX, 3, 3ᵐ. — Quanto quis limpidius videt essentiam Dei, tanto plura in eo videre potest. 1ª. XII, 8, c. CVI, 1, 1ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CL, 5, 3ᵐ. 3ª. X, 2, c. — Quilibet videns Deum videt omnia quæ pertinent ad perfectionem intellectus, scilicet species, et genera et rationes rerum. 1ª. XII, 8, 4ᵐ. — Res videntur in essentia Dei, seu in Verbo sicut effectus in causa, et conclusio in principio, scilicet unite, non autem sicut in speculo. 1ª. XII, 8, c. 2-2ᵃᵉ. CLXXIII, 1, c. fin. — Per visionem Dei non solum ratio glorificatur, sed totus homo. 1-2ᵃᵉ. III, 3, 3ᵐ.

6º Voluntas est in Deo. 1ª. XIX, 1, o. 3ª. I, 8, 1, c. — Voluntas Dei est suum esse ; sed differt ab eo secundum rationem. 1ª. XIX, 1, c ; 2, 2ᵐ. LIV, 2, c. LXI, 2, 1ᵐ. — Est sua essentia. 1ª. XIX, 1, 3ᵐ, XX, 3, 2ᵐ. LIX, 2, o. — Est tantum una numero, licet sit multorum volitorum. 1ª. XXIX, 4ᵐ ; 5, c. XXVII, 5, 3ᵐ. XLI, 6, c. — Deus communicat naturam suam, per actum voluntatis ; non autem creatura, quia in solo Deo idem est intellectus, voluntas et natura. 2-2ᵃᵉ. XXVII, 3, 2ᵐ, 3ᵐ ; 4, c. LIX, 2, c. — Voluntas Dei, respectu suæ bonitatis est necessaria ; sed respectu creaturarum est ad utrumlibet, et ex necessitate suppositionis. 1ª. XIX, 3, c ; 7, 4ᵐ ; 10, c. XXIII, 6, 3ᵐ. XLI, 2, 3ᵐ. XLVI, 1, 2, c. 3ª. LXVI, 1, 2, c. — Est perfecta per se, non autem per aliud. 1ª. XIV, 2, 3ᵐ ; 4, o. — Primum objectum voluntatis Dei est ejus essentia. 1ª. XIX, 1, 3ᵐ ; 2, o ; 3, c ; 4, 3ᵐ. — Finis naturalis voluntatis Dei est bonitas ejus, quam non potest non velle. 1ª. XIX, 1, 1ᵐ, 3ᵐ. — Error reducentium omnia in simplicem Dei voluntatem. 1ª. XIX, 5, 2ᵐ, 3ᵐ. XXIII, 5, c. — Deus non vult omne bonum, licet necessario sciat omne verum. 1ª. XIX, 3, 6ᵐ ; 6, 2ᵐ. — Voluntas Dei est causa rerum. 1ª. XIX, 4, o. XX, 2, c. XXV, 5, c. XLV, 6, c. XLVI, 1, c. 1-2ᵃᵉ. CX, 1,

c. 3ª. LXXXVI, 2, c. — Non aufert contingentiam a rebus, sed eam quibusdam imponit, et quibusdam necessitatem. 1ª. XIX, 8, o. 1-2æ. X, 4, o. — Ratio aliqua est voluntatis Dei. 1ª. XIX, 5, o. — Nihil est causa voluntatis Dei, nisi sua bonitas. 1ª. XIX, 5, o. — Ratio aliqua est voluntatis Dei, non ex parte ejus, sed ex parte voliti propter aliud. 1ª. XIX, 5, o. XIII, 5, c. — Voluntas Dei est omnino immutabilis, licet effectus ejus mutentur. 1ª. XIX, 3, 7, o. XXV, 8, c. 3ª. XLVI, 2, c. — Non movetur proprie, sed metaphorice a sola bonitate sua. 1ª. XIX, 1, 3m; 2, 2m. CV 2, 2m. — Duplex scilicet : antecedens, id est respectu voliti absolute, et consequens, id est respectu voliti cum conditionibus ejus. 1ª. XIX, 6, 1m. XXIII, 4, 3m. — Nihil fit contra voluntatem Dei consequentem, sed præter eam, et contra voluntatem ejus antecedentem. 1ª. XIX, 6, o. — Omne quod est præter vel contra voluntatem Dei antecedentem, obsequitur et servit voluntati ejus consequenti. 1ª. XIX, 6, o. — Votuntas Dei duplex scilicet : beneplaciti et signi ; quæ signa sunt quinque scilicet : prohibitio, præceptum, consilium, operatio et permissio. 1ª. XIX, 11, 12, o. XXIII, 5, c. — Voluntas signi in Deo dicitur tantum metaphorice, sed voluntas beneplaciti dicitur proprie. 1ª. XIX, 14, c. — Voluntas Dei semper et infallibiliter impletur. 1ª. XIX, 6, c. — Impossibile est præscientiam Dei falli, et ejus voluntatem et dispositionem cassari. 3ª. XLVI, 2, c. — Deus vult alia a se. 1ª. XIX, 2, o. — Solus Deus nihil extra se vult, nisi ratione suæ bonitatis. 1ª. LIX, 2, c. — Uno actu vult se, et omnia alia quæ vult. 1ª. XIX, 2, 4m; 5, c. XXVII, 5, 3m. XLI, 6, c. — Quidquid Deus vult, vult sub ratione boni communis, quod est sua bonitas quæ est bonum totius universi. 1-2æ. XIX, 10, c. — Multitudo volitorum non repugnat simplicitati Dei. 1ª. XIX, 2, 4m. — Tripliciter vult omnes homines salvos fieri scilicet : vel ut sit ibi distributio accommoda ; vel ut fiat distributio pro generibus singulorum, et non pro singulis generum ; vel voluntate antecedente, et non voluntate consequente. 1ª. XIX, 6, 1m. XXIII, 4, 3m. — Non potest velle malum culpæ, sed malum pœnæ per accidens tantum. 1ª. XIX, 9, o ; 10, 1m, 2m. XXII, 3, 3m. XLVIII, 6, c. 1-2æ. XXXIX, 2, 3m. LXXIX, 4, 2m. — Mala culpæ fiunt Deo non volente, nec nolente, sed permittente. 1ª. XIX, 9, 3m. 1-2æ. XXXIX, 2, 3m.

7ª Voluntas creaturæ movetur a solo Deo, ut a principio intrinseco. 1ª. LVII, 4, c. fin. CV, 4, o. CVI, 2, c. CXI, 2, o. 1-2æ. VI, 4, 1m. IX, 6, o. LXXX, 1, o; 3. fin. CXI, 4, c. 3ª. XVIII, 1, 1m. — Omnis motus, tam voluntatis quam naturæ, procedit a Deo sicut a primo movente. 1-2æ. VI, 1, 3m. IX, 4, 1m ; 6, c. LV, 4, 6m. LXXX, 1, 3m. CIX, 1, 9, c. 2-2æ. CIV, 4, c. — Movet hominem ad agendum tripliciter scilicet : proponendo appetibile, et mutando corpus, et movendo voluntatem. 1-2æ. VI, 1, 3m. — Motus voluntatis hominis disponuntur immediate a Deo ; intellectus autem mediantibus angelis ; corporalia vero interiora et exteriora ejus mediantibus angelis et cœlis, ut multiformia, mutabilia et defectibilia ab oppositis. 1ª. LXXIX, 4, c. CXIII, 1, c. CXV, 3, c ; 4, 2m. 1-2æ. IX, 5, 1m. — Solus Deus imprimere in voluntatem potest. 1ª. CV, 4, c. CVI, 2, c. CXV, 4, o. CXVI, 1, c. fin. 1-2æ. LXXV, 3, c. LXXX, 1, o. 3, 1m. 2-2æ. CLXXII, 2, 1m. — Solus Deus implet voluntatem, quia solus Deus movet eam sufficienter, ut objectum. 1ª. CV, 4, c. CVI, 2, c. CXI, 2, c. 1-2æ. II, 7, 8, c. III, 1, c. — Voluntas creaturæ potest conformari voluntati Dei quadrupliciter scilicet : materialiter, formaliter, effective et finaliter. 1-2æ. XIX, 10, c. — Voluntas, scientia et actio creaturæ potest et debet conformari voluntati, scientiæ et actioni Dei, secundum imitationem ; non autem secundum æquiparantiam. 1-2æ. XIX, 1m. — Virtus et rectitudo voluntatis humanæ principaliter consistit in hoc quod divinæ voluntati conformetur, et ejus sequatur imperium. 2-2æ. CIV, 4, 2m. — Conformitas voluntatis humanæ ad divinam attenditur secundum voluntatem rationis. 3ª. XVIII, 5, c, 2m. — Ad bonitatem voluntatis humanæ requiritur, quod conformetur voluntati Dei. 1-2æ. XIX, 9, o. — Quilibet homo tenetur conformare voluntatem suam voluntati Dei, in volito formaliter ; non autem materialiter, id est in quolibet particulari. 1-2æ. XIX, 10, o. XXXIX, 2, 3m. 2-2æ. CIV, 3, 3m. — Voluntas beatorum conformatur voluntati Dei in quolibet volito. 1-2æ. XIX, 10, 1m.

8. Potentia proprie convenit Deo. 1ª. XXV. 1, o. — Secundum propriam rationem principii, convenit Deo respectu actionum notionalium, secundum quas aliqua procedunt secundum rem, non autem respectu aliarum. 1ª. XLI, 4, 3m. — Potentia activa proprie convenit Deo, non autem passiva. 1ª. XXV, 1, o; 3, 1m. XLI, 4, 2m. — Est principium suæ actionis secundum rationem tantum ; sed est principium realiter suorum effectuum. 1ª. XXV, 1, 3m. XLI, 3, 4m. — Est ejus essentia. 1ª. XXV, 1, 2m. — Est infinita. 1ª. XXV, 2, o. — Duplex scilicet : absoluta, id est secundum se, et ordinata, id est, cum præscientia et voluntate. 1ª. XXV, 5, 1m. — Non est ad malum, quia est sua bonitas. 1-2æ. II, 4, 1m. — Circa potentiam Dei fuit duplex error scilicet : quod Deus agit ex necessitate naturæ, et quod divina sapientia limitatur ad hunc ordinem rerum, qui nunc est. 1ª. XXV, 5, c. — Potentia generandi est in Deo, 1ª. XLI, 4, o. — Est medium inter absolutum et relativum. 1ª. XLI, 5, o. — Significat essentiam in recto et relationem in obliquo. 1ª. XLI, 5, o. — Potentia generandi in divinis non continetur sub omnipotentia Dei. 1ª. XLII, 6, 3m. — Sumitur tripliciter scilicet active, et passive, et impersonaliter : prima convenit soli Patri ; secunda tantum Filio ; sed tertia cuilibet personæ. 1ª. XLI, 6, 1m. — Cum Pater sit principium generationis, et Pater et Filius sint principium spirationis, in Patre erit potentia generandi ; et in Patre et Filio potentia spirandi. 1ª. XLI, 4, 3m. — Eadem numero potentia generandi, est in Patre ut generet, et in Filio ut generetur. 1ª. XLI, 6, 1m. XLII, 6, 3m. — Deus est omnipotens. 1ª. XXV, 3, o. 3ª. XIII, 1, c. — Potest facere quidquid non implicat contradictionem. 1ª. VII, 2, 1m. XV, 3, 4, o. 3ª. XIII, 1, c. — Dispensare non potest, ut homini liceat non subdi ordini ejus, etiam in iis, secundum quæ homines ad invicem ordinantur. 1-2æ. C, 8, 2m. — Potest disponere agendo præter ordinem suæ providentiæ, quoad res subjectas ordini ; non autem quoad rationem ordinis quæ est in Deo. 1ª. CV, 6, c. — Divina potentia non est ita ordini ejus alligata, quin possit quandoque præter ordinem causarum secundarum aliquid agere, cum sibi placuerit ; ut patet in operibus miraculosis. 1ª. XXV. 5, c. — Deus non potest facere duo contraria, vel privationem et habitum, vel alia opposita esse simul in eodem. 1ª. CV, 2, 6, c. 2-2æ. LI, 4, c. — Non potest aliquid facere, quod non sit conveniens sapientiæ et bonitati ejus. 1ª. XXI, 4, c. — Potest facere quidquid olim fecit, nisi sit impossibile ratione præteriti. 1ª. XXV, 4, 2m. — Non potest reparare virginitatem perditam. 1ª. XXV, 4, 3m. — Potest facere quæ non facit et dimittere quæ facit. 1ª. XXV, 5, o. 3ª. I, 3, 3m. — Solus Deus potest mutare formam in formam, et materiam in materiam, et totum in totum. 3ª. LXXV, 4, c. 3m. — Potest transmutare omnem materiam in quamcunque formam. 3ª. XXVIII, 1, 5m. — Potest immediate movere materiam ad formam et omne corpus ad locum, et intellectum et voluntatem interius eam inclinando. 1ª. CV, 1, 2, 3, 4, o. CX, 2, c. — Non potest facere materiam esse sine forma. 1ª. LXVI, 1, o. — Potest facere raritatem et densitatem esse sine materia. 3ª. LXXVII, 2, 3m ; 7, 1m, 2m. — Potest facere Angelum non esse. 1ª. IX, 2, c. X, 5, c, 3m. — Potest immediate movere quodlibet corpus, quacunque mutatione possibili cuicunque creaturæ. 1ª. CV, 1, 6, c. — Potest immediate facere omnem effectum cujuscunque agentis, sine eo. 1ª. CV, 2, 6, c. 1-2æ. LI, 4, c. 3ª. LXXVII, 1, c. — Nullius rei virtus posset aliquid nisi per virtutem Dei, a quo est omnis virtus et virtutis conservatio, et ordo ad effectum. 1-2æ CIX, 1, c. — Hoc quod Deus in omnibus operatur secundum modum eorum non excludit quin quædam operetur, quæ natura operari non potest. 1-2æ. LI, 4, 2m. — Nihil prohibet esse aliquid in

potentia divina quod non vult, et quod non coutiuetur sub ordine quem statuit rebus. 1a. XXV, 5, 1m. — Solus Deus potest facere præter ordinem et cursum totius naturæ. 1a. CV, 6, o, CVI, 3, c. 3a. XLIII, 2, c. — Quidquid potest intelligi esse sine alio, Deus potest facere esse sine eo; non autem si posset intelligi, alio non intellecto, ut ens sine bono. 1-2æ CX, 4, 4m. — Potest facere universum, et quamlibet creaturam meliorem quam fecerit. 1a. XXV, 6; 8, c. — Qualibet re creata potest facere aliam meliorem, bonitate essentiali et accidentali. 1a. XXV, 5, 3m; 6, o. — Potest facere aliquid melius humanitate Christi, matre ejus, beatitudine et gratia secundum se; non autem ut relate, ad Deum. 1a. XXV, 6, 4m. 3a. VII, 12, 2m. X, 4, 3m. — Non potest peccare. 1a. XXV, 3, 2m LXIII, 1, c. 2-2æ. VI, 2, c, 2m. — In hac conditionali: *Deus potest peccare, si vult*, antecedens est impossibile: non enim potest Deus velle malum. 1a. XXV, 3, 2m. — Deus est causa peccati. 1-2æ. LXXIX, o. LXXX. 1, c. — Est causa mali pœnæ per accidens tantum, mali autem culpæ nullo modo est causa. 1a. XLVIII, 6, c. XLIX, 2, o. LXIII, 5, c. fin. 1-2æ. LXXXVII, 1, 2m. 2-2æ. XIX, 1, 3m. XXIV, 1, c. — Est causa excæcationis et obdurationis per accidens tantum, scilicet subtrahendo gratiam. 1a. XXIII. 3, 2m. 1-2æ. LXXIX, 3, o. 2-2æ. XV, 1, o. — Per se inclinat ad bonum, dando gratiam et virtutes, et directe ordinando ad bonum; sed inclinat ad malum per accidens tantum, scilicet non dando gratiam. 1-2æ. LXXIX, 1, 1m. — Est causa productiva cujuslibet rei. 1a. XXII, 2, c. XLIV, o. XLV. 2, c. LVI, 3m, LVII. 2, c. fin. LXI, 1, o, LXV, 3, c. LXXV, 5, 1m. LXXIX, 2, c. CIII, 5, 7, c. 1-2æ, LXXIX, 2, c. XCIII, 1, c. — Est causa omnium efficiens. exemplaris et finalis. 1a. XLIV, 1, 2, 3, o. LXV, 2, o. CIII, 2, o. CV, 5, c, 1-2æ, LXXIX, 2, c. — Est causa omnis motus tam voluntatis quam naturæ. 2-2æ. VI, 1, 3m. — Immediate producit omnia. 1, LXV, 3, c. 3a. VI, 1, 1m. — Agit mediantibus aliis causis, non ex insufficientia ejus, sed ut dignitatem causandi communicet creaturis. 1a. XXII, 3, c; 8, 2m. CIII, 6, c, 2m. CVI, 4, c. — Bonitas, liberalitas, justitia et misericordia Dei differenter producunt res. 1a. XXI, 3, c. — Deus produxit creaturas non ex necessitate. 1a. XIX, 4, o. XXV, 5. o. XXVIII, 1, 3m. XXXII, 1, 3m. XLV, 6, c. L, 1, c. LXI, 2, 1m. XCIV, 3, o. CV, 1, 2m. 1-2æ. LXVI, 1, 3m. CIX, 1, c. 3a. L, 2, 3m. — In productione rerum finem aliquem intendit, scilicet divinam bonitatem, 1a. XXV, , c.

DEVOTIO. Devotio est spiritualis actus voluntatis, prompte tradendi se ad famulatum Dei. 2-2æ. LXXXII, 1, o. 2, c. LXXXIII, 3, 1m. — Est principalis actus religionis virtutis 2-2æ. LXXXII, 2, o. LXXXIII, 3, 1m; 15, c. CIV, 3, 1m. — Est pinguedo animæ causata a charitate, et conservans eam. 2-2æ. LXXXII, 2, 2m; 3, c. — Causa devotionis triplex scilicet: extrinseca et principalis, id est Deus, et intrinseca duplex, scilicet: contemplatio bonitatis Dei ejusque beneficiorum, et consideratio propriorum defectuum excludens præsumptionem. 2-2æ. LXXXII, 3, o; 4, c. — Consideratio eorum quæ sunt apta excitare dilectionem Dei, causat devotionem, sed consideratio distrahentium mentem a divinis, impedit eam. 2-2æ. LXXXII, 3, 1m. — Ea quæ pertinent ad humanitatem Christi maxime excitant devotionem manuducendo, licet devotio sit circa ea quæ sunt divinitatis, vel etiam utrumque. 2-2æ. LXXXII, 3, 2m. — Devotio primo et per se causat delectationem et lætitiam; secundario autem et per accidens causat tristitiam. 2-2æ, LXXXII. 4, o. — Qui semel orat devote, remanet devotior per plures dies. 2-2æ. LXXXIII, 14, 4m. CII, 2, 2m. — Mens semel ad devotionem excitata facilius postea ad devotionem pristinam revocatur; ideo ad hoc orationes crebræ sunt necessariæ. 2-2æ. CLXXI, 2, 2m. — Devotio an sanctos non terminatur ad eos, sed transit in Deum, devotio vero ad dominos temporales est alterius rationis, 2-2æ. LXXXII, 2, 3m. — Abundat in simplicibus mulieribus propter humilitatem, elationem comprimendo; sed scientia. et quælibet perfectio subjecta Deo auget devotionem. 2-2æ. LXXXII, 3. 3m.

DEXTRUM. Dextrum et sinistrum et aliæ differentiæ situs sunt in inanimatis quoad nos tantum; in animatis vero sudt secundum se. 1a. XIII, 7, c,

DIABOLUS. Diabolus dicitur esse deus hujus sæculi non creatione, sed quia sæculariter viventes ei serviunt, eo modo loquendi quo Apostolus loquitur dicens: *Quorum Deus venter est*. 1a. LXV, 1. c. fin. CXIV, 3, 2m. 1-2æ. I, 3.

DIACONUS. Diaconus non est proprius minister alicujus sacramenti. 3a. LXVII, 1, o. — Est proprius dispensator sanguinis Christi, non autem corporis Christi, nisi de licentia episcopi vel presbyteri, vel in necessitate. 3a. LXXXII, 3, o. — Non licet ei tangere corpus Christi, quia non habet manus consecratas. 3a. LXXXII, 3, o. — Ad diaconum pertinet assistere et ministrare majoribus sacerdotibus, in omnibus agendis circa sacramenta Ecclesiæ. 3a. LXVII, 1. c. LXXI, 4, c. — Et purgare tantum, id est ejicere immundos et disponere fideles per admonitiones; sed ad sacerdotes pertinet etiam illuminare, id est tradere sacrumenta; ad episcopos vero perficere. 3a. LXIV, 1, 1m. LXVII, I, 1m, 2m. LXXXII, 3. 3m.

DIALECTICUS. Dialectica scientia est tantum una in speculabilibus; demonstrativæ vero scientiæ sunt plures. 1-2æ. LVII, 6, 3m. 2-2æ. LI, 4, 2m.

DICERE. Dicere proprie importat principaliter respectum ad verbum, secundario autem ad rem intellectam; ideo in divinis convenit tantum Patri. 1a. XXXIV, 1, 3m. 3a. XXXIX, 8, 2m. — Se habet tripliciter ad illud quod dicitur, scilicet: enuntiative, causative seu imperative et optative. 2-2æ. LXXVI, 1, c. — Dicere Dei sumitur dupliciter scilicet: pro formatione verbi et pro expressione ejus; primum est æternum, non autem secundum. 1a. XXXII, 1, 3m. XLVII, 1, c. fin. LXV, 4, c. fin. LXVII, 4, c, 2m. LXXIV, 3, 1m, 3m, 5m. — Per hoc quod dicitur in Scriptura: *Dixit Deus*, importatur divinum imperium. 1a. LXXIV, 4, 1m. — Dici ut verbum convenit tantum Filio in divinis; sed dici ut res convenit singulis personis, toti Trinitati, essentiæ Dei. 1a. XXXIV, 1, 3m.

DIES. Dies dicitur dupliciter scilicet: naturalis continens viginti quatuor horas, et artificialis, scilicet a claritate solis. 3a. LIII, 2, 3m. — Naturalis, secundum Ecclesiam, incipit in media nocte, non autem dies artificialis. 3a. LXXX, 8, 5m. — Non terminatur in vespere, sed in mane secundum Chrysostomum. 1a. LXXIV, 3, 6m. — De operibus septem dierum in principio Bibliæ. 1a. LXVII, usque LXXV, o. — Septem dies fuerunt unum instans secundum cognitionem septem operum Dei in mente angeli, secundum Augustinum; licet secundum alios fuerint vere septem dies successive. 1a. LVIII. 6, c; 7, 1m. LXVIII, 1, c. LXIX, 1, c. LXX, 1. 1m. LXXIV, 1, 2, o. — Diversæ res diversimode præfuerunt in operibus septem dierum. 1a. LXXIII, 1, 3m. XC, 4, o. XCI, 2, 4m. XCII, 4, 3m. CXVIII, 3, 1m. — Dies primi, scilicet creationis, a luce in noctem computantur propter futurum hominis lapsum, sed e converso triduum Christi in sepulcro propter reparationem hominis. 3a. LI, 4, 1m. LIII, 2, 3. fin. — Prima dies dicitur habuisse vespere, et non mane. 1a. LXIII, 6, 4m. — Dies dominicus succedit Sabbato ex statuto Ecclesiæ, et consuetudine Christianorum. 1-2æ. CIII, 3, 4m. 2-2æ. CXXII, 4, 4m. — Dies in qua res creatæ sunt, scilicet prima, non debuit benedici, seu sanctificari. 1a. LXXIII, 3, 2m. — De secunda die non dicitur: *vidit Deus*, pluribus rationibus. 1a. LXXIV, 3, 3m. — In tertia die informitas terræ removetur secundum Augustinum. 1a. LXIX, 1, 2, c. princ. — Die quarta producuntur luminaria quæ moventur in cœlo, ad ornatum ipsius. 1a. LXX, 1, c. — Die quinta producuntur aves et pisces, ad ornatum medii elementi; qui habent motum in aere et aqua, quæ pro uno elemento accipiuntur. 1a. LXX, 1, o. LXXI, o. — Die sexta producuntur animalia, quæ habent motum in terra, ad ornamentum ipsius. 1a. LXX, 1, c. LXXII. o, — Dies scptima debuit benedici, et sauctifi-

cari. 1ª. LXXIII, 3, o. — Dici septimæ convenit completio operum Dei, et requies ejus. 1ª. LXXIII, 1, 2, o.

DIFFERENTIA. Differentia est nobilior genere, sicut determinatum indeterminato, et proprium communi, non autem sicut alia natura. 1ª. L, 4, 1ᵐ. LXXV, 7, 2ᵐ. — Complet essentiam generis. 1-2ᵆ. LXVII, 5, c. — Differentia et genus secundum considerationem realem et metaphysicalem, fundantur super diversas naturas necessario, non autem logice. 1ª. L, 2, 1ᵐ. — Id a quo sumitur differentia, se habet ad illud a quo sumitur genus, ut actus ad potentiam. 1ª. III, 5, c. L, 2, 1ᵐ. LXXXV, 3, 4ᵐ; 5, 3ᵐ. 1-2ᵆ. LXVII, 5, c. — Differentia completiva speciei sumitur a forma; genus a materia communi; sed particulare a materia individuali. 1ª. LXXXV, 5, 3ᵐ. — Differentia significat totum compositum, sicut et species, licet sumatur a parte formali, et genus a parte materiali, licet genus, significet totum. 1ª. LXXXV, 5, 3ᵐ. 1-2ᵆ. LXVII, 5, c. — Est in genere tantum in potentia; ideo non participat genus nec est de intellectu ejus, nec e converso. 1ª. III, 5, c. — Importat distinctionem formæ. 1ª. XXXI, 2, 2ᵐ. — Differentia est forma generis, in quantum facit ipsum esse actu; sed genus est formalius specie, in quantum est universalius. 1-2ᵆ. XVIII, 7, 2ᵐ. — Remota differentia non remanet genus idem numero. 1-2ᵆ. LXVII, 5, c. — Differentia formæ proveniens ex sola dispositione materiæ, non facit diversitatem secundum speciem, sed tantum secundum numerum. 1ª. LXXXV, 7, 3ᵐ. — Differentia secundum speciem est propter finem; sed differentia secundum numerum est propter materiam. 1ª. LXII, 6, 3ᵐ. — Differentiæ essentiales sunt nobis ignotæ. 1ª. XXIX, 1, 3ᵐ. — Sæpe nominantur ex accidentibus. 1ª. XXIX, 1, 3ᵐ. LXXVII, 1, 7ᵐ. 1-2ᵆ. XLIX, 2, 3ᵐ. — Differentiæ per se, scilicet contentæ virtualiter in genere, constituunt veras species ejus, non autem differentiæ extraneæ, nisi improprie. 1-2ᵆ. XVIII, 7, c. XXXV, 8, c. — Quæ consequuntur diversitatem specierum, possunt esse in rebus ejusdem speciei; non autem quæ constituunt species. 1-2ᵆ. LXXII, 5, c. — Divisio generis in species non est semper per veras differentias. 1-2ᵆ. XLIX, 2, 3ᵐ. — Differentia triplex inter homines, secundum habitus et actus animæ rationalis scilicet: secundum diversas gratias gratis datas, secundum duplicem vitam contemplativam et activam, et secundum diversos status et officia. 2-2ᵆ. CLXXI, princ. — Differentia in formis esse non potest, nisi secundum quod una est perfectior alia. 1ª. XXXI, 2ᵐ, 2.

DIFFERRE. Differre proprie est semper aliud, et est per relativum; sed diversum est absolutum, et seipso, vel alio; ideo omne differens est diversum, et non e converso. 1ª. III, 8, 3ᵐ. LXXX, 1, 3ᵐ. — Simplicia seu prima non proprie differunt, scilicet per aliud, sicut composita seu secunda; sed sunt diversa, scilicet seipsis tantum. 1ª. III, 8, 3ᵐ. XC, 1, 3ᵐ. — Differre specie contingit dupliciter scilicet: in diversis speciebus completis, vel secundum diversos gradus in generatione ejusdem speciei. 1-2ᵆ. LXXII, 7, c. — Propter divinam simplicitatem, consideratur in divinis duplex realis identitas eorum quæ differunt in rebus creatis. 1ª. XL, 1, 1ᵐ.

DIFFICILE. Difficile est id quod transcendit potentiam secundum naturam vel propter impedimentum. 1ª. XLII, 2, 2ᵐ; 4, 1ᵐ. — Difficultas operandi duplex scilicet: ex magnitudine operis, vel ex defectu voluntatis; prima auget meritum, secunda vero minuit illud. 1-2ᵆ. CXIV, 4, 2ᵐ. 2-2ᵆ. CLV, 4, 2ᵐ. — Ratio virtutis magis consistit in bono quam in difficili; ideo magnitudo ejus magis mensuranda est secundum rationem boni, quam secundum rationem difficilis. 2-2ᵆ. CXXIII, 12, 2ᵐ. CXXXVII, 1, 1ᵐ. fin. CXLI, 8, 2ᵐ. — Opera virtutum sunt difficilia. 2-2ᵆ. CVII, 4, o. — Opus virtutis habet duplicem difficultatem scilicet: ex specie actus, ut in fortitudine et temperantia, et ex diuturnitate, ut in perseverantia. 2-2ᵆ. CXXXVII, 1, c. — Difficultas in actibus virtutum duplex scilicet: in inveniendo medium rationis et in refrenando passiones. 2-2ᵆ. CXXIX, 2, c. — Ubi est specialis difficultas, ibi requiritur specialis virtus. 1-2ᵆ. CXXXVII, 1, c. — Difficultas duplex circa actus virtutum habentium materiam exteriorem scilicet: propter excessum passionum principaliter, vel principaliter propter magnitudinem objecti. 2-2ᵆ. CXXIX, 2, c. CXXXIV, 3, 3ᵐ. — Difficultas vitandi peccatum duplex scilicet: propter vehementiam passionis, ut ira, vel propter latentiam, ut superbia. 2-2ᵆ. CLXII, 6, 1ᵐ.

DIFFINITIO. Definitio non potest esse falsa, nisi per accidens, scilicet ratione duplicis compositionis. 1ª. XVII, 3, c. LVIII, 5, c. LXXXV, 6, c. — Doctores et philosophi negligunt modum definitionis, et tangentes principia prætermittunt formam syllogismi, ponentes ea ex quibus syllogismus formari potest. 2-2ᵆ. IV, 1, c. — Cum demonstratur causa per effectum, necesse est uti effectu, loco definitionis causæ. 1ª. I, 7, 1ᵐ. II, 2, 2ᵐ — Unius rei est tantum una diffinitio perfectissima, scilicet: per omnes causas; sed sunt plures per diversas causas, vel proprietates. 1-2ᵆ. LV, 4, c. — Unumquodque definitur et denominatur secundum illud quod convenit ei primo et per se; non autem per illud quod convenit ei per aliud 3ª. LX, 4, 1ᵐ. — Materia communis ponitur in definitione speciei: non autem materia individualis. 1ª. XXIX, 2, 3ᵐ. LXXV, 4, c. LXXXV, 1, 2ᵐ. — Definitio naturalium significat formam et materiam. 1ª. XXIX, 2, 3ᵐ. LXXV, 4, c. LXXXV, 1, 2ᵐ. — Nomina intentionum quandoque ponuntur in definitione rerum, quando nomina non sunt imposita rebus, ut in definitione personæ. 1ª. XXIX, 1, 3ᵐ. — Singulare non definitur 1ª. XXIX, 1, 1ᵐ. — Nomen pertinens ad communem rationem singularitatis definiri potest, ut persona et hujusmodi. 1ª. XXIX, 1, 1ᵐ. — Definitio et scientia sunt tantum entium, non secundum modum rei sed secundum modum intellectus. 1ª. XLIV, 3; 4ᵐ. — Partes rei vel definitionis sunt prius notæ quam totum vel definitum; sed, ut partes, est e converso. 1ª. LXXXV, 2, 2ᵐ, 3ᵐ.

DIGESTIO. Digestio est completio a calore naturali. 3ª. LXXIV, 5, 3ᵐ.

DIGNITAS. Dignitas est de absolutis; ideo est eadem in patre et filio. 1ª. XLII, 4, 2ᵐ.

DILIGENTIA. Diligentia idem est quod sollicitudo; ideo requiritur in omni virtute, sicut etiam sollicitudo. 2-2ᵆ. LIV, 1, 1ᵐ.

DILUCULUM. Diluculum potest dici pars diei et noctis. 3ª. LI, 4, 3ᵐ.

DIMENSIO. Dimensio situs est de ratione quantitatis dimensivæ. 3ª. LXXVII, 2, c. — Additio quantitatis non tollit essentiam dimensionis. 3. LXXVII, 8, 4ᵐ. — Dimensio corrumpitur tripliciter scilicet: per additionem, divisionem et diminutionem. 3ª. LXXVII, 4, o. — Quantitas dimensiva est aliquorum dupliciter scilicet: per se et per accidens, vel proprie et similitudinarie; primo modo convenit corporibus, sed secundo modo convenit etiam aliis. 1ª. III, 1ᵐ, 3ᵐ.

DIONYSIUS. Dionysius dicit in quadam epistola super Joannem, quod Christus operabatur divinitus ea quæ sunt hominis, et hoc monstrat Virgo supernaturaliter concipiens, et aqua instabilis, terrenorum pedum sustinens gravitatem. 3ª. XXVIII, 2, 3ᵐ. XLV, 2, c.

DISCIPLINA. Disciplina est pars potentialis justitiæ, contenta sub humanitate. 2-2ᵆ. LXXX, 3ᵐ.

DISCORDIA. Discordia importat disgregationem quamdam voluntatum in diversa. 2-2ᵆ. XXXVII, 1, c. 3ᵐ. — Discordia per se, id est ex intentione deliberata dissentiendi a bono Dei vel proximi, est peccatum mortale; non autem si per accidens. 2-2ᵆ. XXXVII, 1, o. XLII, 2, 2ᵐ. — Principaliter oritur ex inani gloria, secundario autem ex invidia. 2-2ᵆ. XXXVII, 2, o. XXXVIII, 2, c. CXXXII, 5, c.

DISPENSATIO. Dispensatio importat commensuratam distributionem, vel applicationem alicujus communis ad singula. 1-2ᵆ. XCVII, 4, c. 2-2ᵆ. LXXXVIII, 10, 1. — Nunquam dispensandum est in præjudicium boni communis. 1-2ᵆ. XCVII, 4, 1ᵐ. C, 8, c. — Omnis dispensatio a prælato debet fieri ad honorem Christi, vel ad utilitatem Ecclesiæ. 2-2ᵆ. LXXXVIII, 12, c. — Infidelis est qui

dispensat non habens intentionem ad bonum commune; imprudens autem, non habens rationem dispensandi. 1-2æ. XCVII, 4, c. — Dispensatio non potest fieri contra præcepta juris naturalis communia, sed tantum contra ea quæ sunt quasi conclusiones eorum. 1-2æ, XCVII, 4, 5m. 2-2æ. CXLVII, 4, 1m. — Solus Deus potest dispensare in præceptis divinis, non autem Papa. 1-2æ. XCIV, 5, 2m. XCVII, 3, 1m; 4, 3m. CVII, 8, o. 2-2æ. LXXXIX, 9, 1m. — Omnia præcepta Decalogi sunt omnino indispensabilia, etiam a Deo. 1-2æ. XCIX, 5, c. C, 8, 2m. — Præcepta continentia intentionem legislatoris scilicet: conservationem boni communis, vel ordinem justitiæ et virtutis, ut omnia præcepta Decalogi. sunt omnino indispensabilia. 2-2æ. C, 8, o. — Cum dispensatur in aliqua lege humana, non fit ut legi humanæ non obediatur, quod esset contra legem naturæ et mandatum divinum; sed fit ut hoc quod erat lex, non sit lex in hoc casu. 2-2æ. LXXXVIII, 10, 2m. — Facilius dispensatur in gradibus prohibitis consanguinitatis et affinitatis, circa personas excellentes, sine acceptione personarum, propter pacem communem. 1-2æ. XCVII, 4, 2m. 2-2æ. LXIII, 2, 2m. — In publica lege humana nullus potest dispensare, nisi ille a quo lex habet auctoritatem, vel cui ille commiserit. 1-2æ. XCVII, 4, 3m. — Inferior potest dispensare in præceptis superioris, quando sibi permittitur a superiori; non autem aliter. 1-2æ. XCVII, 4, 3m. — Rectores multitudinis possunt dispensare in legibus humanis quando deficiunt in aliquo casu, vel necessitas imminet, vel quando non expediunt alicui personæ. 1-2æ. XCVI, 6, c. XCVII, 4, o. C, 8, c. 2-2æ. LXXXVIII, 10, c, 2m. LXXXIX, 9, o. CXLVII, 4, c, 1m.

DISPOSITIO. Dispositio semper importat ordinem habentis partes. 1-2æ. XLIX, 1, 3m; 2, 1m. — Potest dici tam ratio ordinis rerum in finem, quam ratio ordinis partium in totum; providentia vero primum tantum. 1ª. XXII, 1, c. fin. — Sumitur dupliciter scilicet: pro genere habitus, et ut dividitur contra habitum, et hoc dupliciter scilicet: vel ut diversæ species vel ut imperfectum contra perfectum in eadem specie. 1-2æ. XLIX, 2, 3m. — Triplex scilicet: vel secundum locum, id est prædicamentum situs; vel secundum potentiam, id est præparatio ad habitum; vel secundum speciem, id est habitus; sed dispositio tertio modo fit habitus, non autem secundo modo. 1-2æ. XLIX, 1, 3m; 2, 3m; 4, c. XLVIII, 4, 4m. — Duplex scilicet: dispositio removens et dispositio perficiens. 1-2æ. LXXXVIII, 3, c. — Duplex scilicet: materiæ et agentis; prima est tantum entium, secunda vero est etiam non entium, ut prædestinatio. 1ª. XXIII, 2, 3m. — Dupliciter se habet ad id ad quod disponit scilicet: ut via ad perfectionem et ut effectus; secundo modo manet cum perfectione, non autem primo modo. 3ª. IX, 3, 2m. — Tripliciter se habet ad id ad quod disponit scilicet: ut idem in eodem, in eodem ut non idem, et ut nec idem nec in eodem. 1-2æ. LXXIV, 4, 3m. — Dispositio quæ dividitur contra habitum, ut imperfectum contra perfectum in eadem specie, fit habitus; non autem quæ dividitur contra habitum, ut diversa species. 1-2æ. XLIX, 2, 3m. LXXXVIII, 4, 4m. — Omne subjectum dispositionis, vel habitus requirit tria scilicet: compositionem subjecti ex actu et potentia, indeterminationem ad multa et concursum plurium accidentium. 1-2æ. XLIX, 4, o. — Nulla dispositio vel habitus ad operationes est principaliter in corpore, sed tantum dispositio ad formam; non autem habitus proprie. 1-2æ. L, 1, o; 2, c. — Difficile mobile diversificat habitum a dispositione, non autem ab aliis speciebus qualitatis. 1-2æ. XLIX, 2, 3m. — Habitus vel dispositio non est in Deo nec in angelis, nec in cœlis, nec in elementis. 1-2æ. XLIX, 4, c. — Ejusdem est disponere ad finem et ad finem perducere, vel per se, vel per suos subditos. 1-2æ. XCVIII, 2, 3, c. — Dispositio eorum quæ sunt ad finem, attenditur secundum rationem finis. 1-2æ. XCV, 3, c. CII, 1, c. 2-2æ. XXXIII, 2, 6, c. — Omne quod elevatur ad formam altiorem sua natura, requirit dispositionem supra naturam suam. 1ª. XII, 5, c. — Quilibet artifex etiam artifex divinus, intendit operi suo inducere dispositionem optimam respectu sui finis, non autem optimam simpliciter. 1ª. XLVII, 2, 1m. XCI, 3, 1m. — Dispositio patientis est in eodem subjecto cum forma ad quam disponit, non autem dispositio agentis. 1-2æ. LXXIV, 4, 3m. — Forma non necessario consequitur dispositionem nisi per virtutem agentis, quod causat dispositionem. 1-2æ. CXII, 3, 3m. — Dispositio sequitur naturaliter formam et perfectionem ad quam disponit, licet præcedat eam via generationis. 3ª. VII, 13, 2m. — Prima dispositio materiæ est quantitas dimensiva. 3ª. LXXVII, 2, c. — Dispositio materialis non est causa simpliciter, sed secundum quid. 2-2æ. XXVII, 3, c. — Forma semper est in materia disposita; non quidem respectu primi effectus formæ, scilicet esse actu, sed respectu effectuum posteriorum. 2-2æ. LXXVI, 6, 1m. — Dispositio est in eodem subjecto cum eo ad quod disponit propinque. 3ª. LXIII, 4, 1m. — Dispositio subjecti est prior naturaliter susceptione formæ; sed est posterior actione agentis. 1-2æ. CXIII, 8, 2m. — Omnis dispositio inordinata habet unitatem specificam a sua causa, sed unitatem numeralem habet a suo subjecto. 1-2æ. LXXXII, 2. c.

DISPUTATIO. Contentio in disputatione importat quamdam acrimoniam locutionis. 2-2æ. XXXVIII, 1, c. — Disputatio cum infideli intentione confutandi errores, vel causa exercitii, est laudabilis; sed absint rudes, nisi ab infidelibus tententur. 1-2æ. X, 7, o.

DISSENSIO. Dissensio duplex scilicet: ad se et ad alterum; et utraque opponitur paci sed tantum secunda opponitur concordiæ. 2-2æ. XXIX, 1, 3m.

DISTANTIA. Distantia et propinquitas creaturæ ad Deum est similitudo vel dissimilitudo, non autem secundum locum. 1ª. VIII, 1, 3m. — Corruptibilia plus distant a Deo, quam incorruptibilia; ideo debilius esse recipiunt. 1ª. LXV, 1, 1m.

DISTINCTIO. Distinctio duplex scilicet: formalis, id est specifica, et materialis, id est numeralis. 1ª. XXX, 3, c. XLVII, 1, 2, c. — Numeralis est propter specificam, quia specifica est nobilior. 1ª. XLVII, 2, c. — Formalis semper requirit inæqualitatem. 1ª. XLVII, 2, c. — Omnia quæ dicuntur secundum ordinem ad aliquid, distinguuntur secundum distinctionem eorum ad quæ dicuntur. 1-2æ. LIV, 2, 1m. — Prima distinctio rerum a principio fuit solum a Deo, ad perfectionem universi. 1ª. XLVII, 1, o. LXV, 3, 2m. — Distinctio potentiarum non est secundum materialem, sed secundum formalem distinctionem objectorum, quæ est secundum rationem. 1ª. LIX, 2, 2m. LXXVII, 3, 3m. LXXX, 1, 2m. 2-2æ. XVII, 6, 1m. XLVII, 5, c. — Ea quæ non conveniunt in una potentia, ut differentiæ, generalissima, et materiæ seipsis distinguuntur. 1ª. LXXXV, 1, 2m. — Omnis distinctio formalis est per aliquam oppositionem. 1ª. XXXVI, 2, c. — In divinis nulla est distinctio realis, nisi per oppositas relationes originis. 1ª. XXVII, pr. XXVIII, 3, c. XXIX, 4, c. XXX, 2, c. XXXII, 3. c, 3m. XXXVI, 2, c, 1m. XL, 2, 3, o. XCIII, 5, c. — Distinctio realis in personis divinis stat cum identitate essentiæ. 1ª. XXVIII, 1, o. — Non est per divisionem alicujus communis, quia essentia communis remanet indivisa; sed oportet distinguentia constituere personas. 1ª. XL, 2, 3, o. — Est minima secundum quantitatem et est maxima secundum dignitatem et causalitatem. 1ª. XL, 2, 3m. — Proprietates in divinis determinant et distinguunt personas, non autem essentiam. 1ª. XL, 1, 2m. — Personæ divinæ constituuntur et distinguuntur per origines; sed primo et principalius per relationes. 1ª. XL, 2, c. fin. — Relatio, ut relatio, non constituit nec distinguit personas divinas; sed ut divina. 1ª. XL, 2, o. — Remotis relationibus, personæ divinæ non distinguerentur. 1ª. XLIX, 3, o. 3ª. III, 3, 3m. — Relationes divinæ distinguuntur ab invicem realiter, re relativa; non autem re absoluta. 1ª. XXVIII, 3, o. XXX, 1, c; 2, c.

DIUTURNITAS. Diuturnitas auget amorem amici præsentis; absentis autem diminuit. 2-2æ. XLIX, 2, 2m.

DIVERSITAS. Diversitas in Deo nulla est. 1ª. XXXI 2, c. 1m. — Diversitas speciei sumitur a forma. 1-2æ. XXIII,

1, c LIV, 1, 1m. — Materia secundum se diversificat genus ; sed distinctio materiæ per quantitatem diversificat tantum individua. 1ª. L, 4, c. 1-2æ. XXIII, 1, c. LIV, 1m. — Diversitas materiæ diversificans formam, diversificat speciem. 2-2æ. CLIV, 1, 1m.

DIVINATIO. Divinatio non dicitur de his quæ humana ratione prænosci possunt, vel ex necessitate vel ex causis, neque etiam de contingentibus futuris, revelante Deo. 2-2æ. XCV, 1, c. — Deus solus cognoscere potest futura contingentia, siquidem solus in sua æternitate omnia videt quasi præsentia. 2-2æ. XCV, 1, c. — Si quis hujusmodi futura prænuntiare, aut prænoscere quocunque modo præsumpserit, nisi Deo revelante, manifeste usurpat sibi quod Dei est, et ex hoc aliqui divini dicuntur. 2-2æ. XCV, 1, c. — Divini enim dicti sunt, secundum Isidorum, quasi Deo pleni ; divinitate enim se plenos simulant, et astutia quadam fraudulentiæ, hominibus futura conjectant. 2-2æ. XCV, 1, c. — Homo habet naturalem inclinationem ad cognoscendum futura, secundum modum humanum; non autem secundum indebitum divinationis modum. 2-2æ. XCV, 1, 3m. — Divinatio non dicitur ab ordinata participatione alicujus divini, sed ab indebita usurpatione ejus quod Dei est. 2-2æ. XCV, 1, c, 1m. — Si hujusmodi divinatio causetur ex revelatione dæmonum, cum quibus pacta habentur vel expressa vel tacita, erit divinatio illicita et superstitiosa. 2-2æ. XCV, 6. fin. — Divinatio igitur est indebita usurpatio prænuntiandi futuros eventus. 2-2æ. XCV, 1, o. — Semper est peccatum, quia semper in malam partem accipitur, secundum Hieronymum. 2-2æ. XCV, 1, c. fin. — Provenit ex operatione dæmonum ; ideo est species superstitionis. 2-2æ. XCV, 2, o ; 3, c, princ. — Est species curiositatis, ratione finis ; sed quoad modum operis est species superstitionis. 2-2æ. XCV, 2, 1m. — Genus divinationis triplex scilicet : necromantia, augurium et sortilegium, quorum quodlibet multas habet species. 2-2æ. XCV, 3, o. — Divinatio facta per invocationem dæmonum, per astra, somnia, auguria vel sortes, non est licita, sed superstitiosa. 2-2æ. XCV, o. XCVI, 1, o. — Dæmones possunt divinari verum tripliciter scilicet : subtilitate naturæ, revelatione et experientia. 1ª. LXIV, 1, 5m. 2-2æ. CLXXII, 5, 1m, ; 6, o.

DIVINUM. Divinum prædicatur de essentia et de personis divinis. 3ª. XVI, 3. 3m.

DIVISIO. Divisio duplex scilicet : secundum quantitatem et secundum formam ; prima est posterior uno ; secunda vero prior ; ideo definit unitatem. 1ª. XXX, 3, c. — Continuum mathematice dividitur in infinitum secundum eamdem proportionem ; non autem secundum eamdem quantitatem, sed per minorem. 1ª. XLVIII, 4, 3m. 1-2æ. LXXXV, 3, c. — Unumquodque potest per se dividi, secundum illud quod in ejus ratione continetur, non autem per alia. 1-2æ. XCV, 4, c. — Res dividitur per se, per id solum quod convenit ei secundum genus. 1-2æ. XVIII, 7, c. — Partes divisionis univocæ, sunt coæquæ secundum rationem generis, licet altera earum sit prior secundum rem ; sed in analogis una earum semper est prior re et ratione. 1-2æ. LXI, 1, 1m. — Omnis pluralitas sequitur aliquam divisionem. 1ª. XXX, 3, c. — Divisorum ex oppposito aliqua sunt simul secundum rem et secundum rationem, ut species animalis et coloris ; aliqua simul secundum rationem ; sed unum est prius secundum rem, ut species numeri, figuræ et motus ; aliqua, quorum unum est prius alio secundum rem et secundum rationem, ut substantia accidente. 1ª. LXXVII, 4, 1m. 1-2æ. XXIX, 2, 1m.

DIVITIÆ. Divitiæ duplices scilicet : corporales et spirituales ; secundæ sunt veræ, non autem primæ. 2-2æ, CXXVI, 1, 3m. — Duplices scilicet : naturales et artificiales ; primæ appetuntur finite, secundæ dum habentur appetuntur finite, sed dum non habentur, infinite. 1-2æ. II, 1, c. 3m. XXX, 4, o. — Causant tria mala, quæ vitantur per paupertatem scilicet : sollicitudinem, elationem et amorem earum. 2-2æ. CLXXXVIII, 7, c. — Divitiæ non sunt finis œconomicæ, sed bene vivere. 2-2æ. L, 3, 1m. — In quantum prosunt ad virtutes, sunt bonæ, sed sunt malæ in quantum impediunt ; similiter et paupertas. 2-2æ. CXXVI, 1, 3m. — Deus dat aliquibus abundantiam divitiarum, ut meritum bonæ dispensationis acquirant. 2-2æ. CXVII, 1, 1m. CXXVI, 1, 3m. — Difficile est inter divitias charitatem servare, quia impediunt eam principaliter alliciendo animum et distrahendo. 2-2æ. CLXXXV, 3, 4m. CLXXXVIII, 7, c. — Sunt viles, vanæ et mutabiles, et ideo debent contemni. 2-2æ. CXXVI, 1, 3m. — Divitiæ de consilio abdicantur per perpetuam paupertatem ; deliciæ carnis, per perpetuam castitatem, et superbia vitæ, per obedientiæ servitutem. 1-2æ. CVIII, 4, c. fin. 2-2æ. CLXXXVI, 6, o.

DOCERE. Docere est actus vitæ activæ, quoad actum exteriorem et interiorem, ut dirigit ad opus ; sed est actus contemplativæ secundum actum interiorem absolute. 2-2æ. CLXXXI, 3, o. — Dicitur dupliciter scilicet : principaliter infundendo lumen, et instrumentaliter dirigendo. 1ª. CVII, 1, o. CXVII, 1, o. 2-2æ. CLXXIII, 2, c. 3ª. LXIX. 5, 2m. — Christus convenienter multa docuit in parabolis. 3ª. XLII, 3, o. — Docere per modum exhortationis private convenit mulieri, non autem publice prædicare. 2-2æ. CLXXVII, 2, o. 3ª. LV, 1, 3m. LXVII, 4, 2m. — Nullus potest seipsum proprie docere. 1ª. CXVII, 1, 4m. — Docere habet duplicem materiam scilicet : scientiam et discipulum ; ideo construitur cum duplici accusativo. 2-2æ. CLXXXI, 3. c. — Ad docendum alios in divinis tria requiruntur scilicet : plenitudo cognitionis, vis probandi et pronuntiatio. 1-2æ. CXI, 4, c. — Prædicator, docendo debet facere tria scilicet : instruere, delectare et flectere. 2-2æ. CLXXVII, 1, c.

DOCILITAS. Docilitas est aptitudo bene acquirendi rectam opinionem ab alio, sicut solertia a seipso. 2-2æ. XLVIII, c. XLIX, 3, o ; 4, c. — Docilitas secundum aptitudinem est a natura ; sed ad ejus consummationem plurimum valet studium. 2-2æ. XLIX, 3, 2m.

DOCTOR. Doctor primus et principalis doctrinæ spiritualis et fidei fuit Christus. 3ª. VII, 7, c. — Fuit verissime doctor, et martyr et virgo. 2-2æ. CLII, 4, c. — Catholicæ veritatis doctor non solum provectos debet instruere, sed ad eum pertinet etiam incipientes erudire. 1ª. prol. pr. 2-2æ. CLXXXIX, 1, 4m. — Auctoritas sacræ Scripturæ auctoritati cujuscunque doctoris præfertur. 1ª. I, 1, 2m.

DOCTRINA. Doctrina tripliciter est occulta. 3ª. XLII, [illegible], c. — In doctrina sacra multa occultantur, maxime infidelibus, ne irrideantur. 1ª. 1, 9, 3m. fin. 2-2æ. XL, 3, c. — Christus noluit scribere doctrinam suam triplici ratione, scilicet : propter dignitatem Christi, propter excellentiam doctrinæ et propter spiritualitatem ejus. 3ª. XLII, 4, o. — Divina doctrina dicitur lac triplici ratione scilicet : propter pulchritudinem, propter dulcedinem et propter sumendi facilitatem. 2-2æ. CLXXXIX, 1, 4m. — Doctrina ostenditur esse vera, per hoc quod consonat rationi ; et similiter lex, 1-2æ. XCVIII, 1, c. — Homo adjuvatur et impeditur interius a doctrina dupliciter scilicet : propter virtutem et culpam doctorum vel auditorum. 2-2æ. CLXXVII, 1, 3m. CIX, 1, 4m ; 10, o. — Nomen doctrinæ et disciplinæ ad inquisitionem cognitionis pertinet. 2-2æ. CLXXXIX, 1, 4m.

DOLOR. Dolor est passio animæ in appetitu sensitivo vel intellectivo. 1- æ. XXXV, 1, o. 3ª. LXXXIV, 8, 9. o. LXXXV, 1, c. — Dolor interior est simpliciter major dolore exteriori. 1-2æ. XXXV, 7, o. XXXVII, 1, 3m. — Dolor magis fugitur quam amatur voluptas, quia minor est amor voluptatis, quam amor conservationis sui, cui correspondet doloris fuga. 1-2æ. XXIX, 3, 1m. XXXV, 6, c. fin. 2-2æ. CXXIII, 11, c. CXXXVIII, 1, c. CXLII, 3, 2m. — Sicut dolor minuitur ex diuturnitate, sic timor ex præmeditatione. 1-2æ. XLII, 5, c. — Innocentia patientis diminuit dolorem, quoad numerum, quia non dolet de tot ; sed auget intensive per se, quia magis indigne. 3ª. XLVI, 6, 5m. — Dolor et tristitia, sunt tantum de contrariantibus voluntati.

1ª. CXIII, 7 c. — Tristitia est species doloris, consequens interiorem apprehensionem tantum ; sed dolor consequitur ad omnem apprehensionem. 1-2ae. XXXV, 2, o ; 7, c. 3ª. XV, 6, c. — Omnis dolor et tristitia secundum se sunt mala ; sed præsupposita præsentia mali sunt bona. 1-2ae. XXXIX, 1, o. LIX, 3, o. 3ª. XV, 5, 6, c. — Dolor et tristitia possunt esse bona, honesta et utilia, ratione fugæ mali. 1-2ae. XXXIX, 2, 3, o. 3ª. XV, 6, 2m, 3m. XL, 6, 2m. — Impossibile est aliquam tristitiam vel dolorem esse summum malum. 1-2ae. XXXIX, 4, o. — Dolor et gaudium sensitivi nullo modo possunt esse simul, quia semper contrariantur, saltem secundum motum cordis, secundum dilatationem et constrictionem. 3ª. LXXXIV, 9, 2m. — Ad dolorem requiruntur duo scilicet : conjunctio mali et perceptio ejus. 1-2ae. XXXIV, 1, 7, c. XLI, 3, c. 3ª. XV, 5, 6, o. — Malum conjunctum est magis causa doloris et tristitiæ, quam bonum amissum. 1-2ae. XXXVI. 1, o. — Malum conjunctum causat dolorem ut finis, sed amor ut inde principium primum et aliquando concupiscentia ; sed odium, ut principium secundum. 1-2ae. XXXVI, 2, o ; 4, c. — Appetitus unitatis, non cujuslibet, sed ejus quæ est de perfectione naturæ, causat dolorem. 1-2ae. XXXVI, 3, o. — Potestas major non tollens inclinationem, sed repugnans ei, causat dolorem, in quantum infert malum. 1-2ae. XXXVI, 4, o. — Passio Christi ratione defectus humani causat in nobis dolorem et tristitiam ; sed ratione benignitatis Dei causat lætitiam. 2-2ae. LXXXII. 4, 1m. — In Christo fuit verus dolor sensibilis. 3ª. XV, 5, o. XLVI, 6, c. — Dolor Christi in passione pervenit usque ad rationem superiorem. 3ª. XLVI, 8, o. — Non impediebat delectationem fruitionis ejus nec e converso. 3ª. XV, 5, 3m ; 6, c ; 9, 3m. XLVI, 6, o. c ; 8, o. — Interior et exterior fuit maximus. 3ª. XLVI, 6, o. XLVIII, 2, c. — Christus doluit pro omnibus peccatis simul. 3ª. XLVI, 6, 4m. — Magis dolebat de miseriis nostris, quam de passione sua. 3ª. XLVI, 6, 4m. — Fuit major dolore cujuscunque contriti. 3ª. XLVI, 6, 3m, 4m. — Fuit major dolore Adæ, si passus fuisset in innocentia. 3ª. XLVI, 6, 3m. — Dolor et tristitia nullo modo sunt in Deo. 1ª. XX, 1, 1m. — Mater Christi peperit sine dolore et cum maxima jucunditate. 2-2ae. CLXIV, 2, 3m. 3ª. XXXV, 6, o. — Beati non dolent de malis quæ fecerunt. 1-2ae. LIX, 3, 1m, 3ª. LXXXIV, 8, c.

DOLUS. Dolus proprie accipitur tantum in malo, sed abusive in bono. 2-2ae. LV, 4, 1m. — Dolus principaliter est in verbis. 2-2ae. LV. 4, 2m ; 5, c. — Fit tripliciter scilicet : corde, ore et opere ; sed fraus proprie est tantum in factis. 2-2ae. LV, 4, 2m ; 5, c. CXI, 3, 2m. CXVIII, 8, c, 2m.

DOMINATIO. Dominatio significat tria scilicet : libertatem rigidam et inflexibilem gubernationem, appetitum et participationem veri dominii. 1ª. CVIII, 5, 2m. — Dominationes præcipiunt, potestates ordinant, et principatus dirigunt. 1ª. CVIII, 5, 3m.

DOMINICUS. Dominicus potest prædicari de qualibet re Christi, non autem de homine Christo. 3ª. XVI, 3, o.

DOMINIUM. Deus est principium et finis, et est realiter Dominus omnium, quia creatura subjicitur ei realiter. 1ª. XIII, 7, 5m. 3ª. XXXV, 5, c. — Dominium convenit Deo realiter ab æterno, quoad potestatem, non autem quoad relationem ; sed fundamentum relationis dominii est potestas. 1ª. XIII, 7, 1m, 6m ; 8, 1m. — Sola creatura rationalis habet dominium sui actus. 1-2ae. I, 2, c. VI, 2, 2m. XV, 2, c. — Homo est dominus suarum operationum, per intellectum et voluntatem. 1-2ae. I, 1, c. VI, 2, 2m. XXI, 2, c, CIX, 2, 1m. 2-2ae. CLVIII, 2, 3m. — Sumus domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc vel illud eligere ; ideo non sumus domini appetitus ultimi finis. 1ª. LXXXII, 1, 3m. — Homo in statu innocentiæ habuisset dominium super alia animalia imperando et utendo libere ; non autem super angelos. 1ª. XCVI, 1, 2, o. — Nec habuisset dominium servile super homines, sed dominium liberorum. 1ª. XCII, 1, 2m. XCVI, 4, o. 2-2ae. CLXIV, 2, c, 1m. CLXXXIX, 6, 2m. — Dominium et prælatio introducta sunt ex jure humano. 2-2ae. X, c. XI, 2, c. — In simonia transfertur dominium, non autem in furto, nec in rapina, nec in usuris. 2-2ae. LXXVIII, 3, c, 3m.

DOMUS. Domus non est unum simpliciter, sed aggregatione : nec forma ejus quæ est compositio vel ordo, dat esse et speciem toti, et cuilibet parti ejus. 1ª. LXXVI, 8, c.

DONATUS. Donatus hæreticus rebaptizans est condemnatus in concilio Toletano. 3ª. LXVI, 8, c.

DONEC. *Donec* quandoque significat tempus certum, quandoque vero tempus infinitum. 3ª. XXVIII, 3, 3m.

DONUM. Donum est proprium nomen Spiritus Sancti. 1ª. XXXVIII, 2, o. — Est nomen personale in divinis. 1ª. XXXVIII, 2, o. — In nomine doni importatur proprietas originis Spiritus Sancti quæ est processio. 1ª. XXXVIII, 2, 2m. — Donum importat distinctionem personalem, secundum quod est alicujus, secundum originem ; sed Spiritus Sanctus dat se, secundum quod est sui ipsius. 1ª. XXXVIII, 1, 1m. — Dicitur tripliciter scilicet ; per identitatem, secundum originem et secundum subjectionem ; primo modo convenit essentiæ Dei, secundo personis, tertio creaturis tantum. 1ª. XXXVIII, 1, 1m, 2m, 3m. — Spiritus Sanctus est ratio omnium donorum Dei, quorum principium est voluntas Dei. 1ª. XXXVIII, 2, o. XLIII, 5, 1m. — Omnia dona sub ratione doni manifestant Spiritum Sanctum ; sed secundum speciem doni aliqua dona manifestant Filium, ut sapientia et scientia. 1ª. XLIII, 5, 1m. — Dona Spiritus Sancti sunt tantum septem scilicet : sapientia, intellectus, consilium, fortitudo, scientia, pietas et timor Domini. 1-2ae. LXVIII, 4, o. 2-2ae VIII, 6. o. XLV, 2, 3m. — Et numerantur partim secundum dignitatem eorum, et partim secundum materias. 1-2ae. LXVIII, 7, o. — Circa materias omnium virtutum oportet esse aliquod de septem donis. 1-2ae. LXVIII, 4, 7, c. LXIX, 1, 3m. — Septem dona perficiunt hominem, ut sequatur motum Dei ; virtutes autem perficiunt, ut sequatur motum rationis. 1-2ae. LXVIII, o. LXIX, 1, c. 2-2ae. VIII, 5, c XIX, 9, c. LII, 1, 3, c. CXXI, 1, c. CXXXIX, 1, c. 3ª, VII, 5, c, 1m. — Sunt priora virtutibus intellectualibus et moralibus, ordine perfectionis et dignitatis ; sed e converso ordine generationis et dispositionis. 1-2ae. LXVIII, 8, 2m. — Et sunt dona Spiritus Sancti, secundum quod charitate informantur : ideo eis nullus male utitur. 1-2ae. LXVIII, 8, 3m. — Excellunt omnes virtutes morales et intellectuales ; sed excelluntur a virtutibus theologicis. 1-2ae. LXVIII, 1, o. LXIX, 1, 1m. 2-2ae. IX, 1, 3m. XIX, 9, 4m. LXXXI, 2, 1m. — Præsupponunt tres virtutes theologicas, sicut quasdam radices ad quas pertinent, sicut et earum derivationes. 1-2ae. LXVIII, 4, 3m ; 8, c, 3m. 2-2ae. XIX, 9, 4m. CXXXIX, 2, 2m. — Sunt principia virtutum intellectualium et moralium. 2-2ae. XIX 9, 4m. — Omnia septem dona sunt connexa ; habens unum habet omnia, et charitatem, et e converso. 1-2ae. LXVIII, 5, o, 2-2ae. XIX, 9. c. CXXXIX, 1, 2m. 3ª. VII, 5, 3m. — Sunt in omnibus viribus hominis in quibus sunt virtutes. 1-2ae. LXVIII, 4, 5, 7, c. — Tria sunt in parte appetitiva scilicet : donum fortitudinis, pietatis et timoris ; reliqua vero in parte cognoscitiva. 1-2ae. VIII, 6, c. — Dona quorum unum dirigit alterum, combinantur simul. 1-2ae. LXVIII, 7, 4m. — Sunt habitus in anima. 1-2ae. LXVIII, 3, o. — Sunt necessaria ad finem supernaturalem, non autem ad finem naturalem. 1-2ae. LXVIII, 2, o ; 3, 1m, 3m. — Habent duplices actus, unum in via et alium in patria. 1-2ae. LXVIII, 6, 2m. — In patria habebunt actus suos circa ea quæ pertinent ad vitam contemplativam ; non autem circa ea quæ pertinent ad vitam activam. 1-2ae. LXVIII, 6, 3m. — Manent in beatis secundum essentiam, non circa idem, nec cum eodem actu. 1-2ae. LXVIII, 6, o. 2-2ae. VIII, 7, o. CXXXIX, 1, 2m. 3ª. VII, 3m. — Dona Dei secundum diversas rationes emanant a bonitate, misericordia, liberalitate et justitia. 1ª. XXI, 3, c. 2-2ae. XXXI, 1, 2m, 3m. — Præcipuum omnium donorum Dei fuit Filius ejus. 1-2ae. CII, 3, c. — Remissio peccatorum est majus donum Dei, quam innocentia ex parte recipientis ; sed e converso ex parte dati ; ideo pœnitens magis tenetur ad gratiarum

actiones, quam innocens. 1^a. XX, 4, 4^m. 2-2^{ae}. CVI, 2, o. 3^a. LXXXVIII, 2, 3^m. LXXXIX, 2, 3^m.

DORMIRE. Dormiens quandoque syllogizat, licet semper cum aliquo errore. 1^a. LXXXIV, 8, 2^m. 2-2^{ae}. CLIV, 5, 2^m. — Interdum similitudinibus rerum inhæremus, sicut rebus ipsis, ut patet in dormientibus. 1^a. LV, 5, 3^m, fin. 2-2^{ae}. CLIV, 5, c.

DOS. Dotes animæ sunt tres scilicet : visio, fruitio et comprehensio; et dotes corporis sunt quatuor scilicet : subtilitas, agilitas, claritas et impassibilitas. 1^a. XII, 7, 1^m. 3^a. XLV, 1, 3^m. — Dotes corporis procedunt ex virtute animæ glorificatæ. 3^a. XXVIII, 2, 3^m. XLV, 2, c. — Christus ante resurrectionem non habuit dotes corporis secundum habitum, sed tantum actus supernaturaliter, contra Hugonem de Sancto Victore. 3^a. XXVIII, 2, 3^m. XLV, 1, 3^m; 2, o. LXXXI, 3, c. — Aliquibus donis, quæ a theologis dotes appellantur, ornabuntur beati in paradiso. 3^a. s. XCV, 1, o. — Beatitudo et dos realiter inter se differunt. 3^a s. XCV, 2, c. — Si Christo aliquo modo competat habere dotes, non ita proprie sicut aliis sanctis competit, cum tamen ea quæ dotes vocantur, excellentissime ei conveniant. 3^a s. XCV, 3, c. — Dotes proprie non competunt angelis, sicut et hominibus, sed metaphorice. 3^a s. XCV, 4, o. — Convenienter tres assignatæ sunt animæ dotes scilicet, visio, quæ fidei, comprehensio, quæ spei, fruitio quæ charitati respondet. 3^a s. XCV, 5, o.

DUBITATIO. Dubitatio dicitur dupliciter scilicet : motus rationis supra utramque partem contradictionis, cum formidine determinandi alteram partem ejus; et formido affectus ad aliquod terribile sustinendum. 3^a. XVIII, 4, 1^m, 2^m. — Non potest esse in Deo, nec in angelis. 3^a. XVIII, 4, 1^m. — Duplex scilicet : infidelitatis et admirationis ; secunda fuit in Matre Christi, non autem prima. 3^a. XXVII, 4, 2^m. XXX, 4, 2^m. — Dubia de personis debent in meliorem partem interpretari determinando, de rebus autem in partem veriorem supponendo. 2-2^{ae}. LX, 4, o.

DUELLUM. Duellum est illicitum ; et magis convenit ei ratio sortium, quam judicio cum ferro candenti. 2-2^{ae}. XCV, 8, 3^m.

DULCEDO. Dulcedinem suam a bonis Deus quandoque abscondit, ut eam ardentius quærant. 1-2^{ae}. CXII, 5, c.

DULIA. Dulia est honor et servitus debita naturæ ; sed latria est honor et servitus debita soli Deo ; ideo differunt specie. 2-2^{ae}. CIII, 3, o. — Dulia sumitur dupliciter scilicet : communiter, ut exhibet reverentiam omni homini, ratione cujuscunque excellentiæ ; vel proprie, scilicet tantum ut reverentiam exhibent servi domino. 2-2^{ae}. CIII, 3, c ; 4, o.

DUO. Duo dicitur, quasi habens dualitatem non in alio, sed in seipso de quo prædicantur duo. 3^a. XVII, 1, 6^m. — Duo aliquando pro uno accipiuntur. 1^a. LXX, 1, c. — Unum aliquando habet vim duorum et e converso. 1^a. XXXIX, 2, c, 4^m.

DUPLICITAS. Duplicitas cordis est aliud ostendere et aliud intendere. 2-2^{ae}. CIX, 2, 4^m. CXI, 2, 2^m. — Ut est vertibilitas animi ad diversa, est aliquid consequens ad luxuriam, sicut et inconstantia. 2-2^{ae}. LIII, 6, 2^m.

DURATIO. Durationis protensio videtur attendi secundum operationem, magis quam secundum esse, sicut et tempus est numerus motus. 1^a. X, 1, 2^m. fin. — Duratio pœnæ respondet culpæ ex parte maculæ, et non ex parte actus. 1-2^{ae}. LXXXVII, 4, 3^m. — Non respondet durationi culpæ nec in judicio divino, nec in judicio humano. 1-2^{ae}. LXXVII, 3, 1^m. — Duratio Dei, æternitas et essentia ejus sunt eadem res 1^a. X, 2, o.

DURITIES. Durities est in sacramento Eucharistiæ, sine materia. 3^a. LXXVII, 7, 2^m

E

EADEM. Eadem eidem sunt eadem inter se, tunc solum quando in tertio sunt eadem re et ratione. 1^a. XXVIII, 3, 1^m.

EBRIETAS. Ebrietas dicitur dupliciter scilicet : defectus rationis, ex nimio potu vini, et actus causans eum ; secunda est peccatum, non autem prima. 2-2^{ae}. CL, 1, o. — Ebrietas nescientis potentiam vini non est peccatum; scientis autem, sed non credentis inebriari, est peccatum veniale ; aliter vero est peccatum mortale. 1-2^{ae}. LXXXVIII, 5, 1^m. 2-2^{ae}. CL, 1, 2, o. — Dans vinum prono ad ebrietatem scienter peccat. 2-2^{ae}. CL, 1, 2^m. — Ebrietas est species gulæ, divisa contra comessationes. 2-2^{ae}. CL, 1, c. — Non est gravissimum peccatorum. 2-2^{ae}. CL, 3, o. — Voluntaria in sua causa non excusatur totaliter a peccato, nec totaliter excusat sequens peccatum. 1-2^{ae}. LXXVII, 7, c, 3^m. — Ebrietas sine peccato tollit culpam actus sequentis, sicut forte accidit de Loth et Noe. 2-2^{ae}. CL, 1, 4, c. — Loth culpandus est, non quantum ille incestus, sed quantum ebrietas meruit. 2-2^{ae}. CL, 4, c. fin. — Ebrietas cum peccato diminuit culpam actus sequentis, in quantum diminuit voluntarium. 1-2^{ae}. LXXVI, 4, 2^m, 4^m. 2-2^{ae}. CL, 4, o. — Vitium contrarium ebrietati est peccatum, scilicet abstinere a vino in magnum gravamen naturæ scienter, et caret nomine. 2-2^{ae}. CL, 1, 3^m. — Ebrius homicida meretur duplices maledictiones, propter duplex peccatum; vel secundum legem Pittaci, qui id sua lege definivit, non respiciendo ebriosi veniam, sed utilitatem, contra quam ebrius peccat. 1-2^{ae}. LXXVI, 4, 4^m. 2-2^{ae}. CL, 4, 1^m.

ECCLESIA. Ecclesia dicitur dupliciter scilicet militans et triumphans. 3^a. LXVIII, 9 o. — Corpus Ecclesiæ mysticum consistit ex hominibus et angelis, ex viatoribus et beatis. 3^a. VIII, 4, c, 2^m. — Una est Ecclesia omnium fidelium novi et veteris Testamenti ; nec Synagoga fuit concubina, sed vera sponsa et uxor Christi. 3^a. VIII, 3, 3^m. — Decor Ecclesiæ principaliter consistit in interioribus, ad quem etiam actus exteriores pertinent, in quantum ab interiori decore progrediuntur, vel ipsum conservant. 1-2^{ae}. CI, 2, c, 3^m. — Ecclesia potest condere legem in pertinentibus ad cultum Dei et ad subjectionem infidelium, et rerum suarum. 2-2^{ae}. X, 10, c. LXVI, 8, 2^m. — Solus Christus fundavit Ecclesiam, cujus ministerium commisit Petro et successoribus ejus, in ædificationem, et non in destructionem. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 12, 2^m. — Nullus prohibetur ingredi ecclesiam et audire verbum Dei usque ad missam catechumenorum. 3^a. LXXXIII, 4, 4^m. — Propter populi malitiam, ecclesia cathedram amittit episcopalem. 2-2^{ae}. CVIII, 4, 2^m. — In casu necessitatis licet vendere aut emere terram, ubi quondam fuit ecclesia. 2-2^{ae}. C, 4. 1^m, 2^m, 3^m.

ECCLESIASTICUS. Ecclesiasticus liber pertinet ad legem veterem. 2-2^{ae}. XVI, 1, 3. — Ecclesiasticus liber non computatur inter canonicas Scripturas apud Hebræos. 1^a. LXXXIX, 8, 2^m.

ECLIPSIS. Eclipsis apparens in passione Christi fuit quintupliciter miraculosa. 3^a. XLIV, 2, 2^m.

EDUCERE. Educi de potentia est fieri in actu, quod prius erat in potentia ; et dependet a materia, et fit per agens naturale. 1. XC, 2, 2^m.

EFFECTUS. Quilibet effectus Dei est æqualiter a tota Trinitate. 1^a. XXXII, 1, c. 3^a. XXIII, 2, c. — Omnis effectus repræsentat aliqualiter causam suam. 1^a. XLV, 7, c. — Nullus effectus est species suæ causæ. 2-2^{ae}. CX, 1, c, 3^m. — Omne signum corporale est effectus signati, vel procedit ab eadem causa. 2-2^{ae}. XCV, 5, c. — Effectus positivus prior est effectu privativo, ordine formæ ; sed ordine materiæ est e converso. 3^a. LXII, 6, 3^m. LXX, 4. o. — Impossibile est quod illud quod est per accidens, sit effectus per se alicujus virtutis cœlestis, vel alterius agentis naturalis. 1a. CXVI. 1, c. 2-2æ. XCV, 5, c.

ELECTIO. Electio pertinet determinate ad unam potentiam, scilicet ad voluntatem. 1a. LXXXIII, 3, c. — Electionem rectam agit sola virtus; quæ est in parte appetitiva. 1-2æ. LVIII, 1, 2m; 4, c. — Electio sequitur inquisitionem in hominibus tantum. 1a. XXII, 1, 1m. LIX, 3, 1m. VI, 2, 1m. 3a. XVIII, 4, 2m. XXXVI, 2, 2m. — Est tantum de possibili. 1-2æ. XIII, 5, o. — Non est de ultimo fine, sed tantum de iis quæ sunt ad finem. 1a. LXXXII, 1, 3m. 1-2æ. XIII, 3, o; 4, 6, c. 2-2æ. XXIV, 1, 3m. XXXIII, 1, 2m. XLVII, 1, 2m. 3a. XVIII, 4, c. — Est tantum de actibus humanis, vel de alia re cum actu humano. 1-2æ. XIII, 4, o; 5, c. — Ad bonam electionem requiruntur duo scilicet: intentio debiti finis per virtutes morales, et recta præacceptio eorum quæ sunt ad finem per prudentiam. 1-2æ. LVI, 4, 4m. LVII, 5, c. LVIII, 4, c. 2-2æ. XLVII, 1, 2m. LIV, 2, c. — Intentio et electio differunt, quia prima est respectu finis; secunda vero est eorum quæ sunt ad finem. 1-2æ. XIII, 4, c. — Judicium liberi arbitrii est actus electionis. 1a. LXXXIII, 3, 2m. — Homo nihil eligit de necessitate, sed libere. 1a. CXV, 4, c. 1-2æ. XIII, 6, o. 2-2æ. CIV, 1, c. — Homo est liberi arbitrii in eligendo; non autem in prosequendo respectu omnium. 1a. LXXXIII, 1, 4m. — Electio convenit Christo. 3a. XI, 3, 1m. XVIII, 4, o. XXXI. 2, 1m. — Convenit Deo respectu creaturarum, non autem respectu sui. 3a. XVIII, 4, 1m, 2m. — Electio Dei est etiam non entium, non autem nostra. 1a. XXIII 4, 2m. — Quos Deus ad aliquid eligit, ita præparat et disponit, ut idonei sint ad illud. 3a. XXVII, 4, c. — Dilectio Dei est prior electione; sed in creaturis est e converso. 1a. XXIII, 4, c, 2m. — Omnes prædestinati sunt electi a Deo, et dilecti. 1a. XXIII, 4, o. XXIV, 1, c. — Electio Dei præcedit prædestinationem, quia prædestinatio Dei est actus voluntatis absolutæ consequens ordinem electionis. 1a. XXIII, 4, c, 2m. — Electio ad prælationem sufficit quod nihil inveniat in se, per quod ei fiat illicitum illud officium. 2-2æ. CLXXXV, 3, c. — In foro contentioso sufficit quod electus sit bonus; sed in foro conscientiæ requiritur quod sit optimus, vel simpliciter, vel ad regimen. 2-2æ. LXIII, 2, c, 3m. CLXXXV, 3, o. — Electus de gremio ecclesiæ, ut in pluribus consuevit esse utilior ad bonum commune, quia magis diligit ecclesiam in qua nutritus est. 2-2æ. LXIII, 2, 4m. — Prælatus non eligitur quasi in hæreditatem, sed ut dispensator; ideo non oportet eligi propinquiorem. 2-2æ. LXIII, 1, c; 2, 1m.

ELEEMOSYNA. Eleemosyna est opus in quo datur aliquid indigenti ex compassione, propter Deum. 2-2æ, XXXII, 1, c. — Omne obsequium impensum proximo propter Deum est eleemosyna. 2-2æ. XXXII, 2, o. — Est proprie actus misericordiæ; sed est actus charitatis ex consequenti et mediate, latriæ vero imperative. 2-2æ XXXII, 1, o; 9, 3m. — Est actus liberalitatis, in quantum aufert impedimentum ejus, scilicet superfluum amorem divitiarum. 2-2æ. XXXII, 1, 4m. — Dare eleemosynam de superfluo vel in extrema necessitate, est de præcepto, in aliis vero est tantum de consilio. 2-2æ. XXXII, 6, o. LXVI, 7, c. LXXI, 1, c. LXXXVII, 1, 4m. CXVIII, 6, 2m. CXXXV, 7, 1m. — Eleemosyna quæ est de consilio est pars satisfactionis; non autem illa quæ est de præcepto, sed est præambulum ejus. 2-2æ. XXXII, 1, 2m. — Non est facienda de necessariis sibi et familiæ et statui, nisi velit mutare statum, vel necessitas aliqua præponderet, scilicet extrema alicujus personæ, vel Ecclesiæ vel reipublicæ. 2-2æ. XXXII, 6, o. CXVII, 1, 2m. — Non est exspectanda extrema necessitas in danda eleemosyna; nec oportet prætendere futuram, præter probabile. 2-2æ. XXXII, 5, 3m. — Non sunt recipiendæ a peccatoribus. 2-2æ. CLIV, 4, c, princ. — Ille qui dat eleemosynam quando dat ut foveatur in peccatis, vel quando dat ut aliquem inducat ad hæresim, mortaliter peccat propter intentionem corruptam; et talis eleemosyna non est recipienda. 1-2æ. XIX, 7, 2m, 3m. 2-2æ. CLIV, 4, o, pr. — Quilibet tenetur dare eleemosynam, quidquid habet per simoniam. 2-2æ. XXXII, 7, c, 3m. LXII, 5, 2m. CX, 6, 1m. — Quilibet etiam non habens dominium rei, potest facere eleemosynam cuicunque exsistenti in extrema necessitate. 2-2æ. XXXII, 7, 3m; 8, 1m, 2m. — Filii familias et servi non possunt dare eleemosynam sine consensu dominorum, nisi de parvis, vel suis. 2-2æ. XXXII, 8, 3m. — Lucia poterat de consensu solius matris dare eleemosynas. 2-2æ. XLII, 8, 3m. — Uxori non licet dare eleemosynas, nisi communes et modicas, sine consensu viri; vel nisi moderatas, viro ignorante et non prohibente; vel nisi habeat aliqua præter dotem; vel nisi lucretur. 2-2æ. XXXII, 8, 2m. — Religiosis non licet dare eleemosynas sine licentia, nisi de modicis, sub ratihabitione. 2-2æ. XXXII, 8, c, 1m. — Quilibet potest sibi facere eleemosynas; non quidem dando sibi aliquid, sed exercendo in se actum corporalem, vel spiritualem. 2-2æ. XXX, 1, 2m, XXXII, 9, 3m, CVI, 3, 1.m — Eleemosyna, cæteris paribus, debet dari magis indigentibus, melioribus, propinquioribus, benefactoribus, et dantibus spiritualia. 2-2æ. XXXII, 3, 1m; 9, o. LXXI, 1, c. LXXXI, 6, 2m. — Efficacia eleemosynæ pensatur principaliter ex affectu ex parte dantis, respectu præmii essentialis; sed respectu præmii accidentalis, et ex parte recipientis, magis pensatur ex magnitudine dati, nisi affectus ejus multum excedat. 2-2æ. XXXII, 9, 2m. — Nullus moriens in peccato mortali potest liberari ab inferno per eleemosynas suas, vel aliorum. 2-2æ. CLIV, 2, 5m. — Eleemosyna dupliciter liberat vivos a peccato mortali scilicet: præservando et disponendo ad gratiam, sicut etiam alia bona. 2-2æ. CLIV, 2, 5m. — Eleemosynæ corporales secundum suam substantiam habent effectus tantum corporales; sed ratione causæ, scilicet charitatis et orationis habent effectus spirituales. 2-2æ. XXXII, 4, o. — Eleemosynæ spirituales sunt simpliciter meliores quam corporales, scilicet ratione dati, finis et actus sed respectu alicujus est e converso. 2-2æ. XXXII, 3, o. XXXIII, 1, c. CLXXXVIII, 4, c. — Recompensatio temporalis non intenta non minuit meritum, vel laudem eleemosynæ, nec aliorum actuum, sicut nec humana gloria non intenta. 1-2æ. XIX, 7, 2m, 3m. — Eleemosynæ corporales sufficienter numerantur septem, et spirituales septem. 2-2æ. XXXII, 2, o. — Debent fieri abundanter, secundum facultatem dantis, sed multis indigentibus ne quis superflue habeat. 2-2æ. XXXII, 10, o. CXVII, 1, 2m.

ELEMENTUM. Elementum aliquod oportet prædominari in omni mixto. 2-2æ. XLIX, 6, 1m. LXXIX, 2, 2m. — Elementa subtiliora prædominantur in mixto, secundum virtutem; sed grossiora secundum quantitatem. 1a. LXXI. 1, 2m. XCI, 1, c, 3m. — Formæ elementorum sunt in mixto virtute, non autem actu. 1a. LXXVI, 4, 4m. — Primæ quatuor qualitates non sunt habitus elementorum. 1-2æ. XLIX. 4, c. — Diversæ opiniones de creatione et distinctione elementorum. 1a. LXVI, 1, o. — Elementum in definitione sacramenti ponitur pro quocunque sensibili. 3a. LXXXIV, 1, 1m.

ELIAS. Elias non est raptus in cœlum empireum, sed aereum, et vivit cum Enoch in paradiso terrestri usque ad Antichristum. 1a. CII, 2, 3m. 3a. XLIX, 5, 2m. — Elias propter injuriam quæ redundabat in Deum, fecit ignem descendere super eos qui venerant ad ipsum capiendum 2-2æ. CVIII, 1, 4m. — Deus per Eliam veritatem respondit nuntiis regis, qui mittebantur ad consulendum deum Accharon 2-2æ. CLXXIV, 5, 4m.

ELISEUS. Eliseus maledixit pueros zelo Dei, non autem livore vindictæ, sicut etiam Elias occidit centum viros. 2-2æ. CVIII, 1, 4m.

EMBRIO. Embrio prius vivit anima vegetativa, secundo sensitiva, et ultimo intellectiva, quia generatio ejus multiplex est et discontinua. 1a. LXVII, 4, c, fin. LXXVI, 3 3m. LXXVII, 7, c. LXXXV, 3, 1m. CXVIII, 2, 2m. 2-2æ. I c 3a. XXXIII, 2, 3m.

EMPTIO. Emere regnum cœlorum dicitur improprie, id est mereri, qui dat quod habet. 2-2æ. C, 1, 3m.

ENERGUMENUS. Energumenus dicitur quasi intus laborans. 3ª. LXXI, 2, 1m, 3m. — Omnis baptizandus est energumenus ; ideo debet exorcisari. 3ª. LXXI, 2, 1m, 3m.

ENS. Ens dicitur dupliciter scilicet : quod significat essentiam rerum et dividitur in decem prædicamenta; secundo, quod significat conceptionem quam facit anima. 1ª. III, 4, 2m. XLVIII, 2, 2m. — Divisio entis quadruplex scilicet : per se et per accidens, rei et rationis, in decem prædicamenta, et per actum et per potentiam. 3ª. X, 3, c. — Ens dicitur dupliciter scilicet : ens simpliciter, id est substantia, et ens secundum quid, id est accidens. 3ª XI, 5, 3m. — Omne ens rationis est relatio, vel negatio. 1ª. XXVIII, 1, c. — Privationes, negationes et non entia sunt entia rationis tantum. 1ª. XVI, 3, 2m. XLVIII, 1, 2m. 1-2æ. VIII, 1, 5m. XXVI, 1, c. — Ens includitur in quolibet apprehenso. 1-2æ. XCIV, 2, c. — Quod fit per accidens non est ens proprie, neque unum. 2-2æ. XCV, 5, c. — Ens non est genus, quia non habet differentias. 1ª. III, 5, c, 1m. — Omnia univoca reducuntur ad unum principium, non quidem univocum, sed analogum, scilicet ad ens. 1ª. XIII, 5, 1m. — Ens prædicatur analogice de substantia et accidente. 1ª. XIII, 10, 4m. 2-2æ. CXX, 2, c. — Ens participaliter et adjective prædicatur pluraliter de tribus personis divinis ; substantive vero, singulariter tantum. 1ª. XXXIX, 3, 3m.

ENUNTIATIO. Enuntiabile de præsenti, præterito et futuro, non est idem. 1ª. XIV, 15, 3m. — Enuntiatio fit a nobis tantum propter cognitionem habendam. 1ª. XIV, 1, c. 2-2æ. I, 2, 2m. — Omnis enuntiatio affirmativa in materia naturali est vera, et negativa falsa ; sed in materia remota est e converso : in contingenti autem, quælibet universalis est falsa, et particularis vel indefinita est vera. 1ª. LI, 1, c.

EPICHEIA. Epicheia est virtus specialis et pars potentialis justitiæ. 2-2æ. LXXX, 5m. CXX, o. CXXVIII, 1, 6m. — Epicheia est pars subjectiva justitiæ communiter dictæ, quæ per prius prædicatur de ea, quam de justitia legali, quæ dirigitur secundum epicheiam, quæ est superior regula humanorum actuum. 2-2æ. CXX, 2, c. 1m. — Epicheia est potior pars legalis justitiæ, obtemperantis legi quoad verba et quoad intentionem legislatoris ; sed dividitur contra eam, ut attendit tantum verba. 2-2æ. CXX, 2, 2m. — Epicheia servat intentionem legis in his ad quæ forma legis se non extendit. 2-2æ. CXX, 1, o. — Epiches non deserit justum simpliciter, sed justum lege determinatum ; nec opponitur severitati, quæ sequitur veritatem legis in quibus oportet ; quia in quibus non oportet, es vitiosum. 2-2æ. CXX, 1, 1m.

EPICYCLUS. Epicycli et eccentrici circuli probantur in astrologia rationabiliter, non autem demonstrative. 1ª. XXXII, 1, 2m.

EPISCOPATUS. Non honoris, sed operis nomen est episcopatus ; ideo per eum intelligendum est bonum opus, id est actio plebi utilis ; et in eo sunt duo consideranda : gradus scilicet superior et plebis utilitas, quæ est illud bonum opus quod quis, ex Apostolo desiderare potest absque peccato. 2-2æ. CLXXXV, 1, 1m ; 2, o. — Episcopi et presbyteri olim non differebant secundum nomina. 2-2æ. CLXXXIV, 6, 1m. — Solus episcopus proprie est prælatus Ecclesiæ, et quasi sponsus ejus accipit annulum et solus habet plenam potestatem et jurisdictionem. 2-2æ. CVIII, 4, 2m. — Potest dispensare illa sacramenta quæ ponunt suscipientem in aliquo gradu perfectionis super alios. 3ª. LXXXII, 3, 3m. — Episcopi sunt successores apostolorum. 2-2æ. CLXXXIV, 6, 1m. CLXXXV, 5, c. 3ª. LXVII, 2, 1m. LXXII, 11, c. — Episcopus dicit : *Pax vobis*, quia magis repræsentat Christum dicentem sic, quam simplex sacerdos dicens : *Dominus vobiscum*. 3ª. LXXXIII, 5, 6m. — Sicut diaconus participat illuminationem et virtutem sacerdotis, sic et sacerdos, perfectivam dispensationem episcopi. 3ª. LXXXII, 3, 3m. — Episcopatus est ordo supra sacerdotium, respectu mystici corporis Christi, non autem respectu veri. 2-2æ. CLXXXIV, 6, 1m. 3ª. LVII, 2, 2m. LXXII, 1, 4m. — Episcopus potest judicare eos solum qui sunt de sua diœcesi. 2-2æ. LX, 2, c; 6, o. LXVII, 1, c. — Episcopus in cujus diœcesi aliquis delinquit in re non exempta, fit ei superior ratione delicti, etiamsi sit exemptus, nisi forte delinquat in re aliqua exempta. 2-2æ. LXVII, 1, 2m. — Episcopus tenetur ingredi religionem quam vovit. 2-2æ. CLXXXIX, 3, 1m. — Monachus episcopus tenetur ad observantias regulares, et ad alia, nisi impediant officium ejus. 2-2æ. LXXXVIII, 11, 4m. CLXXXV, 8, o. CLXXXVIII, 8, 3m. — Episcopi tenentur exponere omnia sua pro honore Dei et salute gregis sui, cum opus fuerit. 2-2æ. CLXXXIV, 7, 1m. — Episcopo non licet religionem ingredi nisi propter impedimentum salutis, ex parte sui vel aliorum, de licentia Papæ. 2-2æ. CLXXXIV, 6, c. fin., CLXXXV, 4, o. CLXXXIX, 7, c. — Monachus episcopus non potest esse hæres, nisi pro ecclesia sua ; nec potest testamentum condere, nec aliquid disponere post mortem, nisi de licentia Papæ. 2-2æ. LXXXVIII, 11, 4m. CLXXXV, 8, 3m. — Episcopus depositus intrans religionem potest revocari ad episcopatum, nisi sit detrusus ibi ad pœnitentiam pro culpa ejus 2-2æ. CLXXXV, 4, 2m. — Episcopo non licet deserere corporaliter gregem suum propter persecutionem, nisi possit ei sufficienter per alium providere. 2-2æ. CLXXXV, 5, o. — Episcopo licet habere proprium et illud hæredibus testari. 2-2æ. CLXXXV, 6, 7, o. CLXXXVI, 3, 5m.

EQUUS. Equus quidam perpendens se coiisse cum matre, præcipitans se mortuus est, 2-2æ. CLIV, 9, 3m.

ERROR. Error circa prima principia, in speculabilibus et practicis est gravissimus et turpissimus. 2-2æ. CLIV, 12, c. — Error de jure naturæ quam maxime matrimonium impedit. 3ª. s. LI, 1, c. — Matrimonium, cum inter duas personnas fiat, mutuam in invicem potestatem recipientes, ex personæ et personarum conditionis errore impediri necesse est. 3ª s. LI, 2, o.

ERUBESCENTIA. Erubescentia est timor de turpi fiendo ; sed verecundia est timor de turpi facto. 1-2æ. XLI, 4, c. 2-2æ. LXXV, 1, 3m. CXLIV, 2, c.

ESSE, Esse dicitur tripliciter scilicet : essentia, actus essentiæ et esse quod significat veritatem propositionis, quod formaliter est in anima ; sed est in re fundamentaliter. 1ª. III, 4, 2m. — Species rerum habent triplex esse scilicet : in arte Dei, id est in Verbo, in intelligentia angeli et in rebus. 1ª. LXXIV, 3, 2m. — Esse ab aliquo dicitur dupliciter scilicet : directe, quia agit, et indirecte, quia non agit quod debet. 1-2æ. VI, 3, c. — Omne quod non est suum esse, participat esse a causa prima, quæ est suum esse. 1ª. XLIV, 1, c. LXI, 1, c. LXXV, 5, 4m. CIV. 1, c. 1-2æ. III, 7, c. — Esse est proprius effectus Dei. 1ª. VIII, 1, c. XLV, 5, o. LXV, 3, c. 1-2æ. LXVI, 5, 4m. — Forma non est, nec fit, nec creatur, nisi improprie. 1ª. V, 5, 2m. IX, 2, 3m, XLV, 4, 8, o. LXV, 4, c. LXXV, 6, c. XC, 2, c. XCI, 2, c. CX, 2, c. CXVIII, 1, c. 1-2æ. CX, 2, 3m. 3ª. XXXV. 1, o, 3m. — Omne esse est ab aliqua forma. 1ª. XLII, 1, 1m. — Ipsum esse nihil aliud adjunctum habere potest, similiter nec aliqua forma. 1ª. III, 6, 7, c. — Primus effectus formæ est esse, secundus vero operatio. 1ª. XLII, 1, 1m. 1-2æ. CXI, 2, c. — Esse est prius omni alia participatione et omni alio nomine Dei. 1ª. V, 2, o. — Et est nobilius. 1ª. IV, 1, 3m ; 2, 3m. 2-2æ. II, 5, 3m. — Ab eadem forma vel essentia est esse immediate et operatio mediante potentia. 1ª. LIV, 2, 2m. 3ª. XVI, 1, 4m. — Esse est formale respectu omnium quæ in re sunt. 1ª. VIII 1, c. — Idem est esse formæ materiæ et compositi. 1-2æ. IV, 5, 2m. — Si aliqua forma vel natura non pertinet ad esse personale, illud esse non dicitur esse personæ simpliciter, sed secundum quid. 3ª. XVII, 2, c. — Esse capitatum, et esse corporeum et esse animatum pertinet ad personam sortis ; sed ex his non fit nisi unum esse in sorte. 3ª. XVII, 2, c. — Si post constitutionem personæ adveniant ei aliqua membra, non accrescit ei aliud esse, sed sola relatio ad hæc. 3ª XVII, 2, c. — Esse est maxime intra rem, secundo forma, tertio materia. 1ª.

VIII, 1, c. CV, 5, c. — Est actus formæ et essentiæ et suppositi. 1ª. III, 4, c. — Non comparatur ad alia sicut recipiens ad receptum, sed e converso, quia est actualitas omnium. 1ª. III, 4, c. IV, 1, 3m. V, 1, c. — Imo semper illud quod substernitur in rebus, est communius quam id quod informat et restringit ipsum, sicut esse quam vivere. 1ª. LXV, 3, c. — Quælibet forma substantialis dat esse simpliciter, et quælibet forma accidentalis dat esse secundum quid. 1ª. LXXVI, 4, 8, c. LXXVII, 6, c. — Unius personæ est tantum unum esse personale, sed multa secundum quid. 3ª. XVII, 2, c. XIX, 1, 4m. — Quidquid est in aliquo præter essentiam ejus, oportet esse causatum vel a principiis essentialibus, vel ab extra. 1ª. III, 4, c. — Esse pertinet ad hypostasim, sicut ad illud quod habet esse; sed pertinet ad naturam, sicut ad illud quod aliquid habet esse. 3ª. XVII, 2, c, 1m. — Esse simpliciter est superius ad esse hominem. 3ª. XVI, 9, 2m. — Impossibile est unam rem habere duplex esse substantiale. 1ª. LXXVI, 3, c; 4, 6, c. LXXVII, 2, 3m. 3ª. XVII, 2, c. — Ad probandum aliquod esse, oportet uti pro medio quid nominis; non autem quid rei, quia sequitur quæstionem an est. 1ª. II, 2, 2m. — In qualibet creatura differunt esse et essentia, operatio et potentia, vel virtus operativa. 1ª. LIV, 1, 2, 3, c. LXXVII, 1, c. LXXIX, 1, c. — Esse cujuslibet creaturæ est determinatum ad unum secundum genus et secundum speciem. 1ª. LIV, 2, c. — Inclinatio cujuslibet creaturæ ad esse est tantum per essentiam, non autem inclinatio ad extra. 1ª. LIX, 2, c, 1m. — Impossibile est quod esse alicujus creaturæ sit causatum ex principiis essentialibus ejus. 1ª. III, 4, c.

ESSENTIA. Essentia est illud quod significatur per definitionem. 1ª. III, 3, c. XXIX, 2, 3m. — Est illud cujus actus est esse. 1ª. XXXIX, 2, 3m. — Essentia et natura sunt idem re et differunt ratione, quia essentia est principium essendi, sed natura est principium operationis. 1ª. XXXIX 2, 3m. — Essentia nomine abstracto significatur ut pars; sed in concreto significatur ut totum, 1ª. III, 3, c. — In compositis essentia significat compositum ex forma et materia in communi. 1ª. XXIX 2, 3m.

ETHICA. Necesse est ponere, quod in primum motum voluntatis voluntas prodeat ex instinctu alicujus exterioris moventis, ut Aristoteles concludit in quodam capitulo Ethicæ Eudimicæ. 1-2æ. IX, 4, c. fin. LXXX. 1, c, 3m.

ETHOS. Ethos in græco scriptum per H litteram longam, scilicet ἦθος, significat morem, id est inclinationem; sed scriptum per E brevem scilicet (ἔθος), significat morem id est consuetudinem. 1-2æ. LVIII, 1, c.

ETYMOLOGIA. Etymologia attenditur secundum illud a quo imponitur nomen; significatio vero secundum illud ad quod significandum nomen imponitur. 2-2æ. XCII, 1, 2m,

EUBULIA. Eubulia est virtus specialis bene consiliativa. 1ª. XXII, 1. 1m; 1-2æ. LVII, 6, o. 2-2æ. XLVIII, c. fin. XLIX, 4, 2m. LI, 1, 2, o. LIII, 2, c. — In nullo peccatore, in quantum hujusmodi, invenitur eubulia. 2-2æ. LI, 1, 3m. 1.

EUCHARISTIA. 1º Eucharistia est sacramentum et sacrificium. 1-2æ. CI, 4, 2m. 3ª. LII, 8, 2m. LXXIII, 1, 4, o. LXXIX, 5, o; 7, o. LXXXII, 4, c, 1m. — Corpus et sanguis Christi sunt unum sacramentum formaliter et secundum finem, sed plura materialiter. 3ª. LXXIII, 2, o. LXXVIII, 6, 2m. — Hoc sacramentum habet quatuor nomina scilicet: sacrificium vel hostia, communio vel synaxis, eucharistia et viaticum. 3ª. LXXIII, 4, o. LXXIX, 2, 1m. — Conveniens fuit et necessaria institutio Eucharistiæ in cœna Domini; non autem ante, nec post, quatuor rationibus. 3ª. LXXII, 12, 3m. LXXIII, 5, o. LXXIV, 4, c, 1m. LXXX, 8, 1m. LXXXIII, 2, 3m. — Necessaria fuit institutio Eucharistiæ per modum cibi. 3ª. LXXIII, 1, 2, o. LXXV, 5, c. — Habuit multas figuras in veteri testamento, quarum præcipua fuit agnus paschalis. 1-2æ. CII, 5, 2m, 3m. 3ª. LXXIII, 6, o. LXXX, 10, 2m. — Eucharistia in Missa comparatur sacrificio Abel, Abrahæ et Melchisedech. 3ª. LXXXIII, 4, 8m. — Oblatio Melchisedech fuit expressior figura Eucharistiæ, quoad illud quod est sacramentum tantum, figuris veteris legis; sed e converso quoad illud quod est res et sacramentum. 3ª. LXI, 3, 3m. LXXIII, 6, c, — Sacrificium Eucharistiæ quotidie oblatum in Ecclesia non est aliud quam sacrificium Christi seu commemoratio ejus. 3ª. XXII, 3, 2m. LXXIII, 4, o. LXXXIII, 1, c. — Effusio sanguinis et aquæ ex latere Christi est signum et causa Eucharistiæ; oblatio Melchisedech, respectu ejus quod est sacramentum tantum, manna respectu ejus quod est res tantum, et agnus paschalis respectu ejus quod est res et sacramentum, sunt tantum signa. 3ª. LXXIII, 6, o. LXXIV, 6, 1m. — Agnus paschalis fuit figura Eucharistiæ ratione passionis Christi; manna vero, ut cibus fidelium 1-2æ. CII, 5, 2m. 3ª. LXXIII, 5, 6, c. LXXX, 10, 2m. — Corpus Christi mysticum est res tantum in hoc sacramento. 3ª. LXXIII, 3, 6, c. — Res hujus sacramenti duplex scilicet: contenta, id est Christus; et non contenta, scilicet corpus Christi mysticum. 3ª. LX, 3. LXXX. 4, c. — Res et sacramentum Eucharistiæ est corpus Christi verum; res tantum est effectus ejus, scilicet gratia; sacramentum vero tantum est materia ejus. 3ª. LXXIII, 1, 3m; 6, c. — Res et sacramentum Eucharistiæ est in materia; sed res tantum, scilicet gratia est in suscipiente; in aliis autem sacramentis utrumque est in eo. 3ª. LXXIII, 1, 3m. — Eucharistia excellit omnia sacramenta veteris ac novæ legis. 3ª. LXV, 3, o. — Est perfectio aliorum sacramentorum. 3ª. LXXV, 1, c. — Est consummatio omnium sacramentorum. 3ª. LXIII, 6, c LXXIII, 3, c. — Est finis omnium sacramentorum. 3ª. LXIII, 6, c. LXV, 3, c, 2m. LXXII, 12, 3m. LXXIII, 1, c. — Comprehendit totum mysterium nostræ salutis; ideoque cæteris sacramentis solemnius celebratur. 3ª. LXXXIII, 4, c, 3m, 6m. — Est signum ecclesiasticæ unitatis; ideo ex opere operato ejus efficacia potest in alterum transire; non autem alia sacramenta. 3ª. LXVII, 2, c. LXXIII, 2, c; 4, c. LXXIX, 1, c. LXXXII, 3, 3m. LXXXIII, 4, 3m. — Species non sunt causa corporis Christi, nec alicujus spiritualis effectus, nisi mediante corpore Christi, secundum quod ex speciebus et corpore Christi fit unum sacramentum. 3ª. LXXIII, 1, 2m. — Per baptismum datur primus actus vitæ spiritualis; sed per Eucharistiam datur complementum ejus. 3ª. LXXIX, 1, c, 2m; 6, 2m. LXXXII, 2, 3m. — Eucharistia est posterior baptismo in perceptione, sed est prior in intentione. 3ª. LXXIII, 5, 4m. — Si homo nunquam a gratia baptismi caderet, indigeret confirmatione et Eucharistia, non autem pœnitentia. 3ª. LXXXIV, 5, 6, o. — Eucharistia continet Christum realiter; non autem alia sacramenta, sed tantum virtutem ejus. 1-2æ. CI, 4. 2m. 3ª. LXIII, 6, c. LXV, 3, o. LXXIII. 1, c, 3m; 4, c, 3; 5, c, 2m; LXXV, 1, 2, c, 2m; 4, c. LXXVI, o. LXXVIII, 1, c. — Perficitur in consecratione materiæ; alia vero sacramenta in usu ejus. 3ª, LXXIII, 1, 3m. LXXIV, 2, 5m; 7, c. LXXVIII, 1, c. LXXX, 1, 1m; 10, 1m. LXXXI, 4, 2m; 10, 1m. fin. LXXXIV, 3, c; 4, 3m.

2º Materia Eucharistiæ est duplex scilicet: panis et vinum. 3ª. LXXIV, 1, o. — Non habens vinum vel panem non debet consecrare alterum tantum; tamen si faceret consecratum esset, sed graviter peccaret. 3. LXXIV, 1, 2m. — Panis et vinum quantacunque possunt consecrari, dummodo sint coram sacerdote. 3ª. LXXIV, 2, o. — Materia Eucharistiæ non est mel, lac, carnes, nec aliquid simile sacramentis veteris legis. 3ª. LXXIV, 1, o. — Circa materiam Eucharistiæ fuit triplex hæresis scilicet: Artotyritarum, panem cum caseo offerentium; Catafrigarum et Pepucianorum miscentium farinam cum sanguine puerorum per totum corpus, et Aquariorum offerentium aquam tantum. 3ª. LXXIV, 1, c. — Damnatur error quorumdam conficientium de aqua lotionis panni intincti vino. 3ª. LXXIV 8, c. — Aqua debet apponi vino, sicut Christus posuit, et convertitur in vinum. 3ª. LXXIV, 6, o. —

Appositio aquæ non est necessaria, licet non apponens peccet. 3a. LXXII, 7, o. LXXXIII, 6, 4m, 6m. — Aqua debet poni in calice, et parum, non in dolio, quæ non manet, sed convertitur in vinum, non autem in aquam Christi. 3a. LXXIV, 8, o. — De aqua artificiali in vino potest confici Eucharistia, sed non debet; non autem in pane. 3. LXXIV, 7, 3m. — Eucharistia conficitur ex pane tritici, non autem ex pane hordei, speltæ, farris vel alterius grani. 3a. LXXIV, 3, o; 4, c. — Potest confici ex pane mixto ex granis aliis, si maneat species tritici. 3a. LXXIV, 3, 3m. — Potest confici ex siligine generata ex grano frumenti. 3a. LXXIV, 3, 2m. — Ex amylo, vel pasta, vel pane corrupto secundum speciem, non potest confici. 3a. LXXIV, 3, 4m; 4, 4m; 5, 2m. — Debet confici ex azymo, sicut Christus fecit, et esset grave peccatum conficere cum fermento, sicut apud Græcos in azymis. 3a. LXXIV, 4, o. — De vino vitis, et non de alio liquore, debet confici. 3a. LXXIV. 5, o. — De musto potest confici, sed peccatum esset, nisi esset in necessitate; non autem de uva, nec de agresta. 3a. LXXIV, 5, 3m. — De aceto non potest confici, sed de vino acescente, licet peccatum esset. 3a. LXXIV, 5, 2m. — Forma consecrationis corporis Christi est hæc: *Hoc est enim corpus meum*, tamen dimittens alia verba, peccat graviter. 3a. LX. 8, c. LXXV, 2, c. LXXVIII, 2, o; 5, c. LXXXIII, 4, 5m. LXXXIX, 3, c. — Singulæ particulæ hujus formæ convenienter ordinantur. 3a. LXXVIII, 2 o. — *Enim* non est de forma Eucharistiæ, sed dimittens ipsum ex negligentia, vel contemptu peccat, quia est de consuetudine romanæ Ecclesiæ, data a Petro apostolo. 3a. LX, 8, c. LXXVIII, 2, 5m. — Forma Eucharistiæ convenienter significatur scilicet: in facto esse, non autem in fieri. 3a. LXXVII, 2, o. — Hæc verba: *et elevatis oculis* et cætera *et manducate*, et cætera, convenienter præmittuntur formæ Eucharistiæ. 3a. LXXVIII, 1, c, 4m. — Forma consecrationis sanguinis Christi est hæc: *Hic est enim calix sanguinis mei, novi et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis, et pro multis effundetur, in remissionem peccatorum*. 3a. LXXVIII, 3, c. — Singulæ particulæ hujus formæ convenienter positæ sunt. 3a LXXVIII, 3, o. — Formæ prædictæ non se mutuo exspectant, sed utraque operatur sine altera. 3a. LXXVIII, 6, o. — Continent veritatem factivam rei, non præsupponentem rem significatam. 3a. LXXVIII, 5, o. — In prædictis formis, et in qualibet alia forma sacramentali, est aliqua virtus instrumentalis; non quidem principalis, nec secundum esse completum, sed intentionalis. 3 LXXVIII, 4, o; 5, c. — Forma Eucharistiæ importat solam consecrationem materiæ, et profertur in persona Christi, sed formæ sacramentorum important usum materiæ, et proferuntur in persona ministri. 3a. LXXVIII, 1, 4, 5, c. LXXXII, 2, 2m; 5, c, 2m; 7, 5m. LXXXIII, 1, 3m. LXXXIV, 3, c. — Christus eadem forma consecravit, qua et nos, quam dedit Ecclesiæ, et tantum semel protulit. 3a. LXXVIII, 1, 1m.

3º Substantia panis et vini non manet post consecrationem, cujus oppositum est impossibile et hæreticum. 3a. LXXV, 2, o; 6, c. LXXVII, 1, 5, c. — In conversionibus naturalibus, illud quod convertitur corrumpitur, et illud in quod convertitur, generatur vel augetur, vel restauratur; sed hic Christus nullo modo mutatur. 3a. LXXV, 4, o; 6, 2m. — Nec substantia panis et vini annihilatur, nec convertitur in præjacentem materiam. 3a. LXXV, 3, o. — Sed convertitur tota in totum corpus Christi. 3a. LXXV, 4, o 6, c; 8, c, 3m. — Conversio hæc quadrupliciter differt ab aliis: quia pertingit ad materiam, non habet subjectum, convertitur totum in præexistens. 3a. LXXV, 4, 8, o. — Importat ordinem substantiarum; ideo est sicut in subjecto in utraque. 3a. LXXV, 4, 1m. — Non est formalis, sed est substantialis; ideo dicitur transsubtantiatio. 3a. LXXV, 4, o. — Forma substantialis panis et vini non manet post consecrationem. 3a. LXXV, 6, o. LXXVII. 1, 6. c. — Convertitur in formam corporis Christi. 3a. LXXV, 6, 2m. — Quantitas panis non convertitur in quantitatem corporis Christi, sed manet sicut cætera accidentia. 3a. LXXVI, 1, 3m; 4, c. — Nec quantitas vini convertitur in quantitatem sanguinis Christi; sed manet sicut cætera accidentia. 3a. LXXVII, 8, c. — Post calicis consecrationem, permixtio vini vel liquoris extranei quantulorumcunque non transit in sanguinem Christi; etiam per hanc permixtionem non tangatur sanguis Christi secundum proprias dimensiones sacramentales, et non desinat esse sub toto. 3a. LXXVII, 8, c. 3m, 4m. — Nec est simile de aqua benedicta cui additur aqua non benedicta, et de vino consecrato, quia illa benedictio nullam immutationem facit circa subtantiam aquæ, sicut facit consecratio vini. 3a. LXXVII, 8, 3m. fin. — Hæc conversio est supernaturalis facta sola virtute Dei. 3a. LXXIII, 4, c; 5, o; 7, o. LXXXIII, 4, c. — Convenit cum creatione et mutatione naturali, in ordine terminorum, et non simultate. 3a. LXXV, 8, c. — Hæc est vera: *Ex pane fit corpus Christi, et panis convertitur in corpus Christi, vel transsubstantiatur*. non autem hæc, *panis est, vel fuit vel erit, vel fit corpus Christi vel de pane fit vel factum est corpus Christi, vel panis potest esse, vel fieri corpus Christi*. 3a. LXXV. 8. o. — Hæc conversio est difficilior et miraculosior omni mutatione naturali, et etiam creatione, ratione termini ad quem; simpliciter autem est e converso. 3a. LXXV, 8, 3m. — Fit in instanti. 3a. LXXV, 3, c, 7 o, LXXVIII, 2, 5, c. — Fit tantum in ultimo instanti prolationis totius formœ, si assumantur tria scilicet: minister debitus, debita materia et forma, et intentio consecrantis; sed singulæ partes formæ disponunt ad hoc. 3a. LXXV, 7, 1m, 3m. LXXVIII, 4, 3m; 5, c.

4º Corpus Christi non incipit esse in hoc sacramento, per motum localem, sed per conversionem panis in ipsum triplici ratione. 3a. LXXV, 2, 4, c. — Totus Christus est in hoc sacramento. 3a. LXXVI, 1, o. LXXIX, 1, 3m. — Verum corpus Christi non esse in hoc sacramento, nisi ut in signo, est hæresis abjurata a Berengario. 3a. LXXIII, 1, 3m. LXXV, 2, o. — In hoc sacramento est aliquid dupliciter scilicet: ex vi sacramenti, id est, significatum per formam, et ex naturali concomitantia, id est realiter conjunctum Christo. 3a. LXXVI, 1, o; 2, 3, 4, c. LXXVIII, 6, 1m. LXXXI, 4, 2m, 3m. — Anima Christi et divinitas ejus sunt in hoc sacramento, secundo modo tantum. 3a, LXXVI, 1, c, 1m; 2, c. LXXXI, 4, 3m. — Caro et os, et hujusmodi sunt sub specie vini secundo modo tantum, et sub specie panis, primo modo; sanguis vero e converso. 3a. LXXVI, 1, 2m; 2, c, 3m. LXXVIII, 6, 1m. LXXXI, 4, 2m. — Quantitas tota et alia accidentia Christi sunt in hoc sacramento, secundo modo tantum. 3a. LXXVI, 1, 3m; 3, 4, o; 5, 3m. LXXXI, 3, 3m. — Tota quantitas Christi est indifferenter sub magna vel parva quantitate specierum. 3a. LXXVI, 1, 3m; 3, c; 4, o. — Totus Christus est sub qualibet parte utriusque speciei. 3a. LXXVI, 2. 3 o. LXXVIII, 6. 1m. LXXIX, 1, 3m. LXXX, 12, 3m. — Accidentia corporis Christi sunt in hoc sacramento, mediante substantia, nec habent immediatam habitudinem ad hoc sacramentum, nec ad corpora circumstantia; ideo non possunt immutare medium. 3a. LXXVI, 7, c. LXXXI, 3, 4, c. — Accidentia corporis Christi intrinseca sunt in hoc sacramento; non autem accidentia per comparationem ad extra ut ibi et situs. 3a. LXXVII, 5, 3m. LXXXI, 3, c; 4, c. 1m. — Christus est sub duplici specie Eucharistiæ triplici ratione scilicet: ad repræsentandum passionem ejus, ut sit cibus et potus, et ad salutem corporis et animæ. 3a. LXXVI, 2, 3m. — In Eucharistia continetur sub aliena specie, ad vitandum horrorem et dehitionem, et propter meritum fidei. 3a LXXV, 5, o. — Corpus Christi est localiter in uno tantum loco, scilicet in cœlo; sed ut in sacramento significante, et continente est alibi non tamen ubique. 3a. LXXV, 1, 3m; 4, c. LXXVI, 5, o; 6, c, 1m. LXXXI, 1, 2m. — Locus Eucharistiæ non est vacuus nec plenus corpore Christi, sed speciebus sacramentalibus, per naturam dimensionum, vel miraculose. 3a. LXXVI, 5, 2m. — Christus in sacramento non est ut in loco circumscriptive, nec diffinitive. 3a. LXXVI, 6, 1m. — Ad motum sacramenti non movetur per se, nec per accidens. 3a. LXXVI, 6, o. — Dedit in sa-

cramento discipulis corpus suum passibile. 3^a. LXXXI, 3, o. — In triduo corpus Christi si quis consecraset fuisset corpus sine sanguine, et e converso, et utrumque sine anima 3^a. LXXVI, 1, 1^m; 2, c. LXXXI, 4, o. — Si Christus in triduo fuisset in hoc sacramento, passus fuisset in eo, passione innata, non autem passione illata. 3^a. LXXXI, 4, c. — Corpus Christi in hoc sacramento non potest videri oculo corporali. 3^a. LXXVI, 7, o; 8, c. — Quando in hoc sacramento apparet puer vel caro, est ibi vere corpus Christi; sed non videtur in specie propria. 3^a. LXXVI, 8, o. — Talis apparitio quandoque est tantum ex parte videntium, et quandoque extra. 3^a. LXXVI, 8, o. — Quando sic apparet omnibus. non debet sumi, sed debet cum reliquiis poni. 3^a. LXXXII, 4, 3^m. — Tunc sacerdos secundum aliquos debet iterum celebrare, vel secundum alios, sufficit spiritualis manducatio. 3^a LXXXII, 4, 3^m. — Christus videt se corporaliter in sacramento, non ex sacramento; si autem oculum haberet extra sacramentum non posset hoc nisi miraculose. 3^a. LXXVI, 7, 2^m. — Angeli non vident corpus Christi sub sacramento, cognitione naturali, sed tantum cognitione beata, dæmones autem nullo modo plene. 3^a. LXXVI, 7, c. — Beati vident Christum sub sacramento visione intellectuali plena; non autem visione corporali, nisi miraculose. 3^a. LXXVI, 7, c, 2^m. — Intellectus viatoris non potest comprehendere nec videre Christum in hoc sacramento. 3^a. LXXVI, 7, c. — Non baptizati peccant, videndo Eucharistiam; non autem Christiani, licet sint peccatores. 3^a. LXXX, 4, 4^m.

5° Soli sacerdotes possunt consecrare Eucharistiam. 3^a. LXXXII, 1, o. — Plures sacerdotes possunt eamdem hostiam consecrare. 3^a. LXXXII 2, o. — Mali sacerdotes etiam schismatici, hæretici, excommunicati et degradati possunt consecrare, sed peccant graviter. ^{a}. LXIV, 9, 2^m, 4^m. LXXXII, 5, 7, 8, 9, o. — Recipiens Eucharistiam vel audiens Missam a talibus, graviter peccat. 3^a. LXIV, 9, 2^m, 3^m. LXXXII, 9, o. — Consecrans propter malum finem, scilicet ad maleficia, vel ut irrideat, peccat, sed perficit sacramentum. 3^a. LXXIV, 2, 2^m. — Dispensatio Eucharistiæ pertinet ad sacerdotem tantum 3^a. LXXXII, 3, o. — Nulli non sacerdoti licet tangere Eucharistiam, nisi in necessitate, ut si caderet. 3^a. LXXXII, 3 c. — Laicus etiam peccator debet tangere Eucharistiam, in necessitate tantum, ut si caderet in terram. 3^a. LXXXII, 3; c. — Si adsint essentialia, scilicet ordo et intentio ministri, et materia et forma debita, erit Eucharistia, licet desit solemnitas loci, temporis et paramentorum; tamen talis graviter peccaret, et degradandus esset. 3^a. LXXXII, 3, 1^m. — De pœnitentia amittentis Eucharistiam, vel cujus negligentia brutum sumit eam, vel sanguis stillat extra, vel evomentis. 3^a. LXXXIII, 6, 7^m. — Consecrans tenetur sumere Eucharistiam sub utraque specie, quotiescunque celebrat. 3^a. LXXX, 12, o. LXXXII, 4, o. — Si percipitur ante consecrationem aquam tantum fuisse, effundatur, et vinum ponatur; si autem post, videtur quod a capite canonem debeat incipere; sed dimittat, et de negligentia pœniteat, secundum Innocentium, vel tantum consecret vinum, præmissa contritione de negligentia. 3^a. LXXXIII, 6, 4^m. — Deficiente sacerdote post consecrationem corporis, debet suppleri per alium; non autem si ante. 3^a. LXXXIII, 6, 1^m. — Minister in aliis sacramentis dupliciter operatur scilicet: pronuntiando verba, et actum exteriorem exercendo; in Eucharistia vero tantum primo modo. 3^a. LXXVIII, 1, c, 3^m. — Non licet sacerdoti omnino cessare a consecratione Eucharistiæ, sed tenetur saltem in festis. 3^a. LXXXII, 10, o. — Celebratio Eucharistiæ est immolatio Christi, quia est figura passionis ejus cujus per hoc fimus participes; et sacerdos significat Christum. 3^a. LXXXIII, 1, o; 2, c, 1^m, 2^m. — Eucharistia dupliciter sumitur scilicet: sacramentaliter et spiritualiter. 3^a. LXXX, 1, 2, 3, o. — Patres veteris testamenti manducaverunt Christum, secundo modo tantum. 3^a. LXXX, 1, 3^m. — Eucharistia vere sumitur a peccatoribus sacramentaliter tantum; nec immunditiam aliquam ex hoc contrahit. 3^a. LXXX, 3, o. LXXXII, 7, 1^m. — Infidelis vere sumit Eucharistiam non primo modo. nec secundo proprie. 3^a. LXXX, 3, 2^m. — Brutum vere sumit Eucharistiam per accidens; non autem primo, nec secundo modo. 3^a. LXXX, 3, 3^m. — Christus sumpsit corpus suum et sanguinem in Eucharistia. 3^a. LXXXI, 1, o. LXXXIV, 7, 4^m. — Ex sumptione hujus sacramenti habuit spiritualem dulcedinem; ideo sumpsit sacramentaliter et spiritualiter, sed aliter quam cæteri. 3^a. LXXXI, 1, 3^m. — Dedit Eucharistiam Judæ in cœna, præter buccelam intinctam. 3^a. LXXXI, 2, o. — Sumptio Eucharistiæ non est de necessitate salutis, secundum se, sed ex statuto Christi et Ecclesiæ. 3^a. LXXIII, 3, o. LXXX, 11, c. — In primitiva Ecclesia omnes tenebantur quotidie sumere Eucharistiam; postea, ter in anno; nunc autem semel. 3^a. LXXX, 10, 4^m. — Debet quotidie sumi, nisi ex hoc quis sentiret reverentiam diminui, et fervorem non augeri. 3^a. LXXX, 10, o. — Non debet pluries in die sumi, nisi quando quis in una die ex aliquo casu permisso pluries celebraret. 3^a. LXXX, 10, 5^m. LXXXIII, 2, 2^m. — Sub specie vini, id est, sanguinis Christi, non datur populo propter periculum effusionis, quia facilius una gutta sanguinis laberetur, quam aliqua una particula corporis. 3^a. LXXXIV, 1, 3^m. LXXX, 12, c. — Hostia non consecrata nunquam debet dari pro Eucharistia, et sacerdos dans eam reus esset idololatriæ; non autem adorantes vel sumentes eam. 2-$2^{æ}$. I, 3, 4^m, 3^a. LXXX, 6, 2^m.

6° Melius est paratis sumere Eucharistiam quam abstinere ab ea. 3^a. LXXX, 10, c. — Pœnitentes qui abstinent ab hoc sacramento, secundum consilium sacerdotis, excusantur a transgressione præcepti; non autem manentes in peccatis. 3^a. LXXX, 11, 3^m. — Eucharistia debet sumi tantum a jejunis totaliter, nisi in casu mortis. 2-$2^{æ}$. CXLVII, 6, 2^m. 3^a. LXXX, 8, o; 9, c. — Omnis cibus vel potus sumptus post mediam noctem, impedit sumptionem Eucharistiæ; non autem ante, etiamsi nec somnus, nec digestio sequatur. 3^a. LXXX, 8, 5^m. — Deglutitio salivæ, vel cibi relicti inter dentes, vel eructationis, non impedit sumptionem Eucharistiæ. 3^a. LXXX, 8, 4^m. — Reliquiæ aquæ vel vini, quibus lavatur os, trajectæ non in magna quantitate, et mixtæ cum saliva, non impediunt sumptionem Eucharistiæ. 3^a. LXXX, 8, 4^m. — Post sumptionem Eucharistiæ requiritur modicum intervallum ante prandium. LXXX, 8, 6^m. — Corporalis immunditia. ut lepra, fluxus sanguinis, et hujusmodi, non impedit sumptionem Eucharistiæ. 3^a. LXXX, 7, 3^m. — Eucharistia debet semper haberi parata pro infirmis. 3^a. LXXXIII, 5, 11^m. — Pars hostiæ missa in calice nunquam debet dari infirmis, quia Christus nemini dedit panem intinctum, nisi Judæ. 3^a. LXXXIII, 5, 9. — Triplex modus manducandi corpus Christi scilicet: sacramentalis tantum, spiritualis tantum, sacramentalis et spiritualis simul. 3^a. LXXX, 1, 2, 3, o. — Pueris non debet dari Eucharistia, nisi cum incipiunt habere aliqualem usum rationis, ut possint concipere devotionem hujus sacramenti, scilicet in decimo vel undecimo anno. 3^a. LXXX, 9, 3^m. — Græci dant Eucharistiam pueris recenter natis baptizatis, propter hoc quod Dionysius dicit *baptizatis esse sacram communionem dandam*; non intelligentes, quod Dionysius ibi loquitur de baptismo adultorum. 3^a. LXXX, 9, 3^m. — Amentibus post fidem et devotionem debet dari Eucharistia in mortis articulo. nisi sit periculum vomitus vel expulsionis; non autem si ante amentes fuerunt, et sic a nativitate remanserunt. 3^a. LXXX, 9, o. — Dæmoniacis debet dari Eucharistia, nisi certum sit quod pro crimine torqueantur; non autem energumenis. 3^a. LXXX, 9, 2^m. Nihil præter peccatum mortale, impedit necessario sumptionem Eucharistiæ, sed tantum de congruo, ut coitus matrimonialis, nocturna pollutio et fluxus seminis temporalis, quando sunt sine mortali, usque ad alium diem. 2-$2^{æ}$. CLIV, 5, o. 3^a. LXXX, 7, o. — Præeligendum est esse suspectum, quam indigne sumere Eucharistiam. 3^a. LXXX, 6, 2^m. — Peccatoribus publicis debet omnino negari Eucharistia. 3^a. LXXX, 6, 3^m. — Peccatori

occulto petenti Eucharistiam, debet negari; si vero publice petat, debet dari; sed peccatori publico debet omnino negari. 3ª. LXXX, 6, o. LXXXI, 2, c, 2ᵐ.

7° Sumens Eucharistiam cum conscientia peccati mortalis peccat mortaliter. 3ª. LXXIX, 2, 2ᵐ; 3, o. LXXX, 4, o; 7, 8, c. — Sumens in peccato mortali ignorato, facta diligenti discussione etiam non sufficienti, non peccet. 3ª. LXXX, 4, 5ᵐ. — Experimentum non debet sumi de peccatis, cum Eucharistia. 3ª. LXXX, 6, 3ᵐ. — Sacerdos faciens fictionem in consecrando Eucharistiam multo gravius peccat, quam indigne sumens eam. 3ª. LXXX, 6, 2ᵐ. — Infidelis est indignior fideli, ad sumendum Eucharistiam; sed fidelis cum mortali indignius sumit. 3ª. LXXX, 5, 2ᵐ. — Sumens cum peccato spirituali, gravius peccat, quam sumens cum peccato carnali. 3ª. LXXX, 5. 2ᵐ. — Peccatum indigne sumentium est minus grave peccatis commissis in Deum; et gravius peccatis contra proximum, vel contra seipsum. 3ª. LXXX, 5, o. — Est etiam minus grave peccato occisionis Christi et preditionis ejus. 3ª. LXXX, 5, 1ᵐ, 2ᵐ. — Et est minus grave projectione ejus in lutum. 3ª. LXXX 5, 3ᵐ. — Eucharistitia non imprimit characterem. 3ª. LXIII, 6, c. LXXX, 5, 3ᵐ; 10, 1ᵐ. — Sine manducatione spirituali Eucharistiæ non potest esse salus. 3ª. LXXV, 11, c. — In quantum est sacramentum, Eucharistia prodest tantum sumentibus; sed ut est sacrificium, prodest etiam aliis. 3ª. LXXVIII, 3, 8ᵐ. LXXIX, 5, c; 7, o. — Est sacramentum passionis, et mortis Christi, in quantum perficit hominem in unionem ad Christum passum. 3ª. LXXIII, 3, 3ᵐ; 5, 2ᵐ. — Est memoriale passionis Christi. 3ª. LXVI, 9, 5ᵐ. LXXIII, 4, 5, o. LXXIV, 1, c. LXXVI, 2, 2ᵐ. LXXIX, 1, c. — Ordinatur ad refectionem mentis. 3ª. LXXIII, 1, 2, c. LXXIX, 8, c. — Non habet suos effectus, nisi in conjunctis ei per fidem et charitatem. 3ª. LXXIX, 2, 2ᵐ. — Est sacramentum charitatis Christi expressivum, et charitatis nostræ factivum. 3ª. LXXIII, 3, 3ᵐ. LXXV, 1, c. LXXVIII, 3. 6ᵐ. LXXIX, 1, c; 4, c, 2ᵐ. — — Effectus non principalis Eucharistiæ, sed consequens augmentum charitatis, est diminutio fomitis. 3ª. LXXIX, 6, 3ᵐ. — Quidquid est effectus passionis Christi, est effectus Eucharistiæ. 3ª. LXXIX, 1, c. LXXXIII, 1, c. — Per baptismum datur primus actus vitæ spiritualis; sed per Eucharistiam datur complementum ejus. 3ª. LXXIX, 1, 8, c, 2ᵐ; 6, 2ᵐ. LXXXII, 2, 3ᵐ. — Eucharistia facit omnem effectum vitæ spiritualis, ad similitudinem cibi corporalis; quia sustentat, auget, reparat et delectat. 3ª. LXXIX, 1, o; 8, c. LXXXI, 1, 3ᵐ. — Corpus Christi offertur pro salute corporis, et sanguis pro salute animæ, secundum similitudinem; secundum rem vero utrumque offertur pro utroque. 3ª. LXXIII, 1, o. LXXIV, 1, o. LXXVI, 2, 1ᵐ. LXLIX, 1, 3ᵐ. — Effectus Eucharistiæ est adeptio gloriæ, non quidem statim, sed in quantum dat virtutem perveniendi ad gloriam. 3ª. LXXIX, 2, o. LXXX, 2, 1ᵐ. — In Eucharistia confertur gratia habitualis, et excitatur fervor actualis devotionis. 3ª. LXXIX, 1, 2ᵐ; 4, 7 c. — Sumens eam sacramentaliter consequitur majorem gratiam, quam prius sumendo spiritualiter tantum. 3ª. LXXX, 1, 3ᵐ. — Eucharistia gratiam causat, auget et excitat eam, et virtutes in actum. 3ª. LXXIX, 1, o; 4, c. — Nullus habet gratiam ante sumptionem, nisi ex voto ad eam proprio, ut adulti, vel ecclesiæ, ut parvuli. 3ª. LXXIII, 3, c. 1ᵐ. LXXIX, 1, 1ᵐ. LXXX, 1, 3ᵐ; 11, c. — Eucharistia præservat a peccato dupliciter scilicet: interius reprobando per gratiam, et exterius repellendo omnem impugnationem dæmonum, per passionem Christi, cujus est signum. 3ª. LXXIX, 6, o. — Peccata venialia præsentia impediunt effectum Eucharistiæ, quoad refectionem dulcedinis spiritualis, sed non quoad augmentum gratiæ; sed neutrum horum impediunt præterita. 3ª. LXXIX, 8, o. — Eucharistia delet peccata venialia. 3ª. LXXIX, 3, o. LXXXVIII, 3. c. — Delet peccata mortalia, quorum quis non habet conscientiam, nec affectum. 3ª. LXXIX, 3, o. — Fit ablutio scelerum tripliciter scilicet: ignoratorum, futurorum, vel causando contritionem. 3ª LXXIX, 3, 1ᵐ. — Delet pœnam debitam pro peccatis; non quidem totam, sed secundum mensuram peccatorum et devotionis. 3ª. LXXIX, 5, o. — Liberat a purgatorio, in quantum est sacrificium satisfactorium pro peccato. 3ª. LII, 8, 2ᵐ.

EUDIMICA. Eudimica ethica Aristotelis. 1ª. LXXXII, 4, 3ᵐ. 1-2ᵆ. IX, 4. c. fin. LXXX, 1, 6, 3, c.

EUGNOMOSYNA. Eugnomosyna idem est ac epicheia, scilicet voluntaria justificatio. 2-2ᵆ. LXXX, 4ᵐ, 5ᵐ.

EUPSCHIA. Virtus specialis est eupschia, scilicet constantia, et fortitudinis potentialis pars est. 2-2ᵆ. CXXVIII, 6ᵐ.

EUSEBIA. Eusebia est idem quod religio. 2-2ᵆ. LXXX, 4ᵐ.

EUSTOCHIA. Eustochia prudentiæ pars est, omnia bene conjectans; solertia vero medium. 2-2ᵆ. XLVIII, c. XLIX, 4, c. — Tantum in operativis est; solertia vero tam in operativis quam in speculativis et tam in necessariis quam in contingentibus. 2-2ᵆ XLIX, 4, 1ᵐ. — Utraque invenit quasi subito, sed eubulia tarde et inquirendo. 2-2ᵆ. XLIX, 4, c, 2ᵐ. LI, 1, 3ᵐ.

EUTRATIUS. Hæresim sapere videtur hoc dictum Eustratii episcopi, scilicet quod *nullus homo ad angelorum ordines assumi potest, sed omnes homines beati faciunt decimum ordinem*. 3ª. CVIII, 8, c.

EUTRAPELIA. A bona conversione dicitur eutrapelia, et est virtus circa ludos, et modestiæ pars. 1-2ᵆ. LX, 5, c. 2-2ᵆ. LXXII, 2, 1ᵐ. CLX, 2, c. CLXVIII, 2, o. CLXXII, 2, 1ᵐ.

EUTYCHES. In Chalcedonensi concilio damnatur Eutychetis hæresis de unitate naturæ in Christo, et de impalpabilitate et Christi et corporum resurgentium. 3ª. II, 2, c. — In morte suam retractavit hæresim. 3ª. LIV, 3, o.

EVA. Adæ filia non fuit Eva, quia non processit ab eo, modo naturæ, nec sicut a principio naturali. 3ª. XCII, 2. 3ᵐ.

EVANGELIUM. In toto orbe terrarum divulgatum ac prædicatum fuit Evangelium, non autem ab omnibus per fidem creditum. 1-2ᵆ. CVI, 4, 4ᵐ. — In eo nihil mandatur de cæremonialibus præceptis, quia per rei impetionem ablata fuere. 1-2ᵆ. CVIII, 3, 3ᵐ. — Non continet nonnisi pertinentia ad gratiam Spiritus sancti. 1-2ᵆ. CVI, 1, 1ᵐ. — Doctrina evangelica perfectionis est doctrina; ideo instruit de omnibus quæ pertinent ad vitæ rectitudinem. 2-2ᵆ. LVI, 1, 2ᵐ.

EVENTUS, Sequens eventus per se, vel ut in pluribus vel præcogitatus, addit ad bonitatem, vel ad malitiam actus, non autem aliter. 1-2ᵆ. XX, 5, o. LXXIII, 8, o.

EX. Hæc præpositio *ex* aliquando importat ordinem terminorum tantum, aliquando vero etiam identitatem subjecti. 1ª. XLV, 1, 3ᵐ. 3ª. LXXV, 8, c.

EXCÆCATIO. Excæcatio et obduratio important duo scilicet; motum animi adhærentis malo et aversi a Deo, et subtractionem gratiæ. 1-2ᵆ. LXXIX, 3, c, — Excæcatio, aggravatio et obduratio differunt secundum diuersos effectus, scilicet in visu, auditu et affectu, 1-2ᵆ. LXXIX, 3, c. fin. — Excæcatio et obduratio quoad primum sunt peccata, sed quoad secundum sunt pœnæ; et primum est causa secundi; et homo fit deterior primo, non autem secundo. 1-2ᵆ. LXXIX, 3, o. — Excæcatio est effectus divinæ reprobationis. 1-2ᵆ. LXXIX. 4, c. — Excæcatio de se ordinatur ad damnationem; sed ex misericordia Dei ordinatur ad salutem, non quidem omnium, sed prædestinatorum tantum. 1-2ᵆ. LXXIX, 4, o. — Malitia est causa excæcationis meritoria, sicut culpa est causa pœnæ. 1-2ᵆ. LXXIX, 3, 3ᵐ. 2-2ᵆ. XV, 1, c, 2ᵐ. — Dæmon dicitur excæcare, in quantum inducit ad culpam, quæ est causa meritoria excæcationis. 1-2ᵆ. LXXIX, 3, 3ᵐ.

EXCANDESCENTIA. Excandescentia magis pertinere videtur ad primam speciem iræ, scilicet ad fel, quæ perficitur secundum velocitatem iræ, quam ad tertiam speciem, scilicet furorem. 1-2ᵆ. XLVI, 8, 2ᵐ.

EXCEDENS. Excedens in melioribus melius est simpliciter. 2-2ᵆ. CLXXXVIII, 7, 1ᵐ.

EXCESSUS. Excessus mentis causatur ex amore boni,

et timore mali eodem modo. 2-2^{æ}. CLXXV, 2, 3^{m}.

EXCLUSIO. Exclusio immobilitat terminum cui additur, ratione negationis implicitæ. 1^{a}. XXXI, 3, 3^{m}. — Propositio exclusiva habet duas expositiones : primam affirmativam et secundam negativam ; sub prima licet descendere, sub secunda vero non. 1^{a}. XXXI, 4, c. — Dictio exclusiva addita principali agenti non excludit instrumentum. 3^{a}. LXXVIII, 4, 1^{m}. — Non excludit partes, nec universalia, et alia quæ sunt de intellectu subjecti, nisi differant supposito. 1^{a}. XXXI, 4, 3^{m}. — Addita uni relativorum excludit aliud et omne quod est in alio supposito. 1^{a}. XXXI, 4, 3^{m}.

EXCOMMUNICATIO. Ecclesia malos juste excommunicat, ut resipiscant ; in necessitatis tamen casu est illis subveniendum ; debet enim Ecclesia divinum judicium in castigationibus imitari, scilicet ad salutem, non autem ad perditionem. 2-2^{æ}. XXXI, 2, 3^{m}. — Excommunicatis, et reidublicæ hostibus sunt subtrahenda beneficia ut arceantur a culpa, sic tamen, quod natura non deficiat, nisi secundum ordinem justitiæ. 2-2^{æ}. XXXI, 2, 3^{m}. — Injiciens manus in clericum septempliciter non excommunicatur et octupliciter ab episcopo potest absolvi. 3^{a}. s. XXIV, 1, c. — Cum excommunicatis participare, quintupliciter conceditur scilicet :

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

2-2^{æ}. XXXIX, 4, 2^{m}. 3^{a} s. XXIII, 1, c. — Excommunicatio major est separatio a communione Ecclesiæ quoad fructum et suffragia generalia. 3^{a}. s. XXI, 1, o. — Cum Ecclesia in terris Dei vicem gerat, illiusque judicium Dei judicio conforme sit, rite excommunicare potest, sive peccatorem a communione sui, sive a suffragiis et aliis spiritualibus separet. 3^{a}. s. XXI, 3, c. — Non potest Ecclesia etiam pro peccato mortali aliquem excommunicare, nisi contumax fuerit. 3 s. XXI, 3, c. — Si excommunicatio injuste lata sit ex parte excommunicantis, nihilominus effectum sortitur ; at si ex parte excommunicationis, ita ut error ille irritam faciat sententiam, nullius est effectus. 3^{a} s. XXI, 4, o. — Cum quis pro falso crimine in judicio probato excommunicatur, si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnum. 3^{a} s. XXI, 4, c. — Soli episcopi et majores prælati excommunicare possunt, qui habent jurisdictionem in foro judiciali. 3^{a} s. XXII, 1, o. — Etiam non sacerdotes possunt excommunicare, modo jurisdictionem habeant in foro contentioso. 3^{a} s. XXII, 2, c. — Excommunicatus vel suspensus non potest alium excommunicare. 3^{a} s. XXII, 3, o. — Nullus potest nisi inferiorem excommunicare, cum excommunicatio sit jurisdictionis, quæ exerceri non potest, nisi in sibi subditos. 3^{a} s. XXII, 4, c. — Tametsi singuli alicujus communitatis excommunicari ab Ecclesia possint, nunquam tamen ipsa communitas. 3^{a} s. XXII, 5, o. — Toties quis excommunicari potest, quoties est excommunicationis causa. 3^{a} s. XXII, 6, c. — Licet fidelibus communicare excommunicato minori excommunicatione ; majori vero minime, nisi ubi aliqua spiritualis commodi, vel legis vel necessitatis ratio ad hoc impulerit. 3^{a} s. XXIII, 1, o. — Participans cum excommunicato, excommunicatus quoque est, aliquando majori, nonnunquam minori excommunicatione. 3^{a} s. XXIII, 2, c. — Tantum participans excommunicato in crimine, vel in divinis, seu in Ecclesiæ contemptum, peccat mortaliter. 3^{a} s. XXIII, 3, o. — Excommunicatum minori excommunicatione potest quilibet sacerdos absolvere, non autem majori, sive sit a jure vel ab homine lata ; sed ei qui sententiam tulit subjicitur, nisi in articulo mortis. 3^{a} s. XXIV, 1, o. — Potest quis invitus absolvi ab excommunicatione, cum sit pœna ; non autem a peccato, cum sit voluntarium. 3^{a} s. XXIV, 2, o. — Absolutus ab una excommunicatione, ab omnibus absolutus intelligitur, si sint ab uno judice latæ, nisi aliter fuerit expressum ; non autem si sint a diversis judicibus factæ. 3^{a} s. XXIV, 3, c.

EXCUSATIO. Excusatio aggravat omne peccatum. 2-2^{æ}. XIII, 3, 3^{m}.

EXEMPLAR. Semper perfectissimum est exemplar, quod imitatur minus perfectum. 3^{a}. LVI, 1, 3^{m}. — Causa exemplaris est tantum existentium, sed causa finalis est etiam non entium. 3^{a}. V, 2, 2^{m}. — Exemplata oportet conformari exemplari, secundum rationem formæ, non autem secundum modum essendi. 1^{a}. XVIII, 4, 2^{m}.

EXEMPLUM. In operationibus et passionibus humanis, in quibus experientia plurimum valet, plus movent exempla quam verba. 1-2^{æ}. XXXIV, 1, c. — Aristoteles in logica utitur exemplis secundum opiniones aliorum : ideo non habent auctoritatem. 1^{a}. XLVIII, 1, 1^{m}. LXVII, 2, 2^{m}. 1-2^{æ}. LIX, 2, 1^{m}.

EXEMPTUS. Exemptus peccans in re non exempta potest ab ordinario judicari. 2-2^{æ}. LXVII, 1, 3^{m}.

EXITUS. Exitus in divinis est secundum solam distinctionem relationum, et secundum emanationem interiorem, et non secundum distantiam. 1^{a}. XLII, 5, 2^{m}.

EXORCISMUS. Exorcismus non est sacramentum, sed est sacramentale. 3^{a}. LXVII, [illegible], 2^{m}. LXXI, 3, 2^{m}. — Debet præcedere baptismum ; tamen si non præcedat, debet postea fieri. 3^{a}. LXXI, 2, o ; 3, 3^{m}. — Exorcizare pertinet ad sacerdotem, et ad exorcistam. 3^{a}. LXXI, 4, c, 1^{m}, 2^{m}. — In exorcismo exsufflatio significat expulsionem dæmonis, cui reditum præcludit benedictio. 3^{a}. LXXI, 2, c. — Ea quæ fiunt in exorcismo, non tantum significant, sed etiam efficiunt. 3^{a}. LXXI, 3, o. — Quandocunque aliquid sanctificandum est ad cultum divinum, prius exorcizatur, ut liberetur a potestate diaboli. 3^{a}. LXXXIII, 3, 3^{m}. — Exorcismus datur contra dæmonem, in quantum impedit homines a sacramentis ; sed baptismus datur contra eum, in quantum impedit a gloria. 3^{a}. LXXI, 2, 2^{m}. — Quæ fiunt in exorcismo, ordinantur contra impedimenta baptismi, cujus effectus potest impediri ante sumptionem baptismi, et post. 3^{a}. LXXI, 3, 3^{m}. — Effectus exorcismi est debilitatio potestatis dæmonis, quia totaliter in baptismo aufertur. 3^{a}. LXXI, 3, c. — Effectus ejus duplex scilicet : expulsio dæmonis et apertio sensuum ad ministeria et mandata Dei. 3^{a}. LXXI, 3, c. — Sal missum in os exorcizandi, et narium et aurium sputi linitio, significat remotionem impedimenti dæmonis, respectu fidei docendæ. 3^{a}. LXXI, 2, c. — Exorcismus non confert gratiam, nec remissionem culpæ ; ideo sine baptismo exorcismus nihil valet post mortem, contra Præpositivum, qui dicit, quod minores tenebras patitur. 3^{a}. LXXI, 3, o.

EXPERIENTIA. Experientia proprie pertinet ad sensum tantum, sed large pertinet etiam ad intellectum, ut in dæmonibus. 1^{a}. LIV, 5, 2^{m}. LVIII, 3, 3^{m}. — Experientia in operabilibus non est potentia, et non solum causat scientiam, sed etiam habitum, qui facit operationem faciliorem, propter consuetudinem. 1-2^{æ}. XL, 5, 1^{m}. — Qui accipit gratiam, per quamdam experientiam dulcedinis, novit se illam habere, quam non experitur ille qui non accipit. 1-2^{æ}. CXII, 5, c. — Illa quæ sunt per essentiam sui in anima, cognoscuntur experimentali experientia, in quantum homo experitur per actus principia intrinseca, sicut voluntatem percipimus volendo, et vitam ab operibus vitæ 1-2^{æ}. CXII, 5, 1^{m}. — Verbum Abrahæ dictum, videlicet : *nunc cognovi, quod timeas Dominum*, potest referri ad notitiam experimentalem, quæ est per exhibitionem operis. 2-2^{æ} CXII, 5, 5^{m}. — In opere illo quod fecerat Abraham cognoscere potuit experimentaliter se Dei timorem habere ; vel potest hoc etiam ad revelationem referri. 1-2^{æ}. CXII, 5, 5^{m}

EXILIUM. In veteri lege exilium non erat universale, sed particulare ne quis fieret idololatra. 1-2^{æ}. CV 2, 10^{m}.

EXSPECTATIO. Exspectatio est motus spei, propter cognitionem præcedentem respectu auxilii alieni. 1-2^{æ}. XL, 2, 1^{m}.

EXSUFFLATIO. Exsufflatio in exorcismo significat expulsionem dæmonis, cui reditum præcludit benedictio 3^{a}. LXXI, 2, c.

EXTASIS. Extasis est fieri extra se, secundum cognitionem vel secundum appetitum. 1-2^{æ}. XXVIII, 3, c. 2-2^{æ} CLXXV, 2, 1^{m}.

EXTREMA-UNCTIO. Extrema-unctio, cum ad peccatorum remissionem ordinetur, est sacramentum, et non tantum sacramentale. 3ª. s. XXIX, 1, o. — Quamvis per multas perficiatur actiones, unum nihilominus sacramentum est. 3ª. s. XXIX, 2, c. — Extremæ-unctionis sacramentum a Christo fuit institutum, sicut et cætera sacramenta; ab Apostolis tamen promulgatum fuit. 3ª s. XXIX, 3, o. — Oleum olivæ, cum sit lenitivum ac penetrativum usque ad intima ac diffusivum, conveniens est materia sacramenti exremæ-unctionis, quod perfecta et lenis sanatio esse debet. 3ª s. XXIX, 4, c. — Oleum olivæ quod in extrema-unctione assumitur pro materia, consecratum esse debet. 3ª s. XXIX, 5, o — Materia hujus sacramenti per episcopum consecrata esse debet. 3ª s. XXIX, 6, o. — Determinata est forma verborum hujus sacramenti sicut et aliorum. 3ª s. XXIX, 7, o. — Forma verborum hujus sacramenti in oratione deprecativa perficitur, non autem indicativa. 3ª s. XXIX, 8, o. — Conveniens verborum forma est ea, qua Ecclesia utitur, scilicet: *per istam sanctam*, etc. 3ª s. XXIX, 9, c. — Principalis effectus extremæ unctionis, est ipsa peccatorum remissio quoad illorum reliquias et maculam seu culpam, si eam inveniat. 3ª s. XXX, 1, c. — Hoc sacramentum non semper sequitur corporalis sanatio, sed quando expedit ad spiritualem sanationem. 3ª. s, XXX, 2, o. — Nullum imprimit characterem, cum per illud homo ad aliquod sacrum peragendum non ordinetur. 3ª s. XXX, 3, c. — Non possunt laici hoc extremæ unctionis sacramentum conferre, sicut baptismum in necessitatis articulo. 3ª s. XXXI, 1, o. — Hoc sacramentum nullatenus licet diacono conferre. 3ª s. XXXI, 2, o. — Cum hoc sacramentum cunctis exhibeatur. non modo per episcopos, sed per simplices sacerdotes administrari potest. 3ª s. XXXI, 3, c. — Sanis non debet conferri, quod quædam spiritualis animæ curatio est 3ª s. XXXII, 1, o. — Non quovis morbo laborantibus est exhibendum, sed ad mortem proxime aliqua ægritudine affectis. 3ª s. XXXII, 2, c. — Furiosis et amentibus quibus desit devotionis affectus, nullatenus conferri debet. 3ª s. XXXII, 3, o. — Pueris conferri non debet. 3ª s. XXXII, 4, c. — Non totum corpus sed eæ duntaxat humani corporis partes inungi oleo hujus sacramenti debent, in quibus est aliqua spiritualis infirmitatis radix, 3ª s. XXXII, 5, o. — Quinque sensuum organica membra inungi præcipue debent in quibus est aliqua cognitionis radix: in nonnullis autem propter appetitivam et motivam inunguntur renes ac pedes. 3ª s. XXXII, 6, o. — Mutilati inungi etiam in partibus illis mutilatis debent, quibus alias inungerentur. 3ª s. XXXII, 7, c. — Sine aliqua sui injuria iterari potest. 3ª s. XXXIII, 1, c. — Eadem infirmitate laborantibus, non secundum eumdem, sed diversum infirmitatis statum, potest extrema-unctio exhiberi. 3ª s. XXXIII, 2. o.

F

FACERE. Facere et fieri important habitudinem causæ et effectus, sed mutationem ex consequenti. 1ª. XLV 2, 2m. — Non solum facere importat operationem causæ efficientis, sed etiam operationem finis, sicut avaritia inhiare ad lucra conquirenda, et sicut trahere est movere aliquid ad se, ut locus locatum. 2-2æ. CLXVI, 1, 3m. — Facere dicitur dupliciter scilicet: large omnis operatio, et proprie operatio tantum ad extra. 2-2æ. CXXXIV, 2, c, 1m, 2m. — Factio est de materia exteriori, sed generatio est de substantia generantis. 1ª. XLI, 3, c. — Non omne quod facit majus, facit minus, nisi sit ad illud ordinatum; vel nisi in majori includatur minus; vel non potest facere quod minus est, si reservetur minus. vel si minus sit ad defectum. 2-2æ. CLXXXIX, 9, 3m. — Quod homo faciat quod in se est, requiritur ad meritum in habentibus usum rationis; non autem in carentibus usu rationis. 2-2æ. XXXIII, 2, 1m; 8, 3m.

FACIES. Facies Christi emittebat radios. 3ª. XLIV, 3, 1m.

FACTUM. Factum duplex scilicet: divinum et naturale; primum præcedit potentia activa, et non passiva, natura non autem tempore, nisi sit novum; secundum vero utraque potentia præcedit, etiam tempore. 1ª. LXXIV, 3, 5m. — Fieri et factum esse dicuntur de Deo, secundum rationem tantum, et sine mutatione Dei. 1ª. XIII. 7, 2m. — Factum esse quandoque dicit novitatem prædicationis sine mutatione facti. 1ª. XIII, 7, 2m. 3ª. XVI, 6, c, 2m. — Bono animo vel ad utilitatem propriam aut communem, aliorum facta prospicere, laudabile est, sed vitiosum est ea considerare, malo animo. 2-2m. XXXIII, 2, 3m. CLXVII, 2. 3m.

FACULTAS. Facultas est potestas, qua aliquid habetur ad nutum. 1ª. LXXXIII, 2, 2m.

FALLERE. Fallere contingit dupliciter scillicet: occultando veritatem dicto vel facto, vel significando falsitatem; primum licet, non autem secundum quia, etiam hostibus debent servari promissa, fœdera et fides. 2-2æ. XL, 3, o. LXXI, 3, 3m. — Homo faciliter fallitur in judicando in pertinentibus ad se. 2-2æ LXXXVIII, 2, 3m.

FALSITAS. Falsitas non est in sensu sicut in cognoscente verum et falsum. 1ª. XVII, 2, 1m. — Falsitas et veritas sunt primo in intellectu; in rebus autem per ordinem ad intellectum solum. 1ª. XVI, 1, 2, o; 3, 1m; 5, 6, 8, c, XVII, 1, 3, o; 4, 1m. — Falsitas non est in intellectu respectu primorum principiorum, nec respectu quidditatis. nisi per accidens, respectu duplicis compositionis. 1ª. XVII, 3, c. LVII, 1, 2m. LVIII, 5, c. LXXXV, 6, o. — Veritas et falsitas, ut in cognoscente sunt tantum in intellectu componente et dividente; sed ut in re vera sunt etiam in sensu, et intellectu cognoscente, quidditatem. 1ª. XVI, 2, o. XVII, 2, o; 3, c. — Falsitas est in sensu respectu sensibilium communium, et respectu sensibilium per accidens; non autem respectu sensibilium propriorum. nisi per accidens. 1ª. XVII, 2, o, 3, c. LVII, 1, 2m. LVII, 5, c. LXXXV, 6, c. — Attribuitur phantasiæ quia repræsentat objectum absens, tanquam præsens. 1ª. XVII, 2, 2m. LIV. 5, 3m. — Res non dicuntur falsæ, respectu intellectus divini, sed respectu intellectus nostri. 1ª. XVII, 1, c, 3m. — Res dicitur simpliciter vera vel falsa tantum ab intellectu, a quo dependet, ut res naturalis ab intellectu divino, et artificialis a nostro. 1ª. XVI, 1, c. XVII, 1, o. — Res naturales dicuntur falsæ per accidens, et secundum quid, respectu intellectus nostri dupliciter scilicet: secundum rationem significati, et secundum rationem causæ. 1ª. XVII, 1, c. — Res dicitur vera vel falsa, ratione veræ vel falsæ æstimationis, quam nata est facere de se, quoad ea quæ exterius apparent in ea. 1ª. XVII, 1, c. — Res secundum id quod est, dicitur vera; secundum quod non est, dicitur falsa. 1ª. XVII, 1, c, 1m; 4, 2m. — Malum simpliciter est in rebus, non autem falsum, sed secundum quid. 1ª. XVII, 1. c. XLVIII. 2, o. — In Deo nulla est falsitas, sed tantum veritas. 1ª, XVII, 4, 3m. 2-2æ. CLXXI, 6, c. — Homo dicitur falsus quia amat falsas opiniones vel locutiones; non autem quia potest mentiri. 1ª. XVII, 1, c. fin. — Peccata dicuntur falsitates vel mendacia; et opera virtuosa dicuntur veritas vitæ. 1ª. XVII, 1, o. — Falsum contrariatur vero, et fundatur in vero sed non in suo contrario. 1ª. XVII, 4, o. 1-2æ. LXIV, 3, 3m. — Falsum testimonium prohibetur octavo præcepto Decalogi. 2-2æ. CXXII, 6, 2m.

FAMA. Fama bona est nobis necessaria propter nos

2-2^{ae}. LXXIII, 3, c. — Quadrupliciter læditur directe; sed indirecte dupliciter læditur scilicet : negando bona alterius, vel malitiose reticendo. 2-2^{ae}. LXXIII, 1, 3^{m}. — Læditur tripliciter scilicet : juridice, et false, et manifestando occulta ; secundo modo et tertio tenetur quis ad restitutionem, non autem primo modo. 2-2^{ae}. LXII, 2, 2^{m}. LXXIII, 2, o.

FAMES. Fames, sitis et desiderium in beatis dicitur per remotionem fastidii. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 3^{m}.

FAMILIARITAS. Familiaritas cum peccatoribus vitari debet ab imperfectis propter periculum ; non autem a perfectis propter fructum. 2-2^{ae}. XXV, 6, 5^{m}.

FAS. Fas proprie est lex divina, sed jus est lex humana. 2-2^{ae}. LVII, 1, 3^{m}.

FASCINATIO. Fascinatio est infectio ab occulis infectis, propter malitiam animæ, vel est Dei permissione, vel cooperante facto occulto vel dæmone. 1^{a}. CXVII, 3, 2^{m}.

FATUE. *Fatue* dicere vel *racha*, vel *irasci*, non sunt species iræ, sed gradus ejus ; et est peccatum moratle, quando peccatum interius conceptum ad effectum perducitur, sub ratione vindictæ. 1-2^{ae}. XLVI, 8, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLVIII, 5, 3^{m}.

FATUM. Fatum proprie est dispositio siderum, qua quis est conceptus vel natus; sed improprie est providentia Dei ; ideo est in rebus. 1^{a}. CXVI, o. — Dicitur a *fari* quasi effatum divinæ Providentiæ, vel quia antiqui solebant per illud de futuris effari. 1^{a}. CXVI, 1, c. fin. — Non est qualitas, nec substantia, sed est relatio multiplex, ratione effectuum, vel causarum secundarum ; non autem respectu Dei. 1^{a}. CXVI, 2, 3^{m}. — Ratio gubernationis in mente Dei est Providentia ; sed in causis secundis est fatum. 1^{a}. CXVI, 2, o. — Non omnia subduntur fato, sed tantum effectus causarum secundarum. 1^{a}. CXVI, 1, c ; 4, o. — Fatum respectu causarum secundarum est mobile ; sed respectu causæ primæ est immobile ; non quidem absolute, sed sub conditione Providentiæ. 1^{a}. CXVI. 3, o.

FEBRIS. Febris hectica est intensior aliis, licet calor ejus minus sentiatur, quia est infusa membris, quasi complexio. 1-2^{ae}. XXIX, 3, c.

FECUNDITAS. Fecunditas bonorum operum duplex scilicet : in se per baptismum et in aliis, per ordinem sacrum. 3^{a}. LXIX, 5, 3^{m}.

FELICITAS. Ultima felicitas hominis non quidem simpliciter, sed ad quam per sua naturalia potest pervenire, est cognitio substantiarum separatarum, non quidem quidditativa, sed quid non sunt, per sensibilia. 1-2^{ae}. II, 8, 1^{m}. III, 7, o. — Felicitas magna, sed non ultima est in contemplatione substantarium separatarum, si perfecte intelligerentur. 1^{a}. LXIV, 1, 1^{m}. LXXXIX, 2, 3^{m}. — Terrena felicitas consistit in quinque scilicet : voluptate, divitiis, potestate, dignitate et fama. 1^{a}. XXVI, 4, c. 2-2^{ae}. II, o.

FEMINA. Femina in holocaustis non offerebatur in veteri testamento, quia est animal imperfectum. 1-2^{ae}. CII, 3, 9^{m}. — Femina non potest esse principium generationis activum. 3^{a}. LXVII, 4, 3^{m}. — Generatio feminæ contingit ex intentione Dei et naturæ universalis ; sed respectu naturæ particularis, contingit ex defectu imaginationis, vel virtutis activæ, vel materiæ, vel propter aliquid exterius scilicet : venti, loci, temporis, et hujusmodi ; ideo est quid occasionatum et deficiens. 1^{a}. XCII, 1, 1^{m}, XCIX, 2, 1^{m}, 2^{m}. — Feminalia significant continentiam, quæ perpetuo indicitur ministris novi testamenti ; non autem ministris veteris testamenti, sed tantum tempore sacrificiorum quo utebantur eis. 1-2^{ae}. CII, 4, 7^{m}. — Femininum genus adaptatur essentiæ et proprietatibus, masculinum personis, et neutrum essentiæ. 1^{a}. III, 2, 4^{m}. 3^{a}. XVII, 2, c. LII, 3, c. — Neutrum genus est informe, sed masculinum genus est formatum et distinctum, et similiter femininnm. 1^{a}. XXXI, 2, 4^{m}.

FERMENTUM. Fermentum significat fervorem charitatis, sicut azymus sinceritatem. 3^{a}. LXXIV. 4. c, 3^{m}, 4^{m}. — Significat charitatem, ratione sui effectus, scilicet saporis ; sed significat corruptionem peccati, ratione speciei suæ. 3^{a}. LXXIV, 4, c, 3^{m}. — Non offerebatur in sacrificiis, propter corruptionem ; vel quia forte offerebatur idolis. 1-2^{ae}. CII, 3, 14^{m}.

FERRUM. Ferrl candentis tactu non licet in judicio probare innocentiam, vel crimen, 2-2^{ae}. XCV, 8, 3^{m}. 3^{a}. LXXX. 6, 3^{m}.

FERVOR. Fervor voluntatis non est virtuosus, si non sit ratione ordinatus ; et ideo si aliquis ex fervore animi præoccupet debitum tempus, non erit laudandus. 2-2^{ae}. CVI, 4, 2^{m}.

FESTUM. Festum omne veteris testamenti habet aliquod festum sibi succedens in novo testamento. 1-2^{ae}. CIII, 3, 4^{m}. — Ratio, et expositio et figura omnium festorum veteris testamenti. 1-2^{ae}. CII, 4, 10^{m}. — Festa temporalia veteris testamenti erant octo scilicet : Sabbatum, Neomenia, Pascha, Pentecostes, Tubarum, Expiationis, Tabernaculorum, et Cœtus ; et unum erat continuum, scilicet juge sacrificium. 1-2^{ae}. CII, 4, 10^{m}. — Festum Tubarum erat prima die Septebmris, in memoriam liberationis Isaac ; et erat invitatio ad festum Expiationis et figura prædicationis Apostolorum, quorum festa succedunt ei. 1-2^{ae}. CII, 4, 10^{m}. CIII, 3, 4^{m}. — Festum Expiationis erat die decima Septembris, in memoriam expiationis peccati de adoratione vituli ad preces Moysis. 1-2^{ae}. CII, 4, 10^{m}. — Festa Martyrum et Confessorum succedunt festo Expiationis. 1-2^{ae}. CIII, 3, 4^{m}. — Festum Consecrationis Ecelesiæ fit octo diebus, ad significandum Resurrectionem Christi, et membrorum Ecclesiæ. 3^{a}. LXXXIII, 3, 4^{m}. — Peccans in festo magis facit mystice contra tertium præceptum, quam qui ad litteram aliquod opus corporale licitum facit in eo. 2-2^{ae}. CXXII, 4. 3^{m}.

FEUDUM. Jus patronatus non potest per se vendi, nec dari in feudum, sed cum possessione transit. 2-2^{ae}. C, 4, 3^{m}.

FICTIO. Fictio est ostendere dicto vel facto quod non est verum, et est speciale peccatum, si hoc intendatur. 3^{a}. LXIX, 9, 3^{m}. — Consequitur superbiam, quia appetens excellentiam fingit se fortem, et hujusmodi. 2-2^{ae}. CLXII, 7, 5^{m}. — Fictio relata ad rem significatam, ut metaphora, non est mendacium, ut patet in fignrativis locutionibus. 2-2^{ae}. CX, 3, 6^{m}. CXI, 1, 1^{m}. 3^{a}. LV, 4, 1^{m}. LXXVI, 8, c. — Quando id fingimus quod nihil significat, tunc est mendacium, et non cum refertur ad aliquam significationem. 2-2^{ae}. CXI, 1, 2^{m}.

FIDELIS. Fidelium universitas in tres status solet distingui scilicet : in statum incipientium, proficientium et perfectorum. 2-2^{ae}. CXXIV, 9, o.

FIDES. 1° Fides importat assensum intellectus ex electione ad illud quod creditur cum certitudine. 1-2^{ae}. LVI, 3, c. 2-2^{ae}. I, 4, c. IV, 1, c. VIII, 6, 2^{m}. CLXXI, 5, c. — Sex definitiones fidei exponuntur, et reducuntur ad eam, quam dat sanctus Paulus, ut ad perfectissimam. 2-2^{ae}. IV, 1, o. — Fides formata est virtus ; non autem informis, nec fides, de qua loquitur Aristoteles. 1-2^{ae}. LXII, 3. 2^{m}. LXV, 4, o ; 5, 2^{m}. 2-2^{ae}. XLV, 3, o. — Fides, quæ est gratia gratis data, est excellentia vel constantia fidei, quæ est virtus; sed fides quæ est fructus, est delectatio ratione certitudinis ejus. 2-2^{ae}. IV, 5. 4^{m}. VIII, 8, o. — Fides est substantia, id est fundamentum totius spiritualis ædificii. 3^{a}. LXXIII, 3, 3^{m}. — Dicitur sextupliciter scilicet : habitus formatus, informis actus, objectum, sacramentum, et quælibet certitudo de divinis. 1-2^{ae}. LV, 1, 1^{m}. 2-2^{ae}. VIII, 8, o. — Dicitur dupliciter scilicet : res credita, et habitus ; et hoc dupliciter scilicet : respectu objecti formalis, et respectu subjecti ; primo modo et etiam secundo, fides est una, sed tertio modo sunt plures. 1-2^{ae}. CVII, 1, 1^{m}. 2-2^{ae}, I, 6, 2^{m}. IV, 6, o. V, 4, c. — Est una dupliciter scilicet : ratione unius objecti, et quia multos unit. 2-2^{ae}. IV, 6, o. V, 4, c. X, 5, 1^{m}, 3^{m}. XXIII, 5, c. — Aliquid cadit sub fide dupliciter scilicet : directe, id est principaliter tradita nobis divinitus ; et indirecte, id est ea, ex quibus negatis sequitur aliquid contrarium fidei. 3^{a}. XXXII, 4, c. 2-2^{ae}. I, 6, 1^{m}. 7, c. II, 5, c.

VIII, 2, o; 3, 6, c. XI, 2, c. — Ad fidem requiruntur duo scilicet : quod credibilia proponantur, et assensus. 1ª. CXI, 1, 1m. 2-2æ. VI, 1, c. — Aliqua pertinent ad fidem dupliciter scilicet : per se, id est ea per quæ ducimur ad beatitudinem, et beati erimus, et per accidens. 2-2æ. I, 6, 1m; 7, c. I, 5. 7, c. LXXXIX, 6, c. — Deviare a recta fide contingit dupliciter scilicet : non credendo Christo, sicut pagani, vel male eligendo credibilia, sicut hæretici. 2-2æ. XI, 1, c. — Objectum fidei est non visum. 1-2æ. LXVII, 3, c, 1m. 2-2æ. I, 4, o; 5, c; 6, c, 2m. VIII, 1, c. 3ª, VII, 3; c, 3m; 4. c; 8, 1m. IX. 1, IX, 3, 1m. — Nihil est objectum fidei. nisi sub ratione non apparentis. 2-2æ. I, 4, 5, o. IV, 1, o, 3ª. VII, 3, o. — Nihil cadit sub fide, nisi a Deo revelatum, et ut habens ordinem ad Deum. 1ª. I, 3, c. 1m, 2-2æ. I, 1, c. 1m. II, 2, c. XVII, 2, 2m. — Nullum falsum potest subesse fidei. 1ª. I, 8, c. fin. XIII 12, c. 2-2æ. I, 3. o. IV, 5, c, 2. X, 2, 3m. 3ª, XLVI, 2, 4m. — Idem est objectum et finis fidei, scilicet Deus ; non quidem secundum eamdem rationem, quia ut veritas prima est objectum, sed ut summa bonitas est finis ejus. 3ª. VII, 4, c. — Objectum fidei duplex scilicet ; materiale et formale, scilicet veritas prima. 1-2æ. LXVII. 3, 1m. 2-2æ, I, 1, o; 2, 3m. c. II. 2 c. IV, 1, c; 2. 3m; 6, c. V, 1, 3, 4, c. VII, 1, 3m. — Objectum fidei bene et vere potest dici complexum. 2-2æ. I, 2, o. — Ad fidem pertinent aliqua dupliciter scilicet : essentialiter, id est quæ sunt supra rationem humanam simpliciter ; et per accidens, scilicet respectu alicujus, ut præambula fidei. 1ª. II, 2, 1m. 2-2æ. I. 5, c, 3m, 4m.

2° Articuli fidei sunt sicut principia in doctrina sacra. 1ª. I, 6, 3m; 7, 8, c. 1-2æ. CXI, 4, c. 2-2æ. VII, 1, c. — Distinguuntur secundum specialem rationem, et difficultatem non visi. 2-2æ. I, 6, o. — Sunt duodecim, secundum numerum apostolorum ; sed sunt quatuordecim, quoad credibilia. 2-2æ. I, 3, o. — Creverunt, secundum successionem temporum et vicinatitem ad Christum, quoad explicationem ; non autem, quoad substantiam. 2-2æ. I, 7, o. II, 7, c. XVII, 4, 6, c. 3ª. LXI, 3, 2m. — Sunt per se noti habenti lumen fidei, scilicet cuilibet fideli. 1-2æ. C, 4, 1m. — Ex uno articulo fidei probatur alius ; sicut Paulus argumentatur ad resurrectionem communem, ex resurrectione Christi. 1ª. I, 8, c. princ. — Errans in aliquo articulo non habet veram fidem de aliis. 2-2æ. V. 3, o; 4. 1m. — Papa non potest addere, minuere, vel mutare aliquid de articulis fidei, vel sacramentis Ecclesiæ. sed solus Christus. 3ª. LXXXIII, 3, 8m. LXXXIV, 3, o. — Fides est in intellectu subjective. 2-2æ. IV, 2, o. — Est principitaliter in intellectu speculativo et secundario in practico. 1-2æ. LVIII, 3, c. 2-2æ. IV, 2, 3m. IX, 3, c. — Est major in uno homine quam in alio, quoad certitudinem, devotionem, confidentiam et explicationem ; non autem quantum ad rationem formalem objecti ejus. 2-2æ. V, 4, o. — Et solum in quantum majores adhærent doctrinæ divinæ. 2-2æ. II, 6, 3m. — Genus humanum tripliciter se habuit ad fidem Christi, secnndum tria tempora scilicet : ante legem, sub lege et sub gratia. 2-2æ. CLXXIV. 6, c. 3ª. LXVIII, 1, 1m. — Homo in statu innocentiæ habuisset fidem de incarnatione Christi. 2-2æ. II, 7, c. 3ª. I, 3, 5m. — Fides antiquorum et modernorum est eadem specie, sed differt numero in diversis. 1-2æ. CIII, 4, c. CVII, 1, 2m. 2-2æ. IV, 6, o. 3ª. LXX, 1, c. — Non est in beatis. 1-2æ. LXVII, 3, 5. o. 2-2æ. IV, 4, 1m. XVI, 2, o. XVIII, 2, c. 3ª. VII, 3, 3m. — Est in dæmonibus coacta non laudabilis, nec donum a gratia. 1ª. LXIV, 2, 5m. 2-2æ. V, 2, o. XVIII, 3, 2m. 3ª. LXXVI, 7, c. — Timor Dei non potest universaliter præcedere fidem, sed suppositis articulis de excellentia Dei, de pœnis et hujusmodi. 2-2æ. VII, 1, 1m. — Initium fidei non est ex nobis, licet hoc aliquando tenuerit Augustinus. 1-2æ. CXIV, 5, 1m. 2-2æ. VI, 1, c. — Hæresis Pelagii quod *initium fidei est ex nobis, sed confirmatio fidei est a Deo.* 2-2æ. VI, 1, c. — Fides causatur dupliciter scilicet : quoad habitum a solo Deo et quoad hoc quia requiritur ad fidem quod proponantur credibilia ab angelis et hominibus. 1ª. CXI, 1, 1m. — Quoad proponenda credibilia, necessario est a Deo immediate quibusdam, et aliis per angelos et prædicatores ; sed quoad assensum intrinsece est a solo Deo ; extrinsece vero et insufficienter, scilicet proponendo et persuadendo., est etiam ab aliis. 2-2æ. VI, 1, o. — Fides informis causatur a Deo, cujus est donum, quoad substantiam ; non autem quoad informitatem ejus, 2-2æ. V, 2, 2m. VI, 2, o. — Ratio naturalis subservit fidei, sicut naturalis inclinatio voluntatis subservit charitati. 1ª. I, 8, 2m. II, 2, 1m. — Fides gignitur et nutritur per scientiam extrinsece tantum, scilicet persuadendo. 1ª, I, 2. c. 2-2æ. VI, 1, 1m. — Totum enim certissimum est, quod fides habet ; ex quacumque enim parte ad fidem acceditur, omnis intellectus captivatur in obsequium Christi ; nec mirum, cum etiam veritas creata cogat intellectum sibi assentire. 2-2æ, CLXXI, 5, o. — Fides est necessaria ut principium spiritualis vitæ. 2-2æ, XVI, 1, 1m. — Vita spiritualis attribuitur fidei sicut in qua primo manifestatur. 1-2æ. CX, 3, 1m. — Fides semper manet in quantum est fundamentum spiritualis ædificii id est ratione cognitionis non autem ratione ægnimatis. 1-2æ. LXVII, 3, 2m. — Puritas cordis est effectus fidei. 2-2æ. VII, 2, o. — Visio beata succedit fidei. 1ª. XII, 7, 1m. 1-2æ. IV, 3, c. 2-2æ. IV, 2 c. V, 1, c. — Fides ut facit æstimationem de præmio generat spem ; de pœnis autem generat timorem. 2-2æ. VII, 1. 2m. — Timor servilis est effectus fidei informis ; timor autem filialis est effectus fidei formatæ. 2-2æ. VII, 1, 2m. — Per fidem Christi homo pertinet ad testamentum novum. 1-2æ. CVI, 1, 3m. CVII, 1, 3m. — Nullus unquam habuit gratiam Spiritus sancti, nisi per fidem Christi implicitam vel explicitam, propriam vel alienam. 1-2æ. XCVIII, 2, 2m. CVI, 1, 2m. CVII, 1, 3m. 2-2æ. II, 7, 3m. 3ª. LXI, 3, c, 2m. LXVIII, 1, 1m. — Per fidem formatam mundamur a peccatis, virtute passionis Christi. 2-2æ. VII, 2, 2m. 3ª. XLIX. 1, 5m; 5, 1m. LII, 6, c. LXVIII, 4, 3m. — Sancti patres, dum adhuc hic viverent, liberati sunt per fidem Christi ab omni peccato, et a reatu pœnæ actualium ; non autem a reatu peccati originalis. 3ª. LII, 5, 2m; 7, 1m; 8, 3m.

3° Actus fidei potest esse meritorius, si sit informatus charitate. 2-2æ. II, 9, o. 3ª. VII, 3, 2m. — In fide, scentia et opinione sunt duo actus scilicet : assensus, et actualis consideratio, et uterque in fide potest esse meritorius ; non autem in scientia et opinione, sed tantum primus. 2-2æ. II, 9, 2m; 10, c. — Meritum fidei consistit in hoc, quod homo ex obedientia Dei assentit illis quæ non videt. 3ª. VII, 3, 3m. — Fides percipit invisibilia Dei, altiori modo, quoad multa, quam ratio naturalis ex creaturis in Deum procedens. 2-2æ. II, 3, 3m. — Inclinat ad resistendum omni contrario suo. 2-2æ. I, 4, 3m. II, 3, 2m. — Dirigit intentionem respectu ultimi finis supernaturalis ; sed lumen naturalis rationis, respectu alicujus boni connaturalis 2-2æ. X, 4, 2m. — Profecerunt homines in fidei cognitione per temporum successionem. 2-2æ. I, 7, 2m. — Explicatio credendorum fit per revelationem divinam. 2-2æ. II, 6, c. — In iis quæ ad subtilitatem fidei pertinent, solent hæretici fidem simplicium depravare. 2-2æ II, 6, 2m. — Ea quæ sunt fidei, non ignorantur omnino, sed imperfecte cognoscuntur. 1ª. XII, 13, 3m. 2-2æ. I, 4, 2m, 3m; 5, 1m. — Sunt visa in communi esse credibilia, non autem in speciali, sed tantum sunt credita. 2-2æ. I, 4, 2m, 3m; 5, 1m. II, 9, 3m. VIII, 4, 2m. — Ad veritatem fidei pertinent credulitas cordis, et exterior fidei protestatio per verba vel facta, quia omnia opera virtutum, ut relata in Deum, sunt quædam protestationes fidei. 2-2æ. CXXIV, 5, c. — Fides nostra principaliter consistit in duobus scilicet ; in vera cognitione Dei, et in mysterio Incarnationis Christi. 2-2æ. CLXXIV, 6. c. princ. — Ea quæ sunt fidei, non contrariantur cognitioni naturali, nec e converso. 1ª. I, 8, c. fin. II, 2, 1m. XXX, 2, 1, o. — Nulla manifestatio excludit rationem fidei, nisi qua Deus per essentiam videtur. 2-2æ V, 1, o. 3ª. LV, 5, 2m. — Testimonium fidei nostræ habemus ab hostibus, scilicet a Judæis, et quasi in figura nobis repræsentatur quod credimus, et ideo in suis ritibus tolerantur. 2-2æ. X, 11, c. — Nullus conetur demonstrare ea quæ sunt fidei. 1ª. XXXII, 1, c. IX, 6, 2, c. — Rationes Sanctorum de fide non sunt demon-

strativæ, sed persuadent non esse impossibile quod creditur. 1a. I, 8, c, 1m. XXXII, 1, o. XLVI, 1, 2. c. 2-2æ. I, 5. 2m. II, 10 2m. 3a. LV, 5, 2m. — Rationes ad ea quæ sunt fidei, non minuunt meritum; nisi sint causa assensus. 2-2æ. II, 10, o. 3a. LV, 5, 3m. — Apparentia non habent fidem. sed agnitionem, secundum Gregorium. 2-2æ. I, 4, c. — Omnes rationes contra fidem, sunt derisibiles, quia non sunt secundum intentionem sacræ Scripturæ. 1a. I, 8, c. fin. — Fides compatitur motum dubitationis, non autem scientia vel intellectus, quia fides non assentit propter evidentiam objecti, sed ex imperio voluntatis. 1a. I, 5, 1m 2-2æ. IV, 8, 1m. — Fides per quam firmantur dicta includitur in veritate, quoad observantiam promissorum; ideo est pars justitiæ, sed veritas est in plus 2-2æ. LXXX, 3m. — Est nobilior scientia, quoad objectum, sed e converso quoad modum cognoscendi. 2-2æ. LXVII, 3, 1m. — Fides, scientia et opinio possunt esse de eodem materialiter simul, non autem secundum idem, nisi in diversis. 1-2æ. LXVII, 3, c. 2-2æ. I, 5, o. II, 4, 2m. V, 1, c fin. — Differentia inter fidem, opinionem, scientiam, dubium et nescientiam. 1-2æ, LXVII, 3, c. 2-2æ. I, 4, c; 5, 4m. II, 1, c. — Fides formata et informis non differunt specie, 2-2æ. IV, 4, o. XIX, 5, 1m. — Formata est fundamentum spiritualis ædificii. non autem informis. 1-2æ. LXXXIX, 2, 2m. 2-2æ. IV, 7, 4m. 3a. LXVIII, 4, 2m. — Nulla est vera virtus sine fide. 1-2æ. LXII, 3, 1m. 2-2æ. IV, 7, c. fin. CLI, 1, 3m. — Fides informis, adveniente charitate, fit formata manens eadem numero. 2-2æ. IV, 4, o. — Est nobilior virtutibus moralibus, ratione objecti, sed e converso ratione modi. 3a. VII, 3, 1m. — Est prima omnium virtutum per se, sed per accidens posterior fortitudine et humilitate. 1-2æ. LXII, 4, c. 2-2æ. IV, 7, o. CLXII, 7, 3m. — Est nobilior prudentia, quæ tamen magis repugnat peccato procedenti ex perversitate appetitus. 2-2æ. XLVII 13, 2m.

FIDUCIA. Fiducia dicitur a fide, et est spes futuri auxilii, concepta ex dictis aliorum, vel ex iis quæ sunt in se, vel in alio. 2-2æ. CXXIX, 6, o. — Importat spem ad magna, vel pertinet ad fidei certitudinem. 2-2æ. IV, 5, 4m. — Non est virtus proprie, sed conditio ejus; ideo est pars integralis fortitudinis, non autem potentialis. 2-2æ. CXXIX, 5; 3m. — Fiducia importat robur spei, sed securitas importat perfectam quietem a timore. 2-2æ. CXXIX, 6, c, 2m, 3m; 7, c. — Spes dicitur fiducia, quia causatur ex ea. sicut motus appetitus causatur ex cognitione. 1-2æ. XL, 2, 2m. — Spes ut est virtus theologica, facit confidere in Deo; sed fiducia facit confidere in se, tamen sub Deo. 2-2æ. CXXVIII, 2m. — Fiducia est idem quod magnanimitas. 2-2æ. CXXVIII, c. — Principaliter pertinet ad magnanimitatem, et ex consequenti ad fortitudinem; sed securitas e converso. 2-2æ. CXXXIX, 6, 7, o. — Fiducia circa idem opponitur desperationi, timori autem secundum contrarietatem objectorum. 2-2æ. CXXIX. 6, 2m.

FIERI. *Fieri* dicitur dupliciter scilicet: terminatio motus, et ipse motus; primo modo *fieri* et *factum esse* sunt simul, nec differunt, nisi secundum rationem, sed secundo modo differunt realiter; et *fieri* prius est tempore, quam *factum esse* in permanentibus, non autem in successivis. 1a. XLV, 2, 3m. XLVI, 3, 2m. 3a. XXXIII, 3, 1m, 2m. LXXV, 7, 2m. LXXVIII, 2, c. — *Fieri* in aliqua mensura loci vel temporis contingit dupliciter scilicet: præsupposita ea, ut in quolibet particulari effectu, vel simul producta, ut mundus. 1a. XLVI, 3, 1m. — De ratione mutationis est habere se aliter nunc quam prius, non autem de ratione ipsius *fieri*. 1a, XLV. 2, 2m. — *Converti* dicit tantum ordinem terminorum, sed *fieri* et *mutari* addit unitatem subjecti. 3a. LXXV. 8, c. — Cum dicitur, *hoc fit hoc*, exprimitur identitas subjecti; sed cum dicitur, *ex hoc fit hoc*, exprimitur tantum ordo terminorum. 3a. LXXV, 8, c. — Tunc res dicuntur *fieri*, quando innotescunt. 3a. XIII, 2, 1m. — Illud quod fit est, si *fieri* sumatur pro termino motus, non autem pro motu. 1a. XLV, 2, 3m.

FIGURA. Figura est forma quanti. 1a. VII, 1, 2m; 3, c. Proprie est tantum in corporeis. 3a, LXIII, 2, 1m. — Nullius actionis vel passionis est principium 2-2æ. XCVI, 2, 2m. Identitas specifica non sumitur ex identitate figuræ, sed ex generatione similis in specie. 3a. LXXIV, 3, 2m. — Diversæ figuræ legales in templo fuerunt institutæ ad significandum Christum, propter imperfectionem earum. 1-2æ. CII, 4, 6m.

FILIATIO. Filiatio est tantum exeuntis a generante, et complet in specie generantis. 1a. XXVII, 2, 4, c. 3a. XXXII, 3, c. — Paternitas, maternitas et filiatio conveniunt tantum viventibus, et præcipue animalibus. 3a. XXXII, 3, c. XXXIX, 3, 1m. — Ad hoc quod natum ex alio materialiter sit filius, oportet quod in similitudinem speciei producatur. 3a. XXXII, 3, c. — Filiatio et adoptio conveniunt tantum personæ; sed creaturam esse, subjectio et servitus, conveniunt etiam naturæ. 3a. XXIII, 4, o. XXIV, 1, 2m. XXXV, 5, c. — Pater dat filio, tria scilicet: esse, nutrimentum et instructionem. 1-2æ. C, 5, 4m. 2-2æ. CI, 1, c. CII, 1, c. CVI, 1, c, 6, 1m. — Filius amittit hæreditatem propter peccatum parentis, in crimine læsæ majestatis. 2-2æ. CVIII, 4, 2m. — Filiatio est in divinis. 1a. XXVIII, 2, o. XLII, 4, c. — In divinis non potest esse nisi unus filius. 1a. XXVII, 5, 3m. XLI, 6, o. — Eadem proprietas, scilicet nativitas, significatur per omnia nomina filii Dei; sed diversis rationibus. 1a XXXIV, 2, 3m. — Nomina propria Filii Dei sunt quatuor scilicet: *Filius, Splendor, Imago et Verbum.* 1a. XXXIV, 2, 3m. XLII, 2, 1m. — Ea quæ sunt hominis dicuntur de Filio Dei, et e converso. 1a. XLIII, 7, 1m. 3a, III, 6. 3m. IX, 1, 3m. X, 1, 3m. XVI, 4. 5, 8, c. XX, 2, o. — Filius Dei est verus Deus. 1a. XXVII, 1, c. fin. XXLI. 3, o. 3a. XLIII, 4, o. — Non est quid principiatum, nec effectus, nec de se non ens. 1a. XXXIII, 1, 2m. XLII, 3, o. — Non est factus, nec operatus. 1a. XLI, 3, c. — In Christo est tantum una filiatio secundum rem, scilicet æterna ad Patrem, et alia secundum rationem, et temporalis ad matrem. 3a. XXXV, 5, o. — Christus, ex reali relatione matris ad eum, est realiter filius ejus. 3a. XXXV, 5, c. — Pater est major Filio ratione dationis, quæ auctoritatem dicit, non autem ratione dati; sed Filius nullo modo est minor Patre. 1a. XXXIII, 1, 2m. XLII, 4, 1m. — Tunc invisibiliter Filius Dei cuique mittitur, cum a quoquam cognoscitur, atque percipitur secundum Augustinum; perceptio autem experimentalem quamdam notitiam significat, et hæc proprie dicitur sapientia, quasi, *sapida scientia.* 1a. XLIII, 5, 2m, 3m. 1-2æ. CXII, 3, c. 2-2æ XLIII, 1, 1m, 2m. — Ad habendum Filium Dei in se requiritur cognitio, non quidem actualis, sed habitualis; non quælibet, sed quæ prorumpat in affectum amoris. 1a. XLIII, 5, 2m, 3m. — Aliquis dicitur filius Dei quintupliciter, secundum quintuplicem similitudinem scilicet: naturæ, vestigii, imaginis, gratiæ et gloriæ. 1a. XXXIII, 3, c.

FINGERE. Quando fingimus quod nihil significat, tunc est mendacium, et non cum refertur ad aliquam significationem. 2-2æ. CXI, 1, 1m.

FINIS. 1o Finis causalitas est prima omnium 1a. V, 4, o. 1-2æ. I, 2, c. — Finis cujuslibet rei est operatio ejus propria, vel ad quod per eam venit. 1-2æ. XLIX, 3, c, 3m; 4, 1m. LVI, 1, c. — Finis etsi sit postremus in executione, est tamen primus in intentione agentis, et sic habet rationem causæ. 1-2æ. I, 1. 1m; 3, 2m; 4, c. XVIII, 7, 3m. XX, 1, 2m. XXV, 1. 2, c. LXXXIV, 2, c. 2-2æ. CLXXXIX, 1, 5m. 3a. LXI, 3, 1m. LXII, 6, c. — Omnia quæ sunt unius generis, conveniunt in communi fine illius generis. 1-2æ. I. 5, c. — In finibus non itur in infinitum. 1-2æ. I, 4, o. — Finis non est causa nisi secundum quod movet efficientem. 1-2æ. I, 1, 1m. — Dicitur dupliciter scilicet: id propter quod est aliquid. et bonum completive superveniens, ut delectatio. 1-2æ XXXIII, 4, c. — Duplex scilicet: proximus et remotus vel ultimus. 1-2æ. XII, 2, c. XXI, 1, 2m. 2-2æ. XXIII, 7, c. CXXIII, 7, c. — Duplex scilicet: naturalis et supernaturalis. 1a. XXIII, 1, c. 1-2æ. CIX, 5, 3m. — Duplex scilicet: imaginarius et deliberatus. 1-2æ. I, 1, 3m. — Duplex scilicet: proportionatus et non proportionatus ei, quod est ad finem: primus est perfectio inhæ-

rens, non autem secundus, nisi secundum similitudinem, quia est aliquid subsistens, scilicet, bonitas Dei. 1a. XXIII, 1, c. XXV, 5, c. fin. LXII, 4, c. LXIII, 2, o. CIII, 2, o. — Duplex scilicet : finis *cujus*, id est in quo est ratio boni, et finis *quo*, id est usus vel adeptio ejus. 1a. XXVI, 3, 2m. 1-2æ. 1, 8, c. II, 7, o. III, 1, c; 8, 2m. V, 2, c. XI, 3, 3m. XVI, 3, c. XXXIV, 3, c. fin. — Duplex scilicet : operis et operantis. 2-2æ. CXLI, 6, 1m. — Duplex scilicet : interior ut operatio, et exterior, id est objectum operationis. 1-2æ. XIII, 4, c. — Duplex scilicet : principaliter intentus, et cui aliquid est utile; primo modo finis est nobilior iis quæ sunt ad finem, non autem secundo modo. 2-2æ. CXI, 5, c, 3m. — Tripliciter acquiritur scilicet : ut forma, ut operatum et ut possessum. 1a. CIII, 2, 1m; 2m. — Dupliciter habetur scilicet : perfecte, id est realiter, et imperfecte, id est intentionaliter. 1-2æ. XI, 4, c, 1m. XVI, 4, c. LXIX, 1, c. — Cognitio finis duplex scilicet : perfecta, id est sub ratione finis, et imperfecta, id est ejus quod est finis materialiter tantum; prima convenit tantum naturæ rationali; secunda vero convenit etiam brutis. 1a. LIX, 1, c. 1-2æ. VI, 2, c. XI, 2, c. — Impossibile est, quod aliqua operatio voluntatis habeat rationem ultimi finis. 1a. XXVI, 1, 2m. 1-2æ. I, 1, 2m. III, 4, 2m. XIX, 1, 2m. — Finis ultimus creaturæ rationalis est visio divinæ essentiæ. 1-2æ. III, 4, c. 2-2æ. CLXVII, 1, 1m. — Ultimus finis dicitur dupliciter scilicet : ultimus simpliciter, id est Deus, et ultimus in genere operationum, id est beatitudo. 1-2æ. I, 1, 2m, fin. — Res naturales diriguntur a Deo ad finem boni, et creaturæ rationales ad ultimum finem. 1a. CIII, 1, c. 1-2æ. V, 5, 2m. — Voluntas non est ad opposita respectu ultimi finis. 1-2æ. V, 4, 2m. — Est ipsius finis tantum. 1-2æ. VIII, 2, c. — Idem actus voluntatis est eorum quæ sunt ad finem, et ipsius finis, ut ratio; non autem absolute. 1-2æ. VIII, 3, o. XII, 4, c. — Voluntas ut potentia est eorum quæ sunt ad finem, sed ut actus, est tantum ipsius finis. 1-2æ VIII, 2, o. — Voluntas non potest simul ferri in plures ultimos fines. 1-2æ. I, 5. o. XII, 2, 1m. XIII, 3, 3m. — Ultimus finis dicitur dupliciter scilicet : simpliciter, id est res possessa, et quoad aliquem, scilicet possessio, vel adeptio, vel fruitio rei. 1-2æ. II, 7. c. — Impossibile est quod anima vel aliquid ejus sit ultimus finis, nisi secundo modo. 1-2æ. II, 7, c. — Quidquid facit homo, agit propter finem, etiam agendo actionem, quæ est ultimus finis. 1-2æ. I, 1, 2m. — Homo non habet ultimum finem suum in hac vita, sicut alia animalia, quia finis est supra naturam ejus. 1-2æ. V, 5, 2m. 4, XCI, o. CIX, 5, 3m. — Omnes homines habent eumdem ultimum finem formaliter, non autem materialiter. 1-2æ. I, 5, c; 7, o. — Ad connaturalem finem ultimum hominis, scilicet bene vivere tantum, ordinantur primo consilium, secundo judicium, et ultimo et immediate præceptum; sed proximus finis consilii est inventio agendorum, et judicii certitudo. 2-2æ LI, 2, 2m. — Omnium rerum est unus ultimus finis *cujus*, scilicet Deus; non autem finis *quo*. 1a. CIII, 2, o. 1-2æ. I, 8, o. III, 8, 2m. — Quælibet res tendit in finem últimum, per propriam operationem. 1a. LXII, 4, c. 1-2æ. XXI, 1. 3m. — Deus est ultimus finis humanæ voluntatis. 2-2æ CXXII, 2. c. CLXXXIV, 1, c. — Ultimus finis cujuslibet rei est assimilari Deo. 1a. XLIV, 4, 3m. 1-2æ. 1, 8, c. II, 5, 3m.

2° Finis spiritualis vitæ est quod homo uniatur Deo, quod fit per charitatem et ad hoc ordinantur sicut ad finem omnia quæ pertinent ad spiritualem vitam. 2-2æ. XLIV, 1, c. — Charitas est finis omnium virtutum. 2-2æ. III, 2, 1m. XXIII, 8, 3m. — Est finis præcepti. 2-2æ. XXIII, 4, 1m. XLIV, 1. c. — Finis cujuslibet virtutis moralis ei præstitutus a ratione naturali, est conformari rationi. 1-2æ. LXVI, 3, 3m. 2-2æ. XLVII, 6, 7, c. — Electio finis proximi est actus virtutis moralis principaliter, sed prudentiæ originaliter. 1-2æ. LVI, 4, 4m. — Ea quæ sunt ad finem sunt necessaria, quando sine eis non potest haberi finis; non autem aliter. 1a. XIX, 3, c. LXXXII, 2, c. CXIX, 4, o. 1-2æ. III, 6, 2m. X, 2, 3m. XIII, 6, 2m. XVI, 6, 1m. 2-2æ. CLXXXVII, 3, c. — Necessitas cujuslibet ordinati ad finem, sumitur ex ipso fine. 1-2æ. pr. CII, 2, c. — Finis est de ratione eorum quæ sunt ad finem. 1-2æ. pr. II, 3, c. — Quæ sunt ad finem, opportet sumere bonitatem et modum a fine proximo. 1-2æ. XCV, 3, c. CII, 1, c. 2-2æ. XXVII, 6, c. XXXIII, 2, c; 6, c, 3m. LXXXVII, 2, 3m. CXXIII, 7, o. CXLI, 6, c, 1m. — Quanto aliquid efficacius ordinatur ad finem, tanto est melius. 2-2æ. CLII, 5, c. — Dignitas eorum quæ sunt ad finem præcipue ex fine consideratur. 1-2æ. pr, 2-2æ. CLXXIV, 2, c. — Finis semper excellit rem quæ est ad finem. 2-2m. CLI, 5, c. — Finis et ea quæ sunt ad finem debent esse conformia secundum proportionem, non autem secundum genus. 1-2æ. XCVI, 1, c. CII, 2, c. — Finis quæritur in infinitum; non autem ea quæ sunt ad finem, sed secundum proportionem ad finem. 2-2æ. XXVII, 6, c. CLXXXIV, 3, c. — Comparatur ad ea quæ sunt ad finem, sicut materia ad formam. 1-2æ. IV, 4, c. V, 7, c. — Comparatur ad ea quæ sunt ad finem, sicut ratio formalis ad objectum, et sicut principia ad conclusiones. 1a. XLVII, 1, 3m. LXXXII, 1, 2, c. 1-2æ. VIII, 3, c, XII, 4, c. 2m. LXXXIX, 7, 1m; 10, o. CII, 1 2, c. 2-2æ, LXXIV, 11, c. — In finibus est ordo sicut in agentibus, quia utrobique secundarium dependet a principali. 1a. CXVI, o. — Unum quodque ordinatur ad finem per actum suum. 1-2æ, XXI, 1, 3m. — In omnibus potentiis vel artibus ordinatis, ars vel potentia quæ est circa finem, ordinat aliarum artium vel potentiarum actus ad proprium finem. 1-2æ. IX, 1, c. LXV, 3, 1m. — Omnis finis, et quidquid est ad finem, est actio vel cum actione. 1-2æ. XIII, 4, c. — Actiones ludicræ non ordinantur ad aliquem finem extrinsecum, sed ad bonum ludentis, in quantum delectant vel requiem præstant. 1-2æ. I, 6, 1m. — Finis particularis ordinatur ad finem communem. 1-2æ. XIX, 10, c. XXI, 2, 2m. — Ordinari aliquid ad finem contingit dupliciter scilicet : per se et per accidens. 1a. CXVI 1, o. — Aliquid ordinatur ad finem dupliciter scilicet : necessario et ad bene esse. 3a, I, 2, c. — Quod est ad finem est duplex scilicet : conjunctum ei ut dispositio, et distans ut motus; primum manet cum fine, non autem secundum. 1-2æ. IV, 4, 3m. — Ad unum finem ordinatur tantum unum medium, si sit sufficiens. 1a. XLVII, 1, 3m. CI, 3, 1m. 1-2æ. CI, 3, 1m. — Ea quæ sunt ad finem, in quantum hujusmodi, non sunt volita, nisi propter finem. 1-2æ. VIII, 2, c; 2, 3, c. — Oportet quod quælibet voluntas habeat aliquem finem, quem naturaliter velit, cujus contrarium non possit velle. 1a. LXXXII, 1, 2, o. — Finis moralis accidit fini naturæ et e converso. 1-2æ. I, 3, 3m. — Qualis est quilibet naturali qualitate animæ vel corporis, vel qualitate superveniente, talis finis videtur ei. 1a. LXXXIII, 1, 5m. 1-2æ. IX, 2, c, 2m. X, 3, c, 2m. — Voluntas respicit finem tripliciter : primo absolute, secundo in quo requiescit, tertio ut terminum eorum quæ ordinantur in finem; primum est *velle*, secundum *frui*, tertium est *intendere*. 1-2æ. VIII, pr. XII, 1, 4m; 5, 2m. — Ex necessitate inhæret fini. 1a. LXXXII, 1, 2, c. — Ad rectam voluntatem requiruntur duo scilicet : debitus finis, et quod ea quæ sunt ad finem proportionentur ei. 2-2æ. XLIX, 7, c. LI, 1, 1m. LV, 3, 4, c. LXIV. 7, c. LXIX, 2, c. — Homini convenit agere propter finem, quia omnes actiones humanæ sunt propter finem. 1-2æ. I, 1, c. — Actiones hominis aliis intenti, non sunt proprie actiones humanæ, quia non procedunt ex deliberatione rationis, quæ est principium humanorum actuum; et ideo habent quasi finem imaginatum, non autem per rationem præstitutum. 1-2æ. I, 1, c. 3m. — Homo operatione naturali et animali ordinatur in finem ab alio; sed operatione humana ordinatur a seipso in finem. 1-2æ. I, 1, c. — Aliquid ordinatur in finem dupliciter scilicet : vel proprie, tanquam seipsum movens ad finem, et sic sola creatura rationalis ordinatur ad finem; vel communiter, tanquam motum ab alio et sic bruta animalia ordinantur in finem. 1a. VI, 1, 2m. 1-2æ. I, 2, c. — Omnis peccans mortaliter constituit sibi necessario alium finem quam Deum. 1-2m. I, 7, 1m. LXXXIX, 1, 3m. 2-2æ. XLV, 1, 1m.

FIRMAMENTUM. Firmamentum a Deo creatum, id est cœlum stellatum, est suprema sphæra secundum Aristo-

telem; non autem secundum astrologos modernos. 1ª. LXVIII, 1, 2, 3, o. LXXI, 3^{m}.

FLUMEN. Flumina quatuor videntur oriri ex diversis locis, quia intrant sub terra, sicut multa alia; sed primo oriuntur a mari, immediate vero a fonte paradisti scilicet: Physon, Gion, Tygris et Euphrates. 1ª. CII, 1, 2^{m}.

FLUXUS. Fluxus maris est per impressionem lunæ, non autem per aliquam formam aquæ. 1ª. CV, 6, 1^{m}. CX, 3, 1^{m}. 2-2^{ae}. II, 3, c.

FOMES. Fomes est inordinata et habitualis concupiscentia appetitus sensitivi. 1-2^{ae}. LXXXII, 3, o. 3ª. XV, 2, c. XXVII, 3, c. — Ut pœna inflicta a Deo dicitur lex, non autem ut inclinat ad malum. 1-2^{ae}. XCI, 6, o. XCIII, 3, 1^{m}. — Effectus fomitis duplex, scilicet: inclinatio ad malum et difficultas ad bonum. 3ª. XXVII, 3, c. — Fomes peccati non fuit in Christo. 3ª. XV, 2, o; 3, c; 4, 3^{m}. XVIII, 2, 3^{m}. XXVII, 3, c, 1^{m}.

FONS. Fontes quinque secundum quinque genera substantiarum scilicet: natura corporis cœlestis, ignis, æris, aquæ et terræ. 1ª. LXVI, 2, o.

FORMA. 1° Omne illud quo aliud primo operatur est forma ejus. 1ª. LXXVI, 1, c. — Omnis forma vel est ipsa natura rei ut in simplicibus, vel constituit naturam rei, ut in compositis. 3ª. XIII, 1, c. — In simplicibus et immaterialibus idem est forma, et id cujus est forma. 1ª. XXXIX, 5, 2^{m}. — De ratione formæ est, quod sit in eo cujus est forma. 1ª. XL, 1, c. — Formæ non locantur in genere, nec in specie, sed composita. 1ª. LXXVI, 3, 2^{m}. — Forma generati non est finis seu terminus generationis, nisi ut est similitudo generantis. 1ª. XLIV, 4, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXXI, 6, c. — Omnis forma de se est communicabilis. 1ª. III, 2, 3^{m}. VII, 1, c. fin. — Omnis forma exsistens in supposito, per quod individuatur, est communis multis secundum rem vel secundum rationem; non autem formæ subsistentes. 1ª. XIII, 9, c. — Distinctio formarum duplex scilicet: specifica secundum diversitatem objectorum, et numeralis, secundum diversitatem subjecti. 2-2^{ae}. XXIV, 5, o. — Formæ distinguuntur secundum diversa principia activa. 1-2^{ae}. LIV, 2, c. — Forma separata non duplicatur numeraliter. 1ª. XLI, 6, c. L, 4, c. LXXV, 7, c. — Est variabilis terminative, sed est invariabilis subjective. 1ª. IX, 2, 3^{m}. XIV, 8, c. fin. 1-2^{ae}. LIII, 1, c. — Substantialis forma, quæ requirit diversitatem in partibus corporis sicut est anima, et præcipue animalium perfectorum, non æqualiter se habet ad totum et ad partes; unde non dividitur per accidens, per divisionem quantitatis. 1ª. LXXVI, 8, c. — Forma substantialis totius non superadditur partibus, scilicet materiæ et formæ, sicut forma domus partibus integralibus ejus, sed est totum complectens materiam et formam cum præcisione aliorum. 1ª. LXXVI, 8, c. — Non est possibile eamdem formam numero esse diversarum specierum. 1ª. CXVIII, 2, 2^{m}. — Forma substantialis et accidentalis sunt actus et faciunt aliquid in actu, sed subjectum formæ substantialis est ens in potentia tantum, quia actualitas prius est in forma quam in materia, quæ est propter formam; subjectum autem formæ accidentalis, est ens actu, cui prius convenit actualitas quam formæ accidentali, quæ est propter subjectum. 1ª. LXVI, 1, 2, c. LXXVI, 4, c. LXXVII, 6, c. — Forma unius materiæ dicitur species plurium secundum ordinem tantum, totum, colligatarum compositio, alteratarum autem mixtio. 1ª. LXVI, 2, c. — Formæ incompossibiles in eodem supposito, faciunt propositionem in materia remota; compossibiles autem in materia contingenti vel naturali. 3ª. XVI, 1, 1^{m}. — Forma omnino simplex vel non subsistens, non potest esse subjectum *ex quo* vel *in quo*, sed subjectum *de quo* et *circa quod*. 1ª. XIII, 12, 2^{m}. XXIX, 1, 2, o; 3, 3^{m}. XXX, 1, 3^{m}. LIV, 3, 2^{m}. LXXVII, 1, 6^{m}. — Plures formæ ejusdem generis non possunt simul esse in eodem subjecto 1ª. LXXXV, 4, c, 4^{m}. — Ejusdem speciei non possunt esse simul in eodem subjecto. 3ª. XXXV, 5, c. — Nulla forma naturalis potest esse simul in eodem subjecto cum actu formæ contrariæ, sicut habitus animæ cum actu contrarii habitus. 1-2^{ae}. LXIII, 2, 2^{m}. LXXI, 4, c. — Forma completa est in subjecto, secundum conditionem subjecti; non autem virtus instrumentalis, sed magis secundum conditionem principalis agentis. 3ª. LXIII, 5, 1^{m}. — Nulla forma removet a materia potentiam ad alias formas. 1ª. LXVI, 2, c. — Forma implens totam potentiam materiæ est inseparabilis a materia; non autem aliæ. 2-2^{ae}. XXIV, 11, c. — Quanto est nobilior, tanto magis dominatur materiæ, et minus ei immergitur et magis eam sua virtute excedit. 1ª. LXXVI, 1, c. — Non excedit proportionem materiæ, sed sunt ejusdem generis. 2-2^{ae}. XXIV, 3, 2^{m}. — Materia prima est una per remotionem omnis formæ; non autem per unam formam. 1ª. XVI, 7, 2^{m}. — Materia est propter formam. 1ª. XLVII, 1, 2, c. LXV, 2, c. LXX, 3, c. LXXVI, 5, c. princ. LXXVII, 5, c. LXXXIV, 4, c. LXXXV, 3, 4^{m}. LXXXIX, 1, o. XCI, 3, o. XCVI, 5, c. CV, 5, c. 1-2^{ae}. II, 5, c. — Forma finitur per materiam, in quantum communitas ejus contrahitur per materiam ad hoc individuum, et e converso, in quantum potentialitas ejus determinatur ad unam speciem. 1ª. VII, 1, c. XLIV, 2, c. fin. — Materia multiplicatur per adventum formæ. 1ª. XXIX, 2, 5^{m}. — Recipit formam, ut secundum ipsam constituatur in esse alicujus speciei, non autem intellectus, sed secundum rationem formæ. 1ª. L, 2, 2^{m}. — Omne illud per quod materia efficitur propria hujus formæ se tenet ex parte materiæ, ut dispositiones et remotiones impedimentorum. 1ª. LXXXVI, 2, 1^{m}. LXXXVII, 1, c. 1-2^{ae}. II, 5, c. 2-2^{ae}. XXVII, 3, c. princ. — Informitas materiæ duplex scilicet: carentia omnis formæ, et carentia triplicis pulchritudinis scilicet: lucis, visibilitatis et plantarum; prima præcessit formationem natura tantum secundum Augustinum; secunda vero etiam duratione, secundum alios. 1ª. LXVI, 1, o; 4, c. LXVII, 4, c, 4^{m}. LXIX, 1, 2, c. LXXIV, 2, c. — Materia cognoscitur tantum dupliciter scilicet: per analogiam ad formam, et ut perfecta est per eam. 1ª. XV, 3, 3^{m}.

2° In quantum est nuda, se habet indifferenter ad omnes formas; sed determinatur per agens. 1ª. LXVI, 2, c. — Nihil est sua materia, nec suum efficiens; sed aliquid est sua forma ut in simplicibus. 1ª. XXXIX, 2, 5^{m}. — Forma ut in materia, est prior ea via naturæ et posterior via generationis; sed ut est in agente, est omni modo prior. 1-2^{ae}. XX, 1, 3^{m}. LXII, 2, c. — Non latitat contra Anaxagoram, nec est totaliter ab ideis contra Platonem, nec ab intelligentia, contra Avicennam; sed educitur de potentia materiæ ab agente naturali secundum Aristotelem. 1ª. XLV, 8, c. LXV, 4, c. XCI, 2, c. CX, 2, c. 1-2^{ae}. LXIII, 1, c. — Inchoatio formarum improbatur. 3ª. XXXII, 4, c, 3^{m}. — Quamlibet formam sequitur aliqua inclinatio, quæ est appetitus rei habentis illam formam. 1ª. LXXX, 1, c. — Formæ subsistentes non habent causam aliam formalem sui esse et suæ unitatis, nec causam agentem per transmutationem materiæ de potentia ad actum, sed producentem totam substantiam. 1ª. LXI, 1, 2^{m}. — Omnes formæ et motus in his inferioribus fluunt a formis, quæ sunt in intellectu alicujus intelligentiæ. 1ª. LXV, 4, c, 1^{m}. — Materia non fuit creata sub una forma, sed sub diversis. 1ª. LXVI, 1, c. — Una forma non fit alia per continuam generationem. 1ª. CXVIII, 2, 2^{m}. — Formarum quædam fiunt ab agente corporali, secundum perfectam rationem et perfectum esse formæ ejus; quædam primo tantum modo, quædam neutro modo. 1ª. LXVII, 2, 1^{m}. — Nulla forma corrumpitur, nisi per actionem contrarii, vel corruptionem subjecti, vel per defectum causæ. 1-2^{ae}. LIII, 1, c. — Dicitur corrumpi per se, per suum contrarium, sed per accidens per corruptionem sui subjecti. 1-2^{ae}. LIII, 1, c. — Introductio unius formæ est expulsio alterius et e converso. 1ª. XLIV, 4, 2^{m}. — Intensio formæ et perfectionis est per accessum

ad primum; sed intensio defectus et privationis est per recessum a primo. 1^{a}. XLIX, 3, 3^{m}. 1-2^{ae}. XXII, 2, 1^{m}. — Intensio et remissio formarum nunquam causat diversitatem speciei; sed quandoque consequitur eam. 1-2^{ae}. LXXII, 8, 1^{m}. — Magis et minus ex formis diversorum graduum diversificant speciem; non autem secundum intensionem graduum ejusdem formæ. 1^{a}. L, 4, 2^{m}. 1-2^{ae}. XVIII, 11, 1^{m}. LX, 5, 3^{m}. LXXII, 8, 1^{m}. — Perfectio formæ duplex scilicet: secundum speciem, et secundum subjectum; secundum primam forma dicitur magna, secundum secundam vero dicitur magis. 1-2^{ae}. LII, 1, c, princ. LXVI, 1, c. — Forma dupliciter recipit magis et minus scilicet: in concreto tantum, si sit simplex et una, ut lux, vel in concreto et abstracto, si importet in ratione sua proportionem multorum ordinatorum ad unum, ut motus, sanitas, et pulchritudo. 1-2^{ae}. LII, 1, c. LIII, 2, 3^{m}. — Nulla forma substantialis suscipit magis vel minus. 1^{a}. LXXVI, 4, 4^{m}. XCIII, 3, 3^{m}. CXVIII, 2, 2^{m}. 1-2^{ae}. LII, 1, c. 3^{a}. LXXV, 7, c. — Forma rei per se exsistens ad duo potest esse scilicet: ut exemplar et ut principium cognitionis. 1^{a}. XV, 1, c. — Verbum Dei est forma exemplaris, non autem forma quæ est pars compositi. 1^{a}. III, 8, 2^{m}. — Forma substantialis est perfectio totius, et cujuslibet partis ejus; non autem quælibet forma accidentalis. 1^{a}. LXXVI, 8, c. — Unitur immediate materiæ. 1^{a}. LXXVI, 6, 7, c. — Non est possibile plures formas substantiales simul esse in eodem corpore. 1^{a}. LXXVI, 3, c; 4, o. — Forma mixtionis non est substantialis, sed est accidens, scilicet qualitas. 1^{a}. LXXVI, 4, 4^{m}. — Nulla forma rei corporalis, præter animam rationalem, est perpetua. 1. LXXXV, 6, o. — Eadem forma est, qua ignis est ignis, corpus et substantia. 3^{a} LXXV, 6, 2^{m}. — Forma accidentalis non habet potentiam activam, sed est potentia compositi, ut calor ignis. 1^{a}. LXXVII, 1, 3^{m}. — Omnis forma separata a materia est intellectualis. 1^{a}. LXVI, 2, c. fin. CX, 1, c. 3^{a}. LXXV, 6, c. — Omnes formæ intelligibiles sunt unius generis. 1^{a}. LXXXV, 4, c. — Formæ, id est species intellectus nostri, non effluunt a formis immaterialibus, sed a rebus sensibilibus, 1^{a}. LXXXIV, 4, 6, o. — Forma intellectus respectu ejus est individua, sed respectu ejus cujus est similitudo, est universalis. 1^{a}. LXXVI, 2, 3^{m}. — Intellectus recipit formam, ut simpliciter, non individuando eam, quia in eo habet esse universale; sed materia recipit formam individualiter tantum. 1^{a}. LXXV, 5, 1^{m}. — Intellectus cujus forma est a re, perficitur a re, et a similitudine; si autem non habet a re, perficitur a similitudine; si vero non differt a similitudine, a nullo perficitur. 1^{a}. XIV, 2, 2^{m}, 3^{m}; 5, 2^{m}, 3^{m}. — Judicium quoad formam judicii, pertinet ad justitiam distributivam tantum. 2-2^{ae}. LXIII, 4, 1^{m}. — Formæ sacramentales traditæ sunt apostolis a Christo. 3^{a}. LXXII, 4, 1^{m}.

FORMICA. Formica reponit grana, imminente pluvia. 2-2^{ae}. CLXXII, 1, 3^{m}.

FORNICATIO. Fornicatio probibetur specialiter simul cum cæremoniis legis ab apostolis, quia gentiles non reputabant eam esse peccatum. 1-2^{ae}. CIII, 4, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLIV, 2, 1^{m}. — Omne peccatum dicitur fornicatio large. 2-2^{ae}. CLI, 2, c, 3^{m}. 3^{a}. XXXIX, 6, 2^{m}. — Est majus peccatum iis quæ sunt contra bona exteriora, et minus iis quæ sunt contra Deum, vel contra personam proximi. 2-2^{ae}. CLIV, 3, o. — Cum nullus sit obstrictus fidem ei servare, qui eam violaverit, viro conceditur juxta Domini verba uxorem fornicationis causa repudiare. 3^{a} s. LXII, 1, o. — Si uxorem adulteram pœnitet adulterium commisisse, non tenetur vir illam ex præcepto relinquere, sin minus, tenetur ne peccato consentire videatur. 3^{a} s. LXII, 2, o. — Vir potest quantum ad torum tantum uxorem fornicariam dimittere, quantum vero ad torum et cohabitationem simul, non potest eam repudiare, nisi judicio Ecclesiæ. 3^{a} s. LXII, 3, o. — In causa divortii vir et uxor ad paria quidem judicantur ita ut idem sit licitum et illicitum uni quod alteri; sed quantum ad bonum prolis, plus peccat uxor adultera, quam vir mœchus. 3^{a} s. LXII, 4, c. — Non potest efficere adulterium, quin semper verum conjugium remaneat; ob id non licet uni, altero superstite, ad alias nuptias evolare, ratione adulterii. 3^{a} s. LXII, 5, o. — Potest vir uxorem causa adulterii dimissam revocare, si emendata pœnitentiam de peccato egerit, secus non potest, quemadmodum nec retinere a peccato desistere nolentem. 3^{a} s. LXII, 6, c.

FORTITUDO. Fortitudo est virtus specialis, secundum quod est circa pericula, sed est conditio omnis virtutis, secundum quod dicit firmitatem animi absolute. 1-2^{ae}. LXII, 3, 4, o. 2-2^{ae}. LVIII, 8, 2^{m}. CXXIII, 2, o; 3, 1^{m}; 13, c. — Est virtus tollens impedimenta, quæ repellunt voluntatem ab eo quod est secundum rationem, propter difficile. 2-2^{ae}. CXXIII, 1, o; 3, 4, c. CXXIV, 2, c. — Non habet partes subjectivas, nec dividitur in multas species, quia est circa materiam valde specialem. 2-2^{ae}. CXXVIII, c. pr. — Propria materia fortitudinis sunt timores et audaciæ, in maximis terribilibus. 1^{a}. LIX, 4, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 1, c. — Est immediate circa timores et audacias, mediate vero circa objecta horum, scilicet circa pericula et labores. 2-2^{ae}. CXXIII, 3, 2^{m}. CXXIX, 1, 2^{m}. CLXI, 2, 3^{m}. — Est principaliter circa timores, secundario autem circa audacias. 1^{a}. XXI, 1, 1^{m}. XCV, 3, 2^{m}. 1-2^{ae}. LX, 4, c. 2-2^{ae}. CXXIII, 3, c; 6, c. CXXVI, 2, c. CXXXVII, 1, c. CXLI, 3, c, 2^{m}. — Non est circa spem, nisi secundum quod spes connectitur audaciæ. 2-2^{ae}. CXXIII, 3, 3^{m}. CXXV, 2, 3^{m}. — Est præcipue circa timores mortis. 1-2^{ae}. LXI, 3, c. 2-2^{ae}. CXXIII, 4, o; 11, 12, c. CXXV, 2, c. CXXVIII, c. CXXIX, 5, c. — Principaliter est circa molestias mortis, secundario autem circa quascunque alias molestias. 2-2^{ae}. CXXIII, 4, 1^{m}. CXXIV, 4, 3^{m}. — Est maxime circa repentina, quoad manifestationem habitus, non autem quoad electionem. 2-2^{ae}. CXXIII, 9, o. — Est maxime circa timores mortis in bello communi, vel particulari. 2-2^{ae}. CXXIII, 5, o. CXXIV, 2, c. CXLI, 8, c. — Est circa difficiliora, non autem circa meliora, quam justitia, quæ in bello et in pace utilis est; non autem fortitudo, sed tantum in bello. 2-2^{ae}. LVIII, 12, c, 3^{m}. — Perferre secundum quod dicit actum fortitudinis, non dicit immobilitatem, sed electionem immorandi contra immoderatum timorem. 1-2^{ae}. LXVI, 4, 2^{m}. — Fortitudo moderatur timorem; patientia et perseverantia tristitiam, sed mansuetudo iram. 2-2^{ae}. CXXXVI, 2, 1^{m}. — Quicunque est fortis est patiens, et non e converso, quia patientia est quædam fortitudinis pars. 1-2^{ae}. LXVI, 4, 2^{m}. — Fortitudo sustinet pericula mortis; sed patientia sustinet quæcunque mala. 2-2^{ae}. CXXVIII, 4^{m}. CXXXVI, 4, 1^{m}. — Fortitudo est principaliter circa timores, secundario autem circa tristitias; patientia vero est e converso. 2-2^{ae}. CXXXVI, 4, 2^{m}. — Est principalior magnanimitate. 2-2^{ae}. CXXIX, 5, c, 3^{m}. — Fortitudo firmat contra mala, sed magnanimitas, in prosecutione bonorum. 2-2^{ae}. CXXIX, 5, 1^{m}; 6, 2^{m}. — Partes potentiales fortitudinis sunt sex scilicet: magnanimitas, fiducia, securitas, magnificentia, constantia, tolerantia, id est patientia, et firmitas, id est perseverantia. 2-2^{ae}. CXXVIII, o. CXXIX, 5, o. CXXXIV, 4, o. CXXXVI, 4, o. CLXI, 4, 3^{m}. — Fiducia, magnificentia, patientia, et perseverantia circa materiam fortitudinis sunt partes ejus integrales; sed sunt partes potentiales et virtutes per se distinctæ a fortitudine, secundum quod sunt circa alias materias. 2-2^{ae}. CXXVIII, o. CXXXIV, 4, o. CXXXVI, 4, o. CXXXVII, 2, o. — Vitium audaciæ opponitur fortitudini, secundum excessum audaciæ; impaviditas autem secundum defectum timoris, quia in utraque ponit medium. 2-2^{ae}. CXXVI, 2, 3^{m}. — Fortitudo est in irascibili subjective. 1-2^{ae}. LXI, 2, c. LXVI, 1, c. LXXXV, 3, c. 2-2^{ae}. LVIII, 5, 2^{m}; 9, c. CXXVIII, 1^{m}. CXXXIV, 4, c. CXXXVI 4, 2^{m}. CXXXVII, 2, 2^{m}. 3^{a}. XV, 2, c. — Fortitudo Martyrum præcipue commendatur, quia sustinent propter Deum impugnationes personales, et mortem in bello particulari. 2-2æ. CXXIII, 5, 1m. CXXIV, 2, c, — Fortis intendit exprimere similitudinem sui habitus in actum, ut proximum finem. 2-2æ. CXXIII, 7, o. — Fortis delectatur de suo actu et fine, sed non percipit, nisi ex superabundanti gratia Dei, propter dolorem corporis et animæ pro amissione vitæ. 2-2æ. CXXIII, 8, o. — Non habens fortitudinem, operatur fortia quintupliciter scilicet: propter ignorantiam, artem, experientiam, passionem et lucrum. 2-2æ. CXXIII, 1, 2m. CXXVIII, 7m. — Principalis actus fortitudinis est sustinere, secundarius vero est aggredi. 2-2æ. CXXIII, 3, c; 6, o; 8, c; 10, 3m; 11, 1m. CXXIV, 2, 3m. CXXVIII, c. CXLI, 2, 3, c. — Ad primum actum requiruntur duo scilicet: præparatio animi, et exsecutio operis; ad secundum etiam requiruntur duo scilicet; infrangibilitas et infatigabilitas. 2-2æ. CXXVIII, c. — Fortitudo assumit iram moderatam ad actum secundum, non autem ad primum; nec ut auxilium, sed ut instrumentum. 2-2æ. CXXIII, 10, o; 11, 1m. — Tristitia et concupiscentia per se impediunt secundum actum fortitudinis, scilicet aggredi; sed per accidens adjuvant. 2-2æ. CXXIII, 10, 3m. — Fortitudo spiritus ostenditur in resistendo concupiscentiæ carnis contrariantis spiritui; sed est major in comprimendo, ne insurgat. 3a. XV, 2, 3m. — Donum fortitudinis in patria habet actum perfruendi plena securitate a laboribus, et a malis. 2-2æ. CXXXIX, 1, 2m. — Virtus fortitudinis firmat animum secundum modum connaturalem homini, donum autem supernaturaliter. 2-2æ. CXXXIX 1, o. — Donum fortitudinis dat fiduciam evadendi quælibet pericula, et perveniendi ad finem cujuslibet operis, id est ad beatitudinem; non autem virtus fortitudinis, sed perficit ad sustinendum quælibet pericula. 2-2æ. CXXXIX, 1, c. 1m. — Donum fortitudinis respicit virtutem fortitudinis, in quantum sustinet pericula, et facit quodcunque opus arduum; ideo dirigitur a dono consilii. 2-2æ. CXXXIX, 1, 3m.

FRATER. Frater in sacra scriptura dicitur quadrupliciter scilicet: natura, gente, cognatione et affectu. 3a. XXVIII, 3, 5m. — Fratres Christi sumus per adoptionem. 1a. XXXIII, 3, c. XLI, 3, c. 3a. XXIII, 2, 2m. — Fratres Christi in Evangelio dicuntur consobrini ejus, scilicet filii Mariæ, materteræ matris ejus. 3a. XXVIII, 3, 5m.

FREQUENTIA. Frequentia, assiduitas et diuturnitas non sunt circumstantiæ mutantes speciem, nisi aliud superveniat. 1-2æ. LXXXVIII, 5, 1m.

FRICARE. Absque deliberatione multa agit homo, sicut, cum aliis intentus, fricat barbam. 1-2æ. I, 1, 3m.

FRIGIDITAS. Frigiditas, seu impotentia coeundi, non quidem ex ætate, sed ex defectu naturæ simpliciter incurabilis, dirimit matrimonium contrahendum et jam contractum, post triennium ad minus ex Ecclesiæ statuto. 3a s. LVIII, 1, o.

FRUCTUS. Fructus dupliciter distinguuntur scilicet: secundum tres perfectionis gradus, a Christo, scilicet tricesimus, sexagesimus, et centesimus; sive secundum tres gradus virtutis, ut Sancti distinguunt, quia cujuslibet rei perfectio attenditur secundum principium, medium et finem; et essentialiter, id est secundum rationes diversas gaudendi, scilicet duodecim a S. Paulo. 1-2æ. LXX, 3, 2m. — Fructus spiritualis dicitur dupliciter scilicet: quod principaliter exspectatur, scilicet Deus, et secundario, scilicet delectatio. 1-2æ. XI, 1, c, 2m. — Fructus quarto modo, scilicet consurgens ex semine verbi Dei, est tantum triplex, secundum tres gradus continentium scilicet: conjugum, viduarum et virginum. 1-2æ. LXX, 3, 2m. — Fructus Spiritus sancti secundum S. Paulum, sunt duodecim scilicet: *charitas*, *gaudium*, *pax*, *patientia*, *bonitas*, *longanimitas*, *benignitas*, *mansuetudo*, *fides*, *modestia*, *continentia et castitas*. 1-2æ. LXX, 3, o. — Fructus sensibilis est ultimum ex arbore exspectatum, quod cum quadam suavitate percipitur. 1-2æ. XI, 1, c; 3, c, 2m. LXX, 1, 1m. — Ultimum simpliciter et delectans, est proprie fructus, et ejus proprie est frui; delectans autem non ultimum potest aliquo modo dici fructus, sed ejus non est frui proprie, et secundum completam rationem; non delectans vero, sed tantum in ordine ad aliud appetitum, nullo modo est fructus. 1-2æ. XI, 3, c, 2m. — Opera carnis non dicuntur fructus, quia sunt contra rationem, sicut quod est ex arbore contra naturam ejus, non dicitur fructus. 1-2æ. LXX, 4, 1m. 2-2æ. VIII, 8, c. fin. — Virtutes dicuntur fructus, ratione delectationis, non autem ratione habitus. 1-2æ. LXX, 1, 3m. 2-2æ. CXXXVI, 1, 3m. — Operatio secundum facultatem rationis, dicitur fructus rationis, sed ut movetur a Deo dicitur fructus Spiritus sancti. 1-2æ. LXX, 1, c. — Opera nostra ut sunt a Spiritu sancto, dicuntur fructus, respectu vero beatitudinis, dicuntur flores. 1-2æ. LXX, 1, 1m. — Fructus proprie dicitur tantum in corporalibus, scilicet plantis, a quibus metaphorice transfertur ad spiritualia. 1-2æ. XI, 1, c; 3, 2m. LXX, 1, c. — In parte appetitiva sunt plures fructus quam in parte apprehensiva, quia fructus significat finem, qui magis convenit parti appetitivæ. 2-2æ. VIII, 8, 3m. — Fructus comparatur ad arborem, sicut effectus ad causam; ad hominem vero, sicut ultimum exspectatum delectans. 1-2æ. XI, 3, 2m. LXX, 1, c. — Dono consilii non correspondet proprie aliquis fructus, quia omnis practica est propter aliud. 2-2æ. VIII, 8, 3m. LII, 4, 3m. — Fructus spiritus contrariantur operibus carnis in communi, non autem singula singulis, nisi secundum adaptationem. 1-2æ. LXX, 4, o. — Opera carnis sunt plura fructibus spiritus, quia bonum est uno modo, sed malum est omnifariam. 1-2æ. LXX, 4, 2m.

FRUITIO. 1° Frui est actus potentiæ imperantis, non autem exsequentis. 1-2æ. XI, 2, c. — Est actus appetitivæ potentiæ. 1-2æ. XI, 1, o; 2, c. — Est actus voluntatis. 1-2æ. XI, 1, 1m; 4, c, 2m. — In ordine ad intellectum. 1-2æ. XI, 1, 1m; 4, c, 1m. — Est actus tantum voluntatis secundum charitatem in ordine ad potentias et habitus priores. 1-2æ. XI, 1, o.

2° Fruitio pertinere videtur ad amorem, vel ad delectationem, quem aliquis habet de ultimo expectato, quod est finis. 1-2æ. XI, 1, 4, c. XXXIV, 3, c. fin. — Nomina trium ordinum prædictorum sumuntur ab excellentia prædictorum trium actuum fruitionis, et non ab eis simpliciter. 1a. CVIII, 5, 5m, 6m. — Eadem fruitione fruemur Deo, fruitione ejus et beatitudine creata. 1-2æ. XI, 3, 3m. — Fruitio perfecta est tantum ultimi finis habiti, imperfecta vero etiam non habiti, sed impropria est non ultimi simpliciter. 1-2æ. XI, 3, 4, o. XII, 2, 3m. — Non oportet quod fruitio sit ultimi finis simpliciter, sed quod habeatur pro ultimo fine. 1-2æ. XI, 2, 2m. — Non est fruendum justo, nisi in Deo; peccatore autem, brutis vel inanimatis nullo modo. 1-2æ. XI, 3, 1m. — Carentia cognitione nullo modo fruuntur; bruta fruuntur improprie; peccator, non vere; justi, imperfecte; beati, perfecte; Deus autem, perfectissime. 1-2æ. XI, 2, 4, o. XII, 5, 2m. — In passione fruitio Christi perveniebat ad totam animam ejus, secundum essentiam, ut est subjectum rationis superioris tantum. 3a. XLVI, 8, o. — Bruta fruuntur imperfecte, sed rationalia perfecte. 1-2æ. XI, 2, o.

FRUMENTUM. Frumentum est genus ad triticum, et ad alia grana. 3a. LXXIV, 3, 2m, 3m.

FRUSTRA. *Frustra* dicitur, quod est ad finem quem non inducit. 1a. XXV, 2, 2m. LXXXVIII, 1, 4m. 3a. XI, 5, 2m.

FUCATIO. Fucatio est species fictionis ad pulchritudinem mentiendum, et potest esse absque peccato vel cum peccato; absque peccato, si occultet turpitudinem ex infirmitate, vel ex alia causa accidentali causatam; et cum peccato et quidem mortali, si fiat ad lasciviam vel ad Dei contemptum. 2-2æ. CLXIX, 2, c.

FUGA. Fugere potest justus propter tria scilicet: ut persecutor quiescat, ut præceptum a Domino opus perficiat, et ut gloriosiorem coronam acquirat. 2-2æ. LXIV, 4, o.

FUNDAMENTUM. Fundamenti ratio est esse primum, sustentare et connectere. 2-2æ. IV, 7, 4m. — Fides est fundamentum aliarum virtutum, quia est prior eis, et sustentat oas; fortitudo autem firmat contra adversa, humilitas contra prospera, timor contra culpam futuram, pœnitentia contra præteritam. 1-2$^{\ae}$. CLXI, 5, 2^{m}. 3^{a}. LXXXIV, 6, 2^{m}.

FURIA. Furia matrimonium sequens illud nullatenus dirimit, præcedens vero quandoque dirimit. 3^{a} s. LVIII, 3, c.

FURTUM. Furtum est occulta acceptio rei alienæ 2-2$^{\ae}$. LXVI, 3, o. — Semper est peccatum, ratione injustitiæ et fraudis vel doli; et est mortale, nisi modicum intendatur. 2-2$^{\ae}$. XII, 3, c. LXVI, 5, 6, o. CXVIII, 4, c. — Furtum est species fraudis; mendacium et falsum testimonium, fallaciæ; turpe lucrum, inquietudinis; rapacitas, violentiæ; ideo omnia hæc, et inhumanitas, id est obduratio, ab Isidoro dicuntur esse filiæ avaritiæ. 2-2$^{\ae}$. CXVIII, 8, 3^{m}. — Furtum et rapina opponuntur justitiæ. 2-2$^{\ae}$. LXIV, pr. LXVI, princ. 4, 5, c. CXVIII, 4, c. — Furtum est injustum, quia est involuntarium per ignorantiam, sed rapina per vim; ideo differunt specie. 2-2$^{\ae}$. LXVI, 4, o; 9, c. LXXIII, 1, c, 1^{m}. — Dupliciter furto gravior est rapina, primo quidem quia vim infert, et secundo quia est in re et in persona simul; non autem furtum. 2-2$^{\ae}$. LXVI, 9, o. LXXIII, 3, 2^{m}. CXVI, 2, 1^{m}. CXLIV, 3, 4^{m}. — Accipiens furtim rem suam injuste detentam peccat contra communem justitiam usurpando sibi judicium; sed non tenetur restituere, sed satisfacere Deo, et sedare scandalum. 2-2$^{\ae}$. LXVI, 5, 3^{m}. — Accipiendo rem alienam occulte et manifeste auctoritate udicis, non est furtum vel rapina, quia per sententiam fit debitum. 2-2$^{\ae}$. LXVI, 5, 1^{m}; 8, c. — Accipiens rem inventam, animo retinendi, furtum facit, nisi credat haberi pro perelicta, vel nullius esse. 2-2$^{\ae}$. LXVI, 5, 2^{m}. — Per prohibitionem furti prohibentur omnia damna in rebus. 2-2$^{\ae}$. CXX, 6, 2^{m}. — Pœna mortis non infligitur in præsenti pro furto nisi ratione gravis circumstantiæ, ut sacrilegio, peculatu et plagio. 2-2$^{\ae}$. LXVI, 6, 2^{m}.

FUTURUM. Futurum cognoscitur dupliciter scilicet: in se et in suis causis: primum convenit tantum Deo, secundum nobis, sed magis angelis et dæmonibus; sed in causis necessariis certitudinaliter; in contingentibus sæpe opinative tantum; quæ autem raro, nullo modo. 1^{a}. XIV, 13, o. LVII, 3, o. LXIV, 1, 5^{m}. LXXXVI, 4, o. LXXXIX, 3, 3^{m}. 1-2$^{\ae}$. CXI, 4, c. 2-2$^{\ae}$. XCV, 1, o; 5, c. CLXXI, 6, 1^{m}, 2^{m}, 3^{m}. CLXXII, 1, c. CLXXIV, 1, c, 1^{m}. — Futura plus cognoscuntur a phreneticis, abstractis a sensibus, morientibus, dormientibus et brutis, quam ab oppositis. 1^{a}. XII, 11, c. LXXXVI, 4, 2^{m}, 3^{m}. 2-2$^{\ae}$. CLXXII, 1, 1^{m}, 2^{m}, 3^{m}. — Cognitio futurorum ex præsentibus et præteritis, proprie rationis est. 2-2$^{\ae}$. XLVII, 1, c. — Anima vicina morti cognoscit aliqua futura ex revelatione, vel ex impressione causarum naturalium; non autem propria virtute. 1^{a}. LXXXVI. 4, 2^{m}. 2-2$^{\ae}$. CLXXII, 1, 1^{m}. — Bruta non cognoscunt futura, sed ex instinctu naturæ eis indito ab intellectu divino, moventur ad aliquid in futurum, ac si futurum præviderent. 1-2$^{\ae}$. XL, 3, 1^{m}. — Cognoscunt futura non computando præsens ad futurum, sed ex instinctu naturæ. 1^{a}. LXXXVI, 4, 3^{m}. 1-2$^{\ae}$. XLI, 1, 3^{m}. — Sensus non apprehendit futurum; sed ex iis quæ animal apprehendit in præsenti, appetitus ejus movetur naturali instinctu in aliquid futurum prosequendum, vel fugiendum. 1-2$^{\ae}$. XL, 3, 3^{m}. XLI, 1, 3^{m}.

G

GABRIEL. Angelus Gabriel *fortitudo Dei* nominatur. 3^{a}. XXX, 2, 4^{m}. — Quidam dicunt eum fuisse de supremo ordine angelorum, sed satis est credibile, quod sit summus in ordine archangelorum; unde Ecclesia eum nominat archangelum. 3^{a}. XXX, 2, 4^{m}. fin.

GALILEA. Galilea, ut interpretatur *transmigratio*, significat gentilitatem, sed ut interpretatur *revelatio*, significat patriam cœlestem. 3^{a}. LV, 3, c, 4^{m}.

GAUDIUM. Gaudium non est virtus, sed est actus charitatis posterior dilectione. 2-2$^{\ae}$. XXVIII, 4, o. — Gaudium et tristitia de eodem sunt contraria, et etiam secundum genus; sed de diversis unum est causa alterius, et materia. 1^{a}. LXIV, 3, 1^{m}. 3^{a}. LXXXIV, 9, 2^{m}.

GEDEON. Gedeon petens signum peccavit tentando Deum ex incredulitate, sicut et Zacharias. 2-2$^{\ae}$. XCVII, 2, 3^{m}.

GEMITUS. Gemitus et lacrymæ mitigant tristitiam, quia aperitur extra, et conveniunt dispositioni hominis tristis. 1-2$^{\ae}$. XXXVIII, 2, o.

GENEALOGIA. Genealogia magis denominatur a patre, quam a matre. 3^{a}. XXVIII, 1, 2^{m}. XXIX, 2, c. XXXI, 2, 1^{m}. — Tota genealogia Christi exponitur, et dubia circa eam solvuntur. 3^{a}. XXVIII, 1, 2^{m}. XXXI, 3, o.

GENERALE. Generale triplex scilicet: per prædicationem, ut genus; per causam, ut amor; et quod est a multis causis, ut ira. 1-2$^{\ae}$. XLVI, 1, o. 2-2$^{\ae}$. LVIII, 6, c. — Generale et speciale duplex scilicet: intentione et objecto. 2-2$^{\ae}$. LVIII, 5, 3^{m}. LIX, 1, o. LXXIX, 1, 1^{m}.

GENERATIO. 1° Generatio duplex scilicet: mutatio de non esse ad esse, et origo viventis a principio vivente conjuncto; prima convenit omni generabili et corruptibili; secunda vero tantum viventi, et dicitur *nativitas*. 1^{a}. XXVII, 2, c. — Ad generationem naturalem non requiritur aliqua potentia activa in materia. 3^{a}. XXXII, 4, c, 3^{m}. — In generatione tota virtus activa est ex parte maris, et passio ex parte feminæ. 1^{a}. CXV, 2, 3^{m}. 3^{a}. XXXII, 4, c. LXVII, 4, 3^{m}. — Primum in generatione est ultimum in corruptione. 2-2$^{\ae}$. CVII, 2, c. CLII, 7, 3^{m}, 4^{m}. — Generatio unius non est corruptio alterius, nisi per concomitantiam. 1-2$^{\ae}$. CXIII, 6, 2^{m}. — Generatio et corruptio sunt in instanti 1-2$^{\ae}$. CXIII, 7, c. — Forma est finis generationis in omnibus quæ generantur non a casu. 1^{a}. XV, 1, c. — Omne generans producit sibi simile secundum formam qua agit, quæ est potentia generativa. 1^{a}. XXXIII, 2, 4^{m}. XLI, 5, c. — Ad actum generationis concurrunt tria scilicet: calor, spiritus et humor. 2-2$^{\ae}$. CXLVII, 8, 1^{m}. — Generatio univoca est verior et perfectior, quam generatio non univoca. 1^{a}. XXXIII, 2, 4^{m}. — Idem modus generationis est omnium eorum, quæ sunt ejusdem speciei. 3^{a}. XXVIII, 1, 4^{m}. — Quod generatur secundo modo generationis, scilicet prout generatio est origo viventis a principio vivente conjuncto, non dicitur genitus nec filius, nisi procedat secundum rationem similitudinis specificæ, ut pili et vermes. 1^{a}. XXVII, 2, c. — Generatum oportet assimilari generanti, in omnibus quæ ad naturam speciei pertinent; non autem in proprietatibus individui. 1^{a}. C, 1, c. CI, 1, 1^{m}. 1-2$^{\ae}$. LXXXI, 2, o. — Accidentia individualia pertinentia ad dispositionem naturæ, ut velocitas corporis et bonitas ingenii, propagantur in filios per generationem; sed nullo modo accidentia pure personalia, ut grammatica et hujusmodi. 1-2$^{\ae}$. LXXXI, 2, c. 2-2$^{\ae}$. CLXVIII, 1, 2^{m}. — Accidentia speciei et individui secundum corpus, possunt transfundi a generante in genitum, non autem accidentia secundum animam. 2-2$^{\ae}$. LX, 6, 4^{m}. — Homo generat sibi simile in specie, non inducendo, nec educendo animam rationalem de potentia materiæ, sed disponendo materiam. 1^{a}. CXVIII, 2, 4^{m}. 1-2$^{\ae}$. LXXXIII, 1, 3^{m}. — In statu innocentiæ fuisset generatio per coitum. 1^{a}. XCVIII, o. — Tunc non fuissent generati æquales in robore, pulchritudine et aliis, sicut nec etiam nunc. 1^{a}. XCVI, 3, c. — Parentes tunc non fuissent confirmati in justitia, quandiu genuissent. 1^{a}. C, 2, c.

2° Generatio in divinis significat relationem per modum operationis. 1^{a}. XLII, 6, 3^{m}. — Proprie convenit

Deo. 1^a. XXVII, 2, o. XXVIII, 4, c. — Generatio Filii Dei a Patre, est æterna. 1^a. XLII, 2, o. — Arius ponit duodecim modos generationis. 1^a. XLII, 2, 1^m. — Processio Spiritus sancti non potest dici generatio, quia est per modum amoris, non autem similitudinis, sicut Verbum. 1^a. XXVII, 4, o. XXX, 2, 2^m. XXXV, 3, c. — Nullus modus processionis in creaturis perfecte repræsentat divinam generationem, sed ex multis oportet colligere similitudinem. 1^a. XLI, 3, 4^m. — Nec beati illam ineffabilem generationem sciunt, quia non comprehendunt naturam Dei. 1^a. XII, 7, o. — Essentia Dei non generatur, nec genita est per se, nec per accidens. 1^a. XXXIX, 5, 2^m. 3^a. XVI, 5, 1^m. — Essentia non generat, sed pater virtute essentiæ. 1^a. XXXIX, 5, o. XLI, 5, 1^m. — Generatio attribuitur aliis terminis essentialibus, secundum quod magis connotant actum. 1^a. XXXIX, 5, 1^m. — Essentia est Deus generans, et res generans, si res et Deus supponant pro persona, non autem si supponant pro essentia. 1^a. XXXIX, 5, 5^m. — Hæc propositio est falsa : *Deus non genuit Deum*. 1^a. XXXIX, 4, 3^m. — Hæc propositio est vera : *Deus genuit Deum*. 1^a. XXXIX, 4, o ; 5, 1^m. — Hæc est falsa : *Deus genuit se Deum, vel alium Deum*. 1^a. XXXIX, 4, 4^m. — Hæc est vera tripliciter : *Deus pater genuit alterum se*, scilicet in ablativo, in accusativo simpliciter, et personnaliter, sed emphatice. 1^a. XXXIX, 4, 4^m. — Hæc est vera appositive : *Deus genuit Deum, qui non est Deus pater* ; et est falsa suppletive ; sed affirmativa est e converso. 1^a. XXXIX, 4, 5^m. — Melius dicitur Filius Dei semper natus, quam semper generari, vel semper nasci, licet uti possimus omni tempore in generatione ejus. 1^a. XLII, 2, 4^m. — Generativa potentia est activa, et est in patre perfecte, in matre vero imperfecte. 3^a. XXXII, 4, 2^m. — Genitus, vel generans non est ita nomen proprium patris, sicut pater. 3^a. XXXIII, 2, o. XL. 2, c. — Genitus Filius Dei dicitur de Patre, et substantia Patris, sed diversimode. 1^a. XLI, 3, o. — Genitus, et creatus Filius Dei dicitur, ad removendum omnem imperfectionem a nativitate ejus. 1^a. XLI, 3, 4^m.

GENUS. Genus respectu singularium est ut formale, sed respectu speciei est ut materiale. 1^a. LXXXV, 3, 4^m. — Aliquando accipitur pro specie eo modo loquendi, quo dicimus humanum genus totam humanam speciem. 1-2^{ae}. XVIII, 2, c. fin. — Prædicatur æqualiter de speciebus, secundum intentionem, non autem semper secundum esse. 1^a. LXXVII, 4, 1^m. — Dicitur dupliciter scilicet : proprie prout prædicatur de pluribus speciebus in eo quod quid, et improprie, id est omne commune, scilicet quod sui communitate multa ambitet continet ; et sic bonum et malum dicuntur genera contrariorum. 1-2^{ae}. XVIII, 2, c. fin. — Duplex scilicet : genus nominatum, et genus innominatum. 1^a. LXXVIII, 3, 3^m. — Duplex scilicet : genus proximum et genus remotum. 1^a. LXXVIII, 3, 3^m. — Duplex scilicet : genus logicum et genus physicum. 1^a. LXVI, 2, 2^m. LXXXVIII, 2, 8^m. — Aliquid est in aliquod genere dupliciter scilicet : in genere entis, ut ens actu, et in genere intelligibilium, ut pura potentia. 1^a. LXXXVII, 1, c, 2^m. 2-2^{ae}. L, 4. 2^m ; 5, c. — Aliquid est in aliquod genere dupliciter scilicet : per se, ut species et ea de quibus prædicatur genus, et reductive, ut principia generis, negationes et privationes. 1^a, III, 5, c. 1-2^{ae}. LXXII, 6. 3^m. — In omni genere in quo est aliquid imperfectum, oportet præexsistere aliquid perfectum. 1^a. LI, 1. c. — In quolibet genere, primum est causa omnium quæ sunt post. 3^a. LVI, 1, c. — In omni re quæ est in genere, differt *esse* ab *essentia*. 1^a. III, 5, c. — Impossibile est aliquid esse in genere, quod in nulla ejus specie est. 1^a. VII, 3, 2^m. 2-2^{ae}. CLXXXIX, 1, 5^m. — Hypostasis non est in genere vel in specie, nisi per naturam quam habet. 3^a. II, 3, 3^m. — Nihil ponitur primo in genere vel specie, nisi per id quod de eo proprie prædicatur. 3^a. LXIII, 2, 1^m. — In omni genere quanto aliquid est prius, tanto est simplicius. 1-2^{ae}. XIX, 2, c. — Relatio generis ad speciem, et e converso, est relatio rationis tantum. 1^a. XXVIII. 1, c. — Alia genera a relatione secundum propriam rationem, significant aliquid alicui inhærens. 1^a. XXVIII, 1, 2, c.

GEOMETRA. Geometra modico studio acquirit scientiam conclusionis nunquam consideratæ. 1-2^{ae}. LXV, 3, 1^m. — Errans circa hoc principium : *Omne totum est majus sua parte*, non potest habere scientiam geometriæ, 1-2^{ae}. LXV, 1, 4^m.

GERMINARE. Significanter dicit Scriptura : *Germinet terra herbam virentem, et facientem semen*, quia scilicet sunt productæ perfectæ species plantarum, ex quibus semina plantarum orirentur ; nec refert ubicunque habeant vim seminativam, utrum scilicet in radice, vel in stipite, vel in fructu. 1^a. LXIX, 2, o. LXXII, 1^m.

GIGAS. Gigantes secundum Josephum et Augustinum producti sunt semine humano, operante dæmone incubo, vel succubo, vel certa constellatione. 1^a. LI, 3, 6^m.

GILBERTUS. Gilbertus Porretanus revocat errorem suum *De assistentia relationum in divinis*. 1^a. XXVIII, 2, c.

GLADIUS. Gladius flammeus est impedimentum accessus paradisi terrestris, et significat impedimentum regni cœlestis. 2-2^{ae}. CLXIV, 2, 5^m.

GLORIA. Gloria est clara notitia cum laude, ut Ambrosius dicit. 1-2^{ae}. II, 3, c. 2-2^{ae}. CIII, 3, 3^m. CXXXII, 1, c. — Finis debitus appetendi gloriam, vel manifestandi aliquod bonum in hac vita, est tantum triplex scilicet : gloria Dei, utilitas proximi et utilitas propria. 2-2^{ae}. CXXXII, 3, 3^m. — Homo potest laudabiliter appetere gloriam suam ad utilitatem sui vel aliorum. 2-2^{ae}. CXXXII, 1, 1^m. — Gloria dicitur vana tripliciter, et est peccatum. 2-2^{ae}. CXXXII, 1, c. — Opus virtuosum factum propter inanem gloriam venialem, amittit vim merendi vitam æternam, quia nullus peccando meretur. 1-2^{ae}. CXXXII, 3, 1^m. — Inanis gloria est periculosa, non propter gravitatem sui, sed disponendo ad gravia. 2-2^{ae}. CXXXII, 3, 3^m. — Vana gloria vituperatur præcipue circa eleemosynam, propter defectum charitatis, præferendo vanam gloriam utilitati proximi, dum facit hoc propter illud. 2-2^{ae}. CXXXII, 5, 3^m. — Vana gloria non est semper peccatum mortale, sed tantum quando ponitur in ea ultimus finis, vel quando est contra Deum. 2-2^{ae}, CXXXII, 3, o. — Est vitium capitale cujus filiæ sunt septem scilicet : inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentio, discordia, præsumptio novitatum, et pertinacia. 2-2^{ae}. XXI, 4, c. CV, 1, 2^m. CXXXII, 4, 5, o. CXXXVIII, 2. 1^m. — Ira non causat discordiam, et contentionem, nisi mediante vana gloria. 2-2^{ae}. CXXXVII, 5, 2^m. — Vana gloria directe contrariatur magnanimitati, secundum rei veritatem, ut deficiens, sed secundum opinionem, ut excedens. 2-2^{ae}. XXX, pr. CXXXII, 2, o. — Deus quærit gloriam suam, non propter se, sed propter nos. 2-2^{ae}, CXXXII, 1, 1^m. — Soli Christo convenit quærere gloriam suam, quia Deus est ; sed in quantum homo quærit gloriam Dei in se, sicut et alii Sancti. 2-2^{ae}. CXXXII, 1, 1^m. — Ea quæ sunt gloriæ, scilicet perfecta Dei fruitio, et hujusmodi, prius tempore debuerunt esse in Christo, sicut in auctore gloriæ, quam in alio. 3^a. LIII, 3, 3^m. — Gloria Sanctorum est sine successione. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 2^m.

GNOME. Quamdam judicii perspicacitatem importat gnome, et est virtus de agendis bene judicativa, secundum ipsam rationem naturalem, in quibus defuit lex communis. 1-2^{ae}. LVII, 6, 3^m. 2-2^{ae}. LXI, 4, c.

GRADUS. Gradus altaris prohibentur contra idolatriam, quia Gentiles in sacris Priapi ostendebant populo sua pudenda. 1-2^{ae}. CII, 4, 7^m, fin.

GRATIA. 1° Gratia est forma accidentalis, scilicet qualitas. 1-2^{ae}. CX, 2, o. — Reducitur ad primam speciem qualitatis ; non tamen est habitus proprie, sed habitudo, scilicet sanitas mentis. 1-2^{ae}. CX, 3, 3^m. — Est forma quædam, habens esse completum in anima ; ideo est in ea mutabiliter, sicut anima est mutabilis secundum liberum arbitrium in via. 3^a. LXIII, 5, 1^m. — Non est forma intrinseca virtutum, sed est quasi principium, a quo virtutes formaliter oriuntur. 1-2^{ae}. CX, 3, c, 3^m ; 4, 2^m. 3^a. LXII, 2, 3. — Gratia pro acceptione amoris non est principium rectæ operationis nisi mediante virtute. 1-2^{ae}. CX, 4, 2^{m}. — Gratia differt essentialiter a qualibet virtute. 1-2^{ae}. CX, 3, o; 4, c. 3^{a}. VII. 1, c. LXII, 2, c. LXXXIX, 1, o. — Nihil aliud est, quam quædam inchoatio gloriæ in nobis. 2-2^{ae}. XXIV, 3, 2^{m}, — Auxilium Dei, ut movens ad volendum, dicitur gratia operans; sed respectu actus exterioris dicitur gratia cooperans. 1-2^{ae}. LII, 2, c. — Gratia consummata est lumen gloriæ. 1-2. CXI, 3, 2^{m}. — Gratia est natura, id est, essentia; non tamen est naturalis alicui creaturæ. 3^{a}. II, 12, c. — Natura non dicitur gratia gratis data, quia natura includit debitum naturæ, et non debitum meriti; gratia vero omne debitum excludit. 1-2^{ae}. CXI, 1, 2^{m}; 4, c. — Gratia excedit conditionem naturæ creatæ. 1-2^{ae}. CXII, 1, c. CXIV, 2, 5, c. — Proprie est donum Dei excedens ordinem naturæ, et sine meritis. 1-2^{ae}. CXII, 1, c. CXIV, 2, 5, c. — Est participatio divinæ naturæ. 1-2^{ae}. CX, 3, 4, c. CXII, 1, c. CXIII, 9, c. CXIV, 3, c. 2-2^{ae}. XIX, 7, c. 3^{a}. II, 10, 1^{m}. III, 4, 3^{m}. LXII, 1, 2, c. — Omnis gratia gratis data est manifestatio gratiæ gratum facientis. 1-2^{ae}. CXII, 2, 2^{m}, — Gratia sumitur tripliciter scilicet : pro dilectione, pro dono gratis dato, et pro recompensatione ejus. 1-2^{ae}. CX, 1, c.— Dicitur dupliciter scilicet: donum Dei, et Deus donans. 3^{a}. II, 10, c. — Dicitur dupliciter scilicet : auxilium Dei movens nos, et habituale donum. 1-2^{ae}. CIX, 1, 1^{m}; 2, 3, 6, 8, 9, 10, c. CX, 1, 2, c. CXI 2, c. CXII, 2. c. 2-2^{ae}. CLXXI, 2, 3^{m}. — Duplex scilicet : gratum faciens, et gratis data. 1-2^{ae}. CXI, 1, o. 3^{a}. VII, 7, c, 1^{m}. LXII, 1, c. — Duplex est gratiæ plenitudo prima ex parte ipsius gratiæ et secunda ex parte gratiam habentis. 3^{a}. VII, 10, o. — Gratiæ gratis datæ sufficienter enumerantur et distinguuntur novem. 1-2^{ae}. CXI, 4, o. — Gratia duplex scilicet : præveniens, et subsequens. 1-2^{ae}. CXI, 3, o.— Dilectio Dei dicitur præveniens, non autem subsequens, quia est externa; sed gratia Dei est temporalis ; ideo dicitur utroque modo. 1-2^{ae} CXI, 3, 1^{m}. — Duplex scilicet : operans et cooperans. 1-2^{ae} CXI. 2, o; 3, c. — Operans et cooperans sunt idem secundum rem, et differunt secundum rationem, et secundum effectus ; et similiter gratia præveniens, et gratia subsequens. 1-2^{ae}. CXI, 2, c, 4, 3^{m}; o.

2° Gratia viæ et patriæ sunt una et eadem numero. 1-2^{ae}. CI, 3, 2^{m}. — Corpus non est immediatum subjectum gratiæ ; sed ex anima in corpus redundat effectus gratiæ nunc, et in patria. 3^{a}. LXXIX, 1, 3^{m}. — In omni habente gratiam oportet esse rectitudinem voluntatis. 2-2^{ae}. VII, 4, c. — Amplior gratia collata fuisset ante peccatum, quam post. 1^{a}. XCV, 4, c. — Est major in uno, quam in alio, ex parte subjecti, non autem ex parte objecti, nec finis. 1-2^{ae}. LXVI, 2, 1^{m}. CXII, 4, o. 2-2^{ae}. V, 4, 3^{m}. — Aliquis incipit a majori gratia quam sit in alio, in statu perfectus. 3^{a}. LXXXIX, 2, 4^{m}. — Bonum gratiæ unius est majus bono naturæ totius universi. 1-2^{ae}. CXIII, 9, 2^{m}. — Gratiæ gratis datæ non sunt communes omnibus ; nec sunt omnes æquales in eodem. 1-2^{ae}. LXVI, 2, 1^{m}. LXVIII, 5, 1^{m}. — Gratia proprie non creatur, nec corrumpitur, sed subjectum secundum eam. 1-2^{ae}. CX, 2, 3^{m}. — Non fit, nec corrumpitur, sed subjectum secundum eam ; et dicitur creari, quia homines secundum ipsam creantur, id est, constituuntur in novo esse, ex nihilo, id est, non ex meritis. 1-2^{ae}. CX, 2, 3^{m}. — Gratia gratum faciens amittitur per quodlibet peccatum mortale. 1-2^{ae}. CXIII, 2, c. 2-2^{ae}. X, 4, c. XXIV, 12, o, 3^{a}. LXXXVI, 3, c. — Infusio gratiæ fit in instanti, sine successione. 1-2^{ae}. CXIII, 7, c. — In eodem instanti est terminus præparationis subjecti, et infusio gratiæ. 3^{a}. LXXXIX, 2, c. — Ad habitum gratiæ requiritur præparatio subjecti, quæ principaliter est a Deo movente liberum arbitrium ; secundario autem a nobis. 1-2^{ae}. CXII. 2, o; 3, c, 2^{m}: 4, c. CXIII, 5, c; 7, c. 2-2^{ae}. XXIV, 10, 3^{m}. — Præparatio perfecta ad gratiam est in instanti ; non autem imperfecta. 1-2^{ae} CXII, 2, 2^{m}. — Simul est cum infusione gratiæ, et meretur gloriam, et non gratiam ; non autem imperfecta. 1-2^{ae}. CXII, 2, 1^{m}. 3^{a}. LXXXIX, 2, c. — Gratia ex necessitate infallibilitatis, et non coactionis sequitur præparationem, secundum quod est a Deo ; non autem secundum quod est a nobis. 1-2^{ae}. CXII, 3, o. — Facienti omne quod in se est, necessario datur gratia necessitate infallibilitatis ; non autem necessitate coactionis ex parte Dei. 1-2^{ae}. CXII, 3, c. — Homo in gratia exsistens indiget auxilio Dei movente ad recte agendum ; non autem alia gratia habituali. 1-2^{ae}. CIX, 9, o.

3° Nulla creatura potest causare gratiam, sed solus Deus infundit eam immediate. 1-2^{ae}. LXXVI, 2, 2^{m}. CIX. 7, c. CXII, 1, o; 3, 2^{m}. 5^{a}. LXII, 1, c, 3^{m}; 5, c. LXIV, 1, c. — Homo dat gratiam non interius influendo, sed exterius exhortando ad ea quæ sunt gratiæ. 3^{a}. VIII, 6, 2^{m}. — Deus dat gratiam, dignis tantum, quos per gratiam facit dignos. 1-2^{ae}. CXIV, 5, 2^{m}. — Deus aufert gratiam ab eo, qui per negligentiam non utitur gratia ei data. 2-2^{ae}. LXII, 4, c. LXXVIII, 1, 1^{m}. — Humanitas Christi, ministri Ecclesiæ et sacramenta. sunt causæ gratiæ instrumentaliter tantum. 1-2^{ae}. CXII, 1, 1^{m}, 2^{m}. 3^{a}. VIII, 1, 2^{m}; 6, 2^{m}. LXII, 1, o; 5, c. LXIV, 1, o. — Omnia sacramenta novæ legis non autem veteris causant gratiam. 1-2^{ae}. C, 2, 3, c. CIII, 2, c. CX, 12, c. 2-2^{ae}. C, 2, 3, c. 3^{a}. LXI, 4, 2^{m}. LXII, 1, 6, o. LXIII, 1, 3^{m}. LXVI, 2, c, 1^{m}. LXXII, 3, 3^{m}. LXXXVII, 2, 2^{m}; 3, c. — Sacramenta ex secunda sanctificatione, id est ex usu eorum, habent quod causent gratiam ; non autem ex prima. 3^{a}. LXI, 4, 3^{m}. — Gratia est in sacramentis intentionaliter, ut in signo et in causa instrumentali ; non autem ut in subjecto. 1^{a}. XLIII, 6, 4^{m}. 3^{a}. LXII, 3, c. LXXII, 3, 3^{m}. — Signum sacramentale in pœnitentia non causat gratiam, sicut in aliis sacramentis. 1-2^{ae}. CIII, 2, c.— Virtus causandi gratiam est in sacramentis intentionaliter, ut in subjecto. 3^{a}. LXII, 4, o. LXIII, 3, c. LXV, 3, c. LXXIII, 1, 2^{m}, 3^{m}. LXXVII, 4, o. — Hæc virtus est in multis, tanquam in uno subjecto, scilicet in materia et forma. 3^{a}. LXII, 4, 4^{m}. LXXXII, 1, 1^{m}. — Non est in prædicamento per se, sed reducitur ad genus qualitatis. 3^{a}. LXII, 4, 2^{m}. LXIII, 2, c. — Gratia sacramentalis est species gratiæ communiter sumptæ ; ideo non dicitur æquivoce. 3^{a}. LXII, 2, 3^{m}. — Addit supra gratiam communiter dictam, et supra virtutes et dona, quoddam auxilium Dei ad habendum sacramenti finem, sicut virtutes et dona supra gratiam addunt perfectiones potentiarum. 3^{a}. LXII, 2, o. LXXII, 7, 2^{m}. — Gratia quam sacramentum directe continet, differt a gratia quæ est in virtutibus et donis, licet etiam hanc per quamdam continuationem contineat. 3^{a}. LXXII, 7, 3^{m}.

4° Gratia sacramentalis est ad duo scilicet : ad tollendum peccata, et ad perficiendum animum ad cultum divinum, secundum religionem Christianæ vitæ. 3^{a}. LXII, 5, c. LXIII, 1, c.— Gratias virtutum et donorum sufficienter perficit essentiam et potentias animæ, quoad generalem ordinationem actuum ; sed gratia sacramentalis, quoad aliquos speciales defectus. 3^{a}. LXII, 2, 1^{m}. — Gratia sacramentalis excludit peccata præterita ; sed virtutes et dona sufficienter excludunt peccata præsentia et futura. 3^{a}: LXII, 2, 2^{m}. — Gratia et virtutes sanant animam ; formaliter ; sed sacramenta effective. 1-2^{ae}. CX, 2, 1^{m}. — Gratia gratum faciens, in quantum animam sanat, justificat et gratum Deo facit, dicitur gratia operans ; sed respectu operis meritorii, dicitur gratia cooperans. 1-2^{ae}. CXI, 2, c. 3^{a}. LXXXVI, 4, 2^{m}. — A gratia gratum faciente fluunt virtutes et dona, ad perficiendum potentias animæ. 1^{a}. I, 8, 2^{m}. II, 2, 1^{m}. 1-2^{ae}. CX, 3, 4, 1^{m}. 3^{a}. VII, 2, c. LXII, 2, c. LXXXIX, 1, c. — Gratiæ gratis datæ ordinantur ad manifestationem fidei et doctrinæ spiritualis. 1. 3. VII, 7, c, 1^{m}. — Gratia gratum faciens ordinat hominem immediate ad conjunctionem ultimi finis ; ideo est multo excellentior quam gratis data, quæ ordinat ad quædam præparatoria ultimi finis. 1-2^{ae}. CXI, 5, o. — Sicut gratia gratum faciens ordinatur ad actus meritorios interiores, sic gratia gratis data ad exteriores. 3^{a}. VII, 7, 1^{m}. — Gratiæ gratis datæ dantur ad utilitatem aliorum ; sed gratia gratum faciens datur ad utilitatem propriam. 1-2^{ae}. CXI, 1, 4, c. 2-2^{ae}. CLXXVI, 1, 1^{m}. CLXXVII, 1, c, 3^{m}, 4^{m}, — Effectus gratiæ quintuplex scilicet : sanitas animæ, velle bonum, efficaciter operari, perseverantia in bono, et perventio ad gloriam. 1-2^{æ}. CXI, 3, c. — Gratia non tollit sed perficit naturam, et supplet ejus defectum. 1^{a}. I, 8, 2^{m}. II, 2, 1^{m}. 2-2^{æ}. LXXXVIII, c. fin. — Duo principaliter facit in anima: primo perficit formaliter ad esse spirituale; secundo perficit ad opus. 1-2^{æ}. CXI, 2, c. fin. — Omne donum gratiæ elevat hominem ad aliquid supra naturam humanam quoad substantiam. 2-2^{æ}. CLXXI, 2, 3^{m}. — Quod semel gratia facit, perpetuo manet. 3^{a}. LXXXVIII, 1, 4^{m}. — Non omnia beneficia Dei dicuntur gratiæ gratis datæ; sed tantum quæ sunt supra facultatem naturæ, supra meritum personæ, non pro se sed pro aliis. 1-2^{æ}. CXI, 1, c, 2^{m}; 4, 1^{m}. 2-2^{æ}. CLXXII, 4, c. CLXXVII, 1, o. CLXXVIII, 1, o. — Gratia elevat hominem ad vitam, quæ est supra conditionem omnis creatæ naturæ. 1-2^{æ}. CX. 1, c. — Gratia viæ est æqualis gratiæ gloriæ in virtute, non autem in actu. 1-2^{æ}. CXIV, 3, 3^{m}. — Minima gratia potest resistere cuilibet concupiscentiæ, et mereri vitam æternam. 3^{a}. LXII, 6, 3^{m}; LXX, 4, c. — Quilibet existens in gratia, ex hoc dignus est vita æterna. 1^{a}. XXIV, 3, c. 1-2^{æ}, CXIII, 2, 2^{m}; 9, c. CXIV, 3. o. 3^{a}. LXII, 6, 3^{m}. — Ultimus effectus positivus gratiæ est pervenire ad gloriam. 3^{a}. LXII, 6, 3^{m}. LXX, 4, c. LXXII, 7, 1^{m}. — Gratia gratum faciens ad hoc principaliter datur, ut anima hominis Deo per charitatem conjungatur; ideo quidquid potest esse sine uno, potest esse sine alio. 2-2^{æ}. CLXXII, 4. c. — Effectus gratiæ operantis, est prior quam effectus gratiæ cooperantis. 3^{a}. LXXXVI, 4, 2^{m}. — Gratia est similitudo Dei, operans in virtute misericordiæ Dei infinitæ. 1^{a}. II, 10. 1^{m}. III, 4, 3^{m}. — Per gratiam gratum facientem tota Trinitas inhabitat mentem. 1^{a}. XLIII, 3, o; 4, 2^{m}, 5, c.

5° Gratia non immobilitat in bono, ne quis possit peccare, nisi sit perfecta, scilicet conjungens fini. 1^{a}. LXII, 4, 2^{m}, 1-2^{æ}. CVI, 2, 2^{m}. — Non infunditur in habentibus usum liberi arbitrii, sine actuali motu liberi arbitrii in Deum et in peccatum. 3^{a}. LXXXVII, 2, c. — Nunquam amittitur sine culpa; et illud quod ex gratia Dei conceditur, nunquam absque culpa revocatur. 3^{a}. L, 2, c. — Una gratia est quodammodo infinita, cum sufficiat ad merendum præmium infinitum, et per quam satisfactio proportionatur culpæ infinitæ, in quantum est offensa Dei. 1-2^{æ}. CXIV, 3, 3^{m}. — Primus effectus gratiæ gratum facientis est remissio peccatorum. 3^{a}. LXXII, 7, 1^{m}. — Nulla culpa potest remitti sine gratia. 3^{a}. LXII, 6, 3^{m}. LXX, 4, c. LXXXVI, 3, c. LXXXVII, 4. o. LXXXIX, 1, o. — Minima gratia baptismalis sufficit ad delendum omnia peccata. 3^{a}. LXII, 6, 3^{m}. LXIX, 8, 1^{m}. LXX, 4, c. — Remissio culpæ et pœnæ æternæ est effectus gratiæ operantis; sed remissio pœnæ temporalis est effectus gratiæ cooperantis. 3^{a}. LXXXVI, 4, 2^{m}; 6, 1^{m}. LXXXVIII, 1, 4^{m}. — Ad remissionem venialium non requiritur nova infusio gratiæ. 3^{a}. LXV, 1, 8^{m}. LXXXVII, 2, o; 3, c: 4, 2^{m}. — Sed requiritur ad remissionem mortalium, 3^{a}. LXXXVII, 2, 3^{m}. — In omni infusione gratiæ remittuntur venialia quoad culpam, nisit sit impedimentum; non autem semper quoad pœnam. 3^{a}. LXXVII, 2, 3, o. — Homo existens in gratia potest vitare omnia et singula peccata mortalia, et singula venialia; non autem omnia. 1-2^{æ}. LXXIV, 3, 2^{m}. CIX, 8, o. 2-2^{æ}. CLVIII, 2, 3^{m}. 3^{a}. LXXXVII, 1, 1^{m}. — Indiget auxilio Dei ad cognitionem cujuscunque veri, non autem gratia habituali, sed tantum ad cognitionem supernaturalem. 1-2^{æ}. CIX, 1, o; 2, 3^{m}. — Potest scire se habere gratiam per revelationem, et conjecturaliter per aliqua signa; non autem per seipsum et certitudinaliter. 1-2^{æ}. CXII, 5, o. — Expedit quandoque præsentiam Dei in nobis per gratiam ignorare, propter tria scilicet: ut timor divini judicii nos humiliet; ne præsumpta securitas nos præcipitet, et ut vigilitanter et desideranter gratiam Dei exspectemus. 1-2^{æ}. CXII, 5, c. — Homo potest bene et male facere sine gratia habituali, non autem mereri; neutrum vero potest sine auxilio Dei. 1^{a}. LXII, 4, c. 1-2^{æ}. CIX, 2, 5, o; 6, c. CXIV, 2. o. 2-2^{æ}. X, 4, c. LXXXIII, 15, 1^{m}. — Homo sine auxilio Dei gratuito non potest se ad gratiam præparare. 1^{a}. LXII, 2, o. 1-2^{æ}. CIX, 6, o. — Potest se præparare ad gratiam, sine alia gratia habituali; non autem sine auxilio Dei. 1^{a}. LXII, 2, 3^{m}. 1-2^{æ}. CIX, 6, o. — Post peccatum non magis indijet gratia Dei, quam ante; sed ad plura, scilicet ad sanandum, et merendum. 1^{a}. XCV, 4, 1^{m}. 1-2^{æ}. CVIII, 2, c. CIX, 2, 3, 4, c. 3^{a}. LXI, 2, 1^{m}. — In statu naturæ integræ, poterat sine gratia habituali vitare omnia et singula peccata mortalia et venialia; non autem sine auxilio Dei. 1-2^{æ}. CIX, 8, c. — In gratia exsistens potest perseverare sine alia gratia habituali; non autem sine auxilio Dei. 1-2^{æ}. CIX, 9, 10, c. CXIV, 2, c. 2-2^{æ}. CXXXVII, 4, o. — Existens sine gratia, et in peccato mortali non potest diu persistere, quin ruat in aliud peccatum mortale. 1-2^{æ}. CIX, 8, o. — Sine gratia potest vitare singula peccata mortalia; non autem omnia. 1-2^{æ}. LXIII, 2, 2^{m}. CIX, 8, o. — Quædam sunt peccata mortalia, quæ homo sine gratia nullo modo vitare potest, scilicet quæ directe opponuntur virtutibus theologicis. 1-2^{æ}. LXIII, 2, 2^{m}. — Non potest resurgere a peccato sine auxilio Dei, et gratia habituali. 1-2^{æ} CVI, 7. o. CXIII, 2, o. CXIV, 2, c. 2-2^{æ}. CXXXVII, 5, 3^{m}. 3^{a}. LXXXVI, 3, c. — In gratia exsistens indiget auxilio Dei movente ad recte agendum; non autem alia gratia habituali. 1-2^{æ}. CIX, 9, o.

6°. Gratiarum actio respicit gratiam dantis; ideo ubi est major gratia dantis, ibi debet esset major gratiarum actio recipientis. 2-2^{æ}. CVI, 2, c. — Non debetur tantum danti, sed etiam permittenti. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 5, 2^{m}; 6, c. — Facta Deo est actus religionis. 2-2^{æ}. CVI, 1, 1^{m}.

GRATITUDO. Gratitudo seu gratia est virtus specialis, reddens gratiam benefactori. 1-2^{æ} LX, 3, c. 2-2^{æ} CVI, 1, o. CVII, 1, c. — Gratitudo, ingratitudo, datio beneficii, clementia et misericordia, non sunt proprie ad seipsum. 2-2^{æ} CVI, 3. 1^{m} — Ad gratitudinem requiruntur tria, et ei duplex vitium opponitur, nempe defectus et excessus. 2-2^{æ}, CVII, 2, c.

GRAVITAS. Grave vel leve habent in se principium activum, et formale sui motus. 1-2^{æ}. XXXVI, 2, c. — Movens per se gravia et levia est generans; sed per accidens, est removens impedimentum. 1^{a} XVIII, 1, 2^{m}. CV, 2, c. 1-2^{æ} XXV, 1. 2^{m}. — Locus est causa finalis motus gravium; sed gravitas est unde principium motuis. 1-2. XXXVI, 2, c. — Gravitas per prius inclinat deorsum, quam retrahat de loco sursum; sed utrumque convenit per se gravi. 1-2^{æ}. XXXVI, 1, c.

GREGORIUS. Gregorius propter tristitiam intermisit expositionem Ezechielis. 1-2^{æ}. XXXVII, 1, 3^{m}.

GRYPHUS. Gryphus equis et hominibus infestus, significat crudelitatem potentum. 1-2^{æ}. CII, 6, 1^{m}.

GUBERNATIO. Gubernare est rem ad debitum finem convenienter perducere. 1^{a}. CIII, 1, o. 2-2^{æ}. CII, 2, c. — Gubernatio est exsentio Providentiæ. 1^{a}. XXIII, 1, 2^{m}; 3, c. XXIII, 2, c. — Angelorum ministerio Deus gubernat homines. 1^{a}. CXI, 1, o.

GULA. Gula est inordinatus appetitus cibi et potus; ideo semper est peccatum 2-2^{æ}. CXLVIII, 1, 2, 4, o. — Est vitium capitale, cujus filiæ sunt quinque scilicet: inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, stultiloquium et hebetudo mentis. 2-2^{æ}. CXLVIII, 5, 6, o. — Est peccatum mortale, tantum si in hoc ponatur ultimus finis, scilicet quod animus sit paratus agere contra legem Dei. 2-2^{æ} CXLVIII, 2, o. CLIV, 2, 6^{m}. — Excessus cibi scienter contingens ex concupiscentia, pertinet ad vitium gulæ: non autem si contingat ex ignorantia. 2-2^{æ}. CXLVIII, 1, 2^{m}. — Comedens scienter nociva vel nimis, in grave nocumentum corporis ex gula, peccat mortaliter. 2-2^{æ} CXLI, 6, 2^{m}. CLIV, 2, 6^{m}. — Peccatum gulæ est contra tertium præceptum Dacalogi. 2-2^{æ} CXLVIII, 2, 1^{m}. — Species gulæ sunt quinque, contentæ in hoc versu:

Præpopere, laute, nimis ardenter, studiose.

1-2^{æ}. LXXII, 9, c, 3^{m}. 2-2^{æ}. CXLIII, 4, o. — Gula est levius peccatum aliis, ratione materiæ et peccantis, propter necessitatem et difficultatem; sed gravatur ex effectibus. 2-2^{æ}. CXLVIII, 3, o. — Gula aufert omnes virtutes, non ratione sui, sed ratione vitiorum quæ oriuntur ex ea. 2-2^{æ}. CXLVIII, 2, 4^{m}. — Hebetudo circa speculabilia maxime procedit ex gula; sed hebetudo circa eligibilia, est in omni peccato. 2-2^{æ}. CXLVIII, 6, 1^{m}.

GUSTUS. De gustu sano et corrupto, in judicando corporaliter, et spiritualiter. 1-2^{æ}. 1, 7, c. II, 1, 1^{m}.

GUTTA. Gutta ultima in multis guttis cavantibus lapidem, agit in virtute omnium præcedentium. 2-2^{æ}. XXIV, 6, 2^{m}.

H

HABERE. Licet non sit actio, *habere* tamen significatur per modum actionis. 1-2^{æ}. XLIX, 1, c. — Habere dicimur id quo libere uti vel frui possumus, cum volumus; ideo a sola rationali creatura habentur personæ vel essentia Dei. 1^{a}. XXXVIII, 1, c. XLIII, 3, o. — *Habere*, secundum quod dicitur respectu cujuscunque quod habetur, commune est ad diversa genera. 1-2^{æ}. XLIX, 1, c.

HABILITAS. Habilitas est medium inter potentiam vel subjectum, et actum seu formam. 1^{a}. XLVIII, 4, 2^{m}.

HABITUS. 1° Habitus proprie est forma permanens, vel est qualitas informans aliquam potentiam, vel principium eliciens actum. 1-2^{æ}. XLIX, 1, o. 2-2^{æ}. CLXXI, 2, c. fin. — Habitus est qualitas, de *difficili mobilis*, qua homo potest uti cum voluerit, reddens operationem delectabilem. 1-2^{æ}. XLIX, 2, 3^{m}. — *Mobile de facili vel difficili*, non sunt differentiæ essentiales habitus et dispositionis, sed ponuntur pro eis. 1-2^{æ}, XLIX, 2, 3^{m}. — Habitus est, secundum quem ad aliquid nos habemus bene vel male. 1^{a}. LXXXIII, 2, c. 1-2^{æ}. XLIX, 1, c; 2, c, 1^{m}. — Idem habitus non se habet quandoque ad bonum, et quandoque ad malum; sed bene eadem potentia. 1-2^{æ}. XLIX, 4, 3^{m}. LIV, 3, o. — Habitus non est dispositio objecti ad potentiam, sed e converso. 1-2^{æ}. LI, 4, 1^{m}. — De ratione habitus non est respectus ad potentiam, sed ad naturam. 1-2^{æ}. XLIX, 2, c, 1^{m}; 3, 2^{m}. — De ratione habitus est, quod importet habitudinem ad naturam per se, secundum quod convenit, vel disconvenit. 1-2^{æ}. XLIX, 1, c, 1^{m}; 3, o. — Distinguuntur specie secundum tria scilicet; secundum principia activa eorum, secundum naturam, et secundum objecta specie differentia. 1-2^{æ}. LIV, 2, c. LX 1, c. LXIII, 4. c. — Distinguuntur specie in ordine ad naturam dupliciter: vel secundum convenientiam et disconvenientiam: vel secundum convenientiam ad naturam humanam et superiorem. 1^{a}. LIV, 3, o. — Consuetum, est apud auctores, ut habitus per actus definiant, ponentes actus pro habitibus. 1-2^{æ}. LXX, 1, 3^{m}. 2-2^{æ}. LVII, 1, c, 1^{m}. — Diversi fines proximi diversificant species habitus, licet unus finis ordinetur ad alium finem. 2-2^{æ}. XLVII, 11, 3^{m}. — Habitus secundum quod est prædicamentum, importat habitudinem indumenti ad indutum. 1-2^{æ}. XLIX, 1, c. — Habitus secundum quod est post prædicamentum, est secundum quod homo, vel quæcunque alia res, dicitur aliquid habere; sed habitus prædicamentum, dicitur tanquam actio quædam habentis et habiti, sicut est in illis, quæ circa nos habemus. 1-2^{æ}. XLIX, 1. c, 2^{m}. — Habitus religionis est observantia regularis, pertinens ad tria principalia vota, ut signum obligationis. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 7, 2^{m}. CLXXXVIII, 1, 2^{m}. — Habitus sumitur quadrupliciter scilicet: pro post prædicamento, pro prædicamento, pro prima specie qualitatis, et pro habitu religionis. 1-2^{æ}. XLIX, 1, o. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 7, 2^{m}. CLXXXVIII, 1, 2^{m}. — Habitus qualitas dicitur dupliciter scilicet: dispositio potentiæ ad actum, et dispositio ad naturam. 1-2^{æ}. XLIX, 3, 4, c. L, 1, c, 1^{m}; 2, 3^{m}; 3, 2^{m}. LI, 1, c. LIV, 1, 2, c. LXXXII, 1, c. — Aliquid dicitur habitus dupliciter scilicet: essentialiter, id est, id quo quis agit, et contentum habitu; secundo modo, qui est in habitu, et non in actu, similis est dormienti; non autem primo modo. 1-2^{æ}. XLIX, 1, c. — Habitus duplex scilicet: naturalis, et infusus a Deo. 1-2^{æ}. LI, 1, 4, o. — Infunduntur a Deo, duplici ratione. 1-2^{æ}. LI, 4, c. — Sunt necessarii ad tria scilicet: ad firmitatem, promptitudinem, et delectationem in opere. 1-2^{æ}. LXIX, 4, o. L, 2. 3^{m}. fin. — Quantitas habitus attenditur dupliciter scilicet: respectu objecti, et subjecti. 2-2^{æ}. V, 4, c.

2° Habitus proprie non est in Deo. 1-2^{æ}. XLIX, 4, c. — Potentia pure activa non est subjectum alicujus habitus. 1-2^{æ}. LIV, 1, c. — Habitus cujus subjectum est potentia, non importat ordinem ad naturam, sed ad operationem; ideo posterior est quam potentia, sed prior est ea, sicut completum incompleto, et actus quam potentia. 1-2^{æ}. L, 2, 3^{m}. — Habitus omnes qui sunt in eadam potentia, sunt ejusdem generis, licet differant specie propter differentiam objectorum formalium. 1-2^{æ}. LIV, 1, 1^{m}. — Ex actibus habitus infusi non generatur aliquis habitus acquisitus, sed præexsistens augetur seu confirmatur. 1-2^{æ}. LI, 4, 3^{m}. — Habitus intellectuales sunt principaliter in intellectu possibili, secundario autem in sensibus interioribus. 1-2^{æ}. L, 4, o. LI, 3, c. LIII, 1, c. LVI 5, o. LXVII, 2, c. — Nullus habitus operativus constituitur ex multis, quia est qualitas simplex relata ad multa secundum unum. 1-2^{æ}. LIII, 2, 1^{m}. LIV, 4, o. — Habitus quilibet habens subjectum corruptibile, et causam habentem contrarium, corrumpitur per se a suo contrario, et per accidens ad corruptionem subjecti, ut habitus corporales. 1-2^{æ}. LIII, 1, 3, c. — Nihil prohibet in anima secundum suam essentiam esse aliquem habitum, scilicet gratiam. 1-2^{æ}. L, 1, c. — Habitus potest habere ordinem ad actum, id est, ad operationem, et secundum rationem habitus, et secundum rationem subjecti. 1-2^{æ}. XLIX, 3, o; c. — In eodem corpore sunt multi habitus, secundum diversos modos partium. 1-2^{æ}. LIV, 1, c. — In membris corporis et in potentiis naturalibus sicut non sunt aliqui habitus operativi, ita etiam nec in potentiis sensitivis. 1-2^{æ} L, 3, 3^{m}. — In ipsis etiam interioribus viribus animæ sensitivis apprehensivis possunt poni aliqui habitus, secundum quos homo sit bene memorativus, vel cogitavus, vel imaginativus. 1-2^{æ}. L, 3, 3^{m}. — Habitus ex eadem causa augentur, ex qua generantur, quia generatio habitus est quoddam fundamentum augmenti ejus. 1-2^{æ}. LIII, 2, c. — Diminutio convenit habitui, non secundum se, sed secundum diversum modum participantis, ex indeterminatione potentiæ ipsius participantis. 1-2^{æ}. LIII, 2, 1^{m}. — Habitus aliquando sic ligatur, quod non potest exire in actum, sicut usus et judicium rationis per iram, et scientia per ebrietatem. 1-2^{æ}. XLVIII, 3, o; 4, c. XCIV, 1, 4^{m}. — Habens habitum virtutis vel vitii potest non uti eo, et exire in usum contrarium. 1^{a}. LXII, 3, 2^{m}. 1-2^{æ}. LII, 3, c. LXIII, 2, 2^{m}. LXXI, 4, o. LXXVIII, 2, c, 3^{m}. CIX, 8, c. — Habitus effectivi infusi possunt latere suos possessores, non autem cognoscitivi. 1-2^{æ}. CXII, 5, 2^{m}. — Habitus principiorum est naturalis, et datur in creatione quoad lumen, sed acquiritur per sensum quoad determinationem specierum. 1-2^{æ}. X, 1, c. LI, 1, 2^{m}. LXII, 3, c, 1^{m}. LXIII, 1, c. — Habitus primorum principiorum sunt nobis naturales. 1-2^{æ}. XCI, 2, c, 2^{m}; 3, o. 2-2^{æ} V, 4, 3^{m}. VIII, 1, 1^{m}. XLVII, 6, c. XV, c. XLIX, 2, 1^{m}. 3^{a}. IX, 1, c. fin. — Non est alius habitus principiorum et conclusionum quæ ex eis eliciuntur, et præcipue circa singularia. 1-2^{æ}. LVII, 2, 2^{m}. — Habitus naturales, scilicet primorum principiorum speculativorum vel practicorum, non possunt amitti nec corrumpi. 1-2^{æ}. LIII, 1, c. — Per discursum causati in intellectu possunt corrumpi per accidens, scilicet ratione sensuum; et per se, scilicet a contrario discursu, vel contraria propositione. 1-2^{æ}. LXXXIX, 5, c. 1-2^{æ}. LIII, 1, o. — Habitus diminuitur per easdem causas, per quas corrumpitur, quia diminutio est via ad corruptionem. 1-2^{ae} LIII, 2. o. — Habitus scientiæ et virtutis diminuuntur et corrumpuntur per solam cessationem actus; non quidem per se, sed per accidens. 1^a. LIII, 3, o. — Habitus non cognoscitur, nisi per actus; et hoc dupliciter scilicet : in quantum habetur, et per essentiam. 1^a. LXXXVIII, 2, o. 1-2^{ae}. XLIX, 2, o. 2-2^{ae}. IV, 1, c. — Est causa cognoscendi, quasi æquivoca, non autem quasi univoca, nec ut cognitus, sed ut quo aliquid cognoscitur; ideo non oportet quod sit notior aliis. 1^a. LXXXVII, 2. 3^m. LXXXVIII, 3, 2^m. — Habitus qui est principium operationis, est posterior potentia; sed habitus qui est dispositio ad naturam, est prior potentia. 1-2^{ae}. L, 2, 3^m.

HÆRESIS. 1° Hæresis non computatur inter vitia capitalia, nec inter filias eorum, sed extra numerum peccatorum, et reducitur tamen ad superbiam. 2-2^{ae}. X, 1, 3^m. — De ratione hæresis sunt duo scilicet : electio privatæ disciplinæ, et pertinacia. 2-2^{ae}. XI, 2, 3^m. — Hæresis principaliter est circa articulos fidei; secundario autem circa ea quæ sequuntur ex eis. 2-2^{ae}. XI, 2, o. — Principaliter consistit in corde, secundario in ore, sicut et fides. 2-2^{ae}. XI, 2, c. — Hæresis et secta sunt idem, et sunt opera carnis, non ratione sui actus, vel finis proximi, sed ratione causæ, scilicet ratione appetitus indebiti finis, vel phantasticæ illusionis. 2-2^{ae}. XI, 1, 3^m. — Nascitur ex superbia, vel ex concupicentia commodi temporalis. 2-2^{ae}. XI, 1, 2^m, 3^m. — Corruptio rectæ æstimationis circa fidem, vel bonos mores in universali, facit hæresim, non autem in particulari, propter passionem. 2-2^{ae}. CLXII, 4, 1^m. — Opinari contrarie de pertinentibus principaliter ad fidem, inducit hæresim, non autem de aliis, nisi consideretur, vel determinetur, quod pertinent ad fidem. 1^a, XXXII, 4, o. 2-2^{ae}. XI, 2, 3^m. — Exponens sacram Scripturam in contrarium ei quod per Spiritum sanctum est revelatum, est hæreticus. 1^a. I, 10, c. fin. 2-2^{ae}. XI, 2, 2^m. — Quicunque resistit auctoritati Romanæ Ecclesiæ, hæresim incurrit. 2-2^{ae}. XI, 2, 3^m. — Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis, secundum Hieronymum. 1^a. XXXI, 2, c. 2-2^{ae}. XI, 2, 2^m. 3^a. XVI, 8, c. — Hæresis est necessaria et utilis Ecclesiæ per accidens tantum scilicet ratione probationis, et ratione exercitii. 2-2^{ae}. XI, 3, 2^m. — Hæretici possunt ordinare, non autem dare executionem. 2-2^{ae}. XXXIX, 3, o. 3^a. LXIV, 9, 2^m. — Non possunt absolvere, quia non habent jurisdictionem, nec dant gratiam. 2-2^{ae}. XXXIX, 3, o. — Si aliqui post abjurationem erroris deprehensi fuerint in abjuratam hæresim recidisse, sæculari judicio sunt relinquendi secundum decretalem super eo, *De hær.*, *in* 6. 2-2^{ae}. XI, 3, c; 4, 1^m. XXXI, 2, 3^m. — Alii autem infideles qui nunquam fidem acceperunt, conversi ad fidem nondum ostendunt aliquod signum inconstantiæ circa fidem, sicut hæretici relapsi et ideo non est similis recipiendi ratio de utrisque. 2-2^{ae}, XI, 4, 3^m. — Simplices nescientes articulos fidei, non condemnantur pro hæreticis, sed quia pertinaciter defendunt contraria articulorum. 2-2^{ae}. II, 6, 2^m, 3^m. — Hæretici non debent tolerari, nisi primo velint resipiscere. 2-2^{ae}. XI, 3, o. — Firmi in fide possunt corpore conversari cum hæreticis ut eos convertant, non autem in divinis. 2-2^{ae}. X, 9, c. fin. — Hæretici possunt juste occidi in judicio sæculari, et rebus suis privari, etiam si alios non corrumpant, magis quam rei crimine læsæ majestatis, vel quam cudentes falsam monetam. 2-2^{ae}. X, 8, o. XI, 3, c. — Relapsi recipiuntur semper ad pœnitentiam, non autem ad dignitates. 2-2^{ae}. XI, 4, o. — Ecclesia post primam vel secundam correctionem, tradit hæreticos judicio sæculari, unde in judicio Dei, semper recipiuntur redeuntes. 2-2^{ae}. XI, 3, c; 4, c, 1^m. — Hæresis per se opponitur fidei, schisma vero unitati charitatis; ideo non sunt idem, sed secundum disponit ad primum, et omnis hæreticus est schismaticus : non autem e converso. 2-2^{ae}. XXXIX, 1, 3^m.

2° Hæresis Sabellii, quod *Deus Pater est Filius natus de Virgine*, et quod *est Spiritus sanctus, secundum quod creaturam rationalem sanctificat*, reprobatur. 1^a. XXVII, 1, c. XXVIII, 1, 3. XXXI, 2, c. — Ecclesia contra Sabellium confitetur communicabilitatem, numerum, ordinem, consortium et distinctionem, et negat singularitatem, unicum, confusum et solitudinem. 1^a. XXXI, 2, c. — Hæresis Arii, quod *Filius Dei est minor Patre secundum divinitatem*, et quod *est creatura*. 1^a. XXVII, 1, c. XXXI, 2, c. XXXII, 1, 1^m. XXXIV. 1, 2^m. XLI, 2, c. XLII, 1, c. 2^m. LXV. 1, o. 3^a. X, 2, 1^m. XII, 2, 3^m. XVI, 8, 9, c. XX, 1, 1^m. — Ecclesia contra Arium confitetur unitatem, simplicitatem, similitudinem et æqualitatem, et negat diversitatem, differentiam, separationem, divisionem, alienitatem, discrepationem et disparitatem. 1^a. XXXI, 2, c. — Hæresis Arii et Origenis, quod *personæ divinæ differunt essentialiter*. 1^a. XXXII, 1, 1^m. — Hæresis Origenis, quod *Verbum Dei non est Deus essentialiter, sed participative*. 1^a XXXIV, 1, 1^m. — *Quod anima Christi cum aliis spiritualibus creaturis fuit creata ante corpora, et a verbo assumpta, et in fine unita corpori*. 1^a. XC, 4, c. CXVIII, 3, o. 3^a. VI, 3, c. — Quod *animæ sunt unitæ diversis corporibus propter diversa peccata*. 1^a. XXIII, 5, c. XLVII, 2, c. 3^m. LXV, 2, c. LXXV, 7, c. XC, 4, c. CXVIII, 3, c. 2-2^{ae}. CLXIV, 1, 4^m. — Quod *beatitudo terminabitur*. 1^a, LXIV, 2, c. 1-2^{ae}. V, 4. c, — Quod *pœna dæmonum et aliorum damnatorum terminabitur*, 1^a. LXIV, 2, c. — Hæresis Manichæi, quod *principia sunt duo, unum bonorum et spirituum tantum, scilicet Deus; alterum malorum, et corporalium, scilicet diabolus*. 1^a. VIII, 3, c. LXV, 1, c. — Quod *Deus est corpus, et lux infinita*, et quod *Christus est iste est sol visibilis*. 1^a. XC, 1, c. — Quod *diabolus naturaliter est malus*. 1^a. LXIII, 5, c. princ. — Quod *quædam animæ sunt ex subtantia Dei*. 1^a. XC, 1, c. — Quod *caro hominis non est bona, nec est a Deo, sed est a diabolo*. 2-2^{ae}. XXV, 5, c. — Hæresis ejus est gravior secundum genus, quam idololatria. 2-2^{ae}. X, 6, c. XCIV, 3, 4^m. — Hæresis ejus, et Montani, et Priscillæ, quod *promissio Spiritus sancti non fuit completa in Apostolis, sed in ipsis*; ideo negant Actus Apostolorum. 1-2^{ae}. CVI, 4, 2^m. — Hæresis Pelagii quod *omnia præcepta Dei servari possunt sine gratia*. 1-2^{ae}. C, 10, 3^m. CIX, 4, c. — Quod *principium bene operandi est ex nobis, sed consummatio est ex Deo*. 1^a. XXIII, 5, c. 2-2^{ae}. VI, 1, c. — Quod *pueri non contrahunt peccatum originale, sed baptizantur propter regnum Dei*. 1-2^{ae}. LXXXI, 1, c. — Quod *matrimonium æquatur virginitati*. 2-2^{ae}. CLII, 4, c. CLXXXVI, 4, c. fin. — Quod *Maria non est mater Dei*. 3^a. XXXV, 4, o. — Hæresis Eutychetis quod *in Christo est tantum una natura composita ex natura divina et humana*. 3^a. II, 6, c. XVIII, 1, c. — Quod *corpora resurgentium et Christi non erunt palpabilia, sed erunt ut ventus*. 3^a. LIV, 3, c. — Hæresis Hebionis, quod *Christus conceptus est ex semine viri*. 3^a. XXVIII, 1, c. — Hæresis Hebionis, Cherinti, Photini, et Pauli Samosateni, quod *Christus non fuit ante matrem, sed purus homo meruit deitatem*. 3^a. II, 11, c. XVI, 1, c. XXVIII, 1, c. XXXIV, 11. XXXV, 4, c. LXVI, 9, 3^m. — Hæresis Juliani et Gallani, quod *corpus Christi non fuit corruptum, id est mortuum*. 3^a. L, 5, o. — Hæresis Helvidii, quod *mater Christi non mansit virgo post partum*. 3^a. XXVIII, 3, c, 1^m. — Hæresis Eunomii, quod *Filius Dei est omnino dissimilis Patri*. 1^a. XLII, 1, 2^m. — Hæresis Nazaræorum, quod *fides Christi, sine operibus legis, non sufficit ad salutem*. 3^a. LXXIV, 4, c. fin. — Hæresis abbatis Joachim, quod *essentia generat essentiam, sicut Deus generat Deum*. 1^a. XXXIX, 5, c. — Hæresis Simonis Magi, quod *gratia Spiritus sancti est venalis, et quod mundus est factus a quadam superna virtute, non autem a Deo*. 2-2^{ae}. C, 1, 1^m. — Sanctos non orare, nec posse nos juvare, est hæreticum, et est hæresis Vigilantii. 2-2^{ae}. LXXXIII, 11, c. — Hæresis Montani, quod *prophetæ non habebant lumen judicandi, sed erant arreptitii*. 2-2^{ae}. CLXXIII, 3, c. 4^m. — Hæresis Vigilantii impugnantis voluntariam paupertatem, et quatuor modos ejus. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 3, 6^m; 4, c. fin. — Hæresis Novatianorum, quod *peccans post baptismum non potest resurgere ad gratiam per pœnitentiam*. 2-2^{ae}. XX, 2, 3^m. 3^a. LXXXIV, 10, c. — Hæresis Cataphrygarum, qui non baptizant in nomine trium personarum, sed in commemoratione mortis Christi, quem dicunt esse *pu-*

rum hominem, et non Deum; ***et Spiritum sanctum*** dicunt *esse Montanum.* 3a. LXVI, 8, 1, o, 3m. — Deum non esse auctorem omnium bonorum est hæreticum. 1a. LXV, 1, c. — In Deo esse compositionem, vel accidens, vel aliquid præter Deum esse æternum, est hæreticum. 1a. LXI, 2, c. — Angelos, vel aliquid aliud, præter Deum fuisse ab æterno, est hæreticum. 1a. LXI, 2, c. — Quod angeli creent aliquid, est hæreticum. 1a. XC, 3. 1-2æ. III, 7, 2m. — Opinio ponens angelos non habere cognitionem singularium, est hæretica, et sacræ Scripturæ contraria. 1a. LVII, 2, c. — Prima opinio Nestorii et Dioscori, quam recitat Magister in tertio *Sententiarum*, distinctione sexta, scilicet quod *in Christo sunt duæ hypotases, seu duo supposila*, est hæretica. 3a. II, 3, 6, c. IV, 3, c. — Beatam Mariam non esse matrem Dei, est hæreticum. 3a. XXXV, 4, c. — Hæresis negantium providentiam Dei de his inferioribus, et aliæ duæ scilicet: quod *Deus non creavit ista corporalia*, et quod *primæ creaturæ creaverint alias.* 1a. VIII, 3, c. — Aliquid esse falsum in sacra Scriptura, est hæreticum. 1-2æ. CX, 3, 1m. — Non esse peccatum illud quod est contra præceptum Dei, est hæreticum. 3a. LXIV, 9, 1m. — Fornicationem non esse peccatum, est hæreticum. 1-2æ. CII, 4, 3m. fin. 2-2æ. CLXII, 4, 1m. — Episcopum non differre a sacerdote, est hæreticum. 2-2æ. CLXXXIV, 6, 1m.

HAGIOGRAPHA. Qui hagiographa conscripserunt loquebantur frequentius de his quæ humana ratione cognosci possunt, non quasi ex persona Dei, sed ex persona propria, cum adjutorio tamen divini luminis. 2-2æ. CLXXIV, 2, 3m.

HEBETUDO. Hebetudo sensus opponitur facultati ejus, et est debilitas mentis, in consideratione spiritualium, et est peccatum, in quantum est voluntaria. 2-2æ. VIII, 6, 1m. XV, 2, o. — Exsistens in gratia non potest pati hebetudinem sensus in iis quæ sunt de necessitate salutis, sed in aliis. 2-2æ. VIII, 4. 1m. — Sensuum hebetudo quæ reddit homines ad intelligibilia vel spiritualia inhabiles oritur ex gula. 2-2æ. XV, 2, 3, o. — Hebetudo circa speculabilia maxime procedit ex gula; sed hebetudo circa eligibilia est in omni peccato. 2-2æ. CXLVIII, 6, 1m.

HEBRON. Juxta Hebron et Arbee sepultus est Adam, sed ibi non passus est Christus. 3a. XLVI, 10, 3m.

HERODES. Herodes peccavit, servando juramentum puellæ saltanti. 2-2æ. LXXXIX, 7, 2m.

HERODIUS. Herodius significat veloces pedes ad effundendum sanguinem. 1-2æ. CII, 6, 1m, 3m.

HEROS. Heroicum non differt a virtute communi, nisi secundum modum perfectiorem. 3a. VII, 2, 2m. — Virtutes heroicæ sunt dona Spiritus sancti. 1-2æ. LXVIII, 1, 1m. 2-2æ. CLIX, 2, 1m.

HIERARCHIA. Hierarchia est divinus ordo, secundum scientiam et actionem, in assimilatione Dei. 1a. CVIII, 1, c. — Est ordo, id est relatio inter diversos gradus, non autem ut dicit unum gradum. 1a. CVIII, 2, 1m. — In divinis personis non est hierarchia, nec principatus, nec ordo, nec actio hierarchiæ. 1a. CVIII, 1, c. — Actio hierarchica triplex scilicet: illuminatio, purgatio et perfectio. 1a. CVIII, 1, c. fin. — Omnes homines sunt unius hierarchiæ, quia sunt ejusdem speciei. 1a. CVIII, 1, 3m.

HIRCUS. Hircus significat Christum, propter similitudinem carnis peccati; agnus propter innocentiam; aries propter principium. 1-2æ. CII, 3, 2m.

HISTRIONATUS. Histrionatus est licitus, si sit cum honestis verbis, et factis, et convenienti negotio, loco et tempore; ideo juste datur eis merces. 2-2æ. CLXVIII, 3. 3m.

HOC. *Hoc aliquid* sumitur dupliciter scilicet: pro subsistenti et pro completo; primum repugnat accidenti, secundum vero parti. 1a. LXXV, 2, 1m.

HOLOCAUSTUM. Holocaustum est dare se totum Deo, ideo summe placet Deo. 2-2æ. CLXXXVI, 3, 6m; 5, 1m; 6, c, 3m; 7, c; 8, c.

HOMICIDIUM. Homicidium semper est peccatum; quia addit inordinationem actus supra occisionem hominis. 1-2æ. C, 8, 3m. — Tenet secundum locum in pœnis, et inter peccata in proximum. 1-2æ. C, 6, c. fin. 2-2æ. XIII, 3, 1m. LXXIII, 3, c. CLIV, 3, o. — Si aliquis credit se posse facere homicidium, et velit facere, et postea adimatur ei potestas, nihilominus voluntas homicidii in eo manere potest, ut velit fecisse, vel velit facere si posset. 1a. LXIV, 2, 3m. 1-2æ. XX, 5, o.

HOMO. Homo habet quod sit homo, ex parte intellectiva. 1a. LXXXV, 3, 4m; 5, 3m. 2-2æ. CLV, 1, 3m. 3a. XIX, 2, c. — Homo interior est pars intellectiva, sed homo exterior est pars sensitiva cum corpore. 1a. LXXV, 4, 1m. 2-2æ. XXV, 7, c. — Homo sortitur speciem ex hoc, quod habet intellectum. 1-2æ. XXXI, 9, c. CX, 4, 3m, 4m. 2-2æ. CLXXIX, 1, 2m. — A ratione homo habet quod sit homo; et homo est quod habet rationem in natura sensitiva. 1-2æ. XXXI, 7, c. CX, 4, 3m, 4m. 2-2æ. CLV, 1, 2m. CLXXIX, 1, 2m. — Aliquid convenit homini in quantum homo dupliciter: primo quia natura hominis est causa ejus; secundo quia est receptiva ejus. 3a. XXIV, 2, 2m. — Anima, caro et os sunt de ratione hominis, sed hæc sunt de ratione hujus hominis. 1a. III, 3, c, XXIX, 2. 3m. XXXIII, 2, c. XLIV, 3, 2m. LXXV, 4, c. LXXXV, 1, 2m. CXIX, 1, c. — Homo significat humanitatem et suppositum determinatum, in natura speciei; non autem in singularitate. 1a. XII, 4, c. IV, 3, c, 2m. — Homo non excludit ea quæ sunt in natura hominis; sed humanitas excludit quidquid non est de essentia ejus. 2-2æ. LI, 1, 1m. CX, 4, 4m. — Homo duplex scilicet: homo verus et homo phantasticus. 3a. V, 2, o. XXXVI, 4, 3m. XL, 2, 3m. XLI, 3, c. XLIII, 3, o. — Homo est naturaliter politicus, id est socialis. 1a. XCVI, 4, c. 1-2æ, XIV, c. 2-2æ. CIX, 3, 1m, CXIV, 1, 2m, CXXIX. 6, 1m. 3a. LXV, 1. c. — Habet staturam rectam quadruplici ratione. 1a. XCI 3, 3m. — Abundat in calore cordis, ut sit staturæ rectæ. 1a XCI, 3, 1m. — Unus homo numero dicitur dupliciter scilicet: unitate naturæ et unitate personæ. 3a III, 6, 1m; 7, 2m. — Assimilatur Deo secundum triplicem similitudinem scilicet: quæ fundatur super proportionem, super communem qualitatem et super receptionem. 1a. III, 1, 2m. IV, 3, o. XCI. 4, 1m, 2m. XCIII, o. 2-2æ. LXIV, 1. o, — Dicitur minor mundus, quia est compositus ex omni creatura totius mundi. 1a. XCI, 1, c. XCVI, 2, c. 1-2æ. XVII, 8, 2m. — Habet superius et inferius, sicut in toto mundo; plantæ vero in oppositum; sed bruta medio modo. 1a. XCI, 3, 3m. — Præest et dominatur naturaliter bestiis et pecoribus et universæ creaturæ quæ non est ad imaginem Dei. 1a. XCVI, 3, c. 2-2æ. LXIV, 1, o. 3a. XXVI, 7, 1m. — Hominem lapsum oportuit reparari, et non angelum. 1a. LXIV, 2, o. 1-2æ. LXXX, 4, 3m. 3a. IV, 1, c, 3m. VI, 2, 2m. XLVI, 1, 4m. LXXXVI, 1, c. — Homo debuit ultimo fieri, quia est perfectissimum omnium animalium. 1. III, 1. 2m. IV, 3, o. XCI, 4, 1m, 2m. XCIII, o. — Homo dicitur rationalis, quia intelligit cum discursu; angelus vero dicitur intellectualis, quia sine discursu intelligit. 1a. LVIII, 3, c. 1-2æ.5, 1, 1m. — Illud hominis, quo cæteris animalibus anteponitur, est intellectus; ratio autem in homine habet locum dominantis, et non locum subjecti dominio. 1a. XCVI, 1, 2, c. — Idem judicium est de homine sequente operationes sensitivas et de aliis animalibus. 1-2æ. X, 3, c. 2-2æ. XLVI, 2, 3m. — Sensus interiores magis vigent in homine quam in cæteris animalibus. 1a. XCI, 3, 1m. — Homo habet pejorem auditum, olfactum et visum, quam aliqua bruta; sed habet tactum optimum. 1a. LXXVI, 5, c. XCI, 3, 1m. — Quilibet homo dupliciter considerari potest scilicet: ut singularis persona, et ut pars vel membrum alicujus communitatis, et utroque modo convenit ei aliquis actus. 1-2æ. I, 8, o. II, 8, 2m. 2-2æ. XXXIX, 2, 2m. — Sicut bonum multitudinis est majus quam bonum unius hominis, qui est de multitudine; ita etiam bonum multitudinis ad quod ille unus ordinatur, est minus quam bonum extrinsecum, ad quod multitudo ordinatur; sicut bonum ordinis exercitus est minus quam bonum ducis. 1-2æ. I, 8, o. III, 8, 2m. 2-2æ. XXXIX, 2, 2m. — Homo consideratur a theologo secundum animam, non autem secundum corpus, nisi respectu animæ; nec specialiter consideratur de illa, nisi de potentiis apprehensivis et appetitivis. 1a. LXXV, LXXVIII, LXXXIV, princ. — Non omnis actio hominis dicitur humana, sed tantum actio ejus voluntaria et deliberata. 1a. LXXVI, 1, c. 1-2ae. I, 10; 3, c. VII, 4, c. X, 1, c. XVIII, 5, 9, c. LXXIV, 3, 3m. 3a. XIX, 2, o. Ista propositio est prius vera: *Homo est ens*, quam ista : *Homo est rationalis.* 1a. IV, 2, c.

HONESTAS. Honestas est radicaliter in interiori electione, sed figurative est in exteriori conversatione. 2-2ae. CXLV, 1, 3m. — Honestum idem est quod spiritualis decor et pulchritudo. 2-2ae. CXLV, 2, o; 4, c. — Idem est quod honore dignum, et est idem quod virtus. 2-2ae. CXLV, 1, o; 2, c, 3m; 3, c. — Nomen honesti transfertur ad prosperitatem exteriorum divitiarum, quia secundum vulgus faciunt hominem honore dignum. 2-2ae. CXLV, 1, 2m. 3m, 4m. — Omne bonum honestum ex his duobus procedit scilicet : ex rectitudine rationis et ex rectitudine voluntatis. 1-2ae. XXXIX, 2. c. — Regula rationis est radix boni honesti. 1-2ae. XIX, 2, 1m. — Omne honestum est et utile delectabile, et non e converso ; et omne utile est delectabile, et non e converso. 2-2ae. CXLV. 3, o. — Nihil repugnans honesto est simpliciter et vere utile, sed secundumquid. 2-2ae. CXLV, 3, 5m. — Honestum appetitur propter se appetitu rationali, delectabile autem appetitu sensitivo. 2-2ae. CXLV, 3, 1m.

HONOR. Honor est cujuslibet virtutis præmium. 2-2ae. CXXIX, 4, c, 1m. — Est testimonium excellentiæ, quæ est in homine, sed maxime secundum virtutem. 1-2ae. II, 2, c. 2-2ae. XXV, 1, 2m. LXIII, 1, c. CIII, 1, 3, c. CXXXI, 1, c, 2m. CXLII, 4, c. CXLIV, 3, c, 2m. CXLV, 1, c, 3m, ; 2, 2m. 3a. XXV, 1, c. — Non est sufficiens præmium virtutis, sed ut possibile homini. 1-2ae. II, 2, 1m. 2-2ae. CII, 1, 3m. CIII, 1, 2m. c. XXXI, 1, 2m. — Est maximum bonum inter bona exteriora. 1-2ae. II, 2, 1m. 2-2ae. CIII, 1, 2m. CXXIX, 1, c. CXXXI, 1, 2m. — Quoad Deum, potest esse in solo corde, sed quoad hominem est in signis exterioribus. 2-2ae. CIII, 1, o. — Laudabiliter contemnitur, nihil male agendo propter ipsum, et bene appetitur, nihil male agendo contra ipsum. 2-2ae. CXXIX, 1, 3m. CXXXI, o. — Appetere honorem est peccatum tripliciter scilicet : si sit supra suam proportionem, vel si non referatur ad Deum, vel si non ad utilitatem, sed propter se. 2-2ae. CXXXI, 1, c. — Omne beneficium impensum proximo pertinet ad quartum præceptum, scilicet de honore parentum. 1-2ae. C, 11, c. 2-2ae. XXXII, 5, 4m. XXXIII, 2, 2m. — Quidquid pertinet ad redditionem debiti cujuscunque, intelligitur mandari quarto præcepto, scilicet de honore parentum. 2-2ae. CCXXII, 5, 2m. — Longævitas vitæ promittitur honorantibus parentes ; privatio autem vitæ inhonorantibus. 2-2ae. XXXII, 5, 4m. CXXII, 5, 4m. — Honor respicit proprium bonum honorati ; ideo diversificatur specie secundum diversa bona singulorum ; non autem amor, quia respicit bonum in communi. 2-2ae. XXV, 1, 2m. — Est propter se et in se ; sed laus ordinatur ad aliud ; ideo honor est excellentior laude. 2-2ae. CIII, 1, 3m. — Honor est in omni signo exteriori, et est respectu finis; sed laus est tantum in verbis, et est respectu eorum quæ sunt ad finem. 2-2ae. CIII, 1, 3m. — Gloria non est honor, sed est effectus honoris et laudis. 2-2ae. CIII, 1, 3m. CXXXII, 2, c; 4, 2m. CXLV, 2, 2m. — Reverentia non est honor, sed est motivum honorantis, et est finis honoris, in quantum scilicet aliquis ad hoc honoratur, ut in reverentia habeatur ab a iis. 2-2ae. CIII, 1, 1m. — Honor vituperio seu exprobationi opponitur. 2-2ae. CXLII, 4, c. CXLIV, 2, c, 1m, 3, c. — Debetur alicui ratione excellentiæ, et honor diversus, secundum diversitatem excellentiæ. 2-2ae. LXXXI, 4, o. XCIV, 2, c. 3a. XXV, 1, c. — Honor proprie debetur soli virtuti ; excellentiæ autem bonorum exteriorum debetur secundum æstimationem vulgi. 2-2ae. LXIII, 3, c. CXXX, 2, 3m. CXLIV, 2, c, 2m. CXLV, 1, 2m ; 3, 2m. CLXXXVI, 7, 4m. — Virtus honoratur in quantum est appetibilis propter se ; sed laudatur in quantum est appetibilis propter aliud. 2-2ae. CXLV, 1, 2m. — Eorum quæ honorantur præter virtutem, aliqua sunt supra eam, scilicet Deus et beatitudo; aliqua infra eam, in quantum adjuvant ad opera virtutum, ut nobilitas, potentia et divitiæ. 2-2ae. CXLV, 1, 2m. — Secundum veritatem, solus bonus est honorandus ; bonus autem est aliquis secundum virtutem. 2-2ae. CXLV, 1, 2m. — Honor debetur soli subsistenti toti ; sed ratio et causa honoris potest esse aliquid ejus non subsistens, scilicet pars vel accidens. 2-2ae. CIII, 4, 3m. 3a. XXV, 1, o; 2, c. — Major honor debetur justitiæ et fortitudini, propter excellentiam majoris boni ; temperantiæ vero propter cohibitionem turpiorum. 2-2ae. CXLV, 4 2m. — Honor debetur alicui dupliciter scilicet : vel ratione sui, vel ratione alterius. 2-2ae. CIII, 4, 3m. 3a. XXV, 1, o 2. c. — Aliqui honorantur quadrupliciter scilicet : vel propter virtutem propriam, vel propter virtutem alterius, vel propter signum virtutis, vel propter participationem divinæ bonitatis. 2-2ae. LXIII, 3, o. CXLV, 1, 2m. — Honor debetur superioribus ratione excellentiæ ; cultus autem consistens in obsequio obedientiæ et beneficii debetur ratione gubernationis. 2-2ae. CII, 2, o. — Honor et cultus debentur omnibus prælatis suis ex debito legali ; aliis autem in dignitate constitutis, ex debito morali. 2-2ae. CII, 2, 2m. — Malis prælatis debetur honor in quantum gerunt vices Dei vel communitatis. 2-2ae. LXIII, 3, o. CIII, 1, 2m. — Constitutis in dignitate debetur honor ratione excellentiæ ; timor autem, ratione potestatis ; obedientia vero et tributum ratione gubernationis. 2-2ae. CII, 2 3m. — Honor debetur parentibus, in quantum hujusmodi, subsidium vero et alia debentur eis ratione indigentiæ, quæ tamen omnia intelliguntur in quarto præcepto, scilicet de honore parentum. 2-2ae. CI, 2, o. CVI, 3, c. CXXII, 5, 3m. CLXXXIX, 6, c, 1m. — Divites non sunt honorandi solo intuitu divitiarum, sed ratione majoris loci in communitate. 2-2ae. LXIII, 3, fin. — Dæmones sunt pro inimicis habendi, magis quam honorandi. 2-2ae. CIII, 2, 2m. — Creaturæ irrationali secundum se non debetur ab homine aliqua subjectio vel honor ; sed est homini naturaliter subjecta. 2-2ae. CIII, 4, 3m. 3a. XXV, 3, 3m; 4, 5, c.

HUMIDUM. Humidum radicale est totum illud in quo fundatur virtus speciei, quod perditum non potest restaurari ; nutrimentale autem est quod nondum habet perfectam naturam speciei ; sed est in via, ut sanguis et hujusmodi. 1a. CXIX, 1, 3m.

HUMILITAS. Humilitas est virtus qua refrenatur animus, ne immoderate tendat ad alta. 2-2ae. CLX, 2, c. CLXI, 1, o ; 2, 4, c. — Præcipue videtur importare subjectionem hominis ad Deum. 2-2ae. CLXI, 2, 3m. CLXII, 5, c. — Aristoteles non tractavit de humilitate, quia humilitas est principaliter respectu Dei ; Aristoteles autem consideravit de virtutibus respectu vitæ civilis. 2-2ae CLXI, 1, 5m. — Ad humilitatem pertinet considerare proprios defectus, ne se extollat ; non autem contemnere dona Dei in se, sed ad ingratitudinem, ex quo sequitur acedia. 2-2ae XXXV, 1, 3m, CLXI, 3, c. — Secundum Glossam vere sunt tres humilitatis gradus ; septem vero secundum Anselmum, et duodecim secundum beatum Benedictum. 2-2ae. CLXI, 6, o, 3m. CLXII, 4, c. 4m. — Humilitas triplex scilicet : pœnosa ab extrinseco, stulta ex ignorantia propriæ dignitatis, et virtus ex cognitione sui. 2-2ae. CLXI, 1, 1m. — Hæc est principaliter circa interiorem motum ; quæ autem est secundum signa exteriora per fictionem, est magna superbia. 2-2ae CLXI, 1, 2m ; 2, 4m ; 3, 3m. — Tendere in magna supra se ex confidentia propriarum virium, contrariatur humilitati ; non autem si ex confidentia Dei. 2-2ae CXXIX, 3, 4m CLXI, 2, 2m ; 6, 1m. — Humilitas est, essentialiter in appetitu, scilicet subjective ; sed cognitio proprii defectus est regula ejus. 2-2ae. CLXI. 2, o ; 6, 3. CLXII, 3, 2m. — Est in irascibili subjective. 2-2ae. CLXI, 4, 2m. — Humilis nihil audit mirabilius quam suam excellentiam. 3a. XXX, 4, 1m. — Vere humilis reputat se deteriorem aliis, non quidem quoad actum exteriorem, sed timens ne per superbiam gravius peccet in iis quæ bene agere videtur. 2-2ae. CLXI, 6, 1m. — Quilibet per humilitatem debet, secundum illud quod suum est, se subjicere cuilibet proximo, secundum illud quod Dei est in eo. 2-2ae. CLXI, 3, o ; 6, 1m. — Humilitas convenit omni homini, etiam Christo, secundum humanitatem, non autem secundum divinitatem. 2-2^{ae}. CLXI, 1, 4^m. — Christus humiliavit se quadrupliciter scilicet : ad passionem et mortem, ad sepulcrum et infernum, ad confusionem et opprobria, et sub hominibus. 3^a XLIX, 6, c. LIII, 1, o. LIV, 2, c. LIX, 3, o; 6, c. — Humilitas post virtutes theologales et intellectuales, et post justitiam, præcipue legalem, est potior cæteris. 2-2^{ae}. CLXI, 5, o. — Superabundantia magis opponitur humilitati quam defectus. 2-2^{ae}. CLXI, 2, 3^m. — Humilitas et magnanimitas conveniunt in materia et differunt in modo. 2-2^{ae}. CLXI, 4, 3^m. CLXII, 1, 3^m. — Humilitas refrenat præsumptionem ex reverentia Dei; sed magnanimitas firmat animum contra desperationem ex adeptione proprii boni 2-2^{ae}. CLXI, 2, 3^m. CLXII, 1, 3^m. — Humilitas deprimens ad infima et magnanimitas impellens animum ad magna, non opponuntur, quia utrumque fit recta ratione. 2-2^{ae}. CXXIX, 3, 4^m. CLXI, 1, c, 3^m; 2, 3^m. — Magnanimus reputat se dignum magnis ex dono Dei, et contemnit alios in quantum deficiunt ; humilis autem e converso. 2-2^{ae}. CXXIX, 3, 4^m. — Humilitas reprimit spem, scilicet spiritum ad alta tendentem. 2-2^{ae}. CLXI, 4, c.

HYPERDULIA. Hyperdulia est potissima species duliæ, ex unione ad Deum. 2-2^{ae}. CIII, 4 2^m.

HYPOCRISIS. Hypocrisis est simulatio alienæ personæ ; ideo semper est peccatum, et est vitium jactantiæ. 2-2^{ae}. CXI, 2, o. — Non est semper peccatum mortale, nisi sit in nocumentum fidei, vel personæ vel Ecclesiæ. 2-2^{ae}. CXI, 4, c. — Per se et directe opponitur tantum veritati, quæ est virtus. 2-2^{ae}. CXI, 3, o. — Finis remotus hypocritæ est lucrum, vel gloria; sed finis proximus est ostendere se alium quam sit. 2-2^{ae}. CXI, 2, 3^m.

HYPOSTASIS. In nomine hypostasis et substantiæ latebat venenum, antequam nota esset æquivocatio ejus. 1^a. XXIX, 3, 3^m. — Hypostasis dicitur materia, substantia vero forma, ex utraque compositum, individuum, quia materia est principium substandi, et forma est principium subsistendi. 1^a. XXIX, 2, 5^m. — Hypostasis, persona, subsistentia, et essentia differunt. 1^a XXIX, 2, c. — Hypostasis nomen convenit Deo, quantum ad subsistere, ad quod imponitur, non autem quoad substare a quo imponitur. 1^a. XXIX, 3, 3^m. XXXVI, 1, 3^m.

I

IBEX. Ibex, ibicis, est animal quadrupes ; et ibis, ibicis, avis aquatica serpentibus inimica et forte est ciconia. 1-2^{ae}. CII, 6, 1^m.

IDEA. Idea græce ἰδέα, latine *forma* dicitur; ideo per ideas formæ aliarum rerum per se existentes intelliguntur. 1^a. XV, 1, c. — Idea igitur est forma exemplaris qua res fiunt, et cognoscuntur, quæ est in mente artificis. 1^a. XV. o. XLIV, 3, c. — In Deo non est aliud quam essentia divina. 1^a. XV, 1, 3^m. XLIV, 3, c. 2-2^{ae}, CLXXIII, 1, c. — Essentia Dei, ut essentia, non est idea, sed ut similitudo, vel ut ratio rei intellecta. 1^a. XV, 2, 1^m. — Essentia Dei non habet rationem ideæ, respectu Dei, sed respectu aliorum, quia est principium operativum aliorum, non autem Dei. 1^a. XV, 1, 2^m. — Idea secundum veritatem et secundum Platonem, est principium cognitionis et generationis. 1^a. XV, 1; 3, c. — Idea operati, in mente artificis, est sicut id quod intelligitur, non autem sicut species qua intelligitur. 1^a. XV, 2, c, 2^m. — Ideas esse est necessarium. 1^a. XV, 1, o. XLIV, 3, o. — Sunt tantum in mente Dei, et non extra, contra Platonem. 1^a. XV, 1, 1^m. XLIV, 3, 2^m, 3^m, 4^m. — Respectus idearum non sunt reales, sed sunt intellecti a Deo, et tantum in Deo. 1^a. XV, 2, 4^m. XXVIII, 2, 3^m. XLIV, 3, c. 2-2^{ae}. CLXXIII, 1, c. — Respectus idearum causantur tantum ab intellectu Dei comparante essentiam suam ad res. 1^a. XV, 2, 3^m. — Ideæ sunt æternæ. 1^a. VI, 4, c. — In mente Dei sunt plures, secundum quod Deus intelligit essentiam suam esse multipliciter imitabilem a creaturis. 1^a. XV, 2, o. XLIV, 3, c. XLVII, 1, 2^m. 1-2^{ae}. XCIII, 1, 1^m. — Idea practica et speculativa, non sunt duæ ideæ, nisi secundum rationem. 1^a. XV, 3, c. — In ideis est distinctio et pluralitas, quia respiciunt proprias naturas singularum rerum, non autem lex æterna. 1-2^{ae}. XCIII, 1, 1^m. — Sapientia et ars Dei est tantum una, quia significatur ut quo Deus intelligit ; ideæ autem ut quod ; ideo sunt plures. 1^a. XV, 2, 2^m. — Ratio divinæ sapientiæ, respectu creationis dicitur idea et ars, vel exemplar, sed respectu gubernationis dicitur lex. 1-2^{ae}. XCIII, 1, c. — Idea principaliter significat respectum ad creaturam ; ideo dicitur pluraliter, nec est personale sicut verbum. 1^a. XXXIV, 3, 4^m. — Ut principium factionis, est practica, et dicitur exemplar, et omnium quæ aliquando fiunt a Deo ; sed ut est principium cognitionis, est speculativa, et dicitur ratio, et est omnium quæ cognoscuntur a Deo secundum propriam rationem. 1^a. XV, 3, c. — Quæ nunquam fiunt, habent ideam secundo modo, non autem primo modo, nisi in virtute. 1^a. XV, 3, 2^m. XIX, 4, 4^m. — Malum non habet ideam in Deo. 1^a. XV, 3, 1^m. XVIII, 4. 4^m. — Genera non habent aliam ideam, in quantum exemplar, nisi ideam speciei, 1^a. XV, 3, 4^m. — Particularia habent propriam ideam speciei, contra Platonem. 1^a. XV, 3, 4^m. — Materia habet ideam, contra Platonem, sed eamdem cum forma. 1^a. XV, 3, 3^m, 4^m. — Accidentia habent propriam ideam, præter ea quæ inseparabiliter concomitantur subjectum. 1^a. XV, 3, 4^m.

IDEM. Idem numero corpus manet, licet fiat continue deperditio, et restauratio virtualiter per alimentum. 1^a. CXIX, 1, 5^m. — Multiplicato uno eorum quæ sunt eadem re, et differunt ratione, non oportet multiplicari alterum, sicut persona et proprietas in divinis. 1^a. XL, 1, 1^m. — Quando in tertio sunt eadem re et ratione, eadem eidem sunt eadem inter se. 1^a. XXVIII, 3, 1^m.

IDOLOLATRIA. Idololatria est exhibere latriam, id est cultum Dei creaturæ. 2-2^{ae}. XCIV, 1, o. — Præsupponit infidelitatem, et addit exterius indebitum cultum, mendacium perniciosum, magnam Dei blasphemiam et impugnationem fidei. 2-2^{ae} XCIV, 2, c ; 3, 1^m, 2^m, 3^m. — Opponitur latriæ. 2-2^{ae}. XCII, princ. XCIV princ. ; 1, o. — Quadruplex scilicet : civilis, id est, imaginum habentium deitatem secundum Hermetem ; fabularis, id est hominum deificatorum ; physica, id est animæ totius mundi secundum Varronem; et Platonica, quæ et physica dicitur, scilicet intelligentiarum animarum cœlestium, dæmonum, et animarum hominum. 2-2^{ae}. XCIV, 1, c. CXXII, 2, 2^m. — Omnis idololatria est peccatum, nec excusat mos vulgi, contra Senecam, nec persecutio contra hæreticos. 1-2^{ae}. XCIV, 2, o. — Est gravissimum peccatorum. 1-2^{ae}. CII, 11, 3^m. 2-2^{ae}. XCIV, 3, o. — Peccatum contra naturam est levius idololatria ; sed ponitur conveniens pœna ejus, quia est manifestius. 2-2^{ae}, XCIV, 3 3^m. — Causa dispositiva idololatriæ fuit triplex ex parte hominis scilicet : inordinatus affectus, repræsentatio delectabilis, et ignorantia Dei; sed causa consummativa ejus fuerunt dæmones. 2-2^{ae}. XCIV, 4, o. — Ab idololatria omnia alia peccata oriebantur. 2-2^{ae}. XCIV, 4, 1^m. — Dans hostiam non consecratam pro Eucharistia, est reus idololatriæ ; non autem adorantes eam, cum hostia debeat adorari latria sub conditione in habitu. 3^a. LXXX, 6, 2^m.

IGNIS. Ignis species sunt tres scilicet : lux, id est ignis in materia propria ; flamma, id est ignis in humido aereo ; et carbo, id est ignis in sicco terrestri. 1^a. LXVII, 2, 2^m. 1-2^{ae}. XXXV, 8, c. — Ignis non lucet in propria materia,

id est in sua sphæra, nec in materia opaca terrestri, nec in sulfure nec in fumo grosso, nec in inferno. 1^{a} LXVI, 1, 5^{m}. — Ignis inferni, cum ut organum divinæ justitiæ ab anima apprehendatur, propter visionem sui vere animam cruciare dicitur. 3^{a} s. LXX, 3, c. — Conveniens est mundum, antequam in novitatem gloriæ adducatur, a contrariis dispositionibus purgari. 3^{a} s. LXXIV. 1, o. — Convenienter per ignem fiet mundi purgatio. 3^{a} s. LXXIV, 2, c. — Ignis quo hic mundus purgabitur, ejusdem erit speciei cum nostro igne. 3^{a} s. LXXIV, 3, o. — Cessatio et quies superiorum cœlorum, vices purgationis eorum geret. 3^{a} s. LXXIV, 4, c. — Purgabuntur quatuor elementa a sordibus, et infectionibus, quas ab hominum peccatis contraxerunt. 3^{a} s. LXXIV, 5, o. — Impuritates elementorum, quæ ex eorum permixtione proveniunt, per ignem purgabuntur. 3^{a} s. LXXIV, 6, c. — Quantum ad mundi purgationem, ignis conflagratio præcedet Dei judicium; sed quantum ad ignis actum, qui malos involvet, Dei judicium anteibit ignis conflagrationem. 3^{a} s. LXXIV, 7, o. — Ignis naturaliter aget ante judicium et in bonos, et in malos eos in cinerem resolvendo; sed mali illius ignis actione cruciabuntur, boni vero omnis doloris erunt expertes. 3^{a} s. LXXIV, 8, o, c. — Igne conflagrationis involventur reprobi, ut quidquid turpe et fœdum fuerit in infernum detrudatur, sicut quidquid pulchrum, et mobile reperietur, in regnum cœleste attolletur. 3^{a} s. LXXIV, 9, o.

IGNORANTIA. Ignorantia sextuplex scilicet : invincibilis, affectata in se vel in sua causa, juris, facti, causa actus, et non causa. 1-2^{æ} LXXIV, 1, 2^{m}; 5, c, 1^{m}. LXXVI, 3, 4, o. 2-2^{æ} LIX, 4, 1. 3^{a}. XLVII, 5, 3^{m}. LXXX, 4, 5^{m}. — Tripliciter se habet ad actum scilicet : concomitanter, consequenter et antecedenter. 1-2^{æ}. VI, 8, o. XIX, 6, c. LXXVI, 3, 4, o. — Est volita tripliciter scilicet : directe, ut affectata, indirecte, id est, propter negligentiam; et per accidens, id est, consequenter; prima auget peccatum, aliæ vero diminuunt. 1-2^{æ}. XIX, 6, o. — Excludit triplicem scientiam scilicet : qua scitur aliquid esse malum secundum se, velut nunc, vel ut fugiendum. 1-2^{æ}. LXXVIII, 1, 1^{m}. — Habet rationem pœnæ, et non culpæ secundum se : sed ignorantia ex causa, scilicet ex negligentia discendi, vel ex effectu sequente, est peccatum. 1-2^{æ}. LXXVI. 2, o. LXXXIV, 4, 5^{m}. CV, 2, 9^{m}. 2-2^{æ}. LIII, 2, 2^{m}. — Nescientia est simplex carentia scientiæ, sed ignorantia proprie est nescientia eorum quæ quis est aptus scire et debet; error autem addit approbationem falsi : sed hæresis ei addit pertinaciam contra fidem. 1^{a}. CI, 1, 2^{m}. 1-2^{æ}. VI, 6. — Ignorantia electionis dicitur, non quia electio sit scientia, sed quia ignoratur quid sit eligendum. 1-2^{æ}. XIII, 1, 3^{m}. — Ignorantia privationis, id est, eorum quæ quis tenetur scire et potest, est peccatum : non autem aliorum. 1-2^{æ}. LXXVI, 2, o. XCIV, 4, c, 2^{m}, 3^{m}. — Ignorantia negative poterat esse in natura integra, non autem ignorantia privative. 1^{a}. XII, 4, 2^{m}. — Nulla ignorantia fuit in Christo. 3^{a}. XV, 3, o. — Ignorantia negative semper est in angelis, et in aliis beatis, non autem ignorantia privative quia est pœna. 1^{a}. XII, 4 2^{m}. — Ignorans non peccat continue, nec ex quolibet non scito per eum, sed tantum cum habet tempus discendi ea quæ scire tenetur et potest. 1-2^{æ}. LXXVI, 2, 5^{m}; 4, 3^{m}. XCIV, 4, c, 2^{m}, 3^{m}. — Ignorans gravissime peccat, non propter quantitatem peccati, sed periculi; et ignorantia beneficiorum Dei est gravissima, inter species ingratitudinis. 1-2^{æ}. LXXVI, 4, 3^{m}. — Ignorantia alicujus particularis, id est circumstantiæ, quam quis non potest scire, debita diligentia adhibita, excusat totaliter a peccato; non autem ignorantia quam causat habitus vel passio. 1-2^{æ}. XIX, 6, c. LXXVII, 7, 2^{m}. 2-2^{æ}. LIX, 4, 1^{m}. 3. LXXX, 4, 5^{m}. — Non excusat, nec minuit peccatum, nisi secundum quod causat involuntarium. 1-2^{æ}. XIX, 6, c. LXXIII, 6, c. LXXVI, 3, 4, o. LXXVII, 7, 2^{m}. CV, 2, 9^{m}. — Præcedens inclinationem appetitus causat eam. 2-2^{æ} CLVI, 3, 1^{m}. — Ignorantia opposita scientiæ practicæ excusat, vel minuit peccatum, non autem ignorantia electionis, sed constituit peccatum, et opponitur prudentiæ. 1-2^{æ}. XLVII, 2, c. LXXXIII, 2, c. — Ignorantia electionis nec excusat, nec minuit nec causat peccatum; sed sequitur omne peccatum. 1-2^{æ}. LXXVI, 4, 1^{m}. LXXVIII, 4, 1^{m}. — Nulla ignorantia est causa peccati, nisi per accidens. 1-2^{æ}. LXXVI, 1, o; 3, c. — Agens contra constitutionem, vel præceptum Papæ propter ignorantiam, non excusatur a peccato, si teneatur et potuerit eam scire. 1-2^{æ}. XC, 4, c, 2^{m}, 3^{m}.

ILLABI. Illabi menti convenit soli Deo. 3^{a}. VIII, 8, 1^{m}. LXIV, 1, c.

ILLEGITIMUS. Illegitimi sunt liberi qui nascuntur ex simplici fornicatione, sed naturales; qui vel ex stupro, vel ex adulterio, nec naturales, nec legitimi sunt habendi. 3^{a} s. LXVIII, 1, o. — Illegitimi duplici damno afficiuntur, unum est, quia non admittuntur ad actus legitimos, alterum quod non succedunt in hæreditate paterna, in septima tamen parte succedere possunt naturales filii, spurii vero nulla ex parte, nisi quod eis parentes suppeditare necessaria tenentur. 3^{a} s. LXVIII, 2, o. — Cum liberi dicantur illegitimi lege posita, per eamdem etiam legem legitimari possunt. 3^{a}. s. LXVIII, 3, c.

ILLIBERALITAS. Illiberalitas magis opponitur liberalitati, quam prodigalitas. 2-2^{æ}. CVII, 2, c.

ILLUMINATIO. Illuminatio non est motus. 1^{a}. LIII, 3, c. — Fit in instanti, quia non est motus sed est terminus motus localis, et lumen non habet contrarium; ideo subjectum ejus est in ultima dispositione. 1^{a}. LIII, 3, c, 2^{m}. LXVII, 2, c. 1-2^{æ}. CXIII, 7, c. 3^{a}. LXXV, 7, c. — Non est motus localis, sed alteratio. 1^{a}. LIII, 3, 2^{m}. — Homo non potest illuminare, confortando lumen alterius. 1^{a}. CXVII, 1, o. — Sacerdos illuminat, tradendo sacramenta gratiæ; non autem infundendo gratiam. 3^{a}. LXIV, 1, 1^{m}. — Omnis qui illuminatur, percipit illuminationem ex parte objecti, non autem semper ex parte principii. 1^{a}. CXI, 1, 3^{m}.

IMAGINATIO. Imaginatio et sensus, nunquam cognoscunt naturam rei, sed tantum accidentia. 1^{a}. LVII, 1, 2^{m}. 3^{a}. LXXVI, 7, c. — Non possumus imaginari, quæ nullo modo sentimus secundum totum, vel secundum partem; ideo cæcus natus non potest imaginari colorem. 1^{a}. CXI, 3, 1^{m}, 2^{m}. — Sub imaginatione non cadit nisi corpus. 1^{a}. L, 1, c. — Imaginatio cooperatur suo objecto, formando aliquas species, non autem sensus. 1^{a}. XII, 9, 2^{m}. LXXVIII, 4, c. LXXXIV, 6, 2^{m}. LXXXV, 2, 3^{m}. — Imaginatio ægritudinum quandoque causat eas. 3^{a}. XIII, 3, 3^{m}. — Bonitas imaginationis est dispositio ad scientiam, quæ est in intellectu. 1-2^{æ}. LXXIV. 4, 3^{m}. LXXXI, 2, c.

IMAGINATIVA. Imaginativa est idem quod phantasia. 1^{a}. LXXVIII, 4, c. LXXXIV, 6, 2^{m}. — Imaginativa est altior potentia, quam sensus exterior, in quo tamen est maxima certitudo. 3^{a}. XXX, 3, 2^{m}.

IMAGO. Imago quælibet est similitudo, et non e converso, quia imago addit esse expressum ab alio. 1^{a}. XXXV, 1, c, 1^{m}; 2, c. XCIII, 1, c; 9, o. — Differentia triplex, inter imaginem et similitudinem. 1^{a}. XCIII, 9, o. — Imago proprie dicitur, quod procedit ad similitudinem alterius; id autem a quo procedit dicitur, proprie exemplar, improprie autem imago. 1^{a}. XXXV, 1, 1^{m}. XCIII, 5, 4^{m}. — Ad rationem imaginis requiritur quod sit expressa similitudo secundum speciem, vel secundum accidens proprium speciei, et præcipue secundum figuram. 1^{a}. XXXV, 1, c. XCIII, 2, 6, 7, 8, o. — Æqualitas est de ratione imaginis perfecte, non autem imperfecte, 1^{a}. XCIII, 1, c. — Imago alicujus est in aliquo dupliciter scilicet : perfecte, id est in eadem natura, ut filius; et imperfecte, id est in alia natura, ut statua. 1^{a}. XXXV, 2, 3^{m}. — Idem est motus in rem ipsam, et in imaginem ejus, in quantum hujusmodi, non autem ut res. 2-2^{æ}. LXXXI, 3, 3^{m}. CIII, 3, 3^{m}. 3^{a}. VIII, 3, 3^{m}. XXV, 3, c, 1^{m}. — Imago proprie, id est, id quod imitatur, dicitur tantum personaliter in divinis, essentialiter autem, improprie, id est id in quo. 1^{a}. XXXV, 1, o. LXXIII, 5, 4^{m}. — Non convenit Spiritui sancto, sed tantum Filio. 1^{a}. XXXV, 2, o. — Imago Dei perfecta convenit soli Filio Dei, sed imago Dei imperfecta convenit soli creaturæ. 1^{a}. XXXV, 2, 3^{m}. XLVII, 1, 2^{m}. LXXXVIII,

3, 3m. XCIII, 1, 3m. — Nulla creatura irrationalis est Dei imago, vel ad imaginem Dei. 1a. XLV, 7, c. XCIII, 2, o; 3, c, 1m; 6, c. — Homo et angelus sunt ad imaginem Dei et imago ejus; Filius autem Dei, est imago tantum. 1a III, 1, 2m. IV, 3, o. XXXV, 2, 3m. XLV, 7, c. XCI, 4, 1m, 2m. XCIII, 1, c, 3m. — Angelus est simpliciter expressior imago Dei, quam homo, sed e converso secundum quid. 1a, XCIII, 3, o. — Imago Dei in homine et in angelo est secundum mentem tantum. 1a. III 1, 2m. XCIII, 2, c; 3, 2m.; 4, 1m; 6, 7, o. — Est aliquo modo in mente, respectu cujus libet objecti, verius tamen respectu sui, sed verissime respectu Dei. 1a. XCIII, 8, o. — Assignatio imaginis duplex scilicet: prima secundum potentias. secunda vero secundum essentiam, et habitus substantiales. 1a. XCV, 7, o. — Prima assignatio imaginis, scilicet memoria, intelligentia, et voluntas, est secundum potentias. 1a. XCIII 7, o. — Imago Dei est principaliter secundum actus, sed consequenter secundum potentias, et præcipue secundum habitus. 1a. XCIII, 7, o. — Imago Dei secundum principale ejus, est tam in viro quam in muliere, sed quoad secundarium, scilicet principium, et finem, est tantum in viro. 1a. XCIII, 4, 1m; 6, 2m. — Imago prius repræsentat essentiam Dei, et consequenter tres personas. 1a. XCIII, 5, o; 6, c. — In homine est triplex imago Dei scilicet: creationis, recreationis, et similitudinis; prima est cujuslibet hominis, secunda justorum tantum, tertia vero beatorum tantum. 1a. XCIII 4, o. — Imagines Christi, et Sanctorum sunt in Ecclesia triplici de causa. 2-2æ. XCIV, 2. 1m.

IMMISERICORDIA. Immisericordia est in substractione beneficii, sed crudelitas est in excessu puniendi, et unum aliquando ponitur pro alio. 2-2æ CLIX, 1, 2m, 3m.

IMMOBILIS. Immobiles tanto magis sunt creaturæ, quanto magis appropinquant Deo. 1a. LXV, 1, 1m.

IMMOLARI. Immolari convenit Christo in figuris Veteris Testamenti. 3a. LXXXIII, 1, c.

IMMUNDITIA. Immunditia duplex in lege veteri prohibebatur scilicet: spiritualis et corporalis. 1-2æ. CII, 5, 4m, 5m,; 6, 1m. CIII, 2, c. — Prima et secunda immunditia expiabatur per sacrificia pro peccato, præter eam quæ causata erat per solum tactum rei immundæ. 1-2æ. CII, 5, 4m, 5m. 6m.

IMPASSIBILITAS. Impassibile erit corpus gloriosum. 3a s. LXXXII, 1, c. — Impassabilitas quantum ad se erit in omnibus æqualis, quantum vero ad suam causam, erit in uno major quam in altero. 3a s. LXXXII, 2, c. — Impassibilitas non excludit sensus in actu a corporibus gloriosis, sed erunt per susceptionem a rebus quæ sunt extra animam. 3a. s. LXXXII, 3, o. — Sensus odoratus, et auditus erunt, post resurrectionem in actu; non autem gustus, nisi forte per quamdam immutationem linguæ a quodam humore adjuncto. 3a s. LXXXII, 4, o.

IMPAVIDITAS. Impaviditas opponitur fortitudini, secundum defectum timoris, timiditas autem, secundum excessum ejus. 2-2æ. CXXVI, 2, o.

IMPECCABILIS. Impeccabilis per naturam non potest fieri aliqua creatura a Deo, sed tantum per gratiam. 1a. LXIII, 1, c. 2-2æ. XXIV, 11, c. pr.

IMPEDIMENTUM. Impedimentum duplex, scilicet: contrarium et defectus. 1-2æ. IV, 5, 4m. — Homo tripliciter impeditur a studio divinæ cognitionis scilicet: propter inaptitudinem, occupationem et pigritiam. 2-2æ. II, 4, c. — Non impediens malum non peccat, nisi debeat et possit impedire. 1-2æ. VI, 3, c.

IMPERFECTIO. Imperfectum cognoscitur per ipsum perfectum. 1a. XIV, 10, 4m. 1-2æ. C, 6, 2m. — Imperfectio duplex scilicet: una quæ est de ratione imperfecti, alia quæ non est de ratione rei imperfectæ. 2-2æ. IV, 4, 1m.

IMPERIUM. Imperare est actus rationis, præsupposito actu voluntatis. 1-2æ. XVII, 1, c. LX, 1, c. fin. 2-2æ. XLVII, 8, 3m. LXXXIII, 1, 10, c. CIV, 1, c. — Imperare est ordinare aliquid ad faciendum aliquid intimando, seu denuntiando, non quidem absolute, sed movendo. 1-2æ. XVII, 1, 2, 5, c. 2-2æ. LXXXIII, 1, c. LXXXVIII, 1, c. — Actus imperatus et imperium sunt unus actus humanus, ut totum, et multa secundum partes. 1-2æ. XVII, 4, o. XX, 3, c, 1m. 3a. XIX, 2, o. — Usus rei, ut est in ratione referente rem in finem, est prior imperio et electione, quæ etiam est prior imperio; sed ut subditur potentiæ exsequenti, est posterior imperio. 1-2æ. XVII, 3, o. — Imperare non convenit brutis. 1-2æ. XVII, 2, o. — Virtutes appetitivæ brutorum non sunt imperantes libere, sed secundum naturalem instinctum bruta moventur ad apprehensa. 1-2æ. XI, 2, c. — Voluntas imperat aliis viribus, et etiam intellectui. 1-2æ. LXXI, 6, 2m. 2-2æ. IV, 2, 2m. X, 2, c. LVIII, 8, 1m. — Dicitur imperare improprie dupliciter scilicet: interpretative in quantum movet, et ut est de fine. 1-2æ. I, 2, 1m. 2-2æ. XLVII, 8, 3m. — Quilibet actus, ut est in potestate nostra, subditur imperio rationis. 1-2æ. XVII, 6, 7, c. — Actus rationis, quoad exercitium, semper potest imperari, et quoad assensum, præter actum naturalem, non autem quoad apprehensionem veritatis. 1-2æ. XVII, 6, o. — Actus voluntatis potest imperari. 2-2æ. XVII, 5, o. — Primus actus voluntatis non potest imperari a ratione. 1-2æ. I, 2, 3m. IX, 4, c. XVII, 5, 3m; 6, o. — Sensus exteriores non subduntur imperio rationis, quia non possunt sentire, nisi in præsentia sensibilium. 1a. LXXXI, 3, 3m. 1-2æ. XVII, 7, 3m. — Motus membrorum, in quantum membra moventur a potentiis sensitivis subduntur imperio rationis, non autem secundum quod moventur a potentiis naturalibus et vegetativis. 1a. LXXXI, 3, 2m. 1-2æ. VII, 9, o. 2-2æ. CLXVIII, 1, c.

IMPLERE. Implere voluntatem convenit soli Deo, quia solus Deus movet eam sufficienter ut objectum. 1a. CV, 4, c. CVI, 2, c; 1-2æ. II, 7, 8, c. III, 1, c.

IMPORTABILE. Perseverantia in peccato ex infirmitate et ipsum superbiæ peccatum, diverso sensu dicuntur importabilia. 2-2æ. CXXXVII, 5, 4m.

IMPORTUNITAS. Importunitas est evagatio mentis ad illicita secundum quod in arce mentis residet, volentis ad diversa se diffundere. 2-2æ. XXXV, 4, 3m.

IMPOSSIBILITAS. Impossibilitas duplex scilicet: vera et æstimata. 1-2æ. XL, 4, 3m. — Impossibile aliquando pro difficili sumitur. 2-2æ. LXIV, 6, 4m. 3a. LXXXVI, 1, 2m. fin.

IMPRECATIO. Imprecationes in sacra Scriptura intelliguntur quadrupliciter scilicet: prædicando, vel temporaliter ad correctionem, vel contra peccatum, vel secundum voluntatem Dei. 2-2æ. XXV, 6, 3m. LXXVI, 1, o. LXXXIII, 8, 1m, 2m.

IMPROVIDENTIA. Improvidentia et defectus intelligentiæ et solertiæ pertinent ad negligentiam et ad inconstantiam. 2-2æ. LIII, 2, c. fin.

IMPRUDENTIA. Imprudentia sumitur tripliciter scilicet: negative, privative, et contrarie. 2-2æ. LIII, 1, o. — Est generale peccatum participative, non autem essentialiter, cujus sunt triplices partes scilicet: subjectivæ, et potentiales, et integrales, quæ reducuntur ad potentiales. 2-2æ. LIII, 2, o. — Per essentiam est peccatum speciale, cum sit circa actus speciales, scilicet rationis. 2-2æ. LIII, 2, c. — Imprudentia cum suis vitiis oritur ex luxuria. 2-2æ LIII, 6, o.

IMPUDICITIA. Impudicitia est circa oscula, tactus et alios actus circumstantes actum venereum. 2-2æ. CLIV, 1, 5m.

IMPUGNATIO. Impugnare inimicos, ut cessent a peccatis, est licitum, quia cedit in bonum eorum, et amicorum. 2-2æ. LXXXIII, 8, 3m. — Impugnatio veritatis agnitæ est species peccati in Spiritum Sanctum 2-2æ CXLII, 2, c. — Impugnatie peccati est vincenda dupliciter scilicet: fugiendo, vel resistendo. 2-2æ. XXXV, 1, 4m. LIII, 6, 1m. CXLII, 3, c.

IMPURITAS. Impuritas est ex mixtione vilioris. 2-2æ. VII, 2, c. LXXXI, 8, c. — Impuritas creaturæ rationalis est ex hoc, quod temporalibus per amorem se subjicit, sicut puritas ejus est in elevando se in Deum. 2-2æ VII, 2, c. LXXXI, 8, c.

IN. Hæc præpositio proprie notat habitudinem continentis. 1ª. XXXIX, 8, c. fin. — Esse in aliquo dicitur duplicicer scilicet ut in causa, et in subjecto. 1-2æ. LXXXIII, 1, c. —Aliquid dicitur esse in duobus vel in pluribus dupliciter scilicet æqualiter, vel secundum prius et posterius. 1-2æ. LVI, 2, c. fin. — Corporalia dicuntur esse in aliquo quia continentur, spiritualia vero quia continent. 1ª. VIII, 1, 2m. LII, 1. fin. LIII, 1, 2, c. 3ª. LVII, 4, 1m. LXII, 3, 3m. — Non omnes modi *in* ponuntur ab Aristotele, nisi reductive. 1ª. XLII, 5, 1m. — Deus est in omni loco dupliciter scilicet : ut dans esse, virtutem, et operationem locis, et ut implens ea. 1ª. VIII, 2, o. — Est supra omnia per excellentiam suæ naturæ et in omnibus, ut causans *esse* omnium. 1ª. VIII, 1, 1m, 3m. — Est intimus unicuique rei, sicut *esse* proprium cujuslibet rei. 1ª, VIII. 1, c. fin. CV, 8, c. fin. — Est in omni re per essentiam, præsentiam, et potentiam, sed tantum in Sanctis per gratiam ; in Christo autem solo per unionem personalem. 1ª. VIII, 3, o. XLIII, 3, c. CXII, 1, c. 3ª. II, 10, 2m. VI, 1, 1m. — Magis est intra animam, quam gratia, et quidquid aliud. 1ª. CV, 5, c. fin. — Nullus modorum, *in* quos assignat Aristoteles explicat modum essendi *in*, qui est in divinis. 1ª. XLII, 5, 1m. — Deitas habitat in Christo corporaliter tripliciter : primo per unionem ad corpus, secundo non figuraliter, tertio secundum triplicem modum scilicet : communem, specialem et singularem. 3ª. II, 10, 2m. — Pater est in Filio, et e converso. 1ª. XLII, 5, o. — Filius Dei est magis in Patre, et e converso, quam homo in Filio Dei. 3ª. II, 9, 4m. — Omnia bona et mala sunt in scientia Dei, sed tantum bona sunt in Deo, et tres personæ, proprietates, et attributa sunt in essentia Dei. 1ª. XVIII, 4, 4m. XXXIX, 8, c. fin. — Ea quæ in creaturis sunt divisim et multipliciter, in Deo sunt unite et simpliciter 1ª. XIV, 1, 2m. XXVI, 1, 1m. XLVII, 1, c. fin. LVII, 1, c. XCI, 1, c. 1-2æ XVIII, 1, c. 2-2æ. CLXXXIII, 2, c. — Creaturæ habent verius *esse* in Deo, quam in se. 1ª. XVIII, 4, 3m. — Omnia sunt in omnibus, scilicet superiora in inferioribus causaliter ; sed e converso participative secundum rationem communem tantum ; in Deo autem secundum rationem propriam. 1ª. LV, 1, c, 3m. LVII, 1, c. — Quælibet creatura est in Deo dupliciter scilicet : ut in conservante, et ut in virtute causæ agentis. 1ª. VIII, 1, o. LXXIX, 2, c. LXXX, 1, c. — Creaturæ sunt in Deo dupliciter scilicet : ut in conservante, et ut in cognoscente ; secundo modo sunt vita et essentia Dei, non autem primo modo. 1ª. XVIII, 4, 1m. — In Deo sunt multa secundum rationem, quorum aliqua prius cadunt in intellectu nostro, quam alia. 1ª. XLIV, 4, 4m.

INÆQUALITAS. Inæqualitas rerum est a Deo, quia sicut divina sapientia causa est distinctionis rerum, propter perfectionem universi, ita et inæqualitatis. 1ª. XLVII, 2, o. LXV, 2, 3m.

INCANTATIO. Incantatio est supertitiosa et illicita, si continet aliquid ad dæmones pertinens, vel nomina ignota, vel aliqua falsa vel vana, vel aliqua signa præter crucem. 2-2æ. XCVI, 2, 4, o.

INCARCERATIO. Incarcerare hominem, vel ligare, vel qualitercunque detinere est illicitum, nisi fiat secundum ordinem justitiæ, vel in pœnam, vel ad cautelam alicujus mali vitandi. 2-2æ. LXV, 3, c.

INCARNATIO. Incarnari Deum fuit possibile, et conveniens. 3ª. I, 1, o. — Fuit necsesarium ad reparandum genus humanum, sicut ad bene esse ; non autem simpliciter, quia Deus aliter poterat reparare. 3ª. I, 2, c. — Si homo non peccasset, probabilius est Deum non fuisse incarnatum, licet incarnari potuisset. 3ª. I, 3, o. — Christus non meruit incarnationem, nec aliquis purus homo *ex condigno*, sed tantum *ex congruo*. 1-2æ. XCVIII, 4, c. 3ª. II, 11, o. XXIV 3, c. fin. — Incarnatio est generale principium, ad quod omnia officia angelorum ordinantur. 1ª. LVII, 5, 1m. — Principaliter fuit propter liberationem hominis. 3ª. I, 5, c. XL. 1, c. XLIII, 3, 2m. XLIV, 3, c. — Fuit ad tollendum omne peccatum, sed principalius peccatum originale. 3ª. I, 4, o. — Ante Christi incarnationem aliqui per fidem Christi liberati sunt secundum spiritum, a damnatione peccati originalis ; sed nemo secundum carnem, id est a fomite. 3ª. XXVII, 3, c. LII, 5, 2m. — Incarnatio facta est convenienti tempore, scilicet non in principio mundi, nec in fine. 1-2æ. XCVIII, 6, c. 3ª. I, 5, 6, o. — Comparatur juventuti propter vigorem et fervorem ; senectuti vero propter numerum annorum. 3ª. I, 6, 1m. — Deus per incarnationem nullo modo mutatus fuit. 3ª. I, 1, 1m. — Justitia, bonitas, virtus, potentia et sapientia Dei ostensæ sunt per incarnationem ejus. 3ª. I, 1, c.

INCAUTELA. Incautela et incircumspectio includuntur sub inconsideratione. 2-2æ. LIII, 2, c. fin.

INCESTUS. Incestus est cum persona consanguinea vel affini coitus prohibitus quadruplici ratione. 2-2æ. CLIV, 1, c ; 9, o. — Est determinata luxuriæ species. 2-2æ. CLIV, 1, c ; 9, o. — Ex incestu etiam post sponsalia impeditur matrimonium ; post contractum vero minime ; sed tantum sic peccans jure privatur petendi debitum. 3ª s. LVIII, 4, o.

INCINERATIO. Incineratio non convenit corpori Christi. 3ª. LI, 3, c. LIII, 1, c, 1m.

INCIPERE. Incipere significat esse nunc, et non prius ; ideo ab inferiori ad suum superius cum eo non valet consequentia. 3ª. XVI, 9, 2m. — Formæ incipiunt esse actu, et desinunt per accidens tantum, scilicet ad generationem, et corruptionem compositi. 1ª. XLV, 8, c, 1m.

INCLINATIO. Inclinatio naturæ, vel voluntatis est tantum a Deo. 1ª. CIII, 8, o. CV, 4, c. CVI, 2, c. fin. CXI, 2, o. 1-2æ. IX, 6, o. 2-2æ. XXVI, 2, c. — Est ad simile sibi, et conveniens. 1-2æ VIII, 1, c. — Inclinationes naturales sunt principia omnium supervenientium. 2-2æ. CLV, 2, c.

INCONSIDERATIO. Inconsideratio est speciale peccatum imprudentiæ, et opponitur rectudini judicii in moralibus. 2-2æ. LIII, 2, c. ; 4, o ; 5, c.

INCONSTANTIA. Inconstantia est speciale peccatum imprudentiæ deficiens a præcipiendo bonum propositum, cujus principium est in appetitu, finis autem in intellectu. 2-2æ. LIII, 2, c. fin. ; 5, o. — Inconstantia circa abstinentiam a delectabilibus est filia luxuriæ, licet etiam quæ est in terribilibus oriatur ex luxuria. 2-2æ. LIII, 5, 2m. — Invidia, et ira quæ est principium contentionis, faciunt inconstantiam ex parte appetitus. 2-2æ. LIII, 5, 2m. — Constantia et inconstantia sunt in ratione. 2-2æ. LIII, 5, 3m.

INCONTINENTIA. Incontinentia proprie est circa concupiscentias tactus ; improprie vero circa virtutes quarum perfectio est ; et secundum quid circa honores, divitias et hujusmodi. 2-2æ. CLV, 2, o. CLVI, 2, o. — Species sunt duæ scilicet : prævolatio consilii, et debilitas in præconsiliatis. 2-2æ. CLVII, 1, c. — Pertinet ad corpus occasionaliter, sed per se causatur ab anima non resistente passionibus. 2-2æ. CLVI, 1, o. — Incontinens vincitur a passionibus, non quidem cogentibus, sed vehementer impellentibus et propter negligentiam. 1-2æ. LXXVII, 2, o. 2-2æ CLVI, 1, 3m ; 2, 2m. — Incontinens ante consilium est ex impetu passionis propter velocitatem, vel propter vehementiam, sed post consilium est propter mollitiem complexionis, ut in flegmaticis. 2-2æ. CLVI, 1, 2m. — Mulier non dicitur continens, nec incontinens, quia raro habet firmum judicium rationis, propter debilitatem complexionis. 2-2æ. CLVI, I, 1m, 2m. — Incontinens peccat ex passione, errans circa particulare, ut nunc : ideo sanabilior est et minus malus intemperato : quia intemperatus peccat ex habitu, errans circa ultimum finem. 1-2æ. LXXVIII, 4, c. 2-2æ. CLVI, 3, o. — Libido concupiscibilis est major in incontinente, quam in intemperato, sed e converso de libidine voluntatis. 2-2æ. CLVI, 3, 3m. — Incontinens iræ audit rationem, sed imperfecte ; incontinens autem concupiscentiæ totaliter eam non audit. 2-2æ. LIII, 6, 1m. CLVI, 4, c, 2m, — Incontinentia iræ est prior ratione mali accidentis, quam incontinentia concupiscentiæ, sed ratione passionis est e converso quadruplici ratione. 2-2æ. CLVI, 4, c. CLVIII, 4, c.

INCORPORALIA. Incorporalia in loco non esse, est communis animi conceptio, apud sapientes tantum. 1ª. II, 1, c. LII, 1, 1ᵐ.

INCORPORARI. Incorporari Christo contingit dupliciter scilicet : numero et merito. 2-2æ. I, 9, 3ᵐ.

INCORRUPTIBILE. Incorruptibile triplex scilicet : naturale ex parte materiæ, id est carens materia, vel habens materiam in potentia, ad unam tantum formam, vel gloriæ ex forma, vel innocentiæ ex agente. 1ª. XCVII, 1, c.

INCUBUS.Incubus dicitur dæmon coïens cum muliere, succubus autem, dæmon coïens cum viro. 1ª. LI, 3, 6ᵐ.

INDIGESTIO. Indigestio contingit præter ordinem virtutis nutritivæ, ex aliquo impedimento, puta ex grossitie cibi, vel frigiditate, vel caliditate, vel hujusmodi. 1ª. CIII, 7, c. CXV, 6, 3ᵐ.

INDIGNATIO. Indignatio est filia iræ. 2-2æ XXXVII, 2, 1ᵐ. XLI, 2, o. CLVIII, 7, o.

INDITUM. Inditum duplex scilicet : pertinens ad naturam, et per gratiam ; primum convenit legi naturæ, secundum autem legi novæ. 1-2æ. CVI, 1, 2ᵐ.

INDIVIDUUM. Individuum est id quod indivisum est in se, et divisum a quolibet alio ultima divisione. 1ª. XXIX, 4, c. — Pars in toto est individuum, ut manus. 1ª. XXIX, 1, 2, c. 3ª. XVI, 12, 2ᵐ. — Individuum ut sic, est divisum ab omnibus aliis. 1ª. XIII, 9, c. — Hæc nomina : individuum, particulare, et singulare, dicuntur de partibus, ut de manu ; ideo in Christo possunt dici multa esse individua, secundum numerum partium ejus. 1ª. XXIX, 1, 2, c. — Omne nomen individui est incommunicabile re et ratione, nisi secundum similitudinem. 1ª. XIII, 9, c. — Duo sunt de ratione individui scilicet: incommunicabilitas, et non posse esse in pluribus. 3ª. LXXVII, 2, c. — Compositum ex materia et forma determinata, est individuum. 1ª. XXX, 4, c. — In incorruptibilibus est tantum unum individuum unius speciei, quia species sufficienter servatur in uno. 1ª. XLVII, 2, c. CXIX, 1, c. — Individuum duplex scilicet : vagum, et signatum. 1ª. XXX, 4, c. — Principium individuationis in rebus materialibus est duplex scilicet: materia prima, et quantitas dimensiva. 3ª. LXXVII, 2, c. — Materia est principium individuationis. 1ª. III, 3, c. XXXIX, 1, 3ᵐ; 2, c. LIV, 3, 2ᵐ. LVI, 1, 2ᵐ. LXXV, 4, 5, c. LXXXV, 1, c; 3, 4ᵐ. LXXXVI, 1, 3, c. 1-2æ LXIII, 1, c. — Forma receptibilis in materia individuatur per materiam, quæ autem non est receptibilis in materia, individuatur per seipsam. 1ª. III, 2, 3ᵐ ; 3, c. XIII, 9, c. 3ª. LXXVII, 2, c. — Hæ carnes, et hæc ossa, et hæc anima sunt principia individuantia hominum. 1ª. XXIX, 2, 3ᵐ. 4, c. XXX, 4, c. XXXIII, 2, c. LXXV, 4, c. LXXXV, 1, 2ᵐ. — Individua composita substant ratione materiæ, sed subsistunt ratione formæ. 1ª. XXIX, 2, 5ᵐ.—Individuatio quantum ad incommunicabilitatem est in Deo, non autem quantum ad materiam. 1ª. III, 2, 3ᵐ. XXIX, 3, 4ᵐ. — Dimensio dupliciter individuatur scilicet : ratione subjecti, sicut et alia accidentia, et ratione situs. 2-2æ. XXIV, 5, 1ᵐ. 3ª. LXXVII, 2, c. — Substantia individuatur per seipsam ; ideo individuum ejus habet speciale nomen, scilicet hypostasis ; non autem accidentia, quia individuantur per subjectum. 1ª. XXIX, 1, c. XXXIX, 1, 3, c.—Omne individuum substantiæ dicitur hypostasis secundum proprietatem nominis ; secundum usum autem, sola individua rationalis naturæ. 1ª. XXIX, 2, 1ᵐ. — Singulare, particulare et individuum, sunt in quolibet genere entis ; sed suppositum, hypostasis, res naturæ, et persona, sunt in solo genere substantiæ. 1ª. XXIX, 1, 2, c.

INDIVISIBILE. Indivisibile duplex scilicet : terminus continui, et extra genus ejus. 1ª. VIII, 2, 2ᵐ. LII, 2, c. LIII, 1, 1ᵐ. — Triplex scilicet : actu, ut continuum, per speciem, ut ratio hominis, et in potentia, ut punctus. 1ª. XI, 2, 4ᵐ. LXXXV, 8, o. LXXXVII, 3, c.

INDULGENTIA. Indulgentiæ, quæ merita supererogationis Christi et Sanctorum sunt, valent non modo ab injunctis in hoc sæculo pro peccatis contritis et confessis pœnitentiis, sed ad absolutionem a pœnis in futuro sæculo pro peccatis in purgatorio absolvendis. 3ª s. XXV, 1, o. — Tantum valent quantum prædicantur, si ab habente potestatem fidelibus Christi vivis membris, ad honorem Dei, et proximi utilitatem conferuntur. 3ª s. XXV, 2, c. — Licet pro temporali subsidio ad spiritualia ordinato indulgentias conferre ; non autem pro temporali simpliciter. 3ª s. XXV, 3, o. — Non omnes sacerdotes, sed solus episcopus potest indulgentias facere. 3ª s. XXVI, 1, c. — Possunt indulgentias facere etiam non sacerdotes. 3ª s. XXVI, 2, o. — Solus Papa plenarias indulgentias pro libito suæ voluntatis, legitima tamen existente causa, facere potest ; cæteri autem episcopi quantum sibi a Papa taxatum fuerit. 3ª s. XXVI, 3, o. — Potest prælatus in peccato mortali existens indulgentias facere. 3ª, s. XXVI, 4, c. — Mortalibus criminibus obnoxiis nullatenus indulgentiæ prosunt, sed contritis et confessis. 3ª s. XXVII, 1, c. — Non tantum laicis, sed etiam religiosis indulgentiæ prosunt. 3ª s. XXVII, 2, o. — Indulgentiam minime consequuntur, qui id non efficiunt, pro quo indulgentiæ dantur. 3ª s. XXVII, 3, o.— Tametsi non possit prælatus sibi indulgentiam facere, aliis tamen concessa pro se etiam uti potest. 3ª s. XXVII, 4, o.

INDUSTRIA. Industria duplex scilicet : una de necessariis ad salutem, alia de iis quæ sunt ad bene esse. 2-2æ. XLVII, 14, 1ᵐ ; 13, 3ᵐ.

INFAMIA. Infamia publica tenet locum accusatoris. 2-2æ. LXVII, 3, 2ᵐ. — Uno infamato, aliquando alii occasionaliter infamantur, quia secundum Augustinum cum de aliquibus qui sanctum nomen profitentur aliquid criminis vel falsi sonuerit, vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt ut de omnibus hoc credatur. 2-2æ. XXXIII, 7, c, 3ᵐ.

INFIDELIS. Infidelis non debet permitti habere dominium novum super fideles, sed tantum antiquum, quo etiam privari potest ; sed permittit Ecclesia quod infideles accipiant a fidelibus ministerium in aliquo artificio. 2-2æ. X, 10, c. — Res infidelium si ipsi delinquant, licet auferre per vim, auctoritate publica, non autem auctoritate privata. 2-2æ. X, 10, c. LXVI, 8, 2ᵐ. — Infideles qui nunquam fuerunt de fide Ecclesiæ, scilicet Judæi et pagani, non reputantur hæretici. 2-2æ. X, 8, o.— Qui aliquando sumpserunt fidem, scilicet hæretici, debent cogi ad fidem ; non autem alii, scilicet Judæi et pagani. 2-2æ. X, 8, o. — Non omnes actus infidelium sunt peccata, sed aliqui actus eorum sunt boni, ex essentia, objecto, vel circumstantia, et placent Deo ; nullus tamen est meritorius. 2-2æ. X, 4, o. XXIII, 7, 1ᵐ. — Nullum peccatum veniale potest esse in infideli, antequam peccet mortaliter. 1-2æ. LXXXIX, 6. o. — Primi motus non sunt peccata mortalia fideli, nec infideli, 1-2æ. LXXXIX, 5, o. 2-2æ. CLVIII, 2, 3ᵐ. — Gravius peccat fidelis quam infidelis in eadem specie peccati, simpliciter autem est e converso. 1-2æ. LXXIII, 8, c. fin. LXXXIX, 5, c. 2-2æ. X, 3, 3ᵐ.—Et infideles contemnunt fidem, si fidelium defectus cognoscant. 2-2æ. X, 10, o. —In illis infidelibus qui temporaliter Ecclesiæ vel ejus membris subjacent, statuit Ecclesia, ut servus Judæornm, cum fuerit factus Christianus, statim a servitute liberetur. nullo pretio dato, et similiter si infidelis exsistens fuerit emptus ad servitium. 2-2æ, X, 10, c. fin. LXVI, 8, 2ᵐ.

INFIDELITAS. Infidelitas sumitur dupliciter scilicet: negative, et contrarie, id est repugnando, vel contemnendo, et est peccatum, non autem primo modo, sed est pœna. 2-2æ. X, 1, o ; 6, c. fin. XXXIV, 2, 2ᵐ.— Ratio infidelitatis perficitur in contemptu ; ideo est in voluntate ut in causa, sed est in intellectu, ut in subjecto. 2-2æ. X, 1, 2, c; 2, o. — Species infidelitatis sunt tantum tres scilicet : paganorum, Judæorum, et hæreticorum. 2-2æ. X, 5, o. XI, 1, c. XCIV, 1, 1ᵐ. — Hæreticorum infidelitas est gravior quam Judæorum, et hæc quam paganorum. 2-2æ. X, 6, o. — Est gravissimum omnium peccatorum circa mores ; non autem peccatorum contra virtutes theologicas. 2-2æ. X, 3, o. XIII, 3, c. XXXIX, 2, o. 3ª. LXXX, 5, c. — Est ultimum peccatorum, ad quam homo quandoque per alia

peccata perducitur. 2-2^{æ}. CLXII, 7, 3^{m}. — Secundum quod est peccatum, oritur ex superbia. 2-2^{æ} X, 1, 3^{m}. — Est in intellectu subjective, sed est in voluntate imperative ; ideo actus ejus est demeritorius. 2-2^{æ}. X, 2, c. — Inter infideles verum est matrimonium, quamvis non ita perfectum sicut inter fideles. 3^{a} s. LIX, 2, c. — Quoad torum et habitationem matrimonium ex infidelitate dissolvitur, si nulla sit correctionis spes ; et etiam quoad vinculum, si impossibilis sit cohabitatio pacifica. 3^{a}. s. LIX, 3, o ; 4. o. — Conjugium ratificatum quoad vinculum non nisi ex infidelitate dirimi potest ; sed pluribus aliis causis quoad torum et habitationem. 3^{a}, s. LIX, 6, o.

INFINITUM. Præter Deum nihil est nec esse potest infinitum actu. 1^{a}. VII, 2. 3, o. XLV, 5, 3^{m}. L, 2, 4^{m}. LXXXVI, 2, o. — Non inconvenit aliquod creatum sic esse infinitum quod non finiatur ab alio. 1^{a}. X, 5, 4^{m}. L, 2, 4^{m}. — Infinitum secundum essentiæ rationem est solus Deus. 3^{a}. X, 3, 3^{m}. — Id quod est simpliciter et omnibus modis infinitum, non potest esse nisi unum ; sed secundum aliquid possunt esse plura. 3^{a}. X, 3, 3^{m}. — Si esset infinitum numero vel continuitate, esset finitum secundum esse et essentiam, et esset mensurabile a scientia Dei. 1^{a}. VII, 2 c. XIV, 12, 3^{m}. 3^{a}. X, 3, 2^{m}. — Infinitum est in divisione magnitudinis, non autem in appositione. 1^{a}. VI, 3, 3^{m}. — Infinitum non est substantia, sed accidit rebus; ideo sicut multiplicatur secundum subjecta, ita et proprietas ejus. 3^{a}. X, 3, 3^{m}. — Ratio infiniti privative convenit quantitati, non autem negative. 1^{a}. VII, 1, 2, 2^{m}. — Infinitum materiale convenit quantitati, non autem infinitum formale. 1^{a}. VII, 1, 2^{m}; 3, 3^{m}, 4^{m}. XXV, 2, 1^{m}. 3^{a}. X, 3. 1^{m}. — Repugnat cuilibet speciei magnitudinis, non autem magnitudini in communi. 1^{a}. VII, 3, 2^{m}. — Infinitum duplex scilicet negative dictum, et privative. 3^{a}. X, 3, 1^{m}. — Duplex scilicet : secundum materiam, et secundum formam. 1. VII, 1, o. XXV, 2, 1^{m}. LXXXVI, 2, 1^{m}. 3^{a}. X, 3, 1^{m}. — Duplex scilicet : simpliciter, et secundum quid. 1^{a}. VII, 2, o. — Secundum quid duplex scilicet : in potentia ad infinitas formas, ut materia, vel non limitatum per materiam, ut intelligentia. 1^{a}. VII, 2, o. — Infinitum uno modo, potest esse finitum alio modo. 3^{a}. X, 2, 3^{m}. — Virtus infinita non potest esse in magnitudine. 1^{a}. XXV, 2, 3^{m}. CV, 2, 3^{m}. — Infinitum comprehenditur ab infinito, quia nihil ejus est extra cognoscentem, non autem attingendo fines ejus. 1^{a} XIV, 3, 1^{m}, 2^{m}; 12, 1^{m}, 2^{m}. — Nullus intellectus cognoscit infinitum in quantum hujusmodi, scilicet numerando partem post partem. 1^{a}. XIV, 12, 1^{m}. XCVI, 2, o. 3^{a}. X, 3, 1^{m}. — Intellectus noster dicitur intelligere infinita, in quantum intelligit universale continens infinita in potentia. 1^{a}. VII, 2, 2^{m}. XIV, 12, c. fin. LXXXVI 2, 3^{m}. 2-2^{æ}. XXX, 4, 2^{m}. 3^{a}. XX, 3, 2^{m} — Infinitum secundum materiam est ignotum, non autem infinitum secundum formam. 1^{a}. XII, 1, 2^{m}. LXXXVI, 2, 2^{m}, 3^{a}. X, 3, 1^{m}. — Materiale est imperfectum, sed formale est summe perfectum. 1^{a}. VII, 1, c, 1^{m}. XXV, 2, 1^{m}. — Infinito simpliciter quoad omnia nihil potest esse majus, sed infinito secundum aliquid determinatum est aliquid majus extra illum ordinem; non autem in illo ordine. 3^{a}. XX, 3, 3^{m}. — In entibus per accidens itur in infinitum, non autem in entibus per se. 1^{a}. XLVI, 2, 7^{m}. 1-2^{æ}. 1, 4, o.

INFIRMITAS. Infirmitas in malis voluntariis subest potestati hominis ; ideo non tollit nec minuit rationem culpæ. 1-2^{æ}. XII, 2, 3^{m}. — Infirmitas animæ ex qua dicitur aliquod peccatum, est passio ejus non moderata a ratione. 1-2^{æ}. LXXVII, 3, o. LXXXV, 3, 4^{m}. — Infirmitas alleviat peccatum, in quantum diminuit voluntarium. 1-2^{æ}. LXXIII, 6, c. LXXVII, 6, 7, o. LXXXVIII, 2, c. CV, 2, 1^{m}. 2-2^{æ} XIV, 3, c. CL, 4. 3^{m}. CLIV, 3, 1^{m}. — Peccatum ex infirmitate imputatur homini ad peccatum mortale in quantum fuit in potestate ejus reprimere passionem. 1-2^{æ}. LXXVII, 7. 8, o.

INGENITUM. Ingenitum sumitur tripliciter scilicet : negative extra genus, in genere Dei et in genere principii divini. 1^{a}. XXXIII, 4, o. — Ingenitum uno modo significat increatum, et sic secundum substantiam dicitur ; secundo id quod non est genitum, et sic dicitur relative. 1^{a}. XXXIII, 4. 3^{m}. — Ingenitum et innascibilitas nihil ponunt de intellectu eorum, sed aliquid præsupponunt. 1^{a}. XXXIII, 4. 1^{m}. — Pater in divinis potius dicitur ingenitus quam inspiratus triplici ratione. 1^{a}. XXXIII, 4, 5^{m}.

INGENIUM. Ingenii velocitas pertinet ad perfectionem hominis, quoad bene esse ejus. 1-2^{æ}. IV, 5, c; 1, o.

INGRATITUDO. Ingratitudo quælibet est peccatum, quia tollit debitum gratitudinis, quod est debitum honestatis. 2-2^{æ}. CVII, 1, o. — Pertinet ad primam et secundam speciem superbiæ. 2-2^{æ}. CLXII, 4, 3^{m}. — Est speciale peccatum, ratione contemptus beneficii ; sed est circumstantia respectu aliorum peccatorum. 2-2^{æ}. CVII, 2, o. 3^{a}. LXXXVIII, 4. o. — Est peccatum mortale et aliquando veniale. 2-2^{æ}. CVII, 3, o. — Proveniens ex peccato mortali habet perfectam rationem ingratitudinis, sed proveniens ex veniali imperfectam. 2-2^{æ}. CVII, 3, c, 1^{m}. — Oblivio beneficii ex natura excusat ab ingratitudine ; non autem oblivio ex negligentia, nec impotentia recompensandi beneficium. 2-2^{æ}. CVI, 4, 5^{m}. CVII, 1, 2^{m}. — Ingratitudo non est respectu adjuvantis peccare, quia non confert beneficium; ideo non debetur ei gratiarum actio. 2-2^{æ}. CVII, 1, 1^{m}. — Ingratus dicitur dupliciter scilicet : per solam omissionem actus gratitudinis et per actum contrarium gratitudini, 2-2^{æ}. CVII, 2, 3. c. — Gradus ingratitudinis triplex scilicet : non retribuere, dissimulare et pessimus ex negligentia oblivisci. 2-2^{æ}. CVII, 2, 3, c. — Ingratitudo contra Deum contingit dupliciter scilicet : agendo contra beneficium ejus per quodcunque peccatum mortale; et agendo contra formam ejus. 3^{a}. LXXXVIII, 2, o. — Ingratus meretur privari beneficio; tamen dans beneficium non debet ei subtrahere, ne fiat pejor. 2-2^{æ}. CVII, 4, o. CXXII, 5, 4^{m}. — Ingratitudo non incurritur per peccatum veniale, nec peccata dimissa redeunt. 3^{a}. LXXXVIII, 2, 2^{m}. — Peccata venialia redeunt per ingratitudinem, sicut et peccata mortalia, quia remissio utrorumque ascribitur beneficio Dei contempti per recidivum. 3^{a}. LXXXVIII, 2, 2^{m}. — Similiter est de peccato originali. 3^{a}. LXXXVIII, 2, 2^{m}. — Peccata dimissa redeunt per recidivum quantum ad effectum ; non autem quantum ad priorem maculam vel reatum. 3^{a}. LXXXVIII, 1, o ; 2, 3, c. — Per sequens peccatum non redit tantus reatus, quantus erat omnium peccatorum præteritorum, sed secundum quantitatem contemptus in ingrato. 3^{a}. LXXXVIII, 3, o. — Ingratitudo secundum quam peccata redire dicuntur, incurritur ex quolibet peccato, quia omne peccatum est contra Deum ; ideo talis ingratitudo non est speciale peccatum. 2-2^{æ}. CVII, 2, 1^{m}. 3^{a}. LXXXVIII, 4, o.

INHUMANITAS. Inhumanitas est idem quod obduratio contra misericordiam. 2-2^{æ}. CXVIII, 8. 3, fin. — Est filia avaritiæ, sicut et obduratio contra misericordiam. 2-2^{æ}. CXVIII, 8, c.

INIQUITAS. Iniquitas, proprie est in proximum ; sed peccatum est in seipsum ; improprie vero sunt idem. 1-2^{æ}. XXXIII, 1, 1^{m}. CX, 4, 4^{m}.

INJUSTITIA. Injustitia duplex scilicet : illegalis, opposita justitiæ legali; alia secundum inæqualitatem ad alterum. 2-2^{æ}. LVIII, 5, 3^{m}. LIX, 1, o. LXXIX, 2, 1^{m}. — Injustitia semper est ad alterum. 2-2^{æ}. LIX, 3, 2^{m}. — Faciens injustum ex electione est injustus; non autem si præter intentionem, scilicet per ignorantiam vel ex passione. 2-2^{æ}. LIX, 2, o ; 4, 1^{m}. — Injustitia est circa operationes exteriores. 2-2^{æ}. LX, 3, 3^{m}. — Excessus in pœnis, quoad illud quod exterius agitur, pertinet ad injustitiam, sed quoad austeritatem animi, qua prompte hoc fit, pertinet ad crudelitatem. 2-2^{æ}. CLIX, 1, 1^{m}. — Nullus volens patitur injustum formaliter, nec aliquis agit injustum formaliter nisi volens. 2-2^{æ}. LIX, 3, o. LVI, 4, c. — Aliquis potest facere injustum, nullo patiente injustum formaliter et e converso ; sed materialiter semper per se comitantur. 2-2^{æ}. LIX, 3, 3^{m}. — Facere injustum formaliter est peccatum mortale, nisi in minimis. 2-2^{æ}. LIX, 4, o. LXIX, 2, c. CX, 3, c. — Omne peccatum est injustitia. 1-2^{æ}. CXIII, 1, 1^{m} 2-2^{æ}. LIX, 1, 1^{m}.

INNASCIBILITAS. Innascibilitas est notio Patris et proprietas ejus; non autem est notio personalis. 1ª. XXXII, 3, c. XXXIII, 4, o.

INNOCENTIA. Innocentia et tempus amissum sunt irrecuperabilia. 3ª. LXXXIX, 3, c.—Innocentes mortui pro Christo in Bethlehem fuerunt martyres. 2-2æ. CXXIV, 1, 1m. 3ª. XXXVI, 2, 3m. — Usus rationis miraculose acceleratus est secundum aliquos in innocentibus. 2-2æ. CXXIV, 1, 1m. — Homines in statu innocentiæ fuissent inæquales sexu, ætate, justitia, scientia, robore, pulchritudine, complexione et quantitate; tamen sine defectu animæ et corporis. 1ª. XCII, 1, 2m. XCVI, 3, 4, c. — Tunc fuisset emissio superfluitatum, sed sine ulla indecentia. 1ª. XCVII, 3, 4m. — Tunc homines vixissent in communi possessionum. 1ª. XCVIII, 1, 3m. — Tunc homo fuisset sicut angelus per spiritualem mentem. 1ª. XCVIII, 2, 1m. — Continentia et pœnitentia non fuissent tunc, saltem secundum actus quos nunc habent. 1ª. XCV, 3, o. XCVIII, 2, 3m. — Nec matrimonium tunc fuisset in remedium, nec ut sacramentum, sed fuisset in officium naturæ. 3ª. LXI, 2, 3m. — Actus matrimonii tunc solvisset integritatem carnis, non autem mentis. 1-2æ. XXXIV, 1, 1m. —Tunc fuisset partus sine dolore. 2-2æ. CLXIV, 2, c, 1m. — Tunc sacramenta non fuissent necessaria, quia non accepissent homines cognitionem ex sensibilibus. 3ª. LXI, 2, o.

INNOVATIO. Innovatio mundi fiet in fine mundi, non quidem secundum substantiam, sed secundum qualitatem: nec fiet naturaliter, sed supernaturaliter. 1ª. LXVI, 3, o.

INOBEDIENTIA. Inobedientia duplex scilicet: generalis, id est quicunque recessus a præcepto, et specialis, id est comtemptus ejus. 2-2æ. CIV, 2, 1m. CV, 1, 1m; 2, 3m. — Omnis inobedientia formaliter, id ex est contemptu, est pecatum mortale. 2-2æ. LXIX, 1, c. CV, 1, o. — Non est peccatum in Spiritum sanctum, nisi sit ei annexa obstinatio. 2-2æ. CV, 2, 2m. — Est tanto gravior quanto præcipiens est major, et quanto præceptum est magis intentum. 2-2æ. CV, 2, o.

INQUISITIO. Sicut inquisitio pertinet ad rationem, ita et judicium pertinet ad intellectum. 2-2æ. LIX, 5, 3m. LIII, 4, c. — Inquirere de dictis, vel factis aliorum ad utilitatem sui vel aliorum est laudabile; si autem ad malum vel inutiliter, est vitiosum. 2-2æ. CLXVII, 2, c, 3m. — Debitor certæ personæ tenetur inquirere eam, ut prælatus subditum; non autem debitor incertæ personæ. 2-2æ. XXXIII, 2, 4m.

INSANIA. Insania duplex scilicet: excludens totaliter usum rationis, alia privans affectum humanum; prima opponitur prudentiæ; secunda vero mansuetudini et clementiæ. 2-2æ. CL, 4, 3. CLVII, 3m. 1, CLXXV, 2, 2m.

INSENSIBILITAS. Insensibilitas est vitium quo prætermittuntur necessaria vitæ contra rationem; ideo est peccatum. 2-2æ. CXLII, 1, o. — Insensibilitas non multum contingit; ideo ipsa et omnes species ejus oppositæ diversis speciebus temperantiæ sunt innominatæ, et contrariantur temperantiæ et intemperantiæ. 2-2æ. CL, 1, 1m.—Vitium contrarium luxuriæ continetur sub sensibilitate; et accidit hoc vitium in eo qui tantum detestatur mulierum usum, quod etiam uxori debitum non reddit. 2-2æ CLIII, 3, 3m.

INSIDIÆ. Insidiæ non proprie sunt fraudes, nec opponuntur justitiæ nec ordinatæ voluntati; ideo licet eis uti in bello justo, ut patet in libro *Stratagematum Francorum.* 2-2æ. XL, 3, o. LXXI, 3, 3m.

INSIPIENTIA. Insipientia est idem quod stultitia, et contrariatur sapientiæ. 2-2æ. XLVI, 1, 1m.

INSTABILITAS. Instabilitas est mutabilitas loci vel propositi. 2-2æ. XXXV, 4, 3m.

INSTANS. Nihil temporis est, nisi instans ejus. 1ª. XLVI, 3, 3m.— Instans in toto tempore, est idem subjecto differens ratione. 1ª. X, 4, 2m. —Inter quælibet duo instantia, qualitercunque signentur, semper est accipere tempus medium. 1ª. LIII, 3, c. LXIII, 6, 4m. 3ª. LXXV, 7, 1m. — Puncta in linea possunt accipi intrinseca et extrinseca; instans vero extrinsecum tantum. 3ª. LXXV 7. 1m. — Primum instans in quo res habet *esse*, datur; non autem ultimum. 1ª. LIII, 3, c. 1-2æ. CXIII, 7, 5m. 3ª. XXXIII, 1. 3m, LXXV, 7, 1m. — Omne agens potest operari in primo instanti in quo est, nisi sit imperfectum vel impeditum, vel actio ejus sit successiva. 1ª. XLII, 2, c. XLVI, 2, 1m. LXIII, 5, c. 1-2æ. CXIII, 3, 4m. 3ª. XXXIV, 2, 1m. — In eodem instanti est illuminatio aeris, visio coloris et discretio rei visæ; licet primum sit causa secundi, et secundum tertii. 1ª. LXIII, 5, c. — Operatio intellectus et voluntatis potest esse in instanti. 1ª. LXIII, 5, c. 1-2æ. CXIII, 7, o. 3ª. XXXIV, 2, o. — Omnis mutatio cujus subjectum nihil habet repugnans formæ introducendæ, est in instanti. 1-2æ. CXIII, 7, c, 3m. 3ª. LXXV, 7, c. — Omnis mutatio instantanea est terminus motus præcedentis. 1ª. LIII, 3, c. — Nullus motus localis, vel augmenti potest esse in instanti. 1ª, LXVII, 2, c. 3ª. XXXIII, 3, c. LVII, 3, 3m. — Mutatio tripliciter est in instanti scilicet: primo si forma sit indivisibilis, ut forma substantialis; secundo, si subjectum sit in ultima dispositione; tertio si agens sit infinitæ virtutis. 1-3æ. CXIII, 7, c, 3ª. LXXV, 7, c. — Instans nunquam intelligitur nisi ut fluens, nec ut fluens a priori, nisi motus præcedat; nec ut fluens in posterius, nisi motus sequatur. 1ª. XLVI, 1, 7m.

INSTRUCTIO. Instructio fidei duplex scilicet: catechumenorum circa baptismum, et populi Christiani circa Missam. 3.. LXXXIII, 4, 4m.

INSTRUMENTUM. Instrumentum duplex scilicet: conjunctum, et separatum quod non movetur nisi per conjunctum. 3ª. LXII, 5, o. — Duplex scilicet: animatum et inanimatum; in primo requiritur intentio ad effectum, non autem in secundo. 3ª. LXIV, 8, 1m. —Animatum indiget habitu ad operandum, non autem inanimatum. 1-2æ. LXVIII, 3, 2m. 3ª. VII, 1, 3m. — Quanto instrumentum est magis proportionatum fini, tanto melius est; non autem quanto majus est. 2-2æ. CLXXXVIII, 7, 1m. — Virtus dupliciter datur instrumento scilicet: inchoative, quando instituitur; et completive, quando movetur a principali agente. 3ª. LXII, 4. 3m. LXXII, 3, 2m. — Quando opus perficitur pluribus instrumentis, virtus instrumentalis non est complete in uno instrumento, sed incomplete in utroque. 3ª. LXII, 4, 4m. LXXXII, 1, 1m. — Virtus instrumentalis est incompleta et intentionalis. 3ª. LXII, 4, o. LXIII, 5, 1m. — Per se loquendo, non est proprie in genere, sed reducitur ad genus et ad speciem virtutis perfectæ. 3ª. LXII, 4. 2m. LXIII, 2, c. — Non est in subjecto secundum conditionem ejus, sicut formæ perfectæ; sed secundum conditionem agentis principalis. 3ª. LXIII, 5, 1m, 2m. — Virtus spiritualis non potest esse in corpore secundum *esse* completum, sed intentionaliter et instrumentaliter. 3ª. LXII, 4, 1m.

INTELLECTUALIS. Intellectualis substantia non potest uniri formaliter corpori, nisi corpori humano. 1ª. LI, 1, c.— Necesse est esse aliquas substantias intellectuales. 1ª. L, 1, c. — Omnis substantia intellectualis est incorporea. 1ª. L, 1, c. — Nullum intellectuale est materiale. 1ª. L, 2, c. — Substantiæ intellectuales sunt incorruptibiles. 1ª. XXXV, 6, c, fin. — Omnis substantia intellectualis est volens. 1ª. XIX, 1, o. LIX, 1, c, 1m. — Creatura intellectualis est perfectior universo intensive; non autem extensive, sed e converso. 1ª. XCIII, 2, 3m.

INTELLECTUS. 1º Intellectus dicitur, quasi *intus legens:* intellectus enim nomen sumitur ab intima penetratione veritatis: unde actu intelligere aliquid, est *actu cogitare*, secundum Augustinum. 2-2æ. VIII, 1, c. XLIX, 5, 3m. — Est potentia realiter distincta ab essentia animæ. 1ª. LXXIX, 1. o. — Est potentia passiva. 1ª. LXXIX, 2, o. — Intellectus passivus, secundum aliquos, est appetitus sensitivus; sed secundum alios, est potentia cogitativa. 1ª. LXXIX, 2, 2m. 1-2æ. LI, 3, c. — Intellectus dicitur dupliciter scilicet: anima intellectiva, sed denominative, quasi a principaliori sua virtute; et potentia intellectiva. 1ª. LXXIX, 1, 1m. — Duplex scilicet: intellectus possibilis, et intellectus passivus. 1-2æ. LI, 3, o. LXXI, 4, c. — Quadruplex scilicet: agens, possibilis, in habitu, et in actu sive adeptus. 1ª. LXXIX, 10, c. — Intellectus est in potentia ad formas uni-

versales, materia vero est in potentia ad formas individuales; ideo differunt realiter. 1^a. LXXV, 5, 1^m, 2^m. — Intellectus hominis multiplicatur secundum multitudinem corporum contra Averroem commentatorem. 1^a. LXXVI, 2, o. LXXIX, 5, o. CXVII, 1, c. CXVIII, 2, 2^m. 1-2^{æ}. L, 4, c. — Ens in communi est objectum intellectus. 1^a. V, 1, c. LXXIX, 7, c. LXXXII, 4, 1^m. LXXXVII, 3, 1^m. CV, 4, c. 1-2^{æ}. IX, 1, c. X, 1, 3^m. — Ratio et causa veritatis alicujus objecti primo apprehenditur a potentia intellectiva. 1-2^{æ}. I, 1, c. — Ens est primum cadens in intellectu. 1^a V, 2, c. XI, 2, 4^m. 1-2^{æ}. LV, 4, 1^m. XCIV, 2, c. — Primo intelligitur ens; secundo non ens: tertio divisio; quarto unum; quinto multitudo. 1. 1^a. XI, 2, 4^m. — Intellectus noster intelligit se et actum suum, et speciem intelligibilem reflexive, non autem primo. 1^a. XIV, 2, 3^m. LXXVI, 2, 4^m. LXXXV, 2, c. LXXXVII, 1, 3, o. — Se cognoscit, non per essentiam suam, sed per actum suum dupliciter scilicet : vel particulariter, vel universaliter. 1^a. LXXXVII, 1, o. LXXXVIII, 2, 3^m. LXXXIX, 2, c. XCIV, 1, c. — Intellectum duplex scilicet: primum, id est species intelligibilis, quæ est perfectio intellectus; et secundum, id est res cujus est species, sicut est duplex visum. 1^a. XIV, 5, 2^m 3^m. — Id quod primo intelligitur, est res cujus similitudo est species in intellectu, quæ non intelligitur primo sed reflexive. 1^a. LXXXV, 2, o. — Intellectus noster in hac vita non cognoscit substantias separatas a materia, quantum ad *quid sunt*, quia sunt ordine naturæ supra nos. 1^a. LXIV, 1, 1^m. LXXXIX, 2, 3^m. — Intelligit simplicia, et enuntiat per modum cujusdam compositionis; sed Deus e converso. 1^a. L, 2, c. 2-2^{æ}. I, 2, c. — Res materiales sunt in intellectu nostro simpliciores, quam in seipsis. 1^a. L, 2, c. — Singularitas repugnat intellectioni ratione materiæ, non autem secundum se; ideo individuum immateriale est intelligibile in actu. 1^a. LVI, 1, 2^m. LXXVI, 2, 3^m. LXXIX, 6, 2^m. LXXXVI, 1, c. 3^m. — Intellectus noster non cognoscit singularia. 1^a. XIV, 11, 1^m. — Non intelligit individuum materiale primo, sed reflexive. 1^a. XIV, 11, 1^m. L, 2, c. fin. LVI, 1, 2^m. LVII, 2, 1^m. LXXXVI, 1, o. 3, 4, c. LXXXIX, 4, c, 1^m. 2-2^{æ} XLVII, 5, 1^m. — Qui est semper in actu, non intelligit privationem primo, sed per habitum. 1^a. XIV, 10, 1^m — Nullus intellectus potest intelligere plura ut plura, sed ut uniuntur. 1^a. XII, 10, o. XIV, 7, c, 3^m. XXII, 3, 3^m. LVIII, 2, o. LXXXV, 4, o; 5, 1^m. 1-2^{æ}. XII, 3, 3^m. LIV, 1, 3^m. CXIII, 7, 2^m. 2-2^{æ}. VIII, 1, 3^m. — Intellectus noster potest intelligere infinita in potentia, et successive; non autem infinita in actu nec in habitu distincte. 1^a. LXXXVI, 2, o. LXXXVII, 3, 2^m. — Subjectum et prædicatum, ut partes unius propositionis, simul una intellectione intelliguntur; non autem absolute. 1^a. LVIIII, 2, c. 1-2^{æ}. CXIII, 7, 2^m. — Eodem actu intelligitur conclusio et principium, ut est ratio conclusionis ; non autem absolute. 1-2^{æ}. VIII, 3, c. XII, 4. c. — Eodem actu simul intelligitur res cum sua perfectione. 1^a. LXXXVII, 3, c, 2^m. — Eadem intellectione intelligitur objectum et intellectio ejus, ut ratio ; non autem ut objectum. 1^a. XXVIII, 4. 2^m. LXXXVII, 3, 2^m.

2° Actio intellectus est vita, id est operatio viventis, non autem *esse* ejus. 1^a. LIV, 1, 2^m. — Intelligere comparatur ad intellectum, sicut *esse* ad essentiam. 1^a. LIV, 1, 3, c. — Est quoddam pati. 1^a. LXXIX, 2. c. — Actio intellectus cujuscunque creati dependet a Deo quoad duo : primo in quantum habet ab eo perfectionem, qua agit, id est lumen; secundo in quantum movetur ab eo. 1-2^{æ}. CIX, 1, c. — Intellectus movet se. 1-2^{æ}. IX, 3, c. — Quicunque intelligit, ex hoc procedit aliquid ab eo, scilicet verbum cordis. 1^a. XXVII, 1, c. — Operatio intellectus duplex scilicet : simplex apprehensio et compositio, et divisio. 1^a. LXXXV, 2, 3^m. 2-2^{æ}. LXXXIII, 1, 3^m. — Compositio intellectus duplex scilicet : universalis cum particulari, et accidentis cum subjecto ; et semper est eorumdem, sicut compositio realis est diversorum. 1^a. LXXXV, 5, 3^m. — Solus intellectus hominis intelligit cum discursu, et componendo et dividendo necessario. 1^a. LVIII, 4, 5, o. LXXXV, 5, o. — Operatio intellectus quintuplex scilicet : intelligentia, id est simplex intuitus ; intentio, id est ordinatio ad aliud, excogitatio, sapere, et dispositio verbi. 1^a. LXXIX, 10, 3^m. — Actus intellectus duplex scilicet : actus rectus, et actus reflexus. 1^a. XXVII, 5, 2^m. LXXXVII, 3, 2^m. — Intellectus habet duos actus scilicet : *percipere*, et *judicare*. 2-2^{æ}. XLV, 2, 3^m. — Perfectum judicium intellectus in nobis non potest haberi, nisi per resolutionem ad sensibilia, quæ sunt prima principia nostræ cognitionis. 2-2^{æ}. CLXXIII, 3, c. — Tempus miscetur secundæ operationi intellectus nostri dupliciter scilicet : ex parte sua, et ex parte intellectorum quæ sunt in tempore ; sed intellectioni Dei, primo modo tantum. 1-2^{æ}. CXIII, 7, 5^m. — Intellectus est supra tempus corporalium, non autem spiritualium. 1^a. LXXXV, 4. 1^m. — Principium operationis intellectus duplex scilicet : intellectus, et species intelligibilis, et utrumque potest esse immediate a Deo. 1^a. CV, 3. c. — In omni operatione, qua intellectus noster abstrahit a phantasmatibus, necesse est quod abstrahatur a sensibus. 2-2^{æ}. CLXXV, 4, c. — Unus intellectus potest melius aliorem aliquam intelligere dupliciter scilicet : ratione fortioris intellectus, et ratione meliorum sensuum; non autem ex parte objecti. 1^a. XII, 6, o. LXXXV, 7, o. — Intellectus intelligit aliquando rem aliter quam sit. 1^a. LXXXV, 3, 1^m. — Intelligere rem aliter quam sit, contingit dupliciter scilicet : ex parte objecti et ex parte intellectus. 1^a. XII, 6, 1^m, 2^m. XIII, 12, 3^m. LXXXV, 1, 1^m. — Non posse intelligi sine alio, contingit dupliciter scilicet : vel alio non intellecto, vel non existente. $1^{æ}$. XVI, 3, 3^m. LXXXV, 1, 1^m. — Intelligibile est in intellectu tripliciter scilicet: actu, habitu, et ut relatum ad alium. 1^a. CVIII, 1, c. — Nihil potest intelligi, nisi secundum quod est ens actu. 1^a. XII, 1, c. — Solus intellectus cognoscit quidditates rerum. 1^a. LVII, 1, 1^m. 1-2^{æ}. XXXI. 5, c. 2-2^{æ}. VIII, 1, c. — Res intellecta est in intellectu, per speciem ejus ; non autem secundum propriam naturam. ^{a} [illegible], 2, 4^m. XIV, 5, 4^m 4. LVII, 1, 2^m. LXXVI, 2, 4^m. LXXX[illegible] 2, 1^m. — Unumquodque est intelligibile in actu, secundum quod ejus similitudo est in intellectu. 1^a. LVIII, 2, c. — Intellectum est perfectio intellectus per speciem intelligibilem in intellectu. 1^a, LVII, 1, 1^m. — Intellectus in actu, et intellectum sunt idem. 1^a, XIV, 2, c. LV, 1, 2^m. LXXXV, 2, 1^m. LXXXII, 1, 3^m. — Ab aliquo inferiori, verbi gratia, per lapidis formam non perficitur intellectus nisi sit aliqua participatio superioris luminis, scilicet intellectuale lumen, vel aliquid hujusmodi supra humanum intellectum. 1-2^{æ}. III, 6, o. — Ad hoc quod aliquid sit intellectum in actu, requiritur abstractio a materia, et a conditionibus materiæ. 1^a. L, 2, c. LV, 1, 2^m. LXXIX, 3, c. LXXXVII, 1, 3^m.

3° Species intelligibilis intellectus nostri est similitudo, quoad naturam speciei tantum ; ideo per eam cognosci possunt infinita, sed indistincte. 1^a. XIV, 12, c, fin. LXXVI, 2, 4^m. LXXXV, 1, 3^m. LXXXVI, 1, c. — Species sensibilis in sensu est similitudo unius tantum individui ; ideo per eam tantum unum individuum cognosci potest. 1^a. XIV, 12, c. fin. — Intelligere consequitur speciem intelligibilem, sicut *esse*, formam. 1^a. XIV, 4, c. — Intellectus noster non potest intelligere nisi per aliquam speciem informetur. 1^a. XIV, 2, 3^m. — Species intelligibilis comparatur ad intellectum, sicut actus ad potentiam et ut forma ejus. 1^a. LV. 1, c. — Ex intellectu et specie intelligibili fit unum subjecto, non autem essentialiter. 1^a. XIV, 2, c. LV, 1. 2^m. LXXXV, 2, 2^m. — In uno intellectua diversis phantasmatibus ejusdem speciei non abstrahitur, nisi una species intelligibilis. 1^a. LXXVI, 2, c. fin. — Species intelligibilis est a phantasmate, secundum suum *esse materiale* ; sed ab intellectu agente, secundum *esse formale*, id est ut est intelligibilis in actu. 1^a. LXXXIV, 6, c. LXXXV. 1, 3^m. — Intelligere universalia est intelligere naturam generis vel speciei, sine individuis, per speciem intelligibilem abstractam a materia, per intellectum agentem. 1^a. XLIV, 3, 3^m. LXXXV. 1, 1^m. — Intellectus noster intelligit se, sicut et alia, id est per species aliorum. 1^a. XIV, 2, 3^m. LXXXVII, 1, o. LXXXVIII, 2, 3^m. LXXXIX,

2, c. — Intellectus possibilis conservat species, contra Avicennam. 1a. LXXIX, 6, c. LXXXIV, 4, c. 1-2æ, LXVII, 2, c. — Plures species possunt simul esse in intellectu. 1a. XII, 1, o, c. LVIII, 2, 2m. LXXXV, 4, c, 2m. — In intellectu resultant diversæ species, secundum diversam dispositionem phantasmatum, sicut ex diversa ordinatione earumdem litterarum resultant diversi intellectus 2-2æ. CLXXIII, 2, c. — Species est in intellectu et in sensu tripliciter scilicet : in potentia tantum, in actu secundum complexionem ultimam, et medio modo, scilicet in habitu. 1a. LXXIX, 6, 3m. — Species primo est in sensu, secundo in imaginatione, tertio in intellectu possibili, per lumen intellectus agentis. 1a. LV, 2. 2m, 2-2æ. CLXXIII, 2, c. — Species sunt in imaginatione, secundum quod imprimuntur a sensu, vel secundum quod transmutantur ex mutatione corporis, vel secundum quod ex imperio intellectus ordinantur phantasmata ad aliquid significandum. 2-2æ. CLXXIII, 2, c. — Sensus et intellectus differunt realiter, per universale et particulare, et similiter appetitus sensitivus et intellectivus, id est voluntas. 1a. L, 1, c. LXXX, 2, 2m. LXXXIV, 6, c. CXV, 4, c. — Intellectus judicans de agendis et appetendis dicitur *sensus*, quia relatus est ad particulare. 1a. LIV, 5, 1m. 2-2æ. XVI, 2, c. XLVIII, c. XLIX, 2, 3m. — Est similis sensui in hoc quod requirit proportionem objecti ; dissimilis autem quia non corrumpitur ab objecto excedente, sicut sensus. 1a. LXXXVIII, 1, 3m. — Indiget sensu sicut extremo ad quod fit resolutio ; non autem quia actus intellectus fiat per organum. 1a. L, 1. CXV, 4, c. — Licet operatio intellectus oriatur a sensu, tamen in re apprehensa per sensum intellectus multa cognoscit, quæ sensus percipere non potest, et similiter æstimativa. 1a. LXXVIII, 4, 4m. — Abstrahit ab omni differentia temporis, sicut ab aliis conditionibus materialibus, quas sensus concernit. 1a. CVII, 4, c. — Cujuslibet potentiæ sensitivæ objectum est forma, prout est in materia corporali. 1a. LXXXV, 1, c ; 3, 4m. 1-2æ. V, 1, 1m. pr. 2-2æ. LVIII, 5, 2m. — Potentiæ sensitivæ inferiores præparant intellectui possibili proprium objectum ; ideo ex bona dispositione earum, ad quam etiam cooperatur bona dispositio corporis, redditur homo habilis ad intelligendum. 1-2æ. L, 4, 3m. — Judicium intellectus impeditur per ligamentum sensus. 1a. LXXXIV, 8, o, c. XCIV, 4, 4m. CI, 2, c. 1-2æ. XXXIII, 3, 3m. XLVIII, 3, c. LIII, 1, 3m. 2-2æ. CLIV, 5, c. CLXXII, 1, o. — Sensibilia sunt causa secundaria cognitionis intellectivæ ; sed causa principalis est intellectus agens. 1a, L, 3, 3m. LXXXIV, 6, c, 3m. — Sensus cognoscit tantum particularia corporalia ; sed intellectus cognoscit etiam universalia et incorruptibilia. 1a. LXXXIV, 1, c. — Nulla forma substantialis est per se, sed solo intellectu comprehensibilis. 1a. LVII, 1, 2m. LXVII, 5, c. LXXV, 6, c. fin.

4° Voluntas et intellectus sunt potentiæ naturales, et consequuntur naturam animæ de necessitate. 1-2æ. CX, 4, 4m. 3a. XVIII, 1, c, 3m, 4m. — Sunt in eadem essentia animæ subjective. 1a. LXXXVII, 4, 1m. 1-2æ. XXXIII, 3, 2m. — In omni creatura differunt realiter intellectus, voluntas et essentia. 1a. LIX, 2, c. — Voluntas non potest esse in carentibus intellectu. 1-2æ. 1, 2, 3m. VI, 3, 1m. — Objectum intellectus, scilicet ratio boni, est simplicius, absolutius, altius et nobilius objecto voluntatis, scilicet bono. 1a. LXXXII, 3, c, 1m; 4, 1m. — Nobilitas operationis intellectus attenditur secundum mensuram intellectus ; voluntatis autem, secundum objectum. 2-2æ. XXIII, 6, 1m. — Intellectus inter omnes potentias est altior, et voluntati propinquior. 1-2æ LXXXIII, 3, 1m. — Est superior voluntate, quoad rationem ordinis : sed quoad imperium est e converso. 1-2æ. XIII, 1, c. — Voluntas respectu eorum quæ sunt supra animam, est nobilior intellectu; sed respectu inferiorum est e converso. 1a. LXXXII, 3, c, 3m. CVIII, 6, 3m. 1-2æ. LXVI, 6, 1m. 2-2æ. XXIII, 6, 1m. — Idem secundum rem est objectum intellectus, in quantum est verum, et voluntatis in quantum est bonum. 1a. LIX, 2, 2m. LXXIX, 11, 2m. LXXX, 1, 2m. LXXXVII, 4, 2m. — Anima non potest esse sine intellectu et voluntate. 1-2æ. CX, 4, 4m. — Intellectus tendit ad res, ut sunt in eo ; sed voluntas, ut sunt in seipsis. 1a. XIX, 3, 6m; 6, o, 2m. LXXXII, 3, c. 1-2æ. LXVI, 6, 1m. LXXXVI, 1, 2m. 2-2æ XXIII, 6, 1m. — Omne amatum est in voluntate sicut terminus motus est in principio motivo; non autem est in ea secundum similitudinem suæ speciei, sicut est in intellectu. 1a. XXVII, 4, c. — Objectum intellectus est primum in genere causæ formalis ; sed objectum voluntatis est primum in genere causæ finalis. 1-2æ. IX, 1, c. — Intellectus est simpliciter prior voluntate, sicut motivum mobili, et activum passivo. 1a. LXXXII, 3, 2m. 1-2æ. XIII, 1, c, . — Prior est voluntate, in via receptionis ; sed e converso in movendo et agendo. 1-2æ. LXXXIII, 3, 3m. — Regit voluntatem, non inclinando, sed ostendendo et ordinando. 1-2æ. XVII, 5, o. — Non movet corpus, nisi per appetitum, cujus motio præsupponit operationem intellectus. 1a. LXXVI, 1, c. 1m. — Intellectus movet voluntatem per modum finis ; sed voluntas movet imperando intellectui et cæteris potentiis animæ. 1a. LXXXII, 4, o. CVII, 1, c. 1-2æ. IX, 1, o; 2, 3m; 3, c. XI, 1, 2m. XII, 1, c. XVI, 1, c. XVII, 1, o. XVIII, 7, c. XIX, 3, 3m. LVI, 3, c. LVIII, 1, c, 3m. LXXIV, 5, 2m. 2-2æ. LVIII, 8, 1m. LXXXII, 1, 1m. CLXXX, 1, c, 3m. 3a. LXXXV, 4, 4m. — Sicut intellectus ex necessitate inhæret primis principiis, ita et voluntas fini. 1a. LXXXII, 1, 2, c. — Finem prius apprehendit intellectus quam voluntas; tamen motus ad finem incipit in voluntate. 1-2æ. III, 4, 3m, 4m. 2-2æ. IV, 7, c. — Intellectus est primum motivum omnium potentiarum animæ, quoad determinationem actus; voluntas vero, quoad exercitium actus. 1-2æ XVII, 1, c. — Ab intellectu procedit aliquid dupliciter scilicet : aliquid per modum operati, et aliquid per modum operationis ; a voluntate autem, secundo modo tantum. 1a. XXVII, 4, c. — Intellectus necessario intelligit aliquid, non ex imperio voluntatis. 1a. LXXXII, 4, 3m. — Intelligit actum voluntatis. 1a. LXXXVII, 4, o. 1-2æ. XVII, 1, c. — Actus intellectus et voluntatis supra se invicem reflectuntur. 1-2æ. XVII, 1, c ; 3, 3m. 2-2æ. CIX, 2, 1m. — Necesse est esse intellectum agentem. 1a. LIV, 4, o. LXXIX, 3, o. — Si intellectus agens non esset aliquid animæ, sed esset quædam substantia separata, unus esset intellectus agens omnium hominum ; et hoc intelligunt qui ponunt unitatem intellectus agentis. 1a. LXXIX, 5, c. — Si intellectus agens sit aliquid animæ, ut quædam virtus ipsius, necesse est dicere, quod sint plures intellectus agentes, secundum pluralitatem animarum, quæ multiplicantur secundum multiplicationem hominum. 1a. LXXIX, 5, c. fin. — Intellectus agens est actus intelligibilium, quæ abstrahuntur a phantasmatibus. 1a. LXXXVII, 1, c, 2m. — Est sua actio, non quidem per essentiam, sed concomitanter. 1a. LIV, 1, 1m. — Nullo modo est patiens, nec est subjectum habitus. 1a. L, 5, 2m. LIV, 1, c. — Intellectus in actu semper intelligit, quantum est de se, id est ex parte intellectus agentis. 1a. LXXIX, 4, 2m.

5° Intellectus possibilis non unitur homini per speciem intelligibilem, contra Averroem. 1a. LXXVI, 1, c. LXXXVIII, 1, c, fin. — Est ens actu in genere entis ; sed est pura potentia, in genere intelligibilium. 1a, LXXXVII, 1, c. 2m. 1-2æ. L, 4, 2m; 5, c. — Potentia ad *esse* intelligibile convenit intellectui possibili. 1-2æ. L, 4, 2m; 5, c. — Intellectus possibilis est in potentia naturaliter ad omnia et sola, quæ possunt manifestari per lumen intellectus agentis, scilicet ad omnes species rerum sensibilium, 1a. LXXXVIII, 1, c. fin. 1-2æ. L. 5, c. — Intellectus agens et intellectus possibilis sunt potentiæ animæ, et non substantiæ separatæ a corpore, secundum *esse*. 1a. LXXIX, 4, 5, o. LXXXVIII. 1, o. — Fundantur in eadem essentia animæ. 1a. LXXIX, 4, 4m. LXXXVII, 4, 1m. — Differunt realiter. 1a. LIV, 1, 1m. LXXIX, 7, 10, c. — Intellectus practicus, et intellectus speculativus sunt realiter eadem potentia ; sed differunt ratione. 1a. XIV, 16, c. LXXIX, 11, o. — Practicus est motivus voluntatis, non quasi exsequens motum, sed quasi dirigens ad motum. 1a. LXXIX, 11, 1m. — Practicum dicitur ab opere exteriori, speculativum autem ab opere interiori. 1-2æ. I, 6, 1m, 2m. III, 5, 2m. XIII, 4, 2m. LVII,

1, 1m. — Intellectus speculativus ordinatur ad actum proprium ut ad finem, non autem ad actum extrinsecum sicut intellectus practicus. 2-2æ. CLXXIX, 2, c. — Finis intellectus practici et vitæ activæ est exterior operatio; speculativi vero et vitæ contemplativæ est cognitio veritatis. 1a. XIV, 16, c. LXXIX, 11, o. 1-2æ. III, 5, 2m. LXIX, 3, 2m. 2-2æ. CLXXIX, 1. 2, c. CLXXX, 1, c, 1m ; 2, c. CLXXXI. 1, 4, c. — Res ordinatur ad intellectum praticum, ut mensuratum ad mensuram ; ad speculativum autem e converso. 1-2æ. LXIV, 3, c. — Verum intellectus speculativi accipitur per conformitatem ejus ad rem ; practici vero per conformitatem ejus ad appetitum rectum. 1-2æ. LVII, 5, 3m. — Intellectus ut dicit lumen supernaturale ad cognitionem, est unum de septem donis Spiritus sancti. 2-2æ. VIII, 1, o. XLIX. 2, 2m. — Donum potius nominatur *intellectus*, quam *voluntas*, quia intellectus dicit excellentiam, non autem voluntas. 2-2æ. VIII, 2, 3m. — Ratio non dicitur donum, sicut intellectus, quia ratio procedit ex lumine naturali ; non autem intellectus, sicut nec donum. 2-2æ. VIII, 1, 2m. — Donum intellectus est quædam acuta perspectio divinorum. 2-2æ. XLIX, 2, 2m. — Est ad capiendum divina, quorum judicium est doni sapientiæ, sicut doni scientiæ, respectu creaturarum ; et consilium est respectu singularium operum. 2-2æ. VIII, 6, o. — Est principaliter habitus speculativus et secundario practicus. 2-2æ. VIII, 3, o ; 6, c, 3m. — Ita se habet ad nota nobis supernaturaliter, sicut lumen naturale ad prima principia. 2-2æ. VIII, 1, 2m. — Fides potest esse simul cum dono intellectus, respectu eorum quæ secundario sunt fidei ; non autem respectu principalium, nisi imperfecte. 2-2æ. VIII, 2, o. — Fides et donum intellectus sunt circa prima principia cognitionis supernaturalis et gratuitæ ; primum assentiendo ; secundum penetrando vel capiendo. 2-2æ. VIII, 6, c, 2m. — Tota certitudo intellectus, ut est donum, procedit a certitudine fidei, quæ est principium ejus ; sed, ut virtus, rationis lumini naturali innititur. 2-2æ. IV, 8, c, 3m. — Per donum intellectus homo habet rectam æstimationem de ultimo fine, quod convenit omni, et soli habenti gratiam gratum facientem. 2-2æ. VIII, 5, c. — Donum intellectus non est, nisi in existente in gratia. 2-2æ. VIII, 5, o. — Est semper in omni existente in gratia, nec unquam se subtrahit in necessariis ad salutem ; in non necessariis autem interdum, ut materia superbiæ subtrahatur. 2-2æ. VIII, 4, 3m.

INTELLIGENTIA. Intelligentia proprie significat actum intellectus, et aliquando significat substantias separatas, scilicet angelos. 1a. LXXIX, 10, o.

INTELLIGIBILE. Intelligibile est in intellectu tripliciter scilicet : habitualiter, in actu conceptum vel consideratum, et ut ad aliud ordinatum. 1a. CVII, 1, c, 2m. — Forma in materia non est intelligibilis, nisi in potentia. 1a. LXXIX, 3, o.

INTEMPERANTIA. Intemperantia est maxime vituperabilis. 2-2æ. CXLII, 4, o. CXLIII, c. CXLIV, 1, 2m CLI, 4 2m, 3m. — Maximum remedium contra intemperantiam est non immorari circa singularium considerationem. 2-2æ. CXLII, 3, c. 3m.

INTENDERE. Intenduntur et remittuntur formæ quæ possunt recipere *magis* et *minus*, secundum diversam dispositionem subjecti. 3a. LXXXVIII, 2, c.

INTENTIO. Intentio naturæ est ad speciem, non autem ad individuum, nec ad genus. 1a. LXXXV, 3, 1m, 4m. XCVIIII, 1. c. — Intentio mentis proprie est actus voluntatis, secundum quod in ea est vis intellectus ordinantis. 1-2æ. XII, 1, o. 2-2æ. CLXXX, 1, c. — Intentio dicitur *oculus*, quia præsupponit cognitionem intellectus. 1-2æ. XII, 1, 1m. — Dicitur *lumen*, quia nota est intendenti. 1-2æ. XII, 1, 2m. — Dicitur *clamor* ad Deum, quia Deus novit eam, vel quia dirigitur ad Deum. 1-2æ. XII, 2, 1m. — Idem est motus quo voluntas vult ea quæ sunt ad finem, et quo intendit finem ut ratio eorum ; non autem absolute. 1-2æ. VIII, 3, o. XII, 4, o. — Intentio est tantum finis ; non tamen semper est ultimi finis. 1-2æ. XII, 2, o. 2-2æ. CLXXX, 1, c. — Potest esse simul ad multa non ordinata ad invicem. 1-2æ. XII, 3, o. — Contingit quod intentio sit bona, et voluntas mala ; non autem e converso. 1-2æ. XIX, 7, 2m, 4m ; 8, 3m. — Actus est bonus vel malus, sicut voluntas eligens est bona vel mala, et est malus si voluntas intendit mala ; sed ad hoc quod voluntas sit bona requiritur quod sit boni, et sub ratione, boni. 1-2æ. XIX, 7, c. 3m ; 8, 9, o. — Intentio dupliciter potest se habere ad actum qui dicitur voluntas scilicet : antecedenter seu causaliter, et concomitanter. 1-2æ. XIX, 7, o ; 9, c. — Virtus primæ intentionis, quæ est respectu ultimi finis, manet in quolibet appetitu cujuscunque rei, etiamsi de ultimo fine actu non cogitetur, sicut non oportet, quod qui vadit per viam, in quolibet passu cogitet de via 1-2æ. I, 6, 2m. III, 3, 3m. 2-2æ. LXIV. 7, c. 3a. LXIV, 8, 1m. — Quantitas intentionis et voluntatis duplex scilicet : ex parte objecti, et ex intensione actus. 1-2æ. XIX, 8, o. — Nullum malum potest per se intendi. 1a. XIX, 9, c. XLVIII, 1, 2m, 4m. LXXII, 1, c. LXXVIII, 1, 2m. — Peccatum recipit speciem ex intentione peccantis. 1-2æ. LXXII, 1, 8, c. 3a. LXXXVIII, 4, 1m. — Intentio secundum *esse* quod significat veritatem propositionis, formaliter est in anima ; sed est in re fundamentaliter. 1a. III, 4, 2. — Nullum intentionale denominat suum subjectum, nec causa, effectum naturalem. 1a. LXVII, 3, c.

INTERPRETATIO. In manifestis non est interpretatio ; sed bene vero in dubiis, in quibus non licet, absque determinatione principis a verbis legis recedere. 2-2æ. CXX, 1, 3m. — In jndicio personarum, in melius fieri debet ; in pejus, in dando remedia ; sed in definiendo sive determinando, secundum quod unumquodque est. 2-2æ. LX, 4, c, 3m. — Interpretatio sermonum ad prophetiæ donum reducitur, et est dignior dono linguarum, cui tamen postponitur. 2-2æ. CLXXVI, 2, 4m ; 4, c. fin.

INTIMIDITAS. Intimiditas est peccatum quia csusatur ex defectu amoris, vel rationis, vel ex superbia. 2-2æ. CXXVI, 1, o.

INTUITUS. Intuitus præsens Dei fertur ab æterno in totum tempus, et in omnia quæ sunt in quocumque tempore, sicut etiam in subjecta sibi præsentialiter. 1a. XIV, 9, c ; 13, c. fin. 2-2æ. XCV, 1, c.

INVESTIRI. Investiri dicitur canonicus per librum ; abbas per baculum ; episcopus per annulum. 3a. LXIII, 1, c.

INVIDIA. Invidia est tristitia de bono alterius, in quantum æstimatur diminuere gloriam propriam. 2-2æ. XXXVI, 1, o ; 3, 4, c. — Præcipue est de bonis, in quibus est gloria et honor. 2-2æ. XXXVI, 1, c. — Invidia quælibet est peccatum : non autem omnis zelus, qui proprie est tristitia de eo quod deest nobis, non aliis. 2-2æ. XXXVI, 2, o. CLVIII, 1, c. — Secundum genus suum est peccatum mortale, tamen primi motus sunt peccata venialia, et sunt etiam in viris perfectis. 2-2æ. XXXVI, 3, o. — Est vitium capitale, cujus sunt quinquæ filiæ scilicet ; odium, susurratio, detractio, exultatio in adversis et afflictio in prosperis. 2-2æ. XXXIV, 6, o. XXXVI, 4, o. — Invidia ad proximum est mater odii. primo ad proximum, et consequenter ad Deum. 2-2æ. XXXIV, 6, 2m. — Non est inter multum inæquales ; sed ad illos tantum, quibus potest quis se æquare, vel præferre. 2-2æ. XXXVI, 1, 2m, 3m. — Amatores honoris et pusillanimes, sunt maxime invidi. 2-2æ. XXXVI, 1, 3m. — Senes invident junioribus, et qui multa expendunt ad consequendum aliquid, iis qui parum expendunt. 2-2æ. XXXVI, 1, 4m. — Invidia ut plurimum nascitur ex superbia. 2-2æ. XXXVI, 4, 1m. — Memoria bonorum ut sunt habita, causat delectationem ; ut amissa, tristitiam ; ut habita ab aliis, invidiam. 2-2æ. XXXVI, 1, 3m. — Contrariatur duabus virtutibus misericordiæ et nemesi. 2-2æ. XXXVI, 3, 3m.

INVOLUNTARIUM. Facta per metum sunt voluntaria simpliciter, et involuntaria secundum *quid*. 1-2æ. VI, 6, o ; 7, 1m, 2m. XXXIX, 1, c. LXXII, 6, c. LXXXVII, 8, c. fin. 2-2æ. CVIII, 4, 4m. CXXV, 4, c. CXLII, 3, c. — Concupiscentia nullo modo causat involuntarium. 1-2æ. VI, 7, o. 2-2æ. CXLII, 3, c. — Violentia causat involuntarium in cognoscentibus, in aliis autem causat innaturale, quia opponitur di-

recte voluntario et naturali. 1-2^{ae}. VI, 4, c; 5, o; 6, 1^{m}. LXXIII, 6, c. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 6, 1^{m}.

IRA. 1° Tripliciter dicitur ira : scilicet *habitus* vel actus vitii oppositi mansuetudini, secundo, *voluntas vindictæ*, tertio, *passio*. 2-2^{ae}. CLVIII, 8, c. — Ira duplex scilicet, per zelum, id est secundum rationem, et ira per vitium, id est contra rationem. 2-2^{ae}. CLVIII, 1, 2, o. 3^{a}. XV, 9, c. — Est inordinata dupliciter scilicet : ratione appetibilis et ratione modi. 2-2^{ae}. CLVIII, 2, 3, 4, c. — Gradus iræ triplex scilicet : in corde, ore et opere. 1-2^{ae}. XLVI, 8, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLVIII, 5, 5^{m}; 7, c. — Est *passio* quodammodo composita ex passionibus contrariis. 1-2^{ae}. XLVI, 2, c. fin. — Continet multas passiones non sicut genus continet species, nec sicut causa suos effectus; sed sicut effectus, suas causas. 1-2^{ae}. XLVI, 1, 1, 3^{m}. — Secundum rationem rectam est passio laudabilis; quæ autem est contra rationem in plus vel minus est peccatum. 2-2^{ae}. CLVIII, 1, 2, 8, o. 3^{a}. XV, 9, o. — Habitus virtutis tenens medium in ira est innominatus; ideo dicitur *mansuetudo*, quæ significat diminutionem iræ. 2-2^{ae}. CXLVII, 2, 2^{m}. — Ira semper est alieno modo cum ratione. 1-2^{ae}. XLVI, 4, 5, o. 2-2^{ae}. LIII, 6, 1^{m}. — Aliqualiter audit rationem, sicut nuntiantem quod injuriatum est ; non autem perfecte, quia non observat regulas ejus in vindicando. 1-2^{ae}. XLVI, 4, 3^{m}; 5, 1^{m}; 6, c. 2-2^{ae}. LIII, 6, 1^{m}. LXXII, 4, 2^{m}. — Componitur ex tristitia et desiderio, non sicut ex partibus, sed sicut ex causis. 1-2^{ae}. XLVI, 3, 3^{m}. 3^{a}. XIX, 9, c. — *Materiale* in ira est accensio sanguinis circa cor, vel aliquid hujusmodi; *formale* vero est ex parte appetitus vindictæ. 1^{a}. XXI, 2^{m}. 1-2^{ae}. XXII, 3, 3^{m}. XLVIII, 2, c; 3, c, 1^{m}. — Quoad suum *formale*, habet principium a ratione, sed quoad suum *materiale*, impedit judicium rationis. 1-2^{ae}. XLVIII, 3, 1^{m}, 3^{m}; 4, c. — Est janua omnium vitiorum per accidens, scilicet impediendo rationem ; sed per se, respectu aliquorum vitiorum. 2-2^{ae}. CLVIII, 6, 3^{m}. — Ira contra rationem ex parte objecti semper est peccatum mortale, nisi desit consensus, vel nisi de re parva ; non autem ratione modi, nisi sit contra charitatem. 1-2^{ae}. LXXXVIII, 5, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLVIII, 3, o. — Est vitium capitale, non autem odium. 2-2^{ae}. XXXIV, 5, o. CLVIII, 6, o. — Species iræ sunt tres scilicet : fel, id est acuta, mania, id est manens, et furor. 1-2^{ae}. XLVI, 8, o. 2-2^{ae}. CLVIII, 5, o. — Filiæ iræ sunt sex scilicet : rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio, et blasphemia. 2-2^{ae}. XXXVII, 2, 1^{m}. XLI, 2, o. CLVIII, 7, o. — Est subjective, in irascibili. 1-2^{ae}. XLVI, 3, o. 2-2^{ae}. CLXII, 3, c. — Defectus iræ in voluntate, vel in appetitu sensitivo contra rationem, semper est peccatum. 2-2^{ae}. CLVIII, 8, c. — Bruta habent iram, ex instinctu naturali, non autem ex ratione eorum. 1-2^{ae}. XLVI, 4, 2^{m}; 7, 1^{m}. — Multum ebrii non irascuntur, quia nihil habent de judicio rationis ; sed parum ebrii multum irascuntur, quia habent judicium rationis, sed impeditum. 1-2^{ae}. XLVI, 4, 3^{m}. — Ira per zelum non impediens, nec præveniens judicium rationis, fuit in Christo ; non autem ira per vitium. 3^{a}. XV, 9, o. — Ut dicit actum voluntatis ad vindictam, est in Deo ; non autem ut passio. 1^{a}. III, 2, 2^{m}. XIX, 11, c. XX, 1, 2^{m}. LIX, 4, 1^{m}. 1-2^{ae}. XLVII, 1, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLXI, 3, c.

2° Causatur ira ex re inconvenienti, præsenti vel præterita, vel ex apprehensione inconvenientis habiti ; ideo causatur ex dolore et tristitia. 1-2^{ae}. XXIII, 3, 4, c. XXV, 1, 3, c. XLVIII, 4, 2, c. — Omnis ira est propter aliquid contra se factum. 1-2^{ae}. XLVII, 1, o. — Ira magis sequitur complexionem corporis, quam concupiscentia propter velocitatem choleræ ad iram ; ideo promptius insurgit ira quam concupiscentia. 2-2^{ae}. CLVI, 4, c. — Ira causatur ex accidenti extrinseco, scilicet ex læsione ; sed concupiscentia delectabilium causatur ex causa naturali. 2-2^{ae}. CXLI, 7, 2^{m}. — Causa iræ duplex scilicet : ratione motivi, ut excellentia, vel ratione dispositionis ut defectus, sicut ægritudo. 1-2^{ae}. XLVII, 3, o. — Ira causatur ex invidia, et consequitur etiam audaciam, et est effectus ejus. 1-2^{ae}. XXV, 3, c ; 4, 2^{m}, 3^{m}. — Tristitia illata causat iram. 1-2^{ae}. XLVI, 1, c. XLVII, 3, o. LVIII, 1, c ; 2, c. 3^{a}. XV, 9, c. — Sola parvipensio causat iram ; et omne provocans iram est aliquid sub ratione injusti. 1-2^{ae}. XLVII, 2, o ; 3, 4, c. — Tacens provocat ad iram contumeliantem, quia videtur eum parvipendere. 1-2^{ae}. XLVII, 1, 4^{m}. LXXII, 3, 3^{m}. — Oblivio, exsultatio in adversis, denuntiatio tristium impediens voluntatem, et quælibet alia causant iram, ratione parvipensionis tantum. 1-2^{ae}. XLVII, 2, 3^{m}. — Ludus, risus, festum, prosperitas, consummatio operum ; delectatio non turpis, et spes causant iram, ratione parvipensionis ; sed impediunt eam, in quantum impediunt tristitiam. 1-2^{ae}. XLVII, 3, 3^{m}. — Defectus injuriantis duplex scilicet ; augens indignam parvipensionem, ut ignobilitas, insipientia et servitus ; et defectus diminuens eam, ut pœnitentia confessio mali, humiliatio, postulatio veniæ, et hujusmodi ; primi augent iram, secundi vero diminuunt eam. 1-2^{ae}. XLVII, 4, o. — Ira debilitatur ex diuturnitate, sicut et causa ejus, scilicet memoria injuriæ, quæ etiam videtur minor, quando est tantum in memoria. 1-2^{ae}. XLVIII, 2, 2^{m}. — Ira non est ad personam multum excellentem, quæ læsit ; sed tantum tristitia, quia ira præsupponit tristitiam, desiderium, spem, et audaciam puniendi. 1-2^{ae}. XXV, 3, c. fin. XLV, 4, 3^{m}. XLIV, 1, c. — Nullus proprie irascitur sibi, sed metaphorice ; sicut nec justum, nec injustum sibi facit, nisi metaphorice. 1-2^{ae}. XLVI, 7, 2^{m}. — Ira est magis ad amicos injuriantes, quam ad alios, quia indignior videtur eorum despectio. 1-2^{ae}. XLVII, 4, 3^{m}. — Est tantum ad eos, ad quos est justitia et injustitias 1-2^{ae}. XLVI, 7, o. — Homo irascitur inanimatis et brutis ex imaginatione nuntiante læsionem, non autem ex ratione. 1-2^{ae}. XLVI, 7, 1^{m}. — Cessat ad graviter læsos, quia malum eorum sufficit. 1-2^{ae}. XLVI, 6, 1^{m}. XLVII, 4, 2^{m}. — Cessat ad mortuos, quia non possunt dolere, quod tamen appetit iratus, et vindicta jam facta videtur. 1-2^{ae}. XLVI, 7, 1^{m}. XLVII, 4, 2^{m}.

3° Ira maxime facit perturbationem corporalem circa cor ita ut etiam ad exteriora membra derivetur. 1-2^{ae}. XLVIII, 3, c. 2-2^{ae}. XLVI, 3, 3^{m}. — Signa et effectus iræ sunt quinque scilicet : palpitatio cordis, tremor corporis, inflatio faciei, exasperatio oculorum, et clamor irrationabilis. 1-2^{ae}. XLVIII, 2, 4, c. 2-2^{ae}. CLVIII, 4, c. fin. — Causat fervorem sanguinis, quia fit insequendo, quod convenit calori ; non autem retrahendo, quod convenit frigori. 1-2^{ae}. XLVIII, 2, o. — Fervor amoris est dulcis et lenis ; iræ vero fervor est amarus, et ex felle ; ideo primus assimilatur calori aeris et sanguinis, secundus autem assimilatur igni et choleræ. 1-2^{ae}. XLVI, 5, c. XLVIII, 2, 1^{m}. — Ex ira audacia augetur, et similiter delectatio est effectus iræ, ut est in spe vindictæ ; sed delectatio de vindicta præsenti aufert totaliter iram 1-2^{ae}. XLIV, 1, 1^{m}. XLV, 4, 3^{m}. fin. XLVIII, 1, o. — Inter cæteras passiones, magis impedit usum et judicium rationis. 1-2^{ae}. XLVIII, 3, o ; 4, c. 2-2^{ae}. XLI, 2, 3^{m}, CLVII, 4, c. — Dupliciter causat taciturnitatem, scilicet ex parte rationis et ex parte perturbationis ejus. 1-2^{ae}. XLVIII, 4, c. — Ex ira causatur odium propter læsionem, et ex invidia propter excellentiam. 2-2^{ae}. XXXIV, 6, 3^{m}. — Diminuitur per sequentem iram, præcipue si sequens ira sit major. 1-2^{ae}. XLVIII, 2, 1^{m}. — Ira et invidia causant inconstantiam, pertrahendo rationem ad aliud ; sed luxuria, totaliter exstinguendo lumen rationis. 1-2^{ae}. LXXVII, 7, c. 2-2^{ae}. LIII, 6, 1^{m}. — Est levior quam invidia, ratione appetibilis ; et hæc quam odium, sed e converso, ratione modi. 1-2^{ae}. XLVI, 6, o. 2-2^{ae}. CLVIII, 4, o. — Semper respicit duo objecta scilicet : vindictam et nocentem ; sed amor, et odium, unum objectum tantum quandoque. 1-2^{ae}. XLVI, 2, 3, c. — Ira respicit vindictam sub ratione boni, et nocentem secundum rationem mali. 1-2^{ae}. XLVI, 2, 3, 6, c. — Ira appetit malum alicujus, sub ratione justæ vindictæ. 1-2^{ae}. XLVI. 6, o; 7, c. XLVII, 11, 2, c. 2-2^{ae}. XXXIV, 6, 3^{m}. XLIII, 2, c. CLIII, 4, c. — Ira appetit nocere, propter læsionem tantum cum mensura, et ut sciatur. 1-2^{ae}. XLVI, 6, o. 2-2^{ae}. XLII, 2, c. 4^{m}. LXXII, 4, 3^{m}. LXXIII, 3, 3^{m}. — Odium prius et directius causatur ex tristitia et acedia, quam ex ira. 2-2^{ae}. XXXIV, 6, 3^{m}. CLIX, 7, 1^{m}. — Ira crescit in odium non eadem numero per inveterationem, sed quia causat odium per diuturnitatem. 1-2^{ae}. XLVI, 3, 2^{m}, 2-2^{ae}. XXXIV, 6, 3^{m}. — Ira est ad singulare, odium autem ad universale. 1^{a}. LXXX, 2, 2^{m}. 1-2^{ae}. XXIX, 6, o. XLVI, 7, 3^{m}. — Odium est insanabilius, et permanentius quam ira. 1-2^{ae}. XLVI, 1, 6, 3^{m}; 7, 3^{m}. — Odium magis agit sine misericordia, quam ira, quantum ad rem desideratam; sed e converso quantum ad intensionem desiderii. 1-2^{ae}. XLVI, 6, 1^{m}. — Respicit bonum justitiæ; concupiscentia vero bonum delectabile, vel utile. 2-2^{ae}. CLVIII, 4, c. — Ira operatur cum tristitia, concupiscentia vero delectabiliter; sed ira est minus pœnitibilis, quia plus habet de ratione. 2-2^{ae}. CLVI, 4, c. — Ira est cum ratione denuntiante injuriam, non autem præcipiente vindictam; sed concupiscentia neutraliter. 1-2^{ae}. XLVI, 4, o. 2-2^{ae}. CLVI, 4, c, 2^{m}. — Dificilius est resistere iræ, et pugnare contra iram ad horam propter impetum ejus, quam contra delectationem et concupiscentiam; sed e converso propter majorem continuitatem. 2-2^{ae}. CLVI, 4, 1^{m}. CLXII, 6, 1^{m}. — Ira causatur ex contrariis passionibus, scilicet a spe et tristitia; ideo includit in se contrarietatem. 1-2^{ae}. XLVI, 1, 2^{m}. — Nulla passio est contraria iræ. 1-2^{ae}. XXIII, 3, o; 4, c. fin. XLVI, 1, 2^{m}. — Iræ contrariatur aliquod vitium, scilicet inordinata remissio iræ; sed non apparet, quia est innominata. 2-2^{ae}. CLVIII, 8, o. — Mitescere est privative vel negative oppositum iræ; non autem contrarie. 1-2^{ae}. XXIII, 3, c. — Non opponitur mansuetudini, nisi secundum quod est inordinata. 2-2^{ae}. CLVII, 1, 3^{m}. 3^{a}. XIII, 9, 2^{m}. — Mansuetudo magis opponitur iræ, quam defectui ejus; ideo vitium oppositum mansuetudini nominatur ira, ad quam refrenandam principaliter mansuetudo ordinatur. 2-2^{ae}. CLVII, 2, 2^{m}.

IRACUNDIA. Iracundia est excessus iræ; ideo est vitium oppositum mansuetudini. 2-2^{ae}. CLVII, 1, 5^{m}. — Iracundus non est cui inest passio iræ, sed qui passibilis est de facili ab ea. 1^{a}. LXIII, 4, 2^{m}.

IRASCIBILIS. Irascibilis dupliciter sumitur: scilicet proprie, id est appetitus sensitivus, et improprie, id est, voluntas. 1^{a}. LXXXII, 5, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXII, 3, c. 3^{m}. — Irascibilis potius denominatur ab ira, quam ab aliis passionibus, quia est notior, scilicet quia est effectus et terminus earum. 1-2^{ae}. XXV, 3, 1^{m}. XLVI, 1, 2^{m}. — Actus irascibilis in tantum est naturalis homini, in quantum est secundum rationem; sed in quantum est præter ordinem rationis, est contra naturam hominis. 2-2^{ae}. CLVIII, 2, 4^{m}.

IRIS. Iris quandoque significat serenitatem in quantum causa ejus est serenitatis causa. 2-2^{ae}. XCV, 5, c.

IRONIA. Ironia est vitium, quo quis asserit minora de se, quam credit; ideo semper est peccatum, tamen levius ut plurimum quam jactantia. 2-2^{ae}. CX, 2, c. CXIII, o. — Ironia et jactantia circa idem, scilicet circa conditionem personæ, mentiuntur verbis, vel quibuscumque signis. 2-2^{ae}. CXIII, 2, c.

IRREGULARITAS. Irregularitas non incurritur propter peccatum tantum, sed principaliter propter ineptitudinem personæ ad Eucharistiam ministrandam. 1-2^{ae}. XX, 5, 4^{m}. 2-2^{ae}. LXIV, 7, 3^{m}. CVIII, 4, 2^{m}.

IRRELIGIOSITAS. Irreligiositas habet manifestam contrarietatem ad religionem, per contemptum et irreverentiam Dei, vel rei sacræ. 2-2^{ae}. XCII et XCVII, princ. CXXII, 3, c. — Opponitur veræ religioni per defectum, sicut superstitio per excessum, et prohibetur secundo præcepto Decalogi. 2-2^{ae}. CXXII, 3, 4, c. — Species irreligiositatis sunt quatuor scilicet: tentatio Dei, perjurium, sacrilegium et simonia. 1-2^{ae}. XCVII et XCIX, princ. CLIV, 10, 1^{m}. c. — Superstitio impedit religionem quantum ad hoc, ne suscipiatur Deus ad colendum; sed irreligiositas, ne Deus, postquam susceptus est honoretur. 2-2^{ae}. CXXII, 3, 4, c.

ISAAC. Isaac significavit Christum, in quantum oblatus est in sacrificium; ideo non oportet quod significet eum ut offerens, licet obtulerit, sicut et alii justi secundum congruitatem sui temporis, secundum Gregorium. 2-2^{ae}. LXXXV, 1, 2^{m}.

J

JACOB. Emens primogenita non peccavit Jacob, quia erant sua; sed Esau vendens ea per simoniam peccavit. 2-2^{ae}. C, 4, 3^{m}. — Non est mentitus dicens se esse Esau, si quidem vel mystice, vel propter mysterium locutus est. 2-2^{ae} CX, 3, 3^{m}. — Non vidit Deum per essentiam proprie, sed imaginarie tantum, scilicet per visionem corporalem, vel species interius vel exterius apparentes. 1^{a}. XII, 11. 1^{m}. 2-2^{ae}. CLXXX, 5, 1^{m}. — Vovit habere Dominum in Deum, in quantum voluntarie vovit; vel vovit secundum specialem modum; vel dicitur votum large, id est recognitio obligationis et non causa ejus. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 2, 1^{m}. — Vovit dare decimas, non quidem ministris, sed ad cultum Dei, ut in sacrificiis. 2-2^{ae}. LXXXVII, 1, 3^{m}. — Post contemplationem claudicavit uno pede, quia necesse est quod, debilitato amore sæculi, convalescat aliquis ad amorem Dei, secundum Gregorium. 2-2^{ae}. CLXXX, 7, 4^{m}. — Accedens ad ancillas uxorum suarum, non peccavit quia erant uxores. 2-2^{ae}. CLIV, 2, 3^{m}.

JACOBUS. Ex instinctu vel revelatione Dei, Jacobus per dæmones fecit Hermogenem ad se adduci. 2-2^{ae}. XC, 1, c; 2, c. fin.

JACTANTIA. Jactantia est per quam quis se extollit primo supra id quod in se est, secundario autem supra, id quod de eo alii opinantur. 2-2^{ae}. CX, 2, c. CXII. 1, c. — Est species mendacii quoad actum exteriorem, et species superbiæ, quoad interiorem arrogantiam. 2-2^{ae}. CXXXII. 5, 1^{m}, CLXII 4, 2^{m}. — Est tripliciter peccatum mortale scilicet: quando est contra gloriam Dei, vel honorem proximi, vel et inani gloria vel superbia, vel cupiditate mortalibus. 2-2^{ae}. CXII, 2, o. — Est ex superbia tanquam ex causa motiva, et aliquando ex vanitate; ex inani gloria autem ut ex fine, 2-2^{ae}. CXII, 1, 2^{m}. CXXXII, 5, 1^{m}. CLXII, 4, 2^{m}. — Opulentia seu divitiæ causant jactantiam et superbiam dupliciter scilicet: occasionaliter et per modum finis. 2-2^{ae}. CXII, 1, 3^{m}. — Jactantia proprie veritati opponitur secundum speciem actus, non autem secundario. 2-2^{ae}. CXII, 1, o.

JEJUNIUM. 1° Duplex est jejunium scilicet: spirituale, id est a peccatis; et corporale, id est ab escis. 2-2^{ae}. CXLVII. 2, 1^{m}. — Jejunium a cibis duplex, scilicet naturæ et Ecclesiæ. 2-2^{ae}. CXLVII, 1, 3^{m}; 3, c; 6, 2^{m}. 3^{a}. LXXX, 8, 4^{m}. — Jejunium spirituale duplex scilicet: luctus, id est cum amaritudine peccatorum et præsentis vitæ, et jejunium exultationis. 2-2^{ae}. CXLVII. 4, 5^{m}. — Jejunium est actus virtutis, scilicet abstinentiæ et temperantiæ elicitive, et aliarum virtutum imperative. 2-2^{ae}. III, 1, c. LXXXVIII, 6, c. CXLVI, princ. CXLVII, 1, 2, o. — Jejunium Ecclesiæ est parcimonia victus abstinentiaque ciborum, secundum Isidorum. 1-2^{ae}. CXLVI, 2, 1^{m}. — Nimis jejunans vel nimis vigilans peccat; sicut etiam peccaret vir, qui nimia abstentia se impotentem redderet ad debitum uxori reddendum, et servus in obsequiis, quæ domino debet impendere. 1^{a}. XCVII, 3, 3^{m}. 2-2^{ae}. X, 12, 5^{m}. LXXXVIII, 2, 3^{m}. CXXV, 1, 2^{m}. CXLVII, 1, 2^{m}. CLXXXVIII, 6, 3^{m}. 3^{a}. XL, 2, 1^{m}. Jejunium pulchre commendatur per multos ejus effectus. 2-2^{ae}. XLVII, 1, c, 1^{m}. 3^{a}. XL, 2, 3^{m}. — Non est contra libertatem fidelium, sed contra servitutem peccati. 2-2^{ae}. CXLVII, 3, 3^{m}. — Principaliter sumitur propter tria scilicet: propter comprimendas concupiscentias carnis, propter elevationem mentis et propter satisfactionem. 2-2^{ae}. CXLVII, 1, 3, 5, c. — Est satisfactorium. 2-2^{ae}. CXLVII, 1, 3, 5, 7, c. — Christus jejunavit, non ex necessitate, sed ut doceret quam bonum est jejunium, quia scutum est contra diabolum. 2-2^{ae}. CXLVII, 5, 1^{m}. 3^{a}. XL, 2, 3^{m}. XLI, 3, c. — Jejunavit post baptismum, quia baptizatos oportet intendere jejunio et non lasciviæ. 2-2^{ae}. CXLII, 5, 1^{m}. 3^{a}. XL, 2, 3^{m}. XLI, 3, o. — Non jejunavit plus quam Moyses et Elias, ut crederetur verus homo. 3^{a}. XL, 2, 3^{m}. XLI, 3, c. — Jejunium ante Pascha fit quadraginta diebus sicut a Christo, Moyse et Elia, quadruplici ratione. 2-2^{æ}. CXLVII, 5, 1^{m}. 3^{a}. XL, 2, 3^{m}. — Jejunium Quadragesimæ arctius observatur quam alio tempore, quia per istud imitamur Christum. 2-2^{æ}. CXLVII, 8, 3^{m}. — Judæi jejunabant mense quarto, quinto, septimo et decimo, propter aliquas tribulationes tunc habitas. 2-2^{æ}. CXLVII, 5, 2^{m}. — Jejunabant usque ad vesperam, id est usque ad noctem. 2-2^{æ}. CXLVII, 7, 1^{m}.

2° Jejunium non est absolute, sed ex præcepto Ecclesiæ necessarium. 2-2^{æ}. CXLVII, 3, 1^{m}. 3^{a}. XL, 2, 1^{m}. — Jejunium est de præcepto legis naturæ, secundum quod est necessarium ad salutem; sed determinatio temporis ejus et modi est de præcepto Ecclesiæ. 2-2^{æ}. CXLVII, 3, o. — Omnes tenentur ad jejunia Ecclesiæ, nisi sint legitime impediti. 2-2^{æ}. CXLVII 4, o; 7, 3^{m}. — Justi tenentur ad jejunia Ecclesiæ et alia præcepta ejus, sicut et alii. 2-2^{æ}. CXLVII, 4, 5. — Pueri non tenentur ad jejunia Ecclesiæ, quandiu sunt in statu augmenti; tamen quandoque in magna tribulatione jubentur pueri et bruta jejunare. 2-2^{æ}. CXLVII, 4, 2^{m}. — Itinerantes et operarii debent jejunare, diminuendo laborem, nisi sit necessitas. 2-2^{æ}. CXLVII, 4, 3^{m}. — Pauperes habentes simul sufficiens prandium tenentur jejunare; non autem si paulatim. 2-2^{æ}. CXLVII, 4, 4^{m}. — Transgrediens præceptum de jejunio ex contemptu vel impediendo finem, peccat mortaliter; non autem si ex causa rationabili. 2-2^{æ}. CXLVII, 3, 2^{m}. — Jejunia Quatuor Temporum sunt quasi primitiæ et expiatio totius anni. 2-2^{æ}. CXLVII, 5, c. — Jejunium exultationis non est in præcepto Ecclesiæ; jejunium autem afflictionis et luctus non decet tempore lætitiæ, scilicet tempore paschali vel in Dominicis. 2-2^{æ}. CXLVII, 5, 3^{m} — De se nullo tempore est prohibitum; tamen jejunans in Dominica contra consuetudinem Ecclesiæ vel ex superstitione, ut necessarium, sicut Manichæi, peccat. 2-2^{æ}. CXLVII, 5, 3^{m}. — Fit in vigiliis Sanctorum causa præparationis ad devotionem, et causa significationis quod Sancti per afflictiones pervenerint ad gloriam. 2-2^{æ}. CXLVII, 5, c. — Conveniens hora prandii tempore jejunii est hora nona; sed hora sexta alio tempore. 2-2^{æ}. CXLVII, 7, o. — Hora prandii in jejunio determinatur secundum grossam æstimationem, licet sit modicum ante, vel post nonam. 2-2^{æ}. CXLVII. 4, 2^{m}. — Talis taxatio temporis non multum potest alicui nocere, cujuscumque conditionis existat 2-2^{æ}. CLVII, 7, 3^{m}. — Pluries comedens in una die per modum cibi solvit jejunium; non autem si fiat per modum medicinæ. 2-2^{æ}. CXLVII, 6, o. — Comestio carnium solvit jejunium; non autem esus piscium, vel leguminum, nec potus vini. 2-2^{æ}. CXLVII. 8, o. — Ova et lacticinia respirantium sunt interdicta in jejunio Quadragesimæ; non autem in aliis, nisi secundum consuetudinem patriæ. 2-2^{æ}. CXLVII, 8, c. 3^{m}. — Electuaria vel aliæ medicinæ solvunt jejunium naturæ; non autem jejunium Ecclesiæ, nisi fiat in fraudem. 2-2^{æ}. CXLVII, 6, 3^{m}. — Potus quicumque, etiam aquæ, solvit jejunium naturæ; non autem jejunium Ecclesiæ, nisi fiat in fraudem. 2-2^{æ}. CXLVII, 6, 2^{m}. 3^{a}. LXXX, 8, 4^{m}.

JEPHTE. Jephte peccavit vovendo et reddendo; sed ponitur in catalogo Sanctorum, propter fidem et devotionem et victoriam; et probabile est, quod pœnituit, licet aliquod bonum figuraret. 2-2^{æ}. LXXVIII, 2, 2^{m}.

JEREMIAS. Jeremias verbis et mysteriis passionem Christi apertissime prænuntiavit. et eam suis passionibus expressissime præfiguravit. 3^{a}. XXVII, 6, c, 2^{m}. — Jeremias et Moyses considerantes insufficientiam propriam, recusabant non pertinaciter officium quo digni erant ex gratia Dei. 2-2^{æ}. CXXXIII, 1, 4^{m}.

JERUSALEM. Jerusalem est in medio terræ habitabilis. 3^{a}. XLVI, 10, 1^{m}.

JERUTHEUS. Jerutheus doctus est, non solum dicens sed et patiens divina, secundum Dionysium. 1^{a}. I, 6, 3^{m}, fin. 2-2^{æ}. XLV, 2, c. — Aliquis experitur in seipso gustum divinæ dulcedinis et complacentiam divinæ bonitatis, sicut de Jerutheo dicit Dionysius, quod didicit divina ex compassione ad ipsa. 2-2^{æ}. XCVII, 2, 2^{m}.

JESUS. Jesus significat naturam humanam; sed Christus significat naturam divinam et humanam. 3^{a}. XVI, 5, c. XVII, 1, o. — Hoc nomen Jesus convenienter impositum est Christo in sua circumcisione. 3^{a}. XXXVII, 2, o. — Est novum et proprium, in quantum significat spiritualem et universalem salutem; non autem ut particularem et temporalem. 3^{a}. XXXVII, 2, 2^{m}. — Multa alia nomina Christi significant idem quod Jesus, id est salutem. 3^{a}. LXXVII, 2, 1^{m}.

JOANNES. 1° Joannes Baptista fuit terminus veteris legis et initium novæ, scilicet Evangelii. 3^{a}. XXXVIII, 1, 2^{m}. — Pertinet ad novum testamentum. 2-2^{æ}. CLXXIV, 4, 3^{m}. 3^{a}. XXXVIII, 1, 2^{m}. — Tota vita ejus fuit præparatoria ad Christum. 3^{a}. XXXVIII, 2, 2^{m}; 3, c. — Secundum quosdam exultatio ejus in utero matris non fuit ab eo per liberum arbitrium, sed a Deo; ideo miraculosa fuit; secundum autem alios, et melius, ab eo fuit, quia ad illud momentum ei datus fuit rationis usus, qui postea fuit ei subtractus. 2-2^{æ}. CXXIV, 1, 1^{m}. 3^{a}. XXVII, 6, c.

2° Joannes Evangelista prædiligebatur a Christo propter suam integritatem, virginitatem et evangelicæ doctrinæ prærogativam. 3^{a}. XLV, 3, 4^{m}. — Eum volentem nubere Christus revocavit a nuptiis, sed Petrum, non separavit a matrimonio. 2-2^{æ}. CLXXXVL, 4, 1^{m}. — Joannes prædiligebatur a Christo propter quatuor scilicet: propter sapientiam, puritatem, fervorem et teneram ætatem. 1^{a}. XX, 4, 3^{m}.

3° Joannes Damascenus Theodorici et Nestorii errorem sequitur, scilicet quod *Spiritus Sanctus non procedit a Filio*, quia fuit tempore quo incepit illud schisma Græcorum. 1^{a}. XXXVI, 2, 3^{m}.

JOSAPHAT. Peccavit Josaphat non ex malitia, sed ex infirmitate humanæ affectionis. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 10, 2^{m}.

JOSEPH. Semper fuit virgo Joseph, vir Mariæ. 3^{a}. XXVIII, 3, 3^{m}; 4, c, 3^{m}. — Timens cohabitare tantæ sanctitati, Joseph propter reverentiam voluit dimittere Mariam. 3^{a}. XXVIII, 3, 2^{m}.

JUCUNDITAS. Jucunditas dicitur a spiritualibus signis vel effectibus lætitiæ, cum intentione gaudii, scilicet in dictis vel factis. 1-2^{æ}. XXXI, 3, 3^{m}.

JUDA. In canonica Judæ apostoli Epistola ponitur nomen archangeli. 1^{a}. CVIII, 5, c.

JUDÆI. Terras Judæorum colere Christianos Ecclesia permittit, si illud fieri possit absque eorum salutis periculo; non vero si sit periculum. 2-2^{æ}. X, 10, 3^{m}. — Totus cultus Judæorum, secundum Augustinum, erat propheticus et figurativus. 1-2^{æ}. C, 12, c. CIV, 2, 2^{m}. CXIV, 10, 2^{m}. 2-2^{æ}. LXXXVII, 1, c. XCVI, 3, 3^{m}. 3^{a}. LXVI, 2, 2^{m}. — Tribus sacerdotalis et regia Judæorum erant præclariores; ideo sæpe conjunctæ sunt per matrimonium. 3^{a}. XXXI, 2, 2^{m}. — Judæi excusantur a furto Ægyptiaco; et hoc non est nisi quia præcepto superioris domini res non suæ, factæ sunt suæ. 1-2^{æ}. XCIV, 5, 2^{m}. C, 8, 3^{m}. 2-2^{æ}. LXVI, 5, 1^{m}. CIV, 4, 2^{m}. — Judæis permissum est accipere usuras ab extraneis tantum quorum bona debebantur Judæis, vel propter avaritiam, ne acciperent eas a fratribus. 1-2^{æ}. CV, 3, 3^{m}. 2-2^{æ}. LXXVIII, 1, 2^{m}. — Communis status Judæorum semper erat in prosperitate, quandiu servabant legem; et cum peccabant, erant in tribulationibus. 1-2^{æ}. XCIX, 6, 3^{m}. — Deus exaltavit Judæos tempore gratiæ quintupliciter. 2-2^{æ}. X, 8, c. XIV, 1, c. — Principes Judæorum cognoverunt Christum esse Messiam, qui promissus est in lege; non autem cognoverunt divinitatem ejus, nisi per conjecturas, quod etiam obscurabatur per invidiam, et cupiditatem gloriæ propriæ. 3^{a}. XLVII, 5, o, 6, c. — Judæi non intelligunt præcepta Decalogi. 1-2^{æ}. CII, 6, 7^{m}. CVII, 2, c, 2^{m}, 4^{m}; 3, 2^{m}. CVIII, 2, 4^{m}; 3, 1^{m}, 2^{m}. 4^{m}. — Secta Judæorum duplex scilicet: Pharisæorum et Sadducæorum negantium resurrectionem et angelos. 1^{a}. L, 1, c. — Judæi proni sunt ad idololatriam. 1-2^{æ}. C, 7, 4^{m}. 2-2^{æ}. X, 9, 1^{m}. — Sunt crudeles, et ad avaritiam proni. 1-2^{æ}. CV, 2, 2^{m}. — Dixerunt primo quidem blasphemiam in Filium homi-

nis, postmodum autem in Spiritum sanctum. 1-2^{æ}. XIV, 1, c. — Cum ipsi Judæi sint servi Ecclesiæ, potest Ecclesia disponere de rebus eorum, sicut etiam principes sæculares. 2-2^{æ}, X, 10, c. — Judæi propter culpam suam sunt servi in perpetuum; ideo domini possent tollere res eorum, servato eis victu, nisi leges hoc prohiberent. 2-2^{æ}. X, 10, c; 11, c; 12, 3^{m}, 3^{a}. LXVIII, 10, 2^{m}. — Sunt compellendi a fidelibus, si adsit facultas, ut fidem non impediant, vel blasphemiis, vel malis persuasionibus, vel etiam apertis persecutionibus. 2-2^{æ}. X, 8, c; 9, 2^{m}. XI, 1, c.

JUDAS. In Juda Scariothe speravit Christus, id est confidebat quadrupliciter scilicet; secundum apparentiam, effectum, debitum et in membris Christi. 2-2^{æ}. XVII, 4, o; 5, c. XXV, 1, 3^{m}.

JUDEX. Judex contra leges divinas vel humanas nullas probationes admittere debet. 2-2^{æ}. LXVII, 2, c. — Judex in peccato mortali existens, sed cujus peccatum non est publicum, vel qui non judicat sive ex malitia, sive cum proposito peccandi, non peccat juste pœnas ex officio infligens; sed e contra, si ex malitia vel cum proposito perseverandi in peccato judicet, etsi illius peccatum sit publicum, nisi imminuat necessitas et habeat confitendi propositum. 2-2^{æ}. XXXIII, 5, o. LXIV, 2, 3. o. CVIII, 1, 3, o. — Perpendens accusatorem falso accusasse, non quidem malitiose, sed temere, non imponat ei pœnam talionis. 2-2^{æ}. LXVIII, 3, 1^{m}; 4, 1^{m}. — Neminem debet condemnare, nisi accusatum. 2-2^{æ}. LXVII, 3, o. — Debet esse facilior ad absolvendum, quam ad condemnandum, nisi in causis favorabilibus, ut libertati. 2-2^{æ}. LXX, 2, 2^{m}. — Bonus judex est diminutivus pœnarum, quæ suo arbitrio relinquuntur, non autem pœnarum quæ determinantur a lege divina, vel humana. 2-2^{æ}. LXVII. 4, 1^{m}. — Nullus judex potest remittere pœnam pro alterius injuria, nisi læsus velit, nec pœnam pro injuria communitatis, nisi supremus judex, si expediat. 2-2^{æ}. LXVII, 4, o. 3^{a}. XLVI, 2, 3^{m}. — Nullus est judex sui, sed potest se committere judicio aliorum. 2-2^{æ}. LXIV. 5, 2^{m}. — Naturalis tamen inclinatio inest judici, et cuilibet homini, ad repellendum nociva dupliciter. 2-2^{æ}. CVIII, 2, c.

JUDICIUM. 1° Secundum propriam nominis impositionem, judicium significat rectam justorum determinationem, et per extensionem, omnem rectam determinationem speculativam vel practicam. 1-2^{æ}. XCIII, 2, 3^{m}. 2-2^{æ}. LX, 1, 1^{m}. — Est actus judicis in quantum judex, id est in quantum est jus dicens; ideo est actus justitiæ, id est executio justitiæ. 2-2^{æ}. LX, 1, o. LXIII, 4, c. — Quoad rem judicatam se habet communiter ad commutativam et distributivam justitiam; sed quoad formam judicii, in quantum etiam in commutativa judex accepit ab uno et dat alteri, pertinet ad distributivam tantum. 2-2^{æ}. LXIII, 4, 1^{m}. — Ordinare et judicare sunt actus sapientiæ. 1^{a}, I, 6, c. — In omni judicio ultima sententia pertinet ad supremum judicatorium. 1-2^{æ}. LXXIV, 7, c. — Ad omne judicium requiruntur duo scilicet: virtus proferens, et dispositio ejus. 2-2^{æ}. LX, 1, 1^{m}. — Unumquodque judicatur magis secundum *formale* in eo et per se, quam secundum *materiale*, et per accidens. 2-2^{æ}. CX, 1, 1^{m}. CXVII, 6, c. CXVIII, 6, c. fin. — Quidam sunt bene inquirentes, propter bonam imaginativam, qui non sunt bene judicantes, propter indispositionem sensus communis. 2-2^{æ}. LI, 2, 3, c. — Judicium de re non potest haberi perfectum, nisi per resolutionem ad principium. 1-2^{æ}. CXII, 5, c. 2-2^{æ}. CLXXIII, 3, o. — Judicium certum de re, maxime datur ex sua causa, secundum ordinem causarum, quia per primam judicatur de secunda, non autem e converso. 2-2^{æ}. IX, 2, c. — Rectitudo judicii contingit dupliciter scilicet: per usum rationis, et per connaturalitatem, tam in moralibus per scientiam moralem, et per habitus morales, quam in divinis per donum sapientiæ, et per charitatem. 2-2^{æ}. XLV, 2, c. LI, 3, 1^{m}. — Rectum judicium consistit in apprehensione rei, ut in se est, ex recta dispositione potentiæ cognitivæ, et appetitivæ. 2-2^{æ}. LI, 3, 1^{m}. — Charitas inclinat ad rectum judicium de omni re, per regulas divinas, ex quibus profertur per donum sapientiæ; sed justitia inclinat per prudentiam, secundum regulas juris. 2-2^{æ}. LX, 1, 2^{m}. — Ad justum judicium requiruntur tria scilicet: justitia, auctoritas et prudentia. 2-2^{æ}. LX, 2, 3, 6, o. LXVII, 1, o. 3^{a}. LXIX, 1, c. — Judex debet semper judicare secundum leges scriptas. 2-2^{æ}. LX, 5, o; 6, c. — Debet judicare secundum allegata et probata, etiam contra veritatem quam novit, ut persona privata. 2-2^{æ}. LXIV, 6, 3^{m}. LXVII, 2, o. — Judicium humanum debet imitari judicium divinum, in judiciis Dei manifestis, non autem in occultis. 2-2^{æ}. X, 11, c. CVIII, 4, 2^{m}. — Exsistens in peccato mortali etiam occulto, ex officio corrigens, vel judicans alios peccat; non autem hoc agens ut frater, nisi propter scandalum. 2-2^{æ}. XXXIII, 5, o. — Judicat legem, dicens eam non esse bene positam; non autem dicens eam in aliquo casu non esse servandam, sed de illo casu particulari. 2-2^{æ}. CXX, 1, 2^{m}. — Homo in judicio debet pauperi subvenire quantum potest sine læsione justitiæ. 2-2^{æ}. LXIII, 4, 3^{m}. — Nullus potest judicare nisi subditum ordinarie, vel ex commissione superioris, vel propritia sponte, vel delinquentem in re non exempta. 2-2^{æ}. LX, 2, c. LXVII, 1. o. — Judicium per compromissum in arbitros, necesse est aliqua pœna vallari. 2-2^{æ}. LXVII, 1, 2^{m}. — Judicium Ecclesiæ debet esse conforme judicio Dei, et non astringi legibus humanis. 2-2^{æ}. X, 11, c. CVIII, 4, 2^{m}. — Potestas sæcularis subditur potestati spirituali; ideo judicium non est usurpatum, si prælatus spiritualis judicat de temporalibus, quantum ad permissa; vel in quantum ei subduntur. 2-2^{æ}. LX, 6, 3^{m}.

2° Judiciaria potestas convenit toti Trinitati; sed appropriatur Patri ratione auctoritatis, Filio quoad rationem judicii, et Spiritui sancto, quoad effectum judicandi, quem homines habent. 3^{a}. LIX, 1, o. — Auctoritas principalis judicandi convenit soli Deo; sed committitur hominibus, et maxime Christo, secundum naturam humanam. 3^{a}. LVIII, o. LIX, 2, o. — In judicio Dei, idem potest esse accusator simul et testis; non autem in judicio humano. 2-2^{æ}. LXVII, 1, 1^{m}; 3, 3^{m}. LXXXIX, 1, 3^{m}. — Deus in judicio suo utitur conscientia peccantis, et evidentia facti quoad ipsum, pro accusatore. 2-2^{æ}. LXVII, 3. 1^{m}. — Christus hic vivens noluit administrare temporaliter regnum terrenum, nec judiciariam exercere potestatem super res temporales. 3^{a}. LIX, 4 1^{m}. — Propria voluntate subdidit se Pilati judicio, sicut etiam alii possunt se subjicere, etiam non superioribus. 2-2^{æ}. LXVII, 1, 2^{m}. — Judiciaria potestas convenit Christo propter divinam personam, dignitatem capitis, gratiæ habitualis plenitudinem, et propter meritum ejus. 3^{a}. LIX, 3, o. — Christus habet potestatem judiciarium super omnes creaturas, quia anima ejus est super omnes creaturas. 3^{a}. LIX, 1, 1^{m}. — Secundum naturam humanam habet potestatem judiciariam super omnes angelos, quoad dispensationes et præmium accidentale; sed quoad præmium essentiale, secundum naturam divinam tantum. 3^{a}. LIX, 6, o. — Judiciaria potestas quoad omnes res humanas, convenit Christo secundum utramque naturam. 3^{a}. LIX, 4, o. — Angeli trahuntur ad judicium pro custoditis qui damnantur; non quidem ut rei, sed ut testes ad convincendum homines de eorum ignavia. 1^{a}. CXIII, 7, 4^{m}. — Omnes homines judicabuntur, quoad receptionem præmii vel punitionis; sed perfecti et infideles, non judicabuntur judicio discussionis. 3^{a}. LVI, 2, 3^{m}. — Necesse est esse generale judicium in fine mundi, præter judicium particulare quod fit in morte. 3^{a}. LIX, 5, o. — Dies judicii, quæ erit tempore secundi adventus Christi, quod æstati comparatur, quando sol maxime exaltatur, est nota soli Deo. 3^{a}. XLVI, 9, o; 3, 3^{m}. — Universale judicium futurum est. 3^{a} s. LXXXVIII, 1, c. — Ultimum judicium futurum est mentaliter. 3^{a}. s. XVIII, 2, c. — Conveniens est ut cognitio finis mundi soli Deo reservetur. 3^{a}. s. LXXXVIII, 3, o. — Probabile est Christum descensurum ad judicandum circa montem Oliveti. 3^{a}. LXXXVIII, 4, o. — Judicabunt perfecti viri cum Christo. 3^{a} s. LXXXIX, 1, c. — Non cuilibet pauperi datur judiciaria potestas; sed ei, qui omnibus relictis, Christum secutus fuerit juxta perfectionem vitæ. 3^{a}. LXXXIX, 1, c. — Non competit angelis judicare. 3^{a}. s. IX, 3, o, — Probabile est quod dæmones damnatos torquebunt. 3^{a} s. LXXXIX, 4, c. —

Omnes in judicio comparebunt, et sive discussionis vel retributionis judicio, judicabuntur omnes beati. 3^a. s. LXXXIX 5, 6, c. — Infideles condamnabuntur, cum in eis nullum sit fidei fundamentum. 3^a s. LXXXIX, 7, c. — Angeli non judicabuntur judicio discussionis; sed bene retributionis. 3^a. s. LXXXIX, 8, o. — Congruum est, ut Christus secundum humanam naturam, sit mundum judicaturus. 3^a s. XC, 1, c. — Ut in ultimo judicio in gloria sua appareat. 3^a. s. XC, 2, o. — Cum Deus sit essentialiter ipsa bonitas, non potest sine gaudio videri. 3^a. s. XC, 3, c. — Conveniens est sicut homo glorificatus erit, sic et mundum ipsum post judicium innovari. 3^a. s. XCI, 1, c. — Homine glorificato, motus cœli cessabit, divina voluntate id faciente 3^a. s. XCI. 2, c. — Corpora cœlestia majorem claritatem accipient in illa innovatione, ut quasi sensibiliter Deus ab homine videatur. 3^a. s. XCI, 3, o — . Cum oporteat corpora inferiora maxime perfici secundum claritatem, in qua communicabunt cum cœlestibus corporibus, elementa induentur claritate quadam; non autem æqualiter. 3^a. s. XCI, 4, o. — Cum plantæ et animalia non possint ordinari ad incorruptionem, non remanebunt in illa mundi innovatione. 3^a s. XCI, 5, c.

JUDITH. Propter affectum erga salutem sui populi laudatur Judith; et dici potest quod verba illius mystice veritatem habent 2-2^{ae}. CX, 3, 3^m.

JUGE. Juge sacrificium fiebat mane et vesperi quotidie, figurans perpetuitatem divinæ beatitudinis, et perpetuitatem Christi, qui est Agnus Dei. 1-2^{ae}. CII, 4, 10^m. 3^a. XXII, 3, 3^m.

JUMENTUM. Jumentum seu pecus, dicitur omne animal serviens homini. 1^a. LXXII, 2^m.

JURAMENTUM. Juramentum est actus religionis, seu latriæ, quia honorabilissimum est. 2-2^{ae}. LXXXIX, 4, o. — Jurare est Deum in testem vocare, propter defectum locutionis et cognitionis humanæ; ideo non fit nisi in necessariis. 2-2^{ae}. LXXXIX, 1, o; 4, c. XCVIII, 1, c. — Jurare est implorare testimonium Dei, ut exhibendum; sed allegare sacram Scripturam, est uti testimonio Dei jam dato. 2-2^{ae}. LXXXIX, 1, 1^m. — Juramentum Dei et angeli in sacra Scriptura inducitur ad ostendendum infallibilitatem dispositionis divinæ de aliqua re; non autem propter defectum dicti sui. 2-2^{ae}. LXXXIX, 10, 4^m. — Juramentum secundum se licitum est, et honestum, scilicet ratione originis et finis. 2-2^{ae}. LXXXIX, 2, o; 3, c. — Quæritur ad subveniendum alicui defectui, quod scilicet unus homo alteri discredit; ideo juramentum non est per se appetendum; sed tantum in necessitate ut medicina utendum est eo. 1-2^{ae}. CVII, 2, c. 3^m. CVIII, 3, 1^m. 2-2^{ae}. V, 3, o, 1^m. LXXXIX, 3, c; 5, o. — Debet habere tres comites scilicet: veritatem, judicium et justitiam. 2-2^{ae}. LXXXIX, 3, c; 7, c. XCVIII, 1, 1^m. — Jurare per creaturas non licet nisi secundum quod in eis veritas divina, vel effectus testificationis ejus ostenditur. 2-2^{ae}. LXXXIX, 6, o. — Assumuntur ad juramentum aliquæ creaturæ, non quidem secundum se, sed in quantum in eis divina veritas manifestatur. 2-2^{ae}. LXXXIX, 6, c. — Solet homo jurare per caput suum, aut per filium suum, aut per aliquam aliam rem quam diligit, sicut et apostolus juravit in animam suam. 2-2^{ae}. LXXXIX, 6, c. — Punitur per canones clericus per creaturam jurans, eo quod Dominus prohibuit jurare per creaturas, ita scilicet quod eis adhibeatur reverentia divina. 2-2^{ae}. LXXXIX, 6, 1^m. — Juramentum duplex scilicet: assertorium, et promissorium. 2-2^{ae}. LXXXIX, 1, c; 7, o. — Juramentum duplex scilicet: per simplicem constestationem Dei, et per exsecrationem, scilicet obligando se, vel aliquid sui ad pœnam. 2-2^{ae} LXXXIX, 1, 3^m; 6, c. — Deus dupliciter est testis in juramento scilicet: manifestando veritate in mente, vel in publico, et puniendo mendacem. 2-2^{ae}. LXXXIX, 1, 3^m; 2, 3^m. — Jurare per Deum secundum se est majus, quam jurare per Evangelia; sed ratione majoris solemnitatis et majoris deliberationis, est e converso. 2-2^{ae}. LXXXIX, 10, 2^m. XCVIII, 3, 3^m. — Obligatio voti causatur ex fidelitate ad Deum. 2-2^{ae}. LXXXIX, 8, o. — Juramentum obligat secundum intentionem jurantis sine dolo; alias obligat, secundum sanum intellectum ejus cui juratur. 2-2^{ae}. LXXXIX, 7, 4^m. — In juramento promissorio est duplex obligatio scilicet: ad peccatum, si desit veritas, et obligatio ad faciendum illud quod promisit; sed in assertorio est tantum prima obligatio. 2-2^{ae}. LXXXIX, 7, c, 3^m. — Juramentum coactum obligat in conscientia, non autem in foro contentioso. 2-2^{ae}. LXXXIX, 7, 3^m. 3^a. XCVIII, 4, 1^m. — Cum quis jurat facere voluntatem alterius, vel promittit, intelligenda est debita conditio, si id quod ei mandatur licitum sit, et honestum, et portabile, sive moderatum. 2-2^{ae}. XCVIII, 2, 3^m. — Juramentum et votum, cum vergunt in deteriorem exitum, vel cum fit illicitum, non debet servari. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 2, 2^m; 10, c. 12, 2^m. LXXXIX, 7, o. — Jurans aliquid illicitum facere vel jurans abstinere a bono, non obligatur servare illud; sed est perjurus ipso facto. 2-2^{ae}. LXXXIX, 7, c. 2^m; 9, 3^m. XCVIII, 1, 1^m, 2^m. — Novus civis obligatur servare juramenta civitatis ex fidelitate; non autem ex juramento. 2-2^{ae}, XCVIII, 2, 4^m. — Canonicus jurans servare statuta collegii tenetur ad statuta futura, ex vi eorum; non autem ex juramento, nisi hoc intenderit. 2-2^{ae}. XCVIII, 2, 4^m. — Ille cui juratur, potest liberare a jurumento promissorio, quoad utilitatem ejus; non autem quoad utilitatem aliorum, nec quoad honorem Dei. 2-2^{ae} LXXXIX, 9, 2^m. — Quilibet potest irritare juramentum sui subditi, circa ea quæ subduntur ejus potestati, ut pater vel maritus. 2-2^{ae}. LXXXIX, 9, 3^m. — In juramento assertorio non potest dispensari; nec in promissorio secundum se, sed tantum ratione materiæ indebitæ. 2-2^{ae}. LXXXIX, 9, o. — Si dubium est, an sit licitum, vel proficum quod juratum est, potest a quolibet episcopo dispensari; non autem si sit licitum manifeste. 2-2^{ae}. LXXXIX, 9, 3^m. XCVIII, 3, 1^m. — Jurans debet esse jejunus, nisi in necessitate. 2-2^{ae}. LXXXIX, 10, o. — In festo non licet jurare pro re temporali, nisi forte ex magna necessitate; sed jurare pro re spirituali licet. 2-2^{ae}. LXXXV, 10, c. fin. — Pueri et perjuri non coguntur jurare, nec sacerdotes, nisi in necessitate, et pro re spirituali. 2-2^{ae}. LXXXIX, 10, o. — Recipere juramentum per falsos deos a disposito, sic jurare licet, secundum Augustinum; non autem licet inducere. 2-2^{ae}. LXXVIII, 3, c. XCVIII, 4, 4^m. — Cogens jurare quem scit pejerare, peccat mortaliter, nisi sit persona publica, ut judex, qui requisitus tenetur ad hoc, 2-2^{ae}. CXVIII, 4, o.

JURGIUM. Jurgium videtur idem esse quod rixa. 2-2^{ae}. XLI, 2, c, 2^m.

JURISDICTIO. Quilibet habens jurisdictionem, potest ea quæ sunt jurisdictionis committere. 2-2^{ae}. CXXXVIII, 1, c.

JUS. Jus primo impositum est ad significandum rem justam; secundo, artem qua cognoscitur; tertio, locum; quarto ad id quod redditur a judice. 2-2^{ae}. LVII, 1, 1^m. — Proprie est objectum justitiæ, lex autem ratio ejus scripta. 2-2^{ae}. LVII, 1, o. LX, 1, c. — Jus vel justum est opus ad æquatum alteri, secundum aliquem æqualitatis modum. 2-2^{ae}. LVII, 1, 2, c. LIX, 2, c. — Jus divinum est quod divinitus promulgatur, et est duplex scilicet: naturale, et positivum. 2-2^{ae}. LVII, 2, 3^m. — Jus naturale est conceptio homini naturaliter indita, qua dirigitur homo ad convenienter agendum in propriis actionibus. 1-2^{ae}. XCI, 2, o. CXVI, 2, 3^m. — Primo continetur in lege æterna, secundario vero in naturali judicatorio rationis humanæ. 1-2^{ae}. LXXI, 6, 4^m. — Semper et ubique habet eamdem potentiam, sed per accidens propter aliquod impedimentum potest variari. 1-2^{ae}. XCIV, 5, 6, o. — De jure naturali est quod maleficia puniantur; sed determinatio ejus est de jure positivo. 2-2^{ae}. LXXXV, 1, 1^m. — Jus positivum derivatur a jure naturali. 2-2^{ae}. XCV, 2, o; 3, 4, c. — Voluntas bona potest facere jus et justum, de aliquo indifferenti; non autem contra jus naturale. 2-2^{ae}. LVII, 2, 2^m. LX, 5, 1^m. 1^a. LXVI, 7, c. — Jus divinum non tollit jus humanum, quod est ex naturali ratione. 2-2^{ae}. X, 10, c. XII, 2, c. — Jus positivum variatur secundum diversas hominum conditiones, in diversis temporibus. 1-2^{ae}. XCI, 5, 1^m; 6, c. XCVI, 2, c. CIV, 3, 2^m. — Jus duplex scilicet: naturale, et positivum. 1-2^{ae}. XCV, 4, c. 2-2^{ae}. LVII, 2, o. LX, 5, c. — Naturale dupliciter scilicet: a natura immediate, ut principio, et me

diate, ut conclusio: primum est idem apud omnes, nec unquam deficit, non autem secundum. 1-2æ. XCIV, 4, 5, 6, o. — Dicitur dupliciter scilicet: quod ex natura sua absolute est alteri adæquatum, et ut eo aliquid consequitur; primum convenit omni animali; secundum autem soli homini, et est jus gentium. 1-2æ. XCV, 4, 1m. 2-2æ. LVII, 3, o. — Aliquid dicitur de jure naturali dupliciter scilicet: ad quod natura inclinat, et cujus contrarium natura non induxit. 1-2æ. XCIV, 5, 3m. — Jus positivum duplex scilicet: jus gentium, et jus civile. 1-2æ. XCV, 4, c. 1m. — Jus dicitur dupliciter scilicet: simpliciter, id est, æqualium, et secundum *quid*, id est inæqualium; et hoc est triplex scilicet: dominativum, paternum, et œconomicum. 2-2æ. LVII, 4, o. LVIII, 7, 3m.

JUSTIFICATIO. 1º Justificatio nominatur a justitia, ut dicit rectitudinem ordinis hominis ad Deum et partium hominis inter se, non autem a justitia particulari, vel legali. 1-2æ. C, 2, 1m. CXIII. 1, o. — Potius nominatur a justitia, quam a charitate, vel fide. 1-2æ. CXIII, 1, 2m. — Proprie est factio justitiæ, quoad habitum, vel est exsecutio actus ejus; sed improprie est significatio, vel dispositio ejus. 1-2æ. C. 12, o. — Justificatio impii est motus mentis, quo anima a Deo movetur de statu peccati ad statum justitiæ. 1-2æ. CXIII, 1, 5, 6, c. — Justificatio in *fieri* dicit motum ad justitiam, sed in *facto esse* est effectus ejus formalis. 1-2æ. CXIII, 5, c. — Fit in instanti. 1-2æ. CXIII, 7, o; 8, c. — Tota justificatio impii originaliter consistit in infusione gratiæ, quia per eam, et per liberum arbitrium movetur, et culpa remittitur. 1-2æ. CXIII, 7, c; 8, c, 1m. — Justificatio non quidem simpliciter, sed justificatio impii, est idem quod remissio peccatorum. 1-2æ. CXIII, 1, o; 6, 1m. — In justificatione impii infusio gratiæ et remissio culpæ sunt unus actus numero secundum substantiam; sed differunt secundum terminos. 1-2æ. CXIII, 6, 2m. — Vocatio dicit auxilium Dei moventis interius, et excitantis mentem ad deferendum peccatum; ideo non est remissio peccatorum, nec est justificatio, sed est causa ejus. 1-2æ. CXIII, 1, 3m. — Justificare impium est majus, quam creare cœlum, vel terram, ratione termini et repugnantiæ; sed est e converso, ratione modi. 1-2æ. CXIII, 9, o. 3a. XLIII, 4, 2m. — Est majus secundum quantitatem proportionis, quam glorificare; sed absolute est e converso, sicut gloria major est quam gratia. 1-2æ. CXIII, 9, o. — In justificatione impii remissio peccatorum prior est naturaliter infusione gratiæ, secundum ordinem causæ materialis; sed e converso secundum alias tres causas. 1-2æ. CXIII, 8, o. — Motus fidei est primus. 1-2æ. CXIII, 4, o. — In justificatione prior est ordine naturæ infusio gratiæ, secundo motus fidei in Deum, tertio motus contra peccatum, quarto remissio culpæ, licet omnia sint in eodem instanti. 1-2æ. CXIII, 8, o. 3a. LXXXV, 6, c, 3m. — In justificatione motus liberi arbitrii in peccatum est prior motu ejus in Deum, ordine materiæ; secundum alias autem tres causas est e converso. 1-2æ. CXIII, 8, c. 3a. LXXXV, 6, c, 2m. — Motus liberi arbitrii contra peccatum in justificatione prior est infusione gratiæ, ordine materiæ; sed est e converso, ordine formæ. 1-2æ. CXIII, 8, o.

2º Infusio gratiæ requiritur ad justificationem. 1-2æ. CXIII, 2, o. — Requiritur etiam remissio culpæ, et novitas vitæ per gratiam. 1-2æ. CXIII, 1, 6, o. — In habentibus usum rationis requiritur ad justificationem motus liberi arbitrii consentientis, non autem causantis. 1-2æ. CXIII, 3, o; 4, 5, 6, c. 3a. LXXXVI, 6, 1m. — Ad justificationem impii requiritur duplex motus liberi arbitrii scilicet: detestatio peccati, et desiderium justitiæ Dei. 1-2æ. CXIII, 5, o; 7, 1m, 2m. 3a. LXXXVI, 2, c. — Ad eam requiruntur quatuor scilicet: infusio gratiæ, motus liberi arbitrii per fidem in Deum, detestatio peccati, remissio culpæ. 1-2æ. CXIII, 6, o. 3a. LXXXVI, 6, 1m, 2m. LXXXVIII, 2, c. — Requiritur etiam motus fidei, et concurrit charitas, timor et humilitas. 1-2æ. CXIII, 4, o. 3a. LXXXVI, 6, 1m, 3m. — Actus misericordiæ operatur contra peccatum dupliciter scilicet: vel per modum satisfactionis, vel per modum præparationis. 1-2æ. CXIII, 4, 1m. — Deus est principalis causa justificationis; passio Christi est causa meritoria; sacramenta Ecclesiæ sunt causa instrumentalis; fides vero est conjungens instrumentum causæ principali. 3a. LXIV, 3, c. — Non est inquirenda ratio, quare Deus aliquos justificet, et liberet a peccato, et alios relinquat in peccatis. 1a. XXIII, 5, c, 2m. 1-2æ. XCVIII, 4, 2m. CVI, 2, 3m. — Resurrectio Christi est causa instrumentalis, et exemplaris resurrectionis animarum, scilicet justificando eas. 3a. LVI, 2. LXII, 5, 1m. — Resurrectio Christi est causa justificationis, quantum ad terminum *ad quem*; sacramenta vero et passio Christi, quantum ad terminum *a quo*. 3a. LVI, 2, 4m. LIX, 2, 3m. LXII, 5, 3m. — Justificatio appropriatur attributo misericordiæ Dei, sicut revelatio futurorum sapientiæ ejus. 1a. XLV, 6, 3m. — Manifestat justitiam Dei, sicut causam exemplarem, misericordiam vero ut causam efficientem; sed bonitas creaturæ manifestat bonitatem Dei utroque modo. 1a. XLV, 6, 3m. — Justificari dicitur tripliciter scilicet: quoad reputationem, exsecutionem et causam; sed opera legis justificabant primo modo et secundo, non autem tertio modo. 1-2æ. C, 12, c. — Oppositum videtur dici quoad opera legis. 3a. LXII, 6, 3m. LXX, 4, o. — Omnia præcepta veteris legis justificabant disponendo et figurando, non autem causando habitum, sed actum justitiæ. 1-2æ. XCIX, 5, c, 2m. C, 12, o. — Præcepta cæremonialia non justificabant, nisi ex obedientia et devotione, id est, non continebant justitiam, nisi in generali; moralia vero justificabant in speciali, secundum generalem justitiam; judicialia autem in speciali, secundum specialem justitiam; sed præcepta legis humanæ secundum justitiam acquisitam justificant. 1-2æ. XCVIII, 1, o. CXII, o CII, 2, o. — Lex nova continet duo scilicet: gratiam principaliter, et documenta et præcepta secundario; ratione primi justificat, non autem ratione secundi. 1-2æ. CVI, 2, o.

JUSTITIA. 1º Justitia dicitur dupliciter scilicet: proprie, id est, virtus, quæ est rectitudo actus; et metaphorice, id est, rectitudo ordinis in partibus hominis. 1-2æ. XXI, 3, c. fin. XLVI, 7, 2m. LV, 4, 4m. C, 2, 2m. CXIII, 1, c. 2-2æ. XXX, 1, 2m. LVIII, 2, o. CVI, 3, c. — Duplex scilicet: generalis, ordinans ad bonum commune, et justitia particularis, ad personas singulares. 1-2æ. LX, 3, o. CXIII, 1, c. 2-2æ. XXXIII, 1, 1m. LVIII, 5, 6, 7, o; 12, c. LIX, 1, o. LXI, 1, c. LXXIX, 1, c. LXXXI, 8, 1m. CII, 1, 3m. — Dicitur generalis dupliciter scilicet: causaliter, et per prædicationem. 1-2æ. LX, 3, 2m; 7, c. 2-2æ. LVIII, 6, o; 7, c. LXXIX, 2, 1m. — Duplex scilicet: civilis, id est acquisita, et justitia infusa; prima potest esse sine gratia, non autem secunda. 1-2æ. C, 12, c. — Est habitus, secundum quem aliquis constanti et perpetua voluntate ejus suum unicuique tribuit. 2-2æ. LVIII, 1, o. — Est virtus. 2-2æ. LVIII, 3, o. — Quandoque vocatur *veritas*, quia est rectitudo impressa voluntati a rectitudine rationis, quæ dicitur veritas. 2-2æ. LVIII, 4, 1m. — Non est rectitudo essentialiter, sed causaliter tantum. 2-2æ. LVIII, 1, 2m. — In quadam æqualitate consistit. 1-2æ. CXIV, 1. c. 2-2æ. LVII, 1, c, 3m. LXII, 2, c. CXXII, 1, c. 3a. LXXXV, 3, c. — Est perpetua ex parte objecti, non autem ex parte actus. 2-2æ. LVIII, 1, 3m, 4m. — Proprie est semper ad alterum suppositum; sed metaphorice est ad se, secundum diversas partes. 2-2æ. LVII, c; 4, o. LVIII, 1, 2, 8, c, 3m; 9, c. LIX, 1, c; 3, 2m. LXVII, 3, c. CVI, 3, 1m. CXXII, 1, c. — Justitia legalis, in quantum respicit bonum commune ut proprium objectum, est virtus specialis secundum suam essentiam. 2-2æ. LVIII, 6, c. LX, 1, 4m. — Vindicta quæ fit auctoritate publicæ potestatis, secundum sententiam judicis, pertinet ad justitiam commutativam; sed quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem, vel quam requirit a judice, pertinet ad vindicativam virtutem justitiæ adjunctam. 2-2æ. LXXX, 1m. — Virtutes annexæ justitiæ sunt quinque secundum quosdam; sex, secundum Tullium; septem, secundum Macrobium, et novem, secundum Andronicum. 1-2æ. LX, 3, o. XCIX, 5, 1m. 2-2æ. LVIII, 11, 1m, 2m. LXXX, o. CXXII, 1, c. — Religio est

potissima pars justitiæ, secunda vero est pietas. 2-2æ. CXXII, 1, c. — Justitiæ correspondet donum pietatis. 2-2æ. CXXI, pr. — Species justitiæ particularis duplex scilicet : commutativa, et distributiva. 1ª. XXI, 1, c. 1-2æ. LX, 3, 3m. 2-2æ. LXI, 1, o. — In pertinentibus ad justitiam omne superfluum dicitur lucrum, et omne minus dicitur damnum. 2-2æ. LVIII, 11, 3m. — Materia justitiæ particularis duplex scilicet : materia proxima, ut passiones, et operationes ; et materia remota, scilicet res exteriores. 2-2æ. LVIII, 8, c ; 9, 2m. — Justitia particularis habet materiam specialem, scilicet operationes exteriores, quæ sunt ad alterum. 1-2æ. LX, 2, c. LXI, 3, c. C, 2, c. 2-2æ. LVIII, 8, c ; 10, 11, c. LIX, 1, 3m ; 3, c. LX, 3, 3m, 4m. LXI, 3, c. LXXIX, 1, 3, c. 3ª. LXXXV, 3, 1m. — Justitia particularis non est circa passiones animæ ; sed justitia legalis est circa eas, licet principalius sit circa operationes exteriores. 2-2æ. LVIII, 9, o. — Materia justitiæ non est ille ad quem est justitia ; sed res quæ distribuuntur, vel commutantur. 3ª. LXXXV, 3, 1m. — Eadem est materia remota justitiæ commutativæ et justitiæ distributivæ ; non autem materia propria. 1-2æ. LXI, 3, o. — Justitia quoad legem regulantem est in ratione, vel in intellectu ; sed quoad imperium, quo opera regulantur secundum legem, est in voluntate. 1ª. XXI, 2, 1m. — Est in voluntate subjective 1ª. XXI, 1, 1m ; 2, 1m. 1-2æ. LVI, 6, c. LVII, 1, c. LXI, 2, c. LXVI, 1, 4, c. LXXXV, 3, c. 2-2æ. LV, 8, c. LVIII, 4, o ; 5, 2m ; 8, 1m ; 12, c. C, 1, 2m, 3m. LXXXV, 4, c. — Omnes partes justitiæ, et omnia opposita earum, sunt subjective in voluntate. 2-2æ. C, 1, 2m. — Justitia per redundantiam est in qualibet potentia animæ, imperando, non autem essentialiter. 2-2æ. LVIII, 8, 1m. — Justitia et charitas sunt essentialiter in beatis ; non autem patientia, sed tantum secundum fructum. 2-2æ. CXXXVI, 1, 1m.

2° Reddere unicuique quod suum est, est proprius actus justitiæ ; nec convenit alii virtuti, nisi in quantum conjungitur justitiæ. 1ª. XXI, 1, c. 2-2æ. LVIII, 11, o. LXVI, 3, 5, c. CI, 2, c. — Facere bonum et declinare a malo sunt quasi partes integrales justitiæ particularis, generalis et legalis ; sed diversimode. 2-2æ. LXXIX, 1, c. — Actus omnium virtutum pertinent ad justitiam legalem, in quantum ordinat eos ad bonum commune. 1-2æ. LXI, 5, 4m. 2-2æ. LVII, 5, c. CII, 1, 3m. — Usus rectæ rationis maxime apparet in justitia, et usus indebitus in vitiis oppositis. 2-2æ. LV, 8, c. — Dare inæqualia æqualibus ex debito, est contra justitiam ; non autem dare sine debito, ex liberalitate. 1ª. LXV, 2, 3m. — Sola justitia inter alias virtutes importat rationem debiti. 1-2æ. XCIX, 5, 1m. — Virtus existens ad alterum dupliciter deficit a ratione justitiæ scilicet : deficiendo a ratione debiti, vel a ratione æqualis. 2-2æ. LXXX, c. — Modestia circa res exteriores attendit solam moderationem ; justitia vero attendit debitum. 2-2æ. CXLIII, 3, 3m. — Justitia legalis respicit bonum patriæ, secundum quod est bonum commune ; ideo magis habet quod sit virtus generalis, quam pietas. 2-2æ. CI, 3, 3m. — Justitia legalis movet per imperium ad suum finem omnes alias virtutes morales. 2-2æ. LVIII, 6, c. — Justitia attendit debitum unius hominis ad alium ; cæteræ vero virtutes attendunt debitum inferiorum virium ad rationem. 1-2æ. C, 2, 2m. 2-2æ. LXVII, 1, c. — Est circa operationes ad alterum, sub ratione debiti legalis ; amicitia vero sub ratione debiti moralis, vel beneficii gratuiti. 2-2æ. XXIII, 3, 2m. — Justitia post prudentiam nobilior est omni alia virtute morali ; deinde fortitudo, et post has temperantia. 1-2æ. LXVI, 1, c ; 4, o. LXVII, 7, c. 2-2æ. LVIII, 12, o. CXXIII, 12, o. CXLI, 8, o. CLXXXI, 1, 1m. — Justitia et fortitudo sunt simpliciter digniores temperantia ; sed est e converso, secundum *quid*. 2-2æ. CXLI, 8, o. CXLI, 3, 1m. — Justitia et temperantia nunquam sumuntur in malo, ut prudentia. 2-2æ. LV, 1, 1m. — Originalis justitia erat ex hoc, quod corpus subjiciebatur animæ, et potentiæ inferiores subjiciebantur rationi, et ratio subjiciebatur Deo. 1ª. XCIV, 1, c ; 2, 4, c. XCV, 1, 3, c. LXIX, 1, c. 1-2æ. LXXXI, 5, 2m. LXXXII, 3, c. LXXXV, 3, 5, c. LXXXIX, 3, c. 2-2æ. LXI, 2, c. CLXIII, c. CLXIV, 1, c. 3ª. XXVII, 3, c. — Erat justitia naturalis, non quasi causata ex principiis naturæ, sed quasi propaganda cum natura. 1ª. C, 1, c, 3m. 1-2æ. LXXXI, 2, c. — Rectitudo voluntatis est quasi *formale* in originali justitia, rectitudo autem aliarum potentiarum est quasi *materiale* ejus. 1ª. XCV, 1, 5m. — Originalis justitia non poterat esse sine gratia gratum faciente. 1ª, C, 1, 2m. — Prius erat in essentia animæ, quam in potentiis ejus. 1-2æ. LXXXIII, 2, 2m. — Et prius erat in voluntate, quam in aliqua alia potentia. 1-2æ. LXXXII, 3, c. — Justitia distributiva est in Deo, non autem justitia commutativa. 1ª. XXI, 1, o. — Justitia Dei est veritas. 1ª. XXII, 2, o. — Justitia Dei duplex scilicet : condecentia bonitatis ejus, et retributio pro meritis. 1ª. XXI, 1, 3m. — Præsupponit rationem bonitatis ejus, et dicit specialem actum communicationis, non autem bonitatis ejus, nisi in generali ; sed dicit perfectionem naturæ ejus. 1ª. XXI, 1, 4m. — Totus ordo justitiæ Dei reducitur generaliter ad ejus voluntatem. 3ª. XLVI, 2, 3m. — Ordo universi demonstrat justitiam Dei, sicut ordo cujuslibet multitudinis demonstrat justitiam sui gubernantis. 1ª. XXI, 1, c. — Deus potest agere præter justitiam, sed non contra, de potentia ordinaria. 1-2æ. CXII, 3, 1m. — Hominis ad Deum, servi ad Dominum, patris ad filium, non est justitia, nisi secundum similitudinem. 1-2æ. CXIV, 1, o. 2-2æ. LVII, 4, o. LVIII, 7, 3m. 3ª. LXXXV, 3, c, 2m.

JUSTUS. Justi sunt nobilissimæ partes universi ; ideo omnia bona, et peccata sua et aliorum prosunt eis. 1ª. XXIII, 7, c. — Oppositum dici videtur, quoad peccata sua et aliorum. 1ª. LXIII, 2, 1m, fin. 4. c. — Deus specialiter dicitur Deus justorum tripliciter scilicet : ex speciali cura, cultu et præmio. 1ª. XXIII, 7, c. — Nihil permittit evenire, quod finaliter impediat salutem justorum ; sed eorum excellentiori modo quam impiorum habet providentiam. 1ª. XXII, 2, 4m.

L

LABOR. Tertio præcepto Decalogi, ut præcepto speciali, prohibetur ad litteram labor manualis, sive corporalis, vel mechanicus ; sed mystice, quoad cessationem a peccatis, ut præcepto generali. 2-2æ. CXXII, 4, 1m, 3m. CLXXXVII, 3, c. — Ad quatuor ordinatur scilicet : ad victum, ad otium vitandum, contra concupiscentias, et ad eleemosynas. 2-2æ. CLXXXVII, 3, c. — Ad tria utilis scilicet : contra furtum, contra cupiditatem boni alieni, et contra turpia negotia pro victu. 2-2æ. CLXXXVII, 3, c.

LACRYMÆ. Ex tristitia causantur lacrymæ, et aliquando ex affectus teneritate, præcipue cum consideratur delectabile cum tristabili, ut ex devotione. 2-2æ. LXXXII, 4, 3m.

LAMECH. Quia non adhibuit diligentiam, Lamech non evasit reatum homicidii occidens hominem quem credidit bestiam. 2-2æ. LXIV, 8, 1m.

LAMINA. Aurea lamina inventa est super pectus gentilis mortui de fide ejus, in qua scriptum erat : *Christus nascetur ex virgine, et ego credo in eum. O sol, sub Irenæ et Constantini temporibus iterum me videbis.* 2-2æ. II, 7, 3m.

LATERE. Latere quærit concupiscentia propter turpitudinem; ira vero manifestius operatur propter impedimentum rationis et ampliationem cordis. 1-2^{ae}. XLVIII, 3, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLVI, 4, c.

LATITUDO. Latitudo est dimensio magnitudinis corporalis. 1-2^{ae}. XXXIII, 1, c.

LATRIA. Latria exhibita vero Deo, et exhibita idolo non dicitur univoce. 2-2^{ae}. XCIV, 1, 2^{m}. — Dicitur tripliciter scilicet : res exhibita ad cultum Dei, actus et habitus ; et sic tertio modo est virtus, cujus nomina sunt quatuor scilicet : theosebia vel eusebia, pietas, religio et latria 2-2^{ae}. LXXXI, 1, 3^{m}. XCIV, 1, 2^{m}. — Est specialis virtus in quantum habet specialem rationem objecti et actus ; sed est virtus generalis in quantum actibus aliarum virtutum materialiter utitur ad suum actum. 2-2^{ae}. LXXXI, 3, 4, o, 8, 1^{m}. LXXXIII, 15, c. CLXXXVI, 2, 1^{m}. — Non est virtus theologica, sed virtus moralis, et reducitur ad virtutes cardinales. 2-2^{ae}. LXXXI, 5, c. XCII, 1, c. — Reducitur ad justitiam, non quidem sicut species ad genus, sed sicut virtus annexa virtuti principali. 2-2^{ae}. LXXX, o. — Actus latriæ præcipitur primo præcepto Decalogi. 1-2^{ae}. C, 4, 1^{m}. — Latria est quædam protestatio fidei. 1-2^{ae}. C, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. LXXXII, 3, 2^{m}. XCIV, 1, 1^{m}. XCVII, 3, 1^{m}. C, 1, 1^{m}. CI, 3, 1^{m}. — Offerre sacrificia, vel orare, vel prostratio, et hujusmodi eliciuntur a sola latria, cujus proprie sunt actus, licet imperentur a fide et charitate. 2-2^{ae}. LXXXI, 5, 1^{m}. LXXXII, 2, 1^{m}. LXXXV, 3, o. LXXXVIII, 5, 1^{m}.

LATRO. Latro dicitur quandoque bonus, non quidem proprie et simpliciter, sed metaphorice, vel quasi transsumptive. 1-2^{ae}. LV, 3, 1^{m}. XCII, 1, c. fin. 2-2^{ae}. XLV, 1, 1^{m}. XLVIII, 1, 3, c. XCII, 1, 1^{m}. — Christus voluit crucifigi inter duos latrones quadruplici ratione. 3^{a}. XLVI, 11, o.

LAURENTIUS. Laurentius, diaconus exsistens, baptizabat in necessitate tantum. 3^{a}. LXVII, 1, 3^{m}. — Laurentius, et Vincentius, et aliqui alii Sancti habuerunt passionem magis dolorosam quam Christus, quoad diuturnitatem, vel acerbitatem, vel aliquid hujusmodi, non autem simpliciter. 3^{a}. XLVI, 6, 1^{m}.

LAUS. Laus dependet essentialiter a voluntate adhærente bono, non autem a potentialitate peccandi, sed est signum ejus. 2-2^{ae}. LXXXI, 6, 1^{m}. — Aliquid est laudabile inferiori quod est vituperabile superiori, et e converso. 1-2^{ae}. XCIV, 3, 3^{m}. — Laudare hominem ad consolationem, vel ad profectum ejus, cum cæteris circumstantiis debitis, est actus virtutis amicitiæ ; aliter autem est peccatum adulationis. 2-2^{ae}. CXV, 1, 1^{m}; 2, o. — Deus secundum essentiam major est omni laude ; ideo debetur ei reverentia, et honor latriæ; laus autem, effectibus ejus. 2-2^{ae}. XCI, 1, 1^{m}. — Deus est ore laudandus, non ut ei aliquid manifestetur sicut aliis, sed ut nos et alios excitemus in Deum, et ut retrahamur ab ejus offensis. 2-2^{ae}. XCI, 1, o; 2, o. — Otium tollitur per meditationes divinorum eloquiorum, et per laudes divinas. 2-2^{ae}. CLXXXVII, 3, c. fin.

LAZARUS. Lazarus resuscitatus iterum mortuus est. 3^{a}. LIII, 2, c, 1^{m}. LV, 2, 3^{m}. V, 1, c.

LEGISLATOR. Legislator magis considerat actus exteriores, quam interiores. 1-2^{ae}. C, 9, c. — Voluntas principis, vel legislatoris, ut regulata ratione, habet vigorem legis ; alioquin esset magis iniquitas, quam lex. 1-2^{ae}. XC, 1, 3^{m}. XCII, 1, 4^{m}. XCIII, 3, 2^{m}. 2-2^{ae}. LXX, 5, 1^{m}. — Intentio legislatoris est facere cives bonos, inducendo eos ad virtutes per assuefactionem bonorum operum. 1-2^{ae}. XCII, 1, o. XCVI, 2, 2^{m}. CVII, 2, c. 2-2^{ae}. CXXII, 1, 1^{m}. — Intentio cujuslibet legislatoris ordinatur primo et principaliter ad bonum commune, secundo autem ad ordinem justitiæ et virtutis, quo conservatur et pervenitur ad primum. 1-2^{ae}. C, 8, c. — Legislator intendit bonum commune ; ideo non præcipit actus particulares unius, nisi ut ordinantur ad alterum. 1-2^{ae}. XC, 2, 4, c. XCVIII, 6, 2^{m}, 3^{m}. CC, 2, 8, c.

LEGISPOSITIVA. Legispositiva est idem quod virtus regnativa, id est principalis species prudentiæ, quæ convenit regi. 2-2^{ae}. L, 1, 3^{m}; 2, c, 1^{m}; 2, c. — Legispositiva et ugonemosyna tribuuntur prudentiæ secundum directionem, et justitiæ secundum exsecutionem. 2-2^{ae}. LXXX, 4^{m}. — Lex non potest dari, nisi populo; ideo legispositiva est pars politicæ, et non œconomicæ, nec monasticæ. 1-2^{ae}. XCVIII, 6, 2^{m}, 3^{m}. CI, 3, c. 3^{a}. LXX, 2, 2^{m}.

LENIA. Lenia est idem quod patientia, et est pars annexa fortitudini. 2-2^{ae}. XXII. CXXVIII, 6, o.

LEPRA. Lepra non mundabatur per ritum et cæremonias legis, nisi quandoque miraculose, scilicet quando sacerdos decipiebatur in judicando. 1-2^{ae}. CII, 5, 7^{m}. CIII, 2, 3^{m}. — Expositio litteralis et figuralis lepræ in hominibus, domibus et vestibus. 1-2^{ae}. CII, 5, 4^{m}. CVII, 2, 4^{m}. — Leprosus non debet promoveri ad sacerdotium, nec celebrare Missam in publico propter horrorem ; sed celebrare potest secreto, nisi sit periculum. 3^{a}. LXXXII, 10, 3^{m}. — Aliquis removetur ab administratione Ecclesiæ propter vitium lepræ, quia ineptus est. 2-2^{ae}. CVIII, 4, 3^{m}.

LEX. 1° Lex dicitur a *ligando*, quia obligat; vel dicitur a *legendo* secundum Isidorum, quia scripta est. 1-2^{ae}. XC, 1, c; 4, 2^{m}, 3^{m}. — Quælibet inclinatio ex aliqua lege potest dici lex participative, non autem essentialiter. 2-2^{ae}. XC, 1, 1^{m}. XCI, 6, c. — Lex est regula et mensura actuum agendorum vel omittendorum. 1-2^{ae}. XC, 1, o; 2, 4, c. XCI, 2, 1^{m}. XC II, 3, c. XCV, 4, c. fin. XCVI, 5, c. XCVII, 1, c. — De sui ratione habet quod sit regula actuum agendorum, et quod habeat vim coactivam. 1-2^{ae}. XC, 3, c. XCVI, 5, c. 2-2^{ae}. XLVII, 1, c. — Est aliquid rationis, scilicet propositiones universales rationis practicæ, consideratæ actu vel habitu. 1-2^{ae}. XC, 1, o. XCI, 1, c. XCII, 1, c. XCIV, 1, c. — Non est aliud nisi dictamen rationis practicæ quo actus humani diriguntur. 1-2^{ae}. XCI, 1, 3, c. XCII, 1, c. 4^{m}; 2, c. XCVII, 1, c. — Est quædam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgata. 1-2^{ae}. XC, 4, c. — Maxime respicit ordinem ad beatitudinem et proprie ad felicitatem communem. 1-2^{ae}. XC, 2, c. — Nullum præceptum habet vim legis, nisi secundum ordinem ad bonum commune, ad quod omnis lex ordinatur ut ad finem. 1-2^{ae}. XC, 2, o; 3, c. XC, 5, c; 6, 3^{m}. XCII, 1, c. XCIII, 1, 1^{m}. XCV, 3, 4, c. LCVI, 1, 3, 4, 6, c. XCVII, 1, c. C, 2, c; 11, 3^{m}. 2-2^{ae}. XVIII, 5, c. 3^{a}. LXX, 2, 2^{m}. — Lex importat ordinem ad finem active ; non autem passive, nisi per accidens, scilicet quando legislator habet finem extra se. 1-2^{ae}. XCI, 1, 3^{m}. — Non imponitur ab aliquo domino, nisi subditis ejus; ideo præcepta cujuslibet legis præsupponunt subjectionem recipientis legem ad dantem legem. 2-2^{ae}. XVI, 1, c. XXII, 1, c. — Non omnia contenta sub lege obligant ad mortale. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 9, 2^{m}. — Usus venereorum ordinatur ad bonum commune; ideo subjacet legi, quia bona communia cadunt sub lege. 2-2^{ae}. CLIV, 2, c; 9, 3^{m}. — Lex quintuplex scilicet : æterna, naturalis, divina, humana et fomes peccati. 1-2^{ae}. XCI, o. — Est in aliquo dupliciter scilicet : essentialiter, ut in regulante; et participative, ut in regulato. 1-2^{ae}. XC, 1, 1^{m}; 3, 1^{m}. XCI, 2, 6, c. — Homo dupliciter inclinatur ad observantiam legis, scilicet interius per amorem, ut boni, et exterius per pœnas, ut mali. 1-2^{ae}. XCII, 1, 2^{m}. XCV, 1, c. XCVIII, 6, c. CVII, 1, 2^{a}. 2-2^{ae}. CVIII, 1, 3^{m}; 3, c. — Diversæ leges diversis imponuntur. 1-2^{ae}. XCI, 5, 1^{m}; 6, c. XCVI, 2, c. C, 2, 2-2^{m} CIV, 3, 2^{m}. CVII, 1, c. — Justus dupliciter non est sub lege scilicet : coactive, et quantum ad opera Spiritus Sancti. 1-2^{ae}. XCIII, 6, 1^{m}. XCVI, 5, o. — Actus legis quadruplex scilicet : imperare seu præcipere, vetare seu prohibere, permittere et punire; non autem consulere nec præmiare. 1-2^{ae}. XCII, 2, o. — Proprius effectus legis est inducere subditos ad propriam eorum virtutem; ideo lex facit bonos, vel simpliciter, vel bonos secundum quid. 1-2^{ae}. XCII, 1, o; 2, 4^{m}. — Quælibet lex inducit ad observantiam præceptorum per pœnas et per præmia danda; vel per Deum, ut lex divina; vel per homines, ut lex humana. 1-2^{ae}. XCIX, 6, o. — Omnis lex tendit ad amicitiam vel hominum ad invicem, vel hominum ad Deum. 1-2^{ae}. XCIX, 1, 2^{m}; 2, c.

2° Lex naturalis est participatio legis æternæ et im-

pressio divini luminis in creatura rationali, qua inclinatur ad debitum actum et finem. 1-2^{ae}. XCI, 2, o. XCVI, 2, 1^m. XCVII, 1, 1^m. — Non est habitus proprie et essentialiter, scilicet quo quis operatur; sed improprie, id est, quod habitu tenetur. 1-2^{ae}. XCIV, o. — Omnes inclinationes partium humanæ naturæ, ut concupiscibilis et irascibilis secundum quod regulantur ratione, pertinent ad legem naturalem. 1-2^{ae}. XCIV, 2, 2^m; 4, 3^m. 2-2^{ae}. CVIII, 2, c. — Ordo præceptorum legis naturæ est secundum ordinem inclinationum naturalium. 1-2^{ae}. XCIV, 2, c. — Ad præcepta legis naturæ pertinent omnia quæ ratio practica naturaliter apprehendit esse bona humana. 1-2^{ae}. XCIV, 2, 3^m; 4, c. 3^m. — Lex naturalis est eadem apud omnes, quoad prima principia communia secundum rectitudinem et notitiam; non autem quoad alia. 1-2^{ae}. XCIV, 4, o. — Lex naturæ est una omnium, quia præcepta ejus sunf perfecta; sed lex divina non est una, quia præcepta ejus sunt particularia. 1-2^{ae}. XCI, 5, 3^m. — Omnes actus virtutum in quantum sunt virtuosi, sunt de lege naturæ, non autem omnes secundum species suas. 1-2^{ae}. XCIV, 3, o; 5, 3^m. — Lex naturalis non potest dici in irrationabilibus, nisi secundum similitudinem. 1-2^{ae}. XCI, 2, 3^m. — Aliquid derivatur a lege naturæ dupliciter scilicet: ut conclusio ex principiis, et ut determinatio legis, ut lex humana. 1-2^{ae}. XCV, 2, o. XCIX, 3, 2^m. — Lex naturalis potest mutari per legem divinam et humanam, addendo et subtrahendo conclusiones; sed raro et in aliquo particulari; non autem prima principia ejus. 1-2^{ae}. XCIV, 4, c, 2^m; 5, o. XCVII, 1, 1^m. — Lex Dei scripta corrigit legem naturæ, supplendo, vel in corde corruptam corrigendo. 1-2^{ae}. XCIV, 5, 1^m. 3^a. LXI, 3, 2^m. — Lex naturalis non potest deleri de corde alicujus quoad prima principia et in universali; sed tantum in particulari, vel quoad conclusiones. 1-2^{ae}. XCIV, 6, c. XCIX, 2, 2^m. — Fuit offuscata in gentilibus, quoad multa. 1-2^{ae}. XCIV, 4, 5, 6, o. XCVIII, 6, c, 1^m. XCIX, 2, 2^m. C, 5, 1^m. 2-2^{ae}. XXII, 1, 1^m. CLIV, 1, 1^m. 3^a. LX, 5, 3^m. LXI, 3, 2^m. LXX, 2, 1^m. — Sic corrupta fuit apud Germanos quod latrocinium non reputarent peccatum. 1-2^{ae}. XCIV, 4, 6, c. — Lex æterna est ratio seu conceptus gubernationis rerum in Deo. 1-2^{ae}. XCI, 1, o. XCIII, 1, o; 3, 4, c; 5, 3^m. — Secundum essentiam est nota beatis tantum; sed in suis effectibus nota est omni creaturæ rationali. 1-2^{ae}. XIX, 4, 3^m; 5, 6, o. XCIII, 2, o. — Comparatur ad ordinem rationis, sicut ars ad artificiatum; ideo ejusdem rationis est aliquid esse contra utrumque. 1-2^{ae}. LXXI, 2, 4^m. — Omnis lex, in quantum justa est, derivatur a lege æterna. 1-2^{ae}. XCIII, 3, o. — Omnia regulantur lege æterna et participant eam, in quantum ex ea inclinantur in proprios actus et fines. 1-2^{ae}. XCI, 2, o. — Aliquid sudditur legi æternæ dupliciter scilicet: secundum cognitionem, ut creatura rationalis tantum, vel per aliquod principium interius, ut omnis creatura. 1-2^{ae}. XCI, 2, c, 3^m. XCIII, 5, 6, c. — Omnia creata subduntur legi æternæ, non autem ea quæ pertinent ad essentiam Dei. 1-2^{ae}. XCI, 2, c. XCIII, 4, 5, 6, o. — Voluntas Dei secundum se non subditur legi æternæ, nec gubernationi Dei, sed tantum secundum volita creata. 1-2^{ae}. XCIII, 4, 1^m. — Filius Dei, secundum humanitatem, legi æternæ subditur; sed secundum deitatem est ipsa lex æterna per appropriationem. 1-2^{ae}. XCIII, 1, 2^m; 4, 2^m; 6, 1^m. — Beati et damnati subduntur legi æternæ, per quam meruerunt, et conservantur in beatitudine, vel miseria. 1-2^{ae}. XCIII, 6, 3^m. — Boni perfectius subduntur legi æternæ, quam mali quantum ad cognitionem et inclinationem ad bonum; sed secundum passionem est e converso. 1-2^{ae}. XCIII, 6, c. — Prudentia carnis subditur legi æternæ secundum passionem, non autem secundum actionem. 1-2^{ae}. XCIII, 6, 2^m. — Irrationalia, defectus, et omnia contingentia omnium naturalium subduntur legi æternæ, non autem legi humanæ. 1-2^{ae}. XCIII, 5, o; 6, c.

3° Lex divina est necessaria, præter legem naturalem et humanam. 1^a. I, 1, o. 1-2^{ae}. XCI, 4, o. 3^a. LXV, 5, 3^m. — Est participatio legis æternæ in ordine ad finem supernaturalem, sicut lex naturalis ad finem naturalem. 1-2^{ae}. XCI, 4, c, 1^m. — Sicut gratia præsupponit naturam, sic lex divina præsupponit legem naturalem. 1-2^{ae}. XCIX, 2, 1^m. — Ea quæ sunt necessaria ad salutem cadunt sub præceptis divinæ legis. 1-2^{ae}. III, 2, c. 2-2^{ae}. CXL, 2, 1^m. — In lege Dei aliqua præcipiuntur, quia bona sunt, et aliqua e converso; et aliqua prohibentur quia mala sunt, et aliqua e converso. 2-2^{ae}. LVIII, 2, 3^m. — Finis legis divinæ est beatitudo æterna, humanæ vero est temporalis tranquillitas civitatis. 1-2^{ae}. XCVIII, 1, c. C, 2, 5, c. — Lex divina principaliter intendit amicitiam hominum ad Deum; sed lex humana hominum ad invicem. 1-2^{ae}. XCIX, 2, 3, c. C, 2, 5, c. — Principaliter ordinat homines ad Deum, sed ordinat homines ad invicem, secundum quod convenit ordini ad Deum; humana vero e converso, 1-2^{ae}. XCIX, 3, 4, c. CX, 2, 5, c. — Sufficienter ordinat ad omnem actum virtutis, non autem humana. 1-2^{ae}. C, 2, o. 2-2^{ae}. CXL, 2, c. — Proponit præcepta de actibus omnium virtutum vel obligando, vel consulendo. 1-2^{ae}. C, 2, o. — Se extendit ad actus interiores et exteriores. 1-2^{ae}. XCI, 4, c. XCVIII, 1, c. C, 2, 9, c. — Prohibet et punit omnia peccata. 1-2^{ae}. XCI, 4, c. fin. XCIII, 3, 3^m. XCVI, 2, c; 3, 1^m. XCVIII, 1, c. 2-2^{ae}. LXIX, 2, 1^m. LXXVII, 1, 1^m. LXXVIII, 1, 4^m. — Leges humanæ antiquæ continent quædam fabulosa et falsa, non autem lex divina. 1-2^{ae}. XCIX, 3, c. — Lex divina distinguitur in legem veterem, et legem novam, non sicut in species omnino diversas, sed sicut in imperfectum et perfectum in eadem specie. 1-2^{ae}. XCI, 5, o. CVII, 1, o. — Lex vetus est æterna, quoad moralia, et quoad veritatem quam figurabant cæremonialia, non autem aliter. 1-2^{ae}. CIII, 3, 1^m. — Convenienter data est tempore Moysis, et non prius propter superbiam hominum convincendam, nec posterius propter auxilium. 1-2^{ae}. XCVIII, 6, o. 3^a. LXX, 2, 2^m. — Differt a lege naturali, non ut ab ea penitus aliena, sed ut aliquid ei superaddens. 1-2^{ae}. XCIX, 2, 1^m. — Erat bona, quia consonabat rationi, reprimendo concupiscentias; sed erat imperfecta, quia non poterat sufficienter ad finem inducere. 1-2^{ae}. XCVIII, 1, c; 2, 1^m. Prohibebat omnia peccata. 1-2^{ae}. XCVIII, 1, c. — Non conferebat gratiam, quia hoc Christo reservabatur. 1-2^{ae}. XCVIII, 1, o. XCIX, 2, 3^m. CX, 12, o. — Finis veteris legis erat justificatio hominum, quam tamen efficere non poterat sed eam figurabat factis cæremonialibus, et promittebat verbis. 1-2^{ae}. CVII, 2, c. — Secundum sensum exteriorem promittebat tantum temporalia; sed secundum sensum spiritualem promittebat spiritualia et vitam æternam. 1-2^{ae}. CXIV, 10, 1^m. — Occidebat non quidem effective, sed occasione accepta, non autem data. 1-2^{ae}. XCVIII, 1, 2^m. XCIX, 2, 3^m. — Induxit pœnam servitutis in casu duplici tantum scilicet: servitutem perpetuam in servo nolente egredi; et temporalem in fure non valente solvere. 1-2^{ae}. CV, 2, 10^m. — Bene statuit de loco judicii, de judicibus et testibus. 1-2^{ae}. CV, 2, c, 7^m, 8^m. — Data fuit solis Judæis, non quidem propter merita eorum, sed propter promissiones Dei de Christo. 1-2^{ae}. XCVIII, 4, o; 5, c. — Data fuit duris in flagellum, proficientibus in pædagogum, perfectis autem in signum et solatium. 1-2^{ae}. CI, 3, c. — Gentiles non obligabantur ad legem veterem, quod cæremonialia, vel judicialia, sed ad præcepta naturæ secundum se, non autem ex lege veteri. 1-2^{ae}. XCVIII, 5, o. 2-2^{ae}. LXXXV, 4, 1^m. — Lex vetus neminem excludit a cultu Dei, sed tantum a civilitate. 1-2^{ae}. CV, 3, 1^m, 2^m. — Ordinabat ad Christum perhibendo testimonium, et disponendo ad eum. 1-2^{ae}. XCVIII, 2, c. XCIX, 6, c. — Status veteris legis institutus fuit ad figurandum mysterium Christi. 1-2^{ae}. CII, 4, c. — Non fuit immutatus ante Christum quoad impletionem, sed quoad conditionem populi. 1-2^{ae}. CII, 4, 2^m. — Christus implevit legem veterem opere et doctrina tripliciter scilicet: exponendo, dando modum melius observandi, et superaddendo. 1-2^{ae}. CVII, 2, o; 4, 3^m. — In omnibus conversatus est secundum præcepta veteris legis. 3^a. XXXVII, o. XL, 4, o. XLVII, 2, 1^m. — Lex vetus dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione ad perfectionem, quæ erat futura per Christum. 1-2^{ae}. XCIX, 6, c.

4° Lex nova continetur in lege veteri virtualiter, ut

perfectum in imperfecto et implicite ; non autem explicite et in actu. 1-2^{ae}. CVII, 3, o. — Lex vetus assimilatur puero ut imperfecta ; non autem assimilatur viro, ut perfecta. 1-2^{ae}. XCI, 5, c, 1^m. XCVIII, 1, o ; 2, 1^m, 2^m. XCIX, 6, c. CVI, 3, c. CVII, 1, c, 2^m ; 2, 3, 4, c. 2-2^{ae}. I, 7, 2^m. — Lex nova implet veterem, exhibendo quod vetus promittebat et figurabat ; sed evacuat eam quod cæremonialia. 1-2^{ae}. CVII, 2, o. 2-2^{ae}. CIV, 6, 2^m. — Dicitur gratia fidei. 1-2^{ae}. CVII, 1, 3^m. CVIII, 1, o. — Lex vetus est via ad novam, sicut nova ad cœlestem Ecclesiam, seu ad cœlestem hierarchiam. 1-2^{ae}. CI, 2, c. CVI, 4, 1^m. 3^a. LXI, 4, 1^m. — Utraque lex fuit ab uno Deo ; sed lex vetus in lapidibus, nova vero in corde. 1-2^{ae}. XCVIII, 2, 3, o. CVI, 2, 3^m ; 4, 3^m. CVI, 1, c. fin. — Vetus cohibebat manum, id est actus exteriores, per pœnas temporales ; non autem animum, id est actus interiores ; nova autem cohibet utrumque per æterna. 1-2^{ae}. CVII, 1, 2^m. — Nova principaliter promittit spiritualia et ordinat actus etiam interiores, et ex amore ; ideo perfectior est lege veteri, quæ habet opposita. 1-2^{ae}. XCI, 5, o. XCIX. 6, o. CVII, 1, 2^m. CVIII, 1, o. 2-2^{ae}. XCV, 2, 3^m. CXLIV, 1, 1^m. — Vetus est gravior nova quoad cæremonialia et quoad dispositionem subditorum ; sed quoad actus virtutum est e converso. 1-2^{ae}. CVII, 4, o. — Lex nova addit consilia super præcepta, non autem vetus. 1-2^{ae}. CVIII, 4, o. — Dicitur lex veritatis ; vetus dicitur lex umbræ vel figuræ. 1-2^{ae}. CVII, 2, c. — Dat præcepta fortitudinis ad pugnandum spiritualiter et ad patientiam temporalium malorum ; non autem ad pugnam corporalem sicut in veteri. 2-2^{ae}. CXL, 1, 1^m. — Nihil instituit ad cognoscendum futura, sicut vetus. 2-2^{ae}. XCV, 2, 3^m. — Nihil determinat circa cæremonialia, vel judicialia, nec præcipit alia moralia quam vetus. 1-2^{ae}. CVIII, 2, o ; 3, 2^m, 3^m. — Principaliter est gratia Spiritus sancti ; secundario autem est circa quædam disponentia ad gratiam et ad usum ejus. 1-2^{ae}. CVI, 1, o ; 2, 3, c. CVII, 1, 2^m, 3^m. CVIII, 1, c, 1^m. — Nihil continetur, nisi pertinens ad gratiam Spiritus sancti vel disponens intellectum per fidem et affectum, vel ad usum gratiæ. 1-2^{ae}. CVI, 1, 1^m. — Lex nova est lex gratiæ et pietatis. 1-2^{ae}. CVI, 3, c. fin. — Dicitur lex libertatis. 1-2^{ae}. CVIII, 1, 2, o ; 4, c. — Bene ordinat omnes actus interiores hominis ad se, ad proximum et ad Deum. 1-2^{ae}. CVIII, 3, o. — Nullus status potest esse perfectior statu novæ legis, quia immediate introducit ad ultimum finem. 1-2^{ae}. CVI, 4, c. CVIII, 4, o. — Non debuit dari a principio mundi triplici ratione. 1-2^{ae}. XCI, 5, 2^m. CVI, 3, o. — Lex nova proponitur in omni loco ; non autem in omni tempore, quia tempus variat statum ; non autem locus. 1-2^{ae}. CVI, 3, 1^m. — Durabit usque ad finem mundi. 1-2^{ae}. CVI, 4, o.

5° Leges humanæ sunt necessariæ ad pacem hominum et ad virtutes propter malos ; quia non sufficit eis paterna monitio. 1-2^{ae}. XCI, 3, o. XCV, 1, o. — Melius est, secundum Philosophum, omnia determinari per leges, quantum possibile est, quam relinquere arbitrio judicum, triplici ratione. 1-2^{ae}. XCV, 1, 2^m. — Necessarium fuit in quibuscunque est possibile legem determinare quid judicandum sit ut paucissima arbitrio hominum committerentur. 1-2^{ae}. XCV, 1, 2^m. fin. — Quædam singularia quæ non possunt lege comprehendi, necesse est committere judicibus, puta de eo quod est *factum esse* vel *non esse*, et de aliis hujusmodi. 1-2^{ae}. XCV, 1, 3^m. — Lex humana est dispositio particularis, inventa per rationem humanam, ex principiis communibus legis naturalis. 1-2^{ae}. XCI, 3, o ; 4, c. XCV, 2 o ; 3, 4, c. — Est mensura mensurata a lege divina, et a lege naturali, cujus finis est utilitas hominum. 1-2^{ae}. XIX, 4, c, XCV, 3, c. — Leges humanæ in communi habent rationem ; non autem quoad aliquas particulares conditiones, sed ex arbitrio instituentium. 1-2^{ae}. XCV, 2, 4^m. CII, 2, 3^m. — Non possunt habere illam infailliblitatem, quam habent conclusiones demonstrativæ scientiarum. 1-2^{ae}. XCI, 3, 3^m ; 4, c. XCVI, 1, 3^m. CV, 2, 8^m. 2-2^{ae}. CXX, 2, c. — Nulla lex humana habet vim legis, nisi in quantum a lege naturæ derivatur. 1-2^{ae}. XCV, 2, o. — Leges scribuntur ad declarationem juris naturalis et juris positivi. 2-2^{ae}. LX, 5, c, 1^m. — Lex humana quadrupliciter dividitur, secundum quatuor quæ sunt de ratione ejus scilicet : quod sit a lege naturæ, ad bonum commune, a persona publica, et sit regula actuum humanorum. 1-2^{ae}. XCV, 4, o. — Nullus potest condere legem, nisi communitas vel persona publica, id est, gerens vices ejus. 1-2^{ae}. XC, 3, o. XCII, 2, 2^m. XCV, 4, c. XCVI, 1, 4, c. XCVII, 3, 3^m. XCVIII, 3, 3^m. 2-2^{ae}. L, 1, 3^m LVII, 2, c. LX, 6, c. LXVII, 1, c. — Lex humana debet dari in communi. 1-2^{ae}. XCVI, 1, o. XCVIII, 6, 2^m. 2-2^{ae}. CLVII, 3, 4, c. — Datur de aliquo secundum illud quod frequentius accidit. 1-2^{ae}. LXXXIV, 1, 3^m. XCVI, 1, 3^m ; 9, c, 3^m. CII, 6, 5^m. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 9, 10, c. CXX, 1, c. CXLVII, 4, c. CLII, 2, 3^m. CLIV, 2, c. fin. CL, 5, c. — Non attendit intentionem observantis, sed actum ejus. 1-2^{ae}. C, 9, c. — Debet esse honesta, justa, possibilis secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loci et temporis, necessaria, pro communi utilitate, et clara. 1-2^{ae}. XCV, 3, o. — Lex est justa, vel injusta tripliciter scilicet : ex fine, ex agente per auctoritatem, et ex forma, id est secundum æqualitatem proportionis. 1-2^{ae}. XCVI, 4, c. — Lex humana præcipit aliquos actus cujuscunque virtutis, ut ordinabiles ad bonum commune, non autem omnes ; similiter aliquos actus cujuscunque vitii prohibet, non autem omnes. 1-2^{ae}. XCIII, 3, 3^m. XCVI, 1, 3, o. C, 2, c. — Leges humanæ ordinantur ad aliqua mundana bona secundum quorum conditionem dantur præcepta fortitudinis. 2-2^{ae}. CXL, 1, c. — Lex humana non debet servari quando est in damnum ; sed recurrendum est ad principem, si periculum non sit in mora. 1-2^{ae}. XCVI, 6, o. XCVII, 3, 1^m. 2-2^{ae}. LX, 5, 2^m. CXLVII, 4, c. — Lex justa obligat in foro conscientiæ, non autem injusta, nisi propter scandalum vitandum in iis quæ non sunt contra Deum. 1-2^{ae}. XCVI, 4, o. 2-2^{ae}. XII, 2, 1^m. LX, 3, 1^m. — Omnes subditi alicujus potestatis subduntur legibus ejus vel coacte, ut mali, vel sponte, ut boni. 1-2^{ae}. XCVI, 5, o. — Princeps subditur legi suæ, quoad judicium Dei, et sponte quoad vim directivam, non autem coacte. 1-2^{ae}. XCVI, 5, 3^m. — Nullus subditur legi inferioris contra superiorem. 1-2^{ae}. XCVI, 6, c, 3^m. — Lex humana potest juste mutari dupliciter scilicet : ex defectu legislatoris, vel ex mutatione rerum, vel hominum. 1-2^{ae}. XCVI, 5, 3^m. XCVII, 1, o. CIV, 3, 2^m. — Non debet faciliter mutari, nisi propter magnam necessitatem vel utilitatem, quia consuetudo juvat. 1-2^{ae}. XCVII, 2, o.

LIA. Lia fecunda, et lippis oculis, significat vitam activam, quæ plus parit, et minus videt. 2-2^{ae}. CLXXIX, 2, c.

LIBER. Liber *De infantia Salvatoris* est apocryphus. 3^a. XXXV, 6, 3^m. XXXVI, 4, 3^m. XLIII, 3, 1^m. — Liber *de Mirabilius sacræ Scripturæ* non est Augustini, nec est authenticus. 3^a. XLV, 3, 2^m. — Liber *de Spiritu et anima* non est Augustini, nec authenticus. 1^a. LXXVII, 8, 2^m. LXXIX, 8, 1^m ; 10, 1^m. LXXXII, 5, 2^m. — Liber vitæ dicitur tripliciter scilicet : conscriptio salvandorum ; scriptura eorum per quæ salvantur, id est utrumque testamentum, et scriptura agendorum, seu jam factorum scilicet libris aperiendi in die judicii, id est vis divina, qua cuilibet nota fient facta sua. 1^a. XXIV, 1, 1^m. — Est notitia Dei de vita beata cujuslibet in particulari. 1^a. XXIV, o. XXXIX, 8, fin. — In divinis dicitur essentialiter, non autem personaliter et appropriatur Filio ratione notitiæ ; sed Spiritui sancto ratione vitæ. 1^a. XXXIX, 8, fin. — Non est prædestinatio, sed est notitia ejus. 1^a. XXIV, 1, 4^m. — Liber vitæ et electio sunt tantum de vita gloriæ creaturarum ; non autem proprie de vita naturæ, nec de vita gratiæ, nec de vita Dei. 1^a. XXIV, 2, o. — Scripti simpliciter in libro vitæ, scilicet prædestinati, nunquam delentur de libro vitæ ; sed scripti secundum gratiam delentur de libro vitæ, 1^a. XXIV, 3, o. — Sicut potest aliquis deleri de libro vitæ, sic potest in eo scribi de novo, scilicet vel secundum opinionem, vel secundum gratiam, non autem simpliciter. 1^a. XXIV, 3, 3^m. — Nullus liber dicitur liber mortis, sicut dicitur liber vitæ, quia electi solent ascribi, non autem repudiati. 1^a. XXIV, 1, 3^m. — Libri aperiendi in die judicii sunt conscientiæ singulorum, vel Sancti utriusque

testamenti, vel sententia judicis, vel vis divina ostendens omnia, qua cuilibet nota fient facta sua. 1^a. XXIV, 1, 1^m.

LIBERALITAS. Liberalitas est virtus dispensandi bene divitias, in usus bonos sibi, suisque, et aliis. 2-2^{ae}. CXVII, 1, o. — Ad liberalem non pertinet esse promptum ad recipiendum, et minus ad petendum ; sed sollicite procurat fructus suarum possessionum ad liberaliter dandum. 2-2^{ae}. CXVII, 4, 3^m. — Propria materia mediata liberalitatis est pecunia, id est res possessa ; sed materia immediata est passio circa pecuniam. 1-2^{ae}. LX, 5, c. 2-2^{ae}. XXXI, 1, 2^m. XXXII, 1, 4^m. LVIII, 9, 2^m. CXVII, 2, 3, o ; 6, c. CXXVIII, 3, c, 2^m. CLVII, 1, c. — Liberalitas moderatur amorem pecuniarum, et timorem de amissione earum. 2-2^{ae}. CXXIII, 4, 2^m. — Proprius actus liberalitatis duplex scilicet : bene uti pecunia in se et in alio ; secundarius autem est præparare et conservare eas ad bonum usum. 2-2^{ae}- CXVII, 3, 4, o. — Proprius et principalior actus liberalitatis est dare, quam accipere. vel acquirere, vel conservare, veluti pro se. 2-2^{ae}. CXVII, 4, o. CXIX, 1, 2^m, 3^m. — Liberalis tristatur quod aliquid detur non convenienter, sed magis quando ipse dat non convenienter, quia plus opponitur actu ejus proprio. 2-2^{ae}. CXVII, 4, 2^m. — Dare aliquid cum concupiscentia retinendi derogat liberalitati, non autem amicitiæ vel charitati, sed magis ostenditur perfectio ejus. 2-2^{ae}. XXXI, 1, 2^m. — Liberalitas est subjective in voluntate. 1^a. XXI, 1, 1^m. — Dantes omnia pro Christo non sunt prodigi. sed liberales, 2-2^{ae}. CXIX, 2, 3^m. — Solus Deus est maxime liberalis. 1^a. XLIV, 4, 1^m. — Christus omnes divitias contemnendo ostendit in se summum gradum liberalitatis, et magnificentiæ. 3^a. VII, 2, 3^m. — Omnis virtus theologica et cardinalis, est simpliciter nobilior liberalitate, quæ tamen habet quamdam excellentiam, in quantum est utilis ad multa. 2-2^{ae}. CXVII, 6, o. — Justitia se extendit ad omnes, non autem liberalitas. 2-2^{ae}. LVIII, 12, 1^m. CXXIII, 12, 3^m. — Justitia est simpliciter major liberalitate, non autem e converso, sed secundum quid tantum. 1-2^{ae}. LXVI, 4, 1^m. CXXIII, 12, 5^m. — Liberalitas convenit cum justitia, non est tamen species justitiæ, sed est pars sibi annexa. 2-2^{ae}. LVIII, 12, 1^m. CXVII, 2, 3^m ; 3, 2^m ; 5, o. CXVIII, 3, 2^m. CXXXIV, 4, 1^m. CLVII, c. — Liberalitas est ad se in sumptibus, non autem in dationibus, sed justitia nullo modo est ad se. 2-2^{ae}. CVI, 3, 1^m. CXVII, 3, 3^m.

LIBERTAS. Libertas cujuslibet rei est dominium, et potestas sui actus ad opposita. 1^a. LXXXIII, 3, 4. o. — De ratione vel necessitate libertatis non est esse primam causam sui, id quod liberum est. 1^a. LXXXIII, 1, 3^m. — Posse velle malum non est libertas, nec est pars libertatis. 1^a. LXII, 8, 3^m. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 4, 1^m. — Tota radix libertatis, ut subjectum, est voluntas ; ratio autem, ut causa. 1-2^{ae}. VI, 2, 2^m. XVII, 1, 2^m. — Libertas opponitur necessitati coactionis, non autem necessitati finis. 1^a. LXXXII, 1, c, 1^m. XXII, XLIV, 1, 2^m. 3^a. XIV, 2, c. — Libertas prima est debilitata per peccatum, non autem omnino amissa. 1^a. LXXXII., 2, 3^m.

LIBERUM ARBITRIUM. Liberum arbitrium non est habitus proprie, sed est potentia. 1^a LXXXIII, 2, o — Est idem realiter quod voluntas, secundum quod in ea est virtus intellectus ; unde esse dicitur facultas voluntatis et rationis. 1^a. LXXXIII, 3, 4, o. 1-2^{ae}. I, 1, c. 2-2^{ae}. XXIV, 1, 3^m. XCV, 5, c. — Est tantum eorum, quæ sunt ad finem. 1^a. XIX, 1, c. LXXXII, 1, 2, c. LXXXIII, 1, 5^m. — Ut de actibus, est tantum de contingentibus : sed ut de objectîs, est etiam de præteritis et necessariis. 2-2^{ae}. XXIV, 1, 3^m. — Est per se ordinatum in bonum, nec tendit in malum, nisi sub ratione boni. 1^a. LXIII, 1, 4^m. 3^a. LIV, 3, 1^m. — Nullius creaturæ liberum arbitrium potest naturaliter esse confirmatum in bono, sed tantum ex gratia. 1^a. LXIII, 1, c. — Liberum arbitrium viatoris potest per gratiam confirmari in bono aliquo modo, non autem simpliciter. 3^a. LII, 6, 3^m. LXXIX, 6, 1^m, 2^m. — In damnatis est obstinatum in malo, quod non potest esse in via perfecte. 2-2^{ae}. XIV, 3, 5^m. 3^a. LII, 6, 3^m. LXXXVI, 1, c. — Est in omni et solo habente intellectum. 1^a. LIX, 3, c. — Est in Deo. 1^a. XIX, 10, o. — Est in beatis, et in damnatis. 3^a. XVIII, 4, 3^m. — Homo habet liberum arbitrium. 1^a. LXXXIII, 1, o. 1-2^{ae}. XIII, 6, o. — Homo per peccatum amisit liberum arbitrium quoad libertatem a culpa et miseria, non autem quoad naturam. 1^a. LXXXIII, 2, 3^m. — Non est in brutis. 1^a. LIX, 3, c. — Non suscipit magis et minus secundum essentiam, sed secundum dispositionem subjecti ; tamen est majus secundum nobilitatem rei, cujus est. 1^a. LIX, 3, 3^m. — Omnis actus humanus est a libero arbitrio vel elicitive, vel imperative. 1-2^{ae}. I, 1, c. — Eligere est proprius actus elicitus liberi arbitrii. 1^a. LXXXIII, 3, 4, o. 3^a. XVIII, 4, c.

LIBIDO. Libido voluntatis gravat peccatum, sensibilis autem leviat. 2-2^{ae}. CLIV, 3, 1^m. CLVI, 3, c, 3^m.

LICERE. Non licere aliquid alicut contingit dupliciter scilicet : ratione prohibitionis, et ratione defectus. 2-2^{ae}. CLXXXVII, 1, c.

LIGNUM. Lignum vitæ, et arbor scientiæ boni et mali sunt materialia, sed significant res spirituales. 1^a. CII, 1, 4^m. — Causabat immortalitatem in Adam per solam fortificationem virtutis ; alii vero cibi, restaurando deperditum. 1^a. XCVII, 4, o. — Causa principalis immortalitatis Adæ erat virtus supernaturalis ei data ; non autem lignum vitæ, sed tamen erat coadjuvans ad continuationem vitæ. 1^a. XCVII, 4, c. fin. — Si post peccatum homo comedisset de ligno vitæ, non potuisset evadere mortem, sed potuisset eam ferre. 2-2^{ae}. CLXIV, 2, 6^m.

LIMBUS. Idem locus et status Sanctorum ante adventum Christi dicebatur sinus Abrahæ ratione requiei, et limbus inferni ratione defectus gloriæ ; non autem sunt omnino diversi. 3^a. LII, 2, 4^m. — Gaudium magnum erat in eo de gloria sperata. 3^a. LII, 5, 1^m. — In limbo patrum erat dolor de dilatione gloriæ, non autem pœna sensibilis pro peccato. 3^a. LII, 2, 2^m ; 5, 1^m. — Quia Sanctorum animæ ante Christi adventum habebant quietem per immunitatem pœnæ, limbus sinus Abrahæ dicitur. 3^a. s. LXIX, 4, o. — Limbus quantum ad qualitatem loci diversus est ab inferno damnatorum ; sed quantum ad situm loci, sunt loca continua, nisi quod limbus patrum pars superior inferni esse videtur. 3^a. s. LXIX, 5, c. — Qualitate præmii et pœnæ limbus puerorum differt a limbo patrum, non autem situ, et si requies patrum in superiori loco esse credatur. 3^a, s. LXIX, 6, o. — Sive in statu consequendi pro meritis bonum sive malum, constitutæ sint animæ corporibus exutæ, convenienter quinque loca distincta sunt scilicet : paradisus, limbus, purgatorium, infernus et limbus puerorum. 3^a. s. LXIX, 7, c.

LIMUS. Limus est terra permixta aquæ ; ideo corpus hominis dicitur componi ex eo, id est ex quatuor elementis. 1^a. XCI, 1, o.

LINGUA. Lingua infirmi, quæ infecta est cholerico et amaro humore, non potest percipere aliquid dulce, sed omnia videntur ei amara. 1^a. LXXV, 2, c. CXI, 4, c. — Donum linguarum est gratia gratis data, et necessaria fuit duplici ratione. 2-2^{ae}. CLXXVI, 1, o. — Christus habuit donum linguarum, quo tamen non est usus, quia tantum in una gente prædicavit. 2-2^{ae}. CLXXVI, 1, 3^m. 3^a. VII, 7, 3^m.

LITIGIUM. Litigium proprie est contradictio in verbis non ex defectu amoris animos unientis, sed ex hoc quod quis non veretur contristare personam. 2-2^{ae}. CXVI, 1, o.

LITTERA. Ex diversa ordinatione earumdem litterarum, resultant diversi intellectus. 2-2^{ae}. CLXXII, 2, c. — Litterarum figuræ, quibus tria et sex repræsentant Græci, satis sunt propinquæ apud eos. 3^a. XLVI, 9, 2^m. fin.

LOCUS. Inter quælibet duo loca sunt infinita loca, tam divisibilia, quam indivisibilia. 1^a. LIII, 2, c. — Respectus et inclinatio, et ordo corporis gravis ad locum medium, est relatio realis. 1^a. XXVIII, 1, c. — Esse in loco dicitur dupliciter scilicet : sicut esse in aliqua re, vel esse sicut locatum in loco. 1^a. VIII, 2, c. — Contingit dupliciter scilicet : circumscriptive, et diffinitive. 1^a. LII, 4, o. — Quod

est in aliquo loco totum totalitate essentiæ, potest simul esse extra, non autem totalitate quantitatis. 1^{a}, VIII, 1, 1^{m}. — Incorporalia sunt in loco. 1^{a}. VIII, 2, 1^{m}, 2^{m}. — Deus non est in loco circumscriptive, neque diffinitive, quia est ubique. 1^{a}. LII, 2, c. fin. 3^{a}. LII, 3, 3^{m}. — Dicitur esse in loco metaphorice, quia implet locum causalitate effectuum, non autem distantia dimensionum. 1^{a}. VIII, 2, c. — Est in loco non quidem ut quid mensuratum loco, sed ut dans virtutem loco locandi et continendi. 1^{a}. VIII, 2, c.

LONGANIMITAS. Longanimitas est virtus qua habetur animus tendendi in aliquid distans in longinquum, et convenit dupliciter cum patientia, sed magis cum magnanimitate. 1-2$^{\ae}$. LXX, 3, c. 2-2$^{\ae}$. XVII, 5, 3^{m}. CXXXVI, 5, o. — Longanimitas magis respicit spem, quam timorem, vel audaciam, vel tristitiam, sicut etiam magnanimitas. 2-2$^{\ae}$. CXXXVI, 5, o.

LOQUI. Loquendi modi diversi sunt in diversi linguis 1^{a}. XXXIX, 3, 2^{m}. — Deus loquitur angelis vel hominibus ostendendo aliquid, et fortassis Deus primis hominibus antea loquebatur, sicut cum angelis loquitur, 1^{a}. XCIV, 1, c. fin. — Loqui videntur bruta, per illusionem Simonis Magi, operante dæmone; sicut et asina Balaam, per angelum. 2-2$^{\ae}$. CLXV, 2, 4^{m}.

LOTH. Loth culpandus est secundum Augustinum, non quantum ille incestus, sed quantum ebrietas meruit. 2-2$^{\ae}$. CL, 4, c. fin.

LOTIO. Lotio pedum veteris testamenti prætermittitur in novo testamento et retinetur lotio manuum, quia est in promptu, et idem significat, scilicet perfectam munditiam. 3^{a}. LXXXIII, 5, 1^{m}.

LUCIA. Lucia verum dixit, quod corpus non coinquinatur nisi de consensu mentis. 2-2$^{\ae}$. LXIV, 5, 3^{m}.

LUCIFER. Lucifer peccavit gravius cæteris angelis, in quantum in eo minor flexibilitas fuit ad peccatum. 1^{a}. LXIII, 8, 3^{m}.

LUDICRA. Ludícra seu jocosa sunt dicta vel facta, in quibus nón quæritur nisi delectatio animalis. 2-2$^{\ae}$. CLXVIII, 2, c.

LUDIFICATIO. Ludificatio dæmonum mutat homines in bestias secundum apparentiam tantum, non autem secundum rei veritatem. 1^{a}. CXIV, 4, 2^{m}. 2-2$^{\ae}$. CLXV, 2, 4^{m}.

LUDUS. Ludus est in remedium contra fatigationem animalem, dans animæ quietem, scilicet delectationem. 1-2$^{\ae}$. I, 6, 1^{m}. 2-2$^{\ae}$. CLXVIII, 2, o. — Ambrosius reprobat omnes ludos in sacra Scriptura, non autem in aliis. 2-2$^{\ae}$. CLXVIII, 2, 1^{m}. — Ludus triplex scilicet : turpis, devotus, et recreativus ; primus debet vitari a quolibet, secundus est laudabilis, tertius debet sumi, sed temperantius a pœnitente. 2-2$^{\ae}$. CLXVIII, 4, 1^{m}. — In ludis cavenda sunt tria scilicet : dicta et facta turpia et nociva, resolutio gravitatis, et indebitæ circumstantiæ. 2-2$^{\ae}$. CLXVIII, 2, o. — Ludere inordinate ratione recreationis opponitur eutrapeliæ, sed pertinet ad mollitiem ratione quietis. 2-2$^{\ae}$. CXXXVIII, 1, 3^{m}. — Defectus ludi est peccatum, sed minus quam excessus ejus. 2-2$^{\ae}$. CLXVIII, 4, o. — Excessus ludi duplex scilicet : ratione turpitudinis vel nocumenti, et ratione indebitæ circumstantiæ. 2-2$^{\ae}$. CLXVIII, 3. o. — Peccata ratione solius intentionis excusantur per ludum, non autem peccata ex sua specie, sed reddunt ludum obscenum et flagitiosum. 2-2$^{\ae}$. CLXVIII, 3, 1^{m}.

LUMEN. Lumen dupliciter potest inesse alicui scilicet: vel per modum formæ permanentis, vel per modum passionis transeuntis. 2-2$^{\ae}$. CLXXI, 2, c. CLXXV, 3, 2^{m}. — Majus lumen offuscat minus lumen, scilicet alterius illuminantis; non autem minus lumen illuminati, sed perficit ipsum. 3^{a}. V, 4, 2^{m}. IX, 1, 2^{m}. — Lumen naturale intellectus nihil aliud est quam manifestatio veritatis. 3^{a}. LXVII, 1, c. CVI, 1, c. — In homine est triplex lumen quo non participant bruta scilicet : lumen naturæ, gratiæ et gloriæ. 1^{a}. CVI, 1, 2^{m}. — Lumen naturale intellectus confortatur per infusionem luminis gratuiti. 1^{a}. XII, 13, c. — Lumen supernaturale intellectus, id est, intellectus qui ponitur donum Spiritus Sancti, est quædam acuta inspectio divinorum. 1^{a}. CVI, 1, 2^{m}. 2-2$^{\ae}$. XLIX, 2, 2^{m}. — Lumen intelligibile imprimitur divinitus ad judicandum visa ab aliis, ad intelligendum Scripturas, et ad interpretandum, sicut Apostolis, ad cognita naturaliter, et ad agenda. 2-2$^{\ae}$. CLXXIII, 2, c. fin. — Lumen gloriæ non potest esse connaturale alicui creaturæ. 1^{a}. XII, 5, 3^{m}.

LUMINARE. Luminarium productioni præmittitur plantarum productio ad excludendum idololatriam, 1^{a}. LXX, 1, 1^{m}, 4^{m}. — Luminaria producta sunt primo die quoad substantiam; sed quoad collationem determinatæ virtutis producta sunt quarta die. 1^{a}. LXX, 1, 1^{m}. LXXIV, 1, 4^{m}. — Sunt fixa in sphæris, secundum Aristotelem, nec moventur sine suis sphæris, sed oppositum tenet Ptolomæus. 1^{a}. LXX, 1, 3^{m}. — Sol dicitur luminare magnum, et luna luminare minus; sed sol propter quantitatem, et propter virtutem; luna vero dicitur magna propter quantitatem apparentem et claritatem, et propter propinquitatem ad nos, et propter manifestos ejus effectus. 1^{a}. LXX, 1, c. fin. LXX, 1, 5^{m}.

LUNA. Luna plena oritur vespere, et occidit mane; ideo dicitur præesse nocti, quia probabile est quod producta sit perfecta, sicut et plantæ et animalia. 1^{a}. LXX, 1, 5^{m}. — Secundum proprium motum est velocior sole; sed secundum motum diurnum est e converso. 3^{a}. XLIV, 2, 2^{m}.

LUX. Lux seu lumen non est corpus, nec est evidentia coloris. 1^{a}. LXVII, 2, o. LXXVI, 7, c. XCI, 1, 2^{m}. — Non est forma substantialis solis, sed est qualitas activa cujuslibet lucentis a se. 1^{a}. LXVII, 3, o. — Proprie est tantum in corporibus quantum ad illud a quo sumitur nomen, sed quantum ad illud cui imponitur, magis convenit spiritualibus, quam corporalibus. 1^{a}. LXVII, 1, c. LXXIV, 2, o. — Non habet contrarium, quia est qualitas primi alterantis. 1^{a}. LVII, 3, 2^{m}. — Dicitur esse sine numero, pondere et mensura, quia virtus ejus se extendit ad omnia corporalia, non autem simpliciter. 1^{a}. V, 5, 5^{m}. — Lux primo creata fuit sol, sed adhuc informis, quoad determinationem virtutis factam quarta die, nec lux erat nubes, nisi secundum similitudinem. 1^{a}. LXVII, 4, o. LXVIII, 1, c. fin. LXX, 1, 1^{m}. LXXIV, 1, c, 4^{m}; 3, 5^{m}. — Lux non videtur per aliquam similitudinem, sed per essentiam suam informat oculum. 1^{a}. LVI, 3, o. — Facit quod color qui est visibilis in potentia, fiat visibilis in actu. 1^{a}. LXVII, 3, 3^{m}. LXXIX, 3, 2^{m}. — Eodem actu, videtur color et lux, ut ratio videndi, non autem ut objectum. 1-2$^{\ae}$. VIII, 3, 2^{m}. XII, 4, c. — Alium effectum facit lux solis, alium lux Jovis et sic de aliis planetis. 1^{a}. LXVII, 3, c. LXX, 1, 2^{m}. — Lux agit ad productionem formæ substantialis, ut instrumentum cœli. 1^{a}. LXVII, 3, 3^{m}.

LUXURIA. Luxuria principaliter est circa voluptates venereas; secundario autem dicit excessum in aliis. 2-2$^{\ae}$. CLIII, 1, o. — Omnis actus luxuriæ est peccatum. 2-2$^{\ae}$. CLIII, 3, o. — Deliberatus, extra limites matrimonii est peccatum mortale, aliter vero est veniale. 2-2$^{\ae}$. XXXV, 3, c. CLIII, 3. o. — Luxuria est vitium capitale. 2-2$^{\ae}$. CLIII, 4, o. — Peccata luxuriæ inter vitia intemperantiæ sunt maxime exprobrabilia. 2-2$^{\ae}$. CLI, 4, 3^{m}. — Species luxuriæ sunt sex scilicet : fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, luxuria contra naturam. 2-2$^{\ae}$. CLIV, o. — Stuprum aliquando sumitur communiter pro omni peccato luxuriæ. 2-2$^{\ae}$. CLIV, 6, 2^{m}. — Sacrilegium reducitur ad species tres luxuriæ scilicet : vel ad stuprum, vel ad adulterium, in quantum violatur virgo Deo desponsata, vel ad incestum, in quantum est cum cognata spirituali. 2-2$^{\ae}$. CLIV, 1, 3^{m}; 10, 2^{m}. — Peccatum luxuriæ contra naturam non est humanum sed bestiale. 2-2$^{\ae}$. CXLII, 4, 3^{m}. CLIV, 1, o. — Est gravissimum inter species luxuriæ. 1-2$^{\ae}$. LXXIII, 7, c. 2-2$^{\ae}$. CLV, 12, o. CLXX, 1, 2^{m}. — Species luxuriæ contra naturam sunt quatuor, quarum gravissima est bestialitas; secundo sodomia; tertio cum muliere extra naturam; quarto mollities. 2-2$^{\ae}$. CLIV, 11, c; 12, 3^{m} — Circa tempora

Abrahæ humanum genus venerat ad profundissimum peccatorum, scilicet ad infidelitatem et ad turpissimum vitium contra naturam. 3ª. LXX, 2, 1m. — Filiæ luxuriæ sunt octo scilicet : cæcitas mentis, inconsideratio, præcipitatio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, et desperatio futuri sæculi. 2-2æ. LIII, 6, o. CLIII, 4, 5, o. — Gradus luxuriæ quintuplex scilicet : aspectus, cogitatio, delectatio, consensus et opus. 1-2æ. LXXII, 7, c, 3m. — Ex luxuria oriuntur quatuor inordinati actus locutionis scilicet : turpiloquia, stultiloquia, scurrillia et ludicra. 2-2æ. CLIII, 5, 4m. — Nulla passio ita deprimit rationem sicut gula et luxuria. 2-2æ. LIII, 6, o. LV, 8, 1m. CLXXX, 2, 3m. fin. — Homo incurrit quintuplex damnum ex luxuria scilicet : depressionem mentis, exhæredationem, periculum personæ, et periculum rerum, et impedimentum bonorum operum. 2-2æ. XLVI, 3, c. — Luxuria vix vitari potest : nisi videtur principinm ejus, scilicet aspectus mulieris pulchræ, et præcipue aspectus virginis. 2-2æ. CLXVII, 2, c. — Luxuria vincitur fugiendo, sed acedia et cætera vitia resistendo. 1-2æ. XXXV, 6, 3m. LXXIV, 3, 2m.

LY. *Ly per quem*, non est appropriatum, sed proprium Filii. 1ª. XXXIX, 8, c.

M

MACERATIO. Non est accepta Deo proprii corporis maceratio, nisi sit discreta, scilicet ut refrenetur concupiscentia, et non nimis gravetur natura. 2-2æ. LXXXVIII, 2, 3m. CXLVII, 1, 2m. CLXXXVIII, 6, 3m.

MACULA. Macula in corpore et in anima contingit dupliciter scilicet : ex privatione decoris per peccatum mortale, et ex superinductione per peccatum veniale. 3ª. LXXXVII. 2, 3m. — Macula peccati est defectus nitoris animæ, scilicet luminis divini, et rationis et gratiæ, ex inordinato temporalium amore. 1-2æ. LXXXVI, 1, c; 2, c. LXXXIX, 1, o. 2-2æ LXXXVII, 6, c. — In anima non dicit aliquid positivum nec privationem tantum, sed in respectu ad suam causam, scilicet ad peccatum; ideo diversorum peccatorum sunt diversæ maculæ. 1-2æ. LXXXVI. 1. 3m. 3ª. LXXXVIII, 1, c. — Nihil aliud est quam privatio gratiæ. 1-2æ. CIX, 7, c. — Actus peccati facit distantiam a Deo, quam sequitur macula. 1-2æ. LXXXVI, 2, 3m; 6, c. — Cessante macula peccati, remanet reatus. 1-2æ. LXXXVII, 6, o. — Remisso peccato quantum ad maculam, semper remittitur pœna æterna, non autem pœna temporalis. 1-2æ. LXXXVII, 6, c. — Macula peccati manet transeunte actu peccati. 2-2æ. LXXXVI, 2, o. LXXXVII, 6, c, 1m.

MAGI. Magi adorantes Christum, secundum Augustinum, fuerunt malefici; sed secundum alios fuerunt sapientes, astrologi, et potentes, 3ª. XXXVI, 3, c, 2m; 5, c. — Moti sunt ex scriptura Seth ad sequendam stellam, vel ex prophetia Balaam, vel ducti ab angelis, vel inspirati a Deo 3ª. XXXVI, 5, 4m. — Secundum Augustinum, venerunt de remotissimis partibus Orientis per biennium; secundum vero alios, venerunt in diebus tredecim; secundum alios autem, venerunt de prope. 3ª. XXXVI, 3, 3m; 5, 4m; 6, c, 3m. — Venerunt ad Christum tanquam primitiæ gentium, docti a Spiritu sancto, offerentes munera congrua dignitati Christi. 3ª. XXXVI, 3, 1m; 8, o. — Amiserunt stellam quadruplici ratione. 3ª. XXXVI, 8, 3m. — Herodes post duos annos a recessu Magorum occidit pueros. 3ª. XXXVI, 6, 3m.

MAGIS. Substantia non dicitur *magis* et *minus*, sic quod participetur quandoque cum *magis* et *minus* in eadem specie, licet una substantia sit perfectior alia. 1ª. XCIII, 3, 5m. 1-2æ. LII, 1, c.

MAGISTER. Magister *Sententiarum* non est authenticus; ideo in multis non tenetur. 1ª. XCIV, 4, 2m. 2-2æ. XXIII, 2, o.

MAGNANIMITAS. Magnanimitas importat extensionem animi vel ad magna absolute, vel secundum proportionem. 2-2æ. CXXIX, 1, c. CXXXVI, 5, c. — Est virtus quia tendit ad maxima secundum rectam rationem. 2-2æ. CXXIX, 3, o. CXXX, 2, c. — Est circa spem et desperationem. 1-2æ. LX, 4, c. fin. — Principaliter est circa honores, sed mediate; immediate vero est circa spem. 2-2æ. CXXIX, 1, o; 4, 8, c. CXXVIII, c. CXXXI, 2. c. — Propria materia ejus est honor magnus; *mediocris* autem est materia cujusdam virtutis innominatæ. 1-2æ. LX, 5, c. 2-2æ. CXXIX, 2, o; 4, c. CXXX, 2, 2m. — Est circa gloriam, quia moderate utitur gloria, sicut et honore. 2-2æ. CXXXII, 2, c. — Ad duo respicit, scilicet ad honorem sicut ad materiam, et ad opus magnum sicut ad finem. 2-2æ. CXXIX, 8, c. CXXXI, 2, 1m. — Ratione primi opponitur ei ambitio secundum excessum, et ratione secundi, præsumptio. 2-2æ. CXXXI, 1, 1m, 2m. — Ea quæ opponuntur aliis virtutibus, opponuntur etiam magnanimitati, secundum quod parva pro magnis habentur. 2-2æ. CXXXII, 2, 1m. — Est in irascibili subjective. 1-2æ. LX, 5, c. 2-2æ. CXXIX, 1, 1m. CXXXIV, 4, 1m. — Magnanimus non quærit honorem tanquam finem, quia hoc reputat parum; sed quærit fieri dignus honore. 1-2æ. LIX, 1, 3m; 2, 3m. CXXXI, 1, 2m. — Bene utitur magnis et parvis honoribus, quia non extollitur nec frangitur oppositis, sed contemnit 2-2æ. CXXIX, 2, 3m. — Contemnit bona exteriora; ideo non gaudet si acquirat ea, nec tristatur si perdat ea. 2-2æ. CXXIX, 8, 2m, 3m. CXXXII, 2, 1m, 2m, 3m. — Non est contentiosus, quia nihil extrinsecum æstimat magnum. 2-2æ. CXXIX, 3, 2m. CXXXII, 2, 3m. — Non amat pericula nec timet ea; sed promptissime se exponit periculis magnis. 2-2æ. CXXIX, 5, 2m. — Nullo indiget, scilicet modo humano; non autem simpliciter. 2-2æ. CXXIX, 6, 1m. — Habet vocem gravem, locutionem stabilem; non est memor beneficiorum; est tardus et otiosus; utitur ironia, non tamen quæ opponitur veritati; cum aliis non potest convivere, sed cum amicis tantum, et magnis; habet infructuosa. 2-2æ. XLVII, 9, 3m, 4m. CXXIX, 3, 3m, 5m. — Nullus potest esse magnanimus, nisi virtuosus qui est habilis ad magna. 1-2æ. LXVI, 4, 3m. — Magnanimo attribuuntur actus aliarum virtutum sub ratione excellentiæ. 2-2æ. CXXIX, 4, 1m, 2m. — Magis curat de veritate, quam de opinione; nec quærit laudem humanam. 2-2æ. CXXXII, 2, 1m. — Magnanimitas est generalis virtus, in quantum operatur magna in qualibet virtute, faciens eam majorem; sed est virtus specialis, in quantum ponit specialem modum circa specialem materiam. 2-2æ. CXXIX, 4, o; 5, 2m. CXXXIV, 2, 2m. — Est ornamentum omnium virtutum. 1-2æ. LXVI, 4, 3m. 2-2æ. CXXIX, 4, 3m. — Superveniens justitiæ auget bonitatem ejus; sed sine justitia non habet rationem virtutis. 2-2æ. LVIII, 12, 2m. — Magnanimitas et magnificentia habent connexionem cum omni virtute secundum principia virtutum, scilicet secundum prudentiam et gratiam, non autem secundum actum. 1-2æ. LXIV, 1, 1m. 2-2æ. CXXIX, 3, 2m. CXXXIV, 1, 1m. — Tenent extremum secundum quantitatem rei; medium autem secundum regulam rationis. 1-2æ. LXIV, 1, 2m, 3m. 2-2æ. XCII, 1, c. CXXIX, 3, 1m. CL, 2, c. CXXXIV, 1, 2m. CLII, 1, 2m. — Bona fortunæ conferunt ad magnanimitatem quoad materiam ejus, scilicet quoad honores, et etiam quoad finem ejus, scilicet operari magna. 2-2æ. CXXIX, 8, o.

MAGNIFICENTIA. Magnificentia est virtus factiva magnorum, et est virtus generalis, si sumatur *facere* communiter, scilicet pro omni opere; si vero proprie, scilicet pro operatione exteriori, est virtus specialis. 2-2æ. CXXXIV, 1, 2, o. — Materia ejus sunt sumptus magni, præcipue ad cultum Dei; secundo pecunia pro eis; tertio amor pecuniæ. 2-2æ. CXXXIV, 1, 3m; 2, 3m; 3, o. — Est rerum magnarum et excelsarum, cum animi quadam ampla et splendida proportione cogitatio et administratio. 2-2æ. CXXVIII, c. — Est in voluntate subjective. 1ª. XXI, 1, 1m. — Non oportet ad magnificentiam habere multas divitias; sed oportet sic disponi quod, quando oportet et decet, velit eas optime dispensare, et sic fuit in Christo. 2-2^{æ}. CXXXIV, 1, 1^{m}; 3, 4^{m}. CLII, 3, 3^{m}. — Magnificus non principaliter facit magnos sumptus pro persona sua, quia non est quid magnum, nisi quæ tantum semel fiunt, ut nuptiæ, vel permanentia, ut domus. 2-2^{æ}. CXXXIV, 1, 3^{m}. — Magnificentia facit et intendit aliquod magnum in factibili tantum; sed magnanimitas in omni materia. 2-2^{æ}. CXXXIV. 2, 2^{m}, fin. — Magnificentia est in maximis donis et sumptibus; sed liberalitas in mediocribus. 1-2^{æ}. LX, 5, c. 2-2^{æ}. CXVII, 3, 1^{m}. CXVIII, 8, 4^{m}. CXXVIII, 1^{m}. CXXIX, 2, c. fin. CXXXIV, 2, 3, o; 4, 1^{m}. CLII, 3, c. CLX, 1, c.

MAJESTAS. Læsæ majestatis crimen maxime punitur. 2-2^{æ}. X, 8, o. XI, 3, c. CVIII, 4, 2^{m}.

MAJUS. *Majus* dicitur dupliciter scilicet: intensive et extensive. 3^{a}. I, 4, c.

MALEDICTIO. Maledicere contingit tripliciter scilicet: enuntiative, id est detrahendo, causaliter vel imperative, et optative, et hoc dupliciter scilicet: per se, id est sub ratione mali, et sic est peccatum, non autem si per accidens, id est sub ratione boni duplicis scilicet: justi, vel utilis. 2-2^{æ}. LXXVI, 1, o. LXXXIII, 8, 1^{m}, 2^{m}. — Maledicere sub ratione mali est peccatum mortale, et est tanto gravius, quanto plus persona debet amari et revereri; tamen tripliciter est veniale scilicet: ratione parvi mali, vel ratione affectus, scilicet ex joco, vel levi motu, vel ratione surreptionis. 2-2^{æ}. LXXVI, 3, o. — Detractio, contumelia, susurratio et derisio sunt de malo culpæ, et nocent enuntiando; ideo sunt secundum se graviora maledictione, quæ est de malo pœnæ optando. 2-2^{æ}. LXXVI, 4, o. — Benedictio vel maledictio proprie convenit tantum ei, cui potest bene vel male contingere, scilicet naturæ rationali; vel aliis in ordine ad naturam rationalem auxiliando. 2-2^{æ}. LXXVI, 2, o; 4, 1^{m}. — Diabolus quoad culpam debet maledici, non autem quoad naturam ejus. 2-2^{æ}. LXXVI, 1, 4^{m}.

MALEFICIUM. Maleficium dicitur perpetuum quando non potest tolli ab homine sed a Deo, vel a dæmone, etiam si fiat sine alio maleficio. 3^{a}. XLIX, 2, 2^{m}. — Virtus maleficiorum magis ostenditur in serpentibus quam in aliis animalibus, quia diabolus mulierem per serpentem tentavit 1^{a}. CII, 2, 2^{m}. — Ex maleficio perpetuo impotentes, et post triennium, alteram quærere copulam possunt; alias minime 3^{a} s. LVIII, 2, c.

MALITIA. Malitia ex qua dicitur aliquis peccare est triplex scilicet: habitus cujuscunque vitii, electio mali, et peccatum præcedens. 1-2^{æ}. LXXVIII, 1, 3^{m}. — Omnis peccans ex habitu peccat ex certa malitia, et non e converso. 1-2^{æ}. LXXVIII, 2, 3, o. — Peccatum ex certa malitia, vel ex industria contingit ex inordinatione voluntatis præponentis minus bonum meliori bono. 1-2^{æ}. LXXVIII, 1, o. — Peccatum ex certa malitia est gravius peccato ex passione. 1-2^{æ}. XLVII, 2, c. LXXVIII, 4, o. 2-2^{æ}. LXXIII, 3, c.

MALUM. Malum est aliquid, et est ens rationis, non autem ens reale. 1^{a}. XLVIII, 2, 2^{m}. — Non est negatio pura, sed privatio boni. 1^{a}. XIV, 10, o. XLVIII, 2, 1^{m}; 3, c, 2^{m}; 5, c, 1^{m}. 1-2^{æ}. XXV, 2, c. XXXVI, 1, c. LXXV, 1, c. — Nullum ens est malum per essentiam, nec per participationem, sed per privationem participationis. 1^{a}. XLIX, 3, c, 4^{m}. LXV, 1, 2^{m}, 3^{m}. — Malum non est cognoscibile, nisi per bonum. 1^{a}. XIV, 10, 4^{m}. XLVIII, 1, c. — Omnis privatio in quantum hujusmodi habet rationem mali, sicut omnis forma habet rationem boni. 1^{a}. XLVIII, 1, 1^{m}. — Mala esse ratio et experientia docent. 1^{a}. XLVIII, 1, 5^{m}; 2, c, 1^{m}. — Malum non est exsistens, id est aliqua natura, neque est in exsistentibus, ut pars perfectionis, sed ut privatio in subjecto. 1^{a}. XLVIII, 1, o; 2, 1^{m}, 2^{m}; 3, 1^{m}. — Si universaliter malum non esset, universum esset imperfectius. 1^{a}. XXII, 2, 2^{m}. XLVIII, 2, c, 3^{m}. XLIX, 2, c. — Impossibile est esse summum malum. 1^{a}. XLIX, 3, o. CIII, 7, 1^{m}. 2-2^{æ}. CLXXII, 6. c. — Malum non habet causam, nisi per accidens. 1^{a}. XLIX, 1, o; 3, 5^{m}. 1-2^{æ}. LXXV, 1, c. — Omne malum habet causam efficientem et materialem, non autem formalem nec finalem. 1^{a}. XLIV, 1, o. — Malum est causa per accidens; non autem causa per se. 1^{a}. XLVIII, 1, 4^{m}. XLIX, 3, c. — Malum duplex scilicet naturæ et culpæ, et utrumque est ut in paucioribus. 1^{a}. LXIII, 9, o. — Malum culpæ secundum totam speciem humanam est ut in pluribus; in aliis autem est ut in paucioribus, sicut etiam malum naturæ. 1^{a}. XLIX, 3, 5^{m}. XCIII, 9 1^{m}. 1-2^{æ}. LXXI, 2, 3^{m}. — Malum non simpliciter, sed in solis voluntariis duplex scilicet: malum pœnæ, et malum culpæ. 1^{a}. XLVIII, 5, o. — Malum pœnæ opponitur bono creaturæ, malum vero culpæ bono increato. 1^{a}. XLVIII, 6, c. 1-2^{æ}. LXXIX, 1, 4^{m}. — Defectus, malum, peccatum et culpa differunt. 1^{a}. XLVIII, 5, c, 1^{m}. 1-2^{æ}. XXI, 1, c; 2, o. — Malum in naturalibus nunquam est in effectu, nisi præexsistat aliud malum in agente vel in materia. sed bene in voluntariis. 1^{a}. XLIX, 1, 3^{m}. — Malum naturæ duplex scilicet: malum naturæ a causa naturali, ut mors naturalis, et privatio boni naturæ a causa non naturali, ut mors violenta. 1-2^{æ}. XLII, 2. o. — Malum est differentia actus moralis ratione finis cui accidit aliqua privatio. 1^{a}. XLVIII, 1, 2^{m}. 1-2^{æ}. XVIII, 5, 2^{m}, LIV, 3, 2^{m}. LXXIX, 1, 3^{m}. — Malum moris ex voluntate contingit per hoc, quod deficit ab ordine rationis et proprii finis. 1-2^{æ}. LXXI, 2, c, 3^{m}; 6, c. — Malum per prius dicitur de culpa, quam de pœna. 2-2^{æ}. XIX, 1, c. — Culpa magis habet rationem mali, quam pœna. 1^{a}. XLVIII, 6, o. 2-2^{æ}. XIX, 1, c. LXXVI, 4, o. — Mali semper hic puniuntur spiritualiter, et boni præmiantur, non autem corporaliter. 1-2^{æ}. LXIX, 2, 2^{m}.

MAMMONA. Mammona iniquitatis dicuntur divitiæ. 2-2^{æ}. XXXII, 7, 1, c, 1^{m}.

MANDATUM. Mandatum est de meliori, et quod per alios mandatur; sed præceptum est de necessario, et quod quis per se jussit. 1-2^{æ}. XCIX, 5, c. — Differentia inter præcepta, mandata, testimonia et justificationes. 1-2^{æ}. XCIX, 5, c.

MANSIO. Mansiones in cœlis sunt diversi gradus beatitudinis; ideo non sunt in limbo, nec in purgatorio. 1-2^{æ}. V, 2, c, 1^{m}.

MANSUETUDO. Mansuetudo diversimode numeratur inter beatitudines, fructus et virtutes. 2-2^{æ}. CLVII, 2, 3^{m}. — Est circa iram. 1^{a}. XXI, 1, 1^{m}. 1-2^{æ}. LX, 4, c, 4^{m}. 2-2^{æ}. CXLIII, c. CLVII, 1, 2, o; 3, 4, c. CLXI, c, 4^{m}. — Præparat hominem ad cognitionem Dei removendo duplex impedimentum scilicet: iram, et contradictionem veritatis. 2-2^{æ}. CLVII, 4, 1^{m}. — Mansuetudo maxime facit hominem compotem sui. 2-2^{æ}. CLVII, 4, c, 1^{m}. — Est in irascibili subjective. 3^{a}. XV, 2, c. — Homo est naturaliter mansuetus. 1-2^{æ}. XLVI, 5, 1^{m}.

MANUMISSUS. Manumissus reducitur in pristinam servitutem propter aliquam offensam in dominum ejus. 3^{a} s. LXXXVIII, 3, 2^{m}.

MANUS. Manus est organum organorum, quia facit omnia instrumenta, et est loco omnium instrumentorum. 3^{a}. LXXXIII, 5, 1^{m}.

MARCUS. Marcus amputando sibi pollicem ne fieret sacerdos, non peccavit; quia creditur fecisse hoc ex instinctu Dei. 2-2^{æ}. CLXXXV, 2, 3^{m}.

MARE. Maris fluxus et refluxus est ei naturalis, quia est ex motu lunæ, cui aqua naturaliter subditur. 1^{a}. CV, 6, 1^{m}. — In aquis maris sunt duo mira scilicet: primum quod non cooperiant totam terram contra naturam, cum sint etiam altiores ea; secundum vero, quod semper mare est ejusdem quantitatis. 1^{a}. LXIX, 1, 2^{m}. — Divisio maris Rubri fuit mira tripliciter scilicet: ratione soni ventorum, tantæ aquæ, et tantorum effectuum. 1^{a}. LXIX, 1. 2^{m}.

MARIA. Maria et Joseph erant de eadem tribu, et de semine David. 3^{a}. XXVIII, 1, 2^{m}. XXXII, 2, 1^{m}. — Maria fuit de stirpe Aaron propter affinitatem contractam ex matrimonio. 3^{a}. XXIX, 1, 4^{m}. XXXI, 2, 2^{m}. — Nata est ex Melchi, Salomone, Jeconia et Heli. 3^{a}. XXXI, 2, 3^{m}; 3, 2^{m}. — Quidquid acceptum a parentibus fuit in Maria, fuit pars ejus actu; ideo non fuit in Christo. 3^{a}. XXXI, 6, c. — Maria in ventre matris suæ non habuit usum liberi arbitrii, quia hoc est privilegium Christi. 3^{a}. XXVII, 3, c. — Habuit tantam claritatem in facie, quod Joseph non cognoscebat eam sensibiliter. 3ª. XXVIII, 3, 3ᵐ. — Fuit sanctificata, priusquam nata ex utero. 3ª. XXVII, 1, o; 2, 2ᵐ. — Non potuit sanctificari in parentibus, nec in conceptione ejus, nec ante infusionem animæ rationalis. 3ª. XXVII, 1, 1ᵐ; 2, o. — Fuit bis sanctificata scilicet : in utero matris, et quando concepit Christum ; in prima fomes fuit ligatus, in secunda vero totaliter ablatus. 3ª. XXVII, 3, o; 4, 1ᵐ; 5, 2ᵐ. — Major sanctificatio fuit in Maria, quam in Joanne Baptista ; et major in eo, quam in Jeremia. 3ª. XXVII, 6, 1ᵐ. — Maria super omnes post Christum, habuit plenitudinem gratiæ. 3ª. VII, 2, 1ᵐ. XXVII, 1, c; 5, o. — Habuit triplicem perfectionem gratiæ scilicet : in ejus sanctificatione, in conceptione Christi, et in ejus glorificatione ; tertia est potior secunda, et secunda quam prima. 3ª. XXVII, 5, 2ᵐ. — In prima perfectione gratiæ Maria mundata fuit a culpa originali, in secunda a fomite, et in tertia ab omni miseria. 3ª. XXVII, 5, 2ᵐ. — In prima adepta est gratiam inclinantem ad bonum ; in secunda fuit confirmata in gratia, et adepta est gratiam consummatam et confirmantem eam in bono ; et in tertia adepta est gratiam consummatam et perficientem eam in fruitione omnis boni. 3ª. XXVII, 5, 2ᵐ. — Plenitudo gratiæ et observatio consiliorum inchoavit in beata Maria, sed primum fuit in ea perfecte, et secundum perfecte cœpit in Christo. 3ª. XXVIII, 4, 2ᵐ. — Maria est perfecte beata secundum corpus, quia cum corpore assumpta est in cœlum ; credimus enim, quod post mortem resuscitata fuerit, et portata in cœlum. 3ª. XXVII, 1, c. LXXXIII, 5, 3ᵐ. — Habuit donum prophetiæ, sapientiæ et miraculorum ; sed non secundum omnem usum. 3ª. XXVII, 5, 3ᵐ. — Puritas Mariæ fuit maxima sub Deo. 1-2æ. LXXXI, 5, 3ᵐ. XXVII, 2, 2ᵐ. — Meruit Christum portare, id est meruit gradum puritatis et sanctitatis, quo congrue esset mater Dei ; non autem incarnationem Dei. 3ª. II, 11, 3ᵐ. — Beata Virgo Maria non est exaltata usque ad æqualitatem Dei, vel ad unionem in persona ; et ideo non dicitur sedere ad dexteram, sed adstare a dextris, in quantum honor Filii aliquo modo participative, non plenarie redundat in ipsam, in quantum mater Dei dicitur, sed non Deus. 1ª. XXV, 6, 4ᵐ. 3ª. XXV, 5, o. — Maria fuit vera mater Christi. 3ª. XXXV, 3, o — Matrimonium verum fuit inter Mariam et Joseph, habuitque triplex bonum, et utramque perfectionem requisitam præter coïtum, et nuptiæ factæ sunt. 3ª. XXIX, 2, o. — Maria fuit expers maledictionis Evæ, quia peperit sine dolore, et non multiplicavit conceptus, nec fuit subjecta viro. 3ª. XXX, 2, 2ᵐ. XXXV, 6, 1ᵐ. — Angelus prius apparuit Mariæ, quam Joseph. 3ª. XXX, 2, 2ᵐ. — Excellentius apparuit Mariæ, quam Joseph. 3ª. XXX, 3, 1ᵐ. — Maria secundum aliquos, non fuit turbata visione angeli, quia assueta erat visionibus angelorum ; sed in sermone ejus, admiratione dictorum. 3ª. XIII, 3, 3ᵐ. — Non inconveniens est, quod angelus instrueret Mariam, quia Maria erat inferior eo secundum statum, licet e converso secundum prædestinationem. 3ª. XXX, 2, 1ᵐ. — Est super omnes ordines angelorum. 3ª. XXX, 2, 2ᵐ. — Spiritus sanctus fecit duplicem purgationem in Maria scilicet : præparatoriam ad conceptionem Christi, colligens mentem ejus in unum ; secundam vero a fomite, mediante conceptione Christi. 3ª. XXVII, 3, 3ᵐ. — Purgatio prima non fuit ad removendam transfusionem peccati originalis, sed ut digna esset Christo. 1-2æ. LXXXI, 5, 3ᵐ. — Immunitas a peccato in Maria causabatur ex tribus scilicet : ex ligatione fomitis, gratia inclinante ad bonum, et ex providentia Dei. 3ª. XXVII, 3, c ; 4, 1ᵐ. — Voluit purgari post partum, non quidem propter aliquam immunditiam, sed propter humilitatem, et obedientiam, et ut approbaret legem, et vitaret calumniam. 3ª. XXXVII, 4, o. — Emundatio et confirmatio Mariæ inchoata fuit in prima sanctificatione ; sed in secunda consummata est in perfectione viæ ; in assumptione vero ejus, perfectione gloriæ ; 1ª. C, 2, c. 3ª. XXVII, 5, 2ᵐ. — Sanctificata fuit in utero a peccato originali quoad maculam et reatum personalem, non autem a reatu totius naturæ ; ideo si ante passionem Christi fuisset defuncta, non intrasset paradisum, nec vidisset Deum per essentiam, sicut nec alii Sancti. 3ª. XXVII, 1, 3ᵐ. — Cum beata virgo Maria credatur omnino fuisse immunis a fomitis inclinatione propter ejus sanctificationem perfectam ; non est pium ponere aliquam pugnam a carne fuisse in ea, cum talis pugna non sit nisi ex fomitis inclinatione, nec tentatio quæ est a carne, sine peccato esse possit, ut patet per Glossam. Et quamvis non habuerit pugnam per tentationem quæ est a carne, habuit tamen pugnam per tentationem ab hoste, qui nec ipsum Christum reveritus est. 3ª. XXXV, 2, 3ᵐ. — Fomes in Maria adeo debilitatus est, et exstinctus, ut ad peccatum actuale nunquam inclinaretur. 3ª. XXVII, 3, c ; 4, 1ᵐ ; 5, 2ᵐ. — Maria per primam sanctificationem fuit semper immunis ab omni peccato actuali. 3ª. XXVII, 4, o ; 6, 1ᵐ. — Tabernaculum veteris legis figurabat Mariam. 3ª. XXVII, 2, c. — Festo Neomeniæ succedit festum Mariæ, in qua primo apparuit illuminatio solis, id est Christi per copiam gratiæ. 1-2æ. CIII, 3, 4ᵐ.

MARTYRIUM. Martyrium est actus virtutis quadruplicis scilicet : fortitudinis ut elicientis principaliter ; patientiæ vero ut elicientis consequenter ; sed charitatis ut imperantis, et fidei ut finis. 2-2æ. CXXIV, 1, 2, o. — Est actus maximæ perfectionis, non quidem secundum se, sed ut imperatur a charitate, et ut eam ostendit. 2-2æ. CXXIV, 3, o. CLXXXIV 5, 3ᵐ. — Habet quod sit meritorium ex charitate, sine qua nihil valet. 2-2æ. CXXIV, 2, 2ᵐ. — Mors est de ratione martyrii. 2-2æ. CXXIV, 4, o. — Confessio cujuscunque alterius veritatis quam fidei, non est causa sufficiens ad martyrium ratione materiæ, sed tantum ratione finis referendo ad Christum. 2-2æ. CXXIV, 5, c, 2ᵐ. — Martyrium Joannis Baptistæ celebratur, licet mortuus sit, non quidem pro fide, sed pro reprehensione adulterii. 2-2æ. CXXIV, 5, c. — Moriens pro quocunque opere bono propter Deum est martyr Dei, quia causa cujuscunque martyrii est veritas fidei, ut est per dilectionem operans. 2-2æ. CXXIV, 5, c. — Vulneratus letaliter, licet supervivat, habebit aureolam martyrii, sicut sancta Lucia ; similiter vulneratus non letaliter, tamen moriens ex incuria non mortali, ut Marcellus Papa, habebit aureolam martyrii ; non autem si afflictio non continuetur usque ad mortem, sicut de Sylvestro Papa. 2-2æ. CXXIV, 4, 4ᵐ. — Martyrium est de præcepto secundum præparationem animi tantum. 2-2æ. CXXIV, 1, 3ᵐ ; 3, 1ᵐ. — Oblatum debet tolerari patienter, sed non debet quæri, quia non debet dari occasio agendi injuste. 2-2æ. CXXIV, 1, 3ᵐ. — Universalis absolutio fit in perceptione baptismi et in martyrio. 3ª. LXVIII, 2, 2ᵐ. LXXXVII, 1, 2ᵐ.

MAS. Mas et femina in hominibus conjunguntur, non tantum propter generationem, sed etiam propter communicationem operum. 1ª. XCII, 2, o.

MASCULINUM. In divinis masculinum genus et femininum absolute prædicantur tantum de supposito. 1ª, XXXI, 2, 4ᵐ.

MATER. Mater dicitur aliqua ex hoc quod concepit et genuit. 1ª. XXXV, 3, 4, c.

MATERIA. Materia non semper fuit, licet sit ingenerabilis et incorruptibilis. 1ª. XLVI, 1, 3ᵐ. — Materia prima est maxime in potentia, et principium imperfectissimum ; nec talis potentia materiæ, etiam dato quod sit sua essentia, est potentia ad operationem, sed ad esse. 1ª. IV, 1, c. — Materia in quantum habet esse saltem in potentia est similis Deo. 1ª. XIV, 11, 3ᵐ ; 12, c. — Non potest esse in alio, cum sit primum subjectum. 1ª. III, 2, 3ᵐ. 3ª. LXXVII, 2, c. — Materia prima est sua potentia passiva, sicut Deus est sua potentia activa. 1ª. LIV, 3, 3ᵐ. — LXXVII, 1, 2ᵐ. XI, 1, 2ᵐ. — In materia nulla est potentia activa. 3ª. XXXII, 4, c, 3ᵐ. — Materia prima dicitur terra, quia est informis ; dicitur aqua, quia est receptiva ; dicitur abyssus, quia est turpis. 1ª. LXVI, 1, 1ᵐ. — Partes habent rationem materiæ, totum vero rationem formæ. 1ª. VII, 3, 3ᵐ. LXV, 2, c. 3ª. XC, 1, c. — Unitas materiæ primæ est tantum in iis quæ conveniunt in generatione et corruptione. 1ª. LXVI, 2, o. — Materia prima omnium rerum est una unitate ordinis tantum. 1^{a}. LXVI, 2, 1^{m}. — Omnium generabilium et corruptibilium est eadem materia. 1^{a}. LXVI, 2, c. — Materia duplex scilicet : naturalis et mathematica. 1^{a}. LXXXV, 1, 2^{m}. 3^{a}. LXXVII, 2, 4^{m}. — Triplex scilicet : *ex qua*, *in qua* et *circa quam*; et tantum tertio modo coincidit cum fine. 1-2^{æ}. LV, 4, c. — Duplex est conditio materiæ scilicet : quæ eligitur ab agente, et quæ consequitur naturam materiæ. 1^{a}. LXXVI, 1, 5^{m}. XCI, 3, c. 1-2^{æ}. LXXXV, 6, c. 2-2^{æ}. CLXIV, 1, 1^{m}. — Non est divisibilis nisi per quantitatem. 1^{a}. L, 1, c. LXXV, 7, c. LXXVI, 4, 4^{m}. 3^{a}. LXVII, 2, c. fin. — Materia prima secundum potentiam non est infinita simpliciter, quia se extendit solum ad formas materiales. 1^{a}. VII, 2, 3^{m}. — Materia intelligibilis ponitur in definitione quantitatis, non autem materia sensibilis. 1^{a}. LXXXV, 1, 2^{m}. — Materia et privatio distinguuntur realiter secundum Aristotelem, non autem secundum Platonem. 1^{a}. V, 2, 1^{m}; 3, 3^{m}. — Quæ non habent materiam non habent causam sui esse, scilicet quæ transmutet de potentia ad actum, nec aliquam causam formalem. 1^{a}. LXI, 1, 2^{m}. LXXV, 5, 2^{m}.

MATHEMATICA. Mathematica scientia non demonstrat per causam efficientem, nec per causam finalem, licet habeat eas. 1^{a}. XLIV, 1, 3^{m}.

MATHIAS. Mathias electus est sorte, id est per divinum donum declarans eum electum esse divinitus. 2-2^{æ}. XCV, 8, c.

MATRIMONIUM. 1° Matrimonium est formaliter conjunctio et vinculum animorum, et relatio conjugum. 3^{a}. XXIX, 2, c. — Erat in lege veteri, ut in officium naturæ, et non ut sacramentum conjunctionis Christi et Ecclesiæ, quæ nondum fuerat facta. 1-2^{æ}. CII, 5, 3^{m}. — Inseparabilitas convenit matrimonio, ut est sacramentum, et ut est in officium naturæ. 1-2^{æ}. CII, 5, 3^{m}. — Commixtio carnalis est de secunda perfectione matrimonii, non autem de prima. 3^{a}. XXIX, 2, o. — Pater non potest cogere filium, ut consentiat ad matrimonium per præceptum ; sed potest inducere causam rationabilem, et tunc filius tenetur ad præceptum, sicut ad causam. 2-2^{æ}. CIV, 5, c. — Quælibet persona libera potest sine consensu parentum contrahere matrimonium, et intrare religionem. 2-2^{æ}. CIV, 5, c. 3^{a}. XVI, 10, c. — Matrimonium secundum diversos status, institutum est a lege naturæ, Moysis, Christi et a lege civili. 2-2^{æ}. CLIV, 2, c; 9, 3^{m}. — Finis matrimonii duplex scilicet : finis principalis, id est generatio, et educatio prolis, et finis secundarius, scilicet mutuum obsequium. 2-2^{æ}. CLIV, 2, c. 3^{a}. XXIX, 2, c. — Actus matrimonii potest esse sine peccato, et meritorius. 1-2^{æ}. XXXIV, 1, 1^{m}. 2-2^{æ}. CLIII, 2, o. — In matrimonii sacramento confertur gratia. 2-2^{æ}. C, 2, 6^{m}. — Matrimonium non debet esse inter propinquos. 2-2^{æ}. CLIV, 9, c. — Defectus ætatis, impedit et dirimit matrimonium. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 5, c. — Servus potest contrahere matrimonium, et vovere continentiam, nesciente domino ejus, vel contradicente, non autem religionem ingredi, vel ordinem suscipere. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 8, 2^{m}. CIV, 5, c. fin. — Sex crimina impediunt matrimonium contrahendum solum scilicet : incestus, uxoricidium, raptus alienæ sponsæ, susceptio proprii filii de fonte per dolum, interfectio presbyteri, et pœnitentia solemnis. 2-2^{æ}. CLIV, 7, 3^{m}. — In lege veteri Judæi prohibebantur contrahere matrimonium cum Chananæis; sed cum aliis infidelibus, ubi non erat periculum, permittebantur, sicut patet de Joseph, Moyse, et Esther. 1-2^{æ}. CV, 4, 6^{m}. — Matrimonium de lege naturæ est indissolubile. 2-2^{æ}. CLIV, 2, c. — De jure naturæ est, vel naturale. 3^{a} s. XLI, 1, c. — Non tenentur homines ex præcepto ad contrahendum matrimonium. 3^{a} s. XLI, 2, o. — Cum ad prolis procreationem sit ipsum matrimonium institutum secundum se semper licitum est. 3^{a} s. XLI, 3, o. — Actus matrimonialis semper meritorius est, si ad ipsum homines religionis vel justitiæ virtute inducantur. 3^{a} s. XLI, 4, c. — Matrimonium est sacramentum. 3^{a} s. XLII, 1, o. — Quod est in officium naturæ, institutum fuit a Deo ante peccatum ; ut remedium vero post peccatum fuit institutum. 3^{a} s. XLII, 3, c. — Quod in fide Christi contrahitur, habet quod gratiam conferat ad ea operanda adjuvantem, quæ in matrimonio requiruntur. 3^{a} s. XLII, 3, c. — Carnalis commixtio non ad primam sed ad secundam spectat matrimonii perfectionem. 3^{a} s. XLII, 4, o. — Matrimonium conjunctio quædam est viri et uxoris, ad unam cognationem et prolis educationem et vitam domesticam. 3^{a} s. XLIV, 1, c. — Congrue appellatur *matrimonium*, *nuptiæ ac conjugium*, sed diversis rationibus. 3^{a} s. XLIV, 2, o. — Est quædam indissolubilis maritalis conjunctio inter legitimas personas, individuam vitæ consuetudinem retinens. 3^{a} s. XLIV, 3, c — Matrimonialem conjunctionem non nisi aliquo viri ac mulieris consensu fieri certum est. 3^{a} s. XL, 1, c. — Expressio verborum se habet ad matrimonium, sicut ablutio exterior ad baptismum. 3^{a} s. XLV, 2, c.

2° Consensus per verba de futuro expressus non facit matrimonium, sed sponsalia. 3^{a} s. XLV, 3, o. — Exterioribus verbis expressus, absque interiori consensu, nullum matrimonium facit. 3^{a} s. V, 4, c. — In occulto factus quanquam malus et jure prohibitus, matrimonium tamen facit, si fiat inter legitimas personas. 3^{a} s. XLV, 5, o. — Per verba de futuro expressus nullum efficit matrimonium, etsi sit aliquo juramento firmatus. 3^{a} s. XLVI, 1, c. — Carnalis copula in foro conscientiæ, quamvis post sponsalia matrimonium non perficiat, in Ecclesiæ tamen foro matrimonium efficere judicatur. 3^{a} s. XLVI, 2, o. — Quanquam simpliciter consensus coactus in matrimonio esse non possit, potest tamen aliqua in eo secundum quid violentia esse. 1^{a}. XLVII, 3, c. — Potest aliqua coactio et metus cadere in constantem virum. 3^{a} s. XLVII, 2, o. — Consensus coactus ex metu cadente in constantem virum matrimonium tollit. 3^{a} s. XLVII, 3, c. — Ex parte cogentis matrimonium in totum tollit. 3^{a} s. XLVII, 4, o. — Ex conditione de præsenti non contraria matrimonio vel de futuro et necessaria, matrimonium non tollit, 3^{a} s. XLVII, 5, c. — Cum per matrimonium homo perpetuæ mancipetur servituti, non potest pater cogere filium ad matrimonium, quanquam illum ex aliqua rationabili causa ad ipsum possit inducere. 3^{a} s. XLVII, 6, o. — Consensus matrimonium faciens non est consensus in carnalem copulam ; sed in matrimonium in ordine ad carnalem copulam. 3^{a} s. XLVIII, 1, c. — Matrimonium ex consensu ob inhonestam causam, verum matrimonium est quanquam culpabilis sit hujusmodi consensus. 3^{a} s. XLVIII, 2, o. — Oportuit aliqua bona esse, quibus matrimonii honesta ratio appareret. 3^{a} s. XLIX, 1, o. — Proles, fides ac sacramentum, prima et potiora sunt bona quibus matrimonii honesta ratio redditur. 3^{a} s. XLIX, 2, c. — Principalius bonum matrimonii ut dignius, ipsum sacramentum est ; proles vero, id est prolis intentio maxime essentialis in ipso est, quam sequitur fides, id est debitum servandæ fidei ; deinde sequitur sacramentum. 3^{a} s. XLIX, 3, o. — Quanquam minus honesta appareat matrimonii ratio, proles tamen ac fides et sacramentum ipsam maxime honestam reddunt. 3^{a} s. XLIX, 4, c. — Actus matrimonialis semper culpabilis et peccatum est, nisi prolis intentio, ac mutua inter conjuges fides adsit. 3^{a} s. XLVI, 5, o. — Cognoscens uxorem sola libidinis et delectationis causa, nullum aliud bonum matrimonii habitu vel actu intendens, mortaliter peccat. 3^{a} s. XLIX, 6, c. — Expediens fuit aliqua esse impedimenta matrimonium contrahendum impedientia non autem contractum scilicet :

Ecclesiæ vetitum, tempus, sponsalia, votum

et aliqua ipsum matrimonium contrahendum et contractum dirimentia scilicet :

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Amens, affinis, si clandestinus et impos,
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto.

3^{a} s. L, 1, c. — Potest toties contrahi matrimonium quoties alter conjugum mortuus est ; moriente enim altero conjugum, vinculum matrimoniale tollitur. 3^{a} s. LXIII, 1, o. — Secundum matrimonium est sacramentum, cum in eo reperiantur quæ sunt de *esse* sacramenti. 3^{a} s. LXIII, 2, o.

MEDIATOR. Mediator Dei et hominum est solus Christus principaliter; instrumentaliter autem sunt prophetæ, et sacerdotes utriusque testamenti et angeli; non autem Spiritus sanctus nec dæmon. 3a. XXVI, 1, o.

MEDICINA. Medicina duplex scilicet: removens morbum, et promovens ad perfectam sanitatem; prima convenit infirmis, secunda vero sanis. 3a. LXXX, 4, 2m. — Objectum artis medicinæ est sanitas, quia nihil considerat, nisi in ordine ad eam. 2-2æ. I, 1, c. — Pro necessitate corporis licet uti pretiosis medicinaliter; sed in pertinentibus ad solam decentiam honestatis, debemus esse contenti simplicibus. 3a s. LI, 2, 3m. — Quandoque medicina fortis statim inducit sanitatem; et sic habitus corporales possibile est causari ex uno actu, non autem habitus virtutum. 1-2æ. LI, 3, c. fin.

MEDICUS. Medicus accipiens in curam infirmitatem desperatim nulli facit injuriam. 2-2æ. LXXI, 3, 1m. — Sapiens medicus permittit minorem morbum, vel procurat, ut curet vel vitet majorem. 1-2æ. CI, 3, 3m. 2-2æ. LXIV, c. CLXXII, 6, 3m. — Tenetur gratis curare pauperes, quando nec per se, nec per alios magis conjunctos, nec per eos qui magis possent, valent curari. 2-2æ. LXXI, 1, o. — Quadam coactione utitur in phreneticum, qui ejus curam non vult recipere; et huic similatur correctio prælatorum quæ habet vim coactivam; non autem simpliciter correctio fraterna. 2-2æ. XXXIII. 6, 1m. — Non tanto magis sanat, quanto majorem dat medicinam, sed quanto medicina est magis proportionata morbo. 2-2æ. CLXXXVIII, 7, 1m.

MEDIUM. Medium est realiter actio transiens inter agens et passum; non autem actio immanens, nisi secundum modum significandi. 1a. LIV, 1, 3m. — Inter habens et habitum aliquando nihil est medium, aliquando tantum relatio, et aliquando aliquid per modum actionis et passionis; non autem actio vel passio; et sic est speciale prædicamentum, scilicet prædicamentum habitus. 1-2æ. XLIX, 1, c, 2m. — Inter habitum et privationem quæ est in *privari*, et aliquid habitus relinquens, potest esse medium, circa proprium subjectum, sicut inter habitum et malum est actus indifferens; non autem inter bonum et privationem quæ est in *privato esse*, nihil relinquens de habitu. 1-2æ. XVIII, 8, 1m. — Inter substantiam et accidens quintum prædicabile datur medium; non autem accidens dividitur contra substantiam. 1a. LXXVI, 4, 4m. LXXVII, 1, 5m. — Virtus non est medium inter passiones secundum essentiam, sed secundum effectum, quia constituit medium inter eas. 1-2æ. LIX, 1, 1m. — In passionibus accipitur medium, per hoc quod attingitur recta ratio, in quo consistit ratio virtutis. 1-2æ. XVII, 1, 1m; 6, 2m. — Virtutes theologicæ habent medium per accidens, id est ex parte nostra; non autem per se, id est respectu Dei. 1-2æ. LXIV, 4, o. 2-2æ. XVII, 5, 2m. — Quælibet virtus intellectualis consistit in medio, per conformitatem intellectus ad res, scilicet in vero, cujus excessus est affirmatio falsa; defectus autem est negatio falsa. 1-2æ. LXIV, 3, o; 4, 1m, 2m. — Virtus moralis respectu materiæ est medium; sed respectu rationis est extremum. 1-2æ. LXIV, 1, 1m. — Medium virtutis moralis attenditur secundum rationem rectam in omni circumstantia, non autem secundum quantitatem absolutam. 1-2æ. LXIV, 1, 2m, 3m. 2-2æ. XCII, 1, c. CIV, 2, 2m. CXXIII, 4, 3m. CXLVII, 1, 2m. — Virtus moralis consistit in medio inter excessum et defectum. 1-2æ. LXIV, 1, o; 4, 1m, 2m. 2-2æ. XVII, 5, 2m. XCII, c. — Omne medium virtutis est medium rationis; sed solius justitiæ medium est rei et rationis. 1-2æ. LXIV, 2, o. 2-2æ. LVIII, 10, o. LXI, 2, 1m. — Medium justitiæ est æqualitas, quam constituit justitia inter aliquos. 3a. LXXXV, 3, 3m. — Medium justitiæ distributivæ sumitur secundum proportionem geometricam; commutativæ vero, secundum proportionem arithmeticam. 2-2æ. LXI, 2, o; 4, c. fin.

MEL. Mel non offerebatur in sacrificiis Deo, quia offerebatur idolis, et ad excludendum omnem carnalem dulcedinem et voluptatem a sacrificantibus Deo. 1-2æ. CII, 3, 14m.

MELCHISEDECH. Melchisedech dicitur esse sine patre, matre, genealogia, principio et fine, quia Scriptura non ponit, licet habuerit, quia ipse, secundum Hebræos fuit Sem, primogenitus Noe. 3a. XXII, 6, 3m.

MELIUS. Melius alio aliquid dicitur simpliciter, quod tamen minus proprie recipit alicujus prædicationem, sicut cognitio patriæ est nobilior cognitione viæ, quæ magis proprie dicitur fides. 2-2æ. CLXXIV, 2, 3m.

MEMBRUM. Membrum omne, et quælibet potentia animæ operantur toti et non sibi soli. 1-2æ. XVII, 5, 2m. — Caput est membrum, habens virtutem influendi in alia membra, et recipit ab aliis membris nutrimentum, et alia obsequia. 3a. VIII, 1, 6, 7, 8, c. — Membra hominis non applicantur operi, nisi de consensu rationis. 1-2æ. LXXIV, 7, o. LXXVII, 7, c. fin. — Membra naturalia, et instrumenta artificialia in Scripturis, significant operationes, quarum sunt principia. 1a. III, 1, 3m.

MEMORIA. Memoria duplex scilicet: conservativa specierum tantum, alia cujus objectum est præteritum. 1a. LXXVII, 8, 4m. LXXIX, 6, o. — Memoria quæ est altera pars imaginis, non est præteritorum, quia abstrahit ab omni tempore, cum sit in intellectu, et non in parte sensitiva. 1a. LXXIX, 6, 2m. — Memoria sensitiva est per se præteriti, ratione objecti et actus; intellectiva vero ratione actus tantum. 1a. LXXIX, 6, 2m. — Memoria intellectiva non differt realiter ab intellectu possibili, sed est habitualis retentio ejus, cujus actus est intelligentia, quæ oritur ex memoria, sicut actus ex habitu. 1a. LXXIX, 7, o. XCIV, 7, 3m. — Memoria sensitiva est thesaurus specierum intentionalium, id est intentionum sensibilium, cum sensu acceptarum, cujus organum est in extrema parte capitis. 1a. LXXVIII, 6, c. — Ea quæ magna æstimamus, magis memoriæ infigimus. 1-2æ XLVII, 2, 3m. — Consuetudo multum operatur ad bene memorandum. 1-2æ. L, 3, 3m. 2-2æ. XLIX, 1, 2m. — Illud quod scribitur, non de facili a memoria labitur, sed succurrit memoriæ. 1a. XXIV, 1, c. — Necessarium est eosdem actus plures reiterari, ut aliquid firmiter memoriæ imprimatur, quia meditatio confirmat memoriam, secundum Philosophum. 1-2æ. LI, 3, c. 2-2æ. XLIX, 2, 2m. — Memoria in angelis potest poni, ut est in mente; non autem ut est in sensu. 1a. LIV, 5, 1m. — Memoria intellectiva manet in anima separata; non autem sensitiva, sed corrumpitur. 1a. LXXVII, 8, 4m. LXXXIX, 6. 1m. — Documenta quatuor ad bene memorandum. 1-2æ. XLIX, 1, 2m.

MENDACIUM. Mendacium dicitur tripliciter scilicet: materialiter, formaliter et affective. 2-2æ. XCVIII, 1, 3m. CX, 1, o. — Cupiditas fallendi pertinet ad perfectionem mendacii, non autem ad speciem ejus. 2-2æ. CX, 1, c. 3m. — Omne mendacium est peccatum. 2-2æ. LXIX, 1, 2, o. LXX, 4, c. CX, 3, o, 4. CXI, 1, c. CXXIV, 5, 2m. — Secundum se mendacium dividitur tantum in duas species scilicet: in jactantiam et ironiam; secundum gradus autem ejus ratione finis dividitur tantum in perniciorum, jocosum, et officiosum, vel in octo gradus ejus. 2-2æ. CX, 2, o. — Est peccatum mortale tantum tripliciter scilicet: secundum se, id est, quando est contra charitatem Dei vel proximi, ex intentione, et ex ratione scandali. 2-2æ. LXIX, 1, 2, o. LXX, 4, c. CX, 4, o. — Mendacium per se, directe et formaliter opponitur virtuti, quæ dicitur veritas. 1-2æ. CX, 1, o. 2, c. — Dicens verum credens se dicere falsum, dicit mendacium per se, et formaliter; non autem e converso, nisi per accidens et materialiter. 2-2æ. CX, 1, o. — Intendens significare falsum nutibus, mendacium dicit. 2-2æ. CX, 1, 2m. — Mendacium verbo, vel facto, vel nutibus, est æqualiter peccatum. 2-2æ. CXI, 1, c, 4m. — Nullus debet dicere mendacium, ut ipse vel alius evadat mortem, vel immunditiam corporalem. 2-2æ. CX, 3, 4m. CXIII, 1, 3m. — Nec mendacium, nec aliquid quod ex genere suo non est peccatum mortale, est perfectis peccatum mortale, nisi sit contra eorum votum vel ratione scandali. 2-2æ. LXIX, 1, 2, o. LXX, 4, c. CX, 4. 5m. — Si res visa vel audita recitetur non eodem modo, nec eisdem verbis, non est mendacium ut patet in Evangelio et in aliis Scripturis divinis, in quibus nihil est falsum. 2-2æ. CX, 3, 1m. — Non servans promissum, propter superveniens impedimentum, vel re mutata excusatur a mendacio, ut sanctus Paulus. 2-2æ. CX. 3, 5m. — Abraham et Jacob excusantur a mendacio, non autem Judith, et obstetrices, licet mystice verum dixerint. 2-2æ. CX, 3, 3m. CXI, 1, 1m, 2m.

MENDICITAS. Mendicitas duplex scilicet : contraria voluntati, et voluntaria ; prima est occasio furti et perjurii, non autem secunda, ideo Christus elegit eam. 2-2æ. CLXXXVII, 5, c. 3a. XL, 3, 1m.

MENS. Mens dicitur a *metiendo*, vel a *meminendo*. 1a. LXXIX, 9, 4m. — Dicitur tripliciter scilicet : natura intellectiva, intellectus et memoria. 1a. LXXIX, 1. 1m. — Aliquid inhærens menti rationali est majus ea secundum quid, non autem simpliciter ; sed nihil subsistens præter Deum, est majus ea. 1a. XVI, 6, 1m.

MENSTRUUM. Menstruus sanguis est in feminis loco seminis, et est propria materia corporis Christi et aliorum ; non autem semen feminæ. 3a. XXXI, 5. o ; 6, 3m. XXXV, 3, 3m. — Sanguis menstruus quem feminæ per singulos menses emittunt, habet inpuritatem corruptionis, nec est materia fœtus, sed purgamentum ejus. 3a. XXXI, 5, 3m. — Menstruum non est sanguis primo generatus ex cibis, sed est residuum ejus quod ab ultima digestione nutritiva ministrat generativæ. 3a. XXXI, 5, c. — Est potentia *totum*, secundum potentiam passivam, sicut semen viri est potentia *totum*, secundum potentiam activam. 3a. XXXI, 5, 1m ; 6, c.

MENSURA. Mensura duplex scilicet : æquiparata mensurato per replicationem, et ratio cognoscendi ipsum. 1a. III, 5, 2m. — Est illud, per quod cognoscitur quantitas rei, et est quid minimum, vel simpliciter, ut in numeris in quibus primo invenitur, vel quoad nos, ut in continuis, deinde primum in quolibet genere. 1-2æ. XC, 1, c. — Non oportet quod omnis mensura sit omnino infallibilis et certa, sed ut est possibile in genere suo. 1-2æ. XCI, 3, 3m. XCVII, 1, 2m. — Mensura debet esse homogenea, scilicet ejusdem generis cum mensurato. 1a. III, 5, 2m. 1-2æ. XIX, 4, 2m. — Ratio naturalis et principia ei naturaliter indita, sunt regulæ generales, et mensuræ omnium agendorum ab homine, non autem natuturalium. 1-2æ. XCI, 3, 2m. — Ad hoc quod aliqua mensurentur per aliquod unum, non requiritur quod illud unum sit causa omnium eorum, sed quod sit simplicius. 1a. X, 6, 4m. — Intellectus Dei est mensura prima omnium rerum non mensurata mensura ; res est mensurata secunda sed , intellectus noster est mensuratus a rebus non mensuratis. 1a. XXI, 2, c. 1-2æ. XCIII, 1, 3m. — Cum dicitur Deus mensurari sua æternitate, accipitur ibi ratio mensuræ, secundum apprehensionem nostram tantum. 1a. X, 2, 3m.

MERCATOR. Mercatores sperare possunt lucrum ex mercatione, quod non possunt dantes mutuo. 2-2æ. LXXVIII. 1, o.

MERCES. Merces est terminus operis. 1-2æ. CXIV, 5, c. — Est id quod recompensatur pro retributione operis ; ideo reddere mercedem est actus justitiæ, sicut reddere pretium rei emptæ. 1-2æ. CXIV, 1, c. 3a. XLIX, 6, c.

MERETRIX. Meretrix etiam nunc debet permitti, id est tolerari in civitate, ut vitetur pejus malum. 1-2æ. CI. 3, 2m. 2-2æ, X, 11, c. — Meretrix potest sibi retinere quod sibi datum est propter fornicationem ; sed si superflue ad fraudem vel dolum extorsisset, teneretur eidem restituere. 2-2æ. LXII, 5, 2m.

MERGULUS. Mergulus cujus natura est ut sub aquis diutius immoretur, significat gulosos, qui se deliciis immergunt. 1-2æ. CII, 6, 1m.

MERITUM. 1° Meritum duplex scilicet congrui et condigni. 1-2æ. CXIV, 6, c. — Aliquid cadit sub merito dupliciter, scilicet : simpliciter, ut ultimus finis, et omne quod perducit ad eum, et secundum quid, scilicet temporalia. 1-2æ. CXIV, 10, c. — Efficacia meriti mensuratur ex tribus scilicet : ex charitate vel gratia, voluntate, et objecto. 1a. XCV, 4, c. 1-2æ. X, 8, o. — Actus humani habent rationem meriti ex duobus scilicet : principaliter ex ordinatione Dei, secundario autem ex libero arbitrio. 1-2æ. CXIV, 4. 6, c. 2-2æ. II, 9, c. — Meritum importat æqualitatem justitiæ. 3a. LIX, 6, c. — Non potest esse sine actu, quia requiritur quod faciat quod debet qui meretur. 1-2æ. LXXI, 5, 1m. 2-2æ. LXXIX, 3, 4m. — Est actio, qua justum est ut agenti aliquid detur. 3a. XLIX, 6, c. — Consistit in hoc, quod homo contemptis creatis inhæret Deo, sed peccatum est e converso. 2-2æ. CIV, 3, o. — Omne meritum est supra naturam, et omne demeritum est infra, et contra naturam. 1-2æ. LXXI, 2, o. — Non diminuitur propter obligationem obedientiæ, si prompte fiat, maxime apud Deum, qui non solum exteriora opera, verum etiam interiorem voluntatem videt. 1-2æ. CIV, 1, 3m. — Mereri aliquo dicitur dupliciter scilicet : formaliter, id est actibus, et ut principio, scilicet habitibus 1-2æ. LV, 1, 3m. — Quælibet opera virtutum quarumlibet ex hoc meritoria sunt, quod fiunt ut obediatur Deo. 2-2æ. CIV, 3, c. — Non potest idem actus numero esse meritorius beatutidinis, et actus beatitudinis qui est fruitio beata, cum unus sit gratiæ imperfectæ, et alius gratiæ consummatæ. 1a. LXII, 4, c ; 5, 2m. — Principium merendi est ex parte animæ, sed corpus est instrumentum actus meritorii. 3a. XLIX, 6, 1m. — Passionibus meremur ut regulantur a ratione, et passionibus demeremur, in quantum sunt contra rationem, non autem secundum se. 1-2æ. XXIV, 1, 3m. 2-2æ. CLVIII, 2, 1m. — Passio corporalis martyrium facit ad meritum præmii accidentalis ; non autem præmii essentialis, nisi in quantum est volita. 3a. XLVIII, 1, 1m. — Gratia est principium meritorii operis, mediantibus virtutibus, sicut essentia animæ est principium operum vitæ mediantibus potentiis ejus. 1-2æ. CXIV, 2, 2m. 3a. XLIX, 6, c. — Nullus potest sibi mereri gratiam *ex condigno*, sed *ex congruo*, tantum. 1-2æ. CXIV, 5, o. 2-2æ. CLXXVII, 1, 3m. 3a. II, 11, c, — Nullus purus homo potest alteri primam gratiam mereri *ex condigno*, sed tantum *ex congruo*. 1-2æ. CXIV, 6, o. 7, 2m. — Exsistens in gratia meretur *ex condigno* vitam æternam ratione gratiæ, sed tantum *ex congruo*, ratione liberi arbitrii. 1a. XCV, 1, 4m, 6m. 1-2æ. CXIV, 3, o. 3a. XLVIII, 1, o. — Homo quolibet actu meritorio meretur augmentum gratiæ ; sed non statim augetur. 1-2æ. CXIV, 8, o. — Omnis actus informatus gratia est meritorius. 1-2æ. II, 9, c. — Gratia non potest cadere sub merito, quia est merendi principium. 3a. II, 11, c.

2° Efficacia et radix merendi est ex charitate ; sed singulæ virtutes merentur præmia singula. 1-2æ. CXIV, 4. o. 2-2æ. CLXXXII, 2, c. — Radix merendi præmium essentiale est charitas ; difficultas autem est radix, respectu præmii accidentalis. 1a. XCV, 4, c. 2-2æ. CLXXXII, 2, 1m. — Nullius virtutis actus est meritorius, nisi sit informatus charitate. 1-2æ. CXIV, 4, 3m. 2-2æ. I, 9, 1m. LXXXIII, 13, 15, c. CXXIV, 1, 2m. — Meritum vitæ æternæ primo pertinet ad charitatem, secundo ad alias virtutes, secundum quod actus earum imperantur a charitate. 1-2æ. LVII, 1, c, 2m. CXIV, 4, o. — Quilibet actus charitatis meretur vitam æternam, et augmentum charitatis. 1a. LXII, 5, c. 1-2æ. CXIV, 7, 3m ; 8, 3m. 2-2æ. XXIV, 6, c. 1m. — Nobilius est habere aliquid ex merito quam sine merito, et dignitas merendi major est quam gloria corporis. 3a. XIX, 3, c. — Quanto magis est arduum opus, tanto est magis meritorium ratione bonitatis ; non autem ratione difficultatis, nisi per accidens ratione majoris conatus vel attentionis. 2-2æ. XXVII, 8, 3m. — Meritum est æquale præmio vitæ æternæ, æqualitate quantitatis. 1-2æ. CXIV, 3, o. — Quantitas meriti potest attendi ex duobus scilicet ; ex difficultate et bonitate operis, et ex voluntate et charitate operantis. 1a. XCV, 4, c. — Voluntas cum opere magis meretur vel demeretur accidentaliter, quam voluntas sola ; non autem essentialiter, nisi ratione triplicis inæqualitatis scilicet, numeri, continuati motus, et intensionis. 1-2ae. XX, 4, o. — Natura comparatur ad principium merendi, scilicet ad charitatem, sicut materia ad formam, fides autem, ut dispositio ejus; ideo actus utriusque non est meritorius, nisi cum charitate. 1-2ae. II, 9, 1m. — Aliquis potest sibi mereri perseverantiam gloriæ, non autem viæ; sed utramque potest et aliis impetrare per orationes. 2-2ae. CXIV, 9, o. — Bona temporalia, ut utilia ad opera virtutum, per quæ pervenitur ad gloriam, cadunt sub merito simpliciter; in se autem secundum quid. 1-2ae. CXIV, 10, o. 2-2ae. CXXII, 5, 4m. — Quilibet agens in bonum, vel malum personæ vel communitatis vel sui, meretur vel demeretur retributionem ab utroque. 1-2ae. XXI, 3, 4, o. 2-2ae. LIX, 3, 2m. LXIV, 5, c. LXV, 1, c. — Nullus meretur id quod jam habet. 1a. LXII, 4, c. 1-2ae CXIV, 5, c. 3a. XIX, 3, c. — Nullus potest sibi mereri *ex condigno*, nec *ex congruo* reparationem post lapsum. 1-2ae. CXIV, 7, o. — Homo potest aliquid mereri a Deo secundum quid, præsupposita Dei ordinatione; non autem simpliciter. 1-2ae. XXI, 4, o. CXIV, 1, o. — Nullus meretur nisi viator, et pro viatore tantum. 1a. LXII, 9, o. 2-2ae. XIII, 4, 2m. CLXXXII, 2, 2m. 3a. XIX, 3, 1m. — Meritum animæ separatæ vel demeritum non potest augeri, nec minui. 1a. LXII 9, c.

METAPHORA. Nomen non proprie, sed metaphorice dicitur de eo, in quo non est tota ratio nominis, sed aliquid ejus per similitudinem. 1a. XIII, 9, c. XXXIII, 3, c. — Quæ dicuntur metaphorice, non oportet secundum omnia esse similia. 3a. II, 6, 1m. VIII, 1, 2m. XLVI, 1, 1m. XLVIII, 3, 1m. LXXVI, 6, 2m. — Ex eadem re potest fieri metaphora ad contraria, propter diversas proprietates ejusdem rei. 1-2ae. XXXIII, 1, 1m. — In divinis metaphora potius transfertur ex natura irrationali et vili, quam ex natura rationali et nobili, ad vitandum errorem. 1a. I, 9, 3m. — Theologia utitur metaphoris. 1a. I, 9, o. X, 1, 4m. XII, 3, 3m. XIII, 3, 1m. XIV, 11, c. XIX, 11, c.

METAPHYSICA. Metaphysica est de substantiis immaterialibus, in quantum tales substantiæ; de sensibilibus autem, ut substantiæ, vel ut entia tantum. 1-2ae. LXVI, 5, 1m.

MICHAEL. Michael est de ordine Principatuum, vel Archangelorum. 1a. CXIII, 3, c.

MILES. Miles in exercitu debet primo subdi duci, secundo aliis coordinari, sed contrarium primi est gravissimum peccatum. 1-2ae. C, 6, c. — Milites charactere insigniuntur, quasi ad militiam deputati, 3a. LXIII, 3, c.

MILITIA Militaris ars, quæ est propter victoriam, ad quam ordinatur omne officium bellicum, ordinat artem equestrem et navalem, et omnia hujusmodi in suum finem. 2-2ae. XXIII, 4, 2m. — Negotiatio est valde contraria militiæ; ideo secundum jura civilia interdicitur militibus. 2-2ae. XL, 2, c.

MILLE. Millia millium ministrantium et assistentium Deo. 1a. CXII, 4, 2m.

MILVUS. Milvus maxime insidians, significat fraudulentos. 1-2ae. CII, 6, 1m.

MINERALIA. Mineralia non nominantur in universali productione rerum, quia sunt occulta, nec addunt aliquam dignitatem supra elementa. 1a. LXIX, 2, 3m.

MINISTER. Ministri novi testamenti sunt majoris dignitatis, quam ministri veteris testamenti. 2-2ae. LXXXVII, 1, c. fin CLXXXIV, 4, 3m. — Ministrorum Christi vitam vitæ Domini decet esse conformem. 2-2ae. LXIV, 4, o. — Quicunque existens in aliquo peccato mortali exhibet se ministrum Ecclesiæ in aliquo spirituali, peccat mortaliter. 3a. LXIV, 6. o.

MIRACULUM. 1o Miraculum dicitur quasi *admiratione plenum*, id est quod habet causam occultam simpliciter, et omnibus, scilicet Deum. 1a. CV, 7, c. 1-2ae. CXIII, 10, c. — Non dicitur respectu potentiæ divinæ, sed respectu naturæ quam excedit. 1a. CV, 8, c. — Proprie est præter ordinem totius naturæ creatæ. 1a. CX, 4, c, 2m, 4m. CXIV, 4, c. — De ratione miraculi sunt tria scilicet: esse arduum, præter spem naturæ, et quod sit insolitum. 1a. CV, 7, 2m. 1-2ae. CXIII, 10, c. — Miracula dicuntur, quia sunt supra naturam; signa vero, quia manifestant aliquid supernaturale; prodigia autem et portenta, propter excellentiam. 2-2ae. CLXXVIII, 1, 3m. — Gradus miraculorum triplex scilicet: maximus, id est quoad substantiam facti; medius, id est quoad illud in quo fit; et minimus id est quoad modum. 1a. CV, 8, o. 1-2ae. CXIII, 10, c. — Creatio animarum, vel aliorum non est proprie miraculum. 1a. CV 7, 1m. 1-2ae. CXIII, 10, c. — Spirituales effectus Dei, ut justificatio impii et illuminatio, non sunt miracula, sed finis miraculorum. 1a. CV, 7, 1m. 1-2ae. CXIII, 10, o. 3a. XLIV, 3, 1m, 3m. — Conceptio Christi ex virgine fuit miraculosa. 3a. XXXIII, 4, o. XLV, 3, 2m. — Nativitas Christi fuit miraculosa. 3a. XXXV, 3, 2m. — In Nativitate et Passione Christi ostensa sunt maxima miracula circa luminaria cœli, quia tunc maxime apparuit infirmitas humanitatis ejus. 3a. XLIV, 2, 3m. — Gratia miraculorum non est gratia habitualis, sed impresso transiens. 2-2ae. CLXXVIII, 1, 1m. — Gratia miraculorum confert commune beneficium, scilicet notitiam Dei, sed gratia sanitatum addit aliquid speciale, scilicet beneficium sanitatis; ideo ab invicem distinguuntur. 2-2ae. CLXXVIII, 1, 4m. — Excellentissime data est animæ Christi, ut miracula faceret, et ut eam in alios transfunderet. 3a. XIII, 2, c, 3m. — Operatio miraculorum attribuitur gratiæ gratis datæ, ut principio proximo; fidei vero, ut virtuti disponenti ad hanc gratiam consequendam. 2-2ae. CLXXVIII, 1, o. — Attribuitur principaliter fidei ut virtuti disponenti quibus cooperantur abstinentia et continentia, 2-2ae. CLXXVIII, 1, 5m. — In reliquiis Sanctorum, et verbis divinis non est aliqua virtus vel forma, qua fiunt miracula. 2-2ae, CLXXVIII, 1, 1m. — Miracula diminuunt meritum fidei nolentium credere, nisi per miracula. 3a. XLIII, 1, 3m. — Miracula Christi de quibus est fides, fuerunt occulta; probantia vero fidem fuerunt manifesta. 3a. XXIX, 1, 2m. — Discipuli Christi crediderunt in eum, antequam vidissent eum facientem miracula. 3a. XLIII, 3, 3m.

2o Solus Deus potest per se facere vera miracula. 3a. CX, 4, o. CXIV, 4, c. 1-2ae. CXI, 4, c. CXIII, 10, c. 2-2ae. CLXXVIII, 1, 1m, 2m; 4, o. 3a, XLIII, 2, c; 4, c. 3m. LXXVIII, 4, 2m. — Omnia miracula fiunt ministerio angelorum. 1a. CX, 4, 1m. — Angeli et alii Sancti faciunt miracula ministrando, vel impetrando. 1a. CX, 4, 1m. 3a. XIII, 2, 3m. LXXVII, 4, 2m. — Sancti faciunt miracula dupliciter scilicet: postulatione et potestate, id est non præcedente oratione manifesta; tamen in utrisque Deus operatur principaliter, Sancti autem instrumentaliter. 2a. CXVII, 3, 1m. 2-2ae. CLXXVIII, 1, 1m. 3a. LXXXIV, 3, 4m. — Miracula Josue, Isaiæ et Eliæ fuerunt majora secundum substantiam, quam miracula Moysis; sed secundum modum, est e converso. 2-2ae. CLXXIV, 4, 2m. — Miracula ad commendationem sanctitatis proprie fiunt tantum a Sanctis; sed ad confirmationem doctrinæ fiunt etiam a malis per veram fidem, et per nomen Christi. 1a. CX, 4, 2m. 2-2ae. CLXXVIII, 1, o. 3a. XLIII, 1, 4, c. — Miracula bonorum differunt a signis malorum quintupliciter scilicet: in efficacia, duratione, utilitate, fine et modo. 1a. CXIV, 4, 2m. — Magi faciunt miracula per privatos contractus id est per dæmones; boni vero, per publicam justitiam, id est per Deum; sed mali Christiani, per signa publicæ justitiæ, id est per nomen Christi, vel per aliqua ejus sacramenta. 1a. CX. 4, 2m. CXIV, 4, 3m. 2-2ae. CLXXVIII, 2, 3m. — Omnia miracula dæmonum sunt falsa, ratione rei vel miraculi. 1a. CX, 4, 2m, 4m. CXIV, 4, c. 2-2ae. CLXXVIII, 2, c. — Antichristus faciet aliqua vera miracula, quoad naturam rei, virtute dæmonum; sed falsa, quoad rationem miraculi, et ad decipiendum. 1a. CXIV, 4, 1m. 2-2ae, CLXXVIII, 1, 2m. — Joannes Baptista nullum fecit miraculum, ut homines principaliter Christo attenderent. 3a. XXXVIII, 2, 2m. XL, 2, 1m. — Convenientissimum fuit ut Christus faceret miracula, ut ostenderetur ejus gratia unionis, et ejus doctrina supernaturalis. 3a. XLIII, 1, o; 4, c. — Christus faciebat miracula virtute divina. 3a.

XIII, 2, o, 3ᵐ. XLIII, 2, c; 3, 2ᵐ; 4, c. XLIV, 3, 3ᵐ. — Christus faciebat miracula virtute propria; alii vero Sancti, virtute aliena. 3ª. XLIII, 4, o. — Anima Christi, ut instrumentum verbi sibi uti habuit instrumentalem virtutem ad omnes mutationes miraculosas, ordinabiles ad instaurationem rerum, non autem ad earum annihilationem. 3ª. XIII, 2, c, 3ᵐ. — Quæ fiebant a Christo miraculose, erant perfectissima. 3ª. XLIV, 3, 2ᵐ, 3ᵐ. XLVI, 6, c. — Miracula Christi sufficienter ostendebant eum esse Deum. 3ª. XLIII, 4, o. — Christus cœpit facere miracula in nuptiis; non autem prius, ne humanitas ejus phantastica videretur. 3ª. XXXVI, 4, 3ᵐ. XLIII, 3, o. — Convenientissime fecit miracula circa dæmones, angelos, cœlos, homines, bruta et elementa. 3ª. XLIV, o.

MIRUM. Mirum simpliciter idem est quod miraculum; non autem secundum quod est mirum alicui. 1ª. CV, 7. c.

MISERIA. Miseria non est quicunque defectus, sed tantum defectus naturæ rationalis, quia opponitur felicitati. 1ª. XXI, 4, c. 2-2æ. XXX, 1, c. — Nullus potest velle miseriam; sed quilibet naturaliter eam fugit. 1ª. XCIV, 1, c.

MISERICORDIA. Misericordia est *compassio* alienæ miseriæ in corde, qua, si possumus, subvenire compellimur. 1ª. XXI, 3, c. 2-2æ. XXX, 1, c. 2ᵐ; 3, c. — Ut est motus appetitus regulatus ratione, est actus virtutis moralis et virtutis specialis; non autem ut passio tantum. 1-2æ. LIX, 1, 3ᵐ. 2-2æ. XXX, 3, o. XXXVI, 3, 3ᵐ. — Ut virtus, est virtus moralis circa passiones, et reducitur ad medietatem quæ dicitur nemesis. 2-2æ. XXX, 3, 4ᵐ. — Secundum se est maxima virtutum. 2-2æ. XXX 4, o. — Inter omnes virtutes quæ ad proximum sunt, est potissima sicut etiam est potioris actus 2-2æ. XXX, 4, c. — Liberalitas conjectat bonum in dationibus communiter; misericordia vero secundum rationem specialem, scilicet ut est relevatio miseriæ alienæ. 2-2æ. XXXI, 1, 3ᵐ. CXVII, 5, 3ᵐ. — Datio beneficii ex misericordia procedit ex affectione ad eum cui homo dat; ideo misericordia pertinet ad charitatem, liberalitas vero ad pecuniam. 2-2æ. CXVII, 5, 3ᵐ. — Longe melius, et humanius et piorum sensibus accommodatius in Cæsaris laude locutus est Tullius, ubi ait: *Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior, nec gratior misericordia est.* 2-2æ. XXX, 3, c. — Misericordia potest præcedere et sequi justificationem, et potest secum concurrere. 2-2æ. CXIII, 4, 1ᵐ. — Est effectus charitatis. 2-2æ. XXVIII, princ. XXXII, 1, c. XXXVI, 3, 3ᵐ. — Motiva ad misericordiam sunt tria maxime scilicet: mala contra naturam, contra spem et contra merita alicujus. 2-2æ. XXX, 1, c. — Defectus est ratio miserendi semper, propter unionem amoris, vel propter possibilitatem patiendi similia. 2-2æ. XXX, 2, o. — Culpa in quantum hujusmodi, non est motiva ad misericordiam, quia est volita; sed est motiva ut est annexa alicui contra voluntatem. 2-2æ. XXX, 1, 1ᵐ. — Misericordia proprie non est ad se, nec ad personas multum conjunctas. 2-2æ. XXX, 1. 2ᵐ. XXXII, 9, 3ᵐ. CVI, 3, 1ᵐ. — Injuriæ illatæ miserabilibus, scilicet pupillis et viduis, exaggerantur, quia magis opponuntur misericordiæ; et nocumenta sunt eis graviora, quia non habent relevantem. 2-2æ. LXV, 4, 2ᵐ. — Amici, senes, sapientes, debiles et timidi, maxime miserentur; non autem superbi, audaces et contumeliæ dispositi. 2-2æ. XXX, 2, o. — Misericordia est in Deo secundum effectum et secundum affectum voluntatis; non autem secundum passionem. 1ª. XXI, 3, o. 2-2æ. XXX, 1ᵐ. — Proprium opus Dei est tantum unum, scilicet benefacere et misereri; sed punire convenit ei propter culpam peccantis. 2-2æ. XXI, 2, c. — Deus dicitur omnipotentiam suam parcendo maxime et miserando manifestare, non tam quoad substantiam *facti*, quam etiam quoad licentiam *faciendi*. 1ª. XXV, 3, 3ᵐ. 2-2æ. XXX, 4, c. — Semper miseretur, puniendo citra condignum et præmiando ultra condignum. 1ª. XXI, 4, 1ᵐ. — Misericordia Dei dicitur dupliciter scilicet: repulsio miseriæ præcedentis sine debito, et remotio cujuscunque defectus sine debito. 1ª. XXIII, 1, 3ᵐ. — In omni opere Dei est misericordia et justitia. 1ª. XXI, 4, o. — Deus agendo misericorditer non agit contra justitiam nec e converso. 1ª. XXI, 3, 2ᵐ. 3ª. XLVI, 2, 3ᵐ. — In omni opere Dei misericordia supereminet justitiæ. 1ª. XXI, 3, 2ᵐ; 4, c, fin. — Opus justitiæ Dei semper fundatur in opere misericordiæ et ipsum præsupponit. 1ª. XXI, 4, c, XXV, 3, 3ᵐ. — Majoris misericordiæ est impios justificare, quam justos creare; sed sunt æqualis potentiæ Dei. 3ª. XLIII, 4. 2ᵐ. — Cum peccatores peccent contra Deum, qui æternus est, conveniens est ut pœna æterna eis ex divina justitia inferatur. 3ª. s. XCIX, 1, o. — Nulla pœna tam dæmonum quam hominum per divinam misericordiam terminabitur. 3ª. s. XCIX, 2, c. — Sicut dæmonibus pœna inferni erit perpetua, ita et hominibus, quia utrique in malitia sunt obstinati. 3ª. s. XCIX, 3, o. — Christiani soli qui in fide catholica finaliter perseverabunt et ab aliis criminibus reperientur finaliter absoluti, a pœna æterna erunt immunes. 3ª. s. XCIX, 4, c. — Nec fides nec opera misericordiæ eripient a pœna æterna eos qui cum peccato mortali decedunt. 3ª. s. XCIX, 5, o.

MISSA. Missa dicitur quasi *transmissa*, scilicet populo ad Deum, et e converso; vel dicitur ab *emissione* catechumenorum et excommunicatorum. 3ª. LXXXIII, 4, 9ᵐ. — Ratio et expositio eorum quæ dicuntur et fiunt in missa et de singulis partibus missæ. 3ª. LXXXIII, 4, o. — Defectibus et periculis in missa sufficienter occurritur. 3ª, LXXXIII, 6, o. — Debilitas vel ægritudo impedit a celebratione missæ propter impossibilitatem, vel propter periculum, vel propter abominationem. 3ª. LXXXII, 10. 3ᵐ. — Audire missam et communionem accipere a peccatore, non sententiato ab Ecclesia licet, quia est suspensus a Deo, quoad se, non autem quoad alios. 3ª. LXXXII, 9, c. — Celebrans missam in peccato mortali, vel inducens talem scienter, vel audiens missam præcisi per sententiam Ecclesiæ, vel notorii fornicatoris, licet sustineatur a prælatis, peccat mortaliter. 3ª. LXXXII, 9, o. — Accipere pro missa aliquid quasi pretium ejus, est simonia; non autem accipere quasi stipendium laboris. 2-2æ. C, 2, 2ᵐ. — Si tamen sacerdos non habeat alios sumptus, et non teneatur ex officio missam cantare, denarios accipere potest, sicut conduti sacerdotes faciunt non quasi pretium missæ, sed quasi sustentamentum vitæ. 2-2æ. LXXVIII, 2, 3ᵐ. C, 2, 2ᵐ. — Missa non debet celebrari, nisi pro membris Ecclesiæ; nec in canone Missæ debet orari, nisi pro membris Ecclesiæ. 3ª. LXXIX, 7, 2ᵐ. — Missam licet dicere in loco non sacro causa necessitatis, sed cum altari portatili et aliis necessariis; non autem aliter, nisi de licentia episcopi. 3ª. LXXXIII, 3, o. — Plures debent interesse missæ solemni; sed in missis privatis sufficit unus, scilicet servitor. 3ª. LXXXIII, 5, 12ᵐ. — Missa quotidie celebratur in Ecclesia quintuplici ratione. 3ª. LXXXIII, 2, c, 1ᵐ. — Potest dici, quando incipit apparere aurora; non autem de nocte, nisi in Nativitate Christi et in vigilia Paschæ, in principio noctis. 3ª. LXXXIII, 2, 4ᵐ. — Hora missæ in festis est tertia, in profestis diebus est sexta, in jejuniis nona; sed potest tardari, maxime tempore ordinum. 3ª. LXXXIII, 2, 3ᵐ. — Missa regulariter celebratur solemniter hora Passionis Christi, scilicet ab hora tertia usque ad nonam. 3ª. LXXXIII, 2, c. — Missæ privatæ possunt dici a mane usque ad tertiam, vel usque ad nonam in diebus jejuniorum. 3ª. LXXXIII, 2, 3ᵐ. — In Natali Christi quilibet sacerdos potest dicere tres missas, scilicet: primam in nocte, secundam in aurora, et tertiam in die, propter triplicem nativitatem Christi. 3ª. LXXXIII, 2, 2ᵐ, 5ᵐ. — Non licet alio die plures missas ab eodem celebrari, pro pecunia vel adulatione sæcularium, sed tantum pro urgenti necessitate. 3ª. LXXXIII, 2, 5ᵐ. — Quando in una die occurrunt diversa beneficia Dei commemoranda vel impetranda pro vivis vel mortuis, oportet missam pluries celebrari si adsit facultas, puta unam pro festo et aliam pro jejunio, vel pro mortuis. 3ª. LXXXIII, 2, 2ᵐ. — Multiplicatio missarum multiplicat obtionem sacrificii et multiplicat ejus effectus · non autem multitudo hostiarum in una Missa. 3ª. LXXIX, 7, 3m. — Missa melioris sacerdotis est melior, quoad annexa; ideo melius est eam audire, licet quoad sacramentum et effectum sacramenti omnes missæ sint æquales. 3ª. LXXXII, 6, o.

MISSIO. Missio de ratione sua importat respectum missi ad mittentem, et ad aliquem terminum. 1ª. XLIII, 1. c; 2, c, 3m. — Non dicit gradum dignitatis, sed auctoritatem principii in uno, respectu exeuntis ab eo. 1ª. XLIII, 1, 1m. 3ª. XXXIX, 8, 1m. — Missio visibilis in divinis est signum, missionis invisibilis factæ, non quidem tunc. sed prius. 1ª. XLIII, 7, 6m. — Mittere Filium et Spiritum sanctum convenit cuilibet personæ divinæ, et toti Trinitati. 1ª. XLIII, 8, o. — Spiritus sanctus non mittit se proprie, sed improprie, id est dat se. 1ª. XLIII, 8, o. — Homo nullo modo potest mittere Spiritum sanctum. 1ª. XLIII, 8, c, fin. — Mitti secundum imperium vel secundum consilium non convenit Deo, quia dicit minoritatem, nec ubi fuit prius, quia dicit recessum; sed secundum originem et secundum novum modum. 1ª XLIII, 1, o; 3, c; 4, 3m; 5, c, 3m; 6, c. CXII, 1, c, 3m. — Convenit Filio et Spiritui sancto; sed nullo modo convenit Patri nec Trinitati. 1ª. XLIII, 4, 8, o. CXII, 1, o. 3ª. XXXIX, 8, 1m. — Mitii invisibiliter convenit Filio et Spiritui sancto non autem Patri. 1ª. XLIII, 5, o. — Mitti visibiliter ut donum et ut sanctificationis indictium, convenit. Spiritui Sancto; Filio autem, ut sanctificationis auctori. 1ª. XLIII, 7, o. — Missio divinæ personæ est sine separatione, sed habet solam distinctionem originis, 1ª. XLIII, 1, 2m. — Missio Filii et Spiritus sancti distinguitur secundum originem et secundum effectus illuminationis et inflammationis: sed conveniunt in gratia, nec una potest esse sine alia. 1ª. XLIII, 5, 3m. — Missio Filii est prior missione Spiritus Sancti, ratione donorum et exitus sed ratione dantis est econverso. 3ª. VII, 13, c. — Missio Filli prior est ordine naturæ missione Spiritus Sancti, sicut ordine naturæ Spiritus Sanctus procedit a Filio, et a sapientia dilectio. 3ª. VII, 13, c. — Missio Filii Dei triplex scilicet: in mente, in carne et ad prædicandum. 3ª. XLII, 1, o. — Non est missus Christus ad prædicandum, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel, quadruplici ratione 3ª. XLII, 1, o. — Missio invisibilis non fit ad sacramenta, quia non fit nisi respectu termini. 1ª. XLIII, 6, 4m. — Fit ad omnes existentes in gratia 1ª. XLIII, 6, o. — Ad patres veteris testamenti facta est missio invisibilis. 1ª. XLIII, 6, 1m. — Fit ad Sanctos in omni augmento gratiæ secundum extensionem ad novum effectum; non autem secundum intensionem. 1ª. XLIII, 6, 2m. — Ad beatos facta est missio invisibilis in principio beatitudinis; non autem postea quoad intensionem gratiæ sed quod extensionem. 1ª. XLIII, 7, 6, 3m. — Facta est ad Christum in primo instanti suæ Conceptionis, et nulla ulterius. 1ª. XLIII, 6, 3m; 7, 6m. — Plenior fit post incarnationem quam prius, secundum communem statum, licet in speciali sit e converso. 1ª. XLIII, 7, 6m. — Ad patres veteris testamenti non fuit facta missio visibilis. 1ª. XLIII, 6, 1m: 7, 6m. — Missio visibilis primo facta est Christo et post apostolis. 1ª. XLIII, 7, 6m. — Facta est ad patres in primitiva Ecclesia, ut ad fundatores Ecclesiæ; non autem nunc, quia per eam firmamur. 1ª. XLIII, 7, 6m. — Ad Christum facta est missio visibilis Spiritus Sancti bis scilicet: in baptismo in specie columbæ, et in Transfiguratione in nube lucida; sed et ad apostolos bis: primo in flatu, secundo in linguis igneis propter multa mysteria 1ª. XLIII, 7, 6m. 3ª. XXXIX, 6, 4m. LXXII, 2, 1m. — Natura humana in qua et per quam facta est missio visibilis filii Dei, est illa ad quam fit missio; ideo Filius Dei est in ea novo modo; non autem creatura secundum quam fi missio visibilis Spiritus Sancti. 1ª. XLIII, 7, 1m. — Missio visibilis non fit secundum visionem imaginariam, ut prophetia, nec secundum res præexistentes, ut sacramenta utriusque testamenti, sed sicut in signis, sicut in flamma rubi et in columna ignea. 1ª. XLIII, 7, 2m. 3ª. XXXIX, 8, 2m.

MODALIS. Modalis distinctio per sensum compositum et sensum divisum non tenet in formis inseparabilibus. 1ª. XIV, 13, 3m.

MODESTIA. Modestia est virtus moderativa passionum; ideo adjungitur temperantiæ ut virtuti principali, quia est circa difficillima. 2-2æ. CXLIII, o. CLX, o. — Est circa actiones interiores et exteriores. 2-2æ. CVI, 2, c, 1m. CLVIII, 1, c. — Moderatur exteriorem hominis vitam in incessu, habitu et hujusmodi; sed epicheia moderatur observantiam verborum legis. 2-2æ. CXX, 2 3m. — Partes modestiæ a diversis assignantur diversimode. 2-2æ. CVI, 2, 2m. — Secundum Andronicum, sunt tres scilicet: *bona ordinatio*, quæ dicernit, quæ et quo ordine sunt agenda; *ornatus*, qui servat decentiam in agendis, et *austeritas*, scilicet in verbis. 2-2æ. CXLIII, c. fin. CLX, 2, fin. CLXVIII 1, c. fin. — Secundum Tullium sunt quatuor scilicet: *humilitas*, *studiositas*, *mansuetudo* et *simplicitas*; et secundum Aristotelem, etiam *eutrapelia*. 2-2æ. CLX, 2, c. CLXI, 4, o. CLXVI, 2, c, fin. CLXVIII, 2, c. fin. — Sub modestia continetur omnis moderatio motuum corporalium et rerum exteriorum, et spei, secundum Tullium. 2-2æ. CXLIII, 4m. CLV, 2, c.

MODUS. Modus omnis; in quantum modus, bonus est, sed malus ideo dicitur, quia minora sunt quædam quam esse debuerant, aut quia non iis rebus accommodantur quibus accommodanda sunt. 1. V, 5, 4m,

MOLLITIES. Mollities proprie respicit defectum delectationum; sed deliciæ respiciunt causam impeditivam earum scilicet laborem vel aliquid tale; ideo deliciæ sunt quædam mollities. 2-2æ. CXXXVIII, 1, 2m. — Mollis dicitur qui recedit a bono propter tristitias causatas ex defectu delectationum, quasi cedens debili moventi; non autem si gravi moventi cedat. 2-2æ. CXXXVIII, 1, c. — Mollities est vitium oppositum perseverantiæ et causatur dupliciter scilicet: ex consuetudine et ex naturali dispositione. 2-2æ. CXXXVIII, 1, o; 2, c. — Qui patiuntur muliebria dicuntur molles, quasi mulieres effecti. 2-2æ. CXXXVIII, 1, 1m.

MONETA. Monetam cudentes falsam, possunt juste occidi in judicio sæculari, et rebus suis spoliari. 2-2æ. XI, 3, c.

MONSTRUM, Monstra dicuntur peccata, in quantum sunt ex peccato in actu naturæ a fine ultimo, non autem a fine proximo. 1-2æ. XXI, 1, 1m, 2m.

MORALIA. Moralia specificantur ex fine. 1ª. XLVIII, 1, 1m.

MORS. 1o Mors, et omnis defectus corporalis, et rebellio carnis ad spiritum, sunt pœna peccati primorum parentum, consequens pœnam principalem, scilicet subtractionem originalis justitiæ. 1-2æ. LXXXV, 5, o. LXXXVII, 7, c. 1m. XCIV, 5, 2m. C, 8, 3m. CII, 5, 1m. 2-2æ. CLIII, 2, 1m, 2m, 3m. CLXIV, o. 3ª. I, 4, 2m. XIV, 1, c; 3, c, 2m; 4, c. 3m. LI, 1, 5, c. — Causa mortis et aliorum defectuum corporalium in natura humana est duplex scilicet: remota, contrarietas principiorum, et proxima, scilicet peccatum. 2-2æ, CLXIV, 1, 1m. 3ª. XIV, 3, 2m. XVI, 2, 1m. — Mors, ut justa pœna, est a Deo; non autem ut est malum humanæ naturæ. 1-2æ. LXXXV, 5, c, fin. XCIV, 5, 2m. C, 8, 3m, 2-2æ. CLXIV, 1, 4m. — Mors et alii defectus non sunt æqualiter in omnibus triplici ratione scilicet: propter peccata parentum, utilitatem filiorum et diversam complexionem. 1-2æ. LXXXV, 5, 1m. LXXXVII. 1, 7, 1m. 2-2æ. CLXIV, 1, 4m. — Primi parentes senescendo incœperunt mori prima die qua peccaverunt, licet postea multum vixerint. 2-2æ. CIV, 1, 8m. — Ante resurrectionem omnes morientur. 1-2æ. LXXXI, 3, 1m. 3ª. XLVI, 11, 1m. — Pœna mortis in præsenti non infligitur pro quolibet peccato mortali; sed tantum pro peccato inferente damnum irreparabile, vel pro horribili deformitate. 2-2æ. LXVI, 6, 2m. CVIII, 3, 3m. — Nullus debet eripi de morte contra jura. 2-2æ. X, 12, 2m. LIX, 4, 3m. 3ª. LXVIII, 10, 1m. — Mors, ut privatio vitæ, velut terminus alterationis præcedentis, est pœna damni; non autem est pœna sensus, nec affligit, nisi ratione alterationis præcedentis. 2-2æ. CLXIV, 1, 7m. — Mors est meritoria, licet sit pœna. 2-2æ. CXLIV, 1, 6m. — Mors illata, etiam pro criminibus, aufert totam pœnam pro criminibus debitam in alia vita, vel partem pœnæ, secundum quantitatem culpæ, patientiæ et contritionis ; non autem mors naturalis. 2-2æ. XXV, 6, 2m. —Mors et alii defectus naturæ causant dolorem et timorem, quia sunt contra naturam particularem. 1-2æ. XLII, 2, 3m. — Secundum se est odibilis naturaliter; sed est appetibilis propter beatitudinem. 1-2æ. V, 3, c. 3a. XLVI, 6, c, 4m. — Quilibet tenetur mori pro salute animæ proximi certa ; aliter est de consilio. 2-2æ. XXVI, 5, 3m. — Exponere se et suos periculo mortis, pro liberatione personæ per quam sustentatur Ecclesia vel respublica, est laudabile. 2-2æ. XXXII, 6, c. — Virtuosus maxime tristatur de morte sua, licet quidam gaudeant propter spem beatitudinis. 2-2æ. CXXIII, 8, c. 3a. XLVI 6, 8m.

2° Decens fuit Christum mori. 3a. L, 1, c. LII, 1, c, — Habuit simpliciter necessitatem moriendi absolutam, ratione humanitatis tantum; necessitatem vero finis habuit etiam ratione personæ. 3a. XIV, 2, o. — Mors Christi fuit violenta, ex parte naturæ humanæ, licet personæ ejus non potuerit inferri violentia; sed quantum in occidentibus fuit, intulerunt mortem. 3a. XIV, 2, o. XLVI, 3, 2m. XLVII, 1, o. — Mortuus est obedientia et charitate, triplici ratione scilicet : ratione justificationis humanæ, ratione reconciliationis divinæ, et ratione victoriæ Christi. 3a. XLVII, 2, o. XLVIII, 2, 3, c. XLIX, 1, c; 4, 3m. LI, 4, o. LIII, 1, princ. — In symbolo fidei dicitur, quod Filius Dei est passus, mortuus et sepultus. 2-2æ. 1, 8, o. II, 7, o. 3a. L. 2, c, fin. — Mors Christi *in fieri* causavit nostram salutem, merendo eam; non autem in *facto esse*, sed tantum effective, destruendo mortem animæ, id est peccatum, et mortem corporis. 3a. L, 6, o. LI, 1, 2m; 2, 4m; 4, c, 2m. LIII, 2, c, 3m. LVI, 1, 4m. — Est causa efficiens gratiæ, et causa sufficiens salutis nostræ. 3a. L, 6, c. LI, 1, 2m; 2, 4m; 4, c, 2m. LIII, 2, c, 3m. LVI, 1, 4m. — Christus noluit mori ex morbo nec in senectute, sed ex passione illata et in juventute, ne invitus, vel infirmitate putaretur mori. 3a. XLVI, 3, 2m; 9, 4m. LI, 3, c. — Christus fuit simpliciter mortuus. 3a. L, 4, c; 5, c, 3m. — Licet Deus sit immortalis, tamen convenienter confitemur unigenitum Dei Verbum fuisse passum et mortuum. 2-2æ. I, 8, c. — In morte Christi fuit separata anima a corpore. 3a. L, 3, c; 4, 1m; 6, c. LII, 3, c. LIII, 1, 1m. LIV, 1, c. — Deitas non fuit separata ab anima ejus. 3a. L, 3, o; 4, 1m. LII, 3, c. LIII, 4, c. — Nec a carne ejus. 3a. L, 2, o; 3, 1m; 4, 1m; 6, c. LII, 3, c. LIII, 1, 2m; 4, o. LXXVI, 1, 1m. — Nec a sanguine ejus. 3a. XXV, 2, o.

MORTALE. Mortale ut dicit naturam cui convenit mori est differentia essentialis hominis. 3a. LIV, 2, 2m.

MORTUUS. Tardans eleemosynas mortuorum peccat, nisi forte tardet parum, ut melius venditis rebus, plures det eleemosynas. 2-2æ. CVI, 4, o.

MOS. Mos primo significat consuetudinem, id est frequentiam eorum quæ sunt in potestate nostra, secundo actum vel inclinationem appetitus humani a natura, vel consuetudine, vel infusione. 1-2æ. LVIII, 1, c. — Mores in brutis dicuntur per similitudinem ad eos actus, qui fiunt ab eis ex passionibus appetitus. 1-2æ. XXIV, 4, 3m. LVIII, 1, c. — Mores divinos debemus imitari. 2-2æ. X, 11, c. princ.

MOTUS. 1° Motus proprie significat actum imperfectum mobilis ; sed secundum similitudinem prædicatur de omni operatione, 1a. IX, 1, 1m. XIV, 1, 2m. XVIII, 1, c; 3, 1m. XIX, 1, 1m, 3m. L, 1. LIII, 1, 2m. LVIII, 1, 1m. LIX, 1, 3m. LXXIII, 2, c. 1-2æ. XXXI, 2, 1m. CIX, 1, c. 2-2æ. CLXXIX, 1, 3m. CLXXX, 6, c. 3a. XXI, 1, 3m. XXXIV, 2, c. — Est actus exsistentis in potentia in quantum hujusmodi. 1a. IX, 1, c. — Æquivoce dicitur de operatione corporali et spirituali. 1a. XVIII, 3, 1m. LIII, 1, o. LVI, 1, 3m. — Omnis motus vel mutatio sequitur aliquam potentialitatem. 1a. IX, 1, c. — Motus duplex scilicet : naturalis et voluntarius; et de ratione utriusque est, quod sit a principio intrinseco. 1-2æ. VI, 1, 3m; 4, 5, c. — Motus naturalis est tantum ad unam partem, et perficitur quiete naturali, et est corporis exsistentis extra ubi naturale; voluntarius autem est ad opposita. 1a. XX, 1, c. — Dicitur naturalis dupliciter scilicet : a principio activo, vel a principio passivo et materiali. 1-2æ. VI, 5, 2m. 3a. XXXII, 4, c. — Reducitur ad genus sui termini, in quantum procedit de potentia ad actum, quia terminus est in motu in potentia. 1a. LXIV, 2m. 3a. LXII, 4, 2m. — Reducitur ad genus sui termini, quoad substantiam suam, licet ponatur in prædicamento passionis, in quantum importat ordinationem moventis et mobilis. 3a. LXII, 4, 2m. — Nullus motus denominatur a subjecto, sed a termino . 3a. XXXV, 1, 2m. — Terminus motus duplex scilicet : res ad quam tendit, et quies in ea et uterque duplex scilicet : totius, et partis. 1a. V, 6, c. 1-2æ. XI, 3, o. XII, 2, o. — Unius motus non possunt esse plures termini ex eadem parte, nisi subordinati. 1-2æ. XII, 3, 2m. — Motus accipit speciem a termino *ad quem* ; non autem a termino *a quo*. 1a. XXIII, 1, 3m. — Motus exsistentis in potentia est propter indigentiam suam; non autem motus exsistentis in actu, sed est propter indigentiam alterius. 1a. LIII, 1, 3m. — Motus est actus imperfecti, sed operatio est actus perfecti. 1a. XVIII, 1, c; 3, 1m. LIII, 1, 2m. LVI, 1, 3m. LVIII, 1, 1m. LIX, 1, 3m. LXXIII, 2, c. — In motu discreto potest dici aliquid moveri in termino *a quo*, et in termino *ad quem*, et in quolibet ubi in quo est mobile. 1a. LIII, 1, 3m; 3, 3m. — Quando ex una causa proveniunt multi motus, tantum primus motus respicit necessario illud principalius quod respicit causa ; cæteri vero respiciunt principalius quod convenit ei secundum propriam rationem. 1-2æ, XXXVI, 1, 3m. — Nomen motus et distantiæ, et omnium hujusmodi, derivatum est a motu locali ad omnes alios motus. 1-2æ. VII, 1, c. – Motus localis est perfectior cæteris motibus. 1a. CX, 3, c. 2-2æ. CLXXX, 6, c. — Et est primus. 1a. LXVII, 2, 3m. 2-2æ. CLXXXII, 6, o. — Per motum localem nihil acquiritur in mobili, sed tantum acquiritur aliquid extra, scilicet locus. 1a. CX, 3, c.

2° Necesse est esse aliquod movens omnino immobile. 1a. II, 3, c. IX, 1, o. LXXV, 1, 1m. — Motus semper ab immobili procedit, et ad aliquid quietum terminatur. 3a. LXXIX, 8, o. LXXXII, 1, c, fin. LXXXIV, 1, 3m. CXV, 3, c. — Primum movens quolibet genere est non motum in illo genere motus. 3a. XII, 3, c. XXII. 4, c. — Deus movet, sicut desideratum et intellectum, non quidem semper a moto, sed a seipso. 1a. CV, 2, 2m. — In omnibus moventibus ordinatis virtus secundi derivatur a primo; quia secundum non movet, nisi in quantum movetur a primo. 1-2æ. XCIII, 3, c. CX, 1, c. — In omnibus motoribus et mobilibus ordinatis, motor inferior habet motum proprium, et præter hoc sequitur motum superioris motoris. 2-2æ. II, 3, c. — Res naturalis dupliciter non potest ab aliquo moveri scilicet : propter impedimentum fortioris motoris, vel quia non subjicitur ei quoad illud. 2-2æ. CIV, 5, c. — Omne quod movetur, ab alio movete, movetur. 1a. II, 3, c. — In moventibus et motis, non proceditur in infinitum. 1a. II, 3, c. LI, 3, 3m. — Res in tantum indiget moveri ab alio, in quantum est in potentia quoad exercitium actus, vel quoad determinationem objecti. 1a. II, 3, c. 1-2æ. IX, 1, c. — Omne movens trahit ad se, vel pellit a se. 1-2æ. XXIII, 4, c. —Et dat moto tria scilicet : inclinationem, motum, et quietem. 1-2æ. XXIII, 4. c. XXVI, 2, c. — Omne movens se, dividitur in duas partes scilicet : in partem moventem, et partem motam, quod convenit tantum animatis. 3a. XXXII, 4, c. — Idem secundum diversa potest se movere, non autem secundum idem. 1-2æ. IX, 3, o. LI, 2, 2m. 2-2æ. LIX, 3, c. — Eorum quæ moventur a principio intrinseco, quædam movent se, scilicet omnia quæ cognoscunt finem ; non autem alia. 1-2æ. VI, 1, c. — Moventium se quintuplex gradus scilicet : secundum exsecutionem tantum, ut plantæ; secundum formam imperfecte, ut fixa, vel perfecte, ut bruta; secundum finem aliquorum ut homo ; vel universaliter, ut Deus. 1a. XVIII, 3, o. — In omni natura, in qua differt operatio a substantia, oportet esse aliquem modum motus. 1a. IX, 2, o. — Non omne quod movetur est corpus, nisi per se in motu naturali, 1a. LXXV, 1, 1m. — In omnibus rebus creatis est aliquid stabile, ad minus materia prima, et aliquid mobile sive ad motum pertinens vel ad operationem; et quantum ad utrumque res indigent gubernatione, alias in nihilum deciderent. 1ª. CIII, 1, 2m. — Omne quod movetur manet secundum aliquid, et secundum aliquid transit; ideo est compositum. 1ª. IX, 1, c. — Suo motu acquirit aliquid, et pertingit ad aliquid, ad quod prius non pertingebat. 1ª. IX, 1, c.

MOYSES. Moyses secundum Dionysium, propter multam suam mansuetudinem fuit dignus apparitione divina; ideo mansuetudo debet maxime appeti. 2-2æ. CLVII. 4, 1m.

MULIER. Mulier facta est ex viro quadruplici ratione. 1ª. XCII, 2, o. — Debuit produci seorsum, in prima rerum productione, ut esset major discretio sexuum in hominibus, et ut vacent magis operationi mobiliori, scilicet contemplationi. 1ª. XCII, 1, c. — Facta fuit in adjutorium viri, quo ad generationem tantum, quia in aliis melius adjuvatur vir per virum, quam per mulierem. 1ª. XCII, 1, c. pr. XCVIII, 2, c. — In statu innocentiæ, fuit imperfectior viro, et secundum corpus, et secundum animam; non autem in statu gloriæ. 1ª. XCII, 1, 2m. — In statu innocentiæ, fuissent tot mulieres, quot viri. 1ª. XCIX, 2, 3m. — In actu tentationis diaboli mulier assumebatur quasi instrumentum tentationis ad dejiciendum virum, quia mulier erat infirmior viro, unde magis seduci poterat. 2-2æ. CLXV, 2, 1m. — Mulier propter elationem præcedentem seducta est, ut crederet quod serpens haberet usum loquendi, non quidem per naturam, sed supernaturaliter. 1ª. XCIV, 4, 1m, 2m. 1-2æ, LXXXIX, 3, 2m. 2-2æ. CLVIII, 1, 4m; 4, 1m. — Inspectio mulierum ordinatur ad aliquid noxium, scilicet ad concupiscendum. 2-2æ. CLXVII, 2, c. — In mulieribus non est sufficiens robur mentis ad hoc, ut concupiscentiis resistant. 2-2æ CXLIX, 4, c. CLXV, 2, 2m. — Non est crimen mulieris per violentiam violatæ, si consensus non adsit. 2-2æ. LXIV, 5, 3m.

MULTILOQUIUM. Multiloquium est filia gulæ. 2-2æ. CXLVIII, 6, c.

MUNDITIA. Munditia cordis duplex scilicet: ab affectionibus inordinatis per virtutes et dona appetitus, et a phantasmatibus, et erroribus per donum intellectus; et hæc est completiva visionis Dei, prima autem disponit ad eam. 2-2æ. VIII, 7, o.

MUNDUS. Esse in sæculo vel in mundo dicitur dupliciter scilicet: secundum præsentiam corporalem, et secundum affectum mentis. 2-2æ. CLXXXVIII, 2, 3m. — Mundana quælibet reducuntur ad tria scilicet: ad honores, ad divitias et ad delicias. 1-2æ. CVIII, 3, 4m; 4, c. — Mundus est necessario unus. 1ª. XLVII, 3, o. — Non est factus a casu, sed a solo Deo. 1ª. XV, 1, o. XLVII, 1, o. CIII, 1, o. — Habet esse post non esse, ex sola voluntate Dei. 1ª XLVI, 2, o. — Antequam esset, possibile erat mundum esse potentia Dei; non autem potentia materiæ. 1ª. IX, 2, c. XLVI, 1, 1m. — Deus præcessit mundum duratione æternitatis, non autem duratione temporis. 1ª. XLVI, 1, 8m, — Si mundus semper fuisset non æquaretur Deo in duratione. 1ª. XLVI, 2, 5m. — Mundus necessario gubernatur ab uno, scilicet a Deo. 1ª. CIII, 1, 3, o. 1-2æ. XIX, 1, o. — Facillima via ad ostendendum Deum esse, et omnia esse ab eo, est ex suppositione novitatis mundi. 1ª. XLVI, 1, 6m. — Solutiones rationum falsarum arguentium æternitatem mundi ponuntur. 1ª. XLVI, 1, o. — Si mundus esset æternus, sequeretur necessario animas esse infinitas; vel animam pluries uniri diversis corporibus; vel esse unum tantum intellectum omnium hominum 1ª. XLVI, 2, 8m. — Novitas vel æternitas mundi non potest probari demonstrative. 1ª. XLVI, 1, 2, o. — Aristoteles non intendit demonstrare æternitatem mundi sed disputative tantum procedere. 1ª. XLVI. 1, c. — Ante mundum fuisse tempus, intelligitur secundum imaginationem tantum. 1ª. XLVI, 1, 8m.

MUNUS. Munus datum vel acceptum pro spirituali quasi pretium ejus, est simonia; non autem quasi stipendium; et est triplex munus, scilicet: munus a manu, a lingua et ab obsequio. 2-2æ. LXXVIII, 2, 3m. C, 2, 2m; 5, o.

MUSICA. Musica, instrumenta et cantus erant in veteri testamento; sed Ecclesia assumpsit secundum quia morale est, non autem primum quia nimis occupat animum ipsum movens ad corporalem delectationem, et est contra sapientiam. 2-2æ. XCI, 2, 4m.

MUTABILITAS. Mutabile dicitur dupliciter scilicet: per potentiam in eo exsistentem, vel per potentiam exsistentem in alio. 1ª. IX, 2, c. — Mutabilitatis principium et causa, est rei potentialitas. 1ª. IX, 1, c. — Philosophi non consideraverunt mutabilitatem, nisi eam quæ est secundum formam a causa mutabili. 1ª. XLIV, 2, c. XLV, 2, 1m. — Angeli non sunt hac mutabilite mutabiles, quantum ad id quod in eorum natura est. 1ª. XLIV, 2, c. XLV, 2, 1m.

MUTATIO. Mutatio triplex scilicet: naturalis, miraculosa et annihilatio. 3ª. XIII, 2, c. — Nihil potest esse, ubi prius non fuit, nisi vel eo mutato, vel mutato alio in ipso, 3ª. LXXV, 2, c. — Omne quod quocunque modo mutatur est in potentia, et manet quoad aliquid, et quoad aliquid transit; et est compositum, et acquirit aliquid prius non habitum. 1ª. IX, 1, c. — Mutatio accipit speciem et dignitatem a termino *ad quem*, non autem, a termino *a quo*. 1ª. XLV, 1, 2m. — In omni mutatione oportet aliquid idem esse sub utroque termino, habens se nunc aliter quam prius. 1ª. XLV, 2, 1m. — Omnis mutatio possibilis fieri a quacunque creatura, potest fieri ab anima Christi, in quantum est instrumentum divinitatis, non autem secundum se. 3ª. XIII, 2, 2m. — *Mutatum esse* est pars motus discreti, et terminus motus continui. 1ª. LIII, 2, 3m.

MUTILATIO. Mutilatio membrorum est illicita, nisi fiat propter salutem totius corporis, non autem animæ; vel nisi fiat per publicam potestatem, propter bonum commune. 2-2æ. LXII, 2, 1m. LXV, 1, o.

N

NATIVITAS. Proprie nihil aliud est nativitas quam generatio significans originem viventis a principio vivente conjuncto, secundum rationem similitudinis in natura ejusdem speciei. 1ª. XXVII, 2, c. — Dupliciter attribuitur alicui, scilicet, ut subjecto nascenti et ut termino, primum tantum convenit supposito, secundum autem formæ et naturæ. 3ª. XXXV, 1, c; 2, c, 3m; 4, c. — *Esse*, *fieri*, et *nasci* proprie convenit tantum subsistenti; sed convenit formis consequenter, accidentibus autem per accidens. 3ª. XXXV, 1, o. — *Nasci* et *oriri* convenit omni et soli viventi generabili; sed secundum similitudinem convenit accidenti, aquæ et soli. 1ª. XXVII, 2, c. — Fructus arborum, capili, ova et hujusmodi dicuntur nasci, sed non dicuntur filii. 1ª. XXVIII, 2, c. 3ª. XXXII, o. — Ex parte matris Christi nativitas fuit naturalis, sed ex parte operationis Spiritus sancti, fuit miraculosa; unde beata Virgo est vera et naturalis mater Christi. 3ª. XXXV. 3, 2m. fin. — Christus potest dici bis natus. 3ª. XXXV, 2, 4m. — Nativitas Christi duplex scilicet: nativitas æterna a Patre, et nativitas temporalis a matre. 3ª. XXXV, 2, c; 5, c. — Christus non fuit subjectus tempori in nascendo, sicut cæteri homines; sed elegit tempus quo convenientissime nasceretur. 3ª. XXXV, 8, o. — Natus est nocte, quia venit ad tenebras infirmitatis nostræ, 3ª. LXXXIII, 2, 2m, 4m. — Voluit nasci in Bethlehem, in diversorio propter humilitatem; non autem in Jerusalem, nec Romæ, nec Nazareth. 3ª. XXXV, 7, o. XLVI, 10, 1^{m}. — Voluit nasci de populo Judæorum, quia decebat eum nasci ex populo pollente speciali prærogativa sanctitatis. 1-2^{æ}. XCVIII, 4. c, 1^{m}; 5, c. 3^{a}. IV, 6, 3^{m}. — Natus est per genitalia beatæ Virginis, dummudo per hoc perfectioni virtutis virgineæ nihil subtrahatur, secundum Hieronymum contra Helvidium. 3^{a}. XXVIII, 1, 1^{m}. — Nativitas Christi non debuit omnibus manifestari, sicut adventus ejus, nec tantum parentibus, nec omnibus occultari. 3^{a}. XXXVI, 1, 2, o. XLIX, 8, 3^{m}. — Electi sunt convenienter aliqui de qualibet conditione hominum, quibus ostenderetur primo nativitas Christi. 3^{a} XXXVI, 3, o. — Christus manifestavit nativitatem suam, primo per alias creaturas, secundo autem per seipsum 3^{a}. XXXVI, 4, o. — Nativitas Christi ostensa fuit per signa convenientia, scilicet per angelos, per stellam, et per inspirationem. 3^{a}. XXXVI, 5, o. — Fuit ostensa convenienti ordine, scilicet primo pastoribus, secundo Magis, tertio Simeoni et Annæ. 3^{a}. XXXVI, 3, 6, o — Quando Christus natus est, oleum fluxit Romæ, et in Hispania apparuerunt tres soles paulatim uniti. 3^{a}. XXXVI, 3, 3^{m}. — Ostensa nativitate Christi, Herodes turbatur ad dignitatem Christi, in figuram judiciariæ potestatis ejus et in figuram dejectionis diaboli; sed Judæi turbantur, quia iniqui erant et adulantes. 3^{a}. XXXVI, 2, 3^{m}.

NATURA. Natura dicitur a *nascendo*. 1^{a}. XXIX, 1, 4^{m}. 3^{a}. II, 1, c. — Non est serva, nec est domina; sed persona est serva vel domina, ratione naturæ. 3^{a}. XX, 1, 2^{m}; 2, o. — Tota natura comparatur Deo, ut instrumentum agenti principali. 2-2^{æ}. I, 2, o. VI, 1, 3^{m}. — Omne perpetuum est per se intentum a natura, et nihil aliud. 1^{a}. XCVIII, 1, c. — Unum respondet semper naturæ, sicut natura est una, scilicet vel numero, vel specie, vel genere. 1-2^{æ}. X, 1, 3^{m}. — Natura sumit principium a perfectis, secundum causam agentem et formalem; non autem secundum causam materialem, sed ab imperfectis. 2-2^{æ}. I, 7, 3^{m}. 3^{a}. I, 5, 3^{m}; 6, c. — Dicitur dupliciter secundum aliquos scilicet: natura naturans, id est Deus ordinans naturas omnium, sive auctor naturæ, vel qui creavit omnes naturas, et ut instrumentum ejus. 1-2^{æ}. I, 2, c. VI, 1, 3^{m}. XXVI, 1, c. LXVII, 1, c. pr. — Dicitur dupliciter scilicet: quælibet substantia vel accidens, et principium motus intrinsecum. 1-2^{æ}. X, 1, c. — Significat quadrupliciter: primo generationem viventium, id est nativitatem; secundo principium intrinsecum cujuscunque motus; tertio materiam et formam, et quarto essentiam cujuscunque rei. 1^{a}. XXIX, 1, 4^{m}. 3^{a}. II, 1, 12, c. — Supra facultatem naturæ est aliquid tripliciter, scilicet: quantum ad substantiam *facti*, quantum ad id in quo fit, et quantum ad modum et ordinem *faciendi*. 1-2^{æ}. CXIII. 9, o. 3^{a}. XLIII, 4, 2^{m}. — Quæ sunt supra naturam sola fide tenemus. 1^{a}. XCIX, 2, c. — Visio Dei est supra naturam animæ rationalis, in quantum propria virtute ad eam pervenire non potest; sed est secundum naturam ejus in quantum est capax ejus; scientia vero increata, est ei supra naturam omnibus modis. 3^{a}. IX, 2, 3^{m}. — Nulla natura potest supra se, id est in actum excedentem proportionem virtutis suæ; sed potest in objectum supra se. 1^{a}. LXIII, 3, c. fin. LXXXIV, 1, 2^{m}. fin. 1-2^{æ}. CIX, 3, 2^{m}, — Ad perfectionem naturæ inferioris concurrunt duo scilicet: aliquid secundum motum proprium, et aliud supernaturali perfectione secundum motum naturæ superioris. 2-2^{æ}. II, 3, c. — Perfectio naturalis creaturæ non solum consistit in eo quod ei competit secundum suam naturam, sed in eo etiam quod ei attribuitur ex quadam supernaturali perfectione divinæ bonitatis. 2-2^{æ}. II, 3, c. — In omnibus asserendis sequi debemus naturam, præter tradita auctoritate divina, quæ sunt supra naturam. 1^{a}. XCIX, 1, c. CI, 1, c. — Contra naturam sumitur dupliciter scilicet: ut opponitur ei, quod est secundum naturam, id est conveniens naturæ, et ut opponitur ei quod est esse a natura; primo modo potest assuefieri, non autem secundo modo. 1-2^{æ}. LXXI, 2, 2^{m}. — Deus non facit contra naturam: 3^{a}. XLIV, 2, 1^{m}. — Ea quæ Deus facit præter solitum cursum naturæ, non sunt contra naturam. 2-2^{æ}. CIV, 4, 2^{m}. 3^{a}. XLIV, 2, 1^{m}. — Si potestas major in tantum invalescat, quod mutet contrariam inclinationem in inclinationem propriam, jam non erit violentia, sed naturale. 1-2^{æ} XXXVI, 4, c. — Sicut Deus non agit contra naturam, sed contra solitum cursum naturæ, sic non agit contra virtutes, nec præcipit contra eas, sed contra solitum modum earum. 2-2^{æ}. CIV, 4, 2^{m}. CLIV, 2, 2^{m}. — Peccata contra naturam sunt contra Deum; ideo sunt graviora sacrilegio, quanto ordo naturæ prior est quolibet ordine superaddito 2-2^{æ}. CLIV, 12, 1^{m}, 2^{m}. — Omne peccatum est contra naturam hominis, quoad differentiam ejus, et aliqua etiam ratione generis, ut sodomia, bestialitas, et hujusmodi. 1-2^{æ}. VI, 4, 3^{m}. LXXI, 2, o. XCIV, 3, 2^{m}. 2-2^{æ}. XXXIV, 5, c. CLIV, 1. c; 11, 12, o.

NATURALE. Naturale est quod convenit rei secundum substantiam ejus, id est quod per se inest ei. 1-2^{æ}. X, 1, c — Duplex scilicet: quod est a natura ut a principio activo, vel quia in natura est inclinatio ad recipiendum illud ab extrinseco. 1-2^{æ}. VI, 5, 2^{m}. — Duplex scilicet: causatum ex principiis essentialibus rei, et quod habetur a nativitate. 3^{a}. II, 12, o. XXXIV, 3, 2^{m}. — Duplex scilicet: quod convenit naturæ generis, vel naturæ speciei ratione differentiæ. 1-2^{æ}. XCIV, 2, c; 3, 2^{m}. — Duplex scilicet: secundum naturam speciei, et secundum naturam individui; et utrumque est duplex scilicet: vel totum a natura, vel partim a natura, et partim ab extrinseco. 1-2^{æ}. LI, 1, c. LXIII, 1, c. — Duplex scilicet: consequens formam, et consequens materiam; primum semper inest actu, non autem secundum, sicut quæ pertinent ad motum. 1-2^{æ}. X, 1, 2^{m}. — Duplex scilicet: vel ad quod natura inclinat mediante cognitione, vel sine ea, sed ut causatum ex necessitate naturæ. 1-2^{æ}. XLI, 3, o. — Naturale homini duplex scilicet: secundum rationem, et condivisum rationi, scilicet secundum sensum, vel secundum corpus. 1-2^{æ}. XXXI, 7, o. — Naturale duplex scilicet: causatum ex principiis naturæ, et quasi propagatum cum natura, et sic originalis justitia et peccatum originale dicuntur naturalia; non autem primo modo. 1^{a}. C, 1, c, 3^{m}. 1-2^{æ}. LXXXI, 2, c. — Omne quod fit ab agente, cui naturaliter subditur patiens, est naturale, licet non sit secundum propriam naturam patientis. 1^{a}. CV, 6, 1^{m}. 1-2^{æ}. XCIV, 5, 2^{m}. 2-2^{æ}. II, 3, c. 3^{a}, XLIV, 2, 1^{m}. — In naturalibus et moralibus non quæritur quid semper fiat, sed quid fiat ut in pluribus. 1-2^{æ}. LXXXIV 1, 3^{m}. XCVI, 1, 3^{m}; 6, c, 3^{m}. CII, 6. 5^{m}. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 9, 10, c. XLVII, 4, c. CLII, 2, 3^{m}. CLIV, 2, c. fin. CLX, 5, c. — Naturale inest semper in solo habente naturam immutabilem. 2-2^{æ}. LXII, 2, 1^{m}.

NAZARETH. Nazareth interpretatur *flos*; ideo Christus voluit ibi conversari, non autem nasci, quia voluit florere per virtuosam conversationem, non autem per originem carnis. 3^{a}. XXXV, 7, 2^{m}.

NECESSITAS. Necessitas duplex scilicet: absoluta, et conditionata; et hæc dupliciter scilicet: ex agente, et ex fine; et hæc dupliciter scilicet: vel simpliciter, vel quoad bene esse. 1^{a}. XIX, 3, c; 8, 1^{m}. XLI, 2, 5^{m}. LXXXII, 1, c. 2-2^{æ}. LVIII, 3, 2^{m}. LXXXIII, 13, c. LXXXVIII, 2, c; 6, 1^{m}. CXLI, 6, 2^{m}. CLXXXVI, 5, 5^{m}. CLXXXIX, 2, 2^{m}. 3^{a}. I, 2, c. XIV, 2. c. XLVI, 1, o. LXV, 4, o. LXXXIV, 5, c. — Necessitas ex fine duplex scilicet: absoluta, id est, sine qua non potest aliquis vivere, et conditionata, id est quoad decentem statum. 2-2^{æ}. XXXII, 5, 6, c. — Necessitas duplex scilicet: coactionis, et obedientiæ; prima tollit rationem laudis et meriti, non autem secunda. 2-2^{æ}. LVIII, 3, 2^{m}. LXXXI, 6, 3^{m}. CLXXXVI, 5, 5^{m}. — Aliqua necessaria habent causam. 1^{a}. XLIV, 1, 2^{m}. L, 5, 3^{m}. 1-2^{æ}. XCIII, 4, 4^{m}. — Deus rebus non imponit necessitatem, contingentiam excludens. 1^{a}. XXII, 4, o. LXX, 3, 4^{m}. — Necessitas quæ provenit ex principio intrinseco, ut omne compositum ex contrariis est necessario corruptibile, est necessitas naturalis et absoluta. 1^{a}. LXXXII, 1, c. — Necessarium et contingens consequuntur ens in quantum hujusmodi. 1^{a}. XXII, 4, 3^{m}. — Necessitas coactionis absolutæ causat omnino involuntarium, et omnino excludit culpam; non autem necessitas conditionata vel mixta, id est metus.

1 2^{æ}. VI, 4, c; 5, o; 6, 1^{m}. — Quilibet in extrema necessitate, vel sua vel alterius, potest sine peccato auferre per vim vel occulte a quocunque. 2-2^{æ}. XXXI, 3, 3^{m}. XXXII, 7, 3^{m}. LXII, 5, 4^{m}. LXVI, 6, 1^{m}; 7, o. CX, 3, 4^{m}. — Necessitas non subditur legi. 1-2^{æ}. XCVI, 6, c. fin. 2-2^{æ}. CXLVII, 3, 2^{m}; 4, c. 3^{a}. LXXX, 8, c. fin. — In subventione necessariorum plus tenetur homo filio quam parenti; sed in honore, reverentia, obedientia et voluntate est e converso. 2-2^{æ}. XXXII, 3, 4^{m}. — In extrema autem necessitate magis licet deserere filios, quam parentes, quod nullo modo deserere licet propter beneficia. 2-2^{æ}. XXXI, 3, 4^{m}.

NEGATIO. Causa negationis duplex scilicet: negatio causæ, et positio contrarii. 1-2^{æ}. LXXV, 1, c. — Negatio non est proprie in specie, sed reducitur ad speciem suæ affirmativæ. 1^{a}. XXXIII, 4. 3^{m}. 1-2^{æ}. LXXI, 6, 2^{m}. LXXII, 6, 3^{m}. 2-2^{æ}. LXXXIII, 3, 1^{m}. — Omnis negatio de aliqua re fundatur super aliquid exsistens in ea. 1-2^{æ}. LXXII, 6, c. — *Negative* dicitur, quando res non habet aliquid quod est in alio nec debet habere, *privative* vero, quando caret eo quod debet habere. 1^{a}. XII, 4, 2^{m}.

NEGLIGENTIA. Negligens secundum Isidorum dicitur, quasi *nec eligens*. 2-2^{æ}. LIV, 2, o. — Negligentia pertinet ad actum interiorem; ideo oritur ex acedia, sed pigritia et torpor pertinent ad exsecutionem, scilicet prima tardando, et secunda remittendo. 2-2^{æ}. LIV, 2, 1^{m}. — Negligentia deficit ab actu præcipiendi per defectum promptæ voluntatis; inconstantia vero quasi impedita ab alio. 2-2^{æ}. LIII, 2, c. fin. LIV, 2, 3^{m}. — Est generale peccatum, ratione materiæ, id est ratione boni agendi; speciale vero in quantum privat actum rationis, scilicet sollicitudinem. 2-2^{æ}. LIV, 1, o. — Est peccatum mortale dupliciter tantum scilicet: vel quando prætermittitur actus seu circumstantia necessaria ad salutem, vel ex contemptu. 2-2^{æ}. LIV, 3, o. — Trahitur ad aliud genus peccati manifestius, quando prætermittitur aliquid necessarium ad salutem. 2-2^{æ}. LIV, 3, 3^{m}. — Amor minor, per defectum fervoris charitatis, causat negligentiam venialem; per defectum vero essentiæ charitatis, causat negligentiam mortalem. 2-2^{æ}. LIV, 3, c, 1^{m}. — Directe opponitur sollicitudini; ideo pertinet ad imprudentiam, sed opponitur timori, in quantum timor excitat rationem contra negligentiam. 2-2^{æ}. LIII, pr. c. LIV, 2, o. — Propter negligentiam considerandi nocumenta, quæ consequi possent, imputantur homini ad pœnam mala quæ eveniunt præter ejus intentionem, si dabat operam rei illicitæ. 1-2^{æ}. LXXXIII, 8, c. LXXIV, 3, 2^{m}. 2-2^{æ}. LXII, 5, 2^{m}.

NEGOTIATIO. Negotiatio de se non est vitiosa, licet habeat turpitudinem; ideo licita est, si sit ad finem honestum vel necessarium. 2-2^{æ}. LXXVII, 4, o. — Commutatio naturalis est licita clericis, non autem negotiatio. 2-2^{æ}. XL, 2, c. LXXVII, 4, 3^{m}. CLXXXVII, 3, o. — Non omnis vendens carius quam emit, est negotiator; sed tantum si ad hoc emat, ut carius vendat. 2-2^{æ}. LXXVII, 4, c, 3^{m}. LXXXVII, 2, 1^{m}.

NEGOTIUM. Negotia sæcularia contingit dupliciter aliena tractare scilicet: sæculariter, et pie; secundum est religiosum, non autem primum. 2-2^{æ}. XVIII 3, 2^{m}. CLXXXVII, 2, o. CLXXXVIII, 2, 2^{m}. CLXXXIX, 6, 1^{m}.

NEMESIS. Nemesis non potest esse de bonis honestis sed de bonis temporalibus, et prohibetur a Deo. 2-2^{æ}, XXXVI, 2, c. fin. — Nemesis et misericordia contrariantur secundum æstimationem. 2-2^{æ}. XXX, 3, 2^{m}, 4^{m}. XXXVI, 2, c.

NEOMENIA. Neomenia celebrabatur quolibet mense in novitate lunæ, ad commemorandum opus gubernationis Dei, non autem in plenilunio propter idololatriam; et figurabat illuminationem Ecclesiæ per Christum. 1-2^{æ}. CII, 4, 10^{m}.

NESCIRE. Nescire illa quæ quis potest, et tenetur scire, vitiosum est. 1^{a}. XII, 4, 2^{m}. 1-2^{æ}. LXXVI, 2, 5^{m}; 4, 3^{m}. XCIV, 4, c, 2^{m}, 3^{m}. 2-2^{æ}. XVI, 2, 3^{m}.

NEUTRUM. Neutrum genus est informe et indeterminatum; ideo prædicatur de re perfecta et imperfecta, de re subsistente, et non subsistente. 1^{a}. XXXI, 2, 4^{m}.

NICOLAUS. Beatus Nicolaus aurum furtim in domo projiciens, vitare voluit humanum favorem, et verecundiam illius qui beneficium accepit, ut esset majus beneficium. 2-2^{æ}. CVII, 3, 4^{m}.

NIHIL. Nihil fit ex nihilo naturaliter, id est per motum, sed a Deo fit aliquid ex nihilo per creationem. 1^{a}. XLV, 2, 1^{m}. — Majoris virtutis est facere aliquid ex nihilo, quam facere ex contrario. 1^{a}. XLV, 5, 2^{m}.

NINIVITÆ. Ninivitæ speciali modo egerunt pœnitentiam, quibus aliquid fuit adjunctum fidei, quam conceperant ex prædicatione Jonæ. 3^{a}. LXXXIV, 7, 1^{m}.

NITOR. Nitor animæ duplex scilicet: ex refulgentia luminis naturalis rationis, et ex refulgentia Dei. 1-2^{æ}. LXXXVI, 1, c. — Duplex scilicet: habitualis, et actualis. sicut duplex nitor corporis scilicet: intrinsecus et extrinsecus. 1-2^{æ}. LXXXIX, 1, c.

NOBILITAS. Quod acquirit æqualem perfectionem per se vel per pauciora, nobilius est; non autem si acquirat minorem. 1^{a}. LXXVII, 2, o. 1-2^{æ}. V, 5, 2^{m}.

NOCERE. De ratione pœnæ est, quod noceat agenti in seipso, culpæ vero in actione. 1^{a}. XLVIII, 5, 4^{m}. — Prius est, quod nocet meliori, quàm quod nocet pejori. 2-2^{æ}. XXXIX, 4, 3^{m}. — Naturalis inclinatio inest homini ad repellendum nociva dupliciter scilicet: defendendo se, ne inferantur injuriæ, et ulciscendo illatas. 2-2^{æ}. CVIII, 2, c. — Divina providentia protexit hominem in primo statu, ab omni nocivo. 1^{a}. XCVII, 2, 4^{m}. — Non fuerunt aliqua nociva homini a principio, sicut sunt nunc per peccatum, quæ tamen ei prosunt ad humilitatem, et ad contemplationem. 1^{a}. LXIX, 2, 2^{m}. LXXII, 6^{m}. 2-2^{æ}. CLXV, 1, c.

NOLLE. *Nolo* significat actum voluntatis affirmatum, sed ipsum volitum negatum; ideo non est contradictorium de *volo*, sed est ejus contrarium. 1-2^{æ}. VI, 3, 2^{m}.

NOMEN. 1° Nomen imponitur ab eo per quod res cognoscitur, scilicet a proprietate, vel ab operatione, si humanitus imponatur. 1^{a}. XIII, 2, 2^{m}; 8, c. XXVIII, 1, c. XXXIII, 1, 3^{m}. 3^{a}. XXXVII, 2, c. — Unumquodque nominamus. sicut et cognoscimus. 1^{a}. XIII, princ. 1, c. XVIII, 2, c. XXXII, c. 2. 1-2^{æ}. VII, 1, c. — Quælibet res nomen habet a suo complemento, 3^{a}. LX, 2, 3^{m}. — Quando in aliquo invenitur perfecta ratio alicujus nominis, nullo modo prædicatur illud nomen de eo, cum determinatione diminuente. 3^{a}. XXIII, 4, c. XXXII, 3, c, 2^{m}. — In rebus per se notis nobis idem est id a quo nomen imponitur, et id ad quod nomen imponitur. 1^{a}. XIII, 8, c. — Ratio nominis magis et principalius se tenet ex parte ejus, ad quod nomen imponitur, quam ex parte ejus, a quo nomen imponitur. 2-2^{æ}. XCII, 1, 2^{m}. — Nomen potest dupliciter considerari scilicet: secundum primam ejus impositionem, et secundum extensionem ejus ad alia ex usu ejus. 1^{a}. LXVII, 1, c. 2-2^{æ}. LVII, 1, 1^{m}. — Nomina singularium hominum semper imponuntur ab aliqua proprietate ipsorum. 3^{a}. XXXVII, 2, c. — Nomina imponebantur in circumcisione, sicut nunc imponuntur in baptismo, quasi ante non fuerint. 3^{a}. XXXVII, 2, 3^{m}. LXX, 3, 3^{m}. — Omne nomen impositum divinitus alicui, significat aliquod donum gratuitum collatum ei. 3^{a}. XXXVII, 2, o. — Nomen non sequitur modum essendi qui est in rebus, sed ut res est in cognitione nostra. 1^{a}. XIII, 9, 2^{m}. XLV, 2, 2^{m}. — Sapientis est non curare de nominibus 1^{a}. XLIV, 4, 2^{m}, fin. — In iis quæ apud nos sunt, nunquam nomen ab aliqua forma impositum pluraliter dicitur, nisi propter pluralitatem suppositorum. 3^{a}. III, 7, 3^{m}. — Nomen significat substantiam, id est id cui nomen imponitur, et significat qualitatem, id est id a quo nomen imponitur. 1^{a}, XIII, 1, 3^{m}. — Omne nomen significans naturam communem, potest supponere in concreto pro quolibet ejus supposito. 3^{a}. XVI, 1, c. fin. LV, 4, c. — Multiplicitas nominis non attenditur secundum prædicationem, sed secundum significationem ejus. 1^{a}. XIII, 10, 1^{m}. — Rebus ordinatis aliquid inest tripliciter scilicet: per proprietatem, per excessum, et per participationem; et a primo tantum res nominantur proprie. 1^{a}. CVIII, 5, c.

2° Hoc nomen *Deus* dicitur ab αἴθειν, id est ardere, vel a θεᾶσθαι, id est considerare, seu videre, vel a θεῖν, id est currere seu curare vel fovere. 1ª. XIII, 8, 1m. — Dicitur analogice de Deo vero, de Deo falso, et de Deo per participationem; non autem univoce, nec æquivoce. 1ª. XIII, 9, 10, 0. — Non est nomen proprium, sed est nomen appellativum. 1ª. XIII, 9, 2m. 3ª. XXXV, 4, 3m. — Est nomen operationis, quantum ad id a quo imponitur ad significandum. 1ª XIII, 8, 0. — Significat naturam divinam, ut in habente. 1ª. XIII, 9, 2m. — Et habet aliquid universalis, scilicet prædicari essentialiter de pluribus suppositis, et aliquid singularis, scilicet non multiplicari in eis. 1ª. XIII, 9, 0. XXXIX, 4, 1m. — Secundum rei veritatem est incommunicabile. 1ª. XIII, 9, c, 2m. — Et per se supponit pro natura communi; sed ex adjuncto supponit pro persona, homo autem e converso. 1ª. XXXIX, 4, 3m; 6, 1m. — Potest supponere pro omnibus et singulis personis divinis. 1ª. XXXIX, 4, 0. 3ª. XVI, 1, c, fin. XXXV, 4, c, 1m. — Nomina Dei non exprimunt essentiam Dei secundum quod est, sicut hoc nomen homo exprimit essentiam hominis, 1ª. XIII, 1, c; 8, 1m. — Deus est nominabilis a nobis ex creaturis et imperfecte; non autem secundum quod in se est perfecte. 1ª. XIII, 1, 0. XXVIII, 2, 2m, 3m. — Nomina Dei imponuntur a processibus divinis ad creaturas; non autem ad significandum eos. 1ª. XIII, 2, 2m. — Nomina dicta de Deo affirmative et absolute, significant essentiam ejus; non autem negativa, vel relata ad creaturas. 1ª. XIII, 2, 0; 4, 6, c. — Omne nomen commune Deo et creaturis, prius dicitur de Deo quam de creaturis quoad rem, sed e converso, quoad impositionem nominis. 1ª. XIII, 3, c; 6, 0. XXXIII, 2, 4m; 3, 0. — Nomina quæ significant perfectionem absolute sunt communia Deo et creaturis; quæ autem dicunt modum participandi, sunt propria creaturis; quæ vero dicunt modum supereminentiæ, sunt propria Deo. 1ª. XIII, 3, 1m; 5, 3m. — Nomina dicta de Deo absolute, dicuntur de eo ab æterno; quæ vero dicuntur per respectum ad creaturas, dicuntur de eo ex tempore. 1ª. XIII, 5, 0. XXXIV, 3, 2m. XLIII, 2, 0. — Quæ dicunt respectum ad creaturas consequentem actiones immanentes, dicuntur de Deo ab æterno; si autem dicunt respectum consequentem actiones transeuntes, dicuntur de eo ex tempore. 1ª. XIII, 7, 3m. XIV, 15, 1m. XXXIV, 3, 2m. — Omnia nomina dicta de Deo metaphorice, vel causaliter tantum, prædicantur per prius de creaturis, quam de Deo. 1ª. XIII, 6, 0. XXXIII, 3, c. — Simplex et unica scientia Dei potest nominari omnibus nominibus nostræ cognitionis. 1ª. XIV, 1, 2m. — Multa nomina dicta de Deo non sunt synonyma, quia significant idem, secundum diversas rationes. 1ª. XIII, 4, 0. — Nullum nomen dicitur proprie de Deo, quoad modum significandi sed tantum ratione significati. 1ª. XIII, 3, 0. 12, 1m. — Nomina quæ significant perfectiones absolute, dicuntur proprie de Deo; quæ autem dicunt modum participandi, dicuntur de Deo metaphorice. 1ª. XIII, 3, 1m, 3m. — Omnis imperfectio debet excludi a nominibus, secundum quod dicuntur de Deo. 1ª. XIV, 1, 1m, 2m. 1-2ae. XIV, 1, 2m. — Nomina passionum, quæ importan imperfectionem in suo formali, ut ira, tristitia, desiderium, et hujusmodi, non dicuntur de Deo, nisi metaphorice, alia vero dicuntur proprie; tamen sine passione, ut gaudium, et amor, et hujusmodi. 1ª. XIX, 11, c. XX, 1, 1m, 2m. — Quanto aliquod nomen est communius, tanto convenientius assumitur in divinis. 1ª. XIII, 11, c. XXXIII, 1, 1m. — Nomina negativa verius dicuntur de Deo, quam affirmativa. 1ª. XIII, 12, 1m. — Nominibus Dei debetur reverentia ratione rei significatæ, quæ est una, non autem ratione vocum, quæ sunt multæ; ideo Deus dicitur in singulari. 2-2ae. CXXII, 3, 5m.

NOMINALES. Nominales antiqui reprobantur. 1ª. XIV, 15, 3m.

NON ENS. *Non ens* non est cognoscibile, nisi secundum quod fit per intellectum cognoscibile, id est ens rationis. 1ª. XVI, 3, 2m. — Ea quæ in seipsis non sunt, apud Deum exsistunt in quantum sunt præcognita et præordinata ab eo. 1-2ae. XCI, 1, 1m. — *Non ens* non habet causam, nisi, causam per accidens. 1ª. CIV, 3, 1m. — Potest esse causa per accidens, non autem causa per se, 1-2ae. LXXVI, 1m.

NON VELLE. *Non velle* sumitur dupliciter scilicet : vel in vi unius dictionis, vel in vi orationis; primum est infinitivum verbi nolo, non autem secundum; et primum causat involuntarium, non autem secundum. 1-2ae. VI, 3, 2m

NOTIO. Notio est propria ratio cognoscendi personam. divinam. 1ª. XXXII, 2, 2m; 3, c. — Notiones seu relationes, et proprietates personales in abstractis, necessario sunt ponendæ in divinis, contra Præpositivum. 1ª. XXXII, 2, 0. XL, 1, 0. — Notiones in divinis non significantur ut res sed ut rationes, licet sint ibi realiter. 1ª. XXXII, 2, 2m; 3, 2m, 3m. — Eadem notio diversis nominibus significatur, secundum diversas rationes ejus. 1ª. XXXIV, 2, 3m. — Ad notionem requiruntur tria scilicet : origo, dignitas, et specificatio. 1ª. XXXII, 3, 4m, 5m. — Sunt tantum quinque scilicet : innascibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio et processio; et omnes notiones sunt relationes, præter primam, et omnes sunt proprietates, præter penultimam; sed tantum tres sunt personales, id est, constituentes personas, scilicet secunda, et tertia, et quinta 1ª. XXX, 2, 1m. XXXII, 3, 0. — Deus non dicitur quintus propter quinque notiones, sicut dicitur trinus propter tres personas, et unus propter unam essentiam. 1ª. LII, 3, 1m. — Plures notiones Patris non distinguuntur realiter ad invicem, quia non opponuntur relative, nec tamen una prædicatur de alia. 1ª. XXXII, 3, 3m. — Filius et Spiritus sanctus non conveniunt in eadem notione, quia non conveniunt in aliquo speciali, sicut Pater et Filius 1ª. XXXII, 3, 5m. XXXV, 2, c. — Nulla notio sumitur ex hoc, quod nulla persona est a Spiritu sancto, quia hoc non est dignitatis, sicut quod Pater a nullo sit. 1ª. XXXII, 3, 4m. — Nulla notio sumitur a remotione processionis, sicut sumitur innascibilitas a remotione nativitatis. 1ª. XXXIII, 4, 5m.

NOTITIA. Omnis notitia de se est bona, sed aliqua est mala per accidens, vel per abusum. 1ª. XXII, 3, 3m. 2-2ae. CLXVII, 1, 0.

NOTORIUM. Notorium triplex scilicet : per sententiam convicti, per confessionem in jure factam, et per evidentiam facti. 3ª. LXXXIII, 9, 3m. — Ars notoria est illicita, et inefficax ad scientiam acquirendam. 1ª. LXIV, 1, 5m. 2-2ae. XCVI, 1, 0.

NOTUM. Notum per se est cujus prædicatum est de ratione subjecti, et hoc dupliciter scilicet : simpliciter, et quoad nos. 1ª. II, 1, 0. XVII, 3, 2m. LXXXV, 6, c. LXXXVII, 1, 1m. 1-2ae. XCIV, 2, c. — Dicitur dupliciter scilicet : per nihil aliud notum, ut prima principia, vel non per accidens. 1ª. LXXXVII, 1, 1m. — Universale est notius minus universali, quoad simplicem apprehensionem; sed est e converso, quoad investigationem universalium proprietatum, et causarum. 1ª. LXXXV, 3, 0. — Singulare est prius, et est notius universali quoad nos, et universalius est notius minus universali. 1ª. LXXXV, 3, 0. — Veritatem esse in communi est per se notum, etiam quoad nos; non autem veritatem primam. 1ª. II, 1, 3m.

NOVITIUS. Facilius dispensandum est cum novitiis et imperfectis, in jejuniis quam cum antiquioribus et perfectis. 2-2ae. CXLVII, 4, 5m. CLXXXIX, 1, 4m.

NUGÆ. Nugæ in ore sacerdotum sunt blasphemiæ et sacrilegium materialiter, non autem formaliter, ex eo tantum, quod sacerdotes sunt personæ sacræ. 2-2ae. XCIX, 3, 3m.

NUMERUS. Numerus duplex scilicet : species quantitatis, et numerus transcendens. 1ª. XXX, 3, 0. — Denarius est signum perfectionis, in quantum est quodammodo terminus omnium numerorum. 2-2ae. LXXXVII, 1, c. 3ª. XXXI, 8, c. — Absolutus est in intellectu tantum. 1ª. XXX, 1, 4m; 2, 5m. — Pluralis frequenter ponitur pro singulari in Scriptura sacra. 1-2ae. LXXXII, 2, 1m. 3ª. XLVI, 11, 3m. — Termini numerales, transcendenter sumpti sunt in divinis, et significant ea de quibus dicuntur, addendo indivisionem tantum; sed ut pertinent ad genus quantitatis, non dicuntur in divinis, nisi metaphorice. 1ª. XXX, 3, c. — Termini numerales in divinis sunt in plus quam essentia, vel relatio, vel motio; et significant utrumque, si addantur eis. 1ª. XXX, 3, 1m. — Numerus numeratus in creaturis dicit totum et partes, non autem in divinis; sed absolutus etiam in divinis dicit totum, et partes secundum rationem tantum. 1ª. XXX, 1, 4m. — Numerus absolutus mensuratur etiam in divinis secundum rationem; non autem numeratus, nisi in creaturis. 1ª. XXX, 3, 5m.

NUPTIÆ. Dare aliquid pro matrimonio ut est in officium, est licitum, non autem ut est sacramentum, vel pro benedictione nuptiarum, sed esset simonia. 2-2æ. C. 2. 6m.

NUTRIRE. Nutrire non convenit formæ, nec materiæ quia omne nutriens convertitur in nutritum, et manet. 3ª. LXXVII, 6, c. — Nullum sensibile nutrit, præter tangibile; sed sapor est signum alimenti convenientis, et delectamentum ejus. 2-2æ. CXLI, 5, o.

NUTUS. Nutus dicuntur signa ad visum, sicut locutio ad auditum, et pro verbis computantur; ideo, si aliquid falsum intendunt, mendacii rationem habent. 2-2æ. CX, 1, 2m.

NYCTICORAX. Nycticorax est acuti visus in nocte, et significat in temporalibus astutos; in die autem non videt, per quod in spiritualibus hebetes denotantur. 1-2æ, CII, 6, 1m.

O

OBEDIENTIA. Virtus moralis est obedientia, sed non est virtus theologica, et est medium duorum vitiorum scilicet : inter superfluum et diminutum; sed superfluum ejus non est secundum quantum, sed secundum alias circumstantias, scilicet, vel cui non debet obedire, vel in quibus non debet. 2-2æ. CIV, 2, 2m. — Justitiæ specialis pars est obedientia, sed improprie. 2-2æ. IV, 7, 3m. CIV, 2, 2m. — Proprium objectum obedientiæ est præceptum tacitum vel expressum, id est voluntas superioris quocumque modo innotescat. 2-2æ. II, 5, 3m. CIV, 2, c, 2m, 3m; 3, 1m. — Importat necessitatem respectu ejus quod præcipitur, et voluntatem respectu impletionis præcepti. 3ª. XLVII, 2, 2m. — Est in voluntate subjective. 2-2æ. II, 5, 3m. — Dicitur dupliciter scilicet : large, et proprie. 2-2æ. XLVII, 3m. CIV, 2, o; 3, 1m. — Triplex scilicet : indiscreta, imperfecta sed sufficiens ad salutem, et perfecta. 2-2æ. CIV, 5, 3m. — Omnis obedientia est eadem in specie, sed causatur ex diversis speciebus reverentiæ. 2-2æ. CIV, 2, 4m. — Bonum necessarium ad salutem non debet dimitti propter obedientiam, sed quodlibet aliud. 2-2æ. CIV, 3, 3m. — Omnes actus virtutum, ut sunt in præcepto, pertinent ad obedientiam. 2-2æ. CIV, 3, 2m. — Obedientia non est prior aliis virtutibus nec tempore, nec natura. 2-2æ. CIV, 3, 2m. — Est major omni alia virtute morali, sed est minor virtutibus theologicis. 1-2æ. CIV, 3, o. — Procedit ex reverentia superiorum; ideo respectu prælati continetur sub observantia ; sub pietate vero, respectu parentum ; sed respectu Dei, pertinet ad devotionem, quæ est principalis actus religionis. 2-2æ. CIV, 3, 1m. — Obedientia generalis requiritur ad fidem, sed obedientia specialis sequitur eam. 2-2æ. IV, 7, 3m. CIV, 3, 2m. — Charitas sine obedientia esse non potest. 2-2æ. CIV, 3, c. fin. — Obedientia est ut mater omnium virtutum. 2-2æ. CIV, 2, 2m. — Quanto minus habet de suo, tanto melior est secundum apparentiam; non autem apud Deum. 2-2æ. CIV, 2, 3m. — Præfertur omnibus sacrificiis. 3ª. XLVII, 2, c. — Omnis voluntas creaturæ tenetur obedire præceptis Dei. 2-2æ. CIV, 4, 5, o. CLIV, 2, 2m. — Quilibet tenetur jure naturali et divino obedire suo superiori, scilicet homo homini. 2-2æ. LXIX, 1, o. LXXXVIII, 10, 2m. CIV, 1, o. 5, c. princ.; 6, 2m. — Homo non tenetur obedire homini in pertinentibus ad interiorem motum voluntatis, vel ad naturam corporis, sed Deo. 1-2æ. CIV, 5, c. 2m; 6, 1m. CXXII, 4, 3m. CLXXXVI, 7, 1m. — Majori potestati magis est obediendum, quam minori, quæ totaliter subest ei, vel in quibus subest ei. 2-2æ. CIV, 5, c. CV, 2, c. — Subditus non tenetur in omnibus obedire suo superiori dupliciter scilicet : propter præceptum majoris potestatis, vel in quibus non subditur ei. 2-2æ. LXIX, 3, 1m. CIV, 5, o. CLXXXVI, 2, o. — Sæculares tenentur obedire prælatis suis spiritualibus, in iis tantum quæ promiserunt in baptismo. 2-2æ. CLXXXVI, 5, 1m. — Subditus non tenetur obedire prælato suo spirituali præcipienti sibi, quod revelet culpam fratris sui omnino occultam; sed peccaret uterque. 2-2æ. XXXIII, 7, 5m. LXX, 1, c, 2m. — Religiosi tenentur obedire suis prælatis in iis tantum, quæ in regula continentur directe, id est expresse, vel indirecte, id est implicite, ut mutua obsequia, et pœnæ et hujusmodi. 2-2æ. CIV, 5, 3m. CLXXXVI, 5, 4m. — Eremitæ et prælati religionum tenentur obedire episcopis in omnibus sicut et alii, et specialiter in iis quæ sunt religionis, nisi sint exempti; qui tamen exempti tenentur obedire summo Pontifici. 2-2æ. LXVII, 1, 3m. CLXXXVI, 5, 3m. — Christiani tenentur obedire principibus sæcularibus si habent justum dominium, si licita præcipiant, et de sæcularibus; aliter autem non, nisi forte per accidens. 2-2æ. CIV, 6, o. — Miles tenetur obedire duci in rebus bellicis tantum; et servus domino suo in servilibus ; et filius patri in rebus domesticis et disciplina ; et quilibet, superiori suo, secundum rationem superioritatis. 2-2æ. CIV, 5, o. — Miles debet magis obedire duci in rebus bellicis, et civis rectori in civilibus, quam patri; sed in rebus domesticis est e converso. 2-2æ. XXVI, 8, 3m.

OBJECTUM. Objectum non est materia *ex qua*, sed est materia *circa quam*; et habet rationem formæ in quantum dat speciem. 1-2æ. XVIII, 2, 2m. LXXIII, 3, 1m. — Potentiæ vel habitus proprium objectum, est illud sub cujus ratione formali omnia referuntur ad potentiam vel ad habitum. 1ª. I, 7, o. 1-2æ. I, 3, c. — Objectum potentiæ vel habitus duplex scilicet : materiale et formale. 1ª. I. 3, c. 2-2æ. I, 1, c. — Diversitas formalis objecti diversificat potentias vel habitus; non autem diversitas materialis. 1ª. I, 3, c. LIX, 2, 2m, 3m; 4, c. LXXVII, 3, c. 1-2æ. LIV, 2, 1m. LVII, 2. 2m. 2-2æ. LIX, 2, c, 1m. — Diversitas objecti duplex scilicet, secundum naturam ejus, et secundum virtutem agendi 1-2æ: XXIII, 4, c. XXX, 2, c. — Ratio objecti diversa secundum universale, et particulare, vel secundum totum et partem, facit unam artem, vel unam virtutem esse principalem respectu alterius. 2-2æ. L, 3, c. — Objecta diversorum generum æqualiter semper sunt diversarum potentiarum ; non autem si sint diversorum generum inæqualiter. 1-2æ. VIII, 2, 2m. — Potentia superior respicit universaliorem rationem objecti, quam potentia inferior. 1ª. I, 3, 2m. LIX, 4, c. LXXVII, 3, 4m. LXXVIII, 1, c. — Habitus morales et eorum actus, nominantur et specificantur ex objecto, et fine proprio. 1-1æ. XII, 2, c. XXI, 1, 2m. 2-2æ. XIX, 3, 4, 5, o. XXIII, 4, c. XXIV, 4, c. XXV, 1, c. XLVII, 5, 11, c. L, 2, 3, c. LIX, 2, c. 1m. LXXXI, 3. c. CLXXIV, 1, c. — Quando ratio objecti, et objectum materiale sub uno actu referuntur ad potentiam et habitum, tunc non distinguuntur potentiæ vel habitus utriusque. 1-2æ. LVII, 2, 2m. — Non semper objectum actionis humanæ est objectum potentiæ activæ, sed potentiæ passivæ aliquando ; nec semper objectum potentiæ activæ est effectus ejus, sed quandoque est materia ejus *circa quam* 1-2æ. XVIII, 2, 3m.

OBLATIO. Oblatio est omne quod exhibetur in cultu Dei; sacrificium vero est, si inde fiat aliquod sacrum consumendum. 2-2æ. LXXXV, 3, 3m. LXXXVI, 1, c. — Data pauperibus non dicuntur sacrificia, nisi improprie, in quantum dantur propter Deum; nec dicuntur oblationes. 2-2æ. LXXXVI, 2, 1m. — Ad oblationes aliquis tenetur quadrupliciter scilicet : ex conventione præcedenti, deputatione, indigentia ministrorum, et consuetudine; non autem ex præcepto legis. 2-2æ. LXXXVI, 1, o. — Oblatio debita tertio, et quarto modo est voluntaria, quoad quantitatem, speciem rei, et non ex necessitate præcepti. 2-2æ. LXXXVI, 1, c. — Oblatio animalis cæci et claudi reddebatur illicita tripliciter scilicet : ratione Dei, contemptus, et voti. 1-2æ. CII, 3, 7m. 2-2æ. LXXXVI, 3, 3m. — In nova lege potest fieri de qualibet re, præterquam de injuste acquisitis; non autem in veteri lege, propter significationem. 2-2æ. LXXXVI, 3, o. — De mercede prostibuli prohibetur in lege veteri propter immunditiam; in nova vero lege propter scandalum. 1-2æ. CII, 3, 7m. 2-2æ. XXXII, 7, 2m. LXXXVI, 3, 1m. — Non dantes oblationes debitas possunt puniri per substractionem sacramentorum; non tamen a sacerdote cui debentur. 2-2æ. LXXXVI, 1, 3m. — Oblationes ad solos sacerdotes pertinent, vel pro se, vel pro pauperibus, vel pro cultu divino. 2-2æ. LXXXVI, 2, o. — Religiosi possunt recipere oblationes tripliciter scilicet : ut pauperes, ut ministri, et ut curati, si parochiæ sint eorum. 2-2æ. LXXXVI, 2, 2m. — Oblationes non consacratæ possunt cedere in usum laicorum per dispensationem sacerdotum; sed non oblationes consecratæ. 2-2æ. LXXXVI, 2, 3m. — Oblatio parva, cum humili mente, et pura dilectione purgat peccata venialia et mortalia. 2-2æ. L, 3, 2m. — Oblatio Melchisedech figurabat sacrificium nostrum quoad materiam; sed quoad passionem Christi illud figurabat agnus, et alia sacramenta veteris legis. 3a. LXI, 3, 3m.

OBLIGATIO. Obligari potest unus pro alio in iis tantum ad quæ omnes tenentur. 3a. LXXI, 1, 3m. — Præceptum non obligat antequam sit divulgatum. 1-2æ. XC, 4, 2m, 3m. — Obligatio fit homini verbo exteriori; Deo autem verbo interiori. 2-2æ. LXXXVIII, 1, c. — Homo maxime Deo obligatur ad fidelitatem, ratione dominii, et beneficiorum. 2-2æ. LXXXVIII, 3, c, 1m. — Ex qualibet promissione fit obligatio juris naturalis, secundum honestatem, non autem juris civilis. 2-2æ. LXXXVIII, 3, 1m. — In fine secundi septennii homo potest se obligare de pertinentibus ad propriam personam, scilicet vel ad religionem, vel ad conjugium; sed post tertium septennium etiam de aliis. 2-2æ. LXXXVIII, 8, 2m. CIV, 5, c. fin.

OBSCURITAS. Obscuritas intellectus triplex scilicet : ex esse ex nihilo, ex discursu, et ex peccato. 1a. XCIV, 1, 3m. 2-2æ. V, 1, 1m.

OBSERVANTIA. Observantia est sub pietate, sicut pietas est sub religione; et est virtus specialis, per quam honorantur personæ in dignitate constitutæ. 2-2æ. LXXX, c. CII, o. CIII, 3, c. — Directe respicit personam excellentem, et ideo secundum diversas rationes excellentiæ diversas species habet. 2-2æ. CIV, 2, 4m. — Exhibere honorem personis in dignitate constitutis contingit dupliciter scilicet : ratione propriæ personæ, vel respectu boni communis. 2-2æ. CII, 3, o.

OBSTETRIX. Obstetrix non fuit in Nativitate Christi, sed mater ejus omnia per se fecit. 3a. XXXV, 6, 3m. — Obsetrices Hebræorum fuerunt remuneratæ a Deo propter pium affectum earum; non autem propter mendacium, licet fuerit mendacium officiosum. 1-2æ. CXIV, 10, 2m. 2-2æ. CX, 3, 2m; 4, 3m.

OBSTINATIO. Obstinata mente peccare aggravat peccatum, et dicitur peccatum in Spiritum Sanctum, cujus triplex est causa scilicet : longa consuetudo peccandi, incredulitas de justitia Dei, et seductio inimici. 2-2æ. LXXXVIII, 6, c. fin.

OCCASIO. Occasio agendi injuste non debet dari. 2-2æ. LXXVII, 4, o. CXXIV, 1, 3m.

OCCISIO. Occidere animalia bruta non est peccatum, nisi hoc fiat in damnum proximi. 2-2æ. LXIV, 1, o; 2, c, 3m; 3, 2m. — Bruta occidi mandatur a Deo in damnum dominorum suorum, et ad detestationem peccati, et ad exemplum. 1-2æ. CV, 2, 11m. 2-2æ. CVIII, 4, 3m. — Occisio animalium in sacrificiis erat utilis, non quidem secundum se, sed sextuplici ratione secundum Glossam. 1-2æ. CII, 3, 5m. — Nulli licet occidere peccatores, nisi auctoritate principis. 2-2æ. LXIV, 3, o; 5, 2m, 5m; 7, c, LXI 1, c. 2m. — Ad bonum communitatis est licitum, quando potest fieri sine periculo bonorum. 1-2æ. C, 8, 3m. 2-2æ. XXV, 6, 2m. LXIV, 2, o; 3, 6, c. LXV, 1, c. CVIII, 1, 3, o. — Mors inflicta per judicem peccatori prodest ei, si convertatur, ad culpæ expiationem; si vero non convertatur, prodest ei ad terminationem. 2-2æ. XXV, 6, 2m. — Occidere justum est gravius peccatum, quam occidere injuste peccatorem. 2-2æ. LXIV, 6, 2m. — Moyses occidens Ægyptum non peccavit. 2-2æ. LX, 6, 2m. — Clericis non licet occidere peccatores, licet hoc liceret sacerdotibus veteris legis. 2-2æ. LXIV, 4, o. LXX, 1, 3m. — Occidens etiam volentem hoc, facit injuriam occiso, et Deo, et reipublicæ; ideo David damnavit dicentem : *Occidi Saül.* 3a. XLVII, 6, 3m. — Occidere se quacunque de causa semper est peccatum mortale; nisi hoc fiat ex inspiratione Dei, sicut Samson, per quem Deus miracula faciebat; sicut quædam sanctæ mulieres, quarum memoria in Ecclesia celebratur. 2-2æ. LIX, 3, 2m. LXIV, 5, o. CXXIV, 1, 2m. 3a. XLVII, 6, 3m. — Occidens se facit injuriam Deo, et injuriam civitati vel communitati, in quantum est pars ejus; ideo punitur secundum legem divinam, et secundum humanam sententiam carentia sepulturæ. 2-2æ. LIX, 3, 2m. LXIV, 5, c. 3a. XLVII, 6, 3m. — Nullo modo licet occidere innocentem, nisi de mandato Dei. 1-2æ. XCIV, 5, 2m. C, 8, 2m. 2-2æ. LXIV, 6, o. CIV, 4, 2m. CLIV, 2, 2m. 3a. XLVII, 6, 2m. — Percutiens seu occidens prægnantem est homicida; et est irregularis, si sequatur mors ejus, vel mors fœtus animati anima rationali. 2-2æ. LXIV, 8, 2m. — Gravius peccat occidens injuste hominem corporaliter, quam occidens eum spiritualiter. 1-2æ. LXXIII, 8, 3m. 2-2æ. LXXIII, 3, c. 2m. CXV, 2, 2m. — Christus occisus fuit ab aliis, et non a se, nisi indirecte, nec, impediendo cum posset. 3a. XXII, 2, 1m. XLVI, 3, 2m. XLVII, 1, o. L, 1, 2m. LI, 3, c. — Peccatum occidentium Christum fuit maximum quoad pontifices et Judam, minus vero quoad alios. 3a. XLVII, 4, 2m; 6, o. — Occidens invadentem se, defendendo se cum moderamine inculpatæ tutelæ, nec intendens mortem ejus, non peccat. 2-2æ. LXIV, 7, o. — Quilibet occidens hominem, etiam defendendo se, et quilibet participans in causa sanguinis, est irregularis. 2-2æ. XL, 2, c. fin. LXIV, 7, 3m. CVIII, 4, 2m. — Occidens hominem a casu non est homicida, nec est irregularis, si dabat operam rei licitæ, et adhibuit debitam diligentiam. 2-2æ. LXIV, 8, o.

OCCULTATIO. Occultatio quandoque est causa peccati, quandoque vero est circumstantia diminuens peccatum ratione verecundiæ, vel contra scandalum. 2-2æ. LXVI, 8, 1m.

ODIUM. Odium est dissonantia appetitus animalis, vel appetitus rationalis ad apprehensum ut disconveniens, sicut amor est consonantia ejus ad conveniens. 1-2æ. XXIX 1, 2, c. — Non potest esse vitium capitale, quia amor ver boni, et odium veri mali sunt primæ passiones; sed apparentis sunt ultimæ. 2-2æ. XXXIV, 5, o; 6, c. CLVIII, 7, 1m — Potest esse prima passio; non autem potest esse primum peccatum, sed ultimum. 2-2æ. XXXIV, 5, o; 6, o. — Omne odium in proximum quoad naturam vel gratiam, est peccatum; non autem odium in proximum quoad culpam. 2-2æ. XXV, 6, o. XLIII, 3, o. — Est maximum peccatum contra proximum, quoad inordinationem peccantis; sed actus exterior est maximum peccatum, quoad nocumentum. 2-2æ XXXIV, 4, o. — Est subjective in concupiscibili. 1a. LXXXI 2, 3m. 1-2æ. XXIII, 1, 2, c; 4, o. — Bonum sub ratione boni non potest odiri, nec in universali, nec in particulari sed verum et ens possunt odiri in particulari tripliciter 1-2æ XXIX, 5, o. 2-2æ. XXXIV, 1, o. — Sicut bonum est objectum amoris, sic et malum est objectum odii. 1-2æ. XXIX, 1, o. — Omne impediens a beatitudine debet odiri. 2-2æ. XXVI, 7

1^{m}. XXXIV, 3, 1^{m}. — Nullus potest se odire, nisi per accidens, scilicet ratione objecti mali quod videtur bonum, vel e converso; et ratione sui quod videtur principale, et non est. 1-2^{æ}. XXIX, 4, o. 2-2^{æ}. XXV, 7, o. — Dissonantia est causa odii, et convenientia est causa amoris 1-2^{æ}. XXIX, 1, 2, 5, c. — Odium convenientius ponitur oriri ex acedia, quam ex ira, quia prius et directius oritur odium ex tristitia, ex qua etiam causatur. 2-2^{æ}. XXXIV, 6, o. CLVIII, 7, 2^{m}. — Deus non potest odiri secundum se; sed oditur a damnatis et malis secundum effectus ejus, qui interdum eorum voluntati contrariantur. 1^{a}. LX, 5, 5^{m}. 2-2^{æ}. XIII, 4, o; 6, 2^{m}. XXXIV, 1, o. — Odium proximi est prius odio Dei; sed dilectio Dei est prior dilectione proximi. 2-2^{æ}. XXXIV, 6, 2^{m}. — Odium Dei est gravissimum omnium peccatorum, et est gravius quam infidelitas. 1-2^{æ}. LXXIII, 4, 3^{m}. 2-2^{æ}. XXXIV, 2, o. XXXIX, 2, 3^{m}. — Maxime est peccatum in Spiritum sanctum secundum quod pecccatum in Spiritum sanctum nominat aliquod genus speciale peccati; sed odium Dei non numeratur inter species ejus, quia est in omni specie ejus. 2-2^{æ}. XXXIV, 2, 1^{m}. — Deus odit peccatores, in quantum non vult eis bonum vitæ æternæ; sed amat omnes creaturas, in quantum vult eis aliquod bonum, 1^{a}. XX, 2, 4^{m}. XXIII, 3, 1^{m}.

OFFENSA. Offensa Dei est infinita ex parte aversionis; sed est finita ex parte conversionis, et nostri actus. 1-2^{æ}. LXXXVII, 4, c, 2^{m}. 3^{a}. I, 2, 2^{m}.

OFFICIUM. Officia humana pertinentia ad singulares personas, cum quibuscunque ordinibus Angelorum similitudinem habeant, diriguntur per ultimum ordinem, in quantum participant virtutes superiorum; sed officia quæ ad multitudinem pertinent, diriguntur per principes, vel Archangelos. 1^{a}. CXIII, 2, 1^{m}. — Officia humana, ex quibus homines licite victum lucrantur sive manibus, sive pedibus, sive lingua fiant, intelliguntur sub opere manuali. 2-2^{æ}. CLXXXVII, 3, c. — Quilibet obligatur ad exsequendum officium quod accepit. 3^{a}. LXVII, 8, c. — Officium dicens in Ecclesia, propter distributionem sicut propter principalem finem, peccat mortaliter per simoniam; non autem si ut sunt sibi necessariæ ad victum, vel quasi stipendium. 2-2^{æ}. C, 2, 2^{m}.

OFFUSCATIO. Offuscatio lunæ non est propter interpositionem vel umbram alicujus rei, sed ex hoc quod est ultimum cœlum; ideo convenit cum ultimo elemento, scilicet cum terra, nec unquam offuscatio lunæ removebitur. 1^{a}. CII, 1, 1^{m}.

OLEUM. Oleum tantum olivarum proprie dicitur oleum; alii vero liquores dicuntur oleum per similitudinem tantum. 3^{a}. LXXII, 2, 3^{m}. — Oleum significat gratiam, et misericordiam Dei. 1-2^{æ}. CII, 3, 3^{m}. 3^{a}. LXXII, 2, o.

OLFACTUS. Olfactus hominis non percipit nisi excellentias odorum propter maximam humiditatem cerebri. 1^{a}. XCI, 3, 1^{m}. CXV, 5, 1^{m}.

OLOCAUSTUM. Olocaustum in lege veteri totum comburebatur, et offerebatur specialiter Deo ob reverentiam majestatis, et amoris bonitatis ejus. 1-2^{æ}. CII, 3; 8^{m}. 10^{m}. — Inter omnia sacrificia olocaustum erat perfectissimum; secundum vero locum in sanctitate tenebat hostia pro peccato; tertium hostia pro gratiarum actione; quartum hostia ex voto. 1-2^{æ}. CII, 3, 10^{m}.

OMISSIO. Omissio importat prætermissionem boni debiti in ordine ad legem divinam, vel humanam, vel in ordine ad proximum. 2-2^{æ}. LXXIX, 3, c. — Non requirit aliquem actum; sed consistit in sola negatione actus debiti. 1-2^{æ}. LXXI, 5, o. 2-2^{æ}. LIV, 2, 2^{m}. LXXIX, 3, o. — Est voluntaria, quia est in potestate voluntatis, non autem per actum voluntatis. 1-2^{æ}. LXXI, 5, 2^{m}. — Pertinet ad actum exteriorem, et est effectus negligentiæ, et opponitur justitiæ. 2-2^{æ}. LIV, 2, 2^{m}. — Non habet rationem culpæ, nisi secundum quod opponitur præcepto affirmativo. 1-2^{æ}. LXXI, 5, 3^{m}. LXXV, 2, 5^{m}. 2-2^{æ}. LXXIX, 3, 3^{m}. — Ut opponitur justitiæ legali est generale peccatum; speciale vero, ut opponitur justitiæ speciali. 2-2^{æ}. LXXIX, [illegible] o. — Non es peccatum originale, sed est peccatum actuale. 2-2^{æ}. LXXIX 3. 1^{m}. — Peccatum omissionis, et peccatum commissionis differunt specie materialiter; non autem formaliter. 1-2^{æ}. LXXII, 6, o. — Omissioni debetur pœna damni, et pœna sensus, ratione radicis ex qua procedit, licet non necessario habeat actualem conversionem ad bonum commutabile. 2-2^{æ}. LXXIX, 4, 4^{m}. — Generale est omni sacramento, quod si omittatur aliquid de substantia sacramenti, oportet illud reiterari. 3^{a}. XXXVIII, 6, c.

OMNIPOTENTIA. Omnipotentia non potest communicari creaturæ. 2-2^{æ}. CLXXVIII, 1, 1^{m}. 3^{a}. XIII, 1, o. — Filius Dei est omnipotens, et est æqualis Patri in omnipotentia. 3^{a}. XLII, 6, o. — In anima Christi non fuit omnipotentia simpliciter, nec respectu motus creaturarum, nec respectu propriæ voluntatis, nec respectu proprii corporis. 3^{a}. XIII, o. XXI, 1, 1^{m}. — Omnipotentia Dei non excludit impossibilitatem, et necessitatem a rebus. 1^{a}. XXV, 3, 4^{m}.

ONOCROTALUS. Onocrotalus est avis Orientis habens rostrum longum, et in faucibus habens folliculos, in quibus primo ponit cibum, et post horam ponit in ventrem, et significat avaros vitæ necessaria sollicitudine immoderata congregantes. 1-2^{æ}. CII, 6, 1^{m}.

OPERATIO. Operatio non recipit speciem ab operante, sed a principio operationis. 3^{a}. XIX, 1, 3^{m}. — Omnis operatio, motus quidam dicitur. 1^{a}. LXXIII, 2, c. — Est ultima perfectio rei. 1^{a}. LXXIII, 1, c. 1-2^{æ}. III, 2, c. — Modus operandi cujuslibet rei sequitur modum essendi ejus. 1^{a}. LXXXIX, 1, c. — Sicut unitas motus requirit unitatem termini, sic unitas operationis requirit unitatem objecti. 1^{a}. LVIII, 2, c. — Omnis operatio naturæ terminatur ad unum semper, et procedit vel ab uno principio intrinseco, scilicet a forma rei naturalis, vel ab agente extrinseco, ut in occultis operibus naturæ. 1-2^{æ}. XCV. 5, c. — Operatio suppositi non est de integritate unitatis ejus, sed sequitur eam. 3^{a}. XIX, 1, 4^{m}. — Ex quolibet uno particulari opere proprio probatur tota virtus agentis. 1^{a}. XLIII, 4, 3^{m}. — Operatio est quasi medium inter operans et operatum; ideo dupliciter potest considerari scilicet : respectu operantis, et respectu operati. 1^{a}. XXXVI, 3, c. — Per opus manuale in lege veteri intelligitur hominis operatio licita pro victu. 2-2^{æ}. CLXXXVII, 3, c. — Nullum opus est acceptum Deo, nisi virtuosum. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 2, c, 3^{m}. — Omnes operationes satisfactoriæ reducuntur ad tria scilicet : ad eleemosynam, jejunium, et orationem. 1-2^{æ}. CVIII, 3, 4^{m}; 4, c. — Operatio non attribuitur mobili, sed moventi. 1-2^{æ}. CXI. 2, o. — Nihil per se operatur, nisi subsistens. 1^{a}. LXXV, 2, 3, c. 3^{a}. XIX, 1, 3^{m}. XX, 1, 2^{m}. — Quælibet res est propter suam operationem, et operatio est finis cujuslibet rei creatæ. 1^{a}. LXV, 2, c. CV, 5, c. 1-2^{æ}. III, 2, c. XLIX, 3, c, 3^{m}: 4. 1^{m}. 3^{a}. IX, 1, c. 1^{a}. XXXII, 4, c. — Operatio attribuitur hypostasi, ut operanti, naturæ autem, ut principio operationis. 2-2^{æ}. LVIII, 2, c. 3^{a}. XIX, 1, 3^{m}. XX, 1, 3^{m}. XL, 1, 2^{m}. — Omnis operatio corporis, vel est a naturali qualitate corporis, vel ab anima movente corpus. 1-2^{æ}. L, 1, c. — Opera hominis dicuntur viva, quæ fiunt et sunt cum charitate; mortua vero dicuntur, quæ fiunt sine charite; sed opera mortificata dicuntur, quæ fiunt cum charitate, et non sunt cum ea, propter sequens peccatum mortale. 3^{a}. LXXXIX, 4, 5, 6, o. — Opus dicitur mortuum dupliciter scilicet : effective, ut peccatum, et privative, ut operatio sine gratia. 3^{a}. LXXXIX, 6, c. — Sacramentum baptismi sine charitate est opus Dei, et non hominis etiam in ficto; ideo non est opus mortuum. 3^{a}. LXIX, 10, 1^{m}. — Opera bona facta in charitate transeunt actu, et manent merito; ideo possunt mortificari. 3^{a}. LXXXIX, 4, 1^{m}. — Peccatum mortale mortificat opera justa prius facta quoad meritum vitæ æternæ, non autem quoad remissionem culpæ, et quoad satisfactionem. 3^{a}. LXXXVIII, 1, 3^{m}. — Opera mortua sunt meritoria, non quidem proprie, id est *ex condigno*, sed quasi similitudinarie, id est *ex congruo;* et hoc respectu triplicis boni scilicet : consecutionis bonorum temporalium, dispositionis ad gratiam, et assuetudinis bonorum operum. 3^{a}. LXXXIX, 6, 3^{m}. — Opera mortificata reviviscunt per pœnitentiam, non autem opera mortua. 3^{a}. LXXXIX, 6, 5, o.

OPINIO. Opinio est actus intellectus declinantis in unam partem contradictionis, cum formidine alterius; unde opinio est quoddam debile et infirmum, secundum Philosophum. 1ª LXXIX, 9, 4m. 2-2æ. I, 4, c. II, 1, c; 9, 2m. LXIII, 3, c. — Non potest esse de aliquo viso per sensum, vel per intellectum. 2-2æ. I, 4, c. — Opiniones contradictoriorum non sunt contradictoriæ, sed sunt contrariæ. 1ª. XVII, 4, 1m, 3m. 1-2æ. LIII; 1, c. LXI, 3. 3m. LXXVII, 2, 3m. — Opinio multorum est vera vel simpliciter, vel secundum partem. 1-2æ V, 3, 3m. — Opinio et suspicio possunt esse veri et falsi; ideo non sunt virtutes intellectuales, quia illæ sunt tantum veri. 1-2æ. LV, 4. c. LVII, 2, 3m; 3, 1m. — Aliquis potest simul habere scientiam veram, vel opinionem veram de uno contradictorio in habitu, et falsam de altero contradictorio in actu, vel e converso; non autem utramque simul in actu. 1ª XLVII, 1, 3m. — Habens malam opinionem de proximo, sine causa sufficienti, contemnit eum, et injuriatur ei. 2-2æ. LX, 3, 2m; 4, o.

OPPOSITIO. Oppositio in sui ratione includit distinctionem. 1ª. XXVIII, 2, c. — Oppositio relationis dupliciter differt ab aliis oppositionibus. 1ª. XL, 2, 3m. — Nulla oppositio est in divinis præter oppositionem relativam. 1ª. XL, 2, 3m. — Opposita possunt prædicari de eodem secundum diversa; non autem secundum idem. 3ª. XVI, 4, 1m. — Quot modis dicitur unum oppositorum, tot modis dicitur et reliquum. 2-2æ. XCII, 2, 1m. — Cognitio unius oppositi non tollitur per cognitionem alterius oppositi, sed magis juvatur. 1ª. XIV, 10, c. 2-2æ. pr.

OPPROBRIUM. Opprobrium seu vituperium est testimonium de defectu alicujus, et præcipue secundum aliquam culpam. 2-2æ. CXLIV, 3, c.

OPTIMUM. Optimo opponitur pessimum, secundum Philosophum. 2-2æ. XXXIV, 2, 4m; 4, 2m.

OPUS. Opus creationis mundi est quoad esse, opus autem distinctionis est quoad virtutes in communi; sed opus ornatus est quoad specialia, vel extrinseca. 1ª. LXV, pr. LXX, 1, c. LXXIV, 1, o. — Fuit ante omnem diem natura, non autem tempore secundum Augustinum, secundum autem alios, etiam tempore. 1ª. LXXIV, 1, 2m.

ORATIO. 1º Oratio est actus rationis practicæ, scilicet quia est vel petitio decentium a Deo, vel ascensus mentis in Deum. 2-2æ. LXXXIII, 1, o; 3, 1m. 3ª. XXI, 1, c, 3m; 2, o. — Est actus virtutis, scilicet latriæ; non autem est actus doni intellectus. 2-2æ. LXXXIII, 3, o; 15, c. — Est quodammodo desiderii nostri interpres apud Deum. 2-2æ. LXXXIII, 1, 1m; 3, c. 2m; 9, c. princ. — Necessaria est post baptismum propter impugnantia interius, et exterius. 3ª. XXXIX, 5, c. fin. — Est in præcepto religionis, quoad ipsum petere, sed quoad recte aliquid desiderare cadit sub præcepto charitatis. 2-2æ. LXXXIII, 3, 2m. — Conveniens est orare, et triplex error circa orationem reprobatur. 1ª. XXII, 2, c. 2-2æ. LXXXIII, 2, o. — Error quintuplex circa orationem reprobatur. 1ª. XXII, 2, c. — Partes integrales orationis secundum Apostolum, sunt quatuor scilicet: obsecratio, oratio, postulatio, et gratiarum actio, vel laus Dei, et supplicatio, secundum Ambrosium; partes vero ejus subjectivæ, id est species ejus sunt tres scilicet: supplicatio postulatio, et insinuatio. 2-2æ. LXXXIII, 17, o. — Oratio tam privata quam publica debet esse vocalis quadruplici ratione. 2-2æ. LXXXIII, 12, c. — Debet continuari, quamdiu devotio potest conservari. 2-2æ. LXXXIII, 14, c. — Debet semper durare, secundum virtutem, non autem secundum essentiam. 2-2æ. LXXXIII, 14, o. — Fides, spes et charitas præexiguntur orationi, ratione propria orationis et ratione latriæ. 2-2æ. LXXXIII, 15, c. — Oratio, est meritoria, si ex charitate fiat. 2-2æ. LXXXIII, 7, 2m; 15, o. — Semper habet efficaciam impetrandi, si habet quatuor conditiones, scilicet: si fiat pie, ad salutem, pro se, et perseveranter. 2-2æ. LXXXIII, 7, 2m; 15, 2m; 16, c. — Conditio quadruplex necessaria in qualibet orationes scilicet: elevatio mentis in Deum, fiducia impetrandi, gratiarum actio et petitio. 2-2æ. LXXXIII, 17, c. — Debet habere septem conditiones scilicet: quod sit perfecta, humilis, continua, devota, vigilans, instans, et charitativa 2-2æ. LXXXIII, 15, c. — Omnes orationes Ecclesiæ habent quatuor scilicet: invocationem Dei, commemorationem beneficii Dei, petitionem, et obsecrationem. 2-2æ LXXXV, 17, c. — Non exauditur, quando orans, vel illi, pro quo oratur, vel ipsa petitio, non placent exauditori 2-2æ. LXXXIII, 15, 2m. — Oratio malorum exauditur, a fructuosa est, vel propter devotionem eorum pro quibus fit, vel in quantum fit in persona Ecclesiæ. 3ª. LXXXII, 6, c; 7, 3m. — Oratio peccatoris, in quantum ex bono desiderio naturæ fit, exauditur ex misericordia Dei, et non ex merito peccatoris; non autem in quantum peccator, nisi ad vindictam. 2-2æ. LXXXIII, 16, o. CLXXVIII, 2, 1m. — Oratio petentis contra salutem, vel contra gloriam Dei, magis exauditur non obtinendo, quam si obtineret quod petitur. 2-2æ. LXXXIII, 15, 2m; 16, o.

2º Effectus orationis triplex scilicet: meritum, impetrario, et spiritualis refectio mentis. 2-2æ. LXXXIII, 13, 15, c. — Per orationem appropinquamus Deo. 2-2æ. LXXXIII, 1, 2m. — Oratio præeminet aliis actibus virtutis religionis post devotionem. 2-2æ. LXXXIII, 3, 1m, 3m. — Fit ad excitandum affectum nostrum, non autem ad docendum Deum. 2-2æ. LXXXIII, 2, o; 9, 5m; 12, c, 1m. LXXXVIII, 1, c. — Fit non quidem ad mutandum dispositionem divinæ Providentiæ, sed ad impetrandum quod Deus disposuit. 1ª. XXIII, 8, c. 2-2æ. LXXXIII, 2, c. — Orationes fiunt in horis canonicis ad salutem Ecclesiæ, ut avertatur ira Dei a populo, et ut orantes sint quasi precibus dimicantes, et quasi divinæ sententiæ resistentes. 2-2æ. LXXXIII 1, 4, o. — Oratio principaliter innititur charitati, quoad efficaciam merendi; fidei vero, quoad efficaciam impetrandi. 2-2æ. LXXXIII, 15, 3m. — Ordinatur ad duo scilicet: ad objectum proprium, id est ad id quod petitur, et ad finem, id est ad vitam æternam. 2-2æ. LXXXIII, 15, 2m; 16, 2m. CLXXVIII, 2, 1m. — Qui non attendit, vel non intelligit orationem, habet meritum, non autem consolationem. 2-2æ. LXXXIII, 13, c. — Ex virtute orationis Christi baptismus habet meritum regni cœlestis. 3ª. XXIX, 5, c. fin. — In oratione peti debent aliqua determinata propter attentionem et cognitionem nostri desiderii, et ut ferventius fiat. 2-2æ. LXXXIII, 5, o. — Nihil debemus petere in oratione, nisi in ordine ad beatitudinem. 2-2æ. XVII, 2, 2m. LXXXIII, 4, 5, c; 6. o. — Temporalia possunt petin oratione, sicut et desiderari, non quidem principaliter sed ut necessaria. 2-2æ. LXXXIII, 6, o. — Hoc præcipue petendum est in oratione, ut Deo uniamur. 2-2æ. LXXXIII. 1, 2m. — Orare non convenit personis divinis, quia non habent superiorem, nec distinguuntur in essentia, ratione cujus fit oratio. 2-2æ. LXXXIII, 10, o — Est proprium rationalis creaturæ; ideo non convenit brutis. 2-2æ. LXXXIII 10, o. — Sancti in patria orant pro nobis, non autem pro se. 2-2æ. LXXXIII, 11, o. — Oratio proprie fit ad Deum tantum, ut a quo debet exspectari quod petitur; ad Sanctos autem fit deprecatio. 2-2æ. LXXXIII, 4, o. — Soli Deo porrigitur, ut per eum implenda; Sanctis vero et Angelis, et hominibus, ut per eos impetranda suis meritis et precibus, et non ut Deus eam per eos cognoscat. 2-2æ. LXXXIII, 4, o. — Non debet fieri ad Sanctos qui sunt in purgatorio, vel in hoc mundo; sed tantum supplicatio, vel petitio. 2-2æ. LXXXIII, 4, 3m; 14, 3m. — Utile est orare Sanctos inferiores quintuplici ratione, licet superiores sint plus accepti Deo. 2-2æ. LXXXIII, 11, 4m. — Sancti orantur nominibus propriis propter tria scilicet: quia hoc meruerunt, plus nobis innotescunt, et propter fidem resurrectionis insinuandam. 2-2æ. LXXXIII, 11, 5m. — Cognoscunt in verbo orationes nostras ad eos, etiam mentales, sicut et omnia alia, quæ ad eos pertinent. 1ª. CVII, 2, 3m. 2-2æ. LXXIII, 4, 2m. 3ª. X, 1, c. — Quilibet debet rare et desiderare bona pro aliis, sicut et pro se. 2-2æ. XXXIII, 7, o. 3ª. XXII, 3, 3m. — Quilibet tenetur orare in communi pro suis inimicis; non autem in speciali, nisi in aliquo casu speciali, sicut in necessitatis articulo. 2-2æ. LXXXIII, 8, o. — Orandum est pro omni peccatore viatore, ut convertatur, et pro justis ut perseverent, triplici ratione. 2-2^{æ}. XXXI, 2, 1^{m}. LXXXIII, 7, 3^{m}. — Orandum est pro infidelibus, licet non prosit eis, nisi convertantur. 2-2^{æ}. XXXI, 2, 1^{m}. — Christus oravit secundum humanitatem tantum, triplici ratione scilicet: ut ostenderet se esse hominem, propter exemplum, et quod esset a Deo. 2-2^{æ}. LXXXIII, 10, 1^{m}. 3^{a}. XIII, 4, 3^{m}. XXI, 1, 0; 2, c. XLIII, 2, 2^{m}. LIII, 4, 2^{m}. — Oratio Christi pertinet ad sacerdotium ejus. 3^{a}. XXII, 4, 1^{m}. — Quoad objectum fuit sensualitatis, non autem quoad actum. 3^{a}. XXI, 2, 0; 4, c, 4^{m}. — Oravit pro se, et pro nobis quoad bona corporis, sed quoad bona spiritualia, oravit pro nobis, non autem pro se. 3^{a}. XXI, 3, 0. XXII, 4, 1^{m}. — Dupliciter oravit pro se, scilicet exprimendo effectum sensualitatis, vel voluntatis ut natura, quoad passionem transferendam, et secundum rationem quoad gloriam corporis, et sic omnis oratio ejus pro se et pro nobis, et voluntas impleta est; non autem primo modo. 3^{a}. XXI, 3, 4, c. — Oratio Dominica exponitur. 2-2^{æ}. LXXXIII. 9, 0. — Petitiones orationis Dominicæ sunt septem secundum Matthæum scilicet: *sanctificetur*, etc.; sed secundum Lucam sunt quinque. 2-2^{æ}. LXXXIII, 9, 4^{m}. 5^{m}. — Oratio Dominica est perfectissima, quia continet omnia desideranda, et ordinem eorum, et informat omnes affectus. 2-2^{æ}. LXXXIII, 9, c. princ. — Non oportet uti tantum verbis orationis Dominicæ, sed oportet intendere tantum ad ea impetranda, quæ in ipsa continentur. 2-2^{æ}. LXXXIII, 14, 3^{m}. — Non parcens, vel non habens peccatum, non peccat, dicendo orationem Dominicam, quia dicitur in persona Ecclesiæ. 2-2^{æ}. LXXXIII, 16, 3^{m}. — Oratio Dominica valet ad remissionem culpæ venialis, et mortalis. 1-2^{æ}. LXXIV, 8, 6^{m}. — Oratio vocalis est quantitas discreta. 3^{a}, LX, 8, 0. — Sancti non omnia cognoscunt, cum essentiam Dei non comprehendant; in Verbo autem cognoscunt quæ ad nos spectant, et per consequens nostras orationes. 3^{a}. s. LXXI, 1, c. — Sanctos interpellare debemus ad orandum pro nobis. 3^{a}. s. LXXII, 2, 0. — Semper Deum suis precibus exorant, nisi ex parte nostra, impediantur. 3^{a} s. LXXII, 3, c.

ORDINATIO. Ordinatio omnis est rationis. 2-2^{æ}. LVIII, 4, 2^{m}. LXXIII, 1. c. LXXXIII 1, c. — Ad hoc quod aliqua sint ordinata, duo requiruntur scilicet: ordo ad debitum finem et proportio ad ipsum finem. 1-2^{æ}. CII, 1, c. — Totum quod est homo, et totum quod potest, et quod habet, est ordinandum in Deum. 1-2^{æ}. XXI, 4, 3^{m}. — Ordinare et judicare alios est tantum prælatorum; sed ordinare actus proprios convenit cuilibet homini. 2-2^{æ}. XLV, 5, 2^{m}.

ORDO. 1° Ordo in ratione sua includit tria scilicet: rationem prioris et posterioris, distinctionem, et originem. 2-2^{æ}. XXVI, 1, c; 6, c. fin. — Semper dicitur respectu principii. 1^{a}. XXI, 3, c. XLII, 3, c. — Ubicumque est aliquod principium, oportet quod sit aliquis ordo, quia ordo includit in se aliquem modum prioris et posterioris, quæ dicuntur secundum relationem ad aliquod principium, 2-2^{æ}. XXVI, 1, 3^{m}; 6, c. fin. — Ordo finium est secundum ordinem agentium, quia omne agens ordinat effectum suum ad aliquem finem. 1-2^{æ}. CIX, 6, c. — Sicut ordo rationis rectæ est ab homine, sic ordo naturæ est a Deo. 2-2^{æ}. CLIV, 12, 1^{m}. — Ordo tot modis dicitur, quod modis et principium, scilicet secundum situm, secundum intellectum, et secundum singulas quatuor causas. 1^{a}. XXI, 3, c. XLII, 3, c. — Duplex scilicet: verus, et imaginarius. 3^{a}. XXVIII, 3, 1^{m}. — Duplex scilicet: formæ, et materiæ. 3^{a}. LXII, 6, 3^{m}. LXXVIII, 4, c. — Dicitur dupliciter scilicet: relatio, et gradus faciens eam. 1^{a}. CVIII, 2, 1^{m}. — In rebus est ordo duplex scilicet: a principio, et ad finem. 3^{a}. VI, 1, 1^{m}. — Ordo universi duplex scilicet: creaturarum ad invicem, et creaturarum ad Deum. 1^{a}. XXI, 1, 3^{m}. XLVII, 3, c. CIII, 2, 3^{m}. 1-2^{æ}. CXI, 5, 1^{m}. 2-2^{æ}. XXXIX, 2, 2^{m}. — Ordo duplex scilicet: naturæ, et temporis seu generationis. 1-2^{æ}. LXII, 4, c. LXXXIII, 3, 2^{m}. 3^{a}. VI, 1, c. — Ordo naturæ duplex scilicet: via generationis, et temporis, in causa materiali, ab imperfecto ad perfectum; et via perfectionis et intentionis in aliis causis, a perfecto ad imperfectum. 1^{a}. LXXXV, 3, 1^{m}. — In divinis est ordo naturæ secundum originem, sine prioritate, secundum quod una persona est ab alia. 1^{a}. XLII, 3, 0. — Ordo naturæ in divinis non est ex hoc quod natura ordinetur, sed quia ibi est ordo secundum naturalem originem. 1^{a}. XLII, 3, 3^{m}. — Ordo originis in divinis melius nominatur ordo naturæ, quam ordo essentiæ, quia natura importat rationem principii, non autem essentia. 1^{a}. XLII, 3, 4^{m}. — Ordo in divinis significat notionem originis in communi, non autem in speciali. 1^{a}. XLIII, 3, 1^{m}. — Homo subditur triplici ordini scilicet: rationis, hominis gubernantis temporaliter vel spiritualiter, et Dei. 1-2^{æ}. LXXII, 4, c. LXXXVII, 2, c, 3^{m}. 3, c. — Quidquid est contra secundum ordinem, est contra primum et tertium; et quidquid est contra primum, est contra tertium, et non e converso, quia primus includit secundum, et excedit eum, et tertius utrumque. 1-2^{æ}. LXXII, 4, 0. — Peccatum est contra hos tres ordines; ideo punitur triplici pœna scilicet: remorsu conscientiæ. pœna humana, et pœna divina. 1-2^{æ}. LXXII, 4, 0, LXXXVII, 1, c. — Ordo in populo quadruplex scilicet: principum ad cives, civium ad invicem, ad extraneos, et ad domesticos. 1-2^{æ}. CIV, 4, c. — Omnes ordines civitatum reducuntur ad tres ordines scilicet: ad supremos id est ad optimates, ad infimos, id est ad vulgus; et ad medios, id est ad honorabiles. 1^{a}. CVIII, 2, 0.

2° Nullus ordo potest conferri nisi ab episcopo, præter quatuor ordines minores, de licentia Papæ a solo sacerdote. 3^{a} LXV, 3, 2^{m}. — Sacer ordo apud Græcos et alios Orientales impedit matrimonium contrahendum, non autem jam contracti matrimonii usum; apud Occidentales vero tollit contractum. 3^{a} s. LIII, 3, 0. — Vir absque uxoris consensu ad sacros ordines accedens, illos suscipit, quanquam ordinis exsecutione careat, quam tamen suscipit uxoris consensu vel morte. 3^{a} s. LIII, 4, 0. — Ea quæ sunt ordinis non possunt committi, nisi habenti ordinem. 2-2^{æ}. CLXXXVII, 1, c. — Deus potest auferre ordinem collatum; non autem episcopus, quia non est minister auferendi, sicut conferendi, nec dedit ordinem sed Deus. 1^{a}. LXXXII, 8, c, 2^{m}. — In sacramento ordinis confertur excellentia potestatis in divinis ministeriis. 3^{a}. LXXXIV, 4, c. — Omnis ordo in quantum sacramentum ordinatur ad Eucharistiam; non autem in quantum est officium quoddam. 2-2^{æ}. XL, 2, c. — Festa præcipua in quibus episcopi dant quatuor ordines minores, pertinent ad diem Dominicum. 3^{a}. LXXXIII, 2, 3^{m}. — Omnes minores ordines possunt simul eodem die dari; non autem duo ordines sacri, nec unus ordo minor cum ordine sacro. 3^{a}. LXV, 3, 2^{m}. — Servus ordinatus, sciente domino ejus et non reclamante, fit ingenuus; si vero dominus nesciat, episcopus, vel præsentans eum scienter, tenentur domino in duplum; si autem nesciant, redigetur in servitutem, nisi possit se redimere. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 5, c. — Oportuit in Ecclesia ordinem aliquem sacrum esse, quo quidam aliis ad illorum et non sui utilitatem præficerentur. 3^{a} s. XXXIV, 1, 0. — Ordo signaculum quoddam Ecclesiæ est, per quod spiritualis potestas impertitur ordinato. 3^{a} s. XXXIV, 2, c. — Cum in susceptione ordinis quædam consecratio homini exhibeatur per visibilia signa, constat ordinem esse sacramentum. 3^{a} s. XXXIV, 3, 0. — Conveniens forma hujus sacramenti est qua Ecclesia utitur. 3^{a} s. XXXIV, 4, 0. — Specialem oportet esse materiam hujus sacramenti, sicut et aliorum sacramentorum. 3^{a} s. XXXV, 5, c. — In sacramento ordinis, quo homo ad aliorum sacramentorum dispensationem ordinatur, necesse est conferri gratiam gratum facientem. 3^{a} s. XXXIV. — In omnibus ordinibus imprimitur character. 3^{a} s. XXXV, 2, c. — Character ordinis præsupponit characterem baptismi, qui janua est omnium sacramentorum. 3^{a} s. XXXIV, 1, 0. — Quanquam maxime conveniens sit, ut qui ordinem suscipiunt sint confirmati, hoc tamen necessarium non est. 3 s. XXXV, 4, c. — Non oportet ut qui majores ordines susceperunt, minores prius habuerint, quanquam Ecclesia sic ordinate ordines conferri statuerit, ut prius minores, deinde majores suscipiantur. 3ª s. XXXV, o. — Bonitas vitæ ac conscientiæ nitor necessaria sunt ex divino præcepto suscipientibus ordines sacros, non tamen de necessitate sunt sacramenti. 3ª s. XXXIX, 1, c. — Ea tantum scire oportet ordinatos, quæ ad ordinis suscepti exsecutionem conducant. 3ª s. XXXVI, 2, c. — Non consequitur aliquis ex merito vitæ aliquem ordinis gradum. 3ª s. XXXVI, 3, o. — Infidelitatis criminis reus est, quicunque indignum ad sacros promoverit ordines. 3ª s. XXXVI, 4, o. — Mortaliter peccat quicunque in peccato mortali exsistens, sacros exsequitur ordines, nisi hoc ex necessitate faceret. 3ª s. XXXIV, 5. c.

3° Non unum, sed plures oportuit in Ecclesia sacros ordines esse. 3ª s. XXXVII, 1, c. — Septem sunt ordines videlicet : sacerdotium, diaconatus, subdiaconatus, acolytorum, lectorum, exorcistarum, et ostiariorum. 3ª s. XXXVII, 2, c. — Tres tantum sunt sacri ordines, sacerdotium, diaconatus, et subdiaconatus. 3ª s. XXXVII, 3, o. — Conveniens singulis sacris ordinibus assignatus est actus; sacerdoti, videlicet baptizare, confirmare, a peccatis absolvere; diacono vero legere Evangelium. etc. 3ª s. XXXVII, 4, c. — In ipsa calicis datione, sub certa verborum forma, imprimitur sacerdotalis character. 3ª s. XXXVII, 5, o. — Ad episcopos tantum pertinet omnes sacros conferre ordines, sicut ad eos etiam solos spectat confirmare, et virgines consecrare. 3ª s. XXXVIII, 1, c. — Possunt episcopi hæretici et ab Ecclesia præcisi sacros conferre ordines, sicut et cætera sacramenta; ordinati tamen ab illis nullam susceptorum ordinum exsecutionem suscipiunt, nec gratiam. 3ª s. XXXVIII, 2, o. — Mulieres cum statum subjectionis habeant, sacramentum ordinis nequaquam suscipere possunt. 3ª s. XXXIX, 1, c. — Pueri carentes rationis usu non nisi ex Ecclesiæ statuto impediuntur, ne sacros suscipiant ordines, quos tamen suscipiunt ex vi sacramenti. 3ª. s. XXXIX, 2, o. — Servi non possunt ad sacros promoveri ordines quos tamen suscipiunt si eis afferantur. 3ª s. XXXIX, 3, c. — Homicidæ a sacris arcentur ordinibus ex Ecclesiæ præcepto non autem necessitate aliqua sacramenti. 3ª s. XXXIX, 4, o. — Illegitime nati impediuntur a suscipiendis ordinibus, præcepti potius, quam sacramenti necessitate. 3ª s XXXIX, 5, c. — Mutilati aliquo membro notabilis infamiæ vel quod ordinis exsecutionem impediat, arcentur a sacris ordinibus. 3ª s. XXXIX, 6, o. — Conveniens est, ut qui sacros suscipiunt ordines tonsuram deferant. 3ª s. XL, 1, c. — Corona non est ordo, sed ad ipsum potius ordinatur. 3ª s. XL, 2, o. — Clerici suscipientes coronam non renuntiant patrimonio, et aliis temporalibus rebus. 3ª s XL, 3, c. — Oportuit in Ecclesia supra sacerdotalem ordinem, episcopi potestatem esse; a qua sacerdos jurisdictionem susciperet. 3ª s. XL, 4, o. — Episcopatus non est ordo nisi secundum quod ordo officium quoddam est ad sacras actiones. 3ª s. XL, 5, o. — Supra episcopos in Ecclesia est superior summi Pontificis et Papæ potestas, quanquam episcopi omnes æquales sint quoad ea quæ ad episcopalem ordinem spectant. 3ª s. XL, 6, c. — Omnibus Ecclesiæ ministris ad divina exsequenda officia, variæ ac multiplices aptatæ sunt vestes, prout unicuique convenire judicavit Ecclesia a Spiritu sancto edocta. 3ª s. XL, 7, c.

4° Ordo fratrum Prædicatorum habet cautissimam, et securissimam formam profitendi, 2-2ª. CLXXXVI, 9, 1^{m}.

ORGANUM. Philosophus dicit : *Neque fistulas ad disciplinam esse adducendum, neque aliquod aliud artificiale organum, puta citharam, et si quid tale alterum est, sed quæcunque faciunt auditores bonos.* 2-2ª. XCI, 2, 4^{m}. — Organis vel instrumentis musicis non est utendum in Ecclesia, quia hujusmodi musica magis animum movent ad corporalem delectationem, quam per ea formetur interius bona dispositio; et ideo subtrahuntur in Ecclesia instrumenta musica, ut a corporalibus retrahantur divinis laudibus mancipati. 2-2ª. XCI, 2, 4^{m}. — In veteri autem testamento usus erat talium instrumentorum, tum quia populus erat magis durus et carnalis, unde erat per hujusmodi instrumenta provocandus, sicut et per promissiones terrenas; tum etiam quia hujusmodi instrumenta corporalia aliquid figurabant. 2-2ª. XCI, 2, 4^{m}. fin.

ORIGENES. Origenes erravit, sequendo opiniones philosophorum antiquorum; ideo secundum eum, Angeli sunt corporei. 1ª. XXXII, 1, 1^{m}. LI, 1, 1^{m}. 1-2ª. V, 4, c. — Fuit fons Arianorum. 1ª. XXXIV, 1, 1^{m}. — Origenes et Arius dicunt, quod Verbum in divinis dicitur tantum metaphorice, et non proprie. 1ª. XXXIV, 1, 1^{m}.

ORIGO. Origo non significatur ut aliquid intrinsecum, sed ut via a re ad rem ; ideo non potest esse primum distinctivum personarum in divinis. 1ª. XL, 2, o, — Ordo originis dupliciter convenit Deo, scilicet: respectu creaturarum, et respectu personarum divinarum. 1ª. XLI, 1, 1^{m}. — Omnis origo designatur per aliquem actum. 1ª. XLI, 1, 1^{m}.

ORNATUS. Ornatus exterior est indicium conditionis humanæ; ideo excessus, et defectus, et medium ejus reducuntur ad virtutem veritatis. 2-2ª. LXIX, 1, 3^{m}. — In ornatu et aliis exterioribus non est peccatum secundum se, sed ex inordinato usu. 2-2ª. CLXIX, 1, o. CLXXXVII. 6, c. — Mulier vel vir ornans se, ut provocet alios ad concupiscentiam, peccat mortaliter; non autem semper, si ornet se ex levitate vel vanitate propter jactantiam. 2-2ª. CLXIX, 2, c. — Mulier potest ornare se licite, ut placeat viro suo; non autem mulieres, quæ non habent virum, nec volunt habere, nec sunt in statu habendi. 2-2ª. CLXIX, 2, o. — Ornatus pretiosarum vestium in ministris altaris, vel in constitutis in dignitate, non est peccatum, quia fit ad gloriam Dei, et non ad gloriam ipsorum. 2-2ª. CLXIX, 1, 2^{m}. — Ars eorum, quibus homo potest bene et male uti, est licita, ut ars faciens ornatus, nisi forte inveniendo superflua, et curiosa. 2-2ª. CLXIX, 2, 4^{m}. — Expositio litteralis, figuralis et moralis octuplicis ornatus pontificis legalis, et quadruplicis ornatus sacerdotum. 1-2ª. CII, 4, 9^{m}.

OSCULUM. Osculum secundum quod fit principaliter causa libidinis, est peccatum mortale, si sit de mortali ex genere suo; non autem. si sit de veniali secundum suum genus. 1-2ª. LXXIV, 10, o. CVIII, 3, 2^{m}. 2-2ª. CLIV, 4, c.

OSEE. Osee propheta excusatur a fornicatione, quia debuit obedire præcepto Dei. 1-2ª. XCIV, 5, 2^{m}. C, 8, 3^{m}. 2-2ª, CIV, 4, 3^{m}. CLIV, 2, 2^{m}.

OSTIUM. Soli Christo convenit ostium Ecclesiæ, quia importat auctoritatem principalem. 3ª. VIII, 6, 3^{m}.

OTIOSUM. Otiosum verbum, quod plerumque est peccatum veniale, potest etiam esse peccatum mortale. 1-2ª. LXXII, 6, 1^{m}. fin.

OVIS. Ovis habet quatuor utilitates scilicet : quia immolatur, pascit, lac et lanam dat; ideo furans ovem quatuor reddit. 1-2ª. CV, 2, 9^{m}. — Oves et hircos Ægyptii colebant, quia dæmones in eorum figura apparebant. 1-2ª. CII, 3, 2^{m}.

OZA. Oza erat tantum levita; ideo percussit eum Deus, quia tetigit arcam, quod solis sacerdotibus licebat. 2-2ª. XXXIII, 4, 1^{m},

P

PACTUM. Primo Decalogi præcepto prohibetur omne pactum cum dæmonibus tacitum vel expressum. 2-2ª. CXXII, 2, 3^{m}; 3, 4, c.

PALPABILE. Ex duobus corpus dicitur palpabile scilicet : ex qualitatibus tangibilibus et quod resistat tangenti; primum deficit ipsis cœlis, secundum aeri. 3ª. LIV, 2, 2^m. 3^a s. LXXXIII, 6, c. — Omne palpabile est corruptibile per naturam, licet sit incorruptibile per gloriam. 3^a. LIV, 2, 2^m.

PANIS. Per additionem materiæ noviter creatæ facta fuit per Christum conversio et multiplicatio panum. 1^a. XCII, 3, 1^m. 3^a. XLIV, 4, 4^m.

PAPA. Sicut rex in regno, Papa habet plenitudinem potestatis pontificalis; sed episcopi assumuntur in partem sollicitudinis, quasi judices singulis civitatibus præpositi. 1^a. CXII, 2, 2^m. 2-2^{æ}. LXXXIX, 9, 3^m. LXXII, 11, 1^m. — Potest abolere infamia juris, sed dicitur non posse quia aliquando non expedit; vel intelligitur non posse, loquendo de infamiam facti, vel loquitur de infamia irrogata per judicem civilem, sicut dicit Gratianus. 2-2^{æ}. LXVIII, 4, 3^m. — Erroneum est dicere, Papam vicarium Christi non habere universalis Ecclesiæ primatum. 1^a. CXII, 2, 2^m. fin. — Leo papa propria sponte se subdidit judicio imperatoris; et Christus hominibus. 2-2^{æ}. LXIV, 5, 2^m. LXVII, 1, 2^m.

PARABOLA. Parabola est sententia habens obscuram similitudinem. 1^a. X, c. 3^m.

PARADISUS. Paradisus triplex scilicet: terrestris, cœlestis, et spiritualis, id est visio Dei. 1^a. CII, 1, c. 2-2^{æ}, CLXXV, 3, 4^m. 3^a. LII, 4, 3^m. — Terrestris est locus corporeus in Oriente, ut in nobilissimo loco; et interpretatur hortus. 1^a. CII, 1. o. 2-2^{æ}. LXXXIV, 3, 3^m. — Et est locus conveniens habitationi humanæ, quia habet aerem temperatum et tenuissimum, et plantas semper floridas. 1^a. CII, 2, o; 4, c. — Et est vicinus terræ, secundum situm; sed dicitur pertingere ad globum lunæ, secundum similitudinem, quia in eo est perpetua temperies aeris. 1^a. CII, 1, 1^m. — Eva facta est in eo, sicut etiam fuissent filii, nis parentes peccassent; non autem Adam factus est in eo, sed postea ibi positus est. 1^a. CII, 4, o. — Animalia bruta non habitant ibi, sed dispositione Dei adducta sunt ad Adam in paradiso; serpens vero operatione diaboli. 1^a. CII, 2, 2^m. — Adam convenienter est ejectus de eo propter peccatum. 2-2^{æ}. CLXIV, 2, o. — Per peccatum hominis clausa est porta paradisi terrestris, in signum clausionis januæ paradisi cœlestis. 3^a. XLIX, 5, c, — Paradisus terrestris, non est frustra post peccatum hominis, quia ostendit bonitatem Dei, et damnum peccati primi hominis. 1^a. CII, 2, 3^m. 2-2^{æ}. CLXIV, 2, 4^m. — Non potest adiri propter impedimenta montium, vel marium, vel æstuantis regionis; ideo non potest a nobis cognosci, nisi per revelationem Scripturæ. 1^a. CII, 1, 2^m, 3^m. 2-2^{æ}. CLXIV, 2, 5^m.

PARASCEVE. Parasceves tempore non consecratu Eucharistia; tamen a sacerdote sumitur corpus Christi sine sanguine propter periculum ne effunderetur, si reservaretur. 3^a. LXXXIII, 2, 2^m.

PARS. Partes sunt in quas materialiter dividitur totum. 3^a. XC, 1, c. — Pars triplex scilicet: integralis, subjectiva, et potentialis; et similiter totum triplex scilicet: integrale, universale, et potestativum. 1^a. LXXVI, 8, c. LXXVII, 1, 1^m. 1-2^{æ}. LIV, 4, 2^m. 2-2^{æ}. XLVIII, c. LXXX. c. CXX, 2, c. CXXVIII. CXLIII, 3, c. 3^a. XC, 2, 3, c. — Partes subjectivæ non sunt de perfectione totius universalis; sed est perfecte in qualibet ejus parte perfecta ratio ejus simul et æqualiter. 3^a. XC, 3, c. — Pars integralis duplex scilicet: essentialis, et quantitativa. 1^a. VIII, 2, 3^m. 3^a. XC, 2, c. — Partes essentiales naturaliter sunt materia, et forma; sed logicæ sunt genus, et differentia. 3^a. XC, 2, c, — Partes speciei, dicuntur, in quantum participant formam, et proprietates speciei, sed dicuntur partes materiæ, in quantum sunt ex materia; ideo sunt eædem secundum rem, et differunt ratione. 1^a. CXIX, 1, 2^m. — Partes ut speciei semper manent; sed ut materiæ semper fluunt et refluunt. 1^a. I, 9, 2^m. — Partes quantitatis sunt partes materiæ. 3^a. XC, 2, c. — Ubicunque est multitudo ex parte materiæ, ibi est ratio partium. 1^a. XC, 1, c. — Aliqui per partem speciei, vel per carnem secundum speciem, intellexerunt id, quod primo accipit speciem humanam, quod sumitur a generante, et hoc dicunt semper manere. 1^a. CXIX, 1, 2^m. — Sed hoc est contra intentionem Philosophi dicentis, quod *sicut in unoquoque habentium speciem in materia, ita et in carne, hoc est secundum speciem, et aliud secundum materiam* 1^a. CXIX, 1, 2^m. — Omnis pars est propter totum, et quodlibet individuum est propter suam speciem. 1^a. LXV, 2, c. LXX, 2, c. 1-2^{æ}. XC, 2, c. 2-2^{æ}. LXII, 2, 5, o. LXV, 1, c. — Omnis pars est propter suum actum et pars ignobilior est propter partem nobiliorem, sicut sensus proper intellectum, et pulmo propter cor; et omnes partes fiunt propter perfectionem totius, sicut et materia propter formam; partes enim sunt quasi materia totius. 1^a. LXV, 2, c. LXX, 2 c. — Una pars est in potentia ad aliam, sicut materia ad formam, vel omnes partes sunt in potentia respectu totius. 1^a. III, 7, c. — Bonum totius est finis cujuslibet partium ejus, et bonum commune est finis singularum personarum in communitate. 2-2^{æ}. LVIII, 9, 3^m. LXV, 1, c. — Bonitas cujuslibet partis est in proportione ad suum totum, nec totum potest bene consistere, nisi ex partibus sibi proportionatis. 1-2^{æ}. XCII, 1, 3^m. 2-2^{æ}. XLVII, 10, 2^m. — In quolibet toto necesse est esse unam partem principalem, et prædominantem, et formalem a qua totum unitatem habet, 2-2^{æ}. XLIX, 6, 1^m. — Partibus potentialibus adest totum secundum totam essentiam ejus, non autem partibus integralibus; imo repugnat rationi eorum. 3^a. XC, 3, c. — Omnes partes integrales habent aliquem ordinem scilicet: vel situs, vel virtutis, vel temporis. 3^a. XC, 3, 3^m. — Una pars integralis potest continere totum virtualiter, sicut fundamentum, totum ædificium; non autem essentialiter. 3^a. XC, 3, 2^m. — Universalius est totum et pars respectu minus universalis. 1^a. LXXXV, 3, 2^m. — Totum denominatur a proprietate partis, quando proprietas non potest convenire, nisi illi parti. 3^a. XVI, 8, c. — Partes totius heterogenei carent forma totius, ut multitudo; non autem in homogeneis, ut continuum. 1^a. XI, 2, 2^m. — Esse totius non est esse alicujus partis ejus. 1-2^{æ}. IV, 5, 2^m. — In divinis est ratio totius et partis secundum rationem tantum. 1^a. XXX, 1, 4^m. — Pars animæ dicitur dupliciter scilicet: potentia animæ et pars potentiæ ejus 3^a. XLVI, 7, c.

PARTICIPATIO. Participatum omne a superioribus in inferiora, et omne superius est formale, respectu inferiorum. 1^a. LXXV, 5, 4^m. — Omne quod est tale per participationem subditur ei, quod est tale per essentiam et universaliter. 1^a. XCVI, 1, c. — Participans et participatum est posterius, eo quod est illud per essentiam. 1^a. III, 8, o. fin. — Omne quod est tale per participationem causatur ab eo quod est tale per essentiam. 1^a. VIII, 1, c. XLIV, 1, o, 1^m. LXIII, 1, c. LXXV, 5, 1^m. LXXV, 4, c. — Creaturæ participant bonitatem Dei, non quidem secundum partem, sed secundum similitudinem et imitationem. 1^a. LXXV, 5, 1^m.

PARVIFICENTIA. Parvificentia est vitium oppositum magnificentiæ, et est circa magnos sumptus; ideo est minus vitium quam illiberalitas. 2-2^{æ}. CXXXV, 1, o.

PARVIPENSIO. Parvipensio habet tres species scilicet: despectum, impedimentum voluntatis, et contumeliam. 1-2^{æ}. XLVII, 2, c. — Signa parvipensionis sunt quatuor scilicet: oblivio, denuntiatio mali, gaudium de malo, et impedimentum voluntatis. 1-2^{æ}. XLVII, 2, 3^m.

PASCHA. Pascha dicitur quadrupliciter scilicet: Agnus paschalis, panes azymi, prima dies azymorum, et omnes septem dies azymorum, 3^a, XLVI, 9, 1^m. LXXIV, 4, 1^m. — Expositio omnium quæ fiebant circa Agnum paschalem. 1-2^{æ}. CII, 5, 2^m, 3^m. — Pascha celebrabatur mense primo ad commemorandum beneficium liberationis ex Ægypto; et significabat Passionem et Resurrectionem Christi. 1-2^{æ}. C, 5, 2^m. CII, 4, 10^m; 5, 2^m. — Incipiebat in vesperis quartæ decimæ lunæ. 3^a. XLVI, 9. o, 1^m. LXXIV, 4, c, 1^m. — Festum Passionis et Resurrectionis Christi succedit festo Paschæ. 1-2^{æ}. CIII, 3, 4.

PASSIO. 1° Dupliciter dicitur passio scilicet improprie, id est omnis receptio, et proprie, id est cum abjectione alicujus, et hoc dupliciter scilicet: propriissime, sicut

ægrotatio et tristititia, et minus proprie, sicut sanitas vel lætitia, vel quælibet alteratio, vel motus quicunque. 1ª. XIV, 2, 2m. LXXIX, 2, o, XCVII, 2. c. 1-2æ. XXII, 1, c. XLI, 1, c. — De ratione passionis proprie dictæ est abjectio qualitatis naturalis, et impressio qualitatis extraneæ, et contrariæ. 1-2æ. XXII, 1, c. XXXI, 1, 3m. XXXV, 1, c. XLI, 1, c. — Pati cum abjectione et transmutatione est proprium materiæ; ideo non invenitur nisi in compositis ex materia et forma. 1-2æ. XXII, 1, 1m. — Passio duplex scilicet : realis, et intentionalis, seu spiritualis ; secunda semper pertinetad perfectionem patientis, ideo fuit in corpore Adæ ante peccatum. 1ª. XCV, 2, 2m. XCVII, 2, c. 1-2æ. XXII, 1, o. XXXI, 1, 3m. XXXV, 1, c. XLI, 1, c. — Duplex scilicet : corruptiva et perfectiva. 1ª. XCV, 2, 2m. XCVII, 2, o. — Omne quod patitur et movetur ab alio, disponitur per actum agentis multiplicatum qualitate, quæ habitus nominatur. 1-2æ. LI, 1, c. — Ut qualitas causetur in passivo, oportet quod activum totaliter vincat passivum. 1-2æ. LI, 3, c. — Passio ad defectum pertinet, quia est rei secundum quod est in potentia. 1ª. XXV, 1, c, 1m. 1-2æ. XXII, 2, 1m. — Improprie dicta, scilicet omnis receptio convenit omni enti in potentia, id est cuilibet creaturæ. 1-2æ. XXII, 1, 1m. — Magnitudo passionis non tantum dependet ex virtute agentis, sed etiam ex passibilitate patientis. 1-2æ. XXII, 3, 2m. — Passio sumit speciem ab actu qui est terminus motus. 1-2æ. 1, 3, c. — Duplex scilicet : passio innata, et passio illata. 3ª. LXXXI, 4, c. — Passiones Sanctorum illatæ prosunt Ecclesiæ per modum exhortationis et exempli, non autem per modum redemptionis. 3ª. XLVIII, 5, 3m — Passio proprie non convenit animæ, nisi per accidens, sed soli composito corruptibili convenit per se; improprie vero convenit omni enti in potentia. 1-2æ. XXII. 1, o. — Magis proprie est in parte appetitiva, quam in parte apprehensiva. 1-2æ. XXII, o. XLI, 1, c. 3ª. XV, 4, c. — Est magis proprie in appetitu sensitivo. quam in appetitu intellectivo. 1ª. XX, 1, 1m. 1-2æ. XXII, 3, o. CXLI, 1, c. 2-2æ. LVIII, 9. c. 3ª. XV, 4, c. — Omnis motus appetitus sensitivi dicitur passio, e. præcipue ille qui defectum sonat. 1-2æ. XXXV, 1, c. XLIII, 1, c. — In passionibus animæ est aliquid quasi materiale, scilicet transmutatio corporis, et aliquid quasi formale, cilicet ex parte appetitus. 1ª. XX, 1, 2m. LXXV, 3, 3m. 1-2æ. XXII, 2, 3m. XXXVII, 4, c. XLIV, 1, c. XLV, 3, o. XLVIII, 2, c. — In omni passione animæ aliquid additur, vel minuitur a naturali motu cordis. 1-2æ. XXIV, 2, 2m. — Passiones animæ tanto vehementius impellunt, quanto magis sequuntur inclinationem naturæ. 2-2æ. CLV, 2, c. — Nomina passionum animæ, quandoque sumuntur pro simplici operatione voluntatis. 1ª. XX, 1, 1m. LIX, 4, 2m. LXIV, 3, c. LXXXII, 5, 1m. 1-2æ. XXII, 3, 3m. 2-2æ. XVIII, 1, c. — Passio animæ, ut passio habet principium ab exteriori ; sed ut est voluntaria, habet principium ab interiori. 3ª. XLVIII, 1, 1m. — Omnis passio animæ, inclinat cum impetu in suum objectum. 2-2æ. XXVII, 2, c. — Objecta passionum animæ se habent ad eam ut formæ, a quibus specificantur ; ideo quidquid est causa objectotorum, est et causa passionum. 1-2æ. XLIV, 1, c.

2° Anima dupliciter dicitur tota pati scilicet : secundum essentiam suam, corpore patiente et disposito ad separationem ab anima ; et secundum omnes ejus potentias. 3ª. XLVI, 7, 8, o. — Omnes passiones animæ reducuntur adundecim species, scilicet sex in concupiscibili ; aliæ quinque sunt in irascibili. 1-2æ. XXIII, 4, o. XXV, 3, 4, c. — Passiones principales animæ sunt quatuor, quarum duæ sunt finales simpliciter, scilicet : gaudium et tristitia, et duæ finales in genere scilicet : spes et timor. 1-2æ. XXV, 4, o. LXXXIV, 4, 2m. 2-2æ. CXXIII, 11, 1m. CXLI, 6, 3m. — Omnes passiones animæ reducuntur ad has quatuor principales, sicut species ad genus, vel imperfectum ad perfectum, vel sicut effectus ad causam, et participans ad participatum. 1-2æ. XXV, 4, o. fin. — Passio animæ duplex scilicet : perfecta et imperfecta. 3ª. XLVI, 7, 3m. — Potentiæ animæ pati possunt dupliciter scilicet : passione propria, id est, a suo objecto, et passione aliena, id est, sui subjecti. 3ª. XLVI, 7, 8, c. — Causa passionum animæ assignari potest dupliciter scilicet : ex parte objecti, et ex parte subjecti. 1-2æ, XLIII, 1, 2, c. XLV, 3, c. XLVI, 5, c. — Passiones animæ vincunt rationem tripliciter scilicet : distrahendo, inclinando in contrarium rationi, et ligando mutatione corporali, sicut somnus et ebrietas ligant eam. 1-2æ. LXXVII, 2, o ; 6, c. — Passio appetitus sensitivi non potest directe trahere, vel movere voluntatem, sed indirecte dupliciter scilicet : per abs ractionem, et ex parte objecti, impediendo judicium rationis per fortem imaginationem. 1-2æ. LXXVII, 1, o. 2-2æ CLVI, 1, c. 3ª. XLVI, 7, 3m. — Passiones diversarum potentiarum differunt genere ; quæ autem sunt diversorum objectorum ejusdem potentiæ, differunt specie tantum. 1-2æ. XXIII, 1, o. LIV, 1, c. — In passionibus animæ est duplex contrarietas, scilicet : secundum diversitatem objectorum, id est boni et mali, et secundum accessum et recessum ab eodem termino ; prima tantum est in passionibus concupiscibilis, sed utraque est in passionibus irascibilis. 1-2æ. XXIII, 2, c ; XL. 4, c. XLV, 1, 2m. — Omnis passio irascibilis significat motum tantum ; sed passionum concupiscibilis quædam significant motum, et quædam quietem. 1-2æ. XXIII, 4, c. XXV, 1, c ; 3, c. — Nomina omniumpassionum animæ possunt sumi dupliciter scilicet : absolute, et ut recedunt a ratione ; primo modo sunt passiones. secundo autem modo sunt vitia. 1-2æ. XLV, 1, 1m. LIX, 1, 2m. 2-2æ. CXXVII, 1, 3m. — Nomina passionum animæ quarum objectum est malum, aliquando significant vitia ; quarum autem objectum est bonum, significant virtutes. 2-2æ. CXXVII, 1, 3m. — Ordo omnium passionum animæ. 1-2æ. XXV, o. — Omnis passio cujus objectum est bonum est naturaliter prior passione sibi opposita. cujus objectum est malum. 1ª. XX, 1, c, 1-2æ. XXV, 2, 3. c. 2-2æ. CXLI, 1, 1m. — Omnis passio cujus objectum est bonum vel conveniens simpliciter, est in concupiscibii ; si autem objectum ejus est ut difficile vel arduum, est in irascibili similiter et oppositæ harum. 1-2æ. XXIII, 1, c. XXVI, 1, c. XL, 1, c. XLVI, 3, c. — Passiones irascibilis sunt posteriores passionibus concupiscibilis, quæ significant motum ; sed sunt priores iis, quæ significant quietem. 1-2æ. XXV. 1, o. XL, 1, c. 2-2æ. CXLI, 3, 1m. — Omnis passio irascibilis terminatur ad passiones concupiscibilis, et incipit ab eis. 1ª. LXXXI, 2, c. 1-2æ. XXIII, 1, 1m. XXV, 1, o ; 3, c. XL, 1, 4, c. XLI, 2, 3m. XLVI, 3, 2m. LXV, 1, 3m. LXXXII, 3, 2m. LXXXIV, 4. 2m. C, 5, 6m. 2-2æ. XLI, 2, 1m. CXVIII, 6, c. — Quædam passionum animæ sunt bonæ, et quædam sunt malæ, secundum speciem suam, in quantum sunt in genere moris, non in quantum sunt in genere naturæ. 1-2æ. XXIV, 4, o. 2-2æ. CLVIII, 1, c. — Passiones animæ, et motus membrorum in quantum imperantur a voluntate, vel non prohibentur, sunt bonæ, vel malæ moraliter ; non autem secundumse. 1-2æ. XXIV, 1, o. LIX, 1, c. 2m. XXXV, 1, 1m. CLVI 2, c. — Passiones secundum quod ordinantur a ratione sunt laudabiles, vel vituperabiles ; non autem secundum se. 1-2æ. XXIV, 1, 3m ; 2, o. XLV, 1, 1m. L, 1, c, 2-2æ. XXXV, 1, 1m. CXXV, 1, o. CXXVII, 1, 1m. CLVIII, 1. o ; 2, c, 1m. — Omnis passio animæ secundum Stoicos, est mala ; non autem secundum Peripateticos. 1-2æ. XXIV, 2, o. LIX, 2, 3, o. 2-2æ. XII, 20, c. CLVIII, 1, 1m. 3ª. XV, 4, 2m. XLVI, 6, 2m. — Omnis passio animæ secundum Stoicos, scilicet inordinata, tollit vel diminuit bonitatem actus ; sed secundum Peripateticos aliqua, id est, moderata, auget eam, sicut etiam actus membrorum. 1-2æ. XXIV, 3, c. — Passio præveniens judicium rationis diminuit bonitatem actus, sed consequens per redundantiam est signum melioris actus, per electionem autem facit actum meliorem. 1-2æ. XXIV, 3, 1m. LXXVII, 6, 6m. LXXIX, 2, 3m. 2-2æ. II, 10, c. — Præveniens judicium rationis diminuit peccatum ; sequens vero auget peccatum, vel significat auctum. 1-2æ. XXIV, 3, 3m. XLVII, 2, c. LXXVII, 6, o. — Totaliter tollens usum rationis totaliter excusat apeccato, nisi fuerit voluntarium sua causa, non autem alia. 1-2æ.

LXXVII, 7, o. 8, 5ᵐ. — Nulla inclinatio passionis vel habitus ita vehemens est, quod ei ratio non possit resistere, si remaneat usus rationis. 1-2æ. X, 3, o. LXXVII, 7, 8. c. LXXX, 3, c. 2-2æ. CLV, 3, 3ᵐ. CLVI, 1, c. CLXXXV, 2, 2ᵐ.

3° Anima Christi fuit passibilis dupliciter, scilicet : passione corporali, et passione animali, sicut et anima nostra. 3ª. XV, L, c; 10, c, 3ᵐ. — Tota anima Christi, secundum essentiam, et secundum omnes potentias ejus, secundum quod sunt in essentia animæ, patiebatur; non autem ex parte objecti, nisi potentiæ inferiores. 3ª. XLVI, 7, o. — Passiones in anima Christi non ferebantur ad illicita, nec præveniebant actum rationis, nec impediebatur judicium rationis, sicut fit in nobis. 3ª. XV, 4, o; 6, c. XIX, 2, o. fin. XLVI, 7, 3ᵐ. XLVIII, c, 2ᵐ. XLIX, 3, 3ᵐ. — Passio Christi fuit bona simpliciter, et mala secundum quid. 3ª. XXII, 2, 2ᵐ. XLVII, 3, 3ᵐ; 4, 2ᵐ; 6, 3ᵐ. — Acerbitas passionis Christi causabat in eo timorem, tristitiam et dolorem. 3ª. VII, 6, o. XV, 7, o. — Passio Christi fuit necessaria, non quidem absolute, nec ex coactione, sed ex triplici fine scilicet: liberationis nostræ, et exaltationis Christi, et prædefinitionis Dei. 3ª. XLVI, 1, o. — Possibile fuit Deo liberare hominem sine passione Christi, si non præsupponatur præscientia ejus. 3ª. XLVI, 2, c. LVI, 1, 2ᵐ. — Non fuit alius modus convenientior Redemptionis nostræ, quam per Passionem Christi. 3ª. XLVI, 3, o. — Liberatio hominis per Passionem Christi fuit majoris misericordiæ et justitiæ, quam si Deus remisisset peccata sine satisfactione. 3ª. XLVI, 1, 3ᵐ. — Christus fuit passus convenienti tempore scilicet : luna quintadecima, hora sexta, in juventute. 3ª. XLVI, 9, o ; 10, c. — Quadruplici ratione passus est in loco convenienti, scilicet in Jerusalem. 3ª. XXXV, 7, 1ᵐ. XLVI, 10, c. LXXXIII, 3, 1ᵐ. — Passio Christi convenienter incepit a Judæis, et finita est a Gentilibus, sicut etiam effectus ejus. 3ª. XLVII, 4, o. — Attribuitur supposito divino, non quidem ratione naturæ divinæ, sed naturæ humanæ. 3ª. XLVI, 12, c. — Passus est non quidem ab intrinseco, sed ab extrinseco, omnes passiones; non quidem omnes secundum speciem, sed secundum genus. 3ª. XLVI, 5, c. XLVIII, 2, c. — Pater tradidit Christum passioni ex charitate; similiter ipse Christus, ut Deus, et ut homo; sed Juda ex cupiditate; Judæi ex invidia; Pilatus autem ex timore. 3ª. XLVII, 3, o; 6, 2ᵐ. — Passio Christi ut salvativa erat volita Deo et Sanctis; Judæis autem ut erat afflictiva Christi. 3ª. XVIII, 5, c. XLVII, 6, 3ᵐ. — Fuit ei voluntaria et subjecta suæ voluntati. 3ª. XLVI, 6, 9, c. XLVII, 1, o. — Christus et mater ejus, et quilibet Sanctus volebant voluntate deliberata passionem Christi, licet voluntas naturalis dissentiret. 3ª. XV, 6, 4ᵐ. XVIII, 5, c. XXIII, 8, 5ᵐ. XLVII, 1, o; 2, c, 2ᵐ; 6, 3ᵐ. — Omnes actiones, et passiones Christi operabantur instrumentaliter, in virtute divinitatis, ad salutem humanam. 3ª. XLVIII, 6, c. XLIX, 1, c. fin. LVI, 1, 3ᵐ. — Passio Christi, ratione divinitatis ejus, agit per modum efficientiæ; ratione voluntatis animæ ejus per modum meriti ; et in carne Christi per modum satisfactionis, in quantum liberamur a reatu pœnæ, et a servitute culpæ, per modum redemptionis; et ut reconcilians nos Deo, per modum sacrificii. 3ª. XLVIII, 6, 3ᵐ. LXII, 5, c. — Christus per passionem suam meruit nobis salutem æternam. 3ª. XLVI, 3, c. XLVIII, 1, o; 6, 3ᵐ. XLIX, 1, c. LVI, 1, 4ᵐ; 2, 6ᵐ. LXI, 1, 2ᵐ. LXII, 5, o.

4° Per passionem Christi omnia impedimenta salutis ablata sunt, et omnia bona sunt nobis data, quoad meritum. 3ª. XLVIII, 1, 2ᵐ. — Passio Christi habuit aliquem effectum, quem non habuerunt præcedentia merita propter genus operis; non autem propter majorem charitatem. 3ª. XLVIII, 1, 3ᵐ. XLIX, 6, 2ᵐ. — Christus per passionem suam meruit exaltari quadrupliciter scilicet: per Resurrectionem, Ascensionem, sessionem ad dexteram Patris et judiciariam potestatem. 3ª. XLIX, 6, o. — Nullius peccati remissio, nec salus potest fieri, nisi per Passionem Christi. 3ª. LXIX, 1, 2ᵐ. LXXIII, 5, c. — Una minima passio Christi suffecisset pro omni peccato. 3ª. XLVI, 5, 3ᵐ; 6, 6ᵐ. — Christus sua Passione nos a peccatis liberavit causaliter, id est, instituit causam, qua possent quæcunque et quandocumque peccata remitti. 3ª. XLIX, 1, 3ᵐ. — Passio Christi est causa universalis in remissione peccatorum, quam oportet singulis applicari, per baptismum, pœnitentiam, et alia sacramenta. 3ª. XLIX, 1, 4ᵐ, LII, 2, 2ᵐ; 8, 2ᵐ. LXI, 1, 2ᵐ. LXII, 5, 6, c. LXIX, 1, 3ᵐ. — Est propria causa remissionis peccati tripliciter scilicet : provocando ad charitatem, redimendo, et instrumentaliter operanda. 3ª. XLIX, 1, o; 2, 3, c. 4, c, 2ᵐ; 5, c. LII, 3, c. LVI, 2, 4ᵐ. LXII, 5, c. LXIX, 1, 2ᵐ, 3ᵐ. LXXIX, 4, c. — Passio Christi redemptionis rationem dupliciter habet : primo quidem quia nos eripuit a potestate diaboli, secundo quia pro nobis Deum placavit, nosque ejus filios effecit. 3ª. XLVIII, 4, o; 6, 3ᵐ. LII, 2, c. — Passio Christi ut a voluntate ejus, fuit satisfactio pro omni peccato, etiam occidentium eum; non autem ut ab alio, secundum se. 3ª. XXII, 2, 2ᵐ; 3, c. XXXIX, 5, 3ᵐ. XLVIII, 2, 2ᵐ. XCVI, 4, 3ᵐ. LVII, 6, 2ᵐ. LXIX, 3, c; 7, 1ᵐ. — Fuit quasi pretium, per quod liberati sumus a servitute diaboli, peccati et pœnæ. 3ª. XLVIII, 4, c. — Per passionem Christi liberati sumus a peccato communi totius naturæ, quoad culpam, reatum pœnæ, et propriis peccatis singulorum. 3ª. XLIX, 5, c. LII, 5, c, 2ᵐ. LXXXVI, 4, 3ᵐ. — Sufficienter abstulit peccatum originale, quoad personam, et quoad naturam. 3ª. XLIX. 5, c. — Christus patiendo, omnia præcepta veteris legis, moralia, cæremonialia et judicialia implevit. 3ª. XLVII, 2, 1ᵐ. — Nunquam sine fide passionis Christi potuit esse salus; ideo semper oportuit esse aliquod repræsentativum ejus hominibus. 3ª. LXXIII, 5, c. — Passio Christi efficienter operata est nostram salutem, ut causa instrumentalis; sed Deus ut causa principalis. 3ª. XLVIII, 6, o. XLIX, 1, c. — Est causa salutis omnium; sed applicata est mortuis per descensum Christi ad inferos, sicut et vivis per sacramenta. 3ª. LII, 1, 2ᵐ. — Non salvat, nisi configuratos. 1-2æ. LXXXV, 5, 2ᵐ. 3ª, XLIX, 1, 4ᵐ; 3, 2ᵐ, 3ᵐ; 5, c. LII, 1, 2ᵐ; 6, 8, c. LXXVI, 2, 1ᵐ ; 7, 2ᵐ. — Per passionem Christi et per mortem ejus reconciliati sumus Deo Patri. 3ª. XLVIII, 4, o. XLIX, 7, c; 4, o. — Et per eam a diaboli potestate tripliciter liberati sumus, et dupliciter a reatu pœnæ scilicet: directe et indirecte. 3ª. XXII, 3. CXLVIII, 4, c; 6, 3ᵐ. XLIX, 2, 3, o. LII, 5, c. LXXXIX, 4, 3ᵐ. — Passio Christi operata est nostram salutem proprie, removendo mala; sed Resurrectio ejus, inchoando bona et exemplariter. 3ª. LIII, 1, 3ᵐ. LVI, 1, 4ᵐ; 2, 4ᵐ. LXII, 5, 3ᵐ. — Christus per passionem suam initiavit ritum Christianæ religionis. 3ª. LXII, 5, c. LXIII, 3, c. — Per passionem suam aperuit nobis januam cœli; sed per ascensionem suam introduxit nos in possessionem ejus. 3ª. XLIX, 5, o. LXXIX, 2, c, 1ᵐ. — Per Passionem suam consecutus est gloriam Resurrectionis ; non autem ex vi sacrificii, quod offerretur per modum satisfactionis, sed ex devotione, qua ex charitate humiliter passionem sustinuit. 3ª. XXII, 4, 2ᵐ.

PASTOR. Pastor Ecclesiæ et fundamentum ejus principaliter dicitur Christus ; secundario autem cæteri prælati. 3ª VIII, 6 3ᵐ.

PATER. 1° Pater in divinis prius dicitur de Deo, quam de creatura. 1ª. XXXIII, 2, 4ᵐ. — Paternitas in Deo et creaturis non est ejusdem rationis univoce, sed analogice. 1ª. XXXI, 3, 3ᵐ. — Pater prius dicitur personaliter, quam essentialiter. 1ª. XXXIII, 3, o. — In divinis essentia est Pater, si Pater tenetur substantive; non autem si tenetur adjective. 1ª. XXXIX, 5, 5ᵐ; 6, c. — Pater est magis proprium nomen personæ Patris, quam genitor vel generans. 1ª. XXXIII, 2, o. XL, 2, c. 3ª. LX, 7, 2ᵐ. LXVI, 5, 7ᵐ. — Pater ab eodem, id est paternitate, est *quis* et *Pater*. 1ª. XL, 3, 2ᵐ — Paternitas est in Angelis secundum actus hierarchicos, sicut magister est pater discipuli. 1ª. XLV, 5, 1ᵐ.

2° Patres conscripti dicebantur olim consiliarii, quia scribebantur. 1ª. XXIV, 1, c.

PATIENTIA. Patientia dicitur dupliciter scilicet: habitus, et delectatio in actu ejus; primo modo est virtus, sed secundo modo est fructus. 2-2^{ae}. CXXXVI, 1, 3^m. — Patientia est virtus, conservans bonum rationis contra tristitiam. 1-2^{ae}. LXVI, 4, 2^m. 2-2^{ae}. CXXVIII, c. CXXXVI, 1, o; 5, o. — Pati tristia ad malum finem non est proprie patientia, sed est duritia. 2-2^{ae}. CXXXVI, 1, 2^m. — Patientia non est potissima virtus, sed est inferior omni virtute theologica et cardinali, 1-2^{ae}. LXVI, 4. 2^m. 2-2^{ae}. CCXXXVI, 2, c. — Ad patientiam pertinent longanimitas et constantia, in quantum dilatio boni, quæ est longanimitas et labor in continua exsecutione boni habent rationem mali contristantis. 2-2^{ae}. CXXXVI, 5, o. — Patientia est radix et custos virtutum, solum removendo prohibens. 2-2^{ae}. CXXXVI, 2, 3^m. — Ut est virtus, non potest haberi sine charitate et gratia. 2-2^{ae}. CXXXVI, 3, o. — Est in concupiscibili subjective. 2-2^{ae}. CXXXVI, 4, 2^m. — Actus patientiæ in patria non est sustinere, sicut est in via; sed est frui bonis acquisitis per eam. 2-2^{ae}. CXXXVI, 1, 1^m.

PAULUS. Paulus erat instructus in propria lingua, quoad superaddita per artem humanam ad ornatum, et elegantiam locutionis, non autem in lingua aliena. 2-2^{ae}. CLXXVI, 1, 1^m. — In sua conversione habuit voluntatem actualem contrariam gratiæ; ideo celebratur ut miraculosa. 1-2^{ae}. CXII, 2, 2^m. CXIII, 10, c. — In sua conversione vidit Christum corporaliter. 3^a. LVII, 6, 3^m. — Præfert se et alios Apostolos Moysi. 2-2^{ae}. CLXXIV, 4. 3^m. — Vere ac juste reprehendit Petrum in observatione legalium, quia cogebat gentes, non quidem imperio, sed suæ conversationis exemplo judaizare, quia secundum quod Leo papa dicit, validiora sunt exempla quam verba. 1-2^{ae}. CIII, 4, 2^m. 2-2^{ae}. XXXIII, 4, 2^m. XLIII, 6, 2^m. — Allegat verbum Arati poetæ scilicet: *Genus Dei sumus, et in ipso vivimus, movemur, et sumus.* 1^a. I, 8, 2^m. — Epistolæ ejus, et Psalmi David frequentantur in Ecclesia ad spem veniæ, et quia continent quasi totam theologiam. 3^a. LXXXIII, 4, c. pr.

PAUPERTAS. Paupertas spiritus includit duo scilicet: abdicationem temporalium rerum, quæ fit spiritu, id est propria voluntate per instinctum Spiritus sancti, ut Ambrosius et Hieronymus exponunt, et contritionem superbiæ, secundum quod paupertas spiritus intelligi potest exinanitio inflati et superbi spiritus, ut Augustinus exponit 2-2^{ae}. XIX, 12, c. — Paupertas voluntaria commendatur 3^a. XL, 3, o. — Est judicium maximæ humilitatis. 2-2^{ae}. XIX, 12, c. 3^a XL, 3, 3^m. — Christus voluit esse pauper quadruplici ratione: primo quia paupertas voluntaria convenit prædicatori; secundo ne videretur prædicare ex cupiditate; tertio ut nos faceret divites spiritualiter; quarto, ut virtus Dei major ostenderetur. XXXV, 7, c. XL, 3, o.

PAX. Pax est tranquillitas ordinis, maxime in voluntate. 1-2^{ae}. LXX, 3, c. 2-2^{ae}, XXIX, o. — Non est virtus, sed est effectus virtutis, scilicet charitatis. 2-2^{ae}. XXIX, 3, 4. o. — De ratione pacis est duplex unio scilicet: diversorum appetentium, et appetituum ejusdem appetentis, et respectu ejusdem appetibilis. 2-2^{ae}. XXIX, o. — Includit concordiam, addens unionem ejusdem appetentis, ultra unionem diversorum appetentium, quam dicit concordia. 2-2^{ae}. XXIX, 1, c. — Perfectio gaudii est pax, quoad duo importata per pacem scilicet: quoad quietem a perturbantibus, et quoad sedationem a fluctuatione desiderii. 1-2^{ae}. LXX, 3; c. — Pax reipublicæ est secundum se bona, et multo plura prohibet scilicet: homicidia, sacrilegia, et hujusmodi, quam occasionentur ex ea, et plures bene ea utuntur. 2-2^{ae}. CXXIII, 5, 3^m. — Paci opponuntur multa vitia scilicet: discordia in corde, contentio in ore, schisma, rixa et bellum in opere. 2-2^{ae}. XXXIV, XXXVII, XXXIX, princ. — Christus in ortu suo fecit pacem totius mundi, ut significaret veram pacem quam venit facere inter Deum et hominem. 3^a. XXXV, 8, 1^m. — Pax causatur ex justitia, subtrahendo occasiones litigiorum et tumultuum. 2-2^{ae}. XXIX, 3, 3^m. CLXXX, 2, 2^m. — Omnia appetunt pacem. 2-2^{ae}. XXIX, 2, o. — Pax perfecta est tantum in beatis, sed imperfecta est in viatoribus. 2-2^{ae} XXIX, 2, 4^m. — Pax vera est tantum in bonis, et bonorum; apparens autem est in malis. 2-2^{ae}. XXIX, 2, 3^m. — Pax vera non est in nobis sine gratia gratum faciente; sed tantum apparens. 2-2^{ae}. XXIX, 3, 1^m.

PECCATUM. 1° Peccare est voluntate averti a Deo. 1^a. XCIV, 1, c. — Peccatum est actus devians ab ordine debiti finis, contra regulam naturæ, rationis, vel legis æternæ. 1^a. LXIII, 1, c. 1-2^{ae}. XXI, 1, o; 2, 2^m. LXXI, 6, c, 1^m, 3^m. LXXII, 1, c, 2^m. 2-2^{ae}. CLXII, 1, c CLVIII, 4, c. — Peccator dicitur dupliciter scilicet: propter peccatum præteritum, et propter propositum peccandi. 3^a. LXVIII, 4. c. — Peccatum non est pura privatio. 1-2^{ae}. LXXII, 1, 2^m. LXXV, 1, c, 1^m. LXXXV, 5, 3^m. — Nihil aliud est, quam deficere a bono, quod convenit alicui secundum naturam suam. 1-2^{ae}. CIX, 2, 1^m; 8, c. — Omnis defectus debiti actus habet rationem peccati. 2-2^{ae}. LXIV, 1, c. — Peccatum nihil aliud est, secundum Augustinum, quam, neglectis rebus æternis, temporalia sectari. 1-2^{ae}. LXXI, 6, 3^m. 2-2^{ae}. CIV, 3, c. — Nihil aliud est quam utendis *frui*, et fruendis *uti*, secundum Augustinum. 1-2^{ae}. LXXI, 6, 4, 3^m. — Est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam, secundum Augustinum. 1-2^{ae}. LXXI, 6, o. LXXVI, 3, 1^m. — Omne quod est contra naturalem inclinationem est peccatum, quia contrariatur legi naturæ. 2-2^{ae}. CXXXIII, 1, c. CXLII, 1, c. — Est prævaricatio legis divinæ, et cœlestium inobedientia præceptorum, secundum Ambrosium. 1-2^{ae}. CIX, 4, c. 2-2^{ae}. LXXIX, 2, 1^m. — Est voluntas retinendi, vel consequendi, quod justitia vetat. 1-2^{ae}. LXXI, 6, c, 2^m. — Omne peccatum est voluntarium. 1-2^{ae}. LXXI, 5, o; 6, c, 2^m. LXXII, 6, c. LXXIV, 1, 2, 3, o. LXXVI, 2, c, 2^m. LXXVII, 6, c. LXXX, 1, c. LXXXVII, 2, c. LXXXVIII, 3. 1^m. 2-2^{ae}. X, 2, o. XXXIV, 2, 3, c. XLVI. 2, 2^m. LXIV, 8, c. CXVIII, 4, c. — Ex hoc aliquid est peccatum, quod repugnat virtuti. 2-2^{ae}. CVII, 1, c. — In quolibet peccato est aliquid virtutis, quia non possunt simul corrumpi omnes circumstantiæ virtutis. 1-2^{ae}. LXXIII, 2, c. fin. — Ratio formalis peccati duplex scilicet: secundum intentionem peccantis, id est illud ad quod convertitur, et secundum rationem mali, id est bonum a quo recedit; primum diversificat speciem peccati, non autem secundum. 2-2^{ae}. X, 5, 1^m. — Peccatum non dicitur univoce de omni peccato, sed prius de actuali quam de originali; et prius de mortali, quam de veniali. 1-2^{ae}. LXXXVIII, 1, 1^m; 3, 1^m. — Duplex scilicet: peccatum actuale, et peccatum quasi naturale. 3^a. VIII, 5, 1^m. — Aliquem peccare contingit dupliciter scilicet: vel in se quoad actum peccati, vel in sua causa. 2-2^{ae}. XXX, 1, c. CL, 1, 4, c. CLIV, 5, o. — Peccatum duplex scilicet: occultum et publicum; secundum est corrigendum publice, non autem primum. 3^a. LV, 1, 1^m. — Dupliciter contingit in actibus humanis scilicet: ex natura facti, ut in malis ex genere, et ex abusu boni. 1^a. XLVIII, 6, c. — Triplex scilicet: contra Deum, contra se, et contra proximum. 1-2^{ae}. LXXII, 4, o. — Triplex scilicet: cordis, oris, et operis. 2-2^{ae}. CLXII, 4, 4^m. — Dicitur speciale dupliciter: vel quia est circa specialem materiam, vel propter specialitatem actus extendentis se ad omnem materiam, ut omnia vitia circa actum rationis. 2-2^{ae}. LIV, 1, c. XCIX, 2, o. — Duplex scilicet: carnale, et spirituale; primum perficitur in delectatione naturali, id est secundum tactum; secundum vero in delectatione animali. 1-2^{ae}. LXXII, 2, o. LXXIII, 5, c. 2-2^{ae}. CXVIII, 6, c. — Dicitur carnale dupliciter scilicet: secundum consummationem, et originem; primo modo sunt tantum gula et luxuria; secundo autem modo omnia. 1-2^{ae}. LXXII, 2, o.

2° In peccato sunt duo scilicet: pronitas et motivum; primum est plus in creatura ignobiliori, secundum autem in nobiliori. 1^a. LXIII, 7, c. — In quolibet peccato sunt duo scilicet: *materiale*, id est substantia actus, et *formale*, id est inordinatio ejus. 1-2^{ae}. LXXI, 6, c. LXXII, 1, 8, c. LXXV, 1, c, 1^m; 4, 1^m. LXXIX, 2, c. LXXXVII, 4, 3^m; 6, c. — In uno peccato contingit esse multas deformitates. 2-2^{ae}. CLIV, 1, 2^m. — In quolibet peccato necesse est esse defectum circa aliquem actum rationis. 2-2^{ae}. LIV, 1, 2^{m}. — Una specialis ratio peccati potest esse in diversis generibus peccatorum, in quantum ordinantur ad finem unius peccati. 2-2^{ae}, XCIX, 2, 2^{m}; 3, 2^{m}. CVII, 2, 2^{m}. — In peccato sunt duo scilicet: inordinatio injurians Deum, et macula sequens. 1-2^{ae}. LXXXVII, 4, 3^{m}. 6, c. — In quolibet peccato sunt duo scilicet: macula culpæ, et reatus pœnæ. 3^{a}. XXII, 3, c. — Peccatum in Spiritum sanctum est peccare ex electione mali, et tantum ex malitia, quæ est cum contemptu bonorum impedientium peccatum. 2-2^{ae}. XIV, 1, 3, 4, c. CV, 2, 2^{m}. — In omni peccato generaliter contemnitur Deus in suis præceptis; sed hoc peccatum, ut speciale peccatum, est contemptus doni, quo homo retrahitur a peccato, non autem peccatum sequens ex eo. 2-2^{ae}. CXVIII, 5, 3^{m}. 3^{a}. LXXXVII, 4, c. fin — Illud peccatum dicitur generale, quod privat conditionem requisitam in qualibet virtute; sed hoc peccatum est speciale, ratione, specialis contemptus. 2-2^{ae}. XIV, 1, 3^{m}. — Peccata differunt specie secundum objecta; non autem, ratione inordinationis. 1-2^{ae}. LXXII, 1, o; 2, c; 3, 4, o; 5, 1^{m}; 8, c. LXXIII, 3, c, 1^{m}; 4, c. LXXIX, 2, 3^{m}. 2-2^{ae}. pr. XXXIX, 2. c. — Differunt specie secundum fines, non autem secundum causas agentes. 1-2^{ae}. LXXII, 3, o. 2-2^{ae}. pr. — In peccatis est duplex differentia scilicet: materialis, id est secundum naturalem speciem peccati, et formalis, id est secundum ordinem ad unum finem proprium. 1-2^{ae}. LXXII, 6, c. — Nullum quod est præter intentionem peccantis, dat speciem peccato. 1-2^{ae}. LXXII, 1, 8, c. 3^{a}. LXXXVIII, 4, 1^{m}. — Circumstantiæ non possunt aggravare peccatum in infinitum. 2-2^{ae}. CX, 4, 5^{m}. — Divisio peccati in peccatum contra Deum, contra se, et contra proximum, est specifica, quia est secundum objecta. 1-2^{ae}. LXXII, 4, o. — Peccata cordis, oris, et operis non differunt secundum species completas, sed secundum gradus ejusdem speciei. 1-2^{ae}. LXXII, 7, o. C, 5, 6, c. 2-2^{ae}. pr. — Non differunt specie secundum præcepta legis, quia non habent speciem ex parte aversionis, sed ex parte conversionis 1-2^{ae}. LXXII, 6, 2^{m}, 1^{m}. LXXIII, 2, c. 2-2^{ae}. X, 5, 1^{m}. — Differunt specie secundum surabundantiam, et defectum, propter diversa motiva, et sunt contraria. 1-2^{ae}. LXXII, 8, o. — Differentia peccati secundum mortale, et veniale vel secundum alios reatus, non est specifica. 1-2^{ae}. LXXII, 3, o, LXXXVIII, 1, 2, o. — Mortale differt a veniali in infinitum, ex parte aversionis, non autem ex parte conversionis. 1-2^{ae}. LXXII, 5, 1^{m}. LXXXVII, 5, 1^{m}.

3° Omne peccatum est in voluntate, ut in subjecto. 1-2^{ae}. LXXIV, 1, o. — Subjectum peccati duplex scilicet: primum et proximum; voluntas est subjectum primum omnis peccati; diversæ vero potentiæ sunt subjectum proximum. 2-2^{ae}. X. 2, c. — Omnis potentia mobilis a voluntate potest esse subjectum peccati, licet principaliter sit in voluntate. 1-2^{ae}. LXXIV 2, o; 3, c. LXXXIII, 2, c. — Peccatum est in voluntate ut in causa. 1-2^{ae}. LXXIV, 1, 2, o. LXXV, 3, c. LXXX, 1, c. — Voluntas est per se causa actus peccati: sed per accidens causat ejus inordinationem, id est præter intentionem. 1-2^{ae}. LXXV, 1, o. — In quolibet volente sub Deo, potest esse peccatum voluntatis, si in sua natura consideretur. 1^{a}. LXIII, 1, c. — Peccatum non potest esse in voluntate nisi cum ignorantia intellectus. 1^{a}. LXIII, 1, 4^{m}. 1-2^{ae}. LVIII, 2, c. LXXVII, 2, o. 2-2^{ae}. XX, 2, o. LI, 3, 2^{m}. LIII, 2, c. — In actu liberi arbitrii contingit dupliciter scilicet: eligendo malum ex ignorantia, vel eligendo inordinate bonum ex inconsideratione. 1^{a}. LXIII, 1, 4^{m}. — Essentialiter consistit in actu liberi arbitrii. 1-2^{ae}. LXXVII, 6, o. — Est in ratione dupliciter scilicet: errando circa illud quod potest et debet scire, facta promulgatione; vel non regendo potentias inferiores. 1-2^{ae}. LXXIV, 6, o. XC, 4, 2^{m}, 3^{m}. — Peccatum mortale et veniale possunt esse in ratione dupliciter scilicet: secundum se, et secundum quod regit potentias inferiores. 1-2^{ae}. LXXIV, 9, 10, o. — Peccatum morosæ delectationis est in ratione dupliciter: vel deficiendo in directione interiorum passionum animi, vel in directione exteriorum actuum; deficit autem in directione passionum dupliciter: primo imperando illicitas passiones. alio modo non reprimendo motus passionum illicitos. 1-2^{ae}. LXXIII, 8, c. LXXIV, 6, o. — Peccatum ipsius consensus in actum, est tantum in ratione superiori; sed consensus in delectationem potest esse in ratione superiori, et inferiori. 1-2^{ae}. XV, 4, o. LXXIV, 7, o; 8, 1^{m}. — Non omnis motus sensualitatis primus, id est naturalis, est peccatum. 1-2^{ae}. LXXIV, 3. o. — Sensualitas tenet locum serpentis, quia inclinat ad peccatum. 1^{a}. LXXXI, 1, 3^{m}; 3, 1^{m}. 1-2^{ae}. LXXIV, 3, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXV, 2, c. 3^{a}. XVIII, 2, 3^{m}. — In sensualitate potest esse peccatum subjective. 1-2^{ae}. LXXIV, 3, o. — Potest esse peccatum veniale, non autem mortale. 1-2^{ae}. LXXIV, 3, 4^{m}; 4. o. LXXXIX, 5, c. — Obedire imperio rationis, et esse subjectum peccati convenit sensualitati hominis; non autem sensualitati bruti. 1-2^{ae}. LXXIV, 3, 1^{m}. — Peccatum actuale est in generativa, non sicut in subjecto, sed materialiter, in quantum concupiscibilis motum ejus imperat. 1-2^{ae}. XVII, 8, 3^{m}. — Non potest esse in parte non obediente rationi, sed bene infectio naturæ. 1-2^{ae}. LXXXIII, 1, c; 4, 1^{m}. — Omnis voluntas sub Deo potest secundum se habere peccatum. 1^{a}. LXIII, 1, c. — Christus nullum habuit peccatum. 3^{a}. X V, 3, o. XV, 1, o; 5, 1^{m}, 2^{m}. XXII, 4, 1^{m}.

4° Peccatum, ut est actus, habet causam *per se;* sed ratione inordinationis habet causam *per accidens* tantum. 1-2^{ae}. LXXV, 1, 2, 4, c, 1^{m}. LXXVII, 4, c. — Non omne peccatum fit ex contemptu, sed quandoque ex ignorantia, vel infirmitate. 2-2^{ae}. CLXII, 8, c, 1^{m}, 2^{m}. CLXXXVI, 9, 2^{m}. 3^{a}. LXXVIII, 4, c. — Causa primi peccati non est malum, sed bonum, scilicet voluntas cum absentia alterius boni, scilicet regulæ rationis, vel legis divinæ. 1^{a}. XLIX, 1, 1^{m}, 3^{m}. LXIII, 2, 4^{m}. 1-2^{ae}. LXXV, 1, c, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLIII, 1, 2, c. — Non omne peccatum fit ex contemptu, sed quandoque ex ignorantia vel infirmitate; sed peccandi consuetudo implicat Dei contemptum. 1-2^{ae}. CV, 2, 9^{m}. 2-2^{ae}. CLXII, 2, c, 1^{m}, 2^{m}. — Quod aliquis non possit vitare peccatum, potest intelligi dupliciter scilicet: vel quia confirmatus est in malo, vel quia diu persistere non potest quin ruat in peccatum. 1-2^{ae}. CIX, 8, o. — Principium peccati duplex scilicet: primum et universale id est voluntas, et proprium et proximum, scilicet aliæ potentiæ. 2-2^{ae}. X, 2, c. — Voluntas est causa alicujus peccati dupliciter scilicet: *per se*, id est imperando, et *per accidens*, id est non impediendo, vel non reprimendo cum possit; et sic est causa peccati primorum motuum. 2-2^{ae}. CLIV, 5, c. princ. — Propria et *per se* causa peccati, est voluntas; aliæ vero causæ sunt quasi extrinsecæ et remotæ. 1-2^{ae}. LXXIII, 6, c. LXXX, 1, c, 3^{m}. — Nihil exterius est causa sufficiens peccati, sed tantum suadens vel movens appetitum sensitivum. 1^{a}. CXV, 4, c. 1-2^{ae}. LXXIII, 8, 3^{m}. LXXV, 3, o. LXXX, 1, 3, o. 2-2^{ae}. XLIII, 1, 3^{m}. LXXIII, 3, c, 2^{m}. CXV, 2, 1^{m}. 2^{m}. — Aliquis potest sufficienter impelli a dæmone in actum peccati, non autem in peccatum. 1-2^{ae}. LXXX, 3, o. — Aliquis quandoque committit aliquod peccatum secundum effectum, et non secundum affectum. 2-2^{ae}. CLXII, 2, 2^{m}. — Causa interior peccati duplex scilicet: proxima, id est ratio et voluntas; et remota, scilicet imaginatio, et appetitus sensitivus. 1-2^{ae}. LXXV, 2, o; 3, c. 2-2^{ae}. X, 2, o. — Sciens peccat non considerando in particulari vel in actu quod sit in universali vel in habitu; unde dicitur quis, ex certa malitia vel ex industria peccare, quasi scienter malum eligens. 1-2^{ae}. LXXVIII, 1, c. fin. — Causa peccati triplex scilicet: motivum, id est bonum apparens, defectus regulæ, et perficiens; primum pertinet ad sensus et ad appetitum sensitivum; secundum ad rationem; tertium autem ad voluntatem. 1-2^{ae}. LXXV, 2, 3, c. — Causa efficacissima peccati duplex scilicet: amor bonorum temporalium, et timor pœnæ. 1-2^{ae}. LXXVII, 4, c, 3^{m}. — Propria et *per se* causa peccati est ex parte conversionis ad commutabile bonum. 1-2^{ae}. LXXV, 1, c. LXXVII, 4, c; 6, 1^{m}; 8, 2^{m}. LXIV, 1, 1^{m}. — Causa peccati triplex scilicet: passio, habitus vitiosus et falsa æstimatio de particulari eligibili, ex passione, habitu, vel ignorantia. 2-2^{ae}. XIV, 1, c. fin. — Inclinans ad peccatum est duplex scilicet, *per se*, ut habitus et dispositio ex peccato, et *per*

accidens, scilicet removendo originalem justitiam, id est peccatum originale; nec tamen debet dici quod peccatum originale sit habitus infusus, aut acquisitus per actum, nisi primi parentis, non autem hujus personæ, sed per vitiatam originem innatus. 1-2^{ae}. LXXXII, 1, 3^{m}, 2, 2^{m}. — Omne peccatum contingit, ex defectu scientiæ in universali vel in particulari, in habitu vel in actu, vel ex intentione vel occupatione, vel infirmitate, vel passione. 1-2^{ae}. LXXVII, 2, c. — Origo peccatorum attenditur secundum inclinationem ad finem, quæ est ex parte conversionis. 2-2^{ae}. LXXIII, 3, 3^{m}. — Unum peccatum est causa alterius peccati in quadruplici genere causarum scilicet : in genere causæ efficientis, materialis, finalis et formalis. 1^{a}. LXXV, 4, o. LXXXIV, c. — Unum peccatum potest oriri ex diversis peccatis; sed principalius, ex quo sæpius consuevit, propter propinquitatem ad finem ejus. 2-2^{ae}. LXXII, 4, c. — Ex minori vitio potest oriri majus peccatum, sicut ex ira homicidium et blasphemia. 2-2^{ae}. LXXIII, 3, 3^{m}. — Homo non debet facere unum peccatum, ut vitet aliud peccatum. 2-2^{ae}. CXIII, 1. 1^{m}. — Quia per operationes sensus homo pervenit ad actus rationis, ideo plures sequuntur inclinationes naturæ sensitivæ, quam ordinem rationis; plures enim sunt qui assequuntur principium rei, quam qui ad consummationem perveniunt; ex hoc autem vitia et peccata in hominibus proveniunt, quod sequuntur inclinationem naturæ sensitivæ, contra ordinem rationis. 1^{a}. XLIX, 3, 5^{m}. CXV, 4, c. 1-2^{ae}. LXXI, 2, 3^{m}. — Natura humana magis corrupta est per peccatum, quoad appetitum boni, quam quoad cognitionem veri. 1-2^{ae}. CIX, 2, 3^{m}. — Peccata hominum sunt impedimenta humani boni. 1^{a}. LXIII, 2, 1^{m}. fin. — Peccatum cedit in bonum hominis, non quidem secundum se, sed quia homo fit humilior, et cautior ex peccato suo et aliorum. 1-2^{ae}. LXXXVII, 2, 1^{m}. — Privatio modi, speciei et ordinis, ut sunt in bono virtutis et gratiæ, sunt effectus peccati; non autem in aliis. 1-2^{ae}. LXXXV, 4, o. — Homo peccando recedit ab ordine rationis; ideo perdit dignitatem humanam, et incidit in servitutem bestiarum. 2-2^{ae}. LXIV, 2, 3^{m}. — In quolibet peccato est aliquid virtutis, quia non potest corrumpere omnes circumstantias virtutis. 1-2^{ae}. LXXIII, 2, c. fin. — Peccatum singularis personæ non nocet, nisi sibi. 3^{a}. XIX, 4, 1^{m}. LXXXII, 6, 3^{m}. — Non nocet Deo, licet sit contra Deum. 1-2^{ae}. XXI, 4, 1^{m}. XLVII, 1, 1^{m}. LXXIII, 7, 2^{m}. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 2, c. — Transit actu, et manet effectu, scilicet reatus maculæ et offensæ Dei 1.-2^{ae}. CIX, 7, c. CXIII, 2, 3^{m}. LXII, 2, 2^{m}; 5, c. LXXXIX, 4, 1^{m}. — Vulnus quadruplex causatur in anima; primo ex peccato Adæ, sed consequenter ex aliis peccatis, scilicet : infirmitas in irascibili, concupiscentia in concupiscibili, ignorantia in ratione, et malitia in voluntate, ad quæ sequuntur alia duo, scilicet dolor et mors. 1-2^{ae}. LXXXV, 3, o; 5, c. — Peccatum dupliciter deprimit scilicet : premendo ne videantur superiora sed infima, et humiliando. 1-2^{ae}. LXXXVII, 2, 1^{m}. — Homo per peccatum incurrit triplex detrimentum scilicet : deordinationem mentis, reatum pœnæ, et debilitatem boni naturalis. 1-2^{ae}. CIX, 7, c. 3^{a}. XXII, 3, c. — Obligatio duplex causatur ex peccato scilicet : servitus diaboli, et reatus pœnæ. 3^{a}. XLVIII, 4, c, 3^{m}.

5° Gravitas peccati principaliter est ex objecto seu fine. 1-2^{ae}. LXXIII, 3, o. III, 5, 9, c. LXXIV, 9, c. 2-2^{ae}. LXIV, 2, 2^{m}. — Gravitas et species peccati magis attenditur ex fine, quam ex materiali objecto. 2-2^{ae}. LXXIV, 2, 3^{m}. — Ratio principalis gravitatis peccati, est ex aversione a Deo. 1-2^{ae}. LXXIII, 3, 2^{m}; 5, c. LXXVII, 6, 1^{m}. — Quantitas peccati non mensuratur ex nocumento facto, sed ex voluntate contra charitatem agentis. 2-2^{ae}. XIII, 3, 1^{m}. — Gravitas peccati duplex scilicet : ex parte peccati, et ex parte peccantis ex majori contemptu. 2-2^{ae}. XCIV, 3, c. CXVI, 2, 2^{m}. CXLII, 3, c. 3^{a}. LXXX, 5, c. — Duplex scilicet : secundum speciem, quæ est ex objecto, et secundum circumstantiam. 2-2^{ae}. X, 3, 1^{m}. XXXIX, 2, c. CXXXVI. 3, 4, c. 3^{a}. LXXX, 5, c. — Defectus debitæ circumstantiæ aggravat peccatum, et appositio ejus illud alleviat. 1-2^{ae}. LXXIII, 7, o. — Peccata verborum maxime ex affectu. et intentione loquentis pensanda sunt. 2-2^{ae}. LXXII, 2, c, 3^{m}. LXXIII, 2, c. LXXV, 1, c. LXXVI, 3, c. fin. — Gravitas peccati triplex scilicet : ex materia vel objecto, ex parte peccantis, et ex effectu consequente. 2-2^{ae}. CXLVIII. 3, o. — Magis attenditur in abusu rei, quam in amissione debiti usus. 1^{a}. XLVIII, 6, c. 2-2^{ae}. CLV, 12, 4^{m}. — Gravitas peccatorum in proximum est *per se* ex majori nocumento, scilicet contra majus bonum; sed *per accidens*, ex deliberatione. 2-2^{ae}. XXXIV, 4, o. LXXIII, 3, c. LXXIV, 2. c. CLIV, 3, o. — Non omnia peccata sunt æqualia in gravitate. 1-2^{ae}. LXXIII, 2, o. — Gradus quadruplex gravitatis peccati scilicet : per passionem, ignorantiam, malitiam et contumaciam. 1-2^{ae}. CV, 2, 9^{m}. 2-2^{ae}. CLXII, 2, c, 1^{m}, 2^{m}. CLXXXVI, 9, 3^{m}. 3^{a}. LXXXVIII, 4, c. — Peccata quæ consistunt in actuali contemptu Dei, sunt graviora peccatis in quibus non est contemptus Dei, nisi ex consequenti, et quasi interpretative. 1-2^{ae}. LXXIII, 8, 2^{m}. — Peccatum in quo Deus in seipso contemnitur, est gravissimum; post, peccatum in quo contemnitur in sacramentis, præcipue in Eucharistia; tertio in membris suis, quarto in præceptis suis, quod commune est omni peccato mortali. 2-2^{ae}. XX, 3, o. XXI, 1, 1^{m}. XXXIX, 2, c. CX, 2, c. CXLVIII, 3, c. CL, 3, c. CLIV, 3, c, 3^{m}. 3^{a}. LXXX, 5, c. — Peccatum in Spiritum sanctum est gravissimum. 2-2^{ae}. XIII, 3, o. XXI. 1, 4, o. CXXX, 2, o, CXXXIII, 1, c. — Peccata opposita virtutibus theologicis sunt cæteris graviora, secundum genus suum. 2-2^{ae}. XX, 3, o. — Quanto plus repugnat oppositœ virtuti, tanto est gravius. 2-2^{ae}. CXVI, 2, c. CXIX, 3, c. — Maximum peccatum opponitur maximæ virtuti, principaliter et directe; sed minimum, extensive. 1-2^{ae}. LXXIII, 4, o. — Omne peccatum opponitur prudentiæ; sed non est gravissimum, nisi opponatur in aliquo maximo, 1-2^{ae}. LV, 2, 3^{m}. CXIX, 3, 3^{m}. — Peccata contra præcepta primæ tabulæ sunt cœteris graviora. 1-2^{ae}. CX, 6, c. — Quanto voluntas est major vel finis pejor, tanto peccatum est gravius; in aliis autem causis peccati est oppositum. 1-2^{ae}. LXXIII, 6, o. — Gravitas peccati est major de majori bono quod corrumpitur, vel contemnitur; minor autem de majori bono quod amatur, 1-2^{ae}. C 6, c. 2-2^{ae}. XXXIX, 2, c. CV, 2, c. CXVIII, 5, c. 1^{m}. CL, 3, c. — In quolibet genere peccati, gravius est quod fit ex habitu, quia fit ex majori libidine. 2-2^{ae}. CLVI, 3, c. — Peccata carnalia sunt minus gravia, licet turpiora quam spiritualia. 1-2^{ae}. LXXIII, 5, o. 2-2^{ae}. CXVI, 2, 2^{m}. CXLII, 4, 2^{m}. CXLIV, 2, 4^{m}. CLIV, 3, o. CLXII, 6, 3^{m}. — Gravius est peccare opere quam ore, et ore quam corde. 1-2^{ae}. C, 6, c. fin. — Nocere sibi est gravius peccatum quam nocere proximis, in re non subjecta voluntati scilicet in naturalibus vel spiritualibus; in aliis autem e converso. 1-2^{ae}. LXXIII, 9, 2^{m}. — Nocumentum intentum vel prævisum, vel *per se* consequens peccatum, aggravat illud directe; non autem si *per accidens* consequatur, sed imputatur ei ad pœnam, si dabat operam rei illicitæ, propter negligentiam considerandi. 1-2^{ae}. LXXIII, 8, c.

6° Peccatum aggravatur ex conditione personæ, contra quam peccatur, tripliciter : primo si sit conjuncta Deo virtute, vel officio; secundo si sit sibi conjuncta natura, vel beneficio, vel aliter; tertio si sit conjuncta proximo, tangendo plures, ut persona publica vel famosa. 1-2^{ae}. LXXIII, 9, o. 2-2^{ae}. LVIII, 10, 3^{m}. LXI, 2, 3^{m}; 8, c. LXIII, 4, 2^{m}. LXV, 5, o. 3^{a}. LXXX, 5, c. — Dignitas personæ peccantis non transfert peccatum in aliam speciem, nisi ratione inobedientiæ, vel voti, et hujusmodi. 1-2^{ae}. LXXXIX, 3, c. CX, 4, 5^{m}. — Excellentia personæ peccantis aggravat peccatum ex deliberatione, sed illud alleviat ex subreptione. 1-2^{ae}. LXXIII, 10, o. LXXXIX, 3, 5, c. CII. 3, 11^{m}. 2-2^{ae}. C, 1, 7^{m}. — Omne peccatum contra proximum est etiam contra Deum. 1-2^{ae}. LXXII, 4, o. 2-2^{ae}. CV, 2, o. — Homo gravius peccat post dationem legis Moysis, quam ante. 1-2^{ae}. XCVIII, 1, 2^{m}. — Gravius peccat in nova lege, quam in lege veteri. 1-2^{ae}. CVI, 2, 2^{m}. — Cæteris paribus, baptizatus gravius peccat quam non baptizatus. 1-2^{ae}. CVI, 2, 2^{m}. 2-2^{ae}.

X. 3, 3^{m}.— Clericus in sacris plus peccat in eodem genere peccati, quam religiosus non in sacris. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 8, c. fin. — Peccatum religiosi gravius est peccato sæcularis tripliciter scilicet : ratione voti, ratione contemptus, et ratione scandali; in aliis autem est e converso. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 10, o. — Religiosus peccans ex contemptu fit pessimus, et maxime incorrigibilis. 1-2^{ae}. CLXXXVI, 10, 3^{m}. — Delere peccatum formaliter convenit gratiæ; effective principaliter soli Deo ; dispositive insufficienter puro homini ; sufficienter Christo ; instrumentaliter sacramentis. 3^{a}. XVI, 11, 3^{m}. — Solus Deus remittit peccata per auctoritatem, homines autem, per ministerium. 3^{a}. LXXXIV, 3, 3^{m}. — Deus potest remittere peccata sine pœna. 2-2^{ae}. LXVII, 4, 2^{m}. 3^{a}. XLVI, 2, 3^{m}. — Homo peccando obligatus erat ad pœnam Deo, sicut summo judici, sed diabolo tanquam tortori ; ideo debuit redimi Deo, et non diabolo. 3^{a}. XLVIII, 4, 2^{m}, 3^{m}. — Omnia peccata in hac vita sunt remissibilia. 1^{a}. LXIV, 2, c. — Peccatum quodlibet dicitur remitti quoad duo scilicet : quoad culpam, et quoad reatum; et secunda remissio potest esse sine prima. 3^{a}. XXII, 1, c. — Per charitatem consequimur veniam peccatorum. 3^{a}. XLIX, 1, c. — Ad remissionem cujuslibet peccati requiritur, quod totaliter dimittatur affectus ejus; exigitur autem ad remissionem peccati mortalis perfectior pœnitentia, ut scilicet homo actualiter peccatum mortale commissum detestetur, quantum in ipso est, ut scilicet diligentiam adhibeat ad rememorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur; sed ad remissionem cujuslibet peccati venialis requiritur quædam virtualis displicentia. 3^{a}. LXXXVII, 1, c.

7° Peccatum originale est habitus, scilicet languor naturæ, id est inordinata dispositio ex dissolutione harmoniæ originalis justitiæ. 1-2^{ae}. LXXXII, 1, o. — Est habitus corruptus, non pura privatio, quia dicit privationem originalis justitiæ, et inordinatam dispositionem partium animæ. 1-2^{ae}. LXXXII, 1, 2^{m}. — Est habitus, quia est inordinatio naturæ ; non autem actuale peccatum, quia est inordinatio actus. 1-2^{ae}. LXXXII, 1, 2^{m}. — Peccatum originale est peccatum naturæ, sed peccatum actuale est peccatum personæ. 1^{a}. C, 1, c. 1-2^{ae}. LXXIV, 3, 2^{m}. LXXX, 1, c. LXXXI, 1, c. LXXXII, 1, 2^{m}. 3^{a}. VIII, 5, 1^{m}. — *Formale* ejus est privatio originalis justitiæ, *materiale* vero est in concupiscentia, id est inordinatio partium animæ. 1-2^{ae}. LXXXI, 3, o. — Si homo formaretur ex digito vel aliter, sine semine viri, haberet omnes defectus naturæ sicut alii; sed non haberet rationem culpæ vel pœnæ. 1-2^{ae}. LXXX, 4, o. — Peccatum originale est voluntarium, per voluntatem Adæ tantum. 1-2^{ae}. LXXX, 1, c. LXXXII, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. CVIII, 4, c. 3^{a}. LXXXIV, 2, 3^{m}. — Habet novem nomina, scilicet: originale, fomes peccati, concupiscentia, concupiscibilitas, languor, tyrannus, lex peccati, lex carnis, et lex membrorum. 3^{a}. XXIII, 3, c. — Et est multiplex in virtute, quia virtualiter continet omnia peccata. 1-2^{ae}. LXXXII, 2, 1^{m}. — Et est unum numero in uno homine; sed in omnibus est unum specie. 1-2^{ae}. LXXXII, 2, o. — Est æqualiter in omnibus hominibus, sicut et relatio ad peccatum Adæ, et privatio justitiæ originalis. 1-2^{ae}. LXXXII, 4, o. — Et fuit in Adam ut in causa principali, in semine vero instrumentaliter; sed in anima subjective, in carne autem ut pœna, non ut culpa. 1-2^{ae}. LXXXIII, 1, o. — Prius est in essentia animæ, quam in potentis ejus. 1-2^{ae}. LXXXII I, 2, c; 3, c. — Et prius est ordine naturæ in anima, quam in carne ; sed ordine generationis et temporis est e converso. 1-2^{ae}. LXXXIII, 2, 1^{m}; 3, 3^{m}. — Et contrahitur in infusione animæ rationalis. 1-2^{ae}. LXXXIII, 1, 4^{m}. 3^{a}. XXVII, 1, 4^{m}. — Et prius inficit voluntatem, quam alias potentias. 1-2^{ae}. LXXXIII, 3, o; 4, 1^{m}. — Omnes defectus virtutum possunt reduci ad peccatum originale, in quantum includuntur in carentia originalis justitiæ, quæ totam animam perficiebat. 2-2^{ae}. LIII, 1, 2^{m}. — Omnes potentiæ animæ sunt corruptæ per illud ; sed quæ concurrunt ad generationem, scilicet concupiscibilis, generativa et tactus, dicuntur etiam infectæ. 1-2^{ae}. LXXXIII, 4, o. — Et traducitur ad omnes qui fuerunt in Adam, secundum rationem seminalem, non autem ad alios. 1^{a}. C, 1, c. 1-2^{ae}. LXXXI, 3, 4, o. 3^{a}. XXV, 1, 2^{m}. XXXI, 1, 3^{m}; 6, 1^{m}. — Caro Christi in patribus fuit obnoxia peccato originali. 3^{a}. XXXI, 1, 3^{m}; 7, o ; 8, 3^{m}. — Secundum catholicam fidem firmiter tenendum quod primum Adæ peccatum originaliter transit in posteros et quod, præter solum Christum, omnes homines ex eo derivati illud contrahunt. 1-2^{ae}. LXXXI, 1, c; 3, c. — Ideo non est secundum fidem catholicam, sed erroneum dicere, quod aliquis, præter solum Christum, fuerit sine peccato originali. 1-2^{ae}. LXXXI, 3, c. 3^{a}. XXVII, 2, c, 2^{m}. — Nec potest esse in aliquo cum veniali, sine peccato mortali. 1-2^{ae}. LXXXIX,. 6, o. 3^{a}. XC, 4, 3^{m}. — Infectio ejus nullo modo causatur a Deo sed ex solo peccato Adæ, per carnalem generationem. 1-2^{ae}. LXXXIII, 1, 4^{m}. — Peccatum originale quoad culpam est a patre, sed quoad pœnalitates est a matra. 3^{a}, LXX, 2. 4^{m}. — Habet duplicem processum scilicet : a carne ad animam, secundum ordinem generationis, et ab essentia animæ ad potentias ejus, secundum ordinem naturæ. 1-2^{ae}. LXXXIII, 3, 2^{m}. — Causa peccati originalis est tantum una, scilicet privatio originalis justitiæ. 1-2^{ae}. LXXXII, 2, c. — Libido habitualis, scilicet fomes, est causa peccati originalis ; non autem libido actualis, sed est signum peccati habitualis. 1-2^{ae}. LXXXII, 4, 3^{m}. — Persona primo, id est n iAdam, infecit naturam peccato originali; sed in aliis hominibus est e converso. 3^{a}. VIII, 5, 1^{m}. — Persona primo infecit naturam per peccatum originale; secundo, natura infecit personam ; sed Christum primo reparat personam, secundo naturam. 3^{a}. LXIX, 3, 3^{m}. — Peccatum originale corrumpit naturam, quantum ad id quod naturæ est ; alia vero peccata, quantum ad id solum quod personæ est. 1-2^{ae}. LXXXI, 2, c, 3^{m}. — Adveniente gratia, transit reatu, et manet actu quoad fomitem. 1-2^{ae}. LXXIV, 1, 2^{m}. LXXXV, 3, 2^{m}. — Est minus voluntarium quocunque peccato actuali. 3^{a}. I, 4, c. — Peccatum originale respectu naturæ est gravius veniali ; sed respectu personæ est e converso. 3^{a}. I, 4, c, 1^{m}.

8° Peccatum veniale dicitur tripliciter scilicet : ex causa, eventu, et genere. 1-2^{ae}. LXXVII, 8, 1^{m}. LXXXVIII, 2, o. — Peccatum dicitur veniale ex causa, secundum quod privat vel diminuit voluntarium per ignorantiam vel impotentiam. 1-2^{ae}. LXXVII, 8, 1^{m}. LXXXVIII, 2, c. — Non habet simpliciter et perfecte rationem peccati, sed est quasi dispositio ad illud. 1-2^{ae}. LXXXVIII, 1, 1^{m}. — Et contingit ex corruptione fomitis. 1-2^{ae}. LXXXIX, 3, c. — Et contingit semper vel propter imperfectionem actus, vel propter inordinationem circa ea quæ sunt ad finem, et utrumque propter defectum ordinis. 1-2^{ae}. LXXII, 5 c, LXXXVII, 2, 3, o. LXXXVIII, 2, c. LXXXIX, 3, c. — Peccatum veniale nullam proprie maculam causat in anima; sed impedit actus virtutum. 1-2^{ae}. LXXXIX, 1, o. 3^{a}, LXXXVII, 2, 3^{m}. — Homo potest quandoque esse sine peccato veniali in hac vita, sed non diu. 3^{a}. LXXIX, 4, 2^{m}. — Peccatum veniale non potest esse in non habente usum liberi arbitrii. 3^{a}. LXXXVII, 2, c. — Peccans venialiter recidivat et simulat, id est est fictus dispositive, et imperfecte, non autem simpliciter. 2-2^{ae}. LXXV, 2, 2^{m}. — Peccatum veniale non potest dimitti, quandiu voluntas ad illud manet, 1^{a}. LXXXVII, 1, c, 1^{m}, 2^{m}; 3, 2^{m}. — Unus actus charitatis potest delere omnia venialia sine actuali cogitatione eorum. 3^{a}. LXXXVI, 1, o. — Aliquid causat remissionem venialium tripliciter scilicet : causando gratiam, ut omnia sacramenta novæ legis ; vel detestando peccata, ut confessio generalis, et oratio Dominica; vel reverendo divina, ut benedictio episcopalis, quælibet unctio sacramentalis, et hujusmodi. 3^{a}. LXXXVII, 3, o. — Ingressus ecclesiæ consecratæ delet peccata venialia. 3^{a}. LXXXIII, 3, 3^{m}. LXXXVII, 3, c. — In quolibet genere peccati mortalis sunt quædam peccata venialia propter imperfectionem actus. 2-2^{ae}. XXXV, 3, c. XXXVI, 3, c. CLXII, 5, c. — Peccatum veniale disponit ad mortale *per se* et *per accidens*; quia frequens venialium iteratio disponit ad illam placentiam venialium, in qua consistit peccatum mortale, eo quod secundum quod habitus ex consuetudine generatur et augetur, secundum hoc delectatio et pronitas crescit. 1-2^{æ}. LXXIV, 4, 3^{m}. LXXXVIII, 3, 4, o. 2-2^{æ}. XXIV, 10, c; 12, 1^{m}. XLIII, 7, 5^{m}. CLXXXII, 4, 3^{m}. CVI, 9, c. — Veniale comparatur ægritudini; mortale vero, morti. 1-2^{æ}. LXXII, 5, c. — Licet virtus secundum habitum non corrumpatur nisi per peccatum mortale, tamen actus ejus corrumpitur et impeditur etiam per veniale. 1-2^{æ}. LXXXIX, 1, c. 2-2^{æ}. CXIII, 1, 2^{m}. — Peccatum mortale est contra præceptum Dei; non autem veniale, sed est præter præceptum. 1-2^{æ}. LXXIV, 9, c. LXXXIII, 1, 1^{m}. 2-2^{æ}. CV, 1, 1^{m}. — Veniale et mortale differunt genere. 1-2^{æ}. LXXXVIII, 2, c. — Veniale ex genere potest fieri mortale ex intentione, non idem numero, nec multa simul. 1-2^{æ}. LXXXVIII, 2, c; 4, o; 6, c, 1^{m}. — Consensus in veniale ex genere est veniale. 1-2^{æ}. LXXIV, 8, 2^{m}; 9, c, 3^{m}. LXXXVIII, 5, 2^{m}. — Peccatum mortale potest fieri veniale per subtractionem, propter imperfectionem actus. 1-2^{æ}. LXXXVIII, 2, c; 6, o. — Veniale et mortale differunt, sicut reparabile et irreparabile. 1-2^{æ}. LXXII, 5, c. — Per peccatum mortale omnino mens avertitur a Deo: sed per veniale retardatur affectus hominis, ne prompte feratur in Deum. 3^{a}. LXXXVII, 1, 2, c. — Per quodlibet peccatum veniale vel mortale, deordinatur voluntas hominis, per immoderatam conversionem ad bonum creatum. 3^{a}. LXXXVII, 1, c; 2, 3^{m}. — Unum peccatum mortale potest oriri ex veniali. 1-2^{æ}. XIII, 4, 3^{m}. CV, 1, 2^{m}. — Ante baptismum non possunt esse venialia sine mortalibus. 1-2^{æ}. LXXXIX, 3, 6, o. 3^{a}. XC, 4, 3^{m}. — In ratione superiori dupliciter potest esse peccatum veniale scilicet quando consentit in veniale ex genere, vel quando habet subitum motum infidelitatis sine consensu. 1-2^{æ}. LXXIV, 10, o. — Ratio superior, circa objectum potentiæ inferioris, ut sensualitatis, sicut in delectationibus secundum carnem, non habet motum, nisi deliberatum; ideo semper est mortale, si sit de mortali; non autem, si sit de veniali. 1-2^{æ}. LXXIV, 10, o. — Nullus debet peccare venialiter, ne alius peccet mortaliter. 2-2^{æ}. XXVI, 4, c, 2^{m}. XLIII, 7, 5^{m}. CX, 3, 4^{m}. — Quilibet debet potius mori, et præeligere omnem pœnam in generali, quam peccare, non solum mortaliter, sed etiam venialiter. 2-2^{æ}. CX, 3, 4^{m}. — Unum veniale potest remitti sine alio veniali; non autem sine quolibet mortali. 3^{a}. LXXXVII, 4, o. XCL, 4, 3^{m}. — Veniale remittitur post mortem in purgatorio, quoad culpam et pœnam; non autem mortale. 1^{a}. LXIV, 2, c.

9° Quidquid fit in contemptum Dei, et quidquid in sui ratione importat contemptum Dei, est peccatum mortale. 2-2^{æ}. XXXVIII, 3, c. LXVIII, 3, c. — Nullus actus sine consensu rationis est mortale. 2-2^{æ}. XV, o. LXXIV, 5, 1^{m}. 2-2^{æ}. XXXV, 3, c. — Omnis actus humanus non relatus in Deum actu vel habitu, est mortale ex parte agentis, non autem ex parte actus. 1-2^{æ}. LXXXVIII, 1, 2^{m}. — Intendens peccare mortaliter semper peccat mortaliter. 2-2^{æ}. CX, 4, c. — Actus peccati mortalis potest aliquando esse figura alicujus boni. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 2, 2^{m}. — Cuicumque peccato mortali homo vult adhærere, sumens baptismum, dicitur fictus, fictione includente omne peccatum. 3^{a}. LXIX, 9, 3^{m}. — Omne quod fit propter mortale est mortale. 1-2^{æ}. LXXXVIII, 2, 4, 6, c. 2-2^{æ}. CX, 4, c. CLIV, 4, c. — Omne quod est contra præceptum Dei est peccatum mortale, nisi forte propter imperfectionem actus. 1-2^{æ}. LXXIV, 10, o. — Omne peccatum mortale est contra præceptum Dei. 2-2^{æ}. LXVIII, 3, c. fin. CXVIII, 3. — Aliquid dicitur peccatum mortale dupliciter scilicet: secundum speciem suam, et ex causa sua. 2-2^{æ}. CLIV, 4. c. pr. — Non omne peccatum mortale directe contrariatur præceptis Decalogi, sed tantum injustitiam continens. 2-2^{æ}. CXLVIII, 2, 1^{m}. — Quilibet agens contra debitum justitiæ peccat mortaliter. 2-2^{æ}. LXIX, 1, c. LXX, 4, c. — Omne peccatum mortale contrariatur charitati, non autem spei, vel fidei. 1-2^{æ}. LXXI, 4, c. 2-2^{æ}. XXIV, 10, c; 12, c, 4^{m}. 3^{a}. LXXXVII, 1, c. — Omnis actus contra charitatem est peccatum mortale. 1-2^{æ}. LXXXVII, 3, c. LXXXVIII, 2, o. 2-2^{æ}. XIII, 2, c. XXXV, 3, c. — Quælibet virtus ut virtus, id est informata charitate, expellitur per quodlibet mortale; non autem in quantum est habitus. 1-2^{æ}. LXIII, 2, 2^{m}. LXV, 3, c. LXXI, 4, o. LXXIII, 1, 2^{m}. — Per quodlibet mortale deperit quiquid virtuti debebatur, et omnia merita mortificantur. 2-2^{æ}. CXXXII, 3, 1^{m}. 3^{a}. LXXXIX, 4, o. — Peccatum mortale ægritudini assimilatur respectu damnationis; morti vero, respectu gratiæ et Dei. 1-2^{æ}. LXXII, 5, c. — Nullum mortale potest remitti sine alio, quia omnia mortalia sunt connexa in aversione, non autem in conversione. 1-2^{æ}. LXXIII, 1, o. 3^{a}. LXXXVI, 3, o. — Pro timore infamiæ, multi a peccato retrahuntur. 1 2^{æ}. XLII, 1, c. 2-2^{æ}. XXXIII, 7, c. fin.

PECUNIA. Pecunia intelligitur omne illud, cujus pretium æstimari potest. 2-2^{æ}. LXXVIII, 2, c. C, 2, 5, c. CXVII, 2, 2^{m}. CXVIII, 2, 2^{m}. — Non potest vendi in mutuo pro pecunia ampliori, quam sit quantitas pecuniæ mutuatæ, quæ restituenda est. 2-2^{æ}. LXXVIII, 2, 4^{m}. pr.

PENTECOSTES. Pentecostes erat festum pro beneficio datæ legis, significans adventum Spiritus Sancti, cujus festum succedit ei. 1-2^{æ}. CII, 4, 10^{m}. CIII, 3, 4^{m}.

PER. Hæc præpositio aliquam operationis causam in suo casuali dupliciter significat scilicet: ut exit ab agente, et ut terminatur ad operatum. 1^{a}. XXXVI, 3, c. — Cum dicitur aliquis per aliquem operari, hæc præpositio *per*, semper designat in suo casuali aliquam causam, vel principium actus. 1^{a}. XXXVI, 3, c. princ. — *Per* significat causam mediam, sed aliquando habitudinem formæ, per quam agens operatur. 1^{a}. XXXIX, 8, c. XLV, 6, 2^{m}. — Solet denotare causam mediam, vel principium de principio. 1^{a}. XLV, 6, 2^{m}. — Significat auctoritatem in recto, et aliquando in obliquo. 1^{a}. XXXVI, 3, c. — Pater operatur per filium et non e converso. 1^{a}. XXXVI, 3, c, 4^{m}. XLV, 6, 2^{m}.

PERCEPTIO. Perceptio quamdam experimentalem notitiam significat. 1^{a}. XLIII, 5, 2^{m}.

PERFECTIO. 1° Perfectio dicitur dupliciter scilicet: proprie, et transsumptive, sicut dicitur quandoque perfectus latro, non quidem proprie et simpliciter, sed quas, transsumptive, et secundum quid. 1-2^{æ}. LV, 3, 1^{m}. XCII, 1, fin. 2-2^{æ}. XIV, 4, 1^{m}. XLV, 1, 1^{m}. XLVII, 13, c. XCII, 1, 1^{m}. CXVI, 1, c. 3^{m}. — Duplex scilicet: prima, id est forma substantialis, et secunda, id est forma accidentalis. 1^{a}. LXXIII, 1, c. 1-2^{æ}. IV, 2, 1^{m}. — Duplex scilicet: prima, id est substantia rei, et secunda, id est finis, sive operatio, et prima est causa secundæ. 1^{a}. LXXIII, 1, c. — Perfectio universi duplex scilicet; secundum statum præsentem et futuræ novitatis. 1^{a}. LXXIII, 1, c. — Perfectio duplex scilicet: totalitatis et finis; prima convenit diei sextæ, in primis operibus Dei, sed secunda, diei septimæ. 1^{a}. LXXIII, 1, c, 2^{m}. 3^{a}. XXIX, 2, c. — Dicitur tripliciter scilicet: simpliciter secundum naturam, et secundum tempus. 1-2^{æ}. XCVIII, 2, 1^{m}. 2-2^{æ}. CLXI, 1, 4^{m}. — Perfectio triplex scilicet: secundum *esse*, secundum accidentia, et secundum finem. 1^{a}. VI, 3, c. — Triplex scilicet: dispositionis, formæ, et finis. 3^{a}. XXVII, 5, 2^{m}. — Triplex scilicet: naturæ, gratiæ, et gloriæ. 1^{a}. LXXIII, 1, 2^{m}. — Gradus perfectionis quintuplex; primum scilicet quia supremum in entibus est, quod habet perfectum bonum sine operatione ut Deus; secundum est, quod habet perfectum bonum per unum vel per paucos motus, ut Angelus; tertium est, quod acquirit perfectum bonum per multas operationes, ut homo; quartum est, quod non potest acquirere perfectum bonum ullo modo, sed imperfectum, per paucos motus, ut bruta perfecta, vel per unum tantum, ut bruta imperfecta; et infimum est, quod nihil horum potest acquirere, et propter hoc non habet participatum aliquem motum, ut plantæ. 1^{a}. LXXVII, 2, o. 1-2^{æ}. III, 2, 4^{m}. V, 7, o. — Omnis creatura, secundum quod est perpetua, est de essentiali perfectione universi; de accidentali vero, secundum quod est corruptibilis. 1^{a}. XXIII, 7, c. — Ultima perfectio rei est in consecutione finis. 1^{a}. CIII, 1, c. 1-2^{æ}. LV, 1, c. 2-2^{æ}. CLXXXIV, 1, c. — Prima perfectio, id est forma rei, se habet ad secundam, id est ad operationem, in duplici ordine, quia terminat et elicit eam. 3^{a}. XXIX, 2, c. — In omnibus naturis ordinatis duo concurrunt ad perfectionem naturæ inferioris scilicet; aliquid secundum motum proprium, et aliquid secundum motum naturæ superioris. 2-2^{ae}. II, 3, c. — Unumquodque secundum quod est perfectum est bonum et in actu. 1^{a}. IV, 1, c, princ. V, 1, 3, c. 1-2^{ae}. III, 2, c. — Primum principium in genere causæ efficientis oportet esse perfectissimum; nam perfectum dicitur, cui nihil deest, secundum modum suæ perfectionis. 1^{a}. IV, 1, c. fin. — Ultima perfectio cujuslibet rei est operatio ejus. 1-2^{ae}. III, 2, c. — Perfectum est prius imperfecto ordine naturæ et perfectionis; sed e converso ordine temporis, et generationis. 1^{a}. LXXXV, 3, 1^{m}. 3^{a}. I, 5, 3^{m}; 6, c. — Semper imperfectum est propter perfectum. 1^{a}. CV, 5, c. — Perfecta bonitas est in iis quæ sunt ad finem, si per se sufficiunt inducere ad finem; imperfecta vero, si tantum aliquid cooperari possunt. 1-2^{ae}. XCVIII, 1, c. — Adveniente perfecto, non manet imperfectum, quando imperfectio est de ratione ejus. 1-2^{ae}. LXVII, 3, 6, c. 2-2^{ae}. IV, 4, 1^{m}. — Vel quando sunt opposita. 1^{a}. LVIII, 7, 3^{m}. LXII, 7, 1^{m}. 1-2^{ae}. LXVII, 3, c; 5, 2^{m}; 6, o. 3^{a}. IX, 3. 2.

2° Aliquis dicitur perfectus dupliciter scilicet: habendo perfectionem et statum ejus 2-2^{ae}. CLXXXIV, 4, c. — Ad statum perfectionis requiritur obligatio perpetua ad servitutem Dei, cum aliqua solemnitate. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 4, 5, 6, c; 8, 5^{m}. — In statu perfectionis sunt soli professi solemniter religionem, et episcopi. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 4, 5, 6, o. — Status episcoporum est perfectior statu religiosorum, quia episcopi sunt perfectores, hi autem perfecti. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 5, 3^{m}; 7, 8, o. CLXXXV, 5, o. CXXXVI, 3, 5^{m}. CLXXXVIII, 1, 3^{m}. — Status religiosorum est perfectior statu curatorum et archidiaconorum. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 8, c. — Perfectio hominis est, ut contemptis temporalibus, spiritualibus inhæreat. 1-2^{ae}. XCIX, 6, c. fin. — Perfectio charitatis triplex scilicet: ex parte diligibilis, diligentis, et per exclusionem repugnantis; prima convenit soli Deo; secunda, beatis; tertia, viatoribus. 2-2^{ae}. XXIV, 8, o. XLIV, 4, 2, 3^{m}. CLXIV, 2, c. — Perfectio charitatis ex parte diligentis triplex scilicet: secundum actum, studium, et habitum; prima convenit solis beatis; secunda, perfectis viatoribus; tertia, omnibus habentibus charitatem, et ad eam omnes tenentur. 2-2^{ae}. XXIV, 8, c. XLIV, 4, 2^{m}, 3^{m}. CLXXXIV, 2, o. — Ad perfectionem aliquid pertinet tripliciter scilicet: essentialiter, ut observantia præceptorum charitatis; consequenter, ut consilia, et instrumentaliter, ut paupertas, continentia et hujusmodi. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 3, c. — Paupertas voluntaria non est perfectio, sed instrumentum ejus. 1-2^{ae}. XIX, 12, 3^{m}. CLXXXIV, 7, 1^{m}. CLXXXVI, 6, 1^{m}. CLXXXVII, 1, 3^{m}; 2, c; 3, c. fin. CLXXXVIII, 7, c, 1^{m}; 8, c. — Paupertas voluntaria est efficax exercitium perveniendi ad perfectionem charitatis. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 3, 4^{m}. — Perfectio vitæ christianæ simpliciter attenditur secundum charitatem; sed secundum *quid*, secundum alias virtutes. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 1, o; 2, 3, c. CLXXXIX, 1, 1^{m}. 3^{a}. XLVI, 3, c. — Perfectio vitæ essentialiter consistit in præceptis, sed instrumentaliter, in consiliis. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 3, o. — Principaliter et per se consistit in interioribus, præcipue in charitate; sed secundario et per accidens, in exterioribus, ut in virginitate et paupertate; et hoc tripliciter scilicet: removendo impedimenta, vel ut effectus charitatis, et ut perfectio pœnitentiæ. 2-2^{ae}. LXXXI, 7, c. CLXXXVI, 7, 1^{m}. — Quilibet tenetur tendere ad perfectionem ex præcepto; non autem tenetur esse perfectus. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 2, 2^{m}. — Habens perfectam charitatem, vel existens in statu perfectionis, non tenetur plus aliis ad opera perfectionis, nisi ex voto, vel cura. 2-2^{ae}. CX, 4, 5. — Qui non est perfectus in virtutibus moralibus, indigne sumit officium prælationis, vel prædicationis. 3^{a}. XLI, 3, 1^{m}. — Perfecti debent tolerare injurias proprias, secundum præparationem animi; non autem injurias communes Dei, proximi, vel status. 2-2^{ae}. CVIII, 1, 2^{m}, 4^{m}. CLXXXVIII, 3, 1^{m}. — Debent resistere detractoribus suis. 2-2^{ae}. LXXII, 3, c. — Perfectis licet sua repetere, vel non dare, sicut etiam imperfectis. 2-2^{ae}. XLIII, 8, o.

PERICULUM. Periculum ex ipso facto nascens, facit illud factum non expedire; non autem periculum nascens ex defectu nostro. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 4, 2^{m}. — Expediens est ascendere equum, quamvis periculum immineat cadendi de equo; alioquin oporteret ab omnibus bonis cessare, quæ etiam, per accidens ex aliquo eventu, possunt est periculosa. 2 2^{ae}. LXXXVIII, 4, 2^{m}. — Quascunque res magnas aggredi, videtur periculosum esse, quia in iis deficere est valde nocivum. 2-2^{ae}. CXXVIII, 3^{m}. — Periculis rerum humanarum est obviandum per res humanas; non autem per hoc, quod res divinæ convertantur in usum humanum per dispensationem indebitam. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 11, 1^{m}. — Periculum est in mora quandoque. 1-2^{ae}. XCVI, 6, c. fin. — Sit si subitum periculum, non patiens tantam moram, ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam, quia necessitas non subditur legi. 1-2^{ae}. XCVI, 6, c.

PERJURIUM. Perjurium habet principaliter nomen et speciem a falsitate; secundario a defectu justitiæ; tertio a defectu judicii. 2-2^{ae}. XCVIII, 1, o. CXXIII, 3, 3^{m}. — Semper est peccatum contrarium religioni. 2-2^{ae}. XCVIII, 2, o. — Semper est peccatum mortale, licet ex joco sit, vel ex lapsu linguæ, si perpendit qui jurat. 2-2^{ae}. LXX, 4, c. XCVIII, 2, 3, o. — Homines peccata quæ contra Deum sunt maxime abborrent, quasi gravissima, inter quæ est perjurium, quod est gravius homicidio, et tenet locum secundum peccatorum post idololatriam. 2-2^{ae}. LXX, 4, 3^{m}. — Jurans verum quod putat esse falsum, vel jurans falsum, quod putat esse verum, est perjurus. 2-2^{ae}. XCVIII, 1, 3^{m}. — Perjurium promissorium est infame ipso jure; assertorium vero per sententiam tantum. 2-2^{ae}. XCVIII, 3, 2^{m}.

PERMITTERE. Permittere lex humana dicitur aliquid non quasi ea approbans, sed quasi ea dirigere non potens. 1-2^{ae}. XCIII, 3, 3^{m}.

PERMUTATIO. Permutatio beneficii ecclesiastici propter commodum spirituale est licita de licentia episcopi; non autem propter commodum temporale, quia est simonia. 2-2^{ae}. C, 3, 5^{m}.

PERPLEXUS. Perplexus aliquis esse potest ex suppositione, non autem simpliciter. 1-2^{ae}. XIX, 6, 3^{m}. 3^{a}. LXIV, 6, 3^{m}. LXXXII, 10, 2^{m},

PER SE. Quod convenit alicui *per se*, non potest separari ab eo. 1^{a} L, 5, c. — Formæ convenit esse *per se*, non autem materiæ vel composito, sed per formam. 1^{a}. L. 5, c. LXXV, 6, c. XCI, 2, c. — Omne quod inest non *per se*, reducitur ad aliquid quod inest *per se*. 1-2^{ae}. X, 1, c. — In moralibus intentum dicitur *per se*, et quod est præter intentionem, dicitur *per accidens*. 2-2^{ae}. XXXVII, 1, c. XXXIX, 1, c. XLIII, 3, c. LIX, 2, c. LXIV, 7, c. CL. 1, c.

PERSEVERANTIA. Perseverantia est in ratione bene considerata stabilis et perpetua permansio, secundum Andronicum. 2-2^{ae}. CXXVIII, c. — Est virtus specialis habens speciale objectum, scilicet opus laboriosum, ut tristabile diuturnitatis. 2-2^{ae}. CXXXVII, 1, o; 2, c, 1^{m}, 2^{m}. CXXXVIII, 1, c. — Ut est virtus, moderatur aliquas passiones, scilicet timorem fatigationis, aut defectus propter diuturnitatem; non autem perseverantia, de qua loquitur Philosophus. 2-2^{ae}. CXXXVII, 2, 2^{m}. — Dicitur tripliciter scilicet: habitus mentis quo firmiter statur contra tristitias, habitus de proposito perseverandi, et continuatio boni usque ad finem vitæ; primo et secundo modo est virtus infusa, non autem tertio modo. 1^{a}. XCV, 3, 4^{m}. 1-2^{ae}. CIV, 10, c. 2-2^{ae}. XII, 8, 5^{m}. CXXXVII, 2, c; 2, 2^{m}; 4, c. — Primo et secundo modo fuit in Adam, non autem tertio modo. 1^{a}. XCV, 3, 4^{m}. 1-2^{ae}. CIX, 10, 3^{m}. CXXXVII, 4, 2^{m}. — Persistere in bono usque in finem ex propria intentione finis, est proprium perseverantiæ; sed convenit cuilibet virtuti, in quantum est habitus. 2-2^{ae}. CXXXII, 1, 3^{m}. CXXXVIII, 2, 3^{m}. — Perseverantia est pars potentialis, annexa fortitudini. 2-2ae. CXXVIII, c, 5m, 6m. CXXXVII, 3, o.—Convenit cum temperantia in materia, scilicet circa delectationes tactus; sed magis convenit cum fortitudine, et principalius in modo, in quantum firmat contra difficultatem diuturnitatis. 2-2ae. CXXXVII, 2, 1m. — Non est in appetitu sensitivo, sed in ratione. 1-2ae. LVIII, 3, 2m. 2-2ae. LIII. 5, 3m.

PERSONA. 1o Persona dicitur a *personando* in theatris cum larvis. 1a. XXIX, 3, 2m. — Non est nomen intentionis, sed rei. 1a. XXX, 4, c. — Nomen personæ non est impositum ad significandum individuum ex parte naturæ, sicut aliquis homo, sed rem subsistentem in rationali natura. 1a. XXX, 4, c. — Persona significat id quod perfectissimum est in tota natura, scilicet *subsistens* in rationali natura. 1a. XXIX, 2, c. — Significat substantiam particularem ad dignitatem pertinentem; ideo est tantum in natura intellectuali. 1a. XXIX, 3, 2m. — Est rationalis naturæ individua substantia, secundum Boetium. 1a XXIX, 1, o; 3, c, 2m, 4m. — Subsistentia in definitione personæ accipitur in communi, secundum quod dividitur in substantiam primam, et secundam. 1a. XXIX, 1, 2m. — Persona est hypostasis distincta proprietate ad dignitatem pertinente, secundum magistros. 1a. XXIX, 3, 2m, 4m. — Forma significata per nomen personæ, non est essentia vel natura, sed personalitas. 1a. XXXIX, 3, 4m. — Persona est communicabilis multis naturis, non autem multis suppositis, 3a. III, 1, 2m. — Illud quod non existit *per se*, non est persona, ut accidentia, partes et humanitas Christi. 1a. XXIX, 1, 2m, 5m. LXXV, 4, 2m. 3a. II, 2, 3m. XVI, 1-2, 5m. — Unitas personæ requirit unitatem *esse* completi, et personalis, quia est de constitutione ejus; non autem operatio. 3a. XIX, 1, 4m.

2o Persona proprie convenit Deo, et nobilius quam creaturis. 1a, XXIX, 3, o. — Prædicatur analogice de Deo et creaturis. 1a. XXIV, 4, 4m.— Persona in divinis est divinæ naturæ incommunicabilis existentia, secundum Richardum de Sancto Victore. 1a. XXIX, 3, 4m. — In divinis significat relationem per modum substantiæ. 1a. XXVIII, 4, o. XXX, 1, c. XXXIII, 2, 1m. — Etiam in divinis dicitur ad se, et non ad alterum propter modum significandi. 1a. XXIX, 4, 1m. — Trinitas, essentia, et quælibet res demonstrabilis, est persona secundum grammaticos. 1a. XXXIX, 8, fin. — In divinis, persona et essentia sunt idem re et differunt ratione. 1a. III, 3, o. XXXIX, 1, o. XL, 1, c. — Persona addit supra essentiam Dei secundum intellectum, quia essentia potest intelligi sine persona, non autem e converso. 3a. III, 3, 3m. — Cognitio divinarum personarum est nobis necessaria ad recte sentiendum de creatione; sed principalius, de salute nostra. 1a. XXXII, 1, 3m. — In divinis, essentialia possunt abstrahi a personis, cognitione imperfecta, non autem cognitione beata. 3a, III, 3, o. — In divinis est pluralitas personarum. 1a. XXX, 1, o. — Persona in divinis prædicatur pluraliter de pluralibus personis. 1a. XXX, 1, o. XXXIX, 3, 4m. — Communitas hujus nominis *persona*, non est realis, nec intentionis, nec negationis, sed rationis. 1a. XXX, 4, o. — In divinis sunt tantum tres personæ. 1a XXX, 2, o. XXXI, 1, o. XLI, 6, o. — Tres personæ sunt unus Deus, et Deus est tres personæ et est Trinitas. 1a. XXXIX, 3, 6, o. — Tres personas dicimus esse unam essentiam; non autem *de* vel *ex* eadem essentia. 1a. XXXIX, 2, c. XLI, 3, 3m. — Hæc non conceditur: *Tres personæ sunt essentiæ*, quia forma non designatur nisi per duos genitivos, vel per unum genitivum, habentem vim duorum. 3a. XXXIX. 2, c, 4m. — Hæc est vera: *Tres personæ sunt unius essentie*; et genitivus construitur in habitudinæ causæ formalis. 1a. XXXIX, 2, c. — Hæc conceditur: *Essentia est trium personarum*; non autem hæc: *Deus est trium personarum*, nec: *Tres personæ sunt unius Dei*. 1a. XXXIX, 2, c. — Personæ divinæ sunt plures res. 1a. XXX, 1, c. XXXIX, 3, c, 3m.

PERTINACIA. Pertinax secundum Isidorum, est qui tenet imprudenter suum propositum, quasi *omnino tenax*. 2-2ae. CXXXVIII, 2, 6. — Assimilatur incontinenti et molli quia nimis appetit aliquam delectationem, et fugit tristitiam. 2-2ae. CXXXVIII, 2, 2m. — Pertinacia opponitur perseverantiæ secundum excessum; mollities autem, secundum defectum. 2-2ae. CXXXVIII, 2, o.

PERVICACIA. Pervicax est idem quod pertinax, qui in suo proposito ad victoriam perseverat. 2-2ae. CXXXVIII, 2, c.

PESSIMUM. Non oportet quod pessimum opponatur optimo. 1-2ae XXXIX, 4, 1m. LXXXIV, 4, 1m.

PETRA. Petra in deserto fuit aliquid materiale significans Christum. 1a. CII, 1, 4m.

PETRUS. Petrus negando Christum peccavit mortaliter. 2-2ae. XXIV, 12, 1m.

PHANTASIA. Phantasia duplex scilicet: determinata, scilicet eadem cum imaginativa, habens organum determinatum; et indeterminata, exsistens in qualibet parte animalis, etiam decisa; sed Avicenna posuit quintam potentiam, scilicet phantasiam mediam inter æstimativam et imaginativam, quæ componit et dividit species imaginatas. 1a. LXXVIII, 7, c. fin. — Est thesaurus formarum per sensum acceptarum, componens et dividens eas; et est idem quod imaginativa. 1a. LXXVIII, 4, c. LXXXVI, 6, 2m. — Phantasia et memoria sunt passiones primi sensitivi; non quidem tanquam propri organi, sed quia oriuntur ab anima, mediante primo sensitivo. 1a. LXXVIII, 4, 3m. — Dæmon potest immutare phantasiam hominis, et alios sensus corporeos, ut aliter videatur res, quam sit. 1a. CXI, 3, 4, o. CXIV, 4, 2m. 2-2ae. X, 1, 3m; 2, 8m; 5, 4m, 6m.

PHANTASMA. Phantasma est similitudo individui in organo corporeo. 1a. LXXXIV, 7, 2m. LXXXV, 1, 3m. — Aliquod phantasma per sensum nunquam acceptum potest formari in imaginatione, per operationem virium interiorum. 1a. XII, 9, 2m. LXXXV, 2, 3m. 2-2ae. CLXXII, 2, c. — Intellectus noster abstrahit a phantasmatibus species intelligibiles, in quantum considerat naturas in universali, quas tamen intelligit in phantasmatibus, quia nihil potest actu intelligere, nisi convertendo se ad phantasmata. 1a. LXXXV, 1, 4m; 5, 2m. 3a. LXXXVI, 1, c. — Phantasmata non possunt imprimere in intellectum possibilem virtute sua; sed virtute intellectus agentis, convertentis se supra phantasmata, resultat species intelligibilis in intellectu possibili. 1a. LXXXV, 1, 3m. Phantasmata illuminantur ab intellectu agente, quia ejus virtute redduntur habilia, ut ab eis intentiones intelligibiles abstrahantur. 1a. LXXXV, 1, 3m. — In potestate nostra est per virtutem intellectus agentis formare phantasmata, accommodata considerationi quam volumus, nisi forte esset impedimentum ex parte organi cujus est. 1a. LXXXV, 1, 4m.

PHILOSOPHIA. Ad fidei impugnationem, quidam philosophia abutuntur. 2-2ae. CLXVII, 1, 3m.

PHILOTIMIA. Philotimia est virtus in concupiscibili, circa honores absolute, innominata latine. 1-2ae. LX, 5, c. 1-2ae. CXIX, 2, c.

PHINEES. Phinees occidendo Zambri non peccavit, quia occidit inspiratus zelo Dei, vel quia erat filius sacerdotis. 2-2ae. LX, 6, 1.

PHRENESIS. Tanta potest esse motio spirituum et humorum quod hujusmodi apparitiones rerum aliter quam sint etiam vigilantibus, per naturalem commotionem humorum fiunt, sicut et in phreneticis, et aliis hujusmodi. 1a. CXI, 3, c. fin.

PIETAS. Pietas a vulgo sumitur pro actibus misericordiæ, quia Deus testatur lios actus sibi fieri; et ex hoc Deus dicitur pius. 2-2ae. CI, 1, 2m. — Est specialis virtus. 2-2ae. CI, 3, o. — Principaliter est ad parentes et ad patriam, in quibus includuntur omnes consanguinei, cives et amici et patria. 2-2ae. LXXX 1, c. CI, 1, c; 2, 3m; 5, c. — Religio exhibet cultum Deo; pietas autem parentibus et patriæ, quia eis homo maxime debitor est post Deum. 1-2ae. LX, 3, c. 2-2ae. CI, 1, c; 3. 1m, 2m. CII, 1, 3m. CVI, 1, c. CXXII, 5, c. — Pietas debetur Deo, quia cultus parentum includitur in cultu Dei, sicut minus in majori. 2-2ae. CI, 1. 1m; 3, 2m. CII, 1, 1m. CIII, 3, 1m. CVI, 1, c, 1m. — Opera pietatis non debent prætermitti propter religionem, nisi impediant eam, quia jam non essent opera pietatis. 2-2ae. CI, 4, c. —

Donum pietatis est habitualis dispositio animæ, quæ prompte mobilis est a Spiritu sancto, ad habendum filialem affectum ad Deum, ut ad patrem. 2-2ae. CXXI, 1, c. — Pietatis donum colit patrem Deum; sed ut virtus colit patrem carnalem. 2-2ae. CXXI, 1, 3, o. — Donum pietatis colit Deum, et consequenter quæ Dei sunt, scilicet Sanctos, sacram Scripturam et pauperes. 2-2ae. CXXI, 1, 3m. — Donum quo aliquis propter reverentiam Dei operatur bonum ad omnes, perficiens vim appetitivam, in iis quæ ad alterum sunt, convenienter pietas nominatur. 1-2ae. LXVIII, 4, c. 2m. — Donum pietatis est unus habitus, dirigens in omni communicatione ad alterum, propter unam mensuram. 1-2ae. LXVIII, 4, c. fin. — Religio est potior virtute pietatis; sed est inferior dono pietatis. 2-2ae. CXXI, 1, 2m. — Pietas et timor Dei manifestant fidem et sapientiam. 2-2ae. XLV. 1, 3m. — Actus doni pietatis in patria est honor Dei, et honor Sanctorum ad invicem. 2-2ae. CXXI, 1, 3m.

PIGNUS Pignus facit spem habendi rem, et tantum valet. 1-2ae. CXIV, 3, 3m.

PISCIS. Pisces carent memoria, secundum Basilium, non autem secundum Augustinum, et communiter sunt animalia imperfectiora terrestribus animalibus. 1a. LXXII, 1, 1m. — Non offerebantur in templo, quia sunt magis alieni a conversatione hominum, quam alia animalia, et cito moriuntur quando sunt extra aquam. 1-2ae. CII, 3, 3m. — Ut includantur omnia hujusmodi, quæ habent aliquod speciale inter pisces, subjungit Scriptura : *creavit Deus cete grandia*. 1a. LXX, 4m.

PLACERE. Placere hominibus propter favorem humanum est peccatum, non autem si hoc fit ad gloriam Dei. 2-2ae. CXV, 1, 1m.

PLAGIUM. Plagium est furtum hominis, et punitur in veteri lege pœna mortis. 1-2ae. CV, 2, 10m. 2-2ae. LXVI, 6, 2m.

PLANETA. Candelabrum habens septem lucernas, in septem calamis, in australi parte templi, significat septem planetas illuminantes totum mundum, quorum cursus est nobis ex australi parte. 1-2ae. CII. 4, 6m.

PLANTA. Plantæ productæ tertia die pertinent ad opus distinctionis, non autem ad opus ornatus. 1a. LXIX, 2, 1m. — Plantæ secundum Augustinum, productæ sunt die tertia, causaliter tantum; secundum alios autem productæ sunt in actu. 1a. LXIX, 2, o. LXX, 1, c. fin. LXXI, c. fin. LXXII, c, 1m. LXXIV, 2, c. CII, 1, 5m. — Habent simul potentiam generationis activam et passivam; sed absolute dicuntur mares vel feminæ a prædominio. 1a. XCII, 1, c, 3a. XXXII, 4, c.

PLATO. Plato solius amore veritatis contemplandæ abstinuit ob omni delectatione venerea, pro quo sacrificavit non quasi reputans hoc peccatum, sed quasi perversæ opinioni civium cedens. 2-2ae. CLII, 2, 3m. — Vidit librum Genesis, et exposuit aliquid ejus. 1a. LXVI, 1, 5m. LXXIV, 3, 4m. — Posuit ideam separatam entis, et unius, et boni scilicet summum Deum. 1a. VI, 4, c,

PLURALITAS. Pluralitas materialis a nullo agente est intenta ut finis, quia tendit in infinitum, quod repugnat fini, 1a. XLVII, 3, 2m. fin. XXX, 4, 4m.

PLUVIA. Aquæ pluviæ causantur ex vaporibus aqueis, et parum ex vaporibus mixtorum, qui ex vi naturæ resolvuntur in veras aquas; ideo in eis potest esse baptismus 3a. LXVI, 4, 5m.

PŒNA. 1° Pœna duplex scilicet : pœna sensus, id est afflictiva et pœna damni, id est carentia divinæ visionis. 1-2ae. LXXXVII, 4, c. fin. 2-2ae. LXXIX, 4, 4m. 3a. XL, 9. 3m. LII, 2, 2m. — Pœna sensus debetur culpæ ratione inordinatæ conversionis: sed pœna damni, ratione aversionis. 1-2ae. LXXXVII, 4, o. 2-2ae. LXXIX, 4, 3m. — Pœna peccati duplex scilicet : per inflictionem contrarii, et per subtractionem boni convenientis; prima est a Deo agente, secunda vero a Deo non agente. 2-2ae. XIX, 1, 3m. — Duplex scilicet : taxata, et consequens; prima commensuratur culpæ, non autem secunda. 2-2ae. CLXIV, 1, 2m. — Pœna consequens peccatum duplex scilicet : *per se* et *per accidens*. 1-2ae. LXXIII, 8, o. — Unius peccati est tantum una pœna ad æquata, et plures partiales multipliciter. 2-2ae. XXXIX, 4, 3m. XCIX, 4, 2m. — Omnis pœna est medicina, sed non semper respectu peccantis. 1-2ae. LXXXVII, 2, 1m; 3, 2m. 2-2ae, XXXIX, 2, 1m; 4, 3m. LXVI, 6. 2m. LXVII, 1, c. CVIII, 3. 2m; 4, c. — Omnis pœna est corruptio agentis, et omnis culpa est corruptio actionis. 1a. XLVIII, 5, 6, o. 1-2ae. XXI, 1, 3m. — De ratione pœnæ est, quod sit contraria voluntati. 1a. XLVIII, 5, c. LXIV, 3, c. 1-2ae. LXXXVII, 2, 6, c. 2-2ae. XVIII, 3, c. — De ratione pœnæ sunt tria scilicet : quod sit contra voluntatem, propter culpam, et passio ab extrinseco. 1-2ae. XLVI, 6, 2m. — Nulla pœna est volita absolute, sed ex conditione dupliciter scilicet : qua acquiritur bonum, ut satisfactio et martyrium; et sine qua non, ut mors naturalis et purgatio, sine quibus ad bonum optatum perveniri non potest. 1-2ae. LXXXVII, 6, c. — Pœna est bonum simpliciter, et malum secundum quid, id est huic. 2-2ae. XIX, 1, c. — Peccatum non est pœna, nisi per accidens, et hoc dupliciter scilicet : ratione antecedentis, quia deseritur a Deo, et ratione consequentis, quia perditur melius. 1-2ae. LXXXVII, 2, o. 2-2ae. XXXVI, 2, 4m. — Puniri non est culpa, sed fieri reum pœna. 1-2ae. LXXXVII, 1, 2m. — Pœna peccato proportionatur, secundum acerbitatem in judicio divino et humano. 1-2ae. LXXXVII, 3, c; 4, c, 3m. — Ratio omnium pœnarum veteris legis exponitur. 1-2ae. CV, 2, 9m, 10m, 11m, 12m. — Pœna non debetur juste, nisi propter culpam. 1-2ae. LXXXVII, 7, o. — Omnis pœna, ut pœna infligitur tantum pro culpa propria, et præterita; sed, ut satisfactio vel ut medicina, infligitur etiam pro culpa aliena. 1-2ae. LXXXVII, 7, o. 2-2ae. CVIII, 4, c. 3a. XIV, 1, 3m. — Nullus punitur pœna animæ, nisi pro culpa propria, quia pœna animæ non est medicina. 1-2ae. LXXXVII, 8, o. 2-2ae. CVIII, 4, c. 1m. — Pœna corporali punitur filius pro culpa parentum, et servus pro domino, in quantum sunt aliquid eorum; non autem spirituali pœna, nisi eorum culpæ fuerunt participes. 1-2ae. LXXXI, 1, 4m; 2, 1m. LXXXVII, 8, c. 2-2ae. CVIII, 4, 1m, 3m. CLXIV, 1, 4m. 3a. LXXXII, 6, 3m. — Pœnam semper præcedit peccatum in natura ; sed non semper in persona puniti. 1-2ae. LXXXVII, 7, o. — Qui est in peccato non habet gustum sanum, sed affectum infectum amore sui inordinato ; ideo revocatur a peccato per pœnas contrarias suæ naturæ et suæ voluntati, et non dulcedine divinæ bonitatis. 2-2ae. CVIII, 3, o. — In judicio humano nullus debet puniri pœna personali, nisi pro culpa sua; sed tantum pœna damni triplici ratione scilicet : vel ex hoc quod aliquis ineptus redditur sine sua culpa ad aliquod bonum habendum vel consequendum ; vel quia bonum in quo damnificatur, non est proprium bonum, sed commune; vel quia bonum unius dependet ex bono alterius. 2-2ae. CVIII, 4, 2m.

2° Non omnes pœnæ sunt æquales, nec præmia sunt æqualia. 1-2ae. LXXIII, 2, c. — Maxima pœna est separari a Deo. 1-2ae. LXXXVIII, 6, c. fin. — Gravior pœna imponitur quadrupliciter scilicet : propter gravius peccatum, consuetudinem, pronitatem et nocumentum. 1-2ae. CV, 2, 9m. 2-2ae. XXXIX, 2, 1m. — Lex vetus pœna mortis punit peccata contra Deum, homicidium, irreverentiam ad parentes, adulterium, incestum, et furtum hominum ; aliarum autem rerum pœna damni. 1-2ae. CV, 2, 10m. 2-2ae. XLVI, 6, 2m. — Pœnam talionis in percussuris, mutilationibus, et falso testimonio, lex vetus infligit ; in aliis vero, flagella vel ignominiam. 1-2ae. CV, 2, 10m. 2-2ae. LXVI, 6, 2m. — Pœna post remissionem culpæ imponitur duplici de causa scilicet : ad solvendum debitum, et ad remedium, quoad primum debet imponi secundum quantitatem culpæ; sed quoad secundum pro minori culpa imponitur major pœna triplici ratione scilicet : difficultatis, periculi et multitudinis. 1-2ae. CV, 2, 9m. — Christus ex auctoritate poterat totam pœnam vel partem dimittere, sicut volebat; non autem alii. 2-2ae. LXXXIII, 4, 2m. — Deus tardat pœnas pro peccatis duplici ratione scilicet : ut prædestinati convertantur, et ut judicia ejus appareant justa. 2-2ae. X, 11, c. fin. — Post hanc vitam nullus habebit pœnam corporalem, nec spiritualem, nisi pro culpa sua. 2-2ae. CVIII, 4, c. — Minima pœna purgatorii est major quam maxima pœna hic. 3^a. XLVI, 6, 3^m. — Mortui cum solo peccato originali non puniuntur pœna sensus. 3^a. I, 4, 2^m. — Pœna æterna debetur peccato originali, non ratione gravitatis, sed ratione subjecti privati gratia. 1-2^{æ}. LXXXVII, 5, 2^m. — Pœna duplex debetur peccato originali scilicet : carentia divinæ visionis, in quantum inficit personam, mors, rebellio, et hujusmodi, in quantum inficit naturam. 3^a. LII, 5, c. — Omnes pœnæ peccato primorum parentum declarantur. 2-2^{æ}. CLXIV, 2 o. — Minor pœna debetur peccato originali, quam veniali. 3^a. I, 4, 1^m. — Peccatum veniale sine gratia, id est cum originali vel mortali, punitur æternaliter pœna sensus in inferno. 1-2^{æ}. LXXXVII, 5, 3^m. — Pœna temporalis debetur veniali ; æterna vero mortali. 1-2^{æ}. LXXII, 5, c. LXXXVII, 2, 5, o. LXXXVIII, 2, 4, c. CIX, 7, c. 3^a. LXXXV, 4, o. — Omnis pœna præligenda est non solum peccato mortali, sed etiam veniali ; tamen nullus tentet se, nec alium in speciali de hoc propter periculum, quia descendere in talibus ad singula est inducere hominem in tentationem, et præbere occasionem peccandi. 2-2^{æ}. CX, 3, 4^m. — Remissis per pœnitentiam culpa mortali et pœna æterna, quandoque remanet pœna temporalis. 1-2^{æ}. LXXXVII, 6, o. 3^a. LXXXVI, 4, o.

PŒNALE. Pœnale est aliquid, in quantum est contra voluntatem. 1^a. XLVIII, 5, c. LXIV, 3, c. 1-2^{æ}. LXXXVII, 2, 6, c. 2-2^{æ}. XVIII, 3. c.

PŒNITENTIA. 1° Pœnitentia ut est dolor voluntatis, cum electione recta, est virtus vel actus ejus, non autem ut passio. 3^a. LXXXV, 1, o. — Est virtus specialis, quia habet materiam generalem sub ratione speciali, scilicet omnia peccata, ut emundabilia per actus hominis. 3^a. LXXXV, 3, o. — Est virtus moralis, et non theologica, quia objectum ejus est peccatum, non autem Deus, sed est finis ejus. 3^a. LXXXV, 3, 1^m. — Est species justitiæ commutativæ, licet contineat aliquid de qualibet virtute. 3^a. LXXXV, 5, o ; 4, c. — Pœnitentia et vindicativa continetur sub justitia commutativa. 3^a. LXXXV, 3, 3^m. — Pœnitentia secundum quod est virtus, importat detestationem peccati, cum proposito abolendi illud secundum conditionem status peccantis. 3^a. LXXXV, 2, 1^m; 3, c. — Ponit medium, in quantum infert debitam pœnam pro qualibet culpa, secundum acceptationem Dei. 3^a. LXXXV, 3, 2^m. — Pœnitentiam ordine naturæ simpliciter præcedunt virtutes theologicæ. 3^a. LXXXV, 6, o. — Pœnitentia est dolor de peccato præterito ; sed verecundia est timor de turpi futuro. 3^a. LXXXV, 1, 2^m. — Pœnitentia est in reo, secundum voluntatem ejus, pro offensa Dei ; sed justitia vindicativa est in judice contra voluntatem rei, et pro offensa in communi. 3^a. LXXXV, 3, o. XC, 3, c. — Pœnitentia, secundum quod est actus virtutis, requiritur ante baptismum, quæ fit prior baptismo tempore vel natura ; non autem, ut sacramentum. 3^a. LXXXIV, 6, 2^m. XC, 4, 1^m. — Est posterior natura et tempore, fide, spe, et timore servili ; sed est prior charitate, et cæteris virtutibus. 3^a. LXXXV, 6, o. — Utitur temperantia ad finem suum. 3^a. LXXXV, 3, 4^m. — Detestatio vel displicentia peccati absolute est actus cujuslibet virtutis ; sed ut expiabile per eam, quoad culpam et reatum, est actus pœnitentiæ virtutis. 3^a. LXXXV, 2, 3^m; 3, c. — Primus actus pœnitentiæ, scilicet contritio, se habet ut ultima dispositio ad gratiam consequendam ; alii vero actus pœnitentiæ procedunt jam ex gratia et virtutibus. 3^a. LXXXIX, 1, 2^m; 2, o. — Pœnitentia et gaudium circa idem, scilicet de peccatis, contrariantur ; non autem gaudium de pœnitentia, vel de venia sperata. 3^a. LXXXIV, 9, 2^m. — Pœnitentia non fuit in Christo actu nec potentia, sicut nec materia ejus, scilicet peccatum. 3^a. LXXXIV, 7, 4^m. — Pœnitentia, ut virtus, est subjective in voluntate ; sed, ut passio, est in concupiscibili. 3^a. LXXXV, 4, o. — Est in innocentibus secundum habitum, non autem secundum actum. 3^a XCV, 3, c. — Pœnitens recurrit ad Deum, sicut servus, filius et uxor ad dominum, patrem, et virum ; ad sacerdotem autem, sicut ad vicarium Dei. 3^a. LXXXV, 3, c. — Esau non vere pœnituit, quia non doluit de peccato, sed de damno. 3^a. LXXXVI, 1, 1^m. — Habens veram pœnitentiam potest eam deserere ; tamen pœnitentia requirit propositum perseverandi. 3^a. LXXXIV, 10, o. — Vera pœnitentia potest amitti per quodlibet peccatum mortale sequens, propter flexibilitalem liberi arbitrii. 3^a. LXXXIV, 10, c. — Debet esse continua secundum habitum, non autem secundum actum, quia non potest. 3^a. LXXXIV, 9, o. — Pœnitentia interior debet durare usque in finem vitæ, non autem exterior. 3^a. LXXXIV, 8, o ; 9, 1^m. — Est possibilis in fine vitæ, quandiu durat liberum arbitrium, sed est difficilis et rara. 2-2^{æ}. XIV, 3, 3^m. — Exercitia militiæ, negotiationis et publicanorum possunt haberi a pœnitentibus, licet laudabilius evitentur ab eis. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 3, 4^m. — Militia sæcularis interdicitur pœnitentibus ; sed quæ est propter Deum imponitur eis quandoque. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 3, 3^m. — Pœnitentia quoad habitum est tantum a Deo ; sed dispositive est a nobis, per timorem servilem ut plurimum, licet in aliquibus inchoetur ex amore. 3^a. LXXXV, 5, o. — Actus pœnitentiæ est a timore servili, ut a primo motivo effectus ; a timore filiali vero, ut a principio immediato et proximo. 3^a. LXXXV, 5, o. — Sex actus per ordinem concurrunt ad causandum in nobis pœnitentiæ actus scilicet : operatio Dei, convertentis cor, motus fidei, speri, charitatis, timor servilis et filialis. 3^a. LXXXV, 5, o. — Christus sacramento pœnitentiæ non est usus ad se, nec ad alios, qui ut sacramentorum dominus, effectum sacramenti sine sacramentalibus præbebat. 3^a. LXXXIV, 5, 3^m; 7, 4^m. — Pœnitentia figurabatur in veteri lege per diversos ritus expiationum. 1-2^{æ}. CII, 5, 3^m.

2° Pœnitentia in generali est a natura, sed cum aliqua determinatione est a lege veteri ; a nova vero, ut sacramentum novæ legis. 1^a. LXXXIV, 7, o. LXXXVI, 6, 4^m. — Est sacramentum. 3^a. LXXXIV, 1, o. — Et fuit institutum a Christo, dando claves ; sed ostendit efficaciam ejus post Resurrectionem. 3^a. LXXXIV, 7, o. — Et necessarium est solis habentibus peccatum 3^a. LXV, 1, c ; 2, 4^m; 4, c. LXXXV, 5, o ; 6, c. — Sacramentum pœnitentiæ potest et debet iterari. 3^a. LXXXIV, 10, o. — Non requirit impositionem manus, nec signum crucis. 3^a. LXXXIV, 4, o. — Remissio peccatorum est res tantum in sacramento pœnitentiæ ; actus vero exteriores pœnitentis et absolventis, sunt sacramentum tantum ; sed pœnitentia interior est sacramentum, et res sacramenti, et secundum totum simul est causa tertii, sed secundum et tertium est causa primi. 3^a. LXXXIV, 1, 3^m. — Hoc sacramentum non consistit in consecratione materiæ, nec in usu materiæ consecratæ, sicut alia sacramenta ; sed in remotione materiæ, scilicet peccati. 3^a. LXXXIV, 3, c. — In sacramento pœnitentiæ et matrimonii non est materia corporalis, sicut in aliis sacramentis ; sed actus humani sensibiles sunt ibi loco materiæ. 3^a. LXXXIV, 1, 1^m, 2^m; 4, 3^m; 7, c. LXXXV, 1, 1^m. LXXXVI, 4, 3^m; 6, o. LXXXIX, 1, 2^m. XC, 1, c ; 2, c. — Materia vel objectum pœnitentiæ duplex scilicet : proxima id est actus pœnitentis, et remota, scilicet peccata. 3^a. LXXXIV, 2, o. XC, 1, 3^m. — Materia pœnitentiæ adhibetur a Deo interius inspirante ; non autem a ministro, sicut in aliis sacramentis, sed tantum complet absolvendo. 3^a. LXXXIV, 1, 2^m; 3, c ; 4, 4^m. — Pœnitentia est aliquo modo de quolibet genere peccatorum ; sed est de peccato mortali proprie et principaliter ; de veniali proprie, et non principaliter ; de originali vero improprie. 3^a. LXXXIV, 2, 3^m; 7, 3^m. — Nullus tenetur ad pœnitentiam de peccato veniali, quia sine ea remittitur, licet non in hac vita. 3^a. LXXXVII, 1, o ; 2, 2^m. — Quæ sunt ex parte pœnitentis, scilicet verba et facta, sunt materia hujus sacramenti ; quæ vero sunt ex parte sacerdotis se habent per modum formæ. 3. LXXXIV, 3, c, 1^m; 4, 3^m; 7. c. LXXXVI, 6, o. LXXXIX, 1, 2^m. — Forma hujus sacramenti est hæc : *Absolvo te;* sed alia scilicet : *In nomine Patris,* etc., et omnia alia quæ in absolutione dicuntur, sunt ad bene *esse.* 3^a. LXXXIV, 3, o. — Sacramentum pœnitentiæ habet partes ; non autem, ut virtus, nec alia sacramenta. 3^a. XC, 1, o. — Partes ejus materiales sunt tres scilicet : contritio, confessio, et satisfactio ; sed partes ejus essentiales et cujuslibet sacramenti, sunt materia et forma. 3^a. XC, 2, c. — Hæ partes pœnitentiæ sunt partes ejus essentiales, non autem subjectivæ, nec potentiales. 3^a. XC, 3, o. — Contritio, et confessio, et satisfactio sunt actus pœnitentiæ virtutis, et non partes ejus. 3^a. XC, 1, 2^m. — Ordo virtutis et temporis est inter partes pœnitentiæ integrales. 3^a. XC, 3, 3^m. — Pœnitentia ante baptismum, pœnitentia peccatorum mortalium et pœnitentia venialium sunt partes, id est species virtutis pœnitentiæ; non autem sacramenti pœnitentiæ. 3^a. XC, 4, o. — Satisfactio dicitur fructus pœnitentiæ, quia est ultima pars ejus. 3^a. XC. 2, 3^m. — Pœnitentia solemnis non debet iterari triplici ratione scilicet: ne ex iteratione pœnitentia vilescat, et propter significationem, et quia solemnisatio est quasi quædam professio perpetuo pœnitentiam conservandi. 3^a. LXXXIV, 10, 2^m. — Pœnitens solemniter non debet ordinari quadruplici ratione scilicet: propter dignitatem ordinum istorum, propter timorem recidivi, propter scandalum vitandum, quod posset in populo oriri ex memoria præcedentium peccatorum; et quia non haberet frontem alios corrigendi cum peccatum ejus foret publicum; et ordinans debet privari potestate hac, nisi in necessitate vel consuetudine, ad ordines minores tantum. 3^a. LXXXIX, 3, 3^m.

3° Pœnitentia revocat omnes defectus, restituendo in pristinam gratiam. 3^a. LXXXIX, 2, 2^m. — In sacramento pœnitentiæ gratia infunditur, per quam fit remissio peccatorum. 3^a. LXXXIX, 1, c. — Pœnitentia ex prima sui institutione respicit præteritum; sed ex consequenti, ut medicina præservans, respicit futurum, et similiter satisfactio. 3^a. LXXXIV, 8, 1^m. — Dignitas amissa per peccatum est triplex scilicet: filiatio per gratiam, innocentia, et dignitas ecclesiastica; prima restauratur per pœnitentiam, non autem secunda, sed aliquid majus quandoque, nec tertia, quadrupliciter scilicet: si vere non pœniteat, vel negligenter, vel propter irregularitatem, vel propter scandalum. 3^a. LXXXIX, 3, o. — In pœnitentia non quæritur sola redintegratio æqualitatis justitiæ sicut in justitia vindicativa; sed magis reconciliatio amicitiæ. 3^a. XC, 2, c. — Pœnitentia expellit effective quodlibet peccatum; formaliter vero, suum oppositum tantum, scilicet impœnitentiam. 3^a. LXXXV, 2, 1^m, 3^m. — Omnis virtus expellit formaliter, id est per actum primum, peccatum sibi oppositum; sed tantum pœnitentia expellit effective, id est per actum secundum, omne peccatum. 3^a. LXXXV, 2, 3^m. — Homo in primo instanti suæ pœnitentiæ, consequitur remissionem peccatorum. 3^a. LXXXIV, 8, 1^m. — Merces pœnitentiæ est plena remissio peccatorum, quoad culpam et pœnam. 3^a. LXXXIV, 9, 1^m. LXXXIX, 1, c. — Per pœnitentiam liberamur a peccato, et restituimur in statum pristinum; sed per eam non exhibetur aliquod de novo pertinens ad cultum Dei. 3^a. LXIII, 6, c. — Omne peccatum viatoris deleri potest per pœnitentiam, non autem peccata damnatorum. 3^a. LXXXVI, 1, o. LXXXVII, 1, o. — Remissio culpæ est effectus pœnitentiæ virtutis; sed principalius pœnitentiæ sacramenti, et principalius gratiæ quam sacramenti, et principalius charitatis et fidei, quam pœnitentiæ virtutis. 3^a. LXXXVI, 6, o. — Remissio culpæ est effectus pœnitentiæ principaliter ex vi clavium in ministris; secundario ex vi actus ipsius pœnitentis. 3^a. LXXXVI, 6, c. LXXXIX, 1, 2^m. — Peccatum mortale potest remitti sine sacramento pœnitentiæ; non autem sine virtute pœnitentiæ. 3^a. LXXXVI, 2, o; 3, c. LXXXVII, 1, c. — Peccatum veniale potest remitti sine sacramento pœnitentiæ; non autem sine aliquali actu virtutis pœnitentiæ explicito vel implicito. 3^a. LXXXVII, 1, o; 2, 2^m, 3^m; 3, c. — Pœnitentia tollit totam culpam, sed non semper totum reatum, id est debitum totius pœnæ. 3^a. LXVII, 3, 3^m. LXIX, 10, 3^m. LXXXVI, 4, o. — Non tollit omnes reliquias peccati actualis, id est defectus consecutos, nisi pœnitentia jam perfecta, secundum omnes ejus partes. 3^a. LXXXVI, 4, 3^m; 5, o. — Sacramentum pœnitentiæ habet efficaciam ad remissionem peccatorum, ex virtute nominis Christi patientis et resurgentis. 3^a. LXXXIV, 4, c; 5, 3^m; 7, c. LXXXVI, 1, c; 6, 3^m. — Remota per pœnitentiam aversione, remanet inordinata conversio ad bonum creatum. 3^a. LXXXVI, 4, 1^m; 5, c. — Omnes virtutes et gratiæ restaurantur per sacramentum pœnitentiæ; non autem per virtutem pœnitentiæ. 2-2^{ae}. CLII, 3. 3^m. 3^a. LXXXIX, 1, c. — Nec restaurantur semper in gradu priori, sed in majori vel minori, secundum gradum motus pœnitentiæ. 3^a. LXXXIX, 2, o; 5, 3^m. — In innocentibus potest esse pœnitentia non actu, sed potentia. 3^a. s. XVI, 1, o. — Sicut virtutes cardinales remanebunt in patria, ita etiam pœnitentia, quæ est pars justitiæ, quæ est virtus cardinalis, habebunt Sancti, qui sunt in gloria. 3^a. s. XVI, 2, c. — Non potest pœnitentia esse in malis angelis, cum peccatum illorum sit irremissibile. 3^a s. XVI, 3, o. — Publica et solemnis pœnitentia nonnunquam est enormibus ac publicis criminibus obnoxiis, injungenda, ad ipsorum salutem et aliorum exemplum. 3^a. s. XXVIII, 1, o. — Si quis post solemnem actam pœnitentiam rursus peccaverit, non clauditur ei locus pœnitentiæ; sed pœnitentia solemnis ei rursus injungenda non est. 3^a. s. XXVIII, 2, c. — Publica ac solemnis pœnitentia viris ac mulieribus semel tantum injungi potest, non tamen clericis; publica autem non solemnis etiam clericis imponi pluries potest, sicut et aliis. 3^a s. XXVII, 3, o.

POETICA. Poetica utitur me aphoris propter defectum rei de qua est; theologia vero propter excessum. 1^a. I, 6, 1^m. 1-2^{ae}. CI, 2, 2^m.

POLLUTIO. Pollutio nocturna magis judicatur quoad rationem meriti vel demeriti secundum principium quod est in dormiendo, quam secundum terminum, qui est in vigilando; nec reputatur quis evigilasse, quousque perfecte usum liberi arbitrii recuperavit. 1^a. XCIV, 4, 4^m. — Non omnis emissio humoris carnalis, est proprie pollutio scilicet quando in vigilia ex infirmitate, vel absque ulla commotione carnis, et absque cogitatione immunda, et sine delectatione, et quasi insensibiliter, humor carnalis egreditur. 2-2^{ae}. CLI, 1, 4^m.

POMA. In Scripturis quædam etiam dicuntur æterna propter diuturnitatem durationis licet corruptibilia sint sicut in Deuteronomio, XXXVII, 15 dicitur: *De pomis collium æternorum.* 1^a. X, 3, c.

POPULUS. Populus est multitudo hominum, juris consensu et utilitate communitatis sociata. 1^a. XXXI, 1, 2^m. 1-2^{ae}. CV, 2, o.

PORCUS. Porcus est animal partim immundum, et partim non, et malos fideles significat. 1-2^{ae}. CII, 6, 1^m.

PORPHYRIO. Porphyrio habet unum pedem latum ad natandum, et alium fixum ad ambulandum, solo morsu bibit omnem cibum aqua tingens; ideo significat inobedientes. 1-2^{ae}. CII, 6, 1^m. fin.

POSITIO. Positio duplex scilicet: prædicamentum, id est ordo partium in loco, et differentia quantitatis. 1-2^{ae}, XLIX, 1, 3^m.

POSSE. Non intelligitur aliquis posse facere, quod non licite facere potest. 2-2^{ae}. CLXXXVII, 3, c. — Hoc verbum *potest*, habet vim ampliativam. 1^a. XXV, 5, 2^m. — Illud possumus, quod de jure possumus; unde dicitur illud esse non posse, quod convenienter esse non potest; ideo exponitur, non potest, id est non debet. 3^a. LXXIV, 7, 1^m. Dicitur ille aliquid non posse, qui non potest illud de facili. 3^a. LXXXVI, 1, 2^m. fin.

POSSESSIO. Possessio rerum exteriorum, quoad usum est homini naturalis; non autem quoad earum naturam 2-2^{ae}. LXVI, 1, o. — Possidere aliquid quasi proprium est licitum et necessarium triplici ratione scilicet: sollicitudinis, ordinis et pacis. 2-2^{ae}. LXVI, 2, o. — Communitas possessionum dicitur esse de jure naturali, quia divisio earum est secundum jus humanum tantum. 1-2^{ae}. XCIV, 5, 3^m. 2-2^{ae}. LXVI, 2, 1^m; 7, c. — Possessiones Judæorum non poterant in perpetuum vendi, ne sortes confunderentur; sed bene vero domus urbanæ, quia non erant sorte distinctæ. 1-2^{ae}. CV, 2, c, 3^m. — Optimum est quod possessiones sint distinctæ, sed usus partim debet esse communis, et partim per voluntatem possessorum communicari, sicut statutum est in lege veteri. 1-2æ. CV, 2, c. 2-2æ. LXVI, 2, c. — Propter irregularitatem possessionum plures civitates destruuntur ut Philosophus dicit; ad quod lex vetus triplex apposuit remedium scilicet: vel ut secundum numerum hominum possessiones æqualiter dividerentur; vel ut possessiones non in perpetuum alienentur, sed certo tempore ad suos possessores revertantur, ut non confundantur earum sortes; vel ut ad hujusmodi confusionem tollendam, proximi succedant morientibus. 1-2æ. CV, 2, c, 3m.

POSSIBILE. Possibile sumitur dupliciter scilicet: ut dividitur contra necesse, et ut commune ad necesse, et ad contingens. 1ª. XLI, 4, 2m. — Possibile vel impossibile duplex scilicet: simpliciter et absolute, et ex suppositione. 3ª. XLVI, 2, c. — Possibile vel impossibile absolute dicitur per convenientiam vel repugnantiam terminorum, non autem possibile secundum aliquam potentiam 1ª. XXV. 3, c, 4m. XLVI, 1, 1m. — Possibile et impossibile dicuntur tripliciter scilicet: primo secundum potentiam activam vel passivam; alio modo secundum repugnantiam vel convenientiam terminorum; tertio denique secundum potentiam mathematicam, ut in geometricis. 1ª. XXV, 3, c, 4. XLVI, 1, 1m. — Possibile vel impossibile secundum potentiam, judicatur secundum causas inferiores tantum. 1ª. XXV, 3, 4m. — Possibile contentum sub necessario convenit Deo; non autem oppositum ei, quia sequitur potentiam passivam. 1ª, XLI, 4, 2m.

POST. Post prædicamentum est quod consequitur diversa genera. 1-2æ. XLIX, 1, c.

POSTERIUS. Aliquem effectum contingit esse suo principio posterius dupliciter scilicet: ex parte agentis, et ex parte actionis. 1ª. XLII, 2, c.

POTENTIA. Potentia significat id quod est principium, non autem relationem ejus. 1ª. XLI, 5, 1m. — Potentia creaturæ duplex scilicet: ad esse et ad agere; prima se tenet ex parte materiæ, secunda vero ex parte formæ. 1-2æ LV, 2, c. — Potentia duplex scilicet: potentia absoluta et potentia ordinata. 1ª. IX, 2, c. XXV, 5, 1m. — Potentia creaturæ duplex scilicet: naturalis, et obedientialis. 1ª. CXV, 2, 4m. 3ª. II, 3, 3m. XI, 1, c. — Potentiæ naturales non habent habitum, nec aliquid superadditum, quia operantur circa aliqua determinata. 1-2æ. XLIV, 4, 2m. — Potentia duplex scilicet: imperans et exsequens. 1ª. CXV, 2, 4m. — Potentia duplex scilicet: rationalis et irrationalis; dico autem potentiam rationalem sive humanam ipsam rationem, vel quæ rationi obediat. 2-2æ. VIII, 1, 2m. — Potentiæ rationales sunt ad opposita respectu eorum tantum quæ sunt sub convenienti objecto earum. 1-2æ. VIII, 1, 2m. — Sunt ad opposita respectu earum tantum ad quæ non naturaliter inclinantur, scilicet non respectu finis. 1ª. LXII, 8, 2m. — Oppositorum eadem est potentia, nan tamen æqualiter, ut habetur. 1-2æ. VIII, 1, 1m. — Non est possibile quod eadem potentia sit activa et passiva. 1ª. LXXIX, 10, c. — Immaterialis potentia quanto plus recipit de bonitate, tanto fit capacior in infinitum; non autem potentia materialis. 2-2æ. XXIV, 6, c. — Potentia activa cujuslibet rei sequitur formam ejus, quæ est principium agendi, et naturam ejus. 3ª. XIII, 1, c. — Quælibet potentia activa, quantumcunque imperfecta, potest in aliquam operationem. 2-2æ. CXXIX, 2, c. — Potentiæ activæ, artes, et habitus, qui sunt circa finem, imperant iis qui sunt circa ea quæ sunt ad finem. 1ª. LXXXII, 4, c. 1-2æ. IX, 1, c. 2-2æ. LXXXI, 1m; 5, 1m. — In omnibus potentiis activis ordinatis, illa potentia quæ respicit finem universalem, movet potentias, quæ respiciunt fines particulares. 1ª. LXXXII, 4, c. 1-2æ. XLIX, 1, c. LXV, 3, 1m. CXIV, 4, 1m. — Secundum Averroem, frustra est potentia quæ non reducitur ad actum, scilicet si non reducatur in genere sive in specie, secundum aliquod individuum ejus; non autem si non secundum quodlibet ejus individuum. 1ª. XIX, 6, 1m. XXIII, 4, 3m. — Quanto potentia est altior vel superior, tanto ad plura se extendit. 1ª. LXV, 3, c. — In potentiis ordinatis, quidquid potest potentia inferior, potest et superior, nisi sit ad defectum. 1ª. LVII, 2, c. LXXXVI, 1, 4m. CX, 2, 2m. 1-2æ. LXXIV, 7, c. fin. — In omnibus potentiis et habitibus ordinatis, ultima perfectio reservatur supremæ in genere illo. 1-2æ. V, 6, 1m. XV, 4, c, 1m. LVII, 6, c. LXXIV, 7, c. XCVIII, 3, o. 2-2æ. XLVII, 11, 3m. 3ª. LXXII, 11, c. — Ad ea quæ sunt diversa genere, ex æquo se habentia, ordinantur diversæ potentiæ animæ; non autem aliter. 1-2æ. VIII, 2, 2m.

POTESTAS. Potestas excellentiæ humanitatis Christi in sacramentis consistit in quatuor principaliter, scilicet: in hoc quod meritum et virtus Passionis ejus operatur in sacramentis; et in ejus nomine sacramenta sanctificantur; et ex ejus institutione sacramenta virtutem obtinent; et ipse effectum sacramentorum sine exteriori sacramento potuit conferre. 3ª. LXIV, 3, 4, c. LXXXIV, 5, 3m; 7, 4m. — Christus potuit hanc potestatem aliis communicare. 3ª. LXIV, 4, o. — Hæc potestas nulli puræ creaturæ communicata est. 3ª. LXIV, 4, 1m, 3m. LXXII, 1, 1m. — Propria potestas Christi in baptismo duplex scilicet: divina, et excellentiæ, secundum humanitatem; secundam communicare potuit, non autem primam. 3ª. LXIV, 4, o. — Bonus usus potestatis ad regendum alios est optimus, et abusus ejus est pessimus. 1-2æ. II, 4, 2m. 2-2æ. LXV, 3, 1m. — Abutens potestate sibi data, meretur eam amittere. 1-2æ. II, 4, 2m. 2-2æ. LXV, 3, 1m. — Officium potestatum cœlestium est arcere dæmones. 1ª. CVIII, 6, c. fin. CX, 1, 2m. fin. CXIII, 3, o.

POTUS. Potus moderatus vini multum confert, et modicus excessus multum lædit, etiam plus quam excessus cibi, cum usus rationis impediat; vinum enim multum potum irritationem et iram, et ruinas multas inducit. 2-2æ. CLXIX, 1, o.

PRÆGEPTUM. 1° Præceptum importat applicationem legis ad ea quæ ex lege regulantur. 1-2æ. XC, 2, 1m. — De ratione præcepti est, quod importet ordinem ad finem, in quantum præcipitur id quod necessarium, vel expediens est ad finem. 1-2æ. XCIX, 1, c. — Præceptum proprie importat rationem debiti. 1-2æ. XCIX, 1, c. C, 5, 1m; 9, c. 2-2æ. XLIV, 1, c. — In quolibet præcepto sunt consideranda duo scilicet: finis et possibilitas. 1-2æ. XIII, 3. 3m. — Non omnia posita in lege sunt sub præcepto. 2-2æ. CLXXXVII, 9, 2m. — Illud tantum cadit sub præcepto legis proprie, pro quo pœna legis infligitur. 1-2æ. C, 9, c. — Multi errores Pharisæorum de præceptis divinis. 1-2æ. CVIII, 3, 2m, 4m. — Præceptum duplex scilicet: obligans singulos de communitate. vel communitatem tantum. 2-2æ. CLII, 2, 1m. — Præcepta affirmativa non distinguuntur a negativis quando se includunt. 1-2æ. C, 4, 2m. 2-2æ. XXII, 2, 3m. — Præcepta negativa prohibent actus peccatorum qui sunt secundum se mali, nec unquam ullo modo aliquo tempore, vel loco possunt bene fieri; affirmativa vero sunt de actibus virtutum. 2-2æ. XXXIII, 2. c. — Præceptorum diversitas non significat diversitatem habitus, sed diversitatem actus; quia non dantur de habitibus virtutum, sed de actibus earum. 2-2æ. III, 4, 1m. XLIV, 2, 1m. — Præcepta affirmativa obligant semper, sed non ad semper; negativa vero obligant utroque modo. 1-2æ. LXXI, 5, 3m. LXXXVIII, 2, 2m. C, 10, c, 2m. 2-2æ. III, 2, c. — Omne præceptum affirmativum habet annexum præceptum negativum. 2-2æ. XLIV, 3, 3m. — Præceptum dupliciter amittit obligationem scilicet: ratione impossibilis, vel si finis ejus sine eo haberi potest. 1-2æ. XIII, 5, 3m. 2-2æ. LXIV, 6, 3m. — Præcepta novæ legis sunt majora quam veteris, quoad explicationem et manifestationem; non autem quoad substantiam. 1-2æ. CVII, 3, 2m. — Præcepta Dei sunt de eo, quod est de necessitate salutis secundum se, ideo quolibet casu observari illa oportet; non autem precepta Ecclesiæ. 2-2æ. CXLVII, 4, 1m. — Præcepta Decalogi sunt quasi prima et communia legis principia per se nota. 1-2æ. C, 3, 3m; 5, 6m. 2-2æ. CXXII, 3, 4m; 4, c; 5, 1m, 2m, 3m; 6, 1m, 2m. CXL, 1, 3m. CLXX, 1, 3m; 2, 1m. — Sunt, quæ statim ex primis principiis, vel ex fide innotescunt hominibus. 1-2æ. C, 3, o; 5, 1m; 6, 11, c. 2-2æ. CXXII, 1, c. — Inter præcepta Decalogi non numerantur prima communissima præcepta legis naturæ, nec ea quæ diligenti inquisitione indigent. 1-2^{æ}. C, 3, c; 5, 1^{m}; 11, c. 2-2^{æ}. LVI, 1, c. — Præcepta decalogi sunt immediate a Deo; alia vero per Moysen, vel per alios. 1-2^{æ}. C, 3, c, 1^{m}; 6, 11, c. — Quadruplici ratione scripta fuere. 1^{a}. XXIV, 1, c. — Diversimode a diversis numerantur et distinguuntur, 1-2^{æ}. C, 4, 5, o. — Sufficientia decem præceptorum Decalogi. 1-2^{æ}. C, 5, o, — Præcepta Decalogi convenienti modo traduntur, quia in eis maxima sapientia continetur. 1-2^{æ}. C, 7, o, — Convenienter ordinantur. 1-2^{æ}. C, 6, o. — Omnia quæ sunt in doctrina veteris testamenti ordinantur ad præcepta Decalogi. usque ad finem. 1-2^{æ}. LVI, 1, 3^{m}. — Omnia alia præcepta moralia veteris legis reducuntur ad præcepta Decalogi, 1-2^{æ}. C, 3, 11, c. 2-2^{æ}. CXXII, 6, 3^{m}. — Omnia præcepta moralia legis divinæ continentur in præceptis Decalogi. 1-2^{æ}, C, 3, o.

2° Singula præcepta Decalogi declarantur. 2-2^{æ}. CXXII, o. — Ratio tantum in primo et tertio præcepto redditur, quia alia sunt pure moralia, et sine determinatione. 1-2^{æ}. C, 7, 2^{m}. — Præmium ponitur tantum in primo et quarto præcepto, quia videbantur inutilia; pœna vero ponitur tantum in primo et secundo ratione pronitatis, erant autem homines proni ad idololatriam, propter generalem consuetudinem gentium, et sunt proni ad perjurium propter frequentiam juramenti. 2-2^{æ}. C, 7, 3^{m}, 4^{m}. — Peccatum falsæ doctrinæ prohibetur secundo præcepto Decalogi. 1-2^{æ}. CV, 5, 3^{m}; 11, c. — In solo tertio præcepto ponitur, *memento*, ratione beneficii præteriti, vel propter determinationem ejus. 1-2^{æ}. C, 7, 5^{m}. — Præceptum tertium mystice, quoad cessationem a peccatis, et quietem mentis in Deo, est generale; sed ut per ipsum prohibentur ad litteram opera servorum, id est opera mechanica, est præceptum speciale; sub opere autem manuali intelliguntur omnia humana officia ex quibus homines licite victum lucrantur, sive manibus, sive pedibus, sive lingua fiant. 2-2^{æ}. CXXII, 4, 1^{m}. CLXXXVII, 3, c. — Et erat partim morale, et partim cæremoniale. 1-2^{æ}. C, 3, 2^{m}; 7, 2^{m}, 5^{m}. 2-2^{æ}. CXXII, 4, 1^{m}. — Præcepto tertio, ut est morale, præcipitur quies mentis in Deo, cui contrariatur tristitia mentis de bono divino. 1-2^{æ}. C, 5, c. 2-2^{æ}. XXXV, 3, 1^{m}. — Omnia præcepta Decalogi, præter tertium et quartum, sunt negativa, quia negatio est communior affirmatione. 1-2^{æ}. C, 7, 1^{m}. — Tria prima præcepta Decalogi sunt de actionibus religionis; quartum est de pietate; reliqua vero de justitia communiter dicta. 2-2^{æ}. CXXII, 1, c; 2, c, 1^{m}; 3, 4, 5, 6, c. — Inter præcepta Decalogi non dantur præcepta de prudentia, sed tantum in prophetis, et in nova lege. 2-2^{æ}. LVI, 1, o. — Intellectus et scientia fidelium sunt in præceptis legis Dei; ideo non dantur de eis præcepta in Decalogo, sed in sequentibus. 2-2^{æ}. XVI, 2, 1^{m}. — In Decalogo ponitur præceptum de passionibus ipsius concupiscibilis; non autem irascibilis, quia præcepta Decalogi sunt prima. 1-2^{æ}. C, 5, 6^{m}. — Præcepta quæ inducunt ad observantiam legis præsupponunt legem; ideo non possunt esse prima, nec ponuntur in Decalogo. 2-2^{æ}. CLXX, 2, 2^{m}. — Præcepta quæ prohibent concupiscentiam sunt duo, secundum rationes speciales; unum vero secundum rationem communem. 1-2^{æ}. C, 4, 3^{m}.

3° Omnia præcepta moralia pertinent ad legem naturæ sed diversimode. 1-2^{æ}. XCIX, 3, 2^{m}; 4, c. C, 1, o. CIV, 1, c. — Præcepta moralia servari debent semper ab omnibus, quia sunt de lege naturali. 1-2^{æ}. XCVIII, 5, c. — In iis ad quæ homo tenetur ex ratione, sufficit præceptum de faciendis in quibus etiam intelligitur prohibitio vitandorum. 2-2^{æ}. XXII, 1, 3^{m}. — Præcepta legis cujuscunque dantur de actibus virtutum. 1-2^{æ}. CVI, 1, 2^{m}. — Præcepta Dei sunt lucida; quod tamen non esset, nisi haberent rationalem causam. 1-2^{æ}. CII. 1, c. — Præcepta moralia et novæ legis habent rationabilem causam secundum suam naturam; non autem veteris, sed tantum in ordine ad aliud significandum, vel excludendum. 1-2^{æ}. CII, 1 o. — Operari manibus licita et necessaria victus est in præcepto de jure naturali; sed cessare ab opere manuali licite et necessario est facere aliter, quam naturæ ordo exigit. 2-2^{æ}. CLXXXVII, 3, c, 1^{m}. fin. — Labor manualis est in præcepto communitatis, non autem singulis, nisi quando quis sine eo non potest licite vivere. 2-2^{æ}. CLXXXVII, 3, c, 1^{m}. — Operari sine tristitia, et delectabiliter ratione finis, cadit sub præcepto legis Dei; non autem ex habitu ratione meriti. 1-2^{æ}. C, 9, 3^{m}. — Lex vetus continet præcepta moralia, id est de actibus virtutum. 1-2^{æ}. XCVIII, 5, c. XCIX, 2, o; 3, 2^{m}; 4, c. — Lex divina dat præcepta moralia de actibus omnium virtutum, obligando, vel consulendo; non autem lex humana. 2-2^{æ}. C, 2, o. — Omnia præcepta legis sunt unum ratione finis; sed sunt multa secundum diversitatem rerum ad finem. 1-2^{æ}. XCIX, 1, o. — Modus virtutis triplex scilicet: scienter, voluntarie, et ex habitu; primus est de præcepto legis divinæ et humanæ; secundus divinæ tantum, tertius nullius. 1-2^{æ}. XCVI, 3, 2^{m}. C, 9, o. 2-2^{æ}. XLIV 1, 1^{m}; 4, 1^{m}; 8, o.

4° Maximum præceptum datur de charitate. 2-2^{æ}. XLIV, 1, c. — Præceptum de dilectione Dei exponitur. 2-2^{æ}. XLIV, 4, 5, c. — Præcepta charitatis non numerantur inter præcepta Decalogi, quia omnia alia in eis includuntur et ad hæc ordinantur. 1-2^{æ}. C, 3, 1^{m}; 11, c. 2-2^{æ}. XXII, 2, 1^{m}. XXIII, 4, 3^{m}. XLIV, 1, 3^{m}. CX, 4, 2^{m}; 5, c. CXXII, 1, 4^{m}. — Tota lex in præcepto charitatis impletur. 1-2^{æ}. XCIX, 1, 2^{m}. CV, 2, 1^{m}. — Præceptum de dilectione Dei perfecte impletur in patria tantum; sed imperfecte in via. 2-2^{æ}. XLIV, 6, o. — Præcepta charitatis sunt tantum duo scilicet: de dilectione Dei et de dilectione proximi. 1-2^{æ}. XCIX, 1, 3^{m}. 2-2^{æ}. XLIV, 2, 3, o. — Sunt duo explicite, et unum implicite, quia unum includitur in alio. 1-2^{æ}. XCIX, 1, 2^{m}. 2-2^{æ}. XLIV. 2, c. LVIII 1. 6^{m}. — Præcepta de dilectione Dei et proximi sunt prima, et primo intenta; alia vero secunda et finis secundarius. 1-2^{æ}. C, 3, 1^{m}; 11, c. 2-2^{æ}. XLI, 1, c. CLXXXIX, 1, 5^{m}. — Dilectio proximi, et omnia sine quibus ipsa non servatur, cadunt sub præcepto. 2-2^{æ}. XXXI, 5, c. — Præceptum de dilectione proximi convenienter traditur, quia tangit rationem dilectionis et modum, non quidem æqualitatis, sed similitudinis tripliciter scilicet: secundum finem, regulam, et propter se. 2-2^{æ}. XLIV, 7, c. — Dilectio proximi ex præcepto debet esse vera, recta, sancta et efficax. 2-2^{æ}. XLIV, 7, c. — Præcepta legis data sunt, ut homines instruantur ad dilectionem Dei et proximi. 1-2^{æ}. XCIX, 1-2^{m}, 3^{m}. — Nullum præceptum datur de dilectione sui, vel corporis proprii, quia hæc semper manent et includuntur in dilectione Dei et proximi. 1-2^{æ}. C, 5, 1^{m}, 4^{m}. 2-2^{æ}. XLIV, 3, 1^{m}. — Modus virtutis, scilicet operari ex charitate, est de præcepto speciali charitatis; non autem de aliis præceptis, nec modus aliarum virtutum. 1-2^{æ}. C, 9, 10, c. 2-2^{æ}. XLIV, 1, 2^{m}, 4, 1^{m}; 8, c. — Homo in statu innocentiæ poterat sine gratia servare omnia præcepta Dei quoad substantiam actus, non autem quoad modum ejus, scilicet quod fiat ex charitate; sed post peccatum, neutro modo. 1-2^{æ}. CIX, 4, o; 5, 2^{m}. — Præcepta specialia dantur de effectibus charitatis, scilicet de gaudio, pace et beneficentia, propter tardiores, licet includantur in præceptis charitatis; similiter contra opposita charitatis, scilicet contra odium, acediam, invidiam, discordiam et scandalum. 2-2^{æ}. XLIV, 3, 2^{m}, 3^{m}. — In lege divina non datur præceptum de fide simpliciter, sed de quibusdam credendis, quia fides præcedit præcepta. 1-2^{æ}. C, 4, 1^{m}. 2-2^{æ}. XXXVI, 1, c. XXII, 1, c. — Datur præceptum de confessione fidei, et de doctrina ejus. 2-2^{æ}. XVI, 1, 4^{m}. — Dantur præcepta contra corrumpentia fidem. 2-2^{æ}. XVI, 3, 3^{m}. — Inter præcepta legis divinæ, quædam sunt præambula legi, sicut præcepta de fide et spe, et quædam de substantia legis. 2-2^{æ}. XXII, 1, c. — Præcepta de spe non potuerunt primo dari, nisi per modum promissionis; sed postea præcipiendo. 2-2^{æ}. XXII, 1, o; 2, c. — In lege Dei non datur præceptum contra desperationem, quia intelligitur in præce-

pto spei, sicut dehonoratio parentum intelligitur in quarto præcepto. 2-2^{ae}. 1, 3^{m}; 2. 3^{m}. — Dantur convenienter præcepta de intellectu et scientia quoad doctrinam, disciplinam, usum et memoriam. 2-2^{ae}. XVI, 2, c. XLVI, 2, 3^{m}. XLIX, 1, 3^{m}. — Dantur præcepta de timore filiali; non autem de servili; sed tantum ponuntur comminationes. 2-2^{ae}. XXII, 2, o. — Timor filialis est, quasi genus ad dilectionem Dei, et principium omnium quæ pro Dei reverentia observantur: ideo simul dantur præcepta de timore filiali, et de dilectione Dei, quia utrumque est præambulum ad exteriores actus, qui præcipiuntur in lege, et ad quos pertinent præcepta Decalogi. 2-2^{ae}. XXII, 2, o. — Timor filialis est præambulum ad legem, non sicut extraneum vel extrinsecum, sed sicut principium legis, sicut etiam dilectio; ideo de utroque dantur præcepta, quasi principia communia totius legis. 2-2^{ae}. XXII, 2, 1^{m}. — Omnia præcepta Decalogi pertinent ad prudentiam, in quantum est directiva omnium actuum virtuosorum. 2-2^{ae}. LVI, 1, c; 2, 2^{m}. — In lege Dei dantur præcepta contra vitia prudentiæ, in quantum sunt contra justitiam, scilicet astutia, fraus et dolus. 2-2^{ae}. LVI, 2, o. — Moralia in tantum sunt determinabilia lege, id est in præcepto, in quantum pertinent ad justitiam. 1-2^{ae}. XCIX, 5, 1^{m}. — Præcepta legis maxime et principaliter sunt de justitia, quia ipsa principaliter attendit rationem debiti. 1-2^{ae}. XCIX, 5, 1^{m}. C, 2, c; 3, 3^{m}. 2-2^{ae}. LVI, 1, 1^{m}; 2, o. CXXII, 1, o. CXL, 1, 3^{m}. CXLVIII, 2, 1^{m}. — In lege Dei dantur præcepta de fortitudine, et de partibus ejus. 1-2^{ae}. C, 11, 3^{m}. 2-2^{ae}. CXL, c. — Præcepta legis divinæ dantur de fortitudine, et de aliis virtutibus, secundum quod convenit ordinationi mentis in Deum. 2-2^{ae}. CXL, 1, c. — Dantur convenienter præcepta negativa contra vitia opposita temperantiæ, et partibus ejus. 1-2^{ae}. C, 11, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLXX, o. — Dantur præcepta de perseverantia et patientia; non autem de magnanimitate et magnificentia, sed de eis dantur consilia. 2-2^{ae}. CXL, 2, 1^{m}. — Non datur præceptum contra præsumptionem quæ opponitur magnanimitati, quia intelligitur in præcepto timoris. 2-2^{ae}. XXII, 2, 3^{m}. — Omnes virtutes de quarum actibus dantur præcepta, ordinantur ad purificandum cor, vel ad bonam conscientiam, vel ad rectam fidem, quæ requiruntur ad diligendum Deum. 2-2^{ae}. XLIV 1. c.

5° Quædam cæremonialia erant ante legem, non quidem ex præcepto legis Dei, sed ex ratione humana per instinctum Dei. 1-2^{ae}. CIII, 1, o. — Lex vetus continet præcepta cæremonialia, id est quæ specialiter pertinent ad cultum Dei .XCIX, 3; o; 4, 5, c. CI, 1, 2, 4. c. CIII, 1, c, 3^{m}. CIV, 1, o. CVIII, 2, c. CXXII, 2, 2^{m}. — Omnia præcepta cæremonialia habebant causam, rationabilem scilicet litteralem et figuralem. 1-2^{ae}. CII, o. — Præcepta cæremonialia erant figura Christi, Ecclesiæ et patriæ cœlestis; sed lex nova est tantum figura patriæ. 1-2^{ae}. CI, 2, o. CIII, 1, c. — Erant figuralia primo et per se; judicialia vero, ex consequenti tantum. 1-2^{ae}. CIV, 2, o; 3, c. 2-2^{ae}. LXXXVII, 1, c. — Fuerunt viva usque ad Passionem Christi; sed mortalia deinceps; mortifera vero post divulgationem Evangelii. 1-2^{ae}. CIII, 3, 4. o. CIV, 3, c. 2-2^{ae}. LXXXVI, 4, 1^{m}. LXXXVII, c. fin. XCIII, 1, o. XCIV, 3, 5^{m}. — Præcepta cæremonialia et judicialia sunt determinationes moralium, et etiam præcepta Decalogi; sed non ponuntur in Decalogo. 1-2^{ae}. CXXII, 1, 2^{m}. — In lege veteri sunt plura præcepta cæremonialia, quam judicialia, et plura præcepta moralia respectu proximi, quam respectu Dei. 1-2^{ae}. CIV, 1, 3^{m}. — Præcepta cæremonialia, et judicialia, sunt determinativa præceptorum Decalogi ex vi institutionis tantum; sed moralia, ex vi naturalis instinctus. 1-2^{ae}. C, 11, 2^{m}. — Lex vetus non continet alia præcepta, nisi moralia, cæremonialia et judicialia. 1-2^{ae}. XCIX, 4, c; 5, c. — Colere Deum est actus virtutis, ideo pertinet ad præceptum morale; sed determinatio ejus ad cæremonialie. 1-2^{ae}. XCIX, 3, 2^{m}. — In iis quæ ordinant ad Deum, quædam sunt moralia, quæ ipsa ratio fide formata dictat, sicut Deum esse amandum; quædam vero cæremonialia, quæ non habent vim obligationis, nisi ex institutione divina. 1-2^{ae}. CIV, 1, 3^{m}. — Præcepta cæremonialia et judicialia obligant ex lege tantum; moralia vero etiam secundum se, ex dictamine rationis. 1-2^{ae} 1, C. 11, c, 2^{m}. CIV, 1, c; 4. 2^{m}. — Lex vetus continet præcepta judicialia, id est determinationes justitiæ servandæ inter homines. 1-2^{ae}. XCIX, 4, c. 5, c; CI, 1, c. CIII, 1, c. CIV, 1, o. LXXX, 4, c. 2-2^{ae}. LXXXVII, 1, c. CXXII, 1, 2^{m}. — Præceptum judiciale quadruplex scilicet: respectu principum, concivium, domesticorum et extraneorum. 1-2^{ae}. CIV, 4, o. — Præcepta judicialia optime tradita sunt de principibus, et regibus Judæorum. 1-2^{ae}. CV, 2, c. — Similiter de domesticis, id est de conjugibus et filiis, et servis. 1-2^{ae}. CV, 4, o. — Similiter de convictu popularium et de possessionibus judæorum statuendo judices, ordinem judicii, numerum testium et pœnas. 1-2^{ae}. CV, 2, c. — Similiter de extraneis, id est de peregrinis, advenis, vicinis et hostibus. 1-2^{ae}. CV, 3, o. — In lege veteri duplex erat præceptum de prole nata scilicet: generale, quoad omnes filios et filias, id est sacrificium ad expiationem peccati originalis, et holocaustum ad consecrationem prolis et speciale de primogenitis; et utrumque servatum fuit circa Christum infantem. 3^{a}. XXXVII, 3, c. — Non sunt aliqua præcepta judicialia ordinantia hominem in seipso, sed omnia talia sunt moralia. 1-2^{ae}. CIV, 1, 3^{m}. — Circa judicialia præcepta dupliciter scribæ et Pharisæi errabant: primo quidem, quia in Moysis lege permissa æstimabant esse per se justa; secundo vero, quia propter justitiam facienda, credebant esse exsequenda vel ex appetitu vindictæ, vel ex cupiditate temporalium, vel ex odio inimicorum. 1-2^{ae}. CVIII, 3, 2^{m}. — Præcepta judicialia post Christum non obligant, nec servans ea peccat. nisi servet, ut obligatus ex lege. 1-2^{ae}. CIV, 3, o. CVIII, 1, c; 2, c, 4^{m}. 2-2^{ae}. LXII, 3, 1^{m}. LXXXVII, 1, c.

6° Intentio legislatoris duplex scilicet: præcepti, et finis ejus; prima obligat, non autem secunda. 1-2^{ae}. C, 9. 2^{m}. — Præcepta juris positivi non se extendunt ultra intentionem præcipientis, quæ est finis præcepti; hæc autem est charitas. 1-2^{ae}. XCVI, 6, c. — Præceptum legislatoris tunc solum non obligat, quando observatio præcepti intentionem ejus evacuat vel impedit. 1-2^{ae}. XCVI, 7, c. — Præcepta communis statuti non eodem modo obligant omnes, sed secundum quod requiritur ad finem, quem intendit legislator. 1-2^{ae}. XCVI, 6, c. 2-1^{ae}. CXLVII, 3, 2^{m}. — Nullus ligatur præcepto, nisi mediante notitia ejus; ideo nullus ignorans tenetur ad aliquod præceptum, nisi teneatur, vel potuerit scire illud, in quantum in ejus notitiam illud præceptum devenit per alios, vel devenire potuit, promulgatione facta. 1-2^{ae}. XC, 4, o, 2^{m}. — Legislator non potest aliquod præceptum ponere, quod non oporteat in aliquo casu prætermitti. 1-2^{ae}. XCVI, 6, c. 2-2^{ae}. CXLVII, 3, 2^{m}; 4, c. — Transgrediens præcepta, contemnendo auctoritatem legislatoris, vel sic quod impediatur finis quem intendit, peccat mortaliter; non autem si ex rationabili causa, præcipue in casu, quo legislator decerneret non esse servandum. 1-2^{ae}. XCVI, 6, c. 2-2^{ae}. CXLVII, 3, 2^{m}; 4, c. — Ad principes sæculares pertinet dare præcepta ad utilitatem communem in temporalibus; ad prælatos autem ecclesiasticos, in spiritualibus. 2-2^{ae}. CLVII, 3, c. — Prælati debent abstinere a multitudine præceptorum. 1-2^{ae}. CVII, 4, c. 2-2^{ae}. CV, 1, 3^{m}. — Prælatus non est dominus, sed dispensator, non in destructionem, sed in ædificationem; ideo non potest præcipere peccata, nec prohibere opera virtutum. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 12, 2^{m}. — Præcepta legis humanæ diversificantur secundum diversitatem communitatum. 1-2^{ae}. C, 2, c. CIV, 3, 2^{m}. CVII, 1, c. 2-2^{ae}. CIV. 1, c. — Quandoque prælati religiosorum præcipiunt vel communiter omnibus, vel alicui specialiter ut si quis sit corrigendus, ei dicatur, et tunc intelligendum est præceptum sane, salvo ordine fraternæ correctionis. 2-2^{ae}. XXXIII, 7, 5^{m}. — Præatus religiosorum non habet potestatem præcipiendi aliquid super occultis, nisi in quantum per aliqua indicia manifestantur, puta per infamiam, vel per aliquas suspiciones, in quibus casibus potest prælatus præcipere, eodem mo-

do sicut et judex secularis vel ecclesiasticus potest exigere juramentum de veritate dicenda. 2-2^{ae}. XXXIII, 7, 5^{m}.

PRÆCIPERE. Præcipere est actus rationis, quia importat motionem cum quadam ordinatione. 2-2^{ae}. XLVII, 8, 3^{m}. — Recte præcipere, et ratione uti, semper se concomitantur, quia ad præceptum rationis sequitur obedientia virium inferiorum, quod pertinet ad usum. 2-2^{ae}. XLVIII, 4^{m}.

PRÆCIPITATIO. Præcipitatio est operatio per impetum voluntatis vel passionis, sine prudentia et partibus ejus. 2-2^{ae}. VIII, 6, 1^{m}. LIII, 3, o; 5, c. CXXVII, 1, 2^{m}. — Est speciale peccatum propter specialem actum rationis qui prætermittitur, scilicet concilium, licet possit inveniri in quolibet genere peccatorum. 2-2^{ae}. LIV, 1, 2^{m}. — Contrariatur dono consilii et prudentiæ. 2-2^{ae}. LIII, 3, 1^{m}. CXXVII, 1, 2^{m}.

PRÆCISIO. Forma totius cum præcisione aliorum est quoddam totum complectens materiam et formam. 1^{a}. LXXVI, 8, c.

PRÆDA. Præda licite capitur ab hostibus vel malefactoribus, in iis quæ ipsi injuste abstulerant. 2-2^{ae}. LXVI, 8, o.

PRÆDESTINATIO. 1° Prædestinatio est quædam præordinatio Dei ab æterno, de iis quæ per gratiam Dei fienda sunt in tempore. 3^{a}. XXIV, 1, c. — Est ratio transmissionis creaturæ rationalis ad vitam æternam, in mente Dei. 1^{a}. XXIII, 1, c. 3^{a}. XXIV, 1, c. — Est præscientia, et præparatio gratiæ in præsenti, et gloriæ in futuro. 1^{a}. XXIII, 2, 3^{m}, 4^{m}. 2-2^{ae}. CLXXIV, 1, c. — Gratia ponitur in definitione ejus, non quia sit de essentia ejus, sed quia importat respectum ad gratiam. 1^{a}. XXIII, 2, 4^{m}. — Prædestinatio est pars providentiæ. 1^{a}. XXIII, 1, 2, 3, 4, 6, 8, c. — Nihil ponit in prædestinato, nisi effectum ejus. 1^{a}. XXIII, 2, o. — Differentia scientiæ, sapientiæ, præscientiæ, providentiæ, dispositionis, providentiæ et prædestinationis. 1^{a}. XXIII, 3, c. — Prædestinatio proprie est tantum de bonis; præscientia vero est etiam de peccatis. 2-2^{ae}. CLXXIV, 1, c. — Prædestinatio est causa gratiæ et gloriæ; sed reprobatio est causa derelictionis et pœnæ æternæ, non autem culpæ. 1^{a}. XXIII, 3, 2^{m}. — Est tantum entium aliquando. 1^{a}. XXIII, 2, 2^{m}; 4, 2^{m}. — Convenit Angelis, sicut et hominibus, licet non fuerint miseri. 1^{a}. XXIII, 1, 3^{m}. — Non convenit creaturæ irrationali, nisi abusive. 1^{a}. XXIII, 1, 2^{m}. — Conveniens est Deo homines prædestinare. 3^{a}. XXIII, 1, o.

2° Prædestinatio certissime et infallibiliter consequitur suum effectum. 1^{a}. XXIII, 3, 3^{m}; 6, o; 8, 3^{m}. — Non potest impediri. 1^{a}. XXIII, 8, 3^{m}. — Juvatur precibus Sanctorum et suis, et aliis bonis operibus ex parte effectus ejus; non autem ex parte ordinationis divinæ. 1^{a}. XXIII, 8, c. — Præscientia meritorum non est causa prædestinationis universaliter; unus tamen effectus ejus est ratio finalis alterius effectus ejus prioris, et causa meritoria effectus posterioris. 1^{a}. XXIII, 5, o. — Voluntas Dei est causa efficiens, et finis prædestinationis ex parte totius effectus ejus. 1^{a}. XXIII, 5, o. — Error multiplex circa effectus prædestinationis. 1^{a}. XXIII, 5, 8, c. — Prædestinatio est æterna. 3^{a}. XXIV, 1, 2, c; 3, o; 4, c, 1^{m}. — Præscientia, providentia, prædestinatio, et hujusmodi non imponunt necessitatem omnibus rebus, nec auferunt contingentiam ab eis. 1^{a}. XXII, 4, o. XXIII, 1, 1^{m}; 3, 3^{m}; 6, c. 2-2^{ae}. CLXXI, 6, 1^{m}. — Prædestinati non sunt certi communiter de sua prædestinatione. 1^{a}. XXIII, 1, 4^{m}. — Licet aliquibus ex speciali privilegio sua prædestinatio reveletur, non tamen convenit ut reveletur omnibus; quia sic illi qui non sunt prædestinati desperarent, et securitas in prædestinatis negligentiam pareret. 1^{a}. XXIII, 1, 4^{m}. — Revelat Deus hoc aliquando aliquibus ex speciali privilegio, ut securitas gaudii etiam in hac vita in eis incipiat, et confidentius, et fortius magnifica opera prosequantur, et mala præsentis vitæ sustineant. 1-2^{ae}. CXII, 5, c. — Numerus prædestinatorum est certus et determinatus formaliter et materialiter Deo, non autem nobis. 1^{a}. XXIII, 7, o.

3° Prædestinatio convenit Christo, et personæ Christi in quantum subsistit in natura humana, non autem ut subsistit in natura divina, nec secundum se, nec convenit naturæ humanæ, nec naturæ divinæ. 3^{a}. XXIV, 1, o. — Prædestinatio Christi est causa efficiens, formalis, exemplaris et finalis prædestinationis nostræ, ratione effectus; non autem ratione operationis Dei. 3^{a}. XXIV, 3, 4, o. — Christus prædestinatus est esse Filius Dei; non autem proprie factus est Filius Dei. 3^{a}. XXIV, 1, 2^{m}. — Christus secundum quod homo prædestinatus est esse Filius Dei, quia prædestinatio quoad præcessionem et effectum, id est gratiam, convenit Christo ratione humanæ naturæ tantum. 3^{a}. XXIV, 2, c. — Christus secundum quod Filius Dei, prædestinatus est esse homo; tamen magis proprie dicitur e converso. 3^{a}. XXIV, 2, 3^{m}. — Homo prædestinatus est esse filius Dei, et e converso. 3^{a}. XXIV, 2, 3^{m}.

PRÆDICAMENTUM. Prædicamentum quodlibet accidentium dicit imperfectionem, secundum propriam rationem generis, præter relationem; ideo in divinis sunt tantum duo modi prædicandi scilicet: substantiæ et relationis. 1^{a}. XVIII, 1, o; 2, o.

PRÆDICARI. Quidquid prædicatur de aliquo, sicut universale de particulari, potest supponere pro eo, non autem in aliis. 1^{a}. XXXIX, 5, 4^{m}. — Aliquid prædicari de alio, contingit tripliciter scilicet: essentialiter, participative et per concomitantiam. 1^{a}. LIV, 1, 1^{m}. — Homo prædicatur per se de Socrate, quia si Socrates definiretur, poneretur homo in ejus definitione. 1^{a}. LXXVI, 1, c. 1^{m}. — Totum universale adest cuilibet parti ejus et secundum *esse*, et secundum perfectionem, et proprie prædicatur de parte sua, non autem totum integrale; totum autem potentiale aliquo modo. 1^{a}. LXXVII, 1, 1^{m}. — Pars subjectiva est de qua prædicatur essentialiter totum, secundum unam rationem, vel secundum prius et posterius et est in minus. 2-2^{ae}. CXX, 2, c. — Totum integrale prædicatur aliquo modo de omnibus partibus suis simul sumptis licet improprie; sed nullo modo de singulis simpliciter et proprie 1^{a}. LXXVII, 1, 1^{m}. — Nulla pars integralis prædicatur de suo toto. 1^{a}. LXXVII, 1, 2^{m}. — Nullum per accidens prædicatur universaliter; sed tantum quæ per se prædicantur. 1^{a}. LI, 1, c. — Inferius non prædicatur de superiori, nisi per accidens. 1^{a}. XXXIX, 6, 2^{m}. — Subjectum non restringitur per prædicatum ratione significationis, sed tantum ratione temporis consignificati. 1^{a}. XXXIX, 4, 1^{m}. — Terminus in subjecto positus tenetur materialiter, id est pro supposito; sed in prædicato tenetur formaliter, id est pro natura. 1^{a}. XIII, 12, c. XXXI, 5, 2^{m}. 3^{a}. XIV, 7, 4^{m}; 9, c, 3^{m}; 10, c, 2^{m}. XVII, 1, 3^{m}. — In divinis persona prædicatur de essentia, et e converso. 1^{a}. XXXIX, 6, o. — Relatio secundum propriam rationem, id est secundum quod refert ad aliud, prædicatur de divinis; non autem secudum rationem communem, scilicet secundum quod inhæret subjecto. 1^{a}. XXVIII, 1, 1^{m}. — Hæc prædicatio: *Deus est pater*, et e converso est *per se*, et nullo modo *per accidens*; nec sicut superioris de inferiori, nec e converso, sed per identitatem. 1^{a}. XXXIX, 6, 2^{m}.

PRÆDICATIO. 1° Prædicare, id est Evangelium recitare in Ecclesia, quod est linguis loqui, pertinet ad diaconum; ad sacerdotes autem pertinet exponere, et exhortari quod est prophetare. 3^{a}. LXVII, 1, 3^{m}. — Prædicare est principalissimus et proprius actus episcopi et dignius quam baptizare. 3^{a}. LXVII, 1, 1^{m}; 2, 1^{m}. LXXI, 4, 3^{m}. — Periculum de prædicatione omissa non imminet, nisi eis, quibus commissum est officium prædicandi. 2-2^{ae}. X, 12, 5^{m}. — Prædicans potest vivere de eleemosynis sponte oblatis; non autem de datis coacte, nisi sit prælatus. 2-2^{ae}. CLXXXVIII, 4, 4^{m}.

2° Christus non debuit prætermittere prædicationem propter scandalum Judæorum. 3^{a}. XLII, 2, o. — Christus et Apostoli a principio prædicaverunt Judæis tantum quadruplici ratione scilicet: ut ostenderet per suum adventum impleri promissiones antiquitus factas Judæis, non autem Gentilibus; ut ejus adventus ostenderetur esse a Deo; ut Judæis auferret calumniandi materiam; et quia per crucis victoriam meruit potestatem et dominium super gentes. 3a. XLII, 1, c. — Christus prædicavit annis tribus et quasi mensibus tribus, et vixit annis triginta tribus et mensibus tribus. 3a. XXXIX, 3, o. XLIII, 3, c.

3° Prædicator nullus debet fieri, nisi prius purgatus et virtute perfectus. 3a. XLI, 3, 1m. — Prædicator debet esse absolutus a cura rerum sæcularium. 3a. XL, 3, c. — Prædicator non debet semper esse in publico, sicut nec Christus. 3a. XL, 1, 3m. — Sumptus debentur prædicatoribus a mittentibus eos. 2-2ae. CLXXXVII, 4, 2m; 5, 5m. — Fratrum Prædicatorum ordo habet cautissimam, et securissimam formam profitendi. 2-2ae. CLXXXVI, 9, 1m.

PRÆLATIO. Prælatio quælibet est a Deo; non autem abusus ejus, nec ejus usurpatio. 1a. XCVI, 2, 3m. — Licet appetere opus, et perfectionem episcopatus et prælationis; non autem ipsam ratione gradus, vel honoris, vel divitiarum. 2-2ae. CLXXXV, 1, 2, o. — Triplex ratio recusationis respectu officii prælationis quantum est de se scilicet: impedimentum devotæ contemplationis, dulcis affectionis et spiritualis exultationis. 2-2ae. CLXXXV, 1, 3m; 2, 1m, 3m. — Non licet jurare, nec vovere, quod prælationem non sumat, nec totaliter resistere. 2-2ae. CLXXXV, 1, 3m; 2, o.

PRÆLATUS. Sicut prælatus alicujus ecclesiæ facere non potest, quod calix consecratus desinat esse consecratus, si maneat integer, sic multo minus potest facere, ut homo Deo consecratus quandiu vivit, consecratus esse desistat, et quod ille qui professus est religionem, non sit religiosus. 2-2ae. LXXXVIII, 11, c. — Prælatus existens in peccato mortali, etiam occulto, corripiendo, vel quidquid aliud officii sui faciendo, peccat mortaliter; non autem hoc agens ut frater. 2-2ae. XXXIII, 5, o. — Ex hoc ipso quod prælati dissimulant, videntur anauere. 2-2ae. CXLVII, 4, c. fin. — Prædicare ex officio convenit prælatis; religiosis autem ex commissione. 2-2ae. CLXXXVII, 4, 2m. — Prælatus potest dupliciter considerari scilicet: aut secundum quod judicio præsidet, et sic dicere peccatum fratris prælato, est dicere Ecclesiæ; aut secundum quod est extra judicium exsistens, et sic dicere prælato non est dicere Ecclesiæ, sed personæ quæ potest prodesse, et non obesse, quia nullus potest magis prodesse, quam prælatus. 2-2ae. XXXIII, 8, 4m. — Tunc prælatus inordinate videtur tangi, quando irreverenter objurgatur, vel etiam quando ei detrahitur, et hoc significatur per contactum montis et arcæ damnatum a Deo. 2-2ae. XXXIII, 4, 1m.

PRÆMIUM. Præmium essentiale beatitudinis consistit in actu intellectus; sed delectatio ejus, in voluntate. 1a. XXVI, 2, o; 3, c. 1-2ae. III, 4, o. — Violenter corrupta habebit duplex præmium, ut dicit beata Lucia, scilicet: virginitatis et patientiæ præmium. 2-2ae. CXXIV, 4, 2m. — In retributione præmiorum, inæqualia debentur inæqualibus meritis; non autem in constitutione rerum. 1a. XLVII, 2, 3m. LXV, 2, 3m. 1-2ae. CXIV, 3, o.

PRÆPOSITIVUS. Præpositivus, dicens affirmativam et negativam in divinis simul esse falsas, improbatur. 1a. XXXIX, 4, 5m. — Errat asserendo, in divinis, a relationibus specie differentibus, posse terminari eadem in specie relationem. 1a. XXXII, 2, c.

PRÆSENTIA. Præsens illud proprie dicitur cujus essentia præsentatur sensui vel intellectui. 1a. VIII, 3, c, 2m. — Præsentia necessitatem quandam habent, quia necesse est Socratem sedere, dum sedet. 2-2ae. XLIX, 6, c.

PRÆSERVATUS. Præservatus ab aliquo dicitur purgatus, vel liberatus. 3a. XXXI, 4, 1m. LII, 2, 2m.

PRÆSTIGIUM. Præstigium est divinatio per dæmones, ingerentes se visui, vel auditui hominum, quia præstringit oculos. 2-2ae. XCV, 3, c, pr. CLXXVII, 1, 2m. — Formæ apparentes in præstigiis sunt tantum in sensu communi ab imaginativa, vel per res naturales impressæ. 1a. CXIV, 4, 2m. 2-2ae. CLXXVIII, 1, 2m.

PRÆSUMPTIO. Præsumptio aliquando sumitur in bono, quasi *præ aliis sumptio*, et aliquando in malo. 2-2ae. XXI, 2, 1m. LXX, 3, 2m. — Præsumptio in malo dicit immoderantiam spei dupliciter scilicet: supra vires proprias, vel contra justitiam Dei; prima opponitur magnanimitati, secunda vero est species blasphemiæ in Spiritum sanctum, ideo gravior est quam prima. 2-2ae. XXI, 1, 4, o. CXXX, 2, c. CXXXIII, 1, c. — Præsumptio prima oritur ex inani gloria, secunda vero ex superbia. 2-2ae. XXI, 4, o. — Præsumptio secunda oritur ex nimio amore sui. 2-2ae XXI, 1, 2m, 3m. — Habet conversionem ad bonum commutabile, et aversionem a Deo, attribuendo divinæ virtuti quod ei non convenit. 2-2ae. XXI, 1, 3m. — Præsumptio prima opponitur magnanimitati secundum excessum, licet apparenter secundum defectum, in quantum est aliquando de minimis, quæ magna videntur. 2-2ae. CXXX, 2, o. prin. CXXXIII, 1, c. — Præsumptio secunda opponitur charitati vel potius dono timoris. 2-2ae. CXXX, 2, 1m. — Præsumptio magis opponitur spei quam timori, quia spei contrariatur ratione propriæ differentiæ, timori vero ratione generis; et contrarietas ad timorem est apparentior. 2-2ae. XXI, 3, o. — Est contra ordinem naturalem; ideo semper est peccatum. 2-2ae. CXXX, 1, o. — Præsumptio secunda est minus peccatum, quam desperatio. 2-2ae XXI, 2, c. — Præsumptuosus peccat non æstimando nimis misericordiam Dei, sed contemnendo justitiam ejus. 2-2ae. XXI, 2, c, 2m. CXXX, 2, 1m. CLXIII, 4, 3m. — Peccare cum proposito perseverandi in peccato, sub spe veniæ, dicitur præsumptio; non autem si sit cum proposito pœnitendi, sed alleviatur. 2-2ae. XXI, 2, 3m. — Aggredi opus ultra vires, ex confidentia ad vires humanas, est præsumptio; non autem si fiat in spe divini auxilii. 2-2ae. XXI, 2, 1m. — De quolibet debet præsumi bonum nisi appareat contrarium, nec sit in periculum alterius. 2-2ae. LXX, 3, 2m.

PRÆTERITUM. Omne præteritum est necesssarium. 2-2ae. XLIX, 6, c.

PRÆVARICATIO. Prævaricator est, qui malitiose impediens punitionem peccati, adversam partem adjuvat prodita causa sui. 2-2ae. LXVIII, 3, c. fin. — Differentia prævaricationis a calumnia et a tergiversatione. 2-2ae. LXVIII, 3, o. — Non omnis abscondens vera crimina prævaricatur; sed tantum qui fraudulenter abscondit ea, de quibus accusationem proponit, colludens cum reo, proprias probationes dissimulando, et falsas excusationes admittendo. 2-2ae. LXVIII, 3, 2m.

PRECES. Preces pro indigno sunt simoniacæ, et sunt munus a *lingua*, non autem preces pro digno. 2-2ae. C, 5, 3m.

PRETIUM. Pretium rerum venalium, non est semper punctualiter determinatum, sed magis in quadam æstimatione consistit. 2-2ae. LXXVII, 1, 1m.

PRIMITIÆ. Primitiæ erant de præcepto cæremoniali quoad determinationem; in communi vero de jure naturali; nunc autem de præcepto Ecclesiæ, secundum consuetudinem patriæ. 2-2ae. LXXXVI, 4, o. — Quantitas primitiarum non fuit determinata in lege, quia erant per modum oblationis, de cujus ratione est esse voluntarium; et secundum Hieronynum, aliqui dabant quadragesimam partem, alii sexagesimam; sed nunc statur consuetudini patriæ. 2-2ae. LXXXVI, 4, 3m. — Primitiæ pertinent ad quoddam genus oblationum, in usum sacerdotum, et recognitionem beneficii Dei, scilicet fructuum terræ; et debet esse aliquid præcipuum de fructibus terræ. 2-2ae. LXXXVI, 4, c. — Sunt signa præteriti beneficii Dei scilicet terræ promissæ Israel, et totius terræ, toti humano generi, et fructuum; sed cæremonialia proprie erant signa futuri. 1-2ae. LXXXVI, 4, 1m, 2m.

PRIMOGENITUS. Primogenitus dicitur *primo natus*, licet nullus post eum sit; ideo Christus est primogenitus Mariæ. 3a. XXVIII, 3, 4m. — Omnes primogeniti erant sacerdotes in veteri testamento, et habebant duplicem portionem in hæreditate paterna. 1-2ae. CIII, 1, 3m. 2-2ae. LXXXVII, 1, 2m.

PRIMUM. *Primum* dicitur dupliciter scilicet: *primum* simpliciter, et *primum* in genere. 1-2ae. VI, 1, 1m. — *Primum* in per se ordinatis, oportet esse maximum; non autem *primum* per accidens. 2-2ae. CLXIII, 3, 3m.

PRINCEPS. Ad bonum principem requiritur quod sit virtuosus simpliciter; non autem ad bonum civem. 1-2^{ae}. XCII, 1, 3^{m}. — Ad bonum virum pertinet posse principari, et bene subjici; ideo in virtute boni viri includitur virtus principis; sed virtus principis differt specie a virtute subditi, sicut virtus viri et mulieris. 1-2^{ae}. XLVII, 11, 1^{m}, 2^{m}. — Princeps auferens per vim aliena, rapinam committit, et tenetur restituere; nisi sit secundum justitiam, pugnando, vel puniendo. 2-2^{ae}. LXVI, 8, c, 3^{m}. — Ad bene commorandum in aliqua communitate requiruntur duo scilicet: habere se bene ad principem, id est cum fidelitate, reverentia et famulatu; ad socios autem reddendo cuilibet debita, et nulli nocendo. 1-2^{ae}. C, 5, c. — Sanctis licet commorari in curiis principum, ad promovendum bonos, et ad impediendum malos; non autem propter voluptates. 2-2^{ae}. CLXXXVII, 2, 3^{m}. — Deus reservavit sibi institutionem summi principis, et regis Judæorum, quia habebat specialem curam eorum. 1-2^{ae}. CV, 1, 1^{m}. — Non dedit Judæis principes et reges a principio, sed tantum modum eligendi, scilicet secundum judicium Dei, et de gente sua; et modum se habendi. 1-2^{ae}. CV, 1, 2^{m}. — Divisio regni Israel et multitudo regum magis convenit eis ad pœnam, pro dissensionibus multis contra regnum David justum, quam ad eorum profectum. 1-2^{ae}. CV, 1, 3^{m}. — Principibus Judæorum non sunt deputati cibi sicut sacerdotibus, ne superbirent, nec ambirent. 1-2^{ae}. CV, 1, 4^{m}.

PRINCIPATUS. Principatus bonus triplex scilicet: regalis, aristocratia et timocratia: et triplex principatus malus scilicet: tyrannis, oligarchia et democratia. 1-2^{ae}. XCV, 4, c. CV, 1, o. 2-2^{ae}. LXI, 2, c. — Principatus regalis est optimus. 1^{a}. CIII, 3, c. 1-2^{ae}. CV, 1, 2^{m}. — Principatus regalis est propter bonum populi; tyrannicus autem est propter bonum tyranni. 1^{a}. XCII, 1, 2^{m}. XCVI, 4, c. 2-2^{ae}. XLII, 2, 3^{m}. — Optimus principatus est, in quo omnes habent aliquam partem, et, ut principatus Judæorum, componitur ex regno in quantum unus præest; ex aristocratia, in quantum multi principantur secundum virtutem; et ex democratia, id est principatu populi, in quo populus sibi eligit principem. 1-2^{ae}. XCV, 4, c. CV, 1, o. — Principatus dicuntur in Angelis quia principantur omnibus cœlestibus principibus, divinas jussiones explentibus; sed Archangeli dicuntur qui principantur soli ordini Angelorum. 1^{a}. CVIII, 5, 4^{m}.

PRINCIPIATUM. Principium quoad relationem est simul naturaliter cum principiato; sed id quod est principium est naturaliter prius eo. 1^{a}. XLII, 3, 2^{m}. — Est prius tempore principiato dupliciter scilicet: ex parte actionis successive, vel agentis imperfecti, vel eligentis tempus. 1^{a}. XLII, 2, c. — Apud Græcos, Filius et Spiritus sanctus dicuntur principiati; non autem apud Latinos. 1^{a}. XXXIII, 1, 2^{m}.

PRINCIPIUM. Principium sumitur a prioritate, sed non significat eam. 1^{a}. XXXIII, 1, 3^{m}. — Est id a quo aliquid procedit quocunque modo, et e converso. 1^{a}. XXXIII, 1, o. — Est communius causa, et causa, communior elemento. 1^{a}. XXXIII 1, 1^{m}. — Non omne principium est primum principium. 1-2^{ae}. VI, 1^{m}. IV, 1^{m}. — Græci indifferenter utuntur nomine causæ, sicut nomine principii in divinis; non autem Latini. 1^{a}. XXXIII, 1, 1^{m}. — In divinis una persona est principium, non autem causa alterius. 1^{a}. XXXIII, 1, o. XXXVI, 4, o. — Principium in divinis et in creaturis dupliciter cognoscitur scilicet: ut primum, et ut principium. 1^{a}. XXX II, 4, c. — Non omne principium cognoscendi est principium essendi. 1^{a}. LXXXV, 3, 4^{m}. — Primum principium in speculativis est: *Non contingit idem simul esse et non esse*; in practicis autem est: *Bonum est prosequendum, malum vero est fugiendum.* 1-2^{ae}. XCIV, 2, c. 2-2^{ae}. I, 7, c. — Principia speculativa cognoscuntur per alium habitum naturalem, quam conclusiones, quia principia per intellectum, conclusiones vero per scientiam. 2-2^{ae}. XLVI, 6, c. XLIX, 2, 1^{m}. — Sicut in ratione speculativa sunt quædam ut principia, quorum est intellectus, et conclusiones, quarum est scientia, ita in ratione practica, ut principia naturaliter nota, sunt fines virtutum moralium; ut conclusiones autem, quæ sunt ad finem. 2-2^{ae}. XLVII, 6, c. — Nihil refert, utrum ille qui docet proponendo vel interrogando procedat de principiis communibus ad conclusiones: utrobique enim animus audientis certificatur de posterioribus per priora. 1^{a}. LXXXIV, 3, 3^{m}. CXVII, 1, o.

PRIORITAS. Prioritas nullo modo est in divinis. 1^{a}. XXXVI, 3, 3^{m}. 3^{a}. XXXII, 3, o.

PRIUS. *Prius* dicitur dupliciter scilicet; ordine perfectionis et generationis. 1^{a}. LXXXV, 3, 1^{m}. 1-2^{ae}. LXVIII, 8, 3^{m}. — *Prius* natura dicitur dupliciter scilicet: secundum causam materialem, et magis secundum alias causas. 2-2^{ae}. I, 7, 3^{m}. — Semper id quod est naturalius est prius. 1-2^{ae}. XLIX, 2, c. — Imperfectum est prius tempore perfecto in eodem; sed in diversis est e converso, et natura in utrisque. 1^{a}. LXXXII, 3, 2^{m}. LXXXV, 3, 1^{m}. XCIV, 3, c. 1-2^{ae}. VI, 2, 4. c. 3^{a}. I, 5, 3^{m}; 6, c. — *Prius* duplex scilicet: *per se*, et *per accidens*. 2-2^{ae}. IV, 7, c. — Semper quod est per se, est prius eo quod est per aliud. 1^{a}. XX, 1, c. LXXXIV, 6. c. — Remoto priori, removetur *posterius*, sequens tantum ex eo; non autem si sequatur etiam ex alio. 1-2^{ae}. XV, 2, 2^{m}.

PRIVATIO. Privatio secunda suscipit *magis* et *minus* quia ponit aliquid, quod est de ratione ejus; non autem prima. 1-2^{ae}. LXXIII, 2, o. LXXXII, 4, c. — Privatio suscipit *magis* et *minus* secundum suas causas; non autem secundum se. 1^{a}. XI, 4, 1^{m}. XLIX, 3, 3^{m}. 1-2^{ae}. XXII, 2, 1^{m}. — Privationes et negationes differunt specie secundum differentias habituum et positionum oppositorum, et specificantur per habitus oppositos. 2-2^{ae}. CVII, 2, c. — Privatio est carentia ejus quod est aptum natum haberi; et hoc tripliciter scilicet: vel ab eo, vel ab alio ejusdem speciei, vel a quocunque: et tertia tantum est in divinis. 1^{a}. XXXIII, 4, 2^{m}. — Est negatio circa determinatum subjectum. 1^{a}. XVII, 4, c. — Contrarium significat aliquam naturam in subjecto, non autem privatio. 1^{a}. XVII, 4, c. — Nulla privatio tollit totaliter esse. 1^{a}. XI, 2, 1^{m}. — Nulla privatio est intenta ab aliquo agente. 1^{a}. XIX, 9. c. XLIX, 1. c.

PRIVILEGIUM. Privilegium est privata lex, quia respicit singulares personas; sed commune est ad multa negotia. 1-2^{ae}. XCVI, 1, 1^{m},

PROCESSIO. Processio dicitur dupliciter scilicet: motus processivus animalium, et eductio principiati a principio; prima est in divinis metaphorice tantum, secunda vero proprie. 1^{a}. XXVII, 1, c. — Processio duplex scilicet: ab extra, et ab intra; prima semper est per motum ad diversum, et contra rationem primi principii, non autem secunda: ideo secunda convenit Deo, non autem prima. 1^{a}. XXVII, 1, o. — Omnis processio creaturæ est per motum, vel per mutationem; non autem in divinis. 1^{a}. XXVII, 1, 1^{m}. — Processus rationis duplex scilicet: via compositionis, et via resolutionis. 1-2^{ae}. XIV, 5, o. — In divinis sunt tantum duæ processiones scilicet: Verbi et amoris, secundum quod Deus suam essentiam, veritatem et bonitatem intelligit et amat. 1^{a}. XXVII, 3, 5, o. XXVIII, 4, c. XXVI, 1, c. XLI, 6, c. — Omnia quæ important respectum originis, absolute dicuntur de processione divina; non autem repugnantia consubtantialitati, coæternitati et independentiæ. 1^{a}. XXVII, 2, 2^{m}. — Processiones in divinis distinguuntur per relationes et modos originis; non autem seipsis, nec per *esse* a natura et voluntate. 1^{a}. XXVII, 3, o. — Processio Filii est per naturam Patris, ideo est coæternus, consubstantialis et independens; non autem processio creaturarum, quia procedunt per voluntatem Dei. 1^{a}. XLI, 2, c. XLII, 2, c. — Omnia quæ pertinent ad generationem vivorum dicuntur in processione Filii Dei, ut oriri, nasci, gigni et generari. 1^{a}. XXVII, 2, 2^{m}. — Hæresis Valentini, *quod Filius Dei procedit vario modo prolationis*, id est ad extra. 1^{a}. XXX V, 2, 2^{m}. — Spiritus sanctus procedit a Patre et Filio, quia aliter non potest distingui a Filio. 1^{a}. XXXVI, 2, o. — Spiritus sanctus procedit ab eis, in quantum sunt plures agentes, et in quantum sunt unum, in vi spirativa. 1^{a}. XXXVI, 4, 1^{m}. — Spiritus Sanctus procedit a Patre per Filium; sed Filius non spirat per Patrem. 1ª. XXXVI, 3, o. — Hæresis Arii, quod *Spiritus sanctus procedit a Patre et Filio, ut creatura utriusque.* 1ª. XXVII, 1, c. — Hæresis Nestorii et Theodorici, quod *Spiritus sanctus non procedit a Filio.* 1ª. XXXVI, 2, 3m. — Spiritus sanctus non magis procedit a Patre, quam a Filio, nec prius, nec plenius. 1ª. XXVI, 3, 2m. — Dicitur principaliter et proprie procedere a Patre propter auctoritatem in Patre; non autem magis proprie. 1ª. XXXVI, 3, 2m. — Procedit a Patre immediate et mediante Filio, ratione suppositi, non autem ratione virtutis mediæ. 1ª. XXXVI, 3, 1m. — Processio Filii est per actum intellectus; sed processio Spiritus sancti est per actum voluntatis. 1ª. XXVII, 2, c; 3, c. XXVIII, 4, 1m. XXXIV, 2, c. XLV, 7, c. — Spiritus sanctus ita naturaliter et a natura procedit a Patre, sicut et Filius. 1ª. XLI, 2, 2m; 6, c. XLII, 2, c. — Processio Spiritus sancti triplici ratione nominatur tantum processio scilicet: ex habitudine rei amatæ, ab amante, et per amorem. 1ª. XXVII, 4, 3m. XXVIII, 4, c. XXXVII, 1, c. — Emanatio, proprietas et relatio Spiritus sancti nominatur eodem nomine, scilicet spiratio, propter defectum nominum. 1ª. XXXVI, 1, c. XXXVII, 1, c. — Processio Spiritus sancti dicitur æterna, respectu objecti æterni; sed ut tendit in objectum creatum, cui Deus confert aliquid, dicitur temporalis. 1ª. XLIII, 2, o. — Spiritus sanctus procedit a seipso processione temporali. 1ª. XLIII, 2, 3m. — Processio æterna et temporalis sunt tantum una processio ratione respectus ad principium quem principaliter important; sed sunt duæ ratione duplicis respectus ad objecta. 1ª. XLIII, 2, c, 3m.

PROCLAMATIO. Proclamare licet in capitulis religiosorum de levibus quæ famæ non derogant sine admonitione secreta, non autem de gravi. 2-2æ. XXXIII, 7, 4m. — Non videtur esse probabile, quod ea quæ sunt in consuetudine religiosorum, sint contra præcepta Christi; consecutum est autem in religionibus quod in capitulis aliqui proclamantur de culpis, nulla secreta admonitione præmissa, sed hujusmodi proclamationes sunt quasi quædam commemorationes potius oblitarum culparum, quam accusationes vel denuntiationes. 2-2æ. XXXIII, 7, 4m. — Si essent tamen alia, de quibus frater infamaretur, contra præceptum Domini ageret, qui per hunc modum proclamando, peccatum fratris publicaret. 2-2æ. XXXIII, 7, 4m.

PRODIGALITAS. Prodigalitas est circa passiones pecuniæ sicut deficiens, non autem sicut superabundans in eis. 2-2æ. CXIX, 1, 1m. — Dicitur esse contra naturam, quia habet immoderatam emissionem rerum repugnantem naturæ. 2-2æ. XXXII, 6, 2m. — Prodigus sæpe excedit dando propter voluptates, non tamen semper. 2-2æ. CXIX, 1, 3m. — Prodigalitas semper est peccatum, non principaliter propter quantitatem, sed propter inordinationem dandi, quibus non debet dari, et propter quæ, et sicut debet. 2-2æ. CXIX, 1, o; 3, 1m. — Prodigus peccat in se, et in proximum, præcipue clerici consumentes bona pauperum; similiter avarus. 2-2æ. CXIX, 3, 1m. — Prodigalitas opponitur liberalitati. 2-2æ. CXVII, pr. CXVIII, princ. CXIX, 1, 2, 3, c.

PRODUCERE. Productæ res a principio fuerunt in statu perfecto, ut essent principia aliorum. 1ª. XCIV, 3, c.

PROFESSIO. Profitens non vovet servare quidquid est in regula, sed vitam regularem; vel vivere secundum regulam, quod est cautius; vel obedientiam secundum regulam, non obligando se ad culpam, ut in religione Ordinis Fratrum Prædicatorum, quod est melius. 2-2æ. CLXXXVI, 9, 1m. — Votum simplex de majori religione non obligat post professionem in minori. 2-2æ. CLXXXIX, 8, 3m. — Professio facta ante annos pubertatis, scilicet ante annos quatuordecim in puero, vel ante annos duodecim in puella, non tenet, propter Ecclesiæ statuta. 2-2æ. LXXXVIII, 9, c, 3m. CLXXXIX. 5, c, 1m, 3m. — Nazaræi profitebantur quamdam perfectionem; deponentes comam. 2-2æ. CLXXXVI, 6, c.

PROHIBITIO. Prohibitio incitat concupiscentiam tripliciter scilicet: ratione ardui, ratione clausæ passionis, et ratione importunitatis. 1-2æ. XCVIII, 1, 2m. — Omne peccatum est malum, quia prohibitum est jure naturali, non autem jure positivo. 1-2æ. LXXI, 6, 4m. — Prohibitio ligni scientiæ boni et mali fuit propter figuram, scilicet propter eventum futurum, quia post ejus esum homo per experimentum pœnæ didicit quid interesset inter obedientiæ bonum, et inobedientiæ malum; non autem propter naturam arboris malam. 1ª. CII, 1, 4m. 1-2æ. CII, 1, 2m.

PROMISSIO. Promissio est actus rationis, quia est enuntiatio et ordinatio alicujus. 2-2æ. LXXXVIII, 1, c. — Promissio est ordinare, quid facere pro alio debeat gratum ei; sed comminatio est contra alium. 2-2æ. LXXXVIII, 1, 2, 5, o. — Promissio nuda, id est non habens aliquid additum ad confirmationem, non habet vim plenam obligandi Deo, nec homini. 2-2æ. LXXXVIII, 3, 1m. — Promissa non debent servari, si est illicitum quod promittitur, vel si sint mutatæ conditiones personarum, vel negotiorum; ad hoc ergo quod homo servare debeat quod promisit, oportet ut sit licitum quod promittitur, et quod omnia immutata permaneant. 2-2æ. CX, 3, 5m.

PROMULGATIO. Promulgatio legis naturæ fit ex hoc quod Deus inserit eam mentibus hominum naturaliter custodiendam. 1-2æ. XC, 4, 1m. — Promulgatione non indigent præcepta communia legis naturæ, et credere in Deum. 1-2æ. C, 4, 1m. — Promulgatio fit verbo et scripto; et utroque modo promulgatio legis æternæ est æterna, ex parte Dei, non autem ex parte nostra. 1-2æ. XCI, 1, 2m. — Promulgatio legis necessaria est ad hoc quod lex habeat vim obligandi. 1-2æ. XC, 4, o. — Promulgatio obligat absentem, sicut et præsentem, in quantum promulgatio ad eum pervenit, vel potuit pervenire per alios; futuros autem obligat per scripturas. 1-2æ. XC, 2m, 3m.

PRONOMEN. Pronomina demonstrativa dicuntur de Deo secundum quod faciunt demonstrationem ad intellectum, non autem ad sensum. 1ª. XIII, 1, 3m. — Pronomina possessiva conjunguntur nominibus Dei, quæ significant rationem principii efficientis, vel finalis, vel exemplaris; non autem nominibus Dei, quæ significant per modum formæ inhærentis. 1ª. XXXVI, 1, 3m.

PROPASSIO. Propassio est passio inchoata in appetitu sensitivo, non ultra procedens, sicut in Christo fuit. 3ª. XV, 4, c; 6, 2m; 7, 1m.

PROPHETIA. 1º Prophetia non est habitus, nec qualitas permanens, sed ut passio transiens. 1-2æ. LXVIII, 3, 3m. 2-2æ. CLXXI, 2, o. CLXXIV, 3, 1m. CLXXVI, 2, 3m. — Non est gratia gratum faciens, sed gratia gratis data. 1-2æ. LXVIII, 3, 3m. — Est divina inspiratio rerum, futura immobili veritate denuntians, secundum Cassiodorum. 2-2æ. CLXXI, 3, 1m, 6, pr. — Prophetia dicitur *quasi procul fans* vel *procul videns*, in quantum cognoscit vel loquitur ea quæ sunt procul a communi hominum sensu, cum quibus conversatur, et communicat in statu viæ. 3ª. VII, 8, o. — Prophetia principaliter et primo consistit in cognitione, ideo dicitur a φάνος; secundario consistit in locutione, ideo dicitur *a fari*; tertio consistit in operatione miraculorum, ad ejus enuntiationis confirmationem. 2-2æ. CLXXI, 1, c; 2, c. CLXXIV, 3, 3m; 4, c. 3ª. IX, 8, o. — De ratione prophetiæ non est ænigmatica cognitio, quia Moyses fuit propheta, et tamen Deum palam, et non per ænigmata vidit. 3ª. VII, 8, 1m — In prophetia sunt duo scilicet: repræsentatio et judicium de visis, quod est principalius, et completivum ejus, sine quo non est. 2-2æ. CLXXIII, 2, c. CLXXXVI, 2, 1m. — Ad prophetiam requiritur lumen intellectuale supernaturale. 2-2æ. CLXXI, 2, c. — Ad prophetiam requiritur inspiratio quoad mentis elevationem, et revelatio quoad perceptionem divinorum. 2-2æ. CLXXI, 1, 4m. — Ad prophetiam requiritur maxima mentis elevatio ad contemplationem spiritualium. 2-2æ. CLXXII, 4, c. — Bonitas morum quoad refrenationem passionum et remotionem occupationum exteriorum requiritur ad prophetiam. 2-2æ. CLXXII, 4, c. — Dispositio naturalis non requiritur ad prophetiam, quia Deus simul removet indispositionem, disponit et perficit. 2-2æ. CLXXII, 3, o. — Prophetia potest haberi sine charitate, et sine gratia gratum faciente. 2-2^{æ}. VI, 2, 3^{m}. CLXXII. 4, c. — Objectum prophetiæ est illud quod est in cognitione divina supra facultatem humanam. 2-2^{æ}. CLXXIV, 2, c.— Prophetia est de omnibus; sed primo et principaliter est de futuris contingentibus; secundo de exsistentibus supra universalem cognitionem hominum; tertio respectu alicujus. 2-2^{æ}. CLXXI, 3, c. CLXXII; 1, c, 4^{m}; 5, c. CLXXVI, 2, 3^{m}. CLXXVIII, 1, 1^{m}.— Prophetiæ sunt principaliter de futuris; sunt tamen etiam de præsentibus, quæ tamen sunt procul a cognitione non omnium hominum, sed quorumdam; séd secundum sensum vel secundum intellectum, ut Eliseus cognovit quæ Giezi præsens fecerat; et sunt etiam de occultis omnibus hominibus naturaliter, ut mysterium Trinitatis; sunt etiam de mysterio Christi sub nomine hominum. et tunc excedunt veritatem historiæ. 2-2^{æ}. CLXXI, 3, c.— Omnia prophetabilia sunt non cognoscibilia ab homine nisi per revelationem Dei; sed quæ pertinent ad sapientiam, et ad scientiam, et ad interpretationem sermonum, possunt naturaliter cognosci ab homine. 2-2^{æ}. CLXXI, 3, 2^{m}. CLXXII, 1, c. fin.

2º Prophetæ non vident omnia prophetabilia, sed tantum ea quæ sibi specialiter revelantur. 2-2^{æ}. CLXXI, 4, o. — Aliqua prophetia est de præterito, sicut in Genesi, et in aliqua ponitur præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ. 2-2^{æ}. CLXXI, 3, o. — Prophetæ non vident Deum per essentiam. 2-2^{æ}. CLXXI, 2, c; 4, c, 3^{m}. CLXXIII, 1, o. — Vident in speculo æternitatis, seu intelligentiarum sive in libro præscientiæDei causaliter, non autem formaliter. 2-2^{æ}. CLXXIII, 1, c, 1^{m}, 2^{m}. — Habent certissimam et distinctam cognitionem de visis per spiritum prophetiæ; non autem de habitis per instinctum Dei. 2-2^{æ}. CLXXI, 5, o. — Prophetiæ nullo modo potest subesse falsum, sicut nec præscientiæ Dei. 2-2^{æ}. CLXXI, 6, o. CLXXII, 1, c; 5, 3^{m}; 6, 2^{m}. — Propheta proprie cognoscit se moveri a Deo ad aliquid æstimandum vel significandum verbo vel facto; non tamen omnia quæ per hoc intendit Deus. 2-2^{æ}. CLXXIII, 4, o. —Prophetia simpliciter dicta, id est supra universalem cognitionem hominum non potest esse a natura, sed tantum ex revelatione Dei; prophetia vero secundum quid, id est de aliquibus in suis causis, potest esse a natura, sed fallibiliter. 2-2^{æ}. CLXXII, 1, o; 3, c. — Prophetia et aliæ illuminationes, et revelationes fiunt nobis a Deo mediantibus Angelis. 1^{a}. CXI, 1, o. 2-2^{æ}. CLXXII, 2, o. — Aliquis, cessante prophetica illustratione actuali, dicitur propheta ex deputatione Dei, et ex habilitate remanente ad facilius illustrari. 2-2^{æ}. CLXXI, 2, 2^{m}.— Prophetia prædestinationis completur sine arbitrio nostro causante; non autem, sine eo consentiente. 3^{a}. XXX, 1, 1^{m}.— Finis prophetiæ est manifestatio alicujus veritatis exsistentis supra hominem. 2-2^{æ}. CLXXIV. 2, c, 2^{m}; 6, c. —Prophetia secundum quid potest esse a dæmonibus, non autem prophetia simpliciter. 2-2^{æ}. CLXXII, 5, o.— Prophetia dæmonum non fit illuminationes, ut divina, sed per visionem imaginariam vel sensibile; nec est semper vera, sicut prophetia divina. 2-2^{æ}. CLXXII, 5, 2^{m}, 3^{m}. — Prophetiæ dæmonum quandoque prædicunt vera ex inspiratione divina, et aliquando per dæmones. 2-2^{æ}. CLXXII, 6, o. CLXXIV, 5, 4^{m}. — Species prophetiæ triplex scilicet: comminationis, prædestinationis et præscientiæ. 2-2^{æ}. CLXXIV, 1, o. — Prophetia fit dupliciter scilicet: per influxum luminis tantum et per species impressas, vel aliter ordinatas. 2-2^{æ}. CLXXIII, 2, o. — Modus prophetiæ triplex, secundum triplicem potentiam cognoscitivam, scilicet: secundum oculos corporis, secundum spiritum imaginarium, et secundum intuitum mentis. 2-2^{æ}. CLXXIV, 1, 3^{m}. — Prophetis repræsentantur aliqua quadrupliciter scilicet: in sensu exteriori, sicut Daniel vidit scripturam in pariete, et Samuel audivit verba; vel per formas in imaginatione divinitus impressas, sicut in cæcis natis similitudines cœlorum; vel per formas divinitus ordinatas, sicut Jeremias vidit ollam accensam; vel per species in intellectu, sicut in scientia infusa Salomoni et Apostolis 2-2^{æ}. CLXXIII, 2, o; 4, c.—Modus prophetiæ sextuplex, secundum differentias influxus, scilicet; extasis, visio, somnium, per nubem, vox de cœlo, parabola et repletio sancti Spiritus. 2-2^{æ}. CLXXIV, 1, 3^{m}. — Gradus prophetiæ imaginariæ distinguitur quadrupliciter scilicet: per somnium et vigiliam, per signa, si loquens videtur vel non, et secundum dignitatem apparentis. 1^{a}. XII, 11, 1^{m}. 2-2^{æ}. CLXXIV, 3, o. — Gradus prophetiæ improprie dictæ duplex scilicet: minimum, id est secundum operationem exteriorem, ut Samson; et visio de naturalibus, ut Salomon. 2-2^{æ}. CLXXIV, 3, c. — Actus prophetiæ duplex scilicet: principalis, id est visio, et secundarius, id est denuntiatio. 2-2^{æ}. CLXXVI, 2, c.

3º Veri prophetæ tripliciter differunt a falsis prophetis scilicet: agente, fine, certitudine. 2-2^{æ}. CLXXII, 5, 3^{m}. — Prophetia prædestinationis semper impletur; non autem prophetia comminationis. 1^{a}. XIX, 7, 2^{m}. 2-2^{æ}. CLXXI, 6, 2^{m}. CLXXIV, 1, c; 2, o. — Omnis prophetia de quacunque re est ejusdem speciei, quia est per unum formale, scilicet per lumen divinum. 2-2^{æ}. CLXXI, 3, 3^{m}.— Prophetia est simpliciter excellentior dono linguarum triplici ratione scilicet: quia consistit in ipsa illuminatione mentis, quia pertinet ad rerum notitiam, et quia est utilior. 2-2^{æ}. CLXXVI, 2, c. — Prophetia intellectualis visionis est nobilior quam imaginaria, nisi respectu revelandi per similitudinem corporalem, quia tunc est e converso. 2-2^{æ}. CLXXIV, 2, o; 3, c; 4, c, 1^{m}; 5, c. CLXXVI, 2, c, 1^{m}. 3^{a}. XXX, 3, 2^{m}. — Magis proprie dicitur de imaginaria, quam de intellectuali. 2-2^{æ}. CLXXIII, 2, c. fin. CLXXIV, 2, 3^{m}; 3, c. — Prophetia imaginaria de supernaturali veritate est nobilior intellectuali de cognoscibilibus humana ratione. 2-2^{æ}. CLXXIV, 2, 3^{m}; 3, c. CLXXVI, 2, 1^{m}. — Prophetia quanto est vicinior Christo, tanto est major, et magis post quam ante, licet in quolibet statu prima sit major alia. 1^{a}. LVII, 5, 3^{m}. 2-2^{æ}. CLXXIV, 6, o. — Idem propheta non est semper in eodem gradu prophetiæ; sed quandoque in majori, quandoque in minori. 2-2^{æ}. CLXXIV, 3, 2^{m}. — Moyses fuit cæteris prophetis simpliciter major, licet secundum quid sit minor aliquo. 2-2^{æ}. CLXXIV, 4, o.— Prophetia David ex propinquo attingit ad visionem Moysis majorem quoad cognitionem divinitatis; sed e converso in cognoscendo et exprimendo mysteria Incarnationis Christi. 2-2^{æ}. CLXXIV, 4, 1^{m}.—Joannes Baptista fuit major propheta Moyse, et cæteris prophetis veteris testamenti. 2-2^{æ}. CLXXIV, 4, 3^{m}. —Prophetia non convenit Deo, nec beatis, nec angelis. 2-2^{æ}. CLXXIII, 1, c. CLXXIV, 5, o. 3^{a}. VII, 8, c. XXXI, 2, c. —Prophetia fuit in Christo in quantum fuit viator. 2-2^{æ}. CLXXIV, 4, 3^{m}. 3^{a}. VII, 8, o. XXXI, 2, o. — Ille cujus tantum intellectus illuminatur ad indicandum visa ab aliis, sicut Joseph et Daniel, est propheta. 2-2^{æ}. CLXXIII, 2, c. — Ille cui ostenduntur similitudines sine lumine intelligentiæ, sicut Pharao vel Nabuchodonosor, vel Balthasar, non est proprie propheta. 2-2^{æ}. CLXXIII, 2, c.—Abraham, Isaac et Jacob fuerunt prophetæ. 2-2^{æ}. CLXXIV, 6, c. —David habuit prophetiam, quoad intuitum mentis, sine imaginaria visione. 2-2^{æ}. CLXXIV. 4, 1^{m}. — Omnes numerati inter prophetas habuerunt prophetiam imaginariam de supernaturali veritate, et habebant officium prophetandi, et loquebantur in persona Dei; non autem hagiographæ. 2-2^{æ}. CLXXIV, 2, 3^{m}. — Omni tempore fuerunt prophetæ, etiam in novo testamento. 2-2^{æ}. XCV, 2. 2^{m}. CLXXIV, 6, o.— Prophetæ fuerunt maxime in abundantia tempore regum, quia tunc populus erat liber; ideo instrui debebat de agendis. 2-2^{æ}. CLXXIV, 6. 2^{m}. — Prophetiæ inceperunt scribi per Isaiam et Osee quando Roma condita fuit. 2-2^{æ}. CLXXIV, 6, 2^{m}.

PROPITIATORIUM. Propitiatorium erat tabula super alas Cherubin, quia exinde Deus propitiabatur populo. 1-2^{æ}. CII, 4, 6^{m}.

PROPORTIO. Secundum primam nominis impositionem proportio significat habitudinem quantitatis ad quantitatem, secundum determinatum excessum, vel adæquationem; sed transfertur ad significandum habitudinem quorumcunque, sicut materiæ ad formam, potentiæ ad actum, objecti ad potentiam, finiti ad infinitum, et creaturæ ad creatorem. 1ª. XII, 1, 4m. — Proportio proprie non est finiti ad infinitum, nec creaturæ ad creatorem; sed proportionalitas, scilicet similitudo proportionum. 1ª. XII, 1, 4m. — Cognitio sensitiva non se extendit ad proportionem unius ad alterum. 2-2æ. LVIII, 4, c.

PROPOSITIO. Propositionis veritas duplex scilicet: rei et signi. 1ª. XVI, 8, 3m. — Propositiones affirmativæ veræ possunt formari de Deo. 1ª. XIII, 12, o. — Dicuntur incompactæ vel inconvenientes, propter modum significandi. 1ª. XIII, 12, 2m. — Cum dicitur, *Deus scivit aliquid esse futurum contingens*, non ponitur ibi contingens, nisi ut materia verbi, et non ut pars principalis propositionis. 1ª. XIV, 12, 2m.

PROPOSITUM. Propositum est actus voluntatis deliberatæ. 2-2æ. LXXXVIII, 1, c. — Propositum pro facto reputatur. 1ª. XXIII, 2, 2m.

PROPRIUM. Proprium est de genere accidentium. 1-2æ. LXXXIII, 12, 3m. — Proprium non addens aliquid nobilitatis supra commune, non habet proprium nomen, sed nominatur nomine communis. 1-2æ. CXI, 1, 3m. 2-2æ. IX, 2, c. L, 2, 1m. CLXI, 1, 2m. — In omni re proprium accidens est aliud ab essentia ejus, et est posterius ea ordine generationis et perfectionis. 1-2æ. II, 6, c. LXXXIII, 2, 3m. — Fluit a subjecto, sine mutatione, sed per naturalem resultantiam. 1ª. LXXVII, 6, 3m.

PROPTER. *Propter se* duplex scilicet: quod dividitur contra per aliud, et contra per accidens; primo modo finis diligitur *propter se*, virtutes autem secundo modo. 2-2æ. CXLV, 1, 1m. — *Propter quod unumquodque et illud magis*, intelligitur tantum in iis quæ sunt ejusdem ordini, sicut in eodem genere causæ; puta si dicatur quod sanitas est desiderabilis propter vitam, sequitur quod vita sit magis desiderabilis; si autem accipiantur ea quæ sunt diversorum ordinum, non habet veritatem. 1ª. LXXXVII, 2, 3m. LXXXVIII, 3, 2m.

PRORUMPERE. Prorumpit homo facile ad manifestandum conceptum cordis. 1-2æ. LXXII, 7, c. — Iracundus in verba contumeliosa prorumpit. 1-2æ. LXXII, 7, c.

PROSPERITAS. Tristari licet de gloria et de prosperitate inimici in quantum est nociva. 2-2æ. XXXVI, 2, o. CLVIII, 1, 3m.

PROVIDENTIA. 1º Providentia importat respectum quemdam alicujus distantis, ad quod ea quæ in præsenti occurrunt, ordinanda sunt. 2-2æ. XLIX, 6, c. — Est ratio ordinis in finem. 1ª. XXII, 1, o; 2, c. XXIII, 1, o. — In recta ordinatione ad finem, quæ includitur in ratione providentiæ, importatur rectitudo consilii, judicii et præcepti, sine quibus recta ordinatio in finem esse non potest. 2-2æ. XLIX, 6, 3m. — Providentia perfecte convenit Deo. 1ª. XXII, 1, o. — Providentia Dei habet certitudinem. 1ª. XXII, 4, 2m, 3m. — Error duplex circa divinam providentiam. 1ª. CXVI, 3, c. fin. — Error triplex circa divinam providentiam. 1ª. XXII, 2 c. — Opinio Platonis de triplici providentia, secundum Gregorium Nyssenum, scilicet: providentia summa Dei, qui primo et principaliter providet rebus spiritualibus, et consequenter toti mundo quantum ad genera, species et causas universales; providentia qua providetur singularibus generabilium et corruptibilium, et hanc attribuit diis qui circumeunt cœlos, id est substantiis separatis, quæ movent corpora cœlestia circulariter; et providentia quæ est rerum humanarum quam attribuebat dæmonibus, quos Platonici ponebant medios inter nos et deos, ut narrat Augustinus. 1ª. XXII, 3, c. CIII, 6, 1m. — Modus contingentiæ et necessitatis cadit sub provisione Dei, et non sub provisione creaturæ. 1ª. XXII, 4, 3m. — Sicut ad providentiam pertinet prospicere per se conveniens fini, sic ad circumspectionem, an sit conveniens fini, secundum circumstantias. 2-2æ. XLIX, 7, 3m. — Ars Dei dicitur respectu productionis rerum, dispositio autem respectu rerum inter se; sed providentia respectu ordinis in finem. 1ª. XXII, 1, c. fin. — Providentia Dei se extendit ad necessaria; non autem providentia hominis. 1ª. XXII, 2, 3m; 4, 3m. CIII, 1, 2m. 1-2æ. XCIII, 4, o. 2-2æ. XLIX, 6, c. — Aliquid subest providentiæ Dei dupliciter scilicet: propter se, et propter aliud; primo modo subsunt sola perpetua; secundo autem modo individua corruptibilia. 1ª. CIII, 5, 2m. — Bonum et malum subjacent divinæ providentiæ ut præscita et ordinata; sed bonum ut intentum, non autem malum. 1ª. XXII, 2, 2m. — Omnia subjacent divinæ providentiæ, sed diversimode. 1ª. VIII, 3, c. XXII, 2, 3, o. XIII, 1, c. CIV, 5, o. CXIII, 6, c. 1-2æ. XCI, 2, c. XCIII, 1, 5, o. — Providentia Dei non est respectu sui, quia quidquid est in eo est finis, et non ad finem. 1ª. XXII, 1, c. fin. 1-2æ XCIII, 4, o. — Providentia Dei est omnium singularium etiam contingentium. 3ª. XXII, 2, o. CIII, 5, o. — Rationalis creatura speciali modo subest divinæ providentiæ. 1ª. XXII, 2, 4m, 5m. CIII, 5, 2m. CXIII, 2, c. CXVI, 1, c. 1-2æ. XCI, 2, c. 2-2æ. LXXXIII, 2, c. — Electiones humanæ subsunt divinæ providentiæ propter se, ita ut etiam sint provisores, propter liberum arbitrium, sic tamen ut providentia hominis sit sub providentia Dei tanquam causa particularis sub universali. 1ª. XXII, 2, 4m — Omnes motus et actiones et corruptiones subjacent divinæ providentiæ. 1ª. XXII, 2, 2m. CIII, 5, 1m. 1-2æ. XCIII, 1, 5, o. — Providentia proprie non est in speculativis, sed tantum in practicis. 2-2æ. XLIX, 6, 2m. — Boni subsunt divinæ providentiæ propter se, mali vero propter alios tantum ut bruta. 1ª. XXII, 2, 4m. XXIII, 7, c. — Bruta subduntur divinæ providentiæ per se, et in singulari, sed propter aliud tantum, et actus eorum. 1ª. XXII, 2, 5m. CIII, 5, 2m. 1-2æ. XCIII, 5, c.

2º Providentia Dei est æterna, sed gubernatio est temporalis. 1ª. XXII, 1, 2m. — Providentia est tantum in intellectu, licet præsupponat voluntatem finis; sed gubernatio passiva est in gubernatis; activa vero in gubernante. 1ª. XXII, 1, 3m. XXIII, 2, 4, c. — Certitudo providentiæ Dei non deficit a suo effectu, neque a modo eveniendi, quem providit. 1ª. XXII, 4, 2m, 3m. — Deus providet omnibus immediate quoad rationem ordinis, sed mediate quoad executionem ejus, quæ dicitur gubernatio. 1ª. XXII, 3, o. CIII, 6, o, CXVI, 2, c. — Providentia divina gubernat creaturas spirituales inferiores per superiores. 1ª. CX, 1, c. — Et creatura corporales per spirituales. 1ª. XXII, 3, c. LXIII, 1, c. CII, 2, 1m. CIII, 6, c. CX, o. CXII, 1, c. CXIII, 1, c. — Et corpora inferiora per corpora superiora. 1ª. CXIII, 1, c. CXV, 3, o. — Deus gubernat mundum bonitate, quia est principium providentiæ ut finis: sic tamen ut libere moveat hominem per liberum arbitrium invitando ad bonum per præmium, retrahendo a malo per timorem pœnarum. 1ª. CIII, 1, 5, c, 2m. — Finis gubernationis rerum a providentia Dei est aliquid extra totum universum, scilicet ipse Deus. 1ª. CIII, 2, o; 3, 4, c. — Effectus gubernationis a providentia Dei est unus ex parte finis, sed ex parte mediorum sunt duo in generali, scilicet conservatio et motio in finem; in particulari vero sunt innumerabiles nobis. 1ª. CIII, 4, c. — Nihil potest contingere præter ordinem gubernationis providentiæ Dei universaliter, sed tantum respectu alicujus causæ particularis. 1ª. XXII, 2, 1m. CIII, 7, o. — Nihil potest niti contra universalem gubernationem divinæ providentiæ, sed tantum contra aliquod particulare. 1ª. CIII, 8, o. — Ad providentiam Dei non pertinet subtrahere defectus, corruptiones et mala a rebus. 1ª. XXII, 2, 2m. XXIII, 3, c. XLVIII, 2, c, 3m. 2-2æ. X, 12, c. — Providentia Dei non excludit a rebus contingentiam, nec casum, nec fortunam, nec liberum arbitrium. 1ª. XIX, 8, o. XXII, 2, 1m; 4, o. XXIII, 1, 1m; 3, 3m; 6, c. CIII, 7, 2m, 3m. 1-2æ. X, 4, c. 2-2æ. LXXXIII, 2, c. CLXXI, 9, 1m. — Ad divinam providentiam pertinet, quod permittat hominem tentari, et peccare. 1ª. XXIII, 3, o. 2-2æ. CLXV, 1, o. — Immobilitas divinæ providentiæ non excludit utilitatem orationis. 1ª. XXIII, 8, o. 2-2æ. LXXXIII, 2, c.

PRUDENTIA. 1º Prudentiæ nomen sumitur a providentia, sicut a principaliori ejus parte quia omnia requisita ad prudentiam necessaria sunt, ut aliquid ordinetur in finem. 2-2æ. XLIX, 6, 1m. — Nomen prudentiæ sumitur a

providendo, quod etiam ad mala extendi potest : et ideo licet prudentia simpliciter dicta in bono accipiatur, aliquo tamen addito potest accipi in malo. 2-2^{æ}. LV, 1, 1^{m}.— Prudens dicitur *quasi porro videns*, id est *procul videns*. 2-2^{æ}. XLVII, 1, c. — Prudentia simpliciter dicta est virtus, non improprie, sicut virtutes intellectuales, sed proprie. 1-2^{æ}. LVII, 5, 3^{m}. LXI, 1, c. 2-2^{æ}. XLVII, 4, o. LV, 1, 1^{m}.— Est generalis regula et perfectio virtutum moralium, dans eis modum et formam. 2-2^{æ}. CLXVI, 2, 1^{m}.— Est virtus generalis causaliter, non autem essentialiter. 2-2^{æ}. LIII, 2, c. — Est virtus specialis propter specialem rationem formalis objecti. 2-2^{æ}. XLVII, 5, o. LII, 2, c.— Est virtus intellectualis secundum essentiam, sed moralis secundum materiam. 1-2^{æ}. LVIII, 3, 1^{m}. LXI, 1, c. 2-2^{æ}. CLXXXI, 2, 3^{m}.— Est amor quia ab eo movetur ad actum, non autem essentialiter. 2-2^{æ}. XLVII, 1, 1^{m}.— Prudens secundum quid est qui bene ratiocinatur ad aliquem finem; simpliciter autem qui ad totam vitam. 1-2^{æ}. XXXVII, 4, 3^{m}. 2-2^{æ}. XLVII, 2, 1^{m}. LV, 1, 2, 5, c.— Prudentia est in intellectu subjective. 1^{a}. XXII, 1, 3^{m}. 1-2^{æ}. LVI, 2, 3^{m}; 3, c. LXI, 2, c. LXVI, 1, c. LXXXV, 3, c. 2-2^{æ}. XLVII, 1, o; 3. 3^{m}. V, 6, c; 10, 3^{m}. — Non est tantum in intellectu, sicut scientia et ars, sed habet aliquid in appetitu, scilicet rectitudinem. 1^{a}. XXII, 1, 3^{m}. 1-2^{æ}. LVI, 2, 3^{m}; 3, c. fin. LVII, 4, c. 2-2^{æ}. XLVII, 1, 2^{m}; 13, 2^{m}; 16, 2^{m}.— Est tantum in ratione practica subjective. 1-2^{æ}. LVII, 3, c. 2-2^{æ}. XLVII, 2, c.— Prudentia et ars sunt in opinativa parte animæ, et circa objectum contingens aliter se habere. 1-2^{æ}. LVII, 4, 2^{m}; 5, 3^{m}.— Prudentia non consistit in sensu exteriori, sed in sensu interiori, non principaliter, sed per applicationem ad opus. 2-2^{æ}. XLVII, 3, 3^{m}. XLIX, 1, 1^{m}, 2, 3^{m}.— Prudentia est in Deo respectu aliorum, non autem respectu sui. 1^{a}. XXII, 1, c, 1^{m}.— Christus habuit plenitudinem prudentiæ secundum donum consilii. 3^{a}. XI, 1, 1^{m}.— Prudentia infusa est in omnibus exsistentibus in gratia; sed prudentia acquisita non est in juvenibus. 2-2^{æ}. XLVII, 14, c. LI, 1, 3^{m}.— Nullus sufficit sibi quoad omnia in iis quæ sunt prudentiæ; ideo etiam majores oportet in iis esse dociles. 2-2^{æ}. XLIX, 3, 3^{m}.— Prudentia non est in servis et subditis in quantum hujusmodi, sed in quantum convenit eis regere se per rationem. 2-2^{æ}. XLVII, 12, o. XLIX, 3, 3^{m}. L, 2, c. — Proprie non est in peccatoribus, sed tantum quædam falsa similitudo ejus. 2-2^{æ}. XLVII, 13, o. L, 3, 2^{m}. LI, 1, 3^{m}.— Non convenit brutis, nisi metaphorice, scilicet in quantum instinctu naturali aguntur sagaciter. 1^{a}. XXII, 1, c, 4^{m}. LV, 3, 3^{m}. XCV, 1, c, 4^{m}. 1-2^{æ}. III, 6, c. XIII, 3, 3^{m}. 2-2^{æ}. XLVII, 15, 3^{m}.— Agibile ut objectum rationis, id est sub ratione veri, est materia prudentiæ ; sed ut objectum appetitus, id est sub ratione boni, est materia aliarum virtutum. 2-2^{æ}. XLVII, 5, c. 3^{m}.— Prudentia non est circa altissimam causam simpliciter, sed circa bonum humanum. 2-2^{æ}. XLVII, 2, 1^{m}.— Proprie non est de fine, sed de iis quæ sunt ad finem. 2-2^{æ}. XXXIII, 1, 2^{m}. XLVII, 1, 2^{m}; 6, c; 15, c. fin. XLIX, 6, c. LVI, 1, 5^{m}.— Se habet ad bonum privatum, et ad bonum commune, id est, extendit se ad regimen sui et multitudinis. 1^{a}. XXII, 1, c. 2-2^{æ}. XLVII, 10, o. XLIX, 3, 3^{m}.— Non solum considerat universalia, sed etiam singularia. 2-2^{æ}. XLVII, 3, o; 15, o. XLIX, 2, 1^{m}; 5, 2^{m}; 7, c.— Futura contingentia, ordinabilia per hominem ad finem humanæ vitæ, proprie pertinent ad prudentiam; non autem necessaria, nec præterita, nec præsentia. 2-2^{æ}. XLIX. 6, c.

2° Actus prudentiæ est aliqua ordinate disponere ad finem. 1^{a}. XXII, 1, c. 2-2^{æ}. XLIX, 6, o; 7, c.— Prudentia carnis est peccatum, quia ponit finem in bonis carnis ; et est mortale, si sit sibi ultimus finis ; aliter est veniale. 2-2^{æ}. LV, 1, 2, o.— Quædam vitia manifeste contrariantur prudentiæ ex defectu ejus, vel eorum quæ ad eam requiruntur, ut imprudentia, præcipitatio seu temeritas, inconsideratio et inconstantia; aliqua vero secundum falsam similitudinem, et abusum requisitorum ad prudentiam, ut astutia, prudentia carnis, dolus, fraus, sollicitudo temporalium et futurorum. 2-2^{æ}. XXI, 3, c. LIII, pr. 1 c. LIII, 3, 7, c. — Peccatum habens similitudinem prudentiæ est contra prudentiam dupliciter scilicet : ordinando studium rationis ad finem non vere bonum, sed apparentem, ut prudentia carnis ; vel utendo non veris viis, sed simulatis, ut astutia. 2-2^{æ}. LV, 3, c. —Actus prudentiæ miscetur actibus omnium aliarum virtutum, quia ex ea rectitudinem electionis participant ; ideo ab ea dependent. 2-2^{æ}. XLVII, 5, 2^{m}. LIII, 2, c. LV, 2, 3^{m}. — Opus prudentis est esse bene consiliativum. 2-2^{æ}. XLIX, 5, c. — Actus rationis practicæ et prudentiæ triplex scilicet : consiliari, judicare et præcipere, qui est principalis actis prudentiæ. 1^{a}. XXII, 1, 1^{m}, 2^{m}. XXIII, 4, o. 1-2^{æ}. LVII, 6, c. LVIII, 5, 3^{m}. LXI, 3, c. LXV, 1, c. 2-2^{æ}. XLVII, 8, o; 9, c, 1^{m}; 10, 16, c; 12, 3^{m}; 13, c. XLVIII. c. LI, 3, o. LIII, 2, c, 1^{m}. — Per prudentiam aliquis præcipit aliis et sibi. 2-2^{æ}. XLVII, 12, 2^{m}. XLIX, 3, 3^{m}. L, 2, 3^{m}. — Consiliari non est immediatus actus prudentiæ, sed mediante eubulia. 1^{a}. XXII, 1, 1^{m}. 1-2^{æ}. LVII, 6, 1^{m}. 2-2^{æ}. LI, 2, c. — Laus prudentiæ non consistit in sola consideratione, sed in applicatione ad opus. 2-2^{æ}. XLVII, 1, 3^{m}; 4, 5, c; 16, c, 3^{m}. — Prudentia corrumpi potest per passiones; non autem per oblivionem, licet per eam impediri possit. 1-2^{æ}. LIII, 1, c. 2-2^{æ}. XLVII, 16, o. — Triplex est scilicet : falsa, imperfecta et perfecta; prima est ad malum, secunda ad finem particularem, tertia ad verum et ultimum finem. 2-2^{æ}. XLVII, 13, c. LV, 1, 2, o; 3, 1^{m}. XLIX, 1, 1^{m}. — Species prudentiæ tres, secundum tres fines, scilicet : prudentia simpliciter dicta, quæ ordinatur ad bonum proprium quæ a quibusdam dicitur monastica, quasi unius tantum gubernatio; alia autem est œconomica; quæ ordinatur ad bonum commune domus vel familiæ; tertia politica, quæ ordinatur ad bonum commune civitatis vel regni. 1-2^{æ}. LVII, 6, 4^{m}. 2-2^{æ}. XLVII, 31, o. XLVIII, 1, c, 2^{m}, LIII, 2, c. — Species prudentiæ quinque scilicet : monastica, œconomica, politica, militaris et regnativa. 2-2^{æ}. XLVIII, c, 2^{m}. L, o. LIII, 2, c. — Partes integrales ejus sunt octo, scilicet : memoria, ratio, intellectus, docilitas, eustochia, id est solertia, providentia, circumspectio et cautio. 1-2^{æ}. LVI, 5, 3^{m}. LVII, 6, 4^{m}. 2-2^{æ}. XLVIII, o. XLIX, c. LIII, 2, c. — Partes ejus potentiales sunt tres scilicet : eubulia, synesis, et gnome. 1^{a}. XXII, 1, 1^{m}. 1-2^{æ}. LVII, 6, o. XLVIII, c. fin. LI, o. LIII, 2, c. — Providentia est completiva formalis et principalis pars prudentiæ ; aliæ vero quasi materiales ad ipsam reducuntur. 1^{a}. XXII, 1, o. 2-2^{æ}. XLIX, 6, o. — Physica, dialectica, rhetorica et politica sunt partes prudentiæ large dictæ, et etiam propriæ; et continentur sub prudentia quoad usum et exercitium, non autem quoad objectum. 2-2^{æ}. XLVIII, c.

3° Prudentia est principalis in virtutibus moralibus, et directiva omnium; charitas vero ut imperans et conjungens fini. 3^{a}. LXXXV, 3, 4^{m}. — Idem est medium prudentiæ ut regulantis et mensurantis, et virtutis moralis, ut regulatæ et mensuratæ. scilicet rectitudo rationis. 1-2^{æ}. LXIV, 3, c. — In omnibus moralibus est eadem virtus dirigens, scilicet prudentia, quia eadem est ratio veri in eis, non autem eadem ratio boni; ideo non est eadem virtus appetitiva. 1-2^{æ}. LX, 1, 1^{m}. — Nulla virtus moralis potest esse sine prudentia. 1-2^{æ}. LVII, 5. o. LVIII, 4, o. LXV, 1, o; 2, c; 4, c, 1^{m}. LXVIII, 5, c. LXXIII, 2, 2^{m}. 2-2^{æ}. XLVII, 4, c. LI, 2, c. CXLI, 1, 2^{m}. — Prudentia ultra virtutes morales est maxime necessaria ad bene vivendum. 1-2^{æ}. LVII, 5, o. 2-2^{æ}. LI, 3, 3^{m}. — Non potest esse in aliquo sine virtutibus moralibus. 1^{a}. XXII, 1, 3^{m}. 1-2^{æ}. LVI, 4, c. LVIII, 5, o. LXV, 1, 2, c. LXXIII, 1, c, 2^{m}. — Est nobilior cæteris virtutibus moralibus. 1-2^{æ}. LXI, 2, 1^{m}. LXVI, 1, c; 2, o. 2-2^{æ}. XXIII, 6, c. XLVII, 6, 3^{m}. LVI, 1, 1^{m}. CXXIII, 12, o. CXLI, 8, o. — Est intentiva medii in virtutibus moralibus. 1-2^{æ}. LXVI, 3, 3^{m}. 2-2^{æ}. XLVII, 7, o. — Sicut omnis virtus moralis relata ad bonum commune dicitur legalis justitia, sic prudentia relata ad bonum commune dicitur politica, 2-2^{æ}. XLVII, 10, 1^{m}; 11, c, 1^{m}. L, 2, 3^{m}. LVIII, 6, c, 3^{m}. — Prudentia dirigit virtutes præstituendo finem, et religendo ea quæ sunt ad finem. 1-2^{æ}. LXVI, 3, 3^{m}. — Inclinatio

in finem rectum est electio, et actus virtutum moralium ; sed discretio eorum quibus hoc bonum rationis consequi possumus in operationibus et passionibus, est actus prudentiæ. 2-2^{æ}. XLVII, 1, 2^{m}. — Experimentum prudentiæ non acquiritur ex sola memoria, sed ex exercitio recte præcipiendi. 2-2^{æ}. XLVII, 16, 2^{m}. — Ratio naturalis præstituit finem virtutibus moralibus ; non autem prudentia, sed disponit de iis quæ sunt ad finem. 1^{a}. XXII, 1, 1^{m}. 2-2^{æ}. XLVII, 5, o ; 7, c. — Prudentia hominis non est omnino certa, propter variabilitatem singularium, sed est ut in pluribus. 2-2^{æ}. XLVII, 3, 2^{m} ; 9, 2^{m}. XLIX, 1, c ; 5, 2^{m}. LI, 1, 2^{m}. — Cum per prudentiam aliquid recte agimus, ad finem alicujus virtutis moralis, ille actus est principaliter illius virtutis. 2-2^{æ}. XXXIII, 1, 2^{m}. — Quælibet virtus moralis participat actus prudentiæ, quia formaliter complet in eis rationem virtutis. 1-2^{æ}. LVIII, 2, c. — Prudentia præsupponit virtutes morales, per quas appetitus se habet ad bonum. 1^{a}. XXII, 1, 3^{m}. — Ponitur in definitione virtutum moralium, quia dependent ab ea. 2-2^{æ}. XXIII, 4, 1^{m}. XLVII, 5, 1^{m}. L, 1, 1^{m}. — Omnia quæ sunt virtutum moralium, pertinent ad prudentiam, sicut ad dirigentem. 2-2^{æ}. L, 1, 1^{m}. — Electio potest attribui prudentiæ consequenter, in quantum eam dirigit per consilium, quod magis proprie pertinet ad prudentiam. 2-2^{æ}. XLVII, 1, 2^{m} ; 2, c. — Prudentia adjuvat omnes virtutes, et in omnibus operatur. 2-2^{æ}. XLVII, 5, 2^{m}; 6, 3^{m}. CXVI, 3, 3^{m}. — Prudentia et synenis præferuntur eubuliæ. 1-2^{æ}. LXVIII, 7, c. 2-2^{æ}. LI, 2, c, 2^{m}. — Majoris prudentiæ est pecunias utiliter expendere, quam eas utiliter conservare vel custodire, quia plura sunt attendenda circa usum pecuniæ, qui assimilatur motui, quam circa conservationem quæ assimilatur quieti. 2-2^{æ}. CXVII, 4, 1^{m}. — Prudentia non est in nobis a natura, nisi quoad principia ejus, quæ sunt nobis magis connaturalia, quam prima principia speculationis. 2-2^{æ}. XLVII, 15, o. XLIX, 1, 2^{m} ; 2, 1^{m} ; 3, 2^{m}. — Ratio prudentiæ procedit a duplici intellectu scilicet : primorum principiorum universalium, et alicujus singularis, scilicet finis particularis. 2-2^{æ}. XLIX, 2, 1^{m}, 3^{m}. — In iis quæ pertinent ad prudentiam, homo maxime indiget erudiri præcipue a senibus prudentibus. 2-2^{æ}. XLIX, 3, o, — Prudentia infusa restituitur per pœnitentiam, non autem acquisita ; sed tollitur actus contrarius, in quo proprie consistit peccatum imprudentiæ. 2-2^{æ}. LIII, 1, 3^{m}.

PSALMUS. Psalmi omnia opera Dei, omnes historias veteris testamenti, et omnia quæ ad finem Incarnationis Christi pertinent, sic lucide tangunt, sicut in Evangelio. 3^{a}. LXXXIII, 4, c. pr.

PUDICITIA. Pudicitia dicitur a *pudore*, et est præcipue circa signa venereorum ; castitas vero, circa venerea. 2-2^{æ}. CXLVII, 3, c. CLI, 4, o. — Ordinatur ad castitatem non quasi virtus ab ea distincta, sed sicut exprimens circumstantiam ejus ; tamen aliquando unum pro alio ponitur. 2-2^{æ}. CLI, 4, o.

PUER. Pueri impediuntur in usu membrorum et rationis propter nimiam humiditatem cerebri ; unde pueri de novo loqui incipientes appellant omnes viros patres, et feminas matres; posterius autem determinant unumquodque, secundum Philosophum. 1^{a}. XCIX, 1, o. CI, 2, o. — Probabile est quod ante circumcisionem parentes fideles pro parvulis suis in periculis constitutis aliquas preces Deo funderent, vel benedictionem eis darent, sicut etiam adulti pro se. 3^{a}. LXX, 4, 2^{m}. — In statu innocentiæ pueri non habuissent sufficientem virtutem ad omnem motum. 1^{a}. XCIX, 1, c. — Et habuissent infirmitatem, quoad perfectum usum membrorum, non autem pœnalem. 1^{a}. XCIX, 1, 1^{m}. — Nec habuissent scientiam ; sed sine difficultate acquisivissent, inveniendo, vel discendo ab aliis 1^{a}. CI, 1, o. — Nec ignorantiam, sed simplicem nescientiam. 1^{a}. CI, 1, 2^{m}. — Nec perfectum usum rationis, seu usum liberi arbitrii habuissent, sed tamen perfectiorem quam nunc. 1^{a}. C, 2, c. — Habuissent tamen prudentiam, et principia universalia juris naturalis, et alia principia universalia multo magis quam nunc. 1^{a}. CI, 1, 3^{m}. — Et habuissent defectus consequentes naturam humanam ex principio originis, non autem ex parte termini. 1^{a}. XCIX, 1, 4^{m}. — Tunc omnes postea generassent, et non tantum primi parentes. 1^{a}. XCIX, 2, 3^{m}. — Tunc natæ fuissent feminæ, et non soli masculi. 1^{a}. XCIX, 2, c.

PULCHRITUDO. Pulchritudo requirit tria, scilicet : integritatem, proportionem debitam, et claritatem. 1^{a}. XXXIX, 8, c. 2-2^{æ}. CXLV, 2, c. CLXXX, 2, 3^{m}. — Pulchrum habet rationem causæ formalis, bonum autem causæ finalis. 1^{a}. V, 4, 1^{m}. — Pulchrum est cujus apprehensio placet, bonum vero quod placet; ideo sunt idem re, et differunt ratione. 1^{a}. V, 4, 1^{m}. 1-2^{æ}. XXVII, 1, 3^{m}. 2-2^{æ}. CXLV, 1, 1^{m}. — Pulchrum præcipue pertinet ad visum et auditum, quia sunt maxime cognoscitivi ; non autem ad alios sensus. 1-2^{æ}. XXVII, 1, 3^{m}. — Sensus delectantur in pulchris, quia sunt eis similes, scilicet in proportione debita. 1^{a}. V, 4, 1^{m}. — Pulchritudo et decor virtutis hominis ex actione est. 2-2^{æ}. CXVI, 2, 2^{m}. CXLII, 2, 4, c. CXLV, 2, o. CLXXX, 2, 3^{m}. — Pulchritudo est in vita contemplativa per se et essentialiter in virtutibus vero moralibus, participative. 2-2^{æ}. CLXXX, 2, 3^{m}.

PUNCTUS. Punctus non ponitur in definitione lineæ in communi, sed tantum finitæ et rectæ. 1^{a}. LXXXV, 8, 2^{m}.

PUNITIO. Punitio in quantum pertinet ad justitiam publicam est actus justitiæ commutativæ; vindicativæ vero justitiæ in quantum pertinet ad immunitatem personæ singularis. 2-2^{æ}. LXXX, 1^{m}. CVIII, 2, 1^{m}. — Deus punit malos per bonos et malos Angelos; bonos autem, per malos tantum. 2-2^{æ}. CLXIV, 1, 3^{m}.

PURGATIO. Purgatio duplex scilicet : per gratiam a culpa, et per lumen doctrinæ a nescientia. 3^{a}. XXVII, 3, 3^{m}. — Figura et ratio litteralis omnis immunditiæ et purgationis in lege veteri. 1-2^{æ}. CII, 5, 4^{m}, 5^{m}, 6^{m}, 1^{m}; 6, 1^{m}. CII, 2, c.

PUSILLANIMITAS. Pusillanimitas potest tripliciter considerari scilicet : secundum se ; ex causa ejus, scilicet ignorantia, timore, pigritia, et ira : et ex effectu ejus, scilicet subtrahendi se ; primo modo opponitur directe magnanimitati, secundo sollicitudini, tertio similiter. 2-2^{æ}. CXXXIII, 2, c. — Pusillanimitas secundum defectum opponitur humilitati, in quantum applicat animum ad vilius quam docet; sed directius opponitur magnanimitati, quia fugit magna. 2-2^{æ}. CLXII, 1, 3^{m}. — Pusillanimitas est contraria magnanimitati secundum defectum, præsumptio autem secundum excessum ; ideo utraque est peccatum. 2-2^{æ}. CXXX, pr. CXXXIII, o. CLXII, 1, 3^{m}. — Est peccatum mortale, et quandoque veniale. 2-2^{æ}. CXXXIII, 1, 2^{m}. — Secundum speciem propriam est gravius peccatum præsumptione, quæ dicitur nequissima, ratione suæ causæ, scilicet superbiæ. 2-2^{æ}. CXXXIII, 2, 4^{m}. — Oritur ex superbia, quia nimis innititur sensui proprio. 2-2^{æ}. CXXXIII, 1, 3^{m}. — Pusillanimus est, qui recusat exsequi operationem sibi proportionatam. 2-2^{æ}. CXXXIII, 1, c.

PUTREFACTIO. Putrefactio cujuscunque corporis provenit ex infirmitate naturæ ejus, non potentis amplius corpus continere in unum. 3^{a}. LI, 3, c.

PYTHAGORAS. Pythagoras unus ex septem Græciæ sapientibus, noluit profiteri se esse sapientem, sed amatorem sapientiæ. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 2, 1^{m}.

PYTHO. Pythones sunt arreptitii, dicti a Pythone id est Apolline, auctore divinationis. 2-2^{æ}. XCV, 3, c. — Samuel, secundum Augustinum, vere apparuit Pythonissæ dispensatione Dei; vel diabolus in similitudine ejus. 1^{a}. LXXXIX, 8, 2^{m}. 2-2^{æ}. XCV, 4, 2^{m}. CLXXIV, 5, 4^{m}.

Q

QUALITAS. Modum proprie importat qualitas, id est determinationem substantiæ, vel secundum quod potentia materiæ determinatur ad esse substantiale, et sic est differentia substantiæ; vel ad esse accidentale, et sic est differentia accidentalis, et prædicamentum qualitatis. 1-2^{ae}. XLIX, 2, c. — Qualitas animæ vel corporis duplex, scilicet: naturalis et superveniens. 1^{a}. LXXXIII, 1, 5^{m}. 1-2^{ae}. XVII, 7, 2^{m}. XLIX, 2, c. — Distinctio et ordo specierum qualitatis. 1-2^{ae}. XLIX, 2, c. L, 2, 3^{m}. — In prima specie qualitatis dicitur bene vel male, facile et difficile, quia est modus determinatus subjecti secundum naturam, quæ est finis generationis. 1-2^{ae}. XLIX, 2, c, 1^{m}; 3, 3^{m}. L, 1, 3^{m}; 2, 2^{m}. — In secunda et tertia specie qualitatis dicitur facile vel difficile fieri, cito transiens vel diuturnum; non autem bene vel male, quia motus et passiones non habent rationem finis. 1-2^{ae}. XLIX, 2, c. — Secunda et tertia species qualitatis dicunt modum et determinationem subjecti secundum actiones et passiones naturales, vel sensuales. 1-2^{ae}. XLIX, 2, c. L, 2, 3^{m}. — In tertia specie qualitatis est tantum passio et passibilis qualitas. 3^{a}. LXIII, 2, 2^{m}. — Quarta species qualitatis est modus vel determinatio subjecti secundum quantitatem, quæ secundum sui rationem est sine motu, et sine ratione boni vel mali; ideo in ea non est bene vel male, cito vel tarde transiens. 1-2^{ae}. XLIX, 2, c.

QUANTITAS. Post substantiam prima est quantitas et erraverunt antiqui dicentes eam esse substantiam. 1-2^{ae}. LII, 1, c. 3^{a}. LXXVII, 2, c. — Quantitas et qualitas sunt prima accidentia consequentia substantiam. 3^{a}. LXXVII, 2, c. — Quantitas consequitur substantiam ex parte materiæ, et qualitas ex parte formæ. 3^{a}. XC, 2, c. — Quantitas debita alicui speciei non est determinata secundum aliquod indivisibile; sed habet aliquam latitudinem. 3^{a}. XXXIII, 2, 2^{m}. — Quantitas duplex scilicet: molis et virtutis, quæ ex genere suo non est quantitas, sed qualitas, vel forma substantialis. 1^{a}. XLII, 1, 1^{m}. — Quantitas virtutis duplex scilicet: secundum numerum objectorum, et secundum intensionem actus super idem objectum; prima est sicut continua; secunda vero sicut discreta. 2-2^{ae}. XXIV, 4, 1^{m}. — Quantitas triplex scilicet: perfectionis, virtutis et molis; prima convenit per se omni formæ; non autem secunda et tertia, sed per accidens. 1^{a}. XLII, 1, 1^{m}. — Quantitas virtualis attenditur primo quidem in radice, id est in ipsa perfectione formæ vel naturæ; secundo attenditur in effectibus formæ, id est secundum esse, et secundum operationem. 1^{a}. XLII, 1, 1^{m}, 2^{m}. — Quantitas corporalis habet aliquid in quantum quantitas, scilicet distinguibilitatem secundum situm, vel secundum numerum: et aliquid in quantum forma actu, scilicet distinguibilitatem secundum subjectum tantum. 2-2^{ae}. XXIV, 5, 1^{m}. — Cuilibet quantitati mathematice finitæ potest fieri additio; non autem quantitati naturali. 3^{a}. VII, 12, 1^{m}. — Quantitas dimensiva non est in Deo, sed tantum quantitas virtualis. 1^{a}. XXVIII, 4, c. XLII, 1, 1^{m}. — Quantitas uniuscujuscunque rei debet esse proportionata fini, sicut quantitas potionis sanitati. 2-2^{ae}. LXXXIII, 14, c. CLXXXVIII, 7, 1^{m}.

QUARTA. Quarta dies creationis. 1^{a}. LXX, 2, c.

QUID. *Quid* duplex scilicet: *quid* nominis, et quid rei. 1^{a}. II, 2, 2^{m}. — *Quid* quærit de natura, et aliquando de supposito. 1^{a}. XXIX, 4, 2^{m}. XXXI, 2, 4^{m}.

QUIES. De ratione quietis est, quod mobile similiter se habeat nunc et prius. 1^{a}. LIII, 2, 3, c. — Quies est prior motu via intentionis, et posterior via executionis, quia est finis ejus. 1-2^{ae}. XXV, 1, c. — Dicitur dupliciter scilicet: cessatio operis, et complementum desiderii. 1^{a}. LXXIII, 2, 3, c.

QUIESCERE. Quiescere in toto tempore aliquo, est esse in eo in quolibet instanti illius temporis, etiam in ultimo. 1^{a}. LIII, 3, c. — Spiritus sanctus manet, seu quiescit in Filio tripliciter scilicet: secundum vim spirativam, secundum humanitatem, secundum amorem. 1^{a}. XXXVI, 2, 4^{m}.

QUI EST. *Qui est*, est proprium nomen Dei, et primum. 1^{a}. XIII, 11, c. — Hoc nomen *qui est*, magis proprium nomen Dei est, quam Deus, ex parte ejus a quo nomen imponitur, quantum ad modum significandi; sed quoad id ad quod nomen imponitur est e converso. 1^{a}. XIII, 11, c, 1^{m}. — *Qui est* appropriatur Filio Dei ratione tantum adjuncti, scilicet ratione liberationis præfiguratæ; et est personale secundum relationem determinatam, essentiale vero secundum relationem indeterminatam. 1^{a}. XXXIX, 8, c. fin.

QUINTA. Quinta dies creationis. 1^{a}. LXX, 1, c. LXXI, o.

QUO EST. *Quo est*, et *quod est*, in solo Deo non differunt. 1^{a}. XXIX, 4. 1^{m}. 3^{a}. III, 2, 3^{m}; 3, 1^{m}. XVII, 1, c.

R

RABANUS. Illius doctrina de unctione baptizati per sacerdotem, et de unctione per pontificem, in suo libro *de Institutione clericorum*. 3^{a}. LXXII, 11, 3^{m}.

RACHA. Racha significat iram exterius manifestatam per aliqua signa exteriora, etiam antequam in effectum prorumpat, et est interjectio irascentis. 2-2^{ae}. CLVIII, 5, 3^{m}.

RADIX. Radix arboris alimentum præstat toti arbori, ideo ad illius similitudinem aliqua dicuntur. 1-2^{ae}. LXXXIV, 1, c.

RANCOR. Impugnatio seu indignatio, contra inducentes ad spiritualia vel divina, dicitur rancor. 2-2^{ae}. XXXV, 4, 2^{m}.

RAPACITAS. Sub violentia continetur rapacitas cum sit species ejus; quæ violentia est filia avaritiæ. 2-2^{ae}. CXVIII, 8, c, 3^{m}.

RAPINA. Per vim rem alienam injuste aufert rapina, igitur peccatum est. 2-2^{ae}. LXVI, 8, o.

RAPTUS. 1° Ut species luxuriæ, raptus est violenta de domo patris puellæ abductio, ut corrupta matrimonio habeatur, sive ei, sive parentibus inferatur violentia. 2-2^{ae}. CLIV, 1, c; 7, o. — Raptus sine vel cum stupro esse potest, ut in raptu viduæ, vel nuptæ vel corruptæ: sed stuprum potest esse sine raptu, quando scilicet sine vi defloratur virgo. 2-2^{ae}. CLIV, 7, o. — Cum stupro plerumque concurrit raptus; ideo quandoque unum ponitur pro alio. 2-2^{ae}. CLIV, 7, 1^{m}. — In matrimonium rapta duci potest, si ipsa vel parentes consentiant. 2-2^{ae}. CLIV, 7, 3^{m}. — Secundum leges, monialium raptus gravius punitur, scilicet, capitali pœna. 2-2^{ae}. CLIV, 10, 2^{m}.

2° Mentis raptus proprie est elevatio mentis Spiritu divino ad supernaturalia cum abstractione a sensibus. 2-2^{ae}. CLXXV. 1, o. — Raptus dicit violentiam; extasis vero simpliciter mentis excessum. 2-2^{ae}. CLXXV, 2, 1^{m}. — Ratione causæ raptus potest pertinere ad vim appetitivam;

non autem ratione termini sed tantum ad vimcognitivam 2-2ae. CLXXV, 2, o. — Homo fit extra se secundum appetitum, dupliciter scilicet : elevando se per intellectum ad divina, prætermissis sensibilibus, sicut Paulus; vel e converso, scilicet infra se, seipsum præcipitando, sicut ille qui porcos pavit, sub semetipso cecidit : et neutro modo est proprie raptus, sed minus primo modo, quia est sine violentia, licet uterque excessus possit esse causa raptus in vi cognitiva. 1-2ae. XXVIII, 3, c. 2-2ae. CLXXV, 2, 2m. — Raptus mentis ad divina triplex scilicet : per similitudines imaginarias, per effectus intelligibiles, et per essentiam Dei; primus convenit Petro, et Joanni Evangelistæ; secundus Adæ et David; tertius vero Paulo et Moysi. 2-2ae. CLXXV, 3, 1m. — Paulus nescivit, an ejus anima in raptu fuerit separata a corpore, licet probabilius sit, quod non fuerit separata. 2-2ae. CLXXV, 5, 4m; 6, o. — Paulus in raptu fuit beatus secundum actum, non autem secundum habitum; sed fidem habuit e converso; ideo erat tunc viator. 2-2ae. XXIV, 8, 1m. CLXXV, 3, 3m; 5, 1m; 6, 3m. CLXXX, 3, c. — Paulus post raptum memor fuit eorum quæ viderat in divina essentia per species relictas ex eo. 1a. XII, 9, 2m. 2-2ae. CLXXV, 4, 3m.

RATIO. 1o Dupliciter sumitur ratio scilicet : proprie et metaphorice; primo modo dicit inquisitionem et discursum, et quamdam naturæ intellectualis obumbrationem et secundo modo significat quamlibet cognitionem virtutis in materia non impressæ. 1a. XXIX, 3, 4m. LI, 1, 2m. LXII, 8, 2m. 2-2ae. XLIX, 5, 3m. — Tripliciter dicitur ratio rei scilicet : quæ est sine fundamento in se vel proximo, vel remoto, ratio rei ratiocinantis, et ratio rei rationabilis. 1a. XVI, 3, 3m; 4, o. 2-2ae. I, 2, c; 6, o. — Dupliciter dicitur ratio scilicet : per essentiam et per participationem. 3a. XVIII, 2, c, 1m. — Dupliciter ad aliquid probandum inducitur vel sufficienter vel non sufficienter, sed consequenter. 1a. XXXII, 1, 2m. — Dupliciter est perfecta scilicet : perfectione naturali, et perfectione supernaturali. 1-2ae. LXVIII, 2, c. — Bene ordinatur per actus omnium virtutum dupliciter scilicet : vel per se per virtutes intellectuales, vel circa interiores passiones, seu exteriores operationes per virtutes morales. 1-2ae. C, 2, c. — Aliquid præfuit in rationibus causalibus dupliciter scilicet : ut fiendum a Deo tantum, ut corpus hominis, vel a creatura. 1a. LXXI, 1, 1m. XCI, 2, 4m. XCII, 4, 3m. — Rationes seminales primo sunt in verbo Dei secundum rationes ideales; secundo in elementis mundi, ut in causis universalibus : tertio in causis particularibus; quarto in seminibus. 1a. CXV, 2, c. — Semper remoto aliquo de ratione alicujus, removetur illud. 1-2ae. LXVII, 5, c. 2-2ae. XVIII, 1, c. 3a. LXXXVI, 4, 1m. — Virtutes naturales in quantum sunt originatæ a rationibus idealibus, possunt dici rationes; non autem in quantum sunt in materia corporali. 1a. CXV, 2, 1m. — Rationes ideales possunt dici causales, et non seminales; seminales autem possunt dici causales. 1a. CXV, 2, 4m. — Rationes seminales sunt virtutes rerum, activæ et passivæ. 1a. CXV, 2. o.

2o Ratio et intellectus sunt realiter eadem potentia. 1a. LXXIX, 8, o. LXXXIII, 4, c, 2m. 2-2ae. XLIX, 5, 3m. LXXXIII, 10, 2m. 3a. XVIII, 3, 2m. — Ratio et sensus differunt objecto; sed ratio et intellectus differunt in solo modo cognoscendi; ideo ratio pertingit ad perfectionem intellectus, non autem sensus ad perfectionem rationis. 1a. LIX, 1, 1m. LXXIX, 8, 3m. 1-2ae. V, 1, 1m. — Certitudo rationis est ex intellectu, sed necessitas rationis est ex defectu intellectus. 2-2ae. XLIX, 5, 2m. — Ratio practica est causativa et apprehensiva rerum; speculativa vero est tantum apprehensiva. 2-2ae. LXXXIII, 1, c. — Nihil firmiter constat secundum rationem speculativam, nisi per resolutionem ad prima principia indemonstrabilia, nec secundum rationem practicam, nisi per ordinationem ad ultimum finem, qui est bonum commune. 1-2ae. XC, 2, 3m. — Ratio practica est circa operabilia singularia, et contingentia; non autem circa necessaria, sicut ratio speculativa. 1-2ae. XCI, 3, 3m. — Ratio superior et inferior sunt realiter eadem potentia, quæ respectu æternorum dicitur superior, et respectu temporalium inferior. 1a. LXXIX, 9, 2m. 2-2ae. LXXIV, 7, c. — Non differunt secundum diversa objecta, sicut practicum, et speculativum; sed per diversa media. 1a. LXXIX, 9, c. — Ratio superior dupliciter inhæret æternis scilicet : considerando ea secundum se, et ut regulas agendorum consulendo; ideo est speculativa et practica. 1a. LXXIX, 9, c. 1-2ae. LXXIV, 9, c. 2-2ae. XLV, 3, c. — Summum anmæ est ipsa ratio; imum autem est ipsa operatio per corpus exercita. 2-2ae. LIII, 3, c. — In ratione sunt duo scilicet : actus, ut intelligere et ratiocinari, et aliquid constitutum per actum ejus triplex scilicet : primo definitio; secundo enuntiatio; tertio syllogismus vel argumentatio. 1-2ae. XC, 5, 2m. — Applicatio ad opus, est finis rationis practicæ. 2-2ae. XLVII, 1, 3m; 3, c. — Ratio est primum principium omnium actuum humanorum, et omnia alia principia eorum obediunt rationi, sed diversimode. 1-2ae. LVIII, 2, c. XC, 2, c. C, 1, c. CII, 1, 3m. — Quilibet actus rationis se extendit ad quamlibet materiam moralem. 2-2ae. LIV, 1, c. — Ratio habet vim movendi a voluntate, quia ex hoc quod aliquis vult finem, ratio imperat de iis quæ sunt ad finem. 1-2ae. XVII, 1, c. XC, 1, 3m. — Omnis inquisitio rationis procedit a simplici intuitu principiorum per intellectum, et terminatur ad ipsum per resolutionem. 1a. LXXIX, 8, c; 12, c. 1-2ae. XCI, 2, 2m. C, 1, c. 2-2ae. VIII, 2, 2m. CLIV, 12, c. — Idem potest esse ratio diversorum excedens, ut divina essentia, non autem adæquata. 1a. XIV, 6, 3m. LV, 3, 3m. — Ratio est nobilior virtute morali acquisita. 1-2ae. LI, 2, 3m. LXIII, 2, 3m.

RATIONALE. Rationale dicitur dupliciter : primo quidem stricte et proprie, secundum quod ratio dicit quamdam obumbrationem intellectualis naturæ, et secundo communiter, pro qualibet cognitione virtutis non impressæ in materia; et sic communiter convenit Deo et Angelis et hominibus. 1a. XXXI, 1, 2m. 2-2ae. LXXXIII, 10, 2m. — Rationale convenit Deo et Angelis supereminenter. 1a. XXIX, 3, 4m. 2-2ae. LXXXIII, 10, 2m. — Dicitur dupliciter scilicet : per essentiam, et per participationem. 1a. XVIII, 2, 2m; 3, o. IV, 5, c. 1-2ae. L, 4, c. — Rationale et sensibile, ut sunt differentiæ, sumuntur ab anima rationali, et ab anima sensitiva; non autem a potentia rationis, et potentia sensus, licet per has noscantur. 1a. LXXVI, 3, 4m. LXXVII, 1, 7m; 3, c. 1-2ae. CX, 4, 4m.

REATUS. Reatus pœnæ, est effectus peccati per accidens tantum et dispositive. 1-2ae. LXXXVII, 1, o. — Non omnium peccatorum est idem reatus. 3a. LXXXVIII, 1, c. — Reatus manet post actum peccati. 1-2a. LXXXVII, 6, c.

REBELLIO. Rebellis et contumax semper occidebatur in veteri lege. 1-2ae. CV, 2, 9m.

RECEDERE. Recedere a Deo contingit tripliciter scilicet : per infidelitatem, per malos mores, et per apostasiam. 1a. X, 1, 3m.

RECIPERE. *Recipere*, *pati*, et hujusmodi, dicuntur æquivoce de intellectu, et de materia prima. 1a. L, 2, 2m. — Non omne receptivum oportet esse denudatum ab omni natura determinata, sed tantum a natura recepti. 1a. LXXV, 2, c.

RECTITUDO. Rectitudo duplex scilicet : circa exteriora, et quæ dicit debitum ordinem ad finem, et ad legem Dei; prima est justitiæ, secunda vero est omnis virtutis 1-2ae. LV, 4, 4m.

REDEMPTIO. Redemptio requirit duo scilicet : solutionem et pretium, et utrumque immediate convenit soli Christo, sed principaliter toti Trinitati. 3a. XLVIII, 5, o. — Christus est redemptor noster dupliciter scilicet : liberando a diabolo, et reconciliando nos Deo. 3a. XLVIII, 6, 3m.

REDUNDANTIA. Redundantia fit in corpus ex iis quæ sunt in anima, nisi in Christo patiente in quo illa naturalis habitudo, quæ est animæ ad corpus, subjacebat voluntati divinitatis ipsius, ex qua factum est, quod beatitudo remaneret in anima, et non derivaret ad corpus, sed caro pateretur quæ conveniunt naturæ passibili. 1-2ae. III, 3, c, 3^{m}. IV, 6, c. LXXV, 4, 1^{m}, 2^{m}. 2-$2^{\text{æ}}$. CLXXV, 4, 1^{m}, 2^{m}. 3^{a}. XIV, 1, 2^{m}. XV, 5, 3^{m}; 6, c; 9, 3^{m}. XIX, 3, 3^{m}. XXVIII, 1, 3^{m}. XLV, 2, c, 2^{m}. XLVI, 2, c, 2^{m}; 8, c, 2^{m}. XLIX, 6, 3^{m}. LIV, 2, o. LXXIX, 1, 3^{m}.

REDUPLICATIO, Reduplicatus terminus sumitur quandoque pro supposito, sed magis proprie pro natura, quia sumitur in vi prædicati. 3^{a}. X, 11, 12, o. — Quod convenit alicui cum reduplicatione. non semper convenit simpliciter sine ea. 3^{a}. XVI, 10, 3^{m}.

REGERE. Regere et gubernare est proprie rationis. 2-$2^{\text{æ}}$. XLVII, 12, c.

REGNUM. Regnum Dei principaliter est in interioribus, consequenter in iis, sine quibus illa non possunt esse; non autem in differentibus. 1-$2^{\text{æ}}$. CVIII, 1, 1^{m}.

REGULA. Regula actuum humanorum duplex scilicet : humana ratio, et lex æterna, scilicet Deus; sicut etiam est duplex regula voluntatis hominis scilicet : regula regulans, id est voluntas divina, et regula regulata, id est voluntas unius hominis, respectu voluntatis alterius : nam voluntas unius hominis, secundum se considerata, non est regula voluntatis alterius, sed in quantum voluntas proximi est hærere voluntati Dei, quod sit per consequens regula secundum primam regulam. 1-$2^{\text{æ}}$. XIX, 4, o. XXI 2, c. LXIII, 3.4, c. LXXI, 6, c. LXXIV, 3, c. XC, 1, c. 2-$2^{\text{æ}}$. III, 6, c. VIII, 3, 3^{m}. XVII, 1, c. XIX, 7, c. XXIII, 3, 6, c. XXXVII, 1, 1^{m}. XLV, 2, o. CLIV, 2, 1^{m}. — Aliquid continetur in regula dupliciter scilicet : ut finis, id est actus virtutum, et ut exercitium exterius, id est tria vota scilicet : obedientiæ, paupertatis, et continentiæ, ad quæ omnia alia ordinantur. 2-$2^{\text{æ}}$. CLXXXVI, 9, c.

REGULARIS. Canonici regulares et monachi ad paria censentur in illis quæ sunt communia omni religioni, non autem in propriis eorum statutis. 2-$2^{\text{æ}}$. CLXXXIX, 8, 2^{m}. — Religio monachorum et canonicorum regularium ordinatur ad opera vitæ contemplativæ inter quæ præcipue sunt ea quæ aguntur in divinis mysteriis; ideo licet monarchis laicis transire de ordine monachorum ad ordinem canonicorum regularium, attamen canonicus regularis professus, monachus effici nequit, nisi publice lapsus fuerit, et petita superioris licentia. 2-$2^{\text{æ}}$. CLXXXVIII, 2, 2^{m}. CLXXXIX, 8, 2^{m}.

RELATIO. 1° Relatio secundum *esse* ejus est aliquid, non autem secundum rationem ejus, sed est ad aliquid; alia vero prædicamenta sunt aliquid utroque modo. 1^{a}. XXVIII, 1, 2, c. — Relatio realis est eorum quæ ad invicem habent ordinem et inclinationem. 1^{a}. XXVIII, 1, c. — Relatio secundum rationem ejus nihil ponit in subjecto. 1^{a}. XXVIII, 1, 2, c. — Omnis relatio fundatur in qualitate vel quantitate, vel actione vel passione. 1^{a}. XXVIII, 4, c. — Relatio quæ est accidens, præsupponit distinctionem suppositorum; non autem relatio subsistens scilicet divina, sed eam fert secum. 1^{a}. XL, 2, 4^{m}. — Relatio duplex scilicet : realis, et rationis. 1^{a}. XXVIII, 1, c. — Relationes differentes specie non possunt terminare eamdem relationem in specie, contra præpositivum. 1^{a}. XXXII, 2, c. — Aliquando ex parte unius extremi est tantum una relatio, et ex parte alterius sunt multæ. 3^{a}. XXXV, 5, 3^{m}. — Relatio in patre differt specie a relatione in matre. 3^{a}. XXXV, 5, 3^{m}. — Unitas et pluralitas specifica relationum sumitur ex causa; numeralis autem ex subjecto; nulla vero ex terminis. 3^{a}. XXXV, 5, c. — Idem ad seipsum non refertur aliqua relatione reali. 1^{a}. XLII, 1, 4^{m}. XLV, 3, 2^{m}. — Relatio realis requirit distinctionem suppositorum; non autem relatio rationis. 1^{a}. XIII, 7, c. XLII, 1, 4^{m}. — Relatio identitatis numeralis, est relatio rationis tantum; generica vero et specifica est relatio realis. 1^{a}. XIII, 7, c. XXVIII, 1, 2^{m}; 4, 1^{m}. XLII, 1, 4^{m}. — Alia ratione refertur dominus ad servum, et servus ad dominum. 1^{a}. XI, 1, 8, 1^{m}. 2-$2^{\text{æ}}$. LXXXI, 1, 3^{m}. 3^{a}. XX, 1, 2^{m}; 2, c. — Relatio est ens reale, licet non omnis. 1^{a}. XIII, 7, c. XXVIII, 1, c. — Relatio realis requirit duo extrema realia. 1^{a}. XIII, 7, c. XXVIII, 1, 2^{m}; 4, 1^{m}. — Necesse est quod procedens, et id a quo procedit, quando sunt ejusdem naturæ, sint in eodem ordine, et habeant relationes reales. 1^{a}. XXVIII, 1, c. — In iis tantum, in quibus est eadem ratio ordinis ex utroque termino, est mutua relatio realis, ut in omni relatione consequente quantitatem. 1^{a}. XIII, 7, c. XXVIII, 1, c. — Quando unum relativorum dependet ex altero, et non e converso, relatio est realis tantum in dependente. 1^{a}. XXVIII, 1, c. — Relationes consequentes actionem et passionem sunt reales in utroque termino, ut motivum et mobile, pater et filius. 1^{a}. XIII, 7, c. — Relationes consequentes tantum operationem intellectus in rebus, sunt relationes rationis tantum; sed quæ sunt inter verbum et intellectum, sunt relationes reales. 1^{a}. XIII, 7, c. XXVIII, 2, 4^{m}; 4, 1^{m}. — Relatio scientiæ ad scibile est realis; e converso autem est rationis tantum. 1^{a}. VI, 2, 1^{m}. XIII, 7, c. 3^{a}. XXXV, 5, 3^{m}. — In quibus differt intellectus et intellectum, volens et volitum, potest esse relatio realis scientiæ ad scibile, voluntatis ad rem volitam; non autem in Deo. 1^{a}. XXVIII, 4, 1^{m}.

2° In relatione sunt aliqua secundum rationem tantum, non autem in aliquo alio genere. 1^{a}. XXVIII, 1, c. — Omnis respectus ad *non ens* est relatio rationis tantum. 1^{a}. XIII, 7, c. — Relatio rationis non est inhærens. 1^{a}. XXVIII, 1, c. — Relatio rationis contingit quadrupliciter scilicet : vel quando non habet aliquid in rei natura supra quod fundetur; vel quando non habet realem diversitatem inter extrema, sicut relatio identitatis, vel quando designatur relatio aliqua entis ad *non ens;* vel quando ponitur relatio ipsius relationis. 1^{a}. XIII, 7, c. — Ratio relationis dependet ex termino, sicut et motus, sed *esse* ejus dependet ex subjecto. 3^{a}. II, 7, 1^{m}. — Relatio innascitur aliquando ex motu utriusque termini, et aliquando ex motu alterius termini tantum. 3^{a}. II, 7, c. — Relatio realiter potest alicui de novo advenire, sine mutatione ejus. 1^{a}. XIII, 7, c. 3^{a}. XVI, 6, 2^{m}. — Omnis relatio incipiens ex tempore ex aliqua mutatione causatur. 3^{a}. II, 8, c. — Actiones et passiones, in quantum implicant motum, sunt aliud a relationibus, quæ ex eis consequuntur. 1^{a}. XLI, 1, 2^{m}. — Relationes non recipiunt magis et minus. 1-$2^{\text{æ}}$. LXXXVII, 4, c. — Relatio eadem numero est in omnibus simul trahentibus idem. 3^{a}. XXXV, 5, 3^{m}. — Aliquando ex parte unius extremi, est tantum una relatio, et ex parte alterius multæ. 3^{a}. XXXV, 5, 3^{m}. — Nulla relatio refertur ad se, nec ad aliam per aliam relationem, sed per seipsam. 1^{a}. XLII, 1, 4^{m}. XLV, 3, 2^{m}. — In divinis sunt quædam relationes reales. 1^{a}. XXVIII, 1, o. — In divinis sunt tantum quatuor relationes reales scilicet : paternitas, filiatio, spiratio, et processio. 1^{a}. XXVIII, 4, o. XXX, 1, c; 2, c. 1^{m}. — Relatio in divinis non est totum universale, nec omnes simul sunt aliquid majus, quam una tantum. 1^{a}. XLII, 4, 3^{m}. — Relatio in divinis, potest tripliciter considerari scilicet : ut relatio absolute, ut divinas constituens personas tertio ut operatio; primo modo sequitur operationem et processionem, secundum nostrum modum intelligendi; secundo e converso; tertio sunt simul. 1^{a}. XL, 4, o. — Oriri vel procedere, non convenit relationibus divinis. 1^{a}. XXVIII, 3, 3^{m}. — Relatio et essentia in divinis, sunt idem realiter, et differunt ratione. 1-$2^{\text{æ}}$ XXVIII, 2, o. XXIX, 4, c. XXXIX, 1, c. XL, 1, c, 1^{m}. XLI, 5, 2^{m}. XLII, 6, 3^{m}. — Relatio in divinis, ut comparatur ad essentiam, est similis relationi identitatis; non autem ut comparatur ad terminum. 1^{a}. XXVIII, 1, 2^{m}. — Relationes sunt in essentia Dei, per identitatem tantum, sed in personis, ut in supposito. 1^{a}. XL, 1, 2^{m}. — Relationes in divinis, sunt realiter ipsæ personæ et in personis. 1^{a}. XXX, 2, 1^{m}. XXXII, 1, c. 2^{m}. XL, 1, o; 2, c, 1^{m}. XLI, 6, c. XLII, 3, 2^{m}. — Relationes in divinis, ut origines, sunt idem re, et differunt ratione, quia origines significantur per modum actus, ut generatio; relationes vero ut forma. 1^{a}. XL, 2, o. XLI, 1, 2^{m}. — Sed non sunt realiter in Deo, nec extra Deum, nec ipse Deus. 1^{a}. XIII, 7, c, 2^{m}, 4^{m}. XVIII, 1, 2^{m}; 4, c. — Nec sunt reales, sed rationis tantum. 1^{a}. VI, 2, 1^{m}. XIII, 7, o. XXVIII, 1, 3^{m}. XXXII, 2. XLV, 3, 2^{m}. 3^{a}. XXXV, 5, c. — Relationes Dei ad creaturas, sunt etiam in Deo secundum rationem et intellectum nostrum, et angelicum et divinum. 1ª. XIII, 7, 2^m, 4^m. — Relationes Dei ad creaturas non multiplicantur in intellectu Dei, sicut in intellectu nostro. 1ª. XXVIII, 4, 2^m. — Non derogat simplicitati divinæ quod multæ relationes Dei ad creaturas prædicentur de Deo. 1ª. XXXII, 2, c.

RELATIVUM. Relativum duplex scilicet : secundum esse, et secundum dici. 1ª. XIII, 7, 1^m. — Diversitas relativorum triplex scilicet : realium in utroque termino, vel in altero tantum : vel in neutro. 1ª. XIII, 7, c. — Relativum in divinis dicitur quadrupliciter scilicet : quod refertur secundum nomen suum, causans vel consequens relationem, implicans eam, et quod ponitur pro ea. 1ª. XIII, 7, 1^m. — Relativa non sunt simul natura, nisi æqualiter mutuo referantur. 1ª. XIII, 7, 6^m. — Non sunt simul natura, propter ordinem rerum; sed tantum per hoc, quod unum est de intellectu alterius, et e converso. 1ª. XIII, 7, 6^m.

RELIGIO. Religio importat ordinem ad Deum, ad quem ordinat hominem. 2-2^{æ}. LXXXI, 1, o. XCIV, 1, 1^m. — Dicitur a frequenti electione divini cultus; vel ab iterata electione Dei negligenter amissi; vel a *religando*. 2-2^{æ}. LXXXI, 1, c. — Est virtus reddens debitum honorem Deo. 1-2^{æ}. LX, 3, c. 2-2^{æ}. LXXX, c. LXXXIII, 2, o; 5, c. LXXXII, 2, c. LXXXIII, 3, c. LXXXIV, 1, c. LXIX, 4, 1^m. XCVII, 3, c. XCVIII, 2, c. CII, 1, c. CIII, 3, c. CCXXII, 3, 4, c. CLXXXVI, 1, c. — Est alia virtus a pietate. 2-2^{æ}. C, 3, 2^m. CCII, 1, 1^m. — Est una virtus, quia exhibet reverentiam Deo sub una ratione, scilicet ut Deus est primum principium creationis et gubernationis rerum. 2-2^{æ}. LXXXI, 3, c; 4, 1^m, 2^m. — Cæteris virtutibus imperat. 2-2^{æ}. LXXXI, 1, 1^m; 4, 1^m; 8, 1^m. LXXXVIII, 5, c. CLXXXVI, 1, c, 2^m. — Præfertur aliis virtutibus moralibus. 2-2^{æ}. LXXXI, 6, o. LXXVIII, 6, c. CLXXXIII, 2, c. — Sicut religio est quædam protestatio fidei, spei et charitatis, quibus homo primordialiter ordinatur in Deum, sic pietas est quædam protestatio charitatis ad parentes et patriam. 2-2^{æ}. CI, 3, 1^m. — Sicut religio per excellentiam dicitur pietas, sic latria dicitur dulia, in quantum Deus est excellenter, Pater et Dominus. 2-2^{æ}. CIII, 3, 1^m. CVI, 1, 1^m. — Omnia illa per quæ Deo reverentia exhibetur, pertinent ad religionem. 2-2^{æ}. LXXXIII, 3, c. — Religiosi non subjiciunt se homini propter hominem, sed propter Deum. 2-2^{æ}. LXXXI, 1, 5^m. — In religione considerantur duo scilicet : cultus Dei et Deus; primum est materia et objectum ejus, secundum vero est finis ejus. 2-2^{æ}. LXXXI, 5, o. — Religio est in voluntate; ideo ordinat actus aliarum potentiarum ad Dei reverentiam. 2-2^{æ}. LXXXIII, 3, 1^m. LXXXVII, 5, c. — Omnes actus ejus pertinent ad cultum Dei vel ad ejus servitutem : primum respicit excellentiam Dei, secundum vero subjectionem hominis. 2-2^{æ}. LXXXI, 3, 2^m. — Religio habet duplices actus scilicet : elicitos, ut sacrificare, adorare et hujusmodi, et imperatos, scilicet actus aliarum virtutum. 2-2^{æ}. LXXXI, 1, 1^m. LXXXV, 3, o. CLXXXVI, 1, 2^m. CLXXXVIII, 2, c. — Habet duplices actus scilicet : interiores, ut principales et per se ; et exteriores, ut secundarios, et propter interiores. 2-2^{æ}. LXXXI, 7, o. LXXXII, pr. LXXXIV, 2, o. LXXXV, 2, c.

2° Religio nominat statum perfectionis. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 1, o. — Status religionis ordinatur ad perfectionem charitatis, sicut ad finem. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 7, 1^m; 2, c. CLXXXVII, 2, c. CLXXXVIII, 2, 7, c. — Religio est status pœnitentiæ, exercitium et schola perfectionis. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 1, 4^m; 2, c; 3, c, 5^m; 5, c. CLXXXVII, 6, c. CLXXXVIII, 1, c. CLXXXIX, 1, c, 3^m. — Status religionis est spiritualis militia proficientibus, et exercitium tirocinii incipientibus, nam ordines sacri præexigunt sanctitatem; sed status religionis est exercitium quoddam ad sanctitatem assequendam, unde pondus ordinum imponendum est parietibus jam per sanctitatem dessicatis ; sed pondus religionis desiccat parietes, id est homines ab humore vitiorum. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 1, 3^m. — Præfertur eleemosynis, et virginitati sæcularium, quia viventes in monasteriis ad hoc quod inhæreant Deo, postponunt propriam voluntatem, et omnia quæ possunt habere ; sed virgines ad hoc postponunt venereas voluptates; et ideo virginitas non simpliciter est maxima virtutum. 1-2^{æ}. XCVIII, 5, 2^m, 3^m. 2-2^{æ}. CLII, 5, o. CLXXXVI, 8, c. — Status religionis potest considerari tripliciter scilicet : ut exercitium tendendi ad perfectionem charitatis, ut quietans, et ut holocaustum. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 7, 5^m. — Difficilius servantur præcepta Dei in sæculo, quam in religione. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 1, 5^m. — Omnis religio sumpsit originem a discipulis Christi. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 7, c. — Voluntaria paupertas requiritur ut primum fundamentum ad perfectionem religionis. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 3, o; 4, c, 1^m. — Habere aliquid proprium, repugnat perfectioni religionis, non autem habere aliquid in communi; sed aliqualiter impedit, si superabundet. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 7, o. — Ad perfectionem religionis requiritur perpetua continentia. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 11, c. CLXXXIV, 4, o. — Obedientia requiritur ad perfectionem religionis; quia cum religio sit disciplina et exercitium tendendi ad perfectionem, necessaria est directio alicujus quasi magistri, quem omnino sequatur proficiens, quod fit per obedientiam ad majores. 2-2^{æ}. CLXXXVI, o. — Votum triplex requiritur ad perfectionem religionis scilicet : votum paupertatis, continentiæ et obedientiæ. 1-2^{æ}. CVIII, 4, c. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 6, o. — Perfectio religionis integratur ex prædictis tribus votis. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 7, o. CLXXXVIII, 1, 2^m; 2, 2^m. — Votum obedientiæ est præcipuum inter tria vota religionis. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 8, o. CLXXXVIII, 7, 1^m. — Interiores actus virtutum non cadunt sub voto religionis; sed religio ad eos ordinatur, ut ad finem. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 7, 1^m. — Ad religionem requiritur subtractio impedientium hominem ne totaliter feratur ad servitium Dei. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 4, c. — Omnes observantiæ religionum ordinantur ad tria principalia vota, ad quæ etiam pertinet habitus, ut signum obligationis ; ideo simul datur, vel benedicitur, cum professione. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 7, 2^m. CLXXXVIII, 1, 3^m. — Per ingressum religionis homo totaliter se mancipat Dei obsequiis. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 3, c, 3^m. — In ingressu religionis recipitur tanta gratia, quanta recipitur in baptismo, et remittitur omnis pœna; sed hoc non est quia talis ex se a satisfactione absolvatur, sed quia eo ipso quod suam voluntatem etiam in servitutem redigit propter Deum, plenarie jam pro omni peccato satisfecit, quam chariorem habet omnibus rebus mundi, de quibus tantum potest dare, quod eleemosynis omnia peccata sua redimeret, etiam quantum ad pœnam. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 3, 3^m. — Consilium vel magna deliberatio non requiritur ad ingressum religionis secundum se, nec quoad vires, sed quoad impedimenta, vel modos religionis per doctrinam majorum ab iis qui sperantur prodesse, ut de ingressu religionis frequenter contingit, ex ignito sermone prædicationis, vel ex virtuosa operatione, et excellenti vita doctoris. 2-2^{æ}. CLXXXIX. 10, o. — Habens votum, vel juramentum minoris religionis, licite inducitur ad majorem ; non autem e converso, nisi dispensetur. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 9, 3^m. — Non licet inducere aliquem ad religionem, per falsam doctrinam. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 9, c. — Inducens alios ad religionem, non peccat si fiat sine violentia, simonia et mendacio, sed magnum præmium meretur. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 9, o. — Licet dare vel accipere aliquid pro victu in monasterio, si non sit sufficiens; non autem pro ingressu religionis, quia simonia est. 2-2^{æ}. C, 3, 4^m. — Licet nutrire pauperes ad religionem, vel allicere munusculis, licet non sit licitum ex pacto aliquid dare vel recipere pro ingressu monasterii. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 9, c. C, 3, 4^m.

3° Presbyteri, curati, archidiaconi, possunt sine licentia, ingredi religionem. 2-2^{æ}. CLXXXIV, 6, 8, o, 4^m. CLXXXIX, 7. o. — Non licet parentibus ingredi religionem, nisi proviso, quod filii educari possint. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 6, c. — Non licet filiis ingredi religionem, si parentes sine eis commode vivere non possint, 2-2^{æ}. CXXXIX, 6, o. CI, 4, 3^m, 4^m. — Servus non potest recipi in religionem, invito domino ejus. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 8. 2^m, 4^m. CLXXXIX, 5, c; 6, 3^m. — Obligatus debitis, prius debet solvere quantum potest, et tunc potest ingredi religionem, licet non possit omnia solvere. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 6, 3^{m}. — Puer ante pubertatem potest recipi in religionem de consensu parentum; sed post, etiam eis invitis. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 8, 2^{m}. CLXXXIX, 5, o. — Non exercitati in præceptis Dei debent recipi ad religionem. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 1, o. — Facilius convertuntur ad religionem peccatores, quam præsumentes de sua innocentia. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 1, 1^{m}. — Recepti simoniace scienter post concilium generale repelluntur a suo monasterio, sine spe restitutionis, et ad perpetuam pœnitentiam in arctiori regula debent poni, vel in alio loco ejusdem ordinis, si arctior ordo non invenitur; si vero ante, debent poni in alio ejusdem, vel si non potest, sunt in eodem, ne vagentur, sed in loco inferiori; si autem ignoranter, postquam renuntiaverunt, possunt de novo recipi, mutatis locis. 2-2^{æ}. C, 6, 5^{m}. — Obligare se voto ad ingressum religionis est laudabile secundum se. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 9, o. LXXXIX, 2, o. — Vovens ingredi religionem tenetur intrare quam citius potest, nisi posuerit terminum. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 3, 2^{m}. CLXXXIX, 3, c. — Non tenetur ibi perpetuo manere, nisi hoc intenderit. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 4, o. — Eadem ratio est de monachis et de aliis religiosis, quoad communia omni religioni; non autem quoad propria monachorum. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 2, 2^{m}. — Religiosi non tenentur habere perfectam charitatem, sed ad hoc tendere et ad hoc operam dare. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 2, c, 1^{m}; 9, c. — Nec ad ea quæ consequuntur perfectionem charitatis, sed ad hæc tendere non contemnendo. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 2, c. — Nec ad omnia exercitia per quæ venitur ad perfectionem, sed tantum ad taxata secundum regulam suam. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 2, c. — Nec ad omnia consilia de particularibus melioribus, sed ad essentialia religioni. 2-2^{æ}. CLXXXVI, 2, 3^{m}. — Nec ad alia quam sæculares, nisi quæ ad eorum vota pertinent. 2-2^{æ}. CX, 4, 5^{m}. CLXXXVII, 3, o. — Nec ad opera manualia, plusquam sæculares, nisi ad quæ tenentur ex statutis ordinis sui. 2-2^{æ}. CLXXXVII, 3, o. — Religiosus factus episcopus non absolvitur a tribus votis religionis, quia nihil debet habere proprium, sed est dispensator communium bonorum Ecclesiæ; sed per accidens non tenetur obedire, si superiorem non habeat, sicut nec abbas. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 11, 4^{m}. CLXXXV. 8, c. — Professi religionem, mortui sunt mundo et vivunt Deo; unde non sunt revocandi ad vitam humanam occasione cujuscunque eventus. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 11, 1^{m}. — Nec religiosos oportet exire claustrum ad corrigendum delinquentes. 2-2^{æ}. XXXIII. 2, 4^{m}. fin. — Professus non debet exire religionem, ut parentibus subveniat; sed procuret eis sicut potest cum licentia. 2-2^{æ}. CI, 4, 4^{m}. CLXXXIX, 6, 1^{m}. — Transgressio regulæ, quoad tria vota principalia religionis, est peccatum mortale; non autem quoad alia, nisi propter præceptum vel contemptum; in quibusdam tamen aliis ut est silentium, solitudo, abstinentiæ et vigiliæ graves, possunt prælati in religione ipsi secum dispensare, sicut et cum aliis. 2-2^{æ}. LXXXVI, 11, 4^{m}. CLXXXV, 8, c. CLXXXVI, 9, o. CLXXXVIII, 5, c.

4° Licet religiosis, ex commissione prædicare, et similia. 2-2^{æ}. CLXXXVII, 1, o; 4, 2^{m}. — Religiosis competit principaliter intendere studiis litterarum pertinentium ad doctrinam quæ est secundum pietatem; non autem aliis doctrinis, nisi in quantum ordinantur ad sacram doctrinam. 2-2^{æ}. CLXXXV, 5, 3^{m}. — Religiosis licet studere in libris gentilium, sed principaliter in Scriptura sacra. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 5, 3^{m}. — Licet eis advocare pro monasterio, pro pauperibus et viduis; non autem propter aliquod mundanum. 2-2^{æ}. LXXI, 2, o. CLXXXVIII, 3, 2^{m}. — Tractare negotia sæcularia, moderate cum licentia, ex charitate; non autem ex cupiditate. 2-2^{æ}. XVIII, 3, 2^{m}. CLXXXVII, 2, o. CLXXXVIII, 2. 2^{m}. CLXXXIX, 6, 1^{m}. — Vivere de eleemosynis, quasi debitis eis dupliciter scilicet: ratione necessitatis triplicis, id est infirmitatis, egestatis et consuetudinis; et ratione operis quadruplicis scilicet: prædicationis, altaris, studii et donationis omnium bonorum suorum monasterio. 2-2^{æ}. CLXXXVII, 4, o. — Mendicare pro humilitate, necessitate vel utilitate; non autem ex cupiditate, sicut sæcularibus. 2-2^{æ}. CLXXXVII, 5, o. — Uti vilibus vestibus, ad contemptum sæculi, ad pœnitentiam et humilitatem. 2-2^{æ} CLXIX, 1, 2^{m}. CLXXXVII, 6, o. — Religiosis militibus licet bellum facere, auctoritate principis; non autem auctoritate propria. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 3, 4^{m}; 4, 2^{m}. — Religiosi dicuntur dupliciter scilicet: communiter, omnes qui per fidem colunt Deum, et specialiter qui totam vitam dedicant cultui divino. 2-2^{æ}. LXXXI, 1, 5^{m}. CLXXXVIII, 1, 1^{m}; 2^{m}. — Gradus religionis triplex, cui competit triplex gradus paupertatis, scilicet: quia primum et summum gradum in religionibus tenent, quæ ordinantur ad docendum et prædicandum, quæ propinquissime sunt perfectioni episcoporum; secundum autem gradum tenent illa quæ ordinantur ad contemplationem; tertius est earum quæ occupantur circa exteriores actiones. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 6, c; 7, o. — Religionum aliquæ ordinantur ad opera vitæ contemplativæ; aliquæ vero ad opera vitæ activæ. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 2, o; 3, 4, 5, c. — Religiones sunt diversæ, principaliter secundum fines; secundario autem secundum exercitia. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 1, o; 6, c. — Quædam religio convenientissime instituta est ad prædicationes, confessiones et alia hujusmodi spiritualia. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 4, o. — Et ad studium, quia illud illuminat, removet errores, prodest ad prædicandum et hujusmodi, domat luxuriam et avaritiam, et valet ad obedientiam. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 5, o. — Et aliqua ad militandum, non quidem propter aliquid mundanum, sed ad defensionem divini cultus et proximi. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 3, o; 4, 2^{m}, 5^{m}.

5° Summum gradum in religionibus tenent quæ ordinantur ad docendum et prædicandum; secundum vero, quæ ad contemplandum; tertium autem, quæ ad opus extrinsecum; et in singulis præeminent quæ sunt ad altiorem actum in eodem genere, vel ad plura, vel quæ habent statuta convenientiora ad suum finem consequendum; non autem quæ est arctior. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 6, o. CLXXXIX, 8, 2^{m}. — Religio principaliter est melior, cujus finis est potior, id est ad majus vel ad plura; secundario autem quæ melius proportionatur fini. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 6, o. CLXXXIX, 8, c. — Tanto perfectior est secundum paupertatem, quanto habet eam magis proportionatam suo fini. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 7, c, 1^{m}. — Religio ordinata ad actiones corporales esset imperfecta, si careret divitiis in communi; non autem aliæ. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 7, c. CLXXXIX, 8, 2^{m}. — Religio solitariorum est perfectior quam socialis, sed periculosissima est imperfectis. 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 8, o. — Transire de una religione in aliam non est laudabile, secundum se, quia facilius proficitur in prima, et relicti scandalizantur, nisi forte propter magnam utilitatem vel necessitatem; sed laudabiliter transitur dupliciter scilicet: zelo perfectionis religionis, vel quæ melius servatur, licet si mitior, vel propter infirmitatem; in primo debet peti licentia propter humilitatem; sed negari non potest; tamen si non constet, requiritur judicium superioris, sicut in secundo: sed in tertio requiritur dispensatio. 2-2^{æ}. CLXXXIX. 8, c. — Nulla satisfactio æquipollet pœnitentiæ religiosorum. 2-2^{æ}. CLXXXIX, 3, 3^{m}. — Status sæcularium periculosior esse dicitur quam religionis status. 2-2^{æ}. CXXXIX, 1, 5, fin. — Cum quis non possit Deo oblationem præstare ex re aliena, non potest vir seipsum Deo offerre sine consensu uxoris, cujus suum corpus consummatione matrimonii esse dicitur. 3^{a}. s. LXI, 1, o. — Sicut post carnalem copulam solvitur matrimonium per mortem carnalem, ita ante copulam carnalem, quod solum est vinculum spirituale, matrimonium dirimi potest per ingressum in religionem, cum religio sit quædam mors spiritualis. 3^{a}. s. LXI, 2, c. — Potest mulier, mortuo viro, spiritualiter per ingressum religionis alteri nubere, sicut etiam idem ei licet, viro defuncto morte corporali. 3^{a} s. LXI, 3, o. — Vitandi sunt religiosorum discursus. 2-2-^{æ}. C, 6, 5^{m}. — Religiosi crucifixi cum Christo dicuntur, qui quælibet arctioris disciplinæ instituta subeunt, secundum Bedam. 3^{a}. XLVI, 11, c.

RELIQUIÆ. Reliquiæ Sanctorum, vel divina verba,

licite portantur suspensa ad collum, si portentur ex fiducia Dei et sanctorum; sed illicite et superstitiose, si attendatur aliquid aliud vanum. 2-2ae. XCVI, 4m, 3m.

REMEDIUM. Contra malum duplex remedium scilicet: removens malum præsens et futurum impediens. 2-2ae. XLII, 6, 1m.

REMINISCENTIA. Reminiscentia est inquisitio ejus quod a memoria excidit, et prior est ea tantum in parte sensitiva, et tantum in homine. 1a. LXXVIII, 4, c. 5m. 1-2ae. LXXIV, 4. 1m. — Sicut cætera animalia, homo non solum memoriam, sed etiam reminiscentiam habet; et quidem non per id quod est sensitivæ partis proprium; sed per aliquam affinitatem et propinquitatem ad rationem universalem, secundum quamdam refluentiam. 1a. LXXVIII 4, c, 5m.

REMISSIO. In puniendo remissio directe opponitur crudelitati; non autem sævitiæ, nec est vitium, nisi sit contra justitiam. 1-2ae. CLIX, 2, 3m.

REMUNERATIO. Remunerantur in præsenti bona facta sine gratia. 2-2ae. LXXXIII, 16, o. CLXXVIIII, 2, 1m. 3a. LXXXII, 6, c; 7, 3m. — Deus est remunerator inquirentibus illum. 2-2ae. XI, 5, 4m. 3a. LVI, 2, 3m.

RENITI. Inferiorum votis reniti possunt superiores. 2-2ae. LXXVIII, 8, 4m. 3a. XXVIII, 3. o.

REPARARI. Ex parte Dei fuit convenientissimum humanam post lapsum reparari naturam, quia in hoc manifestatur ejus misericordia, potentia et sapientia; et ex parte naturæ humanæ et universi. 3a. XI, 1, c.

REPRÆSENTATIO. Nulla creatura perfecte repræsentat essentiam Dei. 1a. XII, 2, c. XVII, 5, 1m. LVI, 3, 2m. 2-2ae. CLXXV, 4, c.

REPROBATIO. Respectu eorum qui exciderunt a beatitudine, reprobatio est pars divinæ Providentiæ, sicut prædestinatio respectu eorum qui divinitus ad eam ordinantur. 1a. XXIII, 3, c. — Addit supra præscientiam voluntatem permittendi peccare et inferendi pœnam æternæ damnationis. 1a. XXIII, 3, c. — Reprobatio Dei non subtrahit aliquid de potentia reprobati; ideo dicit impossibilitatem conditionatam ad gratiam, non autem absolutam. 1a. XXIII, 3, 3m. — Deus reprobat aliquos homines. 1a. XXIII, 3, o; 4, c.

REPTILE. Reptile est animal cujus corpus non multum elevatur a terra per instrumenta motus, sed repit vi costarum, ut serpens, vel vi annulorum ut annulosa, vel vi oris, ut quædem vermis, vel vi pinnularum, ut pisces. 1a. LXXII, 2, 2m. — Reptilium quædam sunt aquatica et quædam terrestria; ideo commemorantur in Scriptura cum utroque elemento. 1a. LXXI, c. LXXII, 1m.

REPUDIUM. Repudiari conjuges non possunt, cum conjugii fines sint ita a lege naturæ constituti, ut perpetuo liberi educentur hæredesque instituantur. 3a. s. LXVII, 1, o. — Sive inseparabilitas matrimonii inter prima præcepta legis naturæ, sive inter secunda contineatur, sub dispensatione cadere potest. 3a. s. LXVII. 2, o. — Non licebat Dei mandato sub lege Moysi uxorem repudiare; sed propter duritiam cordis Judæorum illis permittebatur, ut majus malum evitaretur. 3a. s. LXVII, 3, c. — Cum mulier quanto tempore vir vivit, alligata sit legi viri, non potest etiam repudiata alteri nubere, nisi ex dispensatione divina illud ei permissum fuerit. 3a. s. LXVII, 4. o. — Ne temere uxorem vir repudiaret, prohibitum fuit ne semel ab eo repudiatam denuo in uxorem accipiat. 3a. s. LXVII, 5, c. — Repudii proxima causa est odium viri in uxorem; quod cum ex aliqua causa contrahatur, alias esse causas, sed remotas repudii, fatendum est. 3a s. LXVII, 6, c. — Causa repudii in libello particulatim non scribebatur, sed generatim. 3a. s. LXVII, 7, c.

REQUIRI. *Requiri ad aliquid* contingit quadrupliciter scilicet: ut præparans, perficiens, coadjuvans et concomitans. 1-2ae. IV, 1, c. — Quandocunque multa requiruntur ad unum, necesse est unum eorum esse principale. 2-2ae. XLIX, 6, 1m.

RES. Res est unum de transcendentibus; ideo est communis et indifferens, ad absolutum et relativum. 1a. XXXIX. 3. 3m.

RESPECTUS. Respectus diversi Dei ad creaturam sunt in Deo ab æterno. 1a. XIII, 7, 3m.

RESTITUTIO. Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quia nihil aliud videtur esse quam aliquem statuere in possessionem rei suæ. 2-2ae. LXI, princ. LXII, 1, o; 2, 5, c. — Restitutio male ablati est de necessitate salutis, quantum possibile est. 2-2ae. LXII, o, LXXIX, 2, 2m. — Restitutio proprie est tantum debiti et in rebus exterioribus, quia supponit identitatem; sed transfertur etiam ad actiones et passiones. 2-2ae. LXII, 1, 1m, 2m. — Quando res non est restituibilis, sicut membrum mutilatum, debet fieri recompensatio, quantum possibile est. 2-2ae. LXII, 2, 1m. — Restitutio debet statim fieri vel dilatio peti ab eo qui potest concedere usum rei, quia implicat præceptum negativum, quod obligat semper et ad semper. 2-2ae. XXXIII, 2, c. o. LXII, 8, o. — Ante sententiam judicis, sufficit restituere simplum; sed post eam tenetur etiam ad pœnam pro culpa. 1-2ae. CV, 2, 9m. 2-2ae. LXII, 3, o; 4, c. — Restitutio præfertur subventioni parentum, nisi in extrema necessitate. 2-2ae. XXXI, 3, 3m. XXXII, 7, 3m. LXII, 5. 4m. — Qui rem alienam accipit injuriose, vel ad sui utilitatem, tenetur restituere, etiam amisit eam. 2-2ae. LXII, 6, o. — Quicumque est causa injustæ acceptionis, directe vel indirecte tenetur ad restitutionem. 2-2ae. LXII, 7, c. — Qui habet rem alienam tenetur restituere, ratione rei; qui vero eam abstulit tenetur restituere ratione actionis injuriosæ. 2-2ae. LXII, 6, c, 1m. — Principes tenentur ad restitutionem, si latrones increscant, quia redditus quod habent sunt quasi stipendia, ut conservent justitiam. 2-2ae. LXII, 7, c, 3m. — Impediens aliquem injuste, ne acquirat præbendam, tenetur ad restitutionem ad arbitrium boni viri; non autem si juste impediat. 2-2ae. LXII, 2, 4m. — Suffodiens semina, vel tenens pecuniam creditoris ultra terminum præfixum, tenetur restituere; non quidem totum lucrum possibile, sed secundum æstimationem, pensatis periculis, laboribus et expensis. 2-2ae. LXII, 4, 1m, 2m. — Inveniens aliquid quod de propinquo fuit alicujus non habentis illud pro derelicto, tenetur ad restitutionem; non autem si nunquam fuerat alicujus, ut gemmæ in littore, vel tantum antiquitus, ut thesauri, sed conceditur occupanti; tamen secundum leges civiles, medietas debetur domino agri. 2-2ae. LXVI, 5, 2m. — Quando unus totum restituit, alii non tenentur principali, sed debent refundere partem suam solventi totum. 2-2ae. LXII, 6, 3m; 7, 2m. — Restitutio potest fieri per confessorem secrete, ne crimen detegatur. 2-2ae. LXII, 6, 2m. — Semper debet fieri a quo aliquid ablatum est. 2-2ae. LXII, 5, c. — Si is cui restitui debet aliquid mortuus est, debent dari hæredibus ejus, 2-2ae. LXXII, 5, 3m. — Si vero ignotus sit, debet dari pauperibus præmissa diligenti inquisitione. 2-2ae. LXII, 5, 3m. — Si autem sit multum distans, debet ei mitti, præcipue si sit res magni valoris, vel debet deponi. 2-2ae. LXII, 5, 3m. — Quando prælatus injuste concedit res Ecclesiæ, debent restitui Ecclesiæ, ut deveniant ad successorem ejus. 2-2ae. LXII, 5, 5m.

RESURRECTIO. 1° Resurrectio significatur per octavam, triplici ratione scilicet: ad excludendum quorumdam falsam opinionem, propter duplicem vitam scilicet: activam et contemplativam, quarum una significatur per quaternarium, et alia per ternarium; et quia resurrectio octava ætate erit. 1-2ae. CII, 5, 1m. 3a. LXX, 3, 3m. — Et erit miraculosa simpliciter, scilicet ex parte principii supernaturalis, id est Dei; sed erit naturalis secundum quid, scilicet ratione termini. 1a. CV, 7, 2m. — Corpus prius vivum et postea mortuum cum specie etiam differant, non est idem numero propter diversitatem formæ; sed est idem identitate materiæ. 1-2ae. IV, 4, 2m. 3a. XXV, 6, 3m. L, 5, c, 1m. — Omnes resurgent in ætate juvenili, non quidem quoad numerum annorum, sed quoad staturam. 3a. XLVI, 9, 4m. — Omnes resurgent immortales et incorruptibiles, etiam secundum corpus. 1a. XCVII, 3, c. — Natura mortalitatis

non auferetur a resurgentibus; sed erunt ejusdem speciei, sicut nunc. 3ª. LIV, 2, 2ᵐ. — Corpora Sanctorum, post resurrectionem erunt impassibilia proprie ex dominio animæ supra corpus, et magis, in magis beatis, et non natura quinti corporis, ut quidam dicunt, quia corpus quintum non venit materialiter ad compositionem corporis humani. 1ª. XCVII, 3, c. — Hæc impassibilitas non tollet sentire, sed omnes sensus beatorum simul erunt in actu proprio per immutationem spiritualem ab objecto exteriori. 1-2æ. III, 3, o. — Tunc non erit usus ciborum, venereorum, somni, et hujusmodi. 1ª. XCVII, 3, c.

2° Necessarium fuit Christum resurgere, quintuplici ratione scilicet: ad commendationem divinæ justitiæ, ad confirmationem fidei nostræ, ad sublevationem nostræ spei, ad informationem vitæ fidelium, et ad complementum nostræ salutis. 3ª. LIII, 1, o; 2, c; 3, 1ᵐ. — Christus convenienter resurrexit tertia die, et non statim, nec in fine mundi, ad confirmationem fidei, de humanitate et deitate ejus. 3ª. LI, 4, o. LIII, 2, o. — Resurrexit mane diluculo. 3ª. LI, 4, 3ᵐ. LII, 2, 3ᵐ. LXXXIII, 2, 4ᵐ. — Corpus Christi resurrexit gloriosum et integrum, cum qualibet parte ejus. 3ª. LIV, 2, 3, o. LV, 6, 4ᵐ. — Resurrectio Christi non debuit primo manifestari omnibus, sed gradatim; et primo mulieribus, ut mulier quæ primo nuntium mortis ad hominem detulit, primo etiam vitam resurgentis Christi in gloria nuntiaret, et similiter ut ostenderetur quoad assequendam gloriam, nihil facere sexuum differentiam; sed si majori charitate ferveant, majori etiam gloria refulgebunt in regno beatorum. 3ª. XXXVI, 2, c. LV, 1, o. — Nec immediate ipsa resurrectio debuit ab hominibus videri, sicut ejus ascensio, ex eo quod Christus non rediit resurgendo ad vitam communiter hominibus notam, sed ad vitam immortalem et Deo conformem; et quia quæ supra hominem sunt, per Angelos debent nuntiari hominibus, ideo resurrectio Christi debuit per Angelos hominibus nuntiari. 3ª. LV, 2, o. — Christus post resurrectionem suam apparuit pluries, ut ostenderet veritatem resurrectionis; sed non conversatus est cum discipulis suis continue sicut prius, ut ostenderet gloriam suam. 3ª. LV, 3, o. — Convenienter et sufficienter probavit resurrectionem suam duplici testimonio scilicet: Angelorum, et sacræ Scripturæ, et argumentis, id est signis evidentibus. 3ª. LV, 5, 6, o. — Fuit primus resurgens simpliciter; sed aliqui prius secundum quid, quia iterum mortui sunt. 3ª. XXVII, 3, c. fin. LIII, 3, o. LVI, 2, c. 3ᵐ. — Qui cum Christo resurrexerunt, mortui sunt iterum, secundum Augustinum et Hieronymum, licet Hieronymus aliquando videatur dicere quod non. 3ª. LIII, 3, 2ᵐ. — Christus secundum divinitatem, non autem secundum humanitatem, fuit causa suæ resurrectionis. 3ª. LIII, 4, 6. — Resurrectio Christi est causa efficiens et exemplaris resurrectionis nostræ, quoad corpora, et quoad animas per gratiam, tamen virtute principalis causæ, scilicet justitiæ Dei. 3ª. LIV, 2, c. LVI, 1, 2, o. LIX, 2, c. fin. LXII, 5, 1ᵐ. — Resurrectio Christi est causa exemplaris reparationis vitæ nostræ, et mors Christi, destructionis mortis nostræ, licet utraque sit causa effectiva utriusque. 3ª. LVI, 1, 4ᵐ. LXII, 6, 1ᵐ, 3ᵐ. — Exemplaritas resurrectionis Christi proprie se extendit tantum ad bonos, licet efficientia ejus proprie se extendat ad resurrectionem tam bonorum quam malorum. 3ª. LVI, 1, 3ᵐ

3° Fatendum est resurrectionem esse, in qua anima suo corpori in perpetuum unietur. 3ª s. LXXV, 1, c. — Necesse est sicut unum, ita et omnes resurgere. 3ª s. LXXV, 2, o. — Resurrectio simpliciter, non est naturalis, sed miraculosa. 3ª s. LXXV, 3, c. — Christus sua resurrectione nos æterna resurrectione donavit. 3ª s. LXXVI, 1, o. — Christus tuba, id est sua voce imperante dormientes excitabit. 3ª s. LXXVI, 2, o. — In resurrectione utetur Christus ministerio Angelorum in his quæ corporaliter fieri debent. 3ª s. LXXVI, 3, c. — Convenienter humanorum corporum resurrectio usque ad finem mundi differtur. 3ª s. LXXVII, 1, c. — Tempus futuræ ressurrectioni nec ratione naturali, nec revelatione divina numerari potest. 3ª s. LXXVII, 2, c. — Probabiliter videtur resurrectio futura in crepusculo. 3ª s. LXXVII, 3, c. — Resurrectio divina respectu eorum quæ immediate agentur divina virtute, fiet subito; respectu eorum quæ immediate per angelos agentur, fiet successive. 3ª s. LXXVII, 4, c. — Necessarium est fateri, omnes mortuos a morte resurrecturos esse. 3ª s. LXXVIII, 1, o. — Ex auctoritate Scripturæ et ordine naturæ necessario asseritur, resurrectionem omnium fore a cineribus. 3ª s. LXXXVIII, 2, c. — Ex divina Providentia constitutum est, illos cineres de integro animæ conjungi in mortuorum resurrectione, et ita illis cineribus nulla est inclinatio naturalis ad naturam. 3ª s. LXXVIII, 3, o. — Cum resurrectio dici non possit, nisi anima ad idem corpus redeat, in resurrectione anima idem corpus numero resumet. 3ª s. LXXIX, 1, o. — Hæreticum est dicere, eumdem hominem non resurrecturum. 3ª s. LXXIX, 2, c. — In resurrectione humani corporis idem situs servabitur, maxime quantum ad partes essentiales. 3ª s. XC, 2, o. — Omnia corporis humani membra resurgent. 3ª s. LXXX, 1, c. — Capilli et ungues resurgent in humano corpore. 3ª s. LXXXVI, 2, c. — Humores cum pertineant ad perfectionem humanæ naturæ resurgent cum homine. 3ª. s. LXXX, 3, o. — Conveniens est, ut omne id quod est de veritate humanæ naturæ resurgat. 3ª s. LXXX, 4, c. — Solum id quod est in homine materialiter, pertinens ad veritatem humanæ naturæ resurget cum ipso. 3ª s. LXXX, 5, c. — Conveniens est, ut homines resurgant in juvenili ætate. 3ª s. LXXXI, 1, o. — Resurgent ejus staturæ, cujus aut erant aut futuri erant in juventute. 3ª s. LXXXII, 2, o. — In diverso sexu resurgent. 3ª s. LXXXII, 3. c. — Resurrectio non est futura in vita animali. 3ª. s. LXXXI, 4, o. — In resurrectione oportet ut quisque operum suorum notitiam habeat. 3ª s. LXXXVII. 1, c. — Necesse est, ut cuilibet sua et aliorum præmiatio vel condemnatio manifesta sit. 3ª s. LXXXVII, 2, c. — Etsi in instanti aliquis non sit visurus singula tamen brevissimo tempore, auxilio divinæ virtutis omnia particularia considerabit. 3ª. s. LXXXVII, 3, o.

RETRIBUTIO. Retributio proportionalis, ex debito legali, si est ex pacto, pertinet ad justitiam commutativam; si vero ex debito honestatis, pertinet ad virtutem gratiæ, sive ad gratitudinem. 2-2æ. CVI, 1, 1ᵐ. — Retributio Dei duplex scilicet: pro bonis impletis, et pro beneficiis. 3ª. LVI, 2, 3ᵐ.

REVELATIO. Tripliciter aliquid cognoscitur scilicet: per revelationem, per seipsum et hoc certitudinaliter, et conjecturaliter per aliqua signa. 1-2æ. CXII, 5, c. — Revelare secreta in malum personæ, est contra fidelitatem, nisi vergat in periculum aliorum, vel nisi propter bonum commune, contra quod nullum debet recipi secretum. 2-2æ. LXVIII, 1, 3ᵐ. LXX, 1, 2ᵐ. — Revelatio Dei fit ad inferiores per superiores, sicut ad homines per Angelos. 2-2æ. II, 6, c. — Nullus unquam purus homo habuit revelationem a Deo, nisi mediantibus angelis. 1ª. XCVIII, 3, c. 3ª. LV, 2, c. — Plura, et excellentius de mysteriis gratiæ revelata sunt Angelis et Apostolis, quam Prophetis, 1ª. LVII, 5, 3ᵐ. — Fides nostra innititur revelationi Apostolis et Prophetis factæ; non autem alii revelationi. 1ª. I, 8, 2ᵐ. 2-2æ. CLXXII, 6, 1ᵐ. — Multis gentilibus revelationes factæ sunt de Christo, ut patet de Sybilla. 2-2æ. I, 7, 3ᵐ. CLXXXII, 6, 1ᵐ. — Potest aliquis scire, se habere gratiam per revelationem. 1-2æ. CXII, 5, c. — Revelat Deus hoc aliquando aliquibus, ex speciali privilegio, ut securitatis gaudium etiam in hac vita eis incipiat, et confidentius et fortius magnifica opera prosequantur, et mala præsentis vitæ sustineant. 1-2æ. CXII, 5, c, 4ᵐ, 5ᵐ. — Non tamen revelat hoc omnibus, ne scilicet non prædestinati desperent, et ne securitas, in prædestinatis negligentiam pariat. 1ª. XXIII, 1, 4ᵐ. — Revelatum fuit Paulo, quod esset in gratia. 1-2æ. CXII, 5, c.

REVERENTIA. Reverentia directe respicit personam excellentem; ideo secundum diversas rationes ex-

cellentiæ, diversæ sunt species ejus. 2-2^{ae}. CIV, 2, 4^{m}. — Reverentia Dei in communi, est de dictamine rationis naturalis, non autem determinatio ejus. 2-2^{ae}. LXXXI. 2, 3^{m}. — Revereri est actus timoris, sed ut debetur Deo, est actus latriæ. 2-2^{ae}. LXXXI, 2, 1^{m}. — Christus secundum quod homo, præ cæteris habuit pleniorem affectum reverentiæ ad Deum. 3^{a}. VII, 6, c. fin. — Revereri homines ratione alicujus divini in eis, scilicet gratiæ, virtutis vel naturalis imaginis Dei, est laudabile; non autem ut sunt contrarii Deo. 2-2^{ae}. XIX, 3, 1^{m}. XXV, 1, 1^{m}. — Quæ habent aliquam excellentiam, solent haberi in reverentia, non autem omnia; ideo consuetudo hominum invaluit, ut reges et principes, quos oportet reverentia haberi a subditis et pretiosioribus vestibus ornentur, et etiam ampliores et pulchriores habitationes habeant, et propter hoc oportuit ut aliqua specialia tempora, et speciale tabernaculum, et specialia vasa, et speciales ministri ad cultum Dei ordinarentur in lege, ut per hoc animi hominum ad majorem Dei reverentiam adducerentur. 1-2^{ae}. CII, 4, c.

REX. Rex prudentia et justitia præeminere debet. 2-2^{ae}. L, 1, 1^{m}.

RHETORICA. Rhetorica est ex conjecturis ad suspicionem, quia quandoque non fit complete fides vel opinio, sed suspicio quædam, quia non totaliter declinatur ad unam partem contradictionis, licet magis declinetur in hanc, quam in illam, sed dialectica est ex probabilibus ad opinionem. 2-2^{ae}. XLVIII, c.

RITUS. Ritus Judæorum tolerantur ab Ecclesia, propter figuram, in testimonium nostræ fidei; non autem ritus aliorum infidelium atque hæreticorum nisi ut vitetur malum majus. 2-2^{ae}. X, 11, c.

RIXA. Rixa est contradictio in factis, scilicet mutua percussio, et particulare bellum, sine auctoritate publica; sed contentio importat quamdam contradictionem verborum, in verbis. 2-2^{ae}. XLI, 1, c. XLII, 1, c. — Qui publica potestate invadunt, non rixantur, nec peccant; sed qui eis resistunt, injuste se defendendo. 2-2^{ae}. XLI, 1, 3^{m}. — Rixa invadentis injuste, est semper peccatum mortale; sed in defendente, nullum est peccatum, vel veniale, scilicet quando aliquis levis motus odii vel vindictæ se immiscet; vel mortale, scilicet quando obbirmato animo, ex odio contra impugnantem insurgit, ad eum occidendum, vel ad eum graviter lædendum. 2-2^{ae}. XLI, 1, o. XLII, 2, c. — Rixa oritur proxime ex ira, sed ex concupiscentia, sicut ex prima radice, et ex jactantia occasionaliter, et ex odio per accidens. 2-2^{ae}. XXXVII, 2, 1^{m}. XLI, 2, o. CLVIII, 7, c. — Odium et discordia sequuntur ex rixa in rixantibus. 2-2^{ae}. XLI, 2, 5^{m}.

RUTH. Ruth Moabitis, quæ mulier virtutis erat, significat ecclesiam de gentibus; et conversa ad Deum, intravit Ecclesiam, licet esset Moabitis. 2-2^{ae}. CV, 3, 1^{m}.

S

SABBATUM. Inter cætera festa veteris testamenti præcipue præcipitur Sabbatum, vel ut commemorativum beneficii creationis, vel ut æternæ beatitudinis præfigurativum. 1-2^{ae}. C, 5, c, 2^{m}. CII, 4, 10^{m}. 2-2^{ae}. CXXII, 4. c, 2^{m}. — Triplici ratione præcipitur Judæis. 1-2^{ae}. C, 5. 2^{m}. CII, 4, 10^{m}. CV, 2, 9^{m}. 2 2^{ae}. CXXII, 4. o. — Opera servilia in Sabbato prohibita mystice sunt peccata; sed ad litteram sunt opera servorum, id est mechanica. 2-2^{ae}. CLXXXVII, 3, c. — Sunt principaliter peccata mortalia, secundo, opera propria servorum; non autem peccata venialia, nec opera quæ sunt ad cultum Dei; nec opera spiritualia, nec necessaria ad salutem corporis, vel rerum exteriorum. 1-2^{ae}. C, 8, 4^{m}. CVII, 2, 4^{m}. 2-2^{ae}. XL, 4, c. CXXII, 4, 3^{m}. 3^{a}. XL, 4. 1^{m}, 3^{m}. — In observantia Sabbati, sanctificatio est finis; sed præceptum est cessare ab opere servili, id est mechanico. 2-2^{ae}. CXXII, 4. 3^{m}. — Circumcisio et sacrificia licebant Judæis in Sabbato. 2-2^{ae}. CXXII, 4, 3^{m}. — Licuit Machabæis in Sabbato pugnare, Heliæ fugienti itinerare, Apostolis evellere spicas. 1-2^{ae}. C, 8, 4^{m}. 2-2^{ae}. XL, 4, o. CXXII, 4. 3^{m}. 3^{a}. XL, 4, 3^{m}. — Christus non solvebat Sabbatum, nisi secundum apparentiam. 1-2^{ae}. CVII, 2, 4^{m}. 3^{a}. XL, 4, 1^{m}. — Judæi melius fecissent laborare Sabbato, quam ludis et otio vacare; ideo magis contra hoc præceptum agit qui peccat in die festo, quam qui aliud corporale opus licitum facit. 2-2^{ae}. CXXII, 4, 3^{m}.

SACERDOTIUM. 1° Christus fuit simul sacerdos et hostia pacificorum, et hostia pro peccato, et holocaustum. 3^{a}. XXII, 1, 2, o. LXXXIV, 7, 4^{m}. — Christus sacerdos est ut homo, sed non ut Deus. 3^{a}. XXII, 3, 1^{m}. — Simul fuit sacerdos, rex et legislator; non autem alii homines. 3^{a}. XXII, 1, 3^{m}. XXXI, 2, c. 2^{m}. LIV, 4, 1^{m}. — Est totius sacerdotii origo. 3^{a}. L, 4, 3^{m}. — In Christo est divini sacerdotii plenitudo. 3^{a}. LXIII, 6, c. — Christus excellentius angelis habuit potestatem sacerdotalem quia fuit major eis secundum utramque naturam, et Angeli fuerunt ministri ejus sacerdotii. 3^{a}. XXII, 1, 1^{m}. — In triduo mortis fuit sacerdos, quia sacerdotium convenit homini ratione animæ, in qua est character ordinis; unde per mortem homo non perdit ordinem sacerdotalem, multo minus Christus, qui est totius sacerdotii origo. 3^{a}. L, 4, 5^{m}. — Christo non convenit suscipere in se characterem, vel effectum sui sacerdotii, quia ipse est fons totius sacerdotii, nisi secundum quid, scilicet ratione impassibilitatis suæ. 3^{a}. XXII, 4. o. — Sacerdotium Christi manet in æternum ratione confirmationis et finis, scilicet beatitudinis Sanctorum; non autem ratione expiationis vel passionis Christi, nisi virtualiter. 3^{a}. XXII, 5, o; 6, c. LXIII, 5, c. — Sacerdotium Christi facit duo, quæ requiruntur ad perfectam emendationem peccatorum scilicet: gratia quoad culpam, et satisfactio quoad reatum. 3^{a}. XXII, 3, o. — Homo fit particeps sacerdotii Christi per omnia sacramenta, percipiendo aliquem effectum ejus. 3^{a}. LXIII, 6, 1^{m}. — Christus noluit nasci de sacerdotibus, ne videretur idem sacerdotium ejus, et vetus; sed vetus erat figura ejus. 3^{a}. XXII, 1, 2^{m}.

2° Sacerdotium ante legem erat tantum secundum determinationem humanam, quæ hanc dignitatem primogenitis attribuebat. 1-2^{ae}. CIII, 1, 3^{m}. — Sacerdotium veteris legis fuit figura sacerdotii Christi, sed multum distans, quia nec æternum, nec mundans peccata. 3^{a}. XXI, 1, 1^{m}; 4. c, 3^{m}; 5, c, 1^{m}; 6, c. — Sacerdotium Christi dicitur secundum ordinem Melchisedech, quia excellentia ejus ad sacerdotium legale figurabatur per illud. 3^{a}. XXII, 5, 6. o. — Quoad oblationem expressius figurabatur per sacerdotium legis, quam per sacerdotium Melchisedech, scilicet in effusione sanguinis; sed quoad participationem et effectum ejus, in quo præcipue attenditur excellentia ejus, est e converso. 3^{a}. XXII, 6, 2^{m}. XCI, 3, 3^{m}. — Indictus est sacerdotibus veteris legis feminalium usus ad tegumen pudendorum, ad excludendum idololatriam in sacris Priapi. 1-2^{ae}. CII, 4. 7^{m}. — Sacerdotium leviticum derivabatur ad posteros secundum originem carnis. 1-2^{ae}. CII, 6, 11^{m}. CV, 1, 4, 3^{m}. XXXI, 8, 4^{m}. — Sacerdotes novæ legis tenent locum septuaginta discipulorum Christi. 2-2^{ae}. CLXXXIV, 6, 1^{m}. CLXXXVIII, 4, 5^{m}. 3^{a}. LXVII, 2, 2^{m}. — Ministri comparantur ad sacerdotem, sicut secundarium, et instrumentale agens ad agens principale. 3^{a}. LXXI, 4, c. — Sacerdos novæ legis operatur in persona Christi. 3^{a}. XXII, 4, c. — Sacerdos ut peccator participat effectum sui sacerdotii; non autem ut sacerdos. 3^{a}. XXII, 4, 1^{m}. — Bonus laicus dicitur sacerdos spiritualiter, non autem quoad ordinem. 3^{a} LXXXII, 1, 1^{m}. — Sacer-

dos in quantum medius inter Deum et hominem habet nomen Angeli. 3ª. XXII, 4, 1ᵐ. — Proprium officium sacerdotis est esse mediatorem inter Deum et populum. 3ª XXII, 1, c, 1ᵐ; 4, c. XXVI, 1, o. LXXXII, 3, c. — In officio sacerdotis possunt considerari duo scilicet: oblatio sacrificii, et consummatio. 3ª. XXII, 5, c; 6, 2ᵐ. — In oblatione sacrificii, cujuscunque sacerdotis sunt duo scilicet: sacrificium et devotio; sed effectus proprius sacerdotii est quod sequitur ex sacrificio. 3ª. XXII 4, 2ᵐ.

3° Solus Deus remittit per se culpam; sacerdos vero ministerialiter virtute potestatis clavium, quæ quodammodo ordinatur ad culpæ remissionem, non sicut causans, sed sicut disponens ad eam. 3ª. s. XVIII, 1, o. — Etsi ex vi clavium non tota pœna remittatur, aliquid tamen de pœna temporali sacerdos remittere potest. 3ª. s. XVIII, 2, c. — Cum sacerdos in usu clavium sit minister Dei tanquam causa disponens, dimittit quodammodo culpam, non vero ligat, nisi improprie; in pœnam autem habet potestatem et ligandi et solvendi, solvendo a pœna quam remittit, et ligando ad pœnam quæ remanet. 3ª. s. XVIII, 3, c. — Cum sacerdos operetur in usu clavium sicut minister et instrumentum Dei tanquam principalis agentis, non potest solvere et ligare ad arbitrium, nisi in quantum a Deo sibi præscriptum est. 3ª. s. XVIII, 4, o. — Sacerdotii legalis potestas non se extendebat ad cœlestia, sed ad figuras cœlestium et ideo videtur quod non habebant claves, sed in eis clavium potestas præcessit. 3ª. s. XIX, 1, c. — In Christo oportet ponere clavem, sed altiori modo, quam sit in ejus ministris; et ideo dicitur quod habet clavem excellentiæ. 3ª. s. XIX, 2, c.

4° Clavis ordinis, quæ immediate removet impedimentum introitus ad regnum cœlorum, competit solis sacerdotibus; clavis vero jurisdictionis, quæ non clavis cœli, sed quædam dispositio ad ipsam dicitur, etiam aliis ministris Ecclesiæ competit. 3ª s. XIX, 3, o. — Non possunt Sancti quantumcunque habeant de gratia, pertingere ad effectum clavium, nisi applicentur ad hoc ut ministri per ordinis susceptionem. 3ª s. XIX, 4, c. — Cum homo sit tantum instrumentaliter agens in usu clavium, quantumcunque sit gratia privatus, nullo modo privatur usu clavium. 3ª. s. XIX, 5, c. — Hæretici, schismatici et excommunicati habent quidem potestatem quantum ad essentiam, sed usus eis impeditur ex defectu materiæ, quia eos Ecclesia tali potestate privat, subtrahendo illis subditos. 3ª. s. XIX, 6, c. — Prælatus qui habet indistinctam potestatem in omnes, potest uti potestate clavium in omnes; qui vero sub eo distinctas potestates acceperunt, in eos solum qui sibi commissi sunt, clavibus uti possunt, nisi in articulo necessitatis. 3ª s. XX, 1, o. — Non potest simplex sacerdos remittere ea peccata, quæ sibi superior potestate jurisdictionis reservavit. 1ª. XX, 2, c. — Potest superior inferiori potestatem dare, ut in se potestate clavium utatur. 3ª s. XX, 3, o.

SACRAMENTUM. 1° Fidei protestationes sunt sacramenta. 3ª. LXII, 6, c. LXXII, 5, 2ᵐ. — Sacramentum est in genere signi, quia est rei sacræ signum. 3ª. LXX, 1, o. — Proprie non est signum cujuslibet rei sacræ, sed tantum rei sacræ sanctificantis homines. 1-2ᵃᵉ. CI, 4, c. CII, 3. c. 3ª. LX, 2, o. LXIV, 2, o; 3, c. — Est signum passionis Christi, gratiæ, et gloriæ; ideo est commemoratio præteriti, demonstratio præsentis et prognosticum futuri. 3ª. LX, 5, o. — In sacramentis requiruntur res determinatæ ex institutione Dei. 3ª. LX, 5, o; 7, c. — Sacramentum proprie semper est aliqua res sensibilis. 3ª. LX, 4, c. LXI, 1, c. LXIV, 2, 2ᵐ. — In sacramentis habentibus materiam corporalem actus humani non sunt de essentia sacramentorum: sed dispositive se habent ad sacramenta. 3ª. LXXXIV, 1, 1ᵐ. — Res et verba sunt unum sacramentum, in quantum conveniunt in uno, scilicet in significando, vel causando. 3ª. LX, 6, 2ᵐ. LXII, 4, 4ᵐ. LXXXVI, 6, c. — Sanctificatio materiæ est de necessitate sacramenti in aliquibus sacramentis, ut in confirmatione, et extrema unctione; et in aliquibus est de solemnitate tantum, ut in baptismo et matrimonio. 3ª. LXVI, 3, 5ᵐ. LXXII, 3, o. — Materia sacramentorum necessario benedicitur, præter baptismum et Eucharistiam, quia hæc per usum Christi benedicta sunt. 3ª. LXXII, 3, o. — Materia sacramenti indiget duplici benedictione; prima cum instituitur, secunda in usu. 3ª. LXV, 3, 3ᵐ. LXXII, 3, 2ᵐ. — In omnibus sacramentis indigentibus materia sanctificata, prius materia sanctificatur per episcopum. 3ª. LXXII, 3, c. — Illa quibus homines communius utuntur, debent sumi pro materia, vel pro forma sacramentorum. 3ª LX, 5, 3ᵐ; 7, 2ᵐ. LXVI, 5, 7ᵐ. LXXIV, 1, 3, c. — In sacramentis res sensibiles sunt ut materia, et verba ut forma. 3ª. LX, 6, c, 2ᵐ; 8, c. XC, 2, c. — Sacramenta quorum effectus non dependet ab opere humano habent materiam sensibilem, ut baptismus et confirmatio; non autem si dependet, sicut matrimonium et pœnitentia. 3ª. LXXXIV, 1, 1ᵐ. — Sacramenta in quibus confertur superabundans gratia, habent materiam corporalem; non autem alia. 3ª. LXXXIV, 1, 1ᵐ. — Forma determinata verborum requiritur in sacramentis. 3ª. LX, 7, o. — In sacramentis requiruntur verba; sed expressius significant in lege nova quam in lege veteri. 3ª. LX, 6, o. — In forma cujuslibet sacramenti oportet exprimi illud in quo substantia ejus consistit. 3ª. LXXII, 4. c. — Dupliciter non perficitur sacramentum, scilicet quando ex intentione corrupte proferuntur sacramentalia verba, et quando ex errore vel ex lapsu linguæ totaliter aufertur sensus locutionis; aliud vero si non totaliter aufertur. 3ª. LX, 7, 3ᵐ. — Addens, minuens, transponens, mutans vel interrumpens formam sacramentorum perficit sacramentum, nisi intendat contra ritum Ecclesiæ, vel nisi principalis sententia mutetur. 3ª. LX, 8, o.

2° Sacramenta sunt necessaria ad salutem humani generis triplici ratione scilicet: quia sunt illa per quæ homo ex sensibilibus de spiritualibus eruditur; per quæ affectum qui sensibilibus subjicitur, in Dei reverentiam refert; et per quæ circa ea in honorem Dei exercitatur. 3ª. LXI, 1, o; 3, c. — Sacramenta fuerunt necessaria tempore legis naturæ post peccatum, sed indeterminata. 3ª. LX, 5, 3ᵐ. LXI, 3. o. — Necesse fuit quod per legem Moysis adderentur sacramenta determinata supra sacramenta legis naturæ. 3ª. LX, 5, 4ᵐ. LXI, 3, o. — Necesse fuit quod in lege nova essent alia sacramenta, quam in lege veteri. 3ª. LX, 5, 3ᵐ. LXI, 4, o. — Sacramenta simpliciter necessaria ad salutem sunt tantum tria: primo quidem baptismus cuilibet personæ singulari simpliciter et absolute; pœnitentia vero post mortale peccatum; sacramentum ordinis autem est necessarium Ecclesiæ, quia ubi non est gubernator, corruet populus; alia vero sacramenta necessaria sunt ut melius habeatur finis, id est salus per gratiam, ita quod non peccat quilibet ea non accipiens, nisi ea contemnat iniquo animo. 3ª. LXII, 2, c. LXV, 4, o. LXXII, 1, 3ᵐ. — Sacramenta legis naturæ non obligabant ex præcepto Dei; sed secundum mentem cujuslibet celebrabantur. 3ª. LX, 5, 3ᵐ. LXI, 3, 2ᵐ. LXX, 2, 1ᵐ. — Solus Deus est institutor sacramentorum, quæ autem per homines instituta sunt pertinent ad solemnitatem; quæ vero a Christo, necessaria sunt. 3ª. LXIV, 2, o. LXXXIII, 3, 8ᵐ. — Solus Deus operatur ut causa principalis ad effectum interiorem sacramentorum; sed homo et sacramenta, instrumentaliter tantum. 3ª. LXIV, 1, 5, o; 9, c. LXXXIV, 3, 3ᵐ. — Sacramenta operantur ut instrumenta divinæ misericordiæ justificantis; Dei autem est respicere ad hominis cor. 1ª. LVII, 4, c. 2-2ᵃᵉ. XLIV, 1, c. CVI, 5, 3ᵐ. — Sacramentalia non pertinent ad gratiæ interioris necessitatem, sicut sacramenta; ideo Christus reliquit ea fidelibus instituenda pro arbitrio suo. 1-2ᵃᵉ. CVIII, 2, 2ᵐ. — Christus ut Deus operatur per auctoritatem ad interiorem effectum sacramentorum; sed ut homo, meritorie et efficienter, ut instrumentum principale. 3ª. LXIV, 3, o, 4, c. — Omnia sacramenta novæ legis sunt immediate instituta a Christo. 1-2ᵃᵉ. CVIII. 2, c. 2ᵐ, 3ª. LXIV, 3, c. LXVI, 6, c. LXXII, 1, 1ᵐ. — Virtus Christi operatur in sacramentis per modum sanationis et cujusdam expiationis. 3ª. LII, 8, 2ᵐ. — Fides

ministri non est de necessitate sacramentorum. 3ª. LXIV, 9, o. — Devotio ministri aliquid operatur impetrando non quidem effectum sacramentorum, sed aliquid annexum ei. 3ª. LXIV, 1, 2m LXXXII, 6, c. — Orationes quæ fiunt in collatione sacramentorum, fiunt in persona totius Ecclesiæ, et non in persona alicujus particularis. 3ª. LXIV, 1, 2m. — Intentio ministri requiritur ad perfectionem sacramentorum. 3ª. LX, 8, c. LXIV, 8, c. — Intentio virtualis sufficit ad perfectionem sacramentorum; sed minister debet conari ad actualem intentionem, licet non totaliter sit in potestate hominis. 3ª. LXIV, 8, 3m. — Intentio Ecclesiæ expressa in forma sacramenti sufficit ad perfectionem ejus; nisi contrarium exprimatur exterius. 3ª. LXIV, 8, 2m. —Perversitas intentionis, respectu sacramenti expressa, tollit veritatem sacramenti; non autem respectu sequentium. 3ª. LXIV, 10, o. LXXIV, 3, 2m. — Sacramenta conferri possunt per malos ministros. 3ª. LXIV, 5, o; 9, c. — Quandiu minister Ecclesiæ qui est in peccato mortali sustinetur ab Ecclesia, subditus ejus debet ab eo sacramenta accipere, quia ad hoc est ei obligatus. 3ª. LXIV, 6, 2m. — Tamen præter articulum necessitatis, non est tutum eum inducere ad aliquid sui ordinis exsequendum, durante tali conscientia, quam tamen deponere posset, quia in instanti gratia mundat. 3ª. LXIV, 5, 2m. — Hæretici præcisi ab Ecclesia, servantes formam Ecclesiæ, conferunt sacramentum, non autem rem sacramenti; sed graviter peccant dantes et recipientes; si vero non servant formam, nihil conferunt. 3ª. LXIV, 9, 2m, 3m. LXXXII, 5, o; 7, 2m; 3, 9, o.

3º Effectus sacramentorum duplex scilicet: principalis, id est gratia; et secundarius, scilicet character vel aliquis ornatus animæ, in sacramentis in quibus non imprimitur character. 3ª. LXII, pr. — Quando plures actiones ordinantur ad unum effectum, in illa quæ perficit effectum principalem consistit essentialiter sacramentum; non autem in eis quæ ad hoc disponunt, vel removent impedimentum vel ornant, sed sunt sacramentalia. 3ª. LX, 2 3m. —Ubi occurrit specialis effectus gratiæ, ibi ordinatur speciale sacramentum, quia sacramenta novæ legis ad hoc ordinantur. 3ª. LXXII, 1, c. — Omne sacramentum producit suum effectum virtute formæ et materiæ. 3ª. LXXXVI, 6, o. — Diversa sacramenta diversimode purgant, illuminant et perficiunt. 3ª. LXV, 1, 4m. — In sacramento novæ legis est illuminatio gratiæ cum purgatione. 3ª. LXV, 1, 3m. — Effectus sacramenti non impetratur oratione Ecclesiæ vel ministri, sed ex merito passionis Christi. 3ª. LXIV, 1, 2m. — Omnis efficacia sacramentorum descendit a Christo. 3ª. LX, pr. LXVI, 6, c. LXXXIV, 1, 1m; 7, c. — Efficacia et virtus sacramentorum est ex Deo ut a causa principali; sed ex passione Christi, ut a prima causa meritoria et ut ab instrumento conjuncto; ex fide vero, ut a continuante instrumentum agenti principali. 3ª. XLIX, 1, 4m. LXI, 1, 1m. LXII, 5, o; 6, c. LXIV, 1, 2m; 2, c. LXXXIV, 7, c. LXXXVI, 1, c. fin. — Sacramentum consequitur virtutem spiritualem ex benedictione Christi, et applicatione ministri ad usum sacramenti. 3ª. LXII, 4, 3m. LXIII, 6, 2m. — Omnia sacramenta sunt instituta contra aliquem defectum 3ª. LXV, 1, o. —Nullum sacramentum ordinatur specialiter contra peccatum veniale. 3ª. LXV, 1, 8m. — Commune est omni sacramento, quod per illud exhibetur remedium aliti quod contra peccatum per hoc quod gratiam confert. 3ª. LXIII, 6, c. — Per omne sacramentum sanctificatur homo, id est mundatur a peccato, quod fit per gratiam. 3ª. LXV, 6, 2m. —Sacramenta Ecclesiæ ordinantur ad duo scilicet: ad perficiendum hominem in cultu Dei et in remedium contra peccatum. 3ª. LXV, 1, o. — Sacramenta veteris legis proprie dicuntur quæ significabant sanctitatem Christi; non quidem ut in se est, sed ut per eam sanctificamur. 3ª. LX, 2, 2m. — Et erant prænuntia Christi venturi. 3ª. LX, 6, 3m. LXI, 3, o; 4, c LXII. 6, c, fin. — Passio Christi est causa finalis sacramentorum veteris legis, quia fuerunt instituta ad eam significandam. 3ª. LXI, 3, 1m. — Sacra et sacramenta veteris legis figurabant sacra et sacramenta novæ legis, et observantiæ veteris legis, conservationem populi novæ legis, quæ omnia ad Christum pertinent. 1-2æ, CI, 4, 1m, 4m. — Sacramenta veteris legis erant plura propter diversitatem cæremoniarum et sacrificiorum. 3ª. LXV, 1, 4m. — Quoad omnes erant tria scilicet: circumcisio, esus agni paschalis et purificatio a quibusdam immunditiis, ut expiatio a peccatis; sed quoad ministros, etiam erant alia tria scilicet: consecratio sacerdotum, oblatio victimarum, esus panum propositionum et hujusmodi, et ablutio manuum et pedum, et rasio pilorum. 1-2æ. CII, 5, c. — Sanctificabant mancipando ad divina; non autem emundando nec confirmando. 3ª. LXII, 6, 2m. — Et nihil interius efficiebant: ideo dicuntur justitia carnis. 3ª LXXII, 5, 3m. — Nec purgabant a culpa, sed ab immunditia, id est ab irregularitatibus et impedimentis, quæ multiplicabantur a lege propter timorem et reverentiam Dei. 1-2æ. CII, 5, 4m, 5m, 6m. CIII, 2, o. 3ª. XXXVII, 4, 3m. LXXXIX, 4, 1m. —Non diluebant peccata quoad maculam. sed reatum in quantum erant onerosa, tamen præsupposita gratia. 3ª. LXII, 6, 2m. — Ratio litteralis et figuralis omnium sacramentorum veteris legis exponitur. 1-2æ. CII, 5, o. — Nec justificabant, sed significabant fidem qua justificabantur patres antiqui. 1-2æ. XCVIII, 2, 4m. CIII, 1, o. CVII, 1, 3m. 3ª. LXII, 6, o. — Nec habebant in se aliquam spiritualem virtutem operativam spiritualis effectus. 3ª. LXII, 6, c. fin. LXIII, 1, 3m. — Sacramentum dicitur tripliciter, non quidem æquivoce, sed analogice scilicet: sacrum secretum, juramentum et signum rei sacræ. 3ª. LX, 1, c. — In quolibet sacramento sunt tria scilicet: origo, perfectio et finis duplex scilicet: proximus, id est sanctificatio, et finis ultimus, scilicet vita æterna. 3ª. LX, 3, c. — Differentia inter sacra, sacramenta, sacrificia et observantias. 1-2æ. CI, 4, o. — Sacramenta novæ legis conferunt gratiam; non autem sacramentalia; sed removent contrarias dispositiones et impedimenta; ideo secundum ea multiplicantur. 1-2æ. CVIII, 3, 2m. 3ª. LXXII, 3, 2m. — Sacramenta et sacramentalia quæ habent effectum perpetuum non possunt iterari; quæ vero non habent possunt iterari. 3ª. LXIX, 3, 3m, fin. LXXXII, 8, 2m. — Sacramenta quatuor dicuntur magna scilicet: baptismus, ratione effectus; confirmatio, ratione ministri; Eucharistia, ratione contenti; et matrimonium, ratione significati. 3ª. LXV, 3, 4m. LXVII, 2, 3m. — In sacramentis veteris legis quæ ordinabantur ad hominum sanctificationem, nihil erat sine rationabili causa. 1-2æ. CII, 5, c. — Numerus et sufficientia septem sacramentorum novæ legis. 3ª. LXV, 1, o. — Ordo sacramentorum novæ legis exponitur. 3ª. LXV, 2, 3, o. LXVII, 2, 3m. —Sacramenta novæ legis tripliciter se habent ad sacramenta veteris legis scilicet: essentialiter, ut matrimonium, pœnitentia et ordo; figuraliter, ut baptismus et Eucharistia; et neutraliter, ut alia. 1-2æ. CII, 5, 3m.

SACRIFICIUM. Sacrificium proprie dicitur aliquid factum ad honorem debitum soli Deo, ad eum placandum. 2-2æ. LXXXI, 4, 1m. 3ª. XXII, 2, c. XLVIII, 3, c. — Sacrificium exterius est signum sacrificii interioris, quo quis se offert Deo. 3ª. LXXXII, 4, c. — Omne quod Deo exhibetur, ut spiritus feratur in Deum, potest dici sacrificium. 3ª. XXII, 2, c. LVIII, 1, c. — Omnia obsequia proximi facta, in quantum ad Deum referuntur, dicuntur sacrificia. 2-2æ. CLXXXVIII, 2, c. — Sacrificium nihil aliud est, nisi protestatio interioris devotionis et fidei. 2-2æ. LXXXV, 2, c. 3ª. XXII, 2, c. — Debet offerri soli Deo. 1-2æ. CII, 3, c. 2-2æ. LXXXIV, 1, 1m. LXXXV, 3. o. XCIV, 2, c. 3ª. XLVIII, 3, c. — Offerre Deo sacrificium in communi est de jure naturali; sed determinatio ejus est de jure divino et humano. 2-2æ. LXXXV, 1, o. — Sacrificia sensibilia instituta sunt non propter indigentiam Dei, sed ut homo se et omnia sua referat in Deum, ut in finem, principium et dominum omnium. 1-2æ. CII, 2, c, 1m. 2-2æ. XXX, 4, 1m. LXXXI, 6, 2m; 7, o, 2m. LXXXV, 2, c. — Quicunque offert sacrificium debet esse sacrificii particeps. 3ª. LXXXII, 4, c. —Sacrificium duplex scilicet: interius et exterius. 2-2æ. LXXXV, 2, c; 3, 2m, c. 3ª. XXII, 2, c. LXXXII, 4, c. — Ad sacrifi-

cium interius omnes tenentur; ad sacrificium exterius vero soli subditi legi, nisi necessarii actus virtutum. 2-2æ. LXXXV, 4, o. — In quolibet sacrificio considerantur quatuor scilicet: qui, a quo, quid et pro quibus offertur. 3a. XXII, 3, 1m. XLVIII, 3, c. — Homo indiget sacrificio propter tria scilicet: propter remissionem peccati, conservationem gratiæ et adeptionem gloriæ; quæ omnia dantur nobis per humanitatem Christi. 3a. XXII, 2, c. — Homo tripliciter exhibet corpus suum sacrificium et hostiam Deo scilicet: per martyrium, per austeritatem et per opera justitiæ et divini cultus. 2-2æ. LXXXV, 3, 2m. — Sacrificia, oblationes et hujusmodi ante legem Moysis erant necessitatis in communi; sed erant voluntatis in speciali. 1-2æ. CIII, 1, o. 3a. LX, 5, 3m. LXI, 3, 2m. LXX, 2, 1m; 4, 2m. — Præcepta de sacrificiis non sunt data Judæis, nisi post idololatriam. 1-2æ. CII, 3, c. — Ratio litteralis et figuralis omnium sacrificiorum in lege veteri exponitur. 1-2æ. CII, 3, o. — Lex vetus in multis diminuit cultum corporalem; ideo statuit quod sacrificia non offerrentur de quolibet nec in omni loco. 1-2æ. CI, 3, 3m; 4, 1m, 4m. CII, 4, 3m. — In Judæorum sacrificiis prohibebatur esus adipum et sanguinis; sanguis autem effundebatur ad crepidinem altaris ad honorem Dei, et adeps adurebatur igne, et hoc ad evitandum idololatriam; libabant enim idolatræ sanguinem victimarum et comedebant adipes; secundo ad informationem humanæ vitæ, ut horrerent homicidia: esus autem adipum prohibebatur ad vitandum lasciviam et delicias quæ in cibis habentur; tertia ratio ad reverentiam Dei; quarta quia significabatur effusio sanguinis Christi; adeps autem abundantiam nutrimenti demonstrat et pinguedinem significat charitatis. 1-2æ. CII, 3, 8m. — Sacrificia veteris legis non erant Deo accepta secundum se, sed quia significabant passionem Christi et sacrificium interius, scilicet devotionem, et ne offerrent ea idolis. 1-2æ. CII, 3, o; 4, 3m; 5, 4m. pr. — Sacrificium in lege veteri erat publica protestatio peccati; ideo non fiebat pro peccato negligentiæ nec pro aliis peccatis interiorum actuum, quia erant occulta. 2-2æ. LIV. 3, 3m. — Triplex in lege veteri scilicet: oblatio pro peccato, holocaustum et victima vel hostia. 1-2æ. CII, 3, 8m, 9m. — Sacrificia veteris testamenti significabant Passionem Christi; sed oblationes significabant dispositionem Christi patientis, scilicet voluntarie. 3a. XLVII, 2, 1m. XLVIII, 3, o. — Utraque significabant Eucharistiam; prima quidem quoad significatum; secunda vero quoad numerum et usum. 1-2æ. CI, 4, 1m. — Primum, scilicet oblatio pro peccato, convenit pœnitentibus, secundum perfectis et tertium proficientibus. 1-2æ. CII, 3. 8m. — Primum erat de necessitate remissionis peccati, unde incendebatur una pars, et alia erat sacerdotis, quia expiatio fit a Deo per ministerium sacerdotum. 1-2æ. CII, 3, 8m. — Tertium erat ex debito beneficii vel accepti, vel accipiendi, pro gratiarum actione, vel pro salute et prosperitate offerentium, quorum tertia pars erat, secunda sacerdotum, et prima incendebatur Deo. 2-2æ. CI, 3, 8m. — Sacrificium pro peccato totius populi vel sacerdotis totum comburebatur, ne aliquid peccati in eis remaneret. 1-2æ. CII, 3, 8m. — Primitiæ erant oblationes, non autem sacrificia, quia nihil sacrum fiebat circa eas. 2-2æ. LXXXV, 3, 3m. LXXXVI, 4, o. — De iis quæ veniunt in usum hominis de terra nascentibus, sunt cibus, potus, condimentum et medicamentum; de primo offerebatur in sacrificium panis; de secundo, vinum; de tertio, oleum et sal; de quarto, thus quod est aromaticum et consolidativum; primo significatur caro Christi, secundo sanguis ejus, tertio gratia, quarto scientia, quinto oratio. 1-2æ. CIII, 3, 13m. — Sal offerebatur in sacrificiis, quia impedit corruptionem putredinis, et significat discretionem sapientiæ et mortificationem carnis. 1-2æ. CII, 3, 14m. — Sacrificium expiationis erat solemnissimum, et erat præcipua figura Eucharistiæ quoad Christum passum, sicut omnia sacrificia veteris legis. 3a. LXXIII, 6, c. — Potissimum sacrificium est quo Christus se obtulit Deo; ideo omnia sacrificia veteris legis erant ad figurandum hoc, ut perfectum per imperfecta, quorum rationes sumi debent ex eo. 1-2æ. CII, 3, c. — Licet in sacrificiis veteris legis non sumeretur caro humana, sed aliorum animalium, tamen caro Christi est verum sacrificium quadruplici ratione scilicet; quia ex eo quod est caro humanæ naturæ, caro congrue pro hominibus offertur; et ex eo hoc quod erat passibilis et mortalis, apta erat immolari; ex hoc quod erat sine peccato, efficax erat ad emundanda peccata; et ex eo quod erat caro ipsius offerentis erat Deo accepta, propter charitatem, suam carnem offerentis, secundum Augustinum. 3a. XLVIII, 3, 1m. — Passio Christi fuit verum sacrificium. 3a. XLVII, 2, c, 1m; 4, 2m. XLVIII, 3, o; 6. 3m. XLIX, 4, c. LXXIII, 4, c, 3m. LXXXIII, 1, 1m. — Occisio Christi fuit sacrificium respectu voluntatis ejus; non autem quoad voluntatem occidentium, sed gravissimum peccatum. 3a. XXII, 2, 2m. XLVII, 4, 2m. XLVIII, 3, 3m. — Sacrificium Christi fuit efficacissimum ad delendum peccatum, ratione deitatis. 3a. XXII, 3, 1m.

SACRILEGIUM. Sacrilegium est omne quod fit ad irreventiam rei sacræ. 2-2æ. XCIX, o. CLIV, 10, 3m. — Est speciale peccatum oppositum religioni. 2-2æ. XCIX, 2, o. — Est sine aliis peccatis, quando non est alia deformitas, nisi violatio rei sacræ. 2-2æ. XCIX, 2, 3m. — Species ejus sunt tres, secundum triplicem rationem sanctitatis scilicet: personarum, locorum et aliarum rerum. 2-2æ. XCIX, 3, o. CLIV, 10, 3m. — Et gravius est contra personam quam contra locum; sed gravissimum est contra sacramenta; secundo contra vasa sacra; tertio contra imagines et reliquias sanctorum: quarto contra ornatum rei sacræ; quinto contra res ministrorum Ecclesiæ. 2-2æ. XCIX, 3, c. — Omne peccatum personæ sacræ est sacrilegium materialiter, non autem formaliter, nisi sit directe contra sanctitatem ejus, puta si virgo Deo dicata fornicetur. 2-2æ. XCIX, 3, 3m. — Quælibet species luxuriæ secundum quod violat aliquid pertinens ad cultum Dei, est sacrilegium. 2-2æ. CLIV, 10, o. — Pœna sacrilegii secundum æqualitatem est excommunicatio; sed quia hæc non timetur, additur decapitatio secundum leges, et pœna pecuniaria secundum Canones. 2-2æ. XCIX, 4, o. CLIV, 10, 2m.

SÆCULUM. Sæculum nihil est aliud, nisi periodus cujuslibet rei, pro quo aliquando ponitur ævum, vel æviternum. 1a. X, 2m; 6, 1m.

SAL. Sal impedit corruptionem putredinis et significat discretionem sapientiæ et mortificationem carnis. 1a. CIV, 2, o. 1-2æ. CII, 4, 14m.

SALOMON. Salomon non meruit sapientiam in somniis, sed fuit signum præcedentis desiderii. 1-2æ. CXIII, 3, 2m. 2-2æ. CLIV, 5, 1m. — Somnus Salomonis non fuit naturalis, sed fuit prophetica visio. 1-2æ. CXIII, 3, 2m. 2-2æ. CLXXIII, 2, c.

SALUS. Salvari nullus potest, nisi per Christum. 3a. LXI, 3, c, 2m; 4, c. LXVIII, 1, o. LXXIII, 5 c. LXXXIV, 5, c. — Ad salutem venitur dupliciter scilicet: merito Christi, ut pueri et stulti; et merito proprio, addito ad meritum Christi per actum fidei. 2-2æ. CXXIV, 1, 1m. — Pueri antiquorum salvabantur in fide parentum. 3a. XXXIV, 3, c. LXX, 4, 2m. — In necessariis ad salutem tenemur intellectum nostrum conformare intellectui Dei, ut in iis quæ sunt fidei. 1a. I, 8, 2m. — In necessariis ad salutem Deus nunquam deest, nec unquam defuit homini, nisi ex culpa ejus. 1-2æ. XCVIII, 2, 4m. 2-2æ. CLXXVII, 1, c. CLXXVIII, 1, c. — Quolibet tempore instructi sunt homines divinitus de agendis, in quantum expediebat ad salutem electorum. 2-2æ. CLXXIV, 6, c, 3m. — Ex divina Providentia procurantur multæ occasiones salutis hominibus, ut prædicationes, exempla, actus virtutum pro loco et tempore, ægritudines, flagella et etiam peccata. 1-2æ. LXXXVII, 2, 1m, 2m. — Non est de necessitate, sed de perfectione charitatis, quod aliquis exponat proprium corpus pro salute proximi, nisi quando tenetur ejus saluti providere. 2-2æ. XXVI, 5, 3m.

SAMUEL. Samuelis anima, si voluntate Dei Sauli eventum belli prænuntiavit, Deo sibi hoc revelante, pertinet ad

rationem prophetiæ; non autem est eadem ratio de Sanctis, qui sunt modo in patria. 2-2^{æ}. CLXXIV, 5, 4^{m}. — Dici etiam potest, quod non fuerit anima Samuelis, sed dæmon ex persona ejus loquens, quem Sapiens Samuelem nominat, et ejus prænuntiationem, prophetiam secundum opinionem Saulis et astantium, qui ita opinabantur. 2-2^{æ}. CLXXIV, 5, 4^{m}.

SANCTIFICATIO. Sanctificatio duplex scilicet: totius naturæ humanæ ab omni corruptione culpæ et pœnæ in resurrectione, et personalis in sola mente. 3^{a}. XXVII, 2, 4^{m}. — Duplex scilicet: adultorum per proprium actum, et parvulorum secundum fidem parentum vel Ecclesiæ; prima est perfectior quam secunda. 3^{a}. XIV, 1, c. LXX, 3, 2^{m}. — Sanctificari dicitur tripliciter scilicet: mundari a peccato, confirmari in bono et deputari ad cultum Dei; et tantum tertium convenit carenti ratione. 2-2^{æ}. LXXXI, 8, c. LXII, 6, 2^{m}. LXIII, 6, 2^{m}. — Sanctificatio Tabernaculi et vasorum ejus litteraliter fuit, ut haberetur in reverentiam; sed figurabatur spiritualis sanctificatio fidelium 1-2^{æ}. CII, 4, 9^{m}. — Sanctificari dicitur tripliciter scilicet: ex minus sancto, ex non sancto privative, ex non sancto negative; et tantum tertium convenit Christo, quia factus est sanctus ex non sancto, secundum hominem, non quidem privative, ut scilicet aliquando fuerit homo et non fuerit sanctus, sed negative, quia scilicet quando non fuit homo, non habuit sanctitatem humanam; et ideo simul factus est homo et sanctus homo. 3^{a}. XXXIV, 1, 2^{m}. — Quæ fiunt præter legem communem non sunt principaliter ad subveniendum uni personæ, sed ad insinuationem et commendationem gratiæ, ut sanctificatio in utero. 3^{a}. XXVII, 6, o. — Non est credendum aliquos esse sanctificatos in utero, de quibus non loquitur Scriptura. 3^{a}. XXVII, 6, c. — Illi præcipue sanctificati sunt in utero qui immediatius ordinati sunt ad significandum sanctitatem Christi. 3^{a}. XXVII, 6, o. — Jeremias et Joannes Baptista non fuerunt sanctificati ante infusionem animæ rationalis. 3^{a}. XXVII, 2, 1^{m}. — Sanctificati in utero creduntur non peccasse mortaliter de cætero. 3^{a}. XXVII, 6, 1^{m}. — Sanctificati in utero baptizari debent ut accipiant characterem quo Christo configurentur, ut Christo obediant, et ut quasi deputentur ad divina percipienda. 3^{a}. LXVIII, 1, 3^{m}. — Nazaræi, per quos significantur perfectissimi, sanctificabantur voto. 2-2^{æ}. LXXXVI, 6, o.

SANCTITAS. Sanctitas est specialis virtus, scilicet religio; sed est generalis imperio. 2-2^{æ}. LXXXI, 8, 1^{m}. — Refert omnia virtutum opera in Deum, vel per hæc disponit ad cultum Dei; ideo differt tantum ratione a religione, quæ est circa pertinentia specialiter ad cultum Dei, ut in sacrificiis. 2-2^{æ}. LXXXI, 8, o. — Importat duo necessaria ad applicationem mentis ad Deum scilicet: munditiam et firmitatem. 2-2^{æ}. LXXXI, 8, o. — Sanctus unus præcipue laudatur de una virtute, et alius de alia, propter excellentiorem promptitudinem ad actum unius virtutis, quam ad actum alterius. 1-2^{æ}. LXVI, 2, 2^{m}. — Sancta apud antiquos dicebantur quæ legibus munita erant, ut violari non deberent. 2-2^{æ}. LXXXI, 8, c.

SANGUIS. Sanguis non est actu pars, sed est totum in potentia. 3^{a}. XXXI, 5. 1^{m}; 6, c. — Est de integritate humanæ naturæ. 1^{a}. CXIX, 1, c. — Sanguinei sunt amativi; ideo jecur dicitur cogens amare, quia generat sanguinem. 1-2^{æ}. XLVIII, 2, 1^{m}. — Sanguis in lege veteri effundebatur ad crepidinem altaris, ut Judæi horrerent effundere sanguinem, et quia vita est a Deo; et pro effusione sanguinis Christi. 2-2^{æ}. CII, 3, 8^{m}; 9, 1^{m}. — Sanguis Christi est pretium redemptionis nostræ quod Christus obtulit Deo, non autem diabolo. 3^{a}. XLVIII, 4, 3^{m}; 5, c. XLIX, 5. 1^{m}. — Totius sanguis Christi, qui ad veritatem humanæ naturæ pertinebat, in passione ejus effusus pro redemptione humani generis, ad corpus Christi rediit, et resurrexit cum eo triplici ratione. 3^{a}. LIV, 3, 1^{m}. — Sanguis Christi in Passione effusus, qui maxime fuit salubris, fuit divinitati unitus; ideo oportuit quod in resurrectione jungeretur aliis humanitatis partibus, sicut et verum corpus ejus. 3^{a}. LII, 3, 1^{m}. — Sanguis vero qui in quibusdam Ecclesiis pro reliquiis observatur, fluxit miraculose de quadam ejus imagine percussa. 3^{a}. LIII, 3, 3^{m}.

SANITAS. Sanitas est de prima specie qualitatis, causata ex humoribus adæquatis. 2-2^{æ}. XLIX, 2, 1^{m}, 3^{m}; 4, c. L, 1, c, fin. — Est tantum in animali, 1^{a}. XVI, 6, c. — Eadem numero sanitas est in animali et in aliis, nec alia sanitas est medicinæ, et urinæ quam sanitas animalis, quam medicina facit et urina significat. 2-2^{æ}. XX, 3, 3^{m}. — Christus quemcunque curavit, totum sanavit, scilicet mente et corpore. 3^{a}. XLIV, 3, 3^{m}. LXXV, 5, 1^{m}. — Dicitur ille non posse sanari qui non potest de facili sanari; potest tamen hoc fieri per virtutem divinæ gratiæ, quæ etiam interdum in profundum maris se convertit. 2-2^{æ}. XXXIII, 2, 1^{m}. 3^{a}. LXXXVI, 1, 2^{m}, fin.

SAPIENTIA. 1° Sapientia qua formaliter sapientes sumus, est quædam participatio divinæ sapientiæ, quæ Deus est. 1-2^{æ}. XXIII, 2, 1^{m}. — Secundum philosophos est tantum cognoscitiva; secundum theologos vero est etiam directiva. 2-2^{æ}. XIX, 7, o. XLV, 2, o. — Judicat de omnibus et ordinat, quia considerat altissimas causas. 1-2^{æ}. LVII, 2, c, 1^{m}. LXVI, 5, c, 1^{m}. — Sapiens simpliciter est qui cognoscit altissimam causam simpliciter, sed sapiens in aliquo genere, est qui scit altissimam causam in illo genere. 1^{a}. VII, 1, 6, c. 2-2^{æ}. IX, 2, c. XLV, 1, c. XLVII, 2, 1^{m}. — Sapientia simpliciter semper est bona; sed secundum quid est mala et est triplex scilicet: terrena, animalis et diabolica. 2-2^{æ}. XLV, 1, 1^{m}. XLVI, 1, 2^{m}. LV, 1, 5^{m}. CXIII, 1, 1^{m}. — Omnis sapientia est scientia in quantum est de conclusionibus; sed differt a cæteris scientiis in quantum est de principiis. 1-2^{æ}. LVII, 2, 1^{m}, 4^{m}. 2-2^{æ}. IX, 2, c. — Sapientia utitur principiis, non solum concludendo ex eis, sicut aliæ scientiæ, sed judicando de eis, et disputando contra negantes ea. 1^{a}. I, 8, c. 1-2^{æ}. LIII, 2, 1^{m}, 2^{m}. LXVI, 5, 4^{m}. — Continet sub se scientiam et intellectum. 1-2^{æ}. LVII, 2, 2^{m}. — Est tantum una, licet scientiæ sint multæ. 1-2^{æ}. LVII, 2, c, fin. — Est maxima inter omnes virtutes intellectuales, judicans et ordinans eas. 1-2^{æ}. LVII, 2, 2^{m}. LXVI, 5, c. LXVIII, 7, c. — Differentia inter sapientiam, scientiam, intellectum, artem et prudentiam. 1-2^{æ}. LVII, 2, 3, 4, c. — Sapientia in rebus humanis est prudentia. 1^{a}. II, 6, c. 2-2^{æ}. XLVII, 5, 1^{m}. — Prudentia non imperat sapientiæ, sed e converso; nec est de altissimo sicut sapientia, sed imperat et ordinatis ad sapientiam; ideo est ministra ejus. 1-2^{æ}. LXVI, 5, 1^{m}. — Prudentia est de iis per quæ pervenitur ad felicitatem; sed sapientia est de objecto ejus; et actus ejus in hac vita non est perfecta felicitas, sed est inchoatio ejus, quia est actus imperfectus, respectu sui objecti principalis, scilicet Dei. 1-2^{æ}. LXVI, 5, 2^{m}, 3^{m}.

2° Dona sapientiæ et scientiæ nihil aliud sunt quam quædam perfectiones mentis humanæ secundum quas disponitur ad sequendum instinctum Spiritus sancti, in cognitione divinorum et humanorum. 1-2^{æ}. LXVIII, 5, 1^{m}. 2-2^{æ}. VIII, 5, c. — Sapientia data a Deo est donum Spiritus sancti; sed acquisita per studium humanum est virtus intellectualis. 1^{a}. I, 6, 3^{m}. 2-2^{æ}. XLV, 1, o; 4, 1^{m}, 2^{m}. — Donum et virtus sapientiæ principaliter est de divinis; secundario vero de aliis, judicando per regulas divinas. 1-2^{æ}. LVII, 2, c. 2-2^{æ}. IX, 2, c. — Virtus sapientiæ est tantum speculativa; sed donum sapientiæ est speculativum principaliter, et secundario, practicum. 1^{a}. LXIV, 1, c. 2-2^{æ}. X, 7, c. XLV, 3, o; 6, 3^{m}. — Ratio speculativa, quoad apprehensionem, perficitur dono intellectus, et quoad judicium, dono sapientiæ; sed ratio practica, quoad primam perficitur dono consilii, et quoad secundum, dono scientiæ. 1-2^{æ}. LXVIII, 4, c. — Donum sapientiæ est in ratione superiori; donum autem scientiæ in ratione inferiori. 1^{a}. LXXIX, 9, c. 2-2^{æ}. XLV, 5, c. — Augustinus loquitur de sapientia quantum ad suam causam, scilicet quantum ad charitatem, ex qua etiam sumitur nomen sapientiæ, quæ est donum secundum quod saporem quemdam importat. 1^{a}. XLIII, 5, 2^{m}, 3^{m}. 2-2^{æ}. LXV, 2, 1^{m}. — Talis expositio, scilicet quod sapientia dicitur *quasi sapida scientia*, non con-

venit, nisi secundum nomen quod habet sapientia in Latina lingua ; in Græca autem non competit, et forte nec in aliis linguis ; unde potius videtur nomen sapientiæ ibi accipi pro ejus fama, qua a cunctis commendatur. 1ª. XLIII, 5, 2m, 3m. 2-2æ. XLV, 2, 2m. — Donum sapientiæ dirigit hominis intellectum et affectum ; ideo ei tanquam directivo correspondent duo dona scilicet : intellectus in intellectu et timor in affectu. 1-2æ. LXVIII, 4, 5m. — Rectum judicium de divinis ex inquisitione rationis, est virtutis sapientiæ ; doni vero ejus, secundum connaturalitatem. 1ª. I, 6, 3m. 1-2æ. LXVIII, 1, 4m. 2-2æ. XLV, 2, c. — Judicium per modum inclinationis est doni sapientiæ ; sed per modum cognitionis tantum est theologiæ. 1ª. I, 6, 3m. 2-2æ. XLV, 2, c. — Intellectus habet duos actus circa ea quæ sunt fidei scilicet : *percipere*, et hoc pertinet ad donum intellectus ; et *judicare*, et hoc, quantum ad res divinas, pertinet ad donum sapientiæ ; quantum ad res creatas, pertinet ad donum scientiæ ; quantum ad applicationem ad singularia opera, ad donum consilii. 2-2æ. VIII, 6, c. IX, 2, o. XLV, 2, 3m. — Donum sapientiæ est excellentissimum inter septem dona Spiritus sancti : sed est inferius charitate. 1-2æ. LXVIII, 7, o. — Sapientia acquisita potest esse cum peccato mortali ; non autem donum sapientiæ, sicut nec charitas, quam præsupponit. 2-2æ. XLV, 4, o. — Fides assentit veritati divinæ secundum se ; sed donum sapientiæ judicat secundum eam ; ideo præsupponit fidem. 2-2æ. XLV, 1, 2m. — Fides est initium sapientiæ secundum essentiam ; timor autem servilis est ut dispositio ejus, sed filialis, ut primus effectus ejus. 2-2æ. IX, 7, o. XLV, 6, 3m. — Donum sapientiæ quandoque dicitur pietas, quandoque vero timor Dei, quia timor et pietas sapientiam fidemque manifestant. 2-2æ. XLV, 1, 3m. — Donum sapientiæ, quoad suam causam, est in voluntate ; sed secundum essentiam est in intellectu. 2-2æ. XLV, 2, o. — Quantum est necessarium ad salutem, est in omni habente gratiam, sed est in pueris et amentibus habitualiter tantum ; sed quoad secreta mysteria et directionem aliorum, est in paucis, quia est gratia gratis data. 1-2æ. LXVIII, 5, 1m. 2-2æ. XLV, 5, o.

3° Sapientia in divinis semper est essentialis, et nunquam est personalis et propria ; sed appropriatur, quia non significatur per modum exeuntis, sicut amor, sed per modum quiescentis in subjecto. 1ª. XXXIV, 1, 2m. XXXVII, 2, 1m. XXXIX, 7, 2m. — Sapientia in divinis dicitur dupliciter scilicet : essentialis et genita. 1ª. XXXIV, 1, 2m. — Sapientia ut supponit pro essentia, non dicitur genita nec ingenita ; sed ut supponit pro hypostasi, dicitur genita vel ingenita ; tamen semper significat essentiam. 1ª. XXXII, 2, c, 1m. — Sapientia Patris dicitur dupliciter scilicet : essentialis quæ est in ipso, et quæ procedit ab eo. 1ª. XXXIX, 7, 2m. — Pater est sapiens sapientia essentiali, non autem sapientia genita. 1ª. XXXVII, 2, 1m. XXXIX, 7, 2m. — Filius est sapientia Patris. 1ª. XXXIX 7, 2m. — Est sapiens formaliter sapientia tantum essentiali, effective vero, sapientia ingenita tantum ; sed seipso vel per se, sapientia genita. 1ª. XXXIX, 7, 2m.

SARABAITÆ. Sarabaitæ sunt monachi sine obedientia ideo non approbantur, licet sint laboriosi. 2-2æ. CLXXXVI, 5, 3m.

SATISFACTIO. 1° Satisfactio nulla debet imponi noviter baptizatis, quia sunt totaliter liberati per Passionem Christi et satisfactionem illius, cui configurantur in baptismo : et ideo injuria fieret ejus Passioni, quia ipsa non esset sufficiens satisfactio pro peccatis baptizatorum. 3ª. XLIX, 3, 2m. LXVIII, 5, o ; 6, c. — Pœnitens per satisfactionem consequitur perfectum effectum gratiæ, quia liberatur totaliter a reatu peccati. 3ª. XC, 3, 2m. — Ex proposito satisfaciendi gratia confertur, licet satisfactio actualis gratiam præsupponat. 3ª. XC, 3, 2m. — Homo non potest satisfacere de uno peccato sine alio. 3ª. LXXXVI, 3, o. — Potest satisfacere Deo, secundum æqualitatem proportionis per acceptationem infinitæ misericordiæ Dei : non autem secundum æqualitatem quantitatis offensæ. 3ª. I, 2, 2m LXXXVI, 3, o. XC, 2, c. — Satisfactio in proposito causat gratiam ; sed in exsecutione auget eam, sicut et baptismus. 3ª. XC, 2, 2m. — Nulla pura creatura potuit satisfacere Deo pro natura humana. 3ª. I, 2, 2m. XLVI, 1, 3m. XLIX, 5, 1m. — Satisfactio pro se vel pro alio dicitur pretium quoddam. 3ª. XLVIII, 4, c. — Adam et alii sancti patres satisfecerunt pro peccatis suis, secundum quod peccatum corrumpit bonum personale, non secundum quod corrumpit naturam. 3ª. XLIX, 5, 1m. LXII, 5, o, 2m. — Unus homo potest satisfacere pro alio, in quantum sunt unum in charitate. 3ª. XIV, 1, c. XLIX, 2, 1m. — Nullus potest conteri vel confiteri pro alio, sicut potest satisfacere, quia hoc est extra : illa vera sunt intra, quia pertinent ad bonitatem gratiæ vel ad culpam. 3ª. XLVIII, 2, 1m.

2° Passio Christi causavit nostram salutem per modum satisfactionis. 3ª. XLIII, 1, 3, c ; 4, 2m. XLVIII, 2, o ; 4, c ; 6, 3m. — Hæc satisfactio fuit superabundans. 3ª. XLVIII, 2, c, 2m ; 4, o. XLIX, 3, c. LXVIII, 6, 1m. LXIX, 2, c. — Christus per mortem suam sufficienter satisfecit pro peccatis humani generis, etiamsi essent plura. 3ª. XLVI, 6, c, 4m, 6m. XLVIII, 2, o. XLIX, 1, 3, c. LXVIII, 1, c. LXIX, 7, c. LXXXVI, 4, 3m. — Satisfecit pro tota natura humana sufficienter ; non autem efficaciter. 3ª. XLVI, 1, 3m. LXXIX, 7, 2m. — Una gutta sanguinis Christi fusa in circumcisione, vel quæcunque pœna ejus plene satisfecit ratione personæ ejus ; non autem secundum genus operis. 3ª. XLVI, 6, 6m. — Satisfactio dicitur esse actus virtutis non solum materialiter, sed etiam formaliter cum suo nomine formam et rationem virtutis implicitam habeat. 3ª s. XII, 1, c. — Satisfactio quæ æqualitatem respectu offensæ præcedentis in faciente importat, opus justitiæ est. 3ª s. XII, 2, o. — Bona est definitio satisfactionis quam habet Anselmus : *Satisfacere est honorem debitum Deo impendere* ; similiter quam habet Augustinus : *Satisfactio est peccatorum causas excidere et eorum suggestionibus aditum non indulgere.* 3ª s. XII, 3, o. — Non potest homo Deo satisfacere si *ly satis* æqualitatem quantitatis importet ; contingit autem si importet æqualitatem proportionis. 3ª s. XIII, 1, o. — Potest quis pro alio pœnam satisfactoriam explere pro peccatis præcedentibus, ita ut solutio debiti consecutura sit. 3ª s. XIII, 2, o.

3° Impossibile est quod homo de uno peccato satisfaciat, alio retento, sicut nec homini satisfaceret, qui pro alapa ei data eum prosterneret et aliam simul daret. 3ª s. XIV, 1, o. — Non potest quis extra charitatem Dei exsistens pro peccatis ante contritis satisfacere. 3 s. XIV, 2, o. — Opera extra charitatem facta per charitatem sequentem non vivificantur, ac per hoc non valet satisfactio præcedens, etiamsi charitas sequatur. 3ª s. XIV, 3, c. — Magis concedendum est quod opera extra charitatem facta non sint alicujus meritoria, quam quod sint. 3ª s. XIV, 4, c. — Opera extra charitatem facta, quantum ad hoc quod quis liberetur a pœna, quam jam meruit, pœnam inferni mitigare non possunt ; sed quantum ad hoc quod meritum pœnæ impediatur, per opera extra charitatem facta pœna inferni mitigari potest. 3ª s. XIV, 5, o. — Satisfactio sive referatur ad præteritam offensam, sive ad futuram culpam, per pœnalia opera fieri asseritur. 3ª s. XV, 1, o. — Flagella et castigationes hujus vitæ quæ a Deo peccatori infliguntur, si patienter ferantur, nomen satisfactionis habent, alias vindicationis. 3ª s. XV, 2, o. — Opera satisfactoria rite enumerata sunt scilicet : eleemosyna, jejunium et oratio. 3ª s. XV, 3, c.

SCANDALUM. Scandalum græce σκάνδαλον latine dicitur *offensio*, vel *ruina*, vel *impactio pedis*. 2-2æ. XLIII, 1, o ; 4, c. — Scandalum proprie est dictum vel factum minus rectum, præbens aliis occasionem ruinæ ; sed scandalum large sumitur pro quolibet impedimento alicui præstito in via aliqua, quam prosequi intendit. 2-2æ. XLIII, 1, o ; 4, c. — Duplex scilicet : activum omne inductivum peccati, intentum, vel non intentum, scilicet peccatum vel simile ei ; et passivum, id est ruina peccati ex dicto vel facto alterius. 2-2æ. XLIII, 1, 4m ; 2, c. — Scandalum activum quan-

doque est sine passivo quandoque e converso, et quandoque simul. 2-2^{ae}. XLIII, 1, 4^{m}; 2, c. — Omne scandalum est peccatum; sed activum quidem dantis, passivum vero sumenti. XLIII, 2-2^{ae}. o. — Scandalum activum per se intentum, est speciale peccatum; non autem per accidens, nec scandalum passivum. 1-2^{ae}. XLIII, 3, o. — Est sine alio peccato, quando factum vel dictum non est peccatum, sed habet speciem mali. 2-2^{ae}. XLIII, 3, 2^{m}. — Utrumque scandalum est veniale, et quandoque mortale. 2-2^{ae}. XLIII, 4, o. — Scandalum activum vel passivum non convenit perfectis, nisi de veniali, sed imperfectis etiam de mortali. 2-2^{ae}. XLIII, 3, 6, o. — Omne scandalum causatur ex aliquo scandalo activo sui, non autem semper ex peccato alterius. 2-2^{ae}. XLIII, 6, 1. — Bona spiritualia necessaria non debent dimitti propter scandalum; alia vero debent occultari, vel differri, si sit ignorantia, donec doceatur, nisi sit periculum; non autem post, nec si est ex malitia. 2-2^{ae}. XLIII, 2, 7, 8, o. 3^{a}. XLII. 1, o. — Veritas nullo modo deseri debet, propter scandalum passivum aliorum. 2-2^{ae}. XLIII, 7, 2^{m}. 3^{a}. XLII, 1, c, 1^{m}. — Bona temporalia propria debent deseri propter scandalum ex ignorantia vel infirmitate, vel scandalum sedari; non autem si sit ex malitia, nec aliena nobis commissa. 2-2^{ae}. XLIII, 8, o. — Punitio non debet deseri propter scandalum, nisi sequatur pejus, propter multitudinem peccantium, vel propter potentiam principum. 2-2^{ae}. XXXIII, 6, o. XLIII, 7, 1^{m}. CVIII, 1, 5^{m}; 3, 1^{m}.

SCENOPEGIA. Scenopegia erat festum Tabernaculorum per dies septem, propter beneficium deductionis, et protectionis in deserto, et significat peregrinationem Sanctorum in hoc mundo, cui nunc succedit festum Consecrationis Ecclesiæ. 1-2^{ae}. CII, 4, 10^{m}. CIII, 3, 4^{m}.

SCHISMA. Schisma est separatio propria sponte et intentione, ab unitate Ecclesiæ, renuens subesse Papæ et communicare membris Ecclesiæ. 2-2^{ae}. XXXIX, 1, o; 4, c. — Schisma per se, id est ex intentione, est speciale peccatum oppositum unitati Ecclesiæ; et dicitur a *scissura* animorum. 2-2^{ae}. XXXIX, 1, o. — Est maximum peccatorum in proximum. 2-2^{ae}. XXXIX, 2, 3^{m}. — Infidelitas secundum se est gravius peccatum schismate, sed per accidens est e converso; sed in lege veteri schisma gravius fuit punitum propter pronitatem et ignorantiam Judæorum. 2-2^{ae}. XXXIX, 2, o. — Schismatici proprie dicuntur, qui propria sponte et intentione separant se ab unitate Ecclesiæ renuentes subesse Papæ et communicare membris Ecclesiæ. 2-2^{ae}. XXXIX, 2, 4, c. — Potestas spiritualis duplex scilicet: sacramentalis et jurisdictionis: prima manet in hæreticis et schismaticis secundum essentiam, non autem secundum usum; ideo possunt ordinare et consecrare, non autem absolvere, excommunicare, dare exsecutionem, ordinem, gratiam vel indulgentias, quia jurisdictio confertur per simplicem injunctionem hominis. 2-2^{ae}. XXXIX, 3, o. 3^{a}. LXIV, 9, 2^{m}, 3^{m}. — Schismatici convenienter puniuntur duplici pœna scilicet: excommunicatione et coerceri per potestatem sæcularem. 2-2^{ae}. XXXIX. 4, o. — Schismos græce σχισμός furor latine dicitur; et significat velocitatem iræ et firmitatem propositi ad vindictam; ideo dicit primam et tertiam speciem iræ. 2-2^{ae}. XLVI, 8, 2^{m}.

SCIENTIA. 1° Scientia significat qualitatem simplicem quam consequitur quidam respectus. 1^{a}. XIII, 7, 1^{m}. XIV, 7, 1^{m}. 1-2^{ae}. LIV, 4, o. — Scientia est qualitas simplex, relata ad multa secundum unum. 1-2^{ae}. LIV, 4, o. — Est assimilatio intellectus ad rem scitam, per speciem intelligibilem quæ est similitudo rei intellectæ. 1^{a}. XIV, 2, 2^{m}. — Diversæ scientiæ procedunt ex diversis principiis et mediis. 1-2^{ae}. LIV, 2, 3^{m}. — Omnis scientia habetur per aliqua principia per se nota et per consequens visa. 2-2^{ae} I, 5, c. — Nulla scientia probat principia sua, sed probat alia ex eis; nec disputat contra negantes ea, præter primam philosophiam. 1^{a}. I, 8, c. — Tota virtus demonstrationis dependet ex medio; ideo diversa media sunt sicut diversa principia activa, secundum quæ habitus scientiarum diversificantur. 1-2^{ae}. LIV, 2, 3^{m}. — Diversis conclusionibus unius scientiæ sunt diversa media per quæ probantur; ideo homo potest scire aliquas conclusiones sine aliis, sicut et media. 2-2^{ae}. V, 3, 2^{m}. — Scientia demonstrativa dicitur judicativa, in quantum per resolutionem in prima principia de veritate inquisitorum dijudicat. 2-2^{ae}. LIII, 4, c. — Idem est subjectum principiorum et totius scientiæ, quia tota scientia virtute continetur in eis. 1^{a}. I, 7, c. 1-2^{ae}. III, 6, c. 2-2^{ae}. IV, 1, c. — Omne quod scitur est aliquo modo. 1^{a}. XIV, 9, o. 3^{a}. X, 1, c. — Omne scitum a nobis est necessarium; non autem omne scitum a Deo. 1^{a}. XIV, 13, 3^{m}. — Omne scitum est aliquo modo visum per intellectum. 2-2^{ae}. I, 5, c, 4^{m}.

2° Idem est subjectum principiorum et totius scientiæ, cum tota scientia virtute contineatur in principiis. 1^{a}. I, 7, c. — Subjectum scientiæ, sicut et objectum potentiæ duplex scilicet: materiale et formale. 1^{a}. I, 7, c. — Formalis ratio subjecti scientiæ, sicut et objecti potentiæ duplex scilicet: ex parte rei et ex parte nostra. 2-2^{ae}. I, 2, c. — Sic se habet subjectum ad scientiam, sicut objectum ad potentiam vel habitum. 1^{a}. I, 7, c. — Materialiter scita sunt conclusiones: formalis vero ratio sciendi sunt media demonstrationis per quæ conclusiones cognoscuntur. 2-2^{ae}. I, 1, c. — Scientia est de mobilibus et de contingentibus, secundum quod in eis est aliquid necessarium vel universale. 1^{a}. LXXXIV, 1, c. 3^{m}. LXXXVI, 3, o. — Solæ scientiæ practicæ sunt circa contingentia, in quantum hujusmodi, scilicet in particulari. 1-2^{ae}. VI, pr. — De qualibet re ad sciendum an est oportet uti pro medio *quid* nominis; non autem *quid* rei, quia sequitur quæstionem an est. 1^{a}. II, 2, 2^{m}. — De nulla re sciri potest, an est, nisi de ea sciatur quid est, saltem confuse. 1^{a}. II, 2, 2^{m}. — Habitus scientiæ est in intellectu possibili, non autem in intellectu passivo, contra Averroem. 1-2^{ae}. L, 4, o. LI, 3, c. — Scire et discere per accidens est malum ex parte scientis dupliciter scilicet: propter occupationem impedientem officium ejus, vel propter contemptum divinorum; ex parte vero objecti tripliciter scilicet: vel quia inclinat ad malum, ut ars magica, vel quia excedit, vel quia est quid inutile. 1^{a}. XXII, 3, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLXVII, 1, o. — Quilibet tenetur scire communiter credenda communia juris præcepta, et ea quæ ad ejus statum vel ad ejus officium pertinent. 1-2^{ae}. LXXVI, 2, c. — Scientia legis Dei sic annexa est officio sacerdotali, quod simul cum eo injungitur. 2-2^{ae}. XVI, 2, 3^{m}.

3° Scientia acquisita est habitus naturalis, quia inest unicuique homini quoddam principium scientiæ, scilicet lumen intellectus agentis, per quod cognoscuntur statim a principio naturaliter quædam universalia principia omnium scientiarum. 1^{a}. CXVII, 1, c, 1^{m}. 1-2^{ae}. LI, 6, c. CXIII, 10, 3^{m}. — Homo meditando acquirit scientiam. 1^{a}. LXII, 9, 1^{m}. 1-2^{ae}. LI, 3, c. 2-2^{ae}. XV, 3, 1^{m}. XLIX, 1. 2^{m}. — Scientia vel sapientia acquisita per proprium ingenium et studium est naturalis; si vero aliter, ut in Apostolis, est miraculosa. 1^{a}. CXVII, 1, 1^{m}. 1-2^{ae}. LI, 4, c. CXIII, 10, 3^{m}. — Modus acquirendi scientiam duplex scilicet: præcipuus per inventionem, et secundarius per doctrinam. 1^{a}. CXVII, 1, c. 3^{a}. IX, 4, 1^{m}. — Cæcus a nativitate non potest habere scientiam de coloribus. 1^{a}. LXXXIV, 3, c; 4, c. fin. CXI, 3, 1, 2^{m}. — In statu innocentiæ homo non acquisivisset scientiam ex sensibus. 3^{a}. LXI, 2, o. — Disciplina quæ est receptio cognitionis ab alio, requiritur ad scientiam. 1-2^{ae}. IV, 1, c. 2-2^{ae}. CLXXXIX, 1, 4^{m}. — Nullus unquam per dæmones scientiam acquisivit. 1^{a}. LXIV, 1, 5^{m}. 2-2^{ae}. XCVI, 1, c. CLXXII, 5, 2^{m}. — Ille qui in aliqua scientia acquirit per primam demonstrationem scientiam conclusionis unius, habet quidem habitum, sed imperfecte; cum vero acquirit per aliquam aliam demonstrationem scientiam conclusionis alterius, non aggeneratur in eo alius habitus, sed habitus qui prius inerat fit perfectior, ut pote ad plura se extendens. 1-2^{ae}. LI, 4, 3^{m}. LIV, 4. 3^{m}. LXV, 1, 1^{m}. — Multi impediuntur a scientia acquirenda tripliciter scilicet: propter indispositiones, occupationes et pigritiam. 1-2^{ae}. LXI, 5, 3^{m}. 2-2^{ae}. II, 4, c.

CLXXII, 3, 2^{m}. — Virtutes morales, et præcipue castitas, multum faciunt ad acquisitionem et usum scientiarum. 2-2^{ae}. XV, 4, c. LXVI, 1, 2^{m}. CXLVIII, 6, c. CLXXX, 2, o. — Discursus in acquisitione scientiæ duplex est in scientia nostra scilicet: secundum successionem unius post alterum, ex notis ad ignota procedens, et secundum causalitatem, per unum in alterum. 1^{a}. XIV, 7, c. LVIII, 3, c. CXVII, 1, c. 3^{a}. XI, 3, c. — Opinio est dispositio ad scientiam, qua acquisita, potest remanere cognitio etiam per syllogismum dialecticum. 3^{a}. IX, 3, 3^{m}. — Scientia quadrupliciter tantum amittitur scilicet: ratione excidente a mente, corrupto sciente vel scito, vel oblivione. 1^{a}. LXXXIX, 5, c. — Augetur secundum se per additionem. 1-2^{ae}. XLIX, 4, c. LII, 4, c. — Est una numero, a subjecto in quo est; sed una est in specie a scibili. 1^{a}. CXVII, 2, c. — Unitas scientiæ generica, specifica vel numeralis sumitur ab unitate generica, specifica vel numerali sui medii. 1-2^{ae}. LIV, 2, 2^{m}. — In scientia contrariorum eadem ratio est cognoscendi utrumque, quia unum per aliud cognoscitur. 1-2^{ae}. LIV, 2, 1^{m}. — Intellectus est una potentia, in qua tamen sunt diversarum scientiarum habitus. 1-2^{ae}. LIV, 1, 1^{m}. — Quantitas scientiæ attenditur non solum secundum numerum scibilium, sed etiam secundum claritatem cognitionis. 1-2^{ae}. LII, o. 3^{a}. X, 2, 3^{m}. — Diversa ratio cognoscibilis inducit diversitatem scientiarum. 1^{a}. I, 1, 2^{m}. 1-2^{ae}. LVII, 2, c. — Scientia quæ habetur per revelationem, et scientiæ humanitus inventæ differunt secundum genus; unde theologia, quæ ad sacram Scripturam pertinet, differt secundum genus ab illa quæ pars philosophiæ ponitur. 1^{a}. I, 1, 2^{m}. — Scientia infusa et acquisita sunt diversarum rationum; unde nihil prohibet de eisdem rebus de quibus physicæ disciplinæ tractant, secundum quod sunt cognoscibiles lumine naturalis rationis, et aliam scientiam tractare, secundum quod cognoscuntur lumine divinæ revelationis. 1^{a}. I, 1, 2^{m}. 3^{a}. IX, 4, 3^{m}.

4° Consideratio scientiæ speculativæ non se extendit ultra virtutem suorum principiorum, id est ultra quam cognitio sensitiva ducere potest. 1-2^{ae}. III, 6, c. — Contra rectitudinem scientiæ contingit peccari dupliciter in speculativis scilicet: vel inducendo rationem ad conclusionem falsam apparentem veram, vel arguendo ex falsis quæ videntur vera. 2-2^{ae}. LV, 3, c. — In speculativis scientiis, demonstrativa dicitur judicativa, in quantum per resolutionem in prima principia intelligibilia de veritate inquisitorum dijudicatur. 2-2^{ae}. LIII, 4, c — In speculativis est alia rationalis scientia, ordinata ad inquisitionem inventivam, scilicet dialectica, et alia demonstrativa, determinativa veritatis. 2-2^{ae}. LI, 2, 3^{m}. — Omnes scientiæ demonstrativæ continentur sub physica, ut ponitur pars prudentiæ large, ut includit etiam scientiam speculativam. 2-2^{ae}. XLVIII, 2, c. — Scientia dicitur speculativa vel practica tripliciter scilicet: ratione sciti, modi et finis. 1^{a}. XIV, 16, c. — Scientia de non operabili est speculativa tantum; ordinata vero ad operationem est practica tantum; speculativa autem, ratione modi vel finis, est secundum quid speculativa et practica. 1^{a}. XIV, 16, c. — Omnis scientia operativa tanto perfectior est quanto magis considerat particularia, in quibus actus est. 1^{a}. XXII, 3, 1^{m}. — Scientiarum practicarum illa est dignior quæ ad ulteriorem finem ordinatur, ut civilis militari. 1^{a}. I, 5, c. — Omnes fines scientiarum practicarum ordinantur ad beatitudinem æternam, sicut ad ultimum finem. 1^{a}. I, 5, c. — Scientia practica triplex scilicet: monastica seu ethica, œconomica et politica. 2-2^{ae}. XLVII, 11, c. XLVIII, 2^{m}.

5° Scientia duplex scilicet: subalternans et subalternata; prima procedit ex principiis per se notis lumine naturalis intellectus; secunda vero ex principiis per se notis in scientia superiori. 1^{a}. I, 2, c, 1^{m}; 6, 2^{m}. — Intellectus qui est habitus principiorum, est nobilior quam scientia conclusionum. 1-2^{ae}. LI, 2, 3^{m}. LVII, 2, 2^{m}. LXIII, 2, 3^{m}. LXVIII, 7, c. — Una scientia est dignior alia dupliciter scilicet: ratione nobilioris subjecti, vel quia certior. 1^{a}. I, 5, c. 1-2^{ae}. LXVI, 5, 3^{m}. — Aliqua scientia imperat aliis, tanquam ancillis, eis utendo. 1^{a}. I, 5, c, 2^{m}. — Civilis præcipit omnibus scientiis et artibus; sed speculativis quoad exercitium actus, non autem quoad determinationem actus, sicut practicis. 2-2^{ae}. XLVII, 2, 2^{m}.

6° Scientia est donum necessarium ad judicium discernendi credenda a non credendis, sicut donum intellectus, ad sane capiendum credenda. 2-2^{ae}. VIII, 6, c. IX, 1, o. — Scientia quæ est donum non est discursiva, quia est participata similitudo scientiæ Dei. 2-2^{ae}. IX, 1, 1^{m}. — Donum hoc est tantum circa res humanas vel creatas, quia est certitudo judicii per causas secundas. 2-2^{ae}. VIII, 6, c. IX, 2, o; 4, c. — Et est principaliter speculativum et secundario practicum, sicut et fides. 2-2^{ae}. VIII, 6, c. IX, 3, o. LII, 2, 2^{m}. — Donum scientiæ est in omnibus habentibus charitatem; non autem prout est gratia gratis data, scilicet ad instruendum fideles et ad confutandum adversarios. 1^{a}. I, 6, 3^{m}. 1-2^{ae}. LVIII, 5, 1^{m}, 2^{m}. 2-2^{ae}. IX, 2, 2^{m}. — Dona intellectus et scientiæ correspondent fidei. 2-2^{ae}. I, pr. VIII, pr. — Donum scientiæ non directe correspondet prudentiæ, sed per quamdam extensionem eam adjuvat; donum autem consilii directe respondet prudentiæ, sicut circa eamdem exsistens. 2-2^{ae}. LII, 2, 2^{m}.

SCIENTIFICUM Scientificum et ratiocinativum non sunt idem quod ratio superior et inferior, quia scientificum est tantum speculativum, et est de Deo et de creaturis. 1^{a}. LXXIX, 9, 3^{m}.

SCIRE. Scire contingit plura, intelligere vero unum. 1^{a}. LXXXV, 4, o. — Scire contingit tripliciter scilicet: per revelationem certitudinaliter, per seipsum et per conjecturas signorum. 1-2^{ae}. CXII, 5, c.

SCRIPTURA. Scripturæ principalis auctor est Spiritus sanctus. 1^{a}. I, 10, c. — Scriptura sacra sic debet exponi, quod ab infidelibus non irrideatur. 1^{a}. I, 9, 2^{m}. LXVIII, 1, c. pr. — Asserere aliquid esse de sacra Scriptura, quod non est, multum nocet. 1^{a}. LXVIII, 1, c. — In omnibus quæ Scriptura per modum narrationis historicæ tradit, est pro fundamento tenenda veritas historiæ, et desuper spirituales expositiones fabricandæ. 1^{a}. CII, 1, c. — Quod ergo dicitur: *Quod Deus loquebatur Moysi facie ad faciem*, secundum opinionem populi loquitur Scriptura, qui putabat Moysen ore ad os loqui cum Deo. 1-2^{ae}. XCVIII, 3, 2^{m}. — Sicut scriptura libri est signum eorum quæ fienda sunt, ita notitia Dei est quoddam signum apud ipsum, eorum qui sunt perducendi ad vitam. 1^{a}. XXIV, 1, c. — Pythagoras et Socrates nihil scripserunt, quia fuerunt excellentissimi doctores. 3^{a}. XLII, 4, c.

SCURRILITAS. Scurrilitas est jocularitas, ex defectu rationis non valentis cohibere gestus exteriores. 2-2^{ae}. CXLVIII, 6, c. — Scurrilitas pertinet ad verba ratione inhonestatis, multiloquium vero ratione superfluitatis. 2-2^{ae}. LIII, 5, 4^{m}. CXLVIII, 6, c. — Procedit ex actu gulæ, non autem ex actu luxuriæ, sed ex voluntate ejus; ideo pertinet ad utramque. 2-2^{ae}. CXLVIII, 6, 3^{m}.

SE. *Se* est relativum reciprocum; ideo magis dicit unitatem suppositi, quam ille terminus, *idem*. 3^{a}. III, 2, 2^{m}.

SEBASTIANUS. Sebastianus utiliter latitabat sub veste militari in domo Diocletiani, ut deficientes in tormentis confortaret. 2-2^{ae}. X, 10, 2^{m}.

SECURITAS. Securitas perfecta pertinet ad præmium virtutis; sed securitas secundum participationem est conditio alicujus virtutis. 2-2^{ae}. CXXIX, 7, 3^{m}. — Securitas non est idem quod fortitudo, sed est conditio ejus, et magnanimitatis, si fit quando, et in quibus debet. 2-2^{ae}. CXXIX, 7, 1^{m}, 2^{m}. — Securitas opponitur timori privative tantum; audacia vero contrarie. 1-2^{ae}. XLV, 1, 3^{m}. — Magis opponitur timori, quam pertineat ad spem; nec causat negligentiam, nisi in quantum diminuit æstimationem ardui. 1-2^{ae}. XLVI, 8, 1^{m}.

SEDERE. Necesse est Socratem sedere, dum sedet. 2-2^{ae}. XLIX, 6, c. — Sedere ad dexteram Patris in beatitu-

dine ejus, vel habere regiam et judiciariam potestatem convenit soli Christo, secundum utramque naturam. 3ª. LVII, 2, 3^m. LVIII, o. — Pater nullo modo sedet ad dexteram Filii, nec ad dexteram Spiritus sancti, nec Filius, sed e converso. 3ª. LVIII, 2, 3^m, — Sedere ad dexteram Patris, convenit Spiritui sancto, secundum veritatem, in quantum est æqualis ei; sed non appropriatur ei æqualitas, nec sessio dextræ, sed Filio. 3ª. LVIII, 2, 3^m. — Quilibet sanctus est constitutus ad dexteram Dei; sed non sedet ibi, quia habet beatitudinem, sed non cum dominativa potestate, quasi propriam et connaturalem. 3ª. LVIII, 4, 2^m. — Nullus sedet ibi in sinistra, quia ibi nulla est sinistra, id est nulla miseria. 3ª. LVIII, 1, 2^m.

SEDITIO. Seditio et schisma continentur sub discordia scilicet partium multitudinis ad invicem. 2-2ª. XLII, 1, 1^m, 3^m. — Seditio est speciale peccatum, scilicet mutua impugnatio inter partes multitudinis, vel præparatio ad pugnam; rixa vero est unius ad unum, vel paucorum ad paucos; sed bellum est inter diversas multitudines; et utrumque est pugna in actu, non præparatio. 2-2ª. XLII, 1, o. — Est semper de se peccatum mortale, et est gravius rixa; et principaliter est in procurantibus, secundo in sequentibus, non autem in defendentibus bonum commune. 2-2ª. XLII, 2, o. — Opponitur unitati, et paci multitudinis. 2-2ª. XXXIX, pr. XLII, 1, c. — Seditio opponitur unitati temporali et sæculari, schisma vero spirituali; prima est cum præparatione ad pugnam, non autem aliud. 2-2ª. XLII, 1, 2^m.

SEGNITIES. Segnities est fuga operationis, et ex timore laboris. 1ª. XLI, 4, o. XLIV, 4, 3^m.

SEMEN. Semen extenso nomine dicitur non solum sperma, sed etiam menstruum. 1ª. CXV, 2, 3^m. — Non fuit pars aliqua in actu, respectu generantis, sed in potentia *totum* secundum potentiam activam. 1ª. CXIX, 2, o. — Est de superfluo alimenti. 1ª. CXIX, 2, c. — Est superfluum, respectu nutritivæ; sed est necessarium, quo indiget natura ad generationem. 2-2ª. CLIII, 3, 1^m. — Est album, quia est spumosum, ut possit continere spiritum vitalem, in quo est virtus formativa ut forma, sed magis ut motor. 1ª. CXVIII, 1, 3^m. — Semen masculi non concurrit ad generationem, sicut materia in compositione geniti, sed sicut agens. 3ª. XXVIII, 1, 5^m. XXXI, 5, c. — Semen mulieris nihil facit ad generationem prolis; ideo aliquæ concipiunt sine eo. 3ª. XXXI, 5, 3^m. XXXV, 3, 3^m. — Filius est de substantia patris, quia semen secundum potentiam activam est potentia *totum*, licet non sit actu aliqua pars patris. 1ª. CXIX, 2, 1^m. — Virtus animæ quæ est in semine, per spiritum qui est in semine format corpus in generatione. 3ª. XXXII, 1, 1^m. — Virtus formativa seminis, dicitur intellectus, quia operatur sine organo. 1ª. CXVIII, 1, 3^m. — Homines pingues, et animalia magna, ut elephas, pauci sunt seminis, et paucæ generationis, quia in eis semen convertitur in pinguedinem et substantiam. 1ª. CXIX, 2, c. fin.

SENARIUS. Senarius numerus dicitur perfectus, ratione partium, quia consurgit ex omnibus suis partibus aliquotis; ideo congruit perfectioni universi, et operum Dei in sex diebus. 1ª. LXXIV, 1. c.

SENECTUS. Senes sunt suspiciosi, et amant vinum propter frigiditatem; sed anus magis et sunt fabulosæ. 2-2ª. LX, 3, c.

SENSIBILE. Sensibile duplex scilicet : per se, et per accidens; sensibile per se duplex scilicet : proprium, et commune. 1ª. XVII, 2, c. LXXVIII, 3, 1^m. — Similitudo sensibilium est in sensu tripliciter scilicet : primo, et per se, respectu sensibilium propriorum; per se, sed non primo, respectu communium; et per accidens tantum, respectu sensibilium per accidens. 1ª. XVII, 2, c. — Sensus in actu est sensibile in actu. 1ª. XIV, 2, c. LV, 1, 2^m. — Sensibilium aliqua immutant sensum, spiritualiter tantum, ut color; quædam materialiter, ut gustabile et frangibile; alia vero utroque modo. 1ª. LXVII, 1, c. LXXVIII, 3, c.

SENSUALITAS. Aliquid pertinet ad sensualitatem dupliciter scilicet : ut præambulum, sicut apprehensive, sensitive; et essentialiter, ut appetitive tantum. 1ª. LXXXI, 1, 1^m. — Sensualitas dicitur a sensu, et est vis appetitiva sensitivæ partis. 1ª. LXXXI, 1, c. — Non nominat simpliciter unam potentiam, sed unam secundum genus, scilicet appetitivam sensitivam. 1ª. LXXX, 2, c. — Nominat appetitum sensitivum, ut indistinctus, incompletus et depressus est; non potest igitur esse subjectum virtutis, sed perpetuæ corruptionis; ideo differt tantum ratione a concupiscibili et irascibili, quia nominat idem, sed opposito modo. 1ª. LXXXI, 3, 1^m. 1-2ª. LXXIV, 3, 2^m. — Singuli motus sensualitatis sunt in potestate nostra, non autem omnes simul. 1-2ª. LXXIV, 5, 2^m. 2-2ª. CLIV, 5, c. — Ratio tripliciter se habet ad motum sensualitatis, de genere peccati mortalis scilicet : ut imperans vel consentiens, ut resistens, et neutraliter; primo modo peccat mortaliter; tertio venialiter, non autem secundo, sed meretur. 2-2ª. CLIV, 5, c. — Sensualitas non potest sanari a corruptione fomitis, nisi per miraculum, quod tamen non fit in hac vita, quadruplici ratione. 1-2ª. LXXIV, 3, 2^m.

SENSUS. 1º Sensus est potentia passiva. 1ª. LXXIX, 3, 1^m. — Est virtus corporea; ideo est cognoscitivus corporalium tantum, et non spiritualium. 1ª. XII, 3, c; 4, 3^m. LXXXV, 1, c. 1-2ª. III, 3, c. 2-2ª. XLVI, 3, c, 3^m. — Non datur sensus agens. 1ª. LXXIX, 3, 1^m. — Sensus est quædam deficiens participatio intellectus. 1ª. LXXVII, 7, c. — Quandoque sumitur pro judicio rationis. 2-2ª. XLVI, 3, c, 3^m. — Dicitur tripliciter scilicet : natura sensitiva, potentia et actus. 1ª. LXXVI, 1, 1^m. — Sensus exteriores sunt tantum quinque, secundum quinque modos immutationis ab objectis scilicet : visus, auditus, olfactus, gustus et tactus. 1ª. LXXVIII, 2, o. — Sensus interiores secundum Aristotelem sunt tantum quatuor, secundum quatuor modos operationum, scilicet : sensus communis, imaginativa, æstimativa in aliis animalibus, sive cogitativa in homine, et memoria sensitiva; licet sint quinque, secundum Avicennam, scilicet : sensus communis, imaginativa, phantasia, æstimativa, et memoria sensitiva. 1ª. LXXVIII, 4, o. — Sensus non apprehendit rationem essendi, nec intentionem entis, nec formam substantialem nisi per accidens, sed tantum accidentia sensibilia. 1ª. LVII, 1, 2^m. LXVII, 3, c. LXXV, 6, c. fin. — Non potest cognoscere substantiam. 1-2ª. XXXI, 5, c. — Non potest cognoscere universalia, quia non potest recipere formam immaterialem, quia semper recipit in organo corporali. 1ª. XLII, 4, c. LXXXV, 3, c. 1-2ª. III, 5, 1^m. XIX, 3, c. XXIX, 6, o. — Nullus sensus discurrit a causis ad effectus, nec e converso, sed tantum intellectus. 1ª. LVIII, 4, 5, c. LXXXV, 5, o. — Sensus dupliciter immutatur scilicet : interius, et exterius ab objecto. 1ª. CXI, 4, c. — Sensus exterior apprehendit tantum rem præsentem; interior autem etiam absentem. 1ª. LXXVIII, 4, c, 6^m. LXXXI, 3, 3^m. 1-2ª. XV, 1, c. XVII, 7, 3^m. XXXV, 5, 2^m. — Objectum sensus communis est ipsum sensibile, quia cum sit una potentia, extendit se ad omnia objecta quinque sensuum exteriorum. 3ª. I, 3, 2^m. — Sensus communis non est communis ut genus, sed ut radix et principium sensuum exteriorum, vel ut respicit objectum sub universaliori ratione formali. 1ª. I, 3, 2^m. LXXVIII, 4, 1^m. — Fertur in omnia sensibilia, secundum unam communem rationem, ad quam nullus sensuum propriorum pertingere potest. 1ª. I, 3, 2^m. — Cognoscit differentias sensibilium diversorum generum, et intentiones sensuum; non autem sensus proprius. 1ª. XIV, 2, 1^m. LVII, 2, c. LXXVIII, 4, 2^m. — Sensus proprius discernit inter contraria sensibilis, in quantum participat aliquid de virtute sensus communis; sed ultimum judicium et ultima discretio pertinet ad sensum communem, qui judicium aliorum perficit. 1ª. LXXVIII, 4, 2^m. — Sensus formati habent propriam operationem scilicet judicium de propriis objectis, sed eorum judicium perficit sensus communis. 1ª. LXXVIII, 4, 2^m. fin — Sentire et intelligere, sunt actiones immanentes. 1ª

XIV, 2, 1^{m}. XXXIV, 2, c. 1-2^{æ}. XXXI, 5, c. — Sentire non semper accipitur pro actu sensus, sed quandoque pro actu intellectus, secundum quod intellectus quandoque sensus dicitur. 1^{a}. LIV, 5, 1^{m}. 2-2^{æ}. XLVI, 3, c, 3^{m}.

2°. Sensus theologiæ duplex scilicet : litteralis vel historicus, quem voces significant : et spiritualis vel mysticus quem res habent ; et est triplex, allegoricus, id est figurativus, tropologicus, id est moralis, et anagogicus, id est cœlestis. 1^{a}. I, 10, o. 1-2^{æ}. CII, 2, c. — In sacra Scriptura, præter principalem sensum, quem auctor intendit, possunt alii sensus non incongrue aptari. 1^{a}. I, 9, 2^{m}; 10, 1^{m}. CII, 1, o. — Nulla alia scientia vel scriptura, præter sacram Scripturam, habet sensus spirituales, sed tantum litterales. 1^{a}. I, 10, c. — Multiplicitas istorum sensuum non facit æquivocationem, nec aliquam speciem multiplicitatis. 1^{a}. III, 10, 1^{m}. — Sensui litterali sacræ Scripturæ nunquam potest subesse falsum. 1^{a}. I, 10, 3^{m}. — Sensus litteralis est, quem auctor sacræ Scripturæ intendit. 1^{a}. I, 10, c. — Sensus spiritualis sacræ Scripturæ fundatur super litteralem, et eum præsupponit. 1^{a}. I, 10, c, 1^{m}. — In una littera sacræ Scripturæ sunt plures sensus litterales. 1^{a}. I, 10, c, fin. — Sensus parabolicus continetur sub litterali ; non autem figura ejus. 1^{a}. I, 10, 3^{m}. 1-2^{æ}. CII, 2, 1^{m}. — Nihil continetur sub sensu spirituali necessarium fidei, quod Scriptura non tradat alicubi manifeste per sensum litteralem. 1^{a}. I, 9, 2^{m} ; 10, 1^{m}.

SENTENTIA. Sententia est applicatio juris ad particulare factum. 1-2^{æ}. XCVI, 1, 1^{m}. 2-2^{æ}. LXVII, 1, c.

SEPARATIO. Separatio est delectabilis dupliciter scilicet : in quantum tollitur contrarium perfectioni rei, vel in quantum aliqua unio fit. 1-2^{æ}. XXXVI, 3, 2^{m}, 3^{m}.

SEPTEMBER. September est quasi totus solemnis apud Judæos, sicut et septimus dies. 1-2^{æ}. CII, 4, 10^{m}.

SEPTENARIUS. Septenarius numerus universitatem significat. 2-2^{æ}. CII, 5, 5^{m}.

SEPULTURA. Sepulturæ modus, et officia cujuscunque gentis servari debet. 3^{a}. LII, 2, 2^{m}. — Terra non consecrata in sepulturam, potest emi in sepulturam, et sepultura jam consecrata, potest vendi ratione materiæ, in necessitate Ecclesiæ, sicut et calix consecratus ratione materiæ : non autem potest vendi ratione consecrationis, vel officii, vel processionis in funere alicujus, ut scilicet aliquis pro pecunia ibi sepeliatur ; tamen non dantes oblationes debitas pro sustentatione, possunt compelli dare secundum consuetudinem, et possunt puniri per sacramentorum substractionem, non per sacerdotem cui sunt oblationes faciendæ, ne videatur pro sacramentorum vel sacramentalium exhibitione aliquid exigere, sed per aliquem superiorem. 2-2^{æ}. LXXXVI, 1, 3^{m}. C, 2, 4^{m}; 3, 1^{m}, 3^{m}. — Sepultura non confert mortuo quoad spiritum, sed quoad honorem ejus, et pium affectum vivorum ; ideo pro ea quidam commendantur. 2-2^{æ}. XXXII, 2, 1^{m}. — Sepulturam non ponit Christus inter opera misericordiæ, sed solum ea quæ sunt evidentioris necessitatis. 2-2^{æ}. XXXII, 2, 1^{m}. — Christus non voluit crucifigi, ubi sepultus est Adam, id est in Hebron, sed in Calvariæ loco communi damnatorum, ut ostenderetur quod crux Christi est in remedium contra peccatum totius mundi, et non tantum contra peccatum personale Adæ. 3^{a}. XLVI, 10, 3^{m}. — Sepultura Christi operata est efficienter nostram salutem sicut et mors ejus. 3^{a}. LI, 1, 2^{m} ; 2, 4^{m}. — Christus fuit sepultus convenienti modo, et redditur ratio litteralis et mystica omnium gestorum circa hoc. 3^{a}. LI, 2, c. — Fuit convenienter sepultus ad probandum veram ejus mortem, ad spem resurrectionis nostræ, et ad exemplum quod abscondamur a turbis. 3^{a}. LI, 1, o ; 4, c. LII, 4, o. — Fuit in sepulchro tantum una die usuali, et duabus noctibus, id est, triginta sex horis. 3^{a}. LI, 4, o. LII, 4, c. LIII, 2, c.

SERAPHIN. Seraphin interpretantur *ardentes*, seu *accendentes*. 1^{a}. LXIII, 7, 1^{m} ; 9, 3^{m}. CVIII, 3, 5^{m}. CIX, 3, 3^{m}. — Dicitur ab incendio, secundum tres proprietates ignis scilicet : motus continui sursum, excessus fervoris et lucis. 3^{a}. CVIII, 5, 5^{m}. — Est primus ordo primæ hierarchiæ Angelorum, quia in amando est completissima unio ad Deum, quia facit interiora amati penetrare. 1^{a}. LXIII, 7, 1^{m} ; 9, 2^{m}. CVIII, 5, 5^{m}. CCIX, 1, 3^{m}. — Imagines Cherubin et Seraphin fuerunt in templo Salomonis, non quidem ad cultum, ut adorarentur, sed ad mysterium. 1-2^{æ}. CII, 4, 6^{m}.

SERMO. In sermone est aliqua gratia gratis data, ad efficaciter loquendum, sicut donum linguarum, ad posse intelligi a diversis. 1-2^{æ}. CLXXVII, 1, o. — Gratia sermonis dupliciter subtrahitur scilicet : vel propter culpam auditoris vel prædicatoris ; et bona opera utriusque non merentur eam, nisi removendo impedimenta ejus. 2-2^{æ}. CLXXVII, 1, 3^{m}.

SERVIRE. Serviens homini sufficit quod ei subjiciatur obediendo in licitis, sed qui servit Deo, oportet quod subjiciatur ei interius, bonum affectum habendo. 2-2^{æ}. CIV, 6, o. — Copula carnalis retrahit animum a servitio Dei, propter vehementiam delectationis, et sollicitudinem. 1-2^{æ}. CLXXXVI, 4, c.

SERVITUS. Servus dicitur ad dominum, ideo ubi est specialis ratio dominii, oportet esse specialem rationem servitutis. 1-2^{æ}. LXXXI, 1, 3^{m}. CIV, 5, o. — Relatio servitutis et dominii fundatur super actione et passione ; ideo proprie non convenit naturæ, sed personæ secundum naturam. 3^{a}. XX, 1, 2^{m}; 2, c. — Servitus naturaliter refugitur, quia est impeditiva boni usus potestatis. 1-2^{æ}. II, 4, 3^{m}. — Est contra naturam, quoad primam intentionem naturæ ; non autem contra secundam, quia naturalis ratio ad hoc inclinat, et hoc appetit natura, ut quilibet sit bonus : sed ex quo aliquis peccat, natura etiam inclinat ut ex peccato pœnam reportet, et sic servitus in pœnam peccati introducta est. 1-2^{æ}. XCIV, 5, 3^{m}. — Servitus quæ est de jure gentium, est naturalis, non quidem absolute, sed ratione utilitatis consequentis, scilicet quod quis regatur a sapiente, et juvet eum. 1-2^{æ}. XCIV, 4, 3^{m}. 2-2^{æ}. LVII, 3, 3^{m}. — Homo est servus alterius hominis secundum corpus, non autem secundum mentem. 2-2^{æ}. CIV, 5, c, 2^{m} ; 6, 1^{m}. CXXII, 4, 3^{m}. — Vernaculus, id est in servitute natus, vel servus emptus ad servitium Judæorum, si fiat christianus, liberatur a servitute, nullo pretio dato ; si vero infidelis existens sit emptus ad mercationem, tenentur per statutum Ecclesiæ infra tres menses exponere eum venditioni, nec in hoc injuriam facit Ecclesia. 2-2^{æ}. X, 10, c. — In spiritualibus est duplex servitus, et duplex libertas scilicet ; peccati et justitiæ. 2-2^{æ}. CLXXXIII, 4, c. — Servitus triplex scilicet : peccati, hominis et Dei. 2-2^{æ}. CXXII, 4, 3^{m}. CLXXXIII, 6, c. — Homo juste relictus est a Deo in servitute diaboli, licet ille injuste invaserit eum. 3^{a}. XLVI, 3, 3^{m}. XLVII, 4, 2^{m}. XLIX, 1, c. — Servitus peccati, est vere servitus, sed est libertas secundum opinionem tantum ; servitus autem Dei est e converso. 2-2^{æ}. CLXXXIII, 4, c. — Cum per matrimonium alter conjugum alteri obligetur ad libere reddendum debitum, servitutis conditionem necesse est dirimere matrimonium, dummodo sit ignorata. 3^{a} s. LII, 1, o. — Cum matrimonium ad jus naturæ referatur potest servus sine domini sui consensu libere matrimonium contrahere. 3^{a} s. LIII, 2, c. — Vir cum subjiciatur uxori in his tantum, quæ ad actum naturæ spectant, potest alteri se in servum dare absque suæ uxoris consensu. 3^{a} s. LII, 3, o. — Proles ac filii matrem potius sequuntur in libertatis ac servitutis conditione, quam patrem ; quanquam in quibusdam hoc excipiatur terris, in quibus proles deteriorem sequitur conditionem. 3^{a} s. LII, 4, c.

SEVERIANUS. In suo paschali sermone Severianus dicit de Christo : *Nemo putet Christum sua Resurrectione sui vultus effigiem commutasse* 3^{a}, LIV, 1, 3^{m}.

SEVERITAS. Severitas est virtus inflexibilis circa pœnarum inflictionem, quando hoc requirit recta ratio. 2-2^{æ}. CLVII, 2, 1^{m}, 2^{m}. CLIX, 2, 2^{m}.

SEXTA. Sexta dies creationis. 1^{a}. LXX, 1, o. LXXII, o. XC, 4, c. XCI, 4, 5^{m}.

SEXUS. Sexuum diversitas in eodem, vel in diversis,

causatur ex virtute cœlesti, et ex dispositione materiæ. 1ª. CXV, 3, 4m. — Prophetia potest convenire mulieri quia attenditur secundum mentem illuminatam a Deo, ex quo non est diversitas sexuum. 2-2æ. CLXXVII, 2, 2m.

SIBYLLA. Sibylla expresse prophetavit de Christo. 2-2æ. II, 7, 3m. LXXII, 6, 5m.

SICUT. *Sicut* importat similitudinem, non autem æqualitatem. 1ª. LX, 4, 2m.

SIGILLUM. Confessionis sigilli, ad quod tenentur sacerdotes, ostenditur necessitas et utilitas, 3ª s. XI, 1, c, 1m, 2m, 3m, 5m. — Confessionis sigillum directe se extendit nisi ad illa de quibus est sacramentalis confessio, et indirecte ad id omne quod sub ea non cadit. 3ª s. XI, 2, c, 1m. — Proprie solis competit sacerdotibus in quantum hujus sacramenti ministris ; improprie vero iis omnibus qui propter necessitatem confessionem audiverunt. 3ª s. XI, 3, c. — Peccata confitentis, de illius licentia revelans sacerdos non frangit confessionis sigillum, scandalum tamen caveat ut ne sigilli fractor reputetur. 3ª s. XI, 4, c, 1m, 2m, 3m, 4m. — Triplex exponitur opinio de his quæ sub confessionis sigillo cadunt ; et imminente necessitate, non tenetur celare sacerdos quæ alias scivit ut homo sive ante sive post confessionem ; sed bene vero, ea quæ scivit ut Deus per hoc sacramentum. 3ª s. XI, 5, c, 1m, 2m, 3m, 4m.

SIGNIFICATIO. Terminus singularis significat et supponit idem secundum sophistas ; non autem terminus communis. 1ª. XXXIX, 4, 1m. — Nomen non significat, nisi mediante conceptione intellectus. 1ª. XIII, 1, c ; 4, c, 1m ; 9, 2m. — Modus significandi sequitur modum intelligendi. 1ª. XLV, 2, 2m. — Ad proprietatem locutionis requiritur res significata, et modus significandi. 3ª. XXXIX, 4, 5, c. — Variatio dictionis in principio mutat significationem, et variatio in fine mutat consignificationem apud Latinos ; sed apud Græcos mutat in verbis, etiam in principio. 3ª. LX, 7, 3m.

SIGNUM. Signi potest esse signum respectu diversorum, et sui ut est in alia specie ; non autem in eadem specie. 3ª. XLVIII, 3, 2m. — Signum multorum ordinatorum ad unum non est ambiguum et fallax, sed est certum. 3ª. LX, 3, 1m. — Signum quandoque dicitur causa, scilicet quando est notior effectu ; sed sæpius dicitur de effectu, et dividitur contra causam ; tamen ideo potius dicit Scriptura, ut luminaria sint in signa, quam in causas, ut occasionem idolalatriæ tolleret. 1ª. LXX, 2, 2m. — Causa principalis non potest proprie dici signum effectus, licet occulti, et causa sit sensibilis et manifesta, sed tantum causa instrumentalis. 3ª. LXII, 3, 1m. — Signum primo et principaliter convenit sensibilibus ; non autem intelligibilibus, nisi ut sunt manifestata per sensibilia. 3ª. LX, 4, 1m. — Petere signum a Deo contingit dupliciter scilicet : ad explorandum potestatem Dei, vel veritatem dicti ejus, et ad instructionem ; primum est peccatum tentationis Dei, non autem secundum. 2-2æ. XCVII, 2, 3m. — Multa signa præcedent diem judicii. 3ª s. LXXIII, 1, 0. — Sol et luna obscurabuntur ad incutiendum terrorem hominibus. 3ª s. LXXIII, 2, c. — Virtutes propter rei novitatem et splendorem movebuntur. 3ª s. LXXIII, 3, 0.

SIMILITUDO. Similitudo est relatio æquiparantiæ ; non tamen semper denominat utrumque extremorum, sed tantum quando forma est æqualiter et eadem ratione in utroque extremorum. 1ª. IV, 3, 4m. XXII, 1, 3m. — Similitudo duplex scilicet : participationis ejusdem formæ, et proportionis. 1ª. IV, 3, 0. X V, 3, 2m. — Duplex scilicet : repræsentationis, et secundum convenientiam in natura ; prima requiritur inter cognoscens et cognitum, non autem secunda. 1ª. LXXXV, 8, 3m. LXXXVIII, 1, 1m. — Duplex scilicet : ut principium, et ut principiatum ; prima dicitur exemplar, secunda vero imago. 1ª. XXXV, 1, 1m. — Aliqua dicuntur similia dupliciter scilicet : participando unam formam, et secundum quod unum imitatur alterum, secundum proportionalitatem ; prima sunt composita, ideo nulla creatura est sic similis Deo, sed solum secundo modo. 1ª. IV, 3, 0. XLIV 3, 2m. — Similitudo triplex creaturæ rationalis ad Deum, scilicet : secundum *esse* naturæ, secundum cognitionem, et secundum potestatem operandi ad beatitudinem obtinendam. 2-2æ. CLXIII, 2, 0. — Primas duas habuit Angelus a principio, et tertiam appetiit ; sed homo, tantum primam habuit in sua creatione, et reliquas appetiit. 2-2æ. CLXIII, 2, 0. — Verbum, idea, Deus, et quælibet causa, dicitur large similitudo, id est exemplar creaturæ, et effectus, non autem proprie. 1ª. XXXV, 1, 1m. LXXV, 2, 1m. — Similitudo convenit Verbo, in quantum ipsum est quædam similitudo rei intellectæ, sicut genitum est similitudo generantis ; sed ad amorem pertinet, non quod ipse amor sit similitudo, sed in quantum similitudo est principium amandi, et ideo genitum, scilicet Verbum, est principium amoris. 1ª. XXVII, 4, 2m. — Similitudo in divinis aliter pertinet ad Verbum, et aliter ad amorem. 1ª. XXVII, 4, 2m. — Similitudo et dissimilitudo in divinis attenditur secundum essentiam ; non autem secundum relationes. 1ª. XXXVI, 4, 3m. — Similitudo et dissimilitudo attenditur non solum secundum qualitatem eamdem vel diversam, sed etiam secundum eumdem vel diversum modum participandi. 1-2æ. LII, 3, c. — Conceptio intellectus est similitudo rei intellectæ. 1ª. XXVII, 2, c, fin. — Species intelligibilis nostri intellectus, non potest esse similitudo principiorum individualium. 1ª. XIV, 11, 1m ; 12, c.

SIMONIA. 1° Simonia est studiosa voluntas emendi, vel vendendi aliquod spirituale, vel ei annexum, quasi ex eo dependens. 2-2æ. C, 1, 0. — Non est peccatum in Spiritum sanctum. 2-2æ. C, 1, 2m. — Est hæresis, gravior hæresi Macedonii, quoad exteriorem protestationem et similitudinem. 2-2æ. C, 1, 1m. — Actus est spiritualis dupliciter scilicet e ratione principii, id est doni vel officii, et ratione finis ; primum licet vendere, non autem secundum, quia simonia esset. 2-2æ. C, 3. c. — Oratio est spiritualis utroque modo, ideo non debet imponi pro pretio, quia esset simonia ; sed licet dare eleemosynam pauperibus ut orent. 2-2æ. C, 3, 2m. — Licet vendere justum patrocinium, et justum consilium, non autem verum judicium, id est sententiam, nec verum testimonium, quia ad hæc tenentur judex et testis, non autem advocatus vel jurisperitus ; ideo esset simonia in causa spirituali, non autem in causa sæculari. 2-2æ. LXXII, 4, c. C, 3, 3m. — Papa potest incurrere simoniam, sicut et alii ; et gravius est peccatum, quanto Papa est major, quia non est dominus spiritualium, sed dispensator. 2-2æ. C, 1, 7m. — Ante collationem beneficii, licet episcopo subtrahere de fructibus ejus ad pios usus ; sed requirere ab eo cui confert, est simonia. 2-2æ. C, 4, 3m. — Si clericus impendat prælato obsequium honestum, id est ad spiritualia, fit dignus ecclesiastico beneficio ; non autem si sit inhonestum vel ad carnalia, id est ad utilitatem consanguineorum, vel patrimonii ejus ; sed est munus ab obsequio et simonia. 2-2æ. C, 5, 4m. — Dare aliquid adversariis, ne impediantur in beneficio ecclesiastico ante acquisitum jus, est simonia ; non autem post. 2-2æ. C, 2, 5m. — Permutatio vel transactio beneficii ecclesiastici sine licentia, est simonia, quia nomine emptionis et venditionis prohibetur omnis contractus spiritualium non gratuitus ; sed cum licentia prælati, et ex causa utili vel necessaria, sunt licitæ. 2-2æ. C, 1, 5m. — Accipere aliquid temporale pro sacramentis, est simonia, nec consuetudo excusat : non autem accipere ad sustentationem. 2-2æ. LXXXVI, 1, 3m. CIX, 2, 0. — Exigere aliquid pro absolutione ab excommunicatione, quasi pretium absolutionis, est simonia, non autem quasi pœnam pro culpa. 2-2æ. C, 2, 3m. — Exigere aliquid pro consecratione, benedictione, ordinibus, chrismate, oleo sancto, vel alio spirituali, est simonia, nisi accipiantur ut stipendia. 2-2æ. C, 2, 4m. — Accipere aliquid pro dispensatione, commissione, correctione, doctrina ex officio spirituali, festo faciendo, vel præmittendo, etiam ad sustentationem, est simonia quia ex officio ad ea obligantur, et stipendia habent ; tamen visitantes possunt accipere procurationes. 2-2æ. C, 3, 3m. — Statutum de non fienda processione in funere, nisi

dentur tot, est illicitum et simoniacum; non autem quod processio fiat, si tot dentur. 2-2$^{\ae}$. C, 3, 2^{m}. —Dare vel accipere aliquid quasi pretium, pro prædicatione, prophetiat oratione, officio et hujusmodi actibus spiritualibus, est simonia; non autem accipere pro sustentatione, secundum ordinationem Ecclesiæ, vel consuetudinem approbatam, non exigendo ab invitis per subtractionem spiritualium, sed per superiorem. 2-2$^{\ae}$. C, 3, o. — Hypocrita non videtur esse simoniacus, quia non dat spirituale propter temporale; sed demonstrat sanctitatem, et furatur laudem. 2-2$^{\ae}$. C. 5, 4^{m}. — Emptores spiritualium, imitantur Simonem Magum in actu; venditores autem in intentione, quia voluit emere ut venderet, Giezi vero tantum vendidit; ideo secundi possunt dici simoniaci et giezitæ, primi vero, simoniaci tantum. 2-2$^{\ae}$. C, 1, 4^{m}.

2° Simonia mentalis, et quodlibet aliud peccatum interius, nullam pœnam ecclesiasticam incurrit, sed divinam. 2-2$^{\ae}$. C, 6, 6^{m}. — Simonia et alia peccata tollunt gratiam, et exsecutionem ordinum; non autem tollunt sacramentum, nec impediunt susceptionem ejus. 2-2$^{\ae}$. C, 6, 1^{m}. — Emens aliquid simoniace, punitur privatione cujuslibet rei talis; dantes autem vel mediantes, puniuntur infamia et depositione si sint clerici, sed si laici, excommunicatione. 2-2$^{\ae}$. C, 6, o. — Recipiens beneficium simoniace, tenetur restituere illud, et omnes fructus qui potuissent percipi a diligenti possessore, deductis expensis, licet alius dederit pro eo nesciente, præter fructus consumptos bona fide, nisi fuerit inimicus ejus, ut impediret eum, vel nisi contradixerit, nec post ratum habuerit. 2-2$^{\ae}$. C, 6, 3^{m}. — Dans pecuniam simoniace, non potest eam repetere, licet recipiens eam teneat injuste. 2-2$^{\ae}$. C, 6, 1^{m}. — Res simoniaca, debet restitui Ecclesiæ, in cujus injuriam data est, nisi totum collegium sit in culpa. 2-2$^{\ae}$. C, 6, 4^{m}. — Nullus debet ordinari ab episcopo simoniace promoto, etiam occulte, licet præcipiat vel excommunicet; et si ordinetur, non potest exsequi nisi dispensetur, licet ignoraret; si vero episcopus sit aliter simoniacus occultus, quilibet potest ordinari ab eo. 2-2$^{\ae}$. C, 6, 2^{m}. — Suscipiens ordinem sacrum simoniace, etiam occulte, suspensus est quoad se, et quoad alios; sed dans ordinem, vel dans sive recipiens beneficium vel medians publici, sunt suspensi utroque modo; occulti vero, sunt suspensi primo modo tantum. 2-2$^{\ae}$. C, 6, 1^{m}, 2^{m}. — Solus Papa potest dispensare cum promoto simoniace scienter; in aliis autem casibus, episcopus, post renuntiationem, facit quadruplicem dispensationem scilicet: parvam, id est quoad communionem laicam; magnam, ut sit in suo ordine in alia ecclesia; majorem, ut sit in eadem in minoribus; maximam vero, ut in eadem ecclesia in qua aliquid simoniace acquisivit, majores ordines exsequatur, non tamen quod prælationes accipiat. 2-2$^{\ae}$. C, 6, 7^{m}.

SIMPLICITAS. 1° Simplex aut totum cognoscitur, aut nihil. 1^{a}. LVIII, 5, c. LXXXV, 9, c. 2-2$^{\ae}$. II, 6, 2^{m}. — Pluralitas rationum non repugnat maximæ unitati et simplicitati, nisi quæ reducitur ad diversitatem rei; ideo convenit Deo, licet sit omnino simplex. 1^{a}. III, o. IX, 1, o. XXV, 1, c. XXVIII, 2, o.

2° Simplicitas ad virtutem veritatis pertinens, dicitur simplicitas, quia non tendit in diversa; veritas autem dicitur, in quantum signa concordant signatis; ideo simplicitas et veritas, differunt tantum ratione. 2-2$^{\ae}$. CIX, 2, 4^{m}. CXI, 3, 2^{m}. — Simplicitas est virtus, ad quam pertinet directe præservare se a deceptione. 2-2$^{\ae}$. CXI, 3, 2^{m}. — Facit intentionem rectam, non quidem directe, quia hoc facit omnis virtus, sed indirecte, scilicet excludendo duplicitatem, per cujus oppositum dicitur. 2-2$^{\ae}$. CIX, 2, 4^{m}.

SIMPLICITER. *Simpliciter* dicitur dupliciter scilicet: absolute, id est secundum naturam suam, sive sine adjuncto; et totaliter, id est universaliter sive omnino. 2-2$^{\ae}$. LVIII, 10, 2^{m}. 3^{a}. L, 5, o. — Unumquodque dicitur simpliciter, ut est in actu; secundum quid vero, ut est in apprehensione. 1-2$^{\ae}$. VI, 6, c.

SIMULATIO. Simulatio proprie, est mendacium in signis factorum exteriorum, ideo semper est peccatum; sed large sumitur pro fictione. 2-2$^{\ae}$. CXI, 1, c.

SINISTER. Sinistra pars mundi est aquilonaris, dextra vero australis. 1-2$^{\ae}$. CII, 4, 6^{m}; 2, c. — Pars dextra significat bona spiritualia, et sinistra, bona temporalia. 1-2$^{\ae}$. CII, 4, 6^{m}; 2, c.

SITUS. Situs et quæ ad eum pertinent, dicuntur de Deo metaphorice, ut sedere et stare. 1^{a}. III, 1, 4^{m}.

SOBRIETAS. Sobrietas proprie est circa potum inebriativum; large vero, est circa omnem materiam, quia sobrius dicitur quasi *briam*, id est mensuram servans. 2-2$^{\ae}$. CXLIII, c. pr. CXLIX, 11, o. — Est specialis virtus. 2-2$^{\ae}$. CXLIX, 2, o. — Est maxime necessaria juvenibus, quia in eis viget concupiscentia; mulieribus autem, quia in eis deficit robur mentis; senibus vero et episcopis, omnibus ministris Ecclesiæ, et regibus, propter eorum officia et operationes. 2-2$^{\ae}$. CXLIX, 4, o.

SOCRATES. Socrates, ditissimus Thebanus, abjecit magnum pondus auri, ut Athenis vacaret philosophiæ. 2-2$^{\ae}$. CLXXXVI, 3, 3^{m}. — Fuit magister Platonis et discipulus Archelai, auditoris Anaxagoræ. 1-2$^{\ae}$. XXV, 3, c.

SODOMIA. Sodomia, id est coitus masculorum, est species luxuriæ contra naturam. 2-2$^{\ae}$. CXLII, 4, 3^{m}. fin, CLIV, 11, c; 12, 4^{m}. 3^{a}. LXX, 2, 1^{m}.

SOL. Sol est fons totius luminis illuminans omnia corpora superiora et inferiora. 2-2$^{\ae}$. XLVII, 5, 2^{m}. LVIII, 6, o. — Sol aliqualiter influit in omnia corpora. 2-2$^{\ae}$. XLVII, 4, 1^{m}. — Sol propter distantiam loci, non eumdem caloris effectum habet in Dacia quem habet in Æthiopia. 1^{a}. CXV. 6, 2^{m}.

SOLEMNITAS. Solemnitas unicuique adhibetur, secundum conditionem ejus, et tantum cum quis totaliter mancipatur alicui rei. 2-2$^{\ae}$. LXXXVIII, 7, c.

SOLERTIA. Solertia non est virtus, quia se habet ad bonum et ad malum, et magis dependet ex naturali ingenio, quam ex assuetudine. 2-2$^{\ae}$. XLIX, 4, o. — Est subtilitas quædam, in non perspecto tempore medii, secundum Aristotelem; vel est habitus, ex repentino inveniens quod convenit. 2-2$^{\ae}$. XLVIII, c. — Valet ad bene consiliandum; sed necessaria est in repentinis. 2-2$^{\ae}$. XLIX, 4, 2^{m}.

SOLITUDO. Homo potest solitarius vivere dupliciter scilicet: vel quasi societatem humanam non ferens propter animi sævitiam, et hoc est bestiale; vel per hoc quod totaliter divinis rebus inhæret, et hoc est supra hominem; et ideo Philosophus dicit in 1 *Polit.* quod *ille, qui aliis non communicat aut est bestia aut deus,* id est divinus vir. 1-2$^{\ae}$. LII, 1, c. fin. 2-2$^{\ae}$. CLXXXVIII, 8, 5^{m}. — Si absque præcedenti exercitio, solitaria vita assumatur, est periculosissima, nisi per divinam gratiam suppleatur, quod in aliis per exercitium acquiritur, sicut patet de beatis Antonio et Benedicto. 2-2$^{\ae}$. CLXXXVIII, 8, c. fin. — Solitudo non est essentia perfectionis; sed est instrumentum congruum contemplationi, non autem actioni. 2-2$^{\ae}$. CLXXXVIII, 8, c.

SOLLICITUDO. Sollicitudo est studium adhibitum ad aliquid consequendum, quod majus est, ubi est timor, et minus est, ubi est securitas. 2-2$^{\ae}$. XLVII, 9, 3^{m}. LV, 6, c. — Sollicitus dicitur quasi *solers citus*, quia ex solertia animi, velox est ad prosequendum agenda. 2-2$^{\ae}$. XLVII, 9, c. XLIX, 4, c. — Sollicitudo pertinet ad prudentiam. 2-2$^{\ae}$. XLVII, 9, o, XLVIII, 5^{m}. LIII, pr. LIV, c. — Sollicitudo temporalium, est illicita tripliciter scilicet: si in eis ponatur finis, vel superfluum studium, vel timor. 1-2$^{\ae}$. CVIII, 3, 5^{m}. 2-2$^{\ae}$. LV, 6, o. LXXXIII, 6, 2^{m}. CLXXXVIII, 7, o. — Sollicitudo de futuris prohibetur, nisi immineat tempus eorum. 2-2$^{\ae}$. LV, 7, o. CLXXXVIII, 7, 2^{m}.

SOLUS. *Solus* removet consortium dupliciter scilicet: vel simpliciter, id est solitarius, scilicet qui non est cum alio ejusdem naturæ vel conditionis, vel respectu alicujus; primo modo stat cathegorematice, secundo modo syncathegorematice. 1^{a}. XXXI, 3, 4, c. — *Solus* proprie

determinat tantum subjectum ; *solum* autem et *tantum* possunt congrue addi subjecto et prædicato. 1^{a}. XXXI, 3, 2^{m}; 4, c. — Hæc proprie non conceditur; *Pater vel Trinitas est solus Deus*, nisi ex parte prædicati intelligatur aliqua implicatio. 1^{a}. XXXI, 3, 2^{m}. — Hæc propositio : *solus Deus est Pater*, cathegorematice est falsa ; sed syncathegorematice est vera in triplici sensu, et est falsa in uno sensu, scilicet formaliter et communiter. 1^{a}. XXXI, 3, 3^{m}. — Hæc propositio : *Solus Pater est Deus*, et aliæ similes, cathegorematice sunt falsæ ; sed syncathegorematice sunt veræ in duplici sensu et falsæ in uno. 1^{a}. XXXI, 4, o. — Hæc propositio : *Solus Deus creat, vel generat*, vel *est Deus*, et aliæ similes, sunt falsæ cathegorematice ; sed sunt veræ syncathegorematice, in duplici sensu. 1^{a}. XXXI, 3, o.

SOMNIUM. Somniorum causa duplex scilicet : interior, id est præcedens cogitatio, vel dispositio corporis, et exterior, scilicet ars, cœlum, dæmon et Deus per Angelos. 1-2^{ae}. XCV, 6, c. CLIV, 5, c. XCLXXII, 1, 2^{m}. 3^{a}. LX, 6, c. — Somnium quandoque est causa futurorum eventuum scilicet inducendo ad operandum, et quandoque est signum eorum, scilicet quando idem est causa utrique. 2-2^{ae}. XCV, 6, c. CLIV, 5, c.

SOMNOLENTIA. Somnolentia et otiositas, ut reducuntur ad torporem, sunt filiæ acediæ. 2-2^{ae}. XXXV, 4, 3^{m}.

SOMNUS. In somnis nullus potest mereri, nec demereri, quia tunc non potest haberi perfectum judicium rationis ; sed potest esse signum præcedentis meriti, vel peccati. 1^{a}. LXXXIV, 8, o. XCIV, 4, 4^{m}. 2-2^{ae}. CLIV, 5, c. — Somnus potest esse peccatum mortale, vel saltem occasio peccati mortalis, scilicet quando ex hoc omittitur illud, quod quis facere debet, vel fit aliquid quod inclinat ad malum. 1-2^{ae}. LXXI, 5, c.

SORS. Sors proprie dicitur, cum aliquid fit ut, considerato ejus adventu, aliquid innotescat. 2-2^{ae}. XCV, 3, 8, c. — Sors triplex scilicet ; divinatoria, divisoria et consultoria ; prima quæritur cognitio futuri ; secunda habendi ; tertia fiendi. 2-2^{ae}. XCV, 8, c. — Sors cujus eventus exspectatur ex stellis, est vana et falsa ; si autem a fortuna, est vana tantum sors divisoria ; si vero a diabolo, est illicita et prohibetur secundum Canones ; sed si exspectatur a Deo, non est mala secundum se, licet sit peccatum quadrupliciter scilicet ; si fiat sine necessitate, vel sine reverentia, vel in terrenis, vel in electionibus ecclesiasticis. 2-2^{ae}. XCV, 8, c.

SPECIES. Species duplex scilicet : natura communicabilis pluribus individuis immediate secundum nomen et rationem æqualiter participatam, ut homo ; et intentio quiescens in anima, ut species in anima. 1^{a}. XIII, 9, o. — Unumquodque sortitur speciem secundum actum, et non secundum potentiam ; sed secundum formam, in compositis ex materia et forma. 1^{a}. LIII, 1, c. 1-2^{ae}. I, 3, o. — Illud secundum quod aliquid sortitur speciem, oportet esse fixum et stans, quasi indivisibile ; et quidquid attingit illud, sub illa specie continetur, et quidquid recedit ab eo in plus vel minus, pertinet ad aliam speciem perfectiorem vel imperfectiorem. 1-2^{ae}. LII, 1, c. — Alicujus generis species se habent secundum prius et posterius, sicut numerus et figuræ, quantum ad *esse*, licet simul esse dicantur in quantum suscipiunt communis generis prædicationem. 1^{a}. LXXVII, 4, 1^{m}. — Nihil prohibet esse aliquam speciem in aliquo genere, quæ aliqualiter operetur in omnibus speciebus ejusdem generis, sicut sol influit in omnia corpora. 2-2^{ae}. XLVII, 5, 2^{m}.

SPECTACULUM. Spectacula de utilibus et necessariis ad vitam, ut venationes, distrahunt animum, et debent vitari a pœnitente, licet sint licita, cum debitis circumstantiis. 2-2^{ae}. CLXVII, 2, c, 2^{m}. — Turpium spectacula vitanda sunt ab omnibus, sed maxime a pœnitentibus. 2-2^{ae}. CII, 6, 8^{m}. CLXVII, 2, 2^{m}. — Inspectio spectaculorum turpium, et ad peccata provocantium studiosa, est prohibita, et est peccatum, et quidem mortale quandoque ; unde et commistionem animalium diversæ speciei prohibet lex, ad tollendam universaliter occasionem concupiscentiæ ; animalia enim diversarum specierum, non commiscentur de facili, nisi hoc per homines procuretur ; et sic in aspectu coitus animalium, excitatur homini concupiscentiæ motus ; unde etiam in traditionibus Judæorum, prohibitum invenitur, ut Rabbi Moyses dicit, ut homines averterent oculos ab animalibus coeuntibus. 2-2^{ae}. CII, 6, 8^{m}. CLXVII, 2, c, 2^{m}.

SPECULATIO. Speculatio dicitur a *speculo*, non autem a *specula*, et reducitur ad meditationem, quia est visio causæ per effectum. 2-2^{ae}. CLXXX, 3, 2^{m}.

SPECULUM. Divina essentia est speculum voluntarium, quia in eo non videtur nisi quod ipse vult ostendere ; speculum vero materiale ex necessitate naturæ repræsentat omnes formas in eo relucentes. 1^{a}. LVII, 5, c. — In speculo fracto resultant multæ imagines, quia habet multas superficies causantes singulas reverberationes, quia non habent ibi *esse* quiescens. 3^{a}. LXXVI, 3, c.

SPES. 1° Spes est virtus et equidem theologica. 1-2^{ae}. LXII, 3, o. 2-2^{ae}. XVII, 1, 5, o. XVIII, 1, c ; 2, 4^{m}. — Potest esse informis, id est sine charitate. 1-2^{ae}. LXV, 4, o ; 5, 2^{m}. — Spes informis non est virtus. 1-2^{ae}, LXV, 4, o ; 5, 2^{m}. — Objectum principale spei est gloria animæ, non autem gloria corporis, sed objectum secundarium. 2-2^{ae}. XVII, 5, 1^{m}. XVIII, 2, 4^{m}, 3^{a}. VII, 4. 1^{m}. — Spes habet duplex objectum scilicet : bonum exspectatum, et auxilium Dei. 1-2^{ae}. XL, 7, c. XLII, 1, c. LXII, 4, 3^{m}. 2-2^{ae}. I, 3, 1^{m}. XVII, 2, 4, 6, c ; 6, 3^{m} ; 7, c. XVIII, 2, c. XIX, 1, c. 3^{a}. VII, 6, 1^{m}. — Objectum ejus habet quatuor conditiones scilicet : bonum, arduum, futurum et possibile. 1-2^{ae}. XL, 1, o ; 2, 5, 6, 7, 8, c. XLI, 2, c. XLII, 3, c, 3^{m}. 2-2^{ae}. XVII, 1, 7, c. XVIII. 1, 1^{m}, 2, c, 3^{m}. XX, 4, c. XXI, 3 ; c. CXLIV, 1, c. — Objectum spei non est possibile, ut est differentia veri ; sed ut possibile dicitur secundum aliquam potentiam. 1-2^{ae}. XL, 2, 2^{m}. — Spes potest esse de actu virtutis, qui est in potestate nostra. 1-2^{ae}. XLII, 3, 3^{m}. — Est tantum eorum quæ non habentur a sperante. 3^{a}. VII, 8, 2^{m} ; 9, 1^{m}. — Spes et præsumptio, sunt de malo abusive, pro inordinato timore. 2-2^{ae}. XXI, 3, 1^{m}. — Spes directe respicit proprium bonum, non autem bonum alienum, quia significat motum ; motus autem semper est ad proprium terminum proportionatum mobili. 2-2^{ae}. XVII, 3, c. — Sperare licet in homine, ut in causa secundaria ; non autem ut in causa principali, sed tantum in Deo. 2-2^{ae}. XVII, 4, o ; 5, c, 1^{m}. XVIII, 2, c. 3^{m}. — Proprium et principale objectum spei virtutis est beatitudo æterna ; secundarium autem sunt alia bona. 2-2^{ae}. XVII, 2, 4, o ; 5, c, 1^{m}. XVIII, 2, c, 3^{m}. — Spes est de beatitudine, ut de ultimo fine ; sed est de gratia, ut deducente ad finem. 1-2^{ae}. LXIX, 2, 1^{m} ; 3, c. — Spes absolute est tantum de bono proprio ; sed ut præsupponit amorem, potest aliquis alteri sperare vitam æternam. 2-2^{ae}. XVII, 3, c. XVIII, 2, 3^{m} ; 3, 2^{m}. 3^{a}. VII, 4, 3^{m}.

2° Spes non est in beatis. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 5, o. 2-2^{ae}. XVIII, 2, o ; 3, c. XIX, 11, 3^{m}. — Nec in damnatis, sed tantum in viatoribus hic, vel in purgatorio, vel in limbo patrum. 2-2^{ae}. XVIII, 3, c. — Est subjective in potentia appetitiva, non autem in cognoscitiva. 1-2^{ae}. XL, 2, o. 2-2^{ae}. XVIII, 1, c. — Est in irascibili subjective. 1^{a}. LIX, 1, 2^{m}. 1-2^{ae}. XXIII, 1, 2, c. XL, 1, c. 3^{m}. — Spes virtus est subjective in voluntate. 1^{a}. LIX, 4, 3^{m}. LXXXII, 5, 2^{m}. 2-2^{ae}. XVIII, 1, o. — In brutis est spes, passio et desperatio. 1-2^{ae}. XL, 3, o ; 3, c. 2-2^{ae}. I, 1, c. — Aliquid est causa spei dupliciter scilicet : faciendo aliquid esse possibile, ut divitiæ, fortitudo et omne augens potestatem hominis ; vel faciendo æstimationem de possibili, ut doctrina et persuasio ; sed experientia est causa spei utroque modo, licet sit causa defectus ejus tantum secundo modo. 1-2^{ae}. XL, 5, o. XLII, 5, 1^{m}. XLV, 3, c. — Stultitia et experientia sunt causæ spei per accidens, removendo scientiam, qua vere æstimatur aliquid non esse possibile. 1-2^{ae}. XL, 5, 3^{m} ; 6, c, 3^{m}. — Juventus est causa spei, quia parum habet de præterito et memoria, et multum de futuro, et multos spiritus ; ideo

juvenum cor ampliatur, et fiunt animosi, sed parum experti. 1-2^{ae}. XL, 6, o.— Senes deficiunt spe, propter experientiam, quæ facit æstimationem impossibilis. 1-2^{ae}. XL, 5, 2^{m}. — In ebriis sunt duæ causæ spei scilicet : inconsideratio, et caliditas, id est multiplicatio spirituum propter vinum. 1-2^{ae}. XL, 6, o. XLV, 3, c. — Spes quoad rem speratam, est ex gratia et meritis ; sed quoad habitum, est tantum ex gratia. 2-2^{ae}. XVII, 1, 2^{m}. — Præsupponit merita in proposito; non autem in actu. 1-2^{ae}. LXII, 4, 2^{m}. LXV, 4, c ; 4, 1, 3^{m}. — Semper procedit ex gratia, vel habita vel exspectata; non autem semper ex habita. 1-2^{ae}. LXII, 4, 2^{m}.— Spes præsupponit amorem et desiderium rei speratæ. 2-2^{ae}. CXXVIII, 6^{m}.

3° Spes per se adjuvat operationem dupliciter scilicet : ratione objecti, et ratione effectus, scilicet delectationis. 1-2^{ae}. XL, 8, o. — Addit supra desiderium quemdam conatum, et elevationem animi, ad consequendum bonum arduum. 1-2^{ae}. XXV, 1, c. XLVI, 1, c. — Præcedit gaudium, et causat illud. 1-2^{ae}. XXV, 1, o. — Spes facit inhærere Deo, ut principio beatitudinis; fides autem, ut principio cognoscendi veritatem ; charitas vero, propter seipsum ; ideo distinguuntur realiter. 2-2^{ae}. XVII, 6, o. XXIII, 6, c. — Spectatio ponitur in symbolo, non quia sit proprius actus fidei, sed quia est actus spei præsupponens fidem. 2-2^{ae}. XVII, 6, 2^{m}. — Spes et fides, de subjectis humanæ potestati, non sunt virtutes; sed de iis quæ sunt supra facultatem naturæ humanæ, et excedunt omnem virtutem homini proportionatam. 1-2^{ae}. XXVII, 3, 2^{m}. — Spes directe respicit proprium bonum, non autem alienum, quia significat motum; motus autem semper est ad proprium terminum proportionatum mobili, sed amor est directe ad alium, quia est unio amantis ad amatum, et unio est distinctorum. 2-2^{ae}. XVII, 3, c. — Spes proprie est tantum de bono, nisi forte abusive ; timor autem est tantum de malo. 1-2^{ae}. XXIII, 2, c. fin. XL, 1, c ; 4, 1^{m}. LII, 5, 1^{m}. LXVII, 4, 2^{m}. 2-2^{ae}. XXI, 3, 1^{m}. — Spei contrariatur desperatio, secundum accessum et recessum a bono ; timor autem, secundum contrarietatem boni et mali. 1-2^{ae}. XL, 4, o. XLV, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. CXXVIII, 6^{m}. CXXIX, 6, 2^{m}. — Spes est tantum de futuro ; sed gaudium est de præsenti. 1-2^{ae}. XL, 1, c. — Est tantum de arduo, sed desiderium et concupiscentia, de bono absolute. 1-2^{ae}. XXV, 1, c. fin. XL, 1, o.— Est tantum de possibili ; desperatio autem de impossibili. 1-2^{ae}. XXIII, 2, c. fin. XL, 1, c, 3^{m}.— Spes virtus est circa arduum divinum ; non autem magnanimitas, sed circa humanum. 2-2^{ae}. XVII, 5, 4^{m}. — Spes respicit arduum assequendum auxilio alterius; sed magnanimitas ut aliquid suæ potestatis, scilicet operationem magnorum. 2-2^{ae}. XVII, 5, 4^{m}. — Exspectatio spei dicit respectum ad auxilium Dei, sive speratum differatur, sive non ; non autem dicit dilationem, sicut exspectatio longanimitatis. 2-2^{ae}. XVII, 5, 3^{m}.

4° Spes est de principaliori bono, quam concupiscentia et delectatio tactus, quæ sunt vehementiores et naturaliores. 2-2^{ae}. CXLI, 7, 3^{m}. — Spes et desperatio præsupponunt desiderium. 1-2^{ae}. XL, 1, c ; 4, 3^{m} ; 7, c. XLI, 2, 3^{m}.— Spes est media inter præsumptionem et desperationem. 1-2^{ae}. LXIV, 4, 3^{m}. 2-2^{ae}. XVII, 5, 2^{m}. — Amor non habiti præsupponit spem, et spes desiderium ; ideo spes est media inter utrumque. 1-2^{ae}. XL, 1, c. — Spes est prima passio irascibilis, secunda desperatio, tertia timor, quarta audacia, quinta et ultima ira. 1-2^{ae}. XXIII, 4, c. XXV, 3, o.— Est nobilior virtutibus moralibus, quoad objectum, scilicet Deum ; non autem quoad modum, sed e converso. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 1^{m}. — Sicut se habet spes ad magnanimitatem, sic et timor ad fortitudinem. 2-2^{ae}. CXXIX, 7, c. — Fides absolute est prior spe. 1-2^{ae}. LXII, 4, c. 2-2^{ae}. IV, 7, c, 2^{m}. XXVII, 6, 2^{m} ; 7, c. — Spes est prior fide, non in *esse*, sed in proposito; ideo spes dicitur introducere ad fidem. 2-2^{ae}. IV, 7, 2^{m}. — Spes et timor ducunt ad charitatem, per modum dispositionis cujusdam. 2-2^{ae}. XXVII, 3, c, 3^{m}. — Spes est prior charitate, via generationis ; sed ordine perfectionis, est e converso. 1-2^{ae}. LXII, 4, o. LXV, 5, 2^{m}. 2-2^{ae}. XVII, 8, o.

SPINA. Spinæ et tribuli producti sunt simul cum aliis plantis ; sed non fuissent nocivi ante peccatum. 1^{a}. LXIX, 2, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXIV, 2, c, 1^{m}.

SPIRATIO. Spiratio activa, est eadem numero in Patre et Filio. 1^{a}. XXXVI, 3, 1^{m}, 2^{m} ; 4, 1^{m}. — Pater et Filius, sunt duo spirantes, sed unus spirator. 1^{a}. XXXVI, 4, 7^{m}.

SPIRITUALIS. Spiritualis substantia dicitur esse in loco dupliciter scilicet : vel per applicationem virtutis limitatæ, ut Angelus, vel non limitatæ, ut Deus. 1^{a}. LII, 1, c. pr. — In substantiis incorporeis non est totalitas quantitatis per se nec per accidens, nec totalitas secundum perfectam rationem essentiæ. 1^{a}. VIII, 2, 3^{m}.

SPIRITUS. Spiritus nomen videtur esse sumptum a *respiratione* animalium. 1^{a}. XXXVI, 1, c. — Spiritus dicitur sextupliciter scilicet : aer vel ventus, corpora beatorum ac eorum animæ, virtus imaginativa, mens, et Deus. 1^{a}. XLI, 3, 4^{m}. — Spiritus ut nominat subtilitatem naturæ, est commune tribus personis; sed dupliciter convenit tantum Spiritui sancto: primo quidem ex ipsa communitate ejus quod dicitur Spiritus sanctus ; secundo vero ex propria significatione spiritus et amoris, nam nomen spiritus in rebus corporeis, impulsionem et motionem significare videtur, flatum enim et ventum spiritum vocamus, et est proprium amoris, quod moveat et impellat voluntatem amantis in amatum ; sanctitas autem illis rebus attribuitur quæ in Deum ordinantur; quia igitur persona divina procedit per modum amoris, quo Deus amatur, ideo convenienter Spiritus sanctus, et amor et persona hujusmodi nominatur. 1^{a}. XXXVI, 1, o. — Spiritus sanctus, in vi duarum dictionum, est commune toti Trinitati ; sed in vi unius dictionis, est proprium nomen tertiæ personæ ex usu Ecclesiæ, duplici ratione scilicet : ex ipsa communitate ejus quod dicitur Spiritus sanctus, et ex propria significatione spiritus et amoris. 1^{a}. XXXVI, 1, o. 2-2^{ae}. XIV, 1, c. — Et ponitur pro relativo, non ex nomine, sed ex usu Ecclesiæ, nisi ut spiratus. 1^{a}. XXXVI, 1, 2^{m}. — Spiritum sanctum esse, et non esse creaturam sed Deum, probatur multipliciter. 1^{a}. XXVII, 1, c. XLI, 3, c, 4^{m}. — Spiritus sanctus subito advenit mentibus hominum. 1-2^{ae}. CXIII, 7, c. — Spiritus Domini in Scriptura, non nisi pro Spiritu sancto consuevit poni, qui aquis superferri dicitur, non quidem corporaliter, sed sicut voluntas artificis superfertur materiæ, quam vult formare. 1^{a}. LXIV, 3, 3^{m}, 4^{m}. LXVI, 1, 2^{m}. LXXIV, 3, 3^{m}. — Pater et Filius sunt unum principium Spiritus sancti, unitate notionis communis. 1^{a}. XXXV, 2, c. XXXVI, 4, o. — Græci communiter dicunt Spiritum sanctum esse imaginem Patris et Filii ; non autem Latini. 1^{a}. XXXV, 2, c, 1^{m}.

SPONSA. Auferens sponsam propriam per vim, excusatur a crimine raptus, licet peccet violentiam inferendo. 2-2^{ae}. CLIV, 7, 4^{m}.

SPONSALIA. Sponsalia sunt futurarum nuptiarum promissio. 3^{a} s. XLIII, 1, o. — Potest homo in fine primi septennii sponsalia contrahere, sicut in fine secundi, matrimonium inire ac religionem ingredi, et in fine tertii, civiliter se obligare. 3^{a} s. XLIII, 2, o. — Dirimuntur sponsalia, et cum quis ad religionem confugerit, et cum alter conjugum cum altero matrimonium contrahit per verba de præsenti ; aliter etiam dirimuntur variis casibus secundum judicium Ecclesiæ. 3^{a} s. XLIII, 3, c.

STARE. *Stare* significat positionem naturalem hominis cum immobilitate. 2-2^{ae}. CLXXXIII, 1, o.

STATUS. Status proprie pertinet ad libertatem vel servitutem in temporalibus vel spiritualibus, quia significat immobilitatem et obligationem personæ hominis. 2-2^{ae}. CLXXXIII, 1, o; 4, c. CLXXXIV, 4, c. CLXXXVI, 6, c. — Officium dicitur respectu actus : gradus autem secundum ordinem superioritatis : status vero requirit immobilitatem, in conditione personæ. 2-2^{ae}. CLXXXIII, 1, 2^{m}; 3, c. — Diversitas statuum et officiorum est in Ecclesia, quia pertinet ad perfectionem ejus, ad necessitatem operum ejus, ad ejus dignitatem et pulchritudinem. 2-2^{ae}. CLXXXIII, 2, 3, o. — Status naturæ humanæ duplex scilicet : naturæ integræ, et naturæ corruptæ. 1^{a}. XCIV, 2, c.

1-2^{ae}. XIV, 2, c. CIX, 2,8, c. — Status hominum triplex scilicet: veteris legis, novæ legis, et patriæ. 1-2^{ae}. CI, 1, c. CIII, 3, & CVI, 4, 1^{m}. 3^{a}. LIII, 2, c. fin, — Status hominis quadruplex scilicet: a principio usque ad septimum annum; secundus a septimo anno usque ad quartum decimum; tertius a quarto decimo anno usque ad vicesimum primum, et quartus deinceps; in primo statu nulli contractui homo aptus est; in secundo, alicui de futuro, non perpetuo; in tertio, alicui etiam perpetuo, quoad propriam personam; sed in quarto, alicui quoad omnia, etiam exteriora. 2-2^{ae}. XXIV, 9, c. — Status naturæ humanæ secundum corpus triplex scilicet: corporalis, animalis et spiritualis; et status secundum animam quadruplex scilicet: ante peccatum, post peccatum, ante gratiam, sub gratia et in gloria. 3^{a}. LIII, 2, c. fin.—Status animæ distinguitur dupliciter scilicet: secundum diversum modum essendi secundum naturam, scilicet animæ separatæ et conjunctæ; et secundum integritatem naturæ et corruptionem. 1^{a}. XCIV, 2, c. — Status vitæ spiritualis triplex scilicet: incipientium, proficientium et perfectorum. 2-2^{ae}. XXIV, 9, o. CLXXXIII, 4, o. — Status post hanc vitam duplex scilicet: ante, et post resurrectionem universalem. 1-2^{ae}. LXVII, 1, 3^{m}. — In statu gloriæ, nihil erit figurale, ad cultum Dei pertinens; sed solum gratiarum actio, et vox laudis. 1-2^{ae}. CI, 2, c. CIII, 3, c. 2-2^{ae}. XIII, 4, c. — Status mundi potest variari dupliciter scilicet: secundum diversitatem legis, et secundum diversos gradus perfectionis, sub eadem lege. 1-2^{ae}. CVI, 4, c. — Christus secundum aliquid fuit in triplici statu scilicet: innocentiæ, peccati et gloriæ. 3^{a}. XIII, 3, 2^{m}.

STATUTUM. Statutum negativum de non fienda re spirituali, nisi detur tot, est illicitum et simoniacum; unde illicita esset ordinatio, si in aliqua Ecclesia statueretur quod non fieret processio in funere alicujus, nisi solveret certam pecuniæ quantitatem; non autem statutum affirmativum, scilicet quod res spiritualis fiat, si tot dentur; quia primo modo per tale statutum, præcluderetur via gratis officium pietatis aliquibus impendendi, non autem secundo modo, quia per hoc non præcluderetur via illud aliis exhibendi; et prima ordinatio habet speciem exactionis, secunda autem habet speciem gratuitæ recompensationis. 2-2^{ae}. C, 3, 2^{m}. — Si aliquid de se repugnantiam habet ad jus naturale, non potest voluntate humana fieri justum, puta si statuatur quod liceat furari, vel adulterium committere. 2-2^{ae}. LVII, 2, 2^{m}.

STELLA. Stellæ, secundum Ptolomæum, moventur in suis sphæris; non autem secundum Aristotelem. 1^{a}. LXX, 1, 3^{m}. — Stella apparens Magis in Nativitate Christi, non fuit de cœlis, sed fuit Spiritus sanctus, vel Angelus in illa specie, vel probabilius de novo creata, non in cœlo, sed in aere vicino terræ, quintuplici ratione: primo quia nulla alia stella hac via incedit, hæc autem ferebatur a Septentrione in Meridiem, ita enim jacet Judæa ad Persidem unde Magi venerant; secundo apparet hoc ex tempore, non enim solum apparebat in nocte, sed etiam in meridie, quod non est virtutis stellæ, sed etiam lunæ; tertio quandoque apparebat, et quandoque occultabatur; quarto quia non habebat continuum motum, sed cum oportebat ire Magos, ibat, quando autem oportebat stare, stabat; quinto quia sursum manens partum Virginis demonstrabat, et deorsum descendens hoc faciebat. 3^{a}. XXXVI, 7, o.

STIPENDIUM. Stipendia principum sunt redditus eorum. 2-2^{ae}. LXII, 7, c.

STRUTHIO. Per struthionem, qui cum sit avis, volare non potest, sed semper est circa terram, significantur Deo militantes, et se negotiis sæcularibus implicantes. 1-2^{ae}. CII, 6, 1^{m}.

STUDIOSITAS. Studiositatis nomen derivatur ad omnes virtutes, in quantum cognitio prudentiæ ad eas pertinet. 2-2^{ae}. CLXVI, 2, 1^{m}. — Studiositas est virtus, cujus principalis materia est cognitio, secundario autem alia. 2-2^{ae}. CLXVI, 2, c. CLXVII, o. — Et est virtus moralis, quia principaliter refrenat et moderatur appetitum cognoscendi; sed per accidens impellit contra laborem studii. 2-2^{ae}. CLXVI, 2, o. CLXVII, 1, c. — Non est directe circa cognitionem, sed circa appetitum cognitionis acquirendæ. 2-2^{ae}. CLXVI, 2, c. 2^{m}. CLXVII, 1, c. — Opponitur curiositati. 2-2^{ae}. CLX, 2, c. CLXI, pr. CLXVI, pr.

STUDIUM. Studium importat vehementem applicationem mentis ad aliquid, et principaliter ad cognitionem; secundario autem ad ea, in quibus homo per cognitionem dirigitur. 2-2^{ae}. CLXVI, 1, c. — Studium sapientiæ summe commendatur. 2-2^{ae}. CLXXXVIII, 1, c. — Circa studium contingit per accidens quadrupliciter curiositas, superbia et alia vitia, licet omne studium secundum se sit bonum, scilicet: uno modo in quantum per studium minus utile, retrahuntur aliquid a studio, quod eis ex necessitate incumbit; alio modo in quantum studet aliquis addiscere ab eo a quo non licet; tertio quando homo appetit cognoscere veritatem circa creaturas, non referendo ad debitum finem, scilicet ad cognitionem Dei; quarto modo in quantum aliquis studet ad cognoscendam veritatem, supra proprii ingenii facultatem, quia per hoc homines de facili in errores labuntur. 2-2^{ae}. CLXVII, 1, c. — Studium et curiositas dicuntur pertinere ad carnem, vel ad avaritiam, ratione cognitionis eorum ad quæ illæ inclinant. 2-2^{ae}. CLXVI, 2, 2^{m}, 3^{m}.

STULTILOQUIUM. Stultiloquium significat perversam sententiam verborum, per quæ quis præfert delectationes luxuriæ aliis bonis. 2-2^{ae}. CLIII, 5, 4^{m}.

STULTITIA. Stultitia dicitur a *stupore*, quia stultus est, qui propter stuporem non movetur. 2-2^{ae}. XLVI, 1, 2, c. — Stultus præcipue videtur, quia deficit in summa judicii, scilicet secundum altissimam causam; non autem si deficiat circa aliquid modicum. 2-2^{ae}. XLVI, 1, 1^{m}; 2, c. — Stultitia importat hebetudinem sensus spiritualis; fatuitas autem totalem privationem ejus; ideo prima opponitur contrarie insipientiæ, secunda vero privative. 2-2^{ae}. VIII, 6, 1^{m}. XLVI, 1, o. — Duplex, sicut sapientia duplex, scilicet; mundi et Dei; prima sapientia decipit, non autem secunda. 2-2^{ae}. XLVI, 1, 2^{m}, 3^{m}. CXIII 1, 1^{m}. — Non moveri injuriis, eo quod terrena non sapiant, pertinet ad stultitiam mundi; si vero ex stupore, pertinet ad stultitiam simpliciter. 2-2^{ae}. XLVI, 1, 4^{m}. — Stultitia ex immersione sensus in terrenis, est peccatum; non autem si ex defectu naturæ, ut in amentibus. 2-2^{ae}. XLVI. 2, o; 3, c. — Opponitur præceptis de contemplatione veritatis. 2-2^{ae}. XLVI, 2, 3^{m}. — Est filia luxuriæ, continens odium Dei et desperationem futuri sæculi, quia fastidiunt Deum et dona ejus. 2-2^{ae}. XLVI, 3, o. — Stultitia ex impedimento corporali causatur ex ira; ex luxuria vero, in quantum est ex immersione sensus in terrenis. 2-2^{ae}. XLVI, 3, 3^{m}. — Hebetudo, stultitia, ignorantia et præcipitatio differunt quia prima opponitur intellectui, secunda sapientiæ, tertia scientiæ et quarta consilio. 2-2^{ae}. VIII, 6, 1^{m}.

STUPOR. Stupor causatur ex insolita imaginatione. 1-2^{ae}. XLI, 4, c. fin. — Admiratio est principium philosophandi: sed stupor est impedimentum philosophicæ considerationi, quo timetur judicare in præsenti, et inquirere in futuro. 1-2^{ae}. XLI, 4, c, 5^{m}.

STUPRUM. Stuprum est illicita virginis defloratio, sub cura parentum. 2-2^{ae}. CLIV, 1, c; 6, c. — Fit difformius ex duplici injuria sibi annexa scilicet: virginis seductæ vel vi oppressæ, et patris; et secundum legem reus tenetur satisfacere utrique. 2-2^{ae}. CLIV, 6, 3^{m}. — Filia sacerdotis etiam non nupta deprehensa in stupro, lapidabatur in veteri testamento; in aliis autem, tantum nupta. 3^{a} XXIX, 1, 4^{m}.

SUBITATIO. Comparatio motus irascibilis et concupiscibilis quantum ad subitationem. 2-2^{ae}. CLVI, 4, c.

SUBJECTIO. Per subjectionem quælibet res perficitur ad suum superius. 1-2^{ae}. XCII, 1, c. 2-2^{ae}. LXXXI, 7, c. — Movens, necessario causat motum in mobili totaliter ei subjecto; non autem in aliis. 1^{a}. LXXXII, 2, 2^{m}. 2-2^{ae}. LXXXIII, 1, c. — Subjectio mulieris ad virum inducta est in pœnam mulieris, propter peccatum; et non est per modum servitutis, sed gubernationis. 2-2^{ae}. CLXIV, 2, c, 1^m. — Omnia sunt nunc subjecta Deo et Christo, secundum potestatem; sed post judicium, per finalem impletionem voluntatis ejus. 3^a. XX, 1, 3^m. LIX, 4, 2^m. — Prima subjectio hominis ad Deum, est per fidem. 2-2^{ae}. XVI, 1, c. — Homo dicitur esse Dei dupliciter scilicet : per subjectionem potestati ejus, et per unionem charitatis; secundum desiit per peccatum, non autem primum, nec alio modo. 3^a. XLVIII, 4, 1^m. — Subjectio Christi et cujuslibet alterius hominis ad Deum, triplex scilicet : secundum gradum bonitatis, potestatem et obedientiam 3^a. XX, 1, o. — Christus fuit subjectus sibi ipsi, secundum naturam humanam ; non autem secundum naturam divinam, nec secundum aliam personam. 3^a. XX, 2, o. — Omnia quæ ponunt subjectionem vel minorationem Christi, intelliguntur secundum naturam assumptam, vel ad commendationem principii in Patre. 1^a. XLII, 4, 1^m. XLIII, 7, 1^m.

SUBJECTUM. Subjectum duplex scilicet : subjectum inhæsionis, et subjectum scibile. 1^a. CXVII, 1, c.—Subjectum est causa effectiva propriæ passionis, quia proprium fluit a subjecto. 1^a. LXXVII, 6, 3^m.

SUBSANNATIO. Subsannatio et irrisio conveniunt in fine; sed differunt in modo, quia prima fit naso rugato, secunda vero fit ore, id est in verbo et cachinnis. 2-2^{ae}. LXXV, 1, 1^m.

SUBSISTENTIA. Subsistentia dicitur, cujus actus est subsistere, id est per se exsistere. 1^a. XXIX, 2, c. —Omne *subsistens* est tantum unum numero. 1^a. XLI, 6, c. XLIV, 1, c. LIV, 1, c. LXXV, 7, c. — *Subsistens* ut nominatur nomine intentionis, dicitur *suppositum* ; si autem nomine rei, dicitur *subsistentia*, in quantum subsistit ; sed dicitur *res naturæ*, in quantum naturæ communi supponitur ; sed ut substat accidentibus, dicitur *substantia* vel *hypostasis* ; et in quantum rationalis, dicitur *persona*. 1^a. XXIX, 2, c. — *Subsistere* convenit Deo ratione ejus ad quod significandum nomen imponitur, scilicet *per se esse ;* non autem ratione ejus a quo nomen imponitur, scilicet *subesse*, nisi secundum quod essentia subest ipsi *esse* secundum rationem. 1^a. XIV, 2, 1^m. XXIX, 3, 3^m. XXXIX, 1, 3^m. — Omne quod est in Deo, subsistit ; et tamen ibi non sunt nisi tres *subsistentes*. 1^a. XXX, 1, 2^m ; 2, c. XXXIV, 2, 1^m. — Sicut dicimus in divinis tres *personas*, vel tres *subsistentias*, sic Græci dicunt tres *hypostases* ; non autem tres *substantias*, propter errorem. 1^a. XXIX, 2. 3^m. XXX, 1, c, 1^m.

SUBSTANTIA. Substantia dicitur dupliciter scilicet : *essentia* seu *quidditas*, et *suppositum*. 1^a. XXIX, 2, o. 3^a. II, 6. 3^m. — Substantia, subsistentia et essentia distinguuntur secundum triplicem actum scilicet ; *substare*, *subsistere* et *esse*, quorum *esse* est commune omni enti ; sed *substare* et *subsistere*, est commune tantum substantiæ. 1^a. XXIX, 2, c. — Substantia est res habens quidditatem, cui debetur *esse* per se, et non in alio, scilicet subjecto. 1^a. III, 5, 1^m. 3^a. LXXVII, 1, 2^m. — *Per se exsistere*, non est definitio substantiæ, quia per hoc non demonstratur quidditas ejus, quæ non est suum *esse*. 1^a. III, 5, 1^m. — Nulla pars integralis potest dici substantia prima, vel *hypostasis*. 1^a. XXIX, 1, 5^m. — Omne quod est per se in prædicamento substantiæ, est compositum ex *esse* et essentia ; non autem ex materia et forma. 1^a. III, 5, c.

SUBTILITAS. Subtilitas est proprietas corporis gloriosi per effectum spiritualis potentiæ. 3^a s. LXXXIII, 1, o. — Nullo modo competere poterit corpori glorioso, ut ratione suæ subtilitatis possit esse simul cum corpore non glorioso, nisi ex operatione divinæ virtutis. 3^a s. LXXXIII, 2, c. — Fatendum est miraculose fieri posse, ut duo corpora sint in eodem loco. 3^a s. LXXXIII, 3, c.— Divina virtute fieri posset ut duo corpora gloriosa essent simul. 3^a s. LXXXIII, 4, c. — Necessitas exsistendi in æquali loco tolli non potest a corpore glorioso ex sua subtilitate. 3^a s. LXXXIII, 5, c.— Corpora gloriosa sunt palpabilia. 3^a s. LXXXIII, 6, c.

SUCCESSIO. Successio est in succedentibus, sicut ordo in ordinatis. 3^a. LXXV, 4, 1^m. — Conversio Eucharistiæ non ponit aliquem actum imperfectum ; sed ponit successionem, cujus relatio secundum rem, est in pane ; non autem in corpore Christi, nisi secundum rationem. 3^a. LXXI, 4, 1^m. — In damnatis est pœnarum successio ; sed gloria sanctorum est sine successione. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 2^m. 2-2^{ae}. XVIII, 2, 1^m.

SUFFICIENTIA. Sufficiens per se duplex scilicet : non recipiens additionem boni, ut Deus, et continens omnia necessaria, ut beatitudo. 1^a. XXVI, 1, 1^m. 1-2^{ae}. III, 2, 2^m; 3, 2^m. IV, 7, 2^m.

SUFFRAGIUM. Suffragia peccatoris prosunt mortuis ex *opere operato* in persona ejus, sed etiam ex *opere operato* in persona Ecclesiæ, vel ex *opere operantis*, licet magis prosint suffragia bonorum. 3^a. LXXXII, 6, c. —Non potest opus unius alteri prodesse per viam meriti, ad statum beatitudinis consequendum, sed per viam orationis. 3^a s. LXXI, 1, c. — Cum charitas numquam excidat, opera vivorum mortuis prosunt ad pœnæ diminutionem ; non autem ad eorum status mutationem. 3^a s. LXXI, 2, o. — Suffragia a peccatore facta, quantum ad *opus operans* ratione sui, mortuis non prosunt ; ratione vero alterius, sive totius Ecclesiæ personam gerat, sive agat ut instrumentum, eis prosunt, sed semper prosunt ratione *operis operati*. 3^a s. LXXI, 3, o. — Suffragium quod pro mortuis fit, facienti prodest, quantum attinet ad vitam æternam ; sed in quantum est expiativum pœnæ, ut fiat satisfactio, nullo modo prodest. 3^a s. LXXI, 4, c. — Cum in inferno nulla sit redemptio, suffragia non prosunt damnatis. 3^a s. LXI, 5, c. — Suffragia vivorum auxilio sunt iis, qui in purgatorio detinentur, cum opera unius possint valere alteri ad satisfaciendum. 3^a s. LXI, 6, c. — Cum per suffragia vivorum status mortuorum mutari non possit, illa pueris in limbo exsistensibus non prosunt, in quibus oporteret, ut status mutaretur, quantum ad meritum essentialis præmii. 3^a s. LXXI, 7, o. — Cum sancti in cœlo nullius rei indigeant, non juvantur per nostra suffragia. 3^a s. LXXI, 8, o. — Convenienter Augustinus posuit tria præcipua subsidia vivorum pro mortuis : Eucharistiam, eleemosynam et orationem. 3^a s. LXXI, 9, c. — Simpliciter et directe indulgentiæ non prosunt mortuis. 3^a s. LXXI, 10, c. — Non per se, sed per accidens cultus exsequiarum defunctis prodest. 3^a s. LXXI, 11, o.— Suffragia pro uno defuncto facta aliis prosunt ratione charitatis ; ratione vero intentionis magis ei pro quo fiunt, imo soli, si solum ratio dimissionis pœnæ habeatur. 3^a s. LXXI, 12, c. — Suffragia in quantum sunt satisfactiones ex intentione facientis translatæ in mortuos, magis prosunt ei pro quo singulariter fiunt, quam quæ fiunt pro eo, et communiter pro aliis : in quantum vero accipiuntur ut valent ex virtute charitatis, tantumdem singulis prosunt ac si pro uno tantum fierent. 3^a s. LXXI, 13, o. — Quantum attinet ad velociorem absolutionem pœnæ, plus valent specialia et communia suffragia simul, quam communia tantum ; quantum vero spectat ad finalem pœnæ liberationem, æque valent communia solum suffragia, atque specialia et communia simul. 3^a s. LXXI, 14, c.

SUMMUM. Summum malum non datur. 1^a. XLIX, 3, o. CIII, 7. 1^m. 2-2^{ae}. CLXXII, 6, c — *Summum* et *infimum* in vita humana potest accipi dupliciter scilicet : per comparationem status ad statum, tam in spirituali vita, quam in sæculari, vel per comparationem graduum, qui sunt perfectio unius hominis. 2-2^{ae}. CLXXXIX, 1, 2^m.

SUPER. *Super* significat tria scilicet : directum situm, juxta, et post. 1-2^{ae}. LXXXIX, 2, 1^m.

SUPERBIA. 1° Superbia dicitur dupliciter scilicet : ut supergreditur regulam rationis, et quilibet excessus ; prima semper est mala, secunda vero quandoque est bona. 2-2^{ae}. CLXII, 1, 1^m. — Superbia dicitur tripliciter scilicet : inclinabilitas ad superbiendum, ex debilitate naturæ vel corruptione fomitis actualis ; elatio contra præceptum

vel inordinatus appetitus excellentiæ, in quacunque re; et tertia inordonatus appetitus excellentiæ cui debetur honor et reverentia; prima est initium vel radix omnis peccati; secunda est generale peccatum; tertia vero, est peccatum speciale, et est unum de septem capitalibus. 1-2^{ae}. LXXXIV, 2, o. 2-2^{ae}. CLXII, 2, 8, o. — Genus duplex superborum scilicet: efferentium se supra alios, et arrogantium sibi aliquid supra se. 2-2^{ae}. XXXIII, 5, c. — Superbia propria est inordinatus appetitus excellentiæ, cui debetur honor et reverentia; vel superbia proprie respicit defectum subjectionis hominis ad Deum, secundum quod aliquis se extollit supra id quod est sibi præfixum secundum divinam regulam vel mensuram. 1-2^{ae}. LXXXIV, 2, o. 2-2^{ae}. LXXVII, 5, c. CXXXII, 4, c. CLXII, 1, o; 2, 3, c; 4, 5, c. — Superbia magis est in appetitu excellentiæ, quam in æstimatione. 2-2^{ae}. CLXII, 3, o. — Species superbiæ sunt quatuor, secundum Gregorium scilicet: vel cum aliquis existimat bonum quod habet ab alio ac si haberet a seipso efficienter, vel meritorie; vel cum aliquis attribuit sibi majus bonum quam habeat; vel prout excellentior aliquis redditur ex hoc quod bonum aliquod excellentius cæteris possidet, et sic aliis despectis, singulariter vult videri. 2-2^{ae}. CLXII, 4, o. — Excusatio peccati pertinet ad tertiam speciem superbiæ; præsumptio vero ad quartam. 2-2^{ae}. CLXII, 4, 3^{m}.

2° Gradus superbiæ sunt duodecim secundum Bernardum, oppositi duodecim gradibus humilitatis. 2-2^{ae}. CLXII, 4, 4^{m}. — Superbia proprie semper est peccatum. 2-2^{ae}. CLXII, 7, o. — Secundum se, est speciale peccatum ratione specialis objecti; sed est peccatum generale, secundum redundantiam duplicem scilicet: finis, et contemptus legis. 2-2^{ae}. CLXV, 7, o; 5, 1^{m}; 8, c. — Superbia secundum genus suum, est peccatum mortale præter actus ejus imperfectos, id est sine consensu deliberato. 2-2^{ae}. CLXII, 5, o. — Est gravissimum omnium peccatorum ex parte aversionis; non autem ex parte conversionis. 2-2^{ae}. CLXII, 6, o; 7, 4^{m}. — Est initium omnis peccati, ex parte aversionis; concupiscentia vero ex parte conversionis. 1-2^{ae}. LXXXIV, 2, c. 3^{m}. — Est initium omnis peccati, non actu, sed aptitudine. 2-2^{ae}. CLXII, 2, c; 5, 1^{m}, 7; 1^{m}. — Superbia et avaritia in quantum sunt specialia peccata, sunt radices omnium peccatorum. 1-2^{ae}. LXXXIV, 1, c, 2^{m}; 2, c. 2-2^{ae}. CXVII, 2, 1^{m}. — Superbia est primum omnium peccatorum, et eorum principium. 2-2^{ae}. CLXII, 7, o. — Et regina omnium vitiorum. 1-2^{ae}. LXXXIV, 4, 4^{m}. 2-2^{ae}, CXXXII, 4, c, 1^{m}. CLIII, 4, 2^{m}. CLXII, 8, c. — Superbia inordinate appetit excellentiam, sed inanis gloria manifestationem ejus; ideo non sunt idem, sed prima causat secundam. 2-2^{ae}. CXXXII, 4, c. CLXII, 7, 4^{m}. — Superbus anhelat ad superabundantiam fortitudinis; ideo vult videri audax. 2-2^{ae}. CLXII, 7, 5^{m}. — Superbia opponitur magnanimitati secundum excessum, in quantum tendit ad magna inordininate; sed directius opponitur humilitati, in quantum spernit subjectionem. 2-2^{ae}. CLXII, 1, 3^{m}; 5, c. — Corrumpit solam humilitatem per directam contrarietatem; cæteras autem virtutes, per abusum. 2-2^{ae}. CLXII, 2, 3^{m}. — Semper contrariatur dilectioni Dei, et aliquando dilectioni proximi. 2-2^{ae}. CLXII, 4, 2^{m}.

3° Superbia est subjective in irascibili, non solum sensitiva, sed etiam in voluntate. 2-2^{ae}. CLXII, 3, o. — Homo superbivit de scientia et potentia; ideo convictus est de ignorantia per idololatriam, et de impotentia per transgressionem legis. 1-2^{ae}. XCVIII, 2, 3^{m}; 6, c. — Superbia oritur ex virtutibus per accidens tantum, id est occasionaliter. 2-2^{ae}. CLXII, 5, 3^{m}. — Omnium aliorum peccatorum occasio solet esse aliquis defectus; superbia vero sumit fundamentum ex perfectione. 1-2^{ae}. LXXXVIII, 3, 3^{m}. 2-2^{ae}. XX, 1, 2^{m}. — Superbia directe impedit cognitionem practicam; non autem speculativam, nisi indirecte. 2-2^{ae}. CLXII, 3, 1^{m}. — Extollentia oculorum est signum superbiæ, excludendo reverentiam et timorem. 2-2^{ae}. CLXI, 2, 1^{m}. — Deus permittit ruere in luxuriam, ut liberet a superbia, quæ est causa præcipitii. 1-2^{ae}. LXXIX, 4, c. LXXXVI, 2, 1^{m}. XCVIII, 2, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLXII, 6, 3^{m}. — Superbi qui se superiores æstimant facilius alios contemnunt, et injurias eis irrogant, facilius enim irascuntur, utpote reputantes indignum quidquid contra eorum voluntatem agitur. 2-2^{ae}. LXXII, 4, 1^{m}. — Remedium triplex contra superbiam scilicet: consideratio propriæ infirmitatis, magnitudinis Dei, et imperfectionis propriorum bonorum. 2-2^{ae}. CLXII, 6, 1^{m}.

SUPERFICIES. Superficies est proprium, et per se subjectum colorum. 1-2^{ae}. LVI, 1, 3^{m}. 3^{a}. LXXIV, 2, c.

SUPERIUS. *Superius* habet similitudinem cum inferiori, ut sol cum igne, et in Deo est similitudo omnium rerum; et secundum accidens, potest esse aliquid simile substantiæ, similitudine quæ est inter causatum et causam. 1^{a}. LVII, 2, 2^{m}.

SUPERSTITIO. Superstitio est quædam protestatio infidelitatis. 2-2^{ae}. XCIV, 1, 1^{m}. XCVII, 4, c. C, 1, 1^{m}. — Est vitium religioni oppositum secundum excessum. 2-2^{ae}. XCII, 1, o. XCIV, 1, c. XCV, 1, c. CXXII, 3, c. CXXXVIII, 2, c. — Species ejus sunt quatuor scilicet: cultus Dei inordinatus, idololatria, divinatio, et observatio vana 2-2^{ae}. XCII, 2, o. XCIV, 1, o. — Ad superstitionem pertinet omnis idololatria, et omnis acceptio auxilii dæmonum ad aliquid faciendum vel cognoscendum. 1-2^{ae}. XCV, 2, o. — Quidquid procedit ex societate dæmonum cum hominibus, superstitiosum est. 2-2^{ae}. XCV, 1, c. — Omnis superstitio oritur ex aliquo pacto cum dæmonibus inito, expresso vel tacito; ideo prohibetur primo Decalogi præcepto. 2-2^{ae}. CXXII, 2, 3^{m}; 3, c, 4^{m}.

SUPPOSITIO. Suppositio ponitur aliquando in prædicato; tam confusa, quam determinata. 1^{a}. XXXVI, 4, 4^{m}.

SUPPOSITUM. In compositis differunt suppositum et natura. 1^{a}. III, 3, c. XX, 2, 3^{m}. 3^{a}. XVI, 5, 1^{m}. — In divinis suppositum dicitur, quasi *sub alio positum*, non quidem secundum rem, sed secundum modum significandi, quia ibi est res subsistens. 1^{a}. XXXIX, 1, 3^{m}. — In Deo suppositum et natura sunt idem re, et differunt secundum modum significandi. 1^{a}. III, 3, o. 3^{a}. II, 2, c. — Persona Filii Dei est suppositum naturæ humanæ, 3^{a}. XVI, 1. 2, 3, c.

SUSPICIO. Vitium importat suspicio, quæ quanto plus procedit, est magis vitiosa. 2-2^{ae}. LX, 3, c. — Est opinio mali, ex levibus signis. 2-2^{ae}. LX, 3, 4, c. — Gradus suspicionis triplex scilicet: levis dubitatio, certa æstimatio, et condemnatio judicialis; prima est peccatum veniale; secunda est peccatum mortale, si est de gravi; tertia est peccatum mortale, pertinens ad injustitiam. 2-2^{ae}. LX, 3, o. — Contingit tripliciter scilicet: ex propria malitia, ex odio, et ex experientia. 2-2^{ae}. LX, 3, 4, c.

SUSTINERE. Sustinere tripliciter est difficilius, quam aggredi, et importat passionem corporis et actionem animæ. 2-2^{ae}. CXXIII, 6, 1^{m}, 2^{m}.

SUSURRATIO. Susurratio est ad separationem amicitiæ, detractio vero, ad denigrationem famæ; ideo differunt fine, sed conveniunt in materia et forma, scilicet in occulta maledictione. 2-2^{ae}. LXXIV, 1, o. LXXV, 1, o. — Est detractione et contumelia gravius peccatum quia imicitia est melior quolibet alio bono exteriori. 2-2^{ae}, LXXIV, 2, o.

SUUM. *Suum* dicitur alicujus, quod ad ipsum ordinatur. 1^{a}. XXI, 1, 3^{m}. — *Suum* unius cujusque dicitur, quod ei secundum proportionis æqualitatem debetur. 2-2^{ae}. LVIII, 11, c.

SYLLOGISMUS. Syllogismus in agendis fit, cujus major universalis, est intellectus practici, minor vero particularis, rationis particularis, id est cogitativæ; conclusio autem est in electione operis. 1-2^{ae}. LXXVI, 1, c. XC, 1, 2^{m}. — Syllogismus necessario est in quolibet actu virtutis et peccati, sed diversimode. 1-2^{ae}. LXXVII, 2, 4^{m}.

SYLVESTER. Papa Sylvester, non quidem ex vindicta, sed ex zelo Dei excommunicavit eos a quibus exulavit. 2-2^{ae}. CVIII, 1, 4^{m}.

SYMBOLUM. Contra diversas hæreses plura symbola edere necesse fuit, nec differunt nisi quod implicitum in uno explicatur in alio. 2-2^{ae}. XXII, 9, 2^{m}; 10, 1^{m}, 2^{m}. — Ad Papam tantum pertinet novum edere symbolum, sicut et cætera pertinentia ad totam Ecclesiam. 2-2^{ae}. I, 10, o. XI, 2. 3^{m}.—In symbolis dicitur: *Credo in Deum*, in persona Ecclesiæ, cujus fides est formata quæ invenitur in omnibus illis qui sunt numero et merito de Ecclesia, et ut, si qui fideles fidem formatam non habent, ad hanc formam pertingere studeant. 2-2^{ae}. I, 9, 3^{m}. — In symbolo Apostolorum melius dicitur *sanctam Ecclesiam* quam *in sanctam Ecclesiam*; si tamen dicatur *in sanctam Ecclesiam* intelligitur in Spiritum sanctum eam sanctificantem. 2-2^{ae}. I, 9, 5^{m}. — In quolibet concilio compositum est aliquod symbolum, non quidem aliud a præcedenti, sed explicans aliquid implicitum in priori contra novam hæresim. 1^{a}. XXXVI, 2, 2^{m}. — In symbolo Patrum nihil explicatur de descensu Christi ad inferos, quia contra hoc nullus exortus est error. 2-2^{ae}. I, 9, 4^{m}. — Illud symbolum publice cantatur in missa et declarat Apostolorum symbolum quod, ut editum tempore persecutionis, occulte dicitur in Prima et Completorio. 2-2^{ae}. I, 9, 6^{m}. — Post Evangelium statim dicitur quasi expositio ejus; symbolum vero Athanasii dicitur in Prima quasi jam expulsis hæreticorum tenebris; et utrumque dicitur tantum in diebus, in quibus homines magis consueverunt venire ad ecclesiam, et in quibus solemnizatur aliquid de pertinentibus ad articulos fidei. 3^{a}. LXXXIII, 4, c. — Manifestationem fidei composuit Athanasius, non quidem per modum symboli, sed per modum doctrinæ, licet auctoritate Papæ, habeatur ut regula fidei, quia integram fidei veritatem breviter continet. 2-2^{ae}. I, 10, 3^{m}.

SYNAGOGA. In diversis locis Synagoga fiebat ad doctrinam; Templum autem tantum in uno loco, ad sacrificium; et utrique succedit Ecclesia. 2-2^{ae}. CII, 4, 3^{m}.

SYNDERESIS. Synderesis non est potentia, sed habitus naturalis primorum principiorum moralium. 1^{a}. LXXXI, 12, o; 13, c, 3^{m}. 1-2^{ae}. XCIV, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. XLVII, 6, 1^{m}, 3^{m}. — Actus synderesis est remurmurare malo et ad bonum inclinare. 1^{a}. LXXIX, 12, c.

SYNESIS. Synesis virtus est bene judicativa de agibilibus secundum legem communem; gnome vero secundum altiora principia, scilicet juris naturalis; ideo est altior. 1^{a}. XXII, 1, 1^{m}. 1-2^{ae}. LVII, 6, o. 2-2^{ae}. XLVIII, c, fin. LI, 3, 4, o. LIII, 2, c.

SYNONYMON. Synonyma dicuntur nomina quæ, secundum eamdem rationem, idem significant. 1^{a}. XIII, 4, 1^{m}.

T

TABERNACULUM. Dei Tabernaculo significatur Ecclesia militans, ; sed domo vel templo Dei, Ecclesia triumphans. 1-2^{ae}. CII, 4, o. — In veteri lege declarantur et ratio Tabernaculi, et distinctio partium ejus et Templi. 1-2^{ae}. CII, 4, o. — Totus status prioris Tabernaculi ordinabatur ad mortem Christi præfigurandam. 1-2^{ae}. CII, 4, 5^{m}.

TABULA. Post peccatorum naufragium, secunda tabula dicitur pœnitentia et verecundia. 3^{a}. LXXXIV, 6, o.

TACERE. Peccatum est tacere dicenda, et loqui tacenda. 2-2^{ae}. LXXIII, 1, o; 2, o.

TACTUS. Tactus est alimenti sensus, gustus autem est discretivus saporum. 2-2^{ae}. CXLI, 5, 1^{m}. — Ut est in aliis membris, quam in lingua, tactus distinguitur a gustu, et secundum diversam immutationis rationem. 1^{a}. LXXVIII, 3. 3^{m}. — Unus est genere, et specie multus, secundum plures contrarietates; vel omnes hujusmodi conveniunt in uno genere proximo, sed innominato. 1^{a}. LXXVIII, 3, 3^{m}. — Est fundamentum omnis sensus, et est per totum corpus, sicut et organum ejus, et ideo dicitur aliquid sensitivum. 1^{a}. LXXVI, 5, c. XCI, 1, 3^{m}; 3, 1^{m}. — Subtilitas tactus sequitur æqualitatem complexionis; ideo quanto quis est melioris tactus, tanto melioris est intellectus. 1^{a}. LXXVI, 5, o. — Organum et medium tactus, non possunt denudari suo objecto, sicut in aliis sensibus, quia qualitates tangibiles sunt differentiæ corporis, in quantum corpus. 1^{a}. XCI, 1, 3^{m}. — Proles in ventre matris, antequam habeat animam rationalem, sentit per tactum. 3^{a}. XXXIV, 2, 3^{m}. — Tactus duplex scilicet: quantitatis, et virtutis. 1^{a}. LXXV, 3^{m}. CV, 2, 1^{m}.

TANTUM. Adverbium *tantum*, cum sit exclusivum, potest poni ex parte subjecti et ex parte prædicati; possumus enim dicere: *tantum Socrates currit*, id est nullus alius currit, et *Socrates currit tantum*, id est nihil alius facit. 1^{a}. XXXI, 3, 2^{m}.

TARDITAS. Tarditas superflua, minus opponitur rectitudini consilii, quam præcipitatio, quia oportet consiliari tarde. 2-2^{ae}. LIII, 3, 3^{m}.

TEMERITAS. Temere fieri dicuntur, quæ ratione non reguntur, vel propter impetum voluntatis vel passionis, vel ex contemptu; et hoc proprie est temeritas, quæ causatur ex superbia: ideo continetur sub præcipitatione, quæ respicit utrumque, sed magis primum. 2-2^{ae}. LIII, 3, 2^{m}. — Temeritas sive præcipitatio, est defectus consilii et species imprudentiæ. 2-2^{ae}. LIII, 2, 5, c. fin.— Defectus docilitatis, vel memoriæ, vel rationis, pertinet ad temeritatem seu præcipitationem. 2-2^{ae}. LV, 2, c. fin.

TEMPERANTIA. 1° Temperantia est virtus, et est virtus specialis si sumatur antonomastice, ut refrenat a maxime allicientibus; sed est virtus generalis communiter. 2-2^{ae}. CXLI, 1, 2, o. 1^{m}. CLXXXVI, 1, c. — Est virtus cardinalis. 1-2^{ae}. LXI, o. LXVI, 1, 4, c. 2-2^{ae}. CXLI, 7, o. — Temperantia et omnes partes ejus denominantur a defectu, in quo consistit laus earum, sicut fortitudo et omnes partes ejus, et laus earum consistit in excessu. 2-2^{ae}. CXLVI, 1, 3^{m}. — Laus ejus magis est in vincendo delectationes, quam in persistendo contra impetus earum. 2-2^{ae}. CXXXVIII, 2, 3^{m}. — Mensuram accipit temperantia ex conservatione salutis corporalis, et multo magis ex conservatione salutis spiritualis. 2-2^{ae}. CXLI, 6, 3^{m}. — Necessitas hujus vitæ est regula temperantiæ, scilicet ut rebus utamur ad necessitatem vitæ præsentis. 1-2^{ae}. LIII, 4, c. 2-2^{ae}. CXLI, 6, o. CXLII, 1, c. — Modus temperantiæ et omnium partium ejus, est in retrahendo a delectationibus corporis. 2-2^{ae}. CXLI, 2, 3, c. CLXI, 1, 4, c. — Partes ejus integrales sunt : verecundia, et honestas ; partes vero ejus subjectivæ sunt : abstinentia, sobrietas, castitas et pudicitia; partes autem ejus potentiales seu ei adjunctæ sunt : continentia, humilitas, mansuetudo seu clementia, modestia, bona ordinatio, ornatus, austeritas, parcitas seu per se sufficientia, et moderatio seu simplicitas. 2-2^{ae}. CXLIII, 3, CXLV, 4, o. CXLVI, 1, 3^{m}. CLVII, 3, o. CLX, 1, o. CLXI, 4, o. — Verecundia non est pars temperantiæ, quasi intrans essentiam ejus, sed quasi dispositive se habens ad eam. 2-2^{ae}. CXLIV, 4, 4^{m}. — Principalius pertinet ad temperantiam, ratione motivi, scilicet turpis, et non ratione timoris; secundario vero ad alias virtutes. 2-2^{ae}. CXLIV, 1, 2^{m}; 4, 4^{m}. — Studiositas est pars temperantiæ adjuncta seu potentialis, et comprehenditur sub modestia. 2-2^{ae}. CLXVI, 2, o.— Patientia non est pars temperantiæ, quia patientia firmat in bono contra tristitias illatas ab alio; hæc autem circa tristitias tactus, refrenando. 2-2^{ae}. CXXXVI, 4, 2^{m}.

2° Objectum temperantiæ est bonum delectabilium in concupiscentiis tactus, secundum modum rationis, vel legis divinæ. 1-2^{ae}. LXIII, 4, c. — Temperantia principaliter est circa concupiscentias et delectationes ; secundario autem

circa tristitiam de absentia delectabilium. 1-2æ. XXXV, 6. 3m. 2-2æ. XXI, 1, 1m. XXIII, 4, 2m. XCV, 3, 2m. CXLI, 3, o. CXLVII, 2, 3m. — Directe modificat passiones concupiscibiles, quæ tendunt in bonum, et consequenter omnes alias. 2-2æ. CXLI, 3, 1m. — Munditiam operatur; sed non habet rationem sanctitatis, nisi referatur in Deum. 2-2æ. LXXXI, 8, 2m. — Propria materia temperantiæ, sunt passiones circa delectabilia factus. 1a. LIX, 4, 3m. 1-2æ. LXI, 3, c. 2-2æ. CXXXVII, 1, c. — Temperantia principaliter est circa delectationes tactus, quoad usum; non autem quoad judicium. 2-2æ. CLI, 3, 1m. — Proprie est circa maximas delectationes, scilicet tactus, id est in cibo, potu et venereis ; secundario autem circa delectationes aliorum sensuum. 1-2æ. LX, 5. 2-2æ. CXLI, 4, 5, o ; 7, c. CXLIII, c. CXLIX, 1, c. CLI, 3, o. CLIII, 1, 1m. CLV, 2, c. CLVI, 2, c. CLX, 1, o. CLXVI, 1, c; 2, c, 2m. — Principaliter est circa delectationes tactus, secundo gustus, tertio olfactus, quarto aliorum sensuum. 2-2æ. CXLI, 5, o. — Temperantia est circa delectationes tactus moderando eas; non autem continentia, sed resistendo eis. 2-2æ. CLV, 3, 1m. — Temperantia est circa concupiscentias naturalium delectationum ; non autem liberalitas, quia concupiscentia et delectatio pecuniæ, non est naturalis, sed animalis ; ideo liberalitas non pertinet ad temperantiam. 2-2æ. CXVII, 5, 2m. — Temperantiæ est refrenare delectationes sensibiles ; non autem amicitiæ, id est affabilitatis, sed causare delectationes rationis in convictu. 2-2æ. CXIV, 2, 2m. — Integritas, tranquillitas animi, decor et honestas, maxime conveniunt temperantiæ, inter cæteras virtutes. 2-2æ. CXLI, 2, 1m, 2m, 3m; 8, 1m. CXLIII, o. CXLV, 4, o. CLII, 5, c. CLXXX, 2, 3m. — Temperantia est virtus principalior mansuetudine et humilitate. 2-2æ. CXLI, 7, 2m, 3m. — Temperantia et fortitudo, ut virtutes humanæ, non sunt in Angelis, sed tantum ut operantur moderate, et firmiter. 1a. LIX, 4, 3m. — Temperantia est subjective in concupiscibili. 1a. LIX, 4, 3m. 1-2æ. LXI, 2, c. LXVI, 1, c. LXXXV, 3, c. 2-2æ. LVIII, 5, 2m; 9, c.

TEMPLUM. Templum vel altare soli Deo dedicatur, licet nominetur in honore Sanctorum. 2-2æ. LXXXV, 2, 3m. — Templum vel Tabernaculum oportuit fieri, non quidem propter Deum, sed propter homines, ut excitaretur devotio, et cognitio Dei. 1-2æ. CII, 4, 1m. — Templum fuit ædificatum a Salomone, in loco ostenso Abrahæ ; non autem prius, ne gentes appropriarent illud sibi, vel destruerent, et ne quælibet tribus vellet habere locum illum in sorte sua, et propter hoc orirentur inter eos lites et jurgia. 1-2æ. CII, 4, 2m. — Gentiles cooperati sunt Judæis, in constructione Templi; non autem in constructione Tabernaculi, quia primum significat statum legis novæ, secundum vero statum veteris legis. 1-2æ. CII, 4, 2m. — Templum vel Tabernaculum erat tantum unum, ad exclusionem idololatriæ, et quia cultus corporalis secundum se, non erat Deo acceptus, sicut cultus spiritualis; ideo multiplicantur ecclesiæ, et altaria nunc. 1-2æ. CII, 4, 3m. — Sicut in unitate Templi vel Tabernaculi, repræsentabatur unitas Dei vel Ecclesiæ, sic in distinctione eorum repræsentabatur distinctio rerum sub Deo. 1-2æ. CII, 4, 3m, 4m. — Pars orientalis in Templo vel Tabernaculo significat mundum corporalem, vel vetus testamentum; sed pars occidentalis, id est Sancta sanctorum, significat substantias spirituales, vel patriam cœlestem, vel statum hunc. 2-2æ. CII, 4, 4m, 5m, 6m.

TEMPORALE. Temporalia mala infliguntur impiis in pœnam; non autem justis, sed in medicinam. 1-2æ. CXIV, 10, 3m. — Fides non est de aliquo temporali, ut de objecto, sed ut pertinet ad veritatem æternam. 2-2æ. IV, 6, 1m.

TEMPUS. Tempus non est numerus abstractus, sed est numerus numeratus. 1a. X, 6, c. — Motus est alteratio mobilis, secundum diversa *ubi*; sed tempus est fluxus ipsius *nunc*, secundum quod alternatur ratione. 1a. X, 4, 2m. — Tempus est in primo motu cœli, sicut in subjecto, et primo mensurato. 1a. X, 6, c. — Accidit tempori esse numerum motus firmamenti, in quantum est primus motus, quia si alius motus esset primus, esset numerus ejus. 1a. LXVI, 4, 3m. — Tempus comparatur ad primum motum, ut mensura, et ut accidens ad subjectum; ad alios autem motus, ut mensura tantum. 1a. X, 6, c. — Est unum ab unitate motus primi mobilis; non autem ab unitate materiæ primæ. 1a. X, 6, c. 3a. LXXV, 7, 1m. — Unitas et pluralitas temporis et instantis, accipitur tantum secundum primum motum cœli, qui est principium omnis motus et quietis. 3a. LXXV, 7, 1m. — Tempus duplex scilicet: numerus *prioris* et *posterioris* in motu cœli, mensurans omnem motum continuum habentem ordinem ad motum cœli; et numerus *prioris* et *posterioris* in quocunque. 1a. LXXXV, 4, 1m. — Continuitas accidit tempori, ratione motus; ideo tempus mensurans motum non continuum, nec habentem ordinem ad motum continuum cœli, non est continuum. 1a. LIII, 3, o. LXI, 2. 2m. LXIII, 6, 4m. LXXXV, 3, 1m. 1-2æ. CXIII, 7, 5m. — Tempus non mensuratur alio tempore, nec *fieri* ejus, quia totum *esse* ejus est in *fieri*; ideo incipit in principio temporis, ut in principio, non autem ut in mensurante. 1a. LXVI, 4, 5m. — *Esse* corruptibilium non mensuratur æternitate, sed tempore, quia tempus mensurat ea, etiam si actu non mutentur, sicut et quietem. 1a. X, 4, 3m; 5, c. — Tempus est per se mensura motus primi; ideo non mensurat *esse*, nisi secundum quod subjacet variationi ex motu cœli. 1a. X, 4, 3m. 1-2æ. XXXI, 2, c. — Non mensurat, nisi habentia principium et finem sui *esse* in tempore, quia etiam motus cœli, secundum quamlibet circulationem est hujusmodi. 1a. X, 4, c, — Scriptura divina creationem rerum in indivisibili factam pronuntiat dicens : *In principio creavit Deus cœlum et terram*; quod quidem *principium*, Basilius principium temporis exponit, quod oportet esse indivisibile, ut secundum philosophos probatur. 1a. XLVI, 3, c. — Omnes et solæ operationes, quæ exspectant in futurum aliquid ad complementum suæ speciei, sunt per se in tempore. 1-2æ. XXXI, 2, o. — Tempus procreationis carnalis et spiritualis est quintuplex scilicet; conceptionis, alitionis, remissionis, lactationis et ablactationis. 2-2æ. CLXXXIX, 1, 4m. — Pars nostra intellectiva secundum se est supra tempus; sensitiva vero subjacet tempori; ideo transmutatur secundum cursum ejus. 1-2æ. XXXV, 3, 3m. — Intellectioni nostræ adjacet tempus, ratione phantasmatum, quoad secundam operationem intellectus, non autem quoad primam, 1a. LXXXV 5, 2m. 1-2æ. CXIII, 7, 1m. — Verba omnium temporum vere dicuntur de Deo. 1a. X, 2, 4m. XIII, 1, 3m. XLII, 2, 4m. — Quædam nomina significant tempus; verba vero et participia cum tempore; sed adverbia, habitudinem temporis. 1a. XIII, 1, 3m.

TENEBRÆ. Tenebræ possunt dici tripliciter scilicet: subjectum lucis, humiditas, et privatio ejus; primo modo et secundo, sunt entia et creatæ a Deo, non autem tertio modo. 1a. LXVI, 1, c, 5m; 2, c. fin. LXVIII, 3, c. LXIX, 1, c. LXXIV, 3, 5m.

TENERI. Ad impossibile et ad illicitum nemo tenetur. 2-2æ. LXXIX, 3, 2m. LXXXVIII, 3, 2m. CV, 1, 3m.

TENTATIO. 1- Tentare est sumere experimentum de aliquo an sciat vel possit vel velit, quod contingit sextupliciter scilicet : verbis, factis, aperte, occulte, expresse et interpretative. 1a. CXIV, 2, o. 2-2æ. XCVII, 1, o. — Tentatio ad provocandum ad culpam semper est peccatum in tentante; non autem semper in tentato. 1a. XLVIII, 5, 3m. — Quanto quis majori tentationi succumbit, tanto minus peccat. 1-2æ. LXXIII, 5, o; 6, 2m. LXXVII, 6, c. 2-2æ. CLXII, 2, 1m. — Occasio tentationis duplex scilicet: ex parte hominis, id est propinquare peccato, et ex parte diaboli, scilicet bonum opus; prima debet vitari, non autem secunda, exemplo Christi. 3a. XLI, 2, 2m. — Tentatio per se non est appetenda, quia non est utilis, nec bona, nisi per accidens, scilicet per auxilium gratiæ Dei; sed est mala de se. 3a. XLI, 2, 2m.

2° Tentare Deum expresse, est petere aliquid ab eo, vel aliquid facere ut exploret ejus sapientiam, pietatem, vel potestatem; interpretative vero, est sine necessitate et utilitate commitere se Deo in factis vel in petitionibus. 2-2æ. LIII, 4, 1m. XCVII, 1, o; 2, c, 3m. 3a. CXLII, 4, 1m. —

Tentare Deum est diabolicum, et semper peccatum, quia omnis tentatio procedit ex ignorantia, vel ex dubitatione. 1ª. CXII, 2, c. 2-2æ. XCVII, 2, c. — Tentatio Dei, et quælibet alia irreverentia ejus, opponitur religioni, et est species irreligiositatis. 2-2æ. XCVII, 3, o. — Superstitio est gravius peccatum tentatione Dei, quia magis est contra reverentiam Dei. 2-2æ. XCVII, 4, o.

3° Adam tentatus fuit a diabolo principaliter; sed a muliere instrumentaliter; nec fuit pœna, quia sine difficultate poterat resistere. 2-2æ. CLXV, 1, 3m; 2, 1m. — Conveniens fuit, quod Deus permitteret hominem tentari a dæmone in statu innocentiæ, et juvari faceret ab Angelis bonis. 2-2æ. CLXV, 1, o. — Ordo tentationis ejus fuit conveniens. 2-2æ. CLXV, 2, o. 3ª. XLI, 4, c.

4° Christus voluit tentari quadruplici ratione scilicet: ut nobis daret auxilium, cautelam, exemplum et fiduciam. 3ª. XLI, 1, o. — Modus et ordo tentationis Christi conveniens fuit. 3ª. XLI, 4, o. — Non omnis tentatio Christi, legitur facta in deserto, licet quidam hoc asserant, scilicet imaginarie; alii dicunt Jerusalem dici desertum. 3ª. XLI, 2, 3m. — Christus debuit tentari in deserto, quia diabolus magis tentat solitarios, et tendentes ad meliora. 3ª. XLI, 2, o. — Voluit tentari post jejunium, quia jejunium est armatura contra tentationes, et occasio, et ostendit infirmitatem humanam, scilicet famem. 3ª. XLI, 3, o. — Fuit tentatus in quadraginta diebus jejunii, præter illas tres tentationes quas habuit post jejunium. 3ª. XLI, 3, 2m. — Diabolus tentans ostendit Christo regna, signando digito; non autem oculis Christi aliquid repræsentando. 3ª. XLI, 4, 7m. — Christus agebat, ut tunc a nemine videretur, licet diabolus portans crederet videri Christum ab omnibus. 3ª. XLI, 4, 7m. — Christus dicitur tentatus per omnia, quantum scilicet ad pœnam, non autem tentatione culpæ. 3ª. XLI, 1, 3m.

TERGIVERSATIO. Tergiversari est ab accusatione omnino desistere inordinate. 2-2æ. LXVIII, 3, c, 3m. — Tergiversatio reddit accusationem injustam. 2-2æ. LXVIII, 3, o.

TERNARIUS. Ternarius numerus est numerus perfectus. 2-2æ. LXX, 2, c. 3ª. LIII, 2, o.

TERRA. Non est possibile aliam esse terram præter istam; et eadem ratio est de aliis partibus mundi. 1ª. XLVII, 3, 3m. — Astrologus demonstrat terram esse rotundam per eclypsim solis et lunæ; naturalis vero per motum gravium ad centrum. 1ª. I, 1, 2m. 1-2æ. LIV, 1, 2m. — Per opus ornatus tertiæ diei creationis, aufertur duplex informitas terræ scilicet: coopertio per aquas, et defectus plantarum. 1ª. LXVI, 1. o. LXIX, 2, c. — Sicut terra dicitur inanis et vacua quia deerat ei duplex pulchritudo scilicet: una quam habet ex hoc quod est aquis discooperta, alia quam habet ex hoc quod est ornata herbis et plantis; ita ejus formationem expressit Scriptura per hoc quod dicit; *et appareat arida*. 1ª. LXVI, 1, c. 1m, 5m. LXVII, 4, c. LXVIII, 3, c. LXIX, 1, c, 1m; 2, c. LXXIV, 3, 4m.

TERTIUS. Tertia dies creationis. 1ª. LXIX, 1, 2, c. pr.

TERTULLIANUS. Tertulliani hæresis, et Vadrianorum sive Anthropomorphitarum, qui figurant Deum corporalibus lineamentis. 2-2æ. CLXXXVIII, 5, c.

TESTAMENTUM. Testamentum proprie est percipiendæ hæreditatis institutio filiis a patre; ideo primo pertinet ad promissiones, secundo ad mandata, quæ se habent sicut via ad consequendam hæreditatem promissam. 3ª. LXXVIII, 3, 3m. — Omni tempore fuerunt aliqui pertinentes ad novum testamentum. 1-2æ. CVI, 3, 2m. — Omnes quibus data fuit lex gratiæ pertinent ad testamentum novum. 1-2æ. CVI, 1, 3m. CVII, 1, 2m, 3m. 2-2æ. CVIII, 2, 3m. 3ª. VIII, 3, 3m.

TESTIMONIUM. Quilibet testis esse tenetur ad liberandum; non autem ad condemnandum, nisi requiratur a suo superiori, et juridice, id est in manifestis, et de quibus est infamia. 2-2æ. LXX, 1, o; 3, 3m. — Ad testimonium requiruntur et sufficiunt duo vel tres testes, nisi in episcopis, presbyteris, diaconibus et clericis Romanæ Ecclesiæ, propter sanctitatem, dignitatem, et adversarios. 2-2æ. LXX, 2, o. — Discordia testium non aufert efficaciam probationis, nisi sit in circumstantiis, quæ variant substantiam facti. 2-2æ. LXX, 2, 2m. — Testis debet dicere certum pro certo, et dubium pro dubio; nec peccat mortaliter, errans præmissa diligentia. 2-2æ. LXX, 4, 1m. — Clericus non potest juste cogi, ut sit testis in causa sanguinis, quia non convenit ei cooperari ad occisionem hominis. 2-2æ. LXX, 1, 3m. — Testis repellitur quadrupliciter scilicet: primo propter culpam, ut infideles, infames et rei publico crimine, qui etiam accusare non possunt; secundo propter defectum rationis, ut pueri, amentes et mulieres; tertio propter affectum, ut inimici, conjuncti et domestici; quarto propter conditiones, ut servi et pauperes, et quibus imperari potest, de quibus probabile est, quod de facili possunt induci ad testimonium ferendum contra veritatem. 2-2æ. LXX, 3, o. — Falsum testimonium habet triplicem deformitatem scilicet: perjurii, injustitiæ et mendacii; ideo est peccatum mortale ex prima et secunda deformitate, non autem ex tertia. 2-2æ. LXX, 4, o. — Per prohibitionem falsi testimonii, prohibentur omnia peccata locutionis. 2-2æ. CXXII, 6, 2m. — Testes accipiunt, non quasi pretium testimonii, sed quasi stipendium laboris, expensas ab utraque parte, vel ab inducente. 2-2æ. LXXI, 4, 3m.

TETRAGRAMMATON. Tetragrammaton est nomen proprium Dei, impositum ad significandum substantiam Dei, ut est incommunicabilis. 1ª. XIII, 9, c; 11, 1m.

THAMAR. Thamar non excusatur a peccato, nec Judas fornicans cum ea. 2-2æ. CLIV, 2, 3m.

THEODOSIUS. Theodosius Augustus misit ad Joannem in Ægypti eremo prophetam famosum, et certissimum victoriæ nuntium accepit. 2-2æ. CLXXIV, 6, 3m.

THEOLOGIA. 1° Theologia est doctrina necessaria homini præter scientias naturaliter inventas ab eo. 1ª. I, 1, o. 2-2æ. II, 3, 4, o. — Est sapientia. 1ª. I, 6, o. — Est velut quædam impressio divinæ scientiæ, quæ est una, et simplex omnium. 1ª. I, 3, 2m. — Est scientia nobis divinitus revelata. 1ª. I, 2, 2m. 2-2æ. CLXXXVIII, 8, c. — Est scientia procedens ex principiis per se notis in scientia superiori, scilicet Dei et beatorum. 1ª. I, 2, o; 6, 1m, 2m. 2-2æ. I, 5, 2m. — Est una scientia. 1ª. I, 3, 4, o. — Est scientia practica, sed magis et principalius speculativa. 1ª. I, 4, o; 5, c. — Est scientia argumentativa; et maxime proprium ejus est, arguere ex auctoritate sacræ quidem Scripturæ proprie et ex necessitate; aliorum vero Sanctorum probabiliter; philosophorum autem, quasi extranee; rationibus vero naturalis rationis ad aliquam manifestationem, non autem ad probandam fidem quia per hoc fidei tolleretur meritum. 1ª. I, 8, o. — Disputat contra negantes, si aliquid de sacra Scriptura concedant, solvendo tantum eorum rationes. 1ª. I, 8, c.

2° Deus est subjectum theologiæ, 1ª. I, 7, o. — Theologia non tractat de Deo et de creaturis æqualiter; sed de Deo principaliter, de creaturis autem, ut referuntur ad Deum, ut ad principium vel finem. 1ª. XIII, 1m; 7, c. — Principalius agit de divinis, quam de humanis actibus, de quibus agit, secundum quod per eos homo ordinatur ad perfectam Dei cognitionem. 1ª. I, 4, c. fin. — Considerat actus humanos tripliciter scilicet: primo ut per eos homo ad beatitudinem ordinatur; secundo ut in eis est bonum et malum, melius et pejus; tertio ut sunt meritorii. 1-2æ. VII, 2, c, 3m. — Non tractat principaliter de singularibus, sed ut sunt in exemplum vitæ, et in commendationem virorum, per quos nobis revelata est. 1ª. I, 2, 2m. — Ad ea quæ considerantur de Deo in theologia utimur effectibus ejus, scilicet naturæ vel gratiæ loco definitionis, quia de Deo non possumus scire quid est, sed an est. 1ª. I, 7, 1m. II, 2, 2m. III, pr. XII, 11, c, 3m; 13, 1m. XIII, 8, 2m. — Finis theologiæ in quantum est practica, est beatitudo æterna. 1ª. I, 4, c; 5, c. — Finis theologiæ ultimus, est contemplatio primæ veritatis in patria. 1ª. I, 4, c; 5, c.

3° Theologia tractat de consideratis in diversis scientiis physicis. 1ª. I, 1, 2m; 4, c. — Theologia est dignior cæteris scientiis propter nobilitatem materiæ, certitudinem et altiorem finem. 1ª. I, 5, o. — Non accipit aliquid ab aliis

scientiis, ut a superioribus; sed utitur eis, ut inferioribus, propter nos. 1a. I, 5, 2m; 8, c. — Non probat principia aliarum scientiarum, sed judicat de eis, et reprobat quidquid ejus veritati repugnat. 1a. I, 6, 2m. — Non accipit principia sua, nec supponit ea ab aliqua scientia humana; sed accipit ea immediate a Deo. 1a. I, 5, 2m; 6, 1m. — Theologia est de rebus, secundum quod cognoscuntur lumine revelationis divinæ; metaphysica vero, secundum quod cognoscuntur lumine rationis. 1a. I, 1, 2m. — Theologia sacra differt secundum genus a theologia naturali, id est a metaphysica. 1a. I, 1, 2m. — Theologia est magis divina, et magis sapientia, quam metaphysica. 1a. I, 6, c. — Theologia vitæ, subalternatur theologiæ beatorum. 1a. I, 2, c, 1m.

THOMAS. 1° Thomas jubetur tangere Christum, ut sit testis Resurrectionis ejus, licet crederet solo aspectu; Magdalena vero prohibetur, quia mulier erat. 3a. LIV, 4, 2m. LV, 6, 3m. — Thomas aliud vidit, aliud credidit. 2-2ae. I, 4, 1m. 3a. LV, 5. 3m.

2° Thomas Cantuariensis sustinuit scandalum publicum, ut occurreret majori periculo, scilicet libertatis Ecclesiæ, et repetiit res Ecclesiæ cum scandalo regis. 2-2ae. XLIII, 8, c.

THRONI. Throni dicuntur propter quatuor convenientias ad sedes materiales, quia elevantur super terram, firmantur, sedentem suscipiunt, et apertæ sunt desuper. 1a. CVIII, 5, 6m.

THURIFICATIO. Thurificatio non cessavit in novo testamento, quia significat devotionem orationis, non ut futuram, nec ut effectum ejus, sed ut semper habendam. 3a. LXXXIII, 5, 2um. — Utimur thurificatione, non ex statuto legis veteris, sed Ecclesiæ, ad reverentiam Eucharistiæ, et ad repræsentationem effectus gratiæ; ideo primo fit altari, quod significat Christum; secundo vero, omni homini per ordinem, quia gratia derivatur a Christo ad fideles officio ministrorum. 3a. LXXXIII, 5, 2m.

THUS. Thus offerebatur in sacrificiis veteris legis, ad significationem devotionis necessariæ offerentibus, et bonæ famæ, quia pingue et odoriferum est. 1-2ae. CII, 3, 14m. — Nec ponebatur in sacrificio zelotypiæ, quia non procedebat ex devotione, sed magis ex suspicione. 1-2ae. CII, 3, 14m.

TIMIDITAS. Timiditas est peccatum levius intemperantia, ratione peccantis triplici ratione, et objecti sive materiæ necessarioris, scilicet: quia timidus est minus compos suæ mentis, et peccatum ejus est minus voluntarium dupliciter scilicet: cum principium ejus sit ab exteriori impellente, atque minus circa singularia, et minus de facili potest contra timiditatem remedium adhiberi. 2-2ae. CXLII, 3, o.

TIMOR. 1° Timor inter cæteros animæ motus, post tristitiam, magis obtinet rationem passionis, et sic est specialis passio. 1-2ae. XLI, 1, 2, o. — Est tristitia, non quidem essentialiter, sed ratione objecti tristantis, si sit præsens. 1-2ae. XLI, 2, 3m. — Non est virtus theologica, quia non habet Deum pro principali objecto, sicut amor, sed malum. 1a. LXVIII, 4, 4m. 2-2ae. XIX, 9, 2m, 3m. — Timor pertinet ad appetitum sensitivum. 1-2ae. XLI, 1, c. 2-2ae. VII, 1, c. — Nullo modo est in concupiscibili, sed in irascibili. 1-2ae. XXIII, 2, c. XLI, 2, 3m. XLII, 3, 2m. XLIII, 2, 3m. — Vis appetitiva perficitur contra concupiscentiam inordinatam delectabilium dono timoris; et ideo timor correspondet temperantiæ. 1-2ae. LXVIII, 4, c, 1m, 4m. 2-2ae. CXLI, 1, 3m. — Decertantes non timent propter potentiam decertandi, sed propter defectum ejus. 1-2ae. XLIII, 2, 3m. — Decapitandi non timent, quia non habent spem evadendi, quæ requiritur ad timorem. 1-2ae. XLII, 2, c. fin. XLIII, 2, c, 2m. 3a. XV, 7, c. — Timor nullo modo est in Deo, quia Deus non habet superiorem. 2-2ae. XIX, 11, 2m. — Habitus et actus doni timoris, et passio ejus fuit in Christo, secundum quod appetitus ejus refugiebat læsionem corporis; non autem incertitudo futuri, nec vitium timiditatis actu, nec habitu. 3a. VII, 6, o. XV, 7, o. — Timor filialis est in beatis quoad actum reverendi Deum; non autem quoad actum timendi separationem a Deo; nec timor servilis, id est de pœnis, est in eis. 1-2ae. LXVII, 4, 2m. 2-2ae. XIX, 11, o. — Timor est in damnatis propter successionem pœnarum; non tamen proprie, quia sunt sine spe. 1-2ae. LXVII, 4, 2m.

2° Objectum timoris est malum futurum, difficile cui resisti non potest. 1-2ae. XLI, 1, o; 2, 4, c. XLII, 1, 2, 3, 5, c. XLIII, 1, c. XLIV, 2, c, 3m. 2-2ae. XIX, 11, c. CXXIII, 4, c. CXLIV, 1, c; 2, c. — Timor primo et per se respicit malum, ut proprium objectum; bonum autem, ut habet respectum ad malum duplex scilicet: privans bonum, vel inflictum a bono. 1-2ae. XLII, 1, o. XLIII, 1, 1m. — Respicit duo scilicet: malum quod refugit, et bonum quod sua virtute potest infligere malum. 1-2ae. XLII, 1, 2, c. XLIII, 1, 1m. 2-2ae. XIX, 1, c. 3a. VII, 6, o. — Deus timetur non quidem ut malum, sed quia infligit malum pœnæ. 1-2ae. XLII, 1, c. 2-2ae. XIX, 1, o; 9, 2m. — Deus est objectum timoris ratione justitiæ; spei vero ratione misericordiæ. 2-2ae. XIX, 1, 2m. — Timor est de malo naturæ; non autem proprie de malo culpæ, nisi ratione exterioris causæ, scilicet seductionis, et hujusmodi. 1-2ae. XLII, 2, 3, o. 2-2ae. CXLIV, 1, o. — Malum naturæ dupliciter non timetur scilicet: quando est multum distans, vel quando est inevitabile. 1-2ae. XLII, 2, o; 6, 2m. — Insolita et repentina maxime timentur, quia videntur esse majora mala et minus remediabilia. 1-2ae. XLII, 5, o. XLVIII, 3, 3m. — Quæ non habent remedium, quando sunt in præsenti, maxime timentur de futuro; non autem si carent remedio, dum sunt futura. 2-2ae. XLII, 6, o. — Malum quod timetur, semper est a causa extrinseca. 1-2ae. XLII, 3, c, 2m; 4, c.

3° Timor ut est a causa extrinseca, id est ut est passio consequens phantasiam mali imminentis, potest timeri; non autem secundum quod subest voluntati. 2-2ae. XLII, 4, c. — Oritur ex fuga mali, quæ oritur ex desiderio boni; ideo timor dicitur desiderium. 2-2ae. XLI, 2, 3m. — Per se nascitur ex amore; sed per accidens causat amorem. 1-2ae. XLIII, 1, 1m. 2-2ae. CXXIII, 4, 2m. CXXV, 2, c. CXXVI. 1, c. CLXXV, 2, 3m. — Amor est causa timoris dispositive et materialiter; sed illativum mali est causa timoris effective. 1-2ae. XLIII, 1, o: 2, c. 2-2ae. XIX, 9, 3m. — Defectus est causa timoris dispositive et materialiter ex parte timentis; sed ex parte ejus qui timetur, virtus et robur est causa per se; per accidens autem defectus, scilicet ignorantia, injustitia, læsio vel timor læsionis. 1-2ae. XLIII, 2, o. — Sensus non apprehendit futurum; sed ex apprehensione præsentis animal movetur instinctu naturali ad timendum vel sperandum futura. 1-2ae. XLI, 1, 3m. — Timor consequitur desperationem vincendi. 1-2ae. XXV, 3, c. — Mites et astuti occultant iram et nocent improvisis; ideo magis timentur quam acuti, quia qui habent iram acutam non occultant eam, et ideo nocumenta ab illis illata non ita sunt repentina, quin prævideantur. 2-2ae. XLV, 2, 2m.

4° Timor causat contractionem caloris et spiritus ab exterioribus ad interiora, sed propter frigus causatum ex imaginatione, refugiunt a corde et a superioribus ad inferiora; sed ira facit e converso, propter calorem et subtilitatem spirituum; ideo timor supra fugam et abominationem addit quamdam depressionem animi propter difficultatem mali; sed ira facit promptos et audaces ad invadendum. 1-2ae. XXV, 1, c. XLIV, 2, 3, o. XLV, 4, 1m, 3m. — Timor impedit operationem exteriorem ex parte membrorum propter defectum caloris; sed confert ei ex parte animæ per sollicitudinem, nisi perturbet rationem propter excessum. 1-2ae. XLIV, 4, o. — Facit tacere, quia contrariatur formationi vocis. 1-2ae. XLIV, 1, 2m. — Timor facit pallere, sed verecundia rubere, quia objectum primi opponitur naturæ et appetitui animali, objectum autem secundi opponitur secundo tantum. 1-2ae. XLIV, 1, 3m. 3a. LXXII, 9, c. — Timor causat sitim, solutionem ventris, emissionem urinæ et seminis, propter contractionem ventris et testiculorum. 1-2ae. XLIV, 3, 1m. — Timor Dei operatur ad vitationem omnis peccati, etiam negligentiæ. 2-2ae. LIV, 2, 4m. — Timor qui est secundum rationem excusat totaliter a peccato; non autem timor inordinatus, sed diminuit peccatum in quantum est involuntarius. 2-2ae.

CXXV, 4, o. — Timor duplex scilicet : naturalis, id est de malo corruptivo, et non naturalis, id est de malo contristativo non repugnante naturæ. 1-2^{ae}. XLI, 3, o. — Species timoris sunt sex scilicet : segnities, erubescentia, verecundia, admiratio, stupor et agonia. 1-2^{ae}. XLI, 4, o. 2-2^{ae}. XIX, 2, 1^m. — Timor duplex scilicet : filialis et servilis. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 2^m. 2-2^{ae}. VII, 1, c. XXI, 2, o. — Quadruplex scilicet : humanus vel mundanus, servilis, initialis et filialis, sive sanctus seu castus. 2-2^{ae}. XIX, 2, c.

5° Timor et tristitia habent convenientiam in malo ; sed differunt, quia primum est de futuro et arduo, secundum autem de præsenti et absolute. 1-2^{ae}. XLII, 3, 2^m. XV, 7, c, — Timor magis respicit rationem difficilis quam spes. 2-2^{ae}. XLIV, 2, 3^m. — Ea quæ augent spem diminuunt timorem, ut experientia et omne augens potestatem. 1-2^{ae}. XLII, 5, 1^m. — Timor ut inordinatus motus tantum, id est timiditas, opponitur fortitudini ; non autem timor qui est secundum rationem, nec timor inordinatus aliarum rerum, quia includitur in quolibet peccato. 2-2^{ae}. CXXV, 2, o. — Timor initialis et filialis differunt secundum status, sicut imperfectum et perfectum ; non autem essentialiter. 2-2^{ae}. XIX, 8, o. — Timor mundanus et humanus pro eodem computantur, quia conveniunt in una ratione avertendi a Deo. 2-2^{ae}. XIX, 2, 5^m. — Timor mundanus vel humanus respiciunt pœnam avertentem a Deo ; sed timor servilis et initialis pœnam trahentem ad eum, servilis principaliter, alius secundario. 2-2^{ae}. XIX, 2, 4^m. — Timor servilis et filialis non sunt idem secundum substantiam, sed differunt essentialiter et specifice. 2-2^{ae}. XIX, 2, 3^m ; 5, o. — Timor filialis non contrariatur virtuti spei, sed sibi mutuo cohærent et se invicem perficiunt. 2-2^{ae}. XIX, 9, 1^m. — Timor servilis ex amore sui causatur. 2-2^{ae}. XIX, 6, c. — Manet cum charitate quoad substantiam ejus, non quoad servilitatem. 2-2^{ae}. XIX, 6, o ; 8, 2^m ; 10, c. — Secundum suam substantiam est bonus ; sed servilitas ejus est mala. 2-2^{ae}. XIX, 4, o ; 7, 9, c. — Timor non est peccatum secundum se, sed ut est inordinatus ; et tunc est peccatum mortale et quandoque veniale. 2-2^{ae}. CXXV, 3, o ; 4, c. CXXVI, 1, o. — Timor mundanus semper est malus, quia causatur ab amore semper malo, scilicet ab amore mundano. 2-2^{ae}. XIX, 3, o ; 9, c. — Timor filialis et timor castus sunt idem. 2-2^{ae}. XIX, 2, 3^m. — Timor filialis habet duos actus, scilicet revereri Deum et timere separationem ab eo. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 2^m. — Timor filialis augetur, aucta charitate ; servilis vero diminuitur secundum actum ejus, non autem secundum substantiam. 2-2^{ae}. XIX, 10, o. — Timor filialis sive castus est primum donum, inter septem dona Spiritus sancti ; non autem timor mundanus vel humanus, nec servilis, licet sit a Spiritu sancto. 2-2^{ae}. XIX, 9, o ; 12, 1^m. — Actus doni timoris in beatis est habere reverentiam ad Deum. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 2^m. — Donum timoris eminentius retrahit a malis, propter reverentiam Dei, quam virtus moralis. 1-2^{ae}. LXVIII, 4, 4^m. — Datur contra superbiam ; nec tamen est humilitas, sed est principium ejus. 2-2^{ae}. XIX, 9, 4^m. — Correspondet spei. 2-2^{ae}. XVII, pr. XIX, pr. — Principaliter correspondet spei, secundario autem temperantiæ. 2-2^{ae}. CXLI, 1, 3^m.

TORNEAMENTUM. Torneamentum, id est inordinata et periculosa exercitia prohibentur privatione sepulturæ ecclesiasticæ ; non autem castiludia. 2-2^{ae}. XL, 1, 4^m.

TOTALITAS. *Totum* triplex scilicet : quantitativum, rationis vel essentiæ, et *totum* potentiale vel virtutis ; secundum et tertium convenit formis per se, primum vero per accidens tantum. 1^a. LXXVI, 8, c. — *Totum* homogeneum nihil includit, quod non includat quælibet pars ejus, nec differt secundum identitatem earum et *totius*, nec per consequens a suis partibus. 1^a. XI, 2, 2^m. — *Totum* substantiale est in qualibet parte totum, sicut tota natura et species aquæ est in qualibet parte aquæ ; non autem *totum* quantitativum, sed pars in parte, sicut locatum in loco. 1^a. VIII, 2, 3^m. — In substantiis incorporeis non est totalitas per se, nec per accidens, nisi secundum perfectam rationem suæ essentiæ. 1^a. VIII, 2, 3^m. X, 1, 3^m. LXXVI, 8, c. — Virtus *totius* potentialis est in una parte ejus complete ; in aliis autem diminute. 1^a. LXXVII, 1, 1^m. 1-2^{ae}. LVII, 2, 2^m. — Id solum se toto agit, quod secundum se totum est in actu, quod non est nisi actus infiniti et primi, scilicet Dei. 1^a. VIII, 4, o.

TRAGŒDIA, Verus tragœdus est falsus Hector, secundum Augustinum. 1^a. XVII, 1, 1^m.

TRAHERE. Multi trahentes unam navim faciunt unam actionem ex parte operati, sed multas ex parte agentium. 1^a. LXXVI, 2, c. — *Te tua fata trahunt*, ut poeta dixit. 1^a. CXVI, 2, 3^m.

TRANSFIGURATIO. Transfiguratio Christi convenienter facta est ostensione gloriæ ; non autem mutatione formæ vel naturæ. 3^a. XLV, 1, o. — Testes ejus fuerunt convenientes scilicet : Moyses, Elias, Petrus, Joannes, Jacobus et Deus Pater. 3^a. XLV, 3, 4, o. — Moyses tunc non reassumpsit proprium corpus, sed aliud sicut angeli ; Elias autem habuit proprium corpus, et venit illuc de paradiso terrestri, non autem de cœlo empyreo. 3^a. XLV, 3, 2^m.

TRANSGRESSIO. Transgressio proprie est agere contra præceptum negativum, et est communis omni peccato materialiter ; sed formaliter est speciale peccatum dupliciter scilicet : ut dicit contemptum præcepti, et ut differt ab omissione. 2-2^{ae}. LXXIX, 2, o ; 3, 3^m ; 4, 3^m. — Transgressio et omissio proprie sunt peccata mortalia ; sed large, id est præter præcepta, sunt venialia. 2-2^{ae}. LXXIX, 4, 3^m. — Transgressio simpliciter et absolute gravior est omissione, licet aliquando sit e converso. 2-2^{ae}. LXXIX, 4, o. — Contrariatur actui virtutis, cujus omissio dicit simplicem negationem. 2-2^{ae}. LXXIX, 4, c, 2^m.

TRANSITUS. Transitus omnis est de determinato ad determinatum. 1^a. XLVI, 2, 6^m.

TRANSMUTATIO. Transmutatio organi sensus duplex scilicet : intentionalis seu spiritualis, et naturalis ; prima requiritur per se ad actum potentiæ sensitivæ apprehensivæ, secunda vero per accidens ; sed requiritur per se ad actum appetitus sensitivi. 1-2^{ae}. XXII, 2, 3^m ; 3, c.

TREMOR. Tremor est effectus timoris propter debilitatem virtutis, ex defectu caloris. 1-2^{ae}. XLIV, 1, 2^m ; 3, c. — Cor timentibus maxime tremit, et quæ connectuntur pectori, ut vox, labium inferius, mandibula inferior, brachia, manus, quia calor deserit cor et descendit ad inferiora, vel quia hæc membra sunt mobiliora, sicut et genua. 1-2^{ae}. XLIV, 3, 3^m.

TRIBULATIO. Tribulantur misericordes quandoque, ad eorum correctionem, vel humiliationem, vel probationem. 2-2^{ae}. CVIII, c, fin. — Tribulationes quibus Deus punit peccatores, sunt meritoriæ et satisfactoriæ, si patienter acceptentur ; non autem aliter. 1-2^{ae}. LXXXVII, 6, c. fin. — Nullus est sic crudelis, qui tribulatis et humiliatis noceat, sed parcit, quia canis etiam non mordet hominem jacentem. 1-2^{ae}. XLVII, 4, 2^m.

TRIDUO. Triduo Christus fuit totus in sepulcro ; non autem totum. 3^a. LII, 3, o.

TRINITAS. Trinitatem non esse in divinis est impossibile. 1^a. XXXI, 1, o. — Nomen Trinitatis significat unitatem essentiæ in recto, et numerum personarum in obliquo, quoad etymologiam ; sed quoad significationem est e converso. 1^a. XXXI, 1, 3^m. — Nomen collectivum significat multitudinem simpliciter, id est divisorum per essentiam et unitatem minimam, scilicet unitatem ordinis ; sed Trinitas e converso. 1^a. XXXI, 1, 2^m. XXXIX, 5, 6^m. — Per rationem naturalem non potest veniri in cognitionem Trinitatis personarum. 1^a. XXXII, 1, o. XXXIX, 8, c. XCIII, 6, 4^m. — Bonitas Dei per effectus potest intelligi sine Trinitate personarum ; non autem in visione beata. 1-2^{ae}. II, 8, 3^m. — Trinitas non est trina, quia essent tres trinitates. 1^a. XXXI, 1, 5^m. — Trinitas est in unitate et e converso, id est tres personæ sunt in una essentia, et e converso. 1^a. XXXI, 1, 4^m. — Deus est Trinitas contra Porretanos. 1^a. XXXVI, 6, 1^m. — Pater non est Trinitas. 1^a. III, 1^m. XXXIX, 6, 3^m.

TRIPLICITAS. Triplicitas non convenit Deo, quia non significat absolute numerum, sicut Trinitas; sed significat comparationem inæqualitatis, quia est species proportionis inæqualis. 1^a. XXXI, 1, 3^m.

TRISTITIA. 1° Tristitia est passio animalis, media inter duas passiones irascibilis, quia sequitur timorem et prior est ira, quam etiam causat. 1-2^{ae}. XXV, 1, c. XLII, 3, 1^m. — Est dupliciter mala scilicet : secundum se, quæ est de malo apparenti et vero bono; et secundum effectum, scilicet de vero malo, sed immoderata impediens bonam operationem. 2-2^{ae}. XXXV, 1, c. — Species ejus secundum applicationem ad extraneum sunt quatuor scilicet : misericordia, invidia, anxietas vel angustia, et acedia. 1-2^{ae}. XXXV, 8, o. XLI, 4, 1^m. 2-2^{ae}. XXXV, 3, 3^m. — Objectum tristitiæ est malum proprium præsens. 2-2^{ae}. XXXV, 8, c. XXXVI, 1, c, 1^m. — Tristitia est de bono alterius, in quantum est malum sibi quadrupliciter scilicet : nocendo, carendo, excedendo, et quia est indignus. 2-2^{ae}. XXXVI, 1, 2, o. — Dolor est de repugnante ad naturam corporis apprehenso per tactum, incipiens in læsione corporis, et terminatur in apprehensione, ideo est in sensu subjective, et est passio corporalis; sed tristitia est de repugnante appetitui apprehenso interius, incipiens in apprehensione et terminatur in affectione, et est in appetitu sensitivo, et est passio animalis. 1-2^{ae}. XLII, 3, 2^m. 3^a. XV, 6, c. XLVI, 6, c. — Tristitia est subjective in concupiscibili. 1-2^{ae}. XXIII, 1, c, 1^m; 2, c. — Nulla tristitia secundum Stoicos est utilis ad aliquid; ideo quælibet tristitia secundum eos est vitanda. 3^a. XLVI, 6, 2^m. — Vera tristitia fuit in Christo. 3^a. XLV, 6, o; 7, c, 2^m; 9, c. XLVI, 6, o. — Tristitia fuit in ratione inferiori Christi; non autem in ratione superiori, nisi secundum quod radicatur in essentia animæ. 3^a. XLVI, 8, o. — Omnis defectus corporalis disponit ad tristitiam. 2-2^{ae}. XXXV, 1, 2^m.

2° Ex spe et memoria malorum causatur tristitia; sed non tanta, quanta a sensu præsentium. 2-2^{ae}. XXX, 1, 3^m. — Tristitia inter omnes animæ passiones maxime corpori nocet. 1-2^{ae}. XXXVII, 4, o. XLI, 1, c. — Impedit omnem operationem de qua est; sed auget eam operationem cujus est principium. 1-2^{ae}. XXXVII, 2, 3, c. XXXIX, 1, 3^m. LIX, 3, 2^m. — Contemplatio veritatis mitigat tristitiam et dolorem, etiam in cruciatu ratione delectationis. 1-2^{ae}. XXXVIII, 1, o. — Virtus moralis directe mitigat tristitiam interiorem, constituendo medium in ea; non autem dolorem exteriorem, quia non obedit rationi, sed sequitur naturam corporis; sed mitigat indirecte per redundantiam. 3^a. XLVI, 6, 2^m. — Amici condolentes mitigant tristitiam, quia videntur comportare tristitiæ onus cum illo, et quia in eo se percipit ab eis amari quod est delectabile : delectatio autem omnis mitigat tristitiam. 1-2^{ae}. XXXVIII, 3, o. — Somnus, balneum et omnia recreantia, mitigant tristitiam. 1-2^{ae}. XXXVIII, 5, o. — Omne animal naturaliter fugit tristitiam. 1-2^{ae}. XXXIV, 6, c. — Passio concupiscibilis, importans quietem in malo, scilicet tristitiam, media est inter duas passiones irascibilis, sequitur enim timorem, cum enim occurrit malum quod timebatur, causatur tristitia; præcedit autem motum iræ, quia cum tristitia præcedente aliquis insurgit in vindictam, hoc pertinet ad motum iræ. 1-2^{ae}. XXIII, 1, c.

TURPELUCRUM. Turpelucrum est species avaritiæ. 2-2^{ae}. XVIII, 8, 4^m.

TURPILOQUIUM. Turpiloquium est filia luxuriæ, quia luxuriosi quorum est cor turpibus delectationibus plenum et concupiscentiis, de facili ad turpia verba prorumpunt. 2-2^{ae}. CLIII, 5, 4^m.

TURPITUDO. Turpitudo duplex scilicet : voluntaria, et involuntaria; prima est vitiosa, non autem ardua : sed secunda est pœnalis et ardua, scilicet vituperium. 2-2^{ae}. CXLIV, 2, c. — Turpitudo duplex scilicet : inhonestatis, et exterioris defectus; secunda est in humilitate et mendicitate, non autem prima. 2-2^{ae}. CLXXXVII, 5, 4^m.

TURTUR. Turtur est melior pullis ejus; in columbis autem est e converso. 1-2^{ae}. CII, 3, 4^m. — Turtur et columba erant sacrificia pauperum in holocaustis propter volatus altitudinem, et in hostiis pro peccato, non autem in pacificis, quia non erant necessitatis. 1-2^{ae}. CII, 3, 9^m. 3^a. XXXVII, 3, c, 4^m. — Turtur et columba sunt in copia in Judæa, et significant conjunctionem duarum naturarum in Christo, castitatem et charitatem. 1-2^{ae}. CII, 3, 2^m. 3^a. XXXVII, 3, 4^m. — Turtur solivaga significat contemplationem, et secretas orationum lacrymas; sed columba gregalis, vitam activam, et orationes Ecclesiæ publicas. 3^a. XXXVII, 3, 4^m. — Turtur significat prædicationem et confessionem fidei, per suam loquacitatem; sed columba significat simplicitatem et mansuetudinem. 3^a. XXXVII, 3, 4^m.

TYRANNIS. Nisi regis virtus sit perfecta, ex crudelitate et avaritia, in tyrannidem faciliter degenerat regnum, propter magnam ejus potentiam. 1-2^{ae}. CV, 1, 2^m. — Tyranni civitates desolantes, sacra prædantes, id est magna per vim auferentes, sunt injusti, non autem illiberales. 2-2^{ae}. CXVIII, 8, 5^m. — Tyrannici perturbatio regiminis non habet seditionis rationem, nisi sic inordinate fiat quod majus sequatur detrimentum; sed tyrannus magis est seditiosus. 2-2^{ae}. XLII, 2, 3^m. — Quamvis principatus eorum sit injustus, non licet invadere vel occidere tyrannos, nisi per publicam potestatem. 2-2^{ae}. XLII, 2, 3^m.

U

UBIQUE. Ubique esse convenit soli Deo. 1^a. VIII, 2, 4, o. XVI, 1, 2^m. LII, 1, c. CXII, 1, o.

UGO. Ugonis de Sancto Victore magistralia quædam de fide vel de Christo dicta refelluntur. 2-2^{ae}. V, 1, 1^m. 3^a. XLV, 2, c. L, 4, c. — Sub sensu allegorico etiam sensum anagogicum comprehendit, ponens in 3^a suarum *Sententiarum* solum tres sensus quoad Scripturam sacram scilicet : historicum, allegoricum et tropologicum. 1^a. I, 10, 2^m.

ULTIMUM. Duplex est ultimum rei scilicet : in re et extra rem. 1-2^{ae}. II, 7, 3^m. — Tripliciter dicitur scilicet : simpliciter, in genere, et in specie. 1-2^{ae}. I, 1, 2^m. II, 7, 3^m. III, 5, 3^m. V, 8, c.

UMBRA. Somnia, umbræ et picturæ dicuntur esse falsa, in quantum non subsunt res quarum habent similitudinem. 1^a. XVII, 2, 2^m.

UNCTIO. 1° Unctio baptizatorum in vertice significat tripliciter eminentiam dignitatis scilicet : legalis, sacerdotalis, et collatæ. 3^a. LXXII, 11, 3^m. — Chrismatis unctio episcopis reservatur, non propter digniorem capitis partem, sed propter potiorem effectum. 3^a. LXXII, 11, 3^m. fin. — Unctio chrismatis, in capitis summitate per sacerdotem, significat super ipsum baptizatum Spiritus sancti descensum, ad habitationem Deo consecrandam; in fronte vero per pontificem, declarat ejusdem Spiritus sancti septiformis gratiam in hominem venire, cum omni plenitudine sanctitatis et scientiæ et virtutis. 3^a. LXXII, 11, 3^m.

2° Triplici ratione consecrari debet materia sacramenti extremæ unctionis. 3^a. LXXII, 3, c. — Illius sacramenti principalis effectus est peccatorum remissio quoad reliquias; sed consequenter quoad culpam mortalem vel venialem si inveniat, nec ex parte recipientis ponatur obex. 3^a. LXV, 1, c. — In ultima unctione infunditur gratia quæ sacramento præbet effectum. 3^a. LXXXVII, 3, c. —

Per gratiam quam infundit, sacramentum hoc peccatum remittit quoad maculam, et quoad pœnæ reatum fortificando subjectum, et quoad reliquias, id est debilitatem mentis; non autem dispositiones et habitus causatos ex peccatorum actibus. 3ª. LXV, 1, c. 3ª s. XXX, 1, o. — Ad animæ gloriam immediate disponit, ideo non debuit figurari per aliquod veteris legis sacramentum, nisi remote scilicet per omnes ejus curationes. 1-2æ. CII, 5, 3m. 3ª. LXV, 1, 4m.

UNIGENITUS. Unigenitus est Christus quia solus est Dei filius naturalis; sed dicitur *primo genitus*, quia sunt alii filii Dei, scilicet adoptivi. 1ª. XXXIII, 3, c, 2m. XLI, 3, c.

UNIO. 1° Triplex est unio scilicet : ex perfectis et integris, ex transmutatis, et ex imperfectis. 3ª. II, 1, c. — Animæ et corporis unio est de ratione hominis. 3ª. L, 4, c. — In Deum prima hominis unio est per fidem, spem et charitatem. 1-2æ. LXVIII, 4, 3m, 4m. — Hæc unio est aliquid creatum, scilicet relatio exsistens realiter in natura humana. 3ª. II, 7, o ; 8, c.

2° Prout relatio, unio in Deo non est nisi secundum rationem tantum, et ideo non est quiddam in Deo creatum. 3ª. II, 7, o ; 8, c. — Unio Verbi Dei facta est in persona et non in natura contra Eutychetem. 3ª. II, 1, o; 2, o ; 6, c ; 12; 1m. III, 1, c. IX, 1, 1m. XIII, 1, c. XVIII, 1, c. XLVI, 12, c. L, 2, o. LIII, 1, 2m. — Facta est in supposito, seu in hypostasi. 3ª. II, 3, c ; 6, c. XVI, 1, c. — Natura humana non est Verbo accidentaliter unita. 3ª. II, 1, c. — In Christo anima et corpus uniuntur, et in eo natura divina non solum unita est animæ, sed etiam corpori. 3ª. II, 5, o ; 10, 2m. — Unio hæc est maxima ex parte ejus in quo facta est; non autem ex parte unitorum. 3ª. II, 9, o. — Quomodo unio dici potest Christo naturalis ex ipsa nativitate, non autem ex principiis naturæ humanæ in ipso. 3ª. II, 12, c VII, 13, 2m. XXXIV, 2, 2m.

UNITAS. 1° Quælibet res est una per essentiam suam. 1ª. VI, 3, 1m. XI, 4, 3m. LXXVI, 7, c. — Sicut et *esse*, substantia habet per se unitatem vel multitudinem; non autem accidentia, quæ illas habent a subjecto. 1ª. XXXIX, 3, c. — Ubicunque non est unitas speciei, ibi non est unitas numeralis, nisi idem suppositum subsistat in duabus naturis, sicut in Christo. 3ª. L, 5, 2m. — Secundum rationem propriam, qua distinguitur ab aliis transcendentibus, unum importat rationem indivisionis tantum; sed ratio ejus totalis completa consistit in hoc quod est *esse* ens indivisibile, aut non *esse* ens divisum. 1ª. VI, 3, 1m. — Ex multis fit unum tripliciter scilicet : ordine tantum, ordine et compositione, et per commistionem. 3ª, II, 2, 1, c. — Unum dicitur dupliciter scilicet : unum quod est principium numeri, et unum quod convertitur cum ente. 1ª. XI, 1, c ; 2, c. XXX, o. — Unum numero dicitur dupliciter scilicet : unum unitate naturæ, et unum unitate personæ. 3ª. III, 6, 1m; 7, 2m. — Unum numero dicitur tripliciter, scilicet primo indivisibile in potentia, vel secundum quantitatem, vel secundum essentiam, vel secundum utrumque; secundo indivisibile in actu et in potentia, cum situ, ut punctus; tertio nihil importans nisi indivisionem, scilicet unitas quæ est principium numeri, quæ tamen inhæret alii, scilicet suo subjecto. 1ª. XI, 1, 2m. — Unum numero dicitur tripliciter scilicet : vel indivisibile actu et potentia, vel actu tantum, vel unum perfectione. 3ª. LXXIII, 2, c. — Quod convenit multis non convenit eis secundum unam naturam communem, nisi univocum et positivum. 1ª. LXV, 1, c. — Unum quantum ad illud quod ponit, constituit multitudinem; sed quantum ad negationem quam addit supra ens, opponitur ei privative. 1ª. XI, 2, 2m. — Multum absolute sumptum, opponitur uni, sed ut importat excessum opponitur pauco. 1ª. XI, 2, 3m. — Unum ponitur in definitione multitudinis; non autem e converso. 1ª. XI. 2, 4m. LXXXV, 8, 2m. — Non removet multitudinem, sed divisionem ; nec multitudo removet unitatem, sed indivisionem eorum ex quibus constat. 1ª. XXX, 3, 3m. — Multitudo potest immediate procedere ab uno simplici. 1ª. LXXVII, 6, 1m. — Aliqua possunt esse unum, et multa diversimode ; non autem eodem modo, quia opponuntur. 1ª. XI, 1, 2m; 2, 1m. 1-2æ. XVII, 4, o. — Unum quod est principium numeri, opponitur multitudini relative, ut mensura mensurato; non autem unum quod convertitur cum ente, sed opponitur privative. 1ª. XI, 2, c.

2° Deus est unus. 1ª. XI, 3, o. CIII, 3, o. — Est maxime unus. 1ª. XI, 4, o. XXVIII, 3, c. XXX, 1, 1m. XXXIX, 3, c. — Deum esse unum potest ratione demonstrari, et potest fide teneri. 1ª. II, 2, o. — Deus est unus per suam essentiam, et est sua unitas. 1ª. CIII, 3, o. — Est unus secundum quod unum convertitur cum ente; non autem secundum quod unum est principium numeri. 1ª. XI, 3, 2m. XXX, 3, 2m. — Unitas divinæ personæ est major unitate quæ est principium numeri, quia est per se subsistens, completa, et habens in se quidquid pertinet ad rationem unitatis. 1ª. XI, 4, 2m. 3ª. II, 9, 2m. — Est major unitate naturæ et personæ in nobis, et unitate animæ et corporis. 3ª. II, 9, 3m. — Pater et Filius in divinis sunt unum; non autem unus. 1ª. XXXI, 2, 4m. — In Patre et Filio non est discrepans, sed una divinitas, ut dicit Ambrosius. 1ª. XXXI, 2, c. — Omnia entia sunt unum propter Patrem tripliciter, scilicet : quia in Patre primo unitas invenitur, et ratio principii quasi primi, et ab ejus unitate est quod una natura in omnibus propagetur; et omnia entia sunt æqualia propter Filium tripliciter scilicet: quia æqualitas est in Filio, in quantum Filius, in quantum Verbum, et in quantum est imago; et omnia entia sunt connexa propter Spiritum sanctum tripliciter scilicet : quia procedit ut amor, amor autem est connexio duorum, quæ connexio requirit tria scilicet: duo connexa et unum connectens. 1ª. XXXIX, 8, c.

UNIVERSALE. Universale triplex scilicet : universale in re, id est natura in particularibus ; universale post rem, id est abstractum ab eis ; et universale ante rem, id est formæ universales rerum in mentibus Angelorum. 1ª. LV, 3, 1m, 3m. — Universale sumitur dupliciter scilicet : pro natura rei cum intentione universalitatis, et pro natura ut est in particularibus ; primo modo universale est posterius, sed secundo modo universalius est prius minus universali via generationis, et temporis, sed est e converso ordine perfectionis et intentionis naturæ. 1ª. LXXXV, 3. 1m. 1-2æ. XXIX, 6, c. — Universale quoad naturam est in singularibus ; sed quoad intentionem universalitatis est in intellectu. 1ª. LXXXV, 2, 2m. 1-2æ. XX, 6, c. — Universale pro natura est principium formale essendi et cognoscendi singularia ; sed universale pro intentione universalitatis est principium cognoscendi tantum. 1ª. LXXXV, 3, 4m. — Cognitio universalis duplex scilicet : ex parte objecti, et ex parte medii. 1ª. LV, 3, 2m. — Universale dicitur esse semper, et ubique vel secundum diversa *esse*, vel negative, quia non determinat sibi locum, nec tempus. 1ª. VIII, 4, 1m, 2m. XVI, 7, 2m. — Universalius continet plura in potentia, et pauciora in actu, quam minus universale. 1ª. LXXXV, 3, 2m. — Universale est commune multis secundum rem. 1ª. XIII, 9, c.

UNIVERSUM. Totum universum est unum unitate ordinis, secundum quod inferiora reguntur per superiora. 1ª. CIII, 3, o.

UPUPA. In stercore fetenti nidificat upupa et fimo pascitur; pro cantu gemitum simulat et sæculi tristitiam significat. 1-2æ. CII, 6, 1m. fin.

USURA. 1° In Evangelio metaphorice sumitur usura scilicet pro superexcellentia spiritualium bonorum, quam Deus exigit ad utilitatem nostram. 2-2æ. LXXVIII, 1, 1m. — Usura pretium est mutuatæ pecuniæ, vel cujuscunque rei, cujus usus est consumptio vel distractio ejus. 2-2æ. LXXVIII, 1, c. — Pretium accipere pro principali usu pecuniæ, qui est distractio ejus, est usura; non autem pro secundario usu ejus, scilicet ad ostentationem vel in pignus ; sed in usu vasorum est e converso. 2-2æ. LXXVIII, 1, 6m. — Secundum se, usura est injusta, contra legem naturæ et peccatum mortale; vel enim idem bis venditur, vel venditur id quod non est. 2-2^{ae}. LXXVIII, 1, o. — Justi et injusti rationes large extenduntur ad incrementa quæ proveniunt ex usu omnium rerum per similem usum et rationem, et non tantum pecuniæ. 2-2^{ae}. LXXVIII, 1, 2, o. — Accipere usuras in præmium a Deo Judæis permittitur, non quasi licitum, sed permissum ad majus malum vitandum. 1-2^{ae}. CVIII, 3, 3^{m}. 2-2^{ae}. LXXVIII, 1, 2^{m}. — Usuræ nomen significat primo incrementum quod parit pecunia ex usu suo, et secundario superabundantiam, quam quælibet res parit ex usu suo simili cum usu pecuniæ. 2-2^{ae}. LXXVIII, 1, c. — Eorum tantum quæ pecunia non mensurantur recompensationem potest exigere mutuans, et deducere in pactum recompensationem damni per quod subtrahitur sibi aliquid quod debet habere. 2-2^{ae}. LXXVIII, 2, 1^{m}; 3, c. — Attamen recompensatio damni quoad consideratur in hoc quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deduci. 2-2^{ae}. LXXVIII, 2, 1^{m}. — Quidquid de pecunia usuraria aliquis lucratus fuerit restitui non debet; sed, si fuerit nocumentum, recompensandum est. 2-2^{ae}. LXXVIII, 3, o. — Usum pignoris venalem tenetur mutuans in sortem computare. 2-2^{ae}. LXXVIII, 2, 6^{m}. — Sine obligatione mutuum recipere potest; sed non deducere in pactum ut sibi remutuetur, nec cum pacto tacito vel expresso accipere munera gratis oblata. 2-2^{ae}. LXXVIII, 2, o, 4^{m}. — Usuræ vitio peccat quicunque ratione mutui ex mutuo sperat lucrum; non vero qui ex mutuo vitat damnum; sed, si fuerit nocumentum, ad recompensationem tenetur, sicut et tenens pecuniam ultra terminum ad restitutionem, non quidem totius lucri possibilis, sed secundum æstimationem, pensatis periculis, laboribus et expensis. 2-2^{ae}. LXXI, 4, 1^{m}, 2^{m}. LXXVIII, 1, 3^{m}; 2, 2^{m}, 3, c. — Quandocunque in mutuo vel ex mutuo intenditur spes lucri tunc adest usuræ vitium; sed sic non est in emptione et venditione, nisi mutui rationem habeant; attamen non peccat usuræ peccato, qui de justo pretio diminuit, ut prius pecuniam habeat. 2-2^{ae}. LXXVIII, 2, 7^{m}. — Lucrum in actu habitum et ablatum per æqualem recompensationem restitui debet; non vero lucrum in virtute habitum, sed per recompensationem secundum conditionem personarum et negotiorum. 2-2^{ae}. LXII, 4, o.

2° Usuræ et contra legem veterem seu divinam et contra legem naturæ et Evangelii accipiuntur, per eas enim corrumpitur actus humanæ vitæ, scilicet finis societatis communis et fraternæ charitatis. 1-2^{ae}. CV, 3, 3^{m}. 2-2^{ae}. LXXVIII, 1, o. — Leges humanæ prout magis illustrantur vel non illustrantur fidei lumine vel juris divini, quandoque puniunt, quandoque vero permittunt usuras; non quidem ut licitas vel justas, sed ad majora mala vitanda vel ne communitas patiatur multas incommoditates. 1-2^{ae}. XCVI, 6, c. 2-2^{ae}. LXXVIII, 1, 4^{m}. — Pignoris dati pro mutuo, cujus usus pecunia æstimabilis est, mutuator debet computare usum in restitutionem, alias usuræ vitium commissurus. 2-2^{ae}. LXXVIII, 2, 6^{m}. — Licet accipere mutuo sub usuris ad bonum sui vel alterius; non autem inducere ad faciendum usuras. 2-2^{ae}. LXXVIII, 4, o. — Propter solutionis dilationem vendere carius justo, vel emere vilius propter anticipationem, est usura; non autem e converso. 2-2^{ae}. LXXVII, 1, 1^{m}. LXXVIII, 2, 7^{m}. — Alias expensas licite factas, puta in portatione pannorum, potest quis licite recuperare de eorum venditione; non tamen usuras quas aliis dederat, cum hæc datio fuerit injusta. 2-2^{ae}. LXXVIII, 4, o. — In usuris non transfertur dominium, et non est restituendum nisi quod est alienum et non suum; igitur, cum vero domino usura sit restituenda, sequitur quod restituens non habet ejus verum dominium, et sic non erat translatum in accipientem usuras. 2-2^{ae}. LXXVIII, 3, c, 3^{m}. — Qui pecuniam suam dat in societatem, absque usuræ vitio partem lucri expetere potest, quia non transfert dominium suæ pecuniæ in eum cui dat; sicut in pecunia mutuata, cujus dominium transfertur in mutuarium. 2-2^{ae}. LXXVIII, 2, 5^{m}. — Dans usurario pecuniam ut usuras exerceat, vel ut copiosius exerceat, peccat; non autem si dat ut tutius servetur. 2-2^{ae}. LXXVIII, 4, 3^{m}. — Possessiones ex usuris comparatæ sunt illorum qui eas emerunt; non autem eorum quorum sunt usuræ, sicut tamen obligatæ illis a quibus fuerunt usuræ acceptæ; sunt et alia bona usurarii. 2-2^{ae}. LXXVIII, 3, 2^{m}. — Tenetur restituere usurarius quidquid de usuris accepit et fructus et *interesse;* non autem quæ lucratus est cum eis, etiam emendo possessiones; nec quidquid lucri quod ei provenit ultra rem, et rei usum naturalem ex propria operatione et solertia, in quo non est aliis damnificatus. 2-2^{ae}. LXXVIII, 3, o. — Prius restituenda sunt per usuram ablata, quam solvenda debita; restitutio enim præfertur etiam subventioni parentum, nisi sint in extrema necessitate. 2-2^{ae}. XXXI, 3, 3^{m}. XXXII, 7, 3^{m}. LX, 5, 4^{m}. LXII, 5, 2^{m}. — Prius pauperi quam diviti jure fieri potest usurarum restitutio, eo quod pauper plus læsus est in ablatione suarum et quia plus indiget. 2-2^{ae}. XXXI, 3, 3^{m}. XXXII, 7, 3^{m}. LX, 5, 4^{m}. LXII, 5, 2^{m}. — Causa vel natura temporis et ratio dubii periculi etiam localis ab usura excusare possunt; potest enim causa temporis conferre vel auferre aliquid justi valoris in permutationibus, dum modo pro illo tempore solo venditor velit vendere rem suam; non vero pro alio. 2-2^{ae}. LXII, 4, 2^{m}.

USUS. Rationis usus quandoque totaliter quandoque vero non totaliter ex passione aufertur; in primo casu ad peccatum imputatur actus, si passio in principio fuerit voluntaria et non naturalis; in secundo casu, ratio passionem excludere potest, et talis passio non totaliter excusat a peccato, si ratio non eam prohibeat. 1-2^{ae}. LXXVII, 1, 2, 7, c. LXXVIII, 2, 3^{m}. 2-2^{ae}. LIII, 6, 1^{m}. CLXXV, 2, 2^{m}. — Duplex usus pecuniæ, scilicet ad se et ad alios; primus pertinet ad expensas seu sumptus, secundus vero ad donationes. 2-2^{ae}. CXVII, 3, 3^{m}. — Duplex usus pecuniæ pertinens ad dationes scilicet: principalis, qui est distractio ejus, pro quo nihil ultra potest accipi, et secundarius, scilicet vel ad ostentationem vel in pignus, pro quo aliquid ultra accipi potest. 2-2^{ae}. LXXVIII, 1, 6^{m}. — Ultra rei valorem, ex usu rei mutuatæ nihil sperare debet mutuans, quia ratione substantiæ transfertur mutuum, et non ratione ejus; sed aliter est in accommodatis et locatis ad usum. 1-2^{ae}. LXXVIII, 1, 6^{m}.

UT. Sicut et *et ne*, dupliciter sumitur scilicet: finaliter et consecutive. 1-2^{ae}. XCVIII, 1, o, 2^{m}.

UTI. Large sumptum *uti* comprehendit sub se *frui*, prout *uti* est assumere aliquid in facultatem voluntatis, et *frui* est cum gaudio *uti*, secundum Augustinum. 1^{a}. XXXIX, 8, c. — Rei applicationem importat ad aliquam operationem, quæ etiam dicitur usus ejus. 1-2^{ae}. XVI, 1, 2, 3, c. — Est actus voluntatis non solum imperantis, sed etiam exequentis. 1-2^{ae}. XVI, 1, c. XVII, 1, c. — Est actus voluntatis, ut primi moventis; ipsius autem intellectus, ut dirigentis; aliarum vero potentiarum, ut exsequentium. 1-2^{ae} XVI, 1, c. XVII, 1, c. — Proprie est actus voluntatis ut principalis; non autem aliarum potentiarum nisi instrumentaliter. 1-2^{ae}. XVI, 1. o. — Aliquo *uti* dicitur dupliciter scilicet: ut forma quæ est principium usus et ut objecto; et sic aliquis male utitur gratia et virtutibus; non autem primo modo. 1-2^{ae}. LV, 4, 5^{m}. 2-2^{ae}. XX, 1, 2^{m}. 3^{a}. LXXX, 4, 3^{m}. — *Uti* est semper eorum quæ sunt ad finem: non autem ipsius finis, nisi in quantum refertur in ejus fruitionem. 1-2^{ae}. XVI, 3, o. — Corporalibus quibusdam actibus in cultu Dei nobis utendum est, non quidem proter Deum, sed propter nos. 2-2^{ae}. LXXXI, 7, c, 1^{m}. — Alterius peccato licet uti non quidem ad malum, sed ad bonum; sed ad peccatum non licet aliquem inducere. 2-2^{ae}. LXXVIII, 4, c. — Non brutis, sed rationalibus tantum creaturis convenit *uti*. 1-2^{ae}. XI, 2, 4^{m}. XVI, 2, o. — Quoad vim apprehensivam præcedentem, *uti* nobilius est quam *frui;* sed est e converso quoad objecta; quia *frui* importat motum appetitus in appetibile absolute, *uti* vero in ordine ad alterum. 1-2^{ae}. XVI, 2, 1^{m}. — *Uti* ejus quod est ad finem secundum quod est in consideratione rationis referentis illud ad finem ; est prius electione; sed est e converso secundum quod exsecutivas potentias movet voluntas. 1-$2^{æ}$. XVI, 4, o.

UTILE. Dupliciter dicitur utile scilicet : sicut via ad finem, ut meritum ad beatitudinem, et sicut pars ad totum, ut ministeria Angelorum ad eorum beatitudinem. 1^{a}. LXII, 9, 2^{m}. — In ordine ad finem bonitas vocatur utilitas. 1-$2^{æ}$. VII, 2, 1^{m}. — Utilia dicuntur quæ sunt accommoda ad aliquem finem, et utilitas quandoque usus nominatur. 1-$2^{æ}$. XVII, 3, o. — Ad utilitatem communem facere aliquid quod nulli noceat est licitum cuilibet personnæ privatæ ; non autem si nocet nisi ex auctoritate publica. 2-$2^{æ}$. LXIII, 3, 3^{m}. — Ad communem utilitatem principalius ordinantur dispensationes spiritualium. 2-$2^{æ}$. LXIII, 2, c. — Nihil Deo exhibetur propter utilitatem ejus ; sed propter gloriam ejus et propter nostram utilitatem. 2-$2^{æ}$ LXXXI, 6, 2^{m}. — In his quæ exhibentur aliis propter eorum utilitatem, est exhibitio laudabilior quæ fit magis indigenti, quia est utilior. 2-$2^{æ}$. LXXXI, 6, 2^{m} ; 7, c.

UXOR. Dispensatione divina licebat in lege Moysis, ut minus malum, uxorem dimittere, licet communius teneatur quod non. 1-$2^{æ}$. CV, 4, 8^{m}. — In libello generali tantum scribebantur causæ repudii ; non quidem ut justum appareat, sed vel ut vir haberet, secundum Josephum, licentiam alteri nubendi, vel ut ex mora et ex consilio Scribarum impediretur, secundum Augustinum. 1-$2^{æ}$. CVII, 2, 2^{m}. — Auctoritate propria, vir sine reatu pœnæ æternæ, non potest per seipsum occidere uxorem adulteram ; sed per civile judicium, absque tamen livore vindictæ et odii motu, sed ex justitiæ zelo, ut animadvertatur in eam. 3^{a} s. LX, 1. c. — Vir qui uxorem occiderit, ex statuto Ecclesiæ aliam ducere non potest, nisi illud sibi permissum fuerit ab Ecclesia, ad fornicationem vitandam ; si vero sine tali dispensatione matrimonium contraxerit non dirimetur, nisi eam cum qua prius mœchabatur, duxerit. 3^{a} s. LX, 2 c.

V

VACUUM. Nec ante nec post creationem fuit vaccuum, non est enim tantum negatio, sed privatio, id est spatium capax corporis sine corpore ; nec fuit possibile, nisi creantis potentia. 1^{a}. XLVI, 1, 4^{m}.

VAGATIO. In oratione mentis vagatio fructum tollit et est peccatum ex propositio tantum. 2-$2^{æ}$. LXXXIII, 13, 3^{m}. — Filia acediæ dicitur in quantum propter tristitiam a spiritualibus aliquis transfert se ad delectabilia exteriora. 2-$2^{æ}$. XXXVI, 4, 2^{m}. — Circa illicita vagatio mentis dicitur vel importunitas mentis, prout mens vult ad diversa se importune diffundere ; vel curiositas, quatenus pertinet ad cognitionem ; vel verbositas, quantum ad locutionem ; vel corporis inquietudo, quantum ad corpus in eodem loco non manens ; vel instabilitas, quantum ad diversa loca. 2-$2^{æ}$. XXXVI, 4, 3^{m}.

VAPOR. Ad quorumdam montium cacumina vapor non ascendit. 1^{a}. LXVIII, 2, c. fin.

VARRO. Secundum Augustinum, Varro dicit quod Deus est anima mundi, quem motu et ratione gubernat. 1^{a}. III, 8, c.

VAS. Quandoque vas dicitur instrumentum aliquid operandi. 3^{a}. LXII, 3, 1^{m}. — In Ecclesiæ necessitate vasa sacra ad usum ecclesiæ integra vendi possunt, quoad materiam tantum ; si autem ad alium usum vendantur, frangantur, oratione præmissa ; ratione consecrationis nullo modo vendi possunt absque simoniæ peccato. 2-$2^{æ}$. C, 4, c, 2^{m}, 3^{m}.

VELLEITAS. Velleitas, quæ secundum quosdam est voluntas incompleta, est de impossibili ; voluntas autem completa non est nisi de possibili, quod est volenti bonum. 1-$2^{æ}$. XIII, 5, 1^{m}. 3^{a}. XXI, 4, c.

VELOX. In fine velocior est motus naturalis et in principio tardior ; motus autem violentus est e converso. 1-$2^{æ}$. XXXV, 6, c, 2^{m}.

VELUM. Templi velum duplex scilicet : interius ante Sancta sanctorum, et exterius ; non primum, sed secundum scissum est in Christi passione. 1-$2^{æ}$. CII, 4, 4^{m}. — Velum templi quatuor habebat colores, per quos designantur quatuor elementa quæ non impediunt a divinis scilicet : bissum, per quod designatur terra, quia bissus, id est linum de terra nascitur ; purpuram, per quam significatur aqua, fiebat enim purpureus color ex quibusdam conchis, quæ inveniuntur in mari ; hyacinthum, per quem significatur aer, quia habet aereum colorem, et coccum bis tinctum per quem designatur ignis : vel per colores ejus quatuor, designantur quatuor virtutes scilicet : quia velum erat ornatum bisso, ad designandum carnis puritatem ; purpura autem ad figurandum passiones, quas Sancti sustinuerunt **pro Deo ; cocco bis tincto ad significandum charitatem** geminam Dei, et proximi ; hyacintho autem significatur cœlestis meditatio. 1-$2^{æ}$. CII, 4, 4^{m}, 8^{m}.

VENATIO. A natura sunt venatio, aucupium et piscatio ; ideo secundum se licita sunt. 1^{a}. XCVI, 1, c. 2-$2^{æ}$. LXIV, 1, o.

VENDERE. Pretium rerum venalium consideratur secundum usum hominis ; non autem secundum gradum naturæ rerum. 2-$2^{æ}$. LXXVII, 2, 3^{m}. — In illis est peccatum quæ bis venduntur, quod patet præsertim in iis quorum usus non est aliud a re ipsa. 2-$2^{æ}$. LXXVIII, 1, o. — Usum rei vendere possumus absque ipsius rei venditione. 2-$2^{æ}$. LXXVIII, 1, o. — Denariis utimur distrahendo et frumento consumendo, et ideo si usum vendis bis vendis. 2-$2^{æ}$. LXXVIII, 1, o. — Non est usura vendere ad terminum secundum justi pretii quantitatem ; sed bene vero, si cæteris paribus, fiat ultra justi pretii quantitatem propter temporis exspectationem. 2-$2^{æ}$. LXXVIII, 1, o ; 2, 7^{m}. — Peccatum est vendere scienter rem quæ deficit in specie substantiæ, quantitate vel qualitate ; non autem vendere ignoranter ; attamen præterita ignorantia, recompensandum est. 2-$2^{æ}$. LXXVII, 2, o. — Emptori vendere charius quam emit licitum est, si rem melioraverit, vel si mutatum fuerit pretium rei secundum diversitatem loci vel temporis, vel si sit periculum rem transferendi vel ferri faciendi. 2-$2^{æ}$. LXXVII, 4, 5^{m}. — Superabundantia ex justa permutatione seu venditione proveniens, vitium iniquitatis non habet, alias non fuisset justa venditio vel permutatio. 2-$2^{æ}$. LXXVII, 4, 1^{m}. — Quamvis lex humana citra dimidium vendere permittat, non licet vendere rem plus notabiliter quam simpliciter valeat sibi vel ipsi vendenti. 2-$2^{æ}$. LXXVII, 1, o. — Vendens publice, rei vitium dicere non tenetur, nec etiam in particulari nisi propter damnum vel periculum. 2-$2^{æ}$. LXXVII, 3, o. — Venditor ementibus non tenetur dicere futuram venalium abundantiam, per adventum aliorum mercatorum, nec minuere pretium. 2-$2^{æ}$. LXXVII, 3, 4^{m}. — In diversis locis mensuras venalium oportet esse diversas, et eas institui publica auctoritate vel consuetudine. 2-$2^{æ}$. LXXVII, 2, 2^{m}.

VENIA. Secundum Senecam, venia debitæ pœnæ remissio est. 2-$2^{æ}$. CLVII, 2, 2^{m}.

VENTER. Semper intumescebat venter adulteræ portantis aquam zelotypiæ. 1-$2^{æ}$. CIII, 2, 3^{m}.

VENUS. Aristoteles Venerem dolosam appellat in quantum scilicet hominem subito surripit, sicut et in dolis agitur ; non quidem per astutias, sed magis per violentiam concupiscentiæ et delectationis : unde subdit idem philosophus quod *Venus furatur intellectum multum sapientis*, et quod *corrigia ejus sunt varia.* 2-$2^{æ}$. LV, 8, 1^{m}.

VERBERARE. Hominem verberare nulli licet, nisi potestatem habenti super eum, ut pater supra filium et dominus supra servum. 2-2æ. LXV, 2, o. LXXII, 2, 2m.

VERBOSITAS. Ad evagationem mentis pertinent verbositas, curiositas, importunitas, inquietudo et instabilitas loci vel propositi ; ideo ex acedia oriuntur. 2-2æ. XXXVI, 4, 3m.

VERBUM. 1º Verbum proprie importat rationem formæ exemplaris, quia est ars. 1ª. III, 8, 2m. — Verbum cordis importat aliquid procedens ad intellectu, ut constitutum per operationem ejus. 1ª. XXVII, 1, c. fin. XXVIII, 4, 2m. XXXIV, 1, c. — Verbum est ipsum intellectum, et id quod concipitur. 1ª. XXII, 1, c. XXVIII, 4, 1m. XXXIV, 1, c. — Quicunque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, producit aliquid intra ipsum, scilicet verbum. 1ª. XXVII, 1, c. — Verbum in anima si ne actuali cognitione esse non potest. 1ª. XCIII, 7, c. 3m. — Verbum cordis significatum verbo oris est conceptio rei intellectæ, ex vi intellectiva proveniens, vel ex ejus notitia procedens. 1ª. XXVII, 1, 2, o. XXVIII, 4, 1m. XXXIV, 1, o. CVII, 1, c. 1-2æ. XCIII, 1, 2m. — Nihil implicans contradictionem potest dici verbum. 1ª. XXV, 3, c. fin. — Verba tenent præcipuum locum inter signa, quibus homo aliquid significat alteri. 2-2æ. LV, 4, 2m. LXXII, 1, c. CX, 1, 2m. 3ª. LX, 6, c, 1m, 2m. — Verbis utimur ad hominem, ut ei manifestemus nostros conceptus ; ad Deum autem, ut nos vel alios excitemus. 2-2æ. XCI, 1, c. — Verba aliquid devotionis significantia excitant mentes et præcipue minus devotas : sed verba pertinentia ad alia distrahunt mentem et devotionem impediunt. 2-2æ. LXXXIII, 12, 2m. — Verba ut signa, inferunt multa damna, et in verbo homo facile delinquit; sed secundum suam essentiam, id est ut soni, non nocent nisi auditui, scilicet clamando. 2-2æ. LXXII, 1, 2m. LXXXIX, 2. c. fin. — Verbum nostræ mentis manet, non autem verbum vocale ; sed neutrum subsistit ; verbum vero divinum manet et subsistit. 1ª. XXXVII, 1, 2m. — Verbum nostrum non est idem quod essentia nostra, et filius nonnisi metaphorice dici potest, quia mutiplex est, imperfectum et accidens. 1ª. XXVII, 2, 2m. XXXIII, 2, 3m. XXXIV, 2, 1m; 3, c. — Diversitas objectorum diversificat speciem verbi et amoris. 1ª. XCIII, 8, c. — Verbum duplex scilicet : verbum vocale, et mentale ; primo respondet spiritus corporalis, secundo vero spiritus intimi amoris. 1ª. XXVII, 1, c. — Verbum triplex scilicet : verbum cordis, vocis, et habens imaginem vocis. 1ª. XXVII, 2, c. — Verbum proprie dicitur tripliciter scilicet : conceptus mentis vox significativa ejus et imaginatio vocis ; improprie vero dicitur verbum, res significata vel effecta verbo. 1ª. XXXIV, 1, c.

2º Verbum, ut significat conceptum mentis, est in Deo proprie ; secundum alias vero significationes ejus, est in Deo metaphorice tantum. 1ª. XXXIV, 1, c, 1m. XXXVI, 2, 5m. — Verbum Dei est tantum unum perfectum et idem quod essentia; ideo et Filius. 1ª. XXVII. 2, 2m. XXXIII, 2, 3m. XXXIV, 2. 1m; 3, c. — In divinis est tantum unum Verbum. 1ª. XXVII, 5, 3m. XXXIV, 3, c. XLI, 6, o. — Verbum in divinis proprie, dicitur personaliter tantum ; non autem essentialiter. 1ª. XXXIV, 1. o. 1-2æ. XCIII, 1, 2m. — Verbum est in divinis ab æterno, et non tantum ratione Incarnationis ejus. 1ª. XXXIV, 3, 2m. — Verbum in divinis proprie convenit soli Filio, figurative autem conveni Spiritui sancto in quantum manifestat Filium. 1ª. XXXIV, 2, o. — Deus eodem modo dicit se, et omnia alia, etiam creaturas. 1ª. XXXIV, 2, 5m; 3, c. XXXVII, 2, c, 3m. — Verbum Dei respectu *non entium*, est expressivum tantum ; sed respectu entium est etiam factivum. 1ª. XXXIV, 3, 5m. — Verbum Dei respectu creaturarum, est expressivum, et operativum; sed respectu eorum quæ sunt in Deo, est expressivum tantum. 1-2æ. XXXIV, 3, c. — Verbum principaliter refertur ad Patrem, et quasi per se; sed ad creaturas refertur consequenter, et quasi per accidens. 1ª. XXXIV, 3, o. — Verba et principia dicuntur de Deo, ratione æternitatis, quæ continet omne tempus. 1ª. XIII, 1, 3m.

VERECUNDIA. Verecundia non est virtus proprie, sed large, in quantum est passio laudabilis. 2-2æ. CXLIV, 1, o. — Est timor turpitudinis exprobrabilis ; et principaliter respicit vituperium, sed respicit culpam consequenter, et hoc dupliciter scilicet : cessando et celando. 2-2æ. CXVI, 2, 6, 3m. CXLIV, 1, c, 2m; 2, o; 4, c. — Verecundia non est timor de ipso actu peccati, sed de turpitudine vel ignorantia, vel convicio vel opprobrio. 1-2æ. XLI, 4, c, 2m, 3m. XLII, 3, 4m; — Homines maxime verecundantur de actibus venereis etiam in matrimonio, et de signis eorum. 2-2æ. CLI, 4, c. — Verecundia non est de operibus virtutum, nisi per accidens, ratione falsæ opinionis, vel propter notam præsumptionis vel simulationis. 2-2æ. CXLIV, 2, 3m. — Est ab iis, quorum testimonium est majoris ponderis, propter certitudinem et rectitudinem judicii, scilicet a sapientibus et virtuosis, vel ex cognitione, scilicet a notis et conjunctis, vel propter effectum nocentis, vel juvantis. 2-2æ. CXLIV, 3, o. — Aliqua peccata graviora sunt minus verecundabilia, quæ tamen sunt minus turpia, vel quia se habent in excessu temporalis boni. 2-2æ. CXVI, 2, 3m. CXLIV, 2, 4m. — Verecundia est principium emendationis, quia in principio erubescimus oculos hominum ; in fine vero oculos rationis et Dei. 2-2æ. CXLIV, 4, 4m. — Verecundia celat turpem actum ; sed erubescentia cessat a turpi actu, vel utraque propter timorem vituperii. 2-2æ. CXLIV, 2, c. fin. — Verecundia jacit prima temperantiæ fundamenta, secundum Ambrosium, in quantum scilicet incutit horrorem turpitudinis. 2-2æ. CXLIV, 4, 4m. — Ex sæpius *verecundari* causatur virtus, qua vitantur turpia ; non autem virtus qua quis verecundetur ; tamen sic disponit, quod verecundaretur, si turpia ageret. 2-2æ. CXLIV, 1, 5m. — Verecundia non est in pessimis, quia peccatum non reputant ut turpe : nec est in virtuosis et senibus, quia non apprehendunt illud possibile sibi, nec est difficile eis ad vitandum. 2-2æ, CXLIV, 4, o. — Convenit senibus et virtuosis conditionaliter tantum, scilicet quia verecundarentur, si aliquid turpe agerent. 1ª. XCV, 3, c. fin. 2-2æ. CXLIV, 1, 5m; 4, c. — Carent verecunda homines in peccatis profundati, quibus sua peccata non displicent, sed magis de eis gloriantur. 2-2æ. CXLIV, 4, c.

VERERI. Quidam sunt, qui non verentur alios contristare. 2-2æ. CXVI, 1, c.

VERITAS. 1º Veritas octupliciter definitur. 1ª. XVI, 1, c. fin. — Ratio veritatis consistit in adæquatione rei et intellectus. 1ª. XXI, 2, c. — Prius est in intellectu, quam in rebus. 1ª. XVI, 1, c. — Veritas magis fundatur in *esse* rei, quam in essentia rei. 2-2æ. CIX, 1, c. — Dicit relationem, qua *esse* ordinatur ad intellectum, sicut bonitas ad appetitum. 1ª. XVI, 1, 3. c. — Veritas dicitur primo de intellectu ; de enuntiatione vero, in quantum est signum ejus ; de re autem ut de causa. 1ª. XVI, 7, 8, c. — Veritas non *entium*, ut chimeræ, vel aliorum hujusmodi, est tantum in intellectu, et ab eo causatur. 1ª. XVI, 3, 2m; 5, 3m; 7, 4m. — Ad veritatem locutionum requiruntur res significatæ, et modus significandi. 1ª. XXXIX, 4, 5, c. — Veritas enuntiabilium non est aliud quam veritas intellectus, quia enuntiabile, ut est in intellectu, habet per se veritatem ; sed in voce est verum, quia significat veritatem intellectus, non autem per veritatem in enuntiabili existentem. 1ª. XVI, 7, c. — Eadem est veritas, et rectitudo communium principiorum apud omnes, et æqualiter nota ; sed in ratione speculativa eadem est, non autem æqualiter nota in conclusionibus : in practica vero ratione, nec est eadem, nec æqualiter nota. 1-2æ. XCIV, 4, c. — Veritas triplex scilicet : cognitionis naturalis, infusæ, et acquisitæ. 1ª. LX, 1, 3m. — Homo pertingit ad cognitionem veritatis tripliciter scilicet : capiendo a Deo, ab homine, et per studium ; primo est necessaria oratio; secundo auditus; tertio meditatio. 2-2æ. CLXXX, 3, 4m. — Veritas quadruplex scilicet : vitæ, doctrinæ, justitiæ, et locutionis. 1ª. XVI, 4, 3m. XXI, 2, 2m. 2-2æ. CIX, 3, 3m.

2° Veritas est in intellectu Dei proprie et primo; sed in intellectu nostro est proprie, et secundario; in rebus autem est secundario et improprie. 1ª. XVI, 7, 8, c. — Deus est veritas, et equidem summa, maxima et prima veritas, et ab eo est omnis veritas. 1ª. XVI, 5, o, 3^{m}. 1-2^{æ}. III, 7, c. — Veritas in divinis sumitur dupliciter scilicet: proprie, id est æqualitas intellectus Dei, ad essentiam ejus principaliter et ad creaturas consequenter, et metaphorice, id est summa imitatio principii; primo modo dicitur tantum essentialiter, secundo autem personaliter, et convenit soli Filio. 1ª. XVI, 5, 2^{m}. XXXIX, 8, c. — Anima non judicat de omnibus rebus secundum quamcunque veritatem; sed secundum primam veritatem, in quantum resultat in anima, sicut in speculo, secundum prima intelligibilia. 1ª. XII, 11, 2^{m}. XVI, 6, 1^{m}. LXXXIV, 5, c. LXXXVIII, 3, 1^{m}. 1-2^{æ}. XCIII, 2, c. 2-2^{æ}. CLXXIII, 1, 2^{m}. — Veritas prima est finis omnium desideriorum, et actionum nostrarum. 2-2^{æ}. IV, 2, 3^{m}. — Omnes res sunt veræ una veritate, scilicet Dei, sicut principio effectivo, et exemplari; sed multis formaliter. 1ª. XVI, 6, o. 1-2^{æ}. XCIII, 1, 3^{m}. — Quælibet veritas, præter primam, est aliquo modo mutabilis, 3ª. XVI, 8, o. — Veritas qua quis dicit verum, et qua verax dicitur est virtus; non autem qua verum dicitur, sed est objectum et finis virtutum. 1ª. XVI, 4, 3^{m}. XVII, 1, c. 2-2^{æ}. CIX, 1, o. — Hæc virtus non est virtus theologica, nec virtus intellectualis, sed est virtus moralis; et medium ejus est inter superfluum et diminutum, et hoc dupliciter scilicet: ex parte actus et ex parte objecti. 2-2^{æ}. CIX, 1, 3^{m}. — Et est specialis virtus. 2-2^{æ}. CIX, 2, c. — Ad virtutem veritatis pertinet, talem se exhibere exterius per signa exteriora, scilicet verba et facta, qualis est. 2-2^{æ}. CIX, 1, c, 3^{m}; 2, c; 3, 1^{m}, 3^{m}. CX, 1, c. — Hæc virtus est pars annexa justitiæ, quia utraque est ad alterum, et utraque æqualitatem constituit; sed justitia secundum debitum legale, veritas secundum debitum morale; et declinat plus in minus, quam in majus, non quidem negando verum, sed affirmando. 2-2^{æ}. CIX, 4, o. CXXIX, 3, 5^{m}. — Veritas vitæ est communis ad quamlibet virtutem. 2-2^{æ}. CIX, 2, 3^{m}. — Veritas amatur per se, sed oditur per accidens. 1-2^{æ}. XXIX, 5, o. 2-2^{æ}. XV, 1, 3^{m}. — Veritas creata est major anima secundum quid, ut perfectio ejus; non autem simpliciter. 1ª. XVI, 6, 1^{m}. — Verum dicitur dupliciter scilicet: verum veritate essentiæ, et verum veritate proprietatum. 1ª. LXVIII, 4, c. 2-2^{æ}. LXXVII, 2, 1^{m}. — Ens est de ratione veri, non autem e converso; ideo verum non potest intelligi, non intellecto ente, sed bene e converso, non autem vero non existente. 1ª. XVI, 3, 3^{m}.

VESPERTILIO. Vespertilio circa terram volat; ideo significat præditos scientia sæculari, qui sola terrena, sapiunt. 1-2^{æ}. CII, 6, 1^{m}. fin.

VESTIGIUM. Vestigium Trinitatis attenditur secundum appropriata, per quæ veniri potest in Trinitatem personarum. 1ª. XLV, 7, 1^{m}. — Tres partes ejus diversimode assignantur a diversis, quæ tamen reducuntur ad principium, medium et finem. 1ª. V, 5, o. — Et repræsentat causam ut causam tantum; imago autem repræsentat etiam quoad formam causæ. 1ª. XLV, 7, c. XCIII, 6, c — Vestigium Trinitatis est in creatura secundum quod imitatur perfectionem Dei, seu consequitur *esse* perfectum. 1ª. V, 5, o. XLV, 7, c. — Est in qualibet creatura, in quantum est creata habens, formam et ordinem, licet proprie sit tantum in individuis substantiæ. 1ª. XLV, 7, c. LXXIII, 6, c.

VESTIS. In usu vilium vestium potest esse peccatum inanis gloriæ et avaritiæ, et virtus humilitatis, contemptus mundi signum, sicut pœnitentiæ et tristitiæ. 2-2^{æ}. CLXIX, 1, c, 2^{m}. CLXXXVII, 6, c. — Vestiri, ad, lasciviam muliebri veste vel e converso vitiosum est extra necessitatis casum; in veteri lege illud prohibetur propter idololatriam. 1-2^{æ}. CII, 6, 6^{m}. 2-2^{æ}. CLXIX, 2, 3^{m}.

VEXATIO. Juris ordine non prætermisso, licet suam redimere vexationem. 2-2^{æ}. LXVI, 5, 3^{m}. C, 4, 3^{m}.

VIA. Non oportet quod qui vadit per viam in quolibet passu cogitet de fine viæ. 1-2^{æ}. I, 6, 3^{m}.

VICIS. In commissis hominum jurisdictioni, vicem Dei gerunt homines; non autem quoad omnia, ut in institutis a solo Deo, sicut in matrimonio et hujusmodi. 1-2^{æ}. C, 8, 3^{m}.

VIGILANTIA. Idem est quod sollicitudo vigilantia, et pertinet ad prudentiam. 2-2^{æ}. XLVII, 9, o. — Vigilare diu de sero, ex quo sequitur quod non itur ad ecclesiam hora matutinali, actus iste interior vel exterior, ad omissionis peccatum se habet per accidens. 1-2^{æ}. LXXI, 5, c. — Vigiles et cursores, et alii hujusmodi, de suo labore viventes, de manuum suarum labore vivere intelliguntur. 1-2^{æ}. CLXXXVII, 3, c.

VINDICATIO. Specialis virtus est vindicatio, quia ad hoc inclinat natura. 2-2^{æ}. CVIII, 2, o. — In medio duorum vitiorum consistit scilicet: remissionis, secundum defectum, et crudelitatis et sævitiæ, secundum excessum. 2-2^{æ}. CVIII, 2, 3^{m}. — Injuriarum vindictam appetere naturalius est homini quam ab hoc deficere, quia, secundum Sallustium, *Vix alicui nimis parvæ videntur injuriæ sibi illatæ*. 2-2^{æ}. CLVII, 2, 2^{m}. — Licita est vindicatio et inflictio pœnæ peccanti, si fit propter bonum particulare vel commune, scilicet vel emendationis, vel cohibitionis vel quietis aliorum cum aliis debitis circumstantiis; non autem si fit ex odio, vel principaliter si intendatur peccantis malum. 2-2^{æ}. CVIII, 1, o; 3, c. CLVIII, 1, c, 3^{m}; 2, c; 3, o. 3ª. XV, 9, c. — Ad vindictam disponit fortitudo removendo probibens, zelus autem primam ejus importat radicem, quia actus cujuslibet virtutis procedit ex radice charitatis. 1-2^{æ}. CV, 2, 10^{m}. 2-2^{æ}. CVIII, 2, 2^{m}. — Per privationem eorum quæ peccans diligit, fieri debet vindicatio, scilicet per mortem, verbera, talionem, vincula, carcerem, servitutem, damnum, exilium, ignominiam et hujusmodi. 2-2^{æ}. CVIII, 3, o.

VINUM. Vitis vinum est proprie vinum; alia vero per ejus similitudinem. 3ª. LXXXIV, 5, c, 1^{m}. — Vinum calefacit et lætificat. 2-2^{æ}. CXLVII, 8, 1^{m}. 3ª. LXXIV, 5, o. — Usus vini est illicitus per accidens tantum scilicet: vel propter conditionem ejus qni faciliter læditur ex eo, vel propter excessum, vel votum, vel scandalum. 2-2^{æ}. CXLIX, 3, o. — Secundum Valerium, apud Romanos antiquitus mulieres vinum non bibebant. 2-2^{æ}. CXLIX, 4, c.

VIOLARI. Antiquitus dicebantur sancta vel sacrosancta quæcunque violari non licebat, ut muori civitatis, et personæ in dignitate constitutæ. 3ª. LX, 1, 2^{m}.

VIOLENTIA. Violentia est a principio extrinseco nil conferente eo quod vim patitur, ut scilicet sic patiatur; id autem fit quantum ad inclinationis finem, ut si lapis projiciatur sursum, qui inclinatur deorsum ferri; secundo quoad modum tendendi, ut si lapis velocius, quam sit ejus inclinatio, projiciatur deorsum. 2-2^{æ}. CLXXV, 1, c. — Nemini convenit violentia, nisi per publicam potestatem. 2-2^{æ}. LXVI, 8, c.

VIRGINITAS. Specialis virtus est virginitas, et dicitur a *virore*, quia importat immunitatem a concupiscentiæ adustione circa delectationes venereas. 1-2^{æ}. LXIV, 1, 3^{m}. 2-2^{æ}. CLII, 1, 1^{m}; 3, c. CLV, 1, c, 3^{m}. — Secundum Augustinum, est in carne corruptibili, incorruptionis perpetua meditatio. 2-2^{æ}. CLII, 1, 1^{m}. — Virginitas quoad suum *materiale*, id est pro incorruptione signaculi, vel irresolutione seminis propter delectationem, est a natura; sed quoad suum *formale*, id est pro habitu, quo quis proponit seu elegit perpetuo servare integritatem mentis et corporis vel sine voto, vel præcipue cum voto, est ex gratia Dei. 2-2^{æ}. CLII, 3, 1^{m}. — In delectatione venerea sunt tria scilicet: violatio signaculi virginalis, resolutio seminis delectationem causans, et propositum hujus; remotio primi se habet ad virginitatem per accidens; remotio secundi se habet ad eam materialiter; remotio tertii se habet ad eam formaliter et completive. 2-2^{æ}. CLII, 1, c, 3^{m}; 3, o. — Virginitas perdita non potest reparari, ratione præteriti; sed bene quoad omnem integritatem, operante Deo, et quoad virginitatis propositum : nulla tamen potentia fieri potest, ut quæ corrupta est, non corrupta fuerit. 1^{a}. XXV, 4, 3^{m}. 2-2^{æ}. CLII, 3, 3^{m}. — Corruptio triplex scilicet : corporalis tantum, id est fractio signaculi virginalis, vel resolutio seminis, quocunque modo; et corruptio mentis tantum, id est consensus in rem veneream sine opere, et utraque simul; in tertia amittitur virginitas irreparabiliter; in secunda reparabiliter, in prima vero nullo modo. 2-2^{æ}. CLII, 1, o; 3, 3^{m}. — Virginitas et pudicitia sunt in anima essentialiter, in carne vero materialiter. 2-2^{æ}. CLII, 1, 1^{m}. — Virginitas se habet ad castitatem, sicut magnificentia ad liberalitatem. 2-2^{æ}. CLII, 3, c, 5^{m}. CLV, 5, c. — Virginitas est illustrior portio gregis Christi, secundum Cyprianum, et supremum decorem sibi vindicat secundum Ambrosium, quia est supremus gradus temperantiæ; et est virginum sublimior gloria, per comparationem ad viduas et conjugatas. 2-2^{æ}. CLII, 5, c, 1^{m}. — Virginitas est maxima virtus, non quidem simpliciter, sed in genere castitatis, scilicet, castitatis virginalis, conjugalis et vidualis; non autem est maxima virtutum simpliciter, quia est minor virtutibus theologicis, et religione, quarum actus est ipsa occupatio circa res divinas, et ideo præferuntur virginitati. 2-2^{æ}. CLII, 3, c, 3^{m}; 4, 5, o. CLIII, 2, 2^{m}. CLV, 1, o; 4, c, 1^{m}. CLXXXV, 4, o. — Conjugatus potest esse melior virgine dupliciter scilicet : si habeat animum magis paratum ad virginitatem si oporteret, licet non eam habeat in opere, sed in solo habitu, et propter aliquam aliam excellentiorem virtutem. 2-2^{æ}. CLII, 4, 1^{m}, 2^{m}. — Virginitas non opponitur luxuriæ sicut extremum, sed sicut medium. 2-2^{æ}. CLII, 2, 2^{m}. — Virginitas ut virtus non potest amitti sine peccato, quia firmata est per votum. 2-2^{æ}. CLII, 3, 4^{m}. — Quoad suum *formale* potest reparari per pœnitentiam, et semper est cum cæteris virtutibus; non autem quoad *materiale* ejus. 2-2^{æ}. CLII, 3, 2^{m}, 3^{m}. 3^{a}. LXXXIX, 3, 1^{m}. — Fractio signaculi virginalis quocunque modo, sine proposito delectationis, non magis præjudicat virginitati, quam fractio manus vel pedis. 2-2^{æ}. CLII, 1, 3^{m}. — Virginitas ad vacandum liberius Deo, et contemplationi ejus, non est vitiosa, sed est licita et laudabilis. 2-2^{æ}. CLII, 2, o; 3, 5, c.

VIRILITAS. Virilitas est idem quod fiducia; ideo est pars potentialis fortitudinis. 2-2^{æ}. CXXVIII, 6^{m}.

VIRTUS. 1° Potentiæ perfectionem nominat virtus quia de ratione virtutis est quod ponat potentiam in ultimo quoad actum, quoad obedientiam et quoad modum agendi. 1-2^{æ}. LV, 1, 2, 3, c. LVI, 1, c. LXVI, 3, o. 2-2^{æ}. LI, 1, 2^{m}. CXXIX, 2, c. — Quandoque sumitur pro omni quod potest esse principium operationis vel motus. 1-2^{æ}. XXVI. 2, 1^{m}. XLI, 1, 1^{m}. — Importat directe dispositionem habentis se convenienter, secundum modum suæ naturæ; sed consequenter importat bonitatem. 1-2^{æ}. LXXI, 1, o. — Est dispositio perfecti ad optimum in quantum dicit operationem, per quam res finem suum consequitur. 1-2^{æ}. CX, 3, o. 2-2^{æ}. XXIII, 7, c. — Omnis virtus humana potentiæ rationalis, est habitus; sed potentia naturalis, est sua virtus. 1-2^{æ}. LV, 1, o. LVI, 3, c. — Quandoque virtus dicitur id ad quod est virtus, scilicet vel objectum virtutis, vel actus ejus, sicut fides dicitur quandoque id quod creditur, quandoque vero ipsum credere, quandoque autem ipse habitus quo creditur. 1-2^{æ}. LV, 1^{m}. — De ratione virtutis humanæ, est habitus operativus et bonus. 1-2^{æ}. LV, 2, 3, o. LVI, 1, c. LXXI, 1, 2^{m}. 2-2^{æ}. LVIII, 1, c. — Principale in virtute est electio. 2-2^{æ}. XXXIV, 3, 4^{m}. — Ubi est speciale impedimentum rationis, ibi oportet esse specialem virtutem. 2-2^{æ}. CXLIX, 1, 2, o. — Virtus est bona seipsa, et non per aliam virtutem. 1-2^{æ}. LV, 4, 1^{m}. — Duplex scilicet : virtus vera, et virtus falsa vel simulata. 2-2^{æ}. XXIII, 7, 2^{m}. — Dicitur dupliciter scilicet : vera, et ficta. 2-2^{æ}. XXIII, 1, c. — Virtus duplex scilicet : propria, et aliena. 3^{a}. XLIII. 4, o. — Habitus moralis habet rationem virtutis, in quantum rationi conformatur. 1-2^{æ}. LVIII, 2, c. fin. — Virtus simpliciter dicta dicitur *amor*, secundum Augustinum, quia dependet a voluntate, cujus prima affectio est amor. 1-2^{æ}. LVI, 3, 1^{m}, LXII, 2, 3^{m}. — Virtus secundum Augustinum est *ordo* vel *ordinatio* amoris quia per eam amor in nobis ordinatur. 1-2^{æ}. LV, 1, 4^{m}. LXII, 1, 1^{m}. — Secundum Augustinum, est *bonus usus liberi arbitrii*, quia virtus ordinatur ad eum sicut ad proprium actum. 1-2^{æ}. LV, 1, 2^{m}. — Secundum Augustinum est *bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nullus male utitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur*; quæ definitio totam virtutis rationem complectitur, et convenit cuilibet virtuti præter ultimam partem, quæ convenit virtuti infusæ tantum. 1-2^{æ}. LV, 4, o. 2-2^{æ}. CLXVIII, 2, 2^{m}. — Virtus ut est in concupiscibili vel in irascibili, nihil aliud est, quam quædam habitualis conformitas earum ad rationem. 1-2^{æ}. LVI, 4, c. fin. XCII, 1, c. — Virtus universaliter est, quæ bonum facit habentem et opus ejus reddit bonum; et hoc dupliciter : vel materialiter tantum, ut virtutes intellectuales; vel formaliter, ut virtutes morales. 2-2^{æ}. XVII, 1, c. XLVII, 4, c. LVIII, 1, c. — Virtus dicitur ultimum potentiæ, quia ad illud potentia ordinatur, sicut ad objectum, quia ibi virtus sumitur pro objecto. 1-2^{æ}. LV, 1, 1^{m}; 3, c. 2-2^{æ}. XXIII, 3, 2^{m}.

2° De ratione virtutis est, quod se habeat tantum ad bonum. 2-2^{æ}. I, 3, 1^{m}; 3, 1^{m}. IV, 5, c. LI, 1, 2, c. LXXXI, 4, c. XVII, 6, c, 2^{m}. 3^{a}. VII, 6, 1^{m}. — Objectum cujuslibet virtutis est bonum circa propriam materiam; sed virtutes nominatæ ab aliqua generali conditione virtutum illam sibi materiam specialiter vindicant, qua difficillimum et optimum est conditionem hujusmodi observare, sicut fortitudo pericula mortis, temperantia delectationes tactus, et sobrietas mensuram circa delectationes cibi et potus. 1-2^{æ}. LXIII, 4, c. 2-2^{æ}. CXLIX, 1, c. pr. — Virtus vera et simpliciter ordinat ad principale bonum; sed virtus vera et secundum quid et imperfecta ordinat ad particulare bonum; falsa vero virtus abducit a principali bono; sicut non est vera virtus, avarorum prudentia, qua excogitant diversa genera lucellorum, et avarorum justitia qua gravium damnorum metu, contemnunt aliena, et avarorum temperantia, qua luxuriæ, quæ sumptuosa est, cohibent appetitum, et avarorum fortitudo, qua, ut ait Horatius.

Per mare pauperiem fugiunt, per saxa, per ignes.

2-2^{æ}. XXIII, 7, c. — Virtutes et vitia sortiuntur speciem ex eo quod est per se intentum; non autem ab eo quod est intentum per accidens et præter intentionem. 2-2^{æ}. CIX, 2, 2^{m}. CXX. 2, c, 1^{m}. — Species virtutum distinguuntur secundum objecta. 1-2^{æ}. XCVI, 3, c. 2-2^{æ}. XVIII, 2, c. XIX, 3, 4, 5, c. XXXI, 4, c. XLVII, 5, c. — Materia virtutum moralium duplex scilicet : propinqua, id est passiones ut plurimum, et remota, id est objecta passionum. 1-2^{æ}. LX, 5, c. 2-2^{æ}. XXXI, 1, 2^{m}. XXXI, 1, 4^{m}. XXXVII, 2, 3, o; 6, c. — Objecta passionum diversarum potentiarum comparata ad appetitum sensitivum, causant diversitatem passionum; ad rationem, vero comparata causant diversitatem virtutum. 1-2^{æ}. LX, 5, c. — Objecta passionum diversarum potentiarum semper causant diversas species virtutum moralium. 1-2^{æ}. LX, 5, c.

3° Nihil potest esse subjectum virtutis simpliciter dictæ, nisi voluntas, vel potentiæ, ut motæ ab ea. 1-2^{æ}. LVI, 3, o. LVII, 1, c. — Nulla virtus est in voluntate, respectu boni sibi proportionati; sed tantum respectu Dei vel proximi. 1-2^{æ}. LII, 3, c, 1^{m}. LVI, 6, c. — Intellectus non potest esse subjectum virtutis, nisi vel secundum quid, id est virtutum intellectualium, vel simpliciter, id est in quantum movetur a voluntate. 1-2^{æ}. LVI, 3, o. — Virtutes perficientes intellectum excludunt totaliter falsum; non autem virtutes perficientes appetitum. 2-2^{æ}. I, 3, 1^{m}. — Omnis virtus et vitium, est habitus voluntatis et mentis causaliter; non autem subjective. 1-2^{æ}. LVI, 3, o. — Virtutes perficiunt nos, et ad prosequendum debite inclinationes naturales; ideo ad quamlibet inclinationem naturalem determinatam, ordinatur aliqua specialis virtus.

2-2^{ae}. CVIII, 2, c. — Una et eadem virtus potest esse in diversis potentiis. 1-2^{ae}. LVI, 2, c. — Nulla virtus proprie est in corpore, sed tantum in anima. 1-2^{ae}. LV, 2, c. LVI, 4. 3^{m}. — Omnis virtus circa passiones, est in appetitu sensitivo. 1-2^{ae}. LVI, 4, 4^{m}. — In Deo est potissime virtus. 1^{a}. III, 6, 1^{m}. IV, 2, 2^{m}. — Virtutes circa actiones, et virtutes in voluntate, vel virtutes in intellectu practico vel speculativo, sine imperfectione, sunt proprie in Deo; non autem virtutes circa passiones in bonum spirituale, nisi metaphorice; sed virtutes circa passiones in bonum corporale, nullo modo; nec virtutes vitæ activæ, ut eam perficiunt. 1^{a}. XXI, 1, 1^{m}. 1-2^{ae}. LXI, 5, c, 1^{m}. — Virtus ordinata ad bonum, secundum regulam rationis humanæ, potest causari in nobis ex actibus nostris; non autem quæ secundum regulam divinam. 1-2^{ae}. LI, 2, 3, 4, o. LV. 4, c, 6^{m}. LXIII, 2, 3, o. LXV, 2, c. XCII, 1, 1^{m}. — Virtutes insunt nobis a natura, secundum aptitudinem et inchoationem; non autem secundum perfectionem, præter virtutes theologicas, quæ sunt totaliter ab extrinseco, scilicet a Deo. 1-2^{ae}. LI, 1, o. LXIII, 1, o; 2, 3^{m}; 3, c. LXXI, 2, 1^{m}. LXXXV, 1, c. XCV, 1, c. 2-2^{ae}. XLVII, 1, 5, o. LXXX, 2, c. CXXIII, 1, 3^{m}. CXLI, 1, 2^{m}. — Virtutes quædam præter theologicas, causantur in nobis a Deo immediate, ad finem supernaturalem. 1-2^{ae}. LI, 4, c. LXIII, 3, o. — Virtutes infusæ causantur in nobis a Deo, sine nobis agentibus; non autem sine nobis consentientibus. 1-2^{ae}. LV, 4, 6^{m}.

4° Determinatio actus virtuosi, ad proprium et per se objectum virtutis, est sub necessitate præcepti, sicut etiam actus virtutis; non autem ad ea quæ accidentaliter et secundario se habent ad proprium et per se virtutis objectum. 2-2^{ae}. II, 5, c. — Actus virtutis et virtus, eodem nomine quandoque nominatur. 2-2^{ae}. CXXXVII, 1, 2^{m}. — Ex hoc actus est virtuosus, quod per rationem ordinatur ad aliquod bonum honestum. 2-2^{ae}. CXLVII, 1, c. — Virtus proprie non potest dici actus, nisi sicut habitus nominatur per actus, quia virtus semper includit respectum ad illud, cujus est principium. 1-2^{ae}. LXX, 1, 3^{m}. — Aliqui actus sunt aliquibus virtuosi, tanquam eis proportionati, et convenientes, qui tamen aliis sunt vitiosi, tanquam eis non proportionati. 1-2^{ae}. XCIV, 3, 3^{m}. — De ratione actus virtuosi sunt quatuor scilicet: quod operans sciat, quod eligat, propter bonum, et immobiliter. 1-2^{ae}. C, 9, c. 2-2^{ae}. LVIII, 1. c. — Actus virtutis dicitur dupliciter scilicet: materialiter et formaliter; primus potest esse sine virtute, non autem secundus. 1-2^{ae}. XCIV, 3, 2^{m}. 2-2^{ae}. XXXII, 1, 1^{m}. — Adjunctio actuum virtutum secundariarum ad actus et virtutes principales, magis est secundum convenientiam in modo qui est quasi forma earum, quam secundum materiam. 2-2^{ae}. CLVII, 3, 2^{m}. CLXVIII, 4, o. — Actus interior et exterior non requirunt diversas virtutes. 2-2^{ae}. XXXI, 4, o. — Quælibet virtus principaliter est interius in anima; sed actus exteriores debent moderari secundum debitas circumstantias, 2-2^{ae}. CLXI, 3, 3^{m}. — Actus interiores maxime pertinent ad virtutes. 1-2^{ae}. LIV, 2, 3^{m}. — Actus exteriores sunt proprie actus illarum virtutum, ad quarum fines, secundum speciem suam ordinantur. 2-2^{ae}. III, 1, c. — Quælibet virtus moderans amorem aliquorum bonorum, moderatur etiam ex consequenti timorem contrariorum malorum. 2-2^{ae}. CXXIII, 4, 2^{m}. — Actus exteriores sunt illius virtutis, cujus est movere ad eos. 2-2^{ae}. XXXII, 1, c. — Diversi actus ejusdem bonitatis pertinent ad eamdem virtutem; si autem sint diversæ bonitatis, pertinent ad diversas. 2-2^{ae}. LI, 2, c. — Diversitas virtutum est ex diversitate actuum, quorum est diversa ratio bonitatis. 2-2^{ae}. LI, 2, 3, c. CLXI, 2, 3^{m}. — Actus unius virtutis ut elicientis, potest attribui alteri virtuti ut imperanti. 2-2^{ae}. CXIV, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. XXXII, 1, 2^{m}. LXXXV, 3, c. CLVII, 2, 2^{m}. — Virtutes non sunt æquales, sed una virtus est major alia, et in diversis speciebus virtutum, et in eadem specie, non quidem secundum se, sed ex parte ejusdem hominis in diverso tempore, vel ex parte diversorum hominum propter majorem assuefactionem, vel meliorem dispositionem naturæ vel rationis, vel propter majus donum gratiæ Dei. 1-2^{ae}. LXVI, 1, o; 2, c. LXXIII, 1, 3^{m}. CXII, 4, c. 2-2^{ae}. V, 4, o. — Virtutes quæ simpliciter ordinant nos in bonum, sunt simpliciter digniores virtutibus retrahentibus nos a malo. 2-2^{ae}. CLVII, 4, c. — Quælibet virtus tanto excellentior est, quanto ad altius bonum ordinatur. 1-2^{ae}. CXI, 5, c. CXII, 4, c. 2-2^{ae}. CXVII, 6, c. CXXXVI, 2, c. — Omnes virtutes in eodem sunt æquales secundum proportionem, quia æqualiter crescunt. 1-2^{ae}. LXVI, 1, 1^{m}. LXXIII, 2, 3^{m}. — Virtutes theologicæ sunt cæteris virtutibus nobiliores. 1-2^{ae}. LXVIII, 8, c. 2-2^{ae}. IX, 1, 3^{m}. XIX, 9. 4^{m}. XXIII, 6, c. CIV, 3, c. CXVII, 6, c. CXLI, 8, o. CLXI, 5, c. — Virtutes theologicæ sunt priores cæteris virtutibus. 2-2^{ae}. IV, 7, c. X, 1, 1^{m}. — Sunt causæ cæterarum virtutum. 1-2^{ae}. LXIII, 3, c. 2-2^{ae}. CLXI, 4, 1^{m}. — Virtutes theologicæ habent ultimum finem pro objecto; aliæ autem virtutes sunt circa ea quæ sunt ad finem. 2-2^{ae}. IV, 7, c. LXXXI, 5, c. — Non sunt virtutes humanæ, sed superhumanæ vel divinæ; et conveniunt homini, prout per gratiam participat naturam divinam. 1-2^{ae}. LVIII, 3, 3^{m}. LXI, 1, 2^{m}. LXII, 1, c, 1^{m}; 2, 3, o. — Virtutes habentes pro objecto bonum spirituale, scilicet virtutes theologicæ et virtutes intellectuales, sunt simpliciter nobiliores virtutibus habentibus pro objecto bonum corporale, vel aliquid ei adjunctum. 2-2^{ae}. CXXXVI, 2, 5^{m}. — Una virtus est prior alia secundum actus, licet simul infundantur omnes a Deo secundum habitus. 1-2^{ae}. LXXII, 4, c. 3^{m}. LXXXV, 6, c. — Virtutes naturales sunt nobiliores virtutibus acquisitis, sed sunt minus nobiles virtutibus infusis. 1-2^{ae}. LXIII, 2, 3^{m}.

5° Virtutes intellectuales sunt simpliciter nobiliores virtutibus moralibus propter nobilius objectum; sed est e converso secundum quid, scilicet ut virtutes, et respectu actuum. 1-2^{ae}. LXI, 1, 3^{m}. LXVI, 3, o. LXVIII, 7, 8, c. 2-2^{ae}. XXIII, 6, 1^{m}. CLXI, 5, c. — Virtutes intellectuales et morales perficiunt intellectum. et appetitum in ordine ad regulam et mensuram creatam; virtutes vero theologicæ, ad regulam et mensuram increatam. 1-2^{ae}. LXII, 2, 1^{m}. LXIV, 4, 2^{m}. — Virtutes morales sunt permanentiores intellectualibus, propter exercitium; sed e converso propter objectum. 1-2^{ae}. LIII, 1, 3^{m}. 2-2^{ae}. LXVI, 3, 1^{m}. — Virtutes morales sunt intellectualibus necessariores ad vitam humanam. 1-2^{ae}. LXVI, 3, 1^{m}. — Una virtus alteri virtuti non contrariatur aut repugnat, sed vitio quia secundum Philosophum, bonum non est bono contrarium. 2-2^{ae}. CI, 4, c. — Vitium non tantum opponitur virtuti perfectæ, sed etiam imperfectæ in genere virtutis, scilicet habilitati naturali ad bonum, et dispositioni ad virtutem. 1-2^{ae}. LXIII, 2, 2^{m}. LXXIV, 1, 2^{m}. — Omne vitium quod magis opponitur virtuti, nominatur ex defectu virtutis. 2-2^{ae}. CVII, 2, c. — Cum virtus magis opponitur uni extremo vitiorum, quam alteri, illud vitium magis oppositum nominatur nomine passionis, ad quam refrenandam virtus principaliter ordinatur. 2-2^{ae}. XXI, 3, c. LIII, pr. — Vitia in quantum sunt contra bonum rationis, contrariantur virtuti; in quantum autem sunt contra instinctum divinum, contrariantur donis. 1-2^{ae}. LXVIII, 1, 2^{m}. — Multa vitia opponuntur uni virtuti dupliciter scilicet: secundum diversam habitudinem ad virtutem, et secundum diversas circumstantiarum corruptiones: 2-2^{ae}. X, 5, c. XCII, 1, c; 2, 1^{m}. — Non oportet quod principale vitium opponatur principali virtuti. 1-2^{ae} LXXXIV, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. XXXIV, 5, 1^{m}. CXVIII, 7, 1^{m}. CXLII 3, 1^{m}. CLXII, 6, 2^{m}; 7, 3^{m}. — Multa vitia opponuntur secundum diversos actus eidem virtuti. 2-2^{ae}. XXIX, 4, 3^{m}. — Virtuti ut sic opponitur vitium; sed ut bonitati, opponitur malitia; peccatum autem opponitur ei, ut operativæ boni. 1-2^{ae} LXXI, 1, o. — Actus vitii potest esse cum habitu virtutis, et e conversocnis, actus excludat causam habitus. 1-2^{ae}. LXIII, 2, 2^{m}. LXXI, 4, o. LXXVII, 2, 3^{m}. 2-2^{ae}. XXII, 12, o. — Vitium directe opponitur virtuti; non autem peccatum, nisi secundum actum, sed opponitur actui virtuoso. 1-2^{ae} LXXI, 4, o. — Directa oppositio vitiorum ad virtutes, non attenditur secundum causas, quia contingit unum vitium oriri ex diversis causis; sed attenditur secundum speciem actus, 2-2^{æ}. CXVI. 1, 1^{m}, CXXVII, 2, 1^{m}. CXXXIII, 2, c. CXXXVI. 1 2, 1^{m}. — Nec etiam attenditur secundum effectus. 2-2^{æ}. CXXVII, 2, 2^{m}. CXXXII, 1, 3^{m}. CXXXIII, 3, c. — Habitus virtutis et vitii corrumpuntur per judicium rationis, vel in contrarium moventis, vel ex ignorantia, vel passione, vel electione. 1-2^{æ}. LIII, 1, c. fin — Diversitas finium diversificat virtutes. 1-2^{æ}. LIV, 2, 3^{m}. — Virtutes theologicæ differunt specie a moralibus et intellectualibus. 1-2^{æ}. LXII, 2, o. — Virtus infusa differt specie a virtute acquisita dupliciter scilicet : ratione diversæ regulæ, et ratione diversi finis. 1-2^{æ}. LXIII, 4, o. — Virtutes morales differunt subjecto ab intellectualibus ; sed virtutes theologicæ differunt objecto ab utrisque 1-2^{æ}. LVIII, 2, o. LXII, 2, o. — Objectum virtutum moralium et intellectualium est proportionatum naturæ hominis ; non autem objectum virtutum thologicarum, sed est supra rationem et supra naturam. 1-2^{æ}. LVIII, 3, 3^{m}. LXII, 1, c ; 2, 3, o. LXIII, 3, o. — Homo secundum virtutes morale, dicitur simpliciter bonus ; non autem secundum virtutes intellectuales 1-2^{æ}. LVI, 3, c. LXVIII, 3, 2^{m}. 2-2^{æ}. XXII, 7, 5^{m}.

6° Virtus sumitur tripliciter scilicet : pro habitu, pro objecto, et pro actu ejus. 1-2^{æ}. LV, 1, 1^{m}. — Virtus pro habitu dividitur in diversa genera virtutum analogice, quia bonum rationis non est in omnibus secundum eumdem ordinem. 1-2^{æ}. LXI, 1, 1^{m}. — Genus virtutum triplex scilicet : theologicarum, intellectualium et moralium. 1-2^{æ}. LXVIII, 8, c. — Virtus humana sufficienter dividitur per virtutes intellectuales, et morales. 1-2^{æ}. LVIII, 3, o — Virtus diciter duplicitur scilicet : simpliciter, id est quæ facit recte operari, ut virtutes morales ; et secundum quid, id est quæ facit facultatem recte operandi, ut intellectuales. 1-2^{æ}. LVI, 3, o. LVII, 1, o ; 3, 4, c. LXI, 1, c. LXVI, 3, c. — Partes quæ singulis virtutibus assignantur, non sunt partes integrales, sed partes subjectivæ, vel potentiales, 1-2^{æ}. LIV, 4, 2^{m}. — Virtus dicitur esse aliquorum dupliciter scilicet : ut objectorum, et ut actuum. 1-2^{æ}. LVII, 1, 2^{m}. — Aliquid potest procedere ex radice virtutum dupliciter scilicet : directe, id est actus ejus, et indirecte, id est occasionaliter, scilicet peccatum. 2-2^{æ}. XX, 1, 2^{m}. — Aliquid impedit virtutem dupliciter scilicet : vel quoad communem statum ejus, sicut tantum peccatum, vel quoad perfectum statum, sicut aliquid minus bonum. 2-2^{æ}. CLIII, 2, 1^{m}.

7° Virtutes aliquas oportet esse theologicas, ad acquirendum beatitudinem supernaturalem. 1-2^{æ}. LXII, 1, o ; 2, 3, c. — Virtutes theologicæ dicuntur, quia habent Deum pro objecto, tantum a Deo infunduntur, et tantum per revelationem Dei in sacra Scriptura traduntur. 1-2^{æ}. LXIII, 1, c. 2-2^{æ}. CLXXV, 6, c. — Virtutes theologicæ sunt, quibus mens humana Deo conjungitur. 1-2 . LXVIII, 8, c. CIV, 3, c. CLI, 2, c. — Habent idem pro objecto et fine, scilicet Deum. 1-2^{æ}. LXII, 1, 2, c. CVII, 1, 1^{m}. 2-2^{æ}. IV, 1, 7, c. XVII, 5, 6, o. XIX, c, 2^{m}. XX, 3, c. XXIII, 6, c. LXXXI, 5, o. CLXI, 4, 1^{m} ; 5 c. — Habent duplicem regulam seu mensuram scilicet : Deum et capacitatem nostram. 1-2^{æ}. LXIV, 4, c. — Non sunt virtutes exemplares, quia non dicuntur theologicæ, quod Deus eis fit virtuosus, sed nos ad Deum, et a Deo. 1-2^{æ}. LXII, 1, 2^{m}. — Sunt tantum tres scilicet fides, spes et charitas. 1-2^{æ}. LXII, 3, o. 2-2^{æ}. XVII, 6, o. — Secundum habitus sunt simul ; sed secundum actus via generationis fides est prima, spes secunda, et charitas tertia, sed ordine perfectionis est e converso. 1-2^{æ}. LXII, 4, o. 2-2^{æ}. XVII, 7, 8, o. — Sapientia non est virtus theologica, quia non est de Deo immediate, et secúndum quod in se est, sicut fides ; sed est de Deo per effectus ejus. 1-2^{æ}. LII, 2, 2^{m}. — Virtutes intellectuales sunt eorum per quæ homo fit beatus, vel sicut virtus actuum, et dupliciter scilicet : meritorie et inchoative, vel sicut virtus objectorum, non autem sicut subjectorum, nisi forte effective. 1-2^{æ}. LVII, 1, 2^{m}. — Virtutes intellectuales sunt tantum tres speculativæ scilicet : sapientia, intellectus, et scientia ; et duæ practicæ scilicet : prudentia et ars 1-2^{æ}. LVII, 2, o. LXVIII, 7, c. 2-2^{æ}. IV, 8, c. XLVII, 5, c. — Omnis virtus intellectualis speculativa, est tantum circa necessaria ; practica vero, est tantum circa contingentia. 1-2^{æ}. LVII, 5, 3^{m}. LXVI, 3, 3^{m}. 2-2^{æ}. IV, 8, c. XLVII, 5, c. — Bonum virtutis intellectualis, est verum ; speculativæ quidem absolute, practicæ vero secundum conformitatem ad appetitum rectum. 1-2^{æ}. LVII, 2, 3^{m}. LXIV, 3, c. — Virtutes intellectuales non sunt connexæ ad invicem. 1-2^{æ}. LXV, 1, 3^{m}. — Virtutes intellectuales speculativæ præferuntur intellectualibus activis. 1-2^{æ}. LXVIII, 7, c. — Virtutes speculativæ, non ex æquo distinguuntur ad invicem, sed ordine quodam, sicut in totis potentialibus, quorum una pars est perfectior altera. 1-2^{æ}. LVII, 2, 2^{m}.

8° Virtutes morales possunt esse sine intellectualibus, præter prudentiam et intellectum, et e converso, præter prudentiam. 1-2^{æ}. LVIII, 4, 5, o. — Nulla virtus moralis est passio, quia passio est motus, et est indifferens ad bonum et ad malum, habens principium in appetitu, et terminum in ratione ; sed virtus est e converso. 1-2^{æ}. LIX, 1, o. — Non omnis virtus dicitur moralis, sed tantum illa quæ est in vi appetitiva. 1-2^{æ}. LVIII, 1, o. LXVIII, 8, c. — Virtus moralis non est una tantum, sed multa secundum speciem. 1-2^{æ}. LX, 1, c. — Multæ sunt virtutes morales circa operationes humanas, secundum diversas rationes debiti, quæ tamen omnes habent rationem justitiæ. 1-2^{æ}. LX, 3, o. — Virtutes morales sunt connexæ. 1-2^{æ}. LXV, 1, o ; 2, c, LXVI, 2, c. LXVIII, 5, 3^{m}. LXXIII, 1, o. 2-2^{æ}. CXXIX, 3, 2^{m}. CXXXIV, 1, 1^{m}. CXLVI, 4, o. CXLVII, 2, 1^{m}. CLII. 3, 2^{m}. CLXXI, 4, c. 3^{a}. LXXXV, 7, c. — Finis cujuslibet virtutis moralis, est attingere medium in propria materia, quod determinatur secundum rectam rationem prudentiæ, 1-2^{æ}. LXVI, 3, 3^{m}. — Habitus virtutum moralium causantur in potentiis appetitivis, secundum quod moventur a ratione. 1-2^{æ}. LI, 2, c, 3^{m} ; 3, c. LIII, 1, o. fin. — Finis virtutum moralium est bonum humanum, scilicet esse secundum rationem ; ideo oportet fines earum in ratione præexsistere. 2-2^{æ}. XLVII, 6, c. CXXIII, 11, 2^{m}. CXXXVI, 1. 2, c. — Omnis virtus moralis est circa delectationes, et tristitias consecutive, non autem objective. 1-2^{æ}. LIX, 4, 1^{m}, LX, 2, c. 2-2^{æ}. LVIII, 9, 1^{m}. — Omnis virtus moralis habe aliquas operationes bonas, quarum est productiva, et aliquas passiones similiter, ut delectationem, vel tristitiam, quæ sunt passiones ; tamen oportet alias virtutes esse circa operationes, et alias circa passiones. 1-2^{æ}. LX, 2, o. — Virtus moralis potest esse cum passione, et tristitia, et sine passione, nec quælibet est circa passiones. 1^{a}. XCV, 2, 3^{m}. 1-2^{æ}. XCV, o. 2-2^{æ}. LVIII, 9, c. — Multæ virtutes morales sunt circa passiones ; tamen eadem virtus potest esse circa multas passiones, propter contrarietatem, vel propter eamdem rationem repugnandi rationi. 1-2^{æ}. LX, 4, o ; 8, c. — Virtutes morales circa passiones sunt undecim, secundum Aristotelem, scilicet : fortitudo, temperantia, liberalitas, magnificentia, magnanimitas, philotimia, mansuetudo, amicitia, veritas, eutrapelia et justitia : sed sunt duodecim cum justitia quæ est circa operationes. 1-2^{æ}. LX, 5, c. fin. — Eadem virtus moralis, scilicet temperantia, est circa omnes passiones concupiscibilis, quia se consequuntur et ordinantur ad idem ; non autem circa passiones irascibilis. 1-2^{æ}. LX, 4, o. — Eadem est virtus moralis, circa contrarias passiones. 1-2^{æ}. LX, 4, c, 2^{m}. — Ubi in actibus hominis est specialis ratio bonitatis oportet esse specialem virtutem. 2-2^{æ}. CIX, 2, c. CXIV, 1, c. CXXXVII, 1, c. CXLIX, 1, c. pr. 3^{a}. LXXXV, 2, c. — Ubicumque est aliquis actus hominis bonus, oportet quod respondeat alicui virtuti humanæ. 2-2^{æ} XVII, 1, c. LXXXI, 2, c. CIV, 2, c. CIX, 1, c. 3^{a}. LXXXV, 1, 2, c. — Inter virtutes morales tanto aliqua virtus est potior, quanto majus aliquid contemnit, ut Deo inhæreat. 2-2^{æ}. LXI, 5, c. CIV, 3, c. — Virtutes morales manent post hanc vitam in beatis quoad suum *formale*, scilicet quoad ordinem rationis ; non autem quoad suum *materiale*, scilicet quoad inclinationem appetitus ad passiones, vel ad operationes hujus vitæ. 1-2^{æ}. LXVII, 1, o ; 2, c, 3^{m} ; 4, 1^{m}. LXVIII, 6, c. 2-2^{æ}. LI, 3, 2^{m}. CXXXVI, 1, 1^{m}. CLXXXI, 4, 1^{m}.

9° Omnes virtutes morales reducuntur ad quatuor virtutes cardinales. 2-2^{ae}. prol. fin. — Virtutes cardinales dicuntur principales, quia sunt circa potissimum in materia virtutum ; cardinales vero dicuntur, quia sunt fundamenta aliarum virtutum ; et sunt virtutes generales virtualiter. 2-2^{ae}. CXXIX, 5, c. CXXXIV, 4, c. CXXXVII, 2, c. CXLI, 7, c. CXLIII, c. CLX 1, c. — Solæ virtutes morales et prudentia, dicuntur virtutes cardinales et principales ; non autem intellectuales, nec theologicæ. 1-2^{ae}. LXI, 1, o. LXVI, 4, c. — Et sunt tantum quatuor scilicet : prudentia, justitia, fortitudo et temperantia. 1-2^{ae}. LXI, 2, 3, o. LXVI, 1, 4, c; 12, o. pr. CXXIII, 11, o. CXLI, 7, o. — Et capiuntur dupliciter scilicet : ut quatuor conditiones cujuslibet virtutis, scilicet discretio, rectitudo, firmitas et modus ; et ut determinantur ad principales materias : primo modo sunt virtutes generales, secundo vero modo sunt virtutes speciales, et realiter distinctæ. 1-2^{ae}. LXI, 2, 3, 4, o. LXV, 1, c. LXVI, 2, c. 2-2^{ae}. LIV, 8, 2^{m}. CXXIII, 2, 11, c. CLXXXIX, 1, c. pr. — Et sunt quadruplices scilicet : exemplares, politicæ, purgatoriæ et purgati animi. 1-2^{ae}. LXI, 5, o.

10° Solæ virtutes infusæ sunt perfectæ, et simpliciter virtutes. 1-2^{ae}. LXV, 2, c. 2-2^{ae}. XXIII, 7, c. — Virtus acquisita disponit ad naturam humanam ; sed virtutes infusæ disponunt hominem altiori modo, ad altiorem finem, et ad altiorem naturam, scilicet ad naturam divinam participatam. 1-2^{ae}. CX, 3, c. 2-2^{ae}. XXIII, 7, c. — Virtutes infusæ augentur per actionem Dei ; acquisitæ vero per actus nostros, qui etiam disponunt ad augmentum infusarum. 1-2^{ae}. XCII, 1, 1^{m}. — Sicut virtutes acquisitæ perficiunt hominem ad ambulandum, secundum quod congruit lumini naturalis rationis, sic virtutes infusæ perficiunt hominem, secundum quod congruit lumini gratiæ. 1-2^{ae}. CX, 3, c. — Virtutes infusæ non auferunt contrarias dispositiones, sicut virtutes acquisitæ ; ideo patiuntur difficultatem in operando, non autem virtutes acquisitæ. 1-2^{ae}. LXV, 3, 2^{m}, 3^{m}. LXXXIX, 1, c. — Virtutes infusæ auferuntur per quodlibet unum peccatum mortale ; non autem virtutes acquisitæ. 1-2^{ae}. LXIII, 2, 2^{m}. LXV, 3, c. LXXI, 4, c. LXXIII, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. XXIV, 9, 10, c. CXXXIII, 1-2^{m}.

11° Quilibet actus disponit ad generationem virtutis acquisitæ ; sed non complet eam, nisi ultimus actus perfectior aliis, agens in virtute omnium actuum præcedentium. 2-2^{ae}. XXIV, 6, 2^{m}. — Finis virtutis acquisitæ est bonum civile, ad quod dirigit ; finis vero virtutis infusæ est beatitudo cœlestis. 1-2^{ae}. LXIII 4, c. — Virtus acquisita diminui potest per cessationem actus ejus ; non autem virtus infusa, quia virtus acquisita dependet ab actu suo, non autem virtus infusa. 2-2^{ae}. XXIV, 10, o. — Virtutes morales acquisitæ non manent post hanc vitam, nec infusæ quoad actus circa propriam materiam, sed tantum quoad actus circa finem. 2-2^{ae}. CLXXXI, 4, 1^{m}. — Virtus naturalis est determinata ad unum ; virtus autem rationalis se habet ad multa, 1-2^{ae}. XL, 4, 2^{m}. L, 1, c. LV, 1, c 5^{m}. — Virtutes naturales agunt ex necessitate naturæ, ideo peccatum non potest esse in actibus earum, si sint virtutes integræ ; non autem virtutes animæ agunt ex necessitate. 1-2^{ae}. LXXI, 4, c, 3^{m}. — Quælibet virtus completa, vel virtus instrumentalis, est complete in omnibus simul concurrentibus ad unam actionem ; sed est in singulis incomplete. 1^{a}. LXXVI, 2, c. — Per pœnitentiam omnes restituuntur virtutes. 3^{a}. LXXXIX, 1, c. — Pœnitentia est causa gratiæ in quantum est sacramentum ; non autem in quantum est virtus. 3^{a}. LXXIX, 1, 1^{m}. — Virtutes cœlorum, Domino veniente, commovebuntur. 3^{a} s. LXXIII, 3, o.

VIS. — 1° Vis duplex in homine, scilicet cognitiva et affectiva. 1^{a}. V, 4, 1^{m}, XX, 1, 1^{m}. LXXX, 1, c. 1^{m}. 2-2^{ae}. XXVI, 1, 2^{m}, 3^{m}. — 2° Secundum jura vim vi repellere licet, cum moderamine inculpatæ tutelæ. 1-2^{ae}. LXIV, 7, c.

VISIO. Visionis nomen extenditur ad significandum omnem cognitionem sensuum et intellectus, propter dignitatem visus et ejus certitudinem. 1^{a}. LXVII, 1, c. 1-2^{ae}. LXVII, 5, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLXXVII, 1^{m}. — Videri dicuntur, quæ per se movent intellectum, vel visum ad sui cognitionem. 2-2^{ae}. I, 4, 5, c. — Visio triplex scilicet : corporalis, imaginaria, et intellectualis, quarum quælibet potest esse supernaturalis. 1^{a}. XCIII, 6, 4^{m}. 2-2^{ae}. CLXXIV, 1, 3^{m}. CLXXV, 3, 4^{m}. — Visio corporalis et intellectualis triplex scilicet : per essentiam, per similitudinem acceptam a re immediate, et per speculum. 1^{a}. LVI, 3, c. — Principium visionis intellectualis triplex scilicet : lumen naturale, habituale, et primum intelligibile, per quod homo intelligit alia. 2-2^{ae}. XV, 1, c. — In visione corporali et imaginaria est quædam trinitas, sed imperfecta, sicut et in visione intellectuali, quia deficit consubstantialitas et coæternitas. 1^{a}. XCIII, 6, 4^{m}. — Ad visionem sensibilem et intellectualem duo requiruntur scilicet : visus, et ejus unio cum visibili. 1^{a}. XII, 2, c. — Visio intellectualis est excellentior visione corporali et imaginaria sola ; non autem cum visione intellectuali. 3^{a}. XXX, 3, 1^{m}. — Occupatio exterior facit minus videre in speculabilibus, et clarius in agibilibus, propter experientiam et attentionem. 1-2^{ae}. XL, 5, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLXXXI, 2, 2^{m}.

VISUS. Visus habitus per generationem naturalem, et visus cæci illuminati per miraculum, sunt ejusdem speciei ; ideo non possunt esse simul in eodem oculo, sicut duo accidentia, vel duæ formæ ejusdem rationis non possunt esse simul in eodem subjecto. 1^{a}. XCIV, 3, 1^{m}. 1-2^{ae}. LXIII, 4, 3^{m}. — Utimur pertinentibus ad visum in intellectualibus, quia visus spiritualior et subtilior est cæteris sensibus, ratione objecti et ratione immutationis. 1^{a}. LVVII, 1, c. — Sensibilia communia percipiuntur præcipue per tactum, et plus per visum. 3^{a}. LV, 6, 4^{m}.

VITA. 1° Vitæ nomen sumitur ab apparenti exterius, scilicet a *movere se*, sed imponitur ad significandum naturam cui hoc convenit. 1^{a}. XVIII, 2, c. — Vita quandoque pro essentia rei ponitur, ut Augustinus dicit. 1^{a}. LIV, 1, 2^{m}. — Vita primo manifestatur per hoc, quod aliquid movet se ; ideo omne movens se quocunque motu, vivit proprie, et nihil aliud nisi metaphorice. 1^{a}. XVIII, 1, o ; 2, 3, c. 2-2^{ae}. CLXXIX, 1, c. — Manifestatur duplici opere scilicet : cognitione et motu. 1^{a}. XVIII, 1, c. — Vita non se habet ad *vivere*, sicut essentia ad *esse*, sed sicut cursus ad *currere*. quorum unum significat actum in abstracto, et aliud in concreto ; unde non sequitur, si *vivere* sit *esse*, quod vita sit essentia, licet quandoque vita pro essentia ponatur, secundum quod Augustinus dicit *quod memoria et intelligentia, et voluntas sunt una vita*, et sic non accipitur a Philosopho cum dicit, *quod actio intellectus est vita*. 1^{a}. XVIII, 2, c. LIV, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXXIX, 1, 1^{m}. — Vita sive *vivere* potest accipi tripliciter scilicet : pro *esse* viventis, pro operatione vitali, et pro principio directivo artium, seu operationum vitalium. 1^{a}. XVIII, 2, c, 1^{m} ; 4, 4^{m}. LIV, 1, 2^{m}. 1-2^{ae}. III, 2, 2^{m}. LVI, 1, 1^{m}. 2-2^{ae}. XIX, 7, c. — Vita cujus auctor est Deus est triplex scilicet : naturæ, gratiæ et gloriæ. 1-2^{ae}. CXII, 4, 3^{m}.

2° In Deo est perfectissime et maxime vita. 1^{a}. XVIII, 3, o. — Vita Dei est essentia ejus. 1^{a}. XVIII, 4, 1^{m}. — Deus est suum *vivere* ; ideo non habet principium vivendi. 1^{a}. XVIII, 3, 2^{m}. — *Vivere* Dei est suum *intelligere*. 1^{a}. XVIII. 3, c, 2^{m} ; 4, c. — Omnia creata, sunt vita in Deo, quia quidquid est in Deo ut intellectum, est ipsum *vivere* Dei, et vita ejus. 1^{a}. XVIII, 4 o. — Deus est vita animæ effective et mediante gratia ; sed anima est vita corporis formaliter et immediate. 1-2^{ae}. CX, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. XXIII, 2, 2^{m}. — Quæ secundum nullum tempus sunt, possunt dici esse vita in Deo, secundum quod *vivere* nominat *intelligere* tantum ; non autem ut nominat principium operationis. 1^{a}. XVI, 4, 4^{m}. — Mala non sunt vita in Deo, quia non sunt ab eo creata, nec conservata, nec habent rationem propriam in Deo, cognoscuntur enim a Deo per rationem bonorum. 1^{a}. XVIII, 4, 4^{m}. — Vita rerum attribuitur Spiritui sancto, in quantum res moventur a Deo ; sed vitam rerum appropiatur Verbo, in quantum sunt in Deo ut cognitæ ab eo. 1^{a}. XVIII, 4, c. — Christus non debuit eligere vita solitariam ; sed conversari familiariter cum hominibus, ut doceret publice, liberaret et attraheret eos. 2-2^{ae}. XXV, 6, 5^{m}. 3^{a}. XL, 1, o ; 2, c, 3^{m}. — Non vixit semper in publico, sed quandoque solitarius, propter exemplum, quietem et orationem, et ut vitaret favorem et ostentationem. 3^{a}. XL, 1, 3^{m}, — Elegit vitam activam, non quidem corporalem, sed spiritualem, scilicet doctrinæ et prædicationis, quia est optima. 3^{a}. XL, 1, 2^{m}; 2, 3^{m}. — Non debuit ducere vitam austeram, sed conformem aliis in cibo et potu. 3^{a}. LX, 2, o. XLI, 3, 1^{m}.

3° Vita naturalis pertinet ad substantiam hominis ; ideo non suscipit magis et minus. 2-2^{ae}. CXII, 4, 3^{m}. — Nita unius cujusque hominis est id in quo maxime homo delectatur, et cui maxime intendit. 1^{a}. XVIII, 2, 2^{m}. 2-2^{ae}. LXXXI, 1, 5^{m}. CLXXIX, 1, c. — Vita hominis duplex scilicet : corporalis et mentalis; secundum mentalem, communicamus cum Deo et angelis, hic quidem imperfecte, sed in patria perfecte ; non autem secundum corporalem. 1^{a}. XCV 1, 1^{m}, 2-2^{ae}. XXIII 1, 1^{m}. — Vita hominis triplex scilicet pratica speculativa et voluptuosa ; prima proprie est humana, secunda angelica, sed tertia bestialis. 1-2^{ae}. III, 2, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLXXIX, 2, 1^{m}. 3^{m}. — Vita abstinentium in solitudine, et vita communis in communi conversatione approbantur exemplo Christi et Joannis Baptismæ. 3^{a}. XL, 1, 3^{m}.

4° Vita in universali non dividitur per vitam activam et contemplativam; sed tantum vita hominis. 2-2^{ae}. CLXXIX, 1, 2^{m} ; 2, c. — Vita hominis sufficienter dividitur per vitam activam et contemplativam. 2-2^{ae}. CLXXIX, o. — Vita activa est tantum in hac vita. 1^{a}. XX, 4, 3^{m}. 1-2^{ae}. LXVII, 1, 2^{m}. LXVIII, 6, 3^{m}. 2-2^{ae}. LXXXI, 4, o. — Vita activa consistit in omnibus agibilibus, sed principaliter in iis quæ ad alterum sunt, sicut in optimo agibili, scilicet in actibus justitiæ. 2-2^{ae}. CLXXXI, 1, 1^{m}. — Omnes actus virtutum moralim pertinent essentialiter ad vitam activam, et etiam actus prudentiæ. 2-2^{ae}. CLXXX, 2, c. CLXXXI, 1, 2, o. — Cognitio practica, agibilium pertinet essentialiter ad vitam praticam, non autem cognitio factibilium ; sed cognitio speculativa æternorum præexigitur ad vitam practicam tantum ut causa, non autem essentialiter. 2-2^{ae}. CLXXXI, 2, o. — Vita activa duplex scilicet : interior, et exterior ; prima adjuvat vitam contemplativam, non autem secunda, sed impedit eam. 2-2^{ae}. CLXXXII 3, o. — Vita activa disponit ad vitam contemplativam quam nullus potest assequi perfecte nisi prius sit perfectus in vita activa. 2-2^{ae}. CLXXX, 1, 3^{m}. CLXXXII 1 2^{m}. 4, c. — Vita contemplativa directius et immediatus est ad dilectionem Dei, quam proximi ; sed vita activa est e converso. 2-2^{ae}. CLXXXII, c. CLXXXVIII, 2, c. — In vita contemplativa homo convenit cum Deo et angelis, sed in vita activa cum animalibus, licet imperfecte. 1-2^{ae}, III, 5 c. — Vita contemplativa habet Deum familiariorem sed vita activa est fructuosior ; ideo prima significatur per Joannem propter hoc prædilectum a Christo, secunda vero per Petrum. 1^{a}. XX, 4, 3^{m}. — Vita contemplativa secundum suum genus, est simpliciter nobilior, et majoris meriti et prior quam vita activa. 1-2^{ae}, LVII, 1, c. 2-2^{ae}. CLII, 2, 4, c. CLIII, 2, 1^{m}. CLXXXII, 2, o. CLXXXVIII, 5, o. 3^{a}. XL, 1, 2^{m}. — Opus activæ vitæ duplex scilicet : spirituale, ut prædicare et docere, et corporale, ut recipere hospites, et servire infirmis; primum est melius quam sint opera vitæ comtemplativæ, non autem secundum. 2-2^{ae}. CLXXXVIII, 6, c. 3^{a}. XL, 1, 2^{m}. — Vita activa in præsenti, durabilior est quam vita contemplativa ex defectu nostro, non autem secundum se. 2-2^{ae}. CLXXXI, 4, 1^{m}, 3^{m}. — Ambæ possunt esse simul in eodem. 2-2^{ae}. CLXXXII, 1, 1^{m}, 3^{m}. — Quidam sunt aptiores ad vitam activam, quam ad contemplativam; quidam autem e converso. 2-2^{ae}. CLXXXII, 4, 3^{m}. — Prædicatores et prælati debent esse perfecti in vita activa et contemplativa. 2-2^{ae}. CLXXXII, 1, 1^{m}.

5° Vita speculativa est supra hominem. 2-2^{ae}. LI, 3, c. CLXXXVIII, 8, 5^{m}. — Vita contemplativa est tantum in intellectu essentialiter, et principaliter in actu ejus ; sed utitur inquisitione rationis ut medio; et est causaliter, antecedenter et concomitanter in affectu. 2-2^{ae}. CLXXX, 1, o; 2, 1^{m}; 7, 1^{m}. — Vita contemplativa principaliter consistit in contemplatione divinæ veritatis ; sed dispositive consistit in contemplatione cujuslibet veritatis. 2-2^{ae}. CLXXX, 4, o; 7, c. CLXXXI, 4, 2^{m}. CLXXXII, 2, c. — Vita contemplativa habet unum actum principalem, scilicet contemplationem veritatis, in quo maxime perficitur veritatis contemplatio, et habet multos actus secundarios. 2-2^{ae}. CLXXX, 3, 4, c. — Ad eam quatuor pertinent scilicet : virtutes morales, aliqui actus, contemplatio effectuum Dei et Dei contemplatio. 2-2^{ae}. CLXXX, 4, c. — Et est diuturna dupliciter scilicet : secundum se, id est ratione objecti, scilicet Dei, et quia caret contrario ; et quoad nos, quia est in intellectu et sine labore. 1^{a}. XX, 4, 3^{m}, 2-2^{ae}. CLXXX, 8, o.

VITIUM. Vitium uniuscujusque rei videtur esse, quod non sit disposita secundum quod convenit suæ naturæ. 1-2^{ae}. LXXI, 1, 2, c. — Vitium est habitus aut affectio animi, in tota vita inconstans et a seipsa dissentiens, secundum Tullium. 1-2^{ae}. LXXI, 1, 3^{m}. — Vitium in tantum est contra naturam hominis, in quantum est contra ordinem rationis. 1-2^{ae}. LXXI, 1, 2, c. fin. — In plus se habet vitium quam ægrotatio vel morbus, tam in anima quam in corpore, sicut etiam virtus in plus se habet quam sanitas; et ideo virtuti convenientius opponitur vitium quam ægrotatio vel morbus, et vitium potest esse sine eis, et non e converso. 1-2^{ae}. LXXI, 1, 3; 2, c. pr. — A vitio nomen *vituperationis* detractum creditur, secundum Augustinum. 1-2^{ae}. LXXI, 2, c. — Vitia sumunt speciem a fine proximo; genus autem et causam a fine remoto. 2-2^{ae}. XI, 1, 3^{m}. CXI, 3, 3^{m}. — Non est contra rationem vitii capitalis, quod unum capitale oriatur ex altero, quia invidia manifeste oritur ex vana gloria 2-2^{ae}. XXXVI, 4, 1^{m}. CXVIII, 7, 2^{m}. CXXXII, 4, 1^{m}. CLIII. 4, 2^{m}. — Non oportet filias alicujus vitii capitalis esse ejusdem generis cum eo. 2-2^{ae}. CXVIII, 8, 1^{m}. CLIII, 5, 2^{m}. — Vitia opposita virtutibus theologiscis non reducuntur ad vitia capitalia, sicut nec virtutes theologicæ ad virtutes cardinales. 2-2^{ae}. X, 1, 3^{m}. — Vitia carnalia in tantum magis exstinguant judicium, quantum longius abducunt a ratione. 2-2^{ae}. LIII, 6, 3^{m}.

VITUPERATIO. Vituperatio creditur trahere nomen a *vitio* secundum Augustinum, quia de hoc quælibet res vituperatur. 1-2^{ae}. LXXI, 2, c. — Vituperium debetur soli culpæ; sed respicit quemcunque defectum, secundum opinionem humana. 2-2^{ae}. XLIV, 2, o; c. — Virtuosi contemnunt vituperium ; sed imperfecti illud verecundatur, 2-2^{ae}. CXLIV, 2, 1°; 4, 3^{m}.

VIVERE. *Vivere* sumitur dupliciter scilicet : pro *esse* viventis, et pro operatione ejus. 1^{a}. XVIII, 2, c, 1^{m}. LIV, 1, 2^{m}. 1-2^{ae}. III, 2, 1^{m}. LVI, 1, 1^{m}. 2-2^{ae}. XIX, 7, c. — *Vivere* dicitur *esse* viventis, quia per hoc quod habet *esse* per suam formam, tali modo operatur. 2-2^{ae}. CLXXIX, 1, 1^{m}.

VIVIFICARE. Vivificare effective est perfectionis simpliciter ; ideo convenit Deo, non autem vivificare formaliter. 1^{a}. LI, 1, 3^{m}. 3^{a}. II, 5, 2^{m}. V, 3, 2^{m}. L, 2, 2^{m}.

VIVUM. Visum sive animatum est superius ad hominem et ad animal. 3^{a}. L, 4, c. — Vivum non est prædicatum accidentale, sed essentiale. 1^{a}. XVIII, 2, c. 3^{a}. L, 5, c.

VOCATIO. Vocatio dicit auxilium Dei moventis interius, et excitantis mentem ad deserendum peccatum : ideo non est remissio peccatorum nec justificatio, sed causa ejus. 1-2^{ae}. CXIII, 1, 5^{m}.

VOLUNTARIUM. Voluntarium importat quod motus et actus sit a propria inclinatione, id est quod *agere* sit a principio intrinseco et propter finem. 1^{a}. CV, 4, c. 1-2^{ae}. VI, 1, o ; 2, c. LXXI, 5, 2^{m}. — Ad ejus rationem requiritur aliqua cognitio finis. 1-2^{ae}. VI, 2, c; 3, 3^{m}. 5, c. 7, 3^{m}, 8, c. — Voluntarium dicitur quod procedit a voluntate vel directe, scilicet a voluntate agente, vel indirecte, scilicet a voluntate non agente. 1-2^{ae}. VI, 3, o; 7, 3^{m}. LXXVII, 7, c. — Voluntarium dicitur quod est secundum inclinationem voluntatis; et hoc dupliciter scilicet : ad agendum et ad patiendum. 1^{a}. LXXXII, 1, c. 1-2^{ae}. VI, 5, 2^{m}. — Aliquid est voluntarium dupliciter scilicet : secundum se, et secundum causam suam. 1-2^{ae}. LXXVII, 7, c, 2-2^{ae}. XLVI, 2, 2^{m}. LXIV, 8, c. LXXIX, 3, 2^{m}. — Principium intrinsecum actus voluntarii, scilicet vis congnoscitiva et appetitiva est principium primum, non quidem primum simpliciter, sed primum in genere motus appetitivi, licet moveatur appetitus hominis ab aliquo exteriori, secundum alias species motus. 1ª. CV, 4, 2m, 3m. 1-2æ. VI, 1, 1m, 2m. IX, 4, 1m. — Voluntarium potest esse sine actu exteriori et interiori, et aliquando est cum actu interiori sine actu exteriori. 1-2æ. VI, 3, o. LXXI, 5, 2m. — In non habenbitus usum rationis, non est voluntarium, nec involuntarium. 1-2æ. VI, 7, 3m. X, 9, c. — Voluntarium secundum rationem perfectam, soli naturæ rationali convenit brutis autem convenit, secundum rationem imperfectam. 1-2æ. VI, 2, o. — Voluntarium est maxime in actibus hominis quia maxime cognoscit finem sui operis et movet se. 1-2æ. VI, 1, o. — Voluntarium tollitur per violentum, et duplex est violentum scilicet : simplex et mixtum ; simplex quando absolute quis cogitur ad aliquid contra voluntatem suam faciendum et mixtum, quando non absolute quis cogitur ad faciendum aliquid contra voluntatem suam, sed secundum quid scilicet quod nisi faciat incurrit majus damnum, sicut si non projiciantur merces in mare navis submergitur ; et ideo aliquo modo fit sponte, et aliquo modo violente in quantum scilicet coguntur timore majoris damni. 1-2æ. VI, 4, 5, 6, o.

VOLUNTAS. 1º Voluntas est appetitus rationalis. 1ª. LXXVIII, 1, 3m. LXXX, 1, o. LXXXI, 1, c. LXXXVII, 4, c. 1-2æ. VI, 2, 1m. VIII, 1, c, XXVI, 1, c. XLVI, 4, 1m. LVI, 5, 1m., LIX, 4, c. 2-2æ. XXIV, 1, c. XXVII, 1, c. LVIII, 4. 1m. — Est media inter rationem et concupiscibilem, et movetur ab utraque, scilicet a ratione in continente, et a concupiscibili in incontinente. 2-2æ. CLV 3, 2m. — Est rationalis per parlicipationem. 1-2æ. LVI 6, 2m. LIX, 4, 2m. LXI, 2, c. 2m. 2-2æ. LVIII, 4, 3m. — Voluntas humana potest aliquid velle ex judicio rationis non sequendo passionem apetitus sensitivi 1ª. CXI, 2, 3m. CXV, 4, c. fin. 1-2æ. X, 3, o. — Voluntas antecedens et secundum quid potius est velleitas quam absoluta voluntas. 1ª. XIX, 6, 1m. fin. Duplex voluntas scilicet : voluntas ut natura et voluntas ut voluntas, id est voluntas deliberata. 1ª. LXXXIII, 3, 4, o. — Voluntas ut natura et voluntas deliberata non differunt essentialiter secundum potentias, sed ut consequentur cognitionem naturalem et cognitionem per inquisitionem. 1ª. LXXXIII, 4, o. 3ª. XVIII, 5, c. 1m. — Voluntas ut voluntas, est ad utrum libet ; sed voluntas ut natura vult aliquid naturaliter et determinate. 1ª. XLI 2, c. 1-2æ. X, 1, o. — Voluntas hominis duplex scilicet : voluntas naturalis qua ipsi appetit bonum secundum se in quantum est homo et voluntas deliberata, scilicet de bono propter aliud, 1ª. XLI, 2, 3m. 3ª. XVIII, 1, 3m. 3, o ; 4, 5, c ; XXI, 3, c. — Voluntas triplex, scilicet : accendens concomitans et antecedens. 1-2æ. V, 7, c. — Regula voluntatis humanæ duplex scilicet : una propinqua et homogenea id est ipsa humana ratio ; alia vero remota et heterogenea, id est prima regula, scilicet lex æterna quæ est quasi ratio Dei. 1-2æ. XXI, 1, c. LXXI, 6, c. — Aliquid esse vel aliquid fieri voluntate, contingit dupliciter scilicet vel voluntate concomitante vel voluntate ut principio. 1ª. XLI. 2, c. — Aliquis vult aliquid tripliciter scilicet : appetitu naturali sicut omnes homines volunt esse et vivere ; alio modo voluntate electionis ex aliqua præmeditatione ; et tertio non per se sed ut in causa sua sicut eum velle infirmari dicimus, qui comedit nociva, et velle sanari eum qui medicinam accipit. 2-2æ. XXX, 1, c. — Aliquid potest esse volitum nunc et non prius dupliciter scilicet : vel quia incipit esse bonum, vel quia incipit esse cognitum. 1ª. XIX, 7, c.

2º Objectum voluntatis est bonum. 1ª. XLVIII, 5, c. LIX, 2, c. CV, 4, c. CVI, 2, c. 1-2æ. I, 6, c. V, 8, c. VIII, 1, c ; 2, c. IX, 2, c. X, 2, c. XX, 1, c. LX, 1, 1m. — Objectum voluntatis est bonum universale. 1ª. LIX, 4, c. LXXX, 2, 2m. LXXXII, 4, c, 1m. 1-2æ. I, 2, 3m. II, 7. 8, c. IX, 1, c, 3m ; 3, 6, c. X, 1, c, 3m. CV, 4, c. 2-2æ. XXIV, 1, c. XXV, 2, c. 3ª. XIX, 3, c. — Objectum voluntatis est bonum apprehensum. 1ª. LXXX, 2, c, 1m. LXXXII, 3, 2m ; 4, c. 1-2æ. VIII, 1, c. XIII, 5, 2m. XIX. 1, 3m ; 3, o ; 5, 10, c. XX, 1, 1m. XXVII, 2, o, LXXVI, 1, 3m. 2-2æ. IV, 7, c. VII, 1, c ; 2, 1m. VIII, 4 c. LXXXII, 3, c. — Conum et finis est objectum voluntatis. 1-2æ. I, 1, c ; 2, 3m ; 3, c. V, 4, 3m. XI, 1, c. 2-2æ. IV, 1, 3, c. — Voluntas potest velle aliquid in ordine ad aliud, quia fertur in suum objectum consequenter ad apprehensionem rationis. 2-2æ. LVIII, 4, 2m. — Finis est objectum voluntatis. 1ª. XLVIII, 1, 2m. 1-2æ. I, 1, 2m. VII, 4, c. IX, 3, c. XVIII, 6, 7, c. XIX, 2, 1m. XX, 1, c. LXXII, 1, 1m ; 3, c. LXXIII, 6, c. 2-2æ. VIII, 8, c. XXIII, 8, c. CX, 1, c. CXXII, 2, c. CLXXX, 1, c. — Bonum in communi, ultimus finis, et omne naturale volenti, est volitum naturaliter. 1-2m. X, 1, o. 2-2æ. XXXIV, 1, c. — Cujuslibet voluntatis volitum est duplex scilicet : principale, id est finis, et secundarium, id est ea quæ sunt ad finem ; sed volitum principale est causa finalis voluntatis distinctæ realiter ab eo, non aliter nisi secundum modum significandi, non autem volitum secundarium. 1-2æ. VIII, 2, 3, o. — Bonum et malum sunt objectum voluntatis, primum quidem ad prosequendum, secundum autem ad fugiendum. 1ª. XX, 1, c. 1-2æ. VIII, 1, 1m. LXXIV, 2, 2m. — Qui vult bonum propter indebitum finem, vult bonum sub ratione mali. 1-2æ. XIX, 7, 2, 3m. — Voluntas tendit tantum in bonum existens, vel in bonum apparens, et sic tendit in *non ens* sub ratione boni. 1ª. XIX. 9, c. LXXXII, 1m. 1-2æ. VI, 4, 3m. VIII, 1, o. XVIII. 4, 1m. XIX, 1, 2, 1m. XXVII, 1, 1m. XXIX, 4, c, 5m. LXXIV, 1, 1m. LXXVII, 2, c. LXXX, 1, c.

3º Operatio voluntatis, scilicet *velle,* nihil aliud est nisi inclinatio volentis in objectum voluntatis. 1ª. LXXXII, 2, c. LXXXVII, 4, c. CV, 4, c. CVI, 2, c. CXI, 2, c. 1-2æ. VI, 4, c. — Non est perfecta voluntas, nisi talis sit quæ, opportunitate data, operetur. 1-2æ. XX, 4, c. — Voluntas pro facto reputatur, tam in bonis quam in malis in iis quæ sunt omnino ab homine et quoad præmium essentiale ; non autem in sacramentis et quoad præmium accidentale, ut in remissione pœnæ. 1ª. LXIV, 2, 3m. 1-2æ. XX, 4, c. 2-2æ. LXXXI, 6, 1m, 3m. CVII, 1, 2m. 3ª. LXVIII, 2, c, 2m, 3m. — Sufficit bona voluntas, ubi deest facultas, quia laus virtutis in voluntate consistit, non autem in potestate; et ideo deficere ab æqualitate, quæ est medium justitiæ, propter defectum potestatis, non diminuit laudem virtutis, si non fuerit defectus ex parte voluntatis ; et etiam in baptismo, apud Deum voluntas pro facto reputatur ei, qui non habet tempus operandi. 2-2æ. LXXXI, 6, 1m. CVI, 3, 5m. CVII, 1. 2m. 3ª. LXVIII, 2, 3m. fin. — Omne illud cujus principium est voluntas, quantum in se est, potest esse et non esse, et potest esse tale vel tale, et potest esse tunc vel nunc. 1ª. XLI, 2, c. — Actus voluntatis et cujuslibet appetitus tendit in bonum, et in malum sicut in propria objecta ; sed diversimode, in bonum quidem prius et per se, in malum vero secundario, et per aliud in quantum opponitur bono. 1ª. XX, 1, c. — Actus voluntatis est ad bonum, prosequendo illud, sed est ad malum fugiendo tantum ; primus dicitur *voluntas*, secundus vero dicitur *noluntas*. 1-2æ. VIII, 1, 1m, 2m. — Bonitas et malitia actus voluntatis dependent ex objectum tantum, ex ratione, et ex lege æterna. 1-2æ. XIX. o. XXI, 1, o. — Actus voluntatis discordans a ratione recta vel concordans cum ratione errante, est malus. 1-2æ. XIX, 5, 6, o. — Voluntas non movetur nisi a fine. 1-2æ. VIII, 2, c. — Voluntas potest moveri dupliciter scilicet : ad exteriori, id est ab objecto vel a repræsentante illud, et ab intrinseco, id est vel a se, vel a causante eam. 1ª. CV, 4, o. CVI, 2, c. CXI, 2, c. 1-2æ. IX, 4, o. LXXX, 1, c. — Aliquid movet voluntatem ex parte objecti tripliciter scilicet ipsum objectum, proponens vel offerens objectum voluntati, et persuadens rationi. 1-2æ. LXXX, 1, c. — Voluntas movetur ab appetitur sensitivo ex parte objecti, quod videtur convenire vel disconvenire, secundum dispositionem hominis per passiones. 1-2æ. IX, 2, o ; 5, c. fin. X, 3, o. LXXV, 2, c. LXXVII, 1, o. — Oportet quod voluntas moveatur ab aliquo exteriori dupliciter scilicet : ab objecto, et quoad exercitium primi actus ejus. 1-2æ. IX, 4, o. XVII, 5, 2^{m}. CIII, 1, 1^{m}. — Voluntas non potest cogi. 1^{a}. LXXXII, 1, c. 1-2^{ae}. VI. 4, 5, c. — Nec movetur necessario ab aliquod objecto quoad exercitium actus; sed quoad determinationem actus, movetur ab aliquo objecto, non autem ab omni objecto, nec a passione, nec a Deo, sed tantum ab ultimo fine. 1^{a}. LXXXII, 1, 2, o. 1-2^{ae}. X, o. LXXX, 1, c. — Voluntas movetur a se, quia in quantum vult finem, est in actu, sed respectu eorum quæ sunt ad finem, est in potentia. 1-2^{ae}. IX, 3, o; 4, c. XVII, 6, 1^{m}. LXXIV, 1, 3^{m}. 2-2^{ae}. LXXXII, 1, 1^{m}. — Voluntas distinguitur contra naturam, sicut una causa contra aliam, licet habeat modum naturæ, in quantum fondatur in natura. 1-2^{ae}. X, 1, 1^{m}. LI, 1, 1^{m}. — Voluntas hominis, nec a natura, nec ex necessitate movetur ab appetitu inferiori. 1-2^{ae}. X, 3, o. — Non est determinata ad unum sicut natura, quia voluntas sequitur formam universalem, natura vero sequitur formam particularem. 1^{a}. XLI, 2, c. 1-2^{ae}. X, 1, 3^{m}. XIII. 1, c. L, 5, 3. — Voluntas determinatur ad unum per consilium rationis; non autem necessario per aliquod agens extrinsecum. 1-2^{ae}. L, 2, 3^{m}. fin. — Voluntas dicta per essentiam, est in ratione dicta per essentiam; sed voluntas participative sumpta, est in ratione per participationem. 3^{a}. XVIII, 2, c, 1^{m}. — Voluntas etiam a Deo cogi non potest, et si possit ab illo de necessitate mutari, operando in illa sicut in natura. 1-2^{ae}. VI, 4, 1^{m}. IX, 6, c. X, 4, o. — Voluntas a nulla re creata cogi potest, neque necessario moveri. 1-2^{ae}. VI, 4, c. — Passiones animi non possunt cogere voluntatem, licet aliter moveant inclinando affectum. 1-2^{ae}. VII, c, 2^{m}.

VOMITUS. Vomitus potest sine culpa procurari, de consilio medicinæ, in languoris remedium. 2-2^{ae}. CXLVIII, 6, 2^{m}. CL, 2, 3^{m}. — Multum comedere vel bibere propter vomitum, secundum consilium medicinæ, non est peccatum, licet ebrietas non excusaretur a peccato. 2-2^{ae}. CL, 2, 3^{m}. — Vomitus per ebrietatem vel voracitatem est vitiosus; non autem si contingat infirmitatis causa. 3^{a}. LXXXIII, 6, 7^{m}.

VOTUM. 1° A *voluntate* dicitur votum, quasi *a primo movente* rationem ad promittendum. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 1, 2^{m}. — Vovere est actus latriæ seu actus religionis, licet actus aliarum virtutum sint materia ejus. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 5, o; 6, c, 2^{m}. CLXXXIX, 2, c. — Votum est promissio Deo facta de meliori bono, quod videlicet non cadit sub necessitate absoluta, neque sub necessitate finis: sed de actibus virtutum, qui Deo placere noscuntur. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 1, o; 2, 4, c; 5, c, 1^{m}; 7, 1-2, c. CLXXXIX, 2, c. — Votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ debet fieri Deo, de iis quæ Dei sunt. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 1, c. fin. CLXXXIX, 3, c. — Ad votum tria de necessitate requiruntur scilicet: deliberatio, propositum, et promissio, in qua promissione perficitur ratio voti; sed quandoque superadditur pronuntiatio oris, et testimonium aliorum, ad quamdam confirmationem voti. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 1, o. — Votum fit soli Deo, licet sit de eo quod aliquando fit sanctis. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 5, 3^{m}. — Sub voto non cadunt peccata, nec indifferentia, nec necessaria absolute, nec propter finem, nisi ut voluntaria; sed votum debet semper fieri de meliori bono. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 2, o; 10, c. — Expedit vovere, quia votum firmat voluntatem in bono, nec talem libertatem diminuit, nec est periculosum de se, sed est culpa mutantis voluntatem, et assimilat beatis. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 4, o. — Homo est sic liber, quod potest aliqua vovere et facere, etiam contra præceptum Papæ. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 1-2, 2^{m}. — Vovere nunquam convenit Christo, quia Deus erat, et habebat voluntatem firmatam, ut comprehensor. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 4, 3^{m}. — Votum singulare duplex scilicet: votum simplex et solemne; primum est promissio sola, secundum vero est promissio et datio. 2-2^{ae}. CLXXXIX, 2, 1^{m}; 5, c. — Votum solemnizatur, dupliciter tantum, scilicet per susceptionem ordinis sacri, et per professionem certæ regulæ. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 7, o; 9, c. — Votum simplex impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum, non tamen potest petere debitum sine dispensatione Ecclesiæ auctoritate apostolica; votum vero solemne facit utrumque. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 7, c. CLXXXIX, 8, 3^{m}. — Opus ex voto est laudabilius, et magis meritorium quam opus sine voto. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 6, o. CLXXXIX, 2, c, 3^{a}. XXVIII, 4, c. — Opus ex voto displicens, cum voluntate implendi illud, est magis meritorium, quam opus placens sine voto, cæteris paribus. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 6, 3^{m}.

2° Virtus voti est obligatio ejus, quæ est major in voto solemni, quam in voto simplici, et quoad Deum et quoad homines. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 7, 1^{m}. — Votum obligat secundum intentionem voventis, scilicet ad reddendum statim, vel ad certum tempus, vel cum conditione. 1-2^{ae}. LXXXVIII, 3, 3^{m}. CLXXXIX, 3, 2^{m}; 4, c. — Observare votum est de lege naturali, durante obligatione ejus, quæ cessat vel ex se, vel ex auctoritate superioris, dispensantis vel commutantis in iis quæ in dubium vertuntur. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 10, 2^{m}; 1-2, 2^{m}. — Omne votum rite factum obligat; ideo transgrediens illud peccat mortaliter. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 3, o. CLXXXIX, 3, c. — Perdens virginitatem quam voverat, tenetur facere quod potest, scilicet tenetur continere et pœnitere si peruidit ex culpa sua; et similiter in aliis. 2-2^{ae}. LXXIX, 3, 2^{m}. LXXXVIII, 3, 2^{m}. — Nullus potest se ex voto firmiter obligare, ad id quod est in potestate alterius tantum. 2-2^{ae}. LXXXVIII. 8, o; 9. c, 2^{m}. CLXXXIX, 5, o. — Non habentes usum rationis, ut amentes, et pueri ante annos pubertatis, non possunt vovere. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 9, c. CLXXXIX, 5, c. — Puer ante usum rationis, non potest se obligare ad aliquid ex voto; quo usu rationis habito, potest se obligare, sed omne votum ejus, etiam votum religionis ante annos pubertatis, id est ante annos quatuordecim in puero, vel ante annos duodecim in puella, potest irritari a parentibus et a tutoribus; non autem post annos pubertatis. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 8, 2^{m}. CLXXXIX, 5, c. — Filius etiam post annos pubertatis, non potest aliquid vovere, quoad res domesticas, sine consensu patris. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 8, 2^{m}. — Vovens illud quod non est in potestate sua, non peccat, quia in ejus voto intelligitur debita conditio, scilicet si suis superioribus placuerit, vel si non contradicant; qua conditione exstante, tenetur implere votum. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 8, 1^{m}, 4^{m}; 9, c, 3^{m}; 1-2, 2^{m}. CLXXXIX, 5, 4^{m}. — Fractio voti est quædam infidelitatis species; et ad fidelitatem pertinet servare promissa. 1-2^{ae}. LXXXVIII, 3, c. — Omne votum temporale factum in sæculo, etiam votum Crucis in subsidium Terræ Sanctæ, solvitur per ingressum religionis, sine alia dispensatione, quia votum religionis includit omnia vota, ratione perpetuitatis et obedientiæ; nec singularitas convenit ei, et onus religionis sufficit, et est quodammodo magis ampliatio voti, quam voti commutatio. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 1-2, 1^{m}. CLXXXV, 8, 2^{m}. CLXXXIX, 3, 3^{m}; 7, c. — Si quis vovendo, prius cogitavit de religione communiter, et post elegit unam, tenetur simpliciter ad religionem, ideo si non potest recipi in religione a se electa, tenetur aliam quærere; si autem e converso, intelligitur si velint. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 3, 2^{m}. CLXXXIX, 3, 2^{m}. — Nullum votum religiosi est firmum, nisi de consensu prælati, quia nullum tempus est, in quo prælatus non possit eum in aliis occupare. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 8, 3^{m}.

3° In votis potest dispensari, in quantum in aliquo casu illud quod cadit sub voto est simpliciter malum, vel inutile, vel impeditivum majoris boni; non autem in quantum illud est de jure naturali vel divino. 1-2^{ae}. LXXXVIII, 10, o. — Disparitas dispensationis et commutationis voti. dispensatio enim voti est, cum absolute determinatur non esse servandum; illius autem commutatio est, cum pro eo aliquid alliud imponitur. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 10, c. — Votum potest ex causa rationabili commutari in aliud melius, vel in aliud minus periculosum, sicut et dispensari. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 10, c. 1^{m}. — In utroque autem requiritur auctoritas Ecclesiæ, in persona Dei. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 2, 3^{m}; 1-2, o. — Votum vergens in periculum personæ, debet frangi secure, si dispensatio non possit haberi. 2-2æ. LXXXVIII, 2, 3m; 1-2, 3m. — Vota de rebus vanis, vel inutilibus, magis deridenda quam servanda, vel dispensanda, sicut vota de non pertinare caput in tali vel tali die, quia talia vota mulierum sunt magis sortilegia quam vota, et sunt reliquiæ quædam idololatriæ, secundum quam servabantur dies et menses; et peccant talia voventes, quia cum infidelibus etiam nec nomina debemus habere communia, secundum Hieronymum. 2-2æ. LXXXVIII. 2, 3m. — Papa habet plenariam potestatem dispensandi in omnibus votis dispensabilibus; alii vero participative, secundum quod Papa concedit eis. 2-2æ. LXXXVIII, 1-2, 3m. — Solus Papa potest dispensare in votis perpetuis, ut in voto continentiæ et religionis, et in voto Crusis in subsidium Terræ Sanctæ, et in voto peregrinationis ad transfretandum ad Terram Sanctam; alii, vero prælati possunt dispensare in aliis votis, ni Papa dispensationem sibi reservet, sicut in voto Terræ Sanctæ, et similibus. 2-2æ. LXXXVIII, 1-2, 3m. CLXXXIV, 6, c. fin. CLXXXV, 4, c. fin. CLXXXIX, 7, c. — Si prælatus dispenset sine apparenti causa in votis, illius dispensatio non excusat voventem in manifestis a culpa, sicut si prælatus dispensaret cum aliquo super voto de ingressu religionis, nulla apparent causa obstante. 2-2æ. LXXXVIII, 1-2. 2m. — Si causa dispensandi in voto sit apparens vel dubia, potest stari judicio prælati dispensantis vel commutantis votum; non autem judicio proprio, quia ipse vovens non gerit vicem Dei, nisi forte in casu, in quo id quod vovit, esset manifeste illicitum, vel non potest opportune ad superiorem recurrere. 2-2æ. LXXX, 1-2, 2m. — In voto continentiæ non est dispensandum propter periculum mortis corporalis, quia bonum continentiæ etiam sine voto, est multo melius quam salus corporis, et per alia remedia provideri potest. 2-2æ. LXXXVIII, 11, 3m. — In voto continentiæ et religionis, per professionem solemnizato, etiam Papa non potest dispensare, licet quidam juristæ ignoranter contrarium dicant, quia periculis humanis obviandum est per humana, et non per divina. 2-2æ. LXXXVIII, 11, c. CLXXXVI, 8, 3m. CLXXXIX, 8, 5m. — Simplex votum et si dirimat mataimonium contrahendum, contractum tamen nullatenus tollit, 3as. LIII, 1, o. — Votum solemne ex sui natura non modo contrahendum, sed et contractum matrimonium tollit, cum per illud homo sui corporis potestatem amiserit, Deo se ad perpetuam continentiam dedicando. 3as. LIII, 2, c. — In solemni continentiæ voto per professionem solemnizato, cui scilicet ratione solemnitatis vel professionis annexa est essentialiter continentia, non potest dispensari etiam per papam; sed bene vero ratione ipsius continentiæ vel perpetuitatis, et in continentiæ voto per ordinis sacri susceptionem solemnizato, cui scilicet non essentialiter, sed accidentaliter id ex Ecclesiæ statuto, annexa est continentia. 2-2æ. LXXXVIII, 11, o. CLXXXVI, 8, 3m.

VOX. Vox super Christum in baptismo, in transfiguratione, et in oratione fuit repræsentative a Patre, sed effective a tota Trinitate. 3a. XXXIX, 8, 2m. — Voces corporales formare potest anima; non autem angelus. 1a. LI. 3, 4m. — Voces non significant species intelligibiles, sed bene vero ea quæ sibi format intellectus ad judicandum de rebus exterioribus. 1a. LXXXV, 2, 3m.

VULPES. Vulpes naturaliter est dolosa, sed hoc non est ei malum. 1a. LXIII, 4, 3m.

VULTUR. Eos significat vultur, qui mortes hominum et seditiones affectant, ut inde lucrentur. 1-2æ. CII, 6, 1m.

Z

ZACHÆUS. Zachæus quadruplum reddere non tenebatur, sed hoc dixit volens superogare. 2-2æ. LXII, 3, 2m.

ZACHARIAS. Lignum ab angelo petens peccavit Zacharias per incredulitatem; propter quam punitus fuit. 2-2æ. XCVII, 3, 3m.

ZELOTYPIA. Zelotypia oritur ex amore in re amata consortium non patiente. 1-2æ. XXVIII, 4, c. — Semper intumescebat venter adulteræ portantes aquam zelotypiæ. 1-2æ. CIII, 2, 3m.

ZELUS. Zelus est amor intensus in re amata consortium non patiens. 1-2æ. XXVIII, 4, o. — Triplex distinguitur, scilicet conjugis, invidiæ et amicitiæ, scilicet Dei et proximi. 1-2æ XXVIII, 4, o. — Nemesis, zelus et misericordia pertinent ad idem genus passionum, scilicet ad tristitiam de bonis, vel malis proximi, sed diversimode. 2-2æ. XXXVI, 3, c. — Laudabilis est zelus circa bona honesta; sed circa temporalia vitiosum est, licet aliquando sit sine peccato. 2-2æ. XXXVI, 2, o. — Pro zelo aliquando sumitur invidia. 2-2æ. XXXVI, 2, 1m. — Zelus et contentio tantum sunt in carnalibus hominibus, et circa bona temporalia tantum. 1-2æ. XXVIII, 4, 2m.

EXPLICIT INDEX PRIMUS DE THEOLOGICÆ SUMMÆ REBUS PRÆCIPUIS.

INDEX SECUNDUS

SACRÆ SCRIPTURÆ LOCA OMNIA

IN HAC S. THOMÆ SUMMA EJUSQUE SUPPLEMENTO EXPLICATA

OB OCULOS PONENS

INTERPRETATIO SIGNORUM HUJUS INDICIS.

1°. Numerus 1us denotat Summæ primam partem; 1-2æ primam secundæ; 2-2æ secundam secundæ; 3ª tertiam partem, et 3ª s. tertiam partem ad supplementum.
2° Numeri romani indicant quæstiones, et arabici earumdem quæstionum articulos.
3° Litteræ *o* et *c* designant totum articulum vel corpus articuli, et notæ 1m, 2m, 3m, etc., responsiones ad argumenta significant.
4° Littera *b* indicat argum. Sed contra.
5° Littera *s* revocat lectorem ad caput præcedens ejusdem libri, quod post ipsam notatur.

AUCTORITATES EX LIBRO GENESEOS.

CAPUT PRIMUM.

In principio creavit Deus cœlum et terram, 1ª. XLVI, 3, c. LXI, 3, 3m. LXV, 1, 3, o. LXVI, 1, 1m. 3m. LXVIII, 1, 1m. LXIX, 1, c. 5m. LXXIV, 1, 1m. 2, c. 3, c. 2m. 2m.

Terra autem erat inanis et vacua, 1ª. LXVI, 1, c. 1m. LXVII, 4, c. LXIX, 1, c. 2m.

Et tenebræ erant super faciem abyssi, 1ª. LXVI, 1, c. LXVIII, 3, c. LXIX, 1. c.

Spiritus Domini ferebatur super aquas, 1ª. LXIV, 3, 3m. 4. LXVI, 1, 5m. LXXIV, 3, 3m. 4m.

Dixitque Deus, 1ª. XXXII, 1, 3m. XLVII, 1, c. fi. LXV, 4, c. fi. LXXIV. 3, c.

Fiat lux, et facta est lux, 1ª. LXVII, 4, o. LXX, 1, 2m. LXXIV, 3, 5m.

Et vidit Deus, 1ª. LXIV, 3, 3m. LXXIII, 3m. XXXII, 1, 3m.

Et divisit lucem a tenebris, 1ª. LXVII, 4, c. 2m. 4m.

Appellavitque lucem diem, et tenebras noctem, 1ª. LXIV, 1, 3m. LXVII, 4, 2m. LXIX, 1, 5m.

Factum est vespere et mane dies unus, 1ª. LXIX, 1, 5m. fi. LXXIV, 2, c. 3, 6m. 7m.

Fiat firmamentum, 1ª. LXVIII, 1, 2, 3, o.

Divisitque aquas quæ erant super firmamentum, 1ª. LXVIII, 2, 3, o.

Congregentur aquæ in unum locum, 1ª. LXIX, 1, o.

Appareat arida, 1ª. LXIX, 1, c. 1m.

Vocavitque Deus firmamentum cœlum, 1ª. LXVIII, 1, o. LXVIII, 4, o.

Et vocavit Deus aridam terram, congregationesque aquarum, appellavit maria, 1ª. LXIX, 1, 5m. fi.

Germinet terra herbam virentem, etc, 1ª. LXIX, 2, o. LXXII, 1m.

Fiant luminaria, etc, usque, ad noctem, 1ª. LXX, 1, 3, o.

Et sint in signa, etc., usque, terram, 1ª. LXX, 2, o.

Producant aquæ reptile, etc., usque, cœli, 1ª. LXXI, o. LXXII, 1m.

Creavitque Deus cete grandia, etc., usque, genus suum, 1ª. LXXI, 4m.

Producat terra animam viventem, etc., usque, species suas, 1ª. LXXII, o.

Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, 1ª. III, 1, 2d. IV, 3, o. XCI, 4, 1m. 2m. XCIII, o. 2-2æ. CLXIII. 2, 1m.

Et præsit piscibus maris, etc., usque, terræ, 1ª. XCVI, o.

Universæque terræ, 1ª XCVI, 2. o.

Masculum et feminam creavit eos, 1ª. XCIII, 4, 1m. 6 2m.

Benedixitque illis Deus, 1ª. LXXII, 4m. LXXIII, 3, o. XCIX, 2, o.

Crescite et multiplicamini, et replete terram, 1ª. LXXII, 4, 2-2æ. CLII, 2, 1m. Suppl. XLI, 2, o.

Ecce dedi vobis omnem herbam, etc., usque, ad vescendum, 1ª. XCVI, 1, 2m.

Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona, 1ª. LXIII, 3, o. XLVII, 2, c. 1m. XLIX, 2, c.

CAP. II.

Igitur perfecti sunt cœli et terra, et omnis ornatus eorum, 1ª. LXX, 1, c.

Complevitque Deus, die septimo, opus suum quod fecerat, 1ª. LXXIII, 1, o.

Et requievit die septimo ab omni opere quod patrarat, 1ª. LXXIII, 2, o. 3m. 3, c. LXXIV, 1, 5m. 2, 3m.

Et benedixit diei septimo, et sanctificavit eum, 1ª. LXIII, 3, o.

Istæ sunt generationes cœli et terræ, etc., usque, in terram, 1ª. LXIX, 2, c. LXXIV, 2, 1m.

Non enim pluerat Dominus Deus super terram, 1ª. XXXIII, 3, c.

Nomen uni Phison, 1ª. CII, 1, 2m.

Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, 1ª. XCI, 1, o.

Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, 1ª. XC, 1, 1m. 3, c. XCI, 4, 3m. 4m.

Et factus est homo in animam viventem, 1ª. XCI, 4, 3m. XCIV, 2, c. XCV, 1, 1m. XCVII, 3, c.

Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio, 1ª. CII, o.

In quo posuit hominem quem formaverat, 1ª. CII, 4, o.

Lignum etiam vitæ in medio paradisi, 1ª. CII, 1, 4m.

Lignumque scientiæ boni et mali, ibid.

Ut operaretur et custodiret illum, 1ª. CII, 3, o.

In quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris, 1-2æ. LXXXV, 5, c. XCIV, 5, 2m. 2-2æ. CLXIV, 1, o.

Non est bonum esse hominem solum, 2-2æ. CLXXXVIII, 8, o.

Faciamus ei adjutorium simile sibi, 1ª. XCII, 1, o. XCVIII, 2, o, 2m. Suppl. LXIV, 3, 3m.

Adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea, 1ª. XCVI, 1, 3m.

Cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus et replevit carnem pro ea, XCII, 1ª. 3, o. XCVII, 2, 3m. 3ª. XXXI, 5, 2m.

Et ædificavit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam, in mulierem, 1ª. XCII, 2, 3, o.

Quoniam de viro sumpta est, 1ª. XCII, 2, o.

Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, 2-2ª. II, 7, c. XXVI, 11, 1m. 3ª s. LIV, 3, o.

Et erunt duo in carne una, 1ª. XCII, 1, c. 3ª s. XLIV, 1, c.

Erat autem uterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus et non erubescebant, 1ª. XCVI, 1, 3m.

Hoc nunc os ex ossibus meis, 3ª s. LIV, 3, 1.

Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, 2-2ª. CLXV, 2, 4m.

Qui dixit ad mulierem, ibid.

Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradisi, 3.ª XLI. 4, c.

Aperientur oculi vestri, 3ª. XLI, 4, c.

Eritis sicut dii, scientes bonum et malum, 2-2ª. CLXIII, 2, o. 3ª. XLI, 4, c, fi.

Deditque viro suo, 2-2ª. CLXV, 2, o.

Et aperti sunt oculi amborum, 2-2ª. CLXIV, 2, c, fi. 9m.

Cumque cognovissent se esse nudos, 1ª. XCV, 1, c. 2-2ª. CLXVII, 2, c.

Et fecerunt sibi perizomata, 2-2ª. CLXIV, 2, c, fi. 8m. CLXXXVII, 6, c.

Abscondit se Adam, 3ª. LXXXIV, 6, 1m.

Cum audissent vocem Dei deambulantis, 1ª. 3, 1, 4m. IX, 1, 2, o. LXIII, 6, 1m. 3ª. LVII, 1, 1m. 2m.

A facie Domini Dei, 1ª. I, 10, 3m. III, 1, 3m.

Serpens decepit me, et comedi, 1ª. XCIV, 4, 1m. 2m. 1-2ª. LXXXIX, 3, 2m. 2-2ª. CLXIII, 2, 3m. 4m.

Et ait Dominus Deus ad serpentem : Quia fecisti hoc, maledictus eris, etc., usque, calcaneo ejus, 2-2ª. CLXV, 2, 4m.

* Super pectus tuum gradieris, 1ª. LXIII, 6, 2m. 2-2ª. CLXV, 2, 4m.

Mulieri quoque dixit : Multiplicabo ærumnas tuas; et conceptus tuos. In dolore paries, 2-2ª. CLXIV, 2, c.

Eris sub viri potestate, et ipse dominabitur tui, 1ª. XCII, 1, 2m. 2-2ª. CLXIV, 2, c, 1m.

Maledicta terra in opere tuo, 2-2ª. XXV, 6, 1m. 3m. LXXVI, 1, 2, o. 4, 1m. LXXXIII, 8, 1m. 2m. CLXIV, 1, 2, o.

In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, 2-2ª. CLXIV, 2, c, fi.

Spinas et tribulos germinabit tibi, 1ª. LXIX, 2, 2m. 2-2ª. CLXIV, 2, c, 1m.

In sudore vultus tui vesceris pane, 2-2ª. CLXIV, 2, c, 3m.

Donec revertaris in terram de qua sumptus es, 2-2ª. CLXIV, 2, o. 1-2ª. LXXXV, 6, o.

Pulvis es, et in pulverem reverteris, 2-2ª. CLXIV, 2, c.

Fecitque Deus Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos, 2-2ª. CLXIV, 2, c, fi. 8m.

Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis, 2-2ª. CLXIV, 2, c. 6m, fi.

Ne forte mittat manum suam, et sumat de ligno vitæ, et vivat in æternum, 1ª. XCVII, 4, o. 2-2ª. CLXIV, 2, 6m.

Et emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, 2-2ª. CLXIV, 2, c.

Et collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim, et flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ, 2-2ª. CLXIV, 2, 5m.

Cap. IV.

Adam cognovit Evam uxorem suam, 1ª. LI, 3, 6m. XCVIII, 2, 2m.

Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus, 1-2ª. CIII, 1, 1m.

Sub te erit appetitus tuus, et tu dominaberis illius, 1-2ª. X, 3, o, 1. LXXVII, 7, 8, c. LXXX, 3, o. 2-2ª. CLV, 3, 3m. CLVI, 1, c. CLXXV, 2, 2m.

Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra, 2-2ª. LXXXIII, 1, 1m. 8, 2m.

Occidi virum in vulnus meum, et adolescentulum in livorem meum, 2-2ª. LXIV, 8, c, 1m.

Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear, 2-2ª. XX, o.

Cap. VI.

Videntes filii Dei filias hominum, 1ª. LI, 3, 6m.

Gigantes autem erant super terram in diebus illis, ibidem.

Pœnituit eum, quod hominem fecisset in terra, 1ª. III, 2, 2m. XIX, 7, 1m.

Delebo ab homine, etc., 1-2ª. CV, 2, 11m. 2-2ª. CVIII, 4, 3m.

Omnis quippe caro corruperat viam suam, 1-2ª. LXXI, 2, 3m. LXXII, 2, 4m. 2-2ª. CLIV, 12, o.

Cap. VIII.

Noe dimisit corvum, qui egrediebatur et non revertebatur, donec siccarentur aquæ super terram, 3ª. XXVIII, 3, 3m.

Sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua, 1-2ª. XCII, 6, o. 3ª. XXVII, 3, c.

Cap. IX.

Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, 1ª. XCVI, 1, 2, c.

Omne quod movetur, et vivit, erit vobis in cibum, etc. usque, omnia, 1-2ª. CII, 6, 2m.

Apparebit arcus meus in nubibus, 2-2ª. XCV, 5, c.

Noe bibens vinum, inebriatus est, et nudatus in tabernaculo suo, 2-2ª. CL, 1, 4, c.

Sit Chanaan servus ejus, 2-2ª. LVII, 3, 2m. CIV, 5, c. 2m. 6, 1m. CVIII, 4, 1m. CXXII, 4, 3m.

Cap. X.

Ab iis divisæ sunt gentes in terra post diluvium, 2-2ª. CLXXVI, 1, c.

Cap. XII.

Dixit Abraham uxori suæ : Dic, obsecro, quod soror mea sis, 2-2ª. CX, 3, 3m. CXI, 1, 1m.

Cap. XIII.

Facta est rixa inter pastores, 2-2ª. XXXVII, 1, c. XLI, 1, 2, c. XLII, 1, c.

Ne, quæso, sit jurgium inter me et te, 2-2ª. XLI, 1, c.

Fratres enim sumus, 3ª. XXVIII, 3, 5m.

* Ædificavitque ibi altare Domino, 1-2ª. CIII, 1, 2m.

Cap. XIV.

At vero Melchisedech rex Salem, offerens panem et vinum, 1-2ª. CIII, 1, 3m. 3ª. XXII, 6, 3m. LXXIII, 6, c, 1m.

Et dedit ei decimas ex omnibus, 2-2ª. LXXXVII, 1, 3m.

Cap. XV.

Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam, 2-2ª. CXIII, 4, o.

Dixit Abraham Deo : Domine Deus, unde scire possum quod possessurus sim eam. 2-2ª. XCVII, 2, 3m.

Cap. XVI.

Ingredere ad ancillam meam, etc., usque, ad eam, 2-2ª. CLIV, 2, 3m. Sup. LXV, 2, 3, o. 5, 2m. 3m, o.

Cap. XVII.

Ego Dominus Deus omnipotens, 1ª. XXV, 3, o. 3ª. XIII, 1, c.

Ambula coram me, 1-2æ. XCIX, 6, 1m. CX, 3, c.
Et esto perfectus, 2-2æ. CLXXXIV, 2, 3m.
Circumcidetur in vobis omne masculinum, 3ª. LXX, 2, 4m.
Et circumcidetis carnem præputii vestri, 1-2æ. CV, 5, 1m. 3ª. LXII, 6, 3m. XXXVII, 1, o. LXVI, 7, 3m. LXX, 3, 1m.
Ut sit signum fœderis inter me et vos, 1-2æ. CII, 5, 1m. 3ª. LXX, 1, o.
Infans octo dierum circumcidetur, 1-2æ. CII, 5, 1m, 3ª. LXX, 3, 3m.
Eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum, 1-2æ. CII, 5, 1m. CIII, 3, 1m.

Cap. XVIII.

Quos adoravit in terra, 1ª. LI, 3, 3m. 5m. 2-2æ. LXXXIV, 1, 1m. 3ª. XXV, 6, o.
Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, etc., usque, transibitis, 1ª. LI, 3, 5m.
Cumque comedissent, 1ª. LI, 3, 5m. LV, 6, 1m.
Num celare potero Abraham quæ gesturus sum, 3ª. XLIII, 1m.
Descendam, et videbo utrum clamorem opere compleverint, 1ª. 3, 1, 5m. IX, 1, 3m.

Cap. XIX.

Nec stes in omni circa regione, 3ª. XLI, 2, 2m.

Cap. XX.

Soror mea est, s. 12.
Venit autem Deus ad Abimelech, per somnium nocte 2-2æ. XCV, 6, o. CLIV, 3, c. CLXXII, 1, 2m.
Abraham propheta est, et orabit pro te, 2-2æ. CLXXIV, 6, c. 3ª. XXXI, 2, c.

Cap. XXII.

Tentavit Deus Abraham, 1ª. CXIV, 2, o. 2-2æ. XCVII, 2, c.
Tolle filium tuum, etc., usque, monstravero tibi, 1-2æ, XCIV, 5, 2m. 2-2æ. CIV, 4, 2m. CLIV 2, 2m.
Postquam adoraverimus, revertemur ad vos, 2-2æ. CXI, 1, 1m.
Extenditque manum ut immolaret filium suum, 1-2æ. XCIV, 5, 2m. C, 8, 3m. 2-2æ. LIV, 6, o. CIV, 4, 2m. CLIV, 2, 2m. CLXXI, 5, c.
Nunc cognovi quod timeas Deum, 1-2æ. CXII, 5, 5m. 3. X, 2, 1m.
Appellavitque nomen loci illius, Dominus videt, 1-2æ. CII, 4, 2m.
Per memetipsum juravi, 2-2æ. LXXXIX, 1, o.

Cap. XXIII.

Dabo pecuniam pro agro, et sic sepeliam mortuum meum, 2-2æ. C, 4, 3m.

Cap. XXIV.

Ut adjurem te, 2-2æ. LXXXIII, 17, 1m. XC, o.
Filium meum ne reducas illuc, 2-2æ. CIV, 5, c.
Posuit ergo servus manum sub femore Abraham domini sui, et juravit illi, 2-2æ. LXXXIX, 7, c.
Puella cui dixero : Inclina hydriam, usque, cum domino meo, 2-2æ. XCV, 7, 3m.
Vocemus puellam, et quæramus ejus voluntatem, 3ª s. XLVII, 1, o. 3, c.

Cap. XXV.

Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, etc., usque, conceptum Rebeccæ, 1ª. XXIII, 8, o.
Dixit Jacob fratri : Vende mihi primogenita tua, 2-2æ. C, 4, 3m.

Cap. XXVII.

Dixit Jacob : Ego sum primogenitus tuus Esau, 2-2æ, CX, 3, 3m.

Cap. XXVIII.

Isaac præcepit filio suo Jacob : Noli accipere conjugem, etc., usque, avunculi tui, 2-2æ. CIV, 5, c.
Deus autem omnipotens, s. 17.
Jacob vidit in somnis scalam, etc., usque, per eam, 2-2æ. CLXXXIII, 4, c.
Et ero custos tuus, 1ª. CXIII, 1, 2m.
Vere Dominus est in loco isto, 1ª. VIII, 2, c. LII. 2, c. 3. LII, 3, 3m.
Votum vovit Deo dicens : Si Deus fuerit mecum, etc, usque, domus Dei, 2-2æ. LXXXVIII, 2, 1m.
Cunctorumque quæ dederis mihi decimas offeram tibi, 2-2æ. LXXXVII, 1, 3m.

Cap. XXIX.

Indicavit ei quod frater esset patris sui, s. 13.
Sed Lia lippis erat oculis : Rachel decora facie, et venusto aspectu, 2-2æ. CLXXIX, 2. b.
Os meum et caro mea es, 3ª s. LIV, 1, 4.

Cap. XXXI.

Timensque Jacob, 2-2æ. CLVIII, c, 3m, 7.
Cum jurgio ait, 2-2æ. XLI, 2, 2m.
Pone hic coram fratribus meis et fratribus tuis, s. 13.

Cap. XXXII.

Vidi Deum facie ad faciem, 1ª. XII, 11, 1m. 2-2æ, CLXXX, 5, 1m.
Ipse vero claudicabat pede, 2-2æ. CVIII, 7, 4m.

Cap. XXXIII.

Jacob adoravit, pronus in terram, similiter ancillæ et uxores, et filii ejus, s. 18.
Quasi viderem vultum Dei, s. 3.

Cap. XXXV.

Apparuit Deus Jacob, s, 32.
Benedixitque ei, s. 1.
Ego sum Deus omnipotens, s. 17.
Cresce et multiplicare, s. 1.

Cap. XXXVII.

Accusavitque Joseph fratres suos crimine pessimo, 2-2æ. XXXIII, 7, 2m. CLIV, 12, 4m.
Non interficiamus animam ejus, inf., 46.

Cap. XXXVIII.

Nuntiatumque est Thamar, quod socer illius s. Judas, etc., usque fi., 2-2æ. CLIV, 2, 3m.

Cap. XXXIX.

Benedixitque Dominus domui Ægyptii propter Joseph, s. 1m.
Et ille, s. Joseph, recusabat stuprum, 2-2æ. CLIV, 6, 2m.

Cap. XLI.

Post duos annos vidit Pharao somnium, 2-2æ. CLXXIII 3, c.
Uterque vidimus somnium præsagium futurorum, 2-2æ. XCV, 6, c.
Erat ibi puer Hebræus, usque, eventus, 2-2æ. CLXXIII, 7, c.

Cap. XLII.

Cumque adorassent eum, s. Joseph, fratres, sui, s. 18.
Per salutem Pharaonis, 2-2æ. LXXXIX, 6, 6.
Deducetis canos meos cum dolore ad inferos, s. LXIX, 4, c.

Cap. XLIII.

Deus autem meus omnipotens, s. 17.

Et adoraverunt proni in terra, s. 18.

Cap. XLIV.

Scyphus quem furati estis, etc., usque, in quo augurari solet, 2-2^{ae}. XCIV, 7, 1^{m}.

An ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia? ibid.

Cap. XLV.

Nec poterant respondere fratres, nimio timore perterriti, 1-2^{ae}. XLIV, 1, 2^{m}.

Cap. XLVI.

Ego descendam tecum, s. 3.

Cunctæ animæ quæ egressæ sunt de femore Jacob, 1^{a}. III, 2, 1^{m}. CXVIII, 2, 1^{m}.

Detestantur Ægyptii omnes pastores ovium, 1-2^{ae}. CII, 3, 2^{m}.

Cap. XLVII.

Adoravit vestigium virgæ ejus, s. 18.

Pone manum tuam sub femore meo, s. 24.

Cap. XLVIII.

Deus omnipotens, s. 17.

Apparuit mihi, s. 32.

Adoravit pronus in terram. s. 18.

Cap. XLIX.

Ascendisti cubile patris tui, 2-2^{ae}. CLIV, 8, 1^{m}.

Benedicet tibi, s. 1.

Quam, scilicet speluncam, emit Abraham, etc., usque, sepulcri, s. 23.

Finitisque mandatis, quibus filios instruebat, 1-2^{ae}. C, 5, 4^{m}. 2-2^{ae}. CI, 1, c. et CVI, 1, c, 1^{m}.

Cap. L.

Præcepitque servis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem, 3^{a}. LI, 2, 2^{m}.

Pater meus adjuraverit me, s. 24.

Sepelierunt eum in spelunca duplici, quam emerat Abraham, etc., usque, Mambre, s. 23.

Veneruntque ad eum, scilicet Joseph, fratres sui : et proni adorantes, s. 18.

Num Dei possumus resistere voluntati, 1^{a}. XIX, 6, o. XXII, 2, 1^{m}. CIII, 8.

Quam juravit, scilicet Deus, Abraham, s. 22.

AUCTORITATES EX LIBRO EXODI.

Cap. I.

Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificavit eis domos, 1-2^{ae}. CXIV, 10, 2^{m}. 2-2^{ae}. CX, 3, 2^{m}. 4, 4^{m}.

Cap. II.

Moyses percussum Ægyptium abscondit sabulo, 2-2^{ae}. LX, 6, 2^{m}.

Accepitque Sephoram filiam ejus uxorem, infr ; 34.

Cap. III.

Quis ego sum, ut vadam ad Pharaonem, etc., 2-2^{ae}. CLXXXV, 2, 2^{m}.

Ego sum qui sum, et qui est, 1^{a}. II, 3, o. XIII, 11, o.

Dominus Deus vocavit nos, 1-2^{ae}. CXIII, 1, 3^{m}.

Ibimus viam trium dierum in solitudine, 2-2^{ae}. LXXXVIII, 8, o.

Postulabit mulier a vicina, etc., usque fi., 1-2^{ae}. XCIV. 5, 2^{m}. C, 8, 3^{m}. 2-2^{ae}. LXVI, 5, 1^{m}. CIV, 4, 2^{m}.

Cap. IV.

Iratus Dominus in Moysen, ait, 1^{a}. III, 2, 2^{m}. XIX, 11, c. XX, 1, 2^{m}. LIX, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLXII, 3, c.

Et indurabo cor ejus, 1^{a}. XXIII, 3, 2^{m}. XLIX, o. LXIII, 5, c. 1-2^{ae}. LXXIX, 1, 1^{m}. LXXXVII, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. XV, 1 o. XIX, 1, 3^{m}. XXIV, 10, c.

Tulit illico Sephora acutissimam petram, et circumcidit præputium filii sui, 3^{a}. LXXIII, 3, 2^{m}.

Cap. V.

Vocavit nos, s. 3. Eamus viam trium dierum, s. 3.

Cap. VI.

Dixitque Dominus ad Moysen, 1^{a}. XLIII, 7, 5^{m}. 1-2^{ae}. XCVIII, 3, 1^{m}.

Et nomen meum Adonai non indicavi eis, 1^{a}. XIII, o.

Cap. VII.

Ecce constitui te Deum Pharaonis, 1^{a}. XIII, 9, 10, o.

Sed ego indurabo eum, s. 4.

Feceruntque similiter malefici Ægyptiorum incantationibus suis, 1^{a}. CX, 4, 2^{m}. CXIV, 4, o. 2-2^{ae}. CLXXVIII, 2, c. 3^{m}.

Cap. VIII.

Dixitque Dominus ad Moysen, s. 6.

Fecerunt autem et malefici per incantationes suas similiter, s. 7.

Malefici, etc., dixerunt : Digitus Dei est hic, 1^{a}. XXXII, 1, 1^{m}. XXXVI, 1, ad 1.

Viam trium dierum pergemus in solitudine, s. 3.

Cap. IX.

Dixit Dominus ad Moysen, s. 6.

Induravitque Dominus cor Pharaonis, s. 4.

Cap. X.

Ego enim induravi cor ejus, et servorum illius, s. 4.

Dixit Dominus ad Moysen, s. 6.

Pergemus cum filiis et filiabus, usque, est enim solemnitas, s. 3.

Cap. XI.

Dices ergo omni plebi ut postulet, etc., usque, Ægyptiis, s. 3.

Et induravit Dominus cor Pharaonis, s. 4.

Cap. XII.

Dixit Dominus ad Moysen, s. 6.

Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum, usque fi., 1-2^{ae}. CII, 5, 2^{m}.

In cunctis diis Ægypti, s. 7.

Habebitis hanc diem in monumentum, et celebrabitis eam solemnem Domino, 1-2^{ae}. C, 5, 2^{m}. CII, 4, 10. 5, 2^{m}.

Septem diebus azyma comedetis, 3^{a}. LXXIV. 4, c, 3^{m}.

Septem diebus fermentatum non invenietur in domibus vestris, 1-2^{ae}. CII, 3, 14^{m}. 3^{a}. VII, 3, 6, c.

Et petierunt ab Ægyptiis vasa, usque, profecti, s. 3.

Omnis alienigena non comedet ex eo, s. Phase, 1-2^{ae}. CII, 5, c. 3^{a}. XL, 4, c.

Si quis autem circumcisus non fuerit, non vescetur ex eo, scilicet Phase, s.

Eadem lex erit indigenæ et colono qui peregrinatur apud vos, 1-2^{ae}. CV, 3, o.

Cap. XIII.

Locutusque est Dominus ad Moysen dicens, s. 6.

Sanctifica mihi omne primogenitum, 3^{a}. XXXVII, 3, 1^{m}

Ut non comedatis fermentatum, s. 12.

Septem diebus vesceris azymis, 3^{a}. LXXIV, 4, c. 3^{m}.

Cap. XIV.

Locutus est Dominus ad Moysen, dicens, s. 6.

Indurabo cor Pharaonis, etc., s. 4.

Cap. XV.

Iste Deus meus, 1^{a}. XXXIX, 8, 3^{m}.

Omnipotens nomen ejus, 1ª. XIII, 1.
Misisti iram tuam, s. 4.
In spiritu furoris tui, ibidem.
Magnificus in sanctitate, 2-2æ. CXXXIV, 2, 3ᵐ.
Dominus regnabit in æternum et ultra, 1ª. X, 2, 2ᵐ.

Cap. XVI.

Dixit autem Dominus ad Moysen, s. 6.
Requies sabbati sanctificata est Domino, infra, 20.
Filii autem Israel comederunt manna quadraginta annis donec, usque, ad Chanaan, 1-2æ. CII, 3, 2ᵐ. 3ª. LXXIII, 6, o. LXXIV, 6, 1ᵐ.

Cap. XVII.

Et bellum Domini erat contra Amalech, a generatione in generationem, 1-2æ. CV, 3, c. 1ᵐ.

Cap. XVIII.

Super omnes Deos, 1ª. XIII, 9, 10.

Cap. XIX.

Vocavitque eum, s. Moysen. Dominus, s. 3.
Portaverim vos super alas aquilarum, 2-2æ. CXXIII, 6, 1ᵐ, 2ᵐ.
Eritis mihi in peculium de cunctis populis, 1-2æ. CV, 1. 1ᵐ.
Veniam ad te, 1ª. III, 1, 5ᵐ. IX, 1, 3ᵐ.
Audiat me populus loquentem ad te, s. 6.
Omnis qui tetigerit montem, etc., usque, non vivet. 2-2æ. XXXIII, 4, 1ᵐ.

Cap. XX.

Locutusque est Dominus cunctos sermones hos, s. 6.
Non habebis Deos alienos, 1ª. XIII, 9, 10.
Non facies tibi sculptile, neque omnem sim litudinem, 1-2æ. C, 7, 2ᵐ, 3ᵐ, 4ᵐ. 2-2æ. CXXII, 2, 2ᵐ. 3ª. XXV, 3, 1ᵐ, 2ᵐ, 3ᵐ.
Non adorabis ea, neque coles, 2-2æ. LXXXIV, 1, 1ᵐ. XCIV, 2, 3, o. CXXII, 2, o. CLXI, 3, 1ᵐ. 3ª. XXV, 4, 5, 6, 7, o.
Deus zelotes, 1-2æ. XXVIII, 4, o.
Visitans iniquitatem patrum in filios, 1-2æ. LXXXI, 1, 1ᵐ. 2, 1ᵐ. LXXXVII, 7, 8, o. 2-2æ. CVIII, 4, o. CLXIV, 1, 4ᵐ. 3ª. XIV, 1, 1ᵐ.
In tertiam et quartam generationem, 1-2æ. LXXXVII, 8, 1ᵐ. 2-2æ. CVIII, 4, 1ᵐ.
Qui oderunt me, 1ª. LX, 5, 5ᵐ. 2-2æ. XIII, 4, o. XXXIX, 8, 1, o. 2, o.
Et faciens misericordiam in millia, etc., usque, præcepta mea, 3ª. LXXXIV, 10, c.
Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, 1-2æ C, 11, c. 2-2æ. CXXII, 3, o.
Nec enim habebit insontem Dominus eum, etc., 1-2æ. C, 7, 2ᵐ.
Qui assumpserit nomen Domini Dei sui, 1-2æ. C, 5, c 2-2æ. LXXXIX, 1, 2, 4, o. XCVIII, 2, c.
Memento ut diem sabbati sanctifices, 1-2æ. C, 5, c. 2ᵐ. 6, c. 11, c. CII, 2, c. 4, 10ᵐ. CV, 4, c. 2-2æ. XXXV, 3, 1ᵐ. CXXII, 4, o. 1ª. LXXIII, 2, 3.
Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua, etc., usque, Portas tuas, 1-2æ. C, 8, 4ᵐ. CVII, 2, 3ᵐ. 2-2æ. XL, 4, o. CXXII, 4, 3ᵐ. 3ª. XL, 4, 1ᵐ, 3ᵐ.
Sex enim diebus fecit Deus cœlum et terram, etc., usque, in eis sunt, 1ª. LXVIII, LXIX, LXX, LXXI, LXXII. LXXIV, 2, c. 1-2æ. C, 7, 2ᵐ.
Honora patrem tuum, matrem tuam, 1-2æ. C, 5, c. 4ᵐ. 11, c. 2-2æ. XXXIII, 2, 2ᵐ. CI, 2, o. CIV, 5. CVI, 3, c. 3ᵐ. CXXII, 5, o. CLXXXIX, 6, c. 1ᵐ.
Ut sis longævus super terram, 1-2æ. C, 7, 3ᵐ, 4ᵐ. 2-2æ, CXXII, 5, 4ᵐ.
Non occides, 1-2æ. C, 4, c. 8, 3ᵐ. 11, c. 2-2æ. LXIV, 3, o. 5, 2ᵐ, 3ᵐ, 7, c. 8, o. LXV, 1, c. CXXII, 6, 2ᵐ.
Non mœchaberis, 1-2æ. C, 11, 5, c. 2-2æ. CXXII, 6, 2ᵐ. CLXX, 1, o.
Non furtum facies, 1-2æ. C, 11, c. 2-2æ. CXXII, 6. 2ᵐ.
Non falsum testimonium dices, 1-2æ. C, 11, c. 2-2æ. LXX, 4, o. CX, 4, 2ᵐ. CXXII, 6, 2ᵐ.
Non concupisces, 1-2æ. C, c. 5ᵐ, 6ᵐ. 4, 3ᵐ, 11, c. 2-2æ. CXXII, 6, 3ᵐ, 4ᵐ. CLXX, 1, c.
Venit Deus, s. 19.
Non facietis deos argenteos, et deos aureos non facietis vobis, s. 20.
Altare de terra facietis mihi, etc., usque, polluetur, 1-2æ. CII, 4, 7ᵐ. 3ª. LXXXIII, 3, 5ᵐ.
Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reveletur turpitudo tua, 1-2æ. CII, 4, 4ᵐ.

Cap. XXI.

Si emeris servum Hebræum, sex annis serviet tibi, in septimo egredietur liber gratis, 1-2æ. CV, 4, 1ᵐ.
Offerat eum Dominus diis, s. 7. 2-2æ. LXXXV, 2, 1ᵐ.
Si dixerit servus, diligo, etc., erit ei servus in sæculum, 1-2æ. CV, 2, 10ᵐ.
Si quis vendiderit filiam suam in famulam, non egredietur sicut ancillæ, etc., 1-2æ. CV, 4, 4ᵐ.
Qui percusserit hominem volens occidere eum, morte moriatur, s. 20.
Qui furatus fuerit hominem et vendiderit, etc., moriatur, 1-2æ. CV, 2, 10ᵐ.
Et percusserit alter proximum, etc., usque, restituat, 1-2æ. CV, 4, 3ᵐ.
Qui percusserit servum suum, etc., usque, illius est, 1-2æ. CV, 4, 3ᵐ.
Si percusserit quis mulierem prægnantem, etc., usque, livore, 2-2æ. LXIX, 8, 2ᵐ.
Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, etc., usque, opprimetur, 1-2æ. CV, 2, 11ᵐ.
Si quis aperuerit cisternam, etc., usque, erit, 2-2æ. XLIII, 1, c.

Cap. XXII.

Si quis furatus fuerit ovem aut bovem, etc., usque, pro una ove, 1-2æ. CV, 2, 9ᵐ. 2-2æ. LXII, 3, 1ᵐ. LXVI, 6, 2ᵐ. 3ª. XLIX, 6, c.
Applicabitur ad deos, s. 7. 2-2æ. LXXXV, 2, 1ᵐ.
Si quis amico commendaverit pecuniam, etc., usque, non restituet, 1-2æ. CV, 2, 4ᵐ, 3. 2-2æ. LXII, 6, c.
Qui a proximo suo quidquam horum mutuo postulaverit, etc., usque, operis sui, ibidem.
Qui coierit cum jumento, morte moriatur, 1-2æ. CV, 2, 11ᵐ. 2-2æ. CLIV, 12, 4ᵐ.
Qui immolat diis, occidetur, præter Domino soli, 1-2æ. CII, 3, c. 2-2æ. LXXXIV, 1, 1ᵐ. LXXXV, 2, o. XCIV, 2 c. 3ª. XXV, 1, o.
Indignabitur furor meus, s. 4.
Non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes, 2-2æ. LXXVIII, 4, o.
Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, etc., usque, dormiat, 1-2æ. XCIX, 3, c. CV, 2, 4ᵐ. 2-2æ. LXII, 8, c.
Viduæ et pupillo non nocebitis, 2-2æ. LXV, 4, 2ᵐ.
Quia misericors sum, 1ª. XXI, 3, o. 2-2æ. XXX, 2, 1ᵐ. 3ª s. XCIX, o.
Decimas tuas non tardabis offerre, 2-2æ. LXXXVII, 1, o. 3ª. XXXI, 8, c.
Et primitias, 2-2æ. LXXXV, 3, 3ᵐ. LXXXVI, 4, o.
Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi, de bobus quoque et ovibus similiter facies, s. 13.
Septem diebus sit cum matre sua, die octava reddes illum mihi 1-2æ. CII, 3, 7ᵐ, 5, 1ᵐ. 3ª. LXX, 3, 3ᵐ.

Cap. XXIII.

Non suscipies vocem mendacii, 2-2^{ae}. CX, 3, 4, o. CXI, 1, c. LXIX, 1, 2, o. LXX, 4, c. CXXIV, 5, 2^{m}.

Nec junges manum tuam, ut pro impio falsum dicas testimonium, s. 20.

Pauperis quoque non misereberis in judicio, 2-2^{ae}. LXIII, 4, 3^{m}.

Insontem et justum non occides, s. 20.

Sex diebus operaberis, septimo die cessabis, s. 20.

Per nomen externorum deorum non jurabitis, s. 20, 2-2^{ae}. LXXXIX, 6, o.

Solemnitatem azymorum custodies, s. 12.

Septem diebus comedes azyma, ibidem.

Non immolabis super fermento, 1-2^{ae}. CII, 3, 14^{m}.

Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui, 2-2^{ae}. LXXXV, 3, 3^{m}. LXXXVI, 4, o.

Non coques hædum in lacte matris suæ, 1-2^{ae}. CII, 6. 4^{m}, 8^{m}.

Et est nomen meum in illo, scilicet angelo, s. 6.

Non adorabis deos eorum, neque coles, s. 20, 7.

Cap. XXIV.

Moysi quoque dixit Deus, s. 6.

Dabo tibi tabulas lapideas, infr., 31.

Moyses fuit ibi, scilicet in monte, quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, 2-2^{ae}: CXLVII, 5, c, 3^{a}. XL, 2, 3^{m}.

Si quid natum fuerit quæstionis inter vos, 3^{a} s. XX, 2, 3.

Cap. XXV.

Locutus est Dominus ad Moysen, s. 6.

Tollant mihi primitias ab omni homine, s. 22.

Arcam de lignis Setim compingite, cujus longitudo, etc., usque fi., 1-2^{ae}. CII, 4, 6^{m}.

Duos quoque Cherubim aureos et productiles facies, etc , usque, inde, 1-2^{ae}. CII, 4, 6^{m}.

Facies et mensam de lignis Sethim, etc., 1-2^{ae}. CII, 4, 6^{m}.

Facies alteram coronam aureolam, 3^{a} s. XCVI, 1, c..

Facies et candelabrum ductile de auro mundissimo, 1, 2'. CII, 4, 6^{m}.

Facies et lucernas septem, etc., ibid.

Cap. XXVI.

Tabernaculum ita fiet, etc., usque fi. 1-2^{ae}. CII, 4, 2^{m},

Facies et velum de hyacintho, etc., usque fi. 2-2^{ae}. CII, 4, 4^{m}.

Cap. XXVII.

Facies et altare de lignis Setim, etc., usque fi. 1-2^{ae}. CII, 4, 6^{m}.

Facies et atrium tabernaculi, etc., usque fi., 1-2^{a}. CII, 4, c.

Cuncta vasa tabernaculi in omnes usus, etc., ex ære facies, 1-2^{ae}. CII, 7^{m}, o.

Cap. XXVIII.

Loqueris cunctis sapientibus corde, quos replevi spiritu prudentiæ, etc., infr., 35.

Hæc autem erunt vestimenta quæ facient, etc., usque fin., 1-2^{ae}. CII, 5, 10^{m}, o.

Sacrificium est domino, 2-2^{ae}. LXXXI, 4, 1^{m}. LXXXV, 2, o. 3^{a}. XXII, 2, c. XLVIII, 3, c.

Cap. XXIX.

Sed et hoc facies, ut mihi in sacerdotio consecrentur, etc., usque fi., 1-2^{ae}. CII, 5, 8^{m}. CIII, 2, 1^{m}. 3^{a}.LXII, 6, 2^{m}.

Agnos anniculos duos per singulos dies jugiter, etc., 1-2^{ae}. CII, 4, 10^{m}.

Sacrificium est Domino, s. 28.

Cap. XXX

Facies quoque altare ad adolendum thymiana, etc., usque, tegitur, 1-2^{ae}. CII, 4, 6^{m}.

Locutus est Dominus ad Moysen, s. 6.

Sanctificabisque omnia, 2-2^{ae}. LXXXI, 8, c. 3^{a}. LXII, 6, 2^{m}. LXIII, 6, 2^{m}.

Cap. XXXI.

Locutus est Dominus ad Moysen, s. 6.

Ecce vocavi ex nomine Beseleel, 1-2^{ae}. CXIII, 1, 3^{m}.

Videte ut sabbatum meum custodiatis, s. 20.

Qui fecerit opus in eo, ibidem.

Sex enim diebus fecit Dominus cœlum et terram, s. 20.

Dedit Dominus Moysi duas tabulas testimonii lapideas, 1-2^{ae}. XCVIII, 2, 3, o. CVI, 2, 2^{m}, 4, 3^{m}, et 3^{a}. XLII, 4, 2^{m}.

Cap. XXXII.

Fac nobis Deos, 1^{a}. XIII, 9, 10.

Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere, 2-2^{ae}. CLXVIII, 2, c, fin., et ad 2^{m}. 3, 2^{m}.

Ut irascatur furor meus, s. 4.

Portans duas tabulas, s. 31.

Ut induceres super eum peccatum maximum, 1-2^{ae}. CII, 3, 11^{m}. 2-2^{ae}. X, 3, o. XIII, 3, c. XXXIX, 2, o. XLIII, 6, c, XCIV, 3, o.

Consecrastis manus vestras hodie Domino, etc., usque, benedictio, 1-2^{ae}. CII, 5, 8^{m} et 9^{m}.

Dele me de libro tuo quem scripsisti, 1^{a}. XXIV, o. XXXIX, 8.

Qui peccaverit mihi, delebo eum de libro meo, 1^{a}. XXIV, 3, o.

Angelus meus præcedet te, 1^{a}. CXIII, 1, o.

Cap. XXXIII.

Semini tuo dabo terram fluentem lacte et melle, etc., 1-2^{ae}. CXIV, 10.

Et mittam præcursorem tui angelum, 1^{a}. CXIII, o.

Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, etc., 1^{a}. XII, 11, 2^{m}. 1-2^{ae}. XCVIII, 3, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXXIV, 4, c. 1^{m}.

Præcipis ut educam populum istum, 1-2^{ae}. XC, 2, 1^{m}, 2-2^{ae}. CIV, 4^{m}.

Ostende mihi viam tuam et gloriam tuam, 1^{a}. XII, 11, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXXIV, 4, c. 5, 1^{m}. CLXXV, 3, 2^{m}. CLXXX, 5, c.

Et requiem dabo tibi, 1^{a}. LXXIII, 3, c. 1-2^{ae}. III, 4, 1^{m}, 8, c. 2-2^{ae}. XVIII, 3, c.

Non enim videbit me homo, et vivet, 1^{a}. XII, 11. o. 1-2^{ae}. V, 3, c. XCIII, 1, o. 2-2^{ae}. CLXXX, 5, o. CLXXV, 4, o. 5, o.

Non poteris videre faciem meam, 1^{a}. XII, 4, o. LVI, 3, c. 2^{m}. LXII, 1, c. LXIV, 1, 2^{m}. XCIV, 2, c. 1-2^{ae}. V, 5, c, 3^{a}. X, 4, 2^{m}.

Stabis supra petram, 1^{a}. CII. 1, 4^{m}.

Et videbis posteriora mea, 1^{a}. XII, 2, c. 1^{m}.

Cap. XXXIV

Præcide tibi duas tabulas lapideas, s. 31.

Deus misericors, et multæ miserationis, s. 1^{a}. XXI, 3, o.

Et clemens, 2-2^{ae}. CLVII, 1 et 2, o. 3, c.

Patiens, 2-2^{ae}. CXXXVI, 1, o. 5, o.

Et verax, 1^{a}. XVI, 5, o. 1-2^{ae}. III. 7, c. XCIII, 1, 3^{m}. 2-2^{ae}. XXVII, 4, o.

Qui custodis misericordiam in millia, 3^{a}. LXXXIV, 10, c, o.

Qui reddis iniquitates patrum filiis ac nepotibus, in tertiam et quartam progeniem, 1-2^{ae}. LXXXI, 1, 2^{m}, LXXXVII, 7, 8, o. CVIII, 4, 1, o.

Noli adorare Deum alienum. s. 20.

Dominus zelotes, ibidem.
Deus æmulator, ibidem.
Cum fornicati fuerint cum diis suis, 2-2^{ae}. CLI, 2, c. 3^{m}.
Nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis, 1-2^{ae}. CV, 4, 6^{m}, 3^{a}. s. LIX, 1.
Deos conflatiles non facies tibi, s. 20.
Solemnitatem azymorum custodies, 3^{a}. LXXIV, 4, c. 3^{m}.
Septem diebus vesceris azymis, ibidem.
Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum, 1-2^{ae}, CV, 3, 1^{m}. 2-2^{ae}. X, 9, o.
Sex diebus operaberis, in die septimo cessabis arare et metere, s. 20.
Non immolabis super fermento, 1-2^{ae}. CII, 3, 14^{m}.
Primitias frugum terræ tuæ offeres, s. 22.
Non coques hœdum in lacte matris suæ, s. 23.
Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies et quadraginta noctes, etc., s. 24.

Cap. XXXV.

Sex diebus facietis opus : septimus dies erit vobis sanctus, s. 20.
Qui fecerit opus, in eo occidetur, ibidem.
Separate apud vos primitias Domino, s. 22.
Faciat tabernaculum Beseleel, etc., 1-2^{ae}. CII, 4, 2^{m}.
Omnes viri ac mulieres mente devota obtulere donaria, 2-2^{ae}. LXXXV, 3, 3^{m}. LXXXVIII, 4, c.
Ecce vocavit Dominus ex nomine Beseleel, etc., s. 5.
Ecce vocavit Dominus ex nomine Beseleel, 1-2^{ae}. CXIII, 1, 3^{m}.
Et implevit eum spiritus Dei sapientia, intelligentia, scientia, et omni doctrina ad excogitandum et faciendum opus, etc., 1-2^{ae}. LVII, 2, c. o. 2-2^{ae}. VIII, 3, o. IX, 1, c. IX, 2 et 3, o.

Cap. XXXVI.

Omnis sapiens quibus Dominus dedit sapientiam, et intellectum, etc., ibidem.

Cap. XXXVII.

Fecit autem Beseleel et arcam, etc., s. 25.
Fecit et propitiatorium, etc., 1-2^{ae}. CII, 4, 6^{m}, o.
Duos etiam Cherubim, etc., ibidem.
Fecit et mensam de lignis Setim, etc., s. 25.
Fecit et super eumdem alteram coronam auream, 3^{a}. s. XCVI, 1, c.
Fecit et candelabrum ductile, s. 25.
Fecit et altare thymiamatis de lignis, etc. s. 30.

Cap. XXXVIII.

Fecit et altare holocausti, etc., 1-2^{ae}. CII, 7^{m}, o.

Cap. XXXIX.

De hyacintho vero et purpura, vermiculo ac bysso fecit vestes, etc., usque fi., 1-2^{ae}. CII, 4, 4^{m}, o.
Et obtulerunt opertorium de pellibus arietum rubricatis et aliud operimentum de hyacinthinis pellibus, 1-2^{ae}. CII, 4, 8^{m}, o.

Cap. XL.

Locutusque est Dominus, etc., 1^{a}. XLV, 7, 5^{m}, 12. XCVIII, 3, 1^{m}.
Eriges tabernaculum, etc., usque fi., s. 26.
Et assumpto unctionis oleo, unges tabernaculum cum vasis suis, 1-2^{ae}. CII, 5, 9^{m}. CIII, 2, 1^{m}.
Ut sanctificentur, etc., s. 30.
Applicabisque Aaron, et filios ejus, etc., usque, fecit, III, 8.
Posuit et mensam in tabernaculo, 1-2^{ae}. CII, 4, 6^{m}, med.
Et altare holocaustorum, s. 20.

AUCTORITATES EX LIBRO LEVITICI.

Cap. I.

Si holocaustum fuerit ejus oblatio ac de armento, masculum immaculatum offeret, 1-2^{ae}. CII, 3, 8^{m}, 9^{m}.
Sanguinem ejus fundentes per altaris circuitum, 1-2^{ae}. CII, 3, 8^{m}. med.
De turturibus et pullis columbæ offeret, 1-2^{ae}. CII, 3, 2^{m}. fin. 4^{m}, 6^{m}, 9^{m}, 3^{a}. XXXVII, 3, 4^{m}.
Retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco, 1-2^{ae}. CII, 3, 6^{m}.

Cap. II.

Similis erit ejus oblatio, fundetque super eam oleum et thus, etc., usque fi., 1-2^{ae}. CII, 3, 12, 13, 14.
Nec quidquam mellis adolebitur in sacrificio Domini, 1-2^{ae}. CII, 3, 14^{m}.
In omni oblatione offeres sal, 1-2^{ae}. CII, 13^{m}, 14^{m}.

Cap. III.

Si hostia pacificorum fuerit ejus oblatio, etc., usque fi., 1-2^{ae}. CII, 3, 8^{m}, med. 9^{m}.
Sive marem sive feminam, 1-2^{ae}. CII, 3, 9^{m}.
Immaculata offeret, 1-2^{ae}. CII, 3, 7^{m}, 2-2^{ae}. LXXXVI, 5, 3^{m}.
Fundent sanguinem per circuitum altaris. s. 1.
Omnis adeps erit Domini, 1-2^{ae}. CII, 3, 8^{m}, 6, 1^{m}.
Nec adipem nec sanguinem omnino comedetis, ibid.

Cap. IV.

Qui peccaverit per ignorantiam, et de universis mandatis Domini, etc., usque fi., 1-2^{ae}. CV, 2, 9^{m}.
Immaculatum offeret Domino, s. 3.
Sanguinem fundet, s. 3.
Omnem adipem offeret Domino, s. 3.
Rogabitque pro eo sacerdos, et pro peccato ejus, et dimittetur ei, 1-2^{ae}. CII, 2, c.
Hauriet quoque de sanguine vituli, inferens illum in tabernaculum testimonii, 1-2^{ae}. CII, 5, 6^{m}.
Cumque intinxerit digitum in sanguine, asperget eum septies coram Domino cont. velum sanctuarii. 1-2^{ae}. CII, 5, 5^{m}.
Ponetque de sanguine ejus super cornua altaris thymiamatis, s. 1.
Ponetque manum super caput hostiæ pro peccato suo, 1-2^{ae}. CII, 5, 6^{m}.

Cap. V.

Qui audierit vocem jurantis, etc., usque, anima, 2-2^{ae}. XCVIII, 4, 3^{m}.
Anima quæ tetigerit aliquid immundum, etc., usque, deliquit, 1-2^{ae}. CII, 5, 4^{m}, o.
Offerat agnam de gregibus sive capram, s. 3.
Orabit pro eo sacerdos, et pro peccato ejus, s. 4.
Offerat duos turtures, aut duos pullos columbarum, s. 1.
Retorquebit caput ejus ad pennulas, etc., ibidem.
Quidquid autem reliquum fuerit ejus, faciet distillare ad fundamentum ejus, s. 1.
Non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est, 1-2^{ae}. CII, 3, c. 14^{m}, o.

Cap. VI.

Offeret arietem immaculatum, 1-2^{ae}. CII, 3, 7^{m}.
Reddet omnia quæ per fraudem voluit obtinere, integra, 2-2^{ae}. LXII, 2, o. LXXIX, 3, 2^{m}.
Et quintam insuper partem Domino, cui damnum intulit, 1-2^{ae}. CV, 2, 9^{m}. 2-2^{ae}. LXII, 3, o. 4, c.
Si rem perditam invenerit, 2-2^{ae}. LXVI, 5, 2^{m}.
Qui rogabit pro eo, et dimittetur ei, s. 4.

Omne sacrificium sacerdotum igne cremabitur, nec quisquam comedet ex eo, 1-2ae. CII, 3, c. 8m.

Cap. VII.

Sanguis ejus per gyrum fundetur altaris, s. 1.
Sicut pro peccato offertur hostia, ita et pro delicto, 1-2ae. CII, 3, 8m, o.
Cujus carnes eadem comedentur die, etc., usque, rea erit, 1-2ae. CII, 3, 10m.
Adipem non comedetis nec sanguinem, s. 3.
Pectusculum et armus dexter erit sacerdotis offerentis hostiam pacificorum, 1-2ae. CII, 3, 8m. 2-2ae. LXXXV, o.
Quæ tetigerit immundum, etc., s. 5.
Fudit reliquum sanguinem ad fundamenta ejus, s. 1.
Posuerunt super caput hostiæ Aaron et filii ejus, s. 4.

Cap. IX.

Utrumque immaculatum, 1-2ae. CII, 3, 7m. 2-2ae. LXXXVI, 3, 3m.
Reliquum fudit ad basim ejus, s. 1.
Pectora et armos dextros separavit Aaron, 1-2ae. CI, 3, 8m.
Laudaverunt Dominum ruentes in facies suas, 2-2ae. LXXXI, 7, o. LXXXII, 2, 1m. LXXXV, 3, o, LXXXVIII, 4, 1m.

Cap. X.

Pectusculum quod oblatum est et armum, etc., s. 9.

Cap. XI.

Hæc sunt animalia quæ comedere debetis, etc., usque fi., 1-2ae. CII, 6, 1m. 6, 2m.
Qui tetigerit morticina eorum, immundus erit, s. 5.
Usque ad vesperam, 1-2ae. CII, 5, 5m.
Sancti estote quoniam ego sanctus sum, 1-2ae. XCVIII, 4, c, 5, o. XCIX, 2, c.

Cap. XII.

Mulier si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, etc., usque fi., 1-2ae. CII, 5, 4m. 3a. XXXVII, 3, c. 1m. 4, 2m.
Pullum columbæ sive turturem, 1-2ae. CII, 3, 2m, 4m, 9m. 3a. XXXVII, 3, 4m.
Orabitque pro ea sacerdos, et sic mundabitur, s. 4.

Cap. XIII.

Homo in cujus carne et cute ortus fuerit diversus color, etc., usque fin., 1-2ae. CII, 5, 4m. CVII, 2, 4m.
Vestis lanea sive linea quæ lepram habuerit, etc., usque fi., 1-2ae. CII, 5, 4.

Cap. XIV.

Hic est ritus leprosi, quando mundandus est, etc., usque fi., 1-2ae. CII, 5, 7m. CIII, 2, 3m.
Et duos pullos columbæ, s. 1.
Rogabit pro eo coram Domino, s. 4.
Offeret agnum immaculatum, s. 3.
Sicut enim pro peccato, ita et pro delicto ad sacerdotem pertinet hostia, s. 7.
Si fuerit plaga lepræ in ædibus, etc., usque fi., 1-2ae. CII, 5, 4m.

Cap. XV.

Vir qui patitur fluxum seminis, immundus erit, etc., usque fi., 1-2ae. CII, 5, 4m.
Qui tetigerit, etc., immundus erit, ibidem.
Usque ad vesperam, s. 11.
Sumet duos turtures, aut duos pullos columbarum, s. 1.
Mulier quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, etc., usque fi., 1-2ae. CII, 5, 4m.
Rogabitque pro eo coram Domino, s. 4.

Cap. XVI.

Duos hircos stare faciet coram Domino in ostio tabernaculi testimonii, etc., usque fi., 1-2ae. CII, 6m.
Orabit pro se et pro domo sua, 1-2ae. CIII, 2, c.
Mense septimo decima mensis, etc., erit expiatio vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris, 1-2ae. CII, 4, 10m. CIII, 2, 1m, 3, 4m. 3a. LXXIII, 6, c.

Cap. XVII.

Fundetque sacerdos sanguinem super altare Domini, s. 1.
Si comederit sanguinem, s. 3.
Anima omnis carnis in sanguine est, 1-2ae. CII, 3, 8m.
Contaminatus erit, etc., usque fi., 1-2ae. CII, 5, 5m.

Cap. XVIII.

Facietis et præcepta mea, judicia mea servabitis, et ambulabitis in eis, 1-2ae. XCIX, 4, 2m.
Quæ faciens homo, vivet in eis, 1-2ae. C, 12, c. 2m, o.
Talis coitus incestus est, 2-2ae. CLIV, 1, c. 9, o.
Ad mulierem quæ patitur menstrua, non accedes, 1-2ae. CII, 5, 4m.
De semine tuo non dabis ut consecretur idolo Moloch, 2-2ae. LXXXI, 5, 1m.
Cum masculo non commisceberis, etc., 2-2ae. CXLII, 4, 3m. CLIV, 11. 12, o. 3a. LXX, 2, 4m.
Cum omni pecore non coibis, etc., usque, scelus est 2-2ae. CLIV, 11, 2m, 12, 4m.
Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis, 3a. LV, 6, c.

Cap. XIX.

Unusquisque patrem suum et matrem suam timeat, 2-2ae. CI, 1, c. 3, o. CV, 1, o.
Sancti estote, quia ego sanctus sum, s. 11.
Si immolaveritis hostiam pacificorum Domino, ut sit placabilis, s. 3.
Eo die quo fuerit immolata, comedetis eam, et die altero, etc., usque, polluit, 1-2ae, CII, 3, 10m.
Nec decipiet unusquisque proximum suum, 2-2ae. LV, 3, o. LVI, 2, o. CXVIII, 8, o.
Non facies calumniam, 2-2ae. LXVIII, 3, c. 1m. LXIX, 2, c.
Nec vi opprimes eum, 2-2ae. CLIX, 1, 1m.
Non morabitur merces mercenarii tui apud te usque mane, 1-2ae. CV, 2, 6m.
Non maledices surdo, 2-2ae. LXXVI, 3, o. LXXVI, 1, o.
Timebis Dominum Deum tuum, 1-2ae. LXVII, 4, 2m. 2-2ae. VII, 1, c. XIX, o.
Non injuste judicabis, 2-2ae. LX, 2, 3, 6, o. LXVII, 1, o. 3a. LIX, 1, c.
Non eris criminator, 2-2ae. LXII, 2, 2m. LXXIII, 1, 2m. LXXIV, 2, o.
Nec susurro in populis, 2-2ae. LXXIV, o. LXXV, 1, c.
Non oderis fratrem tuum, 2-2ae. XXV, 6, o. XXXIV, 4, o.
Sed publice argue eum, 2-2ae. XXXIII, 7, o. 3a. XXXV, 1, 1m.
Jumenta tua non facies coire cum alterius generis animantibus, 1-2ae. CII, 6, 8m.
Agrum tuum non seres diverso semine, 1-2ae. CII, 6, 9m.
Veste quæ ex duobus texta est, non indueris, 1-2ae. CII, 6, 6m.
Orabitque pro eo sacerdos, etc., usque, et dimittetur peccatum, s. 4.
Cum plantaveritis ligna pomifera, auferetis præputia eorum, etc., usque, proferunt, 1-2ae. CII, 6, 5m.
Non comedetis carnem cum sanguine, s. 3.
Non augurabimini, 1-2ae. C, 11, c. 2-2ae. XCV, 3, c. 7, o.
Non observabitis somnia, 1-2ae. C, 11, c. 2-2ae. XCV, 6, o.
Neque figuras aliquas, aut stigmata facietis vobis, 2-2ae. XCIV, 2, 1m.

Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, 2-2^{ae}. XCV, 2.

Coram cano capite consurge, et honora personam senis, 1-2^{ae}. [illegible], c. fin. 2-2^{ae}. LXIII, 3, 2^{m}.

Si habitaverit advena in terra vestra, etc., usque, Ægypti, 1-2^{ae}. CV, 3, o.

Custodite omnia præcepta mea, s. 18.

CAP. XX.

Anima quæ declinaverit ad magos ariolos, etc., s. 19.

Sanctificamini et estote sancti, etc., s. 11.

Custodite præcepta mea, etc., s. 18.

Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, etc., s. 15.

Qui separavit vos a cæteris populis, 1-2^{ae}. XXXVI, 3, 3^{m}.

CAP. XXI.

Non contaminetur sacerdos in mortibus, etc., usque fin., 1-2^{ae}. CII, 6, 11^{m}.

Sancti erunt Deo suo, s. 11.

Filia sacerdotis, si deprehensa fuerit in stupro, etc., 3^{a}. XXIX, 1, 4^{m}.

CAP. XXII.

Homo de semine Aaron qui fuerit leprosus, aut patiens fluxum seminis, etc., usque, cibus illius est, 3^{a}. s. XXXVI, 1, b.

Qui tetigerit immundum, etc., s. 5.

Usque ad vesperam, s. 11.

Morticinum et captum a bestia non comedent, 1-2^{ae}. CII, 6, 1^{m}. 2^{m}.

Addet quintam partem cum eo quod comedit, et dabit sacerdoti, s. 6.

Quicunque obtulerit in holocaustum, illud erit masculum, 1-2^{ae}. CII, 3, 6^{m}, 9^{m}.

Sine macula cuncta offerent, 1-2^{ae}. CII, 3, 7, s. 3.

CAP. XXIII.

Hæc sunt feriæ Domini, quas vocabitis sanctas, etc., usque fin., 1-2^{ae}. CII, 4, 10^{m}. CIII, 3, 4^{m}.

Cædetur agnus immaculatus, 1-2^{ae}. CII, 3, 7^{m}.

Die decimo mensis septimi dies expiationum erit celeberrimus, etc., s. 16.

A quinto decimo die mensis hujus septimi feriæ tabernaculorum, septem diebus Domino, etc., 1-2^{ae}. CII, 4, 10^{m}. CIII, 3, 4^{m}.

Sumetis die primo fructus arboris pulcherrimæ spatulasque palmarum, et ramos ligni densarum frondium, etc., 1-2^{ae}. CII, 4, 10^{m}.

CAP. XXIV.

Qui blasphemaverit nomen Domini, morte morietur, 2-2^{ae}. XIII, 2, o.

Qui irrogaverit maculam, sicut fecit fiet ei; fracturam pro fractura, etc., usque, cogetur, 1-2^{ae}. CV, 2, 10^{m}.

Æquum judicium sit inter vos, etc., 2-2^{ae}. LX, 2, 3, 6, c,

CAP. XXV.

Anno jubilæi redient omnes ad possessiones suas, etc., usque fi., 1-2^{ae}. CV, 1, 3^{m}.

Facite præcepta mea, et judicia custodite, 1-2^{ae}. XCIV, 4, 2^{m}.

Terra non vendetur in perpetuum, etc., 1-2^{ae}. CV, 2, 3^{m}.

Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, 1-2^{ae}. CV, 3, 3^{m}. 2-2^{ae}. LXXVIII, 1, o.

Computabunur fructus ex eo tempore quo vendidit, et quod reliquum est reddet emptor, sicque recipiet possessionem suam, 2-2^{ae}. LXXVIII, 2, 6^{m}.

Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non cum opprimes servitute famulorum, etc., 1-2^{ae}, CV, 4, 1^{m}, 4^{m}.

CAP. XXVI.

Si in præceptis meis ambulaveritis, etc., usque fi., 1-2^{ae}. XCIX, 6, o.

Non abjiciet vos anima mea, 1^{a}. III, 2, 1^{m}.

CAP. XXVII.

Animal quod immolari potest Domino, si quis voverit, mutari non potest, 2-2^{ae}. LXXXVIII, 10, 1^{m}.

AUCTORITATES EX NUMERIS.

CAP. I.

Ad orientem Judas, 2-2^{ae}. LXXXIV, 3, 3^{m}.

CAP. V.

Vir cujus uxor erraverit, maritumque contemnens dormierit cum altero viro, etc., usque fi. 1-2^{ae}. CV, 4, 9^{m}.

Non fundet super eam oleum, nec imponet thus, quia sacrificium zelotypiæ est, et oblatio investigans adulterium 1-2^{ae}. CII, 3, 14^{m}. CV, 4, 9^{m}.

Putrescere faciat femur tuum, et tumens uterus tuus, disrumpatur, 1-2^{ae}. CIII, 2, 3^{m}.

CAP. VI.

Vir sive mulier cum fecerit votum ut sanctificentur, et voluerint se Domino consecrare, etc., usque fi., 2-2^{ae}. CLXXXVI, 6.

CAP. XI.

Auferam de spiritu tuo, et tradam eis, 1^{a}. XXXVI, 1, 3^{m}

Qui in medio vestri est, 2-2^{ae}. CLXXXVIII, 8, 2^{m}.

CAP. XII.

Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad eum, 1^{a}. XII, 11, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLXXIII, 3, 1^{m}. CLXXIV, 1, 3^{m}. 3, o. XCV, 6, c.

At non talis servus meus Moyses, 2-2^{ae}. CLXXIV, 4, o. 3^{a}. VII, 8, 1^{m}.

CAP. XV.

Colligentem ligna sabbato, obruerunt lapidibus, ex præcepto Dei, 1-2^{ae}. CV, 2, 9^{m}.

Faciant sibi fimbrias per angulos quatuor palliorum, etc., 1-2^{ae}. CII, 6, 7^{m}.

CAP. XVI.

Dirupta est terra sub pedibus eorum, etc., 2-2^{ae}. XXXIX, 2, o.

CAP. XVII.

Cumque oriretur seditio, 2-2^{ae}. XLII, o.

CAP. XVIII.

Tu et filii tui et domus patris tui tecum, portabitis iniquitatem sanctuarii, etc., 1-2^{ae}. LXXXI, 1, 1^{m}.

Cum acceperitis a filiis Israel decimas quas dedi vobis, primitias earum offerte Domino, id est, decimam partem decimæ, 2-2^{ae}. LXXXVII, 1, 4^{m}.

CAP. XIX.

Præcipe filiis Israel ut adducant ad te vaccam rufam, etc., usque fi., 1-2^{ae}. CII, 5, 5^{m}.

Vas quod non habuerit operculum, nec ligaturam desuper, immundum erit, 1-2^{ae}. CII, 5, 4^{m}.

CAP. XXII.

Dixit Deus ad Balaam, 2-2^{ae}. CLXXII, 6, 2^{m}.

Aperuitque Dominus os asinæ, et locuta est, etc., 2-2^{ae}. CLXV, 2, 4^{m}.

Cap. XXIII.

Nec ut filius hominis, ut mutetur, 1^a. XIX, 7, 2^m.

Cap. XXV.

Phinees perfodit ambos in locis genitalibus, 2-2^{ae}. LX, 6 o. LXIV, 4, 1^m.

Cap. XXVI.

In seditione Core, 2-2^{ae}. XLII, o.

Cap. XXVII.

Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam ejus transibit hæreditas, etc., usque, sicut, 1-2^{ae}. CV, 2, 2^m.

Cap. XXVIII.

Agnos duos quotidie in holocaustum sempiternum, unum offeretis mane, et alterum ad vesperam, etc., usque, die, 1-2^{ae}. CII, 4, 10^m.

Cap. XXX.

Si quis virorum votum Domino voverit, etc., usque, implebit, 2-2^{ae}. CLXXXIX, 3. c.

Mulier si quippiam voverit, etc. usque fi., 2-2^{ae}. LXXXVIII, 8, o. 9, c. 2^m. CXXXIX, 5, 4^m.

Cap. XXXI.

Ulciscere prius filios Israel de Madianitis, 2-2^{ae}. CVIII, 1, o. 3, c. CLVIII, 1, c. 3^m. 2, c. 3, b.

Cap. XXXV.

Propinquus occisi statim ut apprehenderit homicidam interficiet, s. 31.

Debuerat profugus usque ad mortem pontificis in urbe remanere, 3^a. XLIX, 5, c. 1-2^{ae}. CV, 2, 10^m.

Cap. XXXVI.

Ut filiabus Salphaad fratris nostri dares possessionem debitam patri, 1^a. XXI, 1, 3^m.

Omnes viri ducent uxores de tribu et cognatione sua, cunctæ feminæ, etc., 1-2^{ae}. CV, 2, 2^m. 3^a. XXXI, 2, 2^m.

AUCTORITATES EX LIBRO DEUTERONOMII

Cap. I.

Deus addat ad hunc numerum multa millia, 1^a. XXIII, 7, 1^m.

Nec accipietis cujusquam personam, 1^a. XXIII, 5, 3^m. 1-2^{ae}. XCVII, 4, 2^m. XCVIII, 4, 2^m. CVI, 3, 1^m. 2-2^{ae}. LXIII, o.

Cap. III.

Neque est alius Deus in cœlo vel in terra, infr., 6.

Cap. IV.

Non addetis ad verbum quod loquor vobis, nec auferetis ex eo, 3^a. LX, 8, 1^m.

Hæc est enim vestra sapientia et intellectus, etc., 1-2^{ae}. C, 7, c.

Quæ est alia gens sic inclyta quæ habeat cæremonias atque judicia, et universam legem, 1-2^{ae}. XCVIII, 4, o. 5, c.

Cap. V.

Audi, Israel, cæremonias, atque judicia, s. 4.

Cap. VI.

Deus unus est, 1^a. XI, 4, o. CIII, 3, o. 1-2^{ae}. XXVIII, 3, c. XXX, 1, 3^m.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua, 2-2^{ae}. LXIV, 4, 5, o.

Erunt verba hæc, etc., in corde tuo, etc., sedens, etc., ambulans, etc., dormiens, atque consurgens ligabis ea, etc, 1-2^{ae}. CII, 6, 7^m. 2-2^{ae}. XVI, 2, c. 4^m.

Ac per nomen illius jurabis, 1-2^{ae}. CVI, 2, c, 2^m. CVIII, 3, 1^m. 2-2^{ae}. LXXXIX, 2, 5, 6, o.

Non tentabis Dominum Deum tuum, 2-2^{ae}. XCVII, 1, 2, o.

Te elegit Dominus Deus tuus, 3^a. XVIII, 4. 1^m, 2^m.

Dilexit vos Dominus, 1^a. XX, 2, c. XXIII, 4, o. XXIV, 1, c.

Non concupisces argentum et aurum de quibus facta sunt, etc., usque, tuam, 1-2^{ae}. CII, 6, 10^m.

Cap. VIII.

Ne negligas mandata ejus atque judicia, s. 4.

Cap. IX.

In brachio tuo extento, 1^a. III, 1, 3^m.

Cap. X.

Partibus tuis conglutinatus est Dominus, 1^a. XX, 1, 3^m. LX, 3, 2^m. 1-2^{ae}. XXV, 2, 2^m. XXVIII, 1, 2, c.

Et Dominus dominantium, 1^a. XIII, 7, 5^m.

Qui personam non accipit, s. 1.

Ipsi adhærebis, 1-2^{ae}. XCVIII, 5, 2^m. 2-2^{ae}. XXVII, 6, 3^m. CLXXXVI, 1, c.

Jurabis nomine ipsius, s. 6.

Cap. XI.

Ama Dominum Deum tuum, s. 6.

Et observa præcepta ejus et cæremonias, etc., s. 4.

Adhærentes ei, s. 10.

Cap. XII.

Ut esset nomen meum ibi, 1-2^{ae}. CII, 4, 1^m.

Non poteris comedere in oppidis tuis decimas, etc., primogenita, etc., omnia quæ voveris, et sponte offerre volueris, et primitias, etc., 2-2^{ae}. LXXXVII, 1, 4.

Cave ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, 2-2^{ae}. LXXXIV, 3, o.

Nec addas quidquam nec minuas, s. 4.

Cap. XIII.

Si surrexerit in medio tui prophetes, etc., usque fi., 1-2^{ae}. C, 5, 3^m. 11, c.

Diligatis eum in toto, etc., 2-2^{ae}. XLIV, 4, 5, o.

Cap. XIV.

Et comedes eam in conspectu Domini Dei tui, etc., s. 12.

Ut in eo nomen Domini invocetur, s. 12.

Anno tertio separabis aliam decimam, etc., usque fi., 2-2^{ae}. LXXXVII, 1, 4^m.

Cap. XV.

Et omnino indigens et mendicus non erit inter vos, 2-2^{ae}. CLXXXVII, 5, 3^m.

Fœnerabis gentibus multis, 2-2^{ae}. LXXVIII, 1, 2^m.

Si unus de fratribus tuis, etc., ad paupertatem devenit, etc., 1-2^{ae}. CV, 2, 4^m.

Cum tibi venditus fuerit frater tuus, etc., ibidem.

In conspectu Domini comedes ea, etc., 2-2^{ae}. LXXXVI, 1, 4^m.

Cap. XVI.

Non accipias personam, 2-2^{ae}. LXIII, o.

Juste quod justum est exsequeris, 1-2^{ae}. C, 9. 1^m.

Non plantabis lucum et omnem arborem juxta altare, 1-2^{ae}. X, 2, 4, 7^m.

Cap. XVII.

Si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris, etc., veniensque ad sacerdotes, etc., 1-2^{ae}. LXIX, 2, 1^m.

Constitues regem quem Dominus elegerit de numero fratrum tuorum, 1-2^{æ}. CV, 1, o.

Rex non multiplicabit sibi equos, etc., 1-2^{æ}. CV, 1, o.

Non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animum ejus, 1-2^{æ}. LV, 1, 2^{m}.

Non argenti et auri immensa pondera, ibidem.

Cap. XVIII.

Nec inveniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem, 1-2^{æ}. C, 1, c.

Neque qui Pythones consulat nec divinos, 2-2^{æ}. XCV, 1, o.

Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, 3^{a}. VII, 8, c.

Cap. XIX.

Qui non est reus mortis, etc., 2-2^{æ}. LXIV, 8, o.

In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum, 1-2^{æ}. CV, 2, 8^{m}. 2-2^{æ}. LXX, 2, o.

Si steterit testis mendax, etc., reddent ei sicut fratri suo facere cogitavit, etc., 2-2^{æ}. LXIV, 2, o.

Cap. XX.

Qui ædificat domum, vadat et revertatur, etc., 1-2^{æ}. CV, 3, 5^{m}. 6^{m}.

Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem, etc., 1-2^{æ}. CV, 3, 4^{m}.

Non succides arbores de quibus vesci potest, etc., usque fi., 1-2^{æ}. CV, 3, 4^{m}.

Instrue machinas, 2-2^{æ}. XL, 1, o. XLI, 1, 3^{m}. XLII, 2, 1^{m}. LXVI, 8, 1^{m}.

Cap. XXI.

Quando inventum fuerit cadaver occisi, et ignorabitur cædis reus, egredientur majores, etc., usque, Dominus, 1-2^{æ}. CV, 2, 12^{m}.

Si videris in medio captivorum mulierem pulchram, etc., radet cæsariem, etc., usque, humiliasti eam, 1-2^{æ}. CV, 4, 6^{m}. s. LIX, 1, 2.

Si genuerit homo filium protervum contumacem, etc., usque pertimescat, 1-2^{æ}. CV, 2, 9^{m}. 4, 5^{m}.

Maledictus a Deo est qui pendet in ligno, 3^{a}. XLVI, 4, 3^{m}.

Cap. XXII.

Non induetur mulier veste virili, 1-2^{æ}. CII, 6, 6^{m}. 2-2^{æ}. CLXIX, 2, 3^{m}.

Si nidum avis inveneris et matrem pullis vel ovis desuper incubantem, etc., 1-2^{æ}. CII, 6, 8^{m}.

Non arabis in bove simul et asino, 1-2^{æ}. CII, 6, 9^{m}.

Si non est inventa in puella virginitas, etc., lapidibus obruent, etc., 3^{a}. XXIX, 1, 4^{m}.

Si invenerit vir puellam virginem quæ non habet sponsum, etc., dabit patri quinquaginta siclos, etc., 2-2^{æ}. CLIV, 6, 3^{m}.

Si dimiserit vir uxorem suam, etc., s. LXVII, 6, c.

Cap. XXIII.

Non intrabit eunuchus, attritis vel amputatis testiculis, et abscisso veretro, ecclesiam Domini, 1-2^{æ}. CV, 3, 2^{m}.

Non ingredietur manzer, hoc est de scorto natus in ecclesiam Domini, usque ad decimam generationem, ibid. Et s. XXXIX, 5, b.

Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem, non intrabunt ecclesiam Domini in æternum, 1-2^{æ}. CV, 3, 1^{m}. c.

Non facias cum eis pacem, nec quæras eis bona in sempiternum, 2-2^{æ}. XL, 1, o.

Non abominaberis Idumæum, etc., nec Ægyptium, etc., qui nati fuerint ex eis. In tertia generatione intrabunt in ecclesiam Domini, 1-2^{æ}. CV, 4, 2^{m}.

Non trades servum domino suo, qui ad te confugerit, 1-2^{æ}. CV, 4, 2^{m}.

Non offeres mercedem prostibuli, 1-2^{æ}. CII, 3, 7. 2-2^{æ}. XXXII, 7, 2^{m}. LXXXVI, 3, 1^{m}.

Nec pretium canis, 1-2^{æ}, CII, 3, 7. 2-2^{æ}. LXXXVI, 3, 2^{m}.

Ingressus vineam proximi tui, comede uvas quantum tibi placuerit, foras autem non efferas tecum, 1-2^{æ}. CV, 2, c. 1^{m}.

Cap. XXIV.

Si acceperit homo uxorem, etc., scribet libellum repudii, etc., 1-2^{æ}. CV, 4, 8. CVII, 2, 2^{m}.

Non accipies loco pignoris inferiorem et superiorem molam. 1-2^{æ}. CV, 2, 4^{m}.

Cap. XXV.

Non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas, 1-2^{æ}. CII, 6, 8.

Non habebis in sacculo diversa pondera majus et minus, etc., 1-2^{æ}. C, 11, c. 2-2^{æ}. LXXVII, 2, c.

Pro mensura delicti erit et plagarum modus, 3^{a}. s. III, 3, c. et XXV, 1, 1.

Cap. XXVI.

Cum compleveris decimam cunctarum frugum tuarum, anno decimarum tertio, etc., s. 14.

Custodias cæremonias illius, et mandata atque judiciat s. 4.

Cap. XXVIII.

Fenerabis cunctis gentibus, s. 15.

Cap. XXX.

Et illi adhæreas, s. 10.

Ipse enim est vita tua, 1-2^{æ}. CX, 1, 2^{m}.

Cap. XXXII.

Dei perfecta sunt opera, 1-2^{æ}. XCVIII, 2, 1^{m}. 2-2^{æ}. CLXXI, 4, 2.

Et absque ulla iniquitate, 1^{a}. XXV, 3, 2^{m}. LXIII, 1, c.

Justa, 1^{a}. XXI, 1, o.

Numquid non ipse est pater tuus, 1^{a}. XXXIII 3, c.

Mea est ultio, 2-2^{æ}. CLVIII, 1, 3^{m}.

Dereliquit Deum, etc., 1^{a}. III, 1, 5^{m}.

Videte quod ego sim solus, 1^{a}. XXXI, 3, o.

Et non sit alius Deus præter me, s. 6.

Ego occidam, etc., 1^{a}. XLIX, 2, c.

Vivo ego in æternum, 1^{a}. XVIII, 3, o.

Cap. XXXIII.

Qui dixerit patri suo et matri suæ, nescio vos, etc., 2-2^{æ}. CI, 4, 1^{m}.

De pomis collium æternorum, 1^{a}. X, 3, c.

Non est alius ut Deus, etc., s. 6.

Ascensor cœli auxiliator tuus, 3^{a}. LVII, 2, 1^{m}.

AUCTORITATES EX LIBRO JOSUE.

Cap. I.

Confortare est esto rob., 1-2^{æ}. C, 11, 3. 2-2^{æ}. CXL, 1. o.

Non dimittam, nec derelinquam te, 12, CXIII, 6, o.

Cap. II.

Innoxii erimus a juramento hoc quo adjurasti nos, 2-2^{æ}. XL, 3, o.

Cap. V.

Populus qui natus est in deserto per 40 annos, etc., incircumcisus fuit, etc., 3^{a}. LXX, 4, 3^{m}.

Sum princeps exercitus Domini, 1ª. CXIII, 3, c.

Cap. VI.

Rahab vero meretricem, etc., 1-2ª. CV, 1ᵐ.

Cap. VIII.

Pone insidias urbi, 2-2ª. XL, 3, o. LXXI, 3, 3ᵐ.
Prædam vero et omnia animantia diripietis vobis, 2-2ª. LXVI, 8, 1ᵐ.
Josue et omnis Israel simulantes metum, et fug., 2-2ª. CXI, o.

Cap. X.

Dixitque Josue, etc. : Sol. contr. Gabaon non movearis, et luna, etc. 2-2ª. CLXXIV, 4, 2ᵐ.

Cap. XI.

Omnemque prædam, etc., s. 8.

Cap. XVIII.

Coram Domino Deo vestro mittam hic vobis sortem, 2-2ª. XCV, 3, 8, c.

Cap. XX.

Egressa est sors, s. 18.

Cap. XXII.

Dividite prædam hostium cum fratribus vestris, s. 8.
Cur reliquistis Dominum, 1ª. III, 1, 5ᵐ.
Exstruamus nobis altare, etc. 1-2ª. CII, 4, 7ᵐ. 3ª. LXXXIII, 3, 5ᵐ.

Cap. XXIV.

Absit a nobis ut relinquamus Dominum, s. 22.
Custodivit nos Deus in omni via, 1ª. CXIII, 1, 2ᵐ.

AUCTORITATES EX LIBRO JUDICUM.

Cap. II.

Cumque Dominus judices suscitaret, 1-2ª. CV, 1, 1ᵐ.

Cap. III.

Qui suscitavit eis salvatorem, etc., s. 2.

Cap. VI.

Venit angelus Domini, 1ª. IX, 2, c. fi. LIII, 1, o.
Angelus autem Domini evanuit ex oculis ejus, 3ª. LIV, 1, 2ᵐ.

Cap. III.

Cumque audisset Gedeon somnium, et interpretationem ejus, etc. 2-2ª. XCV, 7, 3ᵐ.

Cap. XI.

Non ego peccointe, etc., 2-2ª. LXVI, 8, 1ᵐ. LXXXIII, 8, 3ᵐ.
Jephte votum vovit Domino, etc., et fecit filiæ sicut voverat, 2-2ª. LXXXVIII, 2, 2ᵐ.
Erit Nazaræus Dei ab infantia sua, etc., usque fin., 2-2ª. CLXXXVI, 6, o.

Cap. XVI.

Nazaræus, id est consecratus Domino sum, ex utero matris meæ, s. 13.
Moriatur anima mea cum Philisthiim, 2-2ª. LIX, 3, 2ᵐ. LXIV, 5, o. CXXIV, 1, 2ᵐ. 3ª. XLVII, 6, 3ᵐ.

Cap. XIX.

Cessate ab hac stultitia, 2-2ª. XLVI, 3, o.

Cap. XXI.

Grandi juramento se constrinxerunt, 2-2ª. LXXXVIII, 12. 2ᵐ. LXXXIX, 7, o.

AUCTORITATES EX LIBRO RUTH.

Cap. IV.

Testes vos quod Ruth Moabitidem in conjugium sumpserim, 1-2ª. CV, 3, 1ᵐ.

AUCTORITATES EX PRIMO LIBRO REGUM.

Cap. II.

Ipsi præparantur cogitationes, 1ª. XIV, 13, o. LXXXVI, 3, 4, o.

Cap. III.

Sermo Domini erat pretiosus, 2-2ª. CLXXIV, 6, 2ᵐ.

Cap. VII.

Præparate corda vestra Domino, 1ª. LXII, 2, 3ᵐ. 1-2ª. CIX, 6, o. CXII, 2, o. 3; c. 2ᵐ. CXIII, 3, 7, c.

Cap. VIII.

Contestare eos, et dic eis jus regis, etc., usque fi., 1-2ª. CV, 1, 5ᵐ.

Cap. IX.

Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns, 2-2ª. CLXXI, 1, c.

Cap. XV.

Melior est obedientia quam victimæ, etc., 2-2ª. CIV, 3, o. 1ᵐ.
Porro triumphator non parcet et pœnitudine non flectetur, neque est ut homo, ut agat pœnitentiam, 1ª. XIX, 7, o. XXIII, 8, c.

Cap. XVI.

Homo videt ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor. 1ª. LVII, 4, o. 3ª. s. LXXXVII, 1, c.
David tollebat cytharam, etc.; recedebat enim ab eo spiritus malus, 1ª. CXV, 5, c.

Cap. XVII.

Eligite ex vobis virum, et descendat ad singulare certamen, 2-2ª. XCV, 8, 3ᵐ.
Non possum sic incedere, quia usum non habeo, 2-2ª. CLXXXIX, 10, 3ᵐ.

Cap. XX.

Kalendæ sunt crastino, 1-2ª. CII, 10ᵐ.

Cap. XXI.

David mutavit os suum coram Achis, et collabebatur inter manus, et impingebat in ostia portæ, 2-2ª. CXI, 1, 2ᵐ.

Cap. XXVI.

Qui ejecerunt me hodie, ut non habitem in hæreditate Domini, etc., 1-2ª. CV, 2, 10ᵐ.

Cap. XXVIII.

Saul consuluit Dominum, et non respondit ei, neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas, 2-2ª. CLXXIV, 1, 3ᵐ.
Quærite mihi mulierem habentem pythonem, 2-2ª. XCV, 3, c.
Suscita mihi Samuelem, 1ª. LXXXIX, 8, 2ᵐ. 2-2ª. LXXXV, 4, 2ᵐ. CLXXIV, 5, 4ᵐ.

CAP. XXIX.

Et bonus, 1^a. V, 4, 2^m. XLVIII, 6, c. 1-2^{ae}. LVI, 3, c. XCII, 1, 3^m.

CAP. XXXI.

Evagina gladium tuum, et percute me, 2-2^{ae}. LXIV, 5, o.
Et noluit armiger ejus, 3^a. XLVII, 6, 3^m.

AUCTORITATES EX SECUNDO LIBRO REGUM.

CAP. I.

Sta super me, et interfice me, s. 31.
Stansque super eum, occidit eum, ibidem.
Vocans David unum de pueris suis, ait : Accedens irrue in eum, 2-2^{ae}. LXIV, 3, o. 5, 2^m. 3^m. 7, c. LXV, 1, c. 2^m.
Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniant super vos, etc. 2-2^{ae}. LXXVI, 2, o.

CAP. V.

Cæcus et claudus non intrabunt in templum, 3^a. sup. XXXVI, 1, c.

CAP. VI.

Extendit Oza manum ad arcam Dei, etc., et mortuus est. 2-2^{ae}. XXXIII, 4, 1^m.
Eroque humilis in oculis meis, 2-2^{ae}. CLXI, 1, o. 2, c. 3, 3^m.

CAP. VII.

Dixitque Nathan propheta ad regem : Omne quod est in corde tuo, vade et fac, etc., 2-2^{ae}, CLXXI, 4, c.
Numquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum, etc., 1-2^{ae}. CII, 4, 1^m.

CAP. VIII.

Humiliavit eos, 2-2^{ae}. CLXI, 1, 1^m.

CAP. XII.

Peccavi Domino, 1-2^{ae}. LXXXVII, 6, b. 3^m.
Blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, proptes verbum hoc, 1-2^{ae}. LXXXVII, 6, 3^m.

CAP. XXIII.

Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam, 2-2^{ae}. CLXXIV, 2, c.
Sicut lux auroræ oriente Sole, mane absque nubibus rutilat, 2-2^{ae}. CLXXIV, 2, c.

CAP. XXIV.

Et mortui sunt ex populo septingenta millia, 2-2^{ae}. CVIII, 4, 1^m.

AUCTORITATES EX TERTIO LIBRO REGUM.

CAP. III.

Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte, 1-2^{ae}. CXIII, 3, 2^m. 2-2^{ae}. CLIV, 5, 1^m.

CAP. IV.

Dedit Deus sapientiam Salomoni, et prudentiam multam nimis, usque fi. 2-2^{ae}. CLXXIV, 3, c.

CAP. V.

Dedit Deus sapientiam Salomoni, s. 4.
Lapides grandes pretiosos in fundamentis templi dolaverunt cæmentarii Salomonis, et cæmentarii Hyran, 1-2^{ae}. CII, 4, 2^m.

CAP. VII.

Hyram plenum sapientia et intelligentia et doctrina ad faciendum omne opus ex ære, s. 4.

CAP. VIII.

In arca non erat aliud nisi duæ tabulæ lapid., etc. 1-2^{ae}. CII, 4, 6^m.
Si enim cœlum et cœli cœlorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc quam ædificavi tibi, etc., 1-2^{ae} CII, 4, 1^m.
Ut exaudias deprecationem servi tui, et populi, etc., 1-2^{ae}. CII, 4. 1^m.
In loco habitaculi in cœlo, 1-2^{ae}. IV, 7, 3^m. 3^a. LVII, 4, 1^m.
Tu solus nosti corda hominum. 1^a. XIV, 12, o. LVII, 4, o. 5, c. CXIV, 2, 2^m. CXVII, 2, c. 1-2^{ae}. CXI, 4, c. 2-2^{ae}. CVI, 5, 3^m.
Non est homo qui non peccet, 1^a. LXIII, 1, c.
Sed inclinet corda nostra ad se, 1^a, CV, 4, c.
Apparuit ei Dominus secundo, sicut apparuerat ei in Gabaon, s. 3.

CAP. X.

Videns regina Saba omnem sapientiam, etc. 2-2^{ae}. CLXXXIII, 2, c.

CAP. XI.

Aversa est mens ejus a Domino, 1-2^{ae}. LXXXVII, 4, o. 2-2^{ae}. XX, 1, 1^m. CLXII, 6, c. 3^a. LXXXVI, 4, c. LXXXVIII, 1, c.
Dirumpens scindam regnum tuum, 1-2^{ae}. CV, 1, 3^m.

CAP. XIV.

Scidi regnum domus David, s. 11.

CAP. XVIII.

Incidebant se juxta ritum suum cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine, 1-2^{ae}. CII, 5, 1^m.

CAP. XIX.

Angelus Domini tetigit eum, 1^a. LXXV, 1, 3^m. CV, 2, 1^m.
Et ecce Dominus transit, 2-2^{ae}. CLXXI, 2, c.

CAP. XXII.

Et omnem exercitum cœli assistentem ei, 1^a. CXIII, 3, o.
Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus, 1^a. CXIV, 1, 1^m. 2-2^{ae}. CLXXII, 6, 2^m.
Decipies et prævalebis, 1^a. XLIX, 2, o.

AUCTORITATES EX QUARTO LIBRO REGUM.

CAP. I.

Descendat ignis de cœlo, et devoret te, et quinquaginta tuos, 2-2^{ae}. CVIII, 1, 4^m.

CAP. II.

Ascendit Helias per turbinem in cœlum, 3^a. XLIX, 5, 2^m.
Requievit spiritus Heliæ super Heliseum, 1^a. XXXVI, 1, 3^m.
Heliseus maledixit pueris, et duo ursi occiderunt quadraginta duos ex eis, s. 1.
Adducite mihi psalten. 2-2^{ae}. CLXXI, 2, b.

CAP. IV.

Dominus celavit a me, 2-2^{ae}. CLXXI. 2, c.

CAP. VI.

Plures sunt nobiscum quam cum illis, 1^a. LXIII, 9, o.

CAP. X.

Quia studiose egisti quod rectum est, etc. Filii tui usque ad quartam generationem, etc., 2-2^{ae}. CXI, 1, 3^m.

Cap. XVII.

Speravit in Domino Deo suo Israel, 2-2ᵃᵉ. XVII, 4, o. 5, c. 3ᵃ. VI, 4, c.

In Domino Deo nostro habemus fiduciam, 2-2ᵃᵉ. CXXVIII, 6ᵐ. CXXIX, 6, o.

Cap. XIX.

Mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum, 3ᵃ. XLVI, 2, 1ᵐ.

Præcipe domui tuæ, morieris enim tu, et non vives, 2-2ᵃᵉ. CLXXI, 6, 2ᵐ.

Cap. XXII.

Colligeris ad sepulcrum tuum in pace, ut non videant oculi tui mala, 1ᵃ. LXXXIX, 8, 2ᵐ. 2-2ᵃᵉ. LXXXIII, 4, 2ᵐ. 3ᵃ s. LXXII, 1, 2.

EX PRIMO LIBRO PARALIPOMENON.

Cap. XII.

Te enim adjuvat Deus tuus, 1ᵃ. XXIII, 8, 2ᵐ.

Cap. XV.

Sanctificati sunt ergo sacerdotes, 1-2ᵃᵉ. XCVIII, 4, c.

Cap. XVI.

Nolite tangere Christos meos, 2-2ᵃᵉ. XXXIII, 4, 1ᵐ.

In æternum misericordia ejus, 3ᵃ. s. XCIX, 3, o.

EX SECUNDO LIBRO PARALIPOMENON.

Cap. III.

Et cœpit Salomon ædificare domum Dei in Jerusalem in monte Moria, 1-2ᵃᵉ. CII, 4, 2ᵐ.

Cap. X.

Erat enim voluntatis Dei, ut compleretur sermo ejus, etc., 1ᵃ. XIX, 1; 12, o.

Cap. XVI.

Qui credunt in eum, 2-2ᵃᵉ. 2, II, o.

Cap. XIX.

Impio præbes auxilium, etc. Sed bona opera inventa sunt in te, 2-2ᵃᵉ. CLXXXVI, 10, 2ᵐ.

Amicitia jungeris malis, 2-2ᵃᵉ. XXIII, 1, 3ᵐ.

Non hominis exercetis judicium, sed Domini, 2-2ᵃᵉ. X, 11, c. CVIII, 4, 2ᵐ.

Cum diligentia cuncta facite, 2-2ᵃᵉ. LIV, 1, o.

Cap. XX.

Credite in Domino, 2-2ᵃᵉ. II, 2, o.

Cap. XXII.

Voluntatis Dei fuit adversus Ochoziam, s, 10.

Cap. XXIX.

Incurvato genu adoraverunt, 2-2ᵃᵉ. LXXXIV, 1, 1ᵐ. 2, 2ᵐ. o.

Levitæ quippe faciliori ritu sanctificantur, quam sacerdotes, 2-2ᵃᵉ. CII, 5, 8ᵐ.

Cap. XXX.

Illis irridentibus et subsannantibus eos, 2-2ᵃᵉ. LXXV, 1, 1ᵐ.

Propitiabitur cunctis qui in toto corde, etc., 1-2ᵃᵉ. LXXIII, 10, 1ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CLXXXVI, 10, 1ᵐ.

Cap. XXXIII.

Magicis artibus inserviebat, 2-2ᵃᵉ. XCV, 1, 2ᵐ.

Cap. XXXIV.

Custodiens præcepta, etc., 1-2ᵃᵉ. XCIX, 5, c.

EX ORATIONE MANASSE, REGIS JUDA.

Immensa vero et investigabilis misericordia promissionis tuæ, 3ᵃ. LXXXIV, 10, c.

EX PRIMO LIBRO ESDRÆ PROPHETÆ.

Cap. III.

Post hæc holocausta juge, tam in calendis quam, etc., 1-2ᵃᵉ. CII, 4, 10ᵐ.

Cap. X.

Vos transgressi estis, et duxistis uxores alienigenas, 3ᵃ. s. LIX, 1, o. 1ᵐ.

EX LIBRO NEHEMIÆ.

Cap. V.

Usurasne singuli a fratribus vestris exigitis, 2-2ᵃᵉ. LXXVIII, 1, o.

Cap. IX.

Induraverunt cervices suas, 1-2ᵃᵉ. LXXIX, 3, 4, o.

Tu autem, Deus, etc. Longanimis, 2-2ᵃᵉ. CXXXVI, 5, o.

Cap. XII.

Omnis Israel sanctificabat, 1-2ᵃᵉ. CII, 5, 8ᵐ.

EX LIBRO TERTIO ESDRÆ PROPHETÆ.

Cap. I.

Propter irreligiositatem suam, 2-2ᵃᵉ. XCII, XCVII, XCX, princ. CXXII, 3, 4, c. CLIV, 10, 1ᵐ.

Cap. III.

Omnem mentem convertit in securitatem et jucunditatem, 2-2ᵃᵉ. CXLVII, 8, 1ᵐ. 3ᵃ. LXXIV, 5, c.

Vinum omnia præcordia facit honesta, 2-2ᵃᵉ. CXLV, 4, 2ᵐ.

Cap. IV.

Diligit homo uxorem suam magis quam patrem aut matrem, 2-2ᵃᵉ. XXVI, 11, o.

Omnis terra veritatem invocat, 2-2ᵃᵉ, XXXIV. 12. LXXXIII, 10, 3ᵐ.

Majestas omnium ævorum, 1ᵃ. X, 6, 1ᵐ.

Omnes benignantur in operibus ejus, 2-2ᵃᵉ. XXXIV, 1, 2ᵐ.

AUCTORITATES EX QUARTO LIBRO ESDRÆ PROPHETÆ.

Cap. VIII.

Tu ei imago nominatus es, 1ᵃ. XXXV, 1, 1ᵐ. XCIII, 5, 4ᵐ.

Cap. XIII.

Revelabitur filius meus, 2-2ᵃᵉ. II, 7, 2ᵐ.

Cap. XIV.

Justorum nomina patebunt, et impiorum facta ostendentur, 1ᵃ. XX, o.

EX LIBRO TOBIÆ.

Cap. I.

Hic solus fugiebat consortia omnium, 2-2ᵃᵉ. CXVIII, c. o. CLXVIII, 4, o.

Ministraret omnem decimationem, 2-2^{ae}. LXXXVII, 1, 4^{m}.

Ex his quibus honoratus fuerat a Rege habuisse decem talenta argenti, 2-2^{ae}. CIII, 2, 4^{m}.

Dividebat unicuique prout poterat, 2-2^{ae}. XXXII, 6, 10, o. CXVII, 1, 2^{m}.

De facultatibus suis, 22^{ae}. XXXI, 3, 3^{m}. XXXII, 7, o. 8, 2^{m}.

Esurientes alebat nudisque vestimenta præbebat, 2-2^{ae}. XXXII, 2, o.

Mortuis atque occisis sepulturam sollicitus exhibebat, 2-2^{ae}. XXXII, 2, c. 1^{m}.

Cap. II.

Vade et adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum ut epulentur nobiscum, 2-2^{ae}. XXXII, 3, 1^{m}, 9, o.

Sepeliunt eum, s. 1.

Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus evenire illi, ut posteris daretur exemplum patientiæ ejus, sicut et sancti Job, 2-2^{ae}. CVIII, 4, c.

Sed immobilis in Dei timore permansit, 1-2^{ae}. C, 9, c.

Agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ, 2-2^{ae}. LXXXIII, 17, c. CVI, 2, c. o.

Cap. III.

Virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea consensi suscipere, 3^{a}. s. XLVIII, 1, o. XLIX, 5, 6, c.

Omnes viæ tuæ misericordia et veritas et judicium, 1^{a}. XXI, 4, o.

Expedit mihi mori, magis quam vivere, 1-2^{ae}. V, 3, c.

In tempore tribulationis peccata dimittis, 3^{a}. s. V. 1, c.

Nunquam cum ludentibus miscui me, 2-2^{ae}. CLXVIII, 4, 2^{m}.

Hoc autem pro certo habet omnis qui colit te, 1^{a}. I, 5, 1^{m}.

Cap. IV.

Sepeli corpus meum, 2-2^{ae}. XXXII, 2, o.

Ex substantia tua fac eleemosynam, s. 1.

Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, 2-2^{ae}. XXXII, 10, o.

Eleemosyna ab omni peccato liberat, 2-2^{ae}. CLIV, 2, 5^{m}.

Et non patietur animam ire in tenebras, ibidem.

Et præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire, 2-2^{ae}. CLIII, 3, o. CLIV, 2, o.

Attende tibi ab omni fornicatione, 2-2^{ae}. CLIV, 2, o. s. LXV, 4, c.

Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas, 2-2^{ae}. CLXII, 1, b.

In ipsa enim sumpsit initium omnis perditio, 2-2^{ae}. CLXII, 7, 1^{m}.

Et noli ex eo comedere, et bibere cum peccatoribus, 2-2^{ae}. XXV, 6, c. 2^{m}. XXXI, 2, 2^{m}. XXXII, 9, 1^{m}.

Cap. V.

Omnia quæ præcepisti mihi faciam, 2-2^{ae}, CIV, 5, o.

Angelus Dei bonus comitetur ei, 1^{a}. CXIII, 1, 2, o.

Cap. VI.

Fumus ejus extricat omne genus dæmoniorum, 1^{a}. CXV, 5, 2^{m}.

Cap. VIII.

Sed sola posteritatis dilectione, 2-2^{ae}. CLIV, 2, c.

Cap. XI.

Gratias agens Deo, s. 2.

Cap. XII.

Etenim sacramentum regis abscondere bonum est, 3^{a}. LX, 1, 2^{m}.

Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna, 1-2^{ae}. CVIII, 3, 4^{m}. 3^{a}. s. XV, 3, o.

Necesse fuit ut tentatio probaret te, 2-2^{ae}. XCVII, 1, o.

Unus ex septem, 1^{a}. CXII, 3, 2.

EX LIBRO JUDITH.

Cap. I.

Tunc indignatus, 2-2^{ae}. CLVIII, 7, c.

Cap. II.

Habuit cum eis mysterium consilii sui, 2-2^{ae}. XIV, o.

Cap. III.

Ferocitatem pectoris ejus mitigare non potuerunt, 2-2^{ae}. CLVII, 1, 3^{m}. CLIX, 2, c.

Cap. V.

Usque dum non peccarent in conspectu Dei sui, erant cum illis bona, 1-2^{ae}. XCIX, 6, 3^{m}.

Cap. VI.

Non derelinquis præsumentes de te, 2-2^{ae}. XXI, 2, 1^{m}.

Præsumentes de se humilias, 2-2^{ae}. XXI, 4, o. CXXX, 2, o. CXXXV, 1, c.

Ut sicut placuerit, ita cum tuis omnibus converseris nobiscum, 1-2^{ae}. CV, 3, 1^{m}.

Cap. VII.

Contestamur hodie cœlum et terram, 2-2^{ae}, LXXXIX, 1, 3^{m}.

Cap. VIII.

Judith jejunabat cunctis diebus vitæ suæ, 2-2^{ae}. CXLVII, 5, 3^{m}.

Et per multas tribulationes probatus, amicus Dei effectus est, 2-2^{ae}. CVIII, 4, c.

Reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse flagella Dei, 1-2^{ae}. LXXXVII, 7, o.

Nunc ergo ora pro nobis, 2-2^{ae}. LXXXIII, 7, o.

Cap. X.

Lavit corpus suum et unxit, etc., omnibus ornamentis ornavit se, 2-2^{ae}. CLXIX, 2, o. CLXXXVII, 6, c.

Ostendam illi quo aditu possit obtinere eos, 2-2^{ae}. CX, 3, 3^{m}.

Cap. XIII.

Speraverunt eam jam non esse venturam, 2-2^{ae}. XXIII, 3, 2^{m}.

Cap. XIV.

Tunc Achior, etc., appositus est ad pop. Israel, 1-2^{ae}, CV, 3, 1^{m}.

EX LIBRO ESTHER.

Cap. II.

Mardochæus adoptavit sibi Esther in filiam, 3^{a}. III, 5, 2^{m}. XXIII, 13, c. 3^{a}. s. LVI, 1, o.

Cap. VI.

Sic honorabitur quemcunque voluerit rex honorari, 2-2^{ae}. CIII, 2, 4.

Cap. XIII.

Ut optata cunctis mortalibus pace fruerentur, 2-2^{ae}. XXIX, 2, o.

Non est qui possit resistere tuæ voluntati, 1^{a}. XIX, 6, o.

Cuncta nosti, et scis, 1^{a}. XIV, 5, o. VII, 11, 12, c. LXXIX, 2, c. LXXXVII, 1, 7.

Cap. XIV.

Qui habes omnium scientiam, s. 13.

CAP. XV.

In pallorem colore mutato, 1-2^{ae}. XLIV, 1, 3^{m}.
Convertitque Deus spiritum Regis in mansuetudinem, 1^{a}. CV, 4, o. XI, 2, c.

CAP. XVI.

Dei cuncta cernentis, s. 13.

EX LIBRO JOB PROPHETÆ.

Simplex, 2-2^{ae}. CIX, 2, 4^{m}. CXI, 3, 2^{m}.
Et rectus, 2-2^{ae}. CLXXXIII, 1, 1^{m}.
Adfuit inter eos etiam Satan, 1^{a}. CXII, 3, c. 3^{m}.
Circuivi terram, 1^{a}. LIII, 1, c. o.
Numquid considerasti servum meum Job, 2-2^{ae}. LIII, 4, c.
Cui respondens Satan, ait, 1^{a}. CVII, 3, o.
Ecce universa quæ habet, in manu tua sunt, tantum in eum ne extendas manum tuam, 3^{a}. XXIX, 1, 3^{m}.

CAP. II.

Et staret conspectu ejus, s. 1.
Ut diceret Dominus ad Satan, ibidem.
Circuivi terram, s. Cui respondens Satan ait, s. 1.
Numquid considerasti servum meum, Job? ibid.
Vir simplex et rectus, ibidem.
Et adhuc retinens innocentiam, 2-2^{ae}. LXXX, 2^{m}.

CAP. III.

Expectet lucem et non videat, nec ortum surgentis auroræ, 3^{a}. XXVII, 2, 2^{m}.

CAP. IV.

In angelis suis reperit pravitatem, 1-2^{ae}. XXIX, 4, o.

CAP. VI.

Virum stultum interficit iracundia, 2-2^{ae}. CLVIII, 3, 1^{m}.
Voca si est qui tibi respondeat, et ad aliquem sanctorum convertere, 2-2^{ae}. LXXXIII, 4. s. LXXII, 2, c.

CAP. VII.

Sic qui descenderit ad inferos, non ascendet, s. LXIX, 5, 2. LXXV, 1, 1^{m}.

CAP. VIII.

Si mundus, et rectus incesseris, s. 1.
Spes hypocritæ peribit, 2-2^{ae}. CXI, 4, o.
Deus non projiciet simplicem, s. 1.
Induetur confusione, s. LXXXVII, 3, c.

CAP. IX.

Sapiens corde est, 1^{a}. XXXVII, 2, 1^{m}. XXXIX, 7, 2^{m}.
Non videbo eum, 1-2^{ae}. CXII, 5. c.
Si adierit, ibidem.
Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, ibidem.

CAP. X.

Nonne sicut eas mulsisti me? etc., usque tribuisti mihi, 1^{a}. CV, 5. c.
Manus tuæ fecerunt me, 1^{a}. III, 1, 3^{m}.

CAP. XI.

Multiplex esset lex ejus, 1-2^{ae}. XCI, o.
Multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua, 1^{a}. XXI, 4, 1^{m}.
Forsitan vestigia Dei comprehendes, 1^{a}. XLV, 7, o. XCIII, 6, c.
Et usque ad perfectum Omnipotentem reperies, 1^{a}. XII, 7, o. LVI, 3, 1^{m}. LXXXVI, 2, 1^{m}. CVII, 3, c.
Excelsior cœlo est, etc., 1^{a}. III, 1, 1^{m}. VIII, 1, 1^{m}.

CAP. XII.

In antiquis est sapientia, 2-2^{ae}. XLVII, 15, 2^{m}.
Et in multo tempore prudentia, 2-2^{ae}. XLVII, 14, o. XLIX, 3, c.
Ipse habet consilium, 1^{a}. XXII, 1, 1^{m}. 1-2^{ae}. XIV, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}, LII, 3, 3^{m}.
Et intelligentiam, 1^{a}. XIV, 1, o. XXVI, 1, c.
Qui revelat profunda de tenebris, 2-2^{ae}, CLXXI, 1, 4^{m}.
Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu, etc., 1-2^{ae}. CXIII, 1, c.
Sic homo cum dormierit non resurget, s. 7.

CAP. XIV.

Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles non intelliget, 1^{a}. LXXXIX.

CAP. XV.

Numquid consilium Dei audisti? s. 12.
Quid est homo ut immaculatus sit, et ut justus appareat, natus de muliere, 3^{a}. XXXI, 4, 3^{m}.
Ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis. 1^{a}. IX, 2, o. X, 3, c. XVI, 8, o. 1-2^{ae}. CIX, 2, 2^{m}. 3^{m}.

CAP. XVI.

Collegit furorem suum in me, 1^{a}. LIV, 3, 2^{m}. LIX, 4, 1^{m}.

CAP. XVII.

In profundissimum infernum descendent omnia mea, 3^{a}. V, 2, 5^{m}.

CAP. XIX.

Scio enim quod redemptor meus vivit, 3^{a}. LIII, 1, c. s. LXXV, 1. b.
In carne mea videbo Deum, 3^{a}. s. LXXIX, 1, b.
Et oculi mei conspecturi sunt, 1^{a}. XII, 3^{m}.

CAP. XX.

Gaudium hypocritæ ad instar puncti, 2-2^{ae}. CXI, 3, c. 4.
Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur, 3^{a}. sup. XCVIII, 3, c. XCIX. 3, o.

CAP. XXI.

Qui dixerunt Deo, recede a nobis, 1^{a}. IX, 1, 2^{m}.

CAP. XXII.

Quid prodest Deo, si justus fueris, etc., 2-2^{ae}. LXXXI, 6, 2^{m}. 7, 5.
Deus excelsior cœlo, s. 11.
Qui dicebant Deo, recede a nobis, s. 21.

CAP XXIII.

Ipse vero scit vias meas, 1^{a}. XIV, 11, o.
Vestigia ejus secutus est pes meus, s. 11.
Et nemo potest avertere cogitationem ejus, 1^{a}. XIX, 6, o. 2-2^{ae}. II. c. CLXXXVIII, 3, 1^{m}.
Timore sollicitor, 1-2^{ae}. XLIV, 2, o. 2-2^{ae}. LIV, 2, 4^{m}. CXXIX, 7, c.

CAP. XXIV.

Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, 1^{a}. X, 3, 2^{m}. 1-2^{ae}. LXVII, 4, 2^{m}.

CAP. XXV.

Qui facit concordiam in sublimibus suis, 1^{a}. CVIII, 6, c. CXIII, 8, o.
Numquid est numerus militum ejus, 1^{a}. L, 3, o. CXII, 4. 2^{m}.
Et super quem non fulget lumen illius, 1^{a}. CVII, 2, c.
Aut apparere mundus, natus de muliere, s. 15.

CAP. XXVI.

Cujus adjutor es, 1^{a}. XXIII, 8, 2^{m}.
Cui dedisti consilium, s. 12.
Forsitan illi qui non habet sapientiam, s. 9.
Et prudentia ejus, s. Dei, 1^{a}. XXII, 1, c. 1^{m}.

Columnæ cœli contremiscunt, 3ª. s. LXXIII, 3, b.

CAP. XXVIII.

Ecce timor Domini, ipsa est sapientia, et recedere a malo intelligentia, 2-2ᵉ. XIX, 7, 2ᵐ. XLV, 1, 3ᵐ.

CAP. XXX.

Ubi constituta est domus omni viventi, 3ª. s. LXIX, 4, c.
Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine, 2-2ᵉ. CLXVII, 2, c. 2ᵐ. CLIV, 6, c. o.
Ab infantia crevit mecum miseratio, etc. 1-2ᵉ. LI, 1, o. LXIII, 1, o. 3, c. LXXI, 2, 1ᵐ. LXXXV, 1, c. XCV, 1, c. 2-2ᵉ. XLVII, 15, o. CVIII, 2, c. CXLI, 1, 2ᵐ. 3ª. XXVII, 6, 3ᵐ.
Si abscondi ut homo peccatum meum, 3ª. s. VI, 2, 3.

CAP. XXXIII.

Semel loquitur Deus, et secundo idipsum non repetit, 1ª. XXVII, 5, 3ᵐ. 3ª. XLV, 4, 1ᵐ.
Si fuerit pro eo angelus loquens, unus de millibus, s. 25.

CAP. XXXIV.

Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis, 1ª. XXIII, 6, 1ᵐ.

CAP. XXXV.

Si peccaveris, quid ei nocebis, etc., 1-2ᵉ. XXI, 4, 1ᵐ. XLVII, 1, 1ᵐ. LXXIII, 8, 2ᵐ.
Si juste egeris, quid donabis ei, etc., 2-2ᵉ. LXXXI, 6, 2ᵐ.
Et filium hominis adjuvabit justitia tua, 2-2ᵉ. LVIII, 1, c.
Nunc ulciscitur scelus valde, 1ª. XXI, 4, 1ᵐ.

CAP. XXXVI.

Causa tua quasi impii judicata est, causam judiciumque recipies, 3ª. XLIX, 6, c.
Ecce Deus excelsus, s. 11.
Quis poterit scrutari vias ejus, s. 11.
Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur eum procul, 1ª. XII, o 12. XCIII, 2, o.
Vincens scientiam nostram, s. 11.

CAP. XXXVII.

Digne eum invenire non possumus, s. 11.

CAP. XXXVIII.

Qui conclusit ostiis mare, 1ª. LXIX, 1, 2ᵐ.
Quis est pluviæ pater? 1ª. XXXIII, 3, c. 3ª. XXIII, 3, 1ᵐ.

CAP. XXXIX.

Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, ululatum exercitus, 1ª. XLI, 4, c.
Numquid qui contendit cum Deo, tam facile conquiescit? 2-2ᵉ. XXXVIII, 1, 4ᵐ.
Qui leviter locutus sum respondere quid possum? 1ª. CVII, 3, c.

CAP. XL.

Ecce spes ejus frustrabitur, 2-2ᵉ. XVIII, 3, 1ᵐ.
Cor ejus indurabitur quasi lapis, 1ª. XXIII, 3, 2ᵐ. 1-2ᵉ. LXXIX, 3, o. 2-2ᵉ. CLI, 2, o.

CAP. XLI.

Factus est ut nullum timeret, 1ª. LXIV, 3, 2ᵐ.
Ipse est rex super universos filios superbiæ, 3ª. VIII, 7, o.

CAP. XLII.

Nulla te latet cogitatio, 1ª. XIII, 5, 11, o.
Auditui auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te, 1ª. XII, 3, 1ᵐ.

AUCTORITATES EX LIBRO PSALMORUM.

PSAL. I.

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, 1-2ᵉ. III, 2, 4ᵐ.
Et in via peccatorum non stetit, 2-2ᵉ. CLXXXIII, 1, o.
In lege ejus meditabitur die ac nocte, 2-2ᵉ. CLXXXVIII, 6, o.

PSAL. II.

Ego hodie genui te, 1ª. XXVII, 2, o.

PSAL. III.

Exsurrexi, quia Deus suscepit me, 3ª. LIII, 4, o.
Domini est salus, 3ª. XXXVII, 2, 2ᵐ. LXI, 5, c. 2ª. LXXXIV, 5, c.

PSAL. IV.

Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium, 1ª. XVII, 1, c.
Irascimini et nolite peccare, 2-2ᵉ. CLVIII, 1, 2, o. 3ª. XV, 9, c.
Sacrificate sacrificium justitiæ, 2-2ᵉ. LXXXV, 1, 4, o; 3, 2ᵐ.
Et sperate in Domino, 2-2ᵉ. XVII, 4, 5, o.
Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, 1-2ᵉ. XIX, 4, c. XCI, 2, c.

PSAL. V.

Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, 1ª. XIX, 9, o; 10, 1ᵐ, 2ᵐ. XXII, 3, 3ᵐ. XLVIII, 6, o.
Odisti omnes qui operantur iniquitatem, 1ª. XX, 2, 4ᵐ. XXIII, 3, 1ᵐ. XLIX, 4, 1ᵐ.
Perdes omnes qui loquuntur mendacium, 2-2ᵉ. LXIX, 1, 2, o. LXX, 4, c. CX, 2, o.

PSAL. VI.

Erubescant et conturbentur vehementer omnes inimici mei, convertantur et erubescant valde velociter, 2-2ᵉ. LXXV, 1, 2ᵐ. CXLIV, 2, c.

PSAL. VII.

Domine, si feci istud, et decidam merito, etc; in pulverem deducat, 2-2ᵉ. LXXXIX, 3ᵐ. 6, c.

PSAL. VIII.

Omnia subjecisti sub pedibus ejus, 1ª. XCVI, 2, o.

PSAL. IX.

Ipse judicabit orbem terræ, 3ª. LIX, 2, 4. o.
Convertantur peccatores in infernum, 2-2ᵉ. XXV, 6, 1ᵐ. 3ᵐ. LXXXIII, 8, 1ᵐ.
Præparationem cordis eorum audivit auris tua, 2-2ᵉ. LXXX, 1, 1ᵐ.

PSAL. X.

Dominus in templo, 2-2ᵉ. LXXXV, 2, 3ᵐ.
Qui autem diligit iniquitatem, 1-2ᵉ. XXVII, 1, 1ᵐ.
Odit animam suam, 1-2ᵉ. XXIX, 4, o. 2-2ᵉ. XXV, 7, o; 3, 3ᵐ.

PSAL. XI.

Nunc exsurgam, dicit Dominus, 3ª. LIII, 1, o.

PSAL. XIII.

Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus, 1ª. II, o.
Dominus in generatione justa est, 3ª. VIII, 3, 4. XLII, 3, o.

PSAL. XV.

Bonorum meorum non eges, 1ª. IV, 2, c.
Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, 3ª. L, 5, c. XLV, 1, 3, c.

Adimplebis me lætitia, 1a. XII, 8, 4m. 1-2ae. I, 5, c. III, 4, 1m. 8, c. IV, 5, 5m. V, 4, c. 8, c. 3m. 2-2ae. XVIII, 3, c. XXVIII, 3, c. CXVIII. 7, c.
Delectationes in dextera tua usque in finem, 2-2ae. XXVIII, 3, o.

PSAL. XVII.

Dominus pars hæred., etc., 3a. s. XL, 2, o.
Cum perverso perverteris, s. II, 5, 17.

PSAL. XVIII.

Cœli enarrant gloriam Dei, 1a. LXX, 3, o.
Lex Domini immaculata convertens animas, 1-2ae. XCI, 4, c.
Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi, 1-2ae. LXVII, 4, 2m. 2-2ae. XIX, 11, o.
*Et dulciora super mel et favum, 2-2ae. CLXXXVIII, 6, c.
Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, 1-2ae CXII, 5, c.
* Præceptum Domini lucidum, 1-2ae. CII, 1, b.
Ab alienis parce servo tuo, 3a. s. II, 5, 1m.

PSAL. XX.

Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis, etc., 2-2ae. LXXXIII, 8, 1m.
Cantabimus et psallemus, 2-2ae. LXXIII, 7, c. XCI, o.

PSAL. XXI.

Quare me dereliquisti? 1a. CXIII, 6, o. 3a. XLVII, 3, fin. L, 2, 1m.
Verba delictorum meorum, 3a. XV, 1, 1m.
Manducaverunt et adoraverunt, etc., 3a. LXXX, 2, o.
Et non exaudies, 3a. XXI, 4, 4m.

PSAL. XXII.

Calix meus inebrians quam præclarus est, 3a. LXXVIII, 3, 1m.

PSAL. XXIII.

Nec juravit in dolo proximo suo, 2-2ae. LXXXIX, 2, c. o. IV, 1.
Attollite portas, principes, vestras, etc.; rex gloriæ, 3a. XXXIX, 5, 3m. LII, 1, c.
Quis est iste rex gloriæ? 1a. LVII, 5, o. CVI, 4, 2m.

PSAL. XXIV.

Propter bonitatem tuam, Domine, 1a. VI, 1, o.

PSAL. XXV.

Judica me, 1a. CXIV, 2, o. 2, 2.
Diriget mansuetos in judicio, docebit mites vias suas, 2-2ae. CLVII, 4, c. 1m.

PSAL XXIX.

Ad vesperum demorabitur fletus, etc., 3a. LVI, 2, c.
Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? 3a. LI, 3, 1m. LIII, 1, c.

PSAL. XXX.

In te, Domine, speravi, 2-2ae. XVII, 4, c. XVIII, 2, 1m. 3a. VII, 4, o.
Conturbatus est in ira oculus meus, 1-2ae. XLVIII, 3, 3.

PSAL. XXXI.

Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum, 1a. CXIII, 2, 2m.
Confitebor adversus me injustitiam meam, etc., 1a. CXIII, 5, o. 3a. VI, 3, o.

PSAL. XXXII.

Cantate ei canticum novum, 2-2ae. XCI, o.
Qui intelligit omnia opera eorum, 1a. XIV, 5, o. XXII, 2, 3, o. CIII, 3, o. CXIII, 2, c. 6, c. CXVI, 1, c. 1-2ae. XCI, 2, c.
Qui finxit sigillatim corda eorum, 1a. XIV, 5, 6, 11, 12, o. XV, 3, 4m. XXII, 2, 4, o. LVII, 2, c. LXV, 1, o.

PSAL. XXXIII.

Semper laus ejus in ore meo, 2-2ae. XCI, o. 2, o.
Accedite ad eum, 1a. III, 1, 5m.
Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus, 2-2ae. XCVII, 2, 2m.
Timete Dominum, omnes sancti ejus, 1-2ae. LVII, 4, 2m. 2-2ae. VII, 1, c. X, 1, o.
Diverte a malo, et fac bonum, 2-2ae. LXXIX, 1, o. 2m.
Oculi Domini super justos, 1a. VIII, 3, o. III, 1, 3m. XIV, 5, o. XXII, 2, 4m. XXIII, 7, c.
Et aures ejus in preces eorum, 1a. III, 1, 3m. 2-2ae. LXXXIII, 16, o.

PSAL. XXXIV.

Confundantur et revereantur, etc., 2-2ae. LXXVI, 1, o.
Cogitantes mihi mala, 1-2ae. XLVII, 2, c. 3a. LXXXVIII, 2, o.
Humiliabam in jejunio animam meam, 2-2ae. CXLVII. 1, 2, 5, 7. o.

PSAL. XXXV.

Noluit intelligere, ut bene ageret, 1-2ae. VIII, o. XIX, 6, c. LXXVI, 3, 4, c. 2-2ae. XV, 1, c. 3a. XLVII, 5, 3m.
Homines et jumenta salvabis, Domine, 1a. XXII, 2, 5m.
Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, 1a. XXII, 6, o. 1-2ae. II, 6, o. V, 2, o. C, 1, 2m. 2-2ae. XXIII, 2, 2m. 3a. II, 5, 3m. V, 3, 2m. L, 2, 3m.
Et in lumine tuo videbimus lumen, 1a. XII, 1, o. 5, o. 2-2ae. CLXXI, 2, c. CLXXIII, 2, c. CLXXV, 3, 2m. 3a. X, 4, c.

PSAL. XXXVI.

Noli æmulari in malignantibus, 1-2ae. XXVIII, 4, o. 2-2ae. XXXVI, 2, c.
Delectare in Domino, 1-2ae. II, 2, o. XXXIV, 1, o.
Desine ab ira, 1-2ae. XLVIII, 3, o; 4, c. 2-2ae. XLI, 2, 3m. CLVIII, 3; 4, o.
Ne in ira tua corripias me, 1a. III, 2, 2m.

PSAL. XXXVII.

Et dolos tota die meditabantur, 2-2ae. LV, 4, 2m; 5, o. CXI, 3, 2m. CXVIII, 8, c.

PSAL. XXXVIII.

In meditatione mea exardescet ignis, 2-2ae. LXXXII, 3, o. CLXXX, 3, 4m; 4, 3m. LXXXIII, 13, o.

PSAL. XXXIX.

Exspectans exspectavi Dominum, 1-2ae. XL, 2, 1m.
Sacrificium et oblationem noluisti, etc, 1-2ae. CII, 3, o; 5, 4m, princ.
Cor meum dereliquit me, 2-2ae. LXXXIII, 13, o; 3. CLXXXIII, 3, o.
Etenim homo pacis meæ in quo speravi, 2-2ae. XVII, 4, o, 5, c. XXV, 1, 3m.

PSAL. XL

Adversum me susurrabant, 2-2ae. LXXIV, o.

PSAL. XLI.

Opera in Deo, 2-2ae. XVII, 1, 2, 3, 5, o.

PSAL. XLIII.

In nomine tuo confitebimur, 2-2ae. III, 1, o, XII, 1, 2m.

PSAL. XLIV.

Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis, 1-2ae. CII, 5, 9m. 3a. LXXII, 2, c.

Circumdata varietate, 2-2ae. CLXXXIII, 2, o.
* Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus, 2-2ae. CLXVIII, 1, 1m.

PSAL. XLVII.

Magnus Dominus, 1a. XIII, 7, 5m, 6m. 4, 2m. 3a. LVIII, 3, o.
Deus in domibus ejus cognoscetur, 2-2ae. LXXXIII, 2, c.

PSAL. XLVIII.

Qui confidunt in virtute sua, 2-2ae. CLXXXVIII, 7, c.
Simul insipiens et stultus peribunt, 2-2ae. XLVI, 2, c 2m.
Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis, etc., 2-2ae. LXIV, 2, 3m.

PSAL. XLIX.

Deus manifeste veniet, 3a. XXXVI, 1, 1m, 3m.

PSAL. L.

Tibi soli peccavi, etc., 1a. XXXI, 2, 3, o. 1-2ae. XCVI, 5, 3m. 3a. XLVI, 2, 3m.
Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, 1-2ae. LXXXII, 2, 1m.
*Cor mundum crea in me, Deus, 1a. XLV, 1, 1m. 1-2ae. CIX, 1, b. c. o.
Sacrificium Deo spiritus contribulatus, 2-2ae. LXXXV, 3, c, 2m.

PSAL. LI.

Videbunt justi et timebunt, et super eum ridebunt, 2-2ae. LXXXIII, 8, 2m.

PSAL. LII.

Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent, 2-2ae. CXV, 1, 1m.

PSAL. LIII.

Et confitebor nomini tuo, Domine, s. 43.

PSAL. LIV.

Non defecit de plateis ejus usura et dolus, 2-2ae. LV, 4, b. LXXVIII, 1, c.

PSAL. LVI.

Exaltare super cœlos, Deus, 3a. LVII, o. LVIII, 3, c.

PSAL. LVII.

Supercecidit ignis, et non viderunt solem, 2-2ae. XV, 1, c.

PSAL. LIX.

Dedisti metuentibus significationem, 1-2ae. LXXXVII, 3, 2m.

PSAL. LXI.

Semel locutus est Deus, 1a. XXVII, 5, 3m.
Sitivit in te anima mea, 2-2ae. LXXXII, 4, c.
Labia mea laudabunt te, 2-2ae. XCI, o.
Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, 1-2ae. CII, 3, 1m. 2-2ae. LXXXII, 2, 2m.

PSAL. LXIV.

Beatus quem elegisti, et assumpsisti, 3a. IV, 3, 1m.

PSAL. LXVII.

Qui ascendit super occasum, 1-2ae. CII, 4, 5m.
Et justi epulentur, et exultent in conspectu Dei, 1-2ae. IV, 7, 1m.

PSAL. LXVIII.

Quæ non rapui, tunc exsolvebam, 2-2ae. CLXIII, 2, b. c. 3a. XLVII, 2, 1m.
* Zelus domus tuæ comedit me, 3a. XV, 9, c.
In te cantatio mea semper, s. 33.
Potentiam tuam, 1a. XXV, 1, o. XLI, 4, 2m.

PSAL. LXXI.

Et humiliabit calumniatorem, 2-2ae. LXVIII, 3, c.
Qui facit mirabilia solus, 1a. CX, 4, o. CIV, 4, o. 1-2ae. CXI, 4, c. CXIII, 10, c. 2-2ae. CLXXVIII, 1, 1m, 2m. 4, o. 3a. XLIII, 2, c. 3m. LXXVIII, 4, 2m.

PSAL. LXXII.

* Mei autem pene moti sunt pedes, 2-2ae. XLV, 5, 3m.
Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? 2-2ae. CLXXXVI, 3, 4m.

PSAL. LXXIII.

Operatus salutem in medio terræ, 3a. XLVI, 10, 1m.
Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper, 1a. LXIV, 2, o. 2-2ae. XXXIV, 1, o, 3a. s. XCVIII, 5, o.

PSAL. LXXV.

Vovete et reddite, 2-2ae. LXXXVIII, 3, 4, 6, o. CLXXXIX, 3, o.
Domino Deo vestro, 2-2ae. LXXXVIII, 5, 3m.
Terribili apud reges terræ, 1-2ae. XLIII, 1, 1m.

PSAL. LXXVI.

Ego non sum locutus, 1-2ae. XLVI, 8, 3m. 2-2ae. CLVIII, 5, 3m. 7, c.
Et annos æternos in mente habui, 1a. XX, 3, 1m.
Hæc mutatio dexteræ Excelsi, 1a. LVII, 4 c. 1-2ae. VI, 1m.

PSAL. LXXVII.

Immissiones per angelos malos, 1a. CXI, 2, 2m. 2-2ae. CLIV, 5, 3m.

PSAL. LXXVIII.

Secundum magnitudinem brachii tui, 1a. I, 3m.

PSAL. LXXX.

Et dimisi eos, secundum desideria cordis eorum, 1a. XXII, 2, 4m.

PSAL. LXXXI.

Deus stetit, 1a. III, 1, 4m. 3a. LVIII, o.
Ego dixi: Dii estis, 1a. XIII, 10, o.

PSAL. LXXXII.

Deus, quis similis erit tibi? 1a. IV, 3, o. XLIV, 3, 1m. XCIII, 2, 4m. 2-2ae. CLXIII, 2, o.

PSAL. LXXXIII.

Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum, 1-2ae. XXIV, c. XXX, 1, 1m. 3a. XXI, 1m. 3, c.
Et turtur nidum, etc., 1-2ae. CII, 3, 2m. 3a. XXXVII, 3, c. 4m.
In sæcula sæculorum laudabunt te, 2-2ae. XCI, 1, 2, o.
Gratiam et gloriam dabit Dominus, 1-2ae. CXII, 1, o.

PSAL. LXXXIV.

Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, 1a. XCIV, 1, c.
* Et in eos qui convertuntur ad cor, 2-2ae. XLIV, 1, c.
Misericordia et veritas obviaverunt sibi, 1a. XXI, 2, b.
Justitia et pax osculatæ sunt, 2-2ae. XXIX, 3, 3m CLXXX, 2, 2m.
Veritas de terra orta est, 2-2ae. CIX, 1, c. 3m.
Et justitia de cœlo prospexit, 1a. XXI, 1, c.

PSAL. LXXXV.

Fac mecum signum in bonum, 2-2ae. XCVII, 2, 3m.

PSAL. LXXXVI.

* Scientibus me, 1a. XLIII, 5, 2m, 3m. 2-2æ. XLV, 2, 2m; 4, 1m. CLIII, 3, 1m. CLXXIII, 2, o. 3a. XLV, 4, 3m.

PSAL. LXXXVII.

Factus sum sicut homo sine adjutorio, 3a. LI, 1, 1m.

PSAL. LXXXVIII.

Et ego primogenitum ponam illum, 1a. XXXIII, 2, c. 2m. XLI, 3, c.
Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem? 1-2æ. LXXXI, 3, 1m. 3a. XLVI, 11, 1m.
Eruet animam suam de manu inferi, 3a. XLIX, 2, 2m. LII, 5, 2m. 16, 2m.

PSAL. LXXXIX.

Domine, refugium factus es nobis, 1a. XIII, 7, 2m.
Nos humiliasti, 1-2æ. CLXII, 4, c. 2-2æ. CLXII, 6, 3m.

PSAL. XC.

Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, 1a. CXIII, o.

PSAL. XCI.

Senectus mea in misericordia uberi, 3a. 1, 6, 1m.

PSAL. XCIII.

Qui fingis laborem in præcepto, 1-2æ. CVII, 4, o.

PSAL. XCIV.

Et altitudines montium ipsius sunt, 1a. LXI, 4, 3m. 2-2æ. CLXII, 1, o.

PSAL. XCV.

Terribilis est super omnes deos, 1a. XIII 9, c. o.
Adorate Dominum in atrio sancto ejus, 2-2æ. LXXXIV, 1, 3, c. o.

PSAL. XCVI.

Ignis ante ipsum præcedet, 3a. s. LXXVI, 2, c. 7, c. o.
Confundantur omnes qui adorant sculptilia, 2-2æ. LXXXIII, 8, 1m. LXXXIV, 1, c XCIV, 2, c. o.

PSAL. XCIX.

In æternum misericordia ejus, 1a. XXI, 3, c. 3a. s. XCIX, 2, 3, 4, o.

PSAL. C.

Facientes prævaricationes odivi, 2-2æ. XXXIV, 3, c. o.
Tu autem in æternum permanes, 1a. X, 3, c. o.

PSAL. CI.

Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, etc., a. s. LXXIV, 4, 1m. c. o.
In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, 2-2æ. XV, 6, 2m.

PSAL. CII.

Renovabitur ut aquilæ juventus tua, 3a. XLVI, 9, 4m.

PSAL. CIV.

Ut custodiam justificationes ejus, 1-2æ. XCIX, 3, c.

PSAL. CV.

Et reputatum est ei ad justitiam, 2-2æ. LX, 6, 2m.
Et iratus est furore Dominus, 1a. III, 2, 2m.
Pœnituit eum, s. Deum, ibid.

PSAL. CVI.

Contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit, 3a. LII, 4, 2m.
Errare fecit eos in invio, 1-2æ. LXXIX, 1,

PSAL. CVIII.

Detrahebant mihi, 2-2æ. LXXIII, 1, o.
Et diabolus stet a dextris ejus, 1a. CVIII, 4, o.
Et oratio ejus fiet in peccatum, 2-2æ. LXXXIII, 16, o. CLXXVIII, 2, 1m.
Non sit illi adjutor, 2-2æ. LXXVI, 1, o.

PSAL. CIX.

Tu es sacerdos, 3a. XXII, o. L, 4, 3m.
In æternum, 3a. XXII, 5, o.
Secundum ordinem Melchisedech, 3a. XXII, 6, o.

PSAL. CX.

Exquisita in omnes voluntates ejus, 1a. XIX, 2, 4m. 11, 12, o.
Initium sapientiæ timor Domini, 2-2æ. XIX, 7, o. XLV, 1, 3m. 6, 3m.

PSAL. CXII.

Et humilia respicit in cœlo et in terra, 1a. XII, 4, o.

PSAL. CXIII.

Omnia quæcumque voluit fecit, 1a. XIX, 6, o. CIV, 3, c.

PSAL. CXIV.

Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus, 2-2æ. CXXIV, 3, o. CLXIV, 1, 6m.

PSAL. CXVIII Aleph.

Qui scrutantur testimonia ejus, 1-2æ. XCIX, 5, c.

Beth.

Doce me justificationes tuas, 1-2æ. LIX, 5, c.

He.

Legem pone mihi, 1-2æ. XCI, 1, o.

Vau.

Et meditabar, etc., 2-2æ. CLXXXVIII, 5, o.

Heth.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, 2-2æ. LXXXIII, 13, o.
Doce me, 1a. CXVII, 1, o.
Particeps ego sum omnium timentium te, 3a. s. XIII, 2, o. CXXI, 9, c. 2-2æ. XIX, 1, c.

Teth.

Bonus es tu, 1a. VI, 1, c.
Doce me, 1a. CXVII, 1, o.

Jod.

Manus tuæ, Domine, fecerunt me, 1a. XCI, 1, o.
Et plasmaverunt me, ibidem.
Da mihi intellectum. Qui timent te, 2-2æ. XIX, 1, c.
Fiat misericordia tua, 1a. XXI, 3, o. 1.
Confundantur, 2-2æ. LXXVI, 1, o. LXXXIII, 8, 1m.

Caph.

Defecit in salutare tuum anima mea, 2-2æ. XLIV, 4, 5, o.
Omnia mandata tua, veritas, 1-2æ. XCIX, 5, c.
Adjuva me, 1-2æ. CXI, 2, 3m.

Lamed.

In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo, 1ª. X, 3, 6.

Mem.

Super senes intellexi, 1ª. LXVII, 5, 3^{m}. 2-2ª. CLXXIV, 4, 1^{m}.

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! 1-2ª. XXXI, 5, o.

A judiciis tuis non declinavi, 1-2ª. IX, 5, c.

Nun.

Qui facis angelos tuos spiritus, 1ª. CXI, 1, o.

Sol cognovit occasum suum, 1ª. LXX, 3, c.

Humiliatus sum, 2-2ª. CLXI, 1, 1^{m}.

Anima mea in manibus meis semper, 1-2ª. LXXX, 3, 3^{m}. 4, c.

Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem, 1ª. XXXI, 2, c. 2-2ª. XXXII, 3, 2^{m}.

Samech.

Iniquos odio habui, 2-2ª. XXV, 6, o.

Confige timore tuo carnes meas, 2-2ª. XIX, 1, o.

Secundum misericordiam tuam, 1ª. XXI, 3, c.

Doce me, 1ª. CXVII, 1, o.

Sade.

Justus es, Domine, 1ª. XXI, 1, o.

Tabescere me fecit zelus meus, 1-2ª. XXVIII, 4, o.

Coph.

Clamavi in toto corde, 2-2ª. XLIV, 4, 5, o.

Secundum misericordiam tuam, 1ª. XXI, 3, c.

Omnes viæ tuæ veritas, 1ª. XVI, 5, o.

Prope es tu, Domine, 1ª III, 1, 5^{m}. IX, 1, 3^{m}.

In æternum fundasti ea, s. mandata, 1-2ª. C, 8, o.

Via impiorum tenebrosa, 2-2ª. LIII, 3, o.

Res.

Misericordiæ tuæ multæ, Domine, 1ª. XXI, 3, c.

Sin.

Pax multa, 1-2ª. LXX, 3, c. 2-2ª. XXIX, o.

Et non est illis scandalum, 2-2ª. XLIII, o. d. 3ª. II, o. XXIII, 3^{m}. Matth. 15, ca. 5. Rom. 7.

Omnes viæ meæ in conspectu tuo, 1ª. XIV, 11, c.

Psal. CXXI.

In domum Domini ibimus, 2-2ª. LXXX, 3, o.

Psal. CXXX.

Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, 2-2ª. CLXI, 2, 1^{m}.

Si non humiliter sentiebam, etc., 2-2ª. CLXI, 2, 1^{m}.

Psal. CXXXI.

Propter David servum tuum non avertas faciem Christi tui, 3ª. II, 11, o.

Psal. CXXXII.

Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum, 2-2ª. XXXVII, 1, c.

Psal. CXXXIV.

Omnia quæcunque voluit Dominus, fecit, 1ª. XIX, 6, o.

Psal. CXXXVIII.

Tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam, 3ª. XLIX, 6, c. LIII, 1, c.

Si ascendero in cœlum, tu illic es, etc., usque, et dixi, 1ª. VIII. 2, 4, o. XVI, 7, 2^{m}. CXII, 2, c.

Exsurrexi, et adhuc sum tecum, 3ª. LIII, 1. o.

Perfecto odio oderam illos, 1-2ª. XXIX, 1, o. 2-2ª. XXV, 6, o. XXVI, 7, 1^{m}. XXXIV, 3, 1^{m}. CI, 4, 1^{m}.

Psal. CXXXIX.

Vir linguosus non dirigetur, 2-2ª. LXXIII, 2, o.

Psal. CXL.

Ad excusandas excusationes in peccatis, 2-2ª. CLXII, 4, 3^{m}.

Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum, 2-2ª CXV, o.

Psal. CXLII.

Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens, 1-2ª. CXIII, 1, c.

Psal. CXLIII.

Beátum dixerunt populum, cui hæc sunt, 1-2ª. V, 3, 3^{m}.

Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt, 2-2ª. CLXXXMIII, 6, c.

Miserationes ejus super omnia opera ejus, 1ª. XXI, 3, 2^{m}. 4, c. XXV, 3, 3^{m}.

Et magnitudinis ejus non est finis, 1ª. VII, 1, o. XXII, 7, c. 3^{m}. XXV, 2, o. 3ª. X, 3, 1^{m}, 2^{m}.

Psal. CXLVI.

Qui producit in montibus fenum, etc., 1ª. XXII, 2, o.

Pullis corvorum invocantibus eum, 2-2ª. LXXXII, 10, 3^{m}.

Psal. CXLVII.

Emittet verbum, etc., 1ª. XLIII, 5, o.

Psal. CXLVIII.

Præceptum posuit, et non præteribit, 1ª. XIX, 6, c.

Aquæ quæ super cœlos sunt, 1ª. LXVIII, 2, c. o.

Quæ faciunt verbum ejus, 1ª. XXXIV, 1, c. 4^{m}.

Psal. CL.

In virtutibus ejus, 1ª. CVIII, 5, 1^{m}.

AUCTORITATES EX PROVERBIIS SALOMONIS.

Cap. I.

Ut detur parvulis astutia, 2-2ª. LV, 3, 1^{m}. 4, 1^{m}.

Timor Domini principium sapientiæ, 2-2ª. XIX, 7, o. XLV, 1, 3^{m}.

Et moliuntur fraudes contra animas suas, 2-2ª. LX, 5, 3^{m}.

Cap. II.

Dominus dat sapientiam, 1ª. CXVII, 1, c.

Cap. III.

Ne innitaris prudentiæ tuæ, 2-2ª. LV, 1, 2, o.

Cap. IV.

Et unigenitus coram matre mea, 3ª. XXXVII, 2, 3^{m}.

Justorum autem semita, etc... crescit usque ad perfectam diem, 1-2ª, XXIV, 8. o.

Cap. V.

Respicit Dominus vias hominis, 1ª. XIV, 11, o.

Cap. VI.

Homo apostata vir inutilis, etc., 2-2ª. XII, 1, 2^{m}.

Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit, 2-2ª. LXVI, 6, 1^{m}.

CAP. VII.

Præparata ad decipiendas animas, 1-2^{ae}. CLXIX, 2, c.

CAP. VIII.

* Audite quoniam de rebus magnis locutura sum, 2-2^{ae}. CLXVIII, 2, 1^{m}.

Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram, 1^{a}. XXVII, 2, 2^{m}.

CAP. IX.

Misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem, et ad mœnia civitatis, 1^{a}. I, 5, b. 2^{m}. 8, 2^{m}.

Principium sapientiæ timor Domini, s. 1.

CAP. X.

Odium suscitat rixas, 2-2^{ae}. XLI, 2, 4^{m}.

Qui profert contumeliam, insipiens est, 2-2^{ae}. LXXII, 4, o. CXXXVIII, 7, c.

Multiloquio non deerit peccatum, 2-2^{ae}. LXXII, 1, 1^{m}. CXLVIII, 6, c.

Sapientia est viro prudentia, 1^{a}. I, 6, c. 2-2^{ae}. XLVII, 2, 1^{m}.

Universa delicta operit charitas, 3^{a} s. XIV, 2, c.

Desiderium suum justis dabitur, s, XCII, 3, 7.

CAP. XI.

Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia, s. 10.

Qui crudelis et propinquos abjicit, 2-2^{ae}. CLIX, 1, 3^{m}.

CAP. XII.

Non contristabit justum, quidquid ei acciderit, 3^{a}. XV, 6, 1^{m}, 2^{m}.

Qui negliget damnum propter amicum, justus est, 2-2^{ae}. XXVI, 4, 2^{m}.

CAP. XIII.

Inter superbos semper jurgia sunt, 1-2^{ae}. XXVII, 3, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLXXXVIII, 5, 2^{m}.

Spes quæ differtur affligit animam, 1-2^{ae}. XXXII, 3, 2^{m}. XL, 8, 2^{m}.

Astutus omnia agit consilio, 2-2^{ae}. LV, 3, 2^{m}.

CAP. XIV.

Risus dolori miscebitur, 2-2^{ae}. CLXVIII, 3, o.

Errant qui operantur malum, 1^{a}. LXIII, 1, 4. 1-2^{ae}. VI, 8, o. LXXVII, 2, c. 2-2^{ae}. XX, 2, o.

CAP. XV.

Per timorem Domini, declinat omnis a malo, 2-2^{ae}. LIV, 2, 4^{m}.

CAP. XVI.

Omnes viæ hominis patent oculis Dei, 1^{a}. XVI, 11, o.

Universa propter semetipsum operatus est Dominus, 1^{a}. XLIV, 4, c. LXV, 2, o.

Domini est dirigere gressus ejus, scilicet hominis, 1-2^{ae}. CXII, 1, c.

Melior est patiens viro forti, etc, 1-2^{ae}. LXVI, 4, 2^{m}. 2-2^{ae}. CXXXVI, 2, o.

CAP. XVII.

Qui meditatur discordias, diligit rixas, 2-2^{ae}. XLI, 2, 5^{m}.

Spiritus tristis, exsiccat ossa, 1-2^{ae}. XXXVII, 4, o.

Qui in ruina lætatur alterius, non erit impunitus, 2-2^{ae}. XXXVI, 2, o.

CAP. XVIII.

Impius cum in profondum venerit peccatorum, contemnit, 2-2^{ae}. CLXXXVI, 9, 3.

Labia stulti miscent se rixis, 2-2^{ae}. XLI, 2, 3^{m}.

Vir amicabilis ad societatem, magis amicus erit quam frater, 2-2^{ae}. XXVI, 8, 1^{m}.

CAP. XX.

Luxuriosa res vinum, 2-2^{ae}. CLIII, 1, 2^{m}.

Fidelem quis inveniet? 1-2^{ae}. XCVII, 4, c.

CAP. XXI.

Quocunque voluerit vertet illud, 1^{a}. LXXXIII, 1, 3^{m}. 1-2^{ae}. VI, 1, 5^{m}. IX, 4, 1^{m}. 6, c. LV, 4, 6^{m}. LXXX, 1, 3^{m}. CIX, 1, 2, 9, c. 3^{a}. LXXXVI, 1, c.

Anima impii desiderat malum, 1^{a}. XIX, 9, c. 1-2^{ae}. VIII, 1, o. LXXIV, 1, 1^{m}. LXXVII, 2, c.

CAP. XXIII.

Prudentiæ tuæ pone modum, 2-2^{ae}. XLVII, 4, 3^{m},

Audi patrem qui genuit te, 2-2^{ae}. CI, 1, o.

CAP. XXIV.

Erue eos qui ducuntur ad mortem, etc., 2-2^{ae}. X, 12, 2^{m}. LXIX, 4, 3^{m}. 3^{a}. LXVIII, 10, 1^{m}.

* Ne quæras impietatem in domo justi, 2-2^{ae}. XXX, 2, 4^{m}.

Septies in die cadet justus, 3^{a}. LXXIX, 4. 2^{m}.

Non habent futurorum spem mali, 2-2^{ae}. XVIII, 3, o.

Cognoscere personam in judicio non est bonum, 2-2^{ae}. LXIII. 1, o.

CAP. XXV.

* Causam tuam tracta cum amico tuo, 2-2^{ae}. CLXXXIX, 10, 2^{m}.

CAP. XXVI.

Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit insipienti honorem, 2-2^{ae}. LXIII, 3, c.

Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei, 2-2^{ae}. CXIII, 2, 3.

CAP. XXVII.

Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor, 1-2^{ae}. XLVI, 6, 1^{m}.

CAP. XXVIII.

Justus quasi lex confidens, absque timore erit, 3^{a}. XV, 7, 1^{m}.

Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit exsecrabilis, 2-2^{ae}. CLXXVIII, 2, 1^{m}.

Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, 3^{a}. LXXXIV, 6, 1^{m}.

Qui se jactat et dilatat, jurgia concitat, 2-2^{ae} CXII, 2, 1^{m}.

CAP. XXX.

Stultissimus sum virorum, etc. usque, quis, 2-2^{ae}. CXIII, 1, 1^{m}.

Quod nomen est ejus, aut quod nomen filii ejus, si nosti? 1^{a}. XIII, 1, 1^{m}.

Mendicitatem et divitias ne dederis mihi, 2-2^{ae}. CLXXXVII, 5, o. 3^{a}. XL, 3, 1^{m}.

CAP. XXXI.

Noli regibus dare vinum, etc., 2-2^{ae}. CXLIX, 4, o.

Vir ejus, et laudavit eam, 2-2^{ae}. CXV, 1, 1^{m}.

AUCTORITATES EX ECCLESIASTE SALOMONIS.

CAP. I.

Terra in æternum stat, 1^{a}. XX, 3, c. 3^{a} s. LXXIV, 5, o.

Quid habet amplius homo de universo labores? etc., 1^{a}. LXXV, 5, 1^{m}.

Nihil sub sole novum, 1^{a}. LXXIII, 1, 3^{m}.

Perversi difficile corriguntur, 2-2^{ae}. CLXXXVI, 10, 3^{m}.

Qui addit scientiam, addit et laborem, 1-2^{ae}, XXXVIII, 4, 1^{m}.

Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est, 3^{a} s. XIX, 1, 1.

Cap. II.

Cogitavi in corde meo abstrahere a vino carnem meam ut animum meum transferrem ad sapientiam, 2-2æ. CXLIX, 4, o. CLXXXVIII, 5, c.

Unus utriusque, s. sapientis et stulti est interitus, 1ª. LXXV, 6, 1m.

Cap. III.

Didici quod omnia opera quæ fecit Deus, perseverent in æternum, 1ª. LXV, 1, 1m. CIII, 1, 2m. CIV, 4, o. 1-2æ. XCVIII, 2, 2m.

Unus est interitus hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio, 1ª. LXXV, 6, 1m.

Cap. IV.

Melius est duos esse simul quam unum, etc. usque, funiculus, 2-2æ. CLXXXVIII, 8, 1m.

Væ soli, quia cum, etc., 2-2æ. CLXXXVIII, 8, o.

Cap. V.

Displicet et infidelis et stulta promissio, 2-2æ. LXXXVIII, 2, 3m. 3, c.

Ne dicas coram angelo: Non est providentia, 1ª. LVII, 2, c.

Avarus non implebitur pecunia, 1-2æ. II, 1, 3m.

Quid necesse est homini majora se quærere? 1ª. I, 1, 1m.

Cap. VII.

Quod nemo possit corrigere, quem ille despexerit, 1ª. XXIII, 3, 3m.

Qui Deum timet, nihil negligit, 2-2æ. LIV, 2, 4m.

Solummodo hoc reperi, quod fecerit Deus hominem rectum, 1ª. XCV, o. 2-2æ. V, 1, c.

Cap. VIII.

Non est in hominis potesate, prohibere spiritum, 2-2æ. CLXXIII, 3, c.

Cap. IX.

Nescit homo utrum amore an odio dignus sit, 1-2æ. CXII, 5, o. 3. LXXX, 4, 5m, 5. 3ª s. XIV, 2, 2.

Universa æque veniunt justo et impio, etc., usque, unde, 1-2æ. CXIV, 10, 4m.

Mortui vero nihil noverunt amplius, 1ª. LXXV, 6, 1m. LXXXVIII, 1, c.

Nec habent partem in opere quod sub sole geritur, 3ª. s. LXXI, 6, o.

Vidique sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, etc., 1ª. CIII, 5, 1m.

Et qui in uno peccaverit, multa bona perdet, 1-2æ. LXIII, 2, 2m. LXXI, 4, o. LXXIII, 1, 2m. 3ª. LXXXIX, 4, o

Cap. X.

Pecuniæ obediunt omnia, 1-2æ. II, 1, 1m. 2-2æ. LXXVIII, 2, c.

Cap. XI.

Lignum in quocumque loco ceciderit, ibi erit, 3ª s. LXIX, 2, c. 2-2æ. XIII, 4, 2m.

AUCTORITATES EX CANTICIS.

Cap. II.

Ordinavit in me charitatem, 2-2æ. XXVI, 1, o. XLIV, 8, o.

Amore langueo, 1-2æ. XXVIII, 5, 1m.

Dextera illius amplexabitur me, 3ª. LVIII, 4, 2m.

Cap. IV.

Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te, 3ª. XXVII, 4, o. 6, 1m.

Cap. V

Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est mihi, 1-2æ. XXVI, 1, c.

Cap. VIII.

Lampades ejus, ut lampades ignis atque flammarum, 1-2æ. XXVIII, 5, c.

AUCTORITATES EX SAPIENTIA.

Cap. I.

Perversæ cogitationes separant a Deo, 2-2æ. CLIV, 5, c.

In malevolam animam non introibit sapientia, 2-2æ. XLV, 4, o.

Deus mortem non fecit, 1ª. XLIX, 2, c. 2-2æ. XIX, 1, 3m. CLXIV, 1, 5m.

Nec delectatur in perditione impiorum, 1ª. XIX, 9, o, 1-2æ. XXXIX, 2, 3m. LXXIX, 4, 2m.

Creavit, ut essent omnia, 1ª. XLVI, 3, corp.

Justitia perpetua est, et immortalis, 1-2æ. LXVII, 1, 3m. 2-2æ. LVIII, 1, 3m, 4m.

Cap. II.

Excæcavit illos malitia eorum, 1-2æ. LXXIX, 3, o. 2-2æ. XV, 1, c. 2m.

Deus creavit hominem inexterminabilem, 1ª. LXXVI, 3, 1m. XCVII, 1, o. 3, 1m. CII, 2, c.

Invidia autem diaboli, mors introivit in orbem terrarum, 2-2æ. XXVI, 4, 2m.

Bonorum laborum gloriosus est fructus, 3ª s. XCVI, 3, 4, o.

Cap. V.

Pœnitentiam agentes, 2-2æ. XIII, 4, c. 3ª. LXXXVI, 1. 3ª s. XVI, 3, c. et XCVIII, 2, c.

Cap. VI.

Melior est vir prudens quam fortis, 1-2æ. LXI, 2, 1m. LXVI, 1, c. 2, o. 2-2æ. XXIII, 5, c. XLVII, 6, 3m. LVI, 1, 1m. CXXIII, 12, o. CXLI, 8, o. 3ª. LXXXV, 3, 4m.

Æqualiter est illi cura de omnibus, 1ª. XX, 3, 1m. 2-2æ. 1, o. 1-2æ. CXII, 4, 1m.

Concupiscentia sapientiæ, 1ª. LXXXII, 5, 1m. 1-2æ. XXII, 3, 3, 3m. XXX, 1, 1m.

Cap. VII.

Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, 3ª. XXIX, 1, 3m.

Ex genere terreno illius, qui prior factus est, 3ª. IV, 6, o. XXXI, 1, o.

Divitias nihil esse duxi, in comparatione illius, 2-2æ, CLXXXVIII, 5, c.

Dominus dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram, 1-2æ. CXII, 5, 2m.

Omnibus mobilibus mobilior est sapientia, 1ª. IX, 1, 2m. LXXIII, 3, c.

Per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei et prophetas constituit, 2-2æ. XLV, 6, 2m. CLXXII, 2, 1m, 4, 1m.

Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, 1-2æ. CX, 2, c. 2-2æ. XXIII, 2, c. CLXV, 1, c.

Cap. VIII.

Hanc amavi et exquisivi a juventute mea, 1-2æ. XXVI, 1, 1m.

Sobrietatem docet et sapientiam, justitiam et virtutem, 1-2æ. LXIII, 3, o. 2-2æ. XLVII, 5, b. CXLIX, 1, 2m.

Non habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium, etc. 1-2æ. XXXI, 5, c. XXXII, 7, 2m. XXXV, 5, o. 2-2æ. IX, 4, 2m.

Puer autem eram ingeniosus utpote qui sortitus sum animam bonam, 1ª. LXXXV, 7, c.

Et cum essem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum, 1ª. XC, 4, o. XCI, 4, 3ᵐ. CXVIII, 3, o. 3ª. VI, 3, 4, o.

Non possum esse continens, nisi Deus det, 2-2ᵃᵉ. CLVI, 2, 1ᵐ.

CAP. IX.

Mitte illum de cœlis, 1ª. XLIII, 5, o.

Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, 2-2ᵃᵉ. CLXXX, 7, 2ᵐ.

CAP. X.

Dedit illi scientiam sanctorum, 1ª. I, 3, o. 1-2ᵃᵉ. CXII, 5, 2ᵐ.

CAP. XI.

Omnia in mensura et numero et pondere disposuisti, 1ª. V, 5, o. XLV, 7, c.

Diligis omnia quæ sunt, 1ª. XX, 2, c. XXIII, 3, 1ᵐ. 1-2ᵃᵉ. CX, 1, c.

Per quæ peccat quis, per hæc torquetur, 3ª s. XCVII, 6, c.

Misereris omnium, Domine. 3ª s. XCIX, 2, 1.

CAP. XII.

Et naturalis malitia eorum, 1ª. LXIII, 4, 2ᵐ. 3ª. II, 12, c.

Cui cura est de omnibus, 1ª. VIII, 3, c. XXII, 2, 3, o. XXIII, 1, c. CIII, 5, o. CXVII, 6, c. 1-2ᵃᵉ. XCI, 2, c. XCIII, 1, c. 4, 5, 6, o.

Virtutem enim ostendis qui non crederis in virtute esse consummatus, 1ª. XXI, 1, 1ᵐ. 1-2ᵃᵉ. LXI, 5, c, 1ᵐ.

CAP. XIII.

A magnitudine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterat creator horum videri, 1ª. II, 2, o. 1-2ᵃᵉ. XCIII, 2, o.

CAP. XIV.

Creaturæ factæ sunt in odium, et in tentationem animæ hominum, et in muscipulam peditus insipientium, 1ª. LXV, 1, 3ᵐ. 1-2ᵃᵉ. LXXIX, 1, 2ᵐ.

CAP. XV.

Supervacuitas enim hominum hæc adinvenit, etc., usque imposuerunt. 2-2ᵃᵉ. XCIV, 4, o.

Incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt. 1ª. XIII, 9, o.

Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, initium et finis, 2-2ᵃᵉ. XCIV, 4, 1ᵐ.

Sed et affirmaverunt ludum esse vitam nostram, 2-2ᵃᵉ. CLXVIII, 2, 2ᵐ.

CAP. XVI.

Ingrati enim spes, tanquam hybernalis glacies tabecet, 2-2ᵃᵉ. CVII, 4, o. CXXII, 5, 4ᵐ.

CAP. XVII.

Semper præsumit sæva, turbata conscientia, 2-2ᵃᵉ. XXI, 3, 1ᵐ.

Nihil enim est timor, nisi præsumptionis adjutorium ibid.

CAP. XVIII.

In veste enim poderis quam habebat totus erat orbis terrarum, 1-2ᵃᵉ. CII, 5, 10ᵐ.

AUCTORITATES EX ECCLESIASTICO

CAP. I.

Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum, 1ª. X, 5, 2ᵐ.

Prior omnium creata est sapientia, 1ª. XLI, 3, 3ᵐ.

Effudit illam super omnia opera sua, etc., ibidem.

CAP. II.

Qui timetis Deum, credite illi, 2-2ᵃᵉ. VII, 1, 1ᵐ.

Quoniam pius et misericors est Deus, 1ª. XXI, 3, o. 2-2ᵃᵉ. XXX, 2, 1ᵐ.

Et remittit in die tribulationis peccata, 3ª. LXXXVI, 6, c.

Væ duplici corde, 2-2ᵃᵉ. CIX, 2, o. CXI, 3, 3ᵐ.

CAP. III.

Altiora te ne quæsieris, 1ª. I, 1ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CLXI, 2, 2ᵐ.

Tristitiam longe expelle a te, 3ª s. IV, 2, 2ᵐ.

Eleemosyna resistit peccatis, 2-2ᵃᵉ. CLIV, 2, 5ᵐ.

CAP. V.

De propitiato peccato noli esse sine metu, 3ª s. IV, 1, c.

Non appelleris susurro, 2-2ᵃᵉ. LXXIV, 1, o.

CAP. VI.

Sapientia doctrinæ secundum nomen ejus, 1ª. I, 6, o.

CAP. VII.

Noli velle mentiri omne mendacium, 2-2ᵃᵉ. CX, 3, o. 4, c. CXI, 1, c. LXIX, 1, 2, o. LXX, 4, c. CXXIV, 5, 2ᵐ.

Vindicta carnis impii ignis et vermis, 3ª s. XCVII, 2, c.

CAP. VIII.

Cum audace ne eas in via, ne forte gravet sua mala in te, 2-2ᵃᵉ. CLXX, 1, 2ᵐ.

Non litiges cum homine linguato, 2-2ᵃᵉ. LXXII, 3, 3.

CAP. X.

Odibilis coram Deo, et est hominibus superbia, 2-2ᵃᵉ. CLXII, 2, o. 5, o.

Avaro nihil est scelestius, 2-2ᵃᵉ. CXVIII, 5, 1ᵐ.

Initium superbiæ hominis apostatare a Deo, 1-2ᵃᵉ. LXXXIV, 2, 2ᵐ. 2-2ᵃᵉ. XII, 1, 1ᵐ. XVI, 2, 7, 2ᵐ.

Initium omnis peccati superbia, 1-2ᵃᵉ. LXXXIV, 2, o. 3, 1ᵐ. 4, 4ᵐ. 2-2ᵃᵉ. XII, 1ᵐ. CII, 2, o. 5, 2ᵐ. CLXX, 2, 2ᵐ.

CAP. XI.

Non laudes virum in specie sua, 2-2ᵃᵉ. CXV, 1, 1ᵐ.

Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas Deo sunt, 2-2ᵃᵉ. CXLV, 3, 2ᵐ.

Facile est in oculis Dei subito honestare pauperem, 1-2ᵃᵉ. CXII, 2, 2ᵐ.

Malitia horæ unius, oblivionem facit luxuriæ magnæ 1-2ᵃᵉ. XXXVII, 1, 2ᵐ.

CAP. XII.

Da bono, et non receperis peccatorem, 2-2ᵃᵉ. XXXI, 2 2ᵐ. XXXII, 9, 1ᵐ.

CAP. XIII.

Pondus super se tollit, qui honestiori se communicat 2-2ᵃᵉ. CXLV, 3, 4, 2ᵐ.

Omne animal diligit simile sibi, 1-2ᵃᵉ. XXVII, 5, o.

CAP. XIV.

Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo et non est stimulatus in tristitia delicti, 2-2ᵃᵉ. LXXII, 1, 1ᵐ. LXXXIX, 2, c. fi.

Felix qui non habuit animi sui tristitiam, et non excidit a spe sua, 2-2ᵃᵉ. XX, 1, 2ᵐ. XXXIV, 4, o.

CAP. XV.

Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in

manu consilii sui, 1a. XXII, 2, 4m. LXXXIII, 1, b. 2-2ae. CIV, 1, 1m.

Ante hominem vita et mors, bonum et malum : quod placuerit ei, dabo illi, 1-2ae. CIX, 8, 3m.

Cap. XVIII.

Qui vivit in æternum, creavit omnia simul, 1a. LXXIV, 2, 2m.

Non impediaris orare semper, 2-2ae. LXXXIII, 14, o.

Ante orationem præpara animam tuam, 2-2ae. XCVII, 3, 2m.

Cap. XIX.

Qui cito credit levis est corde, 2-2ae. II, 9, 3m.

* Ex visu cognoscitur vir, et ab occursu faciei cognoscitur sensatus, 2-2ae. LXVIII, 1, 3m.

Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo, 2-2ae. CLXVIII, 1, 3m.

Cap. XX.

Concupiscentia spadonis devirginavit juvenculam, 2-2ae. CLIV, 7, o.

Lascivus et imprudens non servabunt tempus, 2-2ae. LIV, 2, o.

Cap. XXI.

Quasi a facie colubri, fuge peccatum, 2-2ae. XXXV, 1, 4m.

Dum maledicit diabolum impius, maledicit ipse animam suam, 2-2ae. LXXVI, 1, 4m.

Cap XXIII.

Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa, 1-2ae. CVIII, 3, 1m. CVII, 2, c. 2m. 2-2ae. CLXXXIX, 2, o. 3, c. 5, o.

Et si frustraverit fratrem, delictum illius supra ipsum erit, 2-2ae. LXXXIX, 5, 3m.

Cap. XXIV.

Sapientia laudabit animam suam, 1a. III, 2, 1m.

Ego ex ore altissimi prodii, primogenita ante omnem creaturam, 1a. XLI, 3, 4m.

Flores mei fructus honoris et honestatis, 1-2ae. LXX, 1, 1m.

Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient, 1-2ae. II, 1, 3m. XXXIII, 2, o. LXVII, 4, 3m.

Qui elucidant me, vitam æternam habebunt, 1a. 1, 9, ad 2m. 3a s. XCVI, 7, o.

Hæc omnia liber vitæ, 1a. XXIV, 1, 1m.

Penetrabo omnes inferiores partes terræ, 3a. LII, 2, 1m.

Cap. XXV.

Timor Dei initium dilectionis ejus, 2-2ae. XIX, 8, 1m.

Omnis plaga, tristitia cordis est, 1-2ae. XXXV, 7, b. c.

Cap. XXVI.

Omnis autem ponderatio, non est digna continentis animæ, 2-2ae. LXXXVIII, 11, 5m. CLV, 4, 1m. CLXXXVI, 8, 2m.

Cap. XXVII.

Si non in timore Domini tenueris te, cito subvertetur domus tua, 2-2ae. LIV, 2, 4m.

Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis, 2-2ae. LXXXVII, 6, c.

Ante sermonem non laudes virum, 2-2ae. CXV, 1, c.

In mensura contra mensuram cum abjecta fuerit, judicabo eam, s. b. 8, 7, c.

Cap. XXVIII.

Susurro et bilinguis maledictus, multos enim turbavit pacem habentes, 2-2ae. LXXIV, 1, 2m.

Cap. XXIX.

Multi non causa nequitiæ fenerati sunt, 2-2ae. LXXVIII, 1, 2m.

Eleemosyna viri gratiam hominis conservabit, 2-2ae. XXXII, 4, o.

Cap. XXX.

Non est census super censum salutis corporis, 2-2ae. I, 5, 1m.

Miserere animæ tuæ, placens Deo, 2-2ae. XXX, 1, 2m. XXXII, 9, 3m. CVI, 3, 1m.

Multos enim occidit tristitia, 1-2ae. XXXIX, 3, 1m.

Cap. XXXI.

Vigilia honestatis tabefaciet carnes, 2-2ae. CLXXXVIII, 5, c.

Sanitas est animæ et corpori, sobrius potus, 2-2ae. CXLIX, 1, o. 4, o. 3, o.

Cap. XXXIII.

Quare dies diem superat, et iterum lux lucem, et annus annum, 1a. XLVII, 2, b.

Contra bonum malum, etc., et sic intuere in omnia opera Altissimi duo contra duo, et unum contra unum, 1a. XLVIII, 1, 3, 2m. o.

Cap. XXXIV.

Qui non est tentatus, quid scit, 2-2ae. CLXV, 1, b.

Multam enim malitiam docuit otiositas, 2-2ae. XXXV, 4, c.

Cap. XXXVI.

Innova signa, 1a. LXXIII, 1, 3m.

* Cum viro irreligioso, tracta de sanctitate, 2-2ae. CLXXXIX, 10, c.

Qui sophistice loquitur, odibilis est, 2-2ae. LV, 4, 2m.

Cap. XXXIX.

* Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens et in prophetis vacabit, 2-2ae. CLXXXVIII, 5, o.

Hæc omnia sanctis in bona, sic impiis et peccatoribus in mala convertentur, 1-2ae. LXXXVII, 7, 2m. CXIV, 10, c, 4m. 2-2ae. XXXVI, 2, c.

Cap. XLI.

Curam habe de bono nomine, etc., 2-2ae. LXXII, 3, o.

Cap. XLIII.

Major est omni laude, 2-2ae. XCI, 1, 1m.

Cap. XLV.

Non est inventus similis illi in gloria, 1-2ae. LXVI, 2, 2m.

Cap. XLVI.

Exaltavit vocem ejus de terra, etc. 2-2ae CLXXIV, 5, 4m.

Cap. XLVIII.

Et mortuum prophetavit corpus, 2-2ae. CLXXI, 1, 1m.

AUCTORITATES EX LIBRO ISAIÆ PROPHETÆ.

Cap. I.

Odivit anima mea, 1a. III, 2, 1m.

Quiescite agere perverse, discite benefacere, 2-2ae. LXXIX, 1, o.

Pupillo non judicant; et causa viduæ non ingreditur ad eos, 2-2ae. LXV, 4, 2m.

Plaga tumens non est curata medicamine, 3ª s. XXIX, 4, b.

CAP. III.

Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, 3ª. LXXXIV, 6, 1ᵐ.
Dominus ad judicium veniet cum senioribus, 3ª s. LXXXIX, 1, b.

CAP. IV.

Omnis qui scriptus est in vita, in Jerusalem. 1ª. XXIV, o.

CAP. V.

Auferam sepem ejus, 1ª. CXIII, 6, c. 1ᵐ.
Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, 1-2ᵉ. LXXVI, 2, o. 2-2ᵉ. LIII, 2, 2ᵐ.
Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum, 1ª. V, 3, 2ᵐ. XLVIII, 3, 4ᵐ.
Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, 1-2ᵉ. LV, 3, 2ᵐ. 2-2ᵉ. CXLIX, 1, o. 2, o.

CAP. VI.

Vidi Dominum, 2-2ᵉ. CLXXI, 3, c.
Tota ista visio, dupliciter exponitur, 1ª. III, 1, 4ᵐ. 1-2ᵉ. CII, 4, 6ᵐ.
Et clamabat alter ad alterum : Sanctus, etc., 1ª. CVII, 4, 2ᵐ.
Et volavit ad me unus de Seraphim, 1ª. CXII, 3, 2ᵐ.
Et in manu ejus calculus quem forcipe tulerat de altari, 3ª. LXXIX, 1, 2ᵐ.
Ecce ego, mitte me, 2-2ᵉ. CXXXIII, 1, 4ᵐ.
Excæca cor populi hujus, 1-2ᵉ. LXXIX, 3, o.

CAP. VII.

Si non credideritis, non permanebitis, 2-2ᵉ. II, 3, o.
Pete tibi signum a Domino Deo tuo, etc., Non petam, 2-2ᵉ. XCVII, 2, 3ᵐ.
* Ecce virgo concipiet, 1-2ᵉ CIII, 4, c. 2-2ᵉ. CLXXI, 3, b. 3ª. XXXI, 5, o.
Et vocabitur nomen ejus Emmanuel, 3ª. XXXVII, 2, 1ᵐ. Voca nomen ejus, Accelera, spolia, detrahe, festina, ibidem.

CAP. VIII.

Prædare, ibidem.
Antequam sciat puer vocare patrem, 3ª. XV, 3, 3ᵐ.
In lapidem autem offensionis, 3ª. XLII, 2, o.

CAP. IX.

Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarus, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis, 3ª. XXXVII, 2, 1ᵐ.

CAP. XI.

Et erit sepulcrum ejus gloriosum, 3ª. LI, 2, b. 1ᵐ.
Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, etc., 2-2ᵉ. VIII, 1, o. IX, 1, o. 3ª. VII, 5, 6, o.

CAP. XII.

Annuntiate quæ ventura sunt, 1ª. LVII, 3, b.

CAP. XIV.

Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris, 1ª. LXIII, 5, c.
Ascendam in cœlum, 1ª. LXI, 4, 3ᵐ. LXVIII, 4, c.
* Similis ero Altissimo, 1ª. LXI, 4, 3ᵐ. LXIII, 3, o. LXVIII, 4, c. 2-2ᵉ. CLXII, 1, 2ᵐ.
Infernus subtus conturbatus est, 3ª s. XCVII, 7, c.

CAP. XV.

Ligna Libani non sufficient ad holocaustum, 3ª s. XIII, 1, 3.

CAP. XVI.

Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ, etc., 3ª. I, 1, o.

CAP. XIX.

Ecce Dominus ascendet, etc., 3ª. LVII, 1, o.

CAP. XXIV.

Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere, 3ª. LII, 6, 1ᵐ.

CAP. XXV.

Civitatem sublimem humiliabis, etc., et conculcabit eam pes pauperis, gressus egenorum, 3ª. XXV, 7, 3ᵐ.

CAP. XXVI.

Cum feceris judicia tua in terra, justitiam discent omnes habitatores, 1-2ᵉ. XXXVII, 1, 1ᵐ.
A facie tua, Domine, concepimus, et quasi parturivimus, 3ª. LXXXV, 5, o.

CAP. XXVII.

Et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus, 1-2ᵉ. LXX, 3, 1ᵐ. 3ª s. XXIX, 1, c.

CAP. XXVIII

Quem docebit scientiam et quem intelligere faciet auditum ? avulsos ab uberibus, ablactatos a lacte, 1-2ᵉ. XXXVII, 1, 2ᵐ.
Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat, et pallium breve utrumque operire non potest, 2-2ᵉ. CXXII, 3, c.

CAP. XXX.

Erit lux lunæ sicut lux solis, 3ª s. CXI, 3, b. c. 4ᵐ.

CAP. XXXIII.

Angeli pacis amare flebunt, 1ª. LI, 3, o. CXIII, 7, 1ᵐ.

CAP. XXXV.

Fugiet dolor et gemitus, 1-2ᵉ. LIX. 3, 1ᵐ.

CAP. XXXVIII.

Dispone domui tuæ, quia morieris tu, et non vives, 2-2ᵉ CLXXI, 6, 2ᵐ, CLXXIII, 1. 1ᵐ.

CAP. XL.

Quis est qui pugillo aquas, et cœlos palmo, ponderabit ? 2-2ᵉ. CLXXI, 3, c.
Cui ergo similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei ? 1ª. IV, 3, 3ᵐ. XLII, 1, 3ᵐ. LVII, 2, 2ᵐ. XCIII 1, 1ᵐ.
Assument pennas ut aquilæ, etc., 3ª s. LXXXIV, 2, c.

CAP. XLI.

O mors, quam bonum est judicium tuum, etc., 3ª s. XLVIII, 3, c.

CAP. XLII.

Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, 3ª. XLII, 1, 1ᵐ.
Complacuit sibi in illo anima mea, 1ª. III, 2, 1ᵐ, XIX, 11, c.
Non erit tristis, 3ª. XV, 6, 1ᵐ.

CAP. XLIII.

Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, 3ª. LXXXIV, 3, 3ᵐ.
Et contaminavi principes, 1-2æ. CV, 1, 3ᵐ.
Narra si quid habes ut justificeris, 3ª s. VI, 2, 2ᵐ.

CAP. XLV.

Deus absconditus, Deus Israel salvator, 3ª. XXXVI, 1, o.
Creans malum, 1ª. XLIX, 2, 1ᵐ.

CAP. XLVI.

Consilium meum stabit, 2-2æ. CLXXXIX, 10, 1ᵐ.

CAP. XLVII.

Sapientia tua et scientia tua, hæc te decepit, 2-2æ XLVI, 1, 3ᵐ.

CAP. XLVIII.

Non est pax impiis, dicit Dominus, 2-2æ. XXIX, 2, 3ᵐ. 5, 1ᵐ.
Et nunc Dominus Deus misit me, et Spiritus ejus, 1ª. XLIII, 8.

CAP. L.

* Mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum, 1ª. CV, 3, o. CXVII, 1, o.

CAP. LI.

Gratiarum actio et vox laudis, 2-2æ. LXXXIII, 17, o. XCI, 1, o.
Consurge, consurge, induere fortitudinem, 3ª. XIV, 1, 4ᵐ.

CAP. LII.

Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere, 2-2æ. XXV, 6, 5ᵐ.
Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum, 3ª. XLVI, 5, 2ᵐ. XLIX, 6, c.

CAP. LIII.

Quasi absconditus vultus ejus, et despectus, 3ª. XXXVI, 1, o.
Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, 3ª. XV, 1, 4ᵐ.
Vere languores nostros ipse tulit, 3ª. XII, 4, 3ᵐ. XIV, 4, o. XV, 1, c. XLVI, 4, 3ᵐ.
Oblatus est, quia ipse voluit, 3ª. XIV, 2, 1ᵐ. XV, o, 4ᵐ.
Generationem ejus quis enarrabit? 3ª. XXXI, 3, 1ᵐ.
Et dabit impios pro sepultura, 3ª. LI, 1, 1ᵐ.
Tradidit in mortem animam suam, 3ª. XLVII, 3, 2ᵐ.
Pro eo quod iniquitatem non fecerit, et dolus non est inventus in ore ejus, 3ª. XIV, 3, o. XV, 1, o. 5, 1ᵐ. 2ᵐ. XXII, 3, 1ᵐ. XXVII, 3, c. XXVIII, 1, c. XXXI, 7, o. XXXIV, 1, 2ᵐ. XXXIX, 1, c. 2, 2ᵐ. L, 2, c.
Et dolores nostros ipse portavit, 3ª. XV, o. XLVI, 6, 8, o.
Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, 3ª. 5, XLIX, o. LVI, 2, 4ᵐ. LXII, 5, o.
Et livore ejus sanati sumus, 3ª. XLVI, 3, c. XLVIII, 1, o. 6, 3ᵐ. XLIX, 1, c. L, 6 c.
Et cum sceleratis reputatus est, 3ª. XLVI, 11, o.
Et pro transgressoribus rogavit, 2-2æ. XXXI, 2, 1ᵐ. LXXXIII, 7, 3ᵐ.

CAP. LVI.

Non dicat filius advenæ, qui adhæret Domino, dicens : Separatione dividet me Dominus a populo suo, etc. 1-2æ. CV, 3, c. 1ᵐ. 2ᵐ.
Domus mea, domus orationis vocabitur, 1-2æ. CII, 4, 1ᵐ, 2ᵐ.

CAP. LVIII.

Nonne hoc est magis jejunium, quod elegi, dissolve colligationes impietatis, etc. 2-2æ. CXLVII, 1, 1ᵐ.

CAP. LIX.

Iniquitates vestræ diviserunt inter vos, et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis, 1ª. LXXXIV, 4, c. 1-2æ, LXXIX, 3, o.

CAP. LXII.

Et vocabitur tibi nomen novum, 3ª. XXXVII, 2, 1ᵐ.

CAP. LXIII.

Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? LVII, 5, b. 2-2æ. II, 7, 1ᵐ.
Spiritus Domini ductor ejus fuit, 2-2æ. CLXXIII, 2, c. CLXXXIX, 10, 1ᵐ.
Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos, 1ª. LXXXIX, 8, c. 3ª s. XCIV, 1, 1ᵐ.

CAP. LXIV.

Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti exspectantibus te, 1ª. I, 1, c. 2-2æ. XVII, 2, 1ᵐ.
Quasi pannus menstruatæ, universæ justitiæ nostræ, 1-2æ. CXIV, 1, c. 1ᵐ.

CAP. LXV.

Antequam clament, ego exaudiam, 2-2æ. LXXXIII, 12, c.
Non nocebunt, neque occident, in monte sancto meo, 2-2æ. LXIV, 4, o.

CAP. LXVI.

Nunquid qui alios parere facio, ego non pariam? si ego qui aliis generationem tribuo, sterilis ero? 1ª. XXVII, 2, o.
Vermis eorum non morietur, 3ª s. XCVII, 2, o.
Et ignis eorum non exstinguetur, 1ª. X, 3, c. 2ᵐ.
Egredientur, et videbunt cadavera vivorum. 3ª s. XCIV, 1, c.

AUCTORITATES EX JEREMIA PROPHETA.

CAP. I.

Priusquam te formarem in utero, novi te, 3ª. XXVII, 2, 1ᵐ.

CAP. II.

Elongaverunt a me, 1ª. III, 1. 5ᵐ.

CAP. IV.

Jurabis : Vivit Dominus, in veritate et judicio, et justitia, 2-2æ. LXXXIX, 3, o. XCVIII, 1, 1ᵐ.
Circumcidimini Domino et auferte præputia cordis vestri, 1-2æ. CII, 5, 1ᵐ.

CAP. VI.

A minore quippe usque ad majorem, omnes avaritiæ student, 2-2æ. CLXVI, 1, 3ᵐ.
Crudelis est, et non miserebitur, 2-2æ. CLIX, 1, 2ᵐ.

CAP. VII.

Et mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cœli, 2-2æ. CII, 4, 6ᵐ.

CAP. VIII.

Apprehenderunt mendacium, 1ª. XVII, 4, 3ᵐ.
Milvus in cœlo cognovit tempus suum, turtur, et hirundo, et ciconia, etc., 2-2æ. XCV, 7, 2ᵐ.

Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, etc., sed scire et nosse me, 2-2æ. XLV, 4, 1m.

Cap. X.

Stultus factus est omnis homo, a scientia sua, 2-2æ. XLVI, 1, 3m.

Non est hominis via ejus, etc., 1a. LXXXIII, 1, 4m.

Ne forte ad nihilum redigas me, 1a. CIV, 3, o. 1-2æ. LXXXVII, 4, 1m.

Cap. XI.

Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa, 2-2æ. CLXXXIV, 8, c. CLXXXVI, 10, o.

Nunquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, 3a. LXXIX, 2, 2m.

Cap. XIV.

Quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum, 3a. XV, 10, c.

Cap. XV.

Si steterint Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum, 2m. CXIV, 6, c. 3a s, LXXII, 3, 1-2æ.

Non sedi in concilio ludentium, 2-2æ. CLXVIII, 3, 2m.

Si converteris, convertam te, 1a. LXII, 2, 3m.

Cap. XVII.

Maledictus homo, qui confidit in homine, 2-2æ. XVII, 4, c. o. XXV, 1, 3m

Cap. XVIII.

* Sicut lutum in manu figuli, sic et vos, 1-2æ. CXII, 3, b.

Repente loquar adversus gentem, et adversus regnum, ut eradicem, etc., usque : Nunc ergo, 1a. XIX, 7, 2m. 2-2æ. CLXXI, 6, 2m.

Cap. XX.

Seduxisti me, Domine, et seductus sum, 2-2æ. LV, 4, 1m.

Cap. XXII.

Scribe virum istum sterilem, 3a. XXXI, 2, 3m.

Cap. XXIII.

Et regnabit rex, et sapiens erit, 2-2æ. L, 1, 1m.

Nunquid non cœlum et terram ego impleo ? dicit Dominus, 1a. VIII, 2, c.

Cap. XXVI.

Pœnitebit Dominum mali quod locutus fuerat, 1a. XIX, 7, 1m.

Cap. XXIX.

Ne tendatis ad somnia vestra quæ somniatis, 2-2æ. XCV, 6, o.

Mœchati sunt in uxores amicorum suorum, 2-2æ. CLIV, 8, o.

Ego sum judex et testis, dicit Dominus, 2-2æ. LXVII, 5, 3m. LXXXIX, 1, 3m.

Cap. XXXI.

Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis, quia est merces operi tuo, ait Dominus, 1-2æ. CXIV, 1, o. 3a. LXXXIV, 9, 1m.

Postquam convertisti me, egi pœnitentiam, 3a. LXXXV, 5, 3m.

Non docebit ultra vir proximum suum, 1a, CVI, 1, 1m.

Cap. XXXII.

Qui reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum eorum post eos, 1-2æ. LXXXI, 2, 1m. LXXXVII, 8, o.

Incomprehensibilis cogitatu, 1a. XII, 7, o. LVI, 3, 1m. LXII, 9. c. LVII, 3, c. 3a. X, 1, o. 2m.

Cap. XXXIII.

Emendabo illos ab omni iniquitate sua, 3a. LXXXIX, 3, o.

Cap. XXXV.

Nolite sequi deos alienos, neque colatis eos, 2-2æ. XCIV, 2, o.

Cap. XL.

Si placet tibi, ut venias mecum in Babylonem, veni, et ponam oculos meos super te, 2-2æ. XXII, 1, o.

Cap. XLI.

Habemus thesaurum in agro, 2-2æ. LXVI, 5, 2m.

Cap. XLIII.

Mendacium tu loqueris, 2-2æ. CX, 1, o.

Cap. XLIX.

Dispergam in omnem ventum eos, qui sunt attonsi in comam, 3a s. XL, 1, 1m.

Adducam super eos malum, iram furoris mei, 1a. III, 2, 2m.

Cap. LI.

Derelinquamus eam, 1a. CXIII, 6, c.

AUCTORITATES EX THRENIS.

Cap. I.

Videte si dolor est, sicut, etc., 3a. XLVI, 6, o.

AUCTORITATES EX BARUCH.

Cap. I.

Orate pro vita Nabuchodonosor, 2-2æ LXXXIII, 8, o.

Cap. II.

Aperi oculos tuos, 1a. III, 1, 3m.

Cap. III.

Post hæc, etc., cum hominibus conversatus est, 3a. XL, 1m.

Cap. IV.

Hic liber mandatorum Dei, et lex quæ est in æternum 1-2æ. CIII, 3, 1m.

AUCTORITATES EX EZECHIELE.

Cap. II.

* Fili hominis, sta super pedes tuos, 2-2æ. CLXXI, 1, 4m.

Cap. III.

* Si dicente me ad impium, morte morieris, non annuntiaveris ei, neque locutus fueris, ut avertatur a via sua impia, et vivat ipse impius, in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram, 2-2æ. X, 12, 5m.

Cap. IX.

Dereliquit Dominus terram, et Dominus non videt, 1a. CIII, 5, c. 2m.

Cap. XIII.

Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, 2-2æ. CXV, 1, c.

Cap. XIV.

Ego Dominus decepi prophetam illum, 1a. LXXXIX, 1, o. 2-2æ. LV, 4, 1m.

CAP. XVI.

Fornicata es in nomine tuo, 2-2æ. CLIV, 1, c. 1m. CXLV, 2, 3m.

CAP. XVIII.

Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii, 1-2æ. LXXXI, 1, 1m. 2, 1m. LXXXVII, 8, o. 3a s. LXVIII, 2, 1.

Omnes justitiæ ejus quas fecerat, non recordabuntur, 3a. LXXXVIII, 1, 3m.

CAP. XX.

Dedi eis præcepta mea, et judicia mea, quæ faciens homo, vivet in eis, 1-2æ. XCVIII, 1, 1m.

CAP. XXI.

Stetit rex Babylonis in bivio, in capite duarum viarum, divinationem quærens, commiscens sagittas, 2-2æ. XCV, 8, o.

CAP. XXV.

Tu signaculum similitudinis, 1a. XCIII, 3, o.

CAP. XXVIII.

Plenus sapientia, perfectus decore, 1a. LXII, 3, o. LV, 2, c.

In deliciis paradisi fuisti, 1a. LXIII, 5, c.

Omnis lapis pretiosus, operimentum tuum, 1a. LXIII, 7, 9, 3m. 2-2æ. CLXIX, 1, c.

Tu, Cherub, extentus et protegens, 1a. LXIII, 7, 1m.

Ambulasti perfectus in viis tuis, a die conditionis tuæ, 1a. LXIII, 6, 1m.

Et elevatum est cor tuum in decore tuo, perdidisti sapientiam tuam in decore tuo, 1a. LXIII, 2, 3, o. c. 7, 2-2æ, CXLV, 2, 3m.

CAP. XXIX.

Nabuchodonosor, rex Babylonis, servire fecit exercitum suum servitute magna adversum Tyrum, etc., usque, laboraverit mihi, 1-2æ. CXIV, 10, 2m.

CAP. XXXIII.

Sanguinem ejus de manu speculatoris requiram, 2-2æ X, 12, 5m.

Justitia justi non liberabit eum, in quacunque die peccaverit, 3a, LXXXIX, 4, 5, 6, o.

Impietas impii non nocebit ei, in quacunque die conversus fuerit ab impietate sua, 3a. LXXXIX, 2, 2m. 3, o.

CAP. XLI.

Duas facies habebat Cherubin, 1a. CVIII, 5, 3m. 3, o.

CAP. XLIII.

Ecce gloria Dei Israel, ingrediebatur per viam orientalem, et terra splendebat a majestate ejus, 3a. XXVII, 3, c.

CAP. XLIV.

Levitæ qui recesserunt a me, nunquam appropinquabunt mihi, 3a. LXXXIX, 3, 3m.

Porta hæc clausa erit, et non aperietur, et vir non transibit per eam; quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, 3a. XXVIII, 3, c.

Et vinum non bibet omnis sacerdos, quando ingressurus est atrium interius, 2-2æ. CXLIX, 3, o.

Et ad mortuum hominem non ingredientur, ne polluantur, nisi ad patrem, 1-2æ. CIII, 4, 3m.

CAP. XLV.

Septem diebus azyma comedentur, 1-2æ. CII, 4, 10m. 3a. LXXIV, 4, c, 3m,

AUCTORITATES EX DANIELE.

CAP. I.

Si viderit vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentibus coævis vestris, condemnabitis caput meum regi, 2-2æ. LXXXVIII, 2, 3m. CXLVII, 1, 2m. CLXXXVIII, 6, 3m.

* Pueris autem iis dedit Deus scientiam, et disciplinam in omni libro et sapientia, 2-2æ. XV, 3, c.

CAP. II.

Verum est somnium et fidelis interpretatio ejus, 2-2æ. XCV, 6, 2m.

Omnis populus, tribus, et lingua quæcunque locuta fuerit blasphemiam contra Deum, 2-2æ. XIII, 2, o.

CAP. IV.

Consilium meum placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime, 2-2æ. XXXII, 5, 1m. 3a s. XIV, 2, 1m.

CAP. VII.

Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei, 1a. CXII, 4, 2m.

Antiquus dierum sedit, 3a. LIX, 1, 2m. 3a s. XC, 1, 4m.

Fluvius igneus rapidusque egrediebatur, 3a s LXXIV, 9, c.

CAP. X,

Intelligentia enim opus est in visione, 2-2æ. VIII, 5, 2m. CLXXIII, 4, c.

Princeps regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus, 1a. CXIII, 8, o.

Michael princeps vester, 1a. CXIII, 3, c.

CAP. XII.

Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, 1a. X, 5, 1m. CXVII, 1, 2, o, 3a s. LXXXV, 1, o. XCVI, 7, o.

CAP. XIII.

Suscitavit Deus spiritum pueri junioris, cui nomen Daniel, 2-2æ. CLXXII, 1, c. o. CLXXXIX, 1, 4m.

Innocentem non interficies, 2-2æ. LXVII, 2, c. LXII, 6, o.

Convicerat enim eos Daniel ex ore suo, falsum dixisse testimonium, 2-2æ. LXVII, 1, 1m.

AUCTORITATES EX OSEA PROPHETA.

CAP. I.

Vade et accipe uxorem fornicariam, et fac filios fornicationum, 1-2æ. C, 8, 3m. 2-2æ. CLIV, 2, 2m.

CAP. IV.

Peccata populi mei comedent, 3a. XV, 1, 4m.

CAP. V.

Ego eruditor omnium, 1a. CXVII, 1, o.

CAP. VI.

Vivificabit nos, post duos dies, in die tertia suscitabit nos, 3a. LI, 4, o. LIII, 4, c.

Misericordiam volui, et non sacrificium, 2-2æ. XXX, 4, 1m.

CAP. VIII.

Ipsi regnaverunt, et non ex me, 1-2æ. CV, 1, 2m,

Scribam ei multiplices leges meas, 1-2æ. XCI, 5, o.

CAP. IX.

Scito te Israel stultum, prophetam insanum, virum spiritualem, 2-2ᵃᵉ. CLXXI, 1, 3ᵐ.

Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt, 2-2ᵃᵉ. VII, 2, c.

CAP. XII.

Ego visionem multiplicavi, 2-2ᵃᵉ. CLXXIII, 2.

Et in manu prophetarum assimilatus sum, 2-2ᵃᵉ, CLXXIII, 2, c.

CAP. XIII.

Perditio tua, Israel, tantum ex me auxilium tuum, 1ᵃ. XXIII, 3, 2ᵐ. 1-2ᵃᵉ. CXII, 3, 2ᵐ.

Ego mors tuo, o mors, morsus tuus, o inferne, 3ᵃ. LII, 6, c.

CAP. XIV.

Ex me fructus tuus inventus est, 1-2ᵃᵉ. LXXVI, 2, 2ᵐ. CIX, 7, c.

AUCTORITATES EX JOEL PROPHETA.

CAP. I.

Sanctificare jejunium, 2-2ᵃᵉ. CXLVII, 1, 3, 5, c.

CAP. II.

Sol et luna obtenebrati sunt, 3ᵃ. XLIV, 2, 2ᵐ.

Ante faciem ejus ignis vorans, 3ᵃ s. LXXIV, 2, o.

Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, 3ᵃ. XLIII, 7, c.

Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit, 2-2ᵃᵉ. XCIII, 1, 1ᵐ.

Magnus dies Domini, et terribilis valde, horribilis, 3ᵃ. XXXVI, 1, 3ᵐ.

CAP. IV.

Educam eas in valle Josaphat, 3ᵃ s. LXXXVIII, 4, o.

Super populum meum miserunt sortem, 2-2ᵃᵉ. XCV, 8, o.

AUCTORITATES EX AMOS.

CAP. I.

Dominus de Sion rugiet, 2-2ᵃᵉ. CLXXII, 3, 1ᵐ. CLXXIII, 2, 1ᵐ.

CAP. III

Si erit malum in civitate, quod Deus non fecerit, 1ᵃ. XLIX, 2, 1ᵐ.

Non faciet Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum ad servos suos prophetas, 1ᵃ. LVII, 5, 3ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CLXXI, 4, 1ᵐ. CLXXII, 4, 2ᵐ.

CAP. IV.

Formans montes, et creans spiritum, 1ᵃ. XLI, 3, 4ᵐ.

CAP. VII.

Non sum propheta, et non sum filius prophetæ, 2-2ᵃᵉ. CXIII, 1, 1ᵐ.

CAP. VIII.

Quando transibit messis, et venundabimus merces, 2-2ᵃᵉ. LXXVII, 4, o.

AUCTORITATES EX JONA.

CAP. II.

Et erat Jonas in ventre piscis, tribus diebus et tribus noctibus, 3ᵃ. LI, 4, o.

CAP. III.

Homines et jumenta, boves et pecora non gustent quidquam, nec pascantur, 2-2ᵃᵉ. CXVII, 4 2ᵐ.

Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur, 2-2ᵃᵉ. CLXXI, 6, 2ᵐ.

AUCTORITATES EX MICHÆA.

CAP. II.

Et mendacium potius loquerer, 2-2ᵃᵉ. CX, 3, 4ᵐ.

Ascendet enim, pandens iter ante eos, 3ᵃ. XLIX, 5, 4ᵐ.

CAP. III.

Qui odio habetis bonum et diligitis malum, 1ᵃ. LXXXII, 2, 1ᵐ. 1-2ᵃᵉ. VI, 4, 3ᵐ. VIII, 1, o. XVIII, 4, 1ᵐ. XIX, 1, 1ᵐ. XXVII, 1, 1ᵐ. XXIX, 4, c. LXXIV, 1, 1ᵐ. LXXVII, 2, c. LXXX, 1, c.

CAP. V.

Egressus ejus a principio, 1ᵃ. XLII, 5, 2ᵐ.

A diebus æternis, 1ᵃ. X, 1, 4ᵐ.

CAP. VI.

Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te, 1-2ᵃᵉ. XIX, 10, 1ᵐ.

Utique facere judicium et diligere justitiam, 2-2ᵃᵉ. LX, 1, o.

Et sollicitum ambulare cum Deo suo, 2-2ᵃᵉ, LV, 6, c.

CAP. VII.

Inimici hominis domestici ejus, 2-2ᵃᵉ. CLXXXIX, 10, 2ᵐ.

AUCTORITATES EX NAHUM.

CAP. I.

Non consurget duplex tribulatio, vel : Non judicabit Deus bis idipsum, 3ᵃ. LIX, 5, 2ᵐ.

AUCTORITATES EX ZACHARIA.

CAP. I.

Convertimini ad me, ait Dominus, et convertar ad vos, 1-2ᵃᵉ. CXII, 2, 2ᵐ.

CAP. II.

Quia consurrexit de habitaculo sancto suo, 3ᵃ. LVII, 2, 1ᵐ.

CAP. VI.

Ecce, vir Oriens nomen illi, 3ᵃ. XXXVII, 2, 1ᵐ.

CAP. VII.

Judicium verum judicate, 2-2ᵃᵉ. LX, 1, 3, o.

CAP. VIII.

Jejunium quarti et jejunium quinti, etc., 2-2ᵃᵉ. CXLVII, 5, 2ᵐ.

CAP. IX.

Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua, 3ᵃ. LII, 4, 1ᵐ. V, 6, 7, 8, o.

CAP. XIII.

In die illa, erit fons patens domui David, et habitatoribus Jerusalem, in ablutionem peccatoris, et menstruatæ, 3ᵃ. LXVIII, 4, 1ᵐ.

Adam exemplum meum, ab adolescentia mea, 1-2ᵃᵉ. LXXXII, 2, 1ᵐ.

AUCTORITATES EX MALACHIA.

CAP. I.

Dilexi vos, 1ᵃ. XX, 1, 2, o. 1-2ᵃᵉ. LX, 1, o.

Jacob dilexi; Esau autem odio habui 1ª. XXIII, 3, c.
Si offeratis cæcum, claudum et languidum, nonne malum est ? 2-2æ. LXXXVI, 3, 3m.
Et in omni loco sacrificabitur, et offeretur nomini meo oblatio munda, 1-2æ. CII, 4, 5m. 2-2æ. LXXXIV, 3, o.

Cap. II.

Angelus Domini exercituum est, 3ª. XXII, 1, 1m. XXVI, 1, o. LXXXII, 3, c.
Si odio habueris illam, dimitte eam, 3ª s. LXVII, 6, o.

Cap. III.

Et præparabit viam, 3ª. XXXVIII, 1, o. 2, 2m.
Inferte omnem decimationem in horreum meum, et sit cibus in domo mea : et probate me super hoc, dicit Dominus, 2-2æ. LXXXVI, 1, 1m.
Dixistis : Vanus est qui servit Deo, 2-2æ. LXXXIII, 2, c.

AUCTORITATES EX PRIMO LIBRO MACHAB.

Cap. II.

Omnis homo quicunque venerit ad nos in bello in die Sabbatorum, pugnemus adversus eum, et non moriemur omnes, 1-2æ. C, 8, 4m. 2-2æ. XL, 4, o. CXXII, 4, 3m. 3ª. XL, 4, 3m.

Cap. III.

Dixit his qui ædificabant domos, etc., 1-2æ. CV, 3, 5m.

Cap. VI.

Et vidit Eleazar filius Saura de bestiis loricatam loricis regis, etc., et mortuus est, 2-2æ. LXIV, 5, 5m.

Cap. VIII.

Et committunt uni magistratum, per, singulos annos dominari universæ terræ suæ, et omnes obediunt uni, 1ª. CII, 3, c. 1-2æ. V, 4, c. CV, 1, o. 2-2æ. L, 1, 2m.
Et non est invidia, neque zelus inter eos, 2-2æ. XXXVI, 2, o.

Cap. XII.

* Nos enim cum nullo horum indigeremus, habentes solatio sanctos libros, 2-2æ. CXXXVIII, 5, c.

AUCTORITATES EX SECUNDO LIBRO MACHAB.

Cap. I.

Domine Deus omnium creator, 1ª. XLIV, o. XLV, 2. o. LXV, o. 1-2æ. LXXIX. 2, c.
Qui solus es bonus rex, solus præstans, 1ª. III, 2, c. VI, o. XX, 1, 3m. XLIX, 3, c, 2m. LXII, 8, c, 2m. 2-2æ. XIX, 1, c. XXIII, 2, 1m. XXIV, 11, c. XXVII, 3. 4, c. XXXIV, 1, c, 1m.
Et æternus, 1ª. X, 2, 3, o. XVI, 7, o. XLVI, o.

Cap. III.

Invocabant de cœlo eum, qui de depositis legem posuit, 1-2æ. CV, 2, 4m. 5m. 2-2æ. LXII, 6, c.
Visitator et adjutor loci illius est, 1ª. XXIII, 8, 2m.

Cap. VI.

Respondit cito dicens, præmitti se velle in infernum, 3ª. LII, 2, 4m.
Non enim ætati nostræ dignum inquit est fingere, 3ª LXIX, 9, 3m.
Et ipsi propter meam simulationem decipiantur, 2-2æ. CXI, 1, o.
Fortiter vitam excedendo, etc., Adolescentibus forte exemplum relinquam, si prompto animo fortiter, etc., nonesta morte perfungar, 2-2æ. CXXIII, 5, 1m. CXXIV, 2, c.

Cap. VII.

Parati sumus mori, magis quam patrias Dei leges prævaricari, 1-2æ. LXIX, 4, o.
Neque ego spiritum et animam donavi vobis et vitam, etc. ; sed mundi creator, etc., 1ª. LXXV, 6, 1m. XC, 2, o CXVIII, 2, o. 1-2æ. III, 7, 2m. LXXXI, 1, c, 2m. 2-2æ. LXXXV, 2, c.

Cap. IX.

Orabat hic scelestus Dominum, a quo non erat misericordiam consecuturus, 2-2æ. LXXXIII, 16, o.

Cap. XII.

Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur, 3ª. LXXXIII, 6, c. 3ª s. LXXI, 2, o.

Cap. XIV.

Razias, etc., gladio se petiit, 2-2æ. LXIV, 5, 5m.

Cap. XV.

Oniam, etc., manus protendentem orare pro omni populo Judæorum, 2-2æ. LXXXIII, 11, o.
Tu Domine qui misisti angelum tuum sub Ezechia rege Juda, 1ª. CXII, o.
Judas per omnia corde et animo pro civibus paratus erat, 1ª. LX, 5, c. 2-2æ. XXVI, 3, c. XXXI, 3, 2m.
Hic est qui multum orat pro populo, 3ª s. LXXII, 3, c.

AUCTORITATES EX EVANGELIO SECUNDUM MATTHÆUM.

Cap. I.

Liber generationis Jesu Christi, 3ª. XXXI, 3, 1m. 3m.
Filii David, filii Abraham, 3ª. XXXI, 2, c.
Jacob autem genuit Judam et fratres ejus. 3ª. XXXI, 3, 5m.
Judas autem genuit Phares et Zaram, de Thamar, ibid.
Booz autem genuit Obed ex Ruth, 1-2æ. CV, 3, 1m.
David autem rex genuit Salomonem, ex ea quæ fuit Uriæ, 3ª. XXXI, 3, 5m.
Joram autem genuit Oziam, 3ª. XXXI, 3, 4m.
Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus, 3ª. XXXI, 3, 5m.
Et post transmigrationem Babylonis, Jechonias genuit Salathiel, 3ª. XXXI, 3, 3m.
Jacob autem genuit Joseph, 3ª. XXXI. 3, 2m.
Virum Mariæ, 3ª. XXIX, 2, o. XXVIII, 3, 2m.
De qua natus est Jesus, 3ª. XXXV, 2, o. 5, c.
Qui vocatur Christus, 3ª. XVI, 5, c. XVII, 1, c. XXXVII, 2, o.
Cum esset desponsata, 3ª. XXIX, 1, o.
Mater Jesu Maria, 3ª. XXV, 5, c. XXXV, 3, 4, o.
Antequam convenirent, 3ª. XXVIII, 3, 1m.
Inventa est in utero habens de Spiritu sancto, 3ª. XXVIII, 3, 1m. XXXII, 1, 2, o. XXXIX, 8, 2m. LIV, 1, 3m.
Joseph autem vir ejus, 3ª. XXIX, 2, o. XXVIII, 2, 2m.
Cum esset justus, 3ª. XXIX, 2, 3m.
Et nollet eam traducere, ibidem.
Voluit occulte dimittere eam, 3ª. XXVIII, 3, 2m. XXIX, 2, 3m. 3ª s. LXII, 3, 2.
Ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, 3ª. XXX, 2, 2m. III, 2m. XXXVI, 2, 2m.
• Noli timere accipere Mariam conjugem tuam, 3ª. XXVIII, 3, 2m. XXIX, 2, o.
Quod enim in ea natum est, 3ª. XXXV, 2, o. 5, c.
De Spiritu sancto est, 3ª. XXVIII, 3, 1m. XXXII, 1, 2m.
Vocabis nomen ejus Jesum, 3ª. XXXVII, 2, o.

Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, 3a. XXVII, 1, 2, 3, 4. o.

Et non cognoscebat eam, 3a. XXVIII. 3, 3m.

Donec peperit, ibidem.

Primogenitum, 3a. XXVIII, 3, 4m.

Cap. II.

In Bethleem Judæ, 3a. XXXV. 7, o. XLVI, 10, 1m.

Ecce magi, 3a. XXXV, 3, c. 2m. 5, c.

Ab oriente, 3a. XXXVI, 3, 3m. 4m. 6, c. 3m.

Ubi est qui natus est rex Judæorum, 3a. XXXVI, 8, 3m.

Vidimus enim stellam ejus in Oriente, 3a. XXXVI, 5, o. 6, 3, 7, o.

Et venimus adorare eum, 3a. XXXVI, 8, o.

Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo, 3a. XXXVI, 2, 3m.

Et ecce stella quam viderant in Oriente antecedebat eos, 3a. XXXVI, 6, 3m. 7, c. 3m.

Obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham, 3a. XXXVI, 8, 4m. 5m.

Herodes occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra, 3a. XXXVI, 2, 3m. 6, 3m.

Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri, 1-2æ. LXXXII, 2, 1m. 3a. XLVI, 11, 3m.

Et habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth, 3a. XXXV, 7, 2m.

Cap. III.

Et baptizabantur ab eo in Jordane, 3a. XXXVIII, 4, o. XXXIX, 3, 1m.

Confitentes peccata sua, 3a. XXXVIII, 3, 2m.

Ego vos baptizo in aqua, in pœnitentiam, 3a. XXXVIII, 3, 3m.

Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne, 3a. LXVI, 3, 1m.

Venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo, 3a. XXXVIII, 1, c. XXXIX, 1, 2, 4, o. 5, c. LXVI,, 5, 4m. LXVII, 7, 1m.

Ego a te debeo baptizari, 3a. XXXVIII, 6. 3m.

Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem justitiam, 3a. XXXVIII, 6, 3m.

Et ecce aperti sunt cœli, 3a. XXXIX, 5, o. XLIX, 5, 3m.

Et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, a. XXXIX, 6, 7, o.

Et ecce vox de cœlis dicens, 3a. XXXIX, 8, o. XLV, 4, o. LXVI, 6, c.

Cap. IV.

Tunc ductus est Jesus in desertum, 3a. XLI, 1, 2m. 2, o.

Ut tentaretur a diabolo, 3a. XLI, 1, o.

Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, 3a. XLI, 3, o.

Postea esuriit. Et accedens tentator dixit, 3a. XLI, 1, 3, o.

Si Filius Dei es, 3a. XLI, 4, c. 1, 1m.

Dic ut lapides isti panes fiant, 3a. XLI, 4, 1m.

Qui respondens dixit ei: Scriptum est, 3a. XLI, 4, c.

Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, 3a. XLI, 2, 3, 4, 7m.

Mitte te deorsum, 3a. XLI, 4, 2m.

Assumpsit eum diabolus in montem exelsum valde, 3a. XLI, 1, 2m.

Et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, 3a. XLI, 4, 7m.

Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me, 3a. XLI, 4, 3m.

Vade, Satana, 3a. XLI, 4, 6m.

Tunc reliquit eum diabolus, 1a. CXIV, 5, o. 3a. XLI, 3 1m.

Et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei, 3a. XLI, 3, 2m.

Exinde cœpit Jesus prædicare, 3a. XLII, o.

At illi statim relictis retibus et patre, secuti sunt eum, 2-2æ. CI, 4, 1m.

Et vocavit eos, 2-2æ. CLXXXIX, 6, o. 10, o.

Et obtulerunt omnes male habentes, etc., et lunaticos et paralyticos, et curavit eos, 2-2æ. CLXXVIII, 1, o.

Cap. V.

Beati pauperes spiritu, etc., usque, gaudete, etc., 1-2æ. LXIX, o.

Beati mites, 1-2æ. LXIX, 3, 4, o.

Beati qui lugent, 1-2æ. XXXV, 3, 1m. LXIX, 3, 4, o. 3a s. IV, 2, c.

Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur, 1-2æ. LXIX, 3, 4, o. 2-2æ. CXXXIX, 2, 1m.

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, 1-2æ. LXIX, 3, 4, o. 2-2æ. VIII, 7, o. LXXXIII, 9, 3m.

Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, 1-2æ. LXIX, 3, 4, o. 2-2æ. XLV, 6, o. LXXXIII, 9, 3m.

Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, 1-2æ. LXIX, 3, 5m, 4, 2m.

Merces vestra copiosa est in cœlis, 1a. LXVIII, 4, c. fin. 1-2æ. VII, 3m.

Nolite putare, quoniam veni solvere legem aut prophetas, 1-2æ. CVII, 2, 4m. 3a. XXXVII, o. XL, 4, o. XLVII, 2, 1m.

Sed implere, 1-2æ. CVII, 2, o. 4, 3m.

Dico autem vobis, 3a. XLII, 1, 2, c. 2m.

Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio, 2-2æ. CLVIII, 3, 2m.

Qui autem dixerit, raca, reus erit concilio, 2-2æ. CLVIII, 3, 2m.

Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis, 1-2æ. XLVI, 8, 3m. 2-2æ. CLVIII, 5, 3m.

Omnis qui dimiserit uxorem suam, etc., facit eam mœchari, 1-2æ. CVII, 2, 2m. 3a s. LIX, 6, c.

Qui dimissam duxerit mœchatur, 3a s. CXVII, 4, c.

Reddes Domino juramenta tua, 2-2æ. LXXXIX, 1, 2m.

Non jurare omnino, 2-2æ. LXXXIX, 2, 1m. 6, 1m.

Sit sermo vester, Est est, Non non, quod autem his abundantius est, a malo est, 2-2æ. CVIII, 1, 2m. 2, 1m, 2m.

Non resistere malo, 2-2æ. CVIII, 1. 2m. 4m. CLXXXVIII, 3, 1m.

Si quis percusserit te in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alterám, etc., usque fi., 1-2æ. CVIII, 3, 2m. 2-2æ. XL, 1, 2m. XLIII, 8, 4m. LXXII, 3, c. CXXIV, 1, 3m. CXL. 2, 2m. CLII, 3, 2m. CLXXXIX, 2, c.

Qui vult tecum in judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium, 2-2æ. XLIII, 8, 4m. LXXII, 3, o. CLXXXVIII, 3, 1m.

Diligite inimicos vestros, 2-2æ. XXV, 8, o. XXXIV, 3, 3m. 8. LXXXIII, 8, c. CVII, 1, c.

Benefacite iis qui oderunt vos, 2-2æ. XXV, 2, c. 2m. 9, o XXXII, 9, 1m.

Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, 2-2æ. LXXXIII, 8, o.

Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? 2-2æ. XXVII, 7, 1m.

Estote ergo perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est, 2-2æ. CLXXXIII, 4, o.

Receperunt mercedem suam, 3a s. XIV, 4, 2.

Cap. VI.

Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, 2-2æ. CXXXII, 3, 1m.

Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere antete, 2-2^{ae}. CXXXII, 5, 3^m,

Sicut hypocritæ faciunt, 2-2^{ae}. CXI, o.

Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, etc., 2-2^{ae}. LXXXIII, 12, 3^m.

Orantes nolite multum loqui sicut ethnici faciunt, 2-2^{ae}. LXXXIII, 14, 1^m.

Sic ergo vos orabitis, 2-2^{ae}. LXXXIII, 14, 3^m.

Pater noster, etc., usque fi., 2-2^{ae}. LXXXIII, 9, o.

Fiat voluntas tua, 1^a. XIX, 11, 12, c.

Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie, 2-2^{ae}. LXXXIII, 7, 1^m.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, 2-2^{ae}. LXXXIII, 16, 3^m. 3^a. LXXXIV, 10. 3^a s. XCIX, 5, 3.

Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi neque ærugo, etc., 1-2^{ae}. IV, 7, 1^m.

Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, 1-2^{ae}. XII, 1, 1^m.

Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt, 1-2^{ae}. XII, 1, 2^m.

Nemo potest duobus dominis servire, 1-2^{ae}. I, 5, c.

Ne solliciti sitis animæ vestræ, etc., 2-2^{ae}. XLVII, 9, c. 3^m. XLIX, 4, c. LV, 6, 4. LXXXIII, 6, 2^m. CLXXXVIII, 7, c.

Quærite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis, 2-2^{ae}. LXXXIII, 6, 1^m.

Scit enim Pater vester, 2-2^{ae}. LXXXIII, 2, 1^m.

Nolite ergo solliciti esse in crastinum, 2-2^{ae}. LV, 7, o.

Cap. VII.

Nolite judicare, et non judicabimini, 1-2^{ae}. CVIII, 3, 6^m. 2-2^{ae}. LX, 2, 3, 6, o. LXVII. 1, o. LXXX, 2, 1^m. 3^a. LIX, 1, c.

In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini, et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, 2-2^{ae}. LXI, 4^m.

Quomodo dicis fratri tuo ? Frater, sine, ejiciam, etc., vides, 2-2^{ae}. XXXIII, 5, c.

Nolite sanctum dare canibus, 2-2^{ae}. XL, 3, c.

Petite, et dabitur vobis, 2-2^{ae}. LXXXIII, 3, 2^m.

Omnia ergo quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis, 1-2^{ae}. XCIX, 1, 3^m.

Attendite a falsis prophetis, etc., 2-2^{ae}. CLXXXII, 4, 3^m.

Non potest arbor bona fructus malos facere, 1^a. XLIX, 1, 1^m. 1-2^{ae}. XX, 2, 1^m.

Erat enim docens eos, etc., 3^a. XLII, 1, 2^m.

Cap. VIII.

Et extendens Jesus manum, tetigit eum, 1-2^{ae}. CVII, 2, 3^m. 3^a. XLIV, 3, 2^m.

Vide nemini dixeris, 1-2^{ae}. CIV. 4, 1^m. 3^a. XIII, 4, 2^m. XLIV, 3, 4^m.

Vade, ostende te sacerdoti, etc., 1-2^{ae}. CIII, 2, 2^m.

Audiens autem Jesus, miratus est, 3^a. XV, 8, o.

Non inveni tantam fidem in Israel, 2-2^{ae}. V, 4, o.

Omnes male habentes curavit, 3^a. XLIII, 4, c.

Domine, permitte, etc., 2-2^{ae}. CI, 4, 2^m. CLXXXIX, 6, c.

Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum, 3^a. XLIV, 1, 4^m.

Cap. IX.

Videns Jesus fidem illorum, dixit paralytico : Confide, fili, 2-2^{ae}. CXIV, 6, 1^m.

Dixit Jesus paralytico : Remittuntur tibi peccata tua, 3^a. XLIV, 3, 3^m.

Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, 3^a. X, 2, o. LIX, 2, 3^m.

Quid est facilius dicere : Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere : Surge et ambula, 3^a. XLIV, 3, 3^m.

Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, 3^a. XVI, 11, 2^m.

Et præteriens inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio Matthæum nomine, et ait illi : Sequere me. Et secutus est eum, 3^a. XLIV, 3, 1^m.

Multi publicani et peccatores discumbebant cum Jesu et discipulis ejus, 2-2^{ae}. XXV, 6, 5^m. 3^a. XL, 1, o. 2, c. 3^m.

Non enim veni vocare justos, sed peccatores, 3^a. I, 3, 4, o. 5, c. XL, 1, c. XLIV, 3, c.

Et tunc jejunabunt, 2-2^{ae}. CXLVII, 4, 5^m.

Sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur, 1-2^{ae}. XCVI, 2, c. 2^m.

Et tenuit manum ejus, et dixit, 3^a. XLIV, 3, 2^m.

Creditis, quia hoc possum facere, etc., 2-2^{ae}. CLXXVIII, 1, o. 5^m.

Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa, 3^a. XIII, 4, 2^m.

In principe dæmoniorum, ejicit dæmones, 3^a. XLIII 2, 3^m.

Cap. X.

Dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, 3^a. XLIII, 2, 3^m.

In viam gentium ne abieritis, etc., 3^a. XLII, 1, o.

Nolite possidere, etc., 1-2^{ae}. CVIII, 2, 3^m. 4, 2^m, 4^m. 2-2^{ae}. CLXXXV, 6. 2^m. CLXXXVIII, 7, 5^m.

Estote ergo prudentes, sicut serpentes, 2-2^{ae}. LV, 3, 1^m. 4, 1^m.

Nolite cogitare, etc., 2-2^{ae}. LIII, 4, 1^m.

Nolite timere eos qui occidunt corpus, 3^a. s. LXXI, 11, b.

Et quod in aure auditis, prædicate super tecta, 3^a. XLII, 3, 1^m.

Non veni pacem mittere, sed gladium, 2-2^{ae}. XXXVII, 1, 2^m.

Cap. XI.

Tu es qui venturus es, an alium exspectamus ? 2-2^{ae}. II, 7, 2^m

Etiam dico vobis plus quam prophetam, 2-2^{ae}. CLXXIV, 4, 3^m.

Omnes enim prophetæ et lex, usque ad Joannem prophetaverunt, 2-2^{ae}. CLXXIV, o. 3^m.

Venit Joannes, neque manducans, neque bibens, 3^a. XL, 2, c.

Venit Filius hominis manducans et bibens, 3^a XL, 2, o. XLI, 3, 1^m.

Et justificata est sapientia a filiis suis, 3^a. XL, 2, 1^m.

Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, 2-2^{ae}. CLXII, 3, 1^m.

Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare, 1^a. XXXI, 4, 2^m.

Jugum enim meum suave est, et onus meum leve, 1-2^{ae}, CVII, 4, o.

Cap. XII.

Cœperunt vellere spicas Sabbato, 1-2^{ae}. C, 8, 4^m. CVII, 2, 3^m. 2-2^{ae}. XL, 4, o. CXXII, 4, 3^m. 3^a. XL, 4, 3^m.

Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum violant, et sine crimine sunt, 2-2^{ae}. CXXII, 4, 3^m.

Licet Sabbatis benefacere, 1-2^{ae}. C. 8. 4^m. 2-2^{ae}. XL, 4, o. CXXII, 4, 3^m. 3^a. XL, 4, 1^m. 3^m.

Omne regnum divisum contra se, desolabitur, et omnis civitas vel domus divisa contra se, non stabit, 2-2^{ae}. XXXVII, 2, 3^m.

Si Satanas Satanam ejicit, adversus se divisus est, 1^a. CIX, 2, 2^m. 3^a. XLIII, 2, 3^m.

Si autem ego in Spiritu Dei, 1ª. XXXVI, 1, 1m.

Quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, etc., diripiet, 3ª. XLIII, 2, 3m.

Spiritus autem blasphemiæ non remittetur, 2-2ae. XIV, 3, o. XXXIV, 2, 1m. CXVIII, 5, 3m. 3ª. LXXXVI, 1, 2m. 3m.

Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro, 2-2ae. XIV, 1, o.

Et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ 3ª. XLIII, 1, 1m.

Revertar in domum meam, unde exivi, 3ª. LXXXVIII, 1, 2m.

Et ecce fratres tui, 3ª. XXVIII, 3, 5m.

Viri Ninivitæ resurgent in judicio, 3ª. s. LXXXVIII, 1, c.

CAP. XIII.

Qui autem seminatus est in spinis, 2-2ae. CLXXXVIII, 7, c.

Sollicitudo sæculi suffocat verbum, 2-2ae. XLVII, 9, o. LV, 7, o.

Et facit aliud fructum centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum, 1-2ae. LXX, 3, 2m. 2-2ae, CL, 1, 5, 2m.

Vis imus et colligimus ea, 2-2ae. X, 8, 1m. XI, 3, 3m. LXIV, 3, 1m. CVIII, 1, 3m. 3, 1m.

Sine parabolis non loquebatur eis, 3ª. XLII, 3, 3m.

Messis consummatio sæculi est, 1ª. LXXIII, 1, 1m.

Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum, 3ª s. LXXXV, 1, o.

Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, etc., et emit agrum illum, 2-2ae. LXVI, 5, 2m.

CAP. XIV.

Propter juramentum, etc, jussit dari, 2-2ae. LXXXIX, 7, 2m.

Misitque, et decollavit Joannem in carcere, 2-2ae. CXXIV, 5, c.

Acceptis quinque panibus et duobus piscibus, 1ª. XCII, 3, 1m. 3ª. XLIV, 4, 4m.

Ascendit in montem solus orare, 2-2ae. LXXXIII, 10, 1m. 3ª. XIII, 4, 3m. XXI, 1, o 2, c. XL, 1, 3m. XLII, 2, 2m.

CAP. XV.

Non quod intrat in os, coinquinat hominem, 2-2ae. CXLVIII, 1, 1m. 3ª. XL, 4, 2m. 1-2ae. CIII, 4, 3m.

Scis quia Pharisæi, audito hoc verbo, scandalizati sunt, 3ª. XLII, 2, o.

Sinite illos. Cæci sunt, duces cæcorum, 2-2ae. XLIII, 7, o. 3ª. XLII, 2, o.

Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur, 1ª. CXIX, 1, 1m.

Non sum missus, nisi ad oves, quæ perierunt, domus Israel, 3ª. XLII, 1, o.

CAP. XVI.

Cavete a fermento Pharisæorum, 3ª. LXXIV, 4, c, 3m.

Oportet enim ire Hierosolymam, etc.; 3ª. XLVI, o.

Et occidi, 3ª. XIV, 2, o.

Scandalum es mihi, 2-2ae. XLIII, 2, 2m. 5, 1m.

Tibi dabo claves regni cœlorum, 3ª s. XVII, 1, c.

Quodcunque ligaveritis super terram. 3ª s. XVII, 3, c.

CAP. XVII.

Assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, etc.; 3ª. XLV, 1, 2, o. 3, 4m.

Vestimenta facta sunt alba, etc. 3ª. XLV, 1, 1m. 2, 3m.

Ecce apparuerunt illis Moyses et Elias, 3ª. XLV, 3, o.

Ecce nubes lucida obumbravit eos, 3ª. XLV, 4, 2m.

Hic est filius meus, etc., 3ª. XXXIX, 8, 2m. XLV, 4, o.

Ipsum audite, 3ª. XLV, 4, 3m.

Discipuli ceciderunt, etc., 3ª. XLV, 4, 4m.

Nemini dixeritis visionem, etc., 3ª. XLV, 3, 4m.

Filius hominis tradendus est in manus hominum, 3ª. XLVII, 4, o.

Ergo liberi sunt filii, 2-2ae. CIV, 6, 1m.

CAP. XVIII.

Qui autem scandalizaverit unum, etc., 2-2ae. XLIII, 8, o.

Væ mundo a scandalis, 2-2ae. XLIII, 1, o. 4, c.

Necesse est enim ut veniant scandala, 2-2ae. XI, 3, 2m. XLIII, 2, 1m.

Væ autem homini illi, per quem scandalum venit, 2-2ae. XLIII, 4, o.

Semper vident faciem Patris mei, 1ª. LXIV, 4, 3m. CXII, 1, 3m. 2-2ae. CLXXXI, 4, 2m. 3ª s. LXXII, 1, 4.

Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum, 2-2ae. XI, 4, 2m. XXXIII, 8, XLIII, 7, 3m.

Si non audierit eos, dic Ecclesiæ, 2-2ae. XXXIII, 7, o.

Sit tibi sicut ethnicus et publicanus, 3ª s. XXI, 2, c.

Usque septuagies septies, 2-2ae. XI, 4, 2m.

Quoadusque redderet universum debitum, 3ª. LXXXVIII, 3, 3m.

CAP. XIX.

Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet, 1-2ae. CII, 5, 3m. 2-2ae. CLIV, 2, c. 3ª s. XLI, 2, 1 et XLVIII, 2, 2m. LXVII, 1, o.

Moyses mandavit dare libellum repudii, et dimittere uxores, 3ª s. LXVII, o.

Permisit vobis dimittere uxores vestras, 3ª s. LXVII, 2, o.

Non expedit nubere, 1-2ae. CVIII, 4, 1m.

Oblati sunt ei parvuli, ut manus imponeret, 3ª. LXXII, 1, 1m.

Unus est bonus Deus, 1ª. VI, 1, o.

Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, 1-2ae. C, 10, 1m.

Diliges proximum tuum sicut teipsum, 1-2ae. LXXIII, 5, c. 2-2ae. I, 1, 3m. XXV, 12, o. XXVI, 4. 5, c. XLIV, 5, 1m. 7, o. 8, 2m.

Hæc omnia custodivi a juventute mea, 2-2ae. CLXXXIX, 1, 1m.

Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me, 2-2ae. CLXXXIV, 3, 1m. CLXXXVIII, 7, 1m. CLXXXIX, 1, c. 1m.

Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum, 2-2ae. CLXXXVI, 3, 4m. CLXXXVIII, 7, c.

Ecce nos reliquimus omnia, etc., 2-2ae. CLXXXVIII, 7, c.

Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel, 3ª. LVIII, 4, 3m. 3ª s. LXXXIX, 1, c.

Omnis qui reliquerit domum vel fratres, etc., centuplum accipiet, 2-2ae. CXXII, 3, 4m.

CAP. XX.

Redde illis mercedem, 1-2ae. CXIV, 2, o.

Acceperunt singulos denarios, 1-2ae. V, 2, 1m.

Portavimus pondus diei et æstus, 1ª. LXV, 2, 3m.

Multi sunt vocati, 1-2ae. LXIV, 5, o.

Et tradent eum gentibus, 3ª. XLVII, 4, o.

Et tertia die resurget, 3ª. LI, 4, o. LIII, 2, o.

Sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis, etc., 3ª. LVIII, 4, 4m.

Cap. XXI.

Turbæ autem quæ præcedebant, et quæ sequebantur, clamabant dicentes : Hosanna filio David, 3ª. XLV, 3, c.

Et ejiciebat omnes vendentes et ementes in templo, 2-2æ. LXXVII, 4, o. 3ª. XLIV, 3, 1m.

Et arefacta est continuo ficulnea, 3ª. XLI, 1, 2m.

Cap. XXII.

Accesserunt ad Jesum Sadducæi, 1ª. L, 1, c.

In resurrectione non nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cœlo, 3ª s. XLIX, 3, 3m. et LXXXI, 4, c. XCII, 1, 1m.

In his duobus præceptis, etc., 1-2æ. XCIX, 1, 2m.

Hoc est maximum et primum mandatum, 2-2æ. XLIV, 1, o.

Cap. XXIII.

Nolite vocari rabbi, nec vocemini magistri, 1ª. CXVII, 1, 1m.

Unus enim est Magister vester, 1ª. CXVII, 1, o. 3ª. LXIX, 5, 2m.

Unus est enim Pater vester, 1ª. XXX, 2, 4m.

Væ vobis etc., qui circuitis mare et aridam, ut faciatis vobis unum proselytum, 2-2æ. CLXXXIX, 9, 2m.

Væ vobis qui decimatis mentham, et anetum et ciminum, 2-2æ. LXXXVII, 1, 1m.

Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, 1-2æ. LXXXVII, 8, 1m, 3m.

Cap. XXIV.

Et dabunt signa magna et prodigia, ita ut, etc., 1ª. CXIV, 4, 1m. 2-2æ. CLXXVIII, 1, 2m.

Seducent multos, 2-2æ. CLXXVIII, 1, 2m. 2-2æ. CLXXXIX, 9, c.

Et prædicabitur hoc Evangelium regni, in universo orbe, 1-2æ. CVI, 4, 4m.

Tunc refrigescet charitas multorum, 3ª. s. LXXIV, 2, 2m.

Fidelis servus et prudens, 1ª. XXII, 1, c.

Et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, 1ª. XCI, 2, 1m. CX, 4, 1m. 3ª s. LXXVI, 3, c.

Stellæ de cœlo cadent, 3ª s. LXXIII, 3, c.

De die illa et hora nemo scit, 3ª s. LXXVIII, 3, o.

Cap. XXV.

Uni dedit secundum propriam virtutem, 2-2æ. XXIV, 3, 1m. XCIII, 3, 1m.

Intra in gaudium domini tui, 2-2æ. XXVIII, 3, c.

Meto ubi non seminavi, 2-2æ. LX, 4, 2m.

Et veniens ego, utique recepissem quod meum est cum usura, 2-2æ. LXXVIII, 1, 1m.

Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, 1-2æ. IV, 7, 1m.

Ite, maledicti, in ignem æternum, 3ª s. LXXIV, 9, 3; et XCVII, 1, 1m.

Esurivi enim, etc., 2-2æ. XXXII, 2, o.

Et ibunt hi in supplicium æternum, 1ª. LXIV, 2, c. 1-2æ. LXXXVII, 3, o. 3ª s. XCIX, 1, c.

Justi autem in vitam æternam, 1ª. X, 3, c. 1-2æ. III, 2, 1m. 2-2æ. XVIII, 2, 2m.

Cap. XXVI.

Post biduum Pascha fiet, 3ª. XLVI, 9, 1m. LXXIV, 4, 1m.

Me autem non semper habebitis, 3ª. LXXV, 5, 1. 2m

Prima autem die azymorum, accesserunt discipuli ad Jesum, 3ª. XLVI, 9, c. 1m. LXXIV, 4, c, 1m.

Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille, 1ª. V, 2, 3m. 1-2æ. VIII, 1, 3m. XXIX, 4, 2m.

Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, 3ª. LXXXI, 1, 1m.

Hoc est corpus meum, 3ª. LX, 8, c. LXXVIII, 1, c. 5, c. LXXXIII, 4, 1m. LXXXIV, 3, c.

Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum, 3ª. LXXVIII, 3, 5, o. XLIX, 1, o.

Non bibam amodo de hoc genimine vitis, 3ª. LXXXI, 2, 1m.

Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam, 3ª. LV, 3, 4m.

Judas qui tradidit eum, 3ª. XLVII, 3, o. 6. 2m.

Cœpit contristari et mœstus esse, 3ª. XV, 6, 1m.

Tristis est anima mea, 3ª. V, 3, c.

Et progressus pusillum, procidit in faciem suam orans, 2-2æ. LXXXIII, 10, 1m. 3ª. XIII, 4, 3m. XXI, o. XLIII, 2. 2m. LIII, 4, 2m.

Si possibile est, transeat a me calix iste, 3ª. XV, 6, 4m, XVIII, o. XXI, 2, c. 2m. 4, 1m.

Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua, 3ª. XLVI, 2, 2m.

Converte gladium tuum in locum suum, 2-2æ. XL, 2, o.

Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt 2-2æ. XL, 1, 1m.

Sic oportet fieri, 3ª. XLVI, 1, c.

Adjuro te per Deum vivum, 2-2æ. XC, 1, 1m.

At ille, s. Petrus, negavit coram omnibus, 2-2æ. XXIV, 12, 2m.

Cap. XXVII.

Ut crucifigeretur, 3ª. XLVI, 4, o.

Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus, 3ª. XLVI, 10, 3m.

Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dextris, et unus a sinistris, 3ª. XLVI, 11, o.

Latrones improperabant ei, 3ª. XLVI, 11, 3m.

Tenebræ factæ sunt super universam terram, usque ad horam nonam, 3ª. XLIV, 2, 2m.

Clamans voce magna, emisit spiritum, 3ª. XLVII, 1, 2m.

Velum templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum, 1-2æ. CIII, 3, 2m.

Et terra mota est, et petræ scissæ sunt, 3ª. XLIV, 4, 3m.

Monumenta aperta sunt, 3ª. XLIV, 2, 2m.

Multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt, 3ª. LIII, 3, 2m.

Inter quas erat Maria Magdalenæ, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi, 3ª. XXVIII, 3, 6m.

Joseph involvit illud, s. corpus Jesu, in syndone munda, 3ª. LI, 2, 3m, 4m.

Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra, 3ª. LI, 2m, 4m. 4, c. LII, 4, c. LXVI, 8. 1m.

Advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, 3ª LI, 2, 4m.

Post tres dies resurgam, 3ª. LIII, 2, o.

Cap. XXVIII.

Vespere autem Sabbati quæ lucescit, etc., 3ª. LIII, 2, 3m.

Angelus enim Domini descendit de cœlo, et revolvit lapidem, et sedebat super eum, 3ª. LV, 6, 5m.

Respondens autem angelus, dixit mulieribus, 3ª. LV, 1, 3m. 2, o.

Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, 3ª. LV, 6, 3m.

Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra, 3ª. XIII, 2, 1m.

Baptizantes eos, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, 3ª. LX, 8, c. LXVI, 5, o. LXVII, 6, c. LXXXIV, 3, c.

Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, 3m. s. XCIX, 4, 1.

Ego vobiscum sum omnibus diebus, etc., 3ª. LXXV, 1, 2m.

AUCTORITATES EX EVANGELIO SECUNDUM MARCUM.

CAP. I.

Fuit Joannes in deserto baptizans, etc., 3ª. XXXVIII, 3, 1m.
Et erat in deserto quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, 3ª, XLI, 3, 2m.
Relicto patre secuti sunt eum, 2-2ª. CI, 4, 1m. CLXXXVI. 6, 1m.
Scio quod sis Sanctus Dei, 1ª. XXXI, 1, 1m. LXIV, 1, 4m. 2, 5m. 3ª. XXIX, 1, 3m. XLIV, 1, 1m. XLVII, 5, c.
Obmutesce, et exi ab eo, 3ª. XLIV, 1, 3m, 4m.

CAP. II.

Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? 3ª. XVI, 11, 2m. LXXXIV, 3, 3m. XVII, 1, c.
Peccatores simul discumbebant cum Jesu, 3ª XL, 1, o.

CAP. III.

Et circumspiciens eos cum ira, 3ª. XV, 9, o.
Dæmones clamabant, dicentes: Tu es Filius Dei, 3ª. XLI, 1, 1m.

CAP. V.

Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis, quanta, tibi Deus fecerit, 3ª. XLIV, 3, 4m.

CAP. VI.

Et non poterat ibi ullam virtutem facere, 3ª. XLIII. 2, 1m.

CAP. VII.

Tenetis baptismata urceorum, etc., 3ª. XXXVIII, 1, 3m.
Et ingressus domum, neminem voluit scire. Et non potuit latere, 3ª. XIII, 4, 1m. XLIV, 3, 4m.

CAP. VIII.

Et interrogavit eum, si quid videret, et aspiciens ait: Video homines velut arbores ambulantes, etc., 3ª. XLIV. 3, 2m.
Oportet Filium hominis post tres dies resurgere, 3ª. LIII, 2, o.

CAP. IX.

Et exclamans, et multum discerpens, exiit ab eo, 3ª. XLIV, 1, 4m.
Domine, adjuva incredulitatem meam, 2-2ª. V, 4, o.

CAP. X.

Moyses permisit libellum repudii, 3ª s. LXVII, o.

CAP. XIII.

Neque Filius hominis, nisi Pater, 1ª. XXXI, 4, 2m. 3ª. X, 2, 1m.

CAP. XV.

Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum, 3ª. XLVI, 9, 2m.
Pilatus autem mirabatur si jam obiisset, 3ª. XLVII, 1, 2m.

CAP. XVI.

Ostensus est in alia effigie, euntibus in villam, 3ª. LIV, 1, 3m. LV, 4. o.
Prædicate Evangelium omni creaturæ, 1ª. XCI, 1, c. XCVI, 2, c.
Qui vero non crediderit, condemnabitur, 2-2ª. I, 6, 3m. II, 3, o. XVI, 1, 1m.
Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur, 2-2ª CLXXVIII, 2, o.
Linguis loquentur novis, 2-2ª. CLXXVI, 1, o.
Super ægros manus imponent, et bene habebunt, 3ª. LXXXIV, 4, 1m.
Assumptus est in cœlum, 3ª. LVII, o. LVIII, 1, 3, c.
Et sedet a dextris Dei, 3ª. LVII, 2, 3m. LVIII, o.

AUCTORITATES EX EVANGELIO SECUNDUM LUCAM.

CAP. I.

Unde hoc sciam, 2-2ª. XCVII, 2, 3m.
Sorte exiit, ut poneret incensum, 2-2ª, XCV, 8, 2m.
Et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum, 3ª. XXX, 3, 3m.
Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ, 3ª. XXVII. 2, 1m. 6, 1m.
Missus est angelus Gabriel a Deo, 3ª. XXX, 4, o.
Et ingressus angelus ad eam, 3ª. XXX, 3, o.
Ave, gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus, 3ª. VII, 10, 1m. XXX, 4.
Quæ cum audisset, turbata est, et cogitabat, qualis esset ista salutatio. 3ª. XXX, 3, 3m.
Ne timeas, Maria, ibidem.
Ecce concipies in utero, et paries filium, 3ª. III, 4, c.
Et vocabis nomen ejus Jesum, 3ª, XXXVII, 2, o.
Quomodo fiet istud? 3ª. XXX, 4, 2m.
Virtus Altissimi obumbrabit tibi, 3ª. XXXII, 1, 1m.
Et ecce Elizabeth cognata tua, 3ª. XXIX, 1, 4m. XXX, 4, 1m.
Non erit impossibile apud Deum omnes verbum. 1ª. XXV, 3, o.
Exsultavit in gaudio infans in utero meo, 2-2ª. CXXIV, 1, 1m. 3ª. XXVII, 6, c.
Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt, prophetarum ejus. 2-2ª. CLXXII, 1, c.
Puer autem crescebat, et confortabatur spiritu, 3ª. IX, 4, o. XII, o. XV, 1, o.

CAP. II.

Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis, 3ª. XXXV, 8, 1m.
Et ecce angelus Domini stetit juxta illos, 3ª. XXXVI, 3, o. 5, c. 1m.
Et claritas Dei circumfulsit illos, 3ª. XXXVI, 5, 1m.
Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, 3ª. LVII, 1, o.
Postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, 3ª. XXXVII, 4, o.
Ut sisterent eum Domino, 3ª. XXXVII, 3, o.
Et ut darent pro eo hostiam, 3ª. XXXVII, 3, 3m, 4m.
Et homo iste justus, et timoratus, 3ª. XXXVI, 6, 1m.
Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, 3ª. XXVII, 4, 2m.
Et Anna prophetissa, filia Phanuel, etc., 3ª. XXXVI, 3, c. 5m.
Plenus sapientia, 3ª. IX, 11, 12, o.
Et gratia Dei erat in illo, 3ª. VII, o.
Et ibant parentes ejus, 3ª. XXIX, o.
Invenerunt eum in templo, audientem illos et interrogantem, 3ª. XII, 3, 1m.
Ecce pater tuus et ego, 3ª. XXIX, 2, o.
Et Jesus proficiebat sapientia, 3ª. VII, 12, 3m. XII, 2, o. 3, 3m. XV, 8, 3m.
Et gratia, 3ª. VII, 12, o.

Cap. III.

Et videbit omnis caro salutare Dei, 1ª. XII, 2, o.

Facite fructus dignos pœnitentiæ, 3ª s. XIII, 1, c.

Cujus ventilabrum in manu ejus, 3ª s. LXXIV, 9, c.

Cap. IV.

Et consummata omni tentatione, 3ª. XLI, 3, 3m. 4, 4m.

Transiens per medium, 3ª. XLIV, 3, 1m.

Scio te, quia sis Sanctus Dei, 3ª. XXIX, 1, 3m. XLIV, 1, 1m.

Cap. V.

Relictis omnibus, secuti sunt eum, 2-2ª. CLXXXIX, 1, b.

Cap. VI.

Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis, 2-2ª. CLXVIII, 2, 1m.

Mutuum date, nihil inde sperantes, 2-2ª. LXXVIII, 1, o.

Et eritis filii Altissimi, 1-2ª. CXIV, 3, c. 3ª III, 4, 3m.

Estote ergo misericordes, 2-2ª. XXX, 4, o.

Cap. VII.

Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, 1ª. XXI, 4, 1m. 3ª. XLIX, 1, c.

Cap. VIII.

Quod tibi nomen est ? 2-2ª. XCV, 4, 1m.

Ventis et mari imperat, 2-2ª. XLIV, 4, 3m.

Cap. IX.

Et dicebant excessum, quem completurus erat in Jerusalem, 3ª. XLV, 3, 3m.

*Permitte mihi primum renuntiare iis qui domi sunt, 2-2ª. CLXXXIX, 6, c. 10, 2m.

Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei, 2-2ª. LXXXVIII, 1, 3m. CLXXXIX, 10, 2m.

Cap. X.

Maria optimam partem elegit, 2-2ª. CLXVIII, 6, b.

Cap. XI.

* Nemo accendit lucernam, et in abscondito ponit, 2-2ª. CLXXX, 8, 4m.

Quod superest date eleemosynam, 2-2ª. XXXII, 5, o. LXVI, 7, c. LXXI, 1, c. LXXXVII, 1, 4m. CXVIII, 4, 2m. CLXXXVII, 7, 1m.

Cap. XII.

Et post hæc non habent amplius quid faciant, 2-2ª. XXXII, 2, 1m.

Cavete ab omni avaritia, 1ª. LXIII, 2, 2m. 1-2ª. LXXVII. 5, 1m. LXXXIV, 1, o. 2-2ª. XXIV, 10, 2m. CXVIII, 2, o, 5, 2m. CXIX, 2, 1m.

Cap. XIII.

Non capit prophetam perire extra Jerusalem, 3ª. XLVI, 10, 1m.

Ibi erit fletus, 3ª s. XCVII, 3, o.

Cap. XIV.

Omnis qui se exaltat, humiliabitur, 2-2ª. CLXI, 5, 3m.

Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos, etc., sed pauperes, etc., 1-2ª. XXXI, 3, 2m.

Si quis venit ad me, et non odit patrem, etc., non potest meus esse discipulus, 2-2ª. XXV, 6, c. XXVI, 2, c. 7, 1m. XXXIV, 3, 1m. CI, 4, 1m.

Quis enim volens turrim ædificare, nonne prius sedens, computat sumptus, etc., 2-2ª. CLXXXIX, 10, 3m.

Qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus, 2-2ª. CLXXXIV, 7, 1m. CLXXXIX, 10, 3m.

Cap. XV.

Erant autem appropinquantes ei, publicani et peccatores, 2-2ª. XXV, 6, 5m, 3ª. XL, 1, o. 2m, 3m.

Ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore, pœnitentiam agente, etc., 1ª. XX, 4, 4m. 3ª s. LXXI, 8, 3m.

* Cap. XVI.

Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt, 2-2ª. XLVII, 13, 1m.

Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, 2-2ª. XXXII, 7, 1m.

Recordare quia recepisti bona in vita tua, 3ª s. LXX, 2, 4, XCVIII, 7, c.

In sinum Abrahæ, 3ª. LII, 2, 4m. 3ª s. LXIX, 4, o. 3m.

Cap. XVII.

Impossibile est ut non veniant scandala. 2-2ª XLIII, 2, 1m. XI, 3, 2m.

Cap. XVIII.

Oportet semper orare, et non deficere, 2-2ª. LXXXIII, 14, o.

Judex qui nec Deum timebat, XIX, 2-2ª. 3, 1m.

Ecce nos dimisimus omnia, 2-2ª. CLXXXVIII, 7, c.

Cap. XIX.

Et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum, 2-2ª. LXII, 3, 2m.

Venit enim Filius hominis quærere, etc., 3ª. I, 3, c. o.

Cœpit ejicere vendentes et ementes in illo, 2-2ª. LXXVII, 4, o. 3ª. XLIV, 3, 1m.

Cap. XX.

Neque ultra mori poterunt, 1ª. XCVII, 3, c.

Æquales enim angelis sunt, 1ª. CVIII, 8, o. 2-2ª. IV, 5, 6m.

Erunt signa in sole, 3ª s. LXXIII, 1, c.

Capillus de capite vestro non peribit, 3ª s. LXXX, 2, c.

Cap. XXI.

Vidua hæc pauper plus quam omnes misit, 2-2ª. XXXII, 4, 3m.

In patientia vestra possidebitis animas vestras, 2-2ª. CXXXVI, 2, 2m.

Cap. XXII.

Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar, 3ª. LXXXI, 1, o.

Hoc est corpus meum, 3ª. LXXVIII, 1, 2, o.

Facta est contentio inter eos, quis eorum videretur esse major, 2-2ª. XXXVIII, 1, 1m.

Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, 1-2ª. IV, 7, 1m.

Et cum iniquis deputatus est, 3ª. XLVI, 11, o.

Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum, 3ª. XII, 4, 1m.

Et factus in agonia, 3ª. XVIII, 6, 3m.

Cap. XXIII.

Pater, Dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt, 3ª. XXI, 4, 2m. XLVII, 5, o. 6, c.

Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum, 3ª. XLVI, 2, 3m.

Hodie mecum eris in paradiso, 3ª. LII, 4, 3m.

In quo nondum quisquam positus fuerat, 3ª. LI, 2, c. 4.

Cap. XXIV.

Non est hic, sed resurrexit, 3ª. LIII, 1, o, 2, c. 3, 1m.

Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent. 3ª. LV, 4, 3m.

Et ita intrare in gloriam suam, 3a. XLV, 1, c.

Et ipse se finxit longius ire, 2-2æ. III, 1, 1m.

Et aperti sunt oculi eorum, 3a. LV, 4, 3m.

Et ipse evanuit ex oculis eorum, 3a. LV, 1, 2m.

Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, etc., 3a. LIV, 2, o. 3a s. LXXXIII, 6, c.

Et cum manducasset coram eis, 3a. LV, 3, c. 6. c, 1m.

Hæc sunt verba quæ locutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum. 3a LV, 3, c.

Vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto, 1-2æ. CIII, 4, 1m.

AUCTORITATES EX EVANGELIO SECUNDUM JOANNEM.

Cap. I.

Et verbum erat apud Deum, 1a. XXXIV, 1, o, 1-2æ. XCIII, 1, 2m.

Et Deus erat Verbum, 1a. XXVII, 1, c. XXXIII, 1, 2m. 3a. XLIII, 4, o.

Omnia per ipsum facta sunt, 1a. XXXIX, 8, c.

Et sine ipso factum est nihil, 1-2æ. LXXII, 1, 2m.

Quod factum est; in ipso vita erat, 1a XVIII, 4, o.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, 1a. LXXIX, 4, 1m.

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, 1-2æ. CIX, 7, o.

Et Verbum caro factum est, 2-2æ. CLXXXIX, 1, 4m, 3a. V, 3, 1m.

Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, 1a. XXXIII, 3, 2m.

Plenum gratiæ et veritatis. 3a. II, 10, 2m. VII, 7, 1m. 9, o. 10, 12, c. XIV, 4, 2m. XV, 2, 3, o. XXII, 1, c. 2m. 3m. XXVII, 5, 1m, XXVIII, 4, 2m. XXXIV, 1, c. XXXVIII, 2, 2m.

Qui post me venturus est, ante me factus est, 3a. XVI, 6, 2m.

Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, 3a. VII, 10, o.

Lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est, 1-2æ. CXII, 1, 1m.

Deum nemo vidit unquam, 1a. XII, 1, 1m. 3a s. XCI, 1, 2.

Unigenitus Filius, 1a. XXXIII, 3, 2m.

Ecce Agnus Dei, 1-2æ. CII, 3, 2m. 3a. LXXIII, 5, c.

Ecce qui tollit peccatum mundi, 3a. XXII, 2, 2m. 3, c. XLVI, 6. 6m. XLVIII, 2, 2m. XLIX, 1, o. 2, 3, 4, 5, c. 5, 3m. 4m. LII, 5, 6, LVI, 2, 4m. LXII, 5. o, LXIX. 1, 2m. 3m, LXXIII. 5, c.

Ut manifestetur in Israel, propterea veni ego, 3a. XXXVI, 4, 3m. XLIII, 3, 1m.

Cap. II.

Nondum venit hora mea, 3a XLVI, 9, o.

Omnis homo primum bonum vinum ponit, 3a. XLIV, 3, 2m.

Hoc fecit initium signorum Jesus, 3a. XXXVI, 4, 3m, XLIII, 3, o.

Et crediderunt in eum discipuli ejus, 3a. XLIII, 3, 3m.

Ipse et mater ejus, et fratres ejus, 3a. XXVIII, 3, 5m.

Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, 3a. XXXIII, 1, 1m.

Ipse enim sciebat quid esset in homine, 3a, X, 2, c.

Cap. III.

Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, 1-2æ. CXII, 1, 2m. 3a. LXVI, 1, 2, o. LXX, 2, 3m. LXXII, 6, 1m.

Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Filius hominis, qui est in cœlo, 3a. V, 2, 1m. LXVII, 2, 2m.

Ita exaltari oportet Filium hominis, 3a. XLVI, 2, c.

Sic Deus dilexit mundum, 3a. I, 2, c.

Qui habet sponsam sponsus est. 3a s. XCV, 3, o.

Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum, 3a. VII, 11, 1m.

Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus, 1a. XLII, 6, 2m.

Qui credidit in eum, non judicabitur. 3a s. LXXXIX, 6, 1m.

Cap. IV.

Discipuli ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent, 2-2æ. CLXXXVIII, 7, c.

Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum, 1-2æ. II, 1, c, 3m.

Fons aquæ salientis, 1-2æ. 2, II, 3m. CXIV, 3, c. 3m.

Neque in monte hoc, etc., adorabitis Patrem, 2-2æ. LXXXIV, 3, 1m.

Spiritus est Deus, 1a. III, 1, o.

In spiritu et veritate oportet adorare, 2-2æ. LXXXI, 7, 1m. LXXXIII, 13, 1m.

Jam non propter loquelam tuam credimus, 2-2æ. II, 10. c.

Perfecta charitas foras mittit timorem, 2-2æ. XIX, 10, o, 3a s. IV, 1, 2m.

Cap. V.

Pater meus usque modo operatur, et ego operor, 1a. LXIX, 2, c. LXXVII, 2, 1m. CXVIII, 3, 1m.

Æqualem se faciens Deo, 1a. LXII, 1, o. 3a. XLII, 4, c. LVIII, 3, o.

Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem, 1a. XLII, 6, 1m.

Quæcunque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit 3a. XLIII, 4, b.

Pater enim diligit Filium, et demonstrat ei omnia quæ ipse facit, 1a. XLII, 6, 2m.

Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat, sic et Filius quos vult, vivificat, 3a. XLIII, 4, c. 2m.

Pater omne judicium dedit Filio, 3a. LIX, 4, o. 3a s. LXXXIX, 1, 1m.

Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem, 2-2æ. LXXXI, 3, 1m. LXXXIV, 1, 3m. 3a. XXV, 1, 1m.

Qui misit illum, 1a. XLIII, o. CXII, 1, c. 3m. 3a. XXVIII, 1, 3m. XXXIX, 8, 1m.

Et potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est, 3a. LIX, 2, c.

Qui vero mala egerunt in resurrectionem judicii, 3a s. LXXXIX, 7, o.

Non possum ego a meipso facere quidquam, 1a. XLII, 6, 1m.

Et judicium meum verum est, 1a. XVI, 5, o. 1-2æ. III 7, c.

Ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, 3a XLIII, 1, 4, o.

Neque vocem ejus unquam audistis, 3a. XXXIX, 7, 2m.

Et qui accusat vos Moyses, 3a s. LXXXIX, 2, 3.

Cap. VI.

Hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum, 2-2æ. CLXXIV, 5, 3m. 3a. VII, 8, o. XXXI, 2, c.

Ego sum panis vitæ, 3a. LXXIX, 1, c.

Quem misit ille, 1a. XLIII, o. CXII, 1, c. 3m.

Qui venit ad me, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet in æternum, 1-2æ. II, 1, 3m.

Et ego resuscitabo eum, 3a. LIV, 2, c. LVI, 1, 2, o. LIX, 2, c. 3a s. LXXVI, 1, o.

Omne quod dedit mihi non perdam ex eo, 1a. XXIII, 6, 7, o.

Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me, 1ª. XLIII, 3, 2m. 1-2æ. CXII, 2, 2m.

Non quia Patrem vidit quisquam, 1ª. XII, 1, 1m. 3ª s. XCI, 1. 2, o.

Panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita, 3ª. LXXIX, 1. o. 8, c. LXXXI, 1. 3m.

Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis, 3ª. LXV, 4, 2m. LXXIII, 3, 1m. LXXXVII, 4. 1m.

Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, 3ª. LXXIX, 2, o. LXXX, 2, 1m. 3ª s. XCIX, 4, 2m.

Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus, 3ª. LXXVI, 1, 2m.

Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam, 2-2æ. CLXXXIII, 2, 3m. 3ª. LXXV, 1, 1m.

CAP. VII.

Erat autem in proximo dies festus Judæorum scenopegia, 1-2æ. CII, 4, 10m. CIII, 3, 4m.

Mea doctrina non est mea, 3ª. IX, 1, o. XLII, o.

Qui misit me, 1ª. XLIII, o.

Non ex Moyse est circumcisio, sed ex patribus, 1-2æ. CIII, 1, 3m.

Mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato, 2-2æ. XL, 4, c. 3ª. XLIV, 3, 3m.

Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, 1-2æ. II, 1, 3m.

Quia nondum venerat hora ejus, 3ª. XLVI, 9, o.

Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus, 1ª. XLIII, 6, 1m.

Hic est vere propheta, 3ª. VII, 8, o.

CAP. VIII.

In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare, 3ª. XXIX, 1, 4m.

Ego non judico quemquam, 3ª. LIX, 1, 2, o.

Misit me Pater, 1ª. XLIII, o.

Ego non sum de hoc mundo, 3ª. V, 2, o.

Et ego quæ audivi a Patre meo, hæc loquor in mundo, 1ª. XLII, 6, 2m.

Cum exaltaveritis Filium hominis, 3ª. XLVI, 2, o.

Et a me ipso facio nihil, 1ª. XLII, 6, 1m.

Pater mecum est, et non reliquit me solum, 1ª. XXXI, o.

Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis, 3ª. XXVII, 3, c. XLIX, 2, 2m.

Veritatem loquor quam audivi a Deo, 1ª. XLII, 6, 2m.

Ego enim ex Deo processi et veni, 1ª. XXVII, o.

Vos ex patre diabolo estis, 1ª. CXIV, 3, 2m.

Ille homicida erat ab initio, 1ª. LXIII, 5, 1m.

Et in veritate non stetit, quia non est veritas in eo, 1ª. LXIII, 6, o. LXIV, 2, 5m.

Quia mendax est et pater ejus, 2-2æ. CLXXII, 6, 3m.

Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum, vidit et gavisus est, 1-2æ. XCVIII, 4, c. 3ª. XXXI, 1, o.

Jesus autem abscondit se, et exivit de templo, 3ª. XLIV, 3, 1m.

CAP. IX.

Neque hic peccavit, neque parentes ejus, 1-2æ. LXXXVII, 7, 1m.

Qui misit me, 1ª. XLIII, o. 3ª. XXVIII, 1, 3m.

Lutum fecit ex sputo, et linivit sputum super oculos ejus, et dixit, 3ª. XLIV, 3. 2m. 3m.

Non est hic homo a Deo, qui Sabbatum non custodit, 3ª. XL, 4, 1m.

Propheta est, s. 6.

Scimus quia Deus peccatores non exaudit, 2-2æ. LXXXIII, 16, o. CLXXVIII, 2, 1m. 3ª s. LXXI, 3, 1m.

Si cæci essetis, non haberetis peccatum, 2-2æ. XV, 1, 1m.

CAP. X.

Ego sum ostium, 3ª. VIII, 6, 3.

Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso, 3ª. XLVII, 1, 1m. L, 3, 1m.

Hoc mandatum accepi a Patre meo, 3ª. XLVII, 2, 1m.

Nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? 1ª. XCI, 2, 1m. 3m. CXIV, 4, c. 2m. CXV, 5, 1m. CXVII, 3, c. 3ª. XXIX, 1. 3m.

Quem Pater sanctificavit, 3ª. XXXIV, 1, 2m.

Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me, 3ª. XLIII, 1, 4, o.

Pater in me est, et ego in Patre, 1ª. XLII, 5, o.

Joannes quidem fecit signum nullum, 3ª. XXXVIII, 2, o, 9. XL, 2, 1m.

CAP. XI.

Tu me misisti, 1ª. XLIII, o. CXII, 1, c. 3m.

Solvite eum, et sinite abire, 3ª s. VIII, 1, o.

CAP. XII.

Loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat, 2-2æ. CLXXXVIII, 7. c.

Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, 3ª. XLII, 1, c. fi. XLVI, 2, 1m.

Ego autem si exaltatus fuero a terra, 3ª. XLVI, 2, o.

Qui misit me, s. 11.

Ego non judico eum, s. LXXXIX, 6, 1.

CAP. XIII.

A Deo exivit, et ad Deum vadit, 1ª. XLII, 5, 2m.

Quem diligebat Jesus, 1ª. XX, 4, 3m. 3ª. XLV, 3, 4m.

Ille est, cui intinctum panem porrexero: et cum intinxisset panem, dedit Judæ, 3ª. LXXXI, 2, 1m.

Aut ut egenis aliquid daret, 2-2æ. CLXXXVIII, 7, c.

Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos, 2-2æ. XLIV, 7, o.

CAP. XIV.

Creditis in Deum, et in me credite, 2-2æ. II, 7, c.

In domo Patris mei, mansiones multæ sunt, 1-2æ. III, 2, 4m. V, 2, o. CXII, 4, c. 2m. 3ª s. XCIII, 3, o.

Ego sum via, veritas et vita, 1ª. II, 1, 3m. III, 3, o. XVI, 5, o. 2-2æ. XXXIV, 1, 2m.

Ego in Patre, et Pater in me est, 1ª. XLII, 5, o.

Alioquin propter ipsa opera credite, 3ª. XLIII, 1, 4, o.

Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet et majora horum faciet, 3ª. XLIII, 4, 2m.

Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, 2-2æ. LXXXIII, 7, 2m. 16, c.

Si diligitis me, mandata mea servate, 2-2æ. XLIV, 1, o.

Et sermonem quem audistis non est meus sed ejus qui misit me Patris, 3ª. IX, 1, o. IV, 2, o.

Pater major me est, 1ª. XXXIII, 1, 2m. XLIII, 7, 1m. 3ª. XX, 1, o.

Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio, 3ª. XLVII, 2, 1m.

In domo Patris mei mansiones multæ sunt, 3ª. s. XCIII, 2, c.

CAP. XV.

Sine me nihil potestis facere, 1-2æ. VI, 1, 1m. CXIV, 6, o.

Quodcunque volueritis, petetis, et fiet vobis, s. 14.

Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos, 1ª. XXXVII, 2, 3m.

Vos autem dixi amicos, 2-2æ. CLXXII, 4, 2m.

Omnia quæcunque audivi a Patre meo, 1ª. XLII, 6, 2m.

Scitote quia me priorem vobis odio habuerit, 2-2æ. XXXIV, 1, o.

Si non venissem, et locutus eis non fuissem, peccatum non haberent, 2-2æ. X, 1, 3, c.

Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, 3ª. XLIII, 4, c. 1m.

Nunc autem et viderunt et oderunt, et me et Patrem meum, 2-2^{ae}. XXXIV, 1, c.
Mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, 1^{a}. XXXVI, 2, 1^{m}. 3, o. 4, 1^{m}. 1-2^{ae}. CVI, 4, 2^{m}.

CAP. XVI.

Ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo, 2-2^{ae}. LXIV, 6, o.
Expedit vobis, ut ego vadam, 3^{a}. LVII, 6o.
Si autem abiero, mittam eum ad vos, 1^{a}. XLIII, 8, o.
Ille arguet mundum de peccato, 3^{a}. LIX, 1, 3^{m}.
Cum autem venerit Spiritus ille veritatis, docebit vos omnem veritatem, 1-2^{ae}. CVI, 4, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXXVI, 1, 1^{m}.
Ego a Deo exivi : exivi a Patre, et veni in mundum, 1^{a}. XLII, 5, 2^{m}.
Iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem, 3^{a}. LVII, 1, 6, o.
Nunc scimus quia scis omnia, 3^{a}. X, 2, o. XIII, 1, 2^{m}. 3^{m}. LIX, 2, 3^{m}.
Et non sum solus, quia Pater mecum est, 3^{a}. XXXI, o.

CAP. XVII.

Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, 1^{a}. X, 3. c. XXXI, 4, 1^{m}. 1-2^{ae}. III, 4, o.
Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo, 2-2^{ae}. II, 8, 2^{m}.
Et cognoverunt vere, quia a te exivi, s. 16.
Et crediderunt, quia tu me misisti, s. 5.
Ego non sum de mundo, 3^{a}. V, 2, o. XXXI, 2, 3^{m}. fi.
Ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, s. 17.
Ut sint unum, sicut et nos unum sumus, s. 17.
Et dilexisti eos, sicut me dilexisti, 1^{a}. XXXVII, 2, o.

CAP. XVIII.

Ut ergo dixit : Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram, 3^{a}. XLIV, 3, 1^{m}.
Dicit ille, s. Petrus : Non sum, 2-2^{ae}. XXIV, 12, 2^{m}.
Ego palam locutus sum mundo, 3^{a}. XLII, 3, 2^{m}.
Et in occulto locutus sum nihil, ibidem.
Respondit ei Jesus : Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, cur me cædis ? 2-2^{ae}. LXV, 2, o.
Judæi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha, 3^{a}. XLVI, 9, 1^{m}.
Nobis non licet interficere quemquam, 3^{a}. XLVII, 4, 3^{m}.
Regnum meum non est de hoc mundo, 3^{a}. VIII, 1, o. LIX, 4, 1^{m}.

CAP. XIX.

Majus peccatum habet, 3^{a}. XLVII, 6, o, 2^{m}.
Cum vidisset ergo Jesus matrem, Matth. 3^{a}. XXXV, 3, 4, o.
Et discipulum stantem, quem diligebat, s. 13.
Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, 1-2^{ae}. CIII, 3, 2^{m}. 3^{a}. XLVII, 2, 1^{m}.
Erat enim magnus dies ille Sabbati, 3^{a}. XLVI, 9, 1^{m}.
Et continuo exivit sanguis et aqua, 3^{a}. LXVI, 4, 3^{m}. LXXIV, 8, 1^{m}.
Venit Nicodemus, ferens misturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum, 3^{a}. LI, 2, 2^{m}. 3^{m}.
Cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire, ibidem.
Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus, et in horto monumentum novum, 3^{a}. XXXI, 2, 4^{m}.

CAP. XX.

Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, 3^{a}. LIII, 2, 3^{m}.
Et vidit linteamina posita, 3^{a}. LI, 2, 3^{m}.
Noli me tangere, 3^{a}. LXXX, 4, 1^{m}.
Nondum enim ascendi ad Patrem meum, 3^{a}. LV, 6, 3. LXXXIV, 1^{m}.
Cum ergo sero esset die illo una Sabbatorum et fores essent clausæ, etc., venit Jesus, s. LXXXIII, 4, o.
Ostendit eis manus et latus, 3^{a}. LIV, 4, o.
Insufflavit, etc., 1^{a}. XLIII, 7, 6^{m}.
Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, 3^{a}. LXXXIV, 3, 3^{m}. s. XVIII, 1, 1^{m}, 3^{m}.
Infer digitum tuum huc, et affer manum tuam, et mitte in loca clavorum, 3^{a}. LIV, 4, 2^{m}.
Quia vidisti me, Thoma, credidisti, 2-2^{ae}. I, 4, 1^{m}. 3^{a}. LV, 5, 3^{m}.
Beati qui non viderunt et crediderunt, ibidem.
Multa quidem et alia signa fecit Jesus, quæ non sunt scripta in libro hoc, 3^{a}. XLII, 4, c.

CAP. XXI.

Vado piscari, 2-2^{ae}. LXXVII, 4, 3^{m}. CLXXXVI, 3, c. CLXXXVII, 3, o.
Dominus est, 1^{a}. XIII, 7, 1^{m}. 6^{m}.
Simon Joannis, diligis me plus his, 2-2^{ae}. CLXXXV, 3, 1^{m}.
Pasce oves meas, vel agnos meos, ibidem.
Domine, tu scis quia amo te, 1^{a}. XX, 4, 3^{m}. 3^{a}. X, 2, o. XIII, 1, 2^{m}. LIX, 2, 3^{m}.
Domine, tu omnia nosti, ibidem
Quem diligebat Jesus, s. 13.

AUCTORITATES EX EPISTOLA AD ROMANOS.

CAP. I.

Qui factus est ei ex semine David secundum carnem 3^{a}. XVI, 7, 1^{m}. XXXI, 2, 2^{m}. 6, 2^{m}.
Qui prædestinatus est Filius Dei, in virtute, 3^{a}. XXIV, o.
Ad obediendum fidei, 3^{a}. VII, 3, 2^{m}.
Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus, debitor sum, 1^{a}. XXI, 1, 3^{m}.
Qui veritatem Dei in injustitia detinent, 2-2^{ae}. LIX, LXXI, 3, 3^{m}.
Quod notum est Dei manifestum est illis. 1^{a}. XII, 12, c.
Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, 1^{a}. II, 2, o. 2-2^{ae}. XXVII, 3, 2^{m}. XXXIV, 1, c.
Ita ut sint inexcusabiles, inf., 2.
Cum cognovissent Deum, non ut Deum glorificaverunt aut gratias egerunt, 1-2^{ae}. XIX, 6, c. LXXVI, 3, 4, c. 3^{a}. XLVII, 3, 3^{m}.
Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, 2-2^{ae}. XLVI, 1, 1^{m}. 2, c.
Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, etc., 2-2^{ae}. XCIV, 1, c. CXXII, 2, 2^{m}.
Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, etc., 1-2^{ae}. LXXIX, 1, 1^{m}.
Parentibus non obedientes, 2-2^{ae}. CV, 1, c.
Qui talia agunt, digni sunt morte, 1-2^{ae}. LXXXV, 5, o.

CAP. II.

Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas, 2-2^{ae}. XXXIII, 5, o. LX, 2, 2^{m}.
An divitias bonitatis ejus, patientiæ, et longanimitatis contemnis ? 2-2^{ae}. CLXXXVI, 9, 3^{m}.
Quicunque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, 1-2^{ae}. XC. 3, 1^{m}.
Et qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur, 1-2^{ae}. CIV, 3, c.
Non enim auditores legis justi sunt apud Deum; sed factores legis justificabuntur, 1-2^{ae}. C, 12, 1^{m}.
Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, 1-2^{ae}. XCI, 2, c. CIX, 4, 1^{m}.

Legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, 1-2^{ae}. XC, 3, 1^{m}.

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, 1^{a}. LXXIX, 13, c.

Circumcisio quidem potest, si legem observes, 1-2^{ae}. CIII, 3, 4, o. 2-2^{ae}. LXXXVI, 4, 1^{m}. LXXXVII, 1, c. XCIII, 1, o. XCIV, 3, 5^{m}.

CAP. III.

Ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo, 1-2^{ae}. XC, 1, o. C, 12, o. CIII, 2, o.

Justificati gratis per gratiam ipsius, 1-2^{ae}. CIII, 2, o.

Arbitramur justificari hominem per fidem, sine operibus legis, 1-2^{ae}. C, 12, o. CXIII, 3. o.

Faciamus mala ut veniant bona, 1-2^{ae}. LXXIX, 4, 4^{m}.

CAP. IV.

Si Abraham ex operibus legis justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum, 1-2^{ae}. C, 12, c.

David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus. 1-2^{ae}. V, 7, 3^{m}.

Lex iram Dei operatur, 1-2^{ae}. LXXXVIII, 1, o.

Et signum accepit circumcisionis signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio, 1-2^{ae}. CII, 5, 1^{m}.

Et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, 1-2^{ae}. XCI, 1^{m}.

Qui contra spem in spem credidit, 1-2^{ae}. CII, 5, 1^{m}.

Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, 1-2^{ae}. CXII, 2, 1^{m}.

Lex iram operatur, 1-2^{ae}. XCVIII, 1, o.

Jesus traditus est propter delicta nostra, 3^{a}. IV, 9, o.

Resurrexit propter justificationem nostram. 3^{a}. LVI, 2, o.

CAP. V.

Justificati ergo ex fide. 1-2^{ae}. CXIII, 4, 6, o.

Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, 1^{a}. XXXIII, 3, c.

Spes autem non confundit, 2-2^{ae}. XVIII, 4, o.

Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, 2-2^{ae}. XXIII, 2, o. XXIV, 2, o. 10, c. CLXXII, 2, 1^{m}.

Cum inimici essentia, reconciliati sumus per mortem Filii ejus, 3^{a}. XLVIII, 4, c. XLIX, 2, c. 4, o.

Per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum, 1^{a}. C, 1. c. 1-2^{ae}. LXXXI, 3, 4, o. 3^{a}. XV, 1, 2^{m}. XXVII, 2, c. 2^{m}. XXXI, 7, o.

Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ et donationis et justitiæ accipientes in vita, regnabunt per unum Jesum Christum, 1-2^{ae}. LXXXV, 3, o. 3^{a}. LII, 7, 2^{m}. LXXXVI, 4, 2^{m}.

Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam justi constituentur multi, 1-2^{ae}. LXXXI, 1, 3, o. 2-2^{ae}. CV, 2, 3^{m}.

Lex autem subintravit, ut abundaret delictum, 1-2^{ae}. XCVIII, 1, 2^{m}.

Ubi autem abundavit delictum, superabundavit et gratia, 3^{a}. LXXXIX, 2, 3^{m}.

Tribulatio patientiam operatur, 3^{a} s. XV, 2, c.

Resurrexit propter justificationem nostram. 3^{a}. LVI, 2, o.

CAP. VI.

Quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in mortem ipsius baptizati sumus, 3^{a}. XLIX, 3, 2^{m}. LXI, 1, 3^{m}. LXVI, 2, 9, c. 5^{m}. LXVIII, 5, 7, c. LXXX, 10, 1^{m}. LXXXVI, 4, 3^{m}.

Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus, 3^{a}. LVI, 1, 2, o.

Hoc scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato, 3^{a}. LXXIX, 1, 3^{m}.

Si autem mortui sumus cum Christo credimus quia etiam simul vivemus cum illo, 3^{a}. LIV, 2. c.

Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato; sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo, 3^{a}. LXXIX, 1, 3^{m}.

Non enim sub lege estis, sed sub gratia, 1-2^{ae}. CXVIII, 1, 2, o.

Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ, 2-2^{ae}. CLXXXIII, 4, c.

Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis, 2-2^{ae}. CXLIV, 2, 4, o.

Nam finis illorum mors est, 1-2^{ae}. LXXXV, 5, o. LXXXVII, 7, c. 1^{m}.

Nunc autem liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem; finem vero, vitam æternam, 1^{a}. XXIII, 1, c. 1-2^{ae}. III, 1, 4^{m}.

Stipendia peccati mors, 3^{a}. XLIX, 3, 3^{m}.

Gratia autem Dei, vita æterna, 1-2^{ae}. CIX, 5, o. CXIII, 2, 2^{m}. CXIV, 3, 2^{m}.

CAP. VII.

Soluta est a lege viri, 3^{a} s. LV, 2, 1^{m}.

Cum essemus in carne, passiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, 1-2^{ae}. LXXVII, 8, o. 3^{a}. XV, 4, 3^{m}.

Serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ, 1-2^{ae}. XCVIII, 1, 2^{m}. XCIX, 2, 3^{m}. CVI, 2, c.

Peccatum non cognovi nisi per legem, 1-2^{ae}. XC, 1, o. C, 4, 3^{m}.

Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces, 1-2^{ae}. C, 4, 3^{m}.

Sine lege enim peccatum mortuum erat, ego autem vivebam sine lege aliquando, 1-2^{ae}. XCVIII, 1, 2^{m}.

Itaque lex quidem sancta, et mandatum justum et bonum, 1-2^{ae}. XCVIII, 1, o. 3^{a} s. LXVII, 3, 1^{m}.

Quod enim operor, non intelligo, 1-2^{ae}. LVI, 4, 2^{m}.

Non enim quod volo bonum, hoc ago, 1^{a}. LXXXIII, 1, 1^{m}. 2-2^{ae}. X, 3, 1^{m}. XVII, 7, 1^{m}. LXXVII, 7, 1^{m}.

Consentio legi, quoniam bona est, 1-2^{ae}. XCVIII, 1, c.

Condelector enim legi Dei, secundum interiorem hominem, 1^{a}. LXXVI, 1, c. LXXVIII, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. XXV, 7, c.

Video autem alteram legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis, 1-2^{ae}. LXXXIII, 1, 1^{m}. XC, 1, 1^{m}. XCI, 6, o.

Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus, 2-2^{ae}. XXV, 5, 1^{m}.

CAP. VIII.

Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant, 1-2^{ae}. LXXXIX, 5, 1^{m}.

Sapientia carnis inimica est Deo, 1-2^{ae}. XCIII, 6, 2^{m}. 2-2^{ae}. LV, 2, 1^{m}. 2^{m}.

Habitat in vobis, 1^{a}. XLIII, 2, 3, o. 4, 2^{m}. 3, c. 1-2^{ae}. CXIV, 3, 3^{m}.

Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus, 1-2^{ae}. CXI, 1, 2^{m}.

Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini, 1-2^{ae}. LXXII, 2, 1^{m}. 2^{m}.

Quicunque enim Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei, 1-2^{ae}. XCIII, 6, 1^{m}. CXIV, 3, c. fi.

Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, 2-2^{ae}. XIX, 6, o. 8, 2^{m}. 10, c.

Si tamen compatimur, ut conglorificemur, 1-2^{ae}. LXXXV, 5, 2^{m}. 3^{a}. XLIX, 3, 2^{m}. 3^{m}. LII, 1, 2^{m}. LXXIX, 2, 1^{m}. 7, 2^{m}.

Existimo enim quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis, 1-1^{ae}. CXIV, 3, o. 5, o. 3^{a}. XLVIII, 1, c.

Spes autem quæ videtur, non est spes, 1-2^{ae}. XL, 1, o.

2, 5, 6, 7, 8, c. XLII, 3, c. 3m. LXVII, 4, 5, o. 2-2ae. XVIII, 2, o. 3, c.

Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus, 1-2ae. XL, 2, 1m.

Ipse Spiritus postulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus, 2-2ae. LXXXIII, 10, 1m. 3a. XXVI, 1, 3m.

Scimus autem quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, 3a. LXXXIX, 2, 1m. s. IV, 1, 4m.

Nam quos præscivit, et prædestinavit, 1a. XXIII, 1, o.

Conformes fieri imaginis Filii sui, 1a. XXXIII, 3, 1m. fi. XCIII, 4, 2m. 2-2ae. XLV, 6, c. 1m. 3a. III, 5, 2m. 8, c. XXXIX, 8, 3m. XLV, 4, c.

Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus, 1a. XLI, 3, c. XCV, 1, 1m.

Quos autem prædestinavit, hos et vocavit, 1a. XXIII, 2, c. 5, 1m.

Et quos vocavit, hos et justificavit, 1-2ae. CXIII, 1, 3m.

Qui etiam interpellat pro nobis, 3a, XXI, 3, o. XXII, 4, 1m.

Quis nos separabit a charitate Christi? 2-2ae. XXIV, 11, o.

Creatura liberabitur a servitute corruptionis, 3m. s. XXIV, 7, c.

CAP. IX.

Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, etc., 2-2ae. XXVII, 8, 1m. CLXXXIII, 2, c.

Quorum patres, ex quibus est Christus, secundum carnem, 1-2ae. XCVIII, 4, c. 1m. 5, c. 3a. IV, 6, 3m.

Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, etc.. 1a. XXIII, 5, c.

Non est volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, 1a. XXIII, 5, o. LXXXIII, 1, 2m. 1-2ae. XCVIII, 1, 3m. CIX, 2, o.

Quia si Deus volens ostendere iram, et notam, etc., quæ præparavit in gloriam, 1a. XXIII, 5, 3m.

CAP. X.

Justitiam quæ ex lege est qui fecerit homo, vivet in ea, 1-2ae. XCVIII, 1, c.

Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, 2-2ae. III, 2, o.

Dives in omnes qui invocant illum, 2-2ae. CXVII, 1, 1m. 2m.

Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, 1a. CXI, 1, 1m. 2-2ae. VI, 1, o.

CAP. XI.

Fiat mensa eorum in laqueum, 2-2ae. LXXVI, 1, c.

Ex ipso et per ipsum, et in ipso sunt omnia, 1a. XXXIX, 8, c.

Sine pœnitentia sunt dona et vocatio Dei, 3a. VIII, 1, c.

Conclusit Deus omnia sub peccato, 3a s. XCIX, 2, 2m.

CAP. XII.

Exhibeatis corpora vestra Deo, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, 2-2ae. LXXXV, 3, 2m.

Rationabile obsequium vestrum, s. III, 2, c.

Ut probetis, quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens, et perfecta, 2-2ae. XCVII, 2, 2m.

Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, 2-2ae. CXLIX, 1, 1m.

Et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei, 1-2ae. CXIV, 5, 1m. 2-2ae. VI, 1, c.

Habentes donationes, 1-2ae. CXII, 5, 4m.

Sive prophetiam, secundum rationem fidei, 2-2ae. CLXXII, 1, o. 3, c.

Qui præest in sollicitudine, 2-2ae. XLVII, 9, 3m. XLIX, 4, c.

Dilectio sine simulatione, 2-2ae. CXI, 1, o.

Honore invicem prævenientes, 2-2ae. CIII, 2, 3m.

Nolite maledicere, 2-2ae. LXXVI, 1, 2m.

Spe gaudentes, 2-2ae. XXVIII, 1, 3m.

Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, 2-2ae. XXIX, 1. c. 2, 3m.

Non vosmetipsos defendentes, charissimi, 2-2ae. XL, 1, 2m. LXIV, 7, 5m.

CAP. XIII.

Potestatibus sublimioribus subdita sit, 2-2ae. LXIX, 1, c. LXXXVIII, 10, 2m. CIV, 1, o. 5, c. princ. 1m, 6, o.

Quæ a Deo sunt, ordinata sunt, 1-2ae. CII, 1, c.

Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, 2-2ae. CIV, 1, o. CLVIII, 1, 3m.

Cui tributum, tributum, 2-2ae. CII, 2, 3m.

Qui diligit proximum, legem implevit, 1-2ae. XCIX, 1, 2m. CV, 2, 1m. 2-2ae. XLIV, 2, 4m.

Et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, 1-2ae. XCIX, 1, 2m.

Induimini Dominum Jesum Christum, 3a. LXIX, 8, 1m.

CAP. XIV.

Tu qui es qui judicas alienum servum, 2-2ae. LX, 6, o.

Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus, 1a. I, 8, 2m.

Nihil commune per ipsum, 1-2ae. CII, 6, 1m. 2-2ae. CXLIX, 3, o. 3a. XL, 4, 2m.

Si propter verbum frater tuus contristatur jam non secundum charitatem ambulas, 2-2ae. XLIII, 3, o.

Non est enim regnum Dei esca et potus, 3a. XL, 2, 1m.

Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, 1-2ae. CIII, 4, 3m. fi. 2-2ae. XLIII, 1, 5m. CXLIX, 3, 2m.

Omne quod non est ex fide, peccatum est, 1-2ae. XIX, 5, c. CIII, 4, 3m. 2-2ae. X, 4, 1m.

CAP. XV.

Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum ad ædificationem. 2-2ae. CXV, 1, 1m.

Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum, 3a. XLII, 1, c.

Gentes autem super misericordia honorare Deum, 1a. XXI, 2, 2m.

Si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis, 2-2ae. LXXXVII, 3, c. CLXXXVII, 4, 2m.

CAP. XVI.

Si vobis primum ex parte fruitus fuero, 1-2ae. II, 3, 1m.

Secundum revelationem mysterii, temporibus æternis, taciti. 1a. X, 1, 4m.

Ut adjuvetis me in orationibus vestris, 2.2ae. LXXXIII, 7, o. 3a s. LXXII, 2, c.

AUCTORITATES EX 1a EPISTOLA AD CORINTHIOS.

CAP. I.

In omnibus divites facti estis in illo, scilicet Christo, in omni verbo, et in omni scientia, 2-2ae. L, 3, 1m. CLXXXVIII, 5, 2m.

Et non sint in vobis schismata, 2-2ae. XXXIX, 1, o. 4, c. CLXXXVIII, 5, 2m.

Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? 3a. XLVIII, 5, 3m.

Aut in nomine Pauli baptizati estis, 3a. LXIV, 3, c.

Non enim misit me Deus baptizare sed evangelizare, 3a. LXVII, 2, 1m.

Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? 2-2^{ae}. XLI, 3, 2^{m}.

Et Dei sapientiam, 1^{a}. XXXIX, 7, o.

Ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus. 2-2^{ae}. XLV, 4, 1^{m}.

Christus factus est redemptio, 3^{a}. XLVIII, 6, 3^{m}.

Qui gloriatur in Domino glorietur, 2-2^{ae}. CXXXII, 3, o.

CAP. II.

Sapientiam loquimur inter perfectos, 2-2^{ae}. XLV, 5, 1^{m}.

Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, 1^{a}. LVII, 5, 3^{m}.

Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, 3^{a}. XLVI, 12, 1^{m}. XLVII, 5, o. 6, c.

Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, 1-2^{ae}. CXII, 5, 4^{m}.

Spiritualis autem judicat omnia, et ipse a nemine judicatur, 1^{a}. I, 6, 3^{m}. 2-2^{ae}. LX, 1, 2^{m}.

Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus, 2-2^{ae}. XLVI, 2, c.

CAP. III.

Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis? 1-2^{ae}. XXVIII, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. XXXIX, 1, o.

Ut sapiens architectus fundamentum posui, 1^{a}. I, 6, c.

Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus, 2-2^{ae}. IV, 7, o. 1^{a}. CLXI, 5, 2^{m}.

Si quis superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, 1-2^{ae}. LXXXIX, 2, o.

Ipse autem salvus erit, sic quasi per ignem, s^{a} s. XCIX, 4, 3^{m}.

Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens, 2-2^{ae}. XLVI, 1, 2^{m}.

CAP. IV.

Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. s. LXXXVII, 2, c.

Sed neque meipsum judico, 1-2^{ae}. CXII, 5, c.

In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui, s. LVI, 2, c.

Quid habes quod non accepisti? 1^{a}. CV, 5, o.

CAP. V.

Ita ut uxorem patris sui aliquis habeat, s. LV, 6, o.

Cum ejusmodi nec cibum sumere, s. XXIII, 1, c.

CAP. VI.

Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos, 2-2^{ae}. LIX, 2, o.

Quare non magis fraudem patimini, 2-2^{ae}. LV, 5, 1^{m}.

Corpus autem non fornicationi, 2-2^{ae}. CLIV, 2, 2^{m}.

Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi, 2^{a}. VIII, 3, o.

Fugite fornicationem, 2-2^{ae}. XXXV, 1, 4^{m}. CLIV, 2, 2^{m}.

Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat, 1-2^{ae}. LXXII, 2, 4^{m}.

Neque fornicarii, neque adulteri, s. XCIX, 5, 4^{m}.

Melius est nubere quam uri, s. XLII, 4, 4^{m}.

CAP. VII.

Bonum est homini mulierem non tangere, 1-2^{ae}. XIV 1, 3^{m}.

Ne fraudetis vos invicem, nisi ex communi consensu, s. LXIV, 4, c.

Uxori vir debitum reddat, s. XLI, 3, 4, c.

Similiter et uxor viro, 2-2^{ae}. XXXII, 8, 2^{m}.

Unusquisque proprium donum habet ex Deo, 1-2^{ae}. LXVI, 2, 1^{m}.

Virgo si nubat, non peccat, s. XLI, 3, c.

Consilium autem do, 1-2^{ae}. XIV, 1, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLII, 2, c. 3, c.

Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, 2-2^{ae} CLII, 2, o. 4, 5, c.

Qui matrimonio jungit virginem suam, benefacit, et qu non conjungit, melius facit, 2-2^{ae}. CLII, 3, 5^{m}. s. XLI 2, c.

Beatior autem erit, si sic permanserit, 1-2^{ae}. LXX, 3 2^{m}. 2-2^{ae}. CLII, 3, 5^{m}.

CAP. VIII.

Scientia inflat, 2-2^{ae}. CLXVII, 1, c. CLXXXVIII, 5, 2^{m}

Scimus quia nihil est idolum in mundo, 2-2^{ae}. XCIV 1, 3^{m}.

Si quidem sunt dii multi, et domini multi, 1^{a}. XI, 3, 1^{m}

CAP. IX.

Nonne Christum Jesum vidi, 3^{a}. LVII, 6, 3^{m}.

Nunquid de bobus cura est Deo? 1^{a}. XXII, 2, 5^{m} CIII, 5, 2^{m}.

Omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio, 2-2^{ae}. XLIII, 8, 5^{m}.

Bonum est mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet, 1-2^{ae}. II, 3, c. 2-2^{ae}. CXXXII, 1, 3^{m}.

Nam si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit, 2-2^{ae}. LXXXI, 6, 3^{m}.

Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, 1^{a}. LXXXIII, 4, o.

Sic currite ut comprehendatis, 1^{a}. XII, 7, 1^{m}. 1-2^{ae}. IV, 3, 1^{m}.

CAP. X.

Petra autem erat Christus, 1^{a}. CII, 1, 4^{m}.

Hæc autem omnia in figuram contingebant illis, 1-2^{ae}. CVII, 2, o.

Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. 3^{a}. XLI, 2, 2^{m}.

Dico quod immolatum est aliquid idolis, aut quod idolum sit aliquid, 2-2^{ae}. XCIV, 1, 3^{m}.

Nemo quod suum est, quærat, sed quod alterius. 2-2^{ae}. LVIII, 11, c.

Domini est terra et plenitudo ejus, 1^{a}. XIII, 7, 1^{m}. 6^{m}.

Omnia in gloriam Dei facite, 2-2^{ae}. C, 10, 2^{m}.

Sine offensa estote Judæis et gentibus, 3^{a}. XLII, 2. 1^{m}.

In quos fines sæculorum devenerunt, s. LXXXVIII. 3, 3^{m}.

CAP. XI.

Omnis viri caput Christus est, 3^{a}. VIII, o. XLVIII, 1, c. XLIX, 1, c.

Caput autem mulieris vir, 1^{a}. XCIII, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. XXXII, 8, 2^{m}. 3^{a} s. LXII, 4, 4^{m}.

Caput autem Christi Deus, 3^{a}. VIII, 1, 3^{m}.

Vir imago et gloria Dei est, mulier autem gloria viri est, 1^{a}. XXXV, 2, 3^{m}. XCIII, 4, 1^{m}. 6, 2^{m}.

Nam oportet hæreses esse, ut qui probati sunt manifesti fiant in nobis, 2-2^{ae}. XI, 3, 2^{m}.

Quotiescunque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat, 3^{a}. LXXIV, 1, c. LXXVI, 2, 2^{m}. LXXIX, 1, c. 7, 2^{m}. LXXXIII, 1, c.

Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat, 3^{a}. LXXX, 4, 5^{m}.

Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, 3^{a}. LXXX, 6, 2^{m}.

Non dijudicans corpus Domini, 3^{a}. LXXX, 5, 2^{m}.

Si quis esurit, domi manducet, 3^{a}. LXXX, 8, 2^{m}.

Cætera cum venero disponam, 3^{a}. XXV, 3, 4^{m}. LXXII, 4, 1^{m}. LXXVIII, 3, 9^{m}.

CAP. XII.

Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus, s. XXXV, 1, 2.

Qui operatur omnia in omnibus, 1^{a}. CV, 5, o.

Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem, 1a. CIV, 4, c. 1-2æ. CXI, 1, 4, c. 2-2æ. CLXXVII, 1, 3m. 4m. 3a. VII, 7, c. 1m.

Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, 1-2æ. LXVI, 2, 1m. LXVIII. 5, 1m. CXI, 4, o. 2-2æ. CLXXVI, CLXXVII, CLXXVIII, o.

Alii autem sermo scientiæ, secundum eumdem Spiritum, 1a. CV, 7, 3m. 1-2æ. LXVIII, 5, 1m. CXI, 4, c, 4m. CXIII, 10, 3m. 2-2æ. CLXXI, 3, 2m.

Alteri fides in eodem Spiritu, 1-2æ. CXI, 4, c. 2m. 2-2æ. IV, 5, 4m.

Alii gratia sanitatum, in uno Spiritu, 1-2æ. CXI, 4, c. 3m.

Alii operatio virtutum, 1-2æ. CXI, 4, c. 3m. 2-2æ, CLXXVIII, 1, 1m.

Alii prophetia, 2-2æ. CLXXI, 2, o. CLXXIV, 3, 2m, CLXXVI, 3, 3m.

Alii discretio spirituum, 1-2æ. CXI, 4, c.

Alii genera linguarum, 1-2æ. CXI, 4, c. 3m. 2-2æ. CLXXVI, 1, o. 2, 2m.

Alii interpretatio sermonum, 1-2æ. CXI, 4, c. 3m.

Hæc autem omnia operatur, etc. 1a. XXXVIII, 2, o. XLIII, 5, 1m.

Dividens singulis prout vult, 1a. XIX, 10, c. 1-2æ. LXVI, 2, 1m. LXVIII, 5, 1m. 2-2æ. CLXXII, 2, o.

Sicut unum corpus est, et membra habet multa, etc., ita et Christus, 1a. LXXVI, 5, 3m. 2-2æ. CLXXXIII, 2, 3, o. 3a. VIII, 1, 3, c. XLVIII, 1, c. XLIX, 1, c.

Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. 2-2æ. XXIV, 4, c.

Cap. XIII.

Et angelorum, 1a. CVII, 1, 2m.

Charitatem autem non habuero, 1a. XLIII, 5, 2m. 1-2æ. LXV, 2, o. 2-2æ. XXIII, 7, o. CVIII, 2, 2m.

Nihil mihi prodest, 3a. LXXXIX, 6, o.

Si habuero prophetiam, etc. 1a. XLIII, 5, 2m. 2-2æ. VI, 2, 3m. CLXXII, 4, c.

Et si habuero omnem fidem, 2-2æ. IV, o. 7, 4m.

Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, etc., 2-2æ. CXVIII, 2, o.

Et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, etc , 2-2æ. CXXIV, 2, 2m.

Charitas patiens est, etc, 2-2æ. CXXXVI, 3, o.

Non quærit quæ sua sunt, 2-2æ. XXVI, 4, 3m.

Sive prophetiæ evacuabuntur, 2-2æ. CLXXI, 4, 2m. CLXXIII, 1, c. CLXXIV, 5, o. 3a. VII, 8, c.

Sive scientia destruetur, 1a. LXXXIX, 5, 1m.

Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est, 1a. LVIII, 7, 3m. LXII, 7, 1m. 1-2æ. LXVII, 3, o. 2-2æ. CLXXXIV, 2, 1m.

Tunc autem facie ad faciem, 1a. XII, 11, 1m. s. XCII, 1, 6m.

Nunc autem manent fides, spes, charitas: tria hæc, 1-2æ. LXII, 3, o. 2-2æ. XVII, 6, o.

Major autem horum est charitas, 1-2æ. LXVI, 6, o. 2-2æ. XXIII, 6, o. XXXIV, 5, 1m. CLVII, 4, c. 2m.

Charitas numquam excidit, 2-2æ. XXIV, 11, o. s. IV, 3, 1, et LXXI, 2, c.

Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. 2-2æ. CLXXVI, 2, 2m.

Qui prophetat, hominibus loquitur, ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem, 2-2æ. CLXXI, 1, 2m. CLXXVI, 2, 2m.

Major est qui prophetat, quam qui loquitur lingua, 2-2æ. CLXXVI, 2, c. 4m.

Gratias ago Deo meo quod omnium vestrum lingua loquor, 2-2æ. CLXXVI, 1. c, 2m.

Apocalypsim habet, 2-2æ. CLXXVI, 2, 1m.

Si autem omnes prophetant, 2-2æ. CLXXI, 3, c.

Occulta enim cordis ejus manifesta fiunt, 2-2æ. CLXXI, 3, c.

Spiritus prophetarum, prophetis subjectus est, 2-2m. CLXXIII, 3, o.

Mulieres in ecclesia taceant, 2-2æ. CLXXVII, 2, o.

Si quis ignorat, ignorabitur, 1-2æ. VI, 8, c. 1m.

Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant in vobis, 2-2æ. CXLV, 1, 2m. 2, o.

Si orem lingua, mens mea sine fructu est, 2-2æ. LXXXIII 13, c.

Cap. XV.

Resurrexit tertia die, 3a. LIII, 2, o.

Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit, 3a. LIII, 1, o. 2, c. 3, o. LVI, 1, c.

Si omnino mortui non resurgunt, ut quid etiam baptizantur, 3a. s. LXXI, 9, 4.

Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium, 3a. LIII, 3. o. LVI, 1, c. 3m.

Si Christus resurrexit, et nos resurgemus, 3a. LIII, 4, o. 3a. s. LXXV, 2, 3.

Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, 1a. CVIII, 7, 1m.

Ipse Filius subjectus erit illi, qui subjecit sibi omnia, 1a. XLII, 4, 1m. 3a. XX, 1, 3m.

Ut sit Deus omnibus. 1a. VIII, 1, 3, o.

Seminatur in corruptione, surget in incorruptione, s. LXXXII, 1, c,

Non corpus quod futurum est seminas, s. LXXIX. 1. 1m.

Seminatur in infirmitate, surget in virtute, s. LXXXII, 1, c.

Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, 3a. LIV, 3, 1m. s. LXXV, 3, 2m. LXXIX. 1. 1m.

Mortui resurgent incorrupti, s. LXXXVI, c.

Novissimus Adam in spiritum vivificantem, 1a. XLV 1, 1m. 3a. XXXIV, 1, 1m.

Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale, 3a. XXXIV, 1, 1m. 3a. s. LXXXI, 4, o. LXXXII, 3, c.

Primus homo de terra, terrenus; secundus homo, de cœlo, cœlestis, 3a. V, 2, 1m. XXXI, 1, 1m.

Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt. 3a. V, 2, 2m. LIV, 3, 1m. 3a s. LXXIX, 2, o.

Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur, s. LXXXII, 1, o.

Omnes quidem resurgemus, s. LXXV, 2, c.

Resurgemus in momento, in ictu oculi, s. LXXVII, 4, c.

Virtus vero peccati, lex, 1-2æ. LV, 3, 1m.

Stabiles estote, et immobiles, 2-2æ. CLXXXIII, 1, c. 2m. 3m.

Cap. XVI.

Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero, 2-2æ. CX, 3, 5m.

Ne quis illum, s. Timotheum, spernat, 3a. LXXXVIII 3, o.

Omnia vestra in charitate fiant, 2-2æ. XXIII, 4, 2m.

AUCTORITATES EX IIa EPISTOLA AD CORINTHIOS.

Cap. I.

Pater misericordiarum, 1a. XX, 1, o.

Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, 1-2æ. XLV, 4, 1m.

Sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo, *est* et *non*, sed est in illo, *est*, 1a. LXXIX, 13, c. 2-2æ. CIX, 4, o.

Qui unxit nos Deus, et qui signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris, 2-2æ. CXIV, 3, 1m. fi.

Cap. II.

Ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est, 1-2æ. XXXVII, 2, 3m.

Si quis autem contristavit me, 2-2æ. CXVI, 1, c.

Nam et ego quod donavi, s. XXV, 1, c.

Cap. III.

Qui et idoneos nos fecit ministros novi testamenti, 3a. LXIV, 6, c.

Littera enim occidit, spiritus autem vivificat, 1-2æ. XCVIII, 1, 2m. XCIX, 2, 3m. CVI, 2, c. 2-2æ. CLXXXVIII, 5, 1m.

Quod si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, etc., quod manet in gloria est, 2-2æ. LXXXVII, 1, c. fi. CLXXIV, 4, 3m.

Cap. IV.

Deus hujus sæculi, 1a. LXV, 1, c. CXIV, 3, 2m.

Charitas Christi urget nos, 3a. LXXIX, 1, 2m.

Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt, 1a. LXV, 1, 1m.

Cap. V.

Dum sumus in corpore, peregrinamur a Deo, 2-2æ. XXVIII, 1, 1m.

Sive enim mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis, 2-2æ. LXXXI, 6, 2m. 7, c. CLXXV, 1, o.

Pro nobis fecit peccatum, 3a. XV, 1, 4m. 3, 2m. XLVI, 4, 3m.

Si terrena nostra habitatio dissolvatur, s. LXIX, 2, c.

Cap. VI.

Quæ autem conventio Christi ad Belial, etc., 1a. LXIV, 1, 5m. 2-2æ. CLXXII, 2, c.

Quæ societas luci ad tenebras? s. LXI, 1, c.

Exite de medio eorum, et separamini ab eis, 2-2æ. XXV, 6, 5m.

Omnes nos manifestari oportet, etc., s. LXXI, 2, 1m.

Cap. VII.

Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, 1-2æ. LXXII, 2, c.

Quæ est secundum Deum tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur, 2-2æ. XXXV, 3, c. 3a. LXXXIV, 5, 1m.

Sæculi autem tristitia mortem operatur, 1-2æ. XXXVII, 4, o. XLI, 1, c.

Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem, etc., 1-2æ. XXXVII, 2, 1m.

Cap. VIII.

Si enim voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est, 1-2æ. XX, 4, c. 3a. LXVIII, 2, 2m. fi.

Non autem aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, 2-2æ. XXXII, 19, 3m.

Qui multum, non abundavit, qui modicum, non minoravit, 2-2æ. XXXII, 5, 6, o. LXVI, 7, c, LXXI, 1, c. LXXXVII, 1, 4m.

Cap. IX.

Non ex tristitia aut necessitate, 1-2æ. XXXIX, 2, 2m.

Cap. X.

Ad destructionem munitionum consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, 1a. I, 6, 2m.

Et in captivitatem redigentes omnem intellectum, in obsequium Christi, * 1a. I, 8, 2m. CXI, 1, 1m. * 2-2æ. I, 4, c. IV, 1, c.

Qui gloriatur, in Domino glorietur, 2-2æ. CXXXII, 1, 2m.

Cap. XI.

Satanas transfigurat se in angelum lucis, 2-2æ. X, 2, 3m.

Non est ergo magnum, si ministri ejus transfigurentur, velut ministri justitiæ, 3a. VIII, 7, 8, o.

Cap. XII.

Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, 2-2æ. CLXXV, 5, 6, o.

Raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum, 1a. LXVIII, 4, c.

Et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui, 1a. XII, 9, 2m. 2-2æ. CLXXV, 3, c.

Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis, 1-2æ. LXXXVII, 2, 1m.

* Sufficit tibi gratia mea, 1-2æ. CXII, 5, c. 3a. LXI, 1, 3m.

Nam virtus in infirmitate perficitur, 1-2æ. LV, 3, 3m.

Nec enim debent filii parentibus thezaurizare, sed parentes filiis, 2-2æ. CI, 2, 2m.

Sed cum essem astutus, dolo vos cepi, 2-2æ. LV, 4 1m. 5, o.

Cap. XIII.

Pacem habete, 2-2æ. XXIX, 1, c. CLXXXIII, 2, 3m.

Parentes debent filiis thesaurizare, s. LVII, 1, 2m.

AUCTORITATES EX EPISTOLA AD GALATAS

Cap. II.

In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat, 1-2æ. CIII, 4, 2m. 2-2æ. XXXIII, 4, 2m. XLIII, 6, 2m.

Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me, 3a. I, 4, 3m.

* Si enim per legem justificatio, ergo gratis Christus mortuus est, 1-2æ. CIX, 7, c.

Cap. III.

O insensati Galatæ, 2-2æ. LXXII, 2, o.

Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, 3a. XLVI, 4, 3m. XLVIII, 4, c.

Lex propter transgressionem posita, etc, 1-2æ. XCII, 2, c. XCVI, 6.

Ordinata per angelos, 1-2æ. XCVIII, 3, o.

In manu mediatoris, 3a. XXVI, o.

Prius autem quam veniret fides, etc., 1-2æ. XCVIII, 2, c.

Lex pædagogus noster fuit in Christo, 1-2æ. XCVIII, 2, 1m.

In Christo Jesu non est servus, neque liber, s. LII, 2, c.

Cap. IV.

At ubi venit plenitudo temporis, 1a. LXXIII, 1, 1m.

Misit Deus Filium suum factum sub lege. etc., 3a. XXXVII, 1, c. XL, 4, c.

Quomodo convertimini ad infirma, et egena elementa, 1-2æ. CIII, 2, c. 3a. LXII, 6, c.

Cap. V.

Testificor enim circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ, 3a. XXXVII, principio. XL, 4, c.

Sed fides quæ per dilectionem operatur, 2-2æ. XXIII, 6, 2m.

Caro enim concupiscit adversus spiritum, etc., 1-2æ. LXX, 4, o. LXXI, 2, 3m. 2-2æ. CLXXXIX, 10, 2m.

Hæc enim sibi invicem adversantur, 1-2æ. LXX, 4, c.

Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, etc., 1-2æ. LXX, 4, o.

Fructus autem spiritus, est charitas, etc., 1-2æ. XI, 3, 2m. LXX, o. 2-2æ. IV, 6, 4m.

Cap. VI.

Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, 2-2æ. CXXXII, 1, c.

Alter alterius onera portate et sic adimplebitis legem Christi, 2-2æ. CVIII, 1, 4m. CLXXXVIII, 3, 1m. 3a s. XIII, 2, c.

Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit, 1a. XLV, 1, o, 2, 1m.

Opus suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero. 3ª. LXXX, 4 5ᵐ.

Bonum autem facientes, non deficiamus, 2-2ᵃᵉ. CVI, 3, o.

Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet, 3ª. s. LXXI, 1, 1ᵐ.

Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes maxime autem ad domesticos fidei, 2-2ᵃᵉ. XXXI, 2, o.

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, 2-2ᵃᵉ. CXXXII, 1, 1ᵐ.

AUCTORITATES EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

CAP. I.

Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum, 1ª. XXIII, c. 3ª. XXIV, o.

Instaurare omnia in Christo quæ in cœlis, et quæ in terra sunt in ipso, 3ª. XLVIII, 6, 3ᵐ.

Operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, 1ª. XXI, 1, 2ᵐ. 1-2ᵃᵉ. XIV, 1, 2ᵐ.

Illuminatos oculos cordis vestri, 1ª. XII, 3, 1ᵐ.

Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem et dominationem, 1ª. CVIII, 2, 2ᵐ. 6, o.

Et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, 3ª. VIII, 1, o.

Ut sciatis quæ sit supereminens, s. XCVI, 6, c.

CAP. II.

Facientes voluntatem carnis et cogitationum, 2-2ᵃᵉ. CLIV, 5, c.

Eramus natura filii iræ, 3ª. II, 12, c.

Convivificavit nos, etc., 3ª. LVIII, 4, 1ᵐ. 3ª s. LXXVI, 1, o.

Legem mandatorum decretis evacuans, 1-2ᵃᵉ. XCIX, 1, o. CIII, 3, 4, o.

CAP. III.

Ut innotescat multiformis gratia Dei, 1-2ᵃᵉ. CXI, 1, o.

Ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur, 1ª. XXIII, 2, 4ᵐ. XLV, 5, 1ᵐ.

In charitate radicati et fundati, 2-2ᵃᵉ. XXIII, 8, 2ᵐ.

Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei, 3ª. VII, 10, 2ᵐ.

CAP. IV.

Solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis, 2-2ᵃᵉ. XXIX, 2, o. CLXXXIII, 2, 3ᵐ.

Et unus Spiritus, 1ª. XXX, 2, o.

Unus Deus, 1ª. XI, 3, o. CIII, 1, 3, o.

Una fides, 1-2ᵃᵉ. IV, 6, c. V, 4, c. XXIII, 5, o.

Unum baptisma, 3ª. XLIX, 3, 2ᵐ. LXVI, 9, o. 11, o. LXXX, 10, 1ᵐ. LXXXIII, 3ᵐ. LXXXIV, 10, 1ᵐ, 5ᵐ.

Qui super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis, 1ª. VIII, 1, 3, o.

Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi, 1-2ᵃᵉ. CXII, 4, o.

Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ? 3ª. XLIX, 6, c. LVII, 2, 2ᵐ.

Qui descendit ipse est et qui ascendit, super omnes cœlos, 3ª. LVII, 4, 5, o.

Ut adimpleret omnia, 3ª. VII, 10, o.

Et ipse dedit quosdam, etc., ad consummationem corporis Christi, 1-2ᵃᵉ. CXII, 4, c. 2-2ᵃᵉ. CLXXXIII, 2, c.

Donec occurramus omnes in virum perfectum. 3ª s. LXXXI, 1, c.

Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam, etc., 2-2ᵃᵉ. CLXXXIII, 2, c, 1ᵐ.

Propter cæcitatem cordis, 2-2ᵃᵉ. CLIII, 5, c.

Ut det gratiam audientibus, 3ª. VIII, 6, 2ᵐ.

Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, 3ª. LXIII 3, 1ᵐ.

CAP. V.

Estote imitatores Dei, 2-2ᵃᵉ. CXXXII, 1, 1ᵐ.

Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis, 3ª. XLVIII, 2, c. XLIX, 1, c. LIII, 1, c. principio.

Fornicatio autem et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, 1-2ᵃᵉ. LXXII, 2, 4ᵐ. LXXIII, 5, 2ᵐ.

Aut turpitudo, 2-2ᵃᵉ. CLXXXVII, 5, 4ᵐ.

Aut stultiloquium, 2-2ᵃᵉ. CXLVIII, 6, c. CLIII, 5. 4ᵐ.

Omnis autem fornicator, aut immundus, etc., non habet hæreditatem, etc., 2-2ᵃᵉ. CLIII, 3, o.

Aut avarus, quod est idolorum servitus, 2-2ᵃᵉ. CXVIII, 5, 4ᵐ.

Omne quod manifestatur, lumen est, 1ª. LXIV, 2, 3ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CXII, 5, 3ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CLXXI, 2, c.

Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus, 1-2ᵃᵉ. CIX, 7, 1ᵐ.

Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, 2-2ᵃᵉ. CL, 4, o. CXLVII, 8, 1ᵐ.

Subjecti invicem, in timore Christi, 2-2ᵃᵉ. XIX, 2, 3ᵐ. CIV, 1, o. 5, c. principio. 1ᵐ. 3ª. XX, 1, o.

Nemo carnem suam odio habuit, 3ª. XXV, 5, c.

Viri, diligite uxores vestras, 2-2ᵃᵉ. XXVI, 11, 2ᵐ, 4ᵐ.

Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, 3ª. VIII, 3, 2ᵐ.

Adhærebit uxori suæ, 3ª. s. XLI, 3, c. 4, o.

Hoc sacramentum magnum est, ego autem dico in Christo et Ecclesia, 3ª LXV, 2, c. LXI, 2, 3ᵐ. s. XLII, 1, c.

CAP. VI.

Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, etc, 2-2ᵃᵉ. LV, 2, 1ᵐ.

Servi, obedite dominis carnalibus, cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, etc., 2-2ᵃᵉ. CIV, 5, 1ᵐ.

Personarum acceptio non est apud Deum, 1ª. XXIII, 5, 3ᵐ. 2-2ᵃᵉ. LXIII, 1, c.

In omnibus perfecti, 2-2ᵃᵉ. CLXXXIV, 2, o. 3, 4, o.

Orantes omni tempore, 2-2ᵃᵉ. LXXXIII, 14, o.

AUCTORITATES EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

CAP. I.

Charitas vestra magis ac magis abundet, 1-2ᵃᵉ. LII, o. LXVI, 1, o. 2-2ᵃᵉ, XXIV, 4, o.

Quidam ex contentione annuntiant Christum non sincere: æstimantes se pressuram excitare vinculis meis, 2-2ᵃᵉ. XXXVIII, 1, 2ᵐ.

Coarctor autem a duobus, desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius est, 1-2ᵃᵉ. V, 3, c. 2-2ᵃᵉ. XXIV, 8, c.

In nullo terreamini ab adversariis, 2-2ᵃᵉ. CXXV, 1, c.

CAP. II.

In humilitate, superiores sibi invicem arbitrantes, 2-2ᵃᵉ. CLXI, 3, o. 6, 1ᵐ. 3ª s. XXXIV, 1, 2.

Qui, cum in forma Dei esset, 1ª. XXXI, 2, 2ᵐ.

In similitudinem hominum factus. 3ª. V, 1, 1ᵐ,

Et habitu inventus ut homo, 3ª. II, 6, 1ᵐ.

Humiliavit semetipsum, 2-2ᵃᵉ. CLXI, 1, 4ᵐ. 3ª. XLIX, 6, c. LIX, 3, o.

Factus obediens usque ad mortem, 3ª. XLVII, 2, o. XLVIII, 2, 3, c. XLIX, 1, c. LIII, 1, c.

Propter quod et Deus exaltavit illum, 3ª. XLIX, 6, o. LIII, 1, c. LIX, 3, o.

Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate, 1ª. LXXXIII, 1, 3ᵐ. CV, 4, o

CAP. III.

Propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam, 2-2ᵃᵉ. CLXXXIV, 7, 1ᵐ.

Non quod jam acceperim, aut perfectus sim, 2-2^{ae}. XXIV, 8, 1^{m}.

Sequor autem si quo modo comprehendam, 1^{a}. XII, 7, 1^{m}. 3^{a} s. XCII, 3, o.

Quorum Deus venter est, 1^{a}. LXV, 1, c. 1-2^{ae}. I, 5, c.

Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ, 3^{a}. XLV, 2, 3^{m}. s. LXXXV, 2, c.

CAP. IV.

Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, 2-2^{ae}. CLX, 2, 1^{m}.

Nihil solliciti sitis, 2-2^{ae}. LV, 6, 7, o.

Sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud Deum, 2-2^{ae}. LXXXIII, 17, o.

Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras, 1-2^{ae}. LXX, 3, c. 2-2^{ae}. XXIX, o.

Gaudete in Domino semper, s. IV, 2, 1.

Nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati, 2-2^{ae}. C, 3, o.

AUCTORITATES EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

CAP. I.

Pro vobis orantes, 2-2^{ae}. LXXXIII, 7, o.

Et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ, 1^{a}. I, 2, 2^{m}.

Qui est imago Dei invisibilis, 1^{a}. XLI. 2, 2^{m}. LXXXVII, 3, 3^{m}. 1, 3^{m}.

Primogenitus omnis creaturæ, 1^{a}. XXXIII, 3, 2^{m}.

Quoniam in ipso sunt universa, 3^{a}. VII, 10, o.

Pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, 3^{a}. XLIX, 4, o.

Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia, s. XIII, 2, o.

CAP. II.

In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, 3^{a}. II, 10, 2^{m}.

Qui est caput omnis principatus et potestatis, 3^{a}. VIII, 4, o

Circumcisi estis circumcisione non manufacta, 3^{a}. LXX, 1, o.

Donans vobis omnia delicta, 3^{a}. LXXXIV, 3, 3^{m}.

Et ipsum tulit de medio affigens illud cruci, 3^{a}, XLVIII, 6, 3^{m}. XLIX, 3, o. LII, 5, c.

Exspolians principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso, 3^{a}. LII, 5, o.

Nemo ergo vos judicet in cibo, etc., 1-2^{ae}. CI, 2, b.

Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi, 1-2^{ae}. CVII, 2, c. 3^{a}. II, 10, 2^{m}. XLVII, 2, 1^{m}.

CAP. III.

Mortificate membra vestra, fornicationem, etc, 2-2^{ae}. CLIV, 1, o.

Quod est vinculum perfectionis 2-2^{ae}. CLXXXIV, 1, o. 2, 3, c. CLXXXIX, 1, 1^{m}. 3^{a}. XLVI, 3, c.

Filii, obedite parentibus per omnia, 2-2^{ae}. CIV, 5, 1^{m}.

Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, etc., ibid.

CAP. IV.

Semper sollicitus pro vobis, etc, 2-2^{ae}. LV, 6, 7, o.

AUCTORITATES EX I^{a} EPISTOLA AD THESSALONICENSES.

CAP. I.

Memoriam vestri facientes in orationibus nostris, 2-2^{ae}. LXXXIII, 7, o.

CAP. II.

Neque aliquando fuimus in sermone adulationis, 2-2^{ae}. CXV, 1, o.

CAP. IV.

Abstineatis vos a fornicatione, 2-2^{ae}. CLIV, 2, 3, o.

Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, 2-2^{ae}. LV, 4, c. 5, c.

Operamini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, 2-2^{ae}. CLXXXVII, 3, o.

Nos qui vivimus, qui relinquimur, 1-2^{ae}. LXXXI, 3, 1^{m}.

Rapiemur obviam Christo in aera, s. LXXXIV, 1, 1^{m}.

Nos qui vivimus, residui sumus, s. LXXXIV, 7, 3^{m}.

Dominus in voce archangeli descendet, s. LXXVI, 3, c.

CAP. V.

Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet, s. LXXVII, 2, 1^{m}. LXXXVIII. 3, o,

Sine intermissione orate, 2-2^{ae}. LXXXIII, 14, 4^{m}.

Spiritum nolite exstinguere, 2-2^{ae}. CLXXXIX, 1, 4.

Ab omni specie mala abstinete vos, 2-2^{ae}. XLIII, 1, o. c. 4.

Repentinus eis superveniet interitus, s. LXXIII, 1, 1^{m}.

Dies Domini sicut fur, s. LXXIII, 1, 2.

AUCTORITATES EX II^{a} EPISTOLA AD THESSALONICENSES.

CAP. I.

Supercrescit fides vestra, 2-2^{ae}. V, 4, o.

Ut digni habeamini regno Dei, 1-2^{ae}. CXIV, 3, o.

CAP. II.

Cujus adventus est secundum operationem Satanæ, 3^{a}. VIII, 8, c, 1^{m}.

In omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis, 1^{a}. CXIV, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLXXVIII, 1, 2^{m}.

CAP. III.

Non inquieti fuimus inter vos, 2-2^{ae}. XXXV, 4, 2^{m}.

Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, 2-2^{ae} CLXXXVII, 3, c. 5^{m}.

AUCTORITATES EX I^{a} EPISTOLA AD TIMOTHÆUM.

CAP. I.

Finis præcepti est charitas, 1-2^{ae}. XCIX, 1, 2^{m}. 2-2^{ae}. XXIV, 2, 3^{m}. XLIV, 1, c. CLXX, 1. c.

Lex justo non est posita, 1-2^{ae}. XCIII, 6, 1^{m}. XCVI, 5, o.

Plagiariis, 1-2^{ae}. CV, 2, 10^{m}. 2-2^{ae}. LXVI, 6, 2^{m}.

Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate, 1-2^{ae}. LXXXVII, 2, 1^{m}. 2^{m}. 2-2^{ae}. X, 3, 2^{m}.

Soli Deo, 1^{a}. XXXI, 3, 2^{m}.

CAP. II.

Omnes homines vult salvos fieri, 1^{a}. XIX, 6, 1^{m}.

Pro omnibus hominibus, 2-2^{ae}. LXXXIII, 8, o. 17, o.

Volo viros orare in omni loco, 1-2^{ae}. CII, 4, 5^{m}. 2-2^{ae}. LXXXIV, 3, o.

Similiter mulieres in habitu ornato, cum verecundia, 2-2^{ae}. CXIV, 4, o. CLXIX, 2, o.

Cum sobrietate, 2-2^{ae}. CXLIII, 1, c.

Ornantes se non tortis crinibus, aut auro, aut margaritis vel veste pretiosa, 2-2^{ae}. CLXIX, o. CLXXXVII, 6, c.

Docere mulieri non permitto, 3^{a}. LXVII, 4, 2^{m}. s. XXXIX, 1, c.

Adam non est seductus, 1^{a}. XCIV, 4, o.

Mulier autem seducta in prævaricatione fuit, 1^{a}. XCIV, 4, 2m. 1-2æ. LXXXIX, 3, 2m. 2-2æ. CLXIII, 1, 4m. 4, 1m.

Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide et dilectione, 3a. LXVIII, 1, o. s. XLI, 4, o.

CAP. III.

Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, 2-2æ. CLXXXV, 1, o. XXXVII, 2, o. XL, 5, o.

Unius uxoris virum, 2-2æ. CVIII, s. LXVI.

Apparuit angelis, 1a. LVII, 5, 1m.

CAP. IV.

Prohibentium nubere, 1-2æ. CV, 4, 6m. 3a s. XLI, 3, 4, o.

Exerce teipsum ad pietatem, 2-2æ. LXXX, c. CI, o. CII, 1, 3: c. CXXI, 1, 2m. CXXII, 5, 1m.

Corporalis exercitatio ad modicum utilis est, 1-2æ. LXVIII, 7, 2m. 2-2æ. XXX, 4, 2m. XXXII, 5, 4m.

Pietas ad omnia utilis est, 1-2æ. LXVIII, 7, 2m. 2-2æ. XXX, 4, 2m. XXXII, 5, 4m. s. XCIX, 5, 4m.

Promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ, 2-2æ. XXXII, 5, 4m.

CAP. V

Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem, 3a. XLII, 2, 3m.

Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior, 2-2æ. XXXII, 9, o. CLXXXIX, 5, 1m.

Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, 2-2æ. C, 2, o. CII, 2, o.

Dignus est operarius mercede sua, 3a. XLIX, 6, c.

Peccantes coram omnibus argue, 3a. LV, 2, 1m.

Hæc custodias, sine præjudicio, nihil facies, 1-2æ. LXXXIX, 3, 3m.

Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium, 2-2æ. LXVII, 2, 3m.

Nemini cito manum imposueris, s. XXXVI, 4, 3m.

Volo juvenculas nubere, et procreare filios, s. XLI. 3, c.

CAP. VI.

Radix omnium malorum est cupiditas, 1-2æ. LXXVII, 5, 1m. LXXXIV, 1, o. 2, c. fi. 4. 4m. CXIX, 2, 1m. 7, o.

Usque in adventum Domini, 3a. XXXVI, 1, 3m.

Et lucem habitat inaccessibilem, 1-2æ. CXII, 5, 3m.

AUCTORITATES EX II EPISTOLA AD TIMOTHÆUM.

CAP. II.

Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, 2-2æ. CLXXXVIII, 2, 2m.

Si negaverimus, et ipse negabit nos, 2-2æ. II, 5, c. XI, 2, c.

Nolite contendere verbis, 2-2æ. XXXVIII, o.

Novit Dominus qui sunt ejus, 1a. XXIV, 1, c. fi. 2-2æ. CLXXII, 4, c.

In magna autem domo, non solum sunt vasa aurea, etc. 2-2æ. CLXXXIII, 2, c. fi.

Servum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, 2-2æ. CXVI, 1, o.

Cum modestia corripientem, 2-2æ. XI, 3, o. CLX, 1, 3m.

CAP. III.

Erunt homines seipsos amantes, 1-2æ. LXXXVII, 4, o. 2-2æ. XXV, 4, 2m. 3m. 7, o. CXVII, 1, 1m. CLIII, 5, 3m.

Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, etc. 1a. I, 1, c.

CAP. IV.

In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, 2-2æ. CXIV, 3, c.

AUCTORITATES EX EPISTOLA AD TITUM.

CAP. I

Secundum agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est, 2-2æ. CLXXXVIII, 5, 3m.

Qui non mentitur Deus, 2-2æ. CX, 1, o. 2, c.

Et eos qui contradicunt, arguere, 2-2æ. CLXXXVIII, 5, c,

Sed inquinatæ sunt eorum mens et conscientiæ, 1a. LXXIX, 13, 2m. 2-2æ. X, 4, o.

Confitentur quidem se nosse Deum, factis autem negant, 2-2æ. II, 9, o. CXXIV, 5, o.

CAP. II.

Senes ut sobrii sint, 2-2æ. CXLIX, o.

Servos suis dominis subditos esse, 2-2æ. CIV, 1, o.

CAP. II.

Neminem blasphemare, 2-2æ. XIII, 1, c.

Apparuit benignitas, et humanitas Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, 1-2æ. XCVIII, 4, c. 3a. II, 11, o. XXIV, 3, c. fi.

Per lavacrum regenerationis, 3a. LXV, 1, 2, c. LXVI, 1, 1m. III, 9, c. 5m. LXXXIV, 10, 1m.

Quem effudit in nos abunde, 1a. XLIII, 5, o.

Hæreticum hominem, post unam et secundam correptionem, devita, 2-2æ. XI, 3, 4 c, 1m.

AUCTORITATES EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

CAP. I.

Tanto melior angelis effectus, etc., 3a. XXII. 1, 1m.

Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus 1a. III, 1, 2m.

Ego hodie genui te, 1a. XXVII, 2, o.

Portansque omnia verbo virtutis suæ, 1a. XXXIV, 2, 5m.

Et velut amictum mutabis eos, et mutabuntur, 1a. IX, 1, 2, o.

Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi, 1a. CXII, 2, 1m.

CAP. II.

Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei, 3a. XX, 1, 3m. LIX, 4, 2m.

Decebat eum, etc., per passionem consummari, 3a. L, 1, o. LII, 1, c.

Propter quod non confunditur, fratres eos vocare, 1a. XXXIII, 3, o. 3a. XXVIII, 3, 5m.

Ego ero fidens in eum, 2-2æ. CXXIX, 6, o.

Qui ergo pueri communicaverunt carni et sanguini. 3a. LX. X, 1, 2, 3, o.

Ut per mortem destrueret eum, qui mortis habebat imperium, 3a. XLVIII, 4, o. 6, 3m. XLIX, 2, o. LII, 1, c.

Sed semen Abrahæ apprehendit, 3a. XXXI, 2, c.

Ut repropitiaret delicta populi, 3a. I, 3, o,

CAP. III.

Considerate apostolum, et pontificem confessionis nostræ Jesum, 3a. XXII, o. XXXI, 2, 2m. LIX, 4. 1m. LXXXIV, 7, 4m.

CAP. IV.

Non profuit illi sermo auditus, non admistus fidei, 2-2æ. V, 2, 2m.

Requievit Deus die septima, 1a. LXXIII, 1, 2, o.

Habentes ergo pontificem magnum, 3a. XXII, 1, c.

CAP. V.

Omnis pontifex ex hominibus assumptus est, 3a. XXII, 2, o. III, 1m. L, 4, 3m.

Pro hominibus constituitur in eis quæ sunt ad Deum. 3a. XXII, 1, c. 1m. c. XXVI, 1, o. LXXXII, 3, c.

Propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis. 3a. XXII, 4, 1m.

Exauditus est pro sua reverentia, 3a. XXI, 3, 4, o.

Ut offerat dona et sacrificia pro peccatis, s. LXI, 9, o.

Cap. VI.

Non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, 3a. LXXXIV, 6, 2m. LXXXIX, 6, c.

Impossibile eos qui semel illuminati sunt, etc., rursum renovari ad pœnitentiam, etc., 3a. LXXXIV, 10. 1m.

Proferens autem spinas, ac tribulos, reproba est, et maledicto proxima, 1a. XXIII, 3, o.

Homines per majorem sui jurant, 2-2æ. LXXXIX, 1, o. 4, c.

Omnis controversiæ finis est juramentum, 3a s. XLVI, 1, 4m.

Spem incedentem usque ad interiora velaminis, 2-2æ. XVII, 2, 4m. 5m.

Hic enim Melchisedech, etc., cui et decimas omnium divisit Abraham, 2-2æ. LXXXVII, 1, 3m. 3a. XXXI, 8, o.

Cap. VII.

Sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, 3a. XXII, 6, 3m. XXXI, 3, c.

Translato enim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat, 1-2æ. CVII, 2, o.

Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem et inutilitatem, 1-2æ. XCVIII, 2, 2m.

Nil enim ad perfectum adduxit lex, 1-2æ, XCVIII, 2, o.

Talis enim decebat, ut nobis esset Pontifex sanctus, impollutus, segregatus a peccatoribus, 3a. IV, 6, 1m

Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes prius pro suis delictis hostias offerre, 1-2æ. CII, 5, 6m. 3a. XXII, 5, o.

Cap. VIII.

Talem habemus Pontificem. 3a. XXII, 1, c.

Sacramentorum minister, et tabernaculi Dei quod fixit Deus, et non homo, 1-2æ. CII, 4, o.

Omnis pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur, 3a. XXII, 1, c. 1m.

Nunc autem melius sortitus est ministerium quanto, et melioris testamenti mediator est, 1-2æ. XCI, 5, c, 1m. XCVIII, 1, o, 2, 1m. XCIX, 6, c. CVI, 3, c. CVII, 1, c. 2, 3, 4, c.

Cap. IX.

In priori tabernaculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes; in secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, 1-2æ. CII, 4, 4m, 5m, 6m.

Justitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis, 1-2æ. CIII, 3, o.

Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, 1-2æ. CII, 5, 4m, 5m, 6m. CIII, 2, o. 3a. XXXVII, 4, 3m.

Sanguis Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, 3a. XXII, 3, c. XLIX, 5, 1m. LXXXIX, 6, c.

Cap. X

Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, 1-2æ. CI, 2, c.

Nunquam potest accedentes perfectos facere, 1-2æ. C, 12, o.

Sedet in dextera Dei, 3a. LVIII, 2, c.

Et sacerdotem magnum super domum Dei, s. 3.

Consummavit in æternum sanctificatos, 3a. XLVIII, 1, 2, 3, 4, o.

Voluntarie enim peccantibus nobis, post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia, 3a. LXXXIV, 10, 1m.

Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, etc., 2-2æ. CLXXXIX, 4, 1m, 3a s. VIII, 7, 2m.

Patientia vobis necessaria est 2-2æ. CXXXVI, 1, c.

Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ, 1a III, 2, 1m.

Cap. XI.

Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium, 1a. II, 2, 1m. 2-2æ. IV, 1, o. CLXXI, 3, 2m.

Sancti per fidem vicerunt regna, 3a. XLIX, 5, 1m.

Sine fide autem impossibile est placere Deo, 2-2æ. II, 3, o.

Credere oportet accedentem ad Deum, quia est et inquirentibus se remunerator sit, 2-2æ. II, 8, 1m.

Circuierunt in melotis, 2-2æ. CLXIX, 1, 2m.

Hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, 3a s. LXXVII, 1, c.

Cap. XII.

Et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum, 2-2æ. LXXXI 8, o.

Postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est, 1a. XXIII, 3, o.

Sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem, 1a. III, 1, 5m.

Et multorum millium angelorum frequentiam, 1a. L, 3, o.

Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tentant Deum, 2-2æ. XCVII, 2, o.

Propter hoc et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, etc., 3a. XLIX, 1, o.

Exeamus igitur ad eum extra castra impropérium ejus portantes, 3a. XLVI, 10, o.

Beneficentiæ autem et communionis nolite oblivisci, 2-2æ. XXXI, 1, o.

Talibus enim hostiis promeretur Deus, 2-2æ. LXXXVI, 2, 1m.

Cap. XIII.

Honorabile connubium in omnibus, 3a s. XLI, 1, 2, o.

Jesus Christus heri et hodie, 3a. XVI, 9, o.

Obedite præpositis vestris, 2-2æ. CIV, 1, c. CLXXXVI, 5, 1m.

AUCTORITATES EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

Cap. I.

Quibus et præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, 3a. LV, 5, 6, o.

Per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei, 3a. LV, 3, o.

Et nubes suscepit eum ab oculis eorum, 3a. LVII, 4, 4m.

Et dederunt eis sortes, et cecidit sors super Matthiam, 2-2æ. XCV, 8, 2m.

Cap. II.

Et cum complerentur dies Pentecostes, 1-2æ. CII, 4, 10m.

Apparuerunt illis dispertitæ linguæ, tanquam ignis, 1a. XLIII, 7, 6m. 3a. XXXIX, 6, 4m. LXXII, 2, 1m.

Cœperunt loqui variis linguis, 2-2æ. CLXXVI, 1, o.

Quem Deus suscitavit, 3a. LIII, 4, o.

Solutis inferni doloribus, 3a. LII, 2, 2m. 4, o.

Juxta quod impossibile erat illum detineri ab eo, ibidem.

Pœnitentiam igitur agite, et baptizetur unusquisque vestrum, 3a. LXVIII, 5, 6, o. 7, 2m.

Multa quoque prodigia et signa per apostolos fiebant, 2-2æ. CLXXVIII, 1, 3m.

Omnes etiam qui credebant, erant pariter, et habebant omnia communia, 2-2^{ae}. LXVI, 2, o.

CAP. III.

Quem Deus suscitavit a mortuis, 3^{a}. LIII, 1, 3, o.
Cujus nos testes sumus, 3^{a}. LV. 1, o.
Scio quia per ignorantiam fecistis, 3^{a}. XLVII, 5, c.

CAP. IV.

Et non est in alio aliquo salus, 3^{a}. CXI 3, c. 2^{m}. 4, 3^{m}. LXVIII, 1, o. 2, c. LXXXIV, 5, c.
Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, judicate, 2-2^{ae}. LXIX, 3, 1^{m}. CV, 2, c.
Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una, 1^{a}. LXXVI, 5, 3^{m}.
Neque enim quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia, s. 2.
Christus judex vivorum et mortuorum, 3^{a}. LIX, 1, 4, o. 3^{a} s. LXXXIX, 5, c.

CAP. V.

Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, etc., 2-2^{ae}. XXXIII, 7, 2^{m}. LXIV, 4, 1^{m}.
Obedire oportet Deo magis quam hominibus, 2-2^{ae}. CV, 2, c.
Si est, ex hominibus consilium hoc aut opus, destructur, etc., 2-2^{ae}. CLXXXIX, 10, 1^{m}.
Ibant gaudentes a conspectu concilii, 2-2^{ae}. CXLIV, c. 1^{m}.

CAP. VI.

Elegerunt Stephanum, virum plenum fide et Spiritu sancto, 3^{a}. VII, 10, o.
Faciebat prodigia et signa magna in populo, s. 2.
Statuerunt falsos testes, 2-2^{ae}. LXX, 4, o.
Et cum vidisset quemdam injuriam patientem, vindicavit illum, etc., 2-2^{ae}. LX, 6, 2^{m}.
Vos semper Spiritui sancto restitistis, 1^{a}. XIX, 6, c.
Cum autem esset plenus Spiritu sancto, 3^{a}. VII, 9, 10, o.
Et Jesum stantem a dextris Dei, 3^{a}. LVIII, 1, 3^{m}.

CAP. VIII.

In nomine Jesu Christi baptizabantur viri ac mulieres, 3^{a}. LXVI, 6, o.
Cum vidisset Simon, quia per impositionem manus apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit pecuniam, etc., 2-2^{ae}. CI, 1^{m}. 4^{m}. 3, c.

CAP. IX.

Ego sum Jesus Nazarenus, 3^{a}. LVII, 6, 3^{m}.
Durum est tibi contra stimulum calitrare, 1-2^{ae}. CXII, 2, 2^{m}. CXIII, 10, c.
Disputabat cum Græcis, 2-2^{ae}. X, 7, 1^{m}.

CAP. X.

Cornelius centurio vir religiosus et timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas, 2-2^{ae}. X, 4, 3^{m}. 3^{a}. LXIX, 4, 2^{m}.
Cecidit super Petrum mentis excessus. 2-2^{ae}. CLXXV, 3, 1^{m}.
Quod Deus purificavit, tu ne commune dixeris, 1-2^{ae}. CII, 5, 4^{m}, 5^{m}. 6, 1^{m}. CIII, 2, c. 3^{a} s. LXXIV, 1, 1^{m}.
Et dedit eum manifestum fieri, etc., testibus præordinatis a Deo, nobis, etc., 3^{a}. XXXVI, 2, c. LV, 1, o.
Et jussit illos baptizari in nomine Jesu, 3^{a}. LXVI, 6, o.

CAP. XII.

Angelus ejus est, 1^{a}. CXIII, 2, o.

CAP. XIII.

Videte, contemptores, et admiramini, 2-2^{ae} CLXXXVI, 9, 3^{m}.

CAP. XIV.

Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, 3^{a}. XLV, 1, c.

CAP. XV.

Surrexerunt quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt dicentes : Quia oportet circumcidi eos, præceperre quoque servare legem Moysi, 1-2^{ae}. CII 1, 4, o.
Fide purificans corda eorum 2-2^{ae}. VII, 2, o.
Imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque, etc., portare potuimus, 2-2^{ae}. XCVII, 1, 3^{m}.
Sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi, credimus salvari, 1-2^{ae}. CX, 2, 1^{m}.
Ut abstineatis ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione, 1-2^{ae}. CIII, 4, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLIV, 2, 3^{m}.
Facta est dissensio, ita ut discederent ab invicem, scilicet Barnabas, et Paulus, 2-2^{ae}. XXXVII, 1, 3^{m}.

CAP. XVI.

Hunc, scilicet Timotheum, voluit Paulus secum proficisci, et assumens circumcidit eum, propter Judæos, 1-2^{ae}. CIII, 4, 1^{m}.

CAP. XVII.

In ipso enim vivimus, movemur et sumus, 1^{a}. XVIII, 4, 1^{m}. CIV, 1, 2, o.
Ipsius enim et genus sumus, 1^{a}. I, 8, 2^{m}.

CAP. XIX.

Baptizati sunt in nomine Domini Jesu, 3^{a}. LXVI, 6, o.
Jesum novi et Paulum scio, 2-2^{ae}. CLXXXVIII, 2, o. 3^{a}. XLVII, 5, 3^{m}.

CAP. XX.

Beatius est dare quam accipere, 2-2^{ae}. CXVII, 4, 3^{m}.

CAP. XXI.

Tunc Paulus de consilio Jacobi, assumptis viris postera die purificatus, etc., 1-2^{ae}. CIII, 4, 1^{m}.

CAP. XXII.

Ego sum Christus Nazarenus, quem tu persequeris, s. 9.
Quid faciam, Domine ? 1-2^{ae}. CXII, 2, 2^{m}.

CAP. XXIII.

Principem populi tui non maledices, 2-2^{ae}. LXXVI, 3, o.
Et cum hoc dixisset, facta est dissensio inter Pharisæos et Sadducæos, et divisa est multitudo, 2-2^{ae}. XXXVII, 1, 2^{m}.
Quidam ex Judæis devoverunt se non manducaturos, etc., 2-2^{ae}. LXXXVIII, 2, o. 10, c.

CAP. XXV.

Cæsarem appello, 2-2^{ae}. LXIX, 3, o.

CAP. XXVI.

Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris, s. 9.
Durum est tibi contra stimulum calcitrare, ibidem.
Ad hoc enim apparui tibi, 3^{a}. LVII, 6, 3^{m}.
Si Christus, primus ex resurrectione mortuorum, 3^{a}. LIII, 3, o.
Coactus sum appellare Cæsarem, s. 25

AUCTORITATES EX EPISTOLA JACOBI APOSTOLI.

CAP. I.

Patientia autem opus perfectum habet, 1-2^{ae}. LXVI, 4, 2^{m}. 2-2^{ae}. CXXXVI, 2, 1^{m}. CLXXXIV, 1, 3^{m}.

Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis, 2-2^{ae}. LIII, 6, 2^{m},

Ira viri justitiam Dei non operatur, 3^{a}. XV, 9, 1^{m}.

Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem, hæc est : Visitare pupillos et viduas, etc., 2-2^{ae}. LXXXI, 1, 1^{m}.

Dæmones credunt et contremiscunt. Infra 2.

CAP. II.

Quicunque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus, 1-2^{ae}. LXXIII, 1, 1^{m}. 2-2^{ae}. V, 3, 3^{m}. 3^{a}. LXXXVIII, 1, c.

Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam, 1^{a}. XXI, 4, 1^{m}. 2-2^{ae}. LXVII, 4, 1^{m}. 3^{a} s. XCIX, 5, 1^{m}.

Superexaltat autem misericordia judicium, 1^{a}. XXI, 3, 2^{m}.

Ego ostendam tibi ex operibus fidem meam, 2-2^{ae}. CXXIV, 5, o.

Dæmones credunt et contremiscunt, 1^{a}. LXIV, 2, 5^{m}. 2^{m}. 2-2^{ae}. V, 2, o. XVIII, 3, 2^{m}. 3^{a}. LXXVI, 7, o,

Fides sine operibus mortua est, vel otiosa, 2-2^{ae}, II, 9, o. CXXIV, 5, c.

CAP. III.

In multis enim offendimus omnes, 2-2^{ae}. CLXXXIV, 2, 2^{m}.

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir, 2-2^{ae}. LXXIII, 2, 1^{m}.

Ubi zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum, 2-2^{ae}. XXXVIII, 1, o.

Quæ autem desursum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, etc., 2-2^{ae}. XLV, 6, 3^{m}.

Fructus autem justitiæ in pace seminatur facientibus pacem, 2-2^{ae}. XXIX, 1, o.

CAP. IV.

Unde bella et lites in vobis ? nonne ex concupiscentiis vestris ? 2-2^{ae}. XLI, 2, 1^{m}. CXVI, 1, 3^{m}.

Petitis et non accipitis, eo quod male petitis, 2-2^{ae}. LXXXIII, 15, 2^{m}.

Amicitia hujus sæculi inimica est Dei, 2-2^{ae}. CXIV, 1, o.

Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, 2-2^{ae}. CLXII, 1, o.

Subditi estote Deo, 2-2^{ae}. CIV, 4, 2^{m}.

Nolite detrahere alterutrum, 2-2^{ae}. LXXIII, 2, o.

Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi et judicat legem, 2-2^{ae}. LXXIV, 2, 3^{m}.

CAP. V.

Scienti bonum facere, et non facienti, peccatum est illi, 2-2^{ae}. LXXIX, 3, o.

Patientes estote, 1-2^{ae}. LXVI, 4, 2^{m}. 2-2^{ae}. CXXXVI, 1, o. 5, c.

Oleo, in nomine Domini, 3^{a}. LXXII, 3, c.

Inducat presbyteros Ecclesiæ, 3^{a} s. XXXI, 2, c.

Et oratio fidei, salvabit infirmum, 3^{a}. LXV, 1, 4^{m}. LXXXIV, 1, 1^{m}, 3^{a} s. XXIX, 9, o. XXX, 2, o.

Et si in peccatis sit, dimittentur ei, 3^{a} LXV, 1, c. 3^{a}. s. XXV, 1, c. XXX, 1, c.

Confitemini alterutrum peccata vestra, 3^{a} s. VIII, 1, 1^{m}.

AUCTORITATES EX I^{a} EPISTOLA PETRI APOSTOLI.

CAP. I.

Prophetæ non sibimetipsis, vobis autem ministrabant; 2-2^{ae}. CLXXVI, 2, c. 1^{m}.

In quem desiderant angeli prospicere, 1^{a}. LVIII, 1, 2^{m}.

Non corruptibilibus, auro et argento redempti estis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi, 3^{a}. XLVIII. 4, 3^{m}. 5, c. XLIX, 5, 1^{m}.

CAP. II.

Omnes honorate, 2-2^{ae}. CIII, 1, 3^{m}.

Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis, 2-2^{ae}. CIV, 1, 5, 6, o.

Christus passus est pro nobis, 3^{a}. XLVIII, 6, o.

Ut peccatis mortui, justitiæ vivamus, 2-2^{ae}. LXXXVIII, 11, 1^{m}.

CAP. III.

Parati semper ad satisfaciendum omni poscenti vos rationem, de ea quæ in vobis est fide ac spe, 3^{a} s. XXXVI, 2, 2^{m}.

In quo et iis qui in carcere erant, spiritu veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, etc., 3^{a}. LII, 2, 3^{m}.

Quod et vos nunc similis formæ, salvos facit baptisma, 3^{a}. LXVI, 11, 3^{m}.

Conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, 1^{a}. LXXIX, 13, c.

Per resurrectionem Jesu Christi, a mortuis, 3^{a}. LVI, 1, 4^{m}. LXII, 5, 3^{m}.

CAP. IV.

Propter hoc enim evangelizatum est et mortuis, 3^{a}. LII, 2, 3^{m}.

Si autem ut Christianus, non erubescat, 2-2^{ae}. CXXIV, 5, 1^{m}.

CAP. V.

Cum apparuerit princeps pastorum, 3^{a}. VIII, 6, 3^{m}.

Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, 2-2^{ae}. CLXII, 1, o.

Ipsi cura est de vobis, 1^{a}. XXII, 2, 2^{m}. C, 3, 5, c.

Salutat vos Ecclesia, 3^{a}. VIII, 4, c, 2^{m}.

AUCTORITATES EX II^{a} EPISTOLA PETRI APOSTOLI.

CAP. I.

Per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit, 1^{a}. XIII, 9, 1^{m}.

Et per hoc efficiamini divinæ consortes naturæ, 1-2^{ae}. CX, 3, 4, c. CXIV, 3, c. 2-2^{ae}. XIX, 7, c. II, 10, 1^{m}. III, 4, 3^{m}. LXII, 1, 5, o.

In scientia autem abstinentiam, 2-2^{ae}. CXLVI, 1, c.

Satagite, ut per bona opera vestra, certam vestram vocationem et electionem faciatis, 1^{a}. XXIII, 8. c.

Omnis Scripturæ prophetia, propria interpretatione non fit, 2-2^{ae}. CLXXI, 4, o.

CAP. II.

Deus angelis peccantibus non pepercit, 1^{a}. LXIV, 2, o. 1-2^{ae}. LXXX, 4, 2^{m}. 3^{a}. IV, 1, c. 3^{m}. VI, 2, 2^{m}. LXXXIX, 1, c.

In judicium reservari. 3^{a} s. LXXXIX, 8, 3.

Angeli, cum sint fortitudine et virtute majores, 1^{a}. XCIII, 3, o. XCVI, 1, 1^{m}. CVIII, 2, 5^{m}. CXII, 1, 4^{m}. 1-2^{ae}, V, 1, 3^{m}.

Oculos habentes plenos adulterii, et incessabilis delicti 2-2^{ae}. CLIV, 1, 5^{m}.

A quo quis superatus est hujus et servus est, 1^{a}, LXIII, 8, c. 2-2^{ae}. LXIV, 2, 3^{m}. 3^{a}. XLVIII, 4, c. 3^{m}.

Canis reversus ad vomitum, etc., 2-2^{ae}. CLXXXIX 9, 2^{m}.

Cap. III.

Promissa ejus exspectamus 2-2^{ae}. XVII, 5, 1^{m}.

Crescite in gratia, 1-2^{ae}. LXVI, 2, 1^{m}. CXII, 4, o. 2-2^{ae}. V, 4, 3^{m}.

Adveniet dies Domini ut fur, 3^{a} s. LXXVII, 2, o. 3, o.

Elementa vero calore solventur, 3^{a} s. LXXIV, 2, o.

Cœli ardentes solventur, 3^{a} s. LXXIV, 2, c. 4, 2^{m}.

AUCTORITATES EX I^{a} EPISTOLA S. JOANNIS APOSTOLI.

Cap. I.

Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, etc., 3^{a}. LXXIX, 4, 2^{m}.

Cap. II.

Ipse est propitiatio, 3^{a}. XLVIII, 2, c.

Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est, 2-2^{ae}. CXI, 1, c. 4^{m}.

Qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare, 3^{a}. XIV, 1, o.

Si quis diligit mundum est, non est charitas Patris in eo, 2-2^{ae}. XXV, 6, o. CLXXXVIII, 2, 3^{m}.

Omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, 1-2^{ae}. LXXVII, 5, o. CVIII, 3, 4^{m}.

Qui negat Filium, nec Patrem habet; qui autem confitetur Filium et Patrem habet, 3-2^{ae}. III, 1, 2^{m}, 3^{m}. 2, o.

Unctio docebit vos de omnibus, 2-2^{ae}. VIII, 4, 1^{m}.

Cap. III.

Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, 1^{a}. IV, 3, o. XII, 1, o. 2, 1^{m}. 5, c. 6, 1^{m}. 2-2^{ae}. I, 2, 3^{m}. 3^{a} s. XCII, 1, c.

Peccatum est iniquitas, 2-2^{ae}. CX, 4, 3^{m}.

Peccatum in eo non est, 3^{a}. XV. 2, o.

In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli, 3^{a}. XV, 2, 3^{m}.

Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quia semen ipsius manet in eo : et non potest peccare, quia ex Deo natus est, 2-2^{ae}. XXIV, 11, 1^{m}.

Qui non diligit fratrem suum, etc., 2-2^{ae}, XLIV, 7, c.

Omnis qui odit fratrem suum, homicida est, 2-2^{ae}. XXXIV, 3, o.

Omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem, 1-2^{ae}. LXXXVIII, 6, 3^{m}. 2-2^{ae}. XIII, 3, 1^{m}. LXXIII, 3, c. CLIV, 3, o.

Et nos debemus pro fratribus animas ponere, 2-2^{ae}. XXVI, 5, 3^{m}.

Cap. IV.

Deus charitas est, 2-2^{ae}. XXIII, 2, o.

Ipse prior dilexit nos, 3^{a}. I, 1, c.

Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo, 1-2^{ae}. XXVIII, 2, o. LXVI, 6, c.

Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, 2-2^{ae}. XIX, 6, o. 10, c. 3^{a}. VII, 6, 3^{m}.

Timor pœnam habet, 2-2^{ae}. XIX, 2, 4^{m}.

Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, et fratrem suum odit, mendax est, 2-2^{ae}. CX, 1, 2^{m}.

Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere ? 2-2^{ae}. XXVI, 2, 1^{m}.

Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum diligat et fratrem suum, 2-2^{ae}. XXV, 1, o. XLIV, 7, o.

Cap. V.

Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit et cum qui, natus est ex eo, 2-2^{ae}. XXV, 1, c. XLIV, 7, o.

Hæc est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus, 2-2^{ae}. XXV, 1, o.

Et mandata ejus gravia non sunt, 1-2^{ae}. CVII, 4, o.

Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater. Verbum et Spiritus sanctus, 1^{a}. XXX, 2, o. XXXI, 1, o. XLI, 6, o.

Et hi tres unum sunt, 1^{a}. XXXI, 2, 4^{m}. XXXIX, 2, 3, 6, o.

Omnis qui natus est ex Deo, non peccat, sed gratia Dei conservat eum, 2-2^{ae}. XXIV, 11, 1^{m}.

Et malignus non tanget eum, 3^{a}. XXIX, 1, 3^{m}.

Et mundus totus in maligno positus est, 1-2^{ae}. LXXV, 5, o, CVIII, 3, 4^{m}.

Custodite vos a simulacris, 2-2^{ae}. XCIV, 2, 1^{m}. 3^{a}. XXV, 3, c.

AUCTORITATES EX II^{a} EPISTOLA JOANNIS APOSTOLI.

Et hæc charitas ut ambulemus secundum mandata ejus, 1-2^{ae}. XCIX, 1, 2^{m}.

Qui non confitentur Jesum Christum venisse in carnem, 3^{a}. XVI, 3, 4, 7, c.

Videte vosmetipsos, ne perdatis quæ operati estis, 3^{a}, LXXXIX, 4, 5, 6, o.

Nec Ave ei dixeritis, 3^{a} s. XXI, 2, c.

AUCTORITATES EX III^{a} EPISTOLA JOANNIS APOSTOLI.

Qui benefacit, ex Deo est, 2-2^{ae}. XXXI, 2, 1^{m}.

AUCTORITATES EX EPISTOLA JUDÆ.

Angelos qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni Dei, vinculis æternis sub caligine reservavit, 3^{a} s. LXXXIX, 8, c.

Michael archangelus, etc., non est ausus judicium inferre blasphemiæ, sed dixit : Imperet tibi Deus, 2-2^{ae}. LXXVI, 4, 1^{m}.

AUCTORITATES EX APOCALYPSI JOANNIS

Cap. I.

Qui est, et qui erat, et qui venturus est, 1^{a}. XIII, 11, c.

Et princeps regum terræ, 1^{a}. XIII, 7, 1^{m}, 6^{m}

Et qui eum pupugerunt, 3^{a}. XLVI, 4, 6, c.

Ego sum Alpha et Omega, principium et finis, 1^{a}. XLIV, 1, 4, o.

Cap. II.

Quod charitatem tuam primam dereliquisti, 1-2^{ae}. LXXI, 4. c. 2-2^{ae}. XXIV, 11, o. 3^{a}. LXXIX, 6, 2^{m}.

Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei, 1^{a}. CII, 1, 4^{m}.

Vincenti dabo manna absconditum, 1-2^{ae}. LXII, 5, c.

Quod nemo scit, nisi qui accipit, ibidem,

Non negasti fidem meam, 2-2^{ae}. III, 2, o.

Cap. III.

Tene quod habes ut nemo accipiat coronam tuam, 1^{a}. XXIII, 6, 1^{m}.

Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, 3^{a}, LVIII, 4, 3^{m}.

Hæc dicit qui habet clavem David, 3^{a} s. XIX, 2, c.

Cap. VI.

Qui est, et qui erat, et qui venturus est, 1^{a}. XIII. 11, c.

Et propter voluntatem tuam erant, et creata sunt, 1^{a}. XIX, 4, o. XLV, 6, c. XLVI, 1, c.

CAP. V.

Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, etc., 3a. XLIX, 6, o.

Adoraverunt viventem in sæcula sæculorum, 2-2æ. LXXXIV, 1, c.

CAP. VI.

Usquequo, Domine, sanctus, et verus, non judicas et vindicas sanguinem nostrum ? 2-2æ. LXXXIII, 8, 2m. CVIII, 1, o. 3a s. LXXII, 3, 2m.

Et vidi sub altari animas interfectorum, 3a s. XCHI, 1, c.

CAP. VII.

Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, 2-2æ. LXXXII, 4, 3m. 3a s. XCIV, 2, c.

CAP. VIII.

Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum, 3a s. LXXII, 2, o.

CAP. IX.

In diebus illis quærent homines mortem, et non invenient, 3a s. VIII, 2, c.

Ut non adorarent dæmonia, 2-2æ. XCIV, 2, c.

CAP. X.

Juravit per viventem, 2-2æ. LXXXIX, 10, 4m.

CAP. XI.

Qui es, et qui eras, et qui venturus es, 1a. XIII, 11, c.

CAP. XII.

Et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum cœli, t misit eas in terram, 1a. LXIII, 8, o.

Et projectus est draco ille magnus, serpens antiquus, -2æ. CLXV, 2, 3m, 4m.

CAP. XIII.

Agni qui occisus est ab origine mundi, 3a. LXXXIII, , c.

Ut ignem faceret de cœlo descendere, 2-2æ. LXXVIII, 2, o.

Et faciet omnes, etc., habere characterem in dextera nanu, aut in frontibus suis, 3a. LXIII, 3, 3m.

CAP. XIV.

Et cantabant quasi canticum novum, 2-2æ. CLII, 5, 3m.

Aut acceperit characterem in fronte sua, 3a. LXIII, 3, 3m.

Beati mortui qui in Domino moriuntur, 2-2æ. CXXIV 5, o.

CAP. XV.

Quia solus pius es, 2-2æ. CI, 1, 2m.

CAP. XVI.

Qui habebant characterem bestiæ, 3a. LXIII, 3, 3m.

Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum, 3a s. VIII, 7, 1m. et XCIX, 1, c.

CAP. XIX.

Et cecidi ad pedes ejus, ut adorarem eum, et dixit mihi : Vide ne feceris, 2-2æ. CIII, 2, 1m.

CAP. XX.

Nec acceperunt characterem ejus in frontibus aut in manibus suis, 3a. LXIII. 3, 3m.

Et libri aperti sunt, 1a. XXIV, 1, 1m.

CAP. XXI.

Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, 1-2æ. CII, 4, 2m

Et absterget Deus omnem lacrymam oculis eorum, et neque dolor erit ultra, 2-2æ. LXXXII, 4, 3m. 3a s. XCIV 2, c.

Ecce nova facio omnia, 1a. LXXIII 1, 3m.

Primum cœlum et prima terra, 3a s. LXXIV, 5, 2.

Vidi cœlum novum, et terram novam, s. XCI, 1, c.

Ego sum Alpha et Omega, initium et finis, 1a. XLIV, 1, 4, o.

Mensura hominis, quæ est angeli, 1-2æ. XC, 1, c.

Nam claritas Dei illuminabit eam, et lucerna ejus est Agnus, 1a. XII, 5, c.

CAP. XXII.

Et ostendit mihi fluvium aquæ vivæ, 1-2æ. II, 1. 3m.

In medio plateæ et ex utraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, 1-2æ. LXX, 3, c.

Et videbunt faciem ejus, 2-2æ. XXIII, 1, 1m.

Dominus Deus illuminabit illos, 1a. XII, 5, o.

Ego sum Alpha et Omega, s. 1.

Gratia Domini nostri Jesu Christi, cum omnibus vobis, 3a. VII, 7, 2m.

INDEX TERTIUS

QUI UNIVERSAM SUMMÆ THEOLOGICÆ SANCTI THOMÆ AQUINATIS DOCTRINAM AD LOCOS COMMUNES

SEU PRÆCIPUA DOCTRINÆ CHRISTIANÆ CAPITA ALPHABETI ORDINE DIGESTA, REVOCATAM CONTINET

- Abstinentia, 2 2. q. 146
- Acceptio personarum, 2 2. q. 63
- Ad accusationem justam pertinentia, 2 2. q. 66
- Acedia, 2 2. q. 35
- Actio
  - angelorum in homines, I. q. 111
  - corporalis creaturæ, I. q. 115
- Ad actionem hominis pertinentia, I. q. 117
- Actus
  - humani sequentes rationem bonitatis, 1 2. q. 21
  - imperati a voluntate, 1 2. q. 17
- Adjuratio, 2 2. q. 90
- Adoptio Christi, III. q. 15
- Adoratio
  - Christi, III. q. 23
  - Dei, 2 2. q. 84
- Adulatio, 2 2. q. 115
- Adulterium, 2 2. q. 154
- Æqualitas divinarum personarum ad invicem, I. q. 41
- Æternitas Dei, I. q. 10
- Affabilitas, 2 2. q. 114
- Ambitio, 2 2. q. 131
- Amicitia, 2 2. q. 114
- Amor
  - Dei, I. q. 20
  - ut est nomen Spiritus sancti, I. q. 37
  - seu dilectio angeli, I. q. 80
- Amor, 1 2. q. 26
- Amoris
  - causa, 1 2. q. 27
  - effectus, 1 2. q. 28
- Angelus, I. a q. 50 usque 64. et a 106 usque 114
- Anima in genere, I. q. 87 usque q. 90
- Quomodo anima
  - conjuncta intelligat corporalia, I. q. 84
  - intellectiva cognoscat seipsam, I. q. 84
  - humana cognoscat quæ supra se sunt, I. q. 88
- Annuntiatio B. Virginis, III. q. 30
- Apostasia, 2 2. q. 12
- Ascensio Christi, III. q. 57
- Astutia, 2 2. q. 55
- Avaritia, 2 2. q. 113
- Audacia, I. q. 45, item 2 2. q. 127

Ex supplemento.

- Absolutio, 24
- Animæ exeuntis e corpore qualitas et pœna, 70
- Annexa
  - matrimonii et redditio debiti, 64
  - sacramenti ordinis, 40
- Aureolæ, 96
- Baptismus Joannis, III. q. 38
- Baptismi
  - effectus, III. q. 69
  - minister, III. q. 67
  - Sacramentum, III. q. 66
- Baptismum suscipientes, III. q. 67
- Ad baptismum concurrentia præparatoria, III. q. 71
- Baptizatio Christi III. q. 37
- Beatitudo Dei, I. q. 26
- Beatitudo
  - hominis in quo consistat, 1 2. q. 2
  - quid sit, et quid requirat, 1 2. q. 3 et 4
- Beatitudinis adeptio, 1 2. q. 5
- Beatitudines ipsæ, 1 2. q. 69
- Ad beatitudinem requisita, 1 2. q. 4
- Bellum, 2 2. q. 40
- Beneficentia, 2 2. q. 31
- Blasphemia
  - in generali, 2 2. q. 13
  - in speciali, 2 2. q. 14
- Bonitas
  - Dei, I. q. 5
  - humanorum actuum
    - in generali, 2 2. q. 18
    - exteriorum, 1 2. q. 20
    - inferiorum voluntas, 1 2. q. 19
- Bonum
  - in communi, I. q. 4
  - circa passiones animæ, 1 2. q. 24
  - facere, et declinare a malo, 2 2. q. 79

Ex supplemento.

- Beatitudo sanctorum et eorum mansiones, 93
- Beatorum dotes, 95
- Beatorum resurgentium conditiones, 82
- Bigamia, 65
- Irregularitas inde contracta, 60
- Cæcitas mentis, 2 2. q. 15
- Castitas, 2 2. q. 115
- Catechismus, III. q. 71
- Causa mali, I. q. 49
- Causa prima omnium entium, I. q. 44
- Charitas
  - secundum se, 2 2. q. 23
  - comparatione subjecti, 2 2. q. 24
  - quantum ad
    - objectum, 2 2. q. 25
    - ordinem diligendorum, 2 2. q. 26
    - dilectionem, 2 2. q. 27
- Charitatis effectus
  - exteriores, 2 2. q. 27
  - interiores, 2 2. q. 31
- Charitatis effectus quantum ad
  - misericordiam, 2 2. q. 30
  - pacem, 2 2. q. 29
- Christo convenientia ut est subjectus Patri, III. q. 20
- Circumcisio, III. q. 70
- Circumcisio Christi, III. q. 37
- Circumstantiæ humanorum actuum, 1 2. q. 7
- Clementia, 2 2. q. 157
- Cognitio
  - angeli, 2 2. q. 157
  - angelorum
    - ex parte immaterialium, I. q. 56
    - quantum ad res materiales, I. q. 57
  - animæ separatæ, I. q. 89
  - divinarum personarum. I. q. 31
- Comparatio angelorum ad
  - corpora, I. q. 52
  - locum, I. q. 52

- Conceptio
  - Christi secundum principium activum, III. q. 32
  - Salvatoris secundum materiam corporis, 1 2. q. 30
- Concupiscentia, 1 2. q. 30
- Conditio
  - corporis justitiæ
    - prolis generandæ in statu, 1. q. 99
    - innocentiæ, 1. q. 100
  - primi hominis secundum intellectum, 1. q. 94
  - scientiæ prolis generandæ, 1. q. 101
- Confirmationis sacramentum, III. q. 72
- Consensus comparatione finis, 1 2. q. 15
- Consilium quod præcedit electionem, 1 2. q. 14
- Ad conservationem speciei per generationem pertinentia, 1. q. 98
- Conversatio Christi, III. q. 40
- Conversio panis et vini in sanguinem et corpus Christi, III. q. 75
- Contentio, 2 2. q. 38
- Correctio fraterna, 2 2. q. 33
- Consilii donum quod respondet prudentiæ, 2 2. q. 54
- Continentia, 2 2. q. 155
- Contumelia, 2 2. q. 72
- Creatio, 1. q. 45
- Creatura una quomodo movet aliam, 1. q. 109
- Crudelitas 2 2. q. 159
- Curiositas, 2 2. q. 167
- Custodia bonorum angelorum, 1. q. 113

Ex supplemento.

- Clavium
  - effectus, 18
  - minister, 17
  - potestas, 17
- De his in quos clavium usus exerceri potest, 20
- Cognatio legalis, 57
- Conditio quam habent resurgentes, 87
- Confessio et ejus necessitas. 6
- Confessionis
  - effectus, 10
  - minister, 8
  - qualitas, 9
  - quidditas, 7
  - sigillum, 11
- Consensus
  - coactus 47
  - objectum, 48
- Contritio, 1
- Contritionis
  - effectus, 5
  - quantitas, 3
  - objectum, 2
  - tempus, 4
- Corporum
  - resurgentium integritas, 80
  - Beatorum
    - agilitas, 84
    - claritas, 85
    - subtilitas, 83
  - damnatorum resurgentium conditiones, 86
- Decalogus, 1 2. q. 100
- Decimæ, 2 2. q. 87
- Defectus
  - a Christo assumpti, III. q. 14
  - animæ a Christo assumpti, III. q. 15
- Delectatio, 1 2. q. 31. 32. 33. et 34
- Descensus Christi ad inferos. III. q. 52
- Desponsatio matris Dei, III. q. 29
- Derisio, 2 2. q. 75
- Desperatio, 2 2. q. 20
- Detractio, 2 2. q. 73
- Devotio, 2 2. q. 82
- Deus, 1. q. 2. usque 5
- Dilectio, 2 2. q. 27
- Discordia, 2 2. q. 37
- Distinctio rerum
  - in communi, 1. q. 47
  - in speciali, 1. q. 48
- Divina
  - beatitudo, 1. q. 26
  - nomina, 1. q. 23
  - potentia Dei, 1. q. 25
- Divinæ relationes, 1. q. 28
- Divinationes, 2 2. q. 95
- Doctrina
  - Christi, III. q. 42
  - sacra, 1. q. 1
- Dolor secundum se. 1 2. q. 35
- Dominium hominis in statu innocentiæ, 1. q. 96
- Dona, 2 2. q. 63
- Donum
  - quod est nomen Spiritus sancti, 1. q. 38
  - respondens fortitudini, 2 2. q. 139
- Dulia, 1 2. q. 103
- Ebrietas, 2 2. q. 150
- Electio, 1 2. q. 13
- Eleemosyna, 2 2. q. 32
- Epiichia seu Epicheia, 2 2. q. 120
- Ad statum episcoporum pertinentia, 2 2. q. 185
- Eucharistiæ.
  - effectus, III. q. 79
  - forma, III. q. 78
  - materia, III. q. 74
  - minister, III. q. 82
  - sacramentum, III. q. 73
  - ritus, III. q. 83
  - usus, III. q. 80
- In Eucharistia remanentia accidentia, III. q. 77
- Exsistentiæ modus in hoc sacramento, III. q. 67
- Exsistentia Dei in rebus, 1. q. 8
- Exorcismus, III. q. 71

Ex supplemento.

- Excommunicatio, 21
- De his qui possunt excommunicare, 22
- De participatione cum excommunicatis, 23
- Extremæ unctionis sacramentum, 29
- Effectus hujus sacramenti, 30
- Minister hujus sacramenti, 31
- Quibus hoc sacramentum conferri debeat, et qua parte, 32
- De iteratione hujus sacramenti, 33
- Facere bonum, et declinare a malo, 2 2. q. 79
- Falsitas, 1. q. 17
- Fatum, 1. q. 116
- Fides quantum ad ejus
  - actum
    - interiorem, scilicet credere, 2 2. q. 2
    - exteriorem, scilicet confiteri, 2 2. q. 3
  - habitum et ipsam fidem, 2 2. q. 4
  - objectum, 2 2. q. 1
- Fidei
  - habitus quantum ad
    - habentes ipsam. 2 2. q. 5
    - ejus causam, 2 2. q. 6
  - effectus, 2 2. q. 7
- Finis
  - ultimus in communi, 1 2. q. 5
  - productionis hominis, 1. q. 93
- Fortitudo. 2 2. q. 123
- Fortitudinis partes in communi, 2 2. q. 128
- Fraus quæ committitur in emptionibus et venditionibus, 2 2. q. 77
- Fructus. 1 2. q. 70
- Fruitio quæ est actus voluntatis, 1 2. q. 11
- Furtum et rapina, 2 2. q. 66

Ex supplemento.

- Filii illegitime nati, 68
- Gaudium, 2 2. q. 28
- Gloria inanis, 2 2. q. 152
- Gratia Christi in incarnat. assumpta, III. q. 7
- Gratiæ
  - Causa, 1 2. q. 112
  - Dei essentia, 1 2. q. 110
  - divisio, 1 2. q. 111
  - effectus, 1 2. q. 113
  - gratis datæ quantum ad genera linguarum, 2 2. q. 176
  - necessitas, 1 2. q. 109

Gratia
- miraculorum, 2 2. q. 178
- primi hominis, 1. q. 95
- quantum ad ejus causam, 1 2. q. 108
- quantum ad ejus effectus. 1 2. q. 113
- sermonis sapientiæ sive scientiæ, 2 2. q. 177

Gratitudo, 2 2. q. 106
Gubernationis divinæ effectus in speciali, 1. q. 104
Gubernatio rerum in communi, 1. q. 103
Gula, 2 2. q. 148
Habitus in generali quantum ad substantiam eorum, 2 2. q. 49
Habitus subjectum, 1 2. q. 50

Habituum
- causa quantum ad augmentum, 1 2 q. 52
- causa quantum ad generationem, 1 2. q. 51
- corruptio et diminutio, 1 2. q. 53
- distinctio, 1 2. q. 54

Hæresis, 2 2. q. 11
Quomodo homo factus sit ad imaginem et similitudinem Dei, 1. q. 93
Homo quantum ad essentiam, 1. q. 75
Homicidium, 2 2. q. 64
Honestas, 2 2. q. 145
Humanorum actuum principium exterius, 1 2. q. 109
Humilitas. 1 2. q. 162
Hypocrisis, 2 2. q. 111
Jactantia. 2 2. q. 112
Ideæ, 1. q. 15
Idololatria, 2 2. q. 94
Jejunium 2 2. q. 147
Ignorantia causa peccati ex parte rationis, 1 2. q. 76
Imago, 1 2. q. 35
Immutabilitas Dei, 1. q. 9
Impositio nominis Jesu, III. q. 37
Imprudentia, 2 2. q. 53
Impugnatio malorum angelorum, 1. q. 113
Incontinentia, 2 2 q. 156
Infidelitas, 2 2. q. 10
Infinitas Dei, 1. q. 7
Ingratitudo, 2 2. q 107
Ingressus religionis, 2 2. q. 189
Injuriæ in personam proximi commissæ, 2 2. q. 65
Injusticiæ, 2 2. q. 59

Injustitia
- advocatorum, 2 2. q. 71
- judicis, 2 2. q. 67
- rei in sua defensione, 2 2 q. 69
- testis in testificando, 2 2. q. 70

Inobedientia, 2 2. q. 105
Intellectus donum, 2 2. q. 8
Intellectus noster quid cognoscat in corporalibus, 1. q. 89
Intentio quæ est actus voluntatis, 1 2. q. 12
Intimiditatis vitium, 2 2. q. 26
Invidia, 2 2. q. 36
Involuntarium, 1 2. q. 6
Ira secundum se 1 2 q. 46
Iracundia, 1 2. q. 158

Iræ
- causa effectivas et remedia, 1 2. q. 47
- effectus, 1 2. q. 48

Irascibilis passiones, 1 2. q 40
Ironia, 2 2. q. 113

Irreverentia
- Dei, 2 2. q. 99
- rerum sacrarum 2 2. q. 97

Judicium, 2 2. q. 60
Juramentum, 2 2. q. 89
Jus, 2 2. q. 57
Justificatio, 1 2. q. 113 et 114
Justitia, 2 2. q. 58

Justitia
- commutativa et distributiva, 2 2. q. 61
- et gratia primi hominis, 1. q. 95
- et misericordia Dei, 1. q. 21

Ex supplemento.

Indulgentia, 25
De his qui possunt facere indulgentias, 26
Quibus valent indulgentiæ, 27
Ignis ultimæ conflagrationis, 74
Impedimenta matrimonii. 50

Impedimentum
- affinitatis, 55
- cognationis spiritualis, 56
- conditionis servitutis, 52
- consanguinitatis, 54
- disparitatis cultus, 59
- frigiditatis, maleficii, furiæ et amentiæ. 58
- voti solemnis, 61
- voti et ordinis, 53

Impedimentum superveniens matrimonio consummato, quod est fornicatio, 62
Judicium generale quo tempore et loco fiet, 89
Forma judicis venientis ad judicium, 99
Laus Dei, 2 2. q. 91
Legalia circa puerum Jesum observata, III. q. 37
In nova lege contenta, 1 2. q. 108

Legis
- humanæ mutatio, 1 2. q. 97
- humanæ potestas, 1 2. q. 96
- novæ ad veterem comparatio, 1 2. q. 107
- veteris præcepta, 1 2. q. 99

Legum
- differentia, 1 2. q. 91
- effectus, 1 2. q. 92

Lex in
- communi, 1 2. q. 90
- speciali, 1 2. q. 93

Lex
- humana secundum se, 1 2. q. 95
- naturalis, 1 2. q. 94
- nova, 1 2. q. 106
- vetus secundum se, 1 2. q. 98

Liberalitas, 2 2. q. 117
Liber vitæ, 1. q. 24
Liberum arbitrium, 1. q. 89
Litigium, 2 2. q. 116
Locutiones angelorum, 1. q. 107
Luxuria, 2 2. q. 153
Luxuriæ partes, 2 2. q. 154

Ex supplemento.

Libellus repudii, 67
Magnanimitas, 2 2. q. 129
Magnificentia, 2 2. q. 134
Maledictio, 2 2. q. 76

Malitia
- actuum interioris voluntatis, 1 2. q. 19
- actuum humanorum in generali, 1 2. q. 18
- actuum humanorum exteriorum, 1 2. q. 20
- culpæ angelorum, 1. q. 63

Malum, 1. q. 48
Malum circa passiones animæ, 1 2. q. 21
Manifestatio Christi nati, III. q. 36
Mansuetudo, 2 2. q. 157
Martyrium, 2 2. q. 124
Mediator Dei et hominum Christus, III. q. 26
Memoria, 2 2. q. 49
Mendacium, 2 2. q. 110
Meritum quod est effectus gratiæ cooperantis, 1 2. q. 114

Miracula Christi in
- generali, III. q. 43
- speciali, III. q. 44

MisericordiaDei, 1. q. 21

Missio
- angelorum, 1. q. 112
- divinarum personarum, 1. q. 43

Modestia in
- communi, 2 2. q. 160
- exteriori apparatu, 2 2. q. 166
- exterioribus motibus corporis, 2 2. q. 128

Modus
- assumptionis humanæ quantum ad ordinem III. q. 6
- cognitionis angelicæ, 1. q. 58
- cognitionis propheticæ, 2 2. q. 173
- conceptionis, III. q. 31
- emanationis rerum a principio, 1. q. 45
- et ordo intelligendi, 1. q. 85
- quo Christus usus est in sacramento Eucharistiæ, III. q. 81
- quo voluntas movetur, 2 2. q. 10

Unionis
  Verbi incarnati, III. q. 2
  personæ divinæ, III. q. 3
  ex parte humanitatis, III. q. 4
  ex parte partium humanæ naturæ, III. q. 5
Mors Christi, III. q. 50
Motivum voluntatis. I 2. q. 5
Motus localis angelorum, I. q. 53
Mulierum ornatus, 2 2. q. 169
Mutatio creaturarum a Deo, I. q. 105

Ex supplemento.

Matrimonium, 41
Matrimonii error, 51
Matrimonium inquantum sacramentum est, 42
Matrimonii definitio, 45
Misericordia Dei respectu damnatorum, 90
Mundi qualitas, et resurgentium post judicium, 91
Nativitas Salvatoris, III. q. 55
Natura prima omnium entium, I. q. 44
Negligentia, 2 2. q. 54
Negotiatio, 2 2 q. 77
Nomen
  Dei, I. q. 13
  Spiritus S. quod est
    amor, I. q. 37
    donum, I. q. 38

Ex supplemento.

Nuptiæ secundæ, 63
Obedientia, 2 2. q. 104
Oblatio, 2 2. q. 86
Oblatio Christi in templum, III. q. 37
Observantia, 2 2. q. 102
Odium, I 2. q. 29 item 2 2. q. 34
Officia hominis in generali, 2 2. q. 183
Opus
  creationis creaturæ corporalis, I. q. 65
  distinctionis secundum se, et primæ diei, I. q. 67
  secundæ diei, I. q. 68
  tertiæ diei, I. q. 69
  ornatus quantum ad quartum diem, I. q. 70
  quintæ diei, I. q. 71
  sextæ diei, I. q. 72
Omnes septem dies in communi, I. q. 73
Oratio 2 2 q. 83
Ordinatio angelorum
  secundum hierarchias, I. q. 108
  malorum, I. q. 109
Ordo
  conceptionis, I. q. 33
  creationis ad distinctionem, I. q. 60
Origo divinarum personarum, I. q. 27

Ex supplemento.

Ordinis sacramentum, 34
Effectus hujus sacramenti, 35
Qualitas suscipientium hoc sacramentum, 36
Ordinum distinctio, 37
Conferentes hoc sacramentum, 38
Impedimentum hujus sacramenti, 39
Paradisus, I. q 102
Parvificentia, 2 2. q. 135
Passiones animæ in
  generali, I 2. q. 22
  speciali, I 2. q. 26
Passionum
  inter se differentia, I 2. q. 23
  ordo, I 2. q. 24
Passio Christi, III. q. 46
Passionis Christi causa efficiens, III. q. 47
Passio Christi quid effecerit, III. q. 48 et 49
Patientia, 2 2. q. 136
Peccata quæ distinguuntur secundum reatum pœnæ, I 2. q. 88
Peccata secundum se. I 2. q. 71
Peccati
  causæ ex parte
    diaboli, I 2. q. 80
    hominis, I 2. q. 81
    voluntatis, I 2. q. 78
  causæ exter. ex parte Dei, I 2. q. 79
  effectus in
    corruptione naturæ, I 2. q. 85
    macula animæ, I 2. q. 86
    reatu pœnæ, I 2. q. 87
  originalis
    essentia, I 2. q. 82
    subjectum, I 2. q. 83
    traductio, I 2. q. 81
Peccatorum
  ad invicem comparatio, I 2. q. 73
  causæ
    in generali, I 2. q. 75
    ex parte appetitus sensitivi, I 2. q. 77
  distinctio, I 2. q. 72
  permissorum reditus, III. q. 88
  subjectum, I 2. q. 74
Peccatum
  primi hominis quod fuit superbia, 2 2. q. 163
  secundum se quod est causa alterius, I 2. q. 84
  veniale secundum se, I 2. q. 89
Perfectio
  Christi concepti, III. q. 34
  Dei, I. q. 4
  in esse gratiæ et gloriæ, I. q. 62
Perfectionis status in communi, 2 2. q. 184
Perjurium, 2 2. q. 98
Perseverantia, 2 2. q. 137
Perseverantiæ vitia opposita, 2 2. q. 138
Personæ divinæ in generali, I. q. 29
Pertinentia ad personam
  Patris, I. q. 33
  Filii, I. q. 34 et 35
  Spir. Sancti, I. q. 36
Persona in comparatione ad
  essentiam, I. q. 39
  proprietatem, I. q. 40
Personarum actus notionales, I. q. 41
Pietas, 2 2. q. 101 et 121
Pluralitas divinarum personarum, I. q. 30
Ad pluralitatem vel unitatem pertinentia in divinis, I. q. 31
Pœnæ dæmonum, I. q. 64
Pœnitentiæ
  effectus, III. q. 63
  partes, III. q. 90
  sacramentum, III. q. 74
  virtus, III. q. 85
Potentia Dei, I. q. 25
Potentiæ
  animæ Christi, III. q. 13
  animæ
    in generali, I. q. 77
    in speciali, I. q. 78
  appetitivæ, I. q. 80
  intellectivæ, I. q. 79
Præcepta
  cæremonialia veteris legis
    secundum se, I 2. q 101
    secundum suas causas, I 2. q. 102
  judicialia in communi, I 2. q. 104
  moralia veteris legis, I 2. q. 100
  charitatis, 2 2. q. 24
  fortitudinis, 2 2. q. 140
  justitiæ, 2 2. q. 122
  prudentiæ, 2 2. q. 56
  pertinentia ad
    fidem, scientiam, intellectum, 2 2. q. 16
    spem et donum timoris, 2 2. q. 22
Præceptorum
  cæremonialium duratio I 2. q. 103
  judicialium ratio I 2. q. 105
Prædestinatio, I. q. 23
Præsidentia angelorum super creaturam corporalem, I. q. 101

Præsumptio, 2 2. q. 130
Primatus Petri, 2 2. q. 1, art. 10
Principium durationis rerum creatarum, I. q. 46
Processio
  divinarum personarum, I. q. 27
  creaturarum a Deo, I. q. 44
Prodigalitas, 2 2. q. 119
Productio
  angelorum in esse naturæ, I. q. 61
  angelorum in esse gratiæ et gloriæ, I. q. 62
  primi hominis quantum ad animam, I. q. 90
  corporis primi hominis, I. q. 91
  mulieris, I. q. 92
Propagatio hominis secundum corpus, I. q. 119
Prophetiæ
  causa, 2 2. q. 172
  divisio, 2 2. q. 174
  essentia, 2 2. q. 171
Providentia Dei, I. q. 22
Prudentia
  secundum se, 2 2. q. 47
  quantum ad virtutes conjunctas, 2 2. q. 51
Prudentiæ
  partes in generali, 2 2. q. 48
  partes singulæ, 2 2. q. 49
  species, 2 2. q. 50
  vitia opposita, cum ea similitudinem habentia, 2 2. q. 55
Pugna dæmonum, I. q. 114
Purgatio Mariæ Virginis, III. q. 37
Pusillanimitas, 2 2. q. 133

Ex supplemento.

Pœna damnatorum, 97
Pœnitentiæ
  sacramentum suscipientes 16
  solemnis ritus, 28
Raptus, 2 2. q. 175
Recuperatio virtutum per pœnitentiam, III. q. 89
Religio secundum se, 2 2. q. 81
Religionis ingressus, 2 2. q. 189
Religionis status in quo consistat, 2 2. q. 186
Religionum differentia, 2 2. q. 188
De religiosis competentibus, 2 2. q. 187
Remissio venialium peccatorum, III. q. 87
Restitutio, 2 2. q. 62
Resurrectio Christi, III. q. 53
Resurgentis Christi qualitas, III. q. 54
Resurrectionis Christi manifestatio, III. q. 55
Resurrectionis causalitas, III. q. 56
Rixa, 2 2. q. 41

Ex supplemento

Receptacula animarum, 62
Resurrectio, 75
Resurrectionis
  causa, 76
  tempus et modus, 77
  terminus, 78
  conditio, 79
Resurgentium qualitas, 81
Sacerdotium Christi, III. q. 22
Sacramenta, III. q. 60
Sacramentorum
  causa, III. q. 61
  character, III. q. 65
  effectus principalis, III. q. 62
  necessitas, III. q. 64
  numerus, I. q. 65
Sacrificia, 2 2. q. 85
Sacrilegium, 2 2. q. 99
Sanctificatio B. Virginis, 2 2. q. 37
Sapientiæ donum, 2 2. q. 46
Scandalum, 2 2. q. 42
Scientia
  Dei, I. q. 14
  Dei
    pertinens ad animam Christi, III. q. 10
    infusa vel acquisita, III. q. 11
    indita et experiment. III. q. 12
Scientiæ Domini, I 2. q. 9
Schisma, 2 2. q. 39
Seditio, 2 2. q. 42
Sensualitas, I. q. 81
Sensus hebetudo, 2 2. q. 15
Septimus dies, et ad illum pertinentia, I. q. 73
Sepultura Christi, III. q. 50
Sessio Christi ad dexteram Patris, III. q. 58
Similitudo divinarum personarum, I. q. 42
Simonia, 2 2. q. 100
Simplicitas Dei, I. q. 3
Simulatio, 2 2. q. 111
Sobrietas, 2 2. q. 149
Spes et desperatio, I 2. q. 40
Spes secundum se. 2 2. q. 17
Spei subjectum, 2 2. q. 18
Status
  primi hominis secundum intellectum, I. q. 94
  hominis in generali, 2 2. q. 181
Ad statum primi hominis ad conservationem individui pertinentia, I. q. 97
Substantia angelorum absoluta, I. q. 50
Studiositas, 2 2. q. 166
Stultitia, 2 2. q. 46
Superbia in communi, 2 2. q. 162
Superstitio, 2 2. q. 92
Superstitionis species quantum ad cultum Dei veri, 2 2. q. 93
Superstit. nonnullarum observationum, 2 2. q. 96
Susurratio, 2 2. q. 74

Ex supplemento.

De modo quo sancti se habent ad damnatos, 94
Satisfactio et ejus quidditas, 12
Satisfactionis
  possibilitas, 13
  qualitas, 14
De his per quæ fit satisfactio, 15
Signa quæ judicium præcedent, 73
Sponsalia, 43
Suffragia mortuorum, 71
Temperantia, 2 2. q. 141
Temperantiæ
  vitia opposita, 2 2. q. 142
  partes
    in generali, 2 2. q. 142
    singulæ in speciali, 2 2. q. 143
  præcepta, 2 2. q. 70
Tentatio
  Christi, III. q. 41
  primorum parentum, 2 2. q. 165
  qua Deus tentatur, 2 2. q. 97
Timor, I 2. q. 41, et 2 2. q. 125
Timoris
  objectum, I 2. q. 42
  causa, I 2. q. 43
  effectus, I 2. q. 44
  donum spei respondens, 2 2. q. 19
  vitium, 2 2. q. 125
Traductio hominis ex homine secundum animam, I. q. 118
Transfiguratio Christi, III. q. 45
Tristitia secundum se, I 2. q. 35
Tristitiæ
  bonitas vel malitia, I 2. q. 39
  causæ, I 2. q. 36
  effectus, I 2. q. 37
  remedia, I 2. q. 38
Venditio, 2 2. q. 77
Verecundia. 2 2. q. 144
Veritas, I. q. 16, et 2 2. q. 109
Virtutis subjectum, I 2. q. 56
Virtutes
  cardinales, I 2. q. 61
  theologicæ, I 2. q. 62

Virtutum
- æqualitas, 1 2. q. 60
- causa, 1 2. q. 63
- connexio, 1 2. q. 65
- duratio post hanc vitam, 1 2. q. 67
- essentia, 1 2. q. 55
- intellectualium distinctio, 1 2. q. 57
- medium, 1 2. q. 64
- moralium ab intellectualibus distinctio 1 2. q. 58
- moralium secundum comparationem ad passiones distinctio, 1 2. q. 59
- moralium ab invicem distinctio, 1 2. q. 60

Vindicatio, 2 2. q. 108
Virginitas, 2 2. q. 152
Mariæ Virginis, III. q. 23
Visio Dei, I. q. 12
Vita Dei, I. q. 18
Vitæ divisio in activam et contemplativam, 2 2. q. 179

Vita
- contemplativa, 2 2. q. 180
- activa, 2 2. q. 181

Vitarum inter se comparatio, 2 2. q. 182
Vitia secundum se, 1 2. q. 74
Ultimus finis hominis, 1 2. q. 1
Unio animæ ad corpus, I. q. 76
Unionem Christi consequentia, III. q. 16
Unitas Dei, I. q. 11

Unitati
- conjuncta quantum ad voluntatem, III. q. 18
- Christi incipientia quantum ad esse. III. q. 17
- conjuncta quantum ad operationem, III. q. 19

Voluntarium, 1 2. q. 6
Voluntas, I. q. 82

Voluntas
- Dei, I. q. 19
- quorum sit ut volitorum, 1 2. q. 8

Pertinentia ad voluntatem primi hominis, I. q. 95
Votum, 2 2. q. 88
Usura, 2 2. q. 78
Usus qui est actus voluntatis, 1 2. q. 16

Ex supplemento.

Visio divinæ essentiæ per comparationem ad beatos, 92
Voluntas et intellectus damnatorum, 98
Uxoricidium,

INDEX QUARTUS

IN SUMMAM SANCTI THOMÆ

Indicans claram et solidam refutationem præcipuorum dogmatum quæ ab hæreticis asseruntur

---

Absolvere a peccatis potest solus saceraos, 3^a s. XIX, 3.

Absolvere quemlibet non potest quivis sacerdos, 3^a s. XX, 1.

Absolutio quid in pœnitente prærequirat, 3^a. XC.

Absolvens sacerdos vere remittit, 3^a s. XVIII, 1 et 3^a. LXXXIV, 3, 3^m, 4^m, et 5^m.

Abstinentia a certis cibis ut a carnibus, ovis, et lacticiniis, jejunantibus laudabiliter inducitur, 2-2^{ae}. CXLVII, 8, o.

Animas ante extremum judicium esse beatas, 1^a. XCV, 1, 2^m. 3^a. LIX, 5, 1^m. 3^a s. LXIX, 2.

Aqua benedicta, 3^a. LXV, 1, 6^m. et LXXI, 2, 3^m.

Baptismus est sacramentum maximæ necessitatis, 3^a. LXVIII, 1, 2. — Baptizandos esse pueros, 3^a. LXVIII, 9. LXIX, 8, c. — Baptismum non esse iterandum, 3^a. LXVI, 9, o. — Baptismo auferri omnia peccata, 3^a. LXIX, 1.

Bellum gerere licet, imo meritorium est, præsertim quando suscipitur pro veritate fidei ac defensione Christianorum, 2-2^{ae}. XL. 1, o. et 2, 4.

Cæremonias recte adhiberi in Ecclesia Dei, 3^a. LXVI, 10 et LXXXIII, 5, o et 1-2^{ae}. CIII, 4, c.

Christus verum corpus et animam intellectivam assumpsit, idque ex B. Virgine Maria, 3^a. V, o. et XXXI, 4 et 5.

Clavium effectus est remittere et ligare, 3^a s. XVIII. — Potestatem clavium etiam efficaciter exerceri a malis sacerdotibus, modo illis sunt subditi, 3^a s. XIX, 5 et 6.

Concupiscentiæ reatum aufert baptismus, 3^a. LXIX, 1, 2, o.

Confessio sacerdoti facienda est jure divino, 3^a s. VI, 1, 2, 3 et VII, 1 — Confitenda esse omnia mortalia, 3^a s. IX, 2.

Confirmationem esse sacramentum, 3^a. LXXII, 1. — Confirmationem habere sacri olei illitionem, 3^a. LXXII, 4. — Solus Episcopus est sanctæ confirmationis ordinarius minister, et non quivis simplex sacerdos, 3^a. LXXII, 11.

Contritio est actus virtutis, 3^a s. I, 2. — Deum non esse auctorem peccati, 1^a. XIX, 9. 1-2^{ae}. LXXIX, 1 et 2 potissimum.

Episcopos esse prosbyteris superiores, 2-2^{ae}. CLXXXIV, 6, 1^m. et 3^a s. XL, 4, o. et 2-2^{ae}. CLXXXIII, 3, 3^m. — Episcoporum statum esse perfectum, 1-2^{ae}. CLXXXIV, 5, 6, et 7.

Eucharistiæ (in) sacramento non remanere substantiam panis et vini, 3^a. LXXV, 1. — Sed converti in corpus et sanguinem Domini, 3^a. LXXV, 3, 4. — Idque non fide suscipientis, sed virtute verborum sacerdotis, 3^a. LXXVIII, 4. — Totum Christum contineri sub qualibet specie et sub singulis cujuscunque speciei partibus, 3^a. LXXVI, 1, 2, 3 et 4. — Sumendum esse a laicis Christum tantum sub specie panis, 3^a. LXXX, 12, o.

Eucharistiam recte in sacrario reservari, atque ad infirmos honorifice deferri, 3^a. LXXXIII, 5, 11^m.

Excommunicatio est legitima Ecciesiæ potestas, 3^a s. XXI, et seq.

Exorcismum adhibendum esse ante baptismum, 3^a. LXXI, 2, o.

Extrema unctio est sacramentum novæ legis, 3^a. XXIX, 1. — Extrema unctio a Christo est instituta, 3^a. XXIX, 3, o. — Sacram infirmorum unctionem remittere peccata et alleviare infirmum, 3^a. XXX, 1, o.

De festis, 1-2^{ae}. CIII, 4, 4^m. 2-2^{ae}. CXXII, 4, et CXLVII, 5, c. et XL, 4.

Fide credenda esse quæ nobis sunt evangelizata, et a conciliis et pontifice data, 2-2^{ae}. 1, 9, 10 et V, 3. — Quæ sit fides justificans, 1-2^{ae}. CXIII, 4, c. et 3^m. — Fidem non tolli aut amitti, amissa per peccatum gratia, sed veram fidem remanere, 2-2^{ae}. IV, 4, o. et XIX, 5, 1^m. et XXIV, 12, 4^m. — Sola fide non dimitti peccata, 3^a. XLIX, 1, 5^m. — Actum fidei sine charitate non esse meritorium, 1-2^{ae}. CXLIV, 4, 3^m, præcipue 2-2^{ae}. II, 9.

Gratiam dari etiam non prædestinatis, 1^a. XXIII, 6, 1^m. et XXIV, 3, o. et 2-2^{ae}. XXIV, 11. — Requiri ex parte hominis aliquam præparationem sive dispositionem ad gratiam sive justitiam, 1-2^{ae}. CXII, 2 et CXIII, 3. — Neminem nisi per revelationem cognoscere posse se esse in gratia aut justitia constitutum, 1-2^{ae}. CXII, 5, o.

Imagines Christi et sanctorum cur in Ecclesia, 2-2^{ae}. XCIV, 2, 1. — Imago Christi et sanctorum adoranda, 3^a. XXV, 3.

Indulgentiæ quid valeant, 3^a s. XXV.

Jejunium non est contra libertatem fidelium, 2-2^{ae}. CXLVII, 3, 3^m. — Ad jejuniorum Ecclesiæ observantiam communiter omnes ligari, nisi rationale impedimentum eis adfuerit, 2-2^{ae}. CXLVII, 3, et 4. — Quatuor tempora una cum quadragesima esse jejunanda, 2-2^{ae}. CXLVII 5. — Jejunandas esse vigilias præcipuarum festivitatum, 2-2^{ae}. CXLVII, 5, c.

Justificatio impii consistit in remissione culpæ et infusione gratiæ ac justitiæ atque detestatione peccati, 1-2^{ae}. CXIII, 1, 2 et 5, o.

Justos posse peccare et Spiritum sanctum amittere, 1^a. XX, 4. 5^m. 1-2^{ae}. CVI, 2, 2^m. 2-2^{ae}. XXIV, 11 et CLXXXIX, 10, 1^m. et 3^a. XXII, 3, 2^m.

Justificatum non solum teneri ad credendum, sed etiam ad præcepta Dei et Ecclesiæ observanda, 1-2^{ae}. LXXI, 6, 4 et XCVI, 5, o. et XCVIII, 5, c. et C, 10, 1^m. — Justificato præcepta non esse ad observandum impossibilia, 1-2^{ae}. CIX, 4, 2 et 2-2^{ae}. XXXIII, 2, 1^m et 6, 1 et 2-2^{ae}. XLIV. 6, 1.

Lex humana obligat in foro conscientiæ, 1-2^{ae}. XCVI, 4 et 2-2^{ae}. XII, 2.

Liberum habet homo arbitrium, 1^a. LXXXIII, 1.

Maria (B.) est vera mater Christi, et proinde etiam vera mater Dei dicenda est, 3^a. XXXV, 3, et 4. — B. Maria præ cæteris sanctis omnibus honoranda et adoranda cultu, scilicet hyperdulia. 3^a. XXV. — De B. Maria tenet Ecclesia nullum unquam actuale peccatum, ne veniale quidem ab ea admissum esse, 3^a. XXVII, 4, o.

Matrimonium est sacramentum novæ legis. 3^a s. XLII. — Matrimonium non esse nunc homini præceptum, 2-2^{ae}. CLII, 1, 1^m. — Clericos in sacris ordinibus constitutos vel regulares castitatem solemniter professos non posse matrimonium contrahere, contractumque ab eis validum non esse, 3^a s. LIII, o. — Adulterio non dissolvi matrimonium, 3^a s. LXII, o.

Miracula non esse dæmonis præstigias, 2-2^{ae}. CLXXVIII, et 3^a. XLIII, 2, 3^m.

Missæ sacrificium, 2-2^{ae}. LXXXV, et 3^a. LXXXIII. — Missæ canonem et cætera quæ in eadem dicuntur, maximam pietatem ac sanctitatem redolere, mentesque offerentium in Deum erigere, 3^a. LXXXIII, 4, o. — Missæ sacrificium esse offerendum in domibus et vasis ad hoc consecratis, 3^a. LXXXIII, 3. — Missæ cæremonias esse admodum convenientes, 3^a. LXXXIII, 5.

tiam Dei, nisi abstrahatur a sensibus, 1ª. XII, 11, 2ᵐ. 1-2ᵃᵉ. XCVIII, 3, 2ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CLXXV, 4, o; 5, c. CLXXX, 5, c. — Imo, ut alias dicit, Moyses et S. Paulus viderunt in hac vita essentiam Dei sine lumine gloriæ.

Resp. Quod lux vel lumen gloriæ, potest accipi dupliciter, scilicet vel per modum qualitatis permanentis, sicut lux in igne, aut carbunculo, aut in stellis; vel per modum passionis transeuntis, sicut lux in aere, ut habetur, 2-2ᵃᵉ. CLXXIV, 3, 2ᵐ. — Paulus ergo in raptu, et Moyses, viderunt essentiam Dei sine lumine gloriæ primo modo, non autem secundo modo.

ACCIDENS.

7. — Quod non omne adveniens rei post esse completum, est accidens. — Imo omne sine quo res intellecta secundum suam substantiam potest intelligi, habet rationem accidentis, 3ª. XI, 6, 2ᵐ. et alias.

Resp. Dicendum quod illud quod advenit rei post esse completum, accidentaliter advenit nisi trahatur in communionem illius esse completi, sicut in resurrectione corpus adveniet animæ præexsistenti, non tamen accidentaliter, quia ad idem esse assumetur, ut scilicet corpus habeat esse vitale per animam, non autem sic de albedine, quia aliud est esse albi, et aliud esse hominis cui advenit albedo.

8. — Quod accidentia non oportet mensurari primo accidente, sed substantia. — Imo mensura debet esse homogenea, id est ejusdem generis cum mensurato, 1ª. CXI, 5, 2ᵐ. XIX 4, 2ᵐ.

Resp. Dicendum quod mensura proxima proportionata mensurato debet esse homogenea, id est ejusdem generis, non autem in aliis.

9. — Quod accidens idem numero, non potest esse in diversis subjectis. — Oppositum videtur dicere a simili, 3ª. LXXVII, 8, 1ᵐ.

Resp. Dicendum quod idem accidens numero, non potest esse in diversis subjectis æqualiter; sed bene unius subjecti in ordine ad aliud subjectum.

10. — Quod accidens individuatur, numeratur, et distinguitur secundum suum subjectum, 1ª. XXIX, 1, c. XXXIX, 3, c. — Imo, ut alias dicit, accidentium varietas, potest esse causa pluralitatis, secundum numerum subjectorum.

Resp. Dicendum quod nullum accidens habet in se propriam rationem divisionis, nisi quantitas. Unde dimensiones ex seipsis habent quamdam rationem individuationis secundum determinatum situm, prout situs est differentia quantitatis, et sic habet duplicem rationem individuationis; unam ex subjecto, sicut et quodlibet aliud accidens, aliam ex seipsa, in quantum habet situm, ratione cujus in abstrahendo a materia sensibili imaginamur hanc lineam et hunc circulum. Et ideo recte materiæ convenit individuare omnes alias formas, ex hoc quod subditur illi formæ quæ ex seipsa habet individuationis rationem, ita quod etiam ipsæ dimensiones terminatæ quæ fundantur in subjecto jam completo, individuantur quodammodo ex materia individuata per dimensiones interminatas præintellectas materiæ.

11. — Quod accidentia numerantur secundum supposita, 1ª. XXXVI, 4, 7ᵐ. — Oppositum alias videtur dicere a simili.

Resp. Dicendum quod accidentia sumpta proprie et adjective numerantur secundum diversa supposita, non autem si sumantur improprie et substantive.

12. — Quod duo accidentia numero ejusdem rationis vel generationis non possunt esse simul in eodem subjecto, 1ª. XCIV, 3, 1ᵐ. 1-2ᵃᵉ. LXIII, 4, 3ᵐ. — Oppositum videtur dicere, 1ª. XII, 10, c. LIV, 2, 2ᵐ. LXXXV, 4, c.

Resp. Dicendum quod aliquando duo accidentia ejusdem rationis possunt esse simul in eodem subjecto in actu incompleto, non tantum ut in actu completo et perfecto, sicut albedo dum est in fieri, et nigredo in corrumpi.

13. — Quod subjectum est causa proprii accidentis in triplici genere causæ, scilicet causa materialis, efficiens et finalis. Aliorum autem accidentium est tantum causa materialis. 1ª. LXXVII, 6, o. — Imo, ut alias dicit, accidens per se et proprium vel non omne, causatur a principiis subjecti in genere causæ efficientis.

Resp. Dicendum quod accidens proprium non causatur a subjecto per viam mutationis; sed emanatio propriorum accidentium est per naturalem resultationem, sicut ex uno naturaliter resultat aliud, sicut ex luce color.

14. — Quod hæc accidentia Eucharistiæ possunt misceri cum aliis liquoribus. — Oppositum videtur dicere, 3ª. LXXVII, 8, o, 1ᵐ, 3ᵐ.

Resp. Dicendum quod intelligendum est, quoniam non fit tanta permistio vini vel liquoris extranei, quod sanguis Christi desinat esse sub toto. Tunc enim dicitur undique diffundi, non quia tangat sanguinem Christi secundum proprias ejus dimensiones, sed secundum dimensiones sacramentales, sub quibus continetur.

15. — Quod ista corruptio specierum non est miraculosa, sed miraculum præsupponit. — Oppositum videtur dicere, 3ª. LXXVII, 4, 3ᵐ. 5, c.

Resp. Dicendum quod species sic remanere miraculosum est. Sed quod sic remanentes corrumpantur, est naturale, sicut miraculosum est quod cæcus visum recipiat. Sed quod jam visu accepto videat, est naturale. Remanet enim quidam compositionis et divisionis modus in accidentibus istis, dum quantitas retinet rationem materiæ, et qualitas rationem formæ.

16. — Quod nihil potest esse medium inter substantiam et accidens. 1ª. LXXVI, 4, 4ᵐ. LXXVII, 1, 5ᵐ. — Oppositum alias videtur dicere a simili.

Resp. Dicendum quod inter substantiam et accidens, quintum prædicabile datur medium, non autem ut dividitur contra substantiam.

17. — Quod accidens aliquod miraculose productum in aliquo subjecto efficitur ei naturale, sicut cæcus miraculose illuminatus videt; 3ª. LXXVII, 4, 3ᵐ. — Oppositum alias dicere videtur.

Resp. Sicut dubio 15.

18. — Quod aliquid prædicatur de Deo per accidens — et nihil prædicatur de Deo per accidens, 1ª. III, 6. c. XXXVII, 6, 2ᵐ.

Resp. Dicendum quod licet in Deo nullum sit accidens, est tamen quædam similitudo accidentis, in quantum ea quæ de invicem dicuntur, prædicantur secundum accidens, et differunt ratione, et sunt unum subjecto, 1ª. XXXVI, 4, 7ᵐ.

ACTIO.

19. — Nulla actio transiens convenit Deo, 1ª. XXIII, 2, 1ᵐ. — Alias vero dicit quod utrumque genus actionis Deo attribuimus.

Resp. Dicendum quod hujusmodi duplex operationis genus Deo attribuimus. Genus quidem operationis in aliud extrinsecum transeuntis, in quantum dicimus, quod creat, conservat et gubernat omnia. Ex quo operationis genere, nulla perfectio Deo advenire significatur; sed magis quod proveniat in creatura perfectio ex perfectione divina. Aliud vero operationis genus Deo attribuimus, in quantum ipsum intelligentem et volentem dicimus, in quo ipsius perfectio significatur.

20. — Quod actio et passio conveniunt in una substantia motus, et differunt tantum secundum diversas habitudines, 1ª. XXVIII, 3, 1ᵐ. XLI, 1. 2ᵐ. XLV, 2, 2ᵐ, 3. c. 2-2ᵃᵉ. XC, 3, c. — Imo, ut alias dicit, non potest esse idem accidens numero, actio et passio, sed eorum differentiæ sunt tantum penes terminos, scilicet agens et patiens.

Resp. Dicendum dupliciter; scilicet primo quod actio et passio possunt sumi dupliciter, scilicet pro habitudinibus agentis ad patiens, et e converso, et pro motu in quo istæ habitudines fundantur, quia remoto per intellectum motu, nihil remanet de actione et passione, nisi prædictæ habitudines, ut habetur, 1ª. XLI, 1, 2ᵐ et XLV, 2, 2ᵐ. — Si primo modo, sic differunt realiter, quia alia est habitudo agentis ad passum, et alia e converso. Si autem secundo modo, sic sunt idem realiter, quia idem motus numero, ut est ab agente est actio, et ut est in patiente est passio. Vel actio et passio possunt sumi dupliciter, scilicet prout forma passi in quantum est ab alio dicitur passio, vel pro ipso fluxu formæ. Primo modo differunt realiter, secundo autem sunt idem realiter. Secundo dicendum quod cum dicit S. Doctor, 1^a. XLV, 2, 2^m, quod cum actio et passio conveniant in una substantia motus, et differant solum secundum diversas habitudines, oportet quod subtracto motu, non remaneant nisi diversæ habitudines in causante et causato, respondendum est quod ibi loquitur de actione accepta pro re acta, scilicet pro eo quod per actionem suscipitur in patiente, quia scilicet dicitur actio in quantum procedit ab agente, et passio in quantum suscipitur. Manifestum est enim quod creatio activa, de qua loquitur ibi S. Doctor, est realiter distincta, cum sit divina essentia a, creatione passiva. Unde per hoc non datur intelligi quod actio sit idem quod motus realiter; sed magis oppositum, scilicet quod ab eo differat, quia ab actione potest subtrahi motus. Quod autem ibi solum remanent diversæ habitudines, tunc hoc est quantum ad actualem exsistentiam. Actio enim transiens, quando jam facta est, amplius non est; et quando fit, est. Unde non remanet postquam facta est, secundum completam rationem ejus, cujus actionis ratio completur per hoc quod est in aliud tendens.

21. — Quod actio secundum primam impositionem nominis, importat originem motus, quo remoto nihil aliud quam ordinem originis importat, 1^a. XLI, 1, 2^m. XLV, 3, c. — Oppositum alias dicere videtur.

Resp. Dicendum quod actio essentialiter accepta, scilicet pro respectu agentis ad passum, id est pro ipsa emanatione qua introducitur forma in patiente, secundum ejus primum gradum, potest dupliciter considerari, scilicet uno modo secundum modum significandi; et sic importat originem motus. Alio modo quantum ad rem significatam; et sic importat ipsam emanationem in se consideratam.

ACTUS.

22. — Quod actus rectus et reflexus sunt idem. — Oppositum videtur dicere, 1^a. XXVIII, 4, 2^m. LXXXVII, 3, 2^m.

Resp. Dicendum quod actus rectus potest considerari dupliciter, scilicet, ut ratio qua potentia fertur in suum objectum, et sic actus rectus quo potentia respicit objectum et actus reflexus quo potentia fertur super actum suum, sunt idem numero. Alio modo ut natura quædam, vel secundum quod actus rectus accipitur ut quoddam objectum ejusdem potentiæ; et sic non sunt idem numero.

23. — Quod actus in ratione objecti et actus inb ojectum sub tali ratione sunt ejusdem speciei, ut visio luminis et visio coloris, 2-$2^æ$. XXV, 1, c. — Oppositum videtur dicere, 1^a. LXXXVII, 3, 2^m.

Resp. Dicendum ut dubio præcedenti.

24. — Quod omnis virtus et potentia eodem actu fertur in objectum et in rationem formalem objecti, 2-$2^æ$. XXV, 1, c. — Oppositum dicere videtur, 1^a. LXXXVII, 3, 2^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 22.

25. — Quod actus diversarum potentiarum differunt genere, 1-$2^æ$. XXIII, 1, c, LIV, 1, 1^m. — Oppositum alias videtur dicere.

Resp. Dicendum quod actus dupliciter comparantur ad ea per quæ fiunt, scilicet ut ad principia activa, et ut ad subjecta. Primo modo differunt genere vel specie, non autem secundo modo.

26. — Quod idem actus potest pertinere ad diversas potentias, 1-$2^æ$. LVI, 2, 1^m. — Oppositum alias dicere videtur.

Resp. Dicendum quod idem actus potest pertinere ad diversas potentias, secundum diversas rationes, et diverso ordine, non autem æqualiter et eodem ordine.

27. — Quod actus et potentia non sunt semper in eodem genere. — Oppositum videtur dicere, 1^a. LXXVII, 1, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod licet actus et potentia sint ejusdem generis entis, non tamen oportet quod sint semper ejusdem generis prædicamentalis, in speciali. Ens enim per se reale creatum, dividitur immediate in substantiam et accidens. Quod quidem accidens postea subdividitur in novem genera accidentium. Substantia igitur et accidens, dicuntur duo genera entis transcendentis. Unde si potentia sit in genere accidentis, bene oportet quod actus sibi correspondens, sit in genere accidentis, Sed non oportet, si potentia sit in hoc genere accidentis, scilicet qualitatis, quod actus sibi correspondens, sit in eodem genere. — Secundo dicendum quod actus et potentia qui differunt secundum essentiam non sunt semper in eodem genere, sed bene actus et potentia ejusdem essentiæ, ut habetur, 1^a. XXV, 1, 2. — Nam, ut ipse dicit de potentia passiva, manifestum est quod potentia passiva quæ est ad actum substantialem, est in genere substantiæ; et quæ est ad actum accidentalem, est in genere accidentis, per reductionem, sicut principium et non sicut species completa, quia unumquodque genus dividitur per potentiam et actum. — Unde potentia homo est in genere substantiæ, et potentia album, est in genere qualitatis. Et ipse subdit ibidem, quod ipsa anima est in potentia ad formas intelligibiles. Sed ista potentia non est essentia animæ, sicut nec potentia ad statuam quæ est in ære, est essentia æris. Esse enim actu et potentia non est de essentia rei, quando actus non est essentialis. Materia vero prima est in potentia ad actum substantialem qui est forma. Et ideo ipsa potentia materiæ, est ipsa essentia ejus. Et licet anima sit in potentia etiam ad suas potentias, non tamen est in potentia ad illas, per potentiam distinctam ab essentia ejus.

28. — Quod actus est prior potentia, 1^a. LXXXII, 3, 2^m. — Imo actus est posterior potentia, 1^a. LXXVII, 3, 1^m.

Resp. Dicendum quod actus in diversis est prior potentia, sed in eodem est posterior secundum tempus, 1^a. III, 1, c. LXXVII, 3, 1^m. LXXXV, 3, 1^m. XCIV, 3, c. 1-$2^æ$. L, 2, 3^m.

29. — Quod actus semper superat potentiam in bono et malo; 1-$2^æ$. LXXI, 3, c. — Oppositum videtur dicere, 1^a. XXV, 1, 2^m.

Resp. Dicendum quod sicut ipse dicit ibi, est verum quod actus qui differt secundum essentiam a potentia, superat potentiam; non autem in Deo in quo sunt idem.

30. — Quod potentia activa non distinguitur contra actum, sed in eo fundatur, 1^a. XXV, 1, 1^m. — Oppositum alias dicere videtur.

Resp. Dicendum quod cum in nulla creatura suum operari sit suum esse, sed hoc sit proprium solius Dei, sequitur quod nullius creaturæ operativa potentia sit ejus essentia.

31. — Quod diversi actus, quorum unus est ratio alterius, non diversificant habitum, 2-$2^æ$. XLVIII, 4, c. 3^a. VIII, 5, 3^m. — Oppositum alias videtur dicere a simili.

Resp. Dicendum quod non diversificant habitum, si sint subordinati, sed bene, si non sint subordinati.

32. — Quod habitus acquisitus semper reddit actum similem actui a quo generatus est, secundum speciem, non autem secundum modum, 1^a. LXXXIX, 6, 3^m. 1-$2^æ$. LXXVIII, 2, 2^m. — Oppositum videtur dicere a simili, 1-$2^æ$. LI, 4, 3^m.

Resp. Dicendum quod habitus infusus non causat semper actum novum similem habitui, sed confirmat habitum præexsistentem cum suo actu, sicut medicinalia remedia adhibita homini sano per naturam, non causant aliquam sanitatem aliam, sed sanitatem prius habitam corroborant, acquisitus autem reddit similem.

tiam Dei, nisi abstrahatur a sensibus, 1^a. XII, 11, 2^m. 1-$2^{æ}$. XCVIII, 3, 2^m. 2-$2^{æ}$. CLXXV, 4, o; 5, c. CLXXX, 5, c. — Imo, ut alias dicit, Moyses et S. Paulus viderunt in hac vita essentiam Dei sine lumine gloriæ.

Resp. Quod lux vel lumen gloriæ, potest accipi dupliciter, scilicet vel per modum qualitatis permanentis, sicut lux in igne, aut carbunculo, aut in stellis; vel per modum passionis transeuntis, sicut lux in aere, ut habetur, 2-$2^{æ}$. CLXXIV, 3, 2^m. — Paulus ergo in raptu, et Moyses, viderunt essentiam Dei sine lumine gloriæ primo modo, non autem secundo modo.

ACCIDENS.

7. — Quod non omne adveniens rei post esse completum, est accidens. — Imo omne sine quo res intellecta secundum suam substantiam potest intelligi, habet rationem accidentis, 3^a. XI, 6, 2^m. et alias.

Resp. Dicendum quod illud quod advenit rei post esse completum, accidentaliter advenit nisi trahatur in communionem illius esse completi, sicut in resurrectione corpus adveniet animæ præexsistenti, non tamen accidentaliter, quia ad idem esse assumetur, ut scilicet corpus habeat esse vitale per animam, non autem sic de albedine, quia aliud est esse albi, et aliud esse hominis cui advenit albedo.

8. — Quod accidentia non oportet mensurari primo accidente, sed substantia. — Imo mensura debet esse homogenea, id est ejusdem generis cum mensurato, 1^a. CXI, 5, 2^m. XIX 4, 2^m.

Resp. Dicendum quod mensura proxima proportionata mensurato debet esse homogenea, id est ejusdem generis, non autem in aliis.

9. — Quod accidens idem numero, non potest esse in diversis subjectis. — Oppositum videtur dicere a simili, 3^a. LXXVII, 8, 1^m.

Resp. Dicendum quod idem accidens numero, non potest esse in diversis subjectis æqualiter; sed bene unius subjecti in ordine ad aliud subjectum.

10. — Quod accidens individuatur, numeratur, et distinguitur secundum suum subjectum, 1^a. XXIX, 1, c. XXXIX, 3, c. — Imo, ut alias dicit, accidentium varietas, potest esse causa pluralitatis, secundum numerum subjectorum.

Resp. Dicendum quod nullum accidens habet in se propriam rationem divisionis, nisi quantitas. Unde dimensiones ex seipsis habent quamdam rationem individuationis secundum determinatum situm, prout situs est differentia quantitatis, et sic habet duplicem rationem individuationis; unam ex subjecto, sicut et quodlibet aliud accidens, aliam ex seipsa, in quantum habet situm, ratione cujus in abstrahendo a materia sensibili imaginamur hanc lineam et hunc circulum. Et ideo recte materiæ convenit individuare omnes alias formas, ex hoc quod subditur illi formæ quæ ex seipsa habet individuationis rationem, ita quod etiam ipsæ dimensiones terminatæ quæ fundantur in subjecto jam completo, individuantur quodammodo ex materia individuata per dimensiones interminatas præintellectas materiæ.

11. — Quod accidentia numerantur secundum supposita, 1^a. XXXVI, 4, 7^m. — Oppositum alias videtur dicere a simili.

Resp. Dicendum quod accidentia sumpta proprie et adjective numerantur secundum diversa supposita, non autem si sumantur improprie et substantive.

12. — Quod duo accidentia numero ejusdem rationis vel generationis non possunt esse simul in eodem subjecto, 1^a. XCIV, 3, 1^m. 1-$2^{æ}$. LXIII, 4, 3^m. — Oppositum videtur dicere, 1^a. XII, 10, c. LIV, 2, 2^m. LXXXV, 4, c.

Resp. Dicendum quod aliquando duo accidentia ejusdem rationis possunt esse simul in eodem subjecto in actu incompleto, non tantum ut in actu completo et perfecto, sicut albedo dum est in fieri, et nigredo in corrumpi.

13. — Quod subjectum est causa proprii accidentis in triplici genere causæ, scilicet causa materialis, efficiens et finalis. Aliorum autem accidentium est tantum causa materialis. 1^a. LXXVII, 6, o. — Imo, ut alias dicit, accidens per se et proprium vel non omne, causatur a principiis subjecti in genere causæ efficientis.

Resp. Dicendum quod accidens proprium non causatur a subjecto per viam mutationis; sed emanatio propriorum accidentium est per naturalem resultationem, sicut ex uno naturaliter resultat aliud, sicut ex luce color.

14. — Quod hæc accidentia Eucharistiæ possunt misceri cum aliis liquoribus. — Oppositum videtur dicere, 3^a. LXXVII, 8, o, 1^m, 3^m.

Resp. Dicendum quod intelligendum est, quoniam non fit tanta permistio vini vel liquoris extranei, quod sanguis Christi desinat esse sub toto. Tunc enim dicitur undique diffundi, non quia tangat sanguinem Christi secundum proprias ejus dimensiones, sed secundum dimensiones sacramentales, sub quibus continetur.

15. — Quod ista corruptio specierum non est miraculosa, sed miraculum præsupponit. — Oppositum videtur dicere, 3^a. LXXVII, 4, 3^m. 5, c.

Resp. Dicendum quod species sic remanere miraculosum est. Sed quod sic remanentes corrumpantur, est naturale, sicut miraculosum est quod cæcus visum recipiat. Sed quod jam visu accepto videat, est naturale. Remanet enim quidam compositionis et divisionis modus in accidentibus istis, dum quantitas retinet rationem materiæ, et qualitas rationem formæ.

16. — Quod nihil potest esse medium inter substantiam et accidens. 1^a. LXXVI, 4, 4^m. LXXVII, 1, 5^m. — Oppositum alias videtur dicere a simili.

Resp. Dicendum quod inter substantiam et accidens, quintum prædicabile datur medium, non autem ut dividitur contra substantiam.

17. — Quod accidens aliquod miraculose productum in aliquo subjecto efficitur ei naturale, sicut cæcus miraculose illuminatus videt; 3^a. LXXVII, 4, 3^m. — Oppositum alias dicere videtur.

Resp. Sicut dubio 15.

18. — Quod aliquid prædicatur de Deo per accidens — et nihil prædicatur de Deo per accidens, 1^a. III, 6. c. XXXVII, 6, 2^m.

Resp. Dicendum quod licet in Deo nullum sit accidens, est tamen quædam similitudo accidentis, in quantum ea quæ de invicem dicuntur, prædicantur secundum accidens, et differunt ratione, et sunt unum subjecto, 1^a. XXXVI, 4, 7^a.

ACTIO.

19. — Nulla actio transiens convenit Deo, 1^a. XXIII, 2, 1^m. — Alias vero dicit quod utrumque genus actionis Deo attribuimus.

Resp. Dicendum quod hujusmodi duplex operationis genus Deo attribuimus. Genus quidem operationis in aliud extrinsecum transeuntis, in quantum dicimus, quod creat, conservat et gubernat omnia. Ex quo operationis genere, nulla perfectio Deo advenire significatur; sed magis quod proveniat in creatura perfectio ex perfectione divina. Aliud vero operationis genus Deo attribuimus, in quantum ipsum intelligentem et volentem dicimus, in quo ipsius perfectio significatur.

20. — Quod actio et passio conveniunt in una substantia motus, et differunt tantum secundum diversas habitudines, 1^a. XXVIII, 3, 1^m. XLI, 1. 2^m. XLV, 2, 2^m, 3. c. 2-$2^{æ}$. XC, 3, c. — Imo, ut alias dicit, non potest esse idem accidens numero, actio et passio, sed eorum differentiæ sunt tantum penes terminos, scilicet agens et patiens.

Resp. Dicendum dupliciter; scilicet primo quod actio et passio possunt sumi dupliciter, scilicet pro habitudinibus agentis ad patiens, et e converso, et pro motu in quo istæ habitudines fundantur, quia remoto per intellectum motu, nihil remanet de actione et passione, nisi prædictæ habitudines, ut habetur, 1^a. XLI, 1, 2^m et XLV, 2, 2^m. — Si primo modo, sic differunt realiter, quia alia est habitudo agentis ad passum, et alia e converso. Si autem secundo modo, sic sunt idem realiter, quia idem motus numero, ut est ab agente est actio, et ut est in patiente est passio. Vel actio et passio possunt sumi dupliciter, scilicet prout forma passi in quantum est ab alio dicitur passio, vel pro ipso fluxu formæ. Primo modo differunt realiter, secundo autem sunt idem realiter. Secundo dicendum quod cum dicit S. Doctor, 1^a. XLV, 2, 2^m, quod cum actio et passio conveniant in una substantia motus, et differant solum secundum diversas habitudines, oportet quod subtracto motu, non remaneant nisi diversæ habitudines in causante et causato, respondendum est quod ibi loquitur de actione accepta pro re acta, scilicet pro eo quod per actionem suscipitur in patiente, quia scilicet dicitur actio in quantum procedit ab agente, et passio in quantum suscipitur. Manifestum est enim quod creatio activa, de qua loquitur ibi S. Doctor, est realiter distincta, cum sit divina essentia a, creatione passiva. Unde per hoc non datur intelligi quod actio sit idem quod motus realiter; sed magis oppositum, scilicet quod ab eo differat, quia ab actione potest subtrahi motus. Quod autem ibi solum remanent diversæ habitudines, tunc hoc est quantum ad actualem exsistentiam. Actio enim transiens, quando jam facta est, amplius non est; et quando fit, est. Unde non remanet postquam facta est, secundum completam rationem ejus, cujus actionis ratio completur per hoc quod est in aliud tendens.

21. — Quod actio secundum primam impositionem nominis, importat originem motus, quo remoto nihil aliud quam ordinem originis importat, 1^a. XLI, 1, 2^m. XLV, 3, c. — Oppositum alias dicere videtur.

Resp. Dicendum quod actio essentialiter accepta, scilicet pro respectu agentis ad passum, id est pro ipsa emanatione qua introducitur forma in patiente, secundum ejus primum gradum, potest dupliciter considerari, scilicet uno modo secundum modum significandi; et sic importat originem motus. Alio modo quantum ad rem significatam; et sic importat ipsam emanationem in se consideratam.

ACTUS.

22. — Quod actus rectus et reflexus sunt idem. — Oppositum videtur dicere, 1^a. XXVIII, 4, 2^m. LXXXVII, 3, 2^m.

Resp. Dicendum quod actus rectus potest considerari dupliciter, scilicet, ut ratio qua potentia fertur in suum objectum, et sic actus rectus quo potentia respicit objectum et actus reflexus quo potentia fertur super actum suum, sunt idem numero. Alio modo ut natura quædam, vel secundum quod actus rectus accipitur ut quoddam objectum ejusdem potentiæ; et sic non sunt idem numero.

23. — Quod actus in ratione objecti et actus inb ojectum sub tali ratione sunt ejusdem speciei, ut visio luminis et visio coloris, 2-$2^{æ}$. XXV, 1, c. — Oppositum videtur dicere, 1^a. LXXXVII, 3, 2^m.

Resp. Dicendum ut dubio præcedenti.

24. — Quod omnis virtus et potentia eodem actu fertur in objectum et in rationem formalem objecti, 2-$2^{æ}$. XXV, 1, c. — Oppositum dicere videtur, 1^a. LXXXVII, 3, 2^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 22.

25. — Quod actus diversarum potentiarum differunt genere, 1-$2^{æ}$. XXIII, 1, c, LIV, 1, 1^m. — Oppositum alias videtur dicere.

Resp. Dicendum quod actus dupliciter comparantur ad ea per quæ fiunt, scilicet ut ad principia activa, et ut ad subjecta. Primo modo differunt genere vel specie, non autem secundo modo.

26. — Quod idem actus potest pertinere ad diversas potentias, 1-$2^{æ}$. LVI, 2, 1^m. — Oppositum alias dicere videtur.

Resp. Dicendum quod idem actus potest pertinere ad diversas potentias, secundum diversas rationes, et diverso ordine, non autem æqualiter et eodem ordine.

27. — Quod actus et potentia non sunt semper in eodem genere. — Oppositum videtur dicere, 1^a. LXXVII, 1, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod licet actus et potentia sint ejusdem generis entis, non tamen oportet quod sint semper ejusdem generis prædicamentalis, in speciali. Ens enim per se reale creatum, dividitur immediate in substantiam et accidens. Quod quidem accidens postea subdividitur in novem genera accidentium. Substantia igitur et accidens, dicuntur duo genera entis transcendentis. Unde si potentia sit in genere accidentis, bene oportet quod actus sibi correspondens, sit in genere accidentis, Sed non oportet, si potentia sit in hoc genere accidentis, scilicet qualitatis, quod actus sibi correspondens, sit in eodem genere. — Secundo dicendum quod actus et potentia qui differunt secundum essentiam non sunt semper in eodem genere, sed bene actus et potentia ejusdem essentiæ, ut habetur, 1^a. XXV, 1, 2. — Nam, ut ipse dicit de potentia passiva, manifestum est quod potentia passiva quæ est ad actum substantialem, est in genere substantiæ; et quæ est ad actum accidentalem, est in genere accidentis, per reductionem sicut principium et non sicut species completa, quia unumquodque genus dividitur per potentiam et actum. — Unde potentia homo est in genere substantiæ, et potentia album, est in genere qualitatis. Et ipse subdit ibidem, quod ipsa anima est in potentia ad formas intelligibiles. Sed ista potentia non est essentia animæ, sicut nec potentia ad statuam quæ est in ære, est essentia æris. Esse enim actu et potentia non est de essentia rei, quando actus non est essentialis. Materia vero prima est in potentia ad actum substantialem qui est forma. Et ideo ipsa potentia materiæ, est ipsa essentia ejus. Et licet anima sit in potentia etiam ad suas potentias, non tamen est in potentia ad illas, per potentiam distinctam ab essentia ejus.

28. — Quod actus est prior potentia, 1^a. LXXXII, 3, 2^m. — Imo actus est posterior potentia, 1^a. LXXVII, 3, 1^m.

Resp. Dicendum quod actus in diversis est prior potentia, sed in eodem est posterior secundum tempus, 1^a. ~~III, 1, c.~~ LXXVII, 3, 1^m. LXXXV, 3, 1^m. XCIV, 3, c. 1-$2^{æ}$. L, 2, 3^m.

29. — Quod actus semper superat potentiam in bono et malo; 1-$2^{æ}$. LXXI, 3, c. — Oppositum videtur dicere, 1^a. XXV, 1, 2^m.

Resp. Dicendum quod sicut ipse dicit ibi, est verum quod actus qui differt secundum essentiam a potentia, superat potentiam; non autem in Deo in quo sunt idem.

30. — Quod potentia activa non distinguitur contra actum, sed in eo fundatur, 1^a. XXV, 1, 1^m. — Oppositum alias dicere videtur.

Resp. Dicendum quod cum in nulla creatura suum operari sit suum esse, sed hoc sit proprium solius Dei, sequitur quod nullius creaturæ operativa potentia sit ejus essentia.

31. — Quod diversi actus, quorum unus est ratio alterius, non diversificant habitum, 2-$2^{æ}$. XLVIII, 4, c. 3^a. VIII, 5, 3^m. — Oppositum alias videtur dicere a simili.

Resp. Dicendum quod non diversificant habitum, si sint subordinati, sed bene, si non sint subordinati.

32. — Quod habitus acquisitus semper reddit actum similem actui a quo generatus est, secundum speciem, non autem secundum modum, 1^a. LXXXIX, 6, 3^m. 1-$2^{æ}$. LXXVIII, 2, 2^m. — Oppositum videtur dicere a simili, 1-$2^{æ}$. LI, 4, 3^m.

Resp. Dicendum quod habitus infusus non causat semper actum novum similem habitui, sed confirmat habitum præexsistentem cum suo actu, sicut medicinalia remedia adhibita homini sano per naturam, non causant aliquam sanitatem aliam, sed sanitatem prius habitam corroborant, acquisitus autem reddit similem.

33. — Quod actus simpliciter excedit habitum, in bono et in malo. 1-2^{ae}. LXXI, 3, o. — Oppositum videtur dicere, 1^a. XXV, [illegible].

Resp. Dicendum sicut dubio 29.

34. — Quod idem actus numero moralis sive humanus, est actio et passio. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. I, 3, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 20.

34. — Quod actus dicitur bonus vel malus dupliciter, scilicet formaliter, id est ex objecto, et materialiter. — Oppositum videtur dicere, quia actus videtur bonus seipso. 1-2^{ae}. LV, 4, 1^m.

Resp. Dicendum quod actus dicitur bonus seipso bonitate naturæ, non autem bonitate moris, 1-2^{ae}. XVIII, 3, 3^m.

35. — Quod idem numero actus in genere naturæ, potest esse bonus et malus moraliter, non autem unus numero in genere moris. 1-2^{ae}. XX. 6, o. LXXXVIII, 4, c. — Oppositum alias videtur dicere.

Resp. Dicendum quod unus actus numero in genere moris, non potest esse bonus et malus secundum se, sed per abusionem, 1-2^{ae}. LVI, 2. 2-2^{ae}. XX, 1, 2^m. XXXVIII, 2, 3^m.

ADAM.

36 — Quod non inconvenit Adam vidisse divinam essentiam supernaturaliter. 1^a. XCIV, 1, 2, c. — Oppositum alias dicere videtur.

Resp. Dicendum quod lux vel lumen gloriæ potest accipi dupliciter, scilicet vel per modum qualitatis permanentis, sicut lux in igne, aut carbunculo, aut in stellis ; vel per modum passionis transeuntis, sicut lux in aere, ut habetur, 2-2^{ae}. CLXXIV, 3, 2^m. — Ergo Adam sicut Moyses et Paulus in raptu viderunt essentiam Dei sine lumine gloriæ primo modo, non autem secundo modo.

37. — Quod scientia Adæ erat ejusdem rationis cum natura, licet esset per species infusas, 1^a. XCIV, 3, 1^m. — Oppositum videtur dicere, 1^a. I, 2^m. 3^a. IX, 4, 3^m.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod, 1^a, I, 1, 2^m, vult quod scientiæ sint diversarum rationum, propter diversum lumen. Sed 1^a. XCIV, 3, 1^m, dicit quod sunt ejusdem rationis, quia sunt per idem lumen naturale, licet per diversas species; scilicet in Adam per infusas, in nobis autem per acquisitas, quæ non diversificant scientias sive rationem scientiæ in eodem subjecto. — Secundo igitur dicendum quod 3^a. IX, 4, 3^m, loquitur de scientia infusa et acquisita in eodem subjecto, ut probatur 1^a. LXXXV, 4 c 3^a. XXXV, 3, c. Sed 1^a. XCIV, 3, 1^m, loquitur in diversis subjectis, scilicet in Adam et in nobis. Ideo dicit quod potentia visiva quæ habetur per naturam, et quæ habetur per miraculum sunt ejusdem rationis, ideo non possent esse similiter in eodem oculo. — Tertio dicendum quod quia habitus distinguuntur specie secundum distinctionem formalem objectorum et secundum ordinem ad diversa, ut probatur de virtutibus infusis et acquisitis, 1-2^{ae}. LXIII, 4, o. et in anima Christi scientia infusa et acquisita, sunt diversorum objectorum formalium propter diversum lumen, et ordinantur ad diversa, ut dicitur, 3^a. IX, 4, o. — Ideo concluditur ibi ad tertium quod sunt diversarum rationum. Scientia vero Adæ infusa et scientia natura acquisita, sunt ejusdem rationis, quia sunt ejusdem objecti, et ordinantur ad idem. — Unde licet, 1-2^{ae}. LXIII, 4, o, probetur quod virtus infusa differt specie a virtute acquisita, tamen ibi ad tertium dicitur quod si Deus infunderet tales virtutes, quales per actus acquiruntur, essent ejusdem rationis, et ejusdem speciei, sicut et oculos productus per naturam, e productus per miraculum, sicut etiam Adam, Eva, Christus, et cæteri sunt ejusdem speciei, licet cæteri producti sint per naturam, et Adam, Eva, et Christus immediate formati sint a Deo.

38. — Quod Adam indigebat phantasmate in considerando, non autem in acquirendo scientiam, 1^a. XCIV, 2, c. — Oppositum videtur dicere, 1^a. CI, 1, o.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo, quod potentiæ sensitivæ duplici modo considerari possunt, scilicet vel secundum se, vel ut illustratæ lumine intellectus agentis. Primo modo potentiæ sensitivæ sunt inferiores intellectu possibili. Ideo non erat conveniens in illo statu, quod intellectus acquireret scientiam ex sensibus, quia tunc inferiora dependebant et perficiebantur a superioribus, et non e contrario Secundo autem modo, ratione intellectus agentis qui est superior intellectu possibili, poterat intellectus possibilis accipere scientiam ex sensibus. Secundo dicendum quod tunc accepisset scientiam ex sensibus, quoad usum, applicando habitus infusos ad phantasmata, non autem acquirendo habitum scientiæ de novo.

39. — Quod Adam non cognovit cogitationes cordium, nec quælibet singularia, 1^a. XCIV, 3, c. — Oppositum alias videtur dicere.

Resp. Dicendum tripliciter. Primo quod non cognovit cogitationes cordium secundum se, sed eas cognovit secundum quod per aliquos corporis motus manifestantur, sicut et medici. — Secundo, quod in primo loco loquitur de cognitione naturali, vel per habitus gratuitos; in secundo autem de cognitione quæ habetur per divinam revelationem. — Tertio, quod quia loquitur indefinite, ideo non opponuntur.

40. — Quod Adam habuit fidem, 1^a. XCV, 3, c. 2-2^{ae}. V, 1, c. — Et alias videtur dicere non habuisse.

Resp. Dicendum quod Adam tunc habuit fidem explicitam de incarnatione, secundum quod incarnatio Christi ordinabatur ad consummationem gloriæ, non autem secundum quod ordinabatur ad passionem et mortem Christi propter peccatum hominis, quia non fuit præscius casus sui. Et sic intelligit in tertio, quia ibi dicit, quia nondum servitus erat inducta, ut ipse distinguit, 2-2^{ae}. II, 7, c.

41. — Quod Adam in primo statu, poterat mereri, non tamen sine gratia, 1^a. XCIV, 3, 3^m. XCV, 4, 1^m. 1-2^{ae}. CIX, 2, 5, o, CXIV, 2, o; 3^a. LXI, 2, 1^m. — Oppositum videtur dicere, 2-2^{ae}. CXXIX, 6, 1^m, et alias.

Resp. Dicendum quod nullo auxilio indiget ad recte agendum modo humano, et quoad auxilium hominum, sed bene indiget auxilio Dei movente ad recte agendum ut mereatur.

42. — Quod Adam non potuit primo peccare venialiter, 1-2^{ae}. LXXXIX, 3, 3^m. — Imo in hominibus contingit esse peccatum veniale sine mortali, 1-2^{ae}. LXII, 5, c.

Resp. Dicendum quod quia peccatum mortale in tantum opponitur integritati primi status, quod corrumpit ipsum, quod peccatum veniale facere non potest, et non potest simul esse quæcunque inordinatio cum integritate primi status : consequens est quod primus homo non potuerit peccare venialiter antequam peccaret mortaliter, licet in nobis sit aliquando veniale sine mortali. Nam impossibile est, quod etiam in nobis peccatum veniale sit in aliquo, cum originali peccato, absque mortali. Cujus ratio est, quia antequam homo ad annos discretionis perveniat, defectus ætatis prohibens usum rationis, excusat eum a peccato mortali. Unde multo magis excusat eum a peccato veniali, si committat aliquid quod sit ex genere suo tale. Cum vero usum rationis habere inceperit, non omnino excusatur a culpa venialis vel mortalis peccati. Sed primum quod tunc homini cogitandum occurrit, est deliberare de seipso, et siquidem seipsum ordinaverit ad debitum finem, per gratiam consequetur remissionem originalis peccati. Si vero non ordinet seipsum ad debitum finem, secundum quod in illa ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est. Et ex tunc non erit in eo peccatum veniale sine mortali, nisi postquam totum fuerit sibi per gratiam remissum. Ab aliis autem peccatis mortalibus, potest puer incipiens habere usum rationis, per aliquod tempus abstinere, sed a peccato omissionis prædictæ non liberatur, nisi quam cito potest, se convertat ad Deum. Primum enim quod occurrit homini discretionem habenti est, quod de seipso cogitet, ad quem alia ordinet, sicut ad finem. Finis enim est prior in intentione. Et ideo hoc est tempus, pro quo obligatur, ex Dei præcepto affirmativo, ut habetur, 1-2^{ae}. XXXIX, 3, 3^{m}. et 6, o.

42 *bis*. — Quod si Eva peccasset et non Adam, filii eorum non habuissent defectus sequentes peccatum, scilicet passibilitatem et mortalitatem, 1^{a}. XCI, 1, o. 1-2^{ae}. LXXXI, 5, 2^{m}. — Alias videtur dicere oppositum.

Resp. Dicendum quod in secundis locis loquitur de ipsis defectibus filiorum, non quidem ex parte animæ, sed ex parte corporis, quod est ex matre, ideo quantum est ex corpore, secuti fuissent illi defectus nisi obstitisset originalis justitia quæ fuisset in eis, ut dicit in eisdem primis locis.

ADÆQUARI.

43. — Quod adæquari et assimilari important motum ad æqualitatem et similitudinem, non autem æquale et simile, ideo Filius Dei est similis et æqualis Patri et e converso, et adæquatur et assimilatur ei, sed non e converso, 1^{a}. XLII, 1, 3^{m}. — Oppositum tamen videtur dicere, 3^{a}. LVIII, 2 et 3, et alias.

Resp. Dicendum quod sicut ipse dicit secundo loco, Anselmus accipit stricte nomen similitudinis, sicut et Dionysius cap. 9 *De Nominibus divinis*, ubi dicit, quod in æque ordinatis ad invicem, recipimus similitudinis reciprocationem, ut scilicet unum dicatur alteri simile, et e converso. Sed in his quæ se habent per modum causæ et causati, non invenitur proprie loquendo reciprocatio similitudinis. Dicimus enim quod imago Herculis similatur Herculi, sed non e converso. Unde quia Verbum divinum non est factum ad imitationem creaturæ ut verbum nostrum, sed potius e converso, ideo Anselmus vult quod Verbum non sit similitudo creaturæ, sed e converso. Si autem largo modo similitudinem accipiamus, sic possumus dicere quod Verbum est similitudo creaturæ, non quasi imago ejus, sed quasi exemplar, sicut etiam Augustinus dicit ideas esse rerum similitudines. Nec tamen sequitur quod in Verbo non sit summa veritas, quia est immutabile, creaturis exsistentibus mutabilibus; quia non exigitur ad veritatem Verbi similitudo ad rem, quæ per Verbum dicitur, secundum conformitatem naturæ, sed secundum repræsentationem.

ADJURARE.

44. — Quod adjurare licet creaturas irrationales, ne per eas dæmon nobis noceat; 2-2^{ae}. XC, 3, o. — Imo periculis humanis obviandum est per humana, et non per divina; 2-2^{ae}. LXXXVIII, 11, c.

Resp. Dicendum quod non est obviandum per divina abutendo eis, et modis illicitis; sed ne dæmones per creaturas irrationales nobis noceant, ut habetur, 2-2^{ae}. XXXVIII, 2, 3^{m}. CXLII, 2, 3^{m}.

ADULTERIUM.

45. — Quod adulterium est species determinata luxuriæ, 2-2^{ae}. CLIV, 1, c; 8, o. — Imo adulterium non tantum pertinet ad luxuriam, sed ad injustitiam et avaritiam. Ideo est gravius furto, quanto uxor est charior re exteriori, 1-2^{ae}. LXXII, 2, 4^{m}. LXXIII, 5, 1^{m}; 7, c. LXXXVIII, 5, c, C, 6, c. 2-2^{ae}, LXV, 4, 3^{m}. LXX, 3, c. CVIII, 5, c.

Resp. Dicendum quod nihil prohibet in eodem actu diversorum vitiorum deformitates concurrere; et hoc modo adulterium continetur sub luxuria et sub injustitia. Nec tamen deformitas justitiæ omnino per accidens se habet ad luxuriam. Ostenditur enim luxuria gravior quæ in tantum concupiscentiam sequitur, quod etiam in injustitiam ducat, 2-2^{ae}. CLIV, 1. 2^{m}.

46. — Quod ardentior in propria conjuge est aliqualiter magis adulter quam cum alia; 2-2^{ae}. CXLIV, 8 2^{m}. — Imo concubitus cum propria uxore qui fit ex libidine, est minus peccatum quam fornicatio; 2-2^{ae}. CXLIV, 2, 6^{m}.

Resp. Dicendum quod est magis adulter, si cum propria uxore non sistit concupiscentia ejus intra limites matrimonii 1-2^{ae}. LXXXVII 5, c.

ÆQUALITAS.

47. — Quod ratio quarumdam specierum quantitatis est in divinis. Ideo ibi est propria æqualitas. — Oppositum dicere videtur, 1^{a}. XXVIII, 4, c. XLII, 1, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod æqualitas consequitur rationem quantitatis in communi, quæ consistit in quadam divisibilitate. Unde ratio quantitatis invenitur propria in illis quæ secundum se dividuntur; et sic Deo non convenit. Invenitur etiam quodammodo in illis, in quibus divisio attenditur secundum ea quæ extrinsecus sunt, sicut virtus dicitur divisibilis, et quantitatis ratione hominis, ex divisione actuum et objectorum. Et talis ratio quantitatis, scilicet virtualis, Deo convenit, et per consequens æqualitas.

ÆQUITAS.

48. — Quod æquitas est pars justitiæ, et continetur sub epikeia, 2-2^{ae}. LXXX, 3^{m}. — Imo est eadem ei, 2-2^{ae}. CXX, 1, c.

Resp. Dicendum quod est eadem ei, ut lege determinatur; sed est pars ejus ut accipitur justitia in communi, ut habetur, 2-2^{ae}. CXX, 1, 1^{m}.

ÆTERNITAS.

49. — Quod æternitas investigari debet per naturam interminabilitatis. — Imo æternitas investigari debet per naturam mutabilitatis et temporis. — Imo æternitas investigari debet ex immutabilitate Dei, 1^{a}. X. 6, c. et alias.

Resp. Dicendum quod omnes isti modi sunt convenientes, sed non ostendunt æternitatem eodem modo. Primus procedit per etymologiam nominis ipsius æternitatis; secundus per naturam interminabilitatis; tertius vero per naturam immutabilitatis Dei.

50. — Quod æternitas excludit principium durationis; 1^{a}. XLII, 2, 2^{m}. — Alias tamen oppositum dicere videtur.

Resp. Dicendum quod æternitas excludit principium durationis, non autem principium originis; ideo aliquid quod est ab alio, potest esse æternum.

51. — Quod æternitas significatur pluraliter, 1^{a}. X, 3, 1^{m}. — Imo æternitas significatur singulariter, cum non habeat partes, 1^{a}. X, 1, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod æternitas significatur pluraliter, vel quia participatur in multis, vel propter mensuram inferiorem, scilicet propter tempus.

AFFABILITAS.

52. — Quod affabilitas non est specialis virtus distincta ab aliis, sed est aliquid consequens omnes virtutes, 2-2^{ae}. XXIII, 3, 1^{m}. CXIV, 1, 1^{m}. — Imo est specialis virtus, et specialis objecti, scilicet decentis conversationis, 2-2^{ae}. CXIV, 1, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 55.

AFFIRMATIO.

53. — Quod affirmatio naturaliter est prior negatione, quia simplicitor, et significat compositionem priorem divisione, et significat esse, quod est prius quam non esse, 2-2^{ae}. CXXII, 2, 1^{m}. — Oppositum videtur dicere a simili, quia non esse rei est prius quam esse ejus, sicut et esse in potentia et in actu, 1^{a}. LXXVII, 3, 1^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 28.

ALCHIMIA.

54. — Quod alchimia non facit verum aurum. — Oppositum videtur dicere 2-2^{ae}. LXXVII, 2, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod sicut potest colligi, 1^{a}. LXVII, 4, c. et 2-2^{ae}. LXXVII, 2, 1^{m}, aliquid potest dici verum dupliciter; scilicet veritate essentiæ et veritate omnium proprietatum ejus: atqui in 2-2^{ae}, loquitur primo modo, in aliis autem locis, secundo modo. — Vel in 2-2^{ae}, loquitur de arte alchimiæ agente in virtute naturæ per applicationem agentium naturalium, in aliis autem locis loquitur de arte argente in virtute propria. — Vel in 2-2^{ae}, loquitur de habentibus perfectam artem alchimiæ, in aliis vero locis, de sophistice agentibus ex ignorantia veræ artis.

AMICITIA.

55. — Quod amicitia non est virtus specialis, distincta

ab aliis, sed est aliquid consequens omnes virtutes, 2-2^{ae}. XXIII, 3, 1^{m}. CXIV, 1, 1^{m}. — Imo amicitia est specialis virtus et specialis objecti, scilicet decentis conversationis, 2-2^{ae}. CXIV, 1, o.

Resp. Dicendum quod amicitia dupliciter sumitur, scilicet ut est in affectu; et sic non est virtus, quia ut sic non habet rationem laudabilis, ut patet in amicitia utilis vel delectabilis; amicitia vero honesti præsupponit omnes virtutes et consequitur eas. Secundo vero modo, ut est in exterioribus dictis et factis; et sic est specialis virtus, quæ etiam nominatur affabilitas, 1-2^{ae}. LX, 5, c. 2-2^{ae}. CXIV, 1, 1^{m}.

AMOR.

56. — Quod Deus diligit peccatores et damnatos. — Imo Deus odit peccatores et damnatos, 1^{a}. XX, 2, 4^{m}. XXIII, 3, 1^{m}. 2^{m}, 2-2^{ae}. LXXXIII, 16, c. 3^{a}. XLIX, 4, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod Deus diligit peccatores et damnatos quoad naturam, sed odit eos in quantum sunt mali, et in quantum non vult eis bonum vitæ æternæ; nisi voluntate antecedente.

57. — Quod homo in statu naturæ integræ, et angelus in puris naturalibus, id est, sine gratia, potest amare Deum super omnia, 1^{a}. LX, 5, o. 1-2^{ae}. CIX, 3, o. — Oppositum dicere videtur, 1-2^{ae}. CIX, 4, o; 8, o.

Resp. Dicendum quod possunt amare Deum amore naturali, quantum ad substantiam operis, sed non quantum ad modum amandi; ut scilicet ex charitate diligant Deum, sed indigent auxilio Dei. Nam implere mandata legis, contingit dupliciter. Uno modo quantum ad substantiam operum, prout scilicet homo operatur justa et fortia, et alia virtutis opera; et hoc modo, homo in statu naturæ integræ potuit omnia mandata legis implere. Alioquin homo non potuisset in statu illo non peccare, cum cum nihil aliud sit peccare, quam transgredi divina mandata. Sed in statu naturæ corruptæ, non potest homo implere omnia mandata divina, sine gratia sanante. Alio modo possunt impleri mandata legis, non solum quantum ad substantiam operis, sed etiam quantum ad modum agendi, ut scilicet ex charitate fiant; et sic neque in statu naturæ integræ, neque in statu naturæ corruptæ, potest homo implere, absque gratia, legis mandata. Indiget insuper in utroque statu auxilio Dei moventis ad mandata implenda, ut habetur, 1-2^{ae}. CIX, 4, c.

58. — Quod inimici debent amari ex charitate. — Imo diligere inimicos, hoc est perversum et vituperabile, et charitati repugnans, quia hoc est diligere malum alterius, 2-2^{ae}. XXV, 8, c. 3^{m}.

Resp. Dicendum quod inimici debent amari ex charitate quoad naturam, non autem quoad culpam. Amare autem inimicum ut sic, est perversum; sed quoad naturam et in communi est de præcepto cuilibet, non autem in particulari, nisi in præparatione animi, sed est de perfectione, ut habetur, 2-2^{ae}. XXV, 8, o; 9, c: XXXIV, 3, 3^{m}. LXXXIII, 8, c. CVIII, 1, c.

59. — Quod in patria nullus est ordo dilectionis, nisi secundum propinquitatem ad Deum; 2-2^{ae}. XXVI, 13, c. — Imo, ut alias dicit, quilibet beatus in patria plus diligit se quam proximum et plus diliget propinquiorem sibi æque bonum, sed plus diliget meliorem extraneum quam propinquiorem minus bonum.

Resp. Dicendum quod gradus dilectionis sumi potest dupliciter, scilicet primo secundum differentiam boni optati sibi vel alii; secundo modo secundum intentionem actus. Primo modo, beatus plus diliget meliorem quam se, secundo vero modo, erit e converso. Sed comparando unum proximum alteri, utroque modo plus diliget meliorem. Sed inter æque bonos, diliget propinquiorem sibi, sicut dicitur, 2-2^{ae}. XXVI, 13, c.

60. — Quod in patria quilibet plus amat se post Deum quam alium; 2-2^{ae}. XXVI, 13, o. — Oppositum alias dicere videtur.

Resp. Dicendum quod beati voluntate consequente volunt majus bonum alteri meliori quam sibi, sed intensius sibi; antecedente vero etiam majus bonum volunt sibi.

61. — Quod amor naturalis non est passio, sed connaturalitas rei, 1-2^{ae}. XXVI, 1, 2, o. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. XXIII, 4, o; XXV, 3, 4, c.

Resp. Dicendum quod amor pro inclinatione rei seu aptitudine vel connaturalitate ad bonum, largo et non proprio modo est passio, sed pro consecutione boni, opponitur proprie aliis passionibus, sed diversimode, quia in motibus appetitivæ partis, bonum habet quasi virtutem attractivam, malum autem virtutem repulsivam. Bonum ergo primo modo in potentia appetitiva, causat quamdam inclinationem, seu aptitudinem, seu connaturalitatem ad bonum, quod pertinet ad passionem amoris, cui per contrarium respondet odium; bonum nondum habitum, dat ei motum ad assequendum bonum amatum, et hoc pertinet ad passionem desiderii, cui opponitur fuga mali vel abominatio; sed bonum adeptum, dat quietationem in ipso bono adepto, et hoc pertinet ad delectationem et gaudium, cui opponitur ex parte mali, dolor et tristitia.

62. — Quod amor est unio amantis ad amatum, 1^{a}. XX, 1, c. 3^{m}. 1-2^{ae}. XXV, 2, 2; XXVIII, 1, c. — Imo amor non est unio, sed sequitur eam; 1-2^{ae}. XXVI, 2, 2^{m}. XXVIII, 1. 2^{m}.

Resp. Dicendum quod amor non est unio secundum, rem, sed secundum affectum.

ANALOGIA.

63. — Quod analogum est tantum in uno analogato, secundum propriam rationem; univocum autem est in quolibet, 1^{a}. XVI, 6, c. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. XX, 3, c.

Resp. Dicendum dupliciter; primo quod ratio propria analogi sumitur dupliciter, scilicet pro significatione principali, qua verificatur de solo primo analogato, et sic intendit in locis primo citatis: alio modo pro conceptu communi ad omnia sua analogata; et sic verum est quod dicitur in aliis locis. — Secundo dicendum quod analogum est triplex; scilicet secundum intentionem tantum, ut sanitas; secundum esse tantum, ut commune ad corruptibile et incorruptibile, et secundum utrumque, ut transcendentia. In primis igitur locis, loquitur de analogo primo modo dicto; in aliis autem secundo et tertio modo.

64. — Quod primum in analogis oportet poni in diffinitione aliorum; 1^{a}. XIII, 6, c; 10, c. — Imo hoc verum est tantum in analogia secundum determinatum habitudinem; 1^{a}. XIII, 5, c.

Resp. Dicendum quod analogia est duplex, scilicet prima determinatæ habitudinis, sicut inter substantiam et accidens; et de hac loquitur in locis primo allegatis; ideo non dicit in omnibus, sed infinite. Secunda est analogia proportionalitatis eorum quæ in infinitum distant, sicut inter Deum et creaturas; et in his primum in analogis non ponitur in definitione aliorum.

ANGELUS.

65. — Quod angeli non fuerunt ante mundum, id est, ante corpora; 1^{a}. LXI, 2, 3, o; CII, 2, 1; 4, 1. — Imo alias dicit angelos semper fuisse.

Resp. Dicendum quod angeli dicuntur semper fuisse, non quia ab æterno fuerunt, sed quia omni tempore fuerunt; quia quandocunque fuit tempus, fuerunt angeli; et per hunc etiam modum creaturæ corporales semper fuerunt.

66. — Quod esse angeli non est infinitum, licet angeli sint penitus a materia separati secundum esse. — Imo esse angeli est infinitum; 1^{a}. VII, 2, o. L, 2, 4^{m}. LII, 2, c.

Resp. Dicendum quod esse angeli non est infinitum privative, modo quanti, sed negative, non simpliciter, sed respectu termini durationis quo caret.

67. — Quod esse angeli est accidens; 1^{a}. L, 2, 3^{m}. LXI, 1, c. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. LXXVII, 1, o.

Resp. Dicendum quod talia frequenter inveniuntur esse dicta in diversis locis quæ sic intelligi debent. Esse enim habet comparationem ad principium essendi, et ad ipsum quod est, si non sit suum esse, quod solum in Deum habet locum. Et hoc patet, quia esse album, ipsum album non est accidens, sed habito respectu ad albedinem, est principium esse albi, in quo solum essentialiter est albedo. Ad ipsum vero subjectum comparatum, esse album est accidens, per quem modum esse rei animatæ, habito respectu ad principium, ut est principium talis esse, ipsum esse non est accidens, quia natura ejus, ut principium est, in homine salvatur, scilicet esse hominis. Primum enim principium formale essendi, est ipsum esse, per quod quælibet forma dicitur causare esse. Unde forma non dat esse suæ materiæ, quæ dicitur actus, nisi per ipsum esse quod est etiam actus ipsius formæ, quod tamen dicitur sequi suam formam. Sic igitur si fiat respectus ad ipsum principium essendi in composito, esse non est accidens. Si vero fiat respectus ad ipsum quod est, ut ad angelum, vel ad quodcumque aliud, illud esse est accidens, quia ipsum quod est, intelligi potest et definiri per propositionem indicantem quod quid est, etiamsi non sit, nec per aliquem dici posset ipsum esse, cum suum esse non sit ipsum ens. Unde in angelo, licet idem sit id quod est, et suppositum, scilicet et ipsum principium essendi, non tamen propter hoc quod accidentaliter se habet respectu unius, est accidens respectu alterius. Differunt enim in angelo esse et suppositum secundum rationem. Et hoc sufficit ad propositum.

68. — Quod in substantiis separatis a materia, id est in angelis, idem est suppositum et natura secundum esse, licet differant secundum rationem, 1^a. III, 2, c. — Oppositum videtur dicere, 3^a. XVII, 1, c.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet : Primo quod suppositum et natura possunt considerari dupliciter : uno modo quoad constitutiva utriusque tantum ; et sic quia in rebus materialibus suppositum constituitur et individuatur per materiam signatam, quæ non pertinet ad definitionem quæ significat quidditatem seu naturam sive essentiam, ideo semper dicit S. Doctor, quod in talibus suppositum et natura differunt realiter. Sed in angelis suppositum non constituitur per aliquid aliud, imo ipsa essentia et natura eorum per seipsum individuatur. Et sic intelligit in omnibus locis primo allegatis, quod in angelis suppositum et natura sunt idem. Alio modo natura potest considerari pro eo solo quod significatur per definitionem, suppositum autem pro omni eo quod est in re, eo modo quo dicit quod de ratione personæ est, quod comprehendat omnia quæ sunt in re. Et quia in omni creatura sunt aliqua quæ non sunt de definitione rei, ut accidentia et esse, ideo in omni creatura differt suppositum a natura, et in solo Deo, in quo nullum est accidens, et cujus esse et ejus essentia sunt idem suppositum et natura. Cum enim nomine naturæ intelligatur id quod per definitionem proprie significatur, nomine autem suppositi intelligatur individuum habens illam quidditatem, secundum triplicem gradum substantiarum in universo, triplex invenitur differentia suppositi a natura, in substantiis siquidem materialibus suppositum differt a natura dupliciter, scilicet secundum rem, et ultra hoc secundum rationem. Differt etiam primo modo dupliciter, scilicet intrinsece et extrinsece. Intrinsece quidem, quia aliquid essentiale suppositum sibi intrinsecum includit ; quod non includit natura, scilicet principia individuationis. Si enim *Socrates* definiretur, in definitione ejus poneretur hæc materia signata, quæ non ponitur ut signata in definitione naturæ humanæ. Differt secundo extrinsece, quia aliquid reale extrinsecum sibi includit suppositum, scilicet esse actualis existentiæ, quod non includit natura. Esse enim actualis existentiæ primo est actus suppositi, cujus est fieri, quod tamen non caderet in definitione *Socratis*, si definiretur. Differt insuper secundum rationem, ut patet. In substantiis autem separatis aliis a prima, suppositum differt a natura duobus modis tantum, scilicet primo extrinsece secundum rem et secundum rationem. Nihil enim reale intrinsecum sibi includit suppositum in eis, quod non includat natura ; quia non individuatur suppositum per aliquid positivum, contrahens naturam specificam, quod sit velut differentia individualis, supposito intrinseca, sicut est in substantiis materialibus. Sed quia in eis esse actualis exsistentiæ differt a natura, quod primo est actus suppositi, ideo suppositum in eis differt extrinsece a natura. Addit extrinsece realitatem actualis exsistentiæ. Differt secundo secundum rationem, ut patet. In Deo autem suppositum uno tantum modo differt, scilicet secundum rationem, quia nec natura divina individuatur per aliquid additum, nec esse suæ actualis exsistentiæ distinctum est realiter ab ejus essentia. — Secundo dicendum quod natura potest sumi dupliciter, scilicet in concreto et in abstracto. Primo modo significatur ut totum, et prædicatur de supposito; ideo est idem quod suppositum. Sed secundo modo significatur natura ut pars; ideo non prædicatur de supposito. — Tertio dicendum quod suppositum et natura possunt iterum considerari tripliciter, scilicet logice, physice et metaphysice. Primo modo sunt idem in omni ente per se, sive composito, sive simplici; sed in solo ente per accidens differunt, quia logicus est artifex rationis, considerans naturam et suppositum abstractive, ut in intellectu, habent esse sine iis quæ in re sunt, secundum quod natura sumitur pro secunda substantia, et suppositum pro prima; et sic sunt idem, ut dicitur in prædicamentis. Secundo autem modo in omni simplici sunt idem, sive creata sive increata; et tantum in rebus materialibus differunt, quia physicus sive metaphysicus est artifex realis considerans res ut sunt extra intellectum in rerum natura : et quia in re materiali est aliquid constituens suppositum, quod non constituit naturam speciei, non autem in re immateriali, ideo secundum physicum et metaphysicum natura et suppositum in angelis sunt idem, sed in compositis differunt. Tertio autem modo in omnibus creaturis differunt, et in solo Deo sunt idem ; quia metaphysicus est maxime abstractivus, quia abstrahit ab omni materia, non solum secundum rationem, sed etiam secundum esse. Ideo sumit naturam pro ipsa forma totius in abstracto, suppositum autem pro re subsistente cum omni eo quod est in re. Et quia in omni re præterquam in Deo sunt aliqua præter formam totius, ideo, secundum metaphysicum, suppositum et natura sunt idem in Deo, in creaturis differunt.

69. — Quod impossibile est esse duos angelos unius speciei, quia omnes angeli differunt specie secundum diversos gradus naturæ intellectu; 1^a. L, 4, c, 4^m. — Imo Deus potest facere alium angelum perfectiorem primo angelo, qui nunc primus est, et esset alterius speciei a primo. Ergo et alium ejusdem speciei cum magis et minus in diversis angelis inveniatur. Et etiam quia simpliciter loquendo, qualibet re a se facta Deus potest facere meliorem, 1^a. XXV, 6, c.

Resp. Dicendum dupliciter : Primo quod Deus potest facere universum et quamlibet creaturam, meliorem quam fecerit bonitate accidentali, et non essentiali, quia transcenderet limites suæ speciei, ut habetur, 1^a. XXV 6, c. — Secundo, quod magis et minus dicitur dupliciter : uno modo secundum quod materia eadem formam diversimode participat, ut homo et lignum albedinem ; et secundum hoc, magis et minus non diversificant speciem. Alio modo secundum gradus perfectionis formarum ; et hoc diversificat speciem. Diversi enim colores specie sunt secundum quod magis et minus propinque se habent ad lucem : et sic magis et minus in diversis angelis invenitur, et non in eadem specie.

70. — Quod differentiæ angelorum, ut multi tenent, sumuntur secundum diversos gradus potentialitatis, 1^a L, 1, 1^m. 4, o. LVI, 2, 1^m. 1-2^m. L, 5, c. — Imo multiplicatio individuorum ejusdem speciei innuitur fieri posse per aliquam potentiam, quæ non sit potentia materiæ, quæ quamvis possit reperiri sine materia, ut in angelis,

tamen secundum eam non fit multiplicatio individuorum in eadem specie, cum tot sint species quot individua in eis, differentia exsistente tantum secundum diversos gradus perfectionis, 1ª. LV, 2, 1^m.

Resp. Dicendum quod hoc dictum est, quia nondum nventum erat aliquid, ad ostendendum potentiam non multiplicare individua in eadem specie; quod tamen multi tenebant.

71. — Quod angelus assumit corpus propria virtute. — Imo angelus assumit corpus virtute divina; 1ª. LI, 1, 2^m, 3^m.

Resp. Dicendum quod verum est utrumque, quia ibi virtus Dei principaliter, sed virtus angeli instrumentaliter concurrit. — Vel dicendum quod in primo loco loquitur quoad simplicem motum corporis assumpti; sed in secundo, quoad condensationem aeris et figurationem ejus talem, quod congruat ad repræsentandum intelligibiles virtutes et mysteria, ac effectus gratiæ Dei ad salutem hominum.

72. — Quod motus angeli potest esse continuus et discontinuus, sicut vult, 1ª. LIII, 1, o; 2, 3, c. — Imo motus angeli non potest esse continuus, sed tantum discontinuus, 1-2^{æ}. CXIII, 7, 5^m.

Resp. Dicendum quod motus habet continuitatem a mobili, et a magnitudine super quam fit, et a tempore. Motus ergo angeli potest continuari ex parte viæ seu magnitudinis, et temporis, id est sine intermissione per quietem mediam; non autem ex parte mobilis, quia angelus non est continuus.

73. — Quod angeli sunt immutabiles et incorruptibies; 1ª. IX. 2, c; X, 5, c; L, 5, o; LXI, 2, 3^m. LXXV, , c; XCVII, 1, c. — Oppositum videtur dicere, 1ª. IX. , c; X, 5, c: LXIV, 2, o. LXV, 2^m.

Resp. Dicendum quod licet sint immutabiles et inorruptibiles, quia in eis non est potentia ad non esse, unt tamen mutabiles secundum potentiam creantis.

74. — Quod angeli possunt agere dupliciter in animas ostras, scilicet confortando intellectum et illustrando hantasmata; 1ª. CXI, 1, c. — Oppositum videtur dicere, . LIV, 4, 2^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 81.

75. — Quod tempus angeli est tantum discretum; 1-2^{æ}. CXIII, 7, 5^m. — Imo tempus angeli potest esse continuum et discretum, sicut et motus ejus; 1ª. LIII, 3, o.

Resp. Dicendum quod quia tota ratio continuitatis in tempore est ex continuitate motus, ideo huic dubio applicatur solutio posita superius ad dubium 72.

76. — Quod operatio angeli successiva, id est motus, scilicet intellectio et affectio, mensuratur tempore, non autem ævo. — Imo propria operatio angeli mensuratur ævo. — Imo nulla operatio angeli mensuratur ævo. 1ª. X, 5, 1^m. XII, 10, 2^m. et alias.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet: Primo quod operatio angeli successiva potest mensurari tempore, tanquam mensura propria, et ævo tanquam mensura distanti, et æternitate, tanquam mensura prima et separata, ut habetur, 1ª. X, 6, c. — Secundo dicendum quod operatio propria et connaturalis angeli, scilicet qua intelligit et amat se, est sine successione, et mensuratur ævo; sed operatio ejus circa alias naturas, est variabilis, et mensuratur tempore. — Tertio dicendum quia tempus est numerus motus secundum prius et posterius, et per consequens est mensura rei successivæ et habentis vicissitudinem. Sed operatio angeli potest sumi dupliciter; scilicet vel una numero, et sic mensuratur ævo et non mensuratur tempore, quia sic non est successiva nec habet prius et posterius, nec vicissitudinem: vel multa numero, secundum quod una intellectio succedit alteri per aliam speciem, et una affectio alteri affectioni; et sic mensuratur tempore, ut probatur in locis secundo et tertio allegatis; et applicatio ejus continua mensuratur continuo, et discreta discreto, quod est numerus rerum continuarum, 1ª. LIII, 3, c. 1-2^{æ}. CXIII, 7, 5^m.

77. — Quod visio beata angeli mensuratur ævo; — Imo visio beata angeli mensuratur æternitate, 1ª. X, 5, 1^m.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod ex ignorantia linguæ Græcæ distinguitur inter æternitatem et ævum, sicut si quis distingueret inter hominem et anthropon, quæ non differunt nisi secundum vocem. — Secundo dicendum quod ævum nihil aliud est, nisi participatio æternitatis. Ideo idem est dicere participat æternitate, et dicere mensuratur ævo. Nec obstat quod distinguore videatur ævum a participatione æternitatis, cum dicit quod esse angelorum mensuratur ævo, et visio beata participat æternitate, quia alia participatio æternitatis est quoad esse naturæ, et alia quoad esse gloriæ, quia angelus beatus magis est in participatione æternitatis quam dæmon: attamen utraque participatio potest dici ævum. — Tertio dicendum quod visio beata mensuratur æternitate, ut prima mensura et separata, ævo autem ut mensura homogenea.

78. — Quod formæ superiorum angelorum sunt universaliores formis inferiorum; 1ª. LV, 3, o. LXXXIX, 1, c: CX, 1, c; CXVI, 1, c. — Oppositum videtur dicere, 1ª. XVIII, 7, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet: Primo quod in quibusdam locis accipit universale largo modo, scilicet pro eo quod se extendit ad multa; sed in aliis locis accipit universale proprie, scilicet pro eo quod in diversis habet diversa esse. — Secundo dicendum quod scientia superiorum angelorum dicitur esse universalior quoad eminentiorem modum intelligendi, et non quoad modum prædicandi, ut habetur 1ª. CIV, 4, 1^m.

79. — Quod intellectus angeli est in potentia essentiali et accidentali, respectu revelandorum, sed respectu naturaliter cognitorum est tantum in potentia accidentali, 1ª. LVIII, 1, o; LXII, 1, c; 1-2^{æ}. LVI, 5, c. — Oppositum videtur dicere a simili, 1ª. XXVI, 6, 4^m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod intellectus angeli est semper in actu respectu sibi naturaliter cognitorum, et sic semper est in actu secundo, et in nulla potentia respectu verbi Dei, non autem in actu semper respectu revelandorum, ut habetur, 1ª. LVIII, 1, o; 2-2^{æ}. CLXXX, 6, 2^m. — Secundo sicut dubio 69; quia ille qui nunc est, transcenderet.

80 — Quod in angelis sunt tantum duæ potentiæ, scilicet intellectus et voluntas, 1ª. LIV, 3, c; LXXIX, 1, 3^m. — Oppositum videtur dicere, 1ª. LIV, 5, c.

Resp. Dicendum quod aliæ potentiæ dicuntur esse in angelis secundum quamdam similitudinem, sed non proprie, ut habetur, 1ª. LIV, 5, c.

81. — Quod in angelis non est intellectus agens, nec intellectus possibilis, 1ª. LIV, 4, o. — Alias tamen oppositum dicere videtur.

Resp. Dicendum quod intellectus agens, et possibilis possunt sumi dupliciter, scilicet primo prout intellectus possibilis est in potentia ad ea quæ naturaliter potest cognoscere, et ut intellectus agens, habet ea facere in actu, per abstractionem specierum a materia, illustrando phantasmata; secundo prout intellectus est aliquando in potentia respectu supernaturalium, et ut unus intellectus dicitur illuminare alium intellectum inferiorem, confortando eum. Primo igitur modo in angelis proprie non est intellectus agens neque possibilis, sed tantum secundo modo. Ideo dicit, 1ª. LIV, 4, c. quod non est in eis nisi æquivoce.

82. — Quod angelus uno et eodem actu, simul intelligit se intelligere, et essentiam suam, non autem homo. — Oppositum videtur dicere a simili, 1ª. LXXXVII, 3, 2^m.

Resp. Dicendum quod angelus simul utrumque intelligit, quia hoc quod est intelligere suam essentiam est propria perfectio suæ essentiæ, quæ est proprium objectum sui intelligere. Simul autem et uno actu intelligitur res cum sua perfectione. In homine vero sui intelligere objectum primum, non est ipsa ejus essentia, sed aliquid extrinsecum, scilicet natura rei materialis. Unde alius est actus quo intellectus intelligit lapidem, et alius actus quo intelligit se intelligere lapidem.

83. — Quod cognitio angelorum est universalis; et quanto sunt superiores, tanto est magis universalis. — Imo angelus cognoscit res in propria natura, 1a. VIII, 5, c, XII, 9, c; LVIII, 6, 7, o; LXII, 7, 1m, 3m.

Resp. Dicendum quod cognitio universalis dicitur esse in angelis non quia cognoscant naturam universalem rerum, per quem modum universalis cognitio est in nobis causa deceptionis, sed dicitur cognitio eorum esse universalis, in quantum universaliter ad multa cognoscenda se extendit, de quibus propriam et completam cognitionem habent.

84. — Quod cognitio angeli non est discursiva, sed tantum cognitio nostra; et tamen angeli syllogisare possunt. Et in substantiis separatis a materia, semper res cognoscibilis potest cognosci per certissimam demonstrationem, cum illa non sint subjecta transmutationi. — Imo substantiæ separatæ non possunt cognoscere nec cognosci per certissimam demonstrationem, 1a. LVIII, 3, o; 4, c. LXII, 1, c; 5, c; LXIII, 5, c; LXIX, 4, c; LXXXV, 5, c. 1-2æ. LXXXIX, 4, c. 2-2æ. XLIX, 5, 2m. CLXXX, 6, 2m, et alias.

Resp. Dicendum quod syllogizare possunt tamquam syllogismum cognoscentes et in causis effectus videntes et in effectibus causas, non tamen ita quod cognitionem veritatis ignotæ acquirant syllogizando ex causis in causata, et ex causatis in causas, ut habetur, 1a. LVIII, 3, 2m. — Similiter dicendum quod cognoscunt se per essentiam suam, ut habetur, 1a. LVI, 1, o. Sed nos cognoscimus eos quantum ad quia sunt, non autem quantum ad quid sunt.

85. — Quod unus angelus illuminat alium angulum, 1a. CVI, 1, o. — Oppositum videtur dicere a simili, 1a. LIV, 4, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 81. — Similiter dicendum quod in angelis non est intellectus agens, quod in nobis est lumen naturale; tamen intellectus eorum est lumen naturale, quo unus illuminat alium.

86. — Quod angeli potuerunt peccare, 1a. LXIII, 1, o; 1-2æ. LXXXIX, 4, o. — Imo statim a principio fuerunt angeli creati in gratia gratum faciente, per quam non fit aversio a Deo, 1a. LXII, 2, 3, c.

Resp. Dicendum quod angelus si in sua sola natura consideretur, potuit peccare. Et sic naturale est angelo quod convertatur motu dilectionis in Deum, secundum quod Deus est principium naturalis esse; sed quod convertatur in ipsum secundum quod est objectum beatitudinis supernaturalis, hoc est amore gratuito, a quo averti potuit, 1a. LXIII, 1, 3m.

87. — Quod ad primum actum peccati in angelo consecutæ sunt multæ deformitates, ut invidia et odium. — Imo in angelis sunt proprie tantum duo peccata, scilicet superbia et invidia, 1a. LXIII, 2, o; 2-2æ. XXXVI, 4, o.

Resp. Dicendum quod sub superbia et invidia, prout sunt in dæmonibus, comprehenduntur omnia peccata quæ ab illis oriuntur, inter quæ est odium.

88. — Quod angeli meruerunt in primo instanti suæ creationis, 1a. LXIII. 5, 3m, 4m, 6m. 3a. XXXIV, 3, 1m. — Oppositum videtur dicere a simili; 1a. LXII, 4, c; 5, 2m.

Resp. Dicendum quod omnes angeli in primo instanti quo creati sunt in gratia, meruerunt, sed quidam eorum statim impedimentum præstiterunt suæ beatitudinis, mortificantes præcedens meritum; et tunc beatitudine quam meruerunt privati sunt, 1a. LXIII, 6, c.

89. — Quod angeli non mittuntur ad aliquod ministerium, nisi inferiores, secundum Dionysium, non autem superiores, 1a. CXII, 2, c. — Imo purgationis minister missus est de Seraphim; 1a. CXII, 2, 2m.

Resp. Dicendum quod Gregorius dicit expresse et vult quod tantum inferiores angeli mittantur ad nos. Et hoc dicit esse propter ordicem divinæ legis, ut inferiora reducantur ad Deum ~~per~~ media. Quod autem dicitur de Seraphim misso, dupliciter solvit: scilicet uno modo quod iste angelus purgans, dicatur Seraphim æquivoce, scilicet non ordine, sed ab actu quem tunc exercuit, quia igne purgavit, et Seraphim dicitur incendium. Alio modo solvit, quod dicatur proprie Seraphim ille qui est de ordine illo; et dicitur purgare, non quia ipse immediate purget, sed quia ejus auctoritate, vel quia percepta ab ipso illuminatione, inferior angelus purgavit; et ponit exemplum: sicut dicitur Papa vel episcopus absolvere, quoniam auctoritate ipsius aliquis absolvit. Et ideo propriam reverentiam angelus inferior, qui visionem formavit, reducit in Deum primo, et in Seraphim secundo; ac si diceret: Ego purgo te per lumen receptum a Deo, mediante Seraphim.

90. — Quod angeli custodiunt particulares homines, archangeli provincias, principatus totam naturam humanam, virtutes corpora, potestates supra dæmones, sed dominationes supra bonos spiritus habent custodiam, 1a. CXIII, 3, c. — Imo principatus limitantur ad unam provinciam, archangeli ad unum hominem, ad utilitatem communitatis, angeli vero ad propria hominis, 1a. CVIII, 5, 6, o.

Resp. Dicendum quod archangeli, ut dicitur, 1a. CVIII, 5, 4m, sunt medii inter angelos et principatus; ideo conveniunt cum utrisque, et differunt ab utrisque, quia custodiunt singulos homines quoad utilitatem multitudinis, et non personæ tantum.

91. — Quod quilibet homo habet tantum unum angelum custodem, 1a. CXIII, 2, o. — Imo aliquando unus homo habet plures angelos custodes; 1a. CXIII, 2, 1m.

Resp. Dicendum quod singulis hominibus, ut sunt singulares personæ, dantur singuli angeli; sed ut partes collegii habent unum in communi, ut habetur, 1a. CXIII, 2, 1m; 3, 4m.

92. — Quod in angelis sunt habitus, 1-2æ. L, 6, o; 4. 1, c. — Imo habitus vel dispositio non est in angelis, 1-2æ. XLIX, 4, c.

Resp. Dicendum quod in angelis sunt habitus, sed alterius rationis quam in hominibus, ut habetur in primis locis.

ANIMA.

93. — Quod anima rationalis non est suum esse, 1a LXXVII, 1, o. — Oppositum videtur dicere a simili, 1a L. 2, 3m., LXI, 1, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 67.

94. — Quod anima rationalis habet esse absolutum, non quidem ut forma, sed ut propinqua similitudini Dei — Oppositum videtur dicere, quia dicitur quod Deus est anima mundi, motu et ratione gubernans, 1a. XC, 1, c

Resp. Dicendum quod licet habeat esse absolutum quia non educitur de potentia materiæ, dependet tamen a Deo per creationem; et dicitur propinqua similitudini Dei, non quia Deus sit anima secundum veritatem, sed solum secundum opinionem. Est tamen propinqua similitudini Dei, propter multas perfectiones sibi a Deo communicatas, non quidem quantum ad similitudinem adæquationis, sed quantum ad similitudinem proportionis ut dicitur, 1a. XIX, 3, 2m. Et anima attribuitur Deo secundum similitudinem actus, ut habetur 1a. III, 2, 1m

95. — Quod anima rationalis est tota in toto, et tota in qualibet parte corporis sui, 1a. VIII, 2, 3m. LXXVI, 8, o; XCII, 3, c; 3a. XLVI, 7, c. — Imo potentiæ animæ et non anima, sunt perfectiones proportionatæ partibus animalis, 1a. LXXVI, 8, 2m.

Resp. Dicendum quod ideo sunt partes in animali perfecto distinctæ propter distinctionem potentiarum animæ perfectæ, quasi potentiæ illæ essent perfectiones talium partium. Quod quidem verum est, loquendo de perfectione accidentali, per quam partes immediate se habent ad operandum; non autem de perfectione substantiali, quia illæ potentiæ non sunt formæ substantiales Imo quælibet talis pars habet esse ab ipsa essentia ani mæ. Unde licet unum sit esse substantiale ipsius totius et cujuslibet partis, quia una tantum est forma substantialis, diversæ tamen sunt perfectiones in diversis partibus, quæ sunt principia immediata operationum determinatarum. Unde visiva potentia non est forma substantialis oculi, dans ei esse substantiale, licet perficiat eum ad videndum, sed ipsa essentia animæ, propter sui perfectionem. Unde una forma est constituens animal omnibus modis, quibus constitui potest, ut habetur 1^a. LXXVI, 8, o.

96. — Quod anima rationalis est in genere substantiæ, ut principium et ut species. — Oppositum videtur dicere, 1^a. LXXV, 4, 2^m. 7, 3^m., et alias.

Resp. Dicendum quod aliquid dicitur esse species dupliciter ; scilicet logice loquendo, id est, significans aliquid prædicabile de multis differentibus numero, sive sit completum in natura, sive non, sicut quælibet pars ; et metaphysice, id est, completum in natura, ita quod nullo modo sit pars alterius. Anima ergo rationalis est species primo modo, non autem secundo modo.

97. — Quod animæ rationales multiplicantur secundum numerum in eadem specie, 1^a. LXXVI, 2, c ; LXXIX, 5, c. — Imo anima est forma immaterialis, et substantiæ immateriales non multiplicantur secundum numerum in eadem specie, 1^a. LXXV, 5, c; LXXVI, 1, 1^m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo, quod animæ rationales dicuntur immateriales, quia non sunt dependentes a materia. — Secundo dicendum sicut dubio 69.

98. — Quod operationes sensitivæ non manent in anima separata, 1^a. LXXVII, 8, o. — Oppositum videtur dicere 1^a. LXXVII, 8, 4^m.

Resp. Dicendum quod manent virtualiter, sicut et potentiæ sensitivæ virtute tantum in anima, sicut in principio vel radice, non autem in actu.

99. — Quod potentiæ immateriales manent actu in anima separata, non ut potentiæ organicæ, sed ut in principio vel radice, 1^a. LXXVII. 8, o; LXXXIX, 7, c ; 1-2^{ae}. CLXVII, 1, 3^m. —Oppositum videtur dicere, 1^a. LXXVII, 8, 4^m.

Resp. Dicendum sicut dubio præcedenti.

100. — Quod anima hic nihil intelligit sine phantasmate, 1^a. LXXXIV, 7, o ; LXXXV, 1, 4^m; 5, 2^m ; LXXXVI, 1, c ; LXXXVIII, 1, c ; LXXXIX, 1, 2, o ; CXI, 2, 3^m ; CXVIII, 3, c. 1-2^{ae}. V, 1, 2^m. 2-2^{ae}. CLXXIV, 2, 4^m; CLXXV, 4, c ; CLXXX, 5, 2^m. 3^a. XI, 1, 2^m. 2, o. — Oppositum videtur dicere, 1^a. LXI, 2, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 38.

101. — Quod Deus est primum objectum intellectus animæ rationalis, quia ratio et causa veritatis alicujus objecti primo apprehenditur a potentia, 2-2^{ae}. I, c. — Oppositum videtur dicere, 1^a. XII, 11, 3^m. LXXXIV, 5, c ; LXXXVIII, 3, 1^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 343.

102. — Quod omnis motus cognitivæ et appetitivæ virtutis reducitur in naturam sicut in primum principium, 1-2^{ae}. X, 1, c ; XVII, 9, 2^m. XLI, 3, c. — Imo motus cognitivæ virtutis reducitur in verum, et motus appetitivæ in bonum, 1-2^{ae}. X, 1, 1^m,

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod reducitur in naturam sicut in principium activum: sed reducitur in verum vel bonum sicut in suum objectum. — Secundo dicendum quod reducitur in naturam et ad unum in communi, sed non semper in particulari determinate, ut habetur, 1-2^{ae}. X, 1, 2^m.

103. — Quod in potentiis unius animæ non potest esse nisi una intentio, 1-2^{ae}. XXXVII, 1, o ; LXXVII, 1, c. — Imo homo simul plura intendit, 1-2^{ae}. XII, 3, c, 3^m ; 4, o.

Resp. Dicendum quod simul plura intendit sicut etiam contingit simul plura intelligere, in quantum sunt aliquo modo unum, non autem distincta.

104. — Quod omnes potentiæ animæ radicantur in una essentia animæ ; ideo oportet quod quando intentio animæ vehementer trahitur ad unam operationem unius potentiæ, retrahatur ab operatione alterius, quia unius animæ non potest esse nisi una intentio ; 1-2^{ae}. XXXVII, 1, o ; LXXVII, 1, c ; 3^a. XLVI, 7, c. — Oppositum dicere videtur, 1-2^{ae}. XII, 3, c.

Resp. Dicendum sicut dubio præcedenti.

105. — Quod potentiæ animæ sunt in genere actionis, cum potentia et actus dicantur ad idem genus pertinere, 1^a. LXXVII, 1, c. — Imo potentiæ animæ sunt accidentia ejus per se, et sunt in secunda specie qualitatis, 1^a. LXXVII, 1, 5^m ; 1-2^{ae}. LXXXIII, 2, 3^m. CX, 4, 3^m. 4^m.

Resp. Dicendum tripliciter ; scilicet primo quod potentiæ animæ secundum suam essentiam sunt in secunda specie qualitatis, sed ut fluunt ab essentia animæ ; sic potentia ad actum est in genere actionis. Dicuntur enim potentiæ animæ esse in genere actionis, non quidem per se, sed reductive, ut principia suarum actionum. — Secundo dicendum quod potentia per se ad actum ordinata, est in eodem genere cum actu ; subjectum autem non nisi per accidens ordinatur. Sed substantia per se ordinatur ad actum qui est esse. — Tertio dicendum sicut dubio 27.

106. — Quod capacitas animæ non est nec potest esse infinita in actu, sed potest ampliari in infinitum, 2-2^{ae}. XXIV, 7, c., 2^m. — Oppositum videtur dicere, 1^a. XXV, 6, o.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod datur infinitum in actu negative, non autem privative. — Secundo dicendum quod non inconvenit aliquod creatum sic esse infinitum quod non finiatur ab alio, ut habetur, 1^a. X, 5, 4^m.

107. — Quod multi habitus possunt simul esse in eadem potentia, 1-2^{ae}. LIV, 1, o ; 2-2^{ae}. XLVII, 5, c. — Oppositum videtur dicere a simili, 1^a. XCIV, 3, 1^m. 1-2^{ae}. LXIII, 4, 3^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 37.

108. — Quod virtus est necessaria potentiæ sensitive appetitivæ, scilicet concupiscibili et irascibili, in quibus est subjective, non quidem secundum se, sed ut sunt rationales participative, 1-2^{ae}. LVI, 4, o ; 5, 1^m. — Imo etiam, voluntati, quæ est rationalis per participationem, 1-2^{ae}. LVI, 6. 2^m.

Resp. Dicendum quod sicut ipse distinguit, 1^a. LXXXII, 3, c, voluntas in quantum est in parte intellectiva, et in quantum est immaterialis, est rationalis per essentiam, ut potentia ; sed dicitur rationalis per participationem quoad similitudinem actus cum concupiscibili et irascibili, quia fertur ad aliquid extra, et etiam quia dirigitur a ratione.

109. — Quod anima et angelus non conveniunt in ultima differentia, 1^a. LXXV, 7, 2^m. — Imo Gregorius nominat angelum rationale animal, 1^a. LI, 1, 2^m.

Resp. Dicendum quod ratio sumitur dupliciter, scilicet uno modo stricte et proprie, secundum quod nomen rationis sumitur ab inquisitione et discursu, sive secundum quod ratio dicit quamdam obumbrationem intellectualis naturæ, ut dicit Isaac, quod ratio oritur in umbra intelligentiæ ; et sic rationale est differentia animalis, et non convenit Deo : alio modo sumitur ratio communiter, scilicet pro qualibet cognitione virtutis non impressæ in materia ; et sic rationale communiter convenit Deo et angelis, et hominibus, ut habetur, 2-2^{ae}. XLIX, 5, 3^m.

110. — Quod anima vegetativa non agit nisi in corpus sibi unitum, 1^a. LXXVIII, 1, c; LXXIX, 2, 3^m. — Oppositum videtur dicere 1^a. LXXVIII, 2, c.

Resp. Dicendum quod vis nutritiva et augmentativa habent secum effectum in eo in quo sunt, sed vis generativa habet suum effectum non in eodem corpore, sed in alio, ut habetur 1^a. LXXVIII, 2, c.

ANIMAL.

111. — Quod animalia quælibet præter perfecta possunt generari ex semine, et sine semine per putrefactionem ; 1^a. XCI, 2, 2^m. — Oppositum videtur dicere, 1^a. LXXI, 1^m.

Resp. Dicendum quod licet possint sic generari, differunt tamen specie, saltem quoad modos originis, quamvis non quoad substantiam.

112. — Quod in generatione animalis, præcipue hominis, sunt necessariæ multæ generationes, non continuæ sicut etiam multæ formæ; 1^{a}. CXVIII, 2, 2^{m}. — Oppositum dicere videtur, 1^{a}. LXXVI, 3, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo, quod dicuntur esse multæ formæ successive ante introductionem animæ, non autem simul cum anima, nisi virtualiter, sicut etiam eadem est forma qua ignis, est ignis, et corpus est substantia, ut habetur, 3^{a}. LXXV, 7, 2^{m}. — Secundo quod in hoc concordat S. Doctor dicens : Non hoc dicimus quasi in uno et eodem individuo multiplicentur formæ secundum numerum generum et differentiarum, ut scilicet in homine sit aliqua forma a qua est homo, et aliqua a qua est animal, et hujus modi; sed quia necesse est quod in rerum natura tot gradus formarum inveniantur, quot inveniuntur genera ordinata et differentiæ. Est enim in rebus invenire aliquam formam, quæ est substantia et non est forma corporis, et aliquam quæ est forma corporis, sed non est forma corporis animati, et sic de aliis.

APPETITUS.

113. — Quod appetitus quilibet sequitur cognitionem, 1-$2^{æ}$. XL, 3, c. — Oppositum videtur dicere, 1-$2^{æ}$. XVII, 8, c; XXVI, 1, c.

Resp. Dicendum dupliciter; primo quod sequitur cognitionem alterius, id est, Dei ordinantis naturam, non autem propriam cognitionem habentis appetitum. — Secundo dicendum sicut dubio 115, responsione secunda.

114. — Quod appetibile non movet appetitum sensitivum nec rationalem, nisi apprehendatur, 1^{a}. LXXX, 2, 1^{m}. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. LIX, 6, c; LX, 1, c; LXXX, 1, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 113 et 115.

115. — Quod appetitus naturalis semper sequitur formam in re existentem, et non aliquam apprehensionem; alii autem formam apprehensam. — Imo quilibet appetitus sequitur cognitionem, 1^{a}. LIX, 1, c; LX, 1, c; LXXX, 1, c; 1-$2^{æ}$. VIII, 1, o; XVII, 8, o; XXVI, 1, c. et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quia, ut dicitur 1-$2^{æ}$. XXVI, 1, c, appetitus naturalis sequitur cognitionem alterius, scilicet Dei ordinantis naturam omnium, secundum quod etiam Deus a quibusdam dicitur natura, naturans, ut habetur 1-$2^{æ}$. LXXXV, 6, c; non autem sequitur propriam cognitionem habentis appetitum naturalem. — Secundo dicendum quod aliquis appetitus potest dici intellectualis dupliciter: Uno modo quia sequitur cognitionem intellectualem ipsius desiderati, in quantum sequitur formam apprehensam; et sic distinguitur contra appetitum naturalem. Alio modo quia sequitur naturam vel formam intellectivam ipsius appetentis; et sic quilibet appetitus intellectualis in homine dicitur naturalis, prout naturale distinguitur contra violentum. Nam natura quæcumque dividitur contra rationem et voluntatem, cum tamen ipsa ratio et voluntas ad naturam hominis pertineant, ut habetur, 1-$2^{æ}$. LI, 2, 1^{m}. Primò igitur modo appetitus intellectualis præsupponit cognitionem aliquam; sed secundo modo non præsupponit in ipso appetente aliquam cognitionem, imo sine tali cognitione naturale desiderium hominis ad scire dicitur intellectuale, ante omnem cognitionem in appetente ipsius desiderati actualem. Secus est de cognitione potentiali. Ex quibus patet quod homo ante omnem cognitionem sensitivam desiderat scire naturaliter appetitù naturali, post vero cognitionem imperfectam, desiderat scire perfecte appetitu intellectuali proprie, proùt distinguitur contra appetitum naturalem.

116. — Quod appetitus sensitivus et appetitus rationalis, id est voluntas, sunt duæ potentiæ. — Imo appetitus sensitivus est voluntas in hominibus; 1^{a}. VIII, 2, o, et alias.

Resp. Dicendum quod appetitus sensibilis potest in homine dici voluntas, non quidem secundum essentiam, sed in quantum est obediens rationi, secundum philosophos.

117. — Quod appetitus sensitivus et appetitus intellectivus, id est voluntas, non differunt per differentias appetibilis, in quantum appetibile, sed per modos appetendi. — Oppositum dicere videtur, 1^{a}. LIX, 4, c; LXXX, 2, c; 1-$2^{æ}$. XXIV, 1, c; 2-$2^{æ}$ XXIV, 1, c. LXXX, 2, 2^{m}.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod differentiæ apprehensorum sunt per se differentiæ, sed posteriores; nam ponit per se differentias appetibilis, sed priores, sicut rationale et irrationale sunt differentiæ per se priores inter hominem et asinum; sed esse liberi arbitrii vel non esse, sunt differentiæ per se eorumdem, sed posteriores. — Secundo dicendum quod in primo loco intendit de appetibili et objecto materiali, quia dicit quod uterque appetitus fertur in idem bonum, cum tamen constet quod non sub eadem ratione formali, quia potentiæ passivæ distinguuntur per sua activa, ut dicitur 1^{a}. LXXX, 2, c. In cæteris autem locis loquitur de objecto formali. — Tertio dicendum quod in primo loco loquitur de distinctione absoluta et intrinseca, quia ibi in corpore articuli dicit qnod diversus modus appetendi, secundum quem ponit differentiam utriusque appetitus, sumitur ex eo quod unus est organicus et materialis, alter autem immaterialis. In reliquis autem locis loquitur de distinctione respectiva et extrinseca.

118. — Quod appetitus sensitivus et appetitus intellectivus, id est voluntas, non differunt per universale et particulare principaliter, sed secundario. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. LXXX, 2, 2^{m}. 1-$2^{æ}$. XIII. 3, c; XIX, 3, c; XXIX. 6, c; 2-$2^{æ}$. XXIV, 1, c.

Resp. Dicendum quod potentia et habitus distinguuntur per objecta; sed objectum potest accipi dupliciter, scilicet, quoad rationem adæquatam, sub qua continetur quidquid pertinet ad illam potentiam vel habitum; et sic objectum cujuslibet potentiæ vel habitus est univerale, sicut color respectu visus: ideo dicitur quod sensus est universalium, sentire autem particularium; et sic universale et particulare non diversificant habitus nec potentias. Vel quoad illud ad quod fertur potentia vel habitus per unum actum; et sic ratio est universalium, sensus autem particularium, sicut etiam Boetius dicit, quod singulare est, quia sentitur, universale vero, quia intelligitur.

119. — Quod appetitus sensitivus et intellectivus, id est voluntas, non differunt per hoc quod sequuntur diversas cognitiones, scilicet sensitivam et intellectivam. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. LXXX, 2, 2^{m}. $12^{æ}$. XIII, 3, c; XIX, 3, c; XXIX, 6, c; 2-$2^{æ}$ XXIV, 1, c, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 117 et 118.

120. — Quod appetitus sensitivus et voluntas sunt rationales participative. — Imo voluntas est rationalis per essentiam; 1-$2^{æ}$. XXIV, 1, 2^{m}. LVI, 6, 2^{m}. LIX, 4, 2^{m}. LXI, 2, c. 2-$2^{æ}$. LVIII, 4, 3^{m}. 3^{a}. XVIII, 2, c. et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 108.

AQUA.

121. — Quod vera aqua exivit de latere Christi in cruce 3^{a}. LXVI, 4, 3^{m}. LXXIV, 7, 3^{m}. — Imo fuit humor phlegmaticus, ut quidam dixerunt; 3^{a}. LXVI, 4, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod fuit pura aqua, sed miraculose egrediens a corpore mortuo, sicut et sanguis ejus, ut habetur, 3^{a}. LXVI, 4, 3^{m}.

AUDACIA.

122. — Quod audacia est peccatum contrarium fortitudini; 2-$2^{æ}$. CXXVI, 2. 3^{m}. CXXVII, 2, o. — Imo audacia est materia fortitudinis; 1^{a}. XXI, 1, 1^{m}. XCV, 3, 2^{m}. 2-$2^{æ}$. CXXIII, 3, o; CXLI, 3, c.

Resp. Dicendum quod audacia quandoque est inordinata et contrariatur fortitudini; aliquando vero sumitur sine inordinatione, et sic est materia fortitudinis. — Secundo dicendum quod nomina passionum possunt sumi dupliciter, scilicet absolute, et sic significant passiones ; et ut recedunt a ratione, et sic sunt nomina vitiorum. Primo ergo modo audacia est materia fortitudinis ; secundo autem modo, contraria est fortitudini.

123. — Quod audacia non causatur ex ira, nisi mediante spe ; 1-2^{ae}. XLV, 4, 3^{m}. — Imo ira consequitur audaciam, quia nullus irascitur, nisi audeat vindicare ; 1-2^{ae}. XXV, 3, c ; 4, 2^{m}, 4^{m}.

Resp. Dicendum quod ex ira non causatur propria audacia, sed augetur, quia ira est quid ausivum, secundum philosophum ; unde irati redduntur prompti et audaces ad invadendum.

AVERSIO.

124. — Quod conversio potest esse sine aversione a Deo, ut in peccato veniali. — Oppositum videtur dicere; 1-2^{ae}. LXXII, 5, c; LXXVI, 4, 5, c, et alias.

Resp. Dicendum quod sicut ipse dicit 1-2^{ae}. LXXXIX, 3, o, hoc potest intelligi dupliciter, scilicet vel in statu innocentiæ, vel in nobis. Si primo modo, sit non potuit esse conversio sine aversione, ut ibidem probatur. Si autem in nobis, hoc est dupliciter, ut habetur ibidem, 6, o ; scilicet vel quando homo incipit habere usum rationis, vel post. Si primo modo, sic etiam non potest ; si autem post, hoc est dupliciter, ut ipse dicit, quia aversio a bono incommutabili contingit dupliciter, vel actu tantum, ut in quolibet veniali, vel actu et habitu ; et sic est in omni peccato mortali tantum.

B

BAPTISMUS.

125. — Quod baptismus Joannis erat sacramentum per se, medium inter sacramenta veteris legis et novæ legis. — Imo non erat per se sacramentum, sed quasi quoddam sacramentale, disponens ad baptismum Christi; ideo aliqualiter pertinebat ad legem Christi, non autem ad legem Moysis. 3^{a}. XXXVIII, 1, 1^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod sicut dicit Innocentius IV, papa, sacramentum dicitur dupliciter, scilicet vel large, id est omne signum rei sacræ ; et sic loquitur D. Thomas in primo ; vel proprie, id est signum rei sacræ et causa ejus ; et sic loquitur in secundo. — Vel dicendum quod sacramentale etiam dicitur dupliciter, scilicet vel dispositio propinqua ad aliquod sacramentum novæ legis, et sic accipit in secundo ; vel dispositio prævia executione, sed posterior ordinatione, et manens cum sacramento, et sic baptismus Joannis non est sacramentale.

126. — Quod si dubitatur de aliquo an sit baptizatus, debet baptizari sub hac forma : Si non es baptizatus, ego te baptizo, in nomine... etc. — Imo injuria fit baptismo si baptizatus rebaptizetur : unde Athanasius puer ludo simulans se esse episcopum, baptizavit aliquos quos Alexander episcopus ejus, indicavit non esse rebaptizandos, 3^{a}. LXVI, 9, 4^{m}. LXVIII, 7, 3^{m}. 11, 4^{m}. et alias.

Resp. Dicendum quod aut rebaptizat quis scienter, aut dubitative, aut ignoranter. Si primo modo, sic fit injuria sacramento ; si dubitando probabiliter quod sit baptizatus et non conscientia scrupulosa, id est, levi scrupulo, vel suspicione, idem videtur, quia potuit et debuit certificacari, vel consulere peritiores se. Si autem ignorat et non est crassa ignorantia, sed quasi invincibilis, an sit baptizatus vel non, tunc debet baptizari sub prædicta forma, ut habetur in locis primo allegatis. Unde Alexander episcopus prædictos indicavit non esse rebaptizandos, quia Athanasius puer eos baptizaverat cum debita forma et intentione.

127. — Quod puer moriens statim post baptismum, statim volat ad cœlum ; 3^{a}, LXV, 4, 2^{m}. LXVIII, 2, 2^{m}.— Imo pueris baptizatis morientibus desunt propria merita, nec habent usum liberi arbitrii; 1-2^{ae}. V, 7, 2^{m}. CXIII, 3, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod pueris baptizatis subvenit meritum Christi ad beatitudinem consequendam, licet desint eis merita propria et usum liberi arbitrii non habeant, eo quod per baptismum sunt Christi membra effecti ut habetur. 1-2^{ae}. V, 7. 2^{m}. CXIII, 3, 1^{m}.

BEATITUDO.

128. — Quod essentia beatitudinis consistit in actu intellectus, sed delectatio ejus in voluntate ; 1^{a}. XXVI, 2, o, 3, c ; 1-2^{ae}. III, 4, o ; XI, 1, 1^{m}. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. XI, 1, 1^{m}. 4, c, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod essentialiter beatitudo consisti in actu intellectus, sed consequenter seu concomitanter consistit in actu voluntatis, ut habetur in primis locis.

129. — Quod beatitudo non consistit in consideratione scientiarum speculativarum ; 1-2^{ae}. III, 6, o ; 2-2^{ae}. CLXVII, 1, 1^{m}.— Oppositum videtur dicere, 2-2^{ae}. CLXVII, 4, c.

Resp. Dicendum quod consideratio scientiarum speculativarum est quædam participatio veræ et perfectæ beatitudinis, non autem substantialis beatitudo, ut habetur, 1-2^{ae}. CLXVI. 3, 1^{m} ; 5, 2^{m}. 2-2^{ae}. CLXXX, 4, c.

130. — Quod beatitudo non consistit in contemplatione angelorum. — Oppositum videtur dicere, cum angeli sint principia intellectus humani ; 1^{a}. LXIV, 1, 1^{m}. LXXXIX, 2, 3^{m}. 1-2^{ae}. III, 7, o ; 2-2^{ae}. CLVII, 1, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod angeli sunt principia intellectus humani non quidem producendo ipsum in esse, ut Deus ad quem est naturalis appetitus hominis, sed illuminando, dirigendo et confortando, ut habetur 1^{a}. CXI, 1, o.

131. — Quod post resurrectionem beatitudo sanctorum augebitur extensive et intensive. — Imo beatitudo augebitur tantum extensive, 1-2^{ae}. IV, 5, 5^{m} et alias.

Resp. Dicendum quod intensio perfectionis potest sumi dupliciter, scilicet vel ex parte subjecti melius dispositi, vel ex parte graduum ipsius perfectionis secundum se. Primo modo beatitudo sanctorum augebitur intensive, sive ratione virium animæ separatæ, quæ vires aliqualiter retardantur ex naturali inclinatione animæ ad corpus sine quo habet imperfectum esse, ideo imperfecte operatur; sed post resurrectionem, reassumptis corporibus, habent esse perfectum, ideo perfecte, id est sine retardatione, operantur, contemplando divinam essentiam, non autem secundum se, id est respectu gratiæ consummatæ, et respectu charitatis, et luminis, et Dei, ut habetur in locis pro utraque parte adductis.

BEATUS.

132. — Quod beati in patria omnes rationes rerum quæ in Christo sunt non cognoscunt, etsi ipsum comprehendant ; 1^{a}. XII, 8, c; 2-2^{ae}. CLXXIII, 1, c. — Imo tunc beati omnia divina opera cognoscunt; 1^{a}. XII, 8, 4^{m} et alias.

Resp. Dicendum quod comprehendere, ut habetur, 1^{a}. XII, uno modo accipitur pro termino, scilicet insecutionis, quando scilicet aliquid tenetur; et sic beati in patria habent meritum spei, et noscunt illam ineffabilem generationem. Et sic philosophi non comprehenderunt divinam naturam ; unde non attigerunt ad illam generationem. Alio modo accipitur comprehendere proprie, quod est concludere aliquid in terminis continentis; et ideo illo modo nihil comprehendit Deum quia ipse excedit omnem intellectum.

133. — Quod beati sunt in statu impetrandi, non autem merendi. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. LXII, 9, o ; 2-2^{ae}. LXXXIII, 11, c, 1^{m} et alias.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod meritum sumitur dupliciter, scilicet proprie, id est actio cui juste debetur merces, ad quod requiruntur tria, scilicet status viæ, dominium operis, et charitas; et sic angeli nec alii beati meruerunt nisi solus Christus, qui solus fuit simul comprehensor et viator; alio modo improprie, id est quælibet conditio qua aliquis est dignus aliquo, sicut dicitur quod species Priami digna erat imperio ; et sic angeli et beati per ministeria nunc nobis exhibita dicuntur mereri gaudium accidentale. — Secundo dicendum quod meritum pro augmento præmii accidentalis potest esse in angelis et in cæteris beatis usque ad diem judicii, non autem post, ut dicitur, 1^{a}. LXII, 9, 2^{m}. 2-2^{ae}. XIII, 3, 2^{m}. — Tertio dicendum sicut dubio 131.

BONITAS.

134. — Quod omnia sunt bona bonitate Dei; 1^{a}. VI, 4, o; 1-2^{ae}. XXIII, 2, 1^{m}. XXVII, 4, c. — Imo omnia bona sunt seipsis, et non per aliam bonitatem; 1-2^{ae}. LV, 4, 1^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod omnia sunt bona bonitate Dei, ut principio effectivo, exemplari et finali, sed sunt bona seipsis bonitate essentiali, quæ tamen est a Deo. — Secundo dicendum sicut dubio.....

135. — Quod quodlibet bonum creatum est bonum particulare, sed solus Deus est bonum universale; 1^{a}. LXV, 1, 2^{m}. CIII, 2, c; CV, 4, c; CVI, 2, c. 1-2^{ae}. II, 7, 8, c; IX, 6, c. — Imo in Deo non est universale nec particulare; 1^{a}. XIV, 1, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod in primo accipit universale largo modo, scilicet pro eo quod se extendit ad multa; sed in aliis locis, accipit universale proprie, scilicet pro eo quod in diversis habet diversa esse.

136. — Quod Deus est summum bonum, 1^{a}. VI, 2. o. — Oppositum videtur dicere, quia beatitudo est summum bonum; 1^{a}. XXVI, 3, 1^{m}. 1-2^{ae}. III, 1, 2^{m}. — Imo virtus infusa est maximum bonum simpliciter.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod ordo bonorum potest sumi dupliciter, scilicet vel respectu rectitudinis vitæ; et sic virtutes sunt maxima bona, potentiæ sunt mediæ, exteriora vero minima: vel respectu beatitudinis; et sic beatificans Deus est maximum, beatus medium, virtus autem minimum bonum. — Secundo dicendum quod bonum est duplex, scilicet vel subsistens, et sic Deus est summum bonum; vel bonum inhærens, et sic beatitudo est summum bonum in patria, et virtus in via. — Tertio dicendum quod maximum bonum dicitur dupliciter; scilicet vel simpliciter, et sic Deus est maximum bonum; vel in genere boni creati, et sic beatitudo est maximum bonum. Virtus autem infusa dicitur maximum bonum, in quantum per eam homo ut in via ordinatur ad summum bonum simpliciter, scilicet ad Deum. Sed virtus acquisita dicitur maximum bonum secundum quid, in quantum per eam homo ordinatur ad summum bonum in genere bonorum humanorum.

137. — Quod subjectum cujuslibet mali est bonum deficiens, id est impotentia. — Oppositum dicere videtur, 1^{a}. XI, 2, 1^{m}. XVII, 4, 2^{m}. XLVIII, 3, o; XLIX, 1, c, 3, c; CIII, 7, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod nec tamen contraria sunt simul, quia malum non est in bono sibi contrario.

138. — Quod summum malum non contrariatur summo bono secundum rem, sed secundum vocem; 1^{a}. XXXIX, 3. 2^{m}. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. LXXIII, 4, o.

Resp. Dicendum quod nullum malum opponitur summo bono contrarie, nec privative, nisi indirecte, id est secundum rationem communem boni, ut habetur, 1^{a}. XVII, 4, 3^{m}. XLIX, 3, 2^{m}.

139. — Quod nulla creatura est bona per essentiam, 1^{a}. VI, 3, o; CIII, 2, c. 1-2^{ae}. II, 8, c; IX, 6, c. — Imo omnis creatura est bona per essentiam.

Resp. Dicendum quod omnis creatura est bona per essentiam in quantum essentia ejus non invenitur sine habitudine ad bonitatem Dei.

140. — Quod homo naturaliter in bonum tendit. — Imo mala, scilicet vitia et peccata secundum totam speciem humanam, in pluribus hominibus proveniunt quam bona, 1^{a}. XLIX, 3, 5^{m}. LXIII, 9, 1^{m}. CXV, 4, c; 1-2^{ae}. LXXI, 2, 3^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod quia per operationes sensus homo pervenit ad actus rationis, ideo plures sequuntur inclinationes naturæ sensitivæ quam ordinem rationis. Plures enim sunt qui assequuntur principium rei quam qui ad consummationem perveniunt. Ex hoc autem vitia et peccata in hominibus proveniunt quod sequuntur inclinationem naturæ sensitivæ contra ordinem rationis, ut habetur in locis secundo allegatis. Secundo dicendum sicut dubio 138.

141. — Quod homo naturaliter in bonum tendit et naturaliter vult bonum, sed potest velle malum, non ut malum, sed ut æstimatur bonum, ex indeterminatione voluntatis. — Oppositum dicere videtur, 1-2^{ae}. XIX, 7, 2^{m}. 3^{m}. LXXVIII, 2, 2^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio præcedenti.

142. — Quod bonum quod ponitur in definitione virtutis non est bonum transcendens sed bonum rationis, 1-2^{ae}. LVI, 3, 2^{m}, LV, 4, 2^{m}. — Oppositum videtur dicere; LV, 4, 1^{m}. XCIV, 2, c.

Resp. Dicendum quod in locis primo allegatis loquitur de eo quod ponitur in definitione vel formaliter, vel explicite, vel in actu, vel immediate, quia definitio quorumcunque specialium non datur per transcendentia, sed per primum genus, et per ultimam doctrinam; sed in locis secundo allegatis, intelligit vel in virtute, vel in potentia, vel implicite, vel immediate, eo modo quo dicitur, 1-2^{ae}. XCIV, 2, 3, c. Quod ens est de ratione omnis entis; et similiter de bono respectu cujuslibet boni.

C

CAPITALE.

143. — Quod capitale vitium dicitur a capite membro, vel quia pœna capitis punitur, vel quia est causa finalis per se multorum peccatorum. — Imo capitalia peccata non sunt causa finalis per se multorum peccatorum quæ ex bono oriuntur, 1-2^{ae}. LXXXIV, 3, 4, o; 2-2^{ae}. XXXIV, 5, c; XXXV, 4, c; CXVIII, 7, 8, c; XLVIII, 5, c; CLIII, 4, o; CLVIII, 6, c, et alias.

Resp. Dicendum quod capitalia dicuntur quia, ut in pluribus, alia peccata oriuntur ex eis, licet quandoque aliquod vitium ex bono oriatur per abusum.

CATECHISMUS.

144. — Quod catechismus pertinet tantum ad sacerdotes; 3^{a}. LXVII, 3, 2^{m}. — Imo catechismus pertinet ad lectorem; 3^{a}. LXXI, 4, o.

Resp. Dicendum quod catechismus pertinet ad sacerdotes principaliter, sed ad lectorem secundario, quoad instructionem credendorum, et diaconum. Sed ad instructionem conversivam pertinet ad episcopos et prædicatores, et ad quemlibet fidelem; sed ad instructionem morum, pertinet ad anadocum, id est patrinum, ut habetur, 3^{a}. LXI, 4, o.

CAUSA.

145. — Quod causa finalis et causa efficiens coincidunt. — Imo causa finalis opponitur causæ efficienti, 2-2^{ae}. XXVII, 3, c; 3^{a}. LXII, 5, c, et alias.

Resp. Dicendum quod in causis univocis coincidunt in idem specie, non autem in causis æquivocis.

146. — Quod effectus non trahit necessitatem vel contingentiam a causa remota et prima, sed a proxima; 1^{a}. XIV, 13, 1^{m}. XXV, 3, 4^{m}. CIII, 7, 3^{m}. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. XIX, 8, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod in locis primo adductis loquitur quoad assimilationem et denominationem, quia effectus assimilatur causæ proximæ et denominatur ab ea, non autem a causa remota et prima. Sed in locis secundo adductis loquitur quantum ad causalitatem quia contingentia et necessitas omnium est principaliter a Deo, quia omnis causa primaria plus influit in causatum causæ secundæ quam causa secunda. — Secundo dicendum quod in locis primo allegatis intelligit de causa prima in genere; sed in locis secundo allegatis loquitur de causa prima simpliciter, scilicet de Deo.

147. — Quod omnia nobiliori modo sunt in causa sua quam in suo causato, 1^{a}. IV, 2, c. — Imo non oportet quod illud quod est de nobilitate causati sit de nobilitate causæ, 1^{a}. IV, 3, o.

Resp. Dicendum quod primum dictum est verum causaliter, secundum vero formaliter.

CHARITAS.

148. — Quod charitas potest dici virtus generalis; 2-2^{ae}. LVIII, 6, c; 3^{a}. LXXXV, 2, 1^{m}. — Imo charitas est virtus

specialis et jussio generalis; 2-2^{æ}. XXIII, 4, 5. o; LVIII, 6, o.

Resp. Dicendum quod charitas potest dici virtus generalis in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum divinum; sed ut respicit bonum divinum ut proprium objectum, sic est virtus specialis.

149. — Quod charitas est forma omnium virtutum. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{æ}, LXII, 4, c; 2-2^{æ}. IV, 3. o; XXIII, 8, o; XXIV, 12, 4^{m} et alias.

Resp. Dicendum quod charitas est forma virtutum effective, quia imponit eis formam, non autem exemplariter vel essentialiter.

150. — Quod charitas pertinet ad præmium essentialc beatitudinis. — Oppositum dicere videtur, 1^{a}. XXVI, 2, o; 3, c; 1-2^{æ}. CXI, 4, o; XI, 1, 1^{m}. 2-2^{æ}. XXIV, 2, 3^{m}. et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 128.

151. — Quod motus mentis humanæ in fruitione Dei, in quà consistit vita æterna, est actus charitatis, 1-2^{æ}. CXIV, 4, c. — Imo vita æterna consistit in visione Dei, 1-2^{æ}. III, 4, c.

Resp. Dicendum sicut dubio præcedenti.

152. — Quod charitas viæ non potest æquari charitati patriæ, 1^{a}. CXVIII, 2, 3^{m}. 1-2^{æ}. LXVII, 6, 3^{m}. 2-2^{æ}. XXIV, 7, 3^{m}. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}, CXVII, 2, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod non est eadem ratio quantitatis charitatis viæ quæ sequitur cognitionem fidei, et charitatis patriæ quæ sequitur cognitionem apertam, ut habetur, 2-2^{æ}. XXIV, 7, 3^{m}. Sed aliqui homines, etiam in statu viæ, sunt majores aliquibus angelis, non quidem actu sed virtute, in quantum habent charitatem tantæ virtutis, ut possint mereri majorem beatitudinis gradum quem quidam angeli habent, ut habetur, 1^{a}. CXVII, 2, 3^{m}.

153. — Quod charitas non dicitur augeri quia fit subjectum augmenti, sed quia secundum eam fit augmentum. — Imo charitas augetur ut subjectum cum augeatur essentialiter, 1-2^{æ}. LII, 1, o; LXVI, 1, o; 2-2^{æ}. XXIV, 4, o, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod, ut ipse dicit, aliquid dicitur subjectum accidentis dupliciter scilicet in virtute propria, et sic tantum substantia est subjectum; vel in virtutæ substantiæ, et sic unum accidens est subjectum; alterius accidentis; et sic charitas est subjectum augmenti, non autem primo modo. — Secundo dicendum quod charitas augetur essentialiter, non ita quod incipiat vel esse desinat in subjecto, sed ita quod magis in subjecto esse incipiat, ut habetur, 2-2^{æ}. XXIV, 4, 3^{m}.

154. — Quod charitas datur secundum mensuram subjecti, scilicet secundum capacitatem naturæ et conatum; 1^{a}. LXII, 6, o; 2-2^{æ}. XXIV, 3, o; 3^{a}. LXXIX, 8, 3^{m}. — Imo charitas viæ non datur secundum capacitatem naturalium, sed secundum voluntatem spiritus, 2-2^{æ}. XXIV, 3, c.

Resp. Dicendum quod non oportet quod homo feratur in charitate totaliter in id quod fertur; sed ejus qui habet meliora naturalia potest esse minor conatus, et e converso. Et ideo non est simile de angelis qui sunt jam perfecti et de hominibus in via.

CHRISTUS.

155. — Quod anima Christi in Verbo scit infinita potentia, quasi scientia simplicis intelligentiæ; non autem scit infinita in actu, id est scientia visionis, quia entia in actu, secundum omne tempus, non sunt infinita, quia generatio non est æterna. 3^{a}. X, 3, o. — Oppositum videtur dicere 1^{a}. XIV, 12. o.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod quia non dantur infinita in actu, ideo dicitur nescire infinita; sed quia dantur secundum successionem, ideo dicitur scire infinita in potentia. — Secundo dicendum quod quia, scientia visionis Dei est de omnibus rebus quæ aliquando sunt ideo accipiendo omnia entia tam de genere substantiæ quam de generibus accidentium, de quibus constat quod erunt infinita propter infinitas cogitationes, affectiones et locutiones, quæ multiplicabuntur in infinitum in beatis et in damnatis in perpetuum duraturis, etiam remota æternitate generationis ante et post, imo scientia visionis Christus scit infinita, sicut intelligit in locis primo allegatis; si vero accipiantur entia completa et subsistentia, scilicet supposita, sicut accipiuntur in locis secundo adductis, patet quod sunt finita, si generatio incepit, nec semper durare debeat, ut fide tenetur.

156. — Quod in Christo est duplex voluntas humana, scilicet voluntas rationis et voluntas sensualitatis, id est appetitus sensitivus, 3^{a}. XVIII, 2, o; 5, c. — Imo in Christo fuit tantum una voluntas humana, 3^{a}, XVIII, 2^{m}; 3, o; 4, 5; c.

Resp. Dicendum quod in Christo fuit tantum una voluntas humana rationalis per essentiam, ut potentia; sed duplex actus, scilicet ut natura et ratio *thelesis*, id est simplex voluntas, et *bulysis*, id est consiliativa, secundum Damascenum, ut habetur in locis primo adductis: sed appetitus sensitivus dicitur voluntas non per essentiam, sed per participationem.

157. — Quod omnis potentia communicabilis cuicumque creaturæ multo abundantius communicata fuit animæ Christi, scilicet ut materia elementaris magis obediat ei ad motum quam qualitatibus activis et virtuti cœlesti, et magis potuisset movere cœlum quam angelus quicumque. — Imo aliquid in creaturis fuit potentius anima Christi, 1^{a}. XIII, 2, 2^{m}. et alias.

Resp. Dicendum quod aliquid fuit secundum quid potentius anima Christi, secundum propriam naturam et virtutem, ut clavi in passione ad perforandum; nihil autem fuit potentius ea simpliciter, ut habetur, 3^{a}. XIV, 2, 3^{m}.

CERTITUDO.

158. — Quod certitudo est tantum in cognitione; 1-2^{æ}. XVIII, 4, c; 2-2^{æ}. XVIII, 4, c. — Imo certitudo est in appetitu naturali et in arte; 1-2^{æ}. IV, 2, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod certitudo est in appetitu naturali in quantum infallibiliter inclinatur a Deo, dirigente ipsum in finem, et non quia appetitus naturalis cognoscat finem.

159. — Quod certitudo spei est in affectu, defectibilis de incomplexo, et opponitur diffidentiæ; sed certitudo fidei est in intellectu, indefectibilis de complexo et opponitur dubitationi. — Imo objectum fidei bene et vere potest dici complexum et incomplexum, 2-2^{æ}. I, 2, o, et alias.

Resp. Dicendum quod ratio formalis objecti dupliciter accipi potest, scilicet ex parte rei creditæ et ex parte credentis. Primo modo objectum fidei est aliquid incomplexum; secundo autem modo est complexum, ut habetur, 2-2^{æ}. I, 6, 2^{m}.

CIRCUMCISIO.

160. — Quod circumcisio conferebat gratiam quoad effectus omnes positivos et privativos. — Imo circumcisio conferebat gratiam tantum quoad effectus privativos et ad meritum vitæ æternæ, 3^{a}. LXII, 6, 3^{m}. LXX, 4, o, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet quod in secundo loquitur de circumcisione primo et per se; sed in aliis locis ex consequenti, ut dicit Petrus de Tarantasio, in *IV Sententiarum*, quia legalia justificabant dispositive et a remotis, non autem completive, nisi per modum signi et non per modum causæ; quia pœna circumcisionis non est satisfactoria, sed est signum ejus. — Secundo dicendum quod, secundum eumdem Petrum de Tarantasio, circumcisio confert gratiam quoad omnes effectus etiam positivos, sed non ita copiose sicut baptismus.

161. — Quod circumcisio conferebat gratiam et erat meritoria ex opere operante tantum, id est in quantum erat fidei signum, de passione Christi futura, non autem ex opere operato, id est non ex virtute circumsionis. — Imo operabatur et erat meritoria etiam ex opere operato, 3^{a}. LXII, 6, 3^{m}. LXX, 4, o et alias.

Resp. Dicendum quod aliquid dicitur conferre gratiam ex opere operato dupliciter, scilicet vel causando effectum et dispositionem ad gratiam, scilicet characterem et ornatum, vel nihil causando, sine quo tamen Deus non daret gratiam, quod tamen sufficit sine opere operante in parvulis : secundo modo circumcisio conferebat gratiam ex opere operato non autem primo modo, sed tantum sacramenta novæ legis.

COACTIO.

162. — Quod voluntas non potest cogi ; 1^{a}. LXXXII, 1. c ; CLXV, 4, 1^{m}. 1-2^{ae}. VI, 4, o ; IX, 4, 2^{m}. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. VI, 4, o ; 5, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod voluntas potest cogi respectu actus imperati, non autem respectu actus eliciti.

COITUS.

163. — Quod in coitu absorbetur usus rationis propter vehementiam delectationis ; 1-2^{ae}. XXXIV, 1, 1^{m}. XXXVII, 1, 2^{m}. LXXII, 2, 4^{m}. — Oppositum videtur dicere, 2-2^{ae}. CL, 4, 3^{m}. CLVI, 4, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod concupiscentia dicitur esse sine ratione, non quidem quia totaliter auferat judicium rationis, sed quia tunc in nullo procedit secundum judicium rationis, nisi sit tanta ut faciat insanire ; tunc enim ligat totaliter rationem.

COLLECTIVUM.

164. — Quod collectivum nomen significat duo, scilicet multitudinem suppositorum et unitatem ordinis ; 1^{a}. XXXI, 1, 2^{m}. — Oppositum videtur dicere a simili ; 3^{a}. III, 7, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod in tertia parte loquitur de puris creaturis, in quibus nunquam plurificatur natura nisi plurificetur suppositum, nec e converso ; in aliis autem locis loquitur de nominibus vel secundum se, vel in divinis et in Christo, ubi unum potest plurificari sine alio.

COLOR.

165. — Quod color est objectum materiale visus, formale vero est lumen. 2-2^{ae}. I, 3, c ; XXV, 1, c. — Imo color est objectum formale visus, 1^{a}. XIX, 3, c ; XLV, 4, 1^{m}. 1-2^{ae}. I, 1, 2^{m}. VIII, 2, c ; X, 2, c.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod objectum formale est duplex, scilicet quo et quod. Primo modo color est objectum materiale, sed lumen est objectum formale ; sed secundo modo est e converso. Unde unius potentiæ possunt esse plura objecta subordinata, scilicet objectum quod et objectum quo. — Secundo dicendum quod unum et idem respectu diversorum est materiale et formale, sicut partes definitionis, respectu definiti, se habent ut formale, sed respectu definitionis ut materiale, et pars una respectu alterius, sicut genus respectu differentiæ. Ideo color respectu corporum est objectum formale visus, sed respectu luminis est materiale. — Tertio dicendum quod color est lux incorporata. Unde duplex est lumen, scilicet lumen extrinsecum in medio inter colorem et visum, et lumen intrinsecum quod includitur in colore. Lumen igitur extrinsecum non est ratio formalis coloris, sed lumen intrinsecum est ratio formalis coloris.

166. — Quod lumen facit quod color qui est visibilis in potentia fiat visibilis in actu ; 1^{a}. LXVII, 3, 3^{m}. LXXIX, 3, 2^{m}. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. XII, 5, 1^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod sicut habetur, 1^{a}. LXXIX, 3, 2^{m}, de hoc sunt duæ opiniones oppositæ, et recitat quandoque unam et quandoque aliam, dum disputat in theologia, licet quando determinat hoc in physicis, magis adhæret secundæ opinioni. — Secundo dicendum quod agens est duplex, scilicet vel perfectum quod perfecte potest imprimere suam formam, vel imperfectum, quod hoc tamen potest, sed non nisi confortetur a fortiori agente. Et sic color est visibilis in actu imperfecto, tamen est visibilis in potentia ad actum perfectum, ad quem reducitur per lumen.

COMMUNE.

167. — Quod commune est duplex, scilicet secundum rem et secundum rationem : primum est in divinis tantum, secundum vero in omni creatura, 1^{a}. XXXIX, 4, 3^{m}. — Imo primum est etiam in creaturis, quia natura humana est etiam communis multis secundum rem, 1^{a}. XIII, 9, c.

Resp. Dicendum quod commune potest sumi dupliciter, scilicet vel materialiter, id est pro re quæ substat communitati, vel formaliter, id est pro ipsa communitate, quæ est quædam unitas multorum sicut etiam distinguitur de universali, 1^{a}. LXXXV, 2, 2^{m}. 3, 1^{m}. Primo igitur modo intelligitur, 1^{a}. XIII, 9, c ; sed secundo modo in cæteris locis.

COMPREHENDERE.

168. — Quod nullus intellectus comprehendere potest essentiam Dei ; 1^{a}. XII, 1, 1^{m}. 7, o ; 8, c ; LVI, 3, 1^{m}. LVII, 5, 2^{m}. LXII, 9, c ; LXXXVI, 2, 1^{m}. CVII, 3, c. 1-2^{ae}. IV, 3, 1^{m} ; XCIII, 2, 2^{m}. CII, 4, 6^{m}. 3^{a}. X, 1, o ; 3, 1^{m}. — Imo beati in patria comprehendunt naturam Dei, 1^{a}. XII, 7, 1^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 132.

CONCUPISCENTIA.

169. — Quod concupiscentia non ligat totaliter rationem ; 2-2^{ae}. CL. 4, 3^{m}. — Imo in concupiscentia absorbetur usus rationis propter vehementiam delectationis, 1-2^{ae}. XXXIV, 1, 1^{m}. XXXVII, 1, 2^{m}. LXXII, 2, 4^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 163.

CONSENSUS.

170. — Quod consensus potest attribui voluntati et rationi ; 1-2^{ae}. LXXIV, 7, 1^{m}. — Imo consensus est actus voluntatis, scilicet complacentia et applicatio ejus ad aliquid exsistens in potestate ejus 1-2^{ae}. XV, 4. o ; LXXIV, 5, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod consensus in actum pertinet ad rationem superiorem, secundum quod in ratione voluntas includitur secundum philosophos, et ut etiam habetur 1-2^{ae}. X, 2, c.

CONSTANTIA.

171. — Quod constantia pertinet ad continentiam ; 2-2^{ae}. CLIII, 5, 2^{m}. Imo continentia est species constantiæ ; 2-2^{ae}. XIII, 5, 3^{m}. Imo constantia est pars potentialis fortitudinis ; 2-2^{ae}. CXXVIII, 6^{m}. — Imo constantia comprehendi potest sub magnificentia ; 2-2^{ae}. CXXVIII, 6^{m} ; et potest etiam pertinere ad perseverantiam, quia perseverantia dividitur in firmitatem et constantiam ; ibid.

Resp. Dicendum quod constantia in rebus arduis et terribilibus est pars fortitudinis ; in delectabilibus vero est pars continentiæ : sed continentia est species constantiæ, secundum quod constantia importat stabilitatem in quacumque materia ; et sic potest comprehendi sub magnificentia, non quidem ut pars ejus potentialis vel subjectiva. sed ut aliquid requisitum ad eam per modum partis integralis : et similiter potest pertinere ad perseverantiam.

CONTINENTIA,

172. — Quod continentia ut est abstinentia ab omni delectatione venerea, est virtus, non autem quæ est cum pravis concupiscentiis quibus resistit, 1-2^{ae}. LVIII, 3, 2^{m}. 2-2^{ae}. XIV, 3, 1^{m}. CXLV, 1, o ; 4, c ; 3^{a}. VII, 2, 3^{m}. — Imo continentia non est virtus, sed aliquid minus virtute ; 1-2^{ae}. LVIII, 3, 2^{m}. 2-2^{ae}. XIV, 3, 1^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod continentia sumitur tripliciter, scilicet primo secundum quod aliquis habet rectam rationem cum pravis concupiscentiis quibus restitit ; secundo prout homo abstinet ab omni delectatione venerea etiam licita ; tertio qua quis abstinet ab omni actu illicito. Prima igitur non est virtus, quia non operatur bonum faciliter et delectabiliter, sed reducitur ad temperantiam ut imperfectum ad perfectum ; secunda vero et tertia est virtus ; sed secunda reducitur ad temperentiam ut pars subjectiva ; tertia vero ut pars potentialis, ut habetur, 2-2^{ae}. CLV, 1, o ; 4, o. — Secundo dicendum quod continentia etiam prima, est virtus, large sumendo virtutem, scilicet pro omni principio actus laudabilis, 2-2^{ae}. CLIII, 1, c.

173. — Quod continentia et perseverantia sunt partes

constantiæ firmiter persistentes; prima contra concupiscentias, secunda vero contra tristitias; 1-2^{æ}. LVIII, 3, 2^{m}. 2-2^{æ}. LIII, 5, 3. — Oppositum videtur dicere, 2-2^{æ}, LIII, 5, 2^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 171.

174. — Quod continentia est tantum in voluntate subjective; 2-2^{æ}. CLV, 3, o. — Imo non est in vi appetitiva, sed in ratione; CLVIII, 3, 2^{m}. 2-2^{æ}. LIII, 5, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod continentia potest attribui rationi sicut primo moventi, et incontinentia concupiscibili, licet utraque immediate sit in voluntate ut in proprio subjecto.

CONTRACTUS.

175. — Quod contractus obligans ad impossibile non tenet. — Oppositum videtur dicere a simili, 1-2^{æ}. XIII, 3, 3^{m}. 2-2^{æ}. LXXXVIII, 3, 2^{m}. et alias.

Resp. Dicendum quod impossible dicitur aliquid dupliciter, scilicet vel simpliciter, et sic ad impossibile nemo de necessitate tenetur, ut habetur 2-2^{æ}. LXXIX, 3, 1^{m}. LXXXVIII, 3, 2^{m}. CV, 1, 3^{m}, licet quoad bene esse aliquando tentandum sit, ut dicit S. Benedictus in *Regula*, scilicet quod si prælatus aliquid impossibile præceperit, tentandum est: quod ideo dicitur, quia an aliquid sit possibile vel impossibile subditus non debet suo judicio definire, sed in unoquoque judicio superioris stare, ut habetur 1-2^{æ}. XIII, 3, 3^{m}. Vel accipitur impossibile pro difficili, ut habetur 3^{a}. LXXXVI, 1, 2^{m}, et sic contractus tenet.

CORRECTIO.

176. — Quod existens in peccato mortali, etiam occulto, corrigens ex officio, peccat, non autem corrigens ut pater, nisi propter scandalum, 2-2^{æ}. XXXIII, 5, o. — Oppositum videtur dicere 2-2^{æ}. LX, 2, 3^{m}.

Resp. Dicendum quadrupliciter, scilicet primo quod primum est verum de judice perseverante in proposito peccandi; secundum autem de conante ad resurgendum, scilicet pœnitente. — Secundo dicendum quod primum verificatur de judicante motu proprio; secundum vero de agente hoc ut minister legis. — Tertio dicendum quod in primis locis loquitur de judice qui peccat ex malitia; in aliis autem quando judex peccat ex fragilitate. — Quarto dicendum quod in multis locis loquitur de judice laico, sed in primis loquitur de judice ecclesiastico, quia dicit quod quilibet qui in peccato mortali, manente peccato, exhibet se ministrum Ecclesiæ in aliquo spirituali, peccat mortaliter. Secus est si immineat necessitas et habeat propositum confitendi, ut puta quia ante confessionem de mortali nullus debet sumere sacram eucharistiam, si habeat copiam confessoris et necessitas non urgeat, sicut est parocho qui tenetur ex officio exhibere se ministrum Ecclesiæ in spiritualibus ad ipsum pertinentibus.

CREATIO.

177. — Quod creatio est in instanti; 1^{a}. LXIII, 5, c; LXXIV, 1, 1^{m}. — Imo principium temporis non est mensura creationis, 1^{a}. XLVI, 3, 1^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 76. — Imo creatio mensuratur ævo vel tempore large sumpto, scilicet pro numero cujuscumque successionis.

CREATURA.

178. — Quod in omnibus creaturis differunt suppositum et natura; 3^{a}. XVII, 1, c. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. III, 3, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 68.

179. — Quod creatura potest agere supra naturam. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. XLV, 5, c; 3^{a}. I, 3, 3^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo: creatura potest agere supra naturam et cooperari creatori per virtutem divinam, ut agens instrumentale, non autem ut agens principale, scilicet non quidem quantum ad illos effectus qui sunt immediate a Deo, ut creatio et sanctificatio, sed quantum ad aliquos effectus qui fiunt mediante creatura virtute divina; non autem potest dici cooperari creatori virtute propria creaturæ. — Secundo dicendum quod capacitas creaturæ est duplex, scilicet vel potentiæ naturalis, vel potentiæ obedientialis; de prima loquitur in secundis, de secunda vero in primis locis.

CREDERE.

180. — Quod quilibet tenetur explicite credere articulos fidei, alia vero implicite. — Imo non tenetur explicite credere omnes articulos fidei, sed tantum quantum sufficit ad dirigendum in ultimum finem, 1-2^{æ}. LXXVI, 2, c, 2-2^{æ}. II, 3, o. et alias.

Resp. Dicendum quod ista non repugnant, nisi quis dicat quod primum dictum intelligitur de omnibus articulis fidei, cum tamen S. Doctor loquatur de articulis indefinite, sine signo universali; vel si intelligatur universaliter, tunc debet restringi ad articulos generales de quibus Ecclesia solemnizat, ut habetur 2-2^{æ}. II, 7, o. In secundo vero dicto accipit articulos large, scilicet pro omni dicto de quo est fides.

D

DÆMON.

181. — Quod dæmones vigent acumine scientiæ et lumen intelligentiæ in eis est perspicuum. 1^{a}, LXIV, 1, o. — Imo error est in intellectu dæmonum, 1^{a}. LVIII, 5, o. — Imo dæmones cognoscunt futura contingentia. 1^{a}. XIV, 13, o; LXXXVI, 3, 4, o.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod error est in intellectu dæmonum, sed solum respectu supernaturalium, et non respectu aliorum. — Secundo quod dæmones cognoscunt non quidem futura contingentia in se, sed in suis causis, vel per aliqua signa, sicut et cogitationes cordium cognoscere possunt quæ per aliquos corporis motus manifestantur, secundum Augustinum, sicut et medici cognoscunt.

182. — Quod dæmones proficiunt in cognitione propter experientiam. — Imo experientia pertinet ad sensum tantum 1^{a}. LIV, 5. 2^{m}. LVIII, 3, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod experientia proprie pertinet ad sensum, sed large etiam ad intellectum, ut in dæmoniaus.

183. — Quod in dæmonibus non sunt proprie nisi duo peccata, scilicet superbia et invidia. — Imo in dæmonibus est odium et peccatum in Spiritum sanctum, et multæ aliæ deformitates peccatorum, 1^{a}. LXIII, 2, o; 2-2^{æ}. XXXVI, 4, o, et alias.

Resp. Dicendum quod sub superbia et invidia, prout sunt in dæmonibus, comprehenduntur omnia peccata quæ ab illis oriuntur, inter quæ est odium.

184. — Quod tentatio dæmonum non semper est peccatum, quia vitari non potest, sicut vitari potest tentatio carnis; ideo tentatio carnis sine peccato esse non potest. — Imo tentatio carnis sive primus motus ejus non semper est peccatum, 1-2^{æ}. LXXX, 3, 3^{m}. 3^{a}. XLI, 1, 3^{m}. et alias.

Resp. Dicendum quod primi motus dicuntur dupliciter, scilicet primo primi, id est naturales, sine imaginatione; et secundo primi, id est primi motus sensualitatis ex imaginatione. Secundi sunt peccata, sed levissima, primi vero nullo modo.

DATIO.

185. — Quod nulla creatura potest dare Spiritum sanctum; 1^{a}. XLIII, 8, c. — Imo homines et Christus secundum quod homo, dicuntur dare Spiritum sanctum, 3^{a}. VIII, 1, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod dare Spiritum sanctum dicitur dupliciter, scilicet auctoritate, et sic est tantum Dei; et ministerio, et sic homines et Christus secundum quod homo, dicuntur eum dare.

DEBITUM.

186 — Quod Deus nulli est debitor. — Imo Deus est debitor homini, ratione promissi, 1^{a}. XXI, 1, 3^{m}. 1-2^{æ}. XCIX, 5, c; CXI, 1, 2^{m}. CXIV, 1, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum quadrupliciter, scilicet primo quod debitum sumitur dupliciter, scilicet secundum se ut finis, et propter aliud ut ea quæ sunt ad finem. Secundo modo Deus nulli debitor est, quia ut dicitur 1ª. XXI, 1, 3m, debitum sic importat ordinem exigentiæ vel necessitatem alicujus ad quod ordinatur; sed Deus non ordinatur ad aliud, sed omnia ad ipsum, nec obligatur alteri, 1-2æ. CXI, 1, 2m. Sed primo modo est debitor homini, non ut obligatus ei, sed ut homo ei subjiciatur, ut recipiat promissum. — Secundo dicendum quod debitum est duplex, scilicet necessitatis et congruitatis, vel utilitatis, ut habetur 1-2æ. XCIX, 5, c. Secundo modo Deus est debitor, non autem primo modo. — Tertio dicendum quod debitum est duplex, scilicet morale et legale, ut habetur 1-2æ. XCIX, 5, o. 2-2æ. XXXI, 3, 3m. LXXX, 1, c; CXVII, 5, 1m. CXVIII, 3, 2m. Primum convenit Deo, non secundum. — Quarto dicendum quod Deus debitor non ut obligatus ei, sed quia reddit debitum in ordine ad suam sapientiam et suam voluntatem principaliter; secundario autem secundum ordinem unius creaturæ ad aliam, ut habetur 1ª. XXI, 1, 3m. 4. c; 1-2æ. CXIV, 1; 3m.

DELECTATIO.

187. — Quod nulla delectatio est quod optimum, 1-2æ. II, 6, c. — Imo aliqua delectatio potest esse summum bonum hominis; 1-2æ. XXXIV, 3, o; XXXIX, 4, 1m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod aliquid potest dici summum bonum vel optimum dupliciter scilicet vel per se vel per aliud. Nulla ergo delectatio est quid optimum per se, cum sit propter aliud, scilicet propter operationem. Sed tamen est propter aliud summum bonum hominis, in quantum accidit beatitudini quæ est ejusmodi. — Secundo dicendum sicut dubio 136.

188. — Quod delectatio maxime corrumpit æstimationem prudentiæ, et præcipue in venereis, quia totam animam absorbet, 2-2æ. CLIII, 5, 1m. — Imo non ligat totaliter rationem, 2-2æ. CL, 4, 3m.

Resp. Dicendum sicut dubio 163.

DENOMINATIO.

189. — Quod in respectivis fit denominatio ab extrinseco, non autem in absolutis. — Imo in relativis potest aliquid disponi et denominari per aliquid sui generis, non autem in absolutis. — Imo nihil denominatur a relatione, quasi ab extrinseco, sed quasi inhærente, 1ª. VI, 4, c; XXXVII, 2. c; 1-2æ. VII, 2, 1m. et alias.

Resp. Dicendum quod aliquid denominatur respectu alterius dupliciter, scilicet quando respectus est ratio denominationis, et quando non, sed tantum causa; et sic denominatur ab aliqua forma ei inhærente, non autem primo modo, sed ab extrinseco tantum.

DESIDERIUM.

190. — Quod desiderium naturale rationalis creaturæ est ad cognoscendum genera, species et rationem omnium rerum, non autem omnia individua, vel futura contingentia quæ solus Deus in sua æternitate cognovit, 1ª. XII, 8, 4m. XIV, 13, o. — Oppositum videtur dicere quoad cognoscendum omnia individua et futura contingentia, quia homo habet naturalem inclinationem ad cognoscendum futura, 1ª. LXXXVI, 1, o; 1-2æ. XLVII, 3, 1m. XCV, 1, 3m. et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 181, in secundo.

DESPERATIO.

191. — Quod desperatio est prior timore, sicut ratio et causa ejus; ideo timor consequitur desperationem vincendi, 1-2æ. XXV, 3, c. — Oppositum videtur dicere 1-2æ. XLV, 2, 2m.

Resp. Dicendum quod ex timore non semper sequitur desperatio, nisi quando fuerit intensus, ut habetur secundo loco.

192. — Quod desperatio oritur occasionaliter ex timore Dei, et ex horrore peccatorum, non autem directe. 2-2æ. XX, 1, 2m. — Oppositum videtur dicere, 1-2æ. XXV, 3, c.

Resp. Dicendum quod oritur ex timore Dei per abusum ejus, non autem si quis bene utatur eo, ut habetur in primo loco.

DEUS.

193. — Quod Deum esse non est per se notum, sed est primum inter omnia credibilia; 1ª. II, 1, 2m. 2-2æ. XVI, 1, c. — Imo Deum esse est per se notum, et Deum esse et alia hujusmodi quæ per rationem naturalem possunt esse nota, non sunt articuli fidei, sed præambula, 1ª. II, 1, o; 2, 1m.

Resp. Dicendum quod Deum esse est per se notum simpliciter, non autem quoad nos, ut habetur 1ª. II, 1, c.

194. — Quod Deum esse non est nobis naturaliter notum secundum se, sed secundum similitudinem et participationem ejus. 1ª. II, 1, 1m. — Oppositum videtur dicere 1ª. IV, 2, 4m.

Resp. Dicendum sicut dubio præcedenti.

195. — Quod in solo Deo esse et essentia sunt idem realiter. 1ª. II, 1, c. III, 4, o; VI, 6, c; VI, 3, c; XII, 2, c, 4, o; XIII, 11, c; XIV, 4, c; XXV, 1, 2m. XLIV, 1, c; XLV, 1, 5m. L, 2, 3m. LIV, 1, c; 3, c; LXI, 1, o; LXXV, 5, 4m. CIV, 1, c; 1-2æ. III, 7, c; 3ª. XIII, 1, c. — Oppositum videtur dicere, 1ª. III, 3, c. et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 68.

196. — Quod anima attribuitur Deo secundum similitudinem actus; 1ª. III, 2, 1m. XIX, 11, c. — Oppositum videtur dicere 1ª. IV, 3, 4m.

Resp. Dicendum quod Deus est similis creaturis non quidem similitudine proprie dicta, sed large; similitudo enim dicitur dupliciter, scilicet vel proprie, id est quando forma æqualiter et eadem ratione est in utroque extremorum, vel sumitur large in exemplari, licet non sit ad imitationem alterius; et sic secundo modo Deus, idea, Verbum, substantia et causa quandoque dicuntur habere similitudinem ad suos effectus, quia, secundum Aristotelem, similia dicuntur quæcunque conveniunt in qualitate seu forma, non autem primo modo. — Imo dicendum quod etiam similitudo creatoris reperta in creatura est ducens nos, sed confuse in cognitionem ejus.

197. — Quod Deus non est in genere nec in prædicamento per se, nec reductive ut principium. 1ª. III, 5, o; IV, 3, 1m. VI, 2, 3m. LXXXVIII, 2, 4m. — Imo Deus est in genere substantiæ reductive, ut mensura et principium omnium rerum, et sicut punctus et unitas, 1ª. III, 5, c. 2m. et alias.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod aliquid est in genere reductive dupliciter, scilicet vel tanquam limitatum et restrictum ad illud genus; vel sine limitatione, determinatione et restrictione; et sic secundo modo Deus est in genere et non primo modo, ut habetur 1ª. III, 5, c. — Secundo dicendum quod principium est duplex, scilicet vel intrinsecum, id est de essentia generis, tanquam contentum sub genere; vel extrinsecum, id est efficiens vel exemplare: Deus ergo est in genere reductive ut principium, secundo modo, non autem primo modo. — Tertio dicendum quod Deus est in genere ut principium, sicut punctus et unitas, cum utrumque sit principium limitatum et intrinsecum, tamen ibi comparatio fit quoad rationem communem principii, non quoad rationem principii limitati vel intrinseci.

198. — Quod in divinis non est individuum. — Oppositum videtur dicere, 1ª. XIII, 9, o; XXXIX, 4, 1m et alias

Resp. Dicendum quod divinum esse est proprium et determinatum non per additionem alicujus contrahentis, sed per negationem omnis adhibiti.

199. — Quod in solo Deo sunt idem suppositum et natura, et in omnibus creaturis differunt, 3ª. XVII, 1. c. — Oppositum videtur dicere. 1ª. XIII, 9, o. XXXIX, 4, 1m.

Resp. Dicendum sicut dubio 68.

200. — Quod in Deo non est materia nec potentia, sed est purus actus. 1ª. III, 1, 2, c. VII, 1, c.. IX, 1, c. XIII, 1, c. XIV, 2, 3m, 3, c. XXV, 1, c. XLIX, 3, 2m. L, 2, 3m. LIV, 1, c. LXXV, 5, 4m. LXXXVII, 1, c. LXXXIX, 2, 3m. XCIV, 1, c. XCV, 1, 2m. 2-2æ, XLIX, 4, c, L, 5, c. — Oppositum videtur dicere 1ª. IV, 4, o.

Resp. Quod in Deo non est potentia passiva, sed potentia activa, ut adducitur dubio 218, quod vide.

201. — Quod quidquid entitatis, bonitatis et perfectionis est in creatura quacunque, totum est eminentius in Deo, 1^a. IV, 2, o. VI, 1, 2^m. 2, 3, 4, o. IX, 1, c. XI, 3, c. XII, 2, o. XIII, 2, 3, 4, 5, o. XIV, 6, 11, c. XXV, 1, c. 3^m. XXVI, 1, c, 4, o. XXVIII, 2, 3^m. XXIX, 3, c. XLIX, 3, c. LXXV, 1, 5^m. XCI, 1, c. — Imo non oportet quod illud quod est de nobilitate creaturæ, sit de nobilitate creatoris 1^a. IV, 2, c, 3, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 147.

202. — Quod in Deo non est quantitas, 1^a. XXVIII 4, c. — Oppositum videtur dicere, 1^a. XLII, 1, 1^m.

Resp. Dicendum quod magnum dicitur dupliciter, scilicet vel absolute, id est habens quantitatem continuam quæ dicitur magnitudo; vel comparative, id est excedens minus; et sic prædicatur de Deo, non autem primo modo.

203. — Quod in Deo est similitudo omnium rerum secundum formam et secundum materiam. 1^a. LVII, 2, 2^m. — Imo nullo modo Deus est similis creaturis, 1^a. IV, 3, 4^m.

Resp. Dicendum quod Deus est similis creaturis non quidem similitudine proprie dicta, sed large, ut etiam adducitur dubio 196, quod vide.

204. — Quod scientia dicitur analogice de scientia Dei et creaturæ. 1^a. XIII, 5. c. — Oppositum videtur dicere 1-2^{æ}. XLIX, 4, o.

Resp. Dicendum quod analogia est duplex, scilicet vel determinatæ habitudinis, vel analogiæ proportionalitatis. Secundo modo scientia dicitur analogice de scientia Dei et de scientia creaturæ, non autem primo modo.

205. — Quod scientia Dei non est habitus nec qualitas, nec effectus demonstrationis, vel principiorum, vel habens causalitatem. — Imo scientia Dei est effectus divinæ artis, et habet causalitatem. 1^a. XIV, 1, 1^m. XIX, 1. c; 2-2^{æ}. IX, 1, 1^m, et alias.

Resp. Dicendum quod scientia Dei habet causalitatem respectu scitorum tantum, secundum quod consequitur formam divinæ artis et finem.

206. — Quod scientia Dei non est universalis nec particularis, nec in potentia vel habitu, sed semper in actu. — Imo scientia Dei est universalissima. 1^a. XIV, 1, 3^m. 2-2^{æ}, IX, 1, c, et alias.

Resp. Dicendum quod in secundo dicto accipit universale largo modo, scilicet pro eo quod se extendit ad multa; sed in aliis locis accipit universale proprie, scilicet pro eo quod in diversis habet diversa esse.

207. — Quod Deus scit infinita etiam scientia visionis — Oppositum videtur dicere 1^a. XIV, 12, o. 3^a. X, 3, o, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 155, in secundo resp.

208. — Quod mala pertinent tantum ad scientiam Dei practicam. — Imo pertinent tantum ad scientiam ejus speculativam. 1^a. XIV, 10, c, et alias.

Resp. Dicendum quod scientia Dei est duplex, scilicet vel simplicis notitiæ vel approbationis; secunda est tantum bonorum, sed prima est etiam malorum.

209. — Quod Isaias vidit Dominum. — Imo homo in hac mortali carne vivens non potest videre Deum. 1^a. V, 3, c. XCIII, 2, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 36.

210. — Quod visionem imaginariam immediate prophetæ a Deo percipiebant, et non mediantibus angelis. — Oppositum videtur dicere 1-2^{æ}. XCVIII, 3, c; 6, o, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo a simili, quia quoad principalem et perfectum actum percipiebant a Deo, sed dispositive, ut per ministros, percipiebant per angelos, ut habetur a simili. 1-2^{æ}. XCVIII, 3, c. — Secundo dicendum quod talem visionem a Deo, etiam mediantibus angelis; et hujus ratio potest esse et ex parte finis visionis et ex parte principii: ex parte finis quidem, quia angelus revelans intendit ducere hominem in cognitionem Dei et non in cognitionem sui; et ideo format visionem de Deo, ut ex iis quæ figuraliter videntur, homo aliquid de Deo cognoscat; ex parte autem principii, quia tota virtus angelici luminis ad manifestandum est ex Deo auctore, qui est fons luminis.

211. — Quod Deus non potest videri per essentiam in hac vita mortali. 1^a. XII, 11, o. XIII, 1, c; 2, 3^m. 1-2^{æ}. V, 3, c. XCIII, 2, o; 2-2^{æ}. CLXXX, 5, o. — Imo Paulus et Moyses viderunt Deum per essentiam; 1^a. XII, 11, 2^m. 2-2^{æ}. CLXXIV 4, c, 5, 1^m. CLXXV, 3, o, CLXXX, 5, c.

Resp. Dicendum quintupliciter, scilicet primo quia quando aliqui dicuntur vidisse Deum, debet intelligi per imaginariam vel corporalem visionem per species interius vel exterius apparentes. — Secundo dicendum quod potest miraculose fieri quod, divina virtute, aliquis intellectus creatus, non habens nisi dispositiones viæ, elevetur ad videndum Deum per essentiam; nec tamen ex tali visione potest dici beatus simpliciter, sed secundum quid tantum, in quantum scilicet communicat in actu beati. — Tertio dicendum quod dicitur Dominus loqui ad Moysen facie ad faciem, propter eminentissimum modum claræ visionis, quo Moyses super alios prophetas vidit, ut habetur, 1-2^{æ}. XCVIII, 3. 2^m. — Quarto dicendum: dicitur quod quidam vident in speculo æternitatis, non quidem quia ipse Deus dicatur speculum æternitatis, sed ipsæ species quæ sunt in animo prophetæ; et dicuntur speculum æternitatis in quantum resultat in eis dispositio sapientiæ æternæ. — Quinto dicendum quod lux, vel lumen gloriæ, potest accipi dupliciter, scilicet vel per modum qualitatis permanentis, sicut lux in igne, aut carbunculo, aut in stellis; vel per modum passionis transeuntis, sicut lux in aere, ut habetur 2-2^{æ} CLXXIV, 3. 2^m. Paulus ergo in raptu, et Moyses viderunt essentiam Dei sine lumine gloriæ primo modo, non autem secundo modo.

212. — Quod Deus non est primum cognitum ab intellectu nostro, LXXXVIII, 3, o. — Imo Deus est primum objectum intellectus, quia ratio et causa veritatis alicu ejus objecti primo apprehenditur a potentia, 2-2^{æ}. I, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 343.

213. — Quod videre Deum facie ad faciem, est videre eum per essentiam immediate. 1^a. XII, 11, 1^m. — Oppositum videtur dicere 1^a. XII, 11, 1^m. 1-2^{æ}. XCVIII, 3, 2^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 211.

214. — Quod essentia Dei per nullam speciem creatam repræsentari potest, 1^a. XII, 2, o., 11, c. LVI, 3, c; 2-2^{æ} CLXXV, 4, o; 3^a. IX, 3, 3^m. — Imo Deus et angeli cognoscuntur a nobis per species impressas et non per species abstractas, 1^a. XII, 2, c; 13, c. — Imo anima rationalis repræsentat Deum, 1^a. XII, 2, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod hoc non ostendit quod Deus videatur in patria per speciem suam; nam ostensum est hoc esse impossibile; sed in via cognoscitur quandoque Deus non quidem per speciem a creaturis acceptam, sed interius a Deo formatam. — Secundo dicendum quod anima rationalis repræsentat Deum secundum quod Deus refertur ad creaturas ut causa et conservans, non autem aliter.

215. — Quod voluntas Dei est omnino immutabilis, licet effectus ejus mutentur, 1^a. XIX, 3, 7, o; XXIII, 8. c.; 3^a. XLVI, 2, c. — Imo Deus mutat sententiam, 1^a. XIX, 7, 2^m.

Resp. Dicendum quod Deus mutat sententiam, id est ordinem causarum secundarum, non autem consilium voluntatis suæ, ut habetur 1^a. XIX, 7, 2^m.

216. — Quod Deus movet voluntatem hominis immobiliter ex parte Dei, sed libere ex parte creaturæ, non inferendo ei necessitatem. — Oppositum dicere videtur 1-2^{æ}. CXII, 2, 2^m.; CXIII, 10, c, et alias.

Resp. Dicendum quod libere etiam ex parte creaturæ, sed aliquando movet miraculose, ut habetur in locis secundo allegatis.

217. — Quod quilibet homo tenetur conformare voluntatem suam voluntati in volito, etiam materialiter. — Oppositum videtur dicere $1\text{-}2^{ae}$. XIX, 10, o; XXXIX, 2, 3^m.; $2\text{-}2^{ae}$.; CIV, 4, 3^m., et alias.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod in primo allegato loquitur de volito ut apprehenditur sub ordine divinæ voluntatis, in aliis autem secundum se. — Secundo dicendum quod in primo loquitur de voluntate deliberata, in aliis autem de voluntate naturali, vel de sensualitate. — Tertio dicendum quod quilibet homo tenetur conformare voluntatem suam voluntati divinæ in volito formaliter, id est secundum communem rationem boni, et in modo, scilicet ex charitate et effective, id est quod velit in quod Deus vult eum velle, non autem materialiter, id est in quolibet particulari, ut habetur in locis primo allegatis.

217. — Quod potentia secundum propriam rationem principii operationis convenit Deo, respectu actionum notionalium, secundum quas aliqua procedunt secundum rem, non autem respectu aliarum, 1^a. XLI, 4, 3^m. — Imo principium dicitur significare proprietatem, et non essentiam vel potentiam. 1^a. XXXVI, 4, c.

Resp. Dicendum quod potentia proprie accipitur pro principio operationis, et sic convenit Deo; sed large accipitur pro proprietate consequenter naturam rei.

218. — Quod potentia activa proprie convenit Deo, non autem passiva. 1^a. XXV, 1, o; 3, 1^m.; XLI, 4, 2^m. — Imo potentia Dei non est activa nec passiva, sed est superactiva, 1^a. IV, 4, o, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod nullum nomen proprie convenit Deo quoad modum significandi, quia sumitur a modo essendi in creaturis, quia in infinitum distat a modo quo Deus est; ideo dicit quod potentia Dei non est activa in creaturis. Tamen quoad rem significatam potentia activa proprie convenit Deo, quia omnem quod dicit perfectionem absolute convenit Deo, ut habetur 1^a. XIII, 3, o. — Secundo dicendum quod in secundis locis loquitur de potentia generativa in divinis, cui proprie non convenit ratio potentiæ activæ, scilicet quod potentia est principium transmutandi aliud, quia in divinis non dicitur aliud; nec generatio ibi est transmutatio, sed simplex emanatio.

219. — Quod cum Pater sit principium generationis, et Pater et Filius sint principium spirationis, in Patre erit potentia generandi, et in Patre et Filio potentia spirandi. 1^a. XLI, 4, 3^m. — Imo sicut Pater et Filius sunt unus Deus propter unitatem formæ significatæ per hoc nomen, Deus, ita sunt unum principium propter unitatem formæ significatæ per hoc nomen, principium. 1^a. XXXVI, 4, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod potentia spirandi in utroque non est alia et alia, sed una et eadem numero, sicut est unum esse numero, ut habetur 1^a. XXXVI, 4, 7^m. — Secundo dicendum quod potentia dicitur principium, non quia sit ipsa relatio principii, sed quia est idem quod principium.

220. — Quod potentia generandi in divinis est essentia Dei sub ratione relationis, scilicet paternitatis. — Oppositum videtur dicere 1^a. XLI, 5, o, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod potentia est duplex, scilicet propinqua seu immediata, sive disposita, et remota seu mediata et indisposita; et licet in divinis hoc improprie dicatur, quia ibi non est dispositio nec aliquid contrahens, eo quod quodcunque est ibi, est ipsa essentia, tamen potest significari per modum ejus dicendo essentia ut in Patre; ideo essentia Dei ut essentia, et potentia generandi secundo modo; sed essentia ut in Patre, seu sub ratione paternitatis, est potentia generandi primo modo. — Secundo dicendum quod potentia generandi est principium quo generans generat; sed principium est duplex, scilicet principale, id est quo generans assimilat sibi genitum, et principium cointellectum, id est quo illud principale efficitur ut proprium generantis: primo ergo modo, essentia ut essentia, est principium et potentia generandi; sed paternitas secundo modo.

221. — Quod Deus dispensare non potest ut homini liceat non subdi ordini ejus, etiam in his secundum quæ homines ad invicem ordinantur. $1\text{-}2^{ae}$. C, 8, 2^m. — Oppositum videtur dicere 1^a. XXV, 5, 1^m.; XLVII, 4, c, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod Deus potest dispensare, agendo præter ordinem suæ providentiæ, quoad res subjectas ordini, non autem quoad rationem ordinis, quæ est in Deo, ut habetur 1^a. CV, 6, c. — Secundo dicendum sicut dubio 223.

222. — Quod Deus potest reparare virginitatem perditam 1^a. XXV, 4, 3^m. — Imo præteritum non fuisse non potest fieri etiam ex parte Dei, ut quod mulier corrupta non fuerit corrupta, 1^a. X, 5, 3^m; XXV, 4, o; $2\text{-}2^{ae}$. CLII, 3, 3^m.

Resp. Dicendum quod Deus potest reparare virginitatem perditam quoad omnem integritatem, non autem ratione præteriti, qui contradiceret, ut habetur 1^a. XXV, 4, 3^m,; $2\text{-}2^{ae}$. CLII, 4, 3^m.; 3^a. LXXX, 3, 1^m.

223. — Quod nihil prohibet esse aliquid in potentia divina quod non vult, et quod non continetur sub ordine quem statuit rebus. 1^a. XXV, 5, 1^m. — Oppositum videtur dicere. 1^a. XLVII, 4, c.

Resp. Dicendum quadrupliciter, scilicet primo quod Deus potest dispensare agendo præter ordinem suæ providentiæ quoad res subjectas ordini Dei, non autem quoad rationem ordinis quæ est in Deo, ut habetur 1^a CV, 6, c. — Secundo dicendum quod Deus potest agere et dispensare præter ordinem suæ justitiæ, secundum quod in aliquo opere creato determinatur, non autem secundum quod justitia Dei est ordinatio voluntatis ejus in eo. — Tertio dicendum quod divina potentia non est ita ordini ejus aligata quin possit quandoque præter ordinem causarum secundarum aliquid agere, cum sibi placuerit, ut patet in operibus miraculosis. — Quarto dicendum sicut dubio 221.

224. — Quod Deus potest facere universum et quamlibet creaturam meliorem quam fecerit, 1^a. XXV, 6, o. — Imo universum non potest esse melius, 1^a, XXV, 6, 3^m.

Resp. — Dicendum dupliciter, scilicet primo quod Deus potest facere universum et qualibet creaturam meliorem quam fecerit, bonitate accidentali et non essentiali quia transcenderet limites suæ speciei, ut habetur 1^a. XXV, 6, o. — Secundo dicendum quod licet Deus non possit facere quamlibet creaturam meliorem bonitate essentiali, potest tamen facere qualibet re creata aliam meliorem bonitate essentiali et accidentali, ut habetur ibidem.

225. — Quod Deus est causa peccati. $1\text{-}2^{ae}$. LXXIX, 1. o; LXXX, 1, c. — Imo mali culpæ nullo modo Deus est causa. 1^a. XLVIII, 6, c; XLIX, 2, o; LXIII, 5, c.

Resp. Dicendum quod Deus est culpa peccati quoad substantiam actus, non autem quoad deformitatem, ut habetur $1\text{-}2^{ae}$. LXXIX, 1, o; LXXX, 1, c; $2\text{-}2^{ae}$. VI, 2, 2^m.

DIFFERENTIA, DIFFERRE.

226. — Quod differentia complet essentiam generis. — Imo genus per se sumptum non potest prædicari de differentia, prædicatione per se, nec e converso. 1^a. III, 8 o; $1\text{-}2^{ae}$ LXVII, 5, c, et alias.

Resp. Dicendum quod complet essentiam generis physici, vel determinando genus logicum ad speciem, non autem in considerata.

227. — Quod differre proprie est semper per aliud, et est relativum; sed diversum est absolutum seipso vel alio ideo omne differens est diversum, et non e converso. — Imo qualiscunque formarum multitudo facit differentiam, sed diversitas fit solum per formas substantiales. 1^a. III, 8, 3^m. XC, 1, 3^m. et alias.

Resp. Dicendum quod diversitas proprie fit solum per differentias substantiales, id est essentiales, sed improprie fit per alias.

DIFFICILE

228. — Quod opera virtutum sunt difficilia. — Imo opera virtutum sunt facilia 1-2^{ae}. LXXI, 1, c; CVII, 4, c, et alias.

Resp. Dicendum quod opera virtutum dicuntur difficilia quia sunt supra vires non habentium virtutes, non autem propter laborem vel tristitiam; et etiam quia quidam abundant sensu, et deficiunt intellectu, et plures sequuntur operationem sensus.

DIMENSIO.

229. — Quod dimensio corrumpitur tripliciter, scilicet per additionem, divisionem et diminutionem. 3^{a}. LXXVII, 4, c. — Imo magnum et parvum per additionem vel diminutionem vel divisionem non tollunt essentiam dimensionis. 3^{a}. LXXVII, 8, 4^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quæ dimensio seu quantitas dupliciter potest considerari, scilicet quoad esse, id est quoad rationem divisibilitatis ejus, seu quoad essentiam ejus, id est quantum ad dimensiones interminatas; vel quoad certam rationem mensuræ, seu quoad determinationem ejus. Secundo modo corrumpitur tripliciter, non autem primo modo. — Secundo dicendum quod si fuerit diminutio sufficiens, tum dimensio corrumpitur, non autem si fuerit insufficiens, ut habetur in primis locis adductis.

DISPENSATIO.

230. — Quod omnia præcepta Decalogi sunt omnio indispensabilia, etiam a Deo. 1-2^{ae}. XCIX. 5, c; C, 8, 2^{m}. — Imo in præceptis primæ tabulæ Decalogi nec Deus, nec homo potest dispensare, sed in præcepis secundæ tabulæ solus Deus dispensat, 1-2^{ae}. C, 8, 0; 2-2^{ae}. CIV, 3, 2^{m}

Resp. Dicendum quadrupliciter, scilicet primo quod præcepta in communi continentia intentionem legislatoris, scilicet conservationem boni communis vel ordinationem justitiæ et virtutis, ut omnia præcepta Decalogi, sunt omnino indispensibilia, non autem alia, ut habetur 1-2^{ae}. C, 8, 0. — Secundo dicendum quod præcepta secundæ tabulæ, secundum quod pertinent ad virtutem, sunt omnino indispensabilia etiam a Deo; sed quantum ad solitum modum virtutis, possunt a solo Deo; dispensari, ut habetur 2-2^{ae}. CIV, 4, 2^{m}. — Tertio dicendum quod Deus potest dispensare in aliquo contra præcepta secundæ tabulæ, removendo dispositionem contrariam præceptis illis, non autem remanent illa. — Quarto dicendum quod Deus potest dispensare in eis, removendo ab actu rationem indebiti, non autem remanente ea, ut habetur 1-2^{ae}. C, 8, 3^{m}.

DISPOSITIO.

231. — Quod dispositio nihil aliud est nisi habitus imperfectus. — Imo dispositio est aliquid contra habitum divisum. 1-2^{ae}. XLIX, 2, 3^{m}. et alias.

Resp. Dicendum quod dispositio dupliciter accipitur scilicet vel secundum quod et genus habitus, vel secundum quod est aliquid contra habitum divisum, quæ proprie dicitur dispositio; et hoc dupliciter, quia vel dividitur contra habitum, sicut imperfectum contra perfectum in eadem specie, vel sicut in diversas species unius generis subalterni. Secundo modo dividitur contra habitum, ut quid diversum specie, non autem primo modo, ut habetur 1-2^{ae}, XLIX, 2, 3^{m}.

232. — Quod habitus vel dispositio non sunt in Deo nec in angelis, nec in cœlis nec in elementis. 1-2^{ae}. XLIX, 4, c. — Oppositum videtur dicere 1-2^{ae}. L, 6, 0; LI, 1, 1^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 92.

233. — Quod dispositio materiæ reducitur ad formam ad quam disponit. — Imo dispositio materialis reducitur ad materiam. 2-2^{ae}. XXVII, 3, c, et alias.

Resp. Dicendum quod, cum dispositio sit medium inter formam et materiam, et cum medium comparatum uni extremorum habeat rationem alterius extremi, ideo dispositio reducitur ad formam ut imperfectum ad perfectum reducitur autem ad materiam in quantum præparat eam ad formam.

DISSENSIO.

234. — Quod dissensio est primum inter peccata hominum. — Imo superbia et cupiditas sunt prima inter peccata hominum. 2-2^{ae}. CLXIII, 7, 0. et alias.

Resp. Dicendum quod dissensio est primum inter peccata multitudinis; sed superbia et cupiditas sunt prima inter peccata singularium hominum.

DOCERE.

235. — Quod sacra doctrina docetur dupliciter scilicet legendo et prædicando; et utroque modo docens in peccato mortali peccat mortaliter. — Oppositum videtur dicere a simili. 2-2^{ae}. XXXIII, 5, c; LX, 2, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 176.

DOLOR.

236. — Quod dolor est passio animæ in appetitu sensitivo, vel intellectivo. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. XXXV, 1, 0; LXXXIV, 8, 9, 0; LXXXV, 1, c, et alias.

Resp. Dicendum quod dolor est in appetitu sensitivo vel intellectivo improprie; nam proprie dolor non est passio animæ, quia nihil habet ex parte animæ, nisi apprehensionem.

237. — Quod impossibile est aliquam tristitiam vel dolorem esse summum malum. 1-2^{ae}. XXXIX, 4, 0. — Oppositum videtur dicere a simili. 1-2^{ae}. XXXVIII, 4, 0.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod aliquid est summe malum quo nihil est pejus, non autem summe malum quo non possit esse pejus. — Secundo sicut dubio 138.

E

EBRIETAS.

238. — Quod ebrietas est principium vitiorum. — Imo superbia ponitur initium omnis peccati. 1-2^{ae}. LXXXIV, 2, c; 2-2^{ae}. CXIX. 2, 1^{m}., et alias.

Resp. Sicut dubio 516.

239. — Quod ebrietas sine peccato tollit culpam actus sequentis, sicut forte accidit Lot et Noe, 2-2^{ae}. CL, 1. 4. c. — Imo Lot culpandus est secundum Augustinum, 2-2^{ae}. CL, 4, c.

Resp. Quod Lot culpandus est non quantum ille incestus, sed quantum ebrietas meruit.

ECCLESIA.

240. — Quod in casu necessitatis licet vendere aut emere terram ubi, quondam fuit ecclesia, 2-2^{ae}. C, 4, 1^{m}. 2^{m}. 3^{m}. — Imo annexum spirituali non potest vendi vel emi, quia est simonia, 2-2^{ae}. C, 4, 3^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 4.

EFFECTUS.

241. — Quod nullus effectus est de specie suæ causæ, — Oppositum videtur dicere a simili, quia ignis causat ignem eumdem in specie, et homo hominem, 2-2^{ae} CX, 1, c, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod effectus non differens ab essentia suæ causæ, ut ignis in ordine ad ignem a quo immediate causatur, est de specie suæ causæ; sed effectus differens ab essentia suæ causæ, non est de specie suæ causæ; sed potest esse de perfectione accidentali speciei, sicut et in rebus naturalibus aliquid sortitur speciem, si formam habeat, etiamsi desit formæ effectus, sicut patet in gravi quod violenter sursum detinetur ne descendat secundum exigentiam suæ formæ, ut habetur 2-2^{ae}. CX, 1, c. — Secundo dicendum quod pertingens ad speciem suæ causæ non consequitur prædicationem univocam nominis suæ causæ, nisi recipiat formam eamdem specie, secundum eumdem modum essendi.

ELECTIO.

242. — Quoe electio pertinet determinate ad unam potentiam, scilicet ad voluntatem. 1^{a}. LXXXIII, 3, c; 1-2^{ae}. LXXXV, 1, 2^{m}. — Imo electio pertinet ad intellectum, 1-2^{ae}. XIII, 1, 2, 0.

Resp. Dicendum quod electio pertinet determinate ad unam potentiam, scilicet ad voluntatem, sed in ordine ad intellectum, ut habetur 1-2^{ae}. XVII, 1, c; LVIII, 1, 2^{m}. 4, c. 2-2^{ae} CLV, 3, c; 3^{a}. XVIII, 4, c.

ELEEMOSYNA.

243. — Quod eleemosynæ non sunt recipiendæ a peccatoribus. 2-2^{ae}. CLIV, 4, c. — Imo eleemosyna potest fieri de turpi lucro, scilicet de meretricio, lenocinio et histrionatu, non autem de obnoxiis restitutioni, 2-2^{ae}. XXXI, 3, 3^{m}. XXXII, 7, 0; 8, 2^{m}. LXII, 5, 2. LXXXVII, 2, 2^{m}. CX, 3, 4^{m}.

Resp. Dicendum quod ille qui dat eleemosynam, quando dat ut foveatur in peccatis, vel quando dat ut aliquem inducat ad hæresim, mortaliter peccat propter intentionem corruptam, vel quia quod dat est obnoxium restitutioni, nec habet alia unde restituat; et tales eleemosynæ non sunt recipiendæ, ut habetur in locis pro utraque parte allegatis.

ELEMENTUM.

244. — Quod nulla forma est media inter formam elementi et materiam primam; sed multæ sunt inter materiam primam et formam animalis. — Imo forma animalis immediate unitur corpori. 1^{a}. LXXVI, 6, 7, 0, et alias.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod dicuntur esse multæ formæ successive ante introductionem animæ, non autem simul cum anima, nisi virtualiter, sicut etiam eadem est forma qua ignis est ignis et corpus et substantia, ut habetur 3^{a}. LXXV, 6, 2^{m}. — Secundo dicendum quod anima rationalis immediate unitur materiæ primæ, ut forma, et per essentiam suam est spiritus et forma corporis, quia in ea non sunt duæ formæ, sicut nec in corpore ejus sunt duæ formæ; sed anima est forma corporis, dans ei totum ordinem esse perfecti, scilicet dans ei esse substantiale, esse corporeum, et esse animatum, et sic de aliis, ut habetur 1^{a} LXXVI, 3, c; 3^{a}. LXXV, 6, 2^{m}. — Tertio dicendum quod dispositiones sunt mediæ in ipsa alteratione prævia, sed non in introductione animæ; unde potest dici aliquid esse medium inter animam et corpus, etsi non in essendo, tamen in movendo et via generationis.

ENIGMA (ÆNIGMA).

245. — Quod Adam videbat Deum in ænigmate, id est obscure, scilicet per effectus, non autem obscure, scilicet propter occupationem sensuum et sensibilium causatam ex peccato sicut nos. 3^{a}. XCIV, 1, 3^{m}. — Oppositum videtur dicere 3^{a}. XCIV, 3, 1^{m},

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod simul in effectibus præcipue intelligibilibus Deum suo modo sine medio demonstrationis cognoscebat in ænigmate, id est obscure. — Secundo dicendum sicut dubio 214 et dubio 37.

ENS.

246. — Quod ens et alia transcendentia quæ dicuntur analogice de Deo et creaturis, de substantia et accidentibus sicut in utrisque secundum propriam rationem per prius et posterius, et habent aliquod esse in unoquoque de quibus dicuntur. — Oppositum videtur dicere 1^{a}. XVI, 6, c; 1-2^{ae}. XX, 3, c, 3^{m}. et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 63.

247. — Quod ens prædicatur analogice de substantia et accidente. — Imo ens et unum æqualiter prædicantur de omnibus, 1^{a}. XIII, 10, 4^{m}.; 2-2^{ae}. CXX, 2, c, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod duplex est analogia. Quædam est ipsorum conceptuum ad ipsum nomen tantum, quod nomen scilicet significat unum conceptum ex impositione, et significat alterum per quamdam similitudinem, non tamen ex impositione, sicut ridere significat risum hominis ex impositione, sed tamen ex quadam proportione significat floriditatem prati; et talis analogia causat fallaciam. Alia est analogia ipsarum rerum ad unum conceptum, seu ipsorum conceptuum ad unum nomen, quod impositum est ad significandum illos conceptus, ordine tamen quodam; et talis analogiæ triplex est gradus; nam quædam est analogia aliquorum ad unum principium effectivum, alia est analogia aliquorum ad unum finem; tertia vero est aliquorum ad unum subjectum. Exemplum primi est de medicativis; exemplum secundi est de sanativis; exemplum tertii est de entibus. Ens igitur cum dicatur de aliquibus ordine quodam, per respectum ad aliquod unum prædicatur de substantia et accidente, non quidem æquivoce, nec omnino univoce, sed analogice, cum accidens non habeat esse nisi a substantia, quia accidens est magis entis quam est. Analogica enim prædicatio est media inter puram æquivocationem et simplicem univocationem. Neque enim in his quæ analogice dicuntur est una ratio sicut in univocis, neque totaliter diversa sicut in æquivocis; sed nomen quod sic multipliciter dicitur, significat proportiones ad unum, sicut sanum de urina dictum significat signum sanitatis, de medicina vero dictum significat causam ejusdem sanitatis, ut a simili habetur 1^{a}. XIII, 5, c. In analogica autem prædicatione ordo attenditur idem quandoque secundum nomen et rationem, quandoque vero non idem; nam ordo nominis sequitur ordinem cognitionis, quia est signum intelligibilis conceptionis. Quomodo igitur illud quod est prius secundum rem invenitur etiam prius cognitione, idem invenitur etiam prius et secundum nominis rationem et secundum rei naturam, sicut substantia est prior accidente natura, in quantum substantia est accidentis causa, et prior cognitione in quantum substantia in definitione accidentis ponitur. Et ideo per prius dicitur de substantia quam de accidente, et secundum naturam et secundum nominis rationem. Quando vero id quod est prius secundum naturam est posterius secundum cognitionem, tunc in analogis non est idem ordo secundum rem et secundum nominis rationem, sicut virtus sanandi quæ est in sanativis, prior est naturaliter sanitate quæ est in animali, sicut causa est prior effectu. Sed quia hanc virtutem per effectum cognoscimus, ideo etiam per effectum nominamus; et inde est quod sanativum est prius ordine rei, sed animal per prius sanum dicitur secundum nominis rationem. Nec est necessarium quod ad verum analogum requiratur diversitas rationum immediate significatarum per terminum analogum, alias non posset dari analogia aliquorum ad unum conceptum tertium; sed sufficit quod per terminum analogum significetur una ratio, quæ tamen diversimode participetur ab analogatis. — Secundo dicendum quod ista propositio, scilicet: Ens et unum æqualiter prædicantur de omnibus, est triplex. Nam conjunctio *et* uno modo potest conjungere inter propositiones, ut sit sensus: Ens prædicatur æqualiter de omnibus, et unum prædicatur æqualiter de omnibus; et sic quia ambæ illæ propositiones sunt falsæ, ideo tota copulativa est falsa. Alio modo potest conjungere inter terminos, ut sit sensus: Ens et unum prædicantur æqualiter de omnibus, et sic est vera; est enim sensus, quod ens et unum prædicantur æqualiter, id est eodem modo prædicantur de omnibus, ita quod si unum prædicatur analogice, et alterum; si unum univoce, et alterum; si unum æquivoce, et alterum. Alio modo potest determinare æqualiter illam particulam de omnibus, ut sit sensus: Ens et unum prædicantur de omnibus æqualiter, quia unum eorum non prædicatur per prius de uno quam de altero; et sic est falsa; unde ibi committitur fallacia divisionis.

EPISCOPUS.

248. — Quod episcopus potest judicare eos solum qui sunt de sua diœcesi. 2-2^{ae}. LX, 2, c; 6, 0; LXVII, 1, 3^{m}. — Imo episcopus potest condemnare etiam eos qui sunt alterius diœcesis. 2-2^{ae} LXVII, 1, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod episcopus in cujus diœcesi aliquis alterius diœcesis delinquit in re non exempta, fit ei superior ratione delicti, etiamsi sit exemptus, nisi forte delinquat in re aliqua exempta, puta in administratione bonorum alicujus monasterii exempti. Sed si quis exemptus committat furtum vel homicidium, vel aliquid hujusmodi, potest per ordinarium condemnari, ut habetur 2-2ae. LXVII, 1, 3m.

ESSE.

249. — Quod esse est prius omni alia participatione et omni alio nomine Dei; — et est nobilius. — Imo illud quod est communius prædicatione est imperfectius minus communi. 1a. IV, 1, 3m. 2, 3m. V, 2, o; 1-2ae. II, 5, 2m., et alias.

Resp. Dicendum quod esse potest accipi dupliciter, scilicet vel sine aliis in rebus inanimatis, et alia includunt ipsum; et sic esse est imperfectius aliis, sicut omne magis commune minus communi. Vel potest sumi esse et alia seorsum, sine inclusione; et sic est perfectius aliis.

250. — Quod nec esse comparatur ad alia, sicut recipiens ad receptum, sed e converso, quia est actualitas omnium. 1a. III, 4, c; IV, 1, 3m. V, 1, c. — Imo semper illud quod substernitur in rebus, est communius quam id quod informat et restringit ipsum, sicut esse quam vivere. 1a. LXV, 3, c.

Resp. Dicendum quod prædicari de aliquo contingit dupliciter, scilicet essentialiter et participative. Ideo esse quod informatur ab his de quibus prædicatur essentialiter, etiam substernitur eis secundum rationem, ut indeterminatum determinatis; non quidem secundum rem, quia sunt idem realiter, ut esse et vivere; sed informat secundum rem omnia de quibus prædicatur participative, quia differunt realiter.

251. — Quod in qualibet creatura differunt esse et essentia, operatio et potentia vel virtus operativa, 1a. LIV, 1, 2, 3, c; LXXVII, 1, c; LXXIX, 1, c. — Oppositum videtur dicere 1a. III, 3, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 68.

EUCHARISTIA.

252. — Quod conversio panis in corpus Christi importat ordinem substantiarum; ideo est sicut in subjecto in utraque. 3a. LXXV, 4, 1m. — Imo hæc conversio non habet subjectum. 3a. LXXV, 4, 2m; 5, 4m. 7, c; 8, c, 2m. 4m.

Resp. Dicendum quod hæc conversio dicitur habere subjectum, sed non proprie.

253. — Quod forma substantialis panis et vini convertitur in animam Christi. — Oppositum videtur dicere, 3a. LXXV, 6, 2m. 8, c, et alias.

Resp. Dicendum quod verum est quod forma substantialis panis et vini convertitur in animam Christi, ut dat esse corporeum, non autem ut dat esse animatum tali animæ.

254. — Quod ad digne sumendum Eucharistiam tria requiruntur, scilicet munditia conscientiæ, devotio actualis, scilicet ut in actu mens sumentis feratur ad divina, unde et sacerdos monet populum corda ad Deum habere; et munditia corporalis. — Oppositum videtur dicere a simili quoad devotionem actualem ex parte sumentis Eucharistiam, sicut ex parte adorantis hostiam, cum nemo carnem Christi manducare debeat nisi prius adoret secundum Augustinum; sed hostia debet adorari latria sub conditione in habitu. 2-2ae. I, 3, 4m. 3a. LXXX, 6, 2m, et alias.

Resp. Dicendum quod intelligendum est de habitu de quo procedit actus, et non de habitu de quo non procedit actus. Qui enim et in habitu et non in actu, similis est dormienti; oportet autem quod actus ille qui in adoratione latriæ consistit, ab habitu aliquo progrediatur: non autem adorantes vel sumentes hostiam sunt rei idololatriæ, cum hostia debeat adorari latria sub conditione in habitu, et adorantes vel sumentes eam æstiment probabiliter hostiam esse consecratam. Fides enim credentis non fertur ad has species panis, vel ad illas, sed ad hoc quod verum corpus Christi sit sub speciebus panis sensibilis, quando fuerit recte consecratum. Unde si non sit recte consecratum, fidei non propter hoc suberit falsum.

EXCLUSIO.

255. — Quod dictio exclusiva addita uni relativorum excludit aliud, et omne quod est in alio supposito. 1a. XXXI, 4, 3m. — Oppositum videtur dicere 1a. XIII, 7, 6m.

Resp. Dicendum quod in divinis dictio exclusiva, addita uni personæ, in prædicatis personalibus excludit aliam, non autem in prædicatis essentialibus, ut habetur 1a. XXXI, 4, o; XXXVI, 2, 1m.

EXEMPTUS.

256. — Quod exemptus peccans in re non exempta potest ab ordinario judicari. 2-2ae. LXVII, 1, 3m. — Oppositum videtur dicere 2-2ae. LX, 2, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 248.

EXORCISMUS.

257. — Quod exorcizare pertinet ad sacerdotem et exorcistam. 3a. LXXI, 4, c, 1m, 2m. — Imo pertinet tantum ad sacerdotem, sicut et benedicere aquam baptismalem, 3a. LXVII, 3, 2m.

Resp. Dicendum quod exorcizare est proprium officium exorcistæ instrumentaliter, sed secundum consuetudinem, totum fit a sacerdote propter unitatem.

F

FALSITAS.

258. — Quod res dicitur simpliciter vera vel falsa tantum ab intellectu a quo dependet, ut res naturalis ab intellectu divino, et artificialis a nostro. 1a. XVI, 1, c; XVII, 1, o. — Imo res dicitur vera vel falsa a seipsa. 1a. XVII, c, et alias.

Resp. Dicendum quod res naturales dicuntur falsæ non quidem per se, sed per accidens et secundum quid respectu intellectus nostri dupliciter, scilicet ratione significati et secundum rationem causæ, ut habetur 1a. XVII, 1, c. Dicuntur autem res aliquæ veræ vel falsæ per comparationem ad intellectum nostrum, non quidem essentialiter vel formaliter, sed effective, in quantum scilicet natæ sunt, facere de se veram vel falsam æstimationem; et secundum hoc dicitur aurum verum vel falsum.

FAMA.

259. — Quod fama bona est nobis necessaria propter nos, quia est præcipuum bonum inter exteriora bona, quia facit idoneum ad officia humana et præservat a peccatis; et est necessaria propter alios, ne scandalizentur et malum exemplum sumant ad peccandum. — Imo appetere famam propter se pertinet ad inanem gloriam, sed appetere eam propter alios pertinet ad charitatem, quia non est necessaria propter nos, sed propter alios. 2-2ae. LXXIII, 2, 3, c, et alias.

Resp. Dicendum quod illi quibus incumbit vel ex officio vel ex statu perfectionis aliorum saluti providere, peccant nisi infamiam propriam juxta posse repellant et famam servent. Alii vero quibus magis custodia suæ salutis imminet, possunt suæ humilitati providentes famam vel infamiam contemnere.

FEMININUM

260. — Quod femininum genus adaptatur essentiæ divinæ et proprietatibus, masculinum personis, et neutrum essentiæ. 1a. XXXI, 2, 4m. 3a. XVII, 1, c; LII, 3, c. — Imo per masculinum et femininum significatur aliquod suppositum in natura communi. 1a. XXXI, 2, 4m. XXXVI, 4, 7m.

Resp. Dicendum quod in divinis etiam per ea significatur aliquod suppositum determinatum, sed sub eodem esse, in natura communi.

FIDES.

260. — Quod fides est substantia, id est fundamentum totius spiritualis ædificii. 3a. LXXIII, 3, 3m. — Oppositum videtur dicere, quia humilitas est fundamentum totius spiritualis ædificii, 2-2ae. IV, 7, o; CLXI, 5, 2m.

Resp. Dicendum quod humilitas est fundamentum per modum removentis prohibens, sed fides est fundamentum per modum accessus ad Deum.

261. — Quod objectum fidei bene et vere potest dici

complexum et incomplexum. — Imo qui dixerunt objectum fidei esse incomplexum, propriam vocem ignoraverunt. 2-2^{ae}. I, 2, o; 6, 2^{m}., et alias.

Resp. Dicendum quod ratio formalis objecti dupliciter accipi potest, scilicet ex parte rei creditæ, et ex parte credentis. Primo modo objectum fidei est aliquid incomplexum; secundo autem modo complexum est.

262.— Quod ex uno articulo fidei probatur alius, sicut Paulus argumentatur ad resurrectionem ex resurrectione Christi. 1^{a}. I, 8, c. — Imo theologia non argumentatur ad principia sua probanda quæ sunt articuli fidei. 1^{a}. I, 5, 2^{m}. 7, 8, c.

Resp. Dicendum quod non ita intelligitur, quin resurrectio communis sit articulus fidei, cum in Symbolo apostolorum ponatur inter articulos fidei. Unde resurrectio probari non potest licet per unum articulum alius defendi possit apud illum qui unum concedit, alio negato. Inde est quod articuli fidei, et si non possint demonstrative probari, possunt tamen per rationem declarari non esse impossibiles.

263. — Quod errans in aliquo articulo fidei non habet veram fidem de aliis; 2-2^{ae}. V, 3, o; 4, 1^{m}. — Oppositum videtur dicere. 3^{a}. LXVIII. 8, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod ille qui pertinaciter discredit unum articulum, non est paratus sequi in omnibus doctrinam Ecclesiæ. Si enim non pertinaciter discredit, jam non est hæreticus, sed solum errans. Unde manifestum est quod talis hæreticus errans circa unum articulum, fidem non habet de aliis articulis, sed opinionem quamdam, secundum propriam voluntatem ; hinc est quod non habet habitum fidei, quem tamen habet ille qui non explicite omnia credit; sed paratus est omnia credere, ut habetur 2-2^{ae}. V, 3, c; 4, 1^{m}.

264. — Quod homo in statu innocentiæ habuisset fidem de incarnatione Christi. — Imo non oportebat tunc ab aliquo homine haberi fidem de redemptore, quia nondum servitus erat inducta, 2-2^{ae}. II, 7, c; 3^{a}. I, 3, 5^{m}., et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 40.

265. — Quod fides non est in beatis. 1-2^{ae}. LXVII, 3, 5, o; 2-2^{ae}. IV, 4, 1^{m}. XVI, 2, o; XVIII, 2, c; 3^{a}. VII, 3, 3^{m}. — Imo fides per quam beati erimus potest dici semper manere in beatis, 2-2^{ae}. I, 6, 1^{m}; II, 5, 7, o; V, 7, c; LXXXIX, 6, c.

Resp. Dicendum quod, licet fides non remaneat quoad habitum, remanet tamen quoad effectum ; ideo dicit per quam beati erimus, ut habetur in locis secundo adductis.

266. — Quod fides est in dæmonibus coacta, non laudabilis, nec donum a gratia. — Imo coactio non potest esse in consensu, 1^{a}. LXIV, 2, 5^{m}. 2-2^{ae}. V, 2. o; XVIII, 3, 2^{m}. 3^{a}. LXXVI, 7, c, et alias.

Resp. Dicendum quod fides quæ est in dæmonibus non est donum gratiæ, nec coguntur credere simpliciter, sed magis coguntur ad credendum ex perspicacitate naturalis intellectus.

267. — Quod fides est cognitio et scientia et visio. — Imo est differentia inter fidem et scientiam, 1-2^{ae}. LXVII, 3, c ; 2-2^{ae}. I, 4, c; 5, 4^{m}. II, 1, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod fides informis de se non est fundamentum spiritualis ædificii, sed ut cedit formatæ. — Secundo dicendum sicut dubio 260.

FIGURA.

268. — Quod figura est forma quanti. 1^{a}. VII, 1, 2^{m}. 3, c. — Oppositum videtur dicere a simili. 2-2^{ae}. XC, 2, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod figura est forma quanti, in quantum hujusmodi, quia est qualitas ejus et non aliter, ut habetur in locis primo allegatis.

FILIATIO.

269. — Quod filius amittit hæreditatem propter peccatum parentis in crimine læsæ majestatis. 2-2^{ae}. CVIII, 4, 2^{m}. — Imo nullus punitur nisi pro culpa propria, 1-2^{ae}. LXXXVII. 8, o; 2-2^{ae}. CVIII, 4, c. 1^{m}.

Resp. Dicendum quod filius punitur pœna corporali pro culpa parentum, et servi pro dominis, in quantum sunt aliquid eorum; non autem pœna spirituali, nisi culpa aliorum fiat eis propria vel ratione consensus vel imitationis, ut habetur 1-2^{ae}. LXXXI, 1, 1^{m}. LXXXVII, 8, o; 2-2^{ae}. CVIII, 4, 1^{m}. CLXIV, 1, 4^{m}.

270. — Quod Pater in divinis est major Filio ratione dationis, quæ auctoritatem dicit, non autem ratione dati; sed Filius nullo modo est minor Patre. 1^{a}. XXXIII, 1, 2^{m}. XLII, 4, 1^{m}. — Imo hæc est vera, Christus est minor Patre. 1^{a}. XLI, 3, c, 4^{m}. 3^{a}. XVI, 8, o ; XX, 1, 1^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod, secundum Hilarium, Pater est major Filio propter auctoritatem originis ; Filius tamen non est minor Patre propter substantiæ unitatem. — Secundo dicendum quod Christus dicitur minor Patre secundum humanitatem, non autem secundum divinitatem.

FINIS.

271. — Quod impossibile est quod aliqua operatio voluntatis habeat rationem ultimi finis. 1^{a}. XXVI, 2, 2^{m}. 1-2^{ae}. I, 1, 2^{m}. III, 4, 2^{m}. XIX, 1, 2^{m}. — Oppositum videtur dicere. 1-2^{ae}. III, 2, o; 4, c; XXV, 2, 3^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod operatio voluntatis non habet rationem ultimi finis simpliciter, id est ut est res possessa, sed finis quoad aliquem, scilicet possessio, vel adeptio, vel fruitio rei. — Secundo dicendum sicut dubio 128.

272. — Quod voluntas est ipsius finis tantum. — Imo voluntas est etiam eorum quæ sunt ad finem. 1-2^{ae}. VIII, 2, c; XII, c, et alias.

Resp. Dicendum quod idem actus voluntatis est eorum quæ sunt ad finem et ipsius finis, ut ratio, non autem absolute.

273. — Quod impossibile est quod anima vel aliquid ejus sit finis ultimus, nisi secundo modo, scilicet ut possessio, vel adeptio, vel fruitio rei. 1-2^{ae}. II, 7, c. — Oppositum videtur dicere. 1-2^{ae}. III, 4, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 274.

274. — Quod charitas est finis omnium virtutum. — Oppositum videtur dicere. 2-2^{ae}. III, 2, 1^{m}. XXIII, 8, 3^{m}, et alias.

Resp. Dicendum quod charitas non dicitur esse finis præcepti, quasi sit ultimus finis virtutum, sed sicut id quo omnes aliæ virtutes in finem ultimum ordinantur.

FOMES.

275. — Quod fomes peccati non est causa proxima, sed prima cujuslibet peccati et radix ejus, quia quandoque peccatum eligitur sine incentivo. — Oppositum videtur dicere. 1-2^{ae}. LXXXIV, 1, c, 2^{m}; 2, c; 2-2^{ae}. CXIX, 2, 1^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 238.

FORMA.

276. — Quod omnis forma dicitur actus, etiam ipsæ formæ separatæ et ipse Deus. — Oppositum videtur dicere 1^{a}. III, 8, o, et alias.

Resp. Dicendum quod deitas dicitur esse forma omnium effective et exemplariter, non autem per essentiam, ut habetur 1^{a}. III, 8, 1^{m}.

277. — Quod in simplicibus et immaterialibus idem est forma et id cujus est forma. — Imo nihil est forma sui ipsius. 1^{a}. XXXIX, 5, 2^{m}., et alias.

Resp. Dicendum quod, licet nihil sit forma sui ipsius, potest tamen aliquando se habere per modum formæ respectu sui ipsius, in quantum ad se sua actio terminatur, qua scilicet anima seipsam cognoscit. Unde non oportet quod sit simplicior seipsa, nisi secundum modum intelligendi, in quantum id quod intelligitur accipitur ut simplicius, ipso intellectu intelligente, sicut accipitur ut perfectio ejus.

278. — Quod omnis forma de se est communicabilis,

1ª. III, 2, 3m. VII, 1, c. — Oppositum videtur dicere 1ª. XIII, 9, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 167.

279. — Quod plures formæ ejusdem speciei non possunt esse simul in eodem subjecto. 3ª. XXXV, 2, c. — Oppositum videtur dicere 1ª. XII, 10, c; LVIII, 2, 2m. LXXXV, 4, c, 2m.

Resp. Dicendum sicut dubio 37.

280. — Quod materia multiplicatur per adventum formæ. 1ª. XXIX, 2, 5m. — Imo ostensum est frequenter formas multiplicari per materiam. 1ª. III, 3, c; LIV, 4, 2m. 3ª. III, 3, c.

Resp. Dicendum quod hoc primum dictum verum est de multiplicatione specierum, quarum principia sunt formæ; secundum vero de ea quæ est multiplicatio individuorum in eadem specie.

281. — Quod forma non latitat, contra Anaxagoram; nec est totaliter ab ideis, contra Platonem, nec ab intelligentia, contra Avicennam, sed educitur de potentia materiæ ab agente naturali, secundum Aristotelem, 1ª. XLV, 8, c; LXXXV, 4, c; XCI, 2, c; CX, 2, c; 1-2æ. LXIII, 1, c. — Oppositum videtur dicere. 1ª. LXV, 4, c, 1m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod quia dicitur alias quod differentiæ essentiales rerum sunt nobis incognitæ, ideo dicuntur formæ rerum latitare nos. — Secundum dicendum quod formæ rerum quæ sunt in materia veniunt ab intelligentiis, non quidem per fluxum, sed per motum, ut habetur 1ª. LXXXV, 4, 1m.

282. — Quod inchoatio formarum improbatur. 3ª. XXXII, 4, c, 3m. — Imo in ipsa potentia est quoddam actus, id est forma. 1-2æ. XXVII, 3, c.

Resp. Dicendum quod illa potentia non est potentia activa, sed aptitudo naturalis et essentialis ipsius materiæ ad formam, ut habetur 1ª. LXXX, 1, c.

282. — Quod formæ subsistentes non habent causam aliam formalem sui esse et suæ unitatis, nec causam agentem per transmutationem materiæ de potentia ad actum, sed producentem totam substantiam. 1ª. LXI, 1, 2m. — Oppositum videtur dicere a simili. 1-2æ. LV, 4, 1m.

Resp. Dicendum sicut dubio 27.

283. — Quod forma substantialis non incipit esse in materia nisi in ultimo instanti alterationis. — Imo non ultimum instans, in quo prior forma subjecto inest, 1ª. LIII, 3, c; 1-2æ. CXIII, 7, 5m. 3ª. XXXIII, 1, 3m. LXXV, 7, 1m.

Resp. Dicendum sicut dubio 311.

284. — Quod intensio et remissio formarum nunquam causat diversitatem speciei, sed quandoque consequitur eam, 1-2æ. LXXII, 8, 1m. — Oppositum videtur dicere 1ª. L, 4, 2m. 1-2æ. XVIII, 11, 1m. LX, 5, 3m. LXXII, 8, 1m.

Resp. Dicendum quod magis et minus ex formis diversorum graduum diversificant speciem, non autem secundum intensionem graduum ejusdem formæ, ut habetur in primis locis.

285. — Quod non est possibile plures formas substantiales simul esse in eodem corpore. — Oppositum videtur dicere 1ª. LXXVI, 3, c; 4, o, et alias.

Resp. Dicendum quod in hoc concordat S. Doctor dicens: Non hoc dicimus quasi in uno et eodem individuo multiplicentur formæ secundum numerum generum et differentiarum, ut scilicet in homine sit aliqua forma a qua est homo, et aliqua a qua est animal, et hujusmodi; sed quia necesse est quod in rerum natura tot gradus formarum inveniantur quot inveniuntur genera ordinata et differentiæ. Est enim in rebus invenire aliquam formam, quæ est substantia et non est forma corporis, et aliquam quæ est forma corporis, sed non est forma corporis animati, et sic de aliis.

FORTITUDO.

286. — Quod propria materia fortitudinis sunt timores et audaciæ in maximis terribilibus, 1ª. LIX, 4, 3m. 2-2æ. CLXXXVI, 1, c. — Oppositum videtur dicere 2-2æ. CXXVII, 2, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 122.

287. — Quod fortitudo est circa difficiliora, non autem circa meliora quam justitia quæ in bello et in pace utilis est, non autem fortitudo, sed tantum in bello. 2-2æ. LVIII, 12, c, 3m. — Imo fortitudo est utilis etiam in pace, 2-2æ. CXXIII, 2, 1m. 3m.

Resp. Dicendum quod fortitudo est utilis in pace, non autem principaliter, imo principaliter in bello, ut habetur in locis primo allegatis.

288. — Quod fortitudo est principalior magnanimitate. 2-2æ. CXXIX, 5, c, 3m. — Oppositum videtur dicere a simili. 2-2æ. CLXI, 3, 1m.

Resp. Dicendum quod fortitudo est principalior, quia magis repugnat firmitati animi arduum in malis circa quod est fortitudo, quam arduum in bonis; licet enim bonum sit simpliciter principalius quam malum, malum tamen est principalius quantum ad hoc quod arduum in malis magis repugnat firmitati animi, ut habetur 2-2æ. CXX, 5, 3m.

FRUI.

289. — Quod frui est actus voluntatis. 1-2æ. XI, 1, 1m. 4, c, 2m. — Oppositum videtur dicere 1ª. XXVI, 2, o; 1-2æ. III, 4, o.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod frui est in ordine ad intellectum. — Secundo dicendum quod addendum fuisset quod frui non est ille actus absolute in quo consistit beatitudo, sed supra ipsum addit; frui enim complectitur actus intellectus in quo est essentia beatitudinis et omnem actum qui sequitur, quasi perfectionem aliam addens supra actum intellectus, ut puta delectationem et hujusmodi, quæ perficit operationem intellectus beati, sicut pulchritudo juventutem.

FUNDAMENTUM.

290. — Quod fides est fundamentum aliarum virtutum, quia est prior eis, et sustentat eas; fortitudo autem firmat contra adversa, humilitas contra prospera, timor contra culpam futuram, pœnitentia contra præteritam, 2-2æ. CLXI, 5, 2m. 3ª. LXXXIV, 6, 2m. — Oppositum videtur dicere. 2-2æ. IV, 7, o.

Resp. Dicendum quod fides dicitur fundamentum virtutum, eo quod super eam aliæ virtutes firmentur, sicut supra aliquid immobile; sed fortitudo dicitur fundamentum, quia est virtus cardinalis quasi principalis, eo quod per eam quasi per ostium versum in cardine introitur in domum Dei.

G

GENERATIO.

291. — Quod ad generationem naturalem non requiritur aliqua potentia activa in materia. 3ª. XXXII, 4, c. 3m. — Oppositum dicere videtur. 1-2æ. XXVII, 3, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 292.

292. — Quod in generatione tota virtus activa est ex parte maris, et passio ex parte feminæ. 3ª. XXXII, 4, c; LXVII, 4, 3m. — Imo in generatione femina se habet active. 3ª. XXXI, 5, 3m. XXXV, 3, 3m.

Resp. Dicendum quod in generatione femina se habet active solum quoad præparationem materiæ, non autem quoad actum generationis in conceptione prolis, ut habetur in primis locis.

293. — Quod in statu innocentiæ fuisset generatio per coitum. 1ª. XCVIII, 2, o. — Oppositum videtur dicere a simili. 1ª. XCVIII, 2, 4m.

Resp. Dicendum sicut dubio 336.

294. — Quod nec beati ineffabilem Dei generationem sciunt, quia non comprehendunt ejus naturam. 1ª. XII, 7, o. — Imo beati in patria habent meritum spei, et noscunt illam ineffabilem generationem. 1ª. XII, 7, 1m., et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 132.

GENUS.

295. — Quod proprius modus prædicandi debetur cuilibet generi, non autem speciei. — Oppositum videtur dicere a simili. 1-2^{ae}. XVIII, 2, c, et alias.

Resp. Dicendum quod genus accipitur duobus modis: uno modo ut distinguitur contra speciem, et sic habet proprium modum prædicandi magis quam species; alio modo accipitur pro specie eo modo loquendi quo dicimus humanum genus totam humanam speciem, et sic non habet proprium modum prædicandi distinctum a modo speciei.

296. — Quod aliquid est in aliquo genere dupliciter, scilicet vel per se et directe ut species ejus et ea de quibus prædicatur genus, vel reductive et indirecte ut principia generis, negationes, et privationes. — Imo nulla privatio est de essentia alicujus entis in genere collocati. 1ª. III, 5, c; 1-2^{ae}. LXXII, 6, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 197.

GEOMETRA.

297. — Quod geometer modico studio acquirit scientiam conclusionis nunquam consideratæ. 1-2^{ae}. LXV, 1, 1^{m}. — Oppositum videtur dicere. 1-2^{ae}. LI, 4, 3^{m}; LIV, 4, 3^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 500.

GRATIA.

298. — Quod gratia differt essentialiter a qualibet alia virtute, 1-2^{ae}. CX, 3, o, 4, c; 3ª. VII, 1, c. LXII, 2. c; LXXXIX, 1, c. — Oppositum videtur dicere. 1-2^{ae}. LX, 3, c; 2-2^{ae}. CVI, 1, o; CVII, 2, c.

Resp. Dicendum quod gratia accipitur dupliciter, scilicet primo pro eo quo redditur debitum benefactoribus, ut habetur 1-2^{ae}. LX, 3, c, et sic differt essentialiter a qualibet alia virtute; vel pro dono Dei gratuito, et sic non est virtus, sed est auxilium Dei et forma, non quidem intrinseca virtutum, sed quasi principium a quo virtutes formaliter oriuntur, ut habetur. 1-2^{ae}. CX, 3, c.

299. — Quod ad habitum gratiæ requiritur præparatio subjecti, quæ principaliter est a Deo movente liberum arbitrium, secundario autem a nobis. — Imo in his qui non per propriam voluntatem culpam incurrunt et usum voluntatis non habent, non exigitur ex parte eorum aliqua præparatio, sicut in pueris patet in baptismo. 1-2^{ae}. CXII, 2, o, 3, c; 2^{m}. 4, c. CXIII, 3, c. 7, c; 2-2^{ae}. XXIV, 10, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 127.

300. — Quod homo in gratia exsistens indiget auxilio Dei movente ad recte agendum, non autem alia gratia habituali. 2-2^{ae}. CIX, 9, o. — Imo homo magnanimus nullo auxilio indiget, 2-2^{ae}. CXXIX, 6, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod nullo indiget ad recte agendum, modo humano et quoad auxilium hominum, sed bene indiget auxilio Dei movente ad recte agendum, ut habetur in primo loco.

301. — Quod nulla creatura potest causare gratiam, sed solus Deus infundit eam immediate, 1-2^{ae}. LXXVI, 2, 2^{m}. CIX, 7, c; CXII, 1, o; 3, 2^{m}. 3ª. LXII, 1, c, 3^{m}. 5, c. — Oppositum videtur dicere. 3ª. XIII, 2, o.

Resp. Dicendum quod creatura non causat gratiam, auctoritative, sed ministrando sacramenta in quibus confertur gratia.

302. — Quod sacramenta ex secunda sanctificatione, id est ex usu eorum, habent quod causant gratiam, non autem ex prima. 3ª. LXII, 4, 2^{m}. — Imo hoc habent ex prima, id est ex institutione. 3ª. LXVI, 2, c.

Resp. Dicendum quod hoc habent ex prima inchoative, sed completive ex secunda institutione. Unde tunc videtur aliquod sacramentum institui, quando accipit virtutem producendi suum effectum, sicut baptismus tunc vere institutus fuit quantum ad ipsum sacramentum, quando Christus est baptizatus, et tunc virtutem inchoative accepit et in usu complevit.

303. — Quod minima gratia potest resistere cuilibet concupiscentiæ, et mereri vitam æternam. — Oppositum videtur dicere a simili. 3ª. LXII, 6, 3^{m}. LXX, 4, c, et alias.

Resp. Dicendum quod potest mereri respectu præmii accidentalis, non autem respectu præmii substantialis.

304. — Quod homo sine auxilio Dei gratuito non potest se ad gratiam præparare. — Oppositum videtur dicere. 1ª. LXII, 2, o; 1-2^{ae}. CIX, 6, o, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 308.

305. — Quod homo in statu naturæ integræ poterat sine gratia habituali vitare omnia et singula peccata mortalia et venialia, non autem sine auxilio Dei. — Imo ex solo libero arbitrio hoc poterat. 1-2^{ae}. LXIII, 2, 2^{m}. CIX, 8, o, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 308, et dubio 481.

306. — Quod homo exsistens sine gratia et in peccato mortali non potest diu persistere quin ruat in aliud peccatum mortale. — Imo exsistens in peccato mortali potest per liberum arbitrium sine gratia habituali vitare omnia et singula peccata mortalia, non autem sine auxilio Dei. 1-2^{ae}. LXIII, 2, o; CIX, 8, c, et alias.

Resp. Dicendum quod circa hoc fuit duplex opinio doctorum; et loquitur S. Thomas aliquando secundum unam, aliquando secundum aliam opinionem, cum non sint oppositæ; nam prima opinio verificatur quantum ad hoc quod, si homo velit conari ad resistendum, potest ex libero arbitrio vitare singula peccata mortalia. Secunda vero opinio verificatur quantum ad hoc quod voluntate habituata in malo per adhæsionem ad finem indebitum, non potest homo semper actualiter omnia consideranda præcogitare; et in repentinis necesse est quod homo agat secundum Aristotelem in secundo Ethicorum; sicut e converso facilitas ad opera virtutum potest esse ex duobus, scilicet ex consuetudine et ex forti inhæsione ad objectum; secundam facilitatem etiam facit virtus infusa statim a principio, non autem prima.

307. — Quod homo sine gratia potest vitare singula peccata mortalia, non autem omnia. — Imo per peccatum homo incurrit necessitatem venialiter, et non mortaliter, 1-2^{ae}. LXIII, 2, 2^{m}. CIX, 8, o, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo sicut dubio 306. — Secundo dicendum quod quædam sunt peccata mortalia quæ homo sine gratia nullo modo vitare potest, scilicet quæ directe opponuntur virtutibus theologicis, ut habetur, 1-2^{ae}. LXIII. 3, 2^{m}.

308. — Quod quædam sunt peccata mortalia quæ homo sine gratia nullo modo vitare potest. — Imo ex solo arbitrio ea vitare potest. 1-2^{ae}. LXIII, 2, 2^{m}. CIX, 8, o, et alias.

Resp. Dicendum quod ad eliciendum actum conversionis in Deum sufficit liberum arbitrium quo se ad habendam gratiam per hunc præparat et disponit; sed efficacia vitandi peccatum et conversionis ad meritum, non potest esse nisi per gratiam.

GRAVE.

309. — Quod grave et leve habent in se principium activum et formale sui motus. 1-2^{ae}. XXXVI, 2, c. — Imo non habent in se principium activum sui motus, sed tantum passivum. 3ª. XXXII, 4, c.

Resp. Dicendum quod principium activum motus potest sumi dupliciter, scilicet ut principium, *quod*, et ut principium *quo*. Primo modo forma naturalis, id est gravitas vel levitas, non est principium activum, id est motor gravium vel levium; sed secundo modo respectu motoris, id est generantis a quo est, sic est principium activum quo generans dicitur movere gravia et levia, in quantum generando ipsa, dat eis formam qua moventur; sed prout se tenet ex parte mobilis sic est principium passivum, ut dicitur dubio sequenti.

310. — Quod forma naturalis non est motor gravium et levium, licet sit principium motus eorum. 1ª. XVIII, 1, 2^{m}. CV, 2, c; 1-2^{ae}. XXV, 1, 1^{m}. — Oppositum videtur dicere 3ª. XXXII, 4, c.

Resp. Dicendum quod forma naturalis non est motor gravium et levium ut principium activum, id est effectivum, sed ut principium activum, id est formale; nam principium activum est duplex, scilicet principium *quod*, id est ipse motor, et principium *quo*, id est forma qua aliquid movetur. Gravia igitur et levia habent in se principium activum sui motus secundo modo, scilicet formam naturalem seu substantialem, ut principium activum motus mediatum, sed gravitatem et levitatem, ut principium activum motus immediatum. Sed utraque in quantum est forma, dicitur principium activum formale; sed ut motor seu generans non movet nisi per formam, id est dando formam naturalem, et dando gravitatem vel levitatem, sicut forma naturalis dicitur principium activum; in quantum autem forma naturalis se tenet ex parte mobilis, sic dicitur principium passivum. Primo autem modo forma naturalis non est motor nec est principium activum, scilicet principium quod, quia gravia et levia affective moventur per se a motore, sive a generante, sed per accidens a removente prohibens, ut habetur in locis primo allegatis.

H

HABITUS.

311. — Quod idem habitus non se habet quandoque ad bonum et quandoque ad malum, sed bene eadem potentia. 1^a. XLIX, 4, 3^m. LIV, 3, o. — Imo aliquis habitus se habet ad utrumque sicut et opinio ad verum et ad falsum. $1\text{-}2^{ae}$. LV, 4, c.

Resp. Dicendum quod idem habitus se habet ad utrumque, non quidem per se directe semper, sed per abusum, ut habetur. $2\text{-}2^{ae}$. CLXII, 2, 3^m.

312. — Quod unus habitus potest esse duarum potentiarum. — Oppositum videtur dicere a simili. $1\text{-}2^{ae}$. LVI, 2, c; LX, 4, c, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod unus habitus non potest esse duarum potentiarum æqualiter, sed bene unius potentiæ in ordine ad aliam. — Secundo quod duos actus qui sunt operationes distinctæ et ad invicem non ordinatæ, non potest unus habitus causare simul et semel; sed duos actus quorum unus est operatio et alius subjecti informatio, vel duas operationes quarum una sit causa alterius, sicut actus interior est causa exterioris, unus habitus causare potest.

313. — Quod habitus omnes qui sunt in eadem potentia sunt ejusdem generis, licet differant specie, propter differentiam objectorum formalium $1\text{-}2^{ae}$. LIV, 1, 1^m. — Oppositum videtur dicere. 1^a. I, 1, 2^m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod in Prima Parte loquitur de genere propinquo nobis innominato, sed in Prima Secundæ loquitur de genere remoto. — Secundo dicendum quod in Prima Parte loquitur de genere logico, sed in Prima Secundæ, de genere physico.

314. — Quod nullus habitus operativus constituitur ex multis, quia est qualitas simplex, relata ad multa secundum unum. $1\text{-}2^{ae}$. LXIII, 2, 1^m, o. — Oppositum videtur dicere. $2\text{-}2^{ae}$. XLIX, 4, c; LII, 2, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 496.

315. — Quod in membris corporis et in potentiis naturalibus sicut non sunt aliqui habitus operativi, ita etiam nec in potentiis sensitivis. $1\text{-}2^{ae}$. L, 3, 3^m. — Imo possunt in eis esse aliqui habitus quibus bene aut male ad aliquid disponuntur. $1\text{-}2^{ae}$. L, 3, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod in membris corporis et in eodem corpore sunt multi habitus, secundum diversos modos partium, sed non operativi, quia secundum humores est sanitas, secundum partes similes est fortitudo, vel macies, secundum membra vero est pulchritudo, ut habetur. $1\text{-}2^{ae}$. LIV, 1, c. — Secundo dicendum quod in ipsis etiam interioribus viribus animæ sensitivis apprehensivis possunt poni aliqui habitus, secundum quos homo sit bene memorativus, vel cogitativus, vel imaginativus, non autem in exterioribus, ut habetur $1\text{-}2^{ae}$. L, 3, 3^m.

316. — Quod non est alius habitus principiorum et conclusionum quæ ex eis eliciuntur, et præcipue circa singularia. — Imo intellectus est habitus principiorum, et scientia est habitus conclusionum. $1\text{-}2^{ae}$. L, 3, o, 3^m, et alias.

Resp. Dicendum quod si accipiantur ut unum est ratio alterius, sic unus est habitus eorum; sed si accipiantur secundum se, sic habitus sunt diversi.

HÆRESIS.

317. — Quod hæresis Manichæi est gravior, secundum genus, quam idololatria. $2\text{-}2^{ae}$. X, 6, c; XCIV, 3, 4^m. — Imo idololatria est gravissimum peccatorum. $1\text{-}2^{ae}$. CII, 3, 11^m. $2\text{-}2^{ae}$. XCIV, 3, o.

Resp. Dicendum quod idololatria est gravissimum peccatorum secundum se, sed ex parte peccantis, hæresis et aliqua alia peccata possunt esse graviora.

318. — Quod prima opinio Nestorii et Dioscori, scilicet quod in Christo sunt duæ hypostases, seu duo supposita, est hæretica. — Imo non est hæretica. 3^a. II, 3, c; 6, c; IV, 3, c, et alias.

Resp. Dicendum primo quod illa propositio est simpliciter hæretica; sed cum dicit ipsam non esse hæreticam, intendit quantum ad speciales modos unionis quos ponebant Dioscorus et Nestorius hæretici. — Secundo dicendum quod illa propositio est hæretica quoad proprietatem verborum, non autem quoad intentionem ipsorum, quia accipiebant supposita et hypostases improprie, scilicet pro particulari substantia subsistente per se, sive assumpta ab alio.

HONOR.

319. — Quod honor est maximum bonum inter bona exteriora. $1\text{-}2^{ae}$. II, 2, 1^m. $2\text{-}2^{ae}$. CIII, 1, 2^m. CXXIX, 1, c; CXXXII, 1, 2^m. — Oppositum videtur dicere, 1^a. XXVI, 4, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 136.

I

IDEA.

320. — Quod malum non habet ideam in Deo. 1^a. XV, 3, 1^m. XVIII, 4, 4^m. — Oppositum videtur dicere 1^a. XIV, 16, c.

Resp. Dicendum quod mala non habent ideam in Deo ut operabilia ab eo; nam mala licet ab eo non sint operabilia, tamen sub cognitione practica ipsius cadunt sicut et bona, in quantum permittit vel impedit, vel ordinat ea, sicut et ægritudines cadunt sub practica scientia medici, in quantum per artem suam curat eas, ut habetur 1^a. XIV, 16, c.

IDEM.

321. — Quod multiplicato uno eorum quæ sunt eadem re et differunt ratione, non oportet multiplicari alterum; sicut persona et proprietas in divinis. 1^a. XL, 1, 1^m. — Oppositum videtur dicere a simili. $2\text{-}2^{ae}$. XCII, 2, 1^m.

Resp. Dicendum quod etiam in divinis proprietates non personales sunt idem cum personis secundum aliam rationem identitatis, qua omne illud quod attribuitur Deo est ejus essentia, ut habetur 1^a. XL, 1, 1^m.

IDOLOLATRIA.

322. — Quod idololatria est gravissimum peccatorum. $1\text{-}2^{ae}$. CII, 11^m. $2\text{-}2^{ae}$. XCIV, 3, o. — Oppositum videtur dicere. $2\text{-}2^{ae}$. X, 6, c; XCIV, 3, 4^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 317.

323. — Quod dans hostiam non consecratam pro Eucharistia est reus idololatriæ, non autem adorantes vel sumentes eam si nesciant, cum hostia debeat adorari latria sub conditione in habitu, ut habetur. 3^a. LXXX, 6, o. — Oppositum videtur dicere a simili quoad adorantes vel sumentes eam; quia ad digne sumendum Eucharistiam requiritur devotio actualis, cum nemo carnem Christi debeat manducare, nisi prius adoret, secundum Augustinum. 3^a. LXXX, 6, 2^m, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 254.

IGNORANTIA.

324. — Quod ignorantia electionis nec excusat, nec minuit, nec causat peccatum, sed sequitur omne peccatum. 1-2^{ae}. LXXVI, 4, 1^{m}. LXXVIII, 4, 1^{m}. — Imo peccatum contingit in actu liberi arbitrii, eligendo malum ex ignorantia, 1^{a}. LXIII, 1, 4^{m}.

Resp. Dicendum quod ignorantia, in quantum tollit scientiam impedientem peccatum, est causa peccati; sed in quantum tollit vel minuit voluntarium excusat a peccato. Unde ignorantia opposita scientiæ practicæ etiam excusat vel minuit peccatum, non autem ignorantia electionis, sed constituit peccatum, ut habetur. 1-2^{ae}. XLVII, 2, c; LXXXVIII, 2, c.

IMAGO.

325. — Quod idem est motus in rem ipsam et in imaginem ejus. 2-2^{ae}. LXXXI, 3, 3^{m}. CIII, 3, 3^{m}, 3^{a}. VIII, 3, 3^{m}. XXV, 3, c, 1^{m}. — Oppositum videtur dicere a simili, 1^{a}. XXVIII, 4, 2^{m}. LXXXII, 3, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod idem est motus in rem ipsam et in imaginem ejus, in quantum hujusmodi; non autem ut imago est res quædam alia, ut habetur in locis primo allegatis.

325. — Quod prima assignatio imaginis, scilicet memoria, intelligentia et voluntas, est secundum potentias. 1^{a}. XCIII, 7, o. — Imo memoria sumitur hic pro habituali retentione animæ, intelligentia vero pro actu intellectus, voluntas autem pro actu voluntatis. 1^{a}, LXXIX, 7, 1^{m}. XCIII, 7, c, 3^{m}.

Resp. Dicendum quadrupliciter, scilicet primo quod assignatio imaginis prima potest accipi dupliciter, scilicet secundum perfectam imitationem divinarum personarum, et secundum imperfectam; primo modo sumitur secundum actus, secundo autem modo sumitur secundum potentias. — Secundo dicendum quod imago attenditur quoad quinque, scilicet quoad substantialitatem, distinctionem, æqualitatem, ordinem et actualem repræsentationem. Quoad secundum et quintum principalius sumitur secundum actus quam secundum potentias, e converso autem quoad primum; sed quoad tertium et quartum sumitur utroque modo. — Tertio dicendum quod in primo loco loquitur de imagine inchoative, sed in secundo de imagine complete, quia potentiæ specificantur et distinguuntur per actus, et actus per objecta: ideo imago Dei est in potentiis animæ inchoative, in actibus vero generaliter perfectius, sed respectu Dei complete. — Quarto dicendum quod in primo loco loquitur secundum opinionem Magistri Sententiarum, in secundo autem secundum sententiam propriam.

326. — Quod imago Dei est principaliter secundum actus, sed consequenter secundum potentias, et præcipue secundum habitus. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. XCIII, 7, o, et alias ut supra.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod ista non opponuntur; stat enim quod altera assignatio sit prima, sed altera sit principalis. — Secundo dicendum quod quia anima non semper est actu intelligens, ut patet in dormiente, ideo oportet dicere quod actus, etsi non semper maneant in seipsis, maneant tamen semper in suis principiis, scilicet habitibus et potentiis, ut habetur 1^{a}. XCIII, 7, 4^{m}.

IMPECCABILIS.

327. — Quod impeccabilis per naturam non potest fiei aliqua creatura a Deo, sed tantum per gratiam. 1^{a}. LXIII, 1, c; 2-2^{ae}. XXIV, 11, c. — Imo nec ipsa gratia immobilitat creaturam in bono, ne possit peccare, 1^{a}. LXII, 3, 2^{m}. 1-2^{ae}. CVI, 2, 2^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod gratia non immobilitat in bono, ne quis possit peccare, nisi sit perfecta, scilicet conjungens fini, ut habetur in locis primo allegatis. — Secundo dicendum quod nullus pure viator, nec etiam beata Virgo, in præsenti potest confirmari simpliciter, nec ab omni immunitate peccati conservari per gratiam habitualem, sed ulterius indiget custodia divinæ providentiæ.

IMPERARE.

328. — Quod imperare non convenit brutis. 1-2^{ae}. XVII, 2, c. — Imo virtutes appetitivæ brutorum sunt imperantes. 1-2^{ae}. XI, 2, o.

Resp. Dicendum quod virtutes appetitivæ brutorum non sunt imperantes libere, sed secundum naturalem instinctum bruta moventur, ad apprehensa, ut habetur 1-2^{ae}. XI, 2, o.

329. — Quod actus voluntatis potest imperari. 1-2^{ae}. XVII, 5, o. — Imo actus voluntatis nullo modo imperatur. 1^{a}. LXXXII, 1, c, 1^{m}. CLXV, 4, 1^{m}. 1-2^{ae}. VI, 4, o; IX, 4, 2^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod actus voluntatis non potest cogi, sed potest imperari, quia potest ordinari a ratione, ut habetur 1-2^{ae}. XVII, 5, o. — Secundo quod voluntas potest cogi respectu actus imperati, non autem respectu actus eliciti, ut habetur, 1-2^{ae}. VI, 4, o.

INCONTINENTIA.

330. — Quod incontinens iræ audit rationem, sed imperfecte; incontinens autem concupiscentiæ totaliter eam non audit. 2-2^{ae}. LIII, 6, 1^{m}. LVI, 4, c, 2^{m}. — Oppositum videtur dicere 2-2^{ae}. CL, 4, 3^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod motus iræ participat aliqualiter ratione, ideo incontinens iræ audit rationem, sed imperfecte; sed motus concupiscentiæ totaliter est secundum sensum et nullo modo secundum rationem, ideo eam non audit, ut habetur. 2-2^{ae}. CLVIII, 4, c. — Secundo dicendum sicut dubio 163.

INDIVIDUUM.

331. — Quod pars in toto est individuum, ut manus. 1^{a}. XXIX, 1, 2, c; 3^{a}. XVI, 1-2, 2^{m}. — Imo de ratione individui est esse divisum a quolibet alio. 1^{a}. XXIX, 4, c.

Resp. Dicendum quod manus in toto composito, ut sic, non est proprie individuum, sed in ordine ad alias partes potest dici individuum, ut habetur in locis primo allegatis. Imo indivisio alicujus in se est de ratione individui, sed divisio ab alio est de consequentibus ad rationem ejus.

332. — Quod hæc nomina, individuum, particulare, singulare, dicuntur de partibus, ut de manu; ideo in Christo possunt dici multa esse individua secundum numerum partium ejus. 1^{a}. XXIX, 1, 2, c. — Imo cum manus sit quædam substantia in alio existens, individuum vel singulare dici non potest. 3^{a}. XVI, 1-2, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod manus proprie ut in alio exsistens, non potest dici vere individuum, sed secundum quod importat substantiam completam per se subsistentem separatam ab aliis, ut habetur 3^{a}. XVI, 1-2, 2^{m}.

333. — Quod compositum ex materia et forma determinata, est individuum. — Imo compositum ex materia et forma determinata, est species; et compositum ex materia et forma communi, est genus. 1^{a}. XXX, 4, c, et alias.

Resp. Dicendum quod species specialissimæ dicuntur individua per carentiam divisionis formalis, quia non ulterius dividuntur divisione formali essentiali, sive per differentias oppositas; particularia vero dicuntur individua in quantum neque formaliter neque materialiter dividuntur.

334. — Quod materia est principium individuationis. 1^{a}. III, 3, c; XXXIX, 1, 3^{m}. 2, c; LIV, 3, 2^{m}. LVI, 1, 2^{m}. LXXV, 4, 5, o; LXXXV, 1, c. — Imo aliqua forma individuatur per seipsam. 1^{a}. III, 2, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod forma receptibilis in materia individuatur per materiam, quæ autem non est receptibilis in materia individuatur per seipsam, ut habetur 1^{a}. III, 2, 3^{m}, 3, c; XIII, 9, c; 3^{a}. LXXVII, 2, c.

INFINITUM.

335. — Quod nihil præter Deum est infinitum actu, nec potest esse, etiam per potentiam Dei, nec secun-

dum essentiam, nec secundum esse, nec secundum virtutem seu potentiam, nec secundum magnitudinem, nec secundum multitudinem. 1a. VII, 2, 3. 4, o. XLV, 5, 3m. L, 2, 4m. LXXXVI, 2, c. — Oppositum videtur dicere 1a. X, 5. 4m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod datur infinitum in actu negative, non autem privative. — Secundo dicendum quod non inconvenit aliquod creatum sic esse infinitum quod non finiatur ab alio, ut habetur 1a X, 5, 4m. L, 2, 4m.

INNOCENTIA.

336. — Quod actus matrimonii in statu innocentiæ solvisset integritatem carnis, non autem mentis; nunc autem solvit utroque modo, non autem secundum habitum, sicut in coitu vitioso. 1-2æ. XXXIV, 1, 1m. — Imo tunc non solvisset integritatem carnis seu signaculum virginitatis, quia, quamvis matrix post impregantionem claudatur, tunc ex delectatione, ut Avicenna dicit, movetur et aperitur. 1a. XCVIII, 2, 4m. 1-2æ. XXXIV, 1, 1m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod signaculum virginitatis seu integritas carnis potest sumi dupliciter, scilicet vel pro integritate membri genitalis tantum, vel cum privatione seu negatione decisionis seu commistione seminum et spirituum; secundo modo fuisset violatum seu solutum, non autem primo modo. — Secundo dicendum quod, secundum Augustinum, sicut ad pariendum tunc maturitatis impulsus feminea viscera relaxaret, sic ad concipiendum ex delectatione fuisset signaculum virginitatis apertum; unde violatio signaculi virginalis potest intelligi fieri dupliciter, scilicet per fractionem et aperitionem; secundo modo fuisset violatum seu solutum, non autem primo, ut habetur 1-2æ. XXXIV, 1, 1m.

337. — Quod tunc fuisset partus sine dolore. 2-2æ. CLXIV, 2, 1m. — Oppositum videtur dicere a simili. 1-2æ. XXIV, 1, 1m.

Resp. Dicendum sicut dubio præcedenti.

338. — Quod tunc sacramenta non fuissent necessaria, quia non accepissent homines cognitionem ex sensibilibus. 3a. LXI, 2, o. — Imo accepissent cognitionem a sensibilibus. 1a. CI, 1, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 38.

INSTANS.

339. — Quod inter quælibet duo instantia, qualitercunque signentur, semper est accipere tempus medium. 1a. LIII, 3, 3m. LXIII, 6, 4m. 3a. LXXV, 7, 1m. — Oppositum videtur dicere 1a. LIII, 3, o; LXIII, 6, o; 3a. LXXV, 7, c.

Resp. Dicendum quod inter instantia temporis et motus discreti non cadit tempus medium nec motus medius, ut habetur in locis secundo allegatis.

340. — Quod æternitas, ævum et tempus mensurant actum rei, scilicet esse et motum, sed instans eorum mensurat rem. — Imo protensio durationis videtur attendi secundum operationem magis quam secundum esse; unde et tempus est mensura motus. 1a. X, 1, 2m., et alias.

Resp. Dicendum quod attenditur secundum utrumque, sed magis secundum operationem.

341. — Quod primum instans in quo res habet esse, datur, non autem ultimum. — Imo est assignare ultimum instans in quo angelus fuit bonus, et primum in quo fuit malus. — Imo non est dare primum instans esse hujus rei, puta primum instans in quo Deus potuit facere mundum. 1a. LIII, 3, c; 1-2æ. CXIII, 7, 5m. 3a. XXXIII, 1, 3m. LXXV, 7, 1m. et alias.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod primum instans in quo res habet esse, datur quia forma substantialis cum non suscipiat magis et minus, introducitur in materia in instanti. Sit ergo illud instans ut B; aut ergo B est primum instans formæ introducendæ, aut ante B est aliud: si primum, habetur intentum; si secundum, sit illud aliud instans A: aut ergo in A introducetur illa forma substantialis, aut non. Si sic, cum forma substantialis simul introducatur et sit introducta, sequitur quod illa forma non introducatur in B, quod est contra hypothesim; si vero non in A, sequitur quod B erit primum instans esse formæ introducendæ. Quod quidem instans est primum non esse formæ corrumpendæ. Quod autem non sit dabile ultimum instans formæ aut quantitatis corrumpendæ, sic patet: nam aut illud ultimum instans, scilicet A, est ultimum instans non esse ipsius formæ corrumpendæ, aut esse ejus; non primum, quia si potest esse illud instans, forma non posset non esse cum esset ultimum instans non esse ejus; si vero sit ultimum instans esse ipsius formæ corrumpendæ, tunc in illo instanti illa forma corrumpenda habebit esse, quia si non, esset in alio instanti, et sic illud instans non esset instans esse ipsius formæ, quod est contra hypothesim. Aut ergo in illo eodem instanti, scilicet A, erit forma introducenda aut non; si sic, sequitur quod in eodem instanti simul erunt duæ formæ substantiales, quod est contra doctrinam S. Thomæ; si autem in illo instanti A non sit forma introducenda, introducetur in alio instanti, scilicet B, et cum inter illa duo instantia, scilicet A et B, cadat tempus medium, secundum Philosophum, sequitur quod materia in aliquo tempore erit sine forma, quia cum illud tempus medium sit post ultimum instans formæ abjiciendæ, illa forma corrumpenda non erit in illo tempore; alias instans A non esset ultimum instans esse ejus, quod est contra hypothesim, ut elicitur. 1-2æ. CXIII, 7, 5m, ubi sic ait: Et ideo aliter dicendum est, scilicet quod non est dare ultimum instans in quo peccator habuit culpam, sed ultimum tempus. Contingit autem dare primum instans in quo habuit gratiam; quod quidem instans est terminus illius temporis in quo culpam habuit. Inter tempus autem et terminum temporis non cadit medium; unde nec oportet dare tempus aliquod vel instans in quo aliquis nec culpam nec gratiam habeat. Hoc autem patet; nam infusio gratiæ cum sit in instanti, est terminus alicujus motus continui, utpote alicujus meditationis per quam affectus disponitur ad gratiæ susceptionem; et ejusdem motus terminus est remissio culpæ, quia ex hoc ipsa culpa remittitur quo gratia infunditur; in illo ergo instanti est primo terminus remissionis culpæ et non habere culpam, et terminus infusionis gratiæ, scilicet habere gratiam. In toto autem tempore præcedenti quod terminatur ad hoc instans, in quo tempore mensurabatur motus prædictæ meditationis, fuit peccator habens culpam et non habens gratiam, nisi tantummodo in ultimo instanti, ut dictum est; sed ante ultimum instans hujus temporis, non est accipere aliud immediate proximum, quia quodcunque instans accipiatur aliud ab ultimo inter ipsum et ultimum erunt infinita instantia media. Et sic patet quod non est accipere ultimum instans in quo justificatus sit habens culpam et non habens gratiam; est autem accipere primum instans in quo habet gratiam et non culpam. Idem dicit 1-2æ. CXIII, c, 5m, ubi ait: In his autem quæ subjacent tempori non est dare ultimum instans in quo prior forma subjecto inest; est autem dare ultimum tempus et primum instans in quo forma sequens inest materiæ vel subjecto. Cujus ratio est, quia in tempore non potest accipi ante unum instans aliud instans præcedens immediate, eo quod instantia convenienter se haberent sicut nec puncta in linea; sed tempus terminatur ad instans et ideo in toto tempore præcedenti quo aliquid movetur ad unam formam subest formæ oppositæ; et in ultimo instanti hujus temporis, quod est primum instans sequentis formæ, habet formam quæ est terminus motus. — Secundo dicendum quod aliqui dicunt quod in toto tempore præcedenti angelus fuit bonus, sed in istius temporis ultimo instanti est malus; et sicut non est assignare immediatum instans ante aliud instans, ita nec ultimum instans in quo fuit bonus. Sed ista ratio bona est, prout inducitur a Philosopho in 8 Physicorum, quoniam ipsum nunc continuat tempus quietis et motus, qui semper se tenet cum passione quæ est in subjecto mobili tempore quietis, sive præcedat sive sequatur; sed si ponatur instans inter duas quietes; vel inter duas partes motus continui, non magis se tenet cum uno quam cum alio. Non autem dicimus hic quod angelus per aliquem motum continuum factus sit malus; et ideo primum instans malitiæ suæ non est medium inter quietem et motum, sed inter duas quietes; unde ratio ista non est ad propositum. Ideo aliter est dicendum, scilicet quod est assignare ultimum instans in quo angelus fuit bonus, et primum instans in quo fuit malus. Nec inter hæc instantia fuit temporis medium, quia tempus formaliter ex numerus, nec sequitur ipsum continuitas, nisi ex parte motus. Unde cum vicissitudo affectionum in angelo, per quas est bonus et malus, non sit continua nec ordinata ad aliquem motum continuum, numerus earum dicetur tempus, quia secundum prius et posterius se habent; sed non erit continuum: unde inter ejus instantia non necessario accipietur tempus medium, sicut nec inter duas unitates numerus medius. — Tertio dicendum quod licet non sit dare primum instans in quo Deus potuit facere mundum est tamen dare primum instans in quo fecerit, sicut etiam est dare supremum ubi usquequo Deus mundum fecerit, non tamen est dare supremum ultra quod facere non potuerit.

342. — Quod in eodem instanti est illuminatio æris, visio coloris et discretio rei visæ, licet primum sit causa secundi, et secundum causa tertii. 1a. LXIII, 5, c. — Oppositum videtur dicere a simili. 1-2æ. VIII, 3, 2m. XII, 4, c.

Resp. Dicendum quod licet aliquando sint simul, potest tamen aliquando videri lumen sine hoc quod videatur color, ut habetur 1-2æ. VIII, 3, 2m.

INTELLECTUS

343. — Quod ens in communi est objectum proprium intellectus. 1a. V, 2, c; LV, 1, c; LXXXII, 4, 1m. LXXXVIII, 3, 1m. CV, 4, c; 1-2æ, IX, 1, c; X, 4, 3m. — Imo verum est objectum intellectus. 1a. LIV, 2, c; LV, 1, c; LXXXII, 4, 1m. LXXXVII, 3, c. 1m. 1-2æ. II, 8, c; III, 7m; IX, 1, c, 3m. X, 1, 2m. LX, 1, 1m. 2-2æ. IV. 1, c, XXV, 2, c; Imo verum relatum ad opus est objectum intellectus practici. 1a. LX, 1. c; LXXIX, 7, c; 11, 2m. LXXXVII, 3, 1m. CV, 4, c; 1-2æ. X, 1. 3m. — Imo quod est quid est, est objectum intellectus. 1a. XVII, 3, 4m. XVIII, 2, c; LVII, 1, 2m. LVIII, 5, c; LXVII, 3, c; LXXXV, 5, 6, c; 1-2æ. III, 8, c; X, 1, 3m. XXXI, 5, c; 2-2æ. VIII, 1, c; 3a. X, 3, 2m. LXXVI, 7, c. — Imo substantia est objectum intellectus. 1-2æ. IX, 1, c; 3a. LXXV, 5, 2m. — Imo quidditas seu natura rei materialis est objectum intellectus hominis, secundum præsentis vitæ statum. 1a. XII, 11, c; LXXXIV, 7, 8, c; LXXXV, 1, c; 5, 3m. 8, c; LXXXVI, 2, c; LXXXVII, 2, 2m. 3, c, 1m. LXXXVIII, 3, c. — Imo universale est objectum intellectus. Nam natura rationalis excedit sensitivam, quantum ad cognitionis objectum, quia nullo modo potest cognoscere universale, cujus ratio est cognoscitiva. 1a. XII, 4, c; LXXXV, 1, c; 3, 4m. 1-2æ. V, 1, 1m. 2-2æ. LVIII, 5, 2m. — Imo phantasma est objectum intellectus possibilis. 1-2æ. L, 4, 1m. — Imo phantasma non est proprium et propinquum objectum intellectus. 3a. XI, 2, 1m. — Imo Deus est proprium objectum intellectus. Nam optimum objectum intellectus, non practici sed speculativi, est bonum divinum. 1-2æ. III, 5, c.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod, ut habetur. 1a. XIV, 5, 2m. 3m, sicut est duplex visum, scilicet primum, id est species visibilis in oculo, et secundum, id est res colorata cujus est illa species, sic est duplex intellectum seu objectum intellectus, scilicet intellectum primum, id est verbum, species intelligibilis, phantasma, sed diversimode, ut postea distinguetur, et intellectum secundum, id est res cujus similitudo est verbum, species, phantasma. Et sic illud quod primo intelligitur est res cujus similitudo est species in intellectu, quæ non intelligitur primo et directe, sed secundario et reflexive, ut habetur 1a. LXXXV, 2, c. Sed intellectum primum est duplex, scilicet intellectum *quod* et intellectum *quo*. Primo igitur modo verbum est primum intellectum, id est primum objectum *quod* ipsius intellectus, quia illud quod concipitur de re, id est verbum, est primo et per se intellectum, non autem ipsa res vel similitudo ejus; si autem accipiatur secundo modo, scilicet intellectum *quo*, hoc est dupliciter, scilicet vel sicut objectum remotum et improprium, et sic phantasma est primum objectum *quo* ipsius intellectus; vel sicut objectum proprium et propinquum, et sic species intelligibilis est objectum ipsius intellectus. Vel illud quod intelligitur potest accipi dupliciter, scilicet vel formaliter, et sic est species intelligibilis; vel instrumentaliter, et sic est verbum. Intellectum autem secundum, id est res quæ intelligitur, potest accipi dupliciter, scilicet vel respectu alicujus intellectus in speciali; et sic respectu intellectus hominis viatoris objectum est quidditas seu natura rei materualis, ut habetur in locis sexto loco adductis; respectu intellectus angelorum objectum est essentia angeli, ut habetur 1a. LXXXIV, 7, c; LXXXV, 1, c; LXXXVII, 3, c; sed respectu intellectus divini objectum est ejus natura, ut habetur 1a. XIV, 2, 5, 6. Vel potest accipi objectum respectu intellectus in communi, et hoc dupliciter scilicet vel ex parte termini et complementi intellectionis, vel ex parte principii et inchoationis. Si primo modo, sic quidditas seu quod quid est, sive natura, essentia et substantia rei est objectum intellectus, quia intellectus dicitur quasi intus legens, quia non persistit in exterioribus, sed pertingit usque ad quidditatem rei, ut habetur 2-2æ. VIII, 1, c. Si autem objectum accipiatur secundo modo, scilicet ex parte principii et inchoationis, hoc est dupliciter, vel ut objectum principale, et sic substantia est objectum intellectus, quia licet intellectus consideret de omnibus rebus, tamen principaliter considerat de substantia; vel ut objectum commune, et hoc dupliciter, scilicet vel per se primo, et hoc iterum dupliciter, scilicet uno modo pro primitate perfectionis et causalitatis, et sic Deus est primum principium cognitionis ipsius intellectus, quia propter Deum tanquam propter primam virtutis cognoscitivæ causam omnia alia cognoscimus, ut habetur 1a. LXXXIV, 5, c; LXXXVIII, 3, c, et ipsum cognoscimus non quidem perfecte, sed per participationem, non tamen quidditative, vel quod sit ratio objectivalis, sed quia est ratio et causa veritatis objecti nostri quæ primo apprehenditur a potentia intellectiva, ut habetur 1a. 2, 1m. 2-2æ. I, 1, c; alio modo pro primitate communitatis, et sic ens est objectum intellectus, quia ens secundum rationem formalem est primum quod cadit in intellectu, ut habetur 1a. V, 2, c; XI, 2, 4m. Vel accipitur objectum non per se primo sed consecutive, ut propria passio objecti ipsius intellectus, et sic verum est objectum intellectus, quia intellectus licet possit considerare naturas rerum, non considerando rationem veri, tamen nihil potest cognoscere nisi consecutive, concurrat ratio veri, quæ consistit in assimilatione rei et intellectus per speciem rei, ut habetur 1a. XVI, 3, 3m. LXXXV, 1, 1m. — Secundo dicendum quod ens est objectum formale *quod*, sed verum est objectum formale *quo*. — Tertio dicendum quodaliquid dicitur objectum alicujus potentiæ dupliciter, scilicet vel exclusive, id est quod tantum ad illam potentiam pertinet eo modo quo Boetius dicit quod singulare est quod sentitur, et universale quia intelligitur; et in fine primi Physicorum dicitur quod sensus est singularium, et ratio universalium; et hoc dupliciter, scilicet vel quantum ad modum sive rationem repræsentandi consequentem intellectum seu actum rationis, sive modum intelligendi in præsenti vita, qui quidem modus intelligendi est per abstractionem a conditionibus individualibus, lumine intellectus agentis; et sic universale est objectum intellectus, prout intentio universalitatis consequitur modum intelligendi: vel quantum ad rem intellectam; et sic quidditas est objectum intellectus, quia solus intellectus cognoscit quidditates rerum, ut habetur 1a. LVII, 1, 2m. 2-2æ. VIII, 1, c. Alio modo dicitur objectum alicujus potentiæ collective, id est quod continet omnia quæ pertinent ad illam potentiam: et sic ens est objectum intellectus, quia nihil intelligitur nisi sit ens.

344. — Quod intellectus noster non cognoscit singularia. 1ª. XIV, 11, 1m. — Oppositum videtur dicere. 1ª. LXXXVI, 1, o; 2-2æ. XLVII, 3, 1m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod sicut habetur 1ª. LXXXVI, 1, c, intellectus noster in statu vitæ non cognoscit singularia per se et directe, tamen cognoscit ea reflexive; sed post mortem cognoscit per se et directe, per species influxas, sicut et Deus per essentiam suam, et angeli per species concreatas cognoscunt singularia. — Secundo dicendum quod cum objicitur quod proprium ipsius intellectus nostri est intelligere formam in materia individuali, ut habetur 1ª. XII, 4, c, ubi dicitur quod per intellectum connaturale est nobis cognoscere naturas, quæ quidem non habent esse nisi in materia individuali; et idem dicit 1ª. LXXV, 1, c; sed intelligere formam exsistentem in materia individuali, est intelligere singulare, ergo, etc., dicendum est quod, ut dicit 1ª. XII, 4, c, proprium est intellectus nostri intelligere formam in materia individuali exsistentem, non tamen secundum quod est in tali materia individuali, sed secundum quod abstrahitur ab ea per considerationem intellectus. Intelligere autem formam in materia exsistentem, non prout in materia individuali existit, est intelligere universale et non singulare, ut habetur in locis ultimo adductis.

345. — Quod intelligere nostrum est quoddam pati. 1ª. LXXIX, 2, c. — Imo passio est cum abjectione alicujus. 1ª. XIV, 2, 2m.

Resp. Dicendum quod, ut habetur 1ª. LXXIX, 2, c, pati tripliciter dicitur, scilicet primo propriissime, quando scilicet aliquid removetur ab aliquo quod convenit sibi aut per naturam aut secundum propriam inclinationem; secundo modo minus proprie dicitur aliquis pati, scilicet ex eo quod aliquid ab ipso abjicitur, sive sit ei conveniens, sive non conveniens; tertio modo dicitur aliquis pati communiter, scilicet ex eo solo quod id quod est in potentia ad aliquid recipit illud ad quod erat in potentia absque hoc quod abjiciatur aliquid; secundum quem modum omne quod exit de potentia ad actum potest dici pati etiam cum perficitur: et sic intelligere nostrum est pati, et non aliis duobus modis.

346. — Quod operatio intellectus est duplex, scilicet simplex apprehensio, et compositio et divisio. — Imo operatio intellectus est triplex, intelligentia indivisibilium, compositio, et divisio, et discursus. 1ª. LXXXV, 2, 3m. 2-2æ. XLIX, 5, 3m. LXXXIII. 1, 3, c, et alias.

Resp. Dicendum quod sunt duo in genere, sed tres in specie secundum proprias rationes. — Vel dicendum quod licet intellectus et ratio sint idem secundum rem, differunt tamen secundum rationem. Nam ipsius intellectus secundum proprium suum actum considerati qui est intelligere, est ipsam veritatem intelligibilem simpliciter apprehendere; sed ipsius rationis est secundum suum actum procedere de uno intellecto ad aliud, ad veritatem intelligendam; et inde est quod angelis qui sine discursu intelligunt, dicuntur substantiæ intellectuales; homo vero qui discurrit in actu intelligendi, dicitur substantia rationalis. Sic ergo tantum ponuntur duæ operationes intellectus secundum quod intellectus distinguitur contra rationem. Attamen accipiendo intellectum secundum quod convenit realiter cum ratione et e converso, sic ponuntur tres operationes rationis et intellectus; et hoc est quod sanctus Doctor voluit innuere, 2-2æ. XLIX, 5, 3m, ubi sic ait: Etsi intellectus et ratio non sint diversæ potentiæ, tamen denominantur a diversis actibus; intellectus enim nomen sumitur ab intima penetratione veritatis, nomen autem rationis ab inquisitione et discursu.

347. — Quod intellectus intelligit aliquando rem aliter quam sit. — Imo intellectus non errat. 1ª. XII, 6, 1m, 2m. XIII, 12, 3m. LXXXV, 1, 1m., et alias.

Resp. Dicendum quod intelligere rem aliter quam sit contingit dupliciter, scilicet ex parte objecti et ex parte intellectus; primum est falsum, non autem secundum. Vel verum est quod intellectus qui intelligit rem aliter quam sit est falsus, si ly aliter referatur ad rem intellectam; tunc enim intellectus est falsus quando intelligit rem esse aliter quam sit. Non est autem verum si ly aliter accipiatur ex parte intelligentis; est enim absque falsitate ut alius sit modus in intelligendo quam modus rei in essendo, quia intellectum est in intelligente immaterialiter per modum intellectus, non autem materialiter per modum rei materialis.

348. — Quod nihil potest intelligi nisi secundum quod est ens actu. 1ª. XII, 1, c. — Imo res intellecta quandoque est in potentia tantum, cum res sint quasi quædam intelligibilia in potentia, sicut et anima humana quandoque est intelligens in potentia tantum. 1ª. XC, 1, c.

Resp. Dicendum quod licet res intellecta secundum se non semper sit in actu, est tamen in suis principiis per quæ potest intelligi.

349. — Quod intellectus in actu et intellectum sunt idem. — Imo res intellecta est realiter distincta ab intellectu. 1ª. XIV, 2, c; LV, 1, 2m. LXXXV, 2, 1m; LXXXVII, 1, 3m., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod intellectus in actu et intellectum per unionem sunt idem secundum speciem intelligibilem. — Secundo dicendum quod licet intelligere sit aliud quam intellectum secundum se, contra tamen unum cum eo in specie intelligibili qua intellectum intelligitur.

350. — Quod plures species possunt simul esse in intellectu, 1ª. XII, 10, c; LVIII, 2, 2m. LXXXV, 4, c, 2m. — Imo impossibile est quod idem intellectus simul perficiatur diversis speciebus intelligibilibus ad intelligendum diversa in actu, 1ª. LXXXV, 4, c.

Resp. Dicendum quod plures species possunt simul esse in intellectu secundum actum imperfectum, non autem secundum actum perfectum; similiter in sensu.

351. — Quod sensus et intellectus differunt realiter per universale et particulare, et similiter appetitus sensitivus et intellectivus, id est voluntas. 1ª. L, 1, c; LXXX, 2, 2m. LXXXIV, 6, c; CXV, 4, c. — Imo intellectus quandoque sensus dicitur. 1ª. LIV, 5, 1m.

Resp. Dicendum quod potentiæ et habitus distinguuntur per objecta; sed objectum potest accipi dupliciter, scilicet quoad rationem adæquatam sub qua continetur quidquid pertinet ad illam potentiam vel habitum; et sic objectum cujuslibet potentiæ vel habitus est universale, sicut color respectu visus; ideo dicitur quod sensus est universalium, sentire autem particularium; et sic universale et particulare non diversificant habitus nec potentias. Vel quoad illud ad quod fertur potentia vel habitus per unum actum; et sic ratio est universalium, sensus autem singularium, sicut etiam Boetius dicit quod singulare est quia sentitur, universale vero quia intelligitur.

352. — Quod intellectus est melior ratione. — Imo ratio est intellectus quidam, 1ª. LXXIX, 8. c; 9, 3m., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod licet intellectus et ratio sint idem secundum rem, differunt tamen secundum rationem. Nam ipsius intellectus secundum proprium suum actum considerati, quod est intelligere, est ipsam veritatem intelligibilem simpliciter apprehendere; sed ipsius rationis est secundum suum actum procedere de uno intellecto ad aliud ad veritatem intelligendam. Nam etsi intellectus et ratio non sint diversæ potentiæ, tamen denominantur ex diversis actibus; intellectus enim nomen sumitur ab intima penetratione veritatis, nomen autem rationis ab inquisitione et discursu, ut habetur 2-2æ. XLIX, 5, 3m. — Secundo dicendum sicut dubio 346.

353. — Quod intellectus est simpliciter prior voluntate, licut motivum mobili et activum passivo. — Opposi-

tum videtur dicere. 1^a. LXXXII, 3, 2^m. 1-2^{ae}. XIII, 1, c, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod intellectus est prior voluntate in via receptionis, sed e converso in movendo et agendo, ut habetur 1-2^{ae}. LXXXIII, 3, 3^m. — Secundo dicendum sicut dubio sequenti.

354. — Quod intellectus prior est voluntate in via receptionis, sed e converso in movendo et agendo. 1-2^{ae}. LXXXIII, 3, 3^m. — Imo intellectus in movendo et agendo regit voluntatem. 1-2^{ae}. XVII. 5, o.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod intellectus regit voluntatem non inclinando, sed ostendendo et ordinando, ut habetur 1-2^{ae}. XVII, 5, o. — Secundo dicendum sicut dubio sequenti.

355. — Quod intellectus non agit nisi mediante voluntate, quia motus voluntatis est inclinatio sequens formam intellectam et movens intellectum. — Imo omnem actum voluntatis præcedit et sequitur aliquis actus intellectus, et non e converso. 1^a. LXXXII, 4, 3^m. 1-2^{ae}. 4, 2^m., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod aliquid procedere per modum operati contingit dupliciter, scilicet vel secundum rationem similitudinis, vel per modum cujuscunque impressionis; secundo igitur modo procedit aliquid a voluntate, non autem primo modo. — Secundo dicendum quod aliquid procedit a voluntate, nominatum tamen nomine operationis, non autem nomine proprio ipsius operati.

356. — Quod si intellectus agens sit aliquid animæ ut quædam virtus ipsius, necesse est dicere quod sint plures intellectus agentes secundum pluralitatem animarum quæ multiplicantur secundum multiplicationem hominum; non enim potest esse quod una et eadem virtus sit diversorum subjectorum. 1^a. LXXIX, 5, c. — Oppositum videtur dicere 1-2^{ae}. LVI, 2, c; LX, 5, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod in secundis locis loquitur de potentia ordine quodam, sicut ibi subjungit, quod una virtus potest esse in diversis potentiis non æqualiter sed ordine quodam, scilicet in una principaliter, in alia vero per modum diffusionis, vel dispositionis, vel directionis, vel secundum quod una potentia movetur ab alia. — Secundo dicendum quod in primis locis loquitur de esse in potentia ut in subjecto et secundum idem, sed in aliis secundum diversa et ut in causa, vel ut in affectu, vel ut in subjecto et quocunque alio modo.

INTENDERE.

357. — Quod natura intendit remotionem formæ, et creaturam tendere in nihilum; et hoc habet creatura ex seipsa. 1^a. CIV, 3, 2^m. — Imo quælibet res intendit conservationem sui esse quod est per formam, quæ est finis generationis et conservationis cujuscunque. 1^a. XV, 1, c; 2-2^{ae}. LXIV, 5, 7, c.

Resp. Dicendum quod creatura sibi derelicta ex seipsa tendit in nihilum, non autem considerata sub providentia divina.

358. — Quod nullum malum potest per se intendi, 1^a. XIX, 9, c; LXVIII, 1, c; 1-2^{ae}. LXXII, 1, c; LXXVIII, 1, 2^m. — Oppositum videtur dicere a simili. 1-2^{ae}. XIX, 7, 2^m. 3^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 140.

INTERPRETATIO.

359. — Quod interpretatio est in dubiis, in quibus non licet absque determinatione principis a verbis legis recedere; sed in manifestis non opus est interpretatione sed exsecutione, 2-2^{ae}. CXX, 1, 3^m. — Imo legislator non potest aliquod præceptum ponere quod non oporteat in aliquo casu prætermitti et interpretari. 1-2^{ae}. XCVI, 4, 6, c; XCVII, 4, c; 2-2^{ae}. CXX, 1, 2^m.

Resp. Dicendum quod potest prætermitti et interpretari ex aliqua causa rationabili et necessaria, ut quando periculum est in mora, ut habetur in locis secundo allegatis.

IRA.

360. — Quod ira et invidia causant inconstantiam pertrahendo rationem ad aliud, sed luxuria totaliter exstinguendo lumen rationis. 1-2^{ae}. LXXVII, 7, c; 2-2^{ae}. LIII, 6, 1^m. — Oppositum videtur dicere quoad luxuriam. 2-2^{ae}. CLVI, 4, 2^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 163.

J

JUDEX.

361. — Quod judex juste infligendo pœnas non peccat. 2-2^{ae}. LIV, 2, 3, o; CVIII, 1, 3, o. — Oppositum videtur dicere a simili. 2-2^{ae}. XXXIII, 5, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 176.

362. — Quod nullus est judex sui, sed potest se committere judicio aliorum. 2-2^{ae}. LXIV, 5, 2^m. — Oppositum videtur dicere. 2-2^{ae}. LXVII, 4, o.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod etiamsi sit judex supremus in præsenti vita potest se committere non coactione aliqua sed sponte, sicut Leo papa propria sponte se subdidit judicio imperatoris, et Christus hominibus. — Secundo dicendum quod homo potest esse judex sui quando injuria sua est injuria communitatis, vel Ecclesiæ, vel in contemptum Dei, ut habetur 2-2^{ae}. LXVII, 4 o.; 3^a. XLVI, 2, 3^m.

JUDICIUM.

363. — Quod existens in peccato mortali etiam occulto, ex officio corrigens vel judicans alios peccat; non autem hoc agens ut frater, nisi propter scandalum. 2-2^{ae}. XXXIII, 5, o. — Imo existens in gravi peccato potest ex officio et debet cum humilitate et timore redarguere et judicare consimiles vel etiam existentes in minori peccato, non autem si suum sit publicum. 2-2^{ae}. XXXIII, 5, o; LX, 2, 3^m, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 176.

364. — Quod judicium Ecclesiæ debet esse conforme judicio Dei, et non astringi legibus humanis. 2-2^{ae}. X, 11, c; CVIII, 4, 2^m. — Oppositum videtur dicere. 1-2^{ae}. XCIII, 3, 3^m. XCVI. 2, c, 2^m.

Resp. Dicendum quod humanum regimen derivatur a divino regimine, et ipsum debet imitari. Deus autem, quamvis sit optimus et summe bonus, permittit tamen aliqua mala fieri in universo, quæ prohibere posset, ne eis sublatis majora bona tollerentur, vel etiam pejora mala sequerentur. Sic ergo et in regimine humano illi qui præsunt recte aliqua mala tolerant, ne aliqua bona impediantur, vel etiam aliqua mala pejora incurrantur; sicut Augustinus dicit in lib. De oratione: Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus. Sic ergo quamvis infideles in suis ritibus peccent, tolerari possunt vel propter aliquod bonum quod in eis provenit, vel propter aliquod malum quod vitatur. Ex hoc autem quod Judæi ritus suos observant in quibus olim præfigurabatur veritas fidei quam tenemus, hoc bonum provenit quod testimonium fidei nostræ habemus ab hostibus, et quasi in figura nobis repræsentatur quod credimus, et imo in suis ritibus toleratur. Aliorum autem infidelium ritus qui nihil veritatis aut utilitatis afferunt, non sunt aliqualiter tolerandi, nisi forte ad aliquod malum vitandum, scilicet ad vitandum scandalum vel dissidium quod ex hoc posset provenire, vel impedimentum salutis eorum qui paulatim sic tolerati convertuntur ad fidem. Propter hoc enim etiam hæreticorum et paganorum ritus aliquando Ecclesia toleravit, quando erat magna infidelium magnitudo, ut habetur 2-2^{ae}. X, 11, c. Lex autem humana dicitur aliqua permittere, non quasi approbans, sed quasi ea dirigere non potens. Multa autem diriguntur lege divina quæ dirigi non possunt lege humana; plura enim subduntur superiori causæ quam inferiori. Unde hoc ipsum quod lex humana non se intromittit de his quæ dirigere non potest, ex ordine legis æternæ provenit: secus autem esset, si approbaret ea quæ lex æterna reprobat· Unde ex hoc non habetur quod lex humana non derivetur a lege æterna, sed quod non perfecte eam assequi possit, 1-2^{ae}. XCIII, 3, 3^{m}.

JURAMENTUM.

365. — Quod si dubium est an sit licitum vel proficuum quod juratum est, potest a quolibet episcopo dispensari; si autem sit licitum, manifeste non videtur dispensabile nec commutabile, nisi occurrat aliquid melius ad communem utilitatem, quod ad papam maxime pertinet. 2-2^{ae}. LXXXIX, 9, 3^{m}. XCVIII, 3, 2^{m}. — Oppositum videtur dicere a simili 2-2^{ae}. LXXXVIII, 11, 0; CLXXXVI, 8, 3^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 540.

366. — Quod cogens jurare quem scit pejerare peccat mortaliter, nisi sit persona publica, ut judex, qui requisitus tenetur ad hoc. 2-2^{ae}. XCVIII, 4, 0. — Oppositum videtur dicere a simili, etiam quoad personam publicam. 2-2^{ae}. XXXIII, 5, 0,

Resp. Dicendum sicut dubio 176.

JUSTIFICATIO.

367. — Quod justificari dicitur tripliciter, scilicet quoad reputationem, exsecutionem et causam; sed opera legis justificabant primo et secundo modo, non autem tertio. 1-2^{ae}. C, 12, c. — Oppositum videtur dicere quoad opera legis. 3^{a}. LXII, 6, 3^{m}. LXX, 4, 0.

Resp. Dicendum sicut dubio 160 et 161.

JUSTITIA.

368. — Quod justitia Dei est duplex, scilicet condecentia bonitatis ejus et retributio pro meritis, 1^{a}. XXI, 1, 3^{m}. — Oppositum videtur dicere 1-2^{ae}, C, 8, 2^{m}. 2-2^{ae}. LIV, 4, 2^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 221.

368. — Quod hominis ad Deum, servi ad dominum, patris ad filium, non est justitia nisi secundum similitudinem. 1-2^{ae}. CXIV, 1, c; 2-2^{ae}. LVII 4, c; LVIII, 7. 3^{m}. 3^{a}. LXXXV, 3, c, 2^{m}. — Oppositum videtur dicere 1^{a}. IV, 3, 4^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 196.

L

LAUS.

369. — Quod laus ut communis est laudi et honori convenit Deo, vel quia Deus in se omnia ordinat. — Imo major est omni laude, nec omnia Deus in se ordinat. 1^{a}. VIII, 6, c; XLIX, 2, 0; LXIII, 5, c; 2-2^{ae}. XCI, 1, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod Deus secundum essentiam suam major est omni laude; ideo debetur ei reverentia et honor latriæ, laus autem effectibus ejus.

LEX.

370. — Quod lex humana est mensura mensurata a lege divina et a lege naturali, cujus finis est utilitas hominum, 1-2^{ae}. XIX, 4, c; XCV, 3, 0. — Oppositum videtur dicere. 1-2^{ae}. XC, 1, 0; 3, c; XCVI, 5, c.

Resp. Dicendum quod licet ratio humana non possit participare ad plenam mensuram vel dictamen rationis divinæ, participat tamen suo modo et imperfecte ad utilitatem hominum.

371. — Quod in legibus propter consuetudinem magis valent fabulariter dicta, quam cognitio veritatis. — Imo omnis falsitas legi repugnat, cum lex ordinet hominem ad veram felicitatem. 1-2^{ae}. LXXI, 2, 3^{m}. XCIX, 3, c, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum quod quia similitudines magis movent sensum et fabularia sunt delectabilia, quæ ut in pluribus homines sequuntur, ideo magis valent, licet cognitio veritatis secundum se debeat prævalere.

LIBERALITAS.

372. — Quod liberalitas est subjective in voluntate, 1^{a}. XXI, 1, 1^{m}. — Imo est subjective in concupiscibili, 1-2^{ae}. LX, 5, c; 2-2^{ae}. CXXXIV, 4, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod materia liberalitatis seu objectum ejus est duplex, scilicet mediatum, videlicet pecunia, id est res possessa, vel immediatum, scilicet aliqua passio circa pecuniam, id est amor vel concupiscentia, ut habetur. 1-2^{ae}. VI, 5, c. Liberalitas igitur potest sumi dupliciter, scilicet vel respectu materiæ mediate, eo modo quo dicitur 2-2^{ae}. CXVII, 3, 4, 0, quod proprius actus liberalitatis est bonum uti pecunia in se et in aliis; et sic liberalitas est in voluntate subjective, quia uti est actus voluntatis, ut habetur 1-2^{ae}. XVI, 1, 0. Vel respectu materiæ immediate, scilicet reprimendo amorem inordinatum et cupiditatem pecuniæ, in quantum impediunt bonum usum ejus; et sic liberalitas est in concupiscibili, quia quælibet virtus cujus objectum est aliqua passio est in eodem subjecto, in quo est alia passio, ut habetur in locis secundo allegatis.

LIBERTAS,

373. — Quod libertas opponitur necessitati coactionis, non autem necessitati finis. 1^{a}. VIII, 1, c, 1^{m}. — Imo libertas opponitur necessitati finis, cum libertas cujuslibet rei sit dominium et potestas sui actus ad opposita. 1^{a}. LXXXIII, 3, 4, 0.

Resp. Dicendum quod sicut naturalibus causis Deus movendo eas non aufert quin actus earum sint naturales, ita movendo causas voluntarias non aufert libertatem quin actiones earum sint voluntariæ et liberæ, sed potius hoc in eis facit; operatur enim in unoquoque secundum ejus generis proprietatem, ut habetur 1^{a}. LXXXIII, 1, 3^{m}.

LIBERUM ARBITRIUM.

374. — Quod liberum arbitrium est per se ordinatum in bonum, nec tendit in malum nisi sub ratione boni. 1^{a}. LXIII, 1, 4^{m}. — Oppositum videtur dicere a simili. 1-2^{ae}. XIX, 7, 2^{m}. 3^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 538.

375. — Quod nullius creaturæ liberum arbitrium potest naturaliter esse confirmatum in bonum, sed tantum ex gratia. 1^{a}. LXIII, 1, c. — Imo gratia non immobilitat liberum arbitrium in bonum. 1^{a}. LXII, 3, 2^{m}. 1-2^{ae}. CVI, 2, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod liberum arbitrium viatoris, potest per gratiam confirmari in bonum aliquo modo, non autem simpliciter.

LOCUS.

376. — Quod incorporalia sunt in loco. 1^{a}. VIII, 2, 1^{m}. 2^{a}. — Oppositum videtur dicere 1^{a}. XI, 1, c.

Resp. Dicendum quod incorporalia sunt in loco per contactum suæ virtutis, non autem per contactum quantitatis dimensivæ, ut habetur 1^{a}. VIII, 2, 1^{m}.LII, LIII, 0.

LOGICA.

377. — Quod logica est scientia rationalis. — Imo logica est ens reale, cum scientia sit assimilatio intellectus ad rem scitam. 1^{a}. XIV, 2, 2^{m}., et alias

Resp. Dicendum quod aliqua scientia potest dici realis dupliciter, scilicet uno modo improprie, et hoc tripliciter scilicet quia ipsa est ens reale, et sic quælibet scientia est realis, cum quælibet earum sic in prædicamento qualitatis; vel quia est in subjecto reali, et sit etiam quælibet scientia est realis, quia anima est causa efficiens, et finalis et etiam materialis sicut materia in qua cujuslibet scientiæ. Alio modo aliqua scientia potest dici realis proprie, cujus scilicet causa objectivalis est realis, sive cujus objectum est ens reale extra animam existens; et isto modo non quælibet scientia est realis, sed aliqua est realis et aliqua rationalis. Logica igitur habet objectum quod est ens rationis, et ideo dicitur scientia rationalis proprie et non realis; aliud est enim esse ens reale, et aliud est scientiam esse scientiam realem; sicut aliud est identitatem esse realem, et aliud est identitatem esse relationem realem.

LUMEN.

378. — Quod lumen est in aere intentionaliter seu per modum intentionis, sicut colores in aere et imago in speculo. — Imo lumen est in aere realiter. 1^{a}. LXVII, 3, c; 2-2^{ae}. CLXXI, 3, c, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod lumen in aere in quantum est a luce, quæ e t qualitas primi alterantis, id est cœli, habet utrumque, scilicet modum naturalem et modum realem. Ideo denominat subjectum et causat effectus naturales, id est omnes mutationes in istis inferioribus. Habet etiam ex hoc esse spirituale, id est intentionale; ideo dat esse spirituale coloribus, et positum super organum visus sentitur, non autem sensibilia pure naturalia. — Secundo dicendum quod lumen dicitur esse in aere intentionaliter,non quidem secundum quod intentio dicit aliquid quiescens in anima, ut intentio speciei vel generis, vel hujusmodi, sed secundum quod intentio dicit esse intentionale, id est spirituale, et sic lumen dat esse intentionale coloribus, et non primo modo.

379. — Quod ex duobus luminibus fit unum lumen intensius. — Imo majus lumen offuscat minus lumen, secundum Philosophum. 3^a. V, 4, 2^m. IX, 1, 2^m., et alias.

Resp. Dicendum quod majus lumen offuscat minus lumen, scilicet alterius illuminantis, non autem minus lumen illuminati, sed perficit ipsum.

LUX.

380. — Quod lux facit quod color, qui est visibilis in potentia, fiat visibilis actu. 1^a. LXVII, 3, 3^m. — Oppositum videtur dicere. 1^a. XII, 5, 1^m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet quod, ut habetur 1^a. LXXIX, 3, 2^m., de hoc sunt duæ opiniones oppositæ, et recitat S. Thomas quandoque unam et quandoque aliam, dum disputat in theologia, licet quando determinat hoc in Physicis magis adhæreat secundæ opinioni. — Secundo dicendum quod agens est duplex, scilicet perfectum quod perfecte potest imprimere suam formam, et imperfectum quod hoc non potest nisi confortetur a fortiori agente ; et sic color est visibilis in potentia ad actum perfectum ad quem reducitur per lumen.

381. — Quod eodem actu videtur color et lux. 1-2^{ae}. VIII, 3, 2^m. XII, 4, c. — Oppositum videtur dicere a simili. 1^a. LXXXVII, 3, 2^m.

Resp. Dicendum quod eodem actu videtur color et lux, prout lux est ratio videndi colorem, non autem ut est objectum visus, ut habetur in locis primo allegatis.

M

MACULA.

382. — Quod cessante macula peccati remanet reatus, 1-2^{ae}. LXXXVII, 6, o. — Oppositum videtur dicere ibid.

Resp. Dicendum quod remanet non quidem ut reatus pœnæ, sed ut pœna satisfactoria ut habetur in eodem loco.

MAGNIFICENTIA.

383. — Quod magnificentia est in voluntate subjective. 1^a. XXI, 1, 1^m. — Imo magnificentia est in irascibili subjective. 1-2^{ae}. VI, 5, c: 2-2^{ae}. CXXXIV, 4, c, 1^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 372.

MALITIA.

384. — Quod malitia ex qua dicitur aliquis peccare est triplex, scilicet habitus cujuscunque vitii, electio mali et peccatum præcedens. — Oppositum videtur dicere quoad peccatum præcedens. 1-2^{ae}. XLVII, 2, c; LXXVIII, 1, 3^m. 2, o ; 3, o ; 2-2^{ae}. LXXIII, 3, c, et alias.

Resp. Dicendum quod non omne peccatum quod ex alio peccato causatur potest dici ex malitia esse commissum, quia potest esse quod illud primum peccatum quod est causa alterius, sit commissum ex infirmitate vel passione. Ad hoc autem quod aliquis ex malitia peccet, oportet quod malitia sit primum peccandi principium.

MALUM.

385. — Quod si universaliter malum non esset, universum esset imperfectius. 1^a. XXII, 2, 2^m. XLVIII, 2, c. — Imo malum non pertinet ad perfectionem universi. 1^a. XIX, 9, 2^m. XLVIII, 1, 5^m.

Resp. Dicendum quod malum non pertinet ad perfectionem universi, neque sub ordine ejus concluditur, nisi ratione boni, et per accidens, ut habetur in locis secundo allegatis.

386. — Quod impossibile est summum malum. 1^a. XLIX, 3, o ; CIII, 7, 1^m. 2-2^{ae}. CLXXII, 6, c. — Imo aliquid est summe malum. 1^a. XVII, 4, 3^m., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod aliquid est summe malum quo nihil est pejus, non autem summe malum quo non possit esse pejus, ut habetur in locis primo allegatis. — Secundo dicendum sicut dubio 138.

387. — Quod omne malum habet causam efficientem et materialem, non autem formalem et finalem. 1^a. XLIX, 1, c. — Imo malum non habet causam efficientem, nec potest esse intentum. 1-2^{ae}. LXXI, 2, c, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod malum non habet causam efficientem per se, sed per accidens, et agentem præter intentionem. — Secundo dicendum sicut dubio 61 et 389.

388. — Quod malum est duplex, scilicet malum naturæ et malum culpæ, et utrumque est in paucioribus. 1^a. LXIII, 9, o. — Imo utrumque est ut in pluribus. 1^a. XLIX, 3, 5^m. LXIII, 9, 1^m. 1-2^{ae}. LXXI, 2, 3^m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod malum culpæ secundum totam speciem humanam est ut in pluribus, in aliis autem est ut in paucioribus ; sicut etiam malum naturæ, ut habetur primo et secundo loco allegatis. — Secundo dicendum sicut dubio 140.

389. — Quod malum moris, scilicet culpa, est præter intentionem voluntatis. — Imo malum moris est ex voluntate. 1-2^{ae}. LXXI, 2, c, 3^m. 6, c, et alias.

Resp. Dicendum quod malum moris ex voluntate contingit per hoc quod voluntas deficit ab ordine rationis et proprii finis, non autem ex voluntate recta.

MARIA.

390. — Quod Maria non potuit dici mater deitatis vel divinitatis. — Imo Maria est vere mater Dei. 3^a. XXV, 5, c ; XXXV, 4, o, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod est vere mater Dei ut assumentis humanitatem, non autem ipsius divinitatis secundum se. — Secundo dicendum quod licet Deus significet habentem deitatem, tamen est alius modus significandi. Nam Deus dicitur substantive, sed habens deitatem dicitur adjective ; unde licet sint tres habentes deitatem, non tamen sequitur quod sint tres dii, ut habetur 1^a. XXXIX, 3, 1^m.

MARTYRIUM.

391. — Quod martyrium Joannis Baptistæ celebratur, licet mortuus sit non quidem pro fide, sed pro reprehensione adulterii. 2-2^{ae}. CXXIV, 5, c. — Imo causa cujuscunque martyrii est veritas fidei. 2-2^{ae}. CXXIV, 5, c. 2^m.

Resp. Dicendum quod moriens pro quocunque opere, bono propter Deum, est martyr Dei, quia causa cujuscumque martyrii non solum est veritas fidei, sed veritas fidei ut est operans, ut habetur in iisdem locis.

MATERIA.

392. — Quod materia in quantum habet esse saltem in potentia est similis Deo. 1^a. XIV, 11, 3^m. 12, c. — Oppositum videtur dicere. 1^a. IV, 3, 4^m.

Resp. Dicendum quod Deus est similis creaturis non quidem similitudine proprie dicta, sed large, ut etiam adducitur dubio 196, quod vide.

393. — Quod in materia nulla est potentia activa. 3^a. XXXII, 4, c, 3^m. — Imo in naturalibus rebus aliquid præexsistit secundum potentiam et activam et passivam simul. 1-2^{ae}. XXVII, 3, c.

Resp. Dicendum quod illa potentia non est potentia activa, sed aptitudo naturalis et essentialis ipsius materiæ ad formam.

394. — Quod partes habent rationem materiæ, totum vero rationem formæ. — Imo partes se habent ut formale. 1^a. VII, 3, 3^m. LXV, 2, c; 3^a, XC, 1, c, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 165.

304. — Quod materia coincidit cum fine. — Imo finis

coincidit cum forma exemplari. 1-2^{ae}. LV. 4, c, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod materia est triplex, scilicet materia ex qua, materia in qua et materia circa quam; et tantum tertio modo coincidit cum fine. — Secundo quod finis est duplex, scilicet finis generationis et finis rei generatæ; primus coincidit cum forma in idem numero, non autem secundus.

395. — Quod materia prima secundum potentiam non est infinita simpliciter, quia se extendit solum ad formas materiales. — Oppositum videtur dicere, quia materia est in omnibus creatis. 1^{a}. VII, 1, c, 2, c, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod si materia dicatur omne illud quod est in potentia quocunque modo, et forma dicatur omnis actus, necesse est ponere quod anima humana et quælibet substantia creata sit composita est materia et forma; omnis enim substantia creata est composita ex potentia et actu; non autem si dicatur materia proprie. — Secundo dicendum quod etiam quoad formas materiales materia prima non est in potentia ad quamcumque quantitatem imaginabilem, sed tantum ad quantitatem convenientem formæ naturali, qua et materia esse potest.

MATRIMONIUM.

396. — Quod actus matrimonii potest esse sine peccato et meritorius. — Imo actus matrimonii semper est peccatum. 1-2^{ae}. XXXIV, 1, 1^{m}. 2-2^{ae}. CLIII, 2, o, et alias.

Resp. Dicendum quod actus matrimonii semper est peccatum, saltem veniale, quia difficile est quod in tali delectatione aliquis placentiæ motus non insurgat, nisi excusatur propter bonum prolis vel fidei intentum actu vel habitu.

MEDIATOR.

397. — Quod mediator Dei et hominum est solus Christus principaliter, instrumentaliter autem sunt prophetæ et sacerdotes utriusque Testamenti et angeli, non autem Spiritus sanctus nec dæmonium. — Imo Christus cum sit Deus non est mediator Dei et hominum, 3^{a}. XXVI, 1, o; 2, o, et alias.

Resp. Dicendum quod Christus secundum quod homo est mediator Dei et hominum, et secundum quod est persona composita; non autem secundum quod Deus.

MEMORIA.

398. — Quod memoria quæ est altera pars imaginis Dei, non est præteritorum, quia abstrahit ab omni tempore, cum sit in intellectu et non in parte sensitiva. — Imo memoria intellectiva respicit præterita. 1^{a}. LXXIX, 6, 2^{m}. 7, o; XCIII, 7, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod hoc dictum est per similitudinem quamdam, quia recipere quod est talis memoriæ præsupponitur intuitioni intellectus ordine quodam, sicut inter præteritum et futurum præsens ordo invenitur. — Secundum dicendum est quod ideo hoc dictum intelligi potest, quia intellectus possibilis species retinet per tempora, cum sit locus specierum, secundum Philosophum; sed ad eas non redit nisi per phantasmata quæ sunt in parte sensitiva, ubi etiam illa memoria sensitiva ponitur.

399. — Quod memoria, intelligentia et voluntas sunt tres potentiæ distinctæ ab invicem, quia memoria virtus retentiva specierum. — Imo memoria intellectiva non differt realiter ab intellectu possibili, sed est habitualis retentio ejus, cujus actus est intelligentia quæ oritur ex memoria, sicut actus ex habitu. 1^{a}. LXXIX, 7, o; XCIII, 7, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum quod hoc nomen potentia sumitur dupliciter, scilicet vel secundum quod philosophi communiter accipiunt, id est pro principio operationis, et sic quia memoria non habet operationem distinctam ab operatione ipsius intellectus, ideo philosophi secundum essentiam potentiæ, sive ut est potentia cognitiva, non posuerunt eam distinctam ab eo; vel sumitur pro qualibet proprietate animæ continente naturam ejus, sive ordinetur ad actum sive non, sive ut est principium intelligentiæ: et sic quia receptibilitas sive retentio habitualis est quædam proprietas animæ continens naturam ejus, in quantum est possibilis, sicut omne quod habet esse ab alio, ideo ponitur quædam potentia animæ, et dicitur memoria quæ non habet actum, sed principium intelligentiæ, vel recipere vel habitualiter retinere species intelligibiles est sibi loco actus; et sic ponitur esse potentia distincta ab intellectu possibili, non autem primo modo.

MENSTRUUS.

400. — Quod menstruus sanguis est in feminis loco seminis, et est propria materia corporis Christi et aliorum, non autem semen formæ. 3^{a}. XXXI, 5, o; 6, 3^{m}. XXXII, 4, c; XXV, 4, 3^{m}. — Imo ex sanguine menstruo non formatur conceptus, 3^{a}. XXXI, 5, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod in 3^{a} ad 3^{m}, per menstruum intelligit sanguinem corruptum quem natura abjicit singulis mensibus in mulieribus, unde dicit ibidem quod non est materia fœtus, sed purgamentum ejus; sed in aliis locis loquitur de sanguine puro et mundo quem natura administrat ad fœtum.

MERETRIX.

401. — Quod meretrix debet permiti in civitate, qui secundum jus positivum civile simplex fornicatio non prohibebatur; sed potius in pœnam secundum antiqua leges, mulieres lupanaribus tradendæ condemnabantur. — Imo prævalente christiana religione, lex illa exstirpata est. 1-2^{ae}. CI, 3, 2^{m}; CIII, 4, 3^{m}. 2-2^{ae}. X, 11, c; CLIV, 2, 1^{m}, et alias.

Resp. Dicendum quod meretrix etiam nunc debet permitti, id est tolerari in civitate, non quod fornicatio licita sit, sed ut vitetur pejus malum, scilicet sodomia, incestus, adulterium et hujusmodi, quia sapientis est legislatoris minores transgressiones permittere ut majores caveantur; et in regimine humano, illi qui præsunt recte aliqua mala tolerant, ne aliqua mala majora incurrantur, quia Augustinus dicit: Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.

MERITUM.

402. — Quod nullius virtutis actus est meritorius nisi sit informatus charitate. 1-2^{ae}. XI, 4, 3^{m}. 2-2^{ae}. II, 9, 1^{m}. LXXXIII, 13, 15, c; CXXIV, 2, 2^{m}. — Imo nec omnis actus informatus charitate. 2-2^{ae}. CXXXII, 3, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod actus humanus, scilicet ut amor humanæ gloriæ, quamvis sit inanis, non tamen semper repugnat charitati, neque quantum ad id de quo est gloria, neque quantum ad intentionem gloriam quærentis, unde non excludit meritum, neque est peccatum mortale sed veniale; sed tunc amittit vim merendi vitam æternam, si propter inanem gloriam fiat, etiamsi illa inanis gloria non sit peccatum mortale, ut habetur. 2-2^{ae}. CXXXII, 3, c, 1^{m}.

403. — Quod meritum est æquale præmio vitæ æternæ æqualitate qualitatis. — Imo est æquale æqualitate proportionis tantum. 1-2^{ae}. CXIV, 3, o, 3^{m}, et alias.

Resp. Dicendum quod est æquale æqualitate quantitatis in quantum est ex gratia Dei, et virtute Spiritus sancti; nam gratia Spiritus sancti, quam in præsenti habemus, etsi non sit æqualis gloriæ in actu, est tamen æqualis gloriæ in virtute; sed ex parte nostra est æquale æqualitate proportionis ut acceptum a Deo.

404. — Quod idem potest esse meritum et præmium sed non secundum idem et respectu ejusdem. — Oppositum videtur dicere. 1^{a}. LXII, 4, c; 5, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod potest esse idem, si loquamur de gratia non accipiendo gratiam imperfectam quæ communiter est in statu meriti, sed gratiam perfectam quæ potest esse principium meriti, ut patet de Christo; ideo potest esse simul cum præmio, id est cum beatitudine ut habetur locis secundo allegatis, sed in primis loquitur quoad gratiam imperfectam.

405. — Quod nullus meretur nisi viator et pro viatore tantum. — Imo etiam illi qui sunt in purgatorio merentur, 1^{a}. LXII, 9, o; 2-2^{ae}. XIII, 4, 2^{m}; CLXXXII, 2, 2^{m}. 3^{a}. XIX, 3, 1^{m}., et alias.

Resp. Dicendum quod post hanc vitàm non potest esse meritum respectu præmii essentialis ; sed respectu alicujus præmii accidentalis potest esse, quandiu manet homo in statu viæ aliquo modo ; et ideo in purgatorio potest esse actus meritorius quantum ad remissionem culpæ venialis.

406. — Quod homo potest aliquid mereri a Deo secundum quid præsupposita Dei ordinatione, non autem simpliciter. — Imo ex solo libero arbitrio. 1-2^{ae}. XXI, 4, o ; CXIV, 1, o, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 308.

MINISTER.

407. — Quod quicunque existens in aliquo peccato mortali, exhibet se ministrum Ecclesiæ in aliquo spirituali, peccat mortaliter. — Oppositum videtur dicere 2-2^{ae}. XXXIII, 5, o; LX, 2, 3^{m}. 3^{a}. LXIV, 6, o, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 176.

MIRACULUM.

408. — Quod operatio miraculorum attribuitur gratiæ gratis datæ ut principio proximo ; fidei vero ut virtuti ad hanc gratiam consequendam, 2-2^{ae}. CLXXVIII, 1, o. — Imo attribuitur principaliter fidei, 2-2^{ae}. CLXXVIII, 1, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod operatio miraculorum attribuitur fidei propter duo, scilicet primo quidem quia ordinatur dispositive ad fidei confirmationem, secundo quia procedit ex Dei omnipotentia cui fides innititur ; et tamen sicut præter gratiam fidei necessaria est gratia sermonis ad fidei instructionem, ita etiam necessaria operatio miraculorum ad fidei confirmationem. Unde fides non est sufficiens causa ad miracula facienda, sed est dispositio quædam, ut habetur. 2-2^{ae}. CLXXVIII, 1, 5^{m}.

409. — Quod in reliquiis sanctorum et verbis divinis non est aliqua virtus vel forma qua fiunt miracula. 2-2^{ae}. CLXXVIII, 1, 5^{m}. — Oppositum videtur dicere. 2-2^{ae}. XCVI, 4, 3^{m}.

Resp. Dicendum quod reliquiæ sanctorum et verba divina portentur ex fiducia Dei et sanctorum quorum sunt reliquiæ, tunc ex virtute divina possunt fieri miracula, non autem ex virtute reliquiarum de se, ut habetur a simili in locis secundo allegatis.

410. — Quod anima Christi, ut instrumentum Verbi sibi uniti, habuit instrumentalem virtutem ad omnes mutationes miraculosas ordinabiles ad instaurationem rerum, non autem ad annihilationem rerum. 3^{a}. XIII, 2, c, 3^{m}. — Imo potest annihilare omnem creaturam. 1^{a}. IX, 2, c; CIV, 3, 4, o.

Resp. Dicendum quod potest annihilare et facere miracula virtute divina, et non anima secundum se, ut habetur a simili. 1^{a}. IX, 2, c ; 3^{a}. XIII, 2, c, 3^{m}.

MISERIA.

411. — Quod nullus potest velle miseriam, sed quilibet naturaliter eam fugit. 1^{a}. XCIV, 1, c. — Oppositum videtur dicere a simili. 1-2^{ae}. XIX, 7, 2^{m}. 3^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 538.

MISERICORDIA.

412. — Quod misericordia secundum se est maxima virtutum. 2-2^{ae}. XXX, 4, o. — Oppositum videtur dicere a simili. 2-2^{ae}. CLXI, 5, c.

Resp. Dicendum quod misericordia post virtutes theologicas et intellectuales est potior cæteris virtutibus secundum quod facit hominem bene dispositum in universali erga omnes, quælibet autem alia virtus quantum ad aliquam materiam specialem, ordinando hominem. — Secundo dicendum quod aliqua virtus potest esse maxima dupliciter, scilicet vel secundum se, vel per comparationem ad habentem. Primo modo misericordia est maxima virtutum, non autem secundo modo, ut habetur. 2-2^{ae}. XXX, 4, o.

MODESTIA.

413. — Quod modestia est tantum in exterioribus gestibus. — Imo modestia est circa actiones interiores et exteriores. 2-2^{ae}. CLX, 2, c; CLXVIII, 1, o, et alias.

Resp. Dicendum quod modestia non dicitur ex hoc quod imponat modum in qualibet materia, secundum quod hic accipitur, sed tantum in exterioribus gestibus, ut scilicet in eis maturitas debita observetur, ut habetur in primo loco ; sed modestia communiter accepta circa actiones interiores et exteriores accipitur, ut habetur in aliis locis.

MORS.

414. — Quod decens fuit Christum mori. 3^{a}. L, 1, o ; LII, 1, c. — Imo necessarium fuit Christum mori. 3^{a}. XIV, 2, o.

Resp. Dicendum quod necessarium fuit Christum mori, non necessitate coactionis, sed necessitate naturali, quæ non repugnat voluntati, ut habetur a simili, 3^{a}. XIV, 2, c.

415. — Quod mors Christi dicitur dormitio, quia non per violentiam sed per propriam voluntatem mortuus est. — Imo mors Christi fuit violenta. 3^{a}. XIV, 2, o, 1^{m}. XLVI, 3, 2^{m}. XLVII, 1, o, et alias.

Resp. Dicendum quod mors Christi fuit violenta ex parte naturæ humanæ ejus, licet personæ ejus non potuerit inferri violentia ; sed quantum in occidentibus qui intulerunt mortem fuit violenta, ut habetur ibidem.

416. — Quod Christus fuit simpliciter mortuus. — Imo cum Christus sit Deus, erat immortalis. 3^{a}. L, 4, c; 5, c, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod licet Deus sit immortalis, tamen convenienter confitemur unigenitum Dei Verbum fuisse passum et mortuum, quia non hæc ei attribuimus secundum naturam divinam, sed secundum naturam humanam quam pro nostra salute in unitatem personæ assumpsit. — Secundo dicendum sicut dubio 390.

MOYSES.

417. — Quod Moyses, secundum Dionysium, propter multam suam mansuetudinem fuit dignus apparitione divina ; ideo mansuetudo debet maxime appeti. 2-2^{ae}. CLVII, 4, 1^{m}. — Imo divina essentia non potest apparere alicui intellectui creato sine lumine supernaturali, id est gloriæ. 1^{a}. XII, 2, c, 2^{m}. 5, o.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod Moyses ostenditur Deum per essentiam vidisse in quodam raptu, sicut et de Paulo dicitur, ut in hoc Judæorum legifer et doctor gentium æquarentur, secundum Augustinum. — Secundo dicendum sicut dubio 211.

N

NATURA.

418. — Quod Deus non facit contra naturam. — Imo Deus agit miraculose tripliciter, scilicet supra naturam, præter naturam et contra naturam. 2-2^{ae}. CIV, 4, 2^{m}. 3^{a}. XLIV, 2, 1^{m}. et alias.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod Deus agit contra naturam particularem, non autem contra naturam universalem, quia, ut habetur 1-2^{ae}. XXXVI, 4, c, si potestas major in tantum invalescat quod mutet contrariam inclinationem in inclinationem propriam, jam non erit aliqua repugnantia vel violentia, sicut quando agens fortius corrumpendo corpus grave aufert ei inclinationem qua tendit deorsum, et sic ferri sursum non est ei violentum sed naturale. — Secundo dicendum quod Deus agit contra naturam, id est contra solitum cursum naturæ, non autem destruendo naturam, ut habetur 2-2^{ae}. CIV, 4, 2^{m}. — Tertio dicendum quod Deus agit contra naturam, id est in oppositum illius ad quod potentia naturalis inclinat, manente ipsa inclinatione, sed ligata, non autem contra potentiam obedientialem.

NATURALE.

419. — Quod in naturalibus et moralibus non quæritur quid semper fiat, sed quid fiat ut in pluribus, 1-2^{ae}. LXXXIV, 1. 3^{m}. CII, 6, 5^{m}. 2-2^{ae}. LXXXVIII, 9, 10, c; CXX, 1, c; CXLVII, 4, c; CLII, 2, 3^{m}. CLIV, 2, o; CLX, 5, c. — Imo naturale inest semper. 2-2^{ae}. LVII, 2, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod illud quod est naturale habenti naturam immutabilem oportet quod insit semper, non autem habenti naturam mutabilem, ut habetur 2-2^{ae}. LVII, 2, 1^{m}.

NEGLIGENTIA.

420. — Quod negligentia est generale peccatum 2-2^{ae}. XLV, 1, o. — Imo negligentia importat defectum sollicitudinis, quæ est specialis actus rationis et actus specialis virtutis. 2-2^{ae}. LIV, 1, c.

Resp. Dicendum quod negligentia est generale peccatum ratione materiæ, id est ratione boni agendi, speciale vero in quantum privat actum rationis, scilicet sollicitudinem, ut habetur. 2-2^{ae}. LIV, 1, o.

NOMEN.

421. — Quod in his quæ apud nos sunt nunquam nomen ab aliqua forma impositum pluraliter dicitur, nisi propter pluralitatem suppositorum. 3^{a}. III, 7, 3^{m}. — Imo nomina substantiva dicuntur pluraliter propter pluralitatem formæ significatæ. 1^{a}. XXXVI, 4, 7^{m}; XXXIX, 3, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 164.

422. — Quod hoc nomen Deus per se supponit pro natura communi, sed ex adjuncto supponit pro persona, homo autem e converso. 1^{a}, XXXIX, 4, 3^{m}. 6, 1^{m} — Imo de se supponit pro persona, non autem pro essentia, nisi ratione divinæ simplicitatis. 1^{a}. XXXIX, 5, o; 3^{a}. XVI, 8, o.

Resp. Dicendum quadrupliciter, scilicet primo quod persona potest sumi dupliciter, scilicet primo ut dicit suppositum indistinctum, id est ut dicit habens illam naturam seu formam; et sic hoc nomen, Deus, sicut et quodlibet aliud nomen concretum supponit pro persona et non pro natura communi, nisi ratione divinæ simplicitatis; secundo ut dicit suppositum distinctum tamen indistincte, id est non limitando ad hoc vel ad illud; et sic hoc nomen, Deus, per se supponit pro natura communi, sed ex adjuncto supponit pro persona, quia, ut habetur 1^{a}. XXXIX, 4, 3^{m}. 6, 1^{m}., natura divina est una et communis secundum rem in tribus personis. Sed hoc nomen, homo, secundum se supponit pro persona, non autem pro essentia nisi ex adjuncto, quia natura humana est distincta secundum esse in diversis, et non est una nec communis secundum rem, sed tantum secundum rationem. — Secundo dicendum est quod, ut habetur. 1^{a}. III, 3, c, natura seu essentia quandoque accipitur in abstracto, et quandoque in concreto; et ideo quando dicit S. Doctor quod hoc nomen, Deus, supponit pro natura communi, accipit naturam in concreto; sed quando dicit quod non supponit pro natura communi, accepit naturam in abstracto. — Tertio dicendum quod duplex est suppositio, scilicet naturalis quam habet nomen secundum se, et accidentalis quæ accidit nomini ex adjuncto, scilicet in propositione. Loquendo ergo de suppositione naturali supponit hoc nomen, Deus, pro natura communi; suppositione vero accidentali supponit pro persona. — Quarto dicendum sicut dubio 167.

NOTITIA.

423. — Quod omnis notitia est bona. — Imo notitia circa scientias magicas est mala. 1^{a}. XXII, 3, 3^{m}. 2-2^{ae}. CLVII, 1, o, et alias.

Resp. Dicendum quod omnis notitia de se est bona, sed aliqua est mala vel per accidens vel per abusum, ut habetur iisdem locis allegatis.

NOTIO.

424. — Quod Filius et Spiritus sanctus non conveniunt in eadem notione, quia non conveniunt in aliquo speciali sicut Pater et Filius. — Oppositum videtur dicere. 1^{a}. XXXII, 3, 5^{m}. XXXV, 2, c., et alias.

Resp. Dicendum quod de ratione notionis propriæ sunt tria, scilicet origo, dignitas et specificatio, ut habetur, 1^{a} XXXII, 3, 4^{m}. 5^{m}. Et sic esse ab alio et mitti, in quibus conveniunt Filius et Spiritus sanctus, non habent rationem notionis, quia deficit dignitas et specificatio; tamen utrumque dicitur notio communiter ad quam sufficit prima conditio.

NOTUM.

425. — Quod veritatem esse in communi est per se notum, etiam quoad nos, non autem veritatem primam. 1^{a} IX, 1, 3. — Oppositum videtur dicere quia cognitio primæ veritatis est omnibus naturaliter inserta. 1^{a}. II, 1, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod cognoscere primam veritatem potest intelligi dupliciter: Uno modo in aliquo communi sub quadam confusione, et sic est nobis naturaliter inserta, in quantum scilicet prima veritas, id est Deus, est hominis beatitudo: homo enim naturaliter desiderat beatitudinem, et quod naturaliter desideratur ab homine, naturaliter cognoscitur ab eodem; sed hoc non est cognoscere simpliciter primam veritatem: alio modo cognitione speciali et propria, et talis non est nobis naturaliter inserta, ut habetur. 1^{a}. XI, 1, 1^{m}. 1-2^{ae}. I, 7, o.

NUMERUS.

426. — Quod numerus est unus specie per seipsum. — Imo quilibet numerus sortitur speciem a differentia sua quæ importat distinctionem formæ, 1^{a}. XXXI, 2, 2^{m}. LXXVI, 7, c, et alias.

Resp. Dicendum quod numerus est unus specie per seipsum, in quantum ultima unitas ejus quasi forma constituens et distinguens dat numero speciem et unitatem.

O

OBLATIO.

427. — Quod oblatio de mercede prostibuli prohibetur in lege veteri propter immunditiam; in nova vero lege propter scandalum. — Imo a peccatoribus quantumcunque obstinatis in hac vita, licet accipere beneficia et e converso eis dare, 1-2^{ae}. CII, 3, 7^{m}. 2-2^{ae}. XXXII, 7. 2^{m}. LXXXVI, 3, 1^{m}. CLIV, 4, c, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 243.

OMISSIO

428. — Quod peccatum omissionis est pura privatio, non autem peccatum transgressionis. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. LXXI, 5, c; 2-2^{ae}. LIV, 2, 2^{a}. LXXIX, 3, o. et alias.

Resp. Dicendum quod si intelligatur in peccato omissionis illud solum quod per se pertinet ad rationem peccati, sic quandoque omissionis peccatum est cum actu interiori, quandoque vero absque omni actu vel interiori vel exteriori; si vero in peccato omissionis intelligantur etiam causæ vel occasiones omittendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum esse, ut habetur 1-2^{ae}. LXXI, 5, c.

OMNIS.

429. — Quod omnis non designat totum integrale, sed totum in quantitate. — Oppositum videtur dicere a simili, 1^{a}. VIII, 2. 3; 3^{a}. XC, 2, c, et alias.

Resp. Dicendum quod omnis designat totum in quantitate per modum universalitatis, non autem ipsum universale.

OPERATIO.

430. — Quod operatio dicitur quilibet actus rei, etsi non exterius transeat. — Oppositum videtur dicere, 2-2^{ae} CXXXIV, 2, c, 1^{m}. 2^{m}. et alias.

Resp. Dicendum quod operatio vel facere dupliciter potest accipi, scilicet vel proprie, et sic facere dicitur operari aliquid in exteriori materia solum; vel communiter, et sic operatio vel facere accipitur pro quacumque actione, sive transeat in exteriorem materiam, sive maneat in ipso agente, sicut intelligere et velle; secundo modo accipitur in primo loco; primo autem modo in secundis locis, ut habetur. 2-2^{ae}. CXXXIV, 2, c.

431. — Quod opera mortua sunt meritoria non quidem proprie, id est ex condigno, sed quasi similitudinarie, id est ex congruo; et hoc respectu triplicis modi, scilicet consecutionis bonorum temporalium, dispositionis ad gratiam et assuetudinis bonorum operum. — Oppositum videtur dicere, quia habent pulchritudinem, 3^{a}. LXXXIX, 4. 5, 6, c, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum quod opera mortua valent ad humilitatem gratiæ et ad abundantiam bonorum temporalium, sed principaliter habent ex se honestatem, jucunditatem et pulchritudinem.

432. — Quod opera mortificata reviviscunt per pœnitentiam, non autem opera mortua. — Imo etiam opera mortua, cum sint meritoria, 3^{a}. LXXXIX, 5, 6, o, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio præcedenti.

OPPOSITIO.

433. — Quod quot modis dicitur unum oppositorum, tot modis dicitur et reliquum. 2-2^{æ}. XCII, 2, 1^{m}. — Oppositum videtur dicere a simili, 1^{a}. XL, 1, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod regula illa tenet tantum in oppositis, in quibus est eadem ratio multiplicationis, ut habetur, 2-2^{æ}. XCII, 2, 1^{m}.

ORATIO.

434. — Quod oratio malorum exauditur et fructuosa est vel propter devotionem eorum pro quibus fit, vel in quantum fit in persona Ecclesiæ. — Imo fructuosa est etiam ex parte malorum orantium. 2-2^{æ}. LXXXIII, 16, o; CLXXVIII, 2, 1^{m}. 3^{a}. LXXXII, 6, c; 7, 3^{m}. et alias

Resp. Dicendum quod oratio peccatoris, in quantum ex bono desiderio naturæ fit, exauditur ex misericordia Dei, non ex merito peccatoris; non autem in quantum peccator, nisi forte ad vindictam, ut habetur, 2-2^{æ}. LXXXIII, 16, o; CLXXVIII, 2, 1^{m}.

ORGANUM.

435. — Quod organis vel instrumentis musicis non est utendum in Ecclesia, quia hujusmodi musica magis animum movet ad corporalem delectationem quam per ea formetur interius bona dispositio; et ideo subtrahuntur in Ecclesia instrumenta musica ut a corporalibus retrahantur divinis laudibus mancipati, 2-2^{æ}. XCI, 2, o. — Imo in Veteri Testamento usus erat talium instrumentorum, 2-2^{æ}. XCI, 2, 4^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod in Veteri Testamento usus erat talium instrumentorum, tum quia populus erat magis durus et carnalis, unde erat per hujusmodi instrumenta provocandus sicut et per promissiones terrenas, tum etiam quia hujusmodi instrumenta corporalia aliquid figurabant. — Secundo dicendum quod duplex ratio ad hoc assignatur, scilicet prima quod illa instrumenta, ut dictum est, erant figuralia, secundum autem, quod Deus laudatur mente et voce est morale; alia ratio habetur ex verbis philosophi qui dicit quod contra sapientiam est quod homines instruantur in lyris et musicis, quia occupant animum in sui operatione, sed simplici debent esse musica contenti; et ideo subtrahuntur in Ecclesia instrumenta musica ut a corporalibus retrahantur, divinis laudibus mancipati.

OSEA.

436. — Quod Osea propheta excusatur a fornicatione quia debuit obedire præcepto Dei, 1-2^{æ}. XCIV, 5, 2^{m}. C, 8, 3^{m}. 2-2^{æ}. CIV, 4, 3^{m}. CLIV, 2, 2^{m}. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{æ}. C, 8, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 230.

P

PANIS.

437. — Quod conversio panum et multiplicatio eorum facta per Christum fuit per additionem materiæ noviter creatæ. — Imo fuit per conversionem materiæ præjacentis sicut et multiplicatio costæ in Eva, 1^{a}. XCII, 3, 1^{m}. 3^{a}. XLIV, 4, 4^{m}. et alias.

Resp. Dicendum quod communiter tenetur quod multiplicatio panum non est facta per modum creationis, sed per additionem extraneæ materiæ in panes conversæ, secundum Augustinum, ut habetur 3^{a}. XLIV, 4, 4^{m}.

PARS.

438. — Quod partes subjectivæ non sunt de perfectione totius universalis, sed est perfecte in qualibet ejus parte perfecta ratio ejus simul et æqualiter, 3^{a}. XC, 3, c. — Oppositum videtur dicere a simili, 1-2^{æ}. LIV, 3, 2^{m}. LV, 4, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod loquendo de esse secundum quod est actus entis, tunc est unum esse totius et partis in toto; sed si separetur, est aliud et aliud, sed esse substantiale est idem in eis secundum speciem.

PASSIO.

439. — Quod nomina passionum animæ quandoque sumuntur pro simplici operatione voluntatis. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. XX, 1, 1^{m}. LIX, 4, 2^{m}. LXIV, 3, c; LXXXII, 5, 1^{m}. 1-2^{æ}. XXII, 3, 3^{m}. 2-2^{æ}. XVIII, 1, c.

Resp. Dicendum quod quandoque sumuntur pro simplici operatione voluntatis secundum apparentiam, sed non secundum essentiam.

440. — Quod omnes passiones animæ reducuntur ad undecim species, scilicet sex in concupiscibili, id est amor, odium, desiderium seu concupiscentia, fuga vel abominatio, delectatio vel gaudium, dolor vel tristitia. Sed aliæ quinque sunt in irascibili, scilicet spes, desperatio, timor, audacia et ira, 1-2^{æ}. XXIII, 4, o; XXV, 3, 4, c. — Oppositum videtur dicere quoad amorem, cum passio sit motus quidam, 1-2^{æ}. XXVI, 1, 2, o.

Resp. Dicendum quod amor etsi non nominat motum appetitus tendentem in appetibile nominat tamen motum appetitus quo immutatur ab appetibili, ut ei appetibile complaceat, ut habetur 1-2^{æ}. XXVI, 2, 3^{m}.

441. — Quod in passionibus animæ est duplex contrarietas, scilicet secundum diversitatem objectorum, id est boni et mali, et secundum accessum et recessum ab eodem termino; prima tantum est in passionibus concupiscibilis; sed utraque est in passionibus irascibilis. — Imo contrarietas boni et mali est propria passionibus concupiscibilis, sed contrarietas possibilis et impossibilis est propria passionibus irascibilis, 1-2^{æ}. XXIII, 2, o; XL, 4, o; XLV, 1, 2^{m}. et alias

Resp. Dicendum quod contrarietas boni et mali est principaliter in passionibus concupiscibilis, sed est in passionibus irascibilis secundum quod oriuntur a passionibus concupiscibilis.

442. — Quod nulla inclinatio passionis vel habitus ita vehemens est quod ei ratio non possit resistere si remaneat usus rationis. — Imo in repentinis necesse est quod homo agat secundum habitum, 1-2^{æ}. X, 3, o; LXXVII, 7, 8, o; LXXX, 3, o; 2-2^{æ}. CLV, 3, 3^{m}. CLVI, 1, c, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 163.

443. — Quod passio Christi est causa universalis in remissione peccatorum, quam oportet singulis applicari per baptismum, pœnitentiam et alia sacramenta, 3^{a}. XLIX, 1, 4^{m}. LII, 1, 2^{m}. 8, 2^{m}. LXI, 1, 2^{m}. LXII, 5, 6, c; LXIX, 1, 5^{m}. — Imo passio Christi est causa propria remissionis peccati, 3^{a}. XLIX, 1, o.

Resp. Dicendum quod passio Christi est propria causa remissionis peccati tripliciter, scilicet provocando ad charitatem, redimendo, et instrumentaliter operando, sed est ut causa quædam universalis quoad sufficientiam, propria vero per applicationem ad singula peccata per sacramenta, ut habetur, 1^{a}. LVI, 2, 3^{m}. LXXIX, 3, c, 3^{a}. XLIX. 1, o, 2, 3, c, 4^{m}. 5, c, et ut supra.

PECCATUM.

444. — Quod peccatum non est pura privatio. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{æ}. LXXII, 1, 2^{m}. LXXV, 1, c, 1^{m}. LXXXV, 5, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum quod peccatum est mors animæ, id est privatio gratiæ effective, non essentialiter.

445. — Quod peccatum est duplex, scilicet peccatum

occultum et peccatum publicum ; secundum est corrigendum publice, non autem primum, 3ª. LV, 1, 1ᵐ. — Imo denuntiatio semper debet fieri in peccatis occultis, 2-2ᵃᵉ. XXXIII, 7, o.

Resp. Dicendum quod ille qui occulte peccat, si non solum in te peccat, sed etiam in alios, oportet statim ad denuntiationem procedere, ut hujusmodi nocumentum impediatur, nisi forte aliquis firmiter æstimaret quod statim per secretam admonitionem posset hujusmodi mala impedire ; si autem solum in te peccat, servandus est ordo Evangelii.

446. — Quod illud peccatum dicitur generale, quod privat conditionem requisitam in qualibet virtute ; sed peccatum in Spiritum sanctum est spirituale ratione spiritualis contemptus, 2-2ᵃᵉ. XIV, 1, 3ᵐ. — Oppositum videtur dicere a simili, 1-2ᵃᵉ. LXXXIV, 1, c, 2ᵐ. 2, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 516.

447. — Quod peccata differunt specie secundum fines, non autem secundum causas agentes, 1-2ᵃᵉ. LXXII, 2, o. — Imo differunt specie secundum diversa motiva, 1-2ᵃᵉ. LXXII, 8, 9, o.

Resp. Dicendum quod motivum peccati potest accipi dupliciter; uno modo pro agente, et sic peccata non differunt specie; alio modo accipitur motivum ad peccandum ut finis et objectum, et sic secundum diversa motiva peccata differunt specie, ut habetur 1-2ᵃᵉ. LXXII, 9, c.

448. — Quod nullum quod est præter intentionem peccantis dat speciem peccato, 1-2ᵃᵉ. LXXII, 1, 8, c. — Imo aliquando variatur species peccati sine eo quod intentio feratur ad ipsam circumstantiam, 3ª. LXXXVIII, 4, 1ᵐ, et alias.

Resp. Dicendum quod in 1-2ᵃᵉ. LXXII, 1, 8, c, loquitur de inordinatione quæ non potest esse intenta, cum sit pura privatio, nulli rei dans speciem ; sed in aliis locis loquitur de circumstantiis positivis. — Tamen etiam istæ, si essent omnino ignotæ et involuntariæ, nullo modo variarent speciem.

449. — Quod circumstantiæ non possunt aggravare peccatum in infinitum, 2-2ᵃᵉ. CX, 4, 5ᵐ. — Oppositum videtur dicere, 1-2ᵃᵉ. XVIII, 10, o ; LXXXVIII, 5, o.

Resp. Dicendum quod, ut habetur 1-2ᵃᵉ. eadem conditio actus respectu unius speciei est circumstantia, et respectu alterius speciei est de substantia actus et differentia constitutiva ; et sic potest aggravare peccatum in infinitum, non autem ut circumstantia.

450. — Quod peccata cordis, oris et operis non differunt secundum species completas, sed secundum gradus ejusdem speciei, 1-2ᵃᵉ. LXXII, 7, o ; C, 5, 6, o. — Imo sunt tres species, 3ª. XC, 3, 1ᵐ.

Resp. Dicendum quod peccatum cordis est peccatum oris non distinguuntur a peccato operis quando sunt simul, ut habetur 1-2ᵃᵉ. LXXII, 7, 3ᵐ.

451. — Quod omne peccatum est in voluntate ut in subjecto, 1-2ᵃᵉ. LXXIV, 1, o. — Imo non omne peccatum est in voluntate ut in subjecto, sed ut in causa per se vel per accidens, 2-2ᵃᵉ. X, 2. c, et alias.

Resp. Dicendum quod subjectum peccati est duplex, scilicet subjectum primum sive remotum, et subjectum proximum. Voluntas est subjectum primum sive remotum omnis peccati, subjectum vero proximum sunt diversæ potentiæ, ut habetur 2-2ᵃᵉ. X, 2, c.

452. — Quod omnis voluntas sub Deo sibi relicta potest secundum se habere peccatum, 1ª. LXIII, 1, c. — Imo impeccabilis potest fieri aliqua creatura a Deo, 1ª. LXIII, 1, c, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 327.

453. — Quod nemo debet gaudere de peccatis, quia ex eis proveniant bona, quia bonorum non sunt causa, sed impedimenta. — Imo peccatum cedit in bonum hominis, 1-2ᵃᵉ. LXXXVII, 2, 1ᵐ. 2ᵐ., et alias.

Resp. Dicendum quod peccatum cedit in bonum hominis, non quidem secundum se, sed quia homo fit humilior et cautior ex peccato suo et aliorum.

454. — Quod maximum peccatum opponitur maximæ virtuti principaliter et directe, sed minimum extensive, 1-2ᵃᵉ. LXXIII, 3, 4, o. — Imo principale vitium non opponitur principali virtuti, 1-2ᵃᵉ. XXXIX, 4, 1ᵐ. LXXXIV, 4, 2ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CXVIII, 7, 1ᵐ. CXLII, 3, 1ᵐ. CLXII, 6, 2ᵐ. 7, 3ᵐ. 4ᵐ.

Resp. Dicendum sicut dubio 138.

455. — Quod peccata solus Deus remittere potest, 2-2ᵃᵉ. LXVII, 4, 2ᵐ. 3ª. XLVI, 2, 3ᵐ. — Imo homo ea remittere potest, 3ª. LXXXIV, 3, 3ᵐ.

Resp. Dicendum quod solus Deus remittit peccata per auctoritatem, homines autem per ministerium sacramentorum.

456. — Quod peccatum originale est peccatum naturæ, sed peccatum actuale est peccatum personæ, 1ª. C, 1, c ; 1-2ᵃᵉ. LXXX, 1, c; LXXXI, 1, o ; LXXXII, 1, 2ᵐ. 3ª. VIII, 5, 1ᵐ. — Imo peccatum originale sicut et alia vitia est contra naturam. 1-2ᵃᵉ. LXXXI, 2, c.

Resp. Dicendum quod peccatum originale dicitur peccatum naturæ, non quia ex principiis naturæ humanæ de se procedat, sed quia est in nobis ex dissolutione harmoniæ originalis justitiæ, ut habetur 1-2ᵃᵉ. LXXXII, 1, o.

457. — Quod peccatum originale est voluntarium per voluntatem Adæ tantum. — Imo est voluntarium etiam in aliis ab Adam, quia qui puniuntur pro peccato originali, non puniuntur pro peccato alterius, sed pro suo quod quisque incurrit, 1-2ᵃᵉ. LXXX, 1, c; LXXXII, 1, 2ᵐ. 2-2ᵃᵉ. CVIII, 4, c ; 3ª. LXXXIV, 2, 1ᵐ., et alias.

Resp. Dicendum quod peccatum originale ut personale ipsi *Adæ*, est voluntarium per voluntatum Adæ tantum ; sed ut est quodammodo commune toti humanæ naturæ per infectionem, sic est voluntarium etiam voluntate aliorum. Et ideo cum aliquis punitur pro peccato primi parentis, non punitur pro peccato alterius, sed pro peccato suo.

458. — Quod peccatum originale est multiplex in virtute, quia virtualiter continet omnia peccata, 1-2ᵃᵉ. LXXXII, 2, 1ᵐ. — Oppositum videtur dicere, 1-2ᵃᵉ. LXXX, 1, c, 2ᵐ., 2, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod peccatum originale est multiplex non solum in virtute, sed etiam quia est maximum communitate. — Secundo dicendum sicut dubio 516.

459. — Quod peccatum veniale et mortale differunt genere, 1-2ᵃᵉ. LXXXVIII, 2, c. — Imo sunt quandoque ejusdem speciei, 1-2ᵃᵉ. LXXII, 5, 1ᵐ.

Resp. Dicendum quod nihil prohibet in diversis rebus specie vel genere differentibus invenire unam formalem rationem objecti a qua peccatum speciem recipit, unde peccatum veniale potest ex se differre genere a peccato mortali ; sed propter imperfectionem actus potest esse ejusdem speciei cum peccato mortali, ut habetur 1-2ᵃᵉ. LXXIV, 8, 2ᵐ. 9, c, 3ᵐ.

460. — Quod peccatum veniale ex genere potest fieri mortale ex intentione, non idem numero nec multa simul, 1-2ᵃᵉ. LXXXVIII, 2, c; 5, o ; 6, c, 1ᵐ. — Oppositum videtur dicere, 1-2ᵃᵉ. LXXIV, 8, o, 9, o, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod consensus in veniale ex genere est ex se veniale ; sed consensus in veniale propter affectionem actus facit ex intentione mortale — Secundo dicendum sicut dubio 448.

461. — Quod peccatum veniale et mortale differunt sicut reparabile et irreparabile, 1-2ᵃᵉ. LXXII, 5, c. — Oppositum videtur dicere, 1ª. LXIX, 2, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod peccatum veniale et mortale differunt sicut reparabile et irreparabile per principium interius, quia veniale dicit defectum circa ea quæ sunt ad finem, sed mortale dicit defectum ab ultimo fine, ut habetur 1-2ᵃᵉ. LXXII, 5, c ; LXXXVII, 2, 5, o; LXXXVIII, 1, o, 5, c ; 2-2ᵃᵉ. XXIV, 10, c. — Secundo dicendum sicut dubio 459

462. — Quod in ratione superiori dupliciter potest esse peccatum veniale, scilicet quando consentit in veniale ex genere, vel quando habet subitum motum infidelitatis sine consensu. — Imo suprema pars rationis practicæ non potest esse deordinata nisi per peccatum mortale, non autem per veniale, 1-2æ. LXXXIV, 9, 10, o, et alias.

Resp. Dicendum quod motus rationis superioris, in illud quod est veniale ex genere, est peccatum veniale; similiter si sit mortale ex genere circa objectum ante deliberationem, scilicet infidelitas ex subreptione, quæ cum deliberatione est peccatum mortale.

463. — Quod omne peccatum mortale est contra præceptum Dei, 2-2æ. XCVIII, 3, c — Oppositum videtur dicere, 2-2æ. CXLVIII, 2, 1m.

Resp. Dicendum quod non omne peccatum mortale directe contrariatur præceptis Decalogi, sed tantum injustitiam continens, ut habetur 2-2æ. LXIX, 1, c; LXX, 4, c; CXLVIII, 2, 1m.

464. — Quod nullum peccatum mortale potest remitti sine alio, quia omnia peccata mortalia sunt connexa in aversione, non autem in conversione, 1-2æ. LXXIII, 1, o; 3a. LXXXVI, 3, o. — Imo peccata mortalia non sunt connexa, 1-2æ. LXXIII, 1, 1m.

Resp. Dicendum quod sunt connexa quoad reatum pœnæ ex aversione propter contemptum, non ex conversione, secundum quod peccata distinguuntur, ut habetur 1-2æ. LXXIII, 1, 1m.

465. — Quod quæstio dubia de peccato mortali periculosissime determinatur. — Oppositum videtur dicere a simili, 2-2æ. X, 7, o, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod ubi veritas est ambigua, præcipue periculosum est determinare quæstionem de peccato mortali, quia error quo non creditur esse peccatum mortale quod peccatum mortale est, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto; error vero quo creditur esse mortale quod mortale non est, conscientiam ligat ad peccatum mortale. — Ubi autem veritas expresse habetur, non est periculosum determinare quæstionem de peccato mortali. — Secundo dicendum a simili quod sicut disputatio cum infideli intentione confutandi errores, vel causa exercitii apud peritos, non est periculosa, imo laudabilis, sed absint rudes ne tententur; et sicut etiam disputatio in scholis de sacramentis vel de articulis fidei non est periculosa, nec est peccatum, nisi propter scandalum vel pravam intentionem; ita et determinatio quæstionis de peccato mortali, ubi veritas expresse habetur apud peritos, non est periculosa.

PERSEVERANTIA.

466. — Quod perseverantia est virtus specialis, habens speciale objectum, scilicet opus laboriosum, ut tristabile, ratione diuturnitatis, 2-2æ. CXXXVII, 1, o, 2, c, 1m. 2m. CXXXVIII, 1, c. — Imo perseverantia est virtus, 1-2æ. LVII, 3, 2m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod perseverantia dicitur tripliciter, scilicet habitus mentis quo firmiter statur contra tristitias, habitus de proposito perseverandi et continuatio boni usque ad finem vitæ. Primo modo non est virtus, quia non operatur bonum faciliter et delectabiliter, tamen reducitur ad virtutem perseverantiæ, sicut imperfectum ad perfectum; secundo modo est virtus infusa, non autem tertio modo. — Secundo dicendum sicut dubio 172 et dubio sequenti.

467. — Quod perseverantia non est in appetitu sensitivo sed in ratione, 1-2æ. LVIII, 3, 2m. 2-2æ. LIII, 5, 3m. — Imo perseverantia est in irascibili, 2-2æ. CXXXVII, 2, 2m.

Resp. Dicendum quod sicut ipse distinguit frequenter et præsertim, 1-2æ. CIX, 10, o, perseverantia dicitur tripliciter, scilicet habitus mentis quo firmiter contra tristitias statur, habitus moderativus tristitiæ, et habitus de proposito perseverandi. Primo et tertio modo est in ratione, id est in voluntate quæ est in ratione, sed secundo modo est in irascibili.

PERSONA.

468. — Quod substantia in definitione personæ accipitur in communi secundum quod dividitur in substantiam primam et secundam, 1a. XXIX, 1, 2m. — Imo substantia ibi sumitur pro supposito, non autem pro essentia, 1a. XXX, 1, 1m.

Resp. Dicendum quod substantia posita in definitione personæ potest accipi dupliciter, scilicet vel sine aliis particulis, et sic sumitur pro substantia in communi ad primam et secundam substantiam, vel cum illa particula *individua*, et sic sumitur pro supposito universali. Ideo dicitur quod dicere individua substantia idem est ac si dicatur hypostasis, quæ idem significat in Græco quod suppositum in Latino.

PESSIMUM.

469. — Quod pessimum non oportet quod opponatur optimo, 1-2æ. XXXIX, 4, 1m. 2-2æ. LXXXIV, 4, 1m. CXVIII, 7, 1m. CLXII, 6, 2m. 7, 3m. — Oppositum videtur dicere, 1-2æ. LXXIII, 4, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 138.

PIETAS.

470. — Quod opera pietatis non debent prætermitti propter religionem, nisi impediant eam, quia jam non essent opera pietatis, 2-2æ. CI, 4, o. — Imo tractare negotia sæcularia pie, id est in auxilium indigentium et miserorum, est religiosum, 2-2æ. XVIII, 3, 2m. CLXXXVII, 2, o; CLXXXVIII, 2, 2m.

Resp. Dicendum quod licet religiosis tractare negotia sæcularia et opera pietatis pro pauperibus et viduis, non propter aliquod mundanum, sed moderate cum licentia et charitate, non autem ex cupiditate.

POSSE.

471. — Quod in perpetuis non differunt posse et esse, scilicet potentia passiva. — Imo esse est ipsa actualitas omnium et non potentia passiva, 1a. III, 4, c; IV, 1, 3m, et alias.

Resp. Dicendum quod cum dicitur quod in eis non differt esse et posse, hoc ideo dictum est quia potentia passiva actui non conjuncta, corruptionis principium est, et ideo sempiternitati repugnat; esse autem dicitur actualis omnium actuum, non quod aliquid addatur quod sit ei formalius ipsum determinans, sed quia determinatur sicut actus per potentiam.

POTENTIA.

472. — Quod potentia creaturæ est duplex, scilicet potentia ad esse et potentia ad agere; prima se tenet ex parte materiæ, secunda vero ex parte formæ, 1-2æ. LV, 2, c. — Oppositum videtur dicere a simili, 2-2æ. XXVII, 3, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 165 et 233.

473. — Quod oppositorum eadem est potentia, 1-2æ. VIII, 1, 1m. — Oppositum videtur dicere a simili, 1a. XCIV, 3, 1m. 1-2æ. LXIII, 4, 3m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod oppositorum eadem est potentia, non tamen æqualiter, ut habetur 1-2æ. VIII, 1, 1m. — Secundo dicendum quod aliquando duo accidentia ejusdem rationis possunt esse simul in eodem subjecto in actu incompleto, non tamen ut in actu completo et perfecto, sicut albedo dum est in fieri et nigredo in corrumpi.

474. — Quod ad ea quæ sunt diversa genere ex æquo se habentia, ordinantur diversæ potentiæ animæ, non autem aliter, 1-2æ. VIII, 2, 2m. — Oppositum videtur dicere, 1-2æ. LVI, 2, c. LX, 6, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 356.

PRÆCEPTUM.

475. — Quod omnia præcepta decalogi, præter tertium et quartum, sunt negativa, quia negatio est communior affirmatione, 1-2æ. C, 7, 1m. — Oppositum videtur dicere, quia quælibet affirmatio habet negationem adjunctam, 2-2æ. XLIV, 3, 3m.

Resp. Dicendum quod negatio communiter accepta est communior affirmatione cum se extendat ad res reales et rationis, unde omnis negatio fundatur in aliqua affirmatione intellecta vel imaginaria, non autem semper in aliqua affirmatione reali.

476. — Quod intellectus et scientia fidelium sunt in præceptis legis Dei; ideo non dantur de eis præcepta in Decalogo, sed in sequentibus, 2-2^{ae}. XVI, 2, c, 1^{m}. — Oppositum videtur dicere, 2-2^{ae}. XLVI, 2, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod non dantur de eis in Decalogo explicite, sed virtualiter et implicite, unde, 2-2^{ae}. XVI, 2, 1^{m}. subjungit : Sed in sequentibus, scilicet explicite.

477. — Quod operari sine tristitia et delectabiliter, ratione finis, cadit sub præcepto legis Dei, non autem ex habitu, 1-2^{ae}. C, 9, 3^{m}. — Imo etiam ex habitu, 1-2^{ae}. CIX, 2, 5, o.

Resp. Dicendum sicut dubio sequenti.

478. — Quod modus virtutis est triplex, scilicet scienter, voluntarie et ex habitu : primus est de præcepto legis divinæ et humanæ, secundus divinæ tantum, tertius nullius, 1-2^{ae}. XCVI, 3, 2^{m}. C, 9, o. 2-2^{ae}. XLIV, 1, o. — Imo etiam tertius est de præceptis legis divinæ, 1-2^{ae}. CIX, 2, 5, o.

Resp. Dicendum quod actus est bonus dupliciter, scilicet vel in genere moris, et sic intelligitur primum dictum S. Thomæ ; vel ut est meritorius, et sic intelligitur secundum dictum ejus ut habetur, 1-2^{ae}. CIX, 2, 5, o.

479. — Quod præceptum de dilectione Dei perfecte impletur in patria tantum, sed imperfecte in via. — Imo perfecte impletur in via, 2-2^{ae}. XXIV, 8, c. XLIV, 6, o, et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod charitas dicitur perfecta, quando aliquis secundum totum posse suum diligit ; quod quidem contingit tripliciter, uno modo sic, quod totum cor hominis actualiter semper feratur in Deum, et hæc est perfectio charitatis patriæ quæ non est possibilis in hac vita, in qua impossibile est propter humanæ vitæ infirmitatem, semper actu cogitare de Deo, et moveri dilectione ad ipsum ; alio modo, ut homo studium suum deputet ad vacandum Deo et rebus divinis, prætermissis aliis, nisi quantum necessitas præsentis vitæ requirit ; tertio modo ita scilicet quod nihil cogitet vel velit quod divinæ dilectioni sit contrarium, ut habetur, 2-2^{ae}. XXIV, 8, c. — Secundo dicendum quod etiam tunc impletur, si nihil nobis desit quod actu vel habitu in Deum referamus.

480. — Quod modus virtutis, scilicet operari ex charitate, est de præcepto speciali, non autem modus de aliis præceptis, nec modus aliarum virtutum, 1-2^{ae}. C. 9, 10, o; 2-2^{ae}. XLIV, 1, 1^{m}. 4, 1^{m}. 8, c. — Imo ipsa dilectio Dei et proximi est sub præcepto legis quoad substantiam operis, non autem secundum quod elicitur ab habitu charitatis, 1-2^{ae}. XCVI, 3, 2^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod cadere quid sub præcepto contingit dupliciter, scilicet quod sine eo non pertingat homo ad vitam æternam, et sic primum dictum S. Thomæ est verum ; alio modo quod sine illo non evadat culpam et pœnam, et sic secundum dictum ejus est verum, ut ipse distinguit. — Secundo dicendum quod est bonus dupliciter, scilicet vel in genere moris, et sic intelligitur primum dictum; vel ut est meritorius, et sic intelligitur secundum dictum ejus, ut habetur 1-2^{ae}. CIX, 2, 5, o.

481. — Quod homo in statu innocentiæ poterat sine gratia servare et implere omnia præcepta legis Dei, quoad substantiam actus, non autem quoad modum ejus, scilicet quod aliquid fiat ex charitate ; sed post peccatum neutro modo. — Imo homo etiam post peccatum potest sine gratia servare omnia præcepta Dei quoad substantiam actus, 1-2^{ae}. CIX, 4, o, 5, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod homo sine gratia potest implere omnia præcepta legis Dei et imperfecte, non autem omnia et perfecte, ut habetur, 1-2^{ae}. CIX, 2, c. — Secundo dicendum quod in primis locis loquitur de homine in natura corrupta per peccatum, in secundis vero locis loquitur de homine in natura integra. — Tertio dicendum sicut dubio 308.

PRÆDICARI.

482. — Quod terminus in subjecto positus tenetur materialiter, id est pro supposito ; sed in prædicato positus tenetur formaliter, id est pro natura. — Imo terminus a parte prædicati positus, ad quem terminatur actus verbi, non tenetur formaliter, sed materialiter, 1^{a}. XIII, 12, c. XXXI, 3, 2^{m}. 3^{a}. XVI, 7, 4^{m}. 9, c, 3^{m}. 10, c, 2^{m}. XVII, 1, 3^{m}., et alias.

Resp. Dicendum quod idem respectu diversorum est materiale et formale, ut etiam adductum est dubio 165, quod vide.

483. — Quod hæc prædicatio, Deus est Pater et e converso, est per se et nullo modo per accidens; nec sicut superioris de inferiori, nec e converso, sed per identitatem, 1^{a}. XXXIX, 6, 2^{m}. — Imo nihil prædicatur de Deo per accidens, 1^{a}. III, 6, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod prædicari per accidens dicitur quadrupliciciter, scilicet accidentaliter inhærens vel denominans extrinsece, sine quo res potest esse, per aliud, et quod non est de ratione subjecti. Primo modo non prædicatur de Deo per accidens, ut habetur, 1^{a}. III, 6, c ; secundo vero modo relationes temporales prædicantur de Deo per accidens, et etiam tertio modo, quia relationes temporales prædicantur de Deo per accidens, id est per aliud, quia per relationes reales, quo sunt in creaturis ; sed quarto modo essentia Dei prædicatur per accidens de personis et e converso. — Secundo dicendum quod prædicari per se accipitur dupliciter, scilicet secundum propriam rationem, id est quod prædicatum sit de propria ratione subjecti, et sic quia persona non est de propria ratione essentiæ, nec e converso, nec relationes temporales sicut de ratione Dei, ideo quandoque dicit S. Thomas, quod non prædicantur per se, sed per accidens ; alio modo dicitur prædicari per se, quando prædicatum et subjectum sunt idem ; et sic dicit quod essentia in divinis prædicatur per se per identitatem, quia secundum Boetium nulla verior est prædicatio quam quando idem de seipso prædicatur, ut habetur 1^{a}. XXXIX, 6, 2^{m}.

PRÆSERVATUS.

484. — Quod præservatus ab aliquo dicitur purgatus vel liberatus. — Imo Christus fuit præservatus a peccato originali, et tamen non fuit purgatus neque liberatus, 3^{a}. XXXI, 4, 2^{m}. LII, 2, 2^{m}.; et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod licet solus Christus non fuerit purgatus neque liberatus a peccato originali, hoc tamen de nulla alia persona humana dici potest. — Secundo dicendum quod, licet Christus non fuerit emundatus, emundatio a præcedenti infectione saltem intellectu præcessit assumptionem.

PRIVATIO.

485. — Quod privatio est carentia ejus quod est aptum natum haberi, et hoc tripliciter, scilicet vel ab eo, vel ab alio ejusdem speciei, vel a quocunque ; et tertia tantum est in divinis, 1^{a}. XXXIII, 4, 2^{m}. — Imo nulla privatio est in divinis, 1^{a}. XLIX, 3, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod in secundis locis accipit privationem proprie, scilicet pro carentia formæ debitæ eidem subjecto ; sed in primis locis accipit privationem large, scilicet pro negatione entis determinati generis aptitudinem rei in alio denotantis, sicut ipse ibidem se exponit.

PROPHETIA.

486. — Quod omnis prophetia de quacunque re est ejusdem speciei, quia est per unum formale, scilicet per lumen divinum, 2-2^{ae}. CLXXI, 3, 3^{m}. — Oppositum videtur dicere, 1^{a}. I, 1, 2^{m}.

Resp. Dicendum sicut dubio 502.

487. — Quod prophetia fuit in Christo in quantum fuit

viator. — Oppositum videtur dicere, $2\text{-}2^{ae}$, CLXXIV, 5, 3^m. 3^a. VII, 8, o. XXXI, 2, o et alias.

Resp. Dicendum quod etsi Christus habuit plenam et apertam notitiam quantum ad partem intellectivam de divinis, habuit tamen in parte imaginativa quasdam similitudines in quibus poterat speculari divina, in quantum non solum erat comprehensor, sed etiam viator; et hoc modo prophetia fuit in Christo, ut habetur, 3^a. VII, 8, 1^m,

488. — Quod David habuit prophetiam quoad intuitum mentis sine imaginaria visione. $2\text{-}2^{ae}$. CLXXIV, 4, 1^m. — Oppositum videtur dicere, $2\text{-}2^{ae}$. CLXXIV, 2, 3^m.

Resp. Dicendum quod David non habuit prophetiam quoad intuitum mentis sine imaginaria visione perfectionem aliis simpliciter, quia visio Moysi fuit excellentior quantum ad cognitionem divinitatis, sed secundum quid, quia David plenius cognovit et expressit mysteria incarnationis Christi, ut habetur $2\text{-}2^{ae}$, CLXXIV, 4, 1^m.

PRUDENTIA.

489. — Quod prudentia non convenit brutis. — Imo prudentia est in brutis, etiam in brutis imperfectis, et memoriam non habentibus, cum prudentia sit naturalis æstimatio de convenientibus prosequendis et nocivis fugiendis et animalia etiam imperfecta percipiant naturaliter id quod nocivum est et conveniens, 1^a. XXII, 1, c, 4^m. LV, 3, 3^m. XCVI, 1, c, 4^m. $1\text{-}2^{ae}$. III, 6, c; XIII, 2, 3^m. $2\text{-}2^{ae}$. XLVII, 15, 3^m.

Resp. Dicendum quod prudentia non convenit brutis, nisi metaphorice, scilicet in quantum instinctu naturali aguntur sagaciter, ut habetur in locis primo allegatis.

R

RAPTUS.

490. — Quod raptus mentis ad divina est triplex, scilicet per similitudines imaginarias, per effectus intelligibiles, et per essentiam Dei; primus convenit Petro et Joanni evangelistæ in Apocalypsi, secundus Adæ et David, tertius vero Paulo et Moysi, $2\text{-}2^{ae}$. CLXXV, 3, 1^m. — Oppositum videtur dicere quoad tertium modum 1^a. XII 2, c, 1^m. 5, o.

Resp. Dicendum sicut dubio 211.

RATIO.

491. — Quod ratio et intellectus sunt realiter eadem potentia. — Imo ratio et intellectus non sunt idem, quia ratio quandoque est recta et quandoque non recta, tam in speculativis quam in practicis, sed intellectus semper est rectus, 1^a. LXXIX, 8, o; LXXXIII, 4, c, 2^m. $2\text{-}2^{ae}$. XLIX, 5, 3^m. LXXXIII, 10, 2^m. 3^a. XVIII, 3, 2^m., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod licet intellectus et ratio sint idem secundum rem, differunt tamen secundum rationem; nam ipsius intellectus, secundum proprium suum actum considerati qui est intelligere, est ipsam veritatem intelligibilem simpliciter apprehendere; sed ipsius rationis est secundum suum actum procedere do uno intellecto ad aliud ad veritatem intelligendam. — Secundo dicendum quod ratio etiam dicitur esse semper recta dupliciter, scilicet vel respectu principiorum, vel quia non errat ex proprietate sui, sicut phantasia, sed tantum ex defectu sui.

RELATIO.

492. — Quod relatio secundum rationem ejus nihil ponit in subjecto. — Oppositum videtur dicere; 1^a. XXVIII, 1, 2, c; XXXIX, 1, c; XL, 1, c. et alias.

Resp. Dicendum quod relatio secundum esse ejus inhæret subjecto, secundum vero rationem ejus tantum assistit, quia non ponit in eo aliquid absolutum, sed tantum per respectum ad aliud.

493. — Quod relationes Dei ad creaturas non sunt realiter in Deo nec extra Deum, nec ipse Deus, 1^a. XIII, 7, c; 2^m. 4^m. XXVIII, 1, 3^m. 4, c. — Imo sunt realiter in creatura, 1^a. VI, 2, 1^m. XIII, 7, o; XXVIII, 1, 3^m. 4, c; XLV, 3, 1^m. 3^a. II, 7, o.

Resp. Dicendum quod relationes Dei ad creaturas quæ sunt realiter in creaturis, sunt etiam in Deo, secundum rationem et intellectum nostrum, et angelicum, et divinum.

RESURRECTIO.

494. — Quod eadem materia et isdem dimensionibus numero cum eadem anima, erit idem homo numero qui resurget et non alius. — Imo accidens idem numero non potest transire de subjecto in subjectum, 3^a. III, 7. — Imo corpus prius vivum et postea mortuum, non est idem numero propter diversitatem formæ, sed est idem identitate materiæ, 3^a. XXV, 6, 3^m. L, 5, c, 1^m., et alias.

Resp. Dicendum quod eisdem dimensionibus numero numerositate essentiæ resurget homo idem numero, non autem numerositate suppositi mortui.

S

SACERDOS.

495. — Quod Christus noluit nasci de sacerdotibus ne videretur idem sacerdotium ejus et sacerdotium vetus, sed vetus esset figura sacerdotii ejus, 3^a. XXII, 1, 2^m. — Oppositum videtur dicere, 3^a. XXXI, 2, 2^m.

Resp Dicendum quod noluit nasci de sacerdotibus secundum rectam genealogiam, sed secundum stripen ex parte matris suæ.

SCIENTIA.

496. — Quod scientia significat qualitatem quam consequitur quidam respectus, 1^a. XIII, 7, 8^m. $1\text{-}1^{ae}$. LIV, 4, o. — Imo scientia est collectio specierum ordinatarum ad cognoscendum, 3^a. XII, 2, c, et alias.

Resp. Dicendum quod de scientia duplex fuit opinio, scilicet opinio Avicennæ dicentis quod scientia nihil aliud est quam habilitas quædam intellectus ad recipiendam illuminationem et species intelligibiles ab intelligentia; alii autem dicebant quod non, sed quod scientia est collectio specierum; ideo S. Doctor quandoque ponit hoc sub dubio, scilicet cum dicit quod habitus scientiæ vel est habilitas quædam ad recipiendas species intelligibiles, vel est congregatio specierum; quandoque vero declinat ad primam opinionem, et sic dicit quod scientia est qualitas simplex; sæpius tamen declinat ad secundam, ideo dicit quod scientia est collectio, specierum ut etiam dicetur infra sub dubio 500.

497. — Quod scientia acquisita est habitus naturalis, quia inest unicuique homini quoddam principium scientiæ, scilicet lumen intellectus agentis, per quod cognoscuntur statim a principio naturaliter quædam universalia principia omnium scientiarum, 1^a. CXVII, 1, c; $1\text{-}2^{ae}$. LI, 4, c; CXIII, 10, 3^m. — Imo scientia fit in nobis per proprium ingenium et studium, 1^a. CXVII, 1, o, et alias.

Resp. Dicendum quod scientia acquisita est habitus naturalis inchoative quoad principia, sed completive per proprium ingenium et studium.

498. — Quod in statu innocentiæ homo non acquisivisset scientiam ex sensibus, 1^a. LXIII, 2, c. — Oppositum videtur dicere, 1^a. CI, 1, o.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod potentiæ sensitivæ dupliciter considerari possunt, scilicet vel secundum se, vel ut illustratæ lumine intellectus agentis; primo modo potentiæ sensitivæ sunt inferiores intellectu possibili, ideo non erat conveniens in illo statu recto quod intellectus acquireret scientiam ex sensibus, quia tunc inferiora dependebant et perficiebantur a superioribus et non e converso; secundo autem modo ratione intellectus agentis, qui est superior intellectu possibili, poterat intellectus possibilis accipere scientiam ex sensibus. — Secundo dicendum quod tunc accepisset scientiam ex sensibus quoad usum, applicando habitus infusos ad phantasmata, non autem acquirendo habitum scientiæ de novo.

499. — Quod disciplina quæ est receptio cognitionis ab alio, requiritur ad scientiam, $1\text{-}2^{ae}$. IV, 1, c. — Oppositum videtur dicere, 1^a. CXVII, 1, c.

Resp. Dicendum quod ad scientiam ab alio acquisitam requiritur disciplina, non autem ad scientiam per inventionem propriam, ut habetur. 1^a. CXVII, 1, c, 3^m. 4^m.

500.— Quod ille qui in aliqua scientia acquirit per primam demonstrationem scientiam conclusionis unius habet quidem habitum scientiæ, sed imperfecte ; cum autem acquirit per aliquam aliam demonstrationem scientiam conclusionis alterius, non adgenerature in eo alius habitus scientiæ, sed habitus qui prius inerat fit perfectior, utpote ad plura se extendens, $1\text{-}2^{æ}$. LI, 4, 3^m. LIV, 4, 3^m. LXV, 1, 1^m.— Imo geometer modico studio acquirit habitum scientiæ de conclusione quam nunquam consideravit.— Imo et tota una scientia continet diversas particulares scientias respectu diversarum conclusionum. $1\text{-}2^{æ}$. LXV, 1, 1^m, et alias.

Resp. Dicendum quod in duobus primis locis loquitur de scientia secundum quod est simplex qualitas ; in aliis, autem secundum quod est quoddam aggregatum, ut superius dictum est, sub dubio 496.

501.— Quod scientia quæ habetur per revelationem divinam, et scientiæ humanitus inventæ differunt secundum genus ; unde theologia quæ ad sacram doctrinam pertinet, differt secundum genus ab illa theologia quæ pars philosophiæ ponitur, 1^a. I, 1, 2^m.— Imo omnes habitus qui sunt in eadem potentia sunt ejusdem generis, licet differant specie, propter differentiam objectorum formalium, $1\text{-}2^{æ}$. LIV, 1, 1^m.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod in prima parte loquitur de genere propinqua nobis innominato, sed in prima secundæ loquitur de genere remoto.— Secundo dicendum quod in prima parte loquitur de genere logico, sed in Prima Secundæ loquitur de genere physico.

502.— Quod scientia infusa et scientia acquisita sunt diversarum rationum et diversarum specierum ; unde nihil prohibet de eisdem rebus de quibus physicæ disciplinæ tractant, secundum quod sunt cognoscibiles lumine naturalis rationis, et aliam scientiam tractare secundum quod cognoscuntur lumine divine revelationis, 1^a. I, 1, 2^m. $1\text{-}2^{æ}$. LXIII, 4, 0 ; 3^a. IX, 4, 3^m.— Imo scientia Adæ quæ fuit per species a Deo infusas, fuit ejusdem rationis, cum scientia nostra, quæ est per species acquisitas, 1^a. XCIV, 3, 1^m.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod. 1^a. I, 1, 2^m. vult quod sint diversarum rationum propter diversum lumen, sed 1^a. XCIV, 3, 1^m. dicit quod sunt ejusdem rationis, quia sunt per idem lumen naturale, licet per diversas species, scilicet in Adam per infusas, in nobis autem per acquisitas, quæ non diversificant scientias sive rationem scientiæ in eodem subjecto. — Secundo igitur dicendum quod, 3^a. IX, 4, 3^m. loquitur de scientia infusa et acquisita in eodem subjecto, ut probatur 1^a. LXXXV, 4, c ; 3^a. XXXV, 5, c ; sed 1^a. XCIV, 3, 1^m. loquitur in diversis subjectis, scilicet in Adam et in nobis ; ideo dicit quod potentia visiva quæ habetur per naturam et quæ habetur per miraculum sunt ejusdem rationis, ideo non possent esse similiter in eodem oculo. — Tertio dicendum quod quia habitus distinguuntur specie secundum distinctionem formalem objectorum et secundum ordinem ad diversa, ut probatur de virtutibus infusis, et requisitis, $1\text{-}2^{æ}$. LXIII, 4, 0, et in anima Christi scientia infusa et acquisita sunt diversorum objectorum formalium propter diversum lumen, et ordinantur ad diversa, ut dicitur 3^a. IX, 4, 0 ; ideo concludit ibi ad tertium quod sunt diversarum rationum : scientia vero Adæ infusa, et scientia natura acquisita sunt ejusdem rationis, quia sunt ejusdem objecti et ordinantur ad idem, unde licet, $1\text{-}2^{æ}$, LXIII, 4, 0, probetur quod virtus infusa differt specie a virtute acquisita, tamen ibi ad tertium dicitur quod si Deus infunderet tales virtutes quales per actus acquiruntur, essent ejusdem rationis et ejusdem speciei, sicut et oculus productus per naturam et productus per miraculum, sicut etiam Adam, Eva, Christus et cæteri sunt ejusdem speciei, licet cæteri producti sint per naturam, et Adam, Eva et Christus immediate formati sint a Deo.

503.— Quod aliqua scientia imperat alliis tanquam ancillis, eis utendo, 1^a. I, 5, c, 2^m. — Imo imperare est actus rationis, et non scientiæ, $1\text{-}2^{æ}$. XVII, 1, 0.

Resp. Dicendum quod imperare est actus rationis ut principii directive quoad esse rei imperatæ, sed est actus scientiæ quoad bene esse rei scitæ, ut scita est.

504.— Quod donum scientiæ est principaliter speculativum, et sucundario praticum, sicut et fides. Imo donum scientiæ est tantum practicum. 1^a. XIV, 16, c ; IX, 3, 0 ; LII, 2, 2^m, et alias.

Resp. Dicendum quod ut habetur 1^a, XIV, 16, c, scientia dicitur speculativa vel pratica tripliciter, scilicet vel ratione objecti, vel rationis finis, vel ratione modi procedendi ; unde donum scientiæ ratione objecti est practicum tantum, quia est tantum de humanis, quorum cognitio non est necessaria ad salutem nisi pratica, ut habetur $2\text{-}2^{æ}$. IX, 2, 0 ; sed ratione finis, donum scientiæ est principaliter speculativum et secundum praticum, sicut et fides ad quam ordinatur, ut habetur $2\text{-}2^{æ}$. IX, 3, 0.

SEMEN.

505.— Quod semen mulieris nihil facit ad generationem prolis, ideo aliquæ concipiunt sine eo ; 3^a XXXI, 5, 3^m. XXXV, 3, 3^m. — Imo semen feminæ se habet active, 3^a. XXXII, 4, 2.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod semen feminæ et imperfectum in genere seminis propter imperfectionem virtutis feminæ ; unde femina se habet active in præparatione materiæ, non autem in conceptione prolis, ut habetur in secundis locis. — Secundo dicendum sicut dubio 292.

SENSUS.

506.— Quod sensus est quædam deficiens participatio intellectus, 1^a. LXXVII, 7, c. — Imo sensus et intellectus differunt realiter, 1^a. LXXIV, 6, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 351.

507.— Quod sentire et intelligere sunt actiones immanentes, 1^a. XIV, 2, 1^m. LIV, 2, c ; $1\text{-}2^{æ}$. XXXI, 5, c. — Imo sentire non est totaliter remotum a genere actionum ad extra, 1^a. XXVII, 5, c.

Resp. Dicendum quod sentire quod est operatio in sentiente, est extra naturam intellectualem ; sed dicitur non esse remotum a genere actionem quæ sunt ad extra, quia sentire perficitur per actionem sensibilis in sensum, ut habetur 1^a. XXVII, 5, c.

508.— Quod sensus judicat et cognosci se sentiret.— Oppositum videtur dicere, 1^a. XIV, 2, 1^m. LXXVIII, 4, 2^m. LXXXVII, 3, 3^m., et alias.

Resp. Dicendum quod actus sensus proprii non sentitur a proprio sensu, sed percipitur per sensum communem.

SIMILITUDO.

509.— Quod similitudo in divinis aliter pertinet ad verbum et aliter ad amorem, 1^a. XXVII, 4, 2^m.— Imo ipse amor non est similitudo, 1^a. XXVII, 4, 3^m.

Resp. Dicendum quod similitudo ad verbum pertinet in quantum ipsum est quædam similitudo rei intellectæ, sicut genitum est similitudo generantis ; sed ad amorem pertinet non quod ipse amor sit similitudo, sed inquantum est principium amandi, ut habetur, 1^a. XXVII, 4, 2^m.

SIMONIA.

510.— Quod simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale vel annexum ei, $2\text{-}2^{æ}$. C, 1, 0. — Imo annexum spirituali licet vendere aliquo modo tempore necessitatis, $2\text{-}2^{æ}$. C, 1. 6^m. 4, 0.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod annexum spirituali est duplex, scilicet vel dependens ex re spirituali, ut beneficia ecclesiastica, vel ordinatum ad aliquid spirituale, ut vasa sacra et juspatronatus ; secundum licet vendere aliquo modo ratione materiæ in necessitate Ecclesiæ, non autem primum, quia sic esset simonia, ut habetur in locis secundo allegatis.— Secundo dicendum sicut dubio 4.

SOBRIETAS.

511.— Quod sobrietas est circa polum ebriativum. —

Imo sobrietas est circa cibos, 2-2ᵃᵉ. CXLIII, c; CXLIX, 1, o, et alias.

Resp. Dicendum quod sobrietas proprie est circa potum ebriativum, large vero circa cibos et omnem materiam, quia sobrius dicitur quasi briam, id est mensuram servans, ut habetur in primis locis.

SPIRATIO.

512. — Quod Pater et Filius in divinis sunt duo spirantes; sed unus spirator. — Imo sunt etiam duo spiratores, 1ª. XXXVI, 4, 7ᵐ. XXXIX, 3, c, et alias.

Resp. Dicendum quod spirator potest sumi dupliciter, scilicet substantive et adjective quia est nomen verbale, et secundum grammaticos, nomina verbalia sunt substantiva voce, et adjectiva significatione. Ideo auctoritatem S. Hilarii de Trinitate exponens, scilicet quod Spiritus sanctus a Patre et Filio confitendus est, dicit quod Hilarius accepit substantivum pro adjectivo: si ergo spirator sumatur substantive, sunt unus spirator; si vero adjective, sunt duo spiratores, quia adjectiva numerantur secundum numerum suppositorum quibus adjunguntur, substantiva vero secundum numerum formæ sui significati, ut habetur, 1ª. XXXVI, 4, 7ᵐ. XXXIX, 3, c.

513. — Quod Pater et Filius sunt unum principium Spiritus sancti unitate notionis communis, 1ª. XXXV, 2, c; XXXVI, 4, o. — Imo Pater et Filius non conceduntur communiter esse idem principium Spiritus sancti, quia ratione articulationis includitur unitas suppositi, licet quidam concedant quia non ponit unitatem absolutam, sed respectu ejus cui additur, quia est adjectivum, 1ª. XXXVI, 4, 6ᵐ.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod hoc non videtur multum cogere quin possit concedi quod Pater et Filius sint idem principium sicut et unum, utimur enim principibus communiter et pro essentia et pro persona. — Secundo dicendum sicut dubio præcedenti.

STUPRUM.

514. — Quod filia sacerdotis etiam non nupta deprehensa in stupro lapidabatur in Veteri Testamento, secundum Hieronymum, in aliis autem tantum nupiæ, 3ª. XXIX, 1, 4ᵐ. — Imo filia sacerdotis comburebatur, aliæ vero lapidabantur. 3ª. XXIX, 1, 4ᵐ.

Resp. Dicendum quod filia sacerdotis deprehensa fuerat in stupro et violaverat nomen patris sui, flammis exurebatur: sed quidam referunt verbum Hieronymi ad lapidationem infamiæ, ut habetur 3ª. XXIX, 1, 4ᵐ.

SUBJECTUM.

515. — Quod subjectum est causa effectiva propriæ passionis, quia proprium fluit a subjecto, 1ª. LXXVII, 6, 3ᵐ. — Imo subjectum est causa materialis ejus, 1ª. LXXVII, 1, 5ᵐ. — Imo propriæ passiones sunt accidentia subjecti per se et similiter producuntur a simili, 1ª. LXXVII. 1, 5ᵐ.

Resp. Dicendum quod subjectum est causa materialis propriæ passionis ut materia in qua, sed est causa effectiva, non quidem per aliquam transmutationem, sed per naturalem resolutionem, ut habetur 1ª. LXXVII, 6, 3ᵐ.

SUPERBIA.

516. — Quod superbia et avaritia in quantum sunt spiritualia peccata, sunt radices omnium peccatorum. — Oppositum videtur dicere, quia actus vel habitus non habet rationem radicis, sed rami, 1-2ᵃᵉ. LXXXIV, 1, c, 2ᵐ. 2, c; 2-2ᵃᵉ. CXIX, 2, 1ᵐ., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod peccatum dicitur spirituale peccatum dupliciter, id est vel quia est circa spiritualem materiam, vel propter specialitatem actus extendentis sed a omnem materiam, ut omnia vitia circa actum rationis, ut habetur 2-2ᵃᵉ. LIV, 1, c; XCIX, 2. o. — Superbia igitur dicitur spirituale peccatum primo modo, magis quam secundo. — Secundo dicendum quod radix dupliciter potest considerari, scilicet vel ut est prima et universalis causa et per se omnium quæ procedunt ex arbore, et sic dicit quod speciale peccatum avaritiæ et superbiæ in actu vel in habitu, ut est passio habitualis, consequens peccatum originale, habet rationem radicis, quia oritur ex fomite peccati originalis, qui proprie est radix omnium peccatorum; sed in aliis locis considerat radicem quantum ad hoc quod ex ea oritur et nutritur arbor; ideo dicit avaritiam et superbiam, in quantum sunt specialia peccata, habere rationem radicis, quia non est aliquod genus peccati quod frequenter non oriatur et nutriatur ex eis, licet non semper; et etiam quia Salomon dicens superbiam esse initium omnis peccati, et Paulus dicens cupiditatem esse radicem omnium malorum, loquuntur de eis ut sunt peccata specialia; sed ut avaritia et superbia est inordinatus appetitus uniuscujusque rei, sic etiam non est radix, sed genus omnis peccati, ut habetur secundis locis.

SUPERIUS.

517. — Quod superius habet similitudinem cum inferiori, ut sol cum igne; et ideo est similitudo omnium rerum secundum formam et secundum materiam; et secundum accidens potest esse aliquid simile substantiæ similitudine quæ est inter causatum et causam, 1ª. LVII, 2, 2ᵐ. — Imo nullo modo Deus est similis creaturis, nec causa suis causatis, 1ª. IV, 3, 4ᵐ., et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 196.

SUPPOSITUM.

518. — Quod in compositis dicuntur suppositum et natura, 1ª. III, 3, c; XXIX, 2, 3ᵐ. 3ª. XVI, 5, 1ᵐ. — Oppositum videtur dicere 1ª. III, 3, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 68.

T

TEMPUS.

519. — Quod tempus est per se mensura motus primi, ideo non mensurat esse, nisi secundum quod subjacet variationi ex motu cœli, 1ª. X, 4, 3ᵐ. 1-2ᵃᵉ. XXXI, 2, c. — Imo accidit tempori esse mensura motus firmamenti, 1ª. LXVI, 4, 3ᵐ.

Resp. Dicendum quod homo accidit tempori, quia, si alius esset motus primus, illius motus, mensura esset tempus, ut habetur 1ª. LXVI, 4, 3ᵐ.

520. — Quod Scriptura divina creationem rerum in indivisibili factam pronuntiat dicens: In principio creavit Deus cœlum et terram. Quod quidem principium Basilius principium temporis exponit esse indivisibile, ut secundum philosophum probatur, 1ª. XLVI, 3, c. — Oppositum videtur dicere, 1ª. XLVI, 3, 1ᵐ.

Resp. Dicendum sicut dubio 76.

THEOLOGIA.

521. — Quod theologia est scientia nobis divinitus revelata, 1ª. I, 2, 2ᵐ. — Imo Theologia est scientia acquisita per studium, laborem, et motum intellectus, scilicet propter incipientium eruditionem, provectorum instructionem et impedimentorum evitationem, 1ª. In prolog. o.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod theologia humanitus inventa, scilicet philosophia prima, est scientia acquisita per studium; sed theologia cujus subjectum est Deus, est nobis divinitus revelata. — Secundo dicendum quod etiam theologia divinitus revelata acquiritur a nobis per studium quoad ejus conclusiones, non autem quoad ejus principia, quæ sunt articuli fidei, et quæ sunt omnibus divinitus revelata.

522. — Quod Deus est subjectum theologiæ, 1ª. I, 7, o, — Imo ens divinum revelabile est subjectum theologiæ. 1ª. I, 1, 2ᵐ. 3, c, 2ᵐ. 4, c.

Resp. Dicendum primo, quod duplex est subjectum in scientia, scilicet vel subjectum adæquatum, quod scilicet prædicatur de omnibus consideratis per se in illa scientia, vel subjectum principale seu subjectum attributionis, scilicet quod principaliter consideratur et ad quod referuntur omnia quæ in illa scientia considerantur et ad illud ordinantur; quandoque igitur loquitur de subjecto primo modo, quandoque vero de subjecto scientiæ secundo modo. — Secundo dicendum quod, ut ipse dicit Deum esse subjectum theologiæ verum est, cum formali, ratio objecti in theologia sit a Deo, et tale est verum subjectum ejus. Aliud vero dictum de iis quæ materialia sunt in subjecto intelligi potest, et non id subjectum esse dicit, nisi forte per accidens.

523. — Quod theologia est dignior cæteris scientiis, cum sit ordinativa aliarum scientiarum. — Imo metaphysica est dignior cæteris scientiis, cum sit ordinativa aliarum scientiarum. — Imo logica est dignior cæteris scientiis, cum sit ars artium. 1^a. I, 5, o, et alias.

Resp. Dicendum quod sacra theologia est dignior aliis scientiis, et propter nobilitatem materiæ, et certitudinem, et altiorem finem; sed metaphysica dicitur dignior aliis scientiis humanitus inventis, quia ordinat eas; logica autem quia est adminiculum aliarum.

524. — Quod theologia sacra differt secundum genus a theologia naturali, id est, a metaphysica, 1^a. I, 1, 2^m. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. LIV, 1, 1^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 501.

V

VERBUM.

525. — Quod verbum in divinis proprie dicitur personaliter tantum, non autem essentialiter. — Imo dicitur etiam essentialiter. — 1^a. XXXIV, 1, o; 1-2^{ae}. XCIII, 1, 2^m., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod verbum ut dicit relationem rationis dicitur essentialiter; sed ut dicit relationem realem, sicut est in usum, dicitur personaliter tantum. — Secundo dicendum quod verbum dicit quamdam emanationem intellectus et exitum in manifestationem sui; et ideo quia exitus iste potest intelligi vel secundum rem distinctam, prout in divinis Filius exit a Patre, vel secundum rationem tantum, prout intelligere est ab intellectu divino, ideo et verbum quandoque essentialiter, et quandoque personaliter dicitur sicut et amor.

VIRGINITAS.

526. — Quod virginitas est specialis virtus. — Imo virginitas non est virtus, sed nominat statum virtutis et aliquid virtuti accidens. 1-2^{ae}. LXIV, 1, 3^m. 2-2^{ae}. CLII, 1, 1^m. 3, o; CIV, 1, c, 3^m., et alias.

Resp. Dicendum quod, sicut habetur 2-2^{ae}. CLII, 3, o, virginitas potest sumi tripliciter, scilicet vel materialiter, id est pro incorruptione signaculi seu irresolutione seminis propter delectationem; vel formaliter, id est pro habitu quo quis proponit seu eligit perpetuo servare integritatem mentis et corporis, et hoc dupliciter scilicet vel sine voto, vel cum voto; primum accidit virtuti, secundum autem nominat statum virtutis; sed tertium est virtus et potest remanere, deficiente primo et secundo, ut habetur in locis primo allegatis.

527. — Quod virginitas quoad suum formale potest reparari per pœnitentiam, et semper est cum cæteris virtutibus, non autem quoad materiale ejus. 2-2^{ae}. CLII, 3, 2^m. 3^m. 3^a. LXXXIX, 3, 1^m. — Oppositum videtur dicere, etiam quoad omnem integritatem, 1^a. XXV, 4, 3^m. 2-2^{ae}. CLII, 3, 3^m.

Resp. Dicendum quod etiam quoad omnem integritatem carnis virtute divina potest reparari, non autem ratione præteriti, quia hoc implicaret contradictionem, scilicet quod mulier corrupta non fuerit corrupta, ut etiam superius sub dubio 222 adductum est.

VIRTUS.

528. — Quod virtus dicitur ultimum potentiæ, quia ad illud potentia ordinatur scilicet ad objectum, quia ibi virtus sumitur pro objecto, 1-2^{ae}. LV, 1, 1^m. 3, c; 2-2^{ae}. XXIII, 3, 2^m. — Imo virtus dicitur ultimum potentiæ non ut importat ordinem effectus, sed ordinem excessus, 2-2^{ae}. XXIII, 3, 2^m.

Resp. Dicendum tripliciter, scilicet primo quod duplex est ultimum, scilicet vel in re, sicut superficies locati, vel extra rem, sicut locus; habitus igitur virtutis est ultimum potentiæ primo modo, actus autem et objectum secundo modo, primum immediate, secundum vero mediate. — Secundo dicendum quod aliquid dicitur ultimum potentiæ dupliciter, scilicet vel materialiter, id est illud ad quod potentia ordinatur, et hoc est duplex, scilicet propinque actus et remote objectum; vel essentialiter, id est complementum et perfectio potentiæ, sive sit aliud a potentia, scilicet habitus, sive non. — Tertio dicendum quod duplex est potentia, scilicet vel cujus actus transit in exteriorem materiam et perficit eam, et ultimum talis potentiæ est actus ejus principaliter, secundario autem objectum ejus; vel cujus actus non transit ad extra, sed ipsam potentiam perficit; et ultimum talis potentiæ, ut stabile, est habitus, sed ut fluens, est actus ejus.

529. — Quod eadem virtus potest esse in diversis potentis, 1-2^{ae}. LV', 2, c. LX, 5, c. — Oppositum videtur dicere, 1^a. LXXIX, 5, c.

Resp. Dicendum sicut dubio 356.

530. — Quod una virtus est prior alia secundum actus, licet simul infundantur omnes a Deo, secundum habitus, 1-2^{ae}. LXII, 4, c, 3^a. LXXXV, 6, c. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. LXV, 1, 3^m.

Resp. Dicendum quod virtutes simul infunduntur, sed ordine quodam, prout actus unius ordinatur ad aliam, ut etiam supra adductum et dubio 356.

531. — Quod vitium non tantum opponitur virtuti perfecte, sed etiam imperfecte, in genere virtutis, scilicet habilitati naturali ad bonum et dispositioni ad virtutem. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. LXIII, 2, 2^m. LXXIII, 1, 2^m., et alias.

Resp. Dicendum quod in quæstionibus de virtutibus in communi loquitur de oppositione imperfecta quæ est vel medii ad medium, vel medii ad extremum; in aliis autem locis de oppositione perfecta, id est de contrarietate quæ est inter maxime distantia.

532. — Quod non oportet quod principale vitium opponatur principali virtuti, 1-2^{ae}. LXXXIV, 4, 1^m. 2-2^{ae}. XXXIV, 5, 1^m. CXVIII, 7, 1^m. CXLII, 3, 1^m. CLXII, 6, 2^m. 7, 3^m. — Oppositum videtur dicere, 1-2^{ae}. LXXIII, 4, c. 2-2^{ae}. XXXIV, 2, c.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod malum maximum, seu summum, vel pessimum potest sumi dupliciter, scilicet vel per remotionem omnis boni, vel per accessum ad cætera mala; primo modo non datur nisi in apprehensione, ideo non opponitur optimo, nisi secundum rationem; secundo autem modo potest tripliciter considerari, scilicet vel secundum speciem suam, prout peccata et vitia specificantur ex objecto suo, sicut et virtutes, id est per conversionem ad bonum commutabile, vel secundum aversionem, vel secundum circumstantias, vel secundum extensionem ad effectus; primo modo opponitur optimo pessimum, non autem secundo vel tertio modo, sed potius optima virtus opponitur etiam minimis peccatis excludendo ea. — Secundo dicendum sicut dubio præcedenti.

533. — Quod virtus infusa differt specie a virtute acquisita dupliciter scilicet vel ratione diversæ regulæ, vel ratione diversi finis, 1-2^{ae}. LXIII, 4, o. — Oppositum videtur dicere a simili, 1^a. XCIV, 3, 1^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 502.

VISUS.

534. — Quod visus habitus per generationem naturalem et visus cæci illuminati per miraculum, sunt ejusdem speciei; ideo non possent esse simul in eodem oculo, sicut nec duo accidentia vel duæ formæ ejusdem rationis non possunt esse simul in eodem subjecto, 1^a. XCIV, 3, 1^m. 1-2^{ae}. LXIII, 4, 3^m. — Oppositum videtur dicere a simili, 1^a. I, 1, 2^m. 3^a. IX, 4, 3^m.

Resp. Dicendum sicut dubio 502.

VITA.

535. — Quod opus activæ vitæ est duplex, scilicet opus spirituale, ut prædicare et docere, et opus corporale, ut recipere hospites et servire infirmis; primum est melius quam sint opera contemplativa, non autem secundum,

2-2^{ae}. CLXXXVIII, 6, c, 3^{a}. XL, 1, 2^{m}. — Oppositum videtur dicere, 2-2^{ae}. CLXXXII, 2, o.

Resp. Dicendum quod vita activa ex hoc quod est utilior non est nobilior simpliciter, sed secundum quod; sed contemplativa est dignior quia quæritur propter se et non propter aliud.

536. — Quod vita contemplativa est tantum in intellectu, 2-2^{ae}. CLXXX, 1, o, 2, 1^{m}. 7, 1^{m}. — Imo est etiam in inquisitione rationis et in affectu, 2-2^{ae}. CLXXX, 1, o, 2, 1^{m}. 7, 1^{m}.

Resp. Dicendum quod vita contemplativa est tantum in intellectu essentialiter, et principaliter in actu ejus; sed utitur inquisitione rationis ut medio, et est causaliter, antecedenter, et concomitanter in affectu, ut habetur in primis locis.

VOLUNTAS.

537. — Quod voluntas est rationalis per participationem, 1-2^{ae}. LVI, 6, 2^{m}. LIX, 4, 2^{m}. LXI, 2, c, 2^{m}. 2-2^{ae}. LVIII, 4, 3^{m}. — Imo voluntas est rationalis per essentiam, 1^{a}. LXXXII, 3, c, et alias.

Resp. Dicendum sicut dubio 108.

538 — Quod qui vult bonum propter indebitum finem, vult bonum sub ratione mali, 1-2^{ae}. XIX, 7, 2^{m}. 3^{m}. — Imo voluntas nihil vult nisi sub ratione boni, 1^{a}. XIX, 9, c, XLVIII, 1, 2^{m}. 4^{m}. 1-2^{ae}. VIII, 1, o. LXXVII, 1, 1^{m}.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod velle aliquid sub ratione mali potest intelligi dupliciter, scilicet vel quod ipsa malitia, id est privatio boni, moveat ad volendum, et sic nullus vult aliquid sub ratione mali; vel quod aliquis velit aliquid propter aliquid quod in se est malum, tamen apprehensum est sub ratione boni, et sic aliquis vult aliquid sub ratione mali. — Secundo dicendum quod velle aliquid sub ratione mali potest accipi dupliciter, scilicet vel universaliter, id est ut apprehensum sub privatione omnis boni, vel specialiter, id est sub privatione boni moralis, tamen sub ratione boni utilis seu delectabilis; et sic aliquis vult aliquid sub ratione mali, non autem primo modo, sicut quando aliquis facit aliquid ut furetur, sciens furtum esse malum moraliter, tamen sub ratione boni utilis.

VOTUM.

539. — Quod nullum votum religiosi est firmum nisi de consensu prælati, quia nullum tempus est in quo prælatus non possit eum in aliis occupare, 2-2^{ae}. LXXXVIII, 8, 3^{m}. — Oppositum videtur dicere, 2-2^{ae}. LXXXVIII, 12, 2^{m}.

Resp. Dicendum quod per votum obedientiæ supponitur religiosus prælato suo quantum ad generalem dispositionem vitæ suæ, licet non quantum ad omnes actus particulares.

540. — Quod in voto continentiæ et religionis per professionis solemnizato, etiam Papa non potest dispensare, licet quidam jurisconsulti ignoranter contrarium dicant, quia periculis humanis obviandum est per humana et non per divina, 2-2^{ae}. LXXXVIII, 11, c. CLXXXVI, 8, o. — Imo in voto continentiæ et religionis quantumcumque solemnizato, ut alii dicunt probabilius, potest dispensari per Papam, si communis utilitas totius Ecclesiæ, vel unius regni, vel unius provinciæ hoc requirat 2-2^{ae}. LXXXIX, 9, 3^{m}. XCVIII, 3, 2^{m}., et alias.

Resp. Dicendum dupliciter, scilicet primo quod in primis locis loquitur de voto ratione consecrationis indebilis, in secundis vero ratione boni promissi quo potest esse aliquid melius, scilicet bonum commune. — Secundo dicendum quod in secundis locis loquitur secundum opinionem aliorum, ideo dicit quod alii dicunt probabilius, unde ibi respondet argumentis ad utramque partem; in primis vero locis loquitur secundum propriam sententiam.

INDEX SEXTUS

CATALOGUS

PHILOSOPHORUM, ATQUE POETARUM, PONTIFICUM, CONCILIORUM, DOCTORUM,

Quorum auctoritatibus, decretis, definitionibus, testimoniis, sparsim S. DOCTOR THOMAS utitur nititurve, in præclaro opere *Summæ* suæ *Theologicæ*

PHILOSOPHI.

seu Oratores et Poetæ.

Alexander.
Algazel.
Andronicus.
Aristophanes.
Aristoteles.
Averroes.
Avicenna.
Avempace.
Avicebron.
Boetius.
Caius jurisconsultus.
Democritus.
Empedocles.
Epicurus.
Euclides geometer.
Gilbertus Porretanus.
Heraclitus.
Horatius poeta lyricus.
Jura civilia.
Julius Cæsar *De bello Gallico hist.*
Leucippus.
Liber de causis.
Liber Stratagematum Francorum.
Macrobius, super Somnium Scipionis.
Marcus Tullius Cicero, orator.
Ovidius Naso.
Plato.
Peripatetici.
Plotinus.
Pittacus Mitylenæus.
Porphyrius.
Pythagoras.
Ptolomæus astronomus.
Seneca orator,
Sallustius historiographus.
Simplicius.
Socrates.
Sophistæ.
Stoici.
Strabus.
Terentius poeta comicus.
Titus Livius historicus.
Trismegistus.
Varro.
Valerius Maximus orator.
Vegetius, *De re militari.*

PONTIFICES.

Adrianus papa.
Alexander primus martyr.
Alexander tertius.
Anacletus martyr.
Agatho papa.
Bonifacius papa.
Calixtus martyr.
Cœlestinus tertius.
Clemen martyr.
Damasus papa.
Eusebius papa.
Fabianus martyr.
Felix papa.
Gregorius primus.
Gregorius septimus.
Gelasius martyr.
Honorius tertius.
Hormisdas papa.
Joanne papa.
Innocentius secundus.
Innocentius tertius.
Julius papa.
Leo primus.
Leo quartus.
Lucius tertius.
Martinus papa.
Marcellus martyr.
Nicolaus papa.
Paschalis papa.
Pelagius papa.
Pius papa.
Sergius papa.
Soter martyr.
Stephanus martyr.
Stephanus quintus.
Silvester papa.
Symmachus papa.
Telesphorus martyr.
Urbanus martyr.
Urbanus secundus.
Zephirinus martyr.

CONCILIA

Constantinopolitana.
Nicæna.
Toletana.
Arausicanum.
Ephesinum.
Meldense.
Aurelianense.
Chalcedonense.
Lateranense.
Carthaginense quartum.
Wormaciense.
Agathense.
Triburiense.
Africanum.
Remense.
Arelatense.
Milevitanum.
Ancyritanum.
Moguntinum.

DOCTORES.

Ambrosius.
Anselmus.
Augustinus.
Athanasius.
Antonius in sermone ad monachos.
Basilius Magnus.
Bernardus.
Beda Venerabilis.
Benedictus in Regula sua.
Canones apostolorum.
Cassianus *De instilutis cœnobiorum.*
Cyrillus.
Chrysostomus.
Cyprianus.
Collationes Patrum.
Damascenus.
Decreta.
Dionysius Areopagita.
Dionysius Alexandrinus.
Didymus.
Eusebius Emissenus.
Eusebius Cæsariensis.
Glossa ordinaria.
Glossa interlinearis.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nyssenus.
Gregorius Magnus.
Gratianus.
Hebraica veritas.
Hesychius super Leviticum.
Hieronymus.
Hilarius.
Hugo de sancto Victore.
Ignatius.
Isidorus.
Itinerarium Clementis.
Maximus commentator Dionysii.
Liber de infantia Salvatoris, sed apocryphus.
Leo primus.
Liber Sententiarum Prosperi,
Maximus episcopus.
Magister Sententiarum, seu Petrus Lombardus.
Origenes.
Prosper de Vita contemplativa.
Præpositivus.
Rabbi Moses Judæus.
Rabanus.
Remigius.
Richardus de sancto Victore.
Severianus.
Vitæ sanctorum Patrum.

INDEX SEPTIMUS

EARUM RERUM ET EJUS GENERIS DOCTRINARUM

QUÆ, ERUDITE ET PIE A S. THOMA IN SUMMA VARIIS LOCIS TRACTATÆ,

Recte utiliterque ad singularum Dominicarum, atque aliorum festorum dierum Epistolæ Evangeliique juxta usum Romanum, explicationem, a verbi divini concionatoribus adhiberi possunt, concinnatus.

(*Numerus romanus quæstiones, arabicus vero articulos, indicat*)

DOMINICA PRIMA ADVENTUS.

EPISTOLA (*Rom.* XIII).

Cum credidimus. De fide, 2-2æ. 1a et sequentibus. — An credere sit necessarium ad salutem, 2-2æ. II, 3, o. — An credibilia sint per certos articulos distinguenda, 2-2æ. I, 6. — An hi articuli fidei convenienter enumerentur, 2-2æ. I, 8.— An convenienter in Symbolo fidei ponantur, 2-2æ I, 9.— Fide credenda esse quæ nobis sunt evangelizata, et a conciliis atque pontifice definita, 2-2æ. I, 9, 10. V, 3.

Nox præcessit. De veteri et nova lege, 1-2æ. CVII.

Non in comessationibus et ebrietatibus. De gula, 2-2æ. CXLVIII. De ebrietate, 2-2æ. CL.

Non in cubilibus et impudicitiis. De castitate, 2-2æ. CLI. De luxuria, 2-2æ. CLIII.

In contentione et æmulatione. De discordia, 2-2æ. XXXVII. De contentione, 2-2æ. XXXVIII. De invidia, 2-2æ. XXXVI.

Induimini Dominum Jesum. Quomodo quis dicatur induere Christum, 3a. LXIX, 9, 1m.

EVANGELIUM (*Luc.* XXI).

Erunt signa in sole. De signis quæ præcedent judicium, 3a s. LXXIII. Quomodo sol et luna et stellæ dicantur non dare lumen suum? 3a s. LXXIII, 2, c.

Nam virtutes cœlorum movebuntur. Quomodo virtutes cœlorum, Domino veniente, commovebuntur, 3a s LXXIII, 3, o.

Filium hominis venientem. De judicio generali, 3a s. LXXXVIII, LXXXIX et XC, et 3a. LIX. 5. De potestate judiciaria, 3a. LIX. An judiciaria potestas sit specialiter attribuenda Christo, 3a. LIX, 1. An hæc se extendat ad omnes res humanas et angelicas, 3a. LIX, 4 et 6.

Cum potestate magna. An reprobi videntes hanc potestatem, cognoscent eum esse Deum, 3a s. XC, 3. Vide Evangelium in die animarum.

ADVENTUS DOMINICA IIa.

EPISTOLA (*Rom.* XV).

Quæcumque scripta sunt. De necessitate sacræ Scripturæ, ejusque natura, qualitate, atque sensu, 1a. I, o. — An Scriptura sacra ex omni sui parte sit vera, 2-2æ. CX, 3, 1.

Sapere in alterutrum. De discordia fugienda, 2-2æ. XXXV.

Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis. An Christus solis Judæis, et non gentibus debuerit prædicare, 3a. XLII, 1, 2, o.

Gentes autem super misericordia honorare Deum. An ergo conversio Judæorum sit attribuenda tantum justitiæ et veritati, gentium autem soli misericordiæ Dei, 1a. XXI, 4, 2m.

EVANGELIUM (*Math.* II).

Tu es qui venturus. An Joannes dubitaverit Christum esse verum Messiam promissum in lege et prophetis, 2-2æ. II, 7, 2m.

Qui non fuerit scandalizatus. De fide, 2-2æ. Ia et seq. — De fide nuda et charitate formata, 2-2æ. VI, 1 et 2. — An explicite credere mysterium Christi non sit de necessitate salutis, 2-2æ. II, 7, o.

Hominem mollibus vestitum. An circa exteriorem cultum possit esse virtus et vitium, 2-2æ. CLXIX, 1, o. — An prælati Ecclesiæ et sacerdotes peccent utendo pretiosis vestibus, præsertim in ministerio altaris, 2-2æ. CLXIX, 1, 2m. — An religiosi mendicantes et alii peccent utendo vestibus vilioribus, ubi supra. — An ornatus mulierum semper sit cum peccato mortali, 2-2æ. CLXIX. — An mulieres sine peccato nudatis capillis possint incedere, 2-2æ. CLXIX, 2, c. — An mulieres possint uti figmentis in facie ad se colorandum absque peccato. Ibid. 2m. — An liceat mulieri uti veste virili, vel e contra: ubi supra, 3m. — De cultu exteriori, vide plura in Evang. Dominica 1a, post 8am Pentecost.

Et plus quam Prophetam. An Joannes fuerit excellentior propheta quam Moyses, 2-2æ. CLXXIV, 4, 3m. — Quomodo B. Joannes fuerit plus quam propheta, 3a. XXXVIII, 1, 2m.

Qui præparabit viam tuam ante te. Quomodo Joannes præparaverit viam Domini, 3a. XXXVIII, 1, o, 2, 2m.

DOMINICA III ADVENTUS

EPISTOLA (*Philipp.* IV).

Gaudete. De gaudio, 2-2æ. XXVIII, o. De vitiis gaudio oppositis, 2-2æ. XXXV et XXXVI.

Modestia vestra. De modestia, 2-2æ. CLX. De speciebus modestiæ, 2-2æ. CLXI.

Dominus enim prope est. Quomodo Deus dicatur esse ubique et in omnibus rebus per essentiam, potentiam, et præsentiam, 1a, VIII, 2 et 3. — Quomodo specialiter dicatur esse in rationali creatura, 1a. VIII, 3, c. —Quomodo dicatur specialiter esse in sanctis. 1a VIII, 3, c. et ad 4.

In omnio ratione. De oratione, 2-2æ. LXXXIII.

Nihil solliciti sitis. An illicitum sit habere sollicitudinem de temporalibus rebus, 2-2æ. LV. 6, o. — An aliquis debeat sollicitus esse futurorum, 2-2æ. LV, 7, o. Vide Evang. Dominicæ 15a post 8am Pentecost.

Et pax. De pace, 2-2æ. XXIX, o.

EVANGELIUM (*Joan.* I).

Et confessus est et non negavit. De humilitate, 2-2æ. CLXI. — De gradibus humilitatis, ubi supr. art. ult. — De virtute veritatis, id est, veracitatis, 2-2æ. CIX, o. — De mendacio, 2-2æ. CX. — Quid ergo baptizas. De Baptismo Joannis, 3a. XXXVIII. — An meddacium sit peccatum, 2-2æ. CX, 3, o. — De baptismi sacramento, 3a. LXVIII.— De lege et gratia, 1-2æ, CIX.

Neque propheta. De prophetia, 2-2æ. CLXXI et seq.

Cujus ego non sum dignus. De perfectione Dei, 1a. IV, o. An ea quæ sunt humanæ naturæ in Christo possunt dici de homine Christo, et contra, 3a. XVI, et præcip. art. 4.

DOMINICA IVa ADVENTUS.

EPISTOLA (*I Cor.* IV).

Ut ministros Christi. De sacramento ordinis, 3a. s.

XXXIV et seq. De discrimine, potestate, ac privilegiis episcoporum ac sacerdotum, 3ª s. XL, 6 et 2-2æ. LXXXVII, 4, 2m.

Hic jam quæritur De judicio præsertim temerario, vitando, 2-2æ. LX, 2 et 3, o.

Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. An homo non possit scire se habere gratiam, 1-2æ. CXII, 5, o.

Illuminabit abscondita. De libro vitæ, 1ª, XXIV. — An post resurrectionem cognoscet quilibet omnia peccata quæ fecit. 3ª s. LXXXVII, 1, o. — An quilibet poterit tunc legere quæ sunt in conscientia alterius, 3ª s. LXXXVII, 2, o.

EVANGELIUM (*Luc.* III).

Prædicans baptismum pœnitentiæ. De baptismo Joannis, 3ª. XXVIII, o.

In remissionem peccatorum. An baptismus Joannis contulerit gratiam, 3ª. XXVIII, 3, o.

Et venit in omnem regionem Jordanis. Quare S. Joannem decuit austeram vitam ducere, non Christum, 3ª. XL, 2, 1m.

Et videbit omnis caro salutare Dei. De incarnatione, 3ª. I et seq. De Christi conversatione, 3ª. XL, o.

IN DIE NATIVITATIS CHRISTI.

EPISTOLA (*Tit.* III).

Apparuit benignitas et humanitas. De infinita Dei bonitate, 1ª. VI et 3ª. 1ª. 2.

Non ex operibus quæ fecimus nos. An ergo homo non possit mereri vitam æternam, 1-2æ. CXIV, 3, o.

Sed secundum misericordiam suam. De Dei misericordia, 1ª. XXI. — Quomodo vita æterna sit gratia sive misericordia, 1-2æ. CXIV, 3, 2m. — Quomodo nascamur omnes filii iræ et peccato obnoxii, 1-2æ. LXXXI, 1 et 3.

Per lavacrum regenerationis. Cur Christus voluerit hominibus gratiam susceptione sacramentorum conferri, 3ª. LXI, o. — Quomodo baptismus dicatur lavacrum regenerationis, 3ª. LXVI, 1, 1m et 5, o.

EVANGELIUM (*Luc.* II).

Exiit edictum. Cur Christus Cæsare Augusto describente universum orbem nasci voluit. 3ª. XXXV, 8, 1m. — Cur Christus non statim, sed post peccatum Adæ incarnatus est, 3ª. I, 5. — Annon debuerit differe incarnationem usque ad finem mundi, 3ª. I, 6.

Quæ vocatur Bethleem. Cur Christus voluit in Bethleem nasci, 3ª. XXXV, 7, o. — Cur dicat propheta : *De Sion exibit lex, et Verbum Domini de Jerusalem,* cum non sit natus in Jerusalem, sed in Bethleem, 3ª. XXXV, 7, 1m. — An Christus convenientius non fuisset natus Romæ, quæ erat domina orbis, ut ejus fides innotuisset universo orbi, 3ª. XXXV, 7, 3m.

Maria desponsata sibi. Quare Christus voluit nasci de virgine desponsata, 3ª. XXIX, 1.

Et peperit filium. An fuit conveniens nasci Christum temporaliter, qui ab æterno natus erat et perfectus, 3ª. XXXV, 2. — Cur Christus voluit de femina nasci, 3ª. XXXI, 4. — An B. Maria semper virgo fuerit vera mater Christi, 3ª. XXXV, 3. — An possit dici Dei mater, 3ª. XXXV, 4. — An in partu dolores aliquos pertulit, 3ª. XXXV, 6.

Primogenitum. An B. Maria, cum Christus dicatur filius ejus primogenitus, post Christum alios habuerit filios, 3ª. XXVIII, 3, 4m.

Et pannis eum involvit. An ibi fuerit aliqua obstetrix ad levandum puerum. 3ª. XXXV, 6, 2m. — Cur Christus in hoc mundo voluerit pauperem vitam ducere, 3ª. XL, 3, o.

Et ecce angelus Domini. An Christi nativitas debuit annuntiari per angelos, 3ª. XXXVI, 5.

Ecce evangelizo vobis, s. pastoribus. Annon fuerit superfluum nativitatem Christi annuntiari pastoribus cum ante fuerat ea annuntiata B. Mariæ, et ejus marito Joseph, et in ore duorum stet omne verbum, 3ª. XXXVI, 2. — An angelus non debuisset potius nativitatem Christi nuntiare sacerdotibus in templo, qui noverant legem, quam pastoribus, 3ª, XXXVI, 3, c et 4m.

Quia natus est vobis salvator. De incarnationis mysterio, 3ª. I et seq.

IN DIE S. STEPHANI.

EPISTOLA (*Act.* VI).

Stephanus autem plenus gratia et fortitudine. De officio diaconorum, 3ª s. XXXVII, 3 et 4. De dono fortitudinis, 2-2æ. CXXIII. An plenitudo gratiæ non sit propria Christo, 3ª. VII, 9, 10.

Prodigia et signa. De miraculis, 2-2æ. CLXXVIII.

Disputantes cum Stephano. An cum infidelibus publice sit disputandum, 2-2æ. X, 7.

Vos semper Spiritui Sancto restitistis. De peccato in Spiritum sanctum, 2-2æ. XIV, o. — An B. Stephanus dixerit Judæis contumeliam, 2-2æ. LXXII, 2, 2m.

Jesum stantem. Quomodo vidit Jesum stantem, cum jam ascendisset et sederet ad dexteram Dei Patris, 3ª. LVIII, 1, 3m.

Video cœlos apertos. Quibus cœlum aperiatur, 3ª. XLIX, 5, 3m.

Domine, ne statuas illis hoc peccatum. De perfecta inimicorum dilectione, 2-2æ. XXV, 8.

EVANGELIUM (*Matth.* XXIII).

Ecce ego mitto ad vos, etc., *et ex eis occidetis.* De ingratitudine, 2-2æ. CVII, o. — De martyrio, 2-2æ. CXXIV. — De confessione fidei, 2-2æ. III.

Ut veniat super vos omnis sanguis. An aliquis puniatur pro peccato alterius, 1-2æ. LXXXVII, 8, o.

Quoties volui congregare. An voluntas Dei non semper impleatur, 1ª. XIX, 6 et 11. — De duplici Dei voluntate, signi et beneplaciti, ibid.

IN DIE JOANNIS APOST. ET EVANG.

EPISTOLA (*Eccli.* XV).

Qui timet Deum. De dono timoris, 2-2æ. XIX. De quadruplici timore, ubi supr. 2.

Et firmabitur in illo et non flectetur. An homo in gratia constitutus non possit ea excidere, 1-2æ. XIX, 10, o, et 2-2æ. XXIV, 2.

Spiritu sapientiæ. De dono sapientiæ, 2-2æ. XLV.

Et intellectus. De dono intellectus, 2-2æ. VIII.

In medio Ecclesiæ aperiet os ejus. An concionator neglecto studio proprio confidet in solo divino auxilio et assistentia atque directione in verbi Dei prædicatione, 2-2æ. LIII, 4, 1m.

EVANGELIUM (*Joan.* XXI).

Quem diligebat Jesus. Utrum Christus magis dilexerit Joannem quam Petrum, 1ª. XX, 4, 2m.

Tu me sequere. De vita contemplativa, 2-2æ. CLXXX et seq. De statu perfectionis, 2-2æ. CLXXXIV.

Quod discipulus ille non moritur. An omnes morientur. 1-2æ. LXXXI, 3, 1m. — Anne mors sit pœna primorum parentum, 2-2æ. CLXIV, 1.

DE INNOCENTIBUS.

EPISTOLA (*Apoc.* XIV).

Habentes nomen ejus. De causa martyrii, 2-2æ. CXXIV, 5. — An sola fides vel potius omnium virtutum opera, ut in Deum referuntur, sint causa martyrii, ibid. — De aureola martyrum, 3ª s. XCVI, 6.

Et cantabant quasi canticum novum. Quod sit istud canticum novum quod martyres et virgines tantam cantant, 2-2æ. CLII, 5, 3m.

Hi sequuntur agnum. Quomodo quis dicatur agnum sequi quocumque ierit, ibid.

EVANGELIUM (*Matth.* II).

Angelus Domini apparuit in somnis Joseph. An Joseph ita excellentem apparitionem angeli habuerit, sicut B. Maria, 3ª. X, 3, 2ᵐ.

Et fuge in Ægyptum. De defectibus Christi, 3ª. XIV et XV.

Et mittens occidit omnes pueros. An innocentes pueri fuerint martyres, 2-2ᵃᵉ. CLXIV, 1, 1ᵐ.

A bimatu et infra. Quare Herodes occiderit omnes pueros qui nondum excesserant secundum annum ætatis suæ, 3ª. XXXVI, 6, 3ᵐ. — De tribus baptismatis, 3ª. LXVI, 11. — De baptismo parvulorum, 3ª. LXVIII, 9. — Utrum baptismus auferat omnes pœnalitates, 3ª. LXIX.

DOMINICA INFRA OCTAVAM NATIVIT.

EPISTOLA (*Galat.* IV).

Sub elementis mundi hujus servientes. An lex vetus erat lex servitutis et timoris, 1-2ᵃᵉ. CVII, 1, c et 2ᵐ, et XCI, 5, c.

At ubi venit plenitudo temporis. An Christus fuerit congruo tempore natus, 3ª. XXXV, 8, o.

Misit Filium. De missione divinæ personæ. 1ª. XLIII, o.

Factum ex muliere. An Christus sumpserit carnem suam ex Maria, 3ª. XXXI, 2 et 4.

Muliere. An ergo B. Maria non fuerit virgo in concipiendo Christum, cum mulier consueto modo loquendi ea dicatur qua a viro cognita est, 3ª. XXVIII, 1, 3ᵐ.

Factum sub lege. An Christus fuerit conversatus secundum legem, 3ª. XL, 4, o. — Cur Christus in se legis onus sustinere voluerit. 3ª. XXXVII, 1, c.

Ut adoptionem filiorum Dei. De adoptionem filiorum Dei, 3ª. XXIII. — Quomodo Deus ex sua bonitate rationalem creaturam admittat ad beatitudinis hæreditatem, 3ª. XIII, 1. — Quæ differentia sit inter filium Dei, adoptivum et naturalem, 3ª. XXIII, 2, c. — Quomodo quis per gratiam et charitatem tantum efficiatur filius adoptivus Dei, 3ª. XXIII, 3, c. — De adoptione, vide plura in Epist. Dominicæ 8ᵃ post 8ᵃᵐ Pentecost.

EVANGELIUM. (*Luc.* II).

Positus est hic in ruinam. De scandalo, 2-2ᵃᵉ. XLIII, o. — An scandalum passivum possit inveniri sine activo, et contra, 2-2ᵃᵉ. XLIII, 1, 4ᵐ.

Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quis sit iste gladius qui animam B. Mariæ pertransiit, 3ª. XXVII, 4, 2ᵐ.

Et erat Anna prophetissa. Quomodo manifesta sit Christi nativitas Simeoni et Annæ, 3ª. XXXVI. 3, c. — Quid significet quod Simeon, qui exspectabat consolationem Israel, ultimo Christum cognovit, et præesserunt eum Magi et pastores, qui Christi nativitatem non ita sollicite exspectabant, 3ª. XXXVI, 6, 1ᵐ.

A templo. An oratio requirat determinatum locum, 2-2ᵃᵉ. LXXXIV, 3. — Cur eligatur determinatus locus ad orandum, 2-2ᵃᵉ. LXXXIV, 3, 2ᵐ. — Cur adoremus versus orientem potius quam occidentem, 2-2ᵃᵉ. LXXXIV, 3, 3ᵐ.

Jejuniis. De jejuniis. 2-2ᵃᵉ. CXLVII.

Obsecrationibus. De oratione, 2-2ᵃᵉ. II.

In civitatem suam Nazareth. Cur Nazareth dicitur civitas Christi, cum non in Nazareth, sed in Bethleem natus sit, 3ª. XXXV, 7, 2ᵐ.

Plenus sapientia. An in Christo non fuerit ignorantia, 3ª. XV, 3.

IN CIRCUMCISIONE.

EPISTOLA (*Tit.* II).

Apparuit gratia Dei. De manifestatione Christi nati, 3ª. XXXVI, o. — Quomodo gratia Salvatoris aparuit iis quibus nativitas Christi non fuit manifestata, 3ª. XXXVI, 1, 2ᵐ.

Impietatem. De infidelitate, 2-2ᵃᵉ. X, o.

Sobrie. De temperantia, 2-2ᵃᵉ. CXLI.

Juste. De justitia, 2-2ᵃᵉ. LVIII.

Pie. De religione, 2-2ᵃᵉ. LXXXI.

Qui dedit semetipsum pro nobis. Quomodo Christus fuerit causa suæ passionis, et mortis, 3ª, XLVII, 1, c.

Ut nos redimeret ab omni iniquitate. An per passionem Christi simus liberati a peccato, 3ª. XLIX, 1. — An per passionem Christi simus liberati a pœna peccati, 3ª. XLIX, 3.

Et mundaret sibi populum acceptabilem. An per passionem Christi simus Deo reconciliati, 3ª. XL, 4.

EVANGELIUM (*Luc.* II).

Posquam consummati sunt dies octo. Cur circumcisio differebatur usque ad octavum diem, 3ª. LXX, 3, 3ᵐ.

Ut circumcideretur. An circumcisio fuerit convenienter instituta. 3ª. LXX, 2. — An conferebat gratiam justificantem, ibid. 4. — De efficacia sacramentorum, 3ª. LXII, 63.

Puer. Cur Christus voluerit circumcidi, cum non contraxerit peccatum originale, 3ª. XXXVII, 1. — Cum Christus ab initio suæ conceptionis, et maxime effundendo sanguinem suum pro nobis ipso die suæ circumcisionis meruerit nobis salutem æternam, cur pati in cruce et mori voluit, 3ª. XLVIII, 1, 2ᵐ, et XLVI, 1, o, et XXXVII, 1, 3ᵐ. — An liceat nunc circumcidi, 1-2ᵃᵉ. CIII, 4.

Et vocatum est nomen ejus Jesus. An hoc nomen fuerit convenienter Christo impositum, 3ª. XXXVII, 2, o. — De nominibus Dei, 1ª. XIII, o. — An alio modo poteramus salvari quam per Christum, 1-2ᵃᵉ. CXXI, 5, 2ᵐ, et 2-2ᵃᵉ. II, 7, c, et 3ª. LXVIII, 1, c. princip., et XLV., 1, 2, 3.

IN DIE EPIPHANIÆ.

EPISTOLA (*Isa.* IV).

Illuminare. An sine gratia homo nullum verum possit cognoscere, 1-2ᵃᵉ. CIX, 1. — An in statu innocentiæ, primus homo habuerit omnium scientiam, 1ª. CXXIV, 3. — An pueri in statu innocentiæ mox nati habuissent perfectam scientiam et usum rationis, 1ª. CI, 1 et 2. — An ignorantia orta sit ex peccato, 1-2ᵃᵉ. LXXXV, 3, o.

Quia venit lumen tuum. Quomodo Christus sit caput Ecclesiæ, atque in membra sua sensum et motum gratiæ influat, 3ª. VIII, 6. — Quomodo Christus sit lumen et salus gentium, cum per seipsum eis non prædicaverit, 3ª. XLII, 1, 1ᵐ.

Et fortitudo gentium venerit tibi. An Christus etiam venerit ad salvandas gentes, 3ª. XXXVI, 3, c. 3ᵐ, XLII, 1, o, et XLVI, 4, c. in 5ª ratione. — De conversione gentium, 3ª. LV, 6, 3ᵐ, et 2-2ᵃᵉ. CLXXVI, 1, c.

EVANGELIUM (*Matth.* II)

In Bethleem. Cur Christus voluit nasci in Bethleem, 3ª. XXXV, 7. o, et XLVI, 10, 1ᵐ.

Ecce magi. Quales fuerint hi magi, 3ª. XXXVI, 3, c. 2ᵐ et V, 8.

Ab Oriente. Unde venerant 3ª. XXXVI, 3, 3ᵐ, et 3, 4ᵐ, et 3, 6ᵐ.

Hierosolymam. Cur stella non duxit magos in Bethleem ubi Christus erat natus, 3ª. XXXVI, 8, 3ᵐ.

Dicentes, Ubi est qui natus? Cur magi non timuerint vivente rege Judæorum aliorum annuntiare regem natum, 3ª. XXXVI, 8 2ᵐ. — Cur in Christi nativitate stella nova in cœlo apparuit, 3ª. XLIV, 2, 3ᵐ.

Stellam ejus. Qualis stella fuerit quæ magis apparuit, 3ª. XXXVI, 7, o. — An fuerit creata in principio mundi tamquam una de cœlestibus stellis. Ibid. — An fuerit hæc stella cometa, 3ª. XXXVI, 7, 3ᵐ. — Quo tempore stella hæc magis apparuit, 3ª. XXXVI, 6, 3ᵐ.

Ejus. An stella hæc fuerit certum signum nativitatis Christi, 3ª. XXXVI, 5, 4ᵐ.

In Oriente. An magis exsistentibus in Oriente stella hæc apparuit exsistens in terra Juda; vel potius in Oriente, præcedens eos usque in Judæam, 3ª. XXXVI, 7, c. — Cum non gentes Orientales tantum, sed etiam Occidentales ex aliis mundi partibus salventur per Christum, cur solum in Oriente hæc stella apparuit, 3ª. XXXVI, 3, 3ᵐ.

Venimus adorare eum. An magi convenienter venerint ad Christum adorandum, 3ª. XXXVI, 8, o. — Quo tempore post Christi nativitatem venerint, 3ª. XXXVI, 6, c. et 3ᵐ. — Cur Herodes et omnis Hierosolyma turbata, 3ª. XXXVI, 2, 3ᵐ.

Antecedebat eos usque dum veniens, etc. An cum distincte domum, in qua Christus natus erat, demonstraverit hæc stella, fuerit terræ vicina, 3ª. XXXVI, 7, c.

Adoraverunt eum. De adoratione Christi, 3ª. XXV.

Obtulerunt ei munera, aurum, etc. An his muneribus confiteantur Christum natum nullam regalem dignitatem præ se ferentem, verum Deum et hominem, 3ª. XXXVI, 8, 3ᵐ.

DOMINICA INFRA OCTAVAM EPIPH.

Epistola (*Rom.* xii).

Exhibeatis corpora vestra hostiam sanctam. An oblatio corporis per bona opera, ut jejunium, continentiam, martyrium, etc., facta sit sacrificium, 2-2ᵉ. LXXXV, 3, c, et 2ᵐ. — De partibus temperantiæ, 2-2ᵉ. CXLIV et seq.

Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona. An licet dubitare et probare, utrum voluntas Dei sit bona, 2-2ᵉ. CXXVII, 2, 2ᵐ.

Non plus sapere quam oportet. An circa contemplationem sapientiæ sit sapor, et præsertim sobrietas, 2-2ᵉ. CXLVIII, 1, 1ᵐ. — De humilitate et superbia, 2-2ᵉ. CLXI et CLXII.

Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. An fides sit homini a Deo infusa, 2-2ᵉ. VI, 1, o. — An in uno inveniatur major quam in alio, 2-2ᵉ. V, 4, o.

Sicut in uno corpore multa membra habemus. Cum anima intellectiva sit una forma, cur componitur ex diversis partibus, 1ª. LXXVI, 5. 3ᵐ.

Ita multi unum corpus sumus in Christo. An in Ecclesia non debeat esse diversitas officiorum et statuum, 2-2ᵉ, CLXXXIII, 2, o,

Evangelium (*Luc.* ii).

Secundum consuetudinem diei festi. De solemnitatibus variis veteris legis, earumque institutione atque significatione, 1-2ᵉ. CII, 4, 10ᵐ. — Quæ festivitates Novi Testamenti successerint festivitatibus Veteris Testamenti, 1-2ᵉ. CIII, 4, 4ᵐ. — De observatione Sabbati et Dominicæ, 2-2ᵉ. CXXII, 4.

Et non cognoverunt parentes ejus. Qua ratione Joseph dicatur pater Christi, 3ª. XXVIII, 1, 1ᵐ.

Interrogantem eos. Cur doctores interrogabat Jesus, cum ab eis nihil discere vellet, 3ª. XII, 3, 1ᵐ.

Super prudentia et responsis ejus. De scientia Christi, 3ª. X, 11, 12.

Et erat subditus illis. De pietate erga parentes, 2-2ᵉ. CI.

De obedientia, 2-2ᵉ. CIV.

Et mater ejus conservebat omnia verba hæc. Quomodo B. Maria habuerit sapientiæ usum in contemplendo, 3ª. XXVII, 5, 3ᵐ.

Proficiebat sapientia. An Christus in scientia profecerit, et an aliquid didicerit, 3ª. XII, o.

Et gratia. Quomodo potuit proficere in gratia, cum a principio habuerit plenitudinem gratiæ, 3ª. VII, 12.

DOMINICA IIª POST EPIPH.

Epistola (*Rom.* xii).

Habentes donationes secundum gratiam indifferentes. Quomodo plenitudo gratiæ, quæ in Christo sicuti in capite adunatur, ad membra ejus diversimode redundet, 2-2ᵉ. CLXXXIII, 2, c. — De donis, 1-2ᵉ. LXVIII. — De gratiis gratis datis, 1-2ᵉ. CXI, 1, 4, 5.

Prophetia. De prophetia, 2-2ᵉ. CLXXI, et tribus sequentibus. — An prophetia possit esse naturalis, 2-2ᵉ. CLXXII, 1, o.

Honore invicem prævenientes. An honor non proprie debeatur superioribus, 2-2ᵉ. CIII, 2, o.

Spe gaudentes. An gaudium sit effectus spei en non charitatis, 2-2ᵉ. XXVIII, 1.

Benedecite persequentibus vos. An quis ex necessitate charitatis, debeat inimico suo signa et affectus dilectionis exhibere, 2-2ᵉ. XXV, 9, o. — An debeamus pro inimicis orare, 2-2ᵉ. LXXXIII, 8, o.

Nolite maledicere. An alicui maledicere non liceat, 2-2ᵉ. LXXVI, 1, o.

Evangelium (*Joan.* ii).

Nuptiæ factæ. De matrimonii sacramento, 3ª s. XLI et seq. — An conferat gratiam, 3ª s. XLII, 3. — An actus matrimonialis sit licitus, 3ª s. XLI, 3. — An sit meritorius, 3ª s. XLI. 4. — An virginitas non sit excellentior matrimonio, 2-2ᵉ. CLII, 4. — De bonis matrimonii, 3ª s. XLIX, o.

Dicit mater Jesu ad eum. An B. Virgo secundum temporalem nativitatem Christi, possit dicit mater ejus, 3ª. XXXV, 3, o.

Non dum venit hora mea. Quo tempore Christus inceperit miracula facere, et convenienti tempore fuerit passus, 3ª. XLIII, 3.

Dicit ei Jesus : Implete hydrias aqua. De miraculis Christi, 3ª. XLIII, o.

Bonum vinum ponit. Cur architriclinus aquam conversam in vinum, vocat vinum bonum, 3ª. XLIV, 3, 2ᵐ.

Hoc fecit Jesus initium signorum in Cana Galilææ. An hoc fuerit simpliciter omnium primum, 3ª. XLIII, 3, o, et XXXVI, 4, 3ᵐ, — Vide Evangel. Dominicæ *Lætara.*

Et manifestavit gloriam suam. An miracula Christi erant sufficientia ab ostendendam ejus divinitatem, 3ª. XLIII, 4, o.

Et crediderunt in eum discipuli. An hoc miraculo de conversione aquæ in vinum exhibito, tum demum discipuli Christi crediderint, 3ª. XXXIV, 3, 3ᵐ.

DOMINICA IIIª POST EPIPH.

Epistola (*Rom.* xii).

Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. An cum quis sit prudens apud semetipsum, id est, sibi tribuit quod a Deo habet, incidat in superbiam, 2-2ᵉ. CLXII, 4. — An vera prudentia sit in peccatoribus, 2-2ᵉ. XLVII, 13, o. — An vera prudentia sit in omnibus habentibus gratiam, 2-2ᵉ. XLVII, 14. — An vera prudentia insit nobis a natura, 2-2ᵉ. XLVII, 15.

Sed etiam coram hominibus. An velle placere hominibus sit peccatum, 2-2ᵉ. CXV, 1, 1ᵐ.

Cum omnibus hominibus pacem habentes. In quibus rebus et cum quibus hominibus habeatur vera pax, 2-2ᵉ. XXIX, 2, 3ᵐ.

Non vos defendentes. Au non liceat se defendere si opus sit, 2-2ᵉ. XL, 1, 2ᵐ, et LXIV, 7, 5ᵐ, et CLXXXVIII, 3, 1ᵐ. — Et an non liceat occidere aliquem se defendo, 2-2ᵉ. LXIV, 7, o.

Mihi vindictam. Si vindicta sit soli Deo attribuenda, an ergo non sit homini licita, 2-2ᵉ. CVIII, 1, o.

Sed et si esurierit inimicus. An esurienti inimico quis teneatur dare cibum, 2-2ᵉ. XXV, 9, c.

Evangelium (*Matth.* viii).

Ecce leprosus. Cur per lepram significetur hæresis, 1-2ᵉ. CII, 5, 4ᵐ. — De hæresi, 2-2ᵉ. XI. — An hæresis sit circa ea quæ sunt fidei, 2-2ᵉ. XI, 2. — An hærectici sint tollendi

2-2^{ae}. XI, 3. — An ab Ecclesia recipiendi, 2-2^{ae}. XI, 14. — An hæreticus possit dici fidelis, sive habere fidem de articulis circa quos non errat, 2-2^{ae}. V, 3.

Adorabat eum. De adoratione Christi, 3^a. XXV.

Tetigit eum. An Dominus tangendo leprosum, non violaverit legem, 1-2^{ae}. CVII, 2, 4^m.— Cur Dominus tetigit leprosum, cum solo verbo potuerit eum sanare, 3^a. XLIV, 3, 2^m.

Vide nemini dixeris. Cur Dominus præcepit leproso jam sanato ne cui dicat, cum non fuerit mens aut voluntas ejus ut taceret, 2-2^{ae}. CIV, 4, 1^m; 3^a. XIII, 4, 2^m, et XLIV, 3, 4^m.

Vade et ostende te sacerdoti. Cur Dominus jam mundatum a lepra mittebat ad sacerdotem, 1-2^{ae}. CII, 5, 7^m, et CIII, 2, 2^m. et 3^m.

Domine, nom sum dignus. Uter magis honoravit Deum, centurio dicens se non esse dignum, an vero Zachæus qui fecit se dignum, 3^a. LXXX, 10, 3^m.

Et dico huic: Vade, et vadit. De obedientia et inobedientia, 2-2^{ae}. CIV et CV. — An subditi teneantur suis superioribus in omnibus obedire, 2-2^{ae}. CIV, 5. — Quam grata sit Deo obedientia, 2-2^{ae}. CIV, 3.

Audiens autem Jesus, miratus est. Quomodo Christus miratus est, qui etiam ante sciebat fidem centurionis, 3^a. XV, 8, o.

Tantam fidem. An fides possit esse major in uno quam in alio, 2-2^{ae}. V, 4, o.

In regno cœlorum. Cur cœlestis beatitudo regnum cœlorum dicatur, 1-2^{ae}. IV, 7.

DOMINICA IV^a POST EPIPH.

Epistola (*Rom.* xiii).

Nemini quidquam debeatis. Quæ debeamus superioribus nostris in dignitate constitutis, et ratione quorum ea debeamus, 2-2^{ae}. CII, 2, 3^m.

Nisi ut invicem diligatis. De dilectione proximi, 2-2^{ae}. XXVI.

Qui non diligit proximum. — Quomodo quis noster proximus est 2-2^{ae}. XLIV, 7, o. — Quæ sit ratio dilectionis proximi, 2-2^{ae}. XXV, 1, c. et 12, 3^m. et XLIV, 7, c.

Legem implevit. Si diligens proximum, totam legem impleat, an ergo lex solum unum præceptum contineat, s. de dilectione proximi, 1-2^{ae}. XCIX, 1, 2^m. et CV, 2, 1^m. et 2-2^{ae}. XLIV, 2, 4^m. — An de charitate fuerint danda duo præcepta, 2-2^{ae}. XLIV, 2, o. — An sufficiant duo præcepta charitatis, 2-2^{ae}. XLIV, 3, o.

Nam non adulterabis. De singulis præceptis Decalogi, 2-2^{ae}. CXXII, o, et 1-2^{ae}. C, 3, usque ad 12.

Evangelium (*Matth.* viii).

Ascendente Jesu in naviculam. An Christus assumpserit corpus carnale sive terrestre, cum ejus defectibus, 3^a. V, 2, o, et XIV et seq.

Ita ut operiretur fluctibus, et erat illis ventus contrarius. An sit justum in hoc mundo justos affligi, 1^a. XXI, 4, 2^m. — Cur peccatores prosperentur, et innocentes puniantur, 1-2^{ae}. LXXXVII, 7, 2^m. — Quomodo universa æque eveniant, justo et improbo, bono et malo, 1-2^{ae}. CXIV, 10, 4^m. Vide plura hac de re in Evang. Dominicæ 3^a post Pascha.

Dicentes: Domine, salva nos, perimus. De timore qui fortitudini opponitur, 2-2^{ae}. CXXV.

Modicæ fidei. An fides in uno sit major quam in alio, 2-2^{ae}, V, 4, o.

Imperavit ventis et mari. An Christus fecerit miracula circa omnia elementa, 3^a. XLIV, 4, 3^m.

DOMINICA V^a POST EPIPH.

Epistola (*Coloss.* iii).

Induite vos viscera misericordiæ. Quæ hominem maxime ad misericordiam excitare possunt, 2-2^{ae}. XXX, 1. — An defectus non sit ratio miserendi, 2-2^{ae}. XXX, 2. — Quam sit magna virtus misericordiæ, 2-2^{ae}. XXX, 4.

Modestiam. In quibus consistat modestia, 2-2^{ae}. CLX, 1 et 2.

Patientiam. Patientia quid, 2-2^{ae}. CXXXVI, 1. An patientia sit maxima virtutum, 2-2^{ae}. CXXXVI, 2, o.

Supportantes invicem. In quibus injuriis mali sint tolerandi, 2-2^{ae}. CVIII, 1, 1^m et 4.

Super omnia autem hæc charitatem habete. An charitas sit maxima inter virtutes theologicas, 1-2^{ae}. LXVI, 6. — An sit simpliciter excellentissima omnium virtutum, 2-2^{ae}. XXIII, 6, o.

Vinculum perfectionis. An perfectio christianæ vitæ non attendatur specialiter secundum charitatem, 2-2^{ae}. CLXXXIV, 1, o, et 3^a. XLVI, 3, c. princ.

Omnia in nomine Domini. An bonitas voluntatis et operis dependeat ex bonitate finis, 1-2^{ae}. XVIII, 7, 8, o.

Evangelium (*Matth.* xiii).

Homini qui seminavit. Qualis debeat esse qui assumit officium prædicationis, 3^a. XLI, 3, 1^m, et 2-2^{ae}. CLXXXV, 1, 4^m.

Superseminavit zizania. De disputatione cum infidelibus, 2-2^{ae}. X, 6.

Zizania. Quid intelligatur per zizania, 2-2^{ae}. LXIV, 1^m. — Quid nomine tritici significetur, ibidem.

Vis, imus et colligimus ea? et ait: Non. An non liceat occidere homines peccatores, 2-2^{ae}. LXIV, 2, o, et CVIII, 3, o. — An quando tota communitas vel ejus major pars peccat, de ea vindicta sit sumenda, 2-2^{ae}. CVIII, 1, 5^m. — An hæretici sint tolerandi, 2-2^{ae}. XI, 3, o. — An sint cogendi ad fidem, 2-2^{ae}. X, 8, o.

DOMINICA VI POST EPIPH.

Epistola (*I Thess.* i).

Gratias agimus Deo. De gratiarum actione, 2-2^{ae}. CVI, o. — De oratione, 2-2^{ae}. LXXXIII, 17, præcip. — An debeamus orare pro aliis. Ibid. — De diuturnitate, 14.

A Deo electionem vestram. De Dei prædestinatione, 1^a. XXIII, o.

Exspectare Filium ejus. De adventu Christi ad judicium, 3^a s. LXXXIX et seq.

Quem suscitavit ex mortuis. De resurrectione Christi, 3^a. LIII et seq.

Qui eripuit nos aventura ira. De modo quo passio Christi causavit nostram salutem, 3^a. XLVIII et XLIX.

Evangelium (*Matth.* xiii).

Parabolam hanc. Cur Christus docebat in parabolis, 3^a. XLII, 3, c.

Homo seminavit in agro. Quomodo unus homo possit alium docere, 1^a. CVII, 1, c.

Quod quidem minimum est. Cur Christus suam doctrinam non scripserit, 3^a. XLII, 4, c.

Majus est omnibus oleribus. Christi doctrina præstantior est cæteris, 1^a. I, 5, 6 et 10.

Simile est regnum cœlorum fermento. Quid fermentum scilicet tam in bonam quam in malam partem, 3^a. LXXIV, 4, o.

Quod acceptum mulier abscondit. An Christus debuerit publicare suam doctrinam, 3^a. XLII, 5, c.

DOMINICA VII POST EPIPH.

Epistola (*I Cor.* ix).

Nescitis quod hi qui in stadio. De spe, 2-2^{ae}. XVII, 18. — An non requirantur aliqua opera hominis, ad hoc ut beatitudinem consequatur a Deo, 1-2^{ae}. V, 7, o. — An actus bonus habeat rationem meriti, 1-2^{ae}. XXI, 1, 2, 3 et 4 o, et, 3, o. CXIV— Au æterna beatitudo sit objectum spei nostræ, 2-2^{ae}. XVII, 2. — An hæc spes sit certa, 2-2^{ae}, XVIII, 4, o

Sic currite ut comprehendatis. An Deus possit comprehendi a nobis, 1a. XII, 7, et 1-2ae. IV, 3, 1m.

Nos autem incorruptam. An beatitudo hominis consistat in aliquo bono creato, 1-2ae. I, 8, o — An consistat in divitiis, 1-2ae. II, 1. — An beatitudo sit aliquid increatum, 1-2ae. III, 1, o. — An consistat in visione divinæ essentiæ, 1-2ae, III, 8, o. — Quomodo beatitudo sit per se stabilis et constans, 1-2ae, III, 3, 3m. — An possit amitti, 1-2ae. V, 4, o.

Castigo corpus. De jejunio, 2-2ae. CXLVII, o. — Ad quid assumatur jejunium, 2-2ae. CXLVII, 1, c. et 3, c. — An sit in præcepto, 2-2ae. CXLVII, 8, o. Vide plura de jejunio in Evang. Dominicæ 1ae. Quadrag.

Omnes sub nube fuerunt. Cujus signum et figura fuit protectio columnæ nubis et transitus maris Rubri, 3a. LXX, 1, 2m.

EVANGELIUM (*Matth.* XX).

Conventione autem facta. An Deus constituat se nobis debitorem, 1-2ae. CXIV, 3m, et 1a. XXI, 1, 3m.

In vineam suam. De beatitudine, 1-2ae. II, 3, 4, et 3a. XCVII. De merito bonorum operum, 1-2ae. CXIV.

Pares illos nobis fecisti. An justitia Dei det æqualia inæqualibus, 1a. XXIII, 5, 3m, et LXV, 2, 3m.

Murmurabant adversus patrem familias. An sancti in omnibus non approbent ordinationem atque dispositionem Dei, suamque voluntatem sanctissimæ ejus voluntati conforment, 1-2ae. XII, 10, o et XXXIX, 2, 3m. — An beati possint peccare, 1a. LXII, 8, c. — An beatitudo omni ex parte expleat et satiet appetitum hominis, 1-2ae. II, 8, c. — An alicui beato desit aliquid bonum desiderandum, 1-2ae. V, 2, 3m.

Et ipsi singulos denarios. Si singuli accipiant denarium, qui quantitate a seipso non differt, an ergo unus non sit alio beatior. 1-2ae. V, 3, 1m et 1a. XII, 6, o.

Non facio tibi injuriam. An in Deo sit injustitia, 1a. XXI, 1, o. An in omnibus operibus Dei sit justitia et misericordia, 1a. XXI, 4, o.

An non licet mihi quod volo? An in collatione munerum gratiæ habeat locum acceptio personarum, 2-2ae. LXIII, 1, 3m, et 1-2ae. XCVIII, 4, 2m.

Multi sunt vocati, pauci vero electi. Quid sit electio, 1a. XXIII, 4, c. — An soli prædestinati eligantur, 1a. XXIII, 4, o. — An omnes Christiani non sint salvandi, 3a s. XCIX, 4, o.

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

EPISTOLA (*II Cor.* XI, XII).

Si quis extollitur. In quibus consistat jactantia, 2-2ae. CXII, 1, o. — An jactantia sit peccatum mortale 2-2ae. CXII, 2, o. — An appetitus inanis gloriæ, sit peccatum, 2-2ae. CXXXII, 1.

Audeo et ego, s. gloriari. An B. Apostolus se jactaverit, 2-2ae. CXII, 1, c. — Quando quis laudabiliter gloriam suam appetat, 2-2ae. CXXXII, 1, 1m et 3m. — Quando contumeliæ nobis illatæ non sunt a nobis sustinendæ. 2-2ae. LXXII, 3, c. et 1m.

In carceribus. Quando incarcerare est licitum et quando illicitum, 2-2ae. LXV, 3, c.

Ter virgis cæsus sum. De afflictionibus justorum : supra in Evang. 3 Dominicæ post Epiphan. An omnis pœna sit propter aliquam culpam, 1-2ae. LXXXVII, 7, o.

Scio quod non mentior. Quando juramentum sit adhibendum, 2-2ae. LXXXIX, o.

Et sic effugi manus ejus. An damnato ad mortem liceat sese defendere, 2-2ae. LIX, 4. — An Paulus fuerit in raptu alienatus a sensibus, 2-2ae. CLXXV, 4, o. — An anima Pauli totaliter a corpore separata, 2-2ae. CLXXV, 5, o.

Sive in corpore sive extra corpus. De raptu, 2-2ae. CLXXV. — An Paulus ignoraverit an ejus anima fuerit a corpore separata, 2-2ae. CLXXV, 6, o.

Tertium cælum. Quid nomine tertii cœli intelligatur, 1a. LXVIII, 4, c.

Et audivi arcana verba. An Paulus in raptu viderit divinam essentiam. 2-2ae. CLXXV, 3, o. — An Paulus postquam vidit essentiam Dei, recordatus sit multorum quæ in ipso raptu viderat, 1a. XII, 9, 2m.

Propter quod ter Dominum rogavi. Cur Paulus in hac sua oratione non fuerit exauditus, 1-2ae. LXXXIII, 1, 2m.

Sufficit tibi gratia mea. De gratia et ejus effectu, 1-2ae. CIX et seq.

Nam virtus in infirmitate perficitur. Quomodo virtus in infirmitate perficiatur, 1-2ae. LV, 3m, et 2-2ae. CXXIII, 1, 1m.

EVANGELIUM (*Luc.* VIII).

Qui seminat semen. Quam sit magnum et Deo gratum verbum Dei populo prædicare, ejusque avarum zelum habere, 2-2ae. CLXXXVIII, 4, c. fi. et CLXXXII, 2, 3m. et 3a. XL, 1, 2m. — Quomodo verbum Dei sit prædicandum, 2-2ae. CLXXVII, 1, c.

Centuplum. Quid significetur per fructum centuplum sive centesimum, 1-2ae. LXX, 3, 2m.

Qui habet aures audiendi audiat. An fides sit donum Dei, 2-2ae VI, 1, o.

Vobis datum est nosse, etc.; *cæteris autem in parabolis.* Cur Christus turbis in parabolis sæpe sit locutus, quarum apertam veritatem solis discipulis suis exponebat, 3a. XLII, 3, c. fi. et 3m.

Ut videntes non videant. De cæcitate mentis, 2-2ae. XV.

Deinde venit diabolus. De impugnatione dæmonum, 1a. CXIV, o. — An omnia peccata procedant ex tentatione diaboli, 1a. CXIV, 3, o.

Et a sollicitudinibus et divitiis. Cur divitiæ sint impedimenta salutis, 2-2ae. CLXXXVIII, 7, c. princ.

Verbum affert fructum in patientia. De prædicatione, 2-2ae. CLXXVIII, 4, et 3a. LXVIII, 1, 1m. — De doctrina Christi, 3a. XLII.

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA.

EPISTOLA (I *Cor.* XIII)

Si linguis hominum. De dono linguarum et gratia sermonis, 2-2ae. CLXXVI et CLXXVII.

Et angelorum. Quid nomine linguæ angelorum accipiatur, 1a. CVII, 1, 2m. o. — De locutionibus angelorum, 1a. CVII, o.

Et si habuero omnem fidem. De duplici fide, formata, et informi. An fides informis sit donum Dei, 2-2ae. VI, 2. — An fides informis et formata sint unus habitus fidei, 2-2ae. IV, 4, o.

Et si tradidero corpus meum. An actus fidei, patientiæ, et fortitudinis non sint meritorii, nisi ex charitate procedant, 1-2ae. CXIV, 4, 3m. — An sine charitate possit esse aliqua vera virtus, 2-2ae. XXIII, 7, o. — An charitas sit omnium aliarum virtutum forma, 2-2ae. XXIII, 8, o. — An charitas sit principium merendi, 1-2ae. CXIV, 4, o.

Charitas patiens est, benigna est. Cum charitas se extendat ad opera omnium virtutum, quomodo virtus est specialis, 2-2ae. XXIII, 4, 2m.

Non quærit quæ sua sunt. An ex charitate non debeamus nos magis diligere quam proximum, 1-2ae. XXVI, 4, 3m. 2-2ae. XXVI, o.

Charitas nunquam excidit. An charitas semel habita non possit amitti, 2-2ae. XXIV, 11, o. — An charitas maneat post hanc vitam in gloria 1-2ae. LXVII, 6, o.

Sive prophetiæ evacuabuntur. Cur et quomodo prophetiæ sint in patria evacuandæ, 2-2ae. CLXXI, 4, 2m.

Sive scientia destruetur. An virtutes intellectuales maneant post hanc vitam, 1a. LXXXIX, 5, 1m; 1-2ae. LXVII, 2, o. — An fides et spes maneant post hanc vitam, 1-2ae. LXVII, 3, 4, o. — An aliquid fidei et spei remaneat in gloria, 1-2ae. LXVII, 5, o.

Cum autem venerit quod perfectum est. Quomodo veniente perfecto evacuabitur imperfectum, 1a. LVIII, 7, 3m et LXII, 7, 7m, et 2-2ae. IV, 4, 1m.

Videmus nunc per speculum in ænigmate. De triplici modo cognoscendi quidpiam, 1a. LVI, 3, c. — Utrum aliquis in hac vita possit Deum per essentiam videre, 1ª. XII, 11. — An intellectus creatus possit Deum per essentiam videre, 1ª. XII, 1, o.

Nunc autem manent fides, etc. De tribus virtutibus theologicis, et de earum ordine, 1-2æ. LXII, 3 et 4.

Major autem horum est charitas. An charitas sit maxima inter virtutes theologicas, 1-2æ. LXVI, 6, o.

EVANGELIUM (*Luc.* XVIII).

Consummabuntur. Quomodo omnia prædicta a prophetis sint morte Christi consummata, 1-2æ. CIII 3, 2m, et 3ª. XLVII, 2, 1m. De effectibus passionis Christi, 3ª. XLIX.

Gentibus. Cur Christus pati voluit a gentibus, 3ª. XLVII, 4, o.

Et illudetur. An Christus omnes passiones sustinuerit, 3ª. XLVI, 5. — An dolor passionis Christi fuerit major omnibus aliis doloribus, 3ª. XLVI, 6, o.

Occident eum. An Christus sit ab alio occisus quam a seipso, 3ª. XLVII, 1, o.

Et tertia die resurget. An fuerit conveniens Christum tertia die resurgere, 3ª. LIII, 1, 2, o. — An Christus fuerit tribus diebus in sepulcro, 3ª. LI, 4, o.

Et ipsi nihil horum intellexerunt. Cur Christus interdum obscure multa docuit, 3ª. XLII, 3.

Cæcus quidam. An Christus convenienter circa homines miracula fecerit, 3ª. XLIV, 3, o.

Fides tua te salvum fecit. Cur operatio miraculorum attribuitur fidei, 2-2æ. CLXX, 1, 5m.

Magnificans Deum. De gratiarum actione, 2-2æ. CVI. — An homo teneatur gratias agere omni benefactori in omnibus, 2-2æ. CVI, 3. — An magis teneatur ad gratias reddendas innocens quam pœnitens, 2-2æ. CVI, 2, o.

DOMINICA IN QUADRAGESIMA.

EPISTOLA (II *Cor.* 6).

Adjuvantes autem exhortamur. De perseverantia, 2-2æ. CXXXVII. — An perseverantia indigeat auxilio gratiæ, 2-2æ. CXXXVII, 4, o.

In vacuum. An opera virtutum in charitate facta mortificari possint, 3ª. LXXXIX, L, o. — An opera mortificata per peccatum, rursus per pœnitentiam reviviscant, 3ª. LXXXIX, 5, o.

Ecce nunc tempus acceptabile. An Christus convenienti tempore pro salute generis humani sit incarnatus, 1-2æ. CVI, 3, L, 5 et 6.

Nemini dantes ullam offensionem. An scandalum sit et quantum peccatum, 2-2æ. XLIII, 1, 2, 3, 4. — An temporalia sint dimittenda propter scandalum vitandum, 2-2æ. XLIII, 8, o.

In patientia. In quo consistat patientia, 2-2æ. CXXXVI, 1, c. — An sit idem quod longanimitas, 2-2æ. CXXXVI, 5, o.

EVANGELIUM (*Matth.* IV).

In desertum. Cur Christus voluit in deserto tentari, 3ª. XLI, 2, o. — An publice non debuerit tentari, 3ª. XLI, 2, 1m.

Ut tentaretur. Cur Christus voluit tentari, 3ª. XLI, 1. — Quid tentare, 2-2æ. XCVII, 1, 2, et 4. — Cur Christus post jejunium tentari voluit, 3ª. XLI, 3, c. — Cum Christus venerit ut dissolveret opera diaboli, cur ea passus sit 3ª. XLI, 1, 2m.

A spiritu. A quo spiritu Christus sit ductus, 3ª. XLI, 1, 2m.

A diabolo. Cur Christus potius voluit tentari a diabolo quam a carne, 3ª. XLI, 1, 3m.

Jejunasset. Quid sit jejunium, 2-2æ. CXLVII, 2, in arg. sed contra, — Ad quid jejunium sit institutum, 2-2æ. CXLVII, 1, c. et 3m. — An jejunium sit necessarium ad salutem, 2-2æ. CXLVII, 3. — An omnes teneantur ad jejunium, quod est de præcepto Ecclesiæ, 2-2æ. CXLVII, 3, o. — An injusti teneantur ad jejunium ex præcepto, 2-2æ. CXLVII, 4, 5m. — Quo tempore sit jejunandum, 2-2æ. CXLVII, 5, o. — An nimium jejunans peccet, 2-2æ. LXXXVIII, 2, 3m. — Quomodo violetur jejunium, 2-2æ. CXLVII, 6, o. — Quare nos jejunamus solum usque ad nonam, cum Judæi usque ad vesperam jejunarent; 2-2æ. CXLVII, 7, 1m. — Cur Christus voluit jejunare, cum non indigeret jejunio ad effectus ipsius jejunii consequendos, idque 40 diebus et noctibus, 3ª. XLI, 2, 3m.

Postea esuriit. Cur post 40 dies potius esuriit quam ante, 3ª. XLI, 3, c.

Et accedens tentator. An infra 40 dies fuerit unquam tentatus a diabolo, 3ª. XLI, 3, 2m.

Si Filius Dei es. Cur diabolus utebatur illis verbis : *Si Filius Dei es.* 3ª. XLI, 1, 1m.

Dic ut lapides. An 1ª tentatio fuerit de gula, 3ª. XLI, 4, c. — An Christus peccasset in gula faciendo de lapidibus panes ad subveniendum naturæ, 3ª. XLI, 4, 1m.

Qui respondens dixit. Cur Christus Deus et homo non prostravit diabolum sua virtute eum præsumentem tentare, 3ª. XLI, 4, c.

Et statuit eum super pinnaculum. An videntibus cunctis statuerit diabolus Christum super pinnaculum, 3ª. XLI, 4, 7m.

Mitte te deorsum. An 2ª tentatio Christi fuerit de inani gloria, 3ª. XLI, 4, c. — Cum illi qui ducuntur inani gloria nitantur semper ad alta ascendere, quomodo diabolus Deum Christum tentat, dicendo, *Mitte te deorsum*, 3ª. XLI, 4, 2m.

Quia angelis suis mandavit de te. De custodia angelorum, 1ª. CXIII, o. — Cum homo per liberum arbitrium possit custodire seipsum, cur ei angeli ad custodiam deputantur, 1ª. CXIII, 1, 1m. —Si angeli dantur in custodiam, cur igiturtam multi damnantur, 1ª. CXIII, 1, 3m. — An omnibus hominibus deputentur singuli angeli ad custodiam, 1ª. CXIII, 2, o. — Cur unus angelus non sufficiat ad custodiam plurium hominum. 1ª. CXIII, 2, 1m. — Quando datur angelus homini ad custodiam, 1ª. CXIII, 5. — Utrum angeli doleant de malis eorum quos custodiunt, 1ª. CXIII, 7, o.

Non tentabis Dominum Deum tuum. An tentare Deum sit peccatum, 2-2æ. XCVII, 2, o.

Et ostendit ei omnia regna. An sit aliquis mons ita altus et excelsus ut inde totus mundus inspici possit, ut sic ex eo potuerint Christo omnia regna mundi ostendi, 3ª. XLI, 4, 7m.

Hæc omnia dabo tibi si cadens. Cur diabolus non dixit in hac tentatione, *si Filius Dei es*, sicut in duabus primis, 3ª. XLI, 4. c. — An diabolus tentaverit Christum hac ultima tentatione de cupiditate, 3ª. XLI, 4, c. et 3m. — An in 3ª tentatione convenienter Christus fuerit tentatus de idololatria, et quorsum, 3ª. XLI, 4m. — Cur dixerit diabolus, *Si cadens adoraveris.* Ibid. — Cum post victoriam omnium vitiorum remaneat homini tentatio superbiæ et inanis gloriæ, quomodo conveniens est ordo harum tentationum, 3ª. XLI, 4, 5m. — Cum septem sint vitia capitalia, cur Christus tantum de tribus tentatus est, 3ª. XLI, 4, 4m.

Vade, Satana. Cur Christus non repulit diabolum imperiose objurgando, in quabus primis tentationibus sicuti in ultima, 3ª. XLI, 4, 6m.

Tunc reliquit eum diabolus. An reliquerit diabolus Christum ex toto, 3ª. XLI, 3, 3m.

Et ecce angeli accesserunt. Quando angeli accesserint ad Christum et ei ministraverint, 3ª. XLI, 3, 2m.

DOMINICA IIª QUADRAGESIMÆ.

EPISTOLA (1 *Thess.* IV).

Obsecramus in Domino Jesu. An liceat hominem adjurare, 2-2æ. XC, 1, o.

Ut abundetis magis. De augmento charitatis, 2-2æ. XXIV, et seq. — An charitas possit in hac vita esse perfecta, 2-2æ. XXIV, 8. — An inconvenienter distinguantur tres gradus charitatis, scilicet charitas incipiens, proficiens et perfecta, 2-2^{ae}. XXIV, 9.

Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra. De voluntate signi, 1^{a}. XIX, 9.

A fornicatione. An fornicatio sit peccatum. 2-2^{ae}. CLIV, 2, o.

Ut sciat unusquisque vas suum. Cur adulterium sit peccatum, 2-2^{ae}. CLIV, 8, o. — De castitate et luxuria, 2-2^{ae}, CLI, et sequentibus. — De bonis matrimonii, 3^{a} s. XLIX. o.

In sanctificatione et honore. An actus matrimonialis semper sit peccatum, 3^{a}. s. XLI, 4, o.

Non in passione desiderii. An quandocunque aliquis uxorem cognoscens non intendens aliquod bonum matrimonii, sed solum delectationem, mortaliter peccet, 3. s. XLIX, 6, o.

Neque circumveniat. An dolus sit peccatum ad astutiam pertinens, 2-2^{ae}. LV, 4, o. — An fraus sit peccatum pertinens ad astutiam. 2-2^{ae}. LV, 5. — De fraude quæ contingit in emptione et venditione, 2-2^{ae}. LXXVII.

Quoniam vindex est Dominus. De effectibus et pœnis peccatorum, 1-2^{ae}. LXXXV, et seq. — An nullum peccatum inducat reatum pœnæ æternæ, 1-2^{ae}. LXXXII, 3, o. — De pœna primi peccati, 2-2^{ae}. CLIV, o.

EVANGELIUM (*Matth.* XVII).

Assumpsit Jesus Petrum. Ad quid assumpsit Petrum, Jacobum et Joannem, 3^{a}. XLV, 3, c; 1^{m} et 4^{m}.

Et transfiguratus est ante eos. Utrum fuerit conveniens Christum transfigurari, 3^{a}. XLV, 1. o.

Vestimenta autem ejus. De splendore vestium Christi, 3^{a}. XLV, 2, 3^{m}.

Resplenduit facies ejus. De claritate Christi in transfiguratione, 3^{a}. XLV, 1, 1^{m} et 2, o. — De claritate corporis gloriosi, 3^{a} s. LXXXV.

Et ecce apparuerunt illis. Utrum testes transfigurationis fuerint convenienter inducti, 3^{a}. XLV, 3, o.

Ecce nubes lucida. Quid significat nubes lucida, 3^{a}. XLV, 2, 3^{m} et 4, 2^{m}.

Et ecce vox de nube dicens. Utrum convenienter auditum fuerit testimonium paternæ vocis in transfiguratione, 3^{a}. XXXIX, 8, 2^{m}, et XLV, 4, o.

Et audientes discipuli. Cur discipuli audita voce Patris sunt prostrati, 3^{a}. XLV, 4, 4^{m}. — An in transfiguratione tota Trinitas apparuerit, ubi 3^{a} s. 2^{m}.

Et descendentibus illis. Cur præcepit eis ne cuiquam revelarent transfigurationem ante resurrectionem, 3^{a}. XLV, 3, 4^{m}.

DOMINICA III^{a} QUADRAGESIMÆ.

EPISTOLA (*Ephes.* V).

Estote imitatores Dei. De sequendo Christum. Vide Evang. in festo Conversionis Pauli.

Et tradidit semetipsum pro nobis. An Christus fuerit ex obedientia mortuus, 3^{a}. XLVII, 2, o, et XLIX, 1, o.

Oblationem et hostiam. An passio Christi fuerit operata per modum sacrificii, 3^{a}. XLVIII, 3, o. — De sacerdotio Christi, 3^{a}. XXII, o. — An Christus fuerit simul sacerdos et hostia, 3^{a}. XXII, 2.

Impudicitia. Quid nomine impudicitiæ intelligatur, et unde oriatur, 2-2^{ae}. CXLVIII, 6, c.

Aut turpitudo. An obscena confabulatio, amplexus, et osculatio, sint peccata mortalia, 2-2^{ae}. CLIV, 4, o.

Aut avaritia. Quid accipiatur hic, nomine avaritiæ, 1-2^{ae}. LXXII, 2, 4, o, et LXXIII, 5, 1^{m}. — De avaritia, 2-2^{ae}. CXVIII.

Scurrilitas. Quid scurrilitas, 2-2^{ae}. CXLVIII, 6, c.

Omnis fornicator aut immundus. An fornicatio sit peccatum mortale, 2-2^{ae}. CLIV, 2.

Quod est idolorum servitus. Qua ratione avaritia dicatur idololatria, 2-2^{ae}. CXVIII, 5, 4^{m}.

Venit ira Dei. Quomodo ira tribuitur Deo, cum passio non sit in Deo, 1^{a}. III, 2, 2^{m}, et XIX, 11, c, et XX, 1, 2^{m}.

EVANGELIUM (*Luc.* XI).

Et erat ejiciens dæmonium. Quid sint dæmones, 1^{a}. CXV, 5, c. — An possit dæmon nocere homini quoad animam et quoad corpus, 3^{a}. XLIX, 2, 1^{m}. et 2^{m}. — An dæmones possint transmutare homines in bestias, 1^{a}. CXIV, 4, 2^{m}. — Quomodo diabolus facit apparere corpus humanum corpus bestiale. Ibid. — An dæmones vexent homines magis uno tempore quam alio, 1^{a}. CXV, 5, 1^{m}. — Cur dæmones per nigromanticos invitati sub certis constellationibus veniunt, 1^{a}. CXV, 5, 2^{m}. — Quomodo alliciantur carminibus, lapidibus, herbis, et similibus, 1^{a}. CXV, 5, 3^{m}. — Cur dæmones faciunt quasdam levitates, 1-2^{ae}. LXXXIX, 4, 3^{m}. — An dæmones possint hominem impellere in peccatum, 1-2^{ae}. LXXX, 3, o.

Et cum ejecisset dæmonium. Cur Christus obsessos a dæmonibus liberavit, 3^{a}. XLIV, 1, c. — Cur expellendo dæmones Dominus permittebat fortius discerpere dæmoniacos, 3^{a}. XLI, 1, 4^{m}. — De exorcismis quibus dæmon corporaliter et spiritualiter pellitur, 3^{a}. LXXI, 2, 3. et 4.

In Beelzebub principe dæmoniorum. Utrum in dæmonibus sit prælatio, 1^{a}. CIX, 2, 2^{m}. — Utrum obedientia superioribus ex amicitia. 1^{a}. CIX. 2, 2^{m}.

Ejicit dœmonia An virtute superiorum dæmonum inferiores a corporibus expellantur, 3^{a}. XLIII, 2, 3^{m}.

Et alii tentantes. An tentare sit peccatum, 2-2^{ae}. XCVII, 2, o.

Ut vidit cogitationes. An anima Christi cognoscat cogitationes hominum, 3^{a}. X, 2.

Omne regnum in se divisum. An sufficienter Dominus per rationes has in virtute Dei et non diaboli ostendebat se ejicere dæmonia? 3^{a}. XLIII, 2, 3^{m}. — Cur omne regnum in se divisum desoletur. 2-2^{ae}. XXXVII, 2, 3^{m}. — An sit concordia inter dæmones, 1^{a}. CIX, 2, 2^{m}.

Universa arma ejus auferet. An per passionem Christi simus liberati a potestate diaboli, 3^{a}. XCIX, 2. o.

Revertar in domum meam. An dæmon qui superatur ab aliquo, non propter hoc ab impugnatione arceatur, 1^{a} CXIV, 5, o. — An per hoc quod spiritus immundus redit, culpa per pœnitentiam dimissa redeat, 3^{a}. LXXXVII . 1. 2^{m}. — An peccata dimissa non redeant per ingratitudinem, 3^{a}. LXXXVIII, 2, o.

DOMINICA LÆTARE.

EPISTOLA (*Galat.* IV).

Quæ quidem sunt per allegoriam dicta. An Scriptura sacra habeat plures sensus, 1^{a}. I, 10.

In servitutem generans. De differentia legis veteris et novæ, 1-2^{ae}. XCI, 5, c. — Cur lex vetus dicatur lex timoris et servitutis, 1-2^{ae}. CVII, 1, 2^{m}. — An lex vetus fuerit bona, 1-2^{ae}. XCVIII, 1, o. — An lex vetus debuerit inducere homines ad observantiam præceptorum per temporales promissiones et comminationes, 1-2^{ae}. XCIX, 6, o.

Libera est. An lex nova sit lex amoris et proinde libertatis, 1-2^{ae}. CVII, 1, 2^{m}. — An lex nova justificet, 1-2^{ae}. CVI, 2, o.

Quæ non paris. An lex nova debuerit dari ab initio mundi, 1-2^{ae}. CVI, 3, o. — An nulli durante statu veteris legis pertinuerint ad novam legem, et proinde salvati sint, 1-2^{ae}. CVI, 1, 3^{m}. et 3, 2^{m}, et CVII, 1, 2^{m}, et 3^{m}. — An similiter tempore novi testamenti pertineant aliqui ad vetus testamentum? 1-2^{ae}. CVII, 1, 2^{m}.

Quia multi filii desertæ magis. An in lege nova præter Judæos fuerint salvati gentiles, 1-2^{ae}. CXVIII, 4, arg. 1, 3^{a}. XLII, 1, o.

EVANGELIUM (*Joan.* VI)

Quia videbat signa quæ faciebat. An Christus signa et miracula facere debuerit, 3^{a}. XLIII, 1, o. — Quid sit miraculum, 1^{a}. CV, 7. — An solus Deus possit facere miracula, 1^{a}. CX, 4, c. — An unum miraculum non sit majus alio, 1ª. CV, 8, o. — An gratia miracula faciendi possit alicui sancto communicari, 2-2ᵃ. CLXXVIII, o. — Quare non omnibus sanctis detur gratia miraculorum, 2-2ᵃ. CLXXVIII, 2, 5ᵐ. — An miracula quæ Christus fecit, fuerint sufficientia ad ostendendam divinitatem ipsius, 3ª. XLIII, 4, o.

Super his qui infirmabantur. An Christus convenienter fecerit miracula circa homines, 3ª. XLIV, 3, o. — De miraculis vide plura in Evang. in festo Ascensionis Domini.

Et vidisset quia multitudo magna. De eleemosyna, 2-2ᵃ. XXXII. — An dare eleemosynam sit in præcepto et quando, 2-2ᵃ. XXXII, 5, o. — De misericordia, quanta sit virtus, 2-2ᵃ. XXX, 4, o.

Tentans eum. — Cur Christus tentat hominem, cum ejus mentem noverit? 2-2ᵃ. XCVII, 2, c.

Accepit Jesus panes. De sacramento Eucharistiæ, 3ª. LXXIII, et seq.

Et cum gratias egisset. Cur Christus in miraculis faciendis oraverit, 3ª. XLIII, 2, 2ᵐ.

Ut autem impleti sunt. Quomodo hæc multiplicatio panum facta est, 3ª. XLIV, 4, 4ᵐ.

Hic est vere propheta. De prophetia, 2-2ᵃ. CLXXI, et seq. — An Christus fuerit propheta, 3ª. VII, 8, o.

DOMINICA IN PASSIONE.

EPISTOLA (*Hebr.* IX).

Christus assistens pontifex. An Christo conveniat esse sacerdotem, 3ª. XXII, 1, o. — De sacerdotio Christi, 3ª. XXII.

Futurorum bonorum. Quare Christus dicatur Pontifex futurorum bonorum, 3ª. XXII, 5, c.

Non manu factum. An Christus dici debeat conceptus de Spiritu sancto, 3ª. XXXII, 2, o.

Sed per proprium sanguinem. An Christus fuerit hostia quam ipse tanquam sacerdos Deo Patri obtulit, 3ª. XXII, 2, o. — Qualis hostia Christus fuerit. Ibid.

Æterna redemptione. An sacerdotium Christi maneat in æternum, 3ª. XXII, 5, o.

Redemptione inventa. An Christus per suam passionem aperuerit nobis januam cœli, 3ª. XLIX, 5, o. — An effectus sacerdotii Christi pertineat ad Christum, an solum ad alios, 3ª. XXII, 4, o. — An sacerdotium Christi fuerit secundum ordinem Melchisedech, 3ª. XXII, 6, o.

Si enim sanguis hircorum. An cæremoniæ veteris legis habebant vim justificandi, et qualem, 1-2ᵃ. CIII, 2, o.

Sanguis Christi emundabit. An effectus sacerdotii Christi sit expiatio peccatorum, 3ª. XXII, 3, o. — An simus per passionem Christi Deo reconciliati, 3ª. XLIX, 4, o.

Ideo Novi Testamenti mediator est. Quæ in mediatore consideranda, 3ª. XXVI, 2, o. — Secundum quam naturam Christus dicitur mediator, 3ª. XXVI, 2, o. — An esse mediatorem Dei et hominum sit proprium Christo, 3ª. XXVI. 1, o.

EVANGELIUM (*Joan.* VIII).

Quis ex vobis arguet. An sit peccatum bonum suum cognoscere, illudque approbare, 2-2ᵃ. CXXXII, 1, c. — An sit proprii nominis jactantia, quando quis extollit se supra id quod est in opinione hominum, 2-2ᵃ. CXII, 1, c. — An Deus se laudans et quærens suam gloriam peccet inani gloria, 2-2ᵃ. CXXXII, 1, 1ᵐ. — Quando sit laudabile appetere gloriam suam et bonam famam, 2-2ᵃ. CXXXII, 1, 3ᵐ.

Si veritatem vobis dico. De veritate, 1ª. XVI. — De virtute veritatis sive veracitatis, 2-2ᵃ. CIX, o.

Propterea vos non auditis. An homo possit verum cognoscere sine gratia, 1-2ᵃ, CIX, 1. — An fides sit donum Dei, 2-2ᵃ. VI, 1. — Cur audientium unam et eamdem prædicationem quidam credunt, et quidam non credunt, 1-2ᵃ. VI, 1, c. — Quomodo moveat Deus intellectum creatum, 1ª. X, 5, 3ᵐ.

Responderunt ergo Judæi et dixerunt ei : Nonne bene dicimus. An Christus non debuerit Judæis prædicare sine eorum offensione, 3ª. XLII, 2, o.

Quia Samaritanus es. An invidia sit vitium capitale, 2-2ᵃ. XXXVI, 4, o. — Quæ sint filiæ invidiæ, ibidem ad 3ᵐ. — De contumelia, unde oriatur, 2-2ᵃ. LXXII, 4. — De maledictione, 2-2ᵃ. LXXVI.

Abraham mortuus est. An omnes moriantur secundum corpus, 1-2ᵃ. LXXXI, 3, 1ᵐ et 3ᵃ s. LXXVIII, 1, o. — An mors sit effectus peccati, 1-2ᵃ. LXXXV, 5, o et 2-2ᵃ. CLXIV, 1, o. — Quomodo vivificentur mortalia corpora nostra per inhabitantem spiritum in nobis, 1-2ᵃ. LXXXV, 5, 2ᵐ.

Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. De inani gloria, quot modis gloria dicatur vana, 2-2ᵃ CXXXII, 1, c.

Ero vobis similis mendax. Cur Dominus publice Judæorum vitia redarguerit, 3ª. XLII, 2, c. et 2-2ᵃ. LXXII, 2, 2ᵐ.

Abraham pater vester exsultavit. An fuerit ex meritis ipsius Abrahæ quod promitteretur ei semen in quo benedicendæ essent omnes gentes, 1-2ᵃ. XCVIII, 4, c.

Antequam Abraham fieret, ego sum. An ille homo, demonstrato Christo, inceperit esse, 3ª. XVI, 9, o.

Jesus autem abscondit se, et exivit de templo. An Christus per hoc quod in medio insidiantium staret, et non apprehenderetur, ostendebat deitatis suæ eminentiam, 3ª. XLIV, 3, 1ᵐ.

DOMINICA PALMARUM.

EPISTOLA. (*Philipp.* II).

Qui cum in forma Dei esset. Cum Christus sit ejusdem formæ sive naturæ cum Deo Patre, quomodo igitur est alius ab eo, 1ª. XXXI, 2, o, et ad 2ᵐ.

Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. An Filius sit Patri æqualis, 1ª. XLII, 4, 5, 6. — An diabolus et primus homo voluerint rapere divinitatem, 1ª. LXIII, 3, o, et 2-2ᵃ. CLXIII. 2, o.

Exinanivit. An Deo competat humiliari, et secundum quam naturam, 2-2ᵃ. CLXI, 1, 4ᵐ. — Quomodo Christus dicitur exinanitus, 3ª. LVII, 2, 2ᵐ.

Formam servi accipiens. An conveniens fuerit Christum incarnari, 3ª. I, 1. — An personæ divinæ conveniat assumere naturam creatam, 3ª. III°. 1, o.

In similitudinem hominum. An Christus non assumpsit verum corpus humanum, 3ª. V, 1, 1ᵐ.

Et habitu inventus ut homo. An humana natura fuerit unita verbo Dei accidentaliter, 3ª. II, 6, o.

Obediens usque ad mortem. An Christus fuerit ex obedientia mortuus, 3ª. XLVII, 2, o. — De passione Christi; 3ª. XLVI. — Quanta sit perfectio mori ex obedientia, 2-2ᵃ. CXXIV, 3, 2ᵐ.

Mortem autem crucis. An Christus debuerit pati in cruce, 3ª. XLVI, 4, o.

Propter quod et Deus exaltavit illum. An Christus per passionem meruit exaltari. 3ª. XLIX, 6, o, et LIII, 1, c, et LIX, 3, o, et 6, c.

Et donavit illi nomen quod est. Quomodo Deus dederit nomen quod est supra omne nomen, 3ª. XLIX, 6, c.

EVANGELIUM (*Matth.* XXVI).

Scitis quia post biduum Pascha fiet. An convenienti tempore Christus passus sit, 3ª. XLVI, 9, o.

Ne forte fiat tumultus. De seditione, 2-2ᵃ. XLII. — An resistentes malis, defendendo bonum commune, sint seditiosi, 2-2ᵃ. XLII. 2, c.

Indignati sunt. Quid sit indignatio, et unde oriatur, 2-2ᵃ. CLVIII, 7, c.

Me autem non semper habebitis. An ergo Christum non habeamus quotidie in sacramento Eucharistiæ 3ª. LXXV, 1, 2ᵐ.

Prima autem die azymorum. Quæ dicebatur prima dies azymorum, 3a. XLVI, 9, 1m, et LXXIV, 4, 1m.

Quando incipiebat Pascha, 3a. XLVI, 9, c. 1m et LXXIV, 4, c. 1m.

Qui intingit mecum manum. Quomodo Christus nulla secreta admonitione præcedente recte denuntiaverit et publicaverit peccatum Judæ, 2-2æ. XXXIII, 7, 2m.

Bonum erat ei si natus. An esse sit magis appetibile quam non esse, 1a. V, 2, 3m, et 1-2æ. VII, 1, 3m. — An damnati recta ratione et deliberativa, vellent non esse, 3a s. XCVIII, 3, o.

Cœnantibus autem illis accepit Jesus panem. De sacramento Eucharistiæ, 3a. LXXIII et seq. — An sit conveniens hujus sacramenti institutio, 3a. LXXIII, 5, o. — Quæ sit hujus sacramenti materia, 3a. LXXIV, o. — An Christus acceperit sic panem ut eum comederit, 3a. LXXXI, 1, 1m.

Hoc est corpus meum. An hæc sit conveniens forma consecrationis panis. *(Hoc est corpus meum)* 3a. LXXVIII, 2.

Hic est sanguis meus novi Testamenti. An hæc sit conveniens forma consecrationis vinii *Hic est calix sanguinis mei novi et æterni Testamenti,* etc., 3a. LXXVIII, 3, o. — An prædictæ locutiones : *Hoc est corpus meum* et *calix sanguinis mei,* sint veræ, 3a. LXXVIII, 5, o.

Cum illud bibam vobiscum in regno Patris mei. An omnes quibus corpus suum et sanguinem Christus dederat, cum eo iterum erant bibituri vinum in regno Dei 3a. LXXXI, 2, 2m.

Omnes vos scandalum patiemini. Cur permittat Deus homines interdum cadere, 1-2æ. LXXIX, 4, et XCVIII, 2, 3m.

Præcedam vos in Galilæam. Cur potius voluerit eos præcedere in Galilæam, quam alibi, 3a. LV, 3, 4m.

Cœpit contristari. An Christus, fuerit contristatus, 3a. XV, 6, 1m et 4, c. fi.

Tristis est anima mea. Tristitia quid, 1-2æ. XXV, 1 et seq. XLII, 3m. —An tristitia fuerit in Christo, 3a. XV, 4, c. et 6, o. — Cum tristitia contrarietur voluntati, an Christus voluntarie non sit passus, 3a. XLVII, 1, o.

Procidit in faciem suam orans. An Christo competat orare, 3a. XXI, 1, o. — Secundum quam naturam competit ei orare, 2-2æ. LXXXIII, 10, 1m et 3a. XXI, 2, o. — An fuerit conveniens pro se orare, 3a. XXI, 3, o.

Transeat me calix iste. Cur Christus passionem suam vocet calicem, 3a. LXXVIII, 3, 1m.

Verumtamen non sicut ego volo. An Christus secundum humanam aliud vellet, quam secundum voluntatem divinam, 3a. XVIII, 6. 1m. — An voluntas humana non voluerit aliud quam Deus vult, 3a. XVIII, 5, o. — An in Christo fuerit contrarietas voluntatum, 3a. XVIII, 6, o. — An hæc oratio Christi fuerit exaudita, *Pater, si possibile est,* etc. 3a. XXI, 4, 1m.

Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum. An ergo non fuerit possibilis alius modus liberationis humanæ quam per passionem Christi, 3a XLVI, 2, o.

Quemcunque osculatus fuero. De simulatione et hypocrisi, 2-2æ. CXI, o.

Converte gladium tuum in locum suum. An clericis, et episcopis liceat pugnare, 2-2æ. XL, 2, o, et LXIV, 4, o.

Omnes enim qui acceperint gladium. Quomodo hoc verum sit, cum non omnes gladium accipientes gladio pereant, 2-2æ. XL, 1, 1m, — An sit licitum occidere homines peccatores, 2-2æ. LXIV, 2, o. — An interficientes ex legitima potestate maleficos, accipiant gladium, 2-2æ. XL, 1, 1m.

Docens in templo. An Christus omnia publice docere debuerit, 3a. XLII, 3, o.

Quærebat falsum testimonium contra Jesum. An falsum testimonium sit peccatum mortale et quantum, 2-2æ. LXX, 4, o.

Adjuro te. Quid sit adjurare, 2-2æ. XC, 1, c. — An liceat hominem adjurare, 2-2æ. XL, o.

Blasphemavit. Quid sit blasphemia, et quot modis contingat, 2-2æ. XIII, 1, c. — An blasphemia sit peccatum, et quale, 2-2æ. XIII, 2 et 3.

Tunc exspuerunt in faciem ejus. Secundum quæ membra et sensus Christus passus sit, 3a. XLVI, 5, c.

Prophetiza nobis, quis est qui te. De irrisione. An sit peccatum mortale, 2-2æ. LXXV, 2.

At ille negavit. An Petrus negando Christum amiserit charitatem, 2-2æ. XXIV, 12. 2m.

Tunc cœpit detestari et jurare. An liceat sibi vel alteri maledicere, 2-2æ. LXXVI, 1, o.

Et flevit amare. De pœnitentia secundum quod est virtus, 3a. LXXXV, 1, o. — An pœnitentia sit virtus, 3a. LXXV, 1, o.

Tradiderunt Pontio Pilato. Quare Judæi tradebant Christum Pilato, et non potius ipsi eum occidebant, 3a. XLVII, 4, 3m.

Tunc videns Judas qui eum tradidit. Cur Judas tradendo Christum peccaverit, 3a. XLVII, 3, 3m.

Dicens : Peccavi. An contritio sit actus virtutis, 3a s. I, 2.

Et abiens laqueo. An desperatio sit peccatum, et in quo consistat, 2-2æ. XX, 1, o. — An ex horrore propriorum peccatorum oriatur desperatio, 2-2æ. XX, 1, 2m. — An ex acedia oriatur, 2-2æ. XX, 4, o.

Se suspendit. An liceat seipsum interficere, 2-2æ. LXIV, 5, o.

Emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam. An liceat vendere sepulturam in loco sacro, 2-2æ. C, 4, 3m.

Ante præsidem. An judex possit judicare non sibi subjectum, 2-2æ. LXVII, 1.

Et cum accusaretur. An homo teneatur ad accusandum, 2-2æ. LXIX, 1. — An sit necessarium accusationem fieri in scriptis, 2-2æ. LXVIII, 2, o. — Quomodo accusatio reddatur injusta, 2-2æ. LXVII, 3, o. — An judex possit judicare aliquem sine accusatore, 2-2æ. LXVII, 3, o.

Et non respondit ei ullum verbum. An reus non teneatur judici interroganti veritatem ad omnia respondere, 2-2æ, LXIX, 1, 2, c.

Consueverat præses populo dimittere unum. An judex licite possit pœnam relaxare, 2-2æ. LXVII, 4, o.

Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. An judici liceat judicare contra veritatem quam novit, propter ea quæ in contrarium proponuntur, 2-2æ. LXVII, 2, o.

Hodie per visum. An divinatio quæ fit per somnia, non sit illicita, 2-2æ. XCV, 6, o.

Innocens ego sum. An Pilatus non peccaverit tradendo Christum crucifigendum, 3a. XLVII, 3, 3m.

Ut crucifigeretur. An Christus debuerit pati in cruce, 3a. XLVI, 4.

Et exuentes eum. An Christus omnes passiones sustinuerit, 3a. XLVI, 5, o. — An dolor passionis Christi fuerit major omnibus aliis doloribus, 3a. XLVI, 6, o.

Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha. An Christus fuerit convenienti loco passus, 3a. XLVI, 10. — Cur Christus non sit passus in Nazareth vel in Bethleem, sed in Jerusalem, 3a. LXVI, 10, 1m. — Cur Christus extra portam passus sit, et non potius in templo aut in civitate, 3a. XLVI, 10, 2m.

Crucifixerunt eum. An peccatum Christum crucifigentium fuerit gravissimum, 3a. XLVII, 6, o.

Miserunt sortem. Quid sortes, 2-2æ. XCV, 8, c. — An sit licitum uti sortibus, 2-2æ, XCV, 8, o.

Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones. An fuit conveniens Christum cum latronibus crucifigi, 3a. LXVI, 11, o.

Idipsum autem et latrones improperabant ei. Cum Lucæ XXIII dicitur quod unus eorum qui crucifixus erat cum Christo ei dicebat. *Memento Mei,* etc, an præter latrones blasphemantes fuerit cum eo crucifixus alius non blasphemans, 3a. XLVI, 2m.

Tenebræ factæ sunt super terram. An in passione Christi fuerit aliqua immutatio facta circa cursum cœlestium corporum, 3ª. XLIV, 2, 2ᵐ.

Ut quid dereliquisti me ? Quomodo Deus Pater dereliquerit Christum in passione, 3ª. XLVII, 3, c. fi. — An in morte Christi fuerit separata deitas a carne, 3ª. L, 2, o.

Clamans voce magna emisit spiritum. Cur Christus magna voce clamavit dum spiritum emitteret, 3ª. XLVII, 1, 2ᵐ. — An fuerit conveniens Christum mori, 3ª. L. 1, o. — An Christus in triduo mortis fuerit homo, 3ª. L, 4, o. — An fuerit idem numero corpus Christi viventis et mortui 3ª. L, 5, o.

Et ecce velum templi scissum est. Cur in passione Christi, scissum est velum, 3ª. XLIV, 3ᵐ.

Et terra mota est. Cur in passione Christi, terra mota est petræ, scissæ, et monumenta aperta sunt, 3ª. XLIV, 3, 3ᵐ.

Et multa corpora sanctorum. An illi sancti resurrexerunt iterum morituri, 3ª. LIII, 3, 2ᵐ, et 3ª s. LXXVII, 1, 3ᵐ.

Maria Jacobi et Joseph mater. An hæc Maria quæ dicitur hic, Jacobi et Joseph mater, sit mater Christi ; 3ª. XXVIII, 3, 6ᵐ.

In sindone munda. Cur Christi corpus fuit involutum in sindone munda, 3ª. LI, 2, 3ᵐ.

In monumento suo novo. Cur Christus fuit positus in monumento exciso in petra, 3ª. LI, 2, 4ᵐ. — Cur Christus voluit sepeliri in horto, ac in monumento novo et alieno 3ª. CI, 2, 4ᵐ. — Cum mors Christi fuerit turpissima, cur voluit ita honorifice a magnatibus sepeliri. 3ª. LI, 2, 1ᵐ. — An corpus Christi fuerit incineratum, 3ª. LI, 3, o. — Quando Christus fuerit in sepulcro, 3ª. XCI. o.

DOMINICA PASCHÆ.

EPISTOLA (1 *Cor* v).

Expurgate vetus fermentum. Quid significat fermentum 3ª. LXXIV, 4, c. et 3ᵐ.

Ut sitis nova. De declinando a malo et faciendo bonum, 2-2ᵉ. LXXIX, 1. — De peccato semper fugiendo, 2-2ᵉ. XXXV. 1, 4ᵐ. — De contentione et discordia, 2-2ᵉ. XXXVII, et XXXVIII. — De fornicatione et incestu, 2-2ᵉ. CLIV, 2, 3 et 9. — De invidia et detractione, 2-2ᵉ. XXXVI, et LXXIII.

Etenim Pascha. Quid nomine Paschæ intelligatur, 3ª. XLVI, 9, 1ᵐ. — Quæ sit ratio litteralis eorum quæ fiebant circa agnum paschalem, 1-2ᵉ. CII, 5, 2ᵐ. — Quod festum novi Testamenti succedit festo Paschalis veteris Testamenti, 1-2ᵉ. CIII, 5, 4ᵐ. fi.

Itaque epulemur non in fermento veteri. Quomodo Pascha nostrum Christus sit a nobis edendum, 1-2ᵉ. CII, 5. 2ᵐ. fi.

EVANGELIUM (*Marc*, ult.)

Ut venientes ungerent Jesum. An charitatis sit magis proprium amare quam amari, 2-2ᵉ. XXVII, 1, o. — An beneficentia sit actus charitatis, 2-2ᵉ. XXXI, 1, o. — Quibus sit benefaciendum, 2-2ᵉ. XXXI, 2, 3. — Et valde mane una Sabbatorum. De religione, 2-2ᵉ. LXXXI. — De devotione, 2-2ᵉ. LXXXII, o. — An sit actus religionis, 2-2ᵉ. LXXXII, 2, o.

Orto jam sole. Quomodo igitur Joannes dicit quod Maria Magdalena venit mane cum adhuc tenebræ essent ad monumentum, 3ª. LIII, 2ᵐ.

Et intrantes in monumentum. Quid hic intelligatur per monumentum, 3ª. LV, 6, 5ᵐ.

Viderunt juvenem sedentem. Cum Joannes dicat Mariam Magdalenam duos angelos in albis sedentes vidisse, et Lucas narret duos viros secus mulieres in veste fulgenti stetisse, quomodo igitur Marcus dicit quod viderint solum unum juvenem sedentem in dextris, etc. 3ª LV, 6. 5ᵐ.

Qui dicit illis : Nolite expavescere. Cur angelus omnium primus resurrectionem Christi manifestat, 3ª. LV, 2, c. — Cum illi quibus manifestata est resurrectio Christi, fuerint testes resurrectionis Christi, et mulieres in ecclesiis tacere debeant, quomodo igitur convenienter resurrectio Christi primo manifestata est mulieribus, 3ª. LV, 1, 3ᵐ.

Resurrexit. De resurrectione Christi, 3ª. LIII, et seq. — An fuerit necessarium Christum resurgere, 3ª. LIII, 1. — Quando Christus resurrexit, 3ª. LII, 4, 3ᵐ. — An conveniens fuerit Christum tertia die resurgere. 3ª. LIII, 2, o. — Qua virtute Christus resurrexerit, 3ª. LIII, 4, o. — De resurrectione, 3ª. LXXV et seq.

Præcedet in vos Galilæam. Cur Christus voluit se conspiciendum apostolis præbere in Galilæa, 3ª. LV, 3, 4ᵐ.

FERIA IIª PASCHÆ.

EPISTOLA (*Act.* x).

Incipiens enim a Galilæa. Cur Evangelium inceptum est prædicari solis Judæis, 1-2ᵉ. XCVIII, 4, o. 3ª. XLII, 1, c.

Quomodo unxit eum Spiritu sancto. An in Christo fuerit gratiæ plenitudo, 3ª. VII, 9, 10, o.

Et virtute. An anima Christi habuerit omnipotentiam respectu exsecutionis propriæ voluntatis, 3ª. XIII, 4, o.

Sanando omnes oppressos a diabolo. Cur Christus voluit obsessos a dæmonibus liberare, 3ª. XLIV, 1, c.

Suspendentes in ligno. Cur Christus voluit suspendi in ligno, 3ª. XLVI, 4, c.

Hunc Deus suscitavit. An Christus propria virtute non resurrexerit, 3ª. LIII, 4, o.

Tertia die. An conveniens fuerit Christum tertia die resurgere. 3ª. LIII, 2, o.

Et dedit eum manifestum fieri non omni populo. De manifestatione resurrectionis Christi, 3ª. LV. — Cur Christus noluit suam resurrectionem omnibus manifestari, 3ª. XXXVI, 2, c. et LV, 1, o.

Nobis, qui manducavimus. An Christus manducando et bibendo post resurrectionem cum Apostolis ostendebat se vere resurrexisse, 3ª. LV, 6, 1ᵐ. — An comedere et bibere non repugnet conditioni gloriæ, 3ª. LV, 6, 2ᵐ.

Qui constitutus a Deo Judex vivorum et mortuorum. An judiciaria potestas sit specialiter Christo attribuenda, 3ª. LIX, 1, o. — An ad judiciariam potestatem Christi pertineant omnes res humanæ, 3ª. LIX, 4, o. — An potestas judiciaria Christi etiam ad angelos se extendat, 3ª. LIX, 6, o

Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum. An alio modo quam per Christum potuerit homo salvari, 3ª. XLVI, 2, o. — An resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum, 3ª. LVI, 1, o. — An resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum, 3ª. LVI, 2, o.

EVANGELIUM (*Luc.* XXIV).

Et ipse Jesus appropinquans. Ubi Christus fuit tempore eo quo discipulis suis non apparuit, 3ª. LV, 3, 2ᵐ.

Oculi illorum tenebantur. An oculi istorum duorum discipulorum aliquibus præstigiis detinebantur, 3ª, LV, 4, 2ᵐ.

Estis tristes. In quo consistat tristitia, 1-2ᵉ. XXXV, 1, c. et 2. — De causa tristitiæ, 1-2ᵉ. XXXVI, o. — Quantum mali proveniat ex tristitia, 12ᵉ. XXXVII, o. — An omnis tristitia sit mala, 1-2ᵉ. XXXIX, 1, o.

Tu solus peregrinus es. An Christus convenienter apparuerit discipulis in alia effigie, 3ª. LV, 4, 1. — Quomodo per apparitionem Christi in aliena effigie non fuerit infirmata fides discipulorum de resurrectione Christi, 3ª. LV, 4, 3ᵐ. — Cur peregrinus in aliena forma Christus apparuit, 3ª. LV, 4, c.

Quibus ille dixit. An Dominus alios interroget ut aliquid discat, 3ª. XII, 3, 1ᵐ.

Potens in opere et sermone. Qualis debeat esse concionator, 3ª. XLI, 3, 1ᵐ.

Nos autem sperabamus. An incipiebant jam tepescere circa fidem, 3^a. LV, 4, c.

O stulti et tardi corde. An Christus hoc dicendo non dixerit contumeliam his duobus discipulis, 2-2^{ae}. LXXII, 2, 2^m. — An cæcitas mentis sit peccatum, 2-2^{ae}. XV, 1, o. — An cæcitas mentis oriatur ex vitiis carnalibus, 2-2^{ae}. XV, 3, o.

Nonne hæc oportuit Christum pati et ita. Ad quid pervenit Christus per suam passionem, 3^a. XLV, 1, c. et XLVI, 1, c.

Et ipse se finxit longius ire An Christus simulando se longius velle ire, non peccaverit, 2-2^{ae}. CXI, 1, 1^m. et 3^a. LV, 4, 1^m.

Et aperti sunt oculi eorum. An ergo ambulaverant clausis oculis, 3^a. LV, 4, 3^m. — Cur ad fractionem panis oculi eorum aperti sunt, ibid.

Et ipse evanuit. An evanescere ab oculis eorum non sit contrarium naturæ humanæ, 3^a. LV, 6, 2^m.

Et aperiret nobis Scripturas. An discipulis his fuerit quoddam lumen impressum divinitus ad intelligendas Scripturas, 2-2^{ae}. CLXX, 2, c. fi.

Et apparuit Simoni. Quoties Christus apparuit discipulis post resurrectionem, 3^a. LV, 3, 3^m.

Et quomodo congoverunt eum in fractione panis. De sumptione Eucharistiæ, 3^a. LXXX.

FERIA III PASCHÆ.

EPISTOLA (*Act.* XIII.)

Vobis verbum salutis hujus missum est. De effectibus passionis Christi, 3^a. XLVIII, o.

Hunc ignorantes. An persecutores Christi eum cognoverunt, 3^a. XLVII, 5, o. — An ignorantia persecutorum Christi excusabat eos a peccato. ibid, c. 3^m. — Quorum Judæorum culpam ignorantia diminuebat, 3^a. XLVII, 5, c. fi. — De ignorantia late, 1-2^{ae}. LXXVI, o. — An Judæi peccaverint tanquam occisores Christi hominis, an potius tanquam occisores Dei, 3^a. XLVII, 5, c. 3^m. fi. et XLVI, 12, 2^m. — An peccatum crucifigentium Christum fuerit gravissimum, 3^a. XLVII, 6, o. — Qui in occisione Christi omnium maxime peccaverint, 3^a. XLVII, 6, 2^m.

Posuerunt eum in monumento. An conveniens fuerit Christum sepeliri, 3^a. LI, o.

Qui visus est per multos dies. Cur discipuli Christi non viderint Christum resurgere, 3^a. LV, 2, o. — An Christus convenienter cum discipulis suis conversatus sit, 3^a. LV, 3, o.

Quoniam hanc Deus adimplevit filiis vestris resuscitans. An resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum, 3^a. LVI, 2, o.

EVANGELIUM (*Luc.* XXIV.)

Pax vobis. Quid pax, et quomodo a concordia distingnatur, 2-2^{ae}. XXIX, 1, o. — De duplici pace patriæ et viæ, 2-2^{ae}. XXIX, 2, 4^m. — An peccator habeat veram pacem, 2-2^{ae}. XXIX, 3, 2^m et 2. 3^m. — An pax sit effectus charitatis, et an sit virtus, 2-2^{ae}. XXIX, 3, 4, o.

Palpate et videte. An ergo Christi corpus non resurrexerit gloriosum, 3^a. LIV, 3, o.

Quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. An corpus Christi resurrexerit integrum, 3^a LIV, 2, o. — An nihil sanguinis corporis Christi reservetur in quibusdam ecclesiis, 3^a. LIV, 2, 3^m.

Et cum manducasset. An Christus vere comederit, 1^a. LI, 3, 5^m et 3^a. LV, 4, c. — An comestio repugnet corpori glorioso, 3^a. LV, 2, 3^m.

Cum adhuc essem vobiscum. An ergo post resurrectionem non erat cum eis, 3^a. LV, 3, c.

Necesse est impleri omnia. Quomodo omnia scripta in lege per passionem Christi impleta sint, 1-2^{ae}. CVII, 2, c. et 3^a. XLVII, 2, 1^m.

Prædicari in nomine ejus pœnitentiam. De sacramento pœnitentiæ, 3^a. LXXXIV et seq.

DOMINICA IN ALBIS.

EPISTOLA (*I Joan.* V).

Omne quod natum est ex Deo. De effectibus baptismi, 3^a. LXIX, o. — Quomodo superatur mundus, 3^a. XV, 2, 3^m.

Nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei. An credere explicite mysterium Christi, sit de necessitate salutis, 2-2^{ae}. II, 7, o.

Sed in aqua et sanguine. De effectibus passionis Christi, 3^a. XLIX, o.

Tres sunt qui testimonium dant in cælo. An esse divinus sit Trinitas personarum, 1^a. XXX. 2, o, et XXXI, 1, o.

Pater. An Christo baptizato convenienter fuerit vox Patris audita Filium protestantis, 3^a XXXIX, 8, o.

Verbum. An opera et miracula a Christo facta testimonium perhibuerint de Christo, 3^a. XLIII. 4, o.

Et Spiritus sanctus. An Spiritus S. convenienter super Christum baptizatum dicatur descendisse, 3^a. XXXIX, 6. 7, o.

Et hi tres unum sunt. Cur dicimus quod Pater, Filius, et Spiritus S. unum sunt et non unus, 1^a. XXXI, 2, 4^m. — Utrum tres personæ in divinis sint ejusdem essentiæ, 1^a. XXXIX, 2, o.

Aqua et sanguis. An ex latere Christi profluxerit vera aqua et verus sanguis, 3^a. LXVI, 4, 3^m, et LXXIV, 7, 3^m.

Habet testimonium Dei in se. De testimonio Dei Patris dicentis: Hic est Filius meus dilectus, 3^a. XXXIX, 8, o.

EVANGELIUM (*Joan.* XX).

Pax vobis. De pace, ut sup. feria 3^a Paschæ. An Christus sit pax nostra, 3^a. LV, 8, 1^m.

Insufflavit. Cur Christus apostolis suis insufflavit Spiritum S. 1^a. XLIII, 7, 6^m.

Quorum remiseritis peccata. An sacerdos absolvens vere remittat peccata. 3^a s. XVIII, 1, et 3^a. LXXXVI, 1, o. — De potestate clavium, 3^a s. XVII. — De virtute indulgentiarum, 3^a s. XXV.

Januis clausis. Cum verum corpus in eodem loco cum alio corpore esse nequeat, quomodo Christus, si habuerit verum corpus, potuit intrare januis clausis, 3^a. LIV, 4, 5, 1^m.

Infer digitum tuum huc. Cur corpus Christi rexurrexit, cum cicatricibus 3^a. LIV, 4, o. — De cæteris qualitatibus corporis Christi resurgentis, 3^a. LIV, o.

Esse incredulus. De infidelitate, 2-2^{ae}. X, o.

Quia vidisti me. An Thomas id quod vidit, crediderit, 3^a. LV, 5, c.

Beati qui non viderunt. Cur igitur Dominus in multis argumentis coram discipulis suis præbuit seipsum vivum, 3^a. LV, 5, c.

Hæc autem scripta sunt. Cur Christus per seipsum non scripsit doctrinam suam, sed per discipulos suos et evangelistas, 3^a. XLII, 4, o.

DOMINICA II POST PASCHA.

EPISTOLA (*I Petr.* II).

Christus passus est pro nobis. An passio Christi nostram salutem operata sit per modum efficientiæ, 3^a. XLVIII, 6, o. — An Christus sua passione aperuerit nobis januam regni cœlestis, 3^a. XLIX, 5, o. — Quæ sit differentia inter passionem Christi et Sanctorum quoad fructum ad nos inde derivatum, 3^a. XLVIII, 5, 3^m. — Quomodo Christus pro nobis potuit satisfacere, cum ipse non peccaverit, 3^a. XLVIII, 2, o.

Ut sequamur vestigia. Cum Christus abunde pro nobis patiendo satisfecerit, cur aliquid a nobis præstandum exigitur, 3^a. XLIX, 1, 4^m, et 3, 1^m, 2^m et 3^m.

Qui peccatum non fecit. An in Christo non fuerit aliquod peccatum, 3^a. XIV, 3, o. et XV, 1, o.

Qui cum malediceretur, non maledicebat. De injuriis verborum, 2-2^{æ}. XXVII et seq. — An aliquid debeat contumelias illatas sibi sustinere, 2-2^{æ}. LXXII, 3, o. Quando contumeliæ nobis illatæ non sunt sustinendæ, 2-2^{æ} LXXII, 3, c. — An injuriæ nobis illatæ si redundent in contumeliam Dei, sint ferendæ, 2^{a}. XLI, 4, 6^{m}.

Tradebat autem judicanti se injuste. Quomodo Christus suæ passionis et mortis fuerit causa, 3^{a}, XLVII, 1, o. et 3, 2^{m}. — Cur Christus seipsum tradendo Pilato, minus peccavit quam Judæi, 3^{a}. XLVII, 3, 3^{m}.

Peccata nostra ipse pertulit in corpore nostro. An in Christo fuerit dolor sensibilis, 3^{a}. XV, 5, o. An dolor passionis Christi fuerit major omnibus aliis doloribus, 3^{a}. XLVI, 6, o. An dolor passionis Christi conveniat cum fruitione beata, 3^{a}. XLVI, 8, 1^{m}.

Cujus livore sanati sumus. Quantum boni nobis provenerit ex passione Christi, 3^{a}. XLVI, o.

Evangelium (*joan. X*).

Ego sum pastor bonus. Qualis pastor sit Christus, 3^{a}. VIII, 6, c. 3^{m}. Qualis pastor Christus in vita sua fuerit, 3^{a}. XL, 3, c. et XLI, 3, 1^{m}.

Bonus pastor animam suam. Quid pertineat ad officium pastorale, 2-2^{æ}. CLXXXIV, 5, c. et 7, 1^{m}, fi. — An cura pastolaris sit testimonium dilectionis Dei, 2-2^{m}. CLXXXIV 7, 1^{m}, et CLXXXV, 2, 1^{m}. — Ad quos proprie pertineat officium pastorale, 2-2^{æ}. DLXOXIV, 6, c. 2^{m} et 3^{m}. — An hi qui proprie habent curam animarum, episcopi videlicet, sint in statu perfectionis, 2-2^{æ} CLXXXIV, 5, o. — An episcoporum status sit perfectior quam religiosorum 2-2^{æ} CLXXXIV, 7, e. — An præbyteri, curati, et archidiaconi sint in statu perfectionis, 2-2^{æ}. CLXXXIV, 6, 8, o. — An presbyteri, curati, et archidiaconi obligentur ad ponendam animam suam pro ovibus suis, 2-2^{æ}. CLXXXIV 6, 3^{m}. — An liceat episcopatum appere, 2-2^{æ}. CLXXXV, 1, o. — An liceat episcopatum injunctum omnido recusare, 2-2^{æ}. CLXXXV, 2, o.

Mecenarius autem. Quis dicatur mercenarius, 2-2^{æ}. CLXOXV, 5, 1^{m}.

Dimittit oves et fugit An ergo non liceat episcopo aut postori propter persecutionem aliquam temporalem gregem sibi commissum deserere, 2-2^{æ}. CLXXXV, 5, o. —An subditit teneantur suis superioribus in omnibus obedire, 2-2^{æ}. CIV, 5, o.

Et unus pastor. Cum præpositi ecclesiæ sint pastores, quomodo igitur unus pastor est, 3^{a}. VIII, 6, 3^{m},

DOMINICA III POST PASCHA.

Epistola. (*I Petr.* II).

A carnalibus desideriis, quæ militant. An opera spiritualia et fructus Spiritus sanctis contrariantur operibus carnis, 1-2^{æ}. LXX, 4, o.

Conversationem vestram habentes. An scandalum sit peccatum mortale, 2-2^{æ}. XLIII, 2, 3, 4, o. — An sit peccatum quod aliquis velit bona sua ac aliis approburi 2-2^{æ}. CXXXII, 2, c. 1^{m}.

Subjectif estote omni cræturæ. An unus homo teneatur alteri obedire, 2-2^{æ} CIV, 1, o, — An subditi teneantur suis superioribus in omnibus obedire, 2-2^{æ}. DIV, 5, o. — In quibus, et in quibus non tenentur subditi suis superioribus obedirere, 2-2^{æ}. LXIX, 1, c. et CIV, 5, o.

Sive regi An Christiani teneantur sæcularibus potestatibus obedire, 2-2^{æ}. CIV 6, o. An infideles possint habere prælationem vel dominium supra fideles, 2-2^{æ}. X, 10. Utrum propter apostasiam subditi absolvantur a dominio præsidentium apostatarum, 2-2^{æ}. XII, 2, o.

Ad vindictam malefactorum. An vindicatio sit licita, 2-2^{æ}. CVIII, 1, o. — Per quas pœnas vindicatio fieri debet, 2-2^{æ}. CVIII, 3, o. — An sit licitum occidere homines, 2-2^{æ}, LXIV, 2, o.

Quia sié voluntas Dei. De duplici voluntate Dei 1^{a}. XIX 11, o.

Omnes honorate. Quomodo omnes sunt honorondi, cum honore proprie debeatur superioribus, 2-2^{æ} CIII, 2, 3^{m}.

Deum timete. De timore, 2-2^{æ}. XIX, o.

Sed etiam discolis. Cum honor debeatur alicui in testimonium virtutis quomodo Domini virtutibus vacui sunt honorandi 2-2^{æ}. CIII, 2, 2^{m}.

Evangelium (*Joan.* xvi).

Nicimus qui loq. Cur Christus voluit doctrinam suam occulto sub tegumento parabolarum spiritualium proponere, 3^{a}. XLII, 3, c, 2^{m} et 3^{m}. — An Scripturam sacra sit difficilis et obscura, 1^{a}. I, 9, 3^{m} et 3^{m}, et 2-2^{æ}. I, 9, 1^{m}. An pæretici pervertant Scripturam sacram. 2-2^{æ}. I, 10, 1^{m}. — An pertineat ad summum pontificem fidei symbolum ordinare, atqus exorientes hæreses refutare, 2-2^{æ}. I, 10. o.

Cognovit autem Jesus quia volebant. An anima Christi in verbo cognoscat omnia 3^{a}. X, 2, o.

Quia plorabitis et flebitis vos. An sit justum justo in mundo affligi, 1^{a}. XXI, 4, 3^{m}. — Cur peccatores prosperentur, et innocentes non prosperentur, 1-2^{æ}. LXXXVII, 7, 2^{m}, et 2-2^{æ}. XXXVI, 2, c. — Quomodo universa æque veniant justo et impio, bono et malo, 1-2^{m}. CXIV, 10. 4^{m}.

Sed tristitia vertetur in gaudium. In quo gaudendum, 2-2^{æ}. XXVIII, 1, c. et 3^{m}. et 2, c. — Quot modis in Deo gaudeamus, 2-2^{æ}. XXVIII, 1, 3^{m} et 2, c. — An gaudium spirituale secum patiatur aliquam tristitiam, 2-2^{æ}. XXVIII, 2, o. — An gaudium spirituale possi impleri in nobis, 2-2^{æ}. XXVIII. 3, o. — De acedia quæ gaudio opponitur, 2-2^{æ} XXXV.

Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum. Quando gaudium istud in apostolis fuerit impletum, 3^{a}. LV, 3, 1^{m}.

DOMINICA IV POST PASCHA.

Epistola (*Jac.* I.)

Omne datum optimum. An virtus non insit nobis à natura, 1-2^{æ}. LXIII, 1, o. — An præter virtutes theologicas sint aliæ virtutes infusæ a Deo, 1-2^{æ}. LXIII, 3, o. — An homo sine gratia non possit verum cognoscere, 1-2^{æ}. CIX, 1, o.

Apud quem non est transmutatio. An Deus sit omnino immutabilis, 1^{a}. IX, 1.

Voluntarie enim non genuit. An præscientia meritorum sit causa prædestinationis, 1^{a}. XXIII, 5, o. — An deus eligat aliquem propter bonum in eo præexsistens, 1^{a}. XXIII, 4, c. 2^{m}.

Tardus ad loquendum. An sit curiositas circa sensitivam cognitionem, 2-2^{æ}. CLXVII, 2, o. — Quando diligens aliquorum inquisitio probanda vel improbanda, 2-2^{æ}. CLXVII, 2, c. fi. et 3^{m}.

Ira enim viri justitiam. Quomodo hoc verum est cum in Christo et in sanctis ira fuerit, 3^{a}. XV, 9, 1^{m}. — Quando irasci est peccatum, et quando non, 2-2^{æ}. CLVIII, 1. — De ira et iracundia, 2-2^{æ}. CLVIII, o.

In mansuetudine. Quid sit mansuetudo, quidve clementia, 2-2^{æ}. CLVII, 1, o. — De mansuetudine et clementia 2-2^{æ}. CLVII, o.

Evangelium (*Joan.* xvi).

Qui misit me. De missione divinarum personarum, 1^{a}. XLIII, o. Quomodo Pater misit Filium, 1^{a}. XLIII, 1, c. — Quæ persona divina ab alia mittitur, 1^{a}. XLIII, 8, o. Utrum Filio conveniat invisibiliter mitti, 1^{a} XLIII, 5, o. Ad quos missio invisibilis fiat, 1^{a}. XLIII, 6, o.

Sed tristitia implevit cor vestrum. An tristitia et dolor auferant facultatem abdiscendi et considerandi quippiam, 1-2^{æ}. XXXVII, 1, o.

Sed veritatem dico vobis. An semper verum dicere sit laudabile, 2-2^{ae}. CIX, 1, 2^{m} et 3^{m}. — De veritate, 1^{a}. XVI, 2-2^{ae}. CIX.

Si enim non abiero. An ascensio Christi sit causa nostræ salutis, 3^{a}. LVII, 6.

Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato. An ergo judiciaria potestas non sit specialiter attribuenda Chrsto, 3^{a}. LIX, 1, 3^{m}.

Docebit vos omnem veritatem. Cum Apostoli multo ignoraverint, quomodo Spiritus S. docuit eos omnem veritatem, 1-2^{ae}. CVI, 4, 2^{m}, et 3^{a}, XLII, 3, 2^{m}.

Quia de meo accepit. Utrum Spiritus S. procedat a Filio, 1^{a}. XXXVI, 2, o.

DOMINICA V POST PASCHA.

Epistola (*Jac.* I).

Estote factores, etc., An sacra doctrina sit scientia practica, 1^{a}, 1, 4, o. — An sola fides ad salutem sufficiat, 1-2^{ae}. C, 10, et CXIV, 4, 3^{m}, et 2-2^{ae}. II, 9, o.

Hic beatus est. An observatio mandatorum Dei sufficiat ad salutem, 1-2^{ae}. C, 10.

Non refrenans linguam suam. De vitiis linguæ ac injuriis verborum, 2-2^{ae}. LXXII et seq.

Religio munda est visitare pupillos. An ergo religio non ordinet hominem solum ad Deum, 2-2^{ae}. LXXXI, 1, 1^{m}. — De operibus misericordiæ et generibus eleemosynarum, 2-2^{ae}. XXXII, 2, o.

Evangelium (*Joan.* XVI).

Si quid petieritis. De oratione, 2-2^{ae}. LXXXIII, o. — Quæ sint orationis partes, 2-2^{ae}. LXXXIII, 17, o.

Dabit vobis. Qui fiat quod orationes nostræ non exaudiantur, 2-2^{ae}. LXXXIII, 15, 1^{m}. — Quæ conditiones sint requisitæ ad hoc, ut quis semper impetret quod petit, 2-2^{ae}. LXXXIII, 15, 2^{m}, fi.

Ut gaudium vestrum sit plenum. Quomodo in hac vita gaudium nostrum plenum non sit, sed in futura plenissimum, 2-2^{ae}. XXVIII, 3, c.

Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Cur Christus clare suam doctrinam non proposuit, 3^{a}: XLII, 3, c. et 3^{m}.

Quia ego rogabo Patrem. Quomodo Filius dicatur orare Patrem, 2-2^{ae}. LXXXIII, 10, 1^{m} et 3^{a}. XXI, 1 et 2.

Ipse enim Pater amat vos. An in Deo sit amor, 1^{a}, XX, 1, o. — An Deus æqualiter omnia amet, 1^{a} XX, 3, o.

Quia a Deo exivi. Quomodo Filius a Patre exiverit, 1^{a}. XLII, 5, 2^{m}.

Quia scis omnia. An anima Christi in verbo cognoscat omnia, 3^{a}. 10, 2.

Et non opus est tibi. An Christus aliquid ab hominibus didicerit, 3^{a}. XII, 3, o.

IN FESTO ASCENSIONIS.

Epistola (*Act* I).

Cœpit Jesus facere et docere. Cur dicitur quod prius cæperit facere, et tum docere 3^{a}. XLI, 3, 1^{m}.

Quibus et præbuit seipsum vivum in multis argumentis. An Christus veritatem ressurrectionis debuerit argumentis declarare, 3^{a}. LV, 5, o. — An argumenta quæ Christus induxit sufficienter manifestaverint veritatem resurrectionis ejus, 3^{a}. XLV, 6, o.

Per dies quadraginta. Cur Christus post resurrectionem suam voluit quadraginta diebus, antequam ascenderet, hic in terris agere, 3^{a}. LVII, 1, 4^{m}. — An continuo Christus post resurrectionem suam cum discipulis suis conversatus sit, 3^{a}. LV, 3, o.

Et convescens. Quare Christus cum discipulis suis comedit, 3^{a}. LV, 3, c, et 6, c. et 1^{m}.

Joannes quidem baptizavit aqua. An in baptismo Joannis gratia non dabatur, 3^{a}. LXXXIII, 3, o.

Vos autem baptizabimini. Spiritu sancto. Quando apostoli post Christi resurrectionem fuerint baptizati Spiritu sancto, 3^{a}. LXVI, 3, 1^{m}.

Non est vestrum nosse tempora. An tempus futuri judicii sit omnino incognitum, 3^{a} s. LXXXVIII, 3, o.

Et eritis mihi testes in Jerusalem. An apostolorum temporem fuerit Evangelium Christi prædicatum in universo orbe, 1-2^{ae}. CVI, 4, 4^{m}.

Et cum hac dixisset videntibus illis. Cur Christus potius ascendit videntibus discipulis quam resurrexit, 3^{a}. LV, 2, 2^{m}.

Elevantus est. An propria virtute Christus non ascenderit, o. LVII, 3, 1^{m}.

Et nubes suscepit. Quomodo nubes suscepit Christum, 3^{a}. LVII, 4, 4^{m}.

Sic veniet quemadmodum. An Christus non ascenderit in cœlum, scilicet ut ibi in sempiternum esset, 3^{a}. LVII, 6, 3^{m}.

Evangelium (*Marc.* XVI).

Apparuit illis Jesus. Quomodo novissime recumbentibus discipulis apparuit Jesus, cum postea in die ascensionis viderit Christum ascendentem, 3^{a}. LV, 3, 3^{m}.

Exprobravit incredulitatem. An apostoli non facile et firmiter credebant resurrectionem Christi, 3^{a}. LV, 5, c.

Omni creaturæ. Cur homo dicatur omnis creatura sive. minor mundus, 1^{a}. XCI, 1, c. fi, et XCVI, 2, c.

Qui verum non crediderit. An credere sit necessarium ad salutem, 2-2^{ae}. II, 3, o.

Signa autem eos qui crediderint. An justificatio sit opus miraculosum, 1-2^{ae}. CXIII, 10. Cur quibusdam hominibus datur gratia miraculorum. 2-2^{ae}. CLXXVIII, 1, c. — Quibus conveniebat facere tempore Christi, 3^{a}. XXVII, 5, 3^{m}. — An malis etiam detur gratia faciendi miracula, 2-2^{ae}. CLXXVIII, 2, c. et 3^{m}. — An mali falsam doctrinam enuntiantes possint facere miracula, 2-2^{ae}. CLXXVIII, 2, o. — An omnibus sanctis detur gratia miraculorum, 2-2^{ae}. CLXXVIII, 2, 5^{m}. — Cur B. Maria et B. Joannes Baptista miracula non facerunt, 3^{a}. XXVII, 5, 3^{m}. — Cur gratia miraculorum attribuatur fidei, 2-2^{ae}. CLXXVIII, 1, 5^{m}. — De miraculis vide plura in Evang. Dominicæ *Lætare*.

Super ægros manus imponent. Qualis sit hæc manus impositio, 3^{a}. LXXXIV, 4, 1^{m}.

Assumptus est. An Christus convenienter ascenderit, 3^{a}. LVII, 1, o. — Secundum quam naturam Christus ascendit, 3^{a}. LVII, 3, o. — An Christus ascenderit supra omnem creaturam spiritualem, 3^{a}. LVII, 3, o. — An ascensio Christi sit causa nostræ salutis, 2-2^{ae}. LVII, 6, o.

Et sedet a dextris Dei. Cum Pater sit major Christo, quomodo Christus sedet a dextris, cum videatur debere sedere a sinistris. 3^{a} LVIII, 1, 2^{m}. — An sedere ad dexteram conveniat Christo secundum quod Deus, an vero secundum quod homo, 3^{a}. LVIII, 2 et 3. — An competat alteri a Christo sedere ad dexteram Patris, 3^{a}. LVIII, 4, o.

DOMINICA POST ASCENSIONEM.

Epistola (*I Petr.* VI).

Estote prudentes. Circa quæ versatur prudentia, 2-2^{ae}. XLVII, 2, o. — An prudentia sit virtus, 2-2^{ae}. XLVII, 4, o. — An de prudentia fuerit dandum aliquod præceptum inter præcepta Decalogi, 2-2^{ae}. LVI, 1. — An prudentia possit in peccatoribus inveniri, 2-2^{ae}. LVII, 13, o. — An prudentia sit in omnibus habentibus gratiam, 2-2^{ae}. XLVII, 14, o.

In orationibus. De oratione et devotione, 2-2^{ae}. LXXXII et LXXXIII.

Mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes. An charitas se extendat ad proximum, 2-2^{ae}. XXV, 1, o.

Quia charitas operit multitudinem peccatorum. An ergo sine sacramento pœnitentiæ quis possit consequi remissionem peccatorum, 3^{a}. LXXXIV, 5, 2^{m}.

In alterutrum illam administrantes. An qui idoneus est

vita et scientia ad episcopatum, teneatur eum assumere, 2-2^{ae}. CLXXXV, 1, 3^m et 2, o.

EVANGELIUM (*Joan.* XV, XVI).

Quem ego mittam vobis a Patre. Quomodo persona divina ab alia mittatur, 1^a. XLIII, 1, o. — An Filius mittat Spiritum sanctum, 1^a. XLIII, 8, c. — Quomodo Spiritus S. mittat Filium, 1^a. XLIII, 8, c.

Qui a Patre procedit. Cur Spiritus S. non dicitur genitus, 1^a. XXVII, 4, o. — An Spiritus S. non procedat a Filio, 1^a. XXXVI, 2, o.

Absque synagogis vos facient. De virtute excommunicationis, 3^a s. XXI et seq.

Ut omnis qui interficit vos. An liceat innocentem aliquo casu occidere, 2-2^{ae}. LXIV, 6, o.

Et hæc facient vobis quia non noverunt. Quæ sit causa martyrii, 2-2^{ae}. CXXIV, 5, o.

IN FESTO PENTECOSTES.

EPISTOLA (*Act.* II).

Dum complerentur dies Pentecostes. Cui festo Veteris Testamenti successit festum Pentecostes, 1-2^{ae}. CIII, 3, 4^m.

In eodem loco. An recte orandi gratia conveniatur ad certum et determinatum locum, 2-2^{ae}. CII, 4, 1^m, 2-2^{ae}. LXXXI, 3, o.

Apparuerunt eis dispertitæ linguæ. De gratia linguarum, 2-2^{ae}. CLXXVI.

De donis. 1-2^{ae}. LXVIII. — Cur Spiritus S. descenderit super Apostolos sub linguis igneis. 1^a. XLIII, 7, 9^m, et 3^a. XXXIX, 6, 4^m. — Cur Spiritus S. datus sit Apostolis in specie ignis et linguæ, 3^a. LXXII, 2, 1^m.

Et cœperunt loqui variis linguis. Cur Apostoli acceperunt donum linguarum, ita ut omnium linguis loquerentur, 2-2^{ae}. CLXXVI, c. — An Apostoli fuerint instructi quoad ornatum et elegantiam in aliena lingua, sicuti in propria et vernacula, 2-2^{ae}. CLXXVI, 1^m. — Cur Christus non locutus sit omnibus linguis, 2-2^{ae}. CLXXVI, 1, 3^m. — Cur nunc accipientes Spiritum S. non loquuntur omnium linguis, ibid.

Quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes. An unam linguam loquentes intelligebantur ab omnibus, an potius omnibus linguis loquebantur, 2-2^{ae}. CLXXVI, 1, 2^m.

EVANGELIUM (*Joan.* XIV).

Si quis diligit me, sermonem meum servabit. In quo consistat ratio charitatis, 2-2^{ae}. XXV, 11, c. — An sit de ratione charitatis, quod homo velit præceptorum Dei regulam in omnibus sequi, ibid.

Pater meus diliget eum. De amore Dei, 1^a. XX, o.

Et ad eum veniemus, et mansionem.. Quomodo Pater et tota Trinitas ad nos veniat, et mansionem apud nos faciat, 1^a. XLIII, 4, 2^m.

Paracletus autem Spiritus Sanctus. An hoc nomen sit proprium nomen alicujus divinæ personæ, 1^a. XXXVI, 1, o. — De aliis nominibus Spiritus S. 1^a. XXXII, XXXVIII, XXXIX, 8,

Ille vos docebit omnia. Cum nec Apostoli cognoverint omnem veritatem, nec modo Ecclesia cognoscat, quomodo igitur hæc promissio vera est, 1-2^{ae}. CVI, 4, 2^m.

Pacem meam do vobis. Quæ sit vera pax, 2-2^{ae}. XXIX 2, 3^m. Vide Evang. fer. 3^m, post Pascha.

Non turbetur cor vestrum neque formidet. De fortitudine, 2-2^{ae}. CXXIII, o. — An fortitudo sit circa timores et audacias, 2-2^{ae}. CXXIII, 3. — An fortitudo sit solum circa pericula mortis, 2-2^{ae}. CXXIII, 4, o. — De timore opposito fortitudini, 2-2^{ae} CXXV, o. — Quando timor est peccatum, et quando non, 2-2^{ae}. CXXV, 1, c. — Quando timor sit peccatum mortale, 2-2^{ae}. CXXV, 3, c.

Quia Pater major me est., Cum Filius sit æqualis Patri in magnitudine, quomodo Pater dicitur major Filio, 1^a. XLII 4, 1^m. et XLIII, 7, 1^m. — An Christus sit subjectus Patri, 3^a. XX, 1, o. — An Christus sit sibi ipsi subjectus, 3^a. XX, 2, o.

Sicut mandatum dedit mihi Pater. Cum Filius sit Patri æqualis in potentia, et major sit potentia præcipientis quam obedientis, quomodo Pater dicitur mandatum dedisse Filio, 1^a. XLII, 6, 1^m.

FERIA II PENTECOST.

EPISTOLA (*Act.* X).

Qui constitutus est a Deo judex. De judiciaria potestate, 3^a. LIX, o. et 3^a. LXXXIX et XC.

Remissionem peccatorum accipere. An fuerit necessarium pati Christum pro humani generis liberatione, 3^a. XLVI, 1 et 2. — An per passionem Christi sumus liberati a peccato, 3^a. XLIX, 1, o.

Cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. De sacramento Confirmationis, 3^a. LXXII. — Cur potius ad primitivos sanctos facta est visibilis missio Spiritus S. quam ad nos, 1^a. XLIII, 7, 6^m.

Numquid aquam quis prohibere potest. An aqua sit propria materia baptismi, 3^a. LXVI, 3, o.

Et jussit eos baptizari in nomine Domini nostri Jesu Christi. An in nomine Christi possit dari baptismus, 3^a. LXVI, 6, o.

EVANGELIUM (*Joan.* III).

Sic Deus dilexit mundum. Quantam charitatem et bonitatem erga nos ostenderit Deus, dando Filium suum, 3^a. I, 1, 2, c. et XXXII, 1, c. — An Deus dilexit magis genus humanum quam Christum, 1^a. XX, 4, 1^m. — An magis dilexerit genus humanum quam angelos, 1^a. XX, 4, 2^m. — Cur Deus non dedit Filium suum pro diabolo, 3^a. IV, 1, 3^m.

Ut omnis qui credit in eum. An sola fides sufficiat ad salutem, 2-2^{ae}. II, 9, c. et IV, 5, et VI, 2, 3^m.

Qui credit in eum, non judicatur. An ergo fideles in judicio non judicabuntur, 3^a s. LXXXIX, 6, 1^m.

Qui autem non credit, jam judicatus est. An increduli, et mali in judicio non judicabuntur, 3^a. S LXXXVI, 7, 1^m. — De judiciaria potestate Christi, 3^a. LIX.

Qui autem facit veritatem. Cur peccatum dicitur mendacium et falsitas, virtus autem ejusque operatio veritas, 1^a. XVII, 1, c.

FERIA III PENTECOST.

EPISTOLA (*Act.* VIII).

Miserunt ad eos Petrum et Joannem. De ministro confirmationis, 3^a. LXXII, 11.

Nondum enim in quemdam illorum venerat, sed baptizati. Quomodo detur Spiritus sanctus in baptismo, et quomodo in confirmatione, 3^a. LXXII, 1, c.

Tunc imponebant manus super illos. An Apostoli contulerint sacramentum confirmationis per solam manus impositionem absque chrismate, 3^a. LXII, 2, 1^m.

EVANGELIUM (*Joan.* X).

Qui non intrat per ostium. An credere explicite mysterium incarnationis Christi sit de necessitate salutis apud omnes, 2-2^{ae}. II, 7, 8. — An salus nostra sit Christo ascribenda, 2-2^{ae}. II, 2, c. et 1-2^{ae}. XCI, 5, 2^m. — De hæresi, 2-2^{ae}. XI.

Fur est et latro. Quantum nocumenti inferatur fidei et fidelibus per hæreticos, 2-2^{ae}. X, 9 et 11, et XI, 3.

Huic ostiarius aperit. An fides sit donum Dei, 2-2^{ae}. VI, 6, o.

Et proprias oves vocat nominatim. An Deus eligat singulos prædestinatos, ita ut noverit certum numerum prædestinatorum non solum formaliter, sed etiam materialiter, 1^a. XXIII, 7, o.

Et educit eas. An homo possit resurgere a peccato sine auxilio gratiæ, 1-2^{ae}. CIX, 7, o.

Ante eas vadit. An Christus primo resurrexerit, 3ª. LIII, 3, o.

Alienum autem non sequuntur. An prædestinatus non possit peccare, et in peccato mori, 1ª. XXIII, 6, 2ᵐ.

Hoc proverbium dixit eis. Cur Christus in proverbiis voluerit loqui, 3ª. XLIII, 3, c. fi. et 3ᵐ.

Ego sum ostium. Cur esse ostium sit proprium Christo, 3ª. VIII, 6, 3ᵐ.

Per me si quis introierit. An non possit haberi fides de mysterio incarnationis Christi, et non de aliis fidei articulis, 2-2ᵃᵉ. V. 3, o.

IN DIE TRINITATIS.

EPISTOLA (*Rom.* XI).

O altitudo divitiarum. Cur Deus quosdam prædestinet, et quosdam reprobet, 1ª. XXIII, 5, 3ᵐ. — An Deus permittendo unum cadere, alium erigat, 1ª. XXIII, 6, 1ᵐ.

Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus. An videntes Deum per essentiam ipsum non comprehendant, 1ª. XII, 7, o. — An videntes Deum per essentiam, omnia in Deo videant, 1ª. XII, 8, o. — Utrum Trinitas personarum possit per naturalem cognitionem cognosci, 1ª. XXXI, 1, o. — Utrum Deum esse sit per se notum, 1ª. II, 1, o. — Utrum Deum esse sit demonstrabile, 1ª. II, 2, o.

Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei. An ergo homo a Deo nihil possit mereri, 1-2ᵃᵉ. CXIV, 1, 3ᵐ.

Quoniam ex ipso et per ipsum. Qua ratione ex ipso approprietur Patri, per ipsum Filio, et in ipso Spiritui sancto, 1ª. XXXIX, 8, c.

EVANGELIUM (*Matth.* XXVIII).

Data est mihi omnis potestas. De potentia Dei, 1ª. XXV. — De potentia animæ Christi, 3ª. XIII, o. — Quomodo anima Christi habeat omnipotentiam respectu immutationis creaturarum, 3ª. XIII, 2, 1ᵐ.

Euntes ergo docete. An catechismus debeat præcedere baptismum, 3ª. LXXI, 1, o.

Omnes gentes. De suscipientibus baptismum, 3ª. LXVIII, o.

Baptizantes eos. De ministris per quos traditur sacramentum baptismi, 3ª. LXVII, o.

In nomine Patris, etc. An illa sit conveniens forma, *Ego te baptizo in nomine Patris,* etc. 3ª. LXVI, 5, o. — De nominibus Dei, 1ª. XIII, o. — Pertinentia ad personam Patris, Filii, et Spiritus sancti, 1ª. XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI.

Docentes servare. De doctrina Christi, 3ª. XLII, o.

DOMINICA I POST PENTECOST.

EVANGELIUM (*Luc.* VI).

Estote misericordes. Quis dicatur misericors, 1ª. XXI, 3, c. princ. — Quid sit misericordia, 2-2ᵃᵉ. XXX, 1, c. — Quæ hominem maxime ad misericordiam provocent, 2-2ᵃᵉ. XXX 1, c. — Qui sint maxime misericordes, 2-2ᵃᵉ. XXX, 2, c. — In qua significatione misericordia sit virtus, 2-2ᵃᵉ. XXX, 3, c. — Quanta virtus sit misericordia, 2-2ᵃᵉ. XXX, 4, o.

Sicut Pater vester. Cum misericordia sit species tristitiæ, et Deo non competat tristitia, quomodo potest dici esse misericors, 1ª. XXI, 3, c. et 1ᵐ. — An misereri sit proprium Deo, 2-2ᵃᵉ. XXX, 4, c. — An misericordia Dei repugnet justitiæ ejus, 1ª. XXI, 3, 2ᵐ. — An in omnibus operibus Dei sit misericordia et justitia, 1ª. XXI, 4. o. — Quomodo omnipotentia Dei parcendo et miserando maxime manifestetur, 1ª. XXI, 3, 3ᵐ.

Nolite judicare. An non sit licitum judicare, 2-2ᵃᵉ. LX, 2, o. — Quæ requirantur ad hoc ut judicium sit justitiæ actus, 2-2ᵃᵉ. LX, 1, c. — An judicium ex suspicione procedens sit illicitum, 2-2ᵃᵉ. LX, 3, o. — De falso testimonio, 2-2ᵃᵉ. LXX.

In qua mensura mensi fueritis. In qua justitia hæc divini judicii forma habeat locum, 2-2ᵃᵉ. LXI, 4, 1ᵐ.

Quid vides festucam. An ergo peccator non possit corripere peccatorem, 2-2ᵃᵉ, XXXIII, 5, o. — Quot modis contingit peccatores in corripiendo alium peccatorem delinquere, 2-2ᵃᵉ. XXXIII, 5, c.

Hypocrita. In quo consistat hypocrisis, 2-2ᵃᵉ. CXI, 2. — An hypocrisis tanquam species mendacii veritati opponatur, 2-2ᵃᵉ. CXI, 3, o. — Quale et quantum peccatum sit simulatio, 2-2ᵃᵉ. CXI, 4, o.

IN DIE CORPORIS CHRISTI.

EPISTOLA (I *Cor.* XI).

Accepit panem. De Transsubstantiatione, 3ª. LXXV. Vide passionem Dominicam paule post princ.

Fregit. Quomodo corpus Dominicum potest nunc frangi, cum sit incorruptibile et impassibile, 3ª. LXXVII, 7, c.

Hoc facite in meam commemorationem. Ad cujus officium spectat consecrare, 3ª. LXXXII, 1, o.

Postquam cœnavit. Cum Christus post cœnam sacramentum Eucharistiæ tradiderit, cur a nobis jejunis sumitur, 3ª. LXXXI, 8, 1ᵐ.

Hoc facite quotiescumque bibetis. An liceat corpus Christi sumere sine sanguine, 3ª. LXXX, 3, o.

Et biberit calicem Domini indigne. An mali manducent Christum sacramentaliter, 3ª. LXXX, 12, o.

Reus erit corporis. An peccator sumens corpus sacramentaliter peccet, 3ª. LXXX, 4. o.

Probet autem seipsum. An si quis peccator non habens conscientiam peccati ex eo quia est negligens in sui ipsius examinatione, peccet sumendo Christum, 3ª. LXXX, 4, 5ᵐ. — Quantum peccatum sit cum conscientia peccati accedere ad hoc sacramentum, 3ª, LXXX, 5.

Non dijudicans corpus Domini. Quid sit non dijudicare corpus Domini, 3ª. LXXX, 5, 2ᵐ.

EVANGELIUM (*Joan.* VI).

Caro mea vere est cibus. An solum caro et sanguis Christi in sacramento Eucharistiæ contineantur, 3ª. LXXVI, 1, 2ᵐ. — Quomodo caro Christi sit vere cibus, et sanguis ejus vere potus, 3ª. 4 LXXIX, 2, c.

Qui manducat meam carnem. De effectibus sacramenti Eucharistiæ, 3ª. LXXIX, o.

Et mortui sunt. A qua morte per hoc sacramentum præservemur, 3ª. LXXIX, 6, o.

Vivet in æternum. An effectus hujus sacramenti sit vita æterna, et adeptio gloriæ, 3ª. LXXIX, 2, o.

DOMINICA II POST PENTECOST.

Quæ est infra Octavam Corporis Christi.

EPISTOLA (I *Joan.* III).

Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. An charitas sit vita animæ, sicut invidia et odium sunt mors animæ, 2-2ᵃᵉ. XXXVI, 3, c.

Fratres. Quis dicatur frater noster, 2-2ᵃᵉ. XLIV, 7, c. — Quomodo frater sit diligendus, ibid. — Quid in fratre nostro oporteat amare, et quid odisse, 2-2ᵃᵉ. XXXIV, 3, o. — Quantum peccatum sit odium proximi, 2-2ᵃᵉ. XXXIV, 4, o.

Et nos debemus pro fratribus animam ponere. Quo casu quis teneatur de necessitate charitatis animam suam pro fratribus ponere, 2-2ᵃᵉ. XXVI, 5, 2ᵐ.

Qui habuerit substantiam hujus mundi. De eleemosyna, 2-2ᵃᵉ. XXXII. — Quando eleemosynas dare sit in præcepto, 2-2ᵃᵉ. XXXII, 5, o. — De avaritia, 2-2ᵃᵉ. CXVIII.

EVANGELIUM (*Luc.* XIV).

Fecit cœnam magnam. De visione divinæ essentiæ, 3ª. s. XCII. — Quantum bonum sit beatitudo, 1-2ᵃᵉ. II, 8, c. et 1ª. III, 2, 2ᵐ. et 8, c. — An ad beatitudinem requirantur bona exteriora, 1-2ᵃᵉ. 4, 7, o.

Dicere invitatis ut venirent. Cur primum oportebat adventum Christi Judæis prædicari, et ad cœnam hanc vocari, 3ª. XLII, 1, c.

Quia parata sunt omnia. An Christus sua passione non aperuerit nobis januam cœli, 3ª. XLIX, 5, o. — An mors Christi fuerit operata ad nostram salutem, 3ª. L, 6, o.

Villam emi, et necesse habeo. An ambitio sit peccatum, 2-2ᵃᵉ. CXXXI, 1, o. — Quot modis contingat appetitum honoris esse inordinatum, 2-2ᵃᵉ. CXXXI, 1, c. — An appetitus dignitatum sit ambitio, 2-2ᵃᵉ. CXXXI, 2, 2ᵐ.

Juga boum emi quinque. De avaritia, 2-2ᵃᵉ. CXVIII, o.

Uxorem duxi. De luxuria, et ejus speciebus, 2-2ᵃᵉ. CLIII et CLIV. — De gula et ebrietate, 2-2ᵃᵉ. CXLVIII, et CL.

Exi cito in plateas et vicos. Quando apostolis dictum sit ut prædicarent gentibus, 3ª. XLII, 1, c. fi.

Et adhuc locus est. An sit certus numerus prædestinatorum, 1ª. XXIII, 7, o.

Compelle intrare. An infideles sint cogendi ad fidem, 2-2ᵃᵉ. X, 8, o.

DOMINICA III POST PENTECOST.

EPISTOLA (*I Petr.* v).

Humiliamini sub potenti manu Dei. An humilitas proprie respiciat reverentiam qua homo Deo subjicitur, 2-2ᵃᵉ. CLXI, 1, 5ᵐ. 2, 3ᵐ. 3, c. prin. et 4, 1ᵐ. — Quanta virtus sit humilitas 2-2ᵃᵉ. CLXI, 5, o.

Ut vos exaltet. Quomodo præmium humilitatis sit exaltatio, 2-2ᵃᵉ. CLXI, 3, 3ᵐ.

Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum. An ergo non sit licitum sollicitudinem habere de temporalibus rebus, 2-2ᵃᵉ. LV, 6, o. et CLXXXVIII, 7, 2ᵐ. — Quot modis sollicitudo rerum temporalium redditur illicita, 2-2ᵃᵉ. LV, 6, c. et 1-2ᵃᵉ. CVIII, 3, 5ᵐ. — An Dominus improbet si quis humano more temporalia procuret, 2-2ᵃᵉ. LV, 7, 3ᵐ.

Quoniam ipsi cura est de vobis. An homo subsit divinæ providentiæ, 1ª. XXII, 2, 4ᵐ. — Quomodo boni subsint divinæ Providentiæ, et quomodo mali, ibid.

Sobrii estote. De abstinentia et sobrietate, 2-2ᵃᵉ. CXLVII, et CXLIX.

Tanquam leo rugiens circuit. De impugnatione dæmonum, 1ª. CXIV, o. — Vide Evang. Dominicæ 3ᵃᵉ, Quadrag.

EVANGELIUM (*Luc.* xv).

Quia hic peccatores recipit et manducat cum illis. Quibus vitandus sit convictus peccatorum, 2-2ᵃᵉ. XXVI, 6, 3ᵐ. — Cur Christus cum peccatoribus conversari voluit, 3ª. XL, 1, c. — Cur Christus interdum a consortio hominum se subduxit, 3ª. XL, 1, 3ᵐ. — De dilectione peccatorum, 2-2ᵃᵉ. XXV, 6 et seq.

Ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente quam super nonaginta novem justis. An pœnitens per pœnitentiam recuperet aliquod majus quam innocens, 3ª. LXXXIX, 3, c. — Si Deus plus gaudeat de pœnitente quam multis innocentibus et per consequens magis diligat, an ergo Deus non semper magis diligat meliora, 1ª. XX, 4, 4ᵐ. et 3ª. LXXXIX, 3, c.

DOMINICA IV POST PENTECOST.

EPISTOLA (*Rom.* viii).

Existimo quod non sint condignæ passiones. An ergo opera justorum non sint meritoria vitæ æternæ, 1-2ᵃᵉ. CXIV, 3, o. — De magnitudine gloriæ, 3ª s. in Evang. Dominicæ, 2ᵃ. post Pentecost. — De patientia, 2-2ᵃᵉ. CXXXVI.

Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis. An mundus post judicium innovabitur 3ª. s. XCI, 1, o.

Sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus. An patientia sustineat aliqua propter bonum, 2-2ᵃᵉ. CXXXVI, 5, c. — An bonum speratum quia differtur, causet tristitiam, ibid. — An beatitudo in hac vita haberi possit, 1-2ᵃᵉ. V, 3. o.

EVANGELIUM (*Luc.* v).

Cum turbæ irruerent in Jesum ut audirent verbum. An quis negligens scire quæ scire tenetur, peccet, 1-2ᵃᵉ. LXXVI, 2, c. — An lex obliget ea ignorantem in quorum notitiam potest venire per alios, 1-2ᵃᵉ. XC, 4, 4ᵐ. — An ignorantia affectata diminuat culpam, an potius aggravet, 3ª. XLVII, 5, c. et 3ᵐ. — Quo ordine revelantur a Deo credibilia, 2-2ᵃᵉ. II, 6, c. et 3ª. XLII, 1, c. — Cum Christus vitam agere debuerit perfectissimam, quomodo igitur prædicavit, 3ª. XL, 1. 2ᵐ. — Cur Christus publice prædicare voluerit, 3ª. XL, 1, c. — De prædicatione religiosorum, 2-2ᵃᵉ. CLXXXVIII, 4.

Ascendens in unam navem quæ erat Simonis. Cur Christus prædicare voluit solis Judæis. 3ª. XLII, 1, c.

Duc in altum. An Dominus miserit Apostolos ad prædicandum gentibus in profundo ignorantiæ jacentibus, 3ª. XLII, 1, c. fi. et 1ᵐ.

Per totam noctem laborantes nihil cepimus. An fides sit donum Dei, 2-2ᵃᵉ. VI, 1. — Quomodo Deus quosdam dando, scilicet fidem, doceat, quosdam non doceat, 1-2ᵃᵉ. XCVIII, 4, 2ᵐ. et 2-2ᵃᵉ. II, 5, 1ᵐ.

Rumpebatur autem rete eorum. De Schismate, 2-2ᵃᵉ. XXXIX, o.

Exi a me, Domine. An exemplo Petri ex reverentia a sacramento Eucharistiæ abstinere nos conveniat, 3ª. LXXX, 10, 3ᵐ.

Relictis omnibus. An ergo conveniat in divinis præceptis non satis exercitatos religionem ingredi, 2-2ᵃᵉ. CLXXXIX, 1, o.

DOMINICA V POST PENTECOST.

EPISTOLA (*I Petr.* iii).

Omnes unanimes. De concordia, 2-2ᵃᵉ. XXIX. — Quid sit concordia, 2-2ᵃᵉ. XXIX, 1, c. — An concordia ex charitate causetur, 2-2ᵃᵉ. XXXVII, 1, c. princ. — Quæ concordia laudanda, et quæ vituperanda. 2-2ᵃᵉ. XXXVII, 1, 2ᵐ. — Quid sit discordia, 2-2ᵃᵉ. XXXVII, 2, c. princ. — An omnis discordia in bono sit peccatum, 2-2ᵃᵉ. XXXVII, 1, o. — Ex quo vitio oriatur discordia, 2-2ᵃᵉ, XXXVII, 2, o.

Compatientes. De misericordia, 2-2ᵃᵉ. XXX. — Quomodo compatiamur peccantibus, 2-2ᵃᵉ. XXX, 1, 1ᵐ.

Non reddentes malum pro malo. An vindicatio non sit licita, 2-2ᵃᵉ. CVIII, 1, c. — An Dominus prohibuerit omnem livorem vindictæ, 1-2ᵃᵉ. CVII, 2, 2ᵐ. — An laudabiliter contumeliæ sustineantur, 2-2ᵃᵉ. LXXII, 3, o.

Sed e contrario benedicentes. An ex necessitate charitatis sit, quod aliquis signa vel effectus dilectionis inimico exhibeat, 2-2ᵃᵉ. XXV, 9, o.

Coerceat linguam suam a malo. De injuriis verborum, 2-2ᵃᵉ. LXXII, et seq.

Declinet a malo. An declinare a malo, et facere bonum, sint partes justitiæ, 2-2ᵃᵉ. LXXIX, 1. — An trangressio si speciale peccatum, 2-2ᵃᵉ. LXXIX, 2, o. — An omissio sit speciale, peccatum, 2-2ᵃᵉ. LXXIX, 3, o.

Oculi Domini super justos. Quantam curam bonorum habeat Deus, 1ª. XXII, 2, 4ᵐ.

Sed et si quid patimini propter justitiam, beati. De causa martyrii, 2-2ᵃᵉ. CXXIV, 5, o.

Timorem autem eorum ne timueritis. Quando timor sit peccatum, 2-2ᵃᵉ. CXXV, 1.

EVANGELIUM (*Matth.* v).

Nisi abundaverit justitia vestra. An præcepta novæ legis sint majora præceptis veteris legis, 1-2ᵃᵉ. CVII, 3, 2ᵐ. — In quo lex nova superabundet legi veteri, 1-2ᵃᵉ. XCI, 5, c. — An in veteri lege prohibebantur interiores motus animi, 1-2ᵃᵉ. CVII, 4. c. — An lex nova sit gravior quam lex vetus, 1-2^{æ}. CVI, 4, o. — De partibus justitiæ, 2-2^{æ}. LXXIX. — De præceptis justitiæ, 2-2^{æ}. CXXI.

Audistis quia dictum est antiquis : Non occides. Quid antiqui intellexerint per : Non occides, 1-2^{æ}. CVII, 2, c. et 3, 2^m.

Ego autem dico vobis. Quanta potestate et auctoritate Christus docebat, 3^a. XLII, 1, 3^m. — An Christus præposuerit præcepta quædam contraria præceptis veteris legis, 1-2^{æ}. CVII, 2, 3^m.

Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Quid per judicium, concilium et gehennam intelligatur, 2-2^{æ}. CLVIII, 3, 3^m. et 5, 3^m. — Quæ ira sit laudabilis, et quæ vituperabilis, 2-2^{æ}. CLVIII, 1 et 2, c. — De qua ira sit hic Christus locutus, 2-2^{æ}. CLVIII, 3, 2^m. et 3^m.

Qui autem dixerit : Fatue. Quis sit ordo inter hos gradus iræ et gradus damnationis, et quomodo explicandus, 2-2^{æ}. CLVIII, 5, 3^m.

DOMINICA VI POST PENTECOST.

EPISTOLA (*Rom.* VI).

In morte ipsius baptizati sumus. Quomodo baptizamur in morte Christi, 3^a. LXVIII, 5, c. — Quomodo homo baptizatus participet passionem Christi, 3^a. LXXXVI, 4, 3^m. — Quomodo commemoretur mors Christi in baptismo, 3^a. LXVI, 9, 5^m. — An baptizatus moriatur veteri vitæ, 3^a. LXVIII, 7, c.

Consepulti enim sumus. Quomodo baptizatus cum Christo sepeliatur, 3^a. LI, 1, c. fi.

Vetus homo noster simul crucifixus est. De effectibus passionis Christi, 3^a. XLIX.

Ita et vos existimate vos mortuos quidem peccato. Quomodo Christo resurgenti debeamus etiam secundum animam conformari, 3^a. LVI, 2, c.

EVANGELIUM (*Marc.* VIII).

Misereor super turbam. De misericordia, ut supra in Evangel. Dominicæ $1^æ$ post Pentecost.

Si dimisero eos jejunos. De sobrietate, gula et ebrietate, 2-2^{æ}. CXLVIII, CXLIX, CL.

Et interrogavit eos. Cur Christus rogat ea de quibus certus est, 2-2^{æ}. XCVII, 2, c. — Vide de miraculo hoc Evang. Dominicæ Lætare.

Gratias agens. De gratiarum actione, 2-2^{æ}. CVI, o.

DOMINICA VII POST PENTECOST.

EPISTOLA (*Rom.* VI).

Exhibete membra vestra servire justitiæ Quomodo membra nostra exhibemus arma justitiæ, cum corpus non sit capax gratiæ, 3^a. LXXIX, 1, 3^m.

Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ. Quotuplex sit servitus, et quotuplex libertas, 2-2^{æ}. CLXXXIII, 4, c. — Quid sit servitus peccati, vel justitiæ. Item quid libertas a peccato, et libertas a servitute, ibid. — Quomodo per Christum sumus liberati, 3^a. XLIX.

Quem ergo fructum. Cur opera vitiorum minus dicuntur fructus quam opera virtutum, 1-2^{æ}. LXX, 4, 1^m. — De fructibus Spiritus S. 1-2^{æ}. LXX. — De effectu peccati quantum ad reatum pœnæ, 1-2^{æ}. LXXXVII.

Nam finis illorum mors est. De effectu peccati, 1-2^{æ}. LXXXV et seq.

Gratia autem Dei vita æterna. Cur non dicatur stipendium injustitiæ, vita æterna, 1-2^{æ}. CXIV, 3, arg. 2.

EVANGELIUM (*Matth.* VIII).

Attendite a falsis prophetis. Qui dicuntur falsi prophetæ, 2-2^{æ}. CLXXII, 4, 3^m. — An sit attendendum falsis prophetis, ut eis communicari non possit, 2-2^{æ}. X, 9, o. — Quando sit licitum cum falsis prophetis disputare, 2-2^{æ}. X, 7, o.

Intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Qui doctores dicantur lupi rapaces, 2-2^{æ}. CLXXII, 4, 3^m. — An hæretici qui sunt lupi rapaces sint tolerandi, 2-2^{æ}. XI, 3, o. — De punitione hæreticorum, 2-2^{æ}. XII, 3 et 4.

A fructibus eorum cognoscetis eos. Quomodo cognoscatur hæreticus, 2-2^{æ}. XI, 2, 2^m. V, 3, c.

Sic omnis arbor bona bonos fructus facit. An ergo bonum non possit esse causa mali, 1^a. XLIX, 1, 1^m. — An tota bonitas et malitia actus exterioris dependeat ex voluntate, 1-2^{æ}. XX, 2, 1^m.

Et in ignem mittetur. An damnati torquebuntur igne corporeo, 3^a s. XCVII, 5, o. — An damnati in inferno sola pœna ignis affligantur, 3^a s. XCVII, 1, o.

Sed qui facit voluntatem Patris mei. An ad beatitudinem consequendam requirantur bona opera 1-2^{æ}. V, 7, o.

DOMINICA VIII POST PENTECOST.

EPISTOLA (*Rom.* VIII).

Debitores sumus non carni. Quid creatura debeat Deo, 1-2^{æ}. CXI, 1, 2^m.

Si enim secundum carnem vixeritis. Quid sit vivere secundum carnem, 1-2^{æ}. LXXII, 2, 1^m.

Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis. An per pœnitentiam restituatur homo in pristinam dignitatem, 3^a. LXXXIX, 2, o.

Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Quomodo adoptemur in filios Dei, 1-2^{æ}. CXIV, 3, c. — Per quam virtutem adoptamur in filios Dei, 3^a. XXIII, 3, c. fi.

Sed accepistis spiritum adoptionis. Quid sit aliquem adoptare, 3^a. XXIII, 1, c.

Non enim accepistis spiritum servitutis. Quis spiritus servitutis non consistat cum spiritu adoptionis, id est, charitate, 2-2^{æ}. XIX, 6, o. et 10. — Quomodo dicuntur filii, adoptivi geniti, cum filius adoptivus non gignatur, sed fiat, 3^a. XXIII, 2, c. — Quæ sit differentia inter Deum adoptantem, et hominem adoptantem. 3^a. XXIII, 1, c. fi. — Quæ sit differentia inter hæreditatem bonorum temporalium et æternorum, 1^a. XXIII, 1, 3^m. — Vide reliqua circa Epist. Dominicæ, infra 8^{an} Nativitatis Domini.

Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro. An quis possit scire se habere gratiam. 1-2^{æ}. CXII, 5, o.

Si autem filii et hæredes. An filio adoptato debeatur hæreditas ex ipso jure adoptionis. 1-2^{æ}. CXIV, 3, c, fi. et 3^a. XXIII, 1, c.

Cohæredes autem Christi. Cum Christus sit naturalis filius Patris, et adoptio sit introducta in defectum naturalis filii, quomodo Deo convenit nos in filios suos adoptare, 3^a. XXXIII, 1, 2^m.

EVANGELIUM (*Luc* XVI).

Homo quidam erat dives. An possessio rerum sit homini naturalis, 2-2^{æ}. LXVI, 1. — An liceat homini possidere res exteriores, ubi 3^a s. 2, o. — Cur unus mendicat et alius abundat ubi 3^a s. 2, 3^m.

Quasi dissipasset bona ipsius. An dispensator teneatur dispensare bona sui domini secundum quod ei ab eo commissum est, 2-2^{æ}. XXXII, 8, c. et 3^m. — Quid ad dispensationem requiratur, 2-2^{æ}. CLXXXV, 7, c. — An episcopi mortaliter peccent si bona ecclesiastica quæ procurant, pauperibus non largiantur, ibid.

Accipe cautionem, cito scribe quinquaginta. An dolus sit peccatum ad astutiam pertinens, 2-2^{æ}. LV, 4, o. — An fraus ad astutiam pertineat, 2-2^{æ}. LV, 5, o.

Quia filii hujus sæculi prudentiores sunt. An vera prudentia possit esse in peccatoribus, 2-2^{æ}. XLVII, 13, o. — Cur addatur hic: *In generatione sua*, 2-2^{æ}. XLVII, 13, 1^m.

Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Cur divitiæ dicuntur Mammona iniquitatis, 2-2^{æ}. XXXII, 7, 1^m. — In quibus consistant divitiæ corporales, 1-2^{æ}. II, 1, c. —

Quomodo temporalia bona amanda, 2-2æ. CXXVI, 1, c. — An divites possint salvari, 2-2æ. CLXXXVI, 3. — Cur Deus det alicui abundantiam divitiarum, 2-2æ. CXVII, 1. — An quis teneatur ita divitias suas erogare, ut nihil sibi reservet. 2-2æ. CXVII, 1, 2m. — In quanta abundantia eleemosyna sit facienda, 2-2æ. XXXII, 6, o. — Quantum peccatum sit divites non succurrere pauperibus, 2-2æ. XXXII, 7, 3m. et LXVII, 7, c.

DOMINICA IX POST PENTECOST.

EPISTOLA (I *Cor.* x).

Non simus concupiscentes malorum. De vitio gulæ, 2-2æ. CXLVIII.

Neque idololatræ efficiamini. De actibus latriæ, 2-2æ, LXXXII et seq. — Quantum peccatum sit idololatria, 2-2æ. XCIV, 3, o.

Neque fornicemur. De fornicatione, 2-2æ. CLIV, 2 et 3.

Neque murmuraveritis. An voluntas hominis debeat semper conformari voluntati divinæ, 1-2æ. XIX, 10, o.

Neque tentemus Christum. De tentatione, 2-2æ. XCVII, o. — Quantum peccatum sit tentatio Dei, 2-2æ. XCVII, 4 o.

Hæc autem omnia in figura contingebant eis. An lex nova veterem legem impleat, 1-2æ. CVII, 2, o.

Tentatio vos non apprehendat. An quis debeat se ingerere ad tentationes suscipiendas, 3ª. XLI, 2, 2m.

EVANGELIUM (*Luc.* xix).

Flevit super illam. Quomodo exemplo Christi condolendum et compatiendum sit peccatoribus, 2-2æ. XXX, 1, 1m. — An Deus, angeli, et homines boni compatiantur malis hominibus, 3ª s. XCIV, 2, o.

Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. Ignorantia Judæorum de Christo, unde oriebatur, 3ª. XLVII, 5, c. 1m, et 2m. — An omnium Judæorum ignorantia erat æquale peccatum, 3ª. XLVII, 5, c. — Quantum peccatum sit peccatum infidelitatis, 2-2æ. X, 3, o.

Et cœpit ejicere vendentes. Quomodo ad unius flagelli verbera unius homo illo tempore contemptibilis potuerit ejicere tantam hominum multitudinem. 3ª. XLIV, 3, 1m. — An irreverentia rerum sacrarum et divino cultui deputatarum sit sacrilegium, 2-2æ. XCIX, 1, c. — De Simonia, 2-2æ. C.

Domus mea domus orationis est. Cur certus et determinatus locus deputetur orationi, 2-2æ. LXXXIV, 3, o.

Et erat quotidie docens in templo. An Christus omnia publice docuerit. 3ª. XLII, 3, o.

DOMINICA X POST PENTECOST.

EPISTOLA (I *Cor.* xii).

Scitis quoniam cum gentes essetis. An homo sine gratia possit non peccare, 1-2æ. CIX, 8, o. — An homo per sua naturalia sine gratia possit legem implere, 1-2æ. CIX, 4, o.

Et nemo potest dicere Dominus Jesus. An homo sine gratia nullum verum cognoscere possit, 1-2æ. CIX, 1, o.

Divisiones vero gratiarum sunt. De gratiis gratis datis, 2-2æ. CLXXI et seq.

Unicuique autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem. De duplici gratia, gratum sc. faciente, et gratis data, de earumque distinctione, 1-2æ. CXI, 1, o.

Alii quidem datur sermo sapientiæ. De gratia sermonis, 2-2æ. CLXXVII, o.

Dividens singulis prout vult. Cur in uno sit major gratia quam in alio. 1-2æ. CXII, 4, o.

EVANGELIUM (*Luc.* xviii)

Qui in se confidebant. An præsumere de suis viribus sit peccatum, 2-2æ. CXXX, 1, o. — Quid sit dicendum præsumptuosum esse, 2-2æ. CXXX, 1, 3m. — Quot modis contingat præsumptio, 2-2æ. CXXX, 2, 3m. — Quotuplex sit præsumptio, 2-2æ. XXI, 1, c. — Quæ præsumptio sit altera gravior, 2-2æ. XXI, 1, 1m. — Ex quo vitio causetur præsumptio, 2-2æ. XXI, 4, o.

Et aspernabantur cæteros. An sit species superbiæ, cum aliquis aliis despectis singulariter vult videri, 2-2æ. CLXII, 4, o.

Hæc apud se orabat. Quibus virtutibus debeat oratio esse adornata, ut placeat Deo, ab eoque exaudiatur, 2-2æ. LXXXIII. 13, 14, 15, o. — De religione, devotione, oratione 2-2æ. LXXXI, LXXXII, LXXXIII.

Quia non sum sicut cæteri homines. An jactantia sit peccatum, 2-2æ. CXII, 2, o. — An jactantia oriatur ex superbia, 2-2æ. CXII, 1, 2m. — An jactantia hujus Pharisæi fuerit peccatum mortale, 2-2æ. CXII. 2, c.

Jejuno bis in sabbato. Cur Pharisæi et discipuli Joannis potius jejunabant quam Christus et ejus discipuli, 3ª. XL, 2, 2m.

Decimas do omnium. De decimis, 2-2æ. LXXXVII.

Publicanus autem stans a longe. Quanta virtus sit humilitas, 2-2æ. CLXI, 5. o, — Cur humilitas necessaria ad orationem, 2-2æ. LXXXIII, 15, c.

Quia omnis qui se exaltat humiliabitur. Quomodo exaltatio tanquam merces, redditur humilitati, 2-2æ. CLXI, 5, 3m.

DOMINICA XI POST PENTECOST.

EPISTOLA (I *Cor.* xv).

Quia resurrexit. De resurrectione Christi, 3ª. LIII et seq.

Et visus est Cephæ. Quibus Christus apparuerit, et ubi, 3ª. LV, 3, 3m. et 4m.

Visus est mihi. Cum Christus ante conversionem Pauli ascenderat, quomodo visus est ab eo, 3ª. LVII, 6, 3m.

Ego enim sum minimus Apostolorum. An homo debeat se omnibus per humilitatem subjicere, 2-2æ. CLXI, 3, o. — Quomodo quis absque falsitate potest se credere et pronuntiare omnibus viliorem, et ad omnia inutilem et indignum, 2-2æ. CLXI, 6, 1m.

Gratia Dei sum id quod sum. De necessitate gratiæ, 1-2æ. CIX, o.

EVANGELIUM (*Marc.* vii).

Exiens Jesus de finibus Tyri venit per Sidonem. Cur Christus ex uno loco ad alium prædicandi causa se contulit, 3ª. XL, 1, c.

Et deprecabantur eum ut illi imponat manum. An debeamus pro aliis orare, 2-2æ. LXXXIII, 7, o. — An oratio aliena alteri prosit, 2-2æ. LXXXIII, 7, 2m. et 3m. — An bona intentio, fides, et fidei professio aliena alteri prodesse possit, 3ª. LXVIII, 7, 8, o.

Et apprehendens eum seorsum. Cur Christus hunc mutum et surdum virtute sua divina non subito, sed paulatim mediante corpore suo curare voluit, 3ª. XLIV, 3, 2m. — De ritibus baptismi, 3ª. LXVI, 10, o. et LXXI, o.

Et suspiciens in cœlum ingemuit. An omnis pœna sit propter aliquam culpam, 1-2æ. LXXXVII, 7, o.

Et præcepit illis ne cui dicerent. An Christus intendebat eos per virtutem divini præcepti obligare præcipiendo eis ne cui dicerent, 2-2æ. CIV, 4, 1m. 3ª. XIII, 4, 8m. XLIV, 3, 4m.

Quanto magis eis præcipiebat, tanto plus prædicabant. An ergo Christo fuerint inobedientes, 2-2æ. CIV, 4, 1m. — An anima Christi non habuerit omnipotentiam respectu executionis propriæ voluntatis, 3ª. XIII, 4, 2m.

Dicentes : Bene omnia fecit. De gratiarum actione, 2-2æ. CVI, o.

DOMINICA XII POST PENTECOST.

EPISTOLA (2 *Cor.* III).

Fiduciam autem talem habemus. An unus alium doceat, 1a. CXVII, 1, o. — An homo solum exhibeat exterius ministerium, 1a. CXVII, c. et 1m. — An fides sit donum Dei, 2-2æ. VI, 1, 2, o. — Quomodo Deus quosdam misericordia doceat, et quosdam justitia non doceat, 1-2æ. XCVIII, 4, 2m. et 2-2æ. II, 5, 1m. — An in hoc maxime potestas divina monstrata sit, quod discipulis suis tantam virtutem contulit in docendo, ut gentes quæ nihil de Christo audierant, ad ipsum converterent, 3a, XLII, 1, 2m.

Per Christum ad Deum. De oratione et sacerdotio Christi, 3a. XXI et XXII.

Non quod sufficientes simus. An homo sine gratia nullum verum cognoscere possit, 1-2æ. CIX, 1, o. — An quis possit vere dicere se ad quidvis inutile et inidoneum, 2-2æ. CLXI, 9, 1m.

Qui et idoneos nos fecit ministros. An Deus eos quos eligit, faciat idoneos ad id ad quod eos eligit, 3a. XXVII, 3, c.

Littera enim occidit. Quomodo littera sive lex occidat, 1-2æ. XCVIII, 1, 2m. — An etiam littera Evangelii occideret, nisi adesset interius gratia fidei sanans, 1-2æ. CVI, 2, c.

Quod si ministratio mortis. An ministri novi testamenti sint melioris dignitatis quam ministri veteris testamenti, 2-2æ. LXXXVII. 1, c. fin. — Cur Apostolus legem veterem vocat ministrationem mortis et damnationis, legem autem novam ministrationem spiritus et justitiæ, 1-2æ. CIX, 2. 3m.

Evangelium (*Luc.* x).

Tentans eum. De tentatione Dei, 2-2æ. XCVII, o.

Quid faciendo vitam æternam possidebo. An bona opera requirantur ad beatitudinem sive vitam æternam, 1-2æ. V, 7, o.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Quid sit dilectio, 2-2æ. XXVII, 7, o. — An convenienter mandetur quod Deus diligatur ex toto corde, 2-2æ. XLIV, 4, o. — Quid sit Deum diligere ex toto corde, et ex tota anima, et ex omnibus viribus, et ex omni mente, 2-2æ. XLIV, 4, 5, o. — An præceptum de dilectione Dei possit servari in via, 2-2æ. XLIV, 6, o. — An peccans venialiter diligat Deum, ex toto corde, 2-2æ. XLIV, 4, 2m.

Et proximum tuum sicut teipsum. Quomodo proximus sit diligendus, 2-2æ. XLIV, 7, c.

Homo quidam descendebat. De statu innocentiæ primi hominis quantum ad intellectum et voluntatem, 1a. XLIX et seq. usque ad CIVam. — De peccato primi hominis. 2-2æ. CLXIII, o. — De pœna peccati primorum parentum, 2-2æ. CLXIV, o. — De peccato originali, 1-2æ, LXXXI, et LXXXII.

Abierunt semivivo relicto. Quousque bonum naturæ per peccatum fuerit imminutum, 1-2æ. LXXXV, 1 et 2.

Accidit ut sacerdos quidam descenderet eadem via, et viso illo præteriit. An cæremoniæ et sacrificia veteris legis habebant virtutem justificandi tempore legis, 1-2æ. CIII, 2, o. — An præcepta moralia veteris legis justificabant, 1-2æ, CI, CIII, o.

Samaritanus autem. An salus nostra sit ascribenda Christo, 1-2æ. XCI, 5, 2m, et 2-2æ. II, 7, c.

Alligans vulnera. Quot sint vulnera quibus humana nara per peccatum vitiata est, 1-2æ. LXXXV, 3. o.

Infundens oleum et vinum. De sacramentis institutis tanquam remediis contra vulnera humanæ naturæ, 3a. LX et seq.

Quæcunque supererogaveris. De consiliis, 1-2æ. CVIII, 4, o.

Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi. Quis sit noster proximus, 2-2æ. XLIV, 7, c.

DOMINICA XIII POST PENTECOST.

Epistola (*Galat.* III).

Abrahæ dictæ sunt promissiones. An promissio hæc facta sit Abrahæ propter ipsius meritum, an vero ex gratuita Dei electione et vocatione, 1-2æ. XCVIII, 4, c.

Et semini ejus. An alio modo quam per semen Abrahæ, id est Christum, salvari possumus, 1-2æ. XCI, 5, 2m, et XCVIII, 2, 4m, et 2-2æ. I, 7, c.

Quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex. An lex vetus fuerit data convenienti tempore, 1-2æ. XCVIII, 6, o.

Nam si ex lege hæreditas. An lex vetus justificet, 1-2æ. XCVIII, c. et 2m, et CI, 12, o.

Lex propter transgressionem posita est. An legis actus et officium sit punire transgressores, 1-2æ. XCII, 2, 4m.

Ordinata per angelos. An lex vetus data fuerit immediate a Deo, an potius per angelos, 1-2æ. XCVIII, 3, o.

In manu mediatoris. An Christus sit mediator Dei et hominum, et secundum quam naturam, 3a. XXVI, o.

Evangelium (*Luc.* xvii).

Dum iret in Jerusalem, transibat per mediam Samariam. Cur Christus inter homines diversorum locorum et regionum conversatus est, 3a. XL, 1, o.

Decem leprosi. Quid per leprosum significetur, vide Dominicam 2am post Epiph. in Evang,

Jesu præceptor. De nomine Jesu, 3a. XXXVII, 2, o.

Miserere nostri. Quid sit misereri sive misericordia, 2-2æ. XXX, 1 et 2, c.

Ite, ostendite vos sacerdotibus. Cur Dominus jam mundatos a lepra mittit ad sacerdotes, 1-2æ. CII, 5, 7m, et CIII, 2, 2m et 3m. — Quem ritum servabant sacerdotes in purificatione leprosi, 1-2æ. CII, 5, 7m. — De confessione peccatorum sacerdoti facienda, 3a s. VI et seq.

Cecidit ante faciem ejus. An Deus sit adorandus corporali adoratione, 2-2æ. LXXXIV, 2, o.

Gratias agens. De gratiarum actione, 2-2æ. CVI, o. — Quanta gratia fiat pœnitenti, 2-2æ. CVI. 2, o.

Non est inventus qui daret gloriam Deo. Quale et quantum peccatum sit ingratitudo, 2-2æ. CVII, 1, 2, et 3.

DOMINICA XIV POST PENTECOST.

Epistola (*Galat.* v).

Caro enim concupiscit adversus spiritum. Quomodo caro et spiritus mentem humanam ad diversa et contraria moveat atque impellat, 1-2æ. LXX, 4, c. — Quomodo opera carnis et fructus sibi mutuo contrarientur, ibid. — Quid fructus spiritus quibus operibus carnis opponantur, ibid. — An sicut caro concupiscit adversus spiritum, ita etiam amici carnales adversentur profectui spirituali, 2-2æ. CLXXXIX, 10, 2m.

Manifesta sunt opera carnis. Cur opera carnis non dicuntur fructus carnis, sicut opera spiritus dicuntur fructus spiritus, 1-2æ. LXX, 4, 1m. — Quæ dicantur hic opera carnis, 1-2æ. LXXII, 2, 1m. — An peccata spiritualia etiam hic dicantur opera carnis, ibid. — De peccatis et vitiis, 1-2æ. LXXI et seq.

Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Quibus peccatis debeatur pœna æterna, 1-2æ. LXXXVII, 5, o.

Fructus autem spiritus. An fructus Spiritus sancti sint actus, 1-2æ. LXX, 1, o. — An convenienter hic ab Apostolo enumerentur, 1-2æ. LXX, 3, o.

Evangelium (*Matth.* vi).

Nemo potest duobus dominis servire. Qualibus duobus dominis servire non possumus, 1-2æ. I, 5.

Sed contra. An subditi teneantur suis superioribus in omnibus obedire, 2-2æ. CIV, 5, o. — In quibus prælato non sit obediendum, 2-2æ. XXXIII, 7, 5m.

Aut enim unum odio habebit. An Deus possit odio haberi, 2-2æ. XXXIV, 1. — Quid sit odium, ibid. c.

Et alterum contemnet. Quid sit peccare ex contemptu, 2-2æ. CLXXXVI, 9, 3m.

Ne solliciti sitis animæ vestræ. De sollicitudine, vide Epist. Dom. 3m post Pentec.

Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis. Si Deus sciat desideria nostra et indigentiam, cur igitur ei preces porrigimus, 2-2æ. LXXXIII 2, 1m.

Primum quærite regnum Dei et cætera adjicientur vobis. An temporalia bona cadant sub merito. 1-2ae. CXIV, 10, o. — Quomodo temporalia bona possint licite desiderari, 1-2ae. XCIX, 6, c. fi. et 2-2ae. LXXXIII, 6, o. — Ad quæ bona ordinet hominem lex nova, et ad quæ lex vetus, 1-2ae. XCI, 5, c. princ. XCIX, 6, o.

DOMINICA XV POST PENTECOST.

EPISTOLA (*Galat.* VI).

Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. Quid gloria, 2-2ae. CXXXIII, o. — Quot modis gloria dicitur vana et inanis, bidem. — An inanis gloria sit peccatum mortale, 2-2ae. CXXXII, 3, o.

Hujusmodi instruite in spiritu lenitatis. Quid cogitandum alium corripienti, et quomodo se in correptione habere debeat, 2-2ae. XXXIII, 5, c. — De mansuetudine et clementia, 2-2ae. CLVII, o.

Alter alterius onera portate. An supportatio opponatur correctioni fraternæ, 2-2ae. XXXIII, 1, 3m. — Quando quis peccantem dicatur supportare, ibid. — Quomodo tolerandi sint mali, 2-2ae. CVIII, 1, 2m. et 4m.

Nam si quis existimat se aliquid esse. De præsumptione, 2-2ae. CXXX, o. et de speciebus superbiæ. 2-2ae. CLXII, 4, o.

Et sic in semetipso tantum gloriam habebit et non in altero. An peccatum sit alteri vitia sua proponere, ut per comparationem ejus videatur corripiens sanctus et justus, 2-2ae. XXXIII, 5, c.

Communicet autem is qui catechizatur. De catechesi, 3a. LXXI, 1 et 4.

Quæ seminaverit homo, hæc et metet. An bona opera sint meritoria vitæ æternæ, 1-2ae. CXIV, 3, o. — An peccata quæ contra charitatem sunt, sint meritoria mortis et corruptionis æternæ, 1-2ae. LXXXVII, 3. 3a s. XCIX, 1, o.

Bonum facientes non deficiamus. De perseverantia, 2-2ae. CXXXVII, o.

Ad omnes. An omnibus sit benefaciendum, 2-2ae. XXXI, 2, o.

Maxime ad domesticos fidei. An magis debeamus diligere meliores quam nobis conjunctiores, 2-2ae. XXVI, 7, o.

EVANGELIUM (*Luc.* VII).

Ecce defunctus efferebatur. An homo in statu innocentiæ erat immortalis, 1a. XCVII, 1 et 4. — An mors sit pœna peccati, 1-2ae. LXXXV, 5, o. et 2-2ae. CLXIV, 1, o. — De qualite animæ exeuntis, 3a s. LXX. — De suffragiis mortuorum, 3a s. LXXI, o. — An sepelire mortuum sit species eleemosynæ, 2-2ae. XXXII, 2, c. et 1m.

Et turba multa cum illa. An dolor amici compatientis mitiget tristitiam, 1-2ae. XXXVIII, 3, o.

Misericordia motus. De misericordia, ut supra in Evang. Dom. 1 post Pentec.

Noli flere. An fletus mitiget tristitiam, 1-2ae. XXXVIII, 2, o.

Et accessit, et tetigit loculum. Cur Christus in faciendis miraculis circa homines, non usus est sola potestate divina, sed aliud ad humanitatem pertinens apponere voluit, 3a. XLIV, 3, 2m.

Et resedit qui erat mortuus. Si hic mortuus, et quidam alii sunt a Christo revocati ad vitam, an ergo Christus primo non resurrexerit, 3a. LIII, 3, 2m.

Magnificans Deum. De gratiarum actione, 2-2ae. CVI, o.

DOMINICA XVI POST PENTECOST.

EPISTOLA (*Ephes.* III).

Hujus rei gratia flecto genua mea. An perseverantia indigeat auxilio gratiæ, 1-2ae. CIX, 10, o. et 2-2ae. CXXXVII, 4, o.

Flecto genua. An adoratio importet actum corporalem, 2-2ae. LXXXIV, 2, o.

Ex quo omnis paternitas. An hoc nomen (Pater) sit proprie nomen divinæ personæ, 1a. XXXIII, 2, o. — An hoc nomen (Pater) per prius dicat respectum ad filium quam ad creaturam, 1a. XXXIII, 3, o.

Paternitas in cœlo. Quomodo in cœlestibus sit paternitas, 1a. XLV, 5, 1m.

Virtutem corroborari. De fortitudine, 2-2ae. CXXIII, o.

Christum habitare per fidem. An credere sit ad salutem necessarium, 2-2ae. II, 3, o. — An sit donum Dei, 2-2ae. VI, 1.

In charitate radicati et fundati. Cur charitas radici et fundamento comparetur, 2-2ae. XXIII, 8, 2m.

Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. An ergo plenitudo non sit propria Christo, 3a. VII, 10, c. 2m.

EVANGELIUM (*Luc.* XIV).

Dum intraret Jesus in domum cujusdam principis Pharisæorum. Cur Christus cum peccatoribus conversari et manducare voluerit, 3a. XL, 1, c. — De sanctificatione Sabbati, 2-2ae. CXXII, 4.

Intendens quomodo primos accubitus eligerent. De ambitione, ut supra in Evang. Dom. 2a post Pentec.

Non discumbas in primo loco. De speciebus superbiæ, 2-2ae. CLXII, 4.

Recumbe in novissimo loco. An homo debeat se omnibus per humilitatem subjicere, 2-2ae. CLXI, 3, o.

Quia omnis qui se exaltat. Quomodo humilitati promittatur spiritualis exaltatio, 2-2ae. CLXI, 5, 3m.

DOMINICA XVII POST PENT.

EPISTOLA (*Ephes.* IV).

Cum omni humilitate et mansuetudine. De humilitate, 2-2ae. CLXI. — De mansuetudine, 2-2ae. CLVII.

Cum patientia supportantes. De patientia, 2-2ae. CLXI, De supportatione fratris, vide Epist. Dom. 15ae. post Pentec.

In vinculo pacis. De pace et concordia, ut supra Evang. feriæ 3ae. post Pascha.

Unum corpus. Quomodo tota Ecclesia dicatur unum corpus, 3a. VIII, 1, c.

In unam spem vocationis vestræ. Quomodo bona spiritualia possint simul ex integro a pluribus possideri, 3a. XXIII, 1, 3m.

Una fides Quomodo fides sit una, 2-2ae. IV, 6, o.

Unum baptisma. Quomodo baptisma dicatur unum, 3a. LXVI, 9, o.

Et in omnibus nobis. Quomodo Deus sit in omnibus rebus, 1a. VIII, 1 et 3.

EVANGELIUM (*Matth.* XXII).

Accesserunt ad Jesum Pharisæi, et interrogavit. Quando sit licitum cum hæreticis disputare, 2-2ae. X, 7, o.

Tentans eum. De tentatione, 2-2ae. XCVII, o. — De simulatione, 2-2ae. CXI.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde. De hoc præcepto, vide Evang. Dom. 12ae. post Pentec. — An Deus possit hic totaliter amari, 2-2ae. XVII, 5, o. — An divinæ dilectionis sit aliquis modus habendus, 2-2ae. XXVII, 6, o.

Hoc est maximum. Cur hoc præceptum de charitate Dei sit maximum, 2-2ae. XLIV, 1, c.

Secundum autem simile est huic. Cum charitas sit una virtus, quorsum duo præcepta de ea dantur, 2-2ae. XLIV, 2, 1m. — Cum debeamus quatuor diligere, Deum, nos, proximum et corpus proprium, cur non dantur quatuor præcepta, 2-2ae. XLIV, 3, 1m.

Cujus filius est. Dicunt ei: David. An Christus sumpserit carnem de semine David, 3a. XXXI, 2, o.

Quomodo ergo David vocat eum Dominum? An hæc sunt vere, homo est Deus, et Deus est homo, 3a. XVI, 1 et 2.

DOMINICA XVIII POST PENTEC.

EPISTOLA (*I Cor.* I).

Gratias ago Deo meo. De gratiarum actione, 2-2ae. CVI, o.

Pro vobis. An debeamus pro aliis orare, 2-2ae. LXXXIII, 7, o.

Ita ut vobis nihil desit in ulla gratia. Quomodo homo dicatur esse plenus gratia, 3a. VII, 10, o.

Confirmabit vos usque in finem. An perseverantia indigeat auxilio gratiæ, 2-2ae. CXXXVII, 4, o, et 1-2ae. CIX, 9 et 10. — Utrum quis possit sibi promereri finalem perseverantiam, 1-2ae. CXIV, 7, o.

Sine crimine. Quot et quæ sint vitia capitalia, 1-2ae. LXXXIV, 4.

EVANGELIUM (*Matth.* IX).

Ascendit Jesus in naviculam. An Christus assumpserit corpus carnale et terrestre cum ejus defectibus et qualitatibus, 3a. V, 2, o. et XIV, 1 et seq.

Et ecce offerunt ei paralticum. An beneficentia sit actus charitatis 2-2ae. XXXI, 1, o. — Quibus sit benefaciendum, 2-2ae. XXXI, 2 et 3, o.

Videns Jesus autem fidem illorum, dixit paraltico: Confide. An ergo homo possit alteri mereri primam gratiam, 1-2ae. CXIV, 6, o. — An aliena devotio prosit alteri, ut supra in Evang. Dom. 11ae. post Pentec.

Remittuntur tibi peccata tua. De contritione, 3a s. I et seq. — De confessione et satisfactione peccatorum, 3a s. VI et XII.

Cum vidisset Jesus cogitationes. An anima Christi in Verbo cognoscat omnia, 3a. X, 2, o.

Hic blasphemat. De blasphemia, 1-2ae. XIII et XIV. Blasphemia unde oriatur, 2-2ae. CLVIII, 7, 2m.

Surge, tolle lectum. An mors et alii defectus corporales nascantur ex peccato, 1-2ae. LXXXV, 5, o. et 3a. XLIV, 3. 5m.

Timuerunt. De timore, 1-2ae. XLI et XLII, 2-2ae. XIX, o.

DOMINICA XIX. POST PENTEC.

EPISTOLA (*Ephes.* IV.)

Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem. An justificatio impii consistat in peccatorum remissione, et gratiæ infusione, 1-2ae. CXIII, 1 et 2. — An declinare a malo, et facere bonum, sint partes justitiæ, 2-2ae. LXXIX, 1, o.

Propter quod deponentes mendacium. De mendacio, 2-2ae. CX, o.

Loquimini unusquisque veritatem. De virtute veritatis, 2-2ae. CIX, o.

Irascimini, et nolite peccare. Quando irasci sit licitum, et quando non, 2-2ae. CLVIII, o. et 2, o.

Sol non occidat super iracundiam vestram. An ira si continua sit, gignat odium, 2-2ae. XXXIV, 6, 5m.

Jam non furetur. De furto et rapina, 2-2ae. LXVI. — De ludis et lusoribus, 2-2ae. CLXVIII. — An liceat eleemosynas fieri de illicite acquisitis, 2-2ae. XXXII, 7, o. — Quando liceat alicui furari ut eleemosynas largiatur, 2-2ae. XXXII, 8, 1m et LXVI, 7, 3m. — An liceat alicui furari propter necessitatem, 2-2ae. LXVI, 7, o.

EVANGELIUM (*Matth.* XXII).

Loquebatur Jesus in parabolis. Cur Christus in parabolis voluit loqui, 3a. XLII, 3, c, fi. et 3m.

Qui fecit filio suo nuptias. De incarnatione Dei, sive conjunctione naturæ divinæ cum humana, 3a. I et seq. — De sacramento matrimonii ejusque significatione, 3a s. XLII, 1. — De gratia Christi secundum quam est caput Ecclesiæ, 3a. VIII.

Et missit servos suos. Ut sup. in Evang. Dom. 2ae post Pentec.

Et contumeliis affectos occiderunt. Quantum peccatum sit ingratitudo, 2-2ae. CVII, 3, c.

Iratus est. Quomodo Deo tribuatur ira, 1a. III, 2, 2m.

At ille obmutuit. An in judicio cognoscet quilibet peccata quæ fecit, 3a s. LXXXVII, 1, o.

In tenebras exteriores. An damnati erunt in tenebris corporalibus, 3a s. XCVII, 4, o.

Ibi erit fletus. An in damnatis erit fletus corporalis, 3a s. XCVII, 3.

Et stridor dentium. An damnati perpetientur frigus, 3a s. XCVII, 1, 3m. — Cum damnati non affligantur sola pœna ignis, cur igitur in eorum damnationis expressione fit sola mentio ignis, 3a s. XCVII, 1, 3m.

Multi sunt vocati, pauci vero electi. Annon omnes Christiani sint salvandi, 3a s. CIX, 4, o.

DOMINICA XX POST PENT.

EPISTOLA (*Ephes.* V).

Videte quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes. Quæ sit vera prudentia, 2-2ae. XLVII, 13, c. — An vera prudentia sit in peccatoribus, ibidem. — An sit in omnibus habentibus gratiam, 2-2ae. XLVII, 14, o.

Sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. De duplici voluntate Dei, signi videlicet et beneplaciti, 1a. XIX, 11, o. — De duplici cognitione divinæ voluntatis, 2-2ae. XCVII, 2, 1m.

Nolite inebriari vino. De ebrietate, 2-2ae. CL. — Ebrietas quid sit, 2-2ae. CL, 1, c. — An ebrietas sit peccatum, vel quale, 2-2ae. CL, 1 et 2. — An aliquis inebrians se, si sibi vomitum ex consilio medici excitet, peccet, 1-2ae. CL, 2, 3m. — An ebrius mereatur duplices maledictiones, 2-2ae. CL, 4, 1m, et 1-2ae. LXXVI, 4, 4m.

Vino. An usus vini totaliter sit illicitus, 2-2ae. CXLIX, 3, o. — Quibus maxime sit abstinendum a vino et simili potu in ebrietate, 2-2ae. CXLIX, 4, o.

In quo est luxuria. An ex usu vini provocetur concupiscentia et libido, 2-2ae. CXLVIII, 8, 1m et CXLIX, 4, c. — De luxuria et ejus speciebus, 2-2ae. CLIII et CLIV.

Domino gratias agentes. De gratiarum actione, 2-2ae. CVI, o.

EVANGELIUM (*Joan.* IX).

Erat quidam regulus cujus filius infirmabatur. An mors et alii defectus corporales nascantur ex peccato, 1-2ae. LXXXV, 5, o, et 3a. XLIV, 3, 3m. — Cur aliquorum corpora pluribus defectibus subjacent, quorumdam vero paucioribus, 1-2ae. LXXXV, 5, 2m. — Cum per baptismum liberemur ab omni peccato, cur non statim etiam liberamur ab omni pœna peccati et pœnalitatibus hujus vitæ, 1-2ae. LXXXV, 5, 2.

Nisi signa et prodigia videritis, non credetis. Cur miracula dicuntur signa, et cur prodigia, 2-2ae. CLXXVI, 1, 3m. — An miracula non evertant aut saltem diminuant meritum fidei, 3a. LV, 5, 2m. et 3m. et 2-2ae. II, 10, o. — De miraculis, vide plura in Evang. Dominicæ Lætare, et in festo Ascensionis Domini.

Dicit ei Jesus. Vade filius tuus vivit. An anima Christi in Verbo cognoscat omnia, 3a. X, 2, o. — An anima Christi habuerit omnipotentiam respectu exsecutionis propriæ voluntatis, 3a. XIII, 4, o.

Et credidit ipse. Quid credere, 2-2ae. II, 1. — An credere explicite mysterium Christi sit de necessitate salutis apud omnes, 2-2ae. II, 7, o.

DOMINICA XXI POST PENTEC.

EPISTOLA (*Ephes.* VI).

Quoniam nobis non est colluctatio adversus carnem et sanguinem. An homines a dæmonibus impugnentur, 1a. CXIV, 1. — Quomodo diaboli hominem impugnent, et ad peccatum inducere conentur, 1-2æ. LXXX, 1 et 2. — An omnia peccata procedant ex suggestione et tentation dæmonum, 1ª. CXIV, 3, 0, et 1-2æ. LXXX, 4, 0. — An homo hominem non tentet, 1ª. CXIV, 2, c. — An homo valeat resistere diabolis, 1ª. CXIV, 1, 2m. et 1-2æ. LXXX, 3, 0. — An diabolus semel ab aliquo repulsus et superatus, desistat ab eo tentando, 1ª. CXIV, 4, 0.

Sed adversus principes et potestates. An in dæmonibus sit prælatio, 1ª. CIX, 2, 0.

Adversus mundi rectores. An diabolus sit rector et caput malorum, 3ª. VIII, 7, 0.

Contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Utrum aer iste sit locus pœnalis dæmonum, 1ª. LXIV, 4, 0.

Ut possitis resistere. Quomodo homo resistat impugnationi dæmonum, 1ª. CXIV, 1. 2m.

State ergo succincti lumbos vestros. De castitate, 2-2æ. CLI, 0.

Induti loricam justitiæ. De justitia, 2-2æ. CLVIII, 0.

In omnibus sumentes scutum fidei. De effectibus fidei, 2-2æ. VII, 0.

EVANGELIUM (*Matth.* XVIII).

Qui debebat ei decem millia talenta. Quomodo homo per peccatum mortale fiat reus æternæ damnationis, 1-2æ. LXXXVII, 4, 5, 0.

Misertus autem dominus. Quomodo in justificatione impii inveniatur misericordia Dei, 1ª. XXI, 4, 1m.

Ille autem noluit. Qui maxime miserentur aliorum et qui minime, 2-2æ. XXX, 2, 0.

Videntes autem conservi, contristati sunt. An angeli doleant de malis eorum quos custodiunt, 1ª. CXIII, 7, 0.

Quoadusque redderet universum debitum. An peccata dimissa redeant per sequens peccatum, 3ª. LXXXVIII, 1, 0. — An peccata dimissa non redeant per ingratitudinem quæ incurritur per odium fraternum, 3ª. LXXXVIII, 2, 0.

Si non remiseritis. De odio proximi, 2-2æ. XXXIV, 2 et 3. — De invidia, 2-2æ. XXVI, 0. — De injuriis verborum, 2-2æ. LXXII et seq.

DOMINICA XXII POST PENTEC.

EPISTOLA (*Philipp.* I).

Confidimus in Domino Jesu, quia qui cœpit in vobis. De spe, 2-2æ. XVII. — Quid fiducia, 2-2æ, CXXIX, 6 et 3m. — An aliquis alteri possit sperare beatitudinem æternam, 2-2æ. XVII, 3, 0. — An homo constitutus in gratia requirat auxilium gratiæ ad perseverandum, 1-2æ. CIX, 10, 0, et 2-2æ. CXXXVII, 4, c. — An aliquis possit perseverantiam mereri, 1-2æ. CXIV, 9, 0.

Et hoc oro. An debeamus pro aliis orare, 2-2æ. LXXXIII, 7.

Ut charitas vestra magis ac magis abundet. An charitas augeatur, 2-2æ. XXIV, 4, 0. — An augeatur per additionem, 2-2æ. XXIV, 5, 0. — An quolibet actu charitatis charitas augeatur, 2-2æ. XXIV, 6, 0. — An charitas possit in hac vita esse perfecta, 2-2æ. XXIV, 8, 0. — De gradibus charitatis, 2-2æ. XXIV, 6, 0.

EVANGELIUM (*Matth.* XXII).

Magister scimus. De adulatione, 2-2æ. CXV, 0.

Quia verax es. De virtute veritatis, 2-2æ. CIX, 0. — De mendacio, 2-2æ. CX, 0.

Non enim respicis personam hominis. De acceptione personarum, 2-2æ. LXIII.

Cognita autem Jesus nequitia eorum. An anima Christi in Verbo cognoscat omnia, 3ª. X, 2, 0.

Quid me tentatis, hypocritæ. Tentare quid, 1ª. CXIV, 2, c. et 2-2æ. XCVII, 1, c. — Quid hypocrisis, 2-2æ. CXI, 2, fi. — An hypocrisis opponatur virtuti veritatis, 2-2æ, CXI, 3, 0. — Quale peccatum sit hypocrisis, 2-2æ. CXI, 4, 0.

Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Quæ debeantur principibus et superioribus in dignitate constitutis, 2-2æ. CII, 3m. — An teneantur Christiani sæcularibus potestatibus obedire, 2-2æ. CIV, 6, 0. — An si princeps quidpiam violenter a suis subditis extorqueat, teneatur ad restitutionem, 2-2æ. LXVI, 8, c. et 3m. — Quousque liceat principi uti coactione et violentia in ablatione aliorum bonorum, ibidem. — An princeps teneatur ad restitutionem bonorum a latronibus ablatorum, si per ejus defectum et negligentiam latrones increscant, 1-2æ. LXII, 7, c.

Et quæ sunt Dei Deo. De religione et ejus actibus, 2-2æ. LXXXI et seq. — De oblationibus, 2-2æ. LXXXVI. — De decimis, 2-2æ. LXXXVII, 0. — An homines teneantur dare decimas ex necessitate præcepti, 2-2æ. LXXXVII, 1, 0. — Quibus decimæ sint dandæ, 2-2æ. LXXXVII, 3, 0.

DOMINICA XXIII POST PENTEC.

EPISTOLA (*Philipp.* III).

Imitatores mei estote. Quomodo minores debeant imitari majores, 2-2æ. II, 6, 3m.

Nunc autem et flens dico inimicos crucis. Quomodo compatiendum sit peccatoribus, ut supra in Evang. Dominicæ 9æ post Pentecosten.

Quorum Deus venter est. Quomodo gulæ deditorum Deus sit venter, 1ª. LXV, 1, c. et 1-2æ. I, 5, 0.

Nostra autem conversatio est in cœlis. Cum Apostolus adhuc in terris conversabatur, quomodo ejus conversatio erat in cœlis, 2-2æ, XXIII, 1, 1m.

Unde etiam Salvatorem exspectamus. Unde spes et fiducia oriatur, 2-2æ. XVII, 1, 2m et 3m. et 2-2æ. CXXIX, 6, et 3m.

Qui reformabit corpus humilitatis nostræ. De conditionibus beatorum resurgentium. 3ª s. LXXXII et seq.

Qua etiam possit subjicere sibi omnia. De omnipotentia Dei, 1ª. XXV, 0.

DOMINICA XXIV. ET ULTIMA POST PENTEC.

EPISTOLA (*Coloss.* II).

Non cessamus pro vobis orare. De oratione, 2-2æ. LXXXIII, 0. — De oratione pro aliis, ibid. 7, 0.

Postulantes. Ibidem, 17.

Ut impleamini. De voluntate Dei, 1ª. XIX, 0.

Deo per omnia placentes. De merito, 1-2æ. CXIX, 0.

In omni patientia et longanimitate, cum gaudio gratias agentes. De patientia, 2-2æ. CXXXVI. — De gaudio, 2-2æ. XXVIII. — De gratiarum actione, 2-2æ. CVI.

Qui eripuit nos de potestate. An passio Christi causaverit nostram salutem per modum meriti, 3ª. XLVIII, 1, 0. — De effectibus passionis Christi, 3ª. XLIX, 0.

Et transtulit in regnum. De adoptione Christi, 3ª. XXIII, 0.

In quo habemus redemptionem. Utrum per passionem Christi simus Deo reconciliati, et liberari a peccato, potestate diaboli, et reatu pœnæ, 3ª. XLIX, 1, 2, 3, 4.

EVANGELIUM (*Matth.* XXIV).

Cum videritis abominationem. De signis præcedentibus judicium, 3ª s LXXIII.

Sicut enim fulgur. An tempus judicii et resurrectionis sit occultum, 3ª s. LXXVII, 2, 3, 4.

Sol obscurabitur. An vere sol et luna obscurabuntur, 3ª. s. LXXIII, 2, 0.

Virtutes cœlorum commovebuntur. Quomodo istæ virtutes commovebuntur, 3ª s. LXXIII, 3, 0.

Cum tuba. An vox tubæ sit causa resurrectionis, 3ª s. LXXVI, 2, c,

Congregabunt electos. An angeli operabuntur ad resurrectionem, 3ª s. LXXVI, 3, c.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

EPISTOLA. (*Apoc.* XXI).

Vidi civitatem sanctam. Quam sit sancta Ecclesia in statu patriæ, 3a. VIII, 3, 2m. — De sanctorum beatitudine, 3a s. XCIII.

A Deo paratam. Quomodo Christus influat in membra ecclesiæ, 3a. VIII, 6, c. — De necessitate gratiæ, 1-2ae. CIX, o.

Ornatam viro suo. De dotibus beatorum, 3a s. XCV, o.

Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Tabernaculum veteris legis quid significabat, 1-2ae. CII, 4, 2m. — Cur templum erigatur, et in quorum honorem et memoriam, 2-2ae. LXXXV, 2, 3m. — Cur determinatus aliquis locus eligatur ad Deum orandum, 2-2ae. LXXXIV, 3, 2m.

Et ipsi populus ejus erunt. Quomodo Deus sit in sanctis, 1a. VIII, 3, c. princ.

Et absterget Deus omnem lacrymam. An delectatio requiratur ad beatitudinem, 1-2ae. IV, 1, o. — An tristitia et dolor consistat cum beatitudine et fruitione Dei, 3a. XV, 5, 3m. — De iis quæ exiguntur ad beatitudinem, 1-2ae. IV, o.

Evangelium (*Luc.* xix).

Et ipse dives. De divitiis; vide Evang. Dominicæ VIIIæ. post Pentecosten.

Quia hodie in domo tua oportet me manere. Cur Christus cum peccatoribus conversari voluit, 3a. XL, 1, c. — Vide Evang. Dominicæ 3æ. post Pentecost.

Excepit illum gaudens. An Zachæus recipiendo Christum magis honoraverit eum quam centurio, dicens se non esse dignum qui eum recipiat in donum suam, 3a. LXXX, 10, 3m.

Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus. De eleemosyna, 2-2ae. XXXII, o. — An dare eleemosynam sit in præcepto, 2-2ae. XXXII, 5, o, — An aliquis debeat eleemosynam de necessario, 2-2ae. XXXII, 6, o. — An possit fieri de bonis illicite acquisitis, 2-2ae. XXXII, 7, o. — An eleemosyna sit abundanter facienda, 2-2ae. XXXII, 10, o. — An Christus etiam dederit eleemosynas, 3a. VII, 2, 3m.

Et si aliquem defraudavi, reddo quadruplum. An restitutio ejus quod ablatum est sit ad salutem necessaria, 2-2ae. LXII. 2, o. — Qui teneatur restituere ablatum, 2-2ae. LXII, 6, et 7. — An vendens rem pluris quam revera valeat, teneatur ad damni recompensationem, 2-2ae. LXXVII, 1, 1m. — Quando propter defectum rei venditæ, vel vitium celatum vendens teneatur ad restitutionem, 2-2ae. LXXVII, 2 et 3. — An quidquid ex pecunia usuraria aliquis lucratus est, teneatur ad ejus restitutionem, 2-2ae. LXXVIII, 3, o. — An si quis impediat messem futuram effodiendo vel semina, vel incendendo herbas ipsius messis, teneatur ad totius messis restitutionem, 2-2ae. LXII, 4, c. 1m. et 2m. — An si quis furtim accipiens rem suam apud alium depositam vel injuste detentam, teneatur ad restitutionem, 2-2ae. LXVI, 5, 2. — An inveniens rem non suam, teneatur eam vero ejus possessori restituere. 2-2ae. LXVI, 5, 2m. — Cui restitutio sit facienda, 2-2ae. LXII, 5, o. — Quid faciendum injusto alicujus rei possessori cum impossibilis est ei restitutio, 2-2ae. LXII, 5, 3m. et 1, 1m. — Quomodo restitutio fiet sine sui diffamatione, 2-2ae. LXII, 1, 2m. — Quomodo possit fama ablata restitui, 2-2ae. LXII, 1, 2m.

Reddo quadruplum. An non sufficiat restituere simplum quod ablatum est, 2-2ae. LXII, 3, o.

IN FESTO S. ANDREÆ.

Epistola (*Rom.* x).

Corde creditur ad justitiam. An credere sit necessarium ad salutem, 2-2ae. II, 3, o.

Ore autem fit confessio ad salutem. Quotuplex sit confessio. 2-2ae. III, 1, 1m. — An confessio fidei sit necessaria ad salutem, 2-2ae. III, 2, o.

Omnis qui credit in illum non confundetur. An sola fides ad salutem sufficiat, 1-2ae. V, 7, o, CXIV, 4, 3m. 2-2ae. II, 9, 3a. XLIX, 1, 5m. et 3a s. XCIX, 4.

Non est distinctio Judæi et Græci. De conversione gentium ut supra in Epist. Epiph.

Quam speciosi pedes evangelizantium pacem. An vita secundum quam aliquis prædicando et docendo contemplata tradit, sit perfectior quam vita quæ solum contemplatur, 2-2ae. CLXXXII, 1, 3m. 2, c. fi. 3m. CLXXXIV, 7, o. et 3a. XL, 1, 2m.

Sed non omnes obediunt Evangelio. Cur audientium unam et eamdem prædicationem, quidam credunt, et quidam non credunt, 2-2ae. VIII, 1, c.

Ergo fides ex auditu. An credenda quibusdam revelentur immediate a Deo, quibusdam vero proponantur a Deo mittente fidei prædicatores, 2-2ae. VI, 1, c. princ.

In omnem terram exivit sonus eorum. An tempore apostolorum fuerit prædicatum Evangelium in universo mundo, 1-2ae. CVII, 4, 4m.

Evangelium (*Matth.* iv).

Erant enim piscatores. Cur Christus pauperes et viles discipulos elegerit, 3a. XXXIX, 3, 4.

At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. Qui factum sit quod apostoli et alii statim secuti sunt Christum, 3a. XLIV, 3, 1m. — An ille qui cito Christo credit, sit levis corde, 2-2ae. II, 9, 3m.

Relictis retibus et patre secuti sunt eum. De statu religionis, 2-2ae. CLXXXVI, et seq. — An occasione religionis prætermittenda sint pietatis officia, 2-2ae. CI, 4, o. — An propter obsequium parentum, debeant aliqui retrahi ab ingressu religionis, 2-2ae. CLXXXIX, 6, o. — Quomodo Jacobus et Joannes laudentur quod dimisso patre secuti sint Christum, 2-2ae. CI, 4, 1m.

IN FESTO S. NICOLAI.

Epistola (*Hebr.* xiii).

Mementote præpositorum. De obedientia, 2-2ae. CIV.

Qui vobis locuti sunt. De officio prædicatoris, 2-2ae. XL, — De eorum stipendiis, 2-2ae. CLXXXVII, 4, 2m.

Jesus Christus heri et hodie. De æternitate sacerdotii Christi, 3a. XXII, 5. — De Dei æternitate, 1a. X.

De quo edere non habent potestatem. De lege nova, 1-2ae. CVI, CVII, CVIII. — De comparatione novæ legis ad veterem, 1-2ae. CVII.

Quorum enim animalium. De præceptis et cæremoniis veteris legis, 1-2ae. XCIX, C, CI.

Extra portam passus. De loco passionis Christi, 3a. XLVI, 10.

Futurum inquirimus. De beatitudine hominis, 1-2ae. II et seq.

Hostiam laudis. De gratitudine, 2-2ae. CVI. — De devotione, ibid. LXXXII.

Beneficentiæ autem. De beneficentia, 2-2ae. XXXI.

Obedire præpositis, ut supra in initio.

Evangelium (*Matth.* xxv).

Dixit Jesus parabolam hanc, 3a. XLII, 3, c. 3m.

Peregre proficiscens. De Christi ascensione, 3a. LVII.

Et tradidit illis bona sua. De dominio hominis in statu innocentiæ, 1a. XCVI. — De gratiis gratis datis, 2-2ae. CLXXVI. — An Deus sit sola causa gratiæ, 1-2ae. CXII, 1.

Unicuique secundum propriam virtutem. An requiratur aliqua dispositio ex parte recipientis gratiam, 1-2ae. CXII, 2. — Utrum charitas infundatur secundum capacitatem naturalium, 2-2ae. XXIV, 3, o.

Post multum vero temporis. De judicio particulari et universali, 3a. LIX, 5, o, 3a s. LXXXIX, 5 et seq.

Intr in gaudium. De gaudio, 2-2ae. XXVIII. — Una vitus S. Nicolai, 2-2ae. CVII, 3, 4m.

IN FESTO CONCEPTIONIS B. MARIÆ.

Epistola (*Prov.* VIII).

Hæc epistola litteraliter intelligitur de sapientia increata, per accommodationem autem tribuitur B. Virgini, cujus prærogativæ leguntur in 3ª. XXVII et XXVIII, tot.

Evangelium (*Luc* I).

Ave gratia plena Cur usus est angelus nova et insolita salutatione, 3ª. XXX, 4, 1, c. — Cum plenitudo gratiæ sit propria Christo, quomodo B. Virgo dicitur plena gratia, 3ª. VII, 10, 1^{m}. et XXVII, 5, o.

Dominus tecum. Quid angelus his verbis voluit significare, 3ª. XXX, 4, c.

Benedicta tu in mulieribus. Quid per hæc verba angelus expressit. Ibid.

IN FESTO S. THOMÆ APOSTOLI.

Epistola (*Ephes.* II.)

Jam non estis hospites et advenæ. De conversione gentium, vide Epist. in die Epiphaniæ.

Domestici Dei. Quomodo dicamur filii Dei, 1ª. XXIII, 3, c.

De spe vitæ æternæ, 2-2^{æ}. XXVII.

Supra fundamentum apostolorum. Quomodo apostoli dicuntur fundamenta, 3ª. VIII, 6, 3^{m}.

In quo omnis ædificatio. An alio modo possimus salvari quam per Christum, 1-2^{æ}. XCI, 5, 2, 2-2^{æ}. II, 7, c. et 3ª. LXXVIII, 1. c.

In spiritu sancto. De necessitate gratiæ, 1-2^{æ}. CIX, c.

Evangelium (*Joan.* XX).

Thomas autem unus ex duodecim. Vide Evang. Dominicæ in Albis.

IN DIE CONVERSIONIS S. PAULI.

Epistola (*Act.* IX).

Saulus adhuc spirans minarum. An liceat aliquem innocentem occidere, 2-2^{æ}. LXIV, 2 et 6. — Quis zelus sit bonus, 1-2^{æ}. XXVIII, 4, c.

Et subito circumfulsit eum lux. Si Paulus consecutus est gratiam spirans adhuc minarum, an ergo non requiratur aliqua præparatio sive dispositio ad gratiam ex parte hominis, 1-2^{æ}. CXII, 2, 2^{m}. — Cur conversio Pauli tanquam miraculosa celebriter in Ecclesia commemoratur, 1-2^{æ}. CXIII, 10, c, fi.

Ego sum Jesus Nazarenus. An Christus apparuerit Paulo post suam ascensionem, 3ª. LVII, 6, 3^{m}.

Et ibi dicetur tibi quid oporteat facere. An unus homo possit alium docere, 1ª. CXVII, 1, o.

Pro nomine meo pati. Quæ sit causa martyrii, 2-2^{æ}. CXXIV, 5, o.

Et implearis Spiritu sancto. Quomodo singuli fideles impleantur, sive pleni fiant gratia Spiritus sancti, 3ª. VII, 10, c. et 2^{m}.

Et surgens baptizatus est. An omnes teneantur ad susceptionem baptismi, 3ª. LXVIII, 1, o.

Prædicavit Jesum. An explicite credere mysterium Christi sit de necessitate salutis, 2-2^{æ}. II, 7, o.

Evangelium (*Matth.* XIX).

Ecce nos reliquimus omnia. An laudabiliter omnia relinquantur, 2-2^{æ}. CLXXXVI, 3, o. — An apostoli nihil in communi possidebant, 2-2^{æ}. LXXXVIII, 7, c.

Et secuti sumus te. An ad perfectionem non sufficiat quod quis omnia relinquat, sed etiam requiratur quod sequatur Christum, 2-2^{æ}. CLXXXIV, 3, 1^{m}. — Quo quis sequatur Christum, ibidem.

Vos qui reliquistis omnia, etc., *sedebitis.* An judiciaria potestas correspondeat voluntariæ paupertati, 3ª s. LXXIX, 2, o. — An aliqui judicabunt cum Christo, ibidem, 1, o.

Et omnis qui reliquerit domum vel fratres aut sorores, aut patrem. An occasione religionis sint prætermittenda pietatis officia, 2-2^{æ}. CI, 4, o.

Centuplum accipiet. An bona temporalia cadant sub merito. 1-2^{æ}. CXIV, 10, o, et 2-2^{æ}. CXXII, 5, 4^{m}.

Et vitam æternam possidebit. De æterna beatitudine, 2-2^{æ}. II usque ad VI^{am}. — De præmiis beatitudinum, 1-2^{æ}. LXIX, 4, 6.

IN FESTO PURIFICATIONIS B. MARIÆ.

Epistola (*Malach.* III).

Ecce ego mitto angelum meum et præparabit. Quomodo Joannes præparaverit viam Domini, 3ª. XXXVIII, 1, o, 2, 2^{m}. 3, o.

Et statim veniet ad templum sanctum suum. De oblatione Christi, 3ª. XXXVII, 3, o. — Vide hac de re Evang. hujus diei. — Quod Christus sit caput Ecclesiæ, 3ª. VIII.

Et angelus testamenti. Quomodo Christus veterem legem impleat, novam legem dando, 1-2^{æ}. CVII, 2, c. — Cur lex nova non est data ante Christum, 1-2^{æ}. CVI, 3, c.

Ecce venit. De judicio generali, 3ª s. LXXXVIII, et seq.

Evangelium (*Luc.* II).

Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ. Cur mulieres reputentur interdum immundæ. 1-2^{æ}. CII, 5. 4^{m}. — Cum B. Maria nullam haberet immunditiam, cur ad templum tanquam purganda accessit, 1ª. XXXVII, 4, o, et paucis 1^{m}. — De purificatione B. Mariæ, 3ª. XXXVII, 4.

Tulerunt Jesum in Jerusalem ut sisterent eum Domino. Cur Christus voluit in templo sisti Domino, 3ª. XXXVII, 3, c. et 2^{m}.

Omne masculinum adaperiens vulvam. Cum Christus exiverit de clauso Virginis utero, quomodo ex hac lege debuit in templo offerri, 3ª. XXXVII. 3, 1^{m}.

Et ut darent hostiam. Cur pro Christo hostia offertur, 3ª. XXXVII, 3, 3^{m}.

Par turturum. Cur pro Christo non potius agnus quam par turturum aut duo pulli columbarum oblatus est, 3ª. XXXVII, 3, 4^{m}. — De paupertate Christi, 3ª. XL, 3, o. — Quæ animalia offerebantur in sacrificiis veteris legis, 1-2^{æ}. CII, 3.

Parentes ejus. Cum Christus in terris patrem non habuerit, cur dicuntur parentes ejus, 3ª. XXVIII, 1, 1^{m}.

IN CATHEDRA PETRI.

Epistola (I *Petr.* I).

Electis. Utrum prædestinati eligantur a Deo, 1ª. XXIII, 4, o. — In quo attendatur electio Dei, 1ª. XXIII, 4, 1^{m}.

In aspersionem sanguinis. De aqua benedicta, 3ª. LXV. 1, LXXI, 2.

Gratia vobis et pax multiplicetur. De triplici gradu charitatis, 2-2^{æ}. XXIV, 9, o.

Benedictus Deus. De gratiarum actione, 2-2^{æ}. CVI, o.

Qui secundum magnam misericordiam. An homo possit resurgere a peccato sine auxilio gratiæ, 1-2^{æ}. CIX, 7, o. — An homo sine gratia possit velle et facere bonum, 1-2^{æ}. CIX, 1, o.

Per resurrectionem Jesu Christi. An resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum et animarum, 3ª. LVI, 1, o.

In hæreditatem incorruptibilem. An beatitudo possit amitti, 1-2^{æ}. V, 4, o. — Vide Epist. Dominicæ Sept^{æ}.

Qui in virtute Dei custodimini. An homo sine gratia possit non peccare, 1-2^{æ}. CIX, 8, o. — An homo in gratia constitutus indigeat auxilio gratiæ ad perseverandum, 1-2^{æ}. CIX, 10, o. et 2-2^{æ}. CXXXVII, 4, o.

Per fidem. An credere sit meritorium, 2-2æ. II, 9, o.

Paratum revelari in tempore novissimo. An beatitudo sit major post futurum judicium quam ante, 3a s. XCIII, 1. o.

Modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus. De afflictionibus justorum, vide Evang. Dominicæ 3æ. post Epiph. et Evang. Domin. 3æ. post Pascha.

EVANGELIUM (*Matth.* XVI).

Interrogabat discipulos suos dicens. Quomodo Christus experimentum sumpserit de aliquibus rebus, 2-2æ. XCVII, 2, c.

Simon Petrus dixit: Tu es Filius Dei vivi. An confessio sit de necessitate salutis, 2-2æ. III, 2, o. — An credere explicite mysterium Christi sit de necessitate salutis, 2-2æ. II, 7, o. et 1-2æ. CVI, 1, 3m.

Quia caro et sanguis, etc., sed Pater meus qui est in cælis. An fides sit homini infusa a Deo, 2-2æ, VI, o.

Et ego dico tibi, quia tu es Petrus. An credere sit meritorium, 2-2æ. II, 9, o.

Quia tu es Petrus. Nomina alicui imposita divinitus quid significant, 3a. XXXVII, 2, c.

Super hanc Petram. De Ecclesiæ capite, 3a. VIII.

Et tibi dabo claves regni cælorum. De clavibus. 3a s. XVII et seq. — De ministris clavium, 3a s. XIX. — De primatu Petri, 2-2æ. XXXIX, c. 3a VIII, 6, c. 3a s. XL, 6, o. — Omnes esse schismaticos, qui summo Pontifici subesse renuunt, 2-2æ. XXXIX, et 3a s. XL, 6. — An pertineat ad summum Pontificem fidei symbolum ordinare, 2-2æ. I, 10. — An ad summum Pontificem spectet synodum convocare, et ejus sententiam confirmare, 1-2æ. I. 10. 2m. — Summum Pontificem gerere plenarie vicem Christi in tota Ecclesia, ideoque habere plenitudinem potestatis dispensandi in omnibus dispensabilibus votis. 2-2æ. LXXXVIII, 12, 3m.

IN FESTO MATHIÆ APOSTOLI.

EPISTOLA (*Act.* I).

Quam prædixit Spiritus sanctus. Quis sit auctor Scripturæ sanctæ. 1a. I et V. — An prophetia possit esse naturalis, 2-2æ. CLXXII, 1, o. — An ea quæ prophetice cognoscuntur vel annuntiantur, possint esse falsa. 2-2æ. CLXXI, 6, o.

Qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum. Quinam maxime peccaverunt in morte Christi, 3a. XLVII, 6, 2m. — Cur Deus aliquos excæcet et obduret, 1-2æ. LXXIX, 4, o.

Et statuerunt duos. De acceptione personarum, 1-2æ. LXI, o. — An ad episcopatum oporteat eligere meliorem, 2-2æ. CLXXXV, 3, o.

Et dederunt sortes ejus. An divinatio sortium sit licita, 2-2æ. XCV, 8, o.

EVANGELIUM (*Matth.* XI).

Quia abscondisti hæc. An Christus debuerit prædicare solum Judæis, an etiam gentibus, 3a. XLII, 1, o.

Omnia mihi tradita sunt. De potentia animæ Christi, 3a. XIII, o. — De potentia Dei, 1a. XXV, o.

Nemo novit Filium nisi Pater. Quomodo solus Pater dicatur nosse Filium, 1a. XXXI, 4, 2m.

Et ego reficiam vos. De beatitudine, 1-2æ. II et seq.

Mitis sum et humilis corde. De humilitate, 2-2æ. CLXVI.

Jugum enim meum suave est. Utrum lex nova sit gravior, quam vetus. 1-2æ. CVII, 4, o.

IN FESTO ANNUNTIATIONIS B. MARIÆ.

EPISTOLA (*Isa.* VII).

Non petam et non tentabo Dominum. An, si Achaz signum petiisset, tentasset Dominum, 2-2æ. XCVII, 2, 3m.

Numquid parum vobis est? Cur Achaz reprehenditur, ibidem.

Ecce virgo concipiet. De virginitate B. Mariæ, 3a. XXVIII, o. — An mater Dei fuerit virgo in concipiendo Christum, 3a. XXVIII, 1, o.

Et vocabitur nomen ejus Emmanuel. Quidnam significat hoc nomen Emmanuel, et cur Christo tribuatur, 3a. XXXVII, 2, 2m.

EVANGELIUM (*Luc.* I).

Missus est angelus Gabriel. An fuerit necessarium B. Virgini annuntiari quod in ea fiendum erat, 3a. XXX, 1, o. — An B. Virgini debuerit annuntiatio fieri per angelum, 3a. XXX, 2, o. — An angelus annuntians debuerit virgini apparere visione corporali, 3a. XXX, 3, o. — Ad virginem desponsatam viro. De desponsatione Matris Dei, 3a. XXIX, o.

Ave, gratia plena. Cur usus est angelus nova et insolita salutatione. 3a. XXX. 4, 1, c. — Cum plenitudo gratiæ sit propria Christo, quomodo B. Virgo dicitur plena gratia, 3a. VII, 10, 1m. et XXVII, 5, o.

Dominus tecum. Quid angelus his verbis significare voluit, 3a. XXX, 4. c.

Benedicta tu in mulieribus. Quid per hæc verba angelus expressit, ibid.

Turbata est in sermone. Quomodo B. Maria fuerit turbata, 3a. XXX, 3, 3m.

Et ait illi angelus: Ne timeas, Maria. Unde angelus bonus a malo est discernendus, 3a. XXX, 3, 3m.

Invenisti enim gratiam apud Deum. Quomodo hic præmittat angelus idoneitatem B. Mariæ ad concipiendum Christum, 3a. XXX, 4, c.

Ecce concipies in utero. De quo instruxit hic angelus B, Virginem, ibidem. — De conceptione Christi, 3a. XXXI. et tribus seq.

Et vocabis nomen ejus Jesum. Quomodo dicit, et vocabis nomen ejus Jesum, cum Isaiæ VII, dicatur vocandus Emmanuel, et Isaiæ IX, admirabilis, consiliarius, etc., 3a. XXXVII, 2, 1m.

Hic erit magnus. Quomodo hic dignitas prolis conceptæ exprimatur, 3a. XXX, 4, 2m.

Quomodo fiet istud. An B. Virgo de verbis angeli dubitaverit, 3a. XXX, 3, 3m.

Spiritus sanctus superveniet in te. Quomodo modus conceptionis demonstretur, 3a. XXX, 4, c. — Quomodo Spiritus sanctus supervenerit in B. Mariam, et virtus Altissimi ei obumbraverit, 3a. XXXII, 1, 1m. et XXVII, 5, 5m.

Et ecce Elizabeth. Quomodo his verbis intendebat angelus inducere animum B. Mariæ ad consensum, 3a. XXX, 4, c. — An conceptus Virginis recte probatur ex conceptu senis, 3a. XXX, 4, c. et 3m.

Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum An Deus sit omnipotens, 1a. XXV, 3, o.

IN FESTO PHILIPPI ET JACOBI.

EPISTOLA (*Sap.* V).

Stabunt justi in magna constantia adversus eos. De modo quo Sancti se habebunt erga damnatos, 3a s. XCIV, o. — De conditionibus beatorum et damnatorum resurgentium, 3a s. LXXXI et LXXXVI.

Pœnitentiam agentes. An damnati pœniteant de malis quæ fecerunt, 3a. s. XCVIII, 2, o. — An per pœnitentiam talem peccata eorum removebuntur, 3a. LXXXVI, 1, c.

Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. An damnati gloriam beatorum videant, 3a s. XCVIII, 9, o. — Quomodo sancti dicantur filii Dei, 1a. XXXIII, 3, c. et 1-2æ. CXIV, 3, c.

EVANGELIUM (*Joan.* XIV).

Creditis in Deum. Credere in Deum quid, 2-2æ. II, 2, c. 3m. et 4m.

Et in me credite. An credere explicite mysterium Christi sit de necessitate salutis, 2-2^{ae}. II, 7, o.

Mansiones multæ sunt. An unus alio possit esse beatior, 1-2^{ae}. V, 2, o. — An beatitudinis gradus mansiones dici debeant, 3^{a} s. XCIII, 2, o. — An diversæ mansiones non distinguantur penes diversos gradus charitatis. 3^{a} s. CXIII, 3, o.

Et si abiero et præparavero vobis locum. Cur Christus præsentiam suam corporalem a nobis subtraxit, 3^{a}. LVII, 1, 3^{m}. — An ascensio Christi sit causa nostræ salutis, 3^{a}. LXXVI, 2, o.

Domine nescimus. An ignorantia sit peccatum, 1-2^{ae}. LXXVI, 2, o.

Si cognovissetis me, et Patrem meum, etc. An summa Dei bonitas non possit intelligi absque trinitate personarum, 2-2^{ae}. II, 8, 3^{m}.

Quia ego in Patre et Pater in me est. Utrum Filius sit in Patre et contra Pater in Filio, 3^{a}. XLII, 5, o.

Alioquin propter opera ipsa credite. An miracula quæ Christus fecit fuerint sufficientia ad ostendendum divinitatem ipsius, 3^{a}. XLIII, 4, o.

Et majora horum faciet. An credentes in Christum majora miracula faciant quam Christus fecit, 3^{a}. XLIII, 4, 2^{m}.

IN FESTO INVENTIONIS S. CRUCIS.

EPISTOLA (*Philip.* II).

Cum in forma Dei esset. An sit tantum una forma in divinis, 1^{a}. XXX, 2, 2^{m}.

Æqualem Deo. De æqualitate divinarum personarum, 1^{a}. XLII, o.

Semetipsum exinanivit. De incarnatione Verbi Dei, 3^{a}. I et seq.

Mortem autem crucis. An fuit conveniens Christum mori in cruce, 3^{a}. XLVI, 4, o.

Propter quod. An per passionem Christus sit adeptus exaltationem, 3^{a}. XLIX 6, o. LIII, 1, c. LIV, 2, c. LIX, 3, o.

In gloria est Dei Patris. De sessione Christi ad dexteram Patris, 3^{a}. LVIII, c.

EVANGELIUM (*Joan.* III).

Non hæc signa potest facere. An mali possint facere miracula, 2-2^{ae}. CLXXVIII, 2, c. 3^{m}. — An miracula quæ Christus fecit fuerint sufficientia ad ostendendam divinitatem ejus, 3^{a}. XLIII, 4, o.

Nisi quis renatus fuerit. Quare baptismus dicitur regeneratio, 3^{a}. LXVI, 9, c. — An omnes teneantur ad susceptionem Baptismi, 3^{a}. LXVIII, 1, o. — An sine baptismo nullus possit salvari, 3^{a}. LXVIII, 2, o, — An pueri sint baptizandi, ibid. 9, o.

Quod natum est ex carne, caro est. De peccato originali, 1-2^{ae}. LXXXI, et seq.

Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit. Quomodo Christus descendit de cœlo, 3^{a}. V, 2, 1^{m}. et LVII, 2, 2^{m}.

Ita exaltari oportet Filium hominis. An Christus debuerit pati in cruce, 3^{a}. XLVI, 4, o.

IN FESTO NATIVITATIS S. JOANNIS BAPTISTÆ

EPISTOLA (*Isa.* XLIX).

Dominus ab utero vocavit me. An Christus fuerit sanctificatus in primo instanti suæ conceptionis, 3^{a}. VXXXIV. — De reliquis perfectionibus conceptionis Christi, 3^{a}. XXXIV, 2 et seq. — An sanctificari in utero post Christum fuerit proprium B. Virgini, 3^{a}. XXVII, 6, o. — De pueris ingredientibus religionem, 2-2^{ae}. CLXXXIX.

Et posuit os meum quasi gladium acutum. Quanta auctoritate et potestate Christus prædicaverit, 3^{a}. XLII, 1, 2^{m}.

In umbra manus suæ protexit me. An Christus fuerit ab alio occisus quam a seipso, 3^{a}. XLVII, 1, o. — An Deus pater tradiderit Christum passioni, 3^{a}. XLVII, 3, o.

Dedi te in lucem gentium. An ergo Christus non debuerit prædicare gentibus, 3^{a}. XLII, 1, o. — De prædicatione et baptismo Joannis, 3^{a}. XXXVIII, o. — Cur Joannes gentibus non prædicavit et baptismum administravit, 3^{a}. XXXVIII, 4, 3^{m}.

EVANGELIUM (*Luc.* I).

Et peperit filium. Ad quid ostendendum multæ steriles pepererunt. 3^{a}. XXX, 4, 3^{m}.

Et congratulabantur ei. An actiones aliorum sint nobis delectationis causa, 1-2^{ae}. XXXII, 5, o. — De benevolentia, 2-2^{ae}. XXVII, o. — De invidio, 2-2^{ae}. XXXVI, o.

Et factum est, in die octavo venerunt circumcidere puerum. De circumcisione, 3^{a}. LXX, o. — Vide Evangelium in festo Circumcisionis Christi.

Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Unde nomina rebus et hominibus imponantur, 3^{a}. XXXVII, 2, c.

Joannes est nomen ejus. Nomina alicui imposita divinitus quid significant, 3^{a}. XXVII, 2, c.

Et apertum est illico os ejus. Cur Zacharias mutus factus est, 2-2^{ae}. XCVII, 2, 3^{m}.

Quis putas puer iste erit. De austeritate vitæ Joannis, 3^{a}. XL, 2, 2^{m}.

Etenim manus Domini erat cum illo. Cur B. Joanni plus gratiæ præstitum est quam aliis, 3^{a}. XVII, 6, c. fi.

Et prophetavit. De prophetia, 2-2^{ae}. CLXXII et seq. — Unde sit prophetia, 2-2^{ae}. CLXXII, 1 et 3, c.

Benedictus Deus. De gratiarum actione, 2-2^{ae}. CVI, 6, o.

Qui visitavit. De Incarnatione. 3^{a}. I et seq. — De Redemptione, 3^{a}. XLVI et seq.

IN FESTO APOSTOLORUM PETRI ET PAULI.

EPISTOLA (*Act.* XII).

Ut affligeret quosdam de Ecclesia. De afflictionibus justorum. Vide Evang. Dominicæ 3^{ae}. post Epiph. et Dominicæ 3^{ae}. post Pascha. — De fortitudine et martyrio, 2-2^{ae}. CXXIII, et CXXIV, o. — Quæ sit causa martyrii, 2-2^{ae}. CXXIV, 5, o.

Misit in carcerem. Quando incarcerare aliquem est licitum, et quando illicitum, 2-2^{ae}. LXV, 3, o.

Oratio autem fiebat ab Ecclesia pro eo. An pro aliis orare debemus, 2-2^{ae}. LXXXIII, 8, o.

Quia misit Dominus angelum suum, et eripuit. De custodia bonorum angelorum, 1^{a}. CXII, o.

EVANGELIUM (*Matth.* XVI).

Venit Jesus in partes. Require in Cathedra S. Petri.

IN FESTO VISITATIONIS B. MARIÆ.

EPISTOLA (*Cant.* I).

Ecce iste venit saliens in montibus. De incarnatione Christi, 3^{a}. I et seq. — De exinanitione Christi. Vide Epist. Dominicæ palmarum.

En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras. An miracula quæ Christus fecit fuerint sufficientia ad ostendendum ejus divinitatem, 3^{a}. XLIII, 4, o.

Jam enim hiems transiit. De lege nova, 1-2^{ae}. CVI, o. — An lex nova debuerit dari a principio mundi, 1-2^{ae}. CVI, 3, o. et 3^{a}. I, 5, o.

Vox turturis audita est. De proprietatibus turturis, 3^{a}. XXXVII, 3, 4^{m}.

Surge, amica mea. De gratia Christi secundum quod est caput Ecclesiæ, 3^{a}. VIII, o. — De sanctificatione B. Mariæ, 3^{a}. XXVII, o.

Columba mea. De proprietatibus columbæ, 3^a. XXXVII, 3, 4^m. et XXXIX, 6, 4^m.

EVANGELIUM (*Luc.* I).

Exsurgens Maria abiit in montana. De beneficentia, 2-2^{ae}. XXXI, o. — Quibus sit potissimum bene faciendum, 2-2^{ae}. XXXI, 2 et 3, o.

Cum festinatione. De verecundia, 2-2^{ae}. CXLIV, o.

Exsultavit infans in utero. Quomodo hæc exsultatio sit intelligenda, et quidnam significet, 3^a. XXVII, 6, c.

Benedicta tu inter mulieres. Quid his verbis significatur, 3^a. XXX, 4, c. — An B. Maria præ cæteris sanctis habuerit majorem plenitudinem gratiæ, 3^a. XXVII, 5, c. 1^m. — An B. Maria habuerit donum sapientiæ, gratiam virtutum, et gratiam prophetiæ, 3^a. XXVII, 5, 3^m. — An B. Maria præ cæteris sanctis sit honoranda et colenda, 3^a. XXV, 5, c. et 1^m. — An B. Maria aliquod peccatum actuale commisit, 3^a. XXVII, 4, o.

Et benedictus fructus. De gratia Christi, 3^a. VII, o. — An in Christo fuerit gratiæ plenitudo. 3^a. VII, 9, o.

Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini ad me. An B. Maria sit dicenda Mater Dei, 3^a. XXXV, 4, o. — An sit adoranda adoratione latriæ, 3^a. XXV, 5, o.

Magnificat anima mea. De humilitate, 2-2^{ae}. CLXI, o.— An sit peccatum bonum suum agnoscere, illudque approbare, 2-2^{ae}. CXXXII, 1, c.

Ecce enim ex hoc beatam me dicent. An B. Maria habuerit usum prophetiæ, 3^a. XXVII, 5, 3^m.

Dispersit superbos. Quomodo præmium superbiæ sit humiliatio, et præmium humilitatis exaltatio, 2-2^{ae}. CLXI, 5, 3^m.

IN FESTO B. MARIÆ MAGDALENÆ.

EPISTOLA (*Cant.* III *et* VIII).

Quæram quem diligit anima mea. De præparatione ad justificationem, 1-2^{ae}. CIX, 3, 6, et CXII, 2, 3, o.

Tenui eum. De perseverantia, 2-2^{ae}. CXXXVII, o.

Adjuro vos. An liceat adjurare, 2-2^{ae}. IX, 1, 2, 3.

Lampades ejus lampades ignis. An amor sit passio læsiva amantis, 1-2^{ae}. XXVIII, 5, o.

Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. An charitas diminuatur et tollatur unico peccato mortali, 2-2^{ae}. XXIV, 10, 11, 12, o.

Si dederit, etc. An charitas sit præstantissima virtutum, 2-2^{ae}. XXIII, 6, 8, o.

EVANGELIUM (*Luc.* VII).

Cœpit lacrymis rigare pedes ejus. De pœnitentia, 3^a. LXXXV, et seq. — De contritione, 3^a s. I et seq. — De satisfactione, 3^m s. XII et seq.

Quia peccatrix est. Cur Christus cum peccatoribus conversari voluit, 3^a. XL. — Vide Evangel. Dominicæ 3^{ae}. post Pentecost.

Quoniam dilexit multum. An propter charitatem et dilectionem remittantur peccata, 3^a. XLIX 1, c. — An in hac remissione peccatorum inveniatur justitia et misericordia, 1^a. XXI, 4, 1^m.

Cui autem minus dimittitur. Uter magis teneatur ad gratias reddendas Deo, innocens an pœnitens, 2-2^{ae}. CVI, 2, o.

IN FESTO B. JACOBI.

EPISTOLA (I *Cor.* IV).

Tanquam morti destinatos. De afflictionibus justorum, Vide Evang. Dominicæ 3^{ae}. post Epiph. et Dominicæ 4^{ae}. post Pascha.

Maledicimur et benedicimus. De maledictione, 2-2^{ae}. LXXVI, o. — An inimicis sint signa amicitiæ exhibenda, 2-2^{ae}. XXV, 9, o.

Per Evangelium vos genui Utrum per solum baptismum spiritualis propinquitas contrahatur, 3^a s. LVI, 2, o.

EVANGELIUM (*Matth.* XX).

Dic ut sedeant hi duo. De ambitione, 2-2^{ae}. CXXXI, o. Vide Evang. Dominicæ 2^{ae}. post Pentecost. — De Simonia, 2-2^{ae}. C, o. — An in oratione aliquid determinate sit petendum, 2-2^{ae}. LXXXV, 5. o. — Quomodo sint petenda temporalia, 2-2^{ae}. LXXXIII, 6, o.

Potestis bibere calicem. Cur Christus passionem suam vocat calicem, 3^a. LXXVIII, 3, 1^m.

Dicunt ei, possumus. De præsumptione, 2-2^{ae}. CXXX, o.

Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. — De judiciaria potestate Christi, 3^a. LIX, o. — An superbia sit peccatum mortale, excludens hominem a regno cœlorum, 2-2^{ae}. CLXII, 6, o. — De prima beatitudine, *beati pauperes spiritu*, 1-2^{ae}. LXIX, 3, c. et 4, c.

Sed quibus paratum est a Patre meo. An non sit proprium Christo sedere a dextris Patris, 3^a. LVIII, 4, 4^m.

Et audientes decem indignati sunt. De contentione et discordia, 2-2^{ae}. XXXVII et XXXVIII.

Sed quicunque voluerit inter vos major fieri. De humilitate, 2-2^{ae}. CLXI.

IN FESTO S. LAURENTII.

EPISTOLA (*II Cor.* IX).

Qui parce seminat. De beneficentia et eleemosyna, 2-2^{ae}. XXXI et XXXII. — An eleemosyma sit abundanter facienda, 2-2^{ae}. XXXII, 10, o.

Et qui seminat in benedictionibus. An diversæ mansiones distinguantur penes diversos gradus charitatis, 3^a s. XCIII, 3, o.

Et non ex tristitia. An tristitia minuat laudem vel meritum boni, 1-2^{ae}. XXXIX, 2, 2^m.

Potens est autem Deus. An homo mereatur augmentum gratiæ et charitatis, 1-2^{ae}. CXIV, 8, o. — De quinta beatitudine et ejus præmio, *Beati misericordes*, 2-2^{ae}. LXIX, 3 c. et 4.

Justitia ejus manet in sæculum sæculi. An virtutes morales maneant post hanc vitam, 1-2^{ae}. LXVII, 1, o.

EVANGELIUM (*Joan.* XII).

Nisi granum frumenti cadens in terram. An fuerit necessarium Christum pati pro humani generis liberatione, 3^a. XLVI, 2, 1^m. et 3^m. — In quibus Christus dicebat se granum mortificandum, et in quibus granum multiplicandum, 3^a. XLII, 1, c. fi.

Qui odit animam suam. An homo seipsum ex charitate diligere debeat, 2-2^{ae}. XXV, 4, o. — An alicui liceat seipsum occidere, 2-2^{ae}. LXIV, 5, o. — De martyrio, 2-2^{ae}. CXXIV, o. — An B. Laurentius sustinuerit graviores passiones et diuturniores quam Christus, 3^a. XLVI, 6, 1^m.

Me sequatur. Quomodo quis Christum sequatur, 2-2^{ae}. CLXXXIV, 3, 1^m.

IN FESTO ASSUMPTIONIS B. MARIÆ.

EPISTOLA (*Eccli.* XXIV).

In omnibus requiem quæsivi, et in hæreditate. Quomodo Deus requiescat et habitet in hominibus per gratiam, 1^a. VIII, 3, c. et XLIII, 3, c. — De assumptione B. Mariæ, 3^a. XXVII, 1, c.

Et dixit mihi, in Jacob inhabita. Cui personæ convenit mitti ad sanctificandam creaturam rationalem, 1, XLIII, 1, 4 et 8. — An missio invisibilis divinæ personæ fiat solum secundum donum gratiæ gratum facientis, 1^a. XLIII, 3, o.

Requievit in tabernaculo meo. An Pater sit in Filio et contra, 1^a. XLII, 5, o.

In Israel hæreditare. Quare Judæi præ cæteris sunt a Domino assumpti, et legem acceperunt, 1-2^{ae}. XCVIII, 4, o.

Ab initio et ante sæcula creata sum. An ergo Sapientia, quæ est Filius Dei, sit creatura, 1^a. XLI, 3, 4^m. — An processio quæ est in divinis, possit dici generatio. 1^a. XXVII, 2, o.

EVANGELIUM (*Luc.* x).

Mulier quædam Martha. An hæ duæ mulieres gerant typum vitæ activæ et contemplativæ, 2-2^{ae}. CLXXI, princ.

Accepit illum in domum suam. De beneficentia et eleemosyna, 2-2^{ae}. XXXI et XXXII.

Audiebat verbum illius. In quo consistat vita contemplativa, 3-2^{ae}. CLXXIX, 1, c. et 3^m. et CLXXX, o. — An vita contemplativa solum consistat in contemplatione Dei, an etiam in consideratione cujuscunque veritatis, 2-2^{ae}. CLXXX, 4, o.

Martha autem satagebat circa frequens ministerium. In quo consistat vita activa, 2-2^{ae}. CLXXIX; 1, c. et CLXXXII, 1, c. — De vita activa, 2-2^{ae}. CLXXXI, o.

Maria optimam partem elegit. An vita contemplativa sit potior quam activa, 2-2^{ae}. CLXXXII, 1, o. — An vita contemplativa sit majoris meriti quam activa, 2-2^{ae}. LVII, 1, c, et 2-2^{ae}. CLXXXII, 2, o.

IN FESTO S. BARTOLOMÆI.

EPISTOLA (Cor xii).

Membra de membro. De Christo prout est caput Ecclesiæ, 3^a. VIII.

Primum quidem apostolos. De differentia officiorum et statuum hominum, 2-2^{ae}. CLXXXIII, o. — De gratiis gratis datis, CLXXI, in 2-2^{ae}. ad CLXXIX.

Nunquid omnes apostoli, etc, Utrum virtutes morales sint ad invicem connexæ, 1-2^{ae}. LXV, 1, o.

Nunquid omnes gratiam habent curationum ? De gratia miraculorum, 2-2^{ae}. CLXXVIII, o. — Vide Evang. Dominicæ 6^{ae}. et Dominicæ, 2^{ae}. post Pascha.

EVANGELIUM (*Luc.* vi).

Et erat pernoctans in oratione Dei. De diuturnitate orationis, 2-2^{ae}. LXXXIII, 14, o.

Elegit duodecim ex ipsis. An prædestinati eligantur a Deo. 1^a. XXIII, 6, o. — An apostoli fuerint perfectiores in omni virtute cæteris hominibus, 1-2^{ae}. CVI, 4, c. — An apostoli habuerint omnem scientiam omnium rerum, 2-2^{ae}. CVI, 4, 2^m. 2-2^{ae}. CLXXXVI, 1, 1^m.

Multitudo copiosa. An debuerit Christus prædicare publice, an occulte, 3^a. XLII, 3, o.

Et qui vexabantur a spiritibus immundis curabantur. De miraculis a Christo factis. 3^a. XLIII, et XLIV. — De miraculis quæ Christus fecit circa spirituales substantias et circa homines, 3^a. XLIV, 1 et 3, o.

IN FESTO NATIVITATIS B. MARIÆ.

EPISTOLA (*Prov.* viii).

Dominis possedit me. Hæc epistola litteraliter intelligitur de sapientia increata; per accomodationem autem, tribuitur B. Virgini, cujus prærogativæ leguntur in 3^a, XXVII et XXXIII.

EVANGELIUM. (*Matth.* i).

Liber generationis Jesu Christi. Quomodo Evangelista narrat generationem Christi, cum scriptum sit : generationem ejus qui enarrabeit. 3^a. XXXI, 3, 1^m. — Cur Matthæus ponit 42 generationes, Lucas autem 77, 3^a. XXXI, 3, 3^m.

Judam et fratres ejus. Cur evangelista nominat tantum fratres Judæ et Jechoniæ, et Phares et Zaram, 3^a, XXXI, 3, 5^m.

Judas autem genuit Phares et Zaram. An Judas accedendo ad Thamar, quam æstimabat meretricem, peccavit, 2-2^{ae}. XV, 4, 2, 3^m.

De Thamar. Cur in genealogia Christi tantum enumerantur quatuor mulieres, nimirum Thamar, Rahab, Ruth, Betsabee uxor Uriæ, 3^a. XXXI, 3, 5^m.

Joram autem genuit Oziam. Quomodo Joram genuit Oziam, cum 4 Reg. 8, dicatur genuisse Ochoziam, 3^a. XXXI, 3, 4^m.

Jacob autem genuit Joseph. Quomodo Jacob genuit Joseph. cum Lucas dicat Joseph esse filium Heli, 3^a. XXX, 3, 2^m.

Virum Mariæ. De desponsatione B. Mariæ, 3^a. XXIX, o.

De qua natus es Jesus. De nomine Jesu, 3^a. XXXVII, 2, o. — An B. Maria sit vera mater Christi, 3^a. XXXV, 3, o. — An alio modo possumus salvari quam per Christum, 2-2^{ae}. XCI, 5, 2^m. et 2-2^{ae}. II, 7, c.

IN FESTO S. MATTHÆI APOST.

EPISTOLA (*Ezech.* i).

Similitudo vultus quatuor animalium. An angeli habeant corpora, 1^a. L, 1, o. et LI, 1, c.

Ubi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur. De cognitione angelorum quantum ad futura, 1^a. LVII, 3, o.

EVANGELIUM (*Matth.* ix).

Sequere me. Vide de sequela Christi Evangelium in die conversionis S. Pauli.

Et surgens secutus est. Cur ita statim Christum secutus est, 3^a. XLV, 3, 1^m.

Ecce multi publicani et peccatores. De convictu peccatorum, vide Evang. Dominicæ, 3^{ae}. post Pentecost.

Non est opus valentibus medico. De pœnitentia, 3^a LXXXIV et seq.

Misericordiam volo. An misericordia sit maxima virtutum, 2-2^{ae}. XXX, 4, 1^m.

Non enim veni vocare justos. An si homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset, 3^a. I, 3, o.

IN FESTO MICHAELIS.

EPISTOLA (*Apoc.* i).

Loquens per angelum suum. Cur Deus loquitur homini per angelum suum, 1-2^{ae}. XCVIII, 3. — De locutione angelorum, 1^a. CVII, o. — De ordine angelorum, 1^a. CVIII, o. — De actione angelorum in homines, 1^a. CXI, o. — De missione et ministerio angelorum, 1^a. CXII, o. — De custodia angelorum, 1^a. CXIII, o.

Et servat ea. An bona opera requirantur ad beatitudinem, 1-2^{ae}. IV, 7, o. et 3^m,

Qui est. An hoc nomen (qui est) sit maxime proprium nomen Dei, 1^a. XIII, 11, o.

Primogenitus mortuorum. An Christus primo resurrexit, 3^a. LIII, 3, o. et LVI, 1, c.

EVANGELIUM (*Matth.* xviii).

Quis putas major est. An unus alio possit esse beatior, 1-2^{ae}. V, 2, o, 3^a. s. XCIII. 2, et 3.

Et efficiamini sicut parvuli. De humilitate, 2-2^{ae}. CLXI, o. — De gradibus humilitatis, 2-2^{ae}. CLXI, 6, o. — De ambitione, 2-2^{ae}. CXXXI. — De avaritia, 2-2^{ae}. CXVIII. o.

Qui autem scandalizaverit. De scandalo, 2-2^{ae}. XLIII, o.

Necesse est ut veniant scandala. Cur Deus permittit mala, 1^a. XXII, 2, 2^m. — An obduratio et excæcatio semper ordinentur ad salutem ejus qui excæcatur et obduratur, 1-2^{ae}. LXXIX, 4, o. — Cum necesse sit evenire scandala, et peccata non eveniant ex necessitate, an ergo scandalum non sit peccatum, 2-2^{ae}. XLIII, 2, 1^m.

Verumtamen væ homini. An ergo scandalum sit peccatum mortale, 2-2^{ae}. XLIII, 4, o.

Abscinde eum. An ergo licet membrum præscindere

propter peccatum vitandum, 2-2æ. LXV, 1, 3m. — Quando est licitum mutilare aliquem membro suo, 2-2æ. LXV, 1, o.

Quia angeli eorum. De custodia hominum ab angelis, 1a. CXIII, o. — An singulis homines a singulis angelis custodiantur, 1a. CXIII, 2, o.

Semper vident faciem Patris. An angelorum gloria minuatur dum ad nos veniunt, 1a. XLIV, 4, 3m. et CXII, 1, 3m. — Si angeli occupentur circa custodiam hominum, an ergo vita activa post hanc vitam maneat, 2-2æ. CLXXXI, 4, 2m. — De custodia angelorum, vide Evang. Dominicæ, 1æ. 40æ.

IN FESTO SIMONIS ET JUDÆ.

Epistola (*Ephes.* iv).

Unicuique vestrum data est gratia secundum mensuram. Quomodo plenitudo gratiæ quæ in Christo sicut in capite adunatur, ad membra ejus diversimode redundet, 2-2æ. CLXXXIII, 1, c. — An in uno sit major quam in alio, 1-2æ. CXII, 2, 4, o. — De gratiis gratis datis, 1-2æ. CXI.

Ascendens in altum captivam. An Christus duxerit secum aliquos captivos in cœlum, 3a. LVII, 6, c.

Quod autem ascendit. Quomodo Christus dicatur descendisse, 3a. LVII, 2, 2m. — De descensu Christi ad inferos, 3a. LII, o.

Super omnes cœlos. An Christus ascenderit super omnes cœlos, 3a. LVII, 4, o.

Ut adimpleret omnia. Cur Christus ascendit, 3a. LVII, 1 et 6.

Et ipse dedit quosdam quidem apostolos. An in ecclesia debeat esse diversitas officiorum, et statuum, 2-2æ. I, 3, 2, o.

Evangelium (*Joan.* xv).

Hæc mando vobis ut diligatis invicem. De charitate, 2-2æ. XXIII, et sequent. — De dilectione proximi, 2-2æ. XXV, 1 et XLIV, 7, o. — De dilectione inimicorum, 2-2æ. XXV, 8 et 9.

Me priorem vobis odio habuit. An Deus possit odio haberi, 2-2æ. XXXIV, 1, o. — An odium Dei sit maximum peccatorum, 2-2æ. XXXIV, 2, o. — An principes sacerdotum Christum occiderunt ex invidia et odio, 3a. XLVII, 3, 3m. et 6, 2m.

Ego elegi vos de mundo. An homo possit resurgere a peccato, sine auxilio gratiæ, 1-2æ. CIX, 7, o. — An Deus quos elegit faciat idoneos ad id ad quod eos elegit, 3a. XXVII, 3, c.

Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum. Quæ sit causa martyrii, 2-2æ. CXXIV, 5, o.

Si non venissem, peccatum non haberent. An ergo nullum peccatum habent ad quos Christus non venit, 2-2æ. X, 1, c. et 3, o.

Quæ alius nemo fecit. An ergo miracula quæ Christus fecit, non sint etiam ab aliis facta, 3a. XLIII, 4, c. et 1m.

Nunc autem et viderunt. An persecutores Christi eum cognoverint, 3a. XLVII, 5, o. et 2m. breviter.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

Epistola (*Apoc.* vii).

Et clamavit voce magna: Nolite nocere. An omnes electi sint salvandi, 1a. XXIII, 6, o. — An numerus prædestinatorum sit certus, 1a. XXIII, 7, o. — De libro vitæ, 1a. XXIV.

Stantes ante thronum. An animæ beatorum ante extremum judicium deducantur ad cœlum, 1a. XCV, 1, 2m. 1-2æ. XXVIII, 1, 1m. LXXXIII, 11, 3a. LI, 5. LIX, 5, 1m. — An sancti a nobis sint invocandi, 2-2æ. LXXXIII, 4, o. et 3a s. LXXII, 1, o. — An sancti cognoscant nostras preces, 1-2æ. LXXXIII, 4, 2m. et 3a s. LXXII, 1, o. — An sancti qui sunt in patria, orent pro nobis. 2-2æ. LXXXIII, 11, o. — An sanctorum orationes pro nobis fusæ semper exaudiantur, 3a s. LXXII, 3, o. — De imaginibus sanctorum, 2-2æ. XCIV, 2. — Quomodo imagines sint colendæ, 2-2æ. LXXXI, 3, 3m. — Cui festo veteris testamenti succedit festum Omnium sanctorum, 1-2æ. CIII, 3, 4m.

Clamabant voce magna, dicentes, Salus Deo. De gratiarum actione, 2-2æ. CVI, o. — An salus nostra sit Christo ascribenda, 1-2æ. XCI, 5, 2m. et 2-2æ. II, 7, c.

Et ceciderunt in conspectu throni. De adoratione, 2-2æ. LXXXIV, o.

Dicentes; Amen. An Deus sit ore laudandus, 2-2æ, XCI, 1, o. — An cantus sint assumendi in laudem Domini, 2-2æ. XCI, 2, o.

Evangelium (*Matth.* v).

Beati pauperes spiritu. Quid beatitudinum nomine intelligatur, 1-2æ. LXIX, 1, c. — An convenienter beatitudines enumerentur, 1-2æ. LXIX, 3, o. — Cur B. Lucas enumerat solum quatuor beatitudines, Matthæus vero octo, 1-2æ. LXIX, 3, 6m. — Quomodo sunt octo beatitudines, cum sint solum septem dona Spiritus sancti, 1-2æ. LXIX, 3, 5m. — Quomodo et quo ordine singulæ beatitudines sint explicandæ. 1-2æ. LXIX, 3, o.

Quoniam ipsorum est regnum coelorum. An præmia quæ attribuuntur beatitudinibus, pertineant ad hanc vitam, 1-2æ. LXIX, 3, o. — An præmia beatitudinum convenienter enumerentur, 1-2.æ LXIX, 4, o. — Cum præmium omnium bonorum operum sit sola vita æterna, cur alia præmia beatitudinibus assignantur, 1-2æ. XCVI, 4, 1m. — An præmia posteriora sint majora prioribus, 1-2æ. LXIX, 4, 3m.

Beati qui persecutionem patiuntur. Qui fiat quod quis a bonis operibus non recedat propter aliquam persecutionem, 1-2æ. LXIX, 3, 5m.

Propter justitiam. Quæ sit causa martyrii, 2-2æ. CXXII, 5, o. — An aliquando martyrium cadat sub præceptum, 2-2æ. CXXIV, 3, 1m.

Quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Cur in octava beatitudine ponitur idem præmium quod in prima, 1-2æ. LXIX, 4, 2m.

Merces vestra copiosa est in cœlis. Quid nomine cœlorum hic contineatur, 1a. LXVIII, 4, c. et 1-2æ. IV, 7, 3m.

IN DIE ANIMARUM.

(I *Cor.* xv).

Omnes quidem resurgemus. De resurrectione, 3a s. LXXV, et seq. — An resurrectio omnium sit futura, 3a s. LXXV, 2, o.

In momento. An resurrectio futura sit subito, 3a s. LXXVII, 4, o.

Canet enim tuba. Utrum vox tubæ sit causa nostræ resurrectionis, 3a s. LXXVI, 2, o.

Oportet enim corruptibile hoc, etc. De termino resurrectionis. De identitate corporum resurgentium eorumque qualitate. 3a s. LXXVIII, LXXIX, LXXX, LXXXI.

Absorpta est mors in victoria. An Christus aliquos damnatos ab inferno liberaverit, 3a. LII, 6, o.

Virtus peccati lex. An virtus sit habitus bonus, 1-2æ. LV, 3, o.

Evangelium (*Joan.* v).

Mortui audient vocem filii Dei. De causa resurrectionis, 3a s. LXXVI, o. et 3a. LVI, o.

Et qui audierint vivent. De conditionibus beatorum resurgentium. 3a s. LXXXII et seq.

Potestatem dedit ei judicium facere. De Judiciaria potestate Christi, 3a. CIX, o. — De judicio generali et particulari, 3a. LIX, 5, 3a s. LXXXVIII, o.

Omnes qui in monumento. Am resurrectio omnium sit futura, 3a s. LXXV, 2, o.

Et procedent. De qualitate et dotibus beatorum, deque damnatorum pœnis, etc. 3^{a} s. LXXXII, ad finem.

IN FESTO S. MARTINI.

EPISTOLA (*Eccli.* XLIV, XLV).

Ecce sacerdos magnus. De officio sacerdotis et unde dicatur sacerdos, 3^{a}. XXII, 1, c.

Et in tempore iracundiæ. An sacerdotis sit Deum pro cæteris orare, ibid. — De statu episcoporum et religionis, 2-2^{æ}. CLXXXV et CLXXXVI. — De episcopis et pastoribus, vide in Evang. Dominicæ 2^{æ}. post Pascha.

Non est inventus similis illi. An quilibet sacerdos magnus excedat omnes alios in aliqua virtute, 1-2^{æ}. LXVI, 2, 2^{m}.

Ideo jurejurando. An oporteat eum qui ad episcopatum assumitur esse cæteris meliorem, 2-2^{æ}. CLXXXV, 3, o.

EVANGELIUM (*Luc.* XI).

Nemo accendit lucernam. An perfectior sit religio in societate viventium quam agentium solitariam vitam, 2-2^{æ}. CLXXXVIII, 8, o. 4^{m}. præcip.

Lucerna corporis tui est oculus tuus. De intentione, 1-2^{æ}. XII, o.

Si autem oculus nequam fuerit. etc. Utrum omnis actio infidelium sit peccatum, 2-2^{æ}. X, 4, c.

Vide ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Utrum ignorantia sit causa peccati, 1-2^{æ}. LXXVI, 1, c.

Non habens aliquam partem tenebrarum. An idem actus possit esse bonus et malus, 1-2^{æ}. XX, 6, c.

IN FESTO S. CATHARINÆ.

EPISTOLA (*Eccli.* LI).

Confitebor tibi, Domine rex. Quotuplex sit confessio, 2-2^{æ}. III, 1, 1^{m}. — De gratiarum actione, 2-2^{æ}. CVI, o.

Et liberasti corpus meum. De castitate, 2-2^{æ}. CLI, o.

Laudabit usque ad mortem. An Deus sit ore laudandus, 2-2^{æ}. XCI, 1, o. — An cantus sint assumendi in laudem divinam, 2-2^{æ}. XCI, 2, o. — An gratiarum actio requiratur ad orationem, et præcedat postulationem, 2-2^{æ}. LXXXIII, 17, c, 3^{m}. — De religione et devotione, 2-2^{æ}. LXXXI et LXXXII, o.

Respiciens eram ad adjutorium hominum. An aliquis licite possit sperare in homine, 2-2^{æ}. XVII, 4, o.

EVANGELIUM (*Matth.* XXV).

Parabolam hanc. Cur Christus voluit in parabolis loqui, 3^{a}. XLII, 3, c. et 3^{m}.

Decem virginibus. De virginitate, 2-2^{æ}. CLII, o.

Dormitaverunt omnes. An omnes corporaliter morientur, 1-2^{æ}. LXXXI, 3. 1^{m}. et LXXVIII, 1, o.

Media autem nocte clamor factus est. An resurrectio sit futura tempore noctis, 3^{a} s. LXXVII, 3. — An vox et clamor tubæ sit causa nostræ resurrectionis, 3^{a} s. LXXVI, 2, o.

Date nobis de oleo vestro. De inani gloria, 1-2^{æ}. CXXXII, — Vide Evang. Dominicæ Passionis. — An damnati nunquam pœniteant de malis quæ fecerunt, 3^{a} s. XCVIII, 2, o. — An post resurrectionem cognoscet quilibet omnia peccata quæ fecit, 3^{a} s. LXXXVII, 1, o.

Et clausa est janua. An æterna beatitudo non possit amitti, 1-2^{æ}. V, 4, o.—An per divinam misericordiam pœna damnatorum non sit terminanda, 3^{a} s. XCIX, 2, o.

Nescio vos. An ergo anima Christi in verbo non cognoscat omnia, 3^{a}. X, 2.

Quia nescitis diem neque horam. An tempus resurrectionis sit occultum, 3^{a} s. LXXVII, 2, o.

An tempus futuri judicii sit ignotum, 3^{a} s. LXXXVIII, 3, o.

INDICUM TABULA

Index primus — *De præcipuis rebus* . . . . . [1]
Index secundus — *In Scripturam sacram.* . . . . . [202]
Index tertius — *Loci communes* . . . . . [255]
Index quartus — *Refutatio hæreticorum* . . . . . [261]
Index quintus — *De antilogiis.* . . . . . [263]
Index sextus — *Catalogus auctorum* . . . . . [300]
Index septimus — *Ad concionatores* . . . . . [309]